הקדמה לרלבג

אמר לוי בן גרשום ראינו לבאר הספר הזה ר״ל ספר איוב ביאור רחב ולהעמיק בעניינו כפי שכלנו לראותנו זה הספר גדול התועלת בהצלחת האדם המדיניים והמדעיות ובכלל הנה נכנסה התורה בכללה על השורש המתבאר בזה הספר ולזה יחסו ר״ל זה הספר אל משה רע״ה ואמר משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב ואולם נחלקו בעניניו אם היה משל או דבר קרה וזה כי זה הדרוש אשר נחקור עליו בזה הספר הוא אם השם ית׳ משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות התורה ופוקד אותם על כל מעשיהם אם לא וזה שכאשר יונח שהוא משגיח באישי האד׳ כמו שחייבו זה הפנות התוריו׳ יחשב שכבר ייוחס אל השם ית׳ עול מצד רוע הסדור הנופל בסובת אישי האדם ולעתם ר״ל שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה הספק הניע הפילוסו׳ להאמין שהשם ית׳ בלתי יודע דבר מאלו הדברים הפרטיי׳ כמו שנזכר במה שאחר הטבע ולחוזק הספיקות הנופלות בזה הדרוש לא סרו הקודמים מלספק בו ולא יסורו המתאחרי׳ עד שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים ואמרו רז״ל שכבר נסתפק בו משה רבינו ע״ה ואליו רמז במה שבקש ואמ׳ הודיעני נא את דרכיך וכבר יראה שהענין הוא כן מהתשובה אשר השיבו השם ית׳ על זאת הבקשה והוא אומרו יי׳ יי׳ אל רחום וחנון וכן תמצא שחבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט בוגדים תחריש כבלע רשע צדיק ממנו וכן תמצא שדוד ע״ה הסתפק בו אמרו בספר תלים כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם ואומר הנה אלה רשעי׳ ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וסוף הדברי׳ ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני ולחוזק השאלות והספקות הנופלות בזה הדרוש המציאנו משה רבי׳ ע״ה זה הסיפור הנפלא אשר הותרו בו כל הספיקות הנופלות בו על דרך החקירות העיוניות כמו שיתבאר מדברינו וזהו אשר הניענו לבאר זה הספר כי לא ראינו בו לאחד מהקודמים המבארים ממי שהגיענו דבריהם ביאור יתכן שיהי׳ ביאור ענינו אבל תכלית מה שכוונו הוא לבאר המלו׳ והתיבות ולזה היו רחוקי׳ מאד מהנכונה בזה הביאור וזה שראוי למבאר שינהיג ביאור המלות והתיבות לפי כוונת העניינים אשר כוונו בכלל הדברים כאשר היו המלות משותפות כמו הענין בזה הספר ואם לא יתן אל לבו תחלה להבין כוונת העניינים לא יובן אליו ביאור המלות אם לא במקרה וזה מבואר בנפשו ולזה היו הביאורים ההם אשר הורגלנו בהם מקטנותינו כבר מנעו ממנו הבנת דברי זה הספר זמן מה עד אשר פקחנו עיני שכלינו לעיין בעניני זה הספר והנהגנו אחרי זה ביאור המלות לפי העניינים ההם ומצאנו שהמלות מתבארות בזה האופן בזולת זרות ולא מצאנו שהתעורר אחד מהקודמים לחקור בדעות אלו האנשים אשר נחלקו עם איוב בזה הספר זולת המעט שכתב מזה הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים וכבר העירונו מה שכתב מזה לחקור בדברי אלו האנשים חקירה מופלגת כדי שיתבאר לנו מדבריהם מה שנתייחד בו אחד אחד מהם וכאשר הפלגנו העיון בזה האופן מצאנו דעותיהם על מספר החלקים אשר אפשר שתשפטם החלוקה בזה הדרוש למשכילים ואולם אמרתי למשכילים לפי שהחלקים אשר תפול המחשבה בהם להמון האנשים בזה הדרוש הם בלתי מוגבלים ולא מוקפים והוא מבואר שהוא ראוי למי שישלי׳ החקירה בזה הדרוש ובזולתו שיזכור הדעות אשר תשפטם החלוקה ותפול בהם המחשבה למשכילים ויזכור הספיקות הנופלות באחת אחת מהם וההתרים אשר אפשר שיותרו בהם עד שתתיישב לו בזה האופן הדעת האמתי ואיך שיהי׳ ענין זה הספר ר״ל שיהיה למשל או ספור דבר קרה הנה מפני שהמכוון ממנו בחבורו הוא להעמיד האנשי׳ המטיבי׳ בעיון כל אמתת זה הדרוש הוא מבואר שראוי שיהיו הדעות אשר יזכרו בו לפי חלקי הסותר אשר יפלו בזה הדרוש למשכילים שאם לא היה הענין בזה התואר לא היה מגיע מזה הספר ההתאמתות בזאת החקירה והנה נבאר בע״ה עם ביאור דברי אלו האנשים איך נשלמו בדעותיהם כל חלקי הסותר וטענת כל אחד מהם בכל הצדדי׳ אשר אפשר לו לטעון לקיים דעתו ולבטל דעת החולק עמו ולא הסכמנו בזה הביאור לבאר מפני מה נטינו בביאור מלה מלה ממה שבאר בה זולתינו להיות זה ממה שיתבאר במעט עיון למי שירצה ביאורינו זה עם שאם נהגנו זה המנהג היו דברינו בתכלית האריכות והיה זה סבה שיקוץ בו המעיין והנה במקומות רבים מזה הספר נראו לנו ביאורים רבים ובחרנו הנאותות מהם לפי הענין ולא רצינו לזוכרם כלם לבחירנו הקצור ולזה אין ראוי שיקוץ המעיין אם יראו לו בקצת דברי זה הספר ביאורים אחרי׳ נאותי׳ זולתי אשר זכרנו׳ ועוד כי אין מחוק המבאר שיזכור כל הביאורים אשר אפשר שיעשו במאמר אשר יבארהו ולא יגזור גם כן שלא ימצא למאמר ההוא ביאור זולתי אשר יזכרהו לא תהיה תפיסה אם מצא למאמר ההוא ביאור זולת הביאור אשר זכרו והנה החשוב שמי שאמר מרז״ל בזה הספור שמשל היה אמנם הביאו לזה מה שראה מהפלגת החקירה בזה הדרוש על דרך החלוק ההכרחית אשר לא ימנע ממנה אחד מחלקי הסותר ולזה הרחיק היות אלו הדעות לקודמי׳ לפי שהוא רחוק שאלו שימצאו במקר׳ אנשי׳ יחד יחלקו בדרוש אחד ויהיו דעותיה׳ על מספר החלקים אשר תשפוט אותם החלוק׳ ואולם מי שאמר שכבר היה הנה יחזק דעתו מה שאמר יחזקאל נח דניאל ואיוב ואיככו בטל שימצאו דעות האנשים בדרוש אחד על מספר החלקים אשר תשפטם החלוק׳ כי כבר זכר הפילוסוף דרושים רבים קצתם בטבעיות וקצתם באלהיות נמצאו בהם דעות הקודמים על מספר החלקים אשר תשפט׳ החלוקה ולזה לא הרחיק בעל זה המאמר היות זה הספר דבר קרה וממה שיורה שזה הענין הוא ספור דבר שקרה הוא זכרו שם איוב ושם עירו ומספר קניניו ובניו בתחלה ובסוף ושם בנותיו ושכבר נתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם ומספר ימי חיי איוב ומה שזכר גם כן משם רעיו ויחסיהם אמר אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם וזה כי כמו אלו התארים והספורים האמתיים יעשו בספורים האמתיים להוסיף ההאמנה בהם וקודם שנתחיל בביאור זה הספר נקדים הקדמה אחת מקיפת בכל מה שיכללהו זה הספר ונאמר שהרעות הנופלות הם מיוחסות בכללם אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי וזה שהרעות הנופלות לא ימלטו משהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ ואמנם הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצד המזג אם מצד המדות והתכונות הנפשיות ואשר הם מצד המזג מבואר התיחסם אל ההיולי כי הסב׳ בזה השמע הכחות המתפעלות אל הכחות הפועלות כמו שהתבאר ברביעי מהאותות וכן יתבאר זה ברעות הנופלות מצד המדות והתכונות הנפשיות כי אלו הרעות יהיו כאשר לא יתנהג האדם בהם כפי מה שראוי וזה לא יהיה מן השכל כי השכל אמנם ידריך האדם בהדרכ׳ הראוי׳ בדבר דבר מאלו העניינים האנושיי׳ וכן הרעות אשר התחלת׳ מחוץ אשר התחלתם המזג והבחיר׳ כמו הענין במלחמות הוא מבואר ממה שקדם התיחסם אל ההיולי ואשר אין התחלתם המזג ולא הבחיר׳ כמו הפכת הארצות והרעש והאש הנופלת מן השמים והנוהג מנהגם הנה לא יגיע מהם רע כי אם במקר׳ וזה שלא׳ שהיו בכאן יסודות הפכיים והיה מדרך ההפכים שיפסידו קצתם קצת יחוייב שתהיי׳ בכאן סבות עליונות פועלות אותם ושומרות מציאותם ושיגבירו פעם אחת מן ההפכי׳ על האחר ופעם יגבירו ההפך האחר וזה בסבוב ישר וסדור מתמיד כמו שהתבאר בטבעי׳ ולזה יתחייב שיתהו׳ האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם לפי היחסי׳ אשר לפועל אל המתפעל ובזה ישמר זה המציאות השפל לפי ששמירתו אמנם היא בשווי הנמצא ביסודות אשר הורכב מהם ובסבת זה השווי הוא זה הפועל המגיע אל היסודות מהגרמים השמימיים ואמנם יגיע מזה רע במקר׳ מצד שיקר׳ שיפול האש על איש אחד ויהרגהו או שתהפך הארץ על היושבים בה מצד שקר׳ היותם שם ובכלל הנה לא תמצא רע מגיע בעצמות מהשם יתברך ולזה אמר אין דבר רע יורד מלמעל׳ וראוי שלא יעלם ממנו שאלו המקרים אשר יפול בהם רוע הסדור הם מוגבלים באופן מה מהגרמים השמימיים וזאת סיבת הגעת הידיע׳ באלו המקרים טרם בואם לנו אם בחלום אם בקסם אם בנבוא׳ כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש וזה כי זאת ההודע׳ לא תהי׳ אם לא מסב׳ פועלת לה הידיע׳ באלו העתידות אלא שעם כל זה כבר יתאמת התיחס אלו העניינים אשר בהם רוע הסדור אל ההיולי וזה כי בעבור שהגרמים השמימיים משתתפים בהנהגת האדם והיה מחוייב מפני זה שיגיעוהו קצת רעות מצד קצת׳ בעתים מה הערים השם יתברך בששם בנו השכל להנהיגנו ולהשלים מה שחסר לנו מצד הנהגת הגרמים השמימיים ולזה תהי׳ זאת ההגבל׳ אשר באלו המקרים מתיחסת אל ההיולי כי השכל הוא השליט להטות אותנו מזאת ההנהג׳ כאשר נרצ׳ וכבר ביארנו זה בשלימות בביאורינו לספר החוש והמוחש ובספר מלחמות יי׳ ולהיות השכל הוא השליט על זאת ההנהג׳ היו אלו המקרים אפשריים לא מחוייבים והנה יתבארו בזה הספר הגדרים אשר ישמר האדם בהם מאלו הרעות מצד השכל האנושי להתאחדותו באופן מה בשכל הפועל וראוי שתדע שאלו הרעות אשר נפל בהם רוע הסדור אינם רעות אנושיות וזה שהרעות האנושיות ראוי שתהיינ׳ בחלק אשר בו הטובות האנושיות כי הנושא להפכים אחד ולמה שהיו הטובות האנושיות בחלק מחלקי הנפש אשר נקרא שכל לא בהזן והחוש לפי שאינם לאדם במה שהוא אדם הנה הוא מבואר כי הרעות האנושיות הם בזה החלק בעינו וכמו שהטובות האנושי׳ במושכלות כן הרעות האנושיות הם הפקד ממנו השלימיות והו ממה שראינו להקדימו קודם שנתחיל בביאור זה הספר והנה הסכמנו עם עצמינו לבאר ראשונ׳ במאמר מאמר ממאמרי׳ זה הספר המלות אשר באו במאמר ההוא אשר יצטרכו אל ביאור ואחר כן נבאר ענין המאמר ההוא ואחר כן נבאר הכלל העולה מן הדברים בזה הישרה מה להקל בביאור זה הספר ולהעמיד בקלות המעיין בדברינו על אמתת דברי הספר · ומהנה נתחיל ונאמר:

הקדמה לאבן עזרא

תנו כבוד לאל נורא והוא רואה ולא ירא ·
והוא נשגב בחכמתו ודרכי לאנוש הורה ·
זה פירוש בסוד איוב כדרך טעמי תורה ·
לאברהם בנו מאיר ספרדי בנו עזרא ·
ברומי חברו בלשון אבותינו ואם קרא ·
היותו לעטרת הוד ולצפירה מפוארה ·

אמר אברהם בעבור היות כל נברא בראוי מיש ומאין נמלא עמו חסרונו וחסרון העליונים בתנועות כנגד המולך לא בעצמם ולא בתבנית׳ וחסרון השפל בתבניתו לא בעצמו וחסרון התחתיים בעצם ובתבנית וזאת סבת התלאות הקורות לנשמה ולגוף או לשניהם או לעושר ולבנים ולנשים ולחברים והכל במספר במשקל בגזירת האחד אשר אין לו ראשית ואין שני לו על כן אמרו אנשי שקול הדעת כי התוכחות הבאות על בן אדם יש מהן ליסר אותו כעניין והוכח במכאוב על משכבו כדרך האב המייסר את בנו על מעשה רע שעשה עד שלא ישנה כדרך הרופא שהוא משקה לחולה דבר להסיר חליו ויש תוכחות על תגרת מעשה כאב החומל על הבן וידריכהו בדרך הישרה כמו הרופא המאכיל הבריא ואם יפחד שיארע לו מחלה ישקהו במשקה לשמור מתכונ׳ בריאות גופו ויש תוכחות לקבל שכר וסיבת היותם רבות ואיוב הצדיק העיד הנביא שהיה יחיד בדורו בצדקתו ותוכחותיו לא היו על מעשה רע או תגרת מעשה וכאשר הואלתי לפרש איוב הוצרכתי לפרש תחלה כל המלות והרוב בעניינים הקשים כי רובי פירושי הקדמונים בספר הזה אינם על דקדוק הלשון ויש מהם על דרך דרש ואחר שאשלים לאשר כל מה שהזכרתי אפרש עיקר העניין בכל ויען איוב או אחד מחבירו וכלל אומר כי אליהוא היה חכם מהכל כאשר יתברר מדבריו על איוב וחבריו וטעמי עניניו קרובים לדברי המקום על כן לא חרה אפו בו כאשר חרה אפו על אליפז וחבריו גם אמר המקום לאיוב תרשיעני למען תצדק: ועתה אחל לבאר:

הקדמה לאבן יחייא

אמר העבד הקטן יוסף בן לאדוני הרב דון דוד בן הקדוש יוסף בן דוד בן יוסף בן שלמה בן המגיד דוד בן גדליא בן שלמה בן הרב יוסף בן יהודה בן האדון דון יחייא משועי יהודה אשר בגלות ירושלם אשר בספרד מליסבונה עיר ואם במלכות פורטוגאל · הנה באה אלי צעקת בני ישראל אשר בקול גדול צווחים לפני אל · לאמר ה׳ למה הרעותה לעם אריאל · בגרות ועבדו׳ וענוי · מגויי הארץ ארזי אל · ובחרון אף עברה וזעם בגרלות האל · אם האמת כאשר השרישנו תורתך · היות לפנינו קללה וברכה · את הברכה בשמענו את מצות ה׳ בדת וכהלכה · שמורה ובכל ערוכה · ואת הקללה בהעשות הפכה · ועתה אם אבותינו חטאו כבר עונותיהם סבלנו · וכל הקללות בגרות אכלו ואכנו · ומצע קצר וצר מלין לנו · ומעולם על יום טוב לא באנו · כי תמיד המעיק נלחם בנו · ועם כל זה שמרנו התורה · אשר היא צפירת תפארה · לבית יהודה הנשארה · ומאסנו עם הנוגע הקבלה · ולא הבנו ממנו המכה טריה ופצע וחבורה · ועליך הורגנו כל היום · הגדול הגבור והנורא ואיום · ועל עמך לא חמלת · והצלחך מרבבות קדש לא אתה · ואגודת אזוב המצרים רעים לא שבתה · אשר זה נסבה לזריקת המינות · בשועלים קטנים מחבלים ההתבוננות · כי ייחסו אל על הגנות · אם שיעדר ידיעתו בשוכני בתי חומר השפלות · ואם שיעדר השגחתו מהם אף כי ידעם וזה להיות לו הרוממות והכללות · ולא יועיל החריצות וההשתדלות · והכל הבל ורעות רוח וסכלות · כי הדברים יחולו אם במקרה ואם בהכרח כפי אשר יגזור מהשמים האפילות · באמרם שאם לא כן למה תעשה כה לעבדיך · ומדוע דרך רשעים צלחה · מה שנגלל בראותי אני הדל באלפי · התה יופי כי · כי קושית צדיק ישראל ורע לו · ורשע עם גויי הארץ וטוב לו · זורק מינות ומטיל מום בקדשים · ורבים מעמי הארץ הסכלים מתיהדים ומתקדשים · לאמר כי לית דין ולית דיין ונכנסים במים הזדונים והקדשים · הם מי מריבה אשר רבו את בני ישראל · החושבים בלתי היות להם גואל · הסכמתי לפרש ספר איוב אשר גם הוא צעק על ככה · ונכנס בו רוח מינות

שיגות והשיבה · ובטענות צודקות בויכוח עם ריעיו · ובמראה נבואיית בויכוח עם אלהיו הנראה אליו בסערה ועב · חזר בו והודה בידיעת והשגח' קונו ושלימותו ועילויו ורוממותו ושגבו · וכאומרו לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר · שקבל היסורין מאהבה להכירו היותם לטובתו ולהגדיל שכרו כי צדיק וישר הוא ה' ואין בדרכיו עול · והאדם אין לעבוד את בוראו בשלימות כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא · והוכח במכאוב על משכבו כדי למרק על העונות בעולם ההבל והבהלה · למען ירש העולם שכלו טוב לנחלה · ואולי כי בפיו ידבר צדק ובקרבו ישים ארבו ויפורסם לאיש צדיק בין האנשים כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב · ויגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו ורוח יזרע ושפתה יקנור לעונש חטאו · ואולי כי יבוא קונו לנסותו בייסורים אם צדקתו מפני אהבת המועיל · או אהבת הטוב מפני שהוא טוב אהבה בלתי תלויה בדבר · ולרשע אמר אלהים מה לך פה בעולם האחר' כי חצבת לך פה קבר לך לביתך ואכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך לשכר פעולותיך הטובים קטני הכמות והאיכות כי הוא עולמך תבל מקור הבליה והפסד · ואחריתך יהיה כבל ולעולמי עד תפסד · ולהיות כי ידיעת כל דבר על נכון יהיה בידיעת ארבע סבותיו לכן אחקור בסבה החמרית מספר איוב והצורית · והפועלת · והתכליתיית · ואשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ :

החומר בספר איוב הוא הסיפור מאיש שלם שהיה בארץ עוץ ומאושר בעושר וכבוד ובנים ובא ה' לנסותו והוא עמד צדיק באמונתו עם היות שאבד כל אשר לו ובכל זאת לא חטא איוב בשפתיו ולא נתן תפלה לאלהים וגער באשתו אשר הסיתו ברוב לקחה על ככה באמור אליה כאחת הנבלות תדברי אם את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל והצדיק את הדין באומרו ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך · אכן בבוא ריעיו לנחמו עשתונות משתנות עברו על מחשבתו כי ביודעו היותו צדיק תמה למה חלו עליו יסורין גדולים כאלה בבלי סבה מה שלכן קלל את יומו ואמר בויכוח עם ריעיו היותו מההכרח שה' לא ישגיח בעולמו שאם לא כן למה יעול משפטו ולבסוף חזר בו באמצעות ויכוח ריעיו וויכוח אלהיו עמו במראה הנבואיית וה' הכפיל שכרו ונתן לו הכפל מכל אשר אבד בעולם הזה · מלבד הרב טוב הצפון בעולם הבא ויש מחלוקת בענין איוב בפרק קמא דבבא בתרא · דאמר רבי לוי בר לחמא איוב בימי משה היה כתיב הכא מי יתן אפה ויכתבון מילי וכתיב התם ובמה יודע אפה · רבא אמר איוב בימי מרגלים הוה כתיב הכא איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם היש בה עץ מי דמי התם עוץ הכא עץ הכי קאמר להו משה לישראל היש אותו אדם ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ · ויתיב ההוא מרבנן קמיה דרבי שמואל בר נחמני וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה ללמוד ממנו תשובות למקטרגים על מדת הדין שאין אדם נתפש על צערו · ודומה לדבר ולרש אין כל כי אם כבשה קטנה אחת אשר קנה וספיה דקרא ותהי לו כבת וכי הכי הוה אלא משל בעלמא הכא נמי משל בעלמא · ורבי יוחנן אמר איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה · ורבי אליעזר אמר איוב בימי שפוט השופטים היה שנא' הן אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו אי זה דור שכלו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים · שהשופטים היו נשפטים להיות' בלתי הגונים ובאמרם לזולת' טול קיסם מבין שיניך היו שומעים טול קורה מבין עיניך ובאמרם כספך היה לסיגים היו שומעים סבאך מהול במים · הנה כי לדעת רבי לוי ורבא איוב לא מבני ישראל היה ובימו' משה היה ומשה כשכתב ספרו כתב גם כן ספר איוב היינו כי מצא כתובי' השאלות ותשובות מאיוב וריעיו מעורבים עם מכתבים אחרים מאומות העול' ויחפש בהם וברוח הקדש האל עליו אז ברר אוכל מתוך פסול' וכתב בסדר ספר איוב כפי האמת בעצמו וכאשר קרה מבלי תוספת וחסרון · מה שכתבו החמשה חומשי תור' אל עליו הרוח הנבואיי מהאספקלריא המאירה אשר אין מדרגה למעלה הימינה ואף כי שניהם איש א' כתבם הנה חובר ספר איוב עם הכתובים להיותו סבתו הצוריית הכתיבה ברוח הקדש · וספר התורה מהחמשה חומשי תורה בדד ישב ובמעל' בכבוד ותפארת מכל שאר ספרי הקדש להיות סבתו הצוריית הכתיב' בנבואת האספקלרי' המאירה · אף כי הצורה הפועלת משתיהן היא שוא כי משה כתבם בעצמו ובידו כי הנביא לא יעמוד תמיד על מדרגה א' מן הנבואה כי יחסר או יעדיף לפי הכנתו אז · ולדעת ההוא מדרבנן איוב לא היה רק משל הוא להיות זר בעיניו כי איש מאומות העולם נשתלם כולו האי עד שה' בקש לנסותו כאשר עשה לאברהם אהובו · וקראו עבדי איוב כאשר קרא בשם לדוד משיחו ולכן כדי לברוח מן הזרות הלז אמר כי משה כתב הספר הזה להיות משל ומענה רך להשיב חימה לנענשים בעולם הזה וקוראים תגר בקשית צדיק ורע לו רשע וטוב לו · ולדעת ר' אליעזר איוב מבני ישראל היה ובימי שפוט השופטים היה כי הוא מהנמנע להאמין כי בין האומות נמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו תם וישר וירא אלהים · לא כבלעם הקוסם ולבן הארמי אשר היו רשעים ואל עליהם מן הרוח במקרה ולטובת ישראל · וגם הוא נמנע להאמין כי משל היה בהיות בספור פרטים בכל דבר ודבר מבניו ועושרו ושם מקומו · מה שבדברים המשליים אשר שקר הם דוברים לא יפורטו כל כך ענינם בהיות הכזב חמרם : והנראה לי בזה כי האמת כדעת ר' אלעזר שבימי שפוט השופטים היה ומבני ישראל הוא ויצא מעירו לגור באשר ימצא מפני הרעב אשר היה בארץ · כאשר יצא אבימלך מעירו בימי שפוט השופטים לגור בשדה מואב ואיוב הלך לגור בארץ עוץ עם עושר גדול ושם קרא בשם ה' וגייר לאליפז התימני וריעיו כאשר עשה אברהם לענר אשכול וממרא הם בעלי ברית אברם ושם נתעשר יותר לשכר חסידותו · ולא נתערב עם גויי הארץ כאשר עשה לאלימלך שנשא נשים מואביות לבניו · ולא היו אוכלים ושותים עם גויי הארץ כדי לברוח מן ההתחתנות רק היו עושים משת' בית איש יומו ולא בית שום איש מאנשי הארץ · ואולי כי נענש לצאתו מארץ הקדוש כאשר נענשו מחלון וכליון ואביהם וליראתו את האלהים אם היה ראשי' מצער היה אחריתו שגיא מאד כאשר קרה לנעמי אשר ריק' השיבה ה' לעירה ובאחריתה עלתה לגדולה · ולכן ריעיו בויכוחם עמו אמרו כושל יקימון מליך וברכים כורעות תאמץ כי הוא גיירם בדבריו הטובים והנאמנים ואיך הוא מפני הצרה יכחיש את אשר לאדם והוא האמת · ואליפז שהיה ראש לכלם זכה לנבוא' לזכות איוב כאשר עובדיה הנביא גר מזרע אדום זכה לנבואה לזכות ישראל למען שהוא האדומי בעצמו ינבא הרעה על אומתו · ואולי כי שמואל הרמתי כתב ספר איוב בכותבו ספר רות בין הכתובים · וכאשר קרא לאלימלך איש באומרו וילך איש מבית לחם ככה קרא לאיוב איש באומרו איש היה בארץ עוץ אשר תכלית הספר הלז היא מפורסם שהוא לאמץ הברכים הכורעות באמונה מפני קושית צדיק ורע לו רשע וטוב לו :

גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך · צדיק אתה ה' וישר משפטיך ·
צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' :

הקדמה לפירוש איוב אל הרב הקדוש המקובל ר' משה ב"ר נחמן זצ"ל

אמר המחבר דבר ברור וידוע כי האמונה בידיעת האל ית' מפני השפלים ואישיהם והשגחתו בכללם ובפרטם פנות גדולות מתורת משה רבינו ע"ה · כי הכופר אשר יאמר כי אין הבורא יודע אישי השפלים והשגחתם כופר בתורה בכללה · וכן הכופר בהשגחה שיאמר שאין הבורא משגיח על בני אדם אם יעשו טובה או רעה · ואם ישיגם ריוח והצלה או נזק ואסון הכל מקרה הוא להם · לא בחפץ אלוה ולא בכונתו להם · גם לזה אין לו חלק לעולם הבא ולא זכרון וצדקה בתורה לא במצותיה ואזהרותיה · כי לא יפקוד האל עליהם ולא ביעדיהם הטובים והרעים · כי לא יכוין אליהם ואף לא בנבואה כלל · כי הנבואה השגחה גדולה הוא באמת · אבל צריכים אנחנו להאמין שהאל יודע האישים כלם ופרטיהם העליונים והתחתונים · מעשיהם ומחשבותיהם · העובר וההוה והעתיד · כי הוא היוצר אותם ומוציאם אפיסה מוחלטת אל ההויה שהם עליה · ונאמין אמונה חזקה כמו שאמר הכתוב כי כל לבבו' דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין ואחרי כן נעתיק אל אמונת ההשגחה והשמירה ונגזור ונאמין מה שאמר הכתוב גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם · ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · ואחר זה תתקיים לנו התורה והמצות · כי אחר שנאמין שהאל ידע וישגיח תרויח אמונתינו אל הנבואה · ונאמין כי הוא ית' ידע וישגיח ויצוה ויזהר · כלומר שיצוה עלינו לעשות הטוב והישר ויזהיר אותנו מן הרע וישמור אותנו ויקיים לנו את כל היעדים הטובים והעונשים הנקמות אשר יגזור עליהם · כי כן יאות באמת להיות לבורא השפלים ההשגחה בנבראיו · כי לא תהו בראם ולא למקרה יצרם · ואחרי שנבראו בכונה וחפץ יאות שיהיה לו בהם ובמעשיהם חפץ ורצון · לא היתה הכונה בהם לשוא רק לכבודו יצרם אף עשאם · והנה נאמין בהשגחה גמורה · כענין עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ רואות רעים וטובים · גם בהשגח' מופלגת ר"ל יעדי התורה והנסים כלם · כי אין הפרש בעיון בין שנ' פלו' צדיק ימלט ינוחו ויחיה שמונים שנה בהשקט ובשלוה ופלו' שאכל תרומה ימות · או חנניה בן עזור שנ' לו השנה אתה מת כי סרה דברת על ה' · ובין קריעת ים סוף וירדת המן מ' שנה · ופסוקים והסירותי מחלה מקרבך' ושלחתי דבר בתוככם · והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם · שוים עם מכת בכורים והדבר והערוב וטביעת המצרים בים · ועם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו · ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים · ואין הפרש בין כל תפלות דוד בן ישי ותפלתו בכל יום ובין הנסי' כלם · כי אם נאמר בטבע שהוא המכלכל הכל לא מת אדם ולא חיה מפני זכות או חובה · ואחר שנאמין כי האל הכרית זה טרם בא יומו בטבע · הנה יד ה' עשתה נס ושנתה הטבע בהכרת הים לפני עדתו וטבוע אויביו בתוכו · אין בין זה לזה רק מן הנסתר למפורסם · ואם נתעקש לאמר לא ימות האוכל תרומה אשר אחרת בשנוי הטבע רק יזמין לו האל המאכלים המולידים החלי · או במלחמה ירד ונספה כנהג · הנה מערכת מזלו משתנה בחטאו לרעה או בזכותו לטובה ואין הטבע מנהיג · ואם ישנה האל דעתו בחטאו לאכול המאכלים הרעים שלא היה אוכלם אם לא חטא נקל הוא מזה שישתנה תולדת המאכל הטוב לרע לו · וכתיב כי אם ה' יגפנו או יומו יבא או במלחמה ירד ונספה · והמגפה היא שנוי הטבע לנגפו · והמלחמה מיתתו עליו בגזרת עליון · וענין ונתתי גשמיכם בעתם · יפתח ה' לך את אוצרו וגו' · עם והיו שמיך אשר על ראשך נחשת · יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר · כולם נסים עומדים משנים התולדות וכח מערכת העליונים בשמים ובארץ · וכן יעדי הרבים לטובה או לרעה כולם מופתים קיימים · ועל כן אמר הכתוב והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם · וכתי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך · בהיות טובתם בשנוי שאר העמים כולם · ויש דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות ממנו לבדו נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה · והוא הראות בעולם משפט מעוקל וצדיק ורע לו · רשע וטוב לו · כי יאמרו מדוע דרך פלו' ופלו' צלחה · ולמה פלו' ופלו' שיראו צדיקים אבדו · זה שרש האמרי בכל המורדים מכל אומה ולשון · ונחלקו בו לשני דעות מהם מי שיראה כדעתו לשלול ההשגחה מן הבורא ית' לא הידיעה מפני כי הידיעה מעלה ביודע ושלמות בו והמעלו' כלם הלא לשהי' המה רק ההשגחה יסיר ממנו יאמר כי מפחיתות שאדם אצל מעלתו ורוממותו ית' לא ישגיח עליו כלל · ויש כת אחרת תראה בדעתה לאמר כי איננו מדרך חכם שלם ויכול שיעשה רע או שלא ימנענו ויותר נאות למעלת העליון ית' לשלול ממנו הידיעה ויאמר שלא ידע אישי השפלים · ובסור הידיע' סרה ההשגחה מאליה · ועל כן האישים רק הם הפקר למקרים ויבקשו טענות כמאמות להיות ידיעת הפרטי' חסרון במכוין היודע אותם כאשר נודע בספרי ראש היונים והנמשכי' אחריו יעקור האל זכרם וישמיד מהם שרש וענף · ככר באו אלה שתי הכפירות · ר"ל הכפירה בידיע' והכפיר' בהשגחה בדברי הנביאים במקומות רבים · וזכר במזמור אך טוב לישראל אלהים לברי לבב הספק בריוח ובלשון מבואר · אמר ואני כמעט נטיו רגלי כאין שפכה אשורי · כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה · יאמר בראותי שלום רשעים כמעט שלא נטה מדרך האמונ' שהזכיר אך טוב לישראל אלהים לברי לבב · כלו' שכל הטובות ממנו · ואלת קנאתי הורה על היותו קושיתו בייסורי הצדיקים כאשר היה רואה בשלום הרשעים כי הוא לא יקנא בהוללים רק בצדיק בהיות לו רעות וצרות ולהוללים השקט ובטח · ויבאר זה אחרי פסוק הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל · זו קושית שלות רשעים · אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי · ואהי נגוע כל היום · קושית צדיק ורע לו · ומפני זה אמר כמעט נטוי רגליו : ויחזור לדעת הכופרים הגמורים הכוללים כל הכפירות · שהם כופרים בידיעה · · והזכיר כפירתם · ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון · פי' כי כפירתם בידיעה מפני שיאמרו אחרי שהוא אל תקיף ואמיץ כח ויש דעה בו והוא עליון ונשגב ויכול למה יצא מלפניו משפט מעוקל · על כן יגזרו שלא ידע ולא יבין · ונראה מכפל המלו' איכה ידע אל ויש דעה שיאמר איכה ידע אל בעתידות ויש בו דעה בהווה · כי אילו ידע בעתיד לא ברא אלה הרשעים · ואילו יש דעה בהוה לא ישפיע להם טובה · כי אין לפרש שהוא הכפל ענין אחד במלות שונות כמשפט הנבואות · כי היה כופל מענין ידיעה להבנה או לראיה בפסוק ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב · וזולתו · והנה השלים החכם ענין התימה הזה · ואמר ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני · עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם · איך היו לשמה כרגע וגו' · והענין הכרת הרשעים ושיהיה אחריתם לשמה ולבזיון · ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני · זה קיום הצדיקים ועמידת זרעם ושמם כי זה החכם כלל הצדיקים בשם עצמו כאשר אמר אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי · מפני שאין הקושיא בצדיק ורע לו רק ליודע בעצמו שהוא צדיק · כי לכל אחד מהכספה נוכל לאמר לו איך צדיק ולא בר לבב וזך מחשבה · והנה אחרי שתרץ הקושיות אמר שיאמין בידיעה ובהשגחה · מי לי בשמים כלל · ועמך לא חפצתי בארץ כלל · מי בשמים כוכב ומזל או מלאך ושרף שיועיל או יזיק לי ועמך לא חפצתי אחר בארץ כי אתה המשגיח והמטיב בשמים ובארץ · כי הנה רחקיך יאבדו · וסרה מלבי קנאת הרשעי' · ואני קרבת אלהים לי טוב · ותסור קושית צדיק ורע לו' והנה הענין הזה אשר הזכיר בדעת הכת האחת ושנית הכת האחרת בסיף לא נתפרש בדבריו אם דעתו וכונתו בעולם הזה שיאמר כי הרשעים יסופו הם זרעם והצדיקים יעמדו ויאריכו ימים ויעמוד זרעם לאלף דור כענין הבא בפסוקים רבים בתורה ומשלם לשונאו אל פניו להאבידו · ולא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו · ופוקד עון אבות על בנים · וכל הבאים בענין האזהרות בפרשת אם בחקותי ובפרשת והיה כי תבא · ובנביאים בפסוק הוי בונה ביתו בלא צדק · קורא דגר ולא ילד · אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם · ובזרעם תהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמו · יזכר עון אבותיו אל ה' וגו' · ורבים כהמה · או שיהיה כונת החכם להשאר נפש הצדיקים והכרת נפש הרשעים · כענין והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך

הקדמה לר' משה ב"ר נחמן זצ"ל

אלהיך ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע · והענין בכריתות הנזכרות בתורה · כי הכריתות כולו על הכרת הנפש החוטאת מלפני השם ועל קיום הצדיקים אשר לא חטאו והנה על שני הפני' האלה תשאר אחריו קושיא · כי אם אמר שהרשעים יכרתו וימותו נאמר לו כי יש רשעים יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים וזרעם נכון לפניהם עמם ויש צדיקים שמגיע אליה' כמעשה הרשעי' ימותו בחצי ימיהם ואין להם שם ושאר נין ונכד · ואם יאמר כי נפש הצדיקים תקים ותעמוד לפני ה' ונפש הרשע תכרת ולמה לא יהיה לצדיק הנזכר בשני עולמות טוב ויזכה לשתי שולחנו' ולרשע המוחלט רע בשניהם והנה נחזור לתלונות איוב ותוכחתו עם חביריו · ודע כי מאמר הענין הזה פנה גדולה בתורה ובאות הענין בתחלתו מבוכ' רבה נתייחד לנו בו ספר אחד כולו והוא ספר איוב יש מרבותינו שאמרו כי משה רבינו כתבו ונאמר לו מפי הגבורה ענין אחים ההוא והחברי' ההם כאשר נאמר לו מפי הגבורה ספר בראשית וכמוהו בכתיבתו מפני היות ענינו סוד באמונ' ויסוד התורה · ודע כי יש בספר ההוא יקשו כל העולה על הלב להקשות בענין הזה וגם צריך שיהיה התירוץ הנזכר כי כן מדברי אליהוא שהוא תירץ הכל ואיוב קבל דבריו ושתק לו · אף כי האלהים ית' השיב לאיוב ודבר אליו ונתוכח עמו והוא יתודה על תוכחתו וקבל האל מאתו תשובתו והודאתו ואי איפשר שיעזבהו במבוכה הקודמת לו · והאמת כי לפי פשטי הכתובים ולפי המתפרש בהם ביד מפרשי המקרא לא יספיקו להסיר המבוכה רק מן הלבבות המתפתים כי תכלית מה שיאמר כי האל יגמול טוב לרשע על טובה שעשה ולבסוף יענישהו על רוב פעולותיו הרעות בעולם הזה ואם נראה שלא יענש יאריכו מאתו משפטו עד אחרי המות לעולם הנשמות · ועל הצדיק אשר תבואהו רעה יעשו כן וגזרו כי עשה רעה נענש עליה וינחלהו טוב בסוף על יושרו והנה הפסוקים לא יורו על הענין הזה גם כן · כי הרשעים המכחישים באל ואמרו לא הוא אינם ראויים לגמול טוב לעולם כלל כי לא עשו טובה לדעת אלהים · והצדיק הנזכר שלא חטא ובאוהו רעות על חנם כאשר בא באיוב אשר בוראו העיד עליו כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע · ותסיתני בו לבלעו חנם הורה בו שלא היה ראוי למכות האלה כאשר בא בקבלה על רבי עקיבא ששוקלין בשרו במקולין זו תורה וזו שכרה · שתוק כך עלה במחשבה לפני אבל באמת יש בזה הענין סוד גדול מסודות התורה לא ישיגנו דעת חושב רק הזוכה להם לומד מפי מלמד עד משה רבינו ע"ה מפי הגבורה ית' והוא נזכר בדברי אליהוא גם במזמור הזה נרמז בפסוק כחלום מהקיץ ה' בעיר צלמם תבזה · כי יאמר אחרי הקיצותם בעיר הגלגל שלהם נבזה תחת היותו נכבד והוא הצדיק לא יביאהו האל בחרוף רק יהיה תמיד דבק באלהיו כמו שאמר ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני שלא אתפרד ממך ואם תשכיל תבין ותדרוש כסמך בפסוקים והמלות הסמוכות לענין אשר בהם ודע כי ידבר החברים אשר יאמרו כי היסורין על עון יבואו אמת ויציב נכון וקיים כי האל ית' מכריע עולמו במדה הזאת והקושיא הזאת של איוב אינה נדחית באנשי' עם היותנו מאמיני' בעולם הנשמות ובשכר העולם הבא כי מן הידוע בדברי הצדיקים שהם חוטאים לפעמים ורחוק הוא שימלטו מחטא קל או חמור כענין שנ' כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולכן הצדיק הגמור שיארע לו חטא הקל ועבר בזדון על מצות בוראו ית' על כל פנים ראוי לענשו עליו והנה אם יאבד האל חביבו בעולם הזה כל הטובה אשר נהיתה בעול' ויהיה נדון ביסוריו של איוב כל ימיו טוב לו משיענש בנפשו להיות נדון בעולם הנשמות ביסורי גיהינם או שיגרע מאתו מנפשו מעט מן מעלתה בעולם הנשמות ודבוקה בזיו העליון ועולם הבא · לפחיתות הגוף וגריעו' הטובה שתבואהו בעולם הגופות אשר אין בין הטובה ובין הרעה רק דבר גרוע ובענין כלה ואבד ולמעלת הנפש ועלוי הטובה אשר באור פני מלך החיים וכי הטוב' במאמר מוחלט אשר אין לה ערך ודמיון ולא תכלה בדבר גשמי לעול' ולכן אמרו רבותינו ז"ל במסכת קדושין כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו בעולם הזה ודומה כמי ששרף את התורה כולה ולא שייר ממנה אפי' אות אחת ובמסכת פאה אמרו רובו זכיות ומיעוט עבירות נפרעין ממנו מיעוט עבירות קלות שעשה בעולם הזה כדי ליתן לו שכרו טוב שלם לעולם הבא כך היא המדה וכן הדין נותן להקל מן הצדיק הענש ושיהיה בדבר הגרוע והוא הגוף ובזמן הפחות והוא העולם הזה ויקבל הגמול בעולם הבא בדבר הנכבד ובעת הטוב כאשר באמרתי · וכן הדבר ברשעי' כי גם כן ראוי שיהיה הרשע נהנה כל ימיו מעשו' אם טובה וראוי הוא לקבל עליה שכר ואילו ישפיע לו האל בתגמולו תענוג וגדולה ומלכות כמלכו' שלמה איננו שוה לגמול הקטן מתענוג הנפש באור החיים בעולמים הראויים לה · לרוב עבירותיו נמנע ממנו אותו גמולו ומשלם אליו שכרו בדבר הקטן והגרוע · כאשר ביאר אנקלוס בפסוק ומשלם' לשנאיו אל פניו להאבידו · ואחרי הביאור הזה יכול אדם לברות מיד המקשים הקושיא הזאת ולומר כי כל רשע וטוב לו יש לו מעשים טובים וכל צדיק ורע לו יש לו מן הרעים קצת ונדונים בזדון האלהי' · אבל איוב היודע לצדקת נפשו הגמורה והיודע ועד ית' שמו העיד עליו ותסיתני בו לבלעו חנם · הוא וכיוצא בו כענין ר' עקיבא שהזכרנו איננו בא במדה הזאת · והרשע הכופר באל כגון האומרי' שהעולם קדמון כחשו בה' ויאמרו לא הוא · אין במעשיהם זכות אפי' יתנהגו במדות נאות וטובות כל ימיהם · וזה באמת קושיא למה ישפיע להם האלהי' טובה ואין בתשובתה דרך הצלה ממנו רק בענין הנזכר · וזהו יסוד הספר הזה · והנה בא בספר הזה ענין השטן וידוע בקבלתינו כי הוא מלאך נברא להשטין ולהזיק לאדם · ושמו מלשון כתבו שטנה · וכבר בא בדברי רבותי' ז"ל באור ענינו אמרו הוא השטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע · והנה החכמים ז"ל ייחסו לו כל אלה השמות עם אמונתם שהוא מלאך באמת לא טבע מן הטבעים · ולא כח מן הכחות כמו שנתבאר אחרי זו המימרא במעשה שספרו שם בתחלת בבא בתרא וברוב מקומות בדבריהם · אם כן באורו לנו כי זה המלאך נברא להשטין ולהזיק · ואולי נאמר כי מאצילות כחו יבא לאדם שטנים כי הוא סבה לכוכבי החרבן והדמי' והחרב והמלחמה והמכות והפצעים והמריבות והפרוד והחלל לגלגל מאדים · וכבר נתגלו רבותי' ז"ל בחלקו מן האומות עשו · כי הוא העם היורש החרב והמלחמות · ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקים בלשון חכמינו ז"ל ויקראו עוד שעירים בלשון תורה כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר · ואם כן הוא וכחותיו המשטינים והמזיקים · ופרוש מלאך המות כמו שאמרו נוטל רשות ונוטל נשמה · ונראה כי המות אצל רבותי' ז"ל בבעלי הנפש המדברת איננה אפיסת החיים בלבד · אבל תעשה בהכרת המעשה על יד מלאך כחו תוכף אליו הדבר הזה המשכיל שאיננו גשמי והוא הנשמה · ואל תתפתה כאמרו אך את נפשו שמור לומ' כי אין לשטן ממשלה על הנפש כי זה הכתוב שוה עם הנאמר לו בראשונה רק אליו אל תשלח ידיך · ופי' יצר הרע כי כחות נפש המתאוה כמזלות האיש · יתפרדו ממנו והוא נפש להם ונראה מפשט הכתובים ומדעתם ז"ל שהוא ושאר המלאכים יפעלו בחפץ ורצון מהם · כי ישתוקקו להשלים הפעולות אשר הם סבה להנה · והמתפלוסופים ירחיקו זה אבל בהיות כח השפלים בגלגלים' והיות כחות תנועות הגלגלים במלאכים והם להם נפש יודו בזה עד אשר אמרו כי לא ימצא לעולם פועל שיפעל אותו הבורא ית' אלא על ידי מלאך · וכל מה שבא בכתוב מדבר השם למלאך או לשטן בענין כזה · וכן הבא בדבריהם כגון מה שאמרו בענין יהודה רמז הקב"ה למלאך הממונה על התאוה וכיוצא באלו כולן התגברו' הכח על הדבר ההוא בגזרת עליון · כי רצה האלהים לנסות את איוב והרשה את השטן בזה והוא כאלו מכחו חפץ לכשדים ולשבא על ענין החרב והשבי ההוא וגבורת הרוח להפיל הבית על הנערים כאלו הוזקו בטבע והוא ענין אלהי · כאשר פרשתי בסודי התורה · וכן רצו לאמר בענין יהודה כי לא היה ענין טבעי מיהודה שיתפתה לזנות ההוא כי לא נסה ללכת באלה · וכן אמרו בפירוש ר' הונא בשם ר' אידי לא תמר תימה זנתה ולית יהודה בעא מזניא אלא מאתי היו הדברים · כלו' שהיה ענין נס מן הנסים הנסתרים שהז"י בתורה תמיד כמו שאמרנו כי מאת הבורא ית' בא חפץ אלהי וגזרת רצון אל הכוחות הקרובים אליו · הוא המלאך הממונה על הדבר ההוא וכאלו שפע ממנו לכחות הגלגלים הפועלים בשפלים בכלל ובפרט ואולי כוונו חכמ' ז"ל לזה באמרם רמז הקב"ה למלאך ולא הזכירו בכאן לשון אמירה · וכל שכן הנסים המתפרסמים בשנוי הטבעים שיתיחסו פעולותם במלאכים כענין וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים · ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף · ויסע מלאך האלהים · כי שלח מלאכיה ושיזיב לעבדוהי · והוא המלאך שראה ואמר ורויה · די רביעאה דמי לבר אלהין · וכן שלח מלאכיה וסגר פום אריותא · וכן הכתובים כולם · והוא על הדרך הנזכר רק בהפוך · אבל היות המלאכים המתגלי' נראין לבני אדם שלא הגיעו לנבואה' בדמות אנשים כענין שנ' במנוח ואשתו אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא וכן ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך · איננו מענין פי' הספר הזה לדבר בו · רק הדבר אמת ויציב כפשוטו נכון וקיים כמשמעו · ויש לענין סוד כי הקבלה לתורה האמיתית יסוד ·

ועתה אתחיל בפי' הספר והמלמד לאדם דעת ילמדני דרך האמת אמן :

הקדמה לפירוש איוב מר' אברהם פריצול

אמר אברהם פריצול בן מרדכי נ"ע מאוויניון גר פירארה לבקשת קצת יחידים בני סגולה נתרצתי לבאר להם ספר איוב הנפלא על פי התורה אשר שאלו ממני · וזאת בקשתם שאבאר להם ברחבה כל פסוק ופסוק לבדו עם באור כל מלותיו יחד · ובסוף כל מענה ומענה לכתוב עיקר אחד יכלול דברי כל מענה · ולהודיע בראשונה דעות החמשה אנשים אשר הספר מיוסד בהם · והם איוב אליפז צופר ובלדד ואליהוא · כל אחד עיקר דעתו לבדו · ומי הוסיף על חברו · למען ירוץ הקורא בו · ובהיות כי הדבר הזה מן הדברים שראוי להיות ירא וחרד לכנס בו · ושכבר קדמוני גדולים יסודי עולם אשר העמיקו דברו · ואיך אכנס בין הרזי לבכון אשר נשבע ה' לשכון תחתם · ורוחו יבעתני · מ"מ להדרש לאשר דרשוני · ואולי לחדש דרך חדשה מה לא שערו' האבות והיודעי' הקודמים · אדברה וירוח לי · ומהם ומזיו דבריהם אלקט ואקטוף · ושתלתי אני בפרט מן השכל הגדול הר"ם נ"ע אשר האיר כל ישראל בספריו · ואשר נטע האל בדרוש הלז בספרו המורה בחלק שלישי ממנו ועם שאר המפרשים אשר יהיו אתי עם מעט דבר חדש ישים השם בפי · ואשר ימצא בפירושי זה שומר היושר והצדק ייחסהו לשלמים הקודמים · ואשר לא יכון מעשהו יתואר עניינו לקוצר השגתי · ואל יתמהו המעייני' כאשר אבאר לפעמים באור אחד למלה מן המלות או לשמות ולפעלים אשר לא בדת' כמו שבארתי במלת וספף אמים · וזולת' · בדומה לזה עשו כבר הקודמי' ממני · ויען כי לא ירוחק הכונה ממני לא אמנע מהלוך ברצוני · וה' יהיה בעזרי · כי מאתו מענה לשון : הנה אל הכונה · ידוע מדברי קדומי' חכמים רשומים והר"ם ז"ל כי ענין ספר איוב נורא מאד מעשהו להיות סובב על קוטב חקירות מה · כי לא ידעו מה היא · הן ממשה רבינו ע"ה ושיעת הנביאים כלם צעקו ונתרעמו להבין עניניה · ולמה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו · אמר משה רבינו ע"ה הודיעני נא את דרכך · ודוד מלך ישראל אמ' קנאתי בהוללי' שלום רשעים אראה · וישעיהו הנביא אמר למה תתענו ה' מדרכיך · וירמיהו אמ' מדוע דרך רשעים צלחה · שלו כל בוגדי בגד · וחבקוק אמר למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו · וסוף המובן מזה היות נעלם אמתות התשובה לכלם · כי למשה רבי' נאמר וחנותי את אשר אחון · ודוד אמר ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני · ולירמיהו נאמר כי את רגלים רצת וילאוך · ואיך תתחרה את הסוסי' · האמנם כאשר יובן ויכוח החכמים האלה הכתובים בספר הזה שהם איוב ושלשת ריעיו ואליהוא · וה' בראשם ידע מזה הערה רחבה להבין כי ישרים דרכי ה' ומשפטיו צדקו יחדו · בעולם הזה ובעולם הבא · ועם היות כי רבים חשבו איוב לא היה ולא נברא רק למשל · הנה הוא מבואר ונזכר מפי יחזקאל נביא ה' אשר הזכירו עם נח ודניאל עבדי ה' הכתובים בספרי הקדש · ולכן יאומת מציאותו אצל כל קהל עדת ישראל כנח ודניאל שהיו באמת · ואמרו כי משה כתב ספרו וספר איוב וכו' · להיות הדרוש אמתי והספר יקר לקיום דעות התורה בהשגחה וגמול ועונש · ויבואר מן הספר הזה הרעות הנופלות איך הנה · אם מעצם המקבל ממש בבחירתו · או מחוץ ממנו כהון למקרה תחתון · או עליון מן הגרמים השמימיים · כי לפעמים יגיעו הרעות מאולת האדם בעצמו ממש לבקשת המותרות · ויהיה גורמא בנזקיו · אם שיקרה לחולי שיחלה · או לנזק אחר · או שימסור עצמו לסכנות · או שיגיעו רעות אחרות מחוץ ממנו · אם מן העליונים מן הכוכבים · או מהיסודות · או ממקרה המלחמות · והקטטות · וכל זה יובן מדברי אנשי הויכוח הלז אשר בספ' איוב · אולם להודיע הבדל דעותיהם הוא זה לפי מה שהבינותי מדבריהם · ומדברי הר"ם ז"ל : דעת איוב זה במאמריו · שה' נמצא קדמון ובורא המציאות וסדר מה שיפול בהנהגה על צד המקרה · ועל זה הצד יניח ה' להניע הרשו' לצדיק ולרשע מבלי השגחה ובחינה והיה כצדיק כרשע · וזה אמרו תם ורשע הוא מכלה · ואמר אם שוט ימית פתאום · להשחית הרשע במהרה · למסת נקיים ילעג · שילעג הרשע למס ונרת הנקי והצדיק שיכאב באורך מכאוביו · ואמר עוד על הצדיק ועל הרשע · זה ימות בעצם תומו וכו' · וזה ימות בנפש מרה · וגם מתוך צערו במה שלקה איוב ולוקח ממנו נראה שהיה דעתו כי ההצלחות האלה הם הצלחות בודאי לאדם לזכות בהם בבנים ועושר ובריאות · והדעה הזה נוטה אחר הרשעו' בקצת · וכן הדעת הר"ם על איוב במורה · במקומו בשלישי ממנו · דעת אליפז שכל מה שיגיע לאדם בדין הוא · וכן מה שהגיע לאיוב היה על צד היושר והדין לפי שבודאי לדעתו היה חוטא וזה אמרו אליו הלא רעתך רבה · ועל מה שחשוב להיות צדיק כאשר תתבונן בקצת מעשיך הטובים · יאמר בהם אליפז שאינם מספיקי' אל הראוי והמחוייב לקוצר ימינו וכחנו והשגתנו · כי אף בעבדיו לא יאמין · ובמלאכיו גם כן לא ישים תהלה · ר"ל אורה ושלמות ·· כי נבראים ומוגבלים הם · כל שכן בשפלים החסרים בעלי התאוות שיחטאו ויחסרו מן השלמות · וזה אמרו אף שוכני בתי חומר אשר בעפר יסוד' · ולפי המובן מזה הדעת שרודף אחר דעת הוכחנו בקצת · מחסר מאליפז שלא הספיק בזה לרשע וטוב לו להשתיק איוב מצעקתו · שכבר יראה רשעים יחיו ולא יוכחו · ואליפז אמר לאיוב מבקר לערב יוכתו · ולא צדקו דברי אליפז : דעת בלדד יבאר תוספת באור השגחה · ואמר כי עם היות ה' ית' משגיח וצדיק בהשגחתו הלא נראה צדיק ורע לו · וזה יהיה כדי להמיר אליו רעה זו לטובה בשני דרכים · אם להיטיב לו בעולם הבא · באמרו אם זך וישר אתה כבר יעיר עליך האלהי' הטובה · ושלם לך נות צדקך לעולם הבא · או בעולם הזה להמיר הרעה בטובה נוספת · באומרו והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד · וכן בחלוף אל טובת הרשע · ונטה הדעת הזה לקצת דעת המעתזילה · ויפלו בה ג"כ ספיקות אחרות · דעת צופר · נטה אל הקדמה אחרת נכונית · ואמר שההשגחה נמשכת אחר הרצון האלהי ואין אנחנו טעם ברצון להיות שכלנו קצר מהבין · וזה אמרו החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא · נוטה למה שנאמר למשה רבינו ע"ה וחנותי את אשר אחון וכו' · אשר בבחינה הזאת האמינו כת האשעריאה · רק כי הם יחשבו ויגיעו שלמות והצלחה אלהית אף בבעלי חיים הבלתי מדברים ויאמרו כי ה' ייטיב וירע להם לסבה מה נעלמת לא ידענו מה היא · אמנם אליהוא האלהי הוסיף מן דיליה שתי דיעות מקובלות · וגם נודעות בנסיון על עילם ההשגחה הפרטית בשני דרכים נוראים · ונקרים בכל יום לראויים · וזה שלפעמים יגיעו חלומות וחזיונות בראויים או לפרטי ראוי ידיעם ויפחידם החזיון להשיבו בתשובה ולחשוך נפשו מני שחת · או להוכיחו במכאוב על משכב למען יתן לבו אל דבר ה' להתפלל ולהתחנן אליו לרפאותו · וזה אומרו אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף · ר"ל אם יש אחד ממשכיות לבב האדם להעירו בתשובה ותפלה שהיא המלאך המליץ האמתי והשליח העול' לפני ה' להציל לי מרעתו · באמרו פדה נפשו מעבור בשחת וכו' · והדברים האלה יקרו לאדם בהשגחתו ית' פעמים שלש ליסר החוטאים ולהאריכם · וזה אומרו הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר · ומזה הדרוש דבר אליפז מעט קט ממנו במענה הראשון אשר ענה לאיוב · ובמענה השני לאליהוא הוסיף בו דברים אחרים אלהיי' מיוחדים בהשגחה · ואולם במה שנמצא בדברי ה' לאיוב שדבר נכונה יותר מחבריו ושלוה להקריב קרבנות למען יתפלל איוב בעדם יתבאר ענינו במקומו · ואם כי יש בדברי אליהוא בעניין החלום והדמויי' ההם נגד הפילוסו' הטבעיי' אשר יחשבם באופן אחד מן המדמה או מן הליחה הגוברת · מ"מ יספיקו למאמינים בחדוש העולם · ובע"ה יתבארו הדברים כלם במקומותם :

רש"י

איש היה בארץ עוץ · פי' בארץ ארם כמה דתי' את עוץ בכורו מבני נחור · והיה האיש · אע"פ שהוא לשון עתיד כן דרך לשון עברית · ולשון מליצתו והווה האיש ההוא מכל בני קדם בני ארץ המזרח שארם במזרחו של עולם הוא שנאמר מן ארם ינחני בלק מהררי קדם · ד"א עוץ זה איוב · בוז זה אליהוא בן ברכאל הבוזי · והרי הוא שאמר איוב ובוז משפחת יחיתני · זה היא ממשפחתי שמחת' דברי · והיינו דאמרי אינשי מיני' וביה אבא ליזיל ביה נרגא : ד"א בארץ עוץ בארץ שנוטלין ממנו עצות רעות על הק"בה · שכ'מן הארץ ההיא יצא אשור ומה עצה נטלו שהיו אומרים לא כל היומי' ליט ל את העליונים וליתן לנו את התחתונים אלא בואו לארץ שנער שם אלוהות הרב' · שנ' בה מארץ פסילי'היא ונעש'מגדל וראשו מגיע בשמים ונעש לנו שם · ואין שם האמור כאן אלא ע"ז שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה עשה הק"בה ישב עליה' כדין והעמיד עליה'עדים שנאמר וירד אלהים לראות את העיר ואת המגדל · וכי צריך ירידה לפני המקום לראות · והכתיב עיני יי' משוטטות בכל הארץ · אלא ללמד הדב' לדורות שאין דנין על פי עידי ראיות שנ' או ראה או ידע · והיה פשוטו כמו ויהי · ומשמעו לשעבר ולהבא : תם וישר אבל בדברים שבין קונו ובינו לא היה צדיק לכך נאמר וירא אלהים וסר מרע : שבעת אלפי צאן · הרוב מונה תחילה : גדול

רלבג

אמר שכבר היה איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע עלה והצליח מאד בקניינים המדומים כמו קנין ההון והבנים והיו בניו מ[illegible]היפוך שלם לפי ההנהג' המדינית כדרך שתשלם האחו' והקהב' ביניהם ולזה

מסרה

חד מן מ"ח מלין דנסבין א' במצע' תיבות'ולא קרי' וסימנהון תאספון לא תוסיפון לתת תבן · והאספסוף אשר בקרבו · ויאצל וירד יי' בענן וידבר · משאת כי תשא בועך · מראון מלך שמרון מראון · בארומה וילך אבימלך באר שה · בראש ותקרי על איות חבר · פלאי ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי · חטאים ויגידו לשאול לאמר · ויאסף לרא מפני · הלאמה יגד לדוד · ויאסף את כל ישראל · המלאכים ויהי לתשובת השנה [illegible] · ויראו דמראי'אל עבר [illegible] השראים ב' בפסוק · מבאר ויתאר דוד ויאמר [illegible] אל · מבאר ויבקשו שלשה הגבורים · הבאר ובניהו בן יהוידע בן [illegible] ויצא אל מוצא המים רפאני [illegible] נרפה ונרפא ויאמר אלי [illegible] · בראדך נעה הריא שלר [illegible] פארה הגי הארון יי' צבאות ·

איש הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה
הָאִישׁ הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים
וְסָר מֵרָע׃ וַיִּוָּלְדוּ לוֹ שִׁבְעָה בָנִים
וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת׃ וַיְהִי מִקְנֵהוּ שִׁבְעַת
אַלְפֵי־צֹאן וּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי גְמַלִּים
וחמש

גבר הֲוָה בְּאַרְעָא דְעוּץ אִיּוֹב
שְׁמֵיהּ וַהֲוָה גַּבְרָא
הַהוּא שְׁלִים וְתָרִיץ
דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ וְעָדֵי מִבִּישׁ׃
וְאִתְיְלִידוּ לֵיהּ שְׁבַע בְּנִין וּתְלַת בְּנָן׃
וַהֲוָה גֵיתוֹהִי שְׁבְעָא אַלְפִין דְעָאן מִן
אַלְפָא לְכָל בְּרָא וּתְלָתָא אַלְפִין דְגַמְלַיָּא מִן אַלְפָא לְכָל בְּרַתָּא וחמש

אבן עזרא

איוב היה מבני בניו של נחור אחי אברהם והקרוב אלי שהיה מבני עשו והגאון מוכיח בארץ עוץ כמו שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וגו' · יתכן לומר שלא היה בעולם בעבור שאמר יחזקאל נח דניאל ואיוב ואם אמר טוען אולי איוב אחר היה שהזכיר הנביא יאמר לו אם כן אמור כן בדניאל נח והנה כתוב בפסוק אחר אם יעמוד משה ושמואל לפני ואף כי מצאנו שמואל בן עמיהוד והנה לא מצאנו איוב אחר כתוב בספרי הקדש והאומ' שהיא יובב בן זרח מבצר' שמא בחלום ראה זה כי אין לו על מה ישען לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו חכמינו ז"ל ויש אומ' על מלת איוב שמו כי איננו רשע כלל והנה כתוב יי' איש מלחמ' יי' שמו : והפך

כאביר כה אמר בכח ידי עשיתי · הובאיש כל הבאיש על עם · ויאת העירתי מצפון ויאת · בארת כי שתים רעית עשה עמי ב' בפסוק · שאסיך לכן כל אכליך יאכלו · השאטות בטרם תגלה רעתך · שאטך כי כה אמר יי אלהים יען השאטים ולא יהיה עוד לבית ישר סלון · רשאטים וישבו עליה יבטח יבנו רבתריה · ונאשאר ויהי בהכותם ונאשאר אני · וששאתיך ושוכבתיך וששאתיך · ורצאתי יכלו את הימים · ואענר את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניהן יהרגון · יקאם שאון בעמיך וכל מבצריך · אבאל יושב ב' בפסוק · ואמאסאך נדמו עמי מבל הדעת פארור מפניו יחילו עמים · פארור ביקה ומבוקה ומבלקה · דבאת אתי דבאת כחלל רהב · ותדכאנני עד אנה תוגיון · מאים אם תטר אשורי מני · מאום ילדים אשר אין בהם · בוראם ואשלחה אליו לאמר · נאשים השיבו נא להם כהיום · למואל והתודה השנית ההולכת · דאג ודצרים ישבו בה מביאים : איש י"ב ר"פ בתורה ובאיוב ב' באיוב יי' בתירה וסי' אשר ירקה כמיהו · איש אשר יעשה כמיה להריח בה · איש צרוע הוא איש איש מבית יש' קרמ' · איש איש אל כל שאר · איש אמו ואביו תיראו · איש איש מזרע אהרן · איש על דגלו באתות · איש כי ידר נדר · איש כמתנת ידו · איש היה בארץ עוץ · איש באחיהו ידבקו · ב' בתראי כאיוב : וכל איש י' וסי' האנשים על הנשים · וכל איש אשר נמצא · ועשה בצלאל · ויכו את מואב · קמו ממקומו · דמתהבאים בהר אפרים · כראותם את האיש · ויתקבצו אליו ב' כי · אשר בחר בו יי' ויאמר אבשלום · ודוד בא מחנימה · והמה וכל איש · ויעל המלך בית יי' · וחבירו · ושבעתם על שולחני : והיה דאיש ההוא ב' דכמי' סימ' כערים · גדול מכל בני קדם : וסר מרע ד' וסימ' נמסר בישעיה סימ' נ"ט : ויולדו ה' וסימ' ויולדו לרם בנים אחר המבול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל' חסר וי"ו · וילדו עוד לדוד בנים · ויולדו לאבשלום · ויולדו לו שבעה בנים דאיוב · וא' וילדו להם :

אבן יחייא

איש היה בארץ עוץ ונזכר ספר כי איש שלם אשר שם איש יורה על השלימות להיותו כנגד מן האש שהוא היסוד היותר שלם שבאנושי · מה ששם אדם הנגזר מאדמ' יורה על הפחיתות לרומזו על היסוד היותר פחות שביסודות האנושי · היה בארץ עוץ שהיא ארמיניאה · וכתרגומו שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ חדיאי ובדיחי קוסטאנטיניה ונזכר דמתבניא בארעא דארמיניאה · איוב שמו שהיה שם מורה היותו אויב מכל הרשעים ופועלי און · להיותו האיש שהוא שלם בארבעה נפשותיו · כי בנפש האלהית היה תם שרוצה לומר כי הכיר את בוראו השמים מעצמו ושנא העבודה זרה אשר שם תם יורה עליו וכאומרו תמים תהיה עם ה' אלהיך כי הגוים האלה אשר אתה בא שמה אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך · ובנפש המשכלת היה ישר כי כל דעותיו היו ישרות ואמיתיות ולא כוזבות · ובנפש ההרגשת היה ירא אלהים ובלתי חומד כל אשר לרעהו ובעל גמילות חסדים ולא היה [illegible] כל אשר לו לכבוד קונו · וכאומרו באברהם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני · ובנפש הצומחת שהוא המשגל והמאכל והמשתה שנקרא דבר רע לחסרונו ולהיות פועל בהמיי אשר בו בשתפה עם החמור והחזיר אשר שהיה סר מרע ומואס המותר בו והיה מסתפק בהכרחי ממנו לחיות ולהשאיר אחריו זרע ברכה · ויולדו לו ונזכר זה שלפרי מעשיו הטובים ה' הצליחו בעולם הזה וזולת הקרן הקיים לו בעולם הבא · ויולדו לו שבעה בנים זכרים שהוא המספר הנבחר הנאהב ממנו יתברך · ושלש בנות כי לחסרון הנקבות הספיק במספר השלשה שהוא האחד מספר הריבוי · ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן כי לשלימותם נתן לו גם כן המספר השביעיי · מה שגמלים החסרים והטמאים נתן המספר השלשה : וחמש

תורת חסד יראת שדי

איש היה בארץ עוץ איוב שמו ונזכר תחלת כל דבר אביא הנה מה שנשאלתי כתוב ת"ל איש היה בארץ עוץ ונזכר ר"ל שהיה מטיב לכל הארץ והיה האיש ההו' גם כן שלם בעצמו ולא כאנשים שמראים עצמם טלפים כחזיר · ואחר ירא אלהים וסר מרע לומר שמה שהיה סר מרע היה לו ליראתו את ה' ולא משום דבר אחר · ואחר שביום ההוא באו בני האלהים שהם מלאכי מרום להתיצב על ה' ובא גם השטן בתוכם עם היותו לעולם בלתי נכנס אל הקדש פנימה ובא ביום ההוא עם המלאכים המשרתים את פני המלך ה' צבאות ולזה הטעם אחר אלא גם · ה' נתן וה' לקח יר' ואין כוונתי באומרי ה' נתן וה' לקח כאדם האומר המלך צוה לקחת את נאני · מה אעשה לו שמודה בזה שאם היה יכול לו היה לוחם בו ובועט בזה ורק הכונ' לומר שישתבח שמו והדרו אשר עשה לו התשועה הגדולה ההיא שיכלל מדינה של גיהנם שבאותה הרעה שבאה עליו נתכפרו עונותיו · והכ'אשתו ראתה שבכל עת אשר היה בא עליו צרה היה שותק לפי שבכל' הקדושות לא נתן תפלה לאלהים וכדי לנסותו היה השטן מביא עליו צרה אחרת ולזה אמרה לו עודך מחזיק בתומתך ברך אלהים ומות כלו' הנה הגעת עד תכלית הצרות והרעה הגדולה באה אליך למה שבכל עת ברכת לאל ולא נתת תפל' לאלהים גם בעת הזאת עודך מחזיק בתומתך ועדין אתה קיים בא וברך הלל ושבח לאלהים ואמור לו ברוך דיין האמת וזה באמת ובודאי תבא עליך עוד צרה אחרת ואותה הגרה

הרמ"בן

איש היה בארץ עוץ · מצאנו מלכי העוץ ומפורש מזה בת אדום יושבת בארץ עוץ · ואמר בו התרגום ארע ארמניא · וגם מצאנו עוץ מבני עשו עוץ וארם · וכן הקרוב אל הדעת · כי זה האיש היה מזרע אברהם מבני אדום והכיר את בוראו ועבד אותו במדות השכליות מן התום ומן היושר וסור מהרע לבני אדם ובעבודת הלב שבזה שרש הכל שהיה ירא אלהי' · וכן חבריו האחד נקרא בשם בכור עשו והוא תימני כהיחס אל בכור אליפז · דכתיב בני אליפז תימן אומ' · וכן ארצם נקראת בשמ' · שנ' שמעו עצת ה' אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב על יושבי תימן · וכתו' בתורה מארץ התימני ללמד על הארץ שהיא מתיחס על יושביה שהם זרע תימן · ובלדד השוחי גם כן מבני אברהם מתיחס אל שוח · ואולי צופר מתיחס אל צפו בן עשו · כי כן נמצא בתורה אחי נקרא במקום אחר אחירם · גם זה צפו שנוי שמו בדברי הימי' צפי · והמנהג בלשון הקדש לשנות השמו' בהיות הכנויים שוים בטעם · כי זהר בן שמעון נקרא זרח · כי זהר מלשון זהרי' · והוא כענין זריחה · וכן צפו עם צפי לשון צפייה · כן לשון צופר מן צהה הצפירה · יצפור מהר גלעד · כתרגום בקר צפרא · והנה כלם ענין טוב · ושיהיה היחס בזה תימני ושוחי ונעמתי אל ארצות מגוריהם · ולא יתכן · כי מצאנו ארץ התימני רק לא מצינו ארץ שוח ונעמה · אולי ארצם נקראת על שמם כענין בתימן שפירשנו · גם אליהוא קראו הכתוב בוזי מתיחס אל בוז בן נחור · ומצאנו כתוב את דדן ואת תימא ואת בוז · וכולם מתייחסים אל משפחה אחת · כי דדן בן אברהם ותימא בן [illegible] ובוז בן נחור אחיו · ויתיחס אליהוא עוד אל המשפחה הזאת שאמר הכתוב ממשפחת רם · ולא ידעתי למה כתב משפחתו אף כי להזכיר משפחה אינה גלויה בכתובי' רק שנאמר כי היה משפחתו ממשפחת אברהם שהיה נקרא שמו רם · כי כן שמו אברם · וכן אמר התרגו' והוא הירושלמי מן גניסת אברהם · הזכיר הכתוב כי אלה האנשים · איוב וחביריו הם מזרע האיש שהיה שרש האמונה אוחזים דרכו · כמו שכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' · והזכיר כי גם אליהוא היה ממשפחתו נושא אל אמונתו ויודע דרך האמת · ואשר הזכיר הכתוב גם דניאל ואיוב הקדים דניאל לו למעלתו כמנהג :

ר' אברהם פריצול

איש היה · לשון חשיבות ואדם גדול · בארץ עוץ · רבים חשבו שהיא קוסטאנטינה דיתבא במדינת ארמי'ניאה · שהיא היום לממשלת התוגר · והאמת לקרב הדבר לדברי ספורי התורה · עוץ אחי ארם היה וקרוב לו ומבני נחור · וארם היא סוריאה · ועוץ ארמיניאה מעבר לים למזרח נגד קוסטאנטינה במחוז פרוויא'היסנה · ועל מה שראינו הזכרה שמו ועירו עדות לישראל שאיוב היה ונברא כאשר נכר בארצו · אמנם לא מליני שאיוב זה יקריאהו הכתוב בזה תם ובכוונת האחרי' האלהיים להיותו תם וישר וירא אלהים וכו' · ולזאת ראוי שנאמר כי ליופר מעשיו ויראתו אלהים בדרך ה' מעשהו ומקנהו פרץ בארץ · ומה שנמצא מחשבותיו כמכם בויכוח אפשר שהיה לו בטבע בבחינת שכלו · אמנם עיקר מעשהו נראה שהיה בקיום ביתו וביראת ה' כל היום : ויולדו · ידוע כי המספר השביעיי והמשולש חשוב שבמספרי' ונתברך בה' לשלמותו לחזוק קיומו בקנייני' העולמיי' האלו · כי עשיר גדול היה : ויהי מקנהו · גם המספר הזה הפרטי אפשר שידומה בו רמז מה לדרושים עליונים ויספיק הגדת הפשט : והלכו

גדול

מ"ע ספורנו

בארץ עוץ אשר שם בני [illegible] כאמרו בת אדום יושבת בארץ עוץ והיא [illegible] ממליאות הב"י והשגחתו [illegible] על קבלת אמות כהש' לא [illegible] : וישר · במדינות היה ירא אלקים מכל [illegible] : וסר מרע · מכל היותו ישר [illegible] זכה לבנים [illegible] ולכבוד : ועמו

אוהב משפט

יש מחלוקת בדברי חכמינו ז"ל בענין איוב יש מי שאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה : ויש מהם שאמר שהיה [illegible] ארץ ישראל [illegible] היה וייסוריו [illegible] [illegible] מה שכתוב [illegible] שלשת הרעים [illegible] [illegible] איוב [illegible] [illegible] ולזה [illegible] כי היות [illegible] על פי [illegible] שאיוב היה קודם [illegible] · עוד יש [illegible] ביניהם באי זה זמן היה יש מי שאמר בימי [illegible] ויש מי שאמר בימי [illegible] ויש מי שאמר בימי מלכת [illegible] ויש מי שאמר [illegible] ויש מי שאמר [illegible] [illegible] [illegible] ויש מי שאמר [illegible] [illegible] [illegible] העולם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] העולם [illegible] להם לאומות העולם [illegible] בלעם [illegible] ובגמרא ארץ ישראל יש מי שהיה סובר שאליהוא הוא בלעם ויש מי [illegible] יצחק [illegible] [illegible] [illegible] ומהמדרשות הוא [illegible] מהאומות העולם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ופרשת בלעם ואיוב · [illegible] ר"א בן עזרא ז"ל כתב כי [illegible] מלשון [illegible] ולזה הוא [illegible] הספרים [illegible] ללשון [illegible] לא לפי [illegible] הרבנים לא היו [illegible] בלשון הקדש [illegible] [illegible] אל לשון הקדש [illegible] הגבורה [illegible] הלשון עמוק כמנהג הספרים המועתקים · אבל עם היותו [illegible] העולם [illegible] [illegible] מבני עשו [illegible] הכתוב [illegible] בארץ עוץ ומצינו בת אדום יושבת [illegible] עוץ · ואמר בו התרגום בארע [illegible] · ולפי שהיה מזרע אברהם [illegible] [illegible] [illegible] לו [illegible] [illegible] [illegible]

וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת צֶמֶד־בָּקָר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
אֲתוֹנוֹת וַעֲבֻדָּה רַבָּה מְאֹד וַיְהִי הָאִישׁ ב׳ מל׳ וב׳
הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל־בְּנֵי־קֶדֶם׃
וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה בֵּית
אִישׁ יוֹמוֹ וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לִשְׁלֹשֶׁת
אַחְיֹתֵיהֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם׃ ל׳ וחד ואחיותיהן
ה וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח
אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה
עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי
חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם כָּכָה ל׳ וחד ברכו ב׳
יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל־הַיָּמִים׃
וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים
לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָה וַיָּבוֹא גַם־הַשָּׂטָן ל״א׳ ס״ו מל׳
בְּתוֹכָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן ז׳ פסוקים ויאמר
מֵאַיִן תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה ויאמר ׳
וַיֹּאמַר מִשּׁוּט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ׃ ג״א׳ ב׳ ובסנין
ויאמר

וַחֲמֵשׁ מְאָה פַּדְנִין דְּתוֹרִין לְגַרְמֵיהּ
וַחֲמֵשׁ מְאָה אַתְנָן לְגַרְם אִיתְּתֵיהּ
וּפוּלְחָנָא סַגִּיעָא לַחֲדָא וַהֲוָה גַּבְרָא
הַהוּא רַב בְּנִכְסִין מִכָּל בְּנֵי מַדִּינְחָא׃
וְאָזְלִין בְּנוֹי וְעָבְדִין שֵׁירוּתָא בֵּית גְּבַר
יוֹמֵיהּ עַד מִשְׁלַם יוֹמֵי שַׁבְעָא
וּמְשַׁדְּרִין וּמְזַמְּנִין לִתְלַת אַחְוָתְהוֹן
לְמֵיכַל וּלְמִשְׁתֵּי עִמְּהוֹן׃ וַהֲוָה כַּד
שְׁלִימוּ יוֹמֵי שֵׁירוּתָא וְשַׁדַּר אִיּוֹב
וְזַמְנִינוּן וּמַקְדִּים בְּצַפְרָא וּמַסִּיק עֲלָוָן
סְכוּמֵי כּוּלְּהוֹן אֲרוּם אֲמַר אִיּוֹב
דִּילְמָא חָבוּ בְנַי וְאַרְגִּיזוּ קֳדָם יְיָ
בְּרַעְיוֹנֵיהוֹן הָכְדֵין יַעֲבֵיד אִיּוֹב כָּל
יוֹמַיָּא׃ וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְּדִינָא בְּרֵישׁ שַׁתָּא
וְאָתוֹכִיתִי מַלְאֲכַיָּא לְמֵיקוּם בְּדִינָא
קֳדָם יְיָ וַאֲתָא לְחוֹד סִטְנָא בְּמִצִיעֲהוֹן׃
וַאֲמַר יְיָ לְסִטְנָא מְנָן אַתְּ אָתֵי וַאֲתִיב
סִטְנָא קֳדָם יְיָ וַאֲמַר מִן שׁוּט בְּאַרְעָא לְמִבְדַּק בְּעוֹבָדָא בְּנֵי אֱנָשָׁא וּמִן מְהַלְכָא בָהּ׃
ואמר

רשי

גדול מכל בני קדם · מדור הפלג׳ דכתיב ויהי בנוסעם מקדם · אבל מאברהם אינו כן שהרי באברהם כתיב בו גדול שנאמר ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם הגדול בענקים הוא · היה לו לכתוב אדם גדול ולמ׳ כתב האדם הגדול אלא רמז רמז שהוא אדם גדול שעמד בעשר נסיונות · לפיכך כותבין אותו שני הזהין · ואיוב שנ׳ בו גדול לא עמד אלא באחת · שנ׳ תם וישר וגומר מכל אותו הדור שלא נחפש על אותו עון : והלכו בניו ועשו משת׳ בית איש יומו · בבית כל אחד ואחד יומו : ושלחו וקראו · כמו ושולחים וקוראים · שהיו עושין כן תמיד : ויהי כי הקיפו · כאשר כלו ימי המשת׳ · ונוהג היה איוב בכל סוף שבעת הימים שחוזרו ימי חליל׳ היה שולח ומקדש׳ כלומר מזמנ׳ וקרא׳ כמו התקדשו למחר : והשכים בבקר והעל׳ · מגיכתו שהי׳ משכי׳ ומעל׳ עולות לכן כתב בלשון עתיד שהי׳ נוהג לעשות כן תמיד לסוף כל ז׳ הימים : מספר כלם · הבנים והבנו׳ וברכו לשון כינוי כלפי מעל׳ : ככה יעש׳ איוב · כמו היה עוש׳ אחר שנכתב בדבר ההוה ותדיר פעמים שכתיב בו לשון עבר ופעמים לשון עתיד : ויהי היום · אותו יום שהי׳ ראש השנ׳ ויבואו בני האלהי׳ להתיצב על יי׳ · לריב עמו שאין להתיצב אלא על דין · שנאמר נצב לריב יי׳ · ויבא גם השטן בתוכ׳ לקטרג הבריו׳ : משוט בארץ ומתהלך בה · שטתי בכל הארץ ולא מצאתי בכל הארץ כאברהם שנאמר בה קום התהלך בארץ · ואמרו רז״ל שטן לשם שמים נתכוון כדי שלא יהא נשכח לפני אלקינו וזכותו של אברהם :

השמת

מ״ע ספורנו

ועשו משתה · ולא פנו לתת לעניי׳ גם לחם ושמלה : וקראו לשלשת אחיותיהם · לא לאביונים : ויקדשם · ולא כהה בם : והעל׳ עולו׳ · לכפר על הרהור הלב · אולי חטאו · על דרך וישמן ישורון ויבעט : וברכו אלקים · על דרך ויאמרו לאל סור ממנו : בני האלהים · שרי האומו׳ : להתיצב על ה׳ · לדעת מה יעשה : השטן · מד׳ הדין המנגד׳ למדת רחמי׳ על דרך לא ידון רוחי ·

בארץ

אוהב משפט

שכליות מן התום ומן היושר וסור מרע לעשות לבני אדם ובעבודת הלב שהוא שרש הכל שהיה ירא אלהים · וכן חביריו כלם הם מתיחסים אל האבות אליפז התימני הוא כשם בכור עשו והוא מתיחס לבכורו שנ׳ בני אליפז תימן אומ׳ · ובלדד השוחי מתיחס לבן אברהם שוח כמו שכתוב את ישבק ואת שוח · וצופר הנעמתי מתיחס אל לפי בן עשו כי הם קרובים בטעם כי לפו לשון לפיה כלשון צופ׳ שהוא מלשון יצפר מהר הגלעד כתרגום בוקר צפרה · ומצינו שבלשון הקדש ישנו השמות בעניינים קרובים כמו שקראו לצוהר בן שמעון זרח כי הכל ענין אורה · וכן אליהו הבוזי מתיחס לבוז בן נחו׳ אחי אברה׳ · ומה שאמר ממשפחת רם אמר בו התרגום מן גניסת אברהם היה שמו רם · והודיענו הכתוב יחס של האנשי׳ להודיענו כי היו מזרע האיש שהיה שרש האמונה והוחזים דרכו כן כתב הרמ״בן ז״ל בפי׳ יחסי של האנשי : והרב המורה ז״ל כתב כי זה האיש לא היה חכם לפי שלא מצינו שיתאר אותו הכתוב בחכמה ולפי שלא היה חכם התרים כנגד הא־ל ית׳ על מאורעיו והולך הרב ז״ל לשטתו כי הוא רוצה שאלו המאורעים בהו עליו להכרח החומר אשר אין מפלט והתבולה להנצל מהם וזה נעלם מאיוב וחשב כי מהש״י באו עליו בכוונה ראשונה וכשהודיעו שיהוא ענייני׳ שלא היו נודעים אליו בחכמת הנמצאות גם הש״י דבר עמו וגלה לו הענין או שתק׳ וידע שהטובה האמיתית היא הנלאת הנפש ועל זה הוא מסכים לדעת האומר משל היה לפי שעל פי דרכו זאת ישיגוהו קושיות עצומו׳ אם היה כפשוטו · ודרך האמת בזה הוא מה שהקדמנו בפרקים כי יסורי איוב באו על מירוק קצת שגגו׳ להטיבו באחריתו והאמנם מפני מה לא תאר אותו בחכמה כמו שתארו בתום ויושר ויראת אלהים וסור מרע הוא אצלי עקר גדול מעיקרי התורה להודיענו שלא המדרש עיקר אלא המעשה · ואלו היה חכם מגיאל אשר כל סתום לא עממוהו ולא החזיק בתום ויושר לא היינו נבוכים אם אירעו לו מקרים רעים אבל אם

פות

רלבג

ולזה היו אוכלים יחד תמיד כדי שיתוקן הקבוץ יותר ביניהם והנ׳ איוב לירא׳תו השם יתברך היה מקדש אותם מהיקף להיקף רוצ׳ לומר מז׳ ימים לז׳ ימים והיה מייסיר אות׳ אלא מה שראוי ואחר כן היה מקריב קרבנות עליהם לירא׳תו שמא חטאו ובזו השם ית׳ בלבבם לרוב העושר והשלו׳ אשר יהי׳ להם כי הם סבות הבעיט׳ באופן מה והנ׳ לא תאר אותו הכתוב בחכמ׳ לסכלותו. בדרוש אשר בעבורו חובר זה הספר ואף על פי שהי׳ כבר חכם בעניינים הטבעיים כמו שירא׳ מדבריו · וזכר אחר זה ממשל כאילו השם היה מדבר עם אשר יבאו מאשו אלו הרעות המדומו׳ אשר התחלתם מחוץ והוא השטן דרך משל

וקראו

מסרה

ועבודה רבה ב׳ וסימ׳ ועבדה רבה ויקנאו אתו · ועבדה רבה ויהי האיש ההוא גדול : אחיתיהם ה׳ בליש׳ וסימניך החייתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחיותך · ואחיתיהם צרויה ואביגיל · וקראו לשלשת אחיתיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו : ז׳ פסוקים ויאמר ויאמר וסימ׳ הכי קרא שמו · וירא את הנשים ואת · וירא את בנימן אחיו · בני הם אשר נתן לי · מי שמך לאיש · אל השטן מאין תבא · וחברו : תבא י״ו חסר וסימ׳ לקמן ריש סי׳ ב׳ :

אבן עזרא

והפך הדבר ויהי איש אחד מהר אפרים ושמו מיכיהו אולי בעל הדרש על הרוב הנמלא לדבר מקום איוב סמוך לארץ מטעם וילך ארצה בני קדם : הקיפו · טעמו כאשר השלימו תקופת ימי השבוע כי שבע׳ בנים היו לו · אולי כמו פן לשון תגר׳ ומורא שמא יהי כך וכך וכמוהו אולי ימושני אבי אולי לא תאבה האש׳ · וברכו לשון כינוי והפך כמו ברך נבות אלהים ומלך : ויהי היום · הגאון רב סעדי׳ אמר כי השטן בן אדם היה מקנא באיוב ופי׳ בארץ בארצו לבדו ופירוש כל אשר לו בידך בחפצך וכמוהו היד יואב אתך ופירש אך את נפשו שמור שמור נפשך שלא תבקש נפשו ואמר כי המלאכים אין להם קנא׳ והנה שנא ויתיצב מלאך יי׳ בדרך לשטן לו ובספר דניאל מפורש ואין איש מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם ועוד ואני בשנה אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו שהוא החזיק למיכאל ועזרו ונבאר סוד אלה הדברים לא יכילם ספר והמבין סוד מערכות הצבאות והשתנות המעשים כפי השתנות התנועות ידע עיקר השטן והכלל שהוא מלאך · וטעם ויהי היום יום ראש השנה שכל בני העולם עוברים לפני השכינ׳ כבני מרון או יום דינו של איוב לבדו ולא אוכל לפרש או יהיה פירושו ויהי היום שאיר׳ בו כך וכך כמו ויהי היום ויעבור אלישע : משוט · כמו שכת סבוב וכמוהו שוטטו בחוצות ירושלם ועניין בארץ בכל העולם כמו התהלכנו בארץ :

תורת חסד יראת שדי

הלרה הנה היא המיתה בודאי כי אין בין צרתך ובין צרת המות אמצעי לשנא׳ שהצרה ההוא תבא אליך קודם המיתה רק בודאי המיתה תבא אליך ושכבת ואין מחריד · והוא השיב לה כהונן גם את הטוב נקבל בקיתה ולא את הרע ולזה לא תבא עלי ומה גם אם כונתו ית׳ היא לשמניסני כי אין ספק שלא אמות מאחר שענין המות הוא לי ענין טוב ע״כ : ובעזרת צורי וגואלי אכתיב הנה מה שחננו ה׳ ואומר כי באומר איש היה בארץ עוץ איוב שמו יר׳ לומר כי בארץ עוץ היה איש אחד לבד שיקרא בשם איש ואיוב לבד היה שמו כי אביו לא דמה אליו ביופי תומתו ויופיו ובכן לא היו מזכירין אותו בשם אביו כלל כי אם בשם איוב ובזה היה נודע שמו בכל קצוות העולם · או יר׳ לומר כי בתחלת היותו איש בין האנשים היה שמעו בכל הארץ כי בן י״ג שנים הכיר את בוראו · או יר׳ לומר כי מהיותו גר שם עד כי לא היה לו לא אב ולא אם ולא אחים נתרבה הרבה רב · או יר׳ לומר כי בתחלה היה כאיש אחד מאנשי הארץ ההיא וזכה בא להיותו תם וישר וירא אלקי״ם וסר מרע ואחרי היותו כן נתן לו האלקי״ם ז בנים וג׳ בנות ואח״כ ויהי מקנהו וכו׳ והלכו בניו ועשו משתה וכו׳

אבן יחייא

וחמש מאות צמד בקר לעבודת האדמה וחמש מאות האתונות לשרת ולהוציא ולהביא הכנסות האדמה ופירותיה · ועבודה רבה רוצה לומר שהיו לו נחלת שדה וכלם הנעבדים ומוציאים פירות לרוב מאד · וזולת זה היה האיש ההוא גדול בעושר ובכסים ומרגליות טובות מכל בני קדם שעידו היה מצד מזרח · מה שלשבת העושר הגדול והשלוה שהיה לו · בניו שהיו בחורים וטבעם מגיע אל התענוגים הזמניים היו הולכים לטייל ולעשות משתה בית איש יומו והיו קוראים עמהם אחיותהם כי למעלתם לא יושבים יחד רק לכל אחד מהם היה חצר מיוחד עם שרי׳ ועבדים כמשפט המלכים אדוני הארץ · ובכל היקף מהשבוע ששבעה המה עשו משתה בית איש יומו היה שולח איוב בעדם אל חצרו להיישירם אל פשיית הטוב ולקדשם ולהבדילם מעשות רע · והיה משכים בבקר ומעלה עולות מספר כלם לחששו פן חטאו בניו במעשה · וברכו אלהים בלבבם במחשבה לאמר כחנו ועוצם ידנו עשה לנו את החיל הזה וכאומרו וישמן ישורון ויבעט · וזה לא היה דבר מקריי לאיוב רק לבנו שלם תמיד עם ה׳ וככה יעשה איוב כל הימים : ויהי היום וגומר ספר כי קרה שהיום הידוע והוא יום ראש השנה שה׳ יושב על כסא דין שמה באים הסניגור והקטיגור מבני האדם · באו בני האלהים שהם המלאכים להתיצב על ה׳ ולהיות אלו כמשפט היום ההוא שכלם באים לפניו ואלו ויבוא גם השטן בתוכם שהוא הקטיגור · וה׳ אמר אליו לכך מאין תבוא ויאמר משוט בארץ שהם הדרכים שבחזקת סכנה הם לשבתו · ומתהלך בה שהוא בתוך העיירות ששמה תמיד עומד על ימין האדם לשטנו ולהשותו מהדרך הישר :

ויאמר

ר׳ אברהם פר צול

והלכו · זכר מעשה בניו ואבוד ומנס בענין המשתה לאכול ולשמוח וזה באהבה ואחוה אחי׳ ואחיו׳ יחדו מבלי קטטה וקנאה ואיבה ביניה׳ שלא כמנהג בעלי העושר היום אשר ברוב תפול בהם האיבה והקטטה · וכאלו היתה ברכה זו לבד מגויה בהם בזכות אביהם · האמנם לא הבינותי בבנים האלו דבר אלהי שכלי מחלקי הנפש המשכלת שיישר בעיני האלהים רק בקף ימי המשתאות החוזרות חלילה · ודבר אלהים אין אתם לפי הנראה : ויהי כי הקיפו · בהיות הבחורים האלה נמשכים אחר השמחות הגופניות ואיוב אביה׳ אולי לא היה יכול למנוע אותם · על דרך ולא עצבו אביו מימיו · מ״מ אחר עשותם חפלם היה שולח איוב באשר הם להעיר׳ ולקדשם ולהכינם לעבוד׳ ה׳ · ובאמרו ויקדשם נראה שהיו צריכים לקדוש ולהכנה · כמו וקדשתם היום : והשכים בבקר · כי עול׳ הבקר והפלת הבקר היא מעובחת · כטעם בקר וידע : והעלה עולות · כי הוא המקריב בעדם ונמספרם : כי אמר איוב אולי חטאו בני · בעזיבת המושכלות והעיון : וברכו אלהים בלבבם · כי רדיפת התאוות מביא לידי בעיטה כמאמ׳ התורה וישמן ישורון ויבעט ואחר ויטוש אלוה עושהו וזהו חרוף האלהות ובפסוק הלזים לשאול לפי דעת קצת בטעות איוב בהשגחה או בהשארות הנפש אם היה מסופק או כופר למה הקריב קרבנות ולפי דעתי אחשוב מכח פסוקי איוב שהיה מאמין אמתי במציאות האל והשארות הנפש כאומרו ויאחז צדיק דרכו · ונהתבוננו בדרוש׳ האלו באפשרותם הותיבם היה מקריב ומכפר כי זה דרכו להיותו נקרא ירא אלהים וסר מרע ובהיות הופכי מאמיני ההשגחה רבים היה מספק ולא מאמין אמתי ואלו נאמר בו שהיה שכם כמו ירא אלהי׳ אולי היה יודע האמת : יעשה · עתיד במקום בינוני : ויהי היום ויבאו בני האלהי׳ · היום הזה רמוז הוא רז״ל ליום ראש השנה שהוא יום הדין והתחלת סדר משך השנה בגלגול סבוביה מן הגרמי׳ השמימי׳ המיוסדי׳ מאז מקדם בדין ובמשפט מאת אדון כל הארץ בטרם הרים יולדו ויבואו בני האלהים להתיצב על ה׳ אמר כממשיל משלים שבאו בני האלהים הם סבותיו ומשרתיו עושי רצונו הנלכים אלל ה׳ כי מאתו ובסבתו הם פועלים : ויבא גם השטן בתוכם · התאמ׳ הזה עניינו נפלא כי השטן הוא דבר אחר זולת בני האלהי׳ שזכר שקרה בקריו והזדמן שבא גם הוא בתוכם אולם בטבע מציאותו ופעולתו איננו נכנס למעלה עם יתר בני האלהי׳ כי השטן הלז שהיא מדת הדין המתוחה עקרה בארץ · והיא הסבה הפועלת הרעות המדומות הנופלות בשפלים והיא בתוך שאר בני האלהים כי מאת ה׳ היתה זאת ועל צד היפוי קרא אותה שטן והוא דומה לשטן של יהושע הכהן הגדול אשר בזכריה : ויאמר ה׳ אל השטן · כאשר יובן ענין השטן הזה שהיא מדת הדין במתוחה יתבאר שפעולתה בשפלים על פי מעשה האדם שיגיעהו הרז״ל ויהיה אמרו ה׳ אל השטן מאין תבא כאלו נאמ׳ שהשטן יפעל פעולותיו ברשעים כישר בעיניו יעשה כי ה׳ שלחו והדת נתנה לו וה׳ פיגגו סבת הרעה המגעת כי האדם ובגלוליו שבה בנזקיו וזה אמרו מאין תבא ולהורות ג״כ כי ה׳ הפך בקיום המציאות תמיד שאול ממנו מאין תבא כאלו אמ׳ אם פעלת רעה בנמצאי׳ התחתונים ועל צד הפשט מאין תבא כמו אי בגל אסיך מי האנשים האלה עמך : משוט בארץ · ענייני לסבוב כמו שטטו בחוצות ירושלם :

ויאמר

הרמ״בן

גדול מכל בני קדם · יורה כי ארצו ארץ קדם · והיא ארץ חרן · כמו שכתו׳ וילך ארצה בני קדם · או הוא מזרח כמו שכתוב קדמה אל ארץ קדם · ועל פי מה שכתבנו ארצו ארץ לפון הי״י רק הכתוב אמ׳ את כל מלכי הערב ואת כל מלכי ארץ העוץ ואת כל מלכי פלשתים · והנה מלכי הערב הם השוכנים בארץ קדם · ולכן אמ׳ כי היה בארץ עוץ · והמקום איננו מקום מקנה · והיה גדול מכל בני ארץ קדם · אשר שם הגמלים והמקנה · וכן כתו׳ ערב וכל נשיאי קדר בפרי׳ והאי׳ ובעתודים · וכתו׳ ושדדו את בני קדם אהליהם וצאנם יקחו וגמליהם ישאו להם · ואף כי אבירו בשומי מארץ קדם היה כי כן כתו׳ בתורה : והלכו בניו ועשו משתה · לשון הווה · כי כן יעשו תמיד לפעמים ברצונם במשתה · או פעם אחת בכל שנה · כי רחוק הוא שיעשו כן כל הימים ולא כהה בהם אביהם · ולמה יקדשם ויעלה עליהם עולות ומחר ישובו וישנו באולתם : כי הקיפו ימי המשתה · כאשר שלמו שבע׳ ימי השבוע · כי שבעה בנים היו · כמו לתקופת הימים · או יהיה הקיפו תאר לאחים · והכלל כי בסוף שבעת ימי המשתה יקדשם אותה וכבסו שמלותם להשמר להיותם נכוני׳ להעלות עולות לשם : מספר כולם · רמז לבנים ולבנות : כי אמר איוב · יחשוב בלבו כן כמו ויאמר עשו בלבו : ככה יעשה איוב כל הימים · אשר עושים המשתה : ויהי היום ויבאו בני האלהים · כמו ויהי היום ויעבור אלישע אל שונם · וכן ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו · היום שנהיה בו זה · רק כתרגום אמ׳ בזה והוה ביומא דינא יום שבין סורחכיה · וכן דעת רבותינו בכתובים ויהי כהיום הזה ויבא הביתה · שהוא יום נועד · לכן אמרו יום ניבול לכולם היה וכו׳ : ויבאו בני האלהים · הענין הזה לא יודע רק בדרך הנבואה · וממנו נלמוד כי נביא כתבו : להתיצב על ה׳ · לעמוד לפניו · כמו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו · העומדי׳ על הדון כל הארץ · והענין ללמד על הבריות זכות או חובה · כענין במלאכי דניאל : משוט בארץ ומהתלך בה · לשון חפוש · כלומר חפשתי בכל סתריה והתהלכתי בקושי בכולה כמלוכך · כענין התהלכנו בארץ דוכריה :

השטן

רש"י

השמת לבך אל עבדי איוב · שתרצה לקטרגו : החנם · ירא איוב · בתמיה · והלא אתה שכת בעדו · לפי שהוא יודע שאתה רגיל אצלו לעשות לו נסים ופרה ורבה לפיכך עושה צדקות הללו · אבל לא נסית אותו · לו היית נוגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך מיד בתמיה · וזו ויאמר יי' אל השטן הנה כל אשר לו בידך · ד"א ויהי היום · אותו היום שהורו אלילת' לאכול בבי' אחיהם הבכור · בני האלהי' · צבא השמים הקרובים לשכינ' להיות בני ביתו · ועל שם כך נקראו בניו : להתיצב על יי' · סביבותיו · כמו לכל הנצבים עליו · מאין תבא · דבר הכתוב דרך ארץ שהגדול מדבר תחילה ומרשה הקטון לענות · משוט בארץ כאשר תפירש למעלה · ובהגדה להשותפין היא · השמת · לשון תימה הוא · שלם במעשיו · שכת בעדו · הגנת בעדו · כמחיצה זו · כמו הסר משוכתו מחיצתו וכל בעד האמור בלשון עברי אינו אלא לשון כנגדו ובפניו כמו וכפר בעדו · קנה העון כנגדך ובפניך להיות הכפרה מגן בעדך · וכן יי' מגן בעדי · פרץ בארץ · נתחזקו · כמו וכן יפרוץ · ומתרגמי' יתקוף · וזהו פשוטו · ורבותי' ז"ל אמרו בהג"ל שהטעימם הקב"ה מעין עולם הבא · שלאחר חרישת האתונות היו זורעים עם החרישה ורועות האתונות מיד מזיז מן התלם · על ידיהם · כמו ואיש על ידו · ואין לשון מקום אלא על שם שהוא מוכן ומזומן לידו · ותפול שבא · נתנפלה וחנתה מלכת שבא עליהם · כמו על פני כל אחיו נפל · ואת הנערים מפרש השומרי' אותם ואמלטה · אין מליטה אלא לשון השמטה שנשמטו מן הגרה · ובנערים מפרשים שומרי הצאן מדבר הכתוב : ויפשטו

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ
עַל־עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ
אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע׃ ל' ה'
וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר הַחִנָּם
י יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים׃ הֲלֹא־אַתְּ שַׂכְתָּ את ק'
בַעֲדוֹ וּבְעַד־בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־אֲשֶׁר־
לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ ל
פָּרַץ בָּאָרֶץ׃ וְאוּלָם שְׁלַח־נָא יָדְךָ ל' סימן
וְגַע בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ אִם־לֹא עַל־פָּנֶיךָ
יְבָרֲכֶךָּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הִנֵּה
כָל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיָדֶךָ רַק אֵלָיו אַל־
תִּשְׁלַח יָדֶךָ וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵעִם פְּנֵי ג
יְהוָה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו
וּבְנֹתָיו אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית י'
אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר׃ וּמַלְאָךְ בָּא אֶל־אִיּוֹב כ'
וַיֹּאמַר הַבָּקָר הָיוּ חֹרְשׁוֹת וְהָאֲתֹנוֹת בי"א · ג
טו רֹעוֹת עַל־יְדֵיהֶם׃ וַתִּפֹּל שְׁבָא
וַתִּקָּחֵם וְאֶת־הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי־חָרֶב ג'
וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ ד'
עוד

וַאֲמַר יְיָ לְסַטְנָא אִיפְשַׁר דְּשַׁוִּיתָא
לִבָּךְ בְּעַבְדִּי אִיּוֹב אֲרוּם לֵית דִּכְוָתֵיהּ
בְּאַרְעָא דְעַמְמֵי גְּבַר שְׁלִים וְתָרִיץ
דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ וְעָדֵי מִן בִּישׁ׃ וַאֲתִיב
סִטְנָא קֳדָם יְיָ וַאֲמַר הַאִפְשַׁר דִּי לְמַגָּן
אִיּוֹב דָּחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ הֲלָא מֵימְרָךְ
טַלִּילְתָּא אַמְטוּלְתֵיהּ וְאַמְטוּל בֵּיתֵיהּ
וְאַמְטוּל כָּל דִּילֵיהּ מִן חֲזוֹר חֲזוֹר
עוּבָדֵי יְדוֹי בָּרִיכְתָּא וְגֵיתוֹי תּוֹקְפוּ
בְּאַרְעָא׃ וּבְרַם אוֹשִׁיט כְּדוּן מְחַת
יְדָךְ וּקְרִיב בְּכָל דִּילֵיהּ אִין לָא בְּאַנְפֵּי
מֵימְרָךְ יַרְגְּזִינָךְ׃ וַאֲמַר יְיָ לְסַטְנָא הָא
כָּל דְּאִית לֵיהּ מְסִיר בִּידָךְ לְחוֹד
לְוָתֵיהּ לָא תוֹשִׁיט יְדָךְ וּנְפַק סַטְנָא
בְּהַרְמָנָא מִן קֳדָם יְיָ׃ וַהֲוָה אִתְחוֹלֵי
יוֹמָא שְׁבוּעֲתָא וּבְנוֹי וּבְנָתֵיהּ אָכְלִין
וְשָׁתְיָן חַמְרָא בְּבֵית אֲחוּהוֹן בּוּכְרָא׃
וְאִזְגַּד אֲתָא לְוַת אִיּוֹב וַאֲמַר תּוֹרַיָּא
הֲוָאָה רַדְיָן וְאַתְנָן רָעְיָן עַל סִטְרֵיהוֹן׃
וּנְפַלַת בִּתְקֵיף לִילִית מַלְכַּת זְמַרְגַּד
וּדְבַרְתִּינוּן וְיַת עוּלֵימַיָּא קְטָלוּ אוּכְלוּסָהָא לְפִתְגַם דְּחָרֶב וְאִשְׁתֵּיזֵבִית לְחוֹד אֲנָא
בִּלְחוֹדֵי לְחַוָּאָה לָךְ׃
עוד

רלב"ג

וקראו שטן להיותו מטה מן הדר' המכוון מהשם ית' כמו שהתבאר בזה שקדם ולפי שהוא בלתי מכוון לעצמו אמ' ויבא גם השטן בתוכם כמי [illegible] כוון בותו וזכר שעמו יתהלכו היה בארץ לבד כי שם ימצאו אלו הרעות לא במלאכות העליונות · אול בני האלהים הם הנאצלות המנהיגות המציאות בתנועות השם יתברך וזכר כאלו הש"י היה מכיר מהגבלת הרעו' לאיוב להיותו איש תם וישר והשטן סבב שנתן כל אשר לו בידו רק שלא ישלח ידו אל איוב וזה כולו להעיר שאין לשטן זאת הממשלה באלה כי אם ידבק בהדס בשם יתברך לא ישלוט השטן עליו כמו שיתבאר בזה הספר וזכר שהשטן הרע לו מצד הרעו' הנופלות מקצת היסודות לקצת כמו המלחמות ומצד השכיים הנופלים מהיסודו' כמו התחדשות האש והרוח והקדים לזכור הרע הנופל מצד מלחמה להיו' יותר מחדיי לפי שהתחלתו הבחירה

אבן עזרא

שכת בעדו · מן לשוכי' בעיניכ' הסר משוכתו והיה לבער וטעמו שסכת בעדו כמו משוכת בכרם שלא יגע בו רע : פרץ רבה כמו ופרצת ימה וקדמה : ידיהם · מקום' כמו ויד תהיה לך : ותפל שבא · מחנה שבא · ויפשטו כמו אל פשטת' היום : עוד

מסרה

הלא כל ספר' חסרים וכל שאר כתוב' דכות' חס' במ"ט מ"ל וסימ' נמסר במשלי סימן י"ד : ואולם כל סיפרא ר"פ ואולם במ"ג אולם וסי' שלח נא ידך וגע אל עצמו · אולם אני אדרוש אל אל · אולם אני אל שדי אדבר · וכל שאר קרי' דכו' במ"הר"פ ואולם וסימ' נמסר בסדר וארא : ושתיבו' ה' חס' וא' מ"ל וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל' : ואת הנערי' ג' וסימן ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני · ותפל שבא ותקחם ואת הנערים · עוד זה מדבר וזה בא : ויאמר צ"א פתחי' וסים' במסר' רבתא בערך אמר :

אבן יחייא

ויאמר ה' אל השטן השמת לבך ומחשבתך על עבדי איוב כדי להטותו מהדרך הישר' כי הנה אין כמוהו בארץ שיהי' איש שלם בד' כשרונותיו בהיותו תם וישר וירא אלהים וסר מרע ומעולם לא יכולת להטותו מדרכו הישר' · ויען השטן בלשון הרע של החנם ירא איוב אלהים · הלא אתה שכת והגינות עליו ועל ביתו שהם בניו ואנשיו ועל כל אשר לו מסביב מעש' ידיו בסחור' ובכל דבר ברכה ומקנהו פרץ בארץ ולכן הוא ירא אותך לחששו פן יאבד הטוב אשר לו אבל איננו אוהב אלהים מאהב' בלתי תלוי' בדבר · והראי' כי שלח ידך ומכתך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך כי בסור הסב' מהסוב שכתת' לו יסור המסובב מיראתו אליך · וה' רצה לנסות אם כנים דברי השטן ויאמר אליו הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך ויצא ברשות הלז מלפניו : ויהי היום וגו' ספר כי יום ראש השנ' מהשנ' הבא' · כי בשנ' ההיא לא עשה עמו רעה להיותו נכתב בספר זכיות בטרם התיצבו לפני ה' וכאומרו יתברך כי אין כמוהו בכל הארץ תם וישר ונומר בהיות בניו ובנותיו אוכלים ושותים יין שהוא המאכל המותרי בבית אחיהם הבכור · ומלאך בא אל איוב ויאמ' הבקר היו חורשות והאתונות היו רועות אצלם ותפול עם שבא ותקחם ואת הנערים עובדי האדמ' הכו לפי חרב ואמלט' רק אני לבדי וכן תוך כדי דיבור בא מלאך אחר וספר כי אש מן השמים אכל את הצאן ואת הנערים השומרים אותם : ומלאך

תורת חסד   יראת שדי

וכו' וכדי לתרץ מה שהקשו הראשוני' כי בניו מה חטאו ואם חטאו איך לא הוכיחם וכו' אומר בס"ד כי בניו היו לפי דעתם עושים משתה של מצוה כל הי ויום על כל הטובה אשר עשה האל ית' לאביהם שעם היותו מתחלה מה שהיה בא לכל אותה המעלה וגם היו עושים כן להודות לה' על מה שהם נתגדלו בגדולה מה שאין כן אביהם והנה הם חטאו במה שהיו עושים והוא שמאחר וקראו לשלשת אחיותיהם לאכול ולשתות עמהם ואל העניים לא היו קוראים שיאכלו וישתו עמהם ואיוב אביהם ידע מענין המשתה אך אמנם חשב שגם הם היו עושים כמוהו שאמר על עצמו דלתי לאורח אפתח וגו' · וכמו שדרשו רז"ל · ויהי כי הקיפו ימי וגו' כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם יר' וברכו מדת הדין בלבבם כי לא ידעו מה הוא לפי שתמיד נתגדלו באופן טוב ובעושר רב עד כי לסבה זו היו עושי' משתיהם כמו שאמרתי והוא הפך ממה שראוי אל השלמים וכמו שאמר שע"ה ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה ולכן מצד זה היה מעלה עולות מספר כלם כדי שיתנו לבבם אל מעשה הקרבנות ויעיינו וישכילו בדמיותיהם כי אולי היה מן הראוי להעשות מהם כמו שהיה נעשה מהבהמות שהם הנקרבות בית לה' וכו' אם הם היו עושים איזו רעה אשר עליה היתה יכולת מדת הדין לפגוע בהם · ויהי היום ויבאו בני האלהים וגו' ויאמר ה' אל השטן מאין תבא כלומר מאיזה ענין יש שראית היום באת הנה להשטין וכו' · ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה יר' מההתהלכות ומהטיולים אשר ראיתי בארץ · ויאמר ה' אל השטן השמת לבך וגו' ור"ל לו הנה כבר הכנתי כוונתך שעל בני איוב אתה מדבר וכו' · או יר' הנה דבריך הם על בני איוב שהלכו ועשו משתה בית איש יומו ולא היו קוראים אל העניים לאכול עמהם וגזה אמרת ומהתהלך בה · ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא וגו' ולא הוציא בפיו הב' חלוקות האחרות והן תם וישר וסר מרע ויר' הנה גם שבתחלה היה עני ודל הנה אתה ה' התנהגת עמו במדת הרחמים עד כי מעשה שתי ידיו ברכת ואפי' מעשה היד השמאלית וכו' ובשום צד ואופן לא ראה עדין עליו מענין מדת הדין ולזה היה מתירא מאכה ואולם שלח נא ידך ואפי' שתהיה ידך השמאלית כביכול יגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך כלו' הנה הוא ירא תמיד שמא חטאו בניו וברכו אלה"ים בלבבם בלבד ואולם שלח נא ידך וכו' וראה אם לא על פניך כביכול כלו' כפוחני בפה מלא יברכך ואין צ"ל בלבו כי תכף ומהרה יבעוט במדת דינך הצדק : ואולי באו' על פניך ר"ל במחשבתו והוא ע"ד מה ששמעתי במ"שה לא יהיה לך אל"ים אחרים על פני שר"ל הדבר בעניין שאמרו ז"ל במ"שה למען
תפוש

הרמ"בן

השמת לבך על עבדי איוב · רצה האלהים לנסות הצדיק הזה ופתח לשטן להשטין עליו כדרך מלך עם משרתיו רק הנסיון לטובה כי כן כל הנסיונות אשר לאל עם חסידיו בתורה או בנביאים כאשר בארתי בענין הגמול : החנם ירא איוב אלהים · יגיד כי אין שכר האדם עובד אלהיו מתוך הריוח וההצלחה כשכר העובד מתוך הצער והדחק והנה נתנסה איוב בשתי המדות כי יש בועט מתוך העושר והשלוה כענין וישמן ישורון ויבעט ויש כופר מתוך הצער או איננו עובד כראוי מתוך הצער והדוחק · והנה איוב נאה בטובה ונאה בפורענות והנה השטן ילמד על איוב כל חובה שיוכל ולא ספר בגנותו שיהיה עליו חטא או פשע וזה יורה כי היה צדיק גמור וייסוריו על לא חמס בכפיו כאשר יתאונן הוא ולא כדברי חביריו המרשיעים אותו : אם לא על פניך · יחסר מלת הנסיון והענין כמו גע בכל אשר לו וראה אם לא יברכך על פניך : יברכך · מדעתו אותך יבזה עבודתך לאמר לך שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרתי בריתי וכי הלכתי קדורנית מפניו כי מבלתי יכולת ה' או מבלתי חפצו ורוע לעושי רצונו כי עבודתו לא הצילה אותם : ויהי היום · ובניו ובנותיו אוכלים היום שנהיה בו זה הדבר כמו שפירשתי רק התרגו' אמ' והוא יום אתחולי שבועתא : ומלאך בא אל איוב · אלה המלאכים הגידו אמת כי כן היה הדבר ואם הכתו' לא יספר המעשה תחלה ככה מנהגו במקומו' רבים : ואמלטה רק אני לבדי · נמלטתי מחרב שבא כי המלאך הזה המגיד מן הנערים שומרי המקנה : להגיד לך · כמו אמלטה נא ואראה את אחי : ויפל

ר' אברהם פריצול

ויאמר ה' אל השטן השמת · ולהיות השטן ממונה על כל דרכי איש וכל צעדיו ישמור ואין אדם צדיק בארץ שלא יחטא אמר ה' אליו השמת לבך אל עבדי איוב יתכן שיהיה מדת הדין מתוחה לסבוב את בית איוב ולהזיקה במקרים לפי שאולי היה בהם מבניו מן הראויים להענש כראוי במשך רק כי גודל חסדי איוב שהיה הראש מגין עליהם · והוא י"א כמתגלגל השיב לשמרו על כל פנים בהיות כי אין כמוהו בכל הארץ איש תם וישר וכו' : ויען השטן · האפשר שהיה איוב עובד אלהים על מנת לקבל פרס וברצותו כי היה מצליח היה מתגבר לעבוד את ה' לפי דעת דברי השטן המסטין · ובזה אפשר לומר שחטא איוב גם הוא בזה · ולקה תחלה בממונו : הלא אתה שכת · רצה בזה השטן לאמת את דבריו שהיה איוב ראוי לפורענות בקצת ומוכן למלקות לסבות מה וזה אמרו שכת בעדו כי למה יסך ה' אל איש אם לא יפחד האיש ממזיק ונעצור זה לולי רחמי ה' אשר סך והגין בעדו לברכו ולקיים כל אשר לו כבר היה לוקה : שכת בעדו הגנת · מן הסר משוכתו ותסך עלימו ואולם האמנ' אם תשלח ידך בו ומכחך להניחו למקרים הקרי' שלא יהיה מושגח ומבורך עוד מאתך · באופן שיוזק ויתפעל מן הנזק שראוי אליו אם מצדו שעובד על מנת לקבל פרס · או מצד בניו כאמור תראהו תועה מן הדרך ועל פניך ממש יברכך לדבר נאצות כנגד ההנהגה וההשגחה ולא יתקיים ביראת אלהי' כאשר עשה עד היום : ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר מה שיראה מן המאמרים האלה מה' אל השטן והשטן לה' הם מן הדברים שלא תפול בהם כמעט חקירה ודרישה · כאמ' ז"ל בחגיגה כנסים ללבוסך דברים שהם כבשונו של מקום ואחרי כי בוחן לבות וכליות אלהים למה תבא החקירה הזאת והנסיון הזה באיוב אם תם וישר הוא בעיניו והתשובה בזה שבא הדרוש הלז לגלות לצדיקים הלוקים לפעמים שלא יתמהו בהגיע אליהם מן הרעות המתרגשות כי למרקם מן החטאי' ולהמיר להם טובה מעולה בסופם כאשר קרה לאיוב וכאשר יתבאר בדבור המתוכחי בספר הזה ויהיה ספר איוב זה מעשה שהיה וגם למשל כבר"א וענין הנסיון והמנסה והמנוסה מבואר ענינו מדברי הר"ם במורה במקומו בפרק מיוחד אליו על והאלהים נסה את אברהם : ותפול שבא · ירמה בספור ג' פסוקים אלו כי המכה הזאת הראשונה התחילה בקנייני איוב ביום ראשון מהתחלת סבוב תעניני בניו בהיותם אוכלים בבית אחיהם הבכור כאשר הגיד שנית בהגעת המכה לבנים ובהיותם אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור וזאת ראיה עצמית במה שהגיע לאיוב כי עם היותו שלא לפני ה' לא כן ביתו עם אל כי בניו רודפי התאוות היו כאשר יתבאר להבא וכו' לא חס עליהם כי את ה' לא דרשו : שבא · עם שבא ר"ל מ[illegible] גדודי שבא : והנה

מ"ע ספורנו

בארץ · בארץ עוץ : החנם ירא · אין יראתו יראה גדולה אבל יראת עונש בלבד : על פניך יברכך · ומידו : ושותים יין · יין הידוע יקח לב : ומלאך בא · הראשון מגיד פורענות הגיע בידי אדם באומרו והפיל שבא ותקחם · והשני הגיד פורענו' בידי שמים באומרו אש אלהים נפלה מן השמים · והג' הגיד פורענות בידי אדם באמרו כשדים שמו שלשה ראשים · והד' הגיד פורענו' בידי שמים באמרו והנה רוח גדולה כי לא היו השמים מסכימים עם דעי גוים להרע לו : ויגז

אוהב משפט

הוא מחזיק בהם לפי לא למד הכרה ברמת הוא רצוי נגמל הטיב ויש רצונו שיהולו עלי כנים רעים יפתה יברכו על [illegible] וביארו כי איוב חכם גדול היה כמו כנרא' מדבריו שיש בהם הכמות ממעשה בראשית ויד עת הרל ית' וכמו שנראה מחסידותו וממעשה יפרו הסר הי לפבר למי שלא קנה חכמה לעשה כו ולא בהם וכאמרם ז"ל לא עם הארץ חסיד · וכה רוח יי' דבר בו ואין הנבואה שורה אלא על חכם · אם יבר ירא אלהים וסר מרע הם בלבבו בדעות הנבורה כאמרו אל הים לור כי יהל יופה בסתר לבי ויורה שפי' הם הוא התמימו' בדעות האמונו' מה שאמר הש"י לשטן ועודנו מחזיק בתמתו כמו שנפרש שם · יש במעשיו במצות פרליו כחמלה על העניים ול ס מחה שספר על עצמו · ואח"ז איוב וורן בתמונו היה ירא אלהי · פי' הכמים ז"ל איוב עובד מאהבה היה · נאמ' ירא אלהים באיוב · ונאמר ירא אלהים באברהם · מה אברהם עובד מאהבה אף איוב עובד מאהבה · וענין האהבה למסור נפשו על עבודת השם ית' כאמרו על עצמו הן יקטלני לו איחל · והכתוב העיד עליו שאם בא מעש' לידו היה מוסר נפשו על קדוש השם יתברך ואולי כן היה · וסר מרע להתרחק מהגזל ומהונא' הרמאלי' ומהעבירות כמו שספר על עצמו · גם כן באו אלו התאר' על איוב בדקדוק נכון לומר כי היה איוב טוב לשמים וזהו תם וטוב לבריות וזהו ישר · ושלא היה רע לשמים וזהו ירא אלהים · ולא רע לבריות וזהו וסר מרע · כי [illegible] יהיה האדם בקצת פעולותיו טוב לשמים או טוב לבריות ובקצתם רע וזה היה טוב בכלם וזהו תכלית השלימות : נתברך זה האיש באיוב בנים זכרים ונקבות והיו הזכרים יותר מכפלים מהנקבות · וכבר אמרו חכמי' כי שבנים זכרים · ומיעוט הבנות גם כן ברכה היא שאמר וגם רבילו ובחם לא הסריח המכי : ידוע הוא כי ארץ קדם היא בארץ הגן כמו

עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר אֵשׁ
אֱלֹהִים נָפְלָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַתִּבְעַר
ג' ר' בַּצֹּאן וּבַנְּעָרִים וַתֹּאכְלֵם וָאִמָּלְטָה
רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ עוֹד זֶה
מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ
שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל־הַגְּמַלִּים
ג' ג' וַיִּקָּחוּם וְאֶת־הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי־חָרֶב
וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃
ב"ה עַד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר בָּנֶיךָ
ג'מל' י' וּבְנוֹתֶיךָ אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית
אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר׃ וְהִנֵּה
רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה מֵעֵבֶר הַמִּדְבָּר
וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת וַיִּפֹּל עַל־
ג'מל' י' הַנְּעָרִים וַיָּמוּתוּ וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי
לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ וַיָּקָם אִיּוֹב וַיִּקְרַע
ב' חס' וכסיפ' אֶת־מְעִלוֹ וַיָּגָז אֶת־רֹאשׁוֹ וַיִּפֹּל אַרְצָה
ד'חס' ל חס' ח' וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר עָרֹם יָצָתִי מִבֶּטֶן
ד' חס' אִמִּי וְעָרֹם אָשׁוּב שָׁמָה יְהוָה נָתַן
ח' וַיהוָה לָקָח יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ׃
בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב וְלֹא־נָתַן
ג' תִּפְלָה לֵאלֹהִים׃

ויהי

עוד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר
אישתא מן קדם יי נפלת מן שמיא
ואוקידת בענא ובעולימיא וגמרתינון
ואשתיזבית לחוד אנא בלחודי
לחואה לך: עוד כדון דין ממליל
ודין אתא ואמר כסדאי מניאו תלתא
רישי אוכלוסין ואתפשטו על גמליא
ודברינון וית עולימיא קטלו לפתגם
דחרב ואשתיזבית לחוד אנא
בלחודי לחואה לך: עד כדון דין
ממליל ודין אתא ואמר בנך ובנתך
אכלין ושתין חמר בבית אחוהון
בוכרא: והא זעפא רבתא אתיא
מסיטרי מדברא וקריב בארבע זוין
דביתא ונפל על עולימיא ומיתו
ואשתיזבית לחוד אנא בלחודי
לחואה לך: וקם איוב ובזע ית מעיליה
וספר ית רישיה ונפל על ארעא
וסגיד: ואמר ערטילאי נפקית מן
כריסא דאמי וערטילאי אתוב לבית
קבורתא מימרא דיי יהב ומימרא דיי
וביה דיניה נסיב יהי שמא דיי מברך:
בכל דא לא חב איוב ולא מסדר מילי מיחטי קדם יי:

והוה

רלב"ג

הבחירה המכוונת אל זה התכלית ואולם הרעות הנופלות אשר יקרו מצד השנויים המתחדשים ביסודות הם מיוחסים אל המקרה וההזדמן: ואחר זה זכר שכבר הגיע מתום איוב ויושרו ויראתו השם שלא חטא בכל זאת רק נתן שבח לשם ית' ואמר יי' נתן ויי' לקח יהי שם יי' מבורך ואחר כך התחיל בסיפור המין האחר מן הרעות אשר התחלתו במקבל כמו הענה והמזג וקרא התחלת זה הרע גם כן שטן להיותו מטה מהדרך הראוי ואמר בו להתיצב על יי' מה שלא אמר כן בראשון לפי שזה החלק מהנפש אשר בו תהי' העצה הוא מכוון בעצמו לעבוד השכל האנושי ולזה [illegible] כן שמותו וזה מבואר למ[illegible] עיין· בספר הנפש ויז' בחית הנפש [illegible] לאו זה תכלית נראה באדם אלא שכבר יקרה בקצת העתים שיהיה מה שישפטהו זה החלק מהגשם בלתי ישר ובלתי נאות על ששתחדשו מזה חלאים ומכאובים מצד רוע ההנהגה :

וזכר

מסרה

ואמלטה ז' בליש' וסימ' אמלטה נא שמה· אמלטה נא ואראה את אחי· והפל שבא ותקחם· איש אלהים נפלה· כשדים שמו שלש' ראשים· והנה רוח גדולה· ואתמלט' בעור שני: ויקחום ב' ומ"ל וסימ' מתיר האדל רעבן: ויאמר כשדי' שמו שלשה ראשי': ובנית ד' ג' מ"ל וסימ' פ' תגלל את בנותיך: ואכל ציד ולחמך: עד זה מדבר וזה בא: ערום ד' חס' וסימ' ויפל ערם כל היום ד' [illegible] כי תראה ערם וכסיתו כי אמר אלי ערם יערים· ערם יצתי מבטן אמי: תפלה ג' וסימ' בירמיה סימן כ"ג:

רשי

ויפשטו על הגמלים· זהו לשון בזוז בז· לפי מנהגם· כל זמן שהם מהלכי' נדבקים יחד· והולכים במהרב שלא יבינו בהם· ויבריחו את המקנה וכשמגיעים למקום המקנה פושטים במרחב המקנה זה לכאן וזה לכאן לאסוף המקנה· והמלאכים הללו שלוחי שטן היו· וכדי להקניטו ולהחטיאו בישרוהו תחילה בהפסד מועט ואח"כ בגדול הימנו· וכן כולם: מעבר המדבר· מצד שיני של מדבר והיה הבית מצד זה· וזהו לשון עבר במקרא· על הנערי' בניס· אבל אין צריך להזכיר הבנות· להגיד לך· שהיה לו רשות להגיד והיה מת בתוכו רגע: ויגז· תלש· כמו גזי נזרך· ומתרגמי' תליסה· וכמו ממעי אמי אתה גוזי· מוסכי: מבטן אמי· האדמה אשר לוקחתי משם· הו אמי ממש וערום אשוב שמה· לא כבטן הו' מדבר· ומה שמה אל מקום תשובתו· ועל שהוא מוכן לכך ולא יחליף החוק לשוב כי הם אל העפר לפיכך לא הוצרך להזכירו: תפלה· לא שום שמץ ותפלות כתן על הקב"ה· כמו ובנביאי שומרון ראיתי תפלה· לא נתן· כ להטיל תפלה ועול אל הקב"ה כמו נתנו לדוד הרבבו' ולי נתנו האלפים:

אי

ויאמר ה'נסיפ' וכ' ויען וייסף דכו'

אבן עזרא

עוד זה מדבר· עד שלא זה המדבר והוא אחרית הבאים: ויגז את ראשו· טעמו שער ראשו וכן הורידו לארץ ראשן: אשוב שמה· רמז לקבר הידוע וכן כי עת לכל חפץ על כל המעשה שם· ויש אומרים כי מבטן אמי היא הארץ והענין אדם הראשון או בעבור היות העצמות שהם מוסדי הגוף מן הארץ וכנגד הארץ: תפלה· כמו תפל והענין לא יצא מפיו דבור שאין לו טעם:

ותסיתני

תורת חסד   יראת שדי

תפוש את בית ישראל בלבבם כי על דבר הע"ז מחשב הקב"ה המחשבה כמעשה וכו'· ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך השמאלית שהזכרת רק אליו בעצמו אל תשלח אפי' ידך השמאלית: ויהי היום וגו' ומלאך בא וגו' ותפול שבא והיא מלכת שבא והן נשים אשר הן מטבען רכות הלבב ועכ"ז לקחום וכו' עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש אל"ים וכו' כדי להשיב הקושי' הישנה בזה אכתוב הנה מה שמצאתי כתוב וז"ל אין ספק כי קודם כל דבר כשדים שמו שלשת ראשים וכו' אך להיות אמת שאין לאדם הבלב לירא מן האומה העומ' אתו רעה כי אם כאשר שר האומה ההיא יאסיה בעיקריו וכמ"ש הכתוב יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה לכן בתחלה כשהיה ה' עם איוב חשב שה' יהיה בעזרו ולא יניח לשר ההוא אשר הוא במרום לעזור לאומתו לעשות עמו רעה ולכן התחיל מניים חיילותיו ואמר זה העם לא היה וכו' כי מאחר שאין שרו של עם זה לוחם עמו לא היה ירא מהנו כלל שהרי הוא כלא היה וכיון ששמע אש אל"ים וגו' מיד וידום איוב ויאמר קל מן שמיא נפל כלו' דבר זה הוא מן האל ית' ובודאי כי שר האומה הזאת דקל שמיה נפל על הכשדים והוא והם הם הלוחמים לו וכו' או אפשר כי מזמן קד ם שמו הכשדים עליהם את הראשים ואחרי ירידת האש באו להלחם על תחלת המחשבה ע"כ· עוד זה מדבר וזה בא וגו' והנה רוח וגו' באופן כי עם הד' יסודות לקה ולא הגיעו לו הד' מדות טובות הנזכר ובכן כנגד ד' דברים הללו עשה איוב ד' דברים והם אלו הא' ויקרע את מעילו הב' ויגז את ראשו הג' ויפול ארצה הד' וישתחו· ובאו' ערום יצתי וגו' כתב הרד"ק יצאתי חסר א' ומשפטו יצאתי כי האדם הוא חסר דעת בצאתו מרחם אמו ע"כ· בכל זאת וגו' יר' בכל זאת שהוציא מפיו לשטן באו' וערום אשוב שמה לא חטא איוב בשפתיו שאין אדם נתפס על צערו ולא נתן תפלה באו' כי ה' ית' מתנהג עם בריותיו במדת הדין כמ"ש השטן שינבעו במדת הדין כאמור· והרד"ק כתב יש לפרש תפלה כי לא תלה על ה' שיעשה דבר שאינו בדין לגמול רע לעושי רצונו עכ"ד:

ויהי

אבן יחייא

ומלאך אחר בא לאמר כי כשדים לקחו הגמלים· ומלאך אחר בא וספר כי רוח גדולה הרס הבית והמית בניו כאומן כי אבד כל אשר לו בתחלה הבקר והאתונות הלכו בשבי ואחר כך הצאן [illegible] בשריפה· ואחר כך הגמלים גם כן נשבו ואחר כך מתו בניו במפולת הבית· כי הבנים והצאן שהם העיקר מתו על ידי אש ואויר והשאר שהוא טפל הלכו שבי לפני צר· מה שבשמוע איוב את כל אלה קרע את מעילו שהוא הלבוש האלוף שהיה עליו לכבוד ולתפארת ויגז את ראשו כי ארס מרוב כעס את שער ראשו· ונפל ארצה והשתחוה לה' בברכו אליו על הרעה כאשר היה מברך על הטובה· ואמר כי אין לחוס על אבדת כל אלה יען כי ערום יצא מבטן אמו וככה ישוב שמה בבטן הארץ היא היתה אם כל חי· וה' הוא אשר נתן לו כל הטוב ההוא בהיותו ערום ממנו וה' הוא אשר לקחו עתה ממנו ואם רצונו היה בכך יהי שמו מבורך· כי בכל הצרה הזאת הגדולה לא חטא איוב בתת תפלה וחסרון לאלהים על הרע הזה אשר הגיע עליו עם כל יושרו ותומו:

ר' אברהם פריצול

והנה רוח גדולה· הנה המקרים האלה הם מקרים קורים בכל יום בעולם אם מצד דבוק הכוכבי' המתחדשים רעשים והבני אלגבים או מהתעוררות הקטטות והמלחמות ועליית הגדודים בעיירות לשלול שלל ולבוז בז· ונזהרו הבנים באחרונה במכה המיתה להיות בהיהם קבריהם למען יראהו כל הפורענויות ואחר ימותו גם הם כמשפטם בבית משתהם התמידית: בכל זאת· תפלה· דבר שוה ותפל הייני דבור בלתי הגון· ובהיות איוב ירא אלהים באמת לא קבל התפעלות באבידת אלו הטובות· להיותם חוץ מגופו· ולזאת נתן תודה ממתית לה' לאמר אחרי כי הטובות האלו הם במקרים הקורים במציאה בפחות ויותר לזוכים בם והם חוץ מהגוף· כי הנולד נולד ערום אין דבר אתו· אם כן ישתבח הנותן והלוקח· הודה כאן שהשם ממש הוא הנותן והלוקח על צד סדור המערכת אשר סדר כי הכל ממנו· ובפסוק העיני בשר לך וכראות הנוש תראה יתבאר דעת איוב בבירור:

ויצא

הרמ"בן

ויפל על הנערים· במלה הזאת יכלול גם הבנות· כי בבית היו כולם: ויגז את ראשו· טעמו שער ראשו· או כי הראש יקרא' גזוז· כי מלאכו בזי נזרך· ולגוז את לאהנו: ערום· נשאר מכל זרע ושם ושאר: מבטן אמי· מרחם הוריתי: שמה· רמז אל בטן האדמה· כי הוא המקום המעותד לאדם להיות נכנס בתוכו· והוא לו כבטן אמו· על כן לא הוזכר· וכן אמר התרגום ערטילאי נפקית מכריסא דאמי וערטילאי אתוב תמן לבי קבורתא· ור'שמ' פירש עוד מבטן אמי האדמה אשר לקחתי משם· והכונה במאמר הזה כי הייתי חושב לשוב מלא אל בית עולמי שאשאיר אחרי בנים ובנות ועשר ונכסים וכבוד· ועתה ידעתי כי האלהים אשר נתנם לקחם להשיבו ערום כל עומת שבא· לא נתן דעתו עתה שישלם לו עוד כות נדקו· ויתכן שנפרש כי מאמר המתנחמי' שיאמר מאז ידעתי כי ערום יצאתי מן הבטן וערום אני עתיד לשוב שמה כי אין האדם מוליך בידו מאומה מכל עמלו· ואחרי אשר כל האדם עתיד להיות הולך שלל וערום מן הכל ולא ירד אחריו כבודו· הסלוקח אמון בחיו· לא חסר דברו: השם נתן והשם לקח· כרצונו· יהי שמו מבורך: ולא נתן· כמו אל תתן את אמתך: תפלה· דבר שאינו בטעם· כמו היאכל תפל מבלי מלח· והענין כי בכל זאת הרעה הבאה אליו עד הנה לא חשב שיהיה במעשה האלהים דבר שלא טעם לגמול רע לעושי רצונו כאשר בסוף בנגוע בעצמו ובבשרו· רק הצדיק חשב כי מתו בניו בעונם· אולי חטאו בניו וברכו אלהים בלבבם ונענש על מתיכו בעבורם· כי גבה ממנו לנם: ויהי היום· כמו הראשון· גם השטן בתוכם להתיצב על ה'· לא נאמר כן בפעם הראשון להתיצב על ה'· כי אין השטן מן העומדים לפניו ית'· כי לא יהפוך במות הרשע· רק בהכתן לורשות בא בתוכם ומתיצב לריב ועומד לדין עמים:

ותסיתנו

מ"ע ספורנו

ויגז ע"ד גזי נזרך והשליכי: וישתחו· להורות שאין לערער על האל ית' כי מידו הכל ומשלו לקח וזה וזה כי חשב שהאל ית' היטיב לו עד הנה ולא חפץ להטיב עוד· ובכך לא פשפש במעשיו לשוב ולז התפלל· אבל: לא נתן תפל' לאלקי'· ליחס אליו שום עול בזה: בתוכם

אוהב משפט

כמו שכתוב· וילך הרגה בני קדם· והמקום ההוא הוא מקום מקד' כמ"ש ושדדו את בני קדם· הא"יה' ונאמר יקחו יריעותיהם וכל כליהם וגמליה' ישאו להם· ושפר הכתו' כי האיש הזה היה יותר גדול מכלם ובכבוד עשרו היה מהמין הנכמל' בחות' הארץ וי"מ גדול מכל בני קדם ביחס ובמשפח' רבה כדי שיהיו לו כל טובות שיתאוו להם בני האדם אשר היחס אחת מהן: ועבדה רבה מאד· י"מ ארלית בעבודות· וי"מ עבדים ושפחות וזה נראה יותר נכון לפי שמלינו שהש"י ברך כל אשר לאיוב אל השטן ולא מלינו שהכך לו ארלית ואולי היו לו אדמו' ולא חשש השטן לאבד' כי באבדן הנערי' והבקר נשארו ארלות [illegible] ומלינו בבקר היו חורשו' אם כן היו לו שדות והכרון כי העבדים והשדות הם בכלל עבדה רבה: והלכו ועשו כפי' הרמ"בן כי הקיפו [illegible] היה יולא [illegible] אל הבנים [illegible] הקיפו [illegible] ימי המשת' יקדשם [illegible] זימון שהיה אומר התקדשו למחר לאכול עמי זבחי' כי אחר שאכלו סעודת הרשות בבית כל אחד מהם היה רוצה שיאכלו עמו סעודה של מצוה· מספר כלם רמז לבנים ולבנות· כי אמר איוב· חשב בלבו בן שמא חטאו ברב השלו' והבעיטה כמו שאמרו רז"ל שקבלת דכלא שתא רגלא· פי' בעל הערוך חבורה של כל השנה הרגל: ככה יעשה איוב· כן היה עושה איוב תמיד להעמי' עליהם עולות שהעולה מכפרת על המחשבה העולה על הלב כמו שאמרו רז"ל וסמכו הענין אל זה המקרא· ומכאן למדו בחכמנו להתענות אחר ניסן ואחר תשרי ג' תעניות שני וחמשי ושני· וענין הקרבנות היה נהוג לאומו' העולם וחסידיהם והיו עושים אותם לאל ית'· ולהודיע לדקת איוב זכר משתה בניו כי היה חושש [illegible] הרהור עבירה והי' ממהר לכפר עליהם: הכחין רבינו סעדיה ז"ל בתב שאי אפשר שיהיה הסטן מלאך שאין למלאך קנאה אבל בן אדם היה ויה הענין זה כן שביום א' מימי השנה נועד להתפלל היו מקובלים במקום אחד הסידים הנקראים בני האלהים והיו נושאים ונותנים בענין חסידותו של איוב· והיה שם אדם שונא לאיוב ונקרא מפני זה בטן כטעם ויקם יי' שטן לשלמה את הדד האדומי ואמ' כי חסידותו של איוב לא היתה לשם שמים ופי' משוט בארץ בארצו לבד ולא בכל העולם ופי' כל אשר לו בידך כחפלך· וכמהו היד יואב אתך ופי' אך את נפשו שמור כלומר סמור כפסך שלא תבקש נפשו· ואלו דברים רחוקים מהפשט· והרב המורה ז"ל לפי דרכו שתפס לו שזה כלו היה משל פי' הסטן כח אחרי מכחות האדם ונסמך בזה במה שאח"זל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות וכבר פי' בפי' העברים דעת מקובלי האמת בזה שהוא מלאך ממש· והחכם ן' עזרא ז"ל יש לו בזה דעת נכריה כי הוא רואה שזה הסטן מבט ממבטי הככבים מורה זאת הרעה הבאה על איוב ויהיה לפי זה פי' ויהי היום יום שהיה זה הדבוק והאת המחברת במערכת הככבים וראוינה ליגלן מהאי דעתא· ויבאו בני האלהים· מאין ידענו זה אבל זה יורה שנכתב זה הספר ברוח הקדש כקבלת רז"ל ועל זה הוא בכלל הכתובים: להתיצב על יי' כלומ' לעמוד לפניו כמו וכל צבא השמים עומדים לפניו ומימינו ומשמאלו· וכמו אלה בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ· והענין ללמד זכות או חובה כי יש מלאכים משגיחים בעינייני בני האדם ומלמדים עליהם זכות או חובה לפני יוצר הכל ית' בענין במלאכי זכריה שכתיב שם שהם מהלכים בארץ זה ללמד חובה וזה ללמד זכות וכתיב אם יש עליו מלאך מלין: ויבא גם השטן בתוכם· דקדק הרב המורה ז"ל שלא נאמר כאן להתיצב על יי' כמו שנאמר בבני האלהים כי אלו בני האלהים הם הכחות העליונות המנהיגות זה המציאות אשר הם מכוונים מהש"י בראשונה ובעצמות· והשטן הוא הכח האחרי אשר הוא סבת אלו הרעות ההוות בזה המציאות שאינן מכוונות מהשם ית' ולא יבואו כי אם במקרה· ואולם למטה אמר גם על השטן להתיצב על יי' לפי שהוזהר בשמירת נפשו והשמירה הזאת היא מכוונת מהש"י מפני זה נאמר שם על השטן להתיצב על יי'· זה נראה לי לישבו על פי דרכו ואף על פי שנראה מדבריו שהוא מיפה זה על דרך האחרת שהשטן יש לו גם כן צורך במציאות לפי שאין הויה בלא העדר· ולפי דרכנו יש לנו לפרש כי הש"י החפץ שלום עבדו היה רוצה לזכות איוב על ידי מלאכיו להיותו צדיק לפניו והשטן בא מקטרג בלתי מכוון לעצמי ועל כן לא נאמר עליו להתיצב על יי'· אבל בפעם שניה נאמר עליו להתיצב על יי' לפי שכבר נעשה של חוטי של מקום ובא בשליחותו כמו שאר בני האלהים· וכן פי' הרמ"בן ז"ל: ידוע הוא שהש"י ידע מאין בא אלא בדי ליכנס עמו בדברים שאלו כן: ומהתהלך בה· כמו והתהלכו בארץ דזכריה· וכתב המורה ז"ל שלכך כתב בארץ כי זה הסטן לפי דעתו אין לו כח בעליונים ואין שוטו והתהלכו אלא בארץ· ולפי הפשט לפי' אמר בארץ כי הש"י לא היה יושב בדין אלא אל הבריות השפלות ולזה השיבהו על שאלתו· ובר"זל אמר לפניו רבש"ע שוטטתי בארץ כולה ולא מלאתי כאברהם שאמרת לו קום התהלך בארץ וגו' וכשבקש לקבור את שרה לא מצא מקום לקבר' ולא הרהר

אחר

ב

א וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָה וַיָּבוֹא גַם־הַשָּׂטָן בְּתֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָה׃ ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן אֵי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר מִשֻּׁט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע וְעֹדֶנּוּ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתוֹ וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם׃ ד וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר עוֹר בְּעַד־עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ׃ ה אוּלָם שְׁלַח־נָא יָדְךָ וְגַע אֶל־עַצְמוֹ וְאֶל־בְּשָׂרוֹ אִם־לֹא אֶל־פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָּ׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הִנּוֹ בְיָדֶךָ אַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ שְׁמֹר׃ ז וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי יְהוָה וַיַּךְ אֶת־אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ עַד קָדְקֳדוֹ׃ ח וַיִּקַּח־לוֹ חֶרֶשׂ לְהִתְגָּרֵד בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ־הָאֵפֶר׃ ט וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתֶךָ בָּרֵךְ אֱלֹהִים וָמֻת׃ ויאמר

וַהֲוָה יוֹם דִּינָא רַבָּא יוֹם שְׁבִיק סִירְחָנַיָּא וַאֲתוֹ כִּתֵּי מַלְאֲכַיָּא לְמֵיקוּם בְּדִינָא קֳדָם יְיָ וַאֲתָא לְחוּד סִטְנָא בִּמְצִיעֵיהוֹן לְמֵיקוּם בְּדִינָא קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לְסִטְנָא מִנָּן אַתְּ אָתֵי וַאֲתֵיב סִטְנָא קֳדָם יְיָ וַאֲמַר מִן לְמִשַׁטְּטָא בְּאַרְעָא לְמִבְדַּק בְּעוֹבָדֵי בְנֵי נָשָׁא וּמִן מְהַלְּכָא בָהּ׃ וַאֲמַר יְיָ לְסִטְנָא הַאִית שַׁוִּיתָא לִבָּךְ בְּעַבְדִּי אִיּוֹב אֲרוּם לֵית דִּכְוָתֵיהּ בְּאַרְעָא עַמִּי גְּבַר שְׁלִים וְתָרִיץ דָּחֵיל מִן קֳדָם יְיָ וְעָדֵי מִן בִּישׁ וְעוֹד כְּדוֹן הוּא מִתְקַף בִּשְׁלֵימוּתֵיהּ וְגָרֵיתָא מֵימְרֵיהּ לְשֵׁיצָיוּתֵיהּ מַגָּן׃ וַאֲתֵיב סִטְנָא קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אֵבְרָא מְטוּל אֵבְרָא וְכָל דִּי לְבַר נַשׁ יִמְסוֹר מְטוּל נַפְשֵׁיהּ׃ בְּרַם אוֹשִׁיט כְּדוֹן מְחַת יְדָךְ וּקְרִיב לְגַרְמֵיהּ וּלְבִסְרֵיהּ אִין לָא בְּאַנְפֵּי מֵימְרָךְ יַרְגְּזִנָּךְ׃ וַאֲמַר יְיָ לְסִטְנָא הָא מְסִיר בִּידָךְ לְחוֹד יָת נַפְשֵׁיהּ נְטַר׃ וּנְפַק סִטְנָא בְּהַרְמָנָא מִן קֳדָם יְיָ וּמְחָא יָת אִיּוֹב בְּשִׁחְנָא בִישָׁא מִפַּרְסַת רִגְלֵיהּ עַד מוֹקְדֵיהּ׃ וּנְסֵיב לֵיהּ פַּחַר לְאִתְקַרְנְפָא בֵיהּ וְהוּא יָתֵיב בְּאֶמְצַע קִטְמָא׃ וַאֲמַרַת לֵיהּ דִּינָה אִתְּתֵיהּ עַד כְּדוֹן אַתְּ מִתְקַף בִּשְׁלֵימוּתָךְ בָּרֵיךְ מֵימְרָא דַייָ וּמִית׃ ואמר

רשי

אי מזה תבוא · איה המקום שתוכל לומר מזה אני בא: מחזיק · אוחז · כמו ויטלח ידו ויחזק בו · מחזיק באזני כלב · ותסיתני בו · הסיתני לבולעו · כל לשון הסתה אינו לשון המשכה שממשיך את האדם לעצתו · עור בעד עור · אבר בפני אבר כן דרך בני אדם כשרואה החרב באה על ראשו מגין בזרועו לפניו · וכ״ש כל אשר לאיש בממון יתן בעד נפשו בפני נפשו להגין · לפי שזה יודע בנפשו שנתחייב · לפיכך אינו מקטרג על ממונו: ואולם · אבל · אם לא תראה בו מיד שעל פניך יברכך: אך את נפשו שמור שלא תגע · מכאן אמרו חכמים קשה היה צערו של שטן יותר משל איוב · כאומר לחבירו שבור חבית זו ושמור יינה: להתגרד בו · בדל״ת כתב ולשון משנ׳ היא · גורדו ומצמידו על גלדו · אבל גורר ברי״ש אינו אלא לשון סחיבה · כמו גורר אדם מטה וספסל: מחזיק אוחז: ומת · לשון צואה · כמו ומת בהר: ואת

אבן עזרא

ותסיתני · דברה תורה כלשון בני אדם והעניין שיחשבו אנשי׳ שאין להם דעת שיכולת להסית אותו: עור בעד עור · גוף בעד גוף ויש אומר כי מנהג האדם להסתיר עינו בידו אם יפחד ממכה בעבור היותה נכבדת: להתגרד · להתחכך ואין לו אח במקרא ויש אומרים חרש כמו בגרב ובחרס · בתוך האפר · כדרך אבילות וילבש שק וישב על האפר · והאומר כי שבתו באפר לקרר השחין צריך להביא ראיה שהיה השחין חם ולא: בכל

רלבג

וזכר על כל המשל שזה השטן השתדל בכל אופני ההשתדלות לחטיא איוב בגופו ובהש׳ יתברך נתן הכל ברשותו · ולא נפשו כי היה אשר לא נתן לשטן ומתכלה עליה הכל הוא העניין בהפך ר״ל שהיה חמשול עליו [illegible] גם כאשר תרצה · ואם גם זה המסרו ביד זה השטן לסבת היותו בלתי שלם בידיעת השם עד שלא יעמיד בתמימותו כי [illegible] יכים וזהו [illegible] יוכל [illegible] ולא בשרי אם לא על פניך יברכך והנה היה השטן על [illegible] כי איוב לא היה כבר ומבוהל בענין ההשגחה [illegible] בזה בלתי [illegible] העתיקוהו אלו המלות [illegible] מסביח [illegible] ר״ל כאיכיהם ואילו היה [illegible] בזה לא היה [illegible] פני אל ההאמל׳ [illegible] והנה

מסורה

תביא י״ו והס׳ יסי׳ בטרם אל תבא · את אימתי אשלח · ואל המקדש לא תבא · גם כי התאנף יי׳ · אשימה עלי מלך · בקמת רעך · בכרם רעך · כי תשה ברעך · וכתבת עליהן · הבא נא תמר אחיתי קדמא · אשר הבא חדר בחדר דמלכים · קדש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה · אל השטן מאין תבא · אי מזה תבא ויען השטן · כי לפני לחמי · ברכת אבד תבא כל רעתם · וכל משלי דכות׳ בם ר מ״ל וסי׳ נמסר בא״ב רבתי אות ת׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב : מאת פני ה׳ וסי׳ ויהי אך יצא יצא · לא כן לכו נא הגברים · קרבו שאו את אחיכם · ויקרב מאת פני הבית מבין דמזבח דמלכי׳ · ויצא השטן מאת פני יי׳ :

מ״צ כפירנו

בתיכם להתיצב על ה׳ · [illegible] שכתב איוב [illegible] ידו מלהטיב [illegible] ברך אלהים ומות · שהלא [illegible] ואין אחר המות [illegible] הנחנות

אוהב משפט

לאחר מדוחיך · ואמרו עוד בטן לפס שמים כהכוון דקוויי להב״ה דקה נטייה דעתיה בתר איוב · [illegible] דילמא [illegible] ליה [illegible] ועניין שהלא הש״י לשטן היה נהודיעני כי הש״י דן בריותיו בצדק כמלך יושב על כסא דין וחקר על ענייני בני האדם גם כי זכרון המעשים לפניו אף על פי שהוא יודעים בו תועלה בעניין ונזכרהם לבני יי׳ אלהיכם: כבר ביארנו שלעולם לא יתן רשות האל ית׳ לשטן לקטרג אלא מפני קלת עבירות למרק אותם ביסורין ע״י השטן וכן היה ענין איוב כי עם היותו איש תם אי איפשר שלא היה נכשל בקלת עבירות רצה המקום לנסותו ביסורין כדי למרק אותם על כן נתן רשות לשטן לקטרגו ופתח לו בדברים בשבחו של איוב · ולפי מדרש החכמים ז״ל שהזכרנו בפסוק הקודם הוא נקשר יפה ענין זה הדבור עם דבור השטן: עבדי איוב · כל מי שמשלים רצון האל יתברך נקרא עבדו כאברהם ומשה שנקראו עבדי יי׳ ואף ברשעים נמצא כן אם יודעים שהאל מורכין בש״י כנוכדנצר מלך בבל עבדי ואיוב מפני היותו תם וישר ירא אלהים וסר מרע נקרא עבד יי׳ השטן אמר כי אין שכר האדם עובד אלהי׳ מתוך הריוח והצלחה כשכר מי שהוא עובד מתוך הצער והדוחק וצריך לדקותיו כדאי להגין עליו מן הייסורין על שגגותיו : פרץ בארץ · רז״ל פירשו לשון פירצה ממש אמרו מקנהו של איוב פרץ גדרו של עולם · מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזי׳ ואיוב עזיו הורגים זאבים · ואמרו מעשה ידיו ברכת כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך : אם לא על פניך · רש״י כאלו אמר והלא אם לא על פניך וגו׳ ואולם לא תראהו שעל פניך כלומר יברכך עם היותו יודע אותך כמי שיודע רבונו ומתכוין למרוד בו · או יהיה פי׳ על פניך בפיו ובפתח ובגלוי ולא בלבו בלבד · וכנוי הברכ׳ הוא שיבזה עבודתך כי יאמר

אבן יחייא

ויהי היום ויבואו בני האלהים ונזמר ספר כי למועד ההוא מראש השנה בשנה האחרת באו בני האלהים להתיצב על ה׳ כמנהג · ובא גם השטן בתוכם להתיצב עמו שם והנה בתחלה לא אמר שהשטן בא להתיצב רק אמר כי בא בתוך ריבוי בני האלהים נחבא בתוכם כי להיות פעולתו רעה וכל חפצו אל הרוע שהוא הפכי אל פעולת קונו היה ירא להתראות אליו · אבל אחרי ראותו כי ה׳ היה עושה ממנו חשיבות ושואל מאין היה בא וכי שמע לדבריו בענין איוב משם והלאה כאשר בא עם בני האלהים היה מתראה עצמו בגאוה והיה מתיצב לפני האדו׳ כאשר היו עושים שאר מלאכי השלום · והנה ה׳ שאל ממנו אי מזה תבוא והוא ענהו כמשפט הראשון · ואמר אליו השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ ונזמר כאשר אמר בתחלה ועם כל הצרות שסבבוה עודינו מחזיק בתומתו ולא חטא במילות לדבר נגדי תועה אשר על זה יורה שם התמיהות מה שחשבי עליך שהסיתני בו לבלעו חנם כי הנה הוא מפורסם עתה היותו אוהב אותי מלב ולא על מנת לקבל פרס · ויען השטן עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ויען שלא הגיעו הצרות בגופו שכל שבל בסבר פנים יפות · ואולם שלח נא ידך אל עצמו ואל בשרו אם לא על פניך יברכך כי הכיון האמיתי לא יהיה ודברים התלוכים אל הגוף רק בקרובים אליו · ויאמר ה׳ אל השטן הנו בידך רק את נפשו שמור שלא תהרגנהו או תתן אלי יסורין קשי הסבל שימיתוהו · ותכף בצאתו מפניו הכהו בשחין רע מכף רגל ועד ראש אין בו מתום עד שביושבו בתוך האפר לאכלות גרותיו היה לוקח חרש להתחכך בו כל כך היה האיכול והכאב תיכוכיו מהשחין יבש בבשרי · ותאמר לו אשתו עודך מחזיק בתומתך להאמין בה׳ בהיות שלא ייטיב לטובים וירע אותם · ברך אלהים וכבוד בו אף שימיתך בהיות שכחו להרע : ויאמר

תורת חסד יראת שדי

ויהי היום וגו׳ ויאמר ה׳ אל השטן אי מזה תבא כו׳ אי מזה העניין שהיינו בו מקודם תבא וחזר ואמר דבריו כבתחלה יחזור הקב״ה ואמר לו דבריו כבתחלה ועוד אמר לו ותסיתני וכו׳ כלומ׳ עם מה שאורת אלי הכהם וכו׳ : ויך וגו׳ כי לא רצה להכותו במרעה כפי שהיה יוהד׳ דברים שוני ששרוי בהן חשוב כמת · אך הכהו בשחין [illegible] ובשה כן לפי שרצה להשמר מאזה · כן יותר תכו בו על אשר לא הבין [illegible] אליו אך את נפשו שמור [illegible] שלא יהיה חשוב כמת מכל וכל דדי היה לו [illegible] לכן היה חשוב כמת [illegible] עניותו ומצד מיתת בניו ומצד מה שרמעט היה סומא [illegible] ולא היה [illegible] לנחות אותם · עודך מחזיק וגו׳ יד הנה אתה כעת בעל ד׳ מדרגות טובות והם [illegible] א״כ עודך מחזיק בתומתך קודם שתאבד אותה ברך אלהים ומות וכאי ולא חייב אפי׳ בחלוקה היותר קטנה שגל׳ אלה : ויאמר

הרמ״בן

ותסיתני בו לבלעו חנם · כדרך מלך עם עבדיו וכלשון בני אדם · רק העניין לאמר כי עמד איוב בנסיונו והגיעה מעלתו במעלת העובדים מאהבה והעומדי׳ בנסיונות הרב׳ · והשטן השיב כי אין הנסיון רק בגוף האדם · והעניין להורות כי אין שכר העובד בוראו מתוך בריאות גופו עם רב ועושר ומיתת הבנים כשכר העובד מתוך חלאים רעים ונאמנים: עור בעד עור · אבר בפני אבר · כן דרך בני אדם כשרואה חרב על ראשו מגין בזרועו לפניו · וכל שכן כל אשר לאיש בממון יתן בעד נפשו · לפי שיודע זה שנתחייב לו בנפשו אינו מקטרג על ממונו · כן פי׳ רבינו שלמה ז״ל · והנכון בעיני כי זה רמז למיתת הבנים כי היא הרעה הגדולה הבאה אליו · יאמר עור בעד עור וכל אשר לאיש ממון או קנין יתן בעד נפשו · והעניין כי עור בנו או בתו יתן אדם בעד עורו וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו · או יהיה יתן כמשך למעלה · כל עור וכל אשר לאיש יתן תחת עורו ובעד נפשו: ברך אלהים ומות · פירשו בו הענין דברים כלפי מעלה: ומית · לשון צואה · כמו ומות בהר · וזה לא יתכן · כי אין כל מברך אלהים או כל נוקב שם ה׳ מת מיד כדי שיגלל איוב מן הצער הזה בברכו האלהים · והנכון בעיני כי היתה האשה הזאת יראת ה׳ על מנת לקבל פרס · לכן כאשר שמעה את איוב אומ׳ ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך · חשבה כי איוב מחזיק בתומתו כדי להאריך חייו · על כן אמרה מה טובו חייך בצער הזה · ומה תוחיל לה׳ עוד · ברך אותו ואם תמות · כי אין בעבודתו לך תועלת אפי׳ יהיו חייך תלויים בכך · והוא השיב ואת הרע לא נקבל · כי עבודת מאהבה לא על מנת לקבל פרס : גם

ר׳ אברהם פריצ׳ל

ויצא השטן · לפי כוונת רז״ל הקדישים שהיום הזה בה״א הידיעה פעמים הוא יום ראש השנה שנדון בו העולם כאמור · וכאשר עברה וחלפה לה שנה ראתה על איוב בחתימת הגזרות אשר קרוהו בא הנסיון השני הגדול הזה על איוב עוד בגופו כדי לזכותו ולהגיע לאור הגמול נסיונותיו ושיהיה לאות לעולם לקבל יסורין מאהבה · כטעם רז״ל בגמרא · חביבין עליך יסורין ובלא הלכה הזאת בגופו ברשות המסדר העליון ביום ראש השנה השני הזה להורות לנו סוד היום הזה המקודש לישראל אשר כל סודותיו נכוחים למבין ותקיעת שופר לאות ראשון ביום הרת עולם · מאמר מורה על התחלת הסדור השמימיי על הנבראים בכל שנה ושנה · ונה בחלופי המקרים הנופלי׳ על הראוי ומוכן לקבל מה שיגיעהו · ומי שיש׳ יסבול בנסיונות אשר כהנכה אברהם והאבות במדבר ועוצר רחם לאמהות ואלהם מהצדיקים שנעלנו [illegible] גם הפועל הזה לאיוב · וסופו אשר נכפל לטובה מוכיח על אמת כי [illegible] וכבר אמרו גם ז״ל למה נתעקרו אמהות לפי שהקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים · ומזה יבואר [illegible] השנית כי גם השטן בא להתיצב על ה׳ מה שלא נכתב בראשונה · [illegible] כי יותר קשה מלקות הגוף והנפש באופן הלז מאת ה׳ יותר [illegible] הקניינים הנזכרים · וכן דעת כל הטבעיים · ולכן נאמר שנית להתיצב על ה׳ רצה השטן בפעם הזאת מה שלא בראשונה: ויקח לו חרש · לקושי השחין וחמומו לקח החרס להכך בו ולהתגרד וישב בתוך האפר כמשפט המתאבלי׳ : ויאמר

שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרתי בריתו וכי הלכתי קדורנית מפניו כי כטוב כחוטא הכל לכל שוים אלו ותם ורשע הוא מכלה · ואלה היא הברכה כלפי מעלה : לא מסר הש״י לשטן בפעם הזאת רק ממונו ובניו לא גופו כי לא קטרג השטן כנגד השם ית׳ אלא בהם ובהם נתן לו רשות לראות היעמדו דברי השטן: ויהי היום התרגום אמר בזה יום אתחלי שביעתא · נראה שהזקיקו לפרש כן מה שכתוב בבית אחיהם הבכור כי המשתאות היו נעשים בבית האחים כסדר לידתם הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו ונראה שפירש הכתוב כן לומר שאיוב עמד בנסיונו עם היותו יודע שבניו היו צדיקים כשכבר קדשם והעלה עולות עליהם · והיום היו בתחלת ההקף שאין להשוד אותם ששבו לכסלה מיד : ואמלטה רק אני לבדי ובאתי להגיד לך כי זה המלאך היה אחד מהנערים השומרים ולא נמלט מהם אלא הוא · ובמדרש פירשוהו בלא הסיון ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך שלא נמלט אלא כדי להגיד ומיד היה מת ואלו המלאכים היו שלוחי השטן לאיוב לצערו ואחר שצערוהו בשליחותם היו מתים כי כבר נמסר כל אשר לו בידו ולא השאיר לו שריד ופליט · ועוד נפרש במקומו מה שכתוב לעבדי קראתי ולא יענה בעזרת הא״ל: ובנער [illegible] הם שומרי הצאן דקדק הרב המורה ז״ל באלו הרעות שבאות על איוב בגופו ובבניו ובקניניו שהם על ג׳ מינים אשר כל רעות בני אדם אינם אלא מאחד מג׳ המינים האלה שלשה ראשים י״מ שלפי שהגמלים הם קלי המרוצה היו שלשה ראשים נחלקים כדי שלא יברחו · ונר׳ לי שלפי שהיו שלשת אלפי גמלים וכל אלף מהם במקום אחד הוצרכו לעשות ג׳ ראשים: ויפשטו על הגמלים · כמו אל פשטתם היום · וזהו דרך בוזזי בז שכשהן מפולכי׳ [illegible] יחד והולכי׳ במחרב שלא יבינו בם ויבריחו מקניהם ובהגיעם למקום המקנה הם פושטים במרחב המקנה זה לכאן וזה לכאן להסיף המקנה: ואת הנערים · שומרי הגמלים: אין מלה עד כמלת עוד לכי פירש הרה״ב״ג ז״ל [illegible] פירושו שהגיע משליחות אלו המלכים כל זה עד שזה מדבר וזה בשרו במיתת בניו והוא אחרית הבאים: יש בכלל הנערים הבנות כי כן דרך לשון הקודש לכלול זכרים ונקבות בלשון רבים ולא הוליך הכתוב לפרש זה [illegible] כי כלם היו באותו בית · ומאין תבא הכלה אל הנקבות יותר מהזכרים · והנה לא נשאר זרע לאיוב ולא שם ושאר · ועוד נפרש במקומו מה שכתוב וחנותי לבני בטני · והנה השטן היה סבת אלה הרעות אשר באו על איוב [illegible] שם בלב שבא וכשדים לשלול שלל ולבוז בז והוא הפעיל האש מן השמים והביא רוח סערה מהמדבר והיו הרעו׳ האלה בהדרגה מה שהוא יותר חביב אבד באחרונה וכבר כתב המורה ז״ל כי יש מי שלא יתן לבבו לדבר [illegible] יבעיתהו דבר מית הבנים ומיתתו מדאגה ויש מי שיסבול זה ולא יבהל ממנו אבל לסבול מכאובי׳ אין יכולת לשום אדם עליו זה כתב הרב ז״ל · אבלים להמוה למה בא סדר אבדת הממון על דרך זה [illegible] ואח״כ הצאן · ואח״כ הגמלים · ונראה שגם באלו המינים היותר חביב נאבד לבסוף כי שבעת אלפי צאן הם שוים יותר מחמש מאות צמד בקר ומחמש מאות אתונות · ושלשת אלפי גמלים יותר משבעת אלפי צאן · אבל לפי דרכי הרב ז״ל שזה היה משל היה לו לסדר הרעות על דרך החלוקה אשר חלקם לג׳ מינים שהזכרנו והיה לו לזכור אש אלהים ורוח גדולה סמוכה זה לזה ושבאו כשדים סמוכים זה לזה וזאת קושיא על הרב ז״ל :

דקדק

רלבג

והנה סבת היותו נבוך זה השיעור מהמבוכה בזה הדרוש היתה חסרונו בהשגת העיוניות אשר השלימות בהם סבת השמר האדם מאלו הרעות המדומות וזכר שכבר הגיע מתום זה האיש ויושרו על שעם אשר הכתה אותו אשתו לבלתי החזיק בתומתו והוכח במכתובו' חזקים לא חטא בכל זה בשפתיו אלא שכבר ארז"ל שבמחשבתו היה נבוך ומבולבל כמו שהוכיח בסוף העניין ארז"ל בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא : עוד זכר שכאשר שמעו רעי איוב באו לנוד לו ולנחמו וכראותם חוזק שברו לא נמצא מי שדבר אליו דבר והחשיב שאלו הרעים היו חכמים מפורסמים בזמן ההוא חקרו יחד עמו בעיוניות ונמצא ביניהם בזה המבוקש התוריי זה המחלוק' אשר הוא לפי מי שתספקהו המחלוקה כמו שיתבאר אחר זה · וכראות איוב כי אין דובר אליו דבר פתח פיהו וקלל את יומו לפי שדעתו היה כמו שיתבאר מדבריו שכל מקרי האדם הם מוגבלים ומסודרים לפי מערכ' הככבים בעת הלידה : ביאור

מסרה

נקבל ב' ובפסוק ואינון מן א"ב מן ב"ב ובפסוק וסימ' נמס' במסר' רבתא במערכת אות הב' בס"ד : הבאה ג' בטע' מלעיל וסי' ארדה נא ואראה הכצעקתה · כל הנפש לבית יעקב · וישמעו שלש' רעי איוב · ולא הכירוהו · חד מן ולא דסמי' לה' וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות ל' בס"ד · וישאו קולם נשיאת קולם ד' חס' את בליש' וסי' נמסר בסוף ספר שופטים · וישבו אתו לארץ ד' בליש' פי' קשור עם למ"ד וסי' ונקתה לארץ תשב · שבי לארץ אין כסא בת כשדים · וישבו אתו לארץ שבע' · ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון · ויקלל ד' וסימ' נמסר בסדר אמור :

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת ·
תְּדַבֵּרִי גַּם אֶת־הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת ג' ב'
הָאֱלֹהִים וְאֶת־הָרָע לֹא נְקַבֵּל בְּכָל־ ב'
זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו׃
וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת ׀ רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל־
הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ ג' מלעיל
מִמְּקֹמוֹ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד
הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיִּוָּעֲדוּ יַחְדָּו ל' ומל'
לָבוֹא לָנוּד־לוֹ וּלְנַחֲמוֹ׃ וַיִּשְׂאוּ
אֶת־עֵינֵיהֶם מֵרָחוֹק וְלֹא הִכִּירֻהוּ ב' וירא יוסף
וַיִּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכּוּ וַיִּקְרְעוּ אִישׁ ג'
מְעִלוֹ וַיִּזְרְקוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם ב' חס'
הַשָּׁמָיְמָה׃ וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ שִׁבְעַת יח' ד' ב' חס'
יָמִים וְשִׁבְעַת לֵילוֹת וְאֵין־דֹּבֵר אֵלָיו
דָּבָר כִּי רָאוּ כִּי־גָדַל הַכְּאֵב מְאֹד׃
אַחֲרֵי־כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת־פִּיהוּ וַיְקַלֵּל
אֶת־יוֹמוֹ׃ ויען

וַאֲמַרַת לַהּ הִכְמָה דִּי מְמַלְּלָן חֲדָא מִן נְשַׁיָּא דְּעָבְדִין קְלָנָא בְּבֵית אֲבָהַתְהוֹן הָכְדֵין אַתְּ מְמַלְּלָא לְחוּד יַת טָבָא נְקַבֵּיל מִן קֳדָם יְיָ וְיַת בִּישָׁא לָא נְקַבֵּיל בְּכָל דָּא לָא חַב אִיּוֹב בְּסִיפְוָתוֹהִי בְּרַם בְּרַעְיוֹנֵיהּ הִרְהֵר בְּמִילִין׃ וּשְׁמַעוּ תְּלָתָא חַבְרֵי אִיּוֹב יַת כָּל בִּישְׁתָּא הָדָא דַּאֲתַת עֲלוֹהִי כַּד חֲמוֹן יַת אִילָנֵי פַּרְדֵּסֵיהוֹן דְּיַבִּישׁוּ וּלְחֵים סְעוֹדַתְהוֹן אִתְהַפִּיךְ לְבִסְרָא חַיָּא וַחֲמַר מִשְׁתְּיֵהוֹן אִתְהַפִּיךְ לִדְמָא וְאָתוּ גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ וּבְהָא זְכוּתָא אִתְפְּצִיו מִן אֲתַר מְזוּמַּן לְהוֹן בְּגֵיהִנָּם אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וּבִלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וְצוֹפַר דִּי מִן נַעֲמָה וְאִתְחַבָּרוּ כַּחֲדָא לְמֵיתֵי לְמִנַד לֵיהּ וּלְנַחֲמוּתֵיהּ׃ וּזְקַפוּ יַת עֵינֵיהוֹן מִן רְחִיק וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעוּהִי וַאֲרִימוּ קָלֵיהוֹן וּבְכוֹ וּבְזַעוּ גְּבַר מְעִילֵיהּ וּדְרַקוּ עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן לְצֵית שְׁמַיָּא׃ וִיתִיבוּ עִמֵּיהּ לְאַרְעָא שִׁבְעָא יוֹמִין וְשִׁבְעָא לֵילָוָן וְלֵית דִּי מְמַלֵּיל עִמֵּיהּ פִּתְגָּם אֲרוּם דַּחֲמוֹן אֲרוּם סַגָּא כֵּיבָא לַחֲדָא׃ מִבָּתַר כְּדֵין פְּתַח אִיּוֹב יַת פּוּמֵיהּ וְלַטִּיט יַת יוֹמֵיהּ׃

ואתיב

רשי

ואת הרע לא נקבל · בתמיה : בשפתיו · אבל בלבו חטא : ריעי איוב · אוהביו : לנוד · כמו מי ינוד לך לא תנודו לו : השמימ' · כלומר למעל' מראשיהם והוא היה להם מנהג אבל · לארץ · על הארץ · כנער בנערו : מענה : ויען

אבן עזרא

בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו · להורות כי עוד יחטא בשפתיו ויוציא מפיו מלי' ברוב צערו : אליפז התימני · ממשפח' תימן בן אליפז בן עשו והקרוב שהיה קרוב מימי משה כי לא יתיחס לתימן כי אם אחר דורות · וחז"ל אמרו כי משה כתב ספר איוב והקרוב אלי כי הו' ספר מתורג' על כן הוא קשה בפי' כדרך כל ספר מתורגם : השוחי · מבני קטורה אשת אברהם את ישבק ואת שוח : הנעמתי · לא ידענו אם יחוסו למדינה או למשפחה : ויקלל את יומו · אע"פ שלא ישיג ליום ברכה או קללה לכן מרוב הצער יאמר המצטער מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה גם יש ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על מתכונ' קשה וזה צריך פירו' ארוך וכן אמר ירמיה ארור היום אשר יולדתי בו וי"א כי על שם היום מהשבוע יאמר שהיה מתאוה שלא ישמע זכרו הוא היום שנולד בו והנכון הוא הראשון : ויען

תורת חסד
יראת שדי

ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות וגומר ועניין זה ביארתיו בס' חסדי אבות · או יר' כדבר אחת הנבלות והיא חוה שדברה אל האדם דבר מה אשר בעבורו מת תדברי גם את והוא אומרך לי ומות וסימנא מילתא היא כי האשה הביאה המיתה לאדם וכו' ובכל זאת שדבר איוב שהזכיר כרמז אם לחוה או למה שנאמר כי נבלה עשה בישראל וכו' לא חטא איוב בשפתיו כי אין אדם נתפס על צערו והנה לא חזר לומר ולא נתן תפלה לאל"ים כמו שאמר למעלה יען היותו כבר אמור במ"ש גם את הטוב נקבל מאת האל"ים וכו' : **וישמעו** שלשת רעי איוב וגו' ויבאו איש ממקומו וגו' ר"ל כי כל אחד מהם היה נחשב במקומו לאיש כאשר היה איוב נחשב במקומו לאיש כאחר · וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו הר"דק כתב בתחלה היה נכר מרחוק על מעלת לבושיו וגדולתו ויופיו ועתה לא הכירוהו עד שהיו לפניו עכ"ד : **וישאו** קולם ויבכו ועשו גם הם ד' דברים והם רמז אל הד' דברים טובים שהיו לאיוב שלא כתבנו לכלום בפני ה' כפי מה שהיה נראה לכאורה והיו גם הם יראים על עצמם שמא יקרה להם כן ולזה ישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעה לילות כדי להתאבל על עצמם קודם בוא עליהם הגזרה וזה דומה למה שהתאבלו אנשי העולם על המבול שבע' ימים קודם בואו כמ"ש רז"ל והוא או' כי ראו כי גדל הכאב מאד ור"ל שמלבד הכאב ההוא הנכ' עוד יש כאב אחר והוא יראתם שמא יקרה להם כן : **אחרי** כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו הנה הוא היום אשר היה לו בחלקו אחרי כי הקיפו ימי המשתה שהיה מעלה עולות יען כי אמר אולי חטאו בני וברכו אל"ים בלבבם כי אמר בלבו אולי אילו לא הייתי עושה כן לא היה בא עלי ענין מדת דינו ית' אשר מתנו הייתי ירא וסימנא מילתא הוא לי ובא השטן וקטרג עלי כזה · או יר' לומר כי אחרי שהגיע אליו בעצמו הרעה קלל את יומו ולא מקודם לכן גם כי קרה לו כל מה שקרה : ויען

אבן יחייא

ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב · גם הוא מרבה ורוצה לומר טוב אחר טוב נקבל מאת האלהים בסבר פנים יפות ואת הרע לא נקבל ובכל זאת שהיה חולה משחין רע שאין כמוהו לרוע בכל החלאים לא חטא איוב אפילו בשפתיו בהיות לבדו · עד שנשמע שלשת ריעי איוב את כל הרעה הזאת נועדו יחד לבוא לנוד לו ולנחמו · כי הנה האבל מפני מרירות לבו ישב על עפר ארץ נופל את בגדו ויליל ולא יתנועע · ולכן צריך לנוד לו ולהניעו שילך חוץ מהבית או בבית בכל פינותיו אנה ואנה בחברת אנשים למען לא יחשוב בדעתו וישכחה · וכן צריך לנחמו בדברים בהזכיר רעות כאלה וגדולות מהם שקרו לזולתם וה' עזרם אח"כ לסבול הרע בסבר פנים יפות · וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו כי חשך משחור תארו וישאו קולם ויבכו ויקרעו איש מעילו ויזרקו עפר על ראשיהם וישבו אתו לארץ שבעה ימים ושבעה לילות ואין דובר אליו דבר כי גדל הכאב מאד בלבבם להיותם ריעיו שהריעות יש לו גדר מאהבה יותר גדול מאהבת האוהב · ובמקום בואם לנוד לאיוב ולנחמו · היה צריך זולתם שינוד אותם ויניעם מהארץ שישבו עליה שבעה ימים עם לילותיהם · ושינחמם עד שאחר כך בראות איוב האביר לב את פחיתותם פתח את פיהו ואז חטא בדברים כי קלל את יומו בראותו כי גדל הכאב מאד עד שריעיו התפעלו עליו יותר ממנו : ויען

ר' אברהם פריצול

ויאמר אליה · לפי הפשט אשתו ממש אשר הסיתתו לברך את אלהים למען ימיתהו · כי טוב לו מות מחיים · ולפי הדרש כי איוב למשל נברא · תהיה אשתו זאת רמז לגוף האדם · שהוא החומר והשכל צורה · ורצה לומ' שהכחו' החמריות העירוהו לחטא · והוא כבש את יצרו ולא חטא בשפתיו · ואמרו רז"ל בשפתיו לא חטא אבל בלבו חטא פי' שחטא לחשוב מחשבת פגול בהשגחה ולהתאונן בגזרתו · ובמקריו הרעים אשר קרוהו · אחרי כן · הידידים החשובים האלו אחשוב שהיו אנשים חכמים אלהיים אוהבי נפש איוב · ואפשר בשכבר הימים נתיחדו יחד פנים אל פנים והיתה בהם שרשי החקירה בזאת בטוב שכלם · ולפי הנראה שאליפז זה מבני תימן היה לבני עשו · ובלדד השוחי נוכל ליחס אותו מבני קטורה זרע אברהם אבינו · את ישבק ואת שוח · וצופר הנעמתי מנעמה כאשר היא · וכאשר שמעו הקורות האלה לאיוב ידיד נפשם באו ממקומם לראותו ולנוד לו ולנחמו · ויהיה לנוד לו · להניע ולהעביר מעליו צערו ומכאובו בדברים כמשפט המנחמים · אמנם כאשר ראוהו משנת מאיש מראהו עם המקרים הגדולי' שקרוהו תמהו הפלא ופלא למה קרוהו כאלה באיש' ידעוהו בראשונה חכם גבור ועשיר ושתקו כמשפט התמהים בתמיהה גדולה · וישבו אתו לארץ שבעה ימים בשתיקה כי לא ידעו כתמה מועלת במהירות לגודל הצרה · וכאשר ראה איוב רוב השתוק במשך הז' ימי' האבל פתח פיהו ויקלל יומו להיותו חושב שמקר' האדם יגיעהו מצד המערכ' יום התולדה והריון כאשר נבאר בע"ה · ולא יקלל שנה אחרת : לנוד לו · פרשנוהו מעניין ותדד שנתי · ר"ל להניע ולהניד הצער מעליו : ויען

הרמבן

גם את הטוב נקבל מאת האלהים · לומ' שזה העניין שנכיר את בוראנו בהביאו עלינו טובה ונודה לו · ובהביאו עלינו רעה לא נקבל מאתו אלא נכפור בצדקתו · כי זה יותר רע מן החולים הבא במקרה שלא הכירו בוראם כלל · וזהו מלת גם לא נקבל · פי' לא נקבל מאתו הרע רק נאמר שהוא חמס או מקרה : בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו · עד כאן · לא חטא בשפתיו · כלו' עד שבאו חביריו ופתח פיהו בתוכחות על עון · רק התרגו' אמר לא חב איוב בספוותיה ברם ברעיוניה הרהר במילין · וכן דעת רבותי' : ויועדו יחדיו · נועדו אל שוה לבא כלם אל מקום איוב יחד : ויקלל את יומו · מצאנו הנביאים מקללים כן · כי כן ירמיה אמ' ארור היום אשר יולדתי בו · רק הכונה באיוב היתה רעה כאשר אבאר : וחביריו הכירו מחשבתו מתוך דבריו · ולכן יענוהו קשות :

עתה אפרש כונת הספר בכללו בראות איוב הצרות הרבות והרעות הבאות עליו · והוא יודע בעצמו לדקת נפשו חשב כי אולי אין דעת וחשבון לאל האלהים במעשה בני אדם · וכי ההשגחה מסולקת מהם · ופתח דבריו לאמר · כי ממשלת הכוכבים והמזלות בימי הלידה ורגעי הנולד נותנים לנולד הרעות והטוב · נטה לדעות הוברי שמים המהבילים · ולכן פתח יאבד יום אולד בו · וקלל היום והלילה וכוכבי נשפו ועפעפי השחר · כי הם גרמו רעתו · ויטעון מצד גריעות האדם ומעלת האלהים לא ישים אליו לבו והנה הוא תחת ממשלת המקרה כפי מערכת הכוכבים ומסודרים בארץ · יאמין באדם כמו שנאמין אנחנו בשאר בריות הארץ · כי אין השמירה העליונה בהם רק לקיום המין אין ליחיד מהם ענש הוא בכר · ולא נאמר שם שחטאו כשיפשטו · ולא זכו כשהאריכו ימים והיו מזונותם מצוין להם בשפע · זאת כונתי במענה הזה הראשון · ויחזיר זאת במענהו השני באמרו מה אנוש כי תגדלנו · והראיה עוד על זה שאמ' לו אליפז ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט · עבים סתר לו ולא יראה · זאת הסרת ההשגחה מן השפלים · וחוג שמים יתהלך · השגחתו בקיום המינים בכלל השמים וצבאם · הארח עולם תשמור וגו' · והראיה איוב עצמו מתנכל לאמר · כי לא היתה הסברא הזאת עמו בשלותו · אמ' אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך · ויפת בסתר לבי · אם אשמח כי רב חילי ופי כביר מצאה ידי · כי היה בעיני זה עון פלילי · כי כחשתי לאל ממעל · שהוא ממעל להם ומאותו הכל · לא מכחות כוכב אור והירח · רק עתה בבא הצרות עליו על לא חמס בכפיו היו לו לראיה שההשגחה נעדרה מן השפלים · ולדעת רבותי' ז"ל היתה תלונתו יותר רעה · אמרו במדרש ואלה שמות רבה רגם את האיקונין · יאבד יום אולד בו · קלל את השלטון : הלילה ההוא יקחהו אפל · יתכונו לומר שמרד במדת יום ולילה מנהיגי עולם השפלים · והמשכיל יבין והנה פירשתי לך תלונת איוב בכל הספר הזה עם שאר הטענות הבאות בפסו' · אשר אפרש בע"ה · והנה הסכלתי בספר הזה ואין בטענות איוב ובדברי החכמי' זכרון השם הנורא · ולא יזכיר רק שמות אלהות · ושדי הוא השם המקובל להם מן האבות · כמו שכתו' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי · ולולם בתחלה הזכיר איוב כשאמ' ה' נתן וה' לקח · וכן נזכר בדברי האבות ויקרא שם אברם בשם ה' · וזולתו · וכן אמ' עוד במענהו הראשון לנוסר מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת · אבל בתוכחת במענה ההוא בעצמו אמ' אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפוץ · ועם השמות האלה יתוכח לעולם · ואשר אמ' הן יראת ה' היא חכמה אינו מן התוכחות · והוא כתוב אלף · וכן הקב"ה במענהו הזכיר לו שמותיו הנכבדים אלה בפסוק הרב עם שדי יסור · ובכל דברי השטן יזכיר השם המיוחד · וכשיחזור לאיוב יאמר לאלהים · ירא אלהים · החנם ירא איוב אלהים · לא ירא ה' · וכן בסוף הספר אחרי בואו לא יזכר רק שם המיוחד והכונה בזה כי תלונת איוב לאמר · כי הנהגת השפלים בגלגלים ובאמצעות המלכים שהם נפש לגלגלים · ועל כן יוכר שם אלהים שהוא כולל בני האלהי' ונבואה מעלה במקומות רבים · כענין שנא' כאן ויבאו בני האלהים · ולא הזכיר השם הנכבד שהוא שם העצם · כי אולי לא ידע איוב סודו והנהיגו השפלים והדשו אותות ומופתים בעילם · כי למשה רבינו נתגלה הדבר הזה · והכלל כי כשבין פסוק וארא אל אברהם ואל יצחק וגו' · ידע זה · ועתה אשוב לפרש המענה : ויען

מ"ע ספורנו

הנבלות · כפויות טובה שאף על פי שלא ירצה עוד להיטיב אלא כבר הרבה להטיב לנו · גם את הטוב נקבל מאת ה' ואת הרע לא נקבל · ובלעדי זאת אין ראוי להטיח דברים נגדו על הרע הקורה לנו כי אינו מאתו אבל מן האלוק הרע אשר הוא ראשית כל הרעות · וזה במחשבת קצת קדמוני הפלוסופים שחשבו לנמנע שתהיינה הטובות והרעות מסבה ראשונה אחת אבל תהיינ' הטובות מסבה ראשונה הוא השם ית' ראשית הטובות והרעות מסבה אחרת · ראשונה לכל הרעות והוא אל רע והיא דעת שתי רשויו' שהזכירו רז"ל : לא חטא איוב בשפתיו · ליחס עול לאל יתברך אבל בלבו חטא והרע' על שלא התקומם לאל הרע להציל לו מרעתו או מקלתה : לנוד לו · ללכת עמו ממקום למקו' שלא ישלח יד בעצמו :

אוהב משפט

דקדק הכתוב ואמר ויקם ללמדנו כי הקריעה על המיתה צריך שתהיה מעומד כקבלת רז"ל וסמכו העניין בכאן · ואמרו בגמ' ארץ ישראל כי לפי שהיה איוב מישראל למדנו דיני קריעה ממנו · וכן הוא בב"ר : ויקרע את מעילו · הגיע לאיוב מהעוני שאפילו מעילו נקרע ונפסד : ויגז את ראשו · לא קרע איוב מעילו וגזז ראשו דרך כפירה אלא דרך עבודה כי מדרכי העבודה הוא להתאבל על הקרובי' כדי להודו' לשם ית' על הרעה ולשוב בלבבו כי עונותיו גרמו לו הרעה ההו' ויורה עליו סוף הפסוק עם הפסוקים הבאים אחריו ואף על פי שהגזירה היא במניעת מדרכי התורה איוב לא היה בעל תורה ואינה מצוה מושכלת ומנהג קדום היה לתלוש על המתים דרך אבלות ולא חטא בזה איוב כלל · וי"מ ויקרע על בניו ובנותיו ויגז על ממונו ואם כן בדרכי התורה לא חטא כי לא נאסר הקרחה רק על המתים : יהי שם יי' מבורך · הודה על הרעה כמו שאמרו ז"ל שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנא' יי' נתן ויי' לקח וגו' ונראה לפרש יי' נתן ויי' לקח שהוא היה מתנחם ואמר מאחר שמתת אלהים הית' טובתי בזה העולם אם הוא חוזר ולוקחה אין להתאונן עליה כי מה הפסדתי משלי ומכל מקום הודאה דרך עבוד' הית' לומר כי יי' יתן הטוב ולא בכחו עשה את החיל הזה על כן יהי שמו מבורך · ודומה לזה פירשו ז"ל בפסוק מה יתאונן אדם חי · ואמרו מה יתרעם אדם על מדותיו דיו חיים שנתתי לו : פי' רש"י ז"ל אי המקו' שתוכל לומר מזה אני בא ירצה לומר כי לשון מזה יורה שהו' מודיע המקו' שממנו בא ולא יפול יפה על השואל שאינו יודע על כן פירשו הרב ז"ל כן ויפה פי' אי מזה באת כנאמר בגר : מה שאמר בהיתמתו ולא אמר ביושרו ולא ביראתו וסורו מרע כי בכל אלו התארים תאר הכתוב לאיוב לפי שהתום והיושר הוא שלימות האמונה כמו שפירשנו וקטרוגו של שטן היה שבבוא עליו פגעים יכפור באמונה באמרו אם לא על פניך יברכך על כן אמר לו כי יצא בדלי בקטרוגו שאיוב נשאר שלם באמונתו וכמו שהוא שלם באמונתו כך הוא ישר וירא אלהים וסר מרע · כי אלו האחרים הם נמשכים אל התום · ופי' מחזיק תומתו ויסלח ידו

ויחזק

רשי

ויען איוב ויאמר · ויען · ויצעק · שכל עניה האמור' בתור' איננה אלא לשון הרמת קול · ואב לכולם ועני הלוים קול רם : אולד בו · לשון עתיד שהיה אומר הלואי ויאבד היום שהייתי עתיד להולד בו ואז לא הייתי נולד · והליל' אף היא תאבד · שיאמר המבשר אשר עליו הדבר מוטל · הורה גבר · שעיבר אבי את אמי · בנקב' נוהג לומר הורת' · ובזכר נוהג לומר הורה את הנקב' · ורבותינו ז"ל אמרו מלאך הממונ' על ההריון ליל' שמו : היום ההוא יהיה חשך · תמיד בכל שנה כשיגיע אותו יום ואל ידרשהו אל ממעל · לטובה · ואל תופע עליו נהרה · אורה · כמו נוהר ומתרגמי' ניהור : יגאלוהו · כמו לחם מגואל · במה גאלנוך · והוא לשון ליכליך · צלמות · צל של מות שאינו מאיר לעולם · עננה · אפילה :

כמרירי יום · שדים המושלים בצהרים · כמו קטב מרירי · והוא מושל בצהרים · שנ' ומקטב ישוד צהרים : אל יחד אל ישמח · כמו ויחד יתרו ע"א אל יתאחד · גלמוד · יחיד וחסר מאדם ומכל בריה : יקבוהו יקללוהו · כמו קבה לי אוררי יום · המקללים את ימיהם · לפי שהם מכוונים לקלל קלל' מתוך צערם · העתידי' עורר לויתן להיות עוררים במחברתם ליחד ליווי שלהם מחברת איש ואשתו אמן כנים · ובתלמוד ירושלמי ראיתי · עורר לויתן · לקונן על ליווי שלהם כשימות כמו לא יערער על מתו:

נשפו

ג

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ יֹאבַד יוֹם אִוָּלֶד בּוֹ
וְהַלַּיְלָה אָמַר הֹרָה גָבֶר׃ הַיּוֹם הַהוּא
יְהִי חֹשֶׁךְ אַל־יִדְרְשֵׁהוּ אֱלוֹהַּ מִמָּעַל
וְאַל־תּוֹפַע עָלָיו נְהָרָה׃ יִגְאָלֻהוּ
חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת תִּשְׁכָּן־עָלָיו עֲנָנָה
ה יְבַעֲתֻהוּ כִּמְרִירֵי יוֹם׃ הַלַּיְלָה
הַהוּא יִקָּחֵהוּ אֹפֶל אַל־יִחַדְּ בִּימֵי שָׁנָה
בְּמִסְפַּר יְרָחִים אַל־יָבֹא׃ הִנֵּה
הַלַּיְלָה הַהוּא יְהִי גַלְמוּד אַל־תָּבוֹא
רְנָנָה בוֹ׃ יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי־יוֹם הָעֲתִידִים
עֹרֵר

ואתיב איוב ואמר: יהובד יומא
דאתילידית ביה ומלאכא די ממני
על עבור ליליא די אמר איתברא
גבר: יומא ההוא יהי קבלא לא
יתבעיניה אלהא מן לעילא ולא תפע
עלוי שפרפרא: יטנפון יתיה חשוכא
וטולי מותא תשרי עלוי עננא יבעתון
יתיה הך מרירי יומא צערא
דאצטער ירמיה על חורבן בית
מקדשא ויונה באיטלקותיה בימא
דטורסים: ליליא ההוא ידבריניה
קבלא לא יתיחד עם יומין טבין דשתא במניין רישי ירחיא לא יעול: הא ליליא
ההוא יהי צערא לא תיעול רננא דתרנגול ברא למקלסא ביה: ילטטוניה נבייא
דילטטין יומא דפורענותא דאטמוסן למדבר בעתאורתהון

תיפע ל' יחד ותופע ואינון חד מן זוגין חד תי"ו וחד והי"ו ואינון מן א"ב מן ב"ב חד נסיב ו' וחד לא נסיב ו'
ול' להון זוגא וסימ' נמסר במס' רבתא במערכת אות התי"ו בס"ד : ירחיי' ד' וסימ' נמסר בסדר שמות :
יקבוהו ג' וסימ' אררי יום · מונע בר יקבוהו לאום · אמר לרשע צדיק אתה :

רלבג

ביאור מלות המענה · ויען · הרצון בו ויקר' כמו וענית ואמרת שהרצון בו קריאה לא תשובה : והלילה אמר הורה גבר · הרצון בו הלילה שאמר המבשר שהורה בה גבר והוא ליל ההריון ויחס ההריון לליל להיות עת המשגל לפי המנהג ההמוני · ארז"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו : יגאלוהו · יטנפוהו ויכלכוהו או יהיה הרצון בו שיהיו גואליו וקרוביו חושך וצלמות בדרך שישכנו עמו תמיד והכל עולה לענין אחד : כמרירי יום · הוא מענין עורנו כתנור נכמרו רוצה לומר חמימות היום ובא במשקל סגריר והרצון בו שיבעתוהו האידים העולים בסבת חמימות היום עד שימנעו אורו : אל יחד בימי שנה · הרצון בו לא יהיה אחד בימים שלא יבא במספר עמהם : גלמוד · הרצון בו יחידיות ר"ל שלא ילכו בלילה חברת האנשים יחד : לויתן · אבלם :

ככבי

אבן עזרא

ויען איוב · כמו וענית ואמרת בהביאו הבכורים ויהיה עניינו כמתחיל או שאלוהו חבריו אחר מלאת שבעת ימים מהלך או ענה להם וכן ענית ואמרת בהביאו הבכורים ישאלוהו הכהנים מה זה · ידוע כי אין בלשון הקדש סימן שיור' על סימן האמצעי ואין בלשונם חוץ מעתיד ועבר וכל מה שתמצא בחיוב שהוא לשון עתיד הוא בינוני או לשון עברי : יאבד יום · היה מתאו' שיאבד בתחל' היום שנולד בו אם נולד ביום ואם נולד בליל' שתאבד הליל' שאמר המבשר הורה גבר וכמוהו ויאמר ליוסף והורה כמו יולד וכמוהו ותהר את מרים כי היום שנולד בו יהיה יום חשך והנכון שיתאו' להיותו יום חשך עד שלא יהיה יום וזה טעם יאבד · יום ולילה הם כנגד הארץ מפאת השמש בעבור היות הארץ באמצע הגלגלים ובאות מעל' ואין להם חשך כלל גם קדרות הלבנ' מפאת הארץ שהיא למט' אין אור אלה ממעל וזה עניין אל ידרשהו אלוה ממעל כי הארץ היא חשך : תופע · כמו תשקיף : נהר' · אור וכמוהו ונהורא עמי' שרי ויש אומר כי כמוהו המנהרות אשר בהרים : יגאלוהו · מן לחם מגואל ויש אומר שהוא מן גאל ועניינו שיפדוהו וישכוהו לנפשם והוא רחוק : יבעתוהו · יפחידוהו שלא יעמוד כמו ובעתתו רוח רעה : כמרירי יום · כמו קטב מרירי ויש אומרים כי הכ"ף כמו כחצי הליל' כמשיגי גבול ועניין מרירי יום חוזק החום הדומה לסם המות ואם נולד בלילה הלילה ההוא יקחהו אופל : יחד · יתחבר מן יחד והנכון בעיני שהוא אל ישמח כמו ויחד יתרו עניינו אל ישמח להחשב בימי שנה : גלמוד · שומם כמו גלמודה : העתידים · שהם מזומנים לעורר אבלם כמו ועתדה בשדה לך ועתודותיהם שישיתו וכן לויתן מקום מ"ם ועניינו אבל ובדברי רבותינו ז"ל אשה לא תעורר לויתה במועד ויש אומרים כי על אנשי ספינה מחשבה להשבר מדבר שקללו היום שנכנסו בה שהם עתידי' שיאכלם לויתן והוא מין דג גדול והקרוב כי אוררי יום הם הספדנים בכל לשון שיקללו הימים :

נשפו

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר יאבד יום וגו' הנה כאשר ירמיהו הנביא מפני כובד הצרות שסבבוהו קלל את יומו באומרו אוי לי אמי כי ילדתני ואיש בוחר העדר ההחלטיי מהמציאות בצרות רבות ורעות בתוחלת הרב טוב הצפון לע"ה ככה איוב קלל באומרו מי יתן שהי' כאבד היום שנולדתי בו והיה נעדר מהימים · וכן הלילה אשר אמר זכר וסבב לגבר אבי שיעבר לאמי · כי הלילה הוא מסבב המשגל מפני דיבוק בשר הזכר עם הנקבה במטה · היום ההוא וגו' ביאר קללת היום מהלידה שהיה רוצה שהיום ההוא יהי חשך ולא יום שהוא שם מורה על האור · וסבת זה יהיה יען כי אל ידרשהו אלוה ממעל ולא ישגיח בו · ואשר יסתיר ה' פניו ממנו היה לבער ולא יהיה לו העמדה וקיום · וכן אל יזרח עליו האור מהשמש שהוא דבר טבעי בעולם ואם היה נמנע בלתי הזרחת השמש בו · לפחות הייתי רוצה שיתחברו באור ההוא ויטמאוהו החשך אשר בלילה בהעדר אור השמש והצלמות בהעדר אור הירח וכוכבים · וזולת זה תשכן עליו ענן כבד מן השחקים כדי להחשיך יותר · ויבעתו האור ההוא כמרירי יום שהם האידים העשניים העולים מן הארץ לסבת חוזק החום הנקרא קטב מרירי · והכף נוספת כמו כחצות הלילה · וכל אלה הם דברים המשליים אשר הכתוב יאמר מפני תמת המציק כדי להקל עול הכאב מעליו : הלילה ההוא וגומר ביאר ג"כ קללת הלילה מהריונו שהיה רוצה שהלילה ההוא יקחהו אופל שהוא העדר האור מכל וכל ואפי' אור הככבים · באופן שיהיה כדבר נעדר ואל יכנס במספר האחדים מימות השנה · מה שלכן ג"כ לא יבוא במספר ימי החדש : הלילה ההוא יהי גלמוד וגומר הנה האור היא סבת חברת האנשים ורכונם ודבורם אלה עם אלה ובהעדר האור יהיה הגלמודיו והתבודדו' ורננה וקול לא ישמע · יקבוהו וגומר ויקבוהו ויקללוהו אוררי יום שהם צדיקי העולם הנענשים בעולם הזה כירמיהו וזולתו מה שלכן יקללו יומם אף שעתידים ליהנות בעולם הבא ולעורר לויתן שעתידים הצדיקים ליהנות מהדג הגדול ההוא · ועם כל הטוב אשר יקוו מפני קושי סבול הצרות יהיו אוררי יום :

יחשכו

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב ויאמר יאבד יום אולד בו הנה אמר אולד לשון עתיד לרמוז למה שאין האדם ראוי להקרא בשם ילוד ושנה שנולד שלא כשיהיה במעלה טובה דאם לא כן להבל דמה וכנפל טמון יחשב · והלילה אמר יר' אמר האומר הרה גבר גבר גברין דיכיל לאסבל יסורין כאלו והוא הענין שארז"ל דמכריזין על האדם מה יהיה גבור וכו' : **היום** ההוא יהי חשך כלו' מציאות החשך בעצמו אל ידרשהו אלוה ממעל יר' אל ידרשהו אלוה ממעל כאשר היה חפץ באותם הג' ימים אשר מתוך החשך לא ראו שום איש את אחיו כי הנה שם היתה כונת האל ית' להמית באותם הג' ימים את פושעי ישראל והוא זו' ואל תופע עליו נהרה והוא אומר שם ולכל בני ישראל היה אור במושבותם : **יגאלוהו** חשך וצלמות יר' אם יגאל ויפדה יום זה יהיה עם חשך וצלמות אשר תשכון עליו עננה ויבעתוהו כמרירי יום והכל הוא נוזמא בתוך נוזמא · הליל' ההוא יקחהו אופל ונומר הנה הלילה ההוא יהי' גלמוד יר' הנה ידעתי כאומ' כי הלילה ההוא יהי גלמוד אל תבא רננה בו לפניו ית' כי אין ספק שהאל ית' נתעצב אל לבו כשראה שנתעברה מזוני אמי : **יקבוהו** אוררי יום הם האנשים שפגיעת' רעה למי שיפגעו בהם בבקר שכל היום ההוא לא יהיה לו טובה באופן שהם מאררים היום ההוא למי שיפגעו בהם וכמו כן יקבוהו העתידים עורר לויתן והם המתלמדים לעורר קינה ויללה· או יר' מי שהם באופן זה דאע"ג דאינהו לא חזו מזלייהו חזי שהם עתידים לעורר לויתן וקינים והגא : והה"ר משה קמחי עורר לויתן פירושו מגזרת ילוה אישי אלי ועניינו מחברת יגונם עכ"ד ואומר ויסתר עמל מעיני יר' עמל זה אשר היא בעיני שאינני יכול לראות בעיני מחמת צרבת השחין אשר לי עליהם · ומה שדים וגומר ומה שדים שהם במקום יניקה :

כי

הרמ"בן

ויען איוב · כמו וענית ואמרת · יאבד יום אולד בו · לשון עתיד · הלואי שיאבד יום שהייתי עתיד להולד בו ואז לא הייתי נולד · זה לשון רש"י · ודעת המפרשים · ואיננו נכון אצלי · בעבור קשר הענין עם כי לא סגר דלתי בטני · ועוד שאמר ויקלל את יומו · והנכון בעיני כי הוא אומ' היום שנולדתי בו שהוא יום ראשון בשבוע · על דרך משל יאבד מבנות העולם · ואל יבא עוד בשנים הבאות במספר הימים והירחים בעבור שהרע לי · ולא סגר דלתי בטני · ויהיה אולד עתיד במקום עבר · כמו אז ישיר משה · אז יבנה שלמה : והלילה אמ' · כמו גזר · ויאבד הלילה שנגזר העבור ממני שהייתי איש · והורה פועל שלא הוזכר שם פועלו · וכן אמרו רבותי' ז"ל איוב מקלל יום לידתו וליל עבורו · ויש מפרשים הורה כמו נולד · וכן על דעתם ותהר את מרים כמו ותלד · ופירוש אמ' על המבשר · ואם כן תהיה קללתו על הספק לאמ' יאבד היום אם נולדתי ביום ויאבד הלילה אם נולדתי בלילה · וכן כל המענה יקלל היום ואחר הלילה אם נולד · אל ידרשהו אלוה ממעל · לדרוש ולדעת בו צורך בני אדם ולהביא בו טובה לאפיקי' ממנו רצון כענין ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה · או יהיה פירושו יאבד היום ויצא מכלל הימים · ואל יבקשהו אלוה להביא עליו אור כשאר הימים : ידרשהו · ענין בקשה · כמו דרוש דרש משה : ואל תופע עליו נהרה · ואל תזרח ותאור בו אורה · כמו ונהורא עמיה שרי : יגאלוהו · כמו לחם מגואל · וכן אמ' התרגו' יטנפון יתיה : יבעתוהו כמרירי יום · יבעתוהו החשך והצלמות שיהיה כל אדם נבעת בו מן החשך והצלמות המושלים בו · כמו מרירי יום המקללים יומם ונבעתים ממנו · וכן דעת התרגו' שאמ' יבעתון יתיה היך מרירי יום צערא דאיצטער ירמיהו על חרבן מקדשא ויונה באטלקותיה בימא דטרסים · ויש מפרשי' שהכף נוסף · כמו כחצות הלילה · כמשיגי גבול · וענין מרירי יום כמו קטב מרירי · והוא אויר הדבר : יהי גלמודו כמו ואני שכולה וגלמודה · כענין שומם · והענין שלא יתחבר בימי השנה ובמספר החדשים ויהיה שומם · ואל תבא בו רננה ושמחה לאדם · והנכון לי כי חבור בני אדם ההולכים ברגש ומשמיעים קול היא רננה · ותעבור הרנה במחנה · ויקלל הלילה שיהיה יחיד ובדד ולא יהיה בו חברה לבני אדם · ויש אומ' כי שירת מלאכי מעלה למקום הי' רננה · כענין ברן יחד כוכבי בקר : יקבוהו אוררי יום · פירש החכם ר' אברהם הסופדים שיקללו הימים :

העתידים

ר' אברהם פריצול

ויען איוב ויאמר · יאבד יום אולד בו · ויען עניינו שצעק ואמר את אלה שיאבד יום לידתו מן הסדור ההוא העליוני שלא יהיה עוד · והלילה שאמר המבשר הורה גבר כמוהו מקולל · וזה להיותו סובב שהמקרים הקורי' לאדם כלם הם תלוים ועומדי' מסדור המערכת יום התולדת ועת ההריון · אולם להיות עת ההריון נעלם בלתי ידוע בפרטות · ייחסוהו חכמי המשפטים ליום התולדת עת צאתו מרחם אמו לאויר עולם · והורה גבר עבר מבנין הפעל : היום ההוא · היום ההוא מהלידה יהי חשך להבא ביום ההוא לזכרון · או הלואי שהיה כל זה לשעבר : אל ידרשהו אלוה ממעל · להמשיך ולהשפיע בו דבר · ואל תאיר עליו אורה מתאורות ה' אשר בשמים : נהרה · תרגום של אור · או אורה · מן ונהורא עמיה שריא · יגאלוהו · ויהיה מטונף ומלוכלך אותו היום בחשך וצלמו' אשר תסובבהו לעבר או להבא · ועליו תשכון ענן כבד ומחשיך ויבעתוהו ויקללוהו כמו מרירי יום וקשי הזמן המקוללי' מחמת ה' במי המרים מהמקרים אשר קרו להם אשר תמיד יקללו יומם גם הם כמנהג · או יבעתוהו כמרירי יום · יבעתוהו האידים העולים מחמת החום הטבעי · כי בעת עלותם כאשר ירבה כמותם ואיכותם יחשיכו השמש ויבעיתו מקור מבט הישוב ההוא · ויהיה כמרירי יום מן כתנור נכמרו · והכ"ף שורש בו מן כמר · וכומרים שם דבר מן כפולי הלמ"ד · על משקל סגריר לדעת ר"ל ב"ג · או כמרירי יום מן מרירות והכף כף הדמיון ·מן מרורות ומוררים : הלילה ההוא · ועתה קלל הלילה אמר על הרוב הוא עת ההריון · ואמ' שיקחה אופל חשך ואפלה כפול ומכופל מן הנהוג באופן שלא יזכר ולא יתיחד בימי שנה לרוע הקרי בה · וגם לא ימנה במספ' ימי הירח · אשר במספרה נמשך ימי משך ההריון לאשה ולא למספר חדשי השמש : הנה הלילה ההוא יהי גלמוד · שיברחו אנשי הישוב מלכת בה באופן שלא יתחברו אנשים ללכת בעד עסקיהם כמנהג ולא תבוא קול רנה וזמרה להעשות שמחה בו · או שלא ירננו בו אנשים כמשפט הולכי לילה לזמר ולהשמיע קולם בלכתם גלמוד לשון יחידות · מן שכולה וגלמודה : יקבוהו · יקבוהו ויקללוהו היום והלילה ההוא האנשים המקללים יום לידתם לרוב צרותם המעותדים תמיד לעורר אבלם מצרת מקריהם ולויתן ר"ל אבלם לפי המקום או שיקללוהו המקוננים והסופדים שהם אוררי יום מקללי הימי' המעותדים תמיד לעורר האבלות והבכי ויהיה לויתן אבל באל"ף כ"ן הכינוי רק בנו"ן התוספת כמו אבדן עקלתון שבתון או שיהיה נו"ן הכנוי כאמור :

יחשכו

מ"ע ספורנו

יאבד יום אולד בו · הנה שבהיות הרע לא ירבה להרע כ"כ בלתי עזרת המערכת ובכן קלל יום הלידה המורה על מקרי הנולד והלילה ליל ההריון המורה על ענייני ההריון וענין הקללה היה שלא התעבר אשה בליל' כמוהו ולא יולד שום נולד ביום שנולדתי בו כדי שלא יקרה להם כמו שקרה לי : היום ההוא יהי חשך · וענין האבדון שאמרתי הוא שיקרה בהם ליום מונע ימנעם מפעולותם כי כאשר הגרמים השמימיים יפעלו באורם וחומם והחשך והענן ימנעם מזה : אל ידרשהו אלוק · אפי' בהפלת מתפלל : כמרירי יום · כמו המקרים המרים שיקרו בו' : יקחהו אופל · יום מחשך הליל' המרגל : אל יחד · אל ישמח בו חתן עם כלתו : במספר ירחים · חדשי העבור : יהי גלמוד · גם אם התעבר לא יסובב ממנו קנין של שמחה : אל תבא רננה בו · שלא תבא לידי לידה שלימה : אוררי יום · שקרה להם בו היזק מקרה רע ומר : העתידי' עור' לויתן יאסר בשבילו הם עתידים לזכור צערם ואבלם :

יקו

אוהב משפט

ויחזק בו · מחזיק באזני כלב : ותסיתני בו אמרו חז"ל אלמלא מקרא כתוב אי איפשר לאמרו כאדם המסיתין אותו ונסת · ואמרו עוד עבד שרבו מסיתין אותו עליו ונסת כלום תקוה יש לו לעבד · וכוונתם לומר כי להיות רחמי הש"י מרובי' הוא עובר על פשעי הצדיקים כי הוא מלמד זכות עליה' כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולזה הוא חפץ להצדיקם ואינו חפץ במיתתם אבל מדת דינו מחייבת לשמוע לקול המקטרגים וליסר האדם ביסורין שיהיו מירוק הפשעים ומדת הדין מנצחת למד' רחמי' בזה · וזהו ענין ההסתה ודברה תורה כלשון בני אדם כי העושה דבר בזולת רצונו נקרא נסת : לבלעו חנם · חס ושלום לא תצא כזאת מלפני הש"י לעשות דבר שלא כדין אבל אמר זה כנגד דברי השטן שאמר שאיוב לא היה עובד אלא מרוב הטוב' ושאם ינסהו הש"י לא יעמוד בנסיונו ואמ' לו הש"י חנם נסיתיו כי עמד בנסיונו והרי הוא עובד מתוך הצער וכבר ביארנו זה בפרקים הקודמים ומצאנו שאיוב נתנסה שני מיני נסיונות כי יש בני אדם בועטים מרוב השלוה ויש קוראים תגר מתוך הצער ואיוב נאה בטובתו ונאה בצרתו · ויש מהגאונים ז"ל שתפסו מקרא זה כפשטו שאיוב צדיק גמור הי' ושיסוריו היו להטיבו באחריתו וכן אמרו אומות העולם · וכבר כתבתי בפרקים שאיוב לא הצדיק עצמו וביארתיו בראיות · וגם ביארתי שיסורי אהבה על דרך זה הם רחוקים מהדעת והאמת יורה דרכו :

היה מחייב דינו של הקב"ה שיגיעו היסורין בגופו של איוב

לצרך

רש"י

נשפו · חשך אישונו · עפעפי זהרורי · כמו ועפעפים יזלו מים · כי לא סגר מי שיכולת בידו לסגור וגם זה מן המקראות דומין להלילה אמור · דלתי בטני · שילאתי ממני שאם עשה כן ויסתר עמל מעיני · למה לא מרחם אמות · מיציאת הרחם הייתי מוכן למות מיד · ונדבר בלשון עתיד · כאילו עומד עכשיו ביום יציאת הרחם ואומר לא אמות עתה · ולמה לא מבטן יצאתי ואגוע · למה לא הייתה לי גויעה מוכנת : מדוע קדמוני ברכי אמי · קודם למיתה · כי אינק כי נגזר עלי לינק מהם : לפי שהוא מדבר ביום לידה · הוא מזכיר דברים שלאחריו בלשון עתיד : שכבתי · הייתי שוכב בקבר : הבונים חרבות למו · זהו דרך מעמידי שם לבנות ערים להרבית לזכרון להם · כמו ובנו ממך חרבו' עולם וקורא כך גודר פרץ כלומ' עם שרים ובעלי שם · או הלואי שלא נודעתי והייה כנפל · ומה שכתב לא אהיה כנפל טמון · מפני שעומד על לשון שהתחיל לדבר בלשון תית' ומוסב על למה לא מדוע קדמוני ברכי' או מדוע לא אהיה כנפל טמון · עוללים תינוקות · ולכך קורא אותם עוללים שכול' שחוק ולילוך · כמו ועוללתי בעפר וכמו ויתעוללו בה כל הלילה : חדלו רוגז · מכעיס מרוגזם שהיו נוהגים ורגילים להרגיז בארץ ושם ינוחו ושם נחים · דבר הוה כתבו בלשון עתיד · קטן וגדול שם שם נזכר מי חשוב ומי שפל · ולפי שהותו גדולה גדולת עולם והותו שפלו' שפלות עולם הוא : למה יתן לעמל אור · למי שגדל בעמל וצרה למה נותן לו אור עולם · ולא המיתו בהולדו : המחכים למרי נפש · המחכים ומתאוים למות וקובלים לאמר איננו :

ויתפרוהו

בעתאורתהון אלויתהון: יתחשכן
כוכבי נשף שירויה יסתכי לאנהרא
ולא יחמי בתימורי קריצתא: ארום
לא אחד פרתי דלתותי דהינון דישי
כריסי וטמר עמלא מן עינוי: למא לא מן
מה חמא אימות מכריסא כד נפקית
ואתנגיד: מה דין אקדימו יתי
רכוביא ומה תדיא ארום אוניק:
ארום השתא שכיבית ואשדוך
דמיכית בכן ינוח לי: עם מלכיא
ויעטי ארעא דמשכללין צדיין להון:
או עם רברביא דידהב להון דימלין
קורטוריהון סימא: או היך נפלא
דטמיע במעיא לית אפשר דאהוי
היך טליא דלא חמו נהור אוריתא:
תמן רשיעיא דעבדו תתובא פסקו
רוגזי גיהנם ותמן ינוחון תלמידיא
דאשתלהי חיליהון באוריתא:
כחדא אסירי מדרשא שליו לא
שמעו ינקו בית רב אקל אמוראה: יעקב דאתקרי דרדקא ואברהם דאתקרי
קשיש תמן הוא ויצחק עבדא דיי דנפק בר חורין מן כופתא מן קדם רבוניה:
למה יהיב ללעי נהורא וחיי למרירי נפשא: דאוריך למותא וליתוהי וחפסין

עֹרֵר לִוְיָתָן: יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ
יְקַו־לְאוֹר וָאַיִן וְאַל־יִרְאֶה בְּעַפְעַפֵּי
שָׁחַר: כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי
וַיַּסְתֵּר עָמָל מֵעֵינָי: לָמָּה לֹּא י
מֵרֶחֶם אָמוּת מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוָע:
מַדּוּעַ קִדְּמוּנִי בִרְכָּיִם וּמַה־שָּׁדַיִם
כִּי אִינָק: כִּי־עַתָּה שָׁכַבְתִּי
וְאֶשְׁקוֹט יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי:
עִם־מְלָכִים וְיֹעֲצֵי אָרֶץ הַבֹּנִים
חֳרָבוֹת לָמוֹ: אוֹ עִם־שָׂרִים זָהָב
לָהֶם הַמְמַלְאִים בָּתֵּיהֶם כָּסֶף: אוֹ טז
כְנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה כְּעֹלְלִים לֹא־
רָאוּ אוֹר: שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז
וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ: יַחַד אֲסִירִים
שַׁאֲנָנוּ לֹא שָׁמְעוּ קוֹל נֹגֵשׂ: קָטֹן
וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו:
לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר וְחַיִּים לְמָרֵי
נָפֶשׁ: הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ כ
ויחפרהו

רלב"ג

ככבי נשפו · הם הככבים הגדולים הנראי' בתחלת הלילה ובסופה ולא ימנע הראות' האור הנמלא אז : ואל יראה בעפעפי שחר · ר"ל שלא יבקע השחר : דלתי בטני · ר"ל הבטן אשר היה בו הריוני והוא בטן אמו : הבונים חרבות למו · ר"ל שהם בונים המקומות אשר היו חרבי' לקרא שמם על הבניינים ההם : חדלו רוגז · ר"ל חדלו יראה כמו הענין באמרו לב רגז שהרצון בו לב ירא והרצון בזה שאחר המות סרה יראת הרשעי' מעל האנשי':

ויתפרוהו

מסרה

שחר ח' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימ' ח' ובתלים סי' ק"ח : ויסתר ב' דגשים וסימניהון משה פניו · ויסתר עמל מעיני : מעיני ד' וסימ' נמסר בויצא ובישעיה סי' ס"ה וסוף הו"ע : ואשקוט ג' מ"ל בליש' סימ' ולמען ירושלם' אשקוטה ואביטה' כי עתה שכבתי ואשקוט : הבונים ה' וסי' אבן מאסו · הבונים חרבות למו · כי הכעיסו לנגד הבונים ויסדו הבוני' את היכל יי' · הבונים בחומה והנשאים וא' והבונים איש חרבו אסירים : רוגז ג' וחסר וסימ' שם רשעים חדלו רגז · לא שלותי ולא שקטתי · קצר ימים ושבע רגז : וגדול ח' וסימ' והוא שכור · ויאמר המלך אל עבדיו מאין כמוך יי' גדול אתה וגדול וילך דוד הולך וגדול · וחברו : כי האיש מרדכי הולך וגדול : כי מרדכי היהודי משנה' קטון וגדול שם הוא :

מ"ע ספורנו

יקו לאור · הלידה · ואין · לא תצלח : דלתי בטני · דלתי בטן אמי שלא תתעבר : מרחם אמות · אם אולי היה ההריון הכרחי : מבטן יצאתי ואגוע · אם אולי היתה הלידה הכרחית : מדוע קדמוני ברכים ומה שדים · והנה היתה הגויע' אפשרית בחסרון המילדת או המינקת : כי עתה שכבתי ואשקו' · והטוב הנמשך מזה היה ההשקט מאלו היסורין : עם מלכי' · אם אין אחר המו' עונש : או כנפל טמון · שאינו בן עונש אם אולי יש אחר המות עונש לחוטאים : שם רשעים חדלו רוגז ולא יתקוממו להרע כמו שקר' לי בשבי' כשדים ושבא : למה יתן לעמל · היגע בדברים הנפסדים : אור · שכלי שלא ישלימהו : וחיים למרי נפש · אף על פי שהמציאות יקרה טוב והנפסד הנה רע הנה הי' לצער כאלה רעים מן ההפסד : כי

אוהב משפט

למרק עונותיו על כן נתן רשות לשטן ללמד קטיגוריא עליו ואמר כי אין הנסיון רק בגוף הכה' כי מי שנשבר גופו בריא לא יחוש לאבדת הממון וגם לא למיתת הבנים : אף על פי שהסכמנו לומ' שהיו נתיים · למרק עונותיו הכל לא היה מחויב מיתה בידי שמי' על כן אמר לו אך את נפשו שמור · והרב המורה ז"ל כתב לפי שאין לורשו' עליה לפי שהיא לא תמרי לפי דעתו והנפש המשכל' היא לא שכלי אבל רז"ל למדו מכאן כי יש לו לא עליה אחד שהזהירו לשמרה · ואמרו הוא שטן הוא מלאך המות שנאמר אך את נפשו שמור אלמא ביה קיימא ויהיה אך את נפשו שמור לפי דעתם כמורק שאין אל שלא ידך שהוא יכול עליו שלא שנגז' ממנו וכבר ביארנו זה בפרקים הקודמים : אך את נפשו שמור כאן לו רשות ליסרו ביסורים קרובים למיתה ובלבד שיזהר שלא תצא נפשו על כן אמרו חז"ל גדול היה צערו של שטן יותר מצערו של איוב · משל לאדם שאומר לחבירו שבור החבית ושמור את היינה וזה סיוע למה שכתבנו שרצון האל ית' היה שיתיסר איוב באלו היסורין למרק חטאיו · שאם לא כן למה היה השטן מצטער ומי הכניסו לזה הצער אבל להיותו שלוחו של מקום בייסורין אלו המשילו חכמים ז"ל זה המשל : שחין הוא חולי הבא מחמי' חום כי המלה לשון המיחו' מלשון רז"ל שנה שחונה ויורה על זה שאין מצרי' שהיתה שבתו פיתה כבשן והשטן חמם האויר אשר סביבו עד שנפתחו בו השליט על גופו ליתן' חמוה עד ששרפו את דמו ויבש השחין הה ויבש : והוא יושב בתוך האפר · דרך אבלות וצער כמו שק ואפר יצע לרבים · וי"מ כי היה יושב בתוך האפר לקרר השחין ואינו נכון כי מאין ידענו שהשחין היה חם ולא יתגלה מהכתוב כי היה יושב עד שהי' גורדו והאפר מזיקו · וי"א שמרוב הגרידה היה מתקבץ עפרוריה דומה לאפר והי' כל כך מרובה עד שהיה בתוכו וגם זה איננו נכון : וישמעו מפי המגידים · רעי איוב · שפירין : ויועדו יחדיו יש מדרש בדברי רז"ל מלמד שנכנסו שלשתן בשער אחד · תאנא בין כל אחד ואחד ג' מאות פרסה מנא הוו ידעי · איכא דאמרי כלילי הוו להו וגפיל · איכא דאמרי אילני הוו להו והכמישו ·

ופר"עי

אבן עזרא

נשפו · תמלה מלת נשף להחלי' הלילה ולאחריתו : בעפעפי שחר · י"א כמו השקפה וכמוהו התעיף עיניך בו ואיננו והנכון שהוא על דרך משל בעינים והשחר דמה להם והענין כאשר יפתח השחר עפעפיו כעינים שיש להם עפעפים והוא הלשון ונקרא עפעף על שם האור : לא סגר · יחסר פותח הרחם : דלתי בטני · השכור שממנו יצא המאכל לולד קודם שיולד : ומה שדים · כטעם למה וכמוהו מה יתאונן : שם רשעים · הם המתנועעים אלו ורוגזים :

ויתפרוהו

תורת הסד יראת שדי

כי עתה שכבתי ואשקוט וגו' כי עתה לעת כזאת אם שכבתי ביום איזו שכיבה מה הנה נחשב בעיני כאילו שקטתי מרוגזי זה ואם ישנתי בלילה אז ינוח לי כאילו הייתי עם מלכים וכו' · או עם שרים וכו' וגו' או עם שרים שהיה להם זהב שהוא מעט הכמות ורב האיכות והם מחליפים אותו בכסף וממלאים בתיהם כסף · או יר' הממלאים בתיהם לכסף שכל כלי תשמישיהם הם מכסף · שם רשעים וגומר יר' או הלואי שהייתי במקום אשר שם הרשעים חדלו רוגז להק' בה ושם במקום ההוא שינוחו היגיעי כח שאפילו שיהיה מקום רע הרבה יראה או בעיניהם כפלטרין · או שם במקום אשר אסירים שאננו מחמת שלא שמעו קול נגש שאלו שיהיה במקום רע בתכלית הרוע יכשר להם הרבה מאד במה שלא שמעו שם מחמ' הנוגש המציק או במקום אשר מי שהוא קטן שם הוא גדול והוא ע"ד מה שאומרים אנשי העולם במתא דעוריא סמיא רבא קרו ליה למאן דאית ליה עיסוריית' דעינא וכן במקום ששם הוא העבד חפשי מאדוניו ר"ל שאין אדוניו רוצה להכנס שם לקחת אותו משם מצד רוב רוע המקום ההוא · למה יתן וגומר יר' למה יתן לעמל כמוני אור בעיני שזה לבד נשאר בי לפי האמת גם כי כמעט אינני רואה מתוך גרבת השחין וכו' כי סוף סוף כיון דאית עדין הוא בעיני עם שכמעט אינני יכול להנות ממנו ר ההוא ולמה יתן חיים למרי נפש · המחכים למות ה' אותי ואיננו ואולי ר"ל והוא הם אל המות איננו כמעט במציאות כמוני היום שכמעט מתי אחרי שיש אתי כמעט כל הד' דברים אשר כל מי שיש אצלו אחת מהנה הוא חשוב כמת ואכל שכן באצטרפם יחד ועכ"ז אני מחכה את המות האמתי כאילו יש לי איזה מציאות מה בחיים ואו זר ויחפרוהו ממטמונים יר' או יר' שאינם רשאים לחפור את קברם בפרסום כי אם ממטמונים בסתר והכחתא כי גם על דבר זה אין להם הנאה :

השמחים

אבן יחייא

יחשכו וגומר ואם יהיה נמנע היות האופל בלילה ההוא יען כי הככבים יאירו בטבעת · הנה לפחות הייתי רוצה שיחשכו הכסף ההוא מה שלכן יקוו הלילה לאור ואין כי נחשך · ואל יזכה לראות הרואה בלילה ההוא אפילו ראיה קטנה כראי' עפעפי שחר שהוא באשמורת הבקר בטרם יכיר איש את רעהו · כי לא סגר וגומר הנה סבת קללו לליל ההריון הוא מפני שלא סגר דלתי בטן אמי שהוא בטני אשר בו עמדתי ט' חדשים · באופן שלא יקבל הזרע אשר ממנו נולדתי · כי בזה היה מסתי' העמל מעיני · וסבת קללי יום הלידה הוא מפני שנולדתי ויהם אמי לנו לא מתי · או שמקודם הייתי מת שנולדתי מהבטן כבר הייתי גווע ומת · ואם כל זה היה נמנע כי לטוב מזל הורי היה מהסכרת לצאת חי מדוע נמצאו ברכי מילדת לקבלני לקבלני כשנולדתי למען לא אפול ארצה ואלדם · ומדוע נמצאו שדים כי אינם ואזון ואחיה · כי אם הייתי מת ונגוע לא מהסכנות הקודמות · עתה שאני בצרה גדולה הייתי שוכב בקברי ושקט מכל הרעות האלה והייתי כישן הכת בעת שינתו מכל עשתונותיו המבהילות אשר בזה לא אשאל דבר זר רק דבר שוה לכל העול' כי מנוחתי במות היתה עם מנוחת המלכי' ויועצי ארץ הבוני' הרבות חרבות למו ולא ינוחו ולא ישקוטו מרעת משכנות לא להם עד יום מותם · או עם השרים שכל מגמתם אל כניסת הזהב להם ולמלאות בתיהם כסף אשר קצפם מכספם אל כספם הוא בלתי בעל תכלי' כי אוהב כסף לא ישבע כסף ולכן לא ינוחו עד יום המות · או כנפל וגומר או מי יתן והייתי כנפל אשר לא ישוגם הריונו ויפול בטרם בישולו ויטמנהו אמו מפני שרחוקו אשר העוללים הכבלים אלו לא יראו אור : שם רשעים וגו' שם בקבר הרשעים חדלו מתת רוגז לאנשים · ושם ינוחו יגיעי כח בעולם · ויחד האסירים ומשועבדים לזולתם שם שאננו ולא ישמעו עוד קול נוגש · וקטון וגדול שם הוא בשוה והעבד חפשי מאדוניו ואין לו יתרון עליו · למה יתן ונומר כי למה יתן ה' לעמל אור · ולמה יתן חיים למרי נפש אשר מחכים למות כדי לנוח בה ולא ימצאוה ויחפרוה ויבקשוה יותר ממטמונים :

השמחים

הרמ"בן

העתידים עורר לויתן · המעותדים לעורר קינותיהם : לויתן · כמו לויהם · וכן אמר התרגם דליטמוסן למכר בתתערותהון אלייתהון · והוא מלשון קינה : ולשון חכמ' ז"ל הוא · אמרו בירושלמי לא תעורר אשה לויתה במועד · ויש מפרש יקבוהו הכהות הגליונים שהם אוררי הימים האחורים שהם עתידים לעורר ולרגז ראשי לויתן ואשר לא יש הכור פיעורנו ולהם · כי להם כח על השפלים · כי לא סגר דלתי בטני · כי עתה שכבתי והשקוט עם מלכים ויועצי ארץ · איננו נותן דעתו למשפט וחשבון אשר בגמול בעולם הנשמות · כי אלו מבטן יגוע לא יתיחד עם מלכים ויועצי ארץ אשר יביאם האלהים במשפט · רק יגיננו כי סיפכל אדם למות המלכים והיועצים אשר להם עושר וכבוד לבנות להם ארמונים בחרבות ולמלאת בתיהם כסף וזהב · ולמה לא ימות אחרי צאתו מן הבטן מיד · או תפל אשר לא יחיה ולא יראה האור כלל · ומה תועלה לו במעט חיי צער ועמל · ויש מפרש' אז מדוע לא אהיה כנפל טמון · והוא הנכון : שם רשעים חדלו רגז · פירשו בו חדלו מהרגיז הארץ · רק החכם פירש כי הרשעים אנשי העמל והתנועה · כמוהוא ישקיט ומי ירשיע : חדלו רגז · חדלו מרגזם · כמו שם ינוחו יגיעי כח · שהענין אחד במלות שונות · ומלת שם ירמוז למקום אשר המתים שם · והוא הקבר : למה יתן לעמל אור · לא פירש הנותן בעבור היותו ידוע · כי הוא הבורא · או יחזור אל היום שנולד בו שלא סגר דלתי בטנו · שנותן לו שהוא עמל אור · וכלל עצמו עם אחרים שהם כמוהו · על כן אמ' מרי נפש :

השמחים

ר' אברהם פריצול

יחשכו · יחשכו הכוכבי' המאירי' בלילה שהוא נשף בלו באופן שיהיה חשך ואפלה ויקוה המקום להגיע לאור היום ואל יזכה לראו' בעת הזריחה עפעפי שחר · והם כמו דמיוני' חמה בלשון רז"ל בשחר הבקר · ולא יהיה בו · נשפו · לילה · מן נשף חשקי · עפעפי היא התחלת השחר המאירה מעט : כי לא סגר · ומדוע לא סגר ה' דלתי הבטן בעת הריון אמי לבל תתעבר כי אז הסתיר עמל מעיני שלא השיגני את אלה · או בטני מעט לבלתי התכלכל במזון מבטני בהיותי בבטן המלאה · והייתי כנפל כאמור : למה לא · או מדוע לא המיתני ה' בהיותי בבטן כמנהג המומתים ברחם אמם · או הכפ לאתי מן הבטן ואגוע · כי טוב לי אז מעתה : מדוע קדמוני · או אם הייתי מעותד למקרים האלה מדוע קדמוני ברכי האשה המילדת להחיות בי בצאתי מרחם · ומדוע הוכן חלב בשדי אמי להניקני ולגדלני · כי עתה · שאם קרוני המניעות האלה הנזכרות ידעתי כי הייתי שוכב מת והייתי ישן וינוח לי מהקורות האלה : עם מלכים · והייתי עומד ונמצא במעלות אחד עם המלכי' ויועצי ארץ אשר בשכבר בחייהם בנו חרבות ועשו בניינים בעבורם ממקומות חרבים להגדיל שמם : או עם שרים · או הייתי עתה עומד ונלכד עם שרי העובר והמעלה שכבר השתדלו בחייהם לאסוף זהב וכסף ועם כל פשרם כבר מתו ולא היה להם יתרון עלי אם הייתי שוכב מת ונלכד עמהם ולא אסבול במה שהגיעני : או כנפל · ואם לא הייתי ראוי לשכב במדרגת החשובים האלו מדוע לא הייתי מת כנפל אשת · וטמון בעפר או כעוללי' שמתו בקטנותם אשר לא זכו לפקוח עיניהם לראות אור : שם רשעי' · כי שם בקבר הרשעי' יחדלו רוגז מחשבת רשעם בל יוכלו להרע עוד או כי שם יחדל ויבטל פחד ורוגז הרשעי' מן היראי' מהם וגם כן שם ינוחו כל האנשי' העמלי' אשר הם יגיע כח בעולם הזה : יחד אסירי' · וכן האסורי' בחייהם בבית הסוהר שם יעמדו שאננים ושקטי' · ולא ישמעו בקברם עוד קול נוגש הזנע נשיים מהם : קטן וגדול · ובמקום הקבר ראיתי כי אין יתרון לכל הנבראים כי קטן וגדול שם הוא ולא יסבלו צרות לבקר' מאת המדומות הלזו וכן שם העבד חפשי מאדוניו כי לא יעבוד עוד : למה יתן · והנכון לא ידעתי למה ה' ית' שהוא הטוב הגמור על מה יתן אור למי שהוא מוכן להיות עמל בצרות · ולמה יתן חיים למעותדים להיות מרי נפש · כי בחייהם בצער יבקשו תמיד המות כאמרו בפסוק זה הבא : המחכים · כי האנשים העמלים והמרי נפש בחייהם תמיד יחכו אל המות להשקיטם מן הצרות · ומ"מ ואיננו · ר"ל ואיננו זוכה למות שהיכנה בהם :

ויתפרוהו

ויחפרהו ממטמונים: השמחים אלי־גיל ישישו כי ימצאו־קבר: לגבר אשר־דרכו נסתרה ויסך אלוה בעדו: כי־לפני לחמי אנחתי תבא ויתכו כמים שאגתי: כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתי יבא לי: לא שלותי ולא שקטתי ולא־נחתי ויבא רגז:

ויען

וחפסין ליה מן טומעייא: דהוו חדיין לדיצא השתא יחדון ארום ישכחון בית קבורתא: כל אילין מרירתא לגבר די אורחיה מטמרא וטליל אלהא אמטולתיה: ארום קדם סעודתי תנחתי תיעול ונתין היך מוי אכליותי: ארום דחולא דחלית ואתא לותי ומה דדחלית ייהי לי: לא שליית מבסורתא דתורי ואתנגולא שרוכית מן בסורתא דיקידתא ולא נייחית מבסורתא דגמליא ואתא רוגזא על בסורתא דיבניא:

ואתיב

נסתרה ג' וסימ' בתלים סימן ל"ח: ויסך ד' וסימ' ויסך על ארון העדות · ויקם דוד מהארץ · ויסך בדלתי ים · ויסך אלוה בעדו:

רש"י

ויחפרוהו · מרגלים אחריו · ממטמונים · יותר משמרגלים אחר מטמוני אוצרות: והיו שמחים אלי גיל וישישו אם היו מוצאים קבר · אלי גיל · בשביל הגילה והששון של קבר: לגבר אשר דרכו נסתרה · כל טובות אשר פעל נסתרו מאת בעל הגמול ולא הביטו בהם · ויסך אלוה בעדו · עשה מחיצה לפניו לסוגרו במסגר · כמו הנני סך את דרכיך: תבא · באה · ויתכו · לשון נתך ארל' · נגרי' ויורדי' כמים · ויש לפרש נתיכ' · לשון רבייה: פחד פחדתי · כל ימי עמדתי בפחד על זה · כמו שאמרנו ויהי כי הקיפו וגו' · ואשר יגורתי הן עתה הועתד ונגזר שיבא לי · לא שלותי · מדאגה זו · והנה ויבא רוגז:

מענה

אבן עזרא

ויחפרוהו · יבקשוהו יותר מהחופרים למצא מטמון: אלי גיל · יש אומרים כי גיל תנועה לשמחה ולאבל כמו רנה ואחרים אומרי' כי ענינו כמו השמחים ללכת אל גיל כן ישישו · חזר ופירש מי הוא המחכים למות הוא הגבר אשר דרכו נסתרה ממנו והאל סגר עליו וזה ענין ויסך אלוה בעדו כמו יסגור על איש · והגאון רב סעדיה פי' בו להפך ואמר כי ענינו כי אין צורך לחיים אלא הגבר אשר דרכו נסתרה אפילו האכילה לא יתענג: ויתכו כמים שאגותי · עד שיבכה או הוא על דרך משל שלא יתעכב כי הם ירוצו זאת אחר זאת ולא תפסקנה:

אליפז

רלבג

ויחפרוהו ממטמונים · ר"ל שהם יבקשו המות יותר ממטמונים: ויסך אלוה בעדו · ר"ל שגדר השם בעדו דרכו אשר ילך בה עד אשר ימנעו ממנו כל תאותיו: ויתכו כמים שאגותי · ר"ל שכבר נגרו אחת אחר אחת כמים הנגרים אשר ירוצו רק נקודה רק בלי הפסק: ויבא רגז · רוצה לומר מה שהייתי ירא ממנו ויהיה ר"ג מענין יראה על דרך אמרו שם רשעים חדלו רגז.

ביאור דברי המענה · ינאך חייב ואמר יאבד יום אשר יולדתי בו והלילה אשר היה בו ההריון להמי · היום ההוא יהיה חשך היום ההוא אשר ילדתי בו יהיה חשך אל ישתדל בו אלוה ממעל להזריח עליו השמש ולא תאיר עליו שום אורה יהיו עם היום ההוא חשך וצלמות בדרך שלא יהיה אור בו יבעתוהו האידים החזקים העולים בסבת חוזק החום ונשיו' אל לא ההוא אשר הרתה בו אמי יקחהו אופל עד שלא יראו בו אור הכוכבי' לא יחד' נמנה באחת מימי השנה עד שיצורף אל השנה ולא יבא במספר הירחים עד שיצורף אל החדש · הנה הלילה ההוא יהי גלמוד עד שלא ילכו בו חברת האנשי' כמנהגם העיר ובר הזבותי' ולא תבא מהם רננה בו · והנה אמר זה לפי שמנהג ההולכים בלילה שישירו וירננו · יקללו הליל' ההוא כל האנשים העתידים לעורר אבלם על קושי יומם שהם מקללים הזמן בסבת מרירות נפשם · יחשכו הכוכבים הגדולים הנראים בליל' ההוא בתחלתה ובסופה עם הסתר שאר הכוכבי' בסבת האור הנמצא ויתמיד החשך בליל' ההוא לבלתי סור · יקוה לאור השמש ולא יזרח ולא יבקע השחר בה בדרך שלא יהיה אחריה יום · כי לא סגר הלילה ההוא דלתי בטן אמי שלא תתעבר והיה מסתיר בזה עמל מעיני ואחר שנתעבר למה לא מתי מעת צאתי מרחם אמי עד שתכף שיצאתי מבטן אגוע כי זה היה יות' טוב לי מחיותי לראו' בזה הרע אשר מצאני · מדוע קדמוני ברכים ברכי המילדת להגילני בעת הלידה ולמה נמצאו שדים לאמי להניק אותי להחיותו · כי עתה אם הייתי מת מרחם הייתי שוקט ונח מאלו הרעות בקבר · עם מלכים ויועצי ארץ אשר הם בונים המקומות החרבים למו להקרא שמם עליהם · או עם שרים זהב להם הכונסים להם אוצרות כסף הנה אלו האנשים עם טוב הצלחתם לפי הנראה לא היה להם בקבר יתרון עלי · או למה לא הייתי כנפל שאמות מרחם ולא יושלם ההריון כי כמו העוללים המתים במעי אמם אשר לא ראו אור הנה המות נבחר מאד וזה כי בעת המות סרה טרחת הרשעים ועמל האנשים ר"ל שהמתים אינם יראים מהרשעים ושם ינוחו מנוח היגיעים כל האסירים הם הם שוכנים בקבר ולא שמעו קול נוגש · שוה המות לקטן ולגדול אין יתרון לא לאחד על אחד וגם העבד חפשי מאדוניו לא יעבדנו ולא ירדה בו · הנה תמה למה יתן השם לאיש הקשה יום אור החיים ולמה יתן חיים לאנשים מרי נפש · והנה המות להם יותר טוב עד שמחכים למות למצוא מרגוע לנפשם ולא ימצאוהו וישתדלו למצוא אותו יותר ממטמון לרוב תשוקתם אליו הם יאמר הוא כי לא די עדות בתשוקתם אל המות שיהיה המות יותר טוב להם כי כן מנהג החולים שתהיה תשוקתם אל מה שיזיקם ולא יתכן לומר שיהיו הענינים ההם המזיקים טובים להם מפני תשוקתם אליהם הנה אנחנו נמצא שהאנשים האחרים השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו ישמחו ויגילו כי ימות האיש קשה יום אשר נגדר השם דרכו עד שלא יוכל להשיג דבר מתה שיבקשהו לרחותו כי המות טוב לו ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשנוא עליו כי מהם לבד תנקח ראייה בזה הענין לפי שבכאן אנשים רעי התכונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם ולא תעיד שמחתם על הרע ההוא שיהיה הרע ההוא טוב למקבלים אותו וזה מבואר בנפשו והאחר שהתייסב שהמות טוב לכמו אלו האנשים מרי נפש הנני המה למה השתדל השם שיתן לי חיים שכבר השיגני מהמרירות עד שתמיד אני מתאנח גם בעת היות מאכלי לפני אשר היה ראוי שישכחני צרתי השתדלותו בלקיחת מזוני ונתכו כמי שאגותי אחת אחר אחת כמים הנגרים בלי הפסק כי אין הפסק בין שאגה לשאגה · הנה פחד פחדתי בעת שלותי פן יביאוני הרעות ההנה אשר באו לי ואשר יגורתי בא לי · לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי · מזה הפחד עד שבא מה שהייתי ירא ממנו:

והכלל

אבן יחייא

השמחים ונומר כי לא לבד הקשה יום הוא אשר יבקש המות כדי לנוח בו · אבל אפילו קרוביו ואוהביו השמחים אלי גיל כי העולם משחק להם · בראותם היות מהנמנע לעזור לעמל הלז ישישו כי ימצאו קבר לגבר הלז אשר נסתר ממנו הדרך הטוב ללכת בו כי אינו בוחר תמיד רק ברע לרוע מזלו וכאלו סך ה' דרכו בסירים עד שלא ישיג דבר שיבקשהו: כי לפני ונומר כמוני היום שמפני כוכב צרותי לפני לחמי שהוא עת האוכל ועת השמח' אנחתי תבוא ויתכו אותי כהתכת המי' והדבר רטוב שאגותי ובמקום שהאוכל אשר יאכל יחלוף תמורת מה שנתך הנה שאגת האוכל שלי יתך עצמותי יותר ויותר: כי פחד וגו' והשאגות הם להיות כי הפחד שפחדתי בעת שלותי פן ימצאוני הרעות האלה באו אלי ואשר יגורתי בא · והרוגז אשר בא היה כ"כ גדול כי לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי · שהם ג' מיני המנוחה בהדרגה ונחתי היא המנוחה ההחלטיית אשר אין למעלה הימנה · וההשקט היא פחות והשלוה היא פחותה מכלם · מה שנראה מהמענה הזה מאיוב שעלה על דעתו לרוב צרתו שכל הדברים יפלו במקרה ועל פי המערכת באומרו למה יתן לעמל שהוא מוכרח שיהיה עמל אור וחיים למרי נפש ולגבר אשר דרכו נסתר' וכאלו אין מזור למכתו רק המות כי מי יושיעהו מאשר נגזר עליו וע"כ קלל את יום לידתו הקשה וליל הריונו האכזר אשר מחברות מערכות השמים גזרו עליו רע ולא טוב מה שלכן טוב לו היות נפל ובלתי ראות אור מר אליו כי מתוק ממנו החושך:

ויען

תורת חסד יראת שדי

השמחים ונומר ירצה השמחים אלי גיל הם לגד אשר יאוכה להם שישישו ויהיה זה כאשר ימצאו קבר ולא ימותו קודם שיהיו זקנים וישישים מה שאין כן איש אשר כמוני וכן לגבר אשר דרכו נסתרה ואיננו יודע באיזה דרך ילך ויסך אלוה בעדו והראה לו את הדרך הטובה הנה לו יאתה שישיש ויזקין וכו' ולא לפתל כמוני כי לפני לחמי אנחתי תבא וכו' כזוכרי את לפני לחמי כי פחד פחדתי ויאתיני והוא זה שידאתי אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם אשר דבר זה של מדת הדין יבא עלי בהוה ואשר יגורתי עליהם בא עלי בעוני ולא שלותי וכו' ואמר ד' דברים אלה כנגד הד' דברים הנזכרים כאומר כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי ומצאתי כתיב השמחים אלי גיל כונתו לדבר על מיתת הצדיקים שהיא להם לטובה · או ירצה לומר שהאנשים הסרוחים על ערסותם ומימיהם לא ראו רעה הם הם אשר ישישו בקבר כי הם יבחרו יותר במית' ממה שיבחרו בראות בעיניהם איזו רעה כלל · או ירצה להפך מזה והוא אומר המחכים למות ואיננו כי הרשעים בכל ימיהם הם נחשבים כמתים והצדיקים הם להפך מזה ויאמר עליהם כשהם מתים כי ימצאו לקבר ההיא בעת ההיא ולא קודם לכן · או ירצה לומר כי הם אומרים לטוב רע והוא כי ענין שמחה הוא פחות מגילה והאנשים אשר כשהם בגילה ישמחו לבד ולא יגילו אין ספק שימשך מזה להם כי ישישו וישמחו כאשר ימצאו לקבר שהוא דבר רע כי יאמר שטוב יאמרו רע לרע יאמרו טוב · או ירצה השמחים אלי גיל והיו כל ימיהם בשמחה ובששון ועודם לא נכד על נכחם כלל הנה אלה כאשר יקרבו ליום המות ישישו כלו' יהיו אז ששים וזקנים זקף ומיד וכמו שכתבו הרופאים בענין זה ע"כ · והכלל העולה מדברי איוב אלה הנה הוא כי היה אומר שאלוהי ואולי לא היה בא לעולם הלזה אחרי אשר לא זכה בו ינק משדי אמו אשר במקים עינה עד כי יוזה בא להבין ולהשכיל ענין מדת דינו ית' ומגד יראתו שמא בניו לא ישכילו ואת היה מפחד תמיד מפני חטאו ית' שמא תפגע בהם והיה עושה מה שהיה עושה ושיגא חילתא הוא ניה ופגעה בהם מדת הדין ולא די זה אלא שפגעה בו גם כן:

ויען

הרמ"בן

השמחים אלי גיל · ענין כפול ומכופל שיהיו שמחים אל הגיל הזה וישישו בו כי ימצאו קבר: לגבר אשר דרכו נסתרה · קשור עד למה יתן לעמל אור · ויש לפרש כי השמחים אלי גיל הם בני אדם אשר טוב להם בזמנם והם שמחים אלי גילי טובה · וישישו כי ימצאו קבר · לקבור בו הגבר אשר דרכו נסתרה ומזלו קשה · והענין כי קשי הימים הם עצמם מחכים למות · והשמחים בזמן ישישו עליהם אם ימיתו · כי הם עושים צער לעצמם ולאחרים הרואים אותם: אשר דרכו נסתרה · נסתרה ממנו שלא ימצא דרך ללכת בה · כמו נסתרה דרכי: ויסך אלוה בעדו · כענין גדר בעדי ולא אצא: ויתכו כמים שאגותי · כי השאגות הלכו נתכות ויהיו למים ומבכות אותו תמיד: כי פחד פחדתי · ואמר כי בשלותו לא ראה בטובה בעבור פחדו לתולדות הימים · ולא שקט ולא נח · והנה בא רגז · והענין שלמעלה באומרו שימות ויגוע מבטן · כי חייו כולם לעמל היו ולא אכל בטובה · ואולי זה רמז הבנים שהיה מפחד עליהם · אולי חטאו בניו · כי הוא צדיק היה בעיניו ולדעתו לא יבא רעה לצדיק · ונשלם המענה: **ועתה** התבונן כי מחשבתו הכרת ההשגחה מן הבורא ית' מפני הרעות ההוות תמיד בעולם · כי אין מדרך מנהיג צדיק לעשות מה שאין יש לרע לו · ועדין לא הקשה מצדיק ורע לו או מרשע וטוב לו · והנה תפשו אליפז בהיותו מסיר הממשלה וההשגחה מדעתו מן אדון העושה הכל במשפט וצדק ית' שמו · ושומו הממשלה לכוכבי' ולאלילות: זכר נא מי הוא נקי אבד · ר"ל אחרי שאין הנקיים אובדים כאשר נראה חורשי און שיקצרוהו · הנה זה בא לראיה כי מנשמת אלוה יאבדו האובדים ולא בכח הטעות והכוכבים · ואם כן היה במזלות הכוכבים שאין המדה בהם כן כאשר ראיתי אויל משריש · הנה קללתו תבוא עליו פתאום · ואולם ידרש בזה אל האל · ואליו לשים ההנהגה הזאת לא אל כוכב ומזל · רק כי יאבד הרשע בייסורים · והצדיק הבא עליו רעה כמו מוסר אלהים הוא ואל תמאס · וענין המוס' לצדיקים כמו שכתוב כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך · וכתוב ויענך וירעיבך וגו' · למען נסותך להיטיבך באחריתך · זאת תשובת אליפז למענה איוב הראשון · ועתה אפרש הפסוקים:

ויען

ר' אברהם פריצול

ויחפרוהו · למצוא אותה · ביותר ממטמונים · כמו האדם החותר והיגע לבקש מטמוניות · יען כי המות תסיר מעליהם כל דוחק מצרות הקיפות ותהיה להם המות טובה יותר מהחיי' הרעים: השמחים · ולא די שהאנשים המרים יקוו למות ויבקשוהו כי אפילו האנשים היותר השמחים בשמחת גילים · ישישו [illegible] כי ישמעו מית אנשי [illegible] [illegible] ושימצא קבר כל גבר אשר דרכו נסתרה מהועיל להם · כמו שאמ' אחר זה: לגבר אשר דבוק למעלה · ולא כזה כי השמחים אלי גיל ישישו כי ימצא קבר האיש הנקרה והגבר המר אשר דרכו ונסתרה ממנו שאינו יכול להשיג דבר ממבוקשיו: ויסך אלוה בעדו · מסך מבדיל בעדו לבל ישיג מה שירצה [illegible] אלי גיל במיתתו: כי לפני לחמי · ואם כן הוא מדוע לא מתי ומדוע לא המיתני ה' להיות המות טוב מן החיים הרעים כי הנני חי בחיי צער · ולפני התחלת האכילה תבוא אנחתי בזכרי על מה שקרה לי · ויתכו שאגותי וקול בכיי לצעוק בנהירה רבות [illegible] כמים הנגרים · או ויתכו הדמעות בקול הבכייה כמים · ויתכו כמו [illegible] כי בהיותי בשלותי פחד פחדתי פן יקרוני כאלה היום · ואשר יגורתי בא לי · ואולי כי בעבור בניו [illegible] כמו שזכרתיה מפקד כי אולי לא היו עושים רק כוללא [illegible] ולכך היה מקריב בעדם עולות כי אמר: לא שלותי · ומעולם גם בעת שלותי לא עמדתי שקט בשמחות ולא נחתי מנוחה שלמה להיותי מפחד [illegible] · ועתה ויבא רוגז · [illegible] בא היה בספק ועתה הוא ברית בפועל:

והעקר מהמענה הזה הראשון [illegible] שאיוב היה חושב שכל המקרים [illegible] על האדם שהם [illegible] ומגלגל על פי מערכת הכוכבים מעת ההריון בהגיע הטפה ברחם אמו ויום התולדת לאויר העולם · אשר אלה יחייבו [illegible] אל האדם:

כי

מ"ע ספורנו

[illegible]

אוהב משפט

[illegible]

א וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר :
ב הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה וַעְצֹר בְּמִלִּין מִי יוּכָל :
ג הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק :
ד כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ וּבִרְכַּיִם כֹּרְעוֹת תְּאַמֵּץ :

ס' ג' מלי' וק' מלרע

כי

וְאָתֵיב אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וְאָמַר : הַעַל נִיסְיוֹן פִּתְגָּמָא דִמְטָא לְוָתָךְ תִּשְׁתַּלְהֵי וּלְמִעְכְּבָא בְּמִילַיָּא מַן יֵיכוּל : הָא בְּסַנַּת סַגִּיעִין וִידַיָּא חַלְשַׁיָּא תַּקִּיפְתָּא : דְּתָקֵל בְּחוֹבָא יְקִימוּן מִלָּיךְ וְאַרְכּוּבַיָּא דְחַמְטָן בַּעֲבֵירְתָא תַּחֵיל :

ארום

הנסה ב' בתרי לישנ' וסי' או הנסה אלהים · הנסה דבר אליך תלאה · יקימון ל' והוא חד מן שטה חדא כתיב י"וד דכל חד וחד לית דכו' וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הי"וד בס"ד :

רש"י

ד

הנסה ב' בתרי ליש' הנסה אלהים

מענה אליפז · הניסה אליפז בן עשו היה ועל ידי שנתגדל בחיקו של יצחק זכה שתשרה עליו שכינה · מארץ תימא · מארצו של עשו · הנסה לשון תימה הבעבור שניסה דבר אליך תלאה · בנסיון אחר שניסך בוראך ובא אליך אתה נלאה · ומעתה עצור במילים מי יוכל מלהשיבך · הנה רבים שקרבו לדברים הוכחת' ויסרתם · וידים רפות · ויגורת מפורענות הבא עליהם אתה היית רגיל לחזקם ולומר אל תירא שכך היא מדת הדין : יקימון · רגילות הם מליך להקים את הכושל : הלא

אבן עזרא

ויען אליפז · הנסה · הנו"ן לשון רבים והסמ"ך מקום ש"ין וה"א מקום א"לף כמו ונסה עלינו אור פניך יי' ועצור במלין לא נוכל ויש אומרי' הנסה המנסה וטעם דבר בדבר ואחרים אמרו כי הדבר הוא המכס' ועצור במלין לא נוכל שלא נשיבך : כסלתך

רלב"ג

והכלל העולה מהדברים הוא שדעת איוב היה שכל מקרי האדם הם מסודרים ומוגבלים לפי מערכת הכוכבים בעת הלידה ולזה קלל היו' שנולד בו לחשבו כי הוא היה סבת הרעות שקרוהו וקלל ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקר' לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט ולזה היה מורה ליל ההריון על עת הלידה אשר הוא מורה לפי דעת' על כל מקרי האדם בחייו וקלל יום הלידה תחלה להיותו מורה בעצמות ראשונה על מקרי האד' בחיי' וקלל ליל ההריון אחר זה להיותו מורה בשנית עליהם וזה שהוא יורה על עת הלידה אשר הוא מורה על אלו המקרים ועוד נתרעם על ליל ההריון על אשר לא היתה הורתו אם שלא נתעברה אמו אם שנא השליש הריונה ותפיל אם שימות בצאתו מרחם אמו כי אלו המקריים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע רדת הטפה ברחם לפי מה שאמרו בעלי המשפט והנה בחר איוב לא היותו על היותו בסבת המקרים האלה אשר קרוהו ונתרעם על השם ית' היסדר זאת ההנהגה אשר מצד מערכת הככבי' אשר ימצא בה זה האופן מהעדר הסדר והיושר אשר יבא מאתה רעות לטובים וטובות לרעים כמו שיזכור איוב במה שאחר זה איך לא סדר במי שיולד בכמו זה המערכת שימות מרחם ולא יראה ברע כי זה יותר טוב להם לפי מחשבתו ויחס זה לשגגה לשם ית' או ללאות וקצור וכבר שגג בזאת ההנחה בב' צדדים האחת כי זאת ההגבלה המסודרת מצד מערכת הככבים לא תחייב על כל פנים הגעת המקרי' אשר יורו עליהם אבל כבר נשארו אפשריי' מצד הבחירה האנושית כמו שזכרנו בפתיחתנו לזה הביאור והשנית לחשבו שאלו הרעות המדומות הם רעות אנושית עד שיבחר המקבל הרעות ההם המות מהחיים וזה אמנם היה צודק אם היו אלו הרעות רעות אנושיות לפי שהמו' משובח על החיים הבלתי אנושיים לפי דעת קצת הקודמים כמו שנזכר בספר המדות ואולם הטובות האנושיות עם הרעות הבלתי אנושיות הם הם משובחות בעצמם ואפשר שנאמר שאיוב לא שגג בצד השני כי היה מאמין בהשארות הנפש כמו שנבאר במה שיבא בע"ה ואולם אמר זה לבער אלו החיים אשר היה בהם ובגנותם שיותר טוב היה שאלו העדר ההצלחה האנושית עם העדר אלו הרעות אשר היה בהם מאשר קניין ההצלחה האנושית עם קנין אלו הרעות ואע"פ שהם רעות בלתי אנושיות ואולם בצד הראשון היה טועה בלי ספק כמו שיוכיח תשובת ריעיו לו במה שיבא ותשובתו אליהם ולולא זה לא היינו אומרים שטעה בו בכלל וזה כי אנחנו נר' ירמיהו ע"ה קלל את יומו אלא שירמיהו לא הביאתהו לזה אמונתו בזאת ההגבלה היא מצד המערכת כמו שהתפרסם מדבריו במקומות רבים מנבואתו ואמנם אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא לחוזק מרירות נפשו והנה דעת איוב היה כמו שיתבאר במה שיבא שהשגחה האלהית איננה באישי האדם כלל כל שכן בשאר אישי ב"ח אבל הם כלם משולחים ונעזבים אל ההנהגה המסודרת מהגרמי' השמימיים והביאהו להאמין זה החוש והעיון אם החו' למה שנראהו מרוע הסדו' הנופל באישי האדם הטובות והרעות אם העיון להיות אלו הענינים הפרטים מהזמניי' בלתי אפשר בהם לפי מחשבתו שיהיו ידועים אצל הש"י לפי שזה אפשר שתהיינה בו ידיעות מתחדשות ונפסדות ולא ידע אם כן הענינים הזמניים מי שאין לו יחס עם הזמן כלל וזהו אמרו מדוע משדי לא נצפנו עתים וידעיו לא חזו ימיו ירצה בזה מדוע לא יהיו נעלמים מהשם ית' הענינים הזמניים והזמנים והנה אין לו יחס עם הזמן עד שיודעיו לא חזו ימיו אבל ראוהו קיים ועומד ורחוק מהתפעליות כולם בתכלית המרחק ואי שזה דרכו אי אפשר שיתואר בזמן כלל כמו שיתבאר בטבעיות ועוד שאלו הענינים הטבעיים הארציים לרוחק מדרגתם מהשם ית' הנה יתאחס השם ית' ויתעבם בהכרח לפחיתות' כי אין מדרך השלם בתכלית השלמות להשגיח בדברים אשר הם בתכלית החסרון ועוד כי השכ' לא ישיג הדברים מצד מה שהם בו פרטיי' אבל תהיה בו ההשגה בכחות אחרים כמו הדמיון והחוש ואם אין בשם ית' כמו אלו הכחות אשר יושג בהם הפרט אי אפשר שישיג אלו הדברים הפרטיים והוא אומרו העיני בשר לך אם כראות וגו' הנה אלו הטענות שתמצא שיקיים בהם לעתו איוב בזה הדרו' · וכבר יפסק מספק ויאמר אם היה דעת איוב כן על מה היה מעלה עולות כירתהו שמא חטאו בניו והוא יראה שהתשובה והתפלה אל הש"י בלתי מועילה להיותו בלתי משגיח בזה העולם השפל ונאמר כי איוב היה מאמין בהשארות הנפש כמו שיראה מדבריו במה שאחר זה ולזה היה מקריב בניו לעבודת הש"י כפי היכולת אע"פ שלא היה מאמין שיהיה בזה גמול גופני מצורף לזה שאיוב היה רוצה לצאת ידי שמתי' רבונו שלמה שהי' נבוך ומבולבל בענין השגחת השם ית' היה רוצה לעשות הראוי לפי כל אחת מהדעות ולזה היה עושה פעולות המאמין בגמול ובעונש כדי שישמרו קניינו עד שהשיגהו מה שהגיע ואז התרחקה ממנו האמונה הזאת לדעתו בעצמו שהוא היה צדיק ושאין השגת אלו הרעות על צד העונש למרי שקדם : ביאור מלות המענה הנסה דבר אליך תלאה · הוא מענין נשיאה בתמורת הש"ין בס' והא"לף בה"א וכמהו נסה עלינו אור פניך יי' והרצון בו אם נשא משל ונדבר אליך ולהשיב על דבריך תלאה או יהי' מענין נסיון והוא היותר נכון והרצון בו האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ובזה אמר כי עתה תבא אליך ותלאה : כסלתך

מ"ע ספורנו

אליפז הנסה דבר אליך תלאה ועצור במלין · האמנם יאות זה שהחלוק שאמרת נסה דבר אליך ואתה תלאה מלסבול ועם זה יאות עצור במלין ומלת הנסה במלת או הנסה אלקים שפירושה האמנם הוציא לפעל : מי יוכל · להתאפק מלהשיב : הנה יסרת רבים · בצעקם ביום אידם : תחזק · בתנחומיך למעט את הרע : האמן · באת תקות טוב ובהיות : כי

אוהב משפט

אבל התרגום פירשו לשון להם מגואל יעגפון יתיה שהוא כמו שדה מטונפת' ושמא יש טעות והאוי להיו' יטנפון כמו איככה אטנפם : אחר שקלל היום חוזר לקלל הלילה : וענין לקיחת האופל לילה הוא שלא יהיה כשאר הלילות שמאירים בו הככבים אבל יהיה חשך ואפלה מגודה : גלמוד שומם כמו ואני שכולה וגלמודה והוא נקשר עם הפסוק שלפניו שיהיה שומם והמלאכי' המרננ' והמשבחים בכל לילות הבורא ית' כענין ברן יחד ככבי בקר וגו' אל תבא רננ' בו · שלא ישבחו בו כדי שלא יבא במספר עם שאר הלילות · או יהיה פי' גלמוד יחיד ואל תבא רננה בו מבני אדם שדרך בני אדם לצאת בלילות בקבוץ ובהשמעת קול הנקראת רננ' כמו ויעבור הרנה במחנה והלילה הזה' יהיה בו חברה לבני אד' : יש נשף שהוא תחלת הליל' ויש נשף שהוא סוף הלילה וכן אחז"ל הרי נשפי הוו ואין בזה הכרע · והגאון ז"ל פי' שלסוף הלילה יש ככבים מאירים בסוף הלילה ובזה יחשכו · וי"מ אותו בתחלת הלילה שלא יהיו ככבים באותו לילה · והנכון הוא פי' הגאון ז"ל וסוף הפסוק יוכיח עליו : יקו לאור ואין כמי שמקוה לצאת מאפלה לאורה כן הלילה ישאר לעולם חשוך שלא יאירו הככבים המאירים בסוף הלילה שלא יהיה לו לעולם סוף : ואל יראה בעפעפי שחר · י"מ זהרורי השחר שלא יעלה בו עמוד השחר והוא מלשון התעיף עיניך בו לשון השקפה · והחכם אעז"ל פי' לשון עפעפים ממש והוא דרך משל שלא יראה כשיפתח השחר עפעפיו כעינים שיש להם עפעפים : וכל זאת הקללה למה אשר לא סגר הלילה דלתי בטני ופי' הראב"ע ז"ל הטבור שממנו בא המאכל לולד קודם שילד · ויותר נכון מה שפירשו אחרים שהסגירה הוא שלא תקבל אמי ההריון וכתיב ויי' סגר רחמה · ואלו סגר דלתי בטני היה מסתיר עמל זה מעיני : ואחר שלא סגר דלתי בטני למה לא מתי מרחם קודם שאצא או אחר שלא מתי בבטן למה לא גועתי תכף כשיצאתי : אמות ואגוע · עתיד במקום עבר אלא שהוא מדבר כאלו הוא עומד באותו יום שהיה ברחם ובאותו יום שיצא ממנו · ואחר שלא גועתי בצאתי מרחם אמי למה נזדמנה לי מילדת לקדמני על ברכיה שאם לא נזדמנה לי הייתי מת · ואחר שנזדמנה לי מילדת למה נזדמנה לי שדי אמי לינק מהם ; מה שדים · כמו למה · וכמוהו מה יתלוננו · והנה זכר איוב התחלת הוייתו

תורת חסד   יראת שדי

ויען אליפז התימני ויאמר הנסה ונגזור יר' האם בשביל שהאל ית' רוצה לנסותך בענין דבר א' גדול הערך תלאה והוא ענין לאותו כך עד היכן הגיע' מעלתך בענין האמונ' והשכל וגם כי הוא ית' יודע האמת להיותו בוחן לבות וכליות הנה עכ"ז הוא מנסה אותך יען כי עצור במלין לאנשי העולם מי יוכל ולזה היה כך ענין הנסיון כי אין ספק כי כדי להוציא מלב האנשים מה שיעלה על דעתם כשהם רואים טובותיו של האיש השלם שהם אומרים שח"ו האל ית' נושא להם פנים וכו' לכן האל ית' מנס' אותם כנגד השמש וידעו באמת כי שופט בצדק תבל וכו' · או יר' באומר ועצור במלין לומר ומי יאמר לו ית' מה תעשה ובענין זה יהיה הוא ענין זה יהוא כענין אומרו בדבר ה' שמים נעשו ונומר וכאומר עשה ה' אשר זמם וכאומר ה' בחכמה יסד ארץ וגומר כי במה שיחשוב האל ית' כדבר או שיאמר להיות כן יהיה כל הוה וא"כ מי יוכל לעצור במלין ית' לומר לו שלא יאמר הדברים ההם עד כי נאמר לו למה דברת כה על איוב וכו' וכפי מה שהקדמתי בדברי איוב יר' באומר ועצור במלין מי יוכל לומר הנה אני רואה כך שעקר מה שאתה מתאונן ומצטער הוא על מה שאמרת אולי חטאו בני וכו' כי מזה בא עליך הכל מאחר שפתחת פיך לשטן וכו' והנה אין לך להצטער על זה ולומר מי יתן והיה שלא הייתי אומר כן כי מי יוכל לעצור במלין הנה כמעט שהוא דבר רחוק לעצור האדם במליו וגם אתה חולית כשאר בני האדם ואין עניך זה דבר מה אשר איננו נמצא בשאר בני האדם אשר על כן תתאונן ומזה הרבה אתה : הנה יסרת רבים יר' הנה יסרת רבים בדבריך ובמליך וא"כ אילו היית נעצר ממליליך לא היית מועיל להם בתוכחותיך באופן כי גם כי בענין יסוריך הזיקו לך מלוליך ואילו לא היית בא לעולם לא היה נמשך ממך טובה זו שהוכחת ויסרת רבים בענין הדבור האלהי שנתן לך ובענין היסורין בעצמם הנה ידים רפות במעש' המצות במה שהיו רואים היותם אנשי מעשה ולא די שלא היה להם טובה אלא שהיו מדוכאים ביסוריהם ועתה יהיה להם תועלת גדול בענין יסוריך אלה · וברכים שכמעט היו כורעות תאמץ בסובלך יסוריך בסבר פנים יפות וא"כ אין תודה לה' על פתחת פיך לדבר ועל מה שרצה לנסותך וכו' · והרד"ק כתב וידים רפות יר' מי שהיה חלוש בדינו עם שתקיף ממנו היית עוזר אותו שלא ישפטוהו בעול או להשיב הגזלה להם ע"כ · נ"ל כי כפי פירושו זה יבא על נכון אומר וידים רפות כלומר שאינן יכולות להחזיק כהן מה שהוא זכותם : כי

אבן יחייא

ויען אליפז התימני ויאמר הנסה דבר ונומר הבעבור שנסה ה' אליך בדבר היסורין אשר עברו עליך ראוי לאיש כמוך שתלא' ולא תקבלם מאהב' בסבר פנים יפות ואדרב' תכחש בהשגחה להאמין כי הכל אם מוכרח ממערכות השמים ואם מקריי בז' מזלין · ובודאי הוא מהתימה והוא מהנמנע לעצור במילין מלהשיבך על ככה בהיות שבשכבר יסרת רבי' אשר חשבו כן כדי להטותם אל האמונה הישרה וידים רפות באמונה האמיתית חזקת כי איוב היה קורא בשם ה' בהכירו אותו כאשר היה עושה אבינו אברהם והכושל בעבור היסורין יקימון מליך וברכים כורעות והוא משל לנכשלי' ביסורין תאמץ באומרך כי זה הוא למחות הפשעים בעולם הזה לטוב להם בעה"ב וכאומר' טפי דמסתפינה בעלמא הדין ולא מסתפינה בעלמא דאתי · כי

ר' אברהם פריצול

כי כאשר כח הנגדיי' הפנימיי' הם סבת התהוות העובר וגדולו כן בשבתם יחייבו מה שיגיע אל האדם מצד החומר אשר בזה ספקות רבות · ובזה היה מאמין איוב שאין הק"בה משגיח בפרטים האלה להגיע אליהם סבות מתחלפות בזמנים מתחלפים להיותו יתעלה בלתי מחויב כיתחייבו כי ידיעות מתחלפות בזמנים מתחלפי' · כי אין לה' ידיעה מתחלפת ולא יחס עם הזמן · ולזה יאמין איוב כי האדם משולח ונעזב למקרים מהמערכת · וזה באמרו יאבד יום אולד בו והנמשך אחריו שנית מה שהיה איוב מאמין במציאות השם באמרו אל אלה' למה יתן לעמל אור · וגם יראה לדעתי שהיה מאמין בהשארו' הנפש לפי מה שיובן מדבריו להבא · וגם בעלמה על היותו מקריב הקרבנות בעד בניו כאמור · ומ"מ היה הוטה בזה שהיה מאמין בהעדר ההשגחה הפרטית מאתו ית' והיה מאמין שאלו הטובות הם טובות אנושיות מקריות בודאי · ועל כן בחר מות מחיים וקלל היום והלילה שגרמו לו את אלה · ומדוע לא מת ברחם אמו וכו' · וחשב כי הרעה הזאת לאות קוצר אלוהי' ית' · ורבים אומרו כי איוב לא שגג בכל אלה רק כאיש נגוע מוכה אלהים ומעונה במאמין בה' והשגחתו · כי למה יצעק אל ה' אם לא יחשיב שהשם ידע עניינו רק בחשבו זה על צד ספק מדוע קרהו את אלה · ברם מתת הכלה לאלהי' ויקללים הלילה וההריון לצד סבת התהוו' אמרו ובחר להיות מות מרחם ומלידה ומבטן ומהריון למכן לא יגיעהו מה שהגיע אליו · ואחרים אמרו איוב כופר בתחיית המתים היה · ובמקומו נבאר דעתנו בעה"ו : ויען אליפז התימני ויאמר · הנסה · אחרי שהבין אליפז דעתו של איוב במענה הראשון שייחס ההצלחות מן הקניינים מצד מערכת יום התולדת וההריון · אמר אם נשא הנחנו משל ומליצה להשיב ולדבר אליך על אלה ידעתי תלאה בו · ויכבד עליך לשמוע מה שיושב לך · ומ"מ ויכי מה אשיבך בו דבר · כי עצור במילין מי יוכל · לבלתי השיב על דעת כזוב כזה אשר בו מן השקר · איך יעזוב ה' את הארץ : הנסה · כמו אם נשא הנחנו משל והשובה · מן וישא משלו בחלוף סמ"ך בשי"ן · וה"א באלף · כמו נסה עלינו אור פניך ה' · והנו"ן לשון רבי' לפי דברי א"ע · ולרל"בג הוא מלשון נסיון · ר"ל כאשר נסה לותך האלהים להכותך תכף נלאית בהם · והראשון עקר אצלי בעד קשר הפסוק : הנה יסרת · הלא לשעבר לטוב דעתיך ידעתי כי יסרת רבים כשהיו חוטאים בדיעות הכוזבות האלה · והידים אשר היו רפות בעקרי האמונה או הדיעות האמתיות היית מחזק אותם : כושל · וגם כאשר היית יודע איש כושל בדעות כוזבות היית מקים אותו במליך ובהערותיך הנכונות · וכן הברכי' שהיו כורעות ונופלות מן הדעות הכאות היית תאמץ ואות' להם שהרעו' הנופלות באישים שהם על צד העונש והפורענות כי אין דבר רע יורד מלמעלה · כי בדעת הזה יתחזק תקון המדינה והישוב בדעות אמתיות כאלה · כי אם היה זה מצד המערכת היה האדם הרשע מתיר עצמו בעשיית הרעות אחר היותו מוכן להם מנולדה ולא היה מקפיד אל הפורענות : כי

הרמ"בן

ויען אליפז התימני ויאמר · הנסה דבר אליך תלאה · פי' בו אם נסה המנסה לדבר אליך תלאה מרב צערך · ואע"פכ לעצור במלין מי יוכל שלא יענך · ורש"י פי' האם בעבור שנסה האלהים אותך בדבר אחד תלאה · אם כן מי יוכל לעצור במילין שלא יענך · בעבור החטא הזאת · וכן דעת התרגום · אשר העל נסיון דמטא לותך תשתלי : הנה יסרת רבים · דרך לעג · כענין ויהתל בהם אליהו · כאמור הנה כמה היית מייסר רבים ומחזק ידים רפות · כי מעת בוא עליך הנסיון תלאה ותבהל · זה דרך המפרשים · ואיננו נכון בעיני · בעבור כי התימה שבמלת הנסה · כי לפי הלשון הראשון אין כאן תימה כלל · גם לדברי רש"י לא יבא על נכון · כי התימה בהנסה איננו מתקיים · והיה הראוי לדעתו לאמר נסה דבר אליך תלאה · ולפי דעתי שהוא כמשמעו · כמו או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' · ופירושו הנסה אלהים אליך דבר שתלאה בו : ועצור במילין מי יוכל · שלא יוכיחך בזה · כי יסרת רבים כבוא עליהם הצרות שיקבלו מוסר האל בשמחה : וידים רפות תחזק · תמיד בדברים טובים ודברי ניחומים · והכושלים בהם שבאו לקראת גר יקימון אותם מליך · והכורעים תאמץ בדבריך הטובים : ועתה

רש"י

הלא עת' סופך מוכיח על תחלתך שיראתך שהיות ירא שמי' כסלתך היא מחמת כסילו' היא ולא מדעת שלימה · וכן תקותך ותם דרכיך הכל כסילות: נכחדו · ונעלמו ונאבדו כמו ותכחד מן הארץ: כאשר ראיתי · כן נכחדו חורשי און ומביאים את האון כמחשבתם כחורש זה שמכין לפני הזריעה · ואחרי כן זורעים במעשיהם את העמל וראיתי שהם יקצרוהו · כלומר רעתם שבאה אליהם · וראיתי כי מנשמת אלוה יאבדו מנשיבת סערתו וכעסו ומרוח אפו יכלו · כלים תמיד ועל דור המבול דבר: שאגת אריה וקול שחל · האריה גדול והשחל בינוני והכפיר קטון כולם נתעו כלומר המלכים והשרי' והעבדים וכל שמות הללו שמות אריה הם · ליש אובד מבלי טרף השדים אבדו כליש זה האובד מבלי מזון · כך אבד כוחם מעשות חמס · אובד אינו לשון אדם האובד דבר ממנו אלא הוא עצמו הולך לאיבוד כמו תעיתי כשה אובד וכמו הייתי ככלי אובד · ובני לביא יתפרדו מדבר בדור הפלגה · אשר נפוצו שם על פני כל הארץ : ואלי דבר יגונב · חוזר על תוכחתו שהוכיחו עד הנה מה תזעק זכור נא מי הוא נקי אבד · כאשר ראיתי וגו' ועל אודותיך אלי דבר נביא יגונב מן הסכנון כדבר גנוב לפי שאין רוח הקודש נגלה על נביאי אומות העולם בפרהסיא · משל למלך שהיתה לו אשה ופלגש כשבא אצל אשתו בא בגלוי ואצל פלגשו בא בסתר ובגניבה כך הקב"ה לנביאי אומות העולם · ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה · וכן ויבא אלהים אל לבן וגומר לבלע' נופל וגלוי עינים · לאליפז בחזיונות הלילה · אבל בנביאי ישראל כתוב פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות · כר' תנחום מלאתי מונה · וכ"ש ותקח אזני שמץ · מנהו · שמץ מקצת רוח הבנה : בסעיפים

ה כִּי עַתָּה ׀ תָּבוֹא אֵלֶיךָ
ל וַתֵּלֶא תִּגַּע עָדֶיךָ וַתִּבָּהֵל׃
ל הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם
דְּרָכֶיךָ׃ זְכָר־נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד
ו' כתי' כן וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ׃ כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי
ל' וחס' חֹרְשֵׁי אָוֶן וְזֹרְעֵי עָמָל יִקְצְרֻהוּ׃
ל מִנִּשְׁמַת אֱלוֹהַּ יֹאבֵדוּ וּמֵרוּחַ אַפּוֹ
י יִכְלוּ׃ שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל וְשִׁנֵּי
ל כְפִירִים נִתָּעוּ׃ לַיִשׁ אֹבֵד מִבְּלִי־
ב' י"ג טָרֶף וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרָדוּ׃ וְאֵלַי דָּבָר
ג' יְגֻנָּב וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ׃

בשעפים

אֲרוּם כְּדוּן תֵּיתֵי לְוָתָךְ וְאִשְׁתַּלְהֵי
תִּמְטֵי גַבָּךְ וְאִתְבְּהַלְתָּא׃ הֲלָא
דַחַלְתָּךְ סְכוּיָיךְ סִבְרָךְ וְשַׁלְמוּת
אוֹרְחָתָךְ׃ אִדְכַּר כְּדוּן מַן דְּזַכָּאי
כְּאַבְרָהָם הוֹבַד וְהָאן תְּרִיצִין כְּיִצְחָק
וְיַעֲקֹב אִתְכַּחֲדוּ׃ הֵיכְמָה דִּי חֲמֵיתִי
דָּרָא דְטוּבְעָנָא עָבְדֵי שִׁקְרָא וּפָלְחֵי
לֵיעוּת יִשְׁתַּלְמוּן כְּמִינֵיהּ׃ מִן מֵימַר
אֱלָהָא יְהוֹבְדוּן וּמִן זַעֲפָא דְנַחִירֵיהּ
יִשְׁתֵּיצוּן׃ אַבְלִיוּת עֵשָׂו דְּמַתִיל
לְאַרְיָא טַרְפָּא וְקָל אֱדוֹם דְּמַתִיל
לְשַׁחֲלָא מַרְתִּיחִין כְּדִבְיָא דַחֲטוּפֵיהוֹן
וְרַבְרְבָנוֹי דְמַתִילִין לְלֵיתָא מִתְפָּרְשִׁין לְמִיבַז בִּיזְתָא׃ הֵיכְמָה דְּאַרְיָא יְהוֹבֵד
מִדְּלֵית עֲדָאָה הֵיכְדֵין יְהוֹבֵד יִשְׁמָעֵאל מִדְּלֵית זְכוּתָא וּבְנוֹי לִיסְטַיָּיא
אִתְפָּרְשׁוּ מִן אוֹרְחִין תְּרִיצִין׃ תָּא יִשְׁמָעֵאל דְּמַתִיל לְאַרְיוֹן יְהוֹבֵד מִדְּלֵית זְכוּתָא
וּבְנוֹי דְלוֹט דְּמַתִיל לְלֵיתָא יִתְפָּרְשׁוּן מִקְּהָלָא׃ לְוָתִי פִּתְגָם אִתְאַמַּר בִּנְטִיר וְאַלִּיפַת
אוּדְנִי קְצָת דְּאִיתְמְצִי מִינֵּיהּ׃

במחשבתא

ואיפה י' כתיב ה' וסימניך ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם: ואלי ג' וסימ' ואני יסרתי רבים · ואלי דבר יגונב · ואלי יאספו כל חרד :

רלב"ג

כסלתך ר"ל תקותך והרצון בו שמה שהיית ירא אלהים לא היה אלא להקיתך שישמור קנייניך וכאשר ראית אבוד הקנייני' ההם סרה יראת השם מעל פניך · ו"ו ותום דרכיך כפא רפה בלשון ישמעאל והרצון תקותך תום דרכיך ר"ל תקותך שישמרו קנייניך היתה סבת תום דרכיך ולזה תמימותיך בסור הקנייני' ההם : וזורעי עמל · הרצון בו ע"ל ובקוחת לשונו עמל ואון והמשיל ההשתדלות בהן לחרישה וזריעה וקצירה להורות על רוב ההשתדלות בו ועניהם התבולה רבות עד שישיגהו כמו הענין בעובדי האדמה שיעשו מלאכות רבות להגיע אל התכלית המבוקש מהם · אריה ושחל וכפירים וליש ולביא הם משל לאנשים הרעים אשר כל מגמת' להזיק לזולת' כמו האריות אשר יכבשו לטרוף זולתם מהב"ח : יגונב · ר"ל יעלם ויתכסה: שמץ מנהו · ר"ל מעט ממנו וכמוהו ומה שמץ דבר נשמע בו :

עלמוקי

אבן עזרא

כסלתך · דבר שתשען עליו כמו ושימו באלהים כסלם : נכחדו · נכרתו כמו ותכחד מן הארץ : שאגת אריה · פירש בו רבי משה הכהן כ"ע כשאגת אריה והענין שישליט עליהם המקום אריות וחיות ופירש רבי יונה נתעו כלהעו מן מלתעות ושניה' רחוקי' ופירושו שדמה אף אלהי' לשאגת אריה על טרפו ופי' נתעו כמו יתעו לבלי אכל ומלת נעתו שבה על הכפירים וכמוהו קול דודי הנה זה בא : יגונב · מן גנב ועניינו נחטף : שמץ מנהו · כל המפרשים פירשו בו מעט לפי העניין והנכון בעיני שהוא מטעם ומה שמץ דבר נשמע בו ועניינו כי לא יכלה אזני לקחת הטוב המעולה ממנו כעניין פנים ואחור הנזכרים בפרשת כי תשא : בסעיפים

אבן יחייא

כי עתה וגו' ועתה כאשר באו אליך היסורין תלאה לסבלם וכאשר הגיעו עדיך נבהלת והלא אנא פנה יראתך לאלהים וכסלתך ותקותך בו ותום דרכיך והם הד' תארים אשר הזכיר למעלה תם וישר וירא אלהים וסר מרע · זכר נא וגו' והנה הדעת הלז הוא כוזב יען שאם היה כן כלדין ברשע משפט אחד לו וכפי אשר יגזרו השמים מבלי בחינה במעשיהם אם טוב ואם רע וזככי הרואה היות במוחשי ההפך · כי זכור נא מי הוא זה ואיזהו הנקי אשר נאבד לגמרי ואיפה הם הישרים שנכחדו ואבד זכרם המה כי אף שה' יסרם ביסורין רבים לא כלם · כאשר ראיתי שכלה חורשי און שחושבים במחשבה · וזורעי עמל ואון שמוציאים מחשבתם הרעה אל הים · שבהשגחת ה' יקצרוהו וימדוד להם מדה כנגד מדה ואשר חשבו לכלות זולתם יכלו הם · מנשמת אלוה יאבדו וגומר הנה האיש הנאהב משר אחד אשר חטא לו יענש בא' מב' עונשים · אם שיאבד רצונו ולא יאהבהו עוד ויהיה כאחד האדם · ואם שיחול עליו חרונו ויקח כל אשר לו ויכלהו ויהרגהו · ולכן כנגד אבדת הרצון אמר מנשמת אלוה יאבדו · ר"ל כי יאסוף ה' אליו נשמתו אשר היה משגיח בה עליהם ולכן יאבדו כי סר צלם · וכנגד חול החרון אף אמר ומרוח אפו יכלו · שאגת וגומר ושאגת האריה וקול השחל ושני הכפירים שהוא משל לרשעים הגאים נתעו כמו נלתעו שר"ל נשתברו מלתעותיהם · והליש כשאר אובד מבלי טרף אשר הכין אליו · ובני לביא אשר היו יחד מוכנים לטרוף טרף יתפרדו · כי ה' יריב את ריבם מהעשוקים ויצילם מידם וקבע את קובעיה' נפש · והזכיר ה' שמות לאריה לרמוז על חמשה מיני עושק אשר הרשע יעשוק לעני · אם בנפשו כי יקום עליו ורצחו נפש · ואם בגופו כי ישעבדהו אליו בחזקה ויקחהו לעבד וירדה בו בפרך · ואם באשתו כי לעיניו ישגלנה · ואם בממונו כי יקח את כל אשר לו בפניו ואין מציל · ואם בבניו ובנותיו כי יקחם לעבדים ושפחות ואין מושיע מה שלכן ראוי לגזור אומר כי יש משגיח בתחתונים השוענים הרשעים ונותן שכר טוב לצדיקים · ואלי דבר וגו' הביא עוד ראיה שנית על ההשגחה מה' מהחושים הפנימיי' שיראו העתיד להיות בחלומות הצודקים אשר ישפיעם ה' על שכל בני האדם כי לא מערכות השמים יודיעו העתידות והם לא ידעום רק בעת ההיות ואיך יודיעום לזולתו · וזהו אומרו הדבר שאלי יגונב והיא מכוסה ממני והוא העתיד להיות · הנה אזני יקח שמץ מנהו · ר"ל שיתגלה אליו מעט מהדבר הכמוס ההוא כשיעברו על הסעיפים והמחשבות מחזיונות לילה ·

בנפול

תורת חסד · יראת שדי

כי עתה תבא אליך ותלא יר' תבא אליך ולא לאחרים ותלא ואיך יודע כי מצד שהאל ית' הסיבך רצה לנסותך כשם שנסה לאברהם · תגע עדיך ותבהל מחה שהיאלת מפיך מלין באמרך אולי חטאו בני וכו' והנה אם הוא אמת כי ראתך בזה עליך מצד נסיון הלא יראתך כסלתך כלו' מבטחך הוא שתקרא מכאן והלאה בשם ירא אלהים כמו שנאמר באברהם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה באופן כי כנגד מה שעתה תבא אליך וכו' · יאמר עליך האל ית' עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וזהו תקותך כלומר ותקות החוט אשר לך בענין כשמך שהי אגול מתחת כסא כבודו ית' כן יהיה תמיד שלא תפסק יושם ועכין זה הוא דרכיך ר"ל שבכל הדרכים אשר תלך ואפילו בדרך חטאים וכי הוא לך לענין תום והוא למה שיתיסרו רבים ויהיו נוכחים ממאוליך ויהיו הרשעים ההם חוזרים למוטב וכו' ואם יסוריך אלה לא באו עליך בשביל שום חטא ועון כלל רק מצד מה שלא עצרת במלין כאמור זכר נא מי הוא נקי אבד וכו' · כאשר ראיתי חורשי און וזורעי עמל אשר יקצרוהו לעצמם ובשעת אשר תפרו יפולו ומנשמת אלוה יאבדו ותקות חוטם תפסק ומרוח אפו ית' יכלו ולא ישאר להם רק הנפש הבהמית כי הנשמה והרוח כבר נפסקו ולא ישארו דומים אל האריה והשחל והכפירים והליש והלביא כי עם כל גבורותיהם מירא האדם השלם עליהם וכן יקרה לאלה ומה גם אחרי היותם מהאנשים אשר נתפרדו אלו מאלו כי כל א' מהחורשי און חורש מחשבתו הפכיית למחשבת חברו באופן שיתפרדו כל פועלי און ואל השלם לא יאונה כל רע וכו' · והה"ר שמריה האיקרטי ז"ל כתב זכור נא איש מן האנשים נקיי החומר אם אבד אחד מהם ואם איך יודע שמו אחזור לי שם המקום לכך והוא אומר ואיפה ישרים נכחדו עכ"ד : אמר עוד ואלי דבר יגונב יר' ואלי דבר זה שעליו אמרתי לך הנסה דבר וכו' יגונב כלומר היה נסתר ממנו ותקח אזני שמץ מנהו מזה שמעה מאחרי הפרגוד בדרך נבואה מה :

והוא

הרמ"בן

ועתה כי תבא אליך כהם תלאה מנסות הנער · וכי תגע אליך תהיה נבהל מדעת המשפט · ותתלה אותו במזל ובמקרה · או יקשור פסוק כי עתה תבא אליך עם ועצר במלין מי יוכל · יאמר הנסה דבר אליך שתלאה בו · והלא יחרת ממנו רבים ועצור במילין מי יוכל · כי עתה תבהל בבוא אליך : הלא יראתך כסלתך · למה תלאה ותבהל כי יראתך מן האלהים היא כסלתך · וכה תוכל לבטוח : כסלתך · כמו אם שמתי זהב כסלי · שהוא כמו מבטחי · וישימו באלהי' כסלם : ותם דרכך תקותך · כי זכר נא שלא ראיתה מאזנקי אבד ויסר נכחד · ותראה חורשי און וזורעי עמל קוצרים אותו : יקצרוהו · כל אחד יקצור מה שיזרע · והנה זאת ראייה כי מנשמת אלוה יאבדו האובדים · או יאבדו ישוב אל חורשי און וזורעי עמל : שאגת אריה וקול שחל · פירשו בו כי הוא חסר בי"ת · כמו הנמצא בית ה' · ור"ל כי מנשמת אלוה בשאגת אריה וקול שחל · או יאמר כי ישלח בם אריות שואגים וכפירים נלתעו שניהם לטרוף אותם · וליש אובד מבלי טרף יבא עליהם לבקש טרפם מהם : ובני לביא יתפרדו · וכל אלה רמז לרעות הבאות על הרשעים פתאום כענין מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי וגו' · ויש מפרשים שאגת אריה וקול השחל יאבדו ויכלו מנשמת אלוה · ושני כפירים נלתעו ונעקרו ונפלו מהם · וליש גבור בבהמה אובד : ובני לביא יתפרדו · כי אין להם טרף ומזון · רמז לרשעים חורשי און וזורעי עמל · שיאבדו עם תקפם וגבורתם אשר היו כאריות שואגים וככפיר בעדרי צאן · והנה אבדם מנשמת אלוה הוא : ואלי דבר יגונב · באורו כל זה נראה לעיני כי הצדיקים אינם אובדים והרשעים אובדים כרתו · ויש דבר נעלם ממני ונגלה לי מקלתו במראות הנבואה · והוא אשר יספר · כי פעמים אין המדה כן · כי יש אויל משרים וצדיק נוכח · ויאמר כי יש לו בזה שמץ טעם · כי במראות הנבואה נתבאר לו כי הכל בטעם · כי השם צדיק ולא יעשה עולה · ואחרי כן יבאר הטעם שלו :

בנפול

ר' אברהם פריצול

כי עתה · ועתה ראיתי כי כאשר באה אליך מן הרעה והמקרה נלאית בו לבלתי סבלו והנלאת בדעת הכוזב הזה · וכאשר הגיעה עדיך הצרה והעונש נבהלת מהמו' ונעוית בה' · והלא · מן התלאה · ונלהו מצרים : הלא יראתך · הנה בינותי מדבריך כי מה שיראת את ה' היה בעבור בטחונך או שיקויימו קניניך והצלחותיך בעבור היותך ירא' האלהים ושיועיל לך לקיימם · וכן תקותך באל שישמרם ויקיימם בעבור תום דרכיך שאתה היית תם וירא האלהים · אבל עתה נהוכת כפרת באומנה הזאת : כסלתך · בטחונך · מן באלהים כסלם : זכור נא · וזה לך האות מהבוטח בה' יצליח · זכר נא אם מעולם ראית איש נקי שנאבד · ובאי זה מקום ראית ישרים שנכחדו · כשחהו · כאשר · כמו שראיתי בעין השכל חורשי און שבשחתו ונאבדו בעבור השתדלם בעול ובחמס · וכן זורעי עמל שהיא המחשבה ברעה בראשונה ואחר כך יקצרוה ויעשוה · כי הזריעה קודמת לקצירה ובסוף ישחיתם ה' · אבל הנקיים והטובים אשר לפעמים יקרה מקצת מן המקרים לא ישחיתום לגמרי רק שישיג לאיש מה מן הפורענות לקצת מעשיו הבלתי טובים ולא כליון חרוץ · כמו שתראה כליון הרשעים לגמרי שלא תהיה להם תקומה למפלתם לעולם · ובזה ימשך שאלו הרעות אינם במקרה הזמן והמערכת כי אם בחכמת האלהים ומלאכיו הנצבים על המלאכה במלאכות ה' : מנשמת · מבואר טעמו עם קשר הפסוק הקודם · כי לאיותם רשעים חורשי און וזורעי עמל יאבדו ויוכלו בגזרת אלוה ורוח אפו ובהשגחתו הפרטית : שאגת · גם זה מצורף טעמו עם הקודם · שראינו שאגת הרשעים התקיפים לטרוף ולגזול בחזקה כאריות החוטפות · וכן לבלוע ולגרס בשיניהם האנשים החלשים כשני כפירים החזקים · ולבסוף נתעו ונשחתו שיניהם שלא יוכלו לטרוף עוד · ואפשר כי נתעו מן מלתעות לביא וירצה לומר הסרת המלתעות · כמו תשרש מן שרש · שר"ל הסרת השרש · ויהיה נתעו שרשו לתע מחסרי הפ"א לדעת רבי יונה · או נתעו מן יתעו לבלי אכל לדעת א"ע · והראשון טוב : ליש אובד וכן ראיתי ליש מין מן האריות · כי לפי מספר שני זמנים נקראים בשם נפרד זה מזה · שיאבדו וימותו מבלי מלוא טרף ולא יועילם חזקם · וכן בני לביא יתפרדו ויגלו הנה והנה למלוא טרף ולא ימצאהו · וכן יקרה לרוב לרשעים בסופם · יהכל בדין ההשגחה ומשפטה : ואלי דבר יגנב · ועם הייתי מאמין בהשגחה הנה הדבר הזה עוד אלי שאגיד אליך כמו דבר אשר יגונב ויסתר ויעלם מההמונים להיותו דבר בלתי מוחש כל כך · ומ"מ כבר לקחה אזני שהבינותי מאמתותה שמץ מעט ממנו · שמץ · מעט · כמו שמץ דבר · מנהו · מן הוא · כמו ממנו :

בשעפים

מ"ע כפורנו

כי עתה תבא אליך ותלא · משכיל ותבהל · שנ' פקרו כאלה לריש כמין : הלא יראה זה כי רמזם : יראתך לא היתה יראה גודל האל ית' ועבודתו כדרכי הבל היתה : כסלתך · בטחונך שיקיים לך העושר והבני' : תקותך · להוסיף : ותם דרכיך · מלית הבנים מלומדה : מי הוא נקי אבד · בממון : נכחדו בבנים נגד הטבע : כאשר · כאשר קרה נסדו' וחברותי' : שאגת אריה · כמו שקרה לנמרוד ולבנין הפלגה כי לא היתה שוג' דריה כל נמרוד : וקול שחל ושני כפירים · המחזיקים בידו : נתעו · נכרתו מלתעותיהם : כי ליש אובד מבלי טרף · כי אז מת נמרוד בנערו שלא השיג את המכויין אלו שימלוך הוא על המין האנושי בהמלכות על פיסים במגדל והניה גוים ידרושו ולא יזכר שהאל יתברך עוד בין המין האנושי : ובני לביא · מלכי הנכרים שהיו מחזיקים בידו בזה : יתפרדו בפלגה ולאבד מלכות' : ואלי דבר יגונב · מבוקש בעת לילה ולא מפי מורה · וזה · בנפול תרדמה · בעת שינת המון העם והשגתי שמץ מנהו · דבר בלתי נחשב בערך למעלת הדרוש :

כחד

אוהב משפט

הוייתי כסדר מעה קבלי ההריון עד עת הגדול : עתה שאני בנער הייתי שוכב בהשקט ומנוחה : הבונים חרבות למו · דרך בני האדם שרוצים שיתקיי' זכרם הוא לבנות חרבות כי שמם יקרא עליהם כי כן דרך כל בנין שהוא נקרא ע"ש הבונה הראשון כמו שכתוב ובנו ממך חרבות עולם וקורא לך גודר פרץ: או עם שרי' וגו' · מבואר הוא : פי' או למה לא הייתי כנפל טמון בלא שלא אהיה · או יהיה פירושו או מדוע לא אהיה כנפל טמון והוא היותר הנכון · וכנפל טמון הוא העובר שלא נגמר זמנו להולד וטומנין אותו שאין מראים אותו לעולם לפי שלא נגמר · או יהיה פי' כנפל טמון שנשאר כטמון לעול' ולא בא לכלל הויה שלימ' וכעניין וכנפל אשת בל חזו שמש · וכעוללים לא ראו אור הוא כפל הדבר במלות שונות והיפסר שהנפל הוא שלא גמרו לו חדשיו והעוללים הם שנגמרו להם חדשיהם ומתו קודם שנתפתחו עיניהם : משבת המות על העמל אשר הוא בו : מלת שם עומדת במקום שנים כלומר ושם עבד חפשי מאדוניו : הניתן הוא הש"י ואין צריך לפרש אותו כי ידוע הוא וכלל איוב כל העמלים ומרי נפש עמו והוא נקשר עם הפסוק שלפניו כלומ' מאד אני תמה למה יעשה הש"י טובה למי שאינו רוצה אותה לפי שהיא רעה אליו כי האור והחיים הם בכלל טובים ולא נתנם הש"י לרדפיהן אלא לטובת' · ורבי יודמן שיוודעים ש הם וביותר טוב אליהם שירפדו בחשך יגועיהם וימותו

אם

מ"ע ספורנו

פחד וגו' ורב עצמותי הפחיד · בהשיגי הגיחות כמלאך מכיר לא מדבר קול על הפך כל שאר הפועלים במלאכו' ובלעדיו אין שום מלאכה לשום נמלא באופן שלא הכיר ימין של אותו ועם זה · תמונה לנגד עיני · של נמלא כאיי והוא השכל היכ שי אשר הוא שכל בפועל אלד המושכלו' בהשיגוה והוא כאיי בלבד הכל שאר המושכלות כענין : דממה וקול · יתדיו שהם הפכיים בלא מה : היכ ש מאלוה יצדק · ובכן התבוננתי שהוא מן הנמנע שיצדק האנו' אשר שכלו הוא כאיי בלבד יותר מן האלוה הנז' הנכבד והנורא באופן שהאלוה יעשה איזה עול שימהשהו גם השכל האנושי : אם מעושהו יטהר גבר · באופן שתתהווה צדקת קנין האנושי מפועל בלתי צדק וזה נמנע בלי ספק : הן בעבדיו לא יאמין המנם אין ליהם לאל ית' עול בשביל מיני הרע הקורים לאדם כי שר יסיר מהנהג' הכח השכלי שבה בו כי גם נגרמיים הנמ"מ יהנכבדי' מגרם האדם אחד לא יחוה אל יה' התוכה וקיום פעולת תניעה מתמדת על ענין אחד בלתי כלום שכלי נבדל : ובמלאכיו ישים תהלה · ובכן ישי' התהלה ואור הקיום הנז' בעבדיו הנז' בהגיע מלאכו שהם עצמים שכליים נבדלי' מחמר : אף שוכני בתי א"כ שלא יהיה לה' שום קיו' בלתי הנהגת הכח השכלי שהוא עצם נבדל : אשר בעפ' יסודם ידכאום · לפעמי ידכאום הגרמי' השמימיי : לפני עש · קודם עת מותם · מבלי משים · בה' הכלת ואור פעלת הכח השכלי אין ספק שהם : לנצח יאבדו הלא נסע יתרם בם כי המנם נסור יתרם ומעלתם אשר בם והוא הכח השכלי : ימותו ולא בחכמה · בלתי תחבולת שום מסכיד :

קרא

אוהב משפט

אם כן למה נותן לא' אתו אור ואותן חיים והלא הם מחכים המות וחפצים בו ומחפשים אותו יותר ממטמונים : ויחפרוהו לשון חפוש כמו לחפור את כל הארץ דיהושע או הוא לשון חפירה ממש שהם חופרים הקבר יותר מרותן החופרים ממטמונים : א"נ זהו' כרשר עם הפסוק שלמטה ממנו · ור"ל כי המות יותר נבחר מהחיים אלו העמלים המבקשים אותו כי אילו המתים ואינם עמלים ישישו כי ימצאו קבר לגבר אשר דרכו נסתרה והם המרי נפש הזוכיר כי הם עושי' צער לעצמם ולאחרים הרואים אותם וי"מ אפילו השמח' אלי גיל ם קסיף ישישו כי ימצאו קבר כי זה כל האדם · ואם כי מה נסעה אלי העמלים יהיה לגבר אשר דרכו נסתרה נקשר עם למה יתן לעמ' או' ואליבו כי"ג' בזה מחבר הפסוקי' עיני יי' אל צדיקים ונאמר פני יי' בעושי רע לעקור זכ' אשר וגו' :

דרכו

רלב"ג

עצמותי · איברי : לא יאמין · הוא מענין אמת ר"ל שלא ישיגו האמתות והקיום מעצמותם אבל להם סבה בהיותם אמת כמו שיש להם סבה בהיותם נמצאים ולזה היה חסרון בחק אלו המלאכים הקדושים ביחס אל השם ית' וזה כי השם ית' לבדו יהיה אמתתו וקיומו מעצמותו הו יהיה הרצון בזה שהשם ית' לא יאמין בהם שישלימו מעצמ' מה שהוכן להם מהפעול' הם לא יהיה בזה עזר מהשם ית' וזה הדבר כבר בארנוהו במה שאין ספק בו בחלק הג' מהמאמ' החמישי בספר מלחמות יי' תהלה · רוצה לומר אורה ויהיו הלה והל' שני פרשי' בענין אחד והרצון בו ולא במלאכיו ישים אורה ר"ל שאין האור בהם והוא ההשגה במה שהם משיגים אלא עצמותם אבל מצד השכל ראשון והוא השם ית' ואולם השם ית' אין לו ההשג' במה שישיג מזולתו: עש · הרצון בו כלוי והוא שם והפעל ממנו ועלתי עששו עששה מכעס עיני והרצון בו שכבר ידכאום מקרים הם מחוץ הם מרוע הנהגתם ויפסידו קודם שישיגם הכלוי הטבעי וזה דבר אמתי אין ספק בו וזה כי רוב המתים מתים בזול' עתם בכמעט מקרים מה ולא ימצא שימו' המו' הטבעי אחד מאלף: מבלי משים · חסר לב והרצון בו מבלי משים לב להשלים נפשם וכמוהו וישימו וישכילו יחדו · והרצון בו וישימו לב : הלא נסע יתרם בם · רוצה לומר שכבר נסע מהקימו יתרונם אשר בם על שאר הב"ח והוא השכל והלך הוא לו כי הוא בתחלה ענינו חסר ומי שלא ישלימהו לא ימצא לו יתרון על שאר הב"ח בעת המות כמו שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו :

אויל

במחשבתא דמן חזותא בליליא כד נפלת שינתא על בני נשא : דחולא ערעני ורתיתא וסוגעי איברי דליח : וזיקא על אפי יעיבר מצלהבא עלעולא בסרי : יקום ולא אשתמודע חזויה דמו לקבל עיני חשי וקל סוגעין אשמע : אבריז ואמר אפשר דבר נש מאלהא יזכי אם מן דעבדיה ידכי גבר : הא בעבדוי נביא לא יימין ובאזגדוי ישוי עילא : כל דכן רשיעיא דשרין בקבורת טינא די בעפרא שיתאסיהון ידכינון קדם זחלא : מצפר לרמש משתתפין מן דלירת משוי להון ארכא לעלמא יהובדון : הלא מדלית זכותא להון אנטלית סעיד מנהון ימותון ולא בחכמתא :

בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל־אֲנָשִׁים: פַּחַד קְרָאַנִי וּרְעָדָה וְרֹב עַצְמוֹתַי הִפְחִיד: וְרוּחַ עַל־פָּנַי יַחֲלֹף תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי: יַעֲמֹד וְלֹא־אַכִּיר מַרְאֵהוּ תְּמוּנָה לְנֶגֶד עֵינָי דְּמָמָה וָקוֹל אֶשְׁמָע: הַאֱנוֹשׁ מֵאֱלוֹהַּ יִצְדָּק אִם מֵעֹשֵׂהוּ יִטְהַר־גָּבֶר: הֵן בַּעֲבָדָיו לֹא יַאֲמִין וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֳלָה: אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי־חֹמֶר אֲשֶׁר־בֶּעָפָר יְסוֹדָם יְדַכְּאוּם לִפְנֵי־עָשׁ: מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ: הֲלֹא־נִסַּע יִתְרָם בָּם יָמוּתוּ וְלֹא בְחָכְמָה:

קרא

קרי

רש"י

בשעיפי' · במחשבות: פחד קראני מן הרוח שבא אלי · ורוח הוא מלאך שנאמר עושה מלאכיו רוחות · תסמר הרוח שערת בשרי · תסמר הוא לשון אדם שעמדו שערותיו : יעמוד · עומד היה בפני ולא הייתי מכיר מראהו: דממה וקול · קול [illegible] אשר הייתי שומע · דממה וקול אשמע וקול שמעתי מדממה · אבל דממה לא שמעתי דממה אילו המלאכים שאומרים שבח כדמתרגמינן ואחר הרעש קול דממה דקה · קול דמשבחין בחשאי · מכאן שהראשונים כשתמשו בקול והאחרונים בבת קול · כאדם המכה בפטיש וקול ההבר' נשמע למרחוק · וכך הוא אומר האנוש מאלוה יצדק בתמי' ואם מעושהו יטהר גבר · ואם יותר מעושהו יטה' גבר ומה זה מכרך יצעק. הן בעבדיו הצדיקים לא יאמין שלא יחטאו לו ומסלקם מן העול' לפני זמנם · תהלה לשון הוללו': אף כל שכן שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם קבר ת' · ידכאום לפני עש · מן השמים מתישין את כוחם עד שהן שפלי' ונדכאי' ולפני הרימה האוכלתן כמותן : מבקר לערב יוכתו · ביום אחד הם כתותים ונדכאים · מבלי משים על לב לשוב לקונם · לנצח יאבדו · וגם זה הוא מקרא חסר: הלא נסע יתרם בם · כמו יתרה עשה גאותם וחכמתם תתבלע בגופן והנה נוסעת וניסחת כמו כל יסע יתידותיו :

קרא

יחליף ד' וחסר וסימ' והאלילים כליל יחלף · ורוח על פני יחלף · כבקר כחציר יחלף · אם יחלף ויסגיר : תהלהל ובמלאכיו ישים תהלה והוא חד מן מלין דמשמשין לה בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הלמ"ד בס"ד : עש ה' וסימ' וכצמר יאכלם סס · ידכאום לפני עש · כבגד אכלו עש · עשה עש כסיל וכימה · עש יאכלם :

אבן עזרא

בשעיפים · מחשבות : תסמ' · תרעיד כמו סמר מפחדך בשרי ורבינו האי ז"ל פירש שהוא ממסמרות כי הכתב כמסמר נטוע : יחליף · יהפך כמו חנף הלך לו : יעמוד · זה בחלום דממה וקול · כמו קול דממה דקה וזו דרך כנוה קטנה : לא יאמין · אין אמונה בעבדיו כנגדו שהוא לבדו שלם בלי חסרון : תהלה · כמו אמרתי להוללים אל תהלו בעבור חסרונם : אף שוכני בתי חומר · ק' ו הדרש בבתי חומר והנכון בעיני שעבדיו ומלאכיו הם העליונים שאין להם גשם שהוא גוף ונפשות בני אדם נחצבות מהם ואף שוכני בתי חומר הם הגופות שיסודם בעפר · ידכאום · ענין בתי חומר ידכאו השוכנים בעבור שיכלה הגוף כעש ורובי המפרשים פירשו לפני עש כפני עש ואמר כי עש כמו ועיש על בניה תנחם והם שבעה כוכבים קרובים מהמלוק הצפוני כמו שם ושיש והטעם כל ימי היות עיש : מבלי משים · פי' מבין וכמוהו וישימו וישכילו : יוכתו · מן כתית והטעם כמו כבקר יציץ וחלף: הלא נסע יתרם · יש מפרשים ישע יתרון דעתם ויאבד ואחרים אמרו כי הוא כמו כי יתרי פתח שישע יתר אהלי והקרוב אלי שהוא כמו יתרה עשה שהוא ממון ועניינו שיאבד ממונם במותם: ימותו ולא בחכמה · חכמו שיקבלו ממון גם יורה זה הפסוק כי האדם לא נברא אלא שילמד חכמה :

קרא

תורת חסד יראת שדי

יהוא בשעיפים מחזיונות לילה וכו' כלומר כשהייתי מחשב במה שאחזה בתוך שינתי בלילה זו"א מחזיונות לילה ולא אחר בחזיונות לילה וכן בנפול תרדמה על האנשים אם ברצונם או בעל כרחם: **פחד** וגומר יר' ואז פחד קראני ורעדה וכו' ורוח על פני יחלוף וכו' ויעמוד הרוח הזה ולא אכיר מראהו וקול אשמע מדבר ואומר האנוש מאלוה יצדק כמו שהיה איוב רוצה להצטדק מאלוה בעשותו מה שהיה עושה כאומרו אולי חטאו בני וברכו אלקי' בלבבם וכו' האנוש מאלוה יצדק תמאתי כתוב יר' וכי אפשר כי להיותו חלק אלוה ממעל כביכול כי אלך זה יצדק וכו' זה אי אפשר שהרי שאור שבעיסה מעכב ע"כ · וכאומרו איזהו גבור ר"ל מתגבר על יצרו · ועוד אמר הרוח הנזכר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו שישים תהלה וא"כ ג"כ לא יאמין שלא יאמר שהאל ית' נושא פנים וכו' אף שוכני בתי חומר וכו' ולכן צריך האל ית' לנסות להם כמו כך כדי שיראו רבים ויראו וידעו כי האל ית' יודע טעם כל הדברים · והה"ר דוד קמחי ז"ל כתב ידכאום לפני עש יר' ידכאום החדכאים לפני אסיפתם ויהיה אומרו עש מלשון עושו וכאלו ידוע כרוב כי קודם אסיפת האדם שהוא צאת נפשו הוא מדוכ' כאלו במכה ע"כ : **מבקר** לערב יכתו מבלי משים יר' מבלי היות בהם אשר דרך טובה כדי שיראוהו בישע אלקים ולכן לנצח יאבדו והלא נסע יתרם אשר בם וכו' ובכן ימותו וכו' ולכן צריך האל ית' לנסם תך כדי שיהיה זה להם לתוכחה וכו':

קרא

אבן יחייא

בנפול תרדמה וגו' ביאר כי לא יתאמת כל אשר יגלה בשעיפי חזיונות לילה כי רובם הם חלומות כוזבים · רק אותם אשר יקרה בהם אלו המקרים · בנפול תרדמה על אנשים כאשר יקרה בחזיון הנבואיי · ואז פחד קרה אלי ורעדה שרוב עצמותי והם האיברים הקשים הפחיד · וכאלו דבר רוחני על פני יחלוף ויעבור אשר למוראו תסמר שער בשרי · ויעמוד לנגדי ולא אכיר מראהו וכאלו תמונה לנגד עיני · ואחר כל אלה אשמע בקול דממה דקה שיודיעני את העתיד להיות · האנוש מאלוה וגו' הביא ע"ד ראיה שליסית מקל וחומר באומרו הנה הוא מפורסם בין האנשים כי הוא עול למלך האינושי להצדיק הרשע ולהרשיע הצדיק · ואם כנה הוא באנוש ק"ו ובנו של ק"ו במלך מלכי המלכים · וכי תחשוב שאנוש מאלוה יצדק ויוצא הצדק ויטהר המעש' בין האנשי' יותר מאלוה ית' אשר עשה את האדם והוא היותר כח ובלתי קיים שבנבראיו · כי הן בעבדיו שהם עולם הגלגלים לא יאמין כי לא נתן להם קיים נצחי · וב מלאכיו ישים תהלה ואורה כי אין להם האור והמציאות מעצמם רק מסבת הראש' כה ולכן גם אין אמונה וקיום בהם להיות הווים וכל הווה נפסד כי בשכת היוצא מה שלפים יאבדו וה' יעמוד · וכ"ש כי אין אמונה וקיום בשוכני בתי חומר שהיא הנפש העומדת בבית חמריות הגוף אשר עיקר היסוד מבנית החמרי ההוא הוא העפר הנקרא שהיסוד ת' · ידכאו וגו' וסופם נעפר כי תקות אנוש רמה וידכאו אותם בני העש הרמה הנולדים ממנו · ולפני כמו לבני כי אותיות בומף מתחלפות · ולא יעמדו ימי' רבים חיים על פני האדמ' כי מבקר לערב יוכתו והמתו והוא משל לזמן קצר אשר יחיה האדם · והפסדם הוא דבר נקל כי מבלי משים לב להפסידם לנצח יאבדו וזה יען כי טעם אל ההפסד ומאליהם יכלו ויפסדו · כי תקף שיסע הדבר היתר שבם על אחר כנראה מטה שהוא הנפש תקף ימות וישארו פגר מובס בלי חכמה · והפסדם הוא דבר הכרחי ואין שלטון ביום המות ואין עוזר לו ·

קרא

ר' אברהם פריציל

בשעפים · והראיה על מה שהשגתי היות השגחתו בשכלים · מה שראיתי כבר בשעפים בחזיונות לילה דברים נוראים עליונים לדעת אמתו יתבר יגיעוני נפעמי' בנפול תרדמה על האנשי' קידוכי שלא כמנהג : בשעפים · מחשבות · מן על שתי הסעפים בחלק ב"ן בסמך · פחד קראני · רצה לומר בעבור כי אותם המראות שראיתי קרו לי מהם הפחד והרעדה בכל חלקי הגוף עד כי רוב העצמות שהם חוזק וקיום הגוף הרעישו והכם לזו · וזה מכח המראה המפחידה אשר הגידה אלי עתידות אשר בודאי מוצ"ם מאת ה' להיותו ענין רחוקי עיוני : קראני · קרה לי · מענין מקרה : ורוח על פני · וזה ראיה על מה שראיתי להיותו ענין עיוני כי כמו רוח הוא ועל פני יעבור ויחלוף בלילה עד שהסמר ותפחיד שערת בשרי להיותי מרגיש בחלקי המראה דבר אלהי להגיע מה שמראה בחלומות כהלה' כמבואר בחלום פרעה ונבוכד נצר · ותפעם רוחם : תסמר · תפחיד · מן סמר מפחדך בשרי · או מענין מסמרות נטועים · יחלף יעבור · יעמוד ולא אכיר · ועוד הורה האמתית ביותר היות השגחת השם בשכלים כי במראה אשר אראה לפעמים אראה במראה העומד עלי כדבר נורא ולא אכיר מראהו לתת לו תאר מהו : אך תמונה לנגד עיני לבד מאתו ית' ואשמע דברים נוראים ונפלאים ברוקן כי השכל יקבלם בלי קול גופני אבל אלל המראה היה כמו בקול דממה דקה · שיורה על כבודו' המתואר במראות אליהו בקול דממה דקה : התנים · בפסוק הלז טען אליפז עם איוב נגד כפירתו בהשגחה בראיה אחרת · שאחר היות האדם נברא מרוח אלהים ומנשמת רוח אפי נבדל מהב"ח בלתי מדברים וב' ברחו · ואחר יעזבהו אל הבריאות הפתיתיים · וכאשר תראה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו · התחשוב כי בעבור זה שיצדק האנוש מן האל ושיהיה גבר טהור יותר מעושהו שיאמר אליו התמוכה שא' יכאיבהו בלא משפט: הן בעבדיו · הלא תראה שאין ראוי שיהיה הנברא שלם בערך מהבורא אותו · לפי שיקרה בסבה למס בם · כי אפי' בעבדיו ברואי מעלה לא יאמין שיוכה ויתן להם התמות וקיום שלמותם מצד עצמם · ר"ל שאין ראוי שיהיו אליהם שלמות אמתי מצד עצמם אחרי היותם נבראים וצריכי' לאחר הנותן קיומם · וכן גם במלאכיו לא ישים אורה ליחס אליהם שלמות אור השגתם מצד עצמם אחרי היותם נוספים' מאתו ית' · ואם עבדי ה' ומשרתיו עושי רצונו אשר שלמותם למעלה מהשגת האדם ומדרגתו · לא תאומת מדרגתם לעצמם · כל שכן מדרגת האדם השפל אשר בעפר יס הנסתו פחות במדרגה נגד עושיהם המפליא מעליותו כמו שהוא מבואר · כי הנמצא אשר מציאותו תלוי באחר הוא פחות מתנו במדרגה מ"ד · ובזה ייכר דעת אליפז על איוב שהכל בדין · וגם בכם ק שאמר זה : תהלה · אורה · מן יהלו אורם · בהלו נרו · או תהלה מלשון תהלה ישבח : אף שוכני בתי חמר אשר בעפר יסודם · והם המלאכים ינכרים שהם רשים בערך תמכיהם ואין להם גוף מהיסודות · כל שכן ואף שוכני בתי חומר שהוא המין האנושי אשר צורתו תלויה בחומר ומעפר יסודו ויגבל בלתי נצחי ומחויב שיקרהו פעלות ההפסד · וגם כי הרבה פעמי' יקרהו להיות מדוכה במקרה הזמן קודם יגיע זמן ההפסד הטבעי שהוא כמשל לעש · ר"ל כי האדם מעותד להיות מדוכה בצרות המקרים בטרם ימות ועש ירכלנו : לפני · קודם זמן · עש עתרמה בלע"ז כמו להפסד הרכבת החמר : מבקר לערב · וכן בתנוע זמן מיום עד לילה יוכת האדם וישחת מן העולם הזה · וכן כאשר לא ישים לבו אל דבר ה' לרדוף אחר השלמות · לנצח מעולם הנפשות תאבד נפשו ולא תהיה לה השארות · יוכתו · מן ויכוס ויכתוס · וכתתו חרבותם : הלא נסע יתרם

הנה

הרמב"ן

בנפול תרדמה על אנשים · כענין בחלום אדבר בו : ורוח על פני יעבור · כדרך והודי נהפך עלי למשחית: תסמר · פירושו בשם הגאון רבינו האי ז"ל כי הוא מלשון מסמרות נטועים מרוב פחדו · וכן סמר מפחדך בשרי : יעמוד ולא אכיר מראהו · מראה המדבר בי : דממה וקול אשמע · כמו קול דממה דקה · והגיד לי התחשב כי יכיש מאלוה יצדק : הן בעבדיו לא יאמין · כדרך בכל ביתי נאמן הוא · יאמר כי האל הוכיח עם בעבדיו להגיד להם דרכיו ומחשבותיו ואינם נאמני ביתו לדעת סתריו וסודותיו : ובמלאכיו ישים · בדעתו תהלה · כי הם אלו הוללים מבוא בסודו · כי לא כל דרכיו דרכיהם ולא מחשבותיו מחשבותיהם · ואף כי בני אדם ידעו דרכיו והם בעפר יסודם · כי הגוף מיסודות עפר · והם קצרי ימים ידכאום המדכאים אותם ויתנם לפני עש להיותם מאכל לרמה · או ידכאום שבאל מלאכי מות ידכאום האנשים ויתנום לרמה . מבקר לערב יוכתו · כי בבקר יהיו שלמים · וכן רבים · ולערב יכתו : מבלי משים · מבלי שיהיה אחד מהם משים על לבו הדבר ירבדו · כי פתאום לפתע יבא שברם : הלא נסע יתרם בם · הלא תראה שנסע היתרון והכח אשר בם וימותו ולא בחכמה שידעו ויבינו מיתתם כי בפתע להם המות :

קרא

רש"י

קרא נא · ע"פ דבר הנבוא' · מכאן ואילך חוזר לתוכחתו · צעק הרבה מי יענך · ואל מי מקדושים הגבורי' זאת עליך · תפנ' להלחם אתו : כי לאויל · כמותך יהרג כעסו · שאלו הייתה שותק שמא תשוב מדת הרחמים עליך · קנאה · הוא כעס וחימ' כמו הם קנאוני : ירחקו בניו · זו היא קלל' שקיללתיו · וידכאו · דגש הוא · ידוכאו · ואם הוא נקוד רפי משמש ידכאו אחרים אשר קצירו של רשע : רעב יאכל · כי ימות רשע יבואו ברעבים שקיבץ בחייו וישאלו הגזילותיו מנכסיו · ואל מצנים יקחהו · כמו ויקחו אליך · כלומר לצורך העני הבוסע מציני' וכלי זיין של רשע זה יקחהו השופט הממונה לכך · ושאף · ובלע איש מן הצמים שגזל בחייו : חילם וממונם שגזל זה : כי לא יצא מעפר · מכה הבאה על האדם לא לחנם היא ולא מן העפר תצמח לו · און היא לשון שבר : כי

צמים [illegible]

ה

א קְרָא־נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ
וְאֶל־מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה׃ כִּי־לֶאֱוִיל
יַהֲרָג־כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה׃
אֲנִי־רָאִיתִי אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקּוֹב נָוֵהוּ
פִתְאֹם׃ יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ
ה בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל׃ אֲשֶׁר קְצִירוֹ רָעֵב
יֹאכֵל וְאֶל־מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים
חֵילָם׃ כִּי לֹא־יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה
לא

קְרִי כְדוֹן הַאִית עָנֵי לָךְ וּלְמַאן מִן
ד' קַדִּישַׁיָּא תִתְפְּנֵי׃ אֲרוּם שַׁטְיָא
ד'כתי' ש"ין ב' תִּקְטוֹל רוּגְזֵיהּ קְרִיס וְשַׁבְרָא תְמִית
טְנָנָא דְבָרְיָיתָא׃ אֲנָא חֲמֵית שַׁטְיָא
ה' י' ל דְמִתְנַצִּיב וּלְטָטֵית מְדוֹרֵיהּ בִּתְכֵיף׃
מִתְרַחֲקִין בְּנוֹי מִפּוּרְקָנָא לְעָלְמָא
י"ג י' נ' ל דְאָתֵי וְיִשְׁתַּחְפוּן בְּמַעֲלָנָא דְגֵהִנָּם
י"א בטע"ל בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא וּלֵית דִּפְצֵי׃ דִּי חֲצַד יָהּ
כַּפִּינֵי יֵיכְלוּן וּפוּלְמוֹסִין בְּמָאנֵי זַיְינָא
יַדְבְּרוּנֵיהּ וְיִבְזוּן לִיסְטִיסִין נִכְסֵיהוֹן׃ אֲרוּם לָא נָפֵיק מֵעַפְרָא שְׁקַר וּמִן אַדְמְתָא
לא

ואל מי ד' וסימ' ואל מי יעלה מעלינו · ואל מי תדמיון אל · ואל מי תדמיוני ואשוה · ואל מי מקדושים תפנה · כעש ד' כתיב שי"ן בליש' ואינון מן מלין דכתיב שי"ן וקרי' סמ"ך וסי' נמס' ביהושע סימ' ב' · מישע ה' פתחין וסימ' נמסר בישעיה סי' מ"ה · יאכל י"ג וסי' נמסר בסדר אמור אל הכהנים · כי י"א בטעם וסי' נמסר במסר' רבת' בערך כי בס"ד :

רלבג

אויל · הוא האיש אשר יכוין פעולותיו תכלית מה ולא יבא אל הגעת התכלית ההוא בסבות הראויות והוא מבואר שלא יגיע התכלית לכמו האיש הזה אלא במקרה ולזה יהיה כועס תמיד כאמרו אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו : ופותה · הוא האיש הרב התאוה אשר יפותה לבו לכל ההצלחות המדומות ויסהר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא ולזה הפותה לאויל כי יגדל הפסד אותה הוא כאמרו נחלו פתאים אולת והסב' בזה כי לחוזק תשוקתו בענינ' ישתדל במהירות להשיג' ויהיה זה סבה שלא יתנהג בזה בסבות הראויות : בניו · הם הנמשכי' אחריו להתנהג במנהגו וכמו זה אמר הכתוב ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והרצון בזה האנשים הנמשכים אחריו כמו שביאר אחר כן : אשר קצירו רעב יאכל · שב אל האויל וירצה בזה שכבר יגיע ויזרע הצלחתו שהאיש [illegible] והוא הרעב יאכל קצירו של האויל אמרו אל מציני' יקחהו ושאף צמים חילם שב אל בני האויל אשר זכר אותו כלל האויל' וירצה בצנים צנינים וקוצים והרצון בזה שיפ' הגפוי והחקיקה על דרך אומרו כעבד ישאף צל והרצון בצמים האיש הפריץ וקראו צמים לפי שמנהג הפריצי' שיהיו מגדלי' צמה ר"ל שער ואמר שהאיש קשה המזל אשר יקח קצירו מבין הקוצים והצנינים לרוע הצלחתו ויצפה עם זה שמה שלקח מן הקציר יבא איש פריץ ויחזק עליו ויגזלהו ממנו יהיה חילם וזה תכלית רוע ההצלח' ר"ל שהאנשים היותר רעי ההצלח' שימצאו ימצאו מצליחים על אלו האוילים ויהיה להם חילם ונכסיהם ואפשר שכל הפסוק יהיה שב לדבר אחד ויחסר מלת אל והרצון בו אל אשר קצירו יאכל איש רעב ונקש' ואל אשר יקח קצירו מן הקוצים ויצפה עם זה שמה שלקחהו מן הקוצים יגזלהו ממנו איש פריץ יהיה חיל בני האויל אשר זכר : בני

אבן עזרא

קרא נא · אם איננו כן שאל אם תמצא מי שיענה אות' : ואל מי מקדושים תפנה · או אמור מפי מי מהקדושים שהיו בארץ שמעת : כי · ידוע כי לאויל יהרג כעס : משריש · כמו ותשר' שרשיה שעשה שרשים : ואקב · קללתי כמו מה אקב והטעם קללתי נוה שהוא ביתו שיבוא לו רע פתאום : בשער · בפרהסיא · יזרע ורעב שאין לו כח יתגבר עליו ויאכל קצירו : ואל מצנים · כמו ולצנינים כי הזר' כשלא יהיה מנוקה ירבו חוחיו ויקח הרעבים הקציר מבין החוחים : צמים · יש אומרים כמו צמאים והענין כפול כי זכר הרעבים והצמאים ויש אומ' כי צמים האב' התקיפות בלשון ישמעאל וא"ר משה שפירושו הבתולות בעלות הצמות והוא רחוק · כל עמל שהוא עם און הוא כמוהו בענין אמר כי הרשע לא יצמח לכן בן אדם יולידנו וכאילו לא יולד אלא לעשות עמל ואון כענין הן בעון חוללתי כי תולדת בן אדם קרוב' לעשות רע כטעם כי יצר לב האדם רע : ובני

אבן יהייא .

קרא נא לעזרה היש עונך ואל מי מקדושים תפנה שיצילך מהמות הטבעי · מה שעל כל אלה האדם הוא הפחות שבנמצאי' ואיך יתיחס אליו יותר מדת הצדק מהתיחסה אל המעולה שבמעולים צדיק וישר הוא ואם לבאורה יראה עול בחוקו ית' מצדיק ורע לו רשע וטוב לו ראוי לייחס הדבר אל עומק המושג ואל קוצר המשיג כי לא דרכיו דרכינו · כי לאויל וגו' הביא עוד ראיה רביעית באומרו כי רוב כאיבי האדם יבואו אליו לרוע בחירתו וכאומרו החכ' אמר כברא אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו · וזהו אומרו כי לאויל אשר לסכלותו בחר בבחירה רעה ולא יצא מחשבתו אל הפועל יהרגנו כעס כחושבו כי מאת ה' היתה זאת · והפותה הבלתי מסתפק שהוא כעלוקה האומר הב הב תמית קנאה שיש לו מכל האנשים כי עינו רעה בשל אחרים וכאשר לא ימלא תמיד ובנוהרה ביתו שלא הוא מקלל את יומו · ונחכם שכיהם הם דואגים כי לא אל עליהם רעה כלל רק מה שיקחו הם בידם · אני ראיתי וגו' ביאר איך כעס וקנאת האויל והפותה יהרגהו · וסיפר כי הוא ראה שאויל עם כל רוע בחירתו עשה שרש והצלי' אם במקרה ואם בהשגחה כדי לכלותו באחריתו · וקללתי נוהו שיאבד פתאום לקנאתי על התרעמו מה' עם כל הצלחתו · וכן קרה לו כי אבד כל עושרו בענין רע וירחקו בניו מישע כי לא נחלו לבנים מושיע מטעויות' מפני חטאת אביהם המרגה · ובמקום ישועה ידכאו בשער כי כל העם ירמסום ואין מציל להיות כי אביהם לא השתדל לקנות אוהבים · וראיתי פותה אשר קצירו רעב יאכל כי הוא זרע ולא יזכה לקצור ולאסוף רק יאכלהו הרעב · ויקחהו הקציר ההוא · האיש הבכאב השלום' מהציניים וקוצי' הגרות וישאף חילם מהאויל והפות' העניים מתי רעב אשר לעניים היו צמים בכל יום · כי אין לאדם להתרעם מקוצו מפני שלא יפתח האדמה כדי לתת לו מלא חפני' און ועמל מהון ועושר · כי אינו דבר טבעי שבלי עמל יצא מעפר און ויצמח מהאדמ' עמל כאשר יצמחו העשבים וקרא לעושר עמל ואון להיותו סבת אלה : כי

תורת חסד יראת שדי

קרא נא היש עונך וכו' ועתה שקבלת יסוריך באהבה ובסבר פנים יפות קרא אל היש האמתי והוא הא"ל ית' שהוא עיקר המציאות והוא ית' ברא את הכל וכמו כן קרא נא אל מי מקדושים שתפנה אליהם וכו' · או יר' וקרא נא אל מי מקדושים תפנה והוא הא"ל ית' וכאומר קדושים תהיו כי קדוש אני ה' · או יר' אשר כל פונות שפתה פונה הם אליו וכמו שאמר הכתוב והלכת בדרכיו והוא הענין שאחז"ל מה הוא חנון וכו' : כי לאויל ונומר ופותה וגומר ה א בעצמו מ"ש הכתוב איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים וכו' אשר ענין זה הוא לדבר על ענין רשע וטוב לו וצדיק ורע לו וכו' והאיש החכם יבין את זאת וזאת כו' וגם צריך שיתכסה אדם שכמותך כאמור : אני ראיתי אויל וגו' ר"ל אויל בדרום הנזכר היה מוסרים כלומר עושה תלמידי' הרבה ואקוב פתאום את נוהו אשר שם יתכנו שליות רבות וידברו על ה' תועה כענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו וכדי שלא יתפשו עיניו קללתי תכף את נוהו וכו' · או יר' כאן ואקוב כלו' ביארתיו ופרסמתיו פתאום כדי שלא יתדבקו במועצותיו וידעו כי המה הבל וכו' · ירחקו בניו מישע יר' הנה למי שיבורך כשיהיה ירא ה' כדי שיתברכו ושיהיו לו בני בני' כי יולדים יוכרח להיותו ירא ה' ולהתפלל שיו שיתגלו במה שיתברכם וכו' ולכן אמר ירחקו בניו מישע וידכאו בשער כשם שעתיד לידכא בשער סומרון לשליש אשר המלך נשען על ידו וכו' ובכן ישיב אל שהיו אחרי שכת אלל נוהו ויוכיח זו לחלות פני אל ויחננו כדי לתת טרף ומזון לבניו וכו' ואז יכיר השגחתו ית' כי מתוך שלא לשמה יבא לשמה וכו' · או יר' הנה עם בני הנעורים לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער ולא ידכאו בשער ואין א' מהם מציל לו וכו' : אשר קצירו וכו' הוא ענין מה שיקללנו וכו' כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל והכ' הלחם אשר תצמח העפר והאדמה לשה היא און ועמל וזה אי אפשר ולכן על כרחו ישוב בתשובה ויבקש פני אל ויחננו כאמור : כי אדם לעמל יולד וגומר כדי להטריף לחם חוקי בניו ובנותיו א"כ על כרחו ידרוש אל אל כמו שאדרשנו אני ואל אלקים ישים דברתי וישלך על ה' יהבו ויכלכלהו כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על מוצא פי ה' יחיה האדם וגו' א ובני רשף ינביהו עוף והם הצדיקים ואנשי מעשה אשר הם חסים בצלו ית' וינביהו מדרגתם ומעלתם במה שעמלם הוא בתורה ובמצות · ובברכות פ"ה אמר ר"ל כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו שנאמר ובני רשף ינביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף ע"כ : או

הרמ"בן

קרא נא היש עונך · בתלונתך להיות עוזר אותך בדבריו : ואל מי מקדושים תפנה · לענות אותך · אין אחד מהם שיאמר כמוך ויסוה לך בהיותך מבעט בייסורין : כי לאויל יהרג כעס · בבור ועליו שלא ברצונו : ופותה תמית קנאה · לער שהוא מצער עצמו כאשר לא יצליחו דרכיו בכל עת · קנאה וכעס אחד הם בכל מקום · כמו הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם : אני ראיתי אויל משריש · כאשר גזר כי הצדיק טוב לו והרשע רע לו · שב לבאר מה שלקח אזנו במראות הנבואה · כי אם יש פעמים שרואה אוילים ורשעים עושים שורש למטה רק ירא"ה כי מיד הם נכרתים ואובדים : ואקוב נוהו פתאום · כלומר ראיתי בלבי קללה באה על נוהו מיד פתאום : ירחקו בניו מישע · הם עצמם מרחיקים את נפשם מכל התשועה : וידכאו · כמו יתדכאו בשער לעיני הזקנים וכל העם ואין מציל אותם : אשר קצירו רעב יאכל · הרשע עצמו בימיו יאכל כל רעב קצירו : ואל מצנים יקחהו · ואם יקחהו הוא מבין הקוצים והצנים יקחו אותו · כי תעלה ארצו שמיר ושית : מצנים · יחסר אות הכפל · מן ולצנינים בצדיכם · או יהיה יקחהו שב אל הרעב הנזכר · כי ילקט קצירו מבין החוחים : ושאף · כל צמא חיל הרשעי' וממונם : שאף · כמו באות נפשה שאפה רוח · והתרגו' אמר של מצנים יקחהו ופלמוסין בכמאני זיינא ידברוניה · פהר צנים מן וכושא הצנה לפניו · כאילו אמר ואל אנשי המלחמה יקח ויאסוף קצירו · כי הם יאכלוהו : כי לא יצא מעפר און · יאמר על התלאות הבאות על אדם לא על חנם באות עליו ולא מן הארץ תצמחנה רק על מעשיו · ולכן הרשעי' אובדים כאשר הגיד : כי

ר' אברהם פריצול

הנה באמת רואה אני רוב המין האנושי כי נסע ונעתק ממנו היתרון משלמות השכל אשר בו לפנות אחרי דעות החמר באופן ימות ולא בחכמה שהיה ראוי שיתעסק בה : נסע · פעל עבר מנפעל · ור"ל נעתק והלך לו · יתרם · יתרון שלמות כחבו השכליות מעל הב"ח · על דרך שאמר דוד ע"ה אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו : קרא נא היש עונך · והם אתה חושב בתלונותך כאשר חשבת · או הם צדיק אתה בעיניך כאשר אמרת בדבריך שאינך ראוי לפורענות קרא נא בקול גדול אם יש עונה אותך מברואי מעלה · או אל מי מקדושי עליון תפנה · כי אפילו הפחותי' מהם שהיא מדרגת האישים הקרובים אלינו לא יענוך הם תפנה להם · ובזה תוכל לדעת המרחק הנפלא שיש בינך לאל עליון וגודל שלמותו · ולהיותו סבת הכל לא תוכל ליחס אליו עול בשום צד כאשר קרה לך מה שקרה מן הרעות המתרגשות מאתו : כי לאויל יהרג כעש · ובאמת ידעתי כי לאויל והחוטא הבלתי שומר מה שראוי עליו לעשות מצד שכלו כאשר יקרוהו מן הרעות יהרגהו הכעס במה שיקרהו ולא ירגיש בחסרונו בשלמות ועל ה' יזעף לבו · וכן האיש הפתי או הנכנס אל הקנינים להשיג ואוהב כסף ומבקש כסף ולא ימלאו תמית אותו הקנאה על זה וירד ביגון שאולה · ובהמצא מהם בקצתם יחשבוהו לרוע הסדור ויקראוהו אלה רע גמור · והדבר הוא בהפך ליודע את ה' ודרכיו הטובים : כעש · כמו כעס בסמך ופותה כמו פתי · והיא כפתה : אני ראיתי אויל משריש · וכן בהפך באופן אחר כי ראיתי אויל משריש ונוטע שורש ועושה פרי למעלה מוגבל לזמן מה ולהיותו בלתי ראוי לטובה · ואקוב נוהו ומל את הצלחתו פתאום בפתע ובמהרה · ואקוב · מאמר אליפז בשם הרצון העליון · ויתסך מזה לומר כי מה שקרהו מן ההצלחה היה במקרה ומה שהוא במקרה הוא מעט וסובב הגלגל עליו · כי אם היה חכם דבק באלהי' לא קרהו העדר הטובה פתאום : משריש · נוטע שורש · ואקוב ואקלל : ירחקו בניו מישע · ועוד כי גם בני האויל ירחקו מישע ולא תהיה להם תשועה אחרי מות אביהם לרוע בחירות אביהם בחייו בלתי שומר מצות ה' ולא ישמור ברית אחים וריעי' להטיב לזולתו ולבני עמו הנקשרי' אליו · ולכן ידכאו בניו בשער בחסרונם כי אין מרחם עליהם ואין מציל · ידכאו מן דכא ושפל רוח : אשר קצירו · ולפעמי' יקרה ג"כ לאויל הבלתי ראוי להצלחה שהגיעה אליו כי בהיות קצירו מוכן לקצור יגבר עליו איש קשה ורעב ויחטוף קצירו ויאכלהו · וגם באופן אחר כי יקחהו איש שבעלי פחות במדרגה יותר מן הקוצ' והצני' · ושאר חילם וממונם ישאף ויבלע אותו אנשי' צמאי' המשתוקקי' כצמא למים לשתות ולאכול ממון זולתם · ויהיה צמים כמו צמאים לזה הפירוש · וכל זה יקרה להם לרשעי' בהפך דעת איוב · או ושאף צמים אנשי' בעלי רוב שער בראשם ובזקנם כמנהג הליסטים הנסתרים ביערות לעמוד בפרשת דרכים לבלוע ולשאוף חיל זולתם · ומגדלים שערם לברחם מן הישוב שלא יהיו נכרים · צנים קוצים · כנוי לפחותים יושבי יערות מסתתרי' בקוצים · ושאף · יבלע · צמים · צמאים · או בעלי שער · מן לצמתך · והם האנשים והלסטים : כי לא יצא מעפר · ויהיה כאשר תראה הצרות המתרגשות נופלות למטה לאנשים צדיקים בעיניך ותאמר בלבבך היות הדבר במקרה כיהר סדר הדברים שמחזוב שיפלו תחת המקרה אל תחשוב כן · כי לא יצא מן העפר במקרה און כזה · וגם מאדמה לא יצמח עמל וכעס כי הם יפעלו פעולותיהם בטבע ראוי ומתיחס · ולכן לא תוציא צמח מטבעה להבות באישי המין אם לא יתחייבו בו רק הכל בגזרת אלהים להיותו אויל בלתי שומר מצות קונהו · ויהיה און כנוי לאבידת הממון ועמל כנוי לאבידת המקריים הגופיים · ויקראו כן לפי שהם און ועמל לדעת המקהל הבלבר · וכל זה כנגד כונת איוב שהיה חושב כי לפחיתות האדם בערך האלוה שאין הק"בה משגיח בהם · כאמרו מה אנוש כי תגדלנו וכו' :

כי

מ"ע ספורנו

קרא נא : מי לה' ותראה : היש עונך ואל מי מקדושים תפנה · אם תמצא היה משכיל דורש אלהים שיוכל לענות לה' רני והם יש חיה קדוש שתפנה אליו ותאמר מי הוא זה אשר הוציא הפך זה : כי לאויל יטריד בתלונותיו · יהרוג כעס · כשלא ישיגם : ופותה · גם שישיג חפצו · תמית קנא' אשר בשומו שלא בידו שבר' אבן בעניו' חבירו כדי להשתרר עליו או זולת זה : ראיתי אויל משריש · שכבר השיג ממון ומתוך [illegible] הי' לער ורבוע נוהו פתאום · וראיתי שלא יזכה להורישו לבניו · וזה כי המנס [illegible] בנוו מוסף · שלא יניח להם רוחביים [illegible] : [illegible] שהקרה [illegible] : אשר [illegible] כי ראיתי שהיה [illegible] ברעב ולא כדי [illegible] מתוך כיליותו : ואל מציני' יקחהו · והיה לוקח אותו [illegible] גם [illegible] הקוצים כדי שלא יחסר ממנו לעניים ולאביונים כראוי : ושאף צמים חילם · ובכן יקח [illegible] ליסטים הקיף אחר היות ושאף ויבלע חיל' ונכסיה' של בניו הנזכרים מבלי אין אוהב ורע לעזרם [illegible] : כי לא יצא מעפר און · והטעם שראיתי לא אלה אוילים ובזדים הוא כי גם שהאדם נוצר מעפר מן האדמה ולא ראוי לקיומו להשיג ענייניו' מה הינם כ"כ רחוקים מהשיג שיצטרך לענות פעולות און כדי להשיג' ומאדמה לא יצמח עמל · עם היותו נולד מן האדמ' לא יצטרך רב עמל להשיג הדברים ההכרחיים : כי

אוהב משפט

דרכו נסתרה · כלומר נסתרה ממנו שלא ימצא דרך ללכת בה כמו נסתרה דרכי : ויסך אלוה בעדו · כענין גדר בעדי ולא אצא והיא לרעה ולפעמים לטובה כמו הלא אתה שכ' בעדו · ויסגיר יי' בעדו · שהוא לגדור עליו שלא יבא עליו רעית · וכן הוא לגדור עליו שלא יצא ורב לפי מעמדי' הענין · וי"מ להיותו לטובה כלומר וקורס זה ויסך כמו הן לא יצלח ונחט' והרצון יותר נכון : כי לפני לחמי' לא אבחר המות מחיי' כי רוב הסרויי' בצער הם שוכחי' לצרם בהעכב' באכילה ואני הוא בהפך כי השתין הוא במקומו' שהאכילה היא קשה לו על כן קודם הסעודה אני באנח' גדולה איך אכנים המאכל לתוך פי · או לומ' כי לפי שכל אוכל תריב נפש החולה · או השטן היה מזכירו עמלו בשעת האכילה כדי שלא יהנה ויבכה ריסו · והשאגות בעת האכילה השמיות במרוצה ושטף כמים הנתכים : כי פחד יאמר שאפילו בעת טובתו לא היה שוקט ובוטח כל ימיו מכריעים ולא היה מבקש כי לשרע אחר זה עליו ויאלו מלאכיו רמזים ז"ל טעינה למה היה מתפחד איוב והלא הוא היה

לֹא־יִצְמַח עָמָל׃ כִּי־אָדָם לְעָמָל יוּלָּד
וּבְנֵי־רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף׃ אוּלָם אֲנִי
אֶדְרֹשׁ אֶל־אֵל וְאֶל־אֱלֹהִים אָשִׂים
דִּבְרָתִי׃ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר
נִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר׃ הַנֹּתֵן
מָטָר עַל־פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל־
פְּנֵי חוּצוֹת׃ לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם
וְקֹדְרִים שָׂגְבוּ יֶשַׁע׃ מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת
עֲרוּמִים וְלֹא־תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה׃
לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם וַעֲצַת
נפתלים

ג׳ חל׳ בליש · ג׳ · ל · כ׳ · ב׳ פסו׳ אית בהון ואין אין · ל · ל · ב׳ כואתכנה

לא ירבי ליעות: ארום בר נש לבלעי
באוריתא אהברי ובני מזיקי בגובאה
יטסון: הא ארום בר נש לליעות
איתיליד וסופוהי היך ניצין דנתרין מן
גומריא ומתגבהין היכדין יעוף:
ברם אנא אתבע אולפן מן תקיפא
ולאלהא אשוי מילתי: עביד רברבן
ולית סכום פרישן עד דלית מניין:
דיהב מטרא על אפי ארעא דישראל
ומשדר מיא על אפי מחוזי עממיא:
מטול לשואה מכיכי אולצנא לרומא
ואוכמי מסכינותא תקפו פורקנא: דבטיל מחשבתהון דמצראי דחכימו
לביאשא לישראל ולא עבדא אידיהון מלכת חכימתהון: מאחד חכימי פרעה
בחכימתהון ומלכת איסטגנינוהי ·
עוקמניא

יולד ד׳ דגשים ומ״ל וסימ׳ לנער היולד · אשר יולד לישראל · כי אדם לעמל יולד · אולם ג׳ ר״פ בספר׳ וסימ׳ נמסר בריש ספרא · דברתי ב׳ וסי׳ על דברתי מלכי צדק · ואל אלהים אשים דברתי · ישע ה׳ בסגול בישעיה סימן מ״ה · ולא תעשינה ב׳ וסימן כומתכנה · ידיהם תושיה :

רש״י

כי אדם לעמל יולד · כי אף אם חטא שלא יחטא ויקבל עמל בחטאו לקבל פורענותו ואינו כבני רשף שהם מלאכים ורוחו׳ שהם יגביהו עוף ואינם מן התחתונים לשלוט בם כמו ויצר הרע׳ רשף כמו רשפי קשת · כשהחץ מעופפת נקר׳ רשפי לשון עוף · לש׳ : **אולם אני אדרוש** · אם היו באים עלי יסורין הללו הייתי דורש אל הקב״ה בתפילה ובתחינ׳ ואילו הייתי שם דברתי בבקש׳ · הנותן מטר על פני ארץ ושולח מטר על פני חוצות · ע״י שליח לשאר ארצות : **לשום שפלים** למרום · הוא נותן את המטר והוא מפר מחשבות ערומים שמרמין להפקיע שערי׳ ולקנות שדות העניים · במעט תבואה · ולא תעשינה ידיהם **תושיה** אותה עצה שדימו לעשות :
נמהרה

אבן עזרא

ובני רשף · יש אומרים כי כאשר תולדות העוף לעוף כן תולדות האדם לעמל וכמוהו ולחומי רשף שפירושו אכולי עוף וי״א כי בני רשף הראויי׳ להיות בגהינם ינבהו בעולם הזה וזה הפי׳ בלא רשף רק הוא קר וי״א כי בני רשף הם ניצוצי האש והו קרוב בעבור שהאדם רגיל לראות השמש זורחת ושוקעת אין זריחתה ושקיעתה אלא בעיניו ובעבור בא הגשם לפרקים מעט׳ גם יש עתים שיכלא הגשם בשעת הצורך ויצעקו בני אדם אל הבורא ויצוה על העבים להמטיר וזה יהיה להם אות גדול על כן הזכיר אחר עושה גדולות הנותן מטר : לשום שפלים · הבוכים השואלים מטר אז ראו החכמים והערומים שלא תועיל חכמתם : תושיה · כטעם חכמה ור׳ משה פי׳ שהוא מן יש :
נמהרה

רלב״ג

בני רשף · הם ניצוצי אש · **קודרים** · הם האנשים הקשי יום וקראם קודרים כי לרב אבלם ידמה להם שיחשך האור שהוא אצלם ולזה אמר הנביא על רוב הצרו׳ ונבט לארץ והנה חשך צר ואור חשך בעריפיה ואמר דוד כאבל אם קודר שחותי : **תושיה** · הוא שם לכל נימוס וסדור ולזה נקרא התור׳ תושיה כי הוא הנימוס והסדור הכיאות ויקרא תושי׳ המנהג שראוי לאד׳ במה שהוא אדם שיתנהג בו והוא אמרו ותושיה נדח ממני כי לא נתנה תורה בעת שהיה איוב ולא היה מאמין בתור׳ עד שיתפאר שלא נדחה ממנו התורה אבל התפאר שלא נדח׳ ממני הנימוס והסדור אשר ראוי לאדם במה שהוא אדם להתנהג בו בדרך שישלים נפשו ואפשר שכבר היה נימוס מה לאומה אשר היה איוב ממנה והתפאר שכבר התנהג באותו נימוס בשלימות ויקרא תושיה מה שהגביל וסידר במחשב׳ והשתדלות לעשית מהפעולו׳ עד שיגיע אל התכלי׳ אשר כוונו אליו והמשל אם חשב גנב מה לעשות גנבה מה וסדר הפעולה ההיא בלבו ואיך יתנהג בה עד שישלים לו עשיית הגנב׳ הנה זה הסדור אשר סדר בלבו ושמהו כמו חוק לו יקר׳ תושיה ובזה האופן אמר ולא תעשינה ידיהם תושיה ר״ל שלא יעשו מה שסידרו והגבילו במחשבתם לעשות מהפעולות :

מ״ע ספורנו

כי אדם לעמל יולד · כי אמנם האדם נולד לעמל אחד בלבד והוא להוציא שכלו מן הכח אל הפועל להדמות ליוצרו בעיון ובמעשה כפי האפשר והדברים ההכרחיים לזה יושגו על נקלה : **ובני רשף** · החיות הגופניות יחמו כתנור : **יגביהו עוף** · לבקש מותרות ובזה ירבה עמל ואון בין אישי המין האנושי : **ואולם אני** אחר שחקרתי ויגעתי להשיג מציאות הנמצא הבורא שאמרתי : **אדרוש אל** · להשיג גדלו ויכלתו באשר הוא אל · ואל אלהים · באשר הוא מנהיג בחכמה וחסד : **אשים דברתי** · בתפלה : **עושה גדולות ונפלאות** · כי אמנ׳ כאשר הוא יכול עושה גדולות ונפלאות נגד הטבע : **בנותן מטר** · וכאשר הוא אלהים מנהיג ומסדר כל המציאו׳ עושי דרכי יצוריו : **במטר** : **לשום שפלים** · מדוכאי׳ ברעב : **למרום** · לשובע ובזה : **מפר מחשבו׳ ערומי׳** · מפקיעי שערים המביאים יוקר בתבואות בערמה׳ : **לוכד חכמים בערמתם** · ולפעמים ילכיד הסוחרים בערמ׳ שסחורתם כעפוש התבואות או זולת זה · למאהך שהוא טוב ומטיב לכל : הנה

אבן יחייא

כי אדם לעמ׳ יולד וברוב הטורח וההשתדלות ישיג העושר ויד חרוצים תעשיר ומי שיחפוץ בו צריך לטרוח · והוא דבר טבעי אליו העמל · כאשר הוא טבעי ללהבות בני הרשפים ונצוצי אש להגביה עוף אל יסודם מגלגל האש מה שלכן ראוי להאמין כי יש דין ודיין ואם יבואו יסורין לאדם ויאמר בעיניו הוא לצדק עון אשר באולי שכחו והוא לא ידע ואשם או לבחירה רעה אשר בחר · **אולם** וגו׳ הביא עוד ראיה חמישית כאומרו ואולם וכודאי אם הייתי אני במדרגה אשר אתה בה הייתי דורש אל אל שהוא היכול על כל שירחמני ויסיר מעלי רק את המות הזה · **ואל אלהים אשים** דברתי שישיב את שבותי כבראשונה להיותו משגיח על כל פרטי האדם · ועושה גדולות חאיות חדשות ואין חקר כי אין כח אדם לחקור במעלאים · ועושה נפלאות משינוי המזלות עד אין מספר · ומהם נתינת המטר על פני הארץ הזרועה לשום העשבים והצמחים השפלים למרום כי יגדלו בלחות המים ושליחת המטר על פני חוצות מקום דירת בני האדם לעשות שהאנשים הקודרים ששזפת׳ השמש כאהלי קדר · ישגבו בישע כהוא מה שינות והקדירות מהחום ההם אשר ירפא ויושיעם מחולי החם · ויחס לצמחים נתינת המטר ולאנשים שליחתו · להיות כי לצמחי׳ צריך יותר לחות ומימיו מהאנשים · אשר נתינת המטר הוא דבר גדול להיותו סבת מזון כל החיים ולכן מפתחות המטר הם ביד ה׳ ולא מסרם לזולתו · וכאשר יחטא הדור ימנע ממנו המטר כאשר היה בימי אחאב וזולתו · כי יעזור ה׳ האידי׳ המולידים המטר אבה ולכן ולא יתנו הגלי טל - מפר וגו׳ והוא ית׳ בהשגחתו מפר מחשבות ערומים לשרע לו לנס · ולא תעשינה ידיהם תושיה ר״ל שלא יצא לפעל מחשבת הרעה להתים כח זולתם · לוכד וגו׳ וה׳ לוכד החכמים להרע בערמם אשר רצו לעשות לזולתם וה׳ מודד להם מדה כנגד מדה ויתפשו בזמימות זו חשבו :
ועצת

תורת חסד יראת שדי

או יר׳ כי אדם לעמל יולד לאדם באופן כי כמעט האדם הוא טפל אל העמל והעמל הוא העיקר ואומרו אולם אני אדרוש אל אל הוא ע״ד או׳ רז״ל כי אדם לעמל יולד אשרי מי שעמלו בתורה והוא או׳ אולם אני אדרוש אל אל כלו׳ אדרוש אל אל בענין עמלי והוא עמלה של תורה אשר כולה היא שמותיו של הקב״ה ואל אלהים אשים דברתי ר״ל ענייני במלאכתי ועמלי · או יר׳ כאומר ואל אלהים אשים דברתי לומר ואני אומר כי נפשי היא חלק אלוה ממעל וכמו שאמר דע״ה חלקי ה׳ אמרה נפשי : **עושה** גדולו׳ ואין חקר יר׳ וכשאני לוקח לעמלי ענין התור׳ הנה מלאכתי נעשית ע״י אחרים באופן שבמעט זמן אני רואה לעצמי עשיר ומלך ואינני יודע לחקור הדבר ולראות מאיזה מקום נתעשרתי יען כי האל ית׳ ישלח את ברכתו בכל אשר לי שלא יחקר וכו׳ וכמו כן עושה נפלאות עד אין מספר והוא ענין הפרנסה וכמו שאז״ל שאמרו פלאים בענין זה וכו׳ : **הנותן** מטר וכו׳ בשביל הצדיקים כאז״ל גדולים מעשה צדיקים כו׳ לשום שפלים למרום הם הצדיקים אשר הם בעולם בשפל המדרג׳ וכשיראו אנשי העולם כי בשביל תפלתם הגשמים באים אז שגבו ישע השפלים הללו והאל ית׳ מפר מחשבות ערומים והוא הענין שארז״ל בנקדימון בן גוריון וכו׳ · או ענין אומרו שומר רוח לא יזרע וכו׳ והוא אומר ולא תעשינה ידיהם תושיה · או יר׳ מפר מחשבות הערומים אשר לא תעשינה ידיהם התושיה והוא ענין התורה שלא יאמר עליהם אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כלומר שעשאו וכו׳ באופן כי עמל התורה הוא טוב מאד ולכן אני אל אל״ם אדרוש וכו׳ : **לוכד** חכמים בערמ׳ הם הנסמכים על חכמתם וידיעתם בשמות המלאכים הממונים על שמים וכו׳ והוא אומר ועצת נפתלים נמהרה והוא במה שיבלבל את שמותם וכו׳ · והרד״ק כתב לוכד חכמים בערמם פי׳ השם לוכדם בערמתם כי הנכר ישוב לגזול גדול ויהיו לכודים וכו׳ ע״כד · וזהו נכון למה שביארתי :
יומם

ר׳ אברהם פריצול

כי אדם לעמל · וכבר ידעת איוב כי האדם להיותו נולד חסר בחלקי הנפש והגוף וצריך למוד ותקון ומשך זמן להשלימו לעמל יולד · ר״ל שצריך שיעמול להשיג מבוקשיו הצריכים אליו בכלים הגופיים אשר אתו ובחלקי בחירתו להיותו נוטה אחריהם · כמו שבני רשף שהם ניצוצי וכידודי אש · כי תכף אחרי התהוותם יגביהו עוף ויעופו למעלה עד צאת החלק העפרי מהם · כן יעשה האדם כל ימיו · ולהיות האדם חסר ומוכן אל העמל להשלים הדברים אשר ישתוקק אליהם · אפשר שישיגם לטוב ערכו ואפשר שימנעו ממנו · כי אולי לא ידרוך הדרך הנכון בבחירתו להגיע למבוקשיו · ולכן אין ראוי שתיחסהו אל אלו יתב׳ · כי הוא מהסרון המקבל · ועל צד המוסר והתוכחת לפותים · **בני רשף** · ניצוצות וכידודי אש · **עוף** · מן ויעף אלי : **אולם הני** · אולם אני אם הייתי כמוך נגוע ומעונה בעבור החטאים הייתי דורש אל אל ואליו הייתי משים דברתי ותפלה זכה ולא לצעוק ולקלל יום הלידה וכופר בהשגחה · וה׳ הוא המשגיח ויודע ועושה כל : **עושה גדולות** · והוא העושה גדולות בדברים הטבעיים עד אין חקר בהם · וכן נפלאות למעלה מהטבע עד אין מספר : **הנותן מטר** · כי בודאי הוא המשגיח בפרטים ונותן מטר על פני ארץ להרוותה בעתה להחיות נפש כל חי ולצמח · בהיות כי סדר סדר המציאות העליון מגלגל לגלגל ולהוריד המטר על ידי האמצעים בתנועת גלגל השמש והאידים · וחלילה שיהיה במקרה כי המקרה הוא מעט ממעט ואיננו שומר סדר ואיננו מתמיד · וזה מתמיד וקיים יורה ומלקוש בעתם · ולזה כל הנביאים אורובם בתחלת ספורם נפלאות ה׳ יספרו ענין המטר העקרי למציאות : **לשום שפלים** · וזה עוד מה שתראה מהשגחתו ית׳ אשר בידו הכח לשים השפלים והנרדפים מהרשעי׳ להצילם מהם ולעלותם למרום במעלה · וכן הקודרי׳ והחשוכי׳ בדעות הזמן יושיעם ה׳ וישגבם להשיג ישע והצלחה · או נאמר כי בסבת התכונות נתינת המים שזכר ימשך שיושמו ויבורכו שפלים לעלות למרום בהצלחות התבואות · וקודרים השרים ישגבו ויתחזקו בישע ברכת המים הנזכרים · קודרים חשוכים ועניים : **מפר מחשבות ערומים** · וכן ה׳ הוא המפר מחשבות הרשעים הערומים המערימי׳ לעשות רע ולא יצליחו לעשותו · וכן לא תעשינה ידיהם תושיה · ר״ל תורת חוקם וסדור מחשבתם ברעה אשר בו הם כח המתעסק והחפץ בדבר הנרצה בו · או תושיה הנימוס המפורסם אלו בימים ההם · כי תושיה תורת ה׳ לא היתה הכל המוכיח · ורז״ל אמרו למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם · וכאן נפרש תושיה הדת והחוק והרצון שהאדם רוצה בו ותם בו : **לוכד** חכמים בערמם · וכן ה׳ בהשגחתו הוא לוכד חכמים רשעים בערמתם מתם המערימי׳ להרע לזולתם · על דרך ויפול בשחת יפעל : ועצת נפתלים · ועקשים בעלי העול והחמס סבבה כי להיות עצה נמהרה ונבערה כי לא יוכלו להתבונן ולהמתין ולהעמיק בעצה · ובזה האופן יצ׳לה׳ החלוטים מחזק מהם לקלקל מחשבתם במהירותם על צד מנוע השגחתו כמו שבאר בפסוק הבא :
יומם

הרמ״בן

כי אדם לעמל יולד · ואולם אני אדרוש אל אל · אלה הפסוקים קשורים · יגיד כי האדם יולד להיות לו עמל וכעס בחייו ולא יוכל להנצל ממנו · כי הוא בעצמו ית׳ הביאו עליו כאשר בני רשף הופס בתולדותם להתעופף · אך איננו מיחס רק זה לאל · ואל האלהים אשים ההנהגה הזאת לא אל הכוכב ומזל בלתי לה׳ לבדו · כי במשפט יעשנה על פשעיהם · כי הוא עושה גדולות ונוראות משפיל ומרומם · ומפר מחשבות ערומים · הם המתחכמים בעיניהם לעשות מעשיהם בעצה וחכמה כפי דעתם · והוא מבטל עצתם · כי הוא היודע כי הצרות הבאות עליהם וביטול העצה שלהם לטובתם · והם אינם מבינים הטובה היא אם רעה · והוא לוכד גם החכמים בעלי הכוכבים והמזלות באותה ערמה כאשר חשבו · כילו לבדו היכולת לא למזלות · והוא תקוה לדלים ולאביוני׳ המצפים אליו · ואם כן אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ולא ימאס מוסרו : **דברתי** · הנהגתי · כמו דוברות בים · בתוך הדברו : **ובני רשף** · בני העוף · וכן ולחומי רשף · כתרגו׳ אכילי עוף · ויש לפרש עוד בני רשף ניצוצות הגחלים · מן רשפיה רשפי אש שלהבת יה · ר״ל כי אדם לעמל יולד ולהיות הגחלי׳ מעופפים עליו תמיד · וכן אמר התרגום ארום בר נש לליעות אתיליד וסופוהי היך ניצין דנתרין מן גומריא ומתגבהין היכדין יעוף : **עושה גדולות ואין חקר** · יספר כי האל ידין עמים בפרט ובכלל · כי יתן המטר וימנענו על מעשיהם לרומם ולהשפיל · ועל כן אשים אליו דברתי בהכילו לרב על היחיד · והנה בכל הדברים שבהם תמישו של עולם אין דבר נפסק ויבא לעתים זולתי המטר · כי השמש והירח לא ימושו · והנהגת הגלגל בכל מערכת המשרתים תמידים נלאח והגשם ימנע · ואם יאריך מניעתו ימותו רוב השפלים על כן יבירו ממכורתיה בספר הזה ויזכרוהו פעמי׳ רבות להרבות השגחת האל בשפלים : **לשום שפלים למרום** · הם העניים השפלים : או כל בני העולם · כי בהעדר המטר ימותו כלם : **ולא תעשינ׳** ידיהם תושיה · ולא יעשו דבר רק אין ותהו מעשיהם · כי תושיה נגזר מן יש :
ועצת

אוהב משפט

היה צריך שלא תדאג בניו אולי חטאו וברכו אלהים בלבבם ועל דעתו יש כענין זה תירוץ לקושייתו של איוב ורמז׳ אליהוא כי השם ית׳ היה שם פחדהו ויראתו בלב איוב כדי שיתעורר בתשובה לקבל עבירות שבידו והיה זה בחזיון לילה שהיה מגלה לו העתיד לבא עליו על כן היה מפחד אם יבא הכלו׳ ברוב ענין רע ולא היה נותן לבו לפשפש במעשיו להיותו צדיק בעיניו עד שיגיעוהו יסוריו בגופו · זה הוא דעתי בזה · ומקרא מסייעני מגור׳ רשע היא תבאנו · וכבר הקדמנו זה בעזרת הגוזר והעוזר ית׳ ויתב׳ : לא שלותי יאמר כי בעת שלותו לא היתה שלותו שלמה וכל מה שהיה גוזר ממנו בא עליו על כן היה בוחר מאד שלא היה לעולם יותר ממה שהיה עכ״נו על זה האופן זאת היא כוונתו במענה הזה כמו שהקדמנו : ימ׳ הנין לשון רבים · והסמך במקום שין והה״א במקו׳ א׳ וכמוהו נסה עלינו אור פניך יי׳ · כלומר ידענו שאם נשא משל ודבר אליך להשיב על דבריך תלא׳ ויכבד עליך אלא שעם כל זה לא אוכל להמנע מהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין · וי״מ אותו לשון נסיון ופי׳ כך אם נסה במנסה לדבר אליך ידעני כי תלאה מרוב צערך ואף על פי כן לעצו׳ במלין מי יוכל שלא יענך · רס״י ז״ל והוא הנכון מפני שכתב אחר כך כי עתה תבא אליך ותלא · וכן פי׳ הגאון ז״ל רבינו סעדיה אלא שהוא פי׳ ועצור במלין מי יוכל כאלו אמר עד איוב ועצור במלין מי יוכל ואין זה נכון · ופרס״י ז״ל הוא הנכון אלא שהה״א לא תפול יפה במלת הנסה והיה לו לומר נסה דבר אליך התלאה שה״א התימה בכל מקום אין ראוי להתקיים הדבר אשר בו התמיהה · ובכאן הנסיון מתקיים הוא ולפי זה תקן הפי׳ כן הרמ״בן ז״ל שמלת הנסה הוא מן הנסה אלהים לבא וגו׳ ופי׳ הנסה אלהים אליך דבר שתלאה ממנו ועצור מי יוכל שלא לה כיוצא בזה : כושל שבבני אדם הבא לקרוא תגר היו מליך מקימים אותו והברכים הכורעות באמונתם בעת צרם היית מאמץ אותם בדברים הטובים : הנה יש לך להשיב כי הש״י מוכיח אותך דרך אהב׳ ואלו היסורין הוא מירוק קצת פשעי׳ ואחרית יסוריך תהיה שלוה כי אם תזכור ימות עולם תמצא כי הנקי מן החטא׳ אינו אובד ומי שהוא ישר איננו נכרת ונכחד מן הארץ : נקשר עם שלמעלה ממנו כי נקי וישר אינם אובדים ונכחדים כמו הרשעים החורשים און וגו׳ חרישה וזריעה וקצירה הכל הוא משל לעשיי׳ הרע כאומ׳ חרשתם רשע עולת׳ קצרתם אכלתם פרי כחש · והפך זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד נירו לכם ניר · וענין החרישה היא המחשבה והזריעה היא העשיה · והקצירה היא רעתם שתבא אליהם כן פרש״י ז״ל ואיננו נכון בעיני לפי שכתוב אכלתם פרי כחש אחר עולתם קצרתם · ונראה כי החרישה היא המחשבה והזריעה היא ההשתדלות להוציאה למעשה · והקצירה היא גמר מלאכה והעשיית רעה · והרעה הבאה עליהם הוא מה שבא אחר זה מנשמת אלוה יאבדו והרי״לל יקצרוהו אלא שכך שיעורו חורשי און יקצרו און וזורעי עמל יקצרו עמל · כן פי׳ הרמ״בן ז״ל ואין צורך שהחורש אם אינו זורע אינו קוצר אם כן אינו נקצר אלא עמל הזורע ואון ועמל אחים הם : אריה ושחל וכפיר וליש ולביא ושחץ בפסו׳ לא הדריכוהו בני שחץ הם סמו׳ כפרדים לאי׳ו האריה ורס״י ז״ל פי׳ אריה גדול · שחל בינוני · כפיר קטן : ונראה לי כי כשהוא קטן נקרא גור וכשהוא גדול מעט נקרא כפיר כאמרו ותעל אחד מגוריה כפיר היה וכשהוא גדול נקרא אריה ושחל
הבמות

נִפְתָּלִים נִמְהָרָה: יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ־חֹשֶׁךְ
טו וְכַלַּיְלָה יְמַשְׁשׁוּ בַצָּהֳרָיִם: וַיֹּשַׁע
מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם וּמִיַּד חָזָק אֶבְיוֹן:
וַתְּהִי לַדַּל תִּקְוָה וְעֹלָתָה קָפְצָה פִּיהָ:
הִנֵּה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יוֹכִחֶנּוּ אֱלוֹהַּ
וּמוּסַר שַׁדַּי אַל־תִּמְאָס: כִּי הוּא יַכְאִיב
וְיֶחְבָּשׁ יִמְחַץ וְיָדָו תִּרְפֶּינָה: בְּשֵׁשׁ (וידיו ק')
צָרוֹת יַצִּילֶךָּ וּבְשֶׁבַע לֹא־יִגַּע בְּךָ רָע:
בְּרָעָב פָּדְךָ מִמָּוֶת וּבְמִלְחָמָה מִידֵי
כ חָרֶב: בְּשׁוֹט לָשׁוֹן תֵּחָבֵא וְלֹא־תִירָא
מִשֹּׁד כִּי יָבוֹא: לְשֹׁד וּלְכָפָן תִּשְׂחָק
וּמֵחַיַּת הָאָרֶץ אַל־תִּירָא: כִּי עִם־
אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְרִיתֶךָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
הָשְׁלְמָה־לָךְ: וְיָדַעְתָּ כִּי־שָׁלוֹם
אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא:
וידעת

עוּקְמַנַיָּא אוֹחִית עֲלֵיהוֹן: בִּימָם
יְעָרְעוּן חֲשׁוּךְ וְהֵיךְ לֵילְיָא יְמַשְׁמְשׁוּן
בְּטִיהֲרָא: וּפָרֵק עַמֵּיהּ מִן קְטִילָא
דְפוּמְהוֹן וּמִן יַד מְלִיךְ תַּקִּיף עַמָּא
חֲשִׁיכָא: וַהֲוַת לְמִסְכֵּינָא סַבְרָא
וּנְבִילְתָא דְרַשִׁיעֵי טַפְּזַת פּוּמָהּ: הָא
טוּבֵיהּ דְּאַבְרָהָם גַּבְרָא חֲסִידָא דִּי
כַּסְנִינֵיהּ אֱלָהָא וְאַנְתְּ יִשְׂרָאֵל מַרְדוּתָא
דְשַׁדַּי לָא תַרְחִיק: אֲרוּם הוּא מַיְתֵי
כֵּיבָא וּמָעִיל סַמְתִירָא יִמְחֵי וִידוֹי
מַסְיָין: בְּשִׁית עַקְתִּין יְפַצִּינָךְ
וּבִשְׁבִיעֲתָא לָא יִקְרֵב בָּךְ בִּישׁ:
בְּכַפְנָא דְמִצְרַיִם פְּרַקָךְ מִמּוֹתָא
וּבִקְרָבָא דַעֲמָלֵק מִקְּטוֹל סַיְפָא:
בְּנִיזְקָא דְלִישָׁן דְבִלְעָם תִּטַּמַּר בֵּינֵי
עֲנָנַיָּא וְלָא תִדְחַל מִן חַבָּל מִדְיָנָאֵי כַּד
יֵיתֵי לְחַבָּלָא סִיחוֹן וּלְאוּלְצָן מַדְבְּרָא תְגַחֵךְ וּמִן מַשִּׁירִית עוֹג דִּמְתִיל לְחֵיוַת בְּרָא
אַרְעָא לָא תִדְחַל: אֲרוּם עִם לוּחֵי אַבְנָא דְאִיתְיְהִיבוּ בְּפוּמְבֵּי כְּחַקְלָא קְיָימָךְ
וּכְנַעֲנָאֵי דְמִתִילִין לְחֵיוַת בְּרָא אַשְׁלִימוּ עִמָּךְ: וְתִנְדַּע אֲרוּם שְׁלָם בֵּית אוּלְפָנָךְ
וְתִזַמִּין מְדוֹר בֵּית מַשְׁכְּנָךְ וְלָא תִיזִיק:
ותנדע

בצהרים י"ב וסימ' נמסר במלכים א' סימן י"ח · וויושע ג' חס' וסימ' ויושע יי' את יושבי קעילה · וישע יי' את דוד דשמואל וישע מחרב מפיהם · וחר קוה אל יי' וישע לך · אשרי אנוש ב' דסמי' וסימ' יעשה ואת: יוכיחנו אלוה : ובמלחמה ג' וסי' או רנסה אלהים לבא לקחת לו גוי · ואת בית יהודה ארחם · ברעב פדך ממות ובמלחמה · וא' במלחמה ועבר על כנו מעביר : יבוא ד' מ"ל בסיפ' וסימ' לא תירא משור כי יבוא · כי לפניו חנף יבוא · המיראתך יוכיחך · בכפל רסנו מי יבוא :

נמהרה · כל העצה העשויה במהירות היא סכלות : יומם יפגשו חשך שאין · עצתם מתקיימת ונעשית ואור חכמתם נהפך לחשך · ויושע את הנכשלים מחרב · ומאיזה חרב מפיהם שהיו סבורי' לבולעם ומתאוים להשמידם ומיד חזק תושיע אביון : ועלתה · העולה והרשעה · כמו יחפשו עולות עלילות · קפצה · סגרה · כמו לא תקפוץ · וכשם שהוא מכאובי' של אלו · כך אני אדרוש אין על ייסורין אלו בעוני : הנה אשרי אנוש וגו' בייסורין · והיה לך לקבלם ולא למאסם : בשש צרות · כשיבאו לעולם יצילך · ע"י יסורין שנתייסרת בהם · וגם בשביעית כשתבוא לא יגע בך ועכשיו הוא מונה אותם · בשוט לשון · של שטן תחבא · אלו הן השבע צרות · רעב וחרב לשון ושוד וחית הארץ והם ליסטים · אבני השדה מין אדם הן · וחית היער היא שנקראת גרושה בלע' · וזו היא חית השדה ממש ובלשון משנה תורת כהנים נקראים אדני השדה · השלמה לך · יהיה לה שלום עמך : וידעת

אבן עזרא

נמהרה · נבערה כמו ולבב נמהרים : יומם · ענינו כיומם : ויושע מחרב · אביונים · והטע' מחרב אויבים · מפיהם שאם ירעבו יוכל אויב לצור עליהם והענין הנה המקום כאשר ירצה ליסר בני אדם ימנע הגשם בעתו וכאשר ישובו אליו יענם ויושיעם : תרפינה · בי"וד והטעם כמו א"לף וכמוהו רפינו את בבל ולא נרפתה : בשש צרות · יתכן היות זכר שבע על דרך המקרא ואחרי' ספרו אותם והם ז' במספר : בשוט לשון · כי הלשון הרע הוא כמו שוט ויותר נכון היות לשון אומה כמו לשוטת הגוים ושוט מן שוטטו בחוצות ירושלם כאשר תשוטט לשון בארצך תחבא : כפן · תרגום רעב או הוא מן כפנה שרשיה וטעמו אספה : כי עם אבני השדה · כאילו ברית כרתה עם האבנים שלא תנזק בהן ועשית שלום עם החיות : ופקדת נוך · תמצאנו כאשר עזבת במחשבתך ולא תחטא :
בכלח

נפתלים · הם העקשי' אשר יעמיקו לבקש עקלקלות עד שיגיעו למזיקים' ואמר טעם עומק העצה באלו האנשים יסבב השם שתהיה עצתם כנער' ונמהרה ותהיה כמהרה מענין נמהרי לב והם כפתיים : ויושע מחרב · חסר הפיעל ושב אל הנפלי' והקודרים שזכר ראשונה או יהיה שב אל האביון שזכר בסוף הפסוק וזה יותר נכון ובוונת הפסוק שהשם הושיע האביון מחרב ומיד חזק : מפיה' של הרשעים וממאמרם ר"ל שישימו פיהם ומאמר' כלי להושיע בו האביון כאשר כיונו להרע לו והמשל שהם יאמרו שירדפו אחרי פלוני להרגו וישמע הדבר איש ההוא ויגיד עלתם לאיש ההו' וישמר מלכת בדרך ההוא וינצל או שיהיה במאמר מסכול העצה מה שינצל בו האביון והפשר שנאמר שהרצון בזה שהשם יושיע אביון מחרב ומפיהם ומיד חזק בזה האופן מההשגח' ואינם יושיעם מפיהם על דרך משל שלא יהיו טרף לשיניהם בשישבר שיניה' כמו שנאמר ושני כפירים נתעו וגם כן הנה ישמרו שלא יהיו טרף לשניהם במה שיסבב השם יתברך לאלו האנשי' הרעי' מסכול העצ' : בשוט לשון תחבא ר"ל כאשר תשוטט לשון הרע בארץ אשר היא סבת מריבות חזקות ורעו' שם תחבא ר"ל שלא תזכר : כפן · הוא כשהתבואה ביד שומרי האוצרות ואז תהיה ביוקר לא בסבת חסרון התבוא' ואולם הרעב הוא חסרון תבוא' : ופקדת נוך ולא תחטא · ר"ל בני נוך והם בני ביתו וכאילו אמר שכבר חטא מפני שלא השגיח בבניו באופן הראוי לשומרם מחטא :
כעלות

מ ע ספורנו

הנה אשרי יוכיחנו אלוה שאין זה בגי ספק אלא להכלית טוב ובכן ראה · מוסר שדי אל תמא' · כי הנה נמאס בעיניו להיות כהכשר [illegible] בני ביתך לו בעון הדור ואל תיהם לשוב הלוה רע · כי הוא יכאיב ויחבש · הלא הע"ב בעלתו · יכאיב ויחבש והכל להכלי' טוב ברוש : כי בשש צרות יצ' לך · בכח השגחה פרטית : ופקדת נוך · להדריך בני ביתך בדרך טובה ולא תחטא · כאשר אולי חטאת בזה לשעבר : וידעת

אוהב משפט

השמות הם על שם פעולותיו נקרא שחל מפני שהוא דורס בצפורניו כנזכר מן שחלת שהוא שם דומה לצפורן וכן הוא כאמרם בלשון רז"ל הצרי והצפורן וכן תרגמו אונקלו' טופרא ונקרא הכפיר שחל מפני שבו מושך האדם אליו כדמתרגמינן משיתיהו שחלתיה ותרגם יונתן המולך משחלתיה ונקרא ליש יהיה מלה מקורית משתי מלות כמו' לאיש כמוני בגבור' ולביא על שם לבו כלב הארי' ובני אדם אומרים על מי שהוא בלו לב · ונקרא שחץ כמו שאמרנו בפ' חלק לפי שהוא מתגאה מלשון רז"ל לכסי' שחן היו ורבי' ז"ל פי' כסויים אלו כך שאגת אריה וקול שחל כנסך · ושני כפירים נעקרו כי נתעו פרשו לחיו כי מלינו למ'נדע' בפרס לקח והוא מן מלתעות כפירי' והיר על דרך ודשנו שהוא מן זון השית הדבן כי כתנו עקירת המלתעות · וליש גבור בבהמה היא כלי אובד הולך לריעוד · ובני לביא יתפרדו כי אין להם טרף ומזון והו' רמז לרשעי' חורשי און וזורעי עמל שיאבדו בתקפ' ובגבורת' אשר היו כאריות טורפים וככפיר בעדרי צאן · והגיד אליפז כי הוא ראה כן פעמים רבות כמו שהקדים ואמר כאשר ראיתי חורשי און · ועל צד המדרש מנשמת אלוה יאבדו חוזר לדור המבול ושאגת אריה ובני לביא יתפרדו חוזר לדור הפלגה כי משני דורו' אלו התבאר לאדם כי רעת הרשעים היא לא תמיד ולהכרי' מה שאין כן ברעות הצדיקים והישרים · וי"מ אותו על דרך זה נהסרון בית כמו הנמצא בית יי' והולך לומר כי מנשמת אלוה יאבדו בשאגת אריה וקול שחל · וכל אלה רמז לרעות הבאו' על הרשעים כמה"ש כענין מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי ושן בהמות אשלח בם עם חמת זוחלי עפר : ואחר שהוכיחו על היותו בועט בייסורין וגם אמר לו כי אין יסורי הישרים והנקיי' להכח ולהאביד כיסורי הרשעים וזה הורה כי יש דין הם דרך מוסר התחיל לברר לו כי בודאי ראוי הוא להוכחה כי היה חושב אליפז שלא יבינו איוב שאמרו' כדבריו שיסורי תוכחת הן הנה לא היה ראוי להוכחה כלל כי היה צדיק גמור · ויפה שהיה ראוי לומר כי היה ראוי לתוכחת מפני יצרו
עבירו'

אבן יחייא

ונצלת הנפתלים ההולכים אורחות עקלקלות כדי להרשיע לזולתם · ה' יעשה שיהיה עצה נבערה כי דעתם יסכל שלא ידעו ולא יבינו אפי' הנגלים המבוארים והמפורסמים ויהיו כעורים שאפי' ביום יפגשו כאלו היה עת החשך · וכאלו היה לילה ימששו אפילו בעת הצהרים · באופן שנוה יושע הדלים מחרב של פיהם והוא חרב מלשונם הרע הממית · ויושע האביון ויציל עני מחזק ממנו · מה שלזה תהיה לדל תקוה בה' שיצילהו מגוזלו ויאמר די לצרותי בראותו כי ה' עוזר לו · ואנשי העולה יקפצו פיהם מלדבר תועה נגד האומללים להרע להם בראותם כי יש להם מושיע ורב · מה שלכן ראוי להאמין כי הדברים לא יפלו במקרה ועל פי המערכת רק מהשגחת ה' על העולם ואשרי האנוש אשר אנושה מכתו כאשר יוכיחנו אלוה כי הוא לטובתו ואשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה · ולכן אתה איוב מוסר שדי אל תמאס · יען כי הוא שליט על ההפכי' ואם יכאיב לאנוש על חטאתיו יש לו כח לחבוש מכתו כאשר ישוב החוטא אליו · ואף כי ימחץ שהיא מכה רבה ידיו רב לו לרפאתה · ובשש צרות שיבואו בעולם יצילך ואפי' מהשביעית שהיא כמעט טבעי' · והנה הו' צרות הם אלה ברעב יפדך ממות בתום הכחות בהעדר האכילות מהמזון · ובמלחמה מידי חרב וכאשר תשוטט הלשון מהמלך אשר חמתו מלאכי מות להזיק לרוב עם אשר אתה בכלל בתוכ' תחבא בדרך כם ולא יראו המלאכי מות מהמלך · ולא תירא משוד כי יבוא כללית בעיר מחילות באו עליה · כי תשחק מהשוד והכפן שהוא תרגום הרעב להיות בה' מבטח · ומחית הארץ הייתו חיה רעה אל תירא · כי יהיה כאלו יש לך ברית שלום עם אבני השדה שהם הברד ואבני אלגביש ואש מתלקחת שנופלים מן השמים בשדה והורגים בני האדם · ולך לא יגיע שום נזק מהם · וכאלו חית השדה השלמ' לך ועשת' שלום וריעות עמך · וקנצי למילין תדע בודאי כי שלום יהי' באהליך ולך ולכל אשר אתך והוא האושר מחוזי כאשר תפקוד אנשי נוך בכל יום כדי להיישירם אל עשיית הטוב ולהבדילם מעשיית הרע · וכאשר לא תחטא בשום דבר · וידעת

תורת חסד יראת שדי

יומם ונומר יר' והאנשים אשר יתרככו וישענו בעמלם כדי לתת לביתם טרף ומזון הנה לאלה יהיה זה כן כי יזונו והוא הזמן שבו יבא חדש לפעלו הנה הם יפגשו וימששו חשך וכליל ימששו כצהרים ויהיו עניים בני ביתם ולא יהיה להם מה לאכול וכשישענו על ה' ויושע מחרב מפיהם והיא רעת הרעב כי היא יותר רעה מן החרב . כאומרו טובים היו חללי חרב מחללי רעב באופן כי בעלם ובראשונה יקרא אל הצלת הרעב הושעת חרב מפיהם וכו' ועם זה יושיע אל האביון והוא אב הבנים הנז' מיד החזק והוא מי שאוכל תוך מצאתים בר ולא ימזון : או יר' ויושע מחרב שחרבות בשפתותיו והוא רמז למדברים תועה כנגד ה' אשר בזה יתלכדו בני עוני ברוב הפעמים :
ותהי לדל תקוה ונומר יר' וכענין כשיונך יש לדל תקוה כי ידע כי כל מה שהוא מצטער עם דלותו הוא למוכה לו ועולתה והיא כת המדברים על ה' מה שאין כן האמת וכו' קפצה פיה ואשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר ה' אל תמאס במה שבא ליסר לאחרים ולהוכיחם בהביא עליך את מוסריו ותוכחותיו כי מי שאמ' די לעולמו יאמר די לצרותיך והוא או'מלת שדי : **כי הוא** יכאיב ויחבש יר' ועם מה שיכאיב בו בעצמו יחבש · או יר' לומר כי אם לא יכאיב בתחלה לא יחבש וידמה בזה אל הרופא אשר בבאו לרפאת את הנגע יגלה אותה מכל וכל ויוציא ממנה דם הרבה וכו' והוא אומר ימחץ וידיו תרפינה והוא מובן מעצמו : **בשש** צרות יצילך הנה הארבע' הן הנזכרות והן אם ענין אומרו ותפול שבא וכו' ואם ענין נפילת האש וכו' ואם ענין הכשדים ואם הענין הרוח הגדולה וכו' והה' הוא ענין השחין והו' הוא ענין היותו כפתה לעצת אשתו ותבקש המות בידיו והז' היא היותו ח"ו נותן תפלה לאלהי"ם כלומר למדת הדין וכו' עוד נוסף על זה כי ברעב פדך ממות כו' ובמלחמה וכו' בשוט וכו' באופן כי תנצל משבע צרות אחרות תמורת השבעה צרות שבאו עליך וכו' : **וידעת** כי שלום אהלך בעולם הנשמות ופקדת נוך בעולם הזה ולא יהיה לך כאשר יהיה לאויל המשרים אשר קללתיו וכו' כמו שאמרתי ואקוב נוהו פתאם וכפי דרכי זה יר' באומר ולא תחטא ע"ד אומר והייתי אני ובני שלמה חטאים ואמר כי לאויל המשריש יקוב את נוהו יען היותו משריש ועושה תלמידים שכמותו ואתה השלם וידעת כי רב זרעך והם בניך ממש וצאצאיך והם תלמידיך הנחשבים כאלו הם יוצאי מעיך ממש יהיו כעשב הארץ כי ברכה ה' חפץ ובהיותך באופן הלזה הטוב תבא בכלח אלי קבר וכו' :
הנה

הרמב"ן

ונצלת נפתלים · מחשבות המתחכמים בערמתם לוכדו' בני אדם בנפתוליהם · אשר נפתלו עמהם ועצתם נמהרה ונהרסת : ויושע מחרב מפיהם · יחסר וי"ו · כמו ראובן שמעון · ויושע אביון מחרב ידם ומסכיהם : ומיד חזק · אומחרב מפיהם מחרב לשונם : ומוסר שדי אל תמאס · יודיע אליו כי אם באה עליו צרה והוא צדיק מוסר אלהים הוא שיוכיח אותו ובסוף יוציאנו : בשש צרות יצילך · בעבור היות שבע סוף החשבון נהגו בו הכתובים · כמו ובשבעה דרכים · כי שבע יפול צדיק וקם · ורבים כן · ואמר בשש צרות להוסיף ובשבע : לא תחטא · לא יקרך שום ענש בשום ענין הוה · כמו אם יקרך שום עון :
תבא

ר' אברהם פריצול

יומם יפגשו חשך · אתה יבאר את אשר יעשה ה' אל הרשעים המערימים ולעצת הנפתלים הנזכרים · כי במקום שיהיה ראוי להתבונן ולברר מה לעשו' בעצת מחשבתם באופן שתהיה ברורה כיום שהוא ברור · הם יפגשו חשך ומחשבה נבערה ונסתרה · וכן כמו בלילה ימששו בעסקיהם · מה שהיתה ראויה להיות ברורה כצהרים · כי ה' יסכל עצתם ומחשבתם כדי להציל עני מחזק ממנו · ועל דרך זה אמר דוד ע"ה סכל נא עצת אחיתופל ה' · יפגשו חשך · יקרם ויגעו בחשך תמורת יום ובמקום צהרים ימששו בלילה · והוא משל להפוך מחשבות הרשעים : ויושע מחרב · אמר ויושע ה' השפלים מחרב רצון הרשעים והדבור היוצא מפיהם לעשות רע · או מכיהם וגם מלשונם הרע · וכן הוא מושיע האביון מיד חזק ממנו : ותהי לדל תקוה · ועם ההשגחה הזאת תהיה לדל תקוה להנצל מיד הרשעים על כרחם שלא בטובתם · ועולתה ר"ל אנשי העול והחמס יקפצו ויסגרו פיהם ויסתוקו מרוב יגונם שלא הסיגור לכנס אשר יזמו לעשות · והדבר הזה גלו בעיני השכל והחקירה כי נראה תמיד הרשעים ועושי גדולה המשתדלים בכל עוז להרע לזולת · וכבר ינצלו מהם רבים ורבים שלא יפלו במכמורות רשעים בגזרת רצונם שלא יתנם בכפם אויביהם · ועולתה כמו עולתה בתנועת הוי"ו · קפצה סגרה · מן לא תקפוץ ידך : הנה אשרי אנוש · ואם כן הוא באמות ההשגחה הפרטית אשרי אנוש אשר ה' יוכיחנו בעונותיו ולא ישחיתהו לגמרי להעבירו מהמצילות לתת לו הסארות עוד · לכן אתה איוב מוסר שדי אל תמאס · כי כאשר לא תמאס מוסרו ישוב אפו וינחמך · אבל הרשעים הקיימים בתקפם יניחם ה' עד בא עתם וישחיתם בלי תקומה : כי הוא יכאיב ויחבש · כי כן דרך ה' במדותיו הטובים ליסר ולהכאיב לפעמים הצדיקים בממונם ואחר יחבש חסרונם וירפאם · וכן ימחץ ויסברם בחליים בגופם וידיו תרפינה · כאמרו ית' מחצתי ואני ארפא : יכאיב · מן כאב : יחבש · הוא קשירת המכה · לא חבשה · תרפינה · מעניין רפואה : בשש צרות יצילך · ואם ככה תעשה לקבל יסוריו היום באהבה תדע כי להבא יצילך מכל מיני הפורעניו' הקורות והנופלות באישי האדם · ואמר מספר שש ושבע כמנהג יפוי לשוננו בספורים רבים שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו · שבע כחטאתיכם · שבע יפול צדיק וקם · והטעם כי זה המספר הוא שלם אצל ההנדסה · ועוד כי לפי הנראה נזכרו הנה מספר שבע צרות בפסוקים הבאים : ברעב פדך ממות · ואם יקרה רעב יפדה אותך שלא תמות בו · וכן יצילך מחרב מלחמה : פדך · עבר במקום עתיד : בשוט לשון · וכן כאשר ימשך ויתפשט וישוטט הלשון הרע מפי בעלי הרכילות להרע לאנשים אתה תחבא · ר"ל שתהיה נחבא ונסתר ממנו שלא תהיה נזכר ולא תלכד בו ולא יזיקך · או בשו"ט לשון מכה מהכאת לשון הרע מן שוט לסוס · וכן גוזל ושוד שודד כי יעבור לא תירא כי לא יגע בך · בשו"ט · מן שטו העם · ר"ל בהמשך או לשון מכה מן שוט לסוס · שוד · מן משוד שודד · הבא לבוז בו : לשו' ולכפן תשחק · והוסיף ואמר כי לשוד שודד ובזה הרעב תשחק כי תנצל ממנו וגם מחית הארץ המשולחת להזיק לאנשים אל תירא · כפן · תרגום רעב · כפנא · והוא היוקר שהסוחרים מיקרים התבואות · והרעב האמתי בלאפס בר : כי עם אבני · וכל כך תהיה מושגח מאתו ית' כי אפי' על דר המשל כאלו כרת ברי' עם אבני השדה שלא תגוף באבן רגליך · וחית השדה המזיקה לאחרי' עשתה שלום אתך · וזה באור הלייעל מה שאמ' למעלה ומחית הארץ אל תירא לפי שעשתה שלום אתך :
השלמה

וִֽידַעְתָּ כִּי־רַב זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֶיךָ כְּעֵשֶׂב כה
הָאָרֶץ׃ תָּבוֹא בְכֶלַח אֱלֵי־קָבֶר כַּעֲלוֹת
גָּדִישׁ בְּעִתּוֹ׃ הִנֵּה־זֹאת חֲקַרְנוּהָ כֶּן־
הִיא שְׁמָעֶנָּה וְאַתָּה דַע־לָךְ׃
ויען

וְתִנְדַּע אֲרוּם סַגִּיעִין בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ ה' בלש'
הֵיךְ עִסְבָּא דְחַקְלָא׃ תֵּיעוּל ל' ד'
בִּשְׁלֵימוּת שְׁנַיָּיךְ בְּכוּבָא לִקְבוּרְתָּא ו
הֵיךְ מִיסַּק גְּדִישָׁא בְּעִידָנֵיהּ׃ הָא ו
דָא פַּשְׁפַּשְׁנָה יָתַהּ הַכְדֵּין הִיא
קַבִּילְתָּא וְאַנְתְּ דַּע לָךְ׃ ואתיב

כעשב הארץ ה' וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה :

רשי

וידעת כי שלום אוהלך ואז בכל מקום תהיה בטוח · כי שלום אוהלך ופקדת נוך ולא תחטא · כמו אל השערה ולא תחטיא · וזו היא השביעית שמכינו למעלה · תבא בכלח אלי קבר · שתכלה מן הדבר · בכלח · אין סמך במקרא להבין מליצתו · ולפי ענין המליצה יפתר וילמד תענינו שהוא לשון גמר וביטול התבואה כזו · שביטלה כל לורכה · ורבותינו ז"ל פירשו בכ"לח בגימטריא ששים שנה · כעלות גדיש כאשר נסתלק הגדיש מן הקרקע בעתו : מענה ·

אבן עזרא

בכלח · אין לו חבר כי אם שני בספר הזה וטעמו שימו' במלאת מספר ימיו והיא הזקנה : כעלות גדיש כהכרה וכמוהו אל תעלני בחצי ימי : ויען

רלבג

כעלות גדיש מעניין כרית' וכמוהו אל תעלני בחצי ימי : ביאור דברי המענה השיב אליפז ואמר ידענו שאם נסה תשא ודבר אליך להשיב על דבריך יכבד עליך אך שעם כל זה לא תוכל להמנע מלהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין ועל דבריך אלה או יהיה הרצון בזה הנה כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ומי יוכל לעצור במלין להוכיחך על תכונתך זאת · הנה במה שקדם היות מיסר רבים כאשר שמעת מהם דברים כאלו והודיעם אשר היו רפוא באמונת השם היית מחזק והאיש הכושל היו מקימים מיליך והברכיי' הכורעו' היית מאמץ והיית אומר לו שמה שהגיענו מהרע הוא על צד העונש למרי קדם ר"ל שכל מי שהיה נבוך באמונת השם ית' בעבור מה שהגיעהו מהעונש היית מחזק אותו עד שיאמינו כלם כי על כל מעשה גמול ומשפט להיות בזה תקון המדינה ותקון הצלחת האדם וזה שההמון אם לא ייראו מהעונש לא ימנעו מעשיית הרעות כאשר יביאם טבע' כהשתוקק אליהם · והנה עתה כאשר תבוא אליך הרעה נלאית לסבלה וכאשר נגע עדיך היית נבהל · הנה זה תמה שיוכיח שיראתך השם לא היה אנה לבטחונך שישמור לך קנייניך ותקותך בשישמור לך אלו הקניינים היתה סבת תמימות דרכיך לא טוב האמונה כי לפי מה שאני רואה מדבריך עתה אינך מאמין שיהי' בכאן גמול ועונש · והחל אליפז בסתור דבריו מהמיחם ואמר זכור נא מי הוא נקי ואבד ואיפה תמצא שנכחדו ישרים כמו שראיתי זה מהאנשים המשתדלים בכל עוז בעשיית העול והחמס שיאבדו ויכלו מרוח אף השם ואולם הנקיים והישרים ואם היה שיגיעם קצת רעות אינם מכלות ומאבדות אותם לגמרי כמו העניין ברעות הרשעים וזה לאות שאלו הרעות אינם נופלות במקרה כמו שאתה מניח ר"ל שאם היה העניין כן לא היה בזה הבדל בין הישרים והרשעים ואולם היו רעות הישרים יותר חלשות למיעוט עונותיהם לא שיהיו להם רעות בזולת מרי כמו שהיה מניח איוב · הנה הכפירים הרשעים אשר השוקתם לטרוף טרף כמו החיות הרעות נמלאו שנתעו שיניהם עד ש בלר מהם אשר יזמו לעשות ותראה אותם אובדים מבלי מליהם הטרף ובניהם יתפרדו הנה והנה ישוטטו לבקש די טרפם וזה דבר נמצא בלי ספק בחוש כי הרבה מה שתמצא מהאנשי' הרשעים אשר כל השתדלותם להזיק לאחרים שברוב העתים לא ימלאו ותמנע מחשבת' הרעה וזה ממה שיורה שהשגחת השם ית' הוא באישי האדם · ואמר אליפז הנה באמת אופן השגחתו יגונב ויעלם ממני אלא שכבר לקחה אזני שמץ מנהו מעט ההשגה אשר תעמידנו על היות השגחתו בשפלים · וזה בשעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים קראני פחד ורעדה ורוב עצמי הפחיד והמראה אשר אראה בחלום מהדברים העתידים לבא עלי אשר סבת הודעתם הוא השם יתברך וזה שמה שהגיד לי המראה ההיא היה ענין רוחני · יעבור על פני השמר שערת בשרי מדי כי הוא מרוב החרדה כי כבר יוחדו החלומות הצודקים משאר החלומות שכבר יקרה מהם החרדה והפעמות הרוח כמו שנזכר בספר החוש והמוחש ויעיד על זה מה שנזכר מחלום פרעה וחלומו נבוכד נאצר והנה יורה על היותו רוחני שהוא יעמוד לפני ולא אכי' מראהו אך תמונה לנגד עיני אשר יראה אותה לי הכח הדמיוני ותשמע דבריו הכשלים כאילו הם מורכבים מהקול והדמות וזה שהשכל יקבלם רוחניים בזולת קול והמדמה מראה אותם כאילו הם דברים קוליים באותיות וקול · ואחר כן החל אליפז בטענה שלישית ואמר איך אפשר שתאמין שיהיה השם ית' פועל המין האנושי וממציאו ומנהיגו והוא בלתי משגיח בו עד שכבר ימצא לדיק ורע לו רשע וטוב לו · האם אפשר באדם שיהיה לדיק יותר מהשם ית' האם יהיה האדם טהור יותר מפועלו אלא כמו אלו הענייני' יהיו מיוחסים אל העול באדם ר"ל אם ינהיג מדינה אחת ולא ינהיגה ביושר ואיך אפשר שלוייר בשם ית' עם היותו בתכלית השלימות מה שהוא חסרון ועול בחוק האדם · הן בעבדיו לא יאמין והם השכלי' הנפרדים לא יתן אמתות וקיום בעצמותם אבל מה שלהם מן האמתות והקיום הוא מזולתם והוא השם ית' · ולא ישים במלאכיו אורה מעצמותם וזה כי אין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגים מלד עצמותם אבל מלד מה שספע למציאותם מהסיבה הראשונה והוא השם ית' ולזה הוא מבואר שאלו הנמצאי' והם השלימים מאד ביחס אל האדם הנה הם חסרים מאד ביחס אל השם ית' כי אין יחס בין מי שמציאותו מעצמותו והשגתו מעצמותו וקיומו ובין מי שהיה לו מציאותו וקיומו והשגתו מזולתו · והם באלו עם פביעתם ושלמותם ונצחותם ימצא חסרון אבל השם ית' הנה אין ספק שהאדם חסר מאד ביחס אל השם ית' כי הוא שוכן בבתי חומר ר"ל בזה העולם השפל ובעפר יסודו ר"ל שקיום צורתו הוא בחומר שלה כי הוא נושא לצורתו ולפי צורתו היא היולאנית ואל זה גם כן איפשר שיכוין במה שאמר שוכני בתי חומר ר"ל שנשמותיהם היולאניות עם החסרון הנמצא להם בעצמותם יחויב עוד בהם שיהיו נפסדים ואין זה ההפסד ג"כ מוגבל בהם שם עד שיהיו בטוחים ממנו עת מה אבל ידכאום מקרים ויפסידום קודם שישיגם הכליון והפסד' הטבעי' · מבקר לערב ישיגם המות במעט סבה מבלי משים לב לפנות אל השלימות האנושי יאבדו אבידה מוחלטת ולא יהיה להם השארות כלל · הלא האדם יאם לו קצת שלמות והוא ההכנה השכלית אשר לו בה יתרון והשארות הנה יקרה לו ברוב שיסור יתרונו אשר בו וימות ולא בחכמ' לפי שבהגעת השלימות לו מהקושי' העצום לקושיות בעצמו ולרבוי המונעי' · אם חשבת להיות במדרג' השכלית והמלאכים להיותך בעל שכל ראה מה מאד רחקה מדרגתך מהם עד שאם תקרא אליהם לא תמצא מי שיענך · ואל מי מקדושי' תפנה שיענך הלא היותר שפל מהם לא יענך לרוחק מדרגתך מרכו ואם הענין כן ביותר שפל מהם ראה מה מאד רחקה מדרגתך ממדרג' השם ית' ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יתכן שייוחס לשם ית' עם שלמותו מה שהוא חסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית מהחסרון ביחס אל השם יתברך · והוסיף אליפז להתיר ספק מה בענין הרעות אשר נראה באדם בזולת מרי קדם ואמר שהם אינם רעות יהיה ראוי שידאג האדם עליהם ויחסם אל האולת והפתיות ועל זה אמר הנה לאויל יהרג כעס כי הוא ידאג תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר הוא סבת העדר בואם לפי שלא דרך בהגעתם בסבות הראויות והיה מבואר שכמו זה האיש כועס תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר כוון אליהם ויחשוב שכבר ענשו השם ית' אלא שהוא מבואר שכמו זה לא יקרה רע כמו שלא יקרה רע אם לא תגא ספינה מהספירה בקרקע כי לא תעש' הספינה בכמו זה הפעל והאיש הפותה אשר יפותה לבו לכל ההצלחות המדומות תמיתהו קנאתו כי עינו לא תשבע וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא מכירך לזה שהוא ישתדל לרוב קנאתו להגיע אל מבוקשיו במהירות וידרוך מפני זה בהגעת' בסבות בלתי נאותו' כמו הענין באויל אם יקרה באויל שיהיה משרים ומצליח בקצת העניינים הנה כאשר ראיתי זה בא אידו פתאו' וקללתי נויהו למיעוט השארות קניינו אשר כוון אליה' כי לא יגיע לכמו האיש הזה שום תכלית אם לא במקרה ומה שהוא במקרה הוא מעט כמו שהתבאר במקומו · הנה בניו הנמשכים אחריו ירחקו מישע וידכאו בשער לעיני כל העם ואין מציל לפי שכמו זה האיש לא ישתדל ג"כ בקנין ההוגבי' כמו שלא ישתדל בשאר הסבות המביאות מה שמתשוקק אליו אלא כבר יגיע מהרוע לאויל ולבניו האוחזים דרכו עד שיהי' אולם לאיש קצה הגזל שיהיו מהאיש הרעב ויאכל קצירו ולאשר יקח קצירו מבין הקוצים לרוע הצלחתו ויקוה האיש הפריץ ללקחו ממנו וזה תכלית הרוע ר"ל שיהיו השפלים שבאנשים גוברי' עליהם · הנה לא יצא מעפר און ועמל ר"ל שאין הארץ סבת רוע הסדור הנופל בטובות איש האדם ורעתם אשר הוא און ועמל כמו שהיה חושב איוב וזה שכוונתו היה כי למרחק אלו העניינים אשר בארץ במדרגה מהשם ית' הוא מחוייב שיהיה בלתי משגיח בהם כאמרו מה אנוש כי תגדלנו וגו' האף על זה פקחת עיניך וגו' · אבל הרעות הנופלות בכאן בזולת מרי קדם אין ראוי בהם שיקראו רעות לפי שהם מיוחסות אל סכלות המקבל כמו שזכר באויל ופותה וזה שהאדם יולד לעמל ולהשתדל בקניינים אשר יצטרכו אליו כי לא נתנו לו שלמיותיו בפועל אבל נתנו לו הכלים אשר אפשר שבהם יגיע אל מה שיצטרך אליו כמו שכידודי האש יולד להתנועע תכף התהוות' ולהגביה עוף מה שהתמידו נמצאים עד שיסור החלק האשי מהם ויפול האפר : ובהיות

מ"ע ספורנו

וידעת כי רב זרעך בני' ותלמיד' : תבא בכלח · שבע ימים שהשגת בהם הספק : כעלות גדי' בעתו · שאם ישנה עוד יהיה בלתי מועל' ועם איזה קלקול : הנה זאת · שאמרתי : חקרנוה · ומצאתי כן היא בלי ספק · אתה שלא חקרת עדין : שמענה · ממני : ואתה דע לך · תחקור ותדע אחרי כן איוב

אוהב משפט

עבירו' שבידו ואליפז לא היה יודע דבר זה בבירור כי עכשיו לא ר"ל שעלילו בדברי' לא היה יודע בהן על כן תלה ענין זה במד' נבואיי · ואמר ואלי דבר יגונב וי"מ יגונב נעלם ואינו נכון בעיני שהיה לו לומר ממני דבר יגונב אבל פירושו דרך משל כמי שלוקח דבר בהסתר ובגנבה · ואמר שאלי באה ידיעה בנבואה דר' גנבה והסת' בהגומו' על משכ' ולא לקחה אזני מזאת ההודעה רק מעט כמו שיבאר מה הוא זה שלקחה אזני מזה : שמץ · מע' כמו ומה שמץ דבר : בשעיפי' בהרהורי' שהייתי מהרהר ביום באתי לידי חזיונות לילה שאין מראין לאדם אלא מתוך הרהורי לבו שנא' ורעיונך על משכבך סליקו : בנפול תרדמ' על אנשים · חזקה שבאות' שעה הוא מתחז' הכח המדמ' להתבטל שא' הכחות המטרידות אותו מפעולתו ולהשקעת בני אדם המטרידו' אותם בתרדמתם קראני פחד ורעדה בעת המראה הזה כדרך הנב' חות המבהילו' כמ"ש בדניאל ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית : וכמו שכתוב באברה' והנה אימה גדול' נופל' עליו · ורוב חלומו' הצודקי' הם בא' בפיעמה והראיה חלומות פרעה ונבוכדנצר וכן כתבו הפילוסופים : ורוב עצמותי הפחיד' כלומר כלם כי רוב בלשון הכתוב אינו כמו רוב בלשון חז"ל שאמרו רובו ככלו אלא פירושו רוב רבוי כלומר כלם ויש הם רבים : ירוח · וגו' הגאון רבינו סעדיה ז"ל גם כן פי' בלשון ערבי קשער והגאון רבינו האיי' ז"ל פי' כי הוא מלשון מסמרו' יאמר כי השערות יעמדו כמסמרות נטועים מרב פחדו · ורוח בזה הפסוק הוא משמש זכר ונקבה במלות יחלף והסמר כי הסמר הוא יוצא ואפשר שהוא בוד' ותסמר יאזר לשער' בשרי וזה יות' נכון בעיני : יעמוד וגו' זה ה"ו' היה עומ' לפני בהלו' ולא הייתי מכיר מראהו כי לא הגיעה מדרג' אליפז בנבואה כיחזקאל ושאר הנביאים שהיו מכירים מראה המלאך המדבר בהם אם היה מראהו כמראה אש או מראה נוגה או מראה הקשת הנבל היה שומע קול דממה דקה · כמו שאמרו באליהו ואח' הם קול דממה דקה והוא דרך נבואה קטנה · וי"א היה ענין זאת המרא' כן להיו' ענין בנבואה ל' יך לשני כחות כח שכלי וכח המדמה להכנס אלד המדמה היה דולה תמונת מה לנגד עיניו

תורת חסד

יראת שדי

הנה זאת ונוסף יר' הנה זאת שאמרתי לך היא הסבה ליסוריך וחקרנוה אני ושתתופותי וכן היא ושמענה ואתה דע לך עניינים רבים מזה שאמרתי לך הנה · ואפשר לומר כי באומ' ברעך פדך ממות כיון לומר הענין בגלגו שאמרו רז"ל דהוה כפנא ומותנא ואמרו ניבעי רחמי אכפנא ומותנא מתילא פסיק וכו' · וה"ר יוסף קמחי ז"ל כתב ולא תעשינה ידיהם תושיה שום ישות ותועלת מחשבותם כמו שאמרו התבואה והפירות ואמרו מתי יעבור החדש ונשבירה שבר · יומם יפגשו חשך הטעם שיפלו ממועצותיהם · ויושע מחרב מפיהם כלומר יושעו מאותו חרב היוצא מפיהם שהיו מיראים את האביונים ואומרי' מתי יעבור החדש ונשבירה שבר ועולתה קפצה פיה כי ברדת הגשם תתמלא כוחם · הנה ונוסף הטעם כי ה' יוכיח בני האדם בהעצר שמים ובשובם אליו יושעו וכו' עכ"ד · ובאומר ואתה דע לך כתב ואתה דע לך לפשפש במעשיך וכו' והוא ככון לכונתו במה שכתבתי שירצה לומר ואתה דע לך מזה עניינים רבים וכו' · הכלל העולה מדברי אליפז התימני במענה זה כי הוא מאמת כי בדרך נסיון לתועלת הרואים נהיה עדינו זה וגם אם הוא אמת כדברי איוב שמוה שפחד לקח וכו' הנה גם לזה אין להתפעל באומרו שהלואי לא היה נולד כדי שלא לדבר בפיו שום דבר כי אין ספק כי בפיו דבר הרבה דברים טובים והוכיח רבים וכו' באופן כי לטובה בא אל הע"הז :

אבן יחייא

וידעת כי רוב זרעך באיכות · וצאצאיך כעשב הארץ בכמות והוא האושר מכני · ותבוא בכלח ובשיבה טובה אלי קבר ולא תמות במיתה כרתיי באופן שהמיתה והכרת הנפש והגוף יהיה בתתיקות לקלות הפירוק חיבור כאשר הוא קל כריתת הגדיש בעתו · מה שכריתתו שלא בעתו הוא דבר קשה וכן מות הבחורי' היא קשה לרוב דבקות הנפש עם הגוף · ואולי כי כלח הוא כמו כלה כי אותיות אה"עח מתחלפות · והוא עת הזקנה אשר הכליה היא טבעית והוא אושר החיי · באופן שב' אושרים האדם שהם בני חיי ומזוני יהיו לך בשלימות · הנה וגו' הם סוף דברי אליפז לאיוב הנה זאת אשר אמרנו עד כה במענה הלזו · בדרך החקירה השגנו אותה היות האמת כן ולכן קח עצתי במענה ואתה בעיונך דעהו : ויען

ר' אברהם פריצול

השלמה · מענין שלום · עבר מבנין הפעל לנקבה : וידעת כי שלום אהלך · ועוד תדע לך כי שלום רב יהיה באהלך שהמוסר המריבה מגרי ביתך ואתה תפקוד ותראו בני ביתך ונוך להדריכם בדרכי היושר ולא תחטא ולא תמנע בסוף לך לעבודת האל · ואחרי אשר תדריך ותפקוד נוך אל הטוב גם אתה השמר לך פן תחטא : וידעת כי רב זרעך · וידעת כי אם מתו בניך שהיו ראויים למיתה בעד חטאתם כי אולי לא היו מוזהרים ממך בדרכי היושר והמושכלות · רק מה שנראה שהיו מרבים בשמחות ובאכילה ושתייה ומתו בעונם · הדע לך כי עוד אתה מוכן להיות רב זרעך בבנים · וצאצאיך מבני בניך יהיו כעשב הארץ כאשר תדריכם ותורם לעבודת ה' : תבא בכלח · ואתה תאריך בימים ותבא בזקנה אל הקבר · כעלות · כמו שקוצרים הגדיש בעתו אחר גמר בשולו : בכלח · בזקנה : כעלות · לשון כריתה ותתוך · מן אל תעלני בחצי ימי · יעלה הכורת : הנה זאת חקרנוה · ובאמת כי כל זאת ההכחה בהנחתי חקרנוה בחקירה אמתית כי כן היא · לכן שמע אותה ותבין עליה ואתה דע לך האמת הזה ותבחר בו : **והעקר** העולה מן המענה הזה אשר השיב אליפז לאיוב יהיה בארבעה דרושים · ראשונה שאליפז היה מאמין בהשגחה פרטית וכל מה שיפול על כל אנשי האדם מן הרעות יגיעו עליהם במשפט כל לד העונש · ואף על פי הצדיקים · שאין צדיק בארץ אשר לא יחטא · ומה שיחשוב האדם בהגעת הרעה עליו ושהם יהיו בזולת מרי הנה יפלו מצד האולת והפתאו' · כמאמ' הכתוב אולת אדם תסלף דרכו · אף כי אלו אינם רעות בסוף לד כאשר יחטא האדם בבחירתם כמו שבאר הר"ם במורה · ומה שהביא אליפז ראיה בדבריו אלה הוא מה שביאר שמעולם לא ראה צדיק נכחד לגמרי ואיפה ישרים נכחדו · כי בהשארם יורה על ההשגחה הפרטית המעמידם · כאמרו זכור נא מי הוא נקי אבד וכו' · אבל הרשעים יהיו נשחתי' לגמרי ובניהם · ובדור אחר ימח שמם · ולכן לא היה ראוי לאיוב לבחור המות אחרי היותו עודנו חי ביד ה' היכול האמתי להטיבו אם יל"ק במעשיו · שנית · מה שהביא אליפז טענות רבות בדבריו אלה על אמתות ההשגחה הפרטית · במה שראה בשעפים ובחזיונות לילה דברים נבואיים נמשכים מאת אדון כל הארץ · ובהיותו מוכן לנבואה זו ראוי שיבין מענין ההשגחה שעור רב יותר מחבריו ·
כאשר

הרמ"בן

תבא בכלח אלי קבר · מלה מורכבת כאומר תבא לקבר בכאלו לח · ר"ל תמות בזוקן כמו כמת בבחרות · מן ולא נס לחה : הנה זאת חקרנוה כן היא · כי הצדיקים מצליחים והרשעים אובדין · ויש רשע מצליח אבל סופו אבד הוא וזרעו · ויש צדיק נוכח במוסר אלהים וסופו שלוה ושלום : ויען

וכהיות הענין כן ראוי שהאדם יוכל לעתק בשלמיותיו אשר ירצה הגעת' אליו הנה אם לא ירדוף בהגעתם בסבות הראויות אין זה עונש אם לא יגיעו וזה מבואר בנפשו · ולהיות הענין כן הנה התחיל אליפז המאמר שהרעות הבאות על איוב היו על צד המוסר והתוכחת למרי קדם ולזה אמר אליו אם הייתי במקומך הייתי דורש אל האל ומתפלל אליו שירחם עלי כי הוא משגיח בזה העולם השפל השגחה נפלאה ויורה על זה הגדולות והנפלאות אשר הוא עושה ומכללם נתינת המטר בסדר וביושר אשר בו חיי כל נמצא וזה שהמטר על הרוב יהיה במקומות הנגלים מהארץ מאדים יביאו אליהם רוחות ממקומו' אחרים זולתם ומה שזה דרכו הוא מיוחס אל הקרי והזדמן ומה שיוחס אל הקרי והזדמן הוא ראוי שיהיה נמנע ונמצאנו כי המטר יורד בדרך שישלימו בו הצמחים הנה זאת ראיה חזקה שבעבור משגיח בזה כאן נתינת המטר זולת הטבע ולזה המנה בכל הנביאים והחכמים כשהם יספרו נפלאות השם שהם יספרו מתנה נתינת המטר ועוד יראה בכאן מה שיתחזק שהשם ית' משגיח באישי האדם וזה

ו

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב לוּ שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעְשִׂי וְהַיָּתִי בְּמֹאזְנַיִם יִשְׂאוּ־יָחַד׃ ג כִּי־עַתָּה מֵחוֹל יַמִּים יִכְבָּד עַל־כֵּן דְּבָרַי לָעוּ׃

כי

וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ מָאִים מִתְקַל יִתְקַל רוּגְזִי וְאִתְרְגוּשְׁתִּי בְּמַסְחַאתָא יִטְּלוּן כַּחֲדָא׃ אֲרוּם כְּדוּן יַתִּיר מֵחָלָא דִימָּא אִתְיַקַּר בְּגִין כֵּן מִילֵי אִשְׁתַּלְהִיָן׃

ארום

ל"ס · למ"י ל' · כתי' ש"ן · בליש' · ל'

כעשיד' כתיב שי"ן בליש' ואינן מן מלין דכתיב שי"ן וקרי' סמ"ך וסימ' נמסר בהושע סי' ב':

והותי ק'

רשי

מענה איוב הוותי שברי : ישאו יחד עם משקל שכנגדם · ואפי' הם חול ימים יכבד ממנו · לעו מגומגמין · כאדם שאין בו כח להוציא דבר מפיו כתקונו · וכן ושתו ולעו · שכן דרך שיכיר לגמגם בדבריו : חצתם

אבן עזרא

ויען איוב · לו שקול ישקל · הותי · מן הוה על הוה : לעו · כמו ושתו ולעו כלומר נסתרו כאילו נבלעו ויש אומרי' שהוא תרגם מן לחיי והוא רחוק : ביעותי

שהרשעים אשר ישתדלו בעשיית הרעות אל האנשים השפלים והחלושים יושע מהם אשר יזמו לעשות עם היותם בעלי כח וחכמים להרע וזה שהש"י יסבב לשום הנכשי' השפלים הנרדפים למרום ההצלחה ולהשגיב ישע הנפשים המדוכים והאבלים והוא יופר עצת הרשעים החכמים להרע אשר ישתדלו להרע להם ולא תעשינה ידיהם מה שחשבו לעשותו · החכמים היה לוכד בערמם ר"ל שרוב ערמם יגיד הש"י כלי למניע מהם אשר יזמו לעשות והמשל שכאשר ידעו באיש שילך בחוץ ויבקשו לרדוף אחריו לקחת אשר לו ישפטו לאיזה צד הלך ויעתיקו בו ויאמרו שהוא יותר ראוי שיהא נכחי לזה הצד לסבות מה יזכרום ורוב העתקתם בזה תסבב שישפטו שהוא הלך בצד אשר לא הלך בו וירדפוהו שם ולא ימצאוהו · ועצת הרשעים הנפתלים המעמיקים דרכי' עקלקלו' ומעמיקים בהם לכל הצדדים האפשריים כדי שיגיעו למבוקשם להשיג עפייה הנה יהיו ישיבה הסם כמהרה ותסרה והיה סבה שלא ישפטו הדבר אשר ירצוהו כפי מה שרחיו בעניינים הברורים · ביום ובצהרים ילכו בחשך ר"ל שאפילו בעניינים המבוררים נפסם בתחלת המחשבה הסכל עליהם · ובזה האופן יושיע הש"י הדלים והנקודים מחרב הרשעים שלא יושקו מפיהם וממאמרם של אלו הרשעים ר"ל ספיהם ודבריהם אשר הם שמה עליהם בזה שם הש"י כלי להושיע השפלים והקודרי' ובזה האופן יושיע הש"י האביון מיד חזק ממנו עד שכבר תהיה לדל תקוה שלא יעזבהו הש"י ביד הרשעים והנכי עולה קפצי פיהם להתעטרם על אשר לא הגיע התכלית אשר כיונו אליו וזאת הטענה שזכר בכאן מבוארת ונגלית מן החוש וזה שהנחנו נמצא מרשעים רבים מכוונים להרע ומשתדלים בו ולהם הכלים אשר בהם אפשר שיזיקו לרבי' ויהיה עם זה הזיק המגיע מהם מעט הנה זה ממה שיורה כי שם גבוה שומר ובהיות הענין כן אין לך להתרעם מהש"י אם הוכיחך וייסר אותך על עונותיך כי מאושר הוא מי שיוכיחהו הש"י וזה שהטובים יוכיחם כדי שיחזרו למוטב ואולם הרעים ימיתם בהתמלאת סאתם ולזה ראוי לך שלא תמאס מוסר הש"י כי הוא כשייסר הטובים ירפאם ויחבש' אחר הכאתו ותמחצו אותם · אם תשוב ותכ[illegible] שרם בוא הצרות בעולם ילך מהם וזכר שם ושבע להיותם מספרים שלימים עם שכבר זכר מהצרות כמו זה המספר והם הרעב והמלחמה ולשון הרע והשוד וכפן וחיות הארץ ואבני השדה · ברעב יפדך הש"י שלא תמות מצד חסרון האוכל ובמלחמה ינילך שלא תהרג כאשר תשוטט הלשון להרע לאנשים בלשון הרע לא תזכר שם וכאשר יבא השודד לשלול שלל ולבוז בז לא תירא כי לא יגע בך רע · לשוד ולכפן תשחק ותשחק שלא תנזק בהם ולא תירא מן החיות הרעות שיטרפוך ולא מאבני השדה שתנגוף בהם רגליך כי אתה כאלו כרת ברית עם אבני השדה וכאלו השלמה לך חית השדה · וידעת כי שלום אהלך וידעת כי בביתך יהיה שלום ופקדת אנשי ביתך ותכים שילכו בדרך השם ולא תחטא וזה אמר לו אליפז להעיר שהוא אולי חטא כאשר לא השגיח בתקון אנשי ביתו כדי שיהיו יראי' מהש"י ואע"פ שלא חטא במעשיו בעצמו ולזה נענשו בניו ונענשו באבדן שאר קניינים ולזה אמר אם היית עושה ככה תדע באמת כי היה רב זרעך ובניך יהיו רבים כעשב הארץ וגם אתה לא תמות בלא עתך אם התנהגת בזה המנהג אבל תבא בזקנה המופלגת אל קבר כמו שיגרת הגדיש בעתו · הנה זהו מה שחקרנוהו והוא האמת בעצמו שמע אותו ודע לך האמת והתנהג בו : והכלל העולה מן הדברים · הוא שאליפז היה מאמין שהרעות הבאות לאישי האד' הם מגיעות להם מהש"י על צד העונש על מה שחטאו והיה מתיר זה הספק במה שגרה מהגעת הרעות בזולת מרי כאשר שכבר יהיו בכאן רעות מצד האולת והפתיות ואלו אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וקיים דעתו תחלה מהחוש ואמר שהנחנו לא נמצא האבדן וההכחד בישרי' ובנקיי' כמו שימצא ברשעי' וזה ממה שיורה שסבת המצא רע ברשעים הוא היותם רשעי' וזה המנס יהיה על צד העונש ואמנ' הנקיי' והישרי' כשיחטאו חטאים מה יוכיחם הש"י וייסרם אך לא יאבדו ולא יכחדו וזה ג"כ קלת טענה על איוב על בחרו המות יותר מן הייסורין שהיה נייסר בהם והטענה השנית היא לקוחה מההודע' אשר תקרה בחלום אשר תורה על השגחתו ית' באישי האדם וזאת טענה חלושה כאשר לא יאמר בזה יותר מזה השיעור כי אע"פ שנודה בזאת ההודעה לא יחוייב מזה שיהיה הש"י משגיח באישי האדם על הצד שיאמין אליפז וזה מבואר למי שעיין בספר החוש והמוחש וכבר שיער אליפז בחולשת זאת הטענה ולזה אמר אלי דבר יגונב וגו' ואולם אליהו הרחיב המאמר בזאת הטענה ואמת מזכה ענין ההשגחה במה שאין ספק בו · והטענה השלישית היא לקוחה משלימות הש"י וחסרון האד' ואמנם סדורה כן הנה האד' לשלימות הכמלא בו לא יעלו' עליו ממה שיכהיגהו ולא יעשה למונהגי' מאתו עול וזה כי האדון השלם לא יעלו' עליו מהפעולות הנעשות במדינתו ולא יעשה להם עול ר"ל למונהגי' מאתו הנה יחוייב מזה שיהיה מה שהוא יותר אמתי בשלימות יותר אמתי בהתרחק מן העול והעלם ממה שיכהיגנו להיות היותר שלם יותר מתרחק יותר מן החסרון ואולם מה שירחה מן הרעות אשר לא יוקד' להם מרי הם בסבת האולה והפתיות והם אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וכן היה אפשר שיגיעו לזאת הסבה טובות לרעים אלא שזה לא יתקיים כי אם זמן מועט כאשר הכי ראיתי אויל משריש וגומר והנה זאת הטענה היא לקוחה מצד הפחות והיתר · והטענה הרביעית מה שיראה מהוויית המטר בסדור שישלמו בו הצמחים והמנע מהרשעים החכמי' להרע מחשבת' הרעה להרע בשפלי' החלושי' על הרוב ואופן סדור המאמר בזה הוא על זה התואר אם היה הש"י בלתי משגיח בזה העולם השפל היה התהוות המטר במקום מהמקומות הנגלים מהארץ מעט ולא יתכן שישלימו בו הצמחים על הרוב לפי שרוב מה שיתהוה מזה הוא מתייחס אל הקרי והזדמן אם לא היה בכאן פועל אחד בגשמים זולת הטבע לפי שהוא על הרוב מהעננים יביאום הרוחות במקום אשר ירד שם עוד בנה שכבר יגלוהו במטר הצמחים על הרוב ויחוייב מזה שהש"י משגיח בזה העולם השפל וככרו זה האופן בעינו יסודר ההיקש השני אם היה הש"י בלתי משגיח באישי האדם היתה מחשבת הרשעים החכמים יוצאת אל הפועל על הרוב לפי שהם ישתדלו בהוצאתה אל הפועל בסבות היותר נאותות כמו הענין בשאר המלאכות אשר יעשה האדם במחשבה והשתדלו' שהשתכלו' יגיע בהם על הרוב עוד כשנה אבל אנחנו נמצא שמחשבת הרשעים החכמים לא תצא אל הפועל אם לא על המעט ויחוייב מזה שהש"י משגיח באישי האדם הנה בזו הטענות ייחס אליפז הרעה הבאה אל איוב למרי קדם ממנו ומבניו על האופן שביארנו ונתן עצה אליו שישוב אל יי' וירחמהו : ביאור מלות המענה · ויען איוב ויאמר · לעו · נסתמו ·

חצי

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר וגו' אין לחשוב כי אשר אדבר תועה ולענה ולענ' הוא חמס ושוד להיות הרע מעט וזה שלכן בהיותו קל השכל הי' ראוי לסובלו ולבלתי דבר קשות בתכלי' הריבוי כאשר עשיתי · כי זה אינו כן שאלו שקול ישקל כעשי על הרעה שחלה עלי · יחד עם הותי והכל והשכל הזה במאזנים ישאו יחד בשוה ולא יכבד הכף האחת על האחרת · כי להיות שהכאב שים לי עתה מחול ימים יכבד על כן דברי לעו ונבשתי מה שאם הכאב היה קל השכל הייתי עושה כדבריך ומקבל היסורין מאהבה · ואמנם לא כן הוא רק חזק מאד כמנע השכל וכאלו חצי שדי הם תמיד תקועים עומדי בגופי · וקרא

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב לו שקול וגומר מצאתי כתוב יר' הלואי ששקול ישקל עם שאני מוציא מפי בדברי הרע הלזה שבא עלי והוא ע"ד אומר טוב כעס משחוק כי ברוע פנים ייטב לב וכו' וכמו כן יוסף בכף שניה הותי והוא ענין הרע אשר הגיע אלי ישאו יחד ר"ל שיהיו שקולים כאחת אך עתה מחול ימים יכבד כף המאזנים אשר בתוכה ישימו הותי ולכן לא די שלא אוכל להתוכח כדי לבא מצד הויכוח למצוא לי שום תנוחה אלא שדברי בעצמם לעו ונסתמו ואינם שוים לכלום וזהו כי יען כי חצי שדי עמדי אשר עדין חמתם שותה רוחי ועוד יבאו עלי בעתי אלוה והן מענין ישעיהו וישימוני מוכן לקבל ולסבול עוד צרות אחרות וענין זה הוא כמו' צרות לבבי הרחיבו וכו' ע"כ · וכפי מה שביארתי למעלה בכונת אליפז יר' באומר לו שקול ישקל כעשי לומר הנה אתה אליפז אמרת אלי כי כעס שבא לי רע מן הדבור כמו כן בא לי טוב רב ממנו והוא שיסרתי רבים עם מוצא שפתי לכן אומר לך כי אילו היה זה שוה לזה היו דבריך כנים ונכוחים וז"א לו שקול ישקל כעשי כלומר מי יתן והיה כי שקול ישקל מה שהייתי מתכעס על העושים שלא כרצונו ית' והיה ענין זה מושם בכף שניה היה מושם ענין הותי והוא ענין הרע שבא) עלי אשר עליו אני אומר כי בסבת דברי שאמרתי אולי חטאו בני וכו' בא עלי וכו' והיו המאזנים שקולות והייתי מתנחם באופן זה וכו' אך אמנה הנה עתה מחול ימים יכבד הכף אשר בה הוא הותי כי מה שיסרתי רבים לא היה ענינו כל כך נאיכות טוב כאשר הוא ענייני בהותי לענין הרוע ולכן אני אומר בפה מלא כי לשטן פתחתי פי באומרי אולי חטאו בני וכו' והוא אומר על כן דברי לעו כלומר דברי הם אשר הרעו לי וכו' · כי

הרמ'בן

ויען איוב ויאמר · לו שקול ישקל כעשי · ענין המענה הזה כי ישיב איוב על טענת אליפז אשר אמר לו מוסר האל אל תמאס · כי הוא יכאיב ויחבש · יאמר אם האל הוא מייסר אותי מה כחי כי איחל עד שיעבור המוסר הזה · כי רב צערו מהיותו דרך נסיון · וכנגד הטענות האחרו' אשר אמר אליפז · כי הוא רואה הרשעים נכרתים · והצדיקים נמלטים מכל רעה ומזה יודע כי הכל במשפט ואין מיתה בלא חטא · ואין ייסורין בלא עון · יטעון דרך תלונה · הנה כי באה לו עלי ארץ וכי ימיו קלו מני ארג · והאדם והיו אפס ותהו · ואין זכיותי מציל אותו מן המות וזאת תשובה על הצדיקים · כי על כל פנים יש צדיק אובד בצדקו · ועל הרשעים אמר כי כאשר בדקו של צדיק לא יצילנו כן אם חטא לא היה ראוי במשפט היושר לקבל ייסורין יותר · כי מעיקר בריאתו להבל דמה · הוא שאמר מאסתי לא לעולם אחיה חדל ממני כי הבל ימי · ויחזור זה הענין בשאר המעניי' עוד · כמו שאמ' אדם ילוד אשה וגו' · עד שעה מעליו ויחדל עד ירצה כשכיר יומו :

ויטעון

ר' אברהם פריצול

כאשר באר מזה אליהו ג"כ במענהו · והראיה הזאת חלושה מעט לפי דברי הטבעיים שיחשוב ויאמרו כי החלומות והחזיונות יהיו בטבע מן הכח המדמה לסבות טבעיות כאשר ביררנו במקומו' הספר · וכן אליפז עצמו הרגיש בחלשתה · ואמ' כי הדבר הזה כמו דבר יגונב ונסתר ולא הרגיש בו רק מעט מזער לא כביר · שלישית מה שהוסיף אליפז ליסר את איוב במחשבתו הכוזבת ושאין ראוי שייחס לה' עול · וזה לגודל שלמותו בלי שעור · כי מי שהוא שלם בתכלית השלמו' לא ייוחס מאתו עול · ועל זה אמר עושה גדולות עד אין חקר · אבל מה שיחשוב בהגיע הרעות בזולת מרי לדעתו הם בסבת הבחירה האנושית החסרה ואולת האדם אשר אינם רעות מאתו ית' כמו שבארנו · ומזה הצד אפשר שיגיע הרע לטובים אבל לא יתקיים והטובה לרשע וגם זה לא יתקיים · כאמרו אני ראיתי אויל משריש וכו' · והנה הצדיק המעונה מן העניינים מבלי בחירתו ואולתו יתבאר עניינו במקומו שהוא בעד חטאיו ואח"כ ישיבהו השם על טובתו אם בעולם הזה או להבא · הרביעית · מה שהזכיר עוד אליפז בהראות ההשגחה על הפרטיים מענין המטר לפי שהמטר לדעתו חרד בחכמת אלהים בסדור קדוש נאזי ולא במקרה כי המקרה הוא על המעט ואנחנו נראה כי בירידת המטר תבטל עצת הרשעים המעמיקים לבלוע הצדיקים · ואף כי המטר לפי הטבעיים ענין טבעי הוא מ"מ על פי מסדר ומניע הוא כי לא היה נמשך ממנו הסדר והתועלת אם לא היה השם משגיחו בירידתו בעתו יורה ומלקוש להרוו' הראוי ובהפך אל הבלתי ראוי · באמרו חלקה אחת תמטר וכו' ואחרת לא תמטר · והכל במשפט וברצון מסודר מאתו · כאמרו פלגי מים לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו · ועל כל אלה שורה על ההשגחה הפרטיית שכח הרשעים כלם אינה יוצאה לפועל כי אם על המעט כי ה' מפר' מחשבות ערומים ולוכד אותם בערמם שלא יצליחו במחשבותם ומשכל עצתם · מה שלא יחייבהו המנהג · כי הרשע היושב על כסא ההצלחות דרכו הוא שיצליח ויגבר על הצדיק' רק שה' יציל עני מחזק ממנו כמו שבארנו לעיל בזה המענה · עד כאן תכלית כוונת המענה : ויען איוב ויאמר · לו שקול ישקל · בכאן טען איוב מה והשיב לדעת אליפז אשר הניח שהיסורין לישרי' ולצדיקים הוא מעט ולא כליון חרוץ · כמו שאמר מי הוא נקי אבד · אבל לרשעים לגודל חטאתם מנשמת אלוה יאבדו · ואמר לו שקול ישקל כעסי מהבזיון והקלון

מ'ע כפירוש

איוב ב לו שקול ישקל כעשי · והיתי במאזנים · [illegible] ואני הוא דמיוני [illegible] הכלי · מכל מקום יש ישקל במאזנים עם הכעס רפוי לי על דבריך : יש [illegible] לא יכבד משקל הרע ממשקל הכעס הנזכר : כי עתה מחול ים שיכבד על כן דברי לעו · כי המנס הכי יהיה עתה כבד עלי על כן דברי לעו היו עם דבור מוהר ונבהל מתוך צערי ואתה גוער על זה מאד שכל כיון שאין אדם נתפס על צערו : כי

אוהב משפט

ושומע קול בתיי רוחות והמנס מצד העכיוי לא היה מכיר מראהו ושם דממה : האנוש וגו' כבר הקדמנו זה בפרקים הק' ומו' והכלון בהוי נקשר במענה כי זה הוא מאמר המברך שראה בחגום ואמר כי הרכים וגו' כלומר מה זה הברך איוב צועק וקורא הגבר כאלו מכהוגיו וייסוריו באו עליו בלא עון · והש"י עושה זה היאפשר לומר כי רגוש מאלוה יצדק רם מעושהו יטהר גבר · פי' ז"ל הן בעבדיו שהם הצדיקים לא יאמין שלא יחטיאו ויסלק' מן העולם קודם זמנם והוא דרך דרש והגאון רבינו סעדיה ז"ל כי' תהלה מענין הולל כמו בהלו נרו ויהשב מהפסוק מלא יאמין רגון ראוי נהיותו נמלכין ישים תהלה · ולא נזכר הוא עומד במקום שני כמו ויהי מהיו יספר ובמני הכירוש יהיה הנה יהיה שני פרשים [illegible] הללריף על פי פשוטו כמו נמנס' כמו מלבון כסכר יש [illegible] שאין כ' תומר הם הסדי' מאד כנגד שלימותו של השי' כ"ש שכל בני האדם שהם בעלי החומר מורכב וזהו שוכני בתי חומר שהגופו' הם בתים לנשמו' ור"שי ז"ל פי' קברו' והיינו נכון : אשר בעפר יסודם · כלומר כי עפר אתה וגו' לו אמר כנכי [illegible] היסוד ה"ל גובר בהם : ידכאים [illegible] הבתים מדכאים [illegible] או מן השמים ידכאום או המלאכי' הנזכרי' לעיל כי מלאכי מות ידכאו האנשים : לפני עש · כלומר שהם מתים כל כך כאם עד שהכ [illegible] ונדכאים ונמוכים [illegible] הרמה האוכלת אותם במותם · ועש פי' תולעה וי"מ עש כלוי והכסף כלומר שרב בני אדם הם מתים קודם זמנם והפסד' העיני · ואינו נכון מענין הכסו' · וי"מ ידכאום הגזרה קוד' ש מותו ויכלם עש · והגאון רבינו סעדיה ז"ל פי' עש מענין [illegible] כסיל וכימה [illegible] עם כמו לפני [illegible] לגילם [illegible] פרש [illegible] יאבדו · ופי' הראשון הוא יותר נכון לרש"י מבקר וגו' זהו כמו בבקר יציץ [illegible] לערב

ד כִּי חִצֵּי שַׁדַּי עִמָּדִי אֲשֶׁר חֲמָתָם שֹׁתָה רוּחִי בִּעוּתֵי אֱלוֹהַּ יַעַרְכוּנִי: ה הֲיִנְהַק־פֶּרֶא עֲלֵי־דֶשֶׁא אִם יִגְעֶה־שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ: הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי־מֶלַח אִם־יֶשׁ־טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת: מֵאֲנָה לִנְגּוֹעַ נַפְשִׁי הֵמָּה כִּדְוֵי לַחְמִי: מִי־יִתֵּן תָּבוֹא שֶׁאֱלָתִי וְתִקְוָתִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ: וְיֹאֵל אֱלוֹהַּ וִידַכְּאֵנִי יַתֵּר יָדוֹ וִיבַצְּעֵנִי: וּתְהִי־עוֹד נֶחָמָתִי וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא יַחְמוֹל כִּי־לֹא כִחַדְתִּי אִמְרֵי קָדוֹשׁ: מַה־כֹּחִי כִּי־אֲיַחֵל וּמַה־קִּצִּי כִּי־

אאריך

אֲרוּם גִּירֵי שַׁדַּי בַּהֲדֵי דִּי אֵירְסֵהוֹן שָׁתְיַת רוּחִי בִּיעוּתָא דְּמִן קֳדָם אֱלָהָא יְסַדְּרוּ לְקִבְלִי: הַאִיפְשַׁר דִּמְבָרִים מְרוֹדָא עֲלוֹי דִּיתְאָה הֵיךְ יְגַעַח תּוֹרָא עַל אַסְתַּסְתֵּיהּ: הַאִיפְשַׁר דְּמִתְאֲכִיל תַּבְשִׁילָא מִדְּלֵית מִלְחָא אִין אִית טַעַם בְּחֶלְבּוֹן בֵּיעֲתָא וְחַלְמוֹנָא: כְּמָה דְלָא מִתְאֲכִיל מִידֵי בִּשֵּׁשׁ בְּלָא מִלְחָא הֵכְדֵין לֵית טַעֲמָא בְּרִירָא בְּמָרֵי לַחְמָא: סְרִיבַת לְמִקְרַב נַפְשִׁי הִינוּן מַחְשְׁבֵי הֵיךְ דְּוָותָא לִסְעוּדָתִי: סְרִיבַת לְמִקְרַב נַפְשִׁי הִינוּן עֲבִידִין יָתִי אִיסְתְּנִיס וַהֲוַת מִיסְתַּיְיָא לִסְעוּדָתִי: מָן יְהִיב וְתֵיתֵי שְׁאֶלְתִּי וְסַבְרִי יִתֵּן אֱלָהָא: וְשָׁרֵי אֱלָהָא לְמִמְסְכַן יָתִי יַתִּיר יְדֵיהּ וִיעַתִּיר יָתִי: וּתְהֵי דָא תַּנְחוּמוּתִי וְאֶבּוּעַ בִּרְתִיחָא וְלָא יְחוּס עַל רַשִׁיעָא אֲרוּם לָא כַּסִּיתִי מִלֵּי קַדִּישָׁא: מָה חֵילִי אֲרוּם אוֹרִיךְ וּמָה סוֹפִי אֲרוּם נגדנא

יערכוני ל' והוא חד מן מלין דמשמשין נ"י בסוף תיבותא וסימ' נמסר כמסרא רבתא במערכת אות הנו"ן
בס ד: פרא ו' וסימ' נמסר בסדר לך לך:

רש"י

חמתם · ארס שלהם · דרך פרסיים לתת ארס של נחש בחיציהם · הינהק פרא וגו' · כלומר וכי לחנם אני צועק והלא בהמה שוטה אינה נוהקת בזמן שיש לה דשא · וכן שור לא יגעה אלא אם כן אין לו בליל · תבואה · בפרא נוהג לשון נהק · ובשור לשון געייה: היאכל תפל · דבר שהוא מבלי מלח וצריך להמליחו ולא נמלח קרוי תפל · בלשון משנה · אם יש טעם בריר הבא מחמת החלמות · שאוכל דבר חזק שמרבה ריר ורוק כגון שום · כלו' וכי סבורים אתם שיהו מתקבלות תשובות שאין בהם ממש · ריר כמו ויורד רירו על זקנו · חלמות כמו יחלמו בניהם לשון חוזק · ויש פותרי' לשון חלום ואין נראה בעיני מפני דגשות הלמ"ד: מאנה לנגוע נפשי · כלומר הרבה יש לי לצעוק כי דברים שהית' נפשי ממאנת וקצה לנגוע בהן לשון נגיעה · המה כדוי לחמי המה לי עתה נכונים לנושש בהם כמדו' שלחמי נתון בהם · כדוי לשון ויכרות את מדויהם · כ"ש מפי ר' משלם רופא · ע"א כמפו' שמשננו בהן את התבשיל ומאכל זב מהם · דוי לשון דוה · זבה לחמי · כל מאכל קרוי לחם · כמו עבד לחם רב וכמו נשחית' עץ בלחמו · ותירגם יונתן שמא דמותא במיכליה · נ"א המה כמכתי מאכלי כלומר גם לבי להסתכל בהם ברימה כאשר אני מסתכל במאכלי · ולשון משנה הוא ומסגו כי דוו · במסכת שבת: ויואל וירצה · וידכאני לשון מיתה · יתר ידו · יגדל ידו במכתו כמו הנה יד ה' הויה · ויבצעני ויכלני כמו בצע אמרתו · וידין תבלענה: ותהי זאת נחמתי · ותהי עוד זאת לי לנחמה · ואסלדה בחילה ולא אחמל ואבקש מינו סליחה שלא יחמול מלבצעני · ואני הייתי מוכח לו דמיון כמקרא · וזולתי בלשון משנה היא לשון ירא ודואג שהיד סולדת בהן מלכוות ברותחין · כלומר אתחולל בדאגה ובחילה בקצה זו: כי לא כחדתי · ולא חסרתי אמריו מלקיים מה שהוטל לסבול: כי אייחל · כי אמתין עד יום רפואה או עד יום מית' · איחל כמו ויחל עוד נח' ומה חשוב קיצי וחזק כי איחל כי אוכל להאריך קיצי לסבול נפשי · הוא יצר תאות אדם בכמ' מקומו' · כמו אם יש את נפשכם: האם

רלבג

חצי שדי · חצים חזקים על דרך כקול שדי והיה שדי בצריך: חמתם · ארסם על דרך חמת תנינים יינם: ביעותי אלוה · ביעותי' חזקי' על דרך רוח אלהי' כהררי אל: בלילו · ר"ל תבואתו שאוכל ממנה: ריר חלמות · הוא ריר הבצי' מהחלמוני · והחייני רצה בזה שאין טעם בריר הביצה ואול' בריר החולה יש בו טעם לפי הליח' הגוברת עליו או יהי' ברי חלמו' ריר נלובן הביצ' שהי' כלה חלמון תחלה ואחר יברור הטבע ממנה החלק היותר דק והוא החלבון והנה הריר ההוא לא ימצא בו טעם · כדוי לחמי כמו חליי בשרי · ויבצעני ענין השלמה וכלו ובצעו בו ויכלני או יהיה זה מענין כרית' והענין אח' · ואסלד' בחילה ר"ל אע"פ שהיה מתחמם ונכוה בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם ית': אם

אבן עזרא

ביעותי אלוה · כמו לחרדת אלהים: יערכוני · כלו' יערכו עמי מלחמה: הינהק · אין לו חבר בלשון מקרא וידמה ללשון קדר: בלילו · מן ויבל לחמורי' בליל חמיץ והטעם כי היושב בהשקט לא ישאג ולא ידאג וכמו כן אתם יאמר איוב לחבריו ועוד שתדברו דברים שאין בהם ממש וזה טעם היאכל תפל מבלי מלח: חלמות · בדברי רבותינו חלמון מבפנים ויש אומרים שהוא ריר כמח גם הוא בלשון הקדש: מאנה לנגוע נפשי · החבורות שמאנה נפשי לנגוע בהם קודם היות המה חליי גופי ויש אומר לנגוע כמו לחלום וכמוהו ויגעו את יהושע והטעם כי נפשי מאנה שאחלם ואמות: המה · ישוב על החליי: וידכאני · לגמרי: יתר ידו · כמו הנה יד ה' הויה: ויבצעני · ויכלני כמו כי יבצע ה': ואסלדה · כמו בילה שלודה והוא משל לחוזק הכאב והתמה שלא יחמול ואני לא כחדתי דבריו ואין לי עזר מנפשי ואני ראיתי רב האיי ז"ל שפירש ואסלד לשון הגבה': לחם

מ"ע ספורנו

כי חצי שדי עמדי · יסורים כנגד הטבע שהם חצי עם סם המו' אשר חמתם סם המות שלהם: שותה רוחי · ואין מרגיש בזה זולתי: בעותי אלוה · הרע פתאום: יערכוני · לקבל היסורים כאיש נלה': הינהק פרא · וגם שאין אתם מרגישים ביסורי' שלי היה ראוי שתשערו בגלל ברב שאגותי · כי אמנ' הטבע לא ירב' צעקתה שלא מחוץ רב צער של רעב או חולי וזולת' כמו שיעור הנסיון שלא יצעק הפרא שהוא חמור הבר ולא השור שהוא ביתיי בהיות להם מזון: היאכל תפל · ותוכנו לשער גודל חליי כי אמנם התפל וריר חלמון ביצה לא יאכל' האיש הבריא להפר' טעמים באופן כי הוכן הדברים שמאנה לנגוע נפשי · בבריאותי עתה המה כדוי לחמי · הם אצלי כמא' מיני המאכלי' המצערים אותי: מי יתן תבא שאלתי · ועם כל אלה הן לו יתן שאלתי הא' הטוב: ותקותי יתן אלוה · אך שיתן לי תקות רפואה כאשר אמרת כי הוא יכאיב ויחבש: ויואל אלקי וידכאני יתר ידו · ושאלתי היא שיוסי' רעה על רעתי אך שיתר ידו אחרי כן: ויבצעני · וישלימני ויסיבני לאיתני: ותהי עוד · התקוה הנז': נחמתי · מצער היסורין: ואסלדה · ואבזה ואפחיד את החוטאים · בחילה ולא יחמול · ואומר שישמרו מחטוא פן יענשו' האל ית' בחיל כיולדה לא אי'רעים בלי חמלה: כי לא כחדתי אמרי קדו' · כי אמנם בבריאותי לא נמנעתי מלהוכיח את החוטאים בהודיעם אמרי קדוש ית' אשר בתורת בני: מה כחי כי איחל · אבל בזה אמין מן החולי איך תהיה תקות תרופה כי אמנם תקות הבריאות היה כשנקוה שיגבר על החמר החוטא וימשך זה ההתגברות עד שיכלה החומר הנז' · אמנם אני: מה כחי · הלא היא אלום: ומה קצי · שגם שיגבר התגברות מה איך אקוה שימשך זה עד תום החולי:

אבן יחייא

וקרא חצי שדי האש הנולד באויר מן האיד הקטורי שירד בקיץ בעת המטר עם ברק ורעמי' אשר יעבור נכרך ולא יתיכהו לדקותו ויתיך הקשה עד שכאלו עוברו בצרור הכסף · וה זיכו אותו והצרור כשאר תאים בלי מום · אשר חמתם מהחצים שותה רוחי ותקיפו · יחד עם ביעותי האלוה שיערם אותי אותם החצים והם הקולות והברקים והרעמים · וענין כנד אשר יראו ערוכים בטרם יפול האש · והיא משל לרוב מקרי צרתי הרעים אשר ינגעוהו ויכלו כחו לגודלם אולי כי יהי' יערכוני כמו יערכוני · ואין לחשוב כי תלונותי הם רבים מצרותי כי נמה אתאונן בלי סבה והיה פחות מהבהמה · כי הינהק ויתרע' פרא כשיהיה לפניו דשא לאכול · ואם יגעה השור כשיהיה על בלילו ר"ל מאכלו הבלול ומעורב מכמה מיני' שונים · וכן אנכי לא אצעק ואגע' בלי סבה רק מרוב צרה ויגיעה ואמרותי הוא כי אבדתי חוש הטעם לגמרי ואתאו לדברים הרעים המאוסים להפסד מזגי · ואם יאכל איזה דבר ממני הוא כנעדר הטעם אצלי כתפל מבלי מלח · וטענו בטעם הריר מחלמון הביצ' אם ימצא טעם מה בו אשר הוא ג"כ תפל ובמאום אכילתו הוא · והדברים הרעים אשר מאנה לנגוע נפשי בהיותי בריא לרוב מאיסותם המה עתה לחמי כאשר הבאתי' הם לחמי כי מאכלי הם הנאכי' והדברים הגיעשי אשר אהבם לרוע מזגי · ולכן טוב ממני הנפל וטוב לי מות מחיים ומי יתן שתבוא שאלתי ותקותי שלי כדי להקל המכאוב יתן האלוה והוא כי יואיל וירצה לדכאני יותר ויתר ידו ומכתו עלי ויבצעני ויכלני וזאת תהיה נחמתי כי במיתה הייתי נח מכל אלה הצרות · אשר אסרף בחיל ומכאו' אשר יש לי תמי' ולא יחמול אפי' רגע אחד מלהכאיבני הצרה אשר לי · עם כי לא כחדתי אמרי קדוש אשר על החטא ההוא אוכל לשער שבא הכתב הלז ואתנחם כאשר אמרת אליפז שאדרוש אל אל ואשרי אנוש יוכיחנו אלוה כי הוא יכאיב ויחבש · ומה כחי כי איחל שה' יחבוש מכתי ומה קצי כי אאמין שאראה בנפשי כי זקנתי ושבתי והגיע קץ ימי הטבעי' ואיך אקוה עוד חיים ארוכים ותחבושת למכתי ולהחליף תמורת כל הכחך ואשר אבדתי מכחי' ועבוד' רבה · אם

תורת חסד יראת שדי

כי חצי שדי עמדי וכו' כי אני מי שאמר לעולמו די הן עמדי והוא ית' אינני אומר להן די אשר חמתם שותה רוחי תמיד והוא ע"ד אז"ל אלמלא נגדו לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחי לצלמא וכו' ומי היה היכול לעמוד בנסיון כזה ומעולם לא בא אברהם אע"ה לכלל זה ומה היא ג"כ תשובתך לאמר אלי כי כוונתו ית' היא לנסיון וכו' אשר על כן אמרת הנסה דבר אליך תלאה כי מי לא ילאה ביסורין כאלה ואין ספק אלא שבעותי אלוה יערכוני והיא מדת דינו ית' והכל בא אלי לפי שפתחתי פי לשטן: הינהק פרא עלי דשא וכו' אין ספק כי לא ינהק הפרא עלי דשא ולא יגעה השור על בלילו וגם אני אילו ידעתי כאמנם כי לנסות אותי בא האלי"ם החרשתי כי זהו הדשא והבליל שלי והייתי סובל הכל גם כי חצי שדי עמדי וכו' אך אמנם היאכל תפל מבלי מלח וכו' כי אם ה' אמר לכם תכי לא היה מביא עלי הנסיון באופן הלזה כי חצי שדי ונוסף אשר על כן מאנה לנגוע נפשי בנגעים כאלה כי המה כדוי לחמי ומי יתן שיעלה תבא שאלתי או שתקותי יתן אלוה בכול' מכווני והיא שיואל אלוה וידכאני יתר ידו ויבצעני ותהי בזה עוד נחמתי יותר ויותר ממה שהיה אילו היה נותן לי אז דבר זה והלואי שאסלדה בחיל' לא יחמול רק שהייתי מת תכף ומיד ולא שיהיה הענין כאשר הוא כעת עלי שאסלדה בחיל' ויחמול וכו כי לא כחדתי אמרי קדוש עד עתה ולא נתתי תפלה לאלי"ם והייתי מת צדיק ולא שאני ירא שמא ח"ו אצא מדרך טוב וכו' ומה כחי כי איחל על ענין טוב ומה קצי כי אאריך נפש והוא רמז על הכחות המרגישות: האם

הגהה

לי אני המחבר וכינה את עצמו בשם פרא ושור כענין אומר כי עיר פרא אדם יולד וכאומר ידע שור קונהו וכו':

אוהב משפט

לערב ימולל ויבש כי בבקר יהיו שלמים וכן רבים ולערב יהיו כתותי' ונדכאים · ומבלי משים · חסרי לב וכמוהו וישימו ישכילו יחד כלומ' וישימו לב כלומר מבלי שיהיה אחד מהם משים הדבר על לבו: יאבדו · כי פתאם לפתע יבא שברם: הלא וגו' וי"מ יתר ממונם כמו יתרה עשה · וי"מ הבנו' · וי"מ גאותם וגאונם · והנכון שהוא יתרונם ושלמותם כלומר שיסע יתרון דעת' וימותו בלא חכמה מבלי שידעו כי כפשע בינם ובין המו' ע"ד הפסוק שלפניו ע"כ הם דברי המליץ שהראה לו בראייה ברור' כי יסורי איוב אי אפשר היותם בלא משפט וזה מצד שלימות האל ית' וחסרון האדם כי שלימות הש"י מחייב יושר מפעליו וחסרון האדם מחייב היות האדם חוטא ונתחמת מה שמקדים הלנוס אחלנה:

הרמ"בן

ויטעון עוד איכה יגדל בעיני האלהים לפקוד עליו פשע וחטאת והוא ופשעו אין אצל האלהי' · וזה המאמר יורה כי יעלה על דעת איוב אולי אין ההשגחה העליונ' דבקה במין האדם יותר משאר הנבראים השפלים · שאין ההשגחה והשמירה בהם רק לקיים המין לא לענוש האישים מהם ולא לזכותם · והכל ממעלת הבורא וגדולתו ופחיתות השפלים רגלו · וזה כנגד מאמר אליפז שאמר ואל אלהים אשים דברתי · כאשר פירשתי אלה טענותיו במענה הזה · וזה פירוש לו שקול ישקל כעסי · יאמר מי יתן וישקל כעסי · הצער והכעס הכעסים לי והחוה שבאה עלי ישאו אותה יחד עמי: כי עתה מחול ימים יכבד · המשקל · או אחד מהם: על כן דברי לעו · כמחו ונבלעו מלשון ושתו ולעו · ואחרים פירשו כי שאליפז הוכיח אותו על כעסו · באמרו כי לאויל יהרג כעס · והשיב איוב אין להפוש עלי בכך כי אין לי כעס לכי הותי · כי אם ישקל כעסי בכף אחת והותי בכף אחת מחול ימים יכבד ההוה על הכעס · ואם כן היה ראוי להיות הכבד: כי חצי האל עמדי · כלומר מדוע לא יכבד צערי מן החולי כי האל נעשה כאויב לי ומורה בי חצים אשר להם חמה · כדרך אני אויב השם חי' בחמת נחש · בעותי אלוה יערכו מלחמה כנגדי · והנה זה כנגד אליפז אשר יגזור שאין רעה כזאת בורק מאת האל ומנשמת רוחו · לענוש הרשעי' או מוסר מאתו לצדיקים · ואל ימאסו איוב · על כן יאמר איוב כי חמס גדול נעשה לו שיבואו אליו צרות גדולות מאת הבורא לנסות אותו · והיאך לא ימאס כי אין לו כח לסבלם · רק שיבקש מהאל שידכאהו וימיתהו · כי טוב לו אז משבול המוסר הזה: הינהק פרא עלי דשא · יאמר כי לא על חנם יכעס ויצעק כי אפי' החיות והבהמות אינם צועקי' כשיש להם צרכם רק מפני הותו יצעק · והחכם רבי אברהם פירש כי זה יאמ' כנגד חבריו שהם יושבים בטח ולא יצעקו · כי היושב בהשקט לא ישאג ולא ידאג: היאכל תפל מבלי מלח · יאמר להם דבריכם אינם נכנסים באזני · כי דבר תפל אינו נאכל לצ"ל ואין טעם במי חלמון הביצה: תפל · הוא המאכל האפוי מבלי מלח · וכן יקראו אחר הלבנה בלא תבן · והכם טחים אותו תפל: חלמון הוא אודם הביצה בלשון משנה · והלובן ביותו מיירא ריר · מלשון ויורד רירו אל זקנו · ואז אין בו טעם · ויהכן היות הפסוק נמשך · כלומ' היאכל תפל מבלי מלח ויש בו טעם · ואם יש טעם בריר חלמות בלא מלח · או שיקרא ריר החלמות בלא טעם · כי כן יקראו הרופאים כל כיוצא בזה שאינכו מר או

מתוק

ר' אברהם פריצול

והקלף שאגיע אלי · והותי מהמכות שבאו עלי להשים אותם בכף מאזנים זה עם זה ולהשיאם ולהרימם · כמשפט השוקלים יחד לא יוכל המרים להרימם לגודל הכובד · כאמרו מחול ימים יכבד: כעשי · כמו כעסי בש"מך: ישאו יחד · ירימו אותם יחד במאזנים: כי עתה מחול · אבל אחרי רואי כובד הפורענות שהגיעני כבד מחול ימים: לכן דברי לעו · כמחו ונבלעו מן ושתו ולעו: כי חצי שדי · ברואותי אני שדה חזקים ונחמצים עמדי: אשר חמתם · ואשר מרירותם שותה רוחי בהתבונני במה שקרה באשר ליגגופי · וגם תמיד ביעותי אלוה והחבים גדולי' יערכוני בגופי ויבהילוני בכל יום · והטעם באמרו חצי שדי ובעותי אלוה · הורה על גודל צערם · כגון הררי אל · שלהבת יה · להגדיל הענין · חמתם · מן חמת תנינים: הינהק פרא · התחשוב שיפז שהצעק לשקר והם מנהג הוא שינהק ויצעק חית פרא ויהי' לה דשא עשב לשבע' וגם אם התשיב שיצעק ויגעה השור בהיותו נלב אוכל על בלילו ומאכלו הנבלל יחד לרבול יבודהי' כי אלה לא יצעקו כאשר ייטב להם רק לחסרון המוכל שלהם ובליל אתם אז יצעקו ויבקו: ינהק · כמו ינאק לשון צעקה · ויגעה שם סגולה לצעקת השור לבד · ובלילו · הוא מאכל הבהמות הנבלל יחד כמו מספוא · ויש אומ' מן בליל חמיץ · מאכל בק': היאכל תפל · וגם אם ראוי שיאכל דבר תפל מבלי ויתן בו מלח להטעימו · וגם אם יש טעם בריר חלמות · ר"ל בריאות הוא האיש הבריא אשר רירו ורוקו משולל מטעם להיות נלב בריא ושוה במזגו · לא ימצא טעם לרירו · כך אנכי למדרגת גודל חליי הגעתי · כי כל אוכל תתעב נפשי ולא אטעם מאום' כי הכל לפני כדבר תפל מבלי מלח ועל כרחי הצטרך לאכול ממנו בעד חיי בלי טעם · וכן הוא ג"כ כמו ריר האיש הבריא אשר אין בו טעם · או ריר חלמות הוא אלבון הביצה אשר הוא כריר יש כי בתחלה הביצה הכל חלמון ואחר כך הטבע יבררה והסוב קראה אלבון וקראה חלמון וטעמם תפל וצריכי' למלח: המאכלת לנגוע במחשבתה להיות דבקה עם גופי המזוהם בשחין הרע הזה · או מאנה נפשי ורציני לנגוע חלקי גופי: והמה כדוי לחמי · והותם המואסים בסבת רובי פגעי המה המכאיבי' את לחמי ומאכלי · או כדוי לחמי · חליי בשרי לדעת רלב"ג · כדוי · מן לבי דוי: מי יתן תבוא · מי יתן והיה האלוה מתרצה למלאות שאלתי ותקותי זאת שאשאל · ויואל אלוה · מי יתן ויואל

ויתפוס

אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי׃ אִם־כֹּחַ אֲבָנִים כֹּחִי
אִם־בְּשָׂרִי נָחוּשׁ׃ הַאִם אֵין עֶזְרָתִי
בִי וְתֻשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי׃ לַמָּס מֵרֵעֵהוּ
טו חָסֶד וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב׃ אַחַי בָּגְדוּ
כְמוֹ־נָחַל כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבֹרוּ׃
הַקֹּדְרִים מִנִּי־קָרַח עָלֵימוֹ יִתְעַלֶּם־
שָׁלֶג׃ בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ בְּחֻמּוֹ
נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם׃ יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת
דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ׃ הִבִּיטוּ
אָרְחוֹת תֵּמָא הֲלִיכֹת שְׁבָא קִוּוּ־לָמוֹ׃
בשו

נגדנא נפשי : אין חילא היך אבניא
חילי אין בסרי קריס כנחשא :
המדלית סיועבי וחוכמתא
אתברחת מני : לגברא דמנע מן
חבריה חסדא ודחלת שדי ישבוק :
אחי בזוהיך נגוד נחלא היך מפקנות
פצדי נחליא עברין : דשחימין מן
צינתא עליהון יתחייל תלגא : בעידן
דחבו בר טובענא אשתרבבו
איתמסגרו בריתחיה איתמתיאו מן
אתריהון : מטול דמקלקלין אסרטי
אורחיהון סלקין ללמא ויהובדון :
אסתכו אסרטי תימא הלכתא דזברגד
סברו להון :
בהיתו

אם כח חד מן י"ב פסו' רישי' · מצעות אם אם וסימ' אם בגפו יבא · אם זרחה השמש עליו דמים לו · אם ימצא הגנב · אם בעליו עמו · אם ענה תענה · אם אתם תבאו אלי · אם גנבים באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם הדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי : בתהו ב' דגשים וסי' ויטו בתהו צדיק · יעלו בתהו ויאבדו : הביטו ב' וסימ' ארחות תימא · אליו ונהרו :

האם אין עזרתי בי · הגם זאת תבא עלי שאין עזרתי בי · אותם ריעי שהיו לי לעזרני אינם בעזרתי · ותושיה נדחה ממני · עצה של יועצי נדחת ממני שקמו עלי למקניט וכלמית · למס מרעהו חסד למי שמונע חסד מחבירו · והלמ"ד משמשת כמו לרב ללב לשב מס גם הוא לשון פועל · כאשב נד' גם אילו לשון עושה · מס החסד מכלה אותו כמו וחם השמש ונמס : אחי · בני מליצתי בגדו בי · כמו הנחל הכזב בגידו' כמו שמפרש בענין · אפיק נחלי' · מוצא נחלים יעבורו · ממידה לכוחה וריעות · ומה היא בגדותו של נחל · הקודרים · מני קרח · אם בא עליהם קרחה נקמטים ונעשים קרשים קרים ועלימו מתכסה השלג שנופל על הקרח · הוי בגיד' אחת שנתכסו מן העין ואין הצמא מוצא מים לשתות : בעת יזורבו · יזורבו כחום השמש : נצמתו · דמרי"נו בלע"ז כמו וחומן צומתן בלשון תלמוד צ' מתחלפת בז' · כמו צעקה זעקה : יזורבו : לשון ונצרבו בה כל פנים וכמו אש צרבת : נדעכו נקפצו ממקומם : ילפתו יאחזו אורחות דרכה כמו וילפת שמשון וכמו ויחרד האיש וילפת שחבקתו האשה : תימא · ארץ ישמעאל · שהיא כמוכה : והמי' כיגרים שם · קוו לשון קו נטוי : בשו

אם בשרי נחוש · ר"ל האם בשרי מהברזל החזק והוא הנקרא נחשת אשר יעשו ממנו החרבות : ותושיה נדחה ממני · ר"ל האם נדחה ממני תושיה היא ההנהגה הטבעית אשר היה ראוי שאתנהג בה : למס מרעהו חסד · בתמיה והרצון בו היאכן שאלהים המס אשר המסו אותו רוב הצרות הבאות עליה יהיה מרעהו חרפה ויאמ' עליו שירא' שדי היה עוזב על כן באה עליו הצרה הזאת או יהיה חסד דבק עם יראת שדי ויהי פי' הם יתכן שייחסו אליו רעיו מפני שהוא מס חסד ויראת שדי היה עוזב : הקודרים מני קרח · ר"ל שאלו הנחלים קודרים לרוב עמקם בסבת הקרח והשלג הנתך ונעצ' בהם וזה נקלת · הנהרות יהיו מימיהם הבלגים אשר בהרים כאשר יותכו והלא הנהרות לא יתמידו כל השנה : יזורבו · ר"ל ירוגו וינגרו וזה נצמתו ר"ל נכרתו ויש מי שפירש יזורבו יתחממו והרצון בו יצרבו בחלוף צד"י בזי"ן לפי שהם ממוצא אחד ויעיד על פירושו מה שאמ' בחמו נדעכו ממקומ' ר"ל בהגיע החום נעקרו ממקומם וזה שאלו הנהרו' הטוים ממימי הגשמים והקרח והשלג יעדרו בעת הקיץ : ארחו' תימא · הם השיירות ההולכות לתימא וכן הליכות שבא הם שיירות סוחרים ההולכות לשבא והנה זכר אלו השיירות לפי מה שאחשוב לפי שמהלכה היה למקומות הרחוקים כאשר יסעו מן הארץ אשר היה שם איוב והיה שם באמצע דרכם מדברות לא ישב אדם שם :
בחדו

אבן עזרא

למס · כמו וימס לבב העם והענין כי האם מרעהו חסד הוא וענינו שחשבתי להיות לי עזר מאחרים : אחי בגדו · וכאפיק נחלים · חזק · הקודרים · מזמן רדת הקרח יתעלם רדת השלג ולא יראה עליהם בעבור קדרותם ודומה להם חשכת מים : בעת יזורבו · כאשר יתקררו מדברי רז"ל משום למורר בכי · ונצמתו יתקשרו כמו כן מדבריהם באמרם צמת הגידין והוא מקום שהתחברו בו והטעם אע"פ שהם בכח הזה : בחמו · כשיבא החום כאילו שבו ממקומם ולא היו שם מן ידעך נרו שעניינו לשון כבוי וכליון והנכון בעיני כי זה הפסוק כפול בענין בדרך פסוקי זה הספר וספרים אחרים ויהיה ענין יזורבו יתחממו ואין לו חבר ופירוש נצמתו נכרתו כמו יצמית' יי' : ילפתו יתעוותו כמו וילפת שמשון וכמו ויחרד האיש וילפת והטעם על · הנחלים שיעלו באיד והענין כי המים תולדתם לרדת למטה וכאשר ישובו אד יעלו בתהו ויאבדו ומפרשים יפרשו זה הפסוק על הולכי מדברות ואיננו נכון : הביטו ארחות תימא · הם הערב ומשכן רובם במדבר הגדול שאין יש בו :
בושו

אבן יחייא

אם כח אבנים כחי ואם בשרי כנחשת הבלתי נרגש שאוכל לסבול יסורין כאלה · ועוד אשוב בריא כבראשונה הנה בודאי ובאמ' אין עוד עזרה בי ובגופי כי כלו מך ודל · וכן אין עוד עזר' בשכלי כי תושיה והחכמה נדחה ממני מפני כובד החולי · למס וגו' ואני לאיש כמוכי אשר המס אשר היה לי על ריעי ואהובי שימשו אתי חסד וינחמוני בעת צרתי אבדתי אותו כי אין מנח' לי ואדרבא הריע כלו מקללבי באומרו כי סבת צרתי הוא יראת שדי שעזבתי · באופן שאפילו אחי בגדו בי כמו שינגוד הנחל ואפיק שהנחלים יעברו בו שיהיו קודרים ושחורים מפני הקרח הגדול והשלג הרב שיותך בהרים וכלו יתעלם שמה באופן שהרואה אותם יחשוב היות הנחל ההוא נהר גדול כיאור מצרים · ואמנם בעת יזורבו שולו כמרזב מהתכת השלג בהרים בסתיו אז נצמתו ויהיה האסיפה הגדולה · ויהיה נצמתו מלשון צומת הגידים · אבל תכף אחרי בוא החום מהקיץ נדעכו ממקומם כי אם מצד דקותם מפני החום ילפתו אורחות דרכם מהמי' וילכו אנה ואנה ואם שיעלו בתהו ויאבדו כי חום השמש יתיכם ויעלה האידים מהם ויתיבש הנחל · באופן שהשיירות מאורחו' תימא והליכות שבא אשר הביטו היותו הנחל הזה בעת עוברם במדברו' בימי הסתיו מלא על כל גדותיו וישמחו בו ויקוו אליו בעת חורם אל ביתם בקיץ יבושו כאשר בטחו וכאשר יבואו אל הנחל יכלוהו ויחפרו מבטחונם ·
וכן

תורת חסד יראת שדי

האם כח אבנים כחי · לעמוד בנסיון עם מכות אלה או האם בשרי נחוש · האם אין עזרתי בי והוא ענין מעשה המצות שהן תרי"ג כמנין אבריו וגידיו של אדם וכנגדן יש לו כחות כל כך מלאכים שישמרוהו כאומרו כי מלאכיו יצוה לך וכו' וז"א עזרתי בי וכן האם תושיה היא התורה נדחה ממני ולמה איככה אבלת לו מיסורין כאלה · ואולי רצה לומר כי עם יסוריו אליו תושיה נדחה מיני כי הם יסורין שיש בהם בטול תורה וכו' · או יר' וגם אם כח אבנים כחי ואם בשרי נחוש הנה אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ כדברי התורה כי התורה היא דלית כתיב והנך עושה ירגע הרע ובשאלתי נקי ונכר ומה גם מה שעבר עלי ומעתה היה מן הראוי שאבא אלבת נראות השטן :

למס מרעהו ונומר הה"ר משה קמחי ז"ל כתב למס יבומר הוא מגזרת וימס לבב העם ויהי למים ופירושו לנעדר מרעהו שכל אחיו בגדו בו עכ"ד · ואולי ר"ל כי המסיר מרעהו חסד הנה יראת שדי יעזוב וזה יובן עם מה שאז"ל מהאיש אשר בא ואמר להלל ע"ה למדני תורה על רגל אחד ואמר לו ואהבת לרעך כמוך והוא ענין של חסד וכו' וכו תלוי יראת שמים והוא אומר פה ויראת שדי יעזוב · וכפי האמור יר' האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני ובזה נמשך מרעהו חסד וכו' והנה אני יראת שדי לא עזבתי ועכ"ז לא אמר די לצרותי עד שאחי בגדו בי כמו נחל וכו' מצד מאסם בי על רוב מכאובי ואפילו אותם שהיו קודרים מני קרח אבלי היות נהם לבוש לאום להם וקדרותם היתה כ"כ עד כי עלימו יתעלם שלג ולא יראה לבכיותו כלל מצד רוב הקדרות אמר אתם : ובעת יזורבו נצמתו ובחומו נדעכו ממקומם כי אין להם במה להתכסות מן החום וכו' וילפתו ארחות דרכם ויעלו בתהו ויאבדו מלבד מה שהטעה לא היתה משחקת להם והיו מביטי' ארחות תימא והליכות שבא קוו למו כאשר הוא מנהג האנשים שאין להם שום עסק כלל והם אומרים תמיד מי יתן והיינו סוחרים הולכים אנה ואנה וכו' והיינו מביאים מזהב שבא וכו והנה האנשים הפתותים הללו אפילו הם בגדו בי כמו נחל וכו' ומכל שכן האחרים :
בושו

הרמ"בן

מתוק ומליח ועפיץ וקופיץ וחמוץ וחריף ודשן : מאנה לנגוע נפשי · פירשו בו ולמה אתנחם כי הדברים אשר מאנה נפשי לנגוע בהם באצבע עתה הם מפות לחת בהם לחמי : כדוי · לשון ויכרת את מדויהם · והנכון בעיני כי הוא קשור · יאמר כי נפשו תמאן לנגוע בדבר התפל ובריר החלמות אשר אין בהם טעם · והמה לו ללחם · ומאכל של מדוה · כי חביריו יאכלוהו אותם על כרחם לצערו : כדוי · משפטו כדוי והוא שם : מי יתן תבא שאלתי · כי טוב מותי מן המוסר הזה : וידכאני · יחתוך אותי לחתיכות · כמו מדלה ידכאני · ובעד השלח יפלו ולא יבצעו · ויבצעני · יחתוך · ואולי הם מלשון פצע וחבורה : ותהי עוד נחמתי · ותרגום פתות אותה פתים בצע יהא בצועין · וישבה ירושלם עוד תחתיה · והוא רמז לזמן שיבא · והענין לאמר כמו עוד אושיבך באוהלים · עם כל הצער הזה אם יבלעני האל תהיה לי עוד נחמה ואתחזק בחליי לסבול אותו משמחתי כי אמות בו : לא יחמול · עלי מלבלוע אותי : כי לא כחדתי אמרי קדוש · והיה זה שכרי שיבלעני בעבור כי עבדתי אותו תמיד תהלתו בפי · כי טוב מותי מחיי · או יקשור עם תקותי יתן אלוה · ולשון ואסלדה אין לו דומה במקרא · אבל בלשון חכמים הכוה ומכוין עצמו נקרא כן · לובן ביצה סולד מן האור מפני שהם סולדין לאחוריהם חוטמו סולד · וכניד סולדת בו נכוות : מה כחי כי איחל · עד עבור המוסר · ומה יהיה לי בקצי עוד טובה והנחה : כי אאריך נפשי · עד אבא בכלח אלי קבר כאשר אמרתי : אם כח אבנים כחי · לסבול המכות הגדולות : האם אין עזרתי בי · יקשור עם הפסוקים אשר יתמה בהם למעלה · הינהק פרא · היאכל תפל · האם אין עזרתי בי · יאמר האם אין כח ועזר בגופי · ואין תושיה וחכמה בנפשי להכיר בין הדברים הנכונים לאשר אין בהם טעם כדבריכם התפלים : למס מרעהו חסד · מן ולא ימס את לבב אחיו · והנמס מקום כון : כמו ולאתיכות האובדות לאביך · וכן ואלי דבר יגונב · למעלה במקום ממני · יאמר למונע מרעהו חסד ככם נדחה תושיה · וממנו אבדה עזרה ויראת האל יעזוב עוד כי לא יחמול על רעהו : אחי בגדו כמו נחל · הם רעיו · כאשר יאמר בסוף : כי עתה הייתם לו · כי כולם נאספו לעזרו וחזרו בהם מיד ולצערו אותו כאשר יבא שטף הנחל פתאום ובגולו יעבור ברגע · ולא ישקו ממנו שדה וכרם : הקודרים מני קרח · המפרשים הסכימו דעתם לפרש אלה הפסוקים על הנחלים הבוגדים · והם מים לא נאמנו · כי בשעת הקרח קודרי' מרוב עמקם · ואחר כי תעלם השלג עליהם ואין אדם מוצא בו מים לשתות : בעת יזורבו · הפך מן מרזב · בעת יזורבו מי הגשמים נצמתו ונאספו מימיהם ונעשו אפיקים ובבא השמש נכרתו ממקומם : הביטו · ההולכים באורחות תימא · שהיא ארץ ציה · כמו שכתוב ביער בערב תלינו · לקראת צמא התיו מים · וקוו לאותו אפיקים · ובשו כשלא מצאו מים · והנכון בעיני כי הענין כולו על רעיו אשר באו מארץ מרחק לנוד לו ולנחמו ובעת בואם מלעיגים עליו ומצערים אותו · אמר כי בגדו כמו נחל שיבא פתאום ויעבור ברגע · כי פניהם קודרים מן הקרח אשר מצאם בדרך
ומהם

ר' אברהם פריצול

ויחפוץ האל לשוב עלי לכלותי וידכאני בצרות הרוצות תמיתות תכף והיה מתיר ופותח ידו לבצעני להשלים כליון חיי באופן לא אסבול עוד צרות כאלה : ויבצעני · כליו שלם · מן יבצע ה' בצע אמרתו · השלים : ותהי זאת · ובזה הייתי מתנחם בעצמי והייתי מספד ומת מס נחילה ובצער עם החולי אשר אתי הם ימיתני ה' ולא יחמול כלל · ויהיה וסלדה לשון תמוס · בחילה לשון צער מן חיל כיולדה · הוותהי זאת נחמתי ואסלדה וארקד בשמחה ובחילה ולא יחמול ה' מהמיתני · רק ישלים הריגתי כי אמות ברצון ובנחמה אחרי כי לא כחדתי אמרי קדוש · ובכאן יש רמז לאמונת איוב בהשארות הנפש לחשקו המות לצאת מן הצער וימות בלא חטא לזכות לחיי העולם הבא : ואסלדה בחילה · לשון תמוס · בחילה בחלי ובצער לפירוש הראשון : ולפירוש השני ואסלדה לשון רקוד ותנועה · בחילה · לשון שמחה · מן לחול במחולות : מה כחי כי איחל · ובמה שנחמתני להיטיב דרכי ולצעוק אל אל כי אמרת לדרוש אל אל והוא · היינו מבלון הצרות וייטיב האל זהו וזרעי יפה כח יש לי עתה כי איחל ואמתין כשה ואנכי עיוום בצער הנפל הזה עד כי נלאתי כפוי · ומה קצי כי אאריך נפשי · ומה יוכל להיות קצי אם האריך ימים מה לנפשי · כי אנכי זקן וחולה נטוי למות · ואם ירבו צאצאי כאשר אמרת וצאצאיך כעשב הארץ והנה מדת ימי מעטים הם · והבטחון והתוחלת כזה נכון לבחורים בריאי הזמן והגוף ולא לזקן כשאת נגוע מוכה אלהי ומעונה כמוני : אם כח אבנים · אם יש לי כח כאבן לסבול הצרות והתלאות האלה ואם בשרי חזק כנחושה · נחוש · מן נחשת : האם אין עזרתי בי · וכי תחשוב אליפז כי עונותי הטו לי את אלה להיותי חוטא מסולק על העונות · האם אין את העזר מהשכל המעורר אותי ועוזר לי בעבודה ה' · וגם התחשוב שהתושיה · והוא הסדר ההגון והדת הראוי שתשפטהו השכל להתעסק ולשקוד בו שהיה נדחת ממני · כי תחשבני לחוטא מסולא ולרשע מזוין בלא עזר שכל ובלא תושיה מיוחד לפורענות כזה בהמרך אלי כי לא יצא מעפר און ואני ראוי לזה שקרה אלי תושיה כבר פירשתיהו : למס מרעהו חסד · אמנם ראיתי בשכלי היותו מן הראוי · כי לאיש מה כאשר הוא למס עובד כי מרעהו ומאוהביו ראוי שיהיה לחסד ולרחמים ויטו אליו חן וטובה לנחמו · ומי שלא יעשה כזה לרחם על האיש הנכון למס בודאי יראת שדי יעזוב אם לא ינחמהו וישקיט צערו · אבל אהם עושים ההפך כמו שאומר אחר זה אחי בגדו כמו נחל · או יהיה פירושו באופן אחר בתמיהה ויאמר למס מרעהו חסד · האם ראוי והגון הוא לאיש המס ונמסס כמוני ונתך בפורענות נורא כזה שיהיה מרעהו ומאוהביו לחסד ולחרפה · כי יאמ' עליו רעהו כי כל מה שקרהו הוא בעבור חטאיו שיראת שדי יעזוב · למס תואר לאיש שהוא למס עובד · לפירו' הראשון · וחסד · מן חסד ואמת · ולפירוש השני למס · תואר לאיש הנמסס ונתך בחולי וצרה · ימס · מן חסד הוא לשון חרפה וכלימה : אחי בגדו כמו נחל · אבל אמנם ראיתי כי אחי וריעי בגדו בי ובכזבו כמו הנחל ואפיקי מי נחלי' שירוצו במרוצתם ויעברו להם ואחר ישתיקו ולא יתמידו בי יחס יחס המים :
בקודרים

האם אין עזרתי בי · האנס ההה ארח תרפאני בהמרך הלא ירפאך כשלהך ההנס אין בי הכנס המשכלה : ותושיה · החכמה שקניתי בה באופן שלא יכין דברי אמת בכחת נשמעי בנתי גער' באופן שיהיה ראוי : למס · לבב נמס : מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב · שיאמר מאת רעה · יעזוב חסד ויראת שדי להוסיף על צרת נפשו : אחי בגדו · אמנם כי לא היו הקנטורין נגדי אלא מפני שאחי ורעי בגדו ושכחו שלא לעזרני בצרי · זאת מגלה' ומידאחם פן תגע מהם דבר לצרכי חניי מרלים כעס נגדי : כמו נחל · כמו שנקרה לבעמי' לנחלים אשר בימי הקור הם קודרים ונעלמים : מני קרח עלימו יתעלם שלג בשביל הקרח אשר עליהם ועל הקר' השלג ולמעטים : בעת יזורבו · ויבושו : נכרתו בחום שלו הוא הזמן וכשמי נדעכו מהקומם ילפתו ארחות דרכם כי יפנו אל ארץ אחרת אז יעלו בתהו · באופן שארחות תימא והולכה אשר קוו למצא שם מים לצרכם בושו משבר' : כי עתה · שראה רעים צרכי : הייתם לי בלתי אחי רבלבכדים על הפך ולא לצרה יולד וזה כי תראו חתת הצר' עלי יום יום : והראו פחד לנטרך והשאל מכם ולמה הראו מזה :
הכי

אוהב משפט

מאלוה יצדק וגו' וכבר ביארנו בפרקי' ענין זה · כי מי שהו' אויל כמוהך בהגיע עדיו לא יהרגנו כעס וקורה חגר ונוגע בייסורין · ופתה המית קנאה בכל דבר כי האויל הוא הפתה · והכעס והקנאה לאיש כמו הם קרייני בלה רב כעסיני בהנליהם : זה מה שלקחה רזנו שמן מדברי המליצך כיהו למה ממנו ומכח דבריו יצא לנו ששני מיני רעות הם בעולם · המין הא' רעות של כלוי והשחתה והלו הרעות אי אפשר בורם לצדיק ולנבי לפי מה שנתבאר מגדל מעלה האל ואי אפשר ליחס לו עול וצדק לצ"להו וזהו שאמר לו המליצך הרצוי מאלוה יצדק וגו' · והמין השני רעות של תוכחת יסורין של מירוק עונו' והוא אפשר בהם אפילו לצדיקים גמורים לפי שאי אפשר להם בלא חטא וזהו שאמר המליצך הן בקדושיו לא יאמין : אף שוכני בתי חומר וגו' ועל כן יחייב כי רעו איוב הצדיק הם הוכחו' מוסר · ועל המין הראשון רמ' אני ראיתי אויל · ועל המין השני כי לא יצא מעפר און וזהו קשר הפסוקים לפי דעתי ואני ראיתי · יאמר כי לפעמי' אדם רואה האויל עושה שרש למטה ולא באחרית ואחר השרשה היא הרכה' והאבדון וזהו שאמר וארקב נוהו פתאום קללתי נוהו שחבה עליו רעה פתאום כלומר ראיתי בלב ללל ... נוהו מיד כתרים : ירחקו וגו' והרללה ונוסף גם לזרעו כי בניו הם רחוקי' מישע כי ינעקו
במכוניהם

רשי

בשו כי בטח באו עדיה · בושו שוטים כי בטח כל איש ואיש לשתות מהם : כי עתה הייתם לו הייתם נמשלים לאותו נחל · תראו חתת ופחד המכה ותראו לומר האמ' ומחניפי' את בעל ריב · ומכחכם שחדו בעדי ומממונכם : מה נמרצו · כמו קללה נמרצת לשון דבר דבור על אופניו · וכן נמללו לחכמי כולן לשון מליצה הם ולמ"ד מתחלפת ברי"ש אם אמרי יושר הייתם אומרים היו מקובלים אבל עתה מה יוכח הוכח מכם · כל תוכחה שבאיוב בירור הדברים הם ומעמידין על האמת : הלהוכח מילין תחשבו הלברר דבריכם תחשבו · ולרוח הם משולים אמרי נואש שלכם · אמרי נואש שאין בהם ממש כמו ותאמרי נואש איני חוששת לדברי הנביאים : תפילו · בדיככם אתם מפילים הפח עלי בקו משפט · ותכרו שוחה על ריעכם להפילו : הואילו התרצו לפנו' אלי ולשמוע דברי ותראו אם על פניכם אכזב : שובו

כ בֹּשׁוּ כִּי־בָטָח בָּאוּ עָדֶיהָ וַיֶּחְפָּרוּ׃ כִּי־עַתָּה הֱיִיתֶם לֹא תִּרְאוּ חֲתַת וַתִּירָאוּ׃ הֲכִי־אָמַרְתִּי הָבוּ לִי וּמִכֹּחֲכֶם שִׁחֲדוּ בַעֲדִי׃ וּמַלְּטוּנִי מִיַּד־צָר וּמִיַּד עָרִיצִים תִּפְדּוּנִי׃ הוֹרוּנִי וַאֲנִי אַחֲרִישׁ וּמַה־שָּׁגִיתִי הָבִינוּ לִי׃ כה מַה־נִּמְרְצוּ אִמְרֵי־יֹשֶׁר וּמַה־יּוֹכִיחַ הוֹכֵחַ מִכֶּם׃ הַלְהוֹכַח מִלִּים תַּחְשֹׁבוּ וּלְרוּחַ אִמְרֵי נֹאָשׁ׃ אַף־עַל־יָתוֹם תַּפִּילוּ וְתִכְרוּ עַל־רֵיעֲכֶם׃ וְעַתָּה הוֹאִילוּ פְנוּ־בִי וְעַל־פְּנֵיכֶם אִם־אֲכַזֵּב׃ שבו

בְּהִיתוּ אֲרוּם אִתְרְחִיצוּ בְּטַעֲוָתְהוֹן אֲתוֹ לְגַבַּהּ וְאִתְכַּסִּיפוּ׃ אֲרוּם כְּדוֹן הֲוֵיתוֹן כְּלָא הֲוֵיתוֹן חֲמֵיתוֹן תַּבְרָא וְאִתְבַּהַלְתּוֹן׃ הַבְקוּשְׁטָא אֲמָרִית הַבוּ לִי וּמִנִּכְסֵיכוֹן שַׁחֲדוּ אַמְטוּלְתִי׃ וְשֵׁיזְבוּנִי מִן יַד מְעִיקָא וּמִן יְדֵיהוֹן דְּתַקִּיפֵי פְּרוֹקִיתִי׃ אַלִּיפוּ יָתִי וַאֲנָא אֶשְׁתּוֹק וּמָה דְשָׁלֵיתִי אַסְבִּילוּ לִי׃ מָה בְּסִימִין הִינוּן מִלִּין תְּרִיצִין וּמָה דְּכָשַׁר לְכַסָּנָא יִכַּסּוּן מִנְּכוֹן׃ אִיפְשַׁר דִּילְכַסָּנָא בְּמִלַּיָּא אַתּוּן חָשְׁבִין וּלְקִיבְלָא אַמְתִּילוּ מִלֵּי יָאוּשָׁא׃ רְגִיז עַל יַיְתָם תִּשְׁדְּרוּן וְתַחְשְׁלוּן עַל חַבְרֵיכוֹן׃ וּכְדוֹן שְׁרוּ אִסְתַּכַּלוּ בִי וְקֳדָמֵיכוֹן אִם אֲכַזֵּב׃ תובו

רלבג

שחדו בעדי · הרצון בו תנו שחד בעדי : אמרי נואש · קרא עצמו נואש להיות נואש מטוב לחזוק סברו : ותכרו · הרצון ותחפרו ותעמיקו סרה . נכא

מסרה

ויחפרו ל' בשו כי בטח והוא חד מן כ"ב זוגין נסבין ו"י בריש תיבו' ונסבין ו' בסוף תיבות' חד מלעיל וחד מלרע וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הוי"ו בס"ד : ומכחכם ל' הכי אמרתי הבו לי והוא חד מן מלין דמשמשין מ"כ ברישיא וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות המ"ם בס"ד : הוכח ה' וסימ' לא תשנא את אחיך · מה נמרצו אמרי יושר · הוכח בדבר לא יסכן · הוכה יוכיח אתכם · לא יאהב לץ הוכח לו · וחד הוכח אל אל אחפץ :

אבן עזרא

בושו כי בטח · לבם והענין מאשר בטחו : באו עדיה עד המקום כי יונא בלשון נקבה כמו ולא עוד תשורנו מקומו וטעם הנחלים כי השיירו' יבושו כאשר יגיעו למקום שמקוי' להיו' שם מים והם למאים וכן אחי בגדו בי : כי עתה הייתם לו · למקום כאשר ראיתם החתת שהביא עלי ותיראו : נמרצו · חזקו כמו קללה נמרצת : הלהוכח למלים תחשבו · מלים ממש שתוכלו להוכיח בהם והענין שאין לכם ראיה : ולרוח ועוד כי תחשבו אמרי נואש שהם רוח והענין שתחשבו כדבריכם נכונים ודברי מישהוא בלער הבל : אף על יתום · זה יורה כי איככם רחמנים רק אם תפילו קיר או הדומה לו על יתום לא תחושו ואת חברו והשמחו באחד רעכם · ותכרו מן ויכר להם כרה ויתכן היות תכרו מן כי יכרה איש בור והוא נכון להדבקו עם תפילו : ועל פניכם · כמו על פני אהרן הביכם : שובו

ר"ע ספורנו

הכי אמרתי הבו לי · בגר' שבית כשדי' ושבא : מיד עריצים תפדוני · לפדות תמוני או קלתו מידם : הורוני · מה שלא ידעתי בלתי קנטורין : ומה שגיתי · אם אולי טעיתי : הבינו לי · כי אתכם : מה נמרצו · ותזקו אמרי יושר · באופן שילטרך החולק להודות : ומה יוכיח הוכח מכם · לגעור בי על איזה דבור בלתי נאו' שאמרתי מתוך צערי : הלהוכח מלים תחשובו · להוכיח על המלין בלבד לא על הענין : ולרו' אמרי נואש · ולגעור על רוח והבל של אמרי נואש מדבר מתוך צערו : אף על יתום תפילו · אף על פי שתהיו אולי כל כך אכזרים שתפילו כעסכ' על יתו' : ותכרו על רעכם · והכרו מחשבה רעה על ריעכם להורידו ביגון שאולה אין ראוי לעשות זה בויכוח שהוא בקשת האמת : ועתה הואילו פנו בי · אל הענין המכוון מאתו לא אל המלות : ועל פניכם · לפי דעתכם : אם אכזב בזבו נאו התישבו בדבר : אל

תורת חסד יראת שדי

בושו כי בטח יר' והאנשים הנזכר בושו וגם נכלמו כאשר ראו כי בטח בסחורותיו הסוחר ההולך ארחות תימא והליכות שבא קוה לי עד כי באו עדיה ויחפרו והוא הענין שאנו רואים תמיד בכמ' אנשים שחושבים כי בלכתם אל המקום שאומרים לו האינדייא יהיו עשירים והם הולכים שמה בלי דבר ועליהם נאמר באו עדיה ויחפרו כי אין להם במה לקנות שום דבר להביאו למרחקי ארץ · כי עתה הייתם לא ונומר עתה עשה עמו כאילו היו אחיו הנז' לפניו והיה אומר להם למה בגדת' בי כ"כ עד כי עתה הייתם לא וכו' : וכתב הה"ר אברהם פיריצול ז"ל יר' כי עתה הייתם אתם דומים לו לנחל הכוזב שוכר ולבגוד בי בגד ותכף כמעט שראיתם חתת אלו"ה אשר אחזתני ותיראו ואם לא הוא עם אלף יר' כי עתה כי באתם אלי לבקרני היתה לא כאילו לא באתם או הלואי שלא באתם עכ"ל · והה"ר משה קמחי כתב ומפרש אם אמר כי אלת לו שאמר שבה לשם שאמר ויואל אלוה ופירושו דברתם בעדו ותרשיעוני ע"כ · הכי אמרתי ונומר יר' ומתה תיראו הכי אמרתי עם כל עניותי הבו לי ומכחכם שחדו בעדי ומלטוני מיד צר וכו' הורוני אם היה כן ואני אחריש ומה שגיתי בהיותי שואל מכם איזה דבר הבינו לי : ומה נמרצו אמרי יושר אשר אתכם כי הנה דבר מה ומזער הוא הענין אשר נמרצו וכו' ומה המוכיח יוכיח מכם וממעטיכם כי כמעט שאיכנו דבר וכי הלהוכח מלים בלי תועלת תחשובו ולרוח אמרי נואש כמוני אך אמנה אף על יתום תפילו כאילו אתם גוערים בו לשיהיה טוב עם אלו"ה ועם אנשים ובדבר זה לבד אתם נראים כאוהבים לאחיכם וזה לבד הוא לכם אללם אחרי שכבר מתו וכמו כן אתם רעים למה שתכרו על ריעכם ותאכלו בהבלאה שעושים או וכאשר היה בטרם הייתי הייתם בורחים ממנו כראותכם כי מטה ידו או כי כבד עליו חוליו כמוני היום · ועתה הואילו פנו בי אתם האחים הנז' וראו אם דרך עוגב בי עליכ' עם כל רובי תלאותי כי עם כל זה אני תמיד כריע כאח עמכם ועל פניכם הרעים אשר לכם כעת עמדי ראו והביטו ופנו בי אם אכזב באחותכם ובאהבתכם : שובו

אבן יחייא

וכן אתם בימי שלותי הייתם מראים אהבה עזה עמדי כעזות וחוזק מימי הנחל · וכאשר הוצרכתי מכם בימי צרתי בושתי כי בטחתי בכם · כי עתה אתם הייתם עמדי אכזרים וכאלו לא תראו החתת שלי והצרה הגדולה · ותראו את עצמכם יראי ה' באומרכם כי על כי אין שדי בקרבי לרוב חטאתי מצאוני הרעות האלה · ובמקום קוותי מכם נחמ' מה להקל עול כאבי תוסיפו מכאוב על מכאובי · ולמה תעשו עמי רעה וכוסעת גם אתם על שואלי הכי אמרתי הבו לי דבר מה משלכם · או מכחכ' והונכם שתתנו לשום אדם שוחד בעדי · או אם שאלתי מכם שתמלטוני מיד צר הגובר אלי אף כי לא לקח את כל אשר לי · או מיד עריצים אשר לקחו כל אשר לי ואחר כך תפדוני לעבד שאלתי מכם שתפדוני מידי שהם ב' דברים שהעבד ישאל מרבו והאהוב מאוהבו אם שיספיק לו די מחסורו אשר יחסר לו בהיותו עשיר · ואם שיניחהו מאשר יצר לו כשיהי' גבור ולבו אמיץ בגבורי' · שאם הייתי שואל דבר מזה מכם הייתי משער היות דבריכם קשה אלי למלט את הונכם מידי ובהעדר הסבה הזאת מאד אתמה על דבריכם ולכן הורוני בטענות צודקות ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי · מה וכמה נמרצו ונדלו אמרי יושר שאני אומר · ומה יוכל להוכיח שום אחד מכם שיהיה הוכחה שלימה · התחשבו להתוכח במילין ודברים בעלמא בלי ראיות · ותחשבו לרוח והבל דברי שהם דברי נואש אשר התיאשתי מכל טוב לרוב כאבי · באמת כי אחשוב כאלה שאף על יתום תפילו גורל לבלעו הנה מפני חולשתו · ותעשו עלה לעשות כירה ומשתה מדמי ריעכם · וזה בראותי את החמס אשר תעשו עמדי · ועתה ונומר ועתה אנא הואילו פנו בי והשגיחו עלי לטובה · ועל פניכם אם אכזב · הוא לשון שבועה וכאלו יאמר בחייכם כי לא אכזב כאשר אמרתי כי תם אני ולא חטאתי : שובו

אוהב משפט

במכאוביהם ואין מושיע להם כטעם אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו · ויהיו כדכאים בשער ובפי' הסי' או בשע' בפני הזקנים והבית דין · ואין מציל אותם מיד עושקיהם · וידכאו הוא מבנין התפעל · והיה ראוי ביוד בחירק והדלת בדגש אלא שהוטלה תנוע' היוד בו"או ונאה הדלת ברפה שלא כמנהג כן מלאתיו בספרים מדוייקי' וים ספרי' בהוא כמשפטו היוד בחירק והדלת דגושה וכן כתבוהו רבי יונה ורבי דוד קמחי בספ' השרשי' : אשר קצירו האויל יורע ואחר יאכל כיהיה כל כך מקולל שהרעבים יאכלו קצירו ומה שיאכל הוא מממונו יקחהו בצער כי ארצו' הצמיח קוץ ודרדר ומה שיקח מקצירו יקחהו מתוך הצנים · אויהיה יקחהו שב אל הרעב הנז' כי ילקוט קצירו מבין הצנים : צנים · קוצים כמו צנים פחי' והוא חסר אות הכפל מן ולצנינים בצדיכם · והתרגום אמא וכלמוסין · באחוי זיינא ודרזוניא · פי' צנים מגינים וכושא הצנה כלומר ואל אנשי המלחמה יקח ויאסוף קצירו כי הם יאכלוהו ושא' כל נמא חיל הרשעים וממונם וחילם שב אל בניו הנזכרים למעלה : ושאף · כמו באות נפשה שאפה רוח לשון בליעה · והאמר על צד ההפלגה כמו שאפנה אנו' ש' אפיכורדי כל היו' · ויהיה צמים כמו צמאים כלומר כל אחד מהצמאים ישאף חיל' ולפי שזכר רעב זכר אחריו צמאים · וי"מ צמים יחיד משרש צמים על משקל הדרי כביר והו' הלסטים המגדל שערו ועושה צמה מן מבגד לצמתך כוכן דרך הכסיל בדרות ישמעאל לג־ל צמה לאחורי ראשו ו"ת טעוסי' בכדי שלא ישמרו בני אדם מהם בראות שער ראש גדול · ויאמר כי הלסטים אכל ממון הרשעים

ר' אברהם פריצול

הקודרים מני קרח · וכמתגלגל התחיל לבאר על בגידת המים והנחלי' שזכר · ואמר כי הנחלים יבגדו בגד יען לפעמים יקדרו ויחשכו וימנעו במרוצתם בסבת הקרח הנקפא על ההרים ולא יגרו מים · וגם כי עליהם יתעלם השלג הנשאר בהרי' כל ימי החורף שלא יגררו המים ואף בקיץ · או שיתעלם שלג שיתמעטו השלגים ולא יהי' שלג כי אם מעט ואז הנחלים יבגדו בגד ויכזבו תמימי' לבלתי רוץ במניעת הקרח והשלג · וזהו בגידת' הטבעית · אם במיעוט הקרח והשלג · אם במיעוט הגרתם שלא יגרו וישארו בהרי' · והפירוש הראשון נכון · וכן כי יבגדו בי אחי וריעי כנחלים שוטים: הקודרי' · לשון מניעת הדבר לפי מקומו · והוא כאלו בהסך · כמו קודר הלכתי : בעת יזורבו נלמתו · אשר הנחלים ההמה בעת יזורבו ויתחממו שהכה עליהם ניצוץ השמש נלמתו ונכרתו ונתיבשו מבלי מים · וכן בחומו בעת שיתחממו האפיקים נדעכו ונמנעו מהם המי' ממקומם כי אין שלג נתך עליה' · כמו שאמ' למעלה ועליהם יתעלם שלג · וכן יבגדו בי אוהבי וריעי · יזורבו לשון חמום · כמו ישורפו · בחלוף אותיות · מן לרבת השחין בחלוף זס"שרץ · או יזורבו מענין מרולה · ורולה לומר בעת היותם רלים ונגרים תכף נלמתו · מן יזורו ומענין זיבה בתוספ' רי"ש לדעת קלת · נלמתו נכחתו · נדעכו · מן דועכו כאש קולים והוא המעיכה והכליה לדבר : ילפתו ארחות דרכם · והלא הנחלים והאפיקים בהפסק מעליהם המים הנהוגים לבא עליהם מן ההרים · ילפתו הורחות דרכם · ר"ל ימנעו ויחליפו ארחות דרכם וטבעם · והמים הנהוגים לרדת עליהם יעלו בתהו ויאבדו מהיות כבר עוד · וסבות התהוות הנהרות ומניעת מימיהם נראה לעין ובטבע · ומבואר בספר אותות עליונות · ילפתו ענין נטיית הדבר לפי מקומו זה : הביטו ארחות תימה · וכמתגלגל עוד לקיום דבורו בבגידת חבריו במשל בגידת המים אמר עוד · באמת כבר הביטו הדבר הזה מהפסק מרוצת המי' מהנחלי' ארחות וסיעות סוחרי בני תימא מישמעאל · וכן הליכות אנשי שבא וחולכי ההולכים ועוברים על הנחלים לשתות ולהתקרר בם · הן המה שקוו למו למים בשלו ולא מלאו : בשו כי בטח · והסוחרים הנזכרי' בושו וחפרו במבטחם אל המי' · באו עדיה להיות אל המים לשתות ולהתקרר בם · ולא מלאו ונכלמו · ויחפרו · מן והפרה הלבנה לשון חרפה · מן הפרסי' המהפכים כנס כשב · שלמה שמלה · כי עתה הייתם לו · כי עתה אתם הייתם דומים לו לנחל הכוזב שוכר · ולבגוד בי בגד · לפירוש מלת לו בו"או · ותכף כמעט שראיתם חתת אלהים אשר אחזתני ותיראו · כי יראתם ותפחדו מגשת אלי לבלתי היות לעזרתי כמנהג הריעי' · כי באמת הייתי ממתין לתנחומי' אמתכם ועשיתם ההפך · כי בזיתם אותי ותחשדוני לרשע כמו שאמ' לעיל · ולפירוש מלת לא בא"לף · אמר כי עתה ביאתכם אלי לבקרני הייתם לא · כאלו לא באתם · או הלואי שלא באתם · יען לא הטיבותם אתי אפי' בדברים · רק תראו חתת לרתי הגדולה ותיראו פן העמים אתכם לפי מה שתפחדו · וזה אמרו הכי אמרתי הבו לי · כיס אמרתי אליכם דבר שתתנו לי מתנות או שתתנו שוחד בעדי לאחרים מכחכם והונכם להשקיט המיית נושים ולעזרני מיד נוגש · באמרו ומלטוני : ומלטוני מיד צר · למינן תמלטוני בהונכם מיד צר ותפדוני מיד עריצים קמים עלי להבוע : הורוני ואני אחריש · ואם הייתי מעמים אתכם להטריחכם לעזרני באמת הייתי שותק בטענת מוסרכם הכוזבת עלי להשימני אויל וחוטא · אולם עתה להיותו בלתי מעמים אתכם משום דבר הורוני על מה אלה הלרות אלי בתשובות וברחיות אמרות שיהיו אמתיות ואשתוק ואחריש · או מה ששגיתי הבינו לי כי כבר ידעתם את צדקתי ומעשי : מה נמרצו אמרי יושר · הנה בחוק המתוכח כאשר ישמור הסדר להכניע בתשובותיו דברים הגונים ונכוחים מה מאד נמ־לו ויתחזקו אמרי יושר בהיותם נכוחים למבין · ומה שיוכיח מכם יוכיחני על פי היושר והגון להשיב · ולא כאשר אתם עושים לחייבני ברשע · ויושר שוכר עומד במקום שנים · למאריס שישיבו · ולתוכחת שיוכיחו נמרצו · לשון חוזק · מן נמרצת · ויהיה מרץ ועזר על דבר אחד : הלהוכח · התחשבו להוכיחני ולומר שדברי דברי הבל ומלין שאין להם טעם והחשבו במחשבתכם · כי במה שאצעק הוא רוח דברי איש נואש כהעב ונואש · הלהוכח מקור מן הפעיל עם הא התימה ולמ"ד השמוש · נואש לשון נכאה רזה ויגע · מן ולא אמרת נואש · הוא מלשון יאוש שאין בו תקנה · מן ואמרתי נואש · ושרשו יאש · והוא בינוני בדמות תואר מבנין נפעל : אף על יתום תפילו · באמת כי כמו שאתם חושדים אותי לרשע ותחשבו עלי מחשבות כוזבו' כי כמו כן על יתום תפילו פחים וקטטות ללכדם להיותם חלשים · וכן תכרו ותחפרו למצוא כזבים על ריעכם · תכרו מן כי יכרה איש בור ; ועתה הואילו · ועתה ייטב לא בעיניכם וחרצו לפנות אלי ולדבר ולהוכח אתי באופן הגון וקראו בעצומי אם אכזב על פניכם · ואם אניח לפניכם בדבורי שקר וכזב · הואילו לשון רצון מן ויואל משה ; שובו נא

הרמ"בן

ומהם יעלם השלג · ולא שמו לבם אליו בלאתם ממקומם : בעת יזורבו · כמו ילורבו מן ונלרבו כל פנים · מלשון לרבת השחין : נלמתו · לשון הסיפה וקשור · מן למתו בבור ח · ונומת הגידין בלשון משנה · והענין לאמר כי בעת שנתחממו כשמעס מאלתו כיספו · ובי יחם לבם כל אחד מהם נדעכו ממקומם ובהו · או כפרם נלמתו לשון כריתה · מלשון ומשלי הלמיתם · וכן ללמיתו' לכריתות · וממקומם שב אל נלמתו · כי בעבור שאין ביאתם אליו טובה בעיניו כי בגדו בו קורא יציאתם מארלם כריתה ממקומם · והתחממם ברעבתו דעיכה · כי דועכו כפסתה כבו · והכלל לאמר כיהם כנחל שוטף בהי פתאום ועתה ילפתו ויגטו מעליו ארחות דרכם ויעלו אליו בתהו לא לעזור ולא להועיל ויאבדו ממנו · כי הביטו ארחות תימה אשר היא תימה בארלם לשוב עמהם שמה : ארחות · כמו ארחת ישמעאלי' : הליכות אנשי שבא קוו למו' לחזור עמהם : בשו כי בטח · הבוטח בהם · והוא רומז לנפשו אשר יבטח לנחמתם באו עד ההבטחה ההיא ויחפרו כי נודע שההבטחה בהם הבל · ולכן בושו וחפרו ורוצים לשוב לארלם · אויה ה עדיה · קשור עם עזרתי אשר הזכיר בתחלת הענין · כי עתה הייתם אל הבוטח אשר באתם לעזרו והגעתם אליו וראיתם חתת תלאותיו ותיראו מעזור לו · והתרגום אמר ארום כדון הויתון כלא הויתון · תרג' הכתו' בלמד ואלף לא · הקריאה אשר היא בלמד וא"ו כפי המנהג בספרים : הכי אמרתי · כאומ' הכי אמרתי לכם הבו לי · כלומר תנו לי מתן שהשם בכח הפועל הומ' · ומכחכם שחדו בעדי · את לריך לפדות אותי מידם : כחכם · רמז לממון כאשר יקרא חיל והון · ויתכן היות מכחכם נמשך למעלה כאלו יאמר הכי אמרתי הבו לי מכחכם וממנו שחדו בעדי · שאין שאלתי מכם רק כי תורו אותי מה שגיתי ותבינו אותה לי ואני אחרים והלמוד מכם : מה נמרצו · כמו אם ימריצך · קללה נמרצת · והענין כמה חזקים אמרי יושר בעלמם אפי' בלא תוכחת : ומה יוכיח · הוכח שלכם אעפ"י שהוא בדרך תוכחה · התחשוב כי דברים בלבד יהיו להוכחת בלא טעם וראיה : ולרוח אמרי נואש · כבס שאתם נואשים ממני התשבון עלי תוכחת : נואש · כמו נואש ממני שאול · ליאש את לבי · או יתכן שיתפ־בית מסרת · יאמר הלהוכח במלים בלא הבנה תחשבו · ולרוח והבל אמרי נואש · והחכם ר' אברהם פי' ותחשבו לרוח אמרי האיש האנוש הנכאב כמוני היום : אף על יתום תפילו · גורל למי יהיה · והנכון בעיני תפילו כענין להתנפל עלינו · והתרגום אמר רגיז על יתים תשדון · ותכרו · מלשון ויכרה להם כרה גדולה : הואילו פנו בי · התרצו לפנות אלי ולשמוע דברי : שובו

ז

שֻׁבוּ נָא אַל־תְּהִי עַוְלָה
וְשֻׁבִי עוֹד צִדְקִי־בָהּ׃ הֲיֵשׁ־ ושבו ק'
בִּלְשׁוֹנִי עַוְלָה אִם־חִכִּי לֹא־יָבִין
א הַוּוֹת׃ הֲלֹא־צָבָא לֶאֱנוֹשׁ
עֲלֵי־אָרֶץ וְכִימֵי שָׂכִיר יָמָיו׃ כְּעֶבֶד עלי ק'
ב יִשְׁאַף־צֵל וּכְשָׂכִיר יְקַוֶּה פָעֳלוֹ׃
ג כֵּן הָנְחַלְתִּי לִי יַרְחֵי־שָׁוְא וְלֵילוֹת
עָמָל מִנּוּ־לִי׃ אִם־שָׁכַבְתִּי וְאָמַרְתִּי
ד מָתַי אָקוּם וּמִדַּד־עָרֶב וְשָׂבַעְתִּי
ה נְדֻדִים עֲדֵי־נָשֶׁף׃ לָבַשׁ בְּשָׂרִי
רִמָּה וְגִישׁ עָפָר עוֹרִי רָגַע וַיִּמָּאֵס׃ וגוש ק'
ו יָמַי קַלּוּ מִנִּי־אָרֶג וַיִּכְלוּ בְּאֶפֶס תִּקְוָה׃
זכר

תובו כדון לא תהי רשיעא והובו תוב
לזכאותי בה: האית בלישני רשעא
אין מוריגי לא יתביין רגושתא: הלא
חילא לבר נש עלוי ארעא והיך יומי
אגירא יומוי: היך עבדא דשאיף
טולא והיך אגירא דמוריק סטריה:
הכדין איתחסנית לי ירחין דכגן וליליון
דליעות חשיבו לי: אין שכיבית
ואמרית אימתי אקום ונדדית
ברמשא ושבעית נידדת שינתא עד
עידן שפרפרא: לבש בישרי מורני
ונרגישתא דעפרא משכי רטט
ואיתמסי: יומי קלילו מן גרדית מחי
ופסקו מדלית סברא: אידכר

שובו נא · לבחון ותבחני שלא תהא עוד עולה · ושובו עוד לדקי ימצא בה · אם חכי לא יבין הוות ולא יבין כשאני מדבר הווה : הלא צבא וגו' זה הדבר אשר אמרתי לכם הואילו לפנות בי · כי את דרכי אני מצדיק על הווני · הלא ידעתם כי יש צבא וזמן לאנוש כמה יחיה · וכימי שכיר שנשכר לשנה ויודע שיכלו ימי שכירותו · כן זה יודע שיכלו שנים הקצובות לו · ואני אתי צבא הניתן לי : כעבד ישאף צל · כעבד שהוא יגע כל היום וישאף ויתאוה מתי יהיה צל הערב · וכשכיר אשר יקוה פעלו לערב · כפי שהיה לו כל היום לעמל · ויש זוה לביאת השמש : כן הנחלתי לי משמים · בירחי שוא ויסורין · אותו צבא הניתן לחנוש עלי הארץ ולילות עמל מנו לי : אם שכבתי בלילה · ציפיתי ואמרתי וגו' · ומדד ערב · מתי יאיר ויבוא עת קימה ושנת מילוד הכסף · לשון והמדד נדדתי · והמ"ס הוא עיקר נופל כמו מאמר · משמר · ותשבע נדודי · על מנותי ביום עדי נשף · וגוש עפר · גושת עפר · והיא העלה חלודה · שדרך גושת עפר ללחלח ולהעלות חלודה : רגע · נקרעט כמו רוגע הים · פ"א עורי רגע · לשון נוח · גל אחר גל · כקמטי הללו : ימי קלו · ימי טובתי מיהרו ללכת · מני ארג · מיני אריגה הכנעסית מהרה · וכן אמר חזקיה קפדתי כאורג חיי באפס תקוה · אינו מקוה עוד לטובה : לא

אבן עזרא

שובו נא אל תהי עולה · אתכם תראו צדקי במלתי : **הלא צבא ·** זמן קצוב : **כעבד ישאף צל ·** כאשר השלים מלאכתו : **מנו לי ·** זמנו כי כמו מנה את מלכיכם . **ומדד ערב ·** מן וימדדם בחבל ויחסר לבי : **נדודים ·** מן ותדד שנתי : **וגוש ·** י"א שהוא נון נכשה כעורים ואחרי' אמרו שהוא מין חיות והקרוב שהוא מין עפר כענין מישני אדמת עפר יקיצו : **רגע ·** א"ר משה נבקע וכמוהו על רגעי הארץ רגע אחד ממנו ועניינו חלק וגזר כי וימאס מן כמס והא"לף תחת הס"מך כא"לף אשר בזאו נהרים והנכון בעיני שרגע מן רוגע הים ויהיה וימאס כמשמעו בעבור שנשחכה . **מני ארג ·** כענין קפדתי כאורג חיי : **באפס תקוה ·** בהכרת תקות החוט הו תקוה ממש : לא

רלבג

צבא · קץ וזמן קצוב : **ישאף ·** יקוה : **פעלו ·** שכר פעולתו · כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ר"ל שכר פעולתו : **ומדד ערב ·** רוצה לומר מדד לנבי אורך הלילה להיותי בלתי ישן כלל וזה כי בעת השינה לא ירגיש האדם הרגע שלם : **רגע ויומאס ·** נבקע והיה נמאס מצד הליחה הסרוחה אשר בו : **ארג ·** הוא כלי האורג שבו חוט האורג שיניעהו האורג בקלות מן צד אל קצה : בשיחי

מסרה

ושובו ה' חס בנביאי' · כזו' וסי' · אם תבעיון בעיו שבו אתיו · ואשלח אל כם את כל עבדי הנבי' דאריך · וגם עתה נאם יי' שבו עדי · ויער יי' בישר' וביהודה · ושבי עוד צדקי בה כן כתיב : עלי הלא צבא על כתי' וקרי' עלי ב' ו' ה' א חד מן י"ב מלין חסר י' ור בסיפ תיבו' יקרי' וסי' ישב ולא הוריש מנשה וגו' ואת ישב דור · בנית ושבו אליך בכל לבם דמלכים · מעל ימהר ויסר את האפר · יד ונתנו את הכסף המתוכן דמלכים · אלה והעוים עשו את נבחן · הוציא כי לא דברתי את אבותיכם · ועשית כ כר אמר ארני יי' ועשית · על הלא צבא לאנוש · וצפו לא יאמין שוב מני חשך · ידעת כי יעשה יי' דין עני · ידעת כי כל תוכל ולא · ראש כי בימי דויד ואסף מקדם : גלוד' וסימני' נמסר בסדר נח : ויכלו ג' וסימ' המים מן החמת · בבשת ימי · באפס תקוה · אנ"ך :

מ ע ספורנו

אל תהי עולה בכעס הנה בכלל טעות : **ושובו עוד ·** לעיין בחקירה היטב והמלרו : **לדקי בה** והראו : **היש בלשוני עולה ·** בקראי הגר על הלוי היסורין : **אם חכי לא יבין ·** שזה אמונתן הפרענו' הוא בלתי כרוב להיות כמוני : **הלא צבא** לאנוש על הארץ · כי צבא וזמן קל בא כחון לאדם עלי ארץ שיכלים בו את נפשו השכליה בעיון ובמעשה : **וכשכיר יקוה פעלו ·** בזה לא נמו לי לבני אדם אני : **כן בזה הזמן : הנחלתי לי ירחי שוא ולילו' עמל ·** שלא אוכל לקנות בהם דבר שיהיה לא ביום ולא בלילה : **אם שכבתי ·** ובהכוונת המשכב שהיה ראוי שיטרד הרוב בו הנה אני מנוטרד גם כן כך שהגני לומר : **מתי אקום ·** ולא אצטער כל כך : **ומדד ערב ·** השמל הנז' : **ושבעתי** ממקו' למקום : **עדי נשף ·** התחלת הלילה וכו : **לבש בשרי רמה ·** כמו' ויזנח' להוסיף צער : **רגע ·** נבקע **וימאס** שלא יקרבו משרתים לקרבני :
זכור

אבן יחייא

שובו נא אלי ואל תהי עולה עוד בכם להכאיבני בדבריכם · ושובו פוך לראות צדקי בה בדבר הזאת · ואם יש בלשוני עולה כשכבר כי לא חטאתי מעולם בדבור אקרו נא ודרשו על ככה · ואם חכי לא יבין הוות כי חיך האדם המדבר תועה כנגד האכסים · יהיה שבה שהאיש ההוא יבין הוות דברים רעים לתשובת דבריו המתועבים · ולכן איוב היה אומר כי חיכי לא הבין מעולם הוות וזה יען כי לא דברתי בחיכי רעה לזולתי · הלא צבא וגו' הלא כאשר יש צבא וזמן קצוב לאנוש עלי ארץ שהוא הזקן ושב מאד אשר שב לימי עלומיו ולכן אנוש' מכתו בחולי השעול וכאיבי הזקנ' ולכן הוא תאב וכוסף שיגיע הזמן מהמיתה ושישימוהו עלי ארץ וכימי שכיר ימיו כי כאשר השכיר יספור ימי שכירותו כדי לצאת מהשעבוד ההוא ככה האיש יספור ימי קיצו כדי לצאת מתחת יד השעבוד מכאיבי הזקנה · וכאשר העבד ישאף ויכסוף הצל מהלילה כדי לנוח על חטאו מעבודת היום · וכשכיר שיקוה פעלו · כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי · כי תמיד אכסוף שיכלה החדש אשר אני בו לחשבי כי בחולי יקל מעלי כאבי וכן מלילה ללילה אקוה לייפש והנה מספח לצדקה והנה צעקה · אם שכבתי בלילה אמרתי מתי יקום ואמדוד הלילה והערב כי מפני כובד הכאב לא אוכל לנוח ולישן · וכשיהיה בבקר גם כן לא אנוח ולא אשקוט ושבעתי נדודים עד הנשף והלילה האחרת · וכל זה הוא יען כי לבש בשרי רמה וגוש עפר שהתולעים יולדו מהם בלא תוך נגעי הבשר · ואחבק העפר אשר ידבק על הבשר יעשה כגוש עפר גדול · מה שלכן עורי רגע ונתבקע וימאס הן לסבת הליחה המוסיפות הן לסבת הרמה מהנגעים · ועל כן ימי הם קלים כי לא יוכל הטבע לסבול כל אלה וקלו מני ארג שהוא הכלי הקטן אשר אורגים בו ומשליכים אותו עם הפתיל מהערב מהיד האחד אל היד האחרת ויכלו בודאי באפס תקוה · כי לא יש עוד תקו' לחכתי להיותה כמכעת הרפאה · ולכן דבריך אליפז שאדרוש אל אל כי הוא יחנן וידיו תרפינה הוא הבל כי לא יש עוד תקוה שארפא מחלתי · כי

תורת חסד יראת שדי

שובו נא יר' שובו נא מדרכיכם אלה אל תהי עולה באחותכו ולא באהבתיכו ושובו עוד שצדקי בה באחוה המוכרת ונא תמיתו שתסתלק מעלי אהבתי זאת אשר גי עניכם · היש בלש כי עולה באהבתכם אם חכי לא יבין הוות ולא יאמר מלומר אתן חניכם תינגה והם כי ידעתי גם אני כי הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכו' כעבד וכו' ואוי לי כי עם יסורי אלה הנחלתי לי ירחי שוא כי לא יכול אני לעשות בהם שום טובה לנפשי ולילות עמל מנו לי ולא בעמלה של תורה אשר אין עסק רגל של תורה אלא בלילה אם שכבתי יר' כי אם באולי שכבתי מה שנם לו אין י יבוגת וכו' ואמרתי מתי אקום להודות לה' ולהגות בתורה וכו' · ומדי כמה ר' משה אגשי ך ז נ מתעתי כי באומר הלא צבא ונומר כעבד ונומר כן ונומר אם ונומר ר"ל כי הנה לפי התורה שכר גדול נותן האל ית' אל האדם במה שיש לו צבא וזמן עלי ארץ כנזכר שיהיה חי עיוד בזמן ועבד כימי שכיר הם ימיו שיתנו לו שכר כשכיר וכו' והיה אומר איוב על עצמו כי גם עייף על אנה במעלה יען כי כעבד וכו' כן הנחיל לו ירחי שוא וכו' ור"ל כעבד אשר ישאף כל היום ולא דבר אחר וכשכיר אשר יקוה שיתנו לו פעלו לפעול אותה והוא ע"ד הוזר כנשה וכמו שהוא עושה פעלו במהרה כדי שיתנו לו עוד פעל אשר לעשותו · כן הנחלתי לי ירחי שוא כלו' הירחים אשר היו הולכים אחו על שיא הנחלתים לי ועשיתי עלם דבר טוב לי והוא ע"ד אומר ויקרבו ימי ישראל למות ויקרבו ימי דוד למות שהימים בעצמם הם נקרבים או בשעת מותו של האדם השלם לפי שכלם בשלמו ועל זה הדרך יבואר אומר ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו כי כל שניו היו אתו או במות ולא הלכו לאו להיות שכלם בשלמו כאמור והוא ג"כ אומר ויהיו חיי שרה וגומר · ולילות אחר מנו לי והם הלילות שעמלתי בכלן בעמלי והוא עמל התורה כי גם הן בשלמו כאשר בשלמות הימי' ואם שכבתי ואמרתי אז בעת שוכבי מתי אקום כי מי מחשים בכוכבתי לקום בלילה להגות בתורה הנה באיזו שעה שירצה לקום יקום וכו' ועל כן הייתי מודד הלילה וכו' ושואל נאמר כי הייתי עושה והימים לילות והייתי ישן ביום חלילה ואם אך שבעתי נדודים כלומר כדד השינה העיני עדי נשף והיא הלילה הנאה עכ"ד : ומדבריו אלה למדתי לומר כי באומר יקוה פעלו ר"ל פעלו ולא שכר פעלו ור"ל שהוא מקוה בפעל אשר יעשה למי שהשכירו ואיננו מקוה אל השכר כלל והוא בשלוו העניין שאמרו ז"ל הוו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס וכו' וכמו כן באומר ושבעתי נדודים וכו' כ"ל שר"ל העניין אשר אל תסום בענין שיחתו כי עם זה לבר היה שבע כאילו היה ישן כל היום : **לבש** בשרי רמה וגוש עפר הוא העניין שכתבו הרופאים כי כשיתקרב האדם למות יבא עליו כעפריות מה וכמו שביארתי אני במה שאמר דע"ה ולעפר תו"ז וגו' והנוס העניין ואמר כי לא די שלבש בשרו גוש עפר אלא שלבש ג"כ רמה וקצה רמה לאת כמאמר בבשר החי כאומן כי שתים רעות אלה המה עליו בהיותו עדין בחיים ועוד לו כי לולי שלבש בשרו גוש עפר ואח"כ הרמה כי סוף סוף הרמה היתה באה עליו אחרי היותו תשוב כמות מצד העפריות ההוא אשר עליו אלא שקודם שיתחשב למת לבש בשרו הרמה העוקצת לבשרו ור"ל כי תורת המלבישי' שהיה מתנהגנו ללבוש בעת קומו בבקר להגות בכוכבה של תורה עמה לבש רמה וגוש עפר ונאמר וימאס ר"ל וימאס אל הרמה כי אפילו הרמה כמעט שיאס לעורו וכו' וגם זו היא גנוח בתוך גוומא להגוס עניני מכאוביו : **ימי** קלו מני ארג גם זו היא המלאכה מה שאומרים אנשי העולם על מי שהולך כל היום נע ונד ואיננו עושה לו שום תועלת ור"ל כל היום אני אורג ואורג ובלתי עושה שום יריעה וזה באופן שיכולני לומר כי ימי קלו מני ארג · ואומר ויכלו באפס תקוה הוא מלשון את תקות חוט השני וכמו שביאר הרד"ק ור"ל כי אפילו חוט אחד אין בידו וכפי ענין זה שהזכרתי אפשר ג"כ נומר כי הוא בעצמו אמר וכל זה שאמרתי מני ארג הנה הוא המלאכה על הנוע אשר לי כי הכל הוא באפס חוט אפילו אחד ואם אין לי אפילו שום חוט א איככה אוכל לארוג שום דבר וכו' וכל זה הוא ענין מוסב למה שאמר ושבעתי נדודים עדי נשף והוא מענין מה שאמר הכתוב נע ונד וכו' כמו שאמרתי :
זכור

אוהב משפט

הרשעים ולפי שזכר כיפאי הלגים וכלי הזיין זכר לקריו נגמים וזהו העניין הרחבין שלקחה רוגו של רגיפו מדברי המלך : **כי לא** רמנס אני גוזר כי ירפסר היה יסריך בגר דין כי לא ינא וגו' כי הצרות הנרות על האדם והם הנכרים סוכעל לא על חנם באוה ולא מן הארץ תצמחנה רק על חטאיו הם באים ולפי שנזכר ברעות הרשעים שהרעב יוכל ליר' יאת' כי לא יצא מהעפר עם הקציר אותו עונש רק בעונש החד' החוטא אשר כולד לעמל : **כי אדם** וה"ת יהיה לכם חיוב למופת כי על חנם באו יסוריו שהרי הוא צדיק גמור זה ח"ו כלל כי האד' בעון חולל ובחטא יחמתהו אמו ויצרו רע מנעוריו ואי אפשר בלא חטא כי טבע יצירתו כן חייב שיחטא כי לעמל יולד כי אחר שיחטא בטבעו יבא לו עמל וכעס עונש על חטאיו כי זו נולד לאותו עמל : ובני רשף יגביהו עוף · פירוש כמו שהוא לאת הציף לעוף כן תולדת האדם לבא עליו רעות : רשף יעוף כמו ולחומי רשף פתרג' מו אכולי עוף · וי"מ ובני רשף כ'לוגות הגחלים מן רשפיה רשפי אש כלומר כי אדם לעמל יולד והלרו' אשר ככ דודי אם יעיפפו עליו התמיד · והתרגום פיר' שהאדם הרגיהו אין כמו ניצוצי הגחלים שהם תגביהים לעוף ועולים באויר והו שתרג' ארום בר נש לליאות אתילד ופיפיה היך גינין דנתרין מן גומרת ומתגבהין הדין ניפין זהו העניין הכבי שלקחה הוכו של אליפז מדברי המלך : הולי יאמר לכי אינו כי דך המביעט ביסורין לבלבל כנבאים עלי כנעים כי מהבלל לאל כעוס ילך
לרוח

הרמ"בן

ושובו עוד · הצדיקו אותי בעולה · כלומר ממנה · וכן וכל ערל לא יאכל בו · ממנו : **אם חכי לא יבין הווה ·** אם יאמר אותם : **הלא צבא לאנוש עלי ארץ ·** עתה יתחיל בטענה שנית ויתאונן לאמר כי ימי האדם צבא · כי שנותיו קצובות · ומצפה לכלות ימיו כשכיר · כי יודע הוא באמת שיכלו ימיו · ואשר הנחל מן הירחים שוא המה · ולילות של עמל במנין נמסרו לאדם · כי בשכבו יאמר מתי יהיה בקר · ומדד ערב וימדוד הלילה כמה ארוכה · ובעלות השחר ישבע נדודים עד הערב · כי תקראנה לרוח רבות ורעות ביום ובלילה : **ומדד ערב ·** יחסר המודד כי התלונה עליו ועל כל האדם · וראוי להיות ואמרתי מתי אקום ומדד האדם הערב · או מדד כמו מודד : **ובשרו ·** שהוא הגוף לבוש רמה ועפר · כי בסוף יהיה כך · או על הנכים והגרב והחרים אשר יבואו בו · והעור יבקע והוא נמס כי יזוב דם ורפש וטיט · ויש מפרשים וימאס כמו וימסס · וכן ימאסו כמו מים · והתרגום כן ואיתמסי : **ימי קלו ·** יאמר כי ימי האדם קלים מן הארג אשר ישלח האורג בבגד : **באפס תקוה ·** באין תוחלת · ואחרים פירשו מן תקות השני :
זכיר

ר' אברהם פריצול

שובו נא · ושבו נא בתוכה בלי עולה ממה שחשבתם עלי · ושובו עוד להוכח באמת ובתמים אתי כי תמצאו היות צדקי בה · בתשובתי ונאמה שאגיה לפניכם · ומלת בה תשוב אל התשובה שישיב להסיר הספק מדוע באו עליו צרות כאלה · ובלתי ראוי להם לדעתו של איוב · צדקי שם דבר · או מקור מן הקל : היש בלשוני עולה · ותראו אם יש בלשוני עולה כמו שצעקתי על גודל צרתי להיותי בלתי ראוי להם לדעתי כי אחשוב עלה' היותו בלתי משגיח בפרטים אשר הכיתני למקרים כאלה · ותראו אם חכי לא יבין הוות ושברון המכות הגובאות עלי · ואמר חכי כי החולה כל אוכל תתעב נפשו והמתוק מר לחכו · הוות לשון שברון ומכה : הלא צבא לאנוש · ואם אבחר מות מחיים רעים כאלה אין לתמוה עליו כי מ"מ מוכן הוא האדם אל המות · והלא צבא לאנוש · והוא הזמן הקצוב להיותו על הארץ וכימי שכיר הממתין זמן השלמת שכירותו כן הם ימיו ומעת לעת ומרגע לרגע אף בלא יסורין הייתי ממתין המות · צבא · זמן קצוב כמו כי מלאה צבאה : כעבד ישאף · וכמו העבד כאשר הוא יגע בעבודתו הממתין לשאוף ולבלוע צל הלילה לנוח בו · וכמו השכיר אשר יקוה לקבל פרס פעלו וממתין גמול משכורתו · כן אני בהפך לממתין

הפירעגות · כי במקום תוחלת הטוב והנה רע : **ישאף ·** יבלע · מן ושאף כמים : **כן הנחלתי ·** כמו שהעבד והשכיר המקוה לתוחלת הטוב כן אנכי הנחלתי ונתן לי בנחלה לנחול ירחי שוא · כי מה שתקוה לירחים הבאים שיהיו טובים מן הראשונים והנה יג עו רעים מהם והם אתי ירחי שוא · וכן לילות עמל וכעס מנו לי · כי בכל לילה ולילה הבאה יכבד העמל והחולי · והמוני' מספר הלילות אומרי' קשה זאת מן הראשונה · ומלת מנו מלשון מכין · או מלשון תקון הסדר שסודרו לו לילות כאלו : **אם שכבתי ואמרתי ·** והיה כאשר אשכב ויכבד כאבי ואמרתי מתי אקום מנרת חליי זה : **ומדד ערב ·** כי בהעדר השינה יקוץ האדם במטתו וימדד אורך הלילה בצרתו לדעת ארכה ומתי יהיה יום · ושבעתי להיות נודד במטה כל הכסף ימין ושמאל · ומדד ערב מקור מלשון מדה ושרשו מדד · ר"ל למדד אורך הערב · **נדודים ·** מנידד · פעול מן הקל · תואר לאברים הנדודי' · **נשף** ערב : **לבש בשרי רמה ·** ובאמת מרוב החולי לבש בשרי רמה · כי במכות עלו התולעים ויבאשו · וגם גוש עפר · ומוהרית עפריים מהפסד הגוף · **ועורי רגע ·** ר"ל נתבקע ונפתח ונמאס מרוב העפוש · **גוש עפר ·** ר"ל עפר · **רגע ·** מן רגעי הרים שהם נקרות הצורים : **ימי קלו מני ארג ·** ועם הגבורה הלוית הקלה הלא כבר ימי קלי המרוצה בהגעה ביומית יותר קלה בעיני מן האורג ;
ובוא

זְכֹר כִּי־רוּחַ חַיָּי לֹא־תָשׁוּב עֵינִי
לִרְאוֹת טוֹב׃ לֹא־תְשׁוּרֵנִי עֵין רֹאִי
עֵינֶיךָ בִּי וְאֵינֶנִּי׃ כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ
כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה׃ לֹא־יָשׁוּב
עוֹד לְבֵיתוֹ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃
גַּם־אֲנִי לֹא אֶחֱשָׂךְ פִּי אֲדַבְּרָה בְּצַר
רוּחִי אָשִׂיחָה בְּמַר נַפְשִׁי׃ הֲיָם־אָנִי
אִם־תַּנִּין כִּי־תָשִׂים עָלַי מִשְׁמָר׃
כי

אִידְּכַר אֲרוּם הֵיךְ רוּחָא חַיַּי לָא תְתוּב
עֵינִי לְמֶיחֱמֵי טָב׃ לָא תִסְכֵּינַנִּי עֵינָא
דַּחֲמָיָא יָתִי עַיְינָךְ בְּמֵימְרִי וְלָא אִיתַי׃
הֵכְמָא דְפָסַק עֲנָנָא וַאֲזִיל הַכְדֵין
דְּנָחֵית לְבֵי קְבוּרְתָּא לָא יִסַּק׃ לָא
יְתִיב תּוּב לְבֵיתֵיהּ וְלָא אִישְׁתְּמוֹדְעֵיהּ
תּוּב אַתְרֵיהּ׃ לְחוֹד אֲנָא לָא אֶמְנַע
פּוּמִי אֲמַלֵּיל בְּעָקַת רוּחִי אָשִׂיחַ
בִּמְרִיר נַפְשִׁי׃ הַכְמִצְרָאֵי דְאִתְחַיְּיבוּ
לְמִטְבַּע בְּיַמָּא דְסוּף אִתְחַיְּיבִית אֲנָא אִין כְּפַרְעֹה דְאִישְׁתְּנִיק בְּמֵיצוּעֵיהּ בְּחוֹבֵיהּ
אֲרוּם תְּמַנֵּי עֲלוֹי כְּטִרָא׃ ת״א הַכְיַמָּא אֲנָא רַבָּא דְמִתְרְגִיף לְקִיצָא אִין לִוְיָתָן
דְּאִיטִיכוּס לְאִיתְחֲדָא אֲרוּם תְּשַׁוֵּי עֲלַי נְטִירָא׃ ארום

ראי ו׳ וסימ׳ הגם הלם ראיתי אחרי · על כן קרא לבאר באר · ויצחק בא מבוא באר · וישב יצחק עם באר · עם יפה עינים וטוב · לא תשורני עין ראי · וא׳ אתה אל ראי : גם אני ו׳ ר״פ וסימ׳ בשפטים סוף סימן כ׳ : תנין ח׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא ותלי׳ סימן צ״א :

רש״י

לא תשוב עיני · לאחר מיתה · וכאן כפר איוב בתחיית המתי׳ : גם אני לא אחשוך פי · הואיל ואיך חדל ממני גם אני לא אמנע דיבו׳ מלצעוק על מדתיך : הים אני שפנות עלי חול לשמר׳ ואם תנין · דג גדול שסבבתו בנבכי ים · כי תשים עלי משמר · השטן הזה שימריני שלא אצא :
ישא

אבן עזרא

לא תשוב עיני · אחר מיתי ומלת זכור למקום ידבר וכן כי תשים עלי משמר ועניינו משמר הים כטעם בל ישובון לכסות הארץ :
מות

רלבג

ביאור דברי המענה : וזו ביאור מלות המענה : בקשתני · שחרתני : תרפה ותסור מהכאב : תשעה · מאברי : מעצמותי · מעלמותי : בשיחי · בצערי וכן אריד בשיחי :

ענה איוב טוען על דברי אליפז ואמר על מה שהיה מניח שהתוכחת והמוסר יהיה לישרים ולנקיי׳ על המעט שלהם מהחטאים והמות והאבדון יהיה לרשעי׳ מצד גודל חטאם ומגלל עצמו על מה שהיה בוחר המות על הייסורין שהיה נוסר בהם · לו שקול ישקל כעסי והתרעומת אשר אני מתרעם על ייסורי כנגד שברי במאזנים הנה לא יכבד הכף האחד מהמאזנים על הכף האחר ולפי ששברי יכבד מחול ימים על כן דברי נשחתו והיה כעסי כנגד מה שהשברתי בו וזה כי חצים חזקים עמדי אשר ארסם שותה נפשי · ויערכוני תמיד בעותים חזקים ונפלאים · התחשוב שאתרעם ללא דבר · הינהק פרא כשימצא לפניו דשא שיאכל ממנו אם יגעה השור כשימצא מספוא לפניו שיאכל ממנו הנה באמת איני מתרעם אלא על מה שראוי להתרעם ממנו · היאכל דבר תפל מבלי מלח יתן לו טעם אם יש טעם בריר חלמות ר״ל הבריא כן אני לרוב חוליי לא אמצא טעם במזוני · הנה אשר מאנה לנגוע נפשי מרוב האסטניסו׳ והמיאוס המה כמו חליי בשרי ואיך אוכל להתרחק ממנו · הנה מרוב המכאוב והחולי אחשוק חשק נפלא מי יתן ויכה השם וידכאני דבר נוסף על חליי בדרך שיכלני כי המות נבחר מאלו החיים · והנה באמת אף על פי שאני נכוה בחולי והמכאוב החזק הנה אני מתנחם כי לא כחדתי אמרי קדו׳ ואין לי להתרעם על עצמי ולומר אם הייתי נשמר מחטא לשם לא היה מגיע אלי זה · מה כחי כי איחל שירפאני הש״י וייטיב לי אחריתי כמו שהבטחתני הנה אין לי כח לשאת זה החולי ומה קץ חיי כי האריך חיותי עד שירבה זרעי וצאצאי כמו שהבטחתני הלא מעט נשאר במדת ימי כל שכן עם כמו אלו הצרות · האם כחי חזק ככח האבן ואם בשרי חזק כנחשת שאוכל לסבול זה החלי · האם אין בי מכפשי ההנהגה הנאותה הראויה שתהיה לי לעזור ולהועיל והוא ההתנהג ביראת השם וההליכה בדרכים המטיבים האם נדחה ממני ההנהג׳ ההגונית ר״ל שלא אתנהג במה שראוי לאדם השלם להתנהג בו עד שתאמר שעונותי המו אלה · האם יתכן שיהיה לאיש המדוכא חרפה מרעהו ויאמר עליו שירא׳ שדי היה עוזב על כן באה עליו הצרה הזאת כמו שאתה אומר אלי הזאת התקוה והחמל׳ שימחלו רעיו עליו · הנה רעי בגדו בי כמו הנחל ואפיק הנחלים שיעברו וירוצו הקודרים לרוב עמקם מהקרח והשלג הנתך עליהם והנה בעת שירוצו נכרתו ונפסקו לפי שאין שבת רבויים מצד עצמותם אבל לסבות מחוץ : כבלות המים הבאים אליה יעדרו וכבוא חום הזמן שימנעו מימי הגשמים ותכלה התכת השלגים יעקרו ממקומם או יסורו מנחלים ויאבדו · אם להפלת ארחות דרכם ויטו מימי מקוריהם אל מקומות אחרים אם שיעלו בתהו ויאבדו ור״ל שתסור הווית המים ממקוריהם ויכלו לגמרי וזה יהיה אם בשלא יתחדש מן האיד המתחדש שם במקום ההוא מים אבל יעלה אל הארץ או יפסיק חדוש האיד ההוא והנה שתי אלו הסבות נזכרו בספר האותות להפסק הנהרות וכבר הביטו הסוחרים העוברים שם בימות הגשמים אלו הנהרות ברולם וקוו שבעת החום שיצטרכו המים להם ימצאו שם מים רבים ובבואם אל אלו הנהרות בעת החום ולא מצאו שם דבר בושו וחפרו על תקותם והנה עתה הייתם לי אתם רעי דומים לזה הנהר וזה שאני בטחתי בכם שתעזרו מכם בעת הצורך ושתנחומותיכם יסורו חליי נהפך הוא כשראית׳ התחת המגיע אלי ירחת׳ להתקרב לי ונהפכת׳ לזרים ולמה התנכרת׳ אלי · הכי אמרתי לכם שתתנו לי דבר מהונכם ושתעשו שוחד בעדי מעמלכם למלטני מיד צר ולפדותי מיד עריצי׳ ואילו היה כן הצדקתי כי אמרתי להציל הונם עשו מה שעשו אבל איני מבקש מכם דבר ולמה תתנכרו אלי כי תאמרו שגיתי בדברי ועל כן אתם מתווכחי׳ עמי · הורוני מה ששגיתי בו ואני אחריש ובואו עמי בטענות אמתיות לא בטענו׳ כוזבות הלא לומר עלי שחטאתי ואתם ידעתם לדקתו ותום לבבי · הנה נמרצו וחזקו אמרי יושר אבל מה יועילו התוכחו׳ אשר יהיו מכם · האם יהיה ראוי שלהתווכחותכם עמי תחשבו למלים ולרוח דברי מזולת שתבואו עליהם בטענה גם זה מחוק המתוכח השלם · הלא באמת אני שופט שאתם מפילים אף על יתום כשיריב עם זולתו לחולשתו לפי שאתם תכרו ותעמידו לדבר סרה על רעיכם כי תראו כי מטה ידו וזה להורות שכונתכם לרדוף החלושים · ועתה הואילו וראו אם אכזב במאמרי ושובו להשיב על דברי בזולת עולה · הנה כאשר תשובו להתוכח עמי בזה האופן יראה צדקי בזה ההתוכחו׳ · היש בלשוני עולה במה שאני טוען שהשם ית׳ בלתי משגיח באישי האדם אם חכי לא יבחן ההוות אשר הסברתי בהם וישער אם המות נבחר מהם אם לא הנה באמת אבחר להם שבאופן מה ימצא המות נבחר על כמו אלו החיים וזה שכבר נמצא קץ וזמן קצוב לאנוש על הארץ וכימי שכיר שהם מוגבלים כן ימיו מוגבלים ·
והנה

מ״ע ספורנו

זכור אהה האלוק׳ הטוב : כי רוח חיי · הזמן קצר : לא תשוב עיני לראות טוב עין שכלי אחר המו׳ לראו׳ טוב התבוננות בעיון · עין ראי · נשמת שדי המבינ׳ ע״ד יאר ה׳ פניו אליך : עיניך בי ואינני · גם בעוד עיניך בי בחיים האלה אינני · מוכן כבראשונה : כלה ענן · כי אמנם יקרה לזקן כמו לענין הכלה : כי לא יעל לסוב לימי עלומיו : לא ישוב עוד לביתו · אחר המות אף על פי שמגופו תתהוה · אחר המות איזו הויה אחרת לא יחיה הוא בעצמו באופן : שלא יכירנו עוד · מקומו · ולפיכך : גם שאני לא אחשוך פי אדבר׳ במר רוחי · אזה דבור בלתי בהות מחוץ לצרי : הים וגו׳ · באלאים מתמידים לכניעני :
וחתתני

אוהב משפט

לדרוש את יי׳ דרשו את יי׳ בהמצאו ואליו אשים דברי תחנוני כי ידעתיו משגיח ברחמים השגחה אישית להציל דורשיו מרעת׳ וזה נתבא׳ לי מפעולותיו יהוכיר לו היותר מיוחדת והיות׳ נגלית שבהם והיא ענין המטר כמו שהקדמנו בפרקים: דקדקו על פי המדרש נותן ושולח כי נותן הוא בארץ ישראל · ושולח על ידי שליח בחוצה לארץ: לשום · בה״ו שולח המטר לשום השפלי׳ שהם עניי׳ מפני היוקר למרום שלא יצרכו להשפיל עצמ׳ אל הבעלי בתים כמנהג העניים בזמן היוקר · וההולכים קודרות נשגבו בישע אלהים בהורידו המטר וישבעו לחם ויהיו טובים תחת היותם קודרים ונעורים מפני הרעב כענין שנא׳ חסך משחו׳ תאר׳ : שגבו כמו נשגבו והוא בודד ומהו שגבה עמנו : ישע כמו בישע · מפר דרך הפשט ידועה שהו׳ חוזר על ענין המטר והיא הסכמ׳ כל המפרש׳ ז״ל יאמר כי בבא המטר הופר מחשבו׳ הערומים להפקיע שערים ולקנות מעניים כמ״ש עמוס שמעו זאת השואפים אביון ולשבית עניי ארץ לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתח׳ וגו׳ לקנות בכסף דלי׳ וגו׳ ולא תעשנה ידיה׳ עלה שים בה ממש רק אפס תהו ואין תושיה כנז׳ מן יש ופרשו ישה והא״ו נוספת כתי״ו של הוגה והו׳ הפך מחשבות׳ ערומים לעשות תושיה : לוכד יאמר כי הש״י הוא לוכד אותם בערמתם כלומר כי בדבר שחשבו להתגבר הם נכשלים בטעם יום לבנות גדריך יום ההוא ירחק חק כי הבואת׳ תרקב ויצטרכו להוזיל אותם ואם מכרוה בזמנה היו מרויחים ועכבו אותה כדי להפקיע השער ויהיה סבה למכירה במהירות בזול גדול כדי שלא תרקב יותר · ואלו הנפתלים נמהרה עצתם ונבערה כי הנמהר הוא כבער כמו ולבב נמהרים והוא נגזר מן מהירות כי פעולת המהירו׳ היא בלא
ספק

תורת חסד יראת שדי

זכור כי רוח חיי עתה שב להתוכח עם אליפז ואמר לו זכור אתה אליפז כי רוח חיי כלומר לא נשאר לי מן החיים כי אם ענין הרוח החיוני וגם על הענין הרביעי אשר עליו תשוב האדם כמת כמעט שהזכרתי ג״כ בו והוא ענין העינים כי מצד השחין נתאייך רוע רם בעיני וירא אני כי לא תשוב עיני לראות בענין טוב כאשר היה הענין בתחלה והוא בעצמו אומר לא תשורני עין רואי ור״ל העין אשר עמו אני רואה לא תשורני לי אני בעצמי כו׳ ואולי ר״ל עיני לא תשורני כאשר הוא הענין במי ששרוי בטובה ושמן ורענן ובמלבושים נאים שעיניו בעצמם ישורו ויביטו בו ממה שיהנו מראותם אותו בענין הטוב ההוא · ובאומר עיניך בי ואינני כתב הה״ר משה קמחי ז״ל כי כשתשים עיניך בי לרעה תכף אהיה כאין עכ״ד · או יר׳ כשתביט בי תראני שאני כאין ובאופן שאינני במציאות העולם ועכ״ז אני סובל יסורין אלה · ואולי ר״ל עיניך הם בי ואינני יכול לשום עיני בך כי כמעט אינני ואור עיני גם הם אין אתי מצד מה שעל העפעפים כתרגמתה לרבת השחין : **כלה** ענן וגומר יר׳ וכשם שכלה ענן וילך כן יורד שאול כמוני לא יעלה לשוב לאיתנו ולתוקפו כבתחלה : **לא** ישוב וגומר יר׳ ולא ישוב עוד לביתו כאשר כמעט לא אוכל אני לשוב לביתי אשר היה לי בית מלא מכל טוב · ולא יכירנו עוד מקומו אשר מקודם היו מכירים אותו לשוסר גדול וכו׳ : ושמעתי כי באומר זכור וגומר לא תשורני וגומר כלה וגומר ר״ל הנראה בעיני הוא כי רוח חיי כלומר חיי תלויין ברוח והוא האד הקטורי העולה מן הלב כי בו תלויין חיי האדם ותכף כשיתך הרוח הלזה יותכו חיי ואמות ואז לא תשוב עיני לראות טוב בתחיית המתים אם א״ו אתן תפלה לאלי״ם ויהיה א״כ אומר לא תשוב עיני לומר לא תשוב עיני אשר היה לי מקוד׳ וכו׳ רק כמעט שיהיה לי עין א׳ מחומר אחר ותכף אשוב לעפר ולא תשורני עין רואי וכו׳ וזה יהיה לי כאשר יכלה הענן והוא הדבר הנעשה מאיד העולה מן הארץ ע״כ : **גם** אני וגומר יר׳ גם אני שבאו עלי כל אלה מצד מה שהיאלתי מפי שהיה מן הראוי כי מכאן והלאה בשום אופן לא אפתח פי הנה לא אוכל לעשות כן ולזה לא אחשך פי ואדבר בצר רוחי עם היותו צר וכמו שאמרתי כי רוח חיי וכו׳ ואשיחה במר נפשי שהרגשת כי הלואי ולא היתי מרגיש · או יר׳ עם היות כי מי שיש לו דאגה ישיחנה לאחרי׳ ומזה תבא לו מנוחה מה הנה אני אדברה וכל עוד שאדבר הוא במר נפשי כי המרירות הוא תמיד באופן אחד עם כל דברי והלואי ולא היה מתפשט יותר עד כי הדבור בעצמו יהיה ענין הסבה אל מר נפשי וכמו שנהיה לי עד עתה · ומה אומר הים אני וגומר כלו אדברה לאל ואומר לו הים אני אשר שמת חול לים אם תנין אשר שמתו בנקיקי הסלעים כדי שלא יצא משם כ״כ בנקל להזיק לאנשי העולם · ואם באומר תנין ר״ל דג הוא מובן ג״כ בעצמו כי ישימוהו ברשת וכו׳ :

אבן יחייא

כי זכור שכמו רוח קל הנסיע׳ כן הם חיי קלים ואז האבדון ואחרי מותי לא תשוב עיני לראות טובי ולא תשורני עין רואי עוד · וברגע אחד מדי דברי נך עיניך בי ואינני כי אמות בדברי עמך לחולשתי ומה יועיל עזרת אל אחרי מותי כי אין עוד תקומה אל המת כי כאשר כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה עוד · ולא ישוב עוד לביתו ולא יכירנו עוד איש מקומו · גם אני וגו׳ אחרי אשר איוב סתר לדברי אליפז בטענותיו אמר כי לא היה רוצה להיות סרבן מלבלתי דרוש אל אל · וזהו אומרו גם אני אעשה כאשר אתם אומדים שתפשו בעת צרתכם ואדברה בצרת רוחי ואשיחה במר נפשי אף כי אין לי כח לדבר · הים אני וגו׳ אלה הם דבריו עם האלוה יתברך אתה ה׳ אלהים אם האמת הוא כי תוכיחני על רוע פעולותי · למה תכביד עלי הכאב · הים אני אם התנין לויתן כי תשים עלי משמר ומאסר לבלתי אצא ממנו · וכן אנכי אסור מבית ומחוץ מכאבי׳ שונים שלא אנוח מהם בשום עת מן העתים ·
כי

ר׳ אברהם פריצול

והוא הכלי הרץ אשר בו החוט לארוג שתי וערב המריץ אותה האורג · וכן יכלו באפס תקוה · כי אין לי שום תקוה טובה להיותו הולך מיום ליום ומחדש לחדש לרעה אל רעה כבדה ממנה · ומה אוחיל עוד והימים כלים והולכים ברעה זו: **זכור** כי רוח חיי · ואתה ה׳ זכור כי רוח חיי ברוח עובר בקלות כן ילכו להם ימי חיי והנני מפחד כי לא תשוב עיני לראות טוב · ואיך יגיעני מה שאמר אליפז כאשר קרא אותי חוטא ואמ׳ בתוכחתו שאם אשוב אליך ה׳ תיטיב אלי באחריתי · באמרו אולם אני אדרוש אל אל וכו׳ · ואמר אח׳ כי הוא יכאיב ויחבש וכו׳ · לא תשורני עין רואי · ולקוצר ימי ולמהירותם יגיעני ההפסד בטבע ולא יוכל לראותי עין רואי · עין רואה · וכאשר תחפוץ לשים עיניך בי להיטיבני והנה אינני כי חלפו ימי : כלה ענן וילך · וידוע הוא כי כאשר יכלה הענ׳ וילך לו ולא יראה עוד כן יורד שאול לא יעלה לפי הטבע · על דרך שאמר דוד · רוח הולך ולא ישוב בטבע · וכבר יש תחיית המתי׳ והוא בעצמו אמר במקום אחר תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה · אלא המאמר הוא על צד הטבע · וכן זה שאמר לא ישוב עוד לביתו · וכיון שמת לא ישוב עוד לביתו דרך טבע ומקומו לא יכירנו עוד כי לא יתראה שם : גם אני לא אחשוך פי׳ · ויען כי רעי יסרוני במה שאמרתי אליך ה׳ לרוב צרותי שאתה בלתי משגיח בפרטי׳ גם אני לא אחשוך פי לערוך דברי אתך בצר לי ואשיחה במר נפשי · ואומר מדוע הכיתני במכאובות כאלה : הים אני אם תנין · ואם הפורענות הלז מגיע אלי ממך איך תיסרני ביסורין קשים כאלה אשר לא אוכל לסבלן · הים אני אם תנין שהם חזקי׳ לסבול מן הסערה והצער · כי תשים עלי משמר · לכדני בלא מהחת תוכחותך כאשר יעשה הים והתנין כי לא יצאו מגבול תהומם · ואף כי יגיע לים סערה רבה לא יעבור חוק גבולו כי שם חול גבול לים · וגם התנין אם יצטער לא יוכל לא יצא מגבול מוצא המדבר ישא לרוחיו ורעבונו ולא יבוא ביסוב : **כי** אמרתי תנחמני · ולפעמים כבר אמרתי תנחמני ערשי כי אשכב ואישן בו אפשר יניח לי בעצבי או ישא מקלה לצערי ויעבירנו בשיחי ובדברי ביני לביני על משכבי כאשר יעשה האדם המר בצרתו ישא וידבר דברי צערו על משכבו בלילות · והנה יקרני ההפך : וחתתני בחלומות · ובמקום שאנוח על משכבי בלילות אז יפחידוני
החלומות

הרמב״ן

זכור כי רוח חיי · כנגד האל · ומאשר הוא נודע כי הוכחת עמו איננו מזכירו ברוב מקומות בספ׳ יאו יחזור מרחוק על האלוה הנזכר בפסוק ויואל אלוה · וטעם הפסוקי׳ האלה כלם כי האדם קצר ימים ושבע רוגז ומיתה מעותדת לו על כל פנים · וכאשר אין זכותו מציל אותו מן המות ולא מחזיר אותו לביתו מן שאול גם חטאו איננו בדין שיתן עליו ענש אחד · על כן היה ראוי שיחדל ממנו כי הבל ימיו · ויש מפרשים כן הנחלתי לי ירחי שוא עם ג׳ פסוקים הבאים אחריו · כי יתאונן על מכותיו · ומה שפירשתי יותר נכון בקשרי הענין : ולא יכירנו עוד מקומו : רמז לאנשי המקום · כדרך וכל הארץ באו מצרימה · ארץ כי תחטא לי · מחטאת סדום · ורבים : הים אני אם תנין · אם אני כים אשר יהמו ויאמרו מימיו אם תנין הגדול אשר בתוכו : כי תשים עלי משמר · כאשר שמת עליהם החול גבול לים · ויתגעשו גליו ולא יעברוהו · והתנין בנבכי תהום כלוא ולא יצא מכל משבריו וגליו · והמשל כי כן שם עליו משמר · והוא זמן חיותו · כי לא יוכל לצאת מן החיים אשר הוא בתוכם כים · וכל משבריו יעברו תמיד עליו · כתנין אשר בתוכו ואין לו מהם הצלה · ולא בהקיץ ולא בהיותו ישן · על כן יבחר מחנק : ישא בשיחי משכבי · חשבתי כי משכבי יסבול וישא עמי במשא שיחי וכעסי ולא כן הדבר : כי תבעתני מחלומות · כי מרוב חליו יראה חלומות מבעתים ושוברים כחו · כענין בחלי המרה השחורה · או השטן יחלימהו לבעת אותו : מאסתי לא לעולם אחיה · שב אל עצמותיו אל נפשו · כאומר מאסתי חיי לא לעולם אחיה · לכן חדל ממני ואל תגמלני כפשעי כי הבל ימי ואין בהם תוחלת אם אצדק · והוא סוף התלונה הזאת אשר יטעון · כאשר פירשתי · ועתה יחזור לתלונה שלישית ויאמר :
מה

רש"י

ישא בשיחי משכבי · משכב הלילה יסבול בצרתי מעט ואוכל למנוע שיחי · **מות מעצמותי** · מות אני בוחר יותר מאיברים הללו שבי · **מאסתי בחיי** · כי סוף סוף לא לעולם אחיה · **חדל ממני** תלהרע לי כי הבל ומעט ימי : **כי תגדלנו** · לשית אליו לבך לפקוד מעשיו בכל בקר · ולבחון לכל רגע : **כמה** · עת ארוך אשר לא תשעה ממני · כמו ואל ישעו בדברי שקר · וכן שעה מעלי וחדל · **בלעי רוקי** · כדי בליעת רוקי : **למפגע לך** כפוגע האדם בעת חמתו · ומעורר עליו כל מעשה איבתו : **ומה לא תשא פשעי** · ומה הדבר הזה שאינך נושא לפשעי · **ושחרתני** · תבקשני ולא תמצאני :

מענה

כִּי־אָמַרְתִּי תְּנַחֲמֵנִי עַרְשִׂי יִשָּׂא
בְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי׃ וְחִתַּתַּנִי בַחֲלֹמוֹת
טו וּמֵחֶזְיֹנוֹת תְּבַעֲתַנִּי׃ וַתִּבְחַר מַחֲנָק
נַפְשִׁי מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי׃ מָאַסְתִּי לֹא־
לְעֹלָם אֶחְיֶה חֲדַל מִמֶּנִּי כִּי־הֶבֶל יָמָי׃
מָה אֱנוֹשׁ כִּי תְגַדְּלֶנּוּ וְכִי־תָשִׁית
אֵלָיו לִבֶּךָ׃ וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים
לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ׃ כַּמָּה לֹא־תִשְׁעֶה
מִמֶּנִּי לֹא־תַרְפֵּנִי עַד־בִּלְעִי רֻקִּי׃
כ חָטָאתִי מָה אֶפְעַל לָךְ נֹצֵר הָאָדָם
לָמָה שַׂמְתַּנִי לְמִפְגָּע לָךְ וָאֶהְיֶה עָלַי
לְמַשָּׂא׃ וּמֶה לֹא־תִשָּׂא פִשְׁעִי
וְתַעֲבִיר אֶת־עֲוֺנִי כִּי־עַתָּה לֶעָפָר
אֶשְׁכָּב וְשִׁחֲרְתַּנִי וְאֵינֶנִּי׃

ויען

ארום אמרית תנחמינני דרגשי יסובר
במילי בית משכבי׃ ותברתני
בחלמיא ומחזוניא תבעירת יתי׃
ובחרת שירנוקא נפשי מותא מן קיום
גרמי׃ רחיקית דלא לעלם איחי פסק
מני ארום למא יומי׃ מה בר נש ארום
תרבינה וארום תשוי לותיה לבך׃
ותסעריניה לצפריא לשעתא
תבחנניה׃ כמה לא תשבוק מני לא
תשלינני עד דאבלע רקי׃ חבית מה
אעביד לך נטריה דבר נשא למא
שויתני למארע לך והויתי עלי
למטול׃ ומה דין לא תשבוק מרודי
ותעבר ית עויתי ארום כדון לעפרא
אשכוב ותתבעינני ולא איתי׃

ואתיב

תנחמני ב' נאמר מתי

למה ג' רפין וכל למה רפי טעמו למטה ב"מ דין בטעמו לעיל

אבן עזרא

מות מעצמותי · בחרה נפשי מות יותר משתדור בעצמותי כי כ הגוף לנפש כמו בית ועיק' הגוף הם העצמות כמו היסוד והעמודים : **לבקרים** לכל בקר וענינו תמיד וכמוהו חדשים לבקרים : **תשעה** · כמו תרפה וכן שעו מני : **למפגע** · כי תפגע בי ידך ומכחך · **ואהיה עלי למשא** תיקון סופרים אע"פ שפירושו כאשר הוא בלא תיקון נכון : ויען

וחתתני לי בחלמות ומחזיונות והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא וסימ' נמסר במערכת אות הנ"ון בס"ד : אחיה ד' וסי' ויפל אחזיה בעד השבכה מאסתי לא לעולם אחיה · לא אמות כי אחיה · גמל על עבדך אחיה · וא'הביגני ואחיה : לרגעים ד' וסימני' אני יי' נצרה · חרדות ולבשו על הארץ ישבו · וחרדו לרגעים איש לנפשו · לרגעים תבחננו : למשא ג'וסי' אם עברתי אתי והיית · ולמה יהיה עבדך עוד למשא דכמהן · למה שמתני למפגע לך · וא'לעבוד ולמשא : ואינני ג'וסימ' עיניך בי ואינני · ושחרתני ואינני · בטרם אלך ואינני :

רלבג

והנה כמו העבד המתעמל תמיד שיקוה בא הלילה למצוא מרגוע לנפשו וכמו השכיר שיקוה בא העת שישל' בו שכירותו כדי שיפרעוהו ממלאכתו כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל וזה שכאשר אני בחדש האחד אני מקוה שאהיה בחדש אחר כי אמרתי אולי לא יכבד עלי העת בחדש האחר ככבדו בחדש הזה והלילו' שאחשוב לשכב ולישן כדי א מרגוע למחלתי הנ' גם לא ישכב לבי · וזה כאשר שכבתי הנה אקוה כל הלילה מתי אקום וימודד לבבי אורך הלילה בסבת העדר השינה ממני שבעתי נדודי על ערשי בסבת מחלתי עד בוא השחר מזולת מנוח כלל ובהיות הענין כן הוא מבואר שאני בוחר אתיד המות על אלו החיים אשר אני בהם לפי שזמני יתבלה ואני כ־־־ תמיד התקרב אל המות כי בבקר אני יקוה אל הערב הבא ובערב אני מקוה הבקר הבא והוא מבואר שזאת התשוקה תמצא בכל מי שייסר בכמו אלו היסורין ולזה מבואר שהמות נבחר יותר מהם באופן מה הנה מרוב נגעי עלתה רמה בבשרי וגוש עפר ועורי נתבקע והיה בתכלית המיאוס בסיבת הליחה אשר שם · ימי קלו יותר מן הארג אשר יניעם האורג מקנה אל קנה בקלו' כן ימי חיי הם מעטים ויכלו בזולת תקות טוב' כי לא אשער שאוכל לחיו' ולראות טוב אחר זה הכאב והחלי · אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז שאתה הוכחתני והטיב לי באחריתי עד מתי תמתין להעביר ממני הרעה אשר ר[illegible] בה · זכור כי רוח חיי ואי אפשר שתשוב עיני לראות טוב · לא תשורני עין רואי לאחרי בעת בא קצי וכאשר יהיו עיניך בי להטיב לי ולא תמצאני אין לי תקוה שתשיב ותחייני לראות טובך · כי כמו שכלה ענן וילך לגמרי ולא ישוב הענן ההוא שנית כן מי שירד שאול לא יעלה ולא ישוב לביתו · גם אני לא אחשך פי בעבור דברכ' שלא הרעים יהשם ית' אם אמת אתכם מה שאתם אומרים שהוא משגיח באישי האדם · אדברה עם צרת רוחי ואשיחה עם מרירות נפשי · אהה השם ית' אם אמת היא שזה התוכחת מנך על מה אתה מפליג ככה בעשיית הרע לי · הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר ומאסר לא אוכל לצאת ממנו בעת מן העתים כמו שהים לא יצא מגבולו בעת מן העתים ולא התנין ממאסרו ליראת האנשים ממנו · כי אמרתי התנחם מרעתי בעת היותי על ערשי · ישא בצערי משכבי לחשבי שאמצא מרגוע כאשר אישן הנה גם בעת השינה לא אמצא מרגוע · כי אז חתתני בחלומות רעים וחזיונות קשים בעתוני · עד שבחרה מחנק נפשי ומות יותר מהיותה עם עצמותי ואיברי · מאסתי בחיי כי לא לזמן ארוך אחיה עד שאוחיל שיבוא עת אראה בו טוב · אהה השם ית' חדל ממני כי הבל ימי ויכלו בזה הרע · ואחר שסתר איוב בכמו אלו המאמרים מה שאמר אליפז שאלו המאמרים אשר אלו עליו הם על צד התוכח' ובאר ממה שירגיש בהם שהמות הוא יותר נבחר מהם בא בטענ' חזקה לסתור דעת אליפז במה שהיה אומר שהשם משגיח באישי האדם ומבין אל מעשיהם ואמר שהוא בלתי אפשר שישגיח השם ית' באדם לחסרון האדם ושלימות השם ית' כל שכן שיפקדנו תמיד לבקרים ולרגעים יבחננו אם חטא אם לאו עד שיגיע לו מה שראוי לפי מעשיו בעת עת ותהיינה בו ידיעת מתחדשות תמיד לאין תכלית כמו שהיה אומר אליפז אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז כמה מן הזמן לא תסיר ממני מלהכאיבני עד שלא תרפני אפילו זמן מועט שאוכל לבלוע בו רוקי עם היותי תם וישר ויהי גם כן פרעתי כמו שאמר אליפז מה אוכל עשיה לך נוצר האדם ויגלרו לפי מה שאמר אליפז · למה שמתני למפגע לך כאילו אין לך לעשות דבר רק להרע לי כאילו הייתי לך למשא האם זה מחוק הפועל והשומר עם מה שיפעלהו וישמרהו ר"ל שיהי' בינה מה שישמור אותו והנה לפי תקון הסופרים שתקנו וכתבו והיה עלי למשא יהיה פירוש שכבר הוספת להרע לי עד שהייתי עלי למשא וקצתי בחיי · ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני במה שהכאבתני ותסיר מעלי הצרה הזאת כי עתה לעפר אשכב מחזק הכאב וכאשר תשחרני לגמלני טוב על צדקתי ויושר לבבי לא תמצאני ויואש אליך העול כאשר תקפא שכרי בצדק והיושר שעשיתי ובהיות הענין הזה כן אין המלט לפי דעת אליפז משיוחס העול לש"י בזאת ההכאה אשר הכאיבני ואע"פ שאודה שכבר חטאתי כ"ש כשאניח שלא חטאתי כמו שהוא האמת :

והכלל

אבן יחייא

כי אם אמרתי ינחמני ערשי כמשפט החולי' שיבוא שלום להם וינוחו על משכבותם · ישא וישרף בשיחי ובקולי המר משכבי · ואם אישן מעט תכף חתתני בחלומות רעים ומחזיונו' קשים תבעתני מה שלכן ותבחר נפשי המחנק והמיתה משובה · מלעמוד בעצמותי ואיברי בצער הנמרץ הזה · ומאסתי חיי כי לא לעולם ראוי לי לחיות ולכן אנא ה' חדל ממני ואל תכאיבני עוד כי הבל ימי · ומה אנוש כי תגדלנו ותעשה עמו טובה · או כי תשית אליו לבך ומחשבתך להענישו בחטאו לך ושתפקדנו ותשגיח בו לבקרים ולרגעים תבחננו אם הוא תמיד עמך לבו נכון · כאשר אתה עושה עמדי שתפקדני בפקודת יסורין רעים בכל רגע · וכמה ומתי לא תשעה ותסור ממני מלהכאיבני עד שלא תרפה ממני אפי' כל כך זמן שאוכל לבלוע רוקי · ואם חטאתי מה שעל כן תיסרני ותוכיחני מה אפעל לך רעה כל כך בחטאתי בהיותך אתה שר ופטרון ונוצר ושומר האדם כי מה כחי אצל כחך הבלתי בעל תכלית שבהיותי מעשה ידיך אוכל להזיקך בדבר ולמה שמתני למפגע לך כאלו אין לך עסק רק אלי ששמתני כמטרה לחציך · מה שלכן אהיה עלי למשא כי מאסתי חיי ואלו הם למשא כבד עלי · ולמה ה' אלהים לא תשא פשעי ותעביר את עוני ותסיר מעלי רק את המות הזה שאם לא תמהר למלטני לעפ' אשכב וכאשר תשחרני כדי להצילני ולגמול לי טוב' ואינני כי כבד החולי ימיתני ולא אשוב עוד לביתי ·

ויען

תורת חסד יראת שדי

כי אמרתי תנחמני וגומר כלומר עם מה שאישן ואשכב אנוח מנוחה מה אך אהנה וחתתני בחלומות וכו' ותבחר מחנק נפשי מות מעצמותי כלו' דרך המופקרת · והה"ר משה קמחי ז"ל כתב בזה מות מעצמותי כלו' יותר בחרה נפשי המות משכון בעצמותי שנו בנין הגוף עכ"ל · ולכן מאסתי ענין חייתי ויהי רצון מלפניך כי לא לעולם אחיה חדל ממני וכו' ומה אנוש כמוני שכמעט נתיאשתי מהכל כי תגדלנו עם נסיונותיך כמו שאמרת לאברהם ואגדלה שמך וכי תשית אליו לבך לראות מה ידבר אם יפתח פיו לשטן אם לא : **ותפקדנו** לבקרים וכו' לראותו אם הוא עדין עומד בנסיונותו כי כמה לא תשעה ממני וכו' ואם חטאתי מה אפעל לך כו' והוא הענין שפי' הרד"ק ו"א אם חטאתי בשגגה איזו פעולה אפעל לך להסיר חטאתי · או פירושו אם חטאתי עזה כתוב בצרי מדוע תחייבני עליו ואם אינך חפץ שאחטא למה שמתני למפגע לך שמכותיך יפגעו בי וכאומר ואהיה עלי למשא אמרו כי הוא תקון סופרים והיה כתוב עליך ע"כ: והה"ר שמריה האיקרטי כתב למה שמתני כאילו אני מפגע לך ואני מעכבך בדרך ואתה כועס עלי ליסרני ואני ע"י למשא ולמה לא תסבול מעט פשעי ועוני כי לימים מועטים אשכב בעפר ידי לך להפרע ממיתתי עכ"ד · או יר' הנה אם חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם כי ידעתי כאיננה כי אתה ה' לא תפרע ממני כפי מה שחטאתי לך רק כפי מה שאני הוא החוטא באופן כי נדבר זה אתה מתנהג עמי במדת החסד וא"כ למה שמתני כאילו אני למפגע לך וכל כונתי איננה כי אם להכעיסך ואהיה עם זה עלי למשא ומה גם זאת כי עד הנה לא תשא פשעי אם עשיתיו ותעביר את עוני אם ישבו אתי כי עתה לעפר אשכב אם אחטא בשפתי ולא בעול' הנשמות ושחרתני בזמן התחייה ואינני מה שאין לי חפץ בדברים אשר כאלה כי אם להיותי שלם כל הימים לפניך ה' הנוצר האדם קודם שיתליע כנוצר התאנים וכשירא התאנים הטובות ליקח אותם ואתה ה' הלואי והיית עושה לי כן :

הכלל העולה ממענה זה שהיה אומר איוב כי הלואי היה שוה מה שהועיל בשפתיו בענין תוכחותיו לאחרים לשיהיו טובים בעבודתו ית' למה שפתח פיו לשטן וכו' ושאם הוא אמת כי לנסותו בא הא'ל'ס הנה כבר באו עליו יסורים רבים אשר על כן היה ירא פן ידבר דבר מה כנגד מדת הדין ולא יהיה לו חלק בגן עדן ובחיי העו"הב :

ויען

הרמ"בן

מה אנוש כי תגדלנו · וכי תשים אליו לבך · לפקדו תמיד ולבחון אותו בענש חטאיו · כי החטא מה יזיק לך שאתה נוצר האדם · כלו' שומר אורחותיו · והנכון בעיני כי נוצר האדם ר"ל שהוא ישמרהו ויחיהו · ולכן יאמר בתימה אתה שאתה מחיה האדם ותבחר בו למה תעניכהו · ואם הטאתי מה אפעל עוד ואעשה לפניך · כלומ' הרצה באלפי אלים וקרבנות · או במה יכופר העון לי : **ומה לא תשא פשעי** · מדעתך שאמות בו וחיי הבל · ומלת ומה הומ' שהיא חסר למ"ד · כלו' ולמה לא תשא פשעי · והנכון בעיני שהוא כמו מה אנוש · ומה החטא והפועל · הלא הכל הבל ורוח הולך : **ולא תשא פשעי** · בעבור כי עתה לעפר אשכב ואהיה אני ומעשי כלם אין · כמו שפירשתי · וכבר בארתי הענין הזה באר היטב · והנה בכל זאת לא יתהלל איוב ולא יאמר כי הוא צדיק עד שהביאוהו חבריו לזה על כרחו כאשר אפרש :

ויען

ר' אברהם פריצול

החלומות הרעים ותפיל אתה החזיונות המבהילות עלי ויבהלוני · וזה מתגבורת הליחה החוטאת בחולי אתי : **ותבחר מחנק נפשי** · וכל כך יבעתוני החלומות והחזיונות הרעים עד בחרה נפשי החנק ותמות · וגם בחרה המות יותר מקיום העצמות הנשארים אשר אתי · ויהיה מחנק שם החנק · והמ"ם פתוחה מאותיות האמ"נתי · כמו מ"ם מחמד עיני · מעמד מחלב · וירצה לומר שבחרה החנק אחר שיקרהו המות וההפסד יותר משתתקיים הנפש הכוחנת עם העצמות · וזכר העצמות יען לא נשארו אליו רק העצמות לסבת חליו : **מאסתי לא לעולם** · ואנכי מאסתי חיי כי ידעתי לא לעולם אחיה · וזה לזקנתי ולגודל צרותי ותוכחותי · ואיך אחשוב שיגיע אלי [illegible] הטובות הגדולות שאבדתי על כן אתה ה' למען חסדך **חדל ממני** כי הבל ימי אשר הם כלים ונפסדים בצרות אלו כי מה אועיל בהם : **מה אנוש כי תגדלנו** · ובהיות כי הבל ימי אם אתה משגיח בפרטים · מה אנוש לפי ערכך כי תגדלנו להיות מוכן לקבל יסורין כאלה אם יחטא וכי תשית אליו לבך להכותו בהשגחתך · הנה מחוייב הוא בעיני השכל כי למרחק מציאות האדם אל ה' ית' והיות האדם משתנה בבקירתו וה' לא יחודש בו ידיעה · אין ראוי שאתה ה' השלם הבלתי משתנה שתשגיח עליו בידיעות מתחדשות על פי מדותיו של האדם ושתשית לבך על פחות ממך · כמו שאמ' הפילו' בשמע · וזה נגד כונת אליפז שאמר כי הוא יכאיב וכו' : **ותפקדנו לבקרים** · ואיך תפקדנו לבקרים ולאדם ידיעות חדשות מאחך עליו בכל בקר וגם לרגעים תבחננו לדעת הכוונותיו ותכה אותו על פי חטאו בזמנים נבדלים : **כמה לא תשעה ממני** · ועד כמה זמן ה' אלהים תשעה ותפנה ממני שלא להכאיבני עוד כי לא הניחני שעה ורגע וגם לא תרפני אפי' כמעט רגע שאוכל לבלוע רוקי היורד וגובר מראשי · וידעתי בודאי כי לא חטאתי באופן שאתחייב בתוכחות כאלה :

תשעה · תפנה ותסור · מן לא שעה ; **חטאתי מה אפעל לך** · ואף כי יצדקו דברי אליפז שחטאתי מה אפעל לך לרצונך ;

ואם

ר׳ ע ספורנו

וחתתני בחלומות · ליסרני גם בעת השינה : **מאסתי** הנה אין צורך בכל אלה להכניעני ולהודיעני שאין לבטוח בהבלי העולם כי הנני גם נערי ימי שהיי' בימרי: **לא לעולם אחיה** · ולכן : **חדל ממני** · מליסרני עוד באלו היסורין : **כי הבל ימי** · אין הזמן מספיק להשכיל בו בהטלים רבים ובלעדי אלה : **מה אנוש** · מה כחו ומה יוכל לקלקל בסדר המציאות : **כי תשית אליו לבך** להתקומ' נגדו **ותפקדנו** : **לבקרים** · לדקדק עליו כחוט השערה · ולכן : **כמה לא תשעה ממני** · באופן שלא יהיו היסורין מתמידים : **חטאתי מה אפעל לך** · אף על כי חטאתי מה יכולתי לקלקל במכוון מהלך הלא מצער הוא ולם אהה : **נוצר האדם** · שבתחלת לפניו מכל מזיק בסדר הכללי ומו אוהב : **למה שמתני למפגע לך** · כמו סוגר בבעל חטא מועט ואל יכחשב : **ומה לא תשא פשעי** הלא ראוי לך אם והגם שיהיה פשע יזדון : **כי עתה** · בקצר זמן · **לעפר אשכב** · וראוי לך חס על כמלא כזה ע"ד ויזכור כי בשר המה רוח הולך : **ושחרתני** · כלו' ביום דין תשאל יותר ממני ע"ד ויזכור ימי עול' הבה עמו וגו' :

בלדד

אוהב משפט

סבק פעולת הבוערים : יומם כמו ביומס לא תוקיים עליהם והור חכמתם נהפך נהפך עד שהיום ידמה להם שהוא לילה חשך : פי רבינו סעדיה ויושע מחרב ומאי זה חרב מפיהם כלומר מחרב לשונם וכן פרש"י ז"ל ויש מהן וחסר וה"ו כמו ראובן שמעון שהי"ל ושמעון ג"כ כאלו אמר מחרב ומפיהם כלומ' מחרב ידם ומפיה' והנושע הוא האביון שכ' בסוף הפסוק · והתשועה היא ברכת המטר : לדל שלא היתה לו תקוה להזוק הרעב תהיה לו תקוה ואנשי העולה יקבלו פיה' ויהיו כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח להזיק בחרב פיהם לדל : הנה אחר שגלה אליפז בעיונו שיסורי איוב אי אפשר היותם בעול ללא דרך הוכחו' מוסר וגער בו על היותו בועט בהם השלים דבריו בדברי נחמות ואמר כי מחסד עליון הוא שיפקוד הש"י האדם ביסורין ויוכיחנו על מעשיו ולכן אין ראוי לו לבעוט ולמאוס בהן אבל צריך שיקבלם בסבר פנים יפות כאמרם ז"ל חביבין יסורין · והיה אהם מי שהיה מביאם עליו : כי על הכאב יפול לשון חבוש' שבמקו' הכאב עושים רטיה וחובשי' אותו בנגד ועל המחץ שהוא הנגע שיוצא ממנו דם כמו ומחצה וחלפה רקתו יפל לשון רפואה שיצטרך לרפוא' את זו אחר זו כמנהג רופא החבורו': הרפינה ביוד כמו בלף וכמורפינו את בבל ולא נרפתה : גם הסכמת רוב המפרשים

רלבג

והכלל העולה מהדברים הוא שאי אפשר שיהיו הרעות המגיעות לאישי האדם מיוחסות אל העונש מהש״י ויהיה עונש הרשעים שיאבדו ויאבדו ועונש הטובים שחטאו מעט מכאובות ויסורין כמו שהיה אומר אליפז לפי שאם היה כן היה יותר קשה עונש הטובים מעונש הרשעים ויהיה זה עול בחק השם ית׳ וזה שהוא ספר שכבר הגיעהו מחוזק המכאובות עד שהיה בוחר המות על אות׳ החיים וזה דבר כבר אמרו גם כן איוב בתכלית הביאור בזולת המענה הזה אמר אם שוט ימית פתאום׳ למסת נקיים ילעג ר״ל בזה אם שוט ימית הרשע פתאום הנה הוא ילעג ויצחק למסת נקיים לפי שיותר קשה הנסיון והייסורי׳ ההם מהמו׳ הפתאומי כל שכן שכבר יאמר איוב שלא חטא כי כבר היה יודע בעצמו שלא חטא והנה איוב הביא ראיה על שהמו׳ יותר נבחר אצלו להיות ימיו קצובים והוא היה מיחל בהיותו בירח זה מי יתן הירח השני ובערב יאמר מי יתן בקר הנה אם כן הוא היה בוחר שהתקרב אל המות וזה מופת חזק על שהמו׳ אצלו נבחר באופן מה מאלו החיים שאם לא היה כן הנה לא היה חושק סור הזמן אשר הוא בו כדי שלא יתקרב אל המות ולפי שקרה לכל מי שישיגוהו מכאובו׳ כאלו שיחשק סור הזמן אשר הוא בו הוא מבואר שכל אחד מאנשי המכאובות האלו יבחר המות על החיים ההם במקר׳ ואם לא ירגיש בזה ולזה היה בוחר איוב שייחס אל השם ית׳ העדר ההשגחה באישי האדם כדי שירחק ממנו הגזל ברוע הסדור הנופל בטובית אישי האדם ורעות׳ אשר אין התנצל ממנו במה שהביא אותו אליפז כמו שביארנו בזה המענ׳ ואול׳ לא גנו רעי איוב אותו במה שכפר בהשגחה בחיית המת׳ לפי שלא היה מאנשי תורתינו ולא סופר גם כן או מנביא זה הייעוד לפי מה שאחשוב ויעיד ביאר לשה׳ סבות שהי אפשר שישגיח השם באישי האדם האחד להיות האדם נמאס בעיניו מצד חסרונו ביחס אל שלימות הש״י והשני להיות אלו הידיעות היות מתחדשות תמיד ואי אפשר שתהיינה בש״י ידיעות מתחדשות כ״ש שתהיינה בו ידיעות מתחדשות לאין תכלית והנה לא הסתפק איוב לסתור טענו׳ אליפז אשר היה מקיים דעתו בהשגחה אבל סתר דעתו והביא טענה בזה מן החוש והעיון האמתי והנה לא סתר טענותיו בפעל׳ אם לפי שלא נתבאר לו איך תשלם הסבה בדברים הם מזולת שנניח השם ית׳ משגיח בפרטי האדם אם לפי שהטענות ההם לא יתחייבו על כל פנים שהש״י משגיח באישי האדם כי לאומר שיאמר שזאת ההשגחה היא מזולת הש״י ואם בא זכר לבאר זה בשלימות הצטרכנו למאמר ארוך ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בזה המקום ונאמר שיש לאומר שיאמר באלו הטענות כולם שהם לא יחייבו מה שחייב מהם אליפז וזה שהוא דעה שתהיה בחלום כבר אפשר שתיוחס אל הסדור והשפע אשר מהגרמים השמימיים והשכל הפועל כמו שהתבאר במקומותיו וענין הגמוים והמנע מהרשעים מתנבאם לשמור הטובים אפשר שיוחס גם כן הסדור והשמירה לגרמים השמימיים לפי מה ששמם השם ית׳ עליו ואולם מה שאמר שמה שהוא חסרון בחק האדם לא יתכן שיוחס לשם ית׳ הנה זאת הטענה בלתי צודקת על כל פנים כמו שיראה זה הפילוסוף וזה כי מה שהוא חסרון בחק האדם לא יחוייב על כל פנים שיהיה חסרון בחק הש״י וזה כי כל מי שיש לו כח על פועל מה הנה הפועל ההוא שלימות לו מהצד שהוא כחו עליו וכאשר לא יצא הכח ההוא אל הפועל הביא יהיה זה לבעל הכח ההוא חסרון ואולם לא יהיה חסרון למי שאין לו כח על הפועל ההוא אם ימנע ממנו הפועל ההוא והמשל שקריאת התרנגול הוא שלימות לו מהצד שהוא כחו עליו וכאשר תבלר ממנו זאת הפעולה הנה יהיה זה הסרון בחקו ולא יהיה זה חסרון בחק האדם או שאר בעלי חיים אם תמנע מהם זאת הפעולה ובהיות הענין כן הנה לא יהיה חסרון לשם ית׳ אם לא ישגיח על כל מעשה האדם אם היותו שליט בכל המלאכות ובכלל הנה היה חסרון לשם ית׳ אם אמרנו שלא ידע במוחלט אבל אם אמרנו שהוא ידע הדברים הנצחיים הנכבדים ולא ידע הדברים האובדים הפחותים מהצד שהם בו אובדים לפחיתות׳ וידעם מהצד אשר הם בו נצחיים הנה אין זה חסרון בחק הש״י כמו שאין חסרון בחק השכל האנושי המנע ממנו השגת הדברים הפרטים אשר ישיגום החושים · הנה זה ממה שאפשר שיאמר לבאר שלא יחוייב מטענות אליפז מה שחייב מהם ואולם מה האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי׳ ובביאורנו לספר החוש והמוחש וגם ביארנו שהשם ית׳ ידע כל הדברים בשלימות והאופן אשר ידעם בו וכבר יתבאר האמת ברוב אלו הטענות במה שיבא מזה הספר : ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר · ורוח כביר אמרי פיך · ר״ל איך תוציא מפיך רוח חזק כנגד השם ית׳ התחשוב לו לשבר הרי אמתות האמונה בעניין ההשגחה :

יעיר

וְאָתֵיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחָא וַאֲמַר: עַד
אֵימָתַי תְּמַלֵּיל כְּאִילֵין וְזַעְפָא רַבָּא
מֵימְרֵי פּוּמָךְ: אֶפְשַׁר דֶּאֱלָהָא יְעַקֵּם
דִּינָא וְאִם שַׁדַּי יְקַלְקֵל צִדְקָא: אִין
בְּנָיךְ חָבוּ קֳדָמוֹי וְשַׁדְּרִינוּן בְּאַתַר
מַרְדֵיהוֹן: אִין אַתְּ תַּקְדֵּם בִּצְלוֹ קֳדָם
אֱלָהָא וּלְוַת שַׁדַּי תְּצַלֵּי: אין

א וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשּׁוּחִי וַיֹּאמַר: עַד־
ב אָן תְּמַלֶּל־אֵלֶּה וְרוּחַ כַּבִּיר אִמְרֵי־
ג פִיךָ: הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי
יְעַוֵּת־צֶדֶק: אִם־בָּנֶיךָ חָטְאוּ־לוֹ
ד וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד־פִּשְׁעָם: אִם־אַתָּה ה
תְּשַׁחֵר אֶל־אֵל וְאֶל־שַׁדַּי תִּתְחַנָּן:
אם

ב׳ בתרי ליש׳ הלכתם

אן ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ אן הלכתם · עד אן תמלל אלה :

רשי

מענה בלדד · ורוח כביר · רוב דברים · כביר · לשון רוב : האל יעות משפט · ה״אלף נקוד פתח · ומליצתו לשון תימה : וישלחם ביד פשעם · על ידי פשעם הוא נעשה שליח להוכיח׳ : אם עתה אתה תשחר וגו׳ · יעיר עליך את זכיתך · ושלם נות צדקך · ויעשה את נות צדקך שלם ותמים :

והיה

אבן עזרא

ויען בלדד · כביר · גדול וכמוהו והוריד כאביר והא״לף נוסף : אם בניך חט״או לו · יש אומרי׳ שהוא דרך מוסר ולא אדע למה הוצרכו לזה :

ושלם

מ״ע ספורנו

בלדד א׳ עד אן תמלל אלה · ליחס עול לאל ית׳ : ורוח כביר · להטיח דברים נגדו : האל יעות משפט · אם בניך חטאו לו · האמנם ראוי ליחס לאל ית׳ עות המשפט והצדק שהוא לפנים משורת הדין המורגל אצלו ולחשוב שנטה מזה בעניניך : אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם · אם בעונש פשעם הניחם למערכת בהסתר פנים על דרך והתמוגגנו ביד עוננו : אם אתה תשחר אל אל בודוי ותשובה על שלא מחית בם : ואל שדי תתחנן · בתפלה :

אם

אהב משפט

ז״ל היה שאין זה חשבון מדויק אלא לפי ששבעה הוא סוף חשבון נהגו בו הכתובים כמו ובשבעה דרכים · כי שבע יפול צדיק וקם וכן רבים ואחז שם וחמר · בשם צרות להוסיף ובשבע · וי״מ אותו מדויק והם רעב ומלחמה ולשון הרע ושוד וכפן וחית הארץ ואבני השדה · וכן פרש״י ז״ל : בשוט והנכון שהוא לשון הרע מענין שוט לנוס וכן פי׳ ז״ל בשוט גשון בתרחורי לשון והוא לשון אל תתחר במרעים כלומר כשיכה אותך אויב בלשונו במלשינו׳ או ברכילו׳ או בהוצאת דבה כשעם לכו ונכהו בלשון · תחבא ולא יזיקך לשונו · ושוד הוא האויב השודד כאמרו בהימך שודד · והנכון שהוא פדיית האויב בזמן הדבר הטעם מקטב ישוד צהרים כי למה יזכיר רדיפת האויב בני פעמים ולא יזכור הדבר כלל : לשוד וי״מ כפן מתרגום רעב כפנא והיינו כראה שהרי כתב ברעב פדך ממות · וי״מ הוא׳ מענין כפנה ברשיה שהוא לשון קבוץ ואסיפה והוא הפוך מדברי רז״ל כנופיה : כי עם · לא תגיף באבן רגלך כאלו תכרות ברית עם האבנים שלא יזיקוך וכאלו עשית שלום עם החיות שלא יזיקוך וכבר אמר ומחיו׳ הארץ אל תירא ולא הוסי׳ זה אלא מפני השלמה לך · ובגמרת ארץ ישראל אמר כי אבני השדה היא חיה דומה לבני אדם והיא חיה מטבורה וכשנפסק טבורה היא מתה · ופירושו ששכי וכל אשר יגע על פני השדה כאמר על זאת החיה שדינה כדין אדם לטומאת אהל : וידעת כשתלך באחד מהמקומות · יהיה לבך נכון ובטוח כי אהלך הוא בשלוה וכשתחזור לביתך לפקוד את נוך אם חסר ממנו כלום לא יחסר ממנו כלום · ורז״ל דרשו כל היודע באשתו שהיא יראת שמים והינו פוקדה נקר׳ חוטא שנא׳ ופקדת נוך ולא תחטא · ואמרו חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך ואפילו סמוך לוסתה שנאמר וידעת כי שלום אהלך : ואמרו האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן

סמוך

תורת חסד יראת שדי

ויען בלדד השוחי ויאמר עד אן תמלל אלה ורוח כביר אמרי פיך הה״ר משה קמחי כתב יר׳ והבל גדול אמרי פיך ע״כד · וכפי דרכי הנ״ל יר׳ ומאמריך כלם היו רוח כביר כי הנה הש״י מחשב למי שמיסר לאחרים ומוציא יקר מזולל כאילו היו פיו ממש וז״א אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה שאופן שאמר לו בלדד כי לא טוב אמר באומרו לו שקול ישקל וכו׳ כי עתה וכו׳ רק שידע כאמנה כי הרבה יסר והוכיח וכמעט שאמרי פיו היו רוח כבירו של עולם המיען ואומר ובחרת בחיים וכו׳ · או יר׳ האם אין אתה רואה כי אפילו הדברי׳ שאתה מוציא מפיך הם מצד הרוח הנפשיי שלא כן אל כביר אל לשונך ואיכך מתגייס מלומר מה שאמרת בניך שיראה ח״ו מדבריך שקלת ביסוריך וכו׳ · או יר׳ והנה אתה בעצמך מאמין עניינו של האל ית׳ שהוא כביר ויש לו יכול׳ להחיותך או להמיתך ואין ספק כי הוא ית׳ יודע טעם יסוריך אלה · או יר׳ הנה אמרי פיך היו מעולם רוח כביר כלומר נאזרים כמעט ברוח הקדש · או יר׳ לומר כי מה שהיה אומר אולי חטאו בני היה רוח כביר כי האל ית׳ נוה על האדם השלם כמותו שיעשה כן ושיאמר כן ומה שנזר האל ית׳ הוא מה שנעשה ולא דבר אחר : האל יעות משפט וגומר יר׳ האל יעות דבריה צדיקים שהוצא׳ מפיך באומרך אולי חטאו בני וכו׳ · או יר׳ האל יעות משפט מה שעשית בעוטי הרעה כי הוכחתם ויסרתם בדברי פיך · או יר׳ האל יעות משפט הראויים לעונש והם בניך אם חטאו לו ואם שדי יעות צדק והוא ענין צדקותך כי אין אתה נענש בעבור בניך כי אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם שהפשע בעצמו שעשו הוא יהיה קטיגורס וקרא אל החטא בשם פשע יען כי כשנעשה ויצא לפעל נברא ממנו קטיגור אחד · או ר״ל כי להיותם בניו היה מן הראוי שחטא הקל תחשב לפשע :

או

אבן יחייא

ויען בלדד השוחי עד אנה תמלל הדברים הרעים האלה כנגד האמת לאמר כי יסוריך באו לך בלי חטא קדם · ואמרי פיך הם כרוח כביר וחזק שעם כל חזקו תכף יעבור ולא יהיה לו העמדה וקיום · וככה דבריך עם כל חוקם ושרושם אין להם העמדה וקיום · וכי ראוי להאמין שה׳ שהוא שלם ויש לו הכ׳ שלמיות הצריכים · אם להיות אל וחזק כדי לגנין על הטובי׳ ולהעניש את הרשעים · ואם להיות עשיר וכדיב ושדי כדי שבצדק יתן לכל זולת די סיפוקו · שבחוזקו וגבורתו יעות משפט בעשותו משפט באיש אשר לא חטא לו · ויעות צדק בבלתי הספיקו אליו די מחיתו ואדרבא יקח ממנו את אשר לו · אין ראוי ח״ו להאמין ככה רק שצדיק וישר הוא ויען כי בניך חטאו לו שלחם מן העולם בעבור פשעם · ואם אתה היית משחר אל אל לחלות פניו שיכפר לעונותיך וישירך בכחו הגדול ממצרים · ואל שדי תתחנן שיחנך ויתן הברכה בכל אשר לך כהיותו הנותן די סיפוקו לכל החי לכל בשר · הנה עתה להיותו שדי יעיר עליך הטוב והברכ׳ כי להיותו אב רחמן ישלח לשבים אליו ·

ושלם

ר׳ אברהם פריצול

ואם אתה נוצר ושומר האדם ומשגיח עליו למה משתני למפגע לך להגיע עלי הפגעים הרעים האלה מאתך והיינו ראוי בטבע אפי׳ לאדון על העבד לרדותו ביסורין כאלה כל היום ושלא ישגיח רק להרע לו · כל שכן לנוצר ושומר שלם כמוך · אשר תמיד תכני ותבעתני באופן כי כמעט הייתי עליך למשא שאינך יכול לסבלני אם אחטא לך · ויהיה עלי תקון סופרי׳ כמו עליך · וכמו ואל אראה ברעתי · או ואהיה עלי ממש למשא מרוב צרות כמראית כאלה ומאסתי חיי : למפגע לשון פגעים רעים · או מן ויפגע לשון מקרה · או פגע בו לשון מיתה : ומה לא תשא פשעי · ובהיותי בודאי בלתי ראוי לצרות כאלה · למה ה׳ לא תשא את פשעי אחרי היותך מוחל ורופא לפי דברי אליפז ותעביר עוני מנגד עיניך אם התפלה מועלת לפי דברי אליפז · כי אתה כמעט רגע לעפר אשכב כי חיי מעטים הם ואולי תרצה לשחרני ולפייסני להיטיב לי ואינני כי לא תמצאני · ויהיה חסרון בחק שלום כמוך ה׳ כאשר לא תשלים חקי בחיי · וימשך לפי הדברים האלה שאיוב היתה לו טענה על הרוב יסוריו כנגד האל אם הוא משגיח איך ייסרהו ברבוי מכאובות כאלה ואף אם יונח שחטא וכל שכן בהאמינו שלא חטא והיה מספיק מאד להשיב כנגד אליפז אשר טען עמו · כאשר נבער עוד זה בעקר המענה הזה : **והעקר** היוצא מן המענה הזה הוא בשלשה דברי׳ הראשונה שעכ״פ היה לאיוב הנה טענה גדולה והשגה על דברי אליפז שקדם לו · וזה כיגם שיניח איוב שחטא לה׳ לא היה ראוי לגודל המכאובות האלה אשר קבל בגוף לד מהצדדים הם אמת הדבר שיגיעו מאת ה׳ המשגיח בפרטים · והנה ראינו הכתוב מעיד על אמתת שלמות איוב מפיה׳ כמה פעמי׳ היש תם וישר וירא אלהי׳ וסר מרע ואין כמוהו בכל הארץ · כל שכן בהאמינו שלא חטא ולא כחן הכלה לאלהי׳ · והשני מה שטען איוב במענה הזה טענה חזקה שמה שהיה בוחר המות מהחיים הרעי׳ היותו ראוי לכל בעל מכאוב חזק וארוך כמוהו שיבחר המות מהר משיבחר בחיים רעים ואין מושיע · וימשך מזאת הטענה לפי דעתו לאות וחסרון אחר בחק ההשגחה היות האבדון הגמור פתאום לרשעים להשחית נויהם טוב מאורך הפורענות ורבוי המכאובות לצדיקים · כי כל מה שיקצר הגעת הפורענות אל האדם הוא טוב בערך המקבל ואף שימות בו · וכמצא פורענות הרשע טוב במהירו׳ ממה שיגיע באורך לצדיק במעט רשעו · וכל זה בערך חיי העולם הזה · וכבר נזכר זה בפסו׳ אם שוט ימית פתאום וכו׳ · ויהיה א״כ טוב לאיוב שיבחר המות מן החיים באמרו ותבחר מחנק נפשי · שהוא נגד טענת אליפז · שלישית כי נראה מכח המענה הזה שאיוב טען בזה טענה גדולה עוד נגד אליפז שעל צד החקירה יראה שלא תפול ההשגחה מאתו על האדם אם לגודל מעלתו ית׳ ומרחק׳ האדם ממנו כאמרו מה אנוש כי תגדלנו · ואם בסבת חדוש הידיעות והשתנות הפעולות לאדם בבקרתו ובשנוי הזמנים · אשר אין יאות לה׳ בהם שיש שנוי בידיעה ושיפול ידיעתו תחת הזמן · כמו שאמ׳ איוב ותפקדהו לבקרים ולרגעים תבחננו · אשר החקירה באלו הפנות והיסודות הלא נלאו בה חכמי ישראל ובפרט בענין הבחירה האנושית איך ידעה ה׳ · ולהיות כי אין כאן מקומה ככית אותה במקומה לחכמים אשר הפליגו לדבר בה ובעניני ההשגחה דברים רבים · ודי לנו שנאמין בה׳ שיודע כל ועושה כל מבלי זמן והשתנות ידיעה כאמרו אני ה׳ לא שניתי · אמנם נראה להזכיר הנה עיקרי הטענות בתשובת החכמי׳ האלה ולהתענג בחכמת ויכוחם · ובפ״ע כי לא מצינו בזה המענה שאיוב כפר בהשגחה לגמרי אף כי נמצא בדבריו בהפך באמרו כי אני שדי עמדי · וקרא אותם אני שדי · רק מה שצעק הוא על רוע הסדור בהגעת הטוב והרע בספלים לעק בו · אמנם על מה שטען אליפז להורות אמות ההשגחה בשעפים בחזיונות לילה לא מצינו שאיוב כפר עליה · כי אולי עדין לא השיג מדרגה זו · רק אמר כי שלומותיו יבהלוהו וחזיונו יבעתוהו ולא מצא בהם טובה ונבואה : ויען בלדד השוחי ויאמר · עד אן תמלל אלה · בהיות כי איוב במענה שעבר יחס עול לה׳ על רוב מכאוביו להיותו חושב בלתי ראוי להם ואף שהודה בקצת אפשר היותו חוטא ויחס הדבר על רוע הסדור באמרו האם אין עזרתי בי · ואמ׳ הים אני אם תנין וכו׳ · ענה בלדד ואמ׳ · עד אנה תמלל דברי׳ רעים כאלה שתחשוב היותך צדיק ורוח חזק ותקיף יהיו אמרי פיך נגד ה׳ והשגחתו · אן כמו אנה · כביר לשון חוזק : האל יעות משפט · כי אם תאמין בצדיקותו ויכולתו התחשוב שיעות המשפט ברשעים להיטיב להם ולצדיקי׳ להרע להם ושלא יתן לכל אחד ואחד הראוי · דע כי הכל במשפט : אם בניך חטאו לו · ואם בניך חטאו בעוזבם דרכי ה׳ של היו משתדלים רק בתענוגי הזמן כאשר פירשתי ואת ה׳ לא דרשו לכן שלחם מן העולם הזה בעד פשעם שחטאו לו · וישלחם לשון גירוש · מן ושלחה מביתו : אם אתה תשחר אל אל · אולם אתה שנשארת אי נגוע ומוכה בעונותיך אם תשחר אליו ית׳ ואליו תתחנן לשאול דרך מחילת חטאים שיראוך : אולי ישמע לקולך אם תהיה ראוי ;

אם

הרמבן

ויען בלדד השוחי · ענין המענה לחלוק על איוב ולסייע על דברי אליפז חברו · והיו דבריו חזקים מדברי אליפז · כי אמ׳ בפי׳ כי הרעות הבאות על איוב ועל בניו כלם במשפט · כי האל לא יעות משפט וצדק · ושם הבנים רשעים גמורים חייבי כרת הגיף · ולפי׳ כבר מתו · והוא שאמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם · אבל במדה איוב לבג ענין אחר שבאו ייסורין למרק קלת חטאים שעשה · ואם ישחר אל האלהים ישלם צדקו : והוא מי שהרשיע את איוב תחלה · כי לא ראה בדעתו כמו שנחמו אליפז מפני טענת איוב שאמ׳ מה כחי כי איחל כמו שפירשתיו : עד אן תמלל אלה · יורה כי פעמים רבות אמ׳ איוב כן כי הוא צדיק והאל עות משפט · וזה יחזק פירושי במענה הראשון · האל יעות משפט · לגמול רע לטובים · או יעות צדק שלא יגמלם טוב ויכיחם למקרה העתים · ויתכן לפרש האל יעות משפט שלא ישפוט הרשעים · ואם יעות צדק שלא יגמול טוב לצדיקים : וישלחם ביד פשעם · האל נתנם ביד הפשע והפשע שלחם · והרגו׳ אמ׳ באתר מרדיהון · כמו יד הירדן :

יעיר

רש"י

והיה ראשיתך מצער · ראשיתך שעברה מצער לפי אחריתך שישגה מאד · לדור ראשון · כמו כי שאל נא לימים ראשונים · וכונן הכן והזדמן לעמוד על חקרי אבות': היגאה גומא · זאת יאמרו אין הגומא גדל בעוד שהביצה לחה במימיה ובליחלוחיה · ביצה מרי"שק בלע"ז: באבו · בליחלוחו ובפריו: לא יקטף · לא ישבר ולא ינתק כמו וקטפת מלילות · ולפני כל חציר יבש · קודם כל חציר יבש · כשהמים כלים והביצה חריבה: כן ארחות כל שוכחי אל · להכלית בעת שפעתו משחק לו שמתמל' שזחו: ותקות · סיפו של חנף יאבד אשר יקוט יקלור ויכרו' כסלתו והבטחתו כסלו היא מחשבת מבטחו · כמו אם שמתי זהב כסלי · יקוט לשון קציר כמו כמעט קט · ובית עכביש שאינו קיים יהיה מבטחו: רטוב

לדר פ' חס' יו"ד עין דר

אבן עזרא

ושלם נות צדקך · היא הנשמה וטעם ושלם משלום או מתשלום ויחסר בי"ת מנות צדקך: הלא הם · ישוב לחקר אבותם: בלא בצה כמו ביצאותיו וגבאיו: אחו · עניינו כמחי אחו כמו ותרעינה באחו: באבו · במקום לחו: לא יקטף · אפילו שנה יקטפנו אדם היא ייבש מאליו: אשר יקוט · פי' הגאון בו הבל השמש והוא רחוק לכן הוא מן ונקוטות' ופי' כסלו השענו כמו אם שמתי זהב כסלי: רטוב

ה' אם־זך וישר אתה כי־עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך: והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד: כי־שאל־נא לדר רישון וכונן לחקר אבותם: כי־תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי־ארץ: הלא־הם יורוך יאמרו לך ומלבם יציאו מלים: היגאה־גמא בלא בצה ישגה־אחו בלי־מים: עדנו באבו לא יקטף ולפני כל־חציר ייבש: כן ארחות כל־שכחי אל ותקות חנף תאבד: אשר־יקוט כסלו ובית עכביש טו מבטחו: ישען על־ביתו ולא יעמד יחזיק

אין בריר ותריץ את ארום כדון יתגבר עלך וישלם יאית צדקך: והוה שירותך זעיר וסופך יסגא לחדא: ארום שיול כדון לדר קדמאי וכוין לפשפוש אבהתהון: ארום מאתמלי אנחנא ולא נדע ארום היך טולא יומנא עלוי ארעא: הלא אינון ילפונך וימרון לך ומרעותיהון ומרעיוניהון יפקון מילין: האפשר דאתגאי גומא כלא ביסנא יסגא ערקא בלא מיא: עד דיהוא כפיותיה לא אתלישׁ וקדם כל עסבא יביש: הכדין אסרט כל דשליין אלהא וסבר מדילטור תהובד: דיתזוח והיך בית מטוי אתארו חצניה: מסתמיך על ביתיה ולא יקום ותתקיף

יעיר ה' וסימ' נמסר בישעיה סימ' נ': ושלם ג' וסימ' בסדר ויקרא: מצער ד' וסימ' נמסר בסדר וירא: ישגה ג' וסימ' כארז בלבנון ישגה · ישגה אחו בלי מים · ואחריתך ישגה מאד: יוציאו ד' וסימ' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים דמלכים · בעת ההיא נאם יי' יוציאו את עצמות · הלא הם יורוך יאמרו לך ויעלו ויציאו ממצרים מרכבה דד"ה: ולפני י"ו מיחדין וסימ' נמס' בסדר פנחס: מבטחו ד' וסימ' והיה יי' מבטחו · אשר שם יי' מבטחו · ינתק מאהלו מבטחו · ובית עכביש מבטחו:

רלבג

יעיר עליך · הנה מעורר הט"ב בעבורך או יהיה ענייני ישים עליך ומזה הענין פי' קצת המפרשים אמרו ג"כ והתעוררתי כי מצאו רע: ושלם · וישמיד בשלום. נות צדקך · ר"ל נפשך כי היא נות הצדק ומשכנו: היגאה · היגדל: בצה · הוא טיט: אחו · הוא צמח האחו: עדנו באבו לא יקטף · עודנו באבו ולחיו ורעננותו לא יהיה ראוי שיקטף ויכרת וגם כל זה ייבש בקלות קודם כל חציר עם הנמצא הצלו לחותו ורעננו הנה [illegible] או יהיה הרצון באמרו לא יקטף בזולת שיקטף אשר יקוט יכרית הטעם יבקיעותם: כסלו ר"ל מבטחו וכמו ו וישימו באלהים כסלם. בית עכביש · הוא הבי' שאורג העכביש והמשל בית זה הרשע דומה לבית העכביש להגיד ענין אלצחי · ישען על ביתו והוא חושב להשען על חוזק ביתו שלא יוכל להזיק חוזקו ויזיק [illegible] ולא יתקיים יחזיק בו · ר"ל יחזיק עצמו בו שהוא יחשוב שהוא מלד חזק ביתו אשר בו ולא יקום ולא יתקיים: רטוב הוא לפני שמש ר"ל הצמח ההוא לח ורענן והשמש מביט בו ולזה הפליג בצמיחתו עד שיצאו לו יונקות על גנתו אשר הוא כמו' בה ר"ל שיצאו לו יונקות משרשיו: על גל שרשיו יסובכו · ר"ל שעל גל המים יסתבכו שרשיו עד שירבו מזונותיו ויסתעפו שרשיו בחגוי הסלע ויהיה יחזק יסתב' כטעם קרן הוזק: יבלענו · יעקרנו וסי' בו עד שיכחש האילן ממקומו ויאמר לא ראיתי רוצה לומר שלא ישאר שם רושם כלל. ולא יחזיק ביד מריעים · לא יחוס להצילם מהרעות אבל יביאם עליהם כטעם ויחזיקו האנשי בידו: ביהור

מ"ע כפירנו

אם זך וישר אתה · [illegible] אין ספק: כי עתה · [illegible] יעיר עליך [illegible] ושלם · [illegible] [illegible] ובזה: ואחריתך [illegible] יותר מראשיתך: [illegible] נא לדור [illegible] בימיהם [illegible] מה שקבלו מאבותיהם: כי תמול [illegible] וזמנו של דור [illegible] לקנו' [illegible] בנסיון: הלא הם [illegible] מה שקבלו [illegible] יאמרו לך · [illegible] בימיהם: [illegible] מילין · [illegible] וחקירה [illegible] [illegible] רגע [illegible] לא [illegible] כי [illegible] לו אלהות: כן ארחות כל שוכחי [illegible] כי [illegible] [illegible] וזכות זולתי המקרה [illegible] [illegible]: אשר יקוט כסלו [illegible] [illegible]: רט"ב

אוהב משפט

סמוך [illegible] הכתוב [illegible] כי [illegible] [illegible] [illegible] מה שקבלנו [illegible] [illegible] [illegible] כי [illegible] וגם [illegible] ומה [illegible] [illegible] [illegible] ואת רגע [illegible] [illegible] גומא בה: שמענה וקבל [illegible] כי מפני החקירה [illegible] ואתה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יסקל [illegible] [illegible] ימים [illegible] [illegible] כל אחד [illegible] [illegible] [illegible] אחת [illegible] יכבד [illegible] אחד מהם: [illegible] כמו [illegible] [illegible] כי [illegible] כי [illegible] ומורה

אבן יחייא

שלם וישים שלום בנות צדקך כי להיותו אל יחוק יעשה שיהיה שלום וצדק בנוך וביתך · ואם אתה הוא כי לא תשלח רק שתהיה זך ועשיו תמיד הטוב בעיני אלהים ואדם ועוד ישר אתה כי עשית לפניו מן השורה ועם כל זה באו אליך כל הצרות האלה דע נאמנה כי הוא לטובתך ולהכשירך ולהרבות שכרך מאד מאד · והיה ראשיתך מצער בערך אחריתך שישגא מאד בכל הטובות לשכר מצורת היסורין אשר סבלת בלי חטא קדם · והנה אומרו אם אתה תשחר ותתחנן · ואם זך וישר אתה הם שתי הקדמות · אשר הראשונה יוליד כי עתה יעיר עליך וגו' · והשנית יוליד והיה ראשיתך מצער וגומר והפסוק ינוח על נכון · כי דעת בלדד הוא שיש יסורין שבאים לאדם מפני שנאת ה' אליו לדעת אשר יוספו נכנעים רעים בעולם הזה ובעולם הבא · ומהם שבאים לאהבת ה' אליו כדי למרק עון קטן שבעולם הזה כדי שיזכה בהתנט לחיי העולם הבא בשלימות · ומהם שבאים לאהבת ה' אליו להיות שלם כדי שיזכה לאהבת הנסיון שינסהו קונו ביסורין רעים ועם כל זה באמונתו יחיה ולסבר יזכה כמועם בעולם הזה ובבא והם הנקראים יסורין של אהבה · כי שאל נא וגו' כי לבאר איך יהיה תכלית הטובות מהרשע רע · ותכלית הרעות מהצדיק טוב והביא משל לזה · כי שאל נא לדור ראשון וכונן לאשר חקרו אבותם מהדור הראשון · כי אין ראוי לנו שנסמוך על הנסיון אשר ראינו אנחנו וזה לקוצר ימינו בעולם אשר לא יספיק להפקת האמת ולכן ראוי שנסמוך בו כן על הנסיונות אשר כתבו מה שקדמנו · וזהו אומרו כי תמול אנחנו נולדנו ולא נדע כלל · ולא נדע ימים הרבה יען כי כצל ימינו עלי ארץ · הלא הם הדור ראשון יורוך ויאמרו לך ומלבם יוציאו מלים להודיעך קשט דברי אמת איך צדיק ורע לו הוא לטוב לו · ורשע וטוב לו הוא לרע לו · היגאה גומא וגו' עשה משל לטובות הרשעים איך יהיו רעות באומרו · באשר גומא יגאה בלא בצה וטיט שהוא מזונו · וישגה אחו והוא הצמח לאכל בהמה הנקרא פירוני בלי מים · כי לפעמים במעט מן הרטיבות והלחות ישגה אחד · אבל עודנו באיבו ולחותו ורעננותו אף בלא יקטף בידי אדם הנה מעצמו לפני כל חציר יבש · כן אורחות כל שוכחי אל כי מהרה יבולו עליהם ישנו בלי לחות ורטיבות ממעשים טובים שעשו ויקוו להתגדל ולאמץ ותקות חנף מכל אחד תאבד · אשר יקוט ויכרת מבטחו וכסלו · ויהיה מבטחו כקורי עכביש כבית עכביש שהוא דבר דק אין לו העמדה וקיום · וכן הוא ישען על ביתו ולא יעמוד ויחזיק בו ולא יקום וקורא ביתו קינו וטובתיו אשר כלם כקש ישאם הרוח · רטוב

תורת חסד יראת שדי

אי יר' ה"ל יעות משפט הרשעים בניהכם אין ספק שלא יעות רק שיתן לכל א' כמעשיו ואם שדי שיחתי די לעונשיהם שעל הרוב הם עדי [illegible] וכו' יעות צדק [illegible] שיודע היו באים לידי חדה [illegible] ולולא יסרת אותם והוכחתם כאחרי כך [illegible] לו ויש אם כיד פשעם דע לך כי אם אתה תשחר אל אל בכל הרת [illegible] לפייסו אי [illegible] כי עתה יעיר עליך שתצליח ותנצל מעליך [illegible] וכו' והכוונה [illegible] ושלם נות צדקך והוא כמו אל [illegible] ה' לאדם מלא מעשיו הטובים כי [illegible] ויותר [illegible] ראשיתך מצער ואחריתך ישגא [illegible] וכללות היסורין [illegible] כי [illegible] דור האבות שעמדו בנסיונותיו ולא קצו בהם [illegible] ובינתך שנבר מה שעבר עם אבימלך [illegible] כי שלום אכתבו ולא נדע יען כי עדין כל ימינו עלי ארץ [illegible] הם כלל וכו' אך שאל נא לדור ראשון וכו' הלא הם הראשונים יורוך יאמרו לך [illegible] שעברו עליהם יורוך יאמרו לך [illegible] אי יר' הלא הם יורוך יאמרו לך מעניניהם [illegible] הם אליהם היגאה גמא בלא בצה וכו' עודנו באבו וכו' כן ארחות כל שוכחי אל [illegible] אלה היו מיסרים את העם וכן עשית גם אתה ותקות חנף [illegible] אתה תאבד כי יקבו [illegible] וכו' אשר יקוט כסלו וכו' [illegible] אשר יקוט [illegible] כהם עד שעל כן לא רצה להוכיחם על פניהם ומבטחו היא כבית העכביש שאין בו [illegible] וכמו כן יהיה הענין אל החנף כי אחור הנבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו [illegible] החנף נשען על ביתו של מי שהחניף לו ולא יעמוד הבית ההוא כשם שאין קיר והעמדה לבית העכביש [illegible] בו בהחנף שיעזרהו ולא יקום יען כי רטוב הוא וכו': ותקף

הרמב"ן

יעיר עליך · יסרך · [illegible] יעור · כי יעור וישלם נות צדקך · כי ישלם בנים ועושר ונכסים בנוה הצדק שיהיה לך תחת אשר אבדת הנוה כי לשון אשר היו בו החטאים: והיה ראשיתך מצער · כי העושר והכבוד אשר היה לך בראשיתך מצער יהיה כנגד האחרית אשר ישגה מאד: כי שאל נא · על דור ראשון ודרוש בתבונה על מה שחקרו הראשונים מאבותם שהם קדמוני הקדמונים: כי תמול אנחנו ולא נדע · כי בעבור היות ימינו קצרים לא נדע כל הדרכים והמקרים ההווים בעולם · ואולי הרשעים מצליחים בימינו · ונדע באמת כי יאבדו לדרך ימים · כי כן היה בדורות שעברו מאז: הלא הם יורוך מה שהיה בימיהם ויאמרו מה שמעו מאבותיהם · גם מלבם ומחכמתם יוציאו מלים לאמת הענין ולמשול בו משל · ויאמרו: היגאה גמא בלא בצה · והתחיה הזה קשור' עם הפסוק הבא אחריו · היגאה גמא בלא בצה ואחו בלי מים · הלא טרם היות בו זרע או ענף יקטף ויכרת מעצמו: ולפני כל חציר יבש · כי לחות באבי הנחל והוא העלית הנך: וסוף הפסוק מוכיח · אם פריחה ורבייה · ודעת המפרשים כי ה"א היגאה במקום אם · וכן הכנסה דבר אליך תלאה · והם אמרו עודנו באבו שלא יקטפנו אדם לפני כל חציר ייבש מאליו · כן ארחות כל שוכחי אל לבלות ולהכרת: יקוט כסלו · יתמעט מבטחו · בענין הכרתה · והוא מלשון כמעט קט: רטוב

ר' אברהם פריצול

אם זך וישר · ואם זך וישר אתה כאשר חשבת ידעתי כי אחכה יעיר עליך לטוב לשלם לך נוה צדקך שהוא הגוף שהוא נוה ומשכן הנפש המשכלת אם היא בצדק וירבה לך ותקיע בשלום · ושלם נשין שלום · או נות צדקך הנוה והבית הראוי להבנות לך בעד צדקך · ולך כי יתחשב בלא תפירת יהיה הפורענות הזה אשר הגיע אליך להוסיף לך מן הטובות הגדולות ביותר · לפי שדעת בלדד היה מאמין שיגיעו לפעמים מן הרעות לצדיקים ורק שלא זאת כדי להרבות עליהם מן הטוב שיעור גדול · ובזה האופן תהיה הרעה הזאת המגעת לצדיקים הנקראת רע' תהיה טובה גדולה בהפך מה שיחשבוהו האנשים · כמו שיתבאר מדברי בלדד · ולזה אמר: והיה ראשיתך · ואם עתה בראשיתך היה מצער · בסוף ישגא אל רוב השיעור ותהיה טובה רבה · ישגא · ירבה ויגדל · מן ישגה אחו · שגיא כח: כי שאל נא לדור ראשון · בפסוק הזה רצה בלדד להביא ראיה לחיוב מיין הראוי לשפוט משפטי ה' כפי מה שנתחזק בבחינותיו הקבלה · לפי שלפעמים יתחזק ירוב האנשים כי הטובה לרשעים רע · והרע לצדיקים רע · ולא יבדילו בין הרעות אשר יבואו לרשעים ובין הרעות אשר יגיעו לצדיקים כי בזה תפול המבוכה למתבוננים בה · ולהיות הענין בהפך כי הטובה לרשעים היא גמול טובתם שאינם רשעים גמורים · והפורענות לצדיקים גם היא בעד חטאם להטיב להם באחרונה · לזה אמר בלדד שאל נא לדור ראשון אשר קדמונו שהגיעו אליהם מן הבחינה והידיעה מה שנתנו והכינו כוונתך לחקירת מה שחקרו האבות שקדמו לדור שזכר ראשון אשר הלך · והכינו כוונו מן המרובע · על דרך רומם · רוממו ה' אלהינו: כי תמול אנחנו · כי החקירה בדברים האלה לדעת אמתתם צריך הנסיון והחקירה לזמן ארוך לדעת פרסום הדבר שנהפרסם להם יבל ואנחנו תמול נולדנו ולא נדע וכמו כל סובר ימינו על הארץ: הלא הם יורוך יאמרו לך ויורוך מה שהשיגו בחכמתם בחוש העין וזה המביקש ומלבם יוציאו מלין לפי מה שבחנו בלב השכל גם כן: היגאה גומא בלא בצה · והביא בזה ראיה מן הצומח שילו על הגרלה בו · ואמר היגאה גומא · אם יגאה ויצמח הגומא מבלי בצה וטיט היו שילכלך המקום לרכך ולהעלו' הגומא כגדל בו · ואם ישגה אחו הוא מקום מרעה בהמות מבלי מים שישקוהו תמיד · יגאה · יגדל · לשון גידול וצמיחה ועליה · כי גאה גאה · בצה · שם לטיט הלח · ישגה · ירבה : עודנו באבו · ואם היות הצמח הלז במקום לח ורענן · כבר ילמדו בלחותו ולא יקטף ולא יכרת מידי אנוש · ומ"מ ייבש ויחרב קודם כל מיני חציר · כאמרו שהקדמת שלף יבש · באבו · לחותו · מן באבי הנחל · לא יקטף · לא יכרת וקטפת מלילות: כן ארחות כל שוכחי אל · כמו שייבשו הצמחים הנזכרים ועם היותם בלחותם כן ארחות וד' כי הרשעים שוכחי א' בלבותם שיגיעם הכליון במהרה ותקות חנף יאבד ולא יודע מקומו · חנף רשע · מן ולא תחניפו: אשר יקוט כסלו · ר"ל שיקוט ה' ויכרית כסלו ומבטחו מן הרשעים שוכחי אל · ונמה שבטח בראשונה בביתו החזקה והמלאה כל טוב מחיים וחדמה כל יודה כך לבית עכביש האורג אותה בהרגל בקורות הבתי' החלושה והרפה בתכלית הרפיון · יקוט ענין כריתה מן ונקוטותם · כסלו מבטחו · עכביש הוא הבע"ח הקטן כעס והבית והילונות לכל הבזונים: ישען על ביתו · וה רשע שזכר ישען על ביתו שהיה תקיפה ולא יוכל לעמוד בה לאבדון חלקיה שנהרסו לגמרי ויחזיק בה במחשבתו להקימה ולא יקום כי לא יועיל ולא יערוך · וימשך מזה היות טובת הרשעי' רעה רבה לפי הנראה מאלה · ועתה יתחיל בחקירה אחרת ברעת הצדיקים להראות שהיא טובה גמורה בסופה: רטוב

וְתִתְקֵיף בֵּיהּ וְלָא יִתְקַיַּים׃ רָטִיב הוּא קֳדָם מַדְנַח שִׁמְשָׁא וְעַל פַּרְיוֹנֵיהּ יַנְקוּתֵיהּ תִּיפּוּק׃ דִּי עַל אִינַּר שָׁרְשׁוֹי חַרְשִׁין בֵּית אַבְנַיָּא יְעוֹן׃ אִם יְסַלְעֲמִינֵּיהּ מִן אַתְרֵיהּ וּמְכַדֵּיב בֵּיהּ לָא חֲמִיתִיךְ׃ הָא הוּא הֶדְוַת אוֹרְחֵיהּ וּמִן עַפְרָא אוֹחֲרָן יְלַבְלְבוּן׃ הָא אֱלָהָא לָא יַרְחִיק שְׁלִים וְלָא יִתְקַף בִּיד מַבְאִישִׁין׃ עַד דִּי מְלֵא חוּכָא פּוּמָךְ וְסִפְוָותָךְ הֵיךְ יַבָּבָא׃ סָנְאָךְ יִלְבְּשׁוּן בַּהֲתָא וּמַשְׁכְּנָא דְרַשִׁיעֵי לֵיהוֹהִי׃

יַחֲזִיק בּוֹ וְלֹא יָקוּם׃ רָטֹב הוּא לִפְנֵי־שָׁמֶשׁ וְעַל גַּנָּתוֹ יֹנַקְתּוֹ תֵצֵא׃ עַל־גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה׃ אִם־יְבַלְּעֶנּוּ מִמְּקֹמוֹ וְכִחֶשׁ בּוֹ לֹא רְאִיתִיךָ׃ הֶן־הוּא מְשׂוֹשׂ דַּרְכּוֹ וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ׃ הֶן־אֵל לֹא יִמְאַס־תָּם וְלֹא יַחֲזִיק בְּיַד־מְרֵעִים׃ עַד־יְמַלֵּה שְׂחוֹק פִּיךָ וּשְׂפָתֶיךָ תְרוּעָה׃ שֹׂנְאֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וְאֹהֶל רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ׃ ויען ואתיב

ולא יקום ד׳ וסימ׳ עוצו עצה ותופר · ישען על ביתו ולא · ואיש שכב ולא יקום : לא יעשיר ולא יקום חילו : הן ה׳ פתחין וסימ׳ הן עם לבדד ישכן · הן עם כלביא יקום וכארי : הן הוא משוש דרכו · הן זאת לא צדקת אענך · הן תוי שדי :

רטיב הוא · לח וחזק מזלו טרם בא אליו עת פקודת מכת הוותו המייבשתו · ולפי שדימהו בגנו׳ מדבר לפי הענין · ועל גנתו יונקתו · יונקתו יוצאה יונקת פורש היונק או ענף הילדה הגדל בשנה זו · כמו מראש יונקותיו קטף : יסובכו · יתאחזו בענף ובסובך : בית אבנים · מקום אינן רואה ובונה לו למנודה ומנחס פי׳ יחזה לשון גבול יגבול אותו יגבנו עד גבולי וכן מחוז חפצם · וכן מחזה אל מחזה כל חנה לפני מכתו · ובשיבלענו ממקומו הנפרע ממנו · ומקרא חסר הוא זה · וכחש בו מקומו לא ראיתיך שאין נשאר ממנו לא שרש ולא ענף והרי הוא כלא היה שאין נפילתו כמפלת צדיק · כי הצדיק יפול ויקום וזה יפול בלא תקומה : הן הוא משוש דרכו · של רשע שכל משושו וגם הצלחתו בלא תקות הטוב · ומעפר אחר יצמחו אדם אחר יבוא לקבל גדולתו של זה · כמו שפירשנו ולמוסת כמן ענין יבואר · על כן דע על עצמך אם רשע היית אין תקומ׳ למפלתך ואם תם הייתה הן אל לא ימאס תם ולא יחזיק ביד מסכיך המריעים לך עד אשר ישוב לרחם עליך וימלא שחוק פיך : מענה

ביאור דברי המענה · ענה בלדד השוחי ואמר עד אן תמלל דברים קשים כאלה כנגד השם ותוציא מפיך רוח כביר כנגדו האם השם ית׳ יעות משפט אין ספק שכל מה שיעשה הוא במשפט ובצדק הנה אם חטאו לו בניך שלחם וכערם מן העולם בעבור פשעיהם ואם אתה תשחר אל אל שירחמם ותתחנן לפניו שיסלח לך אם חטאת או אם זך וישר אתה כמו שאתה אומר עתה יביא אליך הטוב ויעמיד בשלום נפשך ויהיה הרע שהביא אליך לטוב לפי שבלדד היה חושב כמו שיתבאר מדבריו כי הרעות יבאו לטובים אשר לא קדם להם מרי ועון להוסיף להם טובה כמה שעתיד ומה שנחשוב אותו רע הוא טוב אלא שאנחנו לא נדע שיעור החכמה האלהי׳ אשר חייבה הגעת הטוב לו בכמו אלו הסבות ולנקיים אשר קדם להם מרי מעט יבואו רעות תלויות וכאשר ישובו לש״י יהפכו לטוב והאל לזכר הבדל מה בין הרעות שיבאו לרעים והרעות אשר יבאו לטובים ובין הטובות אשר יבאו לטובים והטובות אשר יבואו לרעים כי הטובות שיבואו לרעי׳ הם רעות והם לא נשער האופן היותר רעות והרעות אשר יגיעו לטובים הם טובות ואם לא נשער בזה לקוצרנו בהשגת החכמה האלהית וכאן ראיה מן המקבל · ויאמר כי שאל נא לדורות הקודמים ובונן אל מה שחקרו אבותיהם כי אנחנו נצטרך בזה לקבל עדות מהם לפי שתמול אנחנו ולא נדע הענינים אשר יצטרכו לזמן ארוך לעמוד עליהם מן החוש לקוצר זמננו · הלא הם יורוך האמת ויאמרו לך מה שנתפרסם להם מן החוש עם מה שהוכיחו משכלם · הנה הגומא לא יגדל בזולת טיט ר״ל שהוא צריך ללחות רב ולא ישגא כמח האחו בלי מים משקים אותו תמיד · ובעוד שזה הצמח בלחותו ורעננותו בזולת שיכרת ויקטף הנה ייבש קודם ייבוש כל צמח אחר וכן הענין בשוכחי אל שסבר יגיעם רע שיכלם לגמרי על מקומם ובתשבה להיות לשלום ותאבד תקות הרשע כאשר תכרת תקותו וביתו אשר הוא בוטח בו במוקו יהיה תלוש כמו אריגת העכבים שהוא בתכלית החולשה · הנה הוא נשען על חוזק ביתו ויחשוב להתחזק בו ולא יתקיים בבית ההוא ובכלל הנה כל מה שיהיה עליו לעזר יאבד ממנו כמו האחו והגומא שיבשו פתאום עם המלא הלחות אשר היו ניזונים ממנו ובהיות הענין כן הנה טיבות הרשעים הם רעות ואולם אנחנו לא נדע האופן אשר הם בו רעות ונפלא מפני זה בשנראה הגעת אלו הטיבות אל הרשעים ואחר שזכר האופן המשל בהיות טובות הרשעים רעות בא להביא משל ודמיון ברעות הצדיקים איך יתכן שיהיו טובות ואמר · הנה העץ שהוא רענן הוא במקום שהשמש רואה אותו ויוצאת יונקתו השרשים על הגן אשר היה נטוע בו לרבוי לחותו ויסתבכו שרשיו על גל המים עד שמרוב מזונו יסתעפו שרשיו באבני הסלע אם יוציאהו מוציא ממקומו בשלמות עד שלא ישאר ממנו רושם כלל · הנה זאת העקירה שנעקר זה האילן מהמקום ההוא הוא משוש דרכו ומעפר אחר יטעוהו בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם ממה שהיינה צומחות לו שם ויסתעפו שרשיו ויסבכו וזה דבר מבואר נגלה מן החוש ר״ל שקצת הצמחים תהיינה יותר שלמות כשיעקרו ממקומם ויטעום במקום אחר וכן רעית התם והישר שהגענו כחשוב אותם רעות ואינם רעות אבל הם טיבות · ובכלל הנה הש״י לא ימאס התם אבל ישגיח בו וישמרהו תמיד ולא יציל הרשעים מהרעות כאשר הביאם עליהם כמו שעשה זה בנקיים שקדם להם מרי מעט ר״ל שהם כשישובו אל הש״י יצילם מהרע ההוא ויתהפכו להם לטוב · הנה אם היית עושה כמאמרי שתשחר אל אל ותתחנן לפניו יגיע לך מהטוב עד שימלא שחוק פיך מהטוב אשר ייטב לך ממקום אחר ושפתים ימלא תרועה מרוב השמחה · שונאיך ילבשו בושת ויהרוס אוהל הרשעים : זה ביאור דברי המענה : והכלל

אבן עזרא

רטיב הוא לפני שמש · קודם זרוח השמש ותרגום לחים רטיבין · ועל גנתו הענין כפול : על גל · כמו גל אבנים יחזה יסתבך כמו קרן חזות : אם יבלענו · כאילו אחר בלעו וכאילו לא נראה : הן הוא · זהו דרכו המעולה והנכבד תולדותיו וזהו משל על הרשעים שלא יעמדו : ויען

תורת חסד יראת שדי

ותכף ומיד על גל והוא ענין קבוץ שרשיו יסובכו וכמו שהוא הענין שעל הקברים יבאו הרב׳ שרשי׳ מעשבות שדה והוא בעצמו אומרו בית אבנים יחזה : **אם** יבלענו וכו׳ וגם אם היה מבלע ומשחית לזה האחו ממקומו של הנתנק והיה זה הענין בעיניו היה יכול להצילו ממנו היה אומר לא ראיתיו · כן היה משוש דרכו של החנף ומשוש דרכו של אותם שמעפר אחר יצמחו וכמו שהוא הדבר בחנפים שהם נשענים להתפרנס מהנחנפים מהם · או יר׳ לרמוז אל המסירים בטחונם מהאל ית׳ ומשימים אותה באחר והם האנשים אשר קראם בשם שוכחי אל · והר״דק ז״ל כתב הן הוא משוש דרכו וגומר וקרא השחתתו משוש לפי שישוש ויגילו בו השומעים או משוש הש״י תמור׳ סמך ופי׳ דרכו למעשהו ומעפר אחר יצמח צדיק שיורש כל אשר לו כענין יכין וצדיק ילבש · או יר׳ באו׳ הן הוא לומר הנה לבלע ולכחש והוא שמחת בניו כלומר בזה הענין ישמח ומעפר אחר יצמחו רבים כלומר ממקום אחר יצמחו אנשים לבלעו כאשר בלע הוא את אחרים עכ״ד : **הן** ל׳ לא ימאס תם בזה כיון אל איוב בעצמו ובאומר ולא יחזיק ביד מרעים כיון אל השוכחי אל הנזכרי׳ כי עד ימלא שחוק פיך שונאיך ילבשו בושת וכו׳ : **הכלל** העולה מדברי בלדד השוחי שלא כי יש לו לאיוב להודות לאל ית׳ על אשר נתן לו לשון לימודים להוכיח לרבים ולא ישקל את שיסר והוכיח בלשונו עם היסורין שבאו לו כפי סברתו בשביל מה שפתח פיו לשטן · הנה לא כמאזנים ישאו יחד רק מחול יאמש יכבד ענין מה שדבריו הועילו ליסר ולהוכיח לרבים עד שעל כן האל לא יעות משפט וכו׳ ואם בניו חטאו לו וישלחם ביד פשעם ואם למה שיגיע אליו הנה אם ישחר אל אל יעיר תכף האל ית׳ עליו ושלם נות צדקו ועל דבר זה יוכל להביא ראיה מדברי הראשונים ומעניניהם וידע כאמנה כי אוי לו לגוי שהוא חנף ודלתי מוכיח לעושה הרעה וכו׳ מה שהוא לא כן עשה ולזה לא ימאסנו האל וכו׳ ואפשר ג״כ לומר שהוכיחו על בניו באומר אליו כי כמעט היה חנף במה שלא הוכיח לבניו רק שאמר בלבו אולי חטאו בני וברכו אלי״ם בלבבם וכו׳ ולא אמר להם בפה מלא למה לא קראתם אל העניים לאמתה וכו׳ עד שעל כן חסד גדול עשה עמו האל ית׳ שלא המיתו מכל וכל כאשר הוא מן הראוי להעשות אל החנפים אשר יקוש כבלב וכו׳ : ויען

אבן יחייא

רסוב הוא וגו׳ עשה משל לרעות הצדיקים איך יהיה טובות באומרו הנה העץ עושה פרי אשר יהיה רטוב לפני שמש · באופן שמפני חום השמש בלחות ההוא על הגן ההוא שנטוע בתוכו יונקתו וסעיפיו תצא · ועל גל שרשיו יסובכו ואפי׳ שיהיה גל אבנים אצל העץ ההוא עם כל זה שרשיו יסובכו תחתיו · ואפי׳ הבית מאבנים הבנוי אצלו השרש ההוא יחזה ויראה אותו הבית כי יסתבך תחתיו בשרשיו וזה לרוב לחותו ולטוב מקומו אשר השמש יפעל בו היטב והוא משל לצדיק אשר יש לו הטיב לשכר פעולותיו הטובות אשר לכן יש לו שרש רב והעמידה וקיום · ואם איש מה יבלענו לעץ הלז עם כל שרשיו ויוציאהו ממקומו לגמרי וכיחש בו לא ראיתיך וכאלו לא נראה ממנו דבר מעולם במקום ההוא ככה לא נשאר ממנו רושם כלל · הנה עם כל זה לא נשחת העץ ההוא ואדרבא הוא משוש אליו · כי דרכו הוא שכאשר יטעוהו במקום אחר מהעפר ההוא יצמחו ביתר שאת מבראשונה וזה לגודל רטובתו ולחותו וחזקתו · וכן הצדיקים אשר יש להם טובות חזקי׳ אם יאבדום בהשגחת ה׳ לסבה מהסבות הקודמות הנה לא יהיה כאבדת הרשעים המוחלטית · כי ישוב ה׳ לשום עליהם לטוב מבראשונה · וזה יען כי הן אל לא ימאס תם לגמרי אף כי ימאסהו בעד זמן קצוב · ולא יחזיק ביד מרעים ולא יתמיד להם הטוב · מה שאין כן אם אתה תשחר אל אל ימלא שחוק פיך ושפתיך תרועה מרוב הטובה אשר ייטיב לך ושונאיך אשר שמו על רעתך ילבשו בשת כי אהל הרשעים ההם איננו ויהיה כמוץ אשר תדפנו רוח : ויען

ר׳ אברהם פריצול

רטוב הוא לפני שמש · יאמר בלדד הנה דמיתי חקירה אחר׳ וראיה נראית על רעת הצדיק שהשוב לטובה גמורה · ויהיה הפסוק הזה נקשר לפי זה הדרך בפסוק הן אל לא ימאס תם · ולזה אמר על הצדיק בראשונה רטוב הוא לפני שמש כעץ רענן רטוב ולא נוכל השמש יביט עליו להזיק פירותיו · ועל גנתו אשר הוא נוטע בו יונקותיו וענפיו יצאו · רטוב · פירושו רך וטוב · ר״ל לא והוא הנכון · יונקתו ענפיו הקטנים והרכים שהם כיונקים : על גל שרשיו · והאילן הזה שהוא משל לצדיק לטוב מלכו על גל מים יסובכו שרשיו ויתרבו ויסתעפו הנה והנה · וסעיפיו יתרבו עד בית אבנים ושם יחזה ויסתבך · גל מן גלות מים · יחזה יסתבך מן קרן חזות · ענינו שבפסוק הקרן לדעת המדקדקי׳ : אם יבלענו ממקומו · ואם יקום איש לבלעו ולהוציא האילן הזה ממקומו הראשון אשר הוא נטוע בו · וכחש בו להסירו משם לגמרי עד שיאמר לו לא ראיתיך שישאר ממנו דבר שם במקו׳ הנטיעה הראשונ׳ באשרו שאינו רוצה שיעמוד שם עוד · הנה בודאי יעשה זה כדי להיטיב נטיעת האילן ממקום קודם אל מקום טוב ממנו · כי כן משפט נוטעי אילנות להיטיב פריים להוציאן ולעקרם ממקומם ולנטוע אותם אל מקום טוב ממנו כמו שיבאר הפסוק הבא : הן הוא משוש · הנה זאת העקירה מן המקום הראשון הבלתי נאות לאילן ההוא כאשר ירגישו בו עובדי האדמה היא משוש דרכו לאילן ההוא להיטיב לו · כי מעפר אחר הגון אליו יצמחו ענפיו ויגבה פריו · וכאלה יקרה ברעות המגיעות לצדיקים מאת ה׳ למרוק אותם מחטאם למען יהיה לטוב להם באחרונה · כי אין ראוי שיעקר האילן טוב ממקומו אם לא להיטיב אליו להבא : הן אל לא ימאס תם · כי האל הטוב לא יואס שימאס תם ואף כי יכנו בשבט לא ימות · רק להיטיב לו ביותר באחרונה אם יצדיק לה׳ דינו וגם לא יחזיק ביד מרעים לקי׳ ולהחזיק טובתם בידם לעד · כי מה שיחזיק ה׳ ביד מרעי׳ לפעמי׳ להחזיק גם להטיבם לגמול פה ואחר יביאם שואה חזקה לפורענותם · ובהיות הדבר כן שהאל לא ימאס תם לכן שוב נא לשחר אל אל בכל לבך כי בודאי ישפיע עליך לטובה על דרך עקירת האילן שזכר : עד ימלה שחוק פיך · ואם אתה תם וישר ותשחר אל אל לא ירבה עליך ברכה עד בלי די למלאת שחוק פיך מרוב טוב ושמחה · ושפתיך תרננה בתרועה וקול זמרה · ימלה · בה״א במקום אלף : שנאיך ילבשו בושת · ושונאיך יבושו ויכלמו בשוב ה׳ את פנותך בהצלחה גדולה · ואהל רשעים יברח ולא יבנה עוד : **עקר** המענה הזה אחד הוא · וזה שדעת בלדד בהטובות והרעות כלם מאת האדון כל הארץ : וזה

הרמבן

רטוב הוא לפני שמש · דמהו לגמא ואחו · יחזור ויאמר כי טרם יזרח עליו השמש הוא רטוב · ועל הגן שהוא נטוע בתוכו תצא פארתו · וכן שרשיו יסובכו על גל האבנים אשר ימצאו בהשתרשם לכאן ולכאן : בית אבנים יחזה · בית אשר קירותיו אבני גזית יראה בהכנס שרשיו בתוכו · והמפרשים אמרו יחזה כמו יסתבך · וכן קרן חזות בין עיניו · ולשון מחזה חזותה מזרחה · ואיפשר שכלם לשון ראייה · קרן גדולה נראה על ההרות : אם יבלענו ממקומו · השמש הנזכר בפסוק הראשון · כי כאשר יזרח עליו יבלענו ממקומו עד שיכחיש בו מקומו לאמר לא ראיתיך · כי לא ישאיר לו שרש וענף · או יהיה פירושו אם יבלענו המבלע לכחש בו לאמר לא ראיתיך ולא היה עץ לשאת ענף ולעשות פרי · והתרגום מפרש על גל שרשיו יסובכו · כי הוא על דרך התימה · אמר האיפשר דעל אינר שרשיו חרישין בי אבנייא יעוין · אינר לשון דגורא יעשו שרש אלא · והלא אם יבלענו אדם ממקומו יכחש בו לא ראיתיך אם כן אין שרש ועיקר לאילן כזה רק שפולה כיונק והבדמיך : הן הוא משוש דרכו · כל שמחתו ודרך תולדתו של העץ הזה להכרת · והוא המשל לרשע כי שמחתו להיות הצלחתו אובדת · ואשר מעפר אחר יצמחו · לנטוע מהם נטע יכרתו כמותם ברגע · והמשל כי אם יקומו בניהם תחתם יכרתו ויאבדו כהם · כי האל לא ימאס תם · שלא ישלם נות צדקך אם זך וישר אתה ולא יחזיק ביד המרעים אשר אתה תמה עליהם : עד ימלה שחוק פיך · על שלותך וטוב אחריתך : ושפתיך תרועה · על שונאך אשר ילבשו בשת · והם הרשעים אשר אתה שונא לדבריך ללמד עליהם חובה · ואהל ביתם יאבד לעיניך ואיננו : ויען

רטוב הוא והפך זה יקרה בהיות ההצלחה עם איזה זכות מסבב כי גם : אם יבלענו ממקומו · איזה מקרה רע : הן הוא משוש דרכו · שתהיה ההצלחה יותר גדולה במקום אחר כענין אברהם ויוסף וזולתם : וכן יקרה לך אם אתה תשחר אל אל כמו שאמרתי : הן אל לא ימאס תם לא ימאס אותך גם שאתה תם לא תמי׳ בעוון ובמופתים שכליים : ולא יחזיק ביד מרעים שהם כשדים ושבא שגזלו ממנך : כי אז ימלא שחוק פיך · עליהם שיאבדו : תרוע׳ · תרוע׳ שפתיך : ילבשו בשת · כי ינוסו מפניך : איוב

אוהב משפט

ומורה בי איפי׳ אשר בהם אתה כדרך אני אויב המשוחים בחמת נחש · וביעותי אלוה יערכו עמי מלחמה · ואמר זה כנגד אליפז שאמר לו שיסוריו הם ייסורי אהבה שאין בי סורין אלו ענין יורה שבאו באהבה רק דרך שנאה ומכת אויב מוסר אכזרי : הינהק ריר חלמות הי׳ חלבון הביצה כי הוא ריר הזמון שתחלה הביצה אין לה אלא החלמון והחלבון הוא מעורב בה ואח״כ הוא נברר הדק ממנו כענין ריר ונעשה חלבון ואין לו טעם כלל כשהוא חי שהוא נקרא ריר · יאמר דברי אליפז אין להם טעם ואי איפשר לקבלם כלל שיהיו יסורין כאלה יסורי תוכחת ואיך איפש׳ לקבל דברים שאין בהם טעם · היאכל תפל מבלי מלח ויהיה לרצון לאוכל אותו לא שהוא כמנע לאכלו · או יהיה נמשך לסופו היאכל תפל ויהיה בו טעם בר ר חלמות בלא מלח · ומלת תפל הוא הדבר החסר תיקון כגון תבשיל שאין בו מלח וכן חומר הלבנה בלא תבן · והנס טחים אותו תפל · יחזקאל : מאנה עיין פרש״י ז״ל והר״מבן ז״ל : מי יתן טוב מותי מזה הנער ואיך יאמר אליפז שהם ייסורי אהבה ולכן הלואי שתבא שאלתי בזה כמו שיבא אחר זה : ויואל · וירצה : וידכאני · לשון מיתה ולא דכוי של חולי : ויבצעני · לשון כלוי כמו יבצע יי׳ · או לשון חתיכה כמו מדלה ו׳יבצעני · יפולו ולא יבצעי מלשון תרגום פתות אותה פתים בצע יתיה בלוגין · ותהיה הרבה איוב שישלי׳ השם יתברך פגעיו עמו ויתר ידו ולא יעצו׳ מלשלח׳ כלם כדי שימו׳ וינוח מזה הנער : מה איך אומר אייחל כי הוא יכאיב ויכאב ומה תוחלת יש אחרי אלו המכות והנגעים ואי זה כח יספיק לסבול אותם וזה יהיה בחיי טובה והנחה ויאריך נפשי עד שתבא בכלה אלי קבר כמו שאמרת או יאמר מתי יהיה קץ זה החלי שאוכל לסבול אותו כי יש גבולים לחליים ידועים לרופאי׳ : אם בשרי חזק ככח ש׳ שיסבול ככה : האם [illegible] מתרעם

הכלל העולה מהדברים הוא שדעת בלדד היה שכל טובות האדם ורעותיו מוגבלות ומסודרות מאת הש"י בצדק ובמשפט לא יפול דבר ומה שיחשב מרוע הסדור בטובות האדם ורעותיו הוא מצד סכלותנו וזה כי הנקי כשיבואוהו לו רעות הם טובות בעצמותם אלא שאנחנו לא נדע האופן אשר בעבורו היו טובות והביא משל בזה מן הגמרים כי קנאם ישחיתו אותם ויעקרו ממקומם וזה טוב להם כי ממקום אחר תהיה צמיחתם יותר טובה וכן הם רעות הצדיקים וטובות הרשעים הם רעות על דרך האמת שיגדלו בם הרשעים ויאבדו ולא יועילם רוב טובם אשר בידם וכפל הענין בעשבי האחו שיבשו עם המנא אכלם הלחות והרעננות ולא נראה מדבריו בספר הזה שישוה בזה הענין האדם לשאר ב"ח וזה שהשגחת יהפשט ושגיחת ההנהגה הכללית יתקיימו אשר זכר לא ימנעו כי הם בהל' לבדי ומבין אשר בעלי חיים כי לא יותר באלו ההם יש אשר הב"ח ר"ל שנה יאמר גם שהם מוגבים הי' הגפים או שוכני הל' רו המימים והיא מבואר שאינו מחוייב בימי שיוד שהש"י משגיח באישי האדם ופוקד אותם על כל מעשיהם בצדק ובמשפט שודה שיהיה הענין כן באשר בישי ב"ח כי הוא נבדל בזה האדם נפי דעתו להיותו בעל שכל ולזה ראוי בו יותר שיהיה נפקד על כל מעשיו והיה כן יהיה מחוייב במי שיוד' שהש"י ישגיח על אשר ב"ח ולא ישים דבר מהמקרים הם לא במשפט ביוד' זה באישי האדם כי זאת ההשגח' תהיה יותר במי שיהיה יותר נכבד כמו שהתבאר בספר ב"ח ובכלל הנה ראוי שניחה לאדם מהמיס ברעותיו רק מה שנמלאהו מבואר מדבריו או מה חייב מהם ולזה לא הסכמנו הנהגו שיהיה דעת בלדד בהשגחה כמו דעת את מתעז"לה כמו שזכר הרב המורה ז"ל והחשוב שמה שהגיעו להכיח דעת בלדד על זה האופן הוא מה שימלא מדעות האנשים המפורסמי' בזרני בהשגחה ולפי שרחה התיחסות מה בין דעת בלדד ודעת את המתעז"לה יחס מפני זה דעת המתעז"לה לבלדד ובכלל הנה הם היו דעות האנשים שזכר הרב המורה על מספר חלקי הסותר אשר ימלאו בזה הדרוש היה ראוי שיפרשו דברי אלו האנשים בדרך שיסכימו לדעות ההם הע"פ שלא יהיו פשטי דבריהם מורים הוראה גלויה שיהיה להם הדעת ההוא לא שהוא מבואר שמספר הדעות ההם אשר לבעלי המעתז"לה והאש"עריה ילאו מההוויות הנמנעות למדברים אשר קיימו בהם דעותיהם במדוע העולם והיגנו ראוי שימנו כמי הדעות ההם חלקי הסותר כי המחשבה לא תפול בכמו הדעות ההם תחלה והעיון האמתי ירחיקם ולזה נמשכנו אנחנו בביאורנו זה אל מה שיורה פשטי דברי אלו האנשי' וכר' לנו מהם שדעותיהם הם על מספר חלקי הסותר אשר בזה הדרוש לפי מה שתשפטהו החלוקה לאנשים המטיבים בעיון והנה כבר בא"ה במה שיבא אחר נמלאו דעות אלו האנשים על מספר חלקי הסותר בזה הדרוש והנה בלדד ואם הוא דבר כנגד המוחש כבר ימלא לו פנים מן ההראות כי הרבה פעמים יגיע לאדם רע ויתבאר בסוף הענין שכבר היה סבה להביא עליו טוב או לשמרו מרע יותר חזק והרבה פעמים יגיעו לאדם טובות יתבאר בסוף שהם היו סבת בגעת הרע או למונעו מטוב אחר יותר חזק :

ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר · וישלם · ויעמוד עמו בשלום : המעתיק הרים · עוקר הרים ממקומם וזה יעשהו הש"י באמצעות הרוח הנעצר בתוכו כמו שהתבאר בספר האותות : ולא ידעו אשר ופניגו ולא ידע והאנשים מי הוא אשר הפכם באפו ר"ל בסבת העתקם ממקומם נעלמת מההמון : המרגיז · מניד ומניע : יתפלצון · יתנודדו ויתנועעו : לחרס · הוא השמש :

יתהים

ט

רשי

א מענה איוב: לריב עמו להתווכח עמו · חכם לבב · הוא לריב · ואמיץ כח להפרע מי הקשה לבו והלך שלם · פרעה הקשה ונחסר וכן כל המקשים : ה המעתיק הרים · המסלקם כהופכו סדום ולא ידעו עד שנהפכו : המרגיז ארץ · בהביטו אליה והרעד : האומר לחרס · לשמש דוס והיא שמר אמרת מלך ולא יזרח :

ובעד

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: אָמְנָם יָדַעְתִּי
כִּי־כֵן וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל:
אִם־יַחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא־יַעֲנֶנּוּ אַחַת
מִנִּי־אָלֶף: חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי־
הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם: הַמַּעְתִּיק הָרִים
וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר הֲפָכָם בְּאַפּוֹ:
הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ
יִתְפַלָּצוּן: הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח
ובעד

וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר: בְּרַם בְּקוּשְׁטָא
יְדַעִית אֲרוּם הֵיכְנָא וּמָה יִדְכֵּי בַּר נַשׁ
עִם אֱלָהָא: אִם יִצְבֵּי לְמִנְצֵי עִמֵּיהּ
לָא יְתִבִינֵיהּ חֲדָא מִן אֲלַף: חַכִּימָא
לִיבָּא וְאַלִּים חֵילָא מַן אַקְשֵׁי לְוָתֵיהּ
וְאִשְׁלֵים: דְּמִסְלַק מִלְּבֵין תַּקִּיפִין
הֵיךְ טוּרַיָּא וְלָא יָדְעוּ אֲרוּם דְּהַפִּיכִינּוּן
בְּרוּגְזֵיהּ: דִּמְרַגִּיז אַרְעָא מֵאַתְרָהּ
וְעַמּוּדֶיהָ מִתְרַפְּפִין: דַּאֲמַר לְשִׁמְשָׁא
וְלָא יִדְנַח ואמטול

לריב ה' וסימ' נמסר בעמוס סימ' ז' ובמשלי סימ' כ"ה · ואמיץ ד' ג' מ"ל וא' חסר וסימ' דנה הזק ואמיץ מרב אונים · ואמיץ לבו בגבורים · חכם לבב ואמיץ כח · קדמא חסר : עמודיה ה' ד' מ"ל וא' חסר וסימ' את קלעי החצר דמשכנא קדמא · וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי · אנכי תכנתי עמודיה · חצבה עמודיה שבעה · ועמודיה יתפלצון · בתרא ועמודיה · דמשכנא תניינא דפקודי הסר ו' :

אבן עזרא

ויען איוב · אמנם ידעתי כי כן מי הקשה אליו · לבו · וישלם והיה שלם : לחרס · לשמש כמו בטר' יבא החרסה :

יתחוס

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר אמנם ידעתי וגו' אמנם ידעתי כי כן הוא האמת כי אין ראוי שהשוכן בתי חומר חך ודל יריב עם אל החזק והאמיץ כי מה יצדק אנוש עם אל בריבו בהיות ההתיחסות כל כך רחוק · שאם יחפוץ לריב האנוש עמו · הנה האל לא יעננו אחת מני אלף ולאין ותהו יחשב אצלו · כי הוא חכם לבב שרוצה לומר חכם בטבעו ולא מפני התלמדות שלמד · והוא אמיץ כח בטבעו ולא מפני למידתו דרכי הגבורה במלחמה ולכן מי הוא אשר רצה לריב עמו ולהקשות אליו שישאר בשלום ולא יאבד שנתו · המעתיק וגו' הביא ראיה לכחו גדול כי הוא מעתיק ועוקר ההרים ממקומם לרצונו מה שההמון יחשבו היותו · מפני שהיושבים בו לא ידעו את ה' ולכן הפכם באפו כמהפכת סדום ועמורה · המרגיז ארץ ממקומה וכאלו עמודיה יתפלצון והוא הרעש אשר יבא בארץ ויאמרו היותו למשאת הגשם · האומר לחרס והשמש לא יזרח ובעד כוכבים יחתום ויסגור ולא יהלו אורם וזה בעת הלקות או בכל עת שירצה וכדעת ההמון כאשר יהושע האיכוסי להיותו עבד ה' גזר עליו שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ושמע לקולו לכבוד קונו קל וחומ' שאם ה' יאמר לחרס שלא יזרח שישמע לקונו ויהפך כחרס הקדרה היוקדיר ובלתי מאיר ;

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב ויאמר אמנם ידעתי כי כן יר' אמר' ידעתי כי כן הוא ככל אשר אמרת כי רוח כביר אמרי פיך וגם ידעתי זה שיצדק אנוש עם אל באיזה שיהיה יקר מהולל כי כביר יהיה · אמיר' וזה שיצדק אנוש עם אל ושדי לא יעות צדק וידעתי ג"כ כי אם האל ית' יחפוץ לריב עם האדם לא יעננו האדם אחת מני אלף תשובותיו שנתן לו והוא כאומר מי הקדימני ואשלם וכו ואחר שיהיה חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וישלם עם היותו' המעתיק' הרים וכו המרגיז וכו' כאשר עמודיה והם הצדיקים יתפלצון · או יר' לא יעננו האל ית' אחת מני אלף כאומר להגיד לאדם יושרו לא יעננו גם אם היה לו מלאך אחד מליץ מני אלף וכו ואם האל ית' היה רוצה לריב עם האדם הלזה לא היה עושה לו כן וכן ידעתי מי הקשה אליו וישלם כנגדו ית' וכנגד ישראל והם הצדיקים שבישראל :

כן

נוטה

הרמב"ן

ויען איוב · אמנם ידעתי כי כן · ענין המענה הזאת · שוב איוב להתאונן ולאמר · כי הוא זך וישר ומכאוביו על לא חמס בכפיו · ומענה הזה שלוש טענות · ישעון כי האלהים יכרית הרשעים כאשר אמר בלדד · גם הצדיקים אינם נמלטים מידו · רק בכולם ירחה המדה אחת שוה · כי תם ורשע הוא מכלה · ולאופן ההכרתה בארץ השכים על כלם יוסב · ועוד יטעו כי יתן האלהים בין שניהם מוכיח · ויאמר לו שיודיע את איוב על מה שריבהו · כי אין פנעיו כדונים לפני האלהים לעשות כן בשום פנים · אם לא חטא איננו טוב שיעשוק אותו · ועל מה ימאס יגיע כפיו ויופיע על עצת הרשעים · והם המחשבות הרעות · ולמה ירפס למעשה · ואם לנסותו יעשה לראות אם יסבול המקרים או ינבע בייסורין · כענין המוסר שאמר לו אליפז בתחילה · העיני בשר לך שיבקש לו וידע שלא ירשע · וגם יודע שאין מידו מציל ואיכי צריך לנסות כחו וגבורתו עמו · וזאת תלונה שנית שיאמר המוכיח · ועוד יתאונן לאמר אם רשע אללי לו · ואם צדק לא ישא ראשו · ישוב על טענה ההזכיר כבר · כי כאשר לא ישא ראש אם צדיק · כי סופו ללכת אל ארץ חשך וצלמות · כן אם רשע לא היה לו לקבל ייסורין אחרים : אמנם ידעת כי כן · שהאלהים יכרית שנאי אלהותו · ויאבד תקות החנפים · ועם כל זה מה יצדק הצדיק עמו אם לא יחפוץ להוכח עמו · בבוא עליו רעה לא יעננו האלהים להודיעו פשעו · ולא ישגיח עליו לרוב גריעות האדם לפניו · יודה איוב עתה כי האלהים ישמיד הפושעים · רק ברעות הצדיקים לא יודיע למה יבואו · ונראה לו שיבואו לו פשע וחמס · ואם זה כן אבוד הרשעים גם כן מקרה הוא היה להם · כי לכל מקרה אחד · ומתחלה כולם הבל המה : חכם לבב ואמיץ כח · מי הקשה אליו לבו · ונשאר בשלום · החכמים לא ימלטו בחכמתם · כי הוא חכם לבב מהם · והגבורים לא ימלטו נפשם · כי הוא אמיץ כח מכולם · ודרך הכתוב ליחס חכמת האדם ללב · כי הוא מקום הכחות כולם ככתו' ובלב כל חכם לב נתתי חכמה · ונביא לבב חכמה · חכם לב יקח מצות · וכתו' בשלמה נתתי לך לב חכמה · וכן בכל מקום · ועל כן אמר בכאן חכם לבב · כדרך שתוף הלשונות · וכתו' כי יום נקם בלבבי · ביום ה' לו איש כלבבי · והוא כענין ויאמר ה' אל לבו · והמשכיל יבין : המעתיק הרים ולא ידעו · יאמר כי גם ההרים אשר בהם ישגבו הרשעי' יהפכם פתאום ולא יהיו יושביהם · והוא מרגיז הארץ עצמה מן המקום אשר נוסדה בו · והנה אין כח ומקום לגבורים להמלט · האומר לחרס ולא יזרח · הוא קדרות השמש בגזרתו · שמורה על הסרת מלכות וקום ממשלה אחרת :

ונעד

ר' אברהם פריצול

וזה ראוי ונכון שיאומת מדברי האות והמופת כאשר בורר הרשעו בספר ב"ח · כי ההשגחה ראוי שתהיה ותגבר תמיד ביותר חשוב ונכבד · ולא את האדם חשוב שבנמצאות לכן תהיה עליו ההשגחה ביותר · רק כי לגודל חשק האדם בהצלחה ולקיצור דעתו לא יבחין לדעת בין הטוב והרע מה הוא · כי לפעמים יגיע מן הרע לצדיקים כמרק לוחם מחטים להוסיף עליהם מן הטוב באחרית אם בעולם הזה או לעולם הבא · וזה הרע יהיה טוב גמור כמו שהביא ראיה מן העץ הנטוע שבא לידי עקירה כדי לנטוע רותו במקום טוב ממנו · ולפעמים יגיע מן הטוב לרשעים בראשונה לבלתי קפוץ שכרם בטובה שה עשו · ואחר יגיעם מן הרע החזק ... על דרך ומשלם לשונאיו אל פניו וכו' · ועל הדרך הזה שכל בלדד דברי איוב והשיגו על דברי כי אין ליחס לה' עול בשום לדומה שנחשבהו בלתי שומר הסדר הוא טוב גמור לו · ונכבר ידעת אמרם ז"ל צדיק ורע לו · צדיק שאינו גמור · רשע וטוב לו · רשע שאינו גמור · וזה היה על הרוב · ואחר אמרו צדיק וטוב לו צדיק גמור · רשע ורע לו רשע גמור · וזהו על המעט ועל זה טען בלדד עם איוב ופירש והמ' כי מה שיחשבה רעה הנלו בסוף יהיה טוב [illegible] לרשע · ולא ייוחס בזה עול לה' חלילה · והנה כוונת בלדד בזה המענה יוסף [illegible] אליפז · כי הרעות אשר יחס לוהם אליפז במוכבי לחולת [illegible] באמרו כי לאויל יהרוג כעס והנה יחס אותם בלדד הנה להשגחה [illegible] לצדיק ולרשע כתמור · וזהו ההבדל בין אליפז לבלדד : ויען איוב ויאמר · אמנם ידעתי · בפסוק הזה התחיל איוב והשיב שלא יחשוב השומע שאיוב ייחס בשום לד עול לה' בהגיע הרעות לאדם · כי אמנם גם אני ידעתי כי כן הוא כדברך · ואם האמת הוא שיפגיע בפרטים · כמו שהתחוב · לא יעות משפט לשום נמצא · האמנם בהגיע אלי הריעות העלומות אשר הגיעוני · חשבתי היותי מכת הצדיקים השמימיים שיפעלו על לד הקריא הרעות אל המקבל · ולזה בהראתי שהיה יקים · לכל [illegible] במצוות ה' כמוך · ואם יפגיע לא יעות משפט כאמור · וגם שאין ראוי להתוכח עמו בשום לד בדבר הזה · לגודל שלמותו וכחו ולדקתו ומה יצדק אנוש עם אל · ואם תטעון עוד לא יעננו כמו שזכר אחר זה : אם יחפוץ · ואם ישכל האדם ויחפוץ לריב עמו לא יעננו אחת מני אלף ממה שיעריך כלפי מעלה לגודל חכמתו וכחו ולדקתו בלתי מתיחס לתת תכונה לפתוחים ושכל ם : חכם לבב · חכם לבב בשיור סדר המציאות שסדרו בתכלית התקון ואמיץ כח לפעול ולחדש הכל ברצון סדורו הקדוש כל אשר יחפוץ · או ואמיץ כח לקיימו בכחו בקיום מתמיד כאמרו והאל' מחיה את כלם ומי הוא שהקשה אליו לדבר אתו קשות אשר לא כדת שהכם ישלים עמו ידו מי הוא הדבר שהיה קשה בעיניו לעשותו שלא עשהו והשלימו לגמרי · וישלם · מן שלו' · או מן גמר הדבר והשלמתו : המעתיק הרים · הלא הוא ה' המעתיק ההרים על דרך הסדור ממערכתיה' אשר הם ר להעתיקם באמצעות תנועת השמש שיעלה הרוחות הגדולות וישבר' ולא ידעו האנשים ההמוני' מי העתיקם ממקומם ומי הוא אשר הפכם באפו ובכחו בעת ההניעם · או אשר הפכם כאשר הפכם · אשר כ"ף הדמיון · כמו לב שמח ייטב גהה · כגהה · ואוספו אסיפה אסיר · כאסיר : המרגיז ארץ ממקומה · רם הוא מרגיז הארץ ממקומה בעת הרעש להר כי נוע אותה ממקומה · ועמודיה יסודי קיומה כמו ההרים : יתפלצון ויתנודדון · יתפלצון · רעדה והתנודדות מן פלצות : האומר לחרס ולא יזרח · וכן הוא יתעלה האומר לשמש שלא יזרח לפעמים בעת יעבור התחתיו ויפגשנו הירח החשיכה שלא תחשיך מאורו מעל כדור הארץ בעת הדבוק והלקות :

וכן בעד

מ״ע ספורני

איוב ג ידעתי כי כן כדבר שדברת ; דברים כנחי נרוחים נגד האל הטוב : ומה יצדק אנוש עם אל ועניינו כמו כלי יצדק אנוש בזה נגד עם טוב אל גם שיהיה האל הרע כי אמנם גם ; אם יחפוץ · לריב עמו גם הוא כי יעננו [illegible] : רחק מני אלף · מיראתו גם שיהיה הוא : חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו · כי לבב נגד לב מנגד לא הרע ולהמית : וישלם · ונמלט מרעתו והכה הוא : המעתיק הרים ולא ידעו · שמפה פעלי בתרים : המרגיז ארץ · גם כן פעלו הוא בזמני האל' הנפסדים בה בנלחי' כי הוא' כיטה שמים [illegible] לבדו פעל [illegible] :

עוכה

אוהב משפט

מתרעם מפני [illegible] כי יש [illegible] וכי [illegible] ראוי להם והוא [illegible] כי עזרתו בו [illegible] [illegible] לא [illegible] בגבורת האל [illegible] כמו שהוא [illegible] מרעתו [illegible] וירא שדי יעזב והוא פי' נכון · ויש [illegible] וראה [illegible] כפ"ה [illegible] [illegible] לראות [illegible] [illegible] [illegible] והם [illegible] עוזב יראת [illegible] [illegible] שאמר במענה [illegible] כי [illegible] דבר [illegible] גורן לכם [illegible] על דרך [illegible] המונע [illegible] יונע [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הם [illegible] כמו [illegible] נכון כי עתה [illegible] לו כ [illegible] ועורו וחזרו [illegible] מיד ויעזרו הותו כרשר יבו שטף הנחל ובבואו יעבור ברגע ולא ישוב לעולם ולא ישקו ממני שדה רוכרם : אפיק · לשון [illegible] ויהפך כלומר [illegible] הנהרים [illegible] בליע"ז [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ולא [illegible] בעמק הנחלי' : בינה [illegible] רבינו סעדיה ז"ל כי יורדו מענין התקררות מלשון רבותינו ז"ל דמזריב ונלמהו מענין התקשרות מלשון נימת הגידין ובלשון מקרא למרו בנירתי יאמר [illegible] על פי הכנות הקור הם [illegible] המיית הם בעת [illegible] נפסקים לפי שהם [illegible] והולכים · [illegible] ידעך [illegible] האור · [illegible] שיזורו [illegible] דרכם [illegible] ולא [illegible] כלו [illegible] [illegible] :

הביטו המפרשים ז"ל פירשו הביטו לשון הסתכלות · ונראה לי שהוא לשון תוחלת ותקוה והפסוק הוא כפול הביטו כמו קוו ארחות כמו הליכות והוא מלשון ותחי ובשו מכוש מבטם ע"כ בא לדרריו [illegible] [illegible] והוא חסר כלומר הילכי ארחות והוא שם וה"כן שהיא אחר לשיירות יאמר מן אורחת ישמעאלים ארחות לשון רבים · וכן הליכות אחר והוי כפ"ל : תימא ושבא · הם מקומות הערבים השוכנים במדבר [illegible] לא התיו מים יושבי בארץ תימא : למו · הוא משמש לאחריו כלומר הביטו למו · יאמ' כי שיירות תימא ושבא הם בוטחים שימלאו מים בחוץ נחלים שוזר : בושו בעת · שבאו אל נבס ואם איננו · עריה המקום [illegible]

כלו

ובעד כוכבים יחתם: נטה שמים
לבדו ודורך על־במתי־ים: עשה־ ל מל'
עש כסיל וכימה וחדרי תמן: עשה ל הס' · ב' סבו' מטעי'
גדלות עד־אין חקר ונפלאות עד־ בזון כסי'
אין מספר: הן יעבר עלי ולא אראה
ויחלף ולא־אבין לו: הן יחתף מי י"ג פסו' ולא ולא · ד'
ישיבנו מי־יאמר אליו מה־תעשה:
אלוה לא־ישיב אפו תחתו שחחו כ"ד תחתיו ק
עזרי רהב: אף כי־אנכי אענו ג'
אבחרה דברי עמו: אשר אם־צדקתי טו ב'
לא אענה למשפטי אתחנן: אם־ ל
קראתי ויענני לא־אאמין כי־יאזין ל
קולי: אשר

ואמטול כוכביא יחתום בעננוי:
דמתח שמיא לבלחודיה ומטייל על
רום תקוף ימא: דעבד עש ניפלא
וכימא ואדרוני שטרי מזליא בסטר
דרומא: דעבד רברבן עד דלית סוף
ופרישן עד דלית מניין: הא יעבר
עלי בשמי מרומא ולא אחמי ויחלוף
ולא אתביין ליה: הא יחתוף איניש
בעלמא ומן יתיביניה מן יימר ליה מה
את עביד: אלהא לא יתיב רוגזיה
תחותוי דייתן רשיעיא יתברון
איותניא דמסייעין בסוגעא: אף כל
דכן ארום אנא אתיביניה אבחר
פיתגמי עימיה: דאין זכיית לא אתיב למן דדיין יתי אצלי: אין קרית ואתיב יתי
לא אימין ארום יצית לקלי:
רעד

ובעד · וכנגד הכוכבים יסגור מחילה ולא יאירו · על במותי ים · על גובהי ים · ועל מעשה בראשית כאמר · שגבהו המים התחתונים לרום למעלה ודרכ' · כסיל וכימה מזלות הם · וחדרי תימן להבני' שם סופה · כמו שאמר מן החדר תבא סופה : הן יעביר עלי וגומר · ידעתי כי כל אשר יחפוץ יעשה ויעבור עלי · לפני ולא אראנו : יחתוף · יכה פתאום · כמו והוא כחתף תארוב · לשון פתאום הוא : לא ישוב אפו · מפני יראתו וצדקתו אוי : תחתיו שחחו · לכח מרום שבאו לעזור את מצרים · מצרים נקרא רהב שנאמר לכן קראתי לזאת רהב הם שבת על שם גאותם אשר אמרו מי יי' וגומר : אף · כל שכן : לא אענה · לא הענה אירא להרים קול לפניו · למשפטי · כמו לשופטי : לא אאמין · לא אוכל להאמין מיראתי אותו כי איך לא אראנו : אשר

יחתום · יסגור עד שלא יראו הם הככבים ההם וזה בעמוד קלתם תחת קלת ויהיה שב אל כוכבי לכת לבד או שיסתרו באור השמש ויהיה · שב אל כל הככבים או יהיה הרצון באמרו ובעד ככבים יחתום ר"ל כל כך יעדר אור השמש בעת הלקו עד שיראו הככבים : ודורך על במתי ים · עניינו שהוא נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים בחוור גלגל המזלות או נוטין ממנו מעט לצפון ולדרום : עש כסיל וכימה · הם נירו' בגלגלי הככבים הקיימים : וחדרי תימן · הם צורות הדרומיות : ויחלוף · ויעבור : הן יחתוף · חסר ועניינו הן יחתוף האדם אם ירצה ולא ימלא מי שישיבנו ממעשיו : שחחו · שפלו : עוזרי רהב · הם העוזרים בגאוה ובתוקף : למשופטי אתחנן · בתמי' והרצון בו ואיך אתחנן אל השם ית' הנה אם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי להיותי פחות מאד ביחס אליו : ישופני

עושה גדולות ונפלאו' · ואמרתי מה יצדק אנוש עם אל גם יהיה אל הרע כי אמנ' יעבור עלי להרע : ולא אראה שאסתר ממנו ויחלוף · לפעמים ממני אל מקום אחר להרע : ולא אבין לו שאסור יראתו ממני : הן יחתוף · ממוני בענין רע : ומי ישיבנו אלי : מי יאמר אליו מה תעשה שלא כדין עשית : אלוה לא ישיב אפו · שגם שיאמרו לו לא עשית כן לא ישיב חמתו מהשחי' : תחתיו שחחו · כי אמנם כבר כפלו תחתיו : עוזרי רהב · סבות עוזרות לרומם את האדם כי הוא מבטל אותם כשיחפוץ להרע : אף כי אנכי · כ"ש אני הנדכא ביסורין שאם : אענגו אבחרה דברי עמו · בויכוח שאשתוקק תחתיו בלי ספק : אשר אם צדקתי לא יענה · מיראתי אותו אכל : למשופטי · אל הטוב : אתחנן · שיצילני מידו וזה כי : אם קראתי ויענני · אל הרע : לא אאמין כי : יאזין קולי לשמוע לקול תחנוני :
אשר

אבן עזרא

יחתום · יעלים : עש · הם שבע כוכבים : כסיל וכימה · שני כוכבים גדולים האחד בפאת שמאל והגלגל הנוטה והשני בפאת נגב ועש בפאת צפון הגלגל הגדול : וחדרי תימן · הם הכוכבים שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור היות היושב בפאת שמאל ולא יראו אותם הכוכבים על כן קראם חדרי כאלו הם במקום נחבא : ויחלוף · יהלוך וכן חלף הלך לו : הן יחתוף · ישחית כמו כחתף תארוב · עוזרי רהב · אנשי המתגאה :
ישופני

מסרה

ב' פסוק בסיפרא מטעון כהון וסי' קדמא עשה גדולות ואין חקר נפלאות · תנינא עשה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר · ואפ"ס ונעו מים עד ים : רהב י"ב בהר ליישן דכתיב ה' וסימ' אתה דכאת בחלל רהב · אזכיר רהב ובבל · תרהיבני בנפשי עז · ולא פנה אל רהבים · ורהבם עמל ואון · לך התרפס ורהב רעיך · ובתבונתו מחץ רהב : תחתיו שחחו עוזרי רהב · שהם הרהיבוני · שערך כעדר · ירהבו הנער בזקן · לכן קראתי לזאת רהב · עורי עורי לבשי עז : בשערה ב' כתיב שי"ן וסימ' בסופה ובשערה דרכו · אשר בשערה ישופני :

אוהב משפט

מלינו מקום לבונקבה תשורינו מקומו · הואל התקוה והבטחה יאמר כי אלו הבוטחים שימלין שם מים יבשו מעברם בבואם שם ומכאו כי כזבו מימיהם וכן הם רעי הכי בטחתי בהם שינחמוני והם בגדו · כי זהו דרך רובי המפרשים באלו הפסוקים · הכי זהו כמשל האומרים · לצרעה לא מדבשיך ולא מעוקציך ב"א הכי לתמה · כלומר האם אמרתי לכם שתתנו לי מתנה · והשם הוא בנא הפעל כלומר הבו לי מתנה או יהיה מכחכם נמשך למעלה כלומר הבו לי מכחכם וממונו שחדו בעדי : כחכם · לשון ממון כמו שיקרא חיל והון כי הוא כחו של אדם ואילו והוכו יאמר למה תצערוני בדברים הקרים שאיני שואל מכם דבר והפסוק הוא נקשר עם מה שאחריו : ומלטוני · האם אמרתי שתתנו ממונכם שחד לפדות אותי מיד צר ומיד עריצים אלו היה כן התרעמתי והייתי אומ' כי להכבידי עצמי עליכם אתם עושים כן · אבל לא אמרתי לכם דבר מזה · ואם תאמרו ששגיתי בדברי הורוני וגו' · או יאמר איני שואל ממון אלא שתורוני : הורוני · זהו הפכי מכם שתלמדוני מה שנעלם ממני : מה נמרצו · לשון חוזק כמו קללה נמרצת שהדברי' הנאמרים ביושר הם חזקים מעצמם אף על פי שלא תמרם הלומר דרך הוכחת ואומץ כי דברי יושר אינם צריכים חוזק לאחרים בנעוריו ובבהלות ודבריכה אצ"פ שהם בלים בתוכחות וקנטורין אינם כלום לפי שאין להם עיקר : מה · הראשון לשון הפלגה כמו מה רב טובך · ומה האחרון לשון גרעון כמו מה אנוש כי תגדלנו ומה יוכיח הוכח מכם אשר אחד כלומר מה יוכיח הוכח אחד מכם · האיהיה הוכח מכם כמו הוכיח שלכם : הלהוכח הנכון הוא בזה מה שפי' הע"זל שפי' התחשבון להוכיח אותי במלין בלא ראיה כלל ותחשבו לרוח אמרי נואש כאומר כלומ' אתם חשבתם דבריכם נכונים ודברי מי שהוא בצער ומתיאש מלראות עוד טובה התחשבו הבל : אף על התרגום אמר רגוז על יתום תפלון · עשה אף זה מענין אף וחמק · וכן פרש"י ז"ל · וי"מ אותו כמו גם והוא הנכון : תפילו גורל · כמו ועל לבושי יפילו גורל · ועל בגדיו גורל · והכרו לשון כירה גדולה שיודה כלומר מ"קר שאתם מצערים אותי בדבריכם באכזריות המה אני גוזר על כם ש"אף על היתום תפילו גורל ותאכלו עליו כמו כאשר שתיתם על הר קדשי כלומר בשמחת מפלתו ועתה · לאחר שהוכיחם בדברי קנטורין בקש מהם שיתרצו לפנות בו בחמלה ויראו אם הוא מכזב בפניהם או באמת אתו : על פניכם · כמו על פני אהרן אביהם כלומר בפניו : שובו · שובו מדרך זו ואל תהי עולה בתוכחתכם להרשיעני · ושובו עוד להצדיקני מאותה עילה הנזכרה : בה · כמו ממנה · כמו וכל ערל לא יאכל בו ממנו · או ישוב בה אל התוכחת ואם לא נזכרה : היש · י"מ הוות רמז אל הכאב כמו והותי במאזנים ישאו יחד · והנכון שהוא חסר אל הדברי' כמו הוות תחשוב לשונך · ועניין הכינה לא תפול על החיך אבל הו' משל אל ההרגש כמו בטרם יבינו סירותיכם אטד כן נראה לי · יאמר היש לומר שבלשוני עולה במה שאני טוען שיותר טוב לא הייתי מהיותי בייסורין כאלה · ואם חכי לא יבין הם הם דברי הוות אם לא כלומר דברים הנסברים שאין להם קיימא : הלא צבא · הלא אחר שספר גודל צערו וכבדו להראות כי אי איפשר היותו לתוכחת כדברי אליפז ואחר שתירף אליפז וחביריו על המזיקם בטענה זו התחיל לסתור דבריו במה שהבטיחוהו כי עוד ישיב השם שבותו ואמר הנה היש בלשונכם עולה בזה יותר ממנו · והתחיל לברר זה ואמר האדם שנותיו הם קצובים אי אפשר להוסיף עליהם כלל ומי שיגאו ימיו בבהלה ובמכאובי' אין לו תקוה שישוב השם שבותו שאין אחר המות תקוה ואחר שבחולי זה אין תקוה להנצל ממנו ואי איפשר היותו מתוכחה מוסר רם כזה הוא בלא משפט והיה אלהי המשפט להטיב באחרית כטענת אליפז וזה פי' הפסוקים : צבא · הוא זמן כמו כל ימי צבאי איחל וקרא הזמן צבא לפי שהוא מקובץ מעתות ורגעים והוא דרך מליצה כי עם היותו צבא הזה כלה מהרה : וכימי שכיר ימיו · השכיר אינו מוסיף על זמנו אפילו רגע אחד
וזהו

תורת חסד יראת שדי

הן יעבור עלי ולא אראה וגומר זהו ענין הגזרה אשר גזר ואחר על דבריו הנאמרים באומרו אמנם ידעתי כי כן וגומר ויד' ועם ש היה כן האמת הן יעבור עלי ולא אראה מצד רובי תלונותי ויד"ו אכי ג"כ מחה שהן יחתוף מי ישיבנו וכו' יען כי אלוה לא ישוב אפו עד אשר תחתיו שחחו העוזרי לגאים ואין צריך לומר הגאים בעצמם אף כי אנכי אענגו אם ירבה תוכחותיו עמדי וכו' אך מה אעשה הנה קודם שאדבר לפניו אבחרה הדברים שאומר לפניו ואסדרם אשר אם צדקתי בדברי עמו בדברי הקדמים ההם לא אענה כלומר לא יהי' אלי ענין העיון תפלה שאצלה שתתקיים יתפשה בקשתי · אבל התפלה ההיא כי ענין זה היא מזכיר עונותיו של אדם אך אמנה למשופטי אתחנן כי כמו כן ראוי לכל אדם שתהיה תפלתו תחנונים לפני המקום ואם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי כמי שרוצה להאזינה בכונת מכוין לפי שעדין לא הגעתי למדרגה כזאת רק כמי שרוצה להשליך מעליו את האיש אשר בא לפניו שעל כן עונהו תכף ומהרה והוא אומר אשר בשערה ישופני :
או

אבן יחייא

נוטה שמים וגומר והנה חכמתו יראה בהיותו לבדו בלי עזרת זולתו נוטה שמים · כי מי קדמאו ויועץ אליו ויבינהו · ודורך על במותי ים שהם הרקיע והגלגלים וכל אשר בהם · כי הוא עושה עש כסיל וכימה שהם צורות בכוכבים הקיימים · חדרי תימן שהם הצורות הדרומיות · אשר כסיל כוכב הקור · וכימה כוכב החום · ובכלל הוא עושה גדולות עד אין חקר בבריאה ונפלאו' בלי מספר כי לא יוכל טבע האדם לשערם ולהבינם ולידעם · הן יעבור וגו' כי בהיות שמלא כל הארץ כבודו הן יעבור עלי ולא אראה ויחלוף ולא אבין לו כי בהיותו נימוס כל הנבראי' הוא ימלא עם כלם · ועם גודלו החוקה אם יחטוף מי ישיבנו ומי יאמר אליו מה תעשה · והנה לא יועילו התפלות והתחינות אליו כאשר אמרת · בלבד כי לא בן אדם הוא ויתנחם והוא אלוה לא ישיב אפו אחור ותחתיו שחחו ויושפלו הגאים והחוקים שעוזרים לזולתם בעת צרתם · כי לא יועיל עזרם אלו יתברך כי הוא גבוה מעל גבוה וגבוהים · ואם הם הגאים והחוקים יושפלו תחתיו כ"ש אני העני ודל ואיך אענה אליו בויכוחי עמו ואבחרה דברי עמו · ואף כי הייתי צדיק בדיני לא הייתי עונ' אליו לגודלו ולא הייתי מתחנן למשופטי וכ"ש שאם הייתי רשע שלא הייתי מתחנן כאשר אמרת בלדד אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם וגו' אם אתה תשחר אל אל כי שלם נות צדקך · כי לא כן דעתי שה' עם כל גדלו ישגיח באדם השפל ואם קראתי ואראה בחוש שיענני עם כל זה לא אאמין כי יאזין קולי ואכמים המוחם להיותו כמנע אלי שמעול ב"בת ישגיח בשפל ב"בת בשפלו' :
אשר

ר' אברהם פריצול

וכן בעד כוכבים יחתום · כמה שנתן הסדר אתו להסתיר אורם ביום לתגבורת אור השמש · או שגם הם יחתמו ויסתירו אורם בעת יעבור תחתם כוכב אחר יחשיכהו ויסתיר אורו שלא ישפיע למטה · חרס · שמש · מן ההרסה · בספר שופטים : נוטה שמים לבדו · הנה הודה איוב בחדוש העולם שהוא ה' לבדו הקדוש מבלי עזר נטה שמים לבדו ודורך על במותי ים · והודה בזה על סבוב קטר הגלגלים כלם אשר בשמים המסובבים על הארבע יסודו' שהשם ית' דורך ורוכב אותם ומנהיגם על סדר רצונו הקדוש ונסב' טבע שבותם ישפיעו למטה בכדור ההויה וההפסד כל מה שיתחייב בקיום המציאות הזה ההמון בפעולו' מתחלפים ובעתים שונים · באמרו סולו לרוכב בערבות שהיא הגלגל העליון שהשם רוכב עליו ומסבב שבת תנועתו והוא הרוכב עליו והנרכב טפל לו כמו שהזכיר הר"ם במורה · ואפלטון אמר שהשם שכל בעולם העליון ויתהוה ממנו המציאות : עושה עש כסיל · עתה הזכיר קצת מכוכבי אל אשר ברא בשמים והזכיר עש שהוא כוכב אחד אשר הוא מבנות עיש לדעת המדברים אשר הם ימשכו פעולות נפרדות בתחתונים · וקצת אמרו כי עש הוא מן הכוכבי' אשר בזנב טלה · וכסיל וכימה כוכבים לסבת הקור והחום · כסיל לקור · וכימה לחום : וחדרי תימן · הם הכוכבים והצורות העליונות סובבי הדרום בחוור הקבוע להסוה' בראם : עושה גדולות עד אין חקר · עתה ספר בכלל שהוא עושה הגדולות הנוראות אשר בחבור כל הנבראים בטבע בעצם מציאותם כמו החקירה בטבע הב"ח · ודרכי מיניהם והבדליהם ובקשר הבריאה ובתיאור איברי האדם ותועלתם וצורתם עד לאין חקר ותכלית לשלמותם · ואלו נקראו גדולות · וגם בכל יום עושה נפלאות המתחדשות למעלת קיום העולם ואין מספר להם : הן יעבור עלי ולא אראה · הודה בזה חיוב השגחת ה' העוברת עליו ועל הנבראים כלם תחתיו כשבת רצונו · וכן גם כן כי מל' כל הארץ כבודו ולא אראה תמונת ה' ואמתתו כי לא יראהו האדם וחי ויחלוף ויעבור השגחתו ולא אבין בהשכל מעשהו להיותו נסתר מעיני כל חי : הן יחתוף ומי ישיבנו · ואם השגחתו לחטוף ולבלוע האדם מי ישיבנו כי מי יוכל להנצל ממנו ולהשכל כונתו ומי יאמר אליו מה תעשה למלך אדון תקיף יכול הכל שלם כמוהו : יחתוף · כמו יחטוף בטי"ת מלשון חטיפה ולקיחה · וחטפתם לכם : אלוה לא ישיב אפו · והוא יתברך שמו · הוא אלוה נוקם לצריו ולא ישיב אפו מבלע כאשר יחפוץ : וכיון שהחיל והשחיתני עד כלה הנני מאמין כי לא ישיב גם כן אפו ממני · נגד כוונתך שאמרת לי לשחר אל אל כי לא יועיל לי · וגם הוא יתב' תחתיו שחחו ונכפלו העוזרי' לזולת בגאוה ובאון כדי להתגאות ולהתגדל · ולכן לא יועיל תקפם לפניו יתב' · שחחו כפלו ושפלו · רהב · חזק וגאוה · מן רהב הם שבת · ורהבם עמל ואון : אף כי אנכי אענגו · ואם כן הוא שלא ישיב אפו כל שכן שאין ראוי שאנכי אענגו לסדר טענותי לפניו ואיך אבחרה לערוך דברי ריבותי עמו : אשר אם צדקתי · שגם אם צדקתי לא יענני ולא ישיב לי · או לא אענה לא אדע מה אענה לו ואף כי הכני והשחיתני ואיך אתחנן למשופטי השופט אותי ביסורים קשים כאלה · ויהיה הלף לענה כמו יענה לפירוש הראשון : אם קראתי ויענני · וכל כך נפלאתה גדולתו בעיני בחינתי שאף אם קראתי אותו ויענני שידמה אלי שיענה אותי הנה באמת לא אאמין בעצמי כי יאזין קולי לרוממותו ולחסרון מדרגתי · ובזה יובן שאיוב תמיד היה מאמין שה' בלתי משגיח באישי' לפחיתות מדרגתם בערכו וגם להיות כל אישי המין מהווה ונפסד הפך מלאכותו יתב' · ובזה היה מחזיק כוונתו · רק מה שישגיח הוא על דרך סדור כולל בפרטים נופל אתו בתקון הגרמים השמימיים :
אשר

הרמ"בן

ובעד כוכבים יחתום · לסכל עלת החכמים הוברי שמים והחוזים בכוכבים · והנה המלכים וחכמי יועציהם בידו : נוטה שמים לבדו · על כן יש לו ממשלה בשמש ובכוכבים לחתום בעדם כרצונו · גם הוא דורך על במות הים בשוא גלים ומשקיע שאונם · והוא העושה עש כסיל וכימה שהם מזלות המושלים · על כן יש לו כח להשפיל הגדולים · והנה האל יודע בגדולות ונוראות אשר הוא עושה · ואיננו נראה לעינים : ויעבור על הים · ישוב ויחלוף עליו מבני שיתבונן לו ויכירנו · ועל אין יכולת באדם להשמר ממנו : הן יחתוף · יגזול פתאום · כמו וחטפתם לכם · כי שתי האותיות האלה יתחלפו בהרבה מקומות : ומי ישיבנו · כי אין כח באדם להשיב ממנו הגזלה · כי הוא אמיץ כח : ישיבנו · ישיב ממנו · או יהיה פירושו הן יחתוף דבר ומי ישיבנו · כי השמות בכח הפעלים : מי יאמר אליו מה תעשה · אין באדם חכמה שיאמר אליו מה תעשה · כי הוא חכם לבב מן הכל : אלוה לא ישיב אפו · עד ישוחו תחתיו עוזרי רהב · והם גדולי הגדולים העוזרים הגאוה · והנה השלים מה שאמר ידעתי כי כן כי יש כח וגבורה וחכמה באל להשפיל הרשעים עם חכמת' וגבורתם · והנה יפה בעצמו : אף כי אנכי · שפל הנפש · אענגו · כמו אענה בו · או פירושו אענגו אם יקראני למשפט · או אבחרה דברי עמו לקראו לדבר עמו : אשר אם צדקתי · והכרתי צדקי לא אענה בשופטו אותי לחייב : רק למשופטי אתחנן · מיראתי אותו ויש מפרשים לומר לא אענה לא ארים קול · כמו ועניתי ואמרה · ואם קראתי לו בתחנוני שיחמול עלי : לא אאמין כי יאזין קולי · והוא האל העונה אותי · כי לא יאמין בהשגחה בפרטים · ונתן טעם בזה מפני ייסוריו שהם חנם · כי זה הוא המטעת כל המורדים כאשר פירשתי בפתיחת הספר · והוא שאמר אשר בשערה ישופני · כלומר אשר בבוא הסערה על בני אדם ישופני בכללם · כמו ישופך ראש · תשופנו עקב · ר"ל כי המקרים כרוח סערה יפיל העלה · כלומר ימית הצדיקים והרשעים :
והרבה

רשי

אשר בשער' · נתחלפה שורתי לפניו · וישופני · ויכתתני · ואכת אותו טחון · מתרגמי' ושפית יתיה · פצעי · מכה המוציאה דם וליחה: לא יתנני · אינו מניחני להשיב רוחי אלי: אם לכח איך אריב עמו · אם לכח הוא בא אמיץ הנה הוא · ואם למשפט מי יוכל להועידני לפניו ולהחזיק דבר משפטי: הלא אם אצדק פי ירשיעני כי יסתמו דברי מירא' · ויעקשני · פי: תם אני · יודע אני בעצמי שאני תם ואף ע"פ כן לא אדע נפשי · במה אמצא נופש · אחת היא · בעולם ועליה אמרתי שתם ורשע הוא מכלה בעבור' · ומה היא · אם שוט · לשון של שטן ימית פתאום את הצדיק למסת נקיי' · שהמית ילעג: ביד רשע · כלפי שטן · פני שופטיה יכסה · מהבין בדבר אמת · ואם לא איפוא דבר אמת דבר זה · מי הוא המכלה את התמימים · וימי · עם כליון שאר התמימי' · קלו מני רץ: אבה · שם נהר שוטף · יטוש · יפרח · שיחי · דברי צערי · פני · חמתי · ואבליגה · אתחזק כמו המבליג שוד על עז: יגורתי כל עצבותי · שלא יניחוני מלצעוק ידעתי כי לא תנקני · מעופי מלהפרע ממנו · למה זה הבל איגע · לבוא במשפט בבור נקיון · בשחת

רלבג

ישופני · יכתתני · חנם · בלא עון: תם אני ולא אדע נפשי · ר"ל הנני תם ואם עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרים כחותיה בחיברי · אם שוט ימית פתאום · עניינו אם שבט ימות הרשע פתאום כמו שאמר בלדד הנה הרשע ההוא ילכד לרעו' אשר ינסה בהם השם ית' הנקיים לפי שהוא ימות תכף ולא יאריך ברע ההוא והנקיי' יתמידו ברע ההוא: אניות אבה · הוא מענין רצון והם האניות שישימו רצונם בהם ההולכים בים להשחית כי הם ישתדלו ללכת במהירות אל אשר ירצו: יטוש · יעיף: שיחי · דברי נגעי: פני · כעסי: ואבליגה · ואתחזק ויהיה כודד הו יהיה ילא ויהיה פי' ואחזק לבי: כל עצבותי · כל הכעסים אשר לי: אז

אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה
פְצָעַי חִנָּם: לֹא־יִתְּנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי
כִּי־יַשְׂבִּעַנִי מַמְּרֹרִים: אִם־לְכֹחַ
אַמִּיץ הִנֵּה וְאִם־לְמִשְׁפָּט מִי יוֹעִידֵנִי:
כ אִם־אֶצְדָּק פִּי יַרְשִׁיעֵנִי תָּם־אָנִי
וַיַּעְקְשֵׁנִי: תָּם־אָנִי לֹא־אֵדַע נַפְשִׁי
אֶמְאַס חַיָּי: אַחַת הִיא עַל־כֵּן אָמַרְתִּי
תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה: אִם־שׁוֹט יָמִית
פִּתְאֹם לְמַסַּת נְקִיִּם יִלְעָג: אֶרֶץ
נִתְּנָה בְיַד־רָשָׁע פְּנֵי־שֹׁפְטֶיהָ יְכַסֶּה
כה אִם־לֹא אֵפוֹא מִי־הוּא: וְיָמַי קַלּוּ מִנִּי־
רָץ בָּרְחוּ לֹא־רָאוּ טוֹבָה: חָלְפוּ עִם־
אֳנִיּוֹת אֵבֶה כְּנֶשֶׁר יָטוּשׂ עֲלֵי־אֹכֶל:
אִם־אָמְרִי אֶשְׁכְּחָה שִׂיחִי אֶעֶזְבָה פָנַי
וְאַבְלִיגָה: יָגֹרְתִּי כָל־עַצְּבֹתָי יָדַעְתִּי
כִּי־לֹא תְנַקֵּנִי: אָנֹכִי אֶרְשָׁע לָמָּה־זֶּה
הֶבֶל אִיגָע: אִם־הִתְרָחַצְתִּי בְמֵו־שָׁלֶג
וְהִזִּכּוֹתִי

דְּעַר חוּטֵי בִינְתָא מְדַקְדֵּק עִמִּי וְאַסְגֵּי
הַלְכְּשׁוּשֵׁי מַגָּן: לָא יְשַׁבְקִינַנִי
לְאָתָבָא רוּחִי אֲרוּם יְסַבְּעִינַנִי מְרִירַיָא:
אִם לְחֵילָא עֲלִים הָא הוּא וְאִין לְדִינָא
מַן יַסְהִיד עֲלַי: אִין זַכַּאי אֲנָא פּוּמִי
יְחַיְּבִינַנִי שְׁלִים אֲנָא וּמְקַלְקֵל יָתִי:
שְׁלִים אֲנָא לָא אֶנְדַּע נַפְשִׁי אַרְחֵק
חַיָּי: חֲדָא מְכִילָא הִיא בְּגִין כֵּן אֲמָרִית
שְׁלִים וְחַיָּיב הוּא מְשֵׁיצֵי: אִין בְּרוּגְז
יְמוֹרֵת בִּתְכֵיף כַּד מִתְמַסְמְסִין זַכָּאִין
יִדְחַךְ: אַרְעָא אִתְמַסְרַת בְּיַד חַיָּיבָא
מִן קֳדָם יְיָ דַיָּינָהָא יְחַפֵּי זְכוּתָא אִין לָא
דִּיכֵי מַן הוּא: יוֹמַי קְלִילוּ יַתִּיר מִן
טוּל עוֹפָא דְּרָהִיט עָרְקוּ לָא חֲמוֹן
טַבְתָא: חֲלִיפִין עִם אִלְפַיָּא דְּטָעֲנִין
מִגְדַּיָּא הֵיךְ נִשְׁרָא דְּטָיֵס עַל מֵיכְלָא:
אִין אֵימַר אַתְנְשֵׁי מִילֵי אֶשְׁבּוֹק רוּגְזִי
וְאֶתְנַבַּר: כְּנַשִּׁית כּוּלְהוֹן צַעֲרִי
יְדַעִית אֲרוּם לָא תְזַכֵּינַנִי: אֲנָא אִתְחַיֵּיב לְמָא דֵין לְלָמָא אִילְעֵי: אִין אַסְחֵיית
בְּמֵי תַלְגָא
וְדַבֵּאִית

מסורה

וירבה ב' וסימ' והרבה להשיב אפו · והרבה פצעי חנם: ירשיעני ב' וסימ' הן אדני יי' יעזר לי מי הוא · אם אצדק פי ירשיעני: ימית ה' וסימ' גואל הדם הוא ימית את הרצח · וחברו · ולא ימית אתי ואת עמי · ישבע לי ביום מחרב הזאל ימית אלישע ב' כו · וברוח שפתיו ימית רשע · אם ימית את עבדו · אם שוט ימית פתאום: קלו ד' וסימ' נמסר בסדר נח: כנשר ד' רפי' וסימ' כנשר יעיר קנו · כנשר יטוש עלי אוכל · כנשר חש לאכול · כנשר יעיף השמים: ואבליגה ג' וסימ' השע ממני · אעזבה פני ואבליגה ושית ממני ואבליגה: יגרתי ד' וסי' כי יגרתי מפני האף והחמה · העבר חרפתי אשר יגרתי · ואשר יגרתי יבא לי · יגרתי כל עצבתי ידעתי:

אבן עזרא

ישופני · כמו ישופך ראש: מי יועידני · כמו מי כמני ומי יועידני: לא אדע נפשי · בתימה או לא אדע רע לנפשי: למסת נקיים ילעג · הלועג והפך הדבר כי יתן המקום הארץ ביד הרשע שיכסה פני שופטיה ועניינו כמו ופני המן חפוי שלא יוכלו לשאת פנים: מי הוא · יכזיבני: אבה · יש אומרים שם מקום או שם נהר שוטף ויש אומרים פירות כמו ואנביה שגיא והראשון נכון: יטוש · אין לו ריע במקרא ופירושו יעיף לפי העניין: אעזבה פני · כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד: ואבליגה · ואתחזק כמו המבליג שוד: עצבותי · מן בעצבון: ותעבוני

אבן יחייא

אשר בשערה וגו' שאם היה אמת שיסורי היו באים אלי בהשגחה רצונית לא היו כ"כ נגדי וקשים אשר הוא כאלו בשערה ישופני מן ישופך ראש והרבה פצעי חנם כי אני לא חטאתי אליו · וכ"כ ישביעני ממרורים כי לא יתנני השב רוחי · מה שזה הוא אות בלתי היותם יסורין מאהבה והנה אם הוא אמיץ לכחו הגדול מי הוא שיועידני למשפט לפניו למען אצדיק את דיני · ואף שהייתי מוצא דרך לריב עמו לא יועיל לי כי אף שאצדק פי ירשיעני ואף כי תם אני פי יעקשני כי לא אדע לריב את ריבי ולכן אפי' ריעי מריבי' עמי לאמר כי חטאתי · ואינו כן כי תם אני ולא אדע חטא בנפשי · מה שלכן אמאס חיי ואחת היא דעתי וע"כ אמרתי תמיד כי תם ורשע הוא מכלה כאחת וכמות זה כן מות זה · ואם שוט מרעה יבוא בעולם מרעב או דבר או מלחמה וימית פתאום לבני האדם הנה הנקיים לא ינצלו ממנו כי השוט ההוא ילעג למסת הנקיים אשר ימסו כמו מים בהתחנן לבוראם אשר עבדוהו בכל לבבם · ולא יועיל להם כי גם הם ימותו ושם ימותו במגפה ההיא · ובעת השלוה ארץ נתנה ביד רשע והוא הגובר עליה ופני שופטיה יכסה מלהביט בו לעונשו על רשעתו · ואם לא שאינו כאשר אני אומר שלא יש השגחה בעולם · איפה הוא המשגיח ומי הוא אשר יסבול מיתות הצדיק ויאסוף הרעה יחד עם הרשע · ושהרשע יגבר על הארץ ויעשה כרצונו ויצליח · ואני עם כל תומתי ימי קלו מני רץ שהוא השוט הקל מרץ וברחו לא ראו טובה עם כל יושרי · וחלפו עם אניות אבה מענין ולא אביתם לעלות · כי מפחדם פן ילכדו מאניות הלסטים הרודפים אחריהם ישימו כל כחותם במשוטות כדי לנוס מהכיה' באופן שיראה כאלו יעופפו באויר · וזה עם כל היותי ירא אלהים · וכנשר יטוש ויתנפל עלי אוכל עם כל היותי סר מרע · באופן שמעשי הטובים לא שוו לי · אם אמרי וגו' ואם אומר אשכחה שיחי ותלונתי · ואעזבה פני וכעסי על רוב צרותי · ואבליגה ואתחזק מעט כדי להתחנן לבוראו שיסיר מעלי נגעו · הנה תכף יבוא אלי המגור מעצבותי ובאבי בהיות כי ידעתי באמונה שלא תנקני · וכ"ש אם אנכי ארשע כדברי בלדד שאז בודאי ידעתי כי לא תנקני ולמה זה הבל איגע להתחנן אל אל כי אם התרחצתי במו שלג והזכותי בבורית כפי · לא יועילני ואז תטבלני במקוה התרחצתי בשלג בבור ובקבר ואהיה כנבר נתעב שאפי' שלמותי יתעבוני · כי

תורת חסד יראת שדי

או יר' אשר הוא מדקדק עמי כחוט השערה ולזה לא יתנני השב רוחי וכו' כי ישביעני ממרורים והם דברים חמים המחזיקים את הקדחת: **אם** לכח אמיץ הנה יר' אם לומר שדברים מרים הללו הם לתת לו כח הנה הוא גלוי לכל ואם למשפט מי יועידני שאוכל לסבול מרירות אשר כזה באופן כי ירא אנכי פן אתן תפלה לאל'ים מצד מרורותי ומזה אני דואג וכו' ועי"ד אני ירא כי אם אצדק ולבי טוב לפניו הנה באולי פי ירשיעני בהתפללי לפניו ומי שטעה בתפלתו סימן רע לו וכו' ועכ"ז תם אני אם שלא אדע נפשי עם מכאובי עד כי אמאס חיי וע"כ תם אני ולא אתן תפל' לאל'ים אך אמנה אנכי מתאונן כי ירא אני שמא אתן תפלה לאל'ים:

אחת היא על כן אמרתי יר' הנה נפשי היא תמיד אחת כי כשם שבתחלה היתה טובה כמו כן היא כעת ועל כן אמרתי מה שאמרתי כי ירא אנכי וכו' והנה הוא ית' מכלה מן העולם הזה את האדם אם לפי שכבר הוא תם ושלם מכל וכל כמעשה דבעל התא' ואם לפי שכבר הוא כ"כ רשע שאין תקוה ממנו וכו' והלואי והייתי אני מכת התמים ולא מכת הרשעים וכו':

אם שוט וגו' יר' וידעתי ג"כ כי אם שוט והוא ענין תוכחתו ית' ימית פתאם הנה זה יהי' לאי פילעג למסת הנקיים מה שמעולם אני לא עשיתי כן וכמו כן השוט ימית פתאום כאשר ארץ נתנה ביד רשע עד כי פני שופט' יכסה הרשע מצד רשעו זו שעל כן לא יוכלו השופטי' להוציאו מן העולם ואז השוט ימיתנו פתאם ואם לא איפה כלו' ואם השוט פתאים לא ימית לרשעים כאלה מי הוא אשר ימיתם: **וימי** קלו מני רץ ברחו לא ראו טובה חלפו וכו' באופן כי כמעט השוט ימיתני פתאום עם היותי תם וישר ולו' ועם היות האמת כדכתיך כי האל ית' ירצה לנסותי וכו' הנה איככה אוכל לעמוד בנסיון כזה: **אם** אומרי אשכחה שיחי יר' ואם אמרתי אשכחה שיחי כלו' גם כי מן האמת הוא כי דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים ואני לא אעשה רק שאעזבה פני ואבליגה הנה יגורתי מכל עצבותי וידעתי כי לא תנקני אם לא אשיחנה לאחרים לפי שאני אני הוא החוטא לנפשי ולכן לא תנקני כלו' לא אהיה חשוב בעיניך לנקי וכו' יען כי אנכי ארשע בזה לעצמי ולמה זה הבל איגע במה שאסבול ולא אשיחנה לאחרים · או יר' אני ארשע בזה שאעשה רעה לנפשי במה שלא אשיח דאגתי וכו' ולמה אעשה כן יתקרא מוט' ואומר כי לריק יגעתי ולתהו והבל כחי כליתי אחרי שאני זכאי וכבר התרחצתי במי שלג והזכותי בבור כפי וכו' ואיך אז בשחת תטבלני שב אל אומר אנכי ארשע וכו' ור"ל אז בשחת אשר תטבלני והוא רמז אל היסורין הנכלונ' אשר אין האדם מגיח אותם לאחרים ואו' ותעבוני שלמותי הוא רמז אל יסוריו כי בסבת השחין תעבוהו שלמותיו: ומכמו"הר משה אלשי"ך ז"ל שמעתי שר"ל כי הנה אילו היו מטבילים אותו בבור דיגור כשם שמטבילים שם את כסותיהם של הצדיקים היו מלבישים לו או חלוקא דרבנן אך אמנה אז בשחת יטבלוהו ולכן יתעבוהו אותם השלמות וכו' ע כד:

כי

הרמ"בן

והרבה פצעי חנם · ירבה פצעי איוב חנם ולא יניחנו להשיב רוחו ונפשו: כי ישביעני ממרורים · ואם לכח באתי להשגב ממנו הנה הוא אמיץ · ואם למשפט מי יועידני · ויקבע לנו מועד ליום הדין: אם אצדק פי ירשיעני · כי מרוב חכמתו יתפוש אותי בטענותי · ואם תם אני פי יעקשני בתבונתו: תם אני · באמת אני יודע בעצמי שאני תם ולא חטאתי מיום שנבראתי רק לא אדע נפשי אם מצד בריאתה יבאו עליה המקרים · והוא היודע יסודה והדן אותה לרצונו · על כן אמאס חיי והרבה שתשוב נפשי להויתה הראשונה: אחת היא · הדרך לכל כטוב כחוטא: על כן אמרתי · כי תם ורשע הוא מכלה ואינו משגיח בין צדיק לרשע לרוב גריעות האדם אצלו · הוא המרי אשר פתח בו בתחלת דבריו כאשר פירשתי: אם שוט ימית פתאום · יתקראיה על הסרת ההשגחה מבני אדם · כי אם נאמר שיהיה בהשגחה ויעשה בחפץ · שוט בא מאתו וימית בו אדם פתאום · ולמסת הנקיים שבהם ילעג האל וימית אותם בהשגחה ורצון · אם כן נתנה הארץ ביד מלך רשע שמכסה פני שופטיה שלא יראו ויעשו משפט · רק הוא יעשה חמס כרצונו · וכל שכן שבוספת להרשיע הדין: ואם לא מי איה איפה · המכלה אותי והמשחית הכל: כי ימי קלו מני רץ · ולא ראיתי בהם טוב · ר"ל כי טוב וכנון הוא להסיר ההשגחה מן השפלים לרוב מעלת הגבוה ית' שלאמר שיהיה בהשגחה · ולא משפט מעוקל כאשר הזכרתי בפתיחת הספר · וכל עת אשר ירצה להביא ראיה על צדיק ורע לו יחזיר העניין על עצמו: ויתלונן

ר אברהם פריציל

אשר בשערה ישופני · בפסוק הלז הוכיח איוב את בלדד ואמר לו ואיך תנחמוני הבל לשחר אל אל שאם הייתי תם וישר היו הרעות הגדולות האלה להיטיב באחריתי והנה בשערה ישופני יכני ויכתתני בבהלות משונות או ישופני יחשיכני בחשך מורץ · והרבה פצעי חנם בכל רגע על לא חמס בכפי · ישופני יכתתני · מן ישופך ראש · ומן שופו עצמותיו · או ישופני יחשכני מן נשף מחסרי הפ"א: לא יתנני השב רוחי · וכל כך מרבה עלי פגעים חנם כי לפילו רגע אחד לא יתנני השב רוחי וישביעני ממרורים בחלאים מרים ונאמנים · ואך החשוב שרעות כאלה יהיו טובות אלי באחרונה: אם לכח אמיץ · ואם ה' יתב' יכאיבני בצרות גדולות כאלה להראות אלי כי יש לו כח אמיץ · הנה זה ידעתי כי לו הכח והגבורה כי הוא נוטה שמים לבדו · ואם למשפט שיהיו הצרות האלו במשפט ובדין מי יועידני עמו להתיחד ולהועד עמו למשפט ולדין והייתי מראה אליו כי המשפט אתי · וכל זה הוא ספור הגלויי על דרך מתכלל: יועידני · מן אשר אועד לך שמה: אם אצדק פי ירשיעני · ובאמת כי אם אצדק פי לאמר צדיק אני הנה פי ממש ירשיעני · כי כשומעים והרואים אותי במכאובי יגזרו וידונו כי רשע אני כי הצרות הם לעדות להם: ירשיעני · השומע וכן אם אומר תם אני בודאי כשומע ממני יאמר שאני איש עקש ופתלתול · ראוי לצרות כאלה והיה עבר במקום עתיד תלת ויעקשני · או ישוב לה' ר"ל שה' ירשיעני ויעקשני שהביא עלי פורענות איש עקש עם היות כי אני תם בודאי · וזה אמרו: תם אני לא אדע · ובאמת כי תם אני על כל פנים ולא אדע עון לנפשי ועל כן אמאס חיי לקבל העונש הזה הבלתי ראוי אלי · או לא אדע נפשי ר"ל עם היותי תם שהיה מן הראוי שתחיה הנפש המשכלת בכחותיה · ועתה תם אני ולא אדע שלמות נפשי מרוב מכאוביה · ולכן אמאס חיי לעמוד בצער הזה: אחת היא על כן אמרתי · עתה החליט איוב כוונתו ואמר לבלדד כי אחת היא הכוונה אלו אשר הבחין בה אחרי החקירה והנסיון בראותו עצמו נגוע מוכה עם היותי צדיק · וכן גם כן הרשעים נדונים ומוכי' · ועל כן אמרתי כי תם ורשע הוא מכלה ובבלתי השגחה יפלו הרעות לרוי וס' יכוראו · ולכן העלה שיעלת אותי לשחר אל אל לא יושיעני: אם שוט ימית פתאום · ועוד לא ידעתי איך החשוב שרעות הצדיקי' והרשעי' שתהיה בעיניך להוי' טובה באחרונה · כי אם שוט ושבט המכה ימית פתאום הרשע:

הנה

ספורנו

אשר בשער' פתאום. והרבה פצעי בהכאריות: חנם · בלתי סבה מספקת לזה: אם לכח אמיץ · אם להראות כי הרבה פצעי: הנה · לא יצטרך לזה כי נגלה גבורו הוא שהוא רב כח: ואם למשפט · שיראה שהיותה עונו: מי יועידני · שאעמוד לדין כי גם: אם אצדק פי ירשיעני · שיתבלבל פי מיראתו והמופת על זה כי אמנם: תם אני · ובלתי מתנגד לקבלת אבות: ויעקשני ביסוריו שיתוך נער אמרתי דברים בלתי נאותים: תם אני · וגם כן עם היותי תם: לא אדע נפשי · המשכלת לנהוג בחכמה: אמאס חיי · על הכך הראוי לכל משכיל בוחר בחיים לקנות ולהוסיף בהם שלמות נצחי: אחת היא · מדתו בכלים: על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה: ולא יבדיל · ואמרתי: אם שוט · כל מיתה כללית כמו דבר והרב ורעב: ימית כתם · צדיק ורשע: למסת נקיים · הלוקים עם ההמון: ילעג · זה האל הרע ולא יחוש כלל · וזה כי אז: ארץ נתנה · בידו שהוא: רשע פני שופטיה יכסה · שאינו נותן מקום למדת הדין · אם לא כדברי: איפה · רם כן מי הוא · שיכול לעשות אלה הרעות שלא כדין כי אמנם מן האל הטוב לא יצא כי אם טוב והוא מכלכל דבריו במשפט · ובהיות: כי ימי קלו עוברים מהר נגד רצוני: עם אניות אבה · שהם אוניות המתאוות למחוז חפצם: אם אמרי אשכחה שיחי · גם אם אומר אשכח מלדבר בצרותי: אעזבה פני · כעסי ורגזי עליכם: ואבליגה · אתחזק לא וכח עם האלוק הרע: יגורתי כל עצבותי · יראתי שיחזיק את כל מכאובי ועם זה: ידעתי כי לא תנקני · העפ"י שאצדק אנכי ארשע · ואם כן למה זה הבל איגע להתוכח · כי גם אם התרחצתי מכל חטא בתשובה: אז בשחת של יסורין: תטבלני ותעבוני שלמותי: מזהמ' החולי · כי לא ייטב בעיני האל הרע שום תשובה ותקון וזה כי: לא איש כמוני אענגו · שהוא גדול כמוני: אענגו · ולזה לא אענו: ולא נבא יחד במשפט · הבל לא יש בינינו מוכיח · יסר מעלי שבטו · אז אדברה ולא איראנו: ובהיות כי לא כן · שאין בינינו מוכיח: אנכי עמדי · אני מתווכח ביני לבין עצמי · ולזה: נקטה נפשי · נשברה ונכנעה מרב יגון: אדברה במר רוחי · ויכן רומז אל אלוק הטוב: אל תרשיעני בהסתיר פניך מלהושיעני מיד אלוק הרע:

הטיב

אוהב משפט

והו כשלש שנים כשני שכיר בעוד שנה כשני שכיר · כלומר לא יעבור הזמן כן האדם זמנו קבוע לא יוסף כזמן השכיר שליו כסף: כעבד ישאף כמו כעבד

מקוה

מע ספורנו

הטוב לך המאס זה מדרכי עושך : כי תעשוק · תכבוש לאמתך ממני גם שאיני צדיק גמור · הטוב : כי תמאס יגיע כפיך · הנולד ברוב השתדלות אמצעיי׳ מסודרים מאתך : ועל עצת רשעים · שסללו מזוני : הופעת · להצליחם בידם : העיני בשר לך הכימי אנוש ימיך כי תבקש לעוני · גם אם חטאתי איך יהיה דבר נחשב בעיניך בהיותו דבר נפסד ודבר זמני ואתה נצחי וקדמון ולא תפול ידיעתך והשגחתך תחת זמן כלל ולא תהיה לך באמצעות שום דבר גשמי ואיך תחשוב עוני באופן שתסתיר פניך להניחני ביד האל הרע : על דעתך כי לא ארשע · מלבד שידעת שאיני ראוי לעונש כזה : ואין מידך ומאתך שום שליח : מציל · מיד האל הרע ואמרתי כי אני יגיע כפיך כי אמנם חכמת ההשתדלות במציאותו היה רב מאד : כי ידיך · האמצעיים הטבעיים המסודרי׳ מאתך עצבוני תקנו אברי : ויעשוני · בצורה : יחד סביב · ללב : ותבלעני · על ידי האל הרע פתאום :
הלא

רלבג

אז בשחת תטבלני · ר״ל תכניס גופי בשחת : כי לא איש כמוני · ענייני אין השם ית׳ איש כמוני לדבר עמו : נקטה נפשי · נכרתה : שיחי · דברי כעסי : הופעת · עניינו ההבטחה וההשגחה או יהיה עניינו אורה וזוהר ר״ל שיגיע לרשעים בעצתם אורך וזוהר עד שישלימו׳ה : על דעתך · אצל ידיעתך : ואין מידך מציל · ואין מנגעך מציל או יהיה פי׳ שלא ימצא מי שיצילך ממעשיך : עצבוני · ציירוני כטע׳ עצביה׳ כסף וזהב שהם הצלמים אשר הם מצויירים . לפי הצורה אשר ירצו לעשותה ורמז בזה אל הכח המצייר אשר נתן השם ית׳ בזרע ומענין זה אמרז״ל אין מעציבין את הקטן : ותבלעני · ותשחיתני :
כחלב

מסרה

שנינו ג׳ וסי׳ ויכיחו בין שנינו · אשר נשבענו שנינו אנחנו · ישת ידו על שנינו א״נך : ואמתו ד׳ הס׳ י׳ בליש׳ וסימ׳ נשאתי אמיך אפונה · יסר מעלי שבטו · כפך מעלי הרחק · דנה אמתי לא תבעתך · ובמס״רה אחר״יתי מג״י ה׳ ומום״יף ואמות מית : הטיב ד׳ רפי׳ וסימ׳ הטוב לך כי תעשוק · הטוב טוב אתה · הטוב היותך כהן · הטוב כי יחקר אתכם : ולחטאתי ל׳ כי תבקש לעוני והוא חד מן קי״ח מלין משמשין ול׳ ברישׁ תיבותא וסימ׳ נמסר במסר׳רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ד : ידיך י״א מ״ל וסי׳ נמסר לקמן בספרא סימ׳ י״ד :

ודבאירת באהלא ידי: הכדין
בשחותא תטמשינני ומרחקין יתי
כסותי: ארום לא בר נש דכמי
יהבינני ניעול כחדא בדינא: לא אית
ביננא מכסין ישוי ידיה על תרויננא:
יעדי מעלי מחתיה ודחלתיה לא
תבעית יתי: אמליל ולא אדחיל
מיניה ארום לא הכנא אנא כהדי:
אתכזרית נפשי בחיי אשבוק עלי
מילי אמליל במרירות נפשי: אימר
לאלהא לא תחייבינני אודע יתי
מטול מה תנצי עמי: התקין קדמך
ארום תטלום ארום תרחק ליעות
ידך ועל מילכת דרשיעי אופעת:
העיינין כבר בשרא לך אין כמחמי
בר נש תחמי: הביומי בר נש יומיך
אין שניך היך יומי גברא: ארום
תבעי לעויתי ולחובי תתבע: על
מנדעך ארום לא אתחייב ולית מן
ידך פצי: ידך ציירוני ועבדו יתי
כחדא חזור וסלעמתא יתי:

יוד

ל ומל׳ וַהֲזִכּוֹתִי בְּבֹר כַּפָּי׃ אָז בַּשַּׁחַת
ל ומל׳ ל ומל׳ תִּטְבְּלֵנִי וְתִעֲבוּנִי שַׂלְמוֹתָי׃ כִּי־
לֹא־אִישׁ כָּמֹנִי אֶעֱנֶנּוּ נָבוֹא יַחְדָּו
[illegible] בַּמִּשְׁפָּט׃ לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ
[illegible] יָשֵׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ׃
[illegible] יָסֵר מֵעָלַי שִׁבְטוֹ וְאֵמָתוֹ אַל־
ג׳ ג׳ תְּבַעֲתַנִּי׃ אֲדַבְּרָה וְלֹא אִירָאֶנּוּ כִּי
ל לֹא־כֵן אָנֹכִי עִמָּדִי׃ א נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי
אֶעֶזְבָה עָלַי שִׂיחִי אֲדַבְּרָה בְּמַר נַפְשִׁי׃
אֹמַר אֶל־אֱלוֹהַּ אַל־תַּרְשִׁיעֵנִי
ד׳ רפין הוֹדִיעֵנִי עַל מַה־תְּרִיבֵנִי׃ הֲטוֹב
לְךָ כִּי־תַעֲשֹׁק כִּי־תִמְאַס יְגִיעַ כַּפֶּיךָ
[illegible] וְעַל־עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעְתָּ׃ הַעֵינֵי
בָשָׂר לָךְ אִם־כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה׃
ה ל הֲכִימֵי אֱנוֹשׁ יָמֶיךָ אִם־שְׁנוֹתֶיךָ
כִּימֵי גָבֶר׃ כִּי־תְבַקֵּשׁ לַעֲוֹנִי
ל׳ ב׳ מל׳ וּלְחַטָּאתִי תִדְרוֹשׁ׃ עַל־דַּעְתְּךָ כִּי־
י״ח מל׳ לֹא אֶרְשָׁע וְאֵין מִיָּדְךָ מַצִּיל׃ יָדֶיךָ
ל ל עִצְּבוּנִי וַיַּעֲשׂוּנִי יַחַד סָבִיב וַתְּבַלְּעֵנִי׃
זכר
אדכר

רשי

בשחת תטבלני · להיות לחו׳ ומגואל · כלומר אז תמצא לי עון רב · במשפט בדברי תוכחות · משפט משמש ג׳ לשונות · תחילתו הוכחת דברים · אמצעיתו · פסק דין · וסופו משפט ייסורין וגיבוי חוב · ופעמים שהמקרא כותבו על שם תחילתו · ופעמים על שם אמצעיתו · ופעמים על שם אחריתו · מוכיח · דרייש״ייר · מראה לכל אחד חובתו וזכותו · ישת ידו · משטר אימתו וכינוסו על שנינו · שלא יחזק החזק את הרפה · על כן שאנכי ירא אני מוחזק כי שלא אתחייב בדין : נקטה נפשי · נפשי מתקוטטת על ש״ני חי · והוא לשון נקוטות בפניכם · אעזבה עלי שיחי · כרתי לזעוק ולקבול ולא אוכל לשבחו ולהבליג : הטוב · בתמיהה · כי תעשוק והגזול מן הצדיק את צדקו · ועל עצת רשעים ומקניטים הופעת זיווך להראות להם פנים שוחקות : הכימי אנוש ימיך · להתגרות בי לרדוף : על דעתך · יודע אתה : עצבוני · עשאוני עצב׳ דפוס כמו אין מעציבין את הקטן במסכת שבת · ועתה חיילותיך יחד סביבי והבלעיני הם התולעים תשיבני לבסוף :
כחלב

אבן עזרא

ותעבוני שלמותי · רבים פירשו בו מפאת הבגדו׳ והשחין והנכון בעיני שהו׳ דרך משל כי שלמותי היו מתעבות אותי ומרשיעות והוא כנגד אם התרחצתי במי שלגי : כי לא כן אנכי עמדי · אינני עם נפשי כמו שחשבתם : אעזבה · יש אומר שהוא מן עזוב תעזוב עמו והקרוב אלי שהוא כמשמעו : נקטה נפשי · אם עזבתי שלא אדבר או דברתי כעניי׳ החרשתי בלו עצמי בשאגתי : ועל עצת · כאילו הופעת על עצת רשעים : על דעתך כי לא ארשע · ואם רשעתי לא אוכל להנצל כי אתה היוצר : עצבוני · רובי המפרשים אמרו כי עצבוני הוא מלשון קשר ברוא מיתרי הגוף ופי׳ ותבלעני שהוא מן כסוי על הקרבים המכוסים והנכון בעיני שפי׳ ידיך כמו יד יי׳ הויה ועצבוני כמשמעו גם ויעשוני כמו הנני עושה את כל מעניך ועשותם רשעים גם ותבלעני כמשמעו :
תתיכני

אוהב משפט

מקוה שיכלה זמנו שיודע שלא יעבוד עוד בבא הצל · וכיוו שהשכיר מקוה שכר פעלו בהשלמ׳ זמנו · כן היא זמן האד׳ הולך אל נקודת קצובת וגבול לא יעברנהו והם ירחי שוא ולילות עמל כי כל ימיו מכאובים והבל המה ושוא ועמל או ירמוז זה אל זמן חליו וקלף : מנו · זמנו כמו אשר מנה את מחנכם כלומ׳ לילות במספר נמסרו לו ורז״ל דרשו מן ירחי שוא שמשפט איוב בייסוריו שנים עשר חדש · וגם אמרו שאותן הי״ב חדש שבאו המכות על המצריי׳ הם י״ב חדש שנתייסר בהן איוב כדי להטריד השטן באיוב ושלא יקטרג כנגד ישראל · ע״כ : אם יאמר כי זמן האדם הוא רע ומדבר עליו ועל כל אדם שאם ישכב האד׳ יאמר מתי יקום ומדד לבו הלילה מתי יכלה : מדד · פעל עבר על משקל אבד ושבר וישוב אל הלב כלומר ומדד לבי הערב ואם יקום ישבע נדודים עד הנשף כלומר עד הערב לפי שהוא נודד ממקומו אנה ואנה בטרדות מבהילות · וי״מ הוא על חליו שהו׳ בלילה אומר מי יתן בקר וביום אומר מי יתן ערב · ורבינו סעדיה ז״ל פי׳ ומדד ערב שהערב מדד עצמו עד למרחוק שאינו כלה כדרך החולים שאומרים כמה הוא כמדד זה הלילה ומתי יהיה יום · ופי׳ נשף בקר והכל הוא חוזר אל הלילה · וי״מ ומדד לשון נדודים מדד על משקל משמר והראוי מנדד ופי׳ הראשון הוא היותר נכון לפי קשר הפסוק : לבש לפי פי׳ הראשון שהוא מדבר בצירת האדם אמר כי האד׳ רמה ותולע׳ בחייו והם הנגעים והפצעים והוא מלא רעים בגרב ונחים שנזקקים

תורת חסד יראת שדי

כי לא איש וגו׳ יר׳ לכן אני ירא שמא אתן תפלה לאל״ס כי לא איש כמוני אענהו וכו׳ ולא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו שיחתוך משפטינו על פיו כאשר יעשו התגרי׳ או השפסרים שלוקחים בידם ידי שני הסוחרי׳ ובכן ינתך מעשה המכירה ההיא וכו׳ א״כ לזאת אני מתפלל שאת שיסר מעלי שבטו ואימתו אל תבעתני כי ירא אנכי פן אדבר ולא איראנו מה שאין כן אנכי עמדי כי יראתו על פני באופן כי נקטה נפשי בחיי אם אעזבה עלי שיחי ולזאת הסבה אדבר׳ במר נפשי ואומר אל אלוה אל תרשיעני כלו׳ אל אהיה נחשב לרשע בעיני העולם וידעו הכל על מה תריבני והוא אצלי המשל בעצמו שאחז״ל במקומות רבים מענין הבת שחילת׳ פני המלך אביה שיעשה לה באופן שידעו הכל שאלה פגי שביעית כו׳ : הטוב לך וגו׳ יר׳ הטוב לך כי תעשוק לי בענין זה שלא תגש׳ עמדי שידעו הכל על מה תריבני כי תמאס יגיע כפיך כ״כ עד אשר לא תרג׳ לשאלה שאלתי זאת ועל עצת רשעים הופעת שיתשדוני במה שאין כי : העיני בשר לך יר׳ ע״ד אומר היוצר עין ור״ל האם הוא אמת כי עיני הבשר ודם הם לך שאתה בראתם · אם כשיראה אנוש האם הוא אמת שאז זה ה׳ תרא׳ והוא כאוו׳ הלא יביט וכמו שביארתיו במקומו : הכימי אנוש אם מעט ואם הרבה שיחי׳ בהם הם ימיך שנתתם לו אם שנותיך הם כימי הגבר המתגבר על יצרו עד כי גם שהם ימים מעטים יקראו בשם שנים יען כי עסק בהם כל צרכו בדברים האלהיים כי אין ספק שכן הוא האמת כי אם מציאות האדם בעצמו ואם מה שיחיה בחיים הכל הוא נתון לו ממך ה׳ ודבר זה ידעתיו באמנה ואחרי היותו כן ידעתי גם אני שמתבקש לעוני ולחטאתי תדרוש על דעתך הוא כי לא ארשע ר״ל שלא אצא רשע מלפניך ואין מידך מציל לי אני העומד בצרה כזאת עם היות כי ידיך עצבוני ויעשוני ומעש׳ ידיך נצרה כזאת עד כי ידיך יחד המה סביב לעצמי ובשרי ותבלעני מצדקותי אם באולי יצא מפי דבר שלא כהוגן ·
הלא

אבן יחייא

כי לא האלוה הוא איש כמוני שאענגו ונבוא יחדיו במשפט · ולא יש בינינו מוכיח שישת ידו על שנינו לעשות פשרה בינינו · ואם היה מסיר מעלי שבטו מהכאות · ואימתו אל תבעתני · הייתי מדבר ואומר טענתי ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי כאשר תחשבוני רשע · כי תם אני ולא חטאתי ועם כל זה נקטה ועשת׳ קטטה נפשי בחיי כי שנאתי החיים לרוב הכאב · ולכן אעזבה עלי שיחי ולא אשכחה שיחי כאשר אמרתי ואדברה במר נפשי · ואומר אל אלוה אל תרשיעני ותענישני בחנם · הודיעני על מה תריבני כי מה חטאתי לך · הטוב לך כי תעשוק חנם לאשר לא חטא לך · וטוב לך כי תמאס יגיע כפיך כי מגבלתך אני וכל פועל אוהב פעולתו הטובה היא אם רעה · והנה מלך אחד תעניש אלי אשר לא רשעתי · ומלך אחר תופיע ותזהיר עצת הרשעים באופן שיוציאוהו אל היש · ותרשיע הצדיק ותצדיק הרשע · העיני בשר לך כי האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב · אם כראות אנוש תראה אשר לא יראה את הנולד בעתיד הכימי אנוש ימיך אשר הוא בסוף ימיו ימי השיבה ואנושה מכתו · ולכן מבקש בטרם מותו להנקם מאשר חטא לו · אם שנותיך כימי גבר שהם ימי הבחרות והעמידה אשר אז להיותו בגור בארץ תבקש להנקם מאויביו · וכן אתה תבקש לעוני ולחטאתי תדרוש להנק׳ ממנו · ועם כל דעתך כי לא רשעתי הכיתני באופן שאין מידך ונגעך מציל · ומה שאם היא אמת שתשגיח בתחתונים יהיה עול גדול בחקך להרשיע את הצדיק על לא חמס בכפיו ולכן אגזור אומר כי מגד עלויך מה אנוש כי תזכרנו והכל בא מצד המערכ׳ או המקרה · שאם אינו כן למה תבלעני בהיות שידיך עצבוני רוצה שהקיפוני בעצבים שהם הורידים המוליכים בגוף החום והתנועה ויעשוני יחד סביב כי עשו הרכבתי וחברוה יחד סביב :
זכור

ר׳ אברהם פריצול

הנה הרשע ילעג למסה ולנסיון הנקיים ולרבוי צרותיה׳ כאשר יאריכו לו היסורין כמוני כי הרשע נפרע בחטאו תכף והנקי׳ תכבד צרתם ויסוריהם ועליו ילעג הרשע לאמר צדקתי ממנו · והם כן איך תאמין בכזב הלז שיהיה כליון הרשע והצדיק שוה לטובה שלא יגזרהו השכל והדין · כי הרשע המרבה לחטוא ראוי שיאריכו יסוריו והצדיק שחטאיו מעטין יקצרו יסוריו וימעטו · והנה הדבר בהפך אצלי אשר על זה יש לי להתלונן ולצעוק ולשכל דבריך : שוט מן שוט לשום שבט המכה · למסה · מן נסיון הוא נסיון הצדיק · או למסת מן שרי מסים · לשון מס העונש המגיע לצדיקים ולנקיים : ארץ נתנה ביד רשע · ועוד הביא איוב ראיה ליגיעת ההשגחה אם היה מאת ה׳ כי ראה ראינו בכל יום ארץ נתנה ביד רשע לגודל תקפו והצלחתו באופן כי לגדלו יכסה פני השופטים מנהיגי המדינות לבלתי יביעו בחמס שעושה הרשע ואם לא יהיה זה שאמרתי איפה מי הוא אי׳ה ומי הוא האיש שיכזיבני בהנחה הזאת · ר״ל אם לא כן איה איפה שיכזיבני ומי הוא : וימי קלו מני רץ · ואנכי ימי קלו בצרה ובצוקה יותר מני רץ וברחו לא ראו טובה : חלפו עם אניות · וחלפו ימי ועברו למו כמו שהלכנה אניות וספינות החפצות ללכת במהירות להשיג הפ׳ס · ואיבה מן לא אבה יבמי · וקלו מנשרים כאשר יעופו על האוכל כי בראותו האוכל ימהר יהיש לעיף · יטוש יעוף · או מן ויטוש על המחנה : אם אמרי אשכחה שיחי · ואם הייתי אומר במחשבתי אשכחה שיחי וכעסי ואעזוב פני רוגזי ואבליגה ואתחזק בכחי לא אוכל עזובו · שיחי לשון כעסי · פני · לשון רוגז · ואבליגה · ואתחזק · מן מבליגיתי : יגורתי כל עצבותי · הנה יגורתי מכל עצבותי אשר כהעצבתי בעצבון הצרו׳ אשר לי עם זה שידעתי כי בודאי לא תנקני מפורענות · כי בכל יום אתה מחדש אותם על כן לא אוכל לשכח שיחי ורוגזי שאמר למעלה · עצבון מן בעצבון תאכלנה : אנכי ארשע למה זה · ואם רשעתי כאשר חשבתני לרשע למה זה הבל איגע לבחור אל כאשר יעצתני · וידוע הוא כי רצוה לא ישיב אפו וגם כן תם ורשע הוא מכלה כמעט בכליון חרוץ : אם התרחצתי במי שלג · ואם התרחצתי נפשי במי שלג מן החטאים אשר לא בדעות כאשר חשבתני והזכותי שחת כפי בבורית כאשר אמרת לא יועיל לי להיותי קרוב אל המות : אז בשחת תטבלני · כי אז בשחת ובאבדון המות תטבלני ותעבוני שלמותי · כי בהיות האדם מת מפשטין אותו מבגדיו וכאלו שלמותיו ובגדיו יתעבוהו · ודרך הלכה כי המת בגדיו נפשטין וממנו תכף להלבישו בגדי המות לקברו : כי לא איש כמוני אעננו · כי ה׳ ית׳ איננו איש שאוכל לתת אליו מענה לטוני ולהעריך אמרי לבנו ולבא יחדו למשפט כדרך האדם שנושאי׳ ונותנין בדין ומאריכין לזה לזה
זוז

הרמבן

ויתלונן בנפשו כי מאחר איננו נודע · כמו שפירשתי כבר · על כן יחזור וימי קלו אחרי תם ורשע הוא מכלה : אניות אבה · אמר התרגום ספינן קלילן דמרי דנבו דאזלין למיבז · מלשון אבה : יטוש · ימהר כנשר חש לאכל · כנשרא דטאים למיכל · ובלשון הגדה טסין באוירא : אם אמרתי אשכחה שיחי · והשעבות שיש לי לצדק את עצמי ולעזוב חמתי ואתחזק · אולי אוכל בסבלי הייסורין : יגרתי · כי גם כן ינובאו כל עצבותי · וידעתי כי לא תנקני בעבור שתיקתי · כי כן שתקתי מתחלה ולא הועיל לי : אנכי ארשע · יאמר כי אם יצעק וילמד זכות על עצמו גם כן יהיה רשע בדינו · ולמה זה הבל איגע לצעוק ולטעון · והנה אין טוב לשתוק ולהבליג ולא לצעוק חמס · כענין אוי לי אם לא אמרתי : אם התרחצתי במי שלג · משל על היותו נקי כפים ובר לבב : אז בשחת תטבלני · ביום המיתה תטבול אותי ביון מצולה בקבר · ושלמותי הנקיות יתעבוני ולא אהי׳ נקי וראוי לבא לפני המלך למשפט · ומלת אז בשחת הורה על היות עת הקבור׳ יום הדין · וכן איוב יאמין כן : יסר מעלי שבטו · תפלה לאל שיסיר מעליו שבטו ואימתו וידבר לפניו · או יהיה יסר יוצא · כי המוכיח ישית ידו על שניהם ויסיר המוכיח שבט האלוה מעל איוב : כי לא כן אנכי עמדי · אינני כן עם עצמי כאשר אני עמו לפי משפטו · כי צדיק אני בעיני · או יהיה פירושו לא כן אנכי עמדי כאשר אני עמכם החברים : נקטה נפשי בחיי · מלשון ונקוטותם בפניכם · כלומר אני מתקוטט בעצמי כאשר אעזוב שיחי בתוך לבי · וכאשר אדבר יהיה דברי במרירות נפשי · כענין כי החרשתי בלו עצמי : אומר אל אלוה אל תרשיעני · תחלה הודיעני על מה תריבני : הטוב לך כי תעשוק · כלומר שתעשה ליעשק גזל ולגזול ממני מעשי הטובים : או טוב לך כי תמאס בי · ואני יגיע כפיך כי הופיע והראה בי עצת הרשעים · כלומר מחשבת וכפירה · אולי ידע איוב בנפשו כי הרהר מתחלה אחרי מדותיו של הקב״ה · והיה מסתפק ואומר כי אין טוב לאלהים שימאסנו ויענשנו על ספיקות מחשבתו אחרי שהוא יגיע כפיו · או יאמר כן על מחשבתו אחרי בא עליו הרעה : עצת רשעים · היא הכפירה שמסתירים הרשעים בלבבם · וכן עצת רשעים רחקה מני · כפירה : העיני בשר לך · שתעשה לי רעה לנסות אותי לדעת כל לבבי · אם אהבתיך בכל נפשי : הכימי אנוש ימיך · ולא תוכל להמתין עד בא חליפתי · ואם חטאתי תענישני אחרי כן · כי תבקש לי עון וחטא · ואתה היודע באמת שלא ארשע בנסותך אותי · וגם ידעת שאין מידך מציל ואין צורך לנסות כחך וגבורתך עמי · ויתכן לפרש בפסוקים האלה ענין אחר והוא · הטוב לך כי תעשוק אותי ותמאסני ואני יגיע כפיך · או הופעת על
עצת

זְכָר־נָא כִּי־כַחֹמֶר עֲשִׂיתָנִי וְאֶל־ ג׳ ל׳ ג׳
עָפָר תְּשִׁיבֵנִי׃ הֲלֹא כֶחָלָב תַּתִּיכֵנִי ל
וְכַגְּבִנָּה תַּקְפִּיאֵנִי׃ עוֹר וּבָשָׂר ל׳ ח׳
תַּלְבִּישֵׁנִי וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּשֹׂכְכֵנִי׃ ל׳ לוחס׳ וכתי׳ סי״ן
חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי וּפְקֻדָּתְךָ ב׳ ר״פ ס״ה ל
שָׁמְרָה רוּחִי׃ וְאֵלֶּה צָפַנְתָּ בִלְבָבֶךָ ל׳ ר״פ בסי׳ ה׳
טו יָדַעְתִּי כִּי־זֹאת עִמָּךְ׃ אִם־חָטָאתִי
וּשְׁמַרְתָּנִי וּמֵעֲוֺנִי לֹא תְנַקֵּנִי׃ אִם־ ל
רָשַׁעְתִּי אַלְלַי לִי וְצָדַקְתִּי לֹא־אֶשָּׂא ב׳ חד מלעיל
רֹאשִׁי שְׂבַע קָלוֹן וּרְאֵה עָנְיִי׃ וְיִגְאֶה ל
כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא־בִי׃ ל׳ ל׳ ל׳
תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי וְתֶרֶב כַּעַשְׂךָ ל״ל ב׳ כתי׳ סי״ן נלים׳
עִמָּדִי חֲלִיפוֹת וְצָבָא עִמִּי׃
ולמה

אִדְכַּר כְּדוּן אֲרוּם אֵיךְ טִינָא עֲבַדְתָּנִי
וּלְעַפְרָא תְּתִיבִנַּנִי׃ הֲלָא הֵיךְ חֲלָבָא
סְנִינְתָּא יָתִיהּ הֵיךְ גּוּבְנִין קְרַשְׁתָּא יָתִי׃
מְשַׁכָא וּבִסְרָא אַלְבַּשְׁתָּנִי וּבְגַרְמַיָּא
וְגִידַיָּא אַשְׁתַּיְתָנִי׃ חַיֵּי וְחִסְדָּא
עֲבַדְתָּא עִמִּי וְדִכְרָנָךְ נְטָרַת רוּחִי׃
וְאִילֵין אַטְמַרְתָּא בְלִיבָּךְ יְדַעִית אֲרוּם
דָּא גַבָּךְ׃ אִין חָבִית וּנְטַרְתָּנִי וּמִן חוֹבִי
לָא תְזַכֵּינִי׃ אִין חָבִית חֲבַל עֲלַי מִן
דִּינָא רַבָּא וְזָכִיתִי לָא אֶזְקוֹף רֵישִׁי מִן
קֳדָם חַיָּבַיָּא דְאִשְׂבַּע יְהִי חִיסוּדָא
וְאַחְמֵי סִינוּפָא׃ וְאָרִים יְדֵיהּ הֵיךְ
אַרְיָא תְּצוּדִיָּתִי וּתְתוּב תַּרְיֵין בִּי׃
תְּחַדֵּית סַהֲדָיךְ לְקִבְלִי וְתַסְגֵּי רוּגְזָךְ
בְּהָדֵי מִתְחַלְּפָן מַחֲוָאתָא מִתְיַחֲלִין גַּבָּאִי׃
ולמן

כחומר ב׳ וסימ׳ כחמר ביד היוצר כן אתם בידי · זכור נא כי כחמר עשיתני : ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע וביחזקאל סימן ל״ז : וחסד ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי טבא רדף חיי ונטר אסתר · וביאורם בתהלות סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א : ומעוני ל׳ אם חטאתי ושמרתני והוא חד מן שיטה חדא דמשמשין ומעי ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסרא רבתא במערכת אות המ״ם בס״ד ותמצאם בשטת ומ׳כי שם ביהם : כעשך ד׳ כתי׳ שי״ן בלישניהו׳ ואינון סן מלין דכתיב שי״ן וקרי׳ סמ״ך וסימ׳ תמצא נמסר בתריסר בסדר הושע סימן ב׳ :

כחלב תתיכני · כטיפת תולדתי : **ופקודתך** · פקודת משמרתך שמניתה לי שומרי׳ שמרה רוחי בבטן אמי ואחר כך · **ואלה צפנת בלבבך** · לבלעני כאילו אין זוכרם · **ידעתי כי זאת עמך**׳ הכל כמפורש ולא שכחת · **אם חטאתי ושמרתני** · כתת עיניך בי מלהעלי׳ ולעבור על מלחך · ומעתה אין אתה מנקיני · אלא על הכל אתה פורע · **שבע קלון** · אני · **וראה עניי** · אין זה וראה לשון רואה אלא שם דבר · ראה עניי כדנן כלע״ז · שכל שעה אני רואהו כמו שאתה אומר · ושבע ימים · כמו ושבע ימים כן תאמר וראה כמו ורואה עניי : **ויגאה כשחל תצודני** · ויגדל בעיניך להיות לך למשא ולפאת נפש · את אשר כשחל תצודני · אשר תפרוש לי מצוד׳ כאילו אני גיבור כשחל · ותשוב מיום אל יום : **תתפלא בי** · לדקדק ולהפליא במשפט · לשון כי יפליא : **עדיך** · להעיד על חליפת החלאים ומכאובים · **וצבא עמי** · זמנים קבועים לייסורי · אלא משמשי׳ וחוזרים ומתחלפים · שכויים משוכים מאלה · ומשמשין זמן אחר : אגוע

כחלב תתיכני · רמז בזה אל הזרע אשר ממנו ההויה ר״ל זרע האשה שהוא נאך תחלה ונגר ואחר כן יקפיאוהו ויעמידהו החום הטבעי אשר בזרע הזכר כמו שהתבאר בטבעיות : **תשוככני** · תכסני כי העצמות והגידים הם מחוץ סביב האיברים הנכבדי׳ הפנימיי׳ ובזה נשמרים באופן מה עם שבעצמות יהיה לגוף קיום ועמידה ובגידים תשלמנה התנועות האיברים החלקיות : **ופקודתך** · ופקידותך והרצון בו׳ ופקידותך אשר שמת בכחותי הפועלות למשול על הכחות המתפעלות הנה הפקידות הזאת שמרה רוחי בקרבי כי זולת זה לא הייתי יכול להתקיים כלל וזה שהאד׳ לדקות חמרו יתפעל בקלות ויפסד לולי רבוי הכלים אשר שם בו השם לעזור בשמירתו הזמן האפשרי : **ושמרתני** · במשמר ובמאסר : **וראה** · מקור והרצון בזה הנני שבע קלון ורואה עניי תמיד : **ויגאה** · ר״ל מי יתן ויגדל המכה הבאה עלי עד שתצודני כשחל שימית בפעם אחת אבל אתה תשוב להכותי מכה אחר מכה ותראה פלאות בי : **עדיך** · נגעיך ולו דמיון מה בלשון הרמי כי הספח נקראה עדיתא : **חליפות** · מענין בריתה : **וצבא** · רבוי : **וחלל** · המכע מהביא עלי אלו הרעות : ושית

מ״ע ספורנו

הלא כחלב · בזרע הנקב׳ : **תקפיאני** בזרע הזכר · וגם כי הם מתדמי החלקים : **עור ובשר תלבישני** · הנה ברר רט״ע מהם חלק שוני׳ לעור ולבשר ולגידי׳ ולעצמות : **חיים** · הכח היוני והדוק אשר יתקיי׳ בו : **וחסד** · הנה הבכני : **ופקדתך** · הממנעים שסדרת להשלימו : **ואלה** השכלי והי מכיים להשלימו שסדרת : **צפנת בלבבך** היו התכלית המכוון במציאותי · כי המכס : **ידעתי כי זאת עמך** · כי זאת לבדה היתה כוונתך בזה אמנ׳ : **אם חטאתי ושמרתני** · לדקדק עלי כחוט השער׳ ומעוני לא תנקני · בתשובה הנה : **אם רשעתי** אללי כי ולדקתי לא אשא ראשי : ובזה יהיה טרוד ביסורין בכל ענין ולא אוכל לעשות כרצונך להשלים נפשי לפניך : **שבע קלון** · רמוז די לברוחי שהם עם קלון : **וראה עניי** וראה : **ויגאה** ואם לא יספיק זה העונש לוה שיגדל : **תחדש עדיך** נגדי השטן אוזלהו : **ותרב כעסך** · בחיסות יסורין : **חליפות** · אך שתהיינה אחר כך חליפות והשתנות לטובה : **וצבא** · זמן שאוכל להשלים בו נפשי ואם לא כן : למה

אבן עזרא

תתיכני · כמו כהתוך כסף : **ופקודתך** · היא הפועלת והוא כמו צווך : **ואלה** · ענייכו על השגגות והעניין אחר שעשית עמי כל זה החסד מה לך כפון עמך שגגותי : **שבע קלון** · יחסר מלת אני : **ויגאה** · יחזור על עניי שכל יום ויום יתגבר : **ותשב** · פעם אחר פעם כעניין אך בי ישוב : **תתפלא בי** · תראה פלאיך בי : **עדיך** · הם הנגעים שיעידו : **חליפות וצבא** : הולכות ועומדות כמו הלא צבא והעניין שהם עתה בזמן הזה ועניינו על התלאות : ושית

אבן יחייא

זכור נא כי כאשר עשיתני הייתי כחומר · ולמה אתה תבקש להשיבני אל עפר שהוא אחרי כלי שכה מחטוא · הלא כחלב תתיכני הוא רמז לשכבת המזוכות אשר ממנו יולדו הליאות · ומשכבת הליאות יולד זרע האיש אשר הוא כחלב הנקרש מעט · וכגבינה תקפיאני כי אח״כ יקרש הזרע ההוא ויעשה אבעבוע גדול שהוא הלב ת׳ אבעבועות קטנות אלו שהם המוח והכבד · ואח״כ האבעבועות האלה תלבישם מעור ובשר ותסככ׳ בעצמות וגידים · ואחרי העשות הגוף עשית עמדי חסד לתת בגופי החיים · וזות שמר׳ פקודתך לכלל הגוף במשפט בהשלט הכחו׳ הפועלות על הנפעלות · והנה ידיעת אלה הענינים ידעתי כחמכה שצפנת בלבבך והם בחכמת שכלך אשר ידעתי כי זאת החכמה עמך מידיעת בריאת האדם · ואמנם לא תבגיח במעשה אנוש אם יחטא או יצדק כי גאה גאית מראות פעולותיו מהבל המשתכות · שאם היה כן אם חטאתי ושמרתני ותשימני במשמר ומאסר הצרות · לא היה ראוי שיתמידו הצרות לעולם ומדוע מעוני לא תנקני · ואכני הרואה שתורה אחת לצדיק ולרשע · שאם רשעתי אללי לי · ואם צדקתי לא אשא ראשי להיותי שבע קלון ורואה בעניי ויגאה ויגדל עניי מאד כי אתה תצודני במאסר הצרות כאשר יצוד השחל החיות · ותשוב לצודני פעם אחר פעם כאלו תעשה בי נפלאות · ויהיה כאלו בכל יום תשפוט אותי ותפד׳ עדיך שיהיו מעידים נגדי מאשר עוותי · ותרבה כ״כ כעסך עמדי · כאלו הייתי אדם גדול עשיר אשל לו ריבוי מחליפות שמלות · וגבור ואמיץ אשר עמו צבא רב · כי הגדולים לא יכעסו נגד שלושים ועניים כי יבזום מלכנוע בהם · ואמנם כעסם יהיה עם אשר חליפות וצבא עמו : ולכן

תורת חסד יראת שדי

הלא כחלב וגו׳ עתה חזר למה שאמר ידיך עצבוני ויעשוני וגו׳ הלא כחלב תתיכני בתחל׳ כו׳ בהיותי מוסגר בבטן אמי חיים וחסד עשית עמדי משעת הפקידה ובצאתי לאויר העולם נפתחו האברים הפתוחים ונסתמו הסתומים ואין לך חסד גדול מזה ופקודתך והיא הנשמ׳ שנתת בי שמרה רוחי ולא שמאתיה במעשי ואלה האנשים הצדיקים אשר שמרה רוחם את נשמתם טהור׳ כדי לתתה אליך ה׳ כמו שנתתה להם וכו׳ צפנת בלבבך ואתה ה׳ משגיח עליהם לטובה תמיד וידעתי שאמנה כי זאת הפעולה עמך היא : או יכוין אל התורה כאו׳ וזאת התורה וכו׳ כי כולה שמותיו של הב״ה : **אם** חטאתי ושמרתני כתב ה״ר משה קמחי ושמרתני תטור לי איבה כטעם ואביו שמר את הדבר או ענינו כאילו שמתני במשמר ואיך לא תנקני ע״כד · או יר׳ הנה אם חטאתי באיזה זמן מן הזמנים אתה ה׳ שמרת׳ וגם עתה גם אם באולי העותי שהוא ענין יותר חמור מהחטא הנה כבר נלקתי עליו ולמה א״כ לא תנקני כי אם רשעתי אללי לי שעברתי על דעת קוני ועכשו שצדקתי למה לא אשא ראשי שבע אתה ה׳ בקלון אשר היה לי וראה בעניי והצילני · וכפי פירושו זה יהיה אומר שבע קלון ע״ד אומר ישבע בחרפה כמו שפי׳ שם המפרשים :
ויגאה וגו׳ עתה חזר לדבריו לענין מה שאמ׳ אם רשעתי אללי לי וגו׳ ואם היה הרשע מתגבר ומתגדל הנה או כשחל תצודני וכו · והה״ר שמואל האיקרטי ז״ל פי׳ ואמר והוצאת הנפש ג״כ נזכרה בדברי רבותינו לשון שיח״ל אמרו במיתת הנשיקה כשמול בינתא מחלבא עכ״ד : ותשב תתפלא בי הוא ע״ד מ״שה הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וכו׳ ותחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמדי עדן ועדנין · או יר׳ ע״ד תתחדש כנשר נעוריכי וגו׳ יתחדש בי העדי והיופי והכח כדי שאוכל לסבול הצרות · ולמה

הרמ״בן

עצת רשעים מסיתים אותך עלי לאמר כי אני רשע : העיני בשר לך · שיטעוך עידי שקר : הכימי אנוש ימיך · שיאמרו לך שחטאתי בימים הקדמוני׳ טרם דעתך אותי : כי תבקש לעוני ולחטאתי · ותדרוש מאחרים · ואתה היודע שלא רשעתי · ועם כל זה אין מידך מציל · ואלה התלונות על דרך מלכי בני אדם · והראשון יותר נכון בעיני : ידיך עצבוני · ידיך עמלו ונשאו בי עצב · ויגיע כפיך תבלעני · והמפרשים פירשו אותו מלשון המשנה אין מעצבין את הקטן · והוא תקון האיברים : ויעשוני יחד סביב · כלומר ידיך עשוני ותקנו אותי איברים סביב להיות גופי תקיף וחזק ועתה תבלעני · וכן אמר כתרגום ידיך ציירו יתי ועבדו יתי כחדא חזור חזור ושלעמת יתי · ויש אומרים כי החוטים הבאים מן המוח והוט השדרה נקראו עצבים בלשון הקדש · כי כן נקראו בלשון ישמעאלים עצב · וירצה לומר תקנו חוטי וגידי סביב סביב לעצמות להיות נקשרי׳ בחזק : כי כחומר עשיתני · כי כחומר היוצר אשר יעשה החומר מן המים והעפר וישוב ויעשה כלי ככה עשית אותי וסופך להשיבני אל העפר · וירצה לומר אחרי שעמלת בגופי להיות ימי מספר למה תכלית ימי · כי הנה עמלך לריק יהיה : תתיכני · כמו כהתוך כסף : וכגבנה תקפיאני · ספר ענין היות האדם : חיים וחסד עשית עמדי · בבטן אמי ואחרי צאתי : ופקודתך שמרה רוחי · כאתה צריך לפקוד הבריות ולספק צרכם · ואם לא תפקדם תמיד לא יחיו · כענין ותפקדהו לרגעים · וה׳ פקד את שרה · וכן אמר התרגום ודוכרנך נטרת רוחי : ואלה צפנת בלבבך · להביאם עלי בסוף · ידעתי כי זאת המחשבה היתה עמך כשבראתני והטיבות לי כי לא חטאתי אחרי כן · ומפני שהמטיב לאדם נראה כאוהב ואם ישכחהו הנה איבתו צפונה וטמונה בלב אמר צפנת בלבבך · כלומ׳ לא גלית שהיית אויב לי ורוצה לעשות עמי רעה · והכונה להתאונן במה שאמר הרבה פעמים · למה יברא האלהים את האדם להשחיתו · אם חטאתי ושמרתני · כדי לראות חטאתי ושלא תנקני מעונותי : אם רשעתי אללי לי · ספר כי ישמור ויזכור חטאותיו ולא ינקה מן העונות · ויביא עליו צרות רבות ורעות על רשעו · ואם צדק לא ישא ראשו : שבע קלון · יאמר על עצמו כי הוא שבע קלון · ויחסר מלת אני : וראה עניי · פירשו בו כי הוא דרך תפלה · כלומ׳ ראה עניי והצילני · והנכון כי יאמר לא אשא ראשי אשר הוא שבע קלון על נגעיו ויבוש · וראה עניי כי חכור כי כן הוא · וראוי להיות שבע קלון עליו : ויגאה · העוני ויגבה עד כי תצודני בעבורו · כמו השחל שאדם מרים עליו חרב וחנית עד אשר ילודנו : ותשוב תתפלא בי · תשוב כל היום ותראה פלאך בי · כענין אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום : תחדש עדיך נגדי הנגעים המעידים שאני רשע תחדשם לבקרים להביא עלי חליים משונים : נגדי · דרך המעידים באדם לשבת נגדו · כמו הושיבו אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו : ותרב כעסך עמדי · ירצה כאלו כל היום הוספת כעס חדש על הראשון · והכי חליפות וצבא עמדי מתחלה · כי מלבד הנגעי׳ היה סופי לחלוף ולמות · וזמני הקבוע כבר הוא עמי · והענין כי החטאים יקצרו ימי ויעשו אותם מעט ורעים · והצדק לא יאריך ולא ייטיב לי · כי צבאי וזמני עמי מעודי : ולמה

ר׳ אברהם פריצול

וזה לזה · גם תובע גם הנתבע : לא יש בינינו מוכיח · ר״ל אין בינינו מוכיח אותנו לשמוע שני הקלות שישית ידו על שנינו לשפוט על טענותינו לגזור מי יצדק בריבו : יסר מעלי שבטו · אמר איוב ואם הייתי יכול לבא בדין אתו היה ראוי שיסיר מעלי בראשונה שבט מכותיו ואימתו מאלהותו אשר עלי ישירכה ואל תבעתני ואז אדבר משפטי אתו : אדברה ולא איראנו · ואחר שיסיר ה׳ מעלי שבט מכותיו ואימתו אדבר אתו משפטים ולא איראנו : כי לא כן אנכי עמדי · שאהיה רשע כאשר חשבת לא כן הוא אבל : נקטה נפשי בחיי · ובאמת כל כך גברו עלי מכאובי עד כי נקטה ונכרתה נפשי בחיי כי בחיים אני מת עד כי הנני עוזב ומניח עלי שיחי וכעסי וצרתי כי אין לי דרך לנלא ולהתוכחרק כאשר אדברה ביני לעצמי · אדבר במר נפשי · נקטה ענין הכרתה מן ונקוטותם : אומר אל אלוה אל תרשיעני · והנני אומר לה׳ שלא ירשיעני להעניסני עוד ושיודיעני על מה תריבני ותכני כי ידעתי שאינני ראוי לזה : הטוב לך כי תעשוק · הטוב לך האלהים כי תעשוק ותשחית האדם הבלתי ראוי · וכי תמאס יגיע כפך כאשר פעלת ה׳ · כי כל פועל שלם אוהב את פועל ידיו אשר הסכים לעשות ועל עצת הרשעים הרצוי׳ לכליון הופעת הורה לתת להם דרך להגעת חפצם · הנה זה עול וחמס אם אמת הדבר שיגיעו מאת ה׳ דברי׳ כאלה מעוותי הסדר שימאס הטובים ויצליח הרשעים להופיע עליהם מן הטוב : העיני בשר לך העיני בשר לך שהאדם חוטא במראית העין לשפוט השקר · אם כראו׳ אנוש הראה אשר בשלו ידין מה שאיננו ראוי · או העיני בשר לך להשיג כל פרטי ופרטי כפרד בעין הראות מופשט זה מזה · ואם כראות אנוש הרא׳ להשיג בדמיון ובחושים דברי׳ פרטיים יפלו תחת הזמן : הכימי אנוש ימיך · ועוד הכימי אנוש ימיך שיקבלו ההשתנות להשיג הדברים הפרטיים שיפלו תחת הזמן · ואם שנותיך כימי גבר להיות יודע בזמן : כי תבקש לעוני ולחטאתי תדרוש · כי תבקש לעוני שיהיה גדול ולחטאתי אשר בשגגה תדרשנו לדעת אותו בזמנו ולהכאיבני · ואיך תהיה זאת לה׳ ליחסו עם הזמן מה שהוא נמנע בחקו · כי אין לו יחס עם הזמן לדעת הדברים הפרטיים הקורים תחת הזמן לדעת אותם בזמנם כאמור : על דעתך כי לא ארשע · ובאמת כי אפילו היה הדבר כן תדע פעלות כל פרטי בני האדם שיפעלו בזמן ובבחירה · הנה בודאי על דעתך ידעתי כי לא ארשע אם היה זה תולה בידיעתך ושאינני ראוי למכאובות וצרות כאלה · ואין מי שילני מידך · כי הגיעו עד שערי מות : ידיך עצבוני ויעשוני · והנה ידוע הוא באמת כי ידיך הם אשר עצבוני · ר״ל יצרוני ויעשוני שלם בחלקי אברי גופי · כי נפלאים מעשיך בקשר קצתם בקצתם כמבואר בכתות האיברים · ועצבוני · מן עצביהם כסף וזהב שהם מצויירי׳ ויחד סביב גופי ברצות אותם והקשרת תועלתם זה עם זה · ואחר כך לשקר הבלעני בלא חטא : זכור נא כי כחומר עשיתני · זכור נא כי כחומר מעשה היוצר כן יצרתני בבטן אמי עד תם בריאתה שלימה ולהביאה לאור העולם להחיותה · ואחר כך אל עפר תשיבני בצרות כמרכות : הלא כחלב תתיכני · הלא על דר׳ הפלי׳ כמי החלב בתחילת ההויה התיכני · וכמעשה הגבינה שצריך להקפיא החלב כן תקפיאני · כי כן דעתו חכמי הרופאים בהוית הולד היות זרע האשה שהוא הדם דומה אל החלב וזרע האיש כאשר יפגע בו הוא אשר יקפיאהו בחום טבעי אשר בו : תקפיאני · מן קפאו תהומות : עור ובשר תלבישני · וגם עור ובשר הלבשתי את גופי לכסות בהם האיברים המדומים הפנימיים

אוהב משפט

שבוקעים עורו · ולפי הפי׳ השני חוזר לחוליו שנבקע עורו מפני השחין מצד העפוש העולה רמה והבאים כלוהוא לגוש מן הרמה : גוש׳ תהיכה ובלשון רז״ל דומה לו שנעקרי בגושיהן ויפסד שהוא לשון מגוש מלשון רז״ל גששיה ודומה ללשון ערבי שקורין לחשים גם יאמר שמגוש בשרו הוא כמגוש ועפר : רגע · כבקע כמו רוגע הים : וימאס לשון מיאוס שהוא נמאס מרוב המוגלא היוצאת ממנו · והתרגום עשאו לשון המסה כמו ימאסו כמו מים ותרגומו אתמסי והאלף תמורת לות הכפל כמו אשר בזאו כמו בזזו : ימי יאמר כי חיי האדם קלים מן הארג אשר ישלח הארג בבגד והם כלים בזין תקוה והוחלת כטעם קפדתי כאורג חיי ויו״ת תקוה מן תקוה הבכי שלא נשא חוט של מטוה בתוך הארג לחזור לבלתו בתוך הבגד רמז כי אחר שהגיע הוא לזה הגבול מהמחלה יורה כי קרוב לבא עתו וימיו לא ישכו ויש כן ריפה תקותו שהבטיחו אליפז עליה : זכור ור״ת ויהיה כן כלבריך אולי אחר המות תהיה שתקוה וזה אינו כן · והו שאמר זכור כי רוח חיי ולהר שתשוב אל האלהים אשר נתנה אין מהכה לשוב והם כן איך השוב עיני לראות עוד טוב כתנחומי אליפז ואמר זכור ככל [illegible] והם לא כזכר כי [illegible] הוא כי עמי [illegible] יחזור [illegible] ויואל הלוה ויכלהני · לא רואי [illegible] אחרי רואי לפי [illegible] מלעיל אבל הוא גם כמו טוב רואי כלומר מראה · יאמר אחר היות [illegible] שיכירוני

מ"ע ספורנו

למה מרחם הוצאתני לפי' : חדל · מלהסתיר פניך : ישית · היסורין רחוקים ממני : ואבליגה מעט · אתחזק להשלים המכוון מאתך : אל ארץ חשך · הקבר : וצלמות הזקנה שהיא הדרך אליו: עיפתה האור שלה הוא כמו אופל · ולא סדרים · שלפעמים יגבר הטבע ולפעמים יגבר החמר בלתי סדר : ותופע · וגם כשתאיר הזקנ' ויגבר הטבע · היא כמו אופל : מכאובי הזקנה :

צופר

אוהב משפט

שיזכירוני בני אדם לטוב' אבל אין תקוה שיראני עוד שום אדם · עיניך בי ואינני כלומר כרגע יבא המות אל האדם כמי שמסתכל בדבר ולפי שעה לא ימצאנו כטע' התעיף עיניך בו ואיננו : כלה ענן · לא ישוב · הרז"ל כאן כפר איוב בתחיית המתי' שתפסוהו חבריו ולא השיב על זאת הכפירה ואיפשר מפני שלא היה מאנשי התורה ואינה מצוה מושכלת אין להפוס על הכופר בה אם לא בהתהו בה קבלה מהנביאים וי"א שאיוב לא דבר בזה אלא על צד הטבע שהרי מטב' האדם אינו שיחיה אחר המות ואם יש בזה דרך נס לא יכחישנו איוב ויהיה מאמ' אם ימות גבר היחיה כמו מאמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים שהיא בתמיהה מתקיימת דרך נס זה כתב המורה ז"ל : ונראה לי שאיוב לא היה מתרעם אלא על העולם הזה שלא היה מן הדין ליסרו באלו היסורין בזה העולם כיון שאח' היסורין אין לו תקוה בשום טובה שהרי ימות ולא יחיה עוד ואם יש עולם אחד או לנשמות בלבד או לנשמו' ולגופות זה לא יתרץ תלונתו כלל · וכבר הקדמנו זה · כלה ענן יאמ' כי הענן יכלה ואיננו אז הוא בעצמו כן הוא היורד בשאול שלא יכירוהו עוד אנשי מקומו: מקומו · אנשי מקומו כדרך ארץ כי תחטא לי · וכל הארץ באו מצרימה : גם אני נראה לי שהוא חוזר אל דברי אליפז כלומר כמו שאליפז הוא מצדיק הש"י בדינו גם אני לא אמנע פי מלקרות תגר בצר רוחי באדבר וירוח לי ואביאה דברים מהם במרירות נפשי ועתה יתחיל איוב לצעוק חמס על הש"י ויתעלה ויתרומם : הים אני יאמר אל הש"י אם אני הים אשר יהמו יאמרו מימיו אם תנין הגדול אשר בתוכו כי תשים עלי משמר כאשר שמת על הים החול גבול יתגעשו גלי הים ולא יעברוהו והתנין בנבכי תהום כלוא ולא יצא כי השטן היה מפליא לעשות עמו בכל רגע ושונה ולא היה מרפה ידו ממנו אפילו שעה קלה לא בשינה ולא בקיצ' עד שהיה בוחר המות כמו שיפרש אחר זה והיה לומ' איוב ויהיה הדבר כמו שטען אליפז שאני מחוייב לז"י באלו היסורין מה הוא זה שתיכפס זו לאחר זו האם הוא מתירא שאברח ממנו עד שמשים אותי במשמר כמו ששם המשמר לים ולתנין :

ורבותינו אמרו כי איוב היה מחליו ולמטה מתפלש באפר ליבש הספין לא וכנגד זה אמר הים אני שלאלוהית השחין מתרבה בו בכל יום וכמו שהחול גבול לים כך הוא האפר משמר לי · והם אמרו כי מחליו ולמעלה היה מתגרד בחרס מחמת השחין יבש שבשבילו אמר עורי מעלי הפסיק וכנגד

זה

רלבג

ושית ממני · הרפה ממני : ואבליגה · ואתחזק או ואחזק לבי : עיפתה · אורה : ולא סדרים · ר"ל שאין בארץ דבר שומר סדר ויושר בעניינים הפרטיים : ותופע · ותאיר : זה ביאור מלות המענה : ביאור דברי המענה · ענה איוב ואמר האמנם אני ידעתי כי כן ר"ל על מה שהוכחתני ואמר' עד אן תמלל אלה לא תחשוב שאמרתי מה שאמרתי לריב עם השם ית' אבל אמרתי זה לפי דעת אליפז ואולם אני אחשוב גם כן שהשם יתברך לא יעות משפט ולזה גזרתי שהוא בלתי משגיח באישי האדם כדי שלא איחס עליו עול ואולם שם השם יתברך עניניה' לפי מה שימשך מפעל הגרמים השמימיים ואף על פי שהי' יותר טוב כמו שאמרתי לאנשי' המרי כפי שימותו מרחם איננו מיחס בזה עול אל השם יתברך וזה שזה אמנם היה ממנו מצד שלא היה אפשר שיהיה ענין פרטי האדם מסודר ממנו באופן יותר שלם ובכלל הנה הוא מבואר שאין ראוי לאדם לריב עם השם ית' ולהעיר דברים כנגדו כי איך יתכן שיצדק אנוש עם אל בריבו עמו הנה אע"פ שיחפץ לריב עמו לא יוכל כי השם

ולמא מן רחמא אפקתני אתנגיד ועיינא לא תסכינני: היכמה דלא הויתי איהי מתיל מן כריסא לבי קבורתא אתעל: הלא קלילין יומי ופסקן ושוי עליי ואנוח זעיר: עד דלא איזיל ולא איתוב לארעא חשוכא וטולא דמותא: ארעא דתימורהא היך קבל טולי מותא ולא סדרי יתוב בני נשא ומפעפעא היך קבל:

ואתיב

וְלָמָּה מֵרֶחֶם הֹצֵאתָנִי אֶגְוַע וְעַיִן לֹא־תִרְאֵנִי׃ כַּאֲשֶׁר לֹא־הָיִיתִי אֶהְיֶה מִבֶּטֶן לַקֶּבֶר אוּבָל׃ הֲלֹא־מְעַט יָמַי יְחָדַל יְשִׁית מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה מְּעָט׃ בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְלֹא אָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת׃ אֶרֶץ עֵפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל צַלְמָוֶת וְלֹא סְדָרִים וַתֹּפַע כְּמוֹ־אֹפֶל׃

ויען

רשי

אגוע ועין לא תראה · הלא אגוע מרחם : אובל · הייתי מובל : ושית ממני · שית עצמך ממני ומעלי · כמו קרב אליך · קרב לעצמך ורחק ממני : בטרם אלך בעודיני חי ולא הגיע עד מותי הנח לי וארגיע · עיפתה שם דבר חשוכה כמו שחר ועיפה · צלמות היא ולא סדרים בה · ואור שלה כמו אופל הוא ותופע · כמו אופל מקום מופע שבה כמו אופל הוא :

מענה

אבן עזרא

ושית ממני · הרף ממני כמו ונשתו מים : ואבליגה · ואתחזק : עיפתה · חשך וכמוהו עושה שחר עיפה : סדרים · הם מערכות הכוכבים ותרגו' יערוך יסדר :

ויען

מסרה

ולמה ה' ר"פ וסימ' בסדר שלח לך ומטות : וחדל ושית יחדל ישית כתי' בי"ור וקרי' וחדל ושית בו"יו ואינון מן כ"ב דכתי' י"ור בריש תיבות וקרי' וי"ו וסימ' במסרא רבת' במערכ' אות הי"ור בס"ד : ארץ י"ג ר"פ וסימ' נמסר בספר תהלות בסימן ס"ז :

תורת חסד   יראת שדי

ולמה מרחם הוצאתני מאחר שאפשר שארשע כעת בדברי איזה דבר שלא כראוי כי אז טוב ממני הנפל · ומי יתן והיה שאגוע ועין לא תראני יר' ולא היה לי עין לראותי את עצמי וענין זה הוא מוסב לא"ם הציעי נשר לך וכמו שביארתיו : כאשר וגו' יר' וגם עתה נפחות זה יהיה לי כי כאשר לא הייתי או אהיה ומהו הדבר אשר הייתי רוצה להיותי או כי מבטן לקבר אובל כי הנה אז הלא מעט היו ימי אשר יחדל עליו או האל ית' מענין ימי החלד אילו מבטן לקבר אובל · או יר' הלא מעט מזער משנותי והוא מה שאני עתיד לחיות עוד וחדל ממני וכמו כן ישית ממני ואבליגה מעט כאשר הוא הענין במי שהוא מתקרב אל המות כי בעת גסיסתו יתחזק הטבע מעט מה ותכף ימות וכאשר הוא בדבר בכל הסיוע להכבות וכן הלואי והיה לי כן שאתחזק מעט מה ואהיה נהנה מההתחזקות גם כי מעט הוא למה שסוף סוף התחזקות מה הוא : בטרם אלך וגו' יר' ואבליגה מעט בטרם אלך אל הקבר ולא אשוב לחטוא במה שאולי אדבר איזה דבר ואתן תפלה לאלו"ה : או יר' ולא אשוב ואבליגה רק שאבליגה מעט ותכף אמותה כאשר הוא הדבר בקרובי' אל המות · והומר אל ארץ חשך וצלמות ארץ עיפתה וכו' הכל הוא רמז אל הקבר וכו' ואומר צלמות ולא סדרים יר' וכבר אני בצל המות ואין לי סדרים מאחרון ותכריכין כמו שעושים אל המתים ואם יש לי כעת איזה מציאות מה מאור העולם הזה הנה האור ההוא הוא כמו אופל : ורז"ל אמרו אר"ל בג' מקומות שמענו שאדם משמיע תלמודו סמוך למיתתו דכתיב סוף דבר הכל נשמע וכו' וכתיב להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחיך וכתיב צלמות ולא סדרים בא אדם בגלה של מות סודר תלמודו הוי צלמות ולא סדרים ע"כ והוא ענין נכון למה שביארתי והכינה לומר שהיה איוב רוצה להיותו באופן ההוא שהיה מסדר תלמודו סמוך למיתתו · ואפשר לומר כי לכן היה אומר צלמות ולא סדרים לומר כי יסוריו היו יסורין שהיה בהם בטול תורה ובכן היה בצל המות וסמוך לה. ולא היה יכול לסדר תלמודו באופן כי החלה ההיא והוא ענין המות אשר היתה באה או עליו שבכל מה היתה נחשבת אצלו לאור מצד היותו מבולבל ממכאוביו הנה עכ"ז היתה האורה ההיא כמו אופל מאחר שלא היה יכול לסדר תלמודו וכו' · הכלל העולה מדברי איוב אלה כי גם שיהיה אמת כי בלשונו מלל אמרים טובים ויסר והוכיח רבים ושהאל ית' יצדק דינו וכו' ושאם יחפוץ האל ית' לריב עם האדם לא יעננו האדם אחת מני אלף מתוכחותיו שהטיב אליו האל ית' כי מי הקדימו וישלם וכו' ואפי' שיהיה האדם חכם לבב וכו' כי מי הקשה והפוך אליו במה שנעשה לו מהטובות וישלם האל ית' אך אמנה היה ירא שמא יעננו איזה דבר והוא ית' מדקדק עם חסידיו כחוט השערה עד כי היה ירא שמא פיו ירשיענו בהתפללו אליו גם כי הוא תמים עמו ית' ומצד מכאוביו לא היה יודע נפשי ר"ל שלא היה מרגיש אם היה פי ועכ"ז נפשו היא אחת תמיד בצדקותה והיה מן הראוי שלהיותה כבר תמה בענין השלמות שתהיה חוזרת לאיתנה הראשון ולא שיבא לה השוט כו' אשר לכאורה הענין הנתון אל הלועגים למסת נקיים ואל הרשע אשר פני שופטי ארצו יכסה · והיה ג"כ ירא שמא אם לא ידבר ויוציא מפיו שיחת מכאוביו יבאו עליו עצבונות רבים ובכן יקרא חוטא לנפשו באופן כי מצד אחד היה רוצה לדבר ומצד אחר היה ירא שמא בתוך הדברים ההם ידבר איזה דבר שלא כרצונו ית' וכן יאמר עליו כי להבל יגע במה שהתרחץ במי שלג והיה זכאי ושלם : וגם היה מתחנן אליו ית' שידעו אנשי העולם כמה היתה תשאתו ולא יתעדוהו לרשע עם אל אחרי היות אמת כי הוא ית' יצרו והכינו ומכיע בכל מעשיו ואפי' בראות עיניו נותן מן החיים מה שהוא ית' רוצה עד שעל כן בחפשו אותו ידעתו כי איננו נקרא בשם רשע כלל והודה לפניו ית' איך הוא מאמין אמונה שלמה שהוא ית' יצרו בבטן אמו ושתכף זרק בו נשמה טהורה והפקיד אצלו ושהוא ית' צופן בלבבו אל הצדיקי' המאמינים בזה ואל החטאים כל עוד שהם חטאים מגים אותם במשחר וכו' ולכן ירצה בעניו אחרי היותו צדיק וכו' וישבע בחרפתו וקלונו ויוציאנו מן העולם בהיותו זכאי ולא בהיותו חייב וגם הגוים הענין ואמר כי כל כך היה בענין החולשה עד כי מי יתן והיה שהיה מגיע לענין המיתה להיותו או כמעט מה בענין ההתחזקות והוא ההתחזקות המעט אשר יתחזק הטבע בצאת נשמת האדם ממנו כו' ושעל הכל היה מיצר במה שלא היה יכול לסדר תלמודו מצד יסוריו שהיו יסורין שהיה בהן בטול תורה וכו' :

ויען

אבן יחייא

ולכן שלא יועיל לי עשיית הטוב למה מרחם הוצאתני מי יתן שאגוע אז ועין לא תראני · והייתי כאלו לא נבראתי כי תכף מהבטן אובל לקבר · כי אם הוא אמת שתשגיח בתחתונים הלא מעט ימי חדל מלהכאיבני ושית והרפה ממני ואבליגה ואתחזק מעט · בטרם אלך אל ארץ חשך וצלמות ולא אשוב עוד שהוא המות והעדר · אשר היא ארץ חשוכה כמו אופל · כי בו ימצא צל המות ולא סדרים טובי' כי הכל מרעה אל רעה ילך ואם תופע בו כאורה יהיה רע ליושבי' שם כמו אופל :

ויען

ר' אברהם פריצול

הפניאיים והם עצמות וגידים אשר בהם תהיה התנועה והחוש · ובהם הסוכך ותכסה עצם גופי: תשוככני · לשון כסוי כמו הסוככי בסמ"ך : חיים וחסד עשית · ועוד ידעתי כי חיים וחסד עשית עמדי להמציאני ולתת לי נשמת רוח חיים הגופיים · וחסד בנשמה טהורה אשר זה יהיה לאחד על צד חסד מאתו ית' להיות האדם בלתי ראוי על צד ההויה החומרית לנשמה טהורה כזאת · כי מה אנוש בחומר כזה מובן כי יזכרנו ה' ית' לפקוד בו נר ה' נשמת אדם · וזה אמרו ועוד ופקודתך אשר הפקדת בי שמרה רוחי · כי היא הפקידה האלהית אשר המציא האלהים לשמור את האדם מצד הכחות הפנימיות הקבועות בטבע עם כל הכלים והאיברים המוכני' לשמרו · וזה שיגברו הכחו' הפועלות על המתפעלות באמצעות הכחות הנפשיות · אשר בהם תשלם קיום שמירת האדם · וזהו היא פקודתך אשר שמרה רוחי : ואלה צפנת בלבבך · ובאמת ה' אלהים כי אלו ההשגחות והפעולות הנמשכות מאתך ידעתי שרוחם צפנת בלבבך · והם דבקים עם הרצון הקדוש הנמשך מאתך · כי בזה יקויים האדם עד כל ימי היותו מוגבל מצד הרכבתו אשר אתה היית סבה להמציאו · וידעתי כי זאת עמך ונמשך מאתך שאתה מחייה את כולם על צד ההשגחה במין בכלל · אולם הדברי' הנמשכים מאתנו מצד בחירתנו אשר יפלו תחת הבחיר' והמקר' והזמן מיד כל פרטי ופרטי ברצון היש והיש לא יתכן שתשגיח בם ותדעם להיותם תחת המקרה והזמן ולפחיתות ערכנו: אם חטאתי ושמרתני · ואף אם חטאתי לפניך שיהיה אמת שחטאתי לך · הראוי לך שתשמרני ותביט עלי בעין האיבה ותשימני כמ זמר הפורענות אשר הגיעתני · ולא תנקני מעוני לעולם : אם רשעתי אללי לי · ועוד לפי הנראה מרוב מכאובי כי אם רשעתי אללי ואוי לי שרשעתי ונענשתי בכובד הצרות האלה ואם צדקתי גם כן אללי לי · כי לא אוכל להרים ראש גם כן לכובד צרותי · וגם על היותי כעלב מריעי אשר הוכיחוני באופן כי שבעתי קלון מהם · והנני רואה בעניי תמיד : וראה עניי · כמו ורואה בעניי : ויגאה כשחל תצודני · ומי יתן ויגאה ויגדל צרתי מאתך עוד תכף להמיתני ולצוד אותי להכותני כצידה שחל את טרפו אשר פעם אחת יטרוף ואין מציל · אבל ראיתי אותך תשוב תתפלא בי לחזור מרגע לרגע להפלאות בי בפלאי מכותיך הנאמנות ולהכותי בהם · ויגאה · מן גאוה · ויגדל · תתפלא מלשון הפלא ופלא : תחדש עדיך נגדי · וכן אתה ה' אלהים בכל רגע אתה מחדש עדיך · ר"ל מכותיך נגדי ותמיד תרבה כעסך והכך עמדי וחליפות מרורות וצבא ורבוי מכאובים עמי: עדיך · מכותיך · וצבא לשון ריבוי · כמו צבא רב : ולמה מרחם הוצאתני · ואם ככה אתה עושה לי למה מרחם הוצאתני כי אז הייתי אגוע ולא יראני עין רואה כי טוב לי מות מחיים כמו שכבר אמר בראשית דיבורו : כאשר לא הייתי · והיה טוב לי עתה ההפסד והמות כי כאשר לא הייתי מקדם בריאתי בלתי נמצא כן אהיה עתה · או כי מן הבטן מרחם אמי אל הקבר יובילוני בטרם היותי לאיש · כי כבר היה חושב איוב היות טוב המות לאיש הנקשה יום מהיותו חי כמו שקדם : הלא מעט ימי · ואם אולי תואיל להיטיב לי באחריתי כי אשר אליך ה' כאשר הורוני ריעי הנלבים לפני הלא מעט הם ימי לפי טבעי על כן חדל ממני: ושית ממני · כמו והרפה ממני · למען הבליגה והתחזק מעט בטרם המות · כי מתי יבואוני יעודיהם אשר בשרוני ואני קרוב למות · ושית · כמו והרפה : והבליגה · והתחזק · מן מבליגיתי : בטרם אלך ולא אשוב · וזה שתחדל ותרפה ממני בטרם אלך לעולם הנשמות ולא אשוב לפי הטבע · והגוף ילך אל הארץ חשך וצלמות: ארץ עיפתה · וגם המנס בהיותו חי בעולם הזה היא ארץ עיפתה וחשך · כי התורה אשר בו היה אופל המחזיק להפסיד כל ההווים ולהפסידם ולהשחיתם ולהגיעם אל צל המות אשר אין בו סדרים רק ההפסד הגמור לכל הדברים המסודרים בו ותופע האורה אשר בה להיות כמו אופל וחשך · וזה תכלית המליצות בזה התמהון · כי כל אור ההויה אשר בו הכליתה הוא אל החשך וההפסד : עיפתה · אורה · כמו ותופע · הופיע מהר פארן : עקר המענה הזה לאיוב יכלול בו דברים אלו · א' שרוצה הסדור אשר במלאכות ויתפשהו איוב עוד בזה אל הסדור מהכוכבים · ולזה לא היה מתרעם אל העול מאתו ית' על זה אחר שמוכח הסדור לגרמים העליונים · רק התרעם בזה החלק מהתרעומת מדוע נבראו הקשי יום מאתו ית' להיותו שבהכל וטוב מהם הנפל · וחשב היותו כשגגה היוצאת מלפני השליט · ולזה אמר למה מרחם הוצאתני · ואמר מבטן לקבר אובל · ב' כי בהיות לאיוב חושב היותו תם וישר בלתי ראוי לעונש כזה · וריעיו היו משיגים אותו כי מאת ה' היתה זאת · אם כן יתרעם מדוע יקרוהו כאלה והוא צדיק וישר · ולזה אמר תם ורשע הוא מכלה · ג' כי אחרי שנראה איוב על זה ותו הם וישר וריעיו מכזיבים אותו היה מבקש על כל כיפוי האללי להתוכח עם האל ולדעת מדוע יבואו אליו כאלה הבלתי ראויי' אליו · ואיך ידעהו ה' לדעת מקרי הפרטי' הקורים תחת הזמן הבלתי מתיחסים אליו כאמרו העיני בשר לך · ותשוב ראייתו של איוב להיות מוכח זה אל הסדור מהכוכבים לפי דעתו · ושהשגחת ה' היא במינים ולא באישים כדעת קצת קודמים · וזה כדי להרחיק מעליו ית' לאות ונסיון אם תהיה בפרטים כאשר כבר אמר ולרגעים תבחננו · ד' מה שהביא איוב מסבוכת אורך הפורענות הצדיקים קשה מאד מפורענות הרשעים במהירות · כאמרו אם שוט ימית פתאום למסה נקיים ילעג · שטוב הוא להיות נפרע מחטאיו מהר יותר מאריכות היסורין לאין קץ : ה' מה שבאר איוב להודיע לריעיו שיוחו מאמין באל משפיע קדמון וסבת הכל · נוטה שמים לבדו ובריאת האדם ותכלית טיב שלמות חלקיו ואיבריו · כאמרו ידיך עצבוני ויעשוני וכו' · בפסוקים רבים · רק שאחר בריאתו האישית יונח למקרי הזמן לפי מה שיגיעהו מן הדברים הבלתי מסודרים אלא המקבל · וזה אומרו ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים · וזה אלי מה שהבינותי מן המענה הזה :

ויען

הרמב"ן

ולמה מרחם הוצאתני · רק אגוע שסולא יראני עין בחיים · וכאלו לא נבראתי אהיה · ומבטן המפלת אל הקבר הייתי מובל : הלא מעט ימי וחדל · פותרין אותו מלשון אדעה מה חדל אני והפכוהו מן יושבי חלד · ולדעתי הוא מלשון ויחדלו לבנות העיר · וענינו הלא מעט ימי וחדל ממני : ושית · זה על לב · והתבונן כי כן הוא · מלשון שיתי אותותי אלה בקרבו · כענין מבלי משים · או יאמר הלא מעט ימי וחדל לך מהם : ושית · ממני לבך אל דבר אחר ואתחזק מעט · ולדעת התרגום הירושלמי פתרונו ושים שאבליג מעט · כלומ' שים ריוח שאבליג מעט · אמר הלא קלילין יומי ופסקין ושוי ריוח עלי ואנוח זעיר · עשה וחדל שם · כלומר ימי נחדלים ממני ושית בהם שאבליג מעט : בטרם אלך ולא אשוב · לא יתכוין הספר הזה אל תחיית המתים רק כנוהג שבעולם יתחונן : עיפתה כמו אופל · מלשון עושה שחר עיפה · והוא ענין חשך · רק התרגום אמ' ארעא דתמורהא היך קבל · והם אמרו כתרי האור הזורחים אחרי עמוד השחר ועוסי' תימורי' · והם כאילו עפים לעיני האדם · והיה הארץ לצלמות ואין בה סדרי העתים · קור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה · ותופע כמו אופל :

ויען

השם ית' לא יענגו בשום דבר מדבריו ועוד כי הוא חכם בתכלית החכמה ויכול במה שירצהו ולזה ראוי לירא להריב עמו כי מי הקשה אליו ויעמוד בשלום וזה שהאדם ישמר מהריב עם שתקיף ממנו וחכם ממנו כ"ש עם מי שהוא בתכלי' החכמ' והתוקף' הנה מרוב כחו עוקר הרים ממקומם ולא הכירו המון האנשים מי הוא שהפכם באפו לפי שסבת העתקם ממקומם נעלמת מהם והנה השם ית' הוא הסב' בזה בהשתלשלו' הסבות ר"ל שהוא הסבה הראשונה וזה אמנם יהיה בסבת האד' האיד הקיטורי בבטן הארץ שיתהוה ממנו רוח ידחה ההר ההוא ויגביהנו עד שתבקע הארץ ויצא הרוח ואז יהפך ההר ההוא בעת כפלו ולזאת הסבה בעינה הוא מניד הארץ ממקומה ויתגודדו העמודים אשר היא נסמכת עליהם ר"ל שלמטה יצא התגודדות תחלה בסבת הרוח הנעצר שם ובסבת התגודד הארץ הסמוכה לארץ ההיא תתגודד הארץ אשר עליה · הנה אומר לשמש ולירח ולא יזרח וזה יהיה בעת דבוקו עם הירח ולא היה לירח מרחב לפי הנראה ואע"פ שהשמש חזק האור עד שמרוב אורו ימנע ראות הככבים הנה ימנע הירח אורו ממנו ולא יאיר וכזה יקרה בשאר ככבי לכת שיעדר אורם בשיסתירו אותם השפלים מהם · הוא נוטה שמים לבדו בזולת אמצעי בינו וביניהם בעת הבריאה ואולם היסודות ומה שהורכב מהם בראם באמצעות הגרמים השמימיי והוא לבדו נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או נוטים ממנו מעט לצפון ולדרום כמו ככבי לכת והככבים הקיימים אשר בשתים עשרה המזלות והיא עשה הצורות הצפוניות והדרומיות אשר בגלגל המזלות והנה בבריאתם מהפלא מה שלא יעלם וזה כי אלו הככבים עם היותם מטבע אחד בעינינו יעשו פעולות מתחלפות בזה העולם השפל · וספר איוב מאלו הצורות עש והוא בנות עיש וכסיל וכימה שהם שתי צורות מעידות על תגבורת חום וקור רצוני שכסיל מעיד על רוב הקור וכימה על רוב החום וחדרי תימן הם הצורות הדרומיו' · ובכלל אם באנו לספר נפלאותיו לא נוכל כי הוא עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות ובפרט באיברי הב"ח ואופן השתעפם בהתחלתם הנה באמת הוא יעבור עלי ואם לא אראהו ויעבור לפני תמיד ולא אבין לו כי כבודו מלא עולם והוא עם כל דבר מנבראיו כי הוא הנימוס והסדר אשר בו יתקיים דבר דבר מהנמצאות באופן מה כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' · אם יחתוף אדם וישחיתהו מי ישיבנו היש שם גבוה ויותר חזק ממנו ומי יאמר אליו מה תעשה · הנה באמת אלוה לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השנוי והתמורה ולזה יהיה מה שאמרת לי שאתחנן אל השם ית' להסיר מעלי את הרע הזה מבואר הבטול · העוזרים בגאוה ובתוקף שחו תחתיו ר"ל שלא יועיל עוזרם כנגד השם ית' · אף כי אנכי אדבר ואריב עמו איך יתכן זה · הנה אע"פ שצדקתי לא אמצא בעצמי דרך לדבר עמו ואיך אתחנן למשופטי אם חטאתי כמו שאת' מייעץ אותי · הנה אם קראתי אליו ותלאתי שהוא עונה אותי אע"פ כן לא אאמין כי יאזין קולי ואמנם אמר זה לפי שהוא מבואר לפי דעתו שהב"ה בלתי משגיח באישי האדם לחסרונם ולהיותם הווים נפסדים והנה התחזקה זאת האמונה אצלו מצד העיון על שאע"פ שירצה שהמוחש יחלוק עליה לא יסור ממנה וכאשר השלים איוב התנצלו' על מה שהיה מוכיח אותו בלדד במה שהיה מריב עם השם ית' ולא היה מתחנן לפניו להעביר רעתו שב להשיב על דבריו במה שהיה מניח שאם היה איוב זך וישר היו אלו הרעות הבאות עליו טובות באחרית · ואמר הנה מכתי אנושה מאד על לא חמס בכפי כי השם ית' יכתת אותי בסערה והרבה פצעי על לא פשע ועל לא חטאת וזה בתמידו' על שלא יתנני השב רוחי כי ישביעני תמיד מקרים קרים ואיך ראוי שיקראו כמו אלו הרעות הנפלאות טובות הלא אם השם ית' יעשה מה שיעשה מהרעות מצד הכח והתקף אשר לו בזולת שמירה שיהיה במשפט ידעתי שהוא יוכל לעשות הכל כמו שיהפוך ההרים והארצות בכחו ובגבורתו וזה בהשתלשלות הסיבות כי הוא הסיבה הראשונה בכל מה שיתחדש ובזולתו לא יעש' דבר ואם יעשה זה מצד המשפט כמו שאתה אומר מי יועידני עמו ונקרבה יחד למשפט כי ידעתי שהוא עושה לי עול אם העניין כדבריך · אבל מה אעשה והנה אם צדקתי פי ירשיעני רשע בעיני שומעי דברי · הנני תם ופי יביא לחשוב שאני עקש והנה אמר זה איוב כנגד חביריו שהיו מאשימי' אותו חוט' על דבריו הנה באמ' תם אני ואפס עד שלא אדע בעצמי נפשי ר"ל שאין נכרי' כמותי באיברי' ולזה אמאס חיי כי אינ' חיים על דרך האמ' ובהיו' העניין כן הנה לא אקוה שיהיו אלו הרעו' להבי' טובו' אחרו' כמו שאת' אומ' כי הנני מרגיש בעצמי שאני תם ואפס באלו הרעו' אחת היא הדרך אשר יזוקו בה הטובים והרעות ועל כן אשפוט שאין הבדל בין התם והרשע כמו שאמר' ובאמ' כי בלדד אמר בזה מאמ' חסר לפי שאם היה כדבריו היה ראוי שתהיינ' רעות הצדיק מזול' מין רעו' הרשע כי התחלו' הדברים ההפכיים ראוי שתהיינה הפכיות לפי שהם יביאו אל תכליות הפכיות ואם אמרתי שיש בזה הבדל כי רעות הרשעים הם באופן שיכלום פתאום והנקיי' לא יבואו להם רעות לכלותם אבל יבאו עליהם רעות וייסורין להביא עליהם טוב כמו שזכרת בדבריך הנה באמת לא יתנכל בזה השם ית' מהעול וזה שיותר רע מה שיבא לצדיקים ממה שיבא לרשעים לפי שהצדיקים שוקדים ברעותיהם זמן ארוך והרשעי' יכלו תכף · ולזה אמר אם שבט ימית הרשע פתאום הנה הרשע ההוא ילעג למסת הנקיים ולייסוריהם לפי שיותר קל לסבול מה שבא עליו מהרע לקוצר זמנו ממה שבא מהרע לנקיים ועוד ימצא בזה עול אם היו אלו הטובות והרעות מכוונו' מהשם ית' וזה שכבר ימצאו רשעים קצתם מצליחים מאד עד שכל הארץ נתנה בידם · פני שופטי הארץ יכסו רוצה לומר שיעלימו עין ממחסיה' ואם לא איפה מי הוא שיכזיבני ויחלוק אל המוחש ויאמר שאין זה אמת או שאותן הטובות הם רעות · הנה ימי עם צדקתי ותום לבבי הלכו במהירות בלא חמדה כמו שילכו במהירות האניו' המתוקנות בתכלית התקון בים וכמו שיעופף במהירות הנשר כשיבקש האוכל · אם אמרתי אשכח שברי ואעזוב כעסי ואחזק מעט הנני ירא מאד כל הכעסים אשר לי הם שכבר ידעתי שלא תנקני באחרית מאלו הרעות · הנה אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפני השם ית' כמו שאתה מיעץ אותי · הנה אע"פ שהתרחצתי במי שלג להסיר לכלוך החטאים ההם והזכות' כפי בנקיות לא יועיל לי לפי שמכאוביה' באופן שלא יועיל לי שובי אל השם ית' אם היה שרשעתי לפי שהם פונים אל המות ולזה כשאקוה ההמלט בהתחנני אל השם ית' אז יגיעני המות ויביאני אל שיתעבוני שלמותי להיותי מת · הנה השם ית' לא איש כמוני עד שאוכל לענות אותו ולבוא יחדו במשפט ולא יש ג"כ בינינו מוכיח ישית ידו על שנינו וישפוט מי יצדק · הנה אם יסיר מעלי שבטו בדרך שלא תבעתני אימתו אז אדבר' על מה שהביא עלי מן הרע על לא חמס בכפי ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי כמו שאתם חושבים שרשעתי וזה שאני יודע בעצמי שלא חטאתי · הנה מרוב מכאובי נכרתה נפשי בחיי אעזוב עלי דברי שברי ואשיחה במרירות נפשי עם השם ית' אם העניין כדבריכם שיהיו אלו הרעות מגיעו' ממנו על הכוונה הראשונה · אומר אל אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני ותכעס עמי כי אין בי חטא תוכל לתלות בו כעסך עמי · הטוב לך כי תעשוק האד' ותמאסהו להביא עליו רע על לא חמס בכפיו וכי תמאס מה שעשית אותו הזה מחוק השכל הלא כל פועל אוהב מה שיפעלהו כ"ש שלא ימאסהו ואם טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהרך בעצתם עד שישלימוה הנה זה תכלית העול אם היו אלו העניינים מגיעים מהשם ית' על הכוונה הראשונה כמו שאתה אמר ר"ל שאם ימאס הטובים ויביא ההצלחה אל הרשעי' עד שלא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות ואיך איפשר בך שתהיה משגיח בענייני האדם הפרטיי' ההם עיני בשר לך עד שתדע אלו הדברים הפרטיים ההיולאנים · אם כראות אנוש תראה אשר בו כחות נפשיים היולאנים ישיג בהם הדבר במה שהוא פרטי כמו כח הדמיון והחוש ושאר הכחות הנפשיות אשר ישיגו מכסכם · הכימי אנוש ימיך ושנותיך כשנות גבר עד שתדע העניינים הזמניים הפרטיים ותבקש לעוני ולחטאתי תדרוש ואיך אפשר שישיג הדברים הזמניים הפרטיים מי שאין לו יחס כלל עם הזמן · הנה איך יתכן שתבקש לי עון וחטאת ולולי ידיעתך כי לא ארשע אם היה משגיח בפרטי האדם ותבין אל כל מעשיהם כמו שאומרים רעי · והכאבת אותי עם זה המכאוב חזק ומית עד שאין מידך ונגעך שהבאת עלי מציל ר"ל שלא אוכל להנצל ממנו בשום פנים · הלא ידיך יגרו אותי ועשאוני בעת ההויה זה הציור הנפלא אשר באיברי גופי והקשרם קצתם בקצת והשתעפם קצתם מקצת באופן שכבר ילאו השכליים האנושיים להשיג אופן החכמה בזאת הבריאה בשלימות ועשית אותי יחד סביב בעת הבריאה רוצה לומר שהתחלת ההויה היתה מהאמצע והוא הלב ואחר כן ירדת איברי סביב יחד ואף על פי שקצתם ישלמו קודם קצת לפי שאי אפשר שיהיו החיבורים הנפרדים כמו שהתבאר בספר ב"ח ועתה תבלעני ותשחיתני · זכור נא כי כחומר וכעפר הייתי בעת שעשיתני ועתה למה תשתוקק להשיב אותי אל העפר ותבטל מציאות פעולתך הנכבדה · הלא בעת ההויה התכתני תחלה כחלב ואחר כך הקפאת אותי כגבינה · ואולם אמר זה כי הזרע אשר נתהוה ממנו והוא דם הנקבה נתך תחלה ואחר כך הקפיאו החום אשר בזרע הזכר עם הכח האלהי לתת לו צורה ותמונה כמו שהתבאר בספר ב"ח · עור ובשר הלבשת אותי האברים הפנימיים לשומרם ובעצמות וגידים תסוכה האיברים הפנימיים לשומרם ולהיות לי עמידה וקיום ולהקשר האיברים קצתם בקצת ולתת להם התחלתם הזון והחוש והתנועה עד שנתלהם בו · חיים וחסד עשית עמדי להשגיח בי בבריאתי זאת ההשגחה הנפלאה במה שהמצא' בי מאיברי והכחו' הנפשיו' ולא די שהמצאתני בזה האופן הנפלא אלא ששמת בי פקודה ששמרה רוחי וחיי ר"ל שנתת מזגי ושלמנות לצורתי על כחותיי המתפעלות עד שישמור בזה מציאותי כי שמירת מציאות כל מורכב הוא כאשר יגברו כחותיו הפועלות על המתפעלות וכבר הוכנו באדם כלים רבים וכחות נפשיים רבים תשלם בהם זאת השמיר' הזמן האפשרי כשלא היה שם מונע מצד רוע ההנהגה או זולת זה מהדברים שיהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו · הנה אלו העניינים אשר באדם במה שהוא אדם צפנת בלבבך להיותם בלתי פרטיים ולא זמניים והם אופני החכמה בבריאותו ושמירת מציאותו הזמן האפשרי ר"ל שאתה משגיח באדם באלו העניינים האנושיים · ידעתי כי זאת ההשגחה וההנהגה עמך היא ואולם במקרים אשר הם פרטיים וזמניים לא יתכן שתהיה משגיח · אתה יי' אלהים אף על פי שאודה שחטאתי האם ראוי שתשמרני במשמר ובמאסר אלו המכאובים תמיד ולא תנקני מעולם ממעשי · הנה אם רשעתי אוי לי ואם צדקתי אוי לי ג"כ כי לא אוכל לשאת ראשי להיות שבע קלון מהחרפות אשר חרפוני רעי בהם ולראותי בעניי ובשפלותי · מי יתן ויגדל מאד הרע שאתה עושה לי עד שכמגודלת השחל תצודני פעם אחת ולא תשנה לי כלומר שתמיתני הכף אך אתה תשוב לצוד אותי צידה אחר צידה ולהאת לי מכות ונגעים רבים להפליא זה אחר זה · תחדש עדיך נגדי ותרב כעסך עמי בנגע ובנגע ר"ל שהם רעים מאד ורבים עד שנגעים מכריתין אותי ורבוי גדול מהם עמי · ואם ככה אתה עושה לי טוב שלא הוצאתני מרחם ולא תראני עין והייתי כאילו לא הייתי ולא יצאתי לאויר העולם עד שמבטן לקבר אובל כי איוב היה רואה שטוב לאדם הקשה יום שלא נברא כמו שקדם ולמה תרדפני כמו אלו ההרדפות אם העניין כמו שאומרים רעי שיהיו הרעות מגיעות מאתך · הלא מעט ימי חדל ממני אם תרצה שארחה בטוב בטרם אמות הסר ממני אלו המכאובים והנגעים אשר חליתי בהם והחזק מעט בטרם אלך אל מקום שלא אשוב ר"ל אל המות ואל ההעדר והוא אשר קרא ארץ חשך וצלמות · הנה זה מציאות השפל ימצא עיפתו ואורו חשך כמו אופל וזה כי בו ימצא כל המות וההעדר ולא ימצא בו סדור והגבל' במה שימצא בו מחיים הבל האור ההוא חשך כמו אופל וזה מחוייב בו מצד פחיתותו וחסרונו : והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב לא היה מריב עם השם ית' ושייחס אליו עול במה שיביא מהרעות לאישי האדם אבל היה מרחיק זה וייחס אלו הרעות אל ההגבלה המסודרת מהכוכבים ואולם מה שהתרעם מהשם ית' הוא למה לא סדר בכמו אלו האנשים הקשה יום שלא יתהוו כי יותר היה להם זה טוב וייחס לזה התהוותם לשגגה אל השם ית או לנאו' וקצור ואולם מה שנמשך בדבריו מההתרעם אל השם ית' על הרעות הבאות עליו הוא לפי שהשם ית' סדר זה הסדור אשר מהגרמיים השמימיים אשר בו מהעדר הצדק והיושר מה שזכרו איוב ר"ל תם וישר הוא מצלה או הוא לפי דעת רעיו שירצו שהשם ית' הוא משגיח באישי האדם ושם בהם הרעות והטובות במשפט ועוד כי מי שהיה טוען איוב מענייניו שלא חטא היה נעלם לרעיו ולזה היה אפשר שיאמרו לו שאינם מאמינים בזה ולזה היה חושק שיהיה מתוכחת עם השם ית' אם היה אפשר באם היה שידע מעשה האדם היה ידוע לו מעשה איוב וצדקו ותום לבבו ואם היה עם זה מגיע לו כמו אלו הרעות המתמידות היה עול ולזה היה שופט איוב שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים ושכבר עזבם והניחם תחת ממשלת הגרמים השמימיים לשומרם כפי מה שאפשר והנה כבר ביאר איוב שמה שאמר בלדד שהרעות אשר לנקיים הם טובות ואם לא כשער הוא כוזב מצד החוש כי אין הבדל בין הרעות אשר לצדיקי' ובין הרעות אשר לרשעים אבל הם אחדות במין וזה היה בלתי אפשר אם היה העניין כמו שאמר בלדד וזה שהדברי' אשר תכליותיהם הפכים ראוי שיהו מתחלפים במין השרשים אלא אם היה זה במקרה כמו שנמצא לדבר אחד בעיני שיהיה סבה לדבר והפכו אלא שהוא סבה לאחד מן ההפכים בעצם ולאחר במקרה ובזה האופן ימצא לחום החמום והקור וימצא לקור הקרור והחמום כמו שנזכר ברביעי מהאותות ועוד שכבר נתבאר לאיוב מרעותיו שהם ממיתות ומוליכות אל המות כמו העניין ברעות אשר לרשעים עם התבאר לו מעצמו שהוא היה תם וישר ועוד שאם העניין כן היה הרע אשר יגיע לנקיים יותר קשה ואף על פי שנודה שיהיה תכליתו לטוב לפי שהרע המגיע לרשעי' ימיתם פתאום ולא ירגישו ברע כי אם זמן מועט ואולם הנקיים יתמיד להם הרע זמן ארוך והוסיף להפליא איוב על מה שהתחכם השם יתברך בבריאת האד' בתכלי' מה שאפשר מהשלמות וטוב ההשגחה איך ראוי שיסדר כמו זאת הבריאה הנכבדת באנשים הקשה יום אשר סודר להם מערכת הככבים בצאתם מרחם מקרים רעים ומפסידים אותם ומה תועיל להם זאת הבריא' הנפלא' האם ראוי בחק הפועל השלם שיעשה פועל הבטלה ר"ל שיעמיק ויפליא בטוב הבריאה והוא בעצמו יסדר תכף מה שיפסידה הלא יותר טוב לכמו אלו האנשים שלא יהיו נבראים והנה הביא איוב בזה המאמר שני מופתים חזקים יבטל בהם שיהיה השם ית' יודע העניינים הפרטיים המופת הראשון שאורו כן השם יתברך אין לו כח מן הכחות אשר ישגו בהם העניני'

זה אמר אם תכין שהוא לו משמר המשפט עורו אתה לשנעים שנה כדבריהם ז"ל שלא יחריב את העולם : כי אמרתי ותתחני כאשר אמרתי אולי בעת השינה אמצא מרגוע כמנהג החולים ומשכבי ישא עמי צערי אז הייתי בכל רע כי הייתי נגע מרוב החלומו' הרעים · וכתב הרמ"בן ז"ל כי כן אליי המרה השחור' או השטן יחלימהו לבעת אותו · ונראה לי שזהו מאירוך אליהוא לקושית איוב כי הש"י הוא מעורר האדם לשוב בהרעדות ובהפחדו מרא' אליו בחלום מהדברים העתידים לבא עליו וזהו כי פחד פחדתי ויאתני וגם בעת מכאוביו מרעידהו על משכבו שמראה אליו מה שעתיד להתחדש עליו מתוקף החולי אולי ישיב אל לבו כי בחטאתו באה עליו הרע' הזאת וכבר הקדמנו זה בע"ה : ותבחר נפשי בחרה שתחנק כי המיתה היה כשהרוח הוא נחנק באיברים ובחרה מות יותר מזור בעצמותי או יהיה הפי' מעצמותי יותר מכאב עצמותי : מאסתי מאסתי נפשי הנזכרת או חיי אחר בסוף סוף אין לי לחיות לעולם על כן חדל ממני מאלו התכיפות המופלאות ויתן ריוח ביניהם כדי שלא אהא מיתתי ביסורין קשים משונים : מה · זאת היא כפירתו שחשב איוב כי עם היות הש"י יודע צדקתו וכי איננו ראוי לאותן ייסורין זהו מתנהג עמו כאשר ינהג איש עם רעהו בשגגה ובנקמה על קלת עבירה קלות והומר שאין ראוי לש"י זה כי מה האדם שיגדלנו הש"י וישית אליו לבו ליסרו באלו היסורין כאז שיפרש · וכבר הוכיחו אליהוא על זה ואמר לו אם ישית אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף כמו שאפרש שם : ותפקדנו לבקרים כמו חדשים לבקרים כלומר תמיד אתה מיסר אותו ובכל רגע יסור אחר יסור : כמה תשעה ממנו · כמו תרפני וכמה הוא רמז אל הזמן · יאמר כמה מהזמן יהיה שלא תשעה ממני ואפשר שהוא כמו למה : לא הרפני עד בלעי רקי · דרך משל כמי שיש לו טרדה שאפילו הרוק שבפיו איננו יכול לבלוע מתוך טרדתו : חטאתי המפרשים ז"ל דחקו עצמ' בזה הפסוק שכרי הם מפרשים כי איוב לא הרשיע עצמו בכלל וגם סלק ההשגחה מאישי מין האדם · ויפרשו זה שהוא היה אומר זה לפי דברי אליפז · והדברים פשוטין לפי מה שהקדמנו כי איוב היה מודה בחטא אלא שהיה אומר שחטאו לא היה בזה השיעור שבאו עליו אלו הייסורין והיה מתרעם על הש"י שהמיכרו יותר משיעור חטאו · ומה שאמר חטאתי לא היה דרך וידוי שא"כ למה הפסו אליהוא על צדקו נפשו · אבל אמר זה דרך הנחה והיה אומר באמת חטאתי

רלבג

הפרטיים כי אין לו כח היולאני כמו שהתבאר במופת בטבעיות ובאלהיות וכל מי שאין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם העניינים הפרטיים לא ישיגם ויתחייב מזה שהשם יתברך אינו יודע אלו העניינים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה והמופת השני שסדורו כן השם יתברך אינו זמני ומתנועע להיותו בלתי היולאני וכל מי שישיג הדברים הפרטיים זמניים מצד שהם פרטיים וזמניים הוא זמני ומתנועע לפי שיתחייב היותו היולאני אחר שהוא יקבל הדברים אשר ישיגם קיבול היולאני ויולד מזה בתמונה השנית שהשם ית' לא ישיג הדברים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו הכימי אנוש ימיך וגומר ואולם איוב יודה שהשם ית' משגיח במיני' להיות' בלתי זמניים ולזה ימצא באלו הנמצאות השפלו' הסדר והיושר במה שלהם מצד הטבע המיוחד וימצא בהם הערבוב והעדר הסדר במה שהם בו פרטיים ולזה אמר במציאו' הפרטי באלו העניינים השפלים אשר בעולם ההויה וההפסד שאורו הוא כמו אופל לפי שלא ימצא בחיים הנמצאים בו סדור ויושר : ביאור מלות המענה ויען צופר הנעמתי ויאמר · בדיך כזביך: לקחי · נמוסי והנהגתי אשר אני מתנהג בה : ובר · נקי : לתושיה · לפי הנימוס והסדור אשר יסודרו ממנה העונשים במרי מרי : כי ישה לך אלוה מעונך · ר"ל שהשם יתברך העלים ממך ושכח מתוך דברים רבים עוית בהם ואין אתה משער שיהיה לך עון בהם ואול' אמר זה לפי שהיה רואה שהאדם חוטא כשלא יעשה טוב תמיד להשתדל להשכיל ולדעת הש"י כפי היכולת ולזה תחשב להיותך צדיק והנך חוטא וזה האופן מהעיון כאילו העלימו הש"י מן האדם ר"ל שלא בראו באופן שיוכל להשיג זה וזה כי האדם לקצורו מהשיג עצמו באופן שלם ולא ידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב אשר הוא חוטא לפי דעת צופר אם יקצר מזה ואולם השם יתברך אשר בראו ידע טבעו וידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב ויענישהו אם יקצר מזה או יהיה הרצון במלת ישה ילוה ויהיה פי' מעונך מעונשך על דרך גדול עוני מנשוא והטעם כי השם יתברך ילוה בעבורך ויניח עד עת קץ מענשך והוא רוצה להפרע ממך יחד פן ימיחך :

מדה

יא

וְאָתִיב צוֹפַר דְּמִן נַעֲמָה וַאֲמַר: אֵיפְשַׁר
דְּמַסְגֵּי מִילַיָּא לָא יִתּוֹתַב וְאִין בַּר נַשׁ
מָרֵי סִיפְוָון יִזְכֵּי: כַּדְבוּבַיִךְ גּוּבְרַיָּא
מִשְׁתַּתְקִין וּדְהִיתְכָא וְלֵית דְּמַכְסִיף:
וְתֵימַר דְּכֵי אוּלְפָּנִי וּבְרִיר הֲוֵיתִי
בְּעֵינָךְ: וּבְרַם מָן יִתֵּן אֱלָהָא מְמַלֵּיל
וְיִפְתַּח סִיפְוָותוֹי עִמָּךְ: וִיחַוֵּי לָךְ
כִּיסוּיָין דְּחוּכְמְתָא אֲרוּם כּוּפְלָא
לְחוּכְמְתָא וְדַע אֲרוּם אַנְשֵׁי לָךְ
אֱלָהָא מֵעֲוָיָיךְ:
איפשר

ג' וַיַּעַן צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיֹּאמַר: הֲרֹב א
ג' ב' דְּבָרִים לֹא יֵעָנֶה וְאִם־אִישׁ שְׂפָתַיִם
ג' מל' יִצְדָּק: בַּדֶּיךָ מְתִים יַחֲרִישׁוּ וַתִּלְעַג
כ' חס' מל"ג ב' וְאֵין מַכְלִם: וַתֹּאמֶר זַךְ לִקְחִי וּבַר
הָיִיתִי בְעֵינֶיךָ: וְאוּלָם מִי־יִתֵּן אֱלוֹהַּ ה
ד' רפין דַּבֵּר וְיִפְתַּח שְׂפָתָיו עִמָּךְ: וְיַגֶּד־לְךָ
ג' תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָה כִּי־כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה
ג' וְדַע כִּי־יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֺנֶךָ:
החקר

רשי

מענה צופר לא יענה מאחרים מפני רוב דבריו : בדיך שאתה בודה מלבך · מתים יחרישו · בני אדם : ותאמר · להקב"ה זך לקחי ובר הייתי בעיניך : תעלומות חכמה · ותדע כי כפלים לתושיה · יש לתורה שלא קיימת : כי ישה · כמו כי תשה ברעך הרבה יש לו עוד חוב עליך בדברי עוניך :

ההקר

ויפתח
ג' בתלה ליש'
ול' פתח וסי'
מאן דפתח
פתח

הרוב ג' כ' חסר וא' מ"ל וסימ' הרוב עם ישראל · עם שדי יסור · הרב דברים לא יענה · קדמא מ"ל : מכלם ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' במשפט צירנים שקט · ותלעג ואין מכלים · קדמא מ"ל : לקחי ג' וסי' בסדר האזינו ובמלכים א' סימ' י"ז : ויפתח ג' בתלת ליש' ב' קמץ וא' פתח וסימ' ויפתח ואשנה היהושע' ויפתח הגלעדי היה גבור חיל · ויפתח שפתיו עמך · חד שום קרתא וחד שום גברא חד לישן פתיחה בתרא פתח וסימ' מאן דפתח פתח :

אבן עזרא

ויען צופר · הרב דברים לא יענה · בדיך · כמו כזביך מן אשר בדה מלבו : כפלים · שלא ידעו בני אדם : ישה · ישכח ויש אומרי' שהוא מן כי תשה ברעך על ענין רחוק :

עמקה

מעספורנו

צופר א בדיך כזביך: מתים יחרישו · שלא יגערו בך המון העם על היותך מיחס חמס לאל כי תתכלל באמרים שלא תיחס זה לאל הטוב אבל לא הרע : ותלעג · וזה אמרת דרך לעג שכבר ידעת שאין שום אלוק שיוכל להיטיב או להרע זולתי האל הטוב : ואין מכלים · ואין שום אחד ממנו מכלים וגוער בך על זאת : ותאמ' זך לקחי ובר הייתי בעיניך · ועם זה העזות פניך לומר לאל ית' אני בעיניך בר לבב כי אמנ' המושג אצלי בעיניך הוא זך מכל טעות באמרך על דעתך כי לא ארשע : ויגד לך תעלומות חכמה · אם היה האל מגיד לך החכמה שהיה ראוי לך שתשיג בעיון כפי הכנתך היית מכיר : כי ישה לך אלוק · שהוא מלוה לך ואינו נפרע ממך כל חובו עתה כי הוא ארך אפים ומתהין שתיטיב עיונך כפי הכנתך להיטיבך באחריתך · אמנם חכמת משפטו בזה היא הללו בלבד ולא נדע אותו כמו שלא נדע חכמת משפטיו בזולת זה כי אמנם : החקר אלוק תמצא · התכלית בחקירתך מין מציאותו : אם עד תכלי' התדע תכלית המכוון מאתו בהמציאו זה הנמצאות : גבהי

תורת חסד יראת שדי

ויען צופר וגו' הרוב דברים לא יענה וגו' יר' האם למי שנראה בו שידבר רוב דברים לא יענה לו למה שאם היה בעל שכל לא היה מרבה דברים וכמו מ"ש שע"ה והסכל ירבה דברים וכו' ואמר ג"כ אל תען כסיל וכו' ואם איש שפתים יצדק והוא כפל ענין במלות שונות כי מי שנקר' איש שפתים הוא מי שידבר תמיד ומצד מה שידבר תמיד יצדק כלומר יראה במי שיצדק ממה שלא יענו לו עד כי בדיך מתים יחר שו והם הדברים המאמרים בהתבודדות וכמו שביאר הה"ר שמריה האיקרטי ז"ל ואם אתה מהאנשים שתלעג ואין מכלים לך על מה שתלעג הנה עם שאתה אומר זך לקחי כלומר טבעי הוא כ"כ טוב כי אינני לוקח לעצמו כי אם הדבר הזך ולא הדבר הבלתי זך :

ובר וגו' יר' וכמו כן אתה איוב אליו ית' בר הייתי בעיניך אשר על כן אתה ירא שמא תנא יונקיותך זה ותדבר תפלה לאל"ים וכו' ואולם מי יתן אלוה דבר אחרי שהאנשים יחרישו בדיך וכו' ויפתח שפתיו עמך הוא ית' ולא שום אחד מהאנשים : ויגד לך תעלומות חכמה אחרי שאינה כך : ויאמר לך כי כפלים ממה שדברת לענין אומרך אולי חטאו בני וכו' הוא מה שדברת לתושיה והוא ליסר רבים באופן שאין לך להצטער על מה שספקך אתך כי אין צ"ל שתכבד כף המאזנים אשר יהיו בה עלותיך לטובה אלא שהן כפלים ממש ממה שאמרת אולי חטאו בני וברכו וכו' ודע כי ישה לך אלוה מעונך יר' ודע כי בסבת איזה עון אשר יש לך ישכח האל הטובות שעשית כאשר ישכח רבים ושמא תאמר וכו' אינני יודע אם יש בי עון או אם לכמה אנשים ישרתי והוכחתי וחזרו למוטב וכו' הנה לזה אומר לך כי החקר אלוה תמצא וכו' כי הוא ית' יודע כל עניני בני האדם וכו' כי הנה גבהי שמים מה תפעל באשר יפעל האל ית' ועמוקה משאול מה תדע כאשר ידע האל ית' והנה ענין החכמה בעניינים אלה ארוכה מארץ וכו' : **אם** יחלוף וגו' יר' אם יראה בעיניך שהאל ית' יחלוף ויעבור על פשע מי יודע אם הוא מסגיר ומסגיר אחד אל אחד ויקהיל מהם עדיות עדיות ומי ישיבנו על מעשה זה שהוא ית' עושה כי הוא ית' ידע מתי שוא והם האנשים שאין מהם תועלת בעולם כי לא עשו שום טובה ולהם ולפוא בלאו הנה והם הבטלנים יושבי קרנות וירא און והם הפועלי און ולא יתבונן בהם ור"ל ואינו צריך להתבונן בהם כי הכל הוא גלוי לפניו וכן פי' הרא"בע ז"ל וא"כ אולי יש לך איזה עון או עונות ובסבת' אינך יודע מה שפעלת ועשית מן הטוב באלוליך ובתוכחותיך וכו' · או יהיה אומר כי הוא ידע סוד ג"כ לאומר וירא און ולא יתבונן ויר' לומר כי הוא ית' יודע ג"כ למי שיראה בעיניו את הפועלי און ולא יתבונן בהם להוכיחם כי דבר זה הוא רע לפניו ית' להיות אמת כי איש נבוב והוא הבטלן ילבב מצד התוכחות שיוכיחוהו ועיר פרא והוא מי שאין יראתה על פניו אדם יולד מצד מה שייסרוהו ויוכיחוהו אשר על כן יחרה אף ה' במי שהוא ראוי להוכיח ואיננו מוכיח רק שרואה און ולא יתבונן באופן כי מענין זה נמצינו למדין תועלת שהוכחה כמה היא כאשר עשיתה כאשר אמר לך אליפז באומרו הנה יסרת רבים ועל זה אמרתי גם אני כי כפלים מתאחריך היו לתושיה וכו' : והרד"ק ז"ל כתב כי הוא וגו' יר' הוא יודע כל הנסתרות ויודע אנשי שוא ושקר ובעלי מרמה העושים בזדון ומכיר איש און שלא יתבונן והוא העושה בשגגה וכמו שכתוב שגיאות מי יבין וכו' ויש אומרים ואין ה' צריך להתבונן מאחר כי הוא יודע הכל אבל האדם ילבב מאחרים כי בתחלה הוא כעיר פרא · או ידע ענין מן וידוע חולי · ומלת וירא ענין בזיון כמו מראה ובגאלה וכן אל תראוני שאני שחרחורת ואיש נבוב חלול וכו' או נבוב מן ניב שפתים ופירו' לאדם כיתן הדבור ושיקנה לב אע"פ שנולד כעיר פרא וכו' ואם אתה עשית כן להכין לך ולשוב לאל ותפרש אליו כפך בתפלה ותחזור בתשובה ותהיה בלי מום וכו' · או יר' לומר ומים החולאים לא יהיה בך ואם היית כמוצק לא תירא והוא מן ניקה · כי אתה האון והעמל שעשית שכחת והוא לשון הווה וכמים שעברו תזכרם כי אם היית זכור עליהם ישב לאל או יקום חלדך מצהרים כלו' יאיר לך חלדך יותר מאור צהרים מזהיר ע"כ :

וכפי

אבן יחיא

ויען צופר הנעמתי וגו' התחשוב איוב כי לרוב דבריך לא יענה אליך מהאולת כי יהיה כאלו איש שפתים שיש לו לשון מדברת גדולות יצדק אף כי החמס אתו · ותחשוב כי כזביך יחרישו האנשים וכשתלעג מה' בדבריך תופש כנגדו שלא ימצא מכלים · באמרך זך לקחי ותורתי הנהגתי ובר הייתי בעיניך ה' אם היית משגיח בפרטים · ואולם מי יתן שהאלוה היה מדבר עמך עתה ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה כי בזה היית משיג כפלים לתושיה · מה שהשכל האינושי ישפיעהו · ומה שהיה משפיעו האלוה יתברך · ואז היית יודע כי האלוה הוא נושא וסולח אותך מעונך כי להיותו בב"ת היה ראוי שיהיה עונש החוטא בב"ת לולי רחמי ה' אשר יגביל העונש ויתן לו תכלית לפי גודל החטא וקטנותו :

החקר

אוהב משפט

אבל לא זה השיעור שנתיסרתי ואני מבקש ממך שתודיעני מה אפעל לך נוצר האדם ופוקדו הפרכה באלפי אלים וזה יורה שעל חמס יסרתני ביסורין קשים מה יכולתי עשות ולא עשיתי : למה שמתני למפגע לך שנאתני ולא הכתני שמתני למפגע לך כמי שפוגע בעת חמתו באויבו ומעורר עליו כל חמתו כן כתב רש"י ז"ל ונכון הוא : ואהיה עלי למשא · כתב החכם אב"ע ז"ל תקון סופרים הוא שהיה לו לומר עליך רק על פי שזר פירושו בלא תקון נכון · עד כאן לשונו : ומה י"מ ומה כמו למה · וי"מ ומה הוא זה שלא תשא פשעי וי"מ ומה הוא החטא והפשע הזה אשר חטאתי שלא תשא אותו וזה יותר נכון : ותעביר כמו ולא תעביר ולא שוכר עומד במקום שנים · וא"ת שיש תקוה בתנחומי אליפז עתה לעפר אשכב המות הוא קרוב מהרה : ושחרתני · דרך משל כמי שהולך לבקר החולה בשחר ומצא אותו שמת ואיננו : עד אן · אן כמו אנה והוא כמו מתי כמו עד אנה ינאצוני עד אנה אשית עצות בנפשי : הוכיח בדד לאיוב על צדקו' נפשו כמו שנר' מהמענה הקוד' לזה כמו שפירשתי' ואמר לו עד מתי יהיה זה לך למוקש לדבר העתק וזה אל תחשוב כי מעט הוא אבל דבר גדול מגיע לכפיר' כרוח חזק המחריד כל דבר כמו שפירש אחר זה : כביר · גדול בלשון ערבי : האל ה"א האל לתמה כי הוא. בפתח וכן עליו במסורת ל' בפתח · ואינה כה"א אתה האל שהיא לידיעה כי היא בקמץ · יאמר מתוך דבריך ניכר שאתה גוזר שהש"י הביא עליך יסורין בלא משפט אחר שגזרת שאתה ויקבנה אתה ראוי לגערה וכי יש לתמה כזאת על האל שהוא יעות משפט להרע לצדיק ויעות צדק שלא לגמולו טוב וזהו קושיא על המפרשים ז"ל שאומרים שאיוב היה רואה שהש"י למיאוסו במין האדם שלא השגחתו מהם ואם

כדבריהם

ר' אברהם פריצול

ויען צופר הנעמתי ויאמר : הרוב דברים · אמר צופר לאיוב היעלה על לבבך כי בעד ריבוי דבריך לא יענה לך מענה לשון הראוי להשיב להם · או אם בעבור היותך רב שפתים מאריך בספורים שבעבור זה יצדק האיש ההוא המדבר בספורים רבים · יענה עתיד מן נפעל : בדיך מתים יחרישו · הנה הרגשתי כי בדיך ומחשבו' כזביך אשר בדית מלבך יחרישו האנשים השומעים · ותלעג בה' ובהשגחתו להטיח דברים כלפי מעלה ואין מכלים אותך מכלמו כראוי לעשות לך ולמדבר סרה על השם ולהקהות שיניו · בדיך כזביך · ר"ל המחשבות הכוזבות שאדם בודה מלבו · או מלשון רז"ל משה בדאי הוא · מתים · אנשים: ותאמר זך לקחי · ותאמר לה' כי זך לקחך · ותורת הנהגתך במעשיות · ובר לבב בדעות הייתי בעיניך ה' · זך לקחי מן לקח טוב · ור"ל לקחי תורה הנהגתי במעשיות: ואולם מי יתן · ואחר שהתאוית תאות נפש לדבר עם האל שאמרת אבררה דברי עמו ואדברה עמו ולא איראנו · מי יתן אלוה וידבר ויפתח שפתיו עמך להתוכח יחד · כי אז תדע תסרונך ויגד לך תעלומות חכמה אשר תשיג במראיו : ויגד לך · והם זכית לאלה לדבר אתו היה מגיד לך תעלומות חכמה · ומה שנעלם ממך מדוע באו אליך צרות רבות כאילו · כי נחכמת אלהים הנה · כי אולי כפלים לתושיה · ר"ל שאם היית מדבר עם ה' והיית משיג ממעלתו שעור מה והראוי לעבודתו היית יודע היותך ראוי לכפלים בעונש בעבור התושיה והנימוס והדת הראוי לעבוד את ה' ולהדבק בו למעלתו ורומו · אשר לא עבדת אותו כראוי · ודע באמת כי עדין ה' יתברך משכח ומניח לך מעוניך שעדיין אינכו פורע אותך כראוי לחטאיך : ישה · כמו ינשה · מן נשני אלהים · או מלשון הלואה · ובדבר הזה הודה צופר לאיוב כי אין האדם יודע שיעור החיוב אשר עליו לעשות להדבק בה' · וכאשר יקצר בעבודת ה' לא ידע גם השיעור אשר יבואהו מן הפורענו' על דרך אמרם ז"ל אין אתה יודע מתן שכרן של מצות וכו' · או ויגד לך העלומות חכמה שיודיע לך שאתה רשע וחסר בחכמה אשר קראה ידיך בהשגח' · וכי יש בידך כח וגבורה להוסיף בשלמות כפלים לתושיה הראויה · וכי השם יתברך מלוה ומניח לך מעוניך אשר אתה ראוי לקבל מן הפורענות ביותר · ומלת ישה מלשון הלואה לפי הפירוש הזה · מן אשר ישה ברעהו :

החקר

הרמ"בן

ויען צופר הנעמתי · הרוב דברים לא יענה · כונת האיש הזה לסייע לדברי חביריו · כי איוב חטא · ועל כן באה עליו כל הרעה הזאת · אך חדש ואמר כי מעשה האלהים מהם נגלים ומהם נעלמים · וכי האל עובר על פשע הרשעים וירא און שלהם ולא יתבונן לו מתחלה · אולי ישובו אליו מפני חמלתו על מעשיו · וכשמטיב לרשעים וחומל עליהם כל שכן שלא יעשה רע לטובים · ולא באו יסורי איוב אלא שיכוין לבו וישוב ויפרוש כפיו לאל בתפלה · ויהיה סופו שלוה · כי שלות הרשעים סופה מפח נפשם · אם לא ישובו · והנה עשה הקושיא הגדולה של איוב שהיא רשע וטוב לו ראיה בחמלת ה' על ברואיו · וכי אינכו מואס יגיע כפיו · וכל שכן שלא ירע לטובים · והקושיא בצדיק ורע לו איננה מתפרסמת · ונראה כי כל הנספה נאמר לו חייב היה בכך · ואין הקושיא הזאת אלא לאיש אם נפשו כשידע שהוא צדיק ואין בו עון ראוי לרעה הבאה עליו · ואולי ישא פנים לעצמו וישיא נפשו בצדקו · ועל כן תראה מן המענה והלאה החברים כי יפליגו באבדן הרשעים והכרת זרעם · כי היא הקושיא המתפרסמת עליהם · ועל הנביאים כולם כירמיהו · כי כלם ברשע וטוב לו יתמהו · מדוע דרך רשעים צלחה · וחבקוק יצרף לזה צדיק ורע לו · כמו שכתוב כי רשע מכתיר את הצדיק · על כן יצא משפט מעוקל · ואמר בבלע רשע צדיק ממנו · כי נראה הוא לעינים שזה רשע ממנו · והנה ראינו שאיוב הפליג עם חביריו בחזרת הקושיא על עצמו · כי ירבה להצדיק נפשו · וכן נהג עם שלשת חביריו שהיו מפליגים באבדן הרשעים · והוא ירבה להצדיק נפשו · ובראותו כי אין אחד מהם מקבל דעתו וגם לא יאמינו לו · שב לטעון עוד · כי יש רשעים מתים בשלוה · ומה חפצם בביתם וזרעם אחריהם · כאשר יתחיל זה לאמר במענ' שמעו שמוע מלתי אחר דברו עם שלשת חביריו במענה לצדקת עצמו ודעת מכאוביו · ואלה חזוקים לטענות הנזכרות · והנה עם המענה הזה כבר גלו החברים דעתם בענין · ואחר המענים טענות וחזוקים לדעת הזה על הסדר · והענין שפירשתי : הרוב דברים · כאומר האם רוב דברים לא יענה עליהם : בדיך מתים יחרישו · הדברים אשר אתה בודה יחרישו האנשים · כי מי יודע שאתה צדיק ותאמר דברים שראוי לענות עליהם · ואין אדם יכול להכלים אותך · כי תלונתך עם האל שאתה אומ' לו זך לקחי ובר הייתי מעולי בעיניך · כי אתה יודע כאשר אמר על דעתך כי לא ארשע · ואחרי שאין כח באדם להכלימך על זה · מי יתן שהאל ידבר עמך : ויגד לך תעלומות חכמה · יגיד לך כי יש במעשיו חכמה נעלמת : כי כפלים לתושיה · כי כל היש הנביה בעולם כפול ובו חכמה נגלית וחכמה נעלמת · כלו' כי השגחת האל בנבראים טובה בנראה ובנעלם · כי נראה הנהגתו טובה בעולם · ונדע כי היא יותר טובה מאשר דעתנו משגת · ואהב אינך יודע ומכיר בעצמך · אם אתה צדיק לפני האלהים · אך תדע באמת כי ישה וילוה לך האלהים מעוניך · ולא השיג לך גמול על כולם · כל שכן שלא יוסיף ויטפול על עוניך :

החקר

רשי

החקר אלוה תמצא · שאת סבור שקיימת הכל · דבר שהוא כגובהי שמים מה תפעלנה את׳ · ועמוקה היא החכמה משאול : מדה · מדד שלה · וכאן הזכיר מידו״ד בלשון זכר · אם יחלוף ויסגיר ביסוריו את מי שירצה ויקהיל כל פמליאות שלו לויכח על שהסגיר · ומי בהן ישיבנו בדברים · למצוא עול בפעלו · ואם מפני שהנידון שליו ושקט ימים רבים · כן דרכו · כי הוא ידע מתי שוא · וירא און ולא יתבונן · שהם עושים ימים ושנים ודומה כמי שלא יתבוננו כי מאריך אפו : ואיש נבוב · וחלול בלא לב אשר לא הבין דרכו יקנה לו לב לשוב לבוראו ולפשפש במעשיו · או אדם אשר היה כעיר פרא למוד מדבר קל בלא דעת · אדם יולד ילמוד עצמו להיות אדם חדש כסדר בני אדם ויכוין דרכו : אם

נבוב ב׳ ארבע אצבעות

רלבג

מדה · מדתה ר״ל מדה מה שבין הגובה והעומק או יהיה שב אל חכמת השם יתברך שזכר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה : יחלוף · יכרית : ויסגור · ויסים במסגר ובבית כלא : ויקהיל שיאסוף אנשים במקום אחד או במדינה אחת מזולת שישימם במאסר : וירא און ולא יתבונן · ר״ל וירא איש און ואשר לא יתבונן בדרכי השם ית׳ להשכיל ולדעת הוא הוא כי הוא ג״כ און או ירצה בזה כי הש״י ידע אנשי שוא ומרמה ואשר ראה און ר״ל אשר טעה בעיוניות וידע גם כן האיש אשר לא יתבונן להשכיל בדרכיו והנה זכר בזה האופן ב׳ מיני הסכלות אשר הוא קנין והוא אשר טעה בעיוניו והסכלות אשר הוא העדר והוא אשר לא ישתדל להתבונן בכתנאו׳ ויהיה וירא און מענין ההשגה השכלית כטעם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת : נבוב · חליל : ילבב ישכיל : ועיר פרא · ועיר ופרא ר״ל שהוא נמשל כבהמות בעת הולדו : תשא

הַחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא אִם עַד־תַּכְלִית ג׳ ה׳
שַׁדַּי תִּמְצָא׃ גָּבְהֵי שָׁמַיִם מַה־תִּפְעָל ג
עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה־תֵּדָע׃ אֲרֻכָּה ג׳ וחס׳ ודגש׳
מֵאֶרֶץ מִדָּהּ וּרְחָבָה מִנִּי־יָם׃ אִם־ למפי׳ ג
יַחֲלֹף וְיַסְגִּיר וְיַקְהִיל וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ׃ ד׳ י׳ ג׳
כִּי־הוּא יָדַע מְתֵי־שָׁוְא וַיַּרְא־אָוֶן וְלֹא
יִתְבּוֹנָן׃ וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא ל׳ ל׳ וחד עיר ׳ ו׳
אָדָם יִוָּלֵד׃ אִם־אַתָּה הֲכִינוֹתָ לִבֶּךָ
וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּךָ׃ אִם־אָוֶן בְּיָדְךָ
הַרְחִיקֵהוּ וְאַל־תַּשְׁכֵּן בְּאֹהָלֶיךָ עַוְלָה׃ ג
כי

אֵיפְשַׁר דְּפִישְׁפּוּשׁ אֱלָהָא תִּשְׁכַּח אִין
עַר סָיְיפֵי שַׁדַּי תִּשְׁכַּח׃ בְּגַבְהֵי שְׁמַיָּא
מָה אַתְּ עָבֵיד בְּאוֹרַיְתָא דַעֲמִיקָא מִן
שְׁיוֹל מָה אַתְּ יָדַע׃ דִּנְגִידָא יַתִּיר מִן
אַרְעָא מִשְׁחֲתַהּ וּפְתָיַהּ יַתִּיר מִן יַמָּא׃
אִין יִתְחַלּוּף וְיֵיחוֹד שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי וְיִכְנוֹשׁ
מַשִּׁירְיָין מָן יְתִיבִינֵיהּ׃ אֲרוּם הוּא
חַכִּים נִכְרֵי שִׁקְרָא וְאֵיפְשַׁר דַּחֲמֵי
שְׁקַר וְלָא אִתְבַּיָּין׃ וּגְבַר חָרִיף יִתְחַכַּם
לִבֵּיהּ וְעִילָא מְרוֹדָא הֵיךְ בַּר נָשׁ
אִתְיְלִיד׃ ת״א וּבַר נָשׁ מְפַלְפֵּל
יְדַיִיךְ וְעוּלֵם מְסָרְבָן דְּאִתְכַּן גַּבְרָא רַבָּא מִתְעֲבִיד׃ אִין אַתְּ כַּוֵּינְתָּא לִבָּךְ וְתִפְרוֹס
לְוָתֵיהּ בִּצְלוֹ יְדַיִיךְ׃ אִין שְׁקַר בִּידָךְ רַחִיקְתֵּיהּ וְלָא תַשְׁרֵי בְּמַשְׁכְּנָךְ עַוְלָא׃ ארום

אבן עזרא

עמקה · על עצת המקום או ישוב לתושיה · אם יחלוף · כמו כל בני חלוף : ויקהל · הוא הפך : וירא און ולא יתבונן · יראה האון ואינו צריך להתבונן : נבוב · כמו נבוב לוחות : ילבב · יקנה לב שהיא החכמה כמו קונ׳ לב : ועיר פרא · כמו עיר · ופרא הוא האדם כאשר יולד וכמוהו ככבש אלוף : אמר

מסרה

תכלית ה׳ וסימ׳ תכלית שנאה שנאתים · ולכל שנאה הוא חוקר · עד תכלית אור עם חשך · אם עד תכלית שדי תמצא · ועד תכלית ב׳ אלישיב : ארוכה ג׳ וחס׳ ודגש׳ וסימ׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול · לאמר ארכה היא מארץ מדה : יחלוף ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ׳ ובריש סופרא סימן ד׳ : פרא ו׳ וסימ׳ והוא יהיה פרא אדם · פרה למוד מדבר ל׳ כתי׳ כן · פרא בודד לו · הינהק פרא עלי דשא · ועיר פרא אדם יולד · מי שלח פרא חפשי :

אבן יחייא

החקר וגו׳ התשער כי תמצא ותשיג כל מה שיחקור האלוה מצד יכלתו וכחו הגדול · וכי תמצא ותשיג התכלית משדי אשר כל העולם שלו והוא בראו ובידו לתת לכל מי די סיפוקו · ואתה בן אדם בגבהי שמים מה תפעל ומה תוכל לפעול בהם · ובפחת שעמוקה משאול מה תדע · אשר היא זולת עומקה הנה ארוכה מארץ היא מדתה · ורחבה מני ים שמקיף את כל העולם · אשר יחלוף ויעבור ויסגיר את העולם ויקהיל כל מיני העול׳ בו ומי ישיבנו אחור שלא יסבב שעולם ולכן בהיו׳ האדם סכל בדרכי קונו ובלתי מבין אין ראוי שיאשי׳ לבוראו · על אשר יראה בעיני סכלותו בתחלת הדעת היותו עול · כי בחכמה לא עביד דינא בלא דינא והוא ידע ויכיר האנשי שוא שיראו אותם ישרים ולבם לא נכון עמו · וירא ויכיר אנשי האון ופועלי רע · וכן יכיר מי שלעצלותו לא יתבונן ויענישהו על התרשלותו מלהבין ולדעת דרכי ה׳ ללכת בם · כי האיש אשר הוא נבוב וחלול וריק מכל חכמה ודעת · הוא חייב ללמוד כדי שילבב וישכיל כי האדם לא יולד חכם רק סכל כעיר פרא ולכן יענש אם יתרשל מללמוד חכמה ודעת · כי או יחטא לסכלותו על הרוב ויחשוב היות הרע טוב והפכו · אם אתה וגומר ולכן איוב דע נאמנה שאם אתה הכינות לבך לעבודת ה׳ שהיא התשובה במחשבה · להתחרט מהעונות הקודמות ולהכין הלב אל עבודתו יתברך בשלימות ופרשת אליו כפך שהיא התשובה בדבור להתודות לפניו ית׳ ולהתפלל וכפיך פרושו השמים שירחם עליך וימחול החטאים · אם און וגו׳ והיא התשובה במעשה לעזוב המעשים רעים ולעשו׳ תמורת׳ הטובים · והוא אומרו אם און בידך הרחיקהו ותשיב את הגזלה אשר גזלת או העושק אשר עשקת׳ ואל תשכן באהלך עולה כי תעשה שישובו גם כן בתשובה כל השוכנים באהלך כמוך ואם לא ישובו או תגרשם מהסתפח בך ובנחלתך ·

תורת חסד יראת שדי

וכפי מה שפי׳ באומ׳ ואיש נבוב שהוא מלשון ניב ימלבי לפרש בו ענין כלה נכון לדרכי בביאור המענה ויר׳ ואיש אשר בו ניב שפתים ילבב ומהיותו עיר פרא אדם יולד הוא בעצמו עם דבורו : או שיר׳ לומר ועם דבורו של מי שהוא בעל ניב שפתים להוכיח ימשך כי מי שהוא עיר פרא אדם יולד וא״כ למה נקרעמת על מה שנתן לך הניב שפתים כאמור למעלה : והה״ר מנחם המאירי ז״ל כתב אם יחלוף וגו׳ יר׳ אם ימות לגמרי כל בני חלוף כאשר עשה לבניך ויסגיר כאשר עשה לך כי דרך המנודע להיותו מוסגר ויקהיל להקת שוללים לבוז בו כאשר קרה לך במקנך אשר בשדה מי ישיב עליו תשובה מאחר שלא ידע הסבה והתכלי׳ כאמור וכו׳ וירא און ולא יתבונן יר׳ שלא יראהו וישיגהו דרך תכוניי ומחשבה גוברת כי אם ראיי׳ אמתית עכ״ד : ורז״ל אמרו כי הוא ידע מתי שוא וגו׳ דרש ר׳ יששכר דכפר מנדו בנוהג שבעולם אדם עושה גדישים גדישים של עבירות ועושה תשובה כביכול וירא און ולא יתבונן ע״כ וכפי דרכם יבא על נכון אומרו סמוך לזה ואיש נבוב ילבב וגו׳ ויר׳ לומר כי יעשה תשובה ומהיותו או כעיר פרא יולד אדם עשוי וכו׳ : **אם** אתה הכינת לבך וגו׳ כתב ה״ר שמריה האיקרטי פירושו הוא אם אתה תעמוד על נכון מבלתי שום מחשב׳ רעה תפרוש אליו כפך ר״ל תבקש ממנו תמיד ולא תחטא ע״כ : וכפי ענין זה שפירש באומרו ופרשת וגו׳ שיר׳ לומר תפרוש אליו כפיך יכולני לומר כזה ענין כלה כפי דרכי בביאור המענה והו׳ כי ר״ל אם אתה הכינות לבך להיותך מהאנשי׳ המתבוננים׳ באנשי האון כדי להוכיחם וליסרם ולהכניסם תחת כנפי השכינה הנה אין ספק שאתה יכול לפרוש אליו כפיך ולשאול ממנו מה שתבקש וכו׳ : או יר׳ ופרשת אליו כפיך לקבל בהם רובי טובותיו ית׳ · או יר׳ באומר אם אתה על הדרך בעצמו שביארתי אני במה שאמר בלדד השוחר אם אתה תשחר וכו׳ שירצה לומר ואם לעניניך בעצמך תשחר אל אל וכו׳ והיה ראשיתך וכו׳ וכמו כן ירצה כה ואם למה שנוגע אליך בעצמך הנה הוא דבר פשוט כי כבר הכינות לבך ונתלבבת וא״כ אין ספק כי אם תפרוש אליו כפיך בהיותך משחר אל אל להתפלל לפניו ולהתחנן לו ואם און בידך ר״ל אם במקומך יש איזה איש שהוא משפועלי און תרחיקהו וכו׳ הנה כי כן או תשא פניך ממום השחין וכו׳ ומלבד רובי טובותיך תשכח כל העמל שאתה כעת בו ומצהרים יקום חלד וכו׳ : ורז״ל אמרו במערבא אמרי משמיה דרב אם און בידך הרחיקהו זה שטר אמנה ושטר פסים ואל תשכן באהליך עולה זה שטר פרוע ואתמר אמר ר׳ יוסי זה ספר שאינו מוגה ע״כ באופן כי יש דברים רבים שאין האדם משים לבו עליהם ותופש בהם ולזה אמר שירחקם מעליו · ואפשר לומר כי לזה בעצמו אמר כי או תשא פניך ממום והוא הענין שאמרו בספר הזוהר כי מעשיו הרעים של האדם יותקו בפניו ונמצאו וכו׳ ובשיחזור בתשובה ילכו מעליו מומי פניו וכו׳ ובאומר לבטח תשכב כיון לשכיבת הצהרים ובאומר ורבצת כיון לשכיבת הלילה ובאו׳ וחלו פניך רבים כיון לעושר שיהיה לו · ועיני רשעים תכלינה והם הם הבלתי מאמינים שיהיה לך כן כאשר תפרוש אליו את׳ כפיך וכו׳ ומנוס אבד מנהם כלו׳ מנהם בעצמם כי הם היו הסבה לזה במה שהוציאו בפיהם אשר לא כן על ה׳ ונתנו תפלה לאל״ים מה שאתה עשית כן עם כל תלאותיך ומלאוכיך וכו׳ ובאו׳ ותקותם מפח נפש פירש הה״ר שמריה האיקרטי שהוא לשון חולי והוא כטעם תוחלת ממושכה מחלת לב ע״כד : הכלל

הרמ״בן

בחקר אלוה תמצא · תוכל לחקור אתה מה שיחקור בך האלהים ואם עד תכלית כונתו תמצא לדעת למה הביא עליך הרעות האלה : גבהי שמים מה תפעל · גבהי שמים אשר בהם החכמ׳ מה תפעל לדעת אותה : עמוקה משאול · אשר שם תרד חכמתו מה תדע : ארוכה מארץ · מדת החכמה : אם יחלוף ויסגיר · אם ירבה האנשים הנקראים בני חלוף ויסגיר הארץ בידם ויקהיל · וירבה אותם : מי ישיבנו · בזה · אם רשעים · כי הוא יודע אנשי השוא ורואה האון שבהם · ולא התבונן למעשיהם הרעים רק העלים עיניו מפשעיהם בחמלתו על יגיע כפיו כל שכן שלא ירע לעובדים : ואיש נבוב ילבב · והאדם הוא נבוב ויצא משפט מעוקל מלבו · ולא יתבונן באלה : ילבב · כמו לבבתיני אחותי כלה : וכעיר פרא · האדם בהולדו ילך ויזיק בתולדתו כעיר הפראים במדבר ולא יבין · ורצונו לומר כי אינו מכיר ערך עצמו אם צדיק הוא או הרשיע · אם לא יתן לבו בזה ויתפלל לאלהיו להבינו שגיאות ולנקותו מנסתרות : על כן אמר אחריו · אם אתה הכינות לבך · לפשפש במעשיך · ופרשת אל כפך · בתפלה לגלות עיניך בעבודתו · ואם תראה אחרי כן און בידיך הרחיקהו : תדע

ר אברהם פריצול

החקר אלוה תמצא · ועל אשר חשבת היותך צדיק בעיניך · ואשר הגיע עליך מן הפורענות שהוא עול · התחשוב לדעת החקירה הזאת כאשר יחקרה האלוה וידע אותה בשלמות · ואם עד תכלית שדי היכול ויודע כל תמצא ידך ותגיע לידיעתו · כי לפעמי׳ תחשוב באדם שיהיה צדיק והוא רשע אצל בחינת האלוה על היותו בלבו משתדל לפעול טוב ומתרשל במה שיש לו מן ההכנה לקבל ולעשות · ולפעמים האיש הבלתי מוכן ישתדל ביותר מערכו ויוסיף על מדרגתו הקלה מעט קט ותחשבהו רשע ובעיני האלהים טוב הוא · לכן אין אתה יכול להגיע אל חקר האלוה ותכלית שדי : גבהי שמים · והדבר הזה מחקר האלוה רחוק הידיעה ממך · כי אפילו בגבהי שמים שהם גשמי׳ נראים מה תפעל בהם · כי בודאי לא תוכל לדעת אותה במדה קצובה · וכן עומק הארץ מה תדע מרכזו · ואם הדברים הנבראים האלה מאתו אתה משולל מתכלית ידיעתם · איך תדע ידיעת ה׳ בחקר שלמותו ותבונתו הבלתי בעלת תכלית : ארוכה מארץ · וכן החקירה בידיעת האלוה ארוכה מהארץ שיש בה מן האורך והרוחב הגדול והעומק מן המעלה אל המטה תוך אמצע הכוס המרכז · וכן רחבה מני ים המקיף שירחב השטח בלי מדה אנושית עד אין חקר בה · וכן החקירה לדעת דרכי ה׳ ותכלית שדי וגזרתו · ארוך ורחב מארץ ומני ים אל בלתי בעל תכלית : אם יחלוף ויסגיר · וזה הוא אשר לא נדע דרכי ה׳ · אשר אם יחלוף ויעבור שבט המכה ממנו להכות האנשים במקרים מתחלפים : או כאשר יסגיר איש ביד אחר להכותו או להסגירו במשמר הצרות · הו כאשר יקהיל ויקבץ גדודים לשלול שלל ולבוז בז : מי ישיבנו · ומי יחזור אחור רצונו · לאמר מדוע ככה עשית · או ויקהיל · לקבץ המפוזרים מהנה והנה ולהקהילם אל מקום אחר אין מונע ממנו דבר : כי הוא ידע · כי השם יתברך ידע בודאי אנשי השוא · ומה שראוי לתת להם מן העונש לפי חקם · וגם ידע האלהים האיש אשר ראה האון בלבו בדעות הכוזבות · ואשר לא יתבונן בדרכי ה׳ והיושר הראוי להם לעשות · ואפשר שיהיה חטאם ועונם מעט קט בעיני השם ויענישם ה׳ גם כן מעט על פי מדותם · ובעיני הבחינ׳ האנושית יהיו חטאים ורשעים ביותר מאד וידינו מעוט הפורענות הזה המגיע אליהם לרוע הסדור · או הפורענות הגדול המגיע אל הראוי בעיני השם והאיש יסכל בזה ולא ידענו ובעיני האלהים טוב מאד לפי שהוא ידע מתי שוא ויפרעם כדעתו על צד הראוי בחכמתו ולא לקוצר השגתנו : ואיש נבוב ילבב · ירצה בזה להודיע שהשם השלם במלאותו בלי שנוי ידע מתי שוא אולם האיש שנברא בלב נבוב בלי ידיעה אמתית · וכמו העיר הפרא הצריך ללמוד להדריכו · על כן יחטא לדעת משפטי האנשים כל שכן בה׳ · או פי׳ אחר · והנה לפעמים יקרה החסרון לאנשים לרוע בחירתם שיתרשלו במוטל עליהם לעשות · כי האדם בתחלת הבריאה נברא איש נבוב וחלול המוכן לקבל מה שישתדל להשיג מן המושכלות או בהפך · וכמו העיר בן אתונות החסר ומשולל מכל · כן האדם יולד בתחלה חסר וקלר · ובעבור זה יקרה לאדם לפעמים שידין את חבירו לצדיק גמור ואינו כן · וכן בפורענות יחשוב האדם לפעמים הפורענות המגיע אליו או לאחרים שיהיה גדול הערך יותר מן הראוי · או בפורענות אחר שיהיה קטן בערך מה שראוי לפי דעתו · והדין הוא בהפך כוונתו · כי לפעמים מה שיחשבהו האדם שיהיה טוב · והוא רע · וכן בהפך · וזאת היא המבוכה והבלבול אשר יחטא האדם בענין ההשגחה לפעמים לאמר מה זאת עשה אלהים בלי צדק לדעתו הקצר : נבוב · חלול ורק : אם אתה הכינות · אבל אתה איוב אם תכין לבך ותעירהו להתבונן בדרכי היושר ובדעות האמתיות להצדיק דינו ולחפש במעשיך ותפרוש אליו כפיך להתפלל שירחם עליך יועיל לך · וזה אמרו : אם און בידך · וכן אם און בידך במעשה מן המעשים הרחיקהו ממך ואל תשכן באהלך עולה ודבר שאינו הגון שלא יהיה שלך להשיבו לבעליו · או כאמר אם און בידך בדעות הכוזבות הרחיקהו · ואל תשכן באהלך עולה מן המעשים והגזל והעושק : כי

הנשמה : ושלם לשון שלום : והיה העושר והכבוד אשר היה לך בראשית יהיה מצער כנגד האחרית אשר ישגה מאד : כי שאל נא · יברר בלדד לאיוב כי רעות הרעים הם בלא תקוה · אבל הצדיקים יש תקוה לאחריתם · ואמר אם אינך מאמין בי בזה שאל נא על דור הראשון כמו כי שאל נא לימים ראשונים וכונן לבך או דרוש נכונה על מה שחקרו הראשונים מאבותם שהם קדמוני הקדמונים : כי תמול צריך אתה לחקור בזה אל הקדמונים כי יש חקירות עיוניות לא יספיק בהם זמן האדם לקצרו וצריך שיעזר בהם בקבלת הראשונים וכל שכן במחקר הזה כי אולי רשעים מצליחי׳ בימינו ולא נדע אם יאבדו לאורך ימים או לא שמענו כי כן היינו בדורות הראשונים : הלא

מ״ע ספורנו

גבהי שמים מה תפעל החדש מה הכ״ב׳ אשר תפעל גבהי שמים על זאת המד׳ שהיא ארוכה מארץ עמוקה ורחבה ואין זה שתהיה זאת המדה טבעית לגרם הגלגל : אם יחלוף · יש אנו רואים שיחלוף גובה גלגל על חברו : ויסגיר ויקהיל · ועם זה נראה שהאל ית׳ הסגיר גלגל תוך חברו והקהיל אותם יחדו בתנועה מתמד׳ ואין ביניהם ריקות ועם זה לא ימנעו זה את זה בתנועת׳ וכל אלה מודים על כונת מבין נעלמת ממנו : ומי ישיבנו ומי הוא שיוכל להשיב בויכוח עמו כמו שהיה מתאוה איוב לעשות ולזכות בדין עמו : כי הוא לבדו ידע מתי שוא · אנשי ההמון שהם בלתי מוכנים לעיון ומעשיהם מצות אנשים מלומדה עם קבל׳ מהם בלתי מעל׳ מספק : וירא און הקונים בעיונים דעת נפסד : ולא יתבונן וידע גם כן מי הוא שעם היותו מוכן לעיון לא יקנה להתבונן כלל : ואיש נבוב כי אמנם האדם ביום הולדו גם שהוא נבוב בלתי משכיל בפעל : ילבב · אחר כך בהשתדלו בעיון יקנה לב ושכל בפועל לכך אני אומר : אם אתה הכינות לבך · לעיין באלהיות : ופרשת אליו כפיך · כאמרו כי ידע שמי יקראני ואענהו : כי

אוהב משפט

כדבריהם איוב לא היה טוען שהוא עוות משפטו אבל היה הומ׳ בהפך לפי פירושי יבא הדבור על נכון כי איוב צועק באמרו כי השם יתברך שיהו והוכיחהו במכותיו שלא כדינו על זה הוכיחו בלדד וכן החברים בספר המענים : אם ביד · הוא יד ממש כלומר שהפשע הוא השלים והתרגום פי׳ כמו יד הירדן שתרגם באתר מרדהון : עתה יגזור בלדד שבני איוב היו מחוייבי מיתה בידי שמים וזה לא חלק עליו איוב כלל לפי שלא היה יודע מצפון לבם וכבר היה חושש אולי חטאו בניו וברכו אלהים בלבבם · וי״מ כי בלדד אמר אם בניך חטאו לו דרך מוסר ולא אמר אם אתה חטאת לו · ואין צורך : הם כבר פירשנו בפרקים הקודמי׳ כי בלדד הוא כמסתפק להכריע בדעת אליפז שתוכחות איוב הם על צד המוסר או כדעת איוב שאין מוסר יותר על צד המוסר יהיה איוב בלא ספק רשע גמור ראוי לאותן יסורין על כן אתה החבל בבני ראשים יאמר אם אתה רשע תשחר אל אלוהיך התשובה ואם זך אתה כדברך עתה יעיר עליך טובה או הרחמים או ישים אלך כמו והתעוררתי כי מצאו רע ושלם לך מה שהבדת מנות צדקך כלומ׳ המזון שהספקה בלדר : נוה צדקך · כמו יברכך ה׳ נוה צדק יחסר ב״ה מיות ויש מפרשים נוה לצדק

אֲרוּם הֵידֵין תִּזְקוֹף אַפַּיִךְ דְּלָא מוּם ל׳ ל׳ כ׳חס׳ כִּי־אָז ׀ תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם וְהָיִיתָ מֻצָק טו
וְתֶהֱוֵי סְנִין מֵחֲבוּלָא וְלָא תִדְחַל׃ ב׳ ב׳ בסיפ׳ וְלֹא תִירָא׃ כִּי־אַתָּה עָמָל תִּשְׁכָּח
אֲרוּם אַתְּ לְיָעוּרַת תִּתְנְשֵׁי הֵיךְ מוֹי ג׳ רפי ל׳ כְּמַיִם עָבְרוּ תִזְכֹּר׃ וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם
דְּעָבְרוּ תִּדְכַּר׃ וּמִטְּהַר יוֹמַיִךְ ל׳ וחס׳ חֶלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה׃ וּבָטַחְתָּ
יְקוּם גּוּשְׁמַךְ דַּחֲלָךְ כְּנַרְגּוּשְׁתָּא כ׳ נה וסנת וכסות כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב׃
דְּפַעְפּוּעָא דִקְבָלָא הֵיךְ צַפְרָא תֶּהֱוֵי׃ ל׳ וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים׃
וְתִתְרְחִיץ אֲרוּם אִית סְבַר וְתַתְקִין בֵּי ג׳ ר״פ ל׳ וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד כ
קְבוּרְתָּא לְרוֹחֲצָן שְׁכוּב׃ וְתִרְבַּעוּלָא ל׳ ל׳ מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ׃
דְּמָנִיד וְיִשַׁחֲרוּן אַפָּךְ סַגִּיעִין׃ וְעַיְנִין ויען
דְּרַשִׁיעַיָּא תִּשְׁתֵּיצוּן וְשֵׁיזָבוּתָא הוֹבַד מִנְהוֹן וְסִיבַּרְתְּהוֹן מַפַּח נַפְשׁ׃ ואתיב

מוצק ב׳ חס׳ וסימ׳ הכל מצק נחשת · והיית מצק ולא תירא : ולא תירא ב׳ וסימ׳ ולא תירא משוד כי יבא · והיית מצק · ומצהרים ל׳ יקום חלד והוא חד מן שיטה חרא משמשין ומצ׳ ברישי׳ וכל חד וחד ל׳ דכות׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכ׳ אות המ״ם בס״ד בשיטת ומ׳ : ועיני י׳ וסימ׳ נמסר במשלי סוף סימן כ״ז : ומנוס ג׳ וסימ׳ ומנוס אבד מנהם · מדוע ראיתי המה חתים נסוגים · ואני אשיר עזך :

רשי

אם אתה היית בטוח שתשא פניך ממום · שתגרום לעצמך לשאת פניך מכל מום מתוך כך : והיית מוצק · חזק כמציקי ארץ · וכל עמל הייה שוכח · וכמים עברו וחלפו · פן יהיה לך כל זכרון עמל : ומצהרים יקום חלד · יותר מאור צהרים יקום לך חלד · מזל וזמן · כמו וחלדי כאין נגדך · יקום חלד · כמו יקום אור חלודה שלך · כלומר שיהיה מקו׳ אפילה מאיר יותר מאור צהרי׳ זו משמעתי׳ אבל הראשון לא נראה · תעופה שלך · אפילך כבקר תהיה · ע״א תעופה לשון עפעפי שחר · שאם הוא לשון אופל היה לו לומר תעופה נקוד בשבא כמו תנופה תקומה תרומה · תנומה : ועיני רשעים · שונאיך · תכלינה · בפנותם ברעתך לראות ולא ישיגו תאוה · וכל כליון עינים שבלשון קודש זהו הנופה לראו׳ ואינו משיג · וכמו ועיניך רואות וכלות אליהם וגו׳ · ומנוס · הוא מבטח · ותקותם מה שהם מקוי׳ לראו׳ בך · למפח נפש יהי להם :
תאות

רלב״ג

תשא פניך ממום · תסיר עצמך ממום החלאים והמכות אשר חולית בהם : מוצק · חזק : עמל תשכח · עמל הצרות אשר באו עליך תשכח : תעופה · תאיר ותזהיר : מנהם · כמו מהם : מפח · דאגה ודאבון : ביאור דברי המענה · ענה צופר הנעמתי ואמר התחשוב שלריבוי דבריך יבצר ממני מענה או תחשוב שתצדק בכזביך בעבור רבוי דבריך באמת אתה הרבית לכזב על שכזביך יחרישו האנשים ולא ימצאו מענה ודבר והלעגת לענינו רבי׳ כנגד השם ית׳ ואין מכלים אותך מרעי על זה ואמרת שההנהגה שהנהגת בה היא זכה ושאתה בר ונקי בעיני השם ית׳ אם היה שישגיח באלו הענינים · ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמ׳ וסודותיה אשר יתחייב ממנ׳ הבאת העונש על מרי ומרי כשיעור אשר ימצא עליו כי לפי הסדור והנימוס ההוא היה ראוי שיגיעך השם ית׳ מהרע כפלים על מה שהביא עליך ודע כי השם יתברך ילוה בעבורך ויניח מעונשך עד עת קץ כי אינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך ולזה הוא רוצה להביא עליך רעה אח׳ רעה כשיעור שתוכל לסבול והוא מה שנתרעמת בו במאמרך או יהיה הרצון בזה הנך מתרעם על רבוי המכאובות אשר באו עליך אבל ראוי שיגיעו לך יותר מהם כפלים על מה שמרית · לפי הנימוס האלהי אשר יסודר ממנו העונש למרי מרי ולזה לא תבטח שתסור מכת השם ית׳ ממך עדיין והנך לסכלותך בזה הנימוס אתה חושב שיעשה לך הש״י עול במה שהפלא והרבה מכותך ואין הענין כן ודע גם כן כי אתה עוית הרבה ואם א״כ משער בזה כי יתכן שיהיו לך עונות ידע השם ית׳ בהם שהם עונות ועניין היותם עונות נעלם ממך ונסתר ולזה תחשוב במה שבא עליך מהעונש שבא על לא חמס בכפיך ואין הענין כן וזה שצופר היה רואה שהשם ית׳ יענוש האדם אם יקצר מעשות הטוב אשר אפשר לו לעשות כאילו תאמר אם יקצר מהתבונן בפעולת השם ית׳ ובדרכיו כפי היכולת וזה השיעור אינו ידוע להאדם לפי שלא ידע טבעו בשלימות ולזה לא ישער מה שאפשר לו לעשותו מהטוב ואולם השם ית׳ אשר בראו ידע זה ובהיות הענין כן הנה ישיג הסכלות בזה הדרוש משני צדדים הצד האחד שאינך יודע שיעורי העונשי׳ הראויים במרי מרי לפי ששיעורי המרי נעלמים ממנו ופעמים יהיה המרי אשר הוא יותר קל אצלנו יותר חזק אצל השם ונתמה מפני זה איך הגיע לאיש אשר יעשה המרי היותר קל יותר מהעונשים והשני שסברו האנשים רבים תחשוב בהם שהם נקיים והם רשעים על אשר קצרו מעשיית הטוב האפשרי להם ואפשר שנאמר שהרצון באמרו ויגד לך תעלומות חכמה וגו׳ שאי אפשר לאדם שידע מי הוא צדיק או מי הוא רשע וזה כי לפי הכנת האדם לקבול השלימות יצטרך שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק ולזה מי שהיה מוכן לקבל מן השלימות חלק גדול ולא דרך בקיבול השלימות ההוא ודרך אל קיבול השלימות למטה מהשלימות אשר היה מוכן לקבל אותו הנה יהיה האיש ההוא רשע אצל השם יתברך והאיש אשר קיבל מהשלימות חלק מעט מאד ולא היה מוכן שיקבל ממנו יותר הוא צדיק בעיני השם ית׳ וזה האופן מההכנה אשר ייוחד בה אחד אחד מהאנשים נעלם ממנו ולזה נחשוב ברשע שהוא צדיק ובצדיק שהוא רשע כי אנחנו לא נדע מה שהיה מוכן אליו אחד אחד מהם מקבול השלימות · ולזה אמר צופר שאם היה אפשר שיגיד השם יתברך לאיוב תעלומות חכמת ההכנה הזאת אשר נבראה בה היה יודע כי כפלים מהשלימות אשר קבל היה ראוי שיקבל לפי ההכנה ההיא ולזה יחשוב איוב שהוא צדיק והוא רשע באמת ויפורש אומרו ודע כי ישה אלוה מעונך לפי הפי׳ הראשון אשר זכרנו וזה הפי׳ הוא נאות אלינו בזה הפסוק ואיך תחשוב בזה הסדור המגיע מהשם ית׳ לאישי האדם מהטובות והרעות שיהיה בלתי ישר׳ האם לך חכמה כחכמ׳ הש״י עד שתדע מדרג׳ הכנת אחד אחד מהאנשי׳ שתוכל לדעת מה ראוי שיגיע להם מהש״י מהטובות והרעות על מעשיהם עד שכאשר לא ימצא הענין כפי מה שתחשוב תגזור שזה עול הנה באמת אי אפשר לאדם שידע זה כי לא ימצא האדם חקר אלוה ולא ישיג הש״י עד תכלית ההשגה ואיך אפשר שתשיג אופן חכמת הש״י והנה לא תוכל להשיג מעשיו כי לא תוכל להשיג מקום הגובה אשר יגבילוהו השמים ולא מקום העומק אשר הוא עמוק משאול והוא מרכז הארץ · הנה מדת מה שבין הגובה והעומק ארוכה מארץ וזה השיעור אשר בין הגובה והעומק אינו קו אחד לבד אבל לו רוחב יותר מרוחב הים כי הוא מכל צדדי המרכז עד השמים ואם לא תוכל להשיג בשלמות המעלה והמטה אשר פעל השם יתברך ר״ל שלא תדע ארכו ורחבו והמקומות אשר יכלה אליהם איך תדע חכמת השם יתברך ואפשר שנאמר שהרצון בזה ואיך אפשר לך שתשיג אופן זאת החכמה אשר יסודר ממנה זה הסדור הנמצא לאישי האדם בטובות ובהרעות ·
והנה

מ״ע ספורנו

כי · אז תשא פניך ממו׳ ושב ורפא לך : והיית מוצק ולא תירא · מזה לעתיד : תעופה כבקר · שהוא הולך ואור : יש תקוה לחיי עולם : לבטח תשכב · בלתי יראת רע : ורבצת · בלתי רב השתדלות : וחלו פניך · שתושיע את אחרים : ועיני רשעים · כשדים ושבא וזולתם המקיים לשוב ולשלול ממונך : תכלינה · שלא ישיגו חפצם : ומנוס אבד מנהם · שתשיגם אתה ותשללם :

איוב ח

אוהב משפט

הלא הם שב אל הזקני׳: יורוך מה שהיה בימיהם : ויאמרו לך : מה ששמעו מאבותיה׳ גם מלבם ומחכמתם יוציאו מלין לאמת הענין ולמשול בו משל וזהו המשל שיאמרו כמו שיפרש אחר זה : היגאה בלא הוא הטיט הלח · כמו בבאתיו ובגביו : אחו · הוא שם הצמח כמו כי הוא בין האחים יפריא והוא ההספסתא בלשון רז״ל וב״ה והרעינה באחו נוספת כמו ב״ה לכו לחמו בלחמי והינו כפי׳ הראב״ע ז״ל שפי׳ ראו מקום הצמח ויפרש ישגה אחו בהסיון לצמח כלומר לצמח האחו · וה״א היגאה אינה לשאלה אלא כמו אם והוא נקש׳ עם הפסוק הבא אחריו אמר אם יזדמן שיגאה גומא בלא בצה וישגא אחו בלי מים הנה שבלא ספק ייבש כמו שיפרש : עודנו באבו · כמו באבי הנחל כלומר בעצו ומלינו לשון עץ במה שהינו אילן כמו ותטמנם בפשתי העץ · יאמ׳ כי עוד הגומ׳ והאחו בעצו ולא נקטף משרשו ייבש קודם כל חציר לפי שלא היה גידולו באופן שיתקיי׳ להיו׳ בלא לחות: כן אופל המשל בזה כי כמו שהגומ׳ והאחו ייבשו מהרה לפי שגדולם הוא בלא בצה כן טוב הרשעי׳ ההריתה לאבדון ואין לה יסוד קיים אחר ששכחו הא״ל ונראה לי שזוכר שתי כתות מהרשעים האחת המפורסמים והם שוכחי אל · והשנית הצבועים שתוכ׳ תוך ומרמ׳ ובגלויי׳ נראי׳ טובים והם החנפים לרמוז לאיוב אולי הוא מהחנפים · ועיין רש״י ז״ל ולפי זה תהיה ה״א של היגאה נתמיה והראשון יותר נכון עכ״ל : אשר יקוט · ענין כריתה מענין ונקוטותם · או מיעוט כמו כמעט קט והוא בודל · והגאון ז״ל פי׳ חבל השמש והוא רחוק : וכסלו · כמו מבטחו כמו אם שמתי זהב כסלי יאמ׳ כי הרשע יכרת ויתמעט מבטחו · ולא יתקיי׳ כמו בית עכבים : ישען · יחשוב החנף כי ביתו הוא קיים וישען עליו ולא יעמוד : ועוד הגאון רבינו סעדיה זלה״ה פי׳ המשל הזה על הצדיק שהוא רטוב לפני שמש · ועל גל שרשיו ישובכו ואם יבלענו שום אדם ממקומו לא יוכל כי יכחש בו וכאשר יכרת בבא קצו מעפר אחר יצמחו והן אל לא ימ״ם תם · וכן פי׳ החכם רבי לוי ב״ג ז״ל הא אך על דרך אחרת ואינו נכון : ורוב המפרשים ז״ל פירשוהו על הרשע ולפי שהמשילוהו בגמא ואחו אמר רטוב הוא לפני שמש כלומר קודם זרוח השמש הוא רטוב אך כאשר השמש עליו ייבש כן הרשע מצליח לפי שעה ויאבד מהרה : ועל גנתו · שהוא נטוע בה : יונקתו תצא · וישלח בדים ופארות : על גל הוא מענין גל נעול · או מענין עד הגל הזה יאמר כי הגומא הזה ישובכו שרשיו על גל
לרבויים

אבן עזרא

אמר ר׳ משה כי חלד כמו חלודה בלשון רבותינו ז״ל והענין כי תשוב החלודה ותאור יותר מצהרים והנכון כי חלדך פי׳ זמנך יקום וענין יקום יעמוד כמו וקם הבית : תעופה · י״א תסתכל וכן התעיף עיניך בו ואחרים אמרו כי תעופה מן עיפה והיא נכון והענין אם עשית תשובה יעמוד חלדך כשמש צהרים ובעת החשך תשוב כבקר כענין ישוב לימי עלומיו תתקדם כבשר כעוריבי : וחפרת כאילו חפרת סביבותיך כמו שיעשו סביבות חומ׳ המדינה :
המונס

תורת חסד יראת שדי

הכלל · העולה ממענה זה שרצה צופר הנעמתי לומר לאיוב כי אם הוא אמת כי לאיש שידבר רוב דברים אין לענותו ולאיש שאומר כפיו כי תזגי ישר ואינכו לוקח לו · כי אם הדבר הוא זך והנקי ולא החבר לזה וכו׳ הנה מי יתן אלוה דבר והיה יוגיד לו כי כפלים מדברי פיו היו לתושי׳ והוא להוכיח ולישר את הריבים אשר על כן אין לו לומר כי פתח פקדתי ואאתייבי וכו׳ ולקלל את יומו אשר אמר בו אולי חטאתי בכי וכו׳ ואומר על כן דברי לעו וכו׳ ושידע לאיוב כי בשביל אותו עון אשר לו ישכח לו האל ית׳ שלא ידע כל הדברים הטובים שעשה עם פיו ותלוליו ודבר זה איננו מושג אללו כי מי הוא אשר כל הנסתרות גלויות לפניו כאשר הוא ית׳ אשר ברא השמים וכל צבאם והארץ וכל אשר עליה באופן כי הידיע׳ בזה ארוכה מארץ מדה וכו׳ ואם יראה לפנים שהאל ית׳ יעבור על פשע מי יודע אם הוא יסגירם וכו׳ אחרי היותו יודע אמתי שוא והשוגלי און והבלתי מתבוננים בהם להחזירם למוטב כי האיש שיש לו דבור אלהי ילבב ומעיר פרא אדם יולד אבל התוכחות וכו׳ ואם ישחר אל אל ויפרוש כפיו אליו ית׳ וירחיק מעליו איזה און אם ימצא במקומו והעולה מאהליו הנה אז ישא כפיו ממום וכו׳ מאחר שהכין לבו אליו ית׳ ובכן ישכח כל העמל שעמל ונדכא בו אבל מה כי מצהרים יקום חלד וכו׳ ובכן יבטח כי יש תקוה והוא ענין כשתתו אשר היא מתקוים קדוש ותקות החוט שלא עדין הוא במקומו ובכן ישכב וירבץ לבטח וחלו פניו רבים ועיני רשעים הבלתי מאמינים כן תכלינה וכו׳ ותקותם זאת היא המפח נפש מתקומה ואדרבה תהיה אשר תחת כפות רגלי הצדיקים :
ויען

אבן יחייא

או תדע בודאי כי תשא פניך ממום שה׳ היה שב את שבותך ומרכך מומך ומכאובך והיית מוצק וחזק ולא תירא וכל העמל אשר עבר עליך תשכח · ואם תזכור אותו יהיה כהעברת המים המהירי׳ בנחליהם אשר מהרה יעבר לשוטם ממקום עוכדם · ויקום לך חלד ועונש חדש מזהיר מצהרים ותעופה ותבוא מהרה העולם חדש והטיב הלז וכבקר תהיה אשר טובו מאורו הולך ומתחזק וככה טובך ילך ויתחזק · ואתם והלאה תבטח בה׳ לגמרי בראותך כי יש תקוה לכאבים · וחפרת ותלבש חרפה וכלימה מאשר דברת דופי בקוקך · ולבטח תשכב בלולה · ורבצת בתוך טובך ואין מחריד אותך כמנהג העשירים אשר לקנאת האנשים מהם תמיד יחרידום · ואמנם מי שירצה דבר ממך ישאלהו בתחינות ואפי׳ גדולי הארץ כי יחלו פניך הרבים והגדולים · ואמנם עיני הרשעים הבלתי שבים אל ה׳ המקוים אל טוב תכלינה כי יתן ה׳ להם לב רגז וכליון עינים ולא ימצאו בית מנוס אליהם ותקותם יהיה מפח ודאגה ודאבון נפש כמאיות בגהינם :
ויען

ר׳ אברהם פריצול

כי אז תשא · כי אז בעשותך את אלה תשא פניך ותעבירם מכל מום וחלי · או תגביה פניך שלא יהיה בהם מום ולא יהנה אליך רעה · והיית מוצק · ר״ל חזק שלא יסיגוך מן המקרים ולא תירא משום דבר רע · מוצק חזק · תשא פניך · תגביה פניך · תעביר רוגזך ולא יהיה בך מום : כי אתה עמל · וכן העמל מאבדון קנינך ובניך אשר הבאת תשכחם · והזכרם לפעמי׳ במקרה כמים עברו למו שאין אדם זוכר אותם כן תזכור צרותיך דרך העברה · שבת הטובה החדשה והכוללת אשר יגיע אליך להבא : ומצהרים יקום חלד · ואמת ה׳ יקים לך זמן וחלד בעולם הזה אשר יאיר לך ולנפשך יותר מצהרים בהצלחות ובקניינים · ותעוף ותאיר כבקר אשר אורו הולך וגדל · כן תהיה בטובות שיבואו עליך להבא אם תשוב אל ה׳ בדעותך · חלד · זמן · או עולם · תעופה תאיר לשון אורה · מן הופע : ובטחת כי יש תקוה · ובטחת בה׳ שיגיע אליך טובה נפלאה בהשגחה פרטיה · כי יש תקוה ממנו להצלית לחוסים בו : וחפרת · ומה שתחפור ותחור לעשות בקיום מלבך ובבניך ביתך לבטח תשכב בהם · וחפרה מלהחפור את הארץ ומחפר אוכל · ור״ל ומה שתחור והשתדל בו : ורבצת ואין · ותרבץ ותנוח בביתך ואין מחריד אותך במקרים ועוד כי לגודל מעלתך להבא יחלו פניך רבים ועשירי עם לכבודך · או כי עניים ודלים רבים יבקשו ממך עזרה לרוב עשרך · וחלו · מן ויחל משה : ועיני רשעים תכלינה · והרשעים המאמיים אשר להם ההצלחות תכלינה מבלי תקומה · ומנוס ועזר יאבד מהם · ותקותם אשר יקוו להם לעתיד יהיה מכה נפש · ר״ל דאגה ויגון · שתפיח הנפש בזעם רוח האף מרוב הכעס שלא ישיגו תאוה · מנהם · מהם · כמו מן הם · מפח פרשוהו לשון דאגה ויגון בכעס נפח חת האף כמשפט הכועסים : **והעקר** שיעלה מדברי צופר יסוב על שני דרושים · הראשונה מה שהראינו מדברי צ פי היותו מסכים גם הוא לדברי בלדד שהכל מסודר ומוגבל מאת ה׳ לדון כל הארץ לפי מעשה כל איש ואיש · רק ההבדל שיש בינהם בהבחנה הזאת כי בלדד אמר כי המבוכה הזאת בהשגחה היא כי מה שנחשבנו אנחנו ברעת הצדיקי׳ שיהיה רע · וטובה הרשעים שיהיה גם כן רע כאמרו אשר יקוט כסלו · כן ארחות כל שוכחי אל · ולא ידענו סבת הדבר למה זכו · הנה צופר יכיח הנה התר המבוכה הזאת במה שקצרה דעתנו לדעת מי הוא צדיק ומי הוא רשע · כי לפעמים נחשוב בצדיק והוא רשע · וברשע והוא צדיק בעיניה׳ כאמרו כי הוא ידע מתי שוא · והשני כי הגמול והענש יהיה כפי מדרגת האיש הטוב לגמרי או האיש הרע לגמרי אם יהיו · או מה שיחלט מהם בפעולות הטובות · או שיגבר בפעולות הרעות · כן יגיעם הגמול מאת ה׳ · אבל אנחנו נסכל בזאת הבחינה ולא נדענה כי בוחן לבות וכליות אלהים צדיק לבדו · כאמרו במענה הזה הכה החקר אלוה תמצא וכו׳ · ולזה לא יהיו האנשים שוים בצדק וברשע · וכן לא ישוו במה שיגיע אליהם · ובזה תפול המבוכה לאיש אשר ייחס הדבר הזה לרוע הסדור העליון מבלי צדק · כי לא ידע מה הוא כמו שאמר גבהי שמים מה תפעל · עמוקה משאול מה תדע · כן תוכל לדעת את אלה מסדור ההנהגה · וזה מספיק להבדיל הכוונות מהמוכחי׳ הלזו או מה שיסיפו או ישנו וישלפו :

הרמב״ן

תדע כי אז תשא פניך ולא ישאר בך מום שתבוש ממנו והכבוש פניך בקרקע · והיית חזק ולא תירא עוד משוב עליך כל המחלה · ותשכח העמל הזה שבא לך · ותזכרהו כמים של נחל עובר שלא ישובו : ומצהרים יקום חלד · פירשו בו יותר מאור הצהרים יקום חלדך · כמו וחלדי כאין נגדך · והעיפה שלך תהיה כבקר הולך ואור רק התרגו׳ אמר ומטהר׳ יומך יקום גושמך דחלך דנרגושת׳ ופעפיעה דקבלא היך צפרא תהוי יעשה חלד מלשון חלוד׳ בדברי רבו׳ ז״ל : וחפרת לבטח תשכב · תשכב לבטח כאלו חפרת סביבותיך כאשר יעשו סביב המגדלים : ועיני רשעים · שלא עשו תשובה : תכלינה · שיצפו · לטובה אשר ראו בתחלה ויהיה להם כליון עינים ודאבון נפש בתקותם :
ויען

והנה היא גבוהה ממך גובה נפלא כמו גובה השמים והיא עמוקה יותר משאול ומדת' ארוכה מארץ והיא רחבה יותר מהים המקיף בארץ · כי אם יגיע השם ית' לאנשים עונשים מתחלפים על מריים עד שקצתם יכרות וקצתם יענה אותם בשישימם במסגר ובמאסר ולא יכלם וקצתם לא יענה אותם בשישימם במסגר ובמאסר אבל יקהילם ויאספם אל מקום אחד או אל מדינה אחת מי הוא שיוכל להשיב ולומר לו שהוא עשה עול על עניניו בשהכביד העונש על קצתם יותר מקצתו עם היות לפי הנראה מריים שוה או יחשוב כאשר יגיעהו מעט מהעונש שהו' יותר רב מרי או יחשוב כאשר יגיעהו יותר מהעונש שהוא נקי וישר כי אלו הם לדדי המבוכה והבלבול הנה אי אפשר ליחס מפני זה עול אל השם יתברך · כי הוא ידע אנשי השוא והמרמה ויענישם על פעולותיהם הרעות וידע ג"כ אשר ראה לבו און בעיוניות רוצה לומר אם עשה בעיוניות יענישהו על התרשלותו מחקור בעניינים באופן הראוי עד שקרהו השבוש וידע גם כן אשר לא יתבונן בדרכי הש"י כדי שישכיל וידע אותו ויענישהו על סכלותו · וזה שהאיש נברא נבוב וחלול ומוכן להשכיל כדי שילבב וישכיל דרכי הש"י כי הוא נמשל כבהמו' בעת הולדו ונתן לו הש"י שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל ולזה יענש אם לא ישתדל בו כפי הראוי ולזה יעלם ממנו הרבה מאלו העניינים ונחשוב במי שהיא רשע שהוא צדיק ומי שהוא צדיק שהוא רשע כי מי שלא ראינו אותו עושה רשע וחמס נחשבהו נקי וצדיק והנה איננו נקי וצדיק בחק הש"י אם לא עשה הטוב האפשרי לו לפי הכנתו ולזה יתכן שנחשוב באנשים שיהי' שוה מריים עם היותו בלתי שוה כי כבר תתחלף הכנת אחד מהאנשים להכנת האחר והנה שיעור המרי הוא לפי מדרגת ההכנה רצוני שהפועל המגונה האחד בעינינו יהיה מרי רב כאשר עשהו מי שהכנתו שלימה מאד ויהיה מרי קלוש כאשר עשהו מי שהכנתו חסרה מאד ונחשוב מפני זה במה שהוא יושר שהוא עול מצורף לזה העלם ממנו העונש הראוי במרי מרי ופעמים יהיה מה שנחשוב בו שיהיה ענשו יותר מעט יותר רב ונחשוב מפני זה שיהיה העדר הסדור נמצא באלו העניינים · הנה אם אתה הכינות לבך אל השם יתברך ופרשת אליו כפיך ר"ל שתקרב אליו כפי היכולת כשתשכיל דרכיו או ירצה בזה אם אתה הכינות לבך לשוב אל הש"י כפי היכולת והתפלל אליו כפי היכולת שירחמך · והיית מרחיק מידך און אם הוא בידך וזה אם בדעות אם במעשים ואולם הרחקת האון בדעות הוא לעזוב הדעות הנפסדות בהם ואולם הרחקת האון במעשים יהיה כשתשיבהו לראוי לו עד שלא תשכן באהליך עולה · הנה אז תסלק עצמך מאלו המכאובות והנגעים אשר אולית בהם והיית מוצק ולא תירא · הנה מה שעמלת בו מן האון והבנים שאבדת תשכח עד שכמו המים שיעברו במהירות ויסורו כן יהיה זכרך אלו הדברים אשר באו לך בזכרך אותם · ויבא לך זמן יותר טוב בהיר ומזהיר יותר מהצהרים ויתוסף אורך תמיד כבקר תהיה שאורו הולך וחזק כל מה שהיא נמצא · ובטחת כי יש תקוה ר"ל שלא הפחד שתאבד הקניינים ההם כמו שהיית עושה מקדם · אבל תהיה לך תקוה ובטחון שישמרו ויהיה הפחד מסולק ממך עד שאם תחפור בשדה בזולת גדר וכסוי לבטח תשכב שם ורבצת ואין מחריד ויגיע מעולם הצלחתך עד שרבים ונכבדים יחלו פניך · ואולם הרשעים ואם להם הצלחות הנה הם ביגון ובפחד כל ימיהם עד שעיניהם תכלינה מרוב היגון ומרוב הפחד שיש להם לא ימצאו מנוס כי לא ימצאו מקום יבטחו בו ולא תהיה תקותם שיבואם טוב אבל הם מקוים שיבואם רע ויראו ממנו עד שתפח נפשם מהדאגה : והכלל העולה מהדברים הוא שצופר יסכים לבלדד במה שיאמר שהטובות והרעות הנופלות באישי האדם הם כולם מוגבלות ומסודרות מהש"י לפי מעשה איש ואיש ואולם יתיחד בהתרת הספק אשר יקרה בזאת ההשגחה מצד רוע הסדור הנמצא בחוש בטובות אישי האדם ורעותיו וזה שבלדד התיר זה הספק במה שאמר שמה שנחשבהו רע במה שיבא מן המקרים לנקיי' הוא טוב ומה שיבא מהטוב לרשעים הוא רע ואם לא נשער ואולם צופר התיר זה הספק בשאמר שרוע הסדור אשר נראהו באלו הטובות והרעות הוא לקצרנו מהשיג האמת בזה וזה שצופר יראה שבכאן הכנות פרטיות ייוחד בהם איש ואיש ולפי שיעור מדרג' ההכנה אשר לאדם יחוייב שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק וכשיקצר מזה הנה הוא רשע לפי שהוא קצר מעשיית הטוב האפשרי לו ואף על פי שנראהו שלא עשה שום פעל מגונה אבל היו פעולותיו כולם טובות ולזה נחשוב בו שיהיה צדיק ונתמה איך באו עליו אלו הרעות וכבר יתכן שימצא איש שיעשה מעט מהטובות והוא צדיק לפי שלא הוכן לו שיקבל מהשלמות יותר מזה השיעור ונחשוב בו שלא יהיה צדיק מצד מיעוט הטוב הנמצא בפעולותיו ולזה נתמה על רבוי הטובות המגיעות לו וכן ראוי שנבין העניין בפעולות המגונות ר"ל שאשר מדרגת הכנתו חסרה יהיה עונשו קלוש על הפעל המגונה מאד לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הפחות אשר היה מוכן אליו ושמדרגת הכנתו שלימה יהיה ענשו רב על הפעל המגונה לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הנכבד שהיה מוכן אליו ובהיות העניין כן יהיה קצורנו מהשיג האמת באלו הטובות והרעות איך ראוי שיהיה העניין בהם משני צדדים הצד האחד שאנחנו לא נדע אופן חכמת השם יתברך אשר יתחייב ממנה שעור העונש במרי מרי ולזה נתמה במי שמרה מרי מעט לפי מחשבתנו ונראה לו מהעונש יותר ממי שהפליג יותר במרי לפי מחשבתינו והצד השני שכבר יתכן שיהיה לאדם עון ופשע ולא נשער בזה ונתמה איך יגיע לו רע וזה שהוא יראה שכבר יהיה מרי אם יבטל האדם מהשתדל במושכלות כפי מה שאפשר לו ואם יעלה בידו דעת בלתי נכון בעיוניות מצד קצורו מחקור בדברים כפי מה שראוי לפי שהש"י בראו בעל שכל לזאת הכוונה ובכלל הנה הוא מרי אצל צופר אם יקצר האדם מעשיית הטוב האיפשרי לו לפי הכנתו והוא מבואר שמזה הצד ימצאו רבים שהם רשעים ולא נשער בזה ובהיות העניין כן הנה לא ימנע שלא ימצאו אנשי' שוים במריי' לפי מחשבתינו ויתחלפו עונשיהם הבאים עליהם מהש"י חלוף נפלא עד שקצת' ימית וקצתם יעניש בשישימם במסגר וקצתם לא ישיגם העונש שיושמו במסגר אלא שיקהלו ויאספו אותם אל עיר אחת או אל מדינה אחת והסבה בזה כי כשנחשוב בהם שהם שוים במרי הם מתחלפים בו מאד ואנחנו לא נשער ואולם מה שנראה מהטובות לקצת הרשעים הנה צופר יתיר הספק בזה בשיאמר שאינם נמלטים מהרעות לפי שהם עם מה שלהם מההצלח' יפחדו פחד תמיד שתבואם שואה ויהיו בפחד וכאב לב תמיד ודי להם בזה העונש מצד פחיתות מדרגת הכנתם ואחר שנתיישב זה נאמר שכבר נאמרו בזה הספר כל חלקי הסותר אשר אפשר שתפול בהם המחשבה למשכילים בזה הדרוש ונתייחד בחלק חלק מהם אחד מאלו האנשים אשר נחלקו בזה הספר וזה שלא ימנע העניין מחלוקה אם שיהיה כל מה שישיג האדם מטוב ורע מוגבל ומסודר מהשם ית' לפי מעשיו אם שלא יהיה דבר ממה שישיג האדם מטוב ועד רע מוגבל ומסודר לפי מעשיו ר"ל שלא יועיל לו באלו הטובות והרעות הבאות עליו אם עושה טוב ולא יזיקהו בהם אם יעשה רע אם שיהיה קצתם מוגבל ומסודר לפי מעשה האדם וקצתם לא וזאת החלוק' הכרחית

ולפי שמי שיראה שכל הטובות והרעות הבאות לאדם הם מוגבלות ומסודרות מהשם ית' ישיגהו ספק מצד החוש לפי מה שיחשב שכבר התאמת בחוש סותר זה המאמר הוא שקצת הצדיקים יגיעם רע יותר ממה שיגיע לקצת הרשעים וקצת הרשעים יגיעם טוב יותר ממה שיגיע לקצת הצדיקים הוא מבואר שזה הספק יותר אם בשנודה בזאת הטענה אם בשנחלק עליה ואולם המחלוקת הוא מב' צדדין לבד אם מצד המחלוקת על נושא זה המאמר והוא מה שיאמר אותו צופר אם מצד המחלוקת על נשואו וזה יאמר אותו בלדד ואולם המחלוקת על נשואו הוא מה שאמר שמה שנחשבהו רע איננו רע אבל הוא טוב ומה שנחשבהו טוב איננו טוב אבל הוא רע ואולם המחלוקת על נושאו הוא בשיאמר שמי שנחשבהו צדיק איננו צדיק ומי שנחשבהו רשע איננו רשע או אם היה רשע הנה מדרגתו ברשע חלושה מצד חולשת הכנתו וזה מי שנחשבהו צדיק איננו נמלט מהמרי שכבר חטא בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו בעיוניות ובזה התיר הספק ברע המגיע לצדיקים ומה שנראה שמגיע יותר מהרע לקצת הצדיקים ממה שמגיע לקצת הרשעים הנה הוא יתיר הספק הזה בשאמר שאנחנו לא נדע שעור העונשים הראויים לפי מרי מרי כי לא נוכל להשיג שעור הכנת איש איש אשר יסודר ממנה זה הסדור והנה המרי לאשר נחשוב אותו צדיק ימשיך לו עונש עצום מהאחרי' אשר לאשר נחשוב אותו רשע והוא מבואר שיחוייב לבלדד זה הדע' שיכחיש שהפסדת עשיית הטוב איננו שוה בכל האנשים שאם היה ההפסדות ההוא שוה היה בהכרח מרי הרשעים יותר עצום לפי שכבר היה נכלל בו המרי אשר לצדיקים והוא שלא עשו הטוב האפשרי להם בעיוניות ויתיר הספק למה יגיע מהרע יותר לקצת הצדיקים ממה שיגיע מהרע לקצת הרשעים עם היותם למטה מהם בהשגות העיוניות ואולם כשיונח שזה ההפסדות מתחלף לפי ההכנות אשר לאיש ואיש בעיון מתחלפות כבר אפשר שיאמר שמרי הצדיק בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו הוא יותר חזק המרי מהרשע אשר הוא למטה ממנו בעשיית הטובות לפי שהרשע הכנתו פחותה בעשיית הטובות ביחס אל הכנת הצדיק ומה שיראה שיגיע מהטובות לקצת הרשעים הנה אם שיהיה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות או מצד עשותם הפעולות המגונות ואם היה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולו' הטובות הנה צופר יתיר זה הספק בזה שיאמר שהם צדיקי' לפי שלא הוכן להם שיקבלו מהשלימות שיעור יותר גדול ואם היה רשעם מצד עשותם הפעולות המגונות הנה התיר צופר הספק בזה בשיאמר שהם אינם נמלטים מהפחד אשר הוא רע נפלא ולפי שהפחד הוא דבר בלתי מורגש נחשוב בכמו אלו האנשים שלא יגיעם שום רעה ודי להם בזה העונש אף על פי שפעולותיהם מגונות מאד לפי שמדרגת הכנתם היא פחותה ויאמר גם כן במה שאחר זה שאם לא יענשו הם כבר יענשו בניהם הבאים אחריהם ודי להם בזה העונש לפי מחשבתו כי הטוב אשר תכליתו רע הוא רע ואולם בלדד יראה כמו שאמרנו שמה שנחשבהו רע איננו רע לפי שהוא יביא אל תכלית טוב ומה שיראה מהטובות לרשעים הוא רע לפי שהוא יביא אל תכלית רע וכבר המשיל בזה מהצמח שבאחו והגומא כמו שביארנו שלא יועילם לחותם ורעננותם שלא ייבשו בקלות והוא מבואר שאין בכאן צד שלישי מהמחלוקת על סותר זה המאמר אשר התאמת מן החוש לפי שאם נחלק בו בנושא ובנשוא יחד ישאר הספק בעינו וזה מבואר בנפשו ר"ל אם נאמר שמי שנחשוב אותו צדיק הוא רשע וההפך ומה שנחשבהו טוב הוא רע וההפך וזה כי לא יתחדש מזה מאמר זולת המאמר אשר חייב הספק ואולם היתר זה הספק אשר יהיה בשנודה בזאת הטענה היא שיאמר שאלו הרעות והטובות אשר נמצאם מגיעות לאנשי' בזולת יושר אינם מגיעות מהשם ית' אבל ייחסו לסבה אחר' כאילו תאמר הפתיות והאולת כמו שיראה אליפז והוא מבואר שיותר זה הספק אשר יהיה כשנודה בזאת הטענה הוא גם כן באחד משני צדדים אם שנאמר שזאת ההשגחה האישיית היא בכל אחד מן האנשים אך לא בכל דבריהם אם שנ' שההשגחה האישיית היא בקצת האנשים ובקצת לא ואולם מי שיראה שאין דבר מהטובו' והרעות ההם מוגבל ומסודר מהש"י הנה הוא כבר יראה בטובות והרעות ההם סדור בהכרח לפי שכבר הגיע לנו ידיעה בהם בחלום הם בקסם אם בנבואות ואין בכאן דבר יתכן שיוחס אליו זה הסדור זולת המערכת אשר לכוכבים בעת הלידה חייב בעל זה הדעת שיאמין שזאת ההגבלה היא מצד הגרמים השמימיים ולזה לא יועיל בה הצדק ולא יזיק בה הרשע כי הכל מוגבל לו לאדם בגיחו מרחם אמו וזאת החלוקה היה על דעת איוב ואולם מי שיראה שקצתם מוגבל לפי צדק האדם ורשעו מהשם ית' וקצתם בלתי מוגבל לפי שאין זאת ההשגחה לכל האנשים אך לקצתם והם הראויים לה לפי מה שיתבאר במה שאחר זה הוא מאמר אליהוא וזהו האמ' בעצמו כמו שיתבאר במה שיבוא והנה אליפז היה מתקרב לזה הדעת האמתי כי הוא היה מודה שבכאן רעות אינם מוגבלות מהשם ית' והם הרעות אשר תהיינה לנו מצד הפתיות והאולת אלא שאין ראוי להתרעם עליה' כי אין ראוי שיקראו רעות לפי שהאדם נברא משולל מכל הטובות והרעות והקניינים אשר הוא צריך עליהם ואם לא ישתדל להגיע להם בסבות המביאות אותם אין לו להתאונן עליהם אם לא יגיעו אליו אלא שבזה הצד לא הותרו כל הספקות לפי שאנחנו לא נוכל לייחס כל הרעות אשר נראה שיפול בהם העדר הסדור אל האולת והפתיות ומה שנוהג מנהגם ועוד שאם הודינו שמזה הצד יותר הספק ברעות מה נעשה בהעדר הסדר הנמצא בטובות הנשארות זמן ארוך ונמצא מהם הרבה באיש אחד ואל איזה דבר ניחסהו וזה שהוא בלתי אפשר שניחסהו אל האולת והפתיות כי מה שיגיע מהטובות בזה האופן לא ישאר כי אם זמן מועט ולא יהיה מאדייר"ל שלא יתכן שיגיע בזה האופן טובות רבות לרשע כמו שיראה בחוש מהם וזה גם כן אפשר שיוסיף ברעות המגיעות הרבה לצדיקים ר"ל שאי אפש' שיוחסו אל האולת והפתיות כי מה' שהוא בזה התאר הוא מעט כי היה מציאותו בקרי ובהזדמן ולזה היה דעת אליפז יותר חסר בעניין מה מדעת בלדד וצופר ויותר שלם באופן אחר ואולם היותו יותר חסר לפי שהרבה מהספקות אשר הביאוהו לזה הדעת הם נשארו' עמו מה שאין כן בדעות בלדד וצופר ואולם היותו יותר שלם כי הוא לא היה מכחיש המוחש אבל היה מכוון בזולת הכחשת המוחש שיתיר הספיקות כמשפט כל חכם ועוד כי השרש אשר ממנו המשיך דעתו הוא אמתי בעצמו ואולם טעה במה שאחר השרש וזה כי הוא כששער שהוא בטל שיוחסו כל הטובות והרעות אל גמול ועונש מאת הש"י לפי מעשה האדם כמו שיתבאר מהחוש והיה בטל ג"כ שלא יהי' בהם דבר מוגבל מאת השם לפי מעשה האדם לפי מה שיגזרהו החוש כמו שזכר אליפז בזה הספר במה שטען על איוב הנה חייב בהכרח שיהיה קצתם מיוחס אל הש"י לפי צדק האדם ורשעו וקצתם בלתי מיוחסו' אליו ואילו לא אמר אליפז יותר מזה השיעור היה מחוייב היות מאמרו אמת ואמנם טעה בשלא הבדיל באופן שלם מה שייוחס אל הש"י מאלו הטובות והרעו' ממה שלא ייוחס אליו ולזה לא עמד טעמו בו כשטען עליו איוב מה שטען לסתור דעתו כמו שיתבאר במה שאחר זה ועוד כי דעת אליפז היה דורך אל האמת ואם איננו בעצמו אמת כי הוא כבר שם כל השתדלותו להתיר הספיקו'

לרבויים ולרוב חקפם יכנסו בתוך הבניה וירח' אותו : וי"מ יחזה לשון סכוך מלשון קרן חזות · וחזותיה לס ף רעה ולשון משנה חזיתה מזרחה ויהיה אשר בית הרהוי בניה הבני' יחזה וכראשון יותר נכון : הס' אם יבלענו הסרה מבלע לו הוא חוזר אל השמש הנז' למעל' יאמר שאם שהית המשחית הגמא הזה ממקומו ישאר לו ומקו' כאלו לא נראה שם לעיל' לפי כי האחו והגומא אי אפשר לעשות שרשים חזקים שישאר מקומם ניכר אמר בכרתו ומי שראה אותו התמול יכחש בו היום ויאמ' לא ראיתיך כי לא נשאר בו רושם כלל כן היה טובת הרשע בלתי קיימת : והתרגום פי' הפסוק שלפני זה בלשון תימה כלומ' האפש' שעל גל שרשיו יסובכו ובית אבנים יחזה והלא אם יבלענו ממקומו וגו' ונרא' שהמפ' על טובת הרשע היא זה על רעת הצדיק כפי' החכם רבי לב"ג ז"ל ולא על טובת הצדיק כפי' הגאון ז"ל · וכל אלה הדברים לבלדד היו לרמוז לאיוב שאם אין לו תקוה ליסוריו כמו שהיה טוען שהוא רשע גמור שטובתן של רשעים יש לו הפסק גמור ולא רצה לפרש לו בלדד זה לפי שעדיין היה מסופק ברשעו ושמא ייסוריו הם לתוכחת כמו שאמ' אליפז וכבר פירשתי זה בפרק ה': הן כל שמחתו והולדתו של גמא להכרת והוא המשל לרשע כי שמחתו להיו' הצלחתו אובד' ואשר מעפר אחר יצמחו לנטוע מהם נטע יכרתו במוהם כרגע · והמשל כי אם יקומו בניהם אחר' יכרתו ויאבדו בהם · וי"מ משוש דרכו כמו כמשוש נוסע בדרך רחוקה · ויש לפרש ומעפר אחר יצמחו כי יש צמחים שאינם גדלים במקום צמיחתם עד שמעתיקים אותם מאותו עפר לעפר אחר ואף על פי שהעתיקום שם גם שם יאבדו ולא יצמחו ולפי הפי' הראשון אמר זה בלדד לפי שהזקיקו לאיוב לחקור בזה אל הראשונים והנה הראשונים יורוהו כן והוא ילמוד על הצמחי' אחריהם : הן תראה דקדוק העניין כי אליפז חתם דבריו בטוב' הצדיק כי גזר שייסורי איוב הם תוכחת עם היותו שלם בצדקו · ובלדד כמסופק אם הוא רשע חתם בטוב' הצדיק וברעת הרשע ומכאן ואילך רוב התימותיה' ברעת הרשע לחייבם איוב שהוא רשע גמור אלא שאם יעשה תשובה תקובל תשובתו וכבר ביארנו זה בפרקים: הן אל לא ימאס תם · אם אתה תם : ולא יחזיק ביד מרעים · אם אתה רשע : עד ימלה כב"א כמו באל"ף · ומלת עד דבק' עם הן אל לא ימאס תם כטעם כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי · וימלא שפתיך תרועה · והשחוק הוא על טובתו והתרועה היא על רעת המרעים : שונאיך מרוב טובתך יתביישו שונאיך · ואהל רשעים אין לו תקוה כי איננו על כן הנה נתתי לפניך שני דרכים ובחרה בחיים למען תחיה : אמנם · באמת ידעתי כי כדבריך אשר אמרת כי רוח כביר אמרי פי כן הוא כי מי הוא האדם שיתוכח עם האל ואם ירצה להתוכח עמו איך יצא זכאי ויצדק עם אל בדינו כן פי' הגאון רבינו סעדיה ז"ל · ויש פירושים אחרים ואינם נאותים לפי כוונתנו : אם · לריב · להתוכח : לא יעננו · תשובה על אחת מיני אלף מטענותי :

מ"ע ספורנו

הלא אזן מלין תבחן · וגם שיתעקש איזה חולק ויאמר שהכל כפל במקרה · הנה השכל האנושי יאמת זה הדעת כי אמנם יחסו אל במושכלו' הראשונות כמו אלה הוא כיחס החוש אל המוחשות שלא יסופק בה' כלל · ובזה תהיה : בישישים חכמה · מצד הנסיון ברבים אשר לא ייוחס אל המקרה וכמו מושכל ראשון מכיר ויודע השכל האנושי שבהיות מיני הנפסדים רבים במספר אשר לא יהיה מציאות' וקיומם בלעדי תנועות מתחלפות של גרמים שמימיים וקשורם וסדרם לא יצוייר שיקרה לכלם במקרה מציאות כל הגרמים השמימיים ותנועותיה' וקשור' וסדרם נכון למציאות' בלתי שום פועל מכוין ובזה יהיה : באורך ימים תבונה · שיבין שהסדר בכל הנמצאים בלתי שיכפסדי' הוא מאת פועל רצוניי מכוין אשר עמו · בלי ספק : חכמה ותבונה : הן יהרוס וגם שלפעמים יהרוס כענין בסדום : יסגור על איש · כמו שקרה לאדם הראשון באמרו ויגרש האדם וישכן מקדם לגן עדן לשמור את דרך עץ החיים : הן יעצור במים ויבשו · וכן כאשר עצר במים באמרו יקוו המים ועצר אותם כנגד טבעם שלא ישובו לכסות: וישלח' ויהפכו ארץ · במבול בכל אלה : עמו עוז · הורה שהמלכות שלו : ותושיה' ועם זה שומר כונה הכלי' לטוב · ובהיות : לו שוגג ומשגה יחטיא והמחטיא מזה יקרה שהוא : מוליך יועצים · לחטוא : שולל מעצת' ותאבד עצה מהם: ושופטים יהולל · ויהולל את השופטים ההוטאים בעצתם ולפעמים: מוסר מלכים · הסיר המלך : פתח · מבית האסורים כמו שקרה ליוסף: ויאסר אזור במתניהם · להתגבר ולמלוך : מוליך כהנים שולל · וכן לפעמים מוליך שולל מכבודם כהנים המתכבדים שקר למלכי': ואיתנים יסלף · ובזה יסלף דרך המלכים המתנהגי' על פי כבוחת' כמו שקר' לאחאב ולזולתו' ופעמים : מסיר שפה לנאמנים · לבעלי הלשון הנואמים נאם כאמרו או מי ישום אלם' ולפעמים: שופך בוז על נדיבים · כמו שקרה לחרטומים במכת השחין : ומזיח אפיקים רפה · והחליש את עזות החזקים כמו שעשה לפרעה ועבדיו במכת בכורות :

מגלה

רלבג

יסגור על איש · ר"ל כבר ישים איש בסגר ולא יצא ממאסרו לעולם : שוגג ומשגה · שני שרשים בענין אחד: מוליך יועצים שולל · ר"ל שהוא מוליך שלל כל אחד מהיועצים כאשר ירצה ואף על פי שהם טובי העצה לא יועיל להם טוב עצתם : יהולל · מענין הוללות וסכלות : מוסר מלכים · מאסר מלכים : פתח · התיר : כהנים · שרים וכמיהו ובני דוד כהנים היו : ואיתנים · חזקים : יסלף · יעות : לנאמנים · הם האנשים הממהרים לדבר נאות או ירצה בזה האנשי' הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וחכמתם : זקנים · חכמי' : ומזיח אפיקי' רפה · וחזק חזקים החליש · או ירצה בזה ואזור חזקים התיר מענין ולמזח תמיד יתגרנה :

משגיח

אבן עזרא

ואורך ימים · טעמו ובארך ימי' · בי"ת בישישי' ישרת עצמו ואחר עמו כמו וארא אל אברה' אל יצחק ואל יעקב באל שדי : לו שוגג · הוא ידע שגגתו של האחד או שישגה אחרי' והם לא ידעו : שולל · כל אחד מהם יוליכם שולל מדעה כטעם וסר מרע משתולל : מוסר מלכים · כמו מוסרות ומוטות :

משגיח

חַי וְרוּחָא דְכָל בְּסַר גְּבַר: הֲלָא אוּדְנָא
ב' וחס' יטעם לאכל מִילִין תִּבְחַן וּמוֹרִיגָא מֵיכְלָא יִטְעַם
ל לֵיהּ: בְּקַשִּׁישַׁיָּא חָכְמְתָא וְנוּגְדֵי
ד' ר"פ יוֹמִין בִּינְתָא עִמֵּיהּ חוּכְמְתָא וּגְבוּרְתָּא
ג ומל'בליש' דִּילֵיהּ מַלְכָּא וּבִינְתָא: הָא יִצְדֵי וְלָא
ה' ג' ד' חס בליש' אִתְבְּנֵי יִיגוֹר עַל גְּבַר בְּקִבוּרְתָּא וְלָא
ל' ד' ר"פ יִתְפְּתַח: הָא אָחֵד בְּמַיָּא וּמִבַּשְׁן
ל' ג' ור"פ וְכַד יְשַׁלְחִינוּן מִתְהַפְּכִין בְּאַרְעָא:
ג' ג' גַּבֵּיהּ עוּשְׁנָא וְחוּכְמְתָא דִּי לֵיהּ שָׁלֵי
י"ג וּמַשְׁלֵי: דְּמוֹבִיל בְּרֵי מַלְכַיָּא כַּד
ג' ור"פ ג' מִשְׁתַּלְשִׁין וְנִגוּדַיָּא יִתְלְעַב. שׁוּשִׁילְתָּא
דְּמַלְכַיָּא מַשְׁרֵי וְאָסַר קְמוּר
ל אל' בְּחַרְצֵיהוֹן: דְּמוֹלִיךְ רַבְרְבָנַיָּא
ל' ל בְּבִיזְתָא וְתַקִּיפַיָּא מְקַלְקֵל: מַעְדֵּי
קְשׁוֹט ס פוּתָא כִּמְהֵימְנִין וּטְעֵים
סָבַיָּא יִסַּלֵּק: שָׁדֵי בְּסִרְנוּתָא עַל סַרְכַיָּא וְתָקוֹף מַלְכַיָּא מַחְלִישׁ:

מגלי

חַי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר־אִישׁ: הֲלֹא־אֹזֶן
מִלִּין תִּבְחָן וְחֵךְ אֹכֶל יִטְעַם־לוֹ:
בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה:
עִמּוֹ חָכְמָה וּגְבוּרָה לוֹ עֵצָה וּתְבוּנָה:
הֵן יַהֲרוֹס וְלֹא יִבָּנֶה יִסְגֹּר עַל־אִישׁ
וְלֹא יִפָּתֵחַ: הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְיִבָשׁוּ טו
וִישַׁלְּחֵם וְיַהַפְכוּ אָרֶץ: עִמּוֹ עֹז
וְתוּשִׁיָּה לוֹ שֹׁגֵג וּמַשְׁגֶּה: מוֹלִיךְ
יוֹעֲצִים שׁוֹלָל וְשֹׁפְטִים יְהוֹלֵל:
מוּסַר מְלָכִים פִּתֵּחַ וַיֶּאְסֹר אֵזוֹר
בְּמָתְנֵיהֶם: מוֹלִיךְ כֹּהֲנִים שׁוֹלָל
וְאֵתָנִים יְסַלֵּף: מֵסִיר שָׂפָה כ
לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח: שׁוֹפֵךְ
בּוּז עַל־נְדִיבִים וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה:

מגלה

רש"י

הלא אזן מילין תבחן · ולמה לא ידעו זאת השומעים פעלו · כאשר החיך יטעם לאכול : בישישים חכמה כו' · לדעה כי עמו חכמה כו' : וישלחם ויהפכו ארץ · בשליחותו כאשר עשה לדור אנוש שהציף שלישו של עולם : לו שוגג · האדם השוגג ומשגה · שטן המשגהו · שולל שם דבר הוא · בשטות מוליכם בשטות · כשהוא רוצה לערבב ולבלע חכמתם · כמו וסר מרע משתולל אשתוללו אבירי לב · ותי"ו אשר במשתולל ואשתוללו כן דרך לשון עברית בתיבה שיסודה שי"ן או סמ"ך והוא בא לדבר בלשון נפעל ונפעל או מתפעל נותן תי"ו אחר אות ראשונה של יסוד כמו וישתכחו בעיר · וישתמר חוקות עמרי · משתולל בעמי · ויסתבל החגב : יהולל · ישוטה לשון הוללות וסכלות : מוסר מלכים פתח · להסיר מוסר שבלם מעל אחרים ומעביר ממלוכה ואוסר אזור במתניהם · בתחלתם כשהוא חפץ בהם חוגר חלציהם ומזרזם בא למלוכה · כהנים שרים · כמו כהן מדין · כהן און: לנאמנים · אף לנאמנים בו פעמים שפתיו נבללים לדבר שרה · כגון אברהם והאמין בה' וסוף נכשל במה אדע : ומזיח אפיקים רפה · ואזור החזקים מרפה ומפתח אזורם להתיש כחם · כמו ולמזח תמיד יתגרנה: אפיקים · חזקים · כמו אפיקי נחושה · אפיקי מגינים :

משגיח

וחיך ב' וחסר וסימ' וחך אכל יטעם לו · יטעם לאכול : עמו ד' ר"פ וסימ' עמו הראובני והגדי · עם זרוע בשר · עמו חכמה וגבורה לו עצה :
עמו עז ותושיה : יהרוס ג' מ"ל בל ש' וסימ' לנתוש ולנתוץ ולהאביד · המה יבנו ואני אהרוס · הן יהרוס ולא יבנה : מוליך ג' ר"פ וסימ' מוליך
לימין משה · מוליך יועצים שולל · מוליך כהנים : שולל ג' וסימ' אילכה שולל כן כתיב · מוליך כהנים · מוליך יועצים · קדמא כתיב יו"ד :
ומזיח ל' אפיקים רפה והוא חד מלין דמשמשין ומז בריש תיבה וסימ' במסרא רבתא במערכת אות המ"ם בס"ד בשיטת ומ' :

תורת חסד יראת שדי

הלא אזן מלין תבחן וגו' הלא ג"כ האזן שמלין תבחן ולקחת הדברים הטובים והחיך שיבחן האוכל אשר יטעם לו הנה הנה בידו וגו' וידעם וכו' וכמו כן החכמה אשר היא בישישי' והתבונה אשר היא באנשים שהאריכו ימים וכו' כי עמו חכמה וגבורה וכו' : **הן** יהרוס וגו' הה"ר משה קמחי כתב כאשר יהרוס בנין הגוף או זולתו לא יבנה בחכמה זולתו וכאשר יסגור על איש ויסימהו במשמר ומאסר הברית ולא ירוח לו לא יפתח בבלעדיו · או יהיה אומר יסגור על איש מלשון ויסגור ה' בעדו שפירושו יגן ויהיה א"כ דבר והפכו וכן הוא אומר הן יעצור וכו' ויל' הן יעצור במים שיכלאם וייבשם ולפעמים ישלחם עד שיהפכו ארץ והוא א"כ דבר והפכו ע"כד · והה"ר שמריה האיקריטי כתב הן יעצור במים ויבשו ונאמר מלת יעצור ישלוט כמו זה יעצור בעמי ופי' [illegible] ות הדבר אשר אמרו הפלסופים שהיסודות יתהפכו קצתם לקצתם ולפעמים ייבשו המים [illegible] ם וישובו ארץ יבשה ויש ב' מקוה מים והיאלות ארץ נוספת ולפעמים ג"כ ישוב א' מהיסודות אל יסוד אחר ויעשה ארץ נוספת או מים והוא אומר וישלחם ויהפכו ארץ ותהיה מלת וישלח' לשון הפשטה כטעם אל פשטתם היום כי בשוב אחד מהיסודות השם ישלח ויתפשט הנה והנה ולא כן בה תהפך שאל הים דות אל יסוד העפר ואולי זאת היתה סבת ההרים עכ"ד : **מסיר** שפה ונאמר הה"ר דוד קמחי ז"ל כתב לנאמנים לחזקים בדבורם ויש אומרים הנון השניה נוספת מן ויכאמו נאום וראוי להיות לנואמים : שופך בוז על נדיבים כתב הה"ר שמריה האיקריטי ז"ל פי' הנדיבים אשר הם מכובדים לעיני העם לרוב נדיבותם נידו הם להתהפך עליהם הזמן וישפע עליהם הבוז וכו' עכ"ד :

מגלה

אבן יחייא

הלא אזן ונאמר הנה מה שבחנת אתה צופר מתעלת האלוה מצד הנסיון יותר ויותר בחנתי אני להיותי ישיש ממך · והנה הבחינה תהיה מצד החושים כי האזן יבחן המילין · והחיך יבחן האוכל שיטעם לו ובאורך הזמן בנסיון מצד בחינת החושים והמוחשים ילמדו חכמה ודעת · לכן בישישים חכמה וכמי שיש לו אורך ימים יש תבונה : ומצד הנסיון הוכחתי כי עמו ית' חכמה לדעת לבראת העולם ולעשות כרצונו · ועמו גבורה להוציא חכמתו אל הפעל כי יש לפעמי' חכמי' רבים אשר ידעו לעשות דברים גדולים בחכמתם · ואולתם ימנעם מכוח · ולו עצה ותבונה להתמיד עולמו ולכלכלו בצדק · הייכו כי בעצה הטובה יתמידהו ובתבונה יכלכלהו כיושר : ובהנהגתו הישרה לפעמים יראה המשכת דבר רע כי יהרוס עיר ולא יבנה עוד · ויסגור על איש ויאסרהו במאסר היסורין לעים ולא יפתח לעולם · ופעם יעצור במים ויבשו ויבוא הנזק לעיר הבנוי אצל המימות ההם · ופעם ישלחם למים ויהפכו ארץ נכרינויים וחזקתם · ויען כי עמו עוז והוא הגבורה · ותושיה והוא החכמה · מה שלכן לא יוכל האדם ליחס הדברים הרעים הבאים בעולם לא לסכלותו ולא לחולשתו · לכן יחסו להיות זה מאתו שגגה הן בכחו הן בחכמתו · ולכן כפל באומרו שוגג ומשגה : כי הוא בחכמתו ויכלתו מוליך החכמים היועצים אשר תמיד תכלית עצתם יוצא אל הפעל כעצת אחיתופל · הוא מוליך היועץ שולל וערום מתכלית העצה ההיא · והחכמים השופטים ישימם הוללים ושוטים כי חכמתם יסכל : מוסר והמאסר אשר המלכים אסרו בו זולתם מהאומות הוא מפתח · ויאסור אזור השעבוד במתניהם וכאלו יאמר שיעבדו לעובדיה' : והוא מוליך הכהנים ושרי הארץ משוללים וערומים מכל טוב · ואיתני הארץ החזקים כראוי מוצק יסלף ארחותם ועם כל גבורתם ינוצחו : ומסיר השפה והלשון מדברת גדולות לאשר דבריה נאמני' אל העם להיותם ככה על הרוב כאשר ינזרו הם וטעם זקנים יקח כי ישכח את עצתם ושכלם וישכחו את אשר ידעו מהנסיון ברוב הזמן הארוך אשר חיו בו : ושופך בוז על נדיבים שהם נדיבי עם המכובדים · ומזיח ואזור החזקים רפה · כי הנגבור אזור חלציו וה' בחזקתו ירפה אזורו והוא משל שיחליש כחו :

והוא

ר' אברהם פריצול

הלא אזן מלין · רצה בזה להביא ראיה מן הדברי' החושיים אשר באדם אשר מהם יבחנו הדברים אשר יש גם החוש ויבררם · ואמר הלא אזן מלין הנאמרים מהמדברים תבחן אותם ויבין גם · וכן החיך הוא אשר יטעם הבדל הרוכלין לפי מה שהם · וכן יהיה בעניני המושכלות שידע אותם האדם וישיגם כאשר יזקין בזמן בחקירת העיון והנסיונות · ואמר הכף : בישישים חכמה · וזה כי כמו שהאזן והחיך שהם כלים לחוש יבחנו הדברים על אמתתם כן תמצא בישישים החכמה מצד שעמדו זמן רב בחקירת הדברים לדעת אמתתם · וכן באורך ימים התבונה וההתבוננות והפשר שאמ' זה איוב להיותו זקן וראוי שתמצא בו החכמה והתבונה יותר מצופר שהיה צעיר לימים · וגם בלדד השוחי כמ"ש ועתה שחקו עלי צעירים · ולזה השיבו אליפז במענה הנה גם שב גם ישיש בנו : עמו חכמה · והנה תדע לך מה שנתבאר אצלי מה' ית' כי עמו חכמה בהמצאת הדברים הנפלאי' ממנו להמציאם · וגם אחר זה עמו הגבורה בקיום הנמצאים מאתו להעמידם · ולו עצה והתבונה בהדרכת העולם העליון והמלאכים והגלגלים שיתהוו המציאות התחתון · ויהיה החכמה והגבורה בערך בעולם התחתון והעצה והתבונה בערך העולם העליון מהשכלים המעונה ממנו מצד פעולותיו ותנועותיו על ידי הגלגלי' ומשרתי עליון · ע"ד אמרו ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה: הן יהרוס · והנה ה' ית' לפעמים יהרוס מן הבניינים הגדולים אשר האדם נוטע גם ולא יבנה עוד · ופעמים יסגור במסגר ובמאסר איש מן האישים ולא יפתח ישב שם עד עולם · וכל זה באמצעות השתלשלות סבותיו וגלגול רצונו הקדוש : הן יעצור · וכן לפעמים יעצור במים אשר בנחלי' ובאגמי' וייבשו וישלח' ויסיר אותם ויהפכו ליבשה וארץ · עמו עוז ותושיה · וכן עמו העוז בקיום הנמצאים המורכבים ועמו התושיה והדת הטבעית אשר סדר בחק האדם להקין וליוצר הכונת הנמצאים כאלה להיות נכבים ונקשרים יחדו קצתם עם קצתם הכל מאתו הוא · או עמו התושיה והנימוס הכללי המגיע הכל ברצונו הקדוש ולו היים השוגג בסדור המדינו' · והחוטא במעשיו בסבת אמר · לה' הוא · וכו לו ה' ית' הכח הכללי ממנו בהרכבת אדם המשגה והתחטיא אתו ה' ית' הוא אשר הרכיב יחד השכל והחומר שהוא כמו סבה לעוררו אל החטא והתאוה והוא היצ' מהכח התאוני אשר באדם · כי יצר לב האדם רע אשר יחס ההרכבה הזאת ה' המציאה והקשיר אותה יחד · לכן לו ית' שוגג ומשגה : מוליך יועצים · וכן הוא ית' המוליך חכמים יועצי ארץ שולל בשלל ובשבי · וכן השופטים ומנהיגי המדינות יהולל ויסכל עצתם בהשתלשלות סבותיו שיחשבו כסילים והוללים למניעת עצתם מהם : מוסר מלכים · וכן מוסר המלכים המוטל עליהם ליסר האנשים אשר תחת ממשלתם פתח קיתו והתירו שלא יעצור עוד בעמו · אף כי בהפך כי ה' ית' יאסור ויקשור אזור במתניהם להפשם ולשעבדם · כי יפלו ביד גדולים ומושלים עליהם אשר ייסרום ממלכותם ויהיו נאסרי' ומשועבדים אליהם : מוליך כהני' · ועוד מוליך כהנים והגדולים והשרים שולל וערומים ואיתנים העשירים החזקים יסלף עצתם והנהגתם כי יפלו בחסר כל : מסיר שפה · ועוד ה' ית' מסיר השפה ולשון למודים אשר לנאמנים חכמי הדעת ליעץ אנשי עירם שהם נאמנים להם בלשון עצתם · ה' יסיר מהם ספת לשונם · וטעם הזקנים יודעי פשר דבר יקחה' אותו לפעמים בל יוכלו לתת טעם אפילו במפורסמות : שופך בוז · ועוד לפעמים ישפוך בוז וקלון וחרפה על נדיבי עמים עשירי עם : ומזיח אפיקי' · ר"ל האנשים החזקים כאפיקי ים : רפה · והחליש אותם מחזקתם · ומזיח הזק · מן אין מזח עוד · רכה מענין רפיון :

מגלה

הרמב"ן

הלא אזן מילין תבחן · להבדיל בין האמת והשקר : וחיך אכל יטעם לו · לדעת בין מתוק ובין מר · ולמה לא תבדילו אתם בין דבר לדבר: בישישים חכמה · פירשו כי אפי' הישישים יש להם חכמה בזקנתם ובארך ימיהם תבונה · וכיון שכן ראוי שיהיה עמו תבונה שהוא קדמון הכל · והיכנו נכון בעיני · אף כי הגבורה איננו מן המכין · והנראה בעיני כי יאמר כי בזקנותו יחכם וברוב ארך ימיו יתבונן במקרים שרהה · שהענין כאשר אמר שילאו אהלים לשודדים · על כן יענהו אליפז על זה גם שב גם ישיש בנו · שראינו תולדות הזמנים כמוך : עמו חכמה וגבורה · כי אין אדם יכול להנצל מידו בחכמה ולא בכח ולו עצה להביא על האדם מקרהו פתאום מבלי שיתבונן לו : על כן יהרס ולא יבנה · יסגר על איש ואין פותח מאסרו · וזה המשפט באישים · וגם המינים ידין כרצונו · כי יעצר שמים וייבשו הזרעים · ולפעמים ישלחם בחין מדה ויחפרו כל הארץ: עמו עוז ותושיה · כלו' הכח וכל היש בידו · ולו האדם השוגג והמשגה אחרים · בדרך כי בידו להטעות אדם שיטעה עצמו · או שיטעוהו אחרים להוליכו בדרך לרע לו : מוליך · החכמים יועצי המלכים שולל מדעת · והוא שם · ושופטי הארץ יהולל · כי יעשו הוללות וסכלות כאשר יחשבו לעשות משפט · והנה ה"א חכם מכל החכמים: וגם הוא תקיף על בעלי היכולת · כי מוסר המלכים פתח להסיר עולם מעל שכם אחרים · כי יעביר ממשלתם · והוא נותן להם הממשלת ואוזר אזור במתניהם להיות להם תוקף ומלוכה · כענין מהעדה מלכין ומהקם מלכין · והתרגום אמר שלשלתא דמלכיא משרי ואסר קמור בחרציהון · והוא מלשון חכמי' ז"ל בהי דהתני לך קמרא דאבוך לשוייך אב ב"ד · וכתב בעל הערוך ז"ל שהיא חגירה שחוגרין אותה כאבנט אלא שהיא רחבה יותר וקובעין עליה כסף וזהב ומשמשי מלכים לובשין אותה · ואמר שהיה אביו של רבי נתן ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דהיינו קמרין ולעמוד בפני המלכים הפרסיים עד סוף מלכות פרס · ועלה רבי נתן לארץ והיה אב ב"ד ואמר לו ר"ג הלא די לך זה ובקשת לך להיות גם נשיא · זה פירש בספר רב שרירא גאון ז"ל · והנה לפי הענין פי' הפסוק שהאל מפתח מוסר המלכים ומסיר ממשלתם ואוסר להם אזור במתניהם שיהיו משמשי המלכים הקמים אחריהם: מוליך כהנים · הם הנכבדים בכל עם · כמו ובני דוד כהנים · הוא מוליך אותם שולל מעשר ונכסים וכבוד · והאיתנים יסלף מדרכם: מסיר שפה לנאמנים · כי החכמים אשר יאמין כל העם בדבריהם יסיר מהם הדבור ולא ידעו דבר נכון · וטעם זקנים שהיו יודעים לתת טעם וראייה לדבריהם : יקח · יקח מהם · כענין מטעם המלך וגדוליו · וכן טוב טעם ודעת למדני · והמפרשים אמרו כי נאמני' הם הדברנים מגזרת וינאמו נאם : ומזיח אפיקים רפה · פירש רבינו שלמה ז"ל חגורות החזקים מרפה ומפתח חגורותם · כמו ולמזח תמיד יתגרנה : אפיקים · כמו אפיקי מגינים · ואחרים פירשו חוזק תקיפים מרפה ומחלים · מלשון אין מזח עוד · וכן אמר התרגום ותקיף מלכיא מחלש :

משגיח

אוהב משפט

אשר יהיה שמה הרוח ללכת · ואלו השינות יותר קלות מהאחרות : יטוש · יעיף כנשר חש לאוכל תרג' יונתן כנשרי' דטאים למיכל ובלשון אגדה טסין בזירה ובגמר' עושה להם כנפי' כנשרים וטסים על פני המים · והרבה יש בדברי אגדה : אם · אמרי · מקיר בשקל עד עברי : שיחי · עברי · שני כעסי : ואבליגה · אתחזק כמו המבליג שוד על עז :

הם

רשי

משגיא לגוי' ויאבדם · יש או' כאשר עשה למצרי' בהשיגם את ישראל לפני בעל צפון שגו ואמרו תדעו שהסכי' עמנו לטבעם בים כאשר גזרנו כל הבן הילוד היאור תשליכהו · וקשה יראתו של בעל צפון שלא נעשו בו שפטים ככל אלהי מצרי' · וגרם המקום להשגות' כדי לטבעם · וזה לשון אינו עיקר · דא"כ היה לו בלד ימין · משגיא כמו שוגה · אבל זה עיקר מגדיל · לשון שגיא כח · משגיא את הגוים ומצליחם ולבסוף מתגאה בהצלחתם והוא אובדן שלהן מה שמצליחין : שוטח · מרבה אותם להשטיח בארץ ולכבשותם בתוהו לא דרך · בתוהו שאינו דרך : אולם אני איני מבקש אלא לדבר אליו ולהתוכח עמו אחפוץ · טפלי שקר · מחברי דברי שקר · רופאי אליל כולכם · כל אליל שבמקרא לשון אל · ורבותינו פירשו זה ביד הגוהר שאין לו רפואה ושמו אלל · ריבות · הוכחות : הלאל תדברו עולה · אחרי אשר תחת שבאתם לריב · לא טוב שתדברו עולה · ולו תדברו רמיה · בעבורו תדברו רמיה כמו הן אני כפיך לאל · וכמו אל הארץ אשר דבר להם · לצורכ' · וכמו ילחם לכם · האת' תדברו לבעל הוקש בעיני לדמותו כאן · והוא דוגמת ביד משה לו על קרח : הפניו תשאון · וכי להחליף לו בשאת פני באת' · אם לאל בשבילו · תתוכחון על רמיה : הטוב

יג

מְגַלֶּה עֲמֻקוֹת מִנִּי־חֹשֶׁךְ וַיֹּצֵא לָאוֹר
צַלְמָוֶת׃ מַשְׂגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם
שֹׁטֵחַ לַגּוֹיִם וַיַּנְחֵם׃ מֵסִיר לֵב רָאשֵׁי
עַם־הָאָרֶץ וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ׃
יְמַשְׁשׁוּ־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר וַיַּתְעֵם
א כַּשִּׁכּוֹר׃ הֶן־כֹּל רָאֲתָה עֵינִי שָׁמְעָה
אָזְנִי וַתָּבֶן לָהּ׃ כְּדַעְתְּכֶם יָדַעְתִּי גַם־
אָנִי לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם׃ אוּלָם אֲנִי
אֶל־שַׁדַּי אֲדַבֵּר וְהוֹכֵחַ אֶל־אֵל אֶחְפָּץ׃
וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי־שָׁקֶר רֹפְאֵי אֱלִל
ה כֻּלְּכֶם׃ מִי־יִתֵּן הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישׁוּן
וּתְהִי לָכֶם לְחָכְמָה׃ שִׁמְעוּ־נָא
תוֹכַחְתִּי וְרִבוֹת שְׂפָתַי הַקְשִׁיבוּ׃
הַלְאֵל תְּדַבְּרוּ עַוְלָה וְלוֹ תְּדַבְּרוּ רְמִיָּה׃
הֲפָנָיו תִּשָּׂאוּן אִם־לָאֵל תְּרִיבוּן׃
הטוב

י"ג חס' · ז' מְגַלֵּי עֲמִיקָתָא מִן חֲשׁוֹכָא וּמַפִּיק
ל' לִנְהוֹרָא טוּלֵי מוֹתָא׃ מַפִּישׁ לְעַמְמַיָּא
ל' ו' וּמְאַבְדִינוּן מַשְׁטַח מְצוּדְתָא לְאוּמַיָּא
וְדַבְּרִינוּן׃ מַעְדֵי חַכִּימַת לִבָּא דְרֵישֵׁי
ד' ובליגה עַמָּא דְאַרְעָא וְרַהְעִינוּן בְּלָמָא דְלֵית
כ"ט אוֹרְחָא׃ יְמַשְׁמְשִׁין חֲשׁוֹךְ וְלָא נְהוֹרָא
ח' · ל · ל וְתַתְעִינוּן הֵיךְ רַוֵי׃ הָא כוּלָא חֲמִית
ג' ר"ף כסיפ' עֵינִי שְׁמַעַת אוּדְנִי וְאִתְבַּיְינַת לָהּ׃
ל הֵיךְ מַנְדַעְכוֹן יְדַעִית אוֹף אֲנָא לֵית
ל · ל ותס' פְּרִישׁ אֲנָא מִנְכוֹן׃ בְּרַם אֲנָא לְוַת
י' · כ' חס' חס' יו"ד שַׁדַּי אֲמַלֵּיל וּמִכְסְנָא עִם אֱלָהָא אֲצְבֵי׃
ותס וּבְרַם אַתּוּן מְחַבְרֵי שְׁקַר כְּמַאסֵי אֱלִיל
ל וכתוב כן וּמוֹדְקָא דְפַלְטִירָה סַבִּינָא הַכְדֵין
כּוּלְכוֹן׃ לְוַי דְמִשְׁתַּתְקִין שְׁתִיקוּן וּתְהֵי
ל · כ' ובענין י"ח לְכוֹן לְחוּכְמְתָא׃ שְׁמָעוּ כְדוּן מַכְסְנוּתִי
וּמַצּוּת סִפְוָתִי אֲצִיתוּ׃ הַלֶאֱלָהָא אַתּוּן
מְמַלְּלִין שְׁקַר וּלְוָתֵיהּ תְּמַלְּלוּן נְכִילְתָא׃ הָאַפּוֹי תִּסְבוּן אִין לֶאֱלָהָא תִּנְצוּן׃
התקן

רלבג

משגיא · מרבה : שוטח · מפזר : לא נופל אנכי מכם · לא חסר אנכי מכם : אליל · מלה אל כנגזרת מן אל ועניינה הבל : הלאל · האם בעבור אל : ולו תדברו רמיה · ואם בעבורו תדברו רמיה :
שאתו

מסרה

לאור ז' קמצין וסימ' בלשון ארמי צות סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בליליא · וביאור' נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה : וינחם ז וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ב : אזני ח' וסימ' ויאמר לו הלילה לא תמות · כי קשרתם כלכם עלי כ' בו · ויאמר המלך לרצים · אשה למשל אזני · ואלי דבר יגונב · הן כל ראתה עיני שמעה אזני · ולמלמדי לא הטיתי אזני : החרש ו' וסימ' ואם החרש יחריש לה · ויאמרו לו החרש שים ידך · החרש ואנכי אדברה · החרש ואאלפך חכמה · מי יתן החרש תחרישון · כי אם החרש תחרישי בעת הזאת : ותהי י"ד רפי' וסימ' נמסר בשמואל א' סימ' י"ח : תריבון ג' וסי' מה תריבון עמדי · האתם תריבון לבעל · אם לאל תריבון · אנ"ך :

אבן עזרא

משגיא · מן אל שגיא : ויאבד' · הפך משגיא : שוטח · מן וישטחו להם כמו פורש והעניין מפיץ ומזר : וינחם · הפך הענין : ויתעם · בענת תהו : אם לאל תריבון · אם בעדו כמו ואמר פרעה לבני ישראל : הלא

מ"ע ספורנו

מגלה עמוקות · כמתן תורה : משגיא לגוים · ז' אומות : שוטח לעמים כמו שעשה לישראל ויניעם במדבר : וינחם · אחרי כן אל גבול קדשו : מסיר לב ראשי עם הארץ · כמו שקרה לסיחון ועוג שלא נלחמו במעב' הירדן : ויתעם · נלאה למלחמה כאמרו כי הקשה ה' אלהיך את רוחו : הן כל אלה ראתה עיני שמעה אזני · קבלתי ראיתי וקבלתי שמעתי : לא נופל אנכי מכם · איני חסר מכם בידיעת כל אלה ויש לב להם : אולם אני אל שדי אדבר · אבל הויכוח שבו אני חפץ לעשות עם האל ית' הוא שיודיעני האמ' כי אין הדבר שאת' משיבים לזכותו התגלגל' שקר : רופאי אליל · משיבים על ספק גדול תשובה שאינה מספקת כלל באופן שהבנת קה : תהי לכם לחכמה · התורה ה ותכם מרגיעים עולם הספק : כהתל

אבן יחייא

מגלה והוא מגלה בחלומות הנולדים העמוקות מני חשך · ויוצא לאור ההויה הדבר הנעדר המכוסה צלמות כי המציאות יקרא אור · והעדר יקרא חשך : והוא משגיא לגוים ונותן לפניהם הדרך כדי שישגו וילכו אל האבדון · ושוטח לגוים בכל העולם כפיזור וינחם אנה ואנה : ומסיר לב ושכל ראשי עם הארץ המנהיגים אותם · ויתעם בתהו ולא דרך נכון בהנהגתם · וכל אשר יעשו יהיה כאלו ימששו חשך ולא אור היינו כי יבחרו תמיד בבחירות הרעות · ויתעם כשכור כי לא ידעו עוד לבאור בדרך ישרה ולא יבינו עוד איזה דרך ישכון אור : הן כל אלה וגומר הנה אתה צופר וריעיך דע נאמנה כי הן כל אלה ראתה עיני · או אזני שמעה או שכלי תבן לה · כי הדברי' אם שיודעו מפני ראיית העין או שמיעת האזן או הבנת השכל · וכדעתכם הדברים האלה וזולתם ידעתי גם אני ולא נופל וחסר אנכי מכם : אולם הייתי כוסף לדבר אל שדי אשר בידו מזון נפש כל חי · והייתי רוצה וחפץ לוכח עמו אף שהוא אל ואמיץ וחזק : ואולם עמכם איני רוצה לוכח כי אתם טופלי ומחברי שקר בטענותיכם · ורופאי אליל והבל כלכם ובתנחומותיכם אשר תחשבו להקל מעלי כאבי עוד תוסיפו סרה ותוסיפו מכאוב על מכאובי · ומי יתן שלטוב אלי החרש תחרישון · ולטוב לכם כי יהיה לכם לחכמה מה שבדבור והויכוח יהיה לכם סכלות כי יתפרסמו דבריכם דברי שקר ויוכר סכלותכם : שמעו נא תוכחתי והקשיבו ריבות שפתי · הדבר נאות הוא שלאל תדברו עולה כי באומרכם שהוא משגיח באישי האדם · מה שענין האדם הולך על דרך לא נכון כי מי ישפיל ומי ירים המערכ' ואם היה פעל אלהי היה מקיים שיש העולה והרמיה בהשפילו לפעמים הצדיק ובהרימו הרשע : הראוי שתשאו פניו בחשבכם לעלותו כשישגיח בשפל התחתונה מה שלכן ראוי שבעדו תריבו בדברי שקר על קושית צדיק ורע לו רשע וטוב לו : הטוב

תורת חסד יראת שדי

מגלה עמוקות מני חשך הוא מה שראו ישראל מהמצריים בשלשת ימי האפלה והוא בעצמו אומרו ויוצא לאור צלמות כי לכל בני ישראל היה אור במושבותם : משגיא לגוים ויאבדם כמו שעשה למצריים על הים וזהו אומרו שוטח לגוים וינחם והוא מובן בעצמו : מסיר לב ראשי עם הארץ הוא פרעה ושריו ושלישיו ויתעם בתהו ולא להם דרך כי אם לישראל ובתוך הים ימששו חשך ולא אור ויתעם כשכור שהוא מקיא וכן הם היו אז מקיאים את מי הים שהיו נכנסים בפיהם : הן כל וגו' יר' הן כל ראתה עיני כתוב בספר שמעה אזני אשר היא מטעה להיותה מבחנת במלין וכו' באופן כי כדעתכם ידעתי גם אני כאומר · אולם אני אל שדי אדבר שיאמר די לצרותי והוכח אל אל בעל הרחמים אחפץ לומר לו למה יתאחרו רחמיו מלבא עלי · ואולם אתם טופלי שקר במה שאתם אומרים כי על הצרות שבאו עלי בשביל דבורי אתכחם במה שיסרתי רבים וכו' ונזה רופאי אליל כולכם · ומי יתן החרש תחרישון וכו' : שמעו נא תוכחתי יר' שמעו נא תוכחתי על דבר זה מאחר שאתם אומרים שיסרתי רבים והועלתי בעיני וא"כ הוא שמעו גם עתה תוכחתי וריבות שפתי כלומר ומה שאתם אומרים כי הרוב וזולתי היה למוטב והוא להוכיח וכו' הקשיבה וכו' ולא תאמרו אלי כדברים האלה ואתם אומרים לי הלאל וגו' · כתב הה"ר שמריה האיקרטי למ"ד הלאל פירושו וכי בעבור האל יש לכם לדבר עולה ר"ל דבר שהוא כנגד דעתכם כדי לישא פניו והדבר הזה לא יצטרך ה' אליו ואינו לכבודו כי אם המשפט אלנו וכו' הטוב והנכון הוא כי יחקור אתכם אם אתם אומרים מה שבלב או בלבבכם סברא נכרית מאשר אתם אומרי' כי הוא ית' הוכח יוכיח אתכם וכו' : הלא

הרמ"בן

משגיא לגוים · מרבה · ואחר כשירצה יאבדם ולא יכלו בהיותם רבים ועצומים : שוטח יאותם על פני כל הארץ להרבות אותם : וינחם · למקום אבדון · והוא כפול כדרך התוכחות · והתרגום אמ' משטח מצדתא לאומיא ודבריכון · כלו' שוטח רשת לרגליהם וינחם ברגליהם להלכד ברשת' : מסיר לב ראשי עם הארץ · במלחמותם · כענין יאבד לב המלך והשרים : ויתעם · מדרכם ללכת בתהו אין שם דרך ללכת אל עיר : הן · כל אשר אמרתם : ראתה עיני · ושמעה אזני מן הדורות הקודמים כאשר תאמרו אלי והבינותיו ולמה תחכמו עלי : כדעתכם ידעתי · שהוא חכם ויכול · ואולם ארצה לדבר עמו ולהתוכח על החפץ · כי אין ההשגחה שוה כמשפט · ואתם תוסיפו שקר על הדברים · באמרכם כי ישגיח בפרטי' · והנה יעשהשמם · לדעת נתרפאו את שברי על נקלה : רופאי אליל · לא כלום מלשון אל · ונכון בעיני כמשמעו · מלשון והאלילים כליל יחלוף · אמר כי את כרופאי הפסילי' אשר עינים להם לראות ולא יראו בכל קלוריהן · ידיהם ולא ימישון · בכל משיחותם אם זורו ואם חובשו ואם רוככו בשמן · וכן רועה האליל לעדרו · כאלילים לעם העובד אותם · והאלוה יקרא רועה לעמו · כעניין רועה ישראל האזינה · נוהג כצאן יוסף · כי נשבה עדר ה' : אם לאל תריבון · בעבורו תריבו עמי · כמו אמרי לי אחי הוא : אם

ר' אברהם פריצול

מגלה עמוקות · וכן הוא ית' מגלה הדברים העמוקים הנאמרים בסודות הנועלים יחדו שהם כמו בחשך · ומה שהוא מכוסה ונעלם בצלמות יוציאנו לאור · הולדעת החכם ר"לבג שהש' מגלה ומוציא לאור העלומות כח ההויה אל הפעל · ויפה פירש : משגיא לגוים · וכן לפעמים השם ית' משגיא לגוים להרבותם בהצלחות · וכן טעם אחרת ויאבדם ויכלם · וכן לפעמים שוטח לאומים להרבילם בשטח על כר נרחב ופעמים ינחם וינהלם · ויגלם ממקומם אל מקום אחר : משגיא · מן שגיא כח · שוטח מן וישטחו שטוח · מניח ר"ל להם להעמידם בשטח ורחב בלי פגע : מסיר לב ראשי · ולפעמים השם ית' מסיר שכל ראשי עם הארץ מנהיגי המדינות לשכל עצתם עד שיתעו וילכו בתוהו ובאבדון בלא דרך נכון : ימששו חשך · ויתעם ויבלבל אותם באופן שראשי עם הארץ הם ימששו וילכו בחשך באשר חשבו לאור ויתעם כשכור חסר לב : הן כל ראתה · הנה כל העניני' ראתה עיני בעין הראות ממש : וגם שמעה אזני מדברי בעלי החקירה והעיון · ותבן לה בתבונה אמתית היות כל העניינים שזכר נאצלים מאת ה' אדון הכל אשר הוא סדרם והנהיג אותם ועשו' כן בארץ כשיקרה הקרי' והזדמן למקבלי' המקרה וייחסם כי ה' סדרם בהשתלשלו' הגרמי' השמימי' אשר הם סבות הדברים ההווים והקורי' וגם כי ה' סדרם כנגד והניחם ביד צבא המרום במרום · אבל לא היה מאמין איוב בכל אלה שמה שיגיע מאת הגרמי' לאדם שיהיה בגזרת אלהים ובהשגח' פרעית · ר"ל שהשם ישגיח בהשתנות הזמן והגעת המקרה · כי מי שיאמין השגחת על דרך האופן הזה הוא מוסיף לאות וחסרון לה' חלילה · אבל האמין איוב כי ה' הוא הסבה הראשונה אשר תקן הסדור הזה הנופל על מקבלי המקרים מאז ומיני קדם · ואמר עוד על זה : כדעתכם ידעתי · ובאמת כדעתכם שאתם מאמינים במציאות ה' והיותו סבת הכל ידעתי גם אני לא נופל אנכי מכם באמונה הזאת : אולם אני אל · אולם רצוני וחפצי לדבר עם האל אם הוא אפשר והוכח את ה' להתוכח אתו ולהראות לו בראיות אמתיות · כי הוא מחויב מצד השכל שהאנשי' הקשי יום טוב להם המות מחיים או שימותו בהיון ובראם מהיותם מונחים בחיים למקרים כאלה · עם מה שראיתי מעוות הסדר העליון שאין הבדל בין הצדיק והרשע מאת המערכת אשר תקן שמים בזרת בתכנו · ואם הייתי יכול לדבר ולהתוכח אתו ידעתי כי לא יעשוקני בטענת אמתיו' אבל אתם טופלי שקר וכו' : ואולם אתם · ומה שאפלפלתי בדברי אלה להווכח עם האל הוא בעבור שידעתי שעבותיו יאירו עיני חשכי ושיצטדק בדבריו ויודיעני במה שאני חוטא ליו · אבל אתם טופלי שקר וממציאים ראיות כוזבות ומחברים דברי כזב ורופאי אליל שרוצים לרפאות בבלתי ראוי לקיצר ידיעתם · כן דבריכם דברי הבל ותעתועים כלכם טופלי שקר מחברי הדבור בשקר · רופאי אליל · רופאי הבל · כי הר"ל ל הבל המה מעשה תעתועי' ואליל · ר"ל אל לא כלה הוא תפוב : מי יתן החרש תחרישון · ומי יתן החרש תחרישון · בויכוח הזה להיות הדבור אשר אתם מגיעין לפני בלתי צודק אל השכל שישגיח ה' בכל פרטי ופרטי ובכל מקרה ומקרה ובכל זמן וזמן · כי זה לא יוכיחהו ההקש ואם תחרישו יהיה לכם לחכמה : שמעו נא · שמעו נא ממני תוכחת מוסר ליסרכם · כי מה שאתם חושבים להשיב אלי ולההכלל בעבור ה' יה' יתחייב מדבריכם אליו עמל ואון · וע"כ הנני מוכיח אתכם וריבות שפתי וטענותי הקשיבו ותבינו בחסרונכם : הלאל תדברו · היעשה הדבר הזה בארץ לדבר עולה כזאת אל האלהי' · שישגיח על פי האופן אשר הנעתם לפני ולא תדברו רמיה ומרמה בדבר שלא יגזרהו השכל : הפניו תשאון · וגם התחשבו לשאת פניו לכבודו ולחוס על כבודו · כי תשיבו אלי מענה לשון שימשך ממנו העול הגמור ביותר אם ישגיח בפרטים כפי דבריכם והיה כצדיק כרשע כיאם היכול להיטיב לרשע ולהרוס הצדיק · ואם בעבור האל תריבון עמי כי תלינו בעדו עלי ותחפאו כזבים אשר לא כן : הטוב כי

אוהב משפט

אם אמרתי בלבי לשכח לערי ולעזוב כעסי ולהתחזק יגורתי וגומר : יגורתי · יראתי . עצבתי כמו בעצבון תאכלנ' יאמ' לא אוכל לסבול ולשתוק כי אני מייסורי שהם קשים לא אוכל לעמוד בעצמי שלא אצעק' כי גם שתיקתי לא תנקני ולא תועיל לי לפניך כי כבר שתקתי שבע' ימים ושבע' לילות ולא הועיל לי' וגמ' העניין : אנכי · יש פירוש' בזה ואינם נכוני' לפי כוונתינו והנאו' בלי הוא שהו' אומר ודאי שאי היפשר לי בלא רשע כמו שאמר קטלתי מה אפעל לך לא כשיעו' שו הייסורין ולמ' זה הם כן הבל איגע : איגע · כמו יגעתי כי דרך זה הספר לומ' עתיד במקום עבר כלומר למה זה לריק יגעתי ולתהו והבל כחי כליתי כי אין אלו ייסורי מוסר או יאמ' אם אקבל ייסורין אלו בשתיקה ולא אקנטר כנגדך ידעתי כי לא יועיל לי לא תנקני אבל תרשיעני · ואם כן למה זה הבל איגע לנקו' עצמי לפניך ולא יועיל לי מאומה : אם · יאמר אני יודע מדרכי השם ית' כי לא יועיל לאדם כי יתם דרכיו כי סופו להתיסר ביסורין קשים ולמות אחריהם · ודבר משל כי אם יעשה חפיפה ונקיות לצורך טבילה שטבילתו תהיה הקבורה והמות והתרקבו' והזכוי הוא יוסר המעשים והטבילה המות והעוב השלמות הוא שלא הועיל לו נקיונו וגם יר בצלוכי עד שתיעבוהו שלימוהיי' וי"מ אותי על הכחין שכי' מלכלך בגדיו עד שהיו מתועבים · וי"מ אותו דרך משל כאדם האומר אפילו מלבושיהם מואסי' אותי והנכון הוא מה שפירשתי : בור · כמו בורית וטרשה בבר לפי שהבורית מברר ומלבן · וכן כתב הרמ"בן ז"ל · וכן איוב יאמין כן : כי לא · אחר שסיים דבריו כי יסוריו הם שלא כדין הוא מליע דברים לומר כי הוא רוצה להוכח עם השם ית' מזה וחסר מהפסוק מלת הוא כי לא הוא איש כמוני אענני שנבא יחדיו להתוכח בדין כי מחויב הדיין הוא להשוות בין הבעלי דינין ואי אפשר זה ביני ובין השם ית' : משפט · משמש הרבה לשונות יש משפט שנאמר על התוכחות ויש נאמר על הפסק דינים ויש נאמר על עשייתו כמו הנגביה · וכאן נאמר על התוכחות : לא יש · המוכיח והמכריע בין שתי דעות שצריך שיהיה יותר חכם משניהם וזה אי אפשר שאין במציאות יותר חכם מהשם ית' · ולא שוכר עומד במקום שנים וכל וגם צריך שיהיה יותר גבור משניהם כדי שלא יתחזק הגבור על החלש וזה אי אפשר שאין במציאות יותר גבור מהשם יתברך כמו שהקדים חכם לבב ואמיץ כח : ישת · כמו לא ישי מי שיסים · ולא ירא מלדבר כמו שיפ"ש אחר זה אלו הדברים הם דרך משל להצדיק את עצמו ולהרשיע משפטי היוצר ב"ה : יסר · יסלק פגעיו ויסר מעלי רק את המות הזה ואתוכח עמו כי בעוד פגעיו עלי אני ירא רשע כאשר אני עמו או כאשר אנכי וי"מ יסר מעלי שבטו דרך תפלה ואינו נכון · וי"מ אותו שב אל המוכיח יאמר ישית ידו על שנינו ויסר מעלי שבטו והראשון הוא נכון : אדברה · לא כן אנכי עמדי · בעיניכם · ועיין רש"י ז"ל וי"מ בהפך כי איני אלא עמי שאוכל לדבר ולא יראנו :

נקעה

רש"י

הטוב לכם כי יחקור אתכם ותמצאו שקרים · אם כהתל באנוש תהתלו בו · לומר לכבודך עשינו עצמינו שקרים : הוכח יוכח אתכם · הלא יודע לכם דבתכם · וכי בסתר שתעמדו לפניו בדין פנים תשאו לו · לומר שם נשאנו פניך · הלא שאתו · גבהו והימתו תבעת אתכם ויש אומרי' שאתו · שריפת אשו · כמו וישאם דוד ואנשיו · וכמו משאת העיר : זכרוניכם משלי אפר · זכרוניכם נמשל לאפר · אתם סבורים להתמשל לאברהם שאמר אנכי עפר ואפר · לגבי חומר · שוה לעפר יהי גביכם · אבל גביכם גובה שלכ' · כמו ותבני לך גב ביחזקאל : ויעבור עלי מה · מה שיעבור עלי בעון צעקתי יעבור עלי ואל תחושו על מה אני צריך לשאת ולאחוז בשרי בשיני לייסרני ולכופני אל השתיקה : ונפשי אשים בכפי · להגיש נפשי למות בייסורי שתיקה · הלא אם יקטלני · איני נפרד ממנו ותמיד לו אייחל · על כן אין מרד ופשע בדברי : אך דרכי ומדותי שנהגתי בהם · אל פניו אוכיח · לדעת מה יפשיעני · גם הוא · וכאשר אני שלם עמו כן הוא גם הוא לי לישועה · ולא תמצאו אתם חן בעיניו · כי לא לפניו חנף יבא וזהו שכ' להם כי לא דברתם אלי נכונה : ערכתי משפט · הוכחת דברים · סדרתי טענותי בלבי מה להשיב :

אחרים

הֲטוֹב כִּי־יַחְקֹר אֶתְכֶם אִם־כְּהָתֵל ד' רפי' ל הַתְקֵן אֲרוּם יְפַשְׁפֵשׁ יָתְכוֹן אִין הֵיךְ
בֶּאֱנוֹשׁ תְּהָתֵלּוּ בוֹ: הוֹכֵחַ יוֹכִיחַ י ל' ה' ג' דְמִתְלַעֲבָא בְּבַר נַשׁ תִּתְלַעֲבוּן בֵּיהּ
אֶתְכֶם אִם־בַּסֵּתֶר פָּנִים תִּשָּׂאוּן: ד' ובעינן מַכְסָנָא יַכְסִין יָתְכוֹן אִין בְּטוּמְרָא אַפּוֹי
הֲלֹא שְׂאֵתוֹ תְּבַעֵת אֶתְכֶם וּפַחְדּוֹ יִפֹּל ל תִּסְבוּן: הֲלָא בְּאִזְדַּקְפוּתֵיהּ עַל כּוּרְסֵי
עֲלֵיכֶם: זִכְרֹנֵיכֶם מִשְׁלֵי־אֵפֶר לְגַבֵּי־ ל' ד' ל דִּינָא דְּחִילְתֵיהּ תְּבָעִית יָתְכוֹן וּרְתִיתֵיהּ
חֹמֶר גַּבֵּיכֶם: הַחֲרִישׁוּ מִמֶּנִּי וַאֲדַבְּרָה־ ל' ס' בסי' יִפּוֹל עֲלֵיכוֹן: דָּכְרָנֵיכוֹן מְתִיל לִקְטְמָא
אָנִי וְיַעֲבֹר עָלַי מָה: עַל־מָה אֶשָּׂא לְגַב טִינָא גַּבֵּיכוֹן: שְׁתוֹקוּ מִינִּי וַאֲמַלֵּיל
בְשָׂרִי בְשִׁנָּי וְנַפְשִׁי אָשִׂים בְּכַפָּי: ה' ס' בלים אֲנָא וְיִעְבַּר עֲלַי מִידְּעַם: מְטוּל מָה
הֵן יִקְטְלֵנִי לֹא אֲיַחֵל אַךְ־דְּרָכַי אֶל־ טו לו' ו' דסמי' אֶטּוֹל בִּסְרִי בְּכַכַּאי וְנַפְשִׁי אֲשַׁוֵּי כַד
פָּנָיו אוֹכִיחַ: גַּם הוּא־לִי לִישׁוּעָה כִּי־ ק' עַל גַּב יְדוֹי: הָא אִין יִקְטְלִינַנִּי
לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא: שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ ד' מל' בסיפ' קֳדָמוֹי אֱצַלֵּי בְּרַם אוֹרְחָתִי קֳדָמוֹי
מִלָּתִי וְאַחֲוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם: הִנֵּה־נָא אַכְסִין: לְחוּד הוּא לִי לְפוּרְקָנָא אֲרוּם
עָרַכְתִּי מִשְׁפָּט יָדַעְתִּי כִּי־אֲנִי אֶצְדָּק: ג' לָא קֳדָמוֹי דִילְטוּר יֵעוּל: שְׁמַעוּ
מִי וְקַבִּילוּ מִלְּתִי וְתַנּוּי בְּאוּדְנֵיכוֹן: הָא
מִן כְּדוּן סַדְּרִית דִּינָא יְדַעִית אֲרוּם אֲנָא אַזְכֵּי:

אבן עזרא

הלא שאתו · אשו כמו והמשאת החל' או כענין רומה על השמי': משלי אפר · זכרו כי אתם כמשלי' לאפר : ואחותי · הא"לף מקום ה"א והוא נון אחוה דעי אף אני:

כפך

רלבג

שאתו · התנשאותו ורוממותו : לגבי חומר גביכם · לגופי חומר נמשלו גופיכם : ויעבור עלי מה · ר"ל ויעבור עלי מהרעות מה שיהיה אם מעט ואם הרבה : ואחותי והגדתי :

אחרים

מסרה

הטוב ד' רפי' וסימ' נמסר בסיפ' סימ' י' : הוכח ה' וסימ' נמסר בסדר קדשים ובסיפ' סוף סימ' ו': משלי ד' וסימ' נמסר בריש משלי וע"ש : ויעבור ג' וסימ' ויעבר אחד מהנערים ויקחה · אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר ויעבר עלי מה : ונפשי ה' וסימ' נמסר בתלים סימ' ל"ה : כפי בכפי ט' וסי' והיה בעבור כבודי והסירותי את כפי · ואראה כי אינך מושיע ואשימה · ותבא האשה אל שאול וגם אני אכה כפי אל כפי ב' בו · והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית · על מה אשא בשרי בשני · נפשי בכפי תמיד : ערכתי ג' וסימ' את שבע המזבחות · גר למשיחי · הנה נא ערכתי משפט :

מ"ע ספורנו

כהתל באנוש תהתלו בו · להשיב לזכותו טענות שאתם מכירים שהם שקר ולפי זה היו תשובותיכם כמהתלים בו : יוכיח אם בסתר פנים תשאון · אם לבבכם חושב היות אמת מה שאתם אומרים בעדו : הלא שאתו תבעת אתכם · והנה היה ראוי לכם לירא ממעלתו וכבוד הודו : ופחדו · שיודע כל זה ויפרע : זכרוניכם משלי אפר · בפרט בהיותכם דבר בזוי מאד בערכו לכן החרישו ממני · מהשיבני עוד תשובות כאלה : ויעבור עלי מה · כי גם שיעלה על רוחי איזה טעות לא יחשב לי עון כי אמנם : על מה אשא בשרי בשני · שאשים יד על פה ואשתוק: ונפשי אשים בכפי · לכבוש אותה בחזקה באופן שלא תגיד העולה על דעתה : הן יקטלני לא איחל · גם שיקטלני האל ית' ביסורין שלא איחל תרופה מהם: אך דרכיו אל פניו אוכיח כפי המושג אצלי : גם הוא לי לישועה · וידעתי שלא ישנא זה גם שאטע' אבל יהיה לי לישועה מן היסורין ומן הטעות : כי לא לפניו חנף יבא · כי לא יחפוץ באומרים אחת בפה ואחת בלב : ובכן הנה נא ערכתי משפט בלבי · באופן שידעתי : כי אני אצדק :

מי

תורת חסד יראת שדי

הלא שאתו וגו' יר' יודע אני שאין דבריכם מחשבות הלב רק מתוך יראה ופחד אתם אומרי' כך וכל זכרוניכם כמו הזכר המתפזר ונעדר מן העין וכו' ומלת גבי יראה לי שהי' מלה ארמית כמו שאמרו בידה שהשיקוה בקש ובגבבא והוא ד"ך לשון נחות ולשון על הלשון והוא התקן היתון בטיט ע"כ : וכפי דרכי בביאור המערכה יבא על נכון מה שביאר הה"ר שמריא ז"ל באו' הלא לא תדברו עולה וגו' אם לאל תריבון שיר' לומר האם בשבילו אתם אומרים מה שאין כי והוא עולה וכו' ומתוך ענותנותו ובלתי החשיבו את עצמו כמה שהיו אומרים עליו חבריו מענין הטובות שעשה בתוכחותיו היה בלתי מאמין בהם שמה שהיו מדברי' לו היה זה להם מלב ומנפש ולזה היה אומר להם הטוב כי יחקור אתכם וכו' הוכח יוכיח אתכם וכו' הלא שאתו וכו' זכרוניכם וכו' והיה ג"כ אומר להם החרישו ממני כלומר החרישו מדבר בעניני בעצמי ואדברה אני ויעבור עלי מה שיענו כפס שעבר עלי מה שעבר בשביל מה שאמרתי אולי חטאו בני וז"א על מה אשא בשרי בשיני ויר' ויעבור עלי מה שיעבור נוסף על מה שבעבורו אשא בשרי בשיני והוא אומ' אולי חטאו בני וכו' באופן כי אני מירא' הוצאת הדבור ועכ"ז אדבר אני בעניני בעצמי ואומר אליו ית' כי הן יקטלני לא איחל ולדבר אך דרכי בעניני בעצמי אל פניו פני זעם אוכיח כלומר אני אוכיח איך כל מה שבא עלי מפני זעמו ית' היה לי מענין דרכי ומעשי כי הייתי מעל' עולות מספר כל בני כי אמרתי אולי חטאו בני וברכו אלהי"ם בלבבם ולסבה זו קראוני כל אלה במדת דינו ית' וידעתי ג"כ כי גם הוא לי לישועה במדת דינו ית' כי גם את הטוב נקבל מאת האל"ים ירגע באפו ית' חיים ברצונו כי לא לפניו חנף יבא ודבר זה כמעט שנמצא בי והוכחתי עליו והיא שהיה נראה מתעשי שהייתי מעלה העולות ההם לפניו ית' כמי שהוא מחניף את המלך בדורון מה כדי להיותו יכול לעשות בארץ כרצונו וכן היה הדבר אצלי כי לפי האמת מה היה מועיל העולות שהייתי אני מעלה למה שאולי חטאו בני כי הם היו החוטאים ואני הייתי מעלה העולות כי החפץ לה' בעולות וכו' הלא עיקר הכונה בענין הקרבנות היא שבירת הלב וכו' ובמה יהיה נשבר לב בני עם מה שהייתי אני המעלה העולות וכו' ובעבור הדבר הזה הוא מה שבא עלי ועל זה בעצמו אמר להם שמעו שמוע מלתי והם ב' פעמים שמיעה ור"ל שמיעת האזן שמיעת הלב ועל זה בעצמו אמר הנה נא ערכתי משפט כלומר ערכתי ידיעת אמתת משפטו ית' עלי וידעתי כי אני אצדק בזה שהבנתי והודעתי לכם ומי הוא יריב עמדי על זה אחרי היותו העניין האמתי כי עתה אחרים ואגוע אם יריב עמדי על דבר זה · או יר' הנה נא שערכתי משפט וירדתי לעומקו של דבר ידעתי כי אצדק לפניו ית' ובלתי מכרותי · ובאו' כי עתה אחרים ואגוע ר"ל כי עתה אם אחרים מלומר לכם עניני זה אין ספק שאגוע אחרי היותו דבר מתוק לנפש וכו' · ומהס"ר

אבן יחייא

הטוב הוא להאמין כי יחקור אתכם וישגיח בכם · וכהתל באנוש תהתלו בו כי האדם להיותו משתנה הנה כל מעשיו ועניניו הם כוזבים ודבר התולים ואם האלוה היה משגיח בדבר משתנה הנה ידיעתו היתה משתנית והתולית והשתנות האנוש יתיחסו אליו · וידעתי כאמנה שהיה מוכיח אתכם אם היה משגיח באישי האדם יען כי אשר תעלוהו בזה הוא למשוא פנים ולהראות אהבתכם אליו מה שנסתר לא כן תאמינו · ואיך תוכלו לשער כי ישגיח בכם בהיותו כל כך נבדל מכם כי בחשוב שאתו ומעלתו תבעת אתכם וזאת היא יראת המעלה · ובחשוב כחו ויכלתו לנתוש ולנתוץ פחדו יפול עליכם והוא יראת הפחד · ואתם בתכלית הפחיתות כי אחרי המות זכרוניכם משלי אפר כי כאשר האפר יפוזרנו הרוח ככה ישכח זכרון המת · וכאשר האפר איננו נחשב בעיני האדם ככה הזכרון ההוא לא יהיה נחשב · ובעוד בחיים חייתכם גופכם הם גוף חמרי חלש ופחות ובלתי נחשב · ולכן החרישו ואל תדברו עוד ממני ואל תנחמוני ואדברה אני מה שאדע בודאי בדברים האלה ויעבור עלי מה שיעבור מהרע או הפכו · על מה וגומר שאם היה אמת כדבריכ' שהוא משגיח באישי האדם על מה הכני מכה רבה עד שמרוב הכאב בשיני אשא בשרי כאשר יעשה הכלב שוטה שמרוב מרירותו ישוך את בשרו · ואכאיב כל כך את גופי עד שכמעט נפשי אשים בכפי · הן יקטלני וגומר הנה אף שהמערכת יקטלני ברוב צרות ומכאובים לא איחל אליו יתברך שיסירם מעלי וזה להאמיני היותו בלתי משגיח · ועם כל זה דרכי אל פניו אוכיח ותמיד אשבחנו ואודה לו לא לקוות ממנו שכר ועונש רק מפני שהוא חוב מוטל על האדם אנושי להודות למעולה ממנו על מנת שלא לקבל פרס וככה יעשו הגלגלים וככה יעשו המלאכים · ובמקום שנקרא לו איחל בואו שהוא חיובי ולא שוללי ר"ל לו איחל אחר המות כי אז יהיה לי לישועה להיותי תם ולא לפניו חנף יבוא כי היה דעתו שאחרי המות שישאר הנפש בלתי משתנית אז יוכל האל להשגיח בה : שמעו וגומר שמעו שמוע מלתי · ואחותי והגדתי אשר אחוה לכם יכנס באזניכם כי הנה נא ערכתי משפטי כדי לוכח וידעתי בודאי כי אני אצדק · ולכן מי מכם אשר ירצה לריב עמדי כי עתה אם הייתי מחריש תכף אגוע ואמות מרוב הכאב · כי הנכאב יעביר צערו בדברים :

אך

ר' אברהם פריצול

הטוב כי יחקור · הטוב יהיה בעיניכם כי יחקור אתכם האלהי' במה שיחסתם אליו מן העול הגמור להפיל ידיעתו תחת הזמן ומקרה הבחירה · ואם ראוי שתהתלו בו כהתל איש ברעהו · כי האנוש אפשר שיתגלגל לכסות פשעו בדברי שקר והבל · אבל לא תוכלו להתכסות בשקר · או הטוב כי יחקור · טוב היה הדבר ביותר שה' יחקור אתכם בעון זה ולייסרכם · כמו שאומר הוכח יוכיח אתכם · שאתם ראויי' לתוכחת יותר ממני : הוכח יוכיח אתכם · הנה בודאי ה' הוכח יוכיח אתכם כאשר תשאו פניו בדברי שקר שתרצו לכבדו בראיות בלתי אמתיות ובדברים שאין ראויה על אמתתם · וזה כי מצינו בלדד שאמר שהרעות המגיעות לצדיק ולרשע הם טובות · אולם אנחנו נסכל בחכמת האלהים שלא נדע איך המה טובות · וצופר יחשוב שנסכל בעניני הגמול והעונש · כי אנחנו לא נדע כמה יגדל פורענות החטאים ומדריגתם · וכן בשכר הצדיקים · וכי יש הבדל גם כן במדריגת האנשים · שאמרו מהם הטוב המוכן אל הצדק יגדל ממרי הרשע הנהוג ברשע · כי הכל כפי הכנת האיש · כאמרם ז"ל על הצדיקים עד כחוט השערה · שנאמר וסביביו נשערה מאד · כי המוכן קטן וגדול מבלתי מוכן · וכל אלה הדברים אינם מספיקי' לאמות ההשגחה כאשר כיוונם ידיעת ה' אותם בזמן ובבחירה : הלא שאתו יבעת · ודעו נא וראו כי שאתו ורוממותו יבעת ויפקיד אתם ופחדו יפול עליכ' כי חטאתם לה' · שאתו מן יתר שאת לשון רוממות : זכרוניכם משלי · הנה זכרון תשובותיכם הם משלי של אפר ורוח · ולגוף חמר וטיט גופכם · כי אתם ממרים ועבי השכל · או זכרון מציאותכם הוא משלי אפר ודברו עפר · כי גופי חמר וטיט גופכם שאתם רפש וטיט · לגבי לגופי · מן על גבי חרשו חורשים : החרישו ממני · החרישו והרפו ממני ואל תדבר עוד דברים כאלה והניחו לי לדבר ולא תנחמוני הבל : ויעבור עלי מה · שיעבור · מן הצער ואל תחושו עלי : על מה אשא · ומה פשעי ומה חטאתי כי מרוב שיחי וכעס חליי הנכבד שאקח ואסיר בשרי בשני מרוב צער המכות · ונפשי למיעוט כחותיה אשים אותה כלה בכפי כי שם תעמוד כלה למיעוט כחותיה · או על מה אשא בשרי בשני שלא נשאר לי בשר רק מעט מזער שאשא אותה בשני בפעם אחת · או לדעת רלב"ג שלא נשאר לי בשרי רק מה שאשא אותו בשני והוא הבשר כי משמן בשרי רזה ואין נשאר בבשר רק כדי לשאת בשני בפעם אחת · שערשי השנים דבוקי' בו בלחיי' והמותר נתמעט בחולי הנכבד והלך לו : הן יקטלני · ואף כי יקטלני ה' ית' בתחלואי' האלה מ"מ אליו איחל כל עוד נשמתי בי · וגם אליו איחל בתבואת הנפש · אף דרכי אשר חשבתי היותי צדיק אל פניו יוכיח והתוכח אתו לדעת מדוע קראני כאלה · ולפי הכתוב במלת לא שהיא באלף כאמר הן יקטלני לא איחל · ר"ל ידעתי בודאי כי הוא יקטלני מרוב המכאובות אשר סבבוני ולא איחל מכל צד שאחיה מחלאים כאלה · אך אמנם כל עוד נשמתי בי דרכי ומעשי ידי אל פניו אוכיח לאמר מדוע יקרוני כאלה ואנכי תמיד האמנתי באמונתו ומתרחק מן העול · יקטלני · יהרגני כתרגו' · או הן יקטלני לא איחל במחיה · ר"ל ואף שיקטלני ה' ית' האם אינני ראוי שאיחל אליו כי הוא היכול ובדת הכל · והכתוב לו בוא"ו ידוע פירושו שאליו איחל בודאי : גם הוא לי · ועוד ידעתי כי גם שיקטלני ויהרגני מ"מ גם הוא לי לישועה לנפשי אחרי מותי כי לא חטאתי לפניו באופן שאהיה נכרת מארץ החיים לעתיד לבא · רק בודאי אזכה לחיי עולם ולא הרשעים יען כי לא לפניו חנף יבא · כי רשעים יכרתו וצדיקים ירשו ארץ · ואפשר שרמז להשארות הנפש : שמעו שמוע · ועתה שמעו שמוע בשכל ובתבונה את מלתי ואת ההגדה אשר אגיד לכם באזניכם ר"ל שיכנסו דברי באזניכם · ואחותי ר"ל הדבר שאני מגיד · מן יחוה דעת : הנה נא ערכתי · כי כבר ערכתי משפט טענותי להתווכח אתכם וידעתי במחשבתי כי אני אצדק להיות טענתי שומרות הצדק ומכוונות אל השכל המסכי' בם:

מי

הרמ"בן

אם כהתל באנוש תהתלו בו · לומר לכבודך עשינו ולמדנו עליך זכות בשקר : הלא שאתו · שהוא רם ונשא היה ראוי שתבעת אתכם : ופחדו · שיפול עליכם · כי זכרונכם ושמכם נמשלים לאפר ולגבי חמר ורפש נמשלים גביכם · ולמה לא תיראו מאל רם ונשא שוכן עד · ואתם עפר ואפר : החרישו ממני · אחר שאתם יראים מתווכח עם האל החרישו אל תענו אותי שקר : ויעבור עלי מה · שיעבור · כי איני ירא מלאמר האמת ולהתוכח עמו · על זה ארצה לשאת בשרי בשני מרוב כאבי ונפשי אשים להיות מסוכן בחליי · כי אינני כופר בו · שאפי' יהרגני לו איחל שיגמלני כצדקי בעולם הנשמות : אך דרכי אל פניו אוכיח · למה יעניש כי כלל · ובל אחטא · וקרוב הפסוק הזה להורות כי בהרחיקו ההשגחה מן הפרטים לא יעשה כן אלא בעולם הזה · כי גוף האדם בעיניו כגוף הבהמה · רק מן הנפש המשכלה לא יסור ההשגחה ומשפט אמת : גם הוא לי לישועה · שלא יענש על תוכחתי ודברי · אבל אם אשתוק ואסבול הרהורי לבבי יאבד נפשי מלפניו · כי אהיה חנף · ולא יבא חנף לפניו · או יהיה פירושו גם הוא לי לישועה · בתוכחתי ולא לכם שתאמרו חנף · כי לא לפניו חנף יבא · ליהנות מזיו השכינה : ואחותי · ר"ל מה שאלמד אתכם יהיה באזניכם : הנה נא ערכתי משפט · לדון עמו · וידעתי כי אני אצדק · כי הוא שופט צדק · ואם אותי לא יאמרו כי חטאתי כלל :

מי

אוהב משפט

נקטה · י"מ נקטה נפשי בחיי ואם אמרתי לעזוב שיחי לא אוכל אני יכול ואדברה במר נפשי כדרך אם אמרי אשכחה שיחי וגומר : יגורתי כל עצבותי · וי"מ נקטה נפשי בחיי בין שאשתוק בין שאדבר כטע' החרשתי בלו עצמי בשאגתי וזהו יותר נכון · וי"מ אעזבה לשון חוזק ואינו נכון : נקטה · שרשו קטט והוא מבנין נפעל על משקל ורחבה ונסבה · וי"מ לשון כריתה אשר יקוט כסלו · וי"מ לשון קטטה מדברי רז"ל · והגאון ז"ל תרגם לשון קצתי בחיי : אומר יאמר אם היה מי שיהיה מוכיח בינינו והיה מסיר מעלי אלו הייסורין אשר ימנעוני מלדבר מפני היראה ומפני הצער עד שמאסתי החיים הייתי אומר אל אלוה אל תרשיעני כלומר אל תחייבני בדין כמו והרשיעו את הרשע עד שתודיעני על מה תריבני כי מחק הדין הוא לשמוע הטענות כמ"ש זאת אומרת בני החי ובנך המת ואחר כך יחתוך הדין וכל זה דרך משל להצדיק עצמו ולהרשיע משפטי השם ית' ויתרומם : הטוב · העושק הוא המעכב תחת ידו שכר שכיר · יאמר הטוב לך שתעשוק שכר צדקי ומעשי הטובים · וטוב לך כי תמאס יגיע כפיך כי אחר שאני יגיע כפך לא היה לך למאום אותי כי מאום מאסתני קצפת עלי עד מאד : ועל עצת רשעים · כלומר חבורת רשעים כי העצה היסוד אמרו · ומצינו סוד נאמר על אסיפה וחברה כמו ועל סוד בחורים יחד · עליהם הופעת והשפעת טובה · ואם כן מה שיסרתני ביסורין דרך עושק ומיאום הוא כי אם היתה מדת הדין שוה ברשעים להתיסר באלו היסורין כמוני היתה לי מעט נחמה אבל אחר שאני רואה שאתה מטיב לרשעים ולרעים על כרחי יש לגזור כי אם מאום מאסתני · ויש לרז"ל מדרש נאה בזה כי ג' שותפים יש בו באדם אביו ואמו והקב"ה והגוף הוא לאב ולאם והנפש מהקב"ה ואתה האמת

אל

רשי

אחריש ואגוע · אם לא אריב אחריש ואגוע : אך שתים אל תעש עמדי · דין של מעלה ודין של מטה · ואם באחת תבוא למשפט אז מפניך לא אסתר · אם בדין של מעלה אני אומר חטאתי · מכסה פשעיו לא יצלח · ואם בדין של מטה · אף אני לא אודה · כיסוי חטאה ל"ש : כפך מעלי הרחק · כפייתך כמו שהשיבו אליהוא ואכפי עליך לא יכבד ויש פותרי׳ כפך · כלומר ידך · וקשה לי לאומרו כי לא מצינו כף לרעה כי אם להגן · כמו ושכותי כפי · פניך תסתיר לראות את דרכי יושרי : תערוץ תפחיד: מרורות· סרבכיות · אשר מריתי פיך · אתה כותב ולא הטובו׳ שפעלתי· בסד בלשון ארמי סדנא· בסדני׳ יתיב · עץ גדול שנותנין בו רגלי האסירים · ובלשון יוני אשתי"ק · תתחקה · אתה עצמך מתחקה · על פסיעותי · כן פסע זה וכה פעל · וכמו מחיק הארץ · וחיק האמה · זה היסוד אפי"קייל הן על כפים חקותיך: והוא

מרורות ג׳ חד חס׳ דחס׳ תשבלות

מִי־הוּא יָרִיב עִמָּדִי כִּי־עַתָּה אַחֲרִישׁ
כ וְאֶגְוָע׃ אַךְ־שְׁתַּיִם אַל־תַּעַשׂ עִמָּדִי ב׳ ל
אָז מִפָּנֶיךָ לֹא אֶסָּתֵר׃ כַּפְּךָ מֵעָלַי ב׳ ומפניך
הַרְחַק וְאֵמָתְךָ אַל־תְּבַעֲתַנִּי׃ וּקְרָא ל׳ ב׳ חד מל׳ ד׳
וְאָנֹכִי אֶעֱנֶה אוֹ־אֲדַבֵּר וַהֲשִׁיבֵנִי׃ ב׳
כַּמָּה לִי עֲוֺנוֹת וְחַטָּאוֹת פִּשְׁעִי ג׳
וְחַטָּאתִי הֹדִיעֵנִי׃ לָמָּה־פָנֶיךָ תַסְתִּיר ל כתיב כן
כה וְתַחְשְׁבֵנִי לְאוֹיֵב לָךְ׃ הֶעָלֶה נִדָּף ל
תַּעֲרוֹץ וְאֶת־קַשׁ יָבֵשׁ תִּרְדֹּף׃ כִּי־ ד׳ מל׳ בליש׳
תִכְתֹּב עָלַי מְרֹרוֹת וְתוֹרִישֵׁנִי עֲוֺנוֹת ל
נְעוּרָי׃ וְתָשֵׂם בַּסַּד רַגְלַי וְתִשְׁמוֹר ל׳ ל ומל׳
כָּל־אָרְחֹתָי עַל־שָׁרְשֵׁי רַגְלַי תִּתְחַקֶּה׃ ל
והוא

מַן הוּא דִנְצֵי בַּהֲדַיי אֲרוּם הַשְׁתָּא
אֶשְׁתּוֹק וְאֶתְנְגִיד׃ לְחוֹד תַּרְתֵּין לָא
תַעְבִּיד עִמִּי הֵידֵין מִן קֳדָמָךְ לָא
אִטְמַר׃ יְדָךְ מֵעִילָוַי אַרְחֵיק וְדַחַלְתָּךְ
לָא תְבַעֲיתַנִי׃ וְתִקְרֵי וַאֲנָא אָתֵיב אוֹ
אֲמַלֵּל וְתַתִיבִנַנִי׃ כַּמָּה לִי עֲוָיָין וְחוֹבִין
מְרוֹדַי וְסוּרְחָנַי אוֹדַע יָתִי׃ לְמָה
שְׁכִינְתָּךְ תְּסַלֵּק וְתַחְשְׁבִינַנִי לְבָעֵיל
דְּבָבָא לָךְ׃ הֲטַרְפָּא דְשָׁקִיף תִּתְבַר
וְיַת גִּילָא יָבֵשׁ תִּרְדוֹף׃ אֲרוּם תִּכְתּוֹב
עֲלַי מְרִירָתָא וְתַרְתִּינַנִי עֲוָיַת
טַלְיוּתִי׃ וּתְשַׁוֵּי כַּד בְּשִׁיעַ רִיגְלַי
וְתִנְטוֹר כּוּלְהוֹן אִיסְרָטַי עַל סִימְיוֹנֵי
רִיגְלַי תִּרְשׁוֹם׃ והוא

רלבג

אחריש ואגוע · הטעם אם אחריש אגוע לחוזק הכאב ואמצא מרגוע בספרי ענייני מכאובי: כפך · מכתך: תערוץ · תשבור: כי תכתוב עלי מרורות · ר"ל אתה גוזר עלי גזירות קשות ומרות : בסד · הוא כלי מכלי המאסר שאוסרין בו רגלי הנאסר בדרך שלא יוכל ללכת אנה ואנה ליפו"ש בלעז : תתחקה · שב אל הסד והרצון בו שחקיק׳ המאסר ההוא שנאסרו בו רגליו הוא כאילו נחקק על שרשי רגליו עד שיהיה החקק בו כשעור רגליו במקום בדרך שיעמדו בו בדוחק ולפי זה הפירוש יהיה סד נקבה ואין זה זר בלשון כי כמה שמות יבואו בלשון זכר וישתמשו בהם שימוש לשון נקבה ולפי זה הפירוש יתכן גם כן שישוב אומרו תשמור כל ארחותי אל הסד לפי שהוא נאסר בה ולא יוכל לצאת ממנה וללכת באשר ירצה : כרקב

מסרה

אסתר ב׳ וסימ׳ ומפניך אסתר והייתי נע ונד · אך מפניך לא אסתר : וקרא ד׳ וסימ׳ קום לך אל ננוה · וחברו · וקרא ואנכי אענה או אדבר · וקרא שם בבית להם : נדף ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי: תערוץ ג׳ מ"ל בליש׳ וסימ׳ אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי · העלה נדף תערוץ · כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות :

אבן עזרא

כפך · מכתך בעבור היות המכ׳ הידועה מבן אדם בכף וכמוהו הנה יד יי׳ הויה : תערוץ תפחיד או התגבר עליו והראשון נכון : מרורות · מן מרי: בסד כמו ושדת אותם בסיד שיראו בו כל ארחותי ורבינו האיי ז"ל אמר שהוא כבל מדברי רבותינו ז"ל : על שרשי רגלי · על עיקרי רגלי תשים חק וגבול והוא רמז לבן אדם :

מ"ע ספורנו

מי הוא יריב עמדי · הן לו יהיה איזה חולק בראיות סותרות את דברי : כי עתה מיד אחריש · ואודה על הרמ׳ ואגוע · ולא אחוש אם אחר כך אגוע: אך שתים · אמנם אם יחפוץ האל להתוכח עמדי אבקש שתים מלפניו והוא׳ : כפך מעלי הרחק · שלא תענישני על דברי גם שיהיו בלתי נאותים : ואימתך · שלא אהיה נבעת מפניך עד שלא אוכל לערוך משפטי כי אז אומר לך : למה פניך הסתיר · מהושיעני מן האל הרע : ותחשבני לאויב לך · בהיותך סובל אכזריותו עלי : העלה נדף תערוץ · האמ׳ תרדוף דבר נפסד ובלתי נחשב בעיניך : שתורישני עונות נעורי · פשעתי אולי אז בבלי דעת כי מה שפשעתי אחר כך איננו ראוי לעונש כזה בלי ספק : בסד רגלי · בנגעי׳ המונעי׳ ההליכה: והוא

אבן יחייא

אך שתים · הם דברי איוב אהה אלהים חיים רצוני לוכח עמך אך בזאת ששתים אל תעש עמדי ואז מפניך לא אסתר ואוכל לסדר טענותי · האחד שאל תכאיבני עוד במכותיך וכפך המכ׳ אותי באכזריות מעלי הרחק · והב׳ שאימתך אל תבעתני באופן שלא ישתתקו טענותי · וקרא אתה ותאמר טענותיך ואנכי אענה או אדבר אני בתחלה ואתה תשיבני · ומה שאבקש לדעת ממך הוא כמה לי עונות בדבור וחטאות במעשה · וגם הודיעני פשעי במחשבה אשר יומשך ממנו החטא במעשה · כי אני איני יודע בעצמי עון אשר חטא ולכן אפלא ממך למה פניך תסתיר ממני ואבדתי רצונך שהוא העונש הראשון · ותחשבני לאויב לך ותפול עלי חרון אפך שהוא העונש האחרון · ומה כבוד הוא לך לערוץ ולשבור העלה כמוני אשר אדמה לעלה נדף ותרדוף את קש יבש אשר יהדפנו רוח ובכה אני קל ההשבתה הווה ונפסד כי תכתוב עלי גזרת מרורות מכאבים מוכים · ותורישני העונש מעונות נעורי כי איני יודע היום לי עון אחר אחרי היותי בשכלי וכאלו תשם בסד רגלי והוא הכלי אשר אוסרים רגלי הנאסר במסמר כשהוא שם על חטא פלילי הנקרא ני"פו בלשון לעז ותשמור כל אורחותי והדרכי׳ שיש לי כדי לצאת ממנו למען לא ימצא מנוס לי: והסד ההיא תתחקה על שרשי רגלי · כי הוא כ"כ צרה שיתקע הכלי ההוא בשרשי הרגלים בבשר ובגידים באופן שיכאיבני מאד :

תורת חסד · יראת שדי

וממה"ר יהודה פאסי שמעתי ענין נאה במה שארז"ל במס׳ סוטה וז"ל בו ביום דרש ר׳ יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה שנ׳ הן יקטלני לא איחל ועדין הדבר שקול לו אני מיחל או איני מיחל לו ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי ממני לימד שמאהבה עשה א"ר יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך לא עבד איוב המקו׳ אלא מירא׳ שנא׳ איש תם וישר וירא אל"ים וסר מרע והלא יהושע בן הורקנוס תלמיד תלמידך לימד שמאהב׳ עשה ונחזי האי לא היכי כתיב אי בלמ"ד אלף כתב לא הוא ואי בלמד ו"או כתיב לו הוא וכל היכא דכתיב בלמד אלף לא הוא אלא מעתה בכל צרתם לו צר דכתיב בלמד אלף הכי נמי דלא הוא וכי תימא הכי נמי והכתיב ומלאך פניו הושיעם וגו׳ וינטלם וינשאם כל ימי עולם אלא משמע הכי ומשמע הכי ע"כ לשון המאמר ובעיני קשה להולמו דאסוכה מהו אומר לא עבד איוב וכו׳ כי למה נכנס בלשון שלילה ומה גם אומר אח"כ ונחזי האי לא היכי כתיב וכו׳ כי זה דבר תימה גדול וכי מי שדרש הכתוב לא ראהו במקומו היכי כתיב וכן גם מה היתה כוונתם באומ׳ אי כתי׳ בלמד אלף לא הוא וכו׳ דפשיטא ופשיטא · האמנה להיות אמת שקודם יעבוד האדם לו ית׳ מיראה ומתוך כך יבא לעובדו מאהבה ולזה שהכתוב מכריז ואומר איש תם וישר ירא אל"ים וכו׳ אחר שאם אנו רואים הכתוב אומר כן לא מפני זה נחשוב שמיראה עבד ח"ו אלא שהיראה היא היתה התחלת העבודה מאהבה ולזה נכנס בלשון שלילה לא עבד וכו׳ אלא מאהבה וכו׳ ומה שאמר ונחזי וכו׳ יר׳ הנה הבדל גדול יש בין מה שהוא כתוב לפנים ובין מה שהוא קרי כי לעולם מה שהוא כתוב הוא העיקר ולזה אמר מה לנו לפרש כן בכתוב לא איחל בו"או כו׳ ונחזי היכי כתיב כלומר היכי כתיב בפנים אי בלמד אלף כתיב זה הוא העקר ולא הוא בודאי ולא נביט אל מה שהוא מבחוץ ואם בלמד ואו׳ כתיב לו הוא כי זה הוא האמת והעקר וכו׳ והקשה לו ואמר וכל היכא דכתיב בלמד אלף לא הוא כו׳ ר"ל שהוא כתיב בפנים הוא העקר כו׳ אלא מעתה בכל צרתם לא צר דכתיב בלמד אלף הכי נמי דלא הוא זה אי אפשר כי אע"פ שכן הוא כתוב במקרא לא נכון להביט כי אם אל מה שהוא קורא וכו׳ שהכוונה בכתוב הוא לומר שלו ית׳ כב יכול צרה וכו׳ וכי תימא הכי נמי דלא באלף הוא והכתיב ומלאך פניו וכו׳ הוא גאלם וכו׳ כי אם היה אומר ומלאך פניו הושיעם ולא יותר היה אפשר בזה אך אחר שאמר גאולה שהיא יותר מישועה ואמר שהוא ית׳ בעצמו ובכבודו גאלם א"כ בודאי הוא שלו בואו הוא העיקר וכו׳ ולא כמו שהוכחת וכו׳ אלא משמע הכי ומשמע הכי וכו׳ עכ"ד : **אך** שתים אל תעש ונאמר עתה נשא פניו אל אל בשמים ואמר הנה נא ערכתי משפט וכו׳ באופן כי כפי הנראה מצד ב׳ דברי׳ אלה בא עלי מה שבא אם בשביל חטאי זה אשר אמרתי כעת ואם במה שפתחתי פי לשטן מענין מה שהיה באפשרות שבני ברכו אל"ים בלבבם שעל כן יפרע מהם במדת דינו ית׳ וכו׳ ועם כל זה בבעו מינך רבון כל עלמא כי שתים אל תעש עמדי כלומר לחבר ענין הא׳ אל האחר כי אם תעשה כן אז מפניך ויסוריך לא אסתר כלומר עוד יפולו עלי יסורין יותר רעים מן הקודמים ואדרבה כפך מעלי הרחק וכו׳ · או יר׳ כפך בשביל הענין הא׳ מעלי הרחק ואימתך בשביל הב׳ אל תבעתני ואם את הדבר הזה תעשה לי וקרא ואנכי אענה למה שכמעט אהיה נכון לנבואה או אדבר בדברי תורה והשיבני וכו׳ כי בהיותו מנוצל ממכאובי אלה לא יהיה לי בטול תורה כלל · או יר׳ או אדבר והשיבני כמו שאמר מרע"ה עמדו ואשמעה וכו׳ : **כמה** לי ונאמר יר׳ כמה לי עונות וחטאות כי הלואי שיהיה לי חטא א׳ גם כי יהיה חשוב לפניך כפשע וגם ענין זה הודיעני מה הוא אם לא הדבר שאמרתי עלי׳ אני בעצמי וא"כ למה פניך תסתיר כאילו הייתי לאויב לך · ומצאתי כתוב יר׳ למה תסתיר את פניך ממני שזה מורה שאני פחות הערך וכדי לתת עלי יסורין אתה מחשבני כי תכתוב עלי מרורות וכו׳ ובזה תשמור כל אורחותי שלא אוכל ללכת בהם אחרי היותי בסד ולא די זה לי רק שעל שרשי רגלי תתחקה כלומר בכפות רגלי גם כן תתחקה כדי להיותי גם משם מושם בסד כו׳ וכל זה הוא הגוזמה לענין רובי מכאוביו ויסוריו : והוא

הרמ"בן

מי הוא יריב עמדי · כלו׳ מי יריב ויתוכח עמי · כלו׳ בעודני חי כי עתה בקרוב אחריש לעולם ואמות ואין לי עם תוכחתי · אך שתים אל תעש עמדי · אבקש מאת האלהים ואתחנן לו שלא תעשה עמי שתים רעות להענישני בעולם הבא ביסורין כללו ואז אחרי מותי לא אסתר מפניך · רק אקבל שני מלכי ואתוכח עמו : כפך מעלי הרחק · תוקף ידך או מכתך אשר הכיתני בהם כענין הנה יד ה׳ הויה : ואימתך אל תבעתני כי אתוכח עמך · ותהיה ראשון בריבי ואני אענה על דבריך · או אטעון אני תחלה ואתה תשיבני · והענין כי אם לא יוכל להתוכח עמו בעולם הזה יתאוה להסיר מעליו אימתו בעולם הנשמות ויתוכח עמו : ויתכן לפרש כפך מעלי הרחק עתה בעולם הזה : למה פניך תסתיר · מצעקתי : ותחשבני לאויב לך · כי מכת אויב הכיתני מוסר אכזרי · ורבינו שלמה ז"ל פירש למה פניך תסתיר מדרכי ותחשוב כי אני אויבך · שלא תראה דרכי יושר שלי · והוא הנכון בעיני · כי הוא יתכוין לבטול ההשגחה או הידיעה · כי המסתיר פניו לא יראה ולא ידע ורמ׳ אותה בתחנון ואליהוא יתפוש אותו תחלה על זה : העלה נדף תערוץ · אמר בו התרגום תתבר · וכן לא תערצון ולא תערכון · והוא מן מסעף פארה במערצה : כי תכתוב עלי מרורות · מגזרת מרי · תכתוב עלי · כי פעמים רבים מריתי פיך : ותורישני עונות · שעשיתי בימי נעורי · והענין שאתה כותב עלי שמריתי וחטאתי בימי הנעורים ועליהם אתה מענישני · ואני לא חטאתי ולא פשעתי מעולם : ותשם בסד רגלי · מלשון ושדת אותם בסיד · וכן אמר התרגום ותשוי בדשיע רגלי · והענין תשים רגלי בסיד שיראו בו כל ארחותי ותזכור אותה : ועל שרשי רגלי · תשים חוק ומשפט · כאילו פסיעותי כלם בדרך לא טוב : והוא

ר׳ אברהם פריצול

מי הוא יריב · מי הוא האיש החפץ לריב עמדי בזה במהרה · בטרם יכבד עוד הכאב וימיתני · כי ידעתי כי עתה אחריש ואגוע לגודל הצער הגובר עלי · לכן ימהר לבא מי הוא אשר יריב עמדי: אך שתים · אך אתה ה׳ אלהים שתים אלה אל תעש עמדי · ואם לא תעשה אותם אז מפניך לא אסתר ולא אירא מהתוכח עם תפארתך אם הוא אפשר · והשתים אשר אשאל ממך ה׳ אלהים הם אלה שלא תכביד עלי החולי ושלא אתפחד מאימת רוממותך · פן ישתתקו טענותי כמו שזכר תכף : כפך מעלי · זאת שתי אלה אדרוש ממך ה׳ אלהים א׳ שתרחיק מעלי כף מכתך המכבד׳ עלי · ב׳ ואימתך הנוראה אל תבעתני להפחידני · כי הניח לי ותרשני לדבר עם תפארתך ולהתווכח אתך : וקרא ואנכי · ואחר שתרשני לדבר תקרא אתה ה׳ אלהים ותגיע אמתת משפטיך בראשונה ואנכי אענה · או כי אנכי אתחיל ואדבר בתחלה והשיבני : כמה לי עונות · ותודיעני אלהי כמה לי עונות וחטאות בדעות ופשעי וחטאתי בחומר ובגוף תודיעני אם בעדם אהיה ראוי למכאובות כאלה : למה פניך תסתיר · ולמה פניך תסתיר לבלתי תחמול עלי · ולראות בגודל צרתי · אף כי תחשבני לאויב לך להכותי תמיד במכות נמרצות · העלה נדף · האם ראוי לגבור אמיץ ונורא כמוך לרדוף אותי ולשבור כחותי אשר אני כעלה נדף בערך רוממותך · וכן ואת קש יבש תרדוף אותו · כי כקש יבש אנכי לפניך : תערוץ · תשבור · וכן לא תערוץ כי הוא הפך הערץ: כי תכתוב עלי · כי תכתוב ותגזור עלי בכל יום מרורות ותחלואים · ותורישני לפקוד עלי פורענו׳ עונות נעורי · אם עונות זקנתי ובחרותי מעטים הם לפורענות כזה אתה תוסיף לזכור בהם עונות נעורים הראויים להיות נמחלים ואתה תורישני ותנחיל אותם עלי : ותשם בסד · ולמען לא אוכל לברוח מפניך לקבל מרורותיך שמת בסד רגלי וקשרת אותם בתוך כלי עץ האוסר רגלי האסורים · ותשמור כל ארחותי שלא אפנה על ימין או על שמאל להיותי אסור בסד ובזיקים של עץ צרים ועוצרים הרגלים · וכל כך הם צרים כי על שרשי רגלי תתחקה אותם ויכנסו בבשר ובשרשי׳ הרגלי׳ כי צרים וחקוקים הם: בסד · כלי עץ כבד עם חורים קטנים לאסור בהם רגלי האסורים צי"פי בלעז: תתחקה · תחקוק והסגור ותציר עץ הסד אל הרגלים לקוטן החור שיכנס בו : והוא

אוהב משפט

אל השטן הנו בידיך אך את נפשו שמור אלא אבי ואמי מסרת ביד השטן ואלקך שמרה אין זה אלא עושק: וגמר הענין : העיני׳ הכימי׳ כי׳ על׳ אלו הפסוקי׳ קבלתי׳ ואלו הן עיקר תלונתו של איוב · יאמר אחלה אני יודע שעתה לא הרשעתי באופן שאתחייב באלו הייסורין וא"ת כי מעט נאספו העונות מיום שעמדתי על דעתי עד עתה זאת היא תלונתי למה הנהגת עמי במדה זו וכי עיני בשר לך שיכחד ויעלם ממך גבר ואחר כך תמצאנו ולמה לא יסרתני תכף מרותי בכדי שאוכל לסבול הייסורין ואחר שהנהגת עמי כן למה אתה תוכף הייסורין זה אחר זה עלי בלא שום ריוח בין זו לזו: הכימי אנוש ימיך שיהיו קצרים דרכ׳ להנקם באויבו קודם מותו : כי תבקש לעוני · חוזר אל העיני בשר לך כלומר העיני בשר לך שתבקש מה שנאבד ממך עד שידע׳ כי לא ארשע עתה לפניך ואין לך טענה ביסורי אלא בדרים׳ עוני ועל דעתך כי אין מידך מציל אתה תוכף היסורין וחוזר אל הכימי אנוש ימיך: על דעתך · עומד במקום שנים על דעתך כי לא ארשע ועל דעתך כי אין מידך מציל: על דעתך · פי׳ אחר שידעת זה הדבר שכן הוא · וכבר הקדמנו זה בפרקים : ידיך · ידיך עמלו בי וצערו בעשייתי עצבוני ויגיע כפים ועכשיו ותבלעני כמו שאמר כי תאכל יגיע כפך · וי"א עצבוני מלשון המשכן׳ אין מעצבין את הקטן והוא התקון האיברים: ויעשוני יחד סביב · כלומר ידיך עשאוני ותקנו אותי איברים סביב להיות גופי חזק וחוק ועתה תבלעני וכן כמ׳ בתרג׳ ידך ברו יתי ועבדו יתי כחדא חזור חזור ושלעמת יתי · וי"א כי החוטים הבאים מן המוח וחוט השדרה נקראו עצבים בלשון הקדש כמו שהוא בלשון ישמעאל עצב · ור"ל תקנו חוטי וגידי סביב לעצמות להיות נקשרים בחזק · ויהיה ותבלעני לשון כסוי מלשון כבלע הקדש שתרגומו כד מכסאן ית מאני קדשא וכן אחז"ל בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם · והוא כמו מה שאמר בפסוק האחר ובעצמות וגידים תסוככני · והגאון ז"ל תרגם ידך כמו הכה יד י"י הויה כלומר מכותיך הכ׳ביזוני עשוני פי׳ ויעשוני לשון עשוי : זכור · כחומר ביד היוצר כן הייתי בידך והיה לך לזכור זה ולרחם עלי ואם סופי לשוב אל העפר ואיש אשר אלה לו איך תהיה מדת דינך מחוזה כנגדו שיהיה עמלך לריק ביצירתו לקצר ימיו : הלא · יספר הויית האדם כי כחלב התכתני זהו דם הנקבה שהוא נתך כחלב והוא חומר הולד אבל זרע הנקבה אין לו מבא כלל בהולדה : וכגבנה תקפיאני כי זרע הזכר יתחבר עמו ויקפיאהו בחומו כדי שתשלם ההויה כדעת חכמי האומות · ודעת רז"ל בשניהם כאחד היא ההויה ועל שניהם הוא אומר תתיכני ותקפיאני : עור · תסוככני בשין כמו בסמך מענין סוככים בכנפיהם · י"א תלבישני וחסוככני הוא כנגד הנשמה לפי שהנשמה היא עיקר הגוף · הוא מזכיר כי אלו האיברים הם מלבוש וסבה אלוה · והנכון כי האדם בעת היצירה הוא לחה נוזלת נגרת ואחר כך הוא קונה בכח אלהי הקפיאה והעמידה ועדיין אינה לא בשר ולא עור ולא עצמות ולא גידים · ואומרים כי הלב הוא המתהוה תחלה בחלליו ובו הרוח החיוני ומשם הוא מתחלחלת להעשות שאר איברים · ונעשה עור להקיף כל האיברים כלם ומתמלא הפזר בשר כדי שלא יהא ריקות בין העור אל האיברים

מ"ע ספורנו

והוא הנפסד : כרקב יבלה · מעצמו ואין להחשיבו כ"כ כי אמנם : אדם כאשר הוא ילוד אשה הוא קצר ימים מצד חמרו : ושבע רוגז · לבקש צרכיו עם רב המונעים : אף על זה פקחת עיניך · אתה הטהור בתכלית : ואותי תביא במשפט עמך · בהיותי יוצא מן הטמא · כי אמנם : מי יתן ויוציא טהור לגמרי מן הטמ' : לא אחד · יוכל לעשות זה · וכן אני שיצאתי מזרע זכר ונקבה המתכוונים לתענוג של חטא בלבד הוא נמנע שאהיה טהור לגמרי מכל חטא ואין ראוי להעניש אותי על כל חטא כ"כ : אם · חרוצים ימיו ועם זה מאחר שנת' זמן קצר מוגבל לחייו : חוקיו עשית · במצות בני נח אשר יעש' אותם וחי בה' : שעה מעליו · הנח לו בלי יסורין : עד ירצה כשכיר יומו · עד שיעשה המוטל עליו לעשות בזה הזמן כמו שראוי לשכיר יום :

כי

רלב"ג

כרקב · כענין הנרקב שיבלה בקלות : כציץ · כפרח : וימל · ויכרת כי הפרח נכרת בקלות וזמן קיומו מעט : אם חרוצים ימיו וגומר · אם ימיו קצובים ומוגבלים כמו שמבואר מענייננו הניחהו וישלים זמנו : שעה מעליו · הרפה ממנו : וחדל · וישלים חלדו וזמנו : יחליף · יוסיף להצמיח גזע אחר רמו"ש בלע"ז : לא תחדל · לא תמנע מלהצמיח

קכ"ר

מסרה

ושבע ג' וסימ' ויגוע יצחק וימת ויאסף · אדם ילוד אשה · וימת איוב זקן ושבע ימים : רגז ג' וסי' נמסר בריש סיפרא סימ' ג' : כצל ה' דגשין וסימ' ויצורי כצל כלם · ויברח כצל ולא יעמיד · ויעשם כצל · ולא יאריך ימים כצל · כצל ימינו עלי ארץ דד"ה סימ' כל סיפרא במשפט דגשין במ"א רפי' וסימ' אף על זה פקחת עיניך : כשכיר ב' וסימ' כשכיר כתושב יהיה עמך · עד ירצה כשכיר יומו : יזקין ב' וסימ' חניך לנער על פי דרכו · אם יזקין בארץ שרשו :

יד

וְהוּא כְּרָקָב יִבְלֶה כְּבֶגֶד אֲכָלוֹ עָשׁ׃ א אָדָם יְלוּד אִשָּׁה קְצַר יָמִים וּשְׂבַע־רֹגֶז׃ כְּצִיץ יָצָא וַיִּמָּל וַיִּבְרַח כַּצֵּל וְלֹא יַעֲמוֹד׃ אַף־עַל־זֶה פָּקַחְתָּ עֵינֶךָ וְאֹתִי תָבִיא בְמִשְׁפָּט עִמָּךְ׃ מִי־יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֹא אֶחָד׃ ה אִם חֲרוּצִים יָמָיו מִסְפַּר־חֳדָשָׁיו אִתָּךְ חֻקָּו עָשִׂיתָ וְלֹא יַעֲבֹר׃ שְׁעֵה מֵעָלָיו וְיֶחְדָּל עַד־יִרְצֶה כְּשָׂכִיר יוֹמוֹ׃ כִּי יֵשׁ לָעֵץ תִּקְוָה אִם־יִכָּרֵת וְעוֹד יַחֲלִיף וְיֹנַקְתּוֹ לֹא תֶחְדָּל׃ אִם־יַזְקִין בָּאָרֶץ שָׁרְשׁוֹ וּבֶעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ׃

מריח

והוא היך רקבובית יתבלי היך לבוש דגמריה זחיל׃ ברנש דאתיליד מן איתא גוץ יומין ושבע רוגזא׃ היך ביצא נפיק ואתמולל ועריק היך טולא ולא יקום׃ לחוד על דין פקחתא עינך ויתי תעיל לדינא עמך׃ מן יתן דכי מן גבר דאיסתאב בחובין אילולפון אלהא די הוא חד די ישבוק ליה׃ אין לא אית טוב סריגין יומוי מניין ירחוי גבך גזירתוי עבדת ולא יעיבר׃ פסיק מיניה ויפסוק מחתיה עד דיקבל כוטריה היך כאגירא ביומיה׃ ארום אית לאילנא סבר אין יתקץ תוב ישבשב וינקותיה לא תפסוק׃ אין מיתסב בארעא שורשיה ובעפרא יסוף ניצביה׃

מן

רש"י

והוא כרקב יבלה · הגוף הזה אשר תרדוף כרקב יבלה ואין כבודך ברדיפתך אף על זה ההבל ואין נרקב · פקחת עיניך לדקדק בחטאיו : ואותי · אתה מביא במשפט על עוונותי · מי יתן טהור · מדבר טיפה סרוחה ושכבת זרע שהוא טמא · לא אחד בהם טהור שלא יחטא : אם חרוצים ימיו · אם גמול זה הוא משתלם שחרוצים וקצובים ליום קבוע ומועד למיתה · ומספר חדשיו אתך קצובים · וחוק זה עשית לו · ולא יתקיים עוד יותר בעול' דיי לך בתשלומין הללו : ושעה מעליו באותו מיעוט קצר הימים ויחדל לו ממכאוב עד ירצה בזקנותו ותשית כחו את יום מותו כשכיר הרוצה להשלמת עבודת יומו · כי עבודתו מן העולם חלוצה ונכותה משאר כל העובדים : לעץ · זה יש תקוה שיחליף ויונקתו · אשר מגזעו לא תחדל מהיות ענף :

קכ"ר

אבן עזרא

מי יתן טהור · ענייננו כענין הן בעון חוללתי כי האדם נברא מדבר טמא : אם חרוצים · כבר גזרת עליו גזירה כמה יחיה וחרצת משפטו ושמת לו חקים וגבילים לא יוכל לעוברם : שעה · הרפה כמו שעו מני : ויחדל · ישמח בחלדו כמו כל יושבי חלד או ויחדל מהתרעם : עד ירצה · ישלים כמו והרצת את שבתותיה : יחליף · יעשה מה יהיה חלף לו :

קכ"ר

אהב משפט

האיברים ואחר כך הוא מתקשה הנולד ונעשה ממנו עצמות שיהיו מוסדות הגוף ואחר כך מתקשרי' העצמות בגידי' כדי לסוכך על האיברים הפנימיי' ובפרט הלב שבו רוח החיוני והאדם הוא לבו על כן אמר עור ובשר תלבישני כלומר תלביש לבי · ובעצמות וגידים תסוככני : חיים · י"מ פקודתך מגותך והיא שומרת הרוח כי השם ית' גזר ולוה בשמירתה · וי"מ זכרונך כלו' שאתה זוכר ופוקד הבריות שמר' רוחי · וכן אמר התרגום ודוכרנך נטרת רוחי ולפי אלו הפירושים אין זה בתחלת היצירה ונראה לי כי הוא רמז אל הנשמה העליונה יאמר תחלה חיים וחסד עשית עמדי כי אחר שנשלמה הויית האיברים לא נשלמה יצירת האדם עד שיהיה בו כח החיות וזה בשעשה עמו איברים נושאי כח ההזנה והגבול וזהו הכבד ואיברים נושאי הרוח החיוני וזהו הלב · והאיברים נושאי החוש והתנועה וזהו המוח ועל זה אמ' חיים וחסד עשית עמדי והחסד הוא החושי' הכפולים שתי עינים שתי אזנים ודומיהם שאם יחסר האחד ישאר האחד והחסד הוא תוספת טובה וכל אלו הכחות כמו שהם באדם הם בבעלי חיים הבלתי מדברים כי יש בהם כל אלו האיברים הנושאי' אלו הכחות ובמה שנבדל האדם מן הבהמה לא נזכר עדין על כן אמר כנגד הנשמה העלונה ופקודתך שמרה רוחי הנשמ' שהיא פקדון אצלי עד עת קץ אשר אשיבנו אליך היא השומרת רוחי כי ממנה רבי קינה כח שבלי להגלל מהפגעים ולא מזה כי הנשמה היא צורה עצמיית לא הכנה כדעת הפילוסופים וכבר הקדמנו מזה בפרקים · וכן חז"ל בגמרא פירשו ופקודתך שמרה רוחי על הנשמה · אמרו שהיא נתנת באדם מפעת פקידה שנאמר חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי : ואלה · יש בפסוק הזה הרבה פירושים והנכון מה שפי' רש"י ז"ל · אם · עיין רש"י ז"ל וזהו מה שפירשתי כי איוב היה קורא תגר על המדה הזו שלא ישרהו עד שכאשר עליו גדודי עונות : ושמרתני · והמתנתני כמו ואביו שמר את הדבר : אם · יתלונן על רוע מזלו עם הש"י ויאמר בודאי אם רשעתי לא הייתי מקוה לראות טוב · אבל אללי לי על רשע · וגם צדקתי כפלו פני ולא אוכל לשאת ראשי אשר מלא אני שבע קלון · וראה · מקור ואינו צווי כלומר לראות עניי · וי"מ אותו צווי והוא דרך תפלה כלומר ראה עניי והצילני · או יאמר ראה אתה בעצמך עניי ואם אין הדין עמי בזה : ויגאה · וי"מ ויגאה לשון גדולה כלומר ויגדל האדם בעיניך עד אשר כשחל תצודני כטעם מה אנוש כי תגדלנו וכבר פירשתיו · או יחזור אל עניי יאמר ויגדל עניי עד כשחל תצודני · וי"מ יגאה לשון גאוה כלומר ואם יתגאה האדם כשחל תצודני ואינו נכון · וי"מ ויגאה חרונך ויגדל : ותשוב תתפלא בי · תשוב כל היום ותראה פלאיך בי כענין אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום : תחדש · וי"מ עדיך נגעיך כתרגום ספחת עדיתא ואינו נכון ובאמת שהם נגעים אבל לא מדמיין אבל הוא דרך משל כי הנגעים הם עדים שאיוב הוא רשע · והוא אומר בכל יום אתה מחדש אותם שנגעי היום אינם כנגעי אתמול אבל הם חדשים לבקרים · ושמא תאמר אינם רבים ותרב כעשך עמדי · כעסך בשין כמו בשמך ותרב הוא לשון הפעיל על כן אין התיו בחירק כמנהג הפעיל הקל והוא כנוי לנפש כנגד השם ית' : חליפו' וצבא עמי · הנגעים האלו הם באים חליפות בבא זה אחר סור זה וזמן רב הם עמי : צבא · זמן כמו כל

ימי

תורת חסד יראת שדי

והוא כרקב יבלה וגומר יר' והוא האשר הנה מצד עצמו יבלה וכו' ועם כל זה אין יכולת לצאת ממנו : אדם ילוד אשה יר' לומר שמטבעה היא חלושה ובעת לידתה תחיל תצעק בחבליה ואז היא קרובה למות באופן שנחלשת יותר ויותר וכו' והוא קצר ימים והלואי שהיה קצר שנים ובימים ההם הוא שבע רוגז וכו' ואם יפריח הפרחה מה בעיני העולם עד שידמה לציץ הנה תכף וימל וכו' אף על זה פקחת עיניך ואותי תביא במשפט עמך כלומר לא תביט למציאותי להפרע ממני כפי מה שאני החוטא כי מה שאותי הוא באופן הרע הנזכר רק שתביאני במשפט כפי מה שחטאתי כנגדך וכפי מעלתך ורוממותך · או יר' אף על זה עם היותו בתכלית השפלות פקחת עיניך להשגיח עלי לטובה ואותי תביא במשפט עמך · ומלאתי כתוב אדם ילוד אשה וגומר יר' הנה האדם הוא קצר ימים ומתי ישתלם ושבע רוגז בחייו ואף על זה בהיותו כן פקחת עיניך לתת לו רעה וכציץ יצא וימל ויברח כצלו של עוף ולא יעמוד · או יר' אף על זה האין פקחת עיניך כי לפעמים עוד יפריח מצד הטל ואותי תביא במשפט אתך יום יום ואם תאמר כי להיותי בעל בחיר' קורה לי כן הנה זאת עוד אני כי מי יתן טהור מטמא כי אחרי שהכנותי הם טמאו' לא ימצא אפי' שלם א' בעולם ע"כ : מי יתן וגומר יר' מי הוא אשר יתן טהור מטמא כי אין אחד שיוכל על זה וא"כ למה תפרע ממני כפי ערך גדולתך אחרי שאת"ה היודע יצר כי מחומר כזה קורצתי · או יר' ע"ד אומר אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה כלומר מי הוא שיעשה מהטמא טהור אם לא יחידו של עול' כמה שיסרכו בתוכחותיו כי את אשר יאהב ה' יוכיח ולזה אמרתי גם הוא לי לישוע' · או יר' מי יתן טהור מהבא מהשכבת זרע והמקום הנדותיי לא אחד והוא האל ית' הנה כי כן יוכל בעת לחוס ולחמול עלי ולהשיבני טהור מנגעי אלה אחרי היות אחת כי אם חרוצים וקצובים ימיו ומספר חדשיו כלו' בין אם יחיה זמן שיהיה נחשב לימים ובין אם יחיה זמן מעט שיהיה נחשב לחדשים הנה הכל הוא אתך כתוב בספרך וחקיו עשית מ' יום קודם יצירת הולד לומר אם יהיה עשיר או עני או [illegible]כם או טפש וכו' ואם כן גם שעה מעליו ויחדל כלומר יהיה יושב בחלד זמן מה בענין טוב עד ירצה כשכיר יומו ויוכל לעזוב בעמל התורה והמצוה : כי יש לעץ תקוה וכו' יען כי מריח מים יפריח וכו' ובכל ימות כיסורין או יחלא מעושרו ויגוע אדם ואיו וכמו כן אזלו מים מני ים וכו' ואחרי כן חוזרין כולם לאיתנם הראשון מה שאין כן הדבר באיש כי אם שכב לא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו והוא מ"ש הכתוב בפתחי את קברותיכם וגומר :

תי

אבן יחייא

והוא המאמר כרקב יבלה הנאמר וכנגד אכלו עש · להיות האדם ילוד אשה שזהו המה שממנו בא מטפה סרוחה : וקצר ימים שהוא המה שבין יעמוד שהיא לאן הולך למקום עפר רמה ותולע' שהיא המות : ושבע רוגז והוא המה שאליו ילך לתת דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכמו שאמרו בשמואל למה הרגזתני להעלות בחושבו כי נקרא לדין לפני ה' · כי המות יקרא סוף האדם ולא תכליתו · ואמנם תכליתו הוא יום הדין אשר בו אם שילך אל החיים או אל הפכו ח"ו וכפי מעשיו אשר פעל בימי חייו · והוא כציץ השדה אשר תכף בצאתו יכרת וימל וכצל אשר יברח וכפי נטיית השמש כי אין לו העמדה וקיום · איך אפשר האל הגדול שעם כל גדלך אף על זה האדם אשר ספרתי קצת מפחיתותו פקחת עיניך ותשגיח בו להענישו ולכן אותי תביא במשפט עמך על אשר תמיד לא עבדתיך בשלימות מה שהוא נמנע לאינושי החמרי כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא · ומי יוכל לתת ולעשות שיהיה טהור לגמרי כמלאכים אותו שהוא טמא וחמרי · לא אחד אפשר באין האינושי שישוב כמלאך אלהים ולא יחטא אם בשגגה אם ברצון : אם חרוצים ימי האדם ונגזרים מן שמים · ומספר חדשיו אתך וחקיו מכונתיו עשית ולא יעבר מהחק ההוא · והזכיר ימים וחדשים ושנים · יען כי לפעמים ימות האדם בסוף השנה וישלים שנתו · ולפעמים בתוך השנה ו[illegible] החדש ולפעמי' בתוך ימי החדש ולא בסופו שעה והרפ' מעליו ויחדל מאכך מלהכאיבו עד ירצה [illegible]מו כשכיר אשר ירצה משכירותו הקצוב לו ככה בן אדמה ירצה ויפרע מזמנו ויומו הקצוב אליו · כי האדם פחות מהצמח כי יש לעץ תקוה שאם יכרת ויהיה לו המות המקריית עוד יחליף ויתחדש לאח משרשיו ויונקתו וענפיו לא תחדל · ואם יזקין בארץ שרשו ויהיה לו המות הטבעית ואם בעפר ימות גזעו מפני רוע העפר ההוא אשר ייבשהו ויהיה לו המות הכרחיית :

מריח

ר' אברהם פריצול

והוא כרקב · ואחר היות האדם למשמר ואסיר בזיקים תחת הרעות המתרגשות הנה הוא אחר כך כרקב יבלה שהולך אל ההפסד והבליה יום יום · עד כי ישוב לבגד אשר יאכלנו העש הוא התולע המכלה הבגדים כן יאכלנו · רקב הוא נגזר מענין רקבון מלשון רז"ל על התבואות שלא ירקבו · עש · טר"מה בלע"ז : אדם ילוד · ואתה ידעת האלהים כי התחלת האדם ממקור חומר האשה הפחותה כי היא סבת החומר ואחר צאתו לאויר העולם הוא קצר ימים ושניו מעטים ואותם הימים הם שבע רוגז מעותד למקרי הזמן : כציץ יצא · וכן גופו הוא נמשל לציץ היוצא מן האילן וימל ויכרת · ואחר יברח קנחיו כצל במהירות ולא יעמוד כי אין לו קיום והעמדה · כי כל הווה נפסד : וימל · ענין כריתה · כי אמילם · אף על זה · ואיך יתכנה' אלהים כי גם על זה אשר דמיונו כרקב וכציץ וככל תפקח עיני השגחתך עליו · ואותי אני עבדך תביא במשפט עמך כאלו חטאתי כל ימי חלדי · וזה לפי דברי צופר שאמר שהוא נמנע שה' יעניש לאדם בתחלואים קשים אם לא הרבה במרי כמו שאמר כי הוא ידע מתי שוא : מי יתן טהור · ואף אם יש בי עונות מה כבר ידעת ה' אלהים טבע מציאות הרכבת האדם היותו נמנע בהגעת השלמות לסבת החומר המחטיאו · ולמה תכה אותו תמיד כי מי הוא שיוכל לתת סדור טהור וקדוש מן הדבר הטמא הגור' בנזקין בודאי לא תמצא אחד · כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא : אם חרוצים · ועוד אם הדבר אמת כאשר הוא כי חרוצים וחריפים ימיו · ומספר חדשיו קצובים מאתך מעת הלידה וחקיו וסדרי הנפש עם הגוף עשית ותקנת אותם בסדור ההרכבה האנושית ולא יעבור · לכן רחם וחמול עליו מעט והרפה ממנו כמו שאמר אחר כן : חרוצים · חריפים · ומהירים לרוץ : שעה מעליו · ובהיות האדם מוכן למות ואתה גזרת אותו על פי החוק אשר אתו · לכן אתה שעה והרפה מעליו ויחדל מלהתיישבות · או ויחדל וישלים זמנו הקצוב לו עד ירצה ויתפייס האדם מאליו להגיע אל יום המות בשיבה טובה · אחר היות החומר נתך מאד ויתרצה במות כשיגיע זמנה כמו השכיר שהשלים יומו העקוב לשכרו · לו שעה מן ואל מכחו לא שעה · ויחדל · וימנע מפורענות · או ויחדל וישלים זמנו מן מה חלד אני · ר"ל עולם וזמן : כי יש לעץ · הנה על צד הרצוי והנאות רצוי לך ה' אלהים שתעזוב האדם לבלתי הכותו ולבלתי הכאיבו את ימי חלדו להיותו פחות במדרגה בעצמו מן האילן כי האדם המת בטבעו לא יחיה ולא יצמח · אבל העץ טוב ממנו · כי יש לו תקוה ושלמות שגם אם יכרת עוד יחליף ויתן חליפתו ותמורתו מתחתיתו ומשרשיו ויונקתו הרבה · ולא תחדל · כי מלמטה הצמח ויחליף ויוציא חליפה חדשה וצמח · רי"מיטירי בלע"ז · ויכנהו בדים קטנים ורכים · ואם כן ראוי הוא שתחמול על האדם להניחו את ימי צבאו : אם יזקין בארץ · ועוד הפליג לומר שהעץ טוב מן האדם הנגוע בתחלואי הזמן כי העץ שזכר אם יהיה שנכרת ביד אדם · או שיזקין בארץ שרשו לעמוד בארץ כטוע כימי העץ הנהוגים בטבע · או בעפר ימות גזעו ושם ישלים זמנו · מ"מ כבר ישאיר מעלם העץ ומגופו ברכה בקרב הארץ · ולא יהיה נעקר לגמרי · והפשר כי אמר זה עליו שלא נשארו לו בנים וזרע שכלם מתו :

מריח

הרמב"ן

והוא כרקב יבלה · רמז לעלה הנדף ולקש היבש אשר הזכיר · והענין למה תעשה כח להעניש גופי על לא חמס כי הוא קש נדף וסופו לרקבון · ואיכך צריך להראות גבורתך כנגדו · ויתכן לפרש הפסוקים האלה · העלה נדף הערוץ · כי יתלונן לאמר אני עלה נדף וקש יבש · ולמה תכתוב עלי תלאות נעורי שעשיתי · די לי במיתתי שאני מעותד לה בקצר ימים ושביעות רוגז ישוב לתלונה שאמ' שאפי' יחטא האדם אין ראוי להענישו · כאשר אין צדקו מציל אותו מן המות · וזה יותר נכון בענין הפסוקי' הבאי' אחרי כן בכל המענה : אף על זה · שהוא כל עובר ואיככו תפקח עיניך להביאו במשפט עמך · יסדר איוב תוכחתו עם האלהים לאמר שלא חטא · ואם יודיעהו האל שחטא למה היה חשוב בעיניו להעניש גופו · כי הוא הבל וסופו לרקבון · וכוונתו לאמר כי פחיתותו והיותו הבל וריק בעיני הבורא מסיר ממנו השגחתו · כי מתחלתו להבל דמה ואין לבורא השגחה בו · כי אם ימלא מספר ימים או ימות בחצי ימיו הכל כצל עובר : מי יתן טהור מטמא · האדם הבא ממקום טמא מי ישימנו טהור : אין גם אחד · שיהיה טהור · וידוי הצדיקים בחטאם · כענין הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי : אם חרוצים ימיו · אם ימיו של אדם קצובים אתך מספר חדשיהם · כי אתה חרצת אותם וחוקיו וגבולו עשית ולא יוכל לעבור עליהם לחיות יותר · אם כן הרפה מעליו ויחדל מרעתו עד ישלים כשכיר המצפה לבא יומו : ירצה · מלשון והרצת את שבתותיה :

מריח

רש״י

קציר · היא יונקיו כמו תשלח קציריה עד ים · נטע שם דבר הוא · וטעם הברתו למעלה בנ״ון ונקוד כולו קמץ מפני שהוא סוף פסוק · אף מגזרת נטע הוא : אזלו מים מני ים · ממקום שהנהר בא ויוצא ממקורו הבא מאליו מן הים · והנהר הבא משם יחרב ויבש לעולם כן איש שכב ולא יקום · כל צבאי איחל לחיים : תקרא ואנכי אענך · תחינה היא קרא אלי להוכיח דברי : תכסוף תחמוד · כי עתה · אתה מריע לי · צעדי אתה סופר · לא תשמר · אינך ממתין על חטאתי מלהפרע : כמו ואביו שמר את הדבר · המתין שתתקיים · ובלשון משנה · לא יאמר אדם לחבירו שמר לי בגד ע״ז פלוני · לשון המתן : חתום בצרור · חתום ומשומר בצרור בגד ככסף : ומרגליו שלא תאבד : ותטפול

רלב״ג

קציר · בדופארה ברנק״א בלע״ז : ויחלש · ויכרת כמו ויחלוש יהושע את עמלק והטעם שלא יוסיף להחליף כמו שעושה העץ אבל הוא כולו נכרת לגמרי : תשית לי חק ותזכרני · ר״ל תשים לי טבע וגדר שאשוב לחיות עוד כמו העניין בעץ ואז תזכרני להטיב לי : צבאי · מדת ימי : חליפתי · כריתתי : לא תשמור · לא תמתין מעניין ואביו שמר את הדבר : על חטאתי · על עונשי כדרך מחט״ת סדום : חתום בצרור פשעי · הטעם פשעי חתו׳ וסתום וצרור בצרור בדרך שלא יסור הפשע עם מה שיגיע עלי מהעונש בעבורו אבל ישאר פשעי תמיד : ותטפול

מְרֵיחַ מַיִם יַפְרִחַ וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ־ ג׳ חד מל׳
נָטַע׃ וְגֶבֶר יָמוּת וַיֶּחֱלָשׁ וַיִּגְוַע אָדָם ל׳ ג׳
וְאַיּוֹ׃ אָזְלוּ־מַיִם מִנִּי־יָם וְנָהָר יֶחֱרַב ה׳בליש׳ ד׳
וְיָבֵשׁ׃ וְאִישׁ שָׁכַב וְלֹא־יָקוּם עַד־ ד׳ י׳ ו׳ פסו׳ ולא לא ולא
בִּלְתִּי שָׁמַיִם לֹא יָקִיצוּ וְלֹא־יֵעֹרוּ ל״ג חד מל
מִשְּׁנָתָם׃ מִי יִתֵּן ׀ בִּשְׁאוֹל תַּצְפִּנֵנִי ל׳ וחס׳
תַּסְתִּירֵנִי עַד־שׁוּב אַפֶּךָ תָּשִׁית לִי חֹק
וְתִזְכְּרֵנִי׃ אִם־יָמוּת גֶּבֶר הֲיִחְיֶה ג
כָּל־יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל עַד־בּוֹא חֲלִיפָתִי׃
טו תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ ג׳
תִכְסֹף׃ כִּי־עַתָּה צְעָדַי תִּסְפּוֹר לֹא־ ג׳ מל׳
תִשְׁמוֹר עַל־חַטָּאתִי׃ חָתֻם בִּצְרוֹר ד׳ מל׳ · ג חס׳
פִּשְׁעִי

מִן הֲנָיַית מוֹי יְלַבְלֵב וְיַעֲבֵיד זַאזָא
הֵיךְ נִיצְבָא׃ וְגַבְרָא יְמוּת וְיִתְמַקְמַק
אִתְנְגִיד בַּר נַשׁ וְאָן הוּא׃ אֲזָלוּ מוֹי מִן יַמָּא
דְסוּף וַהֲדָרוּ לְבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן וְיוֹרְדְנָא
אִתְנְגִיב וְיִתְיַבֵּשׁ קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ
וַהֲדָרוּ עַל בֵּית פַּרְצְדֵיהוֹן׃ וּבַר נַשׁ
שְׁכִיב וְלָא יְקוּם עַד דְּלֵית שְׁמַיָּא לָא
יִתְעָרוּן רַשִׁיעַיָּא וְלָא מִיתְעָרִין מִבֵּית
דְּמָכֵיהוֹן׃ לְוַיְתֵן בְּבֵית קְבוּרְתָּא
תְּטַשִׁינַנִי תְּטַמְרִינַנִי עַד דִּיתוּב רוּגְזָךְ
תְּשַׁוֵּי לִי גְזֵירָא וְתִדְכְּרִינַנִי׃ אִין יְמוּת
גַּבְרָא רַשִׁיעָא אֶפְשַׁר דְּיֵיחֵי מְטוּל
הֵיכְנָא כָּל יוֹמֵי חֵילִי אוֹרִיךְ עַד דְּיֵיתֵי
חִילוּפֵי חַיַּי׃ תְּהֵי קָרֵי וַאֲנָא אָתֵיב לָךְ לְעוֹבָדֵי אַיְדָךְ תִּרְגַּג׃ אֲרוּם כְּדוֹן פְּסִיעוֹתַי
תְּמַנֵי לָא תִנְטוֹר עַל סוּרְחָנִי׃ חָתִים בְּסֵפֶר דִּכְרָנַיָּא

אבן עזרא

ידיך
י״א כתי׳ כן

קציר · סעיף כמו תשלח קציריה עד ים : אזלו מים · כן דמה האדם : כל ימי צבאי · זמני : חליפתי · מיתתי מן והאלילים כליל יחלוף או הליכתי כמו חלף הלך לו כי הנולד יקר׳ בא והמת נקרא הולך כמו דור הולך ודור בא אנכי הולך בדרך כל הארץ : תקרא ואנכי אענך · לקחת נפשי אין בי כח למאן : תכסוף · כאילו תתאוה לראות מעשה ידיך והיא הנשמה כענין כי רוח מלפני יעטוף : לא תשמור · רק על חטאתי וכמהו אין טוב באדם שיאכל ושתה כאשר פרשתי בספר קהלת : ותטפול

מסרה

איו ואיו ה׳ וסי׳ בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא מתגלגלין וכהתין ומייתין · וביאור׳ נמסר בסדר שמות : ו׳ פסוקי׳ ולא לא ולא וסי׳ נמסר בסוף סדר ויקח קרח : תצפנני ל׳ מי יתן בשאול והוא חד מן מלין דמשמשין גי בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבה׳ במערכת אות הנ״ון כס״ד : למעש׳ ידיך ב׳ וסי׳ ולא תשתחו׳ למעשה ידיך תכסוף : ידיך י״א מ״ל וסימ׳ תבאמו ותטעמו · שבעת ימים תחג ליי׳ אלהיך · כי תקצר קצירך בשדך · וישלחו אנשי גבעון · ושמעת מה ידברו דגרעין ופורה · ויאמר עבד מלך הכושי · והכרתי פסיליך · ויאמר אליו מה המכו׳ · תקרא ואנכי אענך · ידיך עצבוני · אל תתן את פיך · וכל תהלות דכו׳ מ״ל במ״ה חסרי׳ וסימ׳ שם סים׳ ל״ב :

ר״ע ספורנו

כי יש לעץ תקוה · כי אמנם אין לקוות מן האדם שישוב לכמות שהיה אחר המות כמו שיקווה מן העץ כי אמנם אם היה איפשר זה : מי יתן בשאול תצפינני · בקבר · ושם : תסתירני עד שוב אפך · הזמן הקצוב לי מאתך לסבול עונש : ותזכרני להשיבני לאיתני · ר״ז : תקרא · תקראני ע״י יסורין לשוב בתשובה : ואנכי אענך ואשוב בתשוב׳ כשתשיבני לאיתני באופן : כי למעשה ידיך תכסוף · וישמח ה׳ במעשיו : כי עתה שאין הדבר כך : צעדי תספור · אתה מדקדק לספור כל צעדי לראות אם נמצא בהם חטא : לא תשמור · לא תמתין לענוש על חטאתי שהוא בשוגג : ותטפול על עוני · וצרפת וחברת השגגה עם הזדון למען תענים לאבדון : והולם

אוהב משפט

ימי צבאי איחל : חליפות · כמו עד בא חליפתי הנז׳ עמו בפסוק · וזה יורה כי חליפות וצבא הוא כמו צבאי חליפתי להזדווג בשני פסוקים · והגאון ז״ל פי׳ צבא מענין התיצבות כלומר חולפות ועוברות וכן פי׳ הר״אבע ז״ל ורחוק הוא : ולמה חוזר לתלונתו במענה הראשון הנה נתברר במופת אחר כל אלו ההקדמות מה שהייתי אומר מתחלה למה לא מרחם אמות וגו׳ מה אשר אליפז הוכיחני עליו כי הוא המת וגומר העניין : כאשר · כל עתיד הנז׳ כאן הוא במקום עבר : הלא · י״מ וחדל מענין מה חדל אני והיגו נכון אבל הוא כמשמעו חדל לך מהם או ממני הוא נמשך למעלה יאמר חדל ושית ממני · ושית י״מ הרפה וכן הוא העניין · אבל איננו מלשון השתה כי הפעלים ישמשו לדבר ולהפכו בתיקון המילות כמל׳ הסר׳ שהיא מתהפכ׳ מפני הקש׳ אם היא בלמד או במם וכן השתה בעל היא לשון שימה סביב שתו עלי · וכשהיא במם היא הפך השימה כלומר הרפה ממני שלא תשים עלי דבר זה : ואבליגה · ואתחזק והתרגום אמר הלא קלילין יומוי ובסקין ושני רוח עלי והנוח זעיר : יעשה וחדל · שם כלומר ימי מעט וחדלים ממני ושית נהם ריוח שאבליגה מעט : בטרם · דבק למעלה אבליגה מעט בטרם אלך וכבר פירשתי כי לא יכוין הספר אל תחיית המתים מפני הטעם שהזכרנו : ארץ חשך וצלמות הוא הקבר : רב · הוא הרב תאר על משקל מעוז לתוס שהוא כמו הסוער אויה ה סס חסר המתואר כמו ואני תפלה שהוא איש תפלה וכן זה כמו האיש רוב דברים לא יענה כלומר האם בעבור רבוי דברין שפתים · כמו ספ : לאת או קרא הדבור בדים לפי

אבן יחייא

מריח מים שיעברו אצלו יפריח ועשה קציר ובד וענף כמו נטע יפה · ואמנם הגבר אף שיהיה גבור או שימות המיתה המקריית במלחמה או ברעב או במגפה עודנו באבו · ואם שיחלש וימות המות הטבעי כי יחיה כל הימים הקצובים אליו עד תום הרוח חיים בתום הלחות שרשי וחום׳ יסודיו · ואם שיגוע וימות המות הכרתיית בידי שמים להיותו אדם וכטה לסכת עם האחריות מהאלהים ונמשל כבהמות נדמה · הנה ימות מאיזה מין ממיתה שיהיה איו כי לא יראה ולא ישמע עוד בדבר מעולם · כי כאשר מהמים אשר אזלו ועברו בים · וממימי הנהר אשר יחרב ויבש לא ישאר מעולם שום רושם ניכר ככה לא ישאר מהאיש אשר שכב בקברו · אשר לא יקום לעולם ולא יקיצו עד שיפסדו השמים ולא יעורו משנתם · וזכר שלשה אלה המדרגות יען כי בתחייה יוכל להיות שיקום האדם ויחיה במדרגת החיים · ואם שלא יקום אבל יקיץ משנתו אף שלא יהיה במעלה שם החיים · ואם שלא יקיץ אבל יהיה לו התעוררות והרגש מה · והנה אחרי מותו לפי דעת איוב לא יזכה לשום אחד משלש אלה · מי יתן ונומר אנא ה׳ מי יתן שבשאול תצפנני ותסתירני ותשית לי חק ונזרה להזכירני אחר כך ולהחיותני · שאם אחרי מות הגבר היה חוזר להיות חי · כל ימי צבאי וזמני הקצוב עלי להיות כפי המערכת איחל בקברי כדי שלא להרגיש הכאבים עד בא חליפתי שאז באולי היה כחלף המערכת שלי הרע במערכת טוב · ואז הייתי קורא ואנכי אענך בהיותי בלי מכאוב כאשר לי אז מעשה ידיך תכסוף ותאהב · מה שעתה תעשה ההפך כי עתה צעדי תספור · ולא תשמור ולא תקוה מלתת לי עונשי על חטאתי במעשה ובכלל הוא חתום בצרור פשעי במחשבה : ותטפול

תורת חסד יפאת שדי

מי יתן בשאול תסתירני כמו שהיה לאנשי דור המדבר שהיו נכנסים לקברותיהם בלילי ט׳ באב וכו׳ ואולי אמות ואשאר שמה · או יר׳ ואם נגזר עלי שאמות ויסורי אלה הם תמור׳ המות׳ לחסידיו מי יתן בשאול תצפינני ובכן אהיה נחשב כמת · או תסתירני עד שוב אפך אם אתה כאף עם אנשי העולם שבעבורם אני נלקה · או תשית לי חק לאימתי אלא מעניני זה ותזכרני כמו שלבסוף זכר שר המשקים את יוסף · או יר׳ ותזכרני ולא כמו שעשה שר המשקים שלא זכר את יוסף וישכחהו : **כי** אם ימות גבר ביסורין האם ישאר בחיים עד בוא חליפתי כמו שהוא האמת כי היסורין הן למרק עונותיו הנה כל ימי צבאי כמו שהוא כעת איחל עד בוא חליפתי שתקרא אז אלי ואנכי אענך ולמעשה ידיך תכסוף כבתחלה אך אמנה אני ירא שמא אמות קודם בא חליפתי והוא ענין הטובות וכו׳ אשר עליו אמר לי שאקרא לאל ויענני והיה ראשיתו מצער ואחריתו ישגא מאד וכו׳ : **כי** עתה ונומר יר׳ כי עתה צעדי תספור וכו׳ ויהי רצון מלפניך כי לא תשמור ותמתין מלהושיע לי בסבת חטאתי וכו׳ רק הושיעני מהרה · או יר׳ כי עתה לא תשמור אותי ממכאובי אלה בשביל חטאתי חתום בצרור פשעי יר׳ הנה אני הייתי רוצה להיותי חתום בצרור החיים וכעת אני חתים בצרור פשעי ותטפול תלאותי בסבת עוני הנזכר · או יר׳ וחטאתי שנזכר הוא חתום בצרור פשעי כלומר הוא נקרא בשם פשעי ותטפול דברים אחרים על עוני כלו׳ ומחטאתי הנז׳ אתה עושה פשע ואתה עושה עון וכו׳ במה שהוכתי במכאובי אלה : **ואולם** הר נופל יבול והוא היצר הרע שידמה להם לצדיקים כהר גבוה וכו׳ כי הוא נופל בכל יום ויום אם ירצה האדם והנה עם היותו הר גבוה סוף יבול עם היסורין שעברו עלי וגם אם הוא כצור יעתק ממכו ולאבנים ההם הנעשים מחלקי הצור שיעתק ממנו שחקו מים כו׳

ותקות אנוש כמכאוביו והיא לבא לימי חליפתו וכו׳ האבדת במה שלא יוכל לסבול עוד מכאוביו ואתה ה׳ תתקפהו לנצח כלומר תתן לו כח לעמוד בחיים לקבל יסוריו וכו׳ · או יר׳ תתקפהו לנצח בהקפת הגלגל ויהלך תמיד על אופן אחד וזה הוא מן הפלא כי מאחר שיחזור עליו הגלגל היה מן הראוי שמהיותו בשפל הגלגל יבא להיותו ברום הגלגל ולא שיחסב הדבר אלו כאילו באותן ההקפות אינו מוסיף כי אם שהוא הולך ובכן יתהלך תמיד באופן הרע ההוא · או יר׳ ע״ד אומרו אלהי שיתמו כגלגל וכמו שפירשו שם המפרשים וכמו כן אתה ה׳ משנה פניו עם נגעיו ותשלחהו וכו׳ וכפי מה שאמרו בספר הזוהר מענין הקיוי העבירות בבני האדם יבא על נכון או׳ פה משנה פניו כי בענין היסורים ימורקו עונותיו ובכן ישובו עוו פניו מגריעותא לטיבותא וכו׳ · והה״ר שמריה האיקריטי ז״ל כתב נ״ל שהוא שהחזקתו להיות כלאחי פסק ויהלך ונעדר וזה רמז אל אדם הראשון משנה פניו ותשלחהו יר׳ מיד שהיה משנה לפנות אל מה שהיה לו שלא לפנות שלחתו מגן עדן והנה אותו שהחזקתו להיותו כלאחי פסק ונעדר ואבדה תקותו ואף כי שאר בני האדם שתקותם אובדת מיום המות עכ״ד : יכבדו

הרמ״בן

מריח מים יפריח · בהריח אותם : ועשה קציר · כמו סעיף : נטע · כלומר הוא אילן שנטע עתה כן יהיה סעיף גדול וטוב : וגבר ימות ויחלש · פירשו בו יחלש וימות · כי בחליו יחלש האדם ואחרי כן ימות · והביאו לו דומים · והנראה יותר כי החלישו׳ בלשון הקדש ענין שבר וכריתה · וכן ויחלש יהושע · כי באמרו לפי חרב ר״ל שסבר מחנהו והכה את כולם לפי חרב · וכן תרגם אונקלוס ותבר · גם בכתוב החלש יאמר גבור אני · הוא שבור הלב · הפך ואמיץ לבו בגבורים · וכזה אמר התרגום וגבר ימות ויתמקמק · וסוף הפסוק ויגוע אדם ואיו · הוא כפול בענין התוכחות : אזלו מים מני ים · המים הנגרים מן הים לחרבה אשר לא יאספו : ונהר יחרב ויבש · [illegible] כן איש שוכב ולא יקום לעולם : מי יתן בשאול תצפינני · הייתי מתאוה [illegible] ויהיה ימים במספר נצפן ונסתר בשאול עד שישוב אף האלהי׳ ממנו [illegible] עשה · ויזכרנו להחיותו אחרי כן · כי אם היה הענש לפי חטאו אך [illegible] ואינכו יכול להנצל לא היה ראוי ליענש כאשר פירשתי : אם ימות גבר [illegible] כאשר שיחיה : כל ימי צבאי איחל · עד שתבא חליפתי והמות · כי אם [illegible] למות ולהיות נשפט עמך שם : כי תקרא ואנכי אענך · ללכת [illegible] תכסוף ותתאוה לראותו · כי עתה בעולם הזה לא תקראני למשפט [illegible] על חטאי עד יום המיתה · תשמור · מלשון ואביו שמר את הדבר · [illegible] אדם לחבירו שמר לי על פתח ע״ז פלו׳ · ויש מפרשים אם ימות גבר [illegible] יחיה ואני מיחל ליום בא מיתתי שתקראני ואנכי אענה לאמ׳ הנני [illegible] לקחת נשמתי · אם כן למה תספור עתה צעדי ותביאני בייסורין [illegible] תמיתני בו : חתום בצרור פשעי · ליום המיתה : ותטפול

ר׳ אברהם פריצול

מריח מים יפריח · והעץ הזה שוכר יפריח מריח המים המשקים אותו ועשה קציר וענף גדול וטובה מאליה שיהיה כמו נטע · כאלו נטעה אנוש : קציר · מן קציריה עד ים · רק״מה בלע״ז ר״ל ענף : וגבר ימות · אמנם הגבר אף שיהיה גבר אמיץ ימות ויחלש ויכרת מאליות גופו · וכן ויגוע אדם הפחות במדרגה ואיו · כי אינגו · ולזאת יגזרהו השכל שתעזבהו ימי צבאו ולא תכתיבהו כאשר אתה עושה : ויחלש · מלשון חולש על גוים · לשון כריתה · כמו ויחלוש יהושע : אזלו מים · והביא משל על הפסד האדם מה שרואינו שכבר אזלו מים מני ים ואף שיהיו בו קבוץ מים מכונס · וכן הנהר בעל המרוצה גם הוא יחרב וייבש וכן הוא האיש התקיף או השפל כלם ימותו ולא ישובו · או שהמים ונהר משל לכוחות הטבעיות והלחות שבאדם : ואיש שכב · כן יהיה משפט האיש בהפסד מציאותו כי ישכב בארץ ולא יקום לעולם דרך טבע ועד מניעת מציאו׳ השמים שלא יהיו עוד שמים לא יקיצו ולא יעורו משנתם : מי יתן בשאול · ואחרי היותי מוכרח אל ההפסד בעוד הגזרה הזאת עלי מי יתן תצפינני ותחביאני מת באחת מחדרי שאול אל מקום פלו׳ אלמוני שלא ארגיש בו מן הצער ושם תסתירני עד שוב אפך ותכחתני להחיותני ותשית לי חק וסדור חדש ומועיל ותזכרני ואפשר שרמז בזה אל תחיית המתים : אם ימות גבר · ועתה השיב איוב תשובה לעצמו כמהתל על מה שטעה ואמר וכי אם ימות גבר היחיה ויקום כי בודאי מטבעו לא יקום עוד · אבל מה הדבר ומה אוכל לעשות רק כי כל ימי צבאי וזמני על הארץ איחל ואמתין לה׳ עד בא חליפתי ויום מותי · או עד בוא חליפתי הוא חלוף והתמורת בגלגל הזמן והרע הסובב ומתהפך עלי בסבותיו הנופלות כי באולי ייטיב לי באחריתי ויחליפני מן רע לטוב על פי הזמן שיתגלגל עלי להבא · או עד בא חליפתי רמז גם כן לתחיית המתים כמו שאמר דוד תשלח רוחך יבראון · והעקר חליפתי ר״ל המות · כי איוב לא האמין לטובה עוד בדבורו זה · תקרא ואנכי וזה תספר אתה ה׳ אלהי שתקראני בהבנה ובחסד ואנכי אענך וזה ראוי לתפארתך שתכסוף ותרצה למעשי ידיך ותחבב אותו ולא תשחיתהו · אבל הדבר בהפך : כי עתה צעדי · אבל אמנם הדבר בהפך כי במקום שתכסוף ותרחם מעשי ידיך עתה תמיד נראה לי לרבוי מכותיך הנופלות עלי שאתה סופר ומונה צעדי והליכות תנועותי באופן כי לא תשמור ולא תמתין אף לרגע לפורענות חטאתי להענישני תכף · לא תשמור ולא תמתין ולא תצפה · מן ואביו שמר : חתום בצרור · וגם ראיתי עלי כי חתום בצרור ובקשר של קיימא פשעי בידיך · ותטפול ותתחבר להיות נטפל על עוני להרגיש במדרגת העון מה הוא ולהענישני תכף תמיד :

הו

יחשוב שלא ימצא עונה כי כן מנהג האנשים המתוכחים על דרך נצוח מרבים דברים לבלבל דברי שכנגדו ואם איש שיש לו שפתים גדולות יצדק בטענות בעבור שפתיו הגדולות : שפתים · כמו שפה לאחת או קרא הדבור בדים כמו שפירושו כזבים · או קרא הדבור בדים לפי בדיך · כזביך שאתה בודה מלבך ויהיה פרשו בד או בדד והוא כמו חרב אל הבדים או יהיה פרשו בא על משקל כמים שהוא מן לאה · [illegible] יאמר בדיך שאתה אומר להצדיק עצמך כמו שיפרש אחר זה יחרישו האנשים שהשתוממו על דבריך כי אינם יודעים מה לענות ואמר זה לפי שהערכה איוב עצמו היה נוהגת ספק [illegible] מן הלב · [illegible] לכפידת איוב וירא להוציא הדבר מפיהם ושותקים · מתי · כמו מתי מספר · או עם לבשים : ותלעג · כלומר אמרת דברי לעג · וי״מ ותלעג על הש״י ואין מי שיכלים אותך בזה והם דברי הלעג שאמרת זה הדבר : בעיניך · שב אל השם ית׳ וזהו שב אל מה שאמר על דעתך כי לא ארשע ולפי שתכלית הדבר בידיעת האל יתברך אין האדם יכול להכלים אותך בזה :

ל פִּשְׁעִי וַתִּטְפֹּל עַל־עֲוֺנִי׃ וְאוּלָם הַר־

ל מל' נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ׃

ב מל' אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף־סְפִיחֶיהָ

עֲפַר־אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ׃

ב' תִּתְקְפֵהוּ לָנֶצַח וַיַּהֲלֹךְ מְשַׁנֶּה פָנָיו

ל' ב' ג' י"ט וַתְּשַׁלְּחֵהוּ׃ יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע

ל וְיִצְעֲרוּ וְלֹא־יָבִין לָמוֹ׃ אַךְ־בְּשָׂרוֹ

ח' עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל׃

ויען

דְּכַרְנָא מְרוֹדִי וְתַחֵבַר עַל עֲוָיָתִי׃ וּבְרַם טוּר נָפִיל יִתְהַר וְטִינָר מִסְתַּלַּק מִן אַתְרֵיהּ׃ תָּא וּבְרַם לוֹט דְּאִתְפָּרֵשׁ מֵאַבְרָהָם דְּמָתִיל לְטוּר רָם נְתַר וְתַקִּיפָא סָלִיק אִיקַר שְׁכִינְתֵּיהּ מִסְּדוֹם דְּהוּא אַתְרֵיהּ׃ אַבְנַיָּא שַׁיְיפָא מַיָּא שַׁטְפָא כְתָהָא עַפְרָא דְאַרְעָא וְסִבַר בַּר נַשׁ הוֹבַדְתָּא׃ תַּשְׁלְמִינֵּיהּ לְעָלְמָא וְיֵזִיל מְחַנֵּי קְלַסְתְּרֵיהּ וְתַשַׁדְרִינֵּיהּ׃ שַׁרְיָין בִּיקַר בְּנוֹי וְלָא אִידַע וּמִצְטַעֲרִין וְלָא יִתְבַּיְּנוּן לְהוֹן׃ בְּרַם בִּסְרֵיהּ מִן רִיחֲשָׁא עֲלוֹי כָּאֵיב וְנַפְשֵׁיהּ בְּבֵית דִּינָא עֲלוֹי מִתְאַבְּלָא׃ תָּא בְּרַם בִּסְרֵיהּ עַד לָא יִסְתַּתֵּם גּוֹלְלָא עֲלוֹהִי כָּאֵיב וְנַפְשֵׁיהּ שַׁבְעָתָא יוֹמֵי אֶבְלָא עֲלוֹי מִתְאַבְּלָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא׃ ואתיב

ותשלחהו ל' תתקפהו לנצח ויהלך והוא חד מן מלין דמשמשי'הו בסוף תיבו' וסי' נמסר במס' רבת' במערכ' אות הה"א בס"ד : ונפשו ח' וסי' נמס' בריש סדר ויגש ומשלי סימ' כ"ג :

רשי

ותטפול על עוני · נתחברת על עוני · ואולם הר נופל · הר הנופל גבהו יבול ויעש עפר · ותהא לו תקוה ליהנות ממנו · וצור אשר נעתק ממנו · גם הוא יבול · לשון תבואה · או אבנים אשר שחקו מים בעברם עליהם תמיד · תשטוף · השטיפה ספיחיה של אבן ליהפך לעפר ולמחות בו דבר כאשר ימחו ספיח הקציר שעבר כן יהי' הפך עפר זה ספיחיה לאבן · ותקות אנוש אינה כן · אשר תשימות אבדה סלה : תתקפהו · תחוק ממנו ותאכסהו בתקפך ויהלך מן העולם : יכבדו · יהיו כבידים בכסף ובזהב · והוא לא ידע · ויצערו · וימעטו מכל טוב והוא לא יבין : אך בשרו עליו יכאב · קשה רימה למת כמחט בבשר החי : מענה

רלבג

ותטפול על עוני · ותחבר ותוסיף עון על עוני : הר נופל יבול · ר"ל ההר שנפל יבלה ויפסד : תשטוף ספיחיה עפר ארץ · הרצון בזה כמו ששחקו המים האבנים וכתתו אותם עד שלא יהיה מציאות לאבנים ההם וכמו שתשטוף שבולת המי' ספיחיה של עפר ארץ עד שתסור למיאת הספיחי' ההם ויאבדו כן תקות אנוש האבדת או יהיה ספיחיה הפוך כמו מטר סוחף והרצון בו שכמו שתשטוף כל אחד מספיחי המים עפר ארץ ותאבדהו כן תקות אנוש האבדת : תתקפהו · תנצחהו : יכבדו · ירבו כטעם עם כבד עון : ויצערו · ימעטו : תאבל · תכאב ותצטער : ביאור דברי המענה ענה איוב ואמר באמת כי אתם במדרגת העם וההמון ועמכם תמות חכמה והעדר לפי שאתם מכחישי' המוחש והם לא נעשה שרש מהמוחש לא יהי' בכאן לחכמה דרך הלא ידעתם שגם לי לבב כמוכם ואינני חסר מכם · ואת מי מן האנשים לא ימצא לבב ושכל כמוכם · הנני שחוק ולעג לרעי המצליח מאד עד שמרוב הצלחתו קורא אל אלוה ויענהו בכל מה שיקר' אליו ר"ל שלא יבצר ממנו כל אשר שאלו עיניו מרוב הצלחתו ולזה ילעג וישחק תמיד על צדיק תמים כמוני והנה איוב אמר זה כנגד צופר או כנגד כל רעיו · הנה

מ"ע ספורנו

ואולם הר נופל יבול · לא יקרה לאל' אפילו כמו שיקרה לדומם כי אמנם יקרה להר שיפלו ממנו אבנים ובכן: אבנים שחקו מים · המים ישחקו במרוצתם וישכחו ממנו איזה אבן : תשטוף ספיחי' עפר ארץ ויקרה עם זה שעפר ארץ אשר בקרקע המי' ישטוף וידחוף שברי האבן זה על זה וישוב אבן כמו שהיה : ותקות אנוש האבדת מכל כיוצא בזה · כי אמנם · תתקפהו לנצח · לעת זקנה כשיגבר החמר על הכח : ויהלוך · אל ההפסד : אך בשרו עליו יכאב · במקרי הזקנה : ונפשו עליו תאבל · ההתגברות השחורה אשר גם יהיה ברוח החיוני נעכר ומתאבל : אליפז

אבן עזרא

ותטפול · כמו טפלו עלי : הר נופל · יש אומרים שהוא מן הנפילים ויש אומרי' נופל ויבול : אבנים · המים הם משחקים האבני' בזמני' רבים : ספיחיה · ישוב לשבולת המים והענין ישטפו גליה עפר כן תקו' האנוש האבדת במותו : תתקפהו · תתגבר עליו ותשנה פניו : יכבדו · מלשון כבוד וכמוהו למען שמי יכבד יי' : ויצערו · הוא הפך הדבר : אך בשרו עליו יכאב · ענינו ימס וירקב ויסרח כמו וכל החלק' הטובה תכאיבו באבני' ופי' עליו על עצמו ודרך הדרש ילוע ובשרו הו' גופו וכמוהו רבי' בקהל' : החכם

אוהב משפט

זך · טהור : לקחי · מה שלקחתי בהנהגתי וסדר מעשי : בר · נקי מלשון כבור כפי ושרשו ברר : ואולם · ואחר שאין כח באדם להכלימך מי יתן שהאל ידבר עמך כמו שאתה תאב : מלת עמך שבסוף הפסוק כמשכת לאחור ואז היית יודע כי אינך זך ובר : ועגד עיין פי' החכם רבי לוי ב"ג ז"ל והרמ"בן ז"ל וי"מ כי כפלים לתושי' יש בעבוד' השם יתברך נגלה ונסת' נגלה במעשה ונסתר במחשבה · ואם אתה זכית במעשה רשעת במחשבה · הורצה לומר כי לא ידעת שיעור מהחכמה הנעלמ' שתוכל לומר כי קיימת כל מה שאתה חייב כי יש כפלים ממה שלא ידעת' תושיה הוא מענין יש · והוא תאר אל החכמ' או אל כל דבר שיש לו ישות · ודע כמו ותדע כמו ומות בהר ישה י"מ ישכח ויש מפרשי' לשון הלואה כלומר השם ית' הוא מלוה לותך מעונך שלא להשיב לך גמול מעונך מעוטך כמו גדול עוני מנשא או יהיה עון ממש : החקר ה"א החקר לתימ' ונפתח' מפני החי"ת והית' ראויה להיות' בשוא פ"תח : תמצא · הראשון לשון מציא' והאחרון לשון ספק מן ישחטו להם ומצא להם ויור' ענינו מלת עד תכלית שדי כמו תכלית חכמת שדי · יאמר המצאת מה שחקר האל במעשי בני אדם והגעת עד תכלי' חכמתו למה הביא הייסורין עליהם בזה עד שתוכל לגזור עליו שהוא יסרך בלא משפט או יהפ"ס לענין חקיר' חכמ' המלאכות כי יפלא האדם להשיג קצת' על כן יחשוב היותו צדיק והוא רשע : גבהי · גבהי שמים מה תפעל אתה לדעת אותם כי אין לך התבולה להשיג מחכמת השמים אלא מעט אין לו שיעור ואף על פי שתוכל להשיג מחכמת זה העולם השפל שיעור רב אבל בגבהי שמים מה תפעל עמוקה משאול מה תדע בה כי אין לך בה ידיעה כלל והיא חכמ' האלהו' ומעש' מרכבה · עמוקה תאמר אל החכמה או אל התושיה · יאמר בחכמת השמים תפעל ובחכמת האלהות תדע כי בחכמת השמים יש קצת ידיעה אלא שאין לנו פעל ותחבולה להשיג אותה עד תכליתה ובחכמת האלהות אין לנו בה ידיעה ואם כן איך תצעק ותאמר כי האל יעות דינך · או יחזור זה לענין ההשגחה

אבן יחייא

ותטפול ותתחבר עונש הפשע על עונש העון כדבור · באופן שלא אקוה עוד שתטיב לי כי אבכי בפרק המיתה ואחר המות אין תקומה לאנוש וכאשר ההר נופל כשינבל בארץ · והצור והסלעים אשר נעתק ממקומו · והאבנים אשר שחקום המים אשר לא יתחברו עוד להיות כאבנים · וכאשר הספית מהאסיף שבעפר ארץ אשר ישטפהו מי הנהר אשר לא יחזרו עוד ויאבדו אבדון, האבטיי ככה תקות אנוש האבדת · כי תתקפהו ותעשה אותו תקיף וחזק כאלו יעמוד לנצח · ותכף ברגע יהלוך ומראה פניו ישונה ותשלחהו בתחתית הארץ וישכח כל עניני העולם ואפילו עניני בניו אשר אהב כי יכבדו ויתרבו בניו בזרע ובהון ולא ידע דבר למען ישמח בו · או יצערו וימעטו ורעם או עוברם ולא יבין למו ולא יצטער · מה שבעודו חי יקבל על הרוב צער מהדברים הרעים הקורים בעולם אם בגופו כי בשרו עליו יכאב · ואם בנפשו אשר עליו תאבל · והנה עשה משל מההר והצור והאבנים ועפר הארץ שהם ארבע' דברים אלציים האחד גדול וחזק מחבירו לרמוז לארבעה ימות האדם הייכו ימי הנערות שהם ימי ההתחלה ואז יקרא אדם כנגד האדמה יסודו החשוך · וימי הבחרות שהם ימי התוספת ואז יקרא גבר לגבורתו · וימי הזקנה שהם ימי העמידה שאז יקרא איש כנגד האש יסודו החשוב · וימי השיבה שהם ימי הירידה שאז יקרא אנוש לקיום אנושה מכתו · מה שאיוב הוא מכחש השגחת ה' בפרטים לעליונים ואם הוא מאמין שהוא מדוע העניטו בעונש נמרץ כזה ואם הוא לטובתו מתי יתראה הטוב ההוא כי הנה הוא על פרק המיתה אשר אחריה אין עוד תקומה :

ויען

תורת חסד   יראת שדי

יכבדו בניו וגומר הנה כוה בכה והתאונן על מיתת בניו הגדולים והצעירים שלא נשארו בחיים כדי שידעם ויגיבם וכו' · אז יל' הנה לשאר האנשים יבאו העניינים הנזכרים ועוד להם כי יכבדו בניו ולא ידע מצד צרותיו כי רבו · ולי אני היה הענין יותר באופן רע כי כבר מתו כולם וכו' · **אך** בשרו עליו יכאב מצד מכאוביו הרבים וכו' או יר' ולכל אדם אשר תקריבהו לו כאלה הנה בשרו והוא רמז לאשתו או לבתו או לבנו עליו יכאב בראותו אותו באופן הרע ההוא מה שאין כן הענין בי וכו' ובאומרו ונפשו עליו תאבל ר"ל שתאבל נפשו עליו בעצמו כאשר התאבלו אנשי דור המבול על העולם ז' ימים קודם בואו וכמו שארז"ל במ"ש הכתוב ויהי לשבעת הימים ומי המבול וגומר · הכלל העולה ממענה זה שאמר איוב לחבריו שהיו חשובים בעם כבון וחכם וכעמו של א"א ושאחרי היותו משתעשע עמהם אין ספק שהיה לו גם כן לבב כמוהם ולא היה נופל מהם כי על פי מועצותיהם היה מתנהג תמיד בעניניו בעצמו כמו שהיה מתנהג א"א עם ענר אשכול וממרא ולכן היה מתאונן על מה שהיה שחוק לרעהו עם היותו הוא דומה במעשיו לאברהם אבינו שהיה קורא לאלוה ויענהו כמ"ש ויקרא שם אברם בשם ה' אל עולם ותמיד היה עונהו בכל קוראו אליו וכו' באופן כי מי שהיה שוחק ממנו היה שוחק מהצדיק תמים וכו' וענין זה הוא מה שאמר לו צופר הכנעתי הרוב דברים לא יענה וגומר וכמו שביארתי ואמר לו כי להיותו שאנן לכן היה נחשב לפניו כפיד בוז להיותו נכון למועדי רגל וכמעט שהיה מחרפו לצופר והיה אומר לו כי ענין שלותו היתה דומה למה שישליו אהלים לשודדי' וכו' ומה גם כי כמעט היה נראה מדבריו כי הביא אלוה בידו במה שאמר ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ועל זה אמר לו כי מי לא ידע כי יד ה' עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי וכו' ואפי' חכמת החכמים וכו' והארכת הימים וכו' ושים בידו לעשות בעולם כרצונו ומה גם כאשר ראה כתוב בספר מה שהגדיל ה' לעשות במצרים וכמו ששמע באזניו דברים אלה באופן כי כדעתם ידע גם הוא וכו' ודבריו הם להתחנן אל שדי שיאמר די לצרותיו וירחמהו במדת רחמנותו ית' · ואולם חבריו אלה הם טופלי שקר ואומרים עליו ועל מלוליו דבריו טובים מה שאינם בו והוא דבר מה שיסר רבים וכו' שאליפז אמר שהיה שוה דבר זה למה שפתח פיו לשטן וזה יהיה תמורת זה ובלדד אמר לו שהיה דברו זה בדבוריו נוגע אליו יותר ממה שהיה במה שבא עליו מן הרע עם מה שהוציא מפיו כו' וצופר אמר לו שהיה כפלים וכו' ולכן אמר להם כי כפי מחשבתם ואת שתוכחותיו היו עושות פרי א"כ ישמעו או תוכחתו והיא שיחרישו ממנו וכו' כי לא להם להלחם עמו על מה שהיה מתאונן וכו' ברצותם להפך בזכותו ית' שלא מפני זה ישא ה' להם פנים אחרי היות ענינם זה עולה וכו' ומצד עניתנותו היה איוב מאמין כי דברי חבריו אלה בענין השלמות ההוא שאמרו שנמצא בו וכו' לא היה זה להם רק מן השפה ולחוץ כי הטוב הוא להם כי יחקור אותם וכו' ושהאם כאנוש יהתלו בשבילו כי אין ספק כי על זה יוכיחם האל ית' ושים להם לירא ממנו ית' כי הלא שאתו תבעת אותם וכו' ולז"א כי היה רוצה לדבר ויהיה מה שיהיה גם שהוא מוהירלאי הדבור וכו' שמא יהיה לו כנתחלה שנלקה על מה שדבר וכו' וטעם היותו מאמין בו ית' ואת' היה ג"כ מאמין כי כל דרכיו ית' עמו וכמו כן או בעניניו עם עולותיו בשביל בניו היו שבת פני ועמו וכו' שהוא מאמין כי היסורין ההם היו לישועת נפשו מדינה של גיהנם ושהיה מאמין בעצמו כי כל מה שבא עליו היה יען כי לא לפניו חנף יבא והוא במעשה עולותיו היה כחנף לפני ית'

ר' אברהם פריצול

או ותטפול ותוסף עון על עוני ותטפול מן טופלי שקר ומלשון רז"ל מטופל ואין לו · לפירוש הראשון · או והטפול מלשון תוספת : ואולם הר נופל · האמסרתיאי כליון למציאותו בודאי ואין מנוס לצרתי האחרי ראותי גם כן הר גבוה ותלול נופל ויבול מסיבת הרוחות והרעשים · וכן צור חזק יעתק ויתנועע ברעש ממקומו : אבנים שחקו מים · וכן ראיתי בטבע המים הרבים ברבוי הכאת תנועתם ונפילתם על האבנים ישחקו אותם ויכתתום · וכאלו אמר המים ישחקו את האבנים משפט הפוך ואח"כ ספיחי המים הנופלים והנגרי' תשטף עפר הארץ והשלים במרוצת המים וילכו למו · כן הרגשתי בתקות אנוש שתאבד וילך לו בלה תמיד · ספיחיה · לפירושי לפי מקומו ירצה לומר ספיחי המים הנופלי' הנה והנה ואח"כ מתקבצים יחדיו להיות נגרי' לשטוף ולהולך את אשר ימצ"ו · וספיחיה כגזר מן ספחני נא שהוא מלשון חבור וכן ספח קליך שהאדם מתחין להתחבר בו ולקחו להחיות בו : תתקפהו לנצח ויהלוך והנה האדם כן כוח בהדין מציאותו כי בהגיע זמן הפסדו אתה תתקפהו בחליף כחותיו להגיעו אל כליון הרכבתו לנצח וילך ארץ אחרת כיום הזה : יכבדו בניו ולא ידע · ואחרי מות האדם אם יכבדו בניו להיות כבדים בזהב ובכסף הנה אביו המת לא ידע דבר · ואם יצערו בצער מזונותם ובריכיהם הנה אביהם לא יבין גם כן · כי המתים אינם יודעים מאומה בטבע · יכבדו · מן והגרס כבד מאד וכו' · והוא כמו ואם כבדו וכן ויצערו · ואם יצערו בצער מזונות : אך בשרו עליו יכאב · אך בשר האדם הנוטה למות בעת החלאי' והפסד יכאב ויצטער ויתמעט · וכן הנפש עליו תאבל ותצטער בעת לאתה מהגוף למה שהגיע לנפש מן הצער בעת הפרדה :

הרמ"בן

ותטפול על עוני · לדון אותי בייסורין הללו : ואולם הר נופל יבול · פירשו בו גדול · מלשון הנפילים היו בארץ · אולי ההר הגבוה והתלול שיפול אדם בעלותו שיקרא כן · והאפשר שיקרא על שם סופו שיבול · כדרך ונפש חללים תשוע · שיאמר אולם הר שהוא גדול ותקיף נופל יבול · כי תבא סערה ויפול ולחלקיו יבול כנבול עלה מגפן · והענין כי ההר יבול ברוב הימים והצור הקשה יעתק מן ההר שהוא מקומו · והאבנים שהם קשים ישחקו אותם המים ברוב הליכתם עליהם · והנה הכל ישתנה לרעה או לטובה · אבל תקות האנוש אבדה לנצח לא תשתנה ברוב ימים וזמנים · ויתכן שנפרש כי יאמר ההר הגדול יבול והצור אשר בו יעתק ממקומו ויהי' לאבנים והמים ישחקו אותם ברוב המים ותקות אנוש אובדת מכל אלה · כי הם ישחתו מיסודם ליסוד אחר ולא יהיו אפס · או ישובו לאשר היו ברוב הזמנים · ותקות אנוש אובדת לגמרי · והיתה לאין · והיא מלילה נמרצת : תשטוף ספיחיה עפר ארץ · פירשו כי המים ישחקו את האבנים לעפר ארץ וילכו עם הספיחים ותשטוף אותם שבולת הנהר · או מים לשון יחידה נקבה · כמו מי נדה לא זורק עליו · ויותר נכון לי שיאמר כי הארץ השטף בשטף המים הנזכרים ר"ל כל האומה בעפרה · והנה כולם יעקרו וישטפו · ותקות האנוש אובדת יותר מהם ולא תמצא לעולם : תתקפהו לנצח · תהיה תקיף ממנו להוליכו לנצח : יכבדו בניו ולא ידע · יטעון כי אמרתם שיגמלהו טוב או ירע על בניו הוא לא ידע ולא יבין להם · כי רק בשרו של אדם עליו יכאב ונפשו עליו תאבל · יתאבל על עצמו כי יקרבו ימיו למות · אין חפץ בבני' ובנות אחריו · והחכ' רא"בע פירש אך בשרו עליו יכאב וישמח אחרי מותו מלשון וכל חלקה טובה תכאיבו באבני' · ונכון מה שפירשתי :

ויען

והעקר העולה מן המענה הזה יסוב על שלשה דרושים · ראשונה שאיוב הוסיף במענה הזה להוכיח את ריעיו אשר יחשו לו היותו חוטא ומה שהשיגוהו מן המכאובות היה בעבור עונש מריו אשר מרה בדבר ה' כאשר אמר צופר ויפה לך אלוה מעונך · כי הוא ידע מתי שוא : ואיוב השיבו בדרוש הלז שאף אם היה חוטא גמור לא היה ראוי לה' לרדוף אותי על פי האופן שרודף אותו כל שכן אם חטא מעט בפרט על היות חושב בודאי להיות ירא אלהים וסר מרע · ובהיות הענין כן יחשוב החושב שראוי שייוחס לה' עול ח"ו אם ישגיח בפרטים · להגיע הפורענות הנמרץ כזה לבלתי ראוי אליו אם ה' יודע הכל · ולזה הכלים ובזה איוב את דבריו כאשר אמר לו כי הוא נער ולא יבין הבחינות האלה · ולהיותו יושב בטח יבזה היורדים מנכסיהם ויחשוב הגעת העונש אליהם לרוב מריים · כאשר אמר שחוק לרעהו אהיה וכו' · ואמר לפיד בוז לעשתות שאנן : שנית מה שהתכלל עוד איוב תמיד בזה המענה כי"ה כמנע ההשגחה הפרטית מאת ה' לעוות הסדר הנמשך ושאין ראוי שייוחס לאכס כמוהו עוות סדר כזה להפליג העונש לבלתי ראוי · כאמרו כי הכתוב עלי מרורות ותורישני עונות נעורי · וזה לסבות רבות כבר זכרם זה פעמים · הראשונה שאין ראוי בסוב לה שתפול ידיעת ה' ית' על זולה כחית ממנו ושיצטרך להביט אל מה שיפעל האדם בבחירה תחת הזמן · ולזה אמר אל ריעיו האלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה · ואמר הפניו השאון לדבר דברי שקר : אם לאל תריבון · ואמר אם כהתל באנוש תהתלו בו · השלישית במה שהפליג איוב להרחיב הספור ולהגיד עוד רוב מכאוביו ותחלואיו אמר תחשבני לאויב לך · ואת קש יבש תרדוף · ותשם בסד רגלי · ואותי הביא במשפט עמך · וכל זה להורות על העדר ההשגחה · כי מה שהשיגהו מן העמל והכעס נפל על דרך סדור הכוכבים · כאשר כבר הניח בהנחותיו הקודמות :

ויען

הנה למחשבות האיש השלו והשאנן יהיה האיש הנכון למועדי רגל כמו לפיד האש שישחית עצמו וזולתו כשיקרב אליו ולזה ירחקו ממנו ולא די שירחקו ממנו מפני יראת' שיגיעם רע בהתקרבם אליו אבל הוא גם כן בוז בעיניה' וירחקו ממנו מצד המיאוס והביזיון ואחר שהתרעם איוב על צופר ממה שבזה אותו שב לטעון על דבריו במה שאמר שהרשעים ואם נראה אותם מצליחים הנה אינם נמלטים מהרעות לפי שכבר יבהלם פחד תמיד ולא ימצאו מנוס יבטחו בו ואמר איוב טוען על דבריו שהחוש יסתור זה · וזה שכבר ימצאו שודדים שיעמדו בשלוה באהלים ואם אין בהם שום בנין חזק וזה יורה על היותם בוטחים שלא יזיקם מזיק וימצאו גם כן למרגיזי אל העובדי' לצלמים אשר עשו ידיהם שהוא הקשה שבעונות מקומות חזקי' מאד יבטחו בהם ויהיו נקיים מהפחד ולזה הוא מבואר שדברי צופר הם בלתי צודקים ואם חשבת אתה צופר להפליג בספור חכמת השם ית' הנה לא נצטרך לקחת עדות על הפלגת חכמתו מהמעלה והמטה כמו שעשית אתה אבל אספר לך מחכמתו מעניינים מבוארי' יותר מעידי' על חכמתו ממה שספרת · וזה שאם תשאל הבהמות ועוף השמים ודגי הים והבעלי חיים ההוים בבטן הארץ הם יורוך חכמת השם ית' במה שבהם ביצירת' מהשלמות והחכמה אשר ילאו השכלים האנושיים מדעת אופן החכמה ההיא בשלמו' · מי לא ידע בכל אלה כי יד יי' עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנ' הבדיל האדם מבין שאר בעלי חיים להיות בריאתו יותר נפלא' ירצה בזה שלא יסכל אחד מהמון האנשים כי בחכמת יד יי' עשתה אלו הנבראים מצד השלמות הנמצא בבריאתם כי לא יתכן שימצא זה השלמות הנמצא בבריאתם והיות הייחס מתמדת אם היה מיוחס התהוותם אל הקרי וההזדמן כמו שחשבו קצת הקודמים וכ"ש הנפש והשכל שהתחלתם היא בהכרח מצורה שהיא שכל כמו שהתבאר בספר בעלי חיים ואולם הצורות המזגיות היה אפשר לאדם שיטעה בהם ויחשוב שהתחלתם הקרי וההזדמן לפי שכבר יחשוב שביסודות די שיתרכבו ויתחדש מהם מזג מזג ואם הוא מבואר למעיין בחכמ' הטבעית והאלהית שזה גם כן בלתי אפשר שישל' בזה הסדור היפה אלא בשיהיה התהוותם מהתחלה שהיא שכל · הלא אזן תבחן הדברים כי היא השומעת אותם והחיך יטעם האוכל וישיג הבדלי הטעמים ורצה בזה כי מהחוש נקח התחלה ושרש על מה שנחקר בו · ולזה תמצא בישישים חכמה ואורך הימים יהיה סבת התבונה מצד שבאורך הזמן יתבארו לאדם מהחוש דברים רבים יעמוד מהם על אמתת מה שיחקור עליו וזה אמר כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים או כנגד שניהם מרעיו כי כבר אמר במה שאחר זה ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולזה השיב אליפז במענה הבא אחר זה גם שב גם ישיש בנו וגו' · ואמר איוב כי לפי מה שהתבאר אלו מהדברים המוחשים התבאר לו שעם השם ית' תמצא תכלית החכמה והגבורה אם החכמה למה שיראה מטוב הסדר והיושר בפעולותיו אשר אי איפשר בהם שלמות יותר ואם הגבורה כי אנחנו לא נראהו לואה מעשו' מה שאפשר עשייתו לפי החכמה ולו עצה והתבונה וזה שבמה שימשך רע מה בבריאותיו מהכרח החומר ימצא לו טוב העצה בבריא' ההיא להמציא מה שיסיר הנזק ההוא כמו שהתבא' למי שעיין בספר בעלי חיים ולו התבונה במה שברא מהגרמי' השמימיים כי בריאתם מיוחסת אל התבונה כאומרו כונן שמים בתבונה והסבה בזה כי מה שבריאתו ויצירתו תהיה בעבור עצמותו ייוחס אל החכמה כמו אלו הבריאות השפלות ואולם תמונת הגרמים השמימיים וכמותם ומרחקם מהארץ ותנועתם היא בעבור זולתם וזה ייוחס אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מדבר זולתו והנה הגרמים השמימיים היו בזה האופן מהתמונה והיציאה מהמרכז ובזה המרחק ובזה הכמות ובזה השיעור מהמהירות והאיחור בתנועתם להשלים ההויות אשר בזה העול' השפל כמו שביארנו במה שאין ספק בו בחמשי מספר מלחמות יי' · פעם ימשך מפעולות השם ית' שיהרוס בניין מה ולא יבנה ופעם יסגיר איש במאסר ולא יצא ממאסרו לעול' והוא הפך העניין הראשון באופן מה וזה כי המאסר יבנה ולא יהרס · ואולם איוב יחס זה לשם ית' בהשתלשלות הסבות לפי שממנו הית' באופן מה זאת ההגבלה והסדור אשר באלו העניינים מצד הגרמים השמימיים פעם יעצר במים ויבשו ופעם ישלחם עד שמרבויים יהפכו ארץ · עמו עז ותושיה ר"ל עמו הסדור והיכולת והיושר אשר סודר ממנו זה המציאות המוחש ולו ייוחס מה שיהי' שוגג בזה העולם השפל ר"ל שלא ישמור הסדר והיושר ומשגה והם הכחות המושפעות בזה העולם מהגרמים השמימיים שימשך מהם פעם מה שיתבלבל בו הסדר והיושר או יהיה המשגה החומר כי הוא סבת העדר הסדר והשוגג המורכב מהחומר והצורה · הנה מוליך יועצים משוללים וערומים ולא יועילם טוב עצתם והשופטים עם רוב חכמתם ישימם הוללים ר"ל שיעשו פעולות הוללים · הוא יתיר בקצת העתים המאסר אשר אסרו בו המלכים האנשים אשר תחתיהם ויאסור אזור במתני המלכים רצוני שיסיר הממשלה מהם ויעבדו זולתם · הוא מוליך האדוכים והשרים עם חזקם משוללים וערומים ולא תועילם גבורתם והחזקים יסלף ויעות מנימוסי גבורתם ר"ל שלא יתנהגו בענין הגבורה כראוי וינוצחו מפני זה · מסיר שפה לאנשים הנאמנים בדבריה' לטוב טעמם וגבורתם וחכמתם עד שלא ימצאו מענה וטעם זקנים יקח ר"ל שבקצת העתי' ימנע מהזקנים עם רוב חכמתם נתינת הטעם בדבר המבואר טעמו להם · לפעמי' ישפוך בוז על נדיבים והם האנשים המכובדים וחזוק החזקים החלים · גם מן החשך וההעדר הוא מגלה ומוציא לאור ההויה אשר היה לו כח עליה ר"ל שמן החומר הנעדר מן הצורה יגלה הצורה הנמצאת בו בכח ויוציא אותה בפועל ובזה האופן יוציא לאור צלמות · הנה הוא משגיא לגוים פעם ויאבדם פעם אחרת ופעם שוטח לגוי' ויפזרם ר"ל שהוא מגלה אותם מעל אדמתם ופעם ינחם על אדמתם · מסיר שכל האנשים המנהיגים העם עם טוב הנהגתם עד שלפעמים יתעם וילכו בתהו לא בדרך נכון · ימששו חשך ולא אור בכל מה שיכוונו אליו ויתעה אותם כתעות השכור · הנה כל אלו העניינים יחס איוב אל השם ית' בהשתלשלות הסבות ר"ל שהם מסודרים לפי דעתו מהגרמים השמימיים ויוחסו אל השם ית' מפני היותו הסבה הראשונה לכל מה שימצא ומקצת אלו הדברים שזכר איוב יהיה קצת ראיה על שאלו העניינים הם מוגבלים ומסודרים מצד המערכת שאם לא היה העניין כן הוא מן הפלא למה תמנע בעת מן העתים מהחכם חכמתו ומהמנהיג השוב טוב הנהגתו ומהגבור הסדור הראוי לו בגבורתו וכן העניין בשאר מה שספר איוב שנוהג גם כמנהג · אמר איוב לבלדד וצופר הן כל אלו העניינים ראתה עיני ושמעה אזני ולא אביא עדות בזה מזולתי כמו שעשה בלדד באמרו שאל נא לדור ראשון וגו' · הנה כדעתכם מפעולות השם ית' ונפלאותיו ידעתי גם אני אינני חסר בזאת הידיע' מכם · ואולם אני ארצה לדבר אל שדי ולהתוכח עמו אם אוכל באופן אשר זכרתי ר"ל למה לא סבב באנשים הקשיים לפי המערכת שלא יתהוו או ימותו מהרחם ויהיה טוב להם מהתהוותם לנקמה מהם כי המות יותר טוב מן החיים לכמו אלו האנשים או למה סדר בטובות אישי האד' ורעתם זה הסדור אשר ימשך בו מהעול עד שאין הבדל בו בין צדיק לרשע וזה כי הוא לא יבוא עמי בהתוכחי עמו כי אם בטענות אמתיות אם היה אפשר זה · ואולם עמכם לא ארצה להתוכח כי אתם טופלי שקר מחברים שקרים בטענותיכם ובתנחומותיכם אתם רופאי הבל · מי יתן החרש תחרישון בזה הויכוח ויהיה לכם לחכמה ר"ל שכבר תשמרו בשתיקותיכם משיוחס אליכם הסכלות מצד דבריכם הכוזבים והחסרים · שמעו נא התוכחותי עמכם וריבות שפתי · האם ראוי שתדברו בעבור השם ית' מה שאתם משערים שהוא עולה ורמיה להיות לו התנצלות שהוא אינו עושה עול · האם ראוי שתשאו פניו ותחפאו דברים לא כן להרחיק ממנו שיעשה עול במה שאתם משערי' שהוא כזב · האם אתם מתוכחי' בעבור האל וטוענים טענות כוזבות למען יצדק · הטוב כי יחקור השם ית' אתכם אם אתם מהתלים בו כהתל באנוש ר"ל שבאדם היה אפשר שיכסה פשע אוהבו בדברי שקר לכסות קלונו · ואולם בשם ית' אינו ראוי אבל הוא עון חזק כי זה ממה שיביא להאמין לטוען בעבור השם ית' שהוא עושה עול לפי שהוא משער במוש טענותיו אשר יקויים בהם שהשם ית' לא יעות משפט · הלא השם ית' יוכיח אתכם אם בדבר של סתר תשאו פניו ואולם אמר זה לפי שהם השתדלו לשאת פני השם ית' בדבר של סתר עד שבלדד אמר שמה שנחשוב שיהיו רעות הם טובות אלא שזה יסתר ממנו ולא נדע אופן חכמת הש"י בזה מפני מה הם טובות וצופר אמר שכבר יסתר ממנו אופן חכמת השם ית' אשר יתחייב ממנה שעור העונש במרי מרי כי היא לבדו ישער וידע מדרגת המרי אשר יעשה איש ואיש כי בזה הבדל לפי מדרגת הכנת האנשי' וזאת המדרגה ידועה לו לבדו · והמשל שאין מרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם בטל זמן מה מהשתדל בעיון כמרי מי שהוא מוכן יותר בעיון אם בטל זמן כשיעור הזמן ההוא מהשתדל בעיון עד שכבר אפשר שיהיה מרי האיש המוכן מאד בעיון אם ביטל זמן מועט מהשתדל בעיון יותר עצום ממרי מי שהכנתו פחות' בעיון אם הרג את הנפש או נואף ולזה לא תיראו מהשם ית' להתל בו כמו אלו ההתולים · הלא שאתו היה ראוי שתבעת אתכם ופחדו היה ראוי שיפול עליכ' הנכם פחותי' מאד בעיון עד שזכרוניכ' הם מהמשלים לאפר ולגופי חומר כמשלו גופיכם ר"ל כי אתם פחותי' כמו עפר ואפר ולזה העליתם חרס בידכם בזאת החקירה אשר אנחנו מתוכחים בה · החרישו ולא תדברו ממני ואדברה אני לבדי ויעבור עלי מה שיעבור מהרע ולא תחושו לנחמני מה העון שעשיתי שימשך לי זה העונש הנפלא שאשא בשרי בשיני ר"ל שלא נשאר לי בשר רק בשרש שיני כדרך אומרו ואתמלטה בעור שיני ונפשי קלה להפרדה ממני כאילו היא בכפי · הנה השם יתברך ימיתני בלא ספק לא איחל שאנצל מזה המכאוב ועם כל זה אשתדל בכל עוז להוכיח דרכי אל פניו לפי שזאת ההנהג' היא המשובחת לפי החוק האנושי ואף על פי שלא אחשוב שיהיה לי בזה תועלת להנצל מאלו הרעות ומה שנקרא לו איחל בו"יו יהיה הפי' כן אף על פי שימיתני השם יתברך הנני מיחל בו שתושע בו נפשי · אבל דרכי אוכיח בכל עוז אל פניו כי לא לפניו חנף יבא · אבל הצדיקים יבואו לפניו ויושעו בו תשועת עולמים · שמעו שמוע מאמרי והגדתי הנה ידעתי כי אני אצדק אם ערכתי משפט עם מי שיבא עמי בטענות צודקות · מי הוא שיריב ויתוכח עמדי כי עתה אם אחריש אגוע מחוזק המכאוב · אהה השם יתברך אל תעשה עמי שני אלו הדברים שאזכיר לך אחר זה ואז לא אירא להתוכח עמך אם היה אפשר זה · הרחק ממני מכתך ר"ל שלא תכני במכותיך עתה עד התברר במשפט והסר אימתך ממני עד שלא תבעתני ויסתתמו טענותי · ואחר שתסיר מעלי אלו השתים המונעות אותי מלהתוכח עמך קרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני · כמה לי עונות וחטאות עד שתענישני בעבורם זה העונש הנפלא הודיעני פשעי וחטאתי כי איני יודע בעצמי לא פשע ולא חטאת · למה תסתיר פניך ממני ותחשבני לאויב לך עד שכל השתדלותך הוא לרע לי · האם נאות לך שתשבור ותרדוף בריא' שפלה כמוני שדומה לשפלותה ולחולשתה לעלה נדף ולקש יבש · כי תכתוב עלי אלו המרורו' אשר תענישני בהם ותורישני עתה העונות שעשיתי עושה בנעורי · כי איני יודע בעצמי חטא אחד עד שאתה משים רגלי בסד ותשמור הסד הזאת אשר נאסרים בה רגלי כל ארמותי בדרך שלא אוכל ללכת הנה והנה כאשר ארצה על שרשי רגלי תתחקה זאת הסד בדרך שחקיקתה מצומצמת בכמו שיעור רגלי ולזה לא אוכל להסירם ממנה ולהניע רגלי ממקומם רוצה בזה שכבר נסתרה דרכו ויבצרו ממנו כל משאלותיו לא יוכל להשיג אחד מהם · ומה נחשב זה העלה הנדף והקש היבש ר"ל האדם והוא כרקב יבלה ויכלה בקלות כמו הבגד שאכלו עש · אדם הוא ילוד אשה ר"ל שבריאתו מטיפה סרוחה והוא דם הנקבה והוא עם זה קצר ימים ושבע רוגז ורעה · הנה הוא כציץ השדה שכאשר יצא יכרת ויברח כמו הצל שאין לו עמידה ומתמסות ולא יתקיים · אהה השם ית' אף על בריאה שפלה כזאת תפקח עיניך ותביא אותי במשפט עמך על שלא עשיתי כל ימי טוב בלי הפסק כמו שהיה צופר אומ' היתכן לך שתענוש אותי על שלא עשיתי מה שאי אפשר לאדם לעשותו · ואיך אפשר שיהיה מזאת הבריאה הפחותה הטמאה בטומאת הכחות החומריות מה שיהיה טהור ולא יעשה דבר רק שישכיל אותך כמו המלאכים הנה אין אחד שיוכל לעשות טהור מטמא בזה האופן או ירצה שלא ימצא אחד מהאנשים שיהיה טהור בזה האופן · אהה השם אחר שימיו קצובים הרפה מעליו וישלם אדלו וזמנו עד אשר יבא העת אשר ימות בו מות טבעי וירצה היום ההוא או כמו השכיר שיקוה היום שישלים בו שכירותו כדי שיפרע מפעלו וזה כי בעת הזקנה המופלגת ירצה אדם המות ויחשקהו כאמרו עד אשר לא יבאו ימי רעה ויגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ · וזה כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או אחר זקנתו או אחר מותו ואולם האדם כאשר מת כבר נכרת לגמרי אבדה ממנו תקוה שישוב לחיות ולזה ראוי שתעזבהו וישלים ימיו · הנה כמו שכאשר אזלו המי' מני ים והנהר יחרב ויבש ולא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהי' כחיי אל שישובו בו הים והנהר לאיתנם · כן האיש כאשר מת לא יקום לעולם כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחיי על שישובו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמי' המתים לא יקיצו ולא יעורו משנתם ר"ל שלא יחיו אחר המות כמו שלא יפסדו השמי' · מי יתן ויהיה אפשר שיחיה האד' אחר מותו ותהיה שאלתי שתצפנני בשאול ותסתירני שם עד שוב אפך ואחר כך תשית לי חק ותזכרני ותחייני ולא ארגיש בזה המכאוב החזק אשר חוליתי בו · אם כאשר ימות גבר ישוב לחיות כל ימי הצבא המוגבל לי עתה לחיות איחל ואחשה בא חליפתי אולי תהיה מערכתי יותר טובה בעת התהוותי אז ממה שהיתה יום הולדת אותי · מי יתן ותקרא ואנכי אענך ואתוכח עמך האם ראוי שתכסוף להשחית מעשה ידיך · כי עתה צעדי תספור לא תמתין על פשעי ר"ל שאיך נותן לי מרגוע מאלו המכאובים כלל · חתום בצרור פשעי עד שלא יסור עם מה שחלו עלי מהמכות והנגעים אבל הוא קיים תמיד ולא די בזה אבל אתה מוסיף לי עון על עוני · ואולם כמו ההר אשר נפל והצור אשר נעתק ממקומו יבלו ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם · וכמו האבנים ששחקו המים אותם שנפסדו ולא ישובו כמו שהיו וכמו ספיחיה של עפר הארץ אשר תשטפם המי' ויפסדו ולא ישובו לקדמות' לעולם כן תקות אנוש האבדת ר"ל שלא ישוב לחיות אחר מותו · תנצחהו הפעלות הממית נצוח נצחי ויעדר ואמנם אמר זה לפי שהמות הוא כשינצחו הכחו' המתפעלות הכחות הפועלות כמו שהתבאר בטבעיות וכאשר ישנה פניו ר"ל שיהפוך פניו וידריך אל ההפסד ותשלחהו שלוח עולמי הנה אחר המות לא ירגיש האדם דבר מאלו הדברי' שהיה מרגיש בהם בעודו חי · הנה כבר ירבו ויכבדו בניו ולא ידע או יצערו וימעטו ולא יבין למו · אך בשרו בעת שהיה עליו כאב יכאב וירגיש בדברים המצערים אותו

ההשגחה האלהית שהיא כגונה שמים וגעות; שאול: ארוכה · מדה הה"א במפיק והוא כמו מדתה ודומה לו עובר בספוק אגל ננה · וי"מ שהוא לשון זכר יאמר היחיד ממנו מר והינו נכון מפני ארוכה והוא תאר אל החכמה שזכר שים לה ארך גדול ורחב רב: הם · יחלוף לשון כריתה · ויסגיר ישימם במסגר ויקהיל הוא הפך יחלוף כלומ' יאסיף עמים רבים ויעשה מהם קהלת כלומר כשמריע או מטיב לבריות מי ימחה בידו ויסיבנו ואיך מלרך לנך להתרים כנגדו · וי"מ יחלוף המלכי' וי"מ יחלוף ירבה האנשים הנקראים בני חלוף לפי שהם הולכי' כדרך דור הולך ודור בא · ויסגיר הארץ ביד' ויקהיל וירבה אותם: כי · פי' רבינו סעדיה ז"ל וירא איש און אשר לא יתבונן אבל הוא שכל וכן פי' ר' לוי בגז"ל והחכם אבעז"ל פי' וירא און ואין צריך שיתבונן כי ידיעת השם ית' אינה כידיעת האדם שצריך לידע הדברים דרך חקירה · ויסוב לפי אלו הפירושים למה שאמר כי אין להשיג חכמת השם ית' ולגזור על האד' שהוא צדיק כי הוא יודע תעלומות לבב ויודע כי הנראה צדיק הוא רשע ובלא ספק אתה איוב רשע גמור · וי"מ וירא איש און ולא יתבונן האיש ההוא שהאל רואהו ורש"י ז"ל פירש כי הוא ידע מתי שוא ומאריך אפו להם וירא און אשר בלבם ונעשה כאלו אינו מתבונן כי מאריך אפו וזהו הדרך הנכון בעיני כי אמר צופר לאיוב איך תצדיק עצמך מפני שבע חיל הייסורין היית יסר כי אלו ה יסורין פרעון חובות ישנים הם ולא הרגשת וכבר הקדמנו מזה בפרקים · ובמדרש רבה פי' וירא און שעתידין לעשות ולא יתבונן לפי שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה ודרך דרש הוא · והרמב"ן ז"ל פי' כי השם ית' הוא רואה דעת מעללי בני אדם ולא יתבונן להשיב להם רעת' וכ"ש שלא ירע לצדיקים ועשה צופר מקושיית רשע וטוב לו תירוץ לקושית צדיק ורע לו וזהו אמת כמו שהקדמנו בפרקים · אבל פי' רש"י ז"ל הוא היותר נאות לכוונתינו: ואיש נבוב · חליל כמו נבוב לוחות: ילבב · יקנה לב: ועיר · הוא קטן הבהמו' הנרכבו' וחסר כ"ף הדמיון ושיעורו כעיר וכמוהו כוס והב באף חיר שהוא חסר כ"ף הדמיון ועיר הוא מוכרת על כן יהיה פירושו וכעיר וכפרא אדם יולד: פרא · חיה מדברית וי"א שהוא חמור הבר וכמהו ככנס האלוף שהראוי כככס כאלוף · יאמר כי האדם בתחלת בריאתו הוא חסר השלימות ומעט מעט הוא קונה שלימות ואיך ישיג חכמת הש"י והשגחתו עד תכליתה · וי"מ שמזה הצד יגיע העונש לאדם על שלא השיג מהשלימות שיעור הראוי לפי כחו והכנתו

רלב"ג

ר"ל בעוד שהוא חי ונפשו בעת שהיא עליו תאבל ותרעש למכאובים שיקרוהו אמנם אחר המות לא יהיה בזה הפעלותו והרגש לא לבשרו ולא לנפשו והנה אמר איוב כל זה לפי דעת רעיו שיראו שאלו המכות חלו עליו לעונש על מריו והוא ירחיק זה שאם היה הענין כן לא היה ראוי שירדפהו השם ית' בכמו אלו ההרדפות לפי שהוא היה צדיק וישר ואם היה שחטא הוא מעט ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שכבר יעשה לו השם יתברך עול אם ימיתהו באלו המכאובות אשר הם מוליכות אותו אל המות לפי מה שהתבאר לו מהם על מרי מעט אשר אפשר שיוחס לו עם שיקפח שכרו מן הצדק והיושר שעשה כי הוא לא ישוב לחיות אחר מותו בדרך שיוכל אז להטיב לו השם ית' על הטוב אשר עשה :

והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב גינה דעת צופר ובלדד לפי שהיו מכחישי' המוחש ואמר איוב שהם היו מבטלים הידיעה לפי שכאשר לא יעשה מהמוחש שרש והתחלה לא יהיה בכאן לידיע' דרך וגינה צופר על אשר היה מבזה אותו להיו' צופר שאנן ושליו והו' היה נכון למועדי רגל ואחר כן הביא ראיה מהחוש לסתור דברי צופר והוא שאנחנו נמצא מהרשעים המצליחים מי שאין להם פחד כלל ושפט כי הי' בלתי אפש' בצופר שידע מפעלו' השם יתברך ונפלאותיו השיעור אשר היה הוא יודע אותו בזה כי הוא היה צעיר ממנו ואורך הזמן יוסיף אמו' בעניני' מצד מה שיושג בו מהמוחש ולפי שלא התבאר לצופר מהחוש מה שראוי בזאת החקירה היה טועה בזה המבוקש זה האופן מהטעות ואחר כן גינה צופר ובלדד על אשר היו מכלים השם ית' מעשיית העול בכמו אלו הטענות הכוזבות כי זה היה ממה שיורה שהם יאמינו שהש"י עושה עול אבל ירצו לשאת פניו בזה האופן כמו שיכסה האדם פשע אוהבו באופן זה כל שיוכל ואחר כן הביא ראיה מחוק הכתב לסתור דעותיה' לפי שלא היה לו פשע והיה עם זה נענש בזה העונש הנפלא ואחר ביאר ואמר שלא יאשימהו אדם על זה הדעת שהיה לו ויאמר שלפי זה הדרך יהיה שוא עבוד אלהים ועשות צדקה וחסד כי הוא יראה שראוי לאדם שיניח גופו ונפשו במנהגים המשובחי' כדי שיגיע לנפש הצלחתה ותושיע בשם ית' ואחר כן הביא שתי טענות האחת יסתור בה שיהיה השם ית' משגיח באישי האדם והב' יסתור בה בייחוד דעת צופר אמנם הראשונה היא שהאדם הוא פחות ונבזה ולזה לא יתכן שישגיח השם ית' בו עם היותו בתכלית הכבוד ולא תחשוב זאת הטענה חלושה אבל היא פלוסופית וכבר השתמשו בה הפלוסופים וחייבו ממנה שהשם ית' לא ידע כי אם עצמו והאופן הביאור בו כי השם ית' אם יקנה כמו אלו הידיעות הנה יחשוב שיתחייב מזה שישלם הנכבד בפחות וזה בתכלית הגנו' ועוד שהשמחה והשלימות יהיה יותר למשיג כשיושג אלו היותר נכבד ולפי שהמשיג השלם יעשה פעולתו ביותר שלם שאפשר הנה יחשוב שיתחייב מזה שלא ישיג השם ית' כי אם העניינים היותר נכבדים ולזה שפטו שלא ישיג השם ית' כי אם עצמו ואולם האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי' · והטענה השנית שלא יתכן שיענש האדם על אשר לא יעשה מה שאי אפשר לו עשייתו ולפי שאי אפשר לאדם שיעשה הטוב תמיד להיותו חומרי ר"ל שאי אפשר לו שישכיל ויתבונן תמיד בפעולות השם ית' הנה לא יתכן שיענש על זה ואחר כן זכר מהפלגת מכאוביו שהוא היה בוחר המות עליו והנה התוכחות שהיה לו עם השם יתברך בזה המענה הוא לפי דעת אלו החכמים החולקים עמו לא לפי דעתו וכן טענה על דבריהם כמו שקדם : ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר · יסכון · יועיל : שיחה · תפלה כטעם ולפני יי' ישפוך שיחו : יאלף

מ"ע ספורנו

אליפז ב החכם יענה דעת רוח · האמנם ראוי לאיש חכם כמוך שיענה דעת של רוח באמרך והוכח אל אל אחפוץ שידעת שהוא נמנע : וימלא קדים בטנו · באמרך ידעתי כי אני אצדק באופנים' הדבור : הוכח בדבר לא יסכון · בהיותו נמנע : ומלים לא יועיל בם שהם שקר בלי ספק : אף · ועם זה הנה: אתה תפר יראה · בדבריך אלה תפר יראת האל מן ההמון באמרך לאל ית' כי העשוק כי תמאס יגיע כפיך : ותגרע שיחה לפני אל · בתפלה באמרך למה פניך תסתיר · ובזה אל תתרע' עלינו שכאשי' אותך כמו שהתרעמת באמרך למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב : כי

טו

וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר׃ א

הֶחָכָם יַעֲנֶה דַעַת־רוּחַ וִימַלֵּא קָדִים בִּטְנוֹ׃ ב

הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכּוֹן וּמִלִּים לֹא־יוֹעִיל בָּם׃ ג

אַף־אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה וְתִגְרַע שִׂיחָה לִפְנֵי־אֵל׃ ד

כי

וְאָתֵיב אֱלִיפָז דְּמִן תֵּימָן וַאֲמַר׃

הַאֶפְשַׁר דְּחַכִּימָא יְתִיב דַּעְתָּא דְּדָמֵי לְזַעֲפָא וִימַלֵּי הֵיךְ רוּחַ קִידוּמָא כְּרֵיסֵיהּ׃

הַמְכַסֵּן בְּמִלִּין דְּלָא יָלִיף וּמִלַּיָּא דְּלֵית מִשָּׁשָׁא בְּהוֹן׃

לְחוֹד אַתְּ אִין תַּפִּישׁ דַּחַלְתָּא וְתִבְצוֹר מִלְּתָא קֳדָם אֱלָהָא׃

ארום

והכח ה' וסימני' לא תשנא את אחיך · מה נמרצו אמרי יושר · הוכח בדבר לא יסכון · הוכח יוכיח אתכם · לא יאהב ל"ץ הוכח לו · וחר והוכח אל אל אחפץ :

רש"י

מענה אליפז החכם יענה דעת רוח · תמוה הוא · וכי מי שהוא חכם יענה ויריש קול כדעת של רוח והבל: הוכח בדבר לא יסכון · להתווכח בדב' שלא תהא לו מהן הנאה · כמו ותהי לו סוכנת וכמו יסכן בם · יהנה בם · אף אתה · כל שכן אתה שחכם מאד אתה תפר יראה · במרבית דבריך · ותגרע שיחה · כמו כי יגרע נטפי מים · וכמו ותגרע אליך חכמה : כי

אבן עזרא

החכם יענה דעת · קדים · רוח קדים : יסכון · יועיל כמו לא יסכון גבר ויש אומרים יסכון ילמד : יאלף

אוהב משפט

ועל כן יחשוב היותו צדיק והוא רשע ורחוק הוא מכוונת הפסוק : אם · יאמר צופר בלא ספק אתה רשע גמור לפני האל ית' ואם לא תרגיש בעצמך אבל דע כי יש תקוה בתשובה לכן הכן לבך לחפש במעשיך ולשוב בתשובה שלימה ופרוש כפך בתפלה וגמר הענין ושב יי' אלהיך את שבותך : אם · צריך אתה לתקן עניניך בלב ונפש בפריסת כפים בתפלה ובמעשה בהשב' גזלות · ובזה יהיה טוב לשמים וטוב לבריות · ורז"ל דרשו בזה ספר שאינו מוגה ושטר פרוע דרך דרש והסכמתא · וי"מ אם אליך הכנסי' הלוך יש שאלה ומה נשאר לאיוב , ממון שיוכל לקיים מצות השבה והלא השטן אבד כל ממונו איפשר שלא נאבד מה שבבית ואין זה נכון כי אם כן היה לו לשטן לומר עדיין איוב עשיר שנשאר לו בבית ממון הרב' ומפני זה נשאר מחזיק בתומתו ולא יאמר כל אשר לאיש יתן בעד נפשו · ועוד שלא מצינו שהכתוב יאמ' שיהיה לאיוב עושר זולת מה שנאבד ממנו השטן · ועוד הרי הש"י אמר לו הנה כל אשר לו בידיך · ולא יחמול השטן לעזוב את אשר בבית והוא מבקש להחטיאו אולי צופר לא ידע זה או אמר לו שיים אותו בדברי' עד שיחלו לך הגזילות והאונאות ואם פירשנו אם אתה הכינות לבך קוד' ייסוריך ואז הרחקת און מאהלך היית נושא פניך מאלו הייסורין ויבא יפה אבל אין צורת הפסוקים מראה כן : כי · מוצק פיר' רבינו סעדיה ז"ל שהוא מענין יציקה כלומר ואפילו היות מוצק לא היית ירא · ועיין רש"י ז"ל והוא הנכון כי אז כשתשוב בתשובה תשא פניך ולא תבוש כמי שיש בו מום בפניו שהוא כובש בקרקע רמז שיסורו ממנו המכאובים : והיית חזק ומיוסד ביסודות שלא תירא עוד שישוב אליך ייסוריך : כי · כי זה הוא דבק עם אתה הכינות לבך כלומר אם שבת בתשובה השכח עמלך מתוך טובתך ואם באת לזכור אותו יהיה כמים שעברו שלא נשאר מהם רושם · ואמר זה כי יש שוכח עמלו מתוך עמל יותר קשה מהראשון ואז אינו זוכר הראשון כלל כי דיה לצרה בשעתה אבל מתוך הטובה אדם שוכח עמלו כטעם כי נשני אלהים את כל עמלי וזוכרו לפרקים כמים שעברו כן כ"ל לי : ומצהרים י"מ חלד זמן כמו כל יושבי חלד · וחלדי כאין נגדך ונראה שהוא מענין העולם מלשון חלדה בדברי רז"ל שהוא מלשון חולדה שהיא כטמנת ונעלמת וכן החלודה היא כסוי רע להעלים יופי הכלי וכן נקרא הזמן עולם להעלים ענינו מבני אדם · יאמר כי ביותר מאור הצהרים יקום חלדך ויהא מאיר · וי"מ מענין חלודה כלומר חלודתך הסגר ותאור מאור הצהרים : יקום · כמו יעמוד כמו וקם הבית וכן אמר התרגום ומטהר יומך יקום בשפיך דהליד בברגושתא · תעופה פירש הב"י ז"ל הסתכל כמו התעיף עיניך בו ואיננו · וי"מ תאיר הפוך מענין ותופע עליו כהרא · וי"מ לשון חשך מענין כמו עושה שחר עיפה · וכן תרגם המתרגם ופעפעא כקבלה היך לפרח תהא והיא תי"ו של תעופ' תי"ו של איתן · והה"א נוספת כמו ותקרב ותבהלה · אף על פי שזה לזכר לנוכח וזה לנקבה נסתרת יאמר ואם תחשך כבקר תהיה · וי"מ תעופה שם התי"ו נוספת כאלו היתה בשבא על משקל תקומה ואינו נכון : ובטחת · אחר שתשיב אל לבך שהיית רשע ותשוב בתשובה שלימה תבטח כי יש לך תקוה כי שכנת פחדתך באמרך כי פחד פחדתי ויאתייני היה הייתך צדיק בעיניך ובלתי מתעורר בתשוב' וכל ימי רשע הוא מתחולל אבל אחר שתכין לבך בתשוב' תבטח יש תקוה לבטחונך · וחפרת לבטח תשכב · וי"מ כשתחפור בשדה מקום שאין שם גדר תבטח עליו ולא תפחד כמו האחרי שחופר חפירה ושוכב בה לבטח · ולפי זה הפי' יבא יפה ורבצת ואין מחריד · והנכון יאמר כי תשכב לבטח כאלו חפרת סביבות ביתך כמנהג לחפור סביב המדינות · או אמר וחפרת סביב ביתך ולא תצטרך להגביה חומה ותשכב לבטח : ורבצת · תרבץ ואין מחריד אותך ויסוב לך ערבך עד שיחלו פניך רבים כטעם רבים יחלו פני נדיב : ועיני · מפח · לשון דאגה כמו נפחה נפשה · נפש בעליה הפחתי · ולעולם יבא עדי נפש · ותרגם אכלום ודאבון נפש ומפח נפש · יאמר שהרשעים שלא עשו תשובה תכלינה עיניהם · כל לשון תוחלת שאינו בא קרוי כליון עיניים וכאילו לבם מתכליה ויאבד מהם מנוס · ו"מ מנוס לשון מקום בטחון לפי שהאדם נס שם כמו מעוזי ומנוסי : מנהם · כמו מהם · ומה שקוו לשוב לטובתם תהיה להם מכת נפש ודאבון ודאגה שלא תבא תאותם אבל אתה אם תשוב עד שדי תבנה :

אמר שמעון בה"ר צמח זלה"ה בכאן נשלמו דעות אלו האנשים בענין איוב וראוי לזכור כאן מה שהעלו בדעותיהם הראשונים ז"ל ואחר כך נזכור מה שנראה לנו בדרך קצרה להיות כי כבר הרחבנו בזה בפרקים הקודמים · והנה הסכמת רוב המפרשים ז"ל כי הויכוח הזה הוא בשתי השאלות כאחת רצוני בענין רשע וטוב לו · והסכימו רובם כי איוב נבדל מחביריו כלם

בשהוא

תורת חסד

יראת שדי

ית' אחרי היות אות שהם עלוים היו בניו והוא היה המקריב העולות וכו' והוא הענין שאמרז"ל בפ"ד ממסכ' תעניות וכי שיאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו · ושעל כן שצדק איוב בענין משפטו ית' היה כמעט מת אם היו מריבים חבריו עמו על ענין טענתו זאת · ונשא עיניו לשמים ואמר כי אל יפרע ה' ממנו בשביל ב' דברים הללו והם ענין חטאו זה שהזכי' בשפתיו ומה שהוציא מפיו בגורתו ממדת הדין וכו' רק שיסיר מעליו יסוריו וכו' ובכן יוכל להגיע בתורה להיותו במדרגת הנביאים וכו' והיה אומר גם כן כי על הרוב ימצא לו חטא א' ושיודיענו ה' אם איננו אותו החטא שאמר שהיה בו כו' ואם"כ למה היה מסתיר ממנו פני רחמנותו ית' והיה כותב עליו מרורות ומשים בסד רגליו וכו' ומה גם אחר היותו אדם ילוד אשה וכו' וכציץ יצא וימל וכו' ושהוא ית' כבר ידע ענין השאור שבעיסה וכו' ושאין האדם כעץ אשר יכרת ועוד יחליף וכו' וכמים אזלו מני ים ומן הנהרות וכו' כי האדם אם ישכב וימות לא יוכל עוד לחיות עד שירצה האל ית' לפתוח הקברות בזמן התחייה וכו' והיה מתחנן פני אל ויחננו במה שיצפינהו בשאול אם נגזר עליו שימות או שיסתירהו עד שוב אפו ית' מאנשי העולם שאולי הוא היה נלכד בעונם ושאם היה יודע שהיה יכול לעמוד בחיים עד שישוב ויבא חליפתו לא היה אומר דבר אך היה ירא שמא ימות קודם בוא חליפתו ולמה היה לו כן אחרי שכבר הכניע כ"כ ליצרו הרע עד שאם היה הר היה נובל ואם היה צור היה נעתק ממקומו ואם היה אבן היה נמוח וכו' ועכ"ז היה לו כח לקבל יסוריו והיה מתגלגל עליו והגלגל לרעתו תמיד ולא לטובתו כלל ועוד לו כי הוא לא היה כאותם המדוכאים ביסורין שלא ידעו לא בטובת בניהם ולא בצערם רק שבניהם יכאבו עליהם כי הנה הוא היה כואב על בניו שכבר מתו וכו' והיה מאותם שנפשם עליהם תאבל כמו שנתאבלו אנשי המבול וכו' : **ויען** אליפז התימני ויאמר החכם וגו' יר' כיון לכותו בביאור ספר זה האם איש כמוך אשר יענה דעת רוח כלומר שיש ברוחו דעת והוא אומרך כדעתכם ידעתי גם אני וכו' באופן שאתה עונה לנו ואומר שאתה בעל דעה ובינה והשכל ואם הוא כן איך אפשר שמי שיש לו דעת כמוני ימלא כמוני מרוח קדים ועניינו הוא הוכיח בדבר אשר לא יסכון וכו' והוא מה שאמרת כי אחרי שבדעתכם ידעת והוא מה שאמרת גם אתה הנה הוכח אל אל תחפץ ולא די זה רק שאמרת שמעו נא תוכחתי וריבות שפתי הקשיבו כי הנה תוכחותיך אלה אין בהם תועלת כלל אם במה שאתה רוצה להוכיח לחד' רחמנותו ית' ואם למה שאתה תוכיח לנו שנחרים וכו' כי הנה עת לחננה הוא כי בא מועד שיוסרו יסוריך מעליך והוא הענין שאמר הכתוב ומלאים רעים ונאמנים שר"ל שהם עתידים לצאת מן האדם על ידי פלו' ובכם פלו' וביום פלו' וכמו כן לא יסכון מה שתוכחת לנו שלא כדבר אליך כי הנה בזה תפר יראת ה' כי הבלתי מתוכח עם חברו לעת הצורך אם לנחמו או להוכיחו הנה זה יהיה לו לבלתי היות יראת ה' על פניו וג"כ ראוי הוא לך שתגרע שיחה לפני אל ולא תאמר והוכח אל אל אחפץ והוא מן הטעם האמור · או יר' אף אתה בדבריך אלה תפר יראת ה' אשר היא בך שעל כן נקראת תם וישר ירא אלקים ולא תוכל לדבר דבר לפני האל ית' והוא לבטל הדבר שאמר האל ית' להיות בעולם כאשר הוא הדבר כי צדיק מושל בענין זה מצד היראת אלקים אשר לו ואם היראת אלקים תסתלק מעליך לא תוכל לדבר דבר כזה · או יר' ואם תפר יראה אין ספק שתגרע שיחה לפני אל ור"ל שלא תתפלל ותתחנן עוד לפניו : כי

אבן יחייא

ויען אליפז התימני ויאמר · החכם וגומר הראוי לאיש חכם שיענה בויכוחו בדברי רוח כאלו יהיו דברי דעת · וימלא מרוח קדים בטן שכלו ומטענות כוזבות · הוכח בויכוח בדבר שלא יסכון ובמילים לא יועיל בם לחוכח לאחת טענות דעתו ימשך רע גדול מזה כי אתה בדבריך אלהים שדי לא ישגיח בתחתונים לא יועיל דבר אליך להיות דברי שקר ותפר יראת האנשי' מהאלו' כי לא יראו ממנו עוד ויפעלו הרע תמיד אשר סבת מניעת' ממנו היה יראתו ית' : וזולת זה ג"כ תגרע השיחה והתפלה מהאנשים לפני אל כי לא יתפללו אליו עוד בעת צרתם בחשבם כי לא ידעם ולא יבינם לעילויו ולפחיתותם : והנה

ר' אברהם פריצול

ויען אליפז התימני ויאמר · החכם יענה דעת · השיב אליפז אל איוב ואמר האם ראוי לחכם כמוך אשר התפארת בחכמה שיענה וישיב למתוכחיו אתו דעת שהוא רוח והבל וימלא רוח קדים בטנו בדעות כוזבות ולהוציאו ממנו לתת תשובה לטוענים : הוכח בדבר · וכן האם ראוי לחכם שיוכיח את חביריו בדבר לא יסכון ולא יועיל בהם ושיתן מילין ודברים אשר אין תועלת בם · יסכון יועיל · הוא ירגיל : אף אתה · הנה כאשר תציע דבריך לכפור בהשגחה אתה תפר יראת ה' מעל פניך שמונע אותך וכל השומעים דבריך לבלתי היות משומרי הדתות בהיותך מחזיק לאמר כי הדבר מוכרח מהמערכת · ולזה הוא גורם לבלתי היות האדם ירא ה' אחר שאתה כופר בהשגחה הפרטית · וגם אתה גורם רעה אחרת בעצמך ובעיני השומעים הנותך שתגרע ויגרעו שיחה ותפלה לפני ה' שלא ירצו להתפלל לה' עוד באמרך מה יועיל לספר אל אל והדבר תלוי מצד המערכת : כי

הרמ"בן

ויען אליפז התימני · החכם יענה דעת רוח · המענה הזה הוא מענה שני לאליפז · וענינו כי מתחלה כשמעו איוב מקלל את יומו תפשו לאמר · כי אין הימים והלילות · ר"ל הכוכבים והמזלות גורמי' רעה או טובה · רק מכשמת אלוה ומפי עליון תצא הרע והטוב · והכל במשפט וצדק · והוא לא הרשיע איוב בפירוש · רק שלמדו לסבול תוכחת אלוה ואל ימאס מוסרו · ועתה כשהצדיק איוב את עצמו ואמר כי יתוכח עם האלהים · אמר לו אליפז עד עתה הייתי מדמה שיסוריך באו דרך מוסר לא על עון פלילי · ועתה הנה פיך מלמד עליך כי היית רשע ולא ירא אלהים · ושאר הטענות הבאו' במענה כזה שאין בעולם רשע וטוב לו · כי סופו לאבדון · כי הוא דעת החברים כאשר פירשתי למעלה · ופירוש הפסוקים: החכם יענה דעת רוח · יתמה האיש החכם יענה למוכיחו דעת של רוח : וימלא קדים בטנו · מחשבות רוח קדים · ר"ל שהוא עונה לחבירו דברי רוח · וכי מחשבותיו גם כן רוח והבל : הוכח בדבר לא יסכן יאמר שאין מענהו כמתוכח עם חבירו דרך חכמה · שאע"פ שמחשבתו טובה רוצה למה יהיה כך · כי אין הוכח לחכם בדבר שלא יהנה · ובמלים שלא יועיל בם · רק יזיקו לבסוף אותו ולהיות תקלה לאחרים : אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל · שאינו יכול לענות אותך על תוכחתך · או יהיה פירושו אתה בעצמך רק יראת ה' תפר וגם שיחה תגרע לפניו : כי

רשי

כי יאלף עונך ויכרך הרע את פיך לדבר כדברי' האלה · והיה לך לבחר לשון ערומי': ירשיעך פיך ולא אני · וזו היא שאילתי : הראשון אדם תולד · הבטרם אדם תולד הה"א הזאת משמשת לשון תי'מה לפיכך נקודה בחטף פתח · ומליצתו הראשון לאד' הנוצר מאדמה נולדת שידעת לקיים כל חכמה מצות הבורא' ותגרע ותרב' מלמעלה למטה לרדת עדיך : כביר · מרובה ימים מאביך : המעט ממך תנחומות אל · אשר השיב לך הבור עד עתה ימים רבים · ידברו הטוב אשר לאט עמך בלאטו ונחת דשכו · לאט: הכעים ולשון פעל הוא ולא שם דבר · ולכן הוא נכקד חציו קמץ וחציו פתח : יקחך · ילמדך כמו יערוף כמטר לקחי · ירזמון כמו ירמזון כמה שלמה שמלה : ושמים

רלבג

יאלף · ילמד ויודיע : ערומים האנשים המדברים בערמה ובמרמה : ותגרע אליך חכמה · ותמנע לך החכמה עד שתהיה כולה לך ואין לזרים אתך : תנחומות אל · תנחומות אלו האנשים ר"ל בלדד וצופר : לאט · סתר ולאט : רוחך · רצונך :

נהגת

ה כִּי־יְאַלֵּף עֲוֺנְךָ פִיךָ וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים׃ ל' ב' רפי' ומל'
יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא־אָנִי וּשְׂפָתֶיךָ יַעֲנוּ־בָךְ׃ הֲרִאישׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד וְלִפְנֵי לוכתי' כן י"י מיחדין
גְבָעוֹת חוֹלָלְתָּ׃ הַבְסוֹד אֱלוֹהַּ תִּשְׁמָע ל
וְתִגְרַע אֵלֶיךָ חָכְמָה׃ מַה־יָּדַעְתָּ ב'
וְלֹא נֵדָע תָּבִין וְלֹא־עִמָּנוּ הוּא׃ גַּם־
שָׂב גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים׃ ל' ל
הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחוּמוֹת אֵל וְדָבָר ל ומל'
לָאַט עִמָּךְ׃ מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה־ ג' בתרי ליש' והמלך לאט
יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ׃ כִּי־תָשִׁיב אֶל־אֵל ל
רוּחֶךָ וְהֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין׃ מָה־
אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה וְכִי־יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה׃
הן

אֲרוּם יַאֲלֵף סוּרְחָנָךְ פּוּמָךְ וּתְהֵי בְּחִיר לִישָׁנָא דְּחַכִּימַיָּא׃ יְחַיְּבִינָךְ פּוּמָךְ וְלָא אֲנָא וְסִפְוָתָךְ יַסְהֲדוּן בָּךְ׃ הָא בְּקַדְמָאֵי אָדָם בְּלָא אַבָּא וְאִמָּא אִתְיְלִידְתָּא וְקֳדָם גַּלְמְתָא אִתְבְּרֵיתָא׃ אֶפְשַׁר דִּבְרָא אֱלָהָא תִּשְׁמַע וְאַטְפֵּי לְוָתָךְ חוּכְמְתָא׃ מָה יְדַעְתָּא וְלָא נֵדַע תִּתְבְּנִין וְלָא גַבָּנָא הוּא׃ לְחוּד דְּאַבְרָהָם דְּסִיב וְיִצְחָק דְּקָשִׁישׁ סָמְכוּ בָנָא וְיַעֲקֹב דְּרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמַיָּא׃ ת"א לְחוּד אֱלִיפַז דְּסִיב וּבִלְדַּד דְּקָשִׁישׁ בַּהֲדָנָא וְצוֹפַר דְּרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמִין׃ הַזְעֵיר מִינָךְ נֶחָמְתָא דֶּאֱלָהָא וּמַלָּלָא בְּנַיְיח חָזֵי לְמַלָּלָא גַּבָּךְ׃ מָה יַלְפִינָךְ רַעְיוֹנָךְ וּמָה מְרַמְּזִין עֵינָךְ׃ אֲרוּם תְּתִיב לֶאֱלָהָא רוּחָךְ וְתַהַנְפֵּיק מִפּוּמָךְ מִילַיָּא׃ מַה בַּר נַשׁ אֲרוּם יִזְכֵּי וַאֲרוּם יִזְדַּכֵּי יְלוּד אִתְּתָא׃ הא

אבן עזרא

יאלף · עונך פיך ילמד בן אדם ויודיעכו עונך : ותגרע אליך · המגרעת היתה לחכמ' והצטרכה אליך או תשים החכמה אצלך גרועה ותהיה התי"ו לנוכח : כביר · גדול וכן הוא בלשון קדר: לאט · דבר בלאט עמך כמו בסתר : מה יקחך לבך · מה ראיה תקח כמו ויקחו האנשים מצידם או הוא מן יערף כמטר לקחי : ירזמון עיניך · אין לו חבר והפוך בלשון קדמונינו ז"ל כי תשיב אל אל רוחך · כעסך כמו כל רוחו יוציא כסיל : מתחולל

מסרה

ערומים ב' רפי' וסי' ותבחר לשון ערומים · מפר מחשבות ערומים וב' דגשי' וסימנים ויהיו שניהם ערימים האדם · ובגדי ערומים תפשיט · וס מ' ערטלאין דנשין חכימין רפין : ולפני י"ו מיחדין · וסימ' ולפני רכפרת יזה · והזה אותו על הכפרת · ולפני עור לא תתן מכשול · לפני אלעזר הכהן ולפני · ולפני הדביר עשרי' אמה · ולפני יום ולא שמעהם ולפני ירח דור דורים · ולפני כבוד ענוה · תפלה לעני כי יעטוף · ולפני ההגלע הריב נטוש · ולפני גדולי' ינחנו · ולפני כל חציר יבש · ולפני הלשכות מהלך עשר · הראשון ארם תולד · אשר נתתי לפניכם ולפני · ולפני מזה · וכל לפני ולפני דכו' : לאט ב' בתרי ליש' וסימ' והמלך לאט את פניו' ודבר לאט עמך : ירזמון ל' מה יקחך לבך · והוא חד מן א"ב דמשמשין יר בריש' וז בסופי' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכ' אות הג"ן בס"ד :

מ"ע ספורנו

כי יהלף עונך פיך · שאתה כופר בהשגחת האל או שאתה מחשים ומיחס עול להאל ית': ותבחר לשון ערומי' · בחכוסה ליחס העול להאל הרע שאינו במציאות : הראשון אדם תולד · באופן שיהיה הנסיון רב אצלך יותר מאשר הוא אצלנו : הבסוד אלוק תשמע · האמנם בסוד אלוק שמע איזו חכמה נבדלת משלנו: ותגרע אליך חכמה · באופן שתהיה חכמתנו גרועה אצלך והצטרך לשמוע את האל ית' להתיר ספקותיך · מה ידעת ולא נדע · הנה אין אצלך חכמה ותבונה שלא היה אצלנו באופן שנוכל לרד' לסוף דעתך ולהשיב : גם שב גם ישיש בנו · יש בתוכנו איש כביר ימים מאביך באופן שהנסיון רב אצלו ממה שהוא אצלך: המעט ממך תנחומות אל · התנחומים שאמרו רצה לך באמרם שיש תקוה ותשובה ותפלה: ודבר לאט עמך יוש אוליא זה דבר נסתר אצלך שלא תאמרהו לנו: מה יקחך לבך · מה הוא הדרך שיוליכך לבך : ומה ירזמון עיניך · ברמיזות מורות : כי תשיב אל אל רוחך · שתאמר כוכהך ודעתך לאל בלבד : והוצא' מפיך מלין · ואלין תאמר מה שלא תאמרהו לנו :

הן

אוהב משפט

בשהוא מאמין שהשם יתבר' סלק השגחתו בזה העול' השפלגולת במיני' אבל החיים ואפילו אישי מין האדם הם משולחים למקרה הזמן ויארעום רעות בלי פשע ובלא חטא' אם מצד מערכו' הככבים אם מהכרח החומר ותיכו הרבי' ולזה כמצא לפעמים צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזהו דע' הפילוסוף היוני : ושלשת רעיו האמינו כי השם ית' משגיח באישי מין האדם זאת היא הסכמת המפרשים ז"ל בזה : והרב המורה צדק ז"ל דקדק בדעות אלו האנשים שעם היותם שוים באמונת ההשגחה יש ביניה' הבדל ודעת מיוחדת לכל אחד מהם : ויראה הרב ז"ל כי אליפז הוא על דעת תורתינו הקדושה שזה הצדיק לא אלו פגעיו אלא עונש לעונותיו וזה הרשע אם הוא בטובה הוא לרעתו כי לא ייטיב הש' ית' אלא לטובים ולישרי' בלבותם : ובלדד הוא על דעת כת אחת מכתות פלוס פי הישמעאלים הנקראים מדברים והיא כת מעתז"לה והם רואים כי לפעמי' יבאו רעות לצדיקי' להטיב' באחרי' ת' ולהרבות שכרם בעולם הבא : וצופר הוא על דעת כת אחת מכתות הפילוסופי' הישמעאלי' הנקראת אשע"ריה · והם רואים כי הכל הלוי בגזירת האל ית' ואין לחקור אחר מעשיו והוא ידע למה ייסר הצדיק באלו היסורין · ולמה השפיע טובה לזה הרשע ובדעת איוב

אבן יחייא

והנה הוא מבואר ומפורסם עתה החטא אשר סבב כל רעתך כי פיך יאלף וילמוד לבני האד' עונך שהוא כאשר בחרת לדבר כאשר יעשה הלשון ערומים המינים והאפיקורסי' אשר אין להם תקוה לדברים תועה כנגד האלוה : ולכן הנה פיך ודבריך הם המרשיעים אותך ושופטים היותך חוטא לאל ולא אני כי לא יהיה עוד זה חסד ממני כי הנה שפתיך יענו בך · ונתפרסם הדבר מדוע ברפך קונך כי אנו היודעים בודאי שרחמנא לא עביד דינא בלא דינא · והיה נסתר ממנו הסבה מהחטא ואתה גלית אותו : הראשון וגומר אתה שהתפארת היותך ישיש יודע גדול מצד הנסיון הראשון מאדם הראשון נולדת או לפני גבעות חוללת · באופן שלא ימצא ישיש ממך וכלם ראוים להשתעבד לנסיונך ולדעתך : וכן אתה שתתפאר בטוב טעם ודעת השמעת סודות האלוה בחכמו' באופן שהיא גרועה אצלך חכמת שאר האנשי' · מה ידעת אתה מחכמ' שלמודת מזולתך ולא נדעהו גם אנו · ומה תבין דבר מתוך דבר מעצמך ולא עמנו הוא הבנת הדבר ההוא : ומה שתדע מצד הנסיון מרוב הימים אשר עברו עליך גם אנחנו כדע אותו · כי גם שב בנו והוא ימי השיבה גם ישיש והוא ימי הזקנה אפילו וכביר ימים מאביך אם היה חי · המעט ממך תנחומות השוה אשר בתתו לך יסורין בעולם הזה כדי למרוק עונותיך הוא אליך תנחומות כי אח"כ תנחל העולם שכלו טוב · והמעט ממך הדבר אשר הלך לאט עמך ולא עשה כליה בך כי בעוד האד' חי יש תקוה למכתו · מה יקחך וגומר הנה איוב היה אומר וטוען היותו תם וישר וירא אלהים · ולכן אמר אליפז מהו זה שלבך ושכלך יתגאה לקחת אותך ולהפריסך מבין שאר האנשים באמור כי אתה השל' שבאנשים ומה ירמזו עיני שכלך כי כמעט תחשוב היותך מכת האלהיים ותשיב רוחך ונפשך אל אל כי תאמר היותה אלהית · מה שעל כן הוצאת מפיך מילין זרים כנגד האלוה לומר כי לא ישגיח בפרטים · יען שאם היה משגיח בהם לא היה עושה זה העול עמך להכאיבך חנם · כי מה אנוש שאנושה מכתו שיזכה ולא יחטא מעולם ומהו ילוד אשה שילדק שזהו מכת הנמנע שיהיה נקי בלי עון :

הן

תורת חסד ## ירא שדי

כי יאלף עונך לפיך ולא תהיה תפלתך סגורה בפיך אך אדרבה תאמר ההפך ממה שהוא ברצונך אם יהיה לך גם כאשר תבחר לשון ערומים כדי לדבר לפניו ית' בתפלתך ותחנתך כלום' גם כי תהי' כאמרת דרך שירים ופיוטים עכ"ז עונך יאלף לפיך ותטעה וכו' באופן שעם זה ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך וכו' · או יר' יאלף פיך לחטוא אם תדבר מלולך אלה ונהמשך הזמן תבחר לשון ערומים ולא לשון האנשים הטובים כי ברוב דברים כאלה לא יחדל פשע זה · או יובן אומר לשון ערומים עם מה שפי' הדרשנים במה שאמר הנביא ע"ה למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו שר"ל העוה מאותו הענין ללמד לשונם דבר אמת נלאו וכו' מצד רוב ההרגל הרע ההוא : והה"ר שמריה האיקרטי כתב כי יאלף עונך פיך ר"ל ברוב דבריך יכבד ויגדל עונך באופן כי יגדל עונש פיך וטעם יאלף כטעם אלוף לוטן ע"כד : או יר' באומר אף אתה תפר יראה וגו' לומר אף אתה שאמרת הנאל תדברו עולה וכו' הפניו וכו' הטוב כי יחקור אתכם וכו' שנראה שאתה ירא מאתו ית' ומפחדו הנה בתוכחתך זאת תפר יראה וכמו שאפרש לך הענין :

הראשון אדם תולד וגו' זה יובן עם מה שאמרז"ל בב"ר א"ר לוי האדם הגדול בענקים זה אברהם ולמה נקרא שמו גדול לפי שהיה ראוי להבראות קודם לאדם הראשון ע"כ וא"כ יר' האם אתה מחשיב עצמך כאברהם אשר היה ראוי להיותו נולד קודם אדם הראשון מצד מה שהיה כ"כ חשוב לפניו ית' עד שאמר לו כי עתה ידעתי כי ירא אל"ים אתה · ואומר ולפני גבעות חוללת הוא ג"כ לרמוז אל האבות שהנה הם נולדו כל א' מהם קודם לאשתו אם אברהם ואם יצחק ואם יעקב והכונה בזה לומר הבסוד אלוה תשמע כלומר הנמצא שהוא בסוד לפניו ית' ויתן שמו לעשות בעולם תשמע אתה קודם שיעשה וכמו שאמר האלוה ית' המכסה אני מאברהם אשר אני עושה והנה בלי ספק אם תחזיק את עצמך במדרגות כזאת תגרע אליך חכמה כי מי בער לא ידע שאינך דומה לאלה כלל ומה גם כי מה מה ידעת ולא כדע וכבר אנחנו יודעים בעצמנו את מדרגתנו שאין אנחנו שוים לשום א' מהאבות וכו' : **המעט** וגו' כפי כונתי בביאורי ספר זה יר' המעט ממך מה שנחמנוך מענין האל ית' ומעשיו עמך כי אמרנו לך כי האל ית' רצה לנסותך כמו שנסה לאברהם ואם דבר לאט עמך הוא דבר זה שאמרת לנו שנשמע תוכחותיך וכחדים וכו' : או יר' המעט ממך מה שנחמנוך מענין האל ופעלו עמך והוא מענין הנסיון ועוד ג"כ מעט ממך מה שאמרנו לך כי דבר לאט ומזער לענין יסורין היה עמך בערך אל הדבר הטוב אשר היה לך בענין מה שהוכחת ויסרת רבים בדבריך וכו' · או יר' המעט ממך התנחומות אל שהם בעולם אל הצדיקים שרואים את עצמם מדוכים ביסורין ובעוני גדול והם מתנחמים במה שהם רואים מעניניך ויסוריך עם היותך תם וישר ירא אל"ים וסר מרע כי הנסיון אשר היה לך בזה הוא לתועל' הרואים וכו' : או יר' המעט הוא מה שממך הם תנחומות אל אלא כי האל ית' החשיבך לנסותך ביסוריך אלא כדי לנחם עמהם לענומי נפש וכו' וא"כ מה יקחך לבך וכו' כי תשיב אל אל רוחך וכו' · והר"דק כתב הנה באומר ומה ירזמון עיניך הוא מגזרת וזרמת סוסים זרמתם ע"כד ואולי יר' באומר מה יקחך לבך וכו' לומר מהו הדבר אשר לקח לאלקך לבך כי הנה חכם לב יקח מצות ולא דברים כאלה וכו' :

ואולי

הרמ"בן

כי יאלף עונך פיך · כי יאלף לאחרים פיך את עונך וילמדם כי באמת רשע היית : ותבחר לשון ערומים · פירשו בו היה לך לבחור לשון חכמים לא דברי רוח וקדים · והנכון בעיני כי יאמר פיך מלמד לכל שהיו בך עונות ואתה בוחר לדבר דרך ערמה · כאיש רוצה ללמוד למה זה רשע וטוב לו או לדיק ורע לו · כאשר אמר ומה שגיתי הבינו לי · ולא תוכל לרמותינו כי פיך ירשיעך ולא אני · כי לא הייתי מרשיעך מתחלה · ועתה פיך ושפתיך העידו בך כי לא היית מאמין באלהים : הראשון אדם תולד · האם ראשון לכל האדם נולדת : ולפני גבעות חוללת · ואם לפני העולם נוצרת לדעת כונת הבורא ביצירת העולם · וכי אין לו השגחה רק בכללים · והתרגום אמר כאדם קדמאי בלא אבא ואמא איתילידתא : הבסוד אלוה תשמע · בעת היות בבוראו העולם · וכל חכמה של אחרים גרועה אצלך שאתה חכם מן הכל · או חכמת סוד האלוה גרועה אצלך · ועל כן תקרא תגר עליה · ורבים פירשו ותגרע כמו תרבה אליך חכמה · וכן ותגרע שיחה תרבה דברים לפניו · וכן לדעתם כי יגרע נטפי מים · והתרגום אמר ואטפי לותך חכמתא · אולי ירצה לומר ותגרע החכמ' מכל אדם ותוסיף אותה לך · כי קשה הוא להפוך דברי אלהים חיים להיו' המגרעת תוספת · יהלא איכך חכם ממנו שאנחנו יודעים כל מה שידעת ועמנו כל מה שיהיה מבין ואנחנו זקנים ממך · שהתפארת בזקנותך לאמר בישישים חכמה · כמו שפירשתי למעלה : המעט ממך תנחומות אל · כאומר וכי יוכל האלהים להביא עליך טובות וניחומים לנחם אותך על יסוריך · כי דבר נסתר עמך בלבך לקרא עליהם תגר ולאמר שהם חמס ומשפט מעוקל · וזה כענין המוסר שאמר לו במענהו הראשון : מה יקחך לבך · מה יקח אותך לבך : או מה ירזמון עיניך · אמור מה שבלבך בפי' ולא תבא בלשון ערמה · כי תבין ר"סי עיניך כיכר שאתה כופר במשפט האלהים : כי תשיב אל אל רוחך · להתוכח עמו בדברי רוח : והוצאת מפיך מילין · של רוח והבל · והחכם רבי אברהם פי' כי תשיב אל אל כעסך · וכן אצלו כל רוחו יוציא כסיל : כעסו · ומה אנוש כי יזכה :

הן

סימן והערה מה לנחם ההשגחה : כי תשיב אל אל שתתן לבך להשיב תשובות רעוה ונובות מרוחך ודעותיך · והוצאת מפיך מלין ודברים אשר לא כן · מה אנוש כי יזכה · וכי מה אנוש אף כי יהיה חשוב כי יזכה לפני ה' לאמר חמס עשית · וגם כי יצדק ילוד אשה הפחות במדרגה שבא מטפה סרוחה שיחשוב להיות צדיק לפני ה' בלתי ראוי לפורענות :

הן

ר' אברהם פריצול

כי יאלף · ובאמ' כי פיך ענה בך בהיותך כופר בהשגחה פרטית · וזה הוא להורות על עינך שאתה רשע · וזה אומרו כי פיך יאלף ויורה עינך לשומעים · ותבחר לשון ערומים ומרמה כנגד ה' והשגחתו · יאלף · יורה · ערומים רשעים : ירשיעך פיך · אינך צריך לראיות על עינך כי פיך ודבר שפתיך ירשיעון ויעידו בך : הראישון אדם · ובמה שהתפארת בזקנתך היות חכם מרעיך אשר השיב ך וכי תחשוב שקודם אדם הראשון נולדת שיהיה לך מן החכמה האלהית בסבת רוב הזקנה · או אם בטרם הרים וגבעות חוללת בבטן הורתך לדעת בטבעיות ובלמודיות יותר מכל אדם : הבסוד אלוה · השמעת מאת ה' סודות האל לדעת אופן הנהגת המציאות איך המה אתו ותגרע אל ך החכמה לאמר לי לבדי כתנה ידיעת האמת הלז · באופן כי תחשוב היות החכמה כגרעת מאחר יהיה לך לבדך ולא לאחרים : מה ידעת · מה תחשוב לדעת מדברי החכמה ומעניני החוש והנסיון והחקירה שלא כדע אותו אנחנו · או מה תחשוב להבין מהאלהיות ולא עמנו הוא להיותך חושב היות חכם מכלנו בעבור זקנתך : גם שב גם ישיש · הלא גם בנו זקנה ושיבה וישיש וכביר בזמן יותר מאביך בימים · ובזה יראה כי אליפז היה זקן מאד יותר כמעט מאבי איוב אם היה חי · באופן כי מצד הזקנה שיש בנו נדע הדברים אשר יפלו תחת החקירה והנסיון והחוש כמוך ויותר ממך · כי רבים אנחנו מלוקי העיון והחקירה · שב · מן מפני שיבה תקום · כביר רב בשנים · וזאת היא תשובה למה שאמ' איוב בישישים חכמה · שחשב אותם בחורים בלי חכמה : המעט ממך תנחומות אל · הלא אם מעט השגעיניך מה שנחמוך הנכבדים האלה בתנחומות אל ולהעמידך על צדק ה' וטוב השגחתו ברעות ובטובו' הנופלות · ואתה חשבת הנחמות האלה שהם עמך דבר לאט ושקר ודבור של להט וכזב במה שבזית אותם לקרוא להם שם של גנאי טופלי שקר רופאי אליל · או ודבר לאט עמך כי דיעותיך שעמך דבר להט ושקר הוא · לאט מן בלטיהם · ר"ל כזבים : מה יקחך לבך · מה הדבר הזה אשר לקחך לבך והשיא אותך לדבר סרה בדבור ומה ירזמון עיניך לעשות רמזים ודברים כוזבים נגד ה' · ירזמון כמו ירמזון · עניכו רמז והוראת

הן

---

*אין לזפת איך ולמה כי כן גזרה חכמתו : והחכם רבי לוי בן גרשום ז"ל · יצא בעקבותיו להבדיל בדעותיהם ותפס לו דרך אחרת כדי שיהיו כל חלקי הסותר שאיפשר שיפלו בזאת השאלה בדעות אלו האנשים · ובדעת איוב הסכים עם הראשונים ז"ל והיא הדעת המיוחסת אל הפילוסוף היוני · ובדעת אליפז הוא אומר כי הוא יראה כי לפעמים יבאו רעות לצדיק מצד הפתיו' והאלת :

ובדעת

טו הֵן בִּקְדֹשָׁו לֹא יַאֲמִין וְשָׁמַיִם לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו: אַף כִּי־נִתְעָב וְנֶאֱלָח אִישׁ־שֹׁתֶה כַמַּיִם עַוְלָה: אֲחַוְּךָ שְׁמַע־לִי וְזֶה־חָזִיתִי וַאֲסַפֵּרָה: אֲשֶׁר־חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם: לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא־עָבַר זָר בְּתוֹכָם:

כ כָּל־יְמֵי רָשָׁע הוּא מִתְחוֹלֵל וּמִסְפַּר שָׁנִים נִצְפְּנוּ לֶעָרִיץ: קוֹל־פְּחָדִים בְּאָזְנָיו בַּשָּׁלוֹם שׁוֹדֵד יְבוֹאֶנּוּ: לֹא־יַאֲמִין שׁוּב מִנִּי־חֹשֶׁךְ וְצָפוּ הוּא אֱלֵי־חָרֶב: נֹדֵד הוּא לַלֶּחֶם אַיֵּה יָדַע כִּי־נָכוֹן בְּיָדוֹ יוֹם־חֹשֶׁךְ: יְבַעֲתֻהוּ צַר וּמְצוּקָה תִּתְקְפֵהוּ כְּמֶלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר:

כי

הָא בְּקַדִּישֵׁי עִילָאֵי לָא יְהֵימִין וְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא לָא זַכָּאִין קֳדָמוֹי: כָּל דְּכֵן מְרַחִיק וּמְסָאֲבָא בַּר נַשׁ דְּשָׁתֵי הֵיךְ מוֹי עֵילְתָא: אֲחַוֵּי לָךְ קַבֵּל מִנִּי וְדֵין דַּחֲמִיתִי וְאִשְׁתָּעֵי: דִּי חַכִּימַיָּא יְחַוּוֹן וְלָא מְכַדְּבִין מִן מְסוֹרְתָא דַּאֲבָהַתְהוֹן: ת"א דְּשִׁבְטוֹי דְּיַעֲקֹב חַכִּימַיָּא יְתוּבוּן וְלָא כַּסִּיאוּ מִמָּה דְּאַלִּפְתְּנוּן אֲבָהַתְהוֹן: לְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן אִתְיְהִיבַת אַרְעָא וְלָא עֲבַר חִילוֹנַי בִּמְצִיעֵיהוֹן: כָּל יוֹמֵי רַשִּׁיעָא הוּא מִתְפַּם וּמִנְיַן שְׁנַיָּא אִתְטְשִׁיוּ לְתַקִּיפָא: ת"א כָּל יוֹמֵי דְּעֵשָׂו רַשִּׁיעָא מוֹרְכִין לֵיהּ דְּיַעֲבִיד תְּתוּבָא וְלָא תָב מִנְיַן שְׁנַיָּא אִטַּמְרוּ לְיִשְׁמָעֵאל תַּקִּיפָא: קָל דְּחוּלְיָא בְּגֵהִנָּם בְּאוּדְנֵיהּ כַּד שָׁרְיָן צַדִּיקֵי בִּשְׁלָמָא בְּחַיֵּי עָלְמָא בִּזְוִיתָא יֵיתֵינֵיהּ: לָא יְהֵימִין בְּחַיּוֹי לְמִיתַב מִן חֲשׁוֹכָא וְאִיטִימוֹס הוּא לְקַטְלִין בְּחַרְבָּא: כְּנָדֵד הוּא לִמְזוֹנָא הָאן הוּא יְדַע אֲרוּם מְעַתַּד בִּידֵיהּ יוֹם חֲשׁוֹכָא: יְבַעֲתוּנֵיהּ עָקָא וְעִיקָא חֲזוֹרְנֵיהּ הֵיךְ מְלִיךְ דְּאִיטִימוֹס לִגְלוּגְדָּק:

מטול

זכו ג' וסי' זכו נזירה משלג · ושמים לא זכו בעיניו וככבים זכו בעיניו · וא'רחצו הזכו : נתעב ג' ב' פתח וסי' כנצר נתעב · כי נתעב דבר המלך על יואב · אף כי נתעב ונאלח : מתחולל ב' מ"ל וסי' דנה כערת יי' חמה יצאה קדמא · כל ימי רשע הוא מתחולל : ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסי' נמסר בסדר בלק ובירמיה סימ' י"א : בשלום כ' דגשי' וסימ' יי' יברך את עמו בשלום · בשלום שודד יבואנו : ללחם ד' דגשים וסימנים ותרעב כל ארץ מצרים · לא רעב ללחם ולא צמא · והיתה ללחם לאזכרה · נודד הוא ללחם איה : תתקפהו ב' ובספרא וסימ' תתקפהו לנצח ויהלך · תתקפהו כמלך עתיד לכידור :

מ"ע ספורנו

הן בקדושיו · ככבי אור הנצחיים : לא יאמין · לא יתן קיום בלעדי העלם הנבדל המניע וכן : שמים לא זכו בעיניו · באופן שיהיה להם קיום בלתי העלם הנבדל המניע : אף כי נתעב ונאלח · כ"ש שיצטרך להנהגת השכל הנבדל האדם שהוא נתעב ונאלח בערכם · אשר הוא שותה כמים עולה · שירבה בו הטעות בסורו מהנהגת השכל הנבדל שהוא אלם אלקים אשר בו באופן שאין לו לסור ממשפטיו ולא יצטרך להתוכח עם הא"ל ית' : אחוך שמע לי · ועל מה שהתרעמת שהרשעי' מצליחי' באמרך ועל עצת רשעים הופעת · הנה אגיד לך בזה : וזה [illegible] מה שראיתי : ואספרה אשר חכמים יגידו · מה שהגידו לי [illegible] : ולא כחדו' [illegible] מאבותם · יותר [illegible] כחדו אבות'הם; [illegible] לבדם נתנה הארץ · [illegible] הם אבות היו יחידים צדיקים : ולא עבר זר ביניהם לא היה בדורותם דור זר בלתי הם והם אמרו לנו זה שראו בנסיון : כל ימי רשע · שעינו לבוא על עשרו : הוא מתחולל · מצטער מעצמו מיראתו להפסיד ממונו או שלא ישיג כל מה שמתאוה וכן : מספר שנים השנים המועטות אשר : נצפנו לעריץ המולך · שהפרה על הרוב מקברת בעליה כדברי רז"ל : קול פחדים באזניו · שמא יורידוהו :

בשלים

רלבג

נאלח · כתעב ונמאס : אחוך · אגידך : מתחולל · מענין חיל כיולדה : לעריץ · הוא הרשע ונקרא כן בהיותו תקיף ועורץ שאר האנשים : וצפוי הוא אלי חרב · ר"ל שכבר יראהו החרב והטעם שכבר יעבור עליו החרב ויפלו עליו אימות מות : תתקפהו כמלך עתיד לכידור · תחזק המצוקה עליו ותסבבהו כמו המלך שעתיד לכידור ומזומן למלחמה הנקרא טורני"ש בלע"ז או יהיה הרצון בזה תכלנהו המצוקה ותחזק עליו כמו שיתקיף המלך ויאכים האיש ההוא שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים לטביעה שכאשר ירצו לטובעם בקלות יקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכדור עד שלא יוכלו לשוט פנים להנצל מהטביעה :

בעבי

אבן עזרא

מתחולל · מן חיל כיולדה : ומספר שנים · שיוקם בהם ממנו : קול פחדים · באחריתו : תתקפהו כמלך · שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה ויש אומרי' כי יסובוהו כרו' כהקף הגלגל סביבות הכדור שהיא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ וה"ף כדור נופל וכ"ף כידור שורש והוא רחוק :

בעבי

רש"י

ושמים · לבא השמים וכו' · יזהרו כל לשון זך הוא זוהר : אף כי שכן ונאלח נתעב ומעורבב · וכל כולו סג יחדיו נאלחו : אשר חכמים יגידו · ויתוודו פשעם ולא כחדו עוונם מאבותם · זהו אשר ראיתי והנני אספר והיכן ראיתי יהודה הודה ולא בוש במעשה תמר · ראובן הודה ולא בוש במעשה בלהה · ומה שהיה שכרם : להם לבדם נתנה הארץ בשכר זה זכה יהודה למלכות נכח · ונטלו שניהם מן הנחלה חלקם ולא גורשו מן נחלתם בעוונם מאחר שהודו ולא עבר זר בתוכם כשבא משה לברכה שנאמר יחי ראובן ואל ימות · וזאת ליהודה ד"א ולא עבר זר בתוכם בנחלה של עתיד לבא החלוק בספר יחזקאל : אבל הרשע שאינו שב מחטאו ומודה פשעיו ימיו הוא מתחולל מתאונן על הבטחתו שישלם רעתו אשר פעל כל מספ' שנים אשר נצפנו לעריץ הוא מתחולל מתחולל לשון אונו' ולא שמע' : קול פחדים באזניו לאמר הגיע עת תשלומי : בשלום וכשהוא שרוי בשלות שלם · אז השודד יבואנו : וצפוי הוא אלי חרב · עתיד הוא אלי חרב ועוני בנוד ללחם איה ימצאנו נודד הוא · כלומר מובטח הוא לנוד ידע לו באמת כי נכון ומזומן לבא בידו כלומר אליו ועמו יום חשך כמו מן הבא בידו : תתקפהו · תחזק המצוקה ממנו ותאנסהו · כמלך עתיד לכידור · לא מצאתי דמיונו ויש לפותרו באותיות המתחלפות רי"ש בדל"ת · כמו אשכנז וריפת שבתורה ובדברי הימים אשכנז ודיפת וכן כתים ודודנים · אף כאן לכידור כמו לכידוד כאותו המלך שהוא עתיד ליקוד אש של גיהנם והוא סנחריב שנתנבא נביא עליו כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן לשרוף חיליו יקד יקוד · ודומה לו כידודי אש יתמלטו אש לפידים אש להבות :

ירון

אוהב משפט

ובדעת בלדד הוא אומר כי הוא יראה כי רעות הצדיקים אינן רעות לפי האמת כי אחרית'לטוב' : ובדעת צופר הוא אומר כי [illegible] יראה שהצדיק [illegible] זר שהוא רשע ולזה [illegible] יענישם על רעותיו' [illegible] שלמו אל האכם [illegible] כל אלקי הסותר [illegible] הצריך בפירושיו : [illegible] שנראה נענות [illegible] דעתינו [illegible] הכרח הפסוקים ומה [illegible] שהוא דעת רז"ל [illegible] ז"ל בפירושיו [illegible] יסכים עם חביריו [illegible] הוא משגיח בזה העולם השפל באישימין [illegible] ומפי עליון תצאנה [illegible] וטובותיו והנבדל [illegible] איוב לשלשת רעיו [illegible] כי הוא אומר שהוא [illegible] והאל ית' העביר עליו הדרך וכפר כפיר' זו [illegible] ירשיעוהו ומצדיקים דיני השם ית' ובזה הסכימה דעת שלשתם ולא רצינו לדחוק הפסוקים למצא בהם דעת מיוחדת לכל אחד מהם כי למה נטריח עצמנו בזה · ואם תרצה להבדיל ביניהם ושיהיו כל חלקי הסות' בדעותיה' הרבות בידך כפי דרכנו וזהו כשאמר מוסכם מאיוב ומחביריו כי ברצון האל ית' ומידו באו אלו הייסורין עליו ולא ימלט מחלוקה אם שאיוב הוא מחוייב ראוי שיבאו עליו אלו המכות אם שאינו מחוייב והם כן השם ית' עוות דינו ואיוב האמין כי אינו מחוייב להם

והמליץ

תורת חסד יראת שדי

ואולי באומ' כי תשיב אל אל רוחך יר' לומר כי אתה רוצה שהאל ית' יכריח להשיב רוחך ונשמתך אליו כי כונתך למות וכו' · או יר' כי תשיב אל חבריך אלה רוחך ואתה אומר להם כדעתכם ידעתי גם אני וכו' · או יר' כי אתה חושב שרוחך הוא רוח הקדש כי מה אנוש כי יזכה כ"כ בנקל למדרגת רוח הקדש וכי יצדק ילוד אשה לבא בנקל אל מדרגה כזאת כי הן בקדושיו לא יאמין בהם שיודיעם כל סודותיו ושמים לא זכו בעיניו גם כי הם זכים בעיני בני אדם אף כי נתעב ונאלח וכו' : או יר' לומר כי מגד מה שלא יוכל האדם להיותו זך מכל וכל לבלתי חטוא סדאותו ענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו לכן הוכרח האל ית' לנסותו וכו' לתועלת הרואים :

אשר חכמים יגידו וגו' רז"ל אמרו בזה יהוד' הודה ולא בוש מה היה בסופו נחל חיי העה"ב ראובן הודה ולא בוש מה היה בסופו נחל חיי העה"ב ומהם שכרם בעה"ז להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם שנאמר יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה ע"כ מה שאין כן לרשע כי כל ימיו הוא מתחלל וקול פחדים באזניו כי הרשעים מלאים חרטות ויראים על מה שעשו והוא בעצמו אומרו לא יאמין שוב מני חשך וכו' ובהמשך הזמן נודד הוא ללחם איה כי נכון בידו יום חשך והרי הוא לו כאילו כבר בא ויבעתוהו צר ומצוקה וכו' כי נטה אל אל ידו וכו' וירוץ אליו בצואר עתק בעבי גבי מגניו וכי כסה פניו בחלבו וכו' והוא כאו' וישמן ישורון וכו' וכן על זה הדרך וישכון ערים שהן עתידות להכחד וכו' ולא יעשר ולא יקום חילו כו' ולא יסור מני חשך וכו' והכל יבא לו ברוח פיו באו' לדיקי של עולם מה פעל בתתו יסורין לצדיקים וכו' וטובה לרשעי' ואל יאמין הנתעה בשו והיושר אשר האל ית' צדיק וישר הוא במשפטיו וכו' כי שוא

תהיה

אבן יחייא

הן בקדושיו שהם עולם המלאכי' לא יאמין ולא נתן להם שלימות וקיום נצחיי רק כפי רצונו יתברך ושמים שהם עולם הגלגלים לא זכו בעיניו כי הם גשמיים בלתי פשוטים וזכים כזכותו : ואף ק"ו וכל שכן האדם שהוא נתעב מפני היציאה מהפרש · ונאלח מפני היציאה מהשתן · כי הוא נמאס שיהיה שלם ולדרכה הוא שותה כמים עולה כי הוא אחד מוכן לחטוא ולכן איני מן ה' זימה אם מרית ונכנסת על מריך כי הוא דבר טבעי לאינוש : אחוך · נומר בא לם זור דברי איוב אשר אמר ישליו אוהלים לשודדים ונומר כאומרו אחוה אליך שמע לי וזה הדבר אשר חזיתי ואספרה · ואולם ספרי אליך מה שראיתי כאיש עוד אודיעך המקובל מאשר החכמים הגידו ולא כיחדו · ואמרו כי גם הם קבלוהו מאבותם · אשר היו אנשים גדולים ולהם לבדם נתנה הארץ מדור לדור ולא עבר זר בתוכם למלוך על הארץ ההיא בין אחד לחבירו רק המלכות התמיד זמן רב בהשתלשלות מאב לבן בלי הפסק זור שמלך ביניהם · והדבר אשר הגידו הוא ראוז בנסיון ההפך ממה שתאמר ישליו אוהלים לשודדים · כי אדרבא כל ימי הרשע הוא מתחולל ומכאיב ליראתו פן ישיגהו הרעה וימות כי להכירו היותו רשע יפחד מהעונש ותאותו ימנעהו מלשוב בתשובה : ומספר שנים נצפנו לעריץ כי ה' יכרית ימיו ויצפון ויטמין מספר מה משכיו · אפילו אותם השנים שיחיה תמיד קול פחדים באזניו ולא ינוח אפילו רגע אחד · וכשיחשוב לנוח ולהיות בשלוה ושלום אז שודד יבואנו ויזיקהו באופן שלא יאמין לשוב עוד מן חשך הצרה ההיא · וצפוי הוא אלי חרב רוצה לומר שהוא כוסף שיבוא חרב ויהרגהו וכאלו הוא תמיד מביט אלי חרב · ומובט ממנה להיות כל מגמתו אליה · והוא כוסף המות להיותו מת תמיד בחיי הצער והבזיון כי הוא נודד לבקש הלחם איה כי אין לו מה יאכל והוא מת ברעב שהשודד לקח את כל אשר לו · וידע כי נכון בידו ונכוי וקיים יום חשך כי אין תרופה למכתו וכל ימיו יהיו מכאובים · ויבעתו אותו צר מהרעב ומצוקה מהחולאים · ולא תחשוב כי ישיג המות הנכספת ממנו כי תתקפהו ותחזק אותו ההשגחה ריבוכית באופן שיהיה חזק עם כל מכאוביו כמלך החזק שהוא עתיד ומכין עצמו ללחום בכידור והוא כלי זיין כמו כידון וחנית ורומח · וכל זה לרע לו למען יוכל לסבול היסורין וחלייה רעים :

וזה

ר' אברהם פריצול

הן בקדושיו לא יאמין · הנה ה' יתברך בקדושיו קרובי עליון לא יאמין להיות מוחזקים בשלמות כי חסרים הם להיותם צריכים לאחר כי מציאותם תלוי בשם יתברך · וכן השמים לא זכו בעיניו · כי אף שהם זכים מחומר חמשי זך בערך מציאותנו העכור והבזוי אמנם בערך ה' לא זכו בעיניו ולא נתבררו לפניו להיותם חסרים ג"כ וצריכים לרצון וסדור אלהי יסובבם ויגרום תנועתם · כי הם נשפעים מזולת · ואף כי ישפיעו למטה מ"מ הם חסרים · כי הצריך לאחר הוא חסר : אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה · ואם המלאכים והשמים המספרים כבוד אל נעדרי השלמות אשר הם חסרים להיותם צריכים למשפיע כל שכן גבר נתעב ונאלח נבזה ונמאס כמוך איש שותה כמו מים הפורענו' בעבור העול אשר פעל ועשה נגד ה' · או נאמר אף איש נתעב נגוע ומוכה אלהי' ומעונה כמוך חוטא ושותה כמים עולה · באמרו איוב תמיד לה' כי המכאובות המגיעות אליו הם עול וחמס ושותה כמים אמירת הכפירה הזאת והעול הזה כאשר ישתה האד' המים · נאלח כמו נאום ונמאס : אחוך שמע לי · ועתה אגיד לך מה ששמעתי מאנשי המחקר עם מה שבינותי ושמע לי · וזה אשר חזיתי באיש אספר אותו אליך : אחוך · לשון הגדה וספור : אשר חכמים יגידו · והוא אשר אגיד אליך בחקירה הזאת הוא הדבר אשר חכמים אנשי המחקר יגידו ולא כחדו במאמרם כי גם אבותם נשאו אל הדעת הזה : להם לבדם נתנה ; והחכמים האלה מגידי החקירה הזאת הם חכמים מחוכמי' שראוי לסמוך עליהם ולהם לבדם נתנה הארץ בעניני החקירה הזאת ובכל החקירות בשפלים ולא עבר איש זר בתוכם לשבר דעותיהם במה שהגידו : כל ימי רשע הוא · ומה שהגידו הוא זה כי כל ימי הרשע המצליח הוא מתחולל ומפחד וחיל יאחזהו פן יאבד רוב הממון אשר השיג וגם בלילה לא שכב לבו · ומספר שנים אלו מההצלחה הזאת הם קצובים ומוגבלים אל העריץ והתקיף להצליח בו ולא לנצח · ובכלם ירא ויפחד · עריץ רשע תקיף ומצליח ועניינו לשון חוזק : קול פחדים באזניו · והיה בעת היות הרשע בהצלחתו זאת והנה קול פחדים באזניו אשר הגיעה השעה באמת להשמיתו ובהיותו בשלום שודד ותקלה יבואהו להשמידו : לא יאמין שוב · ובהגיע הרעה לרשע הלז לא יאמין בשום צד שיוכל לשוב אחור מן החשך והמבוכה אשר ישיגהו בקציניו אף כי יחשוב ויצפה להגיע אל החרב והכליון בגופו ממש · ולפני · ענין התחנה מן בלפיתנו לפינו · או מלשון הבטה : נודד הוא ללחם · וברדת הרשע ממומונו לגמרי שנף ילך נע ונד לבקש לחם איה כי לא ימצאהו רק בקושי לרשעתו ואז ידע כי נכון ודאי היה שבא בידו מן האבדון שהוא אלו יום חשך ואפלה : יבעתוהו צר ומצוקה · והרשע הלז יבעתוהו הצרות אשר קדוהו לשעבר והמצוקה מחסרון המזון אשר יחסיר לו בכל עת · את אלוה תתקפהו ותחזק עליו להיו' מעותד כמו המלך העתיד והמעותד והמזומן לכידור בשבתו בכם או בביתו תמיד שיסובבוהו משרתיו ויתילכו לפניו בכידור שגול יאו עתיד לכידור כמשפט המלכי' בעת המלחמות שיסובבוהו

אנשים

הרמ"בן

הן בקדושיו וגו' : אף כי נתעב ונאלח איש · יחזיר אליפז זאת הטענה בפסוקים האלה · וכבר פירשתי דבריו בתשובתו הראשון : ושמים לא זכו בעיניו · רמז לצבא השמים כאשר אמר בראשון : ובמלאכיו ישים תהלה · והתרגום אמר הן בקדישוי עילאי לא יהימן ואנגלי מרומא לא זכאן קדמוהי : אחוך שמע לי כי את אשר ראיתי בעיני ואספר לא דברי רוח · והם דברים אשר חכמים יגידו אותם שראו גם הם ככה : ולא כחדו מאבותם · כלשון וכל דבר לא יכחד מן המלך · ירצה לומר כי הדברים הפרסם הקדמונים לאבותם של החכמים המגידים · ולא כחדום מהם · והנה החכמים יגידו מה שראו ומה שסופר לאבותם מן הראשונים · כי מעולם כך היה · והחכמים המגידים הם גדולי עולם אשר להם לבדם נתנה הארץ לשפטה · או למשול עליה מפני חכמתם : ולא עבר זר בתוכם · לחלוק על מלכותם · כי אנשי מעלה גדולה וחכמה כיוצא יגידו רק האמת · והם הגידו : כל ימי רשע הוא מתחולל · יאחזהו חיל כיולדה · ולעריץ ולתקיף מהם מספר שנים קצובים כלפנו לו להיות בו בתוקף וגבורה · כי בסוף תבואהו רעה : קול פחדים · פחד אחרי פחד תמיד באזניו בשלותו כי בעת שלום יבואהו שודד פתאום · והענין כי שלותו כרגע ותמיד היה ראוי שיחיל כיולדה ויפחד על הרעה העתידה לבא עליו · לא שיעשה הוא כן · כי הרשעים בוטחים הם בשלותם : לא יאמין שוב מני חשך · וכאשר יבא יומו להיות שדוד אל יאמין שישוב ויצא מן החשך שהוא בתוכו · כי עתיד הוא ליפול בחרב ולהוריד שיבתי בדם שאולה : נודד הוא ללחם איה · כי לא יהיה לו מושך חסד · וידע באמת כי נכון הוא בידו יום החשך אשר הוא בתוכו ולא יסור ממנו לעולם : תתקפהו כמלך עתיד לכידור · תסובבנו מצוקתו בהקיף מכל עבריו · כמלך הרוצה לבא במלחמה שהוא עורך גבוריו סביב לו · כולם אחוזי חרב מקיפי' אותו · וכן אמר התרגום מחזרין יתיה היך מליך די מעתד להסתחרא בלגיונין' או יהיה התקפהו מלשון תקף כחביריו · רק הענין כאשר פירשתי בו מכל עבר : כידור · מלשון כדור אל ארץ רחבת ידים · אם הכף שרשית כלשון חכמים הכדור והאימוס · או לשון הקף המלחמה ואין לו חבר בכתובים · אולי ואנית' כדור עליך · והענין וחניתי סביב בהיקף עליך :

כי

כה כִּי־נָטָה אֶל־אֵל יָדוֹ וְאֶל־
שַׁדַּי יִתְגַּבָּר׃ יָרוּץ אֵלָיו בְּצַוָּאר בַּעֲבִי
גַּבֵּי מָגִנָּיו׃ כִּי־כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ
וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי־כָסֶל׃ וַיִּשְׁכּוֹן עָרִים
נִכְחָדוֹת בָּתִּים לֹא־יֵשְׁבוּ לָמוֹ אֲשֶׁר
הִתְעַתְּדוּ לְגַלִּים׃ לֹא־יֶעְשַׁר וְלֹא־
יָקוּם חֵילוֹ וְלֹא־יִטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם׃
ל לֹא־יָסוּר מִנִּי־חֹשֶׁךְ יֹנַקְתּוֹ תְּיַבֵּשׁ
שַׁלְהָבֶת וְיָסוּר בְּרוּחַ פִּיו׃ אַל־יַאֲמֵן
בַּשָּׁו נִתְעָה כִּי־שָׁוְא תִּהְיֶה תְמוּרָתוֹ׃
בְּלֹא־יוֹמוֹ תִּמָּלֵא וְכִפָּתוֹ לֹא רַעֲנָנָה׃
יַחְמֹס כַּגֶּפֶן בִּסְרוֹ וְיַשְׁלֵךְ כַּזַּיִת נִצָּתוֹ׃
כי

מְטוּל דְאוֹשִׁיט לָקֳבֵל אֱלָהָא יְדֵיהּ וּלְוָת שַׁדַּי
יִתְגַּבַּר׃ יִרְהוֹט לְוָתֵיהּ בְּתוּקְפָּא
בְּאַקְוֹשֵׁי רוּם תְּרֵיסוֹי׃ אֲרוּם חֲפָא
אַפּוֹי בְּשׁוּמְנֵיהּ וַעֲבַד רוּטְבָּא עֲלוֹי
כַּפְלָא׃ וַעֲבַר שְׁכוּנָן בְּקִירְוִין צַדְיָן
יָתִיב בְּבָתַּיָא דְלָא יְתִיבוּן לְהוֹן דִּי
אִתְעֲתָדוּ לִיגּוּרִין׃ לָא יִתְעַתַּר וְלָא
יִתְקַיַּים עֻתְרֵיהּ דְקַרְחוּ וְלָא יִתְמְתַח
לְאַרְעָא מִנְהוֹן וּלְהַלְהוֹן טַבְתָא דְדָתָן
וַאֲבִירָם׃ לָא יַעֲדֵי מִן חֲשׁוֹכָא
שִׁיבְשֵׁיהּ תְּיַבֵּשׁ שַׁלְהוֹבִיתָא וְיַעֲדֵי
בְּזַעֲפָא דְפוּמֵיהּ דֶאֱלָהָא׃
לָא יְהֵימִין בְּבַר נַשׁ דְבִשְׁקְרָא טָעֵי
אֲרוּם שִׁקְרָא תְּהֵי פִּירוּגֵיהּ׃ בְּלָא
יוֹמֵיהּ תִּתְמְלֵי קְבוּרְתֵּיהּ וְעוּבֵיהּ לָא תְהֵי עֲבוּפְיָא׃ ת"א עַד לָא יוֹמֵי תִּתְמְלֵי
סַבְתֵיהּ וְכִלְתֵיהּ לָא תְהֵי גְנָנָא׃ יַתִּיר הֵיךְ גּוּפְנָא בּוּרְתֵיהּ וְיִטְלוֹק הֵיךְ זֵיתָא
לִיבְלְבֵיהּ׃
ארום

בעבי ב' בתרי ליש' וסימ' האדמה · גבי מגניו : וישכון ה' א' מ"ל וסימ' וישכון כבוד יי' על הר · וישכון ישראל בטח בדד · וישכון הענן במדבר סיני · וישכון ערים נכחדות · וישכון בירושלם · ערים מ"ל : ולא יקום ד' וסימ' נמסר בסיפ' סימ' ח' · ט'ר"פ לא ולא ולא וסימ' ולא תשתחוה לאלהיהם · שמעתי לא תגנבו · לא איש אל ויכזב · לא אכלתי באני ממנו · לא יצעק ולא יענה · לא ירעבו ולא יצמאו · לא דכאו עד היום · לא שלותי ולא שקטתי · לא יעשר ולא יקום חילו :

רשי

ירוץ אליו · היה רץ אל הבורא בגובה וזקיפת צואר להכעיסו בעבי גבי מגיניו · וחוזק כתן גובה · כמו ותבני לך גב : פימה עלי כסל · עשה פה על חלציו שחלבו ועובי שומנו כפול על כסליו ונראין כמין פה · פימה · מגזרת והיתה הפצירה פים · זו היא לימ"ח של כפתים שיש לו פיות הרבה הפצר פיות : וישכון ערים נכחדות · כן דרך בעלי גאוה בוני חרבות לשם : לא יקום חילו · לא יתקיים לימים רבים : לא יטה · לא ינטה · מליצתו ויטו אחרי הבצע · וינטו הם עצמם · לא ינטה מן השמים לארץ מתת תאותם · וזימון מחשבתם · והוא כשתי תיבות מן להם · מן הכנתם · כמו וימן להם המלך · ודומה לו הפצירה פים כשתי תיבות ארמלם ת"י אחזי להון · זה נראה בעיני ומצאתם מסייעני: מנלם · לשון כנלותך לבגוד · והכון שבו יסוד נופל · לשון תכלית לא יטה לארץ להיו' בטיל · גזירת חרון ויסור מן העולם · ברוח פיו · של שליט בעולם · וזה מקרא חסר · ויש פותרים בשביל רוח פיו שהרע לדב' סרה: אל יאמן · אותו אשר בשוא נתעה · כי שוא יהיה תמורתו יגיעו כמו ועל התמורה : בלא יומו תמלא תעמוד תמורתו · על מליאת' מלינדל ומלהצליח עוד · כמו וימלא ארבעי' יום ואשלימו: וכפותו · כפיית ענפיו כל ענפי אילן דומין לכיפה : הרה

רלבג

בעבי גבי מגיניו · במקום שגופי מגיניו יותר עבים ויותר חזקים : פימה עלי כסל · שעשה פיות על כסליו מרוב השומן : אשר התעתדו לגלים · אשר היו עתידי' לגלים : כלי' · ר"ל שממון : מנלם · שלמותה כענין כלולתך לבגוד יבגדו בך . בשוא נתעה · ר"ל האיש הנתעה בשוא ובהבלי העולם להמשך אחריהם כי שוא תהיה תמורתו כי תמורתו תהיה שוא והבל ר"ל שכבר יפסד ויעדר : תמלא · תכרת והוא שב אל יונקתו האמורה למעלה: וכפתו · הוא כמו יונקתו והרצון בו פארתו : יחמוס · יגלה כטעם ויחמוס כגן סכו : בסרו · בוסר שלו : נצתו · כמו פרחו :
אהלי

אבן עזרא

בעבי גבי מגיניו · ישוב על עובי הצואר ומגניו הם העצמות על דרך משל וגבי הם המיתרי': כי · חלבו כסה פניו וכאילו יצטרך לעשות פימה עלי כסל להוצי' מהחלב וזהו דרך משל כי בתחלה יעשיר הרשע ובסוף להפך כענין בפרק רשעים כמו עשב : ובסוף ישכון ערים נכחדות ויש אומרים כי יבחר מקום אין שם ישוב להתבודד בו להרע שהיו מעותדים כמו עתידים להיותם גלים כמו גל אבנים וכן גלים גלים : חילו · עשרו כמו עשה לי את החיל הזה : יקום · יעמוד : מנלם · הדבר השלם שלהם ופי' יטה כמו כיטה שמים וכמוהו ככלותך כהשלימך : ויסור · אפילו ברוח פיו : בלא יומו תמלא · רובי המפרשים אמרו שהאל"ף במקום למ"ד הכפל והוא מן וקטפת מלילות ומלשון רבותינו מוללו ומריח בו : וכפתו · מן כפה ואגמון : יחמס · כמו ויחמוס כגן סכו נחמסו עקביך ועניינו יתפזר :
ואש

אוהב משפט

והחליט המאמר כי השם ית' בעול הביאם עניו ושלשת רעיו הצדיקו השם ית' וכבדלו ויש עם כל אחד מהם דעת מיוחדת על צד החלוקה ההכרחית וזה בשלא ימלט מאחד משני דרכים אם שאלו הייסורין הם ייסורי הוכחת על דרך האהבה לקלת חטאי' או חנם על זה האופן ואם אינן ייסורין של אהבה יהיה איוב רשע גמור : ואליפז מתחל' יראה שהם יסורין של אהבה ולבסוף יראה שאינם יסורין של אהבה אבל איוב הוא רשע גמור מחוייב להם · ובלדד כשהספק מתחלה אם הוא כדעת אליפז או הוא כדברי צופר ולא החליט המאמר בזה אלא כמחזיק החבל בשני ראשים · וזהו כנראה מדעו' אלו האנשי' עד כאן · ומכאן והילך יסכימו כלם כי איוב רשע גמור ואיוב מחזיק על כל אלה כי הוא צדיק גמור וכבר כתבנו כי זה הספר לא ישתדל בהתרת ספק רשע וטוב לו כי אם במקרה כי לא חובר אלא להתיר ספק בענין איוב וכתבנו הסבה בזה במה שקדם זהו הנרא' לנו בזה יהי רצון שלא נטה מן האמת :

אמנם עיין פי' הח' ן' עזרא ז"ל ורש"י ז"ל והכרי' הרמ"בן ז"ל זה הפי' מפני שאמר אחר כך גם לי לבב כמוכם ולפי הפי' הראשון היה כסיל כמותם וכן נראה לי כי כל מענ' איוב הוא כפי המענה הקודם לו ולפי שעד עתה לא דבר אחד מהרעים על צד החכמה כלומר כי באמת נתקרב אל האמת בזה הויכוח בענין ייסורי איוב יותר מחביריו והטיב יותר מהם בשאמר כי יש בענין סוד אלהי על כן דבר עמו בלשון כבוד ולא דרך בזיון · וכן אמר התרגום בקושטא הרי אתון חבריא : גם · כמו שאתם חכמים כן אני יש לי לבב חכם כמוכם · ואין אני פחות מכם בחכמה : נופל · לשון פחיתות כי הפחות מחבירו באי זו מעלה יקרא נופל כלומר נופל ממעלת חבירו כענין לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב · וכמהו ויפלו מאד בעיניהם : את מי אין כמו אלה · כלומר ועם מי אין כמו אלה הדברים שאמרתם כלומ' מי לא ידע בכל אלה כי האל ית' נשגב ונעלה מדעת היצורים חקר מעשיו : אלה · שב אל הדברים שאמרתם וי"מ אותו שב אל החברי' דרך ליצנות כלומר עם מי אין חכמה כמו אלה האנשים ואינו נכון : שחוק עיין פי' הראב"ע ז"ל ורש"י ז"ל והרמ"בן ז"ל וי"מ קורא לאלוה ויענהו שזהו השחוק שמשחקים עליו ואומרים וכי זה הוא אשר הוא קורא לאלוה ויענהו ואומרים דרך שחוק וכי זהו צדיק תמים : לרעהו · לשון יחיד : לפיד עיין פי' החכם ראב"ע ז"ל והרמ"בן ז"ל וי"מ אותו לשון זכות ובהירות מן עשת שן · ברזל עשות · שמנו עשתו · יאמר בהוא עכשיו לפיד בוז וטרם זה היה לזכות והיה שאנן ועתה נכון למועדי רגל : למועדי · שם · מן ולא מעדו קרסולי כלומר המעדות רגל ונראה לי שהוא דמה עצמו ללפיד המוטל באמצע הדרכים ובני אדם שהם בהפקע מבזים אותו במחשבתם ונכון הוא לפיד שימעדו בו בני אדם וינזקו : בוז · פעול כמו סוג לב כלומר כמו שהלפיד מי שהוא שאנן ושלו הוא מבזה אותו לפי שהוא בוער ויסוב אפר מיד אבל הוא נכון כינזקו בו רבים שאין דרכם להתבונן בדרכים כן אני לרעי שהם מבזים אותי ויסוב גמול בראשם · והיה שבפסוק האחר הוא נמשך בכאן וחסר כף הדמיון כמו ועיר פרא אדם יולד והראוי אהיה כלפי בוז וגו' : ישליו זהו נקשר למעלה שאמר שהוא שחק לרעהו :

אבן יחייא

והו לעונש אשר נטה אל אל ידו וחשב להתגבר נגד האל הגבור והאמיץ · וחשב להתגבר נגד השדי אשר הכל מאתו והוא נותן הטוב לאשר יחפוץ · ולכן ירוץ אליו חרון אף ה' להרגו באומר ובעובי מגיני גבו כי לא יועילו לו עמו יתברך הכלים מכלים שוכים מכלי המלחמה השומרי' האדם מהמכה · מה שלא היה לו להתגבר נגד שהיו רק לתת לו תודה כי כסה פניו בחלבו מרוב השומן ויעש פיות עלי הכסלים מרוב השומן מגופו מפני השלוה שהיה לו · וישכן בערים נכחדות ושכן בבתים אשר לא היו נושבים והיו מעותדים לנפול ולהיות גלים · והוא ברוב עושרו בנה הכל והושיבם ברוב בניו ובנותיו ועבדיו · ואחרי אשר שמן בעט ואמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה · ולכן לא יעשר עוד ואפי' חילו אשר הרויח לא יקום · ולא יטה לארץ ולא יראה עוד כשר על הארץ ומפורסם מנלם : שר"ל מה שלהם כי הכל שודד יקחנו מטלטלי אגב קרקעי · ולא יסור כל ימי חייו מן חשך הצרות · ויונקתו ובניו תיבש שלהבת והקדחת מהחולאים · וזה לעונש שהיה סר מאחרי ה' ברוח פיו שהיה מדבר גדולות ודברים אשר לא כן נגד אלוה · ולעונש שלא היה לו להאמין בעבודה זרה שהוא שוא ונתעה · אשר שוא והבל תהיה לעובד אותו תמורת ושכר עבודתו אשר עבד · לכן בלא יומו תמלא ויכרתו ימיו בטרם קיצו · וכפתו וענפיו שהם בניו לא יהיו רעננים · ויקרא אליו כגפן שיחמוס ויסיר וישלך ענביו בהיותם בסר · וכזית אשר ישליך נצתו בטרם הזמן וזה לרוע מזג אשר נטבע בו וכן האיש הלז לרשעתו יסיר ימיו ממנו בטרם קיצו · ויומתו בניו בחייו בעודם קטנים המשולים לשתילי זתים · וזה יען כי ה' יעניש לעדת חנף שיהיה גלמוד וימותו כלם להיותם מחריבים הקנין מדיני ·
ואם

תורת חסד יראת שדי

תהיה תמורת במחשבתו וחושב כי לשוא שקר שוחד מצוה ותורה וכו' ולכן בלא יומו תמלא וכו' ויחמוס כגפן בסרו וכו' כי עדת חנף הנושא פנים אל הרשע העשיר הוא היותו גלמוד · ואש אכלה אהלים אשר שם האנשים המקבלים שוחד כדי להטות את הדין באומר' כי עוזב ה' את הארץ והכל היה להם כענין הרה עמל וילד און ובטנם תכין מרמ' כי עבירה גוררת עבירה וכו' וכדי להכלל מכל זה בא האל"ים לבשות לאיש כמוך לתועלת הרואים ובכן ישובו אל אל ולא יבאו לחטוא בכל אלה · הכלל העולה מדברי אליפז במענה זה שר"ל לאיוב כי אחרי היותו חכם כמוהם אין לו להוכיח לא לאל ולא להם כאשר אמר במענה שקדם לזה כי א' כ יעשה יפר יראה ויגרע שיחה לפני אל ולא יהיה לו רשות לדבר לפניו לא בעניני העולם ולא בתפלה ותחנון ולשונו יטענו ולא תהיה תפלתו שגורה בפיו ועוד אמר לו כי האיש רואה כבר את עצמו במדרג' אברהם אבינו כי ברואתו ית' שעמד בי' נסיונות לא רצה לנסותו עוד ·
ומלד

הרמבן

כי נטה אל אל ידו · להקניטו במעשה ידיו · וכנגדו היה מתגבר כי לא היה ירא ממנו · וירוץ אליו בחמת כחו : בעבי גבי מגניו · הם הזרועות אשר הם מגנים לאדם בהלחמו · וגבם אשר הוא העור עבה ושמן · או יהיה פירושו ירוץ אליו להלחם בו בצואר אשר בו עובי מגניו · כי יעשו הנלחמים מגנים מכוסים בעור עבה כתלים בצוארם · כי חלבו כסה פניו · ויעשה פה על הכסלי' מרוב השומן · כי בהיות השומן כפול עושים כדמות פה · והנה ישכון ערים שיעשה לו וסופם להיות נכחדות · וכן הבתים אשר ישכון לא ישב בהם איש בבא אידו · כי עתידים הם מאז להיות גלי אבנים · והתרגום אמר ועביד שכינן בקרוין לדיין יתיב בבתיא דלא יתיבו להון די אתעתדו ליגורין · אמר כי הרשעים בונים להם בתים בחרבות ובמקום שלא ישב אדם מעולם רק הם מעותדים מאז לגלים ומרוב עשרם בונים אותם להיות להם לשם תפארת : לא יעשר ולא יקום חילו · מושך לאחור · כלומר לא יקום חילו ועשרו בסוף ימיו ולא יהיה נוטה לארץ מן כל אשר לכם : יטה · ירבה ויגדל כמו נוטה אליה כנהר שלום · נוטה שמים · ענין פירושו מתיחה : מנלם · כמו שתי מלות · מן להם · כמו וימן להם המלך · וכמוהו לדעת יונתן בן עוזיאל ארמלם · אחזי להון : לא יסור · שוב לעולם מן החשך אשר הוא בו · ואם יצמח בארצו יונק ושריף תיבשהו שלהבת · וזה רמז למיתת הבנים אחריו : ויסור ברוח פיו · הרשע · כי ממנו הלא רוח להשחית מעשיו · כענין רוחכם אש תאכלכם · והתרגום אמר ויעדי בזעפא דפומיה דאלהא · ירצה לומר יסור הרשע ויאבד בגזרת פיו של האל הנזכר בפסוק כי נטה אל אל ידו : אל יאמן בשו נתעה · יזהיר הרשע הנתעה שלא יהיה מאמין ובוטח בהיותו בשלוה שיהיו כל ימיו בשוא · כי שוא תהיה תמורתו וחלופו · כי הימים ימירו כבודו בשוא ואפס : בלא יומו תמלא · תעמוד תמורתו על מלאה מלהגדל ולהצמיח עוד · כמו וימלאו לו מ' יום · ואשלימו · וכפתו אשר הוציא והוא רמז לבן הנשאר אחריו איננה רעננה · רק כי תיבש מהרה · כפה ענף עבה · כמו כפה ואגמון : יחמוס כגפן בסרו · אם יוליד מהר ימותו ילדים וילדות טרם היותם לאנשים · כמו הגפן והזית המשליכים נצתם ולא יעשה פרי :
כי

ר' אברהם פריצול

אנשים בתוך המעגלה בזמן המלחמה שיקיפו אותו תמיד משרתיו וישמרוהו ולא יניחוהו רגע · כן יסובבו הצרות והמצוקות לרשע בסופו תמיד · כידור · לשון סבוב ועגול וכגזר שן כדור אל ארץ רחבת : כי נטה אל אל ידו · והנה יגיעו המבוכות האלה אל הרשע יען כי נטה אל אל ידו ופנה למעלה באצבעותמש לאמר שאיננו מפחד ממקרי הזמן ואל שדי יתגבר שיחשוב להתגבר ולהתחזק ולהאריך בהצלחתו באמרו בכח ידי עשיתי · וכן אעשה ולא יירא מה' וזה אמרו כי יתגבר אל שדי : ירוץ אליו בצואר · ויד ה' ומכתו ירוץ אל הרשע להחזיק בו בצוארו להשחיתו ואף בעת היותו תקיף וחזק עם עובי וגסות גופי מגיניו שהוא רוב כספו וזהבו אשר הם מגינים את האדם כמו מגינים גסים ועבים בעצמות גבם להראותו כי ה' גבור ממנו : בעבי · מן ועביו טפח : גבי כמו גוף ועצם הדבר · מן על גבי חרשו חורשים : כי כסה פניו · והצרה הזאת תגיע לרשע יען כי כסה פניו בחלבו וישמן ויבעט ולא זכר את ה' · רק להתעדן ולהתענג עד שמרוב השומן עשה פיות וקמטים על הכסלים ועל המתני' : פימה · כמו פיות וקמטים · וישכון ערים · ואם בשכבר הימים הרשע הלז מרוב הצלחת עשרו שכן ערים ומקומות חרבות ושוממות והקימם בעשרו ובתים אשר לא ישב אדם שם בנה אותם · ואם בשכבר היו מקומות אלו אשר התעתדו ואשר הוכנו והוגבלו להיות גל אבנים ולהיות תל עולם והוא הקימם בעושרו עתה יהיה נטרד מהם : נכחדות · נשחתות : התעתדו · מלשון עתיד שהיו מעותדות · גלים · גלי אבנים מן ויאכלו שם על הגל · או ושכן ערים נכחדות וכו' · אשר התעתדו לגלים · ירצה לומר שהערים והבתים מהרשע הלז ועם היותם בנויות ומיושבות עתה ראויים הם להיות נכחדות ונחרבות ומעותדו' להיות לגלי' ארץ מלחה לא תשב : לא יעשר ולא יקום · והרשע הלז יאבד תקף הצלחתו · כי לא יעשר עוד ולא יתקיים ולא יקום עוד חילו · ולא יטה לארץ ולא יגיע עוד שלמות הצלחתו להיות נכלל ונזכר בתוך רגלם · שהוא השלמות ורצונו האנשים השלימים מפלם באסיפת הקניני' לקיום ביתם · ומנלם אמרו קצת המדקדקי' מלשון ככלותך לבגוד יבגדו בך · שר"ל כהשלימך לבגוד · וירצה לומר מנלם משלמותם ותכלית תאם · כי בחרבן הצלחת הרשע לא יטה ולא יגיע למדרגת אנשי הארץ להיו' נזכר ונכלל שלמותו בתוך שלמותם ותכלית חפץ אנשי הארץ הנשארי' הקיימים : לא יסור מני חשך · ולא יסור הרשע התמיד מני חשך הצרו' אשר יסובבוהו · ויונקתו אשר היתה פורחת וצומחת מקדם להשפיעו מן הטוב עתה תיבש בשלהבת אש המבוכות אשר תשרפהו · ויסור וילך ממקומו בחרון רוח אף ה' גולה ממקומו נע ונד: אל יאמן בשו · וזה שיקרה לרשע מן הפורענו' הנזכר הוא שלא היה ראוי שיאמן בשוא ובשקר נתעה במחשבותיו אשר היה חושב תמיד · יען כי הטהו לב הותל לרדוף אחרי התאוות הגופניות · וכן שוא ושקר יסובבהו שיכזב וישקר בתאוותיו שלא יגיעם ולא ישיגם · מדה כנגד מדה תמורתו במה שנתעה בשוא : בלא יומו תמלא · והרשע הלז בלא יומו הטבעי תמלא יומו שימות בחצי ימיו ויראה בעוניו ובאבדת קניניו · וזה אמרו וכפתו לא רעננה · ר"ל שימות בעוני · כי כפתו וענף הצלחתו איננה רעננה ולחה עוד : תמלא · מענין מלאת ימי טהרה · או מענין כריתה · וכפתו ענפי הצלחתו · מן כפות תמרים : יחמס כגפן בסרו · ולרוע מעלליו יחמוס ה' וישחית מעשיו · כמו הגפן שישחית הבסר לפעמים · בהיותה רכה שלא תתבשל לעשו' פרי · וישלך ה' הצלחתו כזית בהנדפו שישליך ויפיל נצתו הרכה : יחמוס · ענייננו ענין כריתה והשחתה · או ענין גלוי והסר' הדבר ממקומו · מן ויחמוס כגן סכו : בסרו מן ובוסר גומל :
כי

רלב"ג

אהלי שחד · הבנויים משחד : ביאור דברי המענה ענה אליפז התימני ואמר היתכן לחכם שימשון טענות כוזבות אשר הם דברי רוח והבל · אם מחוק החכם שיתווכח בדברי' וטענות בלתי מועילות בהאמתת מה שירצה האמתות · הנה לא תוכל להנצל שלא תעשה עול גדול באלו הדברים כי אתה תפר מההמון יראת השם ית' כי ההמון לחולשת שכלם לא יראו מעשות רעות אלא מדאגה פן יענישם השם ית' ולזה כשתאמר שלא יועיל הצדק שלא יבאו אלו הרעות אלא למי שבמערכתו בעת הלידה שיבואהו אתה מפר יראת השם ית' מההמון ואתה ג"כ מונע ההתפלל לפני השם ית' על הרעות הבאות לאיש איש כי התפלה עליהם שוא ובטל לפי דבריך · הנה דבריך יודיעו לאנשים עונך כי אתה בוחר בדבריך לשון הערומים המדברים בערמה ובמרמה ובדרכים מתעים · הנה לא אצטרך אני לומר שאתה רשע ועל זה באה עליך הצרה הזאת כי פיך ושפתיך יעידו בך שאתה רשע · מה זה שהתפאר בישישיו' וזקנה האם נבראת קודם אדם הראשון ולפני בריאת הגבעות הלא אם צופר הוא צעיר לימים הנה לא ימנע מפני זה שיגיע לו נהחוש מה שהספיק בזה הדרוש וזה שיתכן שקבל כבר עדות מאנשים יותר קודמים ממך על שכבר הגיע אליו מה שהתפרסם מזה החוש זה זמן הרוך ולזה אם אינך ראשון לכל האנשים תהיה טענתך בזה בטלה · האם שמעת בסוד אלוה ונגלה לך כבר עד שתמנע לך החכמה ותהיה לך לבדך לא לזולתך אחד · מה ידעת מפעולות השם ית' ולא נדע ומה תבין מהם ולא עמנו הוא ועוד שאם תטען כי בעבור ישישותך יתכן שתהיה חכם יותר · הנה גם שב גם ישיש בנו כביר ימים מאביך ואחשוב שאליפז היה יותר ישיש מאיוב ואולם שאר רעיו היו צעירים ממנו או צופר לבדו היה צעיר ממנו · המעט ממך התנחומות שנחמוך בהם אלו האנשים ר"ל צופר ובלדד עד שקראת להם רופאי אליל · האם מה שטענו לקיים שהשם ית' מבין את כל מעשה האדם ושופט אותו עליהם הוא דבר של לאט ושל סתר עמך עד שקראת אותם טופלי שקר וקראת לאלו הטענות והוא מה שאמרת אליהם אם בסתר פנים תשאון · איך לקחך לבך ואיך רמזו עיניך להשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין כנגדו · איך תחשוב שתהיה נקי וצדיק על שלא יתכן שיגיעך עונש הנה אי אפשר באדם לחסרונו שיהיה נקי וצדיק ואיך תחשוב שתהיה נמלט מהחסרון הלא בעיני השם ית' אין נמלט מהחסרון כי גם המלאכים והגלגלים ישיגם חסרון מה לפי מה שמציאותם יצטרך אל מציאות אחר ישפע ממנו ועוד בהם חסרון נפלא ביחס אל השם ית' כמו שביארנו בחמשי מספר מלחמות ה' ולזה לא ימצא השלימות כי אם בשם ית' · ובהיות הענין כן איך חשבת שלמך נקי מהחסרון עם היותך נתעב ונאלח ושותה כמים עולה כי האדם זה דרכו ולזה אין לך להתרעם על הש"י על זה העונש כי בלי ספק הי' אפשר מזולת שמרית ואם אינך משער בזה כי יתכן שחטאת בדברים רבים. הם חטא אצל השם ית' מצד שלמותו ואינך חושב בהם שיהיו חטא · הנה אגידך שראיתי בחוש ומה שיגידוהו חכמים ולא כחדו במה שקבלו בזה מהחוש מאבותם · כי לא אביא עליך עדות ממה שיגידוהו הפתאים כי אין לסמוך עליהם אבל ממה שהגידו השלימים אשר להם לבדם נתנה הארץ מרוב חכמתם ושלמותם לא עבר זר בתוכם הלא הם יגידו · וראיתי ג"כ בעיני כי הרשע ואם הוא מצליח הוא מתחולל כל ימיו ר"ל שיאחזהו חיל וכאב לב כל ימיו ליראתו ולפחדו שיגיעהו רע ומספר השנים אשר נצפנו לתוקף החומס אנשים יהיה בכל אחד מהם קול פחדים באזניו שיגיעהו רע והנה בהיותו בשלום יבואהו השודד והצר לו בדרך שלא יאמין שוב מפני החושך והצרה ההיא · הלא החרב יראה אותו בדרך שיפלו עליו אימות מות · הלא הרשע הוא נודד ללחם הנה יאמרהו כי אין לחם להכול ידע כי נכון בידו יום חשך וצרה גדולה ולזה הוא בכאב לב תמיד : צר ומצוקה יבעתוהו · תתחזק המצוקה עליו ותאחזם אותו כמו המלך שיתקף ויאחוז האיש שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים לטביעה שיקשרו ראשם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכידור עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה · מפני שנטה הרשע לאל ידו וחשב להתגבר על השם ית' · הנה הש"י ירוץ אליו להכותו בצוארו במקום שיהיו מגניו יותר חזקים ויותר עבים להראותו כי לא תועיל גבורתו כנגד השם ית' · מפני שכסה הרשע פניו בחלבו מרוב השומן ושכן בערים חריבות ר"ל שבנה אותם ושכן בבתים אשר לא היו נושבים אבל היו עתידים להיותם לגלים נלים ובנה אותם מחדש כדי שיוכל לבטוח יותר בהם שיהיו חזקים ולהיותם לזכר לו · הנה יענש שלא יעשר ולא יעמוד עשרו אשר בעבורו היה משמין עצמו ולא יטה לאנשי הארץ שלמותם ר"ל שהבנינים אשר עשה לא ישארו אבל יחרבו ויפלו · לא יסור מני חשך הצרות ויונקתו אשר היתה צומחת מאד בהיותו בעשרו עד שהיה בתכלית השומן והדשנות תיבש שלהבת הצרות הבאות עליו עד שיגיעהו מהכחישות שרוח פיו יניעהו ויסירהו ממקומו · בעבור שלא היה מאמין זה האיש הנתעה בשוא ובהבלי העולם כי ימותו ותהיה שוא והבל תמורתו ר"ל שלא היה מתפחד מהמות הנה היה ענשו שימות בלא עתו ותכרת יונקתו בלא עתו וכפתו אשר איננה רעננה יסור בקלות הפרח והנץ שהוציא הרשע לעשות פרי כמו הגפן שיחמוס ויפתח בסרו וכזית שישליך נצתו במעט סבה · הנה קבוץ החנפים סופו להיות גלמוד לפי שיכחישו קנתם קלת ולא ישלם הקבוץ ביניהם ואש אכלה האהלים הבנויים משחד ועול לפי שהם יחשבו וישתדלו תמיד בעמל ואון ומחשבתם תכין מרמה תמיד ולזה יענישם השם ית' כבמו אלו העונשים :

והכלל

כִּי־עֲדַת חָנֵף גַּלְמוּד וְאֵשׁ אָכְלָה אָהֳלֵי־שֹׁחַד: הָרֹה עָמָל וְיָלֹד אָוֶן וּבִטְנָם תָּכִין מִרְמָה:

ויען

אֲרוּם סִיעַת דִּילְטוּר לְצַעֲרָא וְאֶשָּׁתָא גְּמָרַת מַשְׁכְּנֵי שׁוֹחֲדָא: דְּחַשְׁלִין נ׳ כתיב ה׳ לֵיעוּרַת וּמְמַלְלִין שְׁקַר וְרַעְיוֹנֵי כְּרֵיסֵיהוֹן מַתְקְנִין נִכְלָא:

ואתיב

גלמוד ג' וסימ' היום ההוא יהי גלמוד · כי עדת חנף גלמוד · בחסר ובכפן גלמוד :

רשי

הרה עמל וילד און · עשה רעה וישתלמו שכר הליד לפי ההריון: תכין תזמין · מרמה · למרמה תהפך להם תאוותם :

מענה

אבן עזרא

ואש אכלה · לאש בעבור שהרו עמל : ובטנה · רמז למחשבותם הנסתרות :

למה אף אלהים שמעתי

אוהב משפט

לרעהו שאומר עליו שהוא רשע ומהו השחוק שאני רואה שהן שנים הכופרים הם בשלוה והיך תאמרו שאני רשע מפני צרותי אין זה אלא שאתם רוצי' ללעוג עלי: ישליו אפילו אהלים אשר אין להם חומה כלל אל השודדים ומלסטסים את הבריו' : ומרגיזי אל · המכעיסים אותו על פניו הם בהבטחה : בטוחות יסם · על משקל חבורות · או יהיה תאר על משקל שכולות מן ושכולה אין בהם ויהיה חסר המתואר כמו ומאכלו בריאה שהראוי שה בריאה וגם זה הראוי ומשכנות בטוחו' : לאשר הביא אלוה בידו פי' החכם אב"ע ז"ל לאשר היה עובד אלהים והיה מביא אלוהו בידו · או כהביאהו לעולם בידו שהוא עשאו כטעם למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו אצבעותיו · ורש"י ז"ל פי' לאשר הביא האל ית' השלוה בידו כטעם והאלהים אנה לידו כדרך שהאלהים היא · כלומר השלוה באה לבני האדם אפילו הם רשעים ברצון האל ית' : ואולם · היותר נכון שיתפרש בהקשר אלו הפסוקים הוא מה שפי' בו החכם ר' לוי בן גרשום ז"ל וזה יך יעתיד לנקבה נסתרת ובא על דרך בנות צעדה · כלומר כל אחת מהבהמות · וענין השאלה והתגדה הזאת היא למוד נפש אבל המסתכלו' ביצירתם ילמוד זה כדרך השמים מספרים כבוד אל · אין אומר ואין דברים : או שיח לארץ להתמן שיחו בכל נפלאותיו והם על משקל שיכלו כבוד שימו לחם · והוא ענין דבור י"מ לארץ כנגד הצמחים והאילנות כי גם יש הכמ' ביצירתם · וי"מ נגה הארץ והם החיות ורמשים וענין ההודאה והספור כבר פרשתים : מי לא ידע בכל אלה שזכר ממיני הבעלי חיים · כי יד יי' עשתה זאת היצירה וענין הידיעה היא דרך משל אל היד' המסתכל בהם וביצירתם שא"א היצירה הזאת הנפלאה נופלת במקרה אבל יד יי' עשתה זאת : אשר · הבדיל בין נפש הבעלי חיים ונפש האדם כי אף על פי שיש מהפלא בנפש הבעלי חיים מה שלא יעלם אבל יותר הוא נפלאית חכמת הש"י בנפש האד' שידבק שכל כזה בחמר כזה שאי אפשר ליחס זה אלא אל השם ית' לא למקרה ולא לטבע : הלא · האוזן היא השומעת דברים והיא בוחנת אותם איזה מהם ראוי לקבל ואי זה מהם ראוי לדחות · גם החך הוא טועם המאכלים אי זה מתוק ואי זה מר ואתם לא נתן לכם הש"י אוזן לבחון ולא חך לטעום ותלעיבו עלי בדברים שאינם מתקבלים ושאין להם טעם · והגאון רבינו סעדיה ז"ל פי' שהוא נקשר עם הפסוק שלאחריו ופי' כמו שהאוזן מלין תבחן כן בישישים חכמה · ואין צורך : בישישים · י"מ אם בישישים יש חכמה בזקנתם ובאורך ימיהם תבונה כ"ש שיהיה עם השם ית' חכמה ותבונה שהיה קדמון או הוא בתמיה כלומר וכי בישישים חכמה איננה אלא עמו והיכנו כנכון : והנכון שאיוב הוא מתפאר בזקנתו עם חביריו שהוא יות' חכם מהם להיותו יות' זקן מהם שראה יותר מקרים מהם וכי ישליו האהלים לשודדים והם צעירים ממנו לימים כמו שיאמר ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולא השיגו חכמה כמוהו ולזה אמר לו אליפז במענה שבא אחר זה גם שב גם ישיש בנו ורצונו תולדות הזמנים כמונו כמוך ואם היו הם זקני' כמוהו כמו שנראה מדברי אליהוא שאמר והם ישישים יאמר להם כי יתמה איך רוב שנים שיש בהם לא הודיעום חכמה · ב"ת ישישים משמשת לשנים וכאלו אמר ואורך ימים תבונה : עמו חכמה · כל זה הוא מסדר שבחו של השם ית' וכי לא נעלם ממנו כל זה שאין תלונתו על השם יתברך מפני סכלותו בזה הבל מה שידע מגודל חכמתו וגבורתו של השם ית' היא' מחייבת לו התלונה על ייסוריו וכבר הקדמנו זה הרבה פעמים · וי"מ אותו נקשר עם מה שאחריו שהשם יתבר' הורס וסוגר ועוצר ואין חכם כגדול ממנו כי הוא יותר חכם · ולא גבור כי הוא יותר גבור ואין עצה ואין תבונה לנגדו כי עמו היא העצה והתבונה : הן כל זה מפעולותיו כי יהרוס ולא יבנה המקום ההרוס בזולת רצונו יסגור על איש ואין מפתח מאסרו · וזה יורה כי יאמין חיוב כי השם ית' משגיח על אישי מין האדם הפך מה שטענו עליו המפרשים ז"ל · וחסר מלת מקום וכן ראוי להיות הן יהרוס מקום ולא יבנה : הן המים הם עיקרו של קיום העולם וכשהם נעצרי' ייבשו כל יושבי הארץ או הזורעים אותם עצמם דרך גוזמא וכשהוא משלחם בלא מדה יהפכו כל הארץ כענין המבול · וי"מ יהפכו ארץ מציה לרויה : עמו · עם השם ית' היא הכח והישות · וי"מ לו שוגג ומשגה שהוא יודע מי שהוא שוגג ומי שהוא משגה אותו · וי"מ כי הכל הוא ברשותו להטעותו מעצמו או להטעותו על ידי אחרי' · ויש פי' אחר שאינו נכון · והיותר נכון שנא' כי כל הנפשו' לו הנה והכל הוא ברשותו כנפש השוגג וכנפש המשגה אותו : מוליך · י"מ שולל כמו אלכה שולל וערום ובא על דרך וצדיקים ככפיר יבטח כלומר כל אחד מהם · או הוא שם דבר כלומר השתוללו' והיועצים על דרך הרוב הם עשירים והוא מוליכם כמו שללו אותם שוללים ולא תועילם עצתם · והנכון ששולל הוא ערבוב השכל וחסרון הדעת כמו אשתוללו אבירי לב וסר מרע משתולל · וכן פירש רש"י ז"ל : מוסר · מגבורות השם ית' הוא שהוא מתיר קשרים של המלכים שהוא יגבר עליהם אם יאסרו איש יתירנו · מוסר · קשר מענין ים-תי מוסרי זרועותם : פתח · לשון התרה כמו כי יתרי פתח והוא קרוב ללשון פתיחה · ויאסור אזור במתניהם · י"מ שהוא מעבידם לאחרים עד שאוסרי' אזור במתניהם ועיין רש"י ז"ל והר"א מבן ז"ל פי' כפי' הראשון · וכתב הרב ז"ל כי כן דעת התרגום שתרגם שלשלתא דמלכות משרי ו-ס-קמור בחרציהון והוא מלשון חכמי' ז"ל כגי דהבי לך קמרא דאבוך למהוי אב ב"ד למהוי נשיא מי אהכי לך · וכתב בעל הערוך ז"ל שהיא החגורה שחוגרין אותה באבנט אלא שהיא רחבה יותר מאבנט וקובעין עליה כסף וזהב ומאבני מלכים לובשין אותה ואמ' שהיה אביו של רבי נתן ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דהיינו קמרי ולעמוד בפני מלכי הפרסיים עד סוף מלכות פרס · ועלה ר' נתן לארץ ישראל והיה אב ב"ד ואמר רשב"ג הלא די לך זהב ובקשת להיות גם נשיא זה פי' רב שרירא הגאון ז"ל · עכ"ל · וכתב הרב מורה ז"ל כי לפי זה הענין יהיה פי' הפסוק שהאל יתברך מפתח מוסר המלכים ומסיר ממשלתם ואוסר להם אזור במתניהם שיהיו משפטי המלכים הקמים תחתם : מוליך · כהנים הם השרים כמו ובני דוד כהנים היו · פי' כי השם ית' הוא מוליך הנכבדים שולל מעושר ונכסים וכבוד : ואיתנים · הם החזקים מענין איתן מושבך : יסלף · ענין עוות כמו ויסלף דברי צדיקים כלומר יסלף דרכם שלא יוכלו ללכת דרך ישרה עם תקפם וגבורתם ובסבת עוות דרכם ועצתם הנכבדה תאבד גבורתם ויגברו עליהם אויביהם · או יהיו הכהנים והאיתנים שופטי הארץ ומערבב שכלם ומסלף דבריהם לצאת משפט מעוקל · ויהיה שולל כמו אשתוללו אבירי לב שהוא ערבוב השכל : מסיר · י"מ נאמנים מענין אמונה ובני אדם הם נשענים לדברי מי שהוא נאמן בדבורו · והשם ית' לפעמי' שהוא מסיר דברי נאמנותם לפי שימנע מהם מה שנדרו לקיים · וכנה הדבור בלשון שפה כענין ויהי כל הארץ שפה אחת לפי שהוא יוצא מהשפה · ורש"י ז"ל פירשו על צד המדרש כי השם ית' הוא מבלבל שפה אפילו למאמינים בו כמ"ש באברהם והאמין בה' ואמר במה אדע · וי"מ נאמנים הגזברים מענין ויבאו נאמנים כלומר בעלי הדבור השם ית' מסיר שפתם · וגם הזקנים שלרוב ימיהם וזקנתם ראוי שימצא בהם הטעם והשכל לוקח טעמם מהם : טעם ·

תורת חסד יראת שדי

ומצד חשיבותו הגדול אמר הא-ל ית' המכסה אני מאברהם אשר אני עושה כו' כי כבר ידעו מעלתו וידיעתו שלא הגיעה לאה שידע אברהם אבינו עד כי בן ג' שנים הכיר את בוראו וכו' ועוד אמר כי המעט הוא בעיניו מה שנאהוהו מענין מה שעשה הא-ל ית' עמו בנסיון זה ומה שאמרו לו מענין היות דברו אשר אמר אולי פגעו בכי וכו' דבר מזער בערך אל הטוביות אשר נמשך מדברי פיו במה שיסר את ה-בים וכו' ושהאם הוא מחשיב את עצמו שדבריו הם ברוח הקדש או שהוא רוצה למות ולא לסבול יסוריו אלה וכמו כן האם לא ידע כי תועלת גדול ימשך מענין היותו הוא ית' מכסה אותו במה שיזהרו האנשים בתלונם ולא ידברו על ה' תועה בראותם צדיק ורע לו רשע וטוב לו אשר מענין היותם מדברים זה יבאו לכפור בהשגחת ית' בשפלים ויוסיפו לחטוא ובכן ילכו מרעה אל רעה כאשר הלכו מעבירה לעבירה וכו' :

ויען

אבן יחייא

ואש אכלה אהלי האנשים החטאים בעלי שוחד אשר גם הם יחריבו העולם הזה בהטותם משפטי צדק · ותמיד הם הרים מעמל ועול · והתולדה יהיה און וחמס לבני אדם ובטן מחשבתם תמיד תכין מרמה כי יבקשו להבין דבר מתוך דבר כדי לעשות מרמה לזולתם ·

ויען

ר' אברהם פריצול

כי עדת חנף גלמוד · והנה ראוי הוא שהרשע יכרת מן הארץ · וכן דינו מאת ה' · כי עדת חנף ורשע הוה להיות גלמוד כשאר יחיד מבלי טובה · וגם שאש ה' יאכל אהלי האנשי' רודפי השוחד והבצע בכל מגמת פניהם היכנורק במתון · חנף רשע · לא תחניפו · גלמוד · יחידות : הרה עמל וילוד · וכן תמיד הרשעים חושבי' העול והחמס · ואחר כך עושים אותו · ויהיה זה הפסוק משל לרשעי' החוטאים במחשבה · בדבור ובמעשה : וזה אמרו הרה עמל במחשבה · וילוד און בדבור · ואחר כך מבטנם יכינו מרמה במעשה :

הרמב"ן

כי עדת חנף · וקהלתם הגדולה תהיה לגלמוד : ואש אכלה אהלי שחד · כי תבואם רעה כאש' אוכלת האהל שהוא מן בגד · האיש המכלה אותו : הרה עמל וילד און · יאמר כי הרשעים הורים עמל · ולכן יולדים און ואפס מעשיהם ופעולתם · ואשר הכין בטנם יהיה להם מרמה · כי יבטחו בעשרם וירמה אותם כי יסור מהם :

ויען

עקר המענה הזה לאליפז הוא לפי הנראה מדבריו שרדף אחרי דיעות ריעיו · ולא ראיתי שהוסיף בורק שני דרושים קטנים · א' בפסוק שהוכיח בו את איוב שאמ' לו אף אתה תפר יראה · כי בהיו' איוב חושב בעצמו צדיק ובלתי ראוי לצרות אשר סבבוהו · ובעבור זה היה כופר בהשגחה פרטית · ושהמקרים הקורים לאישים תלויים ונופלי' מן המערכת · הוכיח אותו אליפז בזה · שזו רע' חולה וחטא גמור להאמין בבטול ההשגחה · ושהיה מפר דעת האנשים לבלתי היות משועבדים לדתות וסבת הריסת הישובים · והיא גם כן בסבה להרחיק האנשים להתפלל אל ה' אחרי שאין תועלת בו · ב' כי כאשר נראה על כל פנים כליון הרשעים תמורת רשעים · באמרו אל יאמן בשוא נתעה · כי שוא יהיה תמורתו · להיות נפרע מדה כנגד מדה · יתחייב שיהיה זה בגזרת אלהים לתת גמול לאנשי המרי · כיון שלא יקויים הנלחחם · ואלו היה הדבר תלוי במערכה היה מחוייב שהמערכת תהיה חכמה לתת טובה לטובים ופורענות לרשעים ומזה תפול כפירה אחרת יותר גדולה לכפור בבחירה ובעונש ובגמול לגמרי :

ויען

עצה כמו טוב טעם ודעת למדני והוא קרוב ללשון טעימה כלומר דברים המוטעמים בשכל כמו המזון המוטעם לחך :

שופך הנדיבי' לנדיבותם מכבדים אותם בני אדם והוא שופך בוז עליהם כמים שהם בזיון גדול כאלו הוא ענין נשפך עליהם כמים : מזיח · הוא החגור כמו ולמזח תמיד יחגרה : אפיקים · הם התקיפים והחזקים כמו אפיקי מגינים והוא מן ויתאפק המן כלומר חגורת התקיפים מרפה שלא יחגרוה עוד · ולפי שהגבור' היא במתנים הוא מכנה החולשה לרפיון חגורת המתנים :

מגלה הדברים העמוקים יותר מהחשך הוא מגלה אותם ומוציא לאור הצלמות ויש פי' בכאן על דרך הפילוסופיא ואינו נכון : עמוקות רפה כן כתב רבי יונה ז"ל ובעל השרשים אמר שהקוף דגושה :

משגיא משגיא כמו מרבה או מגדיל ויאבדם · הפך משגיא · וי"מ משגיא מטעה לשון שגגה וזה הפי' הוא שגגה לפי שהוא בסכלות ואף על פי שנכתב באלף : שוטח לגוים וינחם · עיין פירש הרהב"ע ז"ל ורש"י ז"ל :

מסיר ראשי עם הארץ יש להם לב רחב להנהיג העם והוא מסיר לבם כענין יאבד לב המלך ולב השרים · ויתעם מדרכם ללכת בתהו ילכו בישימון במקום שאין שם דרך ללכת אל עיר :

ימששו כטעם וימש חשך שיהיה החשך עד שיש בו ממש או יהיה ימששו כמו יגששו כלו' יחשך אותם עד שלא ישיגו הדברים אלא במשוש ויתעה אותם כהתעות שכור בקיאו :

הן כרעתכם כל מה שאמרתם מחכמת השם ית' וגבורתו ראיתי בעיני ושמעתי מקדמוני באזני והבנתי ממה שספרו לי יותר ממה שאמרו לי הן לכם

ויחכם עוד · ואם כן מה תתפארו עלי בחכמה וידיעת כידיעתכ' ולא נופל אנכי מכם :

אולם אולם עם היותי יודע כל זה אני רוצה לדבר עמו אם איפשר ולהתוכח עמו אחפוץ על מה שהוא יסרני באלו הייסורין :

ואולם טופלי · לשון חבור ודבוק דבר שאינו קיים על דבר שהוא קיים מלשון רז"ל כל שהוא עיקר ועמו טפלה · ונקר' טיח הטיט שעל גבי הקיר טפלה לפי שהו' נדבק שם ואינו מעיקר הכלי וכן זה אומר להם מה שהם טוענים עליו מה שאינו אמת שהם אומרים שהוא רשע וייסוריו באו עליו בדין וזהו טפול שקר שאין לו עיקר ויפול לבסוף ובזה אתם רוצים לרפאות קושייתי ולא תוכלו להרפא בזאת הטענה כי אני יודע שהו' שקר ועל כן אתם רופאי הבל : אליל לשון אל ואפס כלו' רופאי הבל והעדר · ורז"ל פירשו אליל העורק הגדול אשר בצואר שקורין אותו הרופאים עלב וכשנחתך אין לו רפואה כלל לפי שיש בו הרגש גדול עד שבחתוך הכלב ימות ולא יתרפא · כלומר רופאי חליים שאין להם רפואה אתם · ונכון הוא ועיין הרמב"ן ז"ל :

מי ע"ד גם אויל מחריש חכם יחשב כי אם השגתם קושי הדרוש עד ששתקתם מלהשיב עליו תשובו' של שקר היתה נחשבת ההשגה הזאת חכמה כמאמר החכמי' ז"ל שאמרו הלאות בהשגה השגה · ועכשיו כשחשבתם לא כן כי רדיפת הזכות בדברי שקר איננה מעלה · וי"מ אם החרשתם תהי לכם לחכמה יותר ממה שתדברו בסכלות :

שמעו מה יועיל לי להתוכח עמכם ואינכם משימים לב להבין דברי על כן שמעו באזניכם והקשיבו בלבבכם תוכחתי וריבותי : ריבות כמו תוכחות כלומר טענות :

הלאל ה"א הלאל לתימה ובאה בפ"תח מפני שהל"מד בשב"א ולא איפשר לשני שבאין שיבואו כאחד בראש התיבה כמו הלהוכח מלים ולמד הלאל כמו בעבור כמו ואמר פרעה לבני ישראל ולו בעבורו כמו אמרי לי יאמר אתם הבאים ללמד זכות על האלהרתי לכם שתדברו בעבורו עולה ורמיה הייטב בעיני יי' שתלמדו זכות בדינו בדברי שקר :

הפניו הטוב כי תשאו פניו להצדיקו במה שאינו צדיק כי זהו נשיאות פנים בדין · כמו לא תשא פני דל · ואם בעבור האל הטענו מה שלא היה הוא טוען אלו היה מתוכח עמי אם זה לשון תימה הוא : תריבון · תתוכחו לשון טענות ורבינו סעדיה גאון ז"ל פי' וכי צריך הוא שתשאו פניו ושתריבו בעבורו וגומר :

השוב נראה לי פירושו האם יהיה טוב זה הדבר כשיחקור אתכם כי עתה נראה טוב כי אתם מצדיקים דין האל ית' אבל אחר החקירה האם יהיה טוב באמת לא יהיה טוב כי אם רע לפי שהן טענות שקר : כי כמו כהתל · וכשיחקור אתכם וימצ' רע הדבר האם תהתלו בו כאשר יהתל איש ברעהו לומר לו ראיתי לכסות העול שעשית בדברי שקר כדי שלא תתבייש ולכבודך נעשיתי שקרן האיפשר לכם לעשות זה להש"י יוכיחם איוב כי במה שהם חושבים להתקרב אל הש"י הם מתרחקים ממנו :

הוכח י"מ אם זה לשון תמיהה כמו הבסתר פנים תשאון כלומר הוא יוכח אתכם על זאת וכשתהיו עמו בסתר האיפשר שתשאו פניו ביניכם לבינו ונראה לי לפרש כן באמת הוא יוכיח אתכם אם תלכו אלו בסתר לשאת פניו ולומר לו כך עשינו לכבודך וי"מ בסתר כמו בשקר ואינו נכון :

הלא שאתו · התרוממותו כמו יתר שאת · וי"מ שרפתו מענין והמשאת החלה לעלות ואינו נכון יאמר כי רוממותו תבעת אתכם כשתבואו עמו בתוכחת על זה ופחד יפול עליכם מרוב התרוממותו · וי"מ למה תעשון כן הלא היה ראוי שתבעת אתכם רוממותו מלעשות ככה :

זכרוניכם לפי דעתי יקשר עם שלפניו יאמר כי השאת שלו תבעת אתכם לפי שאתם מה אתם כי אם עפר ואפר וזכרוניכם ושמכם הם כמשלים לאפר וגביכם הם בגבי חומר · לגבי כוסנת כמו והג' לאבשלים או יהיה חסר תיבה אחת והראוי לגבי חומר נמשלים גביכם או לגבי חומר ישכבו גביכם · ויש פירושים אחרים וזה יותר נכון משלי לשון דמיון כמו והתמשל בעפר ואפר :

החרישו אחר שאין דבריכם רק דרך חנפות אל הש"י בטענות כוזבות מיראתכם שמא יגיע לכם עונש על רשעכם אותו עשו זאת איפה והנצלו בשתיקה ותהיו נשמרים בזה מהחטא כי אם הצדקתם דינו בשקר יש עונש עליכם כאשר ספרתי ואם יראים לדבר בהרשעת דינו ע"כ הטוב לכם שתשתקו והניחוני לדבר ואומר מה שירצה לי שהיא אמת ולא אשא לשם פנים ויעבר עלי אחר שאומר האמת מה שיעבור מהעונש ובלשון הוא חסר · והראוי ויעבור עלי מה שיעבור וכמהו ויהיה מה ארוץ כלומ' ויהיה מה שיהיה :

על זהו תחלת התוכחות שהוא מתוכח עם הש"י ואומר מה זה העון אשר עשיתי שאתחייב בעבורו אלו המכות הנפלאות שמרוב הצער והייסורין אני נושך בשרי ונושא אותה מעלי חתיכות · וזהו על דרך החולים שמסגפים את עצמם מרוב צער החולי כשאוכלים בשרם בשיניהם כדרך הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו : ונפשי אשים בכפי · לעשות ענינים כדי שאמות ואנצל מן הייסורין ולא יכולתי והוא לשון סכנה כמו וישם נפשו בכפו ויך את הפלשתי :

הן לא הוא כתוב באלף וקרי בואו ולעולם הוא מפרש על דרך הקריאה לא על דרך הכתיבה וכמהו בכל מקום שהוא מתפרש בו"או על דרך הקריאה ולא בא"לף על דרך הכתיבה וסוף הפסוק יוכיח עליו שכתוב ומלאך פניו הושיעם · ורז"ל הכריעו כן בזה ממה שכתוב עד אגוע לא אסיר תמתי ממני ואמרו איוב עובד מאהבה היה · ואיפשר לפרש המכתב ויאמר הן יקטלני הש"י ולא איחל שאנצל מאלו המכאובים ולפי הקריאה יאמר אף על פי שיקטלני לא אכפור בו אבל איחל אליו כי איוב לא היה כופר בהשארות הנפשות ועם כל זה אפי' יגיעני מהעונש מה שיגיעני : דרכי · טענותי לפניו אוכיח ולא אירא מלומר האמת אפילו בפניו ואפילו אהיה כנגדו :

גם ומלומר האמת כנגדו לא אירא מהעונש אבל יהיה בהפך שיושיעני וזהו לשון גם הוא יהיה גם כנגד החברי' כי לא יהיה להם לישועה אלא לו לפי שלא יבא לפני השם ית' להיות טועה וליהנות מזיו השכינה בעולם הנשמות מי שהוא חנף כדברי רז"ל כת חנפים אינם מקבלים פני שכינה : חנף הוא המשבח חבירו בפניו במה שאין בו ומצדיקו עם היותו רשע מדברי רז"ל אגרופה של חנופה :

שמעו מלת באזניכם היא נמשכת למעלה שמעו שמוע באזניכ' מלתי ואחותי : אחותי · שם מלשון אחוה דעי והאלף נוסף והוא לשון הגדה תרגום ויגד וחוי :

הנה משפט · הוא ענין הטענות וכבר פירשתי זה יאמר כי ערכתי טענותי וידעתי שהם טענות אמת ואם יבאו לפני שופט צדק לא ירשיעני בהשפטי אבל יצדיקני בדיני :

מי דרך בקשה הוא ולא דרך שאלה יאמר הלואי שיהיה מי שיתוכח עמי : יריבני · לשון ויכוח : כי עתה אחריש ואגוע · י"מ והלואי שיהיה זה מהרה לפי שעתה בקרוב תבא המיתה ואגוע עד שאחריש לעולם לפי שאני מרגיש בעצמי אפיסת הכחות עתה · מלשון עת כלומר העת הזאת · או יאמר אם אחריש עתה שלא אדבר דברי תוכחתי לא אוכל לדבר אחר זה הזמן כי אני אגוע ואמות · וי"מ כי עתה אם החרשתי מריבותי אגוע מחוזק הכאב ואינו נכון · ר"ל מי יתן שיהיה לי מי שיתוכח עמדי כי עתה אם היה זה הייתי שותק ומתנחם אפילו אגוע משמחתי בהתוכחות :

אך עם האל ית' ידבר · יאמר אני תאב להתוכח עמו אחד אך בתנאי שלא יעשה עמי שתים רעות המוזכרות בפסוק השני · והרצון שלא יעשה עמו השתים האלה ולא אחת מהנה · וכשתסור מעלי השתים רעות אז אוכל לבא בטענותי לפניך ולא אסתר · וי"מ שהוא אומר כן לצופר כלומר אם אתה במקום האל אך שתים וגומר ואין צריך :

כפך כפך מכתך כמו הנה יד יי' הויה · לפי שדרך המכה להכות בידו אלו הם השתים שהזכיר האחת היא מכת השחין שהיה מוכה בה · והשנית היא אימות מות שנפלו עליו כי השטן היה מפחידו במחשבות רעות בשינה ובקיצה כאמרו וחתתני בחלומות · וכאמרו אשר בשערה ישופני · יאמר הסר זה החולי והרחיקהו מעלי כדי שאוכל לעמוד לפניך בדין ולא יבעתוני צר ומצוקה להסתיר טענותי · י"מ אימתך דברי הטענות :

וקרא אחר שתעשה זה אכנס עמך לבית הויכוח ותהיה הבחירה בידך לטעון תחלה ואני אשיב על טענותיך או אני אטעון תחלה והשיבני :

במה עתה יתחיל איוב לסדר טענותיו ואמר כמה זדונו' ושגגות עשיתי בעת חול אלו הייסורין עלי שאתחייב בעבורם זה העונש הנפלא זדוני ושגגתי הודיעני עון הוא הזדון וחטאת היא השגגה ופשע הוא כאמר במקומות רבים על הזדון · יאמר איוב כי הוא יודע בעצמו שהו' לא נכשל לא במזיד ולא בשוגג בחטא חמור בעת חול הפגעי' עליו שיהא איפשר לטעון שבעבורו נענש :

למה כבר פירשתי בפרקים הקודמי' כי הסתר פנים איננו העזיבה לתהפוכות הזמן כדעת הרב המורה ז"ל אבל הוא ההעל' משמוע צעקת הצועק מפני העונש שחל עליו על חטאיו וכן הוא מתפרש בכאן יאמר איוב אל השם יתבר' למה הסתיר פניך מזעקתי על גודל כאבי ותחשבני לאויב לך שהכיתני מכת אויב מוסר אכזרי וזאת היא כפירתו של איוב ועליה תפסו אליהוא שאמר הן תנואות עלי ימצא יחשבני לאויב לו · לא כדברי המפרשים ז"ל שאומרים שאיוב היה מסלק ההשגחה אבל היה מאמין בהשגחה אלא שעלתה בדעתו כפירה זו כי השם ית' מתנהג באיבה עם בריותיו חלילה לאל מרשע ועיין רש"י ז"ל והכל עולה לענין אחד :

העלה כטעם אחרי מי יצא מלך ישראל אחרי מי אתה רודף אחרי כלב מת אחרי פרעוש אחד יאמר כי אין גבור מתקנא אלא בגבור אבל לא בחלש דגנאי הוא לו וה"א העלה היא לתימה : תערוץ תרגו' תתבר וכן הגרזן המשבר האילנות נקרא מערצה מסעף פארה במערצה והוא יוצא · לא תערוץ כודד · יאמר כי האדם הוא במדרגת השם יתברך כעלה נדף אצל הגרזן ביד החוצב בו וכמדרגת הקש היבש אל האדם הרודפו :

כי י"מ מרורות מענין וימררוהו והם הייסורין שהם ממררין חייו · וי"מ אותו מענין אל תמר בו שהוא מענין מרד והוא הנכון כי יתרעם איוב מהשם ית' שכתב עליו ספר זכרון לפניו ממרדי' שעשה בכל זמנו והורישהו עתה עונות נעוריו שהוא לא נצדק נפשו לגמרי אלא שהיה מתאונן שעתה בחול עליו הפגעים לא חטא באופן שיתחייב אלו העונשים ואם השם יתברך הוא מענישו עתה ברגע אחד על כל מה שעשה מיום שעמד על דעתו וזאת היא האיבה שטען עליו שחשב אותו לאויב שאם לא כן למה לא ייסרהו מעט מעט באופן שיוכל לסבול ייסוריו · וכבר אר"זל בגמרא בפי' מה שאמר הכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם שהוא משל לנושה בשני בני אדם מאוהבו נפרע ממנו מעט מעט מאויבו נפרע ממנו בבת אחת וכבר הקדמנו זה בפרקים ג"כ כל קנין הבא לו לאדם מאחר נקרא ירושה ולזה נקראת ירושה כשיקבלו ימי הזקנה עונש עונות ימי הנעורים : ותשם · חי"ו של תשמור כל ארחותי היא כנגד הש"י וי"מ שהיא כנגד הסד ויהיה סד לשון נקבה וזה הפי' הוא טעותו יורה עליו מאמר אלי הוא שאמר ישם בסד רגלי ישמור כל אורחותי ואותו מאמר הוא זה אם כן תשמור הוא שב אל הש"י וי"מ סד מענין ושדת אותם בשיד וכן אמר התרגום ותשוי בשיע רגלי · והענין תשים רגלי במקו' שנתפזר בו שיד ונקרא סד והוא שם האתר כדי שתכיר באותו מקום אם אני הולך אם לא וזהו תשמור כל אורחותי על שרשי רגליו והם פסיעות שעשו רגלי קרא הרושם : שעושי' רגלי שרשים ותתחקה · אשי' שם רגליך כדי לדע' אותו רושם אם עשאוהו רגלי ונקרא זה לשון חקוי לפי שהוא מכניסו שם בחקק · או יהיה פי' תתחקה תשים חק ומשפט ותדינני על פסיעותי כלם הם בדרך לא טוב או תשים לי חק וגבול שלא אעבור שם והראשון יותר נכון לפי זה הפי' מפני שהוא מן המתפעל והגאון רבינו סעדיה ז"ל פי' בסד מענין כבל או עץ שמשימים בו רגלי האסורים שקורין ליפווהוא מלשון רז"ל סדן ובערבי קורין לו אלקור"מא יאמר תשים בעץ וסדן רגלי כדי שלא אזוז ממקומי שלא ברשותך : ועל שרשי רגלי · כלומר עקר רגלי תתחקה תקיקה הסד ההוא כלומר שהחקק ההוא הוא כשיעור רגלי ולא יותר כדי שיהיה המאסר שלם וזה הפי' נראה לי יותר נכון והיא התלונה השני' שהוא מתלונן שאפי' יהיו לו עונות נעורים כשיעור זה החולי אבל תכיפת המכאובות זו אחר זו בלא רפיון עד שהוא כאלו נתון במאסר היא ראיה שהוא מתנהג עמו כאויב וכמו שהקדים במענה הקודם לזה הכימי אנוש ימיך וגו' השאין · כמו שפירשתי שם :

והוא זה נקשר עם מה שאמר העלה נדף תערוץ וגומר כי הוא יבלה כעץ רקבון ויבלה כבגד אכלתהו התולעת הרקבון נופל על העץ והעש אל הבגד והוא רמז אל האדם שהזכיר אחר זה ואיוב ידבר עליו ועל כל מינו מבני אדם :

אדם קצר ושבע הם שמות התאר ומפני הסמיכו' נקודו בש"בא על משקל חכם לבב : זקן כמו · זקן ושבע ימים · והלשון הזה דרך מליצה שימיו קצרים והם ישבע רוגז מרוב עבודה וענין ילוד אשה לומר שבא מטפה סרוחה ודם טומאה :

כציץ וכמו הפרח היוצא ובקלות הוא נכרת כאמרו בבקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש כן הוא האדם וימיו בורחים כצל עובר שאין לו קיום ופירשו חז"ל שזהו צל עוף הפורח כי צל הכותל והאילן יש להם קיום זמן מה וזה משל להפלגת קצור חלדי בני אדם :

אף דרך תמיהה מופלגת כלומר אף על זה שזכרתי שהוא בזה התאר מהחולשה תפקח עיניך לייסרו בייסורים קשים כאלה דרך הרדפה ושנאה : ואותי תביא במשפט

אתך שיותר היה ראוי שתזוהר לו לאדם ממשפטו ולמחו' כל עונותיו ולא שתוסיף עונש יותר מהראוי לפי חטאיו דרך איבה ולפי שאיוב ידבר על המין בכלל ועליו בפרט פעם ידבר דרך כלל ופעם על עצמו בפרט :

מי וראוי היה היותר הזה יותר מהרדפה לפי שאדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לפי שיצר לב האדם רע מנעוריו ומי הוא זה שיתן טהור בלא חטא ממי שהוא טמא מתחלת בריאתו : לא אחד · כלומר אין גם אחד שיוכל לעשות זה כי כמנע הוא שלא יחטא האדם והוא דרך וידוי הצדיקי' שאומרים הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי : מי יתן איכו כמו מי יתן והיה לבבם וחביריו שפירשוהו הלואי אלא כמו מי יתן לי אבר כיונה ועניינו כמו ישים או יעשה :

אם חרוצים גזורים וחתוכים מענין כלה ונחרצה והס' ית בג'בה לפי שהוא פעול · ופי"ת ויד חרוצים היא בקמץ לפי שהוא תאר · יאמר אם שני האדם וימיו וחדשיו הם גזורים וידועים במספר עד שאי איפשר לעבור חק וגבול אם כן שעה ויגמר והוא נקשר עם הפסוק האחר · ויש לפרש אם זה לשון אמת כמו אם זכרתיך על יצועי וחביריו כלומר באמת חרוצים ימיו :

שעה יטעון איוב בכאן שאם היה איפשר להוסיף על מדת שנות האדם היה איפשר להצדיק דינו של הב"ה בטענה לא זכרוה חביריו בכל שיאמר איוב צדיק והוא שהש"י הוא מכאיבו זמן מה ביסורי' חזקים כדי שיוסיף ימיו ויוסיף לו באותם ימים לתשנה את אשר אבד ממנו אבל זה אי איפשר לפי טבע היצירה ואיוב לא ידבר עתה אלא על ענין טבעי אבל אם איפשר להיות כמאמר ז"ל אם זכה מוסיפין לו יהיה דרך נס ואיוב לא דבר אלא על צד הטבע כי לא היה מאמיני התורה · ואם כן יאמר איוב אחר שאי איפשר להוסיף על ימיו הרפה רוחך מעליו וישלים זמנו בלא ייסורין שאינו מחוייב להם · שעה ענין רפיון כמו לא תשעה ממני · ויחדל י"מ מלשון יושבי חלד שהוא העולם וחלדי כאין נגדך שהוא הזמן כלומר יעבור זמנו או יהיה כפשוטו כלומר ויחדל מרעתו : ירצה ישלים כמו כי נרצה עונה · אז תרצה הארץ · וענין כשכיר כבר פירשתיו שהשכיר לא יוסיף על זמנו כן האדם לא יוסיף על חלדו :

כי מתחלה דמה האדם לעץ באמרו והוא כרקב יבלה ועתה יאמר שהוא פחות ממנו כי לענין שיהיה נרדף מהש"י די לו שידמה אותו אל העץ אבל לענין סבול המכאובי' העץ יותר חשוב כי יש לו תקוה כאם יכרת יעשה מה שיהיה חלף ממנו ושרשיו שהם יונקים מקרקע לא יחדלו כי אם יאהכו בדיו וענפיו ישארו שרשיו ומשם ילכו יונקותיו ולא יחדלו :

מריח ואף אם יזקין השרש בארץ וימות בעפר הגזע והוא השרש כלומר שיעמוד זמן מרוב' שלא יוציא ענפים כאלו הוא מת לסבת ייבש בבריחו המים ומרגיש להוציא' ופריח ויעש' שעיף כמו האילן שנטעוהו ביד עתה מקרוב כי זקנהו לא תמנעהו מלחדש נעוריו : קציר שעיף כמו תשלח קצירה עד ים · נטע שם דבר ולפיכך הוא מלעיל על משקל הן לילא נתת זרע ומפני ההפסק הנוך בקמץ ואלולי הפסק בסגול על משקל לא מקום זרע והוא כמו נטיעה :

וגבר י"מ וגבר יחלש וימות כלומר יחלש בחולי והוא כמו הן אתה קצפת ונחטא חביריו : והרמ"בן ז"ל פי' יחלש לשון שבירה כמו שתרגם לזנק' ויחלש יהושע ותבר יהושע וכן החלש הוא שבור הלב הפך האמיץ לבו יאמר כי האיש ימות ואין תקוה אחר מיתה כמו לגזע האילן אחר שמת אבל ישבר בקברו וסוף הפסוק הוא כפול כמנהג המליצות · והתרגום אמר וגבר ימות ויתמקמק נוטה לפי' הראשון :

אזלו כמו המים הנגרים במגרד אשר לא יאספו וכמו הנהר אשר יכזבו מימיו עד שיחרב ולא יהיה בו מים אגם ייבש מלחות שלא ישאר בו טיט והעד תרנו פני האדמה ואחרי יבשה הארץ כן הוא האיש וגומר והפסוק נקשר עם האחר :

איש וא"ו של ואיש היא נקשרת למעלה יאמר מי הים ילכו ונהר יחרב ויבש ואיש שכב ולא יקום הכל הם שוים כאחד כי אין מיתת האדם ככריתת האילן אשר עוד יחליף כח שלא כהליכת המים מהים והנהרות שלא נשאר מהם ענין שיחליף כחמי' שנפסקו משם · כן הוא האדם אחר מיתתו אין תקוה שיציצו מעיר כעשב הארץ : עד בלתי שמים · עד שלא יהיו שמים שיפסדו לגמרי · וי"מ עד בלות שמים ואינו נכון לפי הדקדוק : לא יקיצו בני האדם ולא יעורו · משנתם והוא כפל דבר · ואמר לשון יחיד כנגד האיש האחד ולשון רבים כנגד המין כלו שיש תחתיו אישים רבים :

מי הלואי שתצפנני בעמקי שאול באש שאתה כועס עד שישוב אפך ותנחמני כנעס אני כמעט רגע עד יעבור זעם ותשים לי לחק וזמן עד מתי יהיה מהלכי ומתי אשוב ותזכרני כי אני יודע שבעת אפך עליך בי אלו הייסורין וזאת היא כפירתו והיה אומר זה כמלעיג או כשואל דברים כמכעים מרוב שיחו וכעסו כי הוא היה מאמין שאין הנפשות חוזרות אל הגופות אחר צאתם לעולם וגם יודע היה שאין חשך ואין צלמות להסתר שם מפני אמת יי' וכאמרו ואציעה שאול הנך אבל זה נמשך לדבריו שאי איפשר להצדיק דינו של הק"בה אחר שאין תקוה אחר המות שיחיה האדם אחר שישוב אף יי' מעליו :

כל כבר פירשתי מה שטענו חז"ל על איוב ואמרו עפרא בפומיה דאיוב וכופר בתחיית המתים היה : צבאי · זמני : חליפתי · בריאה מלשון והאלילים כליל יחלוף או יהיה לשון הליכה כמו חלף הלך לו כי כנולד יקרא בא והמת יקרא הולך כמו כי הולך האדם אל בית עולמו : ה"א היחיה לשון תימה כלומר האיפשר זה · ואינה לשון שאלה :

תקרא והלא היה איפשר שיחיה האדם אחר המיתה אלו קראתני ללכת לפניך הייתי עונה אותך הנני ללכת לפניך כי קראת לי בעת אשר למעשה ידיך תכסוף ותתאוה שיעמוד לפניך · וי"מ מי יתן בשאול תצפנני אם אמת הדבר שימות גבר ויחיה אחר שתצפנני אם תקראני לחיות אנכי אענך בעת שתכסוף אלי :

כי ולמה אני רוצה שתצפנני בשאול עד שוב אפך לפי שעתה אתה מדקדק בפשעותי עד שאין לי יכולת לסבול ייסוריך ולא תמתין על חטאתי לתת לי רוח קלה שאוכל להתוכח עמך : תשמר · כמו תמתין מלשון ואביו שמר את הדבר · ומלשון רז"ל לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בכלך ע"א פלונית ועיין הרא"בע ז"ל ואינו נכון וי"מ אם ימות גבר היחיה · כלומר יודע אני שלא יחיה ואני מיחל ליום בא מיתתי שתקראני ואנכי אענה לאמר הנני צידך למות כל עת שתכסוף אלי לקחת נשמתי אם כן למה תספור עתה צעדי והוכיחני בייסורין ולא תמתין לאותו יום שתמיתני בו · ויש פירושי' אחרים ואינם נכונים בהקשר הפסוקים :

חתם זהו מה שפירשתי שאיוב היה מתרעם על מדת הק"בה שאתה מתין לו העונש על החטאי' עד שנאספו עדרי' עדרי' וזהו שאמ' חתום פשעי בתוך הצרור שיהי' קשור וחתום ולא יאבד כי ברב הימים תמלאהו ותוספת עליו עון אחר עון עד שיהיו לאגודה אחת : בצרור · כמו צרור הכסף לשון קשר : תטפל · תחבר · וכבר פירשתיו למעלה :

ואולם יש מפרשים נופל לשון גובה מענין הנפילים אולי נקרא כן לפי שבעולם שם הוא משוכן ועומד לנפילה · וי"מ כפשטו ויהיה הר מוכרת יאמר שההר הוא נופל עם היותו תקיף ונחלקיו יבול כנבול עלה מגפן · וצור הוא הסלע כמו צור החלמיש · והפסוק הוא נקשר עם האחר :

אבנים שחקו · מלשון ושחקת ממנה הדק : ספיחיה · הפוך מלשון מטר סוחף וה"א הנקבה הוא שב אל שבלת המים · ואיפשר לפרשו כפשטו כלומר תשטוף שבולת המים עפר הארץ וספיחיה כלומר הארץ עם צמחיה או יהיה כנוי הנקבה שב אל השבלת ונקראו הספיחים שלה לפי שהיא גדלתם והיא שוטפתם כאלו הוא שלה · או היה שב אל הארץ כי הארץ תשטיף בשטף מים כל הצומח בה ובעפרה ואינו נכון : וענין הפסוקים לומר כי ההר יבול ברב הימים והצור הקשה יעתק מן ההר שהוא

מקומו · והאבנים שהם קשים ישחקו אותם המים ברב הליכתם עליהם והנה הכל ישתנה לרעה או לטובה אבל תקות האנוש אבדה לעולם ולא תשתנה ברב הימים או יאמר כי אלו ישתנו מיסודם ליסוד אחר אבל האדם תקותו אובדת לגמרי · או ירצה אם אלו עם תקפם ישיגם ההפסד מה יעשה האדם החלוש ואיך יוכל לסבול אלו המכאובים עד שתקותו אובדת בהם או יאמר כלם שוים בענין ההפסד :

תתקפהו לשון התוקף ידוע וענין הכנוי הוא על דרך לא תכפני · בגוד יגדנו בני ילרוני · והוא כאלו אמר תתקיף ממנו כלומר אתה תחזיק ממנו לעולם עד שמתקפך עליו הוא הולך אל בית עולמו · ואתה משנה פניו מדרך החיים אל דרך המות והבלהתו בדרך לא ישוב · או יאמר תתקפהו המיתה והוא משנה פניו :

יכבדו ואם תאמרו כי אף על פי שאין תקוה לאדם שישוב אחר המות הנה הבנים הם במקומו מה שאלו בביתו אחריו שהם ירבו או ימעטו ולא ידע ולא יבין : יכבדו · לשון רבוי ויעיד עליו ויצערו שהוא הפכו · או ירצה לומר שיהיו בניו ברב ממון וכבוד הרבה ויהיה לשון כובד ממש :

אך עיין פי' הר"מבן ז"ל והחכם רבי אברהם ז"ל :

החכם יתמה אליפז ויאמר האיש חכם כמוך יענה למוכיחו דעת רוח כלומר ידיעה שאין בה ממש וקיום וימלא קדים בטנו מחשבות כוזבות כמו שנתמלא בטנו רוח קדים רוצה לומר שהוא עונה לחבירו דברי רוח וגם מחשבתו גם כן הבל ורוח :

הוכח יסכון · יועיל כמו לא יסכון גבר והפסוק כפול כמנהג המליצות והנה כא הפעולה היא במקור ויהיה כאלו אמר הוכח יוכיח והתמה שבפסוק הראשון הוא נמשך בכאן כלומר והם ראוי לחכם שיוכיח תוכחת בדבר שלא יועיל לו אבל יזיקהו שיביא עליו דבת רבים לחשוד אותו באמונות הכופרים :

אף עיין הר"מבן ז"ל ויותר נכון מה שפי' הר"לבג ז"ל · שיחה · לפי הפי' הראשון לשון דבור ולפי הפי' האחרון לשון תפלה והיותר נכון אצלי לפרש כן שלא די שתענה דברי רוח אלא שאתה מפר יראה ותאמר שיחות גרועות לפני אל כמו והלעג ואין מכלים שפי' הדבר דברי לעג וכן זה והגרע שיחה תאמר שיחה גרועה והסרה · וי"מ תגרע כמו הרבה וכמה: ותגרע אליך חכמה והרצון תגרע מלפניך והרבה אותה לפני האל :

כי י"מ ערומים חכמים על דרך רז"ל ויהיה הרצון בזה היה לך לבחור לשון ערומים · לא לענות דעת רוח והנכון שהוא אומר הנה פיך הוא מכשילך וענה בך ומגמד לבני אדם עונך כלומר שאתה רשע ובוחר לשון המדברים בערמה ובמרמה שאתה מתרעם על ייסוריך שבאו בלא חטא כדי שתגלה לך זאת התמונה הנפסדת שהשם ית' הוא מתנהג באיבה עם הבריות · וי"מ בהקשר הפסוקים כן ההה החכם יענה דעת רוח וימלא קדים בטנו ואתה מתוכח בדבר בלתי מועיל ומלים בלתי יועילו · אף אתה תפר יראה מהדרך ושיחתך גרועה לפני אל כי פיך הוא המגלה עונך כי יאלף עונך פיך · אף על פי שאתה מדבר לשון לחה :

ירשיעך דע כי לא תוכל לרמותינו בזה כי פיך הוא המרשיע אותך ושפתיך הם מעידים כי אתה רשע והודאת בעל דין כמאה עדים דמי · ומתחלה הייתי' מחזי' להצדיק אותך כמו שראיתי מהלת דבריך ועתה שראיתיך מתאונן להרשיע משפטי יי' אשר צדקו יחדיו אני גוזר עליך שאתה רשע בהודאת פיך ובודאי שופך הוכח על התלתך של עולם היתה עמך מחשבה זו וכיוצ' . רשע גדול מזה :

הראשון כמו הקודם · כמו אך ביום הראשון תשביתו שאור כלומר קודם לאדם הראשון : חוללת · נבראת כמו הן בעוון חוללתי ונקראת הבריאה כן לפי שהאשה יאחזה צירים בעת הלידה כמו ואל שרה תחוללכם והפסוק כפול · וי"מ ראשון כמשמעו כלומר האם נולדת אתה ראשון לכל אדם · והראשון יותר נכון והוא דעת ר"זל וכן פירש התרגום כאדם קדמאה בלא אבא ואימא איתילידת · ולפי שהתפאר איוב בחכמה מפני זקנתו אמר לו כן אליפז :

הבסוד האם ידעת סודות המלאכות ושמעת בסוד אל עד שהחכמה היא גרוע' אליך כי הוספת חכמה על כל בני אדם ויהיה תי"ו של ותגרע שב אל החכמה או לזכר לנכח ולפי זה הפי' יהיה הגרעון בחכמה · וי"מ הגרעון בחכמים כלומר תגרע מהם החכמה והוסיף אותה אליך והתרגום ולשכי לותך חכמה · בוטה פי' זה של זה הפי' האחרון לא שיבה דעתו לשון הרחבה שהוא הפך הגרעון כי אי איפשר שיהיו במלה א' ב' כוונות הפוכות אלא על דרך תקון המלות בענין הזה כמ"ש או בלמ"ד ולפי זה תהיה כוונת הגרע תוסיף על דרך הכון מלת אליך ו"לו יאמר תגרע ממך היה לשון גרעון וכמו שפירשתי · והגרע שיחה לפני אל :

מה מלת מה מושכת עצמה ואחרת עמה כלומר ומה הבין · יאמר ומה התפאר' עלינו בחכמה והלא לא ידעת דבר שלא נדעהו אני וחבירי ולא הבנת מכה שבלב דבר שלא יהיה עמנו ובידיעתינו :

גם שיבה היא יותר מזקנה כמ"ש ר"זל וכן נראה מהכתוב שאמר זקנתי ושבתי וישיש · גם הוא זקן אבל לא נתפרש אם הוא יותר זקן מהשב או פחות ממנו · ורבינו סעדיה גאון ז"ל פי' התחלת הזקנה ונקרא לפי זה הפי' ישיש לפי שעדיין לחלוחיתו וישותו קיימת · והנכון שהוא הפלגת הזקנה יותר מהשב שעמד זמן הרבה ישותו וכחו בו וכן נראה מהפסוק הזה שאמר גם שב ואחר כך גם ישיש להוספת זקנה כי כן מורה מלת גם שהוא הולך ומוסיף · ויהיה כביר מאביך ימים תואר הישיש : כביר · גדול כמו בלשון ערבי : ימים · כמו בימים · והם היו חברי איוב יותר זקנים ממנו יבא כפשוטו או יאמר זה כנגד מלמדיהם ששמעו מהם כי אלו דורות שעברו ושראו בעיניהם :

המעט י"מ אל לשון חול כמו אלה וירמוז לבלדד וצופר · וכל המפרשים ז"ל פירשוהו לשון קודש והוא לשמך · יאמר וכי מעט הוא בעיניך מה שיכבד האל להביא עליך מתנחומות וטובות אחר אלו הייסורין · ויש דבר נסתר בלאט בגנך ועמך לחשוב רעה על האל יתברך וזהו שאמר אחר זה מה יקחך לבך · וזהו הפי' הנכון בזה · ויש פירושים אחרים שאינם נכונים : לאט · הלמ"ד לשמוש והוא כענין לט · וי"א כי הלמ"ד שרש והוא פעל עבר והכל ענין הסתר והעלם :

מה י"מ מה ראיה תקח כענין ויקחו האנשים מצידם דיהושע שלקחו ראיה מענם אדם שבאו מארץ רחוקה · וי"מ לשון לימוד מן כי לקח טוב · וי"מ מה יקח אותך לבך להביאך לידי כפירה בכעס לבך · ונראה לי כי מה יקחך לבך כמו יקח לך לבך כמו בשלם הבשר שהוא כמו בשל להם · יאמר מה יקח לך לבך מזה הדבר שהוא נסתר בלט עמך · ומה הם אלו הרמיזות שניכרין אבין ריסי עיניך כי נראה שאתה כוזב ומעלים הדבר ומגלה מעט ברמז : ירזמון · כמו הפוך · מדברי ר"זל רומז ורמז :

כי ובזה ניכר שאתה כופר כי השיב אל אל רוחך וגו' : ויש מפרשים רוחך דברי רוח כמו שאמר יענה דעת רוח · או ירצה לומר כל העולה על רוחך · וי"מ כעסך כמו כלך יוציא כסיל · והוצאת מפיך מלין · כפל דבר ר"ל מלים בעלים וקשים :

מה יאמר ואיך לא יהיו דבריך דברי תהו בכפירה שאתה מצדיק עצמך יותר מהאל ית' · וכבר זכר כיוצא בזה אליפז במענהו הראשון אלא ששם אמר זה לומר כי אי אפשר לאיוב בלא אי זה עון וייסוריו הם לתוכחת של אהבה ובכאן הוא אומר זה לומר כי בלא דעת דבר על הצדיקו עצמו יותר מהאל ית' ושהוא רשע גמור בדברים אלה : מה הוא לפליאות כמו מה אנוש כי תזכרנו ועומד במקום שנים כלומר מה ילוד אשה והפסוק כפול כי יזכה כמו יצדק ופי' יזכה ויצדק אצל האל יתעלה :

הן שמים · הם צבאות השמים כמו שאמר בפסוק האחר ובמלאכיו ישים תהלה ויה יורה כי האלה לשון הורה במבוז"ל כמו שפירשתי שם · והתרגום אמר הא

בקדושי

בקושי עלאה לא מהימן ואנגלי מרומ' לא זכאן קדמוהי אנגלי מלאכים בלשון לעז:

אף כי · לשון קל וחומר בכל מקום · נתעב · מלשון תועבה: נאלח · נבאש כמו יחדיו נאלחו והוא הפוך מלשון סרח אשר תלאתה בה · ומי הוא הנתעב והנאלח איש שותה כמים עולה הפך קדושים שהם אמת ואין בהם שקר והאנשים ישתוהו כמים:

אחוך עכשיו יתחיל אליפז להפליג ברעת הרשעים שאין להם תקוה ברעתם ורצה להוכיח מזה כי איוב שנתיסר כמו הם שהוא רשע כהם: אחוך מלשון הגדה מתרגום ויגד וחוי יאמר לא תענה דעת רוח כמוך אלא מה שראיתי אספר לך:

אשר ויותר ממה שאספר לך מפי הראיה אספר לך מפי השמועה · ולא השמועה מפי הטפשים אלא מפי החכמים כי זה אשר אספר לך הוא אשר חכמים יגידו שראו הם וגם שקבלו ממה שלא כחדו הקדמונים מאבותם של חכמים אלו · יאמר שהוא יספר מה שראה ומה שספרו לו החכמים ז"ל שראו הם ושהגידו להם אבותיהם מה שלא ראו הם · או יהיה מאבותם נקשר למעלה כלומר אשר חכמים יגידו מאבותם פי' מפי אבותם ולא כחדו החכמים מה שהגידו להם אבותם: כחדו · העלימו כמו וכל דבר לא יכחד מן המלך:

להם ומי הם אלו החכמים אותם שלהם לבדם נתנה הארץ ממשלת הארץ: ולא עבר זר בתוכם · לערער על ממשלה' לפי שראו שראויים הם למשול מפני חכמתם אשר באמת יש להאמין בספוריהם ובמה שקבלנו מהם כי אנשים כאלו לא יכזבו · ור"ל דרשו מה שדרשו:

כל זהו מה שהגידו החכמים שהם ראו שטובת הרשעים אינה טובה כי בהיותם שמח הוא מצטער בשנתה וגם לא תעמוד רק מספר שנים ותסור ממנו: מתחולל · התפעל מלשון חיל כיולדה: עריץ · הוא התקיף אשר מעריץ בני אדם בתקפו:

קול פחדים · פחד אחר פחד יש לו תמיד בשלו ובעת שלום יבאנו שודד פתאום והענין כי בשלותו לא יבטח לבו וכרגע יכלה · אותו שודד אשר יבאנו · או אפשר לומר היה ראוי לו שיתחולל לעולם ושיהיה קול פחדים באזניו מפני שאריתו שיבא לו שודד בשלום · וי"מ ומספר שנים אשר נצפנו לעריץ יש לו קול פחדים באזניו והראשון יותר נכון:

לא יש בני אדם כשתבא להם צרה שהם מצפים לרוחה · אבל זה לא יאמין כ'בא שישוב לעולם מתוסף צרתו לפי שמפלתו אין לו תקומה ממנה · והינו מצפה רק שתאכלהו חרב האויב ותרד שיבתו בדם שאולה ויפלו עליו אימות מות מהחרב הצופה אותו: צפו · פעול על משקל בנוי · והחרב היא צופה להמיתו והוא ענין כבט' והשקפ':

נדד נכון · קיים כמו והנה אמת נכון הדבר · יאמר כי הוא יחפש לחמו ולא יהיה לו מוסף חסד עד שיהיה נע ונד בארץ ונוע ינוע וישאל על הפתחים איה בית נדיב לרחם עליו ונתקיים רעתו והנה אינו מקוה לנחת ממנה כי ידע הוא כי יום חשך הוא בידו שריד וקיים בריא וחזק:

יבעתוהו צר · הוא שם כמו צרה הנה יתמידוהו צרות ומצוקות עד שיהיה נבעת מלפניהם: תתקפהו · י"מ מלשון היקף כלומר הסובב אותו · או יהיה לשון תוקף וחוזק כלומר התחזק בו המצוקה ההיא או תחזק ממנו כמו המלך שהוא עתוד ומזומן שיקיפהו הכידור והם לגיון חיילותיו שהם סביבו כדור ולזה נקרא מעגל כי מעגל וכידור ענין אחד הוא מלשון רז"ל הכידון והאימו' ואם הם שני מסקלי' וכן אמר התרגום מתקרין יתיה היך מלך די מעתד להם תחרה בלגיונין: ויש פירושים אחרים וזה יותר נכון אשר שכמלא בתרגום:

כי ומפני מה הביא הש"י עליו כל הרעה הזאת לפי שפשט ידו בעיקר להקניט האל במעשה ידיו: נטה · פשט והוא דרך משל כמי שרוצה להלחם בידו: והגאון ז"ל פירש מה שפירש ואין צורך: ואל שדי יתגבר כמי שרוצה להלחם בו ולעשות כנגד רצונו כאלו הוא יותר גבור ממנו:

ירוץ י"מ שהש"י ישבור כחו וירוץ אליו בצוארו ואינו נכון · אבל שב אל הרשע שהיה רוצה להתגבר אליו וירוץ אליו להלחם בו כענין וירץ אליו בחמת כחו דדניאל במהר זקוף ובעזות מצח: בעבי גבי מגניו לפי שדמה מרדו אל כמלחמה תפס המשל במלחמה ודרך הנלחמים שבאים כנגד האויב במגנים אשר גביהם עבים כדי שלא תשיגם חרב כן הרשע לא יחשוב שיוכל לבא עליו שום נזק מהשם ית' והוא משל על עובי צוארו או עובי גבי צלעותיו שהם כמגינים אל האיברים הפנימיים או ישוב אל זרועות אשר הם מגינים אל האדם ביום הלחמו ביום קרב והעור שעליהם עב וגם כטעם וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית:

כי פימה הם הקמטים הנעשים על הכסלים כמו פיות מרוב השומן · וי"מ כי מרוב השומן צריך לעשות לו פה על כסליו בחרב להוציא השומן: פימה הה"א נוספת כה"א לילה מן והיתה הכפירה פים שהוא לשון רבים מן פה על משקל וכים מיד כתים וכל זה הוא הפלגה לרוב השומן שהוא משל על רוב הצלחת הרשע:

וישכון י"מ כי זה נאמר על אבדן הרשע · וי"מ זה על עת שלותו והמבשר' על מצלחת שהוא שוכן ערים שעשה לו וסופם להיות נכחדות וכן הבתים אשר ישכון לא ישב בהם איש בבא אידו כי עתידים להיות מתגלגלים גלים כלומר גל אבנים והתרגום אמר ועבד שכינן בקרויא בדיין יתיב בבתיא דלא יתיבו להון דאתעתדו ליגרין ר"ל כי הרשע בונה בית בחרבות במקום שלא ישב אדם שם לעולם רק הם מעותדים לגלים ומרב עשרם הם בונים אותם להיות להם לשם ולתפארת:

לא יקום · כמו יעמוד כלומר יתקיים: חילו · עפרו · כמו עשה לי את החיל הזה · יטה · יתפשט כמו נוטה שמים לבדו: מנלם · שלמותם מן ככלותך לבגוד והוא על משקל ונתתי מכ"ם שפרשו כרה וכן זה פרשו גלה וי"מ הוא נשתי מלות כמו מן להם כלומר מה שיש להם על דרך התרגום · וכתן בהם הראלם שתרגם אתי להון ואינו נכון יאמר כי עושר הרשע לא יהיה עושר שלם כי לא נקרא עושר ההצלחה פוסקת על כן אמר לא יעשר ואף על פי שהוא עשיר כי לא יתקיים עפרו ולא יתפשט בארץ שלימותו כי יפסק ממקומו ולא ילך למרחוק ותכלם שב אל הכלל:

לא תנא על הרשע צרה וחשכה שלא יסור ממנה כי אין תקוה לרשעת הרשעים שתסור ואם שמה יחליף יונקתו כמו האילן שיכרת ועוד יחליף תנא שלהבת בלהה והיבש יונקותיו: יונקות · הם הסעיפים הקטנים מושאל מיונקי שדים והוא רמז כי יכרתו כהכרת אביהם: ויסור ברוח פיו · י"מ כי יגיעהו כחישות הכף השומן עד שבהבל פיו יסיר ממקומו ואינו נכון · וי"מ ויסור ויסור הרשע בגזירתו של הב"ה ברוח פיו · וכן פי' התרגום ויעדי בזעפא דפומיה דאלהא · ושב אל כי נטה אל אל ידו והנכון שהיונק יסור ברוח פיו של הרשע שאמרו כי ממנו תצא הרוח להשקית מעשיו כענין רוחכם אש תאכלכם:

אל יזהיר ויאמר שלא יאמין ולא יהא בוטח בשלותו שיהיה כל ימיו בשלוה לפי שסוף תהיה תמורתו שימירו את כבודו בשוא ואפס · וי"ל בשו כמו בשוא בא"לף ונפלה ממנו כמו שנפלה מן מלת כס יה שהוא על משקל חטא · יאמר אל יבטח ויאמין השועה ויאחז בשקר ובשוא כי יתקיים בידו כי באמת שוא תהיה תמורתו ומשקר לשקר יתחלף ענינו: נתעה · הוא הרשע התועה מדרך הישרה והוא תאר על משקל נשגב נאמן והוא מבנין נפעל:

בלא פי' בלא יומו בטרם עתו יתמלא לשון ו' מלאו ימיה ללדת והתי"ו היא תי"ו הנקבה הנסתרת ושב אל יונקתו · ואמר כי קודם זמנו ימלאו ימיה של יונקתו להכרת וי"מ כמו תמלל הא"לף המורה הכלל כמו אשר באו שהוא בזו והוא מענין המולל מלילות בלשון רז"ל והראשון יותר נכון: וכפתו והוא הסעיף החזק כמו כפה ואגמון: לא תהיה רעננה אבל תיבש ורעוד אל הבנים שיכלו גם כן:

יחמוס אם יוליד בנים ובנות ימותו קטנים כמו הגפן שמשיר הבוסר בעודו רך וכזית המשליך פרחו: יחמוס · יפיל וישליך כמו ויחמוס כגן סוכו ונחמסו עקביך: בוסר · הם הענבים הפגים: נצתו · פרחו:

כי כי · רצוי בני החנף אשר הם עדה גדולה יכלו ויהיה גלמוד כלומר בדד · ואהליהם הבנויים משוחד שבעות דין צדיקים תאכלם אש · יאמר כי קניניהם יהיו כאהלים העשויים מבגד לפני האש:

הרה יאמר כי הרשעים הרה עמל ולכן ילדו און ואפס מעשיהם ושלותם ואשר יכין בטנם יהיה להם מרמה כי יבטחו בעשרם ויגלה אותם כי ישמר מהם וכל זה דרך משל לאשה אשר הרה ויולדת ובטנה הכין הולד · וי"מ כל זה העונש יגיע לרשעי' על אשר הרעו מעשים להיות הורים עמל ויולדים און ולהכין מרמה בבטנם וגם הוא נכון: בטן · לשון נקבה כמו וזאת שעבך לבא ע"כ אמר תכין:

שמעתי רבות · הוא שם התואר וחסר המתואר והוא פעמים כלומר פעמים רבות או מלות רבות והוא רמז אל מה שטוענין בחבורן הרשעים כמו שאמרו החבירים כלם וגם אליפז שיבה בדברים וזה היה רמז לאיוב שהוא רשע לאחר שמקריב כמקריבם: מנחמי עמל כלכם · אתם באתם לנחם אותי ואין דבריכם אלא עמל וכעס שאתם מכעיסים אותי על פני תמיד בהטריכם שאני רשע:

הקץ י"מ ימריצך לשון הזקף וחזוק מענין ונמרץ אבל נמרץ כלומר יחזק אותך · יאמר איוב לאליפז באמת דברי רוח ואבל אין להם קץ ולכן אני הולך דרך שהם דבריות כדרך המנחמים שהם מרבים דברי הבל בלא טעם כלל שהם לא כן מה הוא זה שמחזק אותך לרבות דברי' שאין להם טעם או יהיה דבירות דבריכם כלומר אין בדבריך דק הרבן לדברי · או יהיה דברי רוח כאדם שיש נבוכים לחבר שדים שאין לחקור טעם על אריכותו כי רוחי הרבה מוסיף אזהו להאריך ולחבר לאין קץ · ואולי כן הם דבריך שיש בך רוח לדבר במשלים ואין קץ לדבריך שהם לא כן מה ימרץ כי הדבר: תענה · כמו תדבר כמו ועניה ולכל אחד מאלו הפירושים הפול יפה תלה אל:

גם אנכי · כמוהם כלומר אם היתה נפשכם במצוקה תחת נפשי שהייתי אני בכלל ממכה ונפשכם היתה תחת נפשי הייתי מדבר גם לבי כמוכם דברי הנחומי' והייתי מחבר עליכם דברי' רבים בראיות מפוארות במקומות רבים מספורי הראשוני' ואניעה עליכם במו ראשי · י"מ דרך לעג כמו אחריך ראש הניעה בת ירושלם · ולא כן דרכה שאם הוא היה עוסק לחבירו אלא היה במקומם כמו שהם עושים אליו למה היה בועט עליכם אם היו עושים מה שעשה הוא אם יהיה כהם והם במקומו · והנכון והניעה להצטער עליכם במו ראשי מענין אל תבכו למת ואל תנודו לו שהמצטער על האבל הוא מתנועע ומתנודד: ב"ת במלים נוספת כב"ת לכו לחמו בלחמי או יהיה חבור התנחומות כלומר אחבירה עליכם תנחומות בדברים:

אאמיצכם והייתי מחזק אתכם באמרי פי לא הייתי מצער אתכם בדברי' כאשר אתם עושים · וניד שפתי בדברי נחמו' למען לבכם יחשוך כאבכם כי הייתי מנחם אתכם בדברים מחזקים הלב עד שיחשך כאבכם כי הרבה הוא שמחזק לב המצטער כשרואה בני אדם מצטערים עמו זהו הפי' הנכון בזה · ויש פירושים אחרים ונראה כי יחשוך שב אל הכאב מה שאמר אחר זה לא יחשך כאבי:

אם על דרך אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים שאם הייתם במקומי הייתי מחזק אתכם בתנחומות משעשעים הנפש אבל עצמי איני יכול כי אם אדבר לא יחשך כאבי בדברי ואם חדלתי לדבר מה יהלוך ממני מהכאב באחד דבר בין אשתוק לבי בצער: מני · כמו ממני כי"ם מני שבי"וד נוסף כמו מני אפרים:

אך י"מ הלאני כנגד הש"י והשימות כנגד ב"כ אלא שמדבר פעם לנכח ופעם לנסתר ויהיה השימות לשון שממה · וי"מ כנגד הכאב שאחר כסך שהוא יאמר כי הדבור אינו חוסך כאבי אבל נגד עלי עד שהלאני אז והנבור אזו הכאב · ואתה אלוה השימות בגבוריך כל עדתי העומדים לפני כי בשמעם כי ערפי באו עלי כל היסורין האלה יתמהו וישתוממו: השמות · לשון תמיהה כמו כאשר שממו עליך רבים:

ותקמטני י"מ ותקמטני לשון כריתה כמו אשר קומטו בלא עת כלומר הכריתני בגבריך אליפז ועדי כי כתשיכי האמת האך הרמב"ג ז"ל פי' לשון לכידה וקשירה בתוך הרשת מלשון רז"ל בעינה שקמטיכו ואתיביכו והתרגום עמותיה לבדוא את הרשע חוביה דמשיאה קמטין ליה · כלומר קשרתני שלא אברח עד שיבא כחש גופי ויעיד בפני עדתי שאני רשע והוא כנגד הכאב ידבר · והנכון שהוא מלשון קמטים בדברי רז"ל כמנהג הכחוש שהעור כווץ ונקמט וזהו עלה סוף הפסוק · והוא מדבר כנגד הכאב לנכח או כנגד השם ית' או הוא לנקבה נסתרת כנגד המחלה או הצרה · יאמר כי מרב הצער באתי לידי רזון וכחישה אשר הם מעידים על גודל כאבי כדברי בני אדם האומרים בפני באה צרתה לעיני: כחשי · רזוני מלשון בהמה כחושה בדברי רז"ל:

אפו י"מ שהאויב והצר הנזכר בפסוק הוא הכאב · וי"מ הוא על ריעיו: אפו טרף · אפו של צר טרף אותי כואב · או יהיה חסר בי"ת כלומר באפו טרף אותי צרי: וישטמני · מלשון משטמה בבית אלהיו · וישטום עשו · כי הצר כהב עמי כאויב: חרק עלי בשניו · כמלעיג עלי: ילטוש · יחדד עיניו להביט בי להפחידני בהביטו: ילטוש · מלשון חרב לטושה לטש כל חורש:

פערו י"מ אותו כנגד רעיו · וי"מ כנגד העדה שהזכיר למעלה · ואולי הכל שב לאויבי אתנ השמחים לאידי · יאמר כי פתחו עליו פיהם בדברי קנטורין · פערו כמו פתחו מלשון פי פערתי ותרגום' בפיה' מספח כמו לכו לחמו בלחמי ובחרפיהם אשר חרפוני כל היום הם מכים לחיי שאומרים שאני רשע ודבריהם הם קשים כאלו הכו אותי בידם בלחיי: יחד עלי יתמלאון · שלמתיהם בכרה אומרים או יתמלאו הנאספי' עלי ומכים אותי על דרך ונאספו עלי ובכובי: יתמלאון · לשון אסיפה כמו זכה את המלא מקום אסיפה · ואפשר שהוא כפשוטו כלומר שהם מתמלאים עלי עברה וזעם · או יהיה לשון נקמה כמו תמלאמו נפשי:

יסגירני עויל · הוא שם התואר על משקל חויל גביר והוא כמו ולא ידע עול בשתי · ויסגירני לשון מסירה · כמו היסגירוני בעלי קעילה כי הנמסר ביד האויב הוא נסגר וכלוא לא יצא: וי"מ שהוא תאר אל הכאב שהוא מסבירו כאויב עויל: ירטני · לשון נטייה ושטיה מהדרך כמו כי ירט הדרך אף על פי שזה שרשו ירט אז יהיה שרש ירטני ירט ג"כ והיה ראוי להדגיש הרי"ש לבלעת יוד השרש אלא שאין הרי"ש נדגשת והוא על משקל ויסרכי מלכה ובתקבות ירהו שהיו"ד אינו נבלעת בדגש יאמר כי האל הנני ישני מדרך הישרה על ידי הרשעים בדי שיגזלוני או ישפכו דמי · והוא משל אל הכלבים או אל רעיו או אך לאיוב הורגים שמחים לאידו כמו שכתבתי · ואפשר שהוא כנגד השטן ופגעיו ורחוק הוא · ויש במדרש שאיוב נולד בירידת ישראל למצרים ומת בעלותן שעיקר שנותיו של מאתים ועשר לפי שבשוב שבותו כפל נ"כ שנותיו שהיו שבעים והיו ק"מ בין כלם ר"י וישראל עמדו במצרים רד"ו ובא שטן לקטרג כנגד ישראל גידה הב"ה אותו באיוב והוא שכתוב יסגירני אל אל עויל · עוד יש מדרש שבשעה שעלו ישראל לים עמד סמאל לקטרג כנגד ישראל מה עשה הב"ה מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה אמר הב"ה עד שהוא מתעסק באיוב ישראל עולים לים ועולים ואח"כ הציל את איוב וזהו שאמר איוב יסגירני אל אל עויל: שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני ויקימני לו למטרה לעמו שנאמר ויקימני לו למטרה:

שלו ויפרפרני לשון פירורין בדברי רז"ל מן אתה פוררת בעזך ים פור התפוררה ארץ · ויפצפצני לשון שבירה קרוב לפירורין כמו ותפוצצו הררי עד · ימוגו פלגע: מטרה · הוא הרשם שעושים מורי החצים ונקראת מטרה מלשון שמירה כמו בחצר

בקער

למטרה המטרה שהמורים שומרים אותו מקום שיקלעו אליו ולא יחטיאו ויהיה שרשו כער׳ וי״מ אותו מלשון מטר שהחצים הם באים עליו כמו המטר לארץ שנקרא גם כן יורה לפי שהוא יורה כחץ׳ יאמר שהאל הנז׳ פרפרני בעודי שלו ואחז בערפי לכונן אותי ועשה ממני מטרה לחציו כמו שפירש אחר זה :

יסבו רביו הוא תאר למורי החצים כמו השמעו אל בבל רבים יל״מ · לשון ביקוע כמו פולח ובוקע בארץ ויפלח אל שיר הנזיר · יפליג איוב על תוקף אליו שהיה כאלו הש״י יצוה אל אנשיו מורי החצים שיסובו עליו ומכוין שיבאו החצים בכליותיו לפלחם ובמררתו לשפכה לארץ על דרך הביא בכליותי בני אשפתו · נשפך לארץ כבדי ורז״ל אמרו כי אינו משל וכן היה שנכרתו כליותיו ונקרעה המררה ונשפך אשר בה ואף על פי שחיה אחר כך ואלו החולות הם ממיני הטרפות אשר אי איפשר לחיות בעליהן יותר מי״ב חדש · אמרו הם כי היה ממעשה הנסים שיחיה :

יפרצני זהו המשל על רוב המכות לאויבים שהם פורצים ונותצים החומה פרץ על פני פרץ ורצים על החומה לנתצה כגבור לרוץ ארח כי כן דרך הנלחמים על העיר ללכדה מורים בחצים להבריח העם מעל החומה ואחר כך פורצים בה פרצות להכנס בעיר :

שק גלדי · כמו עורי דומה ללשון ערבי וכן בלשון רז״ל גרדו והעמידו על גלדו : ועוללתי י״מ אותו לשון עשייה כמו ועולל למו · וי״מ הוא לשון בזוי כמו התעוללת בי ואיפשר שהוא לשון מיוחד לעשייה שהיא דרך בזוי · וי״מ לשון עלייה ממש כמו במועל ידיהם שפירשו עולל על משקל מורך בלבבכם : וקרני · פי׳ כבודי כמו תרוממנה קרנות צדיק · אורחשי לפי מה שיתפרש ועוללתי · ודרך המצטערי׳ לחגור שק ואפר יגיע להם ומגלים אותו על ראשם · והיותר נכון שנפרש קרני לשון זהר מן כי קרן עור פניו לפי שהוא סמוך לגלדי · יאמר שהוא לובש תחת פתיגיל מחגור׳ שק וכי תחת יופי יתן דופי ואפר ועפר בזהר עורו · ועי״ך פירשו לשון היגלד פי המכה · אמר איוב מנהגו של עולם מי שיהיה לו מכה ונתרפאה ותעלת גלד נותן עליה דברים רכים כמו צמר גפן וסרק של פשתן ברכוך השמן ר״ל אני הפך שאינו רך אלא קשה תפרתי עלי גלדי של מכה ויהיה לפי׳ זה ועוללתי בעפר קרני השמן היבש שהיה בקרן עוללתי אותו בעפר לשון מעשה סגינה וזוי הפך מנהגו של עולם שנותנין עליו רטייה מרככת שנא׳ ולא רככה בשמן :

מ״ע ספורנו

בשלו׳ שודד יבואנו לפעמים שיגזלוהו עבדיו :

לא יאמין אינו בטוח : שוב מני חשך · לא מגירת איזה מתגבר עליו : וצפו הוא אלי חרב · מצויין מן התקיפים לגזול ממנו עשרו וממשלתו כאשר קרה לרב מלכי ישראל :

נדד הוא בסחורותיו : ללחם היה להרבות ממונו : ידע כי נכון בידו יום חשך · גם שידע היותו נכון ומזומן ליום המות ויאבד ממונו הכל · ולפעמים : יבעתוהו צר ומצוקה פתאום באופן שאין לו דרך וזמן להמלט : כמלך עתיד לכידור כמו שיקרה למלך הממתין שיש בבהו מלך גדול ממנו ויצריתהו :

כי נטה אל אל ידו · וכאשר ידחוק את השעה ויתגבר נגד העונש האלקי : ירוץ אליו בצואר · ויוסיף ברע :

כי כסה פניו בחלבו · ולפעמים יקרה לרשע שמרב עשרו יגבה לבו לעסוק בבנין : וישכון ערים נכחדות · מקוללות מאת האל או עבדיו כמו שקרה בענין יריחו בקללי׳ יהושע ובזה יתמסכן · ובכן : לא יעשר ולא יקום חילו · ועשרו : ולא יטה לארץ עשרו : מכלם מכח שלמות הבנינים כי קודם שלמותם יכלה ממונו · וזה כי לא יסוב מני חשך לא ינוח מהוצאות הבנין באופן כי יונקתו ושרה ממונו : תלהט שלהבת · ההוצאה · ולבסוף יסוד ברוח פיו יכלה הקרן בגלותיו :

אל יאמין בשו נתעה · שחשב שיהיה לו הבנין לשם תפארת כי שוא היה תמורתו · כי הבנין אשר עשה תמורת החרב יעלה בתהו :

בלא יומו תמלא יכרת קודם זמנו : וכפתו שם תפארתו : לא רעננה · לא תתקיים ועם זה : יחמוס כגפן בסרו · יכלה ההון הראוי לבניו : וישלך כזית נצתו · של בסרו הנז׳ שלא יניח להם ראשית ממון לעסוק בו :

כי עדת חנף גלמוד · אוהביו וריעיו ירחקו ממנו כאשר לא קבלו ממנו תועלת שיהי׳ כל עניינו עמהם חנופה ומרמה : ואש · הוצאת הבנין : אכלה אהלי שחד ממון שקנה בקנין רע ושקנה : הרה עמל ואון · כמנהג החנפים דוברי שלום עם ריעיהם ורעה בלבבם :

איוב ה׳ מנחמי עמל · מנחמים בצער של אחרים :

הקץ לדברי רוח · לחזור למה שכבר אמרתם וסתרתי אותו : או מה ימריצך במה תחזק דעתך מחדש : כי תענה · ותשיב מה שכבר סתרתי :

גם אנכי ככם אדברה לו יש נפשכם תחת נפשי · גם אני הייתי מדבר תנחומין כמו שעשיתם אתם לאיוש אם היה קורה לכם מה שקרה לי אחביר׳ עליכם במלים ואניעה הייתי מדבר דברי תנחומין ועושה התנועה הראויות למנחמים אבל לא בחזרת אלילה כמו שאתם עושים · כי אמנם : אאמצכם במו פי · אחרי כן : ניב שפתי יחשוך · והטעם שאני עתה חוזר ומתרעם וצועק הוא : כי אם אדברה לא יחשך כאבי בכל אשר הרבתי לדבר לא נמנע הכאב מלהרע שאם היה זה לא הייתי מוסיף דברים · ואחדלה מה מני יהלוך · ואם בשתיקה היו סרים הכאבים הייתי שותק ר״ל גם בשתיקה לא סר דבר מהם וכן נפארה הצעקה הטבעית לכל כואב :

אך עתה הלאני · הדבור יותר מהמורגל בשמרי לאל : השמות כל עדתי · הבנים והמקנה והרועים :

ותקמטני בכל הגוף כחשי בפני יענה · ויעיד על זה הכחש והרזון הנראה לכל בפני וזה קרה על : כי טרף אפו וישטמני פערו עלי פיהם בחרפה · כי מי שכבר אפו טרף נגדי שלא יכול אז להכנס ושמר עברתו ומי שחרק כבר עלי פשעו כמאחוה להרע · וכן מי שכבר לטש עיניו לראות בצרתו פערו עלי עתה בפיהם : עלי יתמלאון : נקבצו עלי :

יסגירני אל עויל · האל הטוב מסרני ביד האל הרע והוא : על ידי רשעים ירטני הורידני על ידי רשעים כשדים ושבא ששללו ממוני ואלה שנקבצו עלי · ירטני מגזרת ורטה החזיקה כי ירט הדרך :

שלו הייתי · לא הרע לי בהדרגה אבל בעודי בשלותי הרע פתאום : ואחז בערפי שלא אנוס : למטרה · להוסיף רע תמיד :

יפלח כליותי · בחלאים בלתי מקבלים תרופה :

פרץ על פני פרץ · עוד זה מדבר וזה בא :

והרים ערמה פי׳ ענה איוב לדברי צופר אם אתה כיונת לבך אשר הקפיד עליהן וכעס על כבודו ראה להזדימו שאין לבו חסר מכל טובה ושלימות יותר מהם וגם הודיעו שאין לבקש ממנו חכמה כמלאכי השרת יספיק להם שיהיה נכון לבו כא׳ מהם כאשר יספיק שיהיה מאושר אושר אנושי כאשר ביאר לאל פו בפסוק ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם וכו׳ וע״כ אמר בזה החלק הא׳ כי עם היות שהם רבים וחכמת אדם להם עד שבמותם תמות החכמה אבל הוא גם הוא לא נופל הוא מהם ודי להם בזה ומי בהם שאין בו חכמה כמוהם וכלפי עצמו הוא מדבר ואפשר שרצה לבזותם ואמר כי נסרחה חכמתם כי הם מזקני אומות העולם · אבל זקן שמזקינין טפשות מתוספת בהם אשר כל ישעם ועיצותם בדבריהם המדיני׳ המדומים הבלתי קיימים והכח הדמיוני גבוה בגופם יקבל הבליה והפסד כנודע ועל כן בהעשק הגרם בזקנותם טפשות מה שפת בהם ר״ל כי הפסד חכמתם ותמות כאומר׳ וזהו אמנם כי אתם עם ועמכ׳ תמות חכמה הפך החכמה האמתית שתתחזק בהולשת החומר והחיה במיתתו מפני שאינה תלויה בגושה גשמי כמו שיתבאר בפירוש בדברי שלמה פלס מעגל רגליך והוא כנגד אל החכמה המדינית אשר סגולתה לנחור הדרך האמצעי אשר עליו אמר אל תט ימין ושמאל וכו׳ ואמר עליה רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמוכו כי במותו תמות חכמתו ובקבורתו תקבר לא כן חכמי האמת ורבה יש פן תפלס נעו מעגלותיה מרדת שאולה לא תדע דרך זו הנכל׳ כי ע״ה עין לא ראתה וכו׳ ולכן אמר להם כי הם מעם הארץ וממין ההדיוטות עד שחכמת׳ תמות עמהם וגלה כוונתו בחרופו ואמר כי ואלי יש לו לב טהור ונכון כמות׳ ואינו חסר מהם ולהורות עוד על מיעוט השגתם אמר כי אין צריך לומר שלבו טהור כמותם אלא שאי׳ איש גרוע מהם מפני שחכמתם מדינית המונית וכל אדם מדיני בטבע · וזהו גם לי לבב וכו׳ ואת מי אין כמו אלה · ודעתו בזה שהוא גדול מהם בגודלו ואפמהו מחכמתם הכך סברתם שחוק לרעהו אהיה וכו׳ אמר כי סבת זו לעגו של צופר עליו היתה רוב הצלחתו והיות האל קרוב בכל קראו אליו על כן לעג וחשב מחשבת און על איוב הנרדף מהזמן ויי סר מעליו עד שימם׳ לפי שכלו של צופר שכל נעזר צדיק וכל נרדף רשע וזהו שחוק אהיה לפי מחשבתו של צופר והשכ׳ שהוא קורא אל אלוה ויענהו אותו בעת צרתו והולידו והצליחו על כן שוחק מה צדיק תמים ומלעיג עליו וביאר הדרוש שהיה שהוא שאנן ושקט על שמריו דעתו הוא שראוי ונכון לפיד בוז למועד רגל ירצה לרעי המזל וקשי יום ראוי לבזות׳ לדעת ומחשבת השאנן על דרך הלעג השאננים והבוז לגאיונים והפך דגו בהפך כי ישליו אהלים לשודדי׳ ובטיחות למרגיזי אל והדיהם רעים לשמים ורעים לבריות ועם כל זה דכים שהם ראויים לשלוה מאחר שמביא אלוה בידו וקרוב אליו וכן אמר שקרה לו עם חביריו ומלא לרעהו אחות בנת לרעי מרחוק · והרי לך מדרש יורה על הבדלי חכמת חכמי ישראל לחכמת האומות בהפסד׳ במות בעלה וקיומה ובהתלותה בגופה הוה נכסף הו לה : אמרו במכילתא וישלח משה לחותנו רבי יהושע אומר שלחו בכבודו של עולם רבי אלעזר המודעי אומר נתן לו מתנות רבות שמתוך תשובה שנתן לו אתה למד שנאמר אל נא תעזוב אותנו · אמר ליה אתה נתת לנו עצה טובה ועצה יפה והמקום הודה לדבריך אל נא תעזוב אותנו · אמר ליה כלום הנר מהנה אלא במקום האפל וכי מה הנר מהנה בין חמה ללבנה אתה חמה ואהרן לבנה מה יעשה הנר ביניכם אלא הריני הולך לארצי ואגייר את בני משפחתי ואביאם לתלמוד תורה וכו׳ נראה לי שחולקים אם פטרו ושב לארצו לרשת כבוד העולם הזה או כלכתו משה וחזר ונתגייר ונתן לו מאותן מתנות שאמר לו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יי׳ אותנו והטבנו לך כי כן נראה מדברי משה נתת לנו עצה טובה וה״בה הודה וכו׳ ולא הודה לגייר בני משפחתו באחריו בשלימות הנפשיי יותר מכבוד העולם · ועוד ביאר כי חכמתו אשר בה נתן להם עצה דומה לנר במה שתלויה באמר כשכלה לא תפסד בהפסד הנר עד שאמר ללאת מחומותו זה ולקחת לו הוספה כקיה והיה הנר והיא החכמה המדיני׳ ועלתו תוכיח וחכמתם דומה לחמה הבלתי צריכה נושא ולכן תלמוד תורה ושלא להשתמש לאור התינוקת כי רם לאור החמה · וכן ביארוהו פרק שואל אדם תניא רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמת׳ מתוספת בהם שנאמר בישישים חכמה · אבל עמי הארץ כל זמן שמזקינים טפשות מתוספת בהם שנאמר מסיר שפה לנאמנים ובלשון אחר כמלה במסכת קנים רבן שמעון בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כל זמן שהם מזקינים דעתם מטרפת עליהם שנאמר מסיר שפה לנאמנים · אבל זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם שנאמר בישישים חכמה גם לזה יורו שאיוב מתפאר בחכמתו עליהם כאשר ביארנו : אמרו במדרש משלי והבאה לנסותו בחידות בגילה לפניו מהולים וערלים אמרה לו הפרש לי מהולים מהערלים · מיד רמז לכהן גדול ופתח את ארון הברית · מהולים שבהם כרעו בחצי קומתם ולא עוד אלא שנתמלא פניהם מזיו השכינה וערלים שבהם נפלו על פניהם מיד אמר לה אלו מהולים ואלו ערלים · אמרה לו מהיכן אתה יודע אמר לה מבלעם דכתיב נופל וגלוי עינים · אלמלא שהיה נופל לא היה רואה כלום ואם אין ההרואה ללמוד מבלעם נותי למדי מאיוב שנשבעה סבאו שלש רעיו לנחמו · אמר ליה גם לי לבב כמוכם לא נופל אנכי מכם לא נופל אנכי כתוכם : אמרו שהערלים הטפשים אשר לא זכו לאורה של תורה כי ברי׳ התירה במסכת אחר ברית בשר כדברי המהמתים יכרעו ויפלו ירצה בכפלם ויפלו מכל כל הנפש עם הבשר יכלה אמנם זקני התורה יכרעו בחצי קומתם נגבד כיהג ף לבד אבד ונכ׳ז השכל קיים ואין צ״ל זה אלא שיתחזק יותר וזהו ולא עוד אלא שנתמלא פניהם מזיו השכינה והורה גם כן התפארותו של איוב בחכמתו עליהם כי הם מהמין הא׳ זאת מהשני כאמור להם לא נופל אנכי מכם יורה שהוא בעל דת כי גם ברית בשר היה לו שנאמר איש תם כר״ל :

ואולם שאל נא וגו׳ · בא להראות את עצמו תם באחרי עושה מעשה בראשית בחכמתו וכחו וגבורתו כלפי מאמר צופר החקר אלוה תמצא ואמר ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה ודע וכו׳ והביא עליו שהיראיות האחד מצד זקנתו כי הזמן יספיק להוצאת האמת והשני בהראותו בפעל חכמתו · ועל הראשונה התחיל בחלק השני הזה ואמר שהתחלות השגת׳ את הבורא לרוחות ונמצאות בכל א׳ מעלוליו שלם יהיה או חסר כי כל עלול יש לו עלה שוה יהיה זה אם יהיה העלול בהמה או רמש או מן הארץ מעופף או דג הדבר שוה בכלם על דרך הנושע לזה אלא ישמע וכיאמר ומבשרי אחזה אלוה · כי ילקח מקשיראיה על תארי הנמצאת כמאמר הכתוב הראשון הניכר ואין צריך לומר על מציאותו במאמר הכתוב השני · ועל כן אמר כי שאל נא בהמות ותורך וכו׳ או שיח לארץ וכו׳ מי לא ידע בכל אלה שיש לאלה העלולים עלה כי יד יי׳ עשתה זאת ואחר שזה הפועל הוא התכלית והצורה לכל אותם הנמצאים בהבראתיחייב אם כן שהוא ימלא עמהם תמיד כדרך הצורה עם אשר הוא לו צורה וזהו אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש כי הפועל בכלם הוא המעמיד בהכרח ואמר נפש בב״ח ורוח בבשר אדם להודע שיש יתרון לאדם היותר חסר על שאר בחי׳ כיתרון הרוח על הנפש לחכמי האמת עם היות יש לאדם מדרגה עליונה מזאת והיא מעלת הנשמה כנודע לחכמי האמת כאמור · הלא אזן מלין תבחן גלה הכרח ההשגה אשר אמר עליה מי לא ידע בכל אלה וכו׳ ואמר הלא אזן מלין תבחן וכו׳ בישישים חכמה וכו׳ ירצה כי על ידי החושים והתחלות הלקוחות מהן כמו על ידי האזן והחיך ישיג האדם החכמה בהמצעות הזמן וזה הלא אזן וכו׳ בישישים חכמה וגו׳ ועל כי דרכו למדנו שהפליא הבורא חסדו עמנו אשר יצר את האדם שלם בחושים לאחוז לעולם עד שבא בזמן טפשות אזן מלין תבחן וחיך יטעם לאכול ולאוני יטעם מהטבע והכאית אליו לבריאותו ויתקרב אליו והמזי׳ ויתיש אומללי למיתה ולמוד כמאמר לדעתו מאום ברע ובחור בטוב כי הסר יל טעמה עמנו לשם במזיק ריח נבאש וטעם מ״ום לחכנו ובמועיל ערב בו וימלט הנער אשר בו מדת הגבורה מרעת הרע ויתקרב אל הטוב וכן כוה הרופא שנתרחק מכל דבר יהיה וירא נבאש או טעמו אמים כל דע בשרו · ועל הדרך שכילא חוש הטעם יותר נכון בחך הנער ובז״ל יעיד להיות ערכו של ולא יותר לחולשת שכ״ו כי בו יספיקו המשפט הנזכר כן כמלא בישישות והזקנה תגבר החכמה והתבונה ויותר יבחן שכל אדם אז במתת הדרוש ויכירהו בעצם במצרף שכלו כמו שיבחן יותר חכו של בבחיר הטעמים כנזכר · עמו חכמה וגבורה עשמי שהוא שב גם ישיש השכון עלה וגבורה וכו׳ וכל זה טענה על חבריו מגדת ומעידה על חכמתו וגבורתו כי כבר בא בימי הזקנה אשר הוראה מחבי׳ וזה לבדו מספי׳ להדרו ולחלוק לו כבוד כל שכן שלא לבזותו ולזלזל בכבודו כמא׳ מפני שיבה תקו׳ וכו׳ :

מענה איוב ימריצך · יסטרך פיך לחשוב דבריך נמרצים על אופניהם : ככם אדברה · בכם אני יודע לקנתר · לו יש נפשכם · ביסורין תחת נפשי · גם אני הייתי מחביר עליכם במילין · ומניע עליכם ראשי בצעקתכם ומאמץ אתכם במופי לאמר החרשו התאמצו ועמדו ביסוריכם כאשר תאמרו אלי · וניד שפתי · שאני כך וקובל וצועק עתה אז יחשוך ולא אצווח ולא אכוד עוד · אבל עתה אם אדברה וגו': השימות · שיתקת · כמו אשתומם וכמו שומו שמים · שתקו והתמהו · ותקמטני לעד היה הקמטתני והקררתני בשביל עד שהיה לעד על עוני להשטינני :
ילטוש

יו

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ שָׁמַעְתִּי
כְאֵלֶּה רַבּוֹת מְנַחֲמֵי עָמָל כֻּלְּכֶם׃ ג'
הֲקֵץ לְדִבְרֵי־רוּחַ אוֹ מַה־יַּמְרִיצְךָ כִּי ל' ל
תַעֲנֶה׃ גַּם אָנֹכִי כָּכֶם אֲדַבֵּרָה לוּ יֵשׁ כ"ב
נַפְשְׁכֶם תַּחַת נַפְשִׁי אַחְבִּירָה עֲלֵיכֶם ל
בְּמִלִּים וְאָנִיעָה עֲלֵיכֶם בְּמוֹ רֹאשִׁי׃ י' בליש' ל' ט'
ה אֲאַמִּצְכֶם בְּמוֹ־פִי וְנִיד שְׂפָתַי יַחְשֹׂךְ׃ ל' ל
אִם־אֲדַבְּרָה לֹא־יֵחָשֵׂךְ כְּאֵבִי ל
וְאַחְדְּלָה מַה־מִּנִּי יַהֲלֹךְ׃ אַךְ־עַתָּה ל
הֶלְאָנִי הֲשִׁמּוֹתָ כָּל־עֲדָתִי׃ וַתִּקְמְטֵנִי ל' ל' ל
לְעֵד הָיָה וַיָּקָם בִּי כַחֲשִׁי בְּפָנַי יַעֲנֶה׃
אפו

וְאָתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ שְׁמָעִית כְּאִילֵין
סַגִּיעָתָא מְנַחֲמִין דְּלֵיעוּת כּוּלְכוֹן׃
הַאִית סוֹף לְמִילֵי זִיקָא אוֹ מָה
יַבְסְמִינָךְ אֲרוּם תְּתִיב׃ לְחוּד אֲנָא
כְּוָתְכוֹן אֲמַלֵּיל לְוַוי דְּאִית נַפְשְׁכוֹן
חֲלוּפֵי נַפְשִׁי אֲחַבֵּר עֲלֵיכוֹן בְּמִילַיָּא
וְאַטַלְטֵל עֲלֵיכוֹן בְּמוֹ רֵישִׁי׃
אַאַחְיֵילְכוֹן בְּמוֹ פּוּמִי וְטִילְטוּל
סִפְוָותַי יִתְמְנַע׃ אִין אֲמַלֵּיל לָא יִפְסוֹק
כֵּיבִי וְאֶפְסוֹק מָה מִינִּי יֵיזִיל׃ לְחוּד
כְּדוֹן שַׁלְהִיְיָנִי צָרְיְתָא כָּל סִיעָתִי׃
תַּקְפְתַּנִי לְסָהִיד הֲוָה וְאָקִים לְאַסְהָדָא
עֲלַי כַּדְבוּבֵי עַל אַפָּי׃ רוגזיה

והכלל העולה מהדברים הוא שהוא היה מגנה איוב על אמר שלא חטא והוא מעיד שכבר חטא שהוא בדבריו אלה יפר יראת השם מהאנשים וימנע מהתפלל אליו בעת הצרה אשר עם התועלת שבו להנצל מהרע הנה בו מהתקון המדיני והיישרה אל הצלחת הנפש מה שלא יעלם והביא ראיה מהחוש על היות אלו הרעות מסודרות מהשם ית' לפי מעשה האדם למה שימצא מהרעות לרשעים אשר לא נפקד איש מהם שלא ישיגוהו רעות אם מצד הפחד אם מזולת זה וזה ממה שיורה על כי אלו הרעות הם לרשעים מפני היותם רשעים ועוד שהנחנו נראה העונש הבא עליה' כנגד מריס מדה כנגד מדה ואילו היה מוגבל בגשמו מרחם לא היה אפשר זה אלא אם נאמר שכבר הוגבל ג"כ אז שיהיה זה האיש עושה מרי שיהא דומה לעונש המוגבל לבוא עליו וזה בתכלית הבטול והגנות כי אם היה הענין כן תבטל הבחירה ויהיו כל הענינים מחוייבים הנה זה הוא לבד מה שהוסיף אליפז לטעון בזה המענה :

ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר · עמל · הבל וכזב: מה ימריצך · ר"ל מה יחזקך מה שטענת בדבריך : אאמצכם במופי · אחזיק אתכם בדברי : וניד שפתי יחשך · מה שהנוד אתכם בדברי יחשך כאבכם מכם : השימות כל עדתי · שמת כל איברי שוממים ובא אמרו הלאני השימות כל עדתי פעם לנוכח ופעם שלא לנכח על דרך אמרו משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו : ותקמטני · מענין קמטים כי הם עדות על הכחשות ועל הדלות :
כטוש

אבן עזרא

שמעתי כאלה רבות · או מה ימריצך · מי יהיה תקיף ממך וינצחך : וניד · כמו תנודה והענין להוכיחם : מה מני יהלוך · לא יהלך כאבי : אך עתה הלאני · הכאב ולנגדו יאמר השימות המתאבלי' עלי : ותקמטני · מלשון קשור מדברי רבותינו ז"ל או כמו אשר קומטו ולא עת והם קרובים :
אפו

כאלה ג' וסימ' לא כאלה חלק יעקב · קדמא ותניינא · שמעתי כאלה רבות : לו כ"ב וסי' נמסר במסר' רבתא בערך לו : במלים י' בליש' וסימ' הלהוכח מלים תחשובו הלא הם יורוך · הוכח בדבר לא יסכן · גם אנכי ככם אדברה · עד אנה תוגיון נפשי · אדעה מלים יענני · שרים עצרו במלים · חתו ולא ענו · כי מלתי מלים · כתר לי זעיר : ותקמטני ל' לעד היה · והוא חד מן מלין דמשמשין נ' בסוף תיבותא ול' דכו' וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הנו"ן בס"ד :

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר שמעתי כאלה וגו' כדברים האלה אשר אמרת אליפז שמעתי רבות ממך ומריעיך · ואגזור כי כלכם המנחמים לי · אתם מנחמי עמל כי הנחמות שלכם הוא עמל ומשא כבד לנשוא ולא נחמה · הלא אחשוב כי יש קץ לדבריך דברי רוח ולכן אבא אל תאריך עוד בדברים · ואם לא יהיה קץ לדברים ההם מה הדבר אשר ימריצך ויתחזק עליך לכוף אותך שתענה אלי ולכן שתוק ואל תענה עוד יען כי אין מי שיצוך על ככה בחוזקה · כי גם אנכי ככם הייתי יודע לדבר אם היה נפשכם תחת נפשי בצרה הזאת והייתי מחבר הלצה ממלין לאמ' עליכם ועל צרתכם והייתי מניע עליכם במו ראשי כמשפט הריעים אשר יבאו על צרת ריעיהם · והייתי מאמץ אתכם במו פי · אמנם בסוף ניד ותנועת שפתי יחשוך כי לא הייתי מדבר תמיד ומטריח הריע בדברים כמו שאתם עושים שלא תחדלו לדבר דבריכ' דברי רוח אשר תטרידוני בם עד מאד · וזולת העמל שיש לי בשמוע דברי זולתי גם לי עמל בשמוע דברי אשר אדבר בענותי לדבריהם · ואם אדבר לא מפני זה יחשוך האלום כאבי · ואם אחדל מלדבר מה הדבר אשר ממני יהלוך מהכאב ההוא ולכן למה אטרח לדבר במה שאין תועלת בו · כי אך עתה הלאני ה' במכותיו והשימות כל עדתי והוא קבוץ עדת אברי והלאני בסתר והשימות בגלוי כי כן יכובד ממנו יתברך להראות היותו נגלה ונסתר' יחד ולעד על כאבי הוא הקמטים שיש בבשרי להתכת לחותו · ויקם בי כחשי והרזון ובפני שהם הפנים המגולים לכל יענה ויעיד על כאבי · הנה כשהצורר טורף אוכל בלשונו אחרי בני האדם הוא מגנה אליו בדברים רעים למען ישית עליו חבל ומתן גדול בפריונו · ואם לא יפסד משטמה ההיא הנה יחרוק עליו בשניו ·
וילטוש

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב ויאמר שמעתי כאלה רבות יר' שמעתי מכם כאלה הדברים פעמים רבות ובכלם אני רואה כי מנחמי עמל כלכם כי מדרך המנחמים הוא להסיר כמעט העמל אשר למתנחמים במה שהם מתנחמים מדבריהם מה שאין כן אתם כי אדרבה אתם מוסיפין עמל על עמל כי לא די לי צערי רק שהזכרתם לי צערן של צדיקים ומכאוביהם אשר להם בע"הז ודבר זה דומה למה שאחז"ל לא די צערי אלא שהזכרתני צערו של פלו' וכו' : הקץ לדברי רוח יר' לדברי רוח כאלה כי איננו רואה בדבריכם האחרונים תוספת על הדברים הראשונים ואם אין הכונה רק לענות ויהי מה לבד שתהיה עניה מה הנה ימריצך אתה אליפז כי תענה אחרי שאין בדבר העניה הזאת שום חדוש וגם אנכי ככם אדבר' הפעם השניה כראשונה והשלישית כשני' והרביעי' כשלישית וכן על זה הדרך תמיד ואחרי שהבינונו זה לזה עקר הדברים מה לנו לחזור עוד לוכח בענין זה במלות שונות ולו היה נפשכם תחת נפשי כאשר אני בצרה זו הנה לפחות אחבירה עליכם במלים כלומר הייתי אומר דברי בלשון מחברת ופיוטים ושירים וכן הייתי מניע עליכ' במו ראשי כשהייתי אומר לכם את דברי כאשר עושים המזמרים והמשוררים באופן כי גם אם לא הייתי עוש' בדברי שום חדוש הנה לפחות אאמצכם במו פי במה שהיית' נהנים ממחברת שירי וניד שפתי הרב יחשוך ענין היותי אומר אותו בחידה ובשירים וכו' והנה לענייני בעצמי על כרחי אני עושה כן יען כי אם אדברה לא יחשך כאבי גם כי דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים כדי לנוח מדאגתו וכו' ואם אחדלה מלדבר מה מני יהלוך אשר על כן אדבר' גם אם לא ירוח לי דבר כי אם לא יועיל לא יזיק אך עתה הנה תשובתך הלאני והשמות כל עדתי אחרי שאין בה חדוש וכעסו בי בסבתם קמטים קמטים ודבר זה של הקמטים לעד היה על שהלאני תשובתך וכו' ויקם בי כחשי בפני יענה ודב'

יש שואל כי מוסף על מה שאמר טרף וכו' וזה יובן עם מה שפי' כוונת הרב ר' מנחם המאירי ז"ל וז"ל ואפשר כי ר"ל אפו טרף וישטמני בהבקר היו חורשו' חרק עלי בשניו באם אל"ים כפלה מן השמים
זכו' נר' ילמוס פירו לי והכשדים שמו שלשה ראשים וכו' פ"כד : וכן על זה הדרך ואמר יסגירני אל אל עויל וגו' שלו הייתי וגו' ·
אז

הרמב"ן

ויען איוב · שמעתי כאלה רבות · התשובה זו אין בה ענין מתחדש · רק יאמר לחביריו כי דבריהם הבל · ולנחם אותו הם אומרים שקרים · והם כי אבדן הרשעי' בכונת המשפט · ויתאונן על מכותיו ואלהיו · ודעתו לאמר כי הם על אנס · והם ראיה כי ההשגח' נעדרת · ויתלונן על חבריו השוללים ממנו צדקו · כי הוא צדיק בעיניו : שמעתי כאלה רבות · פעמים רבו' יותר מדאי · כי מנחמי עמל כלכם אתם ואין קץ לדברי רוח ועמל · על כן אתם מרבים דברים · מרבים עמל והבל · כדרך המנחמים : או מה ימריצך · או אם לא לנחם אותי אתם אומרים · רק כי חשבתם באמת שהוא כדבריכם · מה יחזק ויאמץ אותך אתה אליפז בעונה אותי · כי תענה ולא תעשה דבר רק המענה בלבד · כי אין טעם ודעת בדבריך : ימריצך · יחזק אותך · כמו ונחל נמרץ : גם אנכי ככם אדברה · אעשה · אם תהיה נפשכם בצער לחבר עליכם מלין בהבל לנחם ולהניע עליכם ראשי לספוד להראות עצמי כאוהב כאשר אתם עושים לי · והייתי מאמץ אתכם בדברי כאשר אוכל : וניד שפתי · כמו אל תבכו למת ואל תנודו לו · ענין הספד וכן לנוד לו ולנחמו · אחשך פי מלנוד לכם · כי אנוד ואספוד מעט ואשתוק · רק ארבה לנחם אתכם ולאמץ לבבכם אפי' בדברי רוח כאשר תעשו עמי · כי ידעתי שכך דרך המנחמים · אבל אני אם אדבר עמכם : לא יחשך כאבי · שאין בתנחומותיכם ממש · ואם אחדל מכם לא יהלך ממני מן הכאב כלום · ורבנו שלמה ז"ל פירש גם אנכי ככם אדברה · וכן אם הייתם אתם בצער הייתי גם אנכי מדבר או מחבר עליכם מלין תם ושלו' רק אאמיצכם במו פי · וניד שפתי אמנע ואינכו נכון : אך עתה הלאני · הדבור עמכם : השימות · אתה תחבר כל הנועדים עלי בשמעם כי על רשע יבואו מכותי : השימות · כענין מתמה · כמו כאשר שממו עליך רבים · ואשתומם על המראה ואין מבין · וכן ישומו ישרים על זאת · במענה הזה · ורבים כן · אבל החכם ר' אברהם ן' עזרא פירש אך עתה הלאני הכאב · ואל הכאב יאמר לנכח השימות כל עדתי · כי יבכו ויתאבלו עלי : ותקמטני לעד היה · הנלכד ונקשר בחבלו נקרא קמוט בלשון ארמי · אמרו בפרק חלה קמטיה · ובספר' כשולח בעיכא מקמטינגו · כלומר לקשור אתכם · עונותיו ילכדונו את הרשע · תרג' חובוי דרשיעא קמטין ליה · יאמר ותקשרני שלא אברח מלפני העדה עד יהיה כחש גופי לעד בי ויענה לפניהם בפני כי אני הרשע : כחשי · כמו רזוני · וכן ובשרי כחש משמן ובלשון חכמי' ז"ל בהמה כחושה · ויתכן בו ותקמטני הכריתני · יאמר אתה מכרית ועוכר אותי בדבריך · ולעד היה כחשי אשר יקום ויענה בפני · כי כדבריך כן הוא · מלשו' אשר קומטו בלא עת · והמפרשים אמרו כי לנכח הכתב ידבר :
אפו

ר' אברהם פריצול

ויען איוב ויאמר · שמעתי כאלה רבות · שמעתי דברים כאלה מכשרבות אשר כלם הבל וכזב במה שאתם יכולי' לנחם בהבנתנו אשר הכחתי באמת שכונו והרעות נופלות מצד המערכת · ומה שאתם חושבים לנחמני בברותי שאני רשע וראוי להם · ושהשם ייטיב אלי באחרונה אם אשוב אל אל כנה אתם מנחמי עמל כלכם · כי אתם מיגעים אותי בדברי עמל וכעס : הקץ לדברי רוח · ועתה הודיעוני אם יש הקץ ותכלית לדברים של רוח אשר אתם מרבים עלי · או מה ימריצך לבך לחזק כחותיך בתשובותיך · כי תענה אלי מענה לשון הבל : ימריצך · לשון חיזוק · כמו והוא קללני קללה נמרצת : גם אנכי ככם אדברה · דעו נא וראו כי גם אנכי ככם אדבר שיש לי לשון למודים · ואלו היה נפשכם תחת נפשי להיות נגועי' בתחלואי' ובקורות אותי בודאי הייתי מחבר עליכם מלין לנחם אתכם בכל יכולתי · והייתי מניע עליכם במו ראשי · ר"ל עם ראשי והייתי מצטער עליכם · כהד' שמניע ראשו על גודל צרת ידידו · כאמרו שרקו ויניעו ראש' : אאמיצכם במו פי · ועוד הייתי מאמץ ומחזק אתכם בדברי פי בנחמות אמתיות מחזקות כחכם : וניד שפתי · מן לנוד לו · רוצה לומר וניד שפתי ודבור אשר אנוד ואנחם אתכם יחשוך הצער והדאגה וישמח נפשכם : אם אדברה · אבל אני אם אדברה בעצמי לנחמני מיגוני ידעתי כי לא יחשך ולא ימנע כאבי ולא יועיל לי למעניו · וגם כן אם אחדל לדבר ואשתוק לא יקל מעלי חליי · כי מה מני יהלוך · מן הצער · כי שכל מקום עלי ישכון · כלו' שלא יפסק ממנו · ר"ל הן בדברים · והן בשתיקה · כי אין תשובה לצרתי : אך עתה הלאני · אך עתה המכס לעת כזאת הלאני ה' והחליש כחותי בתחלואי' והשימות אתה ה' כל עדת אנשי ביתי ומעבדי · או השימות כל עדת איברי · כי רבים הם אתי · ולפעמי' ידבר שלא לנוכח ולנוכח כמשפט המליצים · וכן ליחיד ורבי' יחדיו · הלאני · מן תלאה : ותקמטני לעד היה · ותקמטני ה' בקמטים וברזון בשרי · אשר נשחת בחלאים · והם לעד לגדל שברי : ויקם בי כחשי · ודלותי בבשר מהחלי ובקניני' מהצרות אשר קרוני עד כי בפני יענה · כי החולאים הכבדים והדלות והחוסר יוכר בפנים : ותקמטני · מלשון רז"ל קמטים קמטים שבפניה · והם כמו שורות ורשומי העור הנכמר ויבש מרזון הבשר : כחשי · דלות הבשר או בקניני' · יענה · יעיד :
אפו

אוהב משפט

פני י"מ חמרמרו מענין חמרמרו מעי לשון שריפה מלשון רז"ל כפל' להור ונחמרו בכי מעיה או הוא הוד' בלשון ערבי כי מרב החום יתאדמו הפנים · וי"מ לשון יהמו מימיו כי מרב הבכי יקובץ על הפנים לכלוך עב כמו החומר · ושכנו הרואות מרוב הבכי כאלו יש על העפעפים מחיצה של צלמות : על היפשר שהו' הפוך כלומר לא על חמסי בכפי או הפליג כי באו עליו אלו הייסורין תחת רדפי טוב והיותו צדיק כלומר התמהו ותמהו על זו תורה וזו שכרה · ויצדיק איוב עצמו כי היה טוב לשמים בתפלה זכה בלא לב ולב וטוב לבריות שלא היה חומס אותם והיותו צדיק במעשיו תמים בלבו כי בעת חול הפגעי' עליו לא באו עליו מרב עסוקים יזעיקו ולא ממחשבת כפירה היתה בלבו : זכה. טהורה וי"מ ותפלתי על אויבי זכה כטעם ואני בחלותם לבושי שק · ואני תפלה כלומ' מתפלל עליהם ויבוא אל פערו עלי פיהם וגם כל אלו הפסוקים הם משל לנקמתם ממנו והראשון נראה יותר נכון : ארץ עיין פי' הרא"בע ז"ל וי"מ אותו על דרך בקשה כטעם וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה כלומ' שלא תכס' החמס הנעשה לו בדרך שיראוהו הכל כטעם ונתתי את דמה על צחיח הסלע לבלתי הכסו' כמו שפי' רז"ל מענין דמו של זכריה ואל יהי מקום להסתר שם זעקתי אלא שהכל ישמעוה כי הדין עמי : גם עתה שמן השמי' עדו כי חמס הנה שם עדי כי הוא יעיד על צדקתי כי לא איש אל ויכזב כמוכם וזהו לשון גם · כלומר אף על פי שחומס אותי לא יכפור בצדקתי : סהדי · כמו עדי והפסוק כפול : מליצי · מליצי · לשון דבר לאות כמו המליץ ביניהם : דלפה · מלשון דלף טורד : ידלוף הבית ענין נזילה וירידת דמעה · יאמר אתם רעי המליצי' עמי דברי לחו' להרשיעני במליצות לא עמכם דברי כי אינכם יודעים צדקתו אלא אל אלוה תיודע תם לבבי ונקיון כפי תדלוף עיני ונגרה ולא תדמה על החמס אשר עושה לי : ויוכח · הלואי שיוכל להתוכח גבר עם אלוה כמו בן אדם עם רעהו · ויהיה למ"ד לגב' נוספת כמו והג' לאבשלו' ובין כמו כבין כמו ועיר פרא אדם יולד והוא נקשר עם הפסוק שלפניו כי אני בוכה ודולפת עיני לפני האל שיהיה זה ויש פירושים אחרים וזה יותר נכון : כי זהו על דרך תוכחותיו במענם האחרים כי ייסוריו הם ממיתי' וימות מהרה ואין לו תקוה לשוב לביתו וא"כ איה איפה תקותו ושכר צדקותיו ובכל מקום לכל מספר מועט יאמר הכתוב מספר שתם כמו ואני מתי מספר · יאמר כי יבאו שנים מועטים וימות : יאתיו · יבאו כמו קרבו ויאתיוני תיה שהרי איוב לא היה מקוה לחיות שנים לא מרובות ולא מועטות ע"כ נראה שיאמר כי שנות מספר הקצוב לאדם לחיות יבאו וימות ואחר כך לא ישוב עוד לביתו. וגומר הענין : רוחי · נזעכו · פירשו בו נכרתו ואין לו חבר · ועיין הרמ"בן שהביא לו חברים והראשונים נשתמשו בו בתפלותיהם ואמרו זועכים אף בלחשם · יאמר כי הוא קרוב למיתה שכבר נשחתה רוחו אשר היא בלב והיא הרוח החיונית · וימיו כבר נפסקו ונכרתו ודברים מוכנים לו · ואמר קברים ולא קבר על צד ההפלגה · או היא נתוח איברים איברים מפני השאון המתיק את בשרו וצריך קברים הרבה כדרש ויקבר בערי הגלעד דיפתח · או הוא כמנהג שקודם שימות האדם יכינו לו קבר בהיותו גוסס אלה מפה ואלה מפה חופרים קבר ולא ידעו אלו באלו והוא הפלגה שכל אדם אומדו למיתה :
הם

רלב״ג

ילטוש עיניו לי · יעיין אותי בעין רעה ויהיה ילטוש מגזרת חרבו ילטוש ר״ל יבריק ויחריד : פערו · פתחו והרחיבו עלי פה : יתמלאון · יתקבצון : יסגירני · ימסירני : עויל · שקרן : ירטני · יטה אותי ממה שהייתי בו והוא מגזרת ירט הדרך לנגדי והם שני שרשים בענין אחד ר״ל ירט ורטה : ויפרפרני · שברני וכתתני מגזרת פור התפוררה ארץ וכן יפלפלני מגזרת וכפטיש יפוצץ סלע : למטרה · כמטרה לחץ והנה הוא הרושם שמכיחין יורי החצים לירות בו : רביו · מורי החצים אשר לו מגזר׳ וימררוהו ורובו : יפלח · יבקע : גלדי · הוא הקרום שיעלה על המכה כאמרם הגלידה המכה : ועוללתי בעפר קרני · ר״ל העליתי עפר על ראשי : חמרמרו · נמלאו חמר ולכליך · ושהדי ועדי :

דלפה

אַפּוֹ טָרַף וַיִּשְׂטְמֵנִי חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו
צָרִי יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי׃ פָּעֲרוּ עָלַי י
בְּפִיהֶם בְּחֶרְפָּה הִכּוּ לְחָיָי יַחַד עָלַי
יִתְמַלָּאוּן׃ יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל־עֲוִיל
וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יִרְטֵנִי׃ שָׁלֵו הָיִיתִי
וַיְפַרְפְּרֵנִי וְאָחַז בְּעָרְפִּי וַיְפַצְפְּצֵנִי
וַיְקִימֵנִי לוֹ לְמַטָּרָה׃ יָסֹבּוּ עָלַי רַבָּיו
יְפַלַּח כִּלְיוֹתַי וְלֹא יַחְמֹל יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ
מְרֵרָתִי׃ יִפְרְצֵנִי פֶרֶץ עַל־פְּנֵי־פָרֶץ
יָרֻץ עָלַי כְּגִבּוֹר׃ שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי טו
גִלְדִּי וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי׃ פָּנַי
חֳמַרְמְרָה מִנִּי־בֶכִי וְעַל עַפְעַפַּי
צַלְמָוֶת׃ עַל לֹא־חָמָס בְּכַפָּי וּתְפִלָּתִי
זַכָּה׃ אֶרֶץ אַל־תְּכַסִּי דָמִי וְאַל־יְהִי
מְקוֹם לְזַעֲקָתִי׃ גַּם־עַתָּה הִנֵּה־
בשמים

רוּגְזֵיהּ תְּבַר וּנְטַר לִי דְבָבוּ עֲמַם עֲלַי
בְּכַכּוֹי מְעִיקִי הֵיךְ אִיזְמֵיל חֲרִיף עַיְינוֹי
לִי׃ פָּתְחִין עֲלַי פּוּמְהוֹן בְּחִיסוּדָא
מָחוֹ לִיסָתַיי כַּחֲדָא עֲלַי בִּנְסָא
מִתְמַלְאִין׃ יִמְסְרִינַנִי אֱלָהָא לְוַת מָרֵי
זְדוֹנָא וְעַל יְדֵי דְרַשִׁיעִין מְמַרְטְטַיְתִי׃
שְׁלֵיוָא הֲוֵיתִי וְרַעְדְקִינַנִי וַאֲחַד בְּקִדְלִי
וְתַבְרִינַנִי וְאוֹקְמִינַנִי לֵיהּ לְפַלְגְּסָא׃
יְחַזְרוּן עֲלַי גִּרָרוֹי יִקְטַע כּוּלְיָתַי וְלָא
יְחוּס יְשַׁדֵּי לְאַרְעָא מְרִירָתִי׃ יְתַקְפִינַנִי
תְּקוֹף עַל אַפֵּי תְּקוֹף יִרְהוֹט עֲלַי הֵיךְ
גִּבָּרָא׃ סַקָא חַיְיטִית עֲלוֹי מַשְׁכִּי
וּפַלְפְּלֵית בְּעַפְרָא אִיקָרִי׃ אַפַּי
מְטַשְׁטְשִׁין מִן בְּכוּתָא וְעַל תִּיכּוֹרַיי
טוּלֵי מוֹתָא׃ עַל דְּלֵית חֲטוֹפָא בִּידַיי
וּצְלוֹתִי דַכְיָא׃ אַרְעָא לָא תַחְפִּין
אַדְמִי וְלָא יְהֵי אֲתַר לִקְבַלְתִּי׃ לְחוֹד כְּדוֹן דְּאִית
בשמיא

רש״י

ילטוש · יחדד · כמו לוטש כל חורש וגומר · והשטן הוא הצר : פערו עלי פיהם · פתחו · כמו ופערה פיה : יתמלאון יתאספון · והרבה לו דומין במקרא קראו אחריך מלא · אשר יקראו עליך מלא הרעים · ואינו משתנה מלשונו · כי כל מילוי כאסף הוא : יסגירני אל אל עויל · הסגירני הק״בה אל אויל · לץ עולל ללוץ בו · ועל רשעים ירטני · ובטיית תנחומיי ורפואתי מסר לרשעים שאינן אלא מקניטים · ד״א ירטני כמו ירצני · לשון רצוי ותנחומי׳ : ויפרפרני · אותו עויל · לשון פירורים : ויפצפצני · לשון כשבר לשברים הרבה בחבטה רבה · כמו ונפלחס איש אל אחיו · ונפץ עולליך אל הסלע : רביו · מורה חיציו כמו רובה קשת · מררתי · מרה שלי : גלדי · מכה יבישה והעלאת גלד · ולשון משנה והעמידו על גלדו · ועוללתי · ולכלכתי וגניתי כמו ויתעוללו בה · לשון בזיון וגנאי · וכמו עוללה לנפשי · קרני זיוי לשון וקרנים מידו לו : חמרמרו נקמטו · כמו נחמרו בני מעיה בלשון משנה · וכן מעי חמרמרו בלמות · שחשכי מחמת בכי ודמעה : ותפילתי זכה · לא קיללתי חבירי ולא פיללתי לו רעה : ואל יהי מקום בארץ להבליע בו צעקתי · כי לשמים תעלה :

הנה

אל אל יסגירני אל קדמא בצרי תניין בסגול וכל קריאה חלוף ועיין כל האי שיטה במסרא רבתא בערך אל״ף דשם נמסר יתהון בס״ד : ולא יחמול ד׳ וסימ׳ ואחרי כן נאם יי׳ אתן את צדקיהו מלך יהודה · וישליך עליו ולא יחמול · יסבו עליו רביו · כי קנאה חמת גבר : ותפלתי ג׳ וסימ׳ ותפלתי על חיקי תשוב · ותפלתי ברעותיהם בשמטו · ותפלתי זכה : זכה ג׳ וסימ׳ בסדר אמור : עדי ושהדי חד מן ט׳ פסוקים אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סימ׳ י״ב :

אבן עזרא

אפו טרף · ישוב אל נרי הבא אחריו : יתמלאון · כמו תמלאמו נפשי : ירטני · כמו כי ירט הדרך לנגדי ואם הם שני שרשי׳ ויש אומר ועל ידי ועל מקים והקרוב כמשמעו : רביו · כמו השמיעו אל בבל רבים . מררתי · היא כנגד הכבד : עלי גלדי · עורי והוא מלשון קדר : ועוללתי · כמו והעלתי וכמוה בתעל ידיה׳ · ויש אומרים כהוה מן עול והוא יותר נכון : חמרמרו · בלשון קדר התאדמו ברוב הבכי או הוא מן יהמו יחמרו מימיו : ארץ אל תכסי דמי · כמו און אם ראיתי בלבי לא ישמע יי׳ אכן שמע אלהים יי׳ וכן ותפלתי זכה ואת ארץ אם אכזב אל תכסי חמסי ואל יהי מקום שתעכב שם זעקתי אלא תעלה מיד : ואל יהי מקום לזעקתי · לא תמנע זעקתי מקום ויש אומרים ארץ גלי

דלפה

מ״ע ספורנו

שק תפרתי · כשקרעתי מעילי באבלי : ועוללתי בעפר קרני · כאמרו ויגע את ראשו ע״ד העלו עפר על ראשם׳ ותפלתי · כאמרו יהי שם ה׳ מבורך : זכה · שלא כתתי תפלה לאלקים לפיכך : ארץ אל תכסי דמי · בקבר באופן שלא יהי מקום לזעקתי על האל הרע שהוסיף אחרי כן להרע : מליצי

אוהב משפט

אם יאמ׳ כי זה הפסוק הוא כנגד רעיו · והפסוק הבא אחריו מדבר עם השם יתברך · והנכון מה שפי׳ בו הרמ״בן ז״ל שהם נקשרי׳ ומדבר כנגד אליפז · יאמר לאליפז שימה נא ערבוני עמי ומי זה יתקע כפו עמי אם לא התולים עמדי כי באמת אין בדבריך כי אם התל ושחוק ולא אלין בלילה עד שימררו חיי או שימירו כבודי בקלון ולדקי ברשע · וכן אמר התרגו׳ אין לא מתלעבין בעדי ובפירוש אין תבז׳ עייני · פירוש לשון המורה כי כוה הביה תמורתו תרגו׳ תהא פרגיה : התולים · שם התאר מלשון לב הותל : ובהמרותם · שרשו מרה ודגש המ׳ לתפארת כדגש קיף אם נקרך עון ותבירי׳ · וי״מ בי הכל כנגד האל יאמר אתה האל אם ידעת כי לא התולים עמדי ולא דברי שוא · ובהמרותם תסגר עיני מהביט אל המרי והרשע שימה ידך עמי וערבני עמך מן המתגברים עלי וארא מי יתקע ידו עם ידי ויערוך עמי דינו : שימה ערבני מלשון ערבון עד שלחך · והוא׳ מלשון ערבות כי המשכון הוא ערב ללוה · וכאמרם ז״ל ככסיבי דבר איכיס איכון ערבין ליה : ותקע · מלשון תקעת לזר כפך כלומר מיהוא זה שיתקע כפי עמי בזה אם איכו אמת מה שאמרתי שלא התולי׳ עמדי : כי לחלק · בשלשים ושתים מדות שהתורה נדרשת בהן · תניא מדבר שנתחלק כיצד כי מרבית העם ביוצא בו כי לבם לפכת · שכל על כן לא תרומם למי לחלק יגיד רעים למי שהוא חולק על דברי חבריו ורעיו : ועיני בניו תכלנה סדור ראוי אלא שנתחלק ע״כ : ויהיה פי׳ הפסוקים יאמר אל האל הנז׳ למעלה כי הסתיר לב חבריו מהשכל על כן הוא מתפלל שלא ירומם אלא יהיה כבוזה ושפל מי שהוא חולק על מה שיגידו ויספרו הרעים מטובות חבריו ויכחיש אותם ויחשבהו שהוא רשע ויקולל עוד שתכלינ׳ עיני בניו · והתרגום כן אמר לם לבהון אטיפתא מסוכלהנו מטול היכנא לא תרומם להון למפליג על אהוית חבריא ועיני בני׳ תסתיון : לחלק · כמו לחלק לשון מחלוק׳ : יגיד רעים · כמו מה שאומרים על אחד מהרעים צדיק והוא חולק לפכת · הסתירת כמו בלכיכו ואלה לפגת · וי״מ לחלק בפת חלקות

תורת חסד יראת שדי

או יר׳ ודבר זה הוא לי כאילו יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים יתן מורך בלבבי · וכן פירשו הר״דק שהוא מן לתי תמור טריה והוא הפוך · ומה שאז״ל כי הרשעים חרבות של הקב״ה הכוונה ג״כ לומר כי כראות האדם כי הרשעים רוצים לעשות לו רעה הם חוזרים בתשוב׳ ויהיה א״כ הדבר או אכלה כאילו ראו חרבו ית׳ כאשר ראה אותה דוד בגורן ארונה היבוסי והתודה והתפלל וכענ׳ : וכן יהיה לכל הירא את דבר ה׳ כי תקף ומיד שאדם מבקש רעהו ופשפש במעשיו ויתודה על חטאותיו וישוב אל ה׳ וירחמהו וכו׳ : והה״ר שמריה האיקרטי כתב יר׳ ועל ידי רשעי׳ הוליכני ומלת ירטני שורשו ירט כמו ירט הדרך לנגדי ע״כ : או יר׳ מי יתן ויסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני והוא מה שהרשעי׳ הם חרבותיו של הקב״ה כי הנה או תקף ומיד הרשעים הללו היו מוציאים אותי מן העולם ולא הייתי כאשר אני כעת . כי שלו הייתי ויפרפרני וכו׳ ויקימני לו למטרה ויסבו עלי רביו פעם אחר פעם ויפלח כליותי ולא יחמול וכו׳ על לא חמס בכפי וכו׳ ובכן אני נושא את כפי בתפלתי ולכן תפלתי זכה תמיד ומובטח אני שתהיה סגורה כפי ולא יהי׳ הדבר אלי כמו שאמרת לי אתה אליפז כי יאלף עוני כי וכו׳ :

מליצי

אבן יחייא

וילטוש עיניו לו ויראהו בעין רעה למען יפחד ממנו פן יכאיבנו ביסורין ויודה לדבריו · וזהו אומרו כי המערכת הרע שהוא צוררי אחרי אשר טרף אותי וישטמני וחרק עלי בשיניו וילטוש עיניו לי · מה שעל כן אפילו אהובי ריעי פערו ופתחו פיהם לדבר עלי חרפה לאמר כי חטאתי ולכן נענשתי בהכאות כמרכות לחיים שלי מאת האלוה המשגיח ולא די שאומרים הדברים האלה שלא בפני · כי יחד יתמלאון ויתקבצו לבוא עלי ולדבר כדברים האלה אפילו בפני · ואומרים כי כל אשר קרה לי הוא בהשגחת האלוה אשר לעונש פשעי הסגירני ביד השטן העויל · ואם לא אסוב שידטני, ויטני מכל טוב על ידי הרשעים שהם כלי משלו להענים הרשעים מהם · וכאומרו שמסורר פלטה נפשי מלשע חרבך שר״ל אבא תפלט נפשי מהרשע שהוא חרבך להעניש העוברים רצונך · כי מגלגלין חובה על ידי חייב · והנה אין שאמת אתם כאשר אומרים כי צרתי היא השגחיית לעונש חטא קדם · יען כי כל זה בא אלי על לא חמס בכפי כי יודע אני היותי תם וסר מרע וזולת זה כי אני הייתי עושה טוב ומתפלל אל ה׳ תפלה זכה בזכות לב ובלבי כן פי · וזהו אומרו אח״כ על לא חמס בכפי ותפלתי זכה ועם כל זה בא אלי הצרה הנמרצת הזאת כי שלו הייתי וכרי׳ אולם כי בשלות הש׳ ליאות כנוף איכושי יהיה שלו הגוף ההוא · והמערכת פרפרני וכתת את גופי והכאיבו וכאלו אחז בערפי ויפלפלני כי הפיץ האברים הדבקים יחד · ויקימני לו למטרה לחיצי קשתו · והוא הסימן שמשימים במקום אחד הרובי קשת כדי שלא להחטיא מלזרוק ולירות שמה החץ למען ילמדו לירות חיציהם שלא לבטלה בעת המלחמה רק בלב שונאיהם וכאלו יסובו עלי הרובי קשת שלו כדי לירות חיציו כי אשר עשוני מט[illegible]ה להם · ויפלח וישבר כליותי אשר מנקים הדם המימיות על ידיהם בלי חמלה · וישפוך לארץ מררתי שהוא המרה אדומה שמנקה הדם מהאדומה · והמרה השחורה שמנקה הדם מהשחורה באופן שיפלכני במכת הכליות · פרץ במכת המרה אדומה · על פני פרץ במכת המרה שחורה · כשירוץ עלי כגיבור באיצי קשתו · והוא משל לרוב כאיביו וחוליו מה שעל כן לאבלות כאביל שק תפרתי עלי גלדי והוא העור והקרו הכאב שהעלה המכה ועוללתי ועשיתי הקרן והעקר שלי ישיבתי בעפר כי תמיד אשב כין תמיד לכירים לאכינוש ויהיה קרני מלשון או״ל והקרן קיימת לו לעולם הבא · ופני חמרמרו ונשרפו מרוב הבכי והדמעו׳ חמות שנפלו עליהם ועל עפעפי צלמות כי חשכו המראות באריכות מפני יובש לחות העין אשר נתיבש ברוב הדמעות שכל אלה הדברים עושים האבלים על צרה באה אליהם וכל זה בא אלי על לא חמס בכפי ותפילתי זכה : ארץ ונומר אם האמת הוא שה׳ משגיח בתחתונים אתה הארץ המכסה בני האדם אחרי מותם אל תכסי דמי בעוד שלא יהיה מקום לזעקתי כאשר עשתה לדם הבל ודם הכהן זכריה שלא כסהו עד שמצא מקום לזעקתו על אשר היכאב על לא חמס בכפיו וכן אנכי אשר שכאיבני הזמן על לא חמס בכפי אל תכסי דמי עד אשר ימצא גואל הדם וימצא מקום לזעקתי ·

והנה

הרמ״בן

אפו טרף וישטמני · אשר באנשי העדה הנזכרת צר ושוטם לי טורף באפו ומחדד ראותו להביט בי : ילטוש · ענין חדוד מלשון לוטש כל חורש נחשת · ופוערים עלי פיהם לאמר כי למת הוא שהרשעתי · ויחד כולם יתאספון עלי לדבר בזה · ולהאמין כן : יתמלאון · ענין אסיפה · וכן אשר יקרא עליו מלא רועים : יסגירני אל אל עויל · הקרוב אלי כי יכנה באבו לעויל יעשה עמו חמס ומכותיו לרשעי׳ יטו אותו מן הדרך לגזל מה שבידו · או לשפך דמו בסתר · ואיפשר שהיו לו אויבי׳ שמחים לרעתו · וכן יספר עוד במענים הבאים · או שיחרף חבריו וישים אותם לאויבים לו ולרשעים כי חשדו אותו : שלו הייתי ויפרפרני · האל הנזכר : יפלח כליותי · יספר כובד חליו בהפלגה · כדרך הביא בכליותי בני אשפתו · ונשפך לארץ כבדי · ורבותינו אמרו כי כן היה שנכרתו כליותיו ונשפכה המרה אשר בכיס הכבד · והוא הגלם מעשה נס כי יחיה : שק תפרתי עלי ראשי · יספר כי אבלו ובכיו גדולים · כי כשל כח הסבל : ועוללתי בעפר · בזיתי קרן כבודי בעפר · מלשון כי התעוללת בי · פן יתנו אותי בידם ויתעללו בי · וקרוב אלי כי כל לשון עלילה הוא המעשה אשר יעשו לבזיון ולשחוק · גם נורא עלילה · ובעלילותיך אשיחה · ודומיהם יאמרו כי האלהי׳ נורא עלילה הוא מתעולל ברשעים · וכן אשר התעוללתי במצרים : על לא חמס בכפי · ותפלתי היתה זכה · או יפליג ויאמר כל זה בא אלי על כי לא חמס בכפי שלא הרעותי לבני אדם · ועל כי תפלתי היתה במחשבה נקייה לאלהים · כי הנה הרשעים לא יבואון כאלה : ארץ אל תכסי דמי · כי דמי נשפך עליך אנס · ואל תכסי עליו · כענין וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד את הרוגיה : ואל יהי מקום · לבסתר שם : גם עתה הנה בשמים עדי · גם עתה שבלתני רעה מן השמים הנה שם עדי · כי הוא היודע כי אין חמס בכפי · ותפלתי זכה · והוא יעיד עלי כי לא איש אל ויכזב ככם רעי שאתם מרבים מליצים עלי · ואני אל אלוה תזיל עיני דמעה ותבכה להתחנן לו · או לזעוק עליכם : דלפה · כמו ידלף מן הבית : ויוכח לגבר עם אלוה · ולואי יעשה לי זאת שיתוכח גבר עם אלוה כבן אדם עם רעהו · והנכון בעיני שיאמר אל אלוה תבכה עיני להתחנן לו שיוכח הוא כל גבר הבא להתוכח עם אלהיו · ויוכיח עוד כל בן אדם עם רעהו המצער · או ויוכח לגבר ירצ׳ שיתן לו האלהי׳ רשות להתוכח עמו ויתווכח עוד עם חביריו המצערי׳ אותו לתתם לפני האלהים לבני בליעל · ודבר דבריו שתם על כל אדם אשר לו כמשפט הזה :

כי

ר׳ אברהם פריצול

אפו טרף וישטמני · יאמר ה׳ טרף את כל ביתי והשחיתו וישטום אותי להכותי מכות טריות בכל יום באופן כי שונאי ואויבי יחרקו שן עלי לבזיון וקלס · וצרי שהוא אויבי ילטוש עיניו לביזה ועיין להביטני בעין האיבה ולשמוח בצרתי · חרק · ויחרקו שן · ילטוש · לוטש כל חורש · ור״ל יכין עיניו ויפקחם להביט אלי בשמחו על מכתי : פערו עלי פיהם · וכל כך גבר הבזיון עד כי אשר שבו נכרים לי פערו עלי פיהם · לדבר עלי עוות · באופן כי בחרפה הכו לחיי לבזותי בפני · והוא כאלו הכוני בידים ממש · ויחד עלי כלם יתמלאון ויתקבצו לדבר עלי סרה אשר לא כן ליהם הותי חוטא ורשע : יסגירני אל אל עויל · ועוד הסגירני האל ביד איש עויל בעבור שקר שיחשדני לרשע גמור · ועל ידי רשעים ועתה ירטני · ר״ל יטה אותי וימסרני לביזה בידם לקלס · והם אתם ריעי החושדים אות : ירטני · מן ירט הדרך · לשון נטייה : שלו הייתי ויפרפרני · ומלפנים כבר הייתי שלו [illegible] בערפי [illegible] דק דק : [illegible] חמלה · [illegible] למעלה · [illegible] פרצים רבים [illegible] הפרתי [illegible] ובגלד הוא העור [illegible] והתגלגלתי בעפר [illegible] התגלגלתי [illegible] וקרנו תרום בכבוד : פני חמרמרו מני בכי · וכן במקום שהייתי [illegible] ונתייבשו [illegible] ועל עפעפי צלמות [illegible] ללמות והיות הצלמות [illegible] על לא חמס בכפי [illegible] כי תפלתי זכה והזובה שאין בה מן העול להתפלל בהשגת מותרות ולא ברעת אחרים · רק תפלה

זכה

כ בַּשָּׁמַיִם עֵדִי וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים: מְלִיצַי
רֵעָי אֶל־אֱלוֹהַּ דָּלְפָה עֵינִי: וְיוֹכַח
לְגֶבֶר עִם־אֱלוֹהַּ וּבֶן־אָדָם לְרֵעֵהוּ:
א כִּי־שְׁנוֹת מִסְפָּר יֶאֱתָיוּ וְאֹרַח לֹא־
אָשׁוּב אֶהֱלֹךְ: רוּחִי חֻבָּלָה יָמַי נִזְעָכוּ
קְבָרִים לִי: אִם־לֹא הֲתֻלִים עִמָּדִי
וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי: שִׂימָה־נָּא
עָרְבֵנִי עִמָּךְ מִי הוּא לְיָדִי יִתָּקֵעַ:
ה כִּי־לִבָּם צָפַנְתָּ מִּשָּׂכֶל עַל־כֵּן לֹא
תְרֹמֵם: לְחֵלֶק יַגִּיד רֵעִים וְעֵינֵי בָנָיו
תִּכְלֶנָה:

יז

ג׳ · ל בִּשְׁמַיָּא מְסַהֲדִי וּמַסְהִיד עֲלַי
כ״ט · ב׳ חד ר״פ וחד ס״פ בִּמְרוֹמַיָּא: פְּרַקְלִיטַי חַבְרַיי קֳדָם
אֱלָהָא זַלְגַת עֵינִי: אֶפְשַׁר דִּמְכַּסַּן
בְּבַר נַשׁ עִם אֱלָהָא וְהֵיךְ אֱנַשׁ עִם
ל׳ · ל חַבְרֵיהּ: מְטוּל דִּשְׁנֵי מִנְיַן אַתְיָן
ל וכתיב כן וְאָסְרְטָא דְּלָא אֲתוּב אֵיזִיל: נַפְשִׁי
כ׳ רק ברחוב מִתְחַבְּלָא יוֹמַי דְּעִיכוּ קִבּוּרָן מְתַקְּנָן
כ׳ לִי: אִין לָא מִתְלַעֲבִין בַּהֲדֵי
וּבְפִירוּגֵיהוֹן תְּבִית עֵינִי: שַׁוִּי כְדוּן
ה׳ · ו׳ עֲרִיב יָתִי עִמָּךְ מַן הוּא לִידִי יִתְקַיַּים:
ג הס׳ אֲרוּם לִבְּהוֹן אַטְשְׁתָּא מִסְּכַלְתָנוּ
מְטוּל הֵיכְנָא לָא תְרוֹמֵם לְהוֹם:
לְמַפְלִיג עַל אַחֲוָיַת חַבְרַיָּא וְעֵינֵי בְּנוֹי תִּשְׁתֵּיצוּן:

והציגני וערתני

רש״י

הנה בשמים עדי · יודעי היודע דרכי : דלפה · דומעת וזולפת דמעה לשון דלוף: ויוכח לגבר · והלואי יעשה לי זאת שיתן לי מקום להתווכח גבר עם אלוה · להשוות שני הריבים ריב גבר עם קונו : וריב בן אדם לרעהו : כי שנות הקצובים מספר לימי חיי · אתיו ויגיעו ואז ארח לא אשוב אהלך : נזעכו · נקבלו כמו נדעכו · קברים לי · מוכן אני לקבר : אם לא זאת באתני שבני אדם התולים נועדו עמי בתנחומי להתל בי · ובהמרותם · כמו וימרו בי · ממרים הייתם · בהקנטתכם תלן עיני · עיני ולבי ומחשבתי לנים בהן : שימה נא · הבורא ערבני בתקע כף להתוכח יחד כמו מי הוא מאלה לידי יתקע וייטיב לו : כי הנה לבם צפנת משכל · ועל כן לא תרומם תפארתך על ידיהם : לחלקלקות יגיד כל אחד מהם את ריעו · וזאת תבוא להם עיני בניו תכלנה : ותופת

· לחלק ב׳ בתרי ליש׳ חחלקי

רלבג

דלפה עיני · תדמע עיני : חובלה · נשחתה : נזעכו · נכרתו : התולים · אנשי מהתלות ובא בשקל עלומים שהוא אנשי עולם : ובהמרותם · ובהכעסתם אותי מענין מרו ועצבו את רוח קדשו : תלן עיני · ר״ל שעיני רואה הכעסתם ולנה שם : שימה נא ערבני עמך · שימה נא לבך בי להשיב על דברי בהתווכחי עמך ותן לי ערב אוכל לבטוח בו שתשיב על דברי כי תשוקתי היא להתווכח עמך לא עם אלו האנשים : לידי יתקע · הוא מענין התקיעת כף לקיים כל דבר : לחלק · מענין שפתי חלקות : רעים · מחשבות ורעיונים כמעט בנת לרעי :

למשול

מסרה

במרומים ד׳ ומ״ל בליש׳ וסי׳ הוא מרומים ישכן · נתן הסכל במרומי׳ הללוהו במרומים · הנה בשמים עדי וסהדי במרומים : ויוכח ב׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ וסימ׳ ירא אלהי אבותינו ויוכח · ויוכח לגבר עם אלוה : תלן ב׳ וסימ׳ רק ברחוב אל תלן דפילגש · ובהמרותם תלן עיני : תרומם ב׳ וסימ׳ צדקה תרומם גוי · על כן לא תרומם · וא׳ יתרומם גליו : רעים ה׳ וסי׳ בלשון ארמי שלח חולקא לגברא ראתא ואוסף וביאורם לאמר הן ישלח איש · לחלק יגיד רעים · איש רעים להתרועע · באתי לגני וגומר אכלו רעים · הון יוסיף רעים רבים:

מ״ע כפורנו

מליצי רעי · אתם רעי המליצים לזכות האלוק הטוב : אל אלוה דלפה עיני · עיני דלפ׳ לפניו לבקש מלפניו שיושיעני : ויוכח לגבר עם אלוק׳ ושיהוכח בעדי שאני הגבר המעונה עם האלוק הרע ויתקומ׳ לו : ובין אדם לרעהו · וכן יוכיח בין אדם · בהם כשדי׳ ושבא שגללו והרעו לרעיהם בלי סבה כי הייתי אוהב ורע להם : כי שנות מספר יאתיו · ובהיות שהחיים קצרים : וארח לא אשוב אהלוך ואני הולך עתה בדרך הזקני׳ אל המות ובין כך: רוחי חובלה · מההבוני׳ כי אמנם : ימי נזעכו · כנר אורם מפני ה סירין קברים לי · והלילה שהיא עת מנוחה לכל היא קברים לי · אני אומר לאלוק הטוב : אם לא התולים עמדי · אם לא אחפוץ להתל בי כאשר התעללת במצרי׳ וזולת׳: ובהמרותם תלן עיני · ובכן תרצה שתלון עיני ותראה במררו ובהכעים המכעיסי׳ אותי : שימה נא ערבני עמך · הנשיא אותי שאוכל להתוכח עמך ותהיה אתה הערב ולא אחר כי זולתך : מי הוא לידי יתקע מי הוא שיוכל לעשות זה הערבות להבטיח ממך · כאמרו תוקע כף עורב ערובה והטעם שאני מבקש להתוכח עמך ולא יספיקו תשובות ריעי אלה הוא : כי לבם צפנת משכל ולזה משיבים תשובות בלתי מתירות ספקותי כלל : על כן לא תרומ׳ את שמך להצדיקו: לחלק יגיד רעים · בשביל אותן טענות של שפת חלקות וחנופה שיגיד לכם הנז׳ לרעי׳ ואוהבי׳: ועיני בניו · תלמידיו המצפים לשמוע התר הספקות באמת: תכלינה ולא ישיגו המכוון :

והליגני

אבן עזרא

דלפה · כמו תזל וכמוהו ידלוף הבית : כי שנות מספר · דבר שיש לו מספר במהרה : יאתיו · ישלמו : נזעכו · מהענין יתפרש שאין לו חבר במקרא : אם לא התולים עמדי · יתרעם על חביריו שיאמרו התולים : ובהמרותם תלן עיני · לא אישן עד שימרדו חיי או מן סורר ומורה כמו כל איש אשר ימרה את פיך : שימה נא · חזר למקום : ערבני · ערוב אותי מן ערב את הנער : מי הוא · מחברי לידי יתקע : צפנת · הסתרת והתעלמת וכסית לא תרומם אותם · ומי יגיד לרעיו חלקות נקום ממנו ועיני בניו תכלינה :

והליגני

אבן יחייא

והנה אתם ריעי המליצים ומוכיחים עמי הנה בשמים עולם הגלגלים עדי · ושהדי במרומי׳ עולם המלאכים אם חטאתי כאשר תחשבו ולכן איני רוצה לעשות ויכוח עוד עמכם רק עם שאלוה אם הוא אמת כאשר תאמרו שישגיח בתחתונים ולכן אליו אני רוצה שידלוף וירתע עיני · ומי יתן שהיה אפשר לוכח הדבר עם האלוה כאשר יוכח האדם עם רעהו · והנן כי בויכוח עם שאלוה קראו גבר להיותו הכרחי שיהיה גבור וידוע אם ירצה להכנס בויכוח · ואמנם בויכוח עם רעהו הזכיר שם אדם שהוא הפחות בשמות האישיי · כי הם באים מהרה השנות שנקצבו לי במספר למות בזה העולם · ומהרה אהלוך אל המות שהוא אורח שלא אשוב בו כי לפי דעתו היה נמנע גם התחייה ואז רוחי חובלה בהפרדה מהגוף וימי נזעכו ונכרתו ואז יהיו לי לנחלה הקברים : ואפחד שבטרם ישמע תחינתי מהאלוה וישוב את שבותי אם כדבריכם כן הוא שאלך אל חצר מות ערום בלי טוב : ואתה ה׳ אלהים במולאך אותי בר לבב ולא התולים ושקר ודבר כזב עמדי · ושלא תלן עיני מעולם בהכרת החטאים ובהמרותם ועשותם המרי כי לא התולים מושך עצמו ואחר עמו או אכח שתים ותסדר שאהיה בערבות עמך והנה מערבות זו שכינתך ושימה נא ולשון אשר תשים לפניהם ומיהו ואיזהו אשר יזכה לידי מקומי בג״ע להיות נתקע שם · כי ראוי שיהיה מקומי למעלה מכל מקומות של הטובים להיותי ככתב בתם כי לבם מריעי אשר אומרים כי חטאתי צפנת משכל כי לא ידעו ולא יבינו · ולכן אנא לעוכם חסדם לנקי תנם לא תרום אותם שזכו להיות בערבות עמך כמוני · לאותו החלק מהאנשים אשר יגיד היותם ריעים אלי ואח״כ בדבריהם יכאיבוני וזולת אשר אמרתי כי לא תרום אותם · עוד אחלי שעיני בניו מהחלק ההוא תכלינה כי יחולו עליהם מכאובות כמוני ויצפו לישועה ויהיה להם כליון עינים ודאבון נפש :

תחת

תורת חסד יראת שדי

מליצי וגו׳ יר׳ אל אלוה דלפה עיני שיוכח לגבר עם אלוה כמוני היום שרצוני הוא לוכח עמו וכמו כן יוכח בן אדם לרעהו כמוני היום עמך אליפז על מה שדברת אלי · או יר׳ לדבר הנוגע לעבודתו ית׳ דלפה עיני תמיד ויוכח האלוה ית׳ בדברי׳ הנוגעים ביני אני הגבר ראה עוני וביגו ית׳ ובמה שנוגע בין בן אדם לחברו כי בכ׳ אלה הדברים נשתלמתי אם במה שבין אדם למקום ואם במה שבין אדם לחברו והנה כל זה הייתי עושה לפי כי שנות מספר יאתיו על האדם והם ע׳ שנה או פחות או יותר ואם בגבורות פ׳ שנה ולכן צריך כל אדם לחשוב בלבו אולי לאחר ימות ויעוב יום א׳ לפני מותו וכן עשיתי גם אני ונשתלמתי כאמור כי ירא אני שמא אחטא וארח לא אשוב אהלוך בענין הזה כאשר הוא הדבר ברשעים שאין רוחם שבה אל האלהים אשר נתנה וכו׳ ואולי רמז בזה אל תחיית המתים שהיה ירא שמא לא יזכה לזה :
ואמר עוד רוחי חובלה וגו׳ ויר׳ ומה גם כי כבר רוחי חבלה ימי נזעכו וקברים לי וזה יובן עם מה שדרשו רז״ל במה שאמר הכתוב ויקבר בערי גלעד שהיו אבריו נופלים ממנו אחד אחד והיה נקבר בכל מקו׳ שהיה או כמצא שם ולכן היה איוב אומר כי מצד צרעת השחין והחכוך כמעט שהיו אבריו נקברים בקברים ולזה אל אלוה דלפה עינו · ושמעתי בזה שרצה כי אם השנות מספר אשר קצב לי האל ית׳ יאתיו ולא יתקצרו בסבת עונותי הנה או וארח לא אשוב אהלוך במותי אך אם רוחי חובלה עם עונות וחטאות הנה אז קברים לי כי אני מוכרח לבא פעמים רבות ע״כ: **אם** לא התולים וגו׳ יר׳ ואם הוא אמת כי לא התולים עמדי כלו׳ שאפי׳ מדבר שקר נתרחקתי ואם הוא גם כן אמת כי לא בהמרותם תלן עיני כמו שאמרתי וא״כ שימה ערבני עמך כי מי הוא אשר יתקע עם אהלו במקומי וזה הוא מה שאז״ל שלכל אחד ואחד יש לו מקום בג״ע וכו׳ : **כי** לבם וגו׳ יר׳ כי לבם של אותם האנשים שהיו רוצים לתקע אליהם בידי ובמקומי צפנת משכל כלומר שמרת והעלמת מהיות אתם שכל והצלח׳ והוא כאומרו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל · ואומר על כן לא תרומם יר׳ על כן לא תרומם השגחתך אותי רק שתערבני עמך · או יר׳ כאומר על כן ע״ד כן בנות צלפחד דוברות ויר׳ א״כ על האמת לא תרומם כלומר כאשר אנשי העולם לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית כאשר הוא הדבר עם ההתולים המכלי׳ הכה או לא תרומם השגחתך מהם · **לחלק** וגו׳ יר׳ על כן לא תרומם לענין החלק אשר יגיד רעים והוא כי חלק ה׳ עמו והם כרעי׳ כביכול עמו ית׳ והוא כאו׳ ריעך וריע אביך וגו׳ · ואומר ועיני בניו תכלינה יר׳ על כן לא תרומם לחלק יגיד רעים באופן שעיני בניו של אחד מהם תכלינה והוא הדבר שאמר ד״ע ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם : או יר׳ ועיני בניו של ההתולים הנזכר תכלינה ולא יוכלו ללמוד בתורה אשר היא אמת ואלה הם ההתולים וכו׳ · או יר׳ לומר כי לא יוכלו להושע בזכות בניהם אשר ככהו עיניהם בעדם כענין לחוד התור׳ וכו׳ :

והליגני

אוהב משפט

חלקות : רעים · לשון מחשבות · יאמר לא תרומם למי שמחליק לשונו להגיד מחשבות כוזבות להצדיק משפטיך · או יהיה רעי׳ ממש כלומר שהוא יודע שאני צדיק ולהחניף לרעיו בחלקלקו׳ ירשיעני · ועיין הרמ״בן תרומם · על משכל מכוון · ואין המ״ם לכנוי הרבים : והלגני · פי׳ הגאון ז״ל הקימני למשל ולשניכה אל העמי׳ וכתוף ואהיה אני לפניהם לשחק בי · ואהיה כמו הווה · ותפה התי״ו נוספת וי״מ לפנים קודם זה כלומר ומלפנים הייתה לשמחה לבב לכל העמים כמו התף : אהיה · כתיד במקום עבר ור״ה פי׳ תפת מלשון במות התפ׳ ומקום הקבורה כלומ׳ כי אני היום נמאס אל העמים כמו מקומות הטמאים בעיני כל אדם והתרגום אמר ובגהינם מלגווא יהי ר״ל דני הי ם בגהינם פנימ׳ כד ן כי ייסורין קשים כמשפט רשעים בגהינם · פי׳ לפנים מן כמו הה כל לפני ויחסר בי״ת כן והפת והראוי ובתוף׳ כמו שבי אלמנה בית הביך · וי״מ והפת הדון ואומר

מלשון

הרמ״בן

כי שנות מספר יאתיו · יתוכח עם הבורא כי שנים במספר הקצובים לו יבאו ויגעו מהרה · ואז ילך בארח לא ישוב · וזה כאשר אמר הרבה פעמים שימיו קלים · למה ירשיע לו בחייו ויחבל רוחו · וימיו נזעכו ויכבה אורם · והקברים מוכנים להקבר באחד מהם במקום אשר יבא קצו : נזעכו · כמו נדעכו · והוא לשון כבוי · ידעך נרו · או כמו נדעכו ממקומם · כי בלשון ארמי יתחלפו תמיד · כמלת זהב · וכל לשון זכירה וזביחה · ובן הרוב · ובא ממנו בלשון הקדש שבתה מדהבה · כמו מזהבה · והקדמונים אומרים בתפלתם זועכים אף בלחשם · ירצו בו שיכבו האף בתחנונותם : אם לא התולים עמדי · שם תאר · מן לב הותל · והפסוק נמשך עם הבא אחריו · יאמר לאליפז רבנו העונה אותו : שימה נא ערבון עמדי · ומי זה יתקע כפו עמי · אם לא התולים עמדי · כי באמת אין דבריכם כי אם התול ושחוק : ובהמרותם תלן עיני · כי לא אלין בלילה עד שימרו חיי · או שימרו כבודי בקלון וצדקי ברשע · וכן אמ׳ התרגום אין לא מתלעבין עמי ובפיגוריהון תבית עיני · פיגור לשון תמורה · כי שוא תהיה תמורתו · תהי פירגתי׳ · וכן במקומות רבים · ורבים פירשו אם לא · אמתת דבר · כאומר באמת התולים עמדי · וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה · אם לא כן אעשה · והנכון כי הם חסרי שבועה וקיום הענין · כי יתחיל הפסוק אני ה׳ דברתי · אם לא זאת הקללה : כי לבם צפנת משכל · יחזור לדבר על האל הנזכר למעלה כי לבם הסתרת מהשכיל · מן ותצפנהו · ואלה צפנת בלבבך : על כן לא תרומם · אותם · רק יהיו נבזים ושפלים · וכן אמר התרגום ארי לבהון אטשתא מסוכלתנו מטול הכנא · על כן לא תרומם להון : לחלק יגיד רעים · אמרו המפרשים שהוא מן שפת חלקות · אשר יגיד לריעיו חלקות יקולל : ועיני בניו תכלינה · והתרגום אמר למפליג על אחוית חבריא עיני בנוי תישתיצון · יאמר החולק על הגדת רעיו כי יספרו ויגידו עליהם לטובות עיני בניו תכלינה · וכנגד חבירו יקלל · כי חולק על המגידים עליו מאז טובות · וזה הפירוש טוב מן הראשון · והנכון בעיני כי הוא כפשוטו · מן זה חלקי מכל עמלי · יאמר כי לב החברים טמנת מהשכיל · וירמוז לאליפז כי יגיד את הרעים לחלק אדם רשע מאל שהוא ועיני בניו תכלינה · כלומר אבל הוא יכלה ימיו בטוב · והנה המגיד ורעיו שומעים לו לא ישכילו ולא יתרוממו בכבוד או בחכמה · ואמר ועיני בניו פיהו״ו מוסיף על ענין ראשון שלא הוזכר · כאומר יהיה חלק האיש עצמו רע או טוב ועיני בניו תכלינה על כל פנים :

והליגני

ר׳ אברהם פריצול

זכה וברה · וכבר זכה מדוע היה מקריב קרבנות לב׳ · כי מתפלל גדול ומקריב היה : ארץ אל תכסי דמי · ומעתה בלב שלם הנני מתפלל שאם חטאתי ורשעתי · כמו שאומרי׳ ריעי שחשדוני ברשע מעתה ארץ ארץ אל תכסי דמי · אל תעלים נקמתי שאני ראוי אליו עוד : ואל יהי מקום לזעקתי · שלא תהיה נשמעת צעקתי לפניך : גם עתה הנה · ואם אמת הדבר כאשר דברתם שחשדתם אותי ברשע הגדול · ושהשם יתברך משגיח בפרטים לדעת אותם בעסקיהם ובבחירות שיפלו תחת הזמן · גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים · שידע האמת שלא חטאתי ואתם כוזבים : ושהדי · תרגום של עד ועדים : מליצי ריעי · ובהיותכם אתם מליצי ריעי חושדים אותי תמיד ברשע ואון · הנה באמת אין ראוי שאטעון עמכם · רק אל אלוה יבכה עיני ואפיל דמעה על החמס הנעשה לי : דלפה · יגיד דמעה : לשון הזלה · מן דלף טורד · דלפה נפשי : ויוכח לגבר · ומי יתן והיה אפשר להתוכח האדם עם האל כאשר יתוכח האדם עם רעהו : כי שנות מספר · והויכוח הלז הייתי חפץ לעשות בטרם אמות לראות משפטי בעולם הזה · כי כבר אנכי מרגיש בקוצר ימי · כי שנות מספר ימי יאתיו ובאו עלי כמעט כלם · והנני מרגיש בהפיסת ככחו׳ · כי בארח לא אשוב אהלוך · והיא המות שהיא הארח לכל הנבראי׳ : רוחי חבלה · והנני רואה שרוחי וכוחות הנפש אשר בגוף חובלה ונשחתה בחבלים המכאיבים אותי · וימי נזעכו ונשברו ונכרתו למות בלא עת · כי הנני מוכן לקבר · נזעכו כמו נדעכו ונכרתו · מן דועכו כאש קוצים : אם לא התולים · ובאמת כי לא הייתי מתאוה תאוה להתוכח עם האל אם לא היו דבריכם דברי התולים ובזיונות עמדי · כאשר תהתלו בי אתם ריעי ותבזוני יום יום לחשוד אותי לרשע : ובהמרותם תלן עיני · שהם ממרים בי ומסרבי׳ בעזות פני׳ להרשיעני · אשר בהמרות׳ תלן עיני · תשכון ותעמוד העין לשאת דברי חרפתם · ולזאת התאויתי תאוה להתוכח עם האל׳ · או בהמרותם מלשון מרירות · או מלשון מרי · וממרים הייתם · ותלן׳ לשון לינה או תלונה : שימה נא ערבני · אשר לזאת ה׳ אלהים אשרך · שימה נא כונתך ורצונך והתערב עלי דרך ערבות · מה שיתערב בעד רוממותך שתתרצה להתוכח אתי בטענות אמתיות ולגלות לי בראיות מופתיות · מדוע קרוני הצרות הגדולות האלה אשר אינני ראוי להם · ומי הוא שיהיה שיתערב בעדך להתוכח אתי · לידי יתקע ויחזק בי בקיום תקיעת כף · לקיים את תקף הויכוח לעשוהו בסדר ולשמוע ממך אמתת הדבר ומעשהו · למה צדיק ורע לו ומדוע דרך רשעים צלחה · או שימה נא ערבני מלשון מתיקות ודבר ערב · ר״ל שימה נא להיות אתי בויכוח דרך ערבות ודברי׳ צחותם · ומי הוא שיודיעני זה יתקע לידי ויתערב לי בשמך בדבר הזה לעשותו : יתקע · לשון תקיעת כף בקיום הדבר · כי לבם צפנת משכל · ומה שאני חפץ להתווכח אתך ובורח מהתווכח אתם יען כי לבם צפנת וסגרת אותו מהיות תבונה ושכל בו · על כן לא תרומם האנשים כמו אלה לעלותם במעלות בחשבם להשיב תשובות אשר הם מהתלות וחלקלקות לכבד תפארתך בדברי הבליהם · וימסך מהם לאות חסרון תבונה · לכן לא תרומם אותם : לחלק יגיד רעים · ודבר מפורסם הוא בו לחלק · ולשון חלקלקות יגידו הרעיונים מן האדם להשיב תשובות כראות יפות וחלקלקות לפני רוממותך · ותוכם הון ומרמה ולאות בחקך · עד שראוי הוא לכבוד תפארתך ש משך לחוטאים כאלה פורענ׳ תהראוי להם · ועוד גם כן שעיני בני תכלינה · ולקו גם הם בעון אביהם הגדול · או לחלק יגיד רעים · ר״ל לחלק הדברים הכוזבים אשר יגידו אלו הרעים אלי ראוי שילקו · וגם בניהם יכלו : לחלק · מן כי החליק אלין בעיניו : רעים · מן רעיון רוח · או לחלק חלק מאש · ורעים לשון ריע ואוהב :

והליגני

וְהִצִּיגַנִי לִמְשֹׁל עַמִּים וְתֹפֶת לְפָנִים אֶהְיֶה: ל׳ ד׳ כתיב פיין בניס׳ וַתֵּכַהּ מִכַּעַשׂ עֵינִי וִיצֻרַי כַּצֵּל כֻּלָּם: יָשֹׁמּוּ יְשָׁרִים עַל־זֹאת וְנָקִי עַל־חָנֵף יִתְעֹרָר: וְיֹאחֵז ג׳ י״ח צַדִּיק דַּרְכּוֹ וּטְהָר־יָדַיִם יֹסִיף אֹמֶץ: לחס׳ ובאו ק׳ וְאוּלָם כֻּלָּם תָּשֻׁבוּ וּבֹאוּ נָא וְלֹא־אֶמְצָא בָכֶם חָכָם: ל יָמַי עָבְרוּ זִמֹּתַי נִתְּקוּ מוֹרָשֵׁי לְבָבִי: ל לַיְלָה לְיוֹם יָשִׂימוּ אוֹר קָרוֹב מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ: ל אִם־אֲקַוֶּה שְׁאוֹל בֵּיתִי בַּחֹשֶׁךְ רִפַּדְתִּי יְצוּעָי: ל

לשחת

וַעֲרַתְנִי לְמַתִּילִין בְּעַמְמַיָּא וְהֵינָם מִן לְגָיו אֱהֵי: וְכַהְיַית מִן רְגִיז עַיְינִי וְקַלַסְתּוּרֵי הֵיךְ טוּלָא כּוּלְהוֹן: יִשְׁתַּקּוּן תְּרִיצֵי עַל דָּא וְזַכַּאי עַל דִּילְטוֹר יִתְגַּבַּר: וְיוֹחִיד צַדִּיקָא תְּרִיץ אוֹרְחֵיהּ וּדְכֵי אֵידֵיהּ יוֹסִיף אִיתְחַיְילָא: וּבְרַם כּוּלְהוֹן תְּתוּבוּן אִיתוּ כְּדוּן וְלָא אַשְׁכַּח בְּכוֹן חַכִּים: יוֹמַיי עֲבָרוּ רַעְיוֹנַי אִתְבַּטִּילוּ לוּחֵי לִבִּי: לֵילְיָא הֵיךְ יְמָמָא יְשַׁוּוֹן נְהוֹרָא קָרִיב מִסַּלְקִין מִן קֳדָם חֲשׁוֹכָא: אִין אֲנָא סְבִיר דְּבֵית קְבוּרְתָּא בֵּיתִי בַּחֲשׁוֹכָא מַאֲכִית שְׁוָוי:

לשחווא

וטהר ג׳ וקמצין וסימ׳ וישלח אליו אלישע מלאך · וינשו עבדיו וידברו · ויאחז צדיק דרכו · וא׳ טהר לב חן שפתיו: זמותי ל׳ מורשי ל׳ רפדתי ל׳ יצועי · ואחות ל׳ לשחת קראתי:

רשי

ותופת כמו תוף · לפנים של בריות אני : ויצורי איברים שאני נוצר בהם : ישמו · יתמהו ונקי אם יש צדיק שומע בהתולות החניפים האלה · יתעורר לריב בכם : ויאחז כל צדיק דרכו · לעמוד כנגד כח חניפים : ואולם כלם · אני אומר לכם תשובו ובואו נא ולא אמצא בכם חכם · כמה שאתם מלעיגים על קבלתי : הנה ימי טובתי שכורגלתי בהם עברו · זמותי שזמותי להאריך בטובה נתקו מורשי לבבי · מחשבות שלבי מורשני · שהיה לבי אומר לי לירש טובה לפי דרכי : לילה ליום ישימו · התוליי אלה הופכי׳ לי לילה ליום · כי מצרת התולי׳ לא אישן בלילה · אור קרוב ונקצר לי מפני צרת חשך הלילה · אור קרוב כאשר יבא השמש כרא׳ לי שעתה מקרוב האור היום ונקצר וחלף לו כמו העיר הזאת קרובה נתיישבה מקרוב · מחדש וכמו כי רננת רשעי׳ מקרו׳ חדשי׳ מקרוב באו : אם אקוה שא׳ ל׳ · כמו אם חרוצים ימיו · כלומר מאחר שאני מקוה שאול ביתי ובחשך שיטחתי יצועי בקבר : לשחת

רלבג

למשול עמים · להיות למשל ולשנינה בגוים : ותפת אדון כענין תפתאי האמור בדניאל : לפנים · קודם : ויצורי · מחשבותי מגז׳ כי יצר לב האדם : ישומו · יתמהו : יתעורר · יתמה ויפלא ויקבל הפעלות רב : זמותי נתקו · מחשבותי נפסקו : מורשי לבבי · מחשבותי כי הלב ירש מהמחשבה ההתחלות אשר ישתמש בהם בחקירותיו בדבר דבר : רפדתי יצועי · הצעתי ערשי : בדי שאול · כמו לבדי שאול והרצון בו לירכתי שאול : הס

אבן עזרא

והציגני · יאמר על הכתב ויש אומרים על אליפז : למשול · להיות למשל ולשנינה : ותפת לפנים · כמו מקום התפ׳ לפני בני אדם ועיניהם ויש אומרי׳ כי התי״ו האחרון נוסף והוא כמו תוף : ויצורי · הם האיברים הנוצרים : זמותי · מחשבותי ובלשון קדר דבר שיקשיר וזהו קשר המחשבה : מורשי לבבי · כפי הענין סעיפים והכהן ז״ל אמר שהוא מן את מורשיה׳ בדרך רחוקה : לילה ליום ישימו · חבריו : בדי

מ״ע ספורנו

והציגני למשול עמים · והנה לכם הנז׳ בתשובותיו נתן אותי למשול עמי׳ באמרו שהיסורין עליהם למוסר באמרם ומוסר שדי אל תמאס ובהיות שלא חטאתי כל כך שיהיה ראוי העונש ביסורין כאלה יתחייב שיהי׳ למוס׳ לזולתי : ותופת לפנים אהיה · באופן שאהיה למראה גהנם לכל ראי : ותכה מכעס עיני · ובכן כהתה עיני בכעסי על תשובותם אלה : ויצורי כלל כלם · וכל יצורי שהם איברי הם כמו הצל המשנה מקומו כפי השתנות מקום השמש · וכן התפעלו כל אברי בהתפעלות עיני שכהתה מתוך כעסי : ישומו · ישרים : ובלי ספק ראוי שיתמהו כל ישרי לב על זאת · על מה שישיבו אנשי שכל כאלה · ולכן אמרתי שהייתי חפץ להתוכח עמך למען תודיעני האמת ואז נקי לבב על חנף יתעורר · להראות לו במופת שהוא מכזב בתשובותיו : ויאחז צדיק דרכו שהיא דרך אמת בעיון ולא יטעה בדברי חנופה : וטהר ידים · במעשיו : יוסיף אומץ ואולם כלם תשובו · כל אלה שאמרתי תשובו לבחון ולהתוכח : ובאו נא יחדיו למשפט כמרבה ידעתי : כי לא אמצא בכם חכם · בתשובות אמת מספיקות להתיר ספקותי : כי אמנם ימי עברו והזמן קצר : זמותי נתקו · נתקו מהתבונן מפני היסורין כל זמותי שהם החושים הפנימיים שהם · מורשי לבבי ומשרתיו באופן שהם : לילה לאור ישימו אור קרוב · שהמות שהוא לילה יחשך יחשיבוהו ליום ואור קרוב בלפייתם שיהיה מהר · וזה : מפני חשך · מפני צער היסורין שהם חשך אשר המות אור בערכם : אם אקוה שאול ביתי · אם הנני מקוה יום המות כמו שאמרתי אין ספק כי: לשחת

תורת חסד יראת שדי

והציגני למשול וגו׳ יר׳ מקודם הציגני למשול עמים והייתי אדון עליהם · וכן פירשו הרל״בג ז״ל שהוא כמו שאמר בספר דניאל תפתאי וכו׳ ועתה כעת ותכה מכעס עיני והרוא׳ אותו כאופן זה יתשרוני כאילו אני כהתולים הנז׳ או כבניהם אשר ילדו אשר תכלינה עיניהם ותכהינה וכן ישומו ויתמהו הישרים על זאת הרעה שבאה עלי וכן ישום ויתמה הנקי על החנף שיתעורר וישמח בעולמו כי דבר תימה הוא וכן פירשו הה״ר משה קמחי ז״ל · וכפי דרכי יר׳ כאו׳ ויאחז צדיק דרכו לומר לאליפז תשובה מה על מה שאמר לו כי לכך כסה אותו האל ית׳ עם היסורין ההם כדי שיתנחמו עמו האנשי׳ מעש׳ הפרויים נכרה וכו׳ ולזה אמר ואם האמת כדבריכ׳ כן הוא כי לכך עושה האל ית׳ כי מה שעושה הנה יותר טוב היה לו ית׳ אשר הוא צדיקו של עולם כאומר הצור תמים פעלו וכו׳ לאחוז דרכו שהוא להטיב תמיד ויתן טוב לטובים וכן הטהור ידים יסיף אומץ ואולם כולם תשובו יר׳ ואם כאולי תאמר כי מה שיש להם מן הצער הוא בשביל איזה חטא וצון אשר היה להם הנה גם דבר זה יוכל להתקן והוא במה שכלם ישובו בתשובה שלימה ויבאו נא לפניו ית׳ מן הטעם אשר אומר בפסוקים הבאים וכו׳ ואמר תשובו ולא אמר ישובו לרמוז להם כי גם הם היו צריכים לשוב בתשובה על מה שדברו לו וכו׳ ואמר עוד ולא אמצא בכם חכם לומר והכלל העולה הוא כי לא אמצא בכם חכם : **ימי** עברו וגו׳ עתה בא לתת טעם למה שאמר שראוי הוא לשוב בתשובה וכו׳ ואמר כי היה להם לעשית כמעשהו זה כי מיראתי שמא ימיו עברו על כן זמותיו הרעים נתקו ממנו ודבר זה היה לו ממורשי לבבו כי שום אדם לא קורהו על זה כי אם הוא בעצמו וכן ראוי לאלה לעשות אחרי שהם טובים וישרים בלבותם ולילה ליום ישימו בענין היותם הוגים בתורה ואז יהיה האור יותר קרוב להם מן החשך כי סבוגה בתורה הוא מוצא לו רפיאות תעלה לכל מה שימצאו וכמו שאז״ל אם ראית ת״ח שעבר עבירה וכו׳ · או יר׳ ימי עברו וזמותי נתקו מורשי לבבי בראותי כי לילה ליום ישימו כלומר כי מתוך שהוא יום משימי׳ ללילה עם היות אמת כי האור הוא יותר קרוב אליהם מן החשך כי הבא ליטהר מסייעי׳ ליה וכו׳ · או יר׳ אור קרוב היה לי מפני חשך אם אקוה שאול ביתי ובחשך רפדתי יצועי ולשחת קראתי אבי אתה וכו׳ יען כי עם המות הייתי מתנצל ממכאובי אלה ואיה איפה תקותי להנצל ממכאובי אלה אם לא עם המות ותקותי להיותי שרוי בשוב מי ישורנה כי הנני מת ואיככה אשורנה · כי הנה בדי שאול תרדנה להוליכני בהם והוא מלשון ויאריכו הבדים וכו׳ והם הבדים אשר יוליכו בהם את המתים. או יר׳ הלואי שבדי שאול תרדנה להוליכני בהם וכו׳ אם יהיה לי דבר זה כי יחד כשאשכב על העפר יהיה לי נחת :

אבן יחייא

תחת אשר החלק הלז הציגני למשול עמים למשל ולשנינה ביניהם בפרסום לפני כל היותי נכתב לטובת עוני · במקום אשר לפנים ובטרם זה הזמן הייתי שר ואדון · ויהיה תפת עניינו מן וטמא את התפת אשר בגיא בן הינום אשר היה הבית תועבה אשר שם היו מקריבים בניהם ובנותיהם למולך · ולהיות אצלם הע״ז היותר חשובה היו קוראים אליה מולך ומלך על כל שאר הע״ז · והיו קוראים בית תועבתו תפת מלשון אדנות מגזרת תפתאי אשר בלשון ארמי מה שלבוש וכלימה אשר אחזני להיותי למשל ולשנינה בין העמים כהתה מכעס עיני ויצורי וכל האיברים הנוצרים בי הם כלם כצל כי כאשר הצל מהרה יעבור ככה איברי לרוב הכאב הם קלים להתפרד ולהנתק : ישומו ישרים על התמה הזאת אשר עוסים עמדי לביישני בפומבי באשר לא פעלתי און · והחלק מהאנשים הנקי יתעורר על החלק החנף כזה כדי להעניש · והצדיק כמוני יאחז פרי דרכו הטוב׳ בעולם הבא · והטהור ידים ונקי כפים יוסיף אומץ בעולם הזה : ואולם וגומר אחרי דברו איוב עם האלוה כהגיעו היות דבר אמת היותו משגיח בתחתונים שב לכחש דבריהם באומרו כי הוא מהכוכבים שישגיח בהם יען שאם היה אמת כדבריהם מדוע לא השגיח בו בשכבר · כי עתה אחר עבר הזמן ואין דבר שיוכל להטיב עמו והו אומרו לריעיו אשר התרחקו ממנו מפני רוב עלבונות אשר היה אומר אליהם · ואולם כלם תשובו ובואו נא אלי ואראה אתכם איך לא אמצא בכם חכם כאשר תאמרו כי ה׳ ישגיח בתחתונים · מה שלכן היה מההכרח שאני אקוה אליו והוא יושיעני · ואם ימי הקצובים עברו וזמותי שהם מחשבות הנשמה נתקו · ומורשי לבבי שהם מחשבות השכל נתקו מפני חולשת הגוף · מה שלרוע השעתם המזימות ומורשי לב לילה ליום ישימו וכאלו הוא אור קרוב אליהם וזך מאד · וזה מפני חשך הגרות שאחפו לגוף · מה שלכן אקוה שביתי יהיה השאול שלי כי כה אמות ושם אקבר · ורפדתי יצועי בחשך תחת הארץ מקום :

ר׳ אברהם פריצול

והציגני למשול עמים · ואני להיותו מאז שר וחשוב ולנס לאמים הנה הציגני היום להיות למשל ולשנינה לעמים · ולהיות לתופת וכגיא בן הנום חרב ושומם מאשר שהייתי לפנים מאז מגיד ושוע : למושל · מן משל ושנינה · בא בסמוך לעמים : תפת · מן ערוך מחתמול הפתה · או והציגני למשול ושוטר לעמים · ותופת · ר״ל תפים ומחולות אשר לפני היו · כי היה תה ביתו שמחה בתופים בזמרה : ותכה מכעש עיני · וכל כך גבר החלי · והצרה עלי עד כי כהתה מכעס עיני ויצורי וכחותי כתלשו וחלפו למו כצל כלם : ותכה · מן כהתה עינו · או ויצורי מחשבותי הטובות הראשונו׳ ושכוצרו אותי · יום יום חלפו למו : ישומו ישרים על זאת · וישומו ישרים ויתמהו על זאת הצרה שיקרה לי ולצדיקים מבלי פשע · וכן נקי ובר לבב יתעורר על הצלחת חנף וטובתו אשר לא כדת : ישומו · מענין תמיהה · השתומם כשעה אחת : ויאחז צדיק דרכו · ועם היות הסדור מעוות בעולם הזה שהצדיקים מעונים בו תמיד והרשעים יצליחו ויתחזקו בו · מכל מקום ראוי ונכון שהצדיק יאחז דרכו בדעות הטובות שיסבול צרתו ויתמיד להתחזק בעשייה הטוב · למען יזכה בהשארו׳ אחרי היותו משולל ונעדר מטוב העולם הזה · וכן וטהר ידים · סמוך בפתח · יוסף אומץ · בעשיית המעשים הטובים בכל יכולתו ולבזות הבלי העולם הזה · כי בודאי אחרי מותו יזכה ויגדל שכרו · הפך ממה שאמר אליפז אל איוב שהיה מפר יראה · והשיבו איוב הנה כי עם כל צרותיו ותחלואיו יהיה אוחז דרכו בדעות היקרות · והיה מוסיף אומץ לברוח מן הרע כדי לזכות בהשארות הנפש · לפי הנראה : ואולם כלם תשובו · ואולם אתם כלכם תשובו ותבואו לדבר אתי דברי תנחומי הבל · ולא אמצא בכם חכם שיתן אלי מענה לשון צדק · ויהיה כלם תשובו כמו כלכם · כמו שמעו עמים כלם : ימי עברו זמותי נתקו · ואנכי מרוב מכאובי כי פהייתי וכחליתי ימי עברו וחלפו למו עם זמותי ומחשבותי · חסר וי״ו · וגם כן נתקו ונשברו מורשי לבבי · שהם המתרים והחבלים שהלב נקשר בהם · או מורשי לבבי המחשבות והחקירות שיחשוב לבו של אדם ויחקרהו אשר הם ירושת האדם להחזיק בם ולעשותם · ולכן נקראו מורשי לשון ירושה כלם נתקו ונשברו · או מורשי מלשון מתרים כאמור : לילה ליום ישימו · ועתה בחלאים ורוב צרותי אשר קרוני נהפכו סעיפי מחשבותי וחקירות מורשי לבבי הנז׳ דים למעלה · כי מה שהייתי בוחר במחשבתי בדברים הברורים שהיו אז כיום כ׳את השמש בגבורתו עתה ישימוהו לילה · וכן תמורת מה שהיה בוחר הלב במחשבה שהיה דבר זך וברור כאור קרוב · יהיה עתה תמורתו מפני חשך · ושעור הפסוק ככה · כי מורשי לבבו ישימו היום ללילה · והחשך התמורת האור קרוב · אם אקוה שאול · ומה שנמתתם אותי בתנחומי הבל · להמר שעוד אזון למועד · כי באחריתי ישגא טובי מאד · דעו כא וראו כי אם אקוה דבר הוא להגיע אל השאול והקבר · כי שם ביתי · וכבר רפדתי וסדרתי יצועי ומטתי להיות חשך אחרי היותי קרוב אל המות · ורפדתי · מן רפידתו זהב · ומן רבדתי ערשי · בחלוף אותיות בומ״ף ממוצא אחד · וענינם הצעה ותקון : לשחת

הרמ״בן

והציגני למשול עמים · יאמר כי עוד יעשה רעה המגיד הזה · והוא אליפז · כי הקימני שאהיה משל בגוים ויקללו בי המתחסרים בשקר · ובעבור כי אליפז הוא המתחיל בו גם הוא גדול החברי׳ יתלה עליו · כי הוא יגיד רעים ויטעה אותם · והוא יעמ דיני משל בגוים · או יהיה והציגני על האלוה הנזכר שהעמידו למשל ולשנינה מפני הרעה הגדולה הבאה עליו : ותופת לפנים אהיה · התי״ו האחרונה נוסף · יאמר כי עתה הוא למשל ולפנים היו שמחים בו בני אדם · כמו השמחים לתוף וכנור · והשכם ר׳ אברהם ן׳ עזרא פירש במקום התופת אהיה לבני אדם ובעיניהם · כי ברואותם אותי כאלו יראו הקברות ויזכרו יום המיתה והייסורין · והתרגום אמר ובגיהנם מן לגוא אהי · ר״ל אני היום בגיהנם פנימה כדון בחיי · כי ייסורי קשים כמשפט רשעים בגהינם · פירש לפנים מן ההיכל לפני׳ · ויחסר בי״ת כמו שבי אלמנה בית אביך · וכגרבים · ותכה · עיני · מן הכעס אשר יכעיסוני חבירי · כמו וכעסתה צרתה · או הכעס כער הכאב · וכן לו שקול ישקל כעסי · וכעס הרבה : ויצורי כלל כלם · אמר התרגו׳ ואברי היך טולא כולהון · יאמ׳ שהם כלים ונוראי׳ כצל : ישומו ישרים על זאת · יאחזם שממון וידאגו מן הפורענות · כי לא יוכלו לבטוח בישרם : ונקי על חנף יתעורר · יאמר כנגד אליפז המלמד עליו חובה להחניף לאל יתעורר כל נקי לחלוק עליו · כי ידע בנפשו שיבוא תלאות רבות על לא חמס : ויאחז צדיק · כדרך הזה : וטהר ידים יוסיף אומץ · לחלוק עליהם ולדעת האמת מן השקר : ואולם כלם תשובו ובאו נא · כמו שמעו עמים כלם : תשובו מדעתכם זה ובאו אלמדכם · כי לא מצאתי בכם חכם · כי אמרתם אלי שהוא מוסר השם והוא יכאיב ויחבש · ולכי ימי עברו ומזמותי נתקו ומורשי לבבי נתקו · מחשבות הלב אשר חשב בהם ימים רבים היו חזקים בו יקראו לו מורשה ונחלה : לילה ליום ישימו · החולים אשר עמדי · וכנגד חביריו יאמר כן כאשר הזכירם · באמרו ואולם כלם תשובו ובאו נא : אם אקוה שאול ביתי · שימיתני אלי : ובחשך רפדתי יצועי · לשכב שם מדעתי שאמות באמת : ואז

אוהב משפט

מלשון תפתאי שבדניאל כאומר הני היום משל והייתי לפנים אדון ורחוק הוא לדמותו ללשון כשדי׳ · וגם תפתאי לשון שם תואר הוא · והמשיג הזה הוא אליפז שהוא גדול החבירים או הוא אל הנז׳ למעלה : ותכה עיני כהת׳ מרוב הבכי על הכעס אשר יכעיסוני חבירי כמו וכעסתה צרתה · או אמר הכתוב כמו וישקל כעסי כעס הרבה ואליו קנף : ויצורי · הם האיברים שהם עיקר היצירה הם בורחים כצל · וכן אמר התרגום ואברי היך טולא כלהון · וי״מ מחשבותי מן יצר לב האדם ואינו נכון · ונראה לי כלל כלם כמו הצל אין בו ממש כן הם איברי שלא נשאר בהם ממש לרוב המכה וההמסה : ישומו על זאת הרעה אשר באה עלי יתמהו ישרים בלבותם ומי שהוא נקי גם כן מהחנפות יתעורר לחלוק על זה החנף המחניף לשם ית׳ בחלקלקות שפתי רשע : ישמו · יתמהו ולשון כאשר שממו עליך רבים · ויש פי׳ אחר וזה יותר נכון : ויאחז · והצדיק יאחז דרכו הטובה תמיד בהשתוממות אשר זכר · וטהר ידים יוסיף אומץ בהתעוררות זכר · והפסוקים הם כפולים צדיק כנגד הישרים · וטהר ידים כנגד נקי וזהו נכון ויש פי׳ אחר : ואולם כלם תשובו כמו כלכם · וכן שמעו עמים כלכם שובו מזאת המחשבה ובאו אלי ואלמדכם כי לא מצאתי בכם חכם פי׳ מדבר דבר חכמה כי אמרתם אלי כי הוא יכאיב ויחבש אם איננו רשע או אם תעשה תשובה : ימי מורשי · הם המחשבות והוא מענין ירושה כי הם ללב ירושה מהשכל כי הוא מקבל אותם ממנו או הוא מוריש אותם אל האדם והכוונה בזה שהוא רוצה ללמדם כי שעבתם זאת בטלה מעלתה שהרי אין לו תקוה לעמוד מזה החולי לפי שכבר עברו ימיו ומחשבותיו נתקו כאשר ינתקו פתיל הנעורת : זמותי ומורשי שמות נרדפים : לילה י״מ כי מורשי לבבי ישימו היום ללילה לרוב הצער · ודבר שהוא כמו האור ישימהו חשוך כמו החשך הקרוב וזה הפי׳ הוא הפך הכתוב שמשמעו כי הלילה ישימו אותו יום כמו שמים אור לחשך וחשך לאור · והפי׳ הנכון מה שפי׳ בו רבינו סעדיה ורש״י ז״ל והסכימו האחרים רוב המפרשים ז״ל שהוא אומר כי חבריו אשר אמר עליהם כלם תשובו ובאו נא הם אותם אשר לא יניחוהו לישן גם בלילה כאלו הוא יום · וזהו לילה ליום ישימו כי הלילה ישימו לו ליום מרב התעורה : אור קרוב מפני חשך · עיין פרש״י ז״ל ויהיה מפני כמו מלפני כלומר בשביל החשך הבא שהלוס או יהיה הרצון בזה כי האור יותר קרוב אלי מפני החשך ויהיה מפני כפני אדם והכל עולה לענין אחד : אם · י״ל אם זה לשון באמת כמו

אם יחד על עפר נחת · אם ינוחו יחד על עפר והכונ' בשאול השפל שבמקומו' והוא מרכז הארץ וכמוהו ואליע' שאול הנך כי הוא הפך השמים שהוא המעלה במוחלט :

ביאור דברי שמענה ענה איוב ואמר שמעתי כמו אלה הדברים פעמי' רבות הנה כולכם מנחמי' תנחומי עמל וכזב · האם ימלא קץ לדברי רוח והבל כמו שהם דבריכם או מה יחזק לעתך מה שתשען ותענה הנה אין בדבריך מה שיחזק לעתך בו · גם אנכי הייתי מדבר עמכם ככם לו היית' במקומי' אחביר עליכם במלין לנח' אז כם **ואניעה עליכם** כמו ראשי לנוד ולהיות מיצר בצרתכ' · אם היה הענין כן אחזיק אתכם בדברי ומה שאנוד לכם בדברי יהיה להפליג על חוזק ספור שבריכ' יחשך כאבכ' מכם כי הרבה יחפייסו ומי שהושב' כאס'יכודו לו ויספדו אותו בחוזק שברו ושיעור מה שאבד ממנו · הנה אם אדבר לא יחשך כאבי ממני או אם אחדל מהדבור לא יועיל לי ולא יסור דבר מצרתי · אך עתה הלאני השם שם כל אברי שממי' · איני צרי' לעד אחר על צרתי כי הקמטים שבי מרוב הכחישות יעידו עלי וכחשי ודלותי יעיד על חוזק שברי ומכאובי · השם ית' טרף אותי וישטמני תכלית השנאה והגיעני להיות חרפת אדם ובזוי עם עד שאני חורק עלי בשיניו לכעסו עלי וילטוש עיניו לי לעיין אותי בעין רעה · הרחיבו עלי פיה' אויבי בחרפותיהם אשר הם מחרפים אותי הכו להיי יחד עלי יתקבצון כל שונאי והנ' אמר זה לפי מה שאחשוב כנגד רעיו שהיו מחרפין אותו · ימסר אותי השם ית' ביד שקרן ועל ידי רשעים הטה אותי ממה שהייתי בו · שליו הייתי ויפרפרני השם ויכתתני אחז בערפי וישברני ויקימני לו למטרה לירות בי חציו · יסובו עלי מורי החצים אשר לו יבקע כליותי ולא יחמול לשפוך לארץ מררתי והנה אמר זה כנגד המכות והמכאובות אשר אלו בו · יפרצני השם פרץ על פני פרץ ר"ל מכה אחר מכה ירוץ עלי כגבור להכות אותי בכח ובתוקף מכות רבות · על מה שהוגלד במכותי תפרתי שק שהוא בגד קשה והנה הוא מכאיב ומצער אותי מאד ועוללתי ראשי בעפר ואפר וכל זה מרוב היגון כי בסבת היגון יחגרו האנשים שק ויעלו עפר על ראשם · פני כמרמרו חומר ולכלוך מרוב הבכי ובסבת הבכי חשכו ראותיי עד שעל עפעפי צלמות · כל הצרות האלו באוני על לא חמס בכפי וגם תפלתי היתה זכה שלא הייתי מתפלל שיבא רע לאויבי ולא הייתי נמנע מלהתפלל לשם ית' קודם בוא אלי הצרה הזאת וזה שאיוב כמו שזכרנו היה נבוך תחלה בזאת החקירה והיה רוצה לצאת ידי שתיהן ולזה היה מקריב קרבנות אל השם ית' לכפר בעד בניו · ארץ אל תכסי דמי והחמס הנעשה לי בסבת זה הסדור המסודר מהש"י או יהיה הרצון בזה אל תכסה החמס הנעשה לי אם אמת מה שאמרו רעי שהייתה אלא הרעות מאת השם ית' על צד העונש ואל יהי מקום להסתר שם זעקתי על החמס הנעשה לי · גם עתה הנה בשמים עדי שהאמת אתי אם היה הש"י משגיח באלו הדברים הפרטיים כמו שאתם אומרים אתם רעי המליצים עמי אל אלוה תדמע עיני ואליו דברי לא עמכם שאם היו דברי עמכם הוא מבואר שלא תהיה טענה עליכם מה שאספר מהחמס הנעשה לי אם הענין כדבריכם לפי שכלכם תאמרו שאינכם מאמינים אותי במה שאני או שאין חמס בכפי · ואולם דברי עם הש"י שאם היה הענין כדבריכם רצוני שיהיה הש"י מבין את כל מעשה האדם היה הוא יודע האמת בזה ולזה תהיה מזה הצד טענה לשם ית' לבאר שאם היה משגיח באישי האדם בכמו האופן שאתם אומרים הוא עושה עמי עול וחמס · מי יתן שיוכל האדם להתווכח עם השם כמו הויכוח שיהיה בין אדם לרעהו · כי מספר השנים הנשארים לי לחיות יהיו באים עתה ואמות או תהיה רוחי נשחתה ונכרתים ימי שלא אשלימם ויהיו עתה קברים לי · אם אין רעי המליצים לי אנשים מהתלות עמי ולזה אברח מלהתווכח עמהם ובמה שאומרים להמרותי ולהעציבני רואה עיניו ולנה שם ר"ל שאין הכעסים אשר הם מכעיסים אותי ומדברים כנגדי נעלמים ממני · אהה השם ית' שים לבך בי לשמוע דבר ולהשיב עליהם כי תשוקתי להתווכח עמך אם היה אפשר זה לדעתי שאתה לא תלך בהתווכחך עמי כי אם בדרך אמת לא בטענות כוזבות כמו שעושים אלו האנשי' ואם היה אפשר אז מי ערב שאוכל לבטוח בו שתשלים בהתווכחות עמי הנני משתוקק מאד מי אתנה שיתקע לידי לקיים שיהיה ההתווכחות ביני ובינך אם היה אפשר וכל זה אמר איוב להורות שהאמת אתו ולאמתו בטענות הפחותות שטוענים לו רעיו · הנה לבם צפנת משכל ואין בהם תבונה ולא דעת כי היה ראוי שלא יעלם מהם כי על דברים כמו אלו התחבולות והמרמו' לא תרומם · מי

טו לְשַׁחַת קָרָאתִי אָבִי אָתָּה אִמִּי וַאֲחֹתִי לָרִמָּה: וְאַיֵּה ג' ר"פ אֵפוֹ ד' תִקְוָתִי כ"כ בוי"ו וְתִקְוָתִי מִי יְשׁוּרֶנָּה: בַּדֵּי ב' חס' שְׁאֹל תֵּרַדְנָה אִם־יַחַד עַל־עָפָר נָחַת:

ויען

לְשַׁחֲוָוא קְרֵיתִי אַבָּא אַנְתְּ אִמִּי וַאֲחָתִי לְרַחֲשָׁא: וְהָאן דֵּיכֵי סִיבְרִי וּמְתִינָתִי מַן יִסְבִּינָהּ: טַנְדּוּ לְבֵית קְבוּרְתָּא תַּחְתָּן אִין כַּחֲדָא עַל עֲפַר שְׁרָן:

ואתיב

איה ג' ר"פ וסימ' ואיה אלהיך אשר עשית לך · ואיה נביאכם אשר נבאו לכם · ואיה איפו תקותי · אפו ד' כתיב כן בו"ו וסימ' נמסר בסדר וישב ובשמואל ב' סימ' ט' :

רשי

לשחת קראתי אבי אתה · להתלונן בו ימים רבים כאילו הוא אבי מאחר שתקותי זאת היא : **איה איפוא** תקותי זאת למה כמסכת' ומי ישורנה להריגה עדיו : **בדי שאול תרדנה ·** אותן איברים שסופן לידי שאול שתהא יחד על עפר נחת · מלונן · לשון ותנח עליהם הרוח : מענה

אבן עזרא

בדי שאול · כמו סעיפי שאול על דרך משל כאילו השאול עץ למטה כמו ותעש בדים והראוי להיות אל בדי שאול תרדנה הנבראות או ישוב תרדנה על בדי כי בדי השאול תפולנ' ותרדנ' וכאילו האדם על סעיפי השאול · **נחת ·** יש אומרים ירד או נחת כמשמעו כי יחד יש לנו על עפר נחת : עד

אבן יחייא

מקום שקראתי לשחת אבי אתה · וקראתי אמי ואחותי לרמה : איה איפה תקותי אשר תאמרו אלי שאקוה בה' ומתי יבוא ישועתו · ואם יבוא מי ישורנה כי הוא כמנע שאחיה עוד להביט בה להיותי כמעט כמת וכמנע הריפוי ממני : בדי שאול וגומר לבדי וענפי השאול וקצותיה תרדנה זמותי ומורשי לבבי · ואם ובודאי ואימות כי שמה יעמדו על עפר בנחת והוא משל כי האדם ינוח אחרי המות מלחשוב מחשבות בטרדות העולם השפל הזה אשר רבו מספור : ויען

תורת חסד · יראת שדי

הכלל העולה מדברי איוב אלה שהוכיח לאליפז על מה שאמר לו תנחומי עמל' כי לא די לו צערו רק שהזכיר לו ענין יסורי הצדיקים וכו' באופן כי דבר זה כנטול דמי וכן לא ישאר בדבריו כי אם הדברים הראשונים שאמר לו בתחלה אם הוא ואם חבריו ומה תועל' בהשנות הדבר פעמי' וכהשיבו להם כדבר הראשון וכו' ולכן היה אומר להם כי אם הוא היה מנחם להם אם היו הם תחת נפשו באותה הצרה הנה לפחו' היה אומר להם את דבריו בחרוזים כדי שיהיו את כהני' ממנו בענין היותו במעלה מכנן ומזכר אותם גם אם היה דבורו כבל ענין באופן כי מה שאמר לו ומאחר לשון ערומים הנה היה בוחר את לשונם כדי לדבר להם דבריו בחרוזים כאמור והם לא עשו כן עד שדבר זה הלאהו ומלדו נעשה בשרו קמטים קמטים ודבר זה נוסף לו על הצרות הראשונות עד שלכן שיה אומר כי הגואי שיהיה האל ית' מלך רחמנותו הגדול מסגיר אותו אל עויל שימיתנו וכו' ולא שיהיה שרוי באותה הצרה על לא חמס עשה בכפיו כי לסבה זו היה נושא את כפיו בתחנתו בלי שום בושה כלל ולכן היתה תפלתו זכה ושגורה בפיו ולא כמו שאמר לו אליפז כי יאלף עונו לפיו לטעות בתפלתו וכו' ועל זה היה אומר כי אם שפך איזה דם עם כפיו הנה הארץ לא תכסה את הדם ההוא רק שתודיענה ובמו כן אל יהי מקום נסתר לכסות מה שצעקו אליו העניים ולא ענה לכם בפותחו את כפיו אליהם כו' כי על כל זה האל ית' הוא היודע ועד ואדרב' הרבה דמעות בהתפללו על העניים ושכמו כן היה שלם וטוב גם עם אל"ים וגם עם אנשים והיה בכל יום חושב שמא ימות למחר כראותו כי במספר הם שנות האדם והיה שב תמיד אליו ית' ועכ"ז היו כמעט חבריו נופלים מעליו והיו כקברים אחד הנה ואחד הנה ומה גם כי מעולם לא דבר עם התולים וכו' אשר על כן שיה מתחנן לאל שישימנו ויערבנו עמו כי מי הוא אשר יוכל לתקע אתלו במקומו ובמעלתו בענין עבודת ה' והיה מן האנשים שים להם חלק לע"ה מה שלא יהיה כן לבלתי שוסי' טוב רק שתכהינה ותכלינה עיניהם מראותם את טובתם של הצדיקים ושככה הוא היה בתחלה מושל ושר ונספר על שמים רבים ואז ותכה מכעס עינו באופן שכמעט נדמה בדבר זה לרשעים הנזכרי' וא"כ ישומו ויתמהו הישרים על זאת וכו' ושהיה האל ית' יכול לאחוז דרכו להטיב תמיד אל הצדיקים ובכן לא היה נמצא בעולם ענין צדיק ורע לו עד שכדי שלא ידברו על ה' תועה היה האל ית' מכסהו לתועלת הרואים וכו' כי הנה יכולים היו כלם לשוב לפניו ית' בתשובה שלמה כאשר עשה גם הוא אמורשי לבבו בעצמו ולא מצאות האחרי' וגם זה יהיה להם עם מה שיהיו לילה ויום הוגים בתורתו ית' המלמדת לאדם דעת לשפט במעשיו והיא תעלה להם במקום פרוס וככסים וכו' ועל הכל היה אומר כי שלואי שהיו מוליכי' אותו עם הבדי שאול והיה נקבר בארץ ולכך שיהיה אצלו איום כנחת רוח : ויען

הרמבן

ואז אקרא לשחת אבי ואכבדנו כבן יכבד אב · ואקרא לרמה אמי ואחותי לשכב בחיקה : **כבן תשא** אמו ואחותו · ואמר יצועי לשון רבים : כמו שפי' בפסוק קברים לי · כי איה איפה התקוה אשר אתם אומרים שאקוה ואוחיל עד עבור המוסר הזה · ותקותי שאמרתם מי יראנה · כולנו כמות טרם בואה: בדי שאול תרדנה · אל בדי שאול תרדנה התקוה שלי : והתקוה שלכם · אם יחד על עפר נרד · כי כאשר כמות יאבדו התקוות כולן : בדי · כלשון והעש בדים · ותשלח פארות עשה שאול כעץ עושה בדים למטה · ואמר אם · כמשחק ואומר אם כמות תאבד תקותינו באמת · ורוצה לומר כי אין כלה לאבדן התקוה אחרי שהמות מעותד לו · זה הטוב מכל מה שפלפלי בו · הנכון עודבעיני כי יאמר הבדים הנושאים את השאול תפולנה מכובד המשא · ואם רמז לכל הנבראים · ור"ל אם כל הנבראים תאז יחד על עפר נרד וכמות בבת אחת · על כן ימיתו לאחד אחד הנולד ראשון ימות ראשון אם צדיק · ואם רשע · ולמה תביאו ראיה מן הרשעים שמתים · כי הכל ימותו זה אחר זה · והוא כמלעיג להם על טענתם · והמשיל כן בדי שאול מפני ארון המתים אשר לו בדים לשאת אותו בהם : ויען

ר' אברהם פריצול

לשחת קראתי אבי · וכבר הכינותי פעמי אל ההפסד באופן כי קראתי לשחת ולקבר אבי אתה · ואמי ואחותי אל הרמה מרוב צערי ומכאובי והרגישי באפיסת הכוחות בעת זקנתי · ואמר זה להיותו מאמין שכיון שהגיע למדרגה הזאת מן הכליון מצד המערכת שלא ישוב אחור מצרתו · וזה הפך כונת ריעיו אשר ניחמוהו שיזכה לטובה אם ישחר אל אל : ואיה איפה תקותי · ואחרי שאבדתי כחותי ומזמותי ומורשי לבבי והגעתי עד שערי מות · איה איפה תקותי לזכות עתה שנחמתם אותי בבשורת שקר · ותקותי לזכות לטובה אשר אמרתם מי ישורנה · ומי יראנה רם אמות עתה: בדי שאול תרדנה · על כן גברו צרותי כי עברו בדי שאול · שהוא תוך אמצעות היבשה והארץ · ואם יחד יהיו על עפר מונחים לכובד משאם הוך בדי שאול תרדנה · ובדי כמו במצוע ואמצע השאול · שהוא כמו בית הכלי ; שירצה לומר בתוך השאול · או בדי הכזבים שנחמתם אותי בתוך שאול הקבר תרדנה אתי במותי · אם יחד יהיו כלם על עפר ינוחו אתי ושם יפסדו ולא יקומו ולא יהיו ואתם תכזבו · ויהיה מלת בדי שבאה בסמיכות חסר הנסמך כאלו אמר בדי השקרים והנחמות שנחמתם אותי · לפי זה הפשט · מן בדיך מתים יחרישו · ר"ל כזבים: **והעקר** מן המענה הזה לאיוב הוא זה · ראשונה מה שהוסיף איוב להוכיח אליפז וריעיו אשר גזרו כבר · כי כל מה שיבוא על איש האנשים הכל הוא במשפט מאת האלהים · ושהצדיק באלהותו יוסיף אומץ באחרונה · ושהרשע כל ימיו הוא מתחולל וקול פחדים באזניו · השיבו איוב על זה בהפך · כי הרשע הגמור שליו ושקט על שמריו · באופן כי הישרים ישומו על זאת · והצדיק נשחת ונתעב ומעונה בצרות נמרצות יותר ממה שראוי לערכו · כאומרו על רוע מזלו · רוחי חבלה ימי נזעכו קברים לי וכו' · שנית מה שהוכיח לאליפז וריעיו על סכלותם בזאת הבחינה שהשם ישגיח בפרטים · ושהיו טוענים בטענות כוזבות ובדברי חלקלקות · באומרו כי לבם צפנת משכל · לחלק יגיד ריעים · ושהיו ראויים לפורענות כמרץ ליחס העול לשם יתברך בדברי חלקלקות · שלישית מה שהוכיח את אליפז עוד באשר חשד איוב שהיה מפר יראת השם ומגרע המתפללים שלא לבטוח בהשם עוד · ואיוב השיבו בזה והודו הפך הדבר · כי גם שהכהו האלהים מכות טריות ונמרצות · מכל מקום לא סר מיראת השם ומהאמין הגמול הנפשיי והשארות הנפשי · באומרו ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים יוסיף אומץ · ר"ל כי גם שיגדל הצער והפורענות על הצדיק אשר לא כדת · מכל מקום יאחז צדיק דרכו לסבול צרותיו בעולם הזה ולהמתין ליום הבא לעולם הנפשות · וכן בזה הענין וטהר ידים יוסיף אומץ לנפשו ולהכין כוסף הקנינים האלו אשר הם מעותדים למקרים ולהמתין הטוב הנצחי הקיים · רביעית שהודיע איוב כוונתו שחיכנו מלפסה לשום טובה זמנית להיותו קרוב אל המות · באומרו איה איפה תקותי וכו' · וכל מה שנחמוהו ריעיו הבל המה מעשה תעתועים · ובדי שאול תרדנה · כמו שאמרנו : ויען

מ"ע ספורנו

לשחת קראתי אבי אתה שבשחת תהיה הגלי למנוחה שלום : **איה** איפה תקותי · שאמרתם כי הוא יכאיב ויחבש ואחריתך ישגא מאד הנה זה נמנע שיהיה בעולם הזה : ותקותי מי ישורנה · ואם תהיה תקות הטוב אחר המות מי יראנה באופן שיהיה למוסר ולמשל לחוטאים כאשר אמרתם · ואם תקות הטוב שאמרתם תהיה ביום המות או קרוב לו : **בדי שאול תרדנה ·** הנה אני אומר שתרדנ' התקוה והאות לחלקי שאול : **אם יחד על עפר נחת ·** אם ההצלחות תבאנה יחדיו בהיותי על עפר מות או קרוב לו :

בלדד ב

אוהב משפט

כמו אם זכרתיך על יצועי והדומים לו ופי' באמת אין לי תקוה לחיו' מחולי זה הנה תקוה שאול ביתי וי"מ אם אקוה מוכרת כלומר אם אקוה שיהיה לי בית מושב שאול הוא ביתי · וי"מ אותו קשור · יאמר אם אקוה שאול ביתי ואין לי תקוה אחרת ולשחת קראתי אבי אתה א"כ איה איפה תקותי שהבטחת' אותי ואחריתך ישגה מאד : בחשך הוא בטן הארץ : רפדתי · כמו שטחתי מלשון ירפד חרוץ · רפידתו זהב יצועיהו הקבר והזכירו לשון רבים כמו שאמר קברים לי : **לשחת** לקבר לני מכבד כבן יכבד אב כדי שיקבלני מהרה · ולתולעת אני קורא אם ואחו' כדי שאשכב בחיקו' וא"כ איה איפה זאת התקוה : **ואיה** ואחר שאני הולך למות היכן היא אותה טוב' שאת' מבטיחי' אותי שאקוה אליה כי לעולם לא תהיה ולא תבא ואפילו תבא מי יזכה לראותה כדברי בני אדם שאומרים ימות החולה הנמעד קודם שיבא הארי תגלעד · או יאמר מי ישורנה שיראנה אולי כי אינה בעולם או מי מבני אדם יראנה : ישורנה · כמו אשורנו ולא קרוב : **בדי** · עיין פרש"י ז"ל והכם ר"א ז"ל וי"מ בדי שאול כמו בשאול כמו בד ריק שהו' כמו בריק ודי הו' מלה נוספת · והבי"ת לשמוש וי"מ בדי שאול ירכתי שאול · וי"מ אותו על המכות שהיו עליו ואמר כי לירכתי שאול ירדו שלא אוכל לסבול אותם הארץ אם ינוחו יחד על העפר ואינו נקשר יפה · ועיין הרמ"בן ז"ל וי"מ על דרך זה בדי שאול תרדנה מרב הכובד אם כל הנולדים מאז ועד עתה היינו נחים על הארץ ביחד כי לא אוכל לסבול אותו על כי יש לנו למות כלנו ואין לנו להנצל מהמו' ואחר המות אין תקוה לכן איה איפה תקותי שהבטחתם אותי בתנחומי' של הבל · עד כאן: **עד קנצי** כמו קיני · והנו"ן תמורת אות הכפל וכמוהו כי לא תמנו שהיא כמו לא תממו או היא שרשו קני על משקל דברי ויהיה קנין וקנין בענין אחד ואיפשר כי שרש קן קנין והדגש אשר במלת נגא עד קיצו תמורת הכין · וי"מ עד אנה כמו אנה תלך מרוחק שהוא רמז אל מקום והוא מדבר כנגד איוב שהוא מאריך בדברים וחוזר אליהם פעם אחר פעם ואין תכלית לדבריו וזה הפי' רחוק · וי"מ עד אנה כמו עד אנה ינאצוני שהוא מתי ומדבר כנגד חביריו ויאמר לאם עד מתי לא תשימו קן ותכלית לדבריכם ותתנו ריוח לאיוב לענות לא' מכם ונראה לפרש בהפך כלו' עד מתי ירבו הדברים ויגדל הויכוח ומתי יהיה זה שתשימו קן אל הדברים · ויהיה אם מין עתיד כפשיטו · ולפי' הראשון הוא ביכוני תבינו דברי איוב בלבבכם כדי שתוכלו להשיב לדבריו כהוגן ואחר שתבינו דבריו נוכל לדבר עצות אמתיות לסתור דבריו ובזה יהיה קן אל הדברים : קנצי · כמו קצים והוא סמוך :

מדוע

מ"ע ספורנו

בלדד ב תבינו מיני הרעות הקורית : ואחר נדבר · אם ראוי ליאש אותם למסדר ולהתרעם עליהם : נחשבנו כבהמ' באמרך כי לבם צפנת משכל: נטמינו · היינו כאטומי החושים : בעיניכם · בעיניך ובעיני אליפז המסכים עמך בזה באמרו שלפעמים קורה רע לצדיק ע"כ מוסר לו או לזולתו או להיות צדקו בלתי מספיק לרצו' לפני האל ית' לרב גדלו ואינו כן אבל אתה איוב : טורף נפשו באפו · באמרך ותבחר מחנק נפשי : הלמענך תעזב ארץ · האמנם אתה כ"כ צדיק בעיניך שתחשוב שיהיה ראוי שלמענך ישתנה הסדר הטבעי והרשות הנתונה לבחיר' האנושי' להציל מעלת רשעים שהם כשדי' ושבא ששללו ממנך : ויעתק צור ממקומו · בהפך אותות השמים המסודרים לכלל הנמצאות כענין אש זיקים ורוח גדולה באה : גם אור רשעים ידעך · הנה גם לרשעים אשר אמרת שהם מצליחים תקרינה כאלה באופן שידעך ויכבה אור הצלחת : ולא יגה שביב אשו · ולא ישיב להאיר זה כי לפעמים : אור

רלב"ג

מי שהחליק אליך יגיד המחשבות העולות בלבו כדי שינצל אותך שאינך עושה עול אבל תענישהו על מה שיהתל נך כהתל באנוש עד שעיני בניו תכלינה · והציגני השם ית' להיות למשל ולשנינה תחת שהייתי קודם זה להם לאדון ולשר · עד שכהתה עיני מהכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ומחשבותי הם ככל ר"ל שלא אוכל להחזיק ולהחישב בהם מרוב דאגותי · ישומו ויתמהו ישרים על זאת הרעה הבאה על הצדיקים על לא חמס בכפיהם ונקי יתעורר על חנף ויתמה מדוע דרכו צלח' עם רוב עונותיו ופשעיו · ויאחז עם זה הצדיק דרכו הטובה ומי שהוא טהר ידים יוסיף אומץ ללכת בדרכי השם ית' ואף על פי שאין בזה גמול גופני אבל יעשו זה להושיע נפשם כי זה כל פרי האדם וזו תשובה על מה שאמר אליפז אף אתה תפר יראה וזה שהרשעי' אינם יריאי' השם ית' כלל והצדיקים לא יפרו יראת השם יתברך מפני זה אבל יאחזו דרכם כדי שתגיע להם הצלחת הנפש ויוסיפו אומץ בדרכם הטובה לבזותם הבלי זה העולם מפני רוע הסדור הנופל בקניניו והצלחותיו וישימו מפני זה כל כוונתם בהצלחת הנפש · ואולם כולכם תשובו ובאו נא ולא אמצא בכם חכם ולזה שפטתם שאני מפר יראה · הנה מרוב מכאובי על לא חמס בכפי באתי עד קצי כאילו ימי עברו מחשבותי נתקו ממני אשר הם מורשי שכלו כי השכל כשירצה לחקור בדבר יירש תחלה מהמחשבה חלקי הסותר אשר תפול בהם והטענות המקיימות אותם והמבטלות אותם · הנה מחשבותי המבולבלת עתה ישימו הדברים אשר הם היו מבוארים לי ונגלים כאור היום חשוכים ונעלמים כלילה והאור אשר היה קרוב אלי וחזק ההראות ישימוהו כלילה מפני חשך הצרות על מה שאתה מנחמי' היתי שהחריתי תשנא מאד · הנה אשיבכם מילין אם אני בחוזק המכאוב עד שאקוה שיהיה ביתי שאול והמות והרפד יצועי בחשך והקראה לשחת אבי אתה אמי ואחותי לרימה לדעתי שאין לי מהמלט מהמות על זה הכאב האנוש · הנה איה איפה תקותי האם אקוה שתראה הטוב הגופיי אחר מותי או אמר זה כנגד מה שהיו אומרים שההבדל בין הרשעים והצדיקים כשיבואום צרות שהרשע לא יאמין שוב מני חשך ואולם הצדיק בוטח שהשם ית' יסיר המכאוב ההוא ממנו הנה לרבוי המכות האלו והמכאובים אשר אוליתי בהם אם ינוחו יחד על עפר תרדנה ותצלנה לכבדם לירכתי שאול ר"ל למרכז הארץ כי לא תוכל הארץ להכיל ולשאת אותם ואיך אוכל אני לסובלם ולחיות אחרי כפלם כי האמנם אמר זה על צד ההפלגה והגוזמא : והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב יסתור דברי אליפז בנוה שהביא ראיה מהחוש מהעונש הבא לרשעים וגזר מפני זה שכל הרעות הנופלים באישי האדם הם במשפט לפי מעשיהם ואמר שזאת הגזירה בלתי צודקת לפי שכבר נמצאו בו אלו הרעות הפלאות אשר אין לו תקוה לחיות אחריהם על לא חמס בכפיו והם יאמר אומר שזאת הטענה לא יורה בה אליפז ולזה אינה טענה עליו הנה תשובת איוב בזה כי דבריו הם עם השם ית' אשר יודע שהאמת הוא כמו שאמר איוב הם היה שיהיה פוקד האדם על כל מעשיו כמו שאמרו רעי איוב ומה שגנה אותו אליפז שהוא היה מיפר יראה באמרו כמו אלו הדברים הנה כבר נתבלבל איוב וביאר שאינו צודק אבל הענין בהפך וזה שהרשעים אינם יריאים השם ית' עד שיתכן שיאמר שהוא היה מיפר יראת השם ית' מהם בכמו אלו הדברים והצדיקים לא יסורו מפני זה מלהחזיק בדרכי השם יתברך לפי שתכליתם אינו הגמול הגופיי אבל הנשארות הנפש ולא די שלא יסורו מפני זה הדעת מדרכם הטובה אבל יוסיפו אומץ להחזיק בה ונהשתדל בשלמותם הנפשיי לבזותם הקניינים וההצלחות הגופיות לרוע הסידור הנופל בהם וחיותם הבל : ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר · קנצי · כמו קצים ואמר זה לפי שאיוב היה אומר דברים רבים במענה אחד וכשיחשב שיכלה המאמר להיותו לתכלית אחד מדבריו יתחיל בטענה אחרת ולזה ישים תכליות רבים לדבריו כאילו אמר עד איזה מקום מהויכוח תשתדלו ברבוי הדברים והטענות וזה כי יתכן שבמאמר הראשון יזכרו כל טענותיהם ומהמאמר ההוא ואילך לא יצטרכו לזכור טענות חדשות לקיים דבריהם אך ישתדלו לבד להתיר הספיקות במה שטענו החולקים עמהם על דעתם : ויעתק צור · ויסתלק צור : ידעך · יחשך : יצרו

רש"י

מענה בלדד קנצי · סוף · תבינו · תשתוקו · להבין ולשמוע את אשר נדבר : נטמינו בעיניכם · נחשבנו בעיניכם טמומים · ואין יסוד בתיבה זו וזולתי ט' ת' : כמו טמוכין פלישתאי · ויש מפרשים לשון טמיגה · וטעות הוא בידם שא"כ צריכה התיבה שתי נונין אחד ביסוד וא' בשימוש של רבים : טורף נפשו · אומר על איוב לך אני אומר הטורף ומחבל נפשו באפו ובכעסו · הלמען צדקתך תעזב ארץ ממשפט מדתה · ויעתק צור היוצר מדעתו וממדתו : גם אני לפי צדקתך זאת הנהג לדורות · אור רשעי' יקפץ ממקומו : שביב

יח

א וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר: עַד־אָנָה ׀
ג׳ · ג׳ ב תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר
ג׳ · ג׳ בנקמעה נְדַבֵּר: מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה
ד נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם: טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ
ל׳ ל הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ וְיֶעְתַּק־צוּר
ה מִמְּקֹמוֹ: גַּם אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְלֹא־
יִגַּהּ

וְאָתִיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וְאָמַר: עַד
אֵימַת תְּשַׁוּוּן הַרְפַּתְקֵי לְמִילַיָּא
תִּתְבַּיְינוּן וּמִבָּתַר כֵּן נְמַלֵּיל: מָאֲדֵין
אִתְחֲשִׁיבְנָא הֵיךְ בְּעִירָא טַמְעֲנָנָא
בְּמֶחֱמֵיכוֹן: דִּמְצַעַר נַפְשֵׁיהּ בְּרוּגְזֵיהּ
אִיפְשַׁר דְּאַמְטוּלָךְ תִּשְׁתְּבִיק אַרְעָא
וְטִינַר יִסְתַּלַּק מִן אַתְרֵיהּ: ת"א דְּטָרִיד
נַפְשֵׁיהּ לְגַרְמֵיהּ אֶפְשַׁר דְּבִמְטוּלְתָךְ תִּתְנְשֵׁי אַרְעָא מִן לְמִיתַּב וְתַקִּיפָא יִסְתְּלִיק מִן
אַתְרֵיהּ: לְחוֹד נְהוֹר רַשִׁיעֵי יִטְפֵּי וְלָא יְנַהוֹר

תשימון ג' וסימ' לא תשימון עליו נשך · אם שום תשמון פניכם · עד אנה תשימון קנצי למלין : נחשבנו ג' וסי' נמס' בסדר ויצא · טורף ד' וחס' וסימ' קשר נביאה בתוכה · אריה טרף בדי · פצו עלי פיהם · טרף נפשו באפו:

אבן עזרא

עד אנה תשימון קנצי למלין · הנ"ון נוסף והנכון שאין לו דומה ועניינו רוב : כי

אוהב משפט

מדוע לפי הפי' הראשון שהו' מדבר עם איוב יבא כפשטו ולפי הפי' השני שהוא מדבר כנגד החבירים יאמר מדוע תרצו שנהיה נחשבים כבהמה בלא חכמה להיות לרבות דברים מרבי' הבל וכמו שחפצו יאמר עלינו ולא אמצא בכם חכם · נטמינו בעיניכם ונהיה בעינינו באלו טפש כחלב לבנו וטח מהשכיל כאלו כפתם: נטמינו · מלשון סתימה תרגום סתמום פלשתי' טמנון פלשתאי ובדברי רז"ל טום ולא תשפן · ואמר זה לפי שאמר איוב כי לבם צפנת משכל · ואמר זה כי אם אינם נותנים קץ לדבריה' יהיו נחשבים פתאים : טורף עתה ישוב לדב' כנגד איוב ויאמר לו אתה המשחית וטורף נפשו כארי וכלביא בכעסו וחמתו הבשביל כעסך תעזב ארץ שלא ינהיגנה השם יתברך כפי מה שתגזור חכמתו ויעתקו הצורים וההרים שהם מוסדות העולם ממקומם כלומר אם אפשר שבשביל שתצוך ממך ישנה השם יתברך סדרי בראשית להטיב לך אם אינך צדיק כמו שטענת כי באמת זה סדורו ומנהגו של עולם שהרשעים הם אובדים וכיון שאתה רשע לא תועיל לך חמתך וכעסך שלא להאבידך ויש פירושי' אחרים · וזהו הנכון · וי"ן תעזב היא נפתח · ורז"ל דרשו בו מה שדרשו · ועתה יצייר בשפלתן של רשעים : גם מלת גם בא"ה לומר כי רב הרשעים בחשך ילכו כל ימיהם ואף אם תגלה דרך הצלחתם יאור להם גם אורם ידעך : ידעך יחשך כמו דועכו כפשתה כבו דועכו כאש קוצי' · ולא יאיר ניצוץ אשו של כל א' מהם יגה לשון נוגה והדגש לחסרון נו"ן על משקל יגש : שביבי ניצוץ היחיד אחר רבי' כמו בני' צעד' וצדיקי' ככפיר יבטח כלומר כל פחד מהם : אור כנגד היום ונרו כנגד הלילה כלומר כל זמנו ילך חשך · ועליו חסר ש"ין כלומר נר שעליו ידעך : ואמר באהלו לפי שבית' אין לו קיימה באהל רועים : יצרו ההולך בדרך רחבה בטוח מהכשל ומי שהולך בדרך צרה ומכאן ומכאן סכנות צעדיו צריך חכמה ועצה נכונה באופן שלא יפול · והרשע בלכתו יצר צעדו כי ידפוהו צרות רבות ואף רוצה ליטול עצה הוגנת להנצל מהם יבצל בעצה רעה עד שתשליכהו עצתו במקום שלא יוכל לקום משם ומידו תהיה זאת לו למעצבה ישכב כטעם עונותיו ילכדנו את הרשע

תורת חסד יראת שדי

ויען בלדד השוחי ויאמר עד אנה וגו' כתב ה"ר שמריא האיקריטי בין מלת אנה ומלת תשימון הפסקה ופירושו עד אנה ועד מתי נחלוק בזאת את השאל להיות כל א' חוקר דברי חברו ע"כד · וכפי פירושו אולי יר' עד אנה תאמר לנו תשימון קנצי למלין וכמו שאמרת · הקץ לדברי רוח וכו' וכמו כן אתה אומר לנו תבינו ואחר נדבר כי מדוע נחשבנו בעיניך כבהמה ונטמינו בעיניכם אתה איוב ועדתך שאמר לאליפז חברי השמות כל עדתי · ואומרו נטמינו בעיניכם יובן עם מה שאמר הכתוב ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם כי מצד גובהם היו הם נחשבים בעיניהם כחגבים או פרעושי' אשר כמעט שהם נטמנים ואינם נראים וכו' וכמו כן היה אומר בלדד לאיוב כי היו נחשבים בעיניו ללא דבר ועל כן היה אומר להם מה שהיה אומר ושכמעט בפה חנף היה מחניפם ואומר להם אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה וכו' ועם מה שביארתי באומר בעיניכ' שחוזר אל איוב ולעדתו הנזכ' בדברי פיו יכולני ג"כ לבאר אומ' עד אנה תשימון קנצי למלין שר"ל עד אנה אתה ועדתך תשימון קנצי למלין כלומר תאמרו לנו הקץ לדברי רוח וכו' באופן שאתם רוצי' לשים קץ לדברינו וכו' להיותם בעיניכם מלין לבד בלי טעם כלל :

טרף נפשו וגו' יר' אתה איוב הטרף נפשך באפך שאתה מבקש לך את המות הלמענך תעזב ארץ כלו' האם בשביל שתמות תעזב ארץ ויעתק צור ממקומו ומה לנו אם תמות אם לא כי גם אנחנו אנשי מעשה כמוך וכו' ומה לנו אם תשמע לדברינו ותחשיבם אם לאו · או יר' וכי האם אם לא הייתה אתה במציאות כדי לקבל היסורין האלה מצד נסיון לתועלת הרואי' שיתנחמו עמך על צרותיהם ויסוריהם תעזב ארץ מענין השגחתו ית' לטובה עליה ויעתק הצור תמים פעלו ממקומו אשר הוא כביכול הדום לרגליו ולא ישגיח בעולמו מצד מה שלא יהיה בעול' על מי שישרה שכינתו כאשר השרה שכינתו בעולם בשביל אברהם יצחק ויעקב ועמד אברהם בי' נסיונות והיה הכל לתועלת הרואים וכו' כי הנה אם לא תהיה אתה המכוסה הנה יש בעולם צדיקי' כמותך וכו' גם אור רשעים ידעך כי האל ית' ישגיח גם בענין זה לתת לרשע כרשעתו · או יר' גם עוד זאת אשיבך כי אור רשעי' ידעך וכו' ואם היה האמת כדבריך שהאל ית' מחשיב אותך לרשע היו כל אלה באים עליך לפי שזה הוא מקום שלא ידע אל ח"ו מה שאין כן הענין כך כי ירא אל"ים אתה וא"כ שקר אתה דובר לאל האל ית' · והתחיל ואמר אור רשעים ידעך ויר' לומר כי בעודם באבם יקטפו וכו' ולא יגה שביב אשו או כשיגיע לידעך כאשר הוא הענין תמיד בנר הכבה כי קודם שיכבה וידעך שיתחזק מעט קט וא"כ ידעך · ואמר כי גם דבר זה לא יהיה להם ובזה רצה גם כן לכוון למה שלמעלה אמר איוב שלא מעט ימי יחדל ישית ממני ואבליגה מעט וכמו שביארתיו במקומו : אור

אבן יחייא

ויען בלדד השוחי ויאמר עד אנה ונומר ענה בלדד לדברי איוב אשר היה אומר כי כלם היו סכלים וכאומרו ולא אמצא בכם חכם · מנחמי' אל בלבם הקץ לדברי רוח · ולקללתו אשר היה מקלל באומרו ע"כ לא תרומם ועיני בניו תכלינה · ולהלעיג עליו היה מדבר עמו בלשון רבים · עד אנה ועד מתי תשימון קנצי כמו קץ למילין ולדברים אשר כשום ענוד כן אלפלף בלי שכל · תבינו הדבר קודם ביישוב וחכמה ואחר נדבר ונוכח יחד · ולא כאשר אתה עושה שאינך נותן לב להבין הדבר הלו מהשגחת האל ולשערו היטב · ותדבר דבריך בלי ישוב ממהירות לב ולא מהכנתו · מדוע נחשבנו בעיניך כבהמה הסכלה באומרך ולא אמצא בכם חכם · ונחשבנו כטמאים ורשעים בעיניכם בקללך אותנו בקללות נמרצות : ואל אשר אמר איוב שהיו סכלים ענה בלדד אליו באומרו אתה איוב הטורף ודורס נפשו באף וחרון שלו על מכותיו בהכחישך השגחתו יתברך · הלמענך שלפי דעתך אתה תם וישר ולכן יראה רוע הסידור ממנו יתברך בהענישך בלי עון · ראוי שכלנו נאמין שתעזב הארץ ויעזב ה' אותה ואין רואה ואין משגיח · ושיעתק צור תמים ממקומו ומדרגתו · כי מלא כל הארץ כבודו ולפניו נחשיכה כאורה והוא ישגיח לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : ואל אשר קלל כאלו היו טמאים ורשעים אמר אליו כי הנה האלוה יתברך הוא משגיח בתחתונים ומעניש הרשעים בעולם הבא ובעולם הזה · והוא אומרו גם אור ונפש הרשעי' כמוך לא די שנענשת בעולם הזה כי גם בעולם הבא ידעך לעונש תפאתיה · ולהיות כי הבאת הצדיקים בגן עדן הוא באש בהירייו ונהיר והוא השכינה · ועונש הרשעים בגיהינם הוא באש דק חשוך : לכן

ר"א אברהם פריצול

ויען בלדד השוחי ויאמר · עד אנה תשימון קנצי · אמר בלדד לריעיו נגד איוב המדומה בעיניו שהאריכו בספורים ולא הועילו לפי מחשבתו · אמר עד מתי תשימו קץ לדבריכם · הבינו בראשונה בשכל מה להשיב · ואחר נדבר כלנו לנצח את איוב בעל ריבנו : מדוע נחשבנו כבהמ' · מדוע נחשבנו כבהמה בעיני איוב · באמרו שמן הבהמות יודע הדבר · כי אמר שאל נא בהמו' ותורך · ואמר רופאי אליל כלכם · וצפן לבם משכל : נטמינו בעיניכם · בלשון טומאה · או מלשון טמטום · ר"ל היינו כטמאי' · הוגסתמו טענותינו ונסתרו בעיניכם · כמו בעיניך · אבל איוב או בעיני השומעים הויכוח : טורף נפשו באפו · ואם אתה איוב כאיש טורף נפשו וממית רוחו בזעף חרון אפו להיותך כועס על צרותיך · ותחשוב היותך מוכה ביד הגרמים השמימיים · התחשוב בעבור רעתך וכעסך כי למענך תעזב הארץ מיד ה' להניחה לגלגלים · ואם ראוי שבעבורך יעתק צור העולמים ממקומו · והשגחתו הכוללת בכל · ונמצא קיים בכל · שיעתק ממקום השגחתו ולא ישגיח · וכבר הודעתיך כי רעת הצדיקים היא להגיעם לטובה גדולה ממנה לעולם הבא · ולזאת רעתם היא טובה מאת ה' מן השמים · והרשעים בסוף יכלו לגמרי · ורעתם גם כן טובה : גם אור רשעים ידעך · ואמנם לא תוכל לכחש כי גם אור רשעים ידעך ר"ל אור הצלחתם ידעך ויכבה וישוב חשך · ולא יאיר שביב אשו · ר"ל ניצוץ אש שלו · ר"ל שיהיה נכרת ונכבה מאור ולא הצלחתו · כי אפילו ניצוצות ממנו לא יאירו : ידעך · ענינו מכוסה וחשוך :

הרמ"בן

ויען בלדד השוחי · עד אנה תשימון קנצי למלין · לא יוסיף בזה המענה רק להפליג על אבדן הרשעים · כי הוא ראייתם ביסורין שהם במשפט : קנצי · כמו קצים ישים את חבריו · על שישימו קצים לדבריהם ולא ידברו עד ענות איוב לכל אחד ואחד : תבינו דברי איוב · ואחר נדבר כל אחד ואחד · ירצה לומר כי אין בפיהו נכונה ואין ראוי להמתין לשמוע לו : מדוע נחשבנו כבהמה · לשמוע חרופיו וגדופיו אשר יאמר כי לא ימצא בנו חכם · ומדוע אנחנו נטמנים בעיניכם החברים לסבול התעתועיו ; נטמינו · מלשו' טמוכין פלישתאי · ולשו' חכמ' טם טמנו מהם · אמ' מדוע נחשבנו אנחנו בעיניכם כאלו לבנו סתם עפר וטיח אשר עליו מהשכיל · כדרך שפי' בפסוק כי לבם צפנת משכל : טורף נפשו באפו · עתה יענה את איוב · אתה הטורף כלביא נפשך באפך ובחמתך · האם בעבור תלונתך תעזב הארץ להשתנות סדרי עולם · ויעתקו הצורי' שהם מוסדות הרים ממקומם · הנה אמת הוא כי כך סדרו של עולם ולא ישתנה בעבורך · שהאל מטיב לרשעי' בתחלה בחמלו על מעשיו ובסוף ידעך אורם : גם אור רשעי' · מלת וגם לאמי' אף מקצת הרשעי' אשר לא יהי' להם אור · כי מתחלה ידעך נרם · כי רובם לא יהיה להם אור : כי בחשך באו ובחשך ילכו ; יצרו

יגה

שביב · אשפ"נילא: יצרו · יהיו קצרים צעדי כחו · ותשליכהו מעליה עצתו · שיעץ אשר לא יתקיים: כי שולח · כיסופו אחר שולח ברשת · שלחו רגליו לצעוד על הרשת ולתפס · ועל שבכה יתהלך היא רשת · כל שבכה עשויה כמו רשת · והיא קיי"פא שבראשי הנשים: יאחזו בעקב פח · טמון בארץ · תחת רגליו: חבלו · חבל מלודתו אשר ילכד בה · ומלכודתו טמון עלי · נתיבו · כמו טמוני' חבל מלכודת לפופות: בלהות

יגה ולא קרי' יגה

יצרו · ענין צרות: צעדי אונו · פסיעות כחו: ותשליכהו · ותעזבהו: שבכה · רשת: צמים · פריץ: חבלו · החבל שיקשור בו רגליו וילכד בו: ומלכודתו · הוא הפח שילכד בו: אונו · זרעו כטעם ראשית אונו: בדי עורו · ענפי עורו ובדיו: יאכל בדיו בכור מות · יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים: ינתק

יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ: אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ
וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ: יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ
וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ: כִּי־שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת
בְּרַגְלָיו וְעַל־שְׂבָכָה יִתְהַלָּךְ: יֹאחֵז
בְּעָקֵב פָּח יַחֲזֵק עָלָיו צַמִּים: טָמוּן
בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב:
סָבִיב בִּעֲתֻהוּ בַלָּהוֹת וֶהֱפִיצֻהוּ לְרַגְלָיו:
יְהִי־רָעֵב אֹנוֹ וְאֵיד נָכוֹן לְצַלְעוֹ:
יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת:
ינתק

ל' ב' הגדולה · ד' · ל · ג' ב' מא' · ג' · ל · ב' וסאף · ל · ל · ג' ר"פ · ל ד' · ג' חס' · ג'

יְנְהוֹר גִּיהַ נוּרֵיהּ: נְהוֹר חֲשַׁךְ
בְּמַשְׁכְּנֵיהּ וּשְׁרָגֵיהּ אַמְטוּלְתֵיהּ יִטְפֵי:
יִתְעַיְיקַן פְּסִיעַת תּוּקְפֵיהּ וְתִטְלוֹקִינֵיהּ
מַלְכְּתֵיהּ: מְטוּל דְּאִשְׁתְּדַר בִּמְצַדְתָּא
בְּרִיגְלוֹי וְעִלּוֹי סְרַגְתָא יְטַיֵּיל: יֶאֱחוֹד
בְּתִיקְלָא דְפַחָא יִתְקוֹף עִלּוֹי נִיבְרַיָּא:
טְמִיעַ בְּאַרְעָא אַשְׁלֵיהּ וְאוֹחַדְתֵּיהּ
עֲלוֹי שְׁבִילָא: חֲזוֹר חֲזוֹר יְבַעֲתוּנֵיהּ
אִתְרְגוּשִׁין וּמִתְבְּרִין לְרִיגְלוֹי: יְהֵי
כָּפִין בִּיר בּוּכְרֵיהּ וְצַעֲרָא מְכַוַּון
לְאַנְתְּתֵיהּ: ת"א יְהֵי כָּפִין בְּאַנִינוּתֵיהּ וְצַעֲרָא מְזוּמַּן לְסִטְרֵיהּ: יֵיכוּל בּוּצִינִין
דְחַפְיָין לְמַשְׁכֵּיהּ יְגַמַּר בְּנוֹי מַלְאַךְ מוֹתָא: ת"א יֵיכוּל בִּסְרָא תְקוֹף מַשְׁכֵּיהּ וּגְמַר
בְּנוֹהִי שֵׁרוּי מוֹתָא:
יתנזיר

מסרה

חשך ד' וסימ' וינהם עליו ביום ההוא · אור חשך באהלו · כוכבי השמים וכסיליהם · חשך משחור תארם: ברשת ב' וסימ' ברשת זו טמנו · כי שלח ברשת ברגליו: צמים ב' וסימ' ושאף צמים חילם · יחזק עליו צמים: סביב ג' ר"פ וסימ' בסוף יחזקאל: לרגליו ד' וסימ' נמסר בסדר שמות: עורו ג' מ"ל וסימ' ויהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו:

אבן עזרא

כי שולח ברשת ברגליו · פי' כי רגליו שולחו ברשת: שבכה · בלשון קדר כמו רשת והוא כענין מסובך: יאחז · הפח בעקבו תיחזקו עליו הצמאים והכהן נ"ע אמר הבתולות ואחרים אומרי' בלשון קדר אבנים הפך כי עם אבני השדה בריתך: יהי רעב אונו · כמו בן אוני והענין שישבע ממנו: לצלעו · כמו ונצלע המשכן: בדי עורו · סעיפי עורו על דרך משל: יאכל בדיו · הם בניו: בכור מות · חוזק או ראשית והענין שיגבר המות בכחו: ותצעידהו

ואיד ב' בתרי ליש' ואיד יעלה מן הארץ

אבן יחייא

אור לכן אמר כי לא יגה ולא יהיה מאיר שביב אשו רק חשוך ואפל והוא אש גהינם: כי האור מהאש ההוא יהיה חשוך באהלו בגהינם · ונרו ונפשו מהרשע עליו על האור החשוך ההוא ידעך ויענש בגהינם: ובעולם הזה יענש כי יצרו צעדי אונו וכחו · כי כשירצה ללכת לעשות עסקיו בזריזות וכח כאשר בתחלה יצרו צעדיו מרוב חלישותו · ואם אחור תאמר אף כי בכח גופו לא יוכל לעשות עסקיו הנה יעשם ע"י שליח אשר בעצמו יבחהו · לכן אמר כי עצתו תהיה עצה נבערה ותשליך אותו ארצה כי ילכו כל דבריו אחורנית בבחרו ברע תמיד לעונש עונו: ובלכתו מעט בחוץ על משענתו יהיה כאלו שולח חוצה ברשת ברגליו וכאלו יתהלך על שבכה · וכאלו יאחז פח בעקבו והליכתו חוצה יהיה לרע לו כי יתחזק עליו איש צמים ופריץ וירצה ממנו בחזקה את אשר לו הלך חוצה כדי להצילו מידו: וכל זה סוף לעונש מאשר עשה גם הוא לאחרים שטמון בארץ חבלו ומלכודתו טמון עלי נתיב אשר גם היה לוכד אנשי העיר והארץ · והעוברים ושבים בנתיב: ולכן סביב ביעתוהו בלהות וצרות הזמן אשר תמיד יסובבוהו · ויפוצו אותו בגלות ולרגליו שהם האנשים אשר אתו · ויהיה רגליו מן לא אתה וכל העם אשר ברגלך: יהי רעב אפילו בנו אשר הוא בכורו כחו וראשית אונו אשר לו משפט פי שנים · ואיד נכון לצלעו ואשתו · אשר תקרא צלע מפני אם כל חי אשר נבראה מן צלע אדם: ויבוא במצור ומצוק באופן שיאכל בדי עורו שהם בניו וענפיו שהם נדבקים אליו כעורו · ויאכל בדיו ובניו גם כן הבכור שלו אשר עליו אמר יהי רעב אונו · וזה להיותו מוכן אל המות מפני הרעב כאשר קרה בחרבן בית המקדש:
ולא

תורת חסד · יראת שדי

אור חשך באהלו וגו' יר' האור בעצמו אשר יהיה מאיר בעולם יהיה מחשיך באהלו וזה בעצמו אומר ונרו עליו ידעך · או יר' לומר שיהיה כדבר אלו כאשר כהיה למצריים במצרים כי לא ראו איש את אחיו וכו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם · יצרו צעדי אונו יר' ובהיותו הולך ברחבה ברוב כחו יצרו צעדיו ועצתו תהיה להפך חרציכו · כי שלח ברשת ברגלם הוא מה שאמרז"ל רגלוהי דאיניש איכון ערבין ליה · והה"ר משה קמחי כתב יר' כי שלח הרשע ברשת הפרושה בעבור רגליו ע"כ: יאחז בעקב פח הוא כענין אומר עון עקבי יסובני וכמו שפירשתי במקומו ועל זה יחזק עליו הוא בעצמו את הצמים כלומר לא יעש' טוב כי אם לבני אדם שאינם מהוגנים: טמון וגו' יר' טמון בארץ חבלו והוא אינכו רואהו והוא בעצמו אומרו ומלכודתו עלי נתיב · סביב וגו' יר' סביב בעתוהו בלהות ורודף אין והפיצוהו שיו בעצמו לרגליו כאילו ראשו הוא בין רגליו: והרד"ק כתב פי' יבעתוהו ויפזרוהו שירחיקוהו מן העולם בעבור רגליו שירוצו לרע · או יר' הבלהות יפוצו החבל לרגליו ע"כ · והה"ר משה קמחי כתב והפיצוהו פי' ישליכוהו הבלהות לרגליו פי' שיושפל לארץ ע"כ · יהי רעב אונו יר' לא ימצא מי שיתוכבהו ויפרנסהו וזה יוכן עם מה שאמר ד"ע ולא ראיתי צדיק כעזב וזרעו מבקש לחם כי הנה אל הרשעים הדבר הוא להפך וכו' ואיש נכון לצלעו שיהיה לו כאב הצד מצד מה שלא יהיה לו בגד ללבוש ובכן יתקדר המקום ההוא וכו' והכונה לומר כי לא יהיה לו לא לחם לאכול ולא בגד ללבוש · יאכל בדי עורו הם בניו וכאומר עור בעד עור וכו' והכונה לומר שיאכלם ברעב וכמו כן יאכל הבכור מות לבניו באופן כי הוא יאכלם מצד א' והשטן מצד אחר יכלם מן העולם ובכן ינתק מאהלו מבטחו שהיה לו עם בניו והוא כאומר אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער: והה"ר משה קמחי כתב יאכל בדיו בכור מות פי' בכור מות שהוא החולי הגדול והכבד אשר אסיריו לא פתח ביתה ע"כ · והרד"ק כתב ונכון בעיני שנקרא הרעב בכור מות כמו שכתוב טובי' היו חללי חרב מחללי רעב וכאילו אמר המיתה הרעה שהיא הרעב וכפל לומר יאכל בדיו בעבור שהיא רעה חולה ושלא יקרה זה שיאכל אדם בשר זרועותיו כי אם ברעב גדול מאד ולזה קראו בכור מות ותצעידהו דרכו הרעה להמליץ הבלהות · או יר' לממוכה על הצרות שהוא כמלך אחרי שהם בידו · ויש אומרים כל אחת מן הבלהות תצעידהו למלך העולם או למלך הארץ שתבא לו סבה שילכד ביד המלכות על מה שגזל או רצח ויאות בידו וכו' ואומר יזורה על נוהו גפרית הטעם תבא עליו מארת ה' לשרוף הכל כדרך סדום ואלא יזורה מפועל דגוש ולולי הר"יש שיש דגש והזיי"ן בשורוק ע"כ: והה"ר משה קמחי כתב ינתק וכו' פי' הרשע ינתק מאהלו שהיה מבטחו ע"כ:
זכרו

הרמ"בן

יצרו צעדי אונו · כשילך בחיל וכח יצרו צעדיו ולא יוכל ללכת אל מחוז חפצו: ותשליכהו עצתו · עצתו עצמה תשליכהו לארץ · כי מתוכה ובעצתה יפול מלא קומתו ארצה ולא יקום · כי רגליו יוליכוהו אל הרשת כמהר צפור אל פח: ועל שבכה יתהלך תמיד · והענין כי הרשעים עצתם תהיה להם למוקש · והדבר אשר יחשבו להמלט ולהשגב בו וימהרו אליו הוא יהיה להם לפח: יאחז בעקב פח · יאחזנו בעקבו · והנכון יאחז הוא את הפח בעקבו · כי יכביד עקבו ברצונו על הפח שלא ישמט ממנו · והוא יחזיק על עצמו הצמאי' לשתות דמו · או משקיו וייכו וחלבו · רמז לאבדן ממונו: טמון בארץ חבלו · חבל מצודתו אשר ילכד בה · ומלכודתו טמון עלי נתיבו: סביב בעתוהו בלהות · השוככות סביב לו שלא יצא מתוכם: והפיצוהו לרגליו · ישימו אותו כפוך ושבור במקום אשר רגליו עומדות · ענין נפילה · פזור הדבר הנשבר לשברים הרבה · וכן ונפץ את עולליך אל הסלע · כאבני גיר מנופצות: יהי רעב אונו · פי' הרא"בע אונו כמו בן אוני · יהיה רעב לכאבו · שישבע ממנו וימלא בטנו צער וכאב · והתרגו' אמר בו שני פנים אחרים · יהי כפין תוקפיה ותברא איטימוס לדופניה · ר"ל שירעבו כחות גופו · ואיד יהיה מזומן לצלעותיו · ותרגו' אחר כפי' יהי כפין בוכריה וצערה מכוון לאינתתיה · פתר אונו מן ראשית אוני · וצלעו מן ויבן ה' אלהים את הצלע · והוא ענין מורגל בתלמוד מה הוא: יאכל בדי עורו · נמשך לאחור · יאכל בכור מות בדי עורו ויאכל בדי עצמותיו ובשרו גם כן · או יאכל הוא עצמו בשניו בדי עורו מרוב כאבו · ויאכל בדיו הנשארים בבשרו: בכור מות · והוא שר המות · והוא הגדול מכל הממתים אשר לא יוכל איש להמלט ממנו · או הגדול בדבר יקר' בכור · כמו ורעו בכורי דלים · הם האביוני' הגמורי' שהם כמנים ראשונה לעוני: בדים · ענפים · על דרך משל באילן:
ינתק

ר' אברהם פריצול

יגה · יאיר: שביב ניצוץ: אור חשך באהלו · והאור המאיר מקדם בעסקיו יחשך גם באהלו מכל בני ביתו · ונרו המאיר עליו מצד מבטו ידעך ויחשך · ורז"ל אמרו כי אור חשך באהלו שימות אשתו · ואין אהלו אלא אשתו: יצרו צעדי אונו · ולרשע הלז אחרי כפלו מהצלחתו יצרו לו ויכאיבוהו צעדי כחו והליכתו · כי בכל אשר יפנה לא יצליח · ויציקו לו הליכות צעדיו · ועצתו תשליכהו ויפילהו בהפך הרצון והנכסף אליו · כי העצות הטובות מקימין את האדם ומעמידין · ולזה עצתו תשליכהו ותפילהו: יצרו · לשון צרה · עתיד לרבים מן הקל: כי שלח ברשת · ומאת הגזירה האלהית ישולח הרש' ברגליו למען ילכד בעסקיו ברשת הבלות · ועל שבכה יתהלך · וגם כן יתהלך על רשת אחר' בסכסוך ובבלבול למען יוסרו כל מחשבותיו ושבכה היא מין אחת של רשת · מגוזרת בסבך בקרניו: יאחז בעקב פח · ובלכתו יאחז בעקבו הפח בל יוכל להמלט · ועליו יחזק הפס ויגביר עליו אנשים צמים ואנשים ותקיפים · וכבר פירשנו למעלה צמים אנשים אנשים מגדלי שער וצמת ראשם · או צמים האנשים הצמאים לגזול ולעשוק: טמון בארץ חבלו · והטעם שילכד הרשע בעקב פח · יען כי מאת ה' טמון ונסתר בארץ החבל אשר יאחז בו · ומלכודתו והפח שילכד בו פרושה עלי נתיבות הדרך אשר הוא הולך · כי בכל דרכיו ינקש וילכד בעוני ובשפלות: סביב בעתוהו בלהות · וסביב כל עסקיו יבעתוהו בלהות ובהלות שיקרוהו מקרים רעי' במניעת חפציו ויבעתוהו · באופן כי יפילוהו וירחיקוהו מביתו ללכת ברגליו הנה והנה למצוא טרף אם יוכל: יהי רעב אונו · ויהיה רעב וחוסר כל לאונו וזרעו ובניו אשר בבית · ואיד ושברון לצלעו ולאשתו הנשארות ברעב ובצמא · או ואיד נכון לצלעו · ושברון מוכן אליו לצדדיו · כי אולי יפול בדרך וישבר · ויהיה פצוע במכות: אונו הם בניו · מן ראשית אונו · וצלעו אשתו · לפי הפירוש הראשון: יאכל בדי עורו · ואחר כך יפול בחלאים ארים · באופן שיאכל בדי עורו · והם מפך הענפי' והעלבים והורידים · ויאכל אותם ברזון הבשר בכובד החולי · עד שיגיע אל בור מות · והוא הקבר הנמשל לבור של מות: בדי עורו · ענפי ורידי העור והעורקים · וכן בדיו:
ינתק

מ"ע ספורנו

אור חשך באהלו · בקום מערכ' מנגדת להצלחתו והוא אינו מרגיש בזה ואינו ממעט בעסקיו: נרו עליו ידעך · ובזה יאבד מה שקנ' בהצלחתו הקודמת: יצרו צעדי אונו · ולפעמים יקרה שיהיו לפניו דרכים רעי' להשיג מבוקשו וכלם צרים ובלתי בטוחים: ותשליכהו עצתו · לבחור היותר רע מהם: כי שולח ברשת ברגליו וזה כי לפעמים בוחר רשת לרגליו מאין' שתהא והוא להמלט: על שבכה יתהלך שהיא עשויה נקבים ובזה יאחז בעקב פח · בנקב של שבכה אז: יחזק עליו צמים · ליסטים או תקיף ממנו: טמון בארץ חבלו ולפעמים יטמון חבלו ללכוד את אחרי' ולגזול · ואז: סביב בעתוהו בלהות של שופטי ארץ ללכדו: והפיצוהו לרגליו יפיצו לרגליו את חבלו אשר טמן לגזול אחרי' ויקחו מידו מה שגזל קודם לכן וזולתו · ובכן: יהי רעב אונו · על כן ביתו ירעב מעוני: ואיד נכון לצלעו · ויהיה הוא מוכן לרדיפת שופטי' וזולתם באופן שמתוך צערו · יאכל בדי עורו · חלקי עורו: יאכל בדיו בכו' מות · וראש החלאי' הממיתים כמו הקדחת הדקה יאכל חלקי גופו:
ינתק

אוהב משפט

הרשע :' יצרו · מענין צר לי המקום: צעדי פעמי כמו בלכתך לא יצר צעדך אונו · כחו כמו ראשית אונו כלומר צעדיו שהולך בכחו יצרו כי ההולך בכח מרחיב פסיעותיו: כי יאמר איך תשליכהו עצתו כי ברגליו ישולח ברשת כלומר הוא ילך ברגליו אל הרשת וישולח בו כמהר צפור אל פח: ועל שבכה יתהלך · ולא יחשוב שיש תחתיו שבכה עד אשר תלכדנו והענין כי הרשעים עצת' תהיה להם למוקש והדב' אשר יחשב להמלט ולהשגב בו וימהרו אליו הוא יהיה לפח: שבכה · כמו רשת וכן נקר' בלשון ערבי · וכן נקרא הסבכ' בלשון ערבי ונקראת ג"כ הסבכה שבראש הנשים לפי שעשויה מעשה רשת ונגזר מלשון סביך שהוא עשוי שתי וערב ומסתבכין בו הרגלים: יאחז יאחז הפח בעקבו או הו' יאחז הפח בעקבו כי ילך עליו ויהיה הוא. סבה להלכד וכאלו אוחז בעקבו הפח כי יתהלך על השבכה ובלותו הלוך ויאחז הפח בעקבו וילכד בו ואחר שנלכד יחזק עליו הצייד אשר פיר' הסבכה וקרא הצייד צמים לפי שהוא לובש בגדים מתולתלים כקוולות · ותגדל שערותיו כדי שלא יכירוהו העופות והם כמו צמות הבתולות ותלתלות ראשם מענין גלי למחך ושרשו צמם והוא שם התאר ליחיד על משקל אדיר · ויש פירושים אחרים וכתבנום בפסוק ושאף צמים חילם · וזהו היותר נכון: טמון השלים המשל במפלת הרשעי' לצידת החיות · ואמר כי החבל אשר הוא נקשר בסבכה הראש האחד אשר ביד הצייד הוא טמון בארץ כדי שלא יראהו אבל הרשת הלוכדת היא פרושה על הנתיב מקום שדרכו לעבור כדי שיהיה דרך נתיבתו אל מות: סביב זהו תשלום המשל כי יבעתוהו בלהות סביב סביב וירצה לברוח מפניהם וילך ברצונו נפון כדי שיבא אל הרשת וזהו והפיצוהו לרגליו שהוא ברגליו ילך שם כמי שמפילים אותו ממקום למקום או ירצה כי יפיצו לרגליו דברים רבים וחשבם תועלת באותו מקום שילכד בו כדי שילך שם כמו שנהגו לפזר מאכל ברשת כדי שיבאו שם העופות · וכנוי הוא שב אל המאכל או אל אותו דבר המפוזר וכזה נשלם מה שאמר יצרו צעדי אונו ותשליכהו עצתו · כי ההתחלה תבא לו מיד אחרים ועל ידו תהיה תכלית מפלתו: והפיצוהו · לשון פיזר מלשון יפוצו מעיינותיך חוצה: יהי · אונו פי' הרא"בע כמו בן אוני כלומר כאבו יהי רעב שישבע ממנו · וי"מ בנו שבנו האריז יהיה רעב: ואיד נכון לצלעו לצדו שהאיד סמוך אליו ונכון לבא עליו · או יהיה לצלעו כמו אחת מצלעותיו והכל עולה לענין אחד · והתרגום פי' אונו כחו כלומר שיחסר כחו ברעב וכן אמר יהא כפין תוקפיה ותברא איטום לדפניה מלשון אומת לדופן עוד תרגמו בפנים אחרים · יהי כפין בוכריה ולערא מכוון לאנתתיה עשה אונו מלשון ראשית אוני וצלעו מן ויבן יי' את הצלע שהיא אשתו של אדם וכן בלשון רז"ל צלעתי מהו: יאכל בכור מות הוא המלאך המות ונקרא בכור לשון גדולה שהוא הגדול שבממיתים וי"מ בכור מות החולי הראשון שיבא עליו ימיתנו וי"מ אותו הפוך יאכל בכור בדיו מות והפסוק הוא נמשך לאחריו יאכל בכור המות או המות בדי עורו ויאכל בדיו גם כן או ירצה שהוא יאכל בדי עורו בשניו מרב הכאב ובדי הנשארים יאכלם המות: בדיו · איבריו שהם כבדי אילן וסעיפיו וי"מ עצמות הנושאים הגוף כבדים אל הכלי הנשא וי"מ בדיו בניו ובדי עורו איבריו: ינתק עיין פי' רש"י ז"ל ויפה פי' · וי"מ ינתק מביתו ומשכנו מבטחו שהיה בוטח בעשרו אשר בביתו ותצעידהו תקותו אשר היה בוטח בה או הנפש למלך בלהות: תצעידהו · תוליכהו: מלך בלהות · הגדולה שבבלהות כמו בכור מות: תשכון י"מ תשכון הבלה ב באהלו מפני שלא היה שלו אלא בגזילה ואינו נכון ועיין ר"א ז"ל והר"מבן ז"ל: יזורה יפוזר כמו הזרה בגוים וגפרית סימן חרבן כמו גפרית ומלח שריפה כל ארצה פי' המקום שנחפור בו הגפרית אינו כשר לזריעה ולא יצמח בו עשבים: מתחת לא ישאר לו שרש וענף לא נין לו ולא נכד בעמו כי ימות הוא ובניו: שרשיו · רמז לבניו כמו השרשים לענפים והתרגום תפסו לו דרך אחרת ואמר מארעא בנוי ישפילון ומן שמיא אתגזר אובדניה וכנון הוא כי כמו שאחר הכרת הענפים ישארו השרשים להחליף כן הם הבנים לאחר מיתת אביהם: ימל · יכרת: קצירו · ענף כמו ועשה קציר כמו נטע תשלח קציריה עד ים:
זכרו

יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ מִבְטַחוֹ וְתַצְעִדֵהוּ
לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת׃ טו תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי־
לוֹ יְזֹרֶה עַל־נָוֵהוּ גָפְרִית׃ מִתַּחַת
שָׁרָשָׁיו יִבָשׁוּ וּמִמַּעַל יִמַּל קְצִירוֹ׃
זִכְרוֹ־אָבַד מִנִּי־אָרֶץ וְלֹא־שֵׁם לוֹ עַל־
פְּנֵי־חוּץ׃ יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ
וּמִתֵּבֵל יְנִדֻּהוּ׃ לֹא נִין לוֹ וְלֹא־נֶכֶד
בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בִּמְגוּרָיו׃ עַל־יוֹמוֹ כ
נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר׃
אַךְ־אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת עַוָּל וְזֶה מְקוֹם
לֹא־יָדַע אֵל׃

ויען

יְהַגְזַר מִמַּשְׁכְּנֵיהּ רוּחֲצָנֵיהּ ג'ד"ל חס'
וְתוֹבְלִינֵיהּ לְמַלִּיךְ רְגוּשְׁתָּא׃ תִּשְׁרֵי ג' מל' · נ
אִינְתְּתֵיהּ בְּמַשְׁכְּנֵיהּ מִדְּלֵית לֵיהּ ל' וחס'
וִיבַדַּר עַל מְדוֹרֵיהּ גּוֹפְרִיתָא׃ מֵאַרְעָא
בְּנוֹי יִשְׁתֵּיצוּן וּמִשְּׁמַיָּא יִתְגְּזַר ל' וכל תריסר דכו' במ"א
אוּבְדָנֵיהּ׃ ת"א מִלְּרַע שָׁרְשׁוֹהִי זכרו תורת
יִתְיַבְּשׁוּן דְּמִן לְעֵיל יִתְמוֹלַל זָאזֵיהּ׃ ל' וחס'
דִּכְרָנֵיהּ הוֹבַד מִן אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
וְלָא שְׁמָא לֵיהּ עַל אַנְפֵּי אַשְׁקָקֵי׃
יֶהֶדְפוּנֵיהּ מִנְּהוֹרָא לַחֲשׁוֹכָא וּמִתֵּבֵל
יְגַלוּנֵיהּ׃ לָא בִיר לֵיהּ וְלָא בִיר בְּרָא
בְּעַמֵּיהּ וְלֵית מְשֵׁיזֵיב בְּיִתּוּבֵיהּ׃ מְטוּל
יוֹמֵיהּ אִיצְטַדִּיאוּ בַּתְרָאֵי וְקַדְמוֹנָאֵי אַחְדוּ עַלְעוֹלָא׃ וְיֵימְרוּן לְחוֹד אִילֵין מַשְׁרְיַת
עֲוִילָא וְדֵין אֲתַר דְּמָאן דְּלָא יָדַע אֱלָהָא׃

ואתיב

רשי

בלהות · שדים · והפילוהו לרגליו · לפניהו · יחבטוהו על הארץ : אונו · כחו · לבלעו אותו : יאכל בדי עורו · ויאכל כל אשר בדיו בניו ובנותיו · בכור מות · שר המות · כמו אני בכור אתנהו : ינתק מאהלו · מאשתו · מבטחו · שהיא בטוחה בו · מבטח שלו שהיה בוטחת · והיא תצעידהו ותשלחהו לקבר · למלך השדים : תשכון · היא באהלו · אלמנה · מבלי לו · שהרי מת · וסוף יזורה על נוהו גפרית : יהדפוהו · מן השמים : נכד בן הבן : נשמו אחרוני' · תמהו בשומעם איד אשר בא לו : שער · לא יתכן להיות מגזירת שער · שאין טעם שער בש"ין אלא בעי"ן · ואינו נהפך לקמץ באתנחתא וסוף פסוק · ל"ש : אלה משכנות עול · זה אחרית : מענה

רלבג

ינתק · ישתלק : למלך בלהות · אל החזק והקשה שבבלהות : מבלי לו · מבלי שלא היה שלו אבל גזלו : ימל קצירו · יכרתו ענפיו · ינדוהו · ישליכוהו : נשמו · תמהו : שער · סערה : ביאור דברי המענה ענה בלדד ואמר עד אי זה מקום תאריכו דברים ותשימו קץ שם למלכם הבינו הותנו ונה שנאמר ואמר כדבר ונענה אחר שאין אנו יודעים דבר לפי דבריך : מדוע

מ"ע ספורנו

ינתק מאהלו מבטחו · ולפעמים כאשר יתיאש מלגזול : ותצעידהו למלך בלהות וירצה שמלכודתו הנזכר תביאהו לידי מיתת ב"ד ובזה : תשכון רשתו · באהלו מבלי לו · מבלי אין לו דרך להשיג חפצו · ולפעמי' : יזורה על נוהו גפרית · ישיגוהו למלך באופן שיקח ממנו כל אשר לו גם מה שלא גזל באופן : כי מתחת שרשיו יבשו · שלא ירויח עוד : וממעל ימל קצירו · מה שכבר הרויח וקנה : זכרו אבד מני ארץ · ולפעמים תבואהו מכה שקית להכרית בניו כמו כן ונפלאיו בענין רע : יהדפוהו מאור הצלחתו אל חשך רעות רבות וצרות : ומתבל ינידוהו · בכל מגוריו : על יומו נשמו · שתהיינה מכותיו בלתי טבעיות : אך אלה · שאמרתי ראשונה : משכנו' עול יקרו לאיש עול : וזה שאמרתי עתה שהוא עונש בלתי טבעי מקום לא ידע אל · יקרה למי שלא ידע אל כלל : איוב

אבן עזרא

ותצעידהו · עצתו ותקותו : למלך בלהות · לגדול שבבלהו' : תשכן באהלו · חיה זרה : מבלי לו · מבלי שידור הוא שם : יזורה · יפורש וכן ואזרכם אזרה בגוים : ינדוהו · ירחיקוהו כמו נדה : במגוריו · המקומו' שהיה גר שם : נשמו אחרונים · רשעים כמוהו : וקדמונים · הם חבריו : וזה מקום לא ידע אל · עול ישרת עצמו ואחר עמו וכן הוא וזה מקום עול לא ידע אל : עד

מסרה

ינתק ג' וסימ' נמסר בשפטים סימן י"ו : תשכון ג"מ"ל וסימ' בימים ההם תושע יהודה · לכן ישבו ציים את איים · תשכון באהלו מבלי לו יזורה על נוהו : זכרו ל' אבד מני ארץ וכל תריסר דכו' במ"א זכרו תורת משה עבדי : וקדמונים ל' אחזו שער :

תורת חסד יראת שדי

זכרו אבד מני ארץ יר' גם מזמן רב כבר אבד זכרו מני ארץ · כי הרשעים בחייהם קרויים מתים · ולא שם לי על פני חוץ כי שום אחד מקרוביו לא יקרא את שום אחד מבניו כשמו · על יומו וגו' ה"ר שמריה האיקרטי כתב ז"ל טעם על יומו יום פורענות כטעם או יומו יבא ע"כ · וקדמונים אחזו שער יר' לומר שסערות בשרם נעשו חדודים עד שהיו אוחזים בידיהם כל שער ושער והיה זה להם מגד מה שהיו רואים שמא יבא גם הם לאותה המדה · אך אלה משכנות עול יר' אך אלה הם משכנות עול ומקום לא ידע אל מה שאין כן לאיש כמוך התם וישר וירא אל"ים ומזה תראה כי לא האשיבך האל ית' לאדם אשר לא ידע אל כי אם לצדיק גמור ולכן רצה לנסות אותך כאשר נסה הקנקני את קנקניו הטובים לעיני הרואים ואין ספק כי אם לא היה מנסה אותך כזה היה מנסה אותנו או לזולתנו ולא היתה הארץ נעזבת מהשגחתו ית' ומתתו שכר לצדיקי' ופורענות לרשעים וא"כ למה איך רוצה לשמוע את דברינו ולמה תבקש למות רק השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך · ובאומ' וזה מקום וגו' כתב הרד"ק ויש אומ' וזה ענין שריפה כמו שמפרשים תקנתם זה סיני ע"כ · והנה אינני כותב פה הכלל העולה ממענה זה יען היותו קצר וכו' :

ויען

אבן יחייא

ולא יהי' לו עוד מבטח על שום דבר כי ינתק מבטחו מאהלו אשר היה חזק ובעלי מבצרי · ותצעידהו ויעבור באהלו וירחיב צעדיו מלך הארץ אשר יקח את כל אשר לו ויתן אליו בלהות ויסורין : ויען כי שכן באהלו מבלי לו כי בנה אותו מהגזל לכן יזורה על נוהו גפרית לשורפו ולהחריבו : ויבלו כל דבריו ועניניו לאבדון נכחי כאלו מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל ויכרת קצירו : וזכרו יאבד מני ארץ במות שיבוא לו · ולא יהיה אליו שם על פני חוץ מפני הכרת זרעו · כי יהדפוהו הצרות מאור העולם וחייו אל חשך והעדר המות ומתבל ינידוהו · בבלתי השאר אליו לא נין והוא הבנים זכרים · ולא נכד בעמו והוא הבני בנים זכרים · ואין שריד במגוריו והוא הבני בנות כי כלם בחטאו ימותו : מה על היום הקשה מהרשע הלז שהיה מאושר ואחר כך נהפך הכל עליו לרעה נשמו אחרונים · וכאלו הקדמונים שוכני עפר שמה בקברם אחזו שער וסערה אחוזת' סם על ככה : אך ובודאי אלה הם הצרות ממשכנות העול החוטא במעשה ובלתי שב אל ה' וזה כיף המקום ממי שלא ידע אל · לזה שסוף החטא השב אל ה' ובלתי מכחיש בהשגחתו לא יהיה רע אף כי יתיסר ביסורין טובים עוד בקיום חייתו :

ויען

ר' אברהם פריצול

ינתק מאהלו מבטחו · והבטחון מהצלחה אשר היה דבק באהלו מאז ינתק ממנו ויפסק ולא יהיה לו עוד · ומתגבורת הצרה היא הצעידהו ותוליכהו לגלות ולטלטול עד הגיעו למלך הבלהות · ר"ל לבהלה תקיפה קשה שבכולן · או כי מחמת הצרה הצעידהו ותוליכהו מחשבת לבבו להמלך ולהתיעץ מאליו · באופן שיגיע אל הבלהות והשממון · ויהיה למלך לפי הפירוש הזה שם מלשון עצה · מן כמלכתי · ומלשון רז"ל לך המלך בגבורה : תשכון באהלו מבלי לו · ותשכון הצרה והבהלה באהלו מבלי היות לו כל ושום דבר להחיות בו : יזורה על נוהו גפרית · ר"ל שלא נשאר דבר מה בבית יהיה כלה וכשרף · ויזורה על נוהו גפרית · או לשרוף ממש את ביתו בגפרית בלי הכלה : מתחת שרשיו ייבשו · ויהיה נכרת משרש וענף · באופן לא ישאר לו שם ושארית בארץ · ולא כמנהג האילן אשר מלמטה משרשיו יפרה · קצירו ענף שלו · מן תשלח קציריה עד ים : זכרו אבד מני ארץ · ובאבדון שרשיו וענפיו שהם בניו יתחייב שזכרו תאבד מאר לו מקום מכנו · ולא יהיה לו שם עוד על פני חוץ מחוץ למקומו · ר"ל לא בעירו ולא בשום מקום אחר : יהדפוהו מאור אל חשך · ובהתגבורת הצרות עליו יהדפוהו ללכת בגולה מאור אל חשך ולא ימצא מנוח להחיות ולשבת · באופן כי מכל הישוב ינידוהו ללכת נע ונד מבלי מרגוע : לא נין לו ולא נכד · ואחר שזכר כליון גופו וממונו ובניו אמר שיכרת גם כן דור שלישי ורביעי אם יהיה לו · ר"ל נין ונכד · באופן כי לא ישאר לו שריד במגוריו ובמשכני מקומות נאלאיו · ואיפשר כי נין ירצה לומר בני בנים והנכד יהיה רביעי · או נין יהיה הבן והנכד השלישי · כמו לי ולניני ולנכדי : מגוריו · מן מגורי אביו : על יומו נשמו אחרונים · וכל כך תגבר צרת הרשע שזכר כי על יומו אשר קרו לו המקרים ההם נשמו ונשתוממו האחרוני' אשר ישמעו שמעו · והקדמונים שהיו בזמן מפלתו וראו את מעשה ה' אשר פעל אחזו סערה ורעדה · כי במפלתן של רשעים יפחדו הרואים · שער · סערה ופחד · בחלוף שי"ן בסמ"ך : אך אלה משכנות · אך המקרים כאלה הם נופלים במשכנות האיש העול והרשע במעשיות · וזהו המקום והשיעור הראוי שיגיע אלהאיש אשר לא ידע אל בדעות הכוזבות ולכפור בהשגחה לגמרי · אבל לצדיקים אף אם יקרה להם מן הצרות לא יגיעו אל זה השיעור · וכיון שאתה איוב עודך חי עתה · הלא יש לך עוד חזון טוב למועד · אם תהום דרכיך ותשוב אל אל כאמור : **והעקר** מן המענה הזה לבלדד הוא זה בשלשה ראשים · א' שבלדד כעס וטען במענה הזה על הכלימה שהכלימם איוב לאמר · שהם מנחמי עמל ודבריהם דברי רוח · כמו שאמ' מנחמי עמל כלכם וגו' ; ואמר אח' הקץ לדברי רוח · ובזה השיבו בלדד מדוע נחשבנו כבהמה וגו' · ב' שהוכיחו בדבר ההשגחה שאמר שהאל בלתי משגיח ואמר אליו שהוא חוטא וגרמא בפורענות אשר קרהו · ואם ראוי שבעבור מחשבתו של איוב יעזוב השם את הארץ כלה · ואם ראוי שיעתק צור מעולמים ממקומו אשר הוא סבת הכל · ושלא ישגיח מקומו · ולכן קראו צור שהוא החוזק האמתי המעמיד המציאות ומחייה את כלם · ג' מה שהוכיח עוד בלדד לאיוב הסדר הנפלא שיש בין פורענות הרשע הגמור לפורענות הצדיקים כשהם בעלי חטאות מה · כי שאיוב היה מאמין בהגעת הרעות לצדיק ולרשע במדרגה אחת · ועל זה המקרה והסדור העליון · באמרו תם ורשע הוא מכלה · ובלדד הפליג להוכיחו במענה הזה ולהודיע אליו עוד ההבדל הגדול שיש ברעות המגיעות לצדיקים בין ברעות והכליון הגמור שיגיעו לרשעים עד כלה · ואחר שימצא זה ההבדל האמתי שהצדיק המעותה ישאר פרי ועשה פרי ושהרשע הגמור יכלה ואיננו זכרו יאבד מני ארץ וממעל ימל קצירו · יחויב שיהיה הדבר הזה בגזירת אלהית ובהשגחה פרטית ובהיות כי איוב היה חוטא בכפירת ההשגחה הזאת קראהו חוטא וראוי לפורענות · כי מי שלא ידע את השם בעקרי האמונה יקרא חוטא · ולזה הגיע הפורענות אליו ונתם בדבריו במענה הזה · ואמר וזה מקום לא ידע אל · כי מי שלא ידע אותו יפול ברשת הפורענות · ואין חטא כמעט גדול מזה :

ויען

הרמ"בן

ינתק מאהלו מבטחו · שלא ישב באהלו לבטח : ותצעידהו · ההבטחה אשר יבטח תוליכהו אל מלך הבלהות · גדול הבלהות · כענין בכור מות : תשכן באהלו מבלילו · יחסר נפש · כמו ותאסם עליך · שהוא כמו ותחסם נפשי עליך · והענין שיגזלו אהלו ותשכן נפשו שם ביד השודדים שיתפשוהו · וכן נוכל לפרש : ותצעידהו אל מלך בלהות · כנוי לנפש · כי היא המוליכה את האדם · כך נראה בעיני · והתרגו' אמר בו תשרה אינתתיה במשכניה מדלית ליה · יאמר כי אחרי הולכו אל מלך בלהות תשכן השוכנת באהלו · ואיננה לו · כי תהיה לאיש אחר · וגם זה נכון · אבל רבינו שלמה ז"ל מפרש ינתק מאהלו מבטחו · יהיה נפרד מאשתו שהוא מובטח לה · ותוליכהו לקבר · ואז תשכן היא באהל שאיננו לו · אלמנה וגלמודה · ואיננו נכון : מתחת שרשיו ייבשו · רמז למיתתו : וממעל ימל קצירו · רמז לאבדן בניו · כי האדם שרש ובניו ענפים ופארת לו · ושרש כל עץ למטה וענפיו למעלה · על כן אמר מתחת וממעל · והתרגו' הפך זה · אמר מן ארעא ישתצון ומן שמיא איתגזר אובדניה : יהדפוהו מאור אל חשך · הבלהות הנזכרות : לא נין לו בעמו · ולא נכד ואין שריד לו בארץ מגוריו : על יומו נשמו אחרונים · אשר ישמעו רעתו אחריו : וקדמונים · הרואים אותה : אחזו שער · ורעדה · אחזו אשר כמו והפוך האוס שער · ומשפט הלשון לאמר שניהם · חיל אחז יושבי פלשת · צירים וחבלים יאחזון · אולי זה נאמר שאין השער אוחז אות' · כי מה להם על השער רק הם אוחזי' את השער לקחת את לבם שלא יבוא' ככה :

ויען

אוהב משפט

זכרו יש בני אדם שאף על פי שמתו הם זכניה האחריה' יאשר זכר' והמס בעול' מפני טובו' מעשו · אבל הרשע יאבד זכרו ושמו כטעם ושם רשעים ירקב : חוץ · כמו חוצות לשון שווקים : יהדפהו יהדפוהו מן השמים או הבלהות שזכר מאור השלוה אל חשך הצרות : יהדפוהו לשון דחיפה כמו ויגש גחזי להדפה או יהיה מאור אל חשך מן החיים אל הקבר שהוא חשך כמו בחשך רפדתי יצועי והוא כפול ומקופל : ינידוהו לשון ריחוק כמו מנדיכם ומזה נקראת נדה ומנודה בלשון חז"ל והוא על שם שאין יושבים תוך ארבע אמותיו ומתרחקי' ממנו : לא נין · בזה הבן : ונכד · הוא בן הבן כמו שתרגם אונק' נכדי בר ברי : שריד הוא הנשאר אמר האדם מזרע או זרע הזרע ורמז שלא ישאר לו שום אף [illegible] שריד ופליט : במגוריו אשר גר שם : על על מפלתו רומז אשר בא תמהו האחרוני' כשזכרו הצלחתו ושמעו מפלתו וגם הקדמונים שהיו בזמנו וראו טובתו ומפלתו יאחזו שער כטעם והשמותי עליך עמים רבי' ומלכיהם ישערו עליך שער וחרדו לרגעים איש לנפשו ביום מפלתך : נשמו תמהו כמו כאשר שממו עליך רבים : אחזו שער לשון סופה וסערה וכמון שיאמר ג"כ תאחזם סערה לא שאין הלשון מקפיד בין שהסערה תאחז לאדם או הוא יאחז אותה כי מלאנו ונבהלנו צירים וחבלים יאחזון ואפלנו קפד חבלים יאחזוך ועיין הרמ"בן ור"מ שער לשון שערות ראשי כלומר הסמר שערת ראשם ואינו נכון : אך לשון אך הוא מיעוט כלומר כי לא יקרה זה לצדיקים אלא למשכנות אנשי העול כי זה הוא אחריתם וזה העניין מהעונש הבוא [illegible] מקום של מי שלא ידע אל · והם כן אתה שקרה לך כמקרה הכסיל אתה רשע כמהו וכל מה שתתאונן לומר כי האל הרשיע דינך ותבוא רעה בזה מתוקף ייסורין הוא חוזק ורעה גדולה שאתה רשע ועול ולא יודע אל : עול מקום עול לא ידע אל · כלומר כהוג לבא עליו ושם הוא מקומו ועול שזכר משמש לשנים · או יהיה חסר פי"ן כלומר שם התאר על משקל גנב סלח : עד אנה כמו מתי : תוגיון מענין תוגה ויגון וטרפו יגה והוא מבנין הפעיל : ותדכאונני : הקל"ף נחה והמלין אשר הם מדכאים אותו בהם הם שאומרים לו שייסוריו באו על רשעו שבזה הוא נאמר מדוכה ונשבר : זה י"מ עשר פעמים מספר מדוקדק לפי שיש עשר מענים עד כאן הוחילו נכון שדבריו אתב עצמו לא היו מכלימים אותו והנכון שלא נאמר בדקדוק אלא לשון רבוי הוא כלומר הרבה פעמים כמו וזה רבים לחמיכם והדומים לו : תהכרו אין לו רע במקרה והמפרשים ז"ל סמכוהו ללשון קדר שהוא לשון תמיהה בגערה ואפשר שהוא לגנ מפני הקשרו עם מלת לי כמו לועג לי : ואף עיין פרש"י והר"מבן ז"ל גם זה ריני נכון והנכון כי הוא נקשר עם הפסוק שלפניו יאמר להם אתם ליכנס מתביישים מלהלעיג ליפעם אחר פעם ולומר לי שאני שוגג אין זה דרך המנחמים לשבר לב המתנחם בדברים קשים כי אם אין בפיכם דברים טובים דברי ניחומים למה תבייש בדברים ואפילו יהיה כדבריכם ששגיתי מה מזיק לכם עעותי מה תועלת יש לכם בהלבין פני בזה הרבה פעמים כי בטעות עמי ילין ולא עמכם ואתם מה לכם עלי : אמנם · כמו אמת כלומר ודאי : אם י"מ תגדילו נפשותכם כלומר תתגאו עלי · וי"מ תגדילו לשונכם וי"מ תגדילו לצרי ועניין הקשר הפסוק הוא שיאמר אם באמת ובודאי והיכו ספק לכם הגדילו עטנחכם שאני רשע ותוכיחו עלי לבני ראיה בזה : חרפתי ייסורי דעו כי אם כל זאת ההגדלה וההוכחה עלי כי אלוה עותני : דעו · עותני עוות משפטי כמו לעוות אדם בריבו : ומצודו היא הרשת שלדין בו : הקיף · סיבב כמו כי הקיפו חרגים נסבוב לא הקפה כלומר גוד לדכי ברשתו שהקיף עלי כדי שלא אברח ממנו בחמס ובעול כמו שיאמר אחר זה : הן בכל עת אני זועק ואומר חמס חמס ואיני נענה מאתו : ארחי הנה אני בצרה אשר לא אוכל לקום ממנו כמי שאינו יכול לזוז ממקומו מפני אחת השתי סבות או שהוא תוך מקום מוקף מחיצו' וגדר סביב או שהו' במחשכים לא יוכל לראות כתיב אשר ילך בו : כבודי · רמז אל הממון כמו את כל הכבוד הזה עטרת ראשי רמז אל הבנים כמו עטרת זקנים בני בנים וי"מ שהכל רמז אל המעלה והכבוד שהיה לו מבני אדם ואולי ירמוז אל האבד מהנדוהו שהוא רשע שאין הפשטת הכבוד והסרת העטרה יותר מזה :

נתיבם

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ עַד־אָנָה תּוֹגְיוּן ב וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר: עַד אֵימַת תְּנַקְטוּן
נַפְשִׁי וּתְדַכְּאוּנַנִי בְמִלִּים׃ זֶה עֶשֶׂר ג יוגלי נַפְשִׁי וּתְשַׁפְּפוּנַנִי בְּמִילַיָּא: דְּנַן עֲשַׂר
פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי לֹא־תֵבֹשׁוּ תַּהְכְּרוּ־ ד זִמְנִין תְּכַסִּיפוּנַנִי לָא תִבְהֲתוּן
לִי׃ וְאַף־אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין ר"פ תִּשְׁתְּמוֹדְעוּן לִי: וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא
ה מְשׁוּגָתִי׃ אִם־אָמְנָם עָלַי תַּגְדִּילוּ ו שְׁלֵיתִי גַּבֵּי תְּבִירַת שַׁלְוָתִי: אִין
וְתוֹכִיחוּ עָלַי חֶרְפָּתִי׃ דְּעוּ־אֵפוֹ כִּי־ ד' כתיב כן בְּקוּשְׁטָא עֲלַי תִּתְרַבְרְבוּן וּתְכַסְּנוּן
אֱלוֹהַּ עִוְּתָנִי וּמְצוּדוֹ עָלַי הִקִּיף׃ ז ל' ומל' עֲלַי חִיסוּדִי: יִדְעוּ הַשְׁתָּא אֲרוּם
הֵן אֶצְעַק חָמָס וְלֹא אֵעָנֶה אֲשַׁוַּע ח אֱלָהָא תַּקְפַנִי וּסְרִיגֵיהּ עֲלַי אַחֲזוֹר:
וְאֵין מִשְׁפָּט׃ אָרְחִי גָדַר וְלֹא אֶעֱבוֹר ג' ג' ומל' הָא אֲקַבֵּל מִן קֳדָם חֲטוּף וְלָא אִתּוֹתַב
וְעַל נְתִיבוֹתַי חֹשֶׁךְ יָשִׂים׃ כְּבוֹדִי כ' ומל' אֲצַלֵּי וְלֵית דִּינָא: אָרְחָתִי חֲטַר וְלָא
ט מֵעָלַי הִפְשִׁיט וַיָּסַר עֲטֶרֶת רֹאשִׁי׃ אֶעֱבַר וְעַל שְׁבִילַי חֲשׁוֹךְ יְשַׁוֵּי: אִיקָרִי
מֵעִילַוַי אֶשְׁלַח וְאַעֲדֵי כְּלִילֵי דְרֵישִׁי:

יתצני   יצדינני

ואף ט' ר"פ וסימ' ואף גם בהיותם · ואף כי תשלחנה לאנשי' · ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה ברם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך מפני צר · ואף שמהתהם שאלנה · ואף מאני די בית אלה' · ואף מאני בית : גדר ג' וסימ' ארחי גדר ולא אעבור · גדר דרכי בגזית · גדר בעדי : אעבור ג' ומ"ל וסימ' נמסר בתלים סוף סימ' קמ"ב :

רשי

מענה איוב תוגיון לשון תוגה : עשר פעמים · עשר פרשיות יש עד כאן: תהכרו לי · תנכרו לי : אתי תלין · אני הוא הלוק' מכות על משוגתי : ואף אמנם אתם נוספים עלי לגרותי ותוכיחו עלי חרפתי : מרחים ומוכיחים חרפתי על פני : אצעק על חמס ולא אענה :

ויסע

אבן עזרא

עד אנה תוגיון · מן יגון : זה עשר פעמים · אמר הגאון רב סעדיה ז"ל בין בדברי איוב ותשובת חבריו הם עתה עשר פעמים · והנכון בעיני שהוא כמו ואפו עשר נשי' בעבור היות חשבון עשרה סך חשבון ; עלי תגדילו · כפשותיכם : ומצודו · פניכו מצודתו :

ויסע

רלבג

מדוע נחשבנו כבהמה והיינו טמאים בעיניך ומרוחקים עד שמת אותנו פחותים כפחיתות הב"ח ואולם אמר זה לפי שכבר אמר איוב עליהם שזכרונם משלי אפר ושלא ימצא בהם חכם ושהשם ית' צפן לבם משכל · אתה האיש שמרוב כעסו טורף ומשחית נפשו האם בעבור העדות שאתה מעיד בענייניך כשפוט שהארץ נעזבת ויסור השם ית' מהמקום אשר עיניו ולבו שם ר"ל האם נשפוט שהארץ נעזבת מפני העדר הסדור הנופל בענייניך לפי דבריך שאין השם ית' משגיח באישי האדם אחר שאנחנו נמצא זה העניין ההולך בשאר האנשים על הסדר שזכרנו רוצה לומר שהצדיקים שיבואם רע הוא בעבור טוב אחר יותר טוב מהטוב הקודם או שהרע ההוא הוא טוב בו כמו ואם לא נשער ולזה לא תמצא סיבה לצדיק רע מכל' אותו אבל הרע סיבה לרשעים הוא מכלה אותם ואם אתה אומ' שאין העניין כן אין לנו להאמין אותך על זה אבל נאמין שכבר מרית בדרך שראוי לך זה העונש או שאין הרע הבא אליך ממית אותך ואם תחשוב בו זה · והחל בלדד בספור הרעות הנופלות לרשעים להאמת דעתו שזה על צד המשפט ואמר שלא די ברעו' הגופיות הבאות לרשעים אבל גם אורם ידעך ויחשך ר"ל לומר שאור מחשבתם ושכלם יחשך וילכו בחשך בכל הדברי' שיבחרו איתם · צעדי כחו יהיו צרים עד שלא ימצא בעצמו יכולת ללכ' כאשר ירצ' ועצתו תשליכהו ותעזבהו עד שלא תפול עצתו כי אם ביותר רע · כי שולח ברשת רגליו עד שלא יוכל ללכ' אנה ואנה ועל רשת יתהלך וילכד שם · הפח יאחזהו בעקבו עד שלא יוכל ללכת יחזק עליו איש תקיף ופריץ ויתקפהו · טמון בארץ החבל אשר ילכד בו ומלכודתו טמון עלי נתיב אשר ילך בו עד שלא יוכל לראותו ולהשמ' ממנו אבל ילך להלכד בו והוא לא ישער סביב מכל צדדיו פעתוהו בלהות זוקות והפילוהו ממקומו לברוח אנה ואנה ברגליו ולא יהיה לו בהמה לרכוב עליה · יהיה רעב זרעו שלא יהיה לו דבר לתת להם לאכול ומכה נכונה לבוא לצלעו · יאכל זה הרע ענפי עורו ובדיו ר"ל שלא ישאר בחלקי עורו חלק שלם שלא יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים · ינתק מאהלו מבטחו עד שלא יהיה בוטח בו ותצעידהו עלתו אל מקום אשר יביא לו שם החוק שבבלהות · תשכון הבהלה באהלו מפני שלא היה שלו אבל בא בעושק וגזל ולזה יזורה על נוהו גפרית לשרפו ויחרב · מתחת שרשיו יבשו וממעל יכ[illegible] עד שיכרת לגמרי ולא ישאר לו שורש ולא ענף והבלותו שכבר יכרת זרעו · זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ · יהדפיהו הבריה הבאות עליו מאור [illegible] ידוהו וישליכוהו · לא ישאר לו נין ולא נכד יהיה שריד בביתו · על יום העול והרשע בבא עליו כל אלו הצרות ישתוממו הבאים אחריו ותמהו הקודמים [illegible] הנה אלו משכנות האיש העול וזה מקום האיש אשר לא ידע והשכיל השם וזה דבר נמצא ונמשך בחוש לפי דעת בלדד ואולם הרעה הבאות לצדיקים [illegible] כי אינם מכלות אותם לגמרי עד שלא ישאר לו זכר : והכלל העולה מהדברים הוא שבלדד משיב על מה שכבר · אמר אליו איוב שעונש הרשעי' והטובים הוא [illegible] בעיניו והוא אמרו אחת הוא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שאין העניין כן אבל נמצא בחוש עונש הרשעים מתחלף מאד לעונש הטובים והפליג מפני זה בזכירת הרעות [illegible] ימצאו מגיעות לרשעים ולפי שכמו אלו הרעות הנפלאות תמצאנה מגיעות לפי מאמר בלדד לרשעים לבד הנה יראה שסבת הגעת' להם הוא רשעם ולזה [illegible] מזה הנראה שהניח בלדד להתיר הספק על מה שנראה אותו מרוע הסדור באלו העניינים ואמר שאע"פי שאיוב יטעון מצד מה שהגיע אליו שאין העניין כן שאין ראוי לבטל זאת הגדרה הנמצאת לפי דעתו צודקת בחוש מפני מה שיטעון איוב מעצמו כי הנה אפשר שחטא איוב ואם לא עשה עול מפני שלא השתדל בשידע השם כפי היכול' כי זה גם כן חטא אצלו ולזה אמר וזה מקום לא ידע אל : ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר · תוגיון · מענין יגון : תהכרו לי · תלעיגו לי או יהיה מענין עזות פנים : ומצודו · רשתו : כבודי · הוני :

ויסע

מ"ע ספורנו

איוב ו עד אנה תוגיון נפשי להזכיר לי צער של אחרית: ותדכאונני במלים · שאמרתי וזה מקום לא ידע אל : תהכרו לי · העשו שיהיה לבי כורה רעה על דבריכם נגדי : ואף אמנם שגיתי · וגם שיהיה אמת ששגיתי ועם זה · אתי תלין משוגתי · שלא עשיתי תשובה : אם אמנם עלי תגדילו · בעבור זה תגדילו עלי בקטגורין : ותוכיחו עלי חרפתי · שזה היה מכת עונשי ולא מלאהם · כי יותר מזה : דעו אפוא כי אלק עוותני · דעו א"כ שהאלוק הרע שהוסיף עונש על הראוי לשוגג עשה לי עול : ומצודו עלי הקיף · מכל צד דבנים ובממון ובגוף : הן אצעק חמס · הצעק אל הע בו: אשוע · אל הרע שהרבה להשחית : ארחי גדר · בפאבי הגוף שלא אשתדל למעט הרע : חשך ישים · שלא אצליח : כבודי מעלי הפשיט · מלבוש של כבוד בקרעי את מעילי כאבל : עטרת ראשי · כאמרו ויגז את ראשו שהיה שער הראש או קלתו לכבוד אנשים כאמרו גזי נזרך והשליכי :

ויסע

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר עד אנה תואמר עד אנה תתנו יגון הבזיון בנפשי · ותדכאו את גופי במילין · בהם בודאי קול דברים לשמעים ותמונה אינכם רואים : וזה עשר פעמים הוא מספר נאמר על סריבור לבאת מהאחדים שתכלימוני בדבריכם [illegible] לה' ולכן כעכשתי ולא תבושו מלספת פניכם כנגדי · ואמר תהכרו לי מענין הכרת פניהם ענתה בם שר"ל עזות פניהם · וכן בערבי יקרא עזות הכרת · ואף אמנם אם שגיתי בדבריכם אתי תלין עונש משוגתי ומה לי ולכם שתכלימוני בסוכבי שדבר הוא פעם אחר פעם · ואף אמנם עלי תגדילו לדבר פעם אחר פעם להוכיחני בחרפתי לאמר כי לעונש משאתי נפשתי [illegible] איוב ש"ה ויעתר לי שבראה היות דבריכם אלה לשוב לי וכדי לשרני ולהוכיחני כמנוחם על משמעות : דעו איפה כי לא יועיל מוסרכם אלי ובכל פעם אוסיף לדבר קושר · יען כי אשר אפחד הוא [illegible] אם היה משגיח בהם היה מהנמנע לומר כי אלוה עותני ומצודו ורשתו עלי הקיף בלי עון וחמס עקדם · והן אצעק חמס ולא אענה אשוע ואין משפט · וזה לסיוע כי אלה המבוכות יהיו הכרחיו' על האדם כפי גזרת המערכות מהכוכבים אשר יכאיבו לאנשים ותשועה אין בידם · כי יקרה אלי כאלו אורחי גדרה' ולא אוכל לעבור לדרכי · וככה כל מחשבותי הטובות לא יבאו אל היש כאלו יש גדר המונעם מלבוא אל תכלית טוב וכאלו על נתיבותי חשך ישים ולא אוכל ללכת בהם · וכמעט בכבודי והיא הנפש מעלי הפשיט ונפרדה מן הגוף · ויסר עטרת ראשי גם בניו אשר אתו כי עטרת זקנים בני בנים :

יתצני

תורת חסד   יראת שדי

ויען איוב ויאמר עד אנה וגו' יר' הנה כמעט שמה שאמרתם בפעם הא' אמרתם אחר כך ולא די זה רק כי זה עשר פעמים תכלימוני וכו' · או יר' תכלימוני בענין העשר פעמי' שנתנס' בהם אברהם באומרכם אלי כי אפי' נסיון א' איני יכול לעמוד וכו' וכי הלא תבושו ממה שתלעיגו לי בענין זה · או יר' לא תבושו במה שעולה במחשבתכם שתהכרו לי כלומ' שאתם עושים לי כדבריכם שאכיר ואדע את מליאותי ושיש גדולים כמוני יכולים לעמוד בנסיון כו' ואף אמנם אם הוא אמת כי שגיתי במה שאמרתי עד הנה לכם הנה אתי תלין משוגתי יותר ויותר אם אמנם עלי תגדילו עוד דבריכם ואם תוכיחו עוד חרפתי ומה שיש לכם לדעת כפת ממני הא כי אלוה עותני ומצודו עלי הקיף [illegible] זה שאני צועק עליכם חמס על מה שתחרפתוני ולא אענה על זה ממנו ית' ואשוע אליו ית' על זה ואין משפט וכו' וארחי גדר ולא אעבור שהייתי רוצה לעבור מאליכם ואיני יכול ועל נתיבותי חשך ישים כדי שלא אדע ללכת בהם ובפניני זה כבודי מעלי הפשיט וכו' ויתצני וכו' ויחר [illegible] אפו וגו' ויחד יבאו גדודיו וגו' ואחי מעלי הרחיק כו' והכל הוא לי במה שאתם יודעי' כשאתם זדים לי בדבריכם אלה · או יר' הנה אתם אומרי' כי איני יכול לעמוד בנסיון א' ואברהם עמד בי' נסיונות ולזה אומר לכם כי הלא יש לכם להביט בעין שכלכם כי מעולם לא עמד אברהם בנסיונין כאלה כי הנה אני אצעק חמס על מה שלקחו הכשדים את נכסי ולא אענה · ואברהם היה לו יכולת להציל ללוט ואת נכסיו ולהשיב לו כל מה שאחזו ממנו וארחי גדר ולא אעבור והוא עבר עד דן וירדף אחרי שובאי לוט בן אחיו וכו' ועל נתיבותי חשך ישים והוא ויחלק עליהם לילה כאילו היא בעת הצהרים ולי כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי ולאברהם יצא מלך סדום לקראתו וכו' ומלכי צדק מלך שלם וכו' ·

ולקח

הרמ"בן

ויען איוב · עד אנה תוגיון נפשי · במענה הזה לא יחדש איוב דבר · רק יפליג על מכאוביו והרעות הבאות עליו · ויאמר גם כן שהם חנם ובעוות משפט · ויתכוין בזה לסתור דברי שאומר תחלה כי הוא מוסר · ולבכות ולקונן על נפשו · כי כן יעשו הכואבים · והפלגת אליו לו לראיה על דעתו בביטול השמירה כאשר פירשתי · ועוד יאמר לחביריו בסוף · כי יענשו עליו כשאינם בוכים עמו להקשה יומו · ואינם חרדי' עליו לרעותיו הגדולות ומכותיו המשוכות : עד אנה תוגיון נפשי · מן יגון : זה עשר פעמים תכלימוני · הרבה פעמים · כי בעבורה ית סוף חשבון עשרה נהגו הכתובים לדבר בהן · וכן יעשו בשבע · ואפ' עשר נשים · כי שבע יפול צדיק וקם · ושבעה דרכים ינוסו · וכמו ספי' ובשבע לא יגע בך רע · לא כדברי המוכים שאומרים כי עתה נמנו בכאן עשרה פעמים מעני איוב וחבריו : לא תבשו תהכרו לי · כי תהיו כאילו אינכם מכירים אותי · מן ויתנכר אליהם · ואותותם לא הכרו · אף על פי שהם שני שרשים · ואף אמנם שגיתי · אם טעיתי אתי תלין טעותי · כי לא אמצא מדעתי בעבור דבריכ' · כי תשובותיכם הבל · לא כאשר חשבתי בתחלה שהייתם חכמים · ואמרתי הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי · ורבינו שלמה ז"ל פי' אם שגיתי וחטאתי אתי תלין משוגתי · ואיננו נכון · ואף אמנם עלי תגדילו · לשונכם · ותוכיחו עלי חרפתי · כי הרעה הבאה עלי תעשו הוכחה תוכחת וחרפה לאמר כי הרשעתי : דעו איפה · כי אלוה עות משפטי · לא פשעי ולא חטאתי · כי אני צועק חמס ולא אענה מאתו :

ויתצני

ר' אברהם פריצול

ויען איוב ויאמר · עד אנה תוגיון נפשי · השיב איוב לבלדד ואמר עד אנה תצערו ותתנו יגון לנפשי לשים אותה רשעה ותדכאונני במלים אל הגוף ותכוני ותכתוני במלין ובתשובות של הבל · כי הם מלין לבד · וכמו המלה שאין לה טעם : תוגיון · מן יגון : ותדכאונני מן דכא ושפל רוח · ור"ל ותדכאו אותי · והיא מלה אחת מן הנון נוספת : זה עשר פעמים · הנה זה כמו עשר פעמים שהתוכחתנו יחדו · ובכלם תכלימוני לרשע ולא תבושו ולא תכלמו כאשר תהכרו לי · רוצה לומר תלעיגו בי · שהם שתים רעות · ראשונה להרשיעני · שנית ללעוג בי ונכרתי : תהכרו · מלשון לעג כגזר מלשון ערבי : ואף אמנם שגיתי · ואף כי יהיה הדבר אמת ששגיתי וחטאתי הכיתו לי · ואל תכלימוני ואל תלעיגו בי · ואתי תלין משוגתי בחיקי ולא ברבים : אם אמנם עלי תגדילו · ואם אמנם עלי תגדילו לחשוד אותי בעון גדול · וזה תוכיחו ותביאו ראיה בעבור היות עלי חרפתי מן הצרה והחלי הכבד הזה · דעו כי האל סדרו והביאני אל המקרה הזה · או כי הוא עושה אתי עול כמו שאומ' : דעו איפו כי אלוה · דעו נא ריעי כי השם עוותני שעוות את גופי והרס אותי · או שעושה עול אתי · אם אמתו הדבר · ומצודת רשתו הקיף ללכדני בה : עותני · השחיתני · או עוות עלי המשפט : הן אצעק חמס · ובאמת כי גם כי אצעק אל השם על החמס הזה ולא אהיה נענה בתשובה ממנו · כי לא ישיב אלי תשובה · ואשוע בקול רם ואין משפט : אענה · עתיד מן נפעל : ארחי גדר · ארחות עסקי ושבילתי אשר הייתי דורך עליהם גדר ה' לפניהם גדר · באופן לא אעבור עוד · ועל נתיבותי שהייתי חושב בלבבי להשים שם בהם חשך ואפלה : כבודי מעלי הפשיט · והכבוד והעושר אשר היה עלי כמו לבוש הפשיט אותו · אנשים: ויסר עטרת ראשי · היא המעלה והכבוד הנאצל על בעלי העושר · שהכל מכבדים אותם לעושרם · או ויסר עטרת ראשי הם הבנים לדעת קצת · או ויסר עטרת ראשי · הסיר מעלי העטרה המיוחסת לבעלי הדעת והתבונה · ובפרט כשהם עשירים וחכמים:

יתצני

רשי

ויסע · לשון עקירה : ויסולו לשון מסילה : אך זרו · לשון אכזר : לבני בטני · לאותן שגדלתי בביתי כאילו הם בני : עוילים מאסו בי · כבזה אני בעיני הפריצים וכל שכן בעיני שרים : דבקה עצמי שאני כחוש מעוני בשרי · בעור שיני כל בשרו היה לקוי בשחין ובתולעים חוץ מחניכי שיניו :

בפש

רלבג

ויסע · מענין נסיעה : גדודיו · גדודי הצרות : ויסלו עלי דרכם · באורח הדרוכה והסלולה לרוב ההליכה בה : זרו ממני · היו כזרים : וחנותי לבני בטני · הרצון בזה עם היותי חונן אותה אחד בעבור בני בטני ר״ל כדי שאעמיד ממנה בנים או יהיה חנותי מקור כמו השכח חנות אל והרצון בזה שהיותי חונן אותה הוא בעבור שאעמיד ממנה בנים זר הוא לה ואינה מתרצת כלל לי ואיפשר שהיו לו עתה בנים כי לא ידענו הזמן אשר היה מעת אבדן בניו עד עת התוכחו עם רעיו ויהיה פירושו מה שאני חונן בני הוא זר לאם : עוילים · אנשי עול וחמס : ואתמלטה בעור שיני · רוצה לומר שלא נשאר לו עור שלם כי אם הדבק לשרש שיניו :

יד

מ״ע ספורנו

ויסע כעץ תקותי · באולי הגוף הסיר תקותי מלהוליד ולקנות עוד ממון : ויחשבני לו כצריו בזה שלא הכה בהדרגה · אבל יחד יבואו גדודיו · כאמרו עוד זה מדבר וזה בא : אחי מעלי הרחיק על הפך ואח לצרה יולד : ויודעי אך זרו ממני · גם אם לא רחקו נהפכו לזרים ובלתי מכירים : נהפכו בי שלא כמנהג הטבעי : לבני בטני הבני׳ מאסו בי שחשבו שהיה רשע וראוי לשא היסורין בעורי ובבשרי דבקה עצמי הנה העצם דבק גם לעור באיזה מקום : ואתמלטה מהדבק : בעור שיני לא דבק עור השפתים לשני׳ באופן שנשאר הדבור :

חנני

י יִתְּצֵנִי סָבִיב וָאֵלַךְ וַיַּסַּע כָּעֵץ תִּקְוָתִי׃ וַיִּחַר עָלַי אַפּוֹ וַיַּחְשְׁבֵנִי לוֹ כְצָרָיו׃ יַחַד יָבֹאוּ גְדוּדָיו וַיָּסֹלּוּ עָלַי דַּרְכָּם וַיַּחֲנוּ סָבִיב לְאָהֳלִי׃ אַחַי מֵעָלַי הִרְחִיק וְיֹדְעַי אַךְ־זָרוּ מִמֶּנִּי׃ חָדְלוּ קְרוֹבָי וּמְיֻדָּעַי שְׁכֵחוּנִי׃ טו גָּרֵי בֵיתִי וְאַמְהֹתַי לְזָר תַּחְשְׁבֻנִי נָכְרִי הָיִיתִי בְעֵינֵיהֶם׃ לְעַבְדִּי קָרָאתִי וְלֹא יַעֲנֶה בְּמוֹ־פִי אֶתְחַנֶּן־לוֹ׃ רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי וְחַנֹּתִי לִבְנֵי בִטְנִי׃ גַּם־עֲוִילִים מָאֲסוּ בִי אָקוּמָה וַיְדַבְּרוּ־בִי׃ תִּעֲבוּנִי כָּל־מְתֵי סוֹדִי וְזֶה־אָהַבְתִּי נֶהְפְּכוּ־בִי׃ כ בְּעוֹרִי וּבִבְשָׂרִי דָּבְקָה עַצְמִי וָאֶתְמַלְּטָה בְּעוֹר שִׁנָּי׃

ג׳ ג׳ · ל׳ ג׳ · ג׳ מתאותם · ל׳ מל׳ · ל׳ וחד לגר״ל וחס׳ · ל׳ וחד זרה ומלע׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳

יַצְדִּינַנִי חֲזוֹר חֲזוֹר וְאֵיזִיל וְאַטֵּיל הֵיךְ קִסָּא סִבְרִי׃ וּתְקֵף עֲלַי רוּגְזֵיהּ וְתַחְשְׁבִינַנִי לֵיהּ הֵיךְ מְעִיקוֹהִי׃ כַּחֲדָא יֵיתוֹן אוּכְלוּסוֹהִי וּכְבַשׁוּ עֲלַי אָרְחָתְהוֹן וּשְׁרוֹן חֲזוֹר חֲזוֹר לְמַשְׁכְּנִי׃ אֲחַי מֵעִילָוַי אַרְחִיק וְיָדְעַי אִתְעֲבִידוּ חִילוֹנָאֵי מִינִי׃ פְּסַקוּ קָרִיבַיי וּמְיַדְעַי אַנְשׁוּנִי׃ דַּיָּירֵי בֵיתִי וּלְחֵינָתַיי לְחִילוֹנֵי יַחְשְׁבוּנַנִי הֵיךְ בַּר עַמְמִין הֲוֵיתִי בְּמֶחֱמֵיהוֹן׃ לְעַבְדִּי קְרֵיתִי וְלָא אֲתִיב בְּפוּמִי אֶבְעָא מִינֵיהּ׃ רוּחִי נוּכְרֵיתָא לְאִנְתְּתִי וְאִתְחַנְּנִית לְבַר מְעַיי׃ לְחוֹד יַנְקַיָּא רַחֲקוּ מִמְּרֵי אָקוּם וּמְמַלְלִין מִנִּי׃ רַחֲקוּ יָתִי כָּל אֱנָשֵׁי רָזִי וְדֵין דִּי רְחֵימִית אִתְהַפְּכוּ בִי׃ בְּמַשְׁכִּי וּבִסְבָרִי דְּבֶקַת גַּרְמִי וְאִשְׁתְּאָרִית בְּמַשַּׁךְ כַּכַּאי׃

חנני

חוסר

מסרה

ויסע ג׳ וסימ׳ בסדר בשלח : כעץ ג׳ וסימניך יבש היה כעץ · ויסע כעץ תקותי · ותשבר כעץ עולה זרו ב׳ וסימ׳ ויודעי אך זרו מני · לא זרו מתאותם : ולא יענה ה׳ וסימ׳ ויעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל ה׳ דמיכה · ישאהו על כתף · שם יזעקו ולא יענה · לעבדי קראתי ולא יענה : אקימה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ :

אבן עזרא

ויסע כעץ כאשר יוסר ממקומו : ויסולו מן סלון ממאיר פתו הנני שך את דרכך בסירים וכן כמשוכת חדק וכן דרכי עצל כן סירים : עוילים · נערים או רשעים בעלי עול : וזה אהבתי זה שאהבתי כולם נהפכו בי : ואתמלטה בעור שני העניין לא נמלטתי אלא כמו שני בעור :

כמו

אוהב משפט

יתצני · י״מ אותו כמו תנור וכירים יתץ שהוא הסרת הטבלה מעל התנור וכן היה אומר איוב לפי שה׳ בלה בשרו ועורו מעל עצמותיו וזה הפי׳ טעות כי כהיות התנור היא העקיר׳ מכל וכל מקרקע לפי שהוא מחובר כדברי רז״ל וכמו ונתץ את הבית אבל הוא משל לאילן המחובר שנותנים סביב סביב העפר אשר הוא סביב שרשיו ואח״כ נופל וזה שאמר אחר זה ויסע כעץ תקותי כי אחר שהלך האילן ונותץ אין לו תקוה להחליף יונקותיו : ויסע מבנין הפעיל על כן היוד בפ״תח כמו ויסע משה את ישראל כלומר הסיע ממני תקותי כמו שאין תקוה לעץ הניתץ שיעשה פירו׳ וזה על דרך תוכחותיו בכל המענים כי מה שהבטיחוהו שאחריתו ישגה מאד היא עיקר הכל כי אין לו תקוה בזה : ויחר ויחר כשהוא בחי״רק היו״ד הוא מבנין הקל והוא בודי יגאמ׳ כשהתרון הנ׳ בדין כמו ויחר אף יי׳ בם ועתה שהוא בפ״תח הי״וד הוא מבנין הפעיל והוא יוצא שהוא החרה אפו כלומ׳ כי מן הדין לא הי׳ עלי דין חרון אף אבל הו׳ חשבני כאחד מצריו והחרה אפו עלי שלא כדין וזה מתלונותיו שהו׳ מתרעם על הש״י שהוא מתנקם ממנו על קלת עבירו׳ שעשה בימי נעוריו בייסורין קשים כאדם המתנהג כן עם אחד מצריו וכבר הקדמנו זה הרבה פעמים : יחד עיין פי׳ הא״ע ז״ל והיכי כיון ועיין רש״י ז״ל והרמ״בן והוא הנכון וזה מתלונות איוב כי יאמר אף על פי שהיו יסורין אלו ראויים לבא עלי מפני חטאת נעורים אבל ביאתם יחד אין זה אלא מפני איבה ושנאה וזה שאמר יחד יבאו גדודיו להלחם בי ולא כאו זה אחר זה והוא משל אל הייסורין ואין להם מסלול ודרך כי אם על גבי וסביב לאהלי הם חונים כדי שלא אברח מפניהם וכבר הקדמנו זה : אחי כטעם כל אחי רש שנאהו וכ״ש אם הוא איש מכאובות וידוע חולי ואיוב פעם אחר פעם יתרעם על תוקף ייסוריו ושנויים : אך זרו מענין זר ונכרו או יהיה כמו מלא אחת מענין האכזריות ואם האחים הם נרחקים אויבים והיודעים לפנים כל שכן שהם נעשים אכזרים : הדלו אפי׳ פעם אחת בשבוע אינם מבקרים אותי קרובי כאלו פסקו ואינם בעולם ויודעי לפנים שכחוני כמת מלב : גרי גרי ביתי הם השכנים כמו ומגרת ביתה שהיא גרה עמה בבית : תחשבוני י״א שהוא לנקבות נסתרות כמו יחשבוני לזכרים נסתרים והוא זר ועל משפטו תחשבנה אותי ואפשר שהוא מורכב מזכרים ונקבות כי לזכרים יאמר יחשבוני ולנקבות תחשבנה אותי וזה מורכב משניהם כמו ויחמנה וישרנה הפרו׳ שהם מורכבים מזכרים ונקבות והרכבה הכך מזו ואיפשר לפרשו בלא זרות שהוא לנקבות לנכח וכאלו מדבר עם אמהותיו שהם בפניו כלומר אני אומר זה לרמז ואולי יחשבוני שאני מגזם אבל אמהותי אמרו אם אינו כן נכרי הייתי בעיני שכנותי ואמהותי ושפחותי : לעבדי ואפי׳ קנין כספי נמאסתי בעיניו כי אקראהו ולא יענה ואתחנן לו במו פי שיעשה מה שמוטל עליו לעשות ואפילו בלא דבור ואני מדבר אליו בתחנונים שיעשה ולא ישמע אלי : ואף על פי שהשם נתן כל אשר לאיוב ביד השטן ואם כן מאין היו לו עבדי׳ ואמהות ולמה לא המיתם השטן והרי הוא היה מתכוין להכעיסו ואיפשר שלא הניחם אלא כדי לצערו שיתחנן אליהם ולא ישמעו והצער הזה הוא יותר גדול משאם לא היו לו כלל : רוחי כשיש לאדם חליים רעים וייסורין אשתו הרגילה עמו אינה מתרחקת ממנו כי היא כגופו ורוחי נעשית זרה לאשתי כאלו אינני אישה : וחנותי י״מ מן וחנותי את אשר אחון כלומר [illegible] לאשר חנותי ורחמתי כאלו הוא בני בטני ולזה הפי׳ יבא יפה כי הכתוב העיד כי לא היה לאיוב בנים שהבית נפל עליהם · וי״מ וחנותי שם כלומר תחנונותי הם לבני בטני שאצטרך לדבר אליהם בתחנונים ואף על פי שהוכיח למעלה כי מתו בניו ובנותיו איפשר שבני בניו ובנותיו לא מתו כי לא נתנם הש״י ביד השטן כי היו קטנים ואין להם עונש כמו אבותיהם ואמותיהם ואותן קרא איוב בני בטני שבני בנים הרי הן כבנים ויש פירוש אחר שאינו נכון :

תורת חסד יראת שדי

ולקח הא-ל ית׳ כהונתו של מלכי צדק ונתנה לו ולי יתצני סביב ואלך ויסע כעץ תקותי ולאברה׳ אמר הן לי לא נתתה זרע וכו והנה דבר ה׳ אליו לאמר וכו׳ ויוצא אתו החוצה וכו׳ ויאמר לו כה יהיה זרעך ולי ויחר עלי אפו ויחשבני לו כצריו ולאברהם ויחשבה לו צדקה ולי יחד יבאו גדודיו ויסולו עלי דרכם ויחנו סביב לאהלי אמם ולאברהם נאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו׳ ולא הוא ולי אחי מעלי הרחיק ויודעי אך זרו ממני ולאברהם נאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלו׳ שקרבו שיה׳ ובשרו על תרח אביו שיתקרב אליו ולי חדלו קרובי וגו׳ ולאברהם נאמר ודור רביעי׳ ישובו הנה ולי גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני וכו׳ ולאברהם כתקרבה אתו הגר וכו׳ ואני לעבדי קראתי ולא יענה וכו׳ ואברהם אמר לאליעזר עבדו וקיים את דבריו ולי רוחי זרה לאשתי אלך מכאבי וחנותי אותה כדי שאעמיד ממנה בנים ואיננה מתרצת לי ולאברה׳ אמרה לו שרה חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך וכו׳ כי היתה מתכחשת מזה והיתה רוצה להיות ג׳ היא הבעלת ההריון ההוא ממנו ולי גם עוילים והם הקטנים מאסו בי ולאברהם אמרו הגדולים נשיא אל״ים אתה בתוכנו ולי תעבוני כל מתי סודי ולאברהם היו מתקרבי׳ ענר אשכול וממרא ולי בעורי ובבשרי דבקה עצמי וכו׳ ובאברה׳ נאמר ואל הבקר רץ אברהם כאילו היה עדין בימי בחרותו דשן ורענן · ואם

אבן יחייא

יתצני סביב כי הרס ברוח סערתו הבתים שלי והוצרכתי ללכת גר בבתים אחרים · ויסע תקותי אשר היה לי במקנה בקר וצאן ועבודה רבה כעץ אשר יפול מפני [illegible] מעליו וכמו הם [illegible] ונסעו שכשכו · וחרה אפו בי ויחשבני לו כאחד מצריו · כי יחד יבאו גדודיו [illegible] ומצאו דרכם סלולה לבוא עלי · וכאלו הגיעו לחנות עד סביב לאהלי כי באהלם כי יד אלוה נגעה בי : חשבו אותי ככלי חרס בכל דבר כי אין עוזר לי · יען כי אחי [illegible] האלוה · ויודעי והם אחי האב והאם אך זרו ממני ונהפכו לי כזרים · וקרובי [illegible] ואחיות יחדלו מלהתקרב אלי · ומיודעי והם בני אחי האב והאם שכחוני · ואפילו [illegible] גרי ביתי [illegible] ואמהותי לזר תחשבוני · וליותר מזה של נכרי הבא מדרך רחוקה [illegible] כי שם זר יאמר על האיש אשר איננו קרוב אליו אבל הוא מעירו · ושם נכרי [illegible] על אשר הוא זר גם אל העיר וארץ מולדתו · כי פעמים רבות קרה לי באולי כי לעבדי קראתי ולא יענה [illegible] כמעשה ידי יוצר · מה שלכן הוצרכתי להתחנן לו במו פי שיעשה הדבר אשר אצטרך אליה : רוחי זרה לאשתי מה שהוא הפך הכתוב כי הנשים תואכלנה את בעליהן עם אותם · ואם אצטרך יותר מה מבני בטני ושם בני בנותיו של איוב אצטרך לשאל מהם בתחנה ובתחנונים · גם עוילים והם העוללים והנערים מאסו בי · ואפילו בבני כשאקום ידברו באזניהם מה שלפנים ראוני נערים ונחבאו : תיעבוני כל מתי סודי והם החכמים בעלי עצה שהייתי מגלה סודותי להם [illegible] בהם הבחירה הכלותה : ואפילו זה שר״ל אלה הריעים אשר לפני אשר אהבתי נהפכו בי והיו לי לאויבים · וכל זה הוא יען כי כל אחי רש שנאוהו ומרוב חליי דבקה עצמי בעורי ובבשרי [illegible] אשר עורי על עצמי יבש היה כעץ ואתמלטה בעור שיני · הוא לשון והמליט זכר ור״ל ואני אתמוטט בהתמוטטות שיני בעור כי כלם נופלים ממני [illegible] לאכול :

תבוני

ר׳ אברהם פריצול

יתצני סביב ואלך · ונתץ ה׳ אותי והרס כל בנייני ביתי וכל עסקי אשר היו לי · באופן כי הוצרכתי ללכת מהם להריסתם : ויסע תקותי ממני · כעץ הנעקר והיבש שלא יצמח עוד : ויסע · עתיד מן הפעיל עם וי״ו ההפוך : ויחר עלי אפו · ואחר כל המכות הנפלאו׳ אשר קרו לי בביתי ובחומותי ובבני ביתי ובכל עשרי וקנייני חרה אפו בגופי ממש להכותי בחולאים מרים כאלה : ויחשבני לו כצריו · כאלו אהיה אחד מצריו ואויביו · להרבות ולהוסיף עלי מכות טריות יום יום : יחד יבואו גדודיו · ויחד עלי יבואו גדודי החולאים וחבורות השחין מונחים על גופי במספר רב · באופן יחנו עלי בגדודי חיל : ויסולו עלי דרכם · דרכו על גופי כלם כדורך בדרך במסילה · וכל כך הסרבים כי עוד מהם רואה אנכי אותם חונים סביב לאהלי להתחדשם עלי בכל יום · כאלו הם מחוץ לאהלי ממתינים עת הכנסם בתוכו לגור עלי : אחי מעלי הרחיק · ואחי הקרובים הראויים לרחם · כי אח לצרה יולד · הרחיקם השם מעלי למאסם אותי · ויודעי המכירי׳ אותי שבו לזרים · כאלו לא ידעוני נזרו ונפרדו ממני : זרו מן ויזר על פני המים · או מן לזר נחשבו : חדלו קרובי · וחדלו מלהפליא לדבר בצרתו · כי הקרובים אשר הם חייבים לבקר ולשאת מנות לחולי עמו · ואליו חדלו מלעשות שום דבר · לא לבקרו ולא לשלוח מנות · ומיודעי שכחוני לגמרי : גרי ביתי ואמהותי · וגרי ביתי ושפחותי אשר בטבע ראוי שיכבדו את אדוניהם לזר תחשבוני · וכנכרי אשר מארץ רחוקה כן הייתי בעיניכם · ולפעמים ידבר לנוכח ושלא לנוכח : לעבדי קראתי ולא יענה · וגם לעבדי קראתיו בראשונה לדבר מן הדברים אשר אצטרך בחוליי ולא יענה · ואף כי אוסיף להתחנן אליו במו פי ולא יענני : רוחי זרה לאשתי · ואפילו לאשתי שוכבת חיקי רוחי זרה · ונודחת ממני בחשבה כי רוחי מעופש בחולאי הגוף · ואף כי אתחנן אליה לעזרני בעבור בני בטני אשר מתו · ואשר יצאו ממנה ואשר אהבתיה ולא תועיל · או וחנותי לבני בטני · רוצה לומר אתחנן אליה לאמר · כי עוד אולי חזון למועד להעמיד ממנה בנים יחיו כדי לעורר אותה לשרתני · ולא מועיל : גם עוילים מאסו בי · גם העוילים בעלי האון והחמס מאסו בי · ואף כי אקום ממכבי לעמוד לכבדם לא יועיל אלי דברי וידברו בי כאלות כמרלות · או יהיה עוילים בחורים ונערים · מן עול ימים וזקן · ור״ל שאף הנערים שהיו יראים ממנו בראשונה עתה ימאסוהו וישכחוהו : תעבוני כל מתי סודי · והאנשים אשר כבר הייתי מתיעץ עמהם וממתיק סוד עתה תעבוני ומאסוני · ואשר אהבתי בלבבי נהפכו עלי לאויבים · וישדוני לרשע ויחרפוני : בעורי ובבשרי · בעורי ובבשרי שנכמר ונתדלדל לרזון דבקה עצמי עליו · ר״ל שהעצם הגיע עד אלוני העור והבשר הלך לו : ואתמלטה בעור שני · ולא נמלט אתי עור שלם שלא נקבוהו העצמות רק עור אשר על סביבות שרשי השנים :

שכוני

הרמ״בן

ויחשבני לו כצריו · ירצה כאלו אני חשוב כאחד מצריו · כי אריע לו כאשר יריע האדם לאויבו : ויסולו עלי דרכם · כמו אלי · יאמר כי יבאו יחד גדודי חילו ויעשו מסלת דרכם אליו · ויחנו סביב לאהלו · כאשר יעשו עם המלחמה הבאים לצור על העיר · וכן החונים עליו מעט אשר אליו בלבדו · או יאמר כי יבאו גדודיו ויעשו דרך מסלה עליו לעשותו תחת כפות רגליהם ויסבבו סביב לאהלו כדי שלא יוכל לברוח עד שובם לרמות אותו : ויסלו · לשון מסלה · וכן אמר התרגו׳ וכבשו עלי אורחיהון · והחכם ר׳ אב״ע פי׳ מלשון סלון ממאיר · ואין טעם לו : רוחי זרה לאשתי · מפני חליי כמאסתי לרוחי עד שנעשית רוחי זרה אפי׳ לאשתי · אם הייתי מתקרב אליה · ואני צריך להתחנן אפי׳ לבני · אם שהיו חיים · כי ש׳ מורחי וכבודי מעל כל הבריות ויתכן שהיו לו בני בנים · והם פרי בטנו : עוילים · נערים כמו ישלחו כצאן עויליהם : וזה אהבתי נהפכו בי · יאמר תעבוני כל מתי סודי וזה שאהבתי עמהם וכולם נהפך לבם לשנוא אותי : בעורי ובבשרי דבקה עצמי · מרוב כחש · ונמלט עצמי מן המות בעור שני · כי אפי׳ שניו לא היו נכסו רק יאכל מעט בעור אשר בשרשי השני׳ ויהיו העצמו׳ יבשות :

חנני

רלבג

יד אלוה · מכת השם : ויחקו · ויוכתבו : יחצבון · יחקקו : נקפו · כמו נקבו או נקפו ישברו : שדון · שיש דין והוא שם בשקל בוז והרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותו בכמו אלו החרפות אשר אתם מחרפים אותי ויהיה תדעון הווה ואם הוא לשון עתיד וכמוהו ימלאו רבים בלשוניכו או יהיה לשון תואר בשקל שוב מלחמה ויהיה הרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שהאדם נידון על כל מעשיו אם טוב ואם רע ראוי לכם שתיראו מהכעים אותי בזה האופן כי הוא חטא כפלא : ביאור דברי המענה · ענה איוב ואמר עד אנה תתנו יגון לנפשי ותדכאו אותי במליכם אלא שאתם מבזים אותי בהם ואין בהם [illegible] צודק' לאמ' דעותיכ' אבל הם מלים לבדה · זה עשר פעמים דברנו אחד אל אחד ובכל מענה שהשיבותם לי תכלימוני בדבריכם או אמר עשר על צד הרבוי כי לא דברו עמו כי אם חמשה פעמים ולא הבושו לומר לי כמו אלו הדברי' ותעיזו פניכם לי ואף אמנם אם יהיה כדבריכם ששגיתי מה לכם עלי תהיה שלי משוגתי והכיחו אותי · ואם אמנם עלי הגדילו משוה והוכיחו עלי חרפתי בעבור מה שאתם רואים כי מהמכות והפגעי' להאמינכם כי הכל במשפט והביאו ראיה מזה שאני הייתי חוסה : דעו באמת כי השם עיותני והקיף עלי רשתו ללכדני על לא חמס בכפי · הן אצעק חמס על נגעי וגרותי אשר באו בסבת מערכת הככבים בעת הלידה שלא כדין ואין עונה אותי השוע ולא אמצא משפט · גדר השם המסדר זה הסדור ארחי עד שלא אוכל להשיג חפצי ועל הנתיבות שאני מכוין אליהם חשך ישים ולא אוכל ללכת שם · כבודי מעלי הוכי מעלי הפשיט כמו שהשיגני מאבדן קניני ויסר זרעי שהיה עטרת ראשי כמו שאמר עטרת זקנים בני בנים · הרם אותי סביב במכותיו שלא לאבד קנייני ובני עד שאני נחשב כאילו הלכתי ויסע בזה הפיעל כעץ תקותי ר"ל שאין לי תקוה כמו שאין תקוה לעץ כשנתלוהו סביב לעקרו משורש מן הארץ אשר היה משתרש שם כי הוא אילו יוכח כן ימות בלא ספק וכן אני כשהוסרו ממני קנייני אשר היה בהם חיי רוחי הנני נחשב למת · ויחר עלי אפו להכותי אחר זה באלו המכות הנפלאות ויחשבני לו כאילו הייתי אחד מצריו לרדוף אותי בכל עת על לא חמס בכפי · יחד יבואו גדודי הצרות בי ויסולו עלי דרכם ר"ל שדרכם סלולה ודרוך לבוא אלי מרוב ההתמדה ויחנו אלו הגדודים סביב לאהלי · הנה מרוב הצרות אשר לי נהפכו עלי אחי ויודעי וקרובי ומיודעי לזרים עד שרחקו ממני ושכחוני כי במעט רגלי האנשי' ימלא הרבה שיעלימו עיניהם מהם אויביהם וקרוביהם וישכחו אותם · ולא זה בלבד אלא האנשים הגרים בביתי ואם אוכלי לחמי ושפחותי חשבו אותי לזר נכרי הייתי בעיניה' לעבדי קראתי ולא יענה ואף גם זאת שאתחנן לו בדברי לתחנות שאלתי ולא אמונו כדרך שילוה האדם לעבדו הנה עם כל זה לא יענה · רוחי היא זרה לאשתי עם היותי חונן אותה מאד כדי שתעמיד ממנה בנים · גם האנשים הפחותים בעלי העול מאסו בי אקומה בפניהם ולא יבושו עם זה מלדבר בי חרפות ובזויים · כל אנשי סודי תעבוני ואלה העומדים עמי והם רעי אשר אהבתי נהפכו לי לשונאים וחרפוני חרפות רבות · הנה לרוב כחושותי דבקה עצמי יחד בעורי ובבשרי כאילו אין בי בשר כלל ולא נשאר בי עור אלא שלא נקבוהו העצמות רק הדבק לשרש השניים שהוא דומה לעור · חנוני חנוני אתם רעי כי מכת השם נגעה בי בלא פשע · למה תרדפוני כמו אלה שעולים המחרפים אותי או ירצה אם השם רודף אותי בכמו אלו המכות למה תרדפוני כמוהו עד שלא תשבעו מבשרי לרוב שנאתכם אותי · מי יתן איפה ויכתבון מילי בדרך שיעמדו לנצח ואולם אמר זה לספרו שדבריו צודקים ואף על פי שרעיו היו מרחיקים אותם בטענותיה' הכוזבות ואין לחוור שיאמר שאני חטאתי בשלא השתדלתי לדעת השם כפי היכולת כמו שאמר בלדד על איוב באמרו זה מקום לא ידע אל כי אני ידעתי כי מי שגואל נפשי ומגיע לה הצלחתה אשר הוא חי וקיים לנצח : וידעתי

רשי

בעט ברזל יחצבון בצור ואח"כ מעבירין את העופרת עליהם לתת לאותיות מראה שחרורית להכירם וכן דרך חוקקי אבן ולא יתכן לפרש עט של עופרת שהרי רך הוא אבל האבן : ואני ידעתי גואלי חי · ואז זה חוזר למעלה : אתם תרדפוני : ואני ידעתי גואלי חי · ליפר' והוא יתקיים ויעמוד · יקום · אחרון על עפר · לאחר שיכלו כל שוכני עפר הוא אחרון יעמוד · יקום יתקיים : ואחר

חָנֻּנִי חָנֻּנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד־אֱלוֹהַּ ב' ובפסו' חוּסוּ עֲלַי חוּסוּ עֲלַי אַתּוּן חַבְרַי אֲרוּם
נָגְעָה בִּי׃ לָמָּה תִּרְדְּפֻנִי כְמוֹ־אֵל ל חס' מַחֲתָא דַּייָ קְרִיבַת בִּי׃ לְמָא תִרְדְּפוּנַנִי
וּמִבְּשָׂרִי לֹא תִשְׂבָּעוּ׃ מִי־יִתֵּן אֵפוֹ ד' כתי' ו דִּכְמַת אֱלָהָא וּמִבִּסְרִי לָא תִסְבְּעוּן׃
וְיִכָּתְבוּן מִלָּי מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ׃ נ' נ מָאן יְהַב יְהֵי וְיִכָּתְבוּן מִלַּי מָאן יְהַב
בְּעֶט־בַּרְזֶל וְעֹפָרֶת לָעַד בַּצּוּר ד' חס' בליש' בְּפִתְקָא וְיִתְרַשְׁמוּן׃ בְּקוּלְמוֹס
יֵחָצְבוּן׃ כה וַאֲנִי יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי חָי וְאַחֲרוֹן ל' ולמע' דְּפַרְזְלָא וְכַרְכְּמִישָׁא לְעָלְמָא בְטִינָרָא
עַל יִתְפַּסְלָן׃ וַאֲנָא יְדַעִית דְּפָרִיקִי
קַיָּים וּמִן בָּתַר כְּדֵין פּוּרְקָנֵיהּ עַל

חנוני חנוני ב' ובפסוק והוא חד מן א"ב מן כ"ב ובפסוק וסימ' נמסר במסרא רבהא במערכת אות הבי"ת בס"ד : ועֹפרת ד' חסר בליש' וסימ' נמסר בסדר מטות וזכריה סימ' ה' : בצור ג' וסימ' והכית בצור · בא בצור והטמן · לעד בצור יחצבון :

אבן עזרא

כמו אל · הוא הקדש : לעד בצור יחצבון · היה מתאוה שיחצבו במקום שלא ימחו : והתאויתי שאדע שגואלי שדבר בשבילי טוב הוא היום קיים או יהיה אחרון שיולד : ואחר

מ"ע ספורנו

חנוני · העתירו בעדי : אתם רעי הדבקי' אלא · כי יד אלק נגעה בי · יד האלק הרע כי לא יעשה כאלה האל הטוב : למה תרדפוני · אתם בדבריכם : כמו אל · כמו האל הרע במעשיו : ומבשרי לא תשבעו · ולא יספיקו אצלכם אותם הרעות שאתם רואים בבשרי גם אם אולי חטאתי : מי יתן אפו ויכתבון מלי · שאמרתי : לעד בצור יחצבון · כי ידעתי כי יחצבון בצור למשמרת ולאות לכל משכיל : ואני ידעתי גואלי חי · וכמו כן יכתבון ויחצבו בצור דברי אלה שאומר כי אמנם ידעתי גואלי האל הטוב אשר ממנו תקות גאלה : חי · מצד עצמו לא מצד זולתו ובזה הוא יחיד בעולמו כי אין לשום נמצא שום מין חיים ולא מציאות כי אם מאתו : ואחרון · וידעתי ג"כ אותו הרע בבא אחריו : על עפר יקום · שאין לו ממשלה אלא בעפר כנפסדים שהם על עפר : ואחר

אוהב משפט

גם י"מ עוילים כמו יסגירני אל אל עויל שהו' כמו עול ואינו נכון לפי הענין אבל הוא נערים כמו ישלחו כצאן עויליהם ונקראו כן מפני שהם עולים · יאמר כי אפילו הנערים ואין צריך לומר השרים מאסו בי ואם אעמוד לנהוג להם כבוד ידברו ברע כי כל דבור הקשור עם בי"ת הוא לשון הרע כמו ותדב' מרים ואהרן במשה · הנדברים בך · אלא אם כן הוא דבור אל נכוחה כמו רוח יי' נוססה בו דבר בו · או דבור של זווג כמו ביום שידובר בה אלא אם כן יפרש כמו נכבדות מדובר בך : תעבוני אנשי אשר יחדיו נמתיק סוד עמהם והיו אנשי סודי תעבוני רחקוני : וזה אהבתי נהפכו בי · כלומר. וזה אשר אהבתי וגם מתי סודי כלם נהפכו בי שנהפך לבם לשנוא אותי ולזה אמר זה אהבתי לשון יחיד : ונהפכו בי הוא שב אל כלם או יהיה וזה שב אל עם כלומר זה עם אשר אהבתי : בעורי מרב הרזון דבק העצם אל העור והבשר כעצם לפי עורם על עצמם : והתמלטה בעור שיני · פירשוהו המפרשים ז"ל שהשטן אכל כל עורו ולא נשאר לו עור כי אם על השנים · וי"מ ומרוב כעסי אשוך בשרי והתמלט העור בשיני כאשר אמר במקום אחר זה על מה אשא בשרי בשיני : ועיין הרמ"בן ז"ל : חנני · אחר שאוהבי וקרובי שכחוני וגברו עלי אלו המכות רחמו עלי : יד אלוה · מכה כמו הנה יד יי' הויה · ואיפשר שיאמר ואני צועק תמיד מרוב הצער חנני וגומר : למה · הגאון רבינו סעדיה ז"ל פי' אל לשון חול כלומר אלה ושב אל האוהבים והקרובים שזכר או אל המכות · והחכם אב"ע ז"ל פירש לשון קדש וכן הרמ"בן וא"כ אסור למוחקו יאמר למה תרדפוני בדבריכם כמו שרדפני האלוה בייסורין לא די במה ששפטה הוא ולא אתם שבעים ממה שאתם רואים בבשרי · או יאמר באמת אלו אכלתם מבשרי לא השבעו ממני · עד כאן : מי יתן · הלואי כמו מי יתן והיה לבבם כלומר הלואי שיכתבון מלי בדיו או יוחקו בספר בעט ברזל והוא כקשר אחריו · חקיקה לשון חפירה כמו פתוחי חותם או יהיה ויוחקו כמו ויכתבון כמו שנקרא הסופר מחקק · וכמו החוקקים חקקי און שכתוב אחריו ומכתבי עמל כתבו · ויחקו הקו"ף רפה להקל : על האבנים שחוקקים בעט צורת הכתיבה ואחר כך מתיכים בו העופרת והכתיבה היא נראית באר היטב וקיימת לעולם : יחצבון · כמו יוחקו כמו כי חצבת לך פה קבר וכתוב שם חוקקי בסלע משכן לו · שיעמדו דבריו ימים רבים לחשבו שהם אמת כי הטוען שקר אינו רוצה שיכתבו דבריו כי יודע הוא שיתברר שקרו : ואני · יאמר אני רוצה שיכתבון מלי כי אף על פי שאתם מרשיעים ידעת כי יש חי בעולם שיגאלני מחשד שאתם חושדים אותי ואם איננו היום חי בעולם יולד לאחר זמן ויעמוד על עפר את האחרונים מי שיבין דברי יותר מכם או תהיה הכתיבה אל המכאובות והגאולה גם כן תהיה מהם והאחרונים [illegible] עוד יש לפרש אני מבקש מכם שלא תרדפוני ואני מבקש ומתאוה שיכתבון מלי ולע"פ שידעתי שלא תגאלוני אתם מצרותי ולא יגאלני כי אם הגואל החי לעולם ושהוא עומד אחרון על עפר כשעפס אני [illegible] ועוד יש מכות אחרות שאינכם רואים שאתם רואים שהעור נפסד מפני השחין אבל אחר עורי יש מכות אחרות שאפילו העצם נשבר ואומר להם אחר עורי [illegible] עד כאן : ואחר · יאמר ומבשרי לא תשבעו · ועוד יש מכות אחרות [illegible] וי"מ ואחר שסברו עורי תשאר זאת המגלה כתובה לדור אחרון : נקפו · לשון שבר כמו ונקף [illegible] אחר אני מראה לכם או זאת החתיכה של בשר כי היה אוחז בידו החתיכה ואומר להם וזאת החתיכה שברו מכות : אשר · ועוד יש במכותי ענין לא ידעם זר אלא אני לבדי רואה ומרגיש מה שיש בפנימי [illegible] ופרשו כקף והוא מבנין פעל הדגוש : ומבשרי שהוא באלו המכות אכיר יד האל ומעשה תקפו וגבורתו : [illegible] ורז"ל פירשוהו כפשוטו כי איוב נהפכו [illegible] כספו · והוא דרך משל לתוקף החולי בפנימי גופו לא שכלו הכליות ממש והדרך מליצה היה כלו עם כליות כמו גם אדמון תדומי והדומים לו במליצת הנבואות · [illegible] כי יד אלוה נגעה בו כי מעשה נסים בו שלא יחיה האדם אחרי בליות כליותיו · וי"מ אני אחוש לרעות דיני שאני יודע לבלתי ורב דאגתי על זה בלו כליותי בחקי

תורת חסד · יראת שדי

ואם כן איפה אמרי חנוני אתם רעי כי יד אלוה ומדת דינו נגעה בי בשביל הב' דברים שאמרתי עד עתה ואין כוכתו לבסותני וכו' ואם כן למה תרדפוני כמו שהאל ית' הוא רודפני וכו' ומי יתן איפה ויכתבון מלי אלה כו' או לעד בצור אשר אקבר בו יחצבון ויהיו נקראים לכל האנשים הרואים שם את קבורתי וידעון הצרות שעברו עלי : ואני ידעתי גואלי חי כתב הר"דק פי' הוא אחרון שיקום על שוכני עפר להחיותם או לשופטם ע"כ : וכפי זה יר' ואני ידעתי כי גם אם כל העולם ימות הנה גואלי והוא האל ית' היכול לגאלני הוא חי לעד ולנצח והוא אחרון שיקום על שוכני עפר באופן שהוא ית' היה קורא תמיד אותם הדברים אשר היו כתובים וחצובים על קברי כו' והוא ענין הגוזמה מה כדי להגדיל ענין המצאת קינתו על עצמו · ואחרי

אבן יחייא

חנוני חנוני אתם ריעי אשר לפני כי יד ומכת האלוה נגעה בי ולכן אתם חייבי' לחון אותי להיותכ' ריעי · ולהיותי צריך מכם : ולמה תעשו ההפך ותרדפוני כמו שרודפני האלוה מבלי פשעי וכשלא תשבעו לראו' הרעה מבשרי כי עוד תבקשו שיתוסף עלי הווה ולכן תכאיבוני בדבריכ' ותכלוני ובמקום נחמי תוסיפו חימה : מי יתן איפה ויכתבון מילי בכתב ידי אדם · ומי יתן שיוחקו בספר עם הדפוס באופן שבהעשות ספרים הרבה בדפוס ישוטטו בכל פנות האדמה · ומי יתן שזולת זה עוד בצור יחצבון בעט ברזל ועופרת למען יעמדו לעד ויראה מהאחרונים הבאים אחרינו שאתם שגדול אשר נעשה אלי בהיותי תם וישר ונקי בלי חטא : כי אני ידעתי שיש לי גואל קרוב לי וחכם ועשיר וגבור · ועם כל זה להיות כי כל אחי רש שנאוהו אני האחרון במעלה מכל מה שקדמוני ממשפחתי על העפר יקום : ר"ל

הרמבן

חנוני חנוני אתם רעי · אחרי שכל האחרים נהפכו בי תתנהגו אתם שהייתם רעי בדעת ובחכמה · כי יד האלוה נגעה בי · ולמה תרדפוני אתם כמו האלוה וכולכם על לא חמס : ואני ידעתי גואלי חי · יאמר כי ירצה שיחמלו עליו חבריו ולא ירדפוהו וירצה שיכתבון מליו · אולי יתמלאו עליו אחרים השומעים טענותיו · אע"פ שהוא יודע שלא יגאל באלה · רק הגואל אשר יוכל לגאלו הוא חי מאז · וישאר אחרון לכל הנבראים · כי יתקיים לנצח · והוא האלהים ית' · והמפרשים אמרו כי יאמר ארצה שיכתבון מילי לפי שהגואל אותי ימיד טענותיכם הוא חי עתה או יולד אחרי כן · כי אי איפשר שלא יהיה חכם מבין טענותי ודבריכם · ויהיה לי לעזר · והראשון יותר נכון : ואחר

ר' אברהם פריצול

חנוני חנוני אתם ריעי · ואתם ריעי וחבירי יש לכם לחון אותי ולנחמני ולא להכאיבני ולהכעיסני אחר שיד השם נגעה בי : למה תרדפוני כמו אל · ולמה תרדפוני בדבריכם הרעים כמו אלה ומבשרי המנוגעת לא השבעו לראות תחלואיה · או יהיה למה תרדפוני כמו אל כמו שיעשה האל ית' · ויהיה אל זה שם לשם · או מלת כמו אל · כמו אלה · כמו והארלות האל : מי יתן איפו ויכתבון · מי יתן לי איפו שיכתבו מלי לזכרון כאיזו מזכרת לעת מה · או מי יתן שיוחקו בספר להיות לכם עמים לעד · כיתר דברי הימים והזכרונות · כיראויים דברי האמתיים להיות נזכרים לנצח · ולא זכר · ונכתב [illegible] ליום הבא : בעט ברזל ועופרת · ושיהיו נכתבים דברי בעט ברזל ועופרת לקיום זכרונם לדור הבא · וגם שיהיו כתובים על אבן שיש · כמו המלכות החקוקות לנצח לזכרון לעתיד : ואני ידעתי גואלי · ולמען תדעו אתם ריעי שחשבתם אותי לחוטא דעו כה וראו מה שידעתי · כי גואלי חי וקיים וקדמון ונצחי · וקראו גואלי למה שהאמין אשר בידו היכולת לגאול אותו מצד היותו המתחיל הראשון לכל · וחי שהוא נותן החיים לכל בעל חי · וגם כן הוא האחרון אשר על שוכני עפר יקום לתת הויה ומציאות לכל נמצא שימצא על עפר סביבותיה · ויהיה פירו' גואלי חי בערך אל מציאות השם שהוא נצחי קדמון · ואחרון גם כן על כל שוכני עפר שהוא נצחי במדרגה · באומרו אני ראשון ואני אחרון : ואחר

עַל־עָפָר יָקוּם׃ וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ־ ב׳ ד׳ זֹאת וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ׃ אֲשֶׁר אֲנִי ד׳ אֶחֱזֶה־לִּי וְעֵינַי רָאוּ וְלֹא־זָר כָּלוּ ג׳חס׳בליש׳ ד׳חס׳ ב׳ כִלְיֹתַי בְּחֵקִי׃ כִּי תֹאמְרוּ מַה־נִּרְדָּף־לוֹ וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר נִמְצָא־בִי׃ גּוּרוּ לָכֶם י׳ מל׳ מִפְּנֵי־חֶרֶב כִּי־חֵמָה עֲוֺנוֹת חֶרֶב שדון ק׳ לְמַעַן תֵּדְעוּן שַׁדִּין׃

ויען

על עפרא יקום: ומן בתר דאתפח משכי תהי דא ומבסרי אחמי תוב אלהא: די אנא אחמי לי ועייני חמון ולא חילוני שלימו כליותי בעובי: ארום תימרון מה נרדף ליה ועקר מלתא אשתכחת ביה: דחולו לכון מן קדם חרבא ארום ברגיז אלהא על סורחנותא מגרי קטולין דחרבא מן בגלל דתנדעון דדיין קשוט הוא מרי דינא:

ואתיב

אחזה ד׳ וסימ׳ אני בצדק אחזה פניך · בלעדי אחזה אתה הורני · ואחר עורי נקפו זאת · אשר אני אחזה לי · וא׳ ואחזה אנכי אשית לבי: תדעון ד׳ וסימ׳ למען תדעון אשר יפלה יי׳ · בזאת תדעון כי יי שלחני לעשות · גורו לכם מפני חרב · ויאמר יהושע בזאת תדעון:

רשי

ואחר עורי נקפו זאת · והם אינם נותנים לב לגואלי אלא אחר מכת עורי נקפו ונגפו ונקרו · הקניטה והרדיפה הזאת שאמרתי שהוא לי כנוקף · ונוקף בעורי כמו ונקף סבכי היער · ומבשרי אני רואה משפטים · אלוה לשון משפט ויסורים: כי תאמרו מה נרדף לו · כמו כי תאמר בלבבך שהוא משמש לשון דילמא · כלומר ושמא אין נותנים לבכם להמול ולומר למה נרדפנו · ושרש דבר הנמצא בו מה הוא · לעולם לא תעלה בלבבכם הטובה הזאת שרש דבר על למה הוא עומד · כי חימה · שאתם מגדילים עון המביא לידי חרב · למען תדעו ותבינו סוד הפורענות הבא על הרשעים ויש אם למסורת · שדין כתיב כמו שיש דין בעולם כמו שקמתי דבורה כן ראיתי בתנחומא:

מענה

רלבג

וידעתי האחרון אשר על עפר יקום והוא השם ית׳ ר״ל שהאחרון מהפועלים הנכבדים על הארץ הוא השם יתברך וקראו אחרון להיותו אחרון אצל חקירתינו כי אנחנו נתחיל מן המאוחר והלך ממנו אל הקודם ואמנם הוא ראשון במציאות ואיפשר שיהיה אומרו ואחרון על עפר יקום מורה על הנצחות והקיום על דרך אמרו אני ראשון ואני אחרון הביאור הראשון נכון אחר מלך הענין ותלך הלשון · ועם כל זה רבו מכותי עד שאחר שנקפו עורי שברו את העצם · ומבשרי אראה יד השם יתברך ומכתו או יראה בזה הנה כבר הפליגו מכותי עד שאחר שנקפו עורי שברו עצמי עם היותי רואה השם ומשיג אותו יותר מבשרי ואמר זה לפי שכבר היו מיחסים לו שחטא כשלא ידע השם ית׳ כמו שקדם במענה הקודם הנה מה שקדם מסיפור הרעות היה דבר נגלה · ואולם הרע המשיג אותי אשר אני אחזה לי לבד הוא שאני משער כי מרוב חליי כלו כליותי תוך גופי · הנה היה ראוי לכם שתאמרו למה נרדוף אותו והנה נמצא בו שרש דבר ר״ל שראוי לי להתרעם על מה שאני מתרעם ולשפוט מפני זה שאין השם ית׳ משגיח באישי האדם לדעתכם היותי צדיק וישר וראוי שיעש׳ בי מחמה שיראה בו שרש בזאת החקירה · הנה בעבור מה שתדעו שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעים אותי כמו אלו ההכעסות כדי שלא תפולו בחרב כי החמה אשר אתם מביאים לי בזה האופן הוא עון גדול שענשו הנפילה בחרב להיותו מהקשים שבעונות : והכלל העולה מהדברים הוא שמה שאמר בלדד שאין ראוי שיסתרו הגזירה הכוללת אשר עמהם מפני מה שיטעון איוב מעצמו הנה יאמר איוב שהענין בהפך שהוא ראוי שיקחו ממה שראו מגיע בו מהרעות שרש זה הדבר והתחלתו להתאמת אצלם שהוא צדיק וישר יותר מן ההתאמתות אשר להם באנשים אשר הגיעם רע שהביאו ראיה מהם ועוד שהגזירה הכוללת שלא תהיה צודקת באיש אחד הנה היא כוזבת ומה שטען בלדד כי איוב אולי חטא בשלא ידע השם ית׳ כבר סתר איוב מאמרו ובאר שהוא ידע אותו כפי היכולת במאמר מורה באמת שהוא ידע אותו והוא אומרו בו שהוא אחרון על עפר יקים כי זה הוא האופן אשר יגיעו בו אל הידיעה בשם ית׳ ר״ל כשנחקור מסבות אלו הענינים המוחשים הפועלות אותם עד שנגלה אל הסבה האחרונה והנה גנה אותם איוב על שהם היו חוטאים חטא גדולה בהכעיסם אותו בזה האופן עם הודאתם שיש על כל המעשה גמול ומשפט :

ביאור

אבן עזרא

ואחר עורי נקפו זאת כמו ונקף סבכי היער וענין זאת עצמי ועורי ובשרי: אחזה אלוה הנגעים שיחדש עלי: כי תאמרו · היש בכם שיאמר מה נרדף לו: ושרש דבר רע · יש לכם לגוע מפני חרב: כי חמה · בעבור עונות יבא חרב: למען תדעון שדון · כמו דין שיש דין:

לכן

מ״ע ספורנו

ואחר עורי · ואחר שהוכה עורי על ידי האל הרע: נקפו זאת נקפו והכו נפשי זאת האיוכית בחלמות וחזיונו׳ וזה עשה האל הטוב בהסתר פנים והאל הרע בעלם: ומבשרי ומתוך מין הרע שאני מרגיש בבשרי: אחזה אלק · אני רואה שהיא פעולת האל הרע שלא תצא כזא׳ מלפני האל הטוב אפילו ע״ל העונש: אשר אני אחזה לי · אין מרגיש בזה זולתי: כי תאמרו מה נרדף לו · ואתם כשאתם חושבים עלי טענות שקר וקנטורין ברדפני ולהוסיף לצערי ומה נרדף בטענות שקר אותי · שרש דבר · דבר אמת עקרי שנמצא בו : גורו לכם מפני חרב · של אלוק הרע : כי חימה · למען הדעון שדון · כי למען הדעון אני אומר לכם שהחמה אשר לאל ית׳ על הדור שאינו עולה יפה והעונות שנכשלתי בם לשעבר וחרב האלוק הרע המרבה להשחית הם יחדו שדדו והשחיתוני:

צופר ב

אוהב משפט

כי נראה לי פירושו כי האמרו רודפי׳ אותו אם אמרנו עליו שהוא רשע והלא אמת הוא לפי מחשבת׳ ששרש דבר רשע נמצא בי אם כלה עלתה במחשבתכם יש לכם ענש גדול וגורו ממני ויש פירושים אחרי׳ וזהו היותר נכון בעיני: גורו לכם ופחדו שלא יבאו עליכם חרב כי זאת החמה באתם מכעיסים אותי בדברים היא המורה בעונות חרב ובשפיכות דמים ע״כ גורו לכם שלא תביאו עליכם חרב נוקמת שתדעון באמת שיש דין ומשפט ויש אלהי׳ שופטים בארץ לענוש המלבינים פני חביריהם למען תדעון שתדעון כמו למען אשר יצוה כמו שיצוה וכמו למען יכוח שיכוח ורבי׳ כאשר למען שבמקרא שהוא נתינת טעם: שדון כמו אשר דין והשי״ן כשי״ן שאתה מדבר עמי שקמתי דבורה · בשגם הוא בשר כנראה לי פי׳ זה הפסו׳ ויש פירושים אחרים : ואתה המעיין ראה איך איפשר לטעון על איוב שהוא היה מאמין שאין האל ית׳ משגיח בזה העולם וכל דבריו הם בהפך וכבר הקדמנו במקומות רבים מה היה׳ המוכיח והתרגום תרגם כך דחולו לכון מן קדם חרבא ארום בדרגיז אלהא על סורחנותא מגרי קטולין דחרבא מן בגלל דתנדעון דדיין קשוט הוא מרי דינא יפרש כי חמת האל עונו׳ הרבה׳ ומה שפירשנו הוא נכון:

תורת חסד יראת שדי

ואחרו שבאתי למדרג׳ זו שנשארתי עם עורי לבד הנה נקפו יסורי את נפשי ומבשרי שהוא עלי כל כך מעט הכחות אחזה כי יד אלוה נגעה בי כאמור ואין ענייני אלא מצד נסיון א״ו כי אם כן היה לי לא היה האל ית׳ מניחני לבא למדרגה שפלה כזאת אשר אני אחזה לי כו׳ ולב יודע מרת נפשו ועיני ראו ולא זר כו׳ · או יר׳ ומבשרי בהיותו באופן זה אני רואה בעצמי שאני ראוי לראות אל ה אלוה ית׳ כי הנה הוא ית׳ כתב בתורתו כי לא יראני האדם וחי מה שאין כן אני כי כמעט מתי מחולי זה : או יר׳ ויותר רע עלי המעשה הזה אשר אני לבדי אחזה לי מה שבא עלי ולא פיאווהו ג״כ רעי ומיודעי וביכו שענו יותר ממה שהוא רע עלי ענין יסורי בעצמם ומה שנשארתי בעורי כו׳ וכלו כליותי בחיקי על אשר תתנו בלבבכם לאמר מה נרדף לו בדבריכם ואמר ששורש דבר ההאמנה בו ית׳ נמצא בי : הכלל העולה ממענה זה שאמר איוב לחבריו שאין להבליגו על ענין מה שלא הגיע למעלתו של אברהם אבי׳ שעמד בי׳ נסיונות וכו׳ כי אילו היתה שוגגת שלא א׳ מנרותיו אולי לא היה יכול לעמוד בהן וכי הנה א״א היו לו טובות רבות ובמכאן לקח איוב וכו׳ אשר על כן היה אומר מי יתן שיכתבון מלין ויוחקו בספר או יחקבו בצור אשר יקבל בנגדי פיקרים מאם אם אנשי העולם וגם האל ית׳ אשר הוא ישאל בעולם אחרי שיבותו כלם והוא העתיד להחזיר נשמות לפגרים מתים · ושלא לו כל יסורים במה שהוא כמעט מת ורמוז לחזות בנועם ה׳ אשר הצדיקים רואים סמוך למיתתם וכו׳ אלא שהוא מורדף מחבריו במה שאומרים לו עם היותו מאמין בעיקרי הדת וכו׳ :

אבן יחייא

ר״ל שהקימה היותר גדולה שיש לי היא העמידה בעפר ועם כל זה לא יבוא שום א׳ מגואלי לנחמני ולהקימני · ונקפו וסבבו זאת העדה מאותו מריעי אחר עורי ואחר בשרי · ור״ל שבמקום העזר שהייתי מקוה מגואלי סגולי גם סבבוני עדת מריעי אלה לכלות עורי ובשרי באומרם שנענשתי על חטאתי ולכן אשוב אל ה׳ ואחזה האלוה והוא ייטיב עמדי · מה שאקר בפיהם כי אני לא חטאתי ותמיד אחזה כאלו האלוה הוא לי ובפרט כי שויתי ה׳ לנגדי תמיד · ועם כל זה עיני ראו ולא זר היות כליותי חוץ מגופי וכאלו הם בחיקי מרוב הכאבים שאלו עלי: וכאשר תאמרו מה הסבה שאיוב הוא נרדף מהאלוה · ותגזרו אומר כי בולאי שלם דבר מפעל רע פורה ראש ולענה נמצא בי · הנה אתם המאמינים בהשגחה ראוי שתגורו ותיראו מפני חרב העונש שאומר בכפרים כי עונש העונות מהמקטרגים לזולתם בחימה מאוחד · הוא המביא כי ילקה בגופו לפי דעתכם למען יודע שיש דין ולדין משגיח ומערים למתן [illegible] בקנטר ככה [illegible] לא חטאתי ולא פעלתי און :

ויען

הרמ״בן

ואחר עורי נקפו זאת · יאמר כי תחת עורו חתכו הבשר · מן כנקף זית · ונקף סבכי היער · ונקפו המוקפים · והם מכאוביו · ובמלה זאת ירמוז אל העומדת תחת עורו חתיכת בשר · או עלם אשר יתפוש בידו ויראה להם · והענין לאמר אין לו גואל זולתי האלוה והוא לבדו היודע מכותי · כי אחרי עורי אשר אתם רואים בשחין רע נקפו מכאובי את הבשר ואת העצם ואין רואה מכם: ומבשרי אחזה אלוה · כי בראותי בשרי כלה ואני חי אדע כח האלוה על בריותיו · כי ישיג הכוח עד דכא: אשר אני אחזה לי · יחזור על מה שאמר כי אין יודע מהם ספק מכאובו · יאמר אשר אני לבדי אראה לעצמי: ועיני ראו ולא זר · מכוכם: כי כלו כליותי בחיקי · מרוב כאב · ירמוז על תקף חליו · כי לא ידעהו זר במחשבה · ודעת רבותינו ז״ל כי איוב נשפכו כליותיו · אולי הוציאם בגללי כוחתו וראה אותם · ומזה יחזה כי יד אלוה הוא · כי מעשה נסים הוא שלא יחיה האדם בכלות כליותיו · והתרגו׳ אמר בו אחר עורי נקפו זאת ומן בתר דאתפח משכי תדידא · ומבשרי אחמה טוב אלהא · ידלה לפרש ואחר אשר בעורי נקפו המכאובים תהיה זאת הגאולה אם יגאלני צורי · כי כבר נקף עורי · ומבשרי אשר נשחת אחזה אלוה · כי יצילני : כי תאמרו מה נרדף לו · היה לכם שתאמרו מה נרדוף אותו על חנם : ושרש דבר · ועיקר טענה ומכה בדברי׳: על כן גורו לכם מפני חרב · האלהים · כי החמה שאתם מרעישים אותי עון גדול הוא להביא עליכם חרב נוקמת · למען תדעו שיש דין ומשפט להשחית כל חנף · והתרגו׳ אמר דחולו רגיז לכון מן קדם חרבא ארום כדי רגיז אלהא על סורחנותא מגרי דקטלין בחרבא מן בגלל דתדעון דדין קשוט הוא מרי דינא · יפרש כי חמת האל עונות חרבא הוא :

ויען

ר׳ אברהם פריצול

ואחר עורי נקפו · ועם היותי מאמין באמונה אמתית ונלוה כזאת במציאות השם ויכולתו מכל מקום לא יועילנו כל כך גברו מכותי ונהייתי ונחליתי · אחר שהגיע אבדון העור והפסד כל הבשר: נקפו זאת · ר״ל שנשברו עלמותי ונכרתו בהגבורת חומר המוגלא ; ואחר מלת זאת בערך הרגישו והכיתו בחלקי עלמותי ויתר איבריו המדומים המגיעים אל האבדון · ושאמונתו הטובה לא הועילה לו כלום · וגם כי עם היותו עם בשרו תמיד היה רואה וחוזה במציאות האלוה וביכולתו ומתבודד בו בדעות האמתיות · אחר עורי · אחר רקבון עורי · נקפו זאת · נכרתו ונשברו אלו העלמות שהיה מביט אליהם · מן ונקף סבכי היער : אשר אני אחזה · אשר אני לבדי אחזה לי שעור המכאובות המגיעות אלי שלא כדין מעשי ועיני באיכתי וידיעת זכרון מעשי שעשיתי · ולא זר ידע אותם · כי בודאי איני ראוי למשפט רע כזה · מדוע כלו כליותי בחיקי בתוך גופי · כי היה מרגיש מה שהיה מגיע אליו מאבדון כלי הכוחות השכליות · והם הכליו׳ היועצו׳ ושלא היה ראוי לפורענות כזה אם השם ישגיח בפרטים: כי תאמרו מה נרדף · ובאמת היה מחוייב בחקכם שתאמרו על ה׳ ית׳ אם הוא משגיח מדוע ה׳ נרדף לו לאיוב · ומה שורש דבר העון והחטא הנמצא בי שנתחייב לפורענות כזה · ויהיה נרדף בינוני כדמות תואר לה׳ ברדפו איוב : גורו לכם מפני חרב · בעבור היותכם מכריחים להרשיעני לשקר גורו ותיראו לכם מפני חרב שתבוא עליכם על עון כזב כזה · כי החמה והכעס אשר הכעסתם אותי הוא מכלל העונות שראוי להפרע מכם על ידי חרב : למען תדעון שדון · שיש דין וחשבון גם כן עליכם · כי השם לא יקפח שכר ופורענות הראוי אליו באיזה אופן שיהיה : שדון · שיש דון · כמו דין על משקל רום בזו · ופי״ן שדון כשי״ן שקמתי דבורה · ושי״ן בשגם הוא בשר · כמו בשר :

והעקר מן המענה הזה לאיוב · ראשונה שסתר דברי בלדד אשר כל״ע דרך כלל קודם זה שהרשעים כם נכרתים על כל פנים מצד הסדור האלהי · וזה דבר שאין בו ספק כלל · וזהו מה שאמר בלדד קודם למענה הזה אור רשעים ידעך וכו׳ · סביב בעתוהו בלהות · ויתר כל דברי המענה ההוא · אשר חייב מדבריו היות הפורענו׳ שהגיע לאיוב מצד רשעו על כל פנים · ואף כי יחשב איוב בעצמו שיהיה צדיק אין ראוי להאמין שלמענו ולמען מחשבתו תעזב הארץ ההנהגה האלהית בגמול ובעונש ויעתק צור ממקומו · ואיוב השיבו בזה השגה גדולה · כי גם שיהיה הדבר אמת שיסבול הפורענו׳ והשכר מצד ההשגחה הפרטית · הנה כאשר נראה צדיק כמוהו נשחת ונתעב בשפל הטחנה בעול ובחמס · הנה יסתור להאמין ההשגחה הפרטית · כי כאשר לא יצדק בפרטים הנה הכלל של בלדד שקר · שנית מה שסתר איוב דברי בלדד להוכיחו על כל פנים היותו צדיק ומאמין במציאות ה׳ ובקדמותו ויכולתו ונצחותו בלי תכלית · באומרו ואני ידעתי גואלי חי ואחרון על עפר יקום · ומי שיהיו אלו דרכי האמונה הזאת לדעת את בוראו עם יתר תקון המדות אין ראוי שיבואו אליו מן הרעות הנאמנות כאלה אשר קרו אליו · וזה אמרו אחר הפסוק שאמר ואני ידעתי גואלי חי וכו׳ · ואחר עורי נקפו זאת · ר״ל כי גם אמנם בהיותי מאמין ונאמן רוח במציאות ה׳ ויכולתו ונצחותו מכל מקום שנקפו ונשחתו חלקי עורו ובשרו עד עלמותיו · שלישית מה שבזה איוב את ריעיו לקרוא אותם חוטאים · להיותם חושדים איש כמוהו הידוע לכל ומכעיסים אותו ושעתידים הם ליתן את הדין לפני השם · ושיראו ממשפט הנופל בהנפשים · ואחרי היותם מאמינים בהשגחה פרטית אמר להם גורו לכם מפני חרב ה׳ וכו׳ :

ויען

לכן כבר הקדמנו בפרקים כי צופר אחר שהלה ענין ייסורי איוב בסוד אלהי כמ״ש ויגד לך תעלומות חכמה אין לו להשיב דבר אחר על כן התגלגל בכאן ואמר כי לולי שהוא חושש לכבודו על שמעו מוסר כלימתו באמר איוב ולא אמצא בכם חכם על כן הוא משיב · ופי׳ הפסוק על זאת הכוונה הוא כן לכן שתרפת אותי היום שעיפי יכריחוני להשיב בעבור שיש בי ארגש וחושים במה שאני שומע מוסר כלימתי ושל כן רוח מבינתי יענני כלומר יכריחני לענות

כי

רשי

מענה צופר סעיפי ישיבוני · מחשבותי ישיבוני מענה לפי · ובעבור שאני חש ושותק ושמתי כי שתיקותי ישיבוני סעיפי לענות אני שומע ממך ייסורי כלימתי שאתה תכלימני · ועל כן דבר רוח יענני מבינתי להשיבך · חושי · שתיקותי כמו עת לחשות : הזאת · תימה · היודע אתה מידה המהלכת על פני כל הדורות מני עד: כי רננת רשעים · כל ימי היות' מקרוב באה ולא לאורך ימים עומדת · ושמחת חנף עדי רגע · מועט תכלה : שיאו גובהו · כגללו · גלל של ריעי : ולא ימצאוהו יודעיו: שזפתו ראתהו: הדלים ירצו בניו · על אנשי סדום כאמר מענ'זו שהיו גוזלים והכזריים לעניים וידיו תשיבוהו מחמס כפיו · אונו · כח אונסו : עצמותיו

רלבג

ביאור מלות המענה ויען צופר הנעמתי ויאמר · סעפי · מחשבותי : חושי · הרגישו : שיאו · רוממותו : כגללו : כצואתו : ויודד · מענין נדודים : שזפתו · ראתהו : תשורנו · תראינו : מקומו · ענין אנשי מקומו שהיו רואים אותו תמיד : ירצו דלים · יעשו רצון דלים : אונו · גזלתו : עצמותיו

כ

א וַיַּעַן צֹופַר הַנַּעֲמָתִי וַיֹּאמַר: לָכֵן שְׂעִפַּי יְשִׁיבוּנִי וּבַעֲבוּר חוּשִׁי בִי: מוּסַר כְּלִמָּתִי אֶשְׁמָע וְרוּחַ מִבִּינָתִי יַעֲנֵנִי: הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי־עַד מִנִּי ה שִׂים אָדָם עֲלֵי־אָרֶץ: כִּי רִנְנַת רְשָׁעִים מִקָּרוֹב וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע: אִם־יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ וְרֹאשׁוֹ לָעָב יַגִּיעַ: כְּגֶלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד רֹאָיו יֹאמְרוּ אַיּוֹ: כַּחֲלוֹם יָעוּף וְלֹא יִמְצָאֻהוּ וְיֻדַּד כְּחֶזְיוֹן לָיְלָה: עַיִן שְׁזָפַתּוּ וְלֹא תוֹסִיף וְלֹא־עוֹד י תְּשׁוּרֶנּוּ מְקוֹמוֹ: בָּנָיו יְרַצּוּ דַלִּים וידיו

מסרה

הזאת ה' וסימ' הזאת לכם עליוה' הזאת חשבת למשפט · הזאת ידעת מני עד · הזאת נעמי · הזאת העיר שיאמרו : וראשו ד' וסימ' נמסר בריש סדר ויצא : אינ ה'בליש'וסי'בלשון ארמי בנתיהון דמלביא מתגלגלין ובהתין ומיתין וביאורם נמסר בסדר בראשית ואיוב סימ' י"ד :

וְאָתֵיב צוֹפַר דְּמִן נַעֲמָה וְאָמַר: מְטוּל דְּרַעְיוֹנַי מְתִיבִין לִי וּמְטוּל דִּרְחִישְׁתִּי בִי: מְרָרוּתָא דְכִיסוּפִי אֶשְׁמַע וְהֵיךְ פַּרְחָא מִן בִּיוּנְתִּי יְתִיבִינַנִי: הֲדָא יְדַעְתָּא מִן אוּלָא מִן עִידָן דְּאַשְׁתִּי בַר נַשׁ עֲלוֹי אַרְעָא: אֲרוּם בּוּעַת רַשִׁיעֵי שֵׁצִית בַּעֲגַל וְחֶדְוַת דִּילְטוֹר עַד שַׁעְתָּא: אִין יִסַּק לְצֵית שְׁמַיָּא זְקִיפֵיהּ וְרֵישֵׁיהּ לַעֲנָנָא יִכְטֵי: הֵיךְ רַעְיֵיהּ לְעָלְמֵיהּ יְהוֹבֵד חֲמוֹי יֵימְרוּן הָאן הוּא: הֵיךְ חֶלְמָא יְטוּס וְלָא יִשְׁכְּחוּנֵיהּ יִגְלֵי הֵיךְ חֶזְוָתָא דְּלֵילְיָא: עֵינָא סַקְרְתֵיהּ וְלָא תוֹסִיף וְלָא תוּב תִּסְכְּיִנֵיהּ אַתְרֵיהּ: בְּנוֹי יְרַעֲעוּן מִסְכְּנִין וידוי

אבן עזרא

לכן שעפי · חושי בי · מהירותי להשיבך כי מוסר כלמה שמעתי ממך ורוח תבונתי תענני: כגללו מן כאשר יבער הגלל עד תמו : ויודד · כמו ירוחק : שזפתו ראתהו כמו ששזפתני השמש : בניו ירצו דלים · הפירוש נכון שהוא מן רצון ובמה יתרצה כי בניו יצרכו לרצות הדלים שגזל ועוד שיתכן שבימיו תשבנה ידיו אונו כמו הונו כמו מצאתי און לי והאון כמו ההון : ועצמותיו

אבן יחייא

ויען צופר הנעמתי לכן שעיפי וגומר לכן לשון שבועה שעיפי ומחשבותי ישיבו עלי ויטענו כי מדוע שומע כלימתי שר"ל מוסר בכלימה באמרו גורו לכם מפני חרב כאלו הוא וחביריו היו רשעים ומשדי' על כקי אשמע ממך ולא אשיבך מילין לבעבור הראותך כי חושי בי ולא אבדתי ההרגש ולכן רוח מבינתי יעלה אליך בעדי · הנה איוב היה מתרעם מה' באומרו כי אלוה עותני ונומר הן אצעק חמס ולא אענה וגומר כהאמינו כי בהיותו לפי דעתו תם וישר היה זה חמס הנעשה אליו מאלהיו · וצופר ענה לו כי כל זה היה לו לעונש רשעתו באומרו הזאת ידעת שהיא גזרה מני עד · מן היום אשר שם ה' אדם עלי ארץ אשר גרשו מג"ע כי ה' מענים את הרשעים · כי רננת רשעים על עפרם הוא קרוב אל האבדון · ושמחת חנף על הצלחתו הוא כמו רגע ולא יתמיד · ואף כי יעלה לשמים שיאו והנשאותו ורוממותו · וכאלו ראשו לעב יגיע מרוב גדולה והצלחה כאשר יאבדו כלי גללים כן לנצח יאבד ונפתח באופן כי רואיו יאמרו איו בהעדרו פתאום בהיותו לפניהם · ויהיה הצלחתו כחלום שיעוף ולא ימצאוהו כי החולם ישכחהו כשיודד ויתכועע במותו כהתפעם רוחו בחזיון לילה · והעין שזפתו והביט בו לא יוסיף עוד להביטו ולא תשורנו ותראנו עוד בני מקומו · ובניו יהיו כשברים ורצוצים ולא גאים כאביהם וזה להיותם דלים · כי גמול מעשה ידיו תשבנה לאונו שהוא בנו בכורו כמו וראשית אונו · וכאשר הוא ענה בני איש ויעשם עניים אומללים ככה יהיה עני בכור בניו ואחיו · כי

תורת חסד ## יראת שדי

ויען צופר הנעמתי ויאמר לכן וגומר יר' הנה בשביל הדבר שאמרת גורו לכם וכו' שעיפי ישיבוני להשיבך והכל הוא בעבור חושי ומהירותי כי כי בכל יום ויום אני חייב לאמר להשתלם בעצמי כי אינני יודע אם מחר אמות ולכן אני מתירא תמיד מאחרנו ית' ואדינו ולא די זה רק שמוסר כלימותי אשמע שאני מן השומעי' חרפתם ואינם משיבים ורוח מבינתי יענני דברי' מה אשר בסבת העניה הזאת אינני משיב להם · ומה היא ענייתי הזאת ידעת מני עד וכו' וכמו שפירש הה"ר משה קמחי כי פירושו הוא באמת ואת היה לך לדעת שהוא כוהג העול' ע"כ ולסבה זאת רננת רשעי' מקרוב והרשעי' הללו הם המביישים פני חבריהם ברבי' כי אין להם חלק לע"הב · ושמחת חנף והוא העושה להפך מן הרשעים הללו שהוא אומ' לרשע צדיק אתה הנה לזה לא יומתן הדבר כלל רק תכף ומיד יקבוהו עמים וכו' ולא תהיה שמחתו כי אם עדי רגע שהוא כמימריה כי אם יעל' החנף לשמים שיאו של הרשע הנחנף וראשו לעב יגיע כגללו וצואתו של הנחנף לנצח יאבד והכונה כי הנחנף בעצמו ביכו לבין עצמו לא יחשיבנו רק כצואתנו וכו' כי גם הוא יודע כי החנופ' ההיא לו היא על שקר וכונתו להטעותו כדי שיעשה לו איזה דבר טוב · ורואיו יאמרו איו כדון בצואתו של מי שתמול היה מחניפו כל כך ועתה הוא מחשיבו לגללו וכו' וכחלום יעוף המחניף מן המקום ההוא מצד בושתו כדי שלא יראוהו אנשים באותה המדרגה השפלה ולא ימצאוהו אם באולי ירצו לתת לו איזה דבר מה מבית המחניף ההוא ויודד כחזיון לילה כי בין לילה היה דבר החנופה ההיא ובין לילה אבד המחניף ההוא : **עין** וגומר יר' ועינו של המחונף ממנו שזפתו פעם אחד או פעמים בענין השגחה מה לטובתו קודם שהיה נחנף ממנו הנה אחרי שיחניפנו לא תוסיף עוד להשגיחו וכו' ולא עוד תשורנו מקומו של המחונף ההוא והכונה לומר כי לא יכירנו לבא עוד לביתו ומאת ה' תהיה לו תמורת מעשהו זה כי בניו של החנף ירצו דלים והוא הדבר הנהוג אצל העניים כי אחד מהם שואל בעד חברו ואומר לכל דברים טובים עליו כדי שיהיה ברצון טוב לכל ויתנו לו ולעת ערב לוקח גם הוא חלקו ממה שנתקבץ היום ההוא וידיו של המחניף תשבנה אונו כי יצטרך לעמול בשתי ידיו כדי שתשבנה אונו והכונה לומר כי גם עם כל מה שיעמול בשתי ידיו לא יהיה אונו כי אם בנער וכו' וזה יבא לו יען כי עצמותיו מלאו עלומיו ותעלומיו של הנחנף ההוא ולא היה אומר אותם לא לו ולא לזולתו כדי להחניפו וכו' ולסבה זו ג"כ תשכב נפשו של המחניף עם הנחנף ההוא בתוך העפר: וזה

הרמבן

ויען צופר הנעמתי · לכן שעיפי ישיבוני · לא ילמד האיש הזה עתה במענהו · רק להפליג ולדבר באבדן הרשעים · כי מאז ענו אותו · ואמר לו כל אחד ואחד במענהו · ולא יעשו דבר אחר רק לדבר באבוד הרשעים ובהכרת זרעם כאשר פירשתי : לכן שעיפי ישיבוני · שעפים המחשבות שהם ללב כענפים לאילן · מלשון בסעיפיה פוריה · וכן בשעפים מחזיונות לילה · הם ההרהורים והמחשבות : כענין רעיוני על משכבי סליקו · והרהורין על משכבך · אמר הנה מחשבותי ישיבוני · ובעבור החושים אשר בי והם ראות העין ושמיעת האזנים : חושי · כמו מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני · והוא מלשון חושין בדברי רבותי' ז"ל · יאמר כי מחשבותיו ישיבוהו דבר שאין דברי איוב נכונים · ובעבור כי ירא' לעיני' ונשמע מאז ידע כן : ומוסר שדי יענה · עוד ישמע ויענהו רוח מבינהו לענות את איוב : כי רננת רשעים מקרוב · ורבינו שלמה ז"ל פי' · הנה מחשבותי ישיבוני · ובעבור שאני חושש בעצמי שלא לענות אותך על כל פנים גם אשמע מוסר כלימתי שאתה מכלים אותנו · ואומר שלא תמצא בנו חכם · ועל כן יענני רוח מבינתי לענות אותך על כל פנים · גם נכון הוא · והמפרשים אמרו חושי בי · מהירות בי להשיבך · מן חושה לעזרתי · ותחש על מרמה רגלי : הזאת ידעתו מני עד · הידעת מעולם זאת שאמרת · כי באחד מן הדורות אשר מעולם יעות האל משפט להרע לצדיקים או להיטיב לרשעים · הלא כשתראה רננת רשעים מקרוב הוא · כי לא ארכו ימיה ולא ימשכו עוד · כי שמחתם עדי רגע תהיה : כגללו לנצח יאבד · כאשר יתגלגל ויסוב מעט יאבד לנצח · כאלו אמר שלא יוכל להתהפך מעט עד שיבאו עליו סבות אבדו לעד · והמפרשים הוציאוהו מן בגללי צואת האדם · כאשר יבער הגלל · וכן תרגמו יונתן היך רעייה לעלמא יהעדי: בניו ירצו דלים · מן רצון · ובמה יתרצה זה אל אביו · יאמר כי בניו יצטרכו לרצות הדלים על גזלת אביהם · ובשוה עצמו ידיו תשבנה להם ההון שגזל · מלשון מצאתי און לי · ר"ל כי תקפו וכחו יאבד · ויכריתוהו שופטי ארץ להשיב גזלותיו : עצמותיו

ר' אברהם פריצול

ויען צופר הנעמתי ויאמר : לכן שעיפי ישיבוני · השיב צופר ואמר הנה אנכי לא אסמוך על מה שכבר אמרו אליך ריעי · לכן שעיפי ומחשבותי הם ישיבו בעדי אליך תשובה מספקת · וגם בעבור היות חושי בי אשר ראיתי שהדבר נגלה בחוש לזאת אשיב אליך : שעיפי · כמו סעיפי בספ"ך · מן הסעיפים · חושי · מן לשון הרגשה · יחוש ממני : מוסר כלימתי אשמע · ואם שמעתי ממך מוסר כלימתי שבזית אותי וקראת אותי חסר התבונה להיותי צעיר לימים · על כן רוח מבינתי יענני ואשיב אליך מענה לשון : הזאת ידעת מני עד · הלא זאת ההקדמה שאשיב אליך ידעת מני עד היותה צודקת · ומני שים השם יתב' אדם עלי ארץ · והיא זאת : כי רננת רשעים · כי אתה ידעת רננת הרשעים והצלחתם מגעת להם בזמן קרוב · כי תהיה מבוהלת בראשונה להגיע אליהם במהרה · אולם שמחתם לא תאריך עדי רגע ואחר תאבד · כאמרו נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך : אם יעלה לשמים · ואם יעלה רוממות הרשע ושיאו וגבהו עד השמים וראשו לעב יגיע : שיאו · מלשון רוממות והתנשאות : כגללו לנצח יאבד · הנה הרשע יהיה כמו הגלל והצואה המתגלגלת הנפסדת כן יאבד לנצח · באופן כי רואיו יאמרו איו · ואנה פנה לאבדון מציאותו והצלחתו : כגללו · לשון צואה · מן כאשר יבער הגלל : כחלום יעוף · והרשע הלז והצלחתו יהיה כמו החלום הנפסד אשר אין רושם נמצא ממנו : ויודד וינוע בכמו חזיון לילה : ויודד · מן נודד ללחם · עתיד מן הפעל · שרשו נדד · מחסרי הפא : עין שזפתו · ועיני ה' מהשפעה העליונה שהיתה זורחת ושופעת עליו מן הטובה וההצלחה עתה לא תוסיף להשפיע עליו רק תחסר ותגרע ממנו · או עיני האנשים אשר ראו את הרשע מתגבר לשעבר עתה לא יוסיפו לראותו · וגם לא תשורנו עוד מקומו · שלא יעמוד במקום ביתו ובמכונתו: שזפתו · מן ששזפתני השמש · לשון הבטה וראייה · וכן תשורנו : בניו ירצו דלים · ובני הרשע לשפלותם יבקשו עתה לרצות הדלים ולהתחבר אתם · וידיו מן הרשע שהרבה לפשוע בגזל ובחמס בהיותו בתקפו עתה יהיו גרמא כי תשבנה אליו אונו וכחו ושברון מכחו · או בני הרשע עתה יבקשו לרצות הדלים אשר גזלם אביהם · וידיו מהרשע ברדתו ממעלתו יצטרך להשיב הגזלות והעושק לעשוקים מאתו וממונו : עצמותיו

ועיין פי' רש"י ז"ל ומה שפירשתי הוא נכון · וי"מ חושי בי מהירותי בי להשיבך מלשון חושה לעזרתי · וי"מ לשון שתיקה מלשון החשתי מטוב ואינו נכון : מוסר דבק עם הפסוק שלמעלה יאמר בעבור שאני מרגיש מוסר שהוא לי לכלימה שאני שומע ממך ישיבוני סעיפי וגם רוח אשר יבא בי מתבונתי יכריחני לענות כמו שפירשתי : הזאת י"מ שמלת הזאת רומזת אל טענת איוב שאומר שהאל יעות משפט כלומר האם שמעת זאת לעולם לא · אבל רננת רשעים מקרוב איננו נקשר יפה · אבל הנכון שהוא רומז אל זאת המדה שיזכיר אחר כן כי רננת רשעים מקרוב כלומר האם ידעת זאת הענין שהוא אמת ונכון מעולם ומיום אשר ברא אלהים אדם על הארץ באמת לא ידעת שאלו ידעת לא היית טוען כי האל יעות משפט : מני · כמו מן כלומר מהעולם: שים · מקור כלומר מיום ששם האל יתברך האדם על הארץ : כי · כבר פירשתי כי כל החבירים אין להם ראיה על ייסורי איוב כי הם בדין אלא מרעת הרשעים כי יאמרו כי הוא רשע כמהו כמותם ולזה הם מחזיקים כלם בהפלגת אבדן הרשעים : מקרוב · רמז אל ההתחלה שהיא מקרוב : עדי רגע · רמז אל התכלית שלא יאריך זמן טובו': רננת · כמו שמחת : רשע · כמו חנף : אם · שיאו · רוממותו · ושרשו נשא והוא כטעם ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יי' : כגללו · עיין פי' הרמ"בן ז"ל או יאמר אחר שיגיע לעב כשיתגלגל לרדת לנצח יאבד · והמפרשים פירשו אותו מן בגללי צאת האדם לפי שהרעי מתגלגל בעת צאתו נקרא כן והוא כמו כאשר יבער הגלל · וכן תרגמו המתרגם היך רעייה לעלמא יהובד : רואיו יאמרו איו · כטעם שמש זרחה ונודד ולא נודע מקומו איו: כחלום כל ענייני הרשע הם כחלום אשר יקיץ החולם וריקה נפשו כן יעוף כבודו ולא ימצאוהו יודעיו · ויודד לשון נדודים כלומר ירחיק כדוד כחזיון לילה והוא כפל לשון : עין שזפתו לשון ראיה כמו ולא שזפתו עין רואה · ועין הוא לשון נקבה כמו עיני ראתך · אמר כי כמעט קט יאבד כטעם התעיף עיניך בו ואיננו והעין תראנו ולא תוסיף לראותו : תשורנו · לשון ראיה כמו אשורנו ולא קרוב ומקום במקום זה הוא לשון נקבה או יהיה חסר · והראוי עין מקומו ועין שוכר עומד במקום שנים : בניו

מ'ע ספורנו

צופר פ' לכן שאין הדור עולה יפה כאשר אמרת שרוב אנשי הדור חושבי' אל ה' תועה : שעפי מחשבותי בעיון : ישיבוני ישיבו אותי לדבר נגד כל מאסים את האל ית' : ובעבור חושי בי וגם כן אדבר מה שהרגשתי בחוש: מוסר כלמתי אשמע · אף על פי שאשמע מוסר כלמתי מפי איוב באמרו כי לבם צפנת משכל וזולת זה : ורוח מבינתי יענני מ"מ רוח מבינתי יכריחני לענות ולהשיב בזה לך איוב המאסים את האל ית': הזאת חשבת · האמנם רעת מעשה האל הרע נגד הצדיק חשבת שהיתה מני עד · אחרי שחשבת שהאל הרע אותו גם כן קדמון כדברי מכי שים אדם עלי ארץ הנה זה איננו אמת כי קודם חטאו של אדם לא היה לו שום מזיק ושום רע ואם כן היה אז מאלוה דשוק ברע ומשמלתו בעולם : כי רננת רשעים כי מה שהרשעים' על הצלחת הרשעים אין צורך להשיב בזה : מקרוב · שהיא עדי רגע באופן שזמנה מעט מאד : אם יעלה לשמים שיאו · כגללו לנצח יאבד · ולפעמי' תהיה הצלחתו גדולה זמן מה ותאבד לנצח ויהיה כמאס כגלל פתאום באופן שרואיו יאמרו איו: כחלום יעוף · כמו שקרה לדור המבול : ויודד כחזיון לילה ולקצת הרשעים יקרה שיאבד כבודם כחזיון לילה כמו שקרה למצרי' במכת בכורות · ולקצתם : עין שזפתו ולא תוסיף כמו שקרה לפרעה כשאמר לו משה לא אוסיף עוד ראות פניך · וכן למצרים כשנאמר עליהם לא תוסיפו לראותם עוד עד עול': בניו ירצו דלים באופן שבניהם הוצרכו לרצות דלת עם מצרים שאבדו גם הם במכות הארץ בקשי עורף המלך ועבדיו : וידיו

אוהב משפט

כי הוא מבנין הפעיל : סעפיהם המחשבו' שהם ללב כענפי' לאילן מלשון בסעיפיה פוריה וכמהו בשעפים מחזיונות לילה שהם ההרהורי' והמחשבו' כענין רעיונך על משכבך סליקו והרהורין על משכבך ואמר לכן שאתה מחרף אותי מחשבות יכריחוני להשיב · וי"מ ישיבוני לאחו' שלא להשיב לולי מוסר כלימתי אשמע ואינו נכון · ובעבור שיש בי חוש מרגיש וחושש לכבודי אני משיב והוא לשון חושין בדברי רז"ל

ד׳ ג וְיָדָיו תְּשִׁבְנָה אוֹנוֹ: עַצְמוֹתָיו מָלְאוּ
עֲלוּמָו וְעִמּוֹ עַל־עָפָר תִּשְׁכָּב: אִם־
ג׳ ג תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה יַכְחִידֶנָּה תַּחַת
לְשׁוֹנוֹ: יַחְמֹל עָלֶיהָ וְלֹא יַעַזְבֶנָּה
וְיִמְנָעֶנָּה בְּתוֹךְ חִכּוֹ: לַחְמוֹ בְּמֵעָיו
טו נֶהְפָּךְ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ: חַיִל
בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יֹרִשֶׁנּוּ אֵל:
רֹאשׁ־פְּתָנִים יִינָק תַּהַרְגֵהוּ לְשׁוֹן
אֶפְעֶה: אַל־יֵרֶא בִפְלַגּוֹת נַהֲרֵי נַחֲלֵי
ג׳ ג דְּבַשׁ וְחֶמְאָה: מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע
כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ וְלֹא יַעֲלֹס: כִּי־רִצַּץ
עָזַב דַּלִּים בַּיִת גָּזַל וְלֹא יִבְנֵהוּ:

כי

וִידוֹי מְשַׁלְּמָן תְּקוֹף צַעֲרֵיהּ: גַּרְמוֹי
אִתְמְלִיאוּ חֵילֵיהּ וּבַהֲדֵיהּ עַל עַפְרָא
תִּשְׁכּוּב: אִין מִתְבַּסְּמָא בְּפוּמֵיהּ
בִּישְׁתָא יְדַבְּרִינָהּ תְּחוֹת לִישָׁנֵיהּ:
יְחוּס עֲלַהּ וְלָא יִשְׁבְּקִינָהּ וִיבַסְּיָנָהּ
בְּמִצַּע מוֹרִיגֵיהּ: מֵיכְלֵיהּ בִּמְעוֹי
אִתְהַפִּיךְ אֲרִיסָא דְחוּרְמָנַיָּא בְּגַוֵּיהּ:
נִכְסִין דְּסַלְעִים יְפַלֵּט יָתֵיהּ מִכְּרֵיסֵיהּ
יְתָרְכִינֵיהּ אֱלָהָא: רֵישֵׁי חוּרְמָנַיָּא
יִינַק תִּקְטְלִינֵיהּ לִשַּׁן חִוְיָא: לָא יִזְכֵּי
לְמֶחֱמֵי בִּטְיָפֵי נַהֲרָוָות נַחֲלַיָּא דְּמִן
דּוּבְשָׁא וְלֵיוָאֵי: מְתִיב לֵיאוּת חוּרְנָא
וְלָא יְגַמֵּר כִּדְעָתֵיהּ מִתְיְהִיב
שְׁלָחוֹפֵיהּ וְלָא יָדוּץ: אֲרוּם רַעְעָא עַסְקָא דְמִסְכֵּינִין בֵּיתָא אֲנַס וְלָא בְנָא יָתֵיהּ:

ארום

רש״י

עצמותיו מלאו ׳ כח עלומיו ועמו על עפר ישכב אותו כח עלומיו : נערותו ׳ ועמו ישכב ׳ כי ימות פתאום עם כחו : אם תמתיק כך ונכחו של רשע אם תמתיק בפיו רעה ואינו רוצה לה עתה שעה שאחוז׳ יכחידנה תחת לשונו ׳ עד בא עתה שתצליח: לחמו במעיו ׳ ביום אידו נהפך למרורות פתנים : חיל ׳ ממון : אפעה ׳ נחש שרף: פלגות נהרי נחלי ׳ גן עדן שמתוקין כדבש וחמאה : משיב הגזל שגזל׳ בחיל תמורתו כאשר תהיה תמורתו לחיל׳ נכסים גדולים לא יבואהו חסרון ׳ ולא יעלוס בו ׳ וכן יעלזו וכן יעלצו שלשתן מתחלפות : כי רצץ עזב דלים ׳ לאחר שרצץ עזב הדלים ונטרד מן העולם והלך לו ׳ והם חוזרים וגובים ממנו גזלים ׳ כי רינן כשרינן כמו כי יהיה להם דבר בא אלי כשיהיה להם :

כי

רלב״ג

עצמותיו מלאו עלומיו ׳ ר״ל עצמותיו כמלאו מחטא נעוריו : חיל בלע ׳ ההון אשר בלע ואכל : ראש פתנים ׳ מענין ראש ולענה ופתנים הם נחשים ׳ יגע ׳ שם והרצון שישיב יגיעו ולא יעלוס ולא ישמח ׳ כי רצץ עזב דלים ׳ כאשר רצץ הדלים עזב אותם ר״ל שלא עזב אותם עד אשר רצץ אותם :

בחמודו

אבן עזרא

עצמותיו מלאו ׳ חטאת עלומיו: יכחידנה ׳ שיעשה דבריו בסתר : ראש פתנים יינק ׳ הפך נהרי נחלי דבש וחמאה ושניהם על דרך משל כענין שרש פורה ראש ולענה וכסוף משיב כל מה שיגע בו בחיל תמורתו שבא לו הדבר הפוך : עזב דלים ׳ במותו :

בחמודו

מ״ע ספורנו

וידיו תשבנה אונו והגזל שגזלו שהוא שכר עבודת עניים רצוה השיבו בידיהם כשהשאילו׳ כלי כסף וכלי זהב ושמלות : עצמותיו מלאו עלומיו ׳ ולקצת רשעי׳ יקרה שעצמותיו מלאו הצלח׳ עלומיו כמו שקר׳ לבלעם שהיה בן ל״ג שנה במותו כמו שהזכירו רז״ל ואבליה בזמן ששכר אותו סיחון לקלל את מואב וכשנתן עצת הזמה לבלק ועמו על עפר תשכב ׳ ואותה ההצלחה תמות עמו שלא ישאר ממנה דבר לבניו אחריו : אם תמתיק בפיו רעה ואף על פי שהצלחת השכר תמתיק בפירעת הקללה שהי׳ חפץ לקלל את ישראל יכחידנה תחת לשונו הנה הוצרך להכחיד ולהכרית׳ תחת לשונו ולבלתי הוציאה בפיו במצות הא׳ ית׳ שאמר לו לא תאור את העם : יחמול עליה ולא יעזבנה ׳ וגם כי לא עזב להוציא לפועל את הקללה הנזכר כפי האפשר לו וערך מזבחות וילך בפי ׳ הנה האל ית׳ ימנענה בתוך חכו והפך את הקללה לברכה ואחרי כן : לחמו במעיו נהפך שהקיא כל מה שקבל מבלק כשמלאוהו ישראל במדין וכו׳ כספך מרורת פתנים בקרבו מה שקבל שסיחון בקללו את מואב כי אמנם אז כשבא ביד ישראל חיל בלע ויקיאנו יקיא אותו חיל ועושר שבלע : מבטנו יורישנו אל לימנו והוא : ראש פתנים יינק תהרגהו לשון אפעה מלות פנחס שהיה שם לראש : אל ירא בפלגות : ועם זה לא יזכה לחיי [illegible] נטרד כמו שא[illegible]״ל : משיב י[illegible] ולא יבלע ולקצת רשעים יקרה כמו שקרה לסיחון שהשיב ויקיא מה שיגע ולא בלע ולא נהנה ממנו וכן מה שיגע בחיל תמורתו להניח לבניו אחריו : ולא יעלוס וגם זרעו לא ישמח בו כי במלחמה מת הוא ובניו כי רצץ עזב דלים והסבה שאבד סיחון בענין רע היה כי אמנם רצץ וגזל את דלת העם ועם זה עזב אותם ביד כל גוזל ובכן : בית גזל מן הדלי׳ ולא יבנהו כי לא ידע שלו בבטנו כי היה טרוד כל ימיו במלחמות וגם :

בחמודו

מסרה

וידיו ד׳ וסי׳ וידיו לא שטף במים׳ וידיו תבצענה׳ וידיו תשבנה אונו׳ ימחץ וידיו תרפינה : ויכחדנה ל׳ אם תמתיק בפיו רעה ׳ וימנענה ל׳ בתוך חכו ׳ ואינון מן מלין דמשמשין נה בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסרא רבתא במערכת אות הנ״ון בס״ד : ירא ה׳ ד׳ מנהון מלעיל וסימ׳ ירא יי׳ עליכם וישפט ׳ ועתה ירא פרעה ׳ ירא אלהי אבותינו ויוכח ׳ ובמותו אמר ירא יי׳ ׳ אל ירא בפלגות :

תורת חסד   יראת שדי

וזה יובן עם מה שאומרי׳ העמי הארץ כשיוכיח זה לזה האם אתה תכנס בקברי שאתה אומר לי שאהיה טוב כו׳ ור״ל כי דבר זה הוא אמת אבל הגוף שזה נכנס בקבר זה וזה בקבר זה אך הנפשות תהיינה שתיהן יחד כדי לדון את שתיהן כאחת מאחר שעונה היה כאחת :

אם תמתיק וגו׳ ור׳ אם נפשו תמתיק בפיו הרעה שהיה עושה הרשע ההוא ויכחידנה תחת לשונו כאילו יחמול עליה ולא יעזבנה וימנעה בתוך חכו הנה בשביל זה לחמו במעיו נהפך למרורת פתנים שקרבו כאמור וחיל בלע ויקיאנו ומבטנו שנהנה מן הרשע ההוא יורישנו אל בחדת באמכנותו רעות רבות וצרות כי ראוי רשעים אכזרי ותמורת מה שעשה להמתיק בפיו רעה וכו׳ ראש פתנים יינק ותהרגהו לשון אפעה ואל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה שהם דברים מתוקי׳ כי לא די לו שלא ישימם בתוך פיו רק שאפי׳ בראייה לא יראם ויהיה א״כ משיב מה שיגע באופן הרע ההוא אשר לא כדת ולא יבלענו אך יקיאנו כאמו׳ וכחיל תמורת הוא כל זה ולא יעלוס בכל מתאוות שום דבר טוב : **כי** רצץ וגו׳ כתב הר״דק ז״ל פי׳ כ״כ יקרה לו בעבור שרצץ הדלים ואח״כ עזבם ׳ או יר׳ כי שבר מי שעזב דלים שלא עשק והוא שלוהו או בניו שעולת להם עמהם לעושקם ׳ או פי׳ רצץ אנשים ועוזב דלים ע״כ ד׳ וכפי כונתו בביאור המענה יר׳ כי רצץ הרשע ועוזב דלים וכו׳ והיה ראוי להוכיחו וכו׳ ולא שעשה להפך שיאמר לו צדיק אתה וכו׳: או יר׳ לומר כי מאחר שהיה מחניף אל הרשע ההוא אשר רצץ ועזב דלים וכו׳ ולא היה מוכיחו על פניו רק שהיה מחניפו וכו׳ הרי הדבר הרע ההוא שעשה הרשע ההוא נחשב ונכתב עליו כאלו הוא בעצמו העושהו ׳ או יר׳ כי רצץ עזב דלים מהשלמות שהיה לו להוכיחם ולא להחניפם ולכן יהיה לו זה כי בית אשר גזל לא יבנהו כלומר לא יתהנה מהרשע הנזכ׳ כדי לבנות ביתו ׳

כי

אבן יחייא

כי בהניחו פי שנים משלו לבנו בכורו מלא עצמותו מהון ועושר עלומיו הנסתרים אתו אשר גנב וגזל ׳ ועמו על עפר תשכב הגזלה אשר גזל כי כאשר נכרת הוא מעמיו ׳ ככה יכרת העושר ההוא מבניו : וכאשר היתה מתוקה בפיו הרעה ותחת לשונו יכחידנה כי היה בעל לשון הרע והיה מכחיד וחונך הדברים הרעים ההם וממתיקם לשומעם והיה מראה לשומעים כי כונתו בדבריו ההם הוא לטובה לחמלו על בעל הרעה ההיא פן יחול בו ולכן אינו רוצה לעזוב לעשותה אבל יראה להם מצד אחר כאלו הוא מתאר׳ כמעט מלאומרם פן ישיבוהו לחוש ולכן ימנענה בתוך חיכו וכל אלה הם הוראות שעושים החנפים בעלי לשון הרע לכן לחמו במעיו נהפך והפרש והיציאה שהיתה יוצא בדרכה הטבעי מלמטה יצא בפיו לעונש אשר מרה לדבר בפיו ובשפתיו רעה ויהיה מסריח ומעופש ומוקב כאלו מרורת פתנים בקרבו כי חיל גדול מאכנסים בלע והשקיץ בלשונו הרע ולכן יקיאהו לגואתו ולא ילך בדרכו הטבעי ׳ כי בדרך השגחיו מבטנו יוריש האל יציאתו כדי שיצא מפיו מה שימשך לו הפרש ההוא בפיו כאלו היה יונק ראש ולענה מפתני׳ ותהרוג לזה השבעל לשון הרע שלשון אפע׳ שהיה לו והוא הלשון מהנחש הקדמוני שהיה בו נושך לאנשים והורגם : ואל ירא עוד בתענוגי העולם בפלגות שהם הקהלות מספר וכרם הכפלגות וכחלקות ואת מזאת ׳ ואל ירא בנהרי השמחה מרוב בקר וצאן ונחלי הדבש מהדבורים והפירות החשובות ׳ משיב יגע כי ישיב לאשר השחית ובלע בלשונו יגיעו והונו כי יאבד גם הוא כל אשר לו וינשהו הם ולא יבלע עוד ויפתית לזולתו כי לא יוכל עוד לדבר תועה לרוב כאביו וחוליו ׳ ולא יעלוז וישחת בחיל והון אשר ירויח תמורת מה שנתן, וכנסך שאשר לו ׳ וכל זה יהיה לו יען כי רצץ ועזב הדלים ועזב אותם למקרה ופגם ׳ וגזל ביתם אשר לא בנאו :

ויען

ר׳ אברהם פריצול

עצמותיו מלאו עלומיו ׳ כי הרשע הלז עד עתה עצמותיו ואבריו נתמלאו מתאוות גזל ופסק כל ימי עלומיו ׳ ועתה עמו והאתו הלין משגתו וחטאתו ׳ ועל עפר תשכב בחטאתיו ׳ או ועצמותיו מלשון חיזק ׳ הגישו עצימותיכם ׳ וירצה לומר עצמותיו וכח תוקף חמסו ועושקו בימי הצלחתו מלאו עלומיו ימי עלומיו ׳ אבל עתה עמו על עפר תשכב ׳ אם תמתיק בפיו ׳ והרשע הלז בזמן הצלחתו ומזימות מחשבותיו היה ממתיק בפיו עשית הרעה ׳ ויכחידנה ויסתיקנה תחת לשונו ׳ ויאלם לבלתי ידבר בה ׳ כי היה ירא להוציאה מפיו פן ילמדו אחרים לעשותה כמוהו : יחמול עליה ולא יעזבנה ׳ ולהיות הרשע תמיד רגיל ברשע ובגזל עתה עם היותו נתון אל הפורענות ׳ מכל מקום יחמול על דרכי הרעה אשר היה רגיל להצליח בה ולא יעזבנה לגלותה לאחרים רק יחזיקנה למשמרת אצלו למען לא יתן תועלת לאנשים אחרים לעשותה כמוהו ׳ וימנענה ויסתירנה בשתיקה בתוך חכו : לחמו במעיו נהפך ׳ והנה הרשע לגמול מעשיו הרעי׳ עוד יכהו האלהי׳ בכחות הנפש החיוני׳ בכח הזן והמחזיק והמעכל ׳ עד כי הלחם אשר הוא אוכל יהפוך למזון רע בתוך מעיו ׳ ויגיעהו לרוע מזג ולמרה שחורה שורפת ׳ כמו מרורת פתני׳ שיהי׳ בקרבו לחממו בקדחת חדה אורביעית : חיל בלע ויקיאנו ׳ והחיל והממון אשר אסף הרשע בגזל ובחמס יקיאנו עתה באחרותיו ׳ וגם החלק מהמזון הטוב אשר הכניס בבטנו בזמן הצלחתו אשר בו עשה פימה עלי כסל והכל ושבע ודשן ׳ עתה יורישנו האל להיות לרזון : יורישנו ׳ מן יירש הצלצל: ראש פתנים יינק ׳ ובמקום מזונותיו הטובים מקדם עתה יינק ויאכל לחמו שיהיה לו כמו ראש פתנים למרירות נפשו : ותהרגהו לשון אפעה ׳ והוא הארס הזורק האפעה בהוצאת לשונו : אל ירא בפלגות ׳ ולא יזכה עוד הרשע הלז להתענג בפלגי נהרי נחלי דבש וחמאה במאכליו המעונגי׳ ׳ ויהיה בפלגות לשון פלגי מים לפי זה הפירוש ׳ או בפלגות לאורדוי והפלגת הדבר : נהרי נחלי ׳ ימשך על סמוך ׳ כמו מספר מפקד : משיב יגע ׳ ובעבור הגזלות אשר גזל הרשע הלז יתחייבו האלוהדין להשיב לאחרים גם את יגיע כפיו ולא יבלענו ׳ וזה בממונו ובחילו ממש ׳ תמורתה שעשה ׳ ר״ל כי במחשבתו אז לבלוע ממון אחרי׳ עתה תמורתו יתן מחילו לאחרים ולא יעלוס ׳ ר״ל שלא יאכלנו ׳ מלשון רז״ל ׳ או ולא יעלוס כמו ולא יעלוז בזיי״ן ׳ ר״ל שלא ישמח לאכול מיגיעו וחילו : יגיע ׳ כמו יגיע כפיך ׳ והוא שם דבר : כי רצץ עזב דלים ׳ וגם עוד בעבור שהרשע הלז רצץ והשחית האנשים עד כלה ועזב אותם והניחם עד היותם דלים שהיענכוג לגזול מהם עוד ׳ וגם מה שגזל בית מחבירו או שבנו להתגורר בו לא יזכה לבנותו ולהשלים תקונו :

כי

הרמ״בן

עצמותיו מלאו עלומיו ׳ עצמותיו מלאים נעורים : ועמו על עפר תשכב ׳ יחסר מלת נפש ׳ יאמר כי עצמותיו בנעוריהם ישכנו על העפר ׳ ועמו רמז לגוף כולו על העפר תשכב נפשו : אם תמתיק בפיו רעה ׳ אלו כאשר יהיה בכחו יכחידנה עתה תחת לשונו ׳ וירא לנפשו מספר אותה ׳ כי יקחו ממנו נקמה והוא יחמול על הרעה ולא יעזבנה ׳ רק יכחידנה תחת לשונו וימנענה מאחרים בתוך חכו : ראש פתנים ׳ החלב אשר ינק ונגמל ממנו יהפך לו לראש פתנים: וללשון אפעה ׳ אשר תהרגהו ׳ והוא רמז לעבר ולנכסים אשר קנה בימי הנעורים: אל ירא בפלגות ׳ כי ברבות הטובות בעולם כפלגי מים ׳ ובהיותה כנחלי דבש ונחלי חמאה לא יראה אותה ולא יאכל ממנה ׳ ויש מפרש הגזלה אשר היתה מתוקה בפיהו לא היתה נחלי דבש רק ראש פתנים ׳ והיכנו נכון : משיב יגיע ולא יבלע ׳ ישיב יגיע אחרים להם ולא יאכל ממנו ׳ כי אם שם ממנו בתוך פיו לא יבלענו ׳ כחיל תמורתו ׳ הוא אליו ולא יעלס בו ׳ ירצה לומר כי יגיע אחרים אשר גזל ישיב דמיו ׳ יהוא לו כאשר ימיר בהמה או כסף בכסף ולא ישמח בו ׳ ויותר נכון לי שיאמר לנגזלים ׳ וישלם להם מה שנגע בו עתה בעוניו ולא יאכל ולא יהנה ממנו כאשר נותן ממון תמורתו ׳ והוא מה שקנה בימי השלוה שהומר לו עתה בצער שלא יעלוז בו ׳ והמשל כי מעניהם לא ישמח: כי רצץ עזב ׳ הדלים ועוזבם רצוצים ונדכאים ׳ ובית אשר גזל מהם לא יבנהו ׳ כי בחצי ימיו יעזבנו:

כי

אוהב משפט

בניו הפי׳ הנכון כי ירצו היא מענין רצון מבנין פעל הדגוש יאמר כי בניו יצטרכו לרצות הדלים על גזילות אביה׳ וגם הוא עצמו ידיו תשבנה להם ההון והוא מלשון מצאתי און לי שהוא כמו הון ומאכלו אמון ואמון או יהיה בלא חלוף אותיות וקרא ההון און לפי שהוא כחו של אדם כמו שנקרא חיל כמו עשה לי את החיל הזה והענין לומר כי שופטי ארץ יכריחוהו להשיב גזילתו וי״מ גזילתו אונו שעשה באון ובשקר וכמהו מחשבות אונך : **עצמותיו** פרש״י כי עצמותיו מלאו כח עלומו ונערותו ועמו תשכב גבורתו ונערותו סימו׳ פתאום בנערותו ועם כחו ׳ והרמ״בן ז״ל פי׳ לפי דרך זו כי עם הגוף תשכב הנפש לעפר ואינו נכון וי״מ עלומיו חטאת נעוריו יאמר כי הוא מלא עונות מנעוריו ועד עתה ולא ישוב מהם ועמו על עפר השכב חטאתו כטעם ותהי עונות ׳על עצמות׳ או ירמוז אל גזילתו שבמותו ימות ממונו ולא יצליח ויתכן כי תפס הכתוב עצמותיו לומר כי איבריו גדולים מגזילותיו והכל הולך אל העפר כדרש רז״ל בפסוק וזריתי פרש על פניכם : עלומיו לשון נערים ממש כמו כי בשת עלומיך או חטאת נעורים כמו עלומינו למאור פניך : **אם** אם הערב בפיו הרעה וירצה לעשותם לא יגלה הדבר אבל יכחידנה תחת לשונו לעשותה בסתר וזהו נכון ויש פי׳ אחר שאינו נכון בעיני ׳ ימתיק הוא בודד והוא על דרך השאלה : **יחמול** כאשר יחמול איש על בנו העובד אותו כן יחמול על הרעה שלא תאבד בלבד שלא תצא לפועל על כן ימנענה בתוך חכו שלא יכירו בה וישמרו עצמם ממנה : **לחמו** י״מ נהפך שילא דרך הווסט דרך קיא הפך המנהג הטבעי והנכון שהוא נקשר עם מרורת פתני׳ בקרבו ולפי שדמה רעותיו לדבר מתיק בתוך הפה השלים המשל ואמר שכשיהיה בתוך מעיו יתהפך לארס מר כלענ׳ כדרך אוכלי הסמי׳ הממיתי׳ כדי שירגישוהו מתוק לפי שהמאכיל ׳ ותו מערב בו דברים מתוקים כדי שלא ירגיש האוכל בו ויבליענו מפיו וכשהוא במעיו נהפך מזונו למרורת הפתנים שהוא אדם ממית : פתנים הם ממיני זוחלי עפר נחש שרף וכיוצא בו: לחמו מזונו כמו עבד לחם רב : **חיל** ידוע כי אוכלי הסמים הממיתים יבא להם התעוררות קיא ומקיאים מזונם ולזה השלים המשל בזה כי ידעת הרשעים היא מתוקה בפיהם ולבסוף תהיה מרה באחרונה ויקיאו אשר היה בבטנם וזה רמז אל השבת הגזילות במה דיינין כטעם ע״ב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ : חיל לשון ממון כמו וישראל עושה חיל : יורישנו ׳ כמו ישליכנו והוא כפל לשון : **ראש** ראש הפתנים הוא בראשם והוא יינק אותו כיונק שדי אמו והרס האפעה שהוא מין נחש ממית הוא בלשונו ויתעקלהו לשונו ותהרגהו בארס אשר בה משל שהוא יחשב לרשע הון והוא עושר שמור אליו לרעתו וענין המשל כי בעודו יונק ראש הפתן תהרגהו לשונו כי פתן ואפעה אחד וכן זה גזלתו הוא סבת אבדן מה שהוא שלו ׳ וי״מ ראש פתנים עשב שאוכלי׳ הפתנים ויש בו ארס לפי שאכל ממנו הנחש וכמהו שרש פורה ראש ולענה והדומים לו: **אל** מחשבת הרשע בגזלותיו הוא כדי שירבה תענוגים ולא ישיגהו לעולם כי לא יראה רבוי טובה כשתבא טובה בעולם לא יראנה דוגמת הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ולפי שדמה רעתו ליניקה ראש פתנים אמר שהוא יונק דבר מועט וממיתו דמה רבוי הטובה בעול׳ לנהרי נחלי דבש וחמאה ולפי שאוכלי הסמים הממיתים יצמאו למים יאמר שזה יצמא ולא ימצא מי שירוה צמאו כי לא יראה בפלגות : פלגות מלשון פלגי מים נהרי נחלי דבש וחמאה אינו סמוך כדברי המדקדקים אבל הוא מקרא מסורס ׳ נהרי דבש נחלי חמאה : **משיב** יגע הוא שם דבר כמו יגיע לפי שהוא כלו קמוץ על משקל בשר דבר ׳ והפי׳ הנכון בזה הפסוק מה שפי׳ בו הרמ״בן ז״ל ולא יעלוס וישמח כלומר כי לא ישמח בא׳ משניהם חיל תמון: יעלוס ישמח ׳ ויעלוז ויעלוס ויעלוץ הכל אחד : **כי** ולמה כל זה לפי שרצץ בני אדם בעושק אשר עשקם כמו אך עשוק ורצוץ עד אשר עוזבם דלי׳ ועניי׳ וי״מ דלים עומד במקום שנים רצץ דלים ועזב דלים כלומר עוזבם לעזור אותם וראשון יותר נכון ׳ ועל כן בית גזל ולא יבנהו כי בחצי ימיו יעזבנו וי״מ עזב שם לא פעל מלשון מעזיבה בדברי רז״ל כלומר רצץ מעזיבת הדלים ותקרתם : **כי** עיין פי׳ רש״י ז״ל וי״מ כי לא יהיה בבטנו שלו והם בניו כמו וחנותי לבני בטני כי כלם יהיו נגועי׳ ובחמודו ממונו לא ימלט שום דבר כלומר כי בניו וממונו הכל יאבד :

אין

כ כִּי לֹא־יָדַע שָׁלֵו בְּבִטְנוֹ בַּחֲמוּדוֹ לֹא יְמַלֵּט: אֵין־שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל־כֵּן לֹא־יָחִיל טוּבוֹ: בִּמְלֹאות שִׂפְקוֹ יֵצֶר לוֹ כָּל־יַד עָמֵל תְּבֹאֶנּוּ: יְהִי לְמַלֵּא בִטְנוֹ יְשַׁלַּח־בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ וְיַמְטֵר עָלֵימוֹ בִּלְחוּמוֹ: יִבְרַח מִנֵּשֶׁק בַּרְזֶל כה תַּחְלְפֵהוּ קֶשֶׁת נְחוּשָׁה: שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגֵּוָה וּבָרָק מִמְּרֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ עָלָיו אֵמִים: כָּל־חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא־נֻפָּח יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ:

יגלו

אֲרוּם לָא יְדַע דִּיהֵי שְׁלֵיו בִּכְרֵיסֵיהּ בְּגוּשְׁמֵיהּ לָא יִשְׁתְּזֵיב: לֵית מְשֵׁיזֵיב לִמְכָלֵיהּ מְטוּל הֵיכְנָא לָא יוֹרִיךְ טוּבֵיהּ: תִּתְמְלֵי סָאתֵיהּ יִתְפְּרַע מִינֵיהּ כָּל אִידָא דִּלְעֵי תֵּיתְנֵיהּ: יְהֵי לְמִימְלֵי כְּרֵיסֵיהּ יְגָרֵי בֵּיהּ תְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וְיָחִית עֲלוֹי מִיטְרִין בְּשַׁלְדֵּיהּ: יְעִירוֹק מִן זַיְינֵי פַּרְזְלָא תִּשְׁלְחַפִינֵּיהּ קַשְׁתָּא דְּכַרְכּוּמָא: שְׁלַף וּנְפַק מִתִּיקֵהּ וּבַרְקֵהּ מִמְּרִירְתָּא יְהָלוֹךְ עֲלוֹי דְּחִילַיָּא: כָּל חֲשׁוֹכָא טְמִיעַ לְטַשְׁוּתֵיהּ תְּגַמְרִינֵּיהּ נוּר דְּגֵיהִנָּם דְּלָא נְפִיחַ יִשְׁרֵי מְשֵׁיזֵיב בְּמַשְׁכְּנֵיהּ:

יפרסמון

ימלט ח' וסימ' בעמוס סוף סימ' ב': טובו ג' וסימ' אחר ישובו בני ישראל · מה טבו ומה יפיו · אין שריד לאכלו: נשק ג' קמצין בליש' וסימ' והמה מביאים איש מנחתו המלכים · וחברו רד"ה: יברח מנשק ברזל: וברק ג' וסימ' וברק רדף אחרי הרכב · ותשר דבורה וברק · וברק ממררתו יהלוך: ירע ל' ומלעיל שריד באהלו ·

רשי

כי לא ידע את בטנו מעולם שליו · בטנו אומר לו תמיד גזול והבא למאכלי · ועל כן בחמודו · בבשר יופי חמדתו · לא ימלט כי יהא פוחת והולך ודומה לו ותמס כעש חמודו: אין שריד לאכלו · לא שייר ממאכלו לחלק לעניים · על כן לא יחיל טובו · לא יצליח כמו יחילו דרכיו · ובאנשי סדום מדבר שהיה עיניהם צרה באורחים · כי כן העיד יחזקאל על סדום גאון שבעת לחם וגומר: וידי עני ואביון לא החזיקו · ורבותינו פירשו אין שריד לאכלו · לא השרה תלמידי חכמי' על שולחנו · כמו ובשרידים אשר יי' קורא: במלאות ספקו · בהתמלאות תאות לבו דיי אז יצר לו · תבוא עליו צרה ספקו לשון דיי' כדמתרגמינן כדספיקו גמליא · ומצא להם היספקין כל יד עמל תבואנו · תחזק עליו ותבוא יד עניים: יהי למלא בטנו · ישלח בם חרון אפו · שליחות חרון אפו יהי למלא בטנו · ואין זה לשון קללה · אלא לשון נבואה ועתיד: וימטר עלימו הקב"ה · בלחומו בזעף מלחמתו פחים אש וגפרי' כענין שנאמר ויי' המטיר על סדום וגומר: תחלפהו · חיצים שתזרוק הקשת יחלפו את גופו לעבור מעבר אל עבר · ל"א כמו תחלפהו קשת נחושת: שלף השולף עליו את הנשק · ויצא הנשק מגוה מתוך תערה · וברק · פלנדורש · כמו ולמען היות לה ברק פורבי"ר · ממרורתו של נשק יהלוך · ומשם יהיו אמים ופחד על הרשע · לצפוניו לכורך מלפוני גנזים הצפונים לו · אש של גיהנם ירע שריד באהלו · כל הפרשה כולה באנשי סדום · ירע שריד באהלו · אפילו לוט הנמלט מהם באת רעה לאהלו · זו אשתו שהיתה נציב מלח · כן מצאתי במדרש רבי תנחומא:

רלבג

בחמודו לא ימלט · בחמודו ועשרו לא ימלט דבר שהכל יאבד: יחיל · יצליח: במלאת ספקו · בהיות לו די: יצר לו · מענין צרות ודוחק: עמל · תואר והרצון בו איש עמל ואון: בלחומו · בבשרו: מנשק ברזל · כלי זין של ברזל: תחלפהו · תכריתהו או ירצה בזה תעבור בו ויהיה שב אל החץ אשר יורו מאחת הקשת החזקה: מגוה · מהתיק אשר לה או ירצה בזה מגוף הרשע: וברק · הוא להט החרב: ממרורתו · היא המרה אשר בה משכן האדומה: לצפוניו · בעבור החטאים אשר כפן: ירע · ישבר

מתקוממה

אבן עזרא

בחמודו שחמד והתאוה הוא לא השאיר כלום: יחיל · יקוה: במלאת ספקו · כאשר יגיע לכל מה שיספיק לו אז יצר לו ויד העמלים תבואנו כענין בפרוח רשעים ויש אומרים בהגיע יום אפלתם וכמוהו תחת רשעים ספק' כמו ויספק את כפיו הכה: בלחומו · בבשרו ויתכן היות בלחומו במשמעו כמו יהי למלא בטנו: תחליפהו · כמו כליל יחלוף ויש אומרים כמו וחלפה רקתו: שלף · ישליף החץ מהאשפה ויצא מתוכה וכמו ברק ירון כן יבואו אימים עליו פתע פתאום: תאכלהו אש לא נפח · כדי שיעונה ולא תכלה נפשו במהרה:

יגל

מתקוממה

מ'ע ספורנו

בחמודו לא ימלט · לא נמלט גם בחשבון שהית' שלו קודם מלחמה מואב כי אין שריד לאכלו לא היה משאיר ממאכלו דבר לעניים: על כן לא יחיל טובו לכן לא זכה שטובו יעש' חיל כמנהג: במלאת ספקו יצר לו ולקצת רשעים יקרה שאחר שהשיגו דיספקם מהצ'ית' יצרו לו בתלונות והרעמות ובכן: כל יד עמל תבואנו יד אל יתגבר' שקרה כמשו בעמל ישראל באה על המתאוים: יהי למלא בטנו וזה כי נתן להם למלא בטנם עד אשר יצ' מאפם: ישלח בו חרון אפו כאמרו ואף ה' חרה בעם וימטר עלימו בלחומו וזה עשה בעוד שהיה ממטיר עליה' בשר כאמרו וימט' עליהם כעפר שאר · וכן העיד באמרו הבשר עודנו בין שיניהם יברח מנשק ברזל ולקצת רשעי' יקרה שיברח מנשק ברזל כמו שעשו ישרא' באמרם נתנה ראש ונשובה מצרימה תחלפהו קשת נחושה והנה אחרי כן נפלו בחרב העמלקי והכנעני כי אמנם שלף העם חרבו כאמרו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותזידו ובכן יהלוך עליו אימים וירד העמלקי והכנעני ולקצת' יקרה: כל חשך טמון לצפוניו לכל נשיא שבט כמו שקרה למרגלים בעולם הזה ועם זה: תאכלהו אש לא נופח אש של גהנם לעתיד לבא: ירע שריד באהלו ויהיה רע לבנים הנשארים באהליהם שיאבד מהם חלקם בארץ ישראל:

יגלו

אבן יחייא

ויען כי לא ידע בבטן שכלו איש שלו כי לכל' כתן רונו ע"כ לא ימלט בחמודו ובעשרו ביום רעה ואדרבא יהיה לו עושר שמור לבעליו לרעתו ולא ישאר שריד מכל אשר לו כדי שיאכל ממנו ולא יחיל ויצליח טובו · ויען כי במלאת ספקו שהיה לו די סיפוקו ובמילוי שהיה עשיר גדול היה מיצר לו כשתבואהו יד עמל והיגע מעניות ודלות לשאול ממנו צדק' כדי להחיות את נפשו לכן יהי מילוי גדול בבטנו מליאות רעות אשר יחליאוהו כי ישלח בו ה' חרון אפו · וימטר עלימו על חליות ההם ליחות אחרות רעות בלחומו ומאכלו אשר יאכל · כי הכל יהפך לליחות רעות כדי להכאיבו ביסורין רעים · וכל הלילה לא ינום ולא ישן כי יהפך מצד אל צד · ומצד אחד יראה לו כאלו ינקוב בשרו נשק ברזל · ויברח ממנו אל הצד האחד ויראה לו כאלו תחלפהו וישברהו חץ הקשת מנחשת · ואם ישב על מטתו יראה לו כאלו איש א' שלף חרבו עליו והכהו והוציאה מגופו וגיוו · ואם יקום ויעמוד בעמידה יראה לו כאלו ברק ולהט החרב יצא מהמררות שלו ואם יהלוך כדי להשקיט כאיביו יבואו עליו אימים כי יפחד מהצד וכל הרעות האלה הם בע"הז · ואחר בע"ה במקום אשר מה רב טובך אשר צפנת ליריאך הנה כל חשך בגהינ' אשר הוא טמון בעומקו יהיה מהדבר יש הצפונים לו שם ותאכלהו האש מגיהנם אשר לא נופח ע"י אדם · ובניו אשר יהיו שריד באהלו ירע ה' להם לעון אביהם [illegible]:

ויהיה

תורת חסד יראת שדי

כי לא ידע לרשע היותו שלו בבטנו ובלי פחד ויראה משום עון אשר חטא במה שאכל ושם בבטנו ואדרבה ידע שהכל היה לו בגזל וחמס ועכ"ז החניף לו וכו' ולסבה זו בחמודו והוא תאותו שעליה עשה מה שעשה לא ימלט נפשו מכי שחת: **אין** שריד וגו' רז"ל אמרו א"ר אלעזר כל מי שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנא' אין שריד לאכלו ואין שריד אלא ת"ח שנא' ובשרידים אשר ה' קורא ע"כ: או יר' והנה הרשע המחניף איננו עושה כאברהם אשר אחר היותו אוכל עם המסובין היה לו אז דבר טוב כשאר שמח והיה מה שהיה משיב לב האנשי עם הארץ תחת כנפי השכינה והרשע הלזה עשה בתכופתו להפך מכל וכל וכו' ועל כן לא יחיל טובו רק אדרבה במלאת ספקו יצר לו כלומר וכדי למלאת ספוקו יצר לו ויטרח הרבה עם היות כי כל יד עמל תבואנו כלומ' בכל איזה מציאות מין עמל שיהיה ישים בו ידיו ועכ"ז לא יוכל למלאת ספקו · ורז"ל אמרו אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנ' במלאת ספקו יצר לו: **יהי** למלא בטנו וגו' יר' והלואי שיהי למלא בטנו כי אל אנשי ביתו לא יתן דבר וכראותי אותו באופן הרע ההוא ישלח בו בעצמו חרון אפו וימטר עלימו ר"ל לבני ביתו מהחרון ההוא במקום לחומו והוא המזון שהיה מביא' להם או מה שהוא מוטל עליו לפרנסם · או יר' כאומרו בלחומו כלומר בבשרו ור"ל בזה שהוא דומה אל הבשר בגוף האדם אשר הוא מהאברים המקבלי' תמיד וכמו כן הוא נצרך לבקש מאחרים כדי לפרנס לאנשי ביתו כי כל מה שמשתמל בשתי ידיו הלואי שיהיה די לו לעצמו וכו' · או יר' לומר כי מאחר שיקבל מקרוביו על דרך אומרו ומבשרך לא תתעלם וכו' ימטר על בני ביתו כדי שיסתפקו וכו' · או יר' והלואי שיוכל להמטיר עלימו בענין האכילה שהוא אוכל עמהם אך לכל שאר הדברים הנצרכי' בבית לא יוכל בשום אופן · והה"ר משה קמחי ז"ל כתב יהי למלא בטנו הטעם כאשר יהי למלא בטנו שיהיה שבע בטובה ישלח בו השם ית' חרון אפו וימטר עלימו האף בשטף בלחומו ע"כד · וכ"ל כי פירושו זה יבא על נכון עם מה שאמרה תורה הבשר עודנו בין שיניהם ואף ה' עלה בהם: **יברח** וגו' יר' ואם יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה ויהיה לו כאומרו והיה הנס מקול הפחד ילכד בפח וגו' והכונה לומר כי הוא ברח מלהוכיח אל הרשע שמא יהי' עמו בכעס ולא יאכילנו מלחמו וכו' ותמורת מה שבשבילו ברח ממנו והיה לו כן כי לא יחיל טובו וישלף האל ית' חרבו ויצא מגוה וברק ממרורתו יהלוך כדי להיות עליו אמים תמורת מה שהיה ירא מן הרשע ההוא וכעס שהוא היה מלפין לו הרעות שהיה נעשה הנה כי כן טמון כל חשך לו והוא אומרו כל חשך טמון לצפוניו כלומר בשביל צפוניו ותאכלהו אש לא נופח כדי שלא ישמע קול הכאת הכלי שמנפחים בו וזה יהיה לו תמורת מה שלא רצה שישמע בעולם ענין מציאותו של הרשע ההוא או מה שלא רצה שישמע עליו קולו בהוכיחו על תועבותיו ואפי' מה שיהיה שריד באהלו ירע וישבר לסבת החשך הנזכר אשר יהיה בתוך ביתו או מחמת החיה הרעה אשר תבא באהלו · ובסנהדרין פרק י' אמר ר' אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך צפון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ולשרידים אשר ה' קורא ע"כ:

או

הרמ"בן

כי לא ידע שלו בבטנו · יחזור על הפסוק הראשון משיב יגע · ויאמר כי הוא ישיב הגזלות ולא יעלס בקנינו · כי ימות בחצי ימיו ולא ידע בבני היוצאים מבטנו איש שקט ושלו · [illegible] יקראו יוצאי בטן · כמו לפני בטני · וכן כי אם אשר יצא ממעיך מחלציך יצאו [illegible] כמוס: בחמודו לא ימלט · כאשר חמד לא ימלט איש · כענין לא יוליד · כמו והמליטה זכר · [illegible] אמרו כי לא ידע שלו בבטנו שאין בבטנו השקט · וממה שחמד והתאוה לא ימלט כלום: אין שריד לאכלו · לעושר שלו לנחול אותו ממנו · על כן לא יקוה אל הטוב אשר לו ולא ינחם בו: במלאות ספקו יצר לו · כאשר תתמלא תאותו והגיע לכל מה שיספיק לו אז תבא [illegible]: וכל יד עמל תבאנו · להשיב להם ממונם · וכאשר תגיע ידו למלאת בטני [illegible] כאשר אהב: ישלח בו חרון אפו · האלהים הוא השולח · כי עמו ידברו בספר על כן אין צורך להזכירו · או יחזור אל האל הנזכר למעלה בפסוק מבטנו יורישנו אל וימטר האל עליהם חרון אפו בבשרו ובגופו · כמו ולחומם כגללים · והנכון כי בלחומו במאכלו: יברח מנשק ברזל · כי יחשוב להמלט ממנו · ותחלפהו קשת נחושה · כלו' תעבור החץ בגופו מעבר אל עבר · כענין כאשר ינוס מן הפח ונפל אל הפחת: שלף · החץ · ויצא מגוה · היא האשפה אשר החצים בתוכה ושלף ברק החרב אשר בו מרורת פתנים ויהלך בחץ ובברק החרב על הרשע: אימים · הם אנשי החיל אשר יפגעו בו · ויקראו אימים · כי יפול אימתם עליו · יהלוך אימים · כמו ויבא עליו אגביה · ורבים כן: כל חשך טמון לרשע · במקומות צפונים שלא ידעם ולא ישתמר מהם: תאכלהו אש לא נפח · הוא האש שלא תכבה · והנשאר באהלו תהיה לרעה:

יגלו

ר' אברהם פריצול

כי לא ידע שליו · ועוד שהרשע הלז לרוב תאוותיו למלאת ספקו מעולם לא ידע שליו בבטנו · ולא היה שמח בחלקו להתאוות תאוות עוד · לכן בחמודו אשר חמד וגזל והשיג לא ימלט ולא יושיענו · כי לעמת שבא כן ילך · אין שריד לאכלו · והנה הרשע הלז תמורת מה שעזב ורצץ את האביונים ועזב אותם דלים ומרורים בחוסר כל · עתה לא יהיה לו שריד לאכלו ולהיות בו · ועל כן לא יחיל ולא ירבה טובו וממונו עוד: לא יחיל טובו: מלשון חיל כי ינוב · ר"ל שלא ירבה ולא ישפיע טובו עוד: במלאת ספקו יצר · והרשע הלז ירד כל כך מנכסיו באופן שלא יהיה לו מה יאכל · כי בעת מלאת ספקו וצרכו הצריך לקיום גופו יצר לו ויצטער שאיננו מוצא מזון להחיות בו · וכל מלאכת יד איש עמל ומתעסק להחיות במלאכתו הבורנו במחשבתו לבקש בעשיית מלאכה להיות יגע בה תחת היותו שאנן ושקט: ספקו · כמו ספקו בסמ"ך · ורוצה לומר די ספקו וצרכו · יד עמל · מן להלמות עמלים: יהי למלא בטנו · ומה שיהיה לכו כשיעמול למלאת בטנו כי ירעב ישלח בו ה' חרון אפו לאבד ולהשחית ההכה מזונו במזג חרון אף ה' וימטר עליו חלאים רעים בבשרו: בלחומו · כמו בבשרו · או בלחומו · באכלו מלחמו · מן אל תלחם את לחם רע עין · או בלחומו מלשון מלחמה · מן אז לחם שערים · וירצה לומר וימטר עליו ה' בהלחמו אתו: יברח מנשק ברזל · ועתה הרשע הלז יפחד תמיד מהמקרים עד שאם יברח פעם אחת מנשק כלי זין של ברזל שלא יכוהו במקום אחר תחלפהו ויחלוף בקרבו חצי קשה נחושה הקשים ביותר · נשק לשון כלי זין · בית הנשק אוצר כלי המלחמה · תחלפהו · תעבור אותו מן וחלפה רקתו: שלף ויצא מגוה · והנה שלף את חרב עליו להכותו ויצא מגויתו וברק החנית גם כן עבר ויצא ממרורתו מן המרה שלו · ועליו יהלכו אימות מות בסבת הפצעים המסוככים · מגוה · מן הגוף · מן בלתי אם גויתנו · ברק · ברק החנית · ממרורתו היא המרה: כל חשך טמון · כל חשך ועברה ואפלה וזעם וצרה טמון לצפוני הרשע בעבור חטאתיו אשר הצפינם והסתירם בעשותו אותם בסתר · ותאכלהו אש אשר לא נפח על ידי אדם במפוח כי אם האלהי' מן השמים · וזה האש ירע וירועע וישבר כל שריד באהלו · וכל מה שישאר אתו: נפח · מלשון כתר מפוח: ירע · מלשון תרועם בשבט ברזל · לשון שברון:

יגלו

אוהב משפט

אין לא יהיה שריד לעברו להורים לבניו כי הכל יאבד בחיין על כן לא יחיל ויקוה היורש טובו וי"מ כי החיל אשר בלע לא ידע שלו בבטנו רק יקיאנו עד שאין שריד לאכלו בתוך מעיו ויש פירושים ומדרשות והראשון יותר נכון: במלאת ספקו לשון ספוק בלשון רז"ל שהוא כמו דיו כלו' כשיהיה במלואו ובברכה עד בלי די אז יצר לו כי תבא מפלתו מהר' על דרך ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד: או יהיה כטעם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך: כל יד עמל כלומר לסטים עוש' עמל ואון: תבאנו כמו תבא עליו כמו ויבואהו הסדיך יי': יהי ולם שמח יגיע ממונו שישליטנו האלהים באכלו ויהיה למלא בטנו לאכול לשבעה ישלח בו האל חרון אפו: כטעם הבשר עודנו בין שיניהם ואף יי' חרה בעם וימטר האל חרון אפו על הרשעים בבשר כל אחד מהם המשלה הוא הרל'יות'ורם לא כו' כי ידוע הוא כי מן השמים ידברו עמו בכל זה הספר ועוד אל מבטנו יורישנו אל: בלחומו · בשרו כמו ולחומם כגללי' ואמר לשון רבים עלימו על כל הרשעי' ולשון יחיד בטנו ובו ובלחומו על כל אחד מהם וי"מ בלחומו לשון מלחמה · וי"מ מאכלו והראשון יותר נכון: יברח זהו משל אל החרון שישלח בו האל יברך · וי"מ כפשעו ואין לירך: נשק · לשון כלי זין: תחלפהו · י"מ לשון כריתה מן מחלפות שהם סכינים ותלפה רקתו וי"מ הוא יברח מהנשק ותבא חלף הנשק קשת נחושה והנכון שהוא מן חלף הלך לו ויאמר כי הוא ירצה להמלט מהחרון ויברח וידמה לאיש הבורח מנשק ברזל ויפגעהו מה שהוא חזק מהברזל והוא הנחושה שקורין רצ"יר כי החץ יהיה יותר קל ממנו ויפגעהו עד שיעבור מגוהו מעבר אל עבר: שלף שלף הוא בודד והוא שב אל החצים לא נזכר אבל הוא בכח קשת נחושה שזכר: גוה · כמו תוך מהתרגום ומפיק הה"א רומז אל האשפה יאמר כי החץ הוא שלוף ויוצא מתוך האשפה · וברק החרב אשר בו מרורת פתנים כמכתב למשית החצים ישלוף ולא מגוה: יהלוך עליו · אחר שימות בכח החץ והברק כל אחד מהאימים והם אנשי החיל שקימתם נפלה עליו ובא יחיד עם רבים כנדך ויבא אליו אנשים ולדיקים ככפיר יבעת: שלף · כמו וחרבו שלופה בידו כלומר שנתרוקנה

רלב"ג

מתקוממה לו· שונאה אותו: יגל· יגלה ממקומו ויגול: נגרות כמו הנהרות הנגרות: ונחלת אמרו מאל· רוצה לומר שזה לו לנחלה בעבור מה שאמר מאל והטיחו דברים כנגדו: ביאור דברי המענה ענה צופר הנעמתי ואמר באמת מחשבותי יכריחוני להשיב על דבריך בעבור הרגישי כי מוסר כלימתי שמעתי ממך במה שקדם מדבריך ורוח מבינתי יביאני לענות לך· הזאת ידעת שכבר נמשך בזה המנהג מעת היות העולם ומעת שנברא האדם והוא כי רננת הרשעים וטובם והצלחתם הוא מזמן קרוב ר"ל שלא יתמיד להם ושמחת החנף לא תקום כי אם עד רגע כלומר זמן מועט והנה אמר זה לתשובה למה שטען על דברי איוב באומרו ישליו אהלים לשודדים· אם יעלה לשמי רוממותו וראשו לעב יגיע ר"ל שיהיה בעליונות ההצלח'· הנה הוא יאבד ויפסד במהירות כהפסד צואתו בקלות ובמהירו' עד שרואיו יאמרו איו כי יאבד לשעתו· כמו החלום וחזיון הלילה שלא יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירו' כיעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר· העין שראתה אותו לא תוסיף לראותה ולא עוד יראהו עין אנשי מקומו להיות כלה ואבד· ישוב גמולו על בניו ויעשו רצון הדלים לרוב שפלות' תחת אשר עשקם אביהם או ידי העושק בעצמו תשבנ' הגזל' אשר גזל· לפי שעצמותיו כמלאו מחטאת נעוריו ועמו על עפר תשכב חטאתו ולא ישוב אל השם· או הרצון בזה לפי שהוא מלא עלומיו מהדברים העלומים והמכוסים אשר גנב וגזל ר"ל שעשה עושר ולא במשפט ועמו על עפר תשכב הגזלה ההיא ולא ישיבה· ולפי שכאשר המתיקה בפיו הרעה אשר חשב לעשותה וערבה לו יכחיד אותה ויסתירנה תחת לשונו ר"ל שלא יגלה אותה עד עשותה המזימתה כאילו הוא חומל עליה מרוב אהבתו אותה ולזה לא יעזבנה וימנענה בתוך חכו· הנה ישיב לו הש"י על כל זה גמול מדה כנגד מדה· וזה שלחמו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג ר"ל שישוב ללכת דרך הפה בקיא· הנה לחמו יהיה כמרורת פתנים בקרבו כל החיל אשר בלע יקיאנו ומבטנו יורישנו אל הפך מה שהיה עושה שהיה מעכב לעצמו ההון אשר גזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר ותחת אהבתו הרעה עד שיסתירנה תחת לשונו יתן לו השם רעה שתעמוד עמו ותכלהו והיא שהוא יונק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפעה בארסו· ולא יראה בשפע הדברים הערבים כמו הדבש והחמאה אבל יבאו בקרבו תמיד הדברים הרעים תחת אהבתו הרעה· הנה הוא ישיב יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו ויהיה יגיעו שישוב כשיעור החיל אשר גזל והוא תמורתו ולא ישמח בזה החיל גם כן כי לא נשאר לו ולא נהנה ממנו· או יהיה פירושו כמו שישוב החיל תמורת מה שגזל ולא ישמח בגזלה ההיא האחר אשר ישיב אותה כן ישיב גם כן יגיעו ויניחהו לאחרי' עד כאן מחשבותי ישיבוני ובעבור שהרגשתי בעצמי ולא אסמוך בזה על עדות הקודמין לכך הנה אע"פ שחרפה והכלמת אותי בדברים הנה רוח מבינתי יענני ויסבב שאשוב על דבריך הנה באמת זאת ההקדמה נמצאת בודקת תמיד מני עד עתה מעת היות אדם עלי ארץ והוא כי הצלחת הרשעים ושמחתם לא תתקיים כי אם זמן מועט ולזה אין ראוי בכמו זה שיקרא טוב כי תכליתו לרוע אם יעלה רוממותו לשמים הנה הוא יאבד אבד נצחי בקלות כמו שתאבד הצואה· הנה כמו החלום שלא ישאר ממנו זכר ולא רושם בכח הזוכר לפי שאותה הרשמים אינם נרשמים שם באופן הרושם הדברים המושגים בחוש כן לא ישאר ממנו זכר כלל העין שראתהו לא תוסף לראותו ולא יראוהו עוד אנשי מקומו בעבור מה שגזל לדלים האומללי' בסבת תקפו וחוזקו הנה ישיב הש"י גמולו שיחלשו בניו ויוכרחו לרצות דלים אשר תקפם אביהם או ידיו בעצמה תשבנה גזילתו כי ישיבהו הש"י באופן ההשפלות והחולשה שיוכרח לעשות זה תחת מה שחבריו מלאו חטא נעוריו ועמו על עפר ישכב החטא ההוא כי לא יכנע לבם מפני הזקנה והישישות אבל יהיה יצרו לרע תמיד ולא יעזוב דרכיו הרעים ותחת מה שהיה מדרכו לקבץ אליו הרעות והפחתיות עד שכאשר תהיה הרעה מתוקה בפיו הנה לא ירצה לספר אותם לאנשים אבל יכחידנה תחת לשונו ויחמול עליו ולא יעזבנה וימנענה בתוך חכו לירחתו פן ילמדו האנשי' זה וירדו לאומנתו או יתחכמו להשמר שלא יזיקם אלו הרעות והחמסים הנה ישיב הש"י גמולו והוא שהוא יסבב במה שהיה בקרבו לשמור מליאות והוא המזון שישוב דבר רע ומשחית עד שיהיה בקרבו מרורת פתנים וזה מהפלגת המשל כאילו הוא היה חפץ שיהיו עמו תמיד הדברים הרעים והש"י יעשה לו זה כאילו הוא נמשך בזה לרצונו והנה ההון שבלע והאכל יקיאנו וישיבנו לבעליו ולא ישאר עמו אבל יהיה מהונו מה שהוא בתכלית מהמהירות והרוע וזה שהוא יינק ראש פתנים ותהרגהו לשון הפעה באחרם אשר שם ולא יראה בשפע המזונות הטובים והערבים כמו דבש וחמאה והנה יקרה לו זה מרוב הרע שישיב גם יגיעו ויניחוהו לאחרים ולא יהנה ממנו וזה גמולו בעבור שהיה מעכב לעצמו העושק והגזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר מפני שרצץ הדלים ועזבם ר"ל שלא עזבם עד אשר רצץ אותם וגזל מהם בית אשר לא בנהו הנה גמולו שלא ידע אבל שלו בקרבו אך יהיו הם כלם נגועים ורצוצים כמו שרצץ הדלים ולא ימלט בחמודו ועשרו דבר שלא יאבד תחת אשר גזל בית אשר לא עמל בו יאבד ממנו מה שעמל בו· בעבור שלא היה משאיר דבר מאשר בידו לאכלו אבל היה בוטח שיגזול ויחמוס די ספקו הנה יהיה גמולו שלא יחלא טובו עד שיצטרך לקחת מזולתו מה שיאכל או ימות ברעב· ולזאת הסבה הנה ברבות טובתו שלא יחסר לו דבר אז יהיה צר לו ויהיה עני לפי שכל יד איש עמל ואון תבואנו לעושקו ואם היה שיהיה עושרו למלא בטנו רוצה לומר שישלימהו השם לאכול ממנו הנה ישלח בו השם חרון אפו ויוריד עליו בשטף חרון אפו בבשרו· מרעה אל רעה ילא כאשר יברח מנשק ברזל תחליפהו קשת חזקה שהיא הנחשת כי הוא ירצה בכח חזק ולזה יתכן שהחץ ינקוב אותו ויעברהו: שלף החץ היורה ויצא מגוף זה הרשע ר"ל שיעבור גופו והבריק בלהטו וממררתו יצא והוא המקום היותר מסוכן ואי אפשר למוכה בו שיחיה ובכלל הנה כל אחד מהאימים יהלך עליו ואיפשר שנאמר והוא יותר נכון שהרצון בזה שלרוב היות זה הרשע נכון לרע הנה תכף שישלוף האדם חרבו ויצא מתיקו ויברק להט החרב ההוא הנה יהלוך על הרשע אימים ממררתו שתכרת בזה החרב וירצה בזה שתכף שיראה החרב יפלו עליו אימות מות· כל חשך וכל רע טמון לו בעבור צפוניו ר"ל המטמונים אשר צפן והעלים תאכל אותו אש אשר לא נופח במפוח ר"ל האש הנופלת מן השמים ישבר מי שהוא שריד באהלו עד שלא יהיה לביתו שריד· השמים יגלו עונו כי נלחמו מן השמים עמו ויגלה בזה לכל כי הוא היה רשע והארץ כאילו היא שונאה אותו לרוב המקרים הרעים אשר יגיעו לו ממנה· יגלה יבול ביתו ממקומו ביום אף השם ר"ל שיעשקוהו האנשים ממנו ויסירוהו בחוזק ובמהירות כמו הנהרות הנגרו' אשר ילכו בחוזק ובמהירות הנה זה הוא חלק אדם רשע מאלהים ונחלת מי שאמר מאל דבר שלא כהוגן ואולם אמר זה כנגד איוב שהיה מטיח דברים לפי מחשבתו כנגד השם ית' והנה באו לאיוב כמו אלו הרעות שזכרם בסוף דבריו ר"ל שמן השמים נלחמו עמו והארץ מתקוממה לו כמו שזכר בראש זה הספר רצוני שקצת הרעות באו לו על יד המלחמה והוא מה שלקחו חיל שבא והכשדים וקצתם היו מן השמים והוא מה שהגיע לו מן הרע בסיבת האש והרוח:

והכלל

יִגַלּוּ שָׁמַיִם עֲוֺנוֹ וְאֶרֶץ מִתְקוֹמָמָה לוֹ: יִגֶל יְבוּל בֵּיתוֹ נִגָּרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ: זֶה חֵלֶק־אָדָם רָשָׁע מֵאֱלֹהִים וְנַחֲלַת אִמְרוֹ מֵאֵל:

ויען

יְפַרְסְמוּן אַנְגְלֵי מְרוֹמָא סוּרְחָנֵיהּ וְדַיָּירֵי אַרְעָא יְקוּמוּן לְמַבְאָשָׁא לֵיהּ: יְטַלְטֵל עִיבוּר בַּיְתֵיהּ מַשְׁחֵיהּ וְחַמְרֵיהּ מִזְדַּלְפִין בְּיוֹמָא דְרוּגְזֵיהּ: דֵּין חוּלַק בַּר נַשׁ רַשִׁיעָא מִן קֳדָם יְיָ וְאַחֲסָנַת מֵימְרֵיהּ מִן קֳדָם אֱלָהָא:

ואתיב

ל׳ מל׳ ל׳ וחד ויגל · אונח

מתקוממה ל׳ ומ"ל יגלו שמים עונו· אמרו ל׳ והוא חד מן א"ב משמש או בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במס׳ רבתא במערכת אות הוי"ו בס"ד:

רש"י

מתקוממה· לשון אורב הוקם כנגדו: יגל· לשון גלות· נגרות יהיו אוצרותיו נתונות למשיסה ולבז כמו המים המוגרים ארצה· אמרו מאל· האמור עליו מלפני המקום· אמרו לשון זכר· מגזר' אמרי האזינ'· אמרתו לשון נקב' מגזרת אמרות טהורות:

מענה

אבן עזרא

יגל· יגלה ממקומו: יבול ביתו· כנהרות נגרות ויתכן שיחסר עם ביתו או יבול אנשי ביתו ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע:

שמעו

מ"ע ספורנו

יגלו שמי' עונו כאמרו עד מתי לעדה הרעה הזאת: וארץ מתקוממה לו כאמרו וימותו מוציאי דבת הארץ במגפה: יגל יבול ביתו נכסי ביתם יגלו לבית אפוטרופסים פירנסו: נגרות· וכן יגלו המזונות הנגרות מן השמים שהם עמר במלגלות בעד בניה' גלה לבי' פרנסיה' כאמרו איש לאש' באהלו תקחו: זה חלק: ומזה המין היא ההצלחה אשר אמרת שתהיה לרשעים בעולם הזה: ונחלת אמרו מאל· לחיי עולם שזו שקרה למרגלים באמרם כי חזק הוא ממנו שלא יזכו לחיי העולם הבא:

איוב

אוהב משפט

שנתרוקנה מנכסים והרגום אריק ארבי אשנוף ארבי: כל נקרא ממון הרשע חשך ע"ש אומו כי בהבל בא ובחשך ילך· ואמר כי כל ממון הטמו' לו תאכל אותו אש מלמעלה שלא נופח בידי אדם כמו כי אש יצאה מחשבון שהוא כנוי למלחמה כי תצא האלה ותלין בביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו· ושריד באהלו הבא לו רעה· או הוא מלשון שברון: תאכלהו תבנין פעל מרובע: אש· לשון זכר ונקבה וכדרש דרשו עליה והשריד הוא לוט והבלו ואשתו: אלו לפי שהוא עושה במחשך מעשיו וגוזל ואומר לא גזלתי יביאהו מן השמים עליו שודדי' מן הארץ שמקוממת עליו ויגלו צוחתיו הנמצאות בביתו כמ"ש ירע שריד באהלו או יהיה כטעם והיו שמיך אשר על ראשך נחש' והארץ אשר תחתיך ברזל· והתרגום פי' יפרסמון אנגלי מרומא סורחניה ודירי ארעא יקומון למבאשא ליה כוט' עפי' הראשון אנגלי מלאכים כמו בלשון לעז: יגל יגלה בגלות יבול ביתו ותבואתו כי אויבי' יקחוהו ויביאוהו לארצם ואוצרותיו או אבני ביתו כמו והגרתי לגיא אבני' תהיינה נגרות כמים הנגרות במורד ביום· שיב' אפו וחמתו והתרגו' אמר יטלטל עבור ביתיה משחיה וחמריה מזדלפן ביום רגזיה: זה הנכון כפי' ונחלת אמרו מאל לומר שזהו ענשו מהאל ית' על שאמר דברים שלא כהוגן עליו:

שמעו

תורת חסד יראת שדי

או יר' לומר כי כל מה שיהיה לו יוכרח להוציאו לחוץ כמו שהיה עושה בעל הבית המתמגע ובכן ירע וישבר שמה כחוץ כל מה שהיה שריד באהלו ויגלו שמים עונו תמורת מה שלא היה רוצה לגלות עון הרשע הכוח והארץ מתקוממה לו תמורת מה שלא רצה להתקומם על הרשע ההוא כראותו אותו עושה מעשיו הרעים ויגל יבול ביתו נגד השמש וכו' והראב"ע כתב ז"ל יגל יגלה ממקומו יבול ביתו וכו' כנהרות נגרות ויתכן שיחסר עם ביתו או יבול אנשי ביתו ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע מאל ע"כ: ויר' זה חלק האדם הרשע כענין מה שנוגע בינו לבין האל ית' ונחלת אמרו מאל כלומר מה שגזר עליו האל ית': או יר' ונחלת אמרו כלומ' נחלת מה שראוי לו בשביל מאמרו שעכב והוא ענין התוכחת ובשביל אמרו שאמ' לרשע צדיק אתה וכו' והאכיפהו וכו'. או יר' זה חלק אדם רשע כלומ' מי שהוא כחלקו של האדם רשע והוא המחניף אותו כנזכר· ונחלת אמרו מאל והוא מלשון וה' האמירך היום וכו': וה"ר סעדיה האיקרטי כתב ז"ל אמרו כמו אמרו לרשע ופירושו נחלה הנאמר' בשבילו· או יהיה פירוש אמרו ענפו מגזרת אמיר ע"כ: ובכן אמר ואם כן הוא הענין שכל אלה הרעות יבאו על ראש המחניף והבלתי אומר לרשע מומו אם כן איככה יתעדנו ויחשוב בלבו שאנכנו רוצים להחניפו אלא שבזדוני אנחנו אומרים לו באמת כי מלך תשובתו רצה שאל ית' להביאו בנסיון וזהו כלל המענה הזאת:

ויען

אבן יחייא

ויהיה כאלו השמים יגלו עונו הכמוס מצד העונש הגדול אשר יחול עליו מן השמים אשר עם הארץ יהיו מתקוממים לו ושונאים אותו ועושים רעה אליו ואם ישאר זרע מה ממנו יהיו עניים כי יהיה כאלו יגלה היבול והצמח וכל טוב מביתו· כאלו יהיו נגרות כשטף מים רבים ביום אפו· זהו חלק האדם רשע שנותן לו האלהים בע"הז לעונש חטאו· וזהו נחלתו שנותן אלו בע"ה לעונש אמרו מאל ודברו תועה כנגדו:

ויען

ר׳ אברהם פריצול

יגלו שמים עונו· ובהגיע לרשע הפורענויות האלה העליוני' מאש ורוח הנה השמים ממש יגלו להמונים עון הרשע ההוא· וחטאתיו הנסתרים מהעם· כי יאמר שלקה בחטאו· וכן ברבות עליו מקרים זרים מן הארץ ממלחמה ושבי ידינו ויאמרו כאלו מתקוממה לו הארץ להכותו: יגל יבול ביתו· ויגל יבול ביתו שיגלה תבואתו על יד שודים ובוזזים ויהיה כמים הנגרים אשר לא יאספו כן יקרה לכל אשר לו· וזה ביום אף ה' עליו· יגל לשון גלות· מן ויגל את השארית· נגרות מן כמים הנגרים: זה חלק אדם· והמקרים כאלה הם חלק לאדם רשע מאלהים ובהשגחתו· וגם צרות כאלה הוא נחלת אמרו ודבורו של אל על החוטאים· ואמרו במדק שם דבר לפי זה הפי'· או גם זאת נחלת האיש החוטא בשם הנכבד כאשר יאמר מאלית' דברי סרה· ויהיה אמרו בחירק כמו אמרו בקמץ חטף לפי הפירוש השני או זה חלק אדם מאל אדם רשע במעשיות ונחלת אמרו במחשבות ודבור סרה או אמרו מלשון התרוממות שחושב להתרומם על כ' ברפותיו:

המענה הזה לצופר היא כמעט סובב לקוטב חבריו· ויפרד לשני דרושים הראשונה מה שהפליג בפורענות הרשע: ועקר כמו שהפליג בלדד למעלה· מה שיקרוהו מן המקרים והצרות הנאמנות לו ולבניו אחריו כאמרו שגם בני הרשע ירדו פלאים ויצטרכו לבריות כאמרו בניו ירצו דלים הפך מה שאמר איוב· במענה הקודם בהצלחת הרשעים וקיומם שאמר ישליו אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל שניה שהראה צופר את איוב בזה שהמקרים מהאש מן השמים כשיפול על בתי האנשים והשבי והמלקוח כאשר יוקח מהם היא לרוב רשעתם מצד ההשגחה הפרטית וזה אמרו תאכלהו אש לא נפח וכו' וא"מ יגלו שמים עונו שאלו הגזרות שיפלו מן השמים לא יפלו אלא על פרצותו· ואחר אמר יגל יבול ביתו לכנת בשבי כל אלה הם חלק אדם רשע מאלהים ולא מצד המערכת וזאת נחלת אויבי ה' האומרים סרה נגד ה' כי כל אלה קרו לאיוב בכל חטאתיו:

ויען

הרמב"ן

יגלו שמים עונו· להמטיר עליו אש וגפרית והארץ תשכח אותו להוציא אליו קמוש וחוח· כענין והיו שמיך אשר על ראשך נחשת והארץ אשר תחתיך ברזל או כאשר אמר התרגום יפרסמון אנגלי מרומא סורחניה ודיירי ארעא יקומון לאבאשא ליה: יגל יבול ביתו· מהרס גלות שלימה כמים הנגרים במורד אשר לא יאספו ביום תבא אליו האף והחרון והתרגום אמר יטלטל עיבור ביתיה משחיה ותמריה מזדלפן ביום רוגזיה ועניינו יגלה תבואות ביתו ונסכו ושקויו יגלו ביום אפו: ונחלת אמרו מאל· נחלת מה שאמרו עליו בני אדם שתבא לו מאת האלהים והנכון נחלת מה שאמר בו ונגזר עליו מאת האל:

ויען

כא

א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלָּתִי וּתְהִי־זֹאת תַּנְחוּמֹתֵיכֶם: שָׂאוּנִי וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר וְאַחַר דַּבְּרִי תַלְעִיג: הֶאָנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי וְאִם־ה מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי: פְּנוּ־אֵלַי וְהָשַׁמּוּ וְשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה: וְאִם־זָכַרְתִּי וְנִבְהָלְתִּי וְאָחַז בְּשָׂרִי פַּלָּצוּת: מַדּוּעַ רְשָׁעִים יִחְיוּ עָתְקוּ גַּם־גָּבְרוּ חָיִל: זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עִמָּם וְצֶאֱצָאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם: בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפָּחַד וְלֹא שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם: י שׁוֹרוֹ עִבַּר וְלֹא יַגְעִל תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל: יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יְרַקֵּדוּן: יִשְׂאוּ כְּתֹף וְכִנּוֹר וישמחו

וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר: שְׁמָעוּ וְקַבִּילוּ מִילְּתִי וּתְהֵי דָא תַּנְחֻמַתְכוֹן: סְבוּלוּ יָתִי וַאֲנָא אֲמַלֵּיל וּמִן בָּתַר דְּמַלֵּיל לְוָתָךְ תִּדְחָךְ: אֶפְשַׁר דַּאֲנָא לְבַר נַשׁ מִילְּתִי וְאִין מָדֵין לָא תִתְיַיעַק רוּחִי: אִתְפְּנוּ לְוָתִי וּשְׁתוּקוּ וְשַׁוּוֹן אִידָא עַל פּוּמָא: וְאִין דְּכָרִית וְאִתְבְּהֵלִית וְאַחַד בִּסְרִי רְתֵיתָא: מָדֵין רַשִׁיעַיָּא יֵיחוּן אִתְקִיפוּ לְחוֹד קְנוֹ נִכְסִין: בְּנֵיהוֹן מְכַוְּנִין קֳדָמֵיהוֹן עִמְּהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן לְמֵיחֲמֵיהוֹן: בָּתֵּיהוֹן שְׁלֵים מִן דְּחוּלָא וְלֵית מְחַת אֱלָהָא עִילָוֵיהוֹן: תּוֹרֵיהּ מַבְטִין וְלָא יִפְקְטַן תְּשֵׁיזֵיב תּוֹרָתֵיהּ וְלָא תִתְכַּל: יְשַׁדְּרוּן הֵיךְ עָנָא טַלְיֵיהוֹן וְרוֹבֵיהוֹן יְטַפְּזוּן: יְזַמְּרוּן בְּתוּפִין וְכִינּוֹרִין ויחדון

רשי

תענה איוב ותהי זאת תנחומותיכם · את אשר תחרישו ותשמעו אלי זאת תהי לי תנחום מאתכם: שאוני סבלוני: האנכי לאדם שיחי · למה תעמדו על צעקתי וכי אני לאדם כמותי משיח שישמע קולי · ואם מדוע לא תקצור רוחי לצעוק מצרה לי: פנו אלי לשמוע · והשמו התמהו לדברי · ושימו יד על פה · שלא תלעגו להשיב: אם זכרתי · דבר שאני רוצה לומר מדוע רשעים יחיו · ונבהלתי · שאני רואה רשעי דור המבול: עתקו גם גברו חיל: שלום · מפחד שלא היו מזיקין שולטן בהן: שורו עבר · את הנקבה · ולא יגעיל · לא יורה בה זרע פסולת שיהא חוזר ונפלט מגופה בלא הריון · כל לשון הגעלה פלטה היא · וכן בלשון משנה · מגעילן ברותחין וכן כי שם נגעל מגן גבורים פלט משיחתו והיה כאילו לא נמשח בשמן שהיו רגילין למשוח מגיני עור כדי שיהא חלק ומחליק את הרומח והחצי' המכה בו · והוא כמו שרים משחו מגן: תפלט פרתו · בעתה את ולדה ולא תשכל · בלא עת: ישלחו כצאן עויליה' וגו' · בעת לידתו היה הולך ומרקד מיד ואם פוגע במזיק נלחם בו והייתה אומרת לו אמו הבא לי מספרי ואחתוך סרך · בהגדת בראשית · לך והדליק לי את הנר · בראשית רבה: ישאו · היו נושאין קול בשיר' בתוף וכינור · עוגב

על פה

ולא

רלבג

והכלל העולה מהדברים · הוא כי צופר על מה שסתר בו איוב דבריו בעבור ההצלחה הנמצאת לרשעי' והיותם נקיים עם זה מפחד והוא אומרו ישליו אוהלים לשודדים ישיב שהוא לא ירחיק שלא תמצא זאת ההצלחה זמן מועט לרשעים אבל אחריתה לרע ואם לא יהיה זה הרע בימיו כבר יהיה בימי בניו והוא אמרו בניו ירצו דלים ולזה ראוי שלא יקרא זה הצלחה אחר שאחריתה לרע ובזה חשב בלבבו להמלט ממה שנראה הוא מהשגחה לרשעים והוסיף לאמת דבריו שהכל במשפט מפני שמה שנראה אותו מהרעו' לרשעים הוא מדה כנגד מדה והוסיף גם כן עתה לאמ' שאיוב היה חוטא מפני שהיה אומר דברים לאל שלא כהוגן: ביאור מלות המענה · ויען איוב ויאמר · מלתי · מאמרי: שאוני · סבלוני ר"ל סבלו דברי: והשמו · והתמהו: עתקו · הזקינו מענין עתיק יומין: ולא יגעיל · ולא יוציא הזרע חוץ לרחם: תפלט פרתו · תלד לזמן ראוי והוא מענין ותסג ולא תפליט: עויליהם · מענין עול ימים ר"ל בניהם הקטנים: ישאו בתוף וכינור · ישאו רנה כאילו היה לפניה' תוף וכנור מרוב השמח': וברגע

מ"ע ספורנו

איוב ז שמעו שמוע מלתי היטב אל תשיבו דבר בטרם תשמעו: שאוני שבגמור דברי ואחר דברי תלעיג אם תמצא טענה מספק': האנכי לאד' שיחי האמנ' שיחי וכעסי הוא על הקורות בבחירת האדם המרבה להרע בבחירתו לעצמו או לזולתו ואם: מדוע לא תקצר רוחי ואם אין זה אמת אבל יהיה על הקורות שלא כן אין בלתי מיוחסות לבחירת האדם אמרו אם מדוע לא תקצר רוחי לפיכך: פנו אלי והשמו המהוגם אתם: ושימו יד על פה כי אין בזה שום תשובה מספקת: ואם זכרתי ונבהלתי והני בזכרי הנני נבהל על זה: מדוע רשעים יחיו · כי כבר היתה לרשעים הצלחה מתמדת אשר לא תיוחס למערכת ולא לבחירת האדם אבל לפעולת האל ית' בנגד כמו שהיתה לדורות קודם המבול: עתקו גם גברו חיל שזכו לימים ארוכים וגברו חיל בבני' וממון גם בעת זקנתם ברוב כח: זרעם נכון עמיהם · מוכן להיות חי ובריא זמן רב: אתם בעוד הגבוה בחיי' שורו עבר · וכן הצליחו במקנה ובממון: יבלו

ותהי י"ד וסימ' נמסר בשמואל א' סימן י"ח: דברי ג' וסימ' עורי עורי דברי שיר · כי מדי דברי בו זכור אזכרנו · ואחר דברי תלעג · וא' בדברי עמך · וא'ובדברי איתך: פלצות ד' וסימ' תעה לבבי פלצות בעתתני · וכסתה אתכם פלצות · יראה ורעד יבא בי · ואם זכרתי ונבהלתי: יחיו ז' וסי' ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו · יחיו מתיך נבלתי · הלעולם יחיו · יי' עליהם יחיו · מדוע רשעים יחיו · ומשפטים אשר לא יחיו: תשכל ב' וסימ' מחוץ תשכל חרב · ולא תשכל לכם הגפן · תפלט פרתו ולא תשכל:

אבן עזרא

שמעו שמוע · שאוני · מעט; פלצות · כמו ועמודיה יתפלצון: עתקו · במו שמנו עבו כמו ולא [illegible] אפיכם הון עתק: עבר · לשון הריון: יגעיל · מלשון רבותינו ז"ל מגעילן ברותחין והענין שיקפא זרע הקרי: עויליה' · מן עול ימים: ישאו · קול בתוף וכנור: וברגע

אוהב משפט

שמעו · במענה הזה הכם איוב כנגד חביריו דרך אחרת כי ראה כי צדקת נפשו לא הועילה לו כנגד טענותיהם כי לא האמינוהו בזה על כן השתדל לסתור ראיותיה' על שהיו מביאים שהוא רשע מהכרת הרשעים ואבדם שכיון שהוא קרה לו כמקריהם הנה גם הו' כמוהם על כן בעל טענה זו בהכחישה כי אין אמת שיכרתו הרשעים אבל הם מצליחי' ואם כן בטלה ראייתם שהביאו ממנה שהוא רשע והו ענין זה המעל' ותהי זאת השמיע' שתשמעו ממני תנחומותיכם כלומר אחשוב אותה כאלו [illegible] לבי דברים טובים דברי ניחומי' כי אחר שדבריכם אינם לי לנחמה כ"א לכעס שמעו דברי ובזה אתנחם: שאוני אף על פי שדברי כבדים עליכם שאו משא זה עליכם: שאוני כנגד חביריו: תלעיג כנגד צופר כלו' הלעיג עלי אם תרצה או אם יש בדברי כדי ללעוג עליהם האנפי יש פירושים רבים בזה והנראה לי שהוא מתנצל על היות דבריו בכעס [illegible] דברי [illegible] לאדם [illegible] כי הם היה בנלא [illegible] כי שמא לא [illegible] אבל הכי [illegible] שאני [illegible] בצדקתי לא לאדם אני שותף אותה כי יבא לחשדני במה שלא ידע כמו שאתם עושים אבל שיחי אינו אלא עם השם ית' כי אני להתוכח עמו כאשר דעתי כי הוא יודע צדקתי ואם כן מדוע לא תקצר רוחי והבעט על תשובתכם אלי להרשיע אותי יבא הוא ויעבני

אבן יחיא

ויען איוב ויאמר שמעו שמוע וגומר אבא שמעו שמוע פעם אחר פעם מלתי ואשר או' בכרתי זאת ואל תשיבו אלי דבר · ואחשוב זה לתנחום גדול מכם יען כי תשובתכם אלי על דברי יהיו לי למכאוב ולא לנחמה · ואולי כי שאוני ותסבלוני במה שאדבר אף כי דברי יהיו כבדים עליכם וספכיים לאשר תאמינו מה שלכן כל א' מכם תלעיג לשונו ממני · כי צרתי גדולה ומדוע לא תקצר רוחי בהיות כי לא לאדם שיחי ותלונתי רק עם האלוה אשר מי יאמר לו מה תעשה ולכן היה ראוי שבהיותם מרחמים עלי ותפנו אלי והשמו ותתמהו ותשימו יד על פה מרוב התימה על החמס הגדול הנעשה אלי מאלוה שירשיעני על לא חמס בכפי · ואין תרופה למכתי להיותו אדיר באדירים · ואם זכרתי הצלחת הרשעי' נבהלתי כי נפשי נבהלה מאד כך · ובשרי אחז פלצות · כי מהרוע הסדור הלז מרשע וטוב לו · ומדוע רשעים יחיו ימים רבים על הארץ ועתקו לשון גדולה כמו הון עתק כי הימים ההם יהיות בגדולה ולא בנזיין גם גברו בחיל וכח כי לא יהיו חלושים וחולכיים רק חזקים ובריאים באופן שיזכו בשלימות באוסף החיי · וזרעם יהיה נכון ומתוקן ויהיה תמיד לפניהם ועמם במדרגת שלמות והם הבנים והבנות וצאצאיהם לעיניהם תמיד שהם הבני' בנים כי ברוב עשרם יוכלו לפרנסם עמם תמיד ולא ישלחום ויעל פניהם להרויח די מחייתם באופן שיזכו באוסף הבני' · ובתיהם תמיד בשלום ולא יפחד מאויב ושונא אשר יזיקהו · וגם אין להם שום שבט ומכת האלוה שיחול עליהם · ואם שורו יעבר לפרה לא יגעיל הפרה הזרע רק תכף תתעבר: ואח"כ

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב ויאמר שמעו וגו' יר' שמעו שמוע מלתי עם היותה מלה לבד בלי טעם וגם כי כבר שמעתם אותה פעמי' רבות שמעו אותה גם עתה ותהי זאת תנחומותיכם כנוא' התנחומין שאתם תנחמוני עתהם כי הרבה יתנחם האדם כאשר ידבר ומכאוביו על און שומעת ואם כן איפה שאוני ואנכי אדבר כלומר סבלוני גם כי אנכי אדבר דברי בקושי ולא בחידה ובתחנון ובלשון רכה ואחר דברי תלעיג אתה צופר הנעמתי ולבד שתשמע בעת ההיא כל אשר אדבר והנה אם תלעיג עלי זה יהיה האנכי לאדם שיחי כלומר האם ראוי להשיב את שיחי כאילו היא שיח אדם מה שראוי להשיבה כדי להלעיג עליה · או יר' האם ראוי לתפוש אותי בשיח ובדברי כאשר יתפשו לשאר האנשים כי הנה הוא אמת כי אין אדם נתפס על צערו: או יר' האם אני נושא דברי עם אדם כמוך שאתה אדם בין האנשים ראוי הוא לך שתשא ותסבול אותי עד שאשא את דברי ואח' כן תלעיג עליהן כל מה שתרצה להלעיג · או יר' האנכי נושא שיחי כדי להתחשב אדם בין האנשים כי אם להפך מזה והוא לומר כי מדוע לא תקצר רוחי ומתי וכו' ולסבה זו פנו אלי וראו צורת פני איך נשתנתה והשמו ושימו יד על פה: ואם זכרתי וגו' יר' ודברי הם גם כן על מה שאם זכרתי ענין טוביותי ונבהלתי על היותן רבות בכמות ובאיכות ועתה כעת אחז בשרי פלצות מרוב רוע חוליי וא"כ אין ראוי להאשימני אם אדברה לכם בקושי וכו': וכפי כוונתי בביאור ספר זה יר' ואם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות באומרי מדוע רשעים יחיו וכו' אחרי שאני מאמין אמונת אומן כי כל טוביותיהם של הרשעים הם לרע' להם וברגע שאול יחתו וכו' באופן כי כל מה שאתה צופר אמרת אלי מענין מה שיבאו על הרשעים לרוב רבות ורעות גם אני מאמין בזה ואני רואה כי הרשעים יחיו חיים ראויים לקרא בשם חיים וכל זמן שמזקינים אומץ וגבורה יתוסף בהם וזרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם של בניהם לעיניהם כאילו הם ת"ח שיהיו שלמתם רואים זה את זה שאין טוב תור' לא תפסק מהם · ובתיהם שלום מפחד שלא יפולו גם כי הם בנויים בלא צדק וכו' וזה להם גם כי אין רנה של תורה נשמעת בבתיהם בלילה וכו' והוא ענין אמיתי כי כל בית שאין רנה של תורה נשמעת בלילה עתיד להחרב ובתיהם של אלו שלו מפחד זה ולא שבט אלוה עליהם והוא ענין המזלות כמו שכתב הה"ר דוד קמחי ז"ל: שורו עבר וגו' תפלט פרתו ולא תשכל זהו כאומר לא תהיה משכלה ועקר' בארצך וגו': ישלחו כצאן עויליהם יר' כי גם כשהם קטנים הם שולחים אותם הנה והנה כדי להסתכל ויהיו מתפארים עמהם כאשר תעשנה הצאן שהן מעשרות את בעליהן · וילדיהן ירקדון מרוב שמחת עושרם · והה"ר שמריה האיקריטי כתב וילדיהן ירקדון רצה לומר כי הם כאלו הצאן ההולכים מיד על רגליהם בעוד שיולדו והוא אומרו וילדיהן ירקדון ע"כ · ישאו בתוף וכנור יר' ישאו עולמם ביותר שמחת כאילו הם בתוף וכנור ויכחילו ישמחו לקול עוגב באופן כי יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו יר' בין אם יחיו ימים רבים על הדרך האמור והוא כי זרעם נכון לפניהם עמם ובין אם ברגע שאול יחתו כלומר שלא יאריכו ימים הנה אותם המעט ימים יבלו אותם בטוב · אך

הרמ"בן

ויען איוב שמעו שמוע מלתי המענה הזה יפליג בו איוב לדבר על הרשעים כי יש מהם שטוב להם בעולם הזה בעשר ונכסים וכבוד ובנים ושלוה וילעג על חביריו במה שאמרו לו שזרעם נכרת אחריהם יכוין בזה להסתיר דבריהם בראיות מוכרחות כבר דבר עם שלשתן בטענ' צדקת נפשו ולא הודו כמו שכתבתי תחלה כי רעת הצדיקים הינה קושיי מתפרסמת שכל אובד יאמרו לו אולת ומרדת גם ברא הם רשע וטוב לו יאמרו כי יאבד הוא וזרעו אחריו יכרת לדור הו לדורות כאשר בא בדבריהם במענה: כי תמול אנחנו ולא נדע וגו' · הענין עתה כאשר הלאו את איוב בנסתרות להרשיעו ולהכרית זרע הרשע לארך ימים יענה רות' ויאמר הנה בעיני ראיתי רשעים מצליחים וראים בחייהם ובתיהם בשלום וכי תאמרו נכרת זרעם אחרי מאות שנים מה יזיק להם ומה צער יהיה להם בכך והנה על כרחכם המשפט מעוקל ועל כן אין להאמין לדבריכם שיכרת זרע הרשעים בהעלאתם וגם בראותם צדיק אובד כמוכיחים אל תרשיעוני כי המשפט לא לאלהים כי אם למקרים: שמעו שמוע מלתי · אמר שישמעו רותי ויחשוב להם זה כאלו נחמוהו: שאוני ואנכי אדבר · שאו משא דברי אף על פי שהוא כבד עליכם: ואחר דברי תלעיג · לצופר יאמר כן: האנכי לאדם שיחי · שיאמר איני יכול לנקום נקמתי מן האב בזמן תקפו אקח אותה מבנו ומזרעו כאשר אוכל: ואם מדוע לא תקצר רוחי · בהיותי נספה על לא משפט: פנו אלי · פני לדברי ותמהו כי אנכי בעצמי בזכרי הענין אהיה נבהל ומשתומם: מדוע רשעים יחיו: ישאו בתוף וכנור · ישאו קול כמו תוף והתרגום אמר יזמרון בתופין וכנורין והתוף לאמר כי ישאו כל כלי הכבלים והזמיר כמו תוף וכנור ודומיהם: וברגע שאול יחתו · בעת המיתה ישבח כלו' ימותו בשעה הראויה למיתה ויחתו בלי מכאוב וחולי הרוך והמפרסים הוצילו ברגע מן וזאת המרגועה ובנוים ההם לא תנוח ולא יהיה מרגוע ר"ל ובנחת אל שאול יחתו פתאום בלא שיוכח במכאוב על משכבו ובעל התרגום תרגם את שתיהן ובמרגועתא לבי קבורתא נחתין תרג' אחר ובשעה לבי קבורתא נחתין תרג' יחתו לשון ירידה ונחת הכה הרשעי' האלה שטוב להם בחייהם ובמותם הם המורדים הכופרים בעיקר שאמרו לאל סור ממנו וגו' · אלא הועיל עבודת האלהים והיו סבורים כי שלותם ברשותם ואינו כן כי טובם וכבודם ביד האלהים ולא בידם ועצתם זאת כלו' מחשבתם הרעה רחקה הימני כי אינני מודה בה אף על פי שאני קורא תגר על המדה או רחקה ממני בהיותי בשלותי כי הייתי מודה בטובי האלהים ויש

ר' אברהם פריצול

ויען איוב ויאמ' שמעו שמוע השיב איוב לצופר בפני ריעיו ובקש מהם ויאמר שמעו שמוע מלתי בעלם ובהתבוננות באמרו שמעו שמוע כפול: ותהי זאת התנחומותיכם · אשר תנחמוני לשתוק ולהתבונן בדברי אלה: שאוני ואנכי · שאוני והסבלו לשתוק עד כי אדבר דברי ואחר שאשלים לדבר תלעיג אלי אם תרצה אתה צופר להלעיג אשר אליך תשובתי זאת: שאוני מלשון ולא נשא אותם הארץ ועניינו לסבול: דברי · מקור מן הדגוש: האנכי לאדם · התחשוב צופר כי מה שאדבר ואשיב בויכוח הלז שאטעון עם אדם לבד אל תחשוב את זאת כי עם האלהים אשים דברתי ועוד בראותי צרותי ומכותי הנפלאות מדוע לא תקצר רוחי בהם להיות מתאחרי שלא אוכל לסבלן: פנו אלי · פנו נא אלי והתבוננו בדרכי ובמעשי הקודמים ובפורענות שהגיע אלי ידעת כי תשתוממו והתבהלו ושימו יד על פה לשתוק ולידום כי לא תדעו השיב אלי אמרים נכוחים: והשמו · מן השתומם כשעה חדא ישומו ישרי: ואם זכרתי · וכאשר אזכור מעשי וטוב מלבי ורובי צרותי שלא כדין נבהלתי בנפשי מראות: ואחז בשרי פלצות · ופלצות היא רעדה והם כמו וכישר כמו ואם יהיה היובל: מדוע רשעים · וגם נבהלתי ונשתוממתי מדוע רשעים יחיו בחיים ארוכים ובריאים: עתקו · נתחזקו גם גברו לעשות חיל וממון עתקו לשון חוזק או עתקו לשון זקנה מלשון עתקה בכל צוררי עתיק יומין: זרעם נכון · ועם הצלחת הרשעים הלא ובארך ימים הנה יזכו לראות זרעם נכון ונאות לפניהם וסרים למשמעת אביהם וגם יזכו לראות צאצאיהם לעיניהם שהם בני בנים מקובצים יחדו בשלו' ובמישור: בתיהם שלום · ובתי הרשעים כנבים בשלום מבלי פחד ישרידם ולא יחול עליהם שבט אלוה לא חולי ולא מכה כי בעמל אנוש אינמו: שורו עבר · וכאשר שורו עבר לתת ההריון באופן כי לא יגעיל ולא יוציא הזרע חוצה לבטלה וגם פרתו ההרה תפלט בזמנה העגל ולא תשכל להפיל פרי בטנה · יגעיל להוציא הזרע החולה ותפלט הוא כמו והמליטה מלשון ולא תפליט: ישלחו כצאן · ואחר לידת הפרות עויליהם הם העגלים ישלחו אותם החוצה קלי התנועה כילדי הצאן המרקדים ומכובדים עויליהם הם הבנים הקטנים כנזר מן עול ימים וזקן: ישאו בתוף · ועל דרך המשל ברוב הצלחת הרשע וברכת עסקיו ומקנהו ובריאות בהמותיו אמר שעולי בהמותיו ינעטו וירקדו כאלו לפניהם תוף וכנור ועוגב ויהיה ישאו בתוף וכנור לשון הרמת קול כמו שאו זמרה ותנו תוף ועל דרך ההרים והגבעות פצחו לפניכם רנה יבלו

מ"ע ספורנו

יבלו בטוב ימיהם :
ומתו בשלוה :
ויאמרו לאל סור ממנו
והם בחייהם אמרו לאל
ית' סור ממנו ולא נתפלל
אליך : ודעת דרכיך לא
חפצנו · שלא נלך בהם :
הן לא בידם טובם · והנה
טובם והצלחתם לא היתה
בידם כי לא תתן הארץ
פריה ולא המקנה בזולת
גזרת האל ית' : ועצת
רשעי'ים [illegible]
שום סבה נכבדת יותר
מהשמים וצבאם ושם
סבה ראשונה פועלת
בבחירתם ואלי הם היו
עובדים ומתפללים : רחקה
מני שכבר בה מוסף על
סותרה : כמה נר רשעים
ידעך ואף על פי שהליף
היום על קלתם הנבזה
כמו רגע ולא אלו גם
ידים : חבלים יחלק באפו
וגם לא היה זה לכל האין
האלוהי אבל לקלתו בלב' :
יהיו כתבן לפני רוח וגם
שהיו כקיין בלם במבול
כתבן לפני רוח והבדל
בלם : אלוה יצפון לבניו
אונו הנה לא קרה זה
לדורות שמתו קודם לכן
אבל קרה לבנים בלבד
וזה מן השאת שהיה ראוי
שישלם אליו וידע : כיראוי
שיראו עיניו כידו · האבד
הבנים והממון :
הגאל

רשי

עוגב · אינו אלא לשון שחוק על שם העוגבו' · אשבי'ימהם בלע"ז · כ"ש : וכרגע שאול יחתו · כשהוא יום מותו היה מת לפי שעה בנחת בלא יסורין · יחתו · ירדו · ובתרגום נחיתו : מה נועיל · מה הנאה יש לנו · כי נפגע בו · אין אנו צריכין לו אפי' לטיפת גשמי' כי אד יעלה מן הארץ : הן לא בידם טובם · בתמיה וכי אין כל טובם בידם · ועצת רשעים רחקה ממני · איוב היה משבח בעצמו שראה אותם ולא נמנה עמהם : כמה נר רשעים ידעך · למעלה הוא אומר · למה רשעים יחיו : כמה מאריך זמן זה · וחוזר ומקלל נר רשעים ידעך וגומר · חבלים · גורל הראוי להם : אלוה יצפון · לבניו אונו · בתמי' ה[illegible] מדה היא שכן זה הרשע כל ימיו היה בשלום וימות בשלום · וסופו ורשעו יצפון הקב"ה לבניו ללקו' להם · ישלם אליו וידע · שבח הוא להקב"ה שישל' לרשע עמלו גמולו ויבין שהרשיע לעשות · יראו עיניו כידו · שברו · ואין יכול למצוא לו דמיון בתורה כי אם לפי ענין הפסוק נראה שבר וכן הרב לא מצא לו דמיון : כי מה חפצו בביתו אחריו · ומספר חדשיו חוצצו · כי מה הוא חושש · קל"יר בלע' · אחסן בביתו אחר מותו לדאג בחייו בפורענות העתידה לבא עליהם · האחרי שמספר חדשיו נקבצו ויבלו לפני הרעה שהבטיחם המקום והיו ימיו מאה ועשרים שנה · ואם היה שאמרתי לכם פנו אלי והשמו הלא ילמד דעת · הים הכב מכם אשר הו' תחת האל שילמד דעת מה היא המדה הזאת · והוא רמים ישפוט · כגון אני והצדיקים והטובים הוא מייסר ודן ונפרע מהם · כמו ולא יפנה דרך כרמים · האחור בגב ובמתמלא · כהגדת מלך ל"א הלא ילמד דעת · כלומר אני צריך ללמד לשום בשפוט אמת · הוא עצמו יודע שכן · אבל הוא ישפוט דינים רמים בגבהו ובגודלו · ואינו חס לדקדק · זה שמעתי ולא הראשון : זה הרשע · ימות בעצם תומו · במראה שלימתו לא חסר · שלאנן כמו שאנן :

עטיניו

רלבג

וברגע שאול יחתו · ובזמן קצר אחד ימותו וזה כלו מרוב ההצלחה שלא יגיעם צער גדול בבא עליהם המות : כי נפגע בו · נתפלל אליו : ידעך · יכבה ויחשך : חבלים · צירים ומכאובות : אונו · גזלתו : כידו · אידו : ומחמת שדי ישתה ר"ל משפט חמתו או יהיה חמת כאל ויהיה הרצון בזה ישת' מחמת' השם ית' וירצה ר"ל שישתה כוס התרעלה : חללו

אבן עזרא

וברגע · בלא עינויים : כי נפגע בו · כמו ואל תפגע בי לשון בקשה : הן לא בידם טובם רק מהמקום ניתן להם אף על פי שעצתם ודבריה' רחקו ממני · חבלי אף יחלק להם הכך חבלי' כפלו לי בכינימי' ויש אומרים מן חבלי יולדה והראשון נכון : אונו · רשעו כמו ומחשבות' און כמע' פוקד עון אבות : וידע · כמו וידע אלמנותיו : יראו עיניו · כל אחד ואחד מבניו : כידו · כמו אידו מן העניין ואין לו חבר : כי מה חפצו · מה יועיל לו כל מה שהשאיר אחריו :
חללו

וְיֶחֱדוּן לְקָל אַבּוּבָא : יְגַמְרוּן בְּטָבָא ל· יבלו ק'
יוֹמֵיהוֹן וּבְמַרְגּוֹעָא לְבֵי קְבוּרְתָא
נַחֲתִין : וְאָמְרוּ לֶאֱלָהָא זוּר מִינָנָא יאמ
וּלְמֶחְכַּם אוֹרְחָתָךְ לָא צָבֵינָא : מַה
שַׁדַּי אֲרוּם נִפְלְחִינֵיהּ וּמַה צְרוּךְ אִית
בֵּיהּ אֲרוּם נְצַלֵּי בְּמֵימְרֵיהּ : הָאֵלָא ל ויחד טובם
יִשְׁתַּתַּף בִּידֵיהוֹן טוּבֵיהוֹן מִלְּכַּת בחדק כחוכם
רַשִׁיעֵי רַחֲקַת מִנִּי : כְּמָה שְׁרָגָא
דְּרַשִׁיעֵי יִטְפֵי וְיֵיתֵי עֲלֵיהוֹן תַּבְרֵיהוֹן
עַדְבִּין יַפְלִיג בְּרוּגְזֵיהּ : יְהוֹן הֵיךְ כ' ליסרים
תִּיבְנָא קֳדָם זַעֲפָא וּכְמוֹצָא נ'רפין עיניו
דִּיטַלְטְלִינֵיהּ עַלְעוֹלָא : אֱלָהָא יְשַׁיֵּי ל' דסמיך לח"ע
לִבְנוֹי צַעֲרֵיהּ יִפְרַע לְוָתֵיהּ וְיִדַּע :
יֶחֱמוּן עֵינוֹי תְּבִירֵיהּ וּמִן רוּגְזֵיהּ דְּשַׁדַּי יִשְׁתֵּי :
אֲרוּם מָה רְעוּתֵיהּ בְּבֵיתֵיהּ בַּתְרוֹי
וּמִנְיַן

וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב : יְבַלּוּ בַטּוֹב
יְמֵיהֶם וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתּוּ : וַיֹּאמְרוּ
לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא
טו חָפָצְנוּ : מַה־שַּׁדַּי כִּי־נַעַבְדֶנּוּ וּמַה־
נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בּוֹ : הֵן לֹא בְיָדָם
טוּבָם עֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי : כַּמָּה
נֵר־רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְיָבֹא עָלֵימוֹ אֵידָם
חֲבָלִים יְחַלֵּק בְּאַפּוֹ : יִהְיוּ כְּתֶבֶן לִפְנֵי־
רוּחַ וּכְמֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה :
אֱלוֹהַ יִצְפֹּן־לְבָנָיו אוֹנוֹ יְשַׁלֵּם אֵלָיו
וְיֵדָע : יִרְאוּ עֵינָו כִּידוֹ וּמֵחֲמַת שַׁדַּי כ
יִשְׁתֶּה : כִּי מַה־חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו
וּמִסְפַּר

בטוב ט' דגשי' וסי' הנה ארצי לפניך · עמך ישב בקרבך · כי בטרם ידע · חמאה ודבש יאכל · הנני פקד על שמעיה · יבלו בטוב ימיהם · וחברו אם ישמעו ויעבדו יבלו · וחסידך ישמחו · המשביע בטוב : ויבא י"א רפי' בקרי' וסימ' ויבא בקרבנו ויושיענו · ויבא שננים כמו חמר · ויבא שודד אל כל עיר · ויבא כנשם לנו · פתחו שערים ויבא גוי צדיק · שאו שערים ראשיכם · וחברו · ויבא עלימו אידם · ויבא מלך הצפון · ועמד מנצר שרשיה ב' בפסוק : מה חפצו חד מן ז' מה קמצי' דסמי' לח"ע וסי' הכר מה לך עמדי וקח לך · ומה חטאתי כי דלקת אחרי · כי מה עבדך הכלב · ואמרת' על מה על כי העיר · ומה חשחן אנחנא · ויאמר לה מה עבדת · כי מה חפצו בביתו :

אוהב משפט

ויענני ואתם מהגלכם לענות אותי על כן הייתי מתנחם מאד בשביקתכ' פנו והשמו לשון תמיהה ונחמ' על מי ששומע דברים מבהילים ואינו יכול להשיב כמו השתומם כשעה אחת יאמר להם פנו אלי לשמוע דברי ותשמעו ענייני' מבהילי' שלא תוכלו להשיב עליו' ותשימו יד' על פה : והשמו כמלא [illegible] המדוייקים בשין ברפה ובפ"תח אבל נקוד הס"ת בקמ"ץ רחב והוא מבנין הפעיל והיתה השי"ן ראויה להיות בצר"י במשקל השיבי פניך מנגדי ומפני באת"נח נשתנית השי"ן מצר"י לפ"תח כן כתבו המדקדקי' ולפי זה יחסר מהכתוב הפעול והיא רעיוניכם או פעול אחר וסבת אמרם זה לפי שלא מצאו בבנין הופעל כווי ויש מדקדק אחר שאמר שה"כת בק"מץ [illegible] והוא הופעל . [illegible] כתמהו בעיניכם : ואם ואיך לא תשתוממו אתם מזה בשמעו [illegible] שאני כשהוזכרנא [illegible] מתבהל ורעד' יאחז בשרי פלצות שין רעדה כמו ועמודיה יתפלצון והוא בלשון נקבה כמו פלצו' בעתתני וא"כ ואחז שב[illegible] בשרי ובא ע"ד צירי ותבלי' יאחזון כי הלשון לא יקפיד בין שיאחז האדם הרעד או הרעד יאחזנו וכמו שפי' במה שקדם : מדוע וזהו הענין המבהיל מדוע רשעים יחיו לאורך ימים עתקו כמו שמנו ועבו או לשון זקן מלשון ויצא עתק מפיכם עתק : גם גבר[illegible] ממון : גברו יוצא והוא לשון רצוי כמו ויגברו המים : אילי ממון וי"מ עתקו מלשון עתקה בלג לודרי ועתיק יומין כלומר הזקינו וי"ל גברו לשון גבורה שיל לשון כח ויהיה גברו בודד כלומר נתחזקו בכח · ושלחסר [illegible] לומר גברו בכח כמו כי לא בכח יגבר איש : זרעם נכון · קיים כמו והנה אמת נכון הדבר ואוא תמה לשנים [illegible] נכון לעיניהם כלומר שבניהם הם מצליחים ונכונים בחייהם ובמקומם עמם : [illegible] שהוא תאר כל תשקל רחוק וקרוב בגאל וקטן והוא כמו שלם וכמו ורדפם יעבור שלום כלומר בלא פחד · מנחיהם הוא שלום מפחד או יהיה חסר בי"ת כלומר בשלום מפחד : ולא שבט מוסר אלוה עליהם · כי [illegible] קולביים ומעונים : שורו · זהו משל לרב השלוה והמדרש דורש כל זה כפשוטו על דור המבול ואינו נכון לפי הפשט אבל טעם המבול ואף יתמה על זה איוב ואולי היה תמה על אריכות האף מאה ועשרים [illegible] כשאק : שור הוא הזכר המעבר ולא יפלוט השכבת זרע לחוץ לבטלה · כי תרוב שלגאם [illegible] בהתמסביה כמו שלא יוצא לבטלה ופרה היא הנקבה המתעברת שהיא יולדת לזמן נכון ולא היה לה רחם משכיל [illegible] לשון פליטה כלשון רז"ל מגעילן ברותחין [illegible] מפליט האיסור בגלי שבלעני הכלי : תפלט · לשון לידה [illegible] והשר תפלט לארב [illegible] בן כוח נקר כלשון הפלטה ובתליעה זכר · ופלט ומלט ענייהם אחד

תורת חסד * יראת שדי

אך כפי כונתי כביאור המענה תהיה כונת מאמרו · אומרו וכרגע שאול יחתו · והתחיל ואמר ענין רשעיותיהם והוא אומרו ויאמר לאל · סור ממנו וגו · ויר' על דרך מה שאמרו [illegible] סיכולה האשה לומר לבעלה איני מוכות ואיני עושה וכו והוא אומרו סור ממנו כלומר אין אנחנו חפצים ממך דבר וגם [illegible] דעת דרכיך לעשות מה שיך לא חפצנו כי מה [illegible] וזהו נועיל לעצמנו כאשר נפגע בו ולא נעבדנו וכן פי' הה"ר משה אלשיך [illegible] בידם טובם כתב הה"ר דוד [illegible] הם אומרים בלי תוכה ובלא [illegible] מזל גורם ואם יש לו רוע מזל אפי' אם יקיים כל המצות לא תנח [illegible] ע"כ · או יר' והם בעצמם [illegible] כי הן לא בידם טובם כי אם ביד האל ית' ועם [illegible] שמיעצים בעצמם לאמר לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ואיני יכול לירד עד סוף עומקם של ידיעת העצה הזאת שיועצו לעצמם איך [illegible] כי הנה כמה רשעים יש שידעך נרם והוא ענין הצלחתם ויבא עליהו אידם וצירים וחבלים יחלק להם האל ית' באפו על מה שאמרו איני מוכות ואיני עושה וכו' כי תמורת חלוף המזונות יחלק להם צירים ואבלים ויהיו כתבן לפני רוח וכו' ואלוה יצפון לבניו אונו של כל אחד מהם אם יהיו גם הם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם באופן כי האל ישלם אליהם כרעתם וידע גם כן רעת בניהם ההולכים בדרכיהם ויראו עיניו של כל אחד מהם כידו ומחמת שדי ישתה תמורת מה שהיה אומר מה שדי כי נעבדנו · או יר' יראו עיניו כידו של זרעו ותמורת תנחומי אבל עליו מחמת שדי ישתה · כי מה חפצו בביתו אחריו יר' התנחומין הנזכרים ה"ו לו ענין שתותו מחמת שדי ובזה יתנחם והענין הוא כי מצד רוע מכאוביו מה חפצו בביתו אחריו אחר שמספר חדשיו הטובים שעברו עליו חיצצו כלו' האני היה לטוב והאני היה לרע ואחרי כן נהפך הכל לדעה לו ובכן יתנחם מדאגתו בעיניו כידו של זרעו : בלאל

אבן יחייא

ואח"כ תפלט פרתו בזמנה ולא תשכל · וישלחו עויליהם וכניסת הקטנים לשמירת הצאן וילדיהם ירקדון לפניהם בכרים תפעות וישאו רקדו ויגעו בתוף וכינור וישמחו לקול עוגב ולא יראו מעובדי לילה ומזיקים אלא ודות. באמת שיוכו כאומר המאזר ואחר שיכלו בטוב ימיהם ולא יראו רע מתגל' כשיגיע זמנם השגבות להשער ברגע יחתו לרדת אל שאול [illegible] הקבר [illegible] בגויתם כלי [illegible] אבל זה המות קרים לגמם עם כל טובתם לאל סור [illegible] אין אנו [illegible] בם [illegible] ודעת דרכיך [illegible] כי כל [illegible] · [illegible] מה שדי ומה כי נעבדנו בלי [illegible] ותגיע כי נפגע בו [illegible] אליו בגרותינו להצילנו מצרינו · ומה שאתה אחד מוא על עצת הרשעים ברחקה מני ואין לי שכל כמוהם אשר אוכל להרויח ממון לב בתעת מורח באמצעות העלה טובשי כי [illegible] הוא מוחש שטובם אשר להם לא כן כאשר פרתו בידם ועשו כי אני הרואה שכל היום ישמחו לקול עוגב ולא יטרחו בשום דבר ועכ"ז יצליחו · ואשר תאמרו אתם כי גם יראה כמעט אשר יתמו ויאבד זכרם מן הארץ אשאל מכם כמה פעמים ראיתם שכך ובאו הרשעים ידעך ויברע בטרם זמנם שימותו בקיצור ימים ובעודם חיים יבוא עלימו אידם והוא אבדן ממונם · וחבלים וצירים וכאבים בגופם יחלק ה' באפו · ויהיו הם כתבן לפני רוח וממונם כמוץ גנבתו סופה : ואם תאמרו אף כי שלום ואמת יהיה בימיו הנה האלוה יצפון וישמור העונה לבניו ולבנו בכורו אשר יקו' תחתיו רשע כמוהו · אינו דבר נכון זה כי היה ראוי שהאל ישלם אליו לרשע בעצמו החוטא למען ידע כי חטא ומרה · ויראו עיניו כידו ואידו ומחמת שדי אשר אמר מה שדי כי נעבדנו ישתה ראוי שישת' · כי מה עונש יש לו ברעת בניו אחריו ומה חפצו בביתו אחרי שמספר חדשיו נגבלו והגיעו עד קיצם ושלום ואמת היה לו בימיו הקצובים לו כי לא כלתו : הגאל

ר' אברהם פריצול

יבלו בטוב · ועוד כי הרשעים הנזכרים יאריכו ימים רבים בטוב ובבריאות וברגע קטן בנקלה מבלי חולי מכאיב יחתו וימותו וירדו שאול על דרך אמרו כי אין חרצובות למותם ובריא אולם : ויאמרו לאל · ואיך יתכן זה כי החכמים [illegible] מצליחים בהצלחות הנזכרות האלה הם האומרים לאל סור ממנו ובוערים בו ומתרחקים ממנו בעשיית הרעות ובעזיבת דרכי היושר · וזה אמרו ודעת דרכיך לא חפצנו שנורחקים לבלתי דעת דרכי ה' והדעות הישרות או שיספר ספור כונת הרשעים ומחשבתם : מה שדי ועוד יאמרו הרשעי' האלה מה שדי כי כעבוד עבדו ונשתעבד אליו לשמור היושר ומה נועיל כי נתפלל אליו כי הרשות נתונה [illegible] והבחירה אתנו אין מעכב במה שנרצה לעשות : נפגע · לשון תפלה : הן לא · ועם רוב הצלחתם הזמנית ידעתי בודאי שלא בידם טובם ר"ל כי השובה כזאת איננה בידם להיות נצחים דבקה עם הנפש להוליכה אתם אחרי מותם או ירצה לומר הן לא בידם טובם שעם כל הגיעם מהצלחתם איננה קיימת בידם שכבר אפשר שיתהפך בזמן במעט רגע ותאבד מהם הכל אבל אינני מתדמה אליהם כי עצת רשעים ומחשבותם בהצלחות רחוקה ממני ואיני רודף אחרי הקדמותיהם : כמה נר · ובחשבכם תאמרו נא אלי כמה זמן הוא אשר ראיתם או ידעתם באמת שידעך נר רשעים ממש ושיבא עליהם אֵידם ושברותם ואבלים וצירים ומוקות יחלק להם ה' ברוח אפו כאשר קרה אלי : ידעך · לשון כיבוי [illegible] דועכו כאש קוצים אידם סנרון : ויהיו כתבן · ומתי ראיתם שיהיו הרשעי' הם בעצמם אל המקדים הרעים בנחלה להיות כתבן לפני רוח וכן כמוץ שהיא המבדק לפני סופה שהוא אחד [illegible] ברוח המתגלגל כאשר קרה אלי : אלוה יצפון · הנה [illegible] המצליחים שיהא דוהם בעצמם לא נמצא זה רק על המעט הכל [illegible] שהאלוה יצפון לבניו אונו ר"ל שימחון לקיום לזרעו לתת לו אונו וצרתו הראויה לו וישלם אליו וידע כי הפורענות הראוי אליו או וישלם אליו ה' פורענות וידע הרשע אובל אחד [illegible] כפרע ממנו : אונו · מן בן אוני הוא תאכית והכיה או אונו כמו אונו וממנו אשר לו בגזל : יראו עיניו · והראוי בזה היה שיראו עיניו מהרשע ממש את כידו ואידו [illegible] להלקותם רק שהוא בעצמו ילוקה בחטאו ושישתה קובעת כוס התרעלה מחמת שדי כי הנפש [illegible] : כאשר · כמו אידו לפי מקומו : כי מה בזה לומר כי מה חפץ לרשע [illegible] ביתו אחרי מותו שילעטר בהפסד בניו אם ממונו אחרי מותו כי המתים אינם יודעים מאומה וכבר ידוע הוא ש[illegible] חדשיו אוכלו שיש להם גבול להפסד ולמות מן העולם הזה בודאי שאין זה פורענות לרשע אחר אשר פעל האון והחמס סילקו בניו ולא הוא : אוכלו · מלשון חכך [illegible] מלשון [illegible] לומר שהוטש להם גבול כל מה שיהיה כי אולי מת בלי [illegible] יעזבנו : הגאל

הרמ"בן

ויש מפרשי' הן לא במעשה ידם ובזכותם טובם : ועצתם רחקה ממני · ואני מתיסר ביסורין · ואמר כי הם כופרים בעיקר וטוב להם ואני המודה ועובד רע לי : כמה נר רשעים ידעך · לשון כמה שאלה על הרבוי או על החסרון : כאשר [illegible] כמה שנים כלו' שנים רבות כמה לי עונות וחטאות ירצה לומר כמה הם הלא מעטים [illegible] כי כן ישאל אלת מה בלא לך לרבוי ולחסרון [illegible] רב סובב מה חמש כי תזכרנו [illegible] כמה שנים או כמה דעיכות ידעך נרם ויבא עליהם אידם ויחלק להם האל חלקים רבים [illegible] כתבן לפני רוח ולא כל שכן [illegible] ומיתתן בנחת והאלהים אשר יצפון [illegible] והמכאוב הראוי לבא עליו היה ראוי שישלם אותו אלא בחייו וידע אותו כענין [illegible] מלשון [illegible] וכן אמר התרגום תבריה [illegible] אידו ואין לו חבר במקרא : כי מה חפצו בביתו אחריו · מה יחוש לביתו אחר מיתתו הלא ידאג נגער הבנים ולא יחוש לטובם · ואין לו חסך · כי מספר חדשיו כבר אכלו ונחלקו מהם :
יהלאל

רשי

עטיניו מלאו חלב · לשון משכה הוא · עוטנו כבית קבר · בוכרים הזתים יחד ושומן מתעגל ומתאסף לתוכו כדי שיהא מוכן כשעורת גבעת הבד · ואותו כלי שנוברין אותו כדי להיאסף שומנו לתוכו נקרא מעטן · אף כאן חלבו ולחלוחו ושומנו נקרא עטינים · וזה ימות בנפש מרה · הרמים והקדושים אלו יפרע מיד מהם : יחד על עפר ישכבו · ולאחר מותן אין ניכר לבריות מי הרע מי הטוב כי כזה כן זה יחד על עפר ישכבו : הן ידעתי מחשבותיכם והמזימות אשר עלי תחמוסו · תריעו לחשוב חמס · כי בשביל הרעה אשר באתני אתם אומרי' לאו היה ביתו של זה שהיה נדיב · והיה אהל ומשכנות שאר רשעים · כלומר כמוהו כמו הם · ברשעו אבל ביתו : הלא שאלתם וכו' · כל זה אתם מופלים עלי משלות · ואותות אשר הודיעו אתכם לא תנכרום משום על לב · כמו ויתנכר אליהם : כי

רלבג

חצצו · נחתכו ונגבלו ויהיה חצץ וחצה שני שרשים בענין אחד : בעצם תומו · בתוקף שלמותו : עטיניו · הם השדים : ומוח עצמותיו ישוקה · רוצה לומר שכל אחד מעצמיו מלא מוח מרוב השומן והדשנות : תחמסו · מענין חמס : יחכך

ומספר חדשיו חצצו: הלאל ילמד- ה'
דעת והוא רמים ישפוט: זה ימות ג' מל'
בעצם תמו כלו שלאנן ושליו: ל
עטיניו מלאו חלב ומח עצמותיו ל· ל
ישקה: וזה ימות בנפש מרה ולא- ל· כ"ג ר"פ
אכל בטובה: יחד על-עפר ישכבו ג'
ורמה תכסה עליהם: הן ידעתי ב' לא היתם
מחשבותיכם ומזמות עלי תחמסו: ב' מל' · ב'
כי תאמרו איה בית-נדיב ואיה אהל
משכנות רשעים: הלא שאלתם ב'
עוברי דרך ואתתם לא תנכרו: ל מל' · ל וחס' · ל
כי

ומניין ירחוי אתפליגו: האפשר
דילאלהא יליף מנדעא והוא שמי
מרומא דאין: דין ימות בתקוף
שלימותיה כוליה שדיך ושליו:
ביזוי אתמליאו חלבא ומוקרא
דגרמוי פטים: ודין ימות בנפשא
מרירא ולא אכל בטבתא: כחדא
על עפרא שכבין וריחשא תחפי
עליהון: הא גלין קדמוי מחשבתכון
וחמיונין דעלי תחשלון: ארום תימרון
האן בית ארכונא והאן פרסא
דמשכני דרשיעיא: הלא שיילתון
עדי אורחא וסמניהון לא תשתמודעון:
ארום

אבן עזרא

חצצו · כמו לא יחצו ימיהם : הלאל ילמד דעת · כאילו לא ידע המקום מה יעשה : שלאנן · הלמ"ד נוסף : עטיניו · בלשון ישמעאל המקו' שיברכו עליו הגמלי' על המים : ישוקה · כאילו ישוקה תמיד מהמשק' על כן לא ייבש : תחמסו' מן חמס : בית נדיב · בעל ממון והיננו צדיק : תנכרו · כמו תכירו : ליום

מסרה

וזה כ"ג ר"פ וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' מ"ז : ישכבו ג' קמצי' וסי' בסדר וירא : שאלתם כ' וסי' ועתה הנה המלך אשר בחרת' ·

הלא שאלתם עברי דרך · וחד ושאלתם לו : ואתתם ל' והוא חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבות' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות הת"ין בס"ד :

מ"ע ספורנו

הלאל האמנם יאות לרל : ילמד דעת שהוא מלמד דעת לכל זולתו : והוא רמים ישפוט השופט כל הרמים וכל הגבוהי' שיעשה משפט כזה שלא ישבלהו טוב בעל שכל : זה ימות בעצ' תומו · הנה הדורות שקדמו למבול שהתחילו בעברה מהם בעצם תומם בשלוה : וזה הדור כנגד מעט קודם המבול ימות בנפש מרה · ואע"פ כן : יחד על עפר ישכבו בלי שום הבדל בזה : הן ידעתי מחשבותיכם · שתשיבו טענת שקר : כי תאמרו איה בית נדיב · מי יודע אם הדורות הראשונים היו כל כך רשעים כמו בני המבול ואם היה ביניהם איזה נדיב זוכה בצד מה : הלא שאלתם עוברי דרך · הנה הכותבים דברי הימים בדורות ההם אשר קראת ספריהם אלו כתבו הנהגת הדורות אל עוברי דרך לו : ואותו' לא תנכרו · והנה אותות דרכיהם · לא יהיו בלתי נכרי' ונודעים אצלכם בזה ובשאר הנהגותיהם : כי

אבן יחייא

הלאל וגו' בעבור האל ראוי שנאמר כי הוא ילמד דעת את בני האדם ויעניש נהם וזה בודאי שכלים גדול יען כי הוא רמים ישפוט שהוא עולם המלאכים ועולם הגלגלים הנצחיים כמוהם ובלתי מפסקים · ולא עולם ההויה וההפסד וההשתנות · ולכן הרע והטוב הבא על האנשים הוא מפני התערבות ויסוד כלם אל העפר · כי זה הרשע אשר ימות בעצם תומו ושלותו ואושרו כי כלו שלאנן ושליו · עטיניו ר"ל שדיו מלאו חלב מרוב השומן · ומוח עצמותיו שלו ישוק' · כי יהיה בעצם כ"כ שמן שלמו ומלא מוח כי יראה כאלו השקוהו משומן וחלב · וזה הצדיק אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה · יחד על עפר ישכבו ובמקום היותר פחות שהוא מקום הולד הרמה אשר תכסה עליהם · הן ככר ידעתי מחשבותיכם במרעה ומזימותיכם כשב' אשר אתם בודאי מחשבים לבעל חמס ותגזרו אומר כי לכן נענשתי בחיי · ואתם לא יצדקו מחשבותיכם שאם היה בן כדבריכם היה צריך שלכל מוצא יקרה ככה · ואנכי הרואה כי הוא ההפך · כי כאשר תאמרו איה בית הנדיב ואיה אהל משכנות הרשעים כי הרשעים האלו להיותם עשירים ביתם פתוח לרוחה לאורחים הדלים להן ולכן יקרא ביתם בית נדיב · אשר היו הבתים ההם מלאים כל טוב בעיר שמסבבים גם שבנה צרות רבות ורעות מדבר וחרב ומלחמה ורעב ושאלו לעוברי דרך עליהם : ומה

תורת חסד

יראת שדי

הלאל וגו' כתב הר"דק ויש אומ' הלאל כמו אשר וכו' ע"כד · וע"ד פירושו יר' הלשה הדבר' שאמר שרשע סור ממנו ילמד את לבו לדעת בענין עצתו הנזכרת והוא ית' רמים ישפוט כאומר כי יביא עליו כל מה שכאמר · **זה** ימות וגו' יר' ומכל מה שרמים ישפוט לכן לפעמים יעשה גם את זאת כי זה ימות בעצם תומו להיותו מתהלך בתומו צדיק ולכן כלו שלאנן ושלו כי בחייו לא ראה רעה ועטיניו מלאו חלב ומוח עצמותיו ישוקה כלו' לא יכהה עינו ולא יכים ליחה ואם יש לו איזה עון אשר חטא יביא האל ית' הרעה בימי בנו וכמו שנאמר לחזקיה ולאחאב ע"ה · וזה ימות בנפש מרה וכו' והכל הוא שחור לו לעתיד לבא ושני האנשים האלה יחד על עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם ולא ישוך בהם כלל כי אין רמה שולטת בצדיקים וכו · באופן כי הוא ית' רמים בתעלה ישפוט ואם היו הרשעים הנזכרים חפצים לעשות טוב הנה אז טוב רב היה להם גם אם היה להם ענין מי שימות בעצם תומו או ענין מי שימות בנפש מרה ולא אכל בטובה הצפונה לו לעתיד לבא ולא שיהיה להם מה שיהיה מן הרע בעולם הזה ויתאוו ויכרתו מן העולם הבא · והיותר נראה לי בזה הוא שכיון למה שאמר רז"ל צדיק ימות בעצם תומו צדיק גמור וצדיק ימות בנפש מרה צדיק שאינו גמור רשע ימות בעצם תומו רשע שאינו גמור ורשע ימות בנפש מרה רשע שהוא גמור ע"כ וכפי דבריהם אלה רצה ג"כ לומר להם כי ידע כל עניני הרשעים באיזה אופן הם אצלו ית' ושאם הם מאמינים בני מאמינים הנה גם הוא מאמין בזה כמוהם ורצה בזה לומר לנושר כי מה הוא ענין אומרו אליו כי לנכות רשעים מקרוב וכו' כאילו הוא לא ידע בכל אלה ולזה אמר בדרך כלל לאלשתם הן ידעתי מחשבותיכם שאינני יודע כל אלה העניינים ומזימות עלי תחמוסו כזה שתאמרו איה הוא בית נדיב לפניו ית' ואיה אהל משכנות רשעים כמו שאמרת אני אתה צופר בית גזל ונא יבנהו וכו' ירע שריד באהלו וכו' כאילו אינני יודע את כל העניינים הללו · **הלא** שאלתם ויר' הלא שאלתם עוברי דרך ממה שהייתי מלמד לכם או כאשר דלתי לאורח אפתח והיו אוכלים בתוך ביתי ואחרי האכילה הייתי מלמד להם דרכי האל"ים ואותותם של העוברי דרך ההם לא תנכרו לאדם שאינם מהוגנים ושהזמינכם אלי האל ית' מגד איזה חטא שהיה בו וכו' כי הנה ידעתם אותם כי טובים היו וכו' · או יר' לומר כי בתחלה היו רשעים ובאו לביתי כדי שאחזירם בתשובה שלמה ואכניסם תחת כנפיו ית' · כי

הרמ"בן

הלאל ילמד דעת · ומה האיש כמוני ילמד דעת לאל השופט כל הארץ הרמים והגדולים לא יעשה משפט אבל [illegible] איך ההנהגה בעולם דין אמת כי זה ימות בעצם תמו צדיק או רשע וזה ימות בנפש מרה וכן כתוב כמוהו יחד שניהם שוים לכסותם רמה ומדוע ידיע האלהים לטובים ולרשעים ואפי' ישלם להם בעולם בנשמות טוב מכל מקום הרעות הבאות עליהם בזה עוות הדין הוא ויתכן עוד שאפרש האיש ילמד אדם דעת לאל הלא הוא הדעה השלם והוא רמים ישפוט בגדולה כי הוא איכול והתקיף וככה איכנו חסר לו דעת ולא יכולת והנה כשאנו רואים שופט שכם ובעל יכולת עושה משפט מעוקל כזה וזה ימות בנפש מרה וזה בעצם תומו על כל פנים מפני שלא ישגיח בדין הוא וזאת כוונתי ולא יאמר אותה בפי' רק יביא עליהם ראיותיו לעולם והמפרשי' אמרו הלאל ילמד דעת היש בכם שילמד לי דעת על האל איך יעשה כן שזה ימות בעצם תומו וזה ימות בנפש מרה הלאל הלמד כלמד אמרי לי אתי הוא והמר מרעה לבני ישראל והרומים הם וההרגו' אמר האפשר דלאלהא יליף מנדעא כמו שפי' והוא הנכון: עטיניו מלאו חלב והתרגום תדוי כי השדים ידמו לשרקת הבקר מעטן וכן בלשון רבותי' ז"ל מעטן של זיתים · ומוח עצמותיו · רמז כי הגוף כלו מושקה מן הליחה שהוא הרבה בעצמותיו או יאמר כי מוח עצמותיו ישוקה מן החלב הנזכר : הן ידעתי מחשבותיכם · אמר הנני רואה כי אין משפט כי ידעתי שאתם חושבים עלי רעה ומזימות חמס בהיותי מלורד ביסורין : כי תאמרו איה בית הנדיב אמרו היה בית איוב הנדיב הזה : והיה אהל משכנות הרשעים · הכל הלכו אל מקום אחד כי כלם אבדו ברשעם : הלא שאלתם עוברי דרך · אלו בעבור היותכם מארץ מרחק : ואותותם · אשר אמרו לכם על נדיבותי וצדקי לא תנכרו אותם עתה : כי

ר' אברהם פריצול

הלאל ילמד והיות הדבר כן האם ראוי שנאמר שהאדם ילמד לאלוה דעת להנהיג העולם השפל באופן שייטב בעיני בחינתנו וכבר ראינו בודאי שהוא ית' רמים ושוכני מרום שהם המלאכים ישפוט אותם לסדרם בסידור הנהגת העולם בשלם שבפנים ועם כל שלמותו וחכמתו הנה ראינו עוות הסדר וטעות ושקר לפי דבריך לומר שהכחת שהרע על כל פניו יגיע לרעים וזה מה שנראה בלתי שומר הסדר והאושר כי לפעמים הצדיקים או הרשעים יהיו חלוקי הגמול ונדונים מבלי צדק כמו שאומר תכף זה ימות או רמים ישפוט שישפוט בעלי גאוה ורוממות : זה ימות · וזהו עוות הסדר כי לפעמים אחד מן הצדיקים או אחד מן הרשעים או זה שיהיה זה ימות בעולם והגבורת תומו ושלמות הצלחתו וכלו יהיה שלאנן ושקט על שמריו לא ישמע קול נוגש כל ימיו : שלאנן · כמו שאנן : עטיניו מלאו · ועטיניו השדים אף באים הזה אם שיהיה צדיק או רשע היו מלאים חלב ושומן ועצמותיו מלאים מוח ולחות טוב וירצה לומר כל אחד מעצמותיו ישקה ממוח ולחות ושומן ועטיניו הם השדים לפי מקומו ישוקה עתיד מן פועל ור"ל עצמותיו יהיו מלאים משקה מוח ושומן : וזה ימות · ובספק הסדר הנזכר נראה פעמים רבות באופן אחד לצדיק או לרשע או זה שיהיה מהם כי זה האחד ימות בנפש מרה בצרות מכאיבות הנפש וגם לא אכל בטובה כל ימיו מרוב עוניו ומרודו : יחד על · והמדריגות מהאנשים האלה חלוקי הגמול תכלי' כל אחד מהם שעל עפר ישכבו ורמה יכסה עליהם שזו רעה חולה כצדיק כרשע להגיע אל המות במדרגה יחד ויקרו מזה שני מיני עוות הסדר כנגד מה שאמרו ריעיו האחד שימצא צדיק אחד ימות בעצם תומו וצדיק אחר ימות בנפש מרה או בהפך זה רשע אחד שימות בעצם תומו והצלחתו · ורשע אחר ימות בעוני ובנפש מרה והשני שיהיה תכלית כל אחד מהכרוח הנזכרים להגיע אל המות בסוף ויהיה תכלית כל דברי איוב בזה להורות חסרון ועוות הסדר למאמין בהשגחה הפרטי' להיותה בלתי שומרת הסדר והיושר לפי בחינתו וכבר ידעת מאמר ז"ל צדיק ימות בעצם תומו צדיק גמור וצדיק ימות בנפש מרה צדיק שאינו גמור רשע ימות בעצם תומו רשע שאינו גמור ורשע ימות בנפש מרה רשע שהוא גמור : הן ידעתי · הנה ידעתי בודאי מחשבותיכם לפי מה שהראה מחשבותיכם והמזימות אשר עלי תחמוסו ד"ל המזימות והדעות שיהם גוזלים ממני שבינכם מניחים תשובות רק מה שתראהו מורה על דעתכם מכליון הרשעים לבד אבל מה שיהיה להועלת תשובותיכם לצדיק תגזלוהו ממני ולא תדברו בו דבר מזה וזה שר עי איוב לי היו מבינים בתשובותיהם כל חלקי הסותר כראוי לעשות כמו שעשה איוב ובפרט במענה הזה וידוע הוא בעניני הויכוח כי שלא יכיח כל חלקי הסותר הוא כמנע שיתברר בו האמת ולזה אמר איוב בזה ומזימות הראויות להביא עלי תחמוסו ותגזלו אותם לבלתי הביאם אמנם אכני אגלה אותם מה שלקחתם להשיב נגדי מה שיועיל לדעתכם וגם עוד כי אודיע ואגלה מה שאתם חונסים וגוזלים שלא עשיתם החקירה כוללת בכל חלק הסותר ולזאת ידעתי מחשבותיכם מה שאתם מניחים נגדי וכנגד הכחתי ומה שאתם חומסים ממני : כי תאמרו · והראוי בבחינה הזאת שתאמרו והחקרו על הדבר ביותר בכל חלקי הסותר וזה שתאמרו גם כן איה בית נדיב ולדיק כדיבות מדוע נסחת מעשהו וגם כן שתאמרו איה אהל משכנות רשעים אשר היה לשמה כרגע ולא להביר ראיה מכליון הרשע לבד וכל זה עשיתם להודיע כי נענשתי בעד חטאתי : הלא שאלתם · וגם אמנם ראיה אחרת חזקה תוכלו לראות ולשאול אותה מעוברי דרך חוקרי העניינים ויודעי בינה על המקרים ואותותם ודרכיהם אשר יגידו לא תנכרו ולא תוכלו להכחישם כנגד כוונתכם : תנכרו · מלשון נכרי ר"ל להתנכר בה ולהכחישה · והיא זאת : כי

אוהב משפט

תפלט וגו' ראה כנולדה לפי שהעובר נשמט מהרחם : וכל לשון הפלטה השמטה והעזוב הוא : תשכל · ענין מיתת הבני' כ"ו כאש' שכולתי שכלתי : ישלחו אינם צריכים שמירה משרב ושמש כמנהג הקטנים אבל הם כקטני הצאן שבעת ילדם הם נתנכי' ומ קרים מיד וזה משל · ור"ל שיהיו כם טו על דור המבול ואמרו שהיו מתעברות ויולדות ליום אחד כאמר כאן זרעם נכון ונאמר להלן והיה נכון לבקר : עויל הם כמו ילדיהם מלשון עויל ימים וזקן · וכמהו גם עוילים מאסו בי : ישאו פרש"י ז"ל וכן הרב"ע ז"ל פירשהו חסר כמו ישאו קול בתוף וכנור כלומ' בתוף וכנור ישאו קולם · והתרגום אמר יטלון בתופין וכנורי' ר"ל כי הם נושאי' כל כלי הנבלים ומה הם כמו תוף וכנור ודומיהם: יבלו ואין אני רואה בהם כדבריהם שאמרתם שסוף שלותם צרה ומכוקה · אבל משלימי' ומבלים ימיהם בשלוה וברגע קלה ירדו אל הקבר בלא חלאים רעים ונאמנים : יחתו · כמו ירדו שרשו נחת וכמהו מי יחת עלינו והו' מבנין פעל קל ודגש הת"יו לתפארת · או י' מר בעת השאול בשע' הרה יב למות ישברו ויקיה לרגע סמוך ויחתו לשון חתת ודגש הת"יו לחסרון הכפל כמו לא ירעו ולא יחתו והוא מבנין נפעל וי"מ וברגע לשון מנוחה, ותרגום מן וזאת המרגעה כלומר כי בנחת בשלום אל שאול ירדו פתאום בלא שיוכחו במכאוב על משכבם ובעל התרגום תרגמו גם כן בשני פנים אלו ובמרגיעא לבי קבורתא נחתין ולשון אחר ובשעה לבי קבורתא נחתין : יבלו · קרי בכ"ף וכתוב בב"ת ובמענה ויוסף אליהם יבלו קרי בב"ית וכתוב בכ"ף · ובפסוק יבלו בחירי במסרה לית כוותיה בקריאה כלומר כי יש בכתוב כוותיה אבל לא בקריאה והוא זה שהוא כתוב בב"ית וקרי בכ"ף : ויאמרו שמה תאמרו אולי יש בידם מעשים טובים אשר בזכותם תבא להם זאת השלוה אינו כן אבל אמרו לאל סור ממנו ואחר שכפרו בא! לא כשיר להם כשרון מעשה : מה עד כאן הגיעה כפירתם שאמרו זה : נועיל · לשון הנאה : כי נפגע בו לשון תפלה כמו אל תפגעו בי לשון בקשה : הן זהו כמאמר האומר רחמנא ליצלן מהאי דעתא כי בודאי טובם והצלחתם אינה בידם כי אם ביד האל ית' · ועצת רשעים ודעתם הרעה שאמרו מה נועיל כי נפגע בו : רחקה מני כי לעול' חשבתי כי איוב לא שלך השגחתו האל ית' מאישי מין האדם כמי שהדמנו בפרקים ובמקומות רבים · וי"מ הן לא בזכותם ומעשה ידם טובם והצלחתם כי רשעי' גמורים הם ואני עם שיותי צדיק יותר מהם רחקה ממני ואני מיוסר ביסורי והם בהצלחתם מתרחקים ממני · ויש פירושים אחרים ואינם נופלים על הלשון · המחשבה קרויה עצה שאדם מתיעץ בלבו איך תהיה אמונתו בזה : כמה עיין רש"י ז"ל ורחוק הוא זה הפי' ור"ל פי' שהוא מאמר הרשעי' שהם אומרים כמה נר רשעים ידעך כלומר לא יהיה זה לעולם · וי"מ חסר כמה ימים לכי מלפה נר רשעים ידעך או הוא כמו עד כמה ועיין רמב"ן ז"ל ונכון הוא בהקשר הכתוב : הפסוק : חבלים · לשון חלקים כמו חבלי מנשה עשרה חבלים כפ' ולי דנעימים · וי"מ מן חבלי יולדה והראשון יותר נכון : יהיו · נאסף למעלה : גנבתו סופה כמו גנב הלוחה ולחוזק הסיפה הקחנו במהרה כמוץ מן הגורן שלא יוכל ליזהר ממנה : סופה היא הרוח החזקה והוא כפל לשון : אלוה יצפון לבניו אונו כנגד הספרים שאומרים שאם הרשע ירשה בטובה הנה הבנים יתברך כי למה יעשה זה הק"בה ולא

כִּי לְיוֹם אֵיד יֵחָשֶׂךְ רָע לְיוֹם עֲבָרוֹת ל
יוּבָלוּ׃ מִי־יַגִּיד עַל־פָּנָיו דַּרְכּוֹ וְהוּא־
ל"ג ר"פ עָשָׂה מִי יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ וְהוּא לִקְבָרוֹת
ל מל' יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד׃ מָתְקוּ־לוֹ
ל' ב' מל' רִגְבֵי נַחַל וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ
כ' ב' ר"פ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר׃ וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל
ל' וכתי' כן וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל׃

ויען

אֲרוּם לְיוֹם תְּבָרָא יִתְמְנַע בִּישׁ לְיוֹם
רְגִיזְתָא יִתְעֲלוּן׃ מַן יְחַוֵּי קֳדָמוֹי
אוֹרְחֵיהּ וְהוּא עֲבַד מַן יְשַׁלֵּם לֵיהּ׃
וְהוּא לְקִבְרִין יִתְעַל וְעַל גְּדִישִׁין נָעִיר׃
בְּסִימָן לֵיהּ גַּרְגִּשְׁתָּא דְנַחֲלָא וּבַתְרוֹי
כָּל בַּר נַשׁ יְנַגּוֹד וְקֳדָמוֹי לֵית מִנְיָן׃
וְהֵיךְ תְּנַחֲמוּנַנִי לְמָא וְתְיוּבְתְּכוֹן
אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן שְׁקַר׃

ואתיב

אין מספר כל קרי' אין מספר במ"ד ואין מספר וסימ' בריש יואל ותלים סימן ק"ה :

רשי

כי אמרו לכם אשר ליום איד יחשך רע · הרשע מונע ונחשך מרעה ושמור ליום הקבוע לאידו · כמו אשר חשכתי לעת צר · הנגעתים ושכחים להודיעם עד יום קרב ומלחמה : מי יגיד על פניו דרכו · מי הוא המלך הגדול אשר יגיד על פניו דרכו · ולא יירא ממנו כמה הוא נשגב · זה הקב"ה שעשה · ומי ישלם לו · וגמול רשעו מי ישלם לו : והוא לקברו' יובל · סופו יובל לקבר · ועל גדיש ישקוד · כששה נקבר בשדות אצל הגדישים : רגבי · בלש"ס בלע · לפניו אין מספר · לנמשכים לאותו דרך · כל אלה מזימות תחמסו עלי : ואיך תנחמוני הבל מאחר שתשובותיכ' נשאר מעל · נשכחו ואבדו מכם תשובות החכמה והויכוח ולא נשארו בידכם אלא תשובת מעל · שם דבר הוא · לכך נקוד כולו קמץ · וטעמו מלעיל · כ"ש : מענה

רלבג

יחשך רע · ימנע האיש הרע שלא יגיע אליו האיד : עברות · מענין עברה : ועל גדיש ישקוד · ר"ל שהוא יהיה שוקד לעמוד על הקבר ונקרא הקבר גדיש להתקבץ עליו עפר ואבנים ויגבה על הארץ כצורת גדיש ואפשר שיהיה גדיש כמשמעו וירצה בזה שהוא יעמוד בחוץ בקבר אשר אצל הגדיש שהוא בשדה : רגבי נחל · בקעי המישור אשר הוא קבור שם : ותשובותיכם נשאר מעל · רוצה לומר תשובותיכם נשארו כוזבות ובטלות : ביאור דברי המענה ענה איוב ואמר לרעיו שמעו שמועתי והחרישו ותהי זאת תנחומותיכם שתנחמוני בה ר"ל אם תחרישו על דברי כי יותר טובה לי היא שתיקתכם מתשובותיכם אחר שאתם מכעיסים אותי בה כעס גדול · סבלו דברי ואנכי אדבר ואחר דברי מה שתשקוט בו התיית לבבי תלעיגו על דברי אם תרצו · והנה אחר זה כנגד מספר האדם שיחי לאדם שאוכל להשיבו מרעוכו בשאלתי ולמה לא תקצר רוחי אחר שדברי עם השם ית' אשר לא אוכל להשיב אפו ממני · אתם רעי הביטו אלי והתמהו ושימו יד על פה מרוב התימה והוא שיהיה איש תם וישר למוכי מוכה בכמו אלו המכות הנפלאות על לא פשע ולא חטא · אם פתאי לזכור רוע הסדור הנופל באלו הענינים בחיי האדם הנה נבהלתי ואחז בשרי פלצות ובעתה · איך אפשר שיהיה לרשעים מה שנמצא להם מטוב ההצלחה מדוע רשעים יחיו ויזקינו גם גברו בעושר ובכח · ויהיה זרעם נכון עמם לפניהם ר"ל שישבו בשלום בהצלחה אחת והוא לפניהם וצאצאיהם הם לעיניהם עד שישמחו בהם תמיד · בתיהם ישלם שלא יגיע בהם פחד ואין מכת השם עליהם כלל ר"ל שלא יגיעם שום רע · שורו עבר פרתו ולא יגעיל ויוכיח הזרע לחוץ פרתו תלד לזמן ראוי ולא תשכל אך יחיה העגל וזה משל על רבוי ההצלחה בקניניהם בכל עניניהם · ישלחו בניהם הקטנים וילכו כצאן שילכו אחר וילדיהם ירקדון מרוב השמחה · ישאו רנה מרוב שמחתם כאילו היה לפניהם תוף וכנור וישמחו כאילו היה לפניהם קול עוגב · יבלו בטוב ימיהם ר"ל שלא יראו רע כל ימיהם ויבא להם המות ברגע ולא בצער וזה כמו מטוב ההצלחה · ואם תאמר מי היו אלו המצליחים בזה האופן תדע באמת כי הם היו הרעים שבחכמים עד שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולזה הלכו תמיד בדרכי הרשע · ובזו השם ית' ואמרו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נתפלל אליו ונבקש ממנו צרכינו · הנה באמת עם כל זה לא אשבח הרשעים אבל רחקה ממני עצתם ואע"פ שנמצאו מצליחים זה האופן מההצלחה וזה כי זאת ההצלחה איננה דביקה להם כמו הענין בהצלחת הנפש אבל היא חוץ מהם ולזה אמר שטובם איננו בידם ולזה לא ירד אחריהם כבודם במותם · כמה מהזמן יתמה שידעך נר הרשעים ויבא עליהם אידם ויחלק להם השם חבלים ומכאובות באפו ובקצפו עליהם · ויהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה להדחות מרעה אל רעה כמו שאתם מספרים מענייני הרשעים הלא זה ימצא מעט וזה שהגדתי מטוב הצלחת הרשעים ימצא הרבה ולזה יהיה האיש חולק על הרוב עם מאמריכם · ואין לך התנצלות במה שאמרת שאם לא יבא העונש לרשע יבא לבניו ויצפון להם השם חטא גזילתו וזה שכבר היה ראוי שישלם העונש אליו בעצמו וידע כי תחת מרותו בשם השיגהו זה העונש יראו עיני כמוטה אידו ורעתו וישתה מחמת השם וידע כי אי זה עונש יהיה לו לרשע במה שיגיע לבניו אחרי מותו · והנה

אבן עזרא

ליום איד · ליום חשך וקרוב ממנו ואיד יעלה מן הארץ כענין יום ענן וערפל : מי יגיד על פניו דרכו · מוזר למקום והענין מי הגיד לו דרכו להיות כן והוא יעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו וי"א שהוא דבק והענין על מחשבת הרשע שיעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו : ועל גדיש ישקוד · אמר רב האיי ז"ל שהיא הקובה שעל הקבר כמנהג ארץ ישמעאל והקרוב שהוא עפר והדומה לו ואין לו חבר : רגבי נחל · בלשון ישמעאל מקום חפירות הנחל והוא קרוב בעבור ורגבים ידובקו : ואחריו כל אדם ימשוך · שימותו אחריו ואין מספר למתים שלפניו · ותשובותיכם · כן עניינו נשאר מעל בתשובותיכם און ומעלה מעל : הלא

מ"ע ספורנו

כי ליום איד יחשך רע · כי אז בזמן שהיה קורה איזה איד ומכת מדינה כמו בצורת או זולת זה היה ביניהם איזה עשיר או גדול שהיה יכול לעזור לכללות ולעשות איזה תקון והוא ברשעו היה חושך עצמו מזה ואין מכלים · וכן : ליום עברות יובלו · ביום שהיה קודר עברות דבאותו חרב וזולת זה על קצת ההמון לא היה שם איש עומד בפרץ אף על פי שהיה לאל ידו : מי יגיד על פניו דרכו מי הוא שהוכיח על פניו רוע דרכו בזה · מי ישלם לו · להעניש אותו על זה כי לא היה ביניהם שום ב"ד מוכן לענשו שום תקון : והוא לקברו' יובל בשלום לא במבול ולא במיתה משונה · ועל גדי' ישקוד · וישקוד ויתמיד בדרכיו אלה עד שיזקן ויהר מהגדיש הנקבר בעתו אחר שנה בשלויבם הרבה באופן כי מתקו לו רגבי נחל · מתקו לו אתיכות עפר רגבי הקבר להיותו אז שבע ימים ואחריו כל אדם ימשוך · ולא היה לו להיות נער או עונש כי אתכם ימשוך אחריו כל אדם : ואיך תנחמוני הבל באמרכם שהאל לא יחזיק ביד מרעי' ותשובותיכם בטענות שקר · נשאר מעל · שהם תרמי' להשיב לכבוד האל ואינכם משיבים אלא לכבודכם ובכן הן מעל בקום : הגיסו

תורת חסד יראת שדי

כי ליום איד וגו' וגו' ואותותם לא תנכרו כי הלא ידעתם כי ליום איד והוא ביום המשפט אשר אזיבא האיד על הרשעים יחשך האדם הרע והוא היום אשר בעברות יובלו וכו' ואז יתראה מי יגיד על פניו דרכיו כי הכל כתוב בפניו של האדם וגם ידעתם כי אם הוא טוב איוב דבר טוב מי ישלם לו שהוא האל ית' ויר' ואם הוא רשע לקברות יובל ועל גדיש ישקוד ופי' הר"ר שמואל האקדשי ז"ל כי הקבר הנולם למעלה נקרא כן בעבור שאתה גבוה כי השוה ג"כ אם היה שלא וכצורה נקרא גדוש ע"כ · או יר' ומי שלקברות רשות יובל במוכי היוש שכמעט נופלים כל אברי מעלי אחד לאחד באופן כי קברים רבים לו ומי שעל גדיש ישקוד כלומר שהיה רוצה להיות כבר מושב בקבר יען כי מתקו לו רגבי נחל מגדל רוב מכאוביו בעולם הזה וכאילו הוא אז רוצה לחסוך כל אדם אחריו מגדל מה שמתקו לו הרגבי נחל אחם ולפניו אין מספר מאספטי ה' ואיך תנחמוני הבל כלומר דבר שהוא כבר נודע אלי והוא ענין אבדן הרשעים והחנפים וכו' וידעתי גם אני בעצמי שאיכני מהכת האומרים לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולא מכת הצדיקים הגמורים שימותו בעצם תומם כל א' מהם שלאנן ושלו כי הנה כבר אתם רואים כל מכאובי וגם איכני מהכת השניה של הצדיקים שימותו בנפש מרה ולא אכלו בטובה כי הלא כבר אכלתי בטובה רבה וגם איכני מכת הרשעים הבלתי גמורים שהרי איכני שלאנן ושלו וגם איכני מהכת הרשעים הגמורים כי כבר אכלתי בטובה ותשובותיכם נשאר מעל וכמו שאמרתי אליכם כי מנחמי עמל כלכם שאתם מנחמי באמרכם שכדי שיתנחמו עמי הצדיקים השרויים בצרה כצאתי ונדכתי עד מאד וה' נגע אותי וכו' · הכלל העולה ממענה זה שהיה אומר להם כי גם הוא ידע כל מה שהאל ית' עתיד לעשות אל הרשעים גם כי לפנים הם מוצלחים הרבה מאד כי ברגע שאול יחתו ואם הוא כן לא נשאר מתשובותיהם כי אם ענין המעל הנראה לפנים שהוא לו שיהיה מנוסה כדי שיתנחמו עמו המנודי נפש וכו' כי הנה גם כי ידע בעצמו שאיננו מכת הצדיקים גמורי' אשר כל א' מהם שלאנן ושלו ולא מהבלתי גמורי' שלא אכלו בטובה ולא מהרשעים גמורי' שכלם שלאנן ושלו ולא מהרשעים הבלתי גמורי' שלא אכלו בטובה וכו' :

ויען

אבן יחייא

ומה שישיבו אתכם דבר העוברי דרך ההם מהאותות שקרו לרשעים ההם לא תנכרו ולא תכחשו מלהיות כן להיותם אנשים חכמים ונאמנים · ואשר אומרו הוא כי ליום איד וביום שהלכו שבי לפני כל כל אנשי העיר ההיא · יחשך ונמנע הקום הרשע ההוא [illegible] כי לא לקחו מכל אשר לו מאומה אשר שרוף מעל כי האל הציל · ואפילו ביום שכל אנשי עירו ועדתו הם מוכנים על כני עמיד הוא נמלט מכלם · באופן שהרשע שהוא לא יהיה לו מעולם צרה על פניו ובחייו שיגיד אליו שיוע דרכו בלתי ישרה ושלכן ישוב אחור תמונה · ואשר עשה הפעל רע מי ישלם לו כי מעולם לא קרה לו היזק ורעדם ממנו · ואחרי עבור השנים הקצובים לו יובל בכבוד לקברות · ואצל הגדיש מהשדות שם יהיה שוקד מקומו · ומתקו לו רגבי נחל היינו החתיכות מעפר שיהוא שאכלו · ואחרי מותו כל החיי' אשר שניה בארץ כצדיק כרשע כלם ימשוך ולא יוכל שום אחד מהם מהמיתה ואשר מתו לפניו אין מספר ואיך תנחמוני בדברי הבל ותשובותיכם אלי לאשר טענתי לניחומכם נשאר מעל ודבר כזב אין בו ממש :

ויען

אוהב משפט

ולא ישלם אליו כדי שידע רשעו כי אין נקמה אל הרשע אם יש רעה אל בניו וכבר כוונתי קשר הפסוקים : אונו מלשון בן אוני וכן תרגמו המתרג' בעליה : וי"מ וידע מן וידע בהם אנשי סוכות וידע אולי לשון שבירה והכאה ושיעור הפסוק אלוה אשר יצפון לבניו אונו הראוי לו ישלם אליו וידע : יראו והיה מן הראוי שיראו עיניו כידו : כידו · אין לו רע במקרה והוא כמו אידו אופידו וכן אמר התרגום תבריה : חמת שדי · כמו אשר חמתם שותה רוחי כנוי אל האדם והוא משל אל העונש הראוי לבא עליו : כי מה יחפש לביתו אח' מיתתו כי הוא לא ידאג לצער הבנים לטעם טוב דבר יי' וגו' כי יהיה שלום ואמת בימי : ומספ' חדשיו · כבר נחלקו קוד' הצער ולא יראנו בחייו או ואמר אף על פי שחדשיו נחלקו וחצה ימיו ומת בחצים אין לו צער מזה אחרי אשר כל ימי חייתו עמד בשלוה חצצו נחלקו ויהיה חצץ וחצה בענין אחד וי"ל חצצו ענין קוצין בלשון רז"ל כלומר חייו כבר הם קצובים לו ויצאו בטובה ומה יחוש למה שיהיה אחריו : הלא לפי שרוצה איוב להחרים כנגד עזתו של הקב"ה אם כדבר אמ' כדברי חביריו שנקמת הרשע תחול בבניו ואם הבנים אינם רשעים ימלטו ויאמר כי אי איפשר לבן אדם לגזור עליו שבלות כזה ואיכו אומר כן אלא כמתמיה על מדתו וזאת אם הדבר אמת כדבריהם של חביריו אמר כאשר איפשר לבן אדם ללמד לאל דעת לומר לו לא בדעת עשית כך · והלא הוא שופט הרמים ומי שכחו גדול יותר מהרמים ושופט אותם בדעתו היאך איפשר ללמדו דעת והתרגום אמר האיפשר דלאלהא יולף מדעא · וי"מ ישפטו יסר ביסורין כמו ושפטים עשו בה : זה · זאת היא תלונה על הנחתכם שאם יגמול לבני הרשע עון אבותיו וזה הרשע ימות בתוקף שלמותו בלא חולשה וחסרון בהשקט ובשלוה : עצם · תוקף : תמו · שלמותו : שלאנן · כמו שאנן כלומר שוקט ובוטח : עטיניו · עטיניו · הוא מלשון רז"ל מעטן בלשון רז"ל מקום שנתקבץ שם השמן [illegible] הבד וכן נקרא בלשון ערבי כלי שחולבין והוא רמז אל השדים · וכן תרגמו המתרגם כלומר שהוא ימות בשלמותו לא כהתה עינו ולא נס לחה : ישוקה · הוא מבנין שלא נזכר שם פועלו מהכבד · וי"מ שהוא שב אל הרשע כלומר ישוקה הרשע [illegible] מוח עצמותיו כלומר כל גופו הוא מושקה מהמוח שהוא בעצמותיו או שהמשל על המות כי המוח ישוקה מהחלב הנזכר או יהיה ישוקה מענין ממשקה בני ישראל שתרגמו מפטימא דישראל כלומר שמוח עצמותיו הוא שמן ושמן ואינו כשאר מוחות הזקנים והכחושים שהם יבשים : וזה נגמול זה הרשע לפי דבריכם ימות בנפש מרה בעון אבותיו ולא אכל טובה מימיו : בטובה לבב"ת בספת כמו לכו לחמו בלחמי : יחד הרשע ובנו גם שניהם לא ימלטו מהמיתה והאוכל בטובה והאשר לא אכל

ר' אברהם פריצול

כי ליום וזאת ראיה אחרת מוכה יגידוה עוברי דרך שהי' אמתית אלי ממה שאמרתי ישליו אהלי' לשודדים כי כאשר יקרה יום אחד ושברון במקום מן המקומות אשר ילקו בו רבים הנה יחשך האיש הרע והרשע שימנע מהגיע אליו הפורענות : ליום אשר עברות יובלו · ר"ל ליום אשר מקרה הזמן יעברו ויובלו להלקות האנשים בעולם ואלה הרשעים יהיו נמלטים מהם ובזאת הראיה לא דברו דבר ריעי איוב : עברות · מלשון ויעבור והכ' היכנו או עברות מלשון עבירות לדעת רלב"ג או עברות מלשון עברה וזעם וצרה : מי יגיד · ועתה שנכול הרשע מן האיד הנזכר מיהוה שיגיד את מלאו להגיד לרשע דרכו אחר שנכול מן הפחד כאמרו בעמל אנוש איננו וכו' · ולכן ענקתמו גאוה והנה כבר נתי כבר עשה העול והחמס כל ימיו ומי ישלם לו בפעלו אחרי שנכול בזמן ביאת הפורענות : והוא לקברות · והרשע הלז אחרי כן יזכה להיות נקבר בקבר : ועל גדיש ישקוד · שיעמוד בקבר בשקידה לנצח ולא ירגיש אם ילקו בניו אחריו אחר שהוא לא לקה גדיש שם לקבר אשר שם כל חלקי בשר המת נגדים לרמה לכתותו ולאכלו שם בקברו' : מתקו לו · ואחר שמת הרשע ונקבר מתקו לו רגבי הנחל לעמוד שם בקבר והם הבקעות שנקבעו במישור הנחל אשר הוא קבור בתוכם כי בעשיית הקבר והשגלת הפסד הגוף הכלה מאכילת התולעים תבקעו סביבות הקבר למטה והוא שמח על דרך משל להיות שם בקבר בהיות כי אחריו כל אדם ימשוך כי סוף כל אדם למות כמוהו וגם שישמח דרך משל בהגיעו בקבר למה שימלא שכבר מתו לפניו עד אין מספר ובזה האופן הרשע מת בלא פורענות ושמח במיתתו : רגבי נחל · בקעי המישור : ואיך תנחמוני ואם כן כגוה שהרשע מת בלא צער איך תנחמוני הבל לאמר במה שיגיע פורענות לבניו ולא ירגיש בהם אביהם הרשע ולא ידעם : ותשובותיכם נשאר מעל · ושקר וכזב ליחס לה' העול אם אמת הוא שישגיח בפרטים שלא יתן פורענות לרשעים ממה שחטאו וילקו בניהם אחריהם אשר לא חטאו :

ועקר המענה הזה על מה שטען איוב נגד צופר ישוב על ג' ענינים ראשונה הוכיחו על עוות הסדר שיש צדיק ורשע שימותו בשלום ובמישור ויש צדיק ורשע שמתים בחוסר כל ובכל אחד מאלו יש עוות הסדר אם ה' ישגיח שאין ראוי שיהיו שניהם שוים וכל זה נגד כוונת צופר וריעיו : שנית שהוכיחו על עוות אחר ממה שנראה בודאי רשעים גמורים נצולים מהפורענות כל ימי חייהם וימותו ולא יראו רע · ואפשר שבניהם אשר יקומו אחריהם ילקו בעון אביהם אשר גם זה הוא חסרון לחוש להשקיט חוטאים בחייהם ולהכאיב בניהם שלא חטאו והוא מבואר כי איש בחטאו יומת והנפש החוטאת היא תמות שלישית מה שימשך מכל אלה כי בפורענות איוב אשר לא הרשיע בימיו לפי דברי הפסוק וה' ית' ישמור דברי סברת שהפורענות מאת ה' היכו נופל אלא על הרשעי' ובכל הדברים האלה נשברו דעות ריעי איוב ועתה ישיב אליפז על זאת :

ויען

הרמ"בן

כי ליום איד יחשך רע יאמר כי הרשע נשמד ונעזב ליום איד העתיד לבא וליום עברות יובלו בניו : ומי יגיד על פניו · בחייו דרכו הרעה והוא עשה הרעות ויוכל מי ישלם לו כי יהא נבא הרעה על ביתו כבר הובל לקברות ועל העפר הנקבץ על קברו כעין גדיש ישקוד תמיד עוד כל ימי הארץ ולא ישוב אל בניו או אל ביתו כי מתוקים לו רגבי נחל אשר נקבר שם וידע כי בניו ימשכם אחריו ויבאו לו ואבותיו אשר לפניו עמו הם שם : ואיך תנחמוני הבל · לאמר כי אם לא חטאתי לא יריע לי האלהים ומוסר הוא אך על קצת חטאי שלא ידעתי ועוד ייטיב לי כאשר אמרו אם אתה תכין לבך והיה ראשיתך מצער ודומיהם כי כל אלה נחמות לו : ותשובותיכם נשאר מעל · בנפש השומע והתרגום אמר ותיובתכון אישתאר בהון שיקרא :

ויען

כב

תענה אליפז יספן גבר · הלצורך ולהנאת יוצר יועיל גבר ויהנה כאשר ילמד דעת על הבריות וחכמה: יסכן הראשון לשון הנייה כמו ותהי לו סוכנת · והשני לשון למוד · כמו ההספן הסכנתי · וגם הראשון יתכן לפרשו כפתר לשון לימוד · הלטובת היוצר ולצורכו ילמד גבר · כאשר ילמד השכל : החפץ לשדי · כמו כי מה חפצו בביתו אחריו · הקנאה והשש לו · אם תצדיק מעשיך בהתווכחך לפניו · שיבא עמך להתווכח בדבריך · ואם בצע · ממון לו · אם תתם דרכיך : המיראתך יוכיחך או אם מיראה שיראה מפניך יבא ויתווכח עמך : הלא

א וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר: הַלְאֵל יִסְכָּן־גָּבֶר כִּי־יִסְכֹּן עָלֵימוֹ מַשְׂכִּיל: הַחֵפֶץ לְשַׁדַּי כִּי תִצְדָּק וְאִם־בֶּצַע כִּי־תַתֵּם דְּרָכֶיךָ: הֲמִיִּרְאָתְךָ יֹכִיחֶךָ יָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּשְׁפָּט: הלא

החפץ ג' וסי' החפץ ליי' בעולות · לשדי כי נצדק · אל תתמה על החפץ · יבוא ד' מ"ל בסיפ' וסי' ולא תירא משוד כי יבוא · כי לא לפניו חנף יבוא · המיראתך יוכיחך · בכפל רסנו מי יבוא :

וְאָתִיב אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וַאֲמַר: אֵיפְשַׁר דְּלֶאֱלָהָא יְאַלִּיף גְּבַר וְכַד יַלִּיף אֵיפְשַׁר דַּעֲלֵיהוֹן מַשְׂנֵחַ: הַעִסְקָא אִית לְשַׁדַּי אֲרוּם תִּזְכֵּי וְאִין מָמוֹן אֲרוּם תַּשְׁלִים אוֹרְחָתָךְ: הַמִּדַּחַל מִינָךְ יְכַסִּינָךְ יֵיתֵי עִימָּךְ בְּדִינָא: הלא

אבן עזרא

הלאל יסכן גבר · יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכן ויש אומרי' ישכן ועניינו הישען האדם במעשיו על המקום או ישען אדם משכיל על המקו' ואל הגבר רק כפי מעשיו והקרוב שהוא כמו יוכיח וקרוב מזה הסכן נא עמו ושלם והעניי' הלאל יוכיח גבר או יוכיח בין שניהם משכיל : וזרועות

רלבג

והנה מספר חדשיו אשר היה לו לחיות הוגבלו וכלו ובהם לבד יגיע לו הצער וההכא' אמנם אחר המות לא ירגיש בענייני' המצערים והמהני' · הלאל ילמד האדם דעת להסתכל בהם איך ראוי שתהיה הנהגת השם ית' בזה העולם השפל על שיהיה הכל בצדק ובמשפט ואיך איפשר זה ר"ל שילמד האדם לאל דעת והנה הוא בחכמתו ישפוט הנמצאים העליונים כמו המלאכים והגרמי' השמימיים ויכניס בזאת ההנהגה הנפלאה אשר לא יושג אופן החכמה בה ראה מה הגיעך מהטעו בהפסק בדרכיו בזה האופן עד שאמרת שההצלחה אשר תכליתה ברע היא רע הנה יתחייב מזה שלא יעשה השם רק רע לצדיקים ולרשעים · וזה שאמר ימות בעצם שלמותו והיה שלאנן ושלו כל ימיו עד שעטיו מלא חלב מרוב השומן וכל אחד מעצמיו ישוקה במוח ר"ל שהוא מלא מוח' וזה אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה כלל הנה תכליתם יחד אל חות ורמה תכסה עליהם ולפי שהמות שהיא תכליתם הוא רע הנה יקרה מזה שיהיה כל מה שקרה להם בחייהם רע היו אלו האנשים צדיקים או רשעים הנה בהרחיקך העול מהשם תיחסהו לו וזה בתכלית הביטול והגנות · הנה ידעתי מחשבותיכ' והמזימות הרעות אשר אתם חומסים בעבורי ובודאים מלבבכם ר"ל שאתם תשתדלו לחשוב במחשבות אתם לטעון עלי ולעשיק האמת ממני או יהי' הרצון באומרו ומזימות עלי תחמוסו שאתם בהיותכם חוקרים בזה הדרוש אשר אנחנו מתוכחים בו לא תקחו כל המחשבות המקבילות אשר תפולנה בזה הדרוש אבל תחמסו ותגזלו קצתם בעבורי ולא תפנו אל המחשבה אשר תפול לאמת דעתי ואמנם אמר זה לפי שמדרך החוקר בדברי חקירה שלימה שיקח כל חלקי הסותר אשר תפול עליהם המחשבה ואחר יברור הצודק מהבלתי צודק [illegible] כלם לא תשלם לו החקירה ולזה אמר איוב שרעיו היו לוקחים המחשבות החולקות עליו והיו חומסים המחשבות המסכימות לדעתו והנה זה הפירוש הוא יותר [illegible] והנה זכר בכאן המחשבה אשר לקוחה לאמת דעתם וזכר אחר זה המחשבה אשר חמסו ואמר הלא ידעתי המחשבה אשר בניתם דעתכם בה במה [illegible] מהפחד · כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים רוצה לומר שהנדיב להעדר ממנו הפחד לא ישתדל בבניינים החזקים אבל יספיק לו האהל לאות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר ואולם הרשעים יצטרכו הבניינים החזקים מרוב הפחד והנה הפחד הוא עונש הרשעים כמו שקדם מדבריכם אלא שכבר בארתי לכם מהאופן שאין זה צודק והנה חמסתם מחשבה אחרת צודקת היא הורסת דעתכם והיא מה שאמרתי שכבר ישליו אהלים לשודדים · ועוד הלא שאלתם כל עוברי דרך שיודעים קורות הזמן והאותות והרשעים שיגידו מזה לפי המוחש ולא תכחישו · וזה שהם יספרו כי כבר יקרה פעמים רבות שליום איד ר"ל שביום בא איד בעיר או במדינה יחשך האיד הרע משיגיע אל האיד ויכלל מרוב הצלחתו מבין שאר האנשי' ובעת שיוכלו כעברות בארץ אשר הוא בה יחשך מהם ויכלל וזה ממה שיוסיף לו בטחון ויסיר ממנו הפחד · ואחר שהרע לא יגיע אליו בימיו מי יגיד על פניו של אותו רשע דרכו להוכיחו ולומר שעל זה בא אליו זה העונש והוא שעשה הרע מי ישלם לו כמעשהו אחר מותו האם מחוק השופט הישר שיביא העונש על חסרות האב לבניו אשר לא עשו זה החטא כמו שאמרת · והוא לקברות יובל אחרי מותו ועל הקבר ישקיד תמיד עד הספדו · הנה ערבו ומתקו לו רגבי המישור אשר הוא קבור בהם ר"ל שלא ירגיש בשום רע אחרי מותו ואחריו ימשך המות כל אדם כי הוא סופם ולפניו משך אנשים אין מספר ובהיו' העניין כן הנה ימלא זה הרשע נקי מכל העונש או אם תקרא המות עונש הנה אין נקי הצדיק מזה העונש וכבר התבאר שאין ראוי שיקרא עונש לו מה שיקרה לבניו אחריו כי לא יגיע לו מזה צער וזה דבר כבר התבאר בספר המדות רצוני שאין ראוי שיקרא בלתי מצליח מי שיבואו הרעות לאוהביו וקרוביו אחריו · ואיך תנחמוני הבל במה שאמרתם שאם אשר אל אל ואשוב אליו יסורו מעלי המכו' האלה והנה כל תשובותיכם נשארו כוזבות ובטלות : והכלל העולה · מהדברים הוא שמה שאמר צופר שאין ראוי שיבטלו הגזירה הכוללת שהתאמתה מן החוש להם מפני מה שקרה לאיוב הוא בטל שכבר הבי' איוב ראיה מהחוש מזולתו סותרת דבריה' והיא רוב ההצלחה הנמצאת להרבה מהרשעי' עד שלא יראו ברע בחייהם ולא יפחדו פחד אבל כבר ינצלו מהרבה מהרעות הנופלות לאנשים אשר הם אצלם וביאר שזה נמצא ממה שהיו הם מעידים מרעות הרשעים כי מה שהיו מעידי' מזה אינו נמצא רק על המעט ובאר שמה שהיה טוען צופר בזה שהשם ית' אם לא יענש הרשעים בעצמם כבר יגיעם העונש אחר מות' והוא שכבר יענשו בניה' ולזה ראוי שלא תקרא כמו זה הצלחה אחר שתכליתה לרע הוא בתכלית לפי שמזה הצד יתחייב שלא יגיע לאחד מהאנשים רק רע אחר שתכליתו כולם הוא אל המות ותכלית כל הקניינים אל ההפסד ויהיה א"כ הש"י עושה עול אחר שיענוש כל האנשים הצדיקים ורשעים עם שהו' מבואר בנפשו שאין עונש לרשע במה שיגיע לבניו אחריו כי הוא לא ירגיש בזה ויהיה עול גם כן בחק השם ית' שיענוש הבנים על עון אבותיהם ואבותיהם נקיים ואולם מה שבא בתורה פוקד עון אבות על בני' הוא באופן אחר אין הנה מקו' הביאור בו: ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר · יסכן · יועיל: בצע · תועלת: תתם · מענין תם וישר: תחבול

אבן יחייא

ויען אליפז התימני הלאל יסכן גבר וגומר האם הגבר הצדיק ועושה טוב יסכן ויועיל לאל במעשיו הטובים · כאשר ישכון ויועיל עלימו אל האנשים האיש משכיל וצדיק אשר צדקתו יכסה לעסקו אחר כי כאשר האנשים המשיגים התועלת מהמשכיל ההוא תכף יכבדוהו ויפארוהו ויעלוהו ככה האל ית' מחויב שיועיל לגבר צדיק הלא ויצילהו מכל רע · האם דבר חפץ יפיק האל כאשר תצדק במעשיך · ואם בצע ותועלת יגיע אליו כאשר תתם דרכיך במחשבה אינו כן כי מה תועלת יוכל להגיע אל השלם בכ"ת · מהאמר וכמבר בעל תכלית · ואמנם לאהבת ה' ולרחמו על מעשה ידיו יזכה על עשיית הטוב כדי שיזכה בנפש ההיא אל הטוב ולהרחיקו מן הרע מן הנפש המוטלת תמות · וכאשר שהצדיק התחיל לחטוא יעבישהו תכף על חטאו בעולם הזה ויקחהו אליו לטוב לו לזכות לנצח בחיים הנצחיים בטרם יחטא ואשם · ולכן יראה בעיני הרואים היות תמם כריתת ימי הצדיק הלז' והעונש אשר הגיע על גופו וממונו בעולם הזה וזה לסכלותם כי לא ידעו ולא יבינו דרכי ה' הישרים · וכן המיראתו אותך מן תזיקהו במעשיך הרעים יוכיחך ויבוא עמך במשפט : כי

תורת חסד · יראת שדי

ויען אליפז התימני ויאמר הלאל יסכן גבר הר"דק ז"ל כתב פי' בעבור אלה הדברים יועיל גבר כמוכה וכי יועיל בעבודם משכיל ויסכן כמו יועיל או מן ההסכן הסככתי ופי' אם לשם ית' ירגיל אדם להתוכח עמו ולומר לו שלא דן דין אמת וכי יתגיל על אלה הדברים שאמרת שום אדם משכיל גם לזה הפי' נוכל לומר הלאל כמו הלאלה · או יר' הלאל ילמד גבר והוא מלשון ההסכן הסככתי שתרגומו הוא הילוף אליפכ' ע"כ : ואני אומר כי לפי שאיוב אמר לבלדד הלאל ילמד דעת לכן אמר לו ג"כ הלאל יסכן גבר ור"ל הלאלה הדברים ילמוד גבר מה שילמוד בעולמו כי יסכן עלימו משכיל שכמותך לשמוע אותם ממנו שחשבת כי עיקר כוונתו הוא ללמדך העניין הלזה ולא יותר כי הנה אין כוונתו בזה כי אם על העיקר מדשי כונתך וכמו שיאמר · החפץ לשדי כי תצדק יר' החפץ לשדי כי תצדק ולא תהיה מסכת האומרת לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו כאמור על שלכן אתה אומר שאיך מסכת ההוא · ואם בצע כי תתם דרכיך על זה אמרת זה ימות בעצם תומו וכו' וזה ימות בנפש מרה וכוונת בזה אל הצדיקים גמורים ואל הבלתי גמורים ואל הרשעים הגמורים ואל הבלתי גמורים המיראתך שלא תהיה מהרשעים הגמורים יוכיחך ויבא עמך במשפט כדי שתחזו' בתשובה לפניו ית' הלא רעתך רבה לך לבדך כי תחבול וכו' ואליו יתי' מה תעשה לו כזה וכו' · או יר' באומרו המיראתך יוכיחך וגו' לומר האם בשביל מה שהיית ירא וכו' יוכיחך עד שיבא עמך במשפט כאלו · חטאת חטאים לרבים וכו' מה שאין כן האמת כי לא כמצאו בך לא זה ולא אותו וכו' כי האם באולי רעתך רבה וכו' על אשר תחבול וכו' ולא חיים וכו' זה שקר וכו' וכפי פירושי זה יהיה אומרו הלא בלשון תמיהה וכו' : והה"ר דוד קמחי ז"ל כתב ומה בצע כי תתם דרכיך יר' ואם יועיל לך כי תאמר שדרכיך תמימות : המיראתך וכו' פי' בעבור יראתך שהיית ירא אל"ים יוכיחך ויפלא לך יסורין אלו הלא רעתך רבה פי' שעשית ואין קץ וסוף לעונותיך ע"כ : כי

הרמב"ן

ויען אליפז התימני הלאל יסכן גבר האיש הזה גדול החברים בחכמה כי הכתוב יקדימהו להם וכן דרך המקרא בכל מקום להקדים הגדול במעלה ועוד שהגיע למעלת הנבואה בסוף והנה הוא המאשים את איוב בתחלה כי נרמז לו מדבריו סברת העדר ההשגחה והוא המחזיר לו העניין במענה הזה בפי' · והקרוב אל הדעת כי איוב לא יאמין בהעדר המשפט בעולם הנשמות כי אם היה כן היה מבעט יותר והוא אמר הן יקטלני לו איחל כאשר פירשתי ולא תראה ממנו שיבקש אלא מוכיח ועליו קרא חגר ולא יתרצה לאמר שישולם שם השכר בעולם הנשמות כי למה ידיע האל לעושי רצונו בזה כלל ולמה ייטיב למכעיסיו וראיה עוד לזה שאמר בסוף דבריו כהתם תוכחותיו ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה אמר כי האל מבריאת העולם צוה לירוא ממנו ולסור מרע והיא לאדם כל חכמתו ובינתו יורה עתה בידיעת הפרט גם בהשגחה גם בגמול כי לא יהיה לאדם חכמה ובינה ביראת ה' ובסור מרע אם לא יהיה בהם השגחה גם גמול או עונש אבל יהיו מעשיהם תהו והבל וכל זה יורה כי עיקר מלוכתו בעולם הגופות כי גוף האדם אצלו כגוף הבהמה נולד במסלת המזלות והמכבים וימשלו בו המקרים רק הנפש מן האלהים אשר נתנה והנה אליפז יחדש במענה הזה עתה לאמר לו כי אין חפץ לאל שיעשה האדם הטוב והישר בעיני אלהים ואדם ולסור מרע רק בעבור טובת הנבראים וזאת לו לראיה כי האל חפץ לבלדיק בריותיו ויחמול על מעשה ידיו והוא מצוה ומשגיח עליהם ואם כן דעת איוב באה אליו על כל פנים או על פעולת רעות מאד שיעשה כאשר יפרש לו או על מחשבת כפירה שהיתה בו ולא רצה עתה בנסיון ובמוסר אשר ראה תחלה להרחיק איוב הדעת ההיא ואמר בסוף שיהיה מה שיהיה אם ישוב בו איוב ישוב האל להטיב אחריתו מראשיתו וזה ענין המענה כאשר יבאו הפסוקים: הלאל יסכן גבר · האם לאל יוכל להועיל בכל אשר יאמר או יעשה כי יועיל על דבריך אדם משכיל לחלוק עליהם לטובת הבורא ית' ר"ל כי אחרי שאין האדם יכול לעשות לאל תועלת אף כי מגרעת בחכמתו או בשכלו הם לא יחלוקו על דברי איוב להועיל לאל או להכחיש לו רק יעשו כן ברצותם באמת: יסכן · מענין תועלת כמו הכל דרכי הסכנת וכן הוכח בדבר לא יסכן כאשר יכפול ומלים לא יועיל בם: עלימו · רמז על הטענת אשר ביניהם כלו' על דבריכו הנזכרות והמפרסים אמרו הלא יועיל גבר כי יועיל על המעשים לאל אדם משכיל הלא ברוב שכלו ומעשיו הטובים לא יוכל להועיל רק לעצמו והתרגום אמר האפשר דלאלה יילף גבר גם וכד יילף אפשר דעליהון משנא · יאמר

ר' אברהם פריצול

ויען אליפז התימני ויאמר: הלאל יסכן · השיב אליפז לאיוב ואמר התחשוב שהאדם יועיל לה' להדריך מעלתו אל היושר ולהנהיג המציאות כי יקום עליו איש משכיל לסכון לו ולהועיל אליו ליעצו בהדרכת היושר כמו שיועיל האיש המשכיל אל הזולת להיישיר פעולותיו אל היושר לדעתו ורצה בזה להוכיח את איוב בטענה שטען בשלות הרשעים וביסורי הצדיקים שאין ראוי לאדם לתת עצה אל האלהים ליסר הרשע תכף עשותו הרע ולהטיב לצדיק תמיד אחרי היותו מתנהג בדרך טובה כי כל מעשה האלהים בא על צד היושר להאריך לרשע בהצלחתו למען ישוב ולייסר הצדיק אחר חטאו אם יחטא פן יתמיד ברשע יסכן גבר ענייני יועיל כמו שבארנו ועלימו כמו עליו : החפץ לשדי התחשוב איוב שיהיה החפץ לשדי כאשר תצדק במחשבותיך שיגיע אליו תועלת בטובת הדעות והמעשים אשר תעשה ותחשוב ואם בצע וממון יגיע למעלתו כאשר תתם דרכיך להנהיג מדותיך במעשיו' בתמימות וביושר ולומר שתכף עשותך הטוב שהשם מחוייב מצד היושר לתת גמול תכף לצדיקים בעשותם הצדק : תתם · ענין תמימות והוא עתיד מהפעיל : המיראתך · וכן התחשוב שה' ית' מיראתו אותך שתכף בעשותך הרע והחטא יוכיחך לאמר אל תוסף פן תזיק אליו ברשעך ושיבא במשפט עמך למנוע אותך ולייסרך למען לא תוסיף פשע ובשני הפסוקים האלה כותרו הספקות באורך הצלחת הרשע להאריך לו למען ישוב ובייסורי הצדיקים למען לא יתמידו לחטוא ובפסוק השלישי יתיר הספק במכות איוב מדוע באו אליו אם הוא תם וישר וזה אמרו אליו שהיה סותה צמור : הלא

מ"ע ספורנו

אליפז הלאל יסכן גבר · הנה אמרת שמעלנו בקדש בתשובותינו המכוונות לכבודו במקו' כבוד האל יתברך תאמר יועיל האדם לאל בתשובותיו בויכוח · כי יסכן עלימו משכיל · בשב"ל שהמשכיל מועיל בהם לעצמו ולחבריו : החפץ לאל כי הצדק · בעיון כי תתם דרכיך במעשיו : המיראתך יוכיחך · וכן טעית באמרך שתפלת להתוכח עם האל ית' כי למה יעשה כל זה שירצה להתוכח עמך על מעשיו כי אמנם הויכוח כזה ראוי למי שירצה להצדיק דינו מיראת איזה מהשי' או שופט וזה לא יקרה לש"י ית' עמך : הלא

אוהב משפט

אבל ממנה כלם תאכל רמה בגו"ס ואחר המית' אין תקוה ואם כן איך תלמדו מכאן זכות לאל ית' על יסורי שהם ברשעתי כי הני רואה רשעים גמורים לא ראו רע'לעול · ומה שטענתם שהבא רעה על בניהם זהו יותר עול כמו שזכרתי : הן יאמר לכם למה הני משתדל להביא ראיות משלו' הרשעים לא שהני מתרע' על מדת רשע וטוב לו כי אני מאמין בהשגחה ולא הוקשה לי בה שלא עינייני יסורי שהשם יתברך הוכיחני בהם בלא עון אבל הני משתדל לסתור טענתכם כי אתם מתאמצים להביא ראיות כי השם ית' מרית על הרשעי' כדי שתוכלו לומ' שאני רשע כמו הם ראה שמקרי כמקריה' וזה לכי מכיר מתוך דבריכם על כן בטלתי ראיתכם זאת בשלו' הרשעי' המפורסמ' וזאת היא כוונת' בזה הדרוש כי ידעתי מחשבותיכם שחשבתם שאני רשע מפני טענות כאלה שאין בהם ממש : תחמוסו מחשבות עלי כלו' תחשבו חמס ושוד עלי דבר שאינו : כי ואת אשר תחמוסו עלי כי תאמרו בלבכם איה בית איוב הנדיב והיכן צדקותיו ותהיה התשוב' ואיה אהל משכנות רשעים : לאמת כי אחר שאבד ממונו כמוהם רשע כמוה' והלך ביתו במקו' שהלך אהלם הלא אתם שהייתם בארץ מרחק שאת' עוברי דרך על כדיעותי וביתי הפתוח לרוחה וקבלתם דבריהם כאלו ראיתם אותם לפי שנתתי לכם בזה אותות ואמתלאות אי איפשר להכחישם ולנכר אותה : תנכרו · כמו ויתנכר אלהם הפך ההכרה והרי הוא כאלו אמר ואותותם תכירו כלומר ידעתם שהדבר אמת כאלו שלחום אליכם יודעי' אותותם באותות וסמנים והכרתם אותם סימנים : כי יאמרו אליכם עוברי דרך דעו כי זה הנדיב אשר אבד עשרו היתה סבתו גודל רשעו. והצלחתו היה לרעה עד שבא יומו · כי האיש הרע הוא נחשך ונעצר אלהי עליו

ה הֲלֹא רָעָתְךָ רַבָּה וְאֵין קֵץ
לַעֲוֺנֹתֶיךָ׃ כִּי־תַחְבֹּל אַחֶיךָ חִנָּם
וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט׃ לֹא־מַיִם
עָיֵף תַּשְׁקֶה וּמֵרָעֵב תִּמְנַע־לָחֶם׃
וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשׂוּא פָנִים
יֵשֶׁב בָּהּ׃ אַלְמָנוֹת שִׁלַּחְתָּ רֵיקָם
וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים יְדֻכָּא׃ עַל־כֵּן
סְבִיבוֹתֶיךָ פַחִים וִיבַהֶלְךָ פַּחַד פִּתְאֹם׃
אוֹ־חֹשֶׁךְ לֹא־תִרְאֶה וְשִׁפְעַת־מַיִם
תְּכַסֶּךָּ׃ הֲלֹא־אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה
רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי־רָמּוּ׃ וְאָמַרְתָּ מַה־
יָּדַע אֵל הַבְעַד עֲרָפֶל יִשְׁפּוֹט׃
עבים

הלא על בישתך הסגיעולית סוף
לעוייתך: ארום תמשכן אחוך מגן
ולבושין דערטילאין תשלח: לא
מיא למשלהי תשקי ומן כפין תמנע
לחמא: וגבר נצחן ליה ארעא וסביר
אפין יתיב בה: ארמלתא שדרתא
סריקותא ואדרעת יתומיא תשפף:
מטול היכנא חזרנותך פוחין
ויבהלינך דחולא בתכיף: או
בהשוכא תישרי לא תחמי וסוגעית
מיא תחפינך: הלא אלהא בגובהי
שמיא וחמי ריש כוכביא ארום
זקפו: ותימר מה ידע אלהא
האפשר דלהאל אמטתא ודין:
ענניא

ב' ותפשיטהו · ח' · ג · ל ואלהי · ב' וכתי' כן וחרה אפו · ב' מנ' · ג' וכסי' · ג'

רלב"ג

תחבול · תקח משכון : וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מזרועות היתומים · ראש ככבים · העליון שבגלגלים שימצאו בו ככבים והוא גלגל המזלות או יקרא ראש כוכבים המקום שיהיו בו הככבים הנכוחים תמיד בתנועתם האמצעית כי המקום ההוא הוא בתכלית הרוממות וגובה כמו שביארנו בספר מלחמות יי' והנה גובה המקום הזה יעמידנו על אמתת מרחק הככבים מן הארץ בתכלי' מה שאפשר מקוטן השיעור כמו שבארנו שם : קמטו

מסרה

ערומים ב' דגשי' וב' רפין וסימ' ערטלאין רגשין חכימין רפין וביאורם נמסר בסיפרא ריש סימ' פ"ו : עיף ועיף ח' וסימ' נמסר בתהלות סימ' ס"ג · ונשוא ד' ג' מ"ל וסימ' ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול : שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונשוא פנים ונשוא פנים ישב בה · וא' נשוא עון · נעמן חסר ; גובה ג' וסימ' הלא לאלוה גבה : וראיתי לבית גבה : ולפני כשלון גבה : ולא יראהו וסימ' ולא יראה בך ערות דבר · ולא יראה כי יבא חום ולא יראה כי יבא טוב · ואל שמעיה הנלחמי · מי גבר יחיה ולא יראה מות : עבים סתר לו :

רש"י

הלא יודע הוא כי רעתך רבה : ואיש זרוע לו הארץ · בתמי"ה ולפי [illegible] גדול תירש את הארץ · כלום הוא ראוי להתקיים · ישב בה יאריך בה כמו ותשבו בקדש : או חשך לא תראה · כלומר לא תתן עיניך ותבחן בכך לאמר · הלא אלוה גבה שמים · ולא ישפיל לראות · וראה ראש כוכבים כי רמו · כמו וראה עני' שבסוף מענה האחרו' · כלומר ונותן אתה עין בראש ככבים כי רמו וכסבור אתה מה ידע יי' במעשה האדם · הבעד ערפל ישפוט · הבעד החשך הזה יראה וישפוט אלה עבים סתר לפניו ולא יוכל לראות וחוג שמים יתהלך ולא ידע את אשר בארץ :
חוג

אבן עזרא

וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מהזרועות : או חשך לא תראה · חשבת שאתה בחשך לא תראה : ושפעת מים · פי' שפעת רוב וכמוהו שפע' גמלים כן תכסך : הבעד ערפל · מסתר ערפל : וחוג

מ"ע ספורנו

הלא רעתך רבה · וכן באמרך שאתה צדיק איך יעלה זה בדעתך הלא חטאת עברים רבים אף על פי שלא גנבת ולא גזלת : כי תחבול אחיך חנם כשהיה איזה אדם חיי' לך והגיע הזמן לא היית ממתין יותר והיית ממשכנו אף על פי שהיית יודע שיפרע בלא זה אם תרחיב לו איזה זמן יותר ובגדי ערומים כשהיית יודע שלא היה לאל ידו לפרוע היית לפרע מן גלימא דעל כתפיה בלי חמלה : לא מים עיף תשקה לפעמים שהיית יכול לגמול חסד לעשיר כמו שיקרה בהיות העשי' חוץ מביתו וצריך למים ואתה נמנעת מגמילות חסדים כזה : ומרעב תמנע לחם בהפקעת שערים בהביאך יוקר בתבואות : ואיש זרוע לו הארץ ונשוא פנים וגם בהיותך איש זרוע ונשוא פנים : אלמנות שלחת ריקם וזרועות יתומים ידוכא · כשבאו אליך לעזרם · על כן סביבותיך פחים · של כשדים ושבא שכללו ממוך · פחד פתאום של אש אלקים או חשך לא תראה · עלה להמלט · ובכן בכעת מי' הכסך : הלא [illegible] גובה הלא ידעת שיש אלוק עלם בכל מה שמנהיג גובה שמים · וראה ראש ככבים כי רמו · ובכל זאת שתדע שכח הש' ית' מספיק לכל אלה : אמר' מה ידע אל והגבלת את השגחתו וחשבת שלא תעבור אל התחתונים הענים יעלה על דעתך מה שאמרו מתי און בדור רבום וכת הבבא שאמרו שאין לבקש מהשג' יותר ככבד מן השמים ולבאס וגוזה כם קמטו ולא עת · בכרתו קודם זמנם אמר · יוצק יסודם · ובהיה יסודם כמו נהר המתכוה מיליקת בגשמים שהוא יבש כמו רגע וכן הם הבדו כמים אוקינוס כמו שהזכירו חז"ל : האומרים

אוהב משפט

עליו רעה ליום אידו בטעם וגם רשע ליום רעה וכמהו אשר חשכתי לעת צר ליו' קרב ומלחמ' שפי' [illegible] הכנעתים והחשכתים להורידם לעת [illegible] על הרשעים · וכן יחסך רע ר"ל כמה שיחשב ונחסך ליום אידו : רשע כמו איש רע : יום אידו הוא יום הגרה · לומר יחשך מן איד יעלה מן הארץ · או הוא כמו ספידו ונידו : ליום עברות יובלו לעברת השם כמוהו במוהם · יובלו · כמו יובלו מן יובילו שי למורא [illegible] יהיה רע לפי הפי' [illegible] אחר או יהיה שם ויאמר כי הרע העתיד לבא עליו בוא נחשב ליום איד בטעם לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם והוא נחסך ליום אשר העברות יובלו אל הרשע והכל עולה לענין אחד · ועניין ככהו' · [illegible] עוברי דרך [illegible] ורהו [illegible] שבוא [illegible] כי ביוב על איוב

תורת חסד יראת שדי

כי תחבול וגו' כתב הרב ר' מנחם המאירי ז"ל אם כסף תלוה בלא משכון ואחר תבא אל ביתו לעבוט עבוטו הלא חנם חב[illegible]ת אותו כי לא על מנת כן לוה ממך ע"כד : וכפי פירושו זה אולי יר' באומרו חנם לומר אחר שכבר ידעת כי שאין לו במה לפרוע לך הנה א"כ על חנם אתה חובל עביטו מאחר שלבסוף את זה עתיד להחזירו לו וכו' וכן על זה הדרך יפורש אומרו ובגדי ערומים תפשיט : או יר' כי תחבול אחיך חנם לפי שאינם מהאנשים הנצרכים לשתלוה להם ונמשך זה בגדי ערומים הצרכים תפשיט כי אותם המעות היית נותן להם אילו לא נתתם לראשונים שבלתי נצרכים וכו' : או יר' הנה לאחיך והם אנשי אומתך תחבול בחנם בלי נשך ותרבית ולכה ענין ההלואה בענין שהתגלה לפי שהרבה מהאנשים לא ילוו מעותיהם כי אם על המשכון וכו' והנה א"כ לומר כי לאשר תיכנו מאומתו שי מפשיט את בגדיו יען כי היה לוקח ממנו נשך ותרבית והוא ע"ד אומ' לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך כי מי שהוא שלם וטוב יראה בעיניו כי אף' שהתורה התירה לו דבר זה עם כל זה האיש יזהר מלהשכות · וזה וכמו שאמר ד"ע כספו לא נתן בנשך וגו' וכמו שביארתיו במקומו שיר' לומר כי אפי' לנכרי לא נתן כספו בנשך וכו' לא מים עיף תשקה יר' והאם לפעמים בתת אויו לדקה לעני ונתתה לו באופן דאזיל מיניה סומקא ואתי חיורא באופן כי מה שהספקתה לו לא היה מים כי אם דמיו בעצמו וענין זה היה בסבה כי מרעב תמנע לחם כי בראות הרעב ההוא שהספקת אל האדם האחר דמי בושתו תמורת מים על כן ינצל ממך ולא יש אל ממך שתתן לו פת ברזכו' ומפייסים אלה הם דברים מה שאין האדם משגיח בהם וברוב הפעמים יחטא בהם וכו' : ואיש זרוע לו הארץ כלומר מי [illegible] הארץ כלומר ירבו ימיו על הארץ וכאומרו שלא לאחוז [illegible] לומר ברוב הימים אשר יתוספו לך [illegible] הצדקה ישב בה מה שאין כן שעין [illegible] באופן כי לומר כי שעין הרע [illegible] :

אלמנות שלחת ריקם וגו' יר' וכן שאם את האלמנות שהיו באות לביתך לשאול על צורך אחת בפלי ריבן שלחת ריקם כי זה גם כן שקר כי גם כי היית מבטיחן לראות את ריבן הנה גם כן היית נותן להן איזה דבר כדי שתתפרנסנה עמו ביני ביני קודם שיוצא לאור משפטן פתא כין הכי ובין הכי ימותו בניהן ברעב וזרועותיהם ידוכא עם מה שלא יהיו יכולים להושיט ידיהם אל הקלחת אשר שם המאכל כי הנה אם כן עשית על כן סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאום תמורת מה שהיה לאלו שהיה בא עליהם פחד הרעב וכו' : או יר' על כן סביבותיך פחים וכבר אתה מושם בתוך מציאות ענין הפחד ועכ"ז יבהלך פחד פתאום כאשר יהיה הענין אצל אלה כי עם היות שכבר הם מלומדי' לשאול די מחסורם את זולתם עם כל זה יבא עליהם לפעמים פחד המות אם אכל מה דאזיל מהם סומקא ואתי חיורא ואם מפני שבראותם שהיית אתה סבת הלבנת פני עני אחד יהיו גם הם מתביישי' ממך וכו' וכן ישארו הם מתים ברעב · או חשך לא תראה יר' או הלא ענין זה בא עליך יען כי בראותך שהעולם מלא חשך מרוב העונות לא תראה ותשגיח כדי להחזירם למוטב ולסב' זו שפעת מי הצרות תכסך והוא ע"ד או' אזי עבר על נפשנו המים ומ' או יר' ותמורת מה שלא מים עיף תשקה יהיה זה לך כי שפעת מים תכסך בפתע פתאום · והר"דק כתב ואיש זרוע לו הארץ פירוש ואיש זרוע למשכנם חנם כמוך לו הארץ שאח"כ כוקם ממנו והזרועות שפשטו היתומים בין הדלתות שיפרשו להם הלחם ידוכא כי יסגרו הדלתות לפניו על כן סביבותיך פחים פי' כמו פחת ורוחא על חים החולי · או חשך לא תראה יר' לא תראה חשך להסתר שם כי הכל גלוי לפניו כענין שאמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך · או פי' כי דרך העולם שיחשך קודם בוא הגשם שהם הצרות שיבוא פתאם ע"כד · והה"ר סעדיה האיקרסי' כתב ישב בה לשון סררה וקליטה ויושב ממנו שהיה יושב וכלם מועדים פ"כד : הלא אלוה יר' הלא אלוה מושל בגובה שמים וראה הראש על הככבים גם כי רמו הככבים והוא אברהם שאמר לו האל ית' וספור הככבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך ובשבילו בשמנה המזל כו' ועכ"ז כסה אותו וכמו כן כסה אותך וכו' ואמרת מה ידע אל וכו' יר' ובשקלתה ענין זה או תאמר בפיך מה שידע אל מעלליו בעולם הזה · וידע

אבן יחייא

כי לא תפעל לאל רעה במעשה ידיך והוא מלומים ישכון ואתה על דבני [illegible] וזה שהאל יאריך ימים לרשעים הוא למען ישובו אליו כי לא יחפוץ במות הרשע כי אם בשובו מדרכיו וחיה · ולכן הצדיקים על הרוב יוכאבו בע"הז כדי למרק חטא שה קדם כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב לגמרי ולא יחטא בדבר מה : וכדי שלא ישוב לעשות רע יברכהו ימיו והרשע כדי שישוב בתשובה יאריך ה' ימיו · ואם לא ירצה לשוב ינליאו כל ימי אלהו בע"הז בשכר טוב מה אשר פעל ועשה · ואח"כ בדור אחר מהע"ה ימות שאו · והצלחות הע"הז הנפסד לא יקראו הצלחות ולכן הצדיקים בוראים משכות גם · כי העולם הזה בעין הנה האר כפרוזדור לטרקלין התקן עצמך בפרוזדור כדי ליכנס בטרקלין, ובערב שבת לשבת כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת · וזאת היא סבת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו כי האדם יראה לעינים ולמגול מסדבריו וה' יראה ללבב ולנסתר מהם · ולכן אף כי בנגלה טוב הרשע הוא טוב הנה בנסתר הוא רע באחריתו · וכן בצדיק רעתו היא לטוב לו · ואמה אשר לפעמים במכאובות טובות הוא לטוב לו למרק עונותיו בעולם הזה · ואם המכאובות רבו לאין דבו הוא סימן ואות כי רעתך רבה באמת ואין קץ לעונותיך במעשה כי צדיק וישר הוא יתברך ויתעלה מדה כנגד מדה ולא יפעל בכעס · ואולי כי היו בך שמחת המצלאים על הרוב בעבירים · כי תחבול אחיך חנם כי להרויח [illegible] האנשים היית חבים עליהם אשים ונודה בלו וכלך · אשר לא [illegible] דמים לפרוע [illegible] היית בהם לוקח משכונות מדיהם · ואם לא היה לאשר [illegible] ערומים [illegible] כי זה דרך האיש שיש לו זרוע גדול זכה כי [illegible] כל הארץ [illegible] אליו · ואתה שהות [illegible] לשבת בה כמלך בגדוד · [illegible] אשר כחם אלום לקחת את כל אשר להן ושלחתם ריקם · וזרועות היתומים כאשר היו צועקים אתם על הכעס לאמותם ידוכא יהיה כאלו במקלות והכאות · ועל כן לסבת החטאים האלה כל אחד מהם סביבותיך פחים ויבהלך פחד פתאום בעולם הזה · או כי בעולם הבא תעמוד בחשך ולא תראה אור באור החיים · ושפעת מי הצרות תכסך · הלא אף כי האלוה בגובה השמים והראיה כי דאה שהוא ראש הכוכבים אשר רמו ואם הוא ראשם ומנהיגם מהראוי שיעמוד בגובה השמים · עם כל זה הוא משגיח בתחתונים ואתה חטאת כאשר תאמר מה ידע אל בעולם השפל להשגיח בו לטובה · הבעד ערפל ישפוט ויעשה רעה עם הרשעים :
כי

הרמב"ן

יאמר היום לאל ילמד האדם דעת ולא ילמד ישגיח האל על דבריו וישכיל אותם ממנו כלל כי אתה באת ללמד לאלהים דין ומשפט בזה הספק אין הספק המכתי שהוא ענין למוד והרגל וכל דרכי הסכנת למדה ונרגלת אותי עליהם : החפץ לשדי כי תצדק יגזור כי אין בהעשות הטוב לאלהים טובה [illegible] רק יראה בטוב ובישר לשוב העושים אותם וכן יאמר עוד אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו : המיראתך יוכיחך · כאשר יוכיח וייסר אותך כי אורין הלא ויבילך במשפט הזה מיראתך יעשה כן אין תבית פורק עול והתיע אלוהיך זה רק בעבור כי רעתך שהיית עושה לבני האדם היתה רבה ולא היה קץ לעונותיך : כי היית חובל אחיך חנם · ובגדי ערומים אשר לא יספיקו בגדיהם להם תפשיט ערומים חסרי הבגדים כאשר דרשו רבותי' ז"ל בפסחים כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף אלכא שולל וערום הוא אשר הבגדים כי אין דרך האבלים ללכת ערומים רק חסרי הבגדים כאיש שולל ורבים כי יקראם ערומים על שם סופם כי תפשיט הבגדים מהם הותם ערומים : ואיש זרוע לו הארץ · וכי בעבור היותך בעל זרוע תהיה הארץ שלך ובעבור היותך נשוא פנים תשב בה לבדך : אלמנות שלחת ריקם · מבתיהם אשר גזלת וזרועות אשר יאחיזו במלות בביתם לא יאחזום שברת אותם והוצאת מהם : על כן סביבותיך פחים · לא על חנם : ויבהלך פחד פתאום · כי תראה סביבך פחתים דבר שתפחד ממנו לא תפחד ולא תראה כלל חשך ועגן עד שיגברו המים ויאספו ותגוע בהם אתה וכל אשר לך והענין הזה לאמר כי על זה עונות שראוי להיות כבהל פתאום ובלכד בפח ובמוקש או נטרד ואובד בלי שיתבונן מקהו כלל ועל כן לא יתמה מאשר בא עליו מן המקרי' והמפרשים אמרו או היית חושב שאתה בחשך ולא תראה ושפעת מים כסתה אותך ואין לזה הפי' שעם אוריה : הלא אלוה גובה שמים · חסר בי"ת משרת והענין כאשר אמר לו רבים רעתך רבה אזר ואמר לו הלא אלוה וגו' לומר לא מיראתך יוכ' אך רק מרעה רבה שעשיתה [illegible] עבירה גדולה שחשבת כי אמרת שהאל שוכן מרום הכוכבים גבוהים וראשם שהם בגלגל העליון [illegible] כל שכן עליון העליונים הרם והנשא מהם ולכן לא ידע בשפלים ולא ישגיח בגשמים [illegible] לערפל אשר שם סביב כסאו ישפוט בהם :
עבים

ר' אברהם פריצול

הלא רעתך ועל היותך מתרעם בצרותיך כי תחשוב בלבך שיותך איש תם וישר ומאמין כאשר ורת דע לא איוב כי רעתך רבה במחשבה זאת ובפלא הזאת ואין קץ לעונותיך בדרוש האחרי' אשר שפלת ועשית ואיך תמים הותם על לא כנון אלו · כי החבול · כי ידעתי בעסקיך ובקיום שגיך תקח משכון מאחיך חנם אפשר שהיה נוגש בעלי חובותיו ואולי ככר פרעו החוב ולזה אשר חנם ובגדי הנכסים הערומים שהיה הולך במלכך אבלי לבוש תפשיט אותם ואתה היית יכול לעשות עמם חסד באופן אחר מחבול לקיחת משכון מן לא יחבול ריחים ורכב : לא מים וגם לא נתת מים לשתות לאיש העיף וינע כרהוי לעשות לו אם נתייגע לפניך במלאכה מה ומהאיש הרעב שדפת יעבוד תמנע עצמך לבלתי תת לו לחם והפשר שהיה מלמלם בצדקותיו : ואיש זרוע · אתה האיש הגדול העשיר ובעל זרוע אשר לו הארץ למשול בה וגם האיש שהוא נשוא פנים ישב בה בתוך ביתך ולא השר האנשי' בעלי מעלה והתוקף אותם היית מכבד ולא אלמנות ויתומים : אלמנות שלחת · אבל האלמנה שלחת הוצאת ריקם לבלתי מגול עליהם ולבלתי העבק להם מאומה ובם אורע אוחז ממון ביתומים אולם לא נחת להם ועזבת אותם להיות מדוכאים מיד עושקים ולא השגחת עליהם להציל וזרוע זה במאמר שהיה איוב כביר ויכול ודיין העיר כמו שיתבאר : על כן · ועל כן סביבותיך פחים ומוקשים מכל הצרות האלה ועל כן יבהלך הפחד פתאום · מהמקרים האלה אשר בפתע פתאום באו עליך כפי עונות כאלה אשר עשית : או חשך · או חשך אפלת המכות המתעצות הרעות באו עליך כנופך באופן שלא תראה ושפעת ורבוי מי המהומות והמבוכות תכסך כפי עונותיך ופשעת לשורכך מן ושפע ימים ינקו והוא כנוי לרוב הצרות כמים כבירים שוטפים או חשך לא תראה ר"ל או שיגיע אליך חשך לא ראית לותועד הגעתו שהחשיך לבך ועיניך : הלא אלוה · ולפי אשר בלבבך שאין האל משגיח הלא האלוה יתב' ידוע ומפורסם מכ' אותו בגבהי שמים שרוכב עליהם ומריעם או כי הוא יתב' גובה השמים ממש אשר משם ירידת השפעת רצונו בשפלים על ידי המלאכים העליונים מנהיגי המציאות התחתון בדלנו הקיום ולכן ראה כוכבים הנכונים כי רמו מעליהוד הכוכבים שבוא הגלגל השמיני אשר בו הכוכבים אשר מהשפעתם יגיע הרצון האלהי בשפלים : ואמרת מה ואכבי ידעתי דעתך הכוזב בדבר הזה כי עם היותך מאמין מציאות השם ופעולתו אתה אומר מה ידע אל היושב שחקים למעלתו ורומו ממעיני המין האנושי הפחות והגבוה ואם בעד ערפל אשר הוא חמר המסך המבדיל בינינו ובין מעלתו ישפוט בו השם וידע אותו :

רשי

חוג · עוגל · מחוגת שמים כמו ובמחוגה יתארהו · קומפ"ס : הארח עולם ·
הדרך הראשונים אשר אתה תשמור · שמרת בלבך לזכור מה נהייתה בהם : קומטו
ולא עת · נגזרו בלא עתם · נהר של מבול או גפרית ואש של סדום הוצק ביסודם :
אם לא נכחד קימנו · התשמור וראית אם לא נכחד יקומם · קימנו כמו קימתו של
אותו הדור · שאו בית אל ימצאנו
ושם ידבר עמנו כמו עמו · ויתרם
גאותם · אכלה אש ברותחין
כידונו · רבי תנחומא דרש שהיו
בעלי קומה · ולא מתו בתשומ'
ובאו עליהם רותחין מלמעלה ·
ואהו יתרם · קומה יתירה שלה'
כ"ש : הסכן למוד להיות עמו שלם
ותהיה שלם ולא תחסר בהם ·
בדברי' האלה · תבואתך טובה ·
תבואך טוב : ושית על עפר
בצר · על אשר חשוב אליו ·
תשית על הארץ חוסן ומבצרים
וכנו נחלים · כסלעים גבוהי'
שבנחלים עמוקים · יהיה לך
אוסף נבירת אופיר : היה

קמטו
אנק ב' והכהן
הגדול

מסרה

תשמור ד' מ"ל בלישנא וסי' נמסר
בשמות כ' סימ' י"א : יוצק ב' וסי'
והכהן הגדול · נהר יוצק יסודם :
לאל י"א וסים' נמסר בתלים סימ' נ"ז : נקי ג' וסימ' ונקי וצדיק אל תהרג' ונקי ילעג למו · ונקי על חנף יתעורר : קח י"ב ר"פ וסימ' נמסר
בפרד במדבר סיני ובירמיה סימ' מ"ג : ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר בשלח :

עָבִים סֵתֶר לוֹ וְלֹא יִרְאֶה וְחוּג
טו שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ׃ הַאֹרַח עוֹלָם
תִּשְׁמוֹר אֲשֶׁר דָּרְכוּ מְתֵי־אָוֶן׃
אֲשֶׁר־קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת נָהָר יוּצַק חצי הספר
יְסוֹדָם׃ הָאֹמְרִים לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ
וּמַה־יִּפְעַל שַׁדַּי לָמוֹ׃ וְהוּא מִלֵּא
בָתֵּיהֶם טוֹב וַעֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי׃
יִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִשְׂמָחוּ וְנָקִי יִלְעַג־
כ לָמוֹ׃ אִם־לֹא נִכְחַד קִימָנוּ וְיִתְרָם
אָכְלָה אֵשׁ׃ הַסְכֶּן־נָא עִמּוֹ וּשְׁלָם
בָּהֶם תְּבוֹאַתְךָ טוֹבָה׃ קַח־נָא מִפִּיו
תּוֹרָה וְשִׂים אֲמָרָיו בִּלְבָבֶךָ׃
אם

עֲנָנַיָּא טְמִיר לֵיהּ וְלָא יֶחֱמֵי וְתַקִּיף
רוּמָא דִשְׁמַיָּא מְטַיֵּיל׃ הַאֹרְחָא דַהֲוָה
מִן עָלְמָא תִנְטוֹר דִּי טַיִּילוּ אֱנָשֵׁי
שִׁיקְרָא׃ דְּאִתְכַּבְּשׁוּ מִן אַרְעָא בְּלָא
עִידָנֵיהוֹן בְּאַרְעִית אַנַהֲרָא אַתִּיךְ
גּוּפֵיהוֹן׃ וְדָרָא דְטוֹבְעָנָא דְאָמְרִין
לֶאֱלָהָא זוּר מִינָנָא וּמָה יַעֲבִיד שַׁדַּי
לְהוֹן׃ וְהוּא מְלֵי בָתֵּיהוֹן טוּבָא
וּמִילַּפְתְּהוֹן דְּרַשִׁיעֵי רַחֲקַת מִינִי׃
יֶחֱמוּן בְּנוֹי רְנַח צַדִּיקָא וְיֶחֱדוּן וְנַח
זַכָּאָה יִרְחַךְ לְהוֹן׃ אִין לָא אִתְמְנִיעַ
מִלְּמִיקַּם וּמוֹתַרְהוֹן גְּמָרַת אֶשָּׁתָא׃
אֲלִיף כְּדוּן עִמֵּיהּ וְתִשְׁתַּלֵּם בְּהוֹן
עֲלָלְתָךְ טוּבָא׃ גְּמַר כְּדוּן מִפּוּמֵיהּ אוֹרַיְתָא וְשַׁוִּי מֵימְרוֹי בְּלִבָּךְ׃ אין

רלבג

קמטו · נכרתו מן העולם · נהר יוצק יסודם ר"ל ביסודם ובמעמדם עד שטבעו
תוך נהר רב והוא מי המבול : אם לא נכחד קימנו · באמת כאשר את האיש אשר
הקימנו והעמידנו והוא לא אכלה שארית בעלי הדעת ההיא והיא אנשי סדום . הסכן
הרגל כמו ההסכן הסכנתי : ושלם · ותעמוד בשלום : תבנה

אבן עזרא

וחוג שמים · על חוג השמים יתהלך ולא ידע מה יעשה למט' בארץ : הארח עולם הקדום · אורח העולם הם האומרים כן שיה העולם ואיננו חדש: קומטו · נכרתו בלא עתם : נהר יוצק יסודם · הם אנשי דור המבול שסבב הארץ שהו' יסוד בני אדם כמו נהר שיוצק : יראו צדיקים · על נח ועל בניו : אם לא נכחד קימנו · רובי המפרשים אמרו שהוא קימנו בקמץ קטן שהו' כרי תחת המ"ם והנכון שהוא חסר דגש והוא קיימנו וכמוהו ודיגזם אם לא נכחד הנקי הנזכ' למעלה הוא קיימנו בעולם והענין כי אנחנו עדים שלא מת הנקי · ויתרם אכלה אש · אנשי סדום : הסכן · הרגל או התוכח : ושלם · תהיה בשלום : בהם · תהיה בין טובים או בין רעים תבוא לך טובה : בצר

מ"ע ספורנו

האומרים לאל סור ממנו אמרו לאל סור ממנו ולא נתפלל אליך · ומה יפעל שדי למו שאין אנו צריכי' ממנו : והוא מלא בתיהם טוב כי לא יחין מיני התבואות וכ"ש והמקנה נמלאים בהשתדלו' האדם זולת גזרתו ועל' רשעי' שאמרו שהכל מן הגרמי' השמימיי' והמזגים ולפיכך אני לעצרם רחקה ממני שכבר לא יכנו מופת על סותרה ולכן כאשר הבדו במבול : יראו צדיקים כו ובניו שהיו צדיקי' בדינם ונמלטו ראו בפורענות' · ישמחו ונקי ילעג למו · נקי לבב ילעג על דעותם הנפסדות שבאו מופתים על סותרם · ויהיה שמח בדעהם : אם לא נכחד קימנו · לולי שבאותו הפורענו' נכחד ונשחת קיומם ומחיהנו שנפסד אז מזג היסודות כאמר והנני משחיתם את הארץ וקרה אז קלקול בפירות הארץ ובבעלי חיים הנזונים מהם · ויתרם אכלה אש והנכסי' שנשארו מהם אכלה אות' אש העפש · לכן יהיה הסכן נא עמו ושלם הועיל אתה לעצמך עם האל ית' שהועיל לך בתתו לך הכנ' שהשלמו' הנכחי · ושלם · והשלם את נפשך השכלית בעיון ושלם גם כן במעשיות ובכן בהם תבואתך טובה בנמחים ובנ"ח אף על פי שכבר התקלקלו : קח נא מפיו תורה בעיוניות בלבבך · להתבונן בהם :
אם

אבן יחייא

כי הנה כאלו העבים יסתרו לו העולם הזה ולא יראהו כי לא יחשו עד כשת העבן והחוי' · והוא ית' זך ונבר ונקי שהם ב' ספכים אשר לא יכונו הוא כמעט נמנע שיסגרו בשלם · אבל יתהלך השגחתו בשמים שהם חוג הארץ · האתה איוב רואה לשמור הדרך מכמי העולם הקודמים אשר דרכו בדרך ההוא מתי און והם דור הפלגה אשר היו חושבים לעלות בשמים בחיות כי אין יודע ואין רואה · אשר נכרתו ונפלגו אלא מחלה בלא עת וכשרם השליחם לעשות המגדל · וכאשר מימי הנהר יוצקו ויעברו אל הים הגדול ככה יסודם מחומר ולבנים אשר הכינו לבנות המגדל הלך לאבדון · והם היו לעונם אומרים לאל סור השגחה ממנו ומה יפעל שדי למו לאנשים מטוב בהיותו בלתי משגיח בהם : והוא ית' מלא בתיהם מכל טוב · מה שעצת הרשעים מדור הפלגה רחוקה ממני ומדעתי ואילו יודע מה היתה כונתם ולכן נחלקו ונפוצו וראו צדיקים שהם שם ועבר וישמחו · ונקי שהוא אברהם הקורא בשם ה' ילעג למו : ואף כי לא נכחד או מי שחקי' הדעת הרע הזה אנכי יתרם והפארים מבעלי זה הדעת והם אנשי סדום ועמורה אכלה אש · ולכן אתה הרואה כי הדעת הלז הוא פסול והפכי לאמת : הסכן נא ותרגיל להיות באהבת האלוה ושלם עמו ללכת בדרכיו · ותראה כי בהם תבואתך טובה · וקח נא התורה שנתן מפיו לתורה לך ושים אמריו בלבבך אשר אמר קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס ונאמר והנני משחיתם ונומר שנראה היות רע בעיניו לגזול לזולתו ואשר יאהב ה' הוא כי מה דעלך סני לחבר' לא תעביד :
ואם

תורת חסד   יראת שדי

ותדע ג"כ האם בעד ערפל ישפוט לכל אנשי העול' אם לאו כי אין ספק שתדע שישפוט וכמו ששפט תמיד משפטי אברהם עם פרעה ועם אבימלך ועם המלכים וכו' וכמו כן תראה האם עבים סתר לו ולא יראה או אם יראה וכו' באופן כי האל ית' ידע את כל מצפוני לבבך וידע אותך היותך תם וישר וכו' ועל כן נסה אותך כאמור · הארח עולם תשמור וגו' יר' וגם לומר כי יסוריך אלה באו עליך מצד מה שפעל עצת רשעים הופעת ישמור ארחות אנשי העולם אשר דרכו מתי און וכו' גם אשר לא היית כמוהם וכו' הנה גם זה איכה בך וכו' : **אשר** קומטו וגו' יר' אשר אלה השומרים ארחות המתי און הנזכרים · הענין הוא להם כאלו כבר קמטו ולא עת וכבהר יוצק יסודם והם האומרי' לאל סור ממנו באמרם כי מה יפעל שדי למו אחרי שהם לא פעלו עולה בידיהם רק שעמדו בדרך חטאים וכו' ומה גם כי הוא ית' מלא מעיקר' בתיהם טוב ולמה יתכחש מענין היותו מתנהג עמהם במדה טובה זאת וכל א' מהם אומר כי עצת רשעים רחקה ממנו כלומר שגם שהוא סותר ארחותם ומביט בהם איככו פועלי האון וכו' ואם כן מדוע יפעל שדי לאו מן הרוע כלל : **יראו** וגו' יר' והצדיקים יראו ענין מחשבתם זאת וישמחו כי ידעו מה שעתיד לבא עליהם ונקי ילעג למו לסבה זו בנפלאה · אם לא נכחד קימנו יר' וא"כ איפה הוא אמת כי לא נכחד קימנו אנחנו האנשי' מעשה הטוב גם כי אנחנו סובלים כעת יסורין מה ואם הוא אמת כי יתרם של אלו אכלה אש וכו' הסכן נא עמו ית' ושלם גם אם באו עליך יסוריך אלה יען כי בהם תבואתך טובה ועל כן קח נא מפיו תורה על כל הטובה שהוא עתיד להביא עליך כאלו כבר הביאה ושים אמריו בלבבך כלומר ושים בלבבך האמרים אשר אתה עתיד לומר אליו על כל הטובות שיביא עליך מצד מה שעמדת בנסיון ·
כי

הרמב"ן

עבים סתר לו ולא יראה ויביט בשפלים רק בשמים אשר יתארם במחוגה בהם יתהלך ויחפש לקיים אותם לעד ולהעמיד מיני השפלים אשר הם כתלים בהם : יתהלך · כמו התהלכנו בארץ ומתהלך בה שהכונה להם לחקירם ולחפשם כאשר פירשו במלאכת כשכר : הארח עולם תשמור · והנהגת הגלגל תשמו' ותצפה לאמר כי מפי עליון לא תצא הרעות והטוב להגביה ולהשפיל להיטיב או להרע אשר מתי און דרכו זה בלבם ויאמינו שיתפרש פשוטו התשמור בלבך ותאמין בארח הזה אשר כבר לימים ראשונים ואשר היו מן העולם דרכו אותה מתי און והם נכרתו מפני הכפירה הזאת בלא עתם : ונהר יוצק יסודם · משל על מהירות ההכרתה או יזכיר אנשי דור המבול וכן בתרגו' האומרים לאל סור ממנו עינינו שהוא סר מהם ולא יפעל בהם כלום : והוא מלא בתיהם טוב · יאמר אליפז שהאל הוא הנותן להם הטוב כי עצתם והכפירה הזאת אשר בלבם היא רחוקה ממנו : יראו צדיקים וישמחו · יקשר עם הפסוק הבא אחריו יראו הצדיקים אם לא נכחד קימנו אנחנו המאמינים ויתר שאת ויתר עז אשר היתה לכופרים הנזכרים אכלה אש פתאום ועל כן ישמחו ויגילו בזה כי תהיה להם אחרית ותקוה : הסכן נא עמו ושלם הועיל לעצמך עם האל הנזכר והשוה עמו שלום כי בדברים האלה תבואך טובה ובלעדיו לא תוכל להועיל לנפשך ר"ל שירחיק האמונה הרעה הנזכרה מלבו ויאמין באלהים ויהיה עמו תמיד והתרגו' אמר אליף כען עמיה והשלים שילמוד וירגיל נפשו להיות עמו תמיד ויהיה בשלום כי בהם תבוא לך טובה כי יעביר רעתך : קח נא מפיו תורה · כי הוא הגוזר לעשות הישר והטוב לא לחבל יתים והפשיט בגדי ערומים ויתר הרעות הנזכרות : ושים אמריו בלבבך · להרחיק הכפירה הנזכרת :
אם

ר' אברהם פריצול

אך הבעד ערפל כמו העבי' והענני' המבדילי' בינינו עד השמי' ישפוט ה' וידע אותנו כאמרו אחר זה : עבים סתר ואיך יוכל מעל'רום השם להשגיח בשפלה השפלי' הלזו והלא העבי' סתר לו ממנו במחשך מבדיל ולא יראה אותנו : וחוג שמים יתהלך · אבל למכס השפעתו והשגחתו הוא רק למעלה בשמים אשר שם מעלתו נכרת לגודל השכלים המשכילים ממנו שם יתהלך ושם יודע ביותר מאשר באמר שהשגחתו נבנת למטה ואם כי הכל נאה לו מטב בשיבתו משל מקומו שמים יתהלך ושם יסובב רצון השם ומניע הגלגל וחוג שמים הוא קוהשמים בעולם קונט"ס בלע"ז : הארח עולם · ופתח אליפז כנגד טענת איוב להורות באמת ההשגחה ועל גמול ועונש ברשעים ואמר לו הארח עולם תשמור ר"ל האם שמרת בלבבך וידעת ארחות עולם הקדומים איך נדונו לשעבר האנשים אשר דרכו לעשות און וחמס או איך נדונו אנשי און וחמס מדור המבול אשר היו בימים קדמוניות לפי רוב המפרשים : אשר קומטו · כי כבר ידעת פורענו' הרשעים אשר קומטו ונכרתו ונתורדים קודם עתה ועל ידי נהר מתגבורת הפורענות היה יסודם ר"ל שיסוד הרשעים ועצתם יוצק בצרה וצוקה על ידי נהר של עונש כי הפורענות נקרא נהר ומים כבירים או נאמר שנהר חזק ממימי המבול היה שבליה יסוד הדור ההוא ועצתם שנאבדו כלם : קומטו · ענין כריתה : נהר יוצק · עתיד מן הפעל ר"ל יוצק מלשון צוקה וצרה או מלשון חוזק לפירוש השני יסודם מחשבתם ועצתם : האומרים לאל · והאנשים החוטאים ההמה בנפשותם כענשם שהיו אומרים לאל סור ממנו ר"ל שהשם יתב' סר ממנו למעלתו ובלתי משגיח בנו לשפלותינו ומה יפעל שדי למו שאיננו פועל בפרטות באישי המין רק על פי סדור הגרמים השמימיים כמשך הכל ולא ממנו ית' ולכן איש הישר בעיניו יעשה כאנשי דור המבול ותמלא הארץ ערוה וע"ז ולעשות שכל הקניינים יהיו בשוה כטעם מעשה הבהמות שהכל הפקר ושוה לפניהם :

והוא מלא · ואני יודע בודאי כי הוא ית' הוא אשר מלא בתיהם טוב ועצת רשעים כאלה ומחשבתם הכוזבת רחקה ממני · אבל אתה לפי הנראה מדבריך הנה עצתך כעצת הרשעים האלה בנפשותם ואם לקית בפורענות אל תתמה על החפץ כי חייב אתה : יראו צדיקים · והנה באבדון הרשעים הצדיקים הנשארים והנמלטים יראו וישמחו ונקי ילעג למו על הרשעים למעשיהם ולדעותם הכוזבות או ירמוז לנח הצדיק ובניו וביתו שראו אבדן הרשעים במבול ושמחו בהצלחתם שה' הצילם ולעגו על עונות הדור הנאבד : אם לא · ואם לא נכחד עבר מבכין נפעל או במקום עתיד וירצה לומר אם לא נכחד לכפור במי שקיימנו שהוא השם יתב' ולבגוד בו בהשגחתו שראינו וידענו כליון רשעים רבים והוא ית' קיימנו והחיינו מהם כאשר לא נכחד בו ית' שקיימנו והחינו יתחייב שנדון כי מאתו ההשגחה האמתית לפי שראינו שהיס"ף לפרוע עוד כי גם יתרם מן הרשעים שהרשיעו ושנשארו מן הפורענות הראשון מן הנהר הנזכר לעיל אכלה אותם האש האלה אשר הביא ה' בהם ונתפרע מהם בשני מיני יסודות שהם מים ואש שעל ידיהם נפרע ה' בעולם התחתון או יהיה הרצון בזה לדעת רבים אם לא נכחד ונאבד כח הצדיק אשר הקימנו שיצאנו ממנו הנה אחריו היו יתרם מהרשעים שהיו מושלים עוד בדעות הזרות ובמעשים ההמה מאנשי סדום ועמורה ואכלה אותם אש מן השמים ואלה הם ראיות מופתית אליך איוב שהשם משגיח בפרטים אחרי ראותך מיני הפורעניות האלה אשר קרו לרשעים לכן אל תתמה אם לקית גם אתה כי בדין הוא קימנו השם ית' אשר קיימנו והחיינו לפירוש הראשון או קיימנו נח הצדיק שהקימנו שממנו יצאנו לפי הפירוש השני : הסכן נא · לכן איוב ראוי לך שתרגיל נא עצמך עמו יתברך ללכת בדרכיו ותשלים עמו לעשות שלום בדעותיך הכוזבות ולהאמין בדעות היקרות ובהשגחה כי כאשר תעשה זה יהיה שלום בינך ובינו בדימות הטובות ובהרגל המעשים הטובים : תבואתך טובה · ר"ל הבא אליך טובה הסכן הרגיל כמו הסכן הסכנתי · קח נא · קח נא מפיו תורה במעשיות והנהגה נאותה לשמור ולעשות הטוב והישר : ושים אמרו בלבבך בדעות הישרות או שרמז בזה לשמור תורת ה' ממש שנתנה בימים ההם ואמריו ודעותיו הכתובים בספר התורה כי היא קיימת :
אם

אוהב משפט

איוב וכל אלו הפסוקים כלם הם נמשכים : מי כל זה הוא מדברי עוברי דרך שגוזרי' על הנדיב הזה שהו' רשע שאומרי' מי יגיד על פני האיש דרכו לומר לו שלא כדין עשית והוא עשה נקמה זו בנדיב: מי ישלם לומר לא עשית יפה והכי אשלם מה שהפסדת לזה בלא ספק אין יכולת ביד בני אדם לעשות זה על כנים לבו לגזור שהוא רשע ובדין מלו עליו אלו הפגעי' : והוא כל זה מדברי עוברי' דרך שיאמרו כי זה הנדיב כב' הגיע מעניינו שהוא קרוב למיתה וימו' ולא ישוב עוד לביתו כי יובילוהו לבית הקברות ויקברוהו בקבר מיוחד לו שם ושם יעמוד לעולם וישקוד תמיד על קברו וי"מ גדיש גודש העפר שהוא על הקבר · וי"מ הקיבה שנהגו לעשות בארץ ישראל על הקברים וי"מ כיון גדיש התבואות בשדות יעמד תמיד · ונרא' לפרש גדיש העצמו' שישארו אחר שיתאכל הבשר ולפי שידמו מיתת האדם לאסיפת התבואה כמו כעלות גדיש בעתו ידמו העצמות אל הגדיש מתקו · נמשך אל ועל גדיש ישקוד ודרך לעג הוא זה שמלעיג עליהם שחושבים המיהה שונה אל הרשע ויאמר כי העוברים יאמרו זה האיש ימות עמוד בקברו לעולם לפי שמתקו לו ועדבו לו הצרורות והרגבים אשר בנחל ולא ירצה להפרד מהם · ואחריו כל אדם ימשוך שימותו כלם כפו שמת הוא ולפניו מהו רבים אין מספר ותזכיר זה איוב שמלעיג על חבריו כי הכל שוין במיתה כצדיק כרשע ועד כאן השלים איוב דבריו במה שאמר ומזמות עלי יחמוסו והביא הענין דרך משל שהם דברי עוברי דרך ריעיו כן נראה לי פי' אלו הפסוקים וזאת היא שיטת רש"י ז"ל והיא נאות אל כוונתנו ויש פירושים אחרים שאינם נכונים : ואיך תנחמוני הבל · חסד השם והראוי תנחומי הבל : ותשובותיכם נשאר מעל · תרגמו המתרגם ותיאבחכון אשתאר בהון שקרא · כלומר ותשובותיכם נשאר מעל יאמר כי מה שאומר לו כי האל ית' לא יריע לטובים אלא ענש על חטאים והאם ישובו מדרכיהם הרעי' ישוב אף יי' מעליהם הם תנחומי הבל כי הוא צדיק גמור ואלו עליו פגעים רבי' ולזה לא יקוה טובה וגם תשובותיהם שמוכיחים מרעת הרשעים שהוא רשע כמוהם נשאר בהם מעל ושקר כי אינן תשובות אמתיות כמו שמוכיח בזה המענה מתשובות הרשעים: הלאל יסכון · מענין תועלת כמו הסוכן בדבר לא יסכון כאשר
יכבול

ל אִם־תָּשׁוּב עַד־שַׁדַּי תִּבָּנֶה תַּרְחִיק כג
ב׳ לערפל · ל עַוְלָה מֵאָהֳלֶךָ׃ וְשִׁית־עַל־עָפָר בָּצֶר
וּבְצוּר נְחָלִים אוֹפִיר׃
ל׳ · ל וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת לָךְ׃
ג׳ יתענג · ל רפי כִּי־אָז עַל־שַׁדַּי תִּתְעַנָּג וְתִשָּׂא אֶל־
ל אֱלוֹהַּ פָּנֶיךָ׃ תַּעְתִּיר אֵלָיו וְיִשְׁמָעֶךָּ
ב׳ · ל · ו׳ וּנְדָרֶיךָ תְשַׁלֵּם׃ וְתִגְזַר־אֹמֶר
ל ואד ויקום וְיָקָם לָךְ וְעַל־דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר׃
ד׳ כִּי־הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוָה וְשַׁח עֵינַיִם
ב׳ אס׳ · ח · ל יוֹשִׁעַ׃ יְמַלֵּט אִי־נָקִי וְנִמְלַט ל
בְּבֹר כַּפֶּיךָ׃

ויען

אין תתוב עד שדי תתבני תרחיק
שלתא ממשכניך: ושוי על עפרא
כרך תקיף והיך טינרא דנחליא
דאופיר: ויהי שדי כרך תוקפך ומן
כסף תקוף רומא הילך: ארום הידין
על שדי תתפרנק ותזקוף קדם
אלהא אפיך: תצלי קדמוי ויקביל
מינך ונדריך תשלם: ותגזר מימרא
ויקום לך ועל אורחתך יזהר נהורא:
ארום דרא דאמאיך יתעבד גיותן
ושוות בסרחנא תפרוק: ישיזיב גבר
דליתוי זכאי בזכוותך ואשתיזיב
בברירות ידך:

ואתיב

עד שדי הר מנ״ו יחידאין עד דסמיך למלה אח׳ וסימ׳ נמסר במסרא רבתא בערך עד: על שדי ג׳ זוגין על דסמיך לשי״ן וסימ׳ על שערי ויעמד השערים · על שערי שחו רעים לפני טובים · על שער ויבן עזיהו מגדלים · על שער צוארך כמגדל השן · על שדי כי אז על שדי תתענג · על שדי אם על שדי תתענג: ימלט ח׳ וסימ׳ ואבד מנוס מקל וחזק · ודבתריה ותפש הקשת לא יעמוד ב׳ בו · מי גבר יחיה כי לא ידע שלו · ימלט אי נקי · אין אדם שליט ברוח · שקר הסוס לתשועה:

רש״י

היא סגולת מלכים שהיו מסגלים והולכות זהב הבא מאופיר : והיה שדי בצריך אם שדי זה קדם תמהתי על פתרונו · שמתו קללה שימכה על אויביו · כמו ואת סיית בעוכריי · ועל ידי צורך נדוכנו מן המקראות חסרים · כמו והיה חסין מבצריך · כמו ושית על עפר בצר כלומר הון שתק תהא נבצר · ולפי העניין כן פתרונו שהרי סופו מוכיחו · ותסף תועפות לך לשון חוסן · כמו ותועפות ראם לו : ותשא אל אלוה פניך : לא תבא לכריס פניך אלא לשאול צרכך הימנו · ונדריך תשלם מובטח אתה שירצו קרבנות תשלומי נדריך : ויקם לך · כמו ויקום לך : כי השפילו ותאמר גוה · אם רואך שפל · תאמר בהבטחה להגביהו ויגבה · ושח עינים בצרה הבאה בעונו יושיע אלוה בידיך ובתפלתך : ימלט אי נקי · אין נקי כמו אי כבוד אין כבוד · וכן וגרוזכים אי שכר · אין נאה להם שכירות שלפתן חבירם מנחם במחלוקת אחת · ואע״פ שהן שתי תיבות מפרשין כן · ונמלט אותו אי נקי בבור כפיך · וכן שמעתי : לשון אחר שמעתי שהיו אומרים מפי רבי יעקב · שהוא לשון אדם הפרוי בלעז ובאנקה והי״וד יתיר׳ בתיב׳ כמו היושבי בשמי׳: אבל לא שמעתי מפי הרב :

מענה

רלב״ג

תבנה · ר״ל תשוב להבנות אחר ההרסך באלו הפגעים הרעים אשר קרו בך או יהיה תבנה מגזרת בנים ר״ל שיהיו לך בנים ומזה הענין גם כן ואבנה גם אנכי ממנה : בצר · זהב : ובצור נחלים אופיר · ר״ל שבהוצאות הצור נחלים בשפע וברבוי כן ישפע השם ית׳ לך זהב אופיר : והיה שדי בצריך · הרצון שיהיה רב זהבך על דרך כקול שדי שמורה על החוזק ועל ההפלגה : תועפות : לשון חוזק כדרך תועפות ראם לו או יהיה מענין הכפל כדמתרגמינן וכפלת ותעוף : ונדריך תשלם · ר״ל שלא יבצר ממך דבר מהדברי׳ אשר תשתדל בעשיית׳: ותגזר אמר · ר״ל שתעמוד בגזרה ותוקף ולא יגעך רע : ושח עינים : שפל עינים. ימלט אי נקי · שנקי ימלט בזכותו אי בלול : ביאור דברי המענה ענה אליפז התימני ואמר האם האל׳ מועיל לשם יתברך כאשר יועיל על עניו המשכיל המיישר דרכיו אשר יפעיל השם ית׳ הרשע תכף עשותו רשע מצד הרע שיגיע לשם ית׳ ויגמול טוב לצדיק תכף עשותו טוב מצד התועל׳ שהגיע לשם יתברך הנה אין הענין כן כי מה שיעשה השם ית׳ מזה איננו כי אם על צד החסד והחנינה להטיב אל הנפשי׳ וליסרם עד שיגיעו אל הצלחת הנפש אשר בעבורה נבראו לא לצורך עצמו ולזה יקרה שיאריך לרשע זמן ארוך לבלתי קבלו הפעולות ברע אשר יעשהו וכדי שיתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו בזה הזמן הארוך וישוב אל השם ולא יאריך לצדיק כדי שלא יחזק בדרך הרע אשר החל להתנהג בו ולזה אין פלא אם תמצ׳ ההצלחה לרשע זמן ארוך והיא הטענה אשר חשבת לפתור בה דבריו :

התפן

מ״ע ספורנו

אם תשוב עד שדי אם תהיה כונת התשובה לעשות רצונו · תבנה ותתקן עניניך מיד ועם זה תרחיק עולה מאהליך · שלא יוכלו לך בני עולה : ושית על עפר בצר ואת׳ שית הזהב עלי עפר כמו דבר בלתי נחשב אצלך : אופיר׳ זהב אופיר · והיה שדי בצריך וכסף תועפו׳ לך הוא יהיה לך אוצר זהב וכסף של חוזק כענין הון עשיר קרי׳ עזו : כי אז על שדי תתענג בהשלימך נפשך השכלית · ותשא אל אלוה פניך · בתפלה : תעתיר אליו וישמעך · שתקובל תפלתך · ונדריך תשלם שיהיה לאל ידיך : ועל דרכיך נגה אור · אור שכלי יגה ויאור בדרכי עיונך כי השפילו · וכאשר יקרה שתראה שאחרים אותך השפילו כולהם המאמריות ותאמר גוה ושח עינים יושיע · ואתה מתפלל בעדם ותאמר יהי רצון שהאל ית׳ יושיע גוה שהוא הגוף ויזכר כי בשר המה ויושיע כמו כן שח עינים שמביט לאחריות בלבד בבלי דעת כי המנס · ימלט אי נקי הנה מדרכי טובו של האל ית׳ ברוב חסדיו בזה שיספיק נקי אחד למלט את כל האי כאמרו. אם יש עושה משפט ומבקש אמונה ואסלח לה ונמלט כאשר תאמר באלהי בתפלתך ימלט גוה ושח עינים · בבור כפך · בה את ידיך אמונ׳ להתפלל:

איוב

אבן עזרא

בצר · כמו כסף : ובצור נחלים · זהב אופיר : והיה שדי · יהיה חזק כמו כקול שדי : בצריך · כספך · וכסף תועפות לך · הענין כפול על המנהג ותועפות אומץ ותוקף כמו ותועפות הרים לו כתעפות ראם לו ויש אומרים והיה שדי בצריך כמשמעו כמו עמו אנכי בצרה והראשון יותר נכון להדביקו בסוף הפסוק : כי השפילו · כי הנה אתה תורה כאשר שפלו הרשעים תאמר אתה גוה כמו גאה והעניים כי הגאוה השפילה אותם כעניים לפני שבר גאון : ושח עינים יושיע · המקום : גם ימלט אי נקי · יש אומרים שהוא חסר שי״ן ועניינו איש נקי וזה רחוק לכן פירושו שהמקום יושיע שח עינים שהוא אדם אחד גם ימלט אי נקי כמו יושב האי הזה והפך ארץ כי תחטא לי : ונמלט בבור כפך · ונמלט תהיה בבור כפך :

גם

תורת חסד יראת שדי

כי אם תשוב עד שדי תבנה במה שנהרסת ותרחיק עולה מאהליך כלומ׳ ועוד לא יעשו לך שום עולה כו׳ ושית וגו׳ כי טובה רבה תחול עליך ונכסים רבים יהיו לך וכו׳ ונכן והיה שדי בצריך וכו׳ כי אז על שדי תתענג וכו׳ ותעתיר אל אלוה וירצך וגו׳ ותגזר אומר ויקם לך להצליחך ולשומרך · ועל דרכיך נגה אור כלומר תצליח את דרכיך עד כי השפילו ותאמר גוה והוא הענין שכתב הס״ר דוד קמחי ז״ל ויש אומרים שיר׳ לומר כי מי שהשפילו מלמעלה הוא יכול להגביהו [illegible] שח עינים ושפל ה׳ יושיעהו ע״כ · וימלט אי נקי ונמלט בבור כפיך כו׳ [illegible] השפילו ותאמר גוה ויש אומ׳ כי פי׳ הוא כי מי שם [illegible] האל ית׳ [illegible] ע״כ הכלל העולה מתוכם זה שהיה אומר אליפז כי אם צדק איוב [illegible] יתן לו [illegible] פשעיו מה יעשה לו ופלאים כמוהו לא ייסר האל ית׳ [illegible] מהרשעים הנזכרים וכו׳ מאחר שכל יודעיו יודעים בו כי אין לו שום עון וכו׳ ושהיה משתדל תמיד להסיר מאנשי העולם חשך העבירות וכו׳ במה שהיה מיסר אותם וכו׳ אלא ודאי שכל יסוריו היו מצד נסיון כמו שנסה לאברהם אבינו וכו׳ וכשם שסופו לא״א כן יעזור אליו וכו׳ ואחרי שהוא אמת כי לא נכחד קימנו ויתרם של הרשעים אכלה אש א״כ יסכן איוב עמו ית׳ וישלם ויסוריו יבאו עליו הטובות ויתן עליהן תודה אליו ית׳ ממה שידע נאמנה שהוא ית׳ יחזירנו לאיתנו הראשון אם בבנים ואם בנכסים רבים ויעתר אל אלוה וישמעהו וכו׳ ויגזור אומר ויתקיים לו וכו׳ :

ויען

אבן יחייא

ואם תשוב עד שדי · תבנה במקום שיוסף כהרס ואם תרחיק עולה מאהליך תשית ותשות הבצר והוסב בעיניך כעפר ותשים בפיתך האופיר נצור מהנחלים שבוא מקום מחצב הזהב · והיה האל שדי עוזר אליך להשפיל צריך · ויהיה הוא הכסף מהחוזק לך לנצח במלחמות כי על הרוב המלך אשר לו כסף לרוב הוא ינצח במלחמה יען כי בו יקנה כל אשר [illegible] המלך טובו לבשות לאשר ירצה ויתמך כי אז תתענג על שדי לנצח [illegible] פניך אל [illegible] אשר [illegible] ויאיר אור שהצלחה וכאשר ישפילו האלהים תאמר היות הטבה מזה תבא הגאוה מה שאתה שח עינים אשר לא תחטא בזה החטא יושיע ה׳ מהצרה והשפלות וזולת כי יושיעהו ה׳ לשח עינים עוד לזכותו שהוא נקי ימלט ה׳ אי המוטעת כאשר עשה בזכות אברהם שמלט צוער ונמלט בעבור בור כפיך ובקיותם כל הנקרא בשמך :

ויען

ר׳ אברהם פריצול

אם תשוב ואם תשוב בדיעות בתשובה שלימה עד שדי שיכול לעשו׳ כל ולהאמין בהשגחתו תבנה ותכונן ביחד עוד כי הוא שדי שיוכל או תבנ׳ תוליד בנים מן ואבנה גם אנכי וגם כן צריך שתרחיק עולה מאהליך שלא תעשה המעשים הרשומים באסיפת הקנינים אשר לא עשית רצון השם בהם בצדקות ובגמילות חסדים כראוי : ושית · ואם ככה תעשה לשוב אל שדי תדע לך שירבה ממונך באופן שיגדל כל כך עד שתשית על הארץ בצר ר״ל חוזק רוב האסיפה קניינך או בצר שם הזהב כי לרבוי השפע ממנו יוכה ותשית אותו על עפר וכמו הצור והאבני הנחלים אשר אין קץ למספרם כן ירבה לך אופיר זהב אופיר בצר חוזק רבוי אסיפת הקניינים או בצר שם לזהב ממש : והיה שדי · והיה שדי שיכול לעזור אותך בצריך בקורות אותך מן הצרות או מן הצרים הקמים עליך להשליך עמם וגם כסף תועפות בחוזק וברבוי יהיה לך או והיה שדי בצריך ירצה לומר ויהיה זהבך [illegible] שם לזהב כמו שאמר על עפר בצר ושדי שם להגדלת הדבר כמו שלהבת יה הררי אל [illegible] לפי זה הפירוש תגבורת הזהב והכסף : תועפות · לשון חוזק מן כתועפות ראם לו : כי אז · [illegible] על שדי שיכול בכל תתענג שהוא שדי ויכול להשפיעך ברוב טובות [illegible] ותשא אל אלוה פניך שיקבל אותך כאשר תשא ותגביה פניך אליו להאמין בו ובהשגחתו ולהתפלל אליו ולהתקרב בו : תעתיר אליו · וכאשר תתפלל אליו לעת הצורך ישמע אותך [illegible] אשר תדור [illegible] כאמרו אשר תדור שלם : ותגזור אמר · וכאשר תחפוץ דבר כאשר תגזור ותרצה כן יקים לך ה׳ כאשר תדבק בו ועל יאיר דרכיך ומעשיך יאיר האור [illegible] גדר ולא תעבור [illegible] נתיבותי חשך ישים · נגה אור האיר אור לשון עבר : כי השפילו · [illegible] השפיל הרשעים בעבור חטאתם אתה תאמר גוה ר״ל שתתגבר ותתפלה ותגל [illegible] : ושח עינים [illegible] שמשפל עיניו ולבו לפני ה׳ יתחייב שיושיעהו ויגביהו וירים אותו ממפלתו : גוה לשון רוממות והגבהה : ושח · מן ושח רום אנשים ושח איש לשון השפלה : ימלט אי · ודע לך כי בטבע חסד האל האיש הנקי אם הוא נקי באמת ימלט אחד מן האיים הגדולים בעד צדקתו וגם אפילו היה צדיק כאשר אמרת וכאשר תחשוב דע בודאי כי כבר היית או כי תהיה נמלט בבור כפיך אם תתום דרכיך ומעשיך להבא תהיה נמלט וכיון שלקית ראוי לחשוב כי רשע אתה לפני ה׳ : ימלט אי נקי · והנקי ימלט אי אחת מן האיים ונמלט עבר מנפעל כיון שהלמד פתוחה עם וי״ו ההפוך ואילו היה קמץ הלמד היה בינוני כדמות ההר מבנין נפעל : **עקר** המענה הזה לאליפז נחלקהו לארבעה פרקים ראשונה שאליפז השיב לאיוב במענה הזה שאין לתמוה על אורך שלות הרשעים בהיות כי רעתם לא יזיקו אליו ית׳ אליגה רק אפשר שלפעמים כי יאריך להם לראות אם ישובו ולא יתחייב שלא יצטרך לגזור גזרה שב׳ יטיב להם כפעלם תכף אחרי שחטאו ופשעו אינו מזיק לה׳ ית׳ וזה אמרו המיראתך יוכיחך יבא במשפט עמך וגם אם ה׳ ית׳ יעניש הצדיקים לפעמים מה בעד פשעם אין לתמוה מדוע יעשה ה׳ עמהם רעה והם צדיקים לפניו וזה בהיות כי עשיית הצדיקים הצדק אינו מועיל כלום לה׳ כי אם להם לצדיקים לבד וזה אמרו החפץ לשדי כי תצדק ואם בצע כי תתם דרכיך רק מה שיעשה אותם ה׳ יתברך הוא למען ירצו לעשות טוב שנית מה שהודיע אליפז במענה הזה מעונות איוב וחטאתיו שהיו מפורסמים לו שהיה מכבד ותפור לעשירי עולם ומה שהיה נמנע מהצדקה וגמילות חסדים לראוי׳ ושהיה שוכח העניים והאלמנות ויתומים ולוקח משכונות ומפשיט ערומים ואוהב השרים והעשירים וזהו עון פלילי וראוי לפורענות כמרן ואפשר שאיוב קפח באלה לפי מה שחשב אליפז או שמשלו באלה בחשבו כי לא לחנם קרו לאיוב רעות רבות וצרות כאלה שלישית מה שהודיע לאיוב תמיד פורעניות שבאו לעולם לרשעים מכות רעות ומלחמות מאת ה׳ מן השמים משטף מים כבירים שוטפים ומאש אוכלה בבתי הרשעים או שיראוהו משם לפורענות אנשי דור המבול והפיכת סדום או זולתם מאלו שהיו בעולם ולכן היו לתמוה ג״כ מה שקרה לאיוב בכמו אלה שהיה ראוי לו רביעית שהוכיח את איוב לאמר שאילו היה צדיק כפי מה שהיה חושב לא די שכבר היה ניצל מכל מיני פורעניות אלא שהיה מציל רשעים אחרים בצדקתו כי מטבע ה׳ יתברך וחסדו למלט הרשעים בעבור צדקות הצדיק והחשוב וזה אמרו ימלט אי נקי ר״ל שבצדקת האיש הנקי ימלט אי אחת מן האיים הגדולים ואף בהיות בה רשעים יתחייב מדברי אליפז אלו שאיוב היה חוטא ורשע בודאי וראוי לפורענות · ואם ישוב בתשובה יזכה לטובה מרובה · כמו שאמר הסכן עמו ושלם בהם תבואתך טובה :

ויען

הרמ״בן

אם תשוב עד שדי תבנה אם תשוב מן הרעות שעשית או מן הכפירה שחשבת תבנה תרחיק עולה במעשה כמו לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה תכף מעול ומומן ויש בדבור ובמחשבה הלאל תדברו עולה יחפשו עולות וקרב איש ולב עמוק על כן אמר שירחיק שתי הרעות והם רעת המעשי׳ הנזכרים ודעת הכפירה הנזכרת : ושית על עפר בצר · על עפר הארץ תבצר ומגדל עוז לא תצטרך לשים בסלע קניך ובצור הנעלה שהוא גבוה תשית לך זהב אופיר : והיה שדי · האל בצוריך להשפיד ולהיות ידו בהם עד כלותו אותם ויש מפרשי׳ והיה האל בצרה עמך כמו עמו אנכי בצרה : וכסף תועפות לך הרים יהיה לך כי יגדל ערכך וכבודך והיה כהצב מהוליך כאלו הם בגבהי ההרים הרמים מן תועפות הרים והתרגום אמר בצריך כמו בצר והיה שדי בצריך כרך תוקפך : ונדריך תשלם · כי יבא אשר תדור עליו כי הנודרים יאמרו אם יהיה אלהים עמדי ושמרני ושבתי בשלום והיה לו או אתן זבח ונסכי׳ והנה יבא הצורך והשלים לשל מנדר הנדיר עליו : כי השפילו · הרשעים ונפלו לעיניך ותאמר גוה ותאמר כי גאוה השפילה אותם כי שח עינים יושיע האל וכאשר ימלט האל האי אשר בתוך הים ולא יכסנו כשוא גליו בהיותו נקי תאמר לו נמלט אתה בבור כפך : אי נקי · ירצה לומר יושבי האי שהוא נקי כמו וכל הארץ באו מצרימה ארץ כי תחטא לי ורבים כן והתרגום אמר ארום דרא דאיתמריד במימרך ישתעביד גיותן ותשוב בעיני ברייתא תפרוק אמר כאשר השפילו האנשים עצמם אתה האל תאמר שיהיה להם גאון ונבה והשח לעינים תושיענו ישיזיב גבר דליתוהי זכאי בזכותך ואשתזיבו בברירות ידך עשה אי כמו אין והגבנו נכון ואולי רצה לפרש כי ימלט האי כלו ויהיה נקי ונמלט בבור ידי איוב ובזכותו כי ישוב לאלהים בכל לבו :

ויען

אוהב משפט

יכשל ואלים לא יועיל אם יאמר האדם לאל יוכל אדם להועיל בכל מה שיאמר או שיעשה כי יועיל על דבריך של אדם משכיל ואכם כלומר כי אמר שאין לאל תועלת מבני האדם אם כן מה שאנחנו פונים כנגדך אין כוונתינו להחניף שאין אמר שאין לו תועלת מדברינו אבל אנחנו עושים כן להחזיקנו רוצים באמת ומפנים בו : עלימר שב אל הדברים או אל הטענות וא״ת האל לא יועיל שום דבר כי יועיל על מעשיו הטובים שיעשה אדם משכל בלא ברב שכלו וברב מעשיו לא יועיל לאל כי אם לעצמו · והתרגום אמר הא פשר דלאלהא יליף ברנש ובר ילף [illegible] יעניהון משגח · יאמר האם לאל ילמד באדם דעת וכי ילמד ישגיח האל על דבריו וישכיל אותם ממנו בכל כי אתה בא ללמד לאלהי׳ דין ומשפט והו כמו הלא ילמד דעת: יסכון · לשון למוד כמו ההסכן הסכנתי משכיל׳ לשון השגחה מלשון הסתכלות בדברי רז״ל וכן יפה טובה שכל וטובת מראה והסתכלות ונכון הוא זה הפי׳ וכבר הזכרתיו בפרקי׳ הקודמי׳ ויש פירושים אחרי׳ ואינם נופלים יפה על הלשון: החפץ יוכח לאיוב על אמרו הרבה פעמים כי השם יתברך שונא משפטו ואמר לו וזה אינו כמו שהוא צדיק כל תמיו בהרבות

לכם

החפץ לש"י כי תצדק להועיל לו ואם יגיע לו תועלת כי תתם דרכיך עד שיגמול טוב לצדיקים תכף עשותה הצדק והיושר כדי שיועילוהו · המיראתו ממך שתזיקהו בעשותך הרעות יוכיחך ויבא עמך במשפט הנה אין הענין כן אבל מה שיעשהו הש"י הוא להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן הנה יאריך הש"י לרשע להועיל לו ואם לא ישוב תוך הזמן אשר יאריכהו יגיעהו העונש הראוי ובזה נתרו כל הספיקות שהיית מספק בהם על דברינו זולת מה שטענת שאתה תם וישר ובאו עליך אלו הרעות הרבות ולא במשפט · ולזה אשיבך כי באמת אין דבריך צודקים וזה כי אני אודך כי באמת רעתך אשר הביא השם עליך היא רבה כמו שאתה אומר אבל אין עול כי אין קץ לעונותיך עד שרעתך היא כשיעור עונותיך או תהיה הכונה ברעתך ובעונותיך אחת בעינה · אתה היית לוקח משכון מאחיך חנם ובגדי האנשים מחוסרי בגדים תפשת להיות לך למשכון עד שיוכרחו ללכת ערומים וימותו בקרה וזה עון פלילי · האיש העיף והצמא לא תשקהו אפילו מים להשיב רוחו אליו ומהאיש הרעב תמנע לחם עד שימותו בצמא וברעב · ואולם אתה היית מכבד האנשים התקיפים והאדונים אשר הם נשואי פנים להאכילם ולהשקותם כאילו היו אדונים בביתך · ואולם החלושים כמו אלמנות ויתומים לא השגחת בהם לתת להם דבר ולא להצילם מעושקיהם ואלו העונות הם חזקים לאין קץ · על כן סביבותיך פחים מכל צדדיך ללכדך ויבהלך פחד הצרה הזאת פתאום · או יבהלך חשך המכאובים עד שלא תוכל לראות ושפעת מי הצרות הרבות תכסך ע"כ לא תתרעם אם יגיעוך כמו אלה הצרו' הרבו' כי עונותיך אשר זכרתי שלא היית נמלט מהם הטו אלה · ההמה הש"י בגובה שמים כי שם נראי' פעולתו יותר למעלת הנמצאים אשר שם וראה העליון שבגלגלים שבו כוכבים כי הם רמים מאד · ואולם אמר זה כי מצד הסתרחם קצתם קצת ידענו העליון מהם ומצד חליף הכמות בתנועותיהם ידענו כמה יתחייב שיהיה מרחק זה הגרם השמימיי אשר הוא ראשון לכל הגלגלי' אשר בהם כוכבים לכל הפחות וכשהקפנו בזה מזה הצד מצאנו גובה אלו הכוכבים עצום מאד או ירצה בראש כוכבי' גובה גלגל תנועת הארך בכוכבי המבוכה אשר אלו ימצא תמיד הכוכב מפני תנועת האורך תמיד כי רמו מאד אלו הגבוהים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות יי' · האחשוב כי בעבור זה המרחק העצום אשר בינינו ובין השמים אשר שם כבוד הש"י יעלים ממנו מה שיעשה בכאן והאמרת מה ידע אל ממעשה האדם הבעד ערפל שיבדיל בינו וביניהם יוכל לשפוט אותם ולראות מעשיהם · הלא העבים מבדילים בינינו ובינו לא יראה מעשינו אבל יתהלך בחוג השמים ושם תהיה השגחתו ולמה תאמר כמו אלו הדברי' ההם דרך אנשי העולם תשמור שדרכו בו אנשי העולם בימי המבול וקראו אורח עולם לפי שטעו אז כל אנשי העולם בזה זולת נח וביתו אשר נצל בצדקתו · אשר נכרתו בטרם יומם והיה ביסודם נהר יוצק עד שטבעו כולם · הלא הם חטאו בזה החטא בעינו שהם היו אומרים לאל שהוא סר מהם ובלתי משגיח בהם ושלא יפעל להם הש"י דבר והוא מלא בתיהם טוב והצליחם הצלחה רבה ועם כל זה לא הודו לו על הטוב אשר השפיע להם הנה עצת אלו הרשעים ודרכם אשר דרכו בה היא רחוק' מאד ממני או יהיה אומרו עצת רשעי' רחקה מני שב אל מה שאמר איוב עצת רשעים רחקה מני והרצון בו איך תאמר שעצת רשעים רחקה ממך ואתה בוחר דרך אלו הרשעים ועצתם שהיו חושבים שהש"י עוזב את הארץ · הנה כשראו הצדיקים עצתם כן שמחו והם נח ובניו כי על כן לא סרו אלו האנשים מאחרי השם ונקי ילעג להם והוא נח · הנה באמת כאשר נכחד החיים אשר הקימנו והוא נח תכף אכלה אש שארי' האנשים אשר היו על זה הדעת והם אנשי סדום ועמורה וזה כאלו תמה שיתאמ' ממנו שאלו הרעות היו על צד העונש שאם היו מצד המערכת איך קרה שיהיה יחד ברבוי כמו זה הרבוי ושיהיו כולם רשעים ואיך קרה שינצל נח ובניו והוא לבדו היה צדיק ביניהם · ובהיות הענין כן הנה איעצך שתרגיל עצמך על הש"י ר"ל שתלך בדרכיו ואז יהיה לך שלום הלא אם תלך בדרכיו תבואתך טובה · קח נא מפיו הנימוס שראוי שיתנהג בו האדם ההולך בדרכי השם ושים אמרי השם בלבבך ויהיו עיניך ולבך ללכת בהם כל הימים · אם תשוב עד שדי תבנה אחר שנתלך השם והרס אותך באו הצרות אשר הביא עליך תרחיק עולה מאהליך הם לך דבר מאחר שלא כדין · וירבה השם עושרך בעבור זה עד שתשית על עפר זהב מרוב העושר וכהוצאת צור נחלי' בחיל ורבוי כן ישפיע לך השם זהב אופיר · והיה זהבך רב וכבד וכסף יהיה לך כפול על מה שהיה לך מקדם · הנה אם היית מתנהג בזה המנהג היית מתענג על הש"י בסבת דבקותך בו וכאשר תשא אל אלוה פניך ותעתיר אליו ישמיעך בכל מה שתשאל ממנו ותשלם נדריך ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בהם · וזה ג"כ אמרו ותגזור אומר ויקים לך השם ועל דרכיך נגה אור הפך מה שהיה איוב מתרעם ממנו באומרו ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים · אם היית נוהג כן תמצא שכאשר השפילו שאר האנשים ובאו בשפלות הצרות תאמר גוה ר"ל שתתעלה מהם ותתגדל וזה כי השם יושיע מי שהוא שח עינים כמוך · הנה יגיע מההצלחה לך עד שתמלט בבור כפיך אי גדול הראוי לבוא עונש גדול עליו וזה כי האיש הנקי ימלט בזכותו אי גדול : והכלל העולה מהדברים הוא שמה שהיה איוב טוען ממה שיראה לרשעים מהצלחה זמן ארוך אינו מחוייב שלא יהיה הכל מוגבל ומסודר מהש"י וזה שאמנם היה מחוייב שיענש הרשע תכף עשותו הרשע אילו היה מגיע בזה היזק אל הש"י כדי שיציל עצמו מן ההיזק אבל למה שהוא מבואר שלא יגיע היזק כלל אל הש"י ברשע שיעשה הרשע הוא מבואר שמה שיעשה הש"י מזה ר"ל לשפוט האדם על מעשיו אינו רק להועיל לבני האדם ובהיות הענין כן לא ימנע שלא תתמיד הצלחת הרשע זמן ארוך לפי שהש"י כבר האריך לו עונשו כדי שישוב אליו תוך הזמן ההוא ויעזוב דרכו הרע' ואולם שלא יגיע נזק לש"י ברשע שיעשהו הרשע הוא דבר ביארו אליפז מהפך זאת הגזירה ואם הוא מבואר בעצמו והוא שאם לא יגיע תועלת לש"י בצדק הצדיק הנה לא יגיע לו נזק ברשע הרשע לפי שהתועלת והנזק הם שני הפכים ונושאם אחד ואולם הוא מבואר שלא יגיע תועלת לש"י בצדק הצדיק הנה א"כ הוא מבואר שלא יגיע לו ית' היזק ברשע הרשע והנה ביאר זה אליפז על זה האופן לפי שהיה מבואר אצלו שלא יגיע תועלת לש"י בצדק הצדיק לפי שהוא מועיל לעצמו לבד ואולם ברשע הרשע היה אפשר לספק שיזיק באופן מה לש"י לפי שהוא מפסיד ומשחית פעולות השם במה שהוא מזיק לשאר האנשים והפועל יצטער כשישחיתו פעולותיו לפי מה שיחשב והפסד שנאמר שאליפז לא ביאר המשפט האחד מאלו השנים אבל הניח כל אחד מהם על שהוא מבואר בעצמו ואולם מה שהיה טוען איוב ממה שבאו עליו מהמכות והנגעים להפליא בלא פשע הנה אליפז ישיב על זה שכבר חטא איוב חטאים נפלאים ואם לא הרגיש בזה מהם שכבר היה לוקח למשכון בגד האנשים חסירי הבגדים ונשארו ערומים והיו מתים בקרה ולא היה נותן לעני הצמא מים לשתות ולרעב לחם לאכול והיו מתים ברעב ובצמא ואולם העשירים והתקיפים היה מכבד אותם ומאכילם ומשקם וזה היה בתכלית הגנות וזה שאם לא היה נותן דבר ממונו לאיש מהאנשים היה לו התנצלות מה על מה שלא היה מטיב לעניים והוא כי אהבתו ממונו היתה הסבה המונעת לא שנאתו העניים והצדקה ואולם בשהיה מפזר ונותן לעשירים ובלתי נותן דבר לעניים היא מבואר כי משנאתו העניים והצדקה היה נמנע מזה · ומהם שלא היה חונן אלמנות במה שהיו מבקשו' ממנו להצילן מיד עושקיה' והיה מניח היתומים ביד עושקיהם ולא היה עוזר אותם · ומהם שכבר חטא במה שהיה אומר שהשם עזב את הארץ והוא עון פלילי כי בכמו זה הענין חטאו אנשי דור המבול ואנשי סדום ועמורה ועל זה הגיעם מהעונש מה שכבר הגיע · והביא ראיה אליפז על שהשם פוקד האדם על מעשיו ממה שקרה לאנשי דור המבול שלא ניצל מהם כי אם נח וביתו כי הוא לבדו היה צדיק בדור ההוא ומה שקרה לאנשי סדום ועמורה שאם היה הענין לפי המערכת היה בתכלית הזרות שיסכים במקרה בזה הרבוי הנפלא הרשע לרוע המערכת ולזה נתן עצה אליפז לאיוב שישוב אל השם יתברך וייטיבהו השם יתברך הטבה נפלאה לא ישערה :

אוהב משפט

להם תורה ומצות במה שאין לו הנאה מזה כי אם להם שיעשו אותם שריבם עמו וכבר הקדמתי זה בפרקי' : **החפץ** כמו הנאה וכמהו כי מה חפצו בביתו אחריו : **בצע** · הנאת ממון כמו מה בצע כי נהרוג את אחינו שתר' אנק' מה ממון נהנה לנא : **תתם** · מבנין הפעיל שרשו תמם והוא מענין תם וישר כמו תמים אתה בדרכך : **המיראתך** כמו שבצדקתך לא תועיל לו כן ברשעתך אינך מזיק לו ולכן אינו מיסר אותך מפני יראתו ממך שלא תפרוק עולו מעל צוארך כמו שעושה מלך בשר ודם לבריותיו ואם כן תוכחות אלו אינם אלא מפני עצם חטאיך המרובים כמו שיפרש אחר זה : **יוכיחך** · כמו אשרי אנוש יוכיחנו אלוה לשון ייסורין ויש פירושים אחרי' וזהו הנכון : **הלא** בתחלת דברי למדתי עליך זכות ואמרתי לך שייסוריך הם על קצת עבירות קלות דרך מוסר של אהבה ואתה לא רצית בטענתי זאת ואמר' כי ייסוריך הם קשים שאי אפש' להיותם ייסורין של אהבה ואני מודה לדבריך בזה עתה על כן אני גוזר כי כמו שענשך מרובה עד אין קץ כן היו רעותיך ועונותיך רבות עד אין קץ ואם לקית הרבה רשעת הרבה :

כי · אלו הם רעותיך מהם שאתה רע לבריות שהיית חובל ומשכן אחיך חנם בלא משפט כי תתבענו עבטות תביעות של שקר ובאמתלותיך היית ממשכנו · או ירצה לומר חנם במעט סבה עם היות מצות האל לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו : **ובגדי** ערומים תפשיט · בגזילה או במשכון והוא כפל דבר ומצות האל היא לא תשכב בעבוטו ואף על פי שאיוב לא היה מאנשי התורה תפשו אליפז בהם מפני היותם מצות שכליות : ערומים ע"ש סופם כמו ועתני קמח כי לא ערומים היו בעת הפשטם שאם כן אליזה מלבוש הפשיטם · וי"מ ערומי' לובשים קרעי' וכן תר' המתר' ערוס ויחף פחח ויחף ופוחח בלשון רז"ל הוא הלובש קרעי' : **לא** תפשו על האכזריות כי גם היא עבירה מושכלת וחסדו שלא היה משקה לעיף אפילו מים ולא היה פורס לרעב לחמו ואיפשר שלא תפשו על הצדקה אלא שהיה עושק שכר שכיר עד שהיה מת בצמא וברעב ושכרו תחת ידו : **ואיש** · וכי מפני שהיית איש זרוע תהיה לך הארץ לבדך ומפני שהיית נשוא פנים תתקיים בה לבדך וימותו האחרים בעירום ובצמא ובחוסר כל · וי"מ וא"ת ואלוהים כדבריך שאני רשע מפני מה זכיתי אל כל הכבוד הזה · לפי שהיית איש זרוע והיית גוזל את הרבי' היתה לך הארץ · ולפי שהיית נשוא פנים ומכובד מפני עשרך ישבת בה ונתקיימת בה · וי"מ לא מים עיף תשקה אבל התקיפים והאלמים היית נותן להם הארץ ומכבד אותם אבל האלמנות שלחת ריקם : **אלמנות** האלמנות שלחת ריקם מבתיהם אשר גזלת וזרועות בניה' היתומים אשר יחזיקו בפנות הבית שלא יצאו משם שברת' והוצאתם משם בע"כ : או יאמר כי שלחת האלמנות ריקם כשבאו לשאול ממך כלום והיית מדכא תחת רגליך זרועות היתומי' בריבם עמך : **ידוכא** · שב אל הזרוע כי מצאנוהו לשון זכר בפסוק וזרועים ממנו יעמדו ואף על פי שהם לשון רבים בא עליו לשון יחיד על דרך בנות צעדה כלומר כל אחד מהזרועים ידוכא כי אתה המדכא אותו וכל אלו הדברים הם חשדים על איוב הפך מה שהעיד בו הכתוב איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע : **על** · על היות רעתך רבה פי' השם ית' סביבותיך פחים ללכדך בהם מכל סביבותיך שלא תנצל מהם כי באו עליך כמה ייסורין מסביב כשדים ושבא ואש אלהים ורוח גדולה ושחין רע : **ויבהלך** פחד פתאום · מאלו הפחים אשר סביבותיך ולא על חנם היה כל זה : **או** · זהו נקשר עם הפסוק שלמעלה ממנו יאמר הנה יבהלך פחד פתאום או תבא לך הצרה בפתע כמי שלא ראה חשך העבים וכסתהו פתאום שפעת מים והענין כי באה אליך הצרה הזאת בלי דאגה ממנה על רוב העונות : ויש פירושים אחרים שאינם עולים יפה :

הלא · מכאן ואילך יחשוד אותו כי הוא רע לשמים בדעות של כפירה בסלוק ההשגחה וכמ"ש הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך יחזור ויאמר הלא אלוה גובה שמים כלומר לא מיראתך יוכיחך בלא עון והלא יש בך כפירה כי אמרת אלוה הוא בגובה שמים ואסר בי"ת המשרת · וראה ראש כוכבים כי רמו והם יותר מהם ואם כן איך ישגיח בזה העולם זאת היתה באמת דעתך · וכבר פירשתי שכל אלה חשדים חלילה לאיוב מהם אבל אליפז מחפצו להרשיעו במעשה ובאמונות העלילו בדברים לא היו בו · וכבר התנצל איוב מכל זה במענהו האחרון כמו שנפרש שם וזה הפי' יותר נכון משאר הפירושים : **ואמרת** · ועל אשר הוא בגובה שמים אמרת מה ידע אל באלו השפלי' עזב יי' את הארץ האם מן הערפל אשר סביביו ישפוט : כמו הבעד · הבפני' לשון מבעד לצמתך : **עבים** · עבים סתר לו ולא ירצה לראות בזה העולם השפל ובעגולת שמים המקפת שם יתהלך ולא ישגיח על השפלים : **חוג** · כמו בחוג ונקראת העגולה המקפת חוג לפי שמחברים אותה במחוגה הנקראת קונפא"ס · או יאמר חוג שמים יתהלך לפניו כמסך מבדיל :

האורח · ה"א התורה לתימה ונפתחה מפני הא"לף · יאמר הייעב הדבר הזה אשר אתה עושה לשמור אותו אורח אשר מעולם אשר דרכו באותו אורח מתי און שהאמינו בסילוק ההשגחה ואתה תופס היום דרכם · וי"מ אותו על דור המבול : **אשר** · אשר הגיע מעונשם אותם מתי און שנכרתו ולא היה עתם שימותו ונהר הוצק ביסודם עד שנתגלה ונפל בנייניהם אשר היו עליו : יוצק · כמו הוצק והוא עתיד במקום עבר · ויסוד' אשר בית המשרת והנהר משל לתוקף הצרות · או יהיה רמז אל המבול וכן דעת התרגום · ועיין רא"בע ז"ל : קומטו לשון כריתה ובלשון רז"ל שנים קמוטין · נקמט ראשו · והוא הפוך כמו כבש וכשב : **האומרים** · ואותם מתי און היו אומרים לאל שיסור מהם כלומר אתה מוסר ממנו ואין לך השגחה בנו · וגם היו אומרים מהו פועל שדי למו והלא אין השגחתו בשפלים : יפעל · לשון כינוי : **והוא** · יתפרש הפסוק כפסוק הן לא בידם טובם וגו' שבא אחר ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכך לא חפצנו כמו שבא זה אחר שאומרים לאל סור ממנו כלומ' אחר שהם מסלקים ההשגחה רחמנא ליצלן מהאי דעתא כי אני מאמין כי האל מלא בתיהם טוב ועצתם הרעה הזאת ועצתם בסילוק ההשגחה רחקה מני ואתה איוב תפסת דרכם : עצת רשעים · כמו מחשבת הרשעים כמו שפירשתי למעלה ותפס אליפז זה הלשון כמו שאמרו איוב כרומז אליו כי שקר דבר בזה ממני רחקה ולא ממך :

יראו אם עיין הר"מבן ז"ל ויש פירושים אחרים וזהו היותר נכון : **הסכן** הרגיל עצמך עמו ללכת בדרכיו ואז תהיה בשלום ובדברים אלה תבא לך טובה : הסכן · כמו ההסכן הסכנתי לשון הרגל : ושלם · וי"ו במקום עתיד כמו ומות בהר כלומר השלם · וי"ל וי"ו כלומר השתלם עמו ולא תריבהו · ובהם כלומר בהרגל ובהשלמה תבואתך טובה ויש פירושים אחרים וזהו הנכון : **קח** · נא מפיו כל מה שיורך כלומר התעסק במצות שכליות שתרחם על העניים ולא תגזלם כמו שעשית בשלותך ושים בלבבך אמונות ישרות והרחק עצמך ממחשבת הכפירה מסלוק ההשגחה כמו שעשית בשלותך ואולם פירשנו זה הענין כן לפי שאיוב לא היה מאנשי התורה כקבלת רז"ל · **אם** · דע כי השם ית' הוא מקבל בעלי תשובה ואף על פי שאני גוזר שאתה רשע גמור במעשה ובמחשבה אינך באפס תקוה אבל יש תוחלת בעניניך בתשובה שאם תשוב תשובה גמורה תהיה נבנה אחר היותך הרוס ונתוץ · או יהיה תבנה מענין בנים כמו ואבנה גם אנכי ממנה · ובמה תהיה התשובה בשתרחיק עולה מאהליך והעול ההיא במעשה בגזלות ואונאה כמו לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה והיא במחשבה ובדבור כמו הלאל תדברו עולה · והרחקתם היא שתשיב הגזילות ותשוב מאמונת הכפירה אשר האמנת בשלותך · וכבר פירשתי בפסוק אם און בידך הרחיקהו איך היה אפשר לאיוב להשיב הגזילות והוא עני · ואיפשר שיאמר אם תשוב עד שדי תבנה בנין עדי עד בעושר ובנכסים וכבוד ואז תרחיק עולה מאהליך שתשיב הגזילות · והראשון יותר נכון : **ושית** · יגדל עשרך עד שתשים על העפר זהב וירבה לך כמו סלעי הנחלים הזהב הבא מאופיר · בצר · לשון זהב · וי"מ מבצר כלומר לא תצטרך לשים בסלע קנך רק על עפר · וי"מ ובצור נחלים כמו שמצור נחלים ישטופו כן ירבה זהב אופיר אצלך · או יאמר הזהב יהיה נחשב בלבבך כעפר ואופיר כצור נחלים : ושית · כלומר תשית בלבך : **על עפר** · כמו עם עפר וכמהו ויבאו האנשים על הנשים : והיה

כג

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: גַּם־הַיּוֹם א
מְרִי שִׂחִי יָדִי כָּבְדָה עַל־אַנְחָתִי:
מִי־יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ אָבוֹא עַד־
תְּכוּנָתוֹ: אֶעֶרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט וּפִי
אֲמַלֵּא תוֹכָחוֹת: אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי ה
וְאָבִינָה מַה־יֹּאמַר לִי: הַבְּרָב־כֹּחַ
יָרִיב עִמָּדִי לֹא אַךְ־הוּא יָשִׂם בִּי:
שָׁם יָשָׁר נוֹכָח עִמּוֹ וַאֲפַלְּטָה לָנֶצַח
מִשֹּׁפְטִי: הֵן קֶדֶם אֶהֱלֹךְ וְאֵינֶנּוּ וְאָחוֹר
וְלֹא־אָבִין לוֹ: שְׂמֹאול בַּעֲשֹׂתוֹ וְלֹא־
אָחַז יַעְטֹף יָמִין וְלֹא אֶרְאֶה: כִּי־יָדַע
דֶּרֶךְ עִמָּדִי בְּחָנַנִי כַּזָּהָב אֵצֵא: בַּאֲשֻׁרוֹ
אָחֲזָה רַגְלִי דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא־אָט:
מצות

וַאֲתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר: לְחוֹדֵי יוֹמָנָא
מְרִיר מֵימְרֵי מַחְתִּי תְקַפַּת עַל
תּוּנַחְתִּי: מַן יְגְזוֹר אִנְדַּע וְאַשְׁכְּחִינֵיהּ
אֵיתֵי עַד מְדוֹר בֵּית מוּקְדְּשֵׁיהּ:
אֲסַדַּר קֳדָמוֹי דִּין וּפוּמִי אֲמַלֵּי
מַכְסְנְיוּתָא: אִנְדַּע מִלַּיָּא דִּיתִיבִנַנִי
וְאֶתְבַּיַּין מַה יֵימַר לִי: הַבְסוּגְעֵי חֵילָא
יִנְצֵי עִמִּי לָא בְרַם הוּא יְשַׁוֵּי תִּגְרָא בִי:
תַּמָּן תְּרִיצָא וְתַקִּין עִמִּי וְאִשְׁתֵּיזֵב
לְעָלְמָא מִדַּיָּינִיתִי: הָא לְמַדִּינְחָא
אֲהַלֵּךְ וְלֵיתוֹי וּלְמַעַרְבָא וְלָא אִתְבַּיַּין
לֵיהּ: בִּצְפוּנָא בְּמֶעְבְּדֵיהּ וְלָא אַחֲדֵי
כַּד מְכַבֵּין דָּרוֹמָא וְלָא אֶסְכֵּי: אֲרוּם
גְּלֵי קֳדָמוֹי אוֹרְחָא דְעִמִּי בְּחַן יָתִי הֵיךְ
דַּהֲבָא אַפֵּיק: בְּאִסְתְּוָרֵיהּ אֲחַדַת רַגְלִי אוֹרְחָתֵיהּ נְטָרִית וְלָא צְלָאִית: פּוּקְדָנָא

אמלא ג' וסימ' לא תהיה משכלה · אערכה לפניו משפט · להנחיל אוהבי יש · וא' ואמלא אתו רוח : נוכח ל' מלרע שם ישר והוא חד מן שיטה דכל חד וחד ל' דכות' מלרע וסי' נמסר במסרא רבתא במערכ' אות השי"ן כס"ד : אחז ג' חד מלעיל וסימ' חיל אחז ישבי · והנה אחז בקרנות המזבח · שמאל בעשתו ולא אחז בתרא מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע : בזהב ג' דגשי' וסימ' וישב מצרף ומטהר · בחנני כזהב אצא · ובלי נחשת מצהב :

רש"י

מענה איוב. גם היום · אחר כל התנחומין הללו · מרי שיחי במקומו עומד · כי אין תנחום בדבריכם · ידי כבדה מכת נגעי תקיפה יותר מאנחתי שאיני קובל וצועק לפי מכתי : ואמצאהו לשופטי · תכונתו · מכון כסאו ומשפט הוכחת דברים · לא ישים בי אך · לא ישים בי אך הריב של תוכחת פשעי ולא תשומת עלילות · שם במקום ריבינו · היפר · כושר תפלות יהי נוכח ונגלה ונראה עמו לפניו · נוכח מוכח · ושם אפלטה לנצח כי לא ימצא בי עון: הן קדם · למעלה הוא חוזר למי יתן ידעתי וגומר · קדם מזרח · שנאמר קדמה מזרח · אחור מערב · הואיל והמזרח קדמת עולם נמצא המערב אחוריו של עולם · שמאל · צפון · בעשותו · כשבראו לא עשה מקום כסאו שם שבראנו שם · אחז · תרגום של אראה · ותדע שהטעם תחת האלף · והם לשון אחיזה הוא היה טעמו מלרע תחת החי"ת : יעטוף ימין כיסה פני הדרו בפניו למעלה הראנו: כי ידע דרך אשר עמדי תהו · לפיכך אינו בא לריב עמדי · בחנני אשר כזהב הנה · אם יריב עמדי : באשורו · במעגלו כמו אם תטה אשורי · וכן אשורי · ולא אט · איני רגיל לנטות :
נחקי

רלב"ג

ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר · מרי שיחי · הרצון בו שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם על שברי תרעומת רב : ידי · מכתי : תוכחות · ישים בי הרצון בזה ישים בי כח : נכח עמו · מתווכח עמו · ואפלטה · עצמי ובשרי או נפשי : קדם · מזרח : ואחור · מערב · שמאל · צפון : ולא אחז · ולא אראה: יעטוף · יכסה ויעלים · ימין · דרום: באשורו · פסיעתו : ולא אט · ולא אטה : ולא

אבן עזרא

גם היום מרי שיחי · מורה הוא שיחי מכל השיחות כענין ענו ישראל מורה מאד ועניכו משוב': ידי · מכתי כמו ידי לילה נגרה ולא תפוג והענין שמכתי יותר כבדה מאנחתי : ואמצאהו · על המקום : עד תכונתו · על תכונת מקומו : לא אך הוא ישים בי · עמו וישימו וישכילו אין תשים כי אלא הוא : שם · יראה ישר נוכח : ואפלטה · נפשי לנצח ולא הייתי מתפחד לכן לא אוכל למצוא אותו : הן קדם אהלך · מזרח : ואחור · מערב והוא כרא פאת שמאל ולא אוכל לחזותו שם · והוא יעטף ימין · ולא אראנו ולמה הייתי מפלט נפשי משופטי ממנו שהו' שופטי: כי ידע דרך עמדי · הדרך שהי' עמדי ולא הטה ימין ושמאל:
מלות

מ"ע ספורנו

איוב א' גם היום שאמרת במירא אחך יוכיחך ושלא יאות לאל ית' להתוכח עמי · מרי שיחי · לא יחדל שיחי המר והוא כי ידי כבדה על אנחתי · שהמכה כבדה מאד יותר על מה שהורה אנחתי ובכן אני אומר · מי יתן ידעתי ואמצאהו · מי יתן שאזכה לנבואה ואמצאהו לדבר עמו · אבא עד תכונתו · באופן אשיג הכונת דרכיו כי אז : אערכה לפניו משפט לצדק דיני ופי אמלא תוכחות · נגד האל הרע: אדעה מלים יענני ואתבונן גם כי אמנם הברב כח יריב עמדי לא · אין ספק שלא יריב ברב כח: אך הוא ישים בי · הכן הוא ישים בי כח להתוכח כמו שקרה לדניאל כאמרו ובדברו עמי התחזקתי: שם ישר נוכח עמו · ובזה יהיה כל ישר לב יכול להתוכח עמו · ואפלטה לנצח משופטי · מיד האל הרע: הן קדם אהלך ואיננו ואינו רחוק שהשיג זה כי אמנם שכינה בכל מקום באופן מה כמו שהתבאר מדרכי טובו בכל צד אף על פי שלא אראנו בשום מקום ואינו במקום זולת מקום: כי ידע דרך עמדי · ובהיות כי ידע אשרי דרכי בחנני דהב יוצא לפי ובכן כזהב אצא · צדיק ונקי בדין : באשורו אחזה רגלי · ועל מה שאמר חטאתי כמה שלא העיתי כלפי חסד עם אותם שהיו חייבים לי וזולתם · איני ראוי לשום ענש בשביל זה כי באשורו אחז' רגלי כדרך אשר צוה בתורת בני נח לפי תורת הדין דרכו שמרתי · בגלוי עריו' ולא אט · בשפיכות דמים :
מלות

אוהב משפט

והיה · עיין רש"י ז"ל הבא רבינו סעדיה ז"ל פי' קדם ופי' בצריך לשון מבצר והוא כמו יי' סלעי ומצודתי וכן מצאתי בואלה שמות דבה והר"אבע ז"ל פי' אותו כמו כקול שדי כלומר יהיה חזק זה בך: בצרך · לשון זהב כמו ושית על עפר בצר והוא לשון יחיד לפי שאין בו יו"ד והרד"ק בשנ"ל ימבני האח"נח וכסף תועפות לך הוא כפל לשון כי תועפות לשון תוקף כמו תועפות ראם לו ואפשר שהוא מתרגו' וכפלת ותעוף שהדבר הכפול הוא חזק לו הוא כצד מעופפות שהעופפו' מורה על התוקף · וי"מ והיה האל בצרך שהם האויבים להשמידם ולהכריתם או יהיה עמך בצרתך וכן פירשוהו רז"ל והתרגום תרגם ויהיה שדי כרך תקפך : כי כי אז בשדי תתענג עליו כמו המתענג על אביו בגעגועין ופניך אשר נפלו משהם הלוו ולא תבוש מהכו כענין הלא אם תטיב שאת ואחר אמרו ולמה נפלו פניך : תעתיר תהיה דבק עמו בזה האופן שיקבל הפלתך ולא תבוש מברך ונדריך אשר תדור בעת תפלתך כמנהג המתפללים שאומרים אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וראני בשובאי אתן זבחים ונסכים תשלם אותן נדרים כי יבא רצונך ותצטרך לשלם נדריך כטעם אשר נדרתי אשלמה ישועתה ליי' וידבק עם זה ותגזור אומר שגדרת עליו ויקם לך ותצטרך לשלם נדריך · וי"מ אותו על רוב העושר והראשון יותר נכון : ותגזור · הגיע באופן מהכללה' שכל מה שיחלו עליך לא תחלל מהם כאלו אתה גוזר והדבר מתקיים מאליו : ותגזור · הזי"ן בפת"ח ויקם · הוא מפעל קל והוא בודד שהאומר יקום כלומר יתקיים וכשתלך לא יבר לעדיך כי בכל דרכיך נגה אור עליהם
כלומר

תורת חסד יראת שדי

ויען איוב ויאמר גם היום וגו' יר' גם היום שאמרת אלי כל אלה הדברים יש אתי מרי שיחי כלו' לא הוסר ממחשבתי כי כל מה שבא עלי הי' בעבור מה שדברתי ואמרתי אולי חטאו בני וברכו אל"ים בלבבם אם מצד הדבור בעצמו כאמור ואם לפי שאני הייתי המעל' העולות ולא היו בני עומדים עליהן וכו' באופן כי כבדה על אנחתי היותי נלכד זאת ממה שגרמתיה אני לעצמי בידי וכו' · או יר' ג"כ לפי כוונה זו כלומר והיות ההקרבה עם ידי ולא עם ידיהם הוא מה שכבדה על אנחתי · או יר' הכה האנחה שוברת אני גופו של אדם ומכתי זאת כבדה על אנחתי יען כי שברה כל גופי · **מי** יתן ידעתי ואמצאהו יר' מי יתן ולא הייתי מתבטל מלימוד התורה עם יסודי אלה ובכן אמצאהו כי הנה התורה כולה שמותיו של הקב"ה ובהיותי יודע התורה היה הענין אצלי כאילו כבר מצאתיו כביכול ובכן אבא עד תכונתו ואערכה לפניו משפט .כאשר יכשל לאי שהוא צורך מרכבן שהגיע להוראה ופי אמלא' תוכחות להוכיח לבלתי עושי' כרצונו וכו' ולא היו יכולים לומר לי טול קורה מבין עיניך אחרי ראותי אותו לומד בתורה בהיות' יודעים כי תלמיד חכם שעבר עבירה ביום אין להרהר אחריו בלילה ואדעה מלים יענני כמו שהיה אומ' מר"עה מה יענה ה' וכו' ואבינה מה יאמר לי והוא הענין ההוא אל הנביאים שלא יאמר אליהם הענין בבירור והם מעצמם מבינים כונת המאמר ההיא כו' · או יר' אדעה מלים יענני הבעל הדין ואבינה מה יאמר לי אם במרמה דבר אם לאו · **הברב** כח וגו' יר' שבלב כחי על התורה יריב עמדי בודאי אינו כן כי אדרבה הוא ישים בי בפי ובלשוני מה שאורה ומה שאדין כי אל"ים ישפוט וכו' ואפלטה לנצח את עצמי משופטי כאומר אליו כי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יען כי כפי מה שגזרה עלי התורה עשיתי והאל ית' היה העומד אתי בהיותי דן את הדין ההוא וכאומ' אל"ים נצב בעדת אל כו' מה שאין כן עתה כי הן קדם אהלך ואיננו כלו' אני כעת רוצה לדעת מה יש במזרח העולם ואיננו הוא ית' מלמד לי דבר זה וכמו כן אני הולך לדעת בענין המערב ולא אבין לו ית' במה שעשה שם וכן שמאל העולם בעשותו אותו באופן ההוא שהו' חרב כו' ולא אחז יעטוף מאני ענין דרומו של עולם ולא אראה כעון שכלי מה שיש בו · כי ידע דרך עמדי יר' כי הנה הוא ית' ידע כי אני שמתי הדרך הטובה לפניו ובכן היה מן הראוי שיראני בישעו וזה יובן עם מה שאמר ד"עה ושם דרך אראנו בישע אל"ים · ובחנני כבר וידע כי כזהב אצא עם ענין למודי בתורה באשורו אחזה רגלי הוא הדבר שאמר ד"עה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך · ואו' דרכו שמרתי ולא אט הוא הדבר שאמרתי אני במה שאמר ג"כ ד"עה למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני תראהו בספר תהלות ה' ורצה א"כ לומר כי ענין הראיה למה שאמ' הוא כי באשורו אחזה רגלו ודרכו ית' שמר ולא נטה ממנו :
מלות

אבן יחייא

ויען איוב ויאמר גם היום מרי וגומר יען כי אליפז התשים לאיוב כאשר היה מתרעם מהש' ית' במקום הכנעו אליו לכן אמר איוב גם היום שיחי ותלונותי היא גדולה על מורי ומרירות לבתי אני אמצא כי ידי ונגעי כבדה והיא יותר גדולה מאנחתי ותרעומתי בהפך מה שאתה אומר אליפז · ומי יתן שידעתי מקום האלוה ואמצאהו ואבוא עד תכונתו ומכון לשבתו ואערכ' לפניו בטענות חזקות ואמיתיות משפטי ופי אמלא תוכחות וויכוחים ישרים ואדע' או מלין יענני ואבינה המהות מאשר יאמר לי ולא כמוכם אשר לא אבין דברי כזביכ' ומהותם להיות דברים לא אמון בם ומה שעתה ברוב כח יריב עמדי בשפטיו הרעי' לא אך הוא ישים בי עוד האף והחימ' ולא ירים עוד יען כי שם במקומו אז אני הישר נוכח עמו אוכח עמו ובהראות צדקתי אפלט לנצח משופטי כי לא ישפטני עוד בשפטיו הרעים כבראשונ' אבל מה אעשה כי לא אדע מקומו ית' איה אם קדם לצד מזרח אהלוך ואיננו ואחור לצד מערב ולא אבין המקום שלו · וכן אלך לשמאל הצד הצפוני אשר שם רוב עשייתו ופעולותיו מישוב העולם · ולא אחזה ואראה אותו : וצד הימין מהדרום אשר הוא כנעדר הבריאה יהיה כאלו יעטוף אותו ויכסה ולא אראה" ואם היה הוא ית' משגיח בתחתונים כדבריך אליפז היה הדרך הטוב שעמדי ואם היה בוחן אותי
כוכב

ר' אברהם פריצול

ויען איוב ויאמר : גם היום · השיב איוב ואמר בודאי גם היום נוסף עלי מרירות שיחי וכעסי במה שעלי להתרעם על מכאובי יען ידי ומכתי כבדה מאד יותר מאנחתי ורצה בזה להורות שיש עליו להתרעם יותר ממה שעשה עד היום לפי שמכותיו כבדות ביותר ממה שיאנח עליהם : מרי שיחי · מרירות כעסי ידי כבדה מכתי כבדה מלשון הנה יד ה' : מי יתן · מי יתן והייתי יודע את ה' ומקומו באופן שאמצאהו כי באמת אבוא עד תכונתו והייתי עורך טענותי אתו לדעת תכונתו ומדוע אבלני והממני עד כלה תכונתו סדור מעשהו ואופן רצון הנהגתו המציאות ודרך משפטו עלי : אערכה לפניו · ואם הייתי יכול למצוא מעלתו הייתי עורך לפניו משפט מעשי ודעותי ועל מה הכני במכות האלה ופי אמלא הוכחותי וראיות וטענות חזקות נגד תפארתו והשגחתו אם היא משגיח: אדעה מלים · ואז אדע התשובות הדברים שיענה אלי ואתבונן בהתבוננות טוב מה שיאמר לי והרצון בזה בשני דרושים האחד אדעה מלין שיענני אם אני רשע וחוטא והשני אבינה מה יאמר לי בחקירת ענין ההשגחה איך היא : הברוב כח · וכי אסבראוי לה' שיריב עמדי ברוב כח וביד חזקה בתחלואים ובמכות כאלה אשר הגיעוני הנה בודאי לא ראוי : אך הוא בעצמו וברחמיו ישים בי הכח לעמוד ולהתקיים למען אוכל לדעת משפטי ודיני · כי זה משפט כל דיין חשוב לשמוע טענת הטוען ולהזהו שיערוך טענותיו : שם ישר · ושם לפני תפארתו האיש הישר יהיה נוכח ומתוכח עמו ומעריך טענותיו אם יגיעהו דבר שלא כדין ואם הייתי זוכה לזה גם אני להיות מתוכח עמו ידעתי כי הייתי נפלט וניצול משופטי בהיותו שומע טענותי הייתי נמלט מחופשותיו : נוכח · טעמו למטה בכף ועניינו מלשון ויכוח מנוחת כל ונוכחת ופלטה והייתי נמלט : הן קדם · האמנם ראיתי כי נכזבה הוחלתי למצוא את ה' כי הן קדם במזרח אלך ואבקשהו הנה איננו להעלם מעלתו ממנו וגם כי אלך אחור לצד המערב לא אבין מקומו אין קדם מזרח אחור מערב : שמאל בעשותו · ואני אפנה על שמאל בצפונו של עולם אשר שם עשהו תבל ומלואה בתיקון הישוב ולא יחזו ר"ל ולא אחזה מעלתו וגם אם אסור ימין בדרומו של עולם לא אראה מה שאחפוץ ממנו כי למרחק המקום ההוא ה' ית' יעטוף ויתכסה מידיעתנו שמה ביותר ממה שיתראה מפעולותיו בישוב להיות כי בדרומו של עול' הוא בלתי מיושב בסבת החום ושם מולא הים הגדול המקיף ולא אוכל להקרב למה שיכסיף לבבי לדבר אתו: אחז · ענייני לשון ראיה וחזיון ובהשלומו אחזה : יעטוף לשון כיסוי ועיטוף הדבר : כי ידע · ואם ידע ה' דרך מעשי אשר עמדי ובחנני לדעת מחשבות לבי ברעות היקרות אשר אני הנה בודאי כזהב צרוף מן הסיגים היוצא מזהב ר כן אצא נקי לפניו וכן אהיה לפני בהיכנו ולא ידעתי מדוע נענשתי במכות כאלה מאחר אם הוא משגיח ויודע כל דרכי אים והיש: באשורו אחזה · והאמת כן הוא כי באשורו ובדרכו אחזה רגלי ודרכיה' שמרתי ולא נטיתי מהם וירצה בזה באשורו לאחז רגלי במעשים ודרכו שמרתי במחשבות האלוקות: אט · אטה מנח' הקלות:
מלות

הרמ"בן

ויען איוב · גם היום מרי שיחי גם במענה הזה לא יחדש דברים אחרים כי כעס על שאדוהו ברע לבריות ורע לשמים ולא יענה להם רק ירצה להתוכח עם האל ית' על צדקתו ויושרו ועל הצלחת הרשעים והם שתי קושיות אשר בלבו : גם היום · שדברתם הרבה אין לי ניחום בדבריכם ושיחי עמכם במרירות · וידי כבדה מעטות דבר על אנחתי אשר היא גדולה יאמר כי שיחו במרירות ומעשיו בכבדות לא יוכל לשאת ידו אף כי עצמו והמפרשים אמרו כי ידי מכתי והענין שמכתו יותר כבדה וגדולה מאנחתי כי לא יתאנח לפי גדל מכתו בו וכן דעת התרגום אמר לחוד יומא מריר מימרי מחתי תקפת על תוכחתי : מי יתן ידעתי ואמצאהו · לאלוה אשר הזכרת אליפז כי תשא אל אלוה פני: אבא עד תכונתו · המקום אשר יכין כסאו לשפוט את כל הגוים ושם אערכה לפניו משפטי : ופי אמלא תוכחות · על רשע וטוב לו וצדיק ורע לו: אדעה מלים יענני הוא בעצמו: ואבינה · מה יאמר לי כי לא ידעתי ולא אבין מה תענומה תאמרו אתם כי אין בפיכם נכונה האם תאשר כמו גדול מכתי: יריב עמדי · להראות גבורתו לא יעשה ככה : אך הוא ישים בי · שם מקום המשפט לפניו אדם ישר שאהיה נוכח עמו כדי שלא איראנו ולא אפלט נפשי לעד משופטי כי הישר יזכני באמת בשומעו תוכחתי : ישים בי · כענין ישים עלי : בי · כאומר ישים במעשי שופט לשפוט ביושר או דרך הלשון ככה כמו הבהמה אשר אני רוכב בה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו על דעת רבותי' ז"ל כן הלשון בכספט וכן בשופט וכתן בפלילים ונתן על פיהם ובדברי חכמים ז"ל ומשלם בב"ד יוצאה בדיינין והחכם רבי אב"ע פירש לא אך הוא ישים כמו וישימו וישכילו כלו' אין מי שיבין וישים לבו כי הרשעתי אך הוא לבדו הנכון שנאמר לא יעשה כן לריב עמדי בכחו הגדול אך הוא ישים בי לבו אם חטאתי לו כי שם במקום המשפט ההיה ישר ושם יהיה מפעלי נוכח ונגלה עמו ואפלטה נפשי לנצח מיד שופטי : הן קדם אהלך ואיננו · לראש התלונה יחזור מי יתן ידעתי ואמצאהו כי אני הולך קדם ואיננו שם : ואחור ולא אבין לו · שהוא שם כי נשגב ממקום · והוא ברא פאת צפון ולא אחזנו שם והוא יעטוף ויכסה הדרום על תהו ולא אראנו שם: כי ידע דרך עמדי · על כן אני רוצה להתוכח עמו כי הוא יודע ועד דרכי ומעשי ואם בחנני כזהב הנה אצא טהור כי בדרכו אחזה רגלי ללכת בה :
מלות

מִצְוַת שְׂפָתָיו וְלֹא אָמִישׁ מֵחֻקִּי צָפַנְתִּי אִמְרֵי־פִיו׃ ל"נר"פ וְהוּא בְאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיָּעַשׂ׃ ח׳ · ג׳ · ל כִּי טו יַשְׁלִים חֻקִּי וְכָהֵנָּה רַבּוֹת עִמּוֹ׃ עַל־כֵּן מִפָּנָיו אֶבָּהֵל אֶתְבּוֹנֵן וְאֶפְחַד מִמֶּנּוּ׃ וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי׃ ל׳ · ל כִּי־לֹא נִצְמַתִּי מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ וּמִפָּנַי כִּסָּה־אֹפֶל׃ ל׳ · ג׳

מרוע

פוּקְדָנָא דִסְפְוָתוֹי וְלָא אַעְדֵי מְגְזֵירָתִי אַטְשִׁית מֵימְרֵי פוּמוֹי׃ ל"נר"פ וְאִין הוּא יְחִידָאִי וּמָן יְתִיבִינֵיהּ וְנַפְשֵׁיהּ רְגָגַת וְעַבְדַת׃ ח׳ · ג׳ · ל אֲרוּם יַשְׁלִים הֵיךְ בְּקַדְמֵיתָא גְזֵירָתִי וְדִכְוָתְהוֹן סַגִּיעִין עִמֵּיהּ׃ ל׳ · ל מְטוּל דְהֵיכְנָא מִן קֳדָמוֹי אִתְבְּהִיל אִתְבַּיַּין וְאֶדְחַל מִינֵּיהּ׃ ל׳ · ג׳ וֶאֱלָהָא רַכִּיךְ לִבִּי וְשַׁדַּי בַּהֲלַנִּי׃ אֲרוּם לָא אִתְגַּבָּרִית מִן קֳדָם חֲשׁוֹךְ וּמִן קֳדָמַי טַמַּר קְבָלָא׃

מדין

ונפשו ח׳ וסי׳ ונפשו קשור׳ בנפשו · ונפשו מאכל תאוה · ונפשו אות׳ ויעש · ונפשו משאול הציל · ונפשו לא חיה · ונפשו עליו תאבל · ונפשו לא תשבע מן · ונפשו שוקק׳ : ומפני ב׳ וסים ומפני כסה אפל · ומפגי לא חשבו רוק :

רשי

מחוקי לפנתי אמרי פיך · יותר מחוקי מזונותי הייתי זריז לצפון אמרי פיו · כמו לחם חקי מזונותי · והוא לפי שהוא יחיד בעולם · וידע דעתן ומחשבתן של בריו׳ ומה יש להם לדבר לפניו · לפיכך תשובות מוכנות לפניו : ומי ישיבנו · לפיכך נפשו אויתה ויעש : כי ישלם חוקי · ידעתי כי לא ישיב ידו עד אשר ישלים חוק גזירותיו פורענות אשר גזר עלי · כי כהנה רבות עשה על כן שאינו גומל לאדם כפי דרכיו מפניו אבהל · וכשאתבונן בדרכיו אפחד ממנו : כי לא נצמתי מפני חשך · בזאת אני נבהל · כי לא נצמתי לחלוטים ובמיתות קבר מפני החשך הזה הבא עלי · וכי לא כיסה מפני את האופל הזה עד מותי · ומפני כסה אופל · על כי לא שברא׳ם הפסוק חוזר · מדוע משדי לא נצפנו עיתים · קבלה הוא זו · למה לא נצפנו עתי ימי האדם מן הקב״ה שלא ידע יום מות האדם · שמא לא ימהר פורענו׳ ויקדמנו יום מות ויודעיו לא חזו · מיום האדם · כמו חדש ימים · ומתרגמי׳ עידן בעידן :

ומדוע

רלבג

ולא אמיש · ולא אסור ממנה : והנה מצות שפתיו דבק עם ולא אטו והרצון ולא אטה מצות שפתיו ולא אמיש או יהיה ולא אם דבק עם דרכו שמרתי ועם מצו׳ שפתיו יהיה דבק ולא אמיש ויהיה וי״ו ולא אמיש נוספת כמו וי״ו ואיה וענה : באחד · בענין אחד : ונפשו אותה׳ ורצונו כנפש׳ : חקי · המצטרך אלי כי המצטרך לאדם יקרא חק כאמרו הטריפני לחם חקי : נצמתי · נכרתי : ומפני חשך · קודם בא חשך המקרים הרעים : ומפני כסה אופל׳ והיה מכסה ומעלי׳ מפני איפל הצרות ההלו ר״ל שלא הייתי רוא׳ אותם :

יחבלו

אבן עזרא

מצות שפתיו · עשיתי ולא אמיש והיה חקי לצפון אמרי פיו והענין שהיו צפונים בלבי ולא יזוזו משם : והוא באחד יש אומ׳ שהב״ית נוסף והאמת שאיננו נוסף ולא אוכל לפרש כי יש בו סוד גדול : כי ישלים חוקי · ימלא החוק שנגזר עלי : כי לא נצמתי · היה מתאוה שיכרת וימות כאשר היה בחשך קודם שיצא לאויר העולם :

מדוע

אבן יחייא

בזהב הכל זוך אצא וכהפך מה שאמרת כי חטאתי חטא משפט מות כי רגלי אחזו באשורו ודרכו ומהו רחוש אף אני הייתי רחוש וכן בשאר המדות והדרך הזה שמרתי לא אטה ממנו ימין ושמאל אפילו כמלא נימא ולא אמיש ממצות שפתיו ויותר מהחק שלי והוא הדתות והנימוסים והסייגים אשר סדרו חכמי הדור צפנתי ושמרתי כאמרי פיו ויען כי אז הייתי מאמין כי הוא אחדי באחדות החלטיי ויכול ושליט ומי ישיבנו מלעשות כרצונו כי תכף שנפשו אותה דבר מה ויעש אותה כי בדיבורו ית׳ הדברים יעשו ויבאו אל המציאות ויען כי הייתי אז מאמין כי הוא היה משלים החק שלי ומספיקו בכל יום · וכהנה רבות גדולות ונפלאות עמו מהשגחתו על הנבראים · על כן מפניו אבהל שהיא יראת הפחד פן יעבישני ויענני · ואתבונן בגדולתו ומעלתו ואפחד ממנו שהיא יראת המעלה : ועם כל היותי תם וישר וירא אלהים · אל הרך לבי במקום שבאילותו וחזקתו היה ראוי שיחזקני ויסיר ממני המורך לב · ושדי הבהילני במכות ותחלואים שונים : ומדוע לא נמתי ונכרתי קודם בוא עלי חשך הצרות · באופן כי במות היה מכסה אופל התחלואים מפני :

מדוע

תורת חסד יראת שדי

מצות שפתיו ולא אמיש יר׳ ע״ד מאחז״ל לא עם הארץ חסיד וזה שאין כן ללומד תמיד בתור׳ כי יזהר במצות ה׳ הרבה מאד · מחקי צפנתי יר׳ ומענין היותי בעל רמ״ח אברים ושס״ה גידים צפנתי אמרי פיו שהם רמ״ח מצות עשה ושס״ה מצות לא תעשה · או יר׳ לומר כי ענין מצות לא תעשה אשר האדם יעשה אותם מעצמו כרציחה וגניבה ודומיהן הנה הוא לא היה עושה אותן כי אם מצד היותן מצות שפתי ית׳ וזהו הענין אחז״ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכו׳ אלא אפשי ואפשי והתורה גזרה עלי כו׳ וענין המצות עשה שהאדם מחקו במה שהוא אדם שומר אותם כענין כבוד אב ואם ודומה לזה הנה הוא לא היה עושה אותן כי אם להיותן אמרי פיו ית׳ : והוא באחד וגו׳ יר׳ וגם אני מאמין בענין אחדותו ית׳ ויכלתו וזה אני יודע ממה שישלים חוקי וכהנה רבות עמו שהוא משלים חוקי העושי רצוני כי הוא ית׳ נותן להם די מחסורם על כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו ואל הרך לבי במה שנתן לי יסורין שיש בהן בטול תורה ושדי הבהילני כי לא נצמתי מפני חשך כלומר כי להיותי כן לא נצמתי כשהייתי רואה חשך האנשים החטאים כאשר נצמתי בתחלה ועתה כעת להיותי בלתי לומד בתור׳ מפני כסה אופל׳ מרוע משדי לא נצפנו עתים יר׳ עתים לקבוע בהם את התורה ויודעיו והם התלמידי חכמים כמוני לא חזו ימיו של הקב״ה כדי ללמד בהם דעת את העם רק שאפי׳ הימים הם להם חשובים כלילות כאשר הוא הענין כעת אצלי · או יר׳ באומר לא נצפנו עתים על הדרך בעצמו שכתבתי בפסוק בידך עתותי וכו׳ תלאכו במקומו · או על הדרך בעצמו שכתבתי בפסוק למה ה׳ תעמוד ברחוק וכו׳ · או יר׳ מדוע משדי לא נצפנו עתים כדי להגות בתורה ואז הייתי מביט בחשך האנשים החטאי׳ ובאפלות׳ ויודעיו לא חזו ימיו לענין זה בעצמו : ועתה מזכיר והולך ענין החשך והאופל הנזכר והוא אומר גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו ור״ל כי העדר כלו כמו שהוא גזלוהו כו׳ : ואולי יר׳ באומר מי יתן וגו׳ לומר מי יתן ידעתי ואמצאהו לאיש שחבלתיו חנם כמו שאמרת אלי אבא עד תכונתו של מי שתפשתי את בגדיו ולפני מי שהכלמתיו וכתתי לי דב לשתית תמול׳ מים והוא העיף הנזכר שלא מים השקתיו ואערכה משפט כלומר אומר אליו שהוא בעצמו יעריך עלי המשפט אשר אדיין בו ויתנקם בו ממני ופי אמלא תוכחות תמורת מה שאני מילאתו מבר ולחם ומזון וזה יהיה לי תמורת מה שמרעב מנעתי לחם אדעה מלים יענני האפטרופסי׳ אשר היה זרועם של יתומים ואבינה מה יאמר לי היתום הנ״ל ובענין האחר אשר אמרתי כי איש זרוע לו הארץ וכיונתי בזה על עצמי שהיה לי זרוע רמה וכח ואל הנה אם חטאתי בזה כלו בענין היותי בעל כח וכו׳ הנה יריב כי מי שהרימותי זרועי עליו ולא אף הוא לבדו ישים בי ויאמר בפיו מה שאפרע לו אלא שישים בי כל יושר שיהיה ואהיה נוכח עמו ואפלטה לנצח משופטי יר׳ אפלטה לנצח ישראל והוא האל ית׳ מהיותו הוא שופטי כי אני בעצמי אהיה השופט לעצמי וכמו שאמרתי אערכה לפניו משפט כי אני בעצמי אות׳ המשפט עלי וזהו על דרך מה שאחז״ל ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכמו שביארוהו המפרשים ז״ל · או יר׳ לומר שהעלוב ממנו הוא ישפטנו וכו׳ ופי׳ זה באו׳ לנצח כתבו ה״ר משה קמחי ז״ל · והר״דק ז״ל כתב הברב כח וכו׳ ויש או׳ אפי׳ יוכיח כנגדו בכל כחי לא אחוש את מכתו לא ישים בי ואלת אך לשון מכה כמו וישאר אך כח׳ ואפלטה לנצח משופטי יר׳ ואגיל עצמי לנצח טענותי בדין יותר משופט אותי ואלת לנצח מן למנצ׳ ע״כ · הן קדם אהלוך ואיננו יר׳ ואיננו האיש אשר חבלתיו חנם ואחור ולא אבין לו לערום שהפשטתיו ואל כל שמאל בעשותו כל מעשיו הרעים אשר משם תפתח הרעה אל כל יושבי הארץ וכו׳ אהלוך בו נ״כ ולא אראה אל מי שעשיתי לו הרעה אשר רמזת אלי באומרך לא מים עיף תשקה ומי שיעטוף נפשו ברעב כמו שאמרת ומרעב תמנע לחם חפשתיו בצד ימין ולא אראה מי הוא כי מי שידע הדרך אשר היא עמדי והוא הבוחן לבות וכליות בחנני כבר ותמיד אני כזהב אצא ואינני עושה כדבריך אלה שאמרת אלי : והה״ר שמריה האיקרטי כתב אומר מלת קדם הוא פאת הפנים אשר שם כח הדמיונות וההרגשות הפנימיות ר״ל חמש חושים · והאור הוא מקום המשמרת במוח כי מקדם ידמה ונגבוה ישפט ובאחריתו ישמר ויזכר והנה ידמה ויקלוט מפאת פניו את הדבר בטוב ומחשך וידחנו אל מקום האמצעי ושם ידוקדק ויזוקק ויצוייר באחרית המוח וכו׳ ומלת אהלוך פה היא מהלך המחשבה כמו לא לבי הלך וכו׳ ומלת שמאל כמשכת אל אהלוך ויהיה פי׳ שמאל צד שמאל ממש כי כל טפשות וסכלו׳ ומחשך האמת מן הצד ההוא כמאמר החכם ולב כסיל לשמאלו ויהיה פי׳ בעשותו בתחוכו וכו׳ ומלת ולא אחז חזיון שכלי ונשקל ותחז בגיון עיניכו · והנה אמר כי הצד השמאלי יעלם ויעור הצד הימני אשר האור פרוש עליו ככתוב לב חכם לימינו ע״כ ·

והוא

הרמ״בן

מצות שפתיו שמרתי : ולא אמיש · מהם יותר מלחם חוקי הצריך לי תמיד צפנתי בלבי אמרי פיו ושמרתי אותם לעשותם כל היום והוא יחיד בעולמו ומי ישיבנו דבר שלא יעשה כרצונו וכל אשר אותה נפשו יעשה מיד כי אין מי שיעכב על ידו וכן אמר התרגום והוא יחידי ומי יתיביניה ונפשי׳ רגגת ועבדת : והוא באחד · כענין ה׳ בם סיני בקדש ירמוז שאין עולמו מקומו זהו פשוטו רק בפנימיות המלה הזאת נרמז כי איוב חכם מקובל יודע סוד האלהות והייחוד ית׳ : כי ישלים חקי · קשור עם הפסוקים הנזכרים באשורו אחזה רגלי מצות שפתיו ולא אמיש כל זה אעשה בעבור החסד והטוב אשר גמלני מנעורי כי יעשה משלם חקי ויספיק כל צרכי : וכהנה רבות עמו · טובות וגדולות שגמלני ביצירתי ושמירת נפשי כאשר ביאר בפסוק הלא כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאיני וגמר הענין : על כן מפניו אבהל · כאשר יזיק לי ואתבונן בטובו הגדול ואפחד ממנו פן יהיה בי עון שהעניש עליו והתרגום אמר ארום כדבקדמיתא גזרתי ודכמתהון סגיאין עמיה יפרש כן כי נפשו אוהה ויעש בי כרצונו וימלא החק שגזר עלי להיותי כדון תמיד ביסורין וכהנה רבות עמו לעשות לאחרי׳ כרצונו : ואל הרך לבי · ותבהילני כי לא הכרית אותי טרם בא החשך הזה אשר אני בתוכו והיה מכסה מפני אופל גדול אשר נפל עלי ביום כדרך למה יתן לעמל אור :

מדוע

ר׳ אברהם פריצול

מצות שפתיו יוכן ממצו׳ שפתיו אשר צוה וסדר בדת הטבעית במשפט קיום המין האנושי זה עם זה לא אמיש ולא אסור מעולם : מחקי צפנתי אמרי פיו · ר״ל כי גם ממה שאכסוף אפילו בחקי בדברים שאצטרך בו לאכול ולשתות דרך ההסתפקות וההכרחי להחיות בהם לאכול את חקי אפילו בזה צפנתי אמרי פיו וזכרתי מה שרצוי למעט הכחות החמדיות ומנעתי עצמי מהם כדי שלא ליהנות כל כך בעניני העולם והגוף : מחקי · מאכל חקי או הצריך לחוק ערכי : והוא באחד · וידעתי כי הוא ה׳ ית׳ באחד ובענין אחד ידוע מציאותו וסדור רצונו כי מה שסדר הוא כסדור אחד בלתי מסודר מאתו למעלה : ומי ישיבנו · מי הוא שישיב רצונו להמיר במה שתקן ורצתה חכמתו ונפשו אותה לעשות מה שעשה ויעש והוא מצד מוכיח לגודל חקתו ורוממות חכמתו : ישיבנו · ישיב אחור מה שתקן בסדור אחר : ונפשו · ורצונו כמו אם יש את נפשכם כי הרצון הוא הנפש : כי ישלים · כי הוא יתעלה הוא אשר השלים חקי בסדר מציאותי ותיקון איברי או כי הוא ישלים חקי במה שסדר ברצונו הקדוש להגיע לחקי ולצרכי וכהנה דברים רבים ונפלאות רבות עמו שמפליא לעשות עם יתר הנמצאי׳ הנשללים ממנו בסדור רצונו הקדוש : על כן · על כן לגודל יכולתו בטבעיות שסדר מפניו אבהל וכי אתבונן בנפלאותיו שיחדשו ורוממות חכמתו אפחד ממנו ור״ל בזה איוב לבאר כי יראהו את ה׳ הוא על צד הראוי והחיוב לירא את ה׳ הנכבד לרוממו׳ יכולתו וחכמתו ולא היה ירא ה׳ מצד חטאתיו בהשבו בודאי שלא חטא : ואל הרך · ועם היותי ירא ה׳ על צד הראוי והחיוב אלי מ״מ האל היכול הרך לבי והממני בחלאי גופי ושדי היכול הבהילני ביתר המכות אשר קרו לי ולביתי והרך לשון חלשה ורכות מן האים הרך בך פעל עבר מן הפעיל : כי לא · ומה שקרה לי מן הפחד והבהלה בעת שהגיעו הצרות עלי היה מפני שלא נצמתי ולא נכרתי ולא המיתני ה׳ בעת בואם כי אלו נצמתי ונכרתי והייתי מת הנה מפני כסה ה׳ אופל הצרות הללו או ירצה לומר מדוע לא נצמתי לגמרי לבלתי ראות החשך הלז ואם הייתי מת מפני כסה האופל ההוא נצמתי נכרתי :

מדוע

ספורנו

מצות שפתיו באסורי מאכל שהם זה ואבר מן החי · ולא אמיש אותם המצו׳ מחקי מלחם חקי · צפנתי אמרי פיו · בלבי שלא שכחתי : והוא באחד · והנה פיו שצוה את אלה הוא לעולם על ענין אחד · ומי ישיבנו · לצאת מצות אשר וחיו ונפשו אותה ויעש · הנה כבר נעשה כל מה שהתאוה ורצה בלי שום תוספת על הצריך ולא חסרון ממנו : כי ישלים חקי · עשה כל הצריך לשלמותי · וכהנה רבות עמו וכן עשה בדברים רבים אשר לשלמותם אינם סובלים תוספת וגרעון ולכן אין להוסיף על דבריו : על כן מפניו אבהל · בהתבונני אל כמה׳ כבד כזה שהוא פועל בחירי לתכלית על אופן נפלא כזה · אתבונן · ובהתבונני אפחד ממנו · וזה כי לא נצמתי מפני חשך · כי חשך הצרות לא הספיק כי כ״כ מלהתבונן גם מפני לא כסה אופל של העדר השלמות באופן שיעלם ממני :

מדוע

אוהב משפט

כלומר בכל מעשיך כמי שהולך באור שאינו נכשל : כי כ״שר השפילו מן השמים לבני אדם תאמר והגאר עליך כי מפני גאותם ורשעתם הושפלו כי האל ית׳ שח עינים יושיע : ימלט וכאמ׳ ימלט האל האי אשר בתוך הים ולא יכסנו בשאון גליו תאמר לו נקי אתה ואתה נמלט בבור כפיך · או כשימלט אי נקי תרמ׳ אתה נמלט בבור כפיך ותאמר שבפסוק הראשון הוא נמשך בזה הפסוק : אי · כמו יושב הוי זה מלשון איי הים · וי״מ איש והוא חסר שי״ן והראשון יותר נכון ואיפשר לפרש ימלט הש״י בזכותך אי נקי ויהיה נמלט בבור כפיך : ונמלט · כפעל עבר והו״או הוסכו לעתיד כי מלאכותו בפת״ח אלו היה בינוני היה קמוץ ויש פירושים אחרים ומדרשו׳ וזהו היותר נכון בפסוקי׳ אלה : גם עיין פרש״י ז״ל ויש פי׳ אחרים וזהו היותר נכון וכ״ש אחר שמלאכוהו התרגום וכבר פירשנוהו על לא יחר בפרקים וגם הוא הנכון : מי הלואי הייתי יודע איזה מקום האלוה שהוזכרת אתה אליפז באמרך ותשא אל אלוה פניך והייתי מוצא אותו במקומו ואבא עד תכונתו מקום כסאו אשר הוא מכין לשבתו ונקרא מקו׳ הכסא תכונתו לפי שהוא נכון לישב שם כמו שנק׳ מכון לשבתך : אערכה וכשאעמוד לפניו אסדר טענותי לפניו כי הוא היודע צדקתי אבל עמכם לא יועילו טענותי כי אתם חושדים אותי בטענות של שקר : ופי אמלא תוכחות · כי לא אגמגם בדברי ואין לי טענה אחת ללמד זכות עלי אבל פי מלא תוכחות בזה : משפטי · כמו טענות וכבר פירשתיו : אדעה כלומר אי איפשר שיטיון עלי מה שטענתם אתם הרשע שאינו בי כי אני אדע מלים שיענני הוא בעצמו אם הם בי אם לא ואבינה מה שיאמר לי כי לא יטען עלי כוזבים כמוכם אשר לא אדע ולא אבין לדבריכם לפי שאין בפיכם נכונה : הברב הלס מ״אשר כמו רב מכוחי יריב עמדי להראות גבורתו : לא · כלומר לא יעשה ככה אך הוא ישים עלי שם במקום המשפט אדם ישר שהבא נכח עמו כדי שלא איראהו ואז אפלט נפשי לנצח משופטי כי היושר יזכני באמת בשמעו תוכחתי : ישים בי · כמו ישים עלי כמו הבהמה אשר רוכב בה כלומר עליה · זה פי׳ הרמ״בן ז״ל לקשור זה הפסוק עם הבא אחריו · עוד פי׳ לא אך הוא ישים בי לא יעשה כן לריב עמי בכחו הגדול אך הוא בכבודו ישים בי לבו לראות אם חטאתי אם לא : ישים בי · כלומר ישים בי לב וכמהו וישימו ויסכילו · וכן מבלי משים וכן פי׳ הראב״ע · עוד יש פירושים אחרים ומה שכתבתי הוא הנכון · עוד שמעתי פי׳ כאלה על זה הפסוק אמר הברוב כח יריב עמדי ר״ל אם הולך הש״י לריב עמי ברוב כח בתחלה לא יאמר לשטן הנו בידך אך את נפשו שמור רוצה לומר לא אך שאמר לשטן ישים בי אבל באמת שלא יריב עמי ברוב כחו : שם · שם אהיה ישר והיה נכח מכעל׳ עמו ואפלטה נפשי לנצח משופטי או יאמר שם אהיה נכח עמו משפט ישר שלא אטעון רק האמת ובזה אפלט עצמי מהשופט והדן אותי אלו המשפטים · זהו הנכון בזה ויש פירושים אחרים : הן · יחזור לראש התלונה שאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו ויאמר כי לא יוכל למצוא אותו בארבע רוחות העולם : קדם · מזרח לפי שמשם היא זריחת השמש נקרא קדם ושכנגדו נקרא אחור והוא המערב : שמאל · שמאל הוא הצפון כי מי שפניו אל המזרח שהם פני העולם לפי שמשם התחלת הזריחה יהיה שמאלו לצד צפון ושכנגדו נקרא ימין והוא הדרום ואמר לשון עשייה בצפון לפי ששם הוא הייסוב והוא החלק העשוי בייסובו בכבוד הארץ : יעטוף · לשון כסוי ועטיפה כי הדרום הוא מכוסה במימי אוקינוס אחז לשון ראיה והראוי בתשלומו אחזה ולכן הוא מלעיל ואלו היה לשון אחיזה והא״לף שרש היה מלרע : כי · י״מ שהוא חוזר למ״ש מי יתן ידעתי ואמצאהו כלו על כן אני רוצה להוכח עמו כי הוא יודע דרכי ומעשי ואם בחנני כזהב אצא טהור · ורש״י ז״ל פי׳ שהוא שב אל הקרוב שאמר הן קדם אהלוך וגומר כלומר לפי שידע שהדרך אשר עמדי ומעשי הם טובים ובחנני ויצאתי נקי כזהב מפני זה הוא בורח מלהוכח עמי

עמי

כד

א מַדּוּעַ מִשַּׁדַּי לֹא־נִצְפְּנוּ עִתִּים וְיֹדְעוֹ (וידעיו ק') לֹא־חָזוּ יָמָיו׃
ב גְּבֻלוֹת יַשִּׂיגוּ עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ׃
ג חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה׃
ד יַטּוּ אֶבְיֹנִים מִדָּרֶךְ יַחַד חֻבְּאוּ עֲנִוֵּי (עניי ק')־אָרֶץ׃
ה הֵן פְּרָאִים בַּמִּדְבָּר יָצְאוּ בְּפָעֳלָם מְשַׁחֲרֵי לַטָּרֶף עֲרָבָה לוֹ לֶחֶם לַנְּעָרִים׃
ו בַּשָּׂדֶה בְּלִילוֹ יִקְצִירוּ (יקצורו ק') וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ׃
ז עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ
ואין

מדין משדי לא אתטמרו עדניא ודחכימין יתיה לא חמון יומוי׃ דרא דטובענא דהחומיא ישנון עדרא אנסון ורעון׃ חמרא דיתמי ידברון ימשכנון תור ארמלא׃ יצלון חשיכי מן אורחא כחדא אטמרו מסכני ארעא׃ היך דין כמרודיא במדברא נפקו לעובדיהון בישיא מקדמין לבזא כמטרא אנים ליה מזונא לטלייה׃ בחקלא מדלא דלהון חצדין וכרמא דרשיעי יכסחון׃ ערטילאי יביתון דלית כסותא
ודלית

גבלות ב' כתי' כן וסי' ואסיר גבלות עמים · גבלות ישיגו · ועי"ן בתל"ים סי"מן ע"ד: אביונים ג' חס' בליש' וסי' כי יעשה יי' דין עני משפט אבינים · יטו אבינים מדרך · ומתנות לאביונים : בפעלם ל' הן פראים במדבר והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין לם בסיף תיבות וסי' נמס' במסר' רבת' במערב' אות הלמ"ד בס"ד :

רש"י

ומדוע יודעיו ואוהביו של הקב"ה אינן יכולין לראות סוף דרכיו ומידותיו · ימיו זו היא דרך שנהג בימיו · כמו לא יחרף לבבי מימיו · ומה הן מדות התהומות : גבולות ישיגו · אותן שדרכן להשיג גבולות שהן קוצין שדות כנגד שדות אחרים ובליל' הם מרבי' גבוליה' שהיו עושים גדריהן בלילה · בתוך תחום שביניה' וזהו משיג' דמתרגמי' משכה · שהיו מסכים הגבול · ועדר גזלו וירעו עדרים גזלו וירעו לעצמן · חמור יתומי' ינהגו · ועושין כל רעו' האמורו' בענין · סוף דבר ואלוה לא ישים תפלה · להודיעם עונש ולהמאם גמולם : יחד חובאו עניי הארץ · מפני שיראים מהם · והומר הן פראי' שהן לימודי' מדבר לארוב את העוברים יצאו בפעלם · יצאו למלאכתן · ומה היא הפעולה · משחרי לטרף מבקשים לטרוף · ערבה לו לחם לנערים · למשרתיו ונעריו של רשע הערבה והמדבר הווה לו לחם לנערים · שמשם הוא חוטף ואוכל ונ"ל מה שהם אוכלים לנערים הם ההולכים אתו לגזול · כמו רק אשר אכלו הנערי' · בשדה של אחרים : בלילו · יבולו יקצרו לגזול · וכרם רשע ילקשו · וכרמי' של אחרים · הרשעים האילו נוטלים פריים · ילקשו אספריי"מנט · נוטלים לקש שלהם · לקש לשון לימח פרי כמו בתחילת עלות הלקש · כימות תירגם יונתן · וכן יסד רבי אלעזר · לקש מחרבה : ערום ילינו · הם מלינים את העניים · מבלי לבוש · שנטלו כסויין :
מורס

רלב"ג

יחבלו · יקחו למשכון : חובאו · ר"ל שנטו מהדרך להחבא מפני הרשעים פן יעשקום : הן פראים במדבר · הנה אלו הרשעים הם כמו פראים במדבר שהם חיות רעות ויעמדו שם לטרף כן אלו הרשעים מבקשים תמיד לטרוף האנשים : ערבה לו לחם לנערים · ר"ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו מן העושק אשר יעשוק האנשים הבאים שם : בלילו · תבואתו : ילקשו · יאחרו :
בקרה

אבן עזרא

מדוע משדי · רובי המפרשים יפרשו שדי במקום הזה שודד וכן פירושו למה לא נצפנו עתים משדי : וידעיו · לא יראו ימי' והענין אילו נצפנו עתים משדי לא הייתי מתרעם עליו כי יודעיו לא ידעו מה יהי' אלא היה שידע העתים שיעשו בהם הרשעים הרשע למה יחריש : גבולות ישיגו · כמו לא השיג גבול רעך : יחד חבאו · מפניהם : והם כמו פראים במדבר · מן הערבה יבקש לחם לנעריו לא מן הישוב : בלילו · שאיננו לו : ילקשו · ענינו יכרתו הלקש כמו מסעף פור' יכרית הסעיף : ערום ילינו · פועל יוצא יפשטו הערום עד שילין בלי לבוש :
מורס

מ"ע ספורנו

מדוע משדי לא נצפנו עתים · הדברי' הזמניים · וידעיו לא חזו ימיו · אף על פי שהמעיינים ומתבוננים אליו לא חזו בו זמן ובכן בסימן שאינו נופל תחת הזמן וזה כי ידעתי שהסבה בזה היא שאין ידיעתו בנמצאים בהם לו מצד הנמצאים אבל מצד עצמו שאין לשום נמצא שום מציאות זולתי ממציאותו: גבולות ישיגו · לכן אני נבהל איך זה הנמצא שהוא כ"כ שלם ויכול להתקומם ישבול קלקול הרשעים הקורה במציאו' ובסדר המסודר מאתו על העולם שבפנים כי הם משיגי' גבול עדר גזלו וירעו · בפרהסיא : הן פראים במדבר · והנה האל ית' בסדר המציאות הזנית בזה שבחיות המזיקות הטורפו' שוכנות במדברות שלא יבואו בישוב להזיק ובמדבר הכין מזונותם להם ולבניה' והרשעי' המזיקי' בלתי שום יראת ה' : בלילו יקצורו · אפילו הבליל שהוא מאכל בהמ' וקצירו באלו היו הם הבעלים בשדי יתומים והאלמנות וכרם רשע ילקשו · אבל מפני מורא בשר ודם לא יגזלו בכרם רשע אבל יניחוהו להיות מאוחר ובכן יבצרהו בעליו אחר תכלית הבשול ובזה נודע שמחשיבים יותר מורא בשר ודם מיראת האל ית' : ערום ילינו בלי לבוש · ולא התקיפים בלבד יעשו זה אבל גם קצת דלת העם גם גברו קצת' על קצת' :
יגזלו

תורת חסד · יראת שדי

והוא נכון לפי ביאורי הנה כי ר"ל שעיין הרבה בעיונו ולא מצא אחת מכל אלה · שאמר לו אליפז וכו' ובאשורו ית' אחזה רגלי ולא ללכת אל בית אחי לחבול עבוטו · ודרכו ית' שמרתי שנשה לאח' ולאשתו כתנות עור וילבישם וגם הכי מנהלם לא הפשטתי בגדי ערומי' רק אדרבה הייתי מלבישם ולא אט כהיותי משקה לעיף לא מים וכו' · או יר' ולא אט מצות שפתיו ית' שכתב בתורה נתון תתן לו שיר' לומר כי לפעמים תהיה הנתינה ע"י שליח כדי שלא יתבייש המקבל הצדקה וכו' · או יהיה אומר מצות שפתיו מוסב לאומר ולא אמיש והוא מובן בעצמו גם כפי ענין זה שפי' · מחקי והוא לחם חוקי לכנתי בעד הצני להיותם אמרי פיו מצוה על האדם לשייר פאה במאכליו כדי לתתו לעניים באופן כי מרעב לא תכנתי לחם ופי' זה כאו' מחקי כתבו הה"ר משה קמחי ז"ל מחקי כמו הטריפני לחם חוקי כי המאכל לאדם חק עולם ולא יעברנהו ע"כ והוא ית' באחד ומי ישיבנו כי היכולת הוא בידו לבד ולא לשום אחר כי זרועם להם היא כאין וא"כ למה אחרת ואיש זרוע לו הארץ : והר"דק כתב והוא ית' בענין אחד כלומר שרצה להאכילני ומי ישיבנו להסיר כפו מעלי ונפשו אותה בזה ועושה · ויש אומ' והוא ינגוד באדם אחד גזרותיו ומי ישיבנו לבטלם ר"ל מי יכריחנו לבטלם או מי יוכל עליו לומר לא תעשה כן ע"כ · כי ישלים חוקי פי' ה"ר משה קמחי אחר שאין לי עון להתפס ידעתי כי בידו להשלים חוקי ולהשיב לי זמני הערב אשר הורגלתי בו וכהנה רבות עמו כלומר נפלאות כאלה רגילות עמו · מדוע משדי לא נצפנו עתים אשר מלת אשר אחרי מלת שדי פי' מדוע משדי אשר לא נצפנו עתים ממנו כי הכל גלוי לפניו ואפי' יודעיו ומכיריו לא חזו ימיו לפי שהיא קיים לעד מדוע יניח רשעי ארץ לעשות את כל הרעות האלה הכתובים אחר זה ועכ"ז דרכו נלאה · ומלת חזו מגזרת מחזו חפצם וטעמו גבול חפצם ע"כ · חמור יתומים ינהגו יר' לומר כי בראותם כי אין ליתומים מי שיכסה את חמורם באים אלה ואומרי' להם כי הם ינהגו את חמוריהם כדי שלא יאבדו וכונתם היא להכניסם לעצמם ויחבלו שור אלמנה בעד חוב בעלה עם היות אמת כי מן הדין הם לא היו יוצאים מזוכותיה · ואולי רצה לומר כי הם עוברים על לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כי הנה הם ינהגו חמורם של יתומים וינהגו שור האלמנה כדי להיותם נכונים לעבודת אדמתו באופן כי שתים רעות אלה הם עושים בבת אחת · או יר' באו' גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו לומר כי עם היות אמת כי משה היה רועה את עדרו אחר המדבר כדי שלא להגיע מן הגזל הנה אלה גבולות אשר גבלו ראשונים ישיגו אם כדין ואם שלא כדין ועדר גזלו וירעו וכו' · או יר' לומר כי כל העדר בעצמו בא להם בגזל והם רועים אותם בתוך אותם הגבולות אשר ישיגו לעצמם אם בגזל ואם בחמס ואם במה שיהיה באופן כי אפי' מקום הרעייה הוא להם בגזל · יטו אביונים מדרך יר' לומר כי גם שהם אביונים ואין להם מה שיגזלו מהם עכ"ז הם מטים אותם מן הדרך כדי לשלול מהם אותו הדבר המעט שיש להם ולסבה זו יחד חובאו עניי ארץ כדי שלא יטו אותם מן הדרך כדי לגזול את מזונם המעט ההוא שיש להם וזה הם עושים להם יען כי הן פראים במדבר אשר יצאו בפעלם משחרי לטרף וכדי שהעניים הללו יהיו מסורים בידיהם הם מטים אותם מן הדרך וכפי זה הדרך יבא יותר על נכון מה שביאר הר"לבג במה שאמר אחר זה ערבה לו לחם לנערים וז"ל ר"ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו מן העושק אשר יעשוק האנשים הבאים שם ע"כ · או יר' יטו אביונים מדרך ויאמרו להם שלא ילכו בדרך ההיא אשר אין שם חריש וקציר ואין להם ממה לקחת לקט שכחה ופאה ויחד חובאו עניי ארץ בראותם את עצמם הולכים בדרך אשר לא עבר בה איש וביני יעבור זמן הקצירה וישארו בלי דבר וכו' כי הן פראים במדבר אלה העניים יצאו אל המדבר בפעלם זה והוא להיותם משחרי לטרף כלומר להביא טרף ומזון לפיהם ואז בלכתם דרך המדבר ההוא הלואי ואולי שיהיה אחד יוצא מוצא לחם לנעריו כי אז יערב לו וכו' ובשדה בלילו לקוצר יקצורו ואחרי שאין לו לקוצר בעצמו אכל שכן שלא יהיה לעניים תועלת והוא ע"ד מה שכתב החסיד זקני ע"ה במה שאמר הכתוב אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה שיר' לומר שאין לו לעצמו תשועה ואכ"ש לזולתו ועוד זאת להם כי אפי' הקוצר ההוא איש רשע באופן שאפי' אם היה מן האפשר לתת להם איזה דבר הנה הוא לא יתן להם מצד רשעותו וכו' וז"א וכרם רשע ילקשו : **ערום** ילינו וגו' רז"ל אמרו כיון שהיו רואים בני אדם שהיו עושים בהם כך היו מהלכים ערומים כדי שלא יפשיטו בגדיהם ע"כ · או יר' ואלה המטים אורחותם של העניים הנה במעשיהם אלה ערום ילינו במדבר מבלי לבוש שאין להם לבוש בקרה המצויה שם במדבר ·
ומזרס

אבן יחייא

מדוע משדי ונומר ר"ל מדוע לא יהיה כאשר אאמין אנכי שמשדי נצפנו עתים והדברים הזמניי' והיודעים אותו ית' והמכירים דבר שה בו לא חזו וראו היו לו ימים וזמן כי הוא ית' איננו תחת הזמן ואיכו יודעו ומכירו ומבינו ומשגיח בו ובכל הדברים הנופלים תחת הזמן · ולכן בני האדם הרשעים משיגים גבול · ויגזלו עדר אחד מבהמות יחד וירעוהו בפרהסיא לבלתי יראם מאלהים ואנשים : וחמור היתומים אלופי הכח ינהגו · ויחבלו שור אלמנה · ויען כי יטו האביונים מהדרך כדי לגזול עניותם ולוחם ויהרגום לבלתי יודע הדבר וימצא לכן יחד חובאו עניי ארץ מפניהם · הן כמו הפראים והחיות רעות שבמדבר יצאו בפעלם לטרוף טרף ככה הרשעים האלה הם משחרים לטרף בפרשת דרכים · כי ערב הוא לו ללסטים הזה הלחם אשר יגזול לתת לנעריו · וכאומרו שלמה ערב לאיש לחם שקר : וכל אחד מהם בשדה שאיננו שלו יקצורו · והכרם מהרשע אהוביהם ילקשו ויאחרו מלקחת דבר ממנו בעוד ימצאו לגזול במקום אחר : ואותם הרשעים אשר כל א' מהם היו לנים בלילה ערום מבלי לבוש הלילה במטותיהם לרוב עניותם · וכשהיה הסתיו לא היה להם כסות יום להתכס' בו מפני הקור :
מורס

אוהב משפט

עמי והוא היותר נאות לפי כוונתינו כי איוב היה טוען שהש"י ידע מעשיו וייסרהו שלא כדין : דרך עמדי כלומ' הדרך שהיתה עמי לילך בה לא הייתי נוטה ימין ושמאל מהדרך הישרה : בחנני כזהב אצא · הוא חסר כלומר אצא טהור או היכו חסר יאמר בחנני כזהב אצא וידוע שהזהב הוא נקי בלא סיגים · ורצה לומר כי כבר בחנו השם ית' במחשבתו ומצאו נקי בלי שום עון ונכהו תחת רגליו דרך היכה בלא משפט : באשורו ומהו הדרך אשר היה עמדי שתיתה אוחז' רגלי ללכת בדרכו ובנתיב מצותיו השכליות כמו שיפרש איוב עוד במענה שאחר זה ולא הייתי מטה דרכי מדרכו אבל שמרתי אותו ללכת בו : באשורו · כמו מעגלו וכמהו כונן אשורי · אם תטה אשורי : אט · פירשו נטה והא"לף למדבר בעדו על משקל וירך אותך והוא מבנין הפעיל והוא יוצא אל הדרך כלומר לא הייתי מטה הדרך והוא עתיד במקום הווה : מצות י"ת חסר כמו מצות שפתיו שמרתי ואין צורך אבל הוא נקשר למעלה דרכו שמרתי ולא אט מצות שפתיו ולא אמיש אותם מחקי וממכבני היה לצפון אמרי פיו בלבבי כדי שאהיה זהיר במעשיהם כן פי' הראב"ע ז"ל ורש"י ז"ל פי' מחקי יותר מחקי כלומר יותר מחקי פרנסתי הייתי צופן אמרי פיו הטריפני לחם חקי : והיא זה הייתי מפנאס כיה איפשר כלומר להתוכח עמו אבל הוא יחיד בעולמו ומי יוכל להשיב אליו על מעשיו שהם שלא כדין שמדרך המתוכחים הוא שיהיו שוים ובודאי איפשר כי אין כמוהו על כן כל מה שאותה נפשו לעשות ביהן כדין הן שלא בלין עשה : באחד · כמו אחד וכן אמר התרגום והוא יחידאי ומאן יתיביניה ונפשיה רגגת ועבדת · והבי"ת היא נוספת כמו כי ביה יי' צור עולמים · ביה שמו : או הוא כעניין' בם כלומר שאין עולמו מקומו ועל דרך הפילוסופים

ר' אברהם פריצול

מדוע משדי · ומדוע משדי לא נצפנו עתים להאמין הדבר הזה ממנו שאין ידיעתו נופלת בזמן ויודעיו ר"ל והיודעים מהשם ית' חקירה מה בידיעתו לא חזו לו ימיו ליחסו עם הזמן בסוף כל ומדוע לא יצדק דעתי עליו שלא ישגיח ולא יפעל בזמן כי בהאמין בה' שישגיח ושיפעל בזמן יתחייב אלו מן החסרון ביותר ר"ל היך יתכן שישגיח וידע גודל רשעת הרשעים בעברות נמרצות כאלה בהריסת היישוב ולא יפרע אותם כפעלם וזהו : גבולות ישיגו · ואם השם ישגיח בפרטים ובזמן כפי' דבריכם איך יתכן דרך ה' שידע עוצמת כאלה ברשעים וה' יניח להם לעשות חפצם כי הגבולו' כמלי אחוזות שביניהם בין איש לאיש ישיגו אחורנית להרחיב אחוזתם ועדר האלן כלם יגזלו לגמרי וירעו אותם בגבול שדה הנגזל להיות להם ומי הוא שיאמין שהשם ישגיח באלה הרעות הנמרצות ויניח לרשעים להצליח ולהאריך בהם : חמור יתומים · ועוד יוסיפו סרה כי חמור היתומים אשר בו יחיו ינהגו אותו ויקחוהו ויחבול ויקחו למשכון שור האלמנה אשר בעבודתו יתן טרף לאלמנה ותחיה. זאת נסבה למות ברעב ולהגיעה בחוסר כל נגד המשפט כמאמ' התור' לא תחבול ריחים ורכב כי נפש הוא חובל : יטו אביונים · והאביונים מפחד הרשעים שלא ירחו אותם בדרכים יטו מן הדרך פן ינקשו בם ויחד חובאו עניי ארץ למען לא יתרחו לפני הרשעים כי יהרחו ללכת חוצה לבקש מחייתם : הן פראים · והרשעים האלה הן המה כמו חיות פראים במדבר יוצאי' בפעלם ובמנהג מעשיהם ומשכימים בשחר בבקר לטרוף טרף והערבה והמדבר לרשע הזה הוא המקום אשר משם יחפור אוכל לו ולנערים בני ביתו : פראים · מן פרא אדם : משחרי · לשון שחר ובקר : ערבה מדבר וערבה : בשדה בלילו · ובשדה אלי זה איש שיהיה יקצרו הרשעים בלילו ותבואתו ומאי זה שדה שיהיה רק אמנם כרם רשע ילקשו רוצה לומר שהכרם מהרשע אחר יאחרו אותו ויניחוהו לבלתי קחת ממנו מאומה להיותו רשע כמוהם כי הזאב לא יאכל מבשר זאב אחר : בלילו · לשון בליל חמיץ ועניינו תבואה פי' זו שתהיה ילקשו יאחרו אנחז ויניחוהו מן מלקוש והרגום ובהעטיף הלאן ובהלקשו' : ערום ילינו · ועוד כי הרשעי' האלו יגזלו העניים וילינו אותם בלילה בביתם מבלי לבוש ואין להם כסות בזמן הקור בקרה בקור ובקירות ויהיה מלת וילינו עתיד מן הפעיל יוצא לאחרים :
מורס

הרמ"בן

מדוע משדי לא נצפנו עתים · יאמר מדוע נחשוב כי משדי לא נצפנו עתים ונעלמו : והנה יודעיו שהם הנביאים או החכמים יודעי שמו לא ראו בלבם ימיו · כלומר הימים אשר בהם יעשה עם ברואיו הם חשבו שיגמול אותם בהם טובה והנה בעתה או ימסוך למעלה · ומדוע לא נחשב כי יודעיו גם הם לא ראו ימיו בנפלאים ממנו והענין לאמר איך נחשוב כי מן האל איכס נעלמים עתים וקצת הימים כי נראה שלא יעשה בהם משפט ברשעים כאלו לא ידע מעשיהם ובקצת הזמני' יהיה על הצדיקים קצף כאלו לא ישמע לצעקתם ואחר כן יפרש כי הרשעים ישיגו גבולות וגזלו עדר וירעו אותו לעיני הכל כי לא יפחדו והנה יעשו חמס בפרהסיא והאל לא ישים בהם תפלה ולא יעשה בהם משפט והחכם הרא"בע פי' למה לא נצפנו עתים משדי אלו נצפנו ממנו לא הייתי מתרעם עליו כי יודעיו לא ידעו מה יהיה אבל הוא שידע הימים שיעשו בהם הרשעים רשע למה יחריש וגם הוא נכון : ויחבלו שור אלמנה · יקחו אותו ממנה כאלו היה להם חוב אצלה כענין כי תחבל אחיך חנם : הן פראים במדבר' יאסר כ"ף הדמיון כמו תפוחי זהב במשכיו' כסף דבר דבור על אופניו ובזה הספר ועיר פרא אדם יולד : יאמר כי הרשעים כמו פראי' במדבר · וכמו משחרי' לטרף בבקר לפעולתם שהיא לטרוף טרף וילכו אל הערבה והיא לו לחם לנערים ההולכים עמו כי שם יטרוף ויאכיל את נעריו וכן אמר התרגו' כמרודיא במדברא הכדין נפקו בעובדיהון בישיא מקדמין לביזתא במטרא ליה מיטרא לטליה : בשדה בלילו · בשדה שאיננו שלו יקצורו כרצונם כי יגזלו השדה מבעליו : וכרם רשע · כרם בעל זרוע ישמרו אותו לנפשם וילקטו ממנו לקש אחרי הבציר ואמר התרגו' בחקלא דלא דילהון חצדין וכרמא דרשיעי יכסחון פהר ילקשו כענין מסעף פארה לאמר שיכרתו הענף אשר בו יהי' הלקש לזמור הכרם הפליג בעבוד' הכרם ובמעלתו כי הוא עושה לקש ובעליו הרשעים האלה יזמרו אותה לעבדה ולשמרה : ערום ילינו · פועל יוצא כי יפשיטו העני עד שילינו אותו ערום מבלי שום לבוש כי חסר הבגדים יקרא ערום כאשר פירשתי · על כן הוצרך לפרש מבלי לבוש :
מזרס

מורס

רשי

מזרם · היורד מן ההרים · ירטבו · ויתלחלחו אותן הערומים · לפי שמבלי אין מחסה · כיסוי להחסות בו · חבקו צור · נחבאים בנקיקי הסלעים · וגם שם הזרם יורד ומקלח עליהם ורוטבת · רטוב תרגום של לח · וכל מי שאינו מנוגב קרוי לח · מוייסטא : יתום · יניקת היתום · מקום מוצא מאכלו ומזונותיו · כמו ושוד מלכים תינקי · יחבלו לשון אם חבול תחבול · וכמו חבול לא חבול : הלכו · הם הלכוהו בלי לבוש · ורעבים נשאו עומר · ומרעבים נטלו העומרים של לקט · ועוד יפתר · ורעבים · אותם שהיו נושאים עומר לפי שאילו גוזלים אותם מהם · והיו נשארים רעבים : בין שורותם יצהירו · ויעשו שמן בעלי זיתים · ויקבים דרכו בעלי כרמים · ויצמאו לאחר זמן · לפי שאילו הרשעי׳ גוזלים מהם : בין שורותם · כמדומה לי שעושין הזתים שורות שורות בבית הבד והיצהר זה ביניהם : מעיר מתים ינאקו · מתים וטובים של עיר ינאקו מחמ׳ אותן האוכסן : לא ישים תפלה להפקיד עליהם · וליקח נקמה : המה הרשעים האלה · הם דור המבול · שמרדו באור · בשביל המטר שהיה עולה מן הארץ ולא היו צריכי׳ לגשם : לאור

וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה׃ מִזֶּרֶם הָרִים יִרְטָבוּ ג׳ ל׳ וּדְלֵית לְהוֹן חוּפָאָה בְּקוֹרָא׃

וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ־צוּר׃ יִגְזְלוּ מִשֹּׁד ל׳ב׳חסתו׳ מִקִּילוּחַיָּא דְטוּרַיָּא מְטַמְשִׁין וּמִדְּלֵית

יָתוֹם וְעַל־עָנִי יַחְבֹּלוּ׃ עָרוֹם הִלְּכוּ ב׳דגשי׳ מִשְׁרוֹי גַּפְּפוּ טִינָרָא׃ יְאַנְסוּן מִבִּיזַּת

בְּלִי לְבוּשׁ וּרְעֵבִים נָשְׂאוּ עֹמֶר׃ ג׳ י״ת יִיתָם וְעַל עַנְיָא מְמַשְׁכְּנִין׃ עַרְטִילַאי

בֵּין־שׁוּרֹתָם יַצְהִירוּ יְקָבִים דָּרְכוּ ל׳ אוֹלִיכוּ מִדְּלֵית כְּסוּ וּכְפִינִין נְטָלוּ

וַיִּצְמָאוּ׃ מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ וְנֶפֶשׁ־ ל׳ ג׳ מל׳ ל׳ מִנְהוֹן עוּמְרָא׃ בֵּינֵי אוּשְׁוָתְהוֹן

חֲלָלִים תְּשַׁוֵּעַ וֶאֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׂים ל׳ יַעְצְרוּן מְשַׁח מַעֲצַרְתָּא עָצְרוּ וּמָרֵיהוֹן

תִּפְלָה׃ הֵמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי־אוֹר לֹא־ ג׳ י״ס ר״פ ל׳ וחס׳ אַצְהִיוּ׃ מִקַּרְתָּא בְּנֵי נָשָׁא נַהֲקִין

הִכִּירוּ דְרָכָיו וְלֹא יָשְׁבוּ בִּנְתִיבֹתָיו׃ וְנַפְשַׁת קְטוּלִין בְּחַרְבָּא תַצְלֵי וֶאֱלָהָא

לאור לָא יְשַׁוֵּי חוֹבָא׃ הִינוּן הֲוַיִן בְּמָרוֹדִין

בְּאוֹרַיְיתָא לָא אִשְׁתְּמוֹדָעוּ אוֹרְחָתֵיהּ וְלָא אִתְיְיתָבוּ בִּשְׁבִילוֹי׃ לאורתא

חבקו ב׳ ופי׳ מבלי מחסה חבקו צור · אשפתו׳ ; הלכו ב׳ דגשי׳ וסי׳ ערום הלכו מבלי לבוש · שולים הלכו בו : שורותם ל׳ בין שורתם יצהירו יקבים והוא חד מן מלין דמשמשי׳ תם בסוף תיבות׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכ׳ אות התי״ו בס״ד : המה י״ט וסימ׳ נמסר בספר תהלות סימן מ״ח :

רלבג

בקרה · בבא הקור : מזרם הרים ירטבו · מהמים הנשפכים מההרי׳ יתלחלחו העניים אשר הפשיטום אלו הרשעים כי הם יעמדו מפני זה אצל ההרי׳ להיות להם למחסה : ומבלי מחסה חבקו צור · מפני שאין להם מחסה חבקו הצורי׳ להיות להם למגן : יגזלו משוד יתום · מרוב השוד אשר יעשו יגזלו היתום ולא ירחמו עליו : ועל עני יחבולו · ר״ל מה שעל עני והוא לבושו אשר יתכסה בה יקחו למשכון : ערום הלכו מבלי לבוש · הם סבבו שילכו העניי׳ ערומים מבלי לבוש : ורעבים נשאו עומר · ושילכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר רצוני שלא יניחום לאכול ממנו : בין שורותם יצהירו · ר״ל האנשים העושים השמן בין שורות בית הבד ואשר דרכו ביקבי׳ לעשות היין יצמאו ולא יניחום הרשעים לשתות מהשמן והיין אבל יגזלו אותם מהם : מעיר מתים ינאקו · מן העיר יצעקו האנשי׳ מפני החמס הנעשה להם : חללים · הרוגים : תשוע · תצעק . תפלה · דבר בלא טע׳ : במורדי אור · שהיו מורדים בשם יתברך שהוא אור העולם ואיפשר שיהיה הרצון הזה אור היום והוא יותר נכון לפי מה שיספר מענייניהם : לאור

מ״ע ספורנו

יגזלו משוד יתום · מבטלי את המו מלהניקו : ועל עני יחבולו · תחבולה לגזול באופן כי הנגזלים ערום הלכו בלי לבוש ורעבים נשאו עומר · ולא בלבד יגזלו מה שימצאו ביד הנגזלים אבל יגזלו גם שכר טרחם ומזונותם באופן שישאו עמרים של תבואה לרשעים עם זה יהיו רעבים וכן כשיעשו מלאכה : בין שורותם · שורות זיתי הרשעים ושם יצהירו · יעשו היצהר · יקבים דרכו ויצמאו · וכן כשידרכו ביקבים נשארו צמאים שלא נתנו להם מהיקבים לשתות : מעיר מתים ינאקו מכבי עוות הדין בגוף ובממון · ואלוה לא ישים תפלה · לא ישים חסרון בכח הרשעי׳ למנוע שלא יזיקו כל כך כמו שמנע הזק חיות הבר : המה היו במורדי אור לא הכירו דרכיו · והנה אלה הרשעים פחותים מחיות הבר הם מורדי אור עול׳ שהוא הא־ל ית׳ ולא הכירו דרכיו שהוא פועל רצוני ולא ישבו בנתיבותיו · להתבונן שהוא גומל ועונש : לאור

אבן עזרא

מזרם הרים · על הערומי׳ ידבר שיחבקו הצור בשביל שאין להם מחסה וירטבו מהזרם היורד מן ההרים : ורעבים · ומרעבים נשאו עמר : יצהירו · יעשו היצהר והוא שמן זית שיצהר כצהרים בעבור הנר : ויצמאו · אחרים והם בעליהם : מעיר מתים · הם בני אדם יצעקו מעיר : ואלוה לא ישים תפלה · לא יעשה זה חנם ושוא תפלה כמו תפל : במורדי אור · השם שהוא אור המאורות : לאור

אבן יחייא

מזרם המטר מההרים ירטבו בקיץ כשילכו שמה כדי להרויח די מחית׳ · ובסתיו חבקו צור מבלי מחסה כי ישבו במגולה אל השמים כדי לזרוע ולנטוע ולעבוד את האדמה · עתה הם עשירים מלאים כל טוב מהשוד שיגזלו היתום · ויחבלו העני באופן שהעני יעשו שילך ערום מבלי לבוש בהיות שהפשיטוהו מעליו לקחת אותו למשכון · והיתום אשר נשא העומר משדהו יעשו שירעב בגוזלם אותו ממנו ולא ישאר לו עוד מה יאכל : ואותם שבין שורות בית הבד יצהירו ויעשו השמן והיצהר · ואותם שיקבים דרכו יצמאו צמאה גדולה מחסרון שמנם ויינם אשר נגזלו כלו מהם באופן שמהעיר האנשים ינאקו על החמס הלז · ומחוץ נפש חללים אשר הרגו תשוע · והאלוה לא ישים תפלה וחסרון ברשעים האלה · מה שהיה ראוי שאם האמת הוא היותו משגיח באנשים שיבלעם פיום הארץ · ולא היה ראוי להאריך להם למען ישובו בתשובה שהוא דבר ספק · מה שהוא בודאי הורגם לאנשים וגזלם את כל אשר להם : והמה הרשעים האלה היו במורדי אור כי לא יהנו ממנו ולא הכירו דרכיו וביום יטמנו במחילות העפר ולא ישבו בנתיבות אשר שמה יאיר ולאור הלבנה יקום הרוצח לקטל עני ואביון שימצאהו חוץ לעיר הולך לדרכו : וכאשר

תורת חסד יראת שדי

ומזרם הרים ירטבו ולא מתמלאית שום מאכל הנכנס בתוך מעיהם ומבלי מחסה להסתר שם מן הקור חבקו צור ויתקררו יותר ויותר : והר״דק ז״ל כתב ויש אומ׳ כי הרשעים ירטבו מזרם הרי׳ שנחבאים שם עד שיוצ׳ זים לגזול ועומדים שם בלי מחסה ע״כ : יגזלו משד יתום וכו׳ ואם באולי ימצא שום אדם שיחזור אל היתום מה ששדד ממנו הנה אלה הרשעים יגזלו אותו ממנו עם היותם יודעים כי מי שעשה תשובה על ענין הגניבה והגזלה והחמס נתנו להם ועכ״ז הם חוטאים בדבר ההוא בעצמו · ועל עני יחבולו וכו׳ על מה שהם עתידי׳ לקחת מן העני העובר דרך שם יחבולו את כליה׳ באומרם נלך לדרך ונקח מה שעל העני הלזה ונמכור אותו ונפרע מה שלוינו על כלינו וכו׳ והוא ע״ד כל מה שביארתי בספר תהלות ה׳ במ״ס ד״עה ועל לבוש יפילו גורל : **ערום** הלכו וגו׳ יר׳ הנה במעשיהם אלה שלא הניחום לאסוף בקיץ לקט שכחה ופיאה הלכו אל הערום מבלי לבוש כי אם היה אוסף איזה דבר מן השדה היה מוכר קצת ממנו והיה קונה איזה מלבוש וכו׳ ורעבים נשאו עומר כד שיתהנו מן הנאייה לבד ובשום אופן לא היו נותנים להם ממנו שום דבר ובכן היו מתים מן הרעב יותר מהרה : **בין** שורותם יצהירו כתב הה״ר שמריא האיקרטי ז״ל ושעם יצהירו מטעם צהרים או מטעם יצהר ולזה כזה ביד רמה ולא בהתבא ע״כ · והר״דק כתב תרגום חומה שורא יצהירו פי׳ יעשו יצהר הוא השמן מנהגם היה לעשות תירושם ויצהרם בעיר בתוך החומה ועם כל זה הם צמאים מהכל מהיין והשמן ומתוך זה נואקי׳ ונועקים וכו׳ כי שוללים להם הכל ולא יוכלו להציל מהם אפי׳ בתוך העיר ע״כ · ובאומרו ואלוה לא ישים תפלה כתב הרלב״ג ז״ל שיר׳ דבר בלא טעם · וכפי כונתי בביאור המענה יר׳ הנה כל זה הוא ענין פסוק אשר כסה ממנו כלומר שאיכני יכול להוכיחם על דברי׳ אלא יען היותי כעת בלתי לומד בתורה אשר הלומד בה יש לו זרוע רמה וכח ואל ליסר ולהוכיח לכל ובאומר לאיזה מהם טול קיסם מבין עיניך לא יאמרו לו טול קורה מבין עיניך יען כי ידעו נאמנה כי התורה שהוא למד בה שלמדתו לשוב בתשובה על מה שחטא תכף ומיד וכו׳ ומה היה גודל חטאתי עד כי באתי למדה זו שבאו עלי יסורין שים בהם בטול תורה אחרי שהאלוה לא ישים דבר בלא טעם והיה האל ית׳ יכול ליסרני או לנסות אותי בענין יסורין של באופן שיהיו עתים מה לפוני׳ כדי שאקבע בהם עתים לתורה וכו׳ : **המה** היו וגו׳ יר׳ וכל זה אני אומר יען כי המה הרשעים הנזכרים היו במורדי אור שהם מורדים באור אשר יאיר להם המוכיח עם תוכחותיו שאם יאמר לאיזה מהם טול קיסם מבין שניך יאמר לו תכף ומיד טול קורה מבין עיניך כאמור ולסבה זו לא הכירו דרכיו ית׳ ולא ישבו בנתיבותיו ולאור יקום רוצח ולא יבוש משום אדם ויקטול עני ואביון שאין לו מה שיקח ממנו והכונה לו במעשה זה לומר כלום אני מכוין אלא להכעיס ליוצרי ובלילה יהי כגנב וכונתו היא לנאוף וכו׳ · או

אוהב משפט

הפילוסופים יש בו סוד כי אין אחדותו כשאר אחדו׳ הנמצאים כי הוא ואחדותו הם דבר אחד · וכן רמז החכם ר״א ז״ל ויש בו ענין נסת׳ למקבלי האמת ולא זכינו בו וי״מ אותה מן והתרועה׳ לשון גבול ואין נכון בענו׳ כי מצינו בכל אות נכסף ובעבור התרגום שתרגם רגגת כמו לא תתאוה לא תירוג : כי עיין פי׳ הרמ״בן ז״ל וכן לפי׳ הרלב״ג זלה״ה והתרגום פי׳ כי כפשו אותה ויעש בי כרצונו וימל׳ החק אשר גזר עלי להיותי נדון תמיד ביסורים : וכהנה רבות עמו · לעשות לאחרים כרצונו וכן פירשוהו הראשונים ז״ל : על כן שאינו גומל לאדם כפי דרכיו מפניו אבהל וכשאתבונן בדרכיו אפחד ממנו · וי״מ אותו על ענין מעל׳ האל ורוממותו לפי הפי׳ שפי׳ הרמ״בן בפסוק כי ישלים חקי והראשון יותר נכון והיא הנאו׳ לכונתינו בדעת איוב : ואל כי רוצי המפרשי׳ ז״ל פירשו אלו הפסוקים כן הנה האל ית׳ שם מורך בלבבי אחר שהייתי אמיץ בגבורים : ושדי הבהילני׳ ולמה הבהילני על אשר לא נכרתי מפני זה החושך והייסורין הבאים עלי כלומר קודם בואם ועל אשר לא כסה זה האופל מפני · ויהיה כי לא הנזכר בראש הפסוק משמש לשנים כלומר יגם כי לא מפני כסה אופל · או יתפרש בלא חסרון כלו׳ והיה מכסה אופל גדול אשר כפל עלי ביום בזאת ההכרתה · ובא על דרך למה יתן לעמל אור · והכונה כי הוא חפץ לא היותו על היותו עם אלו המכאובים וי״מ ואל הרך לבי ושדי הבהילני כי לולא שיד יי׳ היתה בי לא נצמתי מפני חשך כי לא היה כח ביד החשך להצמיתני שלא אשיב על דבריו כרצוני ולא היה מכסה אותו מפני אופל שלא אראנו אבל המורך והבהלה שעשה לי גרס לי שאיני יכול להתוכח עמו : נצמתי · לשון כריתה מענין לצמיתות : מרוע רבו המפרשים בזה הפסוק והיותר נכון שבהם מה שפי׳ הרא״בע ז״ל וכן פי׳ הרמ״בן וזהו שבא אח״כ גבולות ישיגו : וחזו ימיו · כמו ראו ימיו וי״מ כי הוא מנחי העי״ן ושרשו חוז כל משקל כי שמו אותי ופירושו לשון גבול מן מחוז חפצם כלומר כי ימיו אין להם גבול וסוף כי הוא ראשון והוא אחרון וכיון שאין להם גבול והוא יודע מה שיעשו הרשעים לעתיד למה יחריש שיניאם לרצונם : גבולות הפליג ברעת הרשעים וטוב הצלחתם לסתור דעת אליפז שהביא מרעת הרשעי׳ שאיוב הוא רשע כמותם והנה רשעתם של רשעים היא מפורסמת שאי איפשר ללמד זכות עליהם שאמר שמא הם צדיקים כי הם משיגים גבולות שביניהם למען הרחיב את גבולם · והיא מענין לא תסיג גבול רעך שהוא מחזירו לאחור וגודר גדר שדהו בפנים מגבולו לתוך שדה חבירו · וזהו שתרגם אנק׳ לא תשני : ועדר אחרים גזלו וירעו · אותם לעצמם ולא ימהרו לשחטו כי אין יראת אנשים עליהם : חמור הם גוזלים אלו החלושים ואת היתומים הם נהגו ולוקחים להיות שלהם · ושור אלמנה יקחו אותו ממנה כאלו היה להם חוב אצלה כענין כי תחבול אחיך חכם : יטו כל אלו הרעות הם נמשכות אלמה שאמר בסוף ואלוה לא ישים תפלה כי הוא נקשר עם מדוע משדי לא נצפנו עתים כמו שפירשתי : יטו · הוא מבנין הפעיל והוא יוצא לשנים כמו להטותה הדרך כי מפני שהם גוזלי׳ עוברי דרכים האביונים שאין להם כח להמלט נוטים מן הדרך · ועניי ארץ כלם יחדיו נתחבאו׳ מהחמס : הן . הנה אלה רשעים הם כפראים למודי מדבר כי שם משכנותם והם כמו אותם בני אדם שהם יוצאים בפעלם בבקר השכם כן הם משחרים לטרוף טרף ומארץ ערבה ושוחה משם יש לו לחם לנעריו כלומר אין לו אוכל׳ להוציא ממנה

הרמ״בן

מזרם הרים ירטבו · הערומים ובעבור שאין להם מחסה אשר יחבקו הצורים להיות להם מחסה מזרם וממטר : יגזלו משוד יתום · פירשוהו מלשון ושוד מלכים תינקי יאמר כי יגזלו יתום משדי אמם שלא ייבקם אותם והתרגו׳ אמר יאנסון מביזת יתים עשה אותו משוד ושבר כי היתום אשר ישאר לו מעט משוד אביו יגזלו אותו ממנו : ורעבים נשאו עמר · קשור עם יגזלו הנזכר יאמר ורעבים יגזלו עמר אחר אשר נתן להם לצדקה יגזלו אותם או יהיה פירושו ורעבים הלכו אשר נשאו עומר מן הקציר כי גזלו העומר מידם והלכו להם רעבים : בין שורותם · של הרעבים הנזכרים שיצהר מן האשכל שיגזלו מהם ואם דרכו יקבים הרעבים ויצמאו כי יקחו התירוש מהם ויתכן לפרש ורעבים אשר נשאו עומר בין השורות שלהם יצהירו את העומר שגזלו מהם ויהיה עומר מן זיתים יקבים דרכו השודדים ויצמאו הרעבים והנם רעבים וצמאים : מעיר מתים ינאקו · מן העיר יאנקו אנשיה נאקות חלל מרוב החמס ונפשם תשוע כאלו הם חללים או נפש חללי׳ אשר הרגו בדרך תשוע הנרצח בחרב בצאת נפשו ינאק וישוע : אלוה לא ישים תפלה · והאלהים לא ישים ברשעים תפלה שיביא מעשיהם שוא ותפל רק הם חזקים וקיימים ועל אשר אני רואה כן האל הרך לבי והבהלני וכן דעת התרגו׳ אמר מקרתא בני אינשא נהקין ונפשת קטולין בחרבא הכלי האיפשר דלאלהא לא ישוי חובא פתר אותו בתימה רק אני קשרתיו בראש הענין והוא הנכון : המה היו במורדי אור · הרשעים הנזכרים הם היו בעדת המורדים באורה כלומר שאינם חפצים שיעלה השחר ויהיה אור לנגה : ובבואו לא הכירו דרכיו · ולא ישבו בנתיבותיו רק יכנסו ביערים ובמקומות הסתר והחשך : לאור

ר׳ אברהם פריצול

מזרם הרים · ומזרם מים היורד מן ההרים ירטבו ויתקררו העניים המתחבאים שם ומבלי היות להם מחסה להתכסות ולהגין עליהם חבקו צור להסתתר שם בנקרת הצורים והמערות : מזרם · מרבוי מים : ירטבו · לשון לחות ולחלוח מן רטוב הוא לפני שמש : יגזלו משוד · והרשעים יגזלו משוד ממון היתומים ועל עני יערימו לחבול ולקחת לבושם למשכון ולהניחם ערומים ונקרא שוד על שם העתיד שהם שודדים אותו מהם : ערום הלכו · והעניים הלזו הנגזלים ילכו ערומים מבלי לבוש והרעבים עתה כבר לשעבר נשאו עומר תבואה בביתם שהיה להם במה יחיו ונגזלה ונלקחה מהם ונשארו רעבים : בין שורותם · ובאמצעות השורות מעלי בית הבד אשר לאנשים מוציאי השמן יצהירו ויעשו היצהר ויוציאו השמן שלהם ליהנו׳ ממנו וגם כן יקבים דרכו להוציא יינם לשתות מפירות אדמתם של אחרים ואחרי זאת הרשעים גוזלים ונשארו צמאים ומבלי שמן : שורותם · הם שורות העצי׳ ובית הבד להוציא השמן ויצהירו הוא פועל מן יצהר ויגלה לומר להוציא היצהר או יצהירו כמו יזהירו כזוהר הרקיע לשון אורה : מעיר מתים · ומן העיר האנשים האלה הנגזלים ינאקו ויזעקו אל ה׳ ונפש קול החללים ודמי ההרוגים צועקים מן האדמה ואיך יתכן לומר כי האלוה היכול לא ישים תפלה ולא יגיע ממנו דבר בלי טעם נגד רצון הרשעים כי אם הוא משגיח בפרטי האדם איך יכיח ה׳ ויתעלם לבלתי עשות משפט ברשעים עושי עבירות כמרצות כאלה כי כל שומעיו תצילנה אזניו ואין התכלית לה׳ לומר שיצריך לרשעים למען ישובו והם ירבו בעשיית הרעות ובהריסת הישוב ובמלקות הטובים ועניים יתומים ואלמנות אשר אין תשובה על זה ולפי הנראה הביא גם כן מזה טענה גדולה נגד כונת איוב שהם זאת המבוכה מהעול והחמס תהיה מצד סדור הכוכבים יהיה חסרון באופן אחר נגד ה׳ אשר סדר הסדור העליון מקדם ואיוב היה מאמין בה׳ כי סדר הכל והכין הכל אחר כך אל ההנהגה העליונ׳ והמערכת המחייבת בשפלים ויהיה גם זה לאות והסרון לאשר סדר סדור תעוות כזה : מתים ינאקו · אנשים יזעקו לה׳ : תפלה · דבר בלי הגון ובלי טעם : המה היו · והרשעים הלזו המה היו מורדי אור היום ושונאים אותו להיותם כוספים וממתינים הלילה והחשך כדי לעשות רע כאמרו עין נואף שמרה נשף : ולא הכירו דרכי ה׳ במחשבותם ולא ישבו בנתיבותיו של הקב״ה לעשות טוב · או יהיה מורדי אור מורדים בה׳ ובתורתו הטבעית שהיא אור לעולם להאיר לאנשי השכל : לאור

לָאוֹר יָקוּם רוֹצֵחַ יִקְטָל־עָנִי וְאֶבְיוֹן
וּבַלַּיְלָה יְהִי כַגַּנָּב׃ וְעֵין נֹאֵף שָׁמְרָה טו
נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא־תְשׁוּרֵנִי עָיִן וְסֵתֶר
פָּנִים יָשִׂים׃ חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם
חִתְּמוּ־לָמוֹ לֹא־יָדְעוּ אוֹר׃ כִּי יַחְדָּו ׀
בֹּקֶר לָמוֹ צַלְמָוֶת כִּי־יַכִּיר בַּלְהוֹת
צַלְמָוֶת׃ קַל־הוּא ׀ עַל־פְּנֵי־מַיִם
תְּקֻלַּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ לֹא־יִפְנֶה דֶּרֶךְ
כְּרָמִים׃ צִיָּה גַם־חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי־
שלג

לְאוּרְתָא יְקוּם קָטוֹלָא יִקְטוֹל עַנְיָא
וַחֲשׁוֹכָא וּבְלֵילְיָא יְהֵי הֵיךְ גַּנָּבָא׃
וְעֵינָא דְגֵיוֹפָא נָטְרַת נֶשֶׁף לֵילְיָא
לְמֵימַר לָא תִסְכִּינָנִי עֵינָא וְטַמּוּר
אַפַּיָא יְשַׁוֵּי כְּלַפֵּי לְעֵיל׃ הָאִיךְ
בַּחֲשׁוֹכָא בָּתַיָּא בִּימָמָא מִתְחַתְּמִין
לְהוֹן בִּגְנָזַיָא לָא יָדְעוּ נְהוֹרָא׃ אֲרוּם
כַּחֲדָא צַפְרָא דָמֵי לְהוֹן הֵיךְ טוּלָא
דְמוֹתָא אֲרוּם אִשְׁתְּמוֹדַע פּוּרְעֲנוּתָא
טוּלָא דְמוֹתָא׃ קְלִיל הוּא לְמִשַּׁט
עַל אַפֵּי מַיָּא תְּהֵי לֵית אוֹרְחָא שְׁעִיעַיְתְּהוֹן בְּאַרְעָא לָא יִסְבֵּי שְׁבִיל כַּרְמַיָּא׃ צַחְיָא
וּלְחוֹד חוּמְתָא אַנְסִין מֵימֵי
תלגא

לאור ז' קמצי' וסימ' נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה : ועין ט' וסימ' וזנות ועין גנים תפוח · והנבשון ועיר המלח ועין גדי · ועין גנים והנבשון וקדש ואדרעי · ועין חדה · וקדש ואדרעי ועין חצור · ועין ימיני כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלהירם הות על שבי יהודיא · ה'קדמאי שום קרתא : על פני מים ה' וסימ' ופרשי מכמרת על פני מים · השלח בים צירים ובכלי גמא · נדמה שמרון מלכה כקצף על פני מים · קל הוא על פני מים · חק חג על פני מים :

רש"י

לאור יקום · אם היו עומדים ביום הרי הם עוברים דרכי' · ובלילה יהיה כגנב לחתור בתים · והנואף שבהם היה שומר וממתין עד נשף לאמר · וגו' · ובסתר ישים פניו לעבור עבירה · שעל כל אלה היו חשודין דור המבול על הגזל · שנ' ותמלא הארץ חמס · ועל העריות שנ' כי השחית כל בשר : יומם חתמו למו · אותם שהיו חלשים בהם מעשות ליסטי' היו סותרי' בבתי' בלילה · וביום היו מסוגרי' בבתיהם · לא ידעו אור לא היו מכירין את האור · ולא הוא עת מהלכם · כי יהא להם הבקר צלמות · שביו' היו נסגרים ובלילה היו הולכים למשמרותם ולא היו יראים מן המזיקי' כלל · כי יכיר בלהות צלמות · מכיר היה כל אחד שדי' המבהילים ולא היה ירא מהם · ורבותי' פירשו יומם יחתמו למו ביום היו עושין סימנים היכן חרפו של בית והיכן גנזיו של עשיר שהיו מפקידין הפרסמון אצל בעלי בתים עשירי' ויודעי' הם שיניחנו בבית גנזיו ובלילה מריחים והולכי' שם וחותרי' שם: קל הוא על פני מים · כשהיו הצדיקי' נח ומתושלח מוכיחים אות' ואומרי' להם שעתיד המבול לבא עליהם היו אומרים קלים אנו לשוט על המים ויש לנו גומא ודברים קלים לעשות מהם אניות ולשוט · תקולל חלקם בארץ · לא יפנה דרך כרמים · היו מקללי' את חלקם בארץ לאמר לא יפנו דרך הטוב בדרכי הצדיקים הרמים ושוכנים ברומו של עולם · כרמים הם צדיקי' ופרנסי הדור · כמו ונתתי לה את כרמיה משם ותירג' יונתן ית פרנסהא · היו מקללים את חלקם בארץ לאמר לא יפנו דרך הטוב · נשבעי' שלא יפנו את דרכם · לשון אחר תקולל חלקתם · מתקלקלת היתה חלקת' שהיו משחיתי' זרעם לבטלה · כמו כי השחית כל בשר · תקולל לשון קלקול · לשון אחר תקולל חלקתם · הדורות שאחריה' מקללים בהם מי שפרע מדור המבול · כ"ס · ל"א תקולל חלקתם · לא יפנה דרך כרמים · לא היו מקבלי' תוכחה מן הטובים : ציה גם חום יגזלו · מפני שעתם גרמו להם שנה אחת להשתנות עולם משסה סדריו זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף :

מימי

רלב"ג

לאור יקום רוצח · בעבור האור יקום הרוצח בבקר השכם קודם הגיע אור היו' להרוג העניי' והאביוני' : כגנב · הכ"ף נוספת וכמוהו והוא כאיש אמת : שמרה נשף · המתינה הערב : תשורני · תראני : חתר · מענין מחתרת : יומם חתמו למו · אשר חתמו להם ביום : כי יכיר בלהות צלמות · בבא העת אשר יכיר איש את רעהו והוא כשיאור היום הוא להם כמו בלהות צלמות : קל הוא על פני מים · קל הוא לברוח בבא הבקר על פני המי' ושם יתחבא כדי שלא ימצא: יגזלו מימי שלג · ר"ל שהם ישחיתו אותם בקלות על שירצה כאלו גוזלים :

שאול

אבן עזרא

לאור יקום רוצח · בדרכים ויש אומרי' שהוא כמו אשך ואמרו כי כמהו ולילה אור בעדני ואיננו כי אם אור ממש : ובלילה יהי כגנב · יורה עליו · ודמה הגנב לנואף שיעשה דבריו ועבירותיו בסתר כאילו ישי' סתר בפנים שלא יראהו כאלו יחתמו היום שלא יראהו בו · ומה שכרם שהמקום ישיב להם הבקר כצלמו' כי יכיר עליהם בלהות וישים אות' כדבר שהוא נף על פני מים כאשר ינוד הקל' · תקולל חלקתם ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים ויאבדו מהעולם הם וחלקת' וכרמיהם כמימי השלג שיגזלו אותם ציה גם חום ולא יראה השלג שהיה בעולם כן ירדו אל שאול והם חוטאים :

ישכחהו

מ"ע ספורנו

לאור יקום רוצח יקטל · וכן לא יתקוממו אלא על קצת רשעי' אשר לא בלבד יזיקו בממון אבל גם בגוף ובעריו' ועם זה הם בלתי מקשיבים יראת האל ונשמרים ממורא ב"ו · כי אמנם לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון · ביום שיגזול עני ואביון יהרגהו פן יגלה הדבר למלך או לשופטים · ובלילה · שלא יירא מזה יהי כגנב · ולא יהרגהו · וכמו כן עין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין · ולפעמי' סתר פנים ישים · בחשבו שלא יראוהו אחרים כמו שהוא אינו רואה אותם · ולפעמים יחתר בחשך בתים יומם חתמו למו · מציינים ומשימים סימן ביום על הבתים אשר שם הפה יפה · ובלילה עושים מחתרת באותו הבית שנתנו בו הסימן ונרפש להכנס שם · לא ידעו אור כי יחדיו בקר למו צלמות · וכל עסקיהם בלילה כי הבקר אצלם הו' צלמו' ומסוכן להם שיגלה רשעם : כי יכיר בלהות צלמות קל הוא על פני מים · וכאשר יכיר הכנת עונש השופטים איזה מאלה הרשעי' תפול עליו מורא ב"ו ויברח בספינו' קלות · תקלל חלקתם בארץ · אף על פי שהשופטים יקחו את ממונו לא יחושו לזה · לא יפנה דרך כרמים · שנמצאים שם בני אדם ויירא פן יגלו לשופטים וירדפוהו : ציה גם חום יגזלו מימי שלג · ודבר קרה לקצת רשעים שהיובש והחום גזלו מהם מימי שלג הנוזלים מן ההרים אל הנהרות כמו שקרה למצרי' בימי יוסף שלא עלה נילוס כדרכו והיה רעב של כליה וזה קרה להם כי אמנם שאול חטאו · כאמרו כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו : ישכחהו

אבן יחייא

וכאשר יחשך הלילה יהי כגנב וילך לשוט אל הבתים לגנוב במחתרת את אשר ימצא ידו · והוא נואף אשה וחסר לב ולכן עינו שמרה ומקוה הליל' לאמר לא תשורני ויביטני עין בלכתי אל האש' וישים סתר על פני האנשים חשך הלילה שלא יביטו בו · והנואף הלז חתר ועשה מחתרת כדי ליכנס בו ללכת אל הנשים בבתים שיומם חתמו ועשו האותות בהם כדי שיכירום אח"כ בחשך הליל' כי גם הם לא ידעו אור · כי ביום ישנו ובלילה ילכו חוצה למלאכתם הרעה מדחי אל דחי ומאשה אל אשה: כי יחדיו הגנב והנואף אור הבקר הוא להם כצלמות · וכאשר יכיר איש את רעהו יהיה להם בלהות צלמות כי יפחדו ויכרתו להם · וקל הוא על פני מים כי זולת מה שיגנבו ביבשה עוד יגזלו יורדי הים · באניות קלות המרוצה וכאשר יעלו מאניותיהם לא יפנו דרך כרמים ולא יעלו במקומות הנושבים לפחדם מהאנשים · אבל יעלו במדברות ויהיה חלק שלהם בארץ המדבר המקולל ובלתי מיושב מקום שיש בו ציה גם חום · ואם ירצו לשתות צריך שיגזלו בים מימי שלג מהאניות האחרות : ואלה הרשעים חטאו כאשר הורגים האנשים ומורידים אותם בשאול · באופן שהנהרג ההוא אשר לא ישוב עוד לביתו ישכחהו רחם אמו אשר ילדתו כי אחרי אשר בכתה אותו בכי גדול מה לה ליהרג עליו כי מה יועיל לו וימתיק אליו בקברו הרמה · ולא יוכר במקומו כי נשבר כעץ העולה מהרשע הלז להיות הדבר כאיום ולא נודע מזה דבר : ואם הרשע יקח אשה יהיה לתכלית יופי כי ירעה עקרה אשר לא תלד ליופיה :

ולאלמנה

תורת חסד יראת שדי

או יר' ובלילה יהי כגנב ולא גנב ממש והוא לומר לכל כי לא עשה הפועל הרע ההוא בלילה לפי שלא רצה לגזול אותו בפומבי כי אם לגנוב אותו בצנעה וכו' רק שכונתו היא תמיד לקחתו בפומבי כגזלן ולא כגנב מיום והוא אומר כגנב ולא אמר יהי גנב והנה דרכיו אלה הם שלא כדרך העולם כי הנה הענין כנואף שמרה נשף לאמ' לא תשורני עין וכו' וסתר פנים ישים · מי שחתר בחשך בתים כדי שגם או לא יראוהו ואלה הרשעי' יומם חתמו למו האוצרות אשר הם מלאים כל טוב ולא ידעו אם יש אור בעולם · ובעלי האוצרות ההם יראו מה שהם חותמי חותמיהם גם כאילו היו שלהם והענין הלזה הוא להם יען כי יחדו ענין הבקר הוא להם כצלמות וכאילו אין אדם רואה אותם והענין הזה בעצמו הוא אומר כי יכיר בלהות צלמות וכמו שפירש הרלב"ג ז"ל יר' בבא העת אשר יכיר איש את רעהו והוא כשיאור היום הוא להם כמו בלהות צלמות ע"כ: קל הוא וגו' כתב הר"ר שמריה האיקריטי יר' לא יפנה בדרכו ושבע לפנות אל המקומות השפלים כרמי' ויהיה כף כרמים כף הדמיון ע"כ · ציה גם חום וגו' יר' יהי רצון מלפניו ית' שיהיה להם ציה גם חום ויגזלו מימי שלג כדי להתקרר וכו' וזה יהיה להם תמורת מה שנתאמצו להרשיע במעשיהם הכו' וישכחהו רחם והיא אמו או אשתו מתקו רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה מאיש כזה

או

הרמ"בן

לאור יקום רוצח יאמר כי בבא האור לא יוכל לעשות כרצונו בממון בני אדם רק יצטרך לגזול ולרצוח את הנגזלים כי ימנעו מהם הגזלה : ובלילה יהי כגנב ויעשה כרצונו ויצליח ולא יהיה צריך לרצוח ולהלחם עם אדם על כן היו במורדי אור ושונאים אותו ויש מפרשים במורדי אור שהם מורדים באור העולם הוא האל ית' וית' כענין וישבע בחי העולם לא יכירו דרכי השם ונתיבותיו רק מתקצפים ופונים למעלה בבא האור עליהם: כי חרה להם ועוד כי ענין מרד נכון להתפרש כן : ועין נואף · שמחכה נשף ועוד קשה להם האור כי בנשף בערב יום יאהבו כשיאיר להם : וסתר פנים ישים · כמו ובסתר פנים ישים שישים הנואף פניו בלילה במקום הסתר שלא יראה ולא יהיה נכר שם : חתר בחשך בתים עשה בתים במחלות הארץ תחת העפר להסתר שם בחשך ולא יעשה פתח ניכר ונראה רק במחתרת יכנס להם בלילה והיום חתמו הבתים בעדם ויסגרו המחתרת שלא יראה שיהיה שם בית והנה אינם יודעים אור כי שם יהיו נחבאים כל היום : כי יחדיו בקר למו צלמות כי לאלה הרשעים יחד כולם הבקר להם כמו צלמות כי יכיר איש את חברו בלהות צלמות הוא להם ולמו כמשך כי יכיר בלהות צלמות למו והתרגו' אמר ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארום אשתמודע פורענותא לטולא דמותא וכו' ונראה שהוא מפרש כי הבקר להם כמו צלמות כי יכיר אחד מהם בלהות צלמות שיאחזו ביום כי יתפשוהו בני אדם : קל הוא על פני מים כל אחד מאלו הרשעים הוא כדבר הקל השט על פני הנהר שלא ישוב : וחלקתם תקלל בארץ · שלא יעבדו חלקתם ולא יפנו אל דרך כרמיהם ללכת שם לעבדם ולשמרם רק כל רצונם וחפצם מגזל ועשק ורצוח וניאוף : ציה גם חם · יאמר כי כציה וחום גדול הבאים על השלג והוא כמס ושטף מימיו נגזל ונכרת כהרף עין כן יתמו כרגע וילכו חטאים לשאול וכן אמר התרגו' היך צוותא וחומא דאנסין מימי תלגא וליתיהון כדין לשאול דשתיו פתר חטאו שנוי כי כשתכית צורות' ברדתם שאולה וענין כל חטא הוא שנוי הדבר הנכון לעשותו מלשון אל השער ולא יחטיא :

ישכחהו

ר' אברהם פריצול

לאור יקום · ובאור היום יקום הרוצה ללכת בפרשת דרכים להרוג עני ואביון אם ימצאהו משכים למלאכתו ובלילה יעמוד בעיר מסתתר לגנוב כגנב באשר ימצא : ועין נואף · וגם עין נואף שמרה הלילה וממתין עד החשך באמרו לא תשורני עין ולא תראני אף ישי' פניו בסתר מעוטף ראשו בבגדיו : שמרה נשף לשון המתנה · כמו ואביו שמר השורני תראני : חתר בחשך · והרשע הגנב הלז חתר ועשה נקב בלילה בקירות הבתים אשר ביום חתמו למו ר"ל אשר עשה להם ביום סימן וחותם להכירם בחשך כדי ניכנס בם ולגנוב את אשר ימצא : לא ידעו אור · ר"ל כי בהתעסקם בגנבה בחשך הלילה אינם חפצי' לדעת אור היום ולראותו כי האור והיום מזיק למלאכת הגנבים · כמו שאמ' אחר זה ותאר מן במחתרת ימצא הגנב : כי יחדו · כי יחדו לכל הגנבים בקר להם כמו צלמות פן יקרה להם מקרה להכיר איש את רעהו כי אז יהיה להם בהלות וצלמות ויפחדו ויינוסו למען לא ימצאו : בלהות · כמו בהלות לשון רעד ופחד מן המשרסים המהופכים: קל הוא · ובהגיע היום ינוסו כל אחד מן הגנבים קלים ברגליהם על פני מים לעבור אי זו דרך אמת המים ואחר כך תקולל חלקתם בארץ ר"ל שידרכו ויברחו ויסתרו דרך חלקת ארץ מקוללת וחרבה לא עבר בה איש ורגל בהמה ולא יעברו בלכתם דרך כרמי' פן ימצאו איש : ציה גם חום · וכמו שארץ ציה ומהון וחום השמש הן המה הגוזלים ובולעים ושואפים במהרה ובקלות נמרץ מימי השלג הנתכים והכף יתרבו ויבשו כן יעשה השאול לבלות ולכלות ולהמית בלי צער אלו האנשי' אשר חטאו בנפשותם ויהיה הרצון בזה שיגיע בשאול במהרה האיש החוטא והרשעיאמות בקלה כמו שהחום והיובש יגזול ויעביר מימי השלג הנתכים והנגרים: ציה ארץ ציה או זמן היובש יגזלו וישאפו מימי השלג או כמו שבציה והחום יגזלו ויבלעו מימי שלג כן היה ראוי שהשאול יבלע במהרה ובקלות הרשעים אשר חטאו · ודומה כמעט לפירוש ראשון :

ישכחהו

אוהב משפט

ממנה פרנסת ביתו כי אם ארץ ערבה לפי ששם הוא גוזל הבריות ובגזלותיו נותן לחם לנעריו : פראים · חסר כ"ף הדמיון וכמהו ועיר פרא אדם יולד וכן והוא יהיה פרא אדם · וכן יצאו בפעלם חסר מלת כמו כלומ' כמו אשר יצאו בפעלם כן הם משחרים לטרף · והתרגום אמר הא כמרודיא במדברא הא כדין נפקין בעובדיהון ביסיא מקדמין לבזתא במיסר' ליה מיכל לטלויי ערבה · הוא המקו' שאינו מיושב : בשדה בלילו שתי מלות כלומר בשדה שאינה שלו יקצורו כי הם גוזלים השדות וקוצרים אותם : וכרם רשע בעל זרוע הם מתגברים עליו וכורתים חלקם שלו לעצמם : ילקשו · מענין והנה לקש אחר גזי המלך שתרגום לקשא · וכן מסעף פארה שהוא כריתת הסעיף · וכן אמר התרגום בחקלא מדלא דילהון אלדין וכרמא דרשיעיא יכסחון · וי"ל בלילו מלה אחת כמו אם יגעה שור על בלילו · ולפי שדמה אותם לפראים דמה התבואה שאוכלין משדות אחרים אל המספוא · וי"מ ילקשו מענין איחור כלומר שהם מאחרים אותו ואינם בוצרים אותו עם שאר בני אדם מתפחדים מהם עד שיבאו הם ויבצרוהו · וי"מ וכרם רשע שכמותם יאחרו אותו כי אינם גוזלים אלא העניים האומללים אבל אל הרשעים אינם גוזלים עד שאינו צריך למהר בבצירה מפחד גזילותיהם אבל הם מלקטים אותו כרצונם : ערום ילינו הוא פועל יוצא כלומר הם מפשיטים העני עד שילין ערום מבלי לבוש כי יש ערום ויש לו לבוש כמו שפירש בפסוק ובגדי ערומים תפשיט · ובזמן הקרה ישאר העני בלא כסות ואין מרחמים עליו להפשיטו אפילו ברוב תוקף הזמן : מזרם ואלו הערומים יתלחלחו מזרם ההרים לפי שמבלי מחסה הם נחבאים בנקיקי הסלעים ומחבקים צור והזרם הוא יורד ומקלח עליהם ומרטיבים והוא לשון לחות שהם כמו העשבים המגולים ונרטבים מהלחית היורד עליהם מההרים : ירטבו · לשון לחות כמו רטוב הוא לפני שמש : חבקו צור · כמו חבקו אשפתות כי הנסתר בחגוי סלע ובאשפתות הוא כמו מחבק אותם והיה ראוי לומר חבקם צור לפי שהם בתוכו אבל הוא להפלגה לפי שהם מחזיקים להחבא בתוכם : יגזלו פי' הגאון רבינו סעדיה ז"ל משוד לשון השודד שודד כלומר ממנה גם לשודד הם גוזלים היתום · ועיין רש"י ז"ל וי"מ ועל עני כמו ואת עני הו הלבוש אשר על עני כענין יחבלו שור אלמנה והראשון יותר נכון : ערום הלכו הוא יוצא כלומר הם גורמים שילך הערום והוא מי שלובש קרעים : מבלי לבוש · כלל כמו שפי' בפסוק ובגדי ערומים תפשיט : ורעבים נשאו עומר · פי' רש"י ז"ל ומרעבים נשאו עומר · עוד פי' ואשר נשאו עומר הלכו אותם רעבים כי יגזלו אותו מהם · ויהיה הרצון שהעשירים שיש להם עמרים הם גוזלים אותם עד שישארו רעבי' או יהיה הרצון שאפילו הרעבים שנשאו עומר מן השדה שנתנוהו להם לצדקה אותו עומר גזלוהו מהם ויהיה נקשר עם יגזלו משוד יתום ויגזלו רעבים שנשאו עומר : בין בין שורות בית הבד עושים בני אדם יצהר מהזתים ודורכים יקבים מהענבים ויצמאו מהיצהר והיקב כי הרשעים יגזלוהו מהם וי"מ בין שורותם בין חומותם כלו' בני האדם הם מתחבאי' כשעושים שמן ועושים אותו בין החומות בצנעה והוא מענין בנות צעדה עלי שור : יצהירו לשון יצהר וקרא השמן יצהר לפי שהוא מאיר הלילה כנר כצהרים : מעיר מתוך העיר האנשים הם נואקים מחמס הנעשה להם מאלה הרשעים ובדרכים נפש חללי חרבם תשוע כטעם קול דמי אחיך צועקים · או יאמר כי בשעת ההריגה היו צועקים ואין מציל או בני אדם היו צועקים מחמס כאלו הם חללים ועם כל אלה הצעקות האלוה לא ישים תפלה במעשיהם של הרשעים · אבל הם מתקיימים בעשיית הרע המופלג כפי רצונם ועל זה רך לבי ושדי הבהילני : ואני אומר מדוע משדי לא נצפנו עתים כמו שפירשתי כי כל זה הענין הוא נסמך אל ואלוה לא ישים תפלה : מתים · כמו מתי מספר כלומר אנשים : ינאקו · יצעקו כמו ונאק נאקות חלל והוא הפוך

מן

רש"י

מימי שלג · כמו ומימי שלג גם אות' גזלו מן העולם · לפי ששאול חטאו · יש תיבות חסירות וי"ו · כמו ואני ככבש אלוף · והוא נפתר ככבש ואלוף · עוד הרב' במחברת מנחם בן סרוק : **ישכחהו רחם אמו** · דרש ר' תנחום שהיו דור המבול נוטלים את בניהם ונותני' תחתיהם לסתו' ארובות התהום · ואפי' אמו לא היתה מרחמת עליו : **מתקו רמה** · למות ולאכול רמה בשרם · **עוד לא יזכר** · בשנה אחת נעקרו · ועל הרכה שניתן להם מתחילה היה איוב קובל שהרבה מתו ולא ראו בפורענות זו : **רועה עקרה לא תלד** · כך היה מנהגם נושא שתי נשים אחת לתשמיש ואחת לבני' · זו שעומדת לתשמיש משקה כוס עיקרין כדי שלא תלד עולמית ומאכילה תפנוקי' ומרחילה ומקשטה כדי שתהא נאה וזו העומדת לבני' מלבישה בגדי אלמנות ומרעיבה וזהו שאומר העקרה שלא תלד היה רועה ומטיב · ואת האלמנה העומדת לבנים לא ייטיב : **ומשך** · הקב"ה אוחז אבירים בכחו לפורענות ולמחייה מתוך ארכה שהאריך להם · **יקום** יום אחד ולא יאמין בחיין · כמו **בחיים** · ביום הזה נבקעו כל וגו' : **יתן לו לבטח** · עד יום אידם ונשענו : **רמו** · מעט נסתלקו מן העולם כמעט רגע. **והומכו** · נדכאו ונתמסכנו · **ככל יקפצון** · כשאר כל הנקפצים ונמלים בעת קציר ובציר ומסיק שנקפצי' יחד כן תמו כרגע : ואם לא איפה כאשר אמרתי יבא אחד מכם ויכזבני · וישים לאל מלתי · שאני מהרהר אחריו לדעת מדותיו שמאריך אף לרשעים · ואת הוכיחו כמוכי הוא מייסר ואינו ממיתן · כמו שקבל למעלה · כי לא נצמתי מפני חשך · ואילו שגבולו' ישיגו וכל אלה עשו לא הוכו ביסורין : מענה

רלבג

שאול חטאו · וכן ישחית שאול בקלות האנשים אשר חטאו : **רחם** · אוהב תרגום אהב מרחם : **מתקו רמה** · רמה תאכלהו ויומתק לה : **רועה עקרה** · משבר עקרה : **יקום ולא יאמין בחיין** · יקום כל אחד מהאבירים ולא יאמין בחיין לירא[ת]ו מהרשע : **רומו מעט** · פועל עבר ועניינו כשסרו אלו האנשי' והרחיקו מעט לא ימלא אז הרשע בעיר אבל יהיה עיניהו על דרכיה' להרגם : **והומכו** · פועל עיבר מבנין הופעל והשרש כמך ויהיה כמך והמך שני שרשים בענין אחד והוא מבנין וימוכו בעונ' : **ככל יקפצון** · ככל אחד מהאנשים אשר לא כרתו ברית עמהם יקפצו הרשעים פיהם שלא יצעקו ויהרגו אותם : **ימלו** · יכרתו : **לאל** · להבל ולדבר שאינו : **ביאור דברי המענה** ענה איוב ואמר גם היום שהוריתי והפלגתי בכעסי להתרעם תרעומות רב כבדה מכחי יותר והגנחתי ולזה אל תאשימני אם הגדלתי והוספתי להתרעם על מכאובי · מי

כ שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ: יִשְׁכָּחֵהוּ רֶחֶם ׀ ג'

מְתָקוֹ רִמָּה עוֹד לֹא־יִזָּכֵר וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ ל' ג'

עַוְלָה: רֹעֶה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד וְאַלְמָנָה

לֹא יְיֵטִיב: וּמָשַׁךְ אַבִּירִים בְּכֹחוֹ ל' ל

יָקוּם וְלֹא־יַאֲמִין בַּחַיִּין: יִתֶּן־לוֹ ל וחד וחרכ' בחיין יהיכת

לָבֶטַח וְיִשָּׁעֵן וְעֵינֵיהוּ עַל־דַּרְכֵיהֶם: ג' בתלהיו ל

רוֹמּוּ מְּעַט ׀ וְאֵינֶנּוּ וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן ל ומל' יחכ' ל

כה וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ: וְאִם־לֹא אֵפוֹ ס"פ י' ר"פ כ' ר"פ ל

מִי יַכְזִבֵנִי וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי:

ויען

תַּלְגָא וְלֵיתֵיהוֹן הֵיכְדֵין לְשִׁיוֹל אִתְנְשִׁיאוּ שְׁיוֹל אִתְחַיָּבוּ: ת"א הֵיךְ צַחוּתָא וְחוּמָא דְאַנְסִין מֵימֵי תַלְגָא וְלֵיתֵיהוֹן הַכְדֵין לְשִׁיוֹל אִתְנְשִׁיאוּ שְׁיוֹל אִתְחַיָּבוּ: אַמְזְרָאִין דְנַשִּׁיאוּ לְרַחֲמָא מִסְכֵּינִין אִתְבַּסִּימוּ לְרַחֲשָׁא תוּב לָא יִדְכַּר וְהִתְבַּר הֵיךְ קִיסָא עֵילִיתָא: ת"א מְטוּל דְבַטִּילוּ אַפְרָשׁוּתָא דְמַעֲשַׂר דְאִתְפַּקְדוּ בְּעִידָן חוּמָא דְקַיְיטָא אִתְכְּנָעוּ מִנְהוֹן מֵימֵי מִטְרָא וְתַלְגָא לְבֵית קְבוּרְתָּא אִתְחַיָּיבוּ: דְמָרַע עֲקָרָא דְלָא הֲלִיד וְאַרְמַלְתָא לָא יוֹטִיב: וִינַגֵּיד גִּבָּרַיָּא בְּחֵילֵיהּ יְקוּם נַח וְלָא יְהֵימִין בְּחַיֵּי: יְהִיב לֵיהּ תֵּיבוּתָא לְרָחִיץ וְיִסְתְּמַךְ וְעֵינוֹי עַל אוֹרְחֵיהוֹן: אוֹרִיכוּ כִּזְעֵיר פּוּן וְלֵיתוֹי רִישְׁעָא וְאִתְמַכְּנִיאוּ בִּזְמַן דִּיסוֹפוּן יִתְקַטְּעוּן וּכְרֵישׁ שִׁיבּוֹלָא יִתְקַטְּפוּן: וְאִין לָא קְשׁוֹט דִּיבֵיהֵן הוּא מָאן דִּיכַדְּבִינַנִי וִישַׁוֵּי בְּדְלָא הֲוַת עִיקַּר מִלְּתִי:

ואתיב

כעץ ג' וסימ' יבש היה כעץ · ויסע כעץ תקותי · ותשבר כעץ עולה : בחיין ומשך אבירים הוא חד מן א"ב נ"ון ארוכה בסוף תיבות' וסי' נמסר במס' רבת' במערכת אות הנ"ון כס"ד : ואם לא ב' בסיפר' וסימ' ואם לא איפוא מי יכזיבני · ואם לא ישמעו בשלח יעברו :

אבן עזרא

ישכחהו רחם · אמו ותמתק לו רמה יותר : **רועה עקרה** · מן תרועם בשבט שהיה רוע' עקרה לא תלד וזכר העקרה בעבור שאין לה בנים שיעזרו אותה ואלמנה שאין לה בעל : **ועוד** שמסך אבירים בעלי כח בכחו והוא שידע כאשר יקום ממטתו שיתכן שימות : **יתן לו לבטח** · נתן לו המקום מה שרצה וישען כי יוכל להנקם ממנו ועיניהו על דרכיה' : **רומו מעט** · אמר אם התרוממו מעט כלם יאבדו . והמכו מן וימכו בעונם : **ככל** · ככול' : **לאל** · ללא : המשל

מ"ע ספורנו

ישכחהו רחם · והנה הדור ההיה אז ברחם גם שמעוזה מאנותם שכח כל זה : **ימתקו** רמה וכמו כן שכח שיוסף שכבר מת והיה רמה אז המתיק כבר הפורענות · עוד לא יזכר · להטיב לבניו אחריו כאמרו אשר לא ידע את יוסף · והשבר כעץ עולה · והנה המלך אשר עשה העול לבית יוסף ואחיו נשבר ומת אחרי כן כעץ שהסיר ענפיו ופריו : רועה עקרה לא תלד · והוא הענף שהם תחתיו למלך הוא ף ברשע וקם למטה רשע להיו' משבר הען בעבוד' פרך מגזרת ירעוך קדקד באופן שהבתולה היתה עקרה לא תלד שלא ישליכו הבן ליאור · והאלמנה · והאומה ישראלית **כלה** שהיתה כאלמנה **מבקשת לשוב** אל הבית **בנעוריה** בחמרם ללכת **לזבחה לאלקינו** : לא ייטיב · לא רצה להטיב לה בזה שיניח' ללכת לזבוח לפניו : ומשך · לרצונו · אבירים · פריו ועבדיו · בכחו · בכח מלכותו · יקום · וקם כנגד הא' ית' ולא יאמין בחייו · ולא היה לו שום דרך שיחשוב למלט בו את חייו וחיי עבדיו כמו שאמר לו הא' ית' כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר : יתן לו לבטח וישען · והנה הא' ית' נתן לו חוזק לב שיעשה זה לבטח וישען על גבורתו · ועיניהו על דרכיהם · וזה עש' להתעלל בם על רוע דרכיהם : רומו מעט · והב' הורמו מעט מהחט' באמרם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים ולאותו המעט על' תכף בתהו · והמכו · ונתדלדלו בהשאילם לישר' כלי כסף וזהב ושמלות · ככל יקפצון · ובזה נעשו קופצים יד ובלתי סובלים חסרון אותו הממון מהם בכל כמו שהוא המנהג בכל בני אדם ובשביל הממון רדפו את ישראל ובאו את עצמם בסכנה להכנס בים : ואם לא איפה · ואם לא היתה זאת מפעול' הרע שקלקל את שכלם ובחירת' להכנס שם להמית' מי יכזיבני · מי יתן בזה סבה אחרת כי הא' לא יקלקל הבחירה לאדם כדי להעידו על זה · כי למנס זה היה עול בחקו : בלדד

אבן יחייא

ואלמנה אשר היו לה בנים לא ייטיב ולא תהיה טובה בעיניו כדי להוליד בנים אחרי אשר הנסיון הוכיח היותה יולדת וזה יען כי כל דרכיו הם לשם הנאת הגוף ולא לשם שמים : ואף כי הוא איננו מבקש להוליד בנים המזל יעזרהו כי בכחו ימשוך ויוליד בנים אבירים · אשר בזקנותו יבוא ויבטח וישען · עם היות השגחתו ועיניהו על דרכיה' באופן שיקום ויהיה לו תקוה ושארית ברכה מבני' אבירי' בארץ עם היותו בלתי מאמין בחיי' הנצחיי' · וכאשר בניה' יתרוממו מעט כל א' מהרשעי' האלה ימותו אחרי השאיר' ברכה בארץ · וזהו אומרו ואיננו ותהיה מיתתם קלה ובלי עונש וצער כי כאשר ימלו את חליים אשר ימותו בהם והמכו כי ישובו אלי בשר מלשון כי ימוך אחיך כדרך כל העולם או יהיה החולי קצר ולא ארוך וכאלו יקפוץ וידלג החולי ויתקצר · ואז ימותו מיתה טובה כי ימלו ויכרתו כראש השבולת היכנסה קלות השבר באופן שהרשע כל ימיו פעל רעה ובסופו יניח ברכה בארץ מבנים אבירים · ואולי מהמות יהיה קצר ומיתתו תהיה קלה · עם כל בלתי האמנתו בחיים הנצחיים ובהשגחת האלוה · מה שהדבר הלז הוא דבר אויותי ומותש ואם איננו כן מי הוא זה אשר יכזיבני וישם לאל מילתי כי ישימה שוללית ולא חיובית בהראותו היות ההפך מאשר אמרתי : ויען

תורת חסד יראת שדי

או יר' עולה מאיש רועה עקרה שלא תלד כדי שתהיה תמיד יפה וכו' כמו שפי' המפ' ז"ל · או יר' ישכחהו רחם תמורת מה שהוא רועה עקרה שלא תלד וכו' ותשבר כעץ עולתו כלו' שלא יהיה לו יכולת אפי' לעשות מעשיו הרעי' תמורת מה שלא נתאמץ להטיב לאלמנה וכו' · או יר' יהיה רועה עקרה לא תלד ולא יהיו לו בנים תמורת מה שהנהיג לעצמו תאור היתומי' · ואלמנה לא ייטיב כלומר אם יהיה באשפתו שום אלמנה לא יוכל להטיב לה תמורת מה שקבל שור אלמנה · והה"ר שמריה האיקריטי כתב הנה ישלים א[יוב] ההפלאה הזאת ויאמר הרשע הגמור אשר הוא רועה עצמו מעקרות ואלמנות ומשך עמו גוזלי' וחומסים כמוהו ולרוב הכרתו את רשעו יקום בבקר ולא יאמין הוא עצמו שיעריב בחיים כי הוא ירא תמיד מן הכתי[שים] וכו' ואומר לא תלד יר' לומר שהעקר הוא מכה ואומר ומשך אבירים בכחו יר' ומושך גוזלים וחומסי' כמוהו והוא אומר בכחו ע"כד · וכפי פירוש זה יבא על נכון אומר אחר זה יתן לו וכו' ויר' לומר כי בראותו כי האל ית' יתן לו מטובותיו לבטח ישען בזה ולכן לא די לו מה שהוא עושה מן הפעל הרע אלא שעיניו הוא על דרכיהם של האבירי' הנזכר שמשך בכחו וכו' ואולי אומר ומשך אבירים בכחו ר"ל שהוא היה סבה שהרשיעו רבים מתה שלמדו ממעשיו : ואולי לזה בעצמו קראם אבירי' לומר שהיו מתחלה אבירים עם מעשיהם הטובי' והרשע הלזה נוסכם בכחו לעשות גם הם כמעשיו הרעים ולא יאמין בחיין האמתיים וכו' : **רומו** מעט ואיננו יר' ואיננו יודע כי אם רומו מעט האבירים הללו הנה אז תכף איננו כי הם בעצמם יבקשו דמו והומכו אלו עם אלו כי כפרוח רשעי' כמו עשב ויצילו כל פועלי און והכל הוא להשמדם וכו' · או יר' ואיננו במציאות האיש שעיניו על דרכיהם כי ימות בפתע ובכן ימכו האבירי' הנזכר ויקפצון משם בראותם כי מת גבורם ויכוסו וכראש שבולת ימלו מה שאין כן הענין אל האנשים הטובים כאשר ימות אדונם כי ילכו מיד אל אדון אחר אך האבירים הללו להיותם אבירי' בכחו להרשיע מי יקח אותם אצלו ובכן כראש שבול' ימלו כאמו' : והרד"ק כתב ויש אומרים בכל ענין מאומה כמו ואין לשפחתך כל בבית ע"כד : **ואם** לא איפו וגומר יר' ואם לא איפו תרעומתי על ענין בטול תורתי מי יכזיבני שיאמר לי שדברתי שקר וישם לאל ולהבל מלתי זאת או יר' מי יכזיבני לדבר זה של הבטול תורה וישם לאל מלתי והיא מה שאמרתי אולי חטאו בני וכו' אשר מכל זה גם היום מרי שיחי וכו' : הכלל העולה ממענה זה שהיה אומר איוב כי גם היום עם כל מה שאמרו לו חבריו אין מי שיוציאנו מסברתו ואת שמרידותו בא לו מלך שיחו ומידו היתה לו מכתו ועל הכל הוא מיצר על מה שהיו יסוריו יסורין שהיה בהן בטול תורה אשר אם היה תמיד עוסק בתורה היה יכול לשפוט המשפטים בלי שום מורא ופחד מלך מה שבקרב אלה"ים ישפוט וכו' והיה קרוב לבבואה וכו' והיה כמעט יכול לדעת ענין ד' קצות העולם ומה שבהם הא"ל ית' כד נכון ועדין הוא תרב וכו' מאחר שכבר ידעו האל ית' שכבר שם דרך וכו' והוא ראוי לשירתכו בישע אלה"ים · ובאשורו ית' אחזה רגלו וכו' ועושה מצותיו ית' בשביל מה שהם מצותיו ית' ע"ד משרז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר כו' והיה יודע ענין מה שרמ"ח אבריו וש"ה גידיו הם כתרי"ג מצות וכו' והיה מאמין באחדותו ית' ויכלתו והשגחתו בנבראים וכו' והיה יכול להוכיח את הרבים העושים שלא כרצונו ית' בהיותו לומד עתים מה בתורה שאז לא יאמרו לו טול קורה מבין עיניך כשהיה אומר לאיש מהם טול קיסם מבין שניך וכו' והוא כענין או"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה וכו' אל תהרהר וכו' מה שאין כן בהיותו בלתי לומד בתורה תמיד והוא לפי כי המה הרשעים שבדורו היו במורדי אור התוכחת וכו' ובכן לא הכירו דרכיו ית' והם עושים מעשיהם במחבי להכעיס אשר מכל זה הוא מן הראוי שתקולל חלקתם בארץ וכו' ושנגזלו מימי שלג כדי להתקרר בהם וכו' וישים רחם הרחם וכו' אם לרשעים ההם ואם למחזיק בידיהם אשר משכם בכחו ולא האמין בחיים האמתיים אחר שהוא רואה שהוא יקום בבקר ממה שהאל ית' חוזר ונותן לו את נפשו וכו' באופן כי על הכל היתה תרעומתו על ענין בטול תורתו ועל מרי שיחו שאמר אולי חטאו בני וכו' : ויען

הרמ"בן

ישכחהו רחם · יאמר כי אחרי מותו תשכחהו אשתו והוא מתוק לרמה ותאכל בשרו ושארו ונשבר כעץ בעבור שאין לו זרע כי האשה אשר רועה לו היא עקרה שלא תלד וכאלמנה בלא בעל שלא ייטיב ממנה להיות לו בן או בת והנכון בעיני כי יאמר שהוא נשבר כעץ בעבור שהיה רועה עקרה כדי שלא תלד והאלמנה שתבוש ותפיל כי לא היה חפץ שיהיה לו זרע כאשר איננו חפץ באחוזת שדה או כרם : **ומשך אבירים בכחו** · והוא היה מושך בכחו אפי' האבירים אשר להם זרוע עם גבורה **ויקום** הרשע על כל אחד מן האבירים ולא יאמין כי יהרגנו או יגזל אותו ויתכן לומר יקום הרשע **בבקר** ולא יאמין בחייו כי הוא נלחם עם העם ואביריהם כאשר אמר בו לאור יקום רוצח והנה הוא **מסתכן** תמיד כענין הנה אנכי הולך למות והראשון נכון : **יתן לו לבטח וישען** · הרשע עליו כי בו ילכד ברשת אדם רק יליא מרמה בידו ויבטח בהצלחתו כל ימי חייו ועיני האל על דרכיהם כי **רואה** דרכם הרעה ואינו מושיע הנגזלים מידו רק איננו עושה בהם משפט וזה השלמת תלונתו **כאשר** השלים למעל' והאלוה לא ישים תפלה כמו שפירשתי רומו מעט ואיננו התרוממו מעט ואיננו **כל** אחד מהם ימות : **והמכו** · מן וימכו בעונם יאמר כי יתרוממו ויגבהו וכמעט איננם רק יהיו **בשפלים** ונמוכים לארץ וכל בני אדם יקפצון וידלגו ממקומם כלומר יכרתו ככל הנכרתים או **יהיה** ככל יקפצון כולם כאשר הם יקפצון : וכראש שבלת ימלו [illegible] אין להם שרש וענף והנה איוב **לא** יפליג בהבדן אלה הרשעים רק כונתו לאמר כי יש רשעים אינם חפצים בבנים ובבנות ולא **בנחלת** שדה וכרם רק חפצם רצוח ונאוף וגנוב והם עושים כן כל ימי חייהם ומתי' כשאר בני אדם **ואם** הם נכרתים מה יזיק להם זה כי חפצם ורצונם הוא וכל זה לשבור דברי חבריו אשר יאמרו כי **הרשעים** ישאו עונותם על פניהם וזרעם אחריהם והוא השיב להם בתחלה כי מה חפצו בביתו **אחריו** וצאצאיו ישיב להם כי חפצם שיאותו בלא בנים והם ממלאים תאותם בעולם הזה ועל כן **בשלים** ואם לא איפה מי יכזיבני שלא יהיה כן תמיד בעולם וישם לאל מלתי : ויען

ר' אברהם פריצול

ישכחהו רחם · ואחר מות הרשע בקלות כמרץ ישכחהו רחם ר"ל אוהב וריע וימתק לו הרמה דרך משל שמת בלי כחש בשר ולא יזכר עוד שמו : והשבר כעץ עולה לפי שמת בקלה ובבלי חולי מכאיב במהרה כמו שישבר העץ כן נשבר איש עושה עולה וגם זה הוא כנגד הדין שימות רשע בלא צער כאמרו אין חרצובות למותם רחם אוהב וריע כתרגומו אחזת מרעהי שיעת מרחמוהי ומן ארחמך ה' לדקי או ישכחהו רחם שהיה מן הראוי והיושר שהרשעים ימותו במהרה וישכחהו רחם ואוהב וימתק בשר' לרמה באופן שלא יזכרו ותשבר ורועה והעולה שהם עושים כמו שישבר העץ : רועה עקרה · ועוד זכר מרוע מעשי הרשע והאכזריות לבבו להורות על רוע הסיור אם השם ישגיח ואמר כי בחיי הרשע היה רועה ומשבר ומכאיב אפילו האשה העקרה אשר לא תלד להכאיבה ולצער אותה ביותר וגם לאלמנה הבזוכה ומצטערת לא ייטיב לה : רועה עקרה · לשון שברון מן תרועם בשבט ברזל : ומשך אבירים · ובהיות הרשע חי לגודל חזקו ותקפו היה מושך אנשים אבירים וחזקים בכחו כגדול והיה הורגם או גוזל אותם : יקום · וכאשר היה קם הרשע הנזכר על אחד מן האנשים לא היה מאמין העני בחייו להנצל ממנו לגודל כחו : בחיין · כמו בחיים כמו חנין חנים : ימים ימין : אחרים אחרין : יתן לו · והרשע הלז בחייו היה נותן לו יתן וכורת ברית עם רבים מהאנשים ומבטיחם שלא יזיק להם וישען העני בהבטחה זו או שהעני יתן לו לרשע מעניותו כדי שיעמוד לבטח שלא יזיק לו הרשע ועם כל זה עיניו מן הרשע על כל דרכיהם מהאנשים שהבטיח כבר ויערים עליהם להרגם או לגזול אותם ויפר בריתו שהבטיחם : רומו מעט · מהאנשים המובטחי' מן הרשע כאשר רומו וסרו מעט מעיני הרשע באופן כי איננו לפניהם כשיחשבו להיות נצולים והנה הומכו ונמוכו ונמעכו ונכרתו בכל מקום שמצ"ם הרשע וקפץ וסגר פיהם להרגם תכף פן יצעקו בקולם וכראש שבולת כן פרח ראשם וימלו רומו ענייני סרו לשון עבר והמכו מן ימך המקרה יקפצון סגר פיהם ימלו נכרתו : ואם לא איפו : ואם לא אמת הדבר הזה אשר דברתי מן הרשע ומרוב רשעו ושהשם מאריך לו שלא כראוי איפו והוא האיש אשר יכזיב כי מזה הראשון

וישם לאל מלתי · ר"ל שישים מלתי ודבורי להיות לאל וללא דבר · כי מלת אל בשת"ק כמו לא : **עקר** המענה הזה ישיב על שני דרשים :

אוהב משפט

מן האנך דוס : תפלה · הוא דבר שאין בו קימה כמו והנס טחים אותו תפל או דבר שאין בו טעם כמו היאכל תפל מבלי מלח כלומ' דבריהם מתקיימים כמו הדברים שיש להם טעם · והתרגו' אמר מקרתא בני אנשא נהקים ונפשת קטולין תרגא תגלה ואלהא לא ישוי חובא · פירשו לשון תמיהה והנכון שהוא נקשר בראש הענין · וכן פירשוהו הראשונים ז"ל : המה י"מ שאו הרשעי' הם היו מורדים באור העולם זהו הקב"ה ולא הכירו דרכי מצות ו ולא ישבו בנתיבו אזהרותיו · וי"מ שהם היו

כה

וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי א וַיֹּאמַר: הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו:

וְאָתֵיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר: שׁוּלְטָנָא וּדְחַלָא גַּבֵּיהּ עָבִיד שְׁלָם בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא: ת"א מִיכָאֵל מִן יַמִּינָא וְהוּא דְּאֶשָּׁא וְגַבְרִיאֵל מִסְּמָאלֵיהּ וְהוּא דְּמַיָּא וּבִרְיָתָא קַדִּישָׁתָא פַּתִּיכִין אֶשָּׁתָא וּמַיָּא וּבְשׁוּלְטָנוּתֵיהּ וּבִדְחַלְתֵּיהּ עָבִיד שְׁלָמָא בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא דִּילֵיהּ:

היש האית

ופחד ב' וסימ' תפל עליהם אימתה ופחד · המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו :

רשי

מענה בלדד המשל ופחד עמו · כלפי שאמר אערכה לפניו משפט · אמר לו המשל ופחד עמו · המשל · זה מיכאל · ופחד · זה גבריאל · כלום אתה יכול להשיב את אחד מהם : עושה שלום במרומיו · כשהמזלות עולים כל אחד סבור אני עולה ראשון · לפי שאינו רואה מה שלפניו · לפיכך אינו מתקנא · כ"ש · לשון אחר עושה שלום במרומיו · אש ומים בלולין ואין המי' מכבין את האש · כ"ש · ומה

אבן עזרא

המשל ופחד · הממשלה והפחד עמו וממנו עושה שלו' במרומיו שאין בהם מלחמה כי כולם טוב והרע הוא במט' לארץ ואלה הדברי' צריכין פי' : יחהיל

רלבג

מי יתן ידעתי איפה השם ית' ואמצאהו ואבא עד תכונתו שאם היה אפשר זה הייתי עורך לפניו משפט · והייתי מתווכח עמו בטענות חזקות ואז אדעה מה שיענני ואבינה מה יאמר לי ואדע האמת מזאת החקירה כי באמת לא יבא עמי בכמו אלו הכוזבים אשר אתם באים עד שאתה התעלל בי שכבר חטאתי באלו החטאים אשר זכרת אשר אני נקי מהם לפי האמת האם באות לשם ית' שיריב עמי ויתקפני ברוב כחו הנה אין זה ראוי אך הוא ישים בי כח לעמוד לפניו ולהתווכח הנה בזה הצד היה הישר מתווכח עמו אם יגיעהו דבר ולא במשפט והייתי נצול לנצח משופטי כי השם ית' כשישמע כי הדין עמי היה משיב אפו ממני אבל מה אעשה שאני לא אוכל למצוא השם יתברך בשום צד אלך במזרח לבקשו ואיננו ואלך במערב ולא אמצאהו גם כן אלך בצפון אשר שם עושה מעשיו הנפלאים אשר בארץ לפי ששם הישוב ועם כל זה לא אוכל לראותו שם שכשה דרום ממני כי אין שם ישוב והמים מקיפים בו ולא אוכל לראותו שם · הנה אם ידע השם הדרך אשר דרכתי בה ובחנני הייתי יוצא נקי בלי סיג כזהב לפי שבאשורו אחזה רגלי שמרתי דרכו ולא אטה ממנו ר"ל הנימוס האנושי אשר יתנהג בו כל שלם · ממצות שפתיו לא סרתי ושמרתי אמרי פיו יותר ממה שאני שומר ההנהגה אשר היא חקי לשמור חיי כמו המאכל והמשתה ההכרחי ומה שדומה להם כי ההכרחי לאדם בחייו יקרא חק כמו שזכרנו · והוא כאשר היה בעניין אחד ומי ישיבנו ממנו והנה לא ישתנה רצונו ואין שם יותר חזק ממנו יכריחהו על זה אבל הוא שליט במה שירצהו עד שכל מה שאותה רצונו עשה · הנה הגיע מרוב יכלתו וחכמתו שהשלים חקי בבריאתו ר"ל שהגיע בי כל החיבורים והכלים אשר יצטרכו למלאכותי וכמו אלו הנפלאות המלאכה רבות עמו בשאר בריאותיו על כן מפניו אבהל לעולם מעלהו ומלאכותו אתבונן בנפלאותיו ואירא ממנו · וזה אמר איוב להשיב על אליפז במה שייחס לו מהרעת אשר היה לאנשי דור המבול ולאנשי סדום כי חלילה לו מהרשע אבל היה ירא מהשם ית' מגדל התבוננותו במעשיו הנפלאים · ואל רך לבי בתחלואיו אשר חלה בו ואירא תמיד מהיום הבא שלא אכאב בו כאב אנוש · ושדי הבהילני מפני שלא נכמתי קודם בא חשך הגרות והיה מכסה מיני אופל המכאובים מה שאני לא אירא מהמות כאשר הוא סוף כל האדם אבל פחדתי אל אלו המכאובים אשר לא אוכל לשאת אותם · ואחר זה החל איוב לסתור דעת אליפז מן ההקש ואמר מדוע לא יהיו כעלמים משדי העניינים הזמניים ויודעיו לא חזו לו ימים ר"ל שלא ראו לו יחס אל הזמן ולזה הוא מבואר שהשם ית' בלתי יודע באלו העניני הזמניים · ואחר כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שכלל השם ית' על ההצלחה המגעת לרשעים וזמן ארוך במה שאמר כי מפני שאין זה התוכחת מהשם ית' כי אם להועיל לאנשי הארץ הנה יתכן שיאריך עונש הרשע וזמן ארוך · והחל איוב לסתור דבריו מהחוש ואמר שאלו הרשעים אשר ספר בהצלחתם היו משיגים גבול ונוזלי' העדר ורועים שם בקרקע הנגזל וזה חטא כפלא · והיו נוהגים חמור היתומי' ולוקחים למשכון שור אלמנה אשר בהם היו חורשים ומשיגים די טרפם עד שיהיו שבת מוחם ברעב העניים יטו מדרכם לפחדם מהם שלא יהרגו' יחד מוכאו מפניהם עניי ארץ · הנה אלו הרשעים הם כמו חיות רעות במדבר לטרוף באשר ימצאו הם יוצאי' למלאכתם לבקר לשחר לטרוף מן המדבר יוניח להם כל אחד מאלו הרשעים לו ולנעריו כי יהרגו האנשי' העוברים שם ויקחו אשר להם · בהיותם בשדה בלילו וחבואתו יקצרו ואם אינו שלהם ולא די שהם יניחו שדה הרשע ולא יגעו בו אבל גם כרמו שהוא מוכן בקלות לאכול ממנו יאחרו וילקטו מלקחת ממנו לפי שהם אוהבי' הרשע ולזה לא יגעו באשר לו אם לא כאשר לא ימצאו במקו' אחר · ערום ילינו בני אדם בלילה מבלי לבוש ר"ל שיגזלו מהם כסות לילה ולא יהיה להם כסות להתכסות בו בקור · ואלו העשוקים ילכו להסתר מהרות בין סלעי ההרים וירטבו שם מזרם ההרי' והלחות הנמצא בהם · ומבלי מחסה חבקו צור להסתר שם · מרוב שודדות האנשי' יגזלו היתו' ויקחו למשכון הבגד אשר על העניים ובזה האופן יסבבו שילכו העניים מבלי לבוש לגזלם מהם כסות יום וסבבו שילכו רעבי' האנשי' אשר נשאו עומר כי יגזלו אותו מהם ולא יהיה להם לאכול · הנה האנשי' אשר באוצרות בית הבד יעשו שמנם ואשר יקבים דרכו לעשות יינם יצמאו כי אלו האנשי' יגזלו שמנם ויינם ולא יניחו' לשתות מהם · מן העיר יצעקו האנשי' על החמסי' אשר עשו להם ונפש ההרוגי' תון לעיר תצעק אל אל ואיך תאמר שהשם לא ישים בכל אלה הדברי' דבר בלתי טעם וזה שאמר שאלו הרשעי' ממיתים רבי' מן האנשי' בחרב ובעירום ובצמא ומבלי' אות' בכל עוז הנה היה ראוי בחק השם ית' אם היה פוקד האנשי' להועיל להם שלא יאריך לכמו אלו האנשי' הרשעי' כדי שיציל מידם אלו האנשי' אשר יהרגו אות' כי הרחמניות על אלו הרשעי' הוא אכזריות בחק הטובי' · הנה לא תוכל לנגלל השם ית' על זה בשום פני' ולדעת איוב ג"כ יהיה זה חסרון בחק הש"י בסדרו זה הסדור אשר מגד הכוכבי' שימשך ממנו זה העול והחמס · הלא אלו האנשי' היו במורדי אור ר"ל שימרדו באור היו' המפתח האנשי' והם ידחנו בבואו לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבותיו אבל התרחקו ממנו בכל עוז ועשו מעשיה' בלילה כדי שלא ירא אותם האנשי' בעבור האור יקום הרוצח הסבם קוד' שיאור היום ויהרג עני ואביון אשר ימצאם בדרך ויצא' במלאכתם ובעלם הלילה יהי גנב לגנוב מה שיוכל להסתרו אז מהאנשי' · ועין נואף המתינה לא הערב לאמר אז לא תראני עין וישים לי חשך הלילה הסתר פני' · חתר האחד מהם בקירות הבתי' אשר יומם שמו אותם בהם כדי שיכירום בלילה ויגנבו הנמצא שם הנה כל אלו האנשים לא ידעו בטוב האור למאסם בו · כי יחדו יהיה להם הבקר כשיבא כמו צלמות וכאשר יבא אור הבקר אשר יוכל אז להכיר איש את רעהו ולראותו הוא להם כמו בלהות צלמות כי אז יבהלו ויכוסו כדי שלא ימצאו · קל הוא לנוס בבא היום על פני המים כדי שלא ימצאו המלקה אשר הם הולכי' בה בארץ היא מקוללת מאד ר"ל שהם לא ילכו במקו' שיעבד בו ויזרע ולא יפנה אחד מהם דרך כרמי' כדי שלא ימצאום שם עובדי הכרמי' והשדות אבל ילכו במקומות החרבים להסתר מהאנשי' · הנה אלה האנשים עם רוב מריס לא יגיעם שום עונש בחייה' אבל ימותו בקלות כי כמו שהציה והחום יגזלו מימי השלגים ויפסידום בקלות בדרך שלא ישאר מהם רושם כן ישחית שאול בקלות אלו האנשים אשר חטאו · ישכחהו כל אחד מאוהביו ותאכלהו רמה כאילו הוא דבר מתוק לה עוד ולא יזכר שמו וישבר בקלות כעץ איש העולה ובלא נער · ובזה הוא מבואר שלא יתנכל השם במה שאמרו אליפז · הנה זה האיש הגיעהו מן האכזריות עד שהיה משבר העקרה אשר לא תלד עם היותה מרת נפש והיה משבר גם כן האלמנה אשר לא ייטיב מטיב לה עם מרירות נפשה לא היה חומל עליה · כמו היה רב עד שיהיה מושך התקיפי' בכחו ויהרגם יקו' כל אחד מהם ולא יאמין בחייו מיראתו ממנו והיה נותן לו מתנה לבטח והיה נשען שלא יזיקהו ועם כל זה לא היה נשמר הרשע מלהזיק להם אבל היה עיניהו על דרכיה' לרדוף אחריהם · או הרצון בזה שזה הרשע היה נותן לו ידו לבטח והיה כורת ברית עמו ועל זה היה נשען האחר שלא ירע לו ועם כל זה היה עיניהו על דרכיה' לרדוף אחריהם להזיק להם · התרחקו מעט אלו האנשי' והנה אין הרשע בעיר והומכו אלו האבירי' אשר רדף אחריהם כשאר כל האנשי' אשר לא כרתו ברית עמו יקחם הרשע ויקפוץ פיהם כדי שלא יזעקו ויהרג' בקלות כראש שבולת שאכר' במהרה ועם כל אלו הרעות לא נראה שיגיע לו עונש בחייו ולא במותו כאשר זכר ולזה הוא מבואר שאין התנכלות לשם במה שאמרו אליפז שהוא יאריך לרשעי' · ואמר איוב אם אלה לא היא מי הוא אשר יכזיבני וישם מלתי לאל כי לא יוכל שום אדם לחלוק על דברי להיות החוש מעיד שהענין כדברי : והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב ישיב לאליפז שמה שייחס לו מהעונות הוא שקר וכזב כי כבר אחזה רגלו תמיד בדרכי השם ושאין התנכלות לשם במה שאמר אליפז כי מפני שאין השם מוכיח לרשעים כי אם להועיל לבני אדם יתכן שיעמידם בהצלחתם ויאריך להם העונש זמן ארוך אולי ישובו וזה שאנחנו נראה מהרשעי' רבי ההצלחה שהם עושי' חמסים גדולי' גורמים להמית האנשי' בסבת העירום והרעב והצמא והם גם כן ממיתים האנשי' ונואפים וגונבי' בלילה מה שיוכלו ולא חסה עינם על האלמנות והעקרות הנרדפות משחת' ושכבר יגיע מרוב רשעם ומרי' שיכרתו ברית עם אנשי' כדי שישענו ויבטחו בהם ואחר ימיתו' ולמה יאריך השם לכמו אלו הלא היה ראוי שיכלה אותם תכף כדי שלא ימיתו שאר האנשים הלא יותר טוב שימותו אלו כדי שינצלו האחרי' מידם · ועוד שאנחנו נראה בכמו אלו הרשעי' שלא יגיעם עונש כלל בחייה' ובמותם ימותהו מיתה קלה בלא צער ואיה איפה העונש המגיע לאלו האנשי' על מריס הלא זה כלו מתה שיורה שאין האדם נפקד על מעשיו מאת השם : ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר · המשל · מענין ממשלה ושולטנות : ופחד והיראה כמו ופחד יצחק : יקוס

מ"ע ספורנו

בלדד ג המשל ופחד עמו

הנה עם האדם יש המשל שהוא מושל ביצרו ויכול לכופו למאו' ברע ולבחור בטוב כאמרו ואתה תמשל בו · ועם זה יש עמו פחד הענש ומורת האל שראוי שיעכבוהו מחטוא כאמרו ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ · ולכן אין לו התנצלות בהסתת שום מזיק רע בסורו מהנהגת אלהים שנתן בו כי הנה האל ית' עושה שלום במרומיו · שאין בהם הכיות שיוכל לסבב שום הפסד : ועל

אוהב משפט

היו מורדים באור היום שאלו הם מואסים אותו לפי שכל מעשיהם הם בחשך כמו שיפרש בפסוקים האחרים · ולא הכירו דרכיו כי השכרתי' ממנו כשזורח : ולא ישבו, בנתיבותיו רק יכנסו ביערים ובמקומו' הם זר בחשך וכי"ת בורד כבי"ת ואת היית בעוכרי והוא לשון מרד וי"מ הוהו מענין במורד בית חורון כלומר בעת רידת היום ועריבה היו : לאור י"מ אותיות אור וארבעה עשר בדברי רז"ל ואינינו נכון · אבל יאמר כי כשיאור היום קודם שתזרח השמש ובאותה שעה שמשכימים לצאת למלאכתם אז הוא הורג עני ואביון כי אין מגלל לפי שעניין רוב בני אדם הם על מעתם ולפי שהעני הוא עומד על ממונו ולא יניחנו לגזול ממנו הוא הורג אותו ונוטל ממונו אבל בליל' הוא כגנב לגזול ממון בני אדם ועשה כרצונו והלוא והיינו צריך לרצות כי הכל הם ישנים · וי"מ כ"ף נוספת כג"ף כאיש ויזורך : ועין ענין אחר הוא קשה יור היו' כי ביום לא יכרפו כפירעיהם כי אם בנשף בערב יום ובחדר' הוא דורש זה על דור המבול שגם הם היו חשודי' על העריו': שמרה כ"ף · המתינה הלילה כמו ואביו שמר את הדבר : תשורני · כמו תראני מענין אשורנו ולא קרוב : וסתר פנים ישים · שאף בלילה משים על פניו סתר כדי שלא יכירוהו וי"מ לותו חסר בי"ת כמו ובסתר פנים שישים הכיסף, בלילה פניו במקום הסתר שלא יהיה ניכר שם · וי"מ כי החשך והכסף ישים סתר פנים לבני אדם ואינם מכירים איש את רעהו על כן שמרה כסף ענין כותף והראשון יות' נכון · ודעת הר"אבע ז"ל כי הכל הוא בענין הגזילה אלא שקראהו כורף לפי שהוא הם בלילה כמהו : חתר וי"מ חתר בחשך בתים שהוא הולך בחשך לחתור בתים ולגנוב מהם ואותם בתי' ביומם חתמו למו מקומם כדי שבלילה יהיה נכון אליה' לבא לאותו מקום · וכן דרשו רז"ל שאמרו שהיו מפקידין אפר סמוך לבעלי בתי' והוא נותנו בבית גנזיו והם מריחין האפרסמון וחותרים : לא

תו"ת חסד יראת שדי

ויען בלדד השוחי ויאמר המשל וגומר ה"ר דוד קמחי ז"ל כתב במרומיו תאר ור"ל בגדוליו ופי' ועל מי לא יקום קללתו שם והוא מן אורו חרוז ומה יצדק אנוש שלא ישיגהו המקרה ויש אומרים המשל ופחד רמז לשני המאורות שכתוב בהן ולמשול ביום ובלילה ועושה שלום בין המלאכים כמו שאמר ישעיה יפקוד ה' על צבא המרום במרום ע"כ · וההר"ר משה קמחי ז"ל כתב פחד נקראת הממשלה בעבור כי הממשלה תפחיד והוא כפל עם המשל ועל זה הדרך נקרא השם ג"כ ופחד יצחק ושעם מושל וגדול גודל משלו ופחדו עושה שלום במרומיו במערכות השמים שלא ישנו את תפקידם ואם הם זה כנגד זה וכו' עכ"ד · לו יר' לומר היותו נותן ממשלה עם שיהיה בעל הממשלה ההיא עם פחד הוא עמו ית' והם העלולים ממנו ית' שהם עם ממשלה לפי שגם הם עלה למה שתחתיהם והם עם כל זה עם פחדו ית' והעלולים מהעלולים ההם הם ג"כ על זה הדרך ובענין זה הוא ית' עושה שלום במרומיו כלו' באשר יש אנשי הממשלה הנזכרת כי שמם על שאופן הלזה כדי שכל א' וא' מהם יפחד מאשר למעלה הימנו : או

אבן יחייא

ויען בלדד השוחי · המשל ופחד וגו' עמו ית' יש הממשלה והמעלה מה שלכן ראוי שיראוהו יראת המעלה · ועמו יש הפחד כי הוא בעל כח ומעניש האנשים העוברי' רצונו · מה שלכן ראוי שיראוהו יראת הפחד · והוא עושה שלום במרומיו מקום אשר אין יש מספר לגדודיו שם וכלם ששים ושמחי' לעשות רצון קוניה' ותתנועתי' תנועתם אשר צוו עליה למען יצא מתוכה ההנהגה ישרה בעולם השפל : כי על מי מהנבראים לא יקום האור ית' · כי באור ברא הנמצאי' ובאור מתמידה כפי תכונת' ומזגם והכנת' : ובהיות

ר' אברהם פריצול

הראשון שאיוב השיב לאליפז בהורלה ברור' מה שאין להרהר עליו בשום צד גודל מדרגות הרשעי' בעברות כמרצות המצליחים בהצלחה רבה וארוכה ולא יענשו לעולם אף כי יחיו בשלוה ובבריאות וימותו כמעט במיתת נשיקה: והם בחייהם יעשו עבירות בעושק ובגזל ושפיכת דם נקי ובגנבה ליתומים ואלמנות ויפרו ברית אחים · אשר הדין יחייב לאנשים כאלה שימותו ויעקרו מן הארץ למען לא יזיקו לאלה אשר אין להם מושיע כי החיים לרשעים כאלה היא מיתה לצדיקים ולעניים והחכם אמר כי הרחמנות לרשעי' אכזריות לצדיקים אם כן יתחייב שהצלחת הרשעים כאלה והחיי' להם היא עול וחמס בערך הצריך לישוב האנשים אם אמת הדבר שהשם ישגיח בפרטי' שני' מה שהליע איוב לחזק דבריו שלא היה רשע וחוטא ראוי לפורענות כזה כמו שאמר כי ידע דרך עמדי בחנני כזהב אצא ואמר על היותו צדיק וישר באשורו אחזה רגלי וכו' ואמר עוד מצות שפתיו ולא אמיש מחקי לפנתי אמרי פי וכל זה כנגד כוונת אליפז וריעיו שהחשדוהו לרשע וחוטא וכבר הפליגו לדבר בויכוח הזה פעמים רבות רק מה שנוסף במענה הזה הוא הראיה בגודל הפלגת העבירות הנמרצות לרשעים אשר אין ראוי שיחיו בשום צד ושאין דיונדיין על מעשי הרשעים : ויען בלדד השוחי ויאמר המשל ופחד השיב בלדד ואמר לאיוב שאין ראוי בשום צד למלך יכול כמוהו ליחס אליו עול · אמר הנה הממשלה והפחד עמו על כל הנבראים ובפרט על כל העליונים אשר במרומיו המסודרים להתנועע בסדור וביושר תנועותיה' המתמידות לעשו' פעולות ופקידות נפרדות והסכמ' ומכל שקו'בות יתברך עושה שלום ביניה' במרעותיו ושווי וסדור מתמיד שלא ישנו הסדר : המשל

הרמבן

ויען בלדד השוחי · המשל ופחד עמו כאשר לא מצאו מענה לסתור דבריו שב בלדד להביא ראיה ממעלת הבורא יתע' ומפחיתות האדם אמר כי הכל במשפט וצדק כי השופט צדיק והנפשט שכל מדעת הסוד וא[illegible] ינעיג עליו איוב כי הוא סבור שהוא מקרה מפני הטעם הזה בעצמו כאשר כתבתי לך ש[illegible] המשל ופחד עמו · עם האל אשר יזכר בפסוק הבא אחריו כי יש ממשל לשפוט דבירי הכא והכל יש להם לפחד ממנו : עושה שלום במרומיו כי במרום אין דבר רק שלום וידלה לומר כי התמורה אשר למטה גורמות רעותיהם וכם מדופי המקבלים כי אין רע יורד מלמעלה : היש

כו

הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו
וְעַל־מִי לֹא־יָקוּם אוֹרֵהוּ׃ וּמַה־
יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל וּמַה־יִּזְכֶּה יְלוּד
ה אִשָּׁה׃ הֵן עַד־יָרֵחַ וְלֹא יַאֲהִיל וְכוֹכָבִים
לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ אַף כִּי־אֱנוֹשׁ רִמָּה
וּבֶן־אָדָם תּוֹלֵעָה׃
א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ מֶה־עָזַרְתָּ לְלֹא־ ל׳ י״א חד מל׳
כֹחַ הוֹשַׁעְתָּ זְרוֹעַ לֹא־עֹז׃ מַה־יָּעַצְתָּ
לְלֹא חָכְמָה וְתוּשִׁיָּה לָרֹב הוֹדָעְתָּ׃
אֶת־מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין וְנִשְׁמַת־מִי יָצְאָה
מִמֶּךָּ׃

הרפאים

הָאִית סְכוּם לְאוֹכְלוֹסוֹי וְעַל מָן לָא
ד׳ יְקוּם נְהוֹרֵיהּ׃ וּמַה יִזְכֵּי בַּר נַשׁ עִם
אֱלָהָא וּמַה יִזְכֵּי יְלִיד אִינְתְּתָא׃ הָא
ו׳ עַד דְּפַגְמָא סִיהֲרָא בִּסְטַר מַדִּינְחָא
ג׳ לָא יִנְהַר שִׁמְשָׁא וְכוֹכְבַיָּא לָא אִיתְהַכְּרִי
ה׳ · כ׳ קֳדָמוֹי׃ אַף כָּל דְּכֵן בַּר נַשׁ דִּבְחַיּוֹי
רִיחֲשָׁא וּבַר נַשׁ דִּבְמוֹתוֹי מוֹרְנֵי׃
וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר׃ מַה סַיֵּיעְתָּא
י״א מְדֵלֵית חֵילָא פְּרַקְתָּא בְּאֶדְרַע דְּלָא
עֲשִׁין׃ מָה מַלֵּיכְתָּא מְדֵלֵית חוּכְמְתָא
וּדְמֵי לָךְ דְּחוּכְמְתָא לְסוּגְעָא
אוֹדַעְתָּא׃ יָת מַן חַוֵּיתָא מִלַּיָּא
וְנִשְׁמְתָא דְמָן נַפְקָא מִינָךְ׃ איפשר

ועל מי ד׳ וסימ׳ ועל מי נטשת מעט הצאן · ועל מי הרמות קול דמלכים · וחברו דישעיה · ועל מי לא יקום אורהו : וכוכבים ו׳ וסימ׳ נמסר ביואל סימ׳ ב׳ : ובן אדם ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק : ללא י״א וסי׳ השמחים ללא דבר · נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא ב׳ בו · והיה כהן ללא אלהים דד״ה דאבים · ללא עמי עמי אתה · הקשיח בניה ללא לה · מה עזרת ללא כח · מה יעצת ללא חכמה · וימים רבים לישראל ג׳ בפסוק בד״ה :

רשי

ומה יצדק · ילוד אשה · שאמרת בחנני כזהב אצא : ולא עדה עליו שחל · לא יאהיל · כמו ולא יהל אור · והאל״ף זו באה כמו ולאדיב את נפשך הא״ף יתירה · לשון אחר לא יאהיל לא יהיה לך צל · כשאינו מאיר אין לו צל · והראשון נראה · ושניהם שמעתי : מענה איוב ונשמת · מי יצאה ממך · מי שם בך הרוח הזה שיצא מפיך מי לא ידע זאת :

הרפאים

אבן עזרא

יאהיל · יש אומרים כי האל״ף נוסף מן לא יהלו אורם : מה עזרת ללא כח · התעזור מי שאין לו כח : ונשמת מי · והענין ממי קבלת אלה הדברי׳ שדברת:

הרפאים

יקום · יעמוד: אורהו · אורו: יאהיל · יאיר : ביאור דברי המענה ענה בלדד השוחי ואמר השולטנות והיראה אשר עם השם עושה שלום במערכות השמים על שהם כלם נסכמים להתנועע תמיד התנועות המוגבלות להם עד שישלם מכללותם פועל השם בזה העולם השפל ולא ישנו את תפקידם ליראתם ממנו ולחוזק ממשלתו עליהם והנה זה ממה שיורה על גודל השם וגבורתו היש מספר לגדודי השם וחייליו ועל מי מהנמצאות לא יקום אורו וזהרו הנה הם כולם שופעים מאתו לא נפקד איש · ואחר שהענין כן שהשם יתברך בזה האופן מן השלימות איך יתכן שיצדק האדם עם אל ויזכה הנה זה בלתי אפשר כי לשלמות השם יחשב למרי מה שאינו מרי לפי מחשבת האדם · אך הירח ימצא חסר אצל השם עד שלפעמים יסיר אורו כאילו תאמר בעת הנגוד כאשר היה הירח בראש התלי או בזנבו ויעדר אז הפעל הנמשך מאתו מצד אורו והכוכבי׳ לא זכו בעיניו עד שפעמי׳ יסתרו קצת׳ בעמוד תחתיהם קצת ויעדרו אז פעולותיהם בזה העולם השפל · והם באלו עם שלמותם נמצא חסרון בחק השם ית׳ כל שכן שיהיה חסר האדם בחק השם אשר הוא רמה ותולעה : והכלל העולה מהדברים הוא שאין ראוי שנחשוב שיעשה השם עם מה שיראה בו מהשלמות והגבורה דבר שלא כוון אלא שרוע הסדור הנופל בדעו׳ אשר תמצאנה לאישי האדם שיחשב בהם שהם צדיקים ויגיעו׳ רעות אשר לא יתכן שיאמר בהם שהם בעבור טוב להיותם מכלות ומביאות אל מות והוא מה שהיה מתרעם עליו איוב לפי דעת בלדד הוא מצד שהאד׳ לחסרונו לא ירגיש במה שיחטא שהוא מרי בחק השם מצד שלימותו כי האדם הוא חסר מאד בחק השם והוא מבואר שהוא בתכלית החולשה כי אין ראוי שיענש האדם על מרי לא ישוער בו לאדם במה שהוא אדם ולזה לא ענהו איוב על זה דבר אבל גינה דבריו · ואיפשר שנאמר שהרצון בכאן שאין ראוי שיוחס לשם עם שלמותו מה שהוא עול וחסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית החסרון בחק השם יתברך ולזה ראוי שנשפוט שהשם בלתי עוזב לאישי האדם להיותם בעלי שכל ושופט אותם על כל מעשיהם ומה שנמצאו בלתי שומר הסידור הראוי בטובות אישי האדם ורעתם נייחסהו אל סכלותינו לבלתי שעריכו במקרים ההם הרבה מה שנחשוב במקרים שיהיו רעים ויהיו לטוב כמו שאמר בלדד במה שקדם ולא הצטרך איוב להשיב על דבריו לפי שאין בהם טענה נוספת על מה שקדם לו מהדברים וכבר קדמה תשובת איוב על כל הטענות בהם : ביאור מלות המענה ויען איוב ויאמר : ותושיה · הנימוס והסידור האלהי הנמצא בנמצאות : ונשמת מי יצאה ממך · ונפש מי יצאה ממך והרצון מה למדת בני האדם במאמריך כי מי שילמד חבירו דבר דומה כאלו עושה נפשו בדבר המגיע לנפש בלמוד ההוא כי הנפש תשלם ותעשה בלמוד המושכלות ותהיה הוא והמושכלות אשר תשיג דבר אחד ולזה אמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והם האנשים אשר משכום אברהם ושרה לעבודת השם ולהשגת האמת :

הרפאים

מ״ע ספורנו

ועל מי לא יקום אורהו · ועם כל זה מי מהם היה שלא יקב׳ אור ענם נגדל עליו הכר זולתו לא יכול פועלו והוא המניע את התנועה לאמית : הן עד ירח · כי הנה פועלו נ״כ עד הירח הקרובה לארץ · ולא יאהיל · לא היה מאיר גם שיקבל אור מהשמש וכן הכוכבים הקיימים אשר בתכלית הגובה בצבא השמים · לא זכו בעיניו · לעשות פעולתם בלתי תנועת אורו בעולם הנגדל · אף כי אנוש רמה · כ״ש שראוי זה לאנוש שהוא עלם נפסד שלא יעשה שום פעל נאוה בסודו מהנהגת העולם השכלי שהוא נבדל נאחי שהוא כלם אלהים שנאמן בו וכאשר יסור מהנהגתו הוא ראוי לעונש רב בלי ספק: איוב מה עזרת כח · כשאמרת שיש לאדם ממשלה על יצרו מה עזרה להגיר ספק מי שהוס׳ כח בחירתו והיכר׳ בלי ספק להכנס בים כי אם היה בבחירתו לא היה נכנס שם : הושעת זרוע לא עז · ואיך הושעת והיית מליץ בשביל כבוד האל ית׳ הסובל קלקול עולמו על ידי רשעים ולא יהקימם נגדם זרוע האל בעז מלכותו : מה יעצת ללא חכמה · שאין אדם עובר עבירה אא״כ נכנס בו רוח שטות כמו שאמרו רז״ל ולזה לא הפיק כלל מהנהגת העולם השכלי : ותושיה לרוב הודע׳ · באופן שהתבונן בה יבט׳ את יצה״ר כאמרם ז״ל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש : את מי הגדת מלין · באמרך שלא תהיה שום פעולה משום נמצא בלתי הנהגת שכל נבדל הנה הגדת זה למי שהוא זקן וחכם ממך · ונשמת מי יצאה ממך · בקבלת מי תודיע דבר חדש אצלי · הנה הרפאים · דברים מתים שאין בהם אפילו חיי הצומח בשלמות · יחוללו מתחת מים ושכניהם · שהם הדגים השוכנים במים · כי המגם בקרקע הים אשר אין שם השתדלות אנושי יתהוו אלמוגים אשר מזגם הוא אמצעי בין הדומם והצ״ח וזה בכח טבעי פועל לתכלית בהנהגת אלהי עלם שכלי בלי ספק אשר ערום שאול נגדו · שהוא פועל בקרקע הים · ואין כסות · אף על פי שהוא מכוסה במים ושוכניה׳ :

נוטה

אבן יחייא

ובהיות הדבר כן שהוא ית׳ בתכלית השלימות · מה יצדק האנושי אשר אנושה מכתו להיות נפס׳ ואמרי עם האל ית׳ האיל ותקי׳ · ומה יזכה עמו אותו שהוא ילוד אשה כי זולת פחיתותו מצד עצמותו עוד נוסף עליו חסרון מצד מקורו שנולד מזרע ודם מעופש ברחם מעופש מאשה חסרה ונלוזת לב · הן כמעט שהאל מצד רוממותו לא יאהיל ויאיר וישני׳ על הגלגלי׳ הגבוהי׳ עד גלגל ירח והככבי׳ התקועי׳ בהם לא זכו בעיניו לולי השגחתו בהם מצד אהבתו למעשה ידיו אף כי מך מערכו · ואף וכ״ש שלא יש מעלה והתרוממו׳ לאנוש שסופו לרמה ולבן אדם שסופו לתולעה ולולי אהבתו ית׳ אליו להיותו מעשה ידיו לא היה משגיח בו שום השגחה · והנן כי קרא פה האינושי בשמות החסרים והגרועים אנוש ואדם להיותו מכוה אותו :

ויען איוב ויאמר מה עזרת וגומר מה עזרת בדבריך הקצרים האלה לי הנעדר הכח · ומה הושעת בהם לאשר לו זרוע חלוש ונעדר העוז כמוני · ומה עצה טובה נתת לנעדר מהחכמה ומה תושיה וידיעה בנמצאים הנבראים והמושגחים ממנו ית׳ לרוב הודעת כי הנני יודע בהם יותר ממך · את מי הגדת מילין ועניינים גדולים בבריאה · ונשמת מי מהנבראים יצאה ממך ומפיך אשר דברת בה ובמציאותה ובמהותה · כי אנכי הרואה שבדבריך הקצרים ההם לא עזרתני ולא כחתני ולא יעצתני ולא הודעתני בנבראים חכמה ותושיה במציאותם ובמהותם ונשמתם :

והנני

תורת חסד יראת שדי

או יר׳ ומזה ילמדו מרומיו כלומר כל מי שהוא מרום במעלה מה לתת כבוד למי שגדול ממנו כי הנה היש מספר לגדודיו והם אנשי המעל׳ אשר הם בעולמו ועל מי לא יקום אורהו כלומ׳ השגחתו ולכן האל ית׳ נותן בלבם שיפחד כל א׳ מהם מאשר למעלה ממנו ומה יצדק אנוש עם אל ומה יזכה ילוד אשה ועם זה יצדק אנוש עם אל וכו׳ כי מגבוה אל גבוה יבא לידע כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם והוא האלו״ה ית׳ · או יר׳ באומרו ומה יצדק אנוש עם אל ע״ד מה שנאמר מהר״י טאיטאצק ז״ל במה שאמר לע״ה הקיצותי ועודי עמך שר״ל ואם הקיצותי מתרדמת היצ״הר ואזכה כמלאתי עמך כביכול למעלה ממדרגת המלאכים ולזה אמר כי למעלה ומה יצדק ויזכה אנוש עם הש׳ ית׳ ומה יזכה הילוד אשה עם היותו ילוד אשה להיותו גדול מכלם אם יקיים דבריו ית׳ ומה גם אם עליו יקום אורהו ית׳ והוא אור התורה והוא כאומר ותורה אור : **הן** עד ירח וגומר יר׳ הן כל כך יזכה עד כי יש לו יכולת לעשות לירח שלא יאהיל ולככבים שלא יהיו זכים וכו׳ וכמו מעשה יהושע שאמר שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון באופן שלא החשיך הלילה כדי שיאורו הירח והככבים · או יר׳ כאומר הן עד ירח וגומר לומר הן זאת תהיה לו עד שלא די שיאמר שמש בגבעון דום אלא שיאמר ג״כ וירח בעמק אילון וכו׳ · **אף** כי אנוש רמה יר׳ וזה יהיה לו אע״פ שהוא רמה ותולעה א״כ צדקת במה שאמרת מי יתן ידעתי ואמצאהו וגם לפי הכונה הב׳ שביארתי במענה הקודם יבא על נכון מה שביארתי לך הנה במאמר זה · והכלל העולה מהמענה הוא ברור ולכן לא אשוב לבארו : **ויען** איוב ויאמר מה עזרת ללא כח וגו׳ יר׳ ראה דבריך מונים ונכוחים אך אמנה מה עזרתני אחרי שאין בי כח התורה ומה הושעת זרוע לא עז התורה שנקראת עז כי הלא ידעתי כי אמת אמרנו אני ואתה אך אמנה מאחר שאני כעת מתבטל מעסק התור׳ הנה במה עזרתני ומה יעצת למי שאין בו כעת החכמה האמתית והיא חכמת התורה ותושיה ושיח התורה לרוב הודעת כלומר הודעת עד היכן כחה מגעת ואת מי הגדת מלין אלה כי כבר ידעתים גם אני :

הרפאים

הרמ״בן

היש מספר לגדודיו · שהם רבים מאד מאין מספר ובכולם עושה שלום ועל מי מהם לא יקום אורהו כי כולם אין להם אור מעצמם כי אורם ממנו הוא : ומה יצדק אנוש עמו · כי הוא באמת צדיק תמים וילוד אשה רשע אשר לא יזכה להיותו זך ובר לא במחשבה ולא במעשה : הן עד ירח ולא יאהיל · יאמר כי בכל גדודיו עד הירח מביע ולא יאהיל כי לפעמים יגזור על הירח ולא יהל אורו וכן הכוכבים אינם זכים בעיניו כפירלה כי יתבטל אורם כאשר לא ידלה שיקום עליהם אורהו : אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה · לבטלו ולשומו אפס ותהו אם ישית אליו לבו ויתכן לפרש הן עד ירח ולא יאהיל כי הירח וגלגל הכוכבים אע״פ שיקום עליהם אורו אינם מאירים וזכי׳ בעיניו לרדת ולהיות משכני שם או שיודע סוד מפעלותיו כי הוא רם ונשא מהם מאד מרום וקדוש ישכון ואף כי אנוש רמה ותולעה שיהיה קרוב לו לדעת מעשיו ולהיות כאמון ביתו כאשר פירשתי בפסוק הן בעבדיו לא יאמין : **ויען** איוב · מה עזרת ללא כח יאמר כי דבריו לא לעזר ולא להועיל לאיוב ולא לשאר בני אדם הבאים לחקור הענין הזה ואין להם כח לבא בסודו כי האומר כי משפט האדם מקרה הוא היה לו מרוב גדולה הה״ל יאמר כן בעבור כי האדם פחות אצלו מהשית אליו לבו: את מי הגדת מלין · שלא ידעם הכל יודעים שהאלהים נשגב ונעלה מאין חקר לגדולתו: ונשמת מי יצאה ממך · איזה מבני אדם שנשמתו ורוחו משתוממי׳ על הדבר הזה השבות להם נשמת׳ והייתם בדבריך כי הודעתם הדרך אשר ילכו בה ויאמינו וישכילו המשתומ׳ על דבר נהיתה עליו רוחו ונשמתו כענין ונשמה לא נשארה בי וכאשר יבשרהו אדם בשורה טובה הקי׳ אותו כענין ותחי רוח יעקב להחיות רוח שפלים : הרפאים יחוללו · הבא לתימה והוא קשור עם ונשמת מי יצאה ממך :

האם

ר׳ אברהם פריצול

המשל · שם דבר לשון ממשלה ופחד מן ופחד יצחק : היש מספר · היש מספר לגדודי ה׳ ולחיילותיו ולצבאיו אשר בשמים מהכוכבים והמזלות אשר הספר׳ ומפקדם נמנע ממנו ועל מי לא יקום אורהו ונוגה השם יתברך על כל הנבראים מעלה ומטה אשר על כלם אור ה׳ מאיר עליהם להמציאם ולקיימם כרצונו כי באורו הם קיימים : ומה יצדק אנוש · ואם כן הוא נורא כחו וגודל פעולותיו איך יצדק אנוש ואם גדול יהיה להיות צדיק נגד גזרה ה׳ ודינו אשר גזור בשפלים ומה יזכה מה׳ ילוד אשה הפחות ונבזה והווה ונפסד להטיח דברים נגד גזירת השם : הן עד ירח · הן אפילו עד הירח שהיא הכוכב האחרון מן המעלה אל המטה לא יאהיל ולא יגיה אורו תמיד כי פעמים יקרה לה מקרה הלקות אליה בעת הנגוד שמרכז הארץ תבדיל ותמעיט מאורה וגם כן יחד הכוכבים לא זכו בעיניה׳ כי ילקו גם הם מן הלקות כאשר הכוכבים שבגלגלים התחתוני׳ יעמדו למטה מנגד להגין על העליונים והז לא יראו ולא יפיעו ואת אלה רצה ה׳ להורות לנו כי כל הנבראים חסרים במציאותם בערכו ית׳ שהוא הבורא והמשפיע אשר לא ישתנה והנבראים ישתנו ויתנועעו ויהסרו : יאהיל לשון אורה · מן ישים תהלה : אף כי · ואם הנבראים העליונים הבלתי נפסדים הם חסרים וילקו כל שכן האנוש שתכליתו לרמה ובן אדם תולעה וכן אתה איוב מהם איך תצעק על ה׳ ודינו להשוב להיות צדיק ממנו וכבר אמרו זה אליו פעמים :

והעקר מן המענה הזה לפי המובן יסוב הדבר על שני דרושים · כבר נזכרו ענינם במה שקדם מדברי התשובות הראשונות אשר השיבו לאיוב ראשונה · כי לגודל מעלת השם ית׳ ורוממות פעולותיו ושלמו׳ מעשיו אין ראוי בשום צד שיוחס אליו עול וחמס כי ברואותינו שלמו׳ הנבראי׳ שאלה העליוני׳ והתחתונים הכוללים ממנו ראוי ומחוייב להאמין שכל מה שימשך מן הסדור על כל הנבראים הוא על צד היושר והיותר טוב שיוכל להיות רק כי לחסרוננו ולמעוט השגתינו בבחינת הדברים לדעת מהו טוב ומהו רע ומהו הצדיק ומהו הרשע ובעבור זה נסכל בדבר הנמשך ממנו ית׳ ונייחסהו לאלות וחסרון אליו חלילה שנית מה שהוא מפורסם לכל ונגלה ממיעוט וקוטן מדרגת האדם וקצור דעתו וחסרונו ומדרגתו אם מבוראי מעלה שהם השכלים הנפרדים והגלגלים והכוכבים אשר גם הם בעלי שכל ונפש יתרה ממנו ומכל מקום הם חסרים ממנו ית׳ כל שכן אנחנו אנוש רמה ובן אדם תולעה ועל כן אינכו ראוי שנדין עול וחמס לה׳ בסדר ההנהגה וההשגחה לחסרון דעתינו ולגודל מעלתו וכבר בא בכמו זה במענה יתר הריעי׳ אשר בא זכרם למעלה :

ויען איוב ויאמר · מה עזרת ענה איוב לבלדד ואמר מה עזרת ומה חשבת לעזור בדבריך לקיים אמתות השגחת ה׳ בפרטים והיא עזרה ללא כח שאין בדבריך כח לעזור ולקיים אמתותם וחשבת עוד להושיע בזרוע דבריך ואין עוז בהם להושיע לחולשתם : מה יעצת · ומה היא העצה אשר יעצת להתחכם באמתות ההשגחה הפרטית והיא עצה ללא חכמה שאין בה חכמה כלל וצווד מה היא התושיה ותורת הסדור האלהי בשפלים אשר לרוב הודעת אותה לפי מחשבתך : תושיה · סדור ותורה ונימוס וכבר פירשתיהו : את מי הגדת מלין · עם מי חשבת להגיד מלות חכמתך ללמד אחרים דעת ואני כי יודע מהחקירה הזאת יותר ממך : ונשמת מי יצאה ממך · ר״ל אי זו נשמה ורוח דברים יצאה ממך ברוח נשמת חכמתך המשכלת שיעילנו להיות טובים או ירצה לומר אי זו היא הנשמה הטהורה מאיש אשר חדשת אותה ללמדה בדעותיך מי היא והנה היא שיצאה ממך שהיית נסבה שתהיה נשמה כי הנשמה נקנית בדיעות הטובות כאמרו ואת הנפש אשר עשו בחרן :

הרפאים

אוהב משפט

לא ידעו אור · כלומר שאינם חפצים בו והם במורדיו · וי״מ כי הוא חותר במקום החשך בחיים להסגר ולהחתם שם ביום ולא ידעו אור כי הם כחבלים כל היום : חתמו למו · כמו ובעד כוכבים יחתום : חתר · לשון חפירה כמו אם במחתרת : כי יחדו לשון קללה ואינו נכון . וי״מ כי יחדיו לו המורדי׳ באור כשהוא זורח הבקר הוא להם כצלמות כי אינם חפצים בו · וכי יכיר איש את רעהו כשיעלה השחר הוא להם בלהות צלמות · וי״מ לשון כ כהם

נשברים

ה הָרְפָאִים יְחוֹלָלוּ מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם: עָרוֹם שְׁאוֹל נֶגְדּוֹ וְאֵין כְּסוּת לָאֲבַדּוֹן: נֹטֶה צָפוֹן עַל־תֹּהוּ תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה: צֹרֵר־מַיִם בְּעָבָיו וְלֹא־נִבְקַע עָנָן תַּחְתָּם: מְאַחֵז פְּנֵי־כִסֵּה פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ: י חֹק־חָג עַל־פְּנֵי־מָיִם עַד־תַּכְלִית אוֹר עִם־חֹשֶׁךְ:

עמודי

ל' כטוח על תהו · ג כתיב ה'

אִיפְשַׁר דְּגַבְרַיָּא דְּמִתְמַזְמְזִין יִתְבַּרְיָין וְאִינוּן מִלְּרַע לְמַיָּא וּמַשְׁרִיָּתְהוֹן: עַרְטִילָא מְפַרְסַם שְׁיוֹל לְקוּבְלֵיהּ וְלֵית חוּפָאָה לְבֵית אַבְדָּנָא: דְּמָתַח צִיפוּנָא עַל לְמַיָּא זְקִיף אַרְעָא עֲלוֹי מַיָּא מְדַלֵּית מִידַּעַם דְּסָמִיךְ לַהּ: דְּצָרִיר מֵי מִטְרָא בַּעֲנָנוֹי וְלָא אִתְבְּזַע עֲנָנָא תְּחוֹתוֹי: מְאַחֵד בְּמִיטְתָא דְּמִן כּוּרְסֵיהּ מִן בְּגִלַל דְּלָא יַחְמוּנֵיהּ מַלְאֲכַיָּא פְּרַס הֵיךְ פַּרְגוֹדָא עֲלוֹי עֲנָנָא יְקָרֵיהּ: גְּזַר לְמִשְׁרֵי רְקִיעַ עַל אַנְפֵּי מַיָּא עַד סוֹף נְהוֹרָא עִם חֲשׁוֹכָא:

עמודין

יחילו הרפאים והוא חד מן מלין דמשמשין לו בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותהון וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הלמ"ד בס"ד : כסה ג' כתיב ה' וסימ' שש מעלות לכסה ב' בו · מאחז פני כסה תכלית ה' וסימ' נמסר בתלים סימ' ק"מ ובסיפרא סימ' י"א :

רלבג

הרפאים · הם גרעיני הזרע וקרא' רפאים להיותם קודם הזריעה כמתים ויתנא להם כח נפשי כשנזרעו וזה פלא גדול ואמר זה בצמחים אשר יצמחו בקרקע הים והנהרות כמו האלמוג והדומה לו ממה שיצמח תחת המים וזה פלא שיגיע פועל השם באמצעות הגרמי' השמימיי' לכמו אלו המקומות ולא ימנעו' המים והארץ אשר עליהם משיגיע שם פועל הכוכבים או ירצה ברפאים הדוממיים והם המחצבי' כמו המחצו' ושאר הדברים ההוים בבטן הארץ מתחת המים ומתחת שוכניה' מצד האידי' אשר ימציאו שם הכוכבי' כמו שהתבאר בטבעיות וקראם רפאים להיות' כמתי' שאין בהם כח נפשי כלל והנה זה הביאור יותר נאות מצד הלשון כי לפי הביאור הראשון היה ראוי שיאמ' הרפאים יצמחו : יחוללו · יבראו : ושוכניהם · ומתחת שוכניהם : שאול · הוא המטה במוחלט והוא מרכז הארץ ואמר זה על צד ההפלגה ונוזמא רצוני שאפילו במקום ההוא יגיע פועל השם ית' כאילו היה ערום שלא יהיה למעלה ממנו גשם יכסהו וימנעהו מקבול פועל הגרמים השמימיי' וקרא המקום ההוא אבדון ג"כ להיותו יותר רחיק מקבול פועל הגרמים השמימיי' מכל מקומות הארץ ולזה היה נעדר השלמות יותר משאר חלקי הארץ כי המות והאבדון ייוחס לנעדר הצורה והשלימות : על בלימה · על מה שאין לו מציאות בעצמותו והוא מרכז הארץ כי עליו נתלית הארץ כמו שהתבאר בטבעיות : מאחז פני כסא · תאחז ותעבה האויר אשר על פני רקיע השמים אשר נקרא כסא כאמרו השמים כסאי : פרשז עליו עננו · ובזה האופן פרש עליו עננו ר"ל כי בהתעבות האויר ההוא יתחדש ממנו הענן כמו שהתבאר בספר האותות : חג · הגביל וייחסו למחוגה לפי שהמחוגה מגבלת תכליות השטח העגול המתחדש בסבתה : ירופפו

רש"י

הרפאים · גיהנם המרפה את הבריות · יחוללו · שנעשים חללים שלו · מתחת מים ושכניהם בעמקי עמקי' : וגם הוא ערום נגדו · לדעת ולראות את כל מה שבתוכו : על בלימה · אין כלום ביסוד כי הם עומדים על חוזק זרועותיו של הקב"ה · ואם פי' בלימה · מיסור · כמו רסן ומתג עדיו לבלום · כך ראיתי : תחתם · תחת המים · ולא נבקע ענן מעולם · שיפלו מימיו ביחד · מאחז · במחיצות פני כסא הכבוד כלו · כגון ישת חשך סתרו · ופרשז על הכסא עננו · ודמות על ראשי החיה רקיע · חוג · בלעז קומפ"ס · לשון ובמחוגה יתארהו סיבבם בחול · להיות לו חוק גבול עולם · לא יעבור הים אותו חוג · עד שיכלה אור וחשך : ירופפו

אבן עזרא

הרפאים · אפילו הרפאים שהם מתים במקו' יחולל' מתחת מים ושוכני האדמ' והענין על גרגרי הזרע כי בשאול שהוא מקו' סתר יעשה חפצו · הוא שנטה צפון שהוא מקום ישובו של עולם על תהו : תולה ארץ על בלימה : שתי מלות כענין כי הארץ תלויה באמצע הגלגלי' : פני כסא · הוא השמי' כענין ה' בשמים הכין כסאו : פרשז · אין לו חבר ועניינו פרש והדומה לו : עד תכלית אור עם חשך · עד מקום שהוא תכלית האור שכל מה שיש למעלה הוא אור ולמטה בהפך ויש אומרים שעניינו עד שיכלה האור והחשך והראשון נכון בעיני : ירופפו

פי' ספורנו

נוטה צפון על תוהו · וכן כשאמרת ועל פי לא יקום אורהו · שהאל יתברך מנהיג את הכל בתנועה בינונית הנה בלעדי זאת הבאר' חכמת השגחתו יותר ברעית כי הוא אמנ' נטה החלק הצפוני מהגלגל אשר בו רב ככבים על החלק מהארץ אשר בו רב החמר הראשון הנקרא תהו כי יש בו רב הישוב והב"א המתאוים ממנו ולהנהגתו יאות ריבוי הככבים · וכן תולה ארץ על בלי מה שם הארץ עומדת על דבר שאינו ראוי שתעמוד עליו כפי טבעה והם המים כאמרו אשר במים מתחת לארץ וכאמרו רוקע הארץ על המים · וכבר התבאר זה בחפירת הבארות והיות הנהרות שפנים מן הארץ במקום · ובלעדי זאת צרר מים בעביו · כשאמר יהי רקיע בתוך המי' וזה שעשה מהמים הממצעים את הרקיע כאמרם ז"ל הגליד הטפה האמצעית · ולא שבקע ענן תחתם · ולא נבקע שום חלק מהם שירד ובוה הרקי' : מאחז פני כסא · שהם השמים העליונים הנקראים כסא כאמרו השמים כסאי · ובו יתמזג אור צבא השמים להיותו בזה כאות לשפלי' כאמרו ויתן אות' אלהי' ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשול · פרשז עליו עננו · וכשירצה להמטיר פורש את ענן האידים העולים מן הארץ על פני רקיע השמים כדי שיקנו עובי מימיו וירדו במטר · ובלעדי זאת · חק חג · הגביל במחוגה · על תכלית אור עם חושך וזה מקוטב הצפוני עד הקוט' הדרומי שהוא החלק הנגלה מן הארץ · ותחת שני הקטבים כמ"א תכלית אור עם חושך כי שם בהכרח ו' חדשים לילה שהשמ' בה' תחת האופק אבל לא יתרחק הרבה באופן שיש שם אז כאור בקר אגלנו : עמודי

תורת חסד יראת שדי

הרפאים יחוללו וגומר יר' לרמוז אל אנשי העולם אשר בטבע היצירה היו ראויים להבראות' תחת המים ושוכניהם ובודאי שהיו מתים ובלתי יכולים להבראות על האופן אשר הם כעת אלא שעשה האל ית' כרחמיו ואמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד וכו' כדי לשמור טבע הב"א וכו' והכל הוא בשביל שיהגו בתורה המקיימת כל העולמים · והשאול והוא הגיהנם הוא ערום נגדו של השלם כי אילו היו כלם צדיקים היה הגיהנם ערום מכל וכל · ואין כסות לאבדון יר' והאבדון היה מבלי כסות והוא ענין השפעתו ית' גו אם היו כלם צדיקים וכו' · נוטה צפון על תהו הוא מה שאמרו ז"ל שצד צפון ברא ולא גמרו לפי שאמר כל מי שאומר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת ושם הוא מדורן של מזיקין ורוחות ושדים ומשם יוצאים לעולם שנאמר מצפון תפתח הרעה וכו' וכפי מאמרם זה אולי יר' לומר שהוא ית' עושה שאותן הרעות של צפון תשובנה הולכות על תהו ולא על ארץ עבר בה איש וכו' ותולה ארץ על בלי מה שלא תהיה נהפכ' כמהפכת אלה"ם את סדום ואת עמורה והוא ית' צורר מים בעביו שלא יהיו נתכים על הארץ יען כי נשבע שלא להביא עוד מבול על הארץ : **מאחז** ונומר הוא הענין שאחז"ל בפרק רבי עקיבא אדר"בל בשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הק"בה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו וכו' עד אומרו א"ר תנחום מלמד שפירש שדי זיו שכינתו ועננו עליו באופן כי עם עננו ית' עשה ב' ענינים הא' שלא עזבו להבקע והב' שפירש זיו שכינתו ועננו על משה בשעה שהביא התורה וכו' אשר היא סבת קיומו של עולם וכו' : **חק** חג על פני מים הוא הענין שעשה האל ית' שיהיו מי הים במקומם עד תכלית מה שכיון בו האל ית' לעשות או כאשר היה אור עם חשך כי למצריים היה הענן והחשך ולכל בני ישראל היה אור במושבותם · ועמודי

אבן יחייא

והנני מודיעך מפלאי הבריאה כי הרפאים והם הפנינים הלבנים הנקראים פירל"י הנבראי' בת תיבה קטנה ככף איש הנקרא מאדריפי"רלה · אך התיבה ההיא עם כל הגרעינים מפנינים הדבוקים בתוכה הוא בעל חיים · הם נולדים בעמקי ים הודו · והאנשים הולכים בתהום רבה לקחתם ומיבשים אותם בשמש וימותו ויפרדו הגרעינים ההם · מה שבאופן בריאתם ואופן לקיחתם · ואופן תיקונם יש מפלאי תמים דעים מה שילאה הלשון לספרו · וקראם רפאים להורות כי יש להם חיות מה במקום אשר יחוללו ויבראו מתחת המים · ושוכניהם שהם הדגים · כי הם נבראים במעמקי ים : והשאול וחומר הראשון אשר יש לו [illegible] שאול כי יהיה כאלו השאול צורתו · הוא ערום נגדו ית' כי אין לו [illegible] ולבשתו בה · ואין כסות לאבדון והוא הדבר הנעדר לגמרי אשר אין לו [illegible] באבדון לספור הקודם להויה הכנתו בטרם בריאת העולם · [illegible] ומפשים נוראים : והוא ית' נוטה הכנתו יין העולם בכד נפק אשר שם הישוב על תהו כי העננים חרבות למו ימו יסודות גדולים מפתת לארץ בעומקה למען יעמודו [illegible] הבנין · וה' מטה כמו הגדול ליסוד מעמיד העולם ומקיימו · וזולת כחו ית' אין לו יסוד אחר כי הוא תולה הארץ על בלי מה ואין שום יסוד תחתיה רק נקודת המרכז מהארץ : והוא ית' צורר המים הנולדי' מאידי הארץ בעבים שלו · ולא נבקע שום ענן מהם תחת בלתי רצונו יתברך כי מפתחות הגשמים הם בידו : והוא ית' מאחז יחד ומדבק פני השמים שהם כסא ה' וכאומרו השמים כסאי · והוא האויר אשר תחת רקיע השמים · ומהאויר הנאחז הלז יולד הענן הנפרש עליו על כסא · היינו העננים שאל השמי' ותחתיהם : וחק חג והגביל מלשון מחוגה המגבלת העגולה · על פני מים שלא יעברו שחק ההוא ויכסו על פני תבל · אשר תכליתו תתבל בעל האור הוא החשך · כי באשר ההולך בעולם יחצא חשך ולא אור · או יבין כי שם סוף העולם כי במקום המציאות יש האור · ובמקום העדר יש החשך :

וכאשר

אוהב משפט

נסגרים בבתי' ביום הוא להם הבקר צלמות כי לא ישבו כל היום אלא בחשך כי יכיר אותו כל אחד מהם כאלו הוא בלהות צלמות והתרגום אמר ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארו' אשתמודע פורענות' טולא דמותא · ונראה שהוא מפרש כי הבקר להם כמו צלמות כי יכיר כל אחד מהם בלהות צלמו' באו' עליו יתפשוהו בני אדם : קל ה"א אותו לשון קללה ואינו נכון · ובמדרש דורשו על דור המבול · וי"מ שהרשע הוא רץ בקלות כשגונב כדבר שהוא על פני מים שהולך בתכלית בקלות : יתקולל חלקתם בארץ · שמתעסקים בגזליהם ואינם משתדלי' בנים הם לעובד ולזורע' ולכן יקולל חלקת' בארץ : ולא יפנה דרך כרמיו לחפרם ולזמרם ועל"כ לא קמשונים וגדר אבניו נהרסה · וי"מ כי הוא קל לברוח ואינו בורח במקומות המיושבים שלא יתפשוהו בני אדם אשר שם אלא במקומות שאינם עבודים ולא זורעים כאלו חלקתו היא מקוללת כי שם ביתו ולא יפנה לברוח דרך כרמים : ציה יאמר כי כמו שהציה והחום הם גוזלים מימי שלג כי הוא נתך במהרה וכאלו נגזלו מימיו כן כרגע יחתו לשאול כי לא בצער ימותו אלה הרשעים כטעם כי אין חרצובות למותם : שאול · הוא הקבר : חטאו · לשון חטא כלומר במיתתם בלא הרהור תשובה הם מתים בלא צער · וזה אמר לסתור דעת חביריו כי ברשעים הצלחתם היא לרעתם · וכבר כתבתי מה היתה כוונת רעיו בזה ולמה היה מתכוין הוא בסתירת זה הדעת · והתרגום פי' חטאו לשון [illegible] מענין אל השערה ולא יחטיא וזהו שתרגם היך להותא וחומא דאגנין מימי תלגא [illegible] היכדין [illegible] שאול [illegible] וי"מ אותו בחסרון בי"ת המשרת כליה גם בחום וגם במימי שלג יגזלו ושאול חטאו כלומר קיץ וחורף הם גוזלי הבריות והם חוטאים חטאים גדולים עד יום המות · או יאמר בארץ ציה וחום ומימי שלג יגזלו על דרך הפסוק הקודם : ישכחהו · זה הרשע סופו למות כי הצדיק והרשע שוים במיתה ושכחהו אמו · וקרא אמו

רחם

ר' אברהם פריצול

הרפאים יחוללו · הנה הכרתי מפעולות השם דברים נוראים באמצעות הגרמים יותר ממך כי ראיתי הרפאים והם הדברים שהם כמו מתים ואשר מציאותם נסתר וטמון בארץ יחוללו ויתהוו והם דברים נמצאים מתחת מים ושוכניהם בתבל אשר ימצאום בהכנסים ויהיו מהם כמו המחצבי' והמתכות ההווים בבטן הארץ כי עם היותם נסתרים ממבט הכוכבים הנה יעבור ויגיע שמה השפע השמימיי ויחולל אותם טבע ה' ויתהוו · ואף כי יהיו מתחת מים ושוכניהם · כמו עלי האלמוגים הנולדים בקרקע הים ומציאות המרגליות הרפאים שם למחצבים והמתכות זהב וכסף ואלמוגים שהם כמו מתים כי רפאים נקראו' מתים כמו רפאים בל יקומו לפי מקומו יחוללו ויתהוו ויבראו מן יחולל אילות : ערום שאול · גם עמק השאול אשר הוא אמצעות המרכז נקרא לנ"ערו בלעז הוא כאילו היותו ערום נגד ה' כי גם שמה יעבור השפעתו וקיומו לקבל הדגון האלהי אשר סדר מקדם ואין כסות לאבדון ר"ל שאין כסות ולא שום דבר שימנע : ויסתיר מעיני ה' והאבדון הוא כל דבר הנעל' ונאבד ונסתר מעינינו הנה רוח ה' יקיימהו וידע אותו שאול אמצעות המרכז מהארץ : לאבדון · הדבר הנאבד מעינינו איננו מכוסה מפני השם כי הכל גלוי בעיניו : נוטה צפון · הנה לא ידעתי עוד כי הוא יתברך אשר נטה היבשה והישוב שהוא בצפונו של עולם והוא בחצי מרכז הארץ הצפוני על דבר תוהו להיותו נשען על חלק מהצד ההוא מהיבשה שביא נכבת באויר ובתוהו וזה כי הוא תלה הארץ על בלי מה ועל לא דבר כמבואר לחכמי הטבע שהארץ נכבת ועומדת במרכזה מבלי משען ומשענה ויתר היסודות יסובבוה : צורר מים בעביו · וגם הוא השם אשר הוא צורר ומעלה המים דרך עליית העבים ברוח להמטיר על פני ארץ ולא יפתח ולא יבקע הענן התחתם עד הגיעו אל המקום הראוי שיוריד הגשם : מאחז פני כסה · ועוד השם הוא אשר בסבה סדורו תקן שהאויר יתפשט למעלה ויאחז פני כסא תחת השמים שהוא כסא ה' ובאשר יתעבה האויר בסבת הקור והרוחות אז ה' יתבר' פורש ונוטה הענן לבינת תתפשט וכבר ידוע כי מיני העננים יש מהם קיטורים ומימיים ואין כאן מקום החלוקה הזאת : פרשז · לשון פריסה ולטיית הדבר והוא מן המרובעים : חק חג על פני מים וה' ית' שם חק וחג אותו במחוגה להראות חלק הישוב אשר בצפונו של מרכז על פני המים באוירו ותראה היבשה וזה באופן ימשך בסדור בולהבות ליושבי תבל עד תכלית משך הגלגל היומי שהוא אור עם חשך תמיד בכל יום וזה הסדר יגיע מרחב הצפון אל הדרום על ס"ו מעלות וכ"ה דקים ובאורך ממזרח למערב כ' מעלות לפי דברי בעלמי"אל אולם ביום הזה נתפרסם אגלנו רוחב ישוב גדול אחר בצד הדרומי להלאה ממשוה היום וכן בקצת המזרח שבת ישב הרבה אשר גם להם אור עם חשך קיץ וחורף בזמן מתחלף וגם יש מקומות שאינם מיושבים אשר בחיוב סבוב השמש יש להם כל יום ויום תכ"ד שעות י"ב שעות מהם אור יום וי"ב שעות מהם חשך וגם יש מקומות שיש שמה ששה חדשים אור במור וששה חדשי' לילה · וחשך ותוגה לילה · וכל זה מבואר לחכמי חכמת הקוסמוגר"פיאה והתכונה אולם הישוב הצפוני ליושבי תבל הוא מסודר באופן שהתכלית קיימים אור עם חשך בסדור חוזר אליה תמיד לפי אופק ההיקלים ומעלותיו וירקון : חק חג · ענינו לשון סדור וגבול מן מחוגה וחוג הארץ או אפשר לומר חק חג על פני מים · כטעם שם חול גבול לים חוק נתן וכו' · וזה החק אשר הוא יהיה כל ימי עולם עד תכלית אור עם חשך · עד ימשך סדור העליון להיות לילה ויום · וחג פועל עבר · מן ובמחוגה יתארהו :

עמודי

הרמ"בן

האם רפאים יחוללו · בדבריך שהם מתחת המים ושוכני האדמה אין בחיים ולא במתים מי שהועילו לו דבריך כלל : ערום שאול נגדו · מפני שדבר ברשעים אשר בשאול השב הוא לספר בשבח האל מענין השאול · ואמר כי הוא ערום נגדו לדעת מה שבתוכו ולשפוט אותם שם כי אין חשך ואין צלמות בשאול ואין כסות באבדון להסתר ולהתכסות שם ממנו והחכם ר' אב"ע פירש הרפאים יחוללו לפי' הרפאים שהם מתים יחוללם האל מתחת מים ושוכני האדמה וכמשל בגרגירי הזרע המתים תחת העפר והענין כי בשאול שהוא בית סהר יעשה חפצו נטייתו בפון כטעם אך כי אין מדרך הספר הזה לקרא הרפאים בשם הידיעה : נוטה צפון · שכנת מקום הישוב על תוהו : ותולה ארץ על בלימה · כי היא תלויה באמצע הגלגלים לא הסמך על דבר וכן המים שהם נקיים ונגרים צרורים בעביו שאם לא יכבד בהם דבר נפלאות כחוליים נבקעים ואין טפה יורדת מהם עד עת בת דברו ויפלאם על פני תולות : מאחז פני כסא · השמים יקראו כסא כדרך השמים כסאי יאמר כי האל מקרה פני השמים בקירות לבית מלשון ויאחז את הבית והרג' וטללית ביתא וכן לכסא מאחזים ויש מפרשים מאחז פני כסא כי פעמים שאוחז פני הרקיע מהמטיר על הארץ מטר ופעמי' פורש עליו ענן להוריד הגשם בעתו ודעת כלם כי אין פורש נוסף והתרגו' פירש כסא כמשמעו הוא כסא הכבוד אמר מאחד באמיטתא דמן כורסיה מן בגלל דלא יחמוניה מלאכיא פרס היך פרגודא עלוהי עננא יקרא דבר הכתו' בשבח המטר וכשבח ענני הכבוד : חק חג על פני מים · יאמר כי שם חק גבול לים חק עולם ולא יעברנהו עד תכלית אור עם חשך כל ימי הארץ לעולם :

עמודי

רשי

ירופפו כשבראם והקימם היו רופפים ונער בהם ועומדו ביובש ובחוזק · ויתמהו · תוהה ועולה במקום אחד: רגע הים · כמו עורי רגע · נקמט · קמטים קמטים כעשו על שנקוו למקום אחד המוכן להם · מחץ רהב · מצרים קרויין רהבים · ברוחו שמים שפרה · אהל · כמו ונטה את אהל שפרירו · חוללה ידו · את פרעה הנקרא נחש בריח · לשון חיל ולדה · וכן במקום אחר · הלא זאת היא המחצבת רהב · מחוללת תנין · לשון אחר יסדה ידו את לויתן כמו גבעות חוללתי: קצות דרכיו · קלות ותועפות · לפי שאר גדולות שבו · ומה שמץ נשמע בו · כמו לשמצה · לספר:

ויוסף

עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ׃ בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְובָנָתוֹ מָחַץ רָהַב׃ בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה חֹלֲלָה יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִחַ׃ הֶן־אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכָו וּמַה־שֵּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע־בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרֹתָו מִי יִתְבּוֹנָן׃

ל׳ וחד ויתמהו · ובתבונתו ק׳ · דרכיו ק׳ · גבורתיו ק׳

ויסף

עַמּוּדִין דִּשְׁמַיָּא מִזְדַעְזְעִין וְרַתְתִין מִן מְזוּפִיתֵיהּ׃ בְּחֵילֵיהּ גְּזַר יַמָּא וּבְסוּכְלְתָנֵיהּ מְחָא גִּבָּרַיָּא׃ בְּרוּחַ פּוּמֵיהּ אַפֵּי שְׁמַיָּא אִשְׁתַּבְהַרוּ בְּרַת יְדֵיהּ לִוְיָתָן דְּמַתִּיל לְחִוְיָא טְרִיק׃ הָא אִלֵּין סַיְיפֵי אוֹרְחָתוֹי וּמָה דִי אִתְמְצֵי מִן קְצַת מִלְּתֵיהּ נִשְׁמְעָנָא מִינֵיהּ וְרִיכְפַּת גְּבוּרְתֵהּ מַן יִתְבַּיַּין׃ ואוסיף

ויתמהו ל׳ רפי עמודי שמים ירופפו · וחד ויתמהו ואינון חד מן כ״ב זוגין נסבין וי״ו בסוף תיבות׳ חד מלרע וחד מלעיל וי בריש תיבותא ונסבין׳ כסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסרא רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ר: שמץ ב׳ סימ׳ ותקח אזני שמץ מנהו · הן אלה קצות דרכיו:

אבן עזרא

ירופפו · כמו ירפו ויש אומרים יתנועעו ובלשון רבותינו ז״ל רפפות: רגע · ענינו בקע: שפרה · הה״א כוסף וענינו תקן מן שפר או מן שפרירו או הבי״ת במלת ברוחו כוסף ויחסר דגש מפ״א של שפרה: נחש בריח · התנין אשר בים ויש אומרים כי הוא התלי ונקרא נחש בעבור שהוא כמו מעות ובריח שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה: שמץ דבר · כמו לשמצה:

חי

רלבג

ירופפו · יתנועעו ויזדעזעו: רגע · נח: מחץ רהב · הנה מה שיגבה מהים על הארץ ר״ל שסבב שלא יגבה הים על החלק הנגלה מהארץ: ברוחו שמים שפרה · ברצון השם היו השמים בזה האופן מהיופי והשלימות אשר הם בו: חוללה · בראה: נחש בריח · הוא דמות הכחש הנראה סובב בגלגל המזלות והוא העגול החלבי: שמץ מנהו · מעט: ורעם גבורותיו · ורבוי גזרותיו: ביאור דברי המענה ענה איוב ואמר מה עזרת לדעתך בהשגחה לפי מחשבותיך באלו המאמרים אשר אמרת הנה אין להם כח לעזור לדעתך ולהתכלל מהספקות אשר ספקתי על דבריך ומה יעצת עם לבבך להשיב על הספקות אשר ספקתי לך מאין חכמה והיפוי כימוס השם במלאכות וסדור אשר הדעת לרוב ר״ל שמה שיגיד ממנו הוא מעט מוזער את מי הגדת אלו הדברים ומה למדה הותנו בזה הלא הני יודע יותר ויותר מנימוס פעולות השם וגבורותיו ונפלאותיו · הלא היהלכים יברא השם ית׳ מתחת המים ותחת הדברים השוכנים בארץ וזה בתכלית הפלא ר״ל שיגיע שם בבטן הארץ בזה האופן מהעומק פעל הגרמים השמימיים השופע מהשם ית׳ · הנה המטה במוחלט והוא מרכז הארץ הוא לפני השם כאילו הוא ערום ואין לו כסות עם כסותו אותו הארץ עד שכבר יגיע פועל השם שם עם עומקו · הנה השם מטה הצפון אשר שם הישוב על תוהו כי הוא נשען על מרכז הארץ אשר אינו כי אם נקודה ותולה הארץ על בלימה ר״ל שהיא נשענת ונסמכת על הנקודה שהיא מרכזה לא בדבר חוץ ממנה כמו שהתבאר בטבעיות וזה בתכלית הפלא · הנה הוא צורר מים בעננים ולא נבקע ענן תחתם כאשר יוליכום הרוחות עד הגיעם אל המקום אשר ירד שם המטר · הנה השם ית׳ סבב שיאחז האויר אשר על פני השמים ויתעבה מצד הקרירות ואז פירש עליו עננו כי בזה האופן יהיו הויות הענן וספר זה לפי שכעלם מהמון האנשים · גזר חק על פני מים שלא יעבור גבולו בדרך שיראה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהוו בו אלו ההויות עד המקום שיכלה בו הויות האור עם החשך בכל יום ר״ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחב ס״ו מעלו׳ וכ״ה דקים ועד שם נמשך הישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין בו לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם והלך יתוסף זה השיעור מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים · עמודי שמים ישעו ויזדעזעו והם חלקי הארץ אשר ירעשו מגערת השם בבא הרעש אשר סבתו הרוח ההווה תחת הארץ בסבת האיד העשני הנעצר שם וקראם עמודי שמים להיות השמים נסמך על הארץ כמו שהתבאר בספר השמע · בכח השם וגבורותיו נח הים ולא ירוץ על הארץ כדי שלא יטבעו ההויה שם ובתבונת השם הכה מה שיגבה מן הים על הארץ ויפסידהו · וזה כי להיות שאר המימות מתערבים במי הים והולכות בים היה ראוי שיגביהו מי הים על החלק הנראה מהארץ ויטבע אלא שהשם סבב בתבונתו שיכלה השמש ושאר הכוכבים בחום מימי הים בשיעור מה שיבא אליו מהנהרות על שלא יתוסף בזה הים כלל · ברצון השם וחכמתו היו השמים בזה האופן מן היופי והשלימות אשר הם בו בבריאתם עד שאי אפשר להיותם באופן אחר יותר שלם להגיע לזה המציאות השפל מה שיצטרך אליו הגעתו מהם · בראה ידו ויצרה העגול החלבי אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר בו מן הפלא והפלא מה שכבר התבאר בספר האותות והנה אנחנו אמרנו בכל זה קצת מאמר בחמשי מספר מלחמות יי׳ · הנה אלו הדברים אשר ספרתי הם קצת דרכי השם ומה מעט הדבר שנשמע בו בזה הספור · ואולם תוקף גבורותיו ונפלאותיו לא ימצא מי שיבין אותם:

והכלל

מ׳ע ספורנו

עמודי שמים ירופפו · ומפלאי מעשיו הוא שעמודי שמי׳ שהם קטבי כל הגלגלים אשר תחת היומי אשר משפיעים שלא יתנועעו כלל כפי טבע תנועת הגלגל שלה׳ מכל מקום ירופפו ויתנועעו בכח התנועה היומית · ויתמהו מגערתו · במלאכו נגד טבעם · ונעדי זאת: בכחו רגע הים · בקע המים שהיו מכסים על הארץ והקוום לגדדים מקוטב לקוטב׳ מחץ רהב · הנה גובה הים במלוחו שלא ירד לכסות הארץ: ברוחו בהוריות זך שפס נגדו הרקיע · שמים שפרה · הרקיע הנקרא שמי׳ נעשה בהיר ובלתי מונע ממנו אור השמים העליונים לכלם: חוללה ידו נחש בריח · התנינים הגדולים אשר בים אשר לא הספיק פעולת הטבע הכללי׳ למציאות כאמרו ויברא אלהים את התנינים הגדולים: הן אלה קצות דרכיו · אשר כלם לתכלית טוב ולתקון · ומה שמץ דבר נמצא בו · איזה צד חסרון נמצא בכל אלה · הנה כלם בתכלית שלמות אפשרי להם · ורעם גבורותיו מי יתבונן אמכם שיהיה הוא מרעים ומבלבל הבחירה האינושית כמו שקרה למצרים ולזולתם · מי יתבונן ויחשוב שיהיה זה מפעלתו · ולכן יתחייב שיהיה מפעולת הא הרע כמו שאמרתי בלי ספק:

ויוסף

אבן יחייא

כאשר האל ירצה להראות כח עמודי שמים והוא משל לארץ שתחת השמי׳ ירופפו ויכוטו ויזדעזעו ויתמהו מגערתו · והוא הרעש אשר יולד בארץ מעוני הרוח הכסגר תחתיה · ובכחו רגע הים והרפישו ויהמו גליו ובתבונתו יכה וימחץ המלכים אשר להם הרהב והגאוה · וברוחו ורכובו ספרה ויפה השמים · וחוללה וברא ידו החזקה נחש בריח והוא אור המזלות אשר באמצעותו יכלכל ארץ כי השגחת ה׳ עליה הוא כללית ולא פרטית כי לא ישגיח בפרטים המשתנים מיום ליום ומעת לעת · והן אלה אשר ספרתי מהמעשים הנוראים מהאלוה הן הקצוות והדברי׳ הקטנים מדרכיו ומהשוער קטן מהדברים שנמצא בו · כי רעם וחוזק גבורותיו מי מהאנשים אשר יתבונן בהם:

ויוסף

תורת חסד · יראת שדי

ועמודי שמים ירופפו וכו׳ והוא הענין שנעשה אז למשה שעמד לו השמש כמו שאחז״ל · ובכחו רגע הים אז בגאלת ישראל ממצרים ובתבונתו מחץ רהב והם המצריים וברוחו שמים שפרה כי אם יהיה בריתו ית׳ בכ״לם יומם ולילה יהיו חקות שמים וארץ וחוללה ידו נחש בריח והוא רמז אל התלי שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה כמו שפי׳ הראב״ע ז״ל · והה״ר שמריה האקרטי כתב וטעם שפרה טעם אהל ונקודה כמו ונטה שפרירו עכ״ל · הן אלה קצות דרכיו וכו׳ ומי כאן כי גם אני ידעתי יותר ממך כי ידעתי כי גם אל מרע״ה נעשה ענין העמדת השמש והכל היה בזכות התורה שהביא וכו׳ וזהו עיקר כונת המענה הלזה לפי דעתי והוא נכון אל כל מה שביארתי עד הנה · והרד״ק ז״ל כתב מאחז פני כסא דרך העולם שהכסא מחזיק האדם והשם ית׳ מחזיק כסאו כי הוא סובל עולמו והוא כאומרו הנה מקום אתי ולא אמר הנני במקום פלו׳ · חק חג על פני מים שלא יהיה מכול לעולם ועד תכלית יהיה אור עם חשך כענין יום ולילה לא ישבותו · וקראו מצרים רהב מפני גאות פרעה שאמר לא ידעתי את ה׳ וגם אמר לי יאורי וכו׳:

ויוסף

הרמ״בן

עמודי שמים ירופפו · יהיו רפות מתנועעות מלשון חכמים ז״ל הלבות רופפות יאמר כי המים שהם מתנועעים בתולדותם לא יעברו החק שגזר האל עליהם ועמודי שמים שהם קיימים יתנועעו ויהיו כאדם התמה ואינו יודע אנה ילך כשיגער בהם והוא רומז לעת הרעש: בכחו רגע הים כמו רוגע הים ויהמו גליו והוא ענין בקיעה כלשון עורי רגע וימאס יאמר כי הים לא יעבור חקו וכשירצה יבקענו וישימנו לחרבה: ובתבונתו מחץ רהב · הים הם הדגים אשר בתוכו הגדולים כדרך אתה פוררת בעוזך ים שברת ראשי תנינים על המים: ברוחו שמים שפרה · שפר ותקן להעביר מעליהם הענן הנזכר ולהשקיט הים כי בהיות השמים זכים תשקוט הים ואז תחולל ידו נחש בריח אשר בים והוא רמז לתנין הגדול שהוא כמו בריח בחוזק ובגודל: חוללה · כמורא מחולל כל הרפאים יחוללו ענין יצירה · וכן אמר התרגו׳ ברוח פומיה אפי שמיא אשתבהרו ברת ידיה לויתן דמתיל לחויא טריק ויתכן לפרש חוללה ידו ענין חיל ולער וידו יורה כן כענין הלא את היא המחרבת ים מחוללת תנין ושבח האל בהשקיט השמים והחריב הים והכות כל אשר בתוכו והפכו אבל בבריאתו שמוחל של סוף העבור אמרו נחש בריח בעבור שהוא כמו מעות והוא מבריח מן הקצה אל הקצה: הן אלה קצות דרכיו · מעט מדרכי גדולתו וכחו ומהו שמץ הדבר הנשמע בו כי כל מה שנודע ונשמע ממנו הוא שמץ דבר כלומר מעט מזער כנגד הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד שמץ דבר כמו ותקח אזני שמץ מנהו ענינם קצת הדבר ומיעוטו ואולי לשמצה בקמיהם יאמר כי פרעה ואהרן כשידברו בהם קמיהם אפי׳ מעט מן החטא הגדול שעשו או למעט כבודם ולחסר מעלתם בפני קמיהם רק ענין מיעוט וחסרון הוא והתרגו׳ אמר דאיתמצי פתר מלשון כי מיץ חלב והשין במקום אשר כשין שאתה מדבר עמי: ורעם גבורותיו · כענין רעם שירים ותרועה יאמר · שגבורותיו הנושאות קול לגדלם ולרוממם מי יתבונן בכולם:

ויוסף

ר׳ אברהם פריצול

עמודי שמים · וכאלו הארץ וחלקיה יהיו עמודי שמים להיות השמים נסמכים ונדבקים על היסודות הארבעה אמר כי לפעמים מרצון האל בסדור התגלגל הגרמי׳ השמימיים הארץ הנקרא׳ עמודי שמים ירופפו ותתנועע בבוא הרעשים מן הרוח הנסגר ויתמהו עמודיה מגערת השם אשר סדר ככה: ירופפו · ענין תנועה ורפיון מלשון רז״ל רפפות: בכחו רגע · ובכחו הגדול יתב׳ ירגיע ויניח הים במרגועה ומנוחה באופן שלא יגבר בגליו וכן בתבונתו ובחכמה יתירה מחץ והכה רהב וחוזק הים אף בהיותו חזק ותקיף בהתגברות כל הנחלים ההולכים אל הים שלא יגבר ולא ישטוף את הארץ כי בתבונת השם אשר סדר ותקן ליבש ולמעט התגבורת המים הנגרים בו על ידי הכאת חום ניצוץ השמש עליו אשר ישאפהו ויעלה ממנו אידים גם להרוות את הארץ כי על פי הסדר הלז ימחץ תקפו ורהב הים: רגע · ענינו מנוחה ומרגועה מן רגעי ארץ: מחץ רהב · הכה מוזק המים ורהב מן ורהבם עמל ואון: ברוחו שמים · וברוח פי השם השמים מיופים ביופי עצום ובאופן היותר שלם שיוכל להיו׳ וכן ידו של הקב״ה חוללה נחש בריח מהתנין הגדול אשר בים נחש עקלתון או שידו ברא וסדר העגול הקטן אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר הוא כנחש בריח והוא דבר כפלא מאד ליודעי בינה לעתים: שפרה · ענין יופי שפיר למחזי: הן אלה · ולכן אתם ריעי הן אלה קצות דרכיו הנראים וגם מעט מזער מהדברים אשר נשמע בו רגלי על כל הלמוד אולם רעם ותוקף גבורתיו ויכולתו ונפלאותיו מי יוכל להתבונן אותם כי גדולים ועצומים הם: שמץ · ענייני מעט ממעט:

והעקר מהמענה הזה אין בו הוספת כלל · רק שירצה עוד איוב להודיע את ריעיו על היותו מאמין בסבה הראשונה סבת הכל ושהיה מכיר עוזו וגבורות מעשיו ולכן לא השיבו אליו דבר כי התשובה לזה היה מוסר ותוספת מאשר השיבו אליו וכאשר ראה איוב שלא השיבו אליו דבר הוסיף לשאת משלו:

ויוסף

אוהב משפט

רחם לפי שיצא מרחמה · או יהיה רמז אל אשתו והוא הנכון כלומר תככה עליו מעט אבל סופה להתנח׳ עליו כשהשכחהו כטעם נשכחתי כמת מלב כי תדע באמת שלא נענש במיתה זו יוהר משאר האנשים · וי״מ אותו אוהב מהתרגום ומלינו ארחמך שהוא לשון אהבה · או יכנה הקבר רחם שהוא בטן הארץ והוא מליצה לומר שיאבר בבטנה ולא תלד אותו כאלו שכחה שהוא בבטנה וזהו שבר ההרין מתקו רמה והרמה תאכל בשרו כאלו הוא מתוק בפיה · או יהיה מתוק אליו הרמה שלא יצטער כלל מאכילת הרמה את בשרו · או יאמר כי ישאר לעולם שם עם הרמה כאלו מתקו כטעם מתקו לו רגבי נחל · ולא יזכר עוד לא למובה ולא לרע׳ כי לא נעשה בו ענין פורענות שיהיה נזכר לו כטעם והנחתם שמכם לשבועה לבחירי · ותשבר כעץ עולה · כעץ הנשבר ואין לו נער מאותה שבירה כן היא נשברת העולה שהיה עושה זה האיש במותו · וי״מ ותשבר כעץ עולה שלא יניח זרע כעץ יבש אשר אין חליפות לו כלומר אפילו בזרעו לא יגיע ענש בעשתכם לפי שאינו מניח זרע לפי שהוא עוסק בגזילות ואינו פנוי להקים זרע וגם הוא אינו חפץ בזרע כדי שלא יעדידוהו מלגזול וזה שאמר אחר כך רועה עקרה לא תלד: רועה · היה מתחבר עם העקרה בשביל שלא תלד ולא יהיו לו בנים כי אינו חפץ בהם כאשר אינו חפץ בחלקת שדה וכרם כמו שזכרתי וגם עם האלמנות היה מתחבר כדי שאם תהר תבוש ותפיל ולכן לא היה מטיב בתולדות · רועה לשון רעך ורע אביך כמו ורועה כסילים וכן פירשוהו ז״ל על דור המבול · או יהיה לשון רעיה והזכר · וי״מ שהוא שב לרשעת הרשע שהיה משבר העקרות לפי שאין להם בנים לעזרם: רועה · לשון תרועם בשבט ברזל: ומשך · אפילו האבירים אשר להם זרוע עם גבורה מושך אותם בכחו · ויקום הרשע עם כל אחד ואחד מהם ולא יאמין בחייו כי יהרגנו או יגזול אותו · או ירצה לומר יקים הרשע בבקר ולא יאמין בחייו כי הוא נלחם עם העם והאבירים כאשר אמר לאור יקום רוצח והנה הוא מסתכן תמיד כענין הנה אנכי הולך למות והראשון הוא יותר נכון אל הרב ה״ר משה ב״ר נחמן ושני הפירושים כתב הוא ז״ל: יתן · וי״מ כי הרשע נותן אל כל אחד מהאבירים שוכר מתנה אז יתן לו ידו להבטיחו וישען עליו ועיניו אל דרכיהם אח״כ לרודפם באותו דרך וכל המפרשים ז״ל פירשו כי האלוה מוכר למעלה נותן לו כל זאת הטובה לבטח וישען הרשע כי לא יהיה כלכד ברשת האדם רק יצא מרמה בידו ויבטח בהצלחתו כל ימי חייו · ועיני האל על דרכיהם כי הוא רואה דרכם הרעה ואינו מושיע בגזלים מידם גם איננו עושה בהם משפט וזה הפלאת תלונתו כאשר השלים למעלה · ואלוה לא ישים תפלה כמו שפירשתי: רומו · וי״מ אותו דבק עם ומשך אבירים בכחו ואינו נקשר יפה · והנכון שהוא אומר כי הרשעים יתרוממו מעט ובאמת ישחבדו אבל אין מכאן ראיה שמיתתם היא בענשם כי זהו שוה בכל בני אדם שהם נכרתים כמותם וכמו השבלת שבעתה יכרתוה · כן הם נכרתים אלו הרשעים ומה ראיה בהכרתתם: רומו · פעל עבר על משקל סומו שמים ושרשו רמם: והומכו · שרשו מכך והיה ראוי להיות המם בפת״ח והכ״ף בדג״ש ונפל הדגש להקל וכמו ידמו כאבן · וי״א ששרשו כמך בלשון רז״ל כמיך ואינו נכון כי גם כמוך הוא מענין ימכו בעונם: ככל · כלו׳ כמו הכל: יקפצון · ענין דלוג מענין מקפץ על הגבעות כלומר יכרתו במהרה: ימלו · שרשו מלל והוא ראוי להדגש והוא קל והוא מענין כריתה: ואם · עיין רפ״י ז״ל והוא נאות אל כוונתינו בדעת איוב כי הוא סותר דעת חבריו שמביאים ראיה מדעת הרשעים כי אין הדבר כדבריהם כי לא יראו רעה בימיהם וממה שיהיה אחריהם אינם דואגים כמו שאמר כי מה חפצו בביתו אחריו וכבר הוסיף כי אפילו בבנים אינם חפצים וכיון שאין אל הרשעים רעה בחייהם אין ראיה מרעת איוב שיהיה רשע כמו הם כמו שחשבו חבריו והתחזקו בראיה זו לקיים דעת זו וזה הוא כוונת המענה: המשל · השולטנות לשפוט אבירי לב והפחד היה להרש׳ לבני אדם לפחד ולירא הוא עם האל שיגזור האי׳ זה · וזה עשה שלום במרומיו שאין בשמים תהפוכות ולא רעות והרעות אשר למטה הם מסבות התמורה וההפוך אשר בהם כאמרם ז״ל אין דבר רע וטמא יורד מלמעלה ויש בזה מדרשות: היש · היש מספר לגדודיו כי הם רבים שאין מספר ובכלם עושה שלום ועל מי מהם לא יקום אורו כי כלם אין להם אור מעצמם כי אורם ממנו הוא · ויש כאן שאלה והלא עמדו חכמי הראצטגנינות על מספר הכוכבים ימצאו נראות כי אינם יותר על האלף כי אם מעט ואם כן הרי הם מתי מספר ואיך אמר היש מספר לגדודיו ואיפשר שהם לא עמדו רק על מספר הככבים הנראין ויש כככבים שאינן נראין והנראים לאין מספר ואלים מ

כבוד

רלב״ג

והכלל העולה מהדברים הוא מבואר ולא רצה איוב להשיב על דברי בלדד יותר מזה השיעור לפי מה שזכרנו במענה הקודם ובכלל אם היה משיב אותו עליהם לא יהיה כי אם כפל דברים לפי שכבר השיב על זאת הטענה במה שקד׳ וסתר אותה מהחוש: ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר. יחרף. יטה ומזה הענין שפחה נחרפת לאיש ר״ל שהיא נוטה מצד עבדות לצד חירות כמו שזכר הרב מורה צדק: יבלע. יגזול: ישל. יעמוד בשלוה: אורה. אלמוד: עריכים

רשי

ויוסף עמדו ריעיו מענות כאשר הוכיחם אליהוא כי עמדו ולא ענו עוד: חי אל. שבועה היא. אשר הסיר את משפטי. ומכאן דרש רבי יהושע שמאהבה עבד איוב את המקום. אין אדם נודר בחיי המלך אלא אם כן אוהב את המלך: אם אצדיק אתכם. אם אומר שהוא עמכם לחייבני. לא אסיר תומתי. לא אודה לדבריכם לומר שאיני תם: בצדקתי החזקתי. לומר שאני צדיק: לא יחרף לבבי אותי מימי. מכל דרך ומדה שנהגתי בימיי: יהי כרשע אויבי: כי מה תקות חנף. כי למה תאוה רשע וגזלן. מה סופו של רשע הגוזל ממון: כי ישל. כי ישלף המקום את נפשו מעליו. לשון של נעליך. ונשל הברזל: אם על שדי יתענג. כפל התמיה הוא. ככל התמיהות הכפולות שכן דרך המקרא בה״א והשנייה במ״ס. כמו הירוצון בסלעים סוסים. אם יחרש בבקרים. היש בלשוני עולה. ואם חכי לא יבין הוות. אף כאן הצעקתו ישמע אל. אם על שדי יתענג שמא יכול הוא להתענג ולסמוך על ישועות הקב״ה. ולקרא אליו בעת צרתו. בתמי״ה: אורה אתכם. מן המדה שביד אל. ודרך אשר עם שדי לא אכחד כמו כי ידע דרך עמדי:

כולכם

כז

א וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר: חַי־אֵל הֵסִיר מִשְׁפָּטִי וְשַׁדַּי
הֵמַר נַפְשִׁי: כִּי־כָל־עוֹד נִשְׁמָתִי בִי
וְרוּחַ אֱלוֹהַּ בְּאַפִּי: אִם־תְּדַבֵּרְנָה
שְׂפָתַי עַוְלָה וּלְשׁוֹנִי אִם־יֶהְגֶּה רְמִיָּה:
ה חָלִילָה לִּי אִם־אַצְדִּיק אֶתְכֶם עַד־
אֶגְוָע לֹא־אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי:
בְּצִדְקָתִי הֶחֱזַקְתִּי וְלֹא אַרְפֶּהָ לֹא־
יֶחֱרַף לְבָבִי מִיָּמָי: יְהִי כְרָשָׁע אֹיְבִי
וּמִתְקוֹמְמִי כְעַוָּל: כִּי מַה־תִּקְוַת
חָנֵף כִּי יִבְצָע כִּי יֵשֶׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ:
הַצַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע אֵל כִּי־תָבוֹא עָלָיו
צָרָה: אִם־עַל־שַׁדַּי יִתְעַנָּג יִקְרָא י
אֱלוֹהַּ בְּכָל־עֵת: אוֹרֶה אֶתְכֶם בְּיַד־
אֵל אֲשֶׁר עִם־שַׁדַּי לֹא אֲכַחֵד:

הן

וְאוֹסִיף אִיּוֹב לְמִיטַל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר:
קַיָּים אֱלָהָא אַעְדִּי הִלְכַת דִּינִי וְשַׁדַּי
אֲמַרַר נַפְשִׁי: אֲרוּם פְּסַק תּוּב נִשְׁמָתִי
בְּמֵימְרִי וְרוּחָא דֶאֱלָהָא בְּנַחִירַי: אִין
מְמַלְּלָן סִפְוָותִי שִׁקְרָא וְלִישָּׁנִי אִין
מְרַנֵּן נִיכְלָא: חַס לִי אִין אֲזַכֵּי יַתְכוֹן
עַד דְּאִתְנְגִיד לָא אַעְדֵּי שְׁלֵמוּתִי מִינִי:
בִּזְכְוָתִי תְקִיפִית וְלָא אֶשְׁבְּקִינָהּ לָא
יַחְסַד לִבְּבִי מִן יוֹמַי: יְהֵי הֵיךְ חַיָּיבָא
בְּעִיל דְּבָבִי וְדָקָאִים עֲלַי הֵיךְ רַשִׁיעָא:
אֲרוּם מַן סְבַר דִּילְטוֹר אֲרוּם יִכְנוֹשׁ
מָמוֹן דִּשְׁקַר אֲרוּם יַנְתַּר אֱלָהָא
נַפְשֵׁיהּ: אֶיפְשַׁר דְּקַבִּילְתֵיהּ יְקַבֵּיל
אֱלָהָא אֲרוּם תֵּיהֵי עֲלוֹי עָקָא: אִין
עַל שַׁדַּי יִתְפַּרְנַק יְהֵי קָרֵי אֱלָהָא בְּכָל
עִידָּן: אַלֵּיף יַתְכוֹן בִּנְבוּאַת אֱלָהָא
דִּי עִם שַׁדַּי לָא אֲכַסֵּי:

הא

אבן עזרא

חי אל הסיר משפטי. נשבע חי אל שהסיר מן סורר או הסיר כמשמעו. כל הימים שאחיה אם תדברנה שפתי עולה: לא יחרף. לא יקטן לבי כאלו יש לו חרפה: ישל. יש אומרים מן שלל והקרוב אלי שהוא מן של נעלך כי ישל הנפש מעל הגוף:

שדידו

מסרה

משפטי י״ו בלישניה וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ ט״ל ובתלים סימ׳ י״ז: אם תדברנה חד מן י״ב פסוק רישי׳ ומצעיתהון אם אם וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ותלים סי׳ כ״ז ובסיפ׳ סי׳ ו׳: ולשני ג׳ וסי׳ ולשוני מדבק מלקוחי. ולשוני תהגה צדקך. ולשוני לא יהגה רמיה. ואינון מן ד׳ זוגין ולש ברישי׳ מן ג׳ ג׳ וסי׳ ולשוני ג׳ דלעיל. ולשנינה ג׳ והיתה לשמה למשל: והכרתי את ישראל רמלכים. ונתשתים מעל אדמתי דד״ה: ולשוב ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ כ״ב ובירמיה סימן מ״ד: אורה ב׳ בתרי לישני וסימ׳ צרה אורה. אורה אתכם ביד אל:

מ״ע ספורנו

ויוסף איוב. חי אל הסיר משפטי. אמר מלבד מה שהוא אל ועלם נכב׳ הסיר משפטי מלפניו בבלתי משגיח. ושדי המר נפשי. שלא התקומם בעדי לאכזריות האל הרע עם היותו שדי ויכול על זה: אם תדברנ׳ שפתי עולה. שלא אתן תפלה לאלהים ולא אחניף במוכם אבל חלילה לי אם אצדיק אתכם: שאמרתם שגם הרעות הקורות לי ולזולתי הן מפעולת האל הטוב: בצדקתו החזקתי. לומר שאין פעולת הרע ממנו. לא יחרף לבבי. ועם כל זה לא יקרה שהרע הקורה בנפסדים יטעה אותי טעות של חרפה לתת תפלה לאלוק הטוב כי אמנם הגמול והעונש בהם הוא דבר בלתי נחשב: כי מה תקות חנף. המכבד האל בפיו ובשפתיו ולבו רחוק ממנו. כי יבצע. שיקנה ממון בשכר זה. כי ישל אלוה נפשו. שבעולם הזה ישיג איזו שלוה: הצעקתו ישמע אל אם על שדי יתענג. רם בתפלתו יתענג על ה׳ כאמור באזנים באוזן כי יקרא אליו בכל עת. שאפילו בזמן שרוצה לתשואה יקרא אל בהיותו בפתיו שעורהו לזה: אורה אתכם ביד אל. אמנם אני אורה אתכם מה שהוכל בעזרת האל וידו הטובה. אשר עם שדי לא אכחד. ולא אכחד אותם לבגיד הספק׳ אם היותר מהם הורעם שדי לבדו ואינו האלי:

הן

תורת חסד   יראת שדי

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר חי אל הסיר משפטי׳ הסירותי מהיותי שופט כי מי שאיננו עוסק בתורה לא נכון לו להיותו שופט וכו׳ ושדי המר נפשי בדבר זה שהוא דבר נוגע אל הנפש. כי כל עוד נשמתי בי אם תדברנה שפתי עולה אל הבעלי דינין ולשוני אם יהגה רמיה כדי שתתוכה ילמד איזה מהבעלי דינין איזו טענה מועילה לו וחלילה לי אם אצדיק אפילו אתכם שאתם חשובי׳ אלי כנפשי מצד האהבה הרבה אשר בינינו ומכל שכן שלא אצדיק לזולתכם כי בשום צד ואופן לא אסיר תומתי ממני: או יר׳ תומתי אשר הוא הענין שהוא ממני כי על הכל יאמר שפה זו מה תהא עליה ואילו לדין ורשע לא קאמר ובצדקתי החזקתי מקטנותי ולא ארפא גם עד זקנה ושיבה ולא יחרף ויתביים לבבי מימי כלומר במה שלא הוצאתים בענין עשיית מצות ומ״ט וילדותי לא יביים לזקנותי וזקנותי לא יביים לילדותי וכו׳. והנה עד עתה אמר שאל האוהבים לא יחניף ועתה בפסוק יהי כרשע אויבי רצה לומ׳ כי גם אל שונאיו לא יתייב כי גם כי להיותם אויביו הם חשובי׳ לפניו לרשעים בעיניו ית׳ הנה עכ״ז לא יהיו בעיניו נחשבים לרשעים ממש עד כי לסבת רשעות׳ ירצו לקחת שלא כדין מעות מהבעל דין שכנגדם וכו׳ רק שאויבו יהיה בעיניו בעת בואו לפניו לדין כרשע ולא רשע ממש ומתקוממו כעול ולא עול ממש והוא הענין שאז״ל וכשיהיו בעלי הדין עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכו׳. **כי** מה וגו׳ יר׳ כי מה תקות חנף והוא הנושא פנים לאוהבו או המטה דינו של שונאו וכו׳ כי יבצע ויגזול מזה לתת לאוהבו כי ישל אלוה נפשו וכי טוב הוא כי ישל אלוה נפשו כמו שאמר הכתוב וקבע את קובעיהם נפש וגו׳ וכמו כן האם אפי׳ שיהיה צעקתו ישמע אל כי תבא עליו צרה ומכ״ש שלא יחלא רצונו יען היות אמת כי האיש שלקח הדיין ממנו מעותיו שלא כדין הנה הוא יצעק לפניו ית׳ שיריב עמו ומכנו ולסב׳ זו תבא עליו הצרה ההיא ואם כן איך אפשר שאפילו בשמיעה מה ישמע אל במדת רחמנותו את צעקתו. או יר׳ כי ישל אלוה נפשו של הדיין הצעקתו של הבעל דין ישמע אל כאילו תבא עלי צרת הפרעון ההוא שלא כדין וכן האם על שדי יתענג בהיותו עושה מצות עונג השבת ע״ד או והתענג על ה׳ ויתן לך משאלות לבך שרצה לומר שיתענג על ה׳ בהוצאת מעותיו לצורכי שבת וכדומה. וכן האם יקרא אל אלוה בכל עת שיצטרך לדעת סוד ועיקר הדין ההוא כאשר עושה הדין הטוב: **אורה** אתכם וגו׳ כתב הכתובי ז״ל יר׳ אלמד אתכם לעבוד את האל ולאמר האמת אשר עם שדי לא אכחד רק אומר האמת וכן תעשו אתם אמרו האמת לעולם ולא תשא פנים בתורה: וכפי כונתי בביאור המענה הכה באומ׳ אורה אתכם ביד אל יר׳ וכשאני אדון את משפטיכם אורה אתכם ביד אל שירחב עליכם ויתן לכם כדי לפרוע מה שנתחייבתם בדין לפרוע לבעלי דיניכם ואשר הוא עם שדי כלומר ודיניו האמתיים ומשפטיו לא אכחד רק אומר האמת והיה מה שיהיה כי בשום אופן לא אדון דבר שלא כדין לא כדי להצדיק את אוהבי ולא כדי להרשיע את אויבי והן אתם כלכם חזיתם דבר זה כי תמיד ולמה זה הבל תהבלו אם הייתי דן אתכם שתצוו לכם אין ספק שלא תהבלו רק שתהיו מאותם דזהרא מזהרי כד שקלי להו גליא בדיגא כו׳ והנה ענין החונף הוא חלק אדם רשע עם אל ונחלת עריצי׳ אשר משדי כביכול יקחו מה שהם לוקחי׳ מאת חבריה׳ שלא כדין: אז

אבן יחייא

ויוסף איוב שאת משלו וגומר בראות איוב שריעיו אתו לא ענו עוד הוסיף לשאת משל ומליצ׳ על ברותיו. באומרו בלשון שבועה חי אל התקיף אשר לדעתכם הוא הסיר והביא המשפט משפטיו הרעים עלי מלשון סורה שבה פה פלוני וחי שדי אשר המר נפשי הנוחת במקו׳ אתו לה די מחסורה. כי כל עוד נשמתי בי והוא הרוח חיוני ורוח אלוה באפי והוא הנפש. אם אחטא בדבור באשר תדברנה שפתי עולה והוא ללמד לבני האדם לעשות עול. ולשוני אם יהגה רמיה ושאהיה א׳ בפה וא׳ בלב. רק כאשר הייתי תם וישר תמיד ככה אהיה. וחלילה לי אם אצדיק אתכם עד אגוע ואודה לדבריכם אשר תאמרו כי לחטאתי נענשתי כי לא אסיר תומתי ממני לומר כי רשעתי מה שהוא שקר ודבר כזב. ובצדקתי הקדומה אחזתי עם כל מכותי ולא ארפה עם כל תחלואי גופי. ושכלי ולבבי מימי לא קבל חרפה על עשיית חטא ועון: כי אכי סובל הרשע והעול ומי יתן שאויבי יהיה נחשב כרשע ומתקוממי כעול ויהיה סופו כסופם. ואיך אחשוק א״כ אשר אכסוף שיהיה לאויבי לנקמה ממנו. כי מה תקות ותכלית החנף כאשר יבצע ויהיה בוצע בצע. כי כאשר ישל אלוה ויתוץ נפשו מלשון כי ישל זיתך. וזה מגזרת בבני שמים וכסילהם. הצעקתו ישמע אל כי תבוא עליו צרה ויאכל את כל אשר גזל ואם יתענג על שדי בהדבקו עמו. או בקוראו אל אלוה בכל עת. איננו כן כי לא ירצה וישנאוהו האלוה בחנף הלב ולא במעשיו והכל נגזר מן השמים. ולכן מה הרויח באשר חטא לעבור הדת הטבעית האלוהית מוחכמת לריעך כמוך והנה השתדלותו שוה להבל: אני רוצה לירות ולהשליך אתכם ביד אל. אשר כל אחד מכם תומר עם היותי עם שדי לא אכחד ולא אהיה נכרת כי הוא יעזרני

והלא

ר׳ אברהם פריצול

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר. חי אל ובהיות כי לא השיבו אליו דבר הוסיף עוד לשאת משל על נרות וקיום דעתו ואמר כי חי הוא האל וקיים נצחי ובתיקון הסדר אשר הוא הסיר משפטי לסבות הגוף במכות כאלה ואנכי רחוי להם ושדי היכול אשר תקן המערכת המר נפשי גם כן בהתבוננה העול המגיע אלי: כי כל עוד נשמתי בי. מבואר ודנוקעם הפסוק הבא: אם תדברנה. כי כל הימים אשר אני חי לא אדבר עולה ולא אהגה רמיה להרצות בשקר ולהודות לכם ועל דבריכם שאני רשע וראוי לפורענות וזה אמרו: חלילה לי. וחלילה לי להצדיק מאמרכם לעולם עד יום מותי להודות לכם על רשעתי כי מעולם לא אסיר תומתי וזכותי ממני כי ידעתי מעשי ודעותי: בצדקתי החזקתי. כי בצדקתי החזקתי כל ימי ולא ארפה אותה ולא יחרף בחרפה לבבי מימי להטות מחשבת כבוד להיות הוסד נפשי בעול או לא יחרף כמו לא יטה: יהי כרשע. ואל תאמ׳ כי שהסיבה מאהבי הרשע והעול באמרי על הרשע המצליח כי כאשר מצד הגרמים השמימיים וכי השם עזב את הארץ לקוטן האדם בערך אל מדרגתו ית׳ וסיבה טוב לרשע לסקוד ברשעו ובהצלחתו וש׳היה אוהב הרשע מזה הצד ושתכליתו יהיה טוב אל תאמינו זה רק יהי רצון שיהיה כרשע הנז׳ לשרעכות רב אויבי ושיהיה המחרף אותי ומתקוממי הקם עלי יהי כעול מעותד לצרות וראוי להיות. לפי כי כן אמונתי באמת הרשע והעול להיות נדוני׳ ולוקים: כי מה. כי כבר ידעתי באמת. גם אני מה שהוא רדוי על צד היושר להיות נכאב הרשע ברשעו וזה כי מה יהיה תקות החנף והרשע כי יבצע וכי יגזול ובוצע בצע וכי ישל אלוה נפשו שיניח לו להעמיד נפשו בשלום ובהשקט: בצע. גזל ועושק מן בוצע בצע: ישל. מן ישליו אהלים או ישל מן לא תשלה אותי: הצעקתו ישמע. התחשבו שהיה מאמין שהשם יתב׳ ישמע צעקת הרשע כי תבא עליו צרה בודאי ידעתי כתמנה שאיננו מן הראוי שישמע השם צעקת החוטא והרשע המושלט יען נהרחק מלפני ה׳ ולא הלך בדרכיו: אם על. כי אם הרשע הלזה היה מתענג במעשיות׳ ומתענג על שדי להדבק בו למצות היושר הזמשבתי כי אם יקרא אל ה בכל עת ויענהו אבל הדבר הוא בהפך שבורם דרכי ה׳ והיושר ואם יקרא אל ה׳ לא יענהו: אורה אתכם. והנני אוסיף עוד ואורה ואלמד אתכם מהנהגת הפרטים אם היה בגד השם או להאומה שהוא עם שדי לא אכחד שלא ארצה גם כן להעלים ולהכחיש מה שהוא עם שדי כי באמת לדעתי הדבר תלוי במערכת וסדור הכוכבים כמו שאוכים אתכם ואם אמרתי שהרשעים יצליחו ויאריכו וימותו. בהצלחה גם כן האמנתי נהפך זה כיהיו רשעים גם כן שיגעם הכליון כאשר ספרתם אלי גם אתם והכל הוא מצד המערכת אם לרשע במצלים ואם לרשע הלוקה במכות כרצו ומפני זה יתחייב שלא אהיה אוהב הרשע והעול כי מעולם בנחתי אנשי האון יהי כרשע אויבי:

הן

הרמ״בן

ויוסף איוב שאת משלו. במענה הזה ישא משלים כמו לא תסולה בכתם אופיר דכוכתו בו לאמר שהוא צדיק והנה יש צדיק ורע לו וכל שכן רשע וטוב לו כי אין זה משם גדול כראשון ואם נראה כי הרשעי׳ נכרתי׳ בעולם הזה זה הכל הוא ואיננו עיקר אולם החכמה וסופה כי החכמה נעלמת מבני אדם ולא גלה להם האל ממנה אלא קירתה מלפניו ויסורין מרע רק ענשם וסכרם ושלות הרשעים ויסוריהן של צדיקים לא נגלה לבני אדם כי אין איוב מודה ורואה בהם דין ומשפט ולא שומע מחביריו דבר חכמה על הענין: חי הסיר משפטי. ישבע חי האל שהסיר משפטי ושפה לי רע על לא חמס שהמר נפשי כי כל עוד שאני חי לא אדבר עולה ורמיה לרמות בני השומע נשבע שאינו יודע לנפשו עון אשר חטא ולא עולה ורמיה ילדיק נפשו: חלילה לי אם אצדיק אתכם לאמר שאמת עמכם כי יהיה זה חונף ורשע ולהחניף לכם אף להחניף לאל: לא אסיר תמתי ממני אמרו המפרשים לא אודה לדבריכם לאמר שאינני תם רק החזקתי בצדקתי לומ׳ כי אני צדיק תמים ולא ארפ׳ דברי זה והנכון כי לא אסיר תמתי ממני לאמר מעולם לא הייתי רשע להחניף לכם עתה כי הלוה ישאל נפש כל חנף: לא יחרף לבבי. לא ישוב אחור לימי הנעורים להיות עתי הורשע כי זקנתי בצדקי: יחרף. מן בימי חרפי והתרגו׳ אמר לא יחסר מלשון חרפה יאמר שלא יתן חרפה על נפשו לעולם לאמר שהיה רשע אחרי שהוא צדיק מעודו יהי כרשע אויבי. איננו מקללו רק אומר כי אויבו המרשיע אותו יהיה על כל פנים כרשע מפני שהוא חנף ונושא פנים בתורה והאלהים יענים החנף: כי מה תקות חנף. כי יבצע בעבור כי הגזל מן האדם לדקו כגוזל ממונו יאמר כי כרשע הוא אויבי ומה תקותו כי בצע בצע ויגזול כי ישליך האל נפשו מעליו לשון של נעלך ונשל הברזל: אורה אתכם ביד אל. אלמד אתכם לעבוד את האל ולאמר האמת אשר עם שדי לא אכחד רק אומר האמת וכן תעשו אתם אמרו לעולם ולא תשאו פנים בתורה ורבינו שלמה ז״ל פי׳ אורה אתכם המדה שביד האל והדרך אשר עם שדי לא אכחד כמו כי ידע דרך עמדי:

הן

אוהב משפט

שכתב כי הככב הנראה אחד הוא מקובץ מככבים רבים אבל לרב רחקו יראה ככב אחד כי כן אנחנו רואים עופות הקולכים כשהם גבוהים הרבה נראין כאח׳: ומה יאמר שהוא בזה הרוממות והשלמות ומה יצדק האנוש עם אל שאמרת הערכה לפניו משפט: ומה יזכה ויטהר מי שנולד מדם הטומאה שאמרת בחכמי כוהב הנה כי אי איפשר לאדם התסר בזה החסרון שלא ימצא חטא כפני מי שהוא של בז׳ השלימו׳: הן ימ עד ירח. אמר הירח מלשון תרגום של סר עד והנכון שבית כפשטו יאמר כי ילוד אשה לא יזכה בעיניו כי אפילו הירח שאורו רב משאר הככבים לא יאהיל בעיניו כי אין אורו חשוב אצלו. וככבים אינם זכים בעיניו ואיך יזכה ילוד אשה: יזכה וזכו ענינם אחד ואם אין שרשם אחד כי שרש יזכה זכה ושרש זכו זכך: יאהיל. לשון אורה כמו לא יאהילו הורם ואם הם שני שרשים. ואע״ו ולא יאהיל כפ״ה רפה בלשון ישמעאל אף. וכ״ש שלא יזכם בעיניו מי שהוא רמה ותולעה ואע״כ איך תאמר׳ לשון לפניו להכ׳ עצמך. ורבינו הרמב״ן ז״ל מה מלת מה בפתח אור׳ על מיעו׳ כמו ונחנו מה. יאמר מה עזר כוחת לאין שאין לו כח בדרך אלה ומה הושעת זרוע שאין לו עוז והוא כי התלונה במבוכתו ישאל אמת כי דבריך לא לעזור ולא להועיל כי זאת היא התלונה בעצמה כי עם היותו בתכלית הרוממות הזה אני תמה על מדתו שתתנהג עמי שלא כדין:

זהו

רשי

כולכם חזיתם · שזה חלק אדם רשע · ולמה זה הבל תהבלו · להיות רשעים וחניפי' : אם ירבו בניו למו חרב · ירבו במות ביסורי תחלואי' · עד כי ישמחו אלמנותיו במיתתן ולא תבכינה : בנה כעש · כתולע הבונה חור שאינו מתקיים וכסוכה שעשה נוצר התאינה והכר' שאינה של קיימא · ע"א נוצר הכר' שאינו שמרה בכל עת · זו שמעתי : עשיר ישכב · ימות בעשרו ופעמי' שלא יאסוף לקבורה : וישלך עליו · המשליך עליו רעה ולא יחמול · מידו · של רשע ומכחו וממקומו ברוח יברח · כן שנתו שהיה תסייעו בתחילה · יברח · מעזר ידו בשעת כשלונו כמו שעשה חרבונא להמן : יספק עלימו כפימו · היודעי' לפנים ועתה רואים בשברו : כי

אבן עזרא

שרידיו · הבנים הנשארים מהחרב : בנה כעש ביתו שתעמד כעש מן עושה עש ושם נוצר על ביתו כמו חוט' שישמרנו בלילה : עשיר ישכב ולא יאסף · אף על פי שלא ימות : כמים · בפתע פתאו' כי כן דרך הנהרו': קדים · רוח קדים : מידו ברוח יברח · הענין יברח הוגו מידו · ישפקו בני אדם עליו ועל ביתו בפימו : יזוקו

הֵן־אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה־זֶּה הֶבֶל ג'
תֶּהְבָּלוּ: זֶה ׀ חֵלֶק־אָדָם רָשָׁע ׀ עִם־ ל'
אֵל וְנַחֲלַת עָרִיצִים מִשַּׁדַּי יִקָּחוּ: ל'
אִם־יִרְבּוּ בָנָיו לְמוֹ־חָרֶב וְצֶאֱצָאָיו לֹא
טו יִשְׂבְּעוּ־לָחֶם: שְׂרִידָיו בַּמָּוֶת יִקָּבֵרוּ כ' וחל חסגר
וְאַלְמְנֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה: אִם־יִצְבֹּר כ' חס'
כֶּעָפָר כָּסֶף וְכַחֹמֶר יָכִין מַלְבּוּשׁ: כ'
יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ וְכֶסֶף נָקִי יַחֲלֹק: י' כ'
בָּנָה כָעָשׁ בֵּיתוֹ וּכְסֻכָּה עָשָׂה נֹצֵר: ג' ל'
עָשִׁיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאָסֵף עֵינָיו פָּקַח כ'
כ וְאֵינֶנּוּ: תַּשִּׂיגֵהוּ כַמַּיִם בַּלָּהוֹת לַיְלָה י"ב
גְּנָבַתּוּ סוּפָה: יִשָּׂאֵהוּ קָדִים וְיֵלַךְ ג' ל'
וִישָׂעֲרֵהוּ מִמְּקֹמוֹ: וְיַשְׁלֵךְ עָלָיו ל' כ'
וְלֹא־יַחְמוֹל מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָח: יִשְׂפֹּק ד' י"ג חד מל'
עָלֵימוֹ כַפֵּימוֹ וְיִשְׁרֹק עָלָיו מִמְּקֹמוֹ:
כי

הָא אַתּוּן כּוּלְכוֹן חֲמֵיתוּן וּלְמָא דֵין
הֲבָלָא תִּתְהַבְּלוּן: דֵּין חוּלַק בַּר נַשׁ
חַיָּבָא מִלְוַת אֱלָהָא וְעַדְב תַּקִּיפִין
מִשַּׁדַּי יְקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּתְהוֹן: אִין
יִסְגְּעוּן בְּנוֹי מְטוּל דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא
וּבְנֵי בְנוֹי לָא יִסְבְּעוּן לַחְמָא: מְשֵׁיזְבוֹי
בְּמוֹתָא יְהוֹן קְבִירִין וְאַרְמְלָתוֹי לָא
תִבְכִּין: אִין יִכְנוֹשׁ הֵיךְ עַפְרָא סִימָא
וְהֵיךְ טִינָא יַתְכֵּין לְבוּשָׁא: יַתְקֵין
וְצַדִּיקָא יְהֵי לָבִישׁ וְסִימָא זַכָּאָה יִפְלִיג:
בְּנָה הֵיךְ רַקְבוּבִיתָא בַּיְתֵיהּ וְאֵיךְ
מְטַלַּלְתָּא דַּעֲבֵיד נָטֵיר פֵּירֵי: עַתִּיר
יִדְמוּךְ וְלָא יִתְכְּנֵישׁ עֵינוֹי פְּקַח וְלֵיתוֹי:
תַּדְבְּקִנֵּיהּ הֵיךְ מַיָּא רְגוּשְׁתָּא לֵילְיָא
טַלְטְלִינֵיהּ זִיקָא: יִטְלִינֵיהּ רוּחַ
קִידוּמָא וְיֵיזֵל וִיעַלְעֲלִינֵיהּ מִן אַתְרֵיהּ:
וְיִטְלוֹק עֲלוֹי וְלָא יָחוּס מִן יְדֵיהּ מֵיעֲרַק יְעָרוֹק: יִשְׁקֵף עִילָוֵיהוֹן יְדֵיהוֹן וִיכַרְבֵּק
עֲלוֹי מִן אַתְרֵיהּ:
ארום

רלבג

עריצים · הם התקיפי' החומסי' שאר אנשים להשענם על תקפ' וגבורתם : שרידיו · הם בניו כי הם השרידי' הנשארים מן האדם : וכסף נקי יחלוק · האיש הנקי יחלוק כספו ויפזרהו תחת אשר קבץ אותו הרשע והרצון בזה כי הנקי ימשול על אשר לו : תשיגהו כמים בלהות · תשיגהו בלהה אחרי בלהה בלי הפסק כמו שיגרו המים בשטף בלי הפסק : קדי' · רוח קדים : וישערהו · מענין רוח סערה : מידו · ממכתו : עלימו כפימו · עליו כפיו : ומקום

מסרה

ולמה זה ג' וסימ' ולמה זה לי בכירה · ולמה זה חרה לך על הדבר הזה · ולמה זה הבל תהבלו: יקחו י' בקריא' וקמצי' וסימ' אשה זונה וחללה ב' בו · ובליעל כקוץ מינד · אהליהם וצאנם יקחו · ונחלת עריצים משדי יקחו · קשר נביאה בתיכה · והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו · ומבניך אשר יצאו דמלכי' וחברו דישעי' בניך ובנותיך יקחו: כעש ג' וסימ' אנכי כעש לאפרים · ותמס כעש חמודו · בנה כעש ביתו : ואיננו י"ב וסימ' כי לקח אותו אלהים · ערות על יאור · שדד זרעו ואחיו ושכניו · יבקש את עון ישראל ואיננו · התבוננת על מקומו ואיננו כי רוח עברה בו · המחכים למות ואיננו · רמו מעט ואיננו · הן קדם אהלך ואיננו · עשיר ישכב ולא יאסף · התעיף עיניך בו ואיננו · ואיננו חסר לנפשו :

מ'ע ספורנו

הן אתם כלכם חזיתם · כי אמנ' מה שאמרתי שקל' אהרשעי' מקלקלים סד' המציאו' ואין הש"י ית' מתקומם נגדם כלכם חזיתם · ולמה זה הבל תהבלו · לכחש : זה חלק אדם רשע מאל · כי רני לא צעקתי על איזו טובה שתקרה לרשעים בעולם הזה שיקרה לפעמים ע"צ גמול איזה זכות או מצד המערכת · ולפעמים אחר הטוב הבלתי נחשב תקראנה אותו רעות רבות וצרות : אם ירבו בניו · כי גם שיצליחו בהרבות בני' יקרה להם שיהיו למו חרב כמו שקרה להמן · וצאצאיו · בני בניו · לא ישבעו לחם · מעוניים : יקברו משל אחרים · לא תבכנה · כי ייטב לה' מו' מחיי' : אם יצבור כעפר כסף · ולקנאם יקרה שיצליחו לקבץ ממון רב ולבסוף · יכין וצדי' ילבש · וכמלא מלטער על עולם שאינו שלו · ולפעמים בנה כעש ביתו שיכל' ממונו בחייו : עשיר ישכב · באיזה חולי ולא יאסף · לא ימות בו · עיניו פקח ואיננו שאבד העושר בענין רע · ולפעמים תשיגהו כמים בלהות גזלת מלך או תקיף : ישאהו קדים · וכזה בענין החיים יקרה שיהיו חיי ~~צער~~ וזה כי ישאהו קדים ורדיפת אויבי' · וישערהו ממקומו · שילטרך לגלות : וישלך עליו · ולפעמים אחר הגלות ישלך עליו חליים · ולא יחמול מידו ברוח יברח ולא יברח מיד הקדים המגלה כמו שברח בגלות מאויביו : ישפוק · הקדים · עלימו · על הגלים והגלו' כפימו · כרו' מקריהם להכחידם · וישרוק עליו ממקומו וזה הקדי' שהיה סבה לגרושיו שאמרתי ישרוק עליו ממקומו להביא עליו רעות זולת אלה : כי

אבן יחייא

אבל כבר כלכם חזיתם וראיתם כי קראתם אל אלוה ואין עונה · וא"כ למה זה הבל תהבלו לומר כי הוא משגיח באישי האדם ומטיב ועושה רע : זה חלק אשר לאדם רשע עם אל · וזאת היא נחלת העריצים אשר משדי יקחו · כי לפעמים נראה שאם ירבו בניו סופם יהיה רעה למות בחרב ואם ישארו בני בנים צאצאיו ועוני ירבו לא ישבעו לחם · והשרידים ממנו מהבני בנים אשר לא מתו ברעב יקברו בעודם חיים בעת המות אשר לא השלימו למות · וזה להיות מיתתם ממגפה ותופעה אשר יש בני אדם בלי שם פקידים על קבורת המתים במגפה אשר יחטפו המתי' בכל יום במגפה הדבריית ויוליכום בקרבו' לקבור ולמהירותם לא יקוו כי ישלימו למות · ואלמנותיו מבניו ובני בניו לא תבכנה להיותן טרודות פן ידבק בהם החולי המתדבק ההוא וימותו · וכן להתגרשן מתרדיהן מחוץ למחנה כמשפט החולי' מדבר אשר יגורשו חוץ מהעיר למען ידבקו חוליים אל שאר האנשים · ואם צבר כעפר כסף · וכחומר ולבנים הכין מלבושים · מה שהכין ממלבושי' הצדיק ילבשם · והכסף יחלקהו הנקי : וביתו אשר בנה יהרס בנקלה כמלבוש אשר אכלו עש · וכסוכ' אשר עשה נוצר הכרמים שהיא קלת הנפילה · עשיר ישכב בלילה ובבקר השודדים ישודדו כל אשר לו · ולא יאסף אל בית שכניו או שאר בני העיר כ"כ כלם ישנאוהו לרשעתו · ועיניו פקח בכל אשר לו ואיננו כי ברגע אחד אבד את כל אשר לו · באופן שתשיגהו הבלהות בשטף מים רבים · בלילה כאשר גנבתו סופה מהגנבים · ואחרי שישאר עני לא יזכה לשבת אצל בני עירו כי ילך בגלות וכאלו ישאהו קדים וילך · ובסערה יניעהו ממקומו · וישלך עליו הזמן תחלואים רבים ורעים בלי חמלה · וכאלו מידו ברוח יברח מכל טוב · ורעתו וכאבו כ"כ גדולה עד שיספוק בידיו וכפיו כל אחד מבני האדם על האנשים האלה וישרוק עליו מקומו ומדרגתו השפלה אשר בא בה · כי כצדיק כרשע משפט אחד להם והכל בידי שמים · ולפעמים יוצא רשע מצליח ולפעמי' בהפך · וכן בצדיקים וכפי הכנוס מן השמים כי העולם מסודר ולכל א' מהדברים יש טבע וקץ ותכלית מה והשתדלות הרשע לאסוף הון בגזל וצדקת הצדיק לא יועילהו להצילו מרעתו הנגזר עליו :

תורת חסד יראת שדי

או יר' הנה הם בעצמם לוקחים בידיהם את חלקם במעשיהם אלה והוא כי אם ירבו בניו הוא למו חרב תמורת מה שהם קובעי' נפש חבריהם וצאצאיו לא ישבעו לחם כאשר לא ישבע הנאחם בדינו וכו' · או יר' לומר כי הם הסבה שירבו בניו לשיהיו חרבו של הקב"ה כמו שהם הרשעים שהם חרב של האחרים וכו' וצאצאיהם לא ישבעו לחם או בהיותם קטנים כשהם זוכים משלחן אביהם שהם לוקים בחטאת אביהם · ושרידיו במות יקברו ולא יהיה להם כמו שהיה לאנשי דור המדבר שהיו הם בעצמם קוברים את עצמם בהיותם עדין בחיים שהכרזה מהם היו בבקר חוזרי' לבתיהם לחיים ולשלום · ואלמנותיו לא תבכינה יען כי הן רוצות להיות כנשי אנשים טובי' שירבו בניהם על התורה ועל העבודה ולא כנשי רשעים כאלה שירבו בניהם למו חרב והנה אם יצבור החנף הנז' כעפר כסף וכחומר יכין מלבוש הנה הוא יכין וצדיק והו' בעל אלמנתו ילבש והנקי הלזה יחלוק לעניים כספו של החנף ולזה ג"כ האלמנה היא בוטחת וכו' באופן כי החנף בנה כעש וכנס'ל ביתו והנוצר האדם והוא האל ית' עשה שתהיה לו כסוכה לבד שבין לילה היה הדר בה ובין לילה אבד · והנה זה עשיר ישכב ולא יאסף עם עושרו וממונו כי אם בידי' ריקניות יען כי אשתו תטמון הכל קודם שיומת סמוך למותו והוא בעצמו איננו פקח ואיננו העושר עמו ואין לו יכולת לדבר דבר כי אין בו כח כי אם בעיניו וכו' לראות לבד כדי שיראה רעתו נחיון · ותשיגהו כמים בלהות ובלילה גנבתו סופה והיא המות כי בלילה ההוא ימות וישאהו קדים וילך יען אשר לא תרצה אשתו להוציא ממונו למלוותו אותו עד הקבר וישערהו סקדים ממקומו וישלך עליו עפר ואבנים ולא יחמול אם יתקוטן גופו כי הוא חושב כי ברוח יברח משם וישפיק המספיק עלימו כפיהו וכו' וישרוק עליו ממקומו של החנף בעצמו והוא האיש אשר בא במקומו ולקח את אשתו ·
כי

הרמ'בן

הן אתם כולכם חזיתם · שזה חלק אדם רשע עם אל ולמה זה הבל תהבלו להיות רשעים וחנפים לשון הרב ז"ל והנכון בעיני כי יחזור למחלוקת שלהם לאמר הן כלכם ראיתם רשעים מצליחים ולמה זה הבל תהבלו זה לכם חלק רשע עם האל שאם ירבו בניו יהיו לחרב אין זה מוצא החכמה ומקור הבינה רק טעם אחר יסוד אחרים בענין הזה ולא גלהו האל לבני אדם למד אותם לומר איני יודע כי יותר תנוח נפשי בזה מאשר ירשיעוהו על כל פנים כי הוא צדיק בעיניו והאריך לספר ברעות הבאות על זרעו של רשע אחריו לאמר אפי' יהיה כדבריכם שיבאו על זרעו כל הצרו' שבעולם ויעוף כבודו במותו אין כל זה מוצא החכמה כאשר התלונן כבר כי מה חפצו בביתו אחריו ועוד שהצדיק ורע לו היא הקושיא אשר בה ביתה תלונתו מתחלה וכל עיקרו עליה יזעק: שרידיו במות יקברו · הנשארים לו מן החרב ימותו ויקברו ואלמנותיו כשואות בניו לא תבכינה להם כי תשמחנה על אשר מתו על מטתן ונקברו ולא היו כרשוכים שנפלו בחרב והיו דומן על פני האדמה : יכין וצדיק ילבש · אחריו במותו כי לא תשאר נחלתו לבנו בנה כעש ביתו הולעת מן כנגד הכלונש יאמר כי לא יקום ביתו ולא יעמוד : עשיר ישכב ולא יאסף · עשרו כי במותו לא יאספוהו בניו כי יפלו בחרב טרם אספם עשרו וממונו : עיניו פקח · הפוקח בו והיננו כי תשיגהו בשטף מים כל אחד מן הבלהות ונכון לי לפרש עשיר ישכב על מטתו ולא יאסף אל עמיו בעשרו עיניו פקח והיננו על עשרו במותו לראות אם יקחוהו בניו והנה איננו לעשר כי שללוהו הגוזלים וזה מענה לזופר שאמר לו ככה בניו ירצו דלים וידיו תשבנה אונו : וישלך עליו ולא יחמול · יאמר כי רוח הקדים ימהר וישלך עצמו עליו ולא יחמול ומיד ברוח יברח הרשע כי ירוץ יותר ממנו וילך לאבדון ולא ישיגהו רוח הקדים אשר ירדפהו מהירות המרוצה יקרא השלכת כדרך וישליכו הרצים השלישים וילכו עד עיר בית הבעל או וישלך עליו כקשר עם וישערהו ואמר כירוח הקדים ישלך עליו הסערה לשערו ממקומו ולא יחמול ישכוק עלימו כפימו יודעיו לפנים יספוק כל אחד על הרשעים כפיו :
כי

ר' אברהם פריצול

הן אתם · הן אתם כלכם חזיתם כמוני שני המינים האלו מהרשעים שאחד מהם רשע גמור ורואה ולהם יצליח ויגדל וימות בשלוה ואחד מהם ילקה ויכרת בחלי ימיו · ולזה ראיה שאין השגחה פרטית בשום צד · אם כן למה זה הבל תהבלו להכניע תוספת ראיות כוזבות ולחשוד אותי לרשע הראוי למכות נמרצות ולכן לקיתי במה שלקיתי כמו שלקו הרשעים הגמורי' הקדומים שנתפרסם רשעתם וכליון מציאותם : זה חלק · והנה אמת הוא כאשר אמרתם בפורענות הרשע שזה חלק אדם מרשעו מסודר האל המגיע אליו : ונחלת עריצי' · הלוקי' משדי במה שיקח מהמכות כי כן סדר אותו השדי מאז אבל אין מזה תשובה לרשע הגמור המצליח שלא יהיה לוקה לעולם לא תדעו להשיב על זה : עריצים · תקיפים : אם ירבו · אבל אמת גם הוא ברשעים הלוקים שאם ירבו בניו יהיו מעותדים להריגה וחרב נוקמת נקם אביו שהרג נפשות והשחיתם או כי ילקו צאצאיו שלא ישבעו לחם מרוב עניים ומרודים שיחסר להם במעלה אביהם : שרידיו במות · ושרידי הרשע אם שהם מבניו או בני בניו במות ובמגפה יקברו תכף בעת מותם ובטרם גמר יציאת נפשם : ואלמנותיו לא תבכינה · במות איש הרשע וגם במות בניהם באמרם עליו שהיה ראוי לפורענות ולמות והדומה ותשתוקנה : אם יצבור · וכן ראיתי גם אני כי אם יצבור הרשע כסף לרוב כמו העפר וכמו החומר וטיט חילות יכין מלבושים כלים ותכשיטים לא יזכה בהם כי לצדיק ונקי יהיו כמו שאומר : יכין וצדיק ילבש · ויכין הרשע הכנות גדולות בכליו ומלבושיו וצדיק ילבש אותם וכן הכסף שקבץ ואסר באוצרותיו נקי יחלוק אותו ויפזר ויתן ממנו לעניי הארץ וכאשר יחפוץ : בנה כעש · ובנין בית הרשע הלז בנה אותו כבנין חלוש שיהרס ולא יתקיים כבנין עש ובית עכבים והכליתה כסוכה הנעשה מיד נוצר הגנות הנהרסת במהירות ובקלות עם טהר"מא בלע"ז מן יאכלם עש : עשיר ישכב · ולפעמים לרשע יקרה מקרה שישכב וימות בעשרו ולא יהיה זוכה להיות נאסף בקבורה וכהרף עין יפקח עיניו במעט וימות והיננו או שיאבד גם כל אשר לו עד פרוטה והיה כלא היה הוא וממונו : תשיגהו כמים · ויגיעו אליו הבהלות והצרות הנמרצות כמרוצות המים המגיעים במהירות ובשטף שלא יוכל להנצל ויקח כל אשר לו כמו רוח סופה אשר תגנבהו בלילה אחת ואין מציל אותו : בלהות · כמו בהלה ושממה : ישאהו קדים · ולרוח קדים עזה בבא היום ישאהו וילך לו בגלות מרוב חסרונו וישערהו ברוח סערה נע ונד ממקומו : וישערהו · כמו רוח סערה : וישלך עליו · וישלך עליו השם מאת השמים מכות רעות ונאמנות ולא יחמול ומידו וממכתו של הקב"ה יחשוב הרשע לברוח ולהמלט ולא יועיל כי ימלאהו יד ה' עוד : מידו · לשון מכה · יד ה' הויה : יספיק עלימו · וכל רואיו במכותיו הנמרצות יספוק עליו כפיו כל אחד מהם וישרוק הרואה בפיו ויתבהל ממקומו ויתמה וישתומם על רוב מכותיו :
כי

אוהב משפט

זהו הנראה לי בפסוק זה ויש פירושים אחרים : מה מה עזרת כחת להנצל ממבוכתו למי שאין לו חכמה מעצמו להנצל ממנה · ומה תושיה ודבר שיש בו ישו' ותשוע הודעת להרבה בני אדם כי אין חכמה בעצתך אפי' לאחד מבני אדם · ואם תהיה מלת מה עזרת ומה יעצת להורות על הרבוי כמו מה רב טובך יהיה דרך לעג ויבוא לרוב הודעת על הנכון והכל לעג : מה · הוא משמש לשנים כלומר מה תושיה : את מי הגדת מלין שלא ידעם כי הכל יודעים שהאלהים נשגב ונעלה מאין חקר לגדולתו : ונשמת מי יצאה ממך · איזה מבני אדם שנשמתו ורוחו משתוממים על הדבר הזה · השיבות לה' נשמת' בנשמה שיצאה' ממך כלומ' שנשמת' והחייה' בדבריך כי הודעתם הדרך אשר ילכו בה ויאמרו וישילו והמשתות' על דב' נביהה עליו רוחו ונשמתו כענין ונשמה לא נשארה בי וכאשר יבשרהו האדם בשורה טובה תחיה אותי כענין ותחי רוח יעקב אביהם · להחיות רוח שפלים · וי"מ ונשמה זו שיצאה ממך של מי היא כלומר החכמה הזאת והטענה הזאת מאתי למדת אותה : הרפאים · הה"א לתימה והוא קשור עם ונשמת מי יצאה ממך · האם רפאים יחוללו בדבריך שהם מתחת המים ושוכני האדמה · אין בחיים ולא במתים מי שהועילו לו דבריך כלל ומפני שדבר ברפאים אמר בשאול · החל הוא לספר בשבח האל מענין השאול כי הוא ערום נגדו : יחוללו · לשון בריאה מן ותחולל ארץ ותבל · ואמר ושוכניהם מתחת המים לפי שהאדמה היא עליהם ועיין הרא"בע ז"ל וכבר הזכרנו זה בפרק ס' והרא"פ יותר נכון · וי"ת ה"א הרפאים לידיעה כי היא קמוצה · ויחוללו לשון חיל כיולדה ואמר שהרפאים שהם מתחת המים ושוכני המים כלומר אותם שהם בקבר כלם הם מתחוללים ומתפחדים ממנו · לא יהיה יחוללו מן מחולל ת עפר כלומר נטמנים בתחילות ועל כן אמר אחר כך ערום שאול נגדו · כדרך אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און : ערום השאול הוא מה שהוא בעומק הארץ והוא ערום אצלו וסוף הפסוק הוא כפל לשון והוא כאשר עם בפסוק אשר לפניו לכל אחד מהפירושים : נוטה · וגם זה מנפלאותיו כי הוא נוטה ומותח המקום המיושב מהארץ והוא הצפון על תוהו והוא הדין אל הדרום אלא שהזכיר הצפון לפי שאין בדרום ישוב והוא עלמו דרוהוא :
זסף

כח

אֲרוּם אִית לְסִימָא מַפְקָנָא וְאַתַר ב' לגמלים כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא וּמָקוֹם לַזָּהָב יָזֹקּוּ׃ א
לְדַהֲבָא מְסַנְנִין׃ פַּרְזְלָא מֵעַפְרָא ג' בַּרְזֶל מֵעָפָר יֻקָּח וְאֶבֶן יָצוּק
יִתְנְסִיב וְאַבְנָא יַתִּיךְ כַּרְבוּנְיָא׃ סוֹף ל' ויחד ולחד נְחוּשָׁה׃ קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל־
שַׁוִּי לַחֲשׁוֹכָא וּלְכָל עוֹפָא הוּא ה' ל' מל' תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר אֶבֶן אֹפֶל וְצַלְמָוֶת׃
כְּפִישְׁפֵּשׁ אַבְנִין מְפוּלָמִין דְּמִתַּמָּן נָפֵק פָּרַץ נַחַל מֵעִם־גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי־
חֲשׁוֹךְ וְטוּלֵי מוֹתָא׃ תְּקַף נַחֲלָא מִן ב' ר"פ רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ׃ אֶרֶץ מִמֶּנָּה ה
אַתְרָא דִּי מִזְדְּלַח מְרַזְבַיָּא יֵצֵא־לָחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ־אֵשׁ׃
דְּמִתְנַשְׁיָין מִן לְמֶעְבַּר רִיגְלָא אִזְדְּקַפוּ ל' וחס' מְקוֹם־סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ׃
מִבְּנֵי נָשָׁא אִיטַּלְטְלוּ׃ אַרְעָא דְּמִינָהּ ד' · ב' נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין
נְפַק מְזוֹנָא וּלְרַע מִינָהּ גֵּהִנָּם דְּצִינַת אַיָּה׃
תַּלְגָּא מְהַפֵּיךְ דִּיכְמַת אִשָּׁתָא׃ לא
וְגִינְתָא דְעֵדֶן דִּי אֲתַר דְּשַׁבְזִיזָא אַבְנַיָּהָא וְעַפְרוּתִין דְּדַהֲבָא לֵיהּ׃ אוֹרְחָא דְּלָא
חַכְמֵיהּ עוֹפָא וְלָא סַקְרַתֵּיהּ עֵין טוֹפִיהָה׃ ת"א שְׁבִיל אִילָן חַיֵּי דְּלָא חַכְמֵיהּ
סַמָּאֵל דְּפָרַח הֵיךְ עוֹפָא וְלָא סַקְרַתֵּיהּ עֵינָא דְחַוָּה׃ לא

יקח ג' ב' קמץ וא' פתח וסי' יקח נא מעט מים ורחצו · גם שבי גבור יקח ומלקוח · ברזל מעפר יקח · אנ"ך · תכלית ה' וסי' נמסר בתלים סימן ק"מ וסיפר' סימ' י"א : דלו ב' א' מלרע וא' מלעיל וסימ' דלו מאנוש נעו · דלו עיני למרום · קדמא מלעיל : שזפתו ב' וסי' ולא שזפתו עין שזפתו ולא תוסיף :

מ"ע ספורנו

כי יש לכסף מוצא · ואין לתמו' על מיני ההשתנות הקורה במין האנושי כי גם בזולתו יקרה כזה מצד חלוף המבטים השמימיים עד שיהיה במקו' זולת מקום מחצב ככבד מחברו וזה כי האל ית' שם קץ לחשך בתת זמן לכל צורה מתהו' בחמ' ראשון ואשר מצילותו הוא חשך וכחיות בלבד · ולכל תכלית · מכוון · הוא חוקר · ומכוון · אבן אופל וצלמות · יאמר מוכן לאותה הצורה המכוונת עם צלמו' ודרך אל הפסד אותה הצורה : פרץ נחל מעם גר · וכן יקרה בזמנים ארוכים שכבר פרץ נחל מן המקום אשר גר שם זמן ארוך : הנשכחי' מני רגל דלו מאנוש · באופן שאותם המים שהיו נשכחים או בלתי נודעים · נעו · אל מקום אחר ויפתחו שם מעינות ונהרות שלא היו שם מזמן רב : ארץ ממנ' יצא לחם · ולפעמים יקרה השתנות בגזרה אלקית באופן שתהיה אותה ארץ מוכנת למזונות המין האנושי · ותחתיה נהפך כמו אש · ובמקום זה נהפך לגפריה ומלח כמו שקרה לסדום כי המנס היה מקום ספיר ועפרות זהב · ונהפך להיות כתיב לא ידעו עיט כי המנס בחלמיש שלא ידו הפך · כאמרו ויהפוך את הערי' האל · וכן יקרה השתנו' לטוב בגזרה אלקית כי כבר בצורות יאורים בקע האל ית' לישראל במדבר · וכל יקר ראתה עינו · ואז ראתה עינו ובחרה כל יקר המין האנושי שהיא האומה הישראלית שהיא סגלה לו מכל העמים :

מבכי

רלבג

ומקו' לזהב יזוקו · ויש מקום בארץ אשר יזוקו הזהב ויוציאוהו משם : ואבן יצוק נחושה · רוצה לומר שמהאבן יוציאו ויתיכו בעת מה נחושה והוא הברזל החזק אצי"ר בלע"ז או יהיה אבן יצוק אבן חזק מגזרת והיית מוצק והרצון בו שמאבן חזק יוקח נחושה : פרץ נחל · גדל : מעט גר · מהמקום שהיה גר בו האדם : דלו · גבהו וכמוהו דלו עיני למרום : עיט · עוף : שזפתו · ראתהו : איה · הוא מין אחד מהעוף :

והדריכהו

רשי

כי יש לכסף מוצא · גם זה טעם אחר לדברי הראשון שאמר בצדקתי החזקתי · כי למה אהיה רשע · אם בשביל כסף וזהב · לכל יש מוצא וסוף · אבל החכמה מאין תבוא · זה סוף הפרשה היא יקרה מכל על כן כל ימיי נתתי לבי עליה ללמוד · ומקום יש לזהב שמשם יזוקו ויתכו אותו · ואבן יצוק נחושה · מן ההר יצק האומן את הנחושה · הרי תחלה וסוף יש לכל דבר · שכל העול' יכלה וכל אשר בו : קץ שם · המקום מתי יהיה החשך · שהשמים כמלח נמלחו והארץ תבלה · ולכל תכלית דבר הוא חוקר לו : אבן · אשר משם יצא לו חשך וצלמות · אבן מקו' מוצא פורענות · אבן נקרא האבן במקום פורענות · כאדם הנוגף את רגליו באבן שיש לו צער · כ"ש · קו תהו ואבני בהו · דמן טורא אתגזר' אבן וגו' : פרץ · על סדום ועמורה · נחלי אש וגפרית · מעם גר · ממקום שהוא נובע וגובר : הנשכחים מני רגל · אילו אנשי סדום ששכחו תורת רגלי אורחים מארצ' · שהיו משכיבים האורח במטה ואם הי' ארוך יותר מקטעין רגלו · ואם היה קצר מאריכין אותו · כך מפורש בהגדה : דלו · ע"י פרילת נחל זה ומאנוש נעו : ארץ · אשר ממנה יצא לחם · נהפך מקומה כמו אש : מקום ספיר · היו אבניה : לא ידעו עיט · לא עבר עליהן חיל של ליסטין · לא שזפתו עין איה · לפי שהוא רואה יותר משאר עופות · ולכך קראת ראה שהוא עומדת בבבל ורואה נבילות בארץ ישראל · כך מפורש בהגדה · כלומר לא חפרוה מרגלים :

לא

אבן עזרא

יזוקו · כמו יזקקו והענין כי הכל תלוי במזל בני האדם גם המקומות : ומאבן יצוק נחוש' · והיה ראוי להיותו נחוש : אבן אפל · היא הארץ שהיא עיקר האופל גם היא עיקר קדרות הלבנה בשעה שתקדר כחצי החדש בהיותה עם ראש התלי או הזנב · גם יפרוץ המקום נחל שהוא גר והענין מוגר כמי' המוגרי' עד שנשכח מרוב שדרכו בני אדם : דלו · כמו דללו וחרבו · מאנוש שהיו שם הולכי' ונעים : ותחתיה · ויש ארץ שתחתיה נהפך כמו אש כארץ גפרית והרי האש : ויש ארץ מקום ספיר אבניה · גם יש מקום לא נדע מה יש שם · גם לא ידעו עיט הו' העוף :

לא

תורת חסד יראת שדי

כי יש לכסף מוצא כתב ה"ר משה קמחי ז"ל זהו תחלת ענין שסב לבאר ולהזכיר נפלאו' הבורא ואיך בחכמה יסד ארץ כי יש מקום אשר שם מוצא הכסף ויש מקום לזהב וכו' וכל הכתוב אחר זה ספור הבורא ונפלאותיו ואלא יש מסרת כל הכתובי' אחר זה ע"כד : וכפי דרכי יר' כי יש לכסף של החנף מוצא ומקום שיזוקו בו הזהב שאגר והוא כאופן הנז' שצדיק ילבש וכו' וכפי פשוטו יבא ג"כ על נכון ויר' כי יש לכסף מוצא שממנו יצא וכן לזהב שיזוקו וכן ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נחושה להיותם דברים שהם הכרחיים אל המציאות וכן על זה הדרך הוא דבר הכרחי לעולם מה שקץ שם לחשך והוא זמנו של החנף הנז' ולכל תכלית הוא ית' חוקר וכדי שלא יוסיף רוגז לפניו ית' וית' מוציאו מן העולם כי הנה הוא היה כאבן אפל וצלמות גם בהיותו עדין בחיים ולכן חושם בצל המות · ורז"ל אמרו בכיון לזה אבן אופל וצלמות מי גרם לאדם הזה שבאו עליו יסורין ואפלה זה יצר הרע שהוא משול כאבן שנא' והסירותי את לב האבן מבשרכם ע"כ : ופרץ האל ית' הנחל השוטף מן הגר והוא החנף שנגר כל א' מהם מן העולם וכו' והוא אומר הנשכחים מני רגל וגם אם הוא מלשון גרות כפי' המפרשי' יבא על נכון פירוש זה ויר' כי הוא חשב שיהיה כתושב על הארץ ונעשה אח"כ כגר במה שהסירוהו מעליה · ואומרו דלו מאנוש נעו יר' ואם באולי לא יוציאם מן העולם הנה ברוב הפעמי' דלו מאנוש ונעו והלכו מדחי אל דחי נעים ונדים אל ארץ ממנה יצא להם הלחם כדי לאכול ותחתיה נהפך כמו אש מצד רוב העמל אשר יטרחו שמה בזיעת אפם כדי למצוא להם לחם לבד וזה להם שב גם אם טבע המקו' ההוא הוא בענין טוב להסתחר בו כי מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו למקום ההוא והוא כתיב לא ידעו עיט וכו' באופן שאין התגרים הולכים שמה ועכ"ז יהיה להם הענין לרוע · או יר' לומר כי האל ית' ידיחם אל המקום אשר יהיה מקום ספיר אבניה כו' ויש שמה הרבה זהב וכסף ולא חטים וכן הוא מקום לא ידעו עיט וכו' באופן כי לא הד"ך שום אדם שמה לזרוע ולקצור וכו' ולסבה זו הלחם אשר יצא משם תחתיה נהפך כמו אש וכו' ובכן ימותו מן הרעב ולא יועיל להם כל העושר ההוא אשר ידאם שמה האל ית' ובכן ידעו כי לא העושר הוא העקר כי אם העשות רצונו ית' ולא לעשות חונף כדי לקבל שוחד ולעשות להם עושר וכבוד וכו' · או יר' לומר כי הם ילכו אל המקום אשר ממנה יצא לחם כלו' כי בלי טורח ימצאון שם המזונות עד שכמעט יאמר שממנה ומעצמה יצא הלחם אפוי ע"ד מה שעתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכו' וכל זה הוא להם להפך כי נהפך כמו אש מצד נזדמנותם עליהם לרעה ולא לטובה ·

או

אבן יחייא

כי יש לכסף מוצא במקום מיוחד מהארץ מפני טבע הארץ ההיא ומפני גזרת הכוכבים · ויש מקום שממנו יזוקו ויצוקו הזהב שאותיות וסמ"ך מתחלפות · והברזל מעפר מקום מיוחד יוקח · ויש אבן שיצוק נחושת והוא האצארו ולפעמים יחסרו אלה הדברים במקום המיוחד ההוא ויתילדו במקום אחר יען כי הטבע שם קץ בהם במקום ההוא · כי הטבע שם קץ להעדר מההויות אשר בארץ המכוסה בחשך והוא מההכרח שבסוף הקץ ההוא יתהווה הנעדר ההוא · ואחרי ההויה צריך שיעדר והאבן מהאופל וצלמות שהוא ההיולי הנעדר הצורה הגשמית · והצורה הטבעית הוא חוקר תמיד לבוא אל השגת כל תכלית והוא מבקש תמיד להתלבש בכל צורות הנבראים · ולכן אין לתמוה אם במקום הולד הזהב והכסף ימצא העדרת בזמן מה · אשר ימשך מזה היזק גדול לצדיקים ולרשעים מהמקום ההוא בשוה · ולפעמים הנחל שהיה אצל המין האנושי הגר במקום ההוא הטבע פרץ אותו ויכסו המים אשר בזה לא היזק מופלג לכל גרי העיר ההיא אם צדיקים ואם רשעים כי לא יהיה להם מים לשתות · ולפעמים יהיה בהפך כי המקומות הנשכחים מהרגל שהיו שוקים ורחובות והיו נשכחים ממים כי מעולם לא עברו בהם עתה גבהו המים יותר מקומות אנוש ויתנועעו במרוצה כנהר שוטף · ויבוא מזה תועלת כחרץ לדרים אצל הנהר האחד צדיקים יהיו או רשעים · וכבר ימצא ארץ טובה שממנה יצא לחם · ותחתיהם במקום הלחם נהפכת הארץ ההיא כמו אש וזה למבט שמימיי · ואם שכבר יושלם קץ הצורה ההיא · וההיולי התלבש בצורה אחרת אשר לזה ימותו הדרים שם צדיק [illegible] בשוה · ולפעמים ימצא ארץ שמקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו והוא משל כי כל טוב העולם נמצא בה · ואח"כ יהפך לגזרה ובכרים שיהיה כתיב שאפילו העופות והחיות לא ירצו לעבור בו · וזהו אומרו נתיב לא ידעו עיט והוא כל מין העופות ואפילו מרחוק לא יעופו אלא כי לא שזפתו והביטו עין איה אשר יש לה ראות חזק :

ולא

אוהב משפט

וסוף הפסוק הוא כפל לשון בלימה שתי מלות כלומר על לא דבר היא תלוי' הארץ כי היא באמצ' הגלגלים והאויר מקיף אותה מכל סביבותיה · ונראה לי כי קרא נקודת מרכז הארץ בלימה לפי שהיא אלא נקודה אחת שאין לה שיעור · ואין לנקודה מציאות אלא בסבלו עליו היא נהלית הארץ מעגלה המקס' עם נקודת המרכז · וכן מצאתי ספי' החכם ר' לוי ז"ל · ורז"ל עשו בלי מה מלה אחת ואמרו אין העולם מתקיים אלא על הבולם פיו בשעת מריבה שנאמר תולה ארץ על בלי מה והדרך דרש הוא : צורר · צורר מענין צרורו' בשמלה וכנוי בעביו שב אל האל יתב' לא אל המים כי היה לו לומר בעביהם · יאמר כי מנפלאות האל ית' הם שהמים הם דקים ונגרים צרורי' בעביו שהם אידים לא יגרר בהם דבר ואינם נבקעים ואין טפה יורדת מהם עד עת בא דברו ויצלחם על פני חוצות : מאחז · עיין פי' החכם ר' לוי ז"ל ונכון הוא · ועיין הרמב"ן ז"ל

י"מ מאחז פני כסה כי פעמים שאוחז פני הרקיע מהמטיר על הארץ מטר ופעמים פורש עליו הענן להוריד הגשם בעתו · ולדעת כלם כי ז"ן פרשו כוסף והתרגום אמר מאחד באמנותא דמן כורסיה מן בגלל דלא יחמוני' מלאכיא פרס היה כפגורת עלוהי ענני יקרה · עשה כסא כמשמעו והוא כסא הכבוד ודבר הכתוב בשבח ענייני הכבוד וכן פירשוהו רז"ל ופירשו פרשו מורכב פרש שדי זיו : חק חג · הוא פעל עבר על משקל קם סב והוא מלשון מחוגה · יאמר כי השם יתב' שם חק על פני מים כאלו עשאו במחוגה שלא יעברו המים הסימן · וכטעם אשר שמתי חול גבול לים · עד תכלית אור עם חשך כלומר חק עולם ולא יעברנהו עד סוף העולם שיכלו האור והחשך · ועיין פי' החכם רבי לוי ז"ל וי"מ אותו לענין העננים שזכר כי העננים האלו יש להם חק לעלות שם עד המקום שהוא כלה ונפרד האור מן החשך כי האויר הקרוב לארץ לפעמים יאיר ולפעמים יחשיך מפני הבל הארץ והאויר העליון לא יקדר לעולם לפי שהוא למעלה מכל הארץ ועד שם הם עולים העננים · ואין הפי' בכוון כי הארץ יש לה צל עד כדור הירח והראיה מלקות הירח ואין העננים עוברים אותו גבול כלל :

עמודי

ר' אברהם פריצול

כי יש לכסף מוצא · ומה שאמרתי כמוכם גם אני במכת הרשעים שלפעמים לוקים ושהוא מחויב שיהיה במקרה על צד המערכת בעת מן העתים אחרי ראותנו רשעים רבים מצליחים לעד ולא ילקו כי הזמן והמערכת יועילם ויצליחם על צד הקרי יען הדבר הזה לרשעים הוא במקרה להיות מצליחים כמו שהמ' במעשה הקודם ברחבה וכמו כן ש"ש לשאר הנמצאי' אשר אינם נמצאים בכל מקום ובכל עת כי לכסף יש לו מוצא במקום אחד להוציאו ולא בכל מקום וכן יש מקום מיוחד לזהב להוציאו משמה ולהתיכו ואינו נמצא בכל מקום וכמו כן יקרה לרשעים שיהיו לוקים ולרשעי' שיהיו מצליחים שלא ילקו לעד כלם : יזוקו · פרשו זקק ע"ד ישומו שרשו שמם וענין יזוקו יתיכו לשון התכת מתכות : ברזל מעפר · ועל הדרך הזה ימצא מקום אחד מיוחד אשר יוקח ממנו הברזל וכן ימצא מקום אבן מחצב אשר יצוק ויתיכו ממנו הנחושה אם שיהיה הברזל התקיף הנקר' אצא"רו בלע"ז או יצוק נחושה יתיכו הנחשה ממש : קץ שם · וכן השם הוא אשר שם קץ וגבול למקום מן המקומות אשר כלו חשך או למקום מן המקומות אשר שם החשך וההעדר שלא יתהוה דבר שמה למרחק המבטים משמה אשר הם סבות ההויה ולכל תכלית הוא חוקר על צד הסדור שתקן במבטים להגיעם לסוף היותם אל ההעדר והכליון וכאשר ממנו החלק התחתון העפריי שהוא אבן אופל וצלמות כאמרו ושב העפר וכו' והדבר הזה הוא מחויב ונופל תחת הזמן לנמצא נמצא : פרץ נחל · וכן בעת מן העתים פרץ' נחל מהלך האנשים הגרים אל הנחל והחריב אותו להיות יבשה וכן המקומות הנשכחים מן הרגל עתה שכבר היו עוברים שמה ביבשה מימים קדמוניות עתה דלו מאנוש נעו ר"ל גבהו שמה המים מהיות יותר מאנוש ונעו רגלי האדם לעבור שמה ועיקר הפסוק שלפעמים הנחלים ישובו ליבשה והמקום והיובש לנחלי מים מעט מעם האדם אשר הוא גר שמה דלו גבהו נעו נע וכל ארץ ממנה והארץ אשר ממנה יצא לחם לטוב מלבה והיותה מוכנת לחרישה ולתבואות מזון יקרה אליה זמן שתחתיה נהפך טבעה להיות לשריפת אש לא תזרע ולא תעלה בה כל עשב : מקום ספיר · וכן ימצא לפעמים מקום מוצא הספיר ואבנים טובות ועפרות זהב למכור ולסחור ולהביא לסוחרים הבאים שמה לקנות מהם ואחר תחרב המקום ההוא למדבר שממה כאשר קרה לבבל וזהו מה שאומר אחר זה : נתיב לא ידעו · ומקום הספיר שזכר יקרה אליו לפעמים מן החורבן והשממה עד שתשוב המקום ההוא להיות נתיב ומסלול ודרך לעופות אשר לא ידעוהו מקדם ולא ראהו עין איה ודיה : עיט · עופות מן וירד העיט : שזפתו · ראה אותו מן ששזפתני השמש :

לא

הרמבן

כי יש לכסף מוצא · זה הענין כולו נקשר עם הפסוק הבא אחרי כן והחכמה מאין תמצא יאמר אל החברים למה זה הבל תהבלו לתת טעם של הבל למשפטי הרשעים והצדיקים [illegible] מוצא כל הדברים זולתי מוצא החכמה שהיא אותה ביצירת האדם כי אותה נעלמה מכל הנבראים כי הודיע והראה לבני האדם למצוא מוצא הכסף ממעמקי ההרים ומקום אשר יזקקו הזהב משם וכן הברזל והאבן אשר יצוק ממנו הנחשת כי בין אבני ההרי ימצא · כי האל שם קץ לחשך וידע קצו ויודיע לבני אדם : ולכל תכלית הוא חוקר · עבר הוא חוקר וידע עם אבן אופל וצלמות כלומר עד מקום האפס והתהום : פרץ נחל מעם גר · יאמר כי האל יגדיל הנחל ויפרוץ מפס המקום שהוא גר ממנו והוא המקום אשר הוא נסתר' תחת לארץ ומקומות הנחל הנשכחים מן הרגל ולא יעברוהו כי המים גברו על האנשים והנוסעים ונושאים גלים : דלו מאנוש · כמו דלו עיני למרום והכונה גם כן לאמר כי האל יוציא מעינות ונחלים גדולים מתהומות הארץ כי הוא יודע הכל ושליט בכלו : ארץ ממנה יצא לחם · גם זה פלא שיוציא לחם מן הארץ וכאשר יחפרו תחתיה ויעמיקו ימצאו מקום הפך מן העליון והוא כמו האש ויוציאו ממנו הגפרית והארץ מלחה או הספיר ועפרות הזהב ויתכן לפרש כי ארץ נמשך יאמר יש ארץ ממנה יצא לחם והארץ תחתיה כלומר מקומ' נהפך כמו אש ולכל יש מוצא ומקום ידוע זולתי החכמה : נתיב לא ידעו עיט · כי הנתיב שלא ידעוהו אפי' העופות ולא שזפתו עין איה והיא הראה שרואה ביותר ולא עברו עליו האריות והכפירים שם שלא ידו בחלמיש הצורים אשר בכתיב הוא והפך ההרים שבהם מדרשם לכסות עליהם תהום לו הוציא יאורים מן הצורות והסלעים שבהם כאשר יתפון :

ולכל

רש"י

לא עדה עליו · כדמתרגמינן אשר עבר בין הבתרי' · דעדא: שחל · ושחץ · משבעה שמות האריה הם · והקב"ה מה עשה בחלמיש שלח ידו והפך שרשי ההרים מלמעלה למטה: בצורות יאורים בקע · חוזר לתחילת ענינו שאמר כי לכל דבר יש מוצא · בצורות בקע למוצא היאורים · וכן כל יקר ראתה עינו · מהיכן יצא לבריות: מבכי נהרות חבש · בבריאת העולם · בכי · כמו נבכי ים · חבש · כמו ויחבש את חמורו · כ"ש: ותעלומה יוציא אור · חלון יש ברקיע ושמו תעלומה משם תולדות השמש לתקופתו · בפרקי ר' אליעזר · כלומר לכל דבר יש מוצא וסוף רק לחכמה לא מוצא לה אלא מפיו ולא סוף עולמית: והחכמ' תורה · ולא תמצא בארץ החיי' · במי שמחיה אלא במי שממית עצמו עליה ביגיעה וברעבון: תהום אמר לא בי היא · אם תשאלנה ליורדי תהום העוסקי' במוצא מרגליות ובמוצא זהב וכסף · ממקו' תהומו' הארץ יאמרו לך לא בי היא · איני בקי בהורא' · וים אמר · יורדי הים לסחורה · יאמרו לך לא עמדו חכמה · למה לפי שאינם יכולי' לקנות' כשאר פרקמטיא לתת מעותיהם בדמיה · ובהגדה הוא אומר שבשעת מתן תורה בא השטן לפני הקב"ה ואמר לו היכן תורה · אצל בן עמרם · בא לו אצל משה אמר לו היכן תור' הלך ים בא לו אצל ים · אמר לה היכן תורה · לא בי היא לך אצל בן עמרם · בא לו אצל בן עמר' אמר לו היכן תורה · אצל תהום · בא לו אצל תהום · אמר ליה היכן תורה · אמר ליה אין עמדי · לך אצל בן עמרם בא לו אצל בן עמרם אמר ליה היכן תורה · אצל הקב"ה וזהו שאמר תהום לא בי היא וים אמר אין עמדי: לא יותן סגור · זהב סגור · זהו זהב טוב · שבשעת שנפתח כל חנויות של זהב נסגרות: לא תסולה · לא תשתבח · לשון סולו לרוכב בערבות · המשבחה לומר חשובה היא ככתם אופיר וכשוהם יקר לא שבח הוא לה · וכן המסולאי' בפז: ותמורתה

רלבג

הדריכוהו · דרכו בו: בני שחץ · בני גאוה ותוקף והם פריצי החיות: שחל · אריה: בחלמיש · בצור החזק: בצורות · בהרים: מבכי נהרות · מהזלת הנהרות והגרתם: חבש · עצר וסתם: סגור · זהב: תסולה · תערוך: בכתם אופיר · בזהב אופיר: ראמות

לֹא־הִדְרִיכֻהוּ בְנֵי־שָׁחַץ לֹא־עָדָה עָלָיו שָׁחַל׃ ט בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים׃ י בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים בִּקֵּעַ וְכָל־יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ׃ מִבְּכִי נְהָרוֹת חִבֵּשׁ וְתַעֲלֻמָהּ יֹצִא אוֹר׃ וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה׃ לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים׃ תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי־הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׃ טו לֹא־יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מְחִירָהּ׃ לֹא־תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר בְּשֹׁהַם יָקָר וְסַפִּיר׃

לא טיילו בה בני אריון לא זאר עלוי ליתא: ת"א לא הליכו בה בני דאדם ולא סטא עלוהי חויא: בשמיר אושיט ידיה הפך מן עקריהון טוריא: בטינרין נהרין בזע וכל איקרא חמת עייניה: מן קלילי נהריא זרז ומחרבא דתעלומא יפיק נהורא: וחוכמתא מאן האן תשתכח והאן דין אתר בינתא: לא יידע בר נש עילויה ולא תשכח בארעא זידונין דמחטיין בחייהון: תהומא אמר לא גבי היא וימא אמר לית בהדי: לא יתיהב דהב סגין חילופתא ולא יתקל סימא פירוגה: לא תשתלחף בפיטלון דמן אופיר בבירולין

הדריכוהו ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' כתרו את בנימן הרדיפוהו מנוחה הדריכהו · לא הדריכהו בני שחץ בתרא מ"ל: בחלמיש ל' שלח ידו · וא' חלמיש ההפכי הצור ואינו חד מן ה' זוגין חד ח' והד וח' בריש תיבות' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות החי"ת בט"ר: עינו ט' וסימ' נמסר בסדר משפטים: ואי זה ד' דסמי' וסימ' ואי זה מקום מנוחתי · והחכמה מאין תמצא · והחכמה מאין תבא · מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו דמגלה: בארץ החיים ג' וסימ' אמרתי לא אראה יה · אמרתי אתה מחסי · ולא תמצ' בארץ החיים: וים ג' קמצי' וסימ' קצוי ארץ וים רחוקים · וים אמר אין עמדי · וים מים והר ההר דמיכה: יותן ז' וחס' וסימ' נמסר בסדר שמיני ופנחס:

אבן עזרא

לא עדה · עבר תרגו' אשר עבר בין הגזרים החלה וכמהו מעדה בגד ביום קרה: בחלמיש שלח ידו · המקים ויהפוך ההרים משרשים · ויבקע יאורים בצורי' ובחלמיש: וכל יקר · הם המים שיוציא מהצורים · והפך זה שייבש הנהרות · ופירוש מבכי מרוץ וכמוהו נבכי ים: חבש · יעצור כמו לא אהיה חובש · ותעלומה יוציא אור מה שהיה בתעלומות הנהרות יראו כאשר ייבשו המים ועניין אלה הדברי' שהמקים יעשה הכל והפך הדבר יתן ט"ב לרשע גם ישלם לו רע אפילו מקומות הארץ משתנים ארץ תצמיח והארץ לא יעלה בה כל עשב · ולדעת עיקר אלה העניינים למה זה לא יוכל האד' לדעת שהוא אמר אילו היה האדם יכול לרדת אל תהום לא ימצא זאת החכמה או למעמקי הים תסולה: תערוך וכמהו המסולאים בפז: בכתם אופיר הוא הזהב: זכוכית

מ"ע ספורנו

מבכי נהרות חבש: ובגלל אותה האומה חבש ועצר בכי ונזילת הנהרים ההולכים אל הים כשבקע אותו · ותעלומה יוציא אור שגל' שם קרקעית הים המכוסה והיו בהכרח נרקע אחור אותם נזילות הנהרות שהיו אל החלק הנבקע:

אמר המחבר ספר איוב והחכמה איך ישפטו כל זה אחת האלי' עם היותו נמלא מופשט בהחלט מכל הרכבה וההכלית המכוון בכל אלה מאין תמצא · בקבלת מי הושג · ואיזה מקום בינה · היזה דרך נמלא להשיגה כשנתבונן בה · הנה לא תמצא בארץ החיים גם שיתבוננו הרך' בגרמי השמימיי' הנצחיי' תהום אמר לא בי היא · וכן לא תושג בהתבונן ביסודות: מאין

אוהב משפט

עמודי שמים ירופפו כמו ירפו מלשון חכמים הלכה רופפת · או לשון תנועה מלשון חכמים רפרף בעינו · או הוא לשון סבירה כמו ועלהו להרופה · בתוך הריפות · וי"מ עמודי שמים הרים לפי שהארץ היא מרכז הגלגלים והמקיף הוא על המרכז והוא רומז אל הרקיע הנקרא זבול · וי"מ האויר והוא רומז על הרקי' והפסוק הוא נקשר עם הפסוק הראשון · יאמר כי המים שהם מתנועעים בתולדתם לא יעברו החק שגזר האל עליה' ועמודי שמים שהם קיימים יתנועעו · ויהיו כאדם התמה מפני גערתו: מגערתו · הוא נמשך למעלה כלומר ירופפו מגערתו · ורז"ל דרשו אותו בעת הבריאה: בכחו רגע כמו רוגע הים ויהמו גליו והוא מענין בקיע' בלשון עורי רגע וימהם · יאמר כי הים לא יעבר חקו וכשירצה יבקענו וישימנו לחרבה: ובתבונתו מחץ רהב · הם הדגים הגדולי' אשר בתוכו כמו שאמר המחצבת רהב מחוללת תנין ובא כדרך אחר פוררת בעוזך ים שברת ראשי תנינים על המים ולפי שהם בתכלי' הגודל אמר ובתבונתו כי צריך תבונה למחוץ אותם ויש פירושים אחרים ומדרשו' וזהו הנכון בפשט הכתוב: ברוחו שפרה · לשון יופי מן אמרי שפר והה"א נוסף · וי"מ לשון אהל מן ונטה את שפרירו והה"א תמורת הכפל ובא כדרך ויאהל כאהל לשבת: חוללה · לשון בריאה מן ותחולל ארץ ותבל: נחש בריח · עיין פי' הרלב"ג ז"ל והחכם ר' לוי ז"ל והרמ"בן ז"ל וי"מ בתקון המל' כי שפרה מהבנין הדגוש אלא שהוקל כמו לא בקש' דבר ושיעור הפסוק ברוחו אשר שמים שפרה חוללה ידו נחש בריח ושב ספרה אל הרוח וגמר הענין: הן אלה העניינים אשר ספרתי הם קצות דרכיו לא כלם ולא רובם ואחס קצות איגס רק מעט ממה שנשמע בו מקדמונינו וגבורותיו הנוראות קול לגדלם ולכחם מי יתבונן בכל אלה: שמץ · מעט כמו שמץ מנהו · וי"מ מענין לשמצה · ואי איפשר כי לשמצה הוא ענין מיעוט שנתמעט בגודם בבני קמיהם: נשמע · איתן משקל קל וחסר שי"ן כלומר שנשמע בו: ורעם · לשון הרעשה והגבהת קול כענין רעם שרים ותרועה: ויוסף · חי · אחר שדחה איוב טענות חבריו שהרשיעוהו ולא מצאו מענה לסחור

אבן יחייא

ולא הדריכוהו בני שחץ והם תקיפי ואמיצי לב מהחיות כנמר וזולתם לא רצו לדרוך בו · ולא עדה ועבר עליו שחל כי בלשון תרגום העברה יאמר עדה · ולפעמים בחלמיש שלח הטבע ידו ומכחו ויהפוך ההרים משרשה בסבת הרעש מהרוח הנסגר בארץ · ולפעמים במקום שיש הצורות והצורי' יאורים בקעו באופן שכל יקר ראתה עינו מהדר והיופי אשר · כן מהמים ש; יוהדגים הנולדי' בתוכם כן מהאניות האוליכות ומוציאות סחורות · ולפעמים מבכי והזלת המים ממקום רחוק חבש וקשר נהרות גדולים · ויהיה עיניו מפארת חנום עליך והארץ אשר היתה בה תעלומ' וחשך מפני העדר המים יוציא האור ממציאות הנהרות אשר יועילו לצדיק ולרשע בשוה · והחכמה והיא לדעת סודות הבריאה וסבותיה בהשתלשלות עד הסבה הא' · וכאומרו ה' בחכמה יסד ארץ וסבת הוית הדבר בזמן מה וזולתו וכן סבת העדרו ובריאתו מכל הנזכר למעלה מאין תמצא בה ראשית והתחלה מה ואיזה מקום הבינה שהוא העולם האלהי מהבורא ית' אשר ברא עולמו בחמשים שערי בינה · הנה מהחכמה לא ידע אנוש ערכה הדבר הנערך והחשוב ממנה והוא לדעת ההשתלשלות על הסבה ראשונה ית' ואמנם ידע ממנה דבר מה מדברי העולם השפל · ואמנם מהבינה והוא לדעת מדרג' בינתו ית' לא תמצא בארץ החיים שום דבר ממנה כי המלאכי' והגלגלי' ומין האדם שהם כלם חיים לא ימצא בהם שמץ ידיעה ממנה · ותהום אמר לא בי היא ידיעתם וזה שאם בהשתדלות ידי האינושי יוכל להשיגם וכן הים אמר אין עמדי ולא יותן סגור וזהב תחתי' ולא ישקל כסף במחירה ובזהב וכסף א"א להשיגם כאשר יושגו הדברים הזמניים · וזה

תורת חסד   יראת שדי

או יר' לומר כי מטבע העולם הוא לצאת מן הארץ לחם וספיר וזהב וכו' וזה הרשע בחלמיש שלח ידו והפך משרש הרים לבד בשולחו את ידו אל החלמיש והכונה ג"כ בזה לומר כי הפך החנף הנז' דברי אל'ים חיים לאשר הוא רוצה ולכן יהיה לו מה שיהיה עד כי יבא זמן כי כמעט בצורו' יאורים בקע מרבוי הבר וכל יותר ראתה עינו יר' ועיני אשר ראתה באופן יקר ונאה גם הוא כמעט שיבקע מבכי נהרות אשר חבש והוא מלשון חבוש עליך כמו שפי' המפרשים וכן פירשו רז"ל אומר מבכי שהוא מלשון בכיה וכו' וכל כך גדלו הנהרות עד כי הדבר שהיה נעלם בנקיקי הסלעי' הוציאו לאור כנגד השמש עם רבוי דמעיו והו' דרך גוזמא על דמעותיו של החנף הנז' מגד רבוי צרותיו ומכאוביו: **והחכמה** מאין וגו' רז"ל אמרו א"ר יוחנן אין דברי תורה מתקיימי' אלא במי שמשים עצמו כאילו איננו שנא' והחכמה מאין תמצא · וזה הוא נכון למה שביארתי בכתובי' הקודמים והוא לומר כי טובה רבה תהיה לו למי שתהיה לו חכמה להחשיב את עצמו כאין בעניני העה"ז ולא להיותו חנף ומרע וכו' והוא בעצמו אומר לא ידע אנוש ערכה והוא מי שעתיד לקרא בשם אנוש אלד מה שאנושה מכתו והוא ג"כ חוזר ולא תמצא בארץ החיים כלומר במי שאיננו ממית עצמו על דברי תורה: או יר' הנה אמרתי כי בצדקתי החזקתי ולא ארפה וכו' והייתי שופט תבל וכו' אך אמנה החכמה כדי לשפוט את עמו ישראל מאין תמצא אתי אחרי שביסורי' אלה יש אתי בטולה וכו' ואיזה מקום בינה להבין לשפוט כו' כי לא ידע אנוש ממכאוביו כמוני ערכה לעת כזאת וגם לא תמצא כעת בארץ החיים ושיא ארץ עוץ זאת אשר הייתי מלמדם עד עתה לתור' ולתעודה ועתה כעת איככי יכול לגמל להם דבר כלל: **תהום** אמר וגו' יר' ובהיות האנשים הולכים אחרי עניני העה"ז ולבקש הדברים הטובים אשר ימצאון בקרקעית הים או בהליכתם דרך אניה בלב ים וכו' לא תושג אמתת החכמה · וכן לא יותן סגור תחתיה כו' כלומר לא יותן תחתיה דבר שיהיה כסגר מן האדם המלמדו כי אדרבה כשהאחד ילמד לחברו פרק א' או הלכה אחת יהיה כשאר הדבר לשניהם כאחת והוא בעצמו אומר ולא ישקל כסף מחירה והוא הדבר בעצמו שדרשו רז"ל בפסוק כי לקח טוב נתתי לכם וכו' · או יר' ולא ישקל הכסף שהיה מחירה והוא הענין שהיה עושה זבולן ליששכר עם כספו ועוזריה לשמעון אחיו וכו' ולא תסולה בכתם אופיר וכו' כי אם באמירה על הלשון וכאומר ותורת חסד על לשונה וכמו שביארתיו במקומו בספר לתודי ה': לא

הרמב"ן

ולכל יקר וכבוד הנהיה בעולם ראתה עינו · כי כל הכבוד שלו וכל הגדולות אליו: מבכי נהרות חבש · מבכי הנהרות חובש אותם שיעבורו אותם ויבשו וכל תעלומה כוה הוציא אותה לאור רק החכמה לא הודיע בה ואי זה מקומה ולא ידע האנוש מקום מערכת מסבבה או ערכה כמשמעו כי לא יגיעו אפי' להבין מעלתה: תהום אמר לא בי היא · יאמר כי היגנה נעלמת בכל הארץ לא במקום מוצא הכסף והזהב והספירי' ולא מתחת לארץ כנחלים והמעינות גם לא בתהום ולא בים כי לא הודיע האלהים מקומה כאשר הודיע מקום הכסף והזהב והספירים כי ערכה ומחירה גדול מהם על כן פירש לא יתן סגור תחתיה ואמר הענין: ומשך

ר' אברהם פריצול

לא הדריכוהו · והמקום החשוב מקום הספיר שזכר יחרב בחרבן ושממה רבה כל כך כי אפילו העופות המדבריות והחיות הטורפות והבריות לא יעברו שמה ולא ישכנו בה וזהו פשט הפסוק ממש: בני שחץ · חיות תקיפו' טורפות בחזקה עדה עליו לשון הסרה כמו לא סר עליו מלשון מי פתי יסור הנה וירצה לומר כי לא בא עליו אפי' האריה לסבת גודל החרבן ותרגום יסור יעדי שחל שם לאריה: בחלמיש שלח · גם ידוע הוא כי בחלמיש והאבן החזקה שלח בו השם ידו לעת מן העתים על ידי הרוחות הנושבות לשברם ולכתתם וכן הפך משרש ההרים על ידי הרעשים שיקרו בזמן מה בסבת הרוח הנסגר: בצורות יאורים · וגם בצורות ואבני שיש אשר גם מן היובש לפעמים נבקעו ויצאו מהם יאורים חדשים: פתח צור ויזובו מים · וכל דבר יקר ונפלא במקרים המתחדשי' בעולם ראתה עין השם וסדר אותו ברצונו הקדוש לחדושו העולם: מבכי נהרות' וכו' לפעמים ממבוכה ובלבול שאון גלי המים חבש השם וסבב הנהרות בנסיבה הרוחות גם כי אז ישאו המון גליהם וטעם הפסוק הפיך ר"ל שהשם חבש הנהרות ממבוכה הרוחות ולפעמים הכנעני' בו תחת המים יוציא השם לאור ביבושת המים ובהרבנס יראה לאור מה שהיה נעלם מבכי לשון בכה או מלשון בכיב ורלב לומר שלפעמים יקרה שהנהרו' ימנעו מהם תשרת המים שלא יבכו ולא יגרו עוד וכל אלו הדברים ספר איוב והודיע לרעיו בהיה מאמין גם הוא בכל הדברים והסבות הנפלאות למטה שכלם מאת ה' כמה רק שהם קורים במידה על צד סדור המערכת מיום ברוא ה' את הארץ ולזה לפעמים ישקטו המקומות או ירעשו ויכו הבעינים ויהרסו וישליו ברשעים הגמורים אלו אחרים במכות וכן לפעמים הצדיקים ימותו במנוחה או בייסורים וכן במכות רעות ובאמונות והכל על צד הסדור הנופל מן המערכת כמו שיקרה להפיך מרולת הנהרות להיות יבשה בהיות העניין כן מחויב שיהיה זה מבלי השגחה פרטית ישאירהו לחכמים לתת להם בהבלחות הלזה ומכיות כי מקרים הם ודי להם להמתין בהענוג השחרות הנפש הנצחי כי שמה יבואו ימצאו לעד ולא ישתנו ולא ישיגם מקרה למאמינים בו: והחכמה מאין וכו' אשר הפליא איוב ראיותיו לבזות ענייני עולם החמריים להיותם משתנים ובלתי קיימים מעותדים למקרים מכל הדברים הנזכרים התחיל להודיע מה שהוא עקר בעולם הזה לאדם שהיא החכמה ולקושי השגתה ולגודל רוממותה אמר שמציאות הזהב והחפצים הנזכרים יש להם מקום ומוצא אולם החכמה האמתית בידיעת ענייני העולם יקשר המציאות עלי' והחקון מאין המצא שיהיה לה מקום ודרך ידוע ואי זה מקום בינה שיוכל האדם להשיגה כאשר יוכל האדם להשיג ולמצוא יתר מכריו במקומות ידועים: לא ידע אנוש · הנה באר איוב גודל מעלת החכמה האמתית אשר לרוממותה לא ידע אנוש ערכה שיוכל לקנותה בקניין לקוצר השגתינו שלא נוכל להבחין אופן סדור הנמצאות מכל נמצא ונמצא ואיך הוא אחד נקשר יחד בסדור שלם כי הדבר הזה לא תמצא בארץ החיים ים בהיות האדם נקשר בחומר בארץ החיים החומריים האלה והחכמה והבינה הנזכרת בזה היא לדעת את ה' והדברים המשכים ממנו כטעם הראני נא את כבודך והודיעני נא את דרכיך אולם בסוף אמר שהעקר ממנה יהיה יראת ה' וסור מרע בעולם הזה: תהום אמר ועל צד המשל לגדולת החכמה אמר התהום הגדול מן הימים לא בחקירת מציאותי תמצאנה כי לא יכנה אותי רק היא בודאי גדולה ונפלאה בחקירות אחרות וכן הים המקיף הגדול אמר אל תחשבו שתהיה בי לפי שאיננה עמדי כי גדולה ונפלאה היא עד מאד באופנים אחרי' לפי מדרגת המתחדלי' בחלקיה להשיג אל המושכלות שהם מדרגות מדרגות: לא יותן · ולגודל מעלתה לא יותן זהב תחתיה לקנותה בזה ולא ישקל במאזני' כסף מחירה להשיגה במחיר כסף וזהב סגיר שם לזהב שהאדם סוגר אותו ומעלימו בבית גנזיו: ולא תסולה · ולא תהיה ערך לה בזהב הטוב הבא מאופיר ולא בשהם היקר וספיר: תסולה · לשון ערך:

לא

רשי

ותמורתה לא כלי פז · זהב טהור · מזהיר כמרגלית: ראמות וגביש · שמות אבני טובי' שבים הם · ולא יזכר אצלה · פטדת כוש · אבן טובה היא כמו אודם פטדה · כתם · היא קבועה עדיי לתכשיטי נשי' עדיים · וזקראת הקבועה כתם בלשון עברי · ובלשון ערבי אלחלי · והוא כוס זהב ומלי כתם · וכן ותעד נזמה וחלייתה · ויש פותרים כתם כתר · ולא נכון · כי לא מצינו שפולה בלשון זה · כאשר מצינו בלשון כתר מכתיר כותרת: ומעוף השמים · מלאכים המעופפים: אבדון ומות אמרו המאבדין וממיתין עצמו עליה אמרו באזנינו שמענו שמעה · שהוגע בה מתקיימת בו · וי"א כאשר באגדה אשר פירשתי למעלה · שבא שטן לפני המקו' אמר לו היכן תורה · אמר ליה וכו' · והיינו דכתיב אבדון ומו' אמרו באזנינו שמענו שמעה · כשנתנה לישראל · אבל אלהי' הבין דרכה והוא ידע את מקומה · שיודע הוא היכן שורה: וגם ישבחוהו ויאמרו לך כי אלהי' הבין דרכה · נסתכל בה וברא את העולם באותיותיה כסדרו · ומשקלן יצר כל הנוצרי' כאשר כתוב בס"ף ספר יצירה: כי הוא לקצות הארץ יביט בה · היאך יבנם ויבראם · ותחת כל השמי' צרכי ברייתן ראה בה · לעשות בה משקל לרוח נכל ארץ לפי כחה · וכן המי' לפי המדה לפי מה שהיתה הארץ צריכה להשקותה · יש ארץ גבוהה וצריכה הרבה גשמי' · ויש ארץ שאינה צריכה כל כך: חק · גזרה קצובה · לפי כל ארצות ומעיין ופלג להשקות כל הארץ והארץ · ובעשותו דרך לכל החזיזים שלא יבאו שני קולו' לדרך נקב אחד · פן יחריב את העול':
אז

בְּשֹׁהַם יָקָר וְסַפִּיר: לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב
וּזְכוֹכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי־פָז: רָאמוֹת
וְגָבִישׁ לֹא יִזָּכֵר וּמֶשֶׁךְ חָכְמָה מִפְּנִינִים:
לֹא־יַעַרְכֶנָּה פִּטְדַת־כּוּשׁ בְּכֶתֶם
טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה:
כ וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא וְאֵי זֶה מְקוֹם
בִּינָה: וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חָי וּמֵעוֹף
הַשָּׁמַיִם נִסְתָּרָה: אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ: אֱלֹהִים
הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת־מְקוֹמָהּ:
כִּי־הוּא לִקְצוֹת־הָאָרֶץ יַבִּיט תַּחַת כָּל־
הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה: כה לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ
מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה: בַּעֲשׂתוֹ
לַמָּטָר

בְּבִירוּלִין יְקַר וְשַׁבְזִיזָא: לָא יְעִילִינַהּ
דַּהֲבָא אִיסְפַּקְלַרְיָא וּפִירוּנַהּ מָאנֵי
אוּבְרִיזִין: ת"א לָא אִיסַּדְרִינַהּ גְּבַר
עֲתִיר בְּדַהַב וּזְכוֹכִיתָא אִין לָא יְהַב
חִילוּפַהּ מָאנֵי דְדַהֲבָא סְנִינָא:
סַנְדַּלְכוֹן וּבִירוּצִין לָא יִדְּכַר וְנִגְרָא
דְחוּכְמְתָא מִן מַרְגָּלִין: ת"א לֵית
אֶפְשַׁר דְּתִשְׁתַּכַּח בְּקִילוּתָא אִילָהֵין
בְּיוּקְרָא הֵיךְ דַּהֲבָא וּמַאן דְּלָא
יְנַטְרוּנַהּ אָזְלָא וּמִתְפַּרְיָא הֵיךְ זְגוֹגִיתָא
וּפִירוּג אַגְרַהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי מָאנֵי
פִּיזוּזָא: לָא יְעִילִינַהּ מַרְגְּלָא יַרְקָא
דְאָתֵי מִן כּוּשׁ בְּפִיטְלְוָן דְּכֵי לָא
יִשְׁתַּלְחַף: וְחוּכְמְתָא מִן הָאן תֵּיתֵי
וְהָאן דֵּין אֲתַר בִּיוּנְתָּא: וְכַסְיָא מִמְחֵמֵיהוֹן דְּכָל חַי וּמֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא אִיטְמַרָא:
בֵּי אַבְדָּנָא וּמַלְאַךְ מוֹתָא אָמְרוּ בְּמִתְיַהֲבָא לְיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמְעָנָא שְׁמַעְנָא שְׁמוּעֲתָא:
אֱלָהָא אִתְבַּיַּין אוֹרְחָא וְהוּא יְדַע יַת אַתְרַהּ: אֲרוּם הוּא לְסַיְפֵי אַרְעָא יִסְתַּכַּל תְּחוֹת
כָּל שְׁמַיָּא יֶחֱמֵי: לְמֶעְבַּד לְרוּחָא מַתְקְלָא וּמַיָּא אַתְקֵן בְּמִשְׁחֲתָא: בְּמֶעְבְּדֵיהּ
לְמִטְרָא

רלבג

ראמו' וגביש הם מרגליו' יקרות: ומשך חכמ' מפניני' ומשיכ' החכמ' וההשתלשלות בהשגת' יותר נבחר מפניני': פטדת כוש היא פטדה הנמצא' בארץ כוש והי' אבן יקר': בכתם טהור · בזהב צרוף ונקי: תסולה · תערוך: ודרך

אבן עזרא

זכוכית · היא אבן יקרה זכה או הדבר הידוע: ותמורתה · ולא תמורת': בכתם טהור · בעבור שאמר טהור יורה שהוא זהב כי אילו היה אבן יקרה מה ענין טהור והנה הוא כמו זהב טהור: אבדון ומות · הם המתים הקדמונים אמרו לנו כי גם הם שמעו מאחרי' כי לא יוכל האדם לדעת אלה העניני' וכי אם הבורא לבדו שברא הארבעה היסודות והם הארץ השמים והרוח והמים והם נזכרי' בשני הפסוקים והוא יראה פלאים חדשי' בדברי המטר על כן אמר בעשותו למטר חק: לחזיז

מ"ע ספורנו

מאין תבא · הם לא מאין תבא לקנות מין האנושי עתה · ואיזה מקום בינה · איזה הקנות ממנו שיתבונן בו · כי אמנם נעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים שהם המלאכים והשרפים בעלי שש כנפים: אבדון ומות · אמנם חכמי הנפסדים אמרו באזנינו שמענו שמעה · שמענו בקבלה שהכל לתכלית מה: אמנ' אלהים הבין דרכה: הודיע הדרך להתבונן בה · והוא ידע את מקומה לאיזה קנת שהמין האנושי יתוח ללמדה: כי הוא לקצות הארץ יביט: כאומרו כי לי כל הארץ ואתם תהיו לי: לעשות לרוח משקל · באסורי מאכלו' כאמרו ולא תטמאו בהם ונטמתם בם · ומים תכן במדה · באיסורי ביאה תקן טפת הזרע על דרך וממי יהוד' יצאו: בעשותו

כלי וכלי י"ח בליש' וסימני' נמס' בסדר ויקהל: ראמות ג' מ"ל בא' וו' וסימניהון ראמות וגביש לא יזכר · ראמות לאויל חכמות · ויששכר וגד דד"ה · ועי"ין במשלי גבי פסוק עינים רמות לשון שקר: מעיני ר' וסימ' ואם כל עדת ישראל ישגו · והיה אם מעיני העדה · ונעלם מעיני אישה · ונעלמה מע ני כל חי: הבין ג' וסימ' דפככם אם כחומר · והילדים האלה ארבעתם · אלהים הבין דרכה: לרוח ג' וסימ' והשלישית הזרה לרוח · לעשות לרוח משקל · ומה יתרון לו שיעמול לרוח:

תורת חסד יראת שדי

לא יערכנה וגו' רז"ל אמרו בחגיגה פ"ב שאל אחר את ר' מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה מאי דכתיב לא יערכנה וגו' אמר לו אלו דברי תורה שקשים לקנותם כזהב וכלי פז ונוחין לאבדם ככלי זכוכית אמר לו האל' יש אפי' ככלי חרש · ואולי יר' לומר כי מי שיש לו זהב וזכוכי' לא ידע ערכו של ת"ח · זה או ת"ח זה וכמו כן מי שיש לו כלי פז לא יעריך עד היכן הגיע כח תמורתה והוא הדבר בעצמו שדרז"ל בפסוק כי לקח טוב הנז"ל: או כיון בזה אל השכר שינתן בע הב לעמלי תורה וכו' · ולאמות וגביש לא יזכר אך זכר לדיק לברכה וז"א ומשך חכמה מפניני' כלו' ומשך חכמה הוא יזכר יותר שיזכרו הפנינים: או יר' ומי שמשך אבירי' בתורה בכח פניניו כאשר עשה זבולן עם יששכר ופי' לא יערכנו בכל הזהב וכו' · או יר' ומשך חכמה מפנינים והוא הדבר הנז' לא יערכנה פטדת כוש וכו' והחכמה הזאת מאין תבא לו לאדם כי עם היותו בלתי מתעסק בה תקרא על שמו של המחזיק ידי לומדיה וכו' ואיזה הוא מקום בינה כדי להבין דבר זה ולעשותו ונעלמה וכו': אבדון ומות וכו' רצה באו' אבדון ומות למה שיקרה ברוב הפעמים כי נכסי האדם הם האבדים ומקניהם הם מתים ובכן הם באים אחרי כן ואומרים באזננו שמענו שמעה אבל לא ראינוה והוא הדבר שארז"ל בפסוק כי לקח ט ב מענין החכם ההוא עם התגרים שהיו עמו שאמרו לו היכן היא פרקמטיאך והשיב להם שהיא גדולה משלהם וקרה להם כל מה שקרה וז"א אל יש הבין דרכה והוא ידע את מקומה כי היא היתה נסתרת וכו ושם בישיבה שהלך שמה החכם ההוא נודעה פרקמטיאתו וכו' כי הוא ית' לקצות הארץ יביט וכמו שהיה הדבר שם:
או

אבן יחייא

הה' יען כי לא תערך ותסולה בכתם וזהב אופיר וכשוהם היקר וספיר כי היא יותר נערלת ואהובה מכל אלה · ולא יערכנה ג"כ הכלים היפים העשויים מזהב וזכוכית · או העשויים מפז לבדו לקחם תמורתה וראמות וגביש שהם אבנים טובות לא יזכר שום א' מהם בערכה · וכן משך החכמה והוא ידיעת ההמשכות וההשתלשלות הסבות הוא יקר מפנינים · ולא יערכנה פטדת כוש שהיא אבן יקרה מאד · ולא תסולה ותערך ותחשב בכתם טהור יען כי החכמה מאין תבוא וא"א לדעת סבת הסבות ית' אשר ממנו באים כל הנבראים · ואמנם יודע דבר מה בעניינים השפלים · ואמנם ידיעת איזה מקום בינה הנה כאשר אמרנו נעלמה לגמרי מעיני כל חי כקטן כגדול ואפי' מהמלאכים המעופפים על השמים ומשגיחים גם נסתרה לגמרי: וזה שאפשר לאנושי להשיג ממנה אחרי הפרדו כמעט מן הגוף בהתבודדותו וכאלו אחזוהו מאות ואבדון מהחלקי' הגשמי' · הוא באזנינו שמענו שמעה שהיא השגה קטנה כי אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה ומדרגתה · מה שאין האנושיים הוא כמנע לדעת בה שום דבר · כי זה ההפרש בין ידיעת הבור וידיעת החכם בו ית' כי החכם ידע הסבה למה לא נדעהו ית' שאלו ידענוהו הייננוהו והנלכן המסכלים לא ידעו בו דבר · כי הוא ית' לקצות הארץ יביט והם הב' קטבים מהמרכז ומה שתחת כל השמים יראה ויבין סבת עשותו ליסוד הרוח והאויר משקל ויסוד המים תכן במדה · בעשותו למטר הנולד מאידי ים ד' הארץ חק · ודרך לברק מיסוד האש הבא עם הקולות וכאומרו קולות וברקים:
ואז

ר' אברהם פריצול

לא יערכנה · וכן החכמה האמתית לא יערכנה זהב וזכוכית היא האבן היקרה נקראת די"אמנטי אשר מראיתו לבן ואין תמורתה כלי זהב: ראמות וגביש · וכן ראמית וגביש שהם שמות אבנים טובות ויקרות מולאים ברום וגובי ההרים אשר במזרח לא יזכר להעריכם לגודל החכמה הזאת כי משך החכמה למשיך אותה בחקירת שכלמו ולהתענג בה לאשר ישיג משך ממנה כפי המדרגה המשגת היא יותר יקרה מפנינים ומרגליות: ראמות · מן רום וגביש מן גב: לא יערכנה · וכן לא יערכנה הפטדה הבאה מארץ כוש וכן הזהב טהור מזוקק מהסיגים לא תערך אליה טהור מזוקק תסולה לשון ערך והנה הזכיר איוב גודל מעלת החכמה שהיא למעלה מכל הקניינים והדברים היקרים להודיע מה שראוי להתעסק בהשגחה כי התענוג בה רב ונפלא וקיים יותר מהשגת הקניינים אשר השגתם מעותד' למקרה ושהנפש המשכלת למשכיל בה תתעדן במושכלו' יותר מן הקניינים לפי שהחכמה קניין לנפש והקניינ' מקרים לחמר: והחכמה מאין · והנה רצה איוב בחקירתו זאת לשאול ולדעת מאין תבא החכמה ובאי זו ההתחלה והגעה יוכל האדם לבא עד תכליתה ואי זה מקום הבינה לדעת את ה' והדברים הנמשכים ממנו מכל מצאה ונמצא באי זה האופן המה נקשרים בשכל על דרך מה שאמרנו שהחכמה והבינה הוא בהודיעני נא את דרכיך והראני נא את כבודך וזה נרמז במה שהזכיר שני פעמי' והחכמה מאין תמצא והחכמה מאין תבא והשיב שהדבר נמנע בחוק האדם החומרי אשר החומר הוא המונע אותם ממנו להיותה נעלמת מעיני כל חי: ונעלמה מעיני · והיא נעלמת מעיני כל חי וגם מעוף השמי' עם היותם מעופפי' למעלה שנסתרה מהם ואפשר שרמז בזה כי החכמה האלהית בשלמותה נעלמת מעיני כל חי בעל שכל תחתון וגם מעוף השמים שהם רמז למלאכי אלהים המעופפים שנסתרת גם הם לפי שהם הכרים להגיע אל תכליתה: אבדון ומות · והאבדון והמות שהוא ההעדר המוחלט מהכוחות החומריות אמרו שלאחר הגיע האבדון הפסד החומר ונשאר הנפש אז יאמרו הכחות השכליות שמענו שמע החכמה בהדבקה בשכלים לפי שאז ירגישו בשיעור רב מה שלא היה יכול השיג בחיים החומריי' על דרך אמרו ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם או שאמר כי האבדון והמות הלבק עם כל הנמצאים ההוים והנפסדים לחסרון החומר וכן בעבור זה יתאמת מזאת הבחינה לדעת ולהכיר כי בעבורם יש פועל חכם מאחר הנמצאי' והיא החכמ' האלהית הפועלת כל הנמצאים: אלהים הבין · והאלהים הוא לבדו אשר הבין דרכה בחכמה ובתבונה להמצאות הנמצאות כלנה במיניהם ובאישיהם והוא ידע את מקומה בכל מה שימשך באיפותם ובכתותם לנמצאים כלם: כי הוא · כי ה' הוא אשר לקצות הארץ יביט בהבחת השפע הנאצל ממנו ותחת כל השמים יראה לתת הסדור וההנהגה לנמצא נמצא: לעשות לרוח · והוא השם יתברך אשר עשה לרוח משקל ושם הסדר והדבקות עם היסודות להמציא הנמצאים באופן התיחס אל ההרכבה יחד וזה אמרו ומים תכן במדה שלא תגרע ולא תוסיף גם שכל הנחלים הולכים אל הים מכל מקום לא יחרבו להזיק ליושבי תבל כמו שפירשנו למעלה: בעשותו למטר · בעשותו למטר חק ומדה ומנהג להמטיר על הארץ להצמיח ולהשקות כל הנמצאות ודרך לרעמים וקולות שיקרו בהדבק העבים אל היסוד העליון והכל בתועלת תכלית תקון הנמצאות:
חזיז

הרמבן

ומשך חכמה מפנינים · ר"ל שהחכמה שהיא נמשכת ועולה למעלה יותר מהפנינים ויש מפרש ומשך חכמה כי המושך אותה מן המקום הנסתר אשר היא שם משך דבר יקר יותר מפנינים והוא משל ויפה פירושו: והחכמה מאין תבא · יאמר כי מקום מוצאה נעלם וגם אין אדם יודע מאין תבא אם מצפון או מדרום אם מן השמים או מן הארץ כי היא נעלמת מעיני כל חי גם מן העופו' המעופפים למרחוק ברקיע השמים: האבדון ומות אמרו · יאמר כי החיים אינם יודעים מקומה ולא ערכה וגם המתים אשר בשאול ובארץ צלמות שמעו כי היא נמצאת ומעלתה גדולה מבא בם דה זולתי האלהים אם כן הכל מודים בה ובמעלתה והכל אינם משיגים אותה: כי הוא לקצות הארץ · כי האל יביט לקצות הארץ ולסוף השמים בבראו אותם ועשה לרוח משקל ולמים מדה ושם למטר חק להמטיר לפעמים ·
ולעשות

אוהב משפט

לסתור דבריו כמ"ש אליהוא עמדו ולא ענו עוד התחיל מושיל משלים במעלת החכמה באמרו לא תסולה בכת' אופיר וכוונת דבריו כי עם היותו סותר דבריהם בהפליג בהצלח' הרשעי' והיה אפשר לחשדו מפני זה כי הוא אוהב דרכם בא לגלגל עצמו כי לא מפני זה הוא נוטה לדעותיהם כי גם הוא יודע כי יש מהם שטובת' היא לרעה אלא שהוא קור' תגר על מה שהירע לו בלא משפט ותלה הדבר בחכמה נעלמת וסוף דבר יש להאדם לירוא מפני הש"ית' מפני שכר העולם הבא ולזה חתם דבריו ביראת יי' וכבר הקדמתי זה בפרקים: חי אל · לשון שבוע' כמו חי ה' וחי נפשך והפסוק הוא נקשר עם הבא אחריו יאמר חי אל אשר הסיר משפטי ועשה לי רע על לא חמס וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד נשמתי בי · וי"ת הסיר מלשון דרכי סורר כלומר עוה משפטי · ואין צורך כי המשפט דרך סתם הוא משפט צדק והסרה היא עול: חי אל · עומד במקום שנים כלומר וחי שדי · ורז"ל אמרו איוב עובד מאהב' היה שאין נשבע בחיי המלך אלא אוהבו: כי חסר פ"ין מעלת נשמתי כלו' כל עוד אשר נשמתי בי וכל עוד משמש לשני' כלומר וכל עוד אשר רוח אלהים באפו · וגם זה הפסוק הוא נקשר עם הבא אחריו אם תדברנ' שפתי תומר: אם הוכפל הענין במלו' שונות וטעם הענין כי הוא נשבע באל בדי כי כל ימי חייו לא ידבר עולה להצדיק נפשו בשקר כדי ללכת המתעצמים עמו וכל מה שאמר בצדקת נפשו הכל אמת: חלילה · חלילה לי להצדיק אתכם להודות לדבריכם שאני רשע ועד שאגוע לא אסיר תומתי ממני לומר שאינני תם · וי"ל לא אסיר תומתי ממני להחניף לכם שאומר לכם שהאמת אתכם כי כל ימי נזהרתי מהחנופה ועתה לא אסיר תומתי שהחזקתי בה כל ימי שלא להחניף ממני: אם אצדיק · כמו שאצדיק וכמהו אם כסף תלוה: עד אגוע · חסר שי"ן והראוי אשר שאגוע: בצדקתי · בצדקתי שאמרתי עלי שאני צדיק החזקתי ולא ארפה · או בצדקתי שלא החנפתי שום אדם · על פי הפירושים של פסוק הראשון: יחרף · י"מ לשון נטייה מלשון ערבי · וי"מ מלשון נערו' וכמהו נחרפת לאיש: בימי חרפי · כלו' לא אעשה מעשה נערו' לומר דבר ולחזור בי · והתרגום פירשו לשון חרפה שתרגם אותו לא יחסר כלומר שלא יהיו חרפה לעצמו: יהי · אינו מקלל רק אומר כי אויבי המרשיע אותו יהיה על כל פנים כרשע מפני שהוא חנף ונושא פנים בתורה והאלהים יעניש החנף: כפל דבר במלות שונות: ומתקוממי · אויבי כמו ובתקוממך אתקוטט: כי · להמשיך הפסוקים יש לפרש כי בעבור שהגוזל מן האדם לקיו כגוזל ממונו יאמר כי כרשע אויבו ומה תקותו כי יבצע בלע · ויש לפ' הפסוקים מראש המענה ועד כאן כי הוא נשבע חי אל ושדי כי כל ימי חייו לא יחזיק בדברי שקר לומר שיש ללכת בדרכי הרשעים מפני שיש להם הצלחה כי אף על פי שהוא אינו מודה לחבריו בטענותיהם הוא מואס דרכי הרשעים ואויביו ומתקוממיו יהיו כמוהם לפי שאין תקוה לרשע ברשעתו ואף על פי שיצליחו דרכיו והכוונה לאיוב כי הוא עם היותו מתרים כנגד דינו של הק"בה הוא מתגלל שלא כתורגליו ולא כשפטו האוריו מידת יי': ישל · י"מ לשון שלוה כלומר שיעמיד אלוה נפשו בשלוה שמפני שלוה זו אין לשום אדם ללכת בדרכי החנף והרשע · וי"מ לשון עגבה כמו שלו כלומר מה תקות החנף כי יגזול וכי יעשה האל נפשו בהשפעת הטוב עליו · והוא פעל קל אם שרשו שלה לפי שהי"וד בצר"י על משקל אל תפן אל מנחתם · ואינו לשון הפעיל כי אם היה לשון הפעיל היתה הי"וד בס"גול על משקל וישן זבב אל זבב · וי"א לשון של כלומר ישלול נפשו ממנה ויקחנה · והנכון שהוא לשון ונשל הברזל ובא הנה תמורת הדגש וכמו ויזד יעקב ששרשו נזד · ויהיה סוף הפסוק תשובה לראש הפסוק לומר מה תקות חנף כי יבצע רע כי תקותו היא מפח נפש שישליך אלוה נפשו ממנו מגופו וימות · ובדבריה"ל מתפרש כן · אלא שיש אומרים נפשו של נגזל כטעם נפש בעליו יקח · וי"א נפשו של
גזלן

ודרך · ומנהג מונהג ומסודר : לחזיז קולות · לברק אשר הוא סבה לקולות והרעמים או יהיה לחזיז קולות חסר וי"ו והרצון לחזיז וקולות : ויספרה · שמה בספר וכתב אותה ר"ל ששם אותה לחק ולנימוס : ביאור דברי המענה כאשר ראה איוב שאין אחד מרעיו עונה אליו דבר הוסיף לשאת משלו על ענייננו ואמר חי השם אשר הסיר משפטי בסדרו טובות האדם ורעתם בזה האופן אשר סדרם ר"ל מצד הגרמי' השמימיי' או אמר חי השם אשר הסיר משפטי אם הענין כדבריכם שיבאו מאתו הטובו' והרעות לבני האדם במשפט לפי מעשיהם וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד בקיים חייתי לא תדברנה שפתי עול ומרמה להודות לדבריכם · חלילה לי אם אצדיק אתכם לומר שהאמת אתכ' במה שאת' אומרי' עלי שכבר חטאתי עד אמות לא אסיר תומתי ממני לומר שאני רשע וחוטא כמו שאתם אומרים עלי · בצדקתי החזקתי לומר שאני צדיק לא ארפה ולא יטה לבבי מימי מזה הרעת אשר אני בו ומה שאתם אומרים עלי שאני נשכם לרשעים במה שאני אומר שהשם עוזב את הארץ כי לפי זה הרעה לא יועיל הצדק על הרשע וזה נמשך שיורה שאני לא כשמרתי מלעשות חלילה לי מזה :

רשי

אז ראה · ראה אותה · נסתכל בה ובעלתה ועשה הכל · ויספרה ספר אותיותיה כפולות ופשוטו' ראשונה ואמצעית ואחרונות · היא אמת · חותמו של הק"בה · וכן בשאר סדרים · ברא כל דבר ודבר באותיות הללו · והכל מפורש בסוף ספר יצירה · הכינה · זימנה ליצירה : הן יראת יי' היא חכמה זו צריך לזו' ואין חכמה יפה בלא יראה :

לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת׃ אָז רָאָהּ כ"ו כ"ז לְמִטְרָא קְיָימָא גְּזֵירְתָא וּמַהֲלָךְ לַחֲזִיזֵי
וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם־חֲקָרָהּ׃ וַיֹּאמֶר כ"ח דְּרַהֲטִין בְּקָלַיָּא׃ הֵידֵין חֲמָיָיהּ
לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְאִשְׁתָּעִיָּיהּ עִם מַלְאֲכֵי שֵׁירוּתָא
וְסוּר מֵרָע בִּינָה׃ אַתְקְנָהּ וּלְחוֹד פִּשְׁפְּשָׁהּ׃ וַאֲמַר
ויסף לְבַר נַשׁ הָא דַּחַלְתָּא דַיְיָ הִיא
חוּכְמְתָא וּלְמֶעְדֵּי מִן בִּישְׁתָּא הִיא בִּיוּנְתָא׃ ואוסף

אז ראה חד מן ג' פסו' דכל מליהון מפקין ה' וסימ' מוזני דשבת בהכנה : וביאורם שארה כסותה ועינתה לא יגרע · חרשה ושבתה וכל מועדה · הכינה וגם חקרה :

מענה

יהיה כרשע אויבי ומתקוממי כעול ואפשר שהרצון גם כן במה שקדם לו מהדברים זאת הכוונה בעינה והיא כי הוא יאמר כי חי השם גם האמיני שהאדם אינו נענש לפי מעשיו לא אחטא בשפתי ליאמר דבר עול ורמיה חלילה אם אצדיק אתכ' בשהרשע גם עתה שהגיע לי מה שהגיע מהרעות לא משפט כי אז יראה לכל שצדקתם במה שאמרתם עלי שאני רשע הנה עד יום מותי לא אסיר תומתי וצדקתי ממנו ולא יטה לבבי מהדרך הטוב אשר החזקתי בו מימי · יהיה אויבי ומתקוממי כעול וכרשע והולם אמר זה לשנאתו העול והרשע וזה כי למה ישובח מפני זה הדעת אשר אני בו העול והרשע מה תקות חנף כי יבצע ויעשה חמס ואם היה פונה השם יתברך בשלוה אותו ולא יעניאהו היבטח שבבא אליו צרות יצילהו השם ממנה בצעקו אליו הלא זה בלתי אפשר לפי זה הדעת ולא לפי דעתכם כי אינו מתענג על השם ודבק בו עד שיוכל להתפלל אל השם בכל עת שירצה ותשמע תפלתו כאמרו אז תתענג על יי' ויתן לך משאלות לבך ובהיות הענין כן ראו איך ראוי לכם לשפוט שאני משבח הרשע העול הלא הרשע והעול מוכן לפי דעתי לרעות כמו הצדיק ואין לו תכלית אחר זולת ההצלחה המדומה אשר הוא עתיד או מזומן שתאבד ממנו כבא יום אידו ולא יהיה לו אז המלט מזה בשום פנים ואולם הצדיק כבא יום אידו תאבד הצלחתו המדומה ותשאר הצלחתו האמתית והיא הצלחת הנפש · ואפשר שנאמר שהרצון באמרו אם על שדי יתענג וגו' הוא שהוא אומר האם יתענג זה הרשע על השם בשתדבק בו תמיד נפשו במה שישכיל ממנו ויקרא אל אלוה בכל עת להשכיל ולדעת אותו להיות עמו תמיד עד שתגיע לו הצלח' הנפש הוא מבואר שזה בלתי אפשר כי לא תגיע הצלחת הנפש עם העדר השלמות כמו שהתפרסם ונתבאר במה שאין ספק בו · הנני מלמד אתכם מה שביד אל אשר עם שדי אני מעלים מכם כי באמת עוזב אישי האדם אל הסידור המגיע מצד המערכת · הנה איך האמינו מפני זה שאני משבח את הרשע והנה אתם כלכם חזיתם וספרתם שכבר הגיע לכם מהחוש שזה חלק אדם רשע עם אל · ונחלת התקיפים הרשעים אשר יקחו משדי ר"ל שכבר יגעו להם רעות נפלאות כמו שספר אחר זה ואתם ידעת' שכל ראיותי על דעתי אני לוקח מהחוש · וכאשר היה זה כן שלפי המוחש יראה שכבר הגיעו מן הרעות הנפלאות לרשעים אבל שאני חלקתי עמכם במה שאמרת' שלא ימלט רשע שלא יקרה לו כך וטענתי שכבר יראה מהחוש שיגיע לקצת הרשעים הצלחה ולא יגיעם שום עונש עד יום מותם איך תאמינו שאני משבח הרשע ולמה זה הבל תהבלו לומ' שאני בוחר אורח הרשעים אשר היו בדור המבול ואנשי סדום ועמורה · הנה כמו שספרתם יקרה הרבה שאם ירבו בני הרשע יהיה תכליתם למות בחרב וצאצאיו לא ישבעו לחם והשרידים הנשארים ממנו והם בניו יקברו במותם שלא יעזבום עד שתצא נפשם לגמרי ולא תבכנה על מותו ומות בניו אלמנותיו אפילו אלמנתו · אם יצבור כעפר כסף ויכין מלבוש ללבוש עד שימצא לו בשפע כמו החומר · הנה יכין המלבוש ואיש צדיק ילבשהו והכסף אשר קבץ יהיה לנקי ויחלקהו ויפזרהו כאשר ירצה · בנה ביתו כעש ר"ל שביתו יהרס בקלות כבית העש וכסוכה אשר עשה נוטר הכרמים שאין לה קיום · עשיר ימות ולא יאסף לקבורה אך יסחב סחוב והשלך כקבורת חמור כל כך ימות ויכלה במעט זמן עד שבזמן אשר יוכל האדם לפקוח בו עיניו יהפך מיש לאין · תשיגהו כמים בלהות ר"ל שיבאו אליו בשטף ובמרוצה ובלילה תגנבהו סופה ורוח קדים ויניעהו ממקומו לפחדו מהצרות הבאות עליו ולא יוכל להמתין עד אור הבקר אבל ינוס בלילה · ישלך עליו השם מכותיו ומכאוביו ולא יחמול ממכתו כרוח קדים יברח ויחשוב להמלט · ישפוק על שברו כפיו כל איש וישרוק עליו ממקומו לרוב התימה על מה שיקרהו מהרע הנה זה הוא מה שספרתם שכבר ימצאהו הרבה שיקרה לרשעים אלו הרעות ואני לא חלקתי עמכם בזה אבל באמרתי בחוש שזה לא ימצא בכל הרשעים אבל כבר ימצאו בהם מצליחים ולא ישיגם שום עונש ואמנם היתה הצלי הסב' ברע שיקר' לרשעים ולטובים כי לכל אלו העניינים הנמצאים בזה העולם השפל ימצא קץ וגבול וזה שכבר ימצא בקצת העתים במקום מה מהארץ שיצא ממנו הכסף להתחדשו אז שם וכן ימצא בארץ מקום אשר יזוקו ממנו הזהב ויוציאוהו משם וכן ימצא במקום מה מהארץ שיוציאו ממנה הברזל להתחדשו שם אז ויציק האבן נחשת והוא הברזל החזק ר"ל שכבר הוציאוהו משם בעת מה : לפי

אבן עזרא

לחזיז · אומץ ותוקף הוא וכמהו יי' עושה חזיזים : אז ראה ויספרה אין ויספרה מן ויספר משה כי אם ממספר או מן וללמדה ספר והעניין היא כתובה אצלו וכמהו יספר שחקים בחכמה : לאורו

אבן יחייא

ואז כשברא יסוד האויר ראה הכינה · וכשברא יסוד המים אז ויספרה · וכשברא יסוד הארץ הכינה · וכשברא יסוד האש חקרה והנה הזכיר האש באחרונה לעילויו כי אחרון אחרון חביב · וכן להיותו כמעט נעלם מעיני האנשים · ואז אמר וסידר האלוה לאדם שיראת ה' היא החכמה וסור מרע היא הבינה כי אינו חייב אלא מה שהוא אדם לחפש דרך לדעת החכמה והבינה ההיא כי די לו בשיסור מרע ויירא מאלוהי השמים על מנת שלא לקבל פרס ממנו לבלתי השגיחו בו כדי לחיות החיים האנושיים ולא החיים הבהמיים הדורשים זה לזה בלי חכמה ותבונה ודחמכות : ויוסף

תורת חסד יראת שדי

או יר' כי הוא יתברך ידאה כי אם לא בריתו יומם ולילה חקות שמים וארץ ותחת השמים והשמים בעצמם לא שם ולא ישגיח לעשות לרוח משקל וכו' בעשותו למטר חק וכאומר ואד יעלה מן הארץ והשקה וכו' כי כל זה עשה או כשראה ויספרה וכו' ויאמר לאדם וכו' וכאומר כי לא המטיר ה' אל'ים על הארץ ואדם אין וכו' אך כאשר בא האדם שהיו עתידין מבני בניו לקבל התורה והוא יתברך נסתכל בתורה או נוה על המטר והוא כאו' בראשית ברא אל'ים וכו' ורז"ל אמר רבי לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא מפני שאכלו תמרים ויעסקו בתורה ע"כ · ועוד הרבה דברים כנוים על העניין התורה דרשו רז"ל בפסוקים האלה עיין בהם במקומם · ותכלית כונת מענה זה הוא לומר מעלת חכמת התורה אשר לא היה עוסק בה בשביל יסוריו ועל כן היה דואג הרבה אחד אם מפני שתלמידיו לא היו אז מלומדים ממנו ושומעים את חכמתו ואם לפי שלא היה יכול לשפוט את עמו ישראל כראוי וכאשר היה עושה תמיד וכל זה היה לו עם היות כי בצדקתו החזיק וכו' ולא היה נושא פנים אפי' לאוהביו כשלשת רעיו הנזכר ולא היה מחייב לשונאיו וכו' : ויוסף

הרמבן

ולעשות דרך לחזיז קולות · והם הברק והרעמים ואז בעשותו הכל ביצירת עולמו ראה החכמה שעליה יסד עולמו כדרך ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה : ויאמר לאדם · הגיד לאדם שיראתו מלפניו והיא כל חכמתם ויסורו מרע והיא בינתם כי זה כל האדם ובזה יושעו במופלא מהם אל ישאלו ובמכוסה מהם אל יחקרו ואין להם עסק בנסתרות השלים ענייניו כדרך שהשלים קהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם וזה יורה על דעתו וסברתו כי הם עונים בידיעה ובהשגחה בנפש רק בעולם הזה יראה דברים שלא כדין ויטעה בהם או יסתפק ויתלונן עליהם כאשר פירש במענה הלאל יסכן גבר והנה זה פירוש בפסוקי' האלה כפי פשט והוא כדרך הספר הזה בתוכחותיו רק בעלי הקבלה יפרשו ענין כי יש לכסף מוצא כי ידבר במעשה מרכבה העליונה ואומרים כי ד' מאכות הנזכרות בפסוק ירמזו למוצא יסודם שמכלל עשר ספירות ואמר שיש להם מוצא וקץ שם לחשך הנזכר במעשה בראשית והוא חקר תכלית הכל עד בנין הנבנה מן האותיות ויקראו נתיבות החכמה נחל · והוא העושה בהם פימה להיות כנר משם והיו נשכחים מני רגל משל לרוב עומק העניין וארץ ממנה יצא לחם ירמוז לרצון שממנו מוצא החיים ומדת הדין מקום ספיר אבניה כ"ב אותיות נתיב לא ידעו עיט ל"ב נתיבות שהשלתם מכתיב אחד לא נודע למלאכי השרת ולא הביט עין או מראית באלמים שלהידו והשיל החכמה לאלמים נור על הנתיבות שהיו סתומים בה והפך שרש הרים וגלה הנסתר מאתם ויקרא יאורם ההויות הנכללות בשם מים במעשה בראשית ואחר שיאלו היאורים כל יקר הנראה במעשה בראשית ראתה עינו והיה העולם מים במים וחבש אותם והבדיל בין מים למים במאמר יהי רקיע ותעלום החכמה הוציא לאור ואמר כי החכמה מאין תמצא ולא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ המלאכים במקום שהם רוצים לדעת אותה והם אמר דרך מליצה ואמר כי בורא החכמה אין עוד ונעלמה מן המלאכים רק בבינה רק האלהים על ידי התבוננות האציל ממנה ד' יסודות אשר יספר והם קצות הארץ ותחת השמים שהם אש והרוח והמים לזרוה במחשבה הקודמת והוציא ממנה ספר וספר וסיפור וחכמה ותבונה ודעת ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה שהיא מדת טובו של הקב"ה וזהו דרכם בפסוקים הללו והדברים בעצמם ישתבחו ויתהללו אבל לא ידענו אם העניין פירוש זה סובל ואם קבלה היא נקבל : ויוסף

ר' אברהם פריצול

חזיז · הוא הברק שאחריו רעם וקול נברא בעננים : אז ראה · ואז מתחלת חדוש המציאות ראה ה' ורצה בסדור החכמה ויספרה להיות לחק מתמיד על כל מה שנמשך מרצונו הקדוש על כל נמצא נמצא והכינה בסדור מתמיד וגם חקרה בחקירת החכמה להיות לכל נמצא סדר מתמיד וטבע חכם : ויאמר לאדם ויאמר לאדם כי כן יראת השם להיות מתכונן בו ובמצותיו ומפחד ממנו · שיעור היראה הראויה לו זאת היא החכמה שתגיע אלינו ממנו בעולם הזה וסור מרע לבלתי רדוף התאוות הגופניות בעבור מה שיהא בוכן הלב' בעשותו הרע כן תאבד הנפש הייכלת מהשארו' הנצחי היא הבינה ומזה יתבאר דעת איוב בהשגחה והיותו בוחר הטוב ומואס בעול והחמס והיותו מאמין בהשארו' הנפש כאשר נבאר בעקר זה :

והעקר מן המענה הזה לאיוב יסוב על הרגעה לרופים · והנה כאיוב הוסיף לחזק כוונתו במניעת ההשגח' הפרטית באמרו אורה אתכם ביד אל ואשר עם שדי לא אכחד והביא ראיה במענה הזה על מה שנמצאו רשעים רבים שילקו ימעט קדם לזה הביא ראיה על רשעים גדולים ורבים שלא ילקו לעד רק יתחזקו ויצליחו תמיד וימותו בשלום ובהיות הענין כן מחויב הוא שיהיה מצד המערכת והכוכבים כי אין טעם לצדק ולא ראיה אמתית לדעת מדוע רשעים ילקו בפורענות והאחרים אשר יהיו רשעים מהם בחטאות גדולות מפורסמות יצליחו וישקוטו ולזה אמר להם הן אתם כלכם חזיתם הדבר הזה ולמה זה הבל תהבלו בדבריכם השני שאיוב רצה להודיע את רעיו שעם היותו רואה העוות הלז שכבר נמצא רשעים שיצליחו כל ימי חלדם שהוא היה שונא העול והחמס וחלילה לו מרשע ומעשות רע רק אמר יהי כרשע אויבי ומתקוממי כעול כי מה תקות חנף תאבד : שלישי' מה שהביא ראיות חזקות שכל הדברים האלה שהם על צד הקרי והזדמן כפי טבע המקום והזמן והוא שהביא ראיה ואמר כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו שזה איננו בכל מקום רק על צד המטבע מהכוכבי' וכן אמר ברזל מעפר יוקח וכו' ואמר על הלוף ותמורת המקומות מן ההפך אל ההפך בקצת העתים והמקומות פרץ נחל מעם גר וכו' ואמר ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש ואמר מקום ספיר אבניה וכו' וההפך מזה אמר עליו כתיב לא ידעו עיט וכו' שכל אלה הם על צד הקרי והמערכת וכן יקרה לרשעים ולצדיקים שילקו או יצליחו הרביעי מה שהיה חושב ומאמין כי עם היות הדבר כן שההצלחו' הלויות במערכת מכל מקום עקר הכל הוא ההשתדלות בהשגת החכמה ועם היותה נמנעת מהשגתה בשלמות לפי שהיא לבד ביד האלהים מ"מ העקר ממנה הוא ביראת ה' וסור מרע לפי שמזה יגיע אל השארות הנצחי שלא יגיעהו מקרה ולא ישלוט בו שנוי ויראת ה' וסור מרע היא ההתחלה לחכמה האמתית וסבת השארות : ויוסף

מ"ע ספורנו

בעשותו למטר חק · במתן תורה כאמרו אף שמים נטפו · לחזיז קולות · כאמרו וכל העם רואים את הקולות : אז ראה · בחר אותה בנפש הרוחני המתוקנת · ויספרה · וספר את האדמה הנזכרה המכוון בה במעשה בראשית · הכינה · במעשיות · וגם חקרה · במדו מופתים שכליים מורים עליה : והן יראת ה' ידיעת גדלו אשר בה יבי' מורא אל כי משכיל · היא חכמה · שבה נדע האשר הצלחנו במציאותו · וסור מרע · החמריות · בינה · בהתבונן שהמכוון הוא שידמה האדם ליוצרו כאמרו והתקדשתם כי קדוש אני : ויוסף

אוהב משפט

גזלן נטעו וקבע את קובעיהם נפש והוא פשט הכתוב באמת : הצעקתו וכי טובה : הבאה עליו היא מכוונת מהשגח' מפני כפרון מעשיו שיהי' בטוח שתתקיי' וכיון שאין לו בטחון בקיום כשתבא עליו הצרה המכוונת מהשי"ת מפני רוע מעלליו האיפש' שישמע צעקתו והלא מרוחק הוא ממנו ואכוונ' לאיוב בזה מה שהקדמנו בפרקי' שאיפש' שתבא אל הרשע הצלחה מפני ההשגחה הכוללת אשר אין לנו תלונה עליה אבל בביאת הצרה עליו שלא כמנהגו של עולם ושלא תקובל לו צעקה הוא מופת על ההשגחה : אם כפל התימה הוא ככל התמיהות הכפולו' שכן דרך הראשונ' והבנית באם כמו הירוצון בסלע סוסים אם יחרוש בבקרים · אם בלשוני עולה אם חכי לא יבין הוות · אף כאן הצעקתו ישמע האל'ם על שדי יתענג שמא יכול הוא להתענג ולסמוך על ישועת יי' ולקרא לו בעת צרתו בתמיהה · אוהבים הספר שי"ן והיה ראוי שיקרא אלוה בכל עת כלומ' האם יוכל להתענג על יי' כבן המתענג על אביו שיקראנו בכל עת והוא יעננו : אורה הנני מלמד אתכ' לעבוד האל ולומר האמת : אשר עם שדי לא אכחד דבר רק אומר האמת וכן העגו אתם אמרו רמות ולא הגבו פנים לעולם · עיין רש"י ז"ל · אורה לשון למוד וי"מ לשון ירה בים ירינו נכון · ובמשנה תורה הרין בהרין לשני לדה אורה · אורה אתכם · והראשון לשון המלכה · ואם כן הרין זה לשון השלכה : הן עיין פי' רש"י ז"ל והרמ"בן ז"ל והנכון שיאמר להם הן אתם כלכם חזיתם שזה חלק אדם רשע כמו שיאריך ברעות הרשעים ואין בזה הדבר חכמה לשתו'בה עגנותי כי גם לי לבב כמוכם לראות כל זה ולמה זה הבל תהבלו לחשוד אותי שאני כיוה' אחר שהענין מפורסם אלי שכל כרי דרכם הוא האבדון אין בכל זה חכמה כי אם הבל אבל החכמה בדרוש הזה היא נעלמת

מ"ע ספורנו

ויוסף איוב · יא · מי יתנני כירחי קדם · כי לא שניתי טעמי ולא הייתי נמנע ממעשי הטובים בשום מחשבה רעה עם האל ית' באופן שהם היה לאל ידי כמו שהיה אז הייתי עושה כל הפעולות הטובות שהייתי עושה אז · לאורו אלך חשך · גם כשהיה צער וחשך בעולם היה אור לי : בימי חרפי · בימי החרף שלי שהם ימי הבחרות קודם בואת ימי הזקנה שהם כמו הסתיו כאמרו ושבו העבים אחר הגשם : סביבותי נערי · שהייתי יכול להטיב לרבים על ידם : ברחוץ

אוהב משפט

נעלמת מכ' ולא זו הדרך אשר דרכתם בה להרשיעני כי הם הבל כי גם יודע אני כל זה ועל כן אין לחשוד אותי שאני רשע שהרי הדבר מפורס' שאין טובה לרשעי' מפני רוע מעלליהם רק מפני ההשגחה הכוללת : זה · ועתה יפרש מהו חלק הרש' והעריצי' שיקחו מאל ומשדי עונש על מריים והוא מה שי' כו' הא"כ : אם למו חרב · כמו לחרב כמו שיהרגים בחרב ויוצאי' יחכו באו לידי עני שלא ישבעו לחם : שרידיו שריד · היא הנשאר מ' החרב כמו עם שרידי חרב · יאמר כי הנשארים מן החרב בשאול יקברו ואלמנותיו שהן נשי בניו לא תבכנה כי המגפה על שם מתו על מטת' ונקברו לא היו כראשונים שנפלו בחרב והיו דומן על פני האדמ' : במות · במקום המות וזהו הקבר כמו שאנו קורין הקבר בית החיים · ונרא' לי שהוא כמו לא יספדו ולא יקברו יהמ' כמו ירבו למו חרב והשרידים אשר שרדו מהם לא ישבעו לח' וימותו ברעב ומיתתם תהיה קבורת' כי לא יזכו לקבורה אחר המות ולא יספדו אותם אלמנותיהם כי די להם בצרתן מרעב אשר נשארו בו אחר מות בעליהם : אם ואם יצבור כעפר כסף ויכין מלבושי' רבים כמו החומ' שאינן נחשבים אצלו כמו החומר לרבוים : יכין מה שהכין מהמלבו' ילבשנו הצדי' שאינו זרעו · והממון שצבר יבא ביד איש נקי ויחלוק אותו לבניו : בנה עש הוא שם התולעת ובכאן הוא תאר אל העכביש הרורג בגדים ואמר כי הרשע בונה ביתו בלא צדק והוא כבית העש שאין לו קיום וכסוכה שעשה נוצר הכרמים שאינ' דירת קבע כן ביתו של רשע : עשיר עיין פי' רש"י ז"ל והחכ' ראב"ע ז"ל והרמ"בן ז"ל וי"מ עשיר ישכב ולא יאסף ההון ההוא ולא יעמוד רק כשיקו' יפקח עיניו ואיננו

תשיגהו · בא תשיגהו עם בלהות על דרך בנות צעדה עלי שור כלומר כל אחד מהבלהו' תשיגהו אף על פי שיברח להנצל ממנה תרדוף אחריו ותשיגהו כשטף מים הבא בפתע פתאום וסופה וסערה יקחוהו מהרה כמוץ אשר גנבתו סופה · כל דבר הנלקח בקלות נקרא גנבה כי כן מדרך הגנבים · ולפי שדרך הגנב בלילה אמר לילה גנבתו סופה וישוב אל מיתת הרשע או אל אבידת ממונו על דרך פ' עיניו פקח ואיננו :
ישאהו רוח קדים שהיא קשה שברוחות תשאהו עד שיאבד ותשערהו בסערת יי' חמה ממקומו · ישאהו וישערהו שב אל הקדים שהוא לשון זכר או אל הרוח כי מצאנוהו לשון זכר רוח גדולה וחזק וזה משל למהירות איבוד הממון או מיתתו : וישלך · הנכון בזה הוא שהוא שב אל הקדים כי דרך הרוח להשליך אבנים וצרורות וישלך אל הרשע ולא יחמול עליו : מידו ברוח יברח · י"מ שהוא שב אל הממון שיברח מיד הרשע · וי"מ שהרשע יברח מכחו של הרוח שיאבד מהרה · וי"מ ואם ישליך על ממונו נפשו ולא יחמול ליכנס בסכנות לא יועיל לו כלום כי מידו ברוח יברח : ישפוק · אף על פי שהוא בש"ין הוא כמו ויספוק את כפיו הכתוב בסמך · ולעולם הוא לרעה גדולה הבא פתאום כמו ספקו עליך כפים · ואמר כי כל יודעיו לפנים יספוק ברעותו מפלתו עליו ועל ביתו כפים : וישרוק · הוא גם כן לרעה כמו שרקו ויחרקו שן כמנהג בני אדם המתמיהים מדבר רע שמשרקים בשפתותיהם כמו כל עובר עליה ישום וישרוק · וכן זה הרשע ישרוק כל אדם ממקומו כששמע מפלתו · ומה שמזכיר פעם לשון רבים ופעם לשון יחיד דרך נבואות הוא שמדבר פעם עם הכלל ופעם עם כל אחד : כי · י"מ כי הכונה לאיוב במאמר הזה עד סוף המענה הוא להשלים מה שאמר כי הוא מחזיק בצדקתו לפי שהכסף והזהב יש להם מוצא וסוף אבל החכמה מאין תמצא על כן נתן לב כל ימיו ללמוד אותה

רלבג

לפי שהשם שם קץ להעדר ההויה אשר במקומות מהארץ וכאשר יבא קצם יעשו שם כמו אלו ההויות · ושם גם כן קץ לכל תכלית אשר הוא חוקר ומבקש במה שיורוהו אבן אפל וצלמות ר"ל החומר הראשון אשר עמו ההעדרים כולם והוא סוף כל הדברים ההווים או קרא אבן אופל וצלמות היסוד הארצי כי הוא בתכלית מההעדר ביחס אל שאר הנמצאות המוחשות בקצת העתים יפרוץ נחל ויגדל מאצל המקום שהיה האדם גר שם קודם זה להיותו יבשה לפי שליובש המקום ההוא קץ וגבול וימצא גם כן הפך זה והוא שהמים החזקים הנשכחים מני רגל וגבהו מאנוש על אשר לא עבר אדם שם לרוב עמקם ינועו ויכלו ויסיב יובש במקום ההוא אשר היה בו הנהר ההוא · כבר תמצא ארץ שתצא ממנה לחם להיותה טובה לזריעה ובבא קצה יהפך תחתי' כמו אש שייבשה וישרפה עד אשר לא יעבד בה ולא יזרע · כבר ימצא מקום אשר אבניו הם ספיר ובו ימצאו עפרות זהב ויבאו שם האנשים תמיד לקחת הספירים או הזהב ובבא קצו יהיה חרב עד שאפילו העיפות והחיות לא יבאו שם · בבא קץ ההרים החזקים ישלח השם ידו ויהפכם משרש בסבת הרוח הנסגר בבטן הארץ · בצורים החזקים בקע יאורות בקצת העתים בבא קצם וקודם זה ראתה העין כל יקר אשר בהם להיות יבשה והפך זה כי בקצת העתים עצר השם הוצאת הנהרות ומה שיהיה נעלם בקרקעם יוציא לאור ותראהו העין ובהיות הענין כן רצוני שיש קץ ותכלית לכל אלו הדברים החמריים הוא מבואר שאין ראוי שתקרא ההצלחה באלו הקניינים החומריים הצלחה לפי שכלם יאבדו בבא קצם ובזה הענין שוים הרשעים והצדיקים ואחר שלצדיקי' הצלחה אמתית והיא הצלחת הנפש מה שאינו לרשעים והם שוים בהצלחה האחרת לרשעים היא מבואר שאין מסבת הצדק על הרשע · והנה איוב החל לספר מעלת החכמה והבינה וקושי השגתה ושלא יגיעו בה כי אם ביראת השם וסור מרע ולזה הוא מבואר גם כן שכבר יגונה הרשע ויושבח הצדק מזה הצד · והחל ואמר והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום הבינה שיקח האדם אותה משם · הנה היא נעלמת מהאדם עד שלא ידע ערכה ולא תמצא בחלק מהארץ אשר שם החיים והוא החלק הנגלה מהארץ ולא בתהום · ולא בים אשר הוא מקיף בשאר חלקי הארץ · והולם אמר זה שלא יחשוב חושב שיהיו במוחשות די בהקנאת החכמה כי כבר התבאר בספר הנפש שאין בהם די בקנין המושכלות ושהוא צריך שיהיה בכאן שכל פועל בכל אלו המושכלות ומקנה אותם לנו ועם זה כבר נתבאר בספר מ"י שאין כח בנו להשיג זה הנימוס והסדור אשר לנמצאות כפי מה שהוא עליו והוא הענין אשר היה בו זה הנימוס והסדור אחד וזאת המדרגה לא תמצא בשלמות כי אם לש"י לבדו ולזה לא ידע ערך החכמה בשלמו' כי אם הש"י · והולם יתחלפו מדרגות האנשים בחכמה לפי התקרבם אל זה הנימוס במושכל אשר בנפש הש"י ורחקם ממנו · ואמר שלרוב מעלת החכמה לא יותן זהב תחתי' ולא ישקל כסף מחירה ולא תערך בזהב אופיר ולא בשוהם יקר וספיר לא ישוה להם זהב וזכוכית לגנה ולא תמורתה כלי פז ראמות וגביש אשר הם אבנים יקרים מאד לא יזכר אחד מהם לפני החכמה ומשיכת החכמה והשתדלות בקנינה יותר ערב ויותר יקר מפנינים · לא ישוה לחכמה פטדה הנמצאה בכוש שהיא יקרה מאד בזהב טהור לא תערך · והולם אמר זה להורות כי קנין החכמה יותר מכל הקניינים האחרים ולזה לא יעזוב המשכיל הדרישה בחכמה מפני ההשתדלות בקנין אלו ההצלחות המדומות והוא ג"כ יותר ערב לפי שאין יחס אל הערבות המגיע לנו בקניינים המדומים עם הערבות המגיע לנו בהשתדלותינו בחכמה · והחכמה מאין תבא ר"ל אי זה דבר יהיה התחל' והגעה אל הגעת החכמה לנו ואי זה מקום שתגיע לנו הבינה ממנו · והנה היא נעלמת מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה עם הגביהו לעוף ויחכן שיהיה מרחוק · אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמע החכמה ר"ל כי מצד ההעדר והמות הנמצא לאלו ההוים ובכלל מצד החסרון הנמצא בחומר הראשון אשר להם נשפוט שבכאן סבה היא שכל תקנה לו אלו הצורות · והאריך מפני זה אל החקירה בטבע המושכל אשר לנמצא נמצא מאלו הנמצאים השפלים אשר הוא החכמ' ואז נדע כי הש"י הוא לבדו אשר אלו הידיעה בשלימות בזה הנימוס אשר לנמצאות כי הוא יעשה כל הנמצא ויביט לקצות הארץ לעשות שם מעשהו ותחת כל השמים יראה · לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה ר"ל שהוא ישתדל שיהיה שווי בין היסודות שיהיה האויר והמים כשיעור הראוי וכן הענין בשאר היסודות כי זה השווי אמנם יהיה בהם מפני שני דברים מפני השווי אשר ביניהם בעצמם בכמות ובאיכות ומפני השווי אשר בסבות הפועלות אותם בסובבם בסיבוב בזה ישמר השווי אשר בין היסודות והוא ענין בתכלית הפלא והחכמה · בעשותו למטר חק ונימוס עד שלא יהיה ביותר מהראוי כדי שלא יגבר היסוד המימי יותר מהראוי · ובעשותו דרך ומנהג לחזיזים ולרעמים עד שלא יגבר האש והרוח יותר מהראוי · הנה ביסדו העולם על המנהג והחק ראה החכמה וכתב אותה ר"ל ששם אותה לחק ולנימוס והבינ' וגם חקרה עד שיסדר אות' באופן היותר שלם · ואמר לאדם הן יראת יי' היא דרך אל שיגיע החכמ' לו וסור מרע הוא הצע' אל הגעת הבינ' לפי שאי אפשר שיגיע שלמות הנפש עם הטרד' בתאות הגופניות וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שלא ישובח העול והרשע לפי דעת איוב כי הוא מונע הגעת הצלחת הנפש אשר היא ההצלח' האנושית : והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב התנצל במה שאמרו לו שסבר ירא' מדעתו בענין ההשגח' שהוא משבח הרשע ומתהלך בו אחר שאיננו מאמין שיגיע העונש לרשעים בסיבת רשעם וזהו מה שהגיע הרשעים הקודמים אל שינהגו בתכונת הרשע ר"ל האמינם שהש"י עזב את הארץ והוא שיאמר בתשוב' בזה שחליל' לו מרשע שיבחר מפני זה הדעת הרשע והעול וזה שהע"פ שנוד' שכבר יקר' שתהי' לרשע הצלח' מה אין ראוי מפני זה שיחסך עניינו כי הוא מוכן למקרי הזמן אין לו המלט מהם בשום פנים כמו הענין בצדיק וזה שאיוב היה מאמין שהענין אחד בצדיק וברשע בטובות המדומות בשכבר ימצאו רשעים רבים יגיעו להם רעות נפלאות עד שמטבע אלו ההצלחות שיפסדו בסוף בהכרח להיותם חמריות ובהיות הענין כן ר"ל שהצדיקים והרשעים הם שוים בענין זאת ההצלח' המדומ' והית' לצדיקים הצלח' נצחית ערב' ויקר' מאד והיא החכמ' והבינ' אשר היא הצלחת הנפש אשר לא תגיע אלא ביראת השם ובהשמר מהרשע והעול הוא מבואר שיותר נבחר מאד לפי דעת איוב הצדק מהרשע : ביאור מלות המענה · ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · בהלו נרו · כאשר היה מאיר נרו : חרפי · נערותי והוא מענין חורף כי אז יחל זמן הזריע' :

בחמה

איוב כט

א וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ
ב וַיֹּאמַר: מִי־יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי־קֶדֶם כִּימֵי
אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי: ג בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי
לְאוֹרוֹ אֵלֶךְ חֹשֶׁךְ: ד כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי
בִּימֵי חָרְפִּי בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עֲלֵי אָהֳלִי:
ה בְּעוֹד שַׁדַּי עִמָּדִי סְבִיבוֹתַי נְעָרָי:
ברחץ

וְאוֹסִיף אִיּוֹב לְמִתַּל מַתְלֵיהּ וַאֲמַר:
מַן יְסַדְּרִנַנִי הֵיךְ יַרְחִין דְּקַדְמַיִן יוֹמַיָּא
דִּי אֱלָהָא יְטָרִינַנִי: בְּאַנְהָרוּתֵיהּ
שְׁרַגֵיהּ עֲלֵי רֵישִׁי לִנְהוֹרֵיהּ אֵיזִיל
חֲשׁוֹכָא: הֵיכְמָא דַּהֲוֵיתִי בְּיוֹמֵי
חֲרִיפוּתִי בִּזְמַן דְּרָז אֱלָהָא עֲלֵי מַשְׁכְּנִי:
בְּעוֹד כְּדוֹן דַּהֲוָה מֵימַר שַׁדַּי בְּסַעֲדִי
חֲזוֹר חֲזוֹר דִּילִי עוּלֵימַיי: במשזוג

כירחי קדם ל' מי יתנני כירחי קדם וכל קרי' הלוף כימי קדם והוא חד מן שיטה מן ל' דכל חד וחד לית דכו' חליף וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות החי"ת בערך חלף כס"ר :

רשי

מענה איוב מי יתנני כירחי קדם כימים קדמונים · שהייתי בגדולתי : בהלו נרו · לשון אור ושמחה · לאורו הייתי הולך בכל חשך וצרה שהיתה באה לעולם · לי היה אור : בימי חורפי · בימי קדמתי · לשון ארמי הוא · חרפי וחפלי · בסוד אלוה · עלי אהלי · כשהיו כשירי הדור באי' לאהלי להוועד בדברי הקב"ה באור ובנגדר סייג לשע' : נערי · משרתי : הליכי

אבן עזרא

לאורו אלך · בחשך : חרפי · גדולתי בלי דומה כי אם לפי הענין ויש אומרים שהוא מן בחרפם בפלשתים שערכו מלחמה ויש אומרים שהוא מן חורף ששם יחל הזרע :

בחמה

תורת החסד יראת שדי

ויוסף איוב וגו' מי יתנני וגומר רז"ל אמרו שהכונה בזה על ימי העבור ועוד אמרו כי אז מלמדין אותו כל התורה כולה שנ' ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך וכו' ושזהו אומר בסוד אלוה עלי אהלי וכו' וכל זה הוא נכון למה שביארתי עד הנה שהיה איוב אומר כי הלואי היה עוסק בתורה וכו' ולסבה זו אמר במענה זה ענין הנזמה מה להורות על התחזק הרב שהיה לו על למידת התורה והוא כי היה רוצה להיותו עומד בזמן ההוא אשר משביעים את האדם ואומרים לו יתמוך דברי לבך וז"א בהלו נרו עלי ראשי והיא נשמת האדם כי נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ר"ל שהנר הלזה חופש כל חדרי בטן באופן כי על נכון הוא אומר על זה לאורו אלך חשך ור"ל לומר לאורו של אותו הנר והוא ענין הנשמה כאמור ולזה אמר כאשר הייתי בימי חורפי ור"ל כאשר הייתי בימי בחרותי שגם אז הייתי טוב והיה אבי שולח אותי לבית הספר הלומדים בתורה וכו' וזהו ג"כ אומר סביבותי נערי ור"ל הייתי עומד בתוך נערים רבים :

אבן יחייא

ויוסף איוב שאת משלו מי יתנני כירחי קדם וגומר מי יתנני שהייתי עתה מצליח כירחי קדם וכימים אשר הייתי חושב שהאלוה היה שומרני מכל צרה ומכל חולאים רעים · בהלו ובהאירו נרו עלי ראשי והוא רמז להשגחתו ית' עליו · מה שאמרו הכו' ובעבורו אלך חשך והוא משל כי הייתי מצליח בכל דרכי ואפילו בדברים החשוכים ונעדרי ההיות מצד רוע הבחירה בהם · הייתי מצליח בהם ומרויח · ומי יתנני שהייתי עתה מצליח כאשר הייתי בימי חרפי מלשון נחרפ' לאיש בתחילת לקחי אשה · אשר בהתחברי עמה בתוך אהלי היה נראה כאלו האלוה היה בסוד המעשה ההוא אתנו ונותן לנו הצלחה בפרי בטננו מבנים ובנות שלמים וכן רבים : וכאשר בעוד שדי עמדי והוא מה שאמרו רז"ל במס"ה שומר פתאים ה' פר"ל שהאל ית' שומר את הנערים

ברחוץ

ר' אברהם פריצול

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · מי יתנני ועוד הוסיף איוב לבאר משלו במענה הזה להחזיק בכוונתו ולהתנצל שלא היה רשע ראוי לפורענות הבא ואמר מי יתנני כירחי קדם בימים קדמוניות בימי היות האלוה על ידי המלאכים שומר אותי ומצליח את כל דרכי : בהלו כרווזה בזמן היות נר ה' מאיר על ראשי ולאורו אשר סדר הייתי הולך אפילו בדברים החשוכים ומאיר עלי בעסקי : בהלו · לשון אורה מן יהלו אורם ולדעתי הוא מקור מן בנין הפעיל : כאשר הייתי · וכאשר הייתי בימי נעורי בזמן היות סוד אלוה ותקון השגחת מערכתו אשר תקן עלי אהלי להצליח אותי בכל דרכי : חרפי · זמן הנעורים כאמרו חרפת נעורי כי בזמני הנעורים מתנהג האדם במעשים שהם חרפה לשכל ור"ל בימי חרפתי הנעורים שימי הנעורים כימי החורף לזרוע בערך אל ימי הקצירה : בעוד שדי · ובזמן שהיה שדי וטובו עמדי וסביבותי היו הנערי' סרים למשמעתי לשרתני בכבוד ובתפארת :

ברחוץ

הרמ"בן

ויוסף איוב · מי יתנני כירחי קדם בהלו נרו עלי ראשי כי יאיר נתיבי ודרכי כולם כאלו נרו דלוק עלי ולאורו אלך במחשכי העולם בכל צרה וחשכה הבאה בארץ לי היתה אורה ושמחה : בסוד אלוה עלי אהלי · כדרך סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם אמר כי היה סוד אלוה נודע באהלו וכאלו היה מתנבא בכל הבאות ויעתמר הוא וכל אשר לו מן הקורות והצרות או יהיה סוד אלוה כמו למלאכי עליון וצבא השמים שיסככו על אהלו לשמרו מכל רע כענין כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך והוא כלשון בסוד ישרים ועדה ועל סוד בחורים בסודם אל תבא נפשי כפול ובקהלם אל תחד כבודי כי בהוסדם יחד עלי · יקרא סוד והתרגום אמ' בזמן דרז אלה עלוי משכני כלשון הראשון : סביבותי נערי · רמז לבניו :

בצאתי

רשי

הליכי רגלי · בחימ' · כמו בחמא' · וצור יצוק עמדי · פלגי שמן · כלומר נחת רוח וכל תאות לב הנוחין כנחלי שמן · יצוק כמו וילקת: קרת תקר' גבוה' מוכנת לכסא לשבת לזקני העיר · וכאשר ברחוב הייתי מכין מושבי · היו נערים רואים אותי ונחבאים · וישישים עומדים בפני : שרים עצרו במילין · ומצפים שאפת' אני תחל': כי אזן · אשר שמע' מילתי ותאשרני · ועין ראת' בכל מקום בגודלי וכושר מילתי : ברכת אובד · אדם מת בעונו ונטרד · עלי תבא כי הייתי זן את בניו ואת אשתו · ורבותינו אמרו שהי' גוזל שדה יתומים ומשביח' ומחזיר' להם · ופשטי' דקרא אינו כרא' כך שאין קרוי אובד אלא דבר שהוא עצמו אובד · כמו ככלי אובד וכן תעיתי כשה אובד · צאן אובדות · ולב אלמנה ארנין שהי' מטיל שמו על האלמנות · לאמר קרובותי היא או אני אשיאנ' כדי שיקפצו עלי' תובעים : צדק לבשתי וילבשני רדפתי אחר הצדק והוא כמו' לי כמעיל וצניף שהם תכשיטין נאים כן היה משפטי נאה וטהו': ואומר

רלבג

בחמ' · בחמא' · יצוק · יהיו נובעים ממנו : שער עלי קרת · בשער העיר על הקרי' ר"ל על העיר : קול נגידים נחבאו גם הנגידים שתקו לבשתם ממני : ועין ראת' ותעידני · העין אשר ראת' הית' מגדלת ומשבחת אותי ויהי' ותעידני מענין עד לאומים או יהי' פירוש שהעין אשר ראת' אותי העיד' על צדקתי ותם לבבי : ארנין · אשמיח בשמחה ורננ': מתלעות · הם השינים אשר יטרפו בהם הבעלי חיים בעלי המתלעות והנה אמר זה דרך משל להורות כי הוא היה מכניע הרשע ומכריתו לא ניח מה שהי' חומס . בקירי

בִּרְחֹץ הֲלִיכַי בְּחֵמָה וְצוּר יָצוּק עִמָּדִי
פַּלְגֵי־שָׁמֶן׃ בְּצֵאתִי שַׁעַר עֲלֵי־קָרֶת
בָּרְחוֹב אָכִין מוֹשָׁבִי׃ רָאוּנִי נְעָרִים
וְנֶחְבָּאוּ וִישִׁישִׁים קָמוּ עָמָדוּ׃ שָׂרִים
עָצְרוּ בְמִלִּים וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם׃
י קוֹל־נְגִידִים נֶחְבָּאוּ וּלְשׁוֹנָם לְחִכָּם
דָּבֵקָה׃ כִּי אֹזֶן שָׁמְעָה וַתְּאַשְּׁרֵנִי וְעַיִן
רָאֲתָה וַתְּעִידֵנִי׃ כִּי־אֲמַלֵּט עָנִי מְשַׁוֵּעַ
וְיָתוֹם וְלֹא־עֹזֵר לוֹ׃ בִּרְכַּת אֹבֵד
עָלַי תָּבֹא וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִן׃ צֶדֶק
לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי כַמְעִיל וְצָנִיף
מִשְׁפָּטִי׃ עֵינַיִם הָיִיתִי לַעִוֵּר וְרַגְלַיִם
טו לַפִּסֵּחַ אָנִי׃ אָב אָנֹכִי לָאֶבְיוֹנִים וְרִב
לֹא־יָדַעְתִּי אֶחְקְרֵהוּ׃ וָאֲשַׁבְּרָה
מְתַלְּעוֹת עַוָּל וּמִשִּׁנָּיו אַשְׁלִיךְ טָרֶף׃
ואמר

בְּמִשְׁזוֹג אַסְתַּוְרֵי בַּלְוָוֵי וְטִינַר יָזִיל
עֲמִי טִיפֵי מְשַׁח׃ בְּמַפְקֵי תַרְעָא עַל
קַרְתָּא בְּפַתָּאָה אַתְקֵן מוֹתְבִי׃ חֲמוֹן
יָתִי עוּלֵמַיָּא וְאִטְמַרוּ וְקַשִּׁישַׁיָּא
יְקוּמוּן זְקָפוּ׃ נְגִידַיָּא כְּנִישׁוּ בְמִילַיָּא
וְאִידָא יְשַׁוּוֹן לְפוּמְהוֹן׃ קָל אַרְכוֹנִין
אִיטְמַרוּ וְלִישַׁנְהוֹן לְמוֹרִיגְדְהוֹן
אַדְבְּקַת׃ אֲרוּם אוּדְנָא שְׁמָעַת אַמְנַת
טַבְלִי וְעֵינָא דַחֲמַת וְאַסְהֵדַת עָלַי׃
אֲרוּם אֲשֵׁיזֵיב עַנְיָא דִבְעֵי וְיַתְמָא וְלָא
סָעִיד לֵיהּ׃ בִּרְכְתָא דְאוֹבְדָא עֲלַי
תֵיתֵי וְלִבָּא דְאַרְמַלְתָּא אֲמַלֵּי
תוּשְׁבַּחְתָּא׃ זָכוּתָא לְבֵישִׁית
וְאַלְבִּישַׁנְנִי הֵיךְ מְעִילָא וּמִצְנַפְתָּא
דִינִי׃ נְהוֹר עַיְינִין הֲוֵיתִי לְסַמְיָא וְטַיּוֹל
לְחַגִּירָא אֲנָא׃ ת"א תַּיָּר הֲוֵיתִי
לְמִסְכְּנָא דְדַמֵי לְסַמְיָא וְטַיִּיל לְקָצוּר עַרְסָא דְמַתִיל לְחַגְרָא אֲנָא׃ אַבָּא אֲנָא
לְחַשִׁיכַיָּא וְתִיגְרָא דְלָא יָדְעִית אַפְשְׁפְשִׁינֵיהּ׃ וְתָבְרִית נִיבֵי מְקַלְקֵל וּמִכְּכוּי
רְמֵיתִי עֲדָאָה׃ ואמרית

מסרה

ברחוץ ל' הליכי ל' בחמ' ל' חסר וצור יצוק עמדי · בצאתי ל' מלעיל שער עלי קרת : ברחוב ד' וסימ' לא כי ברחוב נלין · רק ברחו' ב' תלין ברחוב אכין מושבי · ב' שלה ברחוב אמת : לפיהם ל' ותד לפיהן ואינון חד מן י"א זוגין מן הרין חד נסיב נו"ן וחד נסיב מ"ם בס"פ תיבות וכי' נמסר בסיפ' מירבהר סיני : דבקה ל' וחלכם דבקה ודוא חד מן ג' זוגין דמשמשין קמ"ץ ופתח תיבותא יסי' נמסר במב"א רבתא במערב' אות הקו"ף בכ"ד : ויתום ה' וסימ' נמסר בסד' משפטים : משפטי י"ו בליעגא וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' ט"ו ובתלים סימ' י"ז : וריב ו' חסר בלי שנא וסימ' נמסר בסדר משפטים ובא"ב רבתי אות ר' :

אבן עזרא

בחמ' · חסר אל"ף והוא בחמא' כמו בית שן ובמקום אחר בית שאן וזה על דרך משל: עלי קרת שער הקרי': כמעיל · שהוא על הבגדים נרא' לעין וכן הצניף כן היה משפטי : בקירי

מ"ע ספורנו

ברחוץ הליכי בחמה · [illegible] רבים : ברחוב [illegible] משפטי לשפוט [illegible] פן יגער בם : קול נגידים · [illegible] דברי : כי אזן שמעה · את דברי · ותאשרני · נאות דברי השכל בתכלית היושר · ועין ראתה · הנמשך מדברי · ותעידני [illegible] כי אמלט עני משוע · בדברי ובזה ברכת אובד עלי תבא [illegible] הנכבדים : צדק לבשתי · שהייתי [illegible] וצניף [illegible] עוזר להשיג : ואשברה מתלעות עול · [illegible] והיינו

אבן יחיא

וכאשר הייתי מצליח בעוד שדי היה עמדי והיה מספיק לי כל צרכי אוכל והותר באופן שתמיד סביבותי היו נערי ומשרתי לשרת אותי ברחוץ שדי הליכי ודרכי בחמאה מרוב הבקר והצאן שהיו לי וכאלו היה עמדי צור החלמיש שהיה יוצק פלגי שמן מרוב הזתים שהיו לי · בצאתי אל השער וחצר הקריה וברחוב אכין מושבי לשפוט משפט צדק · והנה חצר המלך יקרא שער המלך כמו באחשורוש · ואז בכל הרחובות שהייתי עובר בהם ראוני נערים ונחבאו מפני יראת המעלה · וישישים קמו מפני ועמדו כן עד עברי כל הרחו' ההוא · והשרים שהיו מדברי' בשער בראות אותי עצרו במילין וכף ידם ישימו לפיהם וקול הנגידים והם פחותי המעלה מהשרים נחבאו וכאלו לשונם לחכם דבקה · כן היו שותקים וכל זה מיראת' ממני יראת המעלה · כי הייתי תם וישר ונעלה בעיניהם · והאזן אשר שמעה את שמע הנהגתי ומעשי הטובים היה מאשרני כי העין אשר היה רואה אותם היה מעיד על טובם ויושרם מהמעשים ההם · כי הייתי ממלט העני שהיה משוע וצועק חמס על החומסים אותו · והייתי ממלט היתום העשוק אשר אין עוזר לו · מה שברכ' העני האובד אשר הצלתי עלי תבוא כי הוא מברכני בקול רם ולב אלמנה אם היתום אשר הצלתי ארנין · כי לבשתי מדת הצדק כמעיל והוא לעזור לנעשק ולהצילו מרעתו והמדה הזאת כ"כ נתאחד' בי כי היה כאלו היא נלבשה ממני ג"כ באופן כי לא יהיה עוד נחקרה אל בי רק נעלם עצמי ממש ולבשתי מדת המשפט כצניף כי תמיד אנכי רודף הרשעים ואענה אותם בפרך · וכאלו הייתי עינים לעור ורגלים אני לפסח והוא משל שהיה עוזר לכל הצריך מעזר מה ואב אנכי לאביונים כי כאשר האב מספיק די מחסורם לבנים ככה אנכי הייתי מספיק די מחסורם לאביונים · וריב לא ידעתי אחקרהו כדי לשים שלום בין המריבים · ואשברה מתלעות עול מאחד מהמריבים ומשניו אשליך הטרף אשר עליו היתה המריבה מה שעל כל אלה אמרתי לזכות הלא עם קני מרוב בנים ובנות וצאצאיהם אתם אגוע כי כלם יסבבו מטתי אז והוא אומר בני: וזה

תורת חסד יראת שדי

ברחוץ הליכי בחמאה זהו רמז אל מה שהנער הוא קרוב אל הזרע וכו' ואומר וצור יצוק עמדי פלגי שמן ר"ל כי האל ית' היה נותן לו מן המזון הרבה מאד עד שהיה בו די אם להוליד בגוף תמורת מה שנתך ואם לגדל וכו' ולפי דעתו כי זהו בעצמו אומר הליכי בחמאה ור"ל הזמן שהייתי בו הולך וגדל וכו' : והר"דק כתב ברחוץ הליכי בחמאה ר"ל שיפנו דרכיו מכל מכשול שלא תגוף רגלו בהם ולא יצרו צעדיו ע"כ : **בצאתי** שער וגו' כלומר כאשר הייתי הולך לקרוא בבית הספר ואז הייתי עושה רצון בוראי והייתי ברחבה כאומר ואתהלכה ברחבה כי פקודיך דרשתי וכאומ' רחבה מצותך מאד · ראוני נערי' ונחבאו יר' ראוני הנערים שהיו בחברתי בבית הספר ונחבאו כי היו בושים בראותם אותי היותי נכנס בלמוד התורה יותר מהם ונערים קמו עמדו באומרם כי אח"כ הייתי עושה תמיד הייתי עולה על כלם מצד ההכנה הטובה אשר היתה בי ושרים עצרו הישישים במלין באמור אליהם הראיתם בחור חמד כזה והם השרים כף ישימו לפיהם כאשר הייתי מדבר איזה דבר תורה והוא כאומר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש וקול נגידים נחבאו והם לומדי התורה כמו שפי' המפ' בזו' שמעו כי נגידים אדבר ולשונם לחכם דבקה · והר"דק כתב ז"ל כי דרך העולם הוא כי האדם מתקרב אל הנגידים והשרים ומשרת אותם כדי שיהיו לו לעזרה בעת הצורך וכשיהיה לו שום ענין מתחנן לו שיעזרהו אפילו על העול והם קוראים לאדם שהוא בעל דינו של זה ומעקים עליו ומדברים אליו דברים קשים כדי להפחידם וכשהיה איוב מורגש בהם היה הולך למקום המשפט כדי שיצדק הצדיק בדינו ואותם השרים או הנגידים מיד שרואים את איוב היו מתפחדים בדבר וקולם לא ישמע כאלו נחבאו קולותיהם ע"כד · כי אזן שמעה מה שהייתי מוציא מפי כי הכנתי גם כי הייתי קטן ותאשרני ועין ראתה ותעידני באומרה מובטח אני שתהיה מורה הוראות בישראל וכו' ור"ל כי אמלט עני משוע כלומר היו גוזרים עלי בשכלם שאהיה מלומד בתורה עד כי אמלט עני משוע ויתום וגו' והוא ממה שאוציא את הדין לאמתו וברכת אובד עלי תבא מזה שאוציא דינו לאורה : צדק לבשתי יר' והנה בתחלה הייתי שוקד על דלתי הלמוד ואח"כ נתלבשתי במדת הצדק ונהייתי תם וישר ירא אל"ים וסר מרע ואז עינים הייתי לעור וכו' כי הייתי מאיר עיניו בהלכה ורגלים לפסח אני כי הייתי מדריכו שילך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וכו' · ואולי יר' כאו' צדק לבשתי וגו' ע"ד שדרז"ל במה שכא' ויהי דוד עושה משפט וצדקה וכו' שר"ל שאחרי שהיה דן את הדין והיה רואה לפעמים שמי שיצא חייב בדינו לא היה לו במה לפרוע לחברו היה הוא פורע בעדו ולכן אמר פה איוב כי היה מלט עני משוע שהיה חייב לפרוע וכן יתום וכו' שלא היה יכול לפרוע והיה עושה צדקה עמהם והיה פורע בעדם וכמו כן ברכת מי שכמעט היה אובד וזכותו יצא מה שחייב לפרוע לו היה עני וכו' היתה באה עליו וכמו כן לב האלמנה שהיו החייבים לה עניים וכו' היה מרנין כו' ולז"א כי כמעיל וצניף שהם שני דברים היה משפטו והדבר הא' היה המשפט והב' הצדקה שהיה עושה עמהם · ומצאתי כתוב בזה הכונה כי נעשה כ"כ קנין הצדק בו עד שהוא שב טפל אליו כלבוש שהוא טפל אל לובשו וע"ד אז"ל אל יאמר אדם הרחיקנו מן החטא אלא הרחק החטא ממנו והטעימהו כי הוא ערב ונאה מאד וכן אמרו רז"ל במדרש תלים לא יגורך רע אין אתה גר אצל הרעה ולא הרעה גרה אצלך ע"כ · והה"ר דוד קמחי כתב דרך הרע ביותר שאינו רואה עד שיאכל או פי' שהיה מיען לכל אדם שאינו פקח מה יעשה בעניניו וכן נקרא פסח כמו עד מתי אתם פוסחים וכו' ע"כד · אב אנכי לאביונים יר' לומר כשם שהאב נותן טרף ומזון לבניו כן אני הייתי נותן להם · וכפי מה שביארתי עד הנה יר' ובזה שהייתי עושה אב הייתי לאביונים · וריב לא ידעתי אחקרהו כדי להוציא את הדין לאמתו · ובכן ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף עם היות כי גזל הנאכל הוא קשה להשיב · ואומר

הרמ"בן

בצאתי שער · עלי מרומי קרת כי שם מושב השופטים והגדולים כדרך השערה אל הזקנים : ברחוב אכין · לי מושבי ענין גדולה כי יכינו לו כסא ברחוב העיר כאשר יעשו לשר העיר או לשופט כי שם ישב לשפוט את העם ורבינו שלמה ז"ל מכרם וכאשר ברחוב אכין מושבי ראוני נערי' ונחבאו מפני: ועין ראתה ותעידני · גם ותאשרני כי השומע יאשר אותו והרואה יעיד באשרו והנה כלם יאשרוהו בשמיעה או בראיה או יהיה פירוש ותעידני כמו שיאמרו הני ראיתי את איוב והכל יתאוו אליו ויתכבדו בראותם אותו : כי אמלט עני משוע יתכן שהיה שופט או גדול עלתו נשמעת במקומו : ולב אלמנה ארנין · באות הדין עמה : צדק לבשתי וילבשני · משפטי כמעיל וצניף אשר יכסו כל הגוף וגם הראש וילבשני שב אל הצדק שיאמר רדפתי צדק ונמצא לי כמעיל וצניף שהם בגדים נקיים ונאים כן היה משפטי טהור ונקי : הגוע

ר' אברהם פריצ"ל

ברחוץ הליכי · וכל כך היה לי עבודה רבה וצאן ובקר כי מרוב עשות החלב דרך משל היתה החמאה כנגרת ארצה כי היה רוחץ וסך דרכי בחמאה ומן הבן הצור יצוק בביתי פלגי שמן יצל כך ההפלגה מרבוי הטובה כאמרו וטובל בשמן רגלו : ברחוץ הליכי בחמאה בעת היות דרכי רחוצים בחמאה הבהר יצוק ענין התכה : בצאתי שער · ובזמן הצלחתי בצאתי השער על הקריה והעיר והייתי נצב במקום הגדולים וברחוב העיר באמצע החשובים אכין מושבי לשבת בגבוה האם : קרת · לשון עיר וקריה או עלי קרת על בניין עלים מקורות וקרשים כמשפט היושבים על המדרגות פרי"בונאלי בלעז ואולי כי היה שופט העיר כאמרו כמעיל וצניף משפטי ובשערים מקום המשפט הוא אל הדיינים: ראוני נערים · ומרוב מעלתי הזקנים ההם ראוני נערים עוזר לפניה' ונחבאו כי היו מתביישים ממני אבל הישישים והזקנים הם קמים ועומדים לכבדני : שרים עצרו · וכל כך גדלה מעלתי אז כי השרים ומנהיגי המדינות היו יראים ממני ועוצרים דבריהם לבלתי דבר לפני וגם כף ישימו לפיהם לסגור שלא ידברו או כף ישימו בפיהם לכבדני דרך כבוד לשים יד על פה כמשפט בני מזרח בנושקים את ידם לתת כבוד לזולת וכן מנהגם : קול נגידים · וכן קול נגידים נחבאו מהרים קולם: ולשונם דבק לחכם · להיות כאלמים לפני מפני מעלת כבודי : כי אזן וכל הכבודות האלו אשר היו עושים לי היה מפני היותי ראוי לכל זה מצד מעשי באמת · כי אזן שמעה שמעי ותאשרני במשכלותי ועין ראתה מעשי החשובים ותעידני והן המה עדי ליושר מעשי: כי אמלט · והסבה שהיו מכבדים אותי כל יושבי הארץ לרוב צדקותי וגמילות חסדי כי הייתי אז ממלט כל עני צועק על צרתו וגם הייתי ממלט היתום מחזק ממנו כאשר לא היה לו עוזר ומציל: ברכת אובד · וברכת האיש האובד והיורד מנכסיו עלי תבא כי הייתי מטיב לו ומעניקו והיה מברך אותי בברכות ונתינת חסד ולב אלמנה בוכה בצרתה והייתי מרננה ומשמחה בהטיבי אליה: ארנין לשון רנה: צדק לבשתי · וצדק לבשתי לאוסיף ולהרבות בעשיית הצדקה כל כך במנהג ובטבע כי היא אחר כך וילבשני להיות אתי לקניין חזק וכן לבשתי לעשות משפט בענייני העולם כמו שילבש האדם מעיל וצניף: עינים הייתי · וגם הייתי עינים לעור להם עצה טובה למי שהיה עור בדבר או עור ממש לעורי ורגלים לפסח לכי לתמכו בדרכיו: אב הייתי · לאביונים לרחם עליהם כאב על בנים לעזרם ולהצילם וריב אשר לא ידעתי מהו הייתי חוקר אותו כדי [illegible] שופט ודיין [illegible]

[illegible] מתלעות הם השנים הגדולים:

[illegible]

אוהב משפט

אותה כי היא הטובה שראוי שתקרא טובה [illegible] כלומר [illegible]

מ"ע ספורנו

ואומר עם קני אגוע · ובזה הייתי מצפ' להשיג חיי נצח ומזכי כאמר צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת: וקשתי בידי תחליף לרדוף הרשעים: ופיהם פערו למלקוש · מצפים שאני אהיה האחרון לדבר ולהתו' הדבר על פי עצתי: אשחק אליהם · על דברי עצתם · ולא יאמינו שיוכלו להעמיד דבריה': ואור פני לא יפילון · לשו' דופי בעצתי: אבחר דרכם · עצתי תקום ויבחר כאשר אבלים ינחם שיקוו להשיג חפצ' ולהמלט בעצת' בעצתי: גם

רלב"ג

בקצירי בענפי: וקשתי · וכחי וגבורתי: תחליף · תתחדש: ויחלו · וימתינו ויקוו: וידמו · וישתקו: לא ישנו · לא ישתדלו לקחת עצה אחרת: תטוף מלתי · תזל אמרתי והטעם שישאלו קצתם קצת מה אמר איוב ויאמרו קצתם לקצת מאמרי: ופיהם פערו למלקוש · ופיהם פתחו לשאול עצתי כמו שיקוה האדם למלקוש ויבקשו: לא יפילון · לא יחסרו אור פני ר"ל שלא יקלו בי מפני שחקי אליהם ולא תסור יראתי מעל פניהם: כלה

אבן עזרא

בקצירי · בסעיפי כמו תשלח קצירה עד ים · וקשתי בידי תחליף · י"א כי החליפנו מיד אל יד ולא הסור ממני וי"א תחליף כמו כל בני חלוף שהייתי מורה בה אני ולא אחטיא ואחרי' אומרים כי אני בידי הייתי מחליף הקשת ולא הצרכתי לאחר וי"א בידי תחליף לא תכרת בכח ידי: לא ישנו · מן פעם שנית: ועלימו תטוף תזל כטל: ויחלו · מן יחל ישראל: ואור פני לא יפילון · ידוע כי השחוק יסיר אור פני המושל ואני הייתי משחק ומרוב פחדם לא היו מאמיני' כי אשחק ולא יפילו אור פני: אבחר דרכם · למעלה מדרכם כאבלים שינחם האבלי' · ולמה ירחו לי עתה כח ידיהם והם חסרי כח: כלה

וַאֲמָרִית עִם תּוּקְפִי בְּשַׁרְכְּפֵי אִיתְנְגִיד וְהֵיךְ חָלָא אַסְגֵּי יוֹמַיָּא: עִיקָּרִי פְּתִיחַ לְמַבּוּעֵי מַיָּא וְטַלָּא יְבִית בְּחַצָּדִי: יְקָרִי חַדַּת גַּבִּי וְקַשְׁתִּי בִּידִי מִשְׁתַּלְחֲפָא: מִינִי קַבִּילוּ וְאוֹרִיכוּ וְשַׁתִּיקוּ לְמַלְכּוּתִי: בָּתַר פִּתְגָּמִילָא יְתַנּוּן וַעֲלֵיהוֹן תִּשְׁפַּר מִילְּתִי: וְאוֹרִיכִין הֵיךְ מִיטְרָא לְוָתִי וְהֵיךְ אֲרִיסַיָּא בְּפוּמְהוֹן פְּתַחוּ לְמַלְקוֹשָׁא: אַגְחַךְ אַמְטוּלְהוֹן וְלָא יְהֵמְנוּן וּקְלַסְתּוּר אַפּוֹי לָא אִסְתַּכְּלוּן: אֶבְחַר אוֹרְחֵהוֹן וְאָתִיב בְּרֵישֵׁיהוֹן וְאָתִי הֵיךְ חַתְנָא וְאַשְׁרֵי כְמַלְכָּא בְּחֵילָא הֵיכְמָא דְאַבְלִין

ג' על שפת הים · ל' נ' ג' · ג' מלין · ג' לקיים דבר · ג' · ג' · ג' מל' ג'

וָאֹמַר עִם־קִנִּי אֶגְוָע וְכַחוֹל אַרְבֶּה יָמִים: שָׁרְשִׁי פָתוּחַ אֱלֵי־מָיִם וְטַל יָלִין בִּקְצִירִי: כְּבוֹדִי חָדָשׁ עִמָּדִי וְקַשְׁתִּי בְּיָדִי תַחֲלִיף: לִי־שָׁמְעוּ וְיִחֵלּוּ וְיִדְּמוּ לְמוֹ עֲצָתִי: אַחֲרֵי דְבָרִי לֹא יִשְׁנוּ וְעָלֵימוֹ תִּטֹּף מִלָּתִי: וְיִחֲלוּ כַמָּטָר לִי וּפִיהֶם פָּעֲרוּ לְמַלְקוֹשׁ: אֶשְׂחַק אֲלֵהֶם לֹא יַאֲמִינוּ וְאוֹר פָּנַי לֹא יַפִּילוּן: אֶבְחַר דַּרְכָּם וְאֵשֵׁב רֹאשׁ וְאֶשְׁכּוֹן כְּמֶלֶךְ בַּגְּדוּד כַּאֲשֶׁר אֲבֵלִים

וכחול ב' בתרי לישנא וסימ' על שפת הים' · וכחול ארבה ימים: פתוח ד' וסימ' נמסר בסדר חקת התורה ותלים ס"מ ח': וקשתי ל' כבודי חדש עמדי · וא' קשתי ואינון חד מן ד' זוגין חד ק' וחד יק' וסימ' קשתי ל' את קשתי נתתי בענן · וקשתי ל' וכבודי חדש עמדי · קלוי ל' ואם תקריב מנחת · וקלוי ל' ויאכלו מעבור הארץ · קטב ל' הנה חזק ואמיץ ליי' · וקטב ל' מזי רעב ולחומי רשף · קובע ל' וילבש שאול את דוד · קובע ל' ובאו עליך הצן רכב וברזל קבל ל' ותבאנה נערות אסתר · וקבל ל' היהודים אשר החלו:

כלה

רשי

ואומר עם קני אגוע · בשביל כושר מדתי הייתי אומר בלבי כשאמות יהיה קני וביתי נכון עמי · וכחול הרבה ימים עוף ושמו חול · ולא נקנסה עליו מיתה שלא טעם מעץ הדעת · ולבסוף אלף שנה מתחדש וחוזר לנערותו: שרשי פתוח וגומר · כל זה הייתי אומר בלבי שלא יבוש שרשי ולא ימות קצירי כמו ועשה קציר · והן יונקות ענפים רבים של אילן · ואמרתי שכבודי יתחדש עמדי תמיד וקשתי ואיתני תחליף תמיד לטובה: לי שמעו ויחלו · השומעים דברי היו מיחלים שיתקיימו · והיו מתקיימים כי מסורת חכמה היו בידי: תטף מלתי · לשון נבואה · וכן אל תטף על בית ישחק · כלומר כנבואה היו דברי: למלקוש · לזמן ארוך היו מדברים · כי רוב שעותיהם בשתיקה שהיו תאבים לשמוע דברי ולא יאמינו שאני משחק עמהם ומפני חשיבותי · ואור פני לא יפילון היו יראים להתקרב אלי ולהגיס לבם בי · אבחר דרכם כל דרכיה' ועצתם אני הייתי בוחר להם שהיו שואלים לי איזה דרך נלך ומה נעשה · ואשב ראש · אם היו מסובים אני הייתי מסב בראש המסובים: גם

אוהב משפט

הרשע כן יש קץ לחשך וכן הם מפסיקים כל אלו הדברים כי היום הם בענין אחד ולמחר ישתנו ענייניהם: פרץ נחל · יפרוץ הנחל וירבה ויגדל מעם המקו' שהוא ממנו והוא המקום שנובע ממנו הנחל ההוא עד שיגיעו מקומות הנחל ההוא נשכחים מני רגל שלא תוכל לדרוך בנעלי' במקומות ההרגל אדם · ויגבהו מאנוש גלי הנחל ויתנענעו כגלי הים: דלו · לשון גובה כמו דלו עיני למרום · וי"מ לשון דללו וחרבו כלו' שהנחלים שהיו נשכחים מני רגל לפעמים שידלגו ויניעו ממקומם וישוב המקום ההוא יבשה כלומר כי הש"י הוא שליט בכל ופועל בכל העולם הזה דבר והפכו · וי"מ כי כמו שיש קצבה שוכר מהעושר והחשך כן יש לנחל שפרץ כי עוד יחרב ידל וינוע: גר · מענין הגרה ושרשו נגר · כמו והי' רד מאד ששרשו ירד · וי"מ הוא לשון מי גר אתך כלומר שהמקום שהיה לדירת בני אדם ישוב נחל לפעמים · והמדרש דורשו על סדו' וחברותי' עם מה שזכריו ארץ · יש ארץ שממנה יצא לחם ויש ארץ אשר תחתיה נהפך כמו אש כן פי' הרא"בע ז"ל: התחיה · כמו מקומה מן שבו איש תחתיו · וי"מ שהארץ אשר היה יוצא ממנ' לחם נהפך מקומה כמו אש על דרך גפרית ומלח שריפה כל ארצה · והוא לשון הפ' כמו ויהפוך את הערים · ועיין הרמ"בן ז"ל: מקום · ויש ארץ שמקום ספיר אבניה שילקטו הספיר כאבני' ויש מקום שעפרות זהב לו שיוציאו מעפר הזהב: נתיב · ויש מקום שלא נדע מה יש שם שאפילו העיט לא ידע אותו נתיב כלומר כי יש לכל הדברים מוצא וחכמתם נעלמת ממנו · וי"מ אותו קשור למעלה כלומר כי המקום אשר היה בתכלית הטבה מרוב הספיר והזהב לפעמים יהפך עניינו לשממון שאפילו איים ובנות יענה לא ישכנו בו: עיט · עוף כמו וירד העיט: איה · הוא עוף הרואה ביותר והוא הנקרא ראה ולמ"ז"ל שעומדת בארץ ישראל ורואה נבלה בבבל: לא · נקשר עם שלפניו ואותו הנתיב לא דרכו בו החיות ופריץ חיה לא עבר עליו · נקראו החיות והאריות הדורסות בני שחץ לפי שיש להם גאוה וגבורה על הבריות השפלות מהם · וכפי' רז"ל בפ' חלק שחץ אריה וכן תרגמו הגאון ז"ל: עדה · כמו עבר תרגום אשר עבר בין הבתרים די עדה · וכמהו מעדה בגד ביום קרה: שלח · פירשתיו: בחלמיש · הש"י שולח ידו להוציא מים מחלמיש צור יהופך ההרים משרשם כלומר ישים מדבר לאגם מים והרכסים לבקעה · וי"מ אותו נקשר למעלה כלומר כי האל ית' בכחו אשר הוא שליט בכל באותו נתיב לא ידעו עיט להיותו ארץ ציה ישלח ידו בחלמיש ויסם אותו למי מים · והכלל בכל זה הוא לומר כי יש לכל הדברים חכמה נעלמת מלבות בני אדם נודעת לאל ית' · וי"מ כל זה הוא לומר כי יש לכל הדברים קץ וכיון שיש להם קץ ותכלית אין ראוי שתקרא שלות הרשעי' שלוה כטעם לתענייוב לך בעולם שכלו טוב והארכת ימים בעולם שכלו ארוך וכל זולת זה איננה טובה כלל · וי"מ כל זה לחכמת האדם כי כתיב שלא ידעו עיט ידעהו הוא ורבו מלאכותיו לשלוח ידו בחלמיש וגמ' הענין שכל שכ אל חכמת האדם לך ענין לדיק ורע לו היא חכמה נעלמת: בצורות · וכל זה מפעולת חכמתו שבצורות החזקים לא בקע יאורים ונחלים ישטופו: וכל יקר · פיר' הרא"בע ז"ל שהם המים היוצאים מהבורי' · ודעת כל המפרשים ז"ל שהוא כולל לכל יקר וכבוד הנבוה בעולם שהכל ראתה עינו ויתפרש על האל ית' או על האדם כפי הפירושים שהזכרנו: מבכי · וגם זה מפעולות האל ית' או האדם כפי מה שפירשתי כי הוא מחבש ועוצר הנהרות שלא יגרו מבכי לשון הגרה מן נבכי ים ונגזר מלשון בכיה כי הבכי הוא נגר מן העין ויהיה מלה מורכבת כמו בכי גדול · או יהיה סמוך וירצה לומר כי מהגרת הנהרות יעצור קלחם וייבשו והראשון יותר נכון: ותעלומה יוציא אור · פי' הרא"בע ז"ל כי אחר יבושת הנהרות יתגלו הדברים הנעלמים בקרקעית הנהרות ויצאו לאור · וכל המפרשי' ז"ל פירשו לכלל התעלומות כלומר כי סודות זה המציאות כלם יוציא האדם לאור או האל ית' יוציאם לאור להודיעם לאדם אבל החכמה הזו מאין תמצא · ובפרקי רבי אליעזר פי' כי אלון יש בשמים ששמו העלומה ומשם תולדה השמש בתקופתו והעלומה בא במפיק לתפארת לא לכנוי כמו ונגלה עלומה · בגבורה בערם קין: והחכמה · ויתר כי כל מה שיש בזה המציאות אפשר לאדם להשיגו בשלימות אבל החכמה הנעלמת בעניין לדיק ורע לו אי איפשר לאדם להשיג סבתה בשלימות כי אין לאדם התחלה בזה הדרוש להמשיך

תורת חסד יראת שדי

ואומר עם קני זה אגוע וכחול ארבה ימים יען כי שרשי פתוח אלי מים וכו' והוא ע"ד אמרו שלא לאחך וכו' · וטל ילין בקצירי יר' וטל ברכה ילין בקצירי · ובב"ר ארז"ל אמר יעקב על ידי שהייתי עוסק בתורה שנמשלה במים זכיתי להתברך בטל שנא' ויתן לך האל' מטל וכו' ע"כ · ובתנחומא אמרו שרשי פתוח אלי מים זה בית המקדש שהיו שעריו פתוחים לתורה שנא' וטל ילין בקצירי כטל חרמון שיורד על הררי ציון ע"כ · והוא נכון לעקר כונתי בביאור המערכה · כבודי חדש יר' כבוד התורה כאומר כבוד חכמים ינחלו וקשתי בידי תחליף והוא ענין התפלה כאומרו אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי · ואומרו בידי תחליף הוא מלשון יחליפו כח כמו שכתב הרמ"בן ז"ל: לי שמעו וגו' יר' לי שמעו ככר כלומר הבינו כונתי ועכ"ז היו מייחלים שאשלים דברי והוא ע"ד עוד הם מדברים ואני אשמע · ואומר וידמו למו עצתי אולי הוא כאילו אמר וידמו לכמו עצתי כלומר וגם אם היו שומעין איזו עצה שהיתה כעצתי היו שותקין ושומעין אותה כאילו היתה עצתי ממש וזהו להם מצד רוב חבובם את עצתי · ואחרי דברי לא ישנו כאילו הייתי אני הרב שבהם ועלימו תטוף מלתי כלומר הייתי מדבר אליהם בנחת גדול כאשר יהיה הדבר במים היורדים טיפה טיפה · או ר"ל כי כשם שכאשר תטיף תמיד טיפת מים על אבן [illegible] עושה בה רושם אזן כן היה הוא עושה להם שתמיד היו מוכיחם ובכן היו הם שבים לעבודת הש"ית': והה"ר משה קמחי ז"ל כתב תטוף מלת כענין תזל כטל אמרתי ע"כ · ואומר ויחלו כמטר לי הוא ענין הפתיחה בתחלה שהיו לפעמים מבקשים שיהיה הוא המשים לפניהם הקדמת הענין בשפה ברורה · ופיהם פערו למלקוש והוא רמז אל המאירה האחרונה אשר הוא גמר והסכמת הענין · אשחק אליהם לא יאמינו יר' לא יאמינו שהייתי מחשיבם לשאשחק עליהם ואור הדרת פני לא יפילון להשיב לי דבר אם אשחק מהם: אבחר וגו' פסוק זה יובן עם מה שביאר בעל ספר תולדות יצחק בפ"ש והוא נער את בני בלהה וכו' כי ר"ל שעם הנערים היה נער ועם הגדולים היה גדול וז"א פה אבחר דרכם וגו' יר' אבחר דרכם אשר הם הולכים אם לטייל ואם לאשר יהיה ואשב ראש להם גם שם ולפעמים אשכון ביניהם כמלך בגדוד והוא כאו' ממני תראו וכן תעשו · ולפעמים אני עמהם כאשר אבלים ינחם שהם היו עומדים לפני בשתיקה רבה כאילו היו אבלים וכו: והה"ר שמריה האקרטי כתב יר' ואשכון עליהם כמלך בגדוד כאשר בעמקים ינחה אותם ויטעם אבלים כטעם אבל השטים ימלא ינחם שרשו נחה והמם סימן הרבים והנה הוא מן הבנין הדגוש לולי החית שלא יקבל דגש ע"כד · ורז"ל אמרו אבחר דרכם וגו' שהיה מושיב דיינים והיה אומר לכל א' ואחד דרכו ויושב בראש כלם כמלך ד"א כשיצאה הלכה והמעשה מכוונים לפני הייתי מוציאה והמעשה שהיה קשה לי הייתי שואלו ומנאלו ואשכון כמלך בגדוד בשעה שהייתי מרשיע את הרשע הייתי יושב ואוכלוסין עומדין לפני ואם היה מבקש הרשע שלא לקיים את הדין מיראת הגדוד שעומדים לפני היה מתירא מהם ע"כד: גם

אבן יחייא

וזה בסוף ימים רבים כי כחול ארבה ימים והוא אושר חיי · וחשבתי שנכסי יפרו וירבו וכאלו הייתי אילן צומח אשר שרשי פתוח אלי מים על מעינות ונהרות וטל משמים ילין בקצירי והם ענפי האילן באופן כי יגדל שאילן מאד מרוב הלחות מלמעלה ומטה והוא האושר מזמני : וחשבתי כי יתחדש הכבוד עמדי · והגבורה כי יהיה כאלו קשתי בידי תחליף ותתחדש ותוסיף כח · ואנכי הרואה כי לא די שלא נוסף בי דבר בכל אלה לזכות הדברים הטובים אשר עשיתי · אבל אבדתי כל מה שהיה לי בראשונה וזה יען כי בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא · לי שמעו וגומ' ורצה עוד מזאת כי בתחלה הנגידים והשרים לי היו שומעים דברי ועושים והיו מיחלי' ומקוים דברי בטרם עשותם שום דבר מעיקר בהנהגת המלוכה · וידמו למו עצתי כי לא היו טוענים כנגדה · ואחרי דברי לא ישנו וישלשו לדבר עוד בדבר ההוא להיות דברי אצלם כדת פרס ומדי אשר אין להשיב · ודברי לא היו כבדים עליהם וקבלתם אותם היה מפני פחד ויראה · רק הם מתוקים וערבים אליהם מאד · ועלימו תטוף ותזל מלתי כטל ומטר הנאהבים מבני האדם · כי הם מיחלים ומקוים לדברי ולעצתי כמטר ופיהם פערו ופתחו למלקוש שהם האנשים המבקשי' מהאלוה המלקוש וככה יבקשו ממני דברי כ"כ הוא ערב אליהם · ואם הייתי שוחק עליהם ומלעיג עם כל כבודם ועשרם היו מראים כאלו לא היו מאמינים ומבינים שהייתי לועג עליהם ואור פני לא יפילון כי לא היו מפילים מהם אור פני יראתי להשתוות עמדי ולשחוק גם הם עמדי: וכאשר אלך עמהם בשוקים וברחובות אף כי הם הרבים אני אבחר דרכם והם ילכו אחרי בדרך ההוא : וכאשר אשב עמהם · יושיבוני בראש · וכאשר אעמוד בעמידה עמהם אשכון כמלך בגדוד שעומד באמצע וכלם יסבבוהו וכאשר אבלים ינחם שהוא מסובב מהשורות מבני האדם ובאמצע עומד ודורש כדברי ניחומים: ועתה

ר' אברהם פריצול

ואומר עם קני אגוע · ולייסר מעשי בדעותי הייתי חושב ואומר שאגוע ואמות עם קני וקני הוא מן קן צפור ור"ל למות בקני בביתי עם בני אשר הגדלתי ורוממתי בתוך ביתי ועוד שארבה ימים כחולהים: שרשי פתוח · וגם הייתי חושב כי בעבור צדקותי שיהיה שרשי פתוח אלי מים להרוות הילני מזונותי שתרבה ההצלחה בביתי כאמרו והיה כעץ שתול על פלגי מים וכן טל ילין בקצירי להרטיב ולהצמיח כל תבואותי בברכה רבה: כבודי חדש · וכן חשבתי כי הכבוד הנעשה לי שיתחדש עמדי ויגדל ערכו יום יום וכן קשתי וכחי אשר אתי שתחליף ותשתנה להתחזק עוד ולהתחדש כנשר : לי שמעו · ובימי הצלחתי כשהייתי מדבר בפני חשובים היו שומעים את דברי: ויחלו · והיו ממתינים אותי להשלים דברי קודם שידברו הם והיו שותקים לעצתי לשמוע אותה ולעשותה ויחלו ענין המתנה וידמו ענין שתיקה וידום אהרן: אחרי דברי · והשומעים מאז עצתי ודברי אחריה לא ישנו לספק בעצתי ולקחת עצה אחרים רק עלימו על כל אחד ואחד מהם תטוף ותזל אמרתי שהיו מספרים זה לזה משלמות עצתי והסכמת מחשבתי תטוף לשון דבור מן והיה מטיף וכמו לשון הזלה תזל כטל אמרתי שהוא לשון דבור בנח תטופנה: ויחלו כמטר · והיו מיחלים לי ולעצתי כמו שייחל האדם למטר להרוות השדות הנקרא יורה שבא במרחשון ופיהם פערו ופתחו לשאול דבר ממני כאשר ישאל האדם מטר המלקוש הבא בניסן אשר הוא סבה לבשול התבואות והפירו': ויחלו · לשון המתנה: פערו · פתחו: למלקוש · המטר שבא בניסן: אשחק אליהם · והם לפעמים הייתי משחק אליהם בדברי התולים והם לא יאמינו שאהתל בם ואשחק עליהם למעלה כבודי ומדרגתי בעשבם שאין ראוי לאיש כמוני להתל באחרים ועם כל זה רוב כבודי ומעלתי לא יפילו ארצה רק תמיד היו יראים ממני ומכבדים אותי: אבחר דרכם · וכשהייתי בוחר בדרכם להתבונן בדרכיהם ולהדריכם אל היושר הייתי יושב בראש לפניהם לפי שהיה שופט אותם ואשכון כמלך בגדוד באמצע ראשי חיילותיו וכל העם נצבים לפניו וכן הייתי יושב ומדבר ביניהם כאשר ינחם איש את האבלים והכל שותקים ודבריו נשמעים: ועתה

הרמ"בן

אגוע · סבור שאמות בביתי עם בני ובנותי אחר שארבה ימים כחול אים כי שרשי היה פתוח אלי מים וטל ילין תמיד על קצירי ופארותי והיה כבודי מתחדש עמי בכל יום ואולי הכבוד רמז לנעורים והוא כדרך תתחדש כנשר נעוריכי: וקשתי בידי תחליף יאמר כי כאשר תהיה הקשת בידו תחליף יהו כח ועצמה מלשון וקוי ה' יחליפו כח: לי שמעו ויחלו · אשר שמעו לי יחלו אלי וידמו לעצתי: ועלימו תטוף מלתי · מן ולא תטיף על בית ישחק אולי כולם מן נטפי מים אף שמים נטפו כדרך יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי: אשחק אליהם ולא יאמינו · מרוב מורא לא יאמינו כי להם אשחק: ואור פני לא יפילו · כאשר יפול אור פני המשחק בעיני רואיו ואני אבחר הדרך אשר ילכו בה ולא הם: כאשר אבלים ינחם · כי הוא ידבר והאבלים יעמדו חפויי ראש ויחרישו כן היו מפני מוראי: ועתה

רשי

גם כח ידיהם למה היה לי · באותן הימים · רשעים היו ולא תועלת בהם כי פורענות באה על ידם · ועלימו אבד כלח · זקנה : בחסר ובכפן · היו גלמוד ועורקים ציה · שמבריחין אותן ביומו מקרב בני אדם לילך בחשך · אמש שואה ומשואה · ברואיכה בלע' · הקוטפים מלוח עלי שיח · בהיותם במדברות היו קוטפי' להם מלוחים על אילנות היערים ואוכלי' · מלוחים עשב הוא · ובלשון ארמי נקרא קק'ולין · ובלשון משנה מלוחים מלוש בלע' · כאותה ששנינו העלו מלוחים על שלחנות של זהב · שיח · אילן · כמו אחד השיחים : מן גו · מן קרב עיר היו נגרשין · בערוץ נחלים · יש ארץ מליחה מתבקעת ששם היו שוכנים בחורי העפר · וחורי נקיקי הסלעים · כפי' · תרגום של סלעים : חרול יסופחו · חרול אורטי"אש בלע' · היו נאספי' · כמו ונספחו על בית יעקב : נכאו · בימי מן הארץ שהייתי משפילים · לשון נכה רוח :

כי

ל

א אֲבֵלִים יְנַחֵם׃ וְעַתָּה ׀ שָׂחֲקוּ עָלַי
צְעִירִים מִמֶּנִּי לְיָמִים אֲשֶׁר־מָאַסְתִּי
אֲבוֹתָם לָשִׁית עִם־כַּלְבֵי צֹאנִי׃ גַּם־
כֹּחַ יְדֵיהֶם לָמָּה לִּי עָלֵימוֹ אָבַד כָּלַח׃
בְּחֶסֶר וּבְכָפָן גַּלְמוּד הַעֹרְקִים צִיָּה
אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה׃ הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ
ה עֲלֵי־שִׂיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם׃ מִן־
גֵּו יְגֹרָשׁוּ יָרִיעוּ עָלֵימוֹ כַּגַּנָּב׃ בַּעֲרוּץ
נְחָלִים לִשְׁכֹּן חֹרֵי עָפָר וְכֵפִים׃
בֵּין־שִׂיחִים יִנְהָקוּ תַּחַת חָרוּל יְסֻפָּחוּ׃
בְּנֵי־נָבָל גַּם־בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ
מִן־הָאָרֶץ׃

ועתה

דַּאֲבִילִין מְנַחֵם׃ וּכְדוֹן מְגַחֲכִין עֲלַי
דִּרְדְּקִין מִינִי לְיוֹמִין דִּי רְחִיקִית
אֲבָהַתְהוֹן לְשַׁוָּאָה עִם כַּלְבַיָּא נָטְרֵי
עָאנִי׃ אוּף חֵיל יְדֵיהוֹן לְמָה לִי
עִלָּוֵיהוֹן הוֹבִיד סוֹף׃ ת"א לְחוֹד
חֵיל יְדֵיהוֹן לְמָה לִי לְקַבָּלוּתֵיהּ
שׁוּחֲדָא אִין אִתְגְּזַר לְהוֹן לְהוֹבָדָא
בְּכוּף קְבוּרְתָּא׃ בְּחוּסְרָנָא
וּבְאוּלְצָנָא דְּלָא וְלַד הֲווֹן עָרְקִין
רַשִּׁיעַיָּא בְּאַרְעָא צַחְיָא חֲשׁוֹכָא הֵיךְ
רוּמְשָׁא אֲתַר שׁוּחָא וּרְגוּשְׁתָּא׃
דְּתָלְשִׁין הוּבָאֵי חוּלַף עִסְבֵּי מִיכְלָא
וְעִיקְּרִין רְתִימִין מְזוֹנֵיהוֹן׃ ת"א
דִּשְׁבַקִין פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא מִן לוּחֵי לִבְּהוֹן מְטוּל מִילֵי דְעָלְמָא עָקְרֵי רוּתְמַיָּא
מְתוּקְרִין וּמִתְעַבְדִין גּוּמְרִין לִמְזוֹנֵיהוֹן׃ מִן שְׁלַהֲיָא מִתְרַכִּין מְיַבְּבִין עֲלֵיהוֹן הֵיךְ
גַּנָּבָא׃ בִּתְקוֹף פַּצִּידֵי נַחְלַיָּא לְמִשְׁרֵי בִּנְקִירַת עַפְרָא וְאַבְנַיָּא׃ בֵּינֵי אִילָנַיָּא
נַהֲקִין תְּחוֹת הִיגֵי מִתְחַבְּרִין׃ בְּנֵי נָבָל עִם בְּנֵי הֶדְיוֹטִין יִשְׁתַּיְצוּן מִן אַרְעָא׃

וכדון

רלבג

כלה · זמן : בחסר ובכפן גלמוד · בסבת חסרונם והרעב אשר להם יהיו יחידי' בלי חברה : העורקים ציה אמש ושואה' הרודפי' ארץ ציה ובאים אליה ורודפים מקום החשך והוא שקראו אמש ורודפים המקומות השוממים ר"ל מקום המדבר והם שקראם שואה ומשואה : הקוטפי' מלוח עלי שיח · מרוב חסרונם הם כורתים עשב נקר' שמו מלוח על האילן לאכול העשב ההוא אף על פי שאין העשב ההוא נאות לאכילה : ושורש רתמים לחמם · הוא מזונם ולחמם להעדר המזון שם מה מהם וכנה הרתמי' הוא עשב נקרא כך או יהיה לחמם מקיר ותהיה הלמ"ד משמשת ויהיה ענינו לחמם עצמם כי יצטרך להם מה שיחממם בעבור עמד' במקומות הקרי' באין מחסה : מן גו יגורשו · מתוך העיר יגורשו : בערוץ נחלי' · הוא הנקיק שעושה הנחל סביבותיו ; חורי עפר וכיפים · מחילות עפר ונקרות הסלעי' : בין שיחים ינהקו · בין האילנות יצעקו : תחת חרול יסופחו · תחת הקוצים יתכנעו ויתקבצו להכנס הקוצים בבשרם ויהיה יסופחו מענין ספחת או יהיה ביאור יסופח יתאספו ויתחברו מגזיר' ספחני נא : נכאו · הוא מענין נכה רוח ומבנין נפעל והרצון שהם שפלי' ונכנעי' יותר מהארץ :

נגינתם

מ"ע ספורנו

גם כח ידיהם למה לי · גם [illegible] בכח ידיהם ובעמלם · מה לי להחשיבם · יותר הנה עלימו אבד כלח · זמן חייהם אבד כי כלו רוחו בדבר נכפד : בחסר ובכפן גלמוד אמש · ומעט זמן קודם זה היו בחסר ובכפן · ועורקים · ובורחים אל מקום ציה חוץ ליישוב : יגורשו · מן הישוב : בערוץ נחלים · לחבר היו בורחים גדר אותם הנחלים שהיו שם מסכנות' היו מגורשי' משם לשכון חורי עפר וכפים : ינהקו · בקול חמור ופרא שהוא חמור הבר : בני נבל · וגם כמו כנעני מצד אבותם :

ועתה

אוהב משפט

להמשיך החקיר' על הות' התפלו' כי לא ידע האדם החכמה הזאת מהיותה' תכליתה ואי זה מקום התחלת ואי זה הבינה ובמדרש דרשוהו על מתן תורה ואינה מענין המענה : לא י"מ ערכה מענין מערכה כלו' מערכת משכל' והוא נופל יפה עד סוף הפסוק ופסו' שלאחריו · והנכון שהוא כמשמעו והוא נופל יפה גם הפסו' שלאחר אחריו : והכל עולה לענין אחד כי השגת זאת החכמה הוא נמנע כי אין מקום' נודע ואין לה דמים שיוכל האדם לקנותה · ורז"ל דרשו לא תמצא במי שמחיה נפשו עליה כלו' בלומדה בתענוג אלא במי שממית עצמו עליה כלומר שלומד אותה בהצטער עליה ומואס תענוגי העולם ואזה האמ' עצמו אבל הפסוק סמך לזה ירין זה המענין המענה : תהום כלומר אפילו יעמיק אדם בתהו' לא ימצאנה שם ויאמר לשואל לא בי היא וסוף הפסוק כפל כמנהג המליצות וכל זה מהמשל אשר כאשר איוב בענין זה ורז"ל דרשו שאין התורה מתקיימת בסוחרי ים והוא האמ' והפסוק סמך לזה ואינ' מענין במענ' : לא · סגור · הוא הזהב הטוב · עיין פרש"י ועל דרך הפשט נקרא סגור שלרוב חשיבתו אוצרים אותו בני אדם וסוגרים עליו : לא · אי אפשר להעריך אותה בלשון [illegible] כי ערכה לשון מערכ' : תסולה · לשון ערך של שבח כמו המסולאים בפז : בכתם אופיר · זהב הבא מאופיר שהוא המשובח : לא · י"מ זכוכית אבן יקרה וזכה · וי"מ מן זכוכית לבנה והוא מוזכר בדברי רז"ל ודבר חשוב הוא ואמרו במדרש שהיא נקראת כנגד · ורז"ל דרשו בו שדברי תורה נוחין להשבר כזכוכי' למי שהולך בדרך רעה · והפסוק הוא קצר ולא יתן שזכר למעלה הוא נמשך בכאן כלומר לא יתן תמורתה : ראמות · ראמות וגביש · שם אבני' טובות ואלינו גון לראה ולכבד · וי"מ כי גביש יותר לאבני' אלגביש · לאיזכר · כלומר אין צריך לזכור האבנים בפני החכמה כי בני אדם אין מזכירי

עמכה

נלמוד ג' וסימ' הלילה ההוא יהי גלמוד · כי עדת חנף גלמוד · בחסר ובכפן גלמוד : לחמם ו' וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם · לחמם בראנה יאכלו · אין נחלת לחמם · ושרש רתמים לחמם · כי לחמם לנפשם · ויכינו בקיץ לחמם : שיחים ל' בין שיחים ינהקו וחד השיחים ואינון חד מן ה' זוגין חד נסיב שו וחד הש ברישי' וסי' שטר ל' אשר אין לה קצין · השטר ל' ויהי לעזיהו דד"ה · שקד ל' ויהי דבר יי' אלי וגו' מקל שקד · השקד ל' גם מגבוה ייראו · שוקם ל' דליו שוקים מפסח · השוקים ל' יככה יי' בשחין · שיחים ל' בין שיחים ינהקו · השיחים ל' ותשלך את הילד תחת · שאלתיהו ל' ותבא האשה · השאלתיהו ל' וגם אנכי רחנה :

אבן עזרא

כלח · ימי הזקנה והענין שהיו בתחלה בנער עד שכם לחם ולא ידע מתי יזקנו : בחסר ובכפן · תרגום רעב : גלמוד · מקום בלא יישוב : העורקים הנסים אל ציה תרגו' וינס וערק ובליל' הם במקום שואה : הקוטפי' · מן וקטפת מלילות : מלוח · מן לחים : עלי שיח · אפי' עלי השיח שהוא האילן וכמוהו לשוח בשדה ללכת בין שיחי השדה : מן גו · תרגו' תוך ועניינו מתוך בני אדם יגורשו בעבור חסרונם ויריעו בני אדם עלימו כמו לגנב : בערוץ · במקום שיפחד אדם לרדת אליו : שיחים · אילנים : ונהקו · כמו הפראים : חרול · מן כסו פניו חרולים והוא חוח · יספחו · מן ונספחו על בית יעקב יתקבצו ויאספו : נכאו · יותר נכאים ושפלים מן הארץ או מאנשי הארץ כמו וכל הארץ כאו מגרימה :

כי

אבן יחייא

ועתה אכלתי כל הכבוד הזה · ונוסף על רעתי כי שחקו עלי אותם שהיו צעירים ממני לימים · וצעירים באיכותם אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני כי יותר הנכה היה לכלבי מאשר היה להם · גם כח ידיהם למה לי כי היו אלושים מאד כאופן שאבד הכלח והבטחון עלימו שיעלו לגדולה כי אין דרך אל עליתם בשום דבר מפני פחיתותם · וכל אחד מהם היה עומד גלמוד ויחידי בירכתי בית מפני החסרון שיש לו מכל דבר והכפן והרעב כי לא ישבע לחם · ולכן מפני הקלון היו עורקים ובורחים מבני האדם אל ארץ ציה ואל מקום החשוך כאמש · ואל שמדבר ארץ שואה ומשואה · הבורחים מלוח עלי שיח כדי לאכול במקומות החשוכים ההם אף כי אינו מאכל אדם לרוב מרירותו ומליחותו · ושמה גם כן הוא לשם שרש רתמים והיא העשב הנקרא ייניסטא והוא מאכל בהמה · ואפילו מן גו ותוכיות המקומות ההם יגורשו יען כי יריעו עלימו כגנב ויאמרו כי סבת עמדם שם במקומות ששם הוא כדי לשלול שלל ולבוז בז · מה שלכן יבואו לשכון בסביבות העיר וכאשר יערוך ויתמוך כל אחד מהנחלים וישפכו מימיו בסביבות ההם אז יעלו לשכון בחורי העפר מהכפים והסלעים שבסביבותיה · ובין האילנות אשר בהר והסלעים ההם ינהקו מהרעב וצמא וחוסר כל · ותחת החרולים והקוצים אשר שם יספחו ויתנגעו · וזולת פחיתותם מצד עצמם גם הם פחותים מצד אבותיהם הקודמים שהם בני נבל גם בני בלי שם שנכאו מן הארץ מנכא רוח ואבד זכרם המה לפחיתותם ושפלותם :

ועתה

תורת חסד יראת שדי

גם ונו' יר' וגם כח ידיהם בעצמם למה לי כי לאין לא הייתי מחשיבין ועלימו אבד כלח והוא רמז אל הזקנה כמו שפי' המפרשים ורצה לומר כי הימים שעברו עליהם נאבדו והרי א"כ הדבר אצלם כאילו עדין הם בימי הנעורי' והוא להפך ממה שהעיד על עצמו כי גם בימי בחרותי היה נחשב לזקן כאמו' · בחסר ובכפן גלמוד יר' בענין עשיית החסד ובענין העזר לעת הרעב כל א' מהם גלמוד ולכן אינם מאריכין ימים כי הצדקה מוסיפה ימים ושנים מה שאין כן לבורחי' ממנה והם בורחים אל מקום הציה אשר היא אמש שואה ומשואה וכמו שהי הדבר [illegible] ולכנין הקוטפים ונו' יר' וגם שם בהיותם נחים יעניטם הא-ל ית' כי לחמם יהיה שורש רתמים מצד הרעב והצוני וכו' · ורז"ל אמרו כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמי' שנא' ושורש רתמים לחמם ע"כ וזה נכון לעקר כונתי בביאור המענה : מן גו יגורשו ונו' יר' ומצד הרעב היו רזים עד כי יגורשו מן גו כלו' שלא יהיה להם גוף כי אם עצמות ועור עליהם וכו' ומראיהם ישתנה כ"כ ותחשך תארם עד כי יריעו עלימו כגנב אשר הוא תמיד בין חורי עפר וכפים וכו' ובין שיחים ינהקו וכו' כגנב ואבריהם ולזה הם חסוכים במראיהם וכו' · או יר' יפי רצון אלפניו ית' כי כשם שהם גלמודים בענין למוד התורה הנקראת חסד והם רעבים ממנה כן והיא כל אחד מהם באסר ובכפן גלמוד אחרי שהם בורחים אל הציה והם הבלי העו"הז ואמש והוא זמן הלילה שעקר רנה של תורה בלילה היא להם במקומות שואה ומשואה ולסבה זו יהי רצון כי מן גו יגורשו וכו' ובערוץ נחלים ישכנו להם מדור מאחר שעזבו נהרי נחלי מי התורה ובין שיחי' ינהקו · בני נבל ונו' ר"ל כי אבותיהם היו כ"כ נבלים עד שלא היו כותבים אפי' העצמות לכלבי צאנו של איוב ואכל שכן להוצאת בניהם לתלמוד תורה וכו' ולזה מאסב אנשים אותם על כלבי צאנו ומצד נבלותם הרבה לא שם להם על פני חוץ ולכן הענין הוא להם כאילו נכאו מן הארץ כי על מה אבדה הארץ אם לא על שעזבם את תורתו יתברך · או יר' לומר כי נעשו אך נכאים :

ועתה

הרמב"ן

ועתה שחקו עלי צעירים ממני ונו' · יפליג ויתאונן בזה יותר מאליו ואבדון בניו וממונו : ועתה בגינתם הייתי · יאריך איוב ויפליג לאמר כי ירעו לו אויביו הרשעים בשמחם לרעתו לו וללעגם לו כדרך וישמח עליך אויב על כן יאמר בספר משלי הקדמונים שאלו לאיוב מה מרת רע מכל הבא עליך אמר שמחת אויבי לרעתי : גם כח ידיהם למה לי · יאמר כי היה מואס אבותם להיות מנהיגים כלבי צאנו וגם כח ידיהם ומעשיהם לא היה חשוב אצלו כלום ולא ישית אותם במלאכתו אף על פי שהיו אנשי כח כי ימאס אותם לחסרון דעתם עם זקנתם כי עליהם אבדה הזקנה אשר בה הכח והכוי יקרא כלח כאלו היא לא בימי נעוריו ואינה נכרת במעשיהם והכסהנערים חסרי לב ורס הריבות לפניו כן אף כי בניהם הצעירים ממנו ויתכן לפרש כח ידיהם רמז להונס כענין ומכחכם שחדו בעדי יאמר כי לא עם כלבי צאנו תם לא יכבדם לעשרם כי לא יאפון בו ולא לזקנתם כי היא אובדת בהם לסכלותם והחכם רבי אב"ע ז"ל פירש גם כח ידיהם למה ירצו לי עתה כיהם חסרי כח מפני כי אבדה עליהם הזקנה שהיו בתחלה בימי נעוריהם חסרים עד שכם לחם ולא יודע מתי יזקינו ואין טעם לפירוש הזה כלל : בחסר ובכפן · בחסרון וברעב כל אחד מהם עומד : גלמוד · יחיד ומשתומם ובורחים אל המדבר מקום ציה וערבה ואתמול בורחים אל מקום שואה ומשואה הזמן קרוב שעבר יקרא אמש כי ימי אלה הנבלים ללילה ישים וירצה לאמר כי אין שלותם מרחוק רק מאמש כלו' מקרוב מעת בוא עליו רעתו והתרגום אמר בחוסרנא ובאולצנא דלא ולד היו ערקין רשיעיא ברוע להיא חשיך דרמשא אחר שואה ורגשותא יאמר כי בחסרון ובדוחק בשכול וגלמוד בלא בנים היו בורחים אל מקום ציה וחשך ומקום שממון ושאון כל חיתו יער פתר כפן מן כפנה שרשיה לשון הכפף והדחק השרשים זה בזה : הקוטפים מלוח עלי שיח שיקטפו וילקטו עשבים מארץ מלחה עם השיחים אשר שם : ושרש רתמים · להיות להם כל אלה ללחם ולחם ביתם ומתוך בני אדם יגורשו ויריעו עליהם כגנב כי יגורשו ויגנבו ועל כן ישכנו בבקעי הנחלי' ובין שיחי היער ילעקו ויהמו ככלב : ותחת חרול · יאספו · יספחו · מן ונספחו על בית יעקב :

ועתה

ר' אברהם פריצול

ועתה שחקו · ועתה ירדתי פלאים כי שחקו עלי הנערים צעירים ממני לימים ופחותים במדרגתם אשר מאז ומבני קדם מאסתי את אבותם לפחיתות מדרגתם בערכי אפילו לשיתם ממונים על הכלבים שהיו שומרי צאני והפשר כי אמר זה על צופר או על יתר הנערים ששחקו לדבריו : גם כח · וכל כך היו פחותי' במדרגתם כי אפילו כח ומעשה ידיהם למה לי שאין בה תועלת מושג : ועלימו אבד כלח · כי הם ממפסידי הזמן לחסרון מדרגתם כי דבריהם ומעשיהם לא יועילו : כלח · זמן : בחסר ובכפן · ועוד זכרתי אותם היותם חסרים בחוסר כל וברעב והיו מתרחקים מחברת האנשים ללכת ולשבת גלמוד שלא יראו חסרונם והיו עורקים ורודפים לברוח מהישוב וללכת במקום חשך ובמקום מדבר ונסתר ובמקום שואה ומשואה למען לא יודע ולא יראה רוב חסרונם בין אנשי העיר : כפן · רעב : גלמוד · יחידות : העורקים · הרודפים וכל אלה תרגומים : אמש · חשך : שואה ומשואה שממון וחרבן : הקוטפים מלוח · ואלה האנשים אשר מאסתי אותם ועתה הם מבזים אותי הנה זכרתי מקדם כי לחסרונם היו קוטפים עשבים מרים ומלוחים הנולדים אצל האילנות לאכלם ושרש רתמים היה לחמם לחסרונם ומלוח עשב מדברית והפשר שהיה אור"טיג"א או דומה לה לעשות תבשיל רתמים שם אילן אחד ששרשו היה נאכל לפעמים במקומות ההם לעניים ובזמן הבצורת : מן גו · ולפחיתותם ולבזיון מלבושיהם מתוך העיר היו מגורשים למען לא יתיחדו להיות אצל מקום מכובד או אדם חשוב ובדי לראותם מן העיר יריעו הנכבדים קול עליהם כאילו הם גנבים כי לעניותם ולפחיתותם יחשדו להיות גנבים ולזה יסתתרו בנקיקי הסלעים : גו · תוך כתרגומו ועניינו תוך העיר או תוך כל מצב חשוב : בערוץ נחלים · ולכן לעניותם ולהיותם מגורשים ילכו לשכון בנקיקי הנחלים בקיץ ובמקום חורי עפר אשר נצורים בחורף בערוץ הוא נקיק הנחל אשר מחוזק מרוצת המים יעשה נקיקים על שפת הנהרות כפים צורים וסלעים מן כיפה : בין שיחים · ובין אילני היערות מחסרון מזונם ינהקו ויזעקו ותחת חרולים וקוצים יספחו ויתגנעו בגופם כי בהסתתרם שם ערומים מבלי לבוש הנה מחטי הקוצים יכנסו בבשרם וברגליהם ויגעו אותם בנגפים נראים : שיחים · אילנות : ינהקו · יצעקו : חרול · מין ממיני הקוצים : יספחו · לשון נקבצו מן ספחת ושפח ה' בישעיה בחלוף שין בסמך : בני נבל · ועל כל הפחיתיות האלה אשר להם הנה הם בני נבל גם בני בלי שם אשר נכאו ונספלו מן יושבי הארץ להיות לבזיון ולחרפה : נכאו · נשפלו מן אך נכאים ויאמר ש"מ' זה על בלדד וצופר אשר באהו במענם ולכן הפליג איוב לקללם ולבזותם או כי מקדשיו אלו משם בודאי מבזע פחות ונבזה והבות' מיושבי כפרי' ויערות :

ועתה

וכדון זמריהון הויתי והויתי להון
לשועתא: רחקונני רחקו מניהון
קדמי לא מנעו רוקא: ארום
שושלתי ונימי אטוני שרא וסנמיני
חסמא מן קדמי פטרו: על ימינא
בחוצפא בינידון קיימין ריגלי שדרו
וכבשו עלי אסטרי תברהון: צדיאו
שבילי לפורענותי מהניין לית דסעיד
להון: כתקוף פלטיית גלליימא
אתיין תחות רגושא אתגלגלין:
אתהפיך עלי רגושתא תרדוף
כזעפא רבנותי והיך עבא עברת
פורקני: וכדון עלי מצטערא נפשי
יחדונני יומי עניותא: לליא גרמי מתפקפקין מיני ודמעסן יתי לא שכבין
בסוגעי

ועתה נגינתם הייתי ואהי
כ' להם למלה: תעבוני רחקו מני
ל' יתרי ג' ק' ומפני לא חשכו רק: כי יתרו פתח
ג' ויענני ורסן מפני שלחו: על ימין
ל' יחד פרחה פרחח יקומו רגלי שלחו ויסלו עלי
להותי ק' ארחות אידם: נתסו נתיבתי להיתי
ל' יעילו לא עזר למו: כפרץ רחב
טו ל' יאתיו תחת שאה התגלגלו: ההפך
ל' חס' עלי בלהות תרדף כרוח נדבתי וכעב
ל' עברה ישעתי: ועתה עלי תשתפך
נפשי יאחזוני ימי עני: לילה עצמי
ל' ל' ג' נקר מעליו וערקי לא ישכבון:
ברב

פרחח ל' על ימין וחד פרחה ואינון חד מן ט"ו זוגין חד ח' וחד ה' ולית להון זוגא וסי' נמס' במסר' רבתא במערכת אות הה"א כס"ר: כפרץ ד' וסי' פרץ יי' את איבי לפני דשמוא' וחברו דד"ה פרץ האלהי' את אויבי כפרץ נופל נבעה כפרץ רחב יאתיו: ישעתי ל' חס' ו' בליש' וסי' וינבל צור ישועתו · ותהי התשעה ביום ההוא · מי יתן מציון ישועת ישראל · ולכה לישועתה לנו · אמר לנפשי ישעתך אני · ועב עברה ישעתי:

מ"ע ספורנו

ועתה נגינתם הייתי · מבזי' אותי בדבר ובמעשה: כי יתרי פתח · אחר כאשר הרע התיר מיתר קשתי שלא אוכל לרדוף הרשעים · ורסן מפני · והרסן והמעצור שהיה להם מפני · שלחו · מעליהם: על ימין פרחח · יקומו באופן שהנערים בלכתי בדרך מעיזים פניהם ללכת לימיני עד שרגלי שלחו מן המסלה: ויסולו עלי ארחות אידם · באופן שמסו עלי מסילות ארחות סכלותם ורשעם עד כי נתסו נתיבתי שלא אשיג במכוון כדרך שהייתי הולך: להותי יועילו · להוסיף על צערי · לא עוזר למו · בלתי תועלתם: כפרץ רחב יאתיו · לפעמים יתקבצו רבים מהם למלאות כל הדרך להרוס דרכו · תחת שואה · התגלגלו · ובאמצעו' המלא' כפלאה התגלגלו עלי בעלילות דברים עד כי ההפך עלי בלהות · רדיפת השופטים · תרדף כרוח נדיבתי באופן שאותה שואה תרדוף ותבלבל נפשי השכלית · וכעב עברה ישעתי · והישועה והעזר שעשיתי כבר לרבים עברה כעב ואין זכר לה אצל אותם שהושעתי ע"ד אשר לא ידע את יוסף באופן שאין איש מהם מליץ בעדי: ועתה עלי תשתפך נפשי · תתבלבל אפילו בהנהג' המדינה': יאחזוני ימי עוני · וזה אני מוכן שיאבד ממני גם יתר פלגות ממוני ואהיה עני: לילה עצמי נקר · וזה כי אמנם האל הרע נקר עצמי בלילה באופן שאין לי מנוחה אפי' בלילה: ובכן

רלב"ג

נגינתם הייתי ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם · למלה · שלא ידברו כי אם בי: לא חשכו רוק · לא נמנעו לרוק כשראו אותי מרוב בזוחם אותי: כי יתרי · מענין מיתריהם: פתח · התיר: ורסן מפני שלחו · רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו והסירו מפני: על ימין פרחח יקומו · על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמשל הפרח בתחל' הווית הפרי וכזה אמרו חז"ל פרחי כהונ': שלחו · דחו · ויסלו · וידריכו: להותי יועילו · לשברי יעזרו: כפרץ רחב יאתיו · כפרץ רחב שיבאו בו המים בשטף יבאו עלי: נדיבתי · נפשי וכן ישועתי וקרא הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבותה עד שתגיע חקו כל אחד מהאיברים וקראה גם כן ישועה לפי שהיא מושיע' הגוף ושומר אותו מדת ימיו כמו שהתבאר בטבעיות: תשתפך נפשי · ישתפכו חיי: נקר · נקב: וערקי לא ישכבון · ועורקי הדופקים לא ינוחו ר"ל שלא תשקוט תנועת' כלל עם השינה לחוזק המכאוב ורוב החו' הנכרי אשר בי: יתחפש

רש"י

כי יתרי פתח · יתר קשתי פתח · כלומר כמו האיש מי שבידו לעשות · ורסן מפני שלחו · רסני שהיו מרוסני' בו שלחוהו מפני כי אינם יראים מעתה ממני: על ימין פרחח · עוללים פרחים קטני' כשאר הדיוטות · שאיני חשוב בעיניהם להכנע מפני · רגלי שלחו · אם המקום צר להם דוחפי' אותי הלאה · ויסולו עלי אורחות אידם · כל דרך כבלה שיש להם לעשו' עושי' מסילתן לפני ואצלי ולא יירא: נתסו · נתיבותיי הסובב ולין פוסטין לה · נתסו: כמו נתצו וסמ"ך נתחלפת בצדי' · להותי יועילו · להקניטני מוסיפים: כפרץ רחב · שבגדר שהכל בורחי' ועוברים שם · כן יאתיו יחד עלי להכלימני · ותחת שואה התגלגלו · כלומר מתגלגלין ובאים בסתר עד שמגיעין אצלי להקניטני כדי שלא אשמר מהם: ההפך עלי · נהפך עלי בלהות שדים · תרדף ברוח רעה את נדיבתי · רוח נדיבה שהי' שורה עלי מתחיל': ועתה אל הצרה הזאת תשתפך נפשי כאדם שמתפשט רוחו · כי יאחזוני וכופין אותי להשתפך נפשי · ימי עוני · שאני בהם: ניקר · כמו העיני האנשים ההם תנקר · פור"ייר כל התולעים מנקרין בשרי מעל עצמיי · ועורקי · גידי אין להם מנוחה · גיד בלשון ערבי עורק · כך פי' דונש · לשון אחר עורקי · רודפיי המבריחין אותי: יתחפש

רוחב [illegible]

אבן עזרא

כי יתרי פתח · הפך קשתי בידי: ורסן מפני שלחו · בתחל' היה רסן להם כמו לבהמו' מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני ויש אומרים כי הסוס הזקן יסירו הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם והנערי' ממנו וכן ורסן מפני שלחו והוא רחוק: פרחח · קטנים כאשר הם פורחים: רגלי שלחו · והם נתנו פחים בדרך: ויסילו · מן סלון ממאיר: כפרץ רחב יאתיו · התלאות והם ארחות אידם ותהגלגלו עלי במקום שואה והענין שאין עוזר לי: ההפך עלי · יש אומרים כי בימים הקדמונים אם באו עלי בלהות תרדוף נדיבתי פי' מזלי ועלייתו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותדחפם ותעבור ישועתי לבוא אלי כעב במהירות: ועתה השתפך נפשי · והקרוב אלי כי ההפך על כל בלהות וכל בלהה תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי כענין ורוח נדיבה תסמכני וכעב שעברה כך עברה ישועתי ועתה על כן השתפך עלי נפשי כי יאחזוני ימי עוני: לילה עצמי נקר · ישוב אל עוני: ועורקי · בלשון קדר גידי: ברב

תורת חסד   יראת שדי

ועתה נגינתם הייתי וכו' ותעבוני וכו' כי יתרי פתח וכו' · או יר' כי יתרי פתח האל ית' והוא ענין התורה שהייתי אני לומד בה תמיד ורסן מפני שלחו יסורי ועל ימין פרחח יקומו וגו' נתסו נתיבתי להותי יועילו ולא לחזק עוזתי באופן כי לא עוזר למו ע"ד מה שהיסורין הם לצער אל האדם אלא מה שיתמרק מעונותיו וחטאתיו וכו' וכפרץ רחב יאתיו ע"ד מה שפרלנה קורא לנגע וכו' באופן כי ההפך עלי בלהות כלומר יסורין הפכיים זה לזה וכו' ולזה תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי ועב עברה ישעתי על ידי התרופות כי התרופות הללו הן הפכיות לתרופות האלו ומתוך עם כל זה עלי תשתפך נפשי כאילו יאחזוני ימי עוני שאין לי מעות לקנות לי תרופות כדי להתרפא וכו' · או יר' באו' עלי תשתפך נפשי לומר שהוא עם כל זה יש לו מליאות מה בעולם וכו' והוא אומר עלי תשתפך נפשי כלומר והוא לבד לשתפך עלי נפשי וכו' והוא ע"ד אומר עלי לבי דוי · ולילה עצמי נקר מעלי מאד שבלילה שכחות הטבעיות הן פועלות ואין להם כמה לפעול פעולתן כי אין לחם ואין מים ואין מחיה בגופי ולזה הן פועלות בעצמותי ולזה מליאות עצמי נקר מעלי והלואי שהייתי סובל וגם אם היה לי עם הסליחה והשיבה הדבר הרע הלזה שעצמי נקר מעלי כאמור האחרשתי אלא שעורקי כל ישכבון והכל הוא דרך גוזמא להגדיל הדבר והן המכאובות הפכיו' וכו' ואחר עורקי לפי פר"ל שלא נשארו בו כי אם עצמיו ועורקיו · נרנב

אבן יחייא

ועתה הייתי נגינתם כמו אני מנגינתם הניגון והשמוק שלהם · ואהי להם למלה כי בכל דבור הבזיון יזכירו שמי · ותעבוני ורחקו ממני ואיני יכול לקבל מירות ופעולה טובה מהם · ולא די שלא יפעלו טוב עמדי כי אדרבא יעשו עמי רעה על לא חמס בכפי כי ממני לא חשכו רוק · כי יתרי וקשתי פתח ויאר עם שהיה לי פתח בזמן הרע הסובב · ויעכני בצירופים מתחלפים האנשים אשר היה להם רסן יראתם ומעלה מפני שלחו הרסן מקום והעזו פניהם בבגדי · ועל ימיני קמו הנערים הקטנים שהם כמו פרחי האילן · ורגלי שלחו כי דחו אותי באופן שמעדו קרסולי ונפלתי לארץ · ויעשו מסלה עלי ודרך לקבל אידם מחכותם ומכשולותם · והם שמחו בהקיף שלי כי כאשר אסכים לעשות דבר מה יתצו מחשבתי · והם תמיד מועילים להותי כי יתכן עוד לסבות שברי והותי ולא ימצא עוזר לי למו ובעבורם בעד מה שעושים רעה עמדי · ויאתיו ויבואו אלי לשמוח ברעתי כאשר יבאו שהפרץ והסיתק עלי היה רחב וגדול · ויתגלגלו ויבואו גם כן אלי כבוא כשואה פחדי ואידי · וכאשר יתהפכו עלי הבלהות ושתרדוף הבלהות ברוח · הרוח נדיבה שלי ונפשי · וכאשר ישועתי תעבור כעב יעופף על פני רקיע השמים פתאום ופתע · וזולת זה עוד הוכרחתי במכאובות שונות כי בכל עתה ורגע מרגעי השעות אחשוב שתשתפך נפשי ואמות מרוב כאבי החולי · כי יאחזוני ימי עוני תמיד · והלילה החולי מינם גופי כי יהיה כאלו נקר ונקב העצמות מעלי ועורקי הדופקים לא ישכבון כי יהיו מהירים ותכופים לרוב החום בכלי במתלהט בכל הגוף: וברוב

הרמ"בן

ועתה נגינתם הייתי · כי ישמחו לו בעבור עשותו בהם משפט או הושע הנעזבים מיד בעלתו: כי יתרי פתח · יאמר כי יתר קשתו אשר בוכן חציו עליו פתח אותו האל ולא יורה בו מקדיעבה אותו תמיד עד כי שלחו הרסן אשר שם על לחייהם והוא דומה ואין לאל ידו והתרגום אמר אדום שושלתי שרא · ואמר כי היתר אסר אשר בו את הרשעים פתח כל אחד מן הרשעים אסוריו מעל ידיו ויענה בו את איוב כי הם יקשרוהו ויאסרוהו תחת אשר אסרו והוא הנכון: על ימין פרחח יקומון · אמרו המפרשים כי פרחח כפול כמו"ת מן פרח מטה אהרן והוא כנוי לנער אשר יולד עתה פרח וכן יקראו קטני העופות הפרחים ובלשון רבותינו ז"ל פרחי כהונה והאומרים קטן פורח יאמר כי על ימינו יקומו כל אחד מן הנערים והבליו אשר על במותימו ידרכו ישלחו מעליהם והם יסלו עליו ארחות אוד ולעה אשר יעשו לו: להותי יועילו כאילו יש להם תועלת בהותי · ואין צריכין לעזר כי אין בידי להכלם מידם: כפרץ רחב יאתיו · ובאו עליו יחד ותחת שואה ההגלגלו כולם לבוא עליו להכלימו: תרדף כרוח נדיבתי · כל אחת מן הבלהות תרדוף נפשי או נדיבתי ממש כי נדיב עמים היה: ועתה עלי תשתפך נפשי · יאמר כי היתה לו ישועה בימים הקדמוני' לבושע מן הרשעי' באלה או להושיע עניי הארץ ועתה תשתפך נפשו עליו כי אין לו ישועה ויאחזוהו ימי עני וכל הלילה עצמיו נקר כל אחד מהם מעליו: ועורקי לא ישכבון · פירשו בו גידי כי כן בלשון ישמעאל וכן ברזל עשית התרגום ערקין דברזל כמו וגיד ברזל ערפך רק יש לפרש כפשוטו מן העורקים ליה · יאמר אני סובל ייסורין בלילה ורודפי הרשעים לא ישכבו על מטתם רק ילכו בלילה להתיצב עליו בבקר השכם והלשון הזה משמש לכל ממהר לברוח או לרדוף וכן ויברחו היום לקחהו הלוים והמשררים: ברוב

ר' אברהם פריצול

ועתה נגינתם · ועתה אני מנגינתם לבזותי במעשם ואהי להם לדבור של בזיון שאינו שוה כלום כמו מלה שאין לה טעם: תעבוני רחקו · ועתה העבוני ומאסוני והתרחקו ממני: ומפני · ר"ל בפניותם לפני לא חשכו ולא מנעו להתבזות ולרוק ביה פיהם בפני למואסם אותי: כי יתרי · אל הבזיון והקצף אלה אשר כבעלי מחלו האנשים הוא כי ה' פתח יתרי ומתרי כחות מעלתי וכבודי ר"ל שהסם פתח ושבר חוזק מעלתי וקניני ויענני בעניים ובמדוה וחלי ועל כן רסן יראתם ורסן התרבות ודרך ארץ שהיו מכבדים אותי מאז עתה מפני שלחו כי הפחות במדרגה משועבד בטבע לכבד וליראה הגדול ממנו וזה המוסר הוא כמו רסן אליו: כן התירוהו וסברוהו מקלותי בעיניהם ימרי מהדר בכבוד שהיו מכבדים אותו: ויענני · מלשון עינוי וכן רסן כמו יתרי ובלמו שרינו שלא אותו כסוס בפיו להתנהג ולהעצר בו: על ימין פרחח · ועוד הנני רואה על ימיני פרחח והם נערים שפרחו וצמחו ונולדו זה מעט לבזותם אותי ויקומו וידחפו וישלחו אותי ואת רגלי כמו לדחף וכדחה מהלכם ולא כך כם מתמידים לדחותי ולדחפני עד כי סללו עלי דרכי אידם כי במתמידים בכונתם אותי במכאובות ויגיעות אשר עברוני עשו עלי כמו דרך סלולה לרגל דריסתם ואני ועלו אלי פרחח בחורים ונערים פרחו ונולדו ותמול בואם מן פרחי הכהונה: רגלי שלחו · דחפו ויסולו · ענינו עשו מסילה עלי: אידם · שבירתם: נתסו נתיבתי ובדברי בזיונם ודרפתם אותי להם נתיבתי והרסו והרגל מעמי או שנשערתי מדבריהם ונתנו נתיבתי ודרכי מחשבתי מגודל צערי בבזיונם ולהוותי ולצרתי יועילו ויוסיפו להרבות צער על צרה: לא עוזר למו · לא יהיה לי עוזר למו זה כי מנה מקדם באסרונם ופחיותם לא היה עוזר להם שהיו נעזבים ונשכחים מן האנשי' ועתה העזו פנים עלי ומשבריםהדרים מתכבזים: נתסו · נהנו: להותי לצרתי מנהוב על הוה: כפרץ רחב · והאמת כי באו אלי האנשים האלה בבלי סדר לדבר לפני כמו שיבא פרץ רחב מים כבירים שוטפים להכחיד את נפשי יחתת שואה ומשואה מהצרות אשר הביאוני התגלגלו בדבריהם להתגולל עלי לחשוד אותי לרשע וחוטא ולבזותי כאשר עשו עד היום: כפרן רחב: כפרץ מים רחבים: התגלגלו · מן להתגולל עליו לשון גלגול ועלילות דברים: ההפך עלי · וכל זה קרה עלי יען כי נהפכו עלי בלהות ושמחות שהבבילוני ואלו הבלהות תרדוף כל אחת ואחת מהם נדיבתי שהיה הנפש הנדיבה כמו שתרדוף הרוח לדחוף הקש וכעב העובר כן עברה נפש ישועתי שהייתי נושע בה וכדיבתי וישועתי הם שמות לנפש המשכלת אשר ממנה משכי הנדיבות והישועה לגוף ולחלקיו לשמור אותי מאנגנה כאותה הוכדיבתי וישועתי רוח נדיבתי וישועתי שהייתי בה נושע: הכסף · עבר מבנין הפעל שלא נזכר שם פעלו: ועתה עלי · ועתה לגודל צרותי אשר קרוני תשתפך עלי נפשי לחולשת כחותיה ולהעדרן חלקי גופי אשר יאלישו אותה כי יאחזוני ימי עני שידדתי מנכסי ונחליתי במכאובות: לילה עצמי · כל כך גדל חליי וכאבי עד כי בלילה נקר ונקב עצמי לחורין חורין מעלי כי אחר שהכסף בקרי ועורי הגיעו המכות לכל העצמות ועורקי שהם הירדין נעלי התנועה וסבות הדפיקה לא ישכבון בלילה כמשפט הישנים שהדפק שלהם נח ונושע בערך תנועת היום מפני שיחלש החום בטבעי במת שיסן האדם וינוח הדפק בהיותו ישן יותר מהיותו ער עורקי ורידי התנועה: ברב

ארח משפט

לשאת הדבר כמות בפני הנכבד ממנו ואמר לא יזכר לשון יחיד על דרך בנות צעדה כלומר כל אחד מהם ולא נודע אם ראמות הוא לשון רבים על משקל ראמות לאויל חכמות או הוא לשון יחי' על משקל גדול וקטנכתן ראמות בגלעד: ומשך חכמה מפנינים · אם החכמה הוא כנסף ומולה למעלה יותר מהפנינים: או ירצה כי המושך החכמה מן המקום הנסתר משך דבר יקר מהפנינים והוא משל · והכונה לומר כי אין ערך לכל החכמות כי הם יותר מעולות מכל אבנים טובות ומרגליות · וכ"ש החכמ' הנעלמת בדוגמא הזה שהוא יקר מאד ומונע להשיגו ולקנותו בדמים יקרים: לא פטדה של כוש היא נודעת בחשיבות ומכאוב רחוב שהכתם הוא זהב ולא אבן טובה שהאבנים אין בהם תערוב' סיג שיתאר אותם בטהרה והוא כמו זהב טהור בלי מזוקק: והחכמה עד כאן דבר בעולם מקום אולא החכמה והעדר ערכה ועכשיו מדבר בהעלם חושי החכמ' שלא ... אי זה מקום יודעה והעדר מסיגיה שאין מי שיודע אותה שתהא לנו ידיעתה מהם: ונעלמה · שאין מי מדבר בעולם שידעה ואף העופות שהם מעופפים ברקיע השמים לא ידעוה ורז"ל דרשו אותו על המלאכים: אבדון ומות · רמז אל הנשמות · ועיין הרמ"בן ויש בזה דרך פילוסופים והיותר נכון פירוש הרמ"בן ז"ע · ורז"ל פירשוהו על גבינם ועל ענין מתן תורה ודרך דרש הוא: אלהים · הש"י לבדו יודע סודה · ומבין הדרך המביא להשגתה ויודע מקום מוצאה: כי · כי האל ית' יביט לסוף הארץ ותחת כל השמים יראה ואין כל דבר נעלם ממנו כי הוא ברא הכל בכחו ובחכמתו: לעשות · בספר יצירה כתוב כי הש"י נסתכל בחכמה הנעלמת אשר היא נודעת אליו הוא נותן ליסודות השיעור הראוי לאש לפי צורך העולם וזכרם כלם באלו הפסוקי' ארץ ורוח ומים ואש כי תחת כל השמים הוא על יסוד ועל דרך הפשט כי הש"י בחכמה החירא הכל בעולם אחד ואחד בשעלו מים כי עם הם נזכרים היסודות הארבעה כאן שהם נזכרים כאן: בעשותו · וכל זה מנפלאות הבורא ית' שהוא עושה למטר חק עולם ולא יעברנהו שלא יבא מבול ושיורידנו בעתו בשמי
צרכה

בְּרָב־כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי כְּפִי כֻתָּנְתִּי יח בסוגעי חילא יתפלש לבושי אנב
יַאַזְרֵנִי׃ הֹרָנִי לַחֹמֶר וָאֶתְמַשֵּׁל יט כתוני יזרזינני: אשוון יתי לטינא
כ כֶּעָפָר וָאֵפֶר׃ אֲשַׁוַּע אֵלֶיךָ וְלֹא ואתמתיל כעפרא וקטם: ת״א
תַעֲנֵנִי עָמַדְתִּי וַתִּתְבֹּנֶן בִּי׃ תֵּהָפֵךְ ג׳ חס׳ בליש׳ אקשויתי לאדם דאיתברא מן טינא
כא לְאַכְזָר לִי בְּעֹצֶם יָדְךָ תִשְׂטְמֵנִי׃ ואמתיל לאברהם דאידמי לעפר
תִּשָּׂאֵנִי אֶל־רוּחַ תַּרְכִּיבֵנִי וּתְמֹגְגֵנִי ג׳ חס׳ בליש׳ וקטם: אבעי מינך ולא תעניתי
תשוה׃ תושיה ק׳ כִּי־יָדַעְתִּי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי קמית ותתבין במימרי: תתהפיך
וּבֵית מוֹעֵד לְכָל־חָי׃ כג אַךְ לֹא־בְעִי לאכזראה לי באלימות אידך
יִשְׁלַח־יָד אִם־בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ׃ ג׳ י״ד ג תתזמינני: תטלינני לפוחא
אם תרכבינני ותמסינני בתשייתא:
ארום גלי קדמי דלמותא תתיב לי ובית קבורתא מזומן לכל דחיי: לחוד לא
בריתתא ישדר מחתיה אין בעידן צעריה יקבל צלותהון: ת״א ברם לא לגרמיה
יגרג מחתיה אין בחטטי ישוי להון אספלעיתא: אין

שוע ל׳ וכל שום [illegible]

לחומר ב׳ וסימ׳ והחמר היה להם לחמר · הורני לחמר ואתמשל : ותבנן ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וקרמניות אל תתבננו · עמדתי ותתבנן בי · התבננת עד רחבי ארץ : ותתמוגגני ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה צמחה תברך · ותמגגני תשיה : להן י״ד וס׳ נמס׳ בסדר פנחס וביחזקאל סימ׳ כ״ג :

רשי

יתחפש לבושי · משחכה לבושי גלד אחר גלד · כשאדם פושט את בגדיו ולובש בגדים אחרים משלים הראשונים קורא אותם בגדי חופש · כמו התחפש ובא במלחמ׳ ומתורג׳ אישתני · כפי כתנתי יאזרני · שאזור ומעניק צוארי · כן יאזרני אותו לבוש כל סביביי : הורני לחומר · הורני ולמדני השחין הזה לישב בחומר כמו שאמרנו למעלה והוא יושב בתוך האפר · הורני לחומר · פיר׳ השליכני · לשון ירה בים · שמרדו בו בבניין המגדל שכתו׳ בו והחמר היה להם לחומר: ואתמשל · נדמיתי ובמדרש ר׳ תנחומא א״ר ברכיה פרש את המקרא · אני נמשלתי לאברהם כשנדקתי שקרא עצמו עפר ואפר · והוא דנני כרשעי דור הפלגה · שכתוב בה׳ והחמר היה להם לחומר : עמדתי לראות לשתוק ולהבין · כמו ובפתחו עמדו כל העם ולא ענו עוד · ותתבונן בי · מחשב עלי לשנות את נגעי : תשאני אל רוח · שדים · ותרכיבני תושיה׳ אלשו׳ ותשות כח היה ממוגגתני ותמוגגיני תושיה · לשון נקבה ועל תושיה עומד · ואין תי״ו זו כתי״ו של תשאני : כי יודע הייתי אשר למות תשיבני · מקום שהוא מועד לכל חי בקבר : אך לא בעי ובהשמתי היה רגיל בשופט לשלוח יד · כמו לעי השדה · אם בפידו · אם היה שולח פיד · שהוא שבר על בריותיו · להם שוע · היה משעשע תכחותין במקלת · וכן פירשו רבותי׳ אין הקב״ה מכה אומה ומושיבה בדו · אלא מביא פיד לזו ומשעשעה כחבירת׳ שלקת׳ כפר ומתנחמת בה · הביא פיד לאשור ושיעשע במצרים שנ׳ התיטבי מנא אמון · הביא פיד למצרים ושעשע באשור הגב אשור בלבנון · ועוד יפתר · להם שוע · תפלה ותחנה מועלת בהם : אם

רלבג

יתחפש · ישתנה : כפי כתנתי יאזרני · כמו שיסוב פי הכתונת את הצואר כן יסובבני חליי : הורני לחומר · השליכני אל הטיט ואל העפר : עמדתי · שתקתי : ותתבונן בי · ולא תתבונן בי : בעוצם ידך תשטמני · בתוקף כחך תשנאני : ותמוגגני תושיה · אתה תמס ותסיר ממני התושיה והנימוס אשר הייתי מתנהג בו: בית מועד לכל חי · הבית אשר הוא נועד לכל חי והוא הקבר : בעי · שרשו בעה ובא בשקל מרי ועניינו תפלה או תחנה הבי״ת משמשת ועניינו בשממון · בפידו · באידו · שוע · צעקה ותפלה או יהיה מענין נדיבות : עגמה

אבן עזרא

ברב כח · העוני והכאב: יתחפש לבושי · כלומר שלא אוכירנו בעבור שיצר עלי : הורני לחומר · השליכני ונמשלתי לעפר ואפר : תשאני אל רוח · במחשבות כל הלילה תרכיב בנפשי דברים והתושיה שהיא כענין החכמה תמוגגני כמו והגבעות תתמוגגנה · ופ״א אתה נשאתני ברוח והרכבתני ואדע באמת כי תמוגגני הפך תרכיבני: כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד · בית מוזמן : בעי · כמו מעי מפלה ועו׳ הקבר והעניין כי אין מי ישלח ידו לעזרה בקבר · ובשעת הפיד הוא השבר לא יועיל השוע לנפשות והוא הנדיבות והעניין האמון ובעל השוע יקרא שוע בחולם כמו לא נכר שוע : לקשה

מ״ע ספורנו

ובכן ברב כח · של חלוק הרע יתחפ׳ לבושי · בתחבושת וחתולים · כמו מלבוש של מתנכר אשר כפי כתנתי יאזרני · באופן צר וזה כי האל הרע · הורני לחומר · השליכני כחוק בחמ׳ וטיט : אשוע אליך · האל הטוב למען תושיע : עמדתי · בתפלה : ותתבונן בי · אשר ראוי שתקבל תפלתי · תהפך לאכזר לי · כמזכיר עון : תשאני אל רוחי תמסרני ביד האל הרע : תרכיבני · במהירות אל ההפסד : ותמוגגני תושיה · ועל זה החכמה והתושי׳ אשר בי תמוגגני ותבהלני : כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד לכל חי שאמו׳ ואתן דין וחשבון במקו׳ שיוע׳ כל חי לדין : אך לא בעי ישלח יד אמנם ידעתי כי אף הדין ובית מועד לא ישלח יד אפילו באותם שהם בזה המציאות כמו עי וגל של הריסה רקים מכל טוב · אם בפידו להם · אם כשישלח להם יסורין · שוע · הלא מאתה שיעת תפלה ותשובה ובהיות הדבר כן איך לא תקבל תפלתי : אם

אבן יחייא

ברוב כח החולי נשתנה והתחפש גופי ממלאתו שהוא לבוש הנפש כי יאזרני ויאזר לבין האזור בגוף כאשר השפה מהכתונת שלי יאזרני · והורני ועשה מראיתי כמראה החמר כי חשך משחור פניו ואתמשל ואשוב כעפר ואפר · כי לעולם עורי על עצמי יבש היה כעץ · ואל כל צרותי שאלה אשר מכאובי אשוע ואצעק אליך שתושיעני ולא תענני · ואם אעמוד מלצעוק לא די שלא תעזור ותמלוך להושיעני רק יהיה כאלו תתבונן כי לצערני בכאבים שונים · ובמקום היותך רחמן כמנהגך תהפך לי לאכזר · ותמיד תשטמני בעוצם ידך וכחך · כאופן שברוב החולאים אשר בגופי כי תשאני אל הרוח והוא המות אשר האדם כמשל אל הרוח · וכאשר בתושיה והחכמה שלך הרכבתני ככה כה עתה תמוגגני · כי ידעתי בודאי שלא תשוב עוד את שבותי לחיות כמעט בעולם הזה רק תשיבני אל המות שהוא בית מועד לכל חי כי כל הילודים נועדים למות · וכאשר יהיה האדם קרוב אל המיתה ומוכן אל השלכת כבלתו בעי מפלה ותחת צל אבנים הנה ה׳ לא ישלח בו להושיעו אף כי החולה שהוא בשברו ובפידו ואם חולייו יש לו ולהם כל החולים שוע ושועה וצעקה כי כלם כאחד צועקים לישועה : האם

תורת חסד ידאת שדי

ברב כח יתחפש לבושי וכו׳ מה שמקודם ברוב כח יתחפש לבושי וכפי כתנתי יאזרני האל ית׳ : והה״ר משה קמחי כתב כפי כתנתי וגו׳ הטעם כאשר יסוב פי הכתונת את הצואר כן יאזרני ויסובבני חולי ע״כ · הורני לחמר וכו׳ ועתה הורני לחזור ולא להנות בדברים הגשמיים ע״י למוד בתורה ואתמשל כעפר ואפר שנדמיתם שניהם כאחת לא יועילו לכל ואשוע אליך ולא תענני ואם עמדתי מהיות צועק אליך ותתבונן כי כדי שתהפך לאכזר לי ומקודם כשהייתי צועק אליך היית מקשיב לי גם אחרי שכבר נתת לי את שאלתי תכף הקשבת את שועי והיותך מתאוה לתפלתי מה שאין כן עתה כי הכל הוא לרעתי שאשוע אליך ולא תענני וכו׳ יען כי בעוצם ידך תשטמני אם לא אשוע אליך וכו׳ וגם זה הוא דרך נוזמא וכו׳ ולזה בעצמו אמר תשאני וגו׳ ועל הכל ותמוגגני ענין התושיה והיא התורה שאינני לומד בה כעת · והה״ר [illegible] האקרטי כתב וכו׳ ותמוגג ממני הישות ורצה בזה המציאות שלא אהיה כמצא ושרשו יש ע״כ :

כי ידעתי וגו׳ וכו׳ כי ידעתי כי על מות שהוא הבית מועד לכל חי היית משיב לי אילו היית משיבני ולא על החיות אחרי שכמעט כבר מתי ועדין לא הגיע תשועה להחיות את המתי׳ ·

אך לא וגו׳ וכו׳ ואילו לא היה כי בעי ותפלה ישלח ידו כי פעם אחרת וכמו שרמזתי באומרי עמדתי ותתבונן בי והכל הוא לי גם כי בפידו של אדם בעניו להם לאנשים האחרים הוא שוע ומתפלל והוא מה שארז״ל שהצועק על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה וכו׳ ופירושי זה יצדק לפי מה שפי׳ המפ׳ כי בעי ר״ל תפלה ובפידו ר״ל באידו ולכן הוא כמו להם ושוע הוא מלשון שועה וכו׳ : וכפי

הרמבן

ברב כח · הענין והכתוב יתחפש לבושו ולא יכירנו כי יצר עליו בגדיו לא אלה בגדי נכרי כבגדי׳ עליו אשר לא נסה ללכת בהם : וכפי כתנתו · אשר היה ראוי ללבוש יאזרהו הכתב : הורני לחומר · מן אשר הורהו יורדע הורני ואלי אחרים יאמר כי הכתב עשה אותו כטיט חוצות וכל מי שירדה עליו וידמה אותו יאמר שהוא שוה לאמר ואתמשל לעפר ואפר כמתים וכן אמר התרגום אשוון יתי לטינא ויש מפרשים שהוא לשון השלכה מן ירה בים : אשוע אליך ולא תענני אתה האלוה הנזכר בראש הענין · או ידבר עם האל מן הסתם כי בזה העונה בצרות עמדתי לפניך להתפלל ולקרוא בשמך כמו אם יעמד משה ושמואל לפני והנכה תתבונן בי כל היום להביא עלי חלאים משונים : תהפך לאכזר לי · כי מרחם לרחם ולי תהיה לאכזר או תהפך ממדתך הראשונה אשר רחמת עלי : תשאני אל רוח · ותרכיבני על כנפיה ללכת מהר לאבדון והחכם ר׳ אברהם ז״ל פירש תשאני אל רוח נפש להיות כל הלילה במחשבי הבל ותרכיב על כנפי דברים והרהורים בלילה כדרך ותחתני בחלומות : והמוגגני תושיה · יאמר כי תתמוגג ותאבד ממנו כל חכמה ודעת כי ידע שימות בסוף וישוב לבית מועד לכל חי והוא הקבר : תשיבני · כדרך כי עפר אתה ואל עפר תשוב : אך לא בעי ישלח יד והנכון מכל מה שאמרו בפסוק הזה כי יאמר איוב שידע כי ישיבהו האל אל המות ואל בית מועד לכל החיים אך שם בעי הקבר לא ישלח האל יד לעזור לו ולהחיותו ואפי׳ אם בפידו אשר יבוא עליהם יצעקו וישועו אליו הנקברים כתלונת לא ישוב עוד לביתו ויהיה עי כמו לעי השדה וירושלם עיים תהיה : ושוע כמו ושוע אל ההר ענין שוע וצעקה · ולהן כמו להם ולכן הלבן תשברנה כדרך ולא יאמינו בחיון והדומין אליהם : אם

ר׳ אברהם פריצול

ברב כח · ברוב כח ותגבורת החליות במורסות בשרי כל כך הם עד שאצטרך להתחפש ולהשתנות תמיד בלבושי להסיר הבגדים המטונפים במכות מעת לעת וכל כך גבר המורסא והלחות עד כי יגבר ויצא החולה וכפי כתנתי יאזר ללכלך אותה כלה ויתחפש עניינו שנוי בגדים כמו ויתחפש מלך ישראל: הורני לחמר ר״ל השליכני גודל החולי להדמות לחומר ולהתקרב אל ההפסד עד כי כמשלתי להיות לעפר ואפר: שרשו · לשון השלכה ירה בים ירה ירה: אשוע אליך והנה ה׳ אנכי אשוע אליך מגודל צרתי שהרבית חליותי בלתי ראוי לפורענו׳ כזה ולא תענני ואם עמדתי על עמדי בשתיקה ותתבונן כי להביטני בצרתי אשר השיגני או עמדתי ותתבונן בי כמו עמדתי ושתקתי בצרתי ולא תתבונן כי כראוי לעשות לך ולא שאר עומד במקום שנים כמו והתמחך תיסרני ואל באפך : תהפך לאכזר · ואיך אתה ה׳ אלהים תהפך לאכזר לי להמיתני במכות אכזריות כאלה ובעוצם ידך ובחזקת היד תשטמני במשטמה טמונה בהלוכך אותי יום יום : תשאני אל רוח · ועוד תגביהני אל הרוח מהמקרים ותרכיבני עליו למען ידחני וירחקני מן המציאות ותמוגגני תושיה כי רוב הצרות הסבה להיות נמס וכלה ונפסד מן התושיה והיושר והדת הנכונה שהייתי רגיל לעשות: ותמוגגני · ענינו לשון החכה להיות נמס וכלה : תושיה · פירשנוה והוא כמו ותמוגגני מהושיה וחסר מ״ם השמוש או והמוגגני תושיה תמוגגני תושית הש׳ ושדור רצונו שהוא תושיה מאתו ושדור ה׳ : כי ידעתי · כי ידעתי בודאי תשיבני אל המות בעד המכות הנוראות האלה להביאני אל הקבר אשר הוא בית מועד לכל חי המוכן לבית המועד ההוא : אך לא בעי · והנה האמנתי כי הדבר כי בהגיע אל האדם מקרי המכות והחליים שהבעי והשאלה והתפלה לא ישלח יד בדבר הזה להגין עליו אם בפידו ובבא לידו לאדם שהוא יום המות צריכים לתת שוע ושועה ותפלה לה׳ להנצל מן האיד ידעתי בחכמה כי לא יועילהו לפי שבבעת הצרות והמות לאדם המתאבל אליו בעת הלידה לא יועילהו השועה והתפלה: בעי · עניינו בעייה ושאלה ותפלה: מן אם תבעיון בעיו בפידו [illegible]: שוע · שועה ותפלה: אם

אוהב משפט

ברכה יהיו כי אינה ענין טבעי כמו שפי׳ בפרקים ועושה דרך לחזיז קולות והם הברקים שבאים אחריהם רעמים שאלה לא היו באים על זה הדרך שעשה להם היו ממריבין העולם כמדר׳ רבותינו : בעשותו · הוא משמש לשנים: חזיז · הוא הברק ונקרא כן לפי פיסיגנו חוש הראות ושרשו חזה על משקל הניגון מן הגה שנכפלה עי״ן הפעל · ונקר׳ הברק חזיז קולות לפי שהוא סבת הרעמים כמו שזכרו חכמי הטבע : אז ראה אז הנעת הבריאה ראה החכמה כטעם יי׳ בחכמה יסד ארץ : ויספרה · פי׳ במדר׳ לשון מספר ספיר׳ אותיותי׳ פשוטות וכפולו׳ כמו שאמר מפורש בספר יצירה · והרא״בע ז״ל פי׳ לשון ספר כמו ישפר שמקים בחכמה כלומר שעשה ממנה ספר והוא רמז אל התורה שהכל רמוזה בה או הוא משל כאדם שחושב סבר׳ מעצמו וכתבה בספר · או הוא רמז אל השמים והכוכבים והמזלות כי על ידיהם ישיג האדם סודו׳ המציאות כטעם השמים מספרים כבוד אל · הכינה וחקר אותה זה ברא העולם : ויאמר ולפי שהחכמה והבינה הם נעלמות ואי אפשר לאדם לבוא עד קצם כמו שהקדים אתם לצדיו ואמר כי קם״ה ק״ה על האדם לירוא מלפני

ושיסור מרע וזו היא חכמתו ובינתו במופלא ממנו אל יחקור ובמכוסה ממנו אל ידרוש ולא הורשה להתבונן דק ביראת יי׳ כל האדם כי זה כל האדם כמו שכתוב מה יי׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו׳ וכמו שאחם קבלת ספרי · וזאת היא כוונת איוב כי היותו תם וישר ירא אלהים וסר מרע הוא מפני זה לא כמו שחשדו אליפז הלא יראתך כסלתך ואף על פי שהוא קורא הגבר במשפט האלהים בעולם הזה לא טרה רגליו מיראת האל ית׳ כי הוא מורה בגמול עולם הנשמות כמו שהקדימנו בזה ויש בפסוקים אלה דרך אחרת לבעלי הקבלה: מי · נקרא החודש ירח מפני שהירח סבתו והוא רמז לימי שלותו שהם הימים שהיתה עליו השגחת האל ית׳ לשמרו מהפגעים · ורז״ל דקדקו מפני שאמר כירחי ולא אמר שלים שהם ימי העבור שאין מגיעים לשנה שלימה ודרך דרש הוא: ישמרני · אשר [illegible] שישמרני והוא עתיד במקום עבר כמנהג המליצות: בהלו · בעוד שהיה מאיר לורו עלי ראשי כהלו נר דולק עלי ולאותה אורה הייתי הולך במחשכי עולם כי בכל צרה ותשלה ההווה בעולם היתה לי אורה ושמחה: בהלו · לשון אורה מן הלל בן שחר: באשר · י״מ חרפי לשון גדולה ואין לו דומה · וי״מ לשון בערות והוא הנכון ומתנו כחרפה לאים כלומר בעירה מיוחדת לשכיבה · והוא מלשון קיץ וחורף שהוא תחלת הזרע לצמוח · ורז״ל נסתמכו בו ואמרו חרפי ואהלי : בסוד אלוה עלי אהלי · סוד אלוה הוא חברת האלוה והם המלאכים כטעם כי מלאכיו יצוה לך · והוא מן בסודם אל תבא נפשי שהוא כמו מן ובקהלם אל תחד כבודי כי סוד וקהל אחים הם כמו בסוד ישרים ועדה · ועל סוד בחורים · ורש״י ז״ל פירש בני אדם הדורש את יי׳ ועובדים אותו והתרגום אמר בזמן דרו אלהא עלי משכני כלומר כי האלוה היה מודיע סודו באהלי וכאלו הייתי מהנכה מה שעתיד להיות מהפגעים והייתי נשמר מהם ומי יתנני במוכר בפסוק ראשון לוה כמבך כאן : בעוד שהיה שדי עמדי והיו סביבותי נערי הם הבנים שעדין לא מת אחד מהם או הוא רמז אל המשרתים · וי״מ עוד שדי עמדי היו סביבותי נערי והראשון [illegible] בעיני · ברחוץ הליכי כמו רגלי : בחמה · כמו בחמאה וכמו בית שן בית שאן והוא דרך משל ע״ד ויטבל בשמן רגלו כי בני אדם סכין רגליהם במעט שמן · ואני לרוב בקר וצאן שהיה לי הייתי רוחץ אותם בחמאה להעצוב : וצור · כלומר הסלע החזק הזה פריק פלגי שמן כדרך ושמן מחלמיש צור : יצוק · הוא מענין יצקו על העולה ואם אינגו משרשו כי הוא כמלם ישוב יקוס שרשו ילוק · וי״מ יצוק פעול על משקל עוצר שמור והוא דרך הפלגה כאלו הסלע היה כהך ומוצק ונעשה אתי · שישעור הפסוק וצור עמדי יצוק פלגי שמן · כלומר הצור שהיה עמי · או יאמר וצור יצוק אלי · וכל זה משל להפלגת העושר ועל זה התחיל ואמר ויוסף איוב שאת משלו : בצאתי · בשערי העיר היה מושב השופטים והם דולים כדרך שעשרה אל הזקני׳ תרגום עיר קרתא: ברחוב אכין מושבי · כדרך גדולה כי יכינו לי כסא ברחוב העיר כאשר יעשו לשר העיר או לשופט כי שם ישב לשפוט את העם · ועיין רש״י ז״ל :

ראוני

מ"ע ספורנו

ועתה נגינתם הייתי' ... מבזי' אותי כדבור ובמעשה: כי יתרי פתח' כאל הרע התיר' מיתר קשתי שלא אוכל לרדוף הרשעים' ורסן מפני וגרסן' והמעצור שהיה להם מפני' שלחו' מעליהם: על ימין פרחח' יקומו' באופן שהנערים בלכתי בדרך מעיזים פניהם' ללכת לימיני עד שרגלי שלחו מן המסלה: ויסולו עלי ארחות' אידם' באופן שעשו עלי מסילות ארחות שבלותם' ורשעם עד כי בתסו נתיבתי שלא אשיג במכוון כדרך' שהייתי הולך: להותי יועילו: להוסיף על צערי' לא עוזר למו' בלתי תועלתם: כפרץ רחב' יאתיו' לפעמים יתחברו רבים מהם' למלאות כל הדרך להרוס דרכו' תחת שואה' התגלגלו' ובאמצע' המלא' כפלאה התגלגלו עלי' בעלילות דברים עד כי ההפך עלי בלהות' ... רדיפת השופטים' תרדוף כרוח נדיבתי באופן שאותה שואה תרדוף ותגלגל נפשי השכלית' וכעב עברה ישועתי' והישועה ובמו' שעשיתי כבר לרבי' עברה כעב ואין זכר לה אצל אותם שהושעתי ע"ד אשר לא ידע את יוסף באופן שאין איש מהם מליץ בעדי: ועתה עלי תשתפך נפשי' אתאבל אפילו בדבריו' המדינו': יאחזוני ימי עוני' ובזה אני מוכן שיאבד ממני גם יתר פליטת' ממוני ומה היה עני: לילה עצמי נקר' וזה כי אמנם האל הרע נקר עצמי בלילה באופן שאין לי מנוחה אפי' בלילה: וכן

רלב"ג

נגינתם הייתי ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם' למלה' שלא ידברו כי אם בי: לא חשכו רוק' לא נמנעו לרוק כשראו אותי מרוב בזותם אותי: כי יתרי' מענין מתריהם: פתח: התיר: ורסן מפני שלחו' רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו והסירו מפני: על ימין פרחח יקומו' על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמלא הפרח בתחל' הווית הפרי וכזה אמרו חז"ל פרחי כהונ': שלחו' דחו' ויסלו' וידריכו: להותי יועילו' לשברי יעזרו: כפרץ רחב יאתיו' כפרץ רחב שיבאו בו המים בשטף יבאו עלי: נדיבתי' נפשי וכן ישועתי וקרא הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבותה עד שתגיע חקו כל אחד מהאיברים וקראה גם כן ישועה לפי שהיא מושיע' הגוף ושומר אותו מדת ימיו כמו שהתבאר בטבעיות: תשתפך נפשי' ישתפכו חיי: נקר' נקב: וערקי לא ישכבון' ועורקי הדופקים לא ינוחו ר"ל שלא תשקוט תנועת' כלל עם השינה לחוזק המכאוב ורוב החום הנכרי אשר בי: יתחפש

איוב ל

וְעַתָּה נְגִינָתָם הָיִיתִי וָאֱהִי לָהֶם לְמִלָּה׃ י' תִּעֲבוּנִי רָחֲקוּ מֶנִּי וּמִפָּנַי לֹא חָשְׂכוּ רֹק׃ ל' יתרי ק' כִּי־יִתְרוֹ פִתַּח וַיְעַנֵּנִי וְרֶסֶן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ׃ עַל־יָמִין ל' יחד פרחח' פִּרְחַח יָקוּמוּ רַגְלַי שִׁלֵּחוּ וַיָּסֹלּוּ עָלַי אָרְחוֹת אֵידָם׃ להותי ק' נָתְסוּ נְתִיבָתִי לְהַוָּתִי יֹעִילוּ לֹא עֹזֵר לָמוֹ׃ כְּפֶרֶץ רָחָב ל' יֶאֱתָיוּ תַּחַת שֹׁאָה הִתְגַּלְגָּלוּ׃ טו הָהְפַּךְ כ' ל' חס' עָלַי בַּלָּהוֹת תִּרְדֹּף כָּרוּחַ נְדִבָתִי וּכְעָב ל' עָבְרָה יְשֻׁעָתִי׃ וְעַתָּה עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ נַפְשִׁי יֹאחֲזוּנִי יְמֵי־עֹנִי׃ לַיְלָה עֲצָמַי ל' ו' ג' נִקַּר מֵעָלָי וְעֹרְקַי לֹא יִשְׁכָּבוּן׃

תרגום

וכדון זמריהון הויתי והויתי להון לשותא: רחקונני רחיקו מניה ומן קדמי לא מנעו רוקא: ארום שושלתי ונימי אטוני שרא וסנטירי חממא מן קדמי פטרו: על ימינא בחוצפא ביניהון קיימין ריגלי שדרו וכבשו עלי אסטרי תברהון: צדיאו שבילי לפורענותי מהניין לית דסעיד להון: כתקוף פלטית גלליימא אתיין תחות רגושתא מתגלגלין: אתהפיך עלי רגושתא תרדוף כזעפא רבנותי והיך עבא עברת פורקני: וכדון עלי מצטערא נפשי יחדונני יומי עניותא: ליליא גרמי מתפקפקין מיני ומעסי יתי לא שכבין:

ברב

בסוגעי

רש"י

כי יתרי פתח' יתר קשתי פתח' כלומר כמו התיש מי שבידו לעשות' ורסן מפני שלחו' רסני שהיו מרוסני' בו שלחוהו מפני כי אינם יראו' מעתה ממני: על ימיני עומדים פרחים קטני' כשאר הדיוטות' שאיני חשוב בעיניהם להכנע מפני' רגליי שלחו' אם המקום צר להם דוחפי' אותי הלאה' ויסולו עלי אורחות אידם' כל דרך כבלה שיש להם לעשו' פושי' מסילתן לפני ואבלי ולא יירתו: נתסו' נתיבותיי הטובה ואין תוספין לה' נתסו: כמו נתצו' וסמ"ך נתחלפת בצדי' להותי יועילו' להקניטני מוסיפים: כפרץ רחב' שבגדר שהכל באים ועוברים שם' כן יאתיו יחד עלי להכלימני' ותחת שואה התגלגלו' כלומר מתגלגלין ובאים בסתר עד שמגיעין אצלי להקניטני כדי שלא אשמר מהם: ההפך עלי: נהפך עלי בלהות שדים' תרדף ברוח רעה את נדיבתי' רוח נדיבה שהי' שורה עלי מתחיל': ועתה' אל הצרה הזאת תשתפך נפשי' כאדם שתשפע דמו' כי יאחזוני ותופין אותי להשתפך נפשי' ימי עוני' שאני בהם: ניקר' כמו העיני האנשים ההם תנקר' פור"ייר כל התולעים מנקין בשרי מעל עצמיי' ועורקי' גידי אין להם מנוחה' גיד בלשון ערבי עורק' כך פי' דונש' לשון אחר עורקי' רודפיי המבריחין אותי: יתחפש

רחב ל' וכל ס"פ אותה זכר

מסורה

פרחח ל' על ימין וחד פרחה ואינון חד מן ט"ו זוגין חד ח' וחד ה' ולית להון זוגא וסי' נמס' במסר' רבתא במערכת אות הה"א בס"ד: כפרץ ד' וסי' פרץ יי' את איבי לפני רשמוא וחברו דד"ה פרץ האלהי' את אויבי כפרץ נופל נבעה כפרץ רחב יאתיו: ישועתי ל' חס' ו' בליש' וסי' ויגבל צור ישועתו' ותהי התשעה ביום ההוא' מי יתן מציון ישועת ישראל' ולכה לישועתה לנו' אמר לנפשי ישעתך אני' וכעב עברה ישעתי:

אבן עזרא

כי יתרי פתח' הפך קשתי בידי: ורסן מפני שלחו' כאשר היה רסן להם כמו לבהמו' מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני ויש אומרים כי הסוס הזקן ישירו הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם והנערי' ממנו וכן ורסן מפני שלחו והוא רחוק: פרחח' קטנים כאשר הם פורחים: רגלי שלחו' והם נתנו אוחים בדרך: ויסולו' מן סלון ממאיר: כפרץ רחב יאתיו' התלאות והם ארחות אידם ותתגלגלו עלי במקום שואה והענין שאין עוזר לי: ההפך עלי' יש אומרים כי בימים הקדמונים אם באו עלי בלהות תרדוף נדיבתי פי' מזלי ועליינו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותדחפם ותעבור ישועתי לבוא אלי כעב במהירות: ועתה השתפך נפשי' והקרוב אלי כי ההפך על כל בלהות וכל בלהה תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי כענין ורוח נדיבה תסמכני וכעב שעברה כך עברה ישועתי' ועתה על כן תשתפך עלי נפשי כי יאחזוני ימי עוני: לילה עצמי נקר' ישוב אל עוני: ועורקי' בלשון קדר גידי:

ברב

תורת חסד ירא'ת שדי

ועתה נגינתם הייתי וכו' תעבוני וכו' כי יתרי פתח וכו' או ירצה' כי יתרי פתח האל ית' והוא ענין התורה שהייתי אני לומד בה תמיד ורסן מפני שלחו יסורי ועל ימין פרחח יקומו וגו' נתסו נתיבתי להותי יועילו ולא לתרך עונותי באופן כי לא עוזר למו ע"ד מה שהיסורין הם לצער אל האדם מצד מה שיתמרק מעונותיו וחטאתיו וכו' וכפרץ רחב יאתיו ע"ד מה שפרצה קורא לגנב וכו' באופן כי ההפך עלי בלהות כלומר יסורין הפכיים זה לזה וכו' ולזה תרדוף כרוח נדיבתי והיא נפשי וכעב עברה ישועתי על ידי התרופות כי התרופות הללו הן הפכיות לתרופות האלו ועתה עם כל זה עלי תשתפך נפשי כאילו יאחזוני ימי עוני שאין לי מעות לקנות לי תרופות כדי להתרפאות וכו' או ירצה' באו עלי תשתפך נפשי לומר שהוא עם כל זה יש לו תליאות מה בעולם וכו' והוא אומר עלי תשתפך נפשי כלומר והוא לבד לשתפך עלי נפשי וכו' והוא ע"ד אומר עלי לבי דוי' ולילה עצמי נקר מעלי מפני שבלילה הכחות הטבעיות הן פועלות ואין להם כמה לפעול פעולתן כי אין לחם ואין מים ואין ליחה בגופי ולזה הן פועלות בעצמותי ולזה תליאות עצמי נקר מעלי והלואי שהייתי שוכב וגם אם היה לי עם השכיבה והשינה הדבר הרע הזה שעצמי נקר מעלי כאמור אתרצתי אלא שעורקי כל ישכבון והכל הוא דרך גוזמא להגדיל הדבר והן הבמלאות הפכיו' וכו' ואחד עורקי לפי שר"ל שלא נשארו בו כי אם עצמיו ועורקיו'

ברב

אבן יחייא

ועתה הייתי נגינתם כמו אני מנגינתם הניגון והשמוע שלהם' ואהי להם למלה כי בכל דבור תבונן יזכירו שמי' תעבוני ורחקו ממני ולא יוכל לקבל טובות ופעולה טובה מהם' ולא די שלא יפעלו טוב עמדי כי אדרבא ישאו עמי רעה על לא חמס בכפי כי מפני לא חשכו רוק' כי יתרי ויפילו שאתו ויאמר גם סבים לי ספת הזמן הרע הסובב' ויענני בעינויים ותחלואים' ולכן האנשים אשר היה להם רסן יראת המעלה מפני שלחו הרסן והנה עליהם בבגדי' ועל יפילו קמו הנערים הקטנים שהם כמו פרחי האילן' רגלי שלחו כי דחו אותי באופן שמעדו קרסולי ונפלתי לארץ' ויעשו מסלה עלי ודרך לקבל אידם ומכותם ותכלותם' והם שמחים בתיבי שלי כי כאשר אסכים לעשות דבר מה יתלו מחשבתי' והם תמיד מועילים להותי כי יתנו עוז לסבות שברי והותי ולא ימצא עוזר לי למו ובעבירם בעד מה שעושים רעה עמדי' ויאתיו ויבואו אלי לשמוח כרעתי כאשר יראו שהפרץ והסיזק אלי אוח רחב וגדול' ויתגלגלו ויבואו גם כן אלי כבוא כשואה פחדי ואידי' וכאשר יתהפכו עלי הבלהות ותרדוף הבלהות ברוח נדיבה שלי ונפשי' וכאשר ישועתי תעבור כעב יעופף על פני רקיע השמים פתאום ופתע' וזולת זה עוד הוכרחתי במכאובות שונות כי בכל עתה ורגע מרגעי השעות אחשוב שתשתפך נפשי ואמות מרוב כאבי החולי' כי יאחזוני ימי עוני תמיד' והלילה החולי מינע גופי כי יהיה כאלו ינקר תקב העצמות מעלי ועורקי הדופקים לא ישכבון כי יהיו מהירים ותכופים לרוב החום נכרי המתלהב בכל הגוף:

וברוב

הרמ"בן

ועתה נגינתם הייתי' כי ישמחו לו בעבור עשותו בהם משפט או הושע הבל יולים אדם בעלותו' כי יתרי פתח' יאמר כי יתר קשתו אשר כונן אליו עליו פתח אותו האל ולא יורה בו ויודיעהו אותו תמיד עד כי שלחו הרסן אשר שם על לחייהם והוא דומה ואין לאל ידו ותרגום אמר ארום שושלתי שרא' ויאמר כי היתר אבר אשר בו את הרשעים פתח כל אחד מן הרשעים אסוריו מעל ידיו ויענה בו את איוב כי הם יקטרוהו ויאסרוהו תחת אשר אסרם והוא הנכון: על ימין פרחח יקומון' אמרו המפרשים כי פרחח כפול כפי"א מן פרח מטה אהרן והוא כנוי לנער אשר יוציא עתה פרח וכן יקראו קטני העופות אפרוחים ובלשון רבותינו ז"ל פרחי כהונה והאומרים קטן פורח יאמר כי על ימינו יקומו כל אחד מן הכפרים והגלות אשר על במותימו ידרכו ישלחו מעליהם והם יפלו עליו ארחות אוד ועצה אשר יעשו לו: להותי יועילו כאילו יש להם תועלת בהותי' ואין לריבן לעזר כי אין בידי לכנגד אידם: כפרץ רחב יאתיו' יבואו עליו יחד ותחת שואה התגלגלו כולם לבוא עליו להכלימו: תרדוף כרוח נדיבתי' כל אחת מן הבלהות תרדוף נפשי או נדיבתי תמם כי נדיב עמים היה: ועתה עלי תשתפך נפשי' יאמר כי היתה לו ישועה בימים הקדמוני' להושיע מן המשפט באלה או להושיע עניי ארץ ועתה השתפך נפשו עליו כי אין לו ישועה ויאחזוהו ימי עני וכל הלילה על זיו נקר כל אחד מהם מעליו: ועורקי לא ישכבון' פירשו בו גידי כי כן בלשון ישמעאל וכן ברזל עשית התרגום ערקין דברזל כמו וגיד ברזל ערפך רק יש לפרש כפשוטו מן העורקים ליה יאמר הני סובל ייסורין בלילה ורודפי הרשעים לא ישכבו על מטתם רק ילכו בלילה להתיצב עליו בבקר השכם והלשון הזה תשמש לכל ממהר לבוא או לרדוף וכן ויבריחו איש לקדהו הלוים והמשוררים:

ברוך

ר' אברהם פריצול

ועתה נגינתם' ועתה אני מנגינתם לבזותי במענם ואהי להם לדבור של בזיון שאינו שוה כלום כמו מלה שאין לה טעם: תעבוני רחקו' ועתה העבוני ותאסוני ונתרחקו ממני: ומפני' ר"ל בביותם לפני לא חשכו ולא מנעו להתבזות ולרוק קיא פיהם בפני למואסם אותי: כי יתרי' וכל הבזיון והקצף הלז אשר בניעני מאלו האנשים הוא כי ה' פתח יתרי ומתרי כחות מעלתי וכבודי ר"ל שהסם פתח ועבר חוזק מעלתי וקניני ויענני בעינויים ובמדוה וחלי ועל כן רסן יראתם ורסן התרבות ודרך ארץ שהיו מכבדים אותי מאז עתה מפני שלחו כי הפחות במדרגה משועבד בטבע לכבד ולירא הגדול ממנו וזה המוסר הוא כמו רסן אליו וכן התירוהו ושברוהו ונקלותי בעיניהם יתרי מתרי ככבוד שהיו מכבדים אותו: ויענני' מלשון עינוי וכן רסן כמו יתרי ובלעז פרינו שבלשון אותו הסוס בפיו להתנהג ולהעצר בו: על ימין פרחח' ועוד הנני רואה על ימיני פרחח והם נערים שפרחו וצמחו ונולדו זה מעט לבזותם אותי ויקומו וידחפו וישלחו אותי ואת רגלי כמו לדחף ונדחה מהללם וכל כך הם מתמידים לדחותי ולדחפני עד כי סללו עלי דרכי אידם כי בתמידות הכותם אותי במכאובות ויגונות אשר עברוני עשו עלי כמו דרך סלולה להרגל דריסתם וזהו ויסולו עלי פרחח בחורים ונערים פרחו ונולדו ותמול בואם מן פרחי כהונה: רגלי שלחו' דחפו ויסולו עינים עשו מסילה עלי: אידם' שברונם: נתסו נתיבתי ובדברי בזיונם ותרפתם הזהי להסו נתיבתי והרסו הרגל מעשי או שגעשרתי מדבריהם ונהגו נתיבתי ודרכי מחשבתי מגודל צערי בבזיונם ולהוותי ולצרתי יועילו ויוסיפו להרבות צער על צרה: לא עוזר למו' לא יהיה ה' עוזר למו הז כי מאז מקדם במסורתם ופתיותם לא היה עוזר להם שהיו נעזבים ונשכחים מן האנשי' ועתה העזו פנים עלי ומשברים והורסים מחשבותי: נתסו' נהנו: להוותי לצרתי מן הוה על הוה: כפרץ רחב' והאמת כי באו אלי הרבשים כחלה בבלי סדר לדבר לפני כמו שיבא פרץ רחב תמים כבידים. שנוטים להכחיש את נפשי ותחת שואה ומשואה מהכרוה אשר כביעוני התגלגלו בדבריהם להתגולל עלי לאסוד אותי לרשע וחוטא ולבזותי כאשר עשו עד היום: כפרץ רחב' כפרץ מים רחבים: התגלגלו' מן להתגולל עלינו לשון גלגול ועלילות דברים: הכפך עלי' וכל זה קרה עלי יען כי נהפכו עלי בלהות ושממות שהבהילוני ואלו הבלהות תרדוף כל אחת ואחת מהם נדיבתי שהיה הנפש הנדיבה כמו שתרדוף הרוח לאחוף הקש וכעב כן עובר כן עברה נפש ישועתי שהייתי נושע בה ונדיבתי וישועתי הם שמות לנפש המשכלת אשר ממנה נמשכי הנדיבות והישועה לגוף ולחלקיו לשמור אותו בהנהגה נאותה לנדיבתי וישועתי רוח נדיבתי וישועתי שהייתי בה נושע: הכפך' עבר מבנין הפעל שלא נזכר שם פעלו: ועתה עלי' ועתה לגודל צרותי אשר קבוני תשתפך עלי נפשי לחולשת כחותיה ולהבדון חלקי גופי אשר יתליש אותה כי יאחזוני ימי עני שירדתי מנכסי ונחליתי במכאובות: לילה עצמי' כל כך גדל חליי וכאבי עד כי בלילה נקר ונקב עצמי לאחרין חורין חורין מעלי כי אחר שנכסף בשרי וגידי הגיעו המכות אל העצמות ועורקי שהם הורדין בעלי התנועה וסבות הדפיקה לא ישכבון בלילה כמשפט הישנים שהדפק שלהם נח ונופש בערך תנועת היום מפני שיתלש החום הטבעי בעת שינת האדם ויגוח הדפק בהיותו ישן יותר מהיותו ער עורקי ורידי התנועה:

ברב

אוהב משפט

לשכת הדבר הפחות בפני הנכבד ממנו ואמר לא יזכר לשון יחיד על דרך בנות צעדה כלומר כל אחד מהם ולא נודע אם ראמות הוא לשון רבים על משקל ראמות לאויל חכמות או הוא לשון יחיד על משקל גדול וקטנות ראמות בגלעד: ומשך חכמה מפנינים' שם בחכמה הוא כמשך ועולה למעלה יותר מהפנינים: או ירצה כי המושך בחכמה מן המקום הנסתר משך דבר יקר מהפנינים והוא משל' והכונה לומר כי אין ערך לכל החכמות כי הם יותר המעולות מכל אבנים טובות ומרגליות' וכ"ש החכמ' הנעלמת שדרוש בזה שהוא יקר מאד ומונע להשיגו ולקנותו בדמים יקרים: לא פטדה של כוש היא נודעת בחשיבות ותכאים ראיה שבכתם הוא זהב ולא אבן טובה שהאבנים אין בהם תערוב' שיג שיתאר אותם בטהרה והוא כמו זהב טהור כלו' מזוקק: והחכמה' עד כאן דבר בהעלם מקום מוצא החכמה והעדר ערכה' ועכשיו מדבר בהעלם חידושי החכמ' שלא יש מי כמה יודעה והעדר מסיגיה שאין מי שיודע אותה שתגלה לנו ידיעתה מהם: ונעלמה' שאין פי מדבר בעולם שידענה ואף העופות שהם מעופפים ברקיע השמים לא ידעוה ורז"ל דרשו אותו על המלאכים: אברדון [illegible] רמז אל הנשמות' ועיין הרמ"בן ז"ל בזה דבר פילוסופים ויותר נכון פירוש הרמ"בן ז"ל: ורז"ל פירשוהו על גהינם ועל ענין מתן תורה ודרך דרש הוא: אלהים' הש"י לבדו יודע סודה' ומבין הדרך המביא להשגתה ויודע מקום מוצאה: כי' כי האל ית' יביט לסוף הארץ ותחת כל השמים יראה ואין כל דבר נעלם ממנו כי הוא ברא הכל בכחו ובחכמתו: לעשות' בספר יצירה כתוב כי הש"י נסתכל בתורה וברא העולם' ועל דרך כפשט כי הש"י בחכמה הנעלמת אשר היא נודעת אליו הוא נותן ליסודות השיעור הראוי להם לפי צרך העולם וזכרם כלם באלו הפסוקי' אר' זורות ומים ואש כי תחת כל השמים הוא אש יסוד האש והוא על הארץ כי אדד כשעלו עים כי שם הם נזכרים כאן: בעשותו' וכל זה מפלאות הבורא ית' שהוא עושה למטר חק עולם ולא יעברנהו שלא יהא מבול ושירידנו בעתו בגשמי

ברכה

ברב־כח יתחפש לבושי כפי כתנתי בסוגעי חילא יתפלש לבושי אגב
יאזרני: הרני לחמר ואתמשל כתוני יזרזינני: אשוויתי לטינא
כעפר ואפר: אשוע אליך ולא ואתמתיל כעפרא וקטם: ת"א
תענני עמדתי ותתבנן בי: תהפך אקשויתי לאדם דאיתברא מן טינא
לאכזר לי בעצם ידך תשטמני: ואמתיל לאברהם דאידמי לעפר
תשאני אל־רוח תרכיבני ותמגגני וקטם: אבעי מינך ולא תעניתי
תשוה: כי־ידעתי מות תשיבני קמית ותתבין במימרי: תתהפיך
ובית מועד לכל־חי: אך לא־בעי לאכזראה לי באלימות אידך
ישלח־יד אם־בפידו להן שוע: תתזמינני: תטליגני לפותא
אם תרכבינני ותמסינני בתשייתא:
ארום גלי קדמי דלמותא תתיב לי ובית קבורתא מזמן לכל דחיי: לחוד לא
בריתהא ישדר מחתיה אין כעידן צעריה יקבל צלותהון: ת"א ברם לא לגרמיה
יגרג מחתיה אין בחשטי ישוי להון אספלעיתא: אין

לחומר ב' וסימ' והחמר היה להם לחמר · הרני לחמר ואתמשל : ותבגן ג' חס' בליש' וסימ' וקדמניות אל תתבננו · עמדתי ותתבנן בי · התבננת עד רחבי ארץ : ותתמוגגני ג' חס' בליש' וסימ' והגבעות התמגגנו · כרביבים תמגגנה צמחה תברך · ותמגגני תשיה : להן י"ד וסי' נמס' בסדר פנחס וביחזקאל סימ' כ"ג :

רשי

יתחפש לבושי · משחכה לבושי גלד אחר גלד · כשאדם פושט את בגדיו ולובש בגדים אחרים תשונים תרגשונים קורא אותם בגדי חופש · כמו התחפש ובא במלחמ' ומתורג' אישתני · כפי כתנתי יאזרני · שחור ומעניק צוארי · כן יאזרני אותו לבוש כל סביבי : הורני לחומר · הורני ולמדני השחין הזה לישב בחומר כמו שאמרנו למעלה והוא יושב בתוך האפר · הורני לחומר · פיר' השליכני · לשון ירה בים · שמרדו בו בבניין המגדל שכתו' בו והחמר היה להם לחומר: ואתמשל · נדמיתי ובמדרש ר' תנחומא א"ר ברכיה פרש את המקרא · אני נמשלתי לאברהם שנאמר ואנכי עפר ואפר · והוא דנני כרשעי דור הפלגה · שכתוב בה והחמר היה להם לחומר : עמדתי לראות לשתוק ולהבין · כמו ובפתחו עמדו כל העם ולא ענו עוד · ותתבונן בי · מחשב עלי לשנות את נגעי : תשאני אל רוח · שדים · ותרכיבני תושיה · אלשו' וחשות כח היה ממוגגתני ותמוגגיני תושיה · לשון נקבה · ועל תושיה עומד · ואין תי"ו זו כתי"ו של תשאני : כי יודע הייתי אשר למות תשיבני · מקום שהוא מועד לכל חי בקבר : אך לא בעי ובהשחתה היה רגיל בשופט לשלוח יד · כמו לעי השדה · אם בפידו · אם היה שולח פיד · שהוא שבר על בריותיו · להם שוע · היה משעשע תנחומין במקלת · וכן פירשו רבותי' אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה בדו · אלא מביא פיד לזו ומשעשעה כחבירת' שלקת' כפר ומתנחמת בה · הביא פיד לאשור ושיעשע במצרים שנ' התיעטפו מנא אמון · הביא פיד למצרים ושעשע באשור הנה אשור בלבנון · ועוד יפתר · להם שוע · תפילה ותחינה מועלת בהם : אם

שוע ובכל שוס

רלבג

יתחפש · ישתנה : כפי כתנתי יאזרני · כמו שיסוב פי הכתונת את הצואר כן יסובבני חליי : הורני לחומר · השליכני אל הטיט ואל העפר : עמדתי · שתקתי : ותתבונן בי · ולא תתבונן בי : בעוצם ידך תשטמני · בתוקף כחך תשנאני : ותמוגגני תושיה · אתה תמוג ותסיר ממני התושיה והנימוס אשר הייתי מתנהג בו: בית מועד לכל חי · הבית אשר הוא נועד לכל חי והוא הקבר : בעי · שרשו בעה ובא בשקל מרי ועניינו תפלה או חקיה הבי"ת משמשת ועניינו בשמעון · בפידו · באידו · שוע · צעקה ותפלה או יהיה ענין נדיבות : עגמה

אבן עזרא

ברב כח · העוני והכאב: יתחפש לבושי · כלומר שלא אוכירנו בעבור שיגר עלי : הורני לחומר · השליכני ונמשלתי לעפר ואפר : תשאני אל רוח · במחשבות כל הלילה תרכיב בנפשי דברים והתושיה שהיא כענין החכמה תמוגגני כמו והגבעות תתמוגגנה · ופ"א אתה נשאתני כרוח והרכבתני ואדע באמת כי תמוגגני הפך הרכבתני: כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד · בית מוזמן : בעי · כמו מעי מפלה ותו' הקבר והענין כי אין מי ישלח ידו לעוזרו בקבר · וכשעת הפיד הוא השבר לא יועיל השוע לנפשות והוא הנדיבות והענין האמון ובעל השוע יקרא שוע בחולם כמו לא נכר שוע : לקשה

מ'ע ספורנו

ובכן ברב כח · של אלוק הרע יתהפ' לבושי · בהתבושת והחולים · כמו מלבוש של מתנכר אשר כפי כתנתי יאזרני · בהופן צר זוה כי האל הרע · הורני לחומר · השליכני בחוק בחמ' וטיט : אשוע אליך · האל בטוב למען תושיע : עמדתי בתפלה : ותתבונן בי · אסרא"י שתקבל תפלתי · אהפך לאכזר לי · כמזכ"ר עון : תשאני אל רוח · תמסרני ביד האל הרע : תרכיבני · במהירות אל ההפסד : ותמוגגני תושיה · ועל זה החכמה והתושי' אשר בי תמוגגני והנהלני : כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד לכל חי שאמו' ואמן דין ואחכ בון במקו' שיוע' כל חי לדין : אך לא בעי ישלח יד · אמנם ידעתי כי קו הדין ובית מועד לא ישלח יד אפילו באותם שהם בזה המליאות כמו עי ובגל של הריסה רקים מכל טוב · אם בפידו · להם · אם כשישלח להם יסורין · שוע · הלא מאחם שועת תפלה ותשובה · ובהיות הדבר כן איך לא תקבל תפלתי : אם

אבן יחייא

ברוב כח החולי בשתגלה והתחפש גופי מחלאתו שהוא לבוש הנפש כי יאזרני ויהיה לבן האזור כגוף כאשר השפה מהכתנת שלי יאזרני' והורני ועשה מראיתי כמראה החמר כי אחך משחור מאד ואתמשל ואשוב כעפר ואפר' כי לפי עורי על עצמי יבש היה כעץ' ואל כל מרעות שאלה אשר מאלוהי אשוע ואצעק אליך שתושיעני ולא תענני' ואם אעמוד מלצעוק לא די שלא תתעורר מעליך להושיעני רק יהיה כאלו תתבונן כי לצערני בכאבים שונים' ובמקום היותך רחמן כטבעך תהפך לי לאכזר' ותמיד תשטמני בעוצם ידך ותכני' באופן שברוב החולאים אשר באו כי תשאני אל הרוח והוא המות אשר האדם כמשל אל הרוח' וכאשר בתושיה והחכמה אלך הרכבתני' ככה כה עתה תמוגגני' כי ידעתי בודאי שלא תשוב עוד את שבותי לאיות במעט העולם הזה רק תשיבני אל המות שהוא בית מועד לכל חי כי כל הילודים נועדים למות' וכאשר יהיה האדם קרוב אל המיתה ומוכן אל השלכת כבלתו בעי תפלה ותחת גל אבנים הנה ה' לא ישלח יד להושיעו אף כי החולה שהוא בשברו ופידו וחולייו יש לו ולהם כל החולים שוע ושועה וצעקה כי כלם כאחד צועקים לישועה: האם

תורת חסד ידאת שדי

בדב כה יתחפש לבושי יר' מה שמקודם פרות כח יתחפש לבושי וכפי כתנתי יאזרני האל ית' :

והה"ד משה קמחי כתב כפי כתנתי וגו' הטעם כאשר יסוב פי הכתונת את הצואר כן יאזרני ויסובבני חולי ע"כ · הורני לחמר יר' ועתה הורני לחזור ולא להגות בדברים הנפשיים ע"י למוד בתורה ואתמשל כעפר ואפר שבהיותם שניהם כאחת לא יועילו לכל ואשוע אליך ולא תענני ואם עמדתי מהיות צועק אליך ותתבונן כי כדי שתהפך לאכזר לי ומקודם כשהייתי צועק אליך הייתי מקשיב לי גם אחרי שכבר נתת לו את שאלתי תלך הקשיבך את שועי והיותך מתאוה לתפלתי מה שאין כן עתה כי הכל הוא לרעתי שאשוע אליך ולא תענני וכו' יען כי בעוצם ידך תשטמני אם לא אשוע אליך וכו' וגם זה הוא דרך גוזמא וכו' ולזה בעצמו אמר תשאני וגו' ועל בכל ותמוגגני ענין התושיה והיא התורה שאיכני לומד בה כעת · והה"ד שמריה האקריטי כתב יר' ותמוגג ממני היסוד ורצה בזה המציאות שלא אהיה נמצא ושרשו יש ע"כ :

כי ידעתי וגו' יר' כי ידעתי כי על מות שהוא הבית מועד לכל חי היית משיב לי אילו היית משיבני ולא על החיות אחרי שכמעט ככר מתי וצדין לא הגיע תשועה להחיות את המתי' ·

אך לא וגו' יר' ואילו לא היה בי בעי ותפלה ישלח ידו כי פעם אחרת וכמו שרמזתי באומרי עמדתי ותתבונן בי והכל הוא לי גם כי בפידו של אדם בעצמו להם לאנשים האחרים הוא שווע ומתפלל והוא מה שאמרו ז"ל שהצועק על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה וכו' ופירושי זה יצדק לפי מה שפי' המפ' כי בעי ר"ל תפלה ובפידו ר"ל באידו ולכן הוא כמו להם ושוע הוא מלשון שועה וכו' : וכפי

הרמב"ן

ברב כח · העוני והמכאוב יתחפש לבושו ולא יכירנו כי יגר עליו בגדיו כאלו הם בגדי נכרי כבגדי' עליו אשר לא נשה ללכת בהם : וכפי כתנתו · אשר היה רגיל ללבוש יאזרהו הכאב : הורני לחומר · מן אשר הורהו וידע הורוני ואלו אחרים יאמר כי הכאב עשה אותו כטיט מוטל וכל מי שירה עליו וידמה אותו יאמר שהוא שוה לאמר : נמשל לעפר ואפר כמתים וכן אמר התרגום אקשו יתי לטינא ויש מפרשים שהוא לשון השלכה מן ירה בים : אשוע אליך ולא תענני אתה האלוה הנזכר ברחם המענה · או ידבר עם האל מן הסתם כי בזה הענין בצרות עמדתי לפניך להתפלל ולקרוא בשמך כמו אם יעמד משה ושמואל לפני והנה תתבונן כי כל היום להביא עלי אלהים משונים : תהפך לאכזר לי · כי מדרך לרחם ולי תהיה לאכזר או תהפך ממדתך הראשונה אשר רחמת עלי : תשאני אל רוח · והרכיבני על כנפיה ללכת מהר לאבדון והנכם ר' אב"ע ז"ל פירש תשאני אל רוח נפש להיות כל הלילה במחשבי הבל ותרכיב על נפשי דברים זהרהורין בלילה כדרך וחתתני בחלומות: והמוגגני תושיה · יאמר כי תתמוגג ותאבד ממנו כל חכמה ודעת כי ידע שימות בסוף וישוב לבית מועד לכל חי והוא הקבר : תשיבני · כדרך כי עפר אתה ואל עפר תשוב : אך לא בעי ישלח יד והנכון מכל מה שאמרו בפסוק הזה כי יאמרו איוב שידע כי ישיבהו האל אל המות ואל בית מועד לכל החיים אך שם בעי הקבר לא ישלח האל יד לעזור לו ולהחיותו ואפי' אם בפידו אשר יבוא עליהם יצעקו וישועו אליו הנקברים כהלוכת לא ישוב עוד לביתו ויהיה עי כמו לעי השדה וירושלם עיים תהיה: ושוע כמו ושוע אל ההר ענין שוע וצעקה' ולהן כמו להם ולכן הלהן תשברנה כדרך ולא יאמין נחיין והדומין אליהם : אם

ר' אברהם פריצול

ברב כח' ברוב כח תגבורת האליות במורסות בשרי כל כך הם עד שאצטרך להתחפש ולהשתנות תמיד בלבושי להסיר הבגדים המטונפים במכות מעת לעת וכל כך גבר המורסא והלחות עד כי יגבר ויאא החולה וכפי כתנתי יאזר ללכך אותה כלה ויתחפש עכיינו שנוי בגדים כמו ויתחפש מלך ישראל: הורני לחמר ר"ל השליכני גודל החולי להדמות לחומר ולהתקרב אל ההפסד עד כי כמשלשי להיות לעפר ואפר: שהרני' לשון השלכה ירה בים ירה: אשוע אליך והנה ה' אלהי אשוע אליך מגודל צרתי שהרפאני לשיותי בלתי ראוי לפורענו' כזה ולא תענני ואם עמדתי על עמדי בשתיקה ותתבונן כי להביטני בצרתי אשר אני בה או עמדתי ותתבונן כי כמו עמדתי ושתקתי בצרתי ולא תתבונן כי כרחוי לעשות לך ולא שאכר עומד במקום שנים כמו וכחמתך תיסרני ואל בשמתך : תהפך לאכזר · והיך אתה ה' אלהים תהפך לאכזר לי להמיתני במכות אכזריות כאלה ובעצם ידך ובחוזקת היד תשטמני במשטמה טמונה כהלוכך אותי יום יום : תשאני אל רוח · ועוד תגביהני אל הרוח מהמקרים ותרכיבני עליו למען ידחני וירחקני מן המציאות ותמוגגני תושיה כי רוב הצרות הסיבה להיות נמס וכלה ונפסד מן התושיה והיושר והדת הנכונה שהייתי רגיל לעשות : ותמוגגני · ענינו לשון התכה להיות נמס וכלה : תושיה · פירשנוה והוא כמו ותמוגגני מתושיה והסר מ"ם השמוש או והמוגגני תושיה תמוגגני תושית הש' וסדור רצונו שהוא תושיה מאתו וסדור ה' : כי ידעתי · כי ידעתי בודאי תשיבני אל המות בעבור המכות הנוראות האלה להביאני אל הקבר אשר הוא בית מועד לכל חי המוכן לבית המועד ההוא : אך לא בעי · והנה האמנתי כי הדבר כי בהגיע אל האדם מקרי המכות והחלאים שהבעי והשאלה והתפלה לא ישלח יד בדבר הזה להגין עליו יש בפידו ובבא אידו לאדם שהוא יום המות כרגילים לתת שוע ושועה ותפלה לה' להנצל מוהאיד ידעתי באמונה כי לא יועילהו לפי שכבעת הרוח והמות לאדם המת בכל אליו תעא הלידה לא יועילהו המועה והתפלה: בעי' עניינו בעייה ושאלה ותפלה מן אם תבעיון בעיו בפידו בא[illegible] : שוע' שועה ותפלה : אם

אוהב משפט

ברכה יהיו כי אינזה ענין טבעי כמו שפי' בפרקים ועושה דרך לחזיז קולות · והם הברקים שבאים אחריהם רעמים שאב לא היו באים על זה הדרך שעשה להם היו מחריבין העולם כמדר' רבותינו : בעשותו · הוא משמש לשנים : חזיז · הוא הברק ונקרא כן לפי שיסיגנו חוש הראות ושרשו חזה על משקל הניגי מן הגה שנכפלה עי"ן הפעל · ונקר' הברק חזיז קולו' לפי שהוא סבת הרעמי' כמו שזכרו חכמי הטבע : אז אזנעת הבריאה ראה החכמה כטעם יי' בחכמה יסד ארץ : ויספרה · פי' במדר' לשון מספר שפיפ' אותיותי' פשוטות וכפולו' כמו שהוא מפורש בספר יצירה · והרא"בע ז"ל פי' לשון ספר כמו ישפר שחקים בחכמה כלומר שעשה ממנה ספר והוא רמז אל התורה שהכל רמוז בה או הוא משל כאדם שחדש סבר' מעצמו וכתבה בספר · או הוא רמז אל השמים והככבים והמזלות כי על ידיהם ישיג האד' סודו' המציאות כטעם השמים מספרים כבוד אל · הכינה וחקר אותה ותה ברא העולם : ויאמר ולפי שהחכמה והבינה הם נעלמות ואי אפשר לאד' לבוא עד קצם כמו שהקדים אתם לדבריו ואמר כי הן יראת על האדם לירוא מלפניו ושיסור מרע וזו היא חכמתו ובינתו במופלא ממנו אל ידרוש ולא הורשה להתבונן דק ביראת יי' כל היום כי זה כל האדם כמו שכתוב מה יי' אלדיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' וכמו שחתם קהלת ספרו' וזאת היא כוונת איוב כי היותו תם וישר ירא אלהים וסר מרע הוא מפני זה לא כמו שחשבו אליפז הלא יראתך כסלתך ואף על פי שהוא קורא תגר במשפט האלהים בעולם הזה לא נטיורת ליו מיראת האל ית' כי הוא מורה בגמול עולם הנשמות כמו שהקדימנו בזה ויש בפסוקים אלה דרך אחרת לבעלי הקבלה: מי נקרא החודש ירח מפני שהירח סבתו והוא רמז לימי שלותו שהם הימים שהיתה עליו השגחת האל ית' לשמרו מהפגעים' ורז"ל דקדקו מפני שאמר כירחי ולא אמר שלים שהם ימי העבור שאין מגיעים לשנה שלימה ודרך דרש הוא: ישמרני' אשר שי"והרהוי שישמרני והוא עתיד במקום עבר כמנהג המליצות: בהלו בעוד שהיה מאיר נרו עלי ראשי כהלו נר דולק עלי ולאותה אורה הייתי הולך במחשכי עולם כי בכל צרה וחשכה ההווה בעולם היתה לי אורה ושמחה: בהלו' לשון אורה מן הלל בן שחר: באשר י"מ פרשי לשון גדולה ואין לו דומה' וי"מ לשון בערות והוא הנכון ומענו כחרפה לאיש כלומר כערה מיוחדת לשכיבה' והוא מלשון קיץ וחורף שהוא תחלת הזרע לצמות' ורז"ל כשהתשו בו והמרו חרפי והפלי: בסוד אלוה על אהלי' סוד אלוה זה ברית התהלה והם המלאכים כטעם כי מלאכיו יצוה לך' והוא מן בסודם אל תבא נפשי שהוא כפול מן ובקהלם אל תחד כבודי כי סוד וקהל אחים הם כמו בסוד ישרים ועדה' ועל סוד בחורים' ורש"י ז"ל פירש בני אדם הדורשים את יי' ועובדים אותו והתרגום אמר בזמן דרז אלהא עלי משכני כלומר כי האלוה היה מודיע סודו באהלי וכאלו הייתי מתהגה מה עתיד להיות מהפגעים והייתי נשמר מהם ומי יתכני במוזכר בפסוק ראשון הוא כמכך כאן : בעוד שהיה שדי עמדי והיו סביבותי נערי הם הבנים שעדין לא מת אחד מהם או הוא רמז אל המשרתים' וי"מ בעוד שדי עמדי היו סביבותי נערי והראשון יות נכון בעיני: ברחוץ הליכי כמו רגלי: בחמה' כמו בחמאה וכמו בית שן בית שאן והוא דרך משל ע"ד ויטבל בשמן רגלו כי בני אדם שכין רגליהם במעט שמן' ואני לרוב בקר וצאן שהיה לי הייתי רוחץ אותם בחמאה להעבוג: וצור' כלומר הסלע החזק הזה יריק פלגי שמן כדרך ישמן מחלמיש צור: יציק' הוא מענין ויצקו על העולה ואם איננו משרשו כי הוא כפלס ישוב יקום שרשו צוק' וי"מ יצוק פעול על משקל עומר שמור והוא דרך הפלגה כאלו הסלע היה כהך ומולק ונעשה שמן' ושיעור הפסוק וצור עמדי יצוק פלגי שמן' כלומר הצור שהיה עמי' או יאמר וצור יצוק אלי' וכל זה משל להפלגת העושר ועל זה התחיל ואמר ויוסף איוב שאת משלו: בצאתי בשערי העיר היה מושב השופטים והגדולים כדרך השערה אל הזקני' תרגום עיר קרתא: ברחוב אכין מושבי' כזכך גדולה כי יכינו לי כסא ברחוב העיר כאשר יעשו לשר העיר או לשופט כי שם ישב לשפוט את העם' ועיין רש"י ז"ל :

יראוני

כה אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם עָגְמָה
נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן׃ כִּי טוֹב קִוִּיתִי
ל׳ ר״פ וַיָּבֹא רָע וַאֲיַחֲלָה לְאוֹר וַיָּבֹא אֹפֶל׃
ל׳ ל׳ ר״פ חס׳ מֵעַי רֻתְּחוּ וְלֹא־דָמּוּ קִדְּמֻנִי יְמֵי־עֹנִי׃
ג׳ ד׳ דגשי׳ קֹדֵר הִלַּכְתִּי בְּלֹא חַמָּה קַמְתִּי בַקָּהָל
אֲשַׁוֵּעַ׃ אָח הָיִיתִי לְתַנִּים וְרֵעַ
לִבְנוֹת יַעֲנָה׃
ל מלרע ל מלעי׳ עוֹרִי שָׁחַר מֵעָלָי וְעַצְמִי־חָרָה מִנִּי־
ל חס׳ כ״חס׳ בנ״ש חֹרֶב׃ וַיְהִי לְאֵבֶל כִּנֹּרִי וְעֻגָבִי לְקוֹל
בֹּכִים׃ א בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה
אֶתְבּוֹנֵן עַל־בְּתוּלָה׃ וּמֶה ׀ חֵלֶק
אֱלוֹהַּ מִמַּעַל וְנַחֲלַת שַׁדַּי מִמְּרוֹמִים׃
הלא

אין לא בכית לקשי יומא עגמת נפשי
לחשיכא: ארום טב סברית ואתא
ביש ואוריכית לנהורא ואתא קבלא:
מעי חמרו ולית בהון חיזו דסא
אקדימוניהי יומי עניותא: אוכם
אזלית מדלית שמשא קמית בקהלא
איבעי: אחא הויתי לירודין וחברא
לבנת נעמיתא: משכי שחם מעילוי
וגרמי חרך מן נגבא: והוה לאבלא
כינרי ואבובי אסתיל לקל בכיין:
קיים גזרית לעיניכה אסתכל על
בתולתא: ומה חולק טב יהיב
אלהא מלעילא ואחסנת שדי
משמי מרומא:
הלא

רשי

אם לא בכיתי לקשה יום · ילדע ומכיר אם לא הייתי רחמני ובוכה על פגעי קשי יום: ועגמה נפשי לאביונים · כי על אלה באתני זאת: כי טוב קויתי וגו׳ · כלומר כי הגמול הזה ראוי לי: ולא דמו · אין יכולין לידום ולהחריש: בלא חמה · לא שזפתני השמש · והנני קודר: תנין ובנות יענה · עסוקי׳ בבכי כל ימיהם: חרה לשון דבר הנחרב ומתייבש מפני חום האש: כמו נחר מפוח · ותזכו כיחר: ברית כרתי לעיני · שלא להסתכל באשת איש: ומה אתבונן על בתולה · מה לי להתבונן בה: כך היא חסידותי שלא לתת עין אפילו בפנויה: שמא לאחר ימים תנשא ונמצא כרוך אחריה · כך מפורש באבות דר׳ נתן: ומה חלק וגו׳ · שנמלני כך: הלא

רלבג

עגמה דאבה: רתחו · מענין רתיחה: ולא דמו · ולא נחו מהרתיחה: בלא חמה · בלא שמש והרצון שאני הייתי קודר מפני ששזפתני השמש: לתני׳ · שקולם קול נהי וכן קול בנות יענה: שחר · מענין שחרות: חרה · נתייבשה ונחר:

אבן עזרא

לקשה יום · מי שהיה יומו קשה עליו: עגמה · דאבה כמו העגון ואין לו חבר: אח הייתי לתנים · כענין אעשה מספד כתנים והם חיות יש להם קול משומם: שחר · מן שחור: ברית כרתי · כאלו כרתי ברית עם עיני שלא יסתכלו מה שאין לי לצרך ואחר שלא אביט מה אתבונן על בתולה והמסתכלים מה חלק יבא להם ממעל ונחלה שיתן להם שדי: הלא

מסרה

לא

א ואיחלה ל׳ כי טוב קויתי והוא חד מן סלין דמשמשין לה׳ בסוף תיבות׳ וסי׳ נמס׳ במסר׳ רבתי׳ במערכת אות הלמ״ד בס״ד: הלכתי ג׳ וסימ׳ קדר הלכתי בלא חמה · אם הלכתי עם שוא · ולא הלכתי בגדולות · בקהל ד׳ דגשי׳ וסימ׳ בלשון ארמי ניסוק נצלי דסגין אתפקדית וביאורם בסוף

שופטים · חורב י״ו מלעיל וחס׳ וס׳ מ׳ הייתי ביום אכלני חרב: על הגזה לבדה · אל הגזה לבדה · ויהי חרב אל הגזה לבדה · תהיה מושלכת לחרב · לחרב ולקללה תהיה בצרה
דירמיה · חרב אל מימיה ויבשו · ונתתי את ארץ מצרים · וסוכה תהיה לצל יומם מחסה מזרם · כחרב בציון ב׳בו וחרשו ערי חרב · קול ישודד בחלון חרב בסף · ואקרא חרב
על הארץ · ועצמי חרה מני חרב ·

מ״ע ספורנו

אם לא בכיתי לקשה יום · האמנם יקר׳ אצ׳ בענש מדה כנגד מדה שלא השערתי במר׳ קשה יום ואביון: כי טוב קויתי · ולזה קרה לי שקויתי טוב מאחרים ואוחילה לאור של ארוכה ומרפא והיה לי ההפך מהם · כי אמנם מעי רותחו · ולפי הצפוע אל אחיברים הפנימיים באופן כי קדמוני ימי עוני · בהולאות של רופאים ורפואות וזולתם: קמתי בקהל אשוע ואין מרחם עלי ובזה אח הייתי לתנין · קרה לי כמו שיקרה לתנין ובנות יענה בילליהם שהיה טבעית להם שאין שום מרחם עליהם בשביל זה: ברית כרתי לעיני · והפי׳ אמלת לשים אבדה ממני כי אמנם ברית כרתי לעיני שלא להפריחם להביט בשום דבר וזה במיעוט ברלות · ומה אתבונן על בתולה להביט בה אם הי׳ ישר׳ בעיני למנהג האיש׳ בנשים: ומה חלק אלוה ממעל · מה שנע לאל ית׳ בצרת הצדיקים · ונחלת שדי ממרומים · מה נחלתו וחלקו מכל עמלו זולתי בצדיק כאמרו הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמי׳ הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק ה׳ כי המב׳ הצדיק הוא התכלית המכוון מאת הא׳ ית׳ מכל פועלו: הלא

אוהב משפט

ראוני נשהיו הנערי׳ רואים אותו יושב ברחוב העיר היו מתחבאי׳ ולא היו עוברים דרך שם מפני מוראו מוטל עליה׳ והזקנים לא היו מתחבאי׳ אלא שהיו עומדי׳ ממקומ׳ מפני ולא היה להם רשות לישב עד שהייתי אומר להם שבו וזהו קמו עמדו: שרים השרים שרגילי׳ לדבר בפני תחלה כשהיו בפני היו עוצרים מליהם עד שאדבר תחלה או שאתן להם רשות וסוף הפסו׳ כפל: קול נגידי׳ היו נחבאים ועל כן לא היה קולם נשמע כאלו לשונם לחכם דבקה ובא על דרך ודעת שפתי ברור מללו כי מללו שב אל שפתי אף על פי שנזכר עמו דעת גם כאן נחבאו שב אל נגידים אף על פי שנזכר עמו קול: כי ולמה היה לי כל זה הכבוד לפי שהייתי בעל מדות ומעשים מפוארים כי אזן ששמעה מעשי היתה מאשרת אותי ועין הרואה אותי מעיד׳ עלי בכל מקו׳ כי השמיע ההיה היא אמת · או יהיה ותעידני כי יתפאר ויאמר אני ראיתי איוב שהכל היו מתאוים לראותו והוא במעלה ובכבוד: כי ולמה היו מאשרים אותו על שהייתי הולך בדרכי היושר · כמו שהעיד עליו הש״י ית׳ ואמר שהיה תם וישר · ומדרכי היושר הוא לעזור העשוקים וכ״ש כשהם אומללים ואין להם כח להנצל מעושקיהם · בעני והיתום רבו עושקיהם לאולשתם ואני הייתי מתלם אותם · ואחכן שאיוב היה שופט או היה גדול ודבריו נשמעים: כי אמלט · משמש לשנים: ברכת נראה לי פירושו לפי שדרך מי שאבדה אבדה שבוא מצרך כל מי שיאמר רבה לו אמר שאותה ברכה היתה באה עליו שהיה משיב אבדה לבעליה והוא דרך כלל לאי שאבדה ממנו בסבת מפלו שהיה אובד שסים משתדל עמו עד שימצאנה · ושלמה היה עלובת רוח כי אין לה בעל ישמחנה ואני

תורת חסד יראת שדי

וכפי דרכי זה אולי יר׳ אך לא בעי ישלח יד גם אם בפידו כלומר בפיד שישלח האל ית׳ לבעלי הפיד שוע כלו׳ אני משוע ומתפלל אליו ית׳ וכו וז״א אם לא בכיתי לקשה יום וגו׳ אשר על כן טוב קויתי מכל מה שיבכה לי תפלה האל ית׳ כו׳ ויבא רע והכל היה יען כי איחלה לאור התורה ויבא אפל אשר על כן מעי רתחו ולא דמו ואילו קדמוני ימי עוני ואין לי מעות כדי לקנות לי תרופות וכו׳ ולכן קדר הלכתי לעצמי וכו׳ ועכ״ז קמתי בקהל אשוע בעדם וכו׳ ואח הייתי לתנים כדי להתאונן על צערם של רבים וע״כ עורי שחר וכו׳ ויהי לאבל כנורי וכו׳ והוא רצונה של תורה · ומצאתי כתוב תשאני אל רוח תרכיבני יר׳ אני מכיר בשכלי כי אתה ה׳ תהפך לאכזר לי ובעוצם ידך תשטמני כי יש אכזר שהוא מאחרים ואינו מורה שנאתו וזהו לי כאשר תשאני אל רוח תרכיבני כי שאר בני אד׳ מדמים כי כאשר יגיעם הטובות הגופיות שהוא אוהב אותם הרבה ואינם רואים שהם רוכבים על רוח כי הם עתידים ליפול וז״ש תשאני אל רוח תרכיבני והטעם שאני יודע שאתה ה׳ תעשה לי כן הוא יען כי תמוגגני תושיה והיא התורה הנקראת כן כי היא צועקת עלי במה שהכחתיה ואילו הייתי לומד בה לא הייתי ירא משום דבר ע״כ והוא נכון לעיקר כוונתי בביאור מענה זה · עוד מצאתי כתוב אשוע וגו׳ יר׳ והנה הקב״ה לפי שלוקח יוסיף תמיד ואפי׳ בהיות אתו בשר כחושה לבד בראותו אותו תכף יקראנו ויתן לו כיום ההוא שהשל ולפעמים הוא קורא לו ולאו שאינו לוקח רק כפים אתו שמכה הכה כשיקבל אל הקב״ה יענו ויתן לו אך אם לא יקראנו לא יתן לו ולפי שפעמים לוקחים פעמים לא יקוד אפי׳ מן המשכת הלה להם אפי׳ שיהל בהיותו שלוקחו לקבל לא יענה ולכן אמר למה שהיה מהכת שמעקים [illegible] שאינו מקבל מבין לעולם כי שלוחי שהייתי מהכת שלוקחים ולבעלים תחלה שהייתי מקודם מהכת שמרם שיקראו אותו ה׳ תענם ועתה הוא מן הקבה אל הקבה״ש אשוע אליך ולא תענני בהיות שהייתי מקירם מהכת העומדים ותכף ותתבונן בי · או יר׳ ע״ד מה שאמרו רז״ל שעיון תפלה מזכיר עונותיו של אדם והוא או׳ עמדתי ותתבונן בי ותזכור לי עונותי ובעוצם ידך תשטמני וא״ת שהוא לטובתי אומר לך כי ידעתי כי תשאני אל רוח תרכיבני והוא משל הסוחה עם המנר וכו׳ וא״ת זהו לבד לרשעים לזה אומר כי הוא מועד לכל חי: עוד מצאתי כתוב בעוצם ידך וגו׳ יר׳ בעוצם ידך תשטמני כאשר הוא דרך המשטימים שמשימים אצבעותם בפיהם וכושבים אותם בתכלית הקוץ וז״ש בעוצם ידך תשטמני · תשאני וגו׳ יר׳ גם אם תשאני אל רוח ותרכיבני ותמוגגני התורה הייתי חפץ גם הייתי שם ושמח כי ידעתי מות תשיבני כלו׳ המות היא אשר היא משיבת נפש כאו׳ יקר בעיני ה׳ המותה לחסידיו כי גם לא ימות האדם לא יוכל להשיג תכלית השלמו׳ וזהו שאמר כי ידעתי מות תשיבני והיא כאחת בית מועד לכל חי · כי הוא מועד ממש וכמו שאני שמח במועדים ובחדשים ובשבתות כן הייתי שמח כזה ומה גם כי הייתי מכוכל מחטוא בעולם הזה אך מה אעשה כי לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע יר׳ אני יודע שה׳ ית׳ איננו חפץ בי כי אם היה הוא ית׳ חפץ בי אולי הייתי אומר שלטובה הוא ית׳ עושה כן עמדי אך אני יודע כי אחרי מותי הכה בעי והו׳ מה שקורין בלעז סומקולעב לא היה משים את ידו עליו וגם אם היה יודע שבפידו ר״ל באחד הבעי הבא לגוף ר״ל במות אשר יקרא לו היה לו שוע במה שמשים את ידו על הבעי ההוא הכה עם כל זה לא היה משים ידו עליו ע״כ ברית כרתי לעיני אפשר לומר כי עתה שב להזכיר צדקותיו אשר עליהם אמר צדקי לבשתי ולבשני · או יר׳ ברית כרתי לעיני שהיו בוכים ומה אתבונן על בתולה ואבכה על בעלה בכטשתה לחופה ולשמות לחתן וכו׳ מאחר שעיני עיני יורדה מי דמעות ודבר ה׳ לתורה ולתעודה אין אתי · ומה אתבונן וגו׳ יר׳ ומה אתבונן או לדרום פעמי הזווג ולומר מה הוא החלק אלוה ממעל וגו׳ והוא ענין הזווג כמו שאמרז״ל מזיכו זווגו של אדם אלא מהקב״ה וכו׳ ולומר ונחלת שדי ממרומים הוא מה שחייבה המערכה בענין זה ברצונו ית׳ כי הנה בדבר זה איך הוא הזווג בעול כי נתנו לו אשה שחייבה הגונה ובכר לפועלי און שיתנו לו אשה ככריה לו במעשיה כי הנה בכל אלה הדברים הייתי משתעשע או בעת כניסת הבתולה לחופה וכו׳ ולז״א אם הלכתי עם שוא וגו׳ ע״ד האומר ואחר עיני הלך לבי וגו׳ והכוונה לומר שלא כהכה מראות הבתולה הנשאת לדבר אחר כי אם לשמח את הכלה והוא אומר אם כפתה לבי על אשה וכי תמחן וכו׳ · ורז״ל אמרו [illegible] וראה לדקו של איוב ומה אם בתולה שכל אדם רשאי להסתכל בה שמא ישא אותה או ישיאנה לבנו או לאחיו לא היה איוב מסתכל בה על אחת כמה ולמה על אשת איש שאינו רשאי להסתכל בה ע״כ: ואולי יר׳ באומר ומה חלק וגו׳ לומר ומה הוא ענין הנשמה אשר כי אשר היא חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים שלא טמאתיה במעשי כלל ועקר: כי

אבן יחייא

האם מפני שלא בכיתי לקשה יום והיתה עגומה ודואגת נפשי לאביון · מפני רחמי על [illegible] אלי כל הצרה הזאת כי טוב קויתי ויבוא רע ואיחלה לאור ויבוא אופל · ומעי רותחו מחום נכרי מהקדחת ולא דמו מלקרקר מרוב הרוח העב הנסגר בתוכם · וקדמוני ימי עוני כי תמיד העונה הבאה בכל יום תקדים לבוא שעה אחת מהיום הקודם לרוב הליחה המעופש׳ שבגופי שהיא תחת החולי: וקודר הלכתי כי חשך משחור תארי בלא חמה ששזפתני רק מפני חומה של החום נכרי ששרף הלחות השרשי · ומרוב הכאב קמתי לשוע ולצעוק בתוך קהל ועדה ולא אבוש · וכאלו אח הייתי לתנים ורוע לבנות יענה הצועקות בקול דומה לקול נהי ובכי תמרורים · כי עורי מעלי שהיה לפנים לבן ואדום עתה שחר ונלמי ועצמותי חרה ויבש מן החרב והיובש והפך כנורי ועוגבי אשר לפנים הייתי שמח בניגונם לאבל וקול בוכים · באמת כי ראיתי על הקשה יום והאביון וגם בכרתם שאינה לי צרה ומדוע מצאוני כל הקורות האלה · וגם לא היה ראוי שיחולו עלי הכאבים האלה ותוכן חטא הכית׳ כי כרתי ברית לעיני שלא יביטו בזוג אשת איש לאחוז אותה · ואשר הייתי מתבונן אותה על בתולה כי הייתי לוקח בהיותה אשה בבתולים מכל אשר בחרתי · הא הייתי עושה בעצמי כי לפועל הטוב מה ובמה חלק טוב יש לו עם אלוה ממעל לעולם הזה · ובמה נחלת טובה עם שדי ממרומים בעולם הבא:

קס

ר׳ אברהם פריצול

אם לא בכיתי · ולא ידעתי מדוע באו אלי צרות כאלה כי מעולם גמלתי חסדים רבים לכל מעדך ולמצער וזה אם לא בכיתי לאנשים מרודים שהיו קשי יום לרחם אותם ולסעדם וגם כן עגמה נפשי לאביון להצטער בצרתם ולנחמם בכל כחי עגמה לשון יגון ועגמת נפש: כי טוב ואנכי בהיותי גומל חסדים ועושה טוב היה ראוי שאקוה לטוב גם כן והנה בא הרע הגדול וכן ואיחל לאור להתענג באור ההצלחות ויבא חשך: ואיחלה לשון תוחלת ותקוה: מעי רתחו וכל כך גדול החולי והקדחת בסבת החום הנכרי שנתחדש מן המכות עד כי מעי ואיברי הפנימיים רותחו ונתחממו: ולא דמו · שתקו ולא נחו להחות כל בגוף נגוע מכה אלהים וקדמוני ימי עוני באבדון כל קנייני שהיה לי: רותחו · מן רתיחות אש: ולא דמו · שתקו ונחו: קודר הלכתי · וקודר ושחור הלכתי כי שחר משחור אחרי בסבת החלאים בלא חמה שלא השחירם השמש רק תגבורת החולי והצרות ועל כן קמתי לצעוק בתוך קהל בקהלי לפני לראות צרתי: אח הייתי ובמקום היותי מאז אב לאביון וחוכן אלמנה עתה באתי להיות אח ודומה לתנים מצוכה וצועק בקול יללה רבה וכן להיות ריע לבנות יענה הצועקות בעולות מכאיבות במקום שלכם במדברות לרעבונם: עורי שחר · וגם עורי שחר מעלי בסבת הקדחת להיות שחור קודר ועצמותי נתיבשו ונחרבו בסבת החורב והיובש שלמטוך בחום הפנימי: שחר · פעל עבר מן שחרחורת: חרה · ענינו חמום ויובש: ויהי לאבל · ויהי לאבל כנורי ונהפך שמחת המנגנים בכנור בביתי להיות לאבל וכן עוגבי היה היום לקול בוכים: ברית כרתי · ואנכי לא ידעתי מדוע קרוני תלאות תחלה כי מלבד מה שהייתי מרבה להטיב לקשי יום ולאביונים וליתומים ולאלמנות ועושי טובה עם רבים הלא מנעתי עצמי וגופי ועיני לעשות שום פשע כי ברית כרתי לעיני לזרוס ולמנעם מראות ומהביט שם רע שבעולם וכן מה אתבונן על בתולה להיות כמנהגם שמביט אליה כי עינה ולבה פרסודי דעבירה ניבוב ומעולם לא התאויתי בהם תאוה כי יראתי את ה׳ בנפשי לשמור דרכי היושר והראוי: ומה חלק ואחרי עשותי כל הטובות והחסדים כאלה הטוברים כי עד עיני שמרתי אותם מהביט ברע מהו החלק שנתן לי אלוה ממעל לגמילות חסדי שעשיתי ומהו נחלת שדי אשר נתן לי ממרומים אם הוא הפניה בפרדסי׳ כאשר אמרתם והנה השחית אותי עד כלה: הלא

הרמבן

אם לא בכיתי לקשה יום · כאומר עד אותי באו אלה אם לא בכיתי לקשה ועגמה נפשי לאביון שראיתי בצרות ובשלות כי הייתי מצפה לטוב בעשותי טובות ופחד רע: האמנתי לכם לשית קול ככם לספוד ולקונן: ורע לבנות יענה: לעשות אבל כמותן וכן ענין הכתוב בכל מקום אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה כי התנים ישאו תמיד קול משומם כקול הנהי ובנות יענה לא ישאו קולם ולא יצעקו כלל אף כי יכו אותם לא יכחו אין בכל העופות כמותם בשתיקה והוא ענין האבל לשתוק ולדומם כמו שאמרו ז״ל אגרא דבי טמיא שתיקותא: ויהי לאבל כנורי · ישתוק ולא ישירו בו בעבור היות קולו כקול שיר וזמירות והעוגב אשר לו קולות מפתחים ויוכלו לעשות בו קולות יעשו בו קול בכי ויללה: ברית כרתי לעיני · ומה אתבונן שלא אסתכל בנשים ושלא אתור אחר עיני: ומה אתבונן על בתולה · לראות אם היא יפת תואר ידעתי כי אין זה תבונה כי אם כסילות ורשע: ומה חלק אלוה ממעל · הייתי אומר בלבי מה אתבונן על בתולה ואהיה נואף ורשע כי מה חלק אלוה ממעל לתת שיד לעול ולהית שכך נכרי וזר לא עלה במחשבה לפועלי האון על כן אמנע מן העברות מפני יראתו כי אמרתי שהוא יראה דרכי ויספור צעדי אם הייתי הולך עם אנשי שוא ומרמה: ועתה

ג הֲלֹא־אֵיד לְעַוָּל וְנֵכֶר לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃ הֲלֹא־הוּא יִרְאֶה דְרָכָי וְכָל־צְעָדַי ה יִסְפּוֹר׃ אִם־הָלַכְתִּי עִם־שָׁוְא וַתַּחַשׁ עַל־מִרְמָה רַגְלִי׃ יִשְׁקְלֵנִי בְמֹאזְנֵי־צֶדֶק וְיֵדַע אֱלוֹהַּ תֻּמָּתִי׃ אִם תִּטֶּה אַשֻּׁרִי מִנִּי הַדָּרֶךְ וְאַחַר עֵינַי הָלַךְ לִבִּי וּבְכַפַּי דָּבַק מאוּם׃ אֶזְרְעָה וְאַחֵר יֹאכֵל וְצֶאֱצָאַי יְשֹׁרָשׁוּ׃ אִם־נִפְתָּה לִבִּי עַל־אִשָּׁה וְעַל־פֶּתַח רֵעִי אָרָבְתִּי׃ תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי וְעָלֶיהָ יִכְרְעוּן אֲחֵרִין׃ כִּי־הוּא זִמָּה וְהִיא עָוֺן פְּלִילִים׃ כִּי אֵשׁ הִיא עַד־אֲבַדּוֹן תֹּאכֵל וּבְכָל־תְּבוּאָתִי תְשָׁרֵשׁ׃ אִם־אֶמְאַס מִשְׁפַּט עַבְדִּי וַאֲמָתִי בְּרִבָם עִמָּדִי׃

ומה

הלא צערא לזידונא ותברא לעבדי שקר׃ הלא הוא יחמי אורחתי וכל פסיעותי ימנה׃ אין הליכית עם שקרא ורהטת על נכילות ריגליי׃ יתקלינני במשחתא דצדקא וידע אלהא שלימותי׃ אין תצלי אסתוורי מן אורחא ובתר עיניי הליך לבי ובידי אדביק סרע חבולא׃ איזרע וחורן ייכול וליבליבי נציי יתלשון׃ אין אישתרגג לבבי על איתת גבר ועל תרע חברי כמנית׃ תשמש עם חורן אנתתי ועלה יחמטון חורונין׃ ארום היא זנו והוא סורחן פריש׃ ארום אישא היא עד אבדנא תגמיר ובכל אינבי תלשא׃ אין רחיקית דין עבדי ואמהתי כד אית להון תגרא בהדי׃

ומה

רשי

הלא איד לעול · לו ראוי ולא לי: ונכר · דוגמת אל תרא ביום אחיך ביום נכרו : וכל צעדי יספור · ורואה אם הלכתי עם שוא : ותחש · ותמהר · כמו אחישה · כי גר חיש : מאום · הוא מום דבר שמץ · ואלף זו כתובה ולא קריא במסורת הגדולה· והיא מנזרת לא תאסיפון · אף זו עשיתי הייתי ראוי לבא עלי קללה זו : אזרעה ואחר יאכל · וצאצאי ישרשו · יעקרו השרשין : ועל פתח ריעי ארבתי לאשתו · ישב לי גמולי: תטחן לאחר אשתי · רבותינו פירשוהו לשון תשמיש כמו ויהי טוחן בבית האסורים : כי היא זימה · וירא הייתי אם עשיתי שהוא עון פלילי · עון שמשפט יסורין ראויין לבא על ידו : וכל תבואתי תשרש · האש הזאת לכן נמנעתי מעשות · כשהוא מדבר בלשון עיקור אומ' תשרש ובלשון שורש אומר תשרש · וכן ישורשו לשון עיקור · ישרשו לשון שרש : ומה

רלבג

ונכר · איד זר ונכרי : ותחש · ותמהר : מאום · כמו מום בלא אל"ף או יהיה כמו מאומה והרצון בזה אם דבק בכפי דבר מגזל וחמס : וצאצאי ישורשו · והנמשכים אשר לי בקרקעות יעקרו משורש או ירצה בזה הבנים אשר אני עתיד להוליד ימותו ויעקרו מן העולם והביאור הראשון יותר נכון : תטחן לאחר אשתי · הוא מענין טחינה ברחים : זמה · דבר כיעור : פלילי · נשפט בעצמו לחזוק העון : תשרש · תעקר : ויכוננו

מסרה

רגלי ו' וסימ' כי אמרתי פן ישמחו לי · אם אמרתי מטה רגליי עמדה במישור · כי חלצת נפשי ממות · באשורו אחזה רגלי · אם הלכתי עם שוא · וכ' לה[illegible] וסימ' ויברך יי' אותך לרגלי · נר לרגלי דבריך : יאכל י"ג וסימ' נמסר בסדר אמר : ועליה ג' וסי' ועליה למרום שובה ועליה כתנת פסים · ועליה יכרעון אחרין : הוא זמה והיא עון חד מן ג' דכתיב הוא וקרי' היא וחילופי' ה' כתיב היא וקרי' הוא וסימ' נמסר בתלים סי' ע"ג : ברבם ל' והסר והוא חד מן ו' חסר בלישן ריב וסימ' נמסר בסדר משפטים ובתלים בא"ב רבתי אות ר' :

אבן עזרא

היא · והוא
ק' כ'

הלא איד לעול ונכר · כמו ביום נכרו ועניינו מן נכר והוא רע שלא הורגלו בו : ותחש · מן חושה : מאום · כמו מאומה : ישורשו · יכורת · שרשם כמו ושרשך : תטחן · דמה המשכב לשני טוחנות : כו"ן אחרין במקום מ"ס כמו לקץ הימין קח לך חטין : פלילים · כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו : תשרש · כמו שורשו : ויכוננו

אבן יחייא

מה שיהיה ההפך לעול ופועלי און כי יהיה להם איד בעולם הזה ונכר והתנכרות בעולם הבא כי יתנכרו אתו להמיתו כנגעי גהינם · וא"כ הוא למה מצאוני הרעות האלה כי אם האמת הוא כדברי ריעי שמשגיח באישי האדם הלא הוא ית' יראה דרכי וכל צעדי יספור · אם הלכתי עם שוא והוא חטא בדבור לדבר כזב ודברי שוא ואם תחש ומהר רגלי על מרמה שהוא חטא במעשה לרמאת לזולתו · וישקלני במאזני צדק וידע אלוה תומתי כי לא חטאתי במחשבה · ואשא אל שמים ידי כי אם נטה אשורי והבטת עיני מן אשורכו ולא קרוב מן הדרך סיסר כי העין שלי לא היה רואה ומבין רק בדברים המותרים · מה שלכן אחר עיני הלך לבי כי העין רואה והלב חומד · וכשהעין רואה הדברים המותרים ולא זולתם הנה מההכרח הלב יחמוד המותרי' ולא זולתם · ואחר שהלב חומד כלי המעשה גומרי' וע"כ בכפי לא דבק מאומה מן החר' ומן הגזל כי העין לא היה רוא' בהון ולתיי אלי · והלב לא היה חומד וכלי המעשה לא היו לוקחי' אותו · אאלי אל אל שאם ככה עשיתי אזרע בשדותי ואחר יאכל זולתי אוכלו הזרע הנזר' ופירות האילן · עוד לאלאי וענפי האילנות ההם ישורשו ויעקרו באופן כי לא יתנו עוד מעולם פרי · ואם נפת' לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח ריעי בעלה ארבתי כדי לבעול אותה אאלי כי תטחן לאיש אחר אשתי ועליה יכרעון אחרים · וכינה המשגל לטחינה יען כי כאשר הטחינה יעשה בפגישת השתי אבני בית הטחינה האחת על חברתה · ככה המשגל יעשה בפגישת האיש עם אשתו האחד על חבירו · כי לבעול אשת איש ש"א זמה והוא עון פלילי שראוי שיושפט החוטא במשפטים ופלילים שוכים עליו לרוב גודל החטא : כי העונש מחטא הלז הוא לישרף באש אשר תאכל לעד ולעולם כאבדון והגיהנם אחר המות · ובעולם הזה החטא ההוא היה משרש ועיקר כל תבואתי כי לא הייתי מצליח בכל דרכי לעונשו : ולא הייתי מואס משפט האנשים השפלים עבדי ואמתי לשפלותם כשהיו מביאי' ריבם לפני ועמדי ולא הייתי נושא פנים לגדול אשר היה מריב עמהם : וזה

תורת חסד

יראת שדי

כי הלא איד לעול והוא המשואה שאין לך עול גדול מזה שלא ישיב את הפקדון שהפקד אתו אפי' כמו שכתבנוה לו ויתנכר האל ית' לפועלי און שכמעט יאמר עליהם שאינם חלק אלוה ממעל : והה"ר דוד קמחי ז"ל כתב ונכר כלו' רע שלא היה כמוהו כענין נכריה עבודתו ע"כ : והלא הוא יראה יר' כי כל צעדי יספור אם הלכתי עם שוא כי אפי' ענין הליכתי היה לענין מועיל לנפשי · ואם תחש על מרמה רגלי והוא ית' ישקלני במאזני צדק כלומר ישים בכף האחת צדקת האיש הצדיק שימצא בעולם וישים בכף האחרת צדקתי ויהיו שתיהן שוות בכמות וידע האלוה ית' מציאו' איכות תומתי איך היא עודפת על של חברי וכו' אם תטה אשורי מני דרך החיים והוא דרכה של תורה ואחר עיני הלך לבי רק עיני הלך אחרי לבי ובכפי דבק מום ויר' לומר הדבר בעצמו שאמר הכתוב יד ליד לא ינקה רע שאמרו ז"ל שהוא המרבה מעות מידו לידו וכו' · אזרעה וכו' ואם נפתה לבי על אשה וכו' תטחן וכו' כי היא זמה וכו' כי אש היא וכו' כאומר אם יהלך איש על הגחלים וכו' ובכל תבואתי תשרש אם אמאס משפט עבדי ואמתי לצאת לחפשי אחרי שש שנים וכו' · וכפי עקר כוונתי בביאור המערכה יר' לומר כי אפי' משפט עבדו שהיה כשור עם אמתו לא היה מואס או כאשר היו עמו בעת ההגא כשהיו מריבים זה עם זה רק שהיה מואס שלו' ביניהם ולא שיתקוטטו ויגרשנה ויקחנה הוא וכו' כי מה אעשה כי יקום אל בדין וכי יפקוד בכל יום ע"ד או' על כן אפקוד וכו' כי הלא בבטן עושני עשאו לרעי אזה שיהי' ואפי' עבדי זה וכו' · אם

הרמבן

ועתה · יתפלל שישקול אותו במאזני צדק וידע תומתו : אם תטה אשורי · יקלל עצמו אם נטתה אשורו מני הדרך הנזכר והוא התום : יזרע ואחר יאכל · זרעו לעולם והנכון שאיננה דרך קללה רק מחשבו יפרש שאם תטה אשורו מן הדרך ראוי הוא שיזרע ואחר יאכל וכן אם אמאס משפט עבדי ואמתי אמרתי בלבי ומה אעשה כי יקום אל : תטחן לאחר אשתו תעשה זמה בבית אחר לטחון לו כדרך בכור השפחה אשר אחר הרחים : ועליה יכרעון אחרין שינהגו בה עוד מנהג הפקר כאשר יעשו בשפחות והתרגו' אמר השמש עם חורין לכתתי וכן ויהי טוחן בבית האסורי' אין עתינה לדעת רבותי' ז"ל אלא לשון עבירה ואיפשר כי מפני שבטחינה תרכב על הרחים התחתונה ויתנועע הרכב יתפוש לשון הקדש כנוי זה למשכב ומורגל הוא בלשונם ז"ל טופן ואינו פולט : אם

ר' אברהם פריצול

הלא איד הלא האיד והשברון שהגיע אלי מאבדון הקניינים היה ראוי לאיש העול והחומס ולא לאיש כמוני וגם כן שיגיע צער ונכר מחלאים נכרים כאלה כמו שהגיע אלי ראויים הם לפועלי און ולא לי כי לא נמצאה עולתה בי : איד · לשון שבר : ונכר · ענייני שברון נכרי וצער הבאי מן נכרי' עבודתו : הלא הוא · הלא הוא השם היכול לראות דרכי בכל מה שהלכתי וכל צעדי יספר וימנה אותם איך המה ומה שעשיתי שלא הייתי ראוי לפורענות כזה : אם הלכתי · אם הלכתי בדרכי השוא והשקר בדבור ואם חשתי ללכת במהרה ברגלי לעשות מרמה במעשיות : ותחש · ענין מהירות מהרה חושה : ישקלני במאזני ואם ישקליה' במאזני צדק בודאי ידע תומתי ותום לבבי ובור כפי : אם תטה · ואם ישקלני השם במאזני הבחינה ידע אם נטה אשורי ומבט לבבי בדעות הבלתי כאותות ואם אחר עיני החמדה הלך לבי מעולם לחמוד ממון או נכסים מן הזולת וגם כן אם בכפי דבק מאום' או דבר שלא יהיה שלי והנה זכר בזה הפסוק מכל מה שהיה נשמר הם מהמחשבות הרעות והם ממראית העין ואם מגזל הידי' או ובכפי דבק מאום רוצה לומר כי בכפי דבק מאומה שאין בו מאום ומאום כמו ומאומה : אזרע ואחר · ואם חטאתי באחד מן הדברים הנזכרים אם במחשבות או במראות העין או בגזל יהי רצון שאם הייתי זוכה לזרוע עוד שאיש אחר יאכלנו וצאצאי אם יהיו לי בנים להבא ישורשו ויכרתו או שאמר זה על מה שעברו עליו מקרים כאלה : אם נפתה · וגם אם נפתה לבי על אשת איש לשכב עמה או אם על פתח ריעי ארבתי לשכב עם נשיו או להרע לו באופן אחר יגיע גם אותי לזה ויפרע ממני : תטחן לאחר · ואם עשיתי הרעות ההנה הנזכרות יפרע ה' ממני ברשעתי שתלקח אשתי מאתי להיות לשפחה אל הטוחנות לטחון דגן לאחרים ואחר כך לבזיון וקלף עוד ולפרענות מדה כנגד מדה : ועליה יכרעון אחרין · ויסגלוה והנה הטחינה היא אחת מן העבודות הבזויות לבני השפחות ולאשר אחר הריחים או שנאמר תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין שהוא ענין אחד כי האשה הנרבעת בעת משגלה כריחים לטחינה וכן אמרו רז"ל בסוטה על ויהי טוחן בבית האסורים מלמד שהיו מביאין לו נשותיהן להתעבר ממנו והביאו ספר ראיה על זה דטחינה בעילה היא דכתיב תטחן לאחר אשתי : אחרין · כמו אחרים כמו לקץ הימין הימים : כי היא · כי היא זמה ודבר מכוער אם הייתי נואף עם אשת ריעי : והוא עון פלילי · ולזה קללתי עצמי אם עשיתי זאת : פלילים · עון הראוי למשפט ולפורענות מן ונתן בפלילים : כי אש · ועוד הזכיר הנה עונות רבות שהיה הוא נמנע מהם ואמר על הניאוף כי אש אוכלה היא מן השמים ועד אבדון המיון כלו תאכל : ובכל תבואתי תשרש והסיר עד השרשים והעקרי' שלא יצמיח עוד לו פרי אם עשיתי ניאוף ועסק כזה כמו שאומר תכף : תשרש · תסיר השרש : אם אמאס · אם מעולם מאסתי משפט עבדי ואמתי להחזיק בשכרם או בדבר אחר שהיו מריבים עמדי ה' יפרע ממני ולא והבדון יאכלני שזכר למעלה : ומה

מ"ע כפורנו

הלא איד לעול · הלא היה ראוי שיהיה האיד והיסורין לבני עולה בעיון · ונכר לפועלי און' והתנכרות מדת רחמים הנהפכת למדת הדין ראוי שיהיה לפועלי און במעשיו' שמאבדים את עולמו וטוב סדריו: הלא הוא יראה דרכי · בעיון · וכל צעדי יספו' · במעש' · ישקלני · וידע אלוק תומתי · וידע אם תטה אשורי מני הדרך · מדרך האמת בעיון' ואחר עיני הלך לבי · וידע ג"כ אם לבי הלך אחר עיני בהרהורי עבירה ובכפי לא דבק מאום' וידע ג"כ אם בכפי לא דבק שום דבר של גזל באופן שיהיה ראוי לזה · שאזרעה ואחר יאכל : אם נפתה לבי על אשה · בהרהורי עבירה ועל פתח רעי לזנות · עד שבשביל' הרהורי עבירה · תטחן לאח' אשתי ובשביל הזמה עליה יכרעון אחרין · כי הי' זמה יה[illegible] נשמרתי מזה כי היא זמה שנואה לפני האל ית' · והוא עון פלילים · ראוי למיתת ב"ד כי אם היא עד אבדון תאכל · וכאשר ימלט החוטא מיד ב"ד · הזמה היא חטא אוכל עד אבדון הנפש בעולם הבא · ובכל תבואתי תשרש בעולם הזה : אם אמאס משפט עבדי ואמתי ומה אעשה כי יקום אל · באופן שלא אדע מה לעשות כי יקום אל לדין' וכי יפקוד על מעשי' מה אשיבנו · כי אמנם אם הייתי עושה זה לא הייתי יודע מה להשיב : הלא

אוהב משפט

ואני הייתי מרנין לבה בדברי נחומים ובהוצאת דינה לאור · ורז"ל דרשו ברכת אובד עלי תבא שהיה גוזל שדי יתומים ומשביחה ומחזירה להם : ולב אלמנה ארנין · דכי הוה חזי אלמנה דלא נסבי לה אזל שדי שמיה עלה והוו אתו ונסבי לה : צדק לבשתי וילבשני ולבשתיו והוא גם כן כמאמר ויולבשני כנפי' רש"י ז"ל · והרמ"בן ז"ל פי' צדק לבשתי ומשפטי ילבשני כמעיל וכניף ובא על דרך לבוש הבדים · שהוא כמו לובש הבדים · וגם ילבשני כמו לבשתי · והזכיר המעיל והצניף לפי שהם נקיים וטהורים כן הי' משפטי נקי וטהו · או הזכיר לו שהם למעלה מהבגדים נראים לכל כן היה משפטי נראה לכל שהכל היו מכירין משפטי היה משפט אמת · או הזכירם לפי שהם מקיפי' האדם וסובבים אותו כן הייתי מוקף סביב סביב ממשפטי אמת : עינים כמשמעו או הו' פירושו שהסומא בדבר הייתי מאיר עיניו בעצתו · ומי שנסתרה דרכו מהגיעו לחפצו הייתי מדריכו בדרך ישרה להשגת חפצו : אב הייתי חומל על האביונים כאשר יחמול איש על בנו אם במתנות למלאות האותם אם בהייתי טוען בשבילם בב"ד כאשר היה להם ריב עם האדם · וריב שלא ידעתי אותו הייתי חוקר עליו כדי שאוכל ללמוד זכות ולטעון בשביל האביון העשוק ולפי זה הפי' יהיה הכל מענין אב אנכי לאביונים או יהיה התפארות אחר שכשהייתי דיין לא הייתי חותך הדין באומד וכשהייתי מסופק בדין אחד הייתי חוקר אותו אם מפי הבעלי דינין עצמן עד שיודו האמת אם מפי עדים או הייתי חוקר בדין ההוא מפי היודעי' והבקיאים בדינין כדי שאחתוך הדין בצדק : ואשברה · ואחר שחקרתי הריב וידעתי הדין עם מי לא היה מספיק לי באמור להם כך הוא הדין אלא שהייתי מקיים הדין עליהם בכחי לשבר מתלעות עול והוצאתו בלעו מפיו ואמר טרף לפי שלרוב תקפו דמהו לאריה טורף ועם כל כחו וגבורתו לא נמנעתי מלהלחם בו עד שהשלכתי משניו טרפו : ואומר · ובזכות זה הייתי חושב שאמות בביתי עם בני ובנותי לא ימותו בחיי אחר שארבה ימים כחול הים · ויש דרש כי חול הוא עוף אחד שלא נכנסה עליו מיתה שלא אכל מעץ הדעת והלועזים לועזים אותו אווז לפי שהוא מאריך ימים בהפלגת : שרש · ואומר שבפסוק הראשון נמשך בכאן שהייתי חושב שלא יכלה הוני בימי אבל יהיה כעץ שתול על פלגי מים שלא ימיש מעשות פרי : בקצירי · הם בדי האילן הרכים כמו ועשה קציר כמו נטע · תשלח קציריה עדי ים : כבודי · והייתי אומר גם כן כי הכל הוא נמשך למעלה · כבודי יתחדש בכל יום עמדי שלא יתמעט כבודי אבל יתחדש בכל יום · וי"מ אותו רמז אל הנעורים כטעם תתחדש כנשר נעוריכי · והחשוב שהוא על כבוד הנשמה כמדרש רז"ל בפסוק חדשים לבקרים או היא רמז אל הכח · וקשתי וגבורתי לא החלש אבל התחליף כח כטעם וקווי יי' יחליפו כח · וי"מ החליף הכרות מלשון בני חלוף · וי"מ מיד אל יד הייתי מחליף קשתי ולא תסור מידי : לי · עכשיו הוא חוזר לכבודו שהיה בו קוד' יסוריו וכדעת הרמ"בן ז"ל מפסוק כרסי פתוח אלו מים הוא מתחיל לספר בכבודו ועברו · בני אדם היו שומעים לעצתי והיו מיחלים שתתקיים ולפו לה שהיו יודעים שתתקיים כי היתה עצתי כאשר ישאל איש בדבר האלהים · וידמו כמו דמו עד הגיענו תנו' לשון תוחלת · או יהיה לשון שתיקה וכקשר עם הפסוק שלאחריו : אחרי דברי היה ראשון ועליו היו סומכין ולא היה שני לדברי : ישנו · כמו שנו וישנו : תטוף · לשון הזלה כמו תזל כטל אמרתי : וי"מ לשון נופת התוכחה שפתותיך · נטף ושחלת שהוא מענין ריח טוב והראשון יותר נכון · ויורה עליו הפסוק הבא אחריו : ויחלו כשהיו אומרים להם עתה יצא איוב היו מצפים אותי כבני אדם המצפים המטר בעתו והיו מקבלים דברי כמי שפוער פיו לקבל המלקוש שיורד לעולם בעת החום והשרב · או ירצה לומר כי יפערו פיהם לשאול עצתי כאשר יפערו לשאול במלקוש : אשחק כשהייתי מדבר עמהם בבדיחות בלא הטלה אימה לא היו

מאמינים

וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי־יָקוּם אֵל וְכִי־
יִפְקֹד מָה אֲשִׁיבֶנּוּ: הֲלֹא־בַבֶּטֶן עֹשֵׂנִי טו
עָשָׂהוּ וַיְכֻנֶנּוּ בָּרֶחֶם אֶחָד: אִם־אֶמְנַע
מֵחֵפֶץ דַּלִּים וְעֵינֵי אַלְמָנָה אֲכַלֶּה:
וְאֹכַל פִּתִּי לְבַדִּי וְלֹא־אָכַל יָתוֹם
מִמֶּנָּה: כִּי מִנְּעוּרַי גְּדֵלַנִי כְאָב
וּמִבֶּטֶן אִמִּי אַנְחֶנָּה: אִם־אֶרְאֶה
אוֹבֵד מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת לָאֶבְיוֹן:
כ אִם־לֹא בֵרְכוּנִי חֲלָצָו וּמִגֵּז כְּבָשַׂי
יִתְחַמָּם: אִם־הֲנִיפוֹתִי עַל־יָתוֹם יָדִי
כִּי־אֶרְאֶה בַשַּׁעַר עֶזְרָתִי: כְּתֵפִי
מִשִּׁכְמָה תִפּוֹל וְאֶזְרֹעִי מִקָּנָה תִשָּׁבֵר:
כִּי פַחַד אֵלַי אֵיד אֵל וּמִשְּׂאֵתוֹ לֹא
אוּכָל: אִם־שַׂמְתִּי זָהָב כִּסְלִי וְלַכֶּתֶם
אָמַרְתִּי מִבְטַחִי: אִם־אֶשְׂמַח כִּי־רַב כה
חֵילִי וְכִי־כַבִּיר מָצְאָה יָדִי:
אם

ומה איעביד כד יקום אלהא וארום
יסער מה אתיביניה: הלא בכריסא
עבדני מן דעבדיה ואתקין יתנא
במעיא חד: אין אתמנעית משלמא
צבאות מסכינא ועיני ארמלתא
אשיצי: ואכלית טולמי בלחודי
ולא אכיל יתם מינה: מטול
דמטליותי אסגיעני היך כאבא
ומכריסא דאמי דברני בניחותא:
אין אחמי ערטילי מדלית כסותא
ולית חופאה לחשיכא: אין לא
בריכו יתי חרצוי ומגיזתא דאימרי
ישתחן: אין ארימית על ייתם ידי
ארום אחמי בתרעא סיועי: כתפי מן
שיכמה תפול ואדרעי מן קנה תתבר:
ארום דחיל ליתי תבר אלהא ומן
בסייפיה לא אכובר: אין שויתי על
דהב סיכויי ולפיטלין אמרית רוחצני:
אין אחדי ארום סגא עתרי וארום בסוגעא
אשכחית ידי:
אין

רש"י

ומה אעשה וגומר · זאת נתתי אל לבי · וכי יפקד את דרכי מה אשיבנו · ויכוננו ברחם · אני בבטן אמי והוא בבטן אמו · הכיננו יוצר אחד : אכלה · שלא מלאתי תאותה שהוא כליון עינים · המתאוה ואינו מגיע זהו כליון עינים : כי מנעורי גדלני · הכשרון הזה · כאב המגדלני והמלמדני כן למדני יושר לבי מנעורי · ומבטן אמי אנחנה · למידה זו : שכמה הוא רחב הכתף · מקנה · הוא עצם העליון · העגול כקנה · ועל שהוא עגול כקנה קורא אותו כן : כי פחד אלי · פחד היה בעיני אידו שהוא מביא על הרשעים · לכן חדלתי מעשות : ומשאתו · ומכובדו : כסלי · כמו אשר יקוט כסלו · תקותי ומחשבתי · ועל שכליות על הכסלים הם · והכליות יועצות נקרא המחשבה כסל : ולכתם · קבוצת זהב ואוצרות : אמרתי מבטחי · להתחזק בהם על העניים : אם אשמח כי רב חילי · לא הייתי נוהג שמחה בפני העניים בעשרי שלא להקניטם : אם

אבן עזרא

ויכוננו ברחם · אל אחד : ועיני אלמנה אכלה · שגזלתיה ויכלו עיניה לאותו שגזלתי : מנעורי גדלני כאב · גדל היתום עמי · ואנחנה שב אל האלמנה ויש אומרים כי מנעורי גדל עמי היתום ומבטן אמי אנחנ' כדקתי והראשון יותר נכון בעבור שהוא דבק עם הפסוקי' למעלה : כסלי · משעני כמו כי יי' יהיה בכסלך : אם

רלב"ג

ויכוננו ברחם אחד · ר"ל שפועל אחד כונן אותנו ברחם אשר נוצרנו בו : ועיני אלמנה אכלה · שאמנע ממנה משאלות לבה : גדלני · גדל עמי : ומשאתו · ומרוממותו : כסלי · מבטחי : ולכתם · ולזהב : אור

מסרה

עשהו ג' וסימ' ויטש אלוה עשהו וינבל · עשהו פסל ויסגר · הלא בבטן עשני עשהו : אכלה ג' וסי' אני טרם אכלה לדבר · חצי אכלה בם · ועיני אלמנה אכלה : אנחנה ל' כי מנעורי גדלני כאב · והוא חד מן מ"לין דמשמשין נה בסוף וסימ' נמסר פנים' רבת' במערכת אות הנ"ון בס"ד : משכמה ל' מפיק ה"א שכמי משכמה תפל והוא חד מן י"ה מלין לא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין וסימ' נמסר במסרא רבתא במערכת אות הה"א בס"ד : ומשאתו ל' כי פחד אלי איד והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין ומ' בריש' וסי' נמסר במס"ה רבתא במערכ' אות המ"ם בס"ד :

מ"ע ספורנו

הלא בבטן עשני עושהו · הלא ידעתי כי כלנו מעשי ידיו : אם אמנע מחפץ דלים · באופן שיסוב שום דבר כנגד מאתי : ועיני אלמנה אכלה · התבקשת עזר ממני אכלה בתוחלת ממושכה : ואוכל פתי לבדי · האמנם פניתי לעסקי בלבד · ולא אכל יתום ממנה · ולא השתדלתי בעסקי היתום : כי מנעורי גדלני כאב · אבל עשיתי הפך זה שהיתי גדל עמי מנעורי כאלו הייתי אביו · ומבטן אמי אנחנה · ומבטן אמי היה טבעי שאנחנה ואנהיג את האלמנה המבקשת עזרתי : אם אראה אובד מבלי לבוש · האמנם ראיתי אובד מעוני מבלי לבוש כלל · ואין כסות לאביון · או שהי' לבוש שלא לפי כבודו כפי מה שאבד ממנו : אם לא ברכוני · האמנם לא עזרתים בממוני : כי אראה בשער עזרתי · גם שהייתי רואה עזרתי בשער השופטים שלא יענישוני · אם · מעולם · הניפותי על יתום ידי · יהי רצון שכתפי משכמה תפול · כי האמנם ידעתי שלא קרה לי זה מעולם : כי פחד אלי · איד אל · כי לעולם היתה יראת ה' על פני · ומשאתו לא אוכל · ולא הייתי יכול לעשות כזאת מיראת רב גדלו אשר היתה תמיד לנגד עיני : אם אשמח כי רב חילי · באופן שאבטח בעשרי · וכי כביר מצאה ידי · שייחס את העושר להשתדלותי : אם

תורת חסד · יראת שדי

אם אמנע מחפץ דלים אגב גררא שדבר בענין הכו' אמר ג"כ עניים אלו וכונתו באומר אם אמנע מחפץ דלים לומר שאפי' סוס לרכוב עליו היה נותן וכו' · ואם עיני אלמנה אכלה ואוכל פתי לבדי ולא אכל בכה היתום ממנה אשר אין ספק שתכלינה עיניה אם בנו זה הי' עומד ברעב וכו' כי מנעורי גדלני מי שגדלני כאילו היה אבי וכן אעשה גם אני ומבטן אמי אנחנה למדה זו וכן פי' המפ' ז"ל · ואולי כי לזה אמר למעלה איוב שמו והוא לומר כי יתום היה ולא נודע שם אביו וכו' : **אם** הניפותי וגו' יר' לומר כי כשהיה רואה בשער עזרתו או היה נזהר הרבה מאד שלא להניף על יתום ידו שמא העומדים שם יחשבו שכונתו היא לשרים יד עליו להכותו ובכן יכוהו הם בידיהם בחושבם שהיו עושים בזה את רצוני וכו' כי אם כן הייתי עושה כתפי וכו' כי פחד אלי איד אל ומה גם כי משאתו ורוממותו לא אוכל להיותי בלתי עושה רצונו כי לדבר זה לבד הייתי עושה רצונו גם אילו לא הייתי מפחד ממנו וכו' וכמו שהיה א"א עובדו מצד רוממותו וכו' וכן אם שמתי זהב כסלי וכו' אם אשמח כי רב חילי מצד מה שכביר מצאה ידי לעשו' ברצוני שלא כרצונו ית' וכן אם אראה אור כי יהל ולא הייתי רואה ג"כ ביום רעה וכן אם בדבר שהיה בסתר מן העין היה מתפתה לבי מן היצ' הר' ותשק ידי לפי כלומר שלא הכרזתי על אותה האגדה וכו' וכי גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל הרואה כל דבר · ובפי

אבן יחייא

וזה יען כי ידאתי מה' באומרי מה אעשה כי יקום אל ביום הדין לשפוט כל בשר וכי אל יפקוד מה אשיבנו אם אעשה או אגזול דין האביונים השפלים האלה · כי לא שמשל שהוא ראוי שוה אלי ובני איש אחד נחנו כי הלא בבטן עשהו אותו אשר עשה אותי והוא האל יע' אשר הכין אותנו ברחם אחד והוא רחם אמנו · ולכן ראוי אתנהג עליו ואבוהו לבלתי עשות לו משפט ודין · אם הייתי מונע הדלים מאשר היה חפץ לבם ועיני אלמנה תכלינה מתאוות דבר שלא היתה יכלה להשיגה · ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה : ושלום לא קרה לי אחת מאלה אבל בהפך פי' שהייתי אגדל ואבות' עליהם · ומנעורי גדלני המדה הטובה הזאת כאשר האב מגדל את בנו ומבטן אמי הנאתים ונהגתים אותם · וכאשר ראיתי אובד ואביון מבלי לבוש וכסות באמת כי ברכוני חלציו בהיותו מתחמם מגז כבשי : אם הניפותי על יתום ידי להכותו בגאוה כדראותי בשער עזרתי [illegible] יהי רצון אם כה עשיתי שלעונש הזה כתפי תפול משכמה · ואזרועי תשבר מקנה · אם יען כי פחדתי מאיד האל והוא ירא' הפחד · ומשאתו ומעלתו לא אוכל שלא משפט והוא ירא' העונש ומפני שתי אלה הידאות לא נתגאיתי על זולתי לסבלותו · אם שמתי כסלי ומבטחי בזהב ובכתם חוץ · ואם הייתי שמח כי רב חילי ושוכי שלא השומר מהכסף והזהב · ושכביר מצאה ידי מאוצר פתלות משדה וכרם ועבודה רבה כי לא הם מבטחי בעת צרה : אם

ר' אברהם פריצול

ומה אעשה · שאם היה אמת שפיגלתי און ולא פזרתי ממשפטו ודיני לעולם הבא כי מה אעשה בקום האל למשפט ההי על דעותי וכי יפקוד מעשי מה אשיבנו ומה הייתי יכול להשיב אליו ואפשר שרמז בזה שני ענינים גדולים או האחד מהם בהכרח אם הגמול והעונש לנפשו' אחר המות או שרמז ליום הדין : הלא בבטן · הלא בבטן אמי שעשאני הוא יתבר' עשהו גם כן בבטן ההוא ואני בו וכן הוא הדין לכל הנבראי' אשר כונן אותנו כלנו ברחם אחד ובאופן אחד דרך היציר' וההויה הנשפעת מאתו ואינו כופר בו ח"ו גם כי מן הראוי היה שאין להתווכח אתו במה שימשך מהשפעתו ומ"מ אבדוק תמיד במעשי ואומר מה עשיתי כי באתי באלה : אם אמנע · האם מנעתי מעולם דלים מחפצם אשר בקשו ממני משאלת מרומה וגם כן האם כליתי ועצרתי עיני אלמנה לבלתי תת אליה בקשתה ממני ואם שזכר עומד במקום שנים ובמקום שלישי לפסוק הבא : ואוכל פתי · ופן אם מעולם אכלתי פתי לבד שלא אכל יתום ממנה : כי מנעורי · אבל מנעורי נהגתי המנהג הזה עם היתום שזכר למעלה להיות גדל אתי כאלו הייתי לו לאב וכן מבטן אמי הייתי רחמן להנהיג האלמנה שזכר ולהדריכה אל הכאות לרחם עליה ולהצילה מכל מזיק : גדלני · היה גדל עמי הו כי מנעורי גדלני כאב ר"ל פי מנעורי גדלני הטבע וההככה שלי להיות כאב ליתומים ; אם

הרמ"בן

אם אמנע מחפץ דלים · ואוכל פתי לבדי מה אעשה כי יקום אל : כי מנעורי · גדל עמי כאב היתום : ומבטן אמי אנחנה לאלמנה הנזכרת והנכון שיחזור אל הטוב הנזכר יאמר כי מנעורי גדלני זה כאב ומבטן אמי אנחנה המדה הנזכרת לרחם העבד והאמה והעניים והאביונים : אם אראה אובד מבלי לבוש · אם לא ברכוני חלציו גם כן יקשרו עם הפסוקים אשר למעלה : אם הניפותי על יתום ידי · יקשר עם הפסוק הבא אחריו שאם הניף על יתום ידו ראוי לו שתפול כתפו כי פחד איד האל שהוא גדול ולא יוכל שאתו : אם אשמח כי רב חילי · אם

אוהב משפט

מאמינים מרוב אימתי אשר היתה בלבם ולא הייתי נופל מכבודי ואור פני בעיניהם מפני אותו שחוק כדרך השוחק עם חביריו שאין אימתו מוטלת עליה' אבל היתה יראתי על פניהם כאלו לא שחקתי עמה' · ויפילון לשון חסרון כמו לא נופל אנכי מכם · אור הפנים הוא הכבוד וההדור : אבחר · י"מ הבחר דרכם שהייתי יושב במקו' המובחר והמעול' מדרכי' ומושבם · וי"מ כל דרכיה' הייתי בוחר להם כי לא היו הולכים בשום מקום אלא בעצתי ובדרך אשר בחרתי להם · ואשב ראש עליהם ואשכון ביניהם במעלה וכבוד כמו המלך בגדודו הרואים ממנו ומכבדים אותו והיו דוממים לדברי ושומעים אותם כאלו הייתי מנחם אבלים שכלם עומדים חפויי ראש ושותקים והמנחם לבדו מדבר כן היו הם מפני מוראי · ואלת כאשר חסר וי"ו כמו שמש ירח והראוי והאסר · וי"מ והייתי מסיר דאגתם כאשר עושה מנחם אבלים : ועתה · הקפיד בזה איוב יותר מאבדן בניו וקנייניו כי זה מר ממות אל המתייסר בייסוריו כאמרו וישמח עליך אויב תרים קרן צריך · ואמרו במשלי הקדמונים שאלו לאיוב מה מלאת רע לכל הבא עליך אמר להם שמחת אויבי לרעתי ואמ' שהשחוקי' עליו הם היו צעירים ממנו לימים ואבותיהם שהיו זקנים היו נבזים ואינם כדאי לשית אותם עם הכלבים שומרי הצאן · הפליג בפחיתותם ורמז בזה לרעיו ואיפשר שמפני שעד עכשיו ספר בכבודו וזכר בהתהפך ענינו שבע לקלון : גם · עיין פירש הרמ"בן ז"ל ויש פירושים אחרים וזהו היותר נכון : כח · ממון : כלח · זמן או זקנה כי הזקנה אבדה בהם כי הם חסרי [illegible] היו עניים והיו בשואה ומשואה כי זה המעט אשר בידם מקרוב בא להם ואלך יתנהו בי לשחוק עלי : בחסר וברעב יחידים ומשתוממים ובורחים אל המדבר מקום ציה ושממה : והאמש שהוא הזמן היותר קרוב [illegible] הקוטפים מלוח והם עשבים או קוצים · ולשון משנה הוא העלו מלוחים על שולחנות של זהב : כפן · רעב מהתרגום : גלמוד · יחידיות : הערקים · בורחים מהתרגום : הקטפים · ומרגם הקוטפים [illegible] כמו וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ : עלי כמו עם · וכן ויבאו האנשים על הנשים · וי"מ הוא הנזיר הוא חורש בלע"ז · וי"א שהוא נבזר מארץ מלחה : הקוטפים לשון שבירה מן וקטפת מלילות · לא יקטף : שיח · וי"מ לחמם לשון לחם · כלו' שמאותם שרשים היו מזונם · וי"מ אותו מקור מן חמם · או נקראו מלוחים אותן הצמחים הגדלים על האילנות · ויבא על שיח על נכון : רתמים · הם עצבים כמו ויושב תחת רותם · מגורשים מבשתם לעמוד ביניהם כי מ' והיו מריעים עליהם בני אדם כאשר יריעו על הגנב לומר דרדפו ותפסוהו כן היו מריעי' עליהם לבולעם מעיר מושב כי ברכותם שהם ערומים הם בעיניהם כגנבים ולסטים בערוץ · בערוץ לשון שבר מן במערכה והוא כמו נקיקי הסלעים מקום שהנחל נשבר בו · וי"מ אותו לשון יראה מן לא הערצון כלומר במקומות מסוכני' מהנחל הפשוק לקבר למעלה שהם בורחים מתוך העיר לשכון בנקיקי הסלעים ובחורי העפר : כפים · סלעי' מהתרגום : בין · ובין האילנות יצעקו ויהמו ככלב לרוב הרעב והעירום : שיחים · אילנות : ינהקו · כמו ינאקו מן היאנק פרא לשון צעקה : תחת חרול · קמוש וחוח הם כאספים : חרול · מין קוצים · וי"מ הורטי"גא : יסופחו · לשון אסיפה מן ונספח ושפחני · ואיחה לכל מן כבול הבול לשון כוס כפול והוא הפוך המלעיל · וי"מ לשון נגע מן ספחת כלומר שהיו מתנגעים בשכיבתם ערומים על החרולים והקוצים : בני · עליהם בני רשע אשר לא שם להם על פני חוץ לרוב פחיתותם · נכאו · סרס בכה רוח מן בכין נפעל על משקל והכ"ך נגשו : ועתה · ועתה באו פחדי מחקו לאידי כאלו אני מנגן לפניהם וכל דבריהם אינם אלא בי ובבזיונותי כטעם ספתי קמי והגיונם עלי כל היום · ונבאו ונסבו יותר מן הארץ או יותר מאנשי הארץ שאין בארץ יותר נבזים ונדכאים מהם : נבאו · אני מנגינת' · ועיין הרמ"בן ז"ל : תעבוני · כל כך נבזותי בעיניהם עד שהם מתעבים אותי ומתרחקים ממני ובשהם מביטים כיהם רוקקים ולא חשכו עלמם מלרוק בפני דרך הכלמה ובזיון כטעם ואביה ירק ירק בפניה · והראשון יותר נכון : כי · יאמר כי יתר קשתו אשר כונן אליו פתח רותו ואל ולא יורה בו הזיוענה אותו · תמיד התרגום אמר ארום סועלתי ונימה ואסורי פרא' והרצון בזה לפי זה התרגום הוא כי יאמר כי יתר אשר בו ידע ברית הרשעים יפתח כל א' ולא' מן הרשעי' אסורו מעל ידיו ויעבה את איוב כי הם יקשרוהו והוא לא יכה אשר אסרם והיה הכבוד · ויש בזה הדרש : ורסן מפני שלחו · רסן הידיעה שהיתה לי עליהם שלחו מפני כי אין ידאתי היום על פניהם · וי"מ כי הם הזקינו וסירו הרסן מעל פניו וישחקו בוזכן הם מסתק סבי והוא רסוק : רסן · הוא שמשימים בפי הבהמות להנהיגם לאשר ירצו ושלא יזיקו בני אדם בפיהם כמו על ימין ירסן עדיו לבלום · פרי"נו בלע"ז : על · פרחה החי"ת כפולה מן פרח מטה אהרון והוא כנוי לנער אשר הוא מתחיל לפרוח ולצמוח וכן בקראו בלשון רז"ל הכהנים הקטנים פרחי כהונה · ואמרו קטן פורח · ואמר על ימינו יעמוד כל אחד מהנפרים הפך דרך מעלה שהגדול הולך ליד ימין ובא יקוחו עם פיקח כדרך נסו ואין רודף רשע : רגלי שלחו · י"מ לשון דחיה וי"מ רגלי אשר היו דורכות על במותימו שלחו מעליהם וי"מ רגלי שלחו

רשי

אם אראה אור כי יהל · חמה בתקופת גבורתה וחילה · וירח יקר הולך · מגיה והולך · כמו אור יקרות · כיקר כרים : ויפת בסתר לבי · לשמש ולירח לאמר אלוהות הם · כשאר אומות הנלחים ועומדים לכל צבא השמים · ולא נתתי לחטוא חכי להקניט שונאי ולתובעו ממון שאין לי עליו כדי להשביעו ולשאול באלה נפשו של שונאי · לא נשבע מתוך שנאה שהיו שונאים אותי על שהייתי מטריחים בהכנסת אורחים · לאורח · לא היו דלתות ביתי פנימיים ותוקפין בית שער מבחוץ · או מסובין בקרני זוית להשבית את האורחים מלבוא · אלא פתוחים להם דרך לבא כל הבא · בחובי · במחבואי : כי אערוץ · מתחילה הייתי מכניע המון רבה של רשעים · ועתה אף בו כשדים זה העם לא היה : יחיתני · מיראני : הן

אִם־אֶרְאֶה אוֹר כִּי יָהֵל וְיָרֵחַ יָקָר הֹלֵךְ׃ כ'נתרי ליש'
וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי׃ גַּם־ ל' ג
הוּא עָוֺן פְּלִילִי כִּי־כִחַשְׁתִּי לָאֵל ל' י"ח
מִמָּעַל׃ אִם־אֶשְׂמַח בְּפִיד מְשַׂנְאִי כ'
וְהִתְעֹרַרְתִּי כִּי־מְצָאוֹ רָע׃ וְלֹא־נָתַתִּי ל' וחס' ד' ר"ף ב'
לַחֲטֹא חִכִּי לִשְׁאֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ׃ אִם־ י' חס'
לֹא אָמְרוּ מְתֵי אָהֳלִי מִי־יִתֵּן מִבְּשָׂרוֹ
לֹא נִשְׂבָּע׃ בַּחוּץ לֹא־יָלִין גֵּר דְּלָתַי ב' ר"ף ל
לָאֹרַח אֶפְתָּח׃ אִם־כִּסִּיתִי כְאָדָם ל' ג'
פְּשָׁעָי לִטְמוֹן בְּחֻבִּי עֲוֺנִי׃ כִּי אֶעֱרוֹץ ל' ג' מל' בליש'
הָמוֹן רַבָּה וּבוּז־מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי ל
וָאֶדֹּם לֹא־אֵצֵא פָתַח׃ ל

מי

אין אחמי אסתהר ארום ינהר
וסהרא זיותן מהלך : ושרגג בטומרא
לבי ונשקת ידי לפומי : לחוד הוא
סורחן פריש ארום כדיבית אלהא
מלעילא : אין אחדי בצערא דסנאי
ויבבית ארום ארעיה ביש : ולא
שבקית למיחטי מוריגי למשייל
בכומתא נפשיה : אין לא אמרו אנשי
משכני מן יגזור מבסריה לא נסבע :
בשוקא לא יבית גיורא דשיי
לאכסניא פתחית : אין דפית כאדם
קדמוי מרדוי למיטמע בעטפי
כורחני : ארום אתגבר ריכפת
גיוותניא ובסיר גניסאתא יתברינני ושתקית לא אפוק מעלנא :

מן

רלבג

אור כי יהל · שמש כי יאיר וכמוהו נר ואור חשך במריפיה : ויפת · מענין פיתוי והסתה : בפיד · באיד : והתעוררתי · ושמחתי והרלון האם נתעוררתי להתנועע תנועת הגיל והשמחה : באלה · בקללה : מתי אהלי · אנשי אהלי : להרח לדרך כדי שאראה האורחים בבואם ואאספם הביתה : בחבי · בסתרי : אערוץ המון רבה · הייתי יכול לשמור המון רבה מהאנשי' : ובוז משפחות יחתני · האיש הנבזה שבמשפחו' יכניעני ויבזני או ירצה בזה האיש שהוא מהמשפחות היותר נבזות :

תוי

מסרה

יהל ב' בתרי ליש' א' פתח וא' קמץ וסימ' לא יהל שם ערבי · אם אראה אור כי יהל · בתרא קמץ : ולא ד' ר"פ בסיפ' וסימ' ולא נתתי להטא חכי · ולא אמר איה אלוה עשי · ולא ערך אלי מלין : ולא נמצא נשים יפות : בחוץ ב' ר"פ וסימ' בחוץ תעמוד והאיש · בחוץ לא ילין גר : כאדם ג' וסי' נמכר בהושע סימ' ו' : אערוץ ג' מ"ל בליש' וסימ' בסיפ' סוף סי' י"ג :

אבן עזרא

אם אראה אור · הוא השמש : וירח יקר · בחצי החדש : ויפת בסתר · כמו פן יפתה לבבכם : ותשק ידי לפי · מין ממיני ע"א כי רובי הקדמונים טרם באו הנביאי' היו עובדי' שני המאורות על כן אמר גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל והענין שהוא למעלה מהמאורים : והתעוררתי · לשמוח : לשאול באלה נפשו · לקלל אותו : מי יתן מבשרו לא נשבע · בעבור שלא היה גר לן בחוץ כי הם באהלי : אם כסיתי כאדם פשעי · כדרך בני אדם לכסות פשעם מבני אדם : בחבי · כמו חבי כמעט רגע : כי אערוץ · אפחד : ובוז משפחות יחתני · והנבזה במשפחות יחתני ויפחידני כי יחתני כמו חתת אלהים :

הן

אבן יחייא

אם אראה בבקר אור כי יהל כשהירח היקר מהלילה הולך לו · ולבי ויצרי הרע בסתר מפתה אותי בסתיו שלא אקום להתפלל אל אל מפני הקור · ובקיץ מפני קוצר הלילות שלא השלמתי שינתי כי עיקר התפלה היא בסתר באשמורת הבקר מה שלכן יהיה כאלו ידי נשק לפי וסתמה כי לא התפללתי כי גם הוא עון פלילי כי בזה כחשתי לאל ממעל במונעי מלהתפלל לפניו ולהתחנן לו על גופי ונפשי · אם אשמח בפיד ומכשול משנאי והתעוררתי משמחה וגיל כי מצאו רע · ולא נתתי ולא הנחתי מעולם חיכי לחטוא בשאול מה' שישלח אלה בנפש משנאי · כי עם כל השנאה אשר שנאני לא אקללהו עם היות שמתי ואנשי אהלי האוהבים לי היו אומרים מי יתן לנו לאכול מבשרו מהשונא של הגביר איוב כי לא נשבע מלאוכלה כל כך היא השנאה ששונאים אותו לרשעתו כי הוא שונא אלי על לא חמס בכפי כי דרכי היא לאהוב הבריות ולקרבן · ומעולם בחוץ לא ילין גר כי אני הייתי מאספו הביתה ודלתי היו פתוחים לאורח הגדול שבעיר מקום העברת החיצוני · אם כסיתי פשעי וטמנתי עוני בחובי וסתרי כאדם הראשון שרצה להסתיר עונו אבל הייתי מודה ועוזב · ואף כי היה לי כח לערוץ ולשבור המון רבה · בוז משפחות יחיתני בתוכחתו והייתי מקבל בסבר פנים יפות התוכחות תמיד עם כל כחי וגבורתי · ואדום והייתי שותק ולא אצא פתח מבושה כי הייתי בוש פנים ולא עז פנים :

מי

תורת חסד יראת שדי

וכפי עקר כוונתי בביאור מענה זה יר' באומר פה אור כי יהל וירח יקר הולך לרמוז אל מיני התלמידים שיש מהם מי שהכנסתם רבה ויש מהם שאין הכנסתם כ"כ ולז"א ויפת בסתר לבי כלו' שהייתי מסתיר מהם סודות התורה ותשק ידי לפי ולא פתחתיה אליהם לכל א' וא' כפי כחו כי גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל אם כן הייתי עושה כי הנה התורה כולה הוא שמותיו של הקב"ה · וכן אם אשמח בפיד משנאי כשהיה טועה בדבר הלכה וכו' · או יר' והתעוררתי להרע לו כאשר מצאו רע ע"ד כפל תורה חדידו סכינא · ולא נתתי לחטוא חכי לקללו או וכו' באומרי כי השטן מקטרג בשעת הסכנה וכו' וכן אם לא אמרו מתי אהלי מי יתן ולא הייתי אוכלים מבשרו ולחמו של איוב יען כי בחוץ לא ילין גר וכו' והיה לי טורח גדול עמהם ולסבה זו היו כמעט רוצים להיותם בלתי נזוני' מלחמי ומבשרי כדי שלא לטרוח טרחי זה · וכפי כוונתי בביאור המענה יר' בחוץ לא ילין גר ודלתי לאורח אפתח כדי להתוכח עמהם בדברי תורה · וכן אם כסיתי כאדם פשעי כלו' הנה אדם הראשון אבל מה שהמית אותו והיה מכסה הדבר בפניו ית' ואני אם ח"ו אטעה בענין האכילה באיזה דבר לא אכחד אותו · וכפי כוונתי בביאור המענה יר' לומר כי הרבה פעמים היה חוזר בו בדבר הלכה והיה מודה על האמת ואומר שטעה על מה שהיה אמת שטעה בו וכו' : כי אערוץ המון רבה וגו' יר' הנה מתחלה אערוץ המון רבה בענין מה שתורתי היתה העקר והיו דברי הסכמותי כהלכה וכו' ובוז משפחות יחתני והוא הדבר שאנו"ל הזהרו בבני עמי הארץ שמהם תצא תורה וכן היה אומר איוב כי הרבה פעמים היה הבוז משפחות מפחידו בשאלה ת"ח וכו' ועתה בעת ואדום לא אצא פתח וכו' ·

מי

הרמ"בן

אם אראה אור כי יהל קשורים יאמר אם אשמח ברבו' ממוני וטובי ובשמחתי אביט לאור השמש ולירח היקר ונפתה בהם לבי בסתר לאמר כי המזלות הרבו טובי וגדלו כבודי : ותשק ידי לפי · מגיד הכפירה הזאת לבני אדם : גם הוא עון פלילי · כי כחשתי לאל ממעל שהוא נותן הכל · ולא מאתם באו אלי והעשר והכבוד ויתכן לפרש אם אשמח כי רב חילי שישבח עצמו בדרך ההסתפקות אמר שלא שם מבטחו בזהב ובכתם ולא היה שמח כי ממונו גדול וכביר כי היה שמח בחלקו בגלאת ספקו אתכנו למותרות רק אם אראה אור כי יהל יתפרש כאשר כתבתי והוא הנכון : אור כי יהל הוא השמש אשר יהל על כל המאורות וירח יקר כמו אור יקרות יאמר שלא יראה השמש בהלו והירח בהלכו ברקיע יקר ושלם במאורו ויתפתה להם ויתכן שיקראנו הולך מפני מיעוטו אשר יעשה בסוף החדש כי ילך יקרו ממנו : אם אשמח בפיד משנאי · קשור עד בפסוק הראשון גם הוא עון פלילי : והתעוררתי עליו · כי מצאו רע לאמר עתה אתגבר עליו · או התעוררתי לשמוח : ולא נתתי לחטא חכי · לא נתתי פי לחטא שאשאל באלה נפשו לאמר מי יתן ותבוא שאלתי וימות פלו' משנאי : אם לא אמרו מתי אהלי · בעבור שיטריחם לקום בלילה שלא ילין גר בחוץ אזי חי בלעוהו בחרות אפם בו ואולי יפליג בטרחם כי ראוי להם לאמר זה לא שבעו מבשרו : אם כסיתי כאדם פשעי · אם היה לי פשע שכסיתי עליו שיאמרו ככה כי מפרתיו לדיקים : והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי בעשותו אותו כאשר יעשה האדם בחטאו כענין יודענו : לטמון בחבי · במקום סתר ומחבוא : כי אערוץ המון רבה · כמו את ה' אלהיכם אותו תעריצו יאמ' כי יירא מן המון בני אדם שיהיה בהם יודע פשע או שיחהני בזיון שעשיתי למשפחה או שבע ולכן אדום ולא אענה על ריב ולא אצא מפתח ביתי לא היה בי מכל אלה דבר כי לא חטאתי בסתר ולא עשיתי בוז למשפחה שאכלם מן החטא או אפחד מן המשפחה והמפרשים אמרו כי מתחלה הייתי מפחד המון רבה ועתה הנבזה במשפחות יפחידנו ולכן אדום ולא אצא מפתח ביתי והיינו נכון :

מי

ר' אברהם פריצול

אם אראה · האם מעולם ראיתי איש אובד ונפסד מבלי היות לו לבוש או אביון שלא היה לו כסות שלא רחמתי עליו וכסיתיהו : אם לא ברכוני · אבל אמנם בודאי ברכוני חלציו מן העני שזכר יען כסיתיהו מבגדי ומגזת כבשי ולאכי יתחמם ועל כן ברך אותי : אם הניפותי · האם מעולם הניפותי על יתום ידי להכותו או להשפילו ואף כי אראה בשער עזרתי אנשים שיעזרני להכותו או לחמסו ויבואוני הקללות האלה : כתפי משכמה · יהי רצון שכתפי מן השכם וממקום חבורה תפולה אם חטאתי להניף על יתום ידי וגם כן אזרועי מן הקנה אשר הוא מחובר תשבר ותכרת והזרועי כמו זרועי והאלף נוספת מן האמנתי : מקנה · הוא הזרוע לפי שהזרוע ארוך כקנה : כי פחד · כי הנני מפחד מאיד האלוה ומהכותיו וגם משאתו ומרוממותו שלא אוכל להנצל ממני : איד · שברון : ומשאתו · לשון רוממות יתר שאת : אם שמתי · ועוד זכר איוב בזה עבירות אחרות שהיה נשמר מהם ואמר אם שמתי זהב כסלי ובטחוני בו : ולכתם אמרתי מבטחי · שמעולם לא אמרתי כאלה בהרבות עלי כסף וזהב : כסלי · מבטחי ולכתם הוא הזהב כתם אופיר : אם אשמח · י"ס מעולם שמחתי בהיות רב חילי וממוני וכאשר כביר והרבה מקנייני מצאה ידי להתענג באסיפת הקניינים ולעזוב את ה' כי מעולם לא עשיתי זאת : אם אראה אור · ואם הייתי רואה אור השמש כי יהל אורו להאיר על יושבי ארץ ושהוא סבת הויית הגופות ההוות כלנה וגם כן הירח היקר והולך אורו מאפילות השמש אשר גם הוא סבת לחות הנמצאים התחתונים אם בעבור מעלת שני המאורות האלה ותועלתם לא חשבתי מעולם להורות להם להשתחוות להם ולעבדם כמשפט העמים אשר הם לאלהים ולכפור בסבה הראשונה כמו שאומר : ויפת בסתר לבי · האם בעבור תועלת המאורו' הנזכרים אם נפתה בסתר לבי לחייב מהסבות כוזבות ולשימם לאלהות אבל האמת הוא ותשק ידי לפי ר"ל שסגרתי פי בידי שלא יצא דבור רע מפי חלילה אף כי אראה מעלת ותועל' מאורות האלו : גם הוא · הנה נשמרתי מעון זה רבה כמוה יען כי היא עון פלילי וראוי למשפט אלהים לעשות אלה : כי כחשתי לאל אשר הוא למעלה מעשה הכל אם הייתי נפתה אחריהם הם ושלום : אם אשמח ואם שמחתי בפיד משנאי להיות שמח בשידם ושברונם בחלאים ואם נתעוררתי להתענג בגופי להיות כמתעורר ושמח כאשר מאורע בממון חלילה לי מזה : בפיד · לשון איד ושברון מן בפידו : ולא נתתי · וחלילה לי שלמות ברכת אויבי כי אפילו חכי לא נתתי לחטא להוציא מפי דברים בלתי הגונים ממנו ולשאול בקללה נפשו שיחול עליו קללה חלילה לי : באלה · קללות : אם לא · אף כי אמרו לי בני אהלי בשנאתם אותי על שאינני מקפיד על המריעים לי ושאני מכבדם ומכניסם בביתי ואמרו מי יתן לנו מבשרו של זה השונא ולא נשבע אף כי נאכל אותו כלו : מתי אהלי · אנשי אהלי : בחוץ לא ילין · והטעם שונאים אותי בדבר ההוא בהיותי מטריח בני ביתי בהכנסת אורחים כי בחוץ לא ילין גר כי בהגיע גר לשני לא אניחנו לחוץ לדור גם כי דלתי אפתח בפתח עינים לכל עובר ושב : אם כסיתי · האם כסיתי פשעי כשאר האדם שלפעמים יחטאו עם ריעיהם לטמון בחבי עוני ר"ל לטמון בסתרי מחשבותי עוני אם הייתי חוטא לזולת בודאי לא עשיתי זאת שלא חטאתי ולא הייתי צריך להיות ירא מפום אדם ולהסתיר את עוני לגודל מעלתי וכחי : בחבי · לשון סתר מן והחבא ולמה נחבאת : כי אערוץ · כי מלפנים היה בי כח וגבורה לערוץ ולהתגבר על המון רבה ועם כל זה לגודל ענותנותי אם היה טוען איש מה עמדי ואפילו מבוז משפחה ונמבזה היה מטיל עלי חתת ופחד ומחתת אותי : ואדום · והייתי שותק ומכניע עצמי לבלתי התגבר עליו ולא אצא מפתח ביתי להשיב אליו : יחתני · מלשון חתת אלהי' יחתו מריביו :

מי

ס"ע ספורנו

אם אראה' לאור · האמנ' שניתי אל האור והוא השמש · כי יהל · שהוא מאיר הירח ובזה ירח יקר הולך בכבוד אור השמש עליו : ויפת בסתר לבי · ובזה נפתה לבי להשוב שיעש' זה השמ' בבחירתו לא בגזרת האל ית' והשק ידי לפי · ושמתי ידי על פה שלא לגלות בעיני זה הדעת הנפסד : גם הוא עון פלילי · חלילה לי מכל זה כי ידעתי שהוא עון פלילי ראוי לאימת בית דין כי כחשתי לאל ממעל · אם הייתי חושב שיש אלוה כמבלעדי זולתו פועל בבלתי' בבחירתו · אם הפנה · נכנס שמחתי באבדן שנאי · והתעוררתי להוסיף רע על שנאה שונאי הכם שלא ברעתי · ולא נתתי לחטוא חכי · הפי' לקללו : אם לא יאמרו מתי אהלי · אף על פי שבני [illegible] [illegible] אותו [illegible] כנגדו : בחוץ לא ילין גר · שהייתי מבני אורחי' וגרים : אם כסיתי כאדם פשעי · [illegible] היה דעת נכסף לחבוב אל ה' תועה וכסיתיו בדברים מורים על הפכה : לטמון בחובי עוני · מבני אדם שלא יחשדוני : כי אערוץ המון רבה · באופן שאהיה ראוי לזה שבמקום שהייתי עורך המון רבה מיראת' אותי בימי שלותי : ובוז משפחות יחתני · עתה :

מי

אוהב משפט

שלחו ברשת כמו כי שולח ברשת ברגליו : ויסולו י"מ לשון סלון ממאיר שנתנו קוצים בדרך · והנכון לשון במסלה נעלה שהם דורכים עלי ברגלם : ארחות איד ולער : וי"מ שהם דורכים עלי בצער' שהם מצערים אותי תמי' כאלו אותו הצער אין לו מסלה אלא עלי · והנכון הוא : הודם · לשון צער : נתסו · נהסו אף על פי שהו' בסמוך פירושו לשון נתיבה בגד"י כמו שמאיכו עלזו ועלם שהוא מענין אחד · וי"מ אותו לשון ויהסם יי' לשון עקירה : יאמר כי אין נותסים דרכו שלא אין מניחי' אותו ללכ' בנתיבו : להותי יועילו · הם מוסיפי' שבר על שברי · וזו היא תועלת הותו שתהיה נוספה או יאמר אין בהם תועלת בשום דבר כי אין כח בהם לעשות טובה אלא זה השבר שהם עושים לי · או יאמר כאלו הם מקבלי' תועלת בהוותי : לא עוזר למו · י"מ שאמר וקודם זה היו נבזי' ושפלים ואין להם עוזר · וי"מ אין בזה עוזר כי אין בי כח להנצל מהם ואיפש' שר"ל כי אינני נרדף מאנשים טובי' כי הכל הם יודעים צדקתי ואיני נרדף רק מאלו השפלים ואין עוזר למו בהרדפתם אלי : כפריץ · כפרץ רחב שיעברו בו המי' בשטף ובמהירות כן יבואו אלי אלו הפחותים להכאיבני · תחת שואה הבאה עלי התגלגלו לבא אלי להוסיף מכאוב על מכאובי · ו"מ במקום רוח סואה · כלומ' התגלגלו לבא עלי בסתר להקניטני כמו רוח סואה ואין לי עוזר להצילני מהם · או יאמר התגלגלו עלי תחת וחלף אבן המתגלגלת ברוח סואה : ההפך · נהפכו עלי כל אחת מהבלהות וכל בהלה יבהלה תרדוף כרוח נפ · בקריה נדיבה או מעלתי ונדיבותי · כי נדיב היה ואיש מעלה וכעב העוברת כן עברה ישועתי · וי"מ ההפך כבודי לבלהות ותרדוף הצרה ברוח נדיבותי לבריות וכעב עברה ישועתי שהייתי מושיעם · וי"מ ישועתי כבכי כמו כד בתי ואינו נכון : ועתה · ועתה שנהפכו עלי בלהות היא משתפכת נפשי מרב הבכי לפי שאחזוני ימי עוני ואין לי כח להנצל מאלה הנגשים וגם לא להושיע העשוקים כמנהגי : לילה נקר · מלשון נקע כי [illegible] הכם תנקר והוא על משקל אבד ושבר פעל עבר מהדגוש וזאת שב אל החולי · או אל העוני שזכר אל האל ית' · וי"מ אותו שב אל עצמי כלומר כל אחד מעצמי נקר בשרי מעלי · כי השחין הפסיד בשרו והעצמות כיקרן לוחו ויוצאין לחוץ : ועורקי · הם הגידים הדופקים כי כן נקראים בלשון ערבי עורוק ולשון התרגום ברזל עשות ערקין דברזל שהוא כמו וגיד ברזל ערפך · יתרעם איוב כי מריב הקדחת גידיו הדופקים לא היו שוכבים גם בלילה אף על פי שדפיקת הישן איננה חזקה כדפיקת הער · ואפשר לפרש עורקי מן העורקים ציה · תרגום וינס ויערק · כלומר הנסים אחרי ורודפים אותי לא ישכבון בלילה על מטותם אלא ילכו בלילה לשמוע גדרותי ולעקוהי ולשאול על חליי אם הוא מתחזק : ברב · י"מ הכח הליחה והמוגלא כמו יבש כחרס כחי · ובלשון רז"ל כיחו וכיעו · וכן בלשון ערבי נקרא כ"ח : יתחפש · לשון שנוי כמו התחפש ובא במלחמ' · יאמר כי מרב היזולת כזה משתנה לבושו עד שלא יכירנו · וי"מ ברב כח החולי והמכאוב ישתנה בעיניו לבושו כאלו איננו מכירו כי כח הכאב לא יניחנו ללבשו כאלו אינו שלו · והאולי יאזור אותו מכל סביביו · כמו פי הכתונת הוא מקיף כאוזר :

אפי

מ"ע ספורנו

מי יתן לי שומע לי · שומע שיהיה בעדי שלא יעלים עיניו מזכיותי : הן תוי שדי · ועם זה הש' ית' שהוא תיו וגבול תכלית כל מעשי הוא יענני · להצילני מחמסו של האל הרע · וספר כתב ספר זכרון לפניו על עונות וזכיות יהיה איש ריבי · אם אני חייב בו כי אמנם אותו ספר על שכמי אשאנו · לזכותי : מספר צעדי אגידנו · לאל ית' או לשומע : כמו נגיד ועם זה אקרב הספר לזכותי · ומעתה אני אומר אם עלי אדמתי תזעק · כמנהג העשירי' שקונים קרקעות העניים ונותנים מקצת דמים בלבד הנני מקבל עלי שתחת חטה יצא חוח · כי לא עשיתי כזאת מעול' :

וישבתו

רלב"ג

תוי · סימני ואותי מגז' והתוית תיו : יענני · יעיד לי או יהיה הרצון בתוי תאותי ויהיה חסר אל"ף ויהיה ביאור יענני יענה אותי בהתווכחי עמו על טענותי כי כבר חשק איוב זה כמו שזכר במה שקדם : אענדנו · אקשרנו : הפחתי הדאבתי : באשה · הוא מין ממיני הצמח מגז' ויעש באשים והרצון בזה שכאשר יזרע בארצו לא תוציא צמח אבל יצמחו בה קוצי' וחרולים : ביאור דברי המענה הוסיף איוב לספר משלו מתנצל שלא חטא ומתרעם על רעיו המיחסי' לו עול ורשע ואמר מי יתן אותי והייתי על האופן שהייתי בימים הקודמים אשר היה השם שומ' אותי ר"ל שהייתי מצליח כאשר היה נרו מאיר על ראשי עד שלאורו הייתי הולך בחושך ואור לי · כאשר הייתי בנעורותי בחברת השכלי' האלהי' ר"ל שלסוב הצלחתי הייתי נעזר בכל מה שארצהו · בעוד שהי' השם עמי היו סביבותי נערי לשמש אותי · ברחוץ דרכי בחמאה מרוב ההצלחה הבאה אלי והוציא לי הש"י שמן מצור · הנה אז כאשר יצאתי בשער על הקריה והכנתי מושבי ברחוב ראוני נערים ונחבאו לבשתם ממני וישישים קמו עמדו לכבדני · השרי' והנגידי' אשר היו מדברי' מנעו דבריהם בבואי מיראתם ממני וכל שכן אחר האנשי' לפי שהאוזן אשר שמעה פעולתי וצדקתי היתה מאשרת אותי והעין אשר ראתה מעידה על צדקתי ותם לבבי · וזה שכבר הייתי ממלט העני כשהיה משוע מהחמס הנעשה לו והיתום אשר לא היה עוזר לו · האיש האובד ממרירותו ועניו היתה באה ברכתו עלי רוצה לומר שהו' היה מברך אותי במה שהייתי חוננו והאלמנה המרת נפש הייתי מעמיד שמחה מרוב הטבתי לה · צדק לבשתי ומרוב שקדי בו וילבשני ר"ל שהוא בא אלי שאלבשהו וזה כי כשתתחזק זאת התכונה בלב החסד יבאו העניים והמרודים אליו ויהיה זה סבה אל שיחזיק יותר בזאת התכונה ובזה לבשתי משפט ויושר כמעיל וצניף שישובבו האד' ויקיפו אותו · עיני הייתי לעור ורגלי' לפסח רוצה לומר שהייתי עוזר אות' ומשלי' חסרונ' כפי היכולת :

הנה

מן יגוור עלי דיקבל מני הא ריגוגי שדי עני יתי ופיקטא דכהב אנש תיגרי: אין לא על כתפי אסוברינה אכרבניה כלילן לי: מנין פסיעותי אחוינה דיכמת ארכונא אקרבניה: אין עלי ארעי תקבול וכחדא תלמיהא אבכיין: אין חילהא גמירית בלא כסף ונפש דמרהא אפחית: חלף חנטיא יפקון סילוי וחלף סעורתא הזמי שלימו פתגמי איוב:

ופסקו

לה מִי יִתֶּן־לִי ׀ שֹׁמֵעַ לִי הֶן־תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי׃ אִם־לֹא עַל־שִׁכְמִי אֶשָּׂאֶנּוּ אֶעֶנְדֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי׃ מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ כְּמוֹ־נָגִיד אֲקָרְבֶנּוּ׃ אִם־עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק וְיַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכָּיוּן׃ אִם־כֹּחָהּ אָכַלְתִּי בְלִי־כָסֶף וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי׃ מ תַּחַת חִטָּה ׀ יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת־שְׂעֹרָה בָאְשָׁה תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב׃

וישבתו

הן ה' בכגול וסימ' הן עם לבדד ישכן · הן עם כלביא יקום וכארי · הן הוא משוש דרכו · הן זאת לא צדקת אענך · הן תוי שדי : אדמתי ג' וסימ' הלא זה דברי עד היותי על אדמתי · ונטשתי מעל אדמתי דד"ה · על אדמתי תזעק : תלמיה ב' וסימניך תלמיה רוה נחת גדודיה · תלמיה · יבכיון : יבכיון ב' וסי' מלאכי שלום מר · תלמיה יבכיון : כחה ב' וסימ' לא תוסף תת כחה · אם כחה אכלתי בלי כסף :

רש"י

הן תוי · שדי יענני · ולואי שיעיד עלי המקום כדין עלי שכתב כי תם וישר ירא אלהי' גם משה שכתב ספרו וספרי יעיד עלי · כן היה איוב אומר הנה לתוות אותי ואת כושרי · שדי יענני לבקש זאת וספר כתב איש ריבי · יכתוב גם הוא להתווכח עמו: השאנו · לכתוב את ספרי : אענדנו · אקשרנו לספר עטרות לי : מספר צעדי אגידנו · לאותו האיש : אם עלי אדמתי תזעק · על לקט שכחה ופאה ומעשרות שלא הוצאתי מעשרות כראוי · ויחד תלמיה יבכיון שחרשתים בשור ובחמור יחדיו בלי כסף לשכור שכירים ולעשקם · ד"א זה מעשר שני דכתיב וצרת הכסף בידך · ונפש בעלים אדם העובד בה : באשה · כמו באושי' יפה לזורעי שעורים · ומה טעם תחת חטה על כאן היה חוזר ומתנבא כמה נבואות ואת אומר תמו דברי איוב · אלא כך אומר איוב אם לא עשיתי כן יתמו דברי איוב ואל יהי פתחון פה לומר לפניך בערתי הקדש · כך ראיתי בפסיקתא בפרשת עשר תעשר מפורש כן מן הפסוקים האלו :

מענה

אבן עזרא

הן תוי · יש אומרים שהוא חסר אל"ף והענין כי תאוה שיענני שדי והנכון שהוא כמו והתוית תיו והענין כל מה שרשמתי שדי הוא שיענני · איש ריבי · שיריב בשבילי: אענדנו · כמו ענדם וענינו כמו אשים : מספר צעדי אגידנו · כל דרכי הייתי מגיד לו לפנים : ונפש בעליה הפחתי · כמו מפח נפש : באשה · מין ממיני החוח כמו ויעש באושים :

הבוזי

אוהב משפט

כפי כתנתי · כמו כפי תחרה ויש לפרש שהוא מתרעם שבא לידי רזון עד שמקום האזור אינו היום לא כהיקף פי הכות' כי פי כתנתי יאזור אותי : הורני השליכני לאמר אליו הו האל ית' ונמשלתי כעפר ואפר · וי"מ הורני לשון למוד בדרך רחוקה ויש בזה מדרש רחוק : אשוע ישוב אל אלוה הנז' בראש המענ' אומן הסתם הוא שב אל האל הקודם בעת צרה · וי"מ עמדתי לשון תפלה כמו אם יעמד משה ושמואל לפני · וי"מ לשון שתיקה כמו עמדו ולא ענו עוד כלומר ווי אם אתפלל ווי אם אשתוק : ותתבונן בי · תחשב עלי להביא נגעים שונים · או יאמר הנה כשאשוע אליך לא תענני ולא מפני שהיכך שומ' תפלתי שהרי עמדתי בתפלה · והנה מתבונן בי שלא נהפכת להכזר לי כמו שיזכור הא' ז' · והיא הכוון לפי כוונתינו בתלונת איוב כמו שהקדמנו בפרקים : הרפך מחתך לרחם וגו' נהפכת להכזר · או יאמ' נהפכת מהתך הראשונה אשר רחמ' עלי ובתוקף מהתך שכאתני פי אלו המכות הם מכת האו' מוס' אכזרי : תשאני עיין הרמ"בע ז"ל : וי"מ אתה האל תשאני להלוך אל האבדון מהר על רוח ותרכיבני בו : ותמוגגני תושיה · וי"מ תתמוגג ממני התושיה והחכמ' אם יהיה חסר מ"ם כלומר ותמוגגני מתושיה ורש"י ז"ל פי' תושיה הוא בה מלשון רז"ל מתשת כחו · או יאמר מחשבתי אחרידני ומה הי' המחשב' כי ידעתי מות תשיבני : תושיה · מחשבה התמוגגות ידוע שהוא לשון המס' והתכ' והפס' : כי חסר אל והוא כאלו אמר אל מות על דרך אל עפר תשוב : ובית מועד · מזומן והוא הקבר :

תורת.הסד יראת שדי

מי יתן לי שומע לי הן תוי וגו' כתב הר"דק הן תוי בדרך נוטריקון תם וישר ירא אל'ים והטע' מי יתן לי מקבל טענותי שידעתי שכתיבתו יעיד עלי כלומר המעשים הטובי' שעשיתי שהם כתובים עליהם יעידוני כמו שארז"ל הפנקס פתוחה והיד כותבת ואז יכתב ספר לאיש ריבי שלא יריבני ויש אומר יענני יזמין לי מן הכסף יענה את הכל ע"כ · או יר' מי יתן לי איזה תלמיד שיענני הן תוי שדי יענני כלומר על כל המקומות אשר התויתי בהם תו לראות על עומק הסגנון הנה אז היה עונה לי בהן האל ית' כי מגד פלפלו עמו והוציאו הדברים מן הספק ולחוץ הייתי מבין אותם וכמו כן היה עונה לי האל ית' על הספר שכתב איש ריבי להשיב לי על דברי הקודמי' כי על שכמי אשאנו לתלמיד זה אענדנו עטרות לי יען היותי כמעט מה רבו ומלמדי אחרי היותו סבת הבנתי בדברים האלה והוא ע"ד מה שארז"ל ומתלמידי יותר מכלם וכו' : **אם** עלי אדמתי תזעק ר"ל ארץ עוץ תזעק ויחד תלמיה והם אנשיה יבכיון לפי שלא למדתים כשורה ואם כחה אכלתי בלי כסף כלומר שרצותי ועשקתי וכו' ואמור אחד מהם כשאתי וכו' תחת חטה וכו' · והה"ר משה קמחי כתב אדמתי תזעק שלא אקיים המצות התלויו' בה או שאשיג גבולה ע"כ : והר"דק כתב תמו דברי איוב שלא דבר עוד עם חבריו דבר עד שדיבר אליהוא ע"כ · הכלל הפולה ממענה זה שהיה אומר איוב כי מי יתן והיה כאותו הזמן אשר מראין לו לאדם טוביותה של הנפש העוסקת בתורתו ית' וכאשר היה גם כן בימים שהיה הולך לבית הספר כשהיו מחשיבים אותו מגד חכמתו כשב גם ישיש והיו מעידים עליו שיהיה מודה הוראות וכו' וימלט עני משוע וכו' וכאשר כהיה לו כי צדק לבש וכו' והיה עינים לעור וכו' ואב לאביונים ותגבר ותלעות עול וכו' והיה שרשו פתוח עלי מים וכו' והיה תמיד עם כבוד התורה והיו שומעים ומייחלים לחכמתו ולעצתו ואחרי דברו לא ישנו ויתלו כמטר לו וכו' וישחק אליהם ולא יאמינו וכו' ויושב בראש וכו' והם כלם כאבלים לפניו מה שלא היה כן קודם רק ששחקו עליו אותם הצעירים שאין מהם שום תועלת כלל באופן כי אפי' אם היו גדולים בימים היו נחשבים כצעירים לימים ומכל שכן שהיו צעירים ממנו לימים והיו בני נבל וכו' והיה נגינתם וכו' ותעבוהו וכו' והכל היה לו בסבת בטול תורתו מגד יסוריו הרבים ולזה היה משוע אליו ית' והאל ית' בלתי עונהו רק אדרבה היה כראה כאויב לו עם היותו מיצר על צרות של אחרים ומתפלל עליהם ועם כל זה היה לאבל כנורו ועוגבו לקול בוכים באופן כי כרת ברית שבכי לעיניו ובאופן שלא היה יכול לנגן עם עוגבו בסבת נשואי הבתולה וכו' ולא לדרוש להם טעמי הזווגין ובכמה מינים הם וכו' ושמזווגין לו לאדם אשה לפי מעשיו ושמעולם לא נפתה לבו על אשה ואפי' כשהיה מסתכל בכלה שלא היה כי אם כדי לחבבה על בעלה ושיהיה חשים שלום אפי' נין עבדו לאמתו ושלא מנע מחפץ דלים ואפי' כדי להשיאם וכו' ואפי' אל האלמנה היה נותן לה את תאותה ואפי' להכנסה לבעל והוא היה מפרנס את יתומיה כדי שלא תקוטט בסבתם עם בעלה השני אחרי היותה מבעלה הראשון ושמדה זו היתה אתי גם מנעוריו ושהיה נותן לבוש לאובד וכסות לאביון ושלא הניף ידו על יתום וכו' ושלא שם זהב כסלו וכו' ושהיה עובד לאל יתברך מגד רוממותו והדרתו ולא מחמת שום יראה ופחד וכו' ושלא היה מסתיר דבר חכמה מתלמידיו לכל אחד ואחד כפי הכנתו ושלא היה שמח בפיד משנאו כשהיה טועה בדבר הלכה ולא היה מתעורר עליו כי מצאו רע שטעה בדבר שהיה חייב לשלם מביתו וכו' ושלא קללו גם כי ריע מז'יה וכו' · ושאנשי ביתו היו לאים מן הטורח הרב שהיה להם במה שדלתיו לאורח פתח כדי שיבואו הבעלי תורה לאכול עמו ושמעולם לא כסה על פשעיו ושהיה תמיד מודה על האמת גם כי היה יכול לנצח המון רבה של ת"ח עם פלפולו ושהיה ירא מבני עם הארץ שמהם תלא תורה ושהיה מתאוה שיהיה לו איזה תלמיד שומע לו ואז היו מתגלים לו הדברים שהתוה עליהם תיו מגד עומקם והספר שכתב איש ריבו וכו' ושמעולם לא הניח את עצמו מביותו מתעסק בדרכי אדמתו ותלמדם ומקרבם לעבודתו יתברך ושלא נהנה מהם כלל אם לא במעיתיו וכו' :

אבן יחייא

מי יתן לי שאמצא שומע לי מבין ואכם ולא כריעי אשר דנים אותי בדברי כזב · הן תוי הוא כמו תאותי ששדי יענני כאשר היו עושים ריעי ויראה הספר שכתב איש ריבי והם הדברים מריעי : ואם אמצא איש חכם שישמעני אם לא על שכמי אשאנו כי אשפיל אותי לפניו בכריעה והשתחויה · ואענדנו עטרות לי כאלו הוא מלכי ושרי · ומספר צעדי מכל אשר קרה לי עד היום הזה הייתי מגיד אליו · ואקרבנו אלי כמו נגיד · וקנני למילין אם על אדמתי תזעק להיותו ארץ שדה וכרם אשר גזלתי ואשר רצותי · ויחד תלמיה יבכיון להיותם גוזלים אותי ורצים לשוב לבעליהם · ואם כחה אכלתי בלי כסף שלא פרעתי בכסף עמל הפועלים · ונפש בעליה והוא אריסי אשר שמתי באדמה לעובדה ולשומרה הפחתי והדאבתי בגזלי ממנו שכר טורחו · יהי רצון שבזורעי אותי תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה יצא באשה שרוצה לומר עשבים כאשים וכאשים מה שעל כל זה אגזור כי האל לא ישגיח בפרטים והרע והטוב יש לו על האנשים כפי הנגזר עליה' מהמערכות ומשפט אחד לצדיק ולרשע הן אמת כי ראוי להיות נזיק מפני טבע האמת שיגזור כן ולהבדל מבהמות השדה וחיתו ארץ :

וישבתו

ר' אברהם פריצול

מי יתן · ומי יתן והיה לי שומע את דברי כנגד ריעי המרשיעים אותי לשקר כי הן תוי שדי ר"ל הנה אות וסימן שלי הוא שדי שיהיה עדי בדבר הזה ויענני ויעיד על צדקתי כי אם הוא משגיח בפרטים הנה הוא בשמים עדי שידע האמת : וספר אשר כתב עלי איש ריבי · בספורי דבריו הכוזבים בתשובותיו שהשיב עלי גם הוא יהיה לעד · כי שקר יהיו דבריו לפני ה' : תוי · תו ויתו על דלתות השער והתוית תו והוא סימן ואות ר"ל אות שלי יענני לשון עדות מן לא תענה ברעך אם לא על שכמי אשא הספר ההוא אשר כתב עלי איש ריבי להיותו פסול וכוזב בתשובותיו כדי להביאו לדין ואענדנו ואקשרנו עטרות לי כי מתוך בדי כזביו תהיה מאושר בצדקותי לפני כל שופט האמת שידע דרכי : אענדנו · לשון קשירה : מספר צעדי · ואם היה שומע לי לשמוע ריבי ומשפטי הייתי מגיד אליו מספר צעדי ומעשי וכמו נגיד ושר הייתי מקרב אותו כיון שהוא יהיה שופט צדק ודורש משפט : אם עלי · ועוד הוסיף איוב להתנצל לגלות רוב צדקותיו ויושר מעשיו מכל מה שהיה נסתר ואמר הרם גזלתי מעולם חלקה כחלה מהזולת שבעבור זאת עלי אדמתי תזעק ותלמי שדותי יחד יבכיון לה' להיותה נגזלת : תלמיה · הם התלמים וגומי עפר הגובהים בשדות : אם כחה · ועוד האם מעולם אכלתי מכח תבואת הארץ מבלי כסף שכר העובד האדמה ולעשוק שכירותו ואם מעולם הפחתי נפש בעליה · מאשר מכר אדמתו אלי או שיהיה מעובד האדמה להכחיש נפשו לעשוק את דמיו : הפחתי · לשון יגון ודאגה מן מפח נפש : תחת חטה · ויהי רצון מלפני היכול שאם חטאתי באלה הנזכרים שתקולל אדמתי ותחת חטה יצא חוח וקוצים ותחת שעורה יצא באושים · ועשב מדברי מבלידגן : באושה · מן ויעש באושים :

והעקר מכל זה המענה · סובב על שלשה דרושים ראשון מה שהרבה להתנצל על רוב צדקותיו ושלא היה ראוי לעונש כזה ובזה הביא עברות רבות ונמרצות אשר מעולם נשמר מהם ומזה הנלד היה חושב שאין ה' משגיח בפרטים כמ"ש זפעמים רבות שני שהיה מאמין אמתי בשם ית' ושהוא עושה כל ואשר בידו נפש כל חי ושם בידו כח וגבורה לפקוד כל חי למשפט ובזה הנלד היה ירא ה' למעלתו ולזה היה נשמר מן העבירות באמרו ומה אעשה בקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו שלישי שהיה חפץ לעמוד לדין לפני ה' שופט צדק על כל ההלכה להראות צדקתו כמו שאמר מי יתן לי שומע לי וכו' כדי להכחיש תשובת ריעיו שהיו מרשיעים אותו תמיד לשקר וכל הדרושים האלה כבר נאמרו פעמים רבות לעיל :

וישבתו

הרמ"בן

מי יתן לי שומע לי · שופט שישמע את תלונתי הן כתבי אשר ארצה להשפט בו הוא מה שיענני האל והיגני אחפץ בטענות אחרות : וספר כתב איש ריבי · גם כן יהיה ריעי ושטר טענותי כי כל אשר יכתבו ויספרו ממעשי אני מקבל עלי ובלבד שידין האל עמי בעבור היו' צדקי מדע וכשמע : אם עלי אדמתי תזעק · שגזלתיה : ויחד תלמיה יבכיון · שלא פרעתי דמי המקח כאשר יפרש : אם כחה אכלתי בלי כסף · או נפש בעלי' הכחתי לחמוס אות' בכסף : תחת חטה יצא חוח · כחבירין :

וישבתו

אך עיין פי' הרמ"בן ז"ל ור' אברהם פי' לשון נדיבות כי הנדיב יקרא שוע כמו"לם · והנדיבות שוע בשור"יק על דרך לא כלך לא פדה יפדה איש · ולהן סר אל הנפשות · וי"מ שוע לשון תשועה · ויש פירושים אחרים וגם מדרשות וזהו הנכון : **אם** מכאן ולהבא יתחיל איוב להתנצל כי לא באו אלו המכאובים עליו למרי קדם כי היה איפשר לטעון עליו שרק על פי שהיה תם וישר איפשר שהיה חוטא פעמים רבות ולא היה ירא אלהים **ופי' מרע** · י"מ אם לשון תמיהה כלומר וכי לא בכיתי וגו' שהיה לי כך כי טוב קויתי וגו' וי"מ הוא חסר כלומר כה יעשה לי אלהים וגו' אם לא בכיתי וגו' : קשה יום · רע המזל שימו קשה עליו : עגמה · לשון דאגה ולהבין ואין לו חבר רק בדברי רז"ל עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש : כי בכל מקום כי הוא נתינת טעם ולפי הפירוש הראשון בפסוק הקודם לזה הוא נופל יפה כמו שפירשתי · ולפי הפי' השני יאמר על מה הייתי בוכה לקשה יום כי הייתי מקוה שתבא לי טובה בעשי' הטוב והיה הפך : מעי · ומהו הרע שבא אלי מעי רותחו · רתיחה · מלשון רז"ל מגעילו ברותחין כי מחום השחין רתחו בני מעיו ולא היתה להם מנוחה בלל כאשר **האולים פגעי'** עונות החולי בתנוקה בכניסם : דמו · לשון שתיקה והוא משל לקדרה רותחת ומשמעת קול והענין הוא משל להפסקת החולי : קדמוני ימי עוני · בפשעו ולאפשר שהוא רמז אל החולי שהוא בא אליו בהסכמה

הפך

הנה הייתי לאביונים כאב להושיע אותם מחומסיהם וכאשר לא ידעתי הריב אחקרהו לאמתו · וכאשר מצאתי האמת הייתי מכריח העול בחוזקת היד להשיב אל העשוק מה שהיה חומסו · ומפני היות מעשי בזה האופן מהיושר והצדק הייתי בוטח שאמו' עם היותי בקיני רוצה לומר שלא ימותו בני בחיי ולא יחרב ביתי והייתי בוטח שיארכו ימי עד שיהיה מספר ימי חיי כחול אשר על שפת הים לרוב · ואומר כי בזכותי זה יהיה שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי רוצה לומר שלא יחסר לי ההון אשר הייתי ניזון ממנו ותבא לי הטובה מכל צדדי והצמח תמיד והנה דל בקנייני כצמוח האילן אשר יבא לו המזון מלמעלה ומלמטה · והייתי בוטח שיהיה כבודי מתחדש עמי תמיד ר"ל שלא די שיתקיים בי כבודי אבל יתוסף תמיד לטוב פעולתי וכחי וגבורתי יתחזק תמיד · הנה הנגידים והשרים שמעו אלי כשהייתי מדבר לעשות כדברי והם היו מיחלים ומקוים לדברי קודם דברי ויחרישו עד שתבא עצתי ובבא עצתי לא ישנו לקחת עצה אחרת אבל יקבלוה ויקיימוה עליהם תטיף מלתי שיאמר אחד לאחר מה שאמרתי אני · והנה היו מיחלים לעצתי כמו שייחל האד' למטר ופיהם יפתחו לשאול עצתי כמו שישאלו האנשים המלקוש מאת השם יתברך · הנה כאשר אשחק ואלעג עליהם היו כאילו הם בלתי מאמינים שאני משחק ולא היו מפילים ומחסרים מפני יראתי אשר היתה על פניהם לשחוק עלי ולהתל בי · כאשר רציתי לבחור דרכ' וללכת עמהם הייתי יושב בראש והייתי שוכן ביניהם כמלך בגדוד שהוא נורא וכאיש המנח' אבלים שהם נותנים לב לשמוע דבריו להסיר מעליהם יגונם או יהיה ביאור אבחר דרכם אני הייתי בוחר להם הדרך אשר ילכו בה בדבר דבר ממה שיעשוהו כי הם יבקשו עצה ממני והיותי יושב בראש כאשר הייתי יושב ביניהם · ועתה התהפך הזמן עד שילעגו עלי צעירים ממני לימים אשר אבותם היו פחותים כל כך עד שהייתי מואס לשית אותם על כלבי צאני לשמור אותי כי היו פחותים בכל דבר · גם בכח וגבורה לא היו שוים כלל עד שלפחיתותם אבד הזמן עליהם כי אין בהם תועלת כלל · כל כך הם פחותים עד שהיו גלמוד מאין חברה בסבת החסרון והכפן אשר היה להם תמיד ולזה היו רודפים למקום ציה וחשך ואפלה להסתר שם לבשתם וקלונם · מרוב החסרון והרעב היו כורתים מלוח על האילן לאכלו ושרש רתמים היה לחמם ומזונם עם היות אלו הדברים בלתי נאותים להיות מזון לאדם · מתוך העיר יגורשו מרוב ביישם אותם יריעו עלימו בהכנסם שם כמו שיריעו על הגנב ולזה היו הולכים בנקיק הנחל להסתר שם מהרות ובחורי העפר ובחורי הסלעים · בין האילנות יצעקו מהרעב והעירום ותחת הקולים והחרולים יתנגעו ויתנגפו להכנס בקלות הקולים בבשרם להיותם ערומים · הנה אלו האנשים אשר שחקו עליהם בני אנשים נבלים ובני אנשים בלי שם רוצה לומר שלא נשאר להם שם לפחיתותם אשר נכנעו ושפלו יותר מן הארץ · והנה אמר זה לפי מה שאחשב כנגד ציפר שהיה צעיר ממנו לימים וחרף אותו ובזהו מאד או אמר זה כנגד בלדד וצופר כמו שזכרנו במה שקדם · ועתה נגינתם הייתי ללעג ושחוק עלי כל היום ואהי להם למלה כי לא היו מדברים כי אם בבזיונותי עם היותם צעירים ממני לימים · והיותם בני פחותים זה האופן מן הפחיתות יתעבו אותי ורחקו ממני והקלו בי כל כך עד שהביטם בי היו רוקקים למאסם אותי · והסבה בזה כי השם ית' פתח היתר אשר היו נקשרים בו האנשים קודם זה ליראתם ממני ויענני מפני זה כל אחד מהם ורסן היראה אשר הית' להם שלחו והסירו מפני · על ימיני יקומו ילדים ודחו רגלי להפיל אותי וידריכו עלי אורחות אידם מרוב התמדתם להזיק לי · היתה הדרך ההיא אשר דרכו בה להזיקני סלולה ודרוכה כמו הדרך שידרכו בה רבים · כאשר רציתי להשתדל בדבר מה נתסו נתיבתי עד שיבצר ממני אשר יזמתי · הנה הם עוזרים לשברי רוצה לומר להוסיף שבר על שברי ואלו האנשים אשר היו בני נבל לא היה עוזר להם מקדם לפחיתותם · או יהיה ביאור אמרו להוותי יועילו כאילו הגיעם תועלת בשברי ולזה ירצו להזיקני · כפרץ רחב שיעברו בו המים בשטף ובמהירות כן יבאו אלי אלה הפחותי' להכאיבני תחת השואה הבאה עלי התגלגלו לבא אלי בכאב להוסיף מכאוב על מכאובי · נהפכו עלי בלהות תרדוף כל אחת מהם ברוח נפשי ותרדוף נפשי כמו העב שתעבור בקלות · ועתה הגיעני מחוזק המכאובות עד שכאילו נשתפכו חיי אלי ונשלכו ויאחזו אותי ימי עוני הפך מה שהייתי חושב שיתמיד אותי השם הצלחתי ויאריך ימי לטוב מעשי · לילה נקר החולי עצמי מעלי ועורקי לא תנוח תנועת' כלל עם השינה מחוזק המכאוב והחום הנכרי אשר בתוך גופי · ואמנם אמר זה לפי שדפק באיש הישן איננו דופק בחוזק כמו דפק האיש הניעור מפני הכנס החום הטבעי בעת השינה בפנימי הגוף כמו שהתבאר בטבעיות · ברוב כח החולי ישתנה לבושי מצד הליחה הסרוחה היוצאת מכל גופי ומטנפת תמיד בגדי כפי כתנתי שיסובב צוארי כן יאזרני אליי סביב גופי · השליכני החולי לחומר ונמשלתי כעפר ואפר כאילו אין בי חיים · ועל זה החמס הנעשה לי אצעק אליך ולא תענה אותי או הם עמדתי ושתקתי מלזעוק אליך לא תתבונן בי להשגיח עלי ולהציל אותי · תהפך לאכזר לי עד שתכני באלה המכות האכזרי' ותשנא אותי בתכלית השנאה להכות אותי בכח מכת אויב תגביה אותי ותרכיבני על הרוח שיבלבלני ויניעני הנעות חזקות ותסור ממני התושיה אשר הייתי מתנהג בה מרוב הבלבול והערבוב אשר ערבב שכלי זה המכאוב · הנה ידעתי כי אל מות תשיבני ולבית אשר נועד לכל חי והוא הקבר ואף על פי שאלו האנשים מנחמים אותי תנחומי הבל · אך לא ישלח יד לעזור מהמות הבעי והדריסה אשר ידרוש האדם מהשם יתברך ואף על פי שבעת המות ימצא לאנשים צעקה אל השם עד שהיא כמו מפורסם לכלם שהצעקה אל השם תועיל הנה אין כח בזה המפורסם שיסתור דעתו אשר יחייבהו החוש וההקש כמו שקדם רצוני שאין התפלה מועילה בזה · ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי אף על פי שאינו מיחס לשם יתברך בהשתלשלות הסבות שהוא יביאני אל מות הנה באמת הוא לא ישלח יד בעי ובשממון הבא לאלו הנמצאות השפלות ואף על פי שבפידו הבא עליהם ימצא לנמצאות נדיבות רוצה לומר שבזה האופן יגיע נדיבות הפועל להוויות בזה העולם השפל כי ההוויה לא תהיה לדבר כי אם בהפסד לדבר הנה לא נשפוט מפני זה שההפסד מכוון לעצמו אבל הוא בלתי מכוון וההוויה מכוונת · ואילו היה אפשר לצורות האלו שתעמודנה באחריהם לנצח לא היה מנעם מזה השם ית' אבל ישים בהם כלים לשמור מציאותם כפי מה שאפשר · האם לא בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון להיותי מיצר בצרתם כי יבא עלי העונש שבכל העניינים אשר קויתי שיבא טוב בא רע וכאשר הייתי מייחל לאור ויבא עלי אופל הצרות · מעי רותחו בחום השחין ולא דמו ולא נחו מהרתיחה ובאוני ימי העוני · מרוב הצרות הלכתי קודר בלא חמה ששזפתני מרוב צרותי לא הבוש לזעוק בקהל · אח הייתי לתנין ורע לבנות יענה לקונן תמיד ולצעוק כהם · עורי נשחר מעלי מעונש החום ועצמי נתייבשה מרוב היובש · ונהפך לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים הלא באמת אם לא הייתי מיצר בצרת הקשי יום והאביונים והייתי שמח לאידם היה ראוי שיבאו עלי אלו העונשים אכן הייתי מיצר מצרתם ולמה באוני הצרות האלו · הנה כרתי ברית לעיני שלא להסתכל על בתולה להשתדל לשכב עמה ליראתו מעונש השם כי מה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים למי שיעשה כמו זה הפועל · הלא לעול ראוי שימצא איד ואיד זר ונכרי לפועל און ולמה בא אלי זה האיד הנכרי · הלא השם יתברך יראה דרכי ויראה אם הלכתי בדרכי שקרות ואם מיהרה רגלי ללכת על דבר מרמה · כאשר ישקלני השם במאזני צדק אז ידע תומתי ולזה הוא מבואר שלא הייתי ראוי אל שיגיע השם אלי זה העונש · אם נטתה אשורי מני הדרך הישרה והלך לבי אחר עיני לחמוד ולחמוד מה שאינכו לי ובכפי דבק דבר מגזל אזרעה ואחר יאכל תבואתי ואת הקללה שמה שאזרע בקרקעותי יאכל אחר והצאצאים אשר לי בקרקעותי ישורשו ויעקרו · אם נפתה לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח רעי ארבתי לבא אליה תבואני זאת הקללה והיא שתטחן לאחר אשתי וישכבו עמה אנשים אחרים ואולם זכר הטחינה כי היה היתה או מהעבודו' המיוחדות אשר תעבוד בהם האשה את בעלה והוא מבואר שלא יהיו מהאשה לזולת בעלה כמו אלו העבודות אם לא בסבת העוני המופלג או בסיבת הניאוף · והנה זה המנהג היה נמשך עד זמן רבותינו ז"ל ולזה זכרו הטחינה בעבודות שהאשה עושה לבעלה · ואפשר שתהיה זאת הקללה שימות ותהיה אשתו לאחר לאשה ולזה אמר שתעשה לאחר זאת העבודה שלא היתה בזמן ההוא כי אם מהאשה לבעלה ויהיה לה איש אחר זולתו וישגלנה ולזה אמר ועליה יכרעון אחרין · כי הוא זמה והוא עון פלילי אם הייתי משתדל לנאוף עם אשת רעי · כי אש היא עד אבדון תאכל ותכלה ותשרש ותעקר כל תבואתי אם הייתי חומד אשר לרעי והיה דבק בכפי דבר מאחרי שלא כדין רוצה לומר שכבר היה נשמר מאלו הרעות ליראתו מהש"י מהעונש אשר היה חושב שיגיע למי שיהיה עושה אותם · האם הייתי מואס משפט עבדי ואמתי בהתווכח עמי הלא שפלותם ועונש ידי · הלא באמת הייתי נשמר מזה ליראתי שיגיעני עונש מהשם · כי מה אעשה כי יקום אל לשפוט אותי וכי יפקוד ויבדוק ענייני ויבחנם מה אשיבנו ואי זה התנצלות יהיה לי · הלא מי שעשני בבטן הוא גם כן עשהו ופועל אחר בעינו והוא השם ית' כונן אותנו ברחם אמנו אחד ולזה אין ראוי שאתגאה עליו עד שאמאס משפטו בריבו עמי · האם הייתי מונע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה שאמנע ממנה משאלות לבה · והייתי אוכל פתי לבדי מזולת שאאכיל ממנו ליתום · הנה אין הענין כן כי מנעורי הייתי בזאת התכונה שהיה גדל עמי היתום כאילו הייתי אב לו ומעת צאתי מבטן אמי הייתי מנחם האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות לפי כחי · וכאשר ראיתי מי שהוא אובד מחסרון הלבוש ואביון שאין לו לבוש אמת ברכוני חלציו כי כסיתיו מערומו ומגז כבשי היה מתחמם כי הייתי מלביש אותו · האם הייתי מניף על יתום ידי להכותו להשעני כי אראה בשער אנשים עוזרים לי ולזה לא אירא ממנו · הנה אם הייתי עושה כן תבואני זאת הקללה ר"ל שתפול כתפי משכמ' וזרועי תשבר מקנה שלה · הנה מכל זה הייתי נשמר למה שיגיעני השם אידו ומרוממותו לא אוכל להמלט ממנו · האם שמתי זהב תקותי ונתתי שמחה בלבי כי רב חילי וכי מצאה ידי הרבה מהעושר וההון עד שאשכח השם ית' מעושרי · האם הייתי רואה השמש כאשר יאיר והירח שהולך ממנו היקר והאור הבא לו מהשמש והיה נפתה לבי על זאת אפי' בסתר להאמין כי השמש הוא האלוה להאצילו על הירח זה האור ולהגלות פעולותיו בזה העולם השפל והיתה נושקת ידי לפי כדי שלא אוציא מפי מה שהרהרתי בלבי הלא באמת הייתי נשמר מזה רוצה לומר שלא להרהר בלבי בזה הדבר כלל לפי שהוא עון פלילי כי הייתי מכחש לאל ממעל אם עשיתי כן אין לאדם שיתיר לעצמו לספק בכמו זה הענין כי אולי לקוצר דעתו יעלם ממנו האמת ויבא להכחיש שיהיה האלוה נמצא · האם הייתי שמח באיד משנאי והתעוררתי לגיל ולשמוח כי מצאו רע · הנה לא נתתי לחטוא חכי לזכור אותו לרע ולקללו כל שכן שאהיה שמח לאידו או יהיה הרנון באמרו והתעוררתי כי מצאו רע שכבר השיגני הפעלות וצער כי מצאו רע להיותי מיצר בצרתו ואף על פי שהיה משנאי · באמת היו שונאים אותי אנשי אהלי עד שמרוב שנאתם אותי אמרו מי יתן מבשרו לנו ונאכל לא נוכל להיות שבעים מרוב תשוקתינו לאכלו ולכלותו · וזאת השנאה היתה מצד הטרחתי אותם בעבודת האורחים כי בחוץ לא היה לן גר והייתי פותח דלתי על אם הדרך כדי שיכנסו העוברים והשבים בביתי · האם כסיתי כאשר האנשים פשעי טמון כהסתרתי עוני עד שלא יחשב לי עון במה שהיה לי עון הלא באמת לא עשיתי זה כי לא חטאתי כלל שאצטרך אל זה כלל · או יהיה פירושו שאם קרה שפשעתי כנגד אי זה שיהיה לא כסיתי פשעי להתנצל בדברי שקר אך הודיתי האמת כי הייתי באופן מהגבורה והכח עד שאוכל לערוץ המון רבה · הנה אז כשהיה מריב עמי איש שפל ונבזה מבוז המשפחות שתקתי ולא אענה לו דבר ולא אצא מפתח ביתי לריב עמו להתרחקי מן המחלוקת · מי יתן שומע לי על זה החמס הנעשה לי להגיע אלי אלו המכאובות שלא כדין · או יהיה פירוש כי אערוץ המון רבה וגו' ·

תחת

הפך החולי' בהם שקטו'
בעת זריחת השמש · וזהו
לשון קדמוני ימי עוני ·
וכזה אמר לא"כ קודר
הלכתי: קודר ר"פ
מהלך קודר ולא שזפתני
חמה כי רק מרב החלי
חשך משחור תארי :
קמתי בקהל · לצעק בקר
לשוע מתוקף החולי הכך
שאר החולי' הפך ירפה
אותם החולי בבקר :
עורי · מרב קדח השחין
שחר העור :
שחר · פעל עבר משחרות
והוא בודד ועצמי נתיבש'
מרב יובש הקדחת :
חרה · לשון דבר הנחרה
ונתייבש מפני החום כמו
נחר מכות מהם ותוכו
נחר לשון חריפה ושרשו
חרר מן ושכן חררים
במדבר וה"הא לנקבה כי
עצם בפסוק הזה לשון
נקבה: חרב · הוא לשון
יובש כמו אכלני חורב :
ברית וכל זה הנער
לא פשעתי ולא
חטאתי כי לא הייתי
מגלה עריו' שהיזהרו בני
נח עליהם שאפילו
להסתכל בהן הייתי נזהר
כאלו כרתי ברי' לעיני
שלא יסתכלו בערוה ·
ואפילו על פנויה לא
הייתי מתבונן · וכתוב
באבו' דר' נתן שזו היא
חסידותן של בני נח שלא
לתת עין בפנוי' שמא
לאחר זמן תנשא ונמצא
כרוך אחריה · ובגמרא
עפרא בפומיה דאיוב
שהרי אברהם ע"ה לא
נסתכל אפילו באשתו
דכתיב הנה נא ידעתי
כי אשה יפת מראה את
אבל מקוד' לכן לא ידע
ואיוב היה מסכת עצמו
מאשת הנערו' והקשר
הכתובים על דרך הפשט
יאמר כי לא היה מסתכל
בנשים כי למה יתבונן
על בתולה לפי היה יפה
והלא אין זה תבונה כי
אם כסילות ומה חלק
אלוה ממעל לעושה זאת
הלא איד לעול כי הוא
יראה דרכי וזהו הנכון
בזה: ומה קשר למעל'
כמו שפירשתי וי"מ ומה
כלומר וכ"ש אשת איש
שהיא חלק אלוה ממעל
לבעלה ונחלת שדי אליו
אבל הייתי אומ' כשהייתי
מהרהר בעבירה הלא
איד לעול :
הלא הלא באמת ישלח
איד לעול העוש'
זאת וישלח שבר נכרי וזר
לא עלה במחשבות
לפועלי און על כן הייתי
נמנע מהעבירות מפני
יראה זו :
הלא והייתי ירא מזה
לפי שאני מאמין
כי השם ית' הוא משגיח
ורואה דרכי · או הוא
נקשר למטה כהסכמת
המפרשים ז"ל · ועל כל
פנים לא סלק איוב
ההשגחה כמו שהקדמנו
בפרקים :

אם עם שוא · כמו עם אנשי שוא וכמהו ולא תפלה כמו איש תפלה : ותחש · ותמהר ושרשו חוש על משקל ותסר לעיפה : ישקלני · לשון בקשה הוא כלומר אני מבקש שישקלני במאזני צדק ואז ידע אלוה תומתי ואיפשר שה ת כקשר למעלה כלומר אם הלכתי עם שוא אם יבחון אותי וישקלני אז ידע האמת : אם · י"מ · אותו דרך קללה שאם עשה כן יזרע ואחר יאכל והוא דרך הפשט בכל זה המענה · ועיין הר"מבן ז"ל אשורי פעמי כמו לאשורינו עתה סבבונו והחר עיני הלך לבי לחמוד מה שאינו שלי ובכפי דבק מאום · מהגזלות : מאום · כמו מאומה אף על פי שאין שו"א תחת המ"ם · ודבק מלעיל · והטעם במ"ם · או הוא כמו מום חסר אל"ף כלומר שום דופי וכן הילדים אשר אין בהם כל מאום בא"לף נחה : אזרעה · [illegible] יעקרו השרשים כמו ושרשך : וצאצאי · הם הצמחי' היוצאים מהקרקע ושרשו יצא · והע"ין והלמ"ד כפולים : אם · לם נפתה לבי על אשה לזנות עם אשה בעולת בעל מפני יפיה : ועל פתח רעי ארבתי · להטעות את אשתו הבאתי זאת : תטחן · י"מ טחינה כפשטה כלומר תהיה שפחה לטחון בבית אחר כדרך בכור השפחה אשר אחר הרחים · או תנשא לאחר שימות הוא והעשה לו מלאכה זו כדרך כל אשה שהיא חייבת לבעלה בזה כמו שזכרו רז"ל · והתרגום אמר השמש עם אחורן אנתתי · וכן בדברי רז"ל ויהי טוחן בבית האסורים אין טחינה אלא עבירה שנא' תטחן לאחר אשתי וכנה התשמיש לטחינה דרך כניעה שהן שתי טוחנות רכב ושכב והרכב מתנועע ומורגל הוא בלשונם טוחן ואינו כולט : ועליה יכרעון אחרין · לבא עליה : אחרין · כמו אחרים על דרך חטין בחיין הימין מלכין וחביריהם שבא"ן במקום מ"ם :
כי · ולמה הייתי נזהר מלהיות נפתה על אשה לפי שידעתי שהעבירה הזאת היא זמה כלומר חטא כעור והוא עון שראוי לבא לפני הדיינים שיקחו ממנו משפט על זה : עון · מוכרת וחסר עון אחר והראוי והוא עון פלילים :
כי · עיין רש"י ז"ל וי"מ זאת הזמה אם היא לשרוף העושה אותה עד שיאבד לגמרי ותבער בתבואתו עד שתאכל אותה ותשרש שרשיה : אם · חסר הקללה או הדבר הראוי לבא עליו אם עשה כזונה היא משחבה לייב שהיה נזהר מאוכלת החלושים אשר היתה ידו תקפה עליהם כי היה ירא אלהים וסר מרע · וי"מ אותו לשון תמיהה כלומר האם הייתי עושה כן ודאי לא לו הוא דבק למטה אם עשיתי כן מה אעשה כי יקום אל [illegible] מה אשיבנו וי"מ שהוא שב הכנז: ומה · כדרך כי גיאלם חזק כלומר אף על פי שידי תקפה עליה' הייתי ירא מיום הדין ומיום תוכחה מה טענה של זכות אשיב לאל הפוקדני על זה : הלא · י"מ שהוא שב אל וכי יפקוד מה אשיבנו [illegible] והמרו בגמרת ארץ ישראל ר' יוחנן אל אם אמאס משפט עבדי : ויכוננו ברחם אחד · אני ברחם אמי והוא ברחם [illegible] אמו עשנו ויכוננו אל אחד · וכיון שידעתינו שוה למה אתגאה עליו ומה התנצלות יש לי מזה לפני האל · [illegible] למלאת חכלה כי זה הוא אבל קופר ויהיב לעבדיה וקרי עליו · הלא בבטן עושני עשהו ופי' קופר בשר : אם · קשור למעלה ומה אעשה כי יקום אל אם מנעתי הדלים מחפצם ואם כליתי עיני האלמנה שלא הייתי ממהר [illegible] כי
כליון עינים : ואיכל · ואיך הייתי מונע חפץ דלים אלו אכלתי פתי לבדי שלא אכל יתום ממנה :

רלב״ג

תחת אשר היה לי מקדם כח לערוץ המון רבה הנה עתה נהפך עלי הזמן עד שאני שהוא מבוז המשפחות יחיתני ואחד זה כנגד רעיו שהיו מבזים אותו אשר סיפר עליהם שהם בני נבל גם בני בלי שם · והנה מרוב בושתי אותי שתקתי ולא אוכל לצאת פתח כדי שאמלט מבזיונותיהם · מי יתן לי שומע שישמע ויחקור אם הענין כמו שהם אומרים שאני חטאתי ועל רוב פשעי וחטאי באה אלי הצרה · הנה רשמי והאות אשר לי על צדקי הוא ששדי יהיה עדי שלא חטאתי אם היה משגיח בזה כמו שאמר הנה בשמים עדי והספר שכתב איש ריבי הטוען על דברי הוא ג״כ לי לעד מלבד האות והטענות אשר בטענותיו · ולזה אאהב מאד אותו הספר עד שעל שכמי אשא אותו ואקשור אותו עטרות לי · הנה אם היה שומע לי אגיד לו מספר צעדי לא אעלי' כדי שיראה האמת וישפוט כפי מה שראוי ואקרבנו כמו שיקרב האדם האדון והנגיד לפי שהוא עדות על צדקי ואם לבבי מלך הראות תומיו והגלות' ויש מי שפירש תוי מגזירת הוה ויהיה חסר אלף ואם היה כן יהי' הביאור הנה תאותי שיענני השם על ריבי ועמו גם תאותי שיכתוב בספר איש ריבי כל טענותיו וטענותי כי כבר הסתפק איוב ואמ' מי יתן איפה ויכתבון מלי · אם לא על שכמי הייתי נושא זה הספר ואקשרנו לעטרות לי לאהבתי אותו · ואפשר שנאמר שיהיה הרצון באמרו מספר צעדי אגידנו וגו' מספר צעדי אגיד לאיש ריבי כדי שיכתוב בספר ואקרבנו כאילו היה אדון לי ואף על פי שהוא איש ריבי · אם היתה לועקת אלי אדמתי רוצה לומר להיותה בגזלה והייתי מפיח נפש בעליה ואם תלמיה עלי יבכיון לעשוק בכורות החירש אותה ולאכול כחה בלי כסף תבא עלי זאת הקללה ותהיה שילה תחת זרע הנזרע בה קוץ ודרדר : והכלל העולה מהדברים הוא שהוא אמר שלא חטא בכלל גם לא היה בוטח שיהיה האדם בלתי נפקד על מעשיו טרם הגיעו זה העונש אבל היה ירא מהשם שיפקדהו על מעשיו כמשפט כל מאמין בגמול ועונש ולזה לא יתכן שיאמרו שיהיה זה עונש בא אליו על החטא אשר לו בהאמינו שהשם עוזב אנשי הארץ ולא יבין אל כל מעשיהם ולזה התרעם על השם שהפך זמנו מתכלית הטוב אל תכלית הרע על לא חמס בכפיו : וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו : ביאור דברי זאת הפרשה וינוחו שלשת רעי איוב מענותו לפי שהוא היה צדיק בעיניו ולא מצאו לו שום טענה יוכלו בה לקיים שכבר הוכח במשפט · ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי שהיה מבני בוז בן אחי אברהם כאמרו הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו והיה ממשפחת איש אחד מזרע בוז שהיה שמו רם · באיוב וברעיו חרה אפו באיוב על אשר הצדיק עצמו יותר מהשם ית' ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה לענות לאיוב על טענותיו והיה זה סבה שהרשיעו את איוב להטיח דברים כנגד השם והיה ביאור התרו וירשיעו את איוב כי הוא כעס עליהם על אשר הרשיעו את איוב ויחכו אליו חכמים רבים עם דעתם בו שהוא היה צדיק וישר כי זאת הטענה היתה סיבה שלא מצאו מענה שטען איוב על עצמו שהוא היה צדיק ·

ואליהוא ·

ל

א וַיִּשְׁבְּתוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מֵעֲנוֹת אֶת־אִיּוֹב כִּי הוּא צַדִּיק בְּעֵינָיו׃ ב וַיִּחַר אַף ׀ אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי מִמִּשְׁפַּחַת רָם בְּאִיּוֹב חָרָה אַפּוֹ עַל־צַדְּקוֹ נַפְשׁוֹ מֵאֱלֹהִים׃

ובשלשת

ופסקו תלתא גבריא האילין מלאתבא ית איוב מטול דהוא זכי בעינוי: ותקיף רוגזא דאליהוא בר ברכאל בוזאה מן גניסת אברהם באיוב תקיף רוגזיה מטול זכאותיה נפשיה מן אלהא:

ובתלת

באיוב״ל' ויחר אף אליהוא · וחד כאיוב ואינון מן א״ב מן חד חד חד בא וחד כא וסימ' נמס' במסרה רבתא במערכת אות הבי״ת בס״ד :

רשי

מענה אליהוא ממשפחת רם אברה' שנ' האדם הגדול בענקי' זה אברהם · מאלהים · יותר מן המקום : וירשיעו

אבן עזרא

הבוזי · מבני נחור אחי אברהם ואת בוז אחיו ויתכן היותו בן משפחת האם כמו יאיר בן מנשה שהוא מבני יהודה כאשר מפורש בדברי הימים : ממשפחת רם · והקרוב שהוא אבי עמינדב והוא מבני ישראל : חרה אפו על איוב · על צדקו נפשו יותר מאלהים והרשיע המקו' בדברו ברוב צערו :

ובשלשת

מ״ע ספורנו

וישבתו כי הוא צדיק בעיניו כפי מה שאמר בזה המענ' כי לפי דבריו היה לעולם צדיק גמור ומוכן להיות כן לעתיד אם יהיה לאל ידו באופן שלפי זה לא היה ראוי ליסורין ולשום ענש · אמנם אליהוא חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים · שאף על פי שלא היה יודע סבת יסוריו לא היה לו ליחס עול לאלקי' אשר אין עולתה בו בלי ספק אבל היה ראוי להיות מסופק על הסבה ולחקרה כפי האפשר : לא

אוהב משפט

כי אבל אנילה עשיתי כן אבל מנעורי גדל עמי היתום כאב ומבטן אמי הייתי מנחה האלמ' אל אשר תחפוץ ללכת · וי״מ הנחת צדקתי שהייתי מתנהג בה והראשון יותר נכון : גדלני · כמו גדל עמי · ורש״י ז״ל פי' גדל אותי ושב אל היתום והכשרון ואינו נכון : אם · אם · גם זה דבו' עם ומה אעשה כי יקום אל · או יאמר אם אראה אובד מבלי לבוש לא רמוז ולא אשקוט עד אשר כסיתיו וברכוני חלציו : אובד · הוא העני שאין לו לחו' והוא אובד בעוניו · והם ק הו' כפל אם לא ברכוני חלציו שהייתי מכסה מערומיה' והיה מברך אותי · ויחס הברכה אל החלצים דרך משל כמו ותעש בחפץ כפיה ואין החפץ אלא אל הנפש: אם זה הוא נקשר עם הבא אחריו וי״מ כי אראה בשער עזרתי אנשים עוזרים אותי בהכותו ואינו נכון כי היתום חלוש ולא היה איוב צריך עזר להכותו אבל בשער מקום מושב ב״ד יאמר אע״פ שהייתי יודע זכותי בדין ויעזרוני הדין בהכותו הייתי כמ״ש מהכי חסידי: כתפי כתף הוא העצם הרחב שהוא למעלה מאחרי עצמות הזרוע והוא סובב על גבי השכם · והזרוע הוא העצם שהיא מחוברת לו והעצ' העליון שמצד הכתף הוא הזרוע ומצד האחר היא הכתף נקרא קנה מפני שהוא עגול כקנה [illegible] או שהוא מספר מחשבתו שהי' נמנע מזה עידות זה על דרך שכתבנו למעלה וי״מ שזה הפסו' הוא נקשר עם כל מה שלמעלה עד אם אמנע מחפץ דלים · והנכון שאינו דבוק אלא עם אם הניפותי וכמו שפירשתי: כי הוא נותן טעם למה היה נזהר מכל זה לפי שהיה מפחד שלא יבא אליו איד האל ועונשו: ומשאתו · הוא שם מלשון רוממות כמו הלא שאתו תבעת אתכם והכון יען אל האל · יאמר כי מרוממות האל לא היה יכול עליו : כלל כי יראתו ממנו היתה מונעת אותו וי״מ ומשאתו מקור מלשון סבל כמו כי לא אוכל שאתו הוא הכביד אלו בא עליו לרב כבודו · ואינו נכון מפני המ״ס : אם · כל אלו הפסוקים הבאים אחר זה שיש בהם אם חסרים הקללה או הדומה לבא עליו אם עשה כן · והכבוד של הפחד כלומר כי לא היה יכול לסבול הברכה והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ולא כי' מה יעש' כי הענין · וכמוהו ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך כסלי ומבטחי כמו כי ה' יהיה בכסלך וי״מ שהוא לשון מחשבה ולפי שהכליות שהם בכסלים הם יועצות נקרא המחשבה כן : אם · יתפאר איוב שלא היה שמח ברב ההון וכן הוא דבוק עם גם הוא עון פלילי וי״מ הוהם כולם לשון תמיהה ושאלה ואינו כן : זהב וכתם שוים וכן מדת ההסתפקות כי היה שרש לכל מדה טובה : אם · יו״ד יהל קמוצה להבדיל בינו ובין לא יהל שם ערבי שהיה פהוחה · ועיין פי' הרמ״בן ז״ל ופרש״י וכן פי' ר״א ז״ל : אור כי יהל · הוא השמש כי כל הככבים היא מאירה בו כי בגבהו היא מסירה ירחו וי׳ והיתה כו מעצמם אלה מהשמש · ויהל לשון זהרה כמו לא יהלו אורם : וירח יקר הולך · כשהוא באמצע החדש שהוא מאיר כל הלילה ונראה אלינו שלם ולשון יקר הוא שלם וזך כמו אור יקרות כלומר אור שלם וזך · ויפת לבי · יאמר שלא היה מהרהר בעבירה זו להתפתותו לרוב חילו ולשון נשיקת יד לפי העלם הדבר מלהגידו לאחרי' כאדם המסים ידו לפיו כדרך הנושקים · וי״מ כשהיה הירח הולך בעת מלאו רע · וי״מ והתעוררתי כי מלאו רע בלתי כקשר · יאמר כי לא אשמח בפידו אבל כי היה מתעורר העוררות' של לער : כי מלאו רע · ורוב מדות איוב שלא היה שמח לאיד אויבו לטעם כנפול אויבך אל תשמח · ולא היה מתעורר להתגבר עליו או לשמח · ולא נתתי לחטא · פי' שאשאל נפשו באלה לאמר מי יתן ותבא שאלתי ומות פלוני משנאי : באלה · כמו בקללה מלשון תהלוך להם · וכבוי כפשו שב אל משנאי : אם לא אמרו מתי ביתי מי יתן לנו מבשרו ונאכל · אם זה כמו האחרים שפירשתי ויאמר כי איוב כי הוא מיושב מפני שהוא מאריך ועדיין לא נשבע מפני שהוא מטריח אותו בהכנסת אורחי' ואפשר שמשרתיו לדיקים היו ולא אמרו כן אבל היה אומר הפנימים מוקפים בית שער מחוץ או מסובב בקרני זוית להסבית את האורחים אלא פתחי לאם הדרך לבא על הבא : אם · ושמא האמרו שמח לא היה שעת בעיניהם כי בחוץ לא היה נתן גר ללון כי אם בביתי · ולא היו דלתות ביתי בה דיים הוא סועל על משקל סוב לב : יחיתני · לשון מורא כמו אל תערץ ואל תחת פרשו החת · מי יתן לי שומע שישמע לי : תוי · וי״מ שהוא חסר ה״א והיא מלשון תיו וסימן כלומר הנה סימני ואות שלי כלומר וזכות ישיד עליו שדי כי אתת הוא : וספר כתב איש ריבי · וי״מ איש שהיה בשכלו · והנכון שהוא איש המריב כנגדי כלומר אפילו ספר שכתב ספר כתב · חסר ס״ן כלומר ספר שכתב : עדנו · הוא הסימה גדולה או כלומר כמו ענק על גרגרותיך · והאפשר שהוא לשון קשירה מתוך מן ענקו' כמו שהוא לשון קשירה כמו פירוש שם

תורת חסד
יראת שדי

וישבתו זו' יר' וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב בענין מה שהוא צדיק בעיניו שעל זה עיקר עמו בויכוחים רבים לראות על מה הוכה במכאוב יסוריו באומן כי היו יודעים שלא שהיה צדיק אלא שהיו צועקים עליה להמתיקו והיו אומרים שהדבר היה כתכלית נסיון כדי שיכתחו עם הצדיקים אשר הגיע אליהם כמעשה הרשעי' וכיון שאחרתי לשאלה · ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם כי להיותו ממשפחת אברהם אבינו חזר בכבודו וכלא לומר שמעולם לא הגיע איוב למדרגתו ובאיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים כלו' שהיה חושב שמאלוהיו בהם לו מכל מה שהוליא מפיו בענין הצדקת הדין והיה אומר כי בשום צד ואופן לא היה ראוי להלקות ממדת הדין ·

אבן יחייא

וישבתו שלשת האנשים האלה וגומר כי נתנצלו שלשת רעיי איוב מענות לו על אשר היה טוען היותו צדיק בעיניו וכי רעתו לא באה לו מאת ה' ובהשגחה ואמנם רק מצד מערכת השמים · שאם היה הרע יורד מלמעלה היה על צדקו יתברך להרשיע את הצדיק איוב על לא חמס בכפיו : ומה שלכן חרה אף אליהו בן ברכאל הבוזי שהוא איש אחד נכבד מאד וממשפח' רמה ולכן היה יכול לדבר ככבודו · והנה חרה אפו באיוב על אשר היה רוצה להעמיד את עצמו צדיק יותר מהאלהים והיה מכחש השגחתו יתברך למען הצדיק את עצמו :

ובשלשת

ר' אברהם פריציל

וישבתו שלשת · וכאשר ראו שלשת רעי איוב רוב ההפלא אשר הפליא להודיע צדקתו וטוב מעשיו שבתו ונחו מהשיב אליו עוד להיותו צדיק בעיניו כי בחשבו להיות צדיק אין התשובה לו על רוב מכאוביו : ויחר אף · הנה הנכבד הלז אליהוא בן ברכאל הבוזי אשר המפרשים שהיה מבני בוז אחי אברהם אבינו בהמרואות בוז אחיו והיה ממשפחת רם תשוב במורם וחרה אפו באיוב שהיה מצדיק מעשיו יותר מה' ומשפטיו :

ובשלשת

הרמ״בן

וישבתו שלשה האנשים האלה מענות את איוב · יפרש הטעם כי הוא צדיק בעיניו ולא כן בעיניהם כי כן יגזרו שאין יסוריו בלי עון : ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם כבר פירשתי למה ייחס הכתוב באיש הזה והזכיר המשפחה בזאת בעבור שהוא משפחת האיש היודע דרך אלהיו אשר היה שרש לאמונה והנה האיש הזה אליהוא חרה אפו על איוב והיה בעיניו תועה כמו שכתוב באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים וכן אמר איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ומי גבר כאיוב וארח לחברה עם פועלי און וגמ' הענין וכן חרה אפו על החברים כאשר ירשיעו אותו כמו שאמרו בשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב הנה זה ברור שהוא לא ירשיעוהו לאמר שהיה רשע ותופשו מלדיק אותו אך לא ילדיקהו מאלהים · דקו כפשו מאלהי' אמר שכולם סגו בדבר פקו פלילה ועוד חמ' ולא ערך אלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו פירש בכאן שני דברי' האחד שאין דברי איוב כלום ותלונותיו כנגד הטעם שיפרש אליהוא כי הוא טעם אדם מספיק ולא על דרכם נהרשיע הוהו רק ילדיק איוב וילדיק האלהים במשפטו כאשר אמר הן זאת לא צדקת אענך כי ירבה אלוה מאנוש ופסוקים רבים לאחרים והנה זה אמה גדול כמה תקן השאלה הזאת שיהיה לדיק ורע לו או רשע וטוב לו חוץ משני דעו' הללו שיבאו התלאות על חטא קל או חמור במשפט ולדק כדברי החברי' או שיהיה מקרה כדעת האפיקורסין שהיה איוב נוטה לו או מתלונן עליו והם כאמר שיש ייסורין מן הסברות האלה כדי להרבות לו שכר וזכות כבר בנו בטענות החברים מן הטעמים ההם שסבל עונשו יוסיף לו זכות כמו שהזכרנו כי עתה יעיר עליך ושלם נות לדקך והיה ראשיתך מזער והחריך ישגה מאד ואם תמרר בזו טענה מסובבת לפי שהזכיר גמול והסוף בעולם הזה ויש לדיקי' שמגיע אליהם כמעשה הרשעים לגמרי וילכו בלא שהולד אבל היה להם להזכיר הגמול בעולם הנשמות או בעולם הבא ...

[illegible]

במענה ועתה הפרש אותם כאשר תמצא ידי ואלהי יחדני :

לעיר

רשי

וירשיעו את איוב · זה אחד מן המקראות שתקנו סופרים את לשון הכתוב · וירשיעו כלפי המקום בשתיקתם היה לו לכתוב · אלא שכינה הכתוב · וכן וימירו את כבודם בתבנית שור · כבודי היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב · וכן ואל אראה ברעתי · ברעתך היה לו לכתוב · אלא שכינה הכתוב · וכן הרבה מקומות בספרי ובמסורת הגדולה: חכה המתין: כי זקנים המה ממנו לימים · האחרים · לכן חדל לו עד ששתקו הם: מענה אליהוא וזחלתי · יראתי: אכן רוח היא באנוש · החכמה · ולא ע"י ימים וזקנה אלא רוח המקום היא: ועדיכם אתבונן · התבוננתי בכם · וראיתי כי אין מוכיח לאיוב · פן

את איוב תיקון סופרים

רלבג

ואליהוא המתין את איוב בדברים ולא ענה תכף שמעו דבריו אבל המתין אם יענוהו חביריו ובראותו כי אין עונה אליו ויחר אפו: ביאור מלות המענה · ויען אליהו בן ברכאל הבוזי ויאמר: מחוות דעי · מהגיד דעתי: הוחלתי · המתנתי: אזין · כמו אאזין: העתיקו

וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ
עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ ד' י'
אֶת־אִיּוֹב: וֶאֱלִיהוּ חִכָּה אֶת־אִיּוֹב ל'חס'א' וחד וחלק
בִּדְבָרִים כִּי־זְקֵנִים־הֵמָּה מִמֶּנּוּ לְיָמִים: מסרין חכה מפי' ה"ח
וַיַּרְא אֱלִיהוּא כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי ה
שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר אַפּוֹ:
וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל
הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אֲנִי לְיָמִים
וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל־כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא ל' ג'
מֵחַוֺּת דֵּעִי אֶתְכֶם: אָמַרְתִּי יָמִים ל' ד'
יְדַבֵּרוּ וְרֹב שָׁנִים יֹדִיעוּ חָכְמָה: אָכֵן לחס' וי"ו י"ח
רוּחַ־הִיא בֶאֱנוֹשׁ וְנִשְׁמַת שַׁדַּי תְּבִינֵם:
לֹא־רַבִּים יֶחְכָּמוּ וּזְקֵנִים יָבִינוּ
מִשְׁפָּט: לָכֵן אָמַרְתִּי שִׁמְעָה־לִּי אֲחַוֶּה
דֵעִי אַף־אָנִי: הֵן הוֹחַלְתִּי לְדִבְרֵיכֶם ד'
אָזִין עַד־תְּבוּנֹתֵיכֶם עַד־תַּחְקְרוּן ל' ג' ג'
מִלִּין: וְעָדֵיכֶם אֶתְבּוֹנָן וְהִנֵּה אֵין
לְאִיּוֹב מוֹכִיחַ עוֹנֶה אֲמָרָיו מִכֶּם: ג' מל'
פן

ובתלת חברוי תקף רוגזיה מטול דלא אשכחו תיובתא וחייבו ית איוב: ואליהו מתין ית איוב במילייא ארום סבין הינון מיניה ליומיא: וחמא אליהו ארום לית תיובתא בפום תלת גובריא ותקיף רוגזיה: ואתיב אליהוא בר ברכאל בוזאה ואמר זוטר אנא ליומיא ואתון קשישין מטול היכנא איסתפיתי ודחילית מלחוואה מנדעאי יתכון: אמרית יומיא ימללון וסגיעי שניא יודיעון חוכמתא: בקושטא רוח נבואתא היא בבר נש ומימר שדי תבינינון: לא רברבנא חכימין וסביא יבינון דינא: בגין כן אמרית קביל מיני אחוי מנדעי ברם אנא: הא אוריכית לפתגמיכון אצית עד ביונתכון עד דפשפשון מיליא: וגביכון אתביין והא לית לאיוב מכסן מתיב מימרוי מינכון: דילמא

אבן עזרא

ובשלשת רעיו חרה אפו · על שהרשיעו איוב וכן אמרו לו הלא רעתך רבה ירשיעך פיך ולא אני האורח עולם תשמור וכה"ב כי הוא מתקון סופרים והאומרים כן ידעו מה שנעלם ממני: חכה את איוב · כמו לכן חכו לי: זחלתי · פחדתי וממנו זוחלי עפר בעבור שיפחדו בני אדם מהם כענין האימים לפני' ויש אומרים כי פי' זחלתי שבתי לאחור וכן בלשון קדר וזוחלי עפר נקראין כן בעבור הפוך הלוכם מבני אדם: לא רבים יחכמו · ישמש לו ולאחר וכן הוא ולא זקנים יבינו: אזין · כמו אאזין: ולא ערך אלי מלין · הע"פ שלא ערך אלי מלין · תמה איך אתו ולא ענו עוד על חברי איוב: העתיקו

מסרה

ולא מצאו ד' וסי' ואדירהם שלחו צעירהם · ובשלשת רעיו חרה אפו · ויצא מן בת ציון כל הדרה · טבעו בארץ שעריה: ואליהוא ד'חס' וסי' אחיו בני חיל אליהו וסמכיהו · ליהודה אליהו מאחי דוד · ואליהו חכה את איוב · הזאת חשבת למשפט: דעי ד' וסי' אשא דעי למרחוק · על כן זחלתי ואירא · אחוה דעי אף אני · אענה אף אני חלקי: אכן י"ח וסי' נמסר במס' רבת' בערך אך בס"ד: דעי ד' וסי' אשא דעי למרחוק · על כן זחלתי ואירא · אחוה דעי אף אני · אענה אף אני חלקי: תחקרון ל' והוא חד מן מלין דמשמשין ת' ברישי' ון' בסיפי' וסי' תגרעון ל' ואכרתם את שמם · תלכון ל' לא תלכו ריקם: תעבדון ל' את האלהים על ההר הזה: תרבון ל' ושמעת ישר' ושמרת לעשות · תענון ל' כל אלמנה ויתום · תפגעון ל' ויאמרו לו לאסרך ירדנו דשמשון · תחתון ל' הלוך ואמרת אל חנניה · תחשבון ל' מה תחשבון על יי' · תהיון ל' ואנשי קדש תהיון לי · תלחמון ל' כה אמר יי' לא תעלו · תנוסון ל' ותאמרו לא כי על סוס · תחקרון ל' אזין עד תבונותיכם · תושעון ל' בשובה ונחת:

אבן יחייא

ובג' ריעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה כדי להרשיע את איוב אלא שענו כלות וזכות שיוכיחו שיותו הוא הרשע וה' הצדיק · והסבה שעד הנה לא דבר אליהוא הוא כי להיות שאיוב וריעיו היו זקנים ממנו לימים לכן חכה והמתין שידבר איוב וריעיו ויענוהו · וכאשר ראה אליהו כי אין עוד מענה בפי שלשה האנשים מה שלכן חרה אפו · אז ענה אליהו ואמר כי לא עבר חק המוסר רק מפני ההכרח · להיותי צעיר אני לימים ואתם ישישים שהם הב' מדרגות ההפכיים שהזמן והם ימי ההתחלה והנערות עם ימי הירידה והישישות · ע"כ זחלתי ויראתי יראת הפחד פן תכוני בנערותיכם ואירא יראת המעלה כי נרתעה אחור נפשי ונסוגו אחור כחותי בשער מעלתכ' וחכמתכם מחוות דעי אתכם ואמרתי מפני יראת הפחד ימים ידברו · ומפני יראת המעלה רוב שנים יודיעו חכמה · אכן רואה אנכי כי החכמה אינה דבר טבעית בישישים · אבל הוא דבר הסגולי כאשר רוח ה' רוח חכמה ובינה ינוח באנוש · ונשמת שדי כי הנשימה וההשפעה ממנו ית' על האנשים תבינם ולא הרבים וגדולי המעלה מן דרי המלך יחכמו מפני גדולתם ולא זקני' יבינו משפט לשפוט משפט צדק בין איש לרעהו מפני זקנותם · ולכן אמרתי שמעה לי איוב אחוה דעי גם אני כאשר עשו האחרים · כי הן הוחלתי והמתנתי לדבריכם ריעיו שאתם תדברו בו ותשיבוהו אל הדרך נכון · ואאזין ואקשיב עד היכן מגיע תבונותיכם בחיקור מילין שתחקרו בויכוח עם איוב · ועדיכם אתבונן וראיתי כי אין מכם שיוכיח לאיוב בטענות צודקות · ושיענה אמריו אשר הם בעיניו צודקות: ואין

תורת חסד יראת שדי

ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו עוד מענה והראיה לזה שאפי' צופר הנעמתי שהי' אחד מהם לא הוסיף לדבר דבר כאשר ענה בתחלה וכו' והנה בזה הרשיעו את איוב לפי שהוא היה עדין עומד בסברתו שלא באו לו צרותיו כי אם מאת מדת הדין ושהוא לא היה ראוי להם וכו' · ואליהוא חכה את איוב בדברים כתב הה"ר שמריא האיקריטי ז"ל וטעם את איוב כטעם את יעקב ולא בזה המתין ואיחר עם איוב בדברי ע"כד: וירא אליהוא כי אין מענה וגו' יר' כי בפעם הזאת השלישית אין מענה בפי שלשת האנשים האלה כי אם כפי השנים מהם ויחר אפו · והנה הזכיר הנה כי ד' פעמים חרה אפו של אליהוא והא' היא כוללת ואח"כ הזכיר שחרה אפו על ג' דברים האחד על איוב והב' על צופר הנעמתי שלא חזר להשיב כבתחלה והג' על רעי איוב כי לא מצאו מענה וירשיעו את איוב · ויכולני לומר כי כנגד ד' פעמים אלה שחרה אפו עשה ד' מעלות המשבחים ולזה בעצמו הזכירו כד' תארים אלה והם היות שמו אליהוא כי שם ה' בקרבו והיותו בן ברכאל כי שם ה' בקרב שם אביו והיותו ממקום מעולה והוא מבוז כי כשם שהיתה עירו של איוב נקראת עוץ על שם אומר את עוץ בכורו הנה כי כן יכולנו לומר כי על זה הדרך נקראת אותו עיר תחלה ע"י בוז אחיו של עוץ וכו' והד' הוא היותו ממשפחת רם וכו' · ואלו ד' אלה הדברים היה לו עז ותעצומות לאחרת אפו על ד' הישישים הנזכרים והתחיל ואמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ויראה מחות דעי אתכם כלו' מחות אתכם מהו דעי בענין זה · אמרתי ימים ידברו וכו' וזה לי יען כי אמר ימים ידברו לי מה אעשה וכפי מה שאראה בהמשך הזמן כן אעשה ורוב שנים שיהיו לי יודיעו חכמתי לרבים אכן רוח היא באנוש אשר נתנה לנו האל יתברך וכשהוא ית' ירצה לשוב לקחתה יקחנה ואין לאדם להאמין בחיין וירא אני שמא תצא רוחי ממני וכו' ונשמת שדי היא אשר תבינם אל האנשים ולא רבים מצד עצמם יחכמו וזקנים יבינו מצד עצמם המשפט כי סכל הוא להם מאת ה' מן השמים לכן אמרתי שמע לי אתה איוב אחוה דעי אף אני אחר שכבר דברו הישישים ממני לימים ויכנסו דברי באזנך וחזר פניו אל ג' רעיו ואמר להם הן הוחלתי לדבריכם לראות אם יש בהן ממש בפעם הראשונה אזין עד תבונותיכם בפעם הב' עד תחקרון מלין כלו' אזין לראות מה הבינותם מאשר השיב איוב לכם עד תחקרון מלי איוב · ועדיכם בעצמכם אתבונן בפעם הג' והנה אין לאיוב מוכיח אחד מכם והוא צופר הנעמתי והוא בעצמו אומר עונה אמריו מכם ולא גם כן לומר כי אפי' בענין השנייה לא השלימו חוקה להשיב אליו שלשתם כאשר בתחלה: או יר' עונה אמריו מאשר שהבין מכם · פן

הרמ'בן

צעיר אני לימים · זחלתי ואירא שמתי עצמי זוחל ונגרר תחת כפות רגליכם מן זוחלי עפר וכל הדבר הנגרר בארץ יקרא זוחל וכן בלשון חכמים ז"ל המי' הנגררים נקראים כן שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין אבן הזוחלת המושכות מים תחת מקורם ואחרים אמרו כי הוא ענין אימה ופחד ויפרשו זוחלי עפר בעבור שיראה ויחיל אדם מהם כאשר יקראו אימים והוא הנכון אצלי במלת זחלתי כי הוא כמו דחלתי בארמית כי יתחלפו תמיד כאשר פירשתי בימי נזעכו אך זוחלי עפר יתכן כלשון הראשון שכתבתי: ועדיכם אתבונן · כמו הזיכה עדי: פן תאמרו מצאנו חכמה · אמר כי אין מכם עונ' לאמריו כלל כי הוא יודע כלמ' שהוא צדיק ואם כן למה יספה בלא משפט:

ואם

ר' אברהם פריצול

ובשלשת רעיו · ועוד כעס אליהוא על שלשת רעיו על אשר לא מצאו מענה מספיק לקיים אמתת ההשגחה הפרטיי באופן אחד אמתי רק במה שהרשיעו את איוב לומר שהוא רשע וראוי לפורענות והדבר הוא בהפך כי איוב היה תם וישר: ואליהוא חכה · ואליהוא שמע הויכוח המתין ושתק לדברי איוב בהיות כי יתר ריעיו המתווכחים היו זקנים ממנו לימים: חכה · מן חוכי לו ר"ל שהמתין לאיוב ולריעיו מה יענו לו: וירא אליהוא · וכאשר ראה כי אין מענה עוד בפי שלשה האנשים חרה אפו והשיב:

ויען אליהוא · צעיר אני ועתה התחיל אליהוא והשיב ואמר להיותי צעיר לימים ואתם ישישים וזקנים ממני על כן זחלתי ויראתי עד הנה להגיד דעתי אתכם בהרגישי כי דבריכם לא היו מספיקים להשובות לדקותיו של איוב: זחלתי · יראתי: אמרתי ימים · ואנכי חשבתי בלבבי כי הזקן בימים הוא ראוי שידבר ויתן תשובות מספיקות לטוענים וכן רוב השנים הם יודיעו חכמה בעבור משך הזמן שעבר עליהם בעסק העיון ובמוחשות אבל אין העניין כן לודק בכל הזקנים: אכן רוח · אכן העניין הוא בהפך שהימים והישישות אינם סבת ההתחכמות כי אכן הרוח והחכמה היא באנוש חשוב וחזק ויודע שישפיע מחכמתו אל המתלמד וזה עם זה יתלמדו האנשים בכל החכמות הטבעיות והלמודיות והאלהיות רק שנשמת שדי וסדור השפעתו שמשפיע בשכל הנבראים מכח שכל הפועל הוא הבינם לתת בהם חכמה ודעת כאמרו יהב חכמתא לחכימין וכו': לא רבים · וגם עוד כי לא רבים מהמשתדלים בעיון יחכמו וזקנים לא יבינו כלם משפט למי שאין הזקנה סבת החכמה האמתית רק ההשתדלות בעיון עם טוב ההבנה: לכן אמרתי · ולכן בהיות שאין החכמה תלויה בזקנה שמע אלי ואגיד דעתי גם אני: הן הוחלתי · ועד הן הוחלתי והמתנתי לדבריכם ולהאזין את תבונותיכם בתשובות מספיקות מועילות עד שתחקרו הדברים בתבונה בטרם הוציאום מן הפה: ועדיכם אתבונן · ועדיכם ר"ל הנה אל תשובותיכם התבוננתי בדקות וארחה והנה אין לאיוב מי שיוכיח אותו וינצחהו ולא מי שיענה אליו מכם תשובה מספקת לאמרי פיו להיות כל תשובותיכם חלשות ורובם תלויות על שקר לומר שהוא רשע ואינו כן:

פן

מ'ע ספורנו

לא מצאו מענ' · מספי' להתיר ספקותיו וכדי להנצל דרך נצוח הרשיעו את איוב · אף על פי שלא היה כן האמת אצלם: אליהוא · וזחלתי נכנעתי כהולך על גחון לכבד זקנה · ואירא מחוות דעי · כי אולי ברב הנסיון והאור' בעיון תהיה אצלכם דעת יותר נכונה מאשר אצלי: ימים ידברו · באורך הנסיון · יודיעו באורך העיון: אכן רוח היא בהכוס · ראיתי שהנסיון יקנהו האדם בשומו על לב לצייר ענין הפרטים ברוח הדמיוני' לקנו' מה' נסיון ויובילהו אל השכל · ונשמת שדי · הכח השכלי תבינ' · בהפשיטו הנסיון המוחש מן החומר וישיגהו על אופן כולל: לא רבים יחכמו · לא רבים יתנו לב בזה האופן לפרטים בילדותם · ובכן לא יבינו משפט בזקנתם לכן אמרתי אחוה דעי כי חשבתי שכן קרה לאלה הזקנים שלא שתו הלבם לקנות הנסיונות ולהבין הכולל מהם לכן לא הבינו עתה · אמנם אני הוחלתי עד תחקרון מלין · עד שתחקרו ותראו אם תשובותכ' שאינן מספיקו' לטענות איוב · והטעם שהוחלתי להשיב אף ע"פ שראיתי שאין עונה אמריו מכם · בשום מענה מספיק וחפצתי שתחקרו אל נכון: הוא

אוהב משפט

שספר כל פסיעותי ומספרם אגיד לו כלומר ש' השופט השומע לי לא אכחד ממנו דבר כי ידעתי וזכי בדיני · וכמו נגיד אקרבנו להגיד לו תעלומות לבי כי רבי צדיק בדרכי תמים במחשבותי · וי"מ מספ' צעדי בכל מקום שהלך הגיד שבחיו והתפאר בו כמו נגיד: אם המדרש פירשו לענין לקט שכחה ופאה ותלמיה יבכיון לענין חרישת בשור וחמו' ולשון יחד מסייע לזה ואין זה דרך הפש' אבל פירושו בלדו אם כחה אכלתי בלי כסף · וענין הצעקה משל כאלו הארץ צועקת חמס בעליה הרשעים: תלמי'יה בקעי' החרים' וכן נמצא מלשונרז"ל למה נקרא שמו תלמי לפי שכשהי' הולך היתה הארץ נעשית תלמי' תלמי' · והפנימה קרויה תלם בלשונם · ואמרו רוח קדים חרישית בשעה שמנשבת עושה תלמים תלמים בים · ועוד יש ראיות אחרות מדבריהם ז"ל · אבל בעלי הפשט פי' הגבוה מהחרישה וטעות הוא בידם: אם י"מ כחה שכ' עובדי האדמה · והנכון שסוף הפסוק פי' תחלתו שגזלתיה והדאבתי נפש בעליה באכילת כחה בלא כסף ובלא מחיר · כל תוחלת ממושכה קרויה מפח נפש והתרגום ודאבון נפש הוא מפח נפש וזהו ונפש בעליה הפחתי מקוה פתתי לו דמיה ונפחה נפשו בתקותו זאת: תחת והוא לשון קללה אם עשה כן או ספור מחשבתו שנמנע מזה לפי שהיה יודע שכך יהיה ענשו וכמו שי': חוח · מין ממיני הקוצים · או הוא הנקרא זוכין מלשונרז"ל: באשה · מן כבאש כמו ויעש באושים · תני רבי הושעיא למדחך תורה דרך ארץ שסדה המעלה הוא ס יפה לזריעת חיטים באושים יפה לזריעת שעורים · ובמדרש תמו דברי איוב לשון קללה שיתמו דבריו ויאלם ולא יפתח פיו · והפשט שלמו דבריו כמו כלו תפלות דוד בן ישי: וישבתו נתן טעם בשתיקתם לפי שהיה צדיק בעיניו ולא בעיניהם וא"כ מה יועילו טענותיה' ש"י כי הם לא מצאו טעם לייסוריו אלא שהוא רשע גמור ראוי להם והוא מכחיש זה על כן שבתו מענות אותו: וישבתו · וינוחו · ומצינו לשון מנוחה בשתיקה מהדברים וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו: ויחר כבר פירשתי שאיוב לא צדקו נפשו אבל צדקו נפשו מאלהי' כי היה טוען כי עם היותו לפעמים מתלכלך בחטא בשוגג כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לא היה ראוי לאלו הייסורין עונש כזה כמו שהקדמנו ועל כן אמר שאליהו חרה אפו על שצדיק עצמו יותר מאלהים והרמ"בן ז"ל פי' שאמר מאלהים לפי שגם אליהו היה מצדיק את איוב לגמרי אבל לא יותר מאלהים כמו שפירש דעתו בפירוש הפסוקים: מאלהים · כמו צדקה ממני כלומר יותר ממני · וכבר פירשתי ייחס אליהוא' ור"א ז"ל פי' ממשפחת רם בן עמינדב והנכון שהוא אברהם אבינו ע"ה כמו שפירשתי וכן הוא דעת רז"ל:

ובשלשת נתן טעם למה חרה אפו עליהם לפי שלא מצאו מענה וטענה מספקת לייסוריו רק בהרשעת איוב כמו שאמרו לו הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך · ירשיעך פיך ולא אני · הארח עולם תשמור וגו' · ורז"ל אמרו שזה הוא תקון סופרים · והיה לו לומר את האלהים כי בשתיקתם זאת נראה הודאה לכפירת איוב המצדיק נפשו מאלהים · והזקיקם לומר כן לפי שלא היה ראוי לאליהוא שיחרה אפו עליהם אם הצדיקו

משפט

פֶּן־תֹּאמְרוּ מָצָאנוּ חָכְמָה אֵל יִדְּפֶנּוּ
לֹא־אִישׁ׃ וְלֹא־עָרַךְ אֵלַי מִלִּין
וּבְאִמְרֵיכֶם לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ׃ חַתּוּ לֹא־ טו
עָנוּ עוֹד הֶעְתִּיקוּ מֵהֶם מִלִּים׃
וְהוֹחַלְתִּי כִּי־לֹא יְדַבֵּרוּ כִּי עָמְדוּ לֹא־
עָנוּ עוֹד׃ אַעֲנֶה אַף־אֲנִי חֶלְקִי אֲחַוֶּה
דֵעִי אַף־אָנִי׃ כִּי מָלֵתִי מִלִּים
הֱצִיקַתְנִי רוּחַ בִּטְנִי׃ הִנֵּה בִטְנִי כְּיַיִן
לֹא־יִפָּתֵחַ כְּאֹבוֹת חֲדָשִׁים יִבָּקֵעַ׃
אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח־לִי אֶפְתַּח שְׂפָתַי כ
וְאֶעֱנֶה׃ אַל־נָא אֶשָּׂא פְנֵי־אִישׁ וְאֶל־
אָדָם לֹא אֲכַנֶּה׃ כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַנֶּה
לג
כִּמְעַט יִשָּׂאֵנִי עֹשֵׂנִי׃ וְאוּלָם שְׁמַע־נָא א
אִיּוֹב מִלָּי וְכָל־דְּבָרַי הַאֲזִינָה׃

הנה

דִּילְמָא תֵימְרוּן אַשְׁכַּחְנָא חוּכְמְתָא
אֱלָהָא יְשַׁקְפִינֵיהּ לָא גְבַר׃ וְלָא סַדַּר
לְוָתִי מִלִּין וּבְמֵימְרֵיכוֹן לָא אֲתִיבִינֵיהּ׃
אִיתְבְּרוּ לָא אֲתִיבוּ תוּב אִבְתַּלְקוּ
מִנְּהוֹן מִילַיָּא׃ וְאוֹרִיכִית אֲרוּם לָא
יְמַלְּלוּן שְׁתָקוּ וְלָא אֲתִיבוּ תוּב׃
אֲתִיב לְחוּד אֲנָא חוּלָקִי אֲחַוֵּי מַנְדְּעִי
אוּף אֲנָא׃ אֲרוּם מַלְיֵיתִי מִילַיָּא עַקְתַנִי
רוּחַ דִּכְרֵיסִי׃ הָא כְרֵיסִי הֵיךְ חֲמַר
חֲדַת דְּלָא יִתְפְּתַח לְגִינִין חֲדַתִּין
יִתְבְּזַע׃ אֲמַלֵּיל וְיִרְוַח לְגַרְמִי אֶפְתַּח
סִפְוָתַי וְאָתִיב׃ לָא כְדוֹן אֶסַּב אַפֵּי
גְבַר וּלְבַר נָשׁ לָא אֶשְׁתְּמוֹדַע׃ אֲרוּם
לָא יָדַעִית לְאִשְׁתְּמוֹדְעָא כִּזְעֵיר פּוֹן
יִסְבַּר לִי אַפִּין דַּעֲבַדְתָּנִי׃ וּבְרַם שְׁמַע
כְּדוֹן אִיּוֹב מִילַי וְכָל פִּתְגָּמַי אֲצִית׃

הא

רש"י

פן יאמרו מצאנו חכמה בשתיקותינו · שלא להקניטו עוד · כי אל ידפנו ולא איש · לא היה לכם למעט כבוד המקום בכך : ולא ערך אלי מילים · קבלה היא · אוי שלא ערך אלי מילין · ובאמריכם לא אשיבנו · לא כאותן אמרים שהשיבותם לו הייתי משיבו : העתיקו · סרו מהן מילים : הנה בטני מלא רוח · דברים להשיב בתאוה · כיין לא יפתח · כיין חדש שאינו נפתח · והוא נופח או באובות חדשים ומבקעם · אובות · נודות · עשויין כקומת הדס גבוהים · לא אכנה לא אשנה דברי להחליפו לכבודי · כמו שאמרתי למעלה · ויכנו את איוב · זהו כינוי · שמשנה את הדיבור בשביל כבוד · אף אני זאת לא אעשה · כי כפה מלא הוכיחנו : כמעט ישאני · יסקלני מן העולם · ויש פותרי' ישאני כמו ותשא הארץ תפניו :

רוה

רלב"ג

העתיקו מהם מילים · הסירו מהם הדבור ונשארו כמו אלמים : עמדו · שתקו : הציקתני · מגז' מציק ר"ל שהיה נר רוחי בקרבי לרוב תאותי להשיב על דבריו : כיין · כאוב יין : כאובות חדשים יבקע · ויבקע בקלות כמו הנודות החדשים שיבקעו בקלות כשישימו בהם היין : וירוח לי · כמו ורוח לשאול : לא אכנה · לא אשים שמו לכנותו בכינוי אחר כדי שלא אומר בביאור דבר כנגדו אבל אקראהו בשמו והוא' עליו בביאור מה שיתבאר לי מהמום בדעותיו ובדבריו : ישאני · ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו :

ערכה

אבן עזרא

העתיקו · י"א ולא העתיקו מהם והענין שלא דברו עד שיעתיק אדם דבריה' או יהיה פי' העתיקו מן עתקו שהמלים עתקו מהם : הנה בטני · על דרך משל כענין בטנך תאכל ומעיך תמלא : כאובות חדשים · י"א שהוא כדברי רבותינו ז"ל לא יכנים אדם ראשו תחת אובו ורובי המפרשים אמרו שהם נאדו וזה נכון כי אל תפנו אל האובו' עיקר אמונתם כנהדית היא : כמעט ישאני · ישרפני כמו וישאם דוד והענין אם נשאתי פני איש המקום לא ישמרני :

ברור

מ"ע ספורנו

הוא פן תאמרו מצאנו חכמה · מצאנו האמת אבל לא חפצנו להוסיף דברים אל ידענו לא איש · וזה כי עלתה על רוחי להתוכח עם האל ית' והוא יריב את ריבנו וחשבתי שכאשר תחקרו ותבינו שאין תשובותיכם מספיקו' תמצאו תשובות אחרות : ולא ערך אלי מילין · ובלעדי אלה המתנתי כי לא היה הויכוח שלו עמי ובאמריכם לא אשיבנו · שאם היה הויכוח עמי לא הייתי משיב כאמריכם בקנטורין : חתו ולא ענו עוד · אבל עתה בהתיאשו מלהשיב וזה ידעתי כי עמדו ולא ענו עוד · ששהו זמן רב ולא השיבו דבר : אענה אף אני חלקי · כי בסוד הזקנים מהשיב מגיע חלקי להשיב : כי מלאתי מילין · ורוחי גם כן שהשיב כי מלאתי חכמה פנים · הציקתני רוח בטני · לכבוד האל ית' : הנה בטני כיין לא יפתח · מוכרח מטבע האמת כאובות חדשים יבקע · שיש קרבן חדש מלא ישן : אדברה וירוח לי · מעצור במילין : אל נא אשא פני איש · כאנשי שאמר אשרי אנוש יוכיחנו שוק להורות שמרוב חשיבותו של איוב היה כענק בענין הדור : לא אכנה · כענין בלדד שאמר ורוח כביר אמרי פיך · ולא פירש מה הוא : שמע לי · כי אמנם פתחתי פי ויושר לבי אמרי · מאחר שהתחלתי לדבר אדבר יושר לבי לא אמת בפה ואמת בלב :

ברור

מסרה

ואל ארם ל' אל נא אשא פני איש. א וחד ועל אדם ואינון חד מן ט זוגין חד ואל וחד ועל וסימני' נמסר במסר' רבת' במערכת אות העי"ן בערך על בס"ד : האזינה י"ו וסי' וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי · אמרי האזינה יי' בינה הגיגי · תפלה לדוד שמעה יי' צדק האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם · שמעה תפלתי יי' ושועתי האזינה ואל דמעתי · אלהים שמעה תפלתי האזינה לאמרי פי · האזינה עמי תורתי · רעה ישר' האזינה · אלהים צבאות שמעה תפלתי · האזינה יי' תפילתי והקשיבה בקול · אמרתי ליי' אלי אתה · יי' קראתיך חושה לי · יי' שמע תפלתי האזינה אל תחנוני · ואולם שמע נא איוב · האזינה זאת איוב עמד · האזינה לקול מלי :

אוהב משפט

משפט השם ית' בהרשע' איוב כי גם הוא מרשיע את איוב כמו שפי' והפרש עוד · ואף על פי שלא יכלו לעמוד בקושיות איוב לא היו ראויים לחרון אף מפני זה אבל הם בוראי כנו לכפירת איוב ועל זה חרה אפו עליהם · ודברי קבל'ה והמפרשי' פי' כפשטו כי אליהוא לא הרשיע איוב כלל · והמכם מפני מה חלו עליו הלו הייסורין עם היותו צדיק אפרש לפי דעתם בפי' הפסוקים כדברי אליהוא · וי"מ וירשיעו את היו' שגרמו לו שהרשי' והטיח דברים כנגד הש' והיינו נכון ולפי כוונתינו בייסורי איוב שהיו כדין יאמר כי חרה אפו עליהם על שהרשיעוהו בזה האופן מההרשעה שיהיה ראוי לבו הייסורין ויחולו עליו מפני עבירות שעש' ש יך לביאתם והכחישו המפורסם והמוחש שבזה לא וב עצמו וראויים הם לחרון אף באמת כי אין נ דרך הכם שילמוד זכות ליוצר הכל ית' בדברי שקר כי יי' אלהים אמת ולא לפניו חנף יבא : ואליהו חכה · המתין כמו לכן חכו לי נאם יי' : כי זקני' המה · שלשת הרעים האחרים

תורת חסד יראת שדי

פן תאמרו מצאנו חכמה וכו' מצאנו חכמה בענין השתיק' כי מלה בסלע משתוקא בתרין ולסבה זו לא רצה ליפר הכעיתי לפנ ת עוד · דעו לכם כי אל ידפנו לדבר לבלתי היותו חוזר עוד לענות ולא בא הדבר אתנו בגד מה שהוא איש ימצא חכמה זו · **ולא** ערך אלי ונומר הנה עד עתה אמר הקדמה מה ועתה בא להקדים עוד הקדמה אחרת יהוא אומר ולא ערך אלי ונומר ורצה לומר והאל שידפנו לא פי שלא יחזור להשיב הנה הוא יתברך לא ערך אלי מערכי לבי כדי שאחרי כן אבא לדבר דברי אם עתה והם נחה שיהיה יען כי לאדם מצד עצמו הם המערכי לב ואח"כ יבא לו מאת ה' המענה לשון באופן כי באמר כם אשר אמרתם לא אשיבנו כלו איכני מוכרח להבין מדבריכם ענין מה כדי לבא להשיב לאיוב על דבריו גם היות אמת כי עד עתה הוחלתי לדבריכם אזין עד תבונותיכם ר"ל עד שתניעו זה מזה דבר מה כדי להשיב כי כל זה היה לי אללכם יען דאותי אתכם כי פן היה מכהנכם ולזה הייתם נשענים אם אני מאת ה' איאל שיתן לי מענה לשון כדי להשיב לאיוב [illegible] המערכי לב הם מאתי כאמור · חתו לא ענו עוד ונומר הנה פה רצה לומר להם שחתו לא ענו עוד ולא רצה לדבר דבריו אלא כמדבר לנכח רק כאילו מדבר לנסתר ולזה אמר חתו לא ענו עוד העתיקו מהם מלים כלו' המלים שהיו מהם בעצמם כי כפי מה שהיו מבינים זה מזה היו מודים ומשיבים כאמור ולא היו מבקשים מאת ה' מן השמים שיורם מה שיאמרו יבינם מה שידברו : **והוחלתי** כי לא ידברו וגו' וגם ענין זה דברו כמדבר לנסתר ור"ל ואחרי שעמדו ולא ענו עוד הנה האל ית' יודע כי הוחלתי מאתו כי לא ידברו עוד כדי שאענה אף אני חלקי ואחוה דעי אף אני יען כי לא מלאתי מלים וכו' והנה בטני וכו' ואדברה וירוח לי וכו' · וכפי מה שכתבתי בענין זה אולי יר' והוחלתי מאתו ית' שיתן בפי מענה לשון כדי להשיב לאיוב ודבר זה יהיה מוכן לי גם כי לא ידברו הג' אנשים אלה שום דבר כי איכני צריך לדבריהם כדי להבין מתוכם מה שאדבר לענין התשובה הנז' : **ואומר** הנה בטני וגו' יר' אין צריך לומר כי לבי פורך אלי מלין ואין צריך לומר מוחי וכבדי שהם המקומות אשר שם הרוחיות והנפשיות והטבעיות אלא שגם בטני הוא מלא והוא כיין אשר לא יפתח שהוא עומד בריחו וטעמו ועתה כאובות חדשי' יבקע וכו' ואם אדברה וירוח לי האל יתברך את דברי כי מי שבא ליטהר מסייעי' ליה באופן כי תכף שאפתח את שפתי אענה כי איני צריך רק על פתיחת השפתיים ותכף ומיד יתן ה' לי מענה לשון כאמור והוא בעצמו מה שכתבתי בספר למודי ה' במה שאמר שלמה פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה : אל נא אשא פני איש זו היא תפלה ותחנה מה שהתחנן לפני בוראו שיהי רצון מלפניו שלא יכשל בלשונו עד שיצא מתוך דבריו שיעשה משוא פנים לאיזה איש או סיבה מה שאין כן לאיזה אדם שהוא במדרגה גרועה מהאיש וכיון באומר איש לאיוב ובאומר אדם לכל אחד מהג' רעיו : כי לא ידעתי אכנה יר' כי לא ידעתי אכנה ואני ירא מזה שמא ישרפני עושי אם אעשה כן ואתחייב לאל"ים · ואולם שמע נא איוב מלי וג' ואולם בבקשה ממך שמע איוב מלי אלה ואחרי שתשמעם ותבינם עד היכן הגיע כונתי בהם האזינה ג"כ כל דברי עד תומם :

הנה

אבן יחייא

ואין לכם להתנצל באמור כי מצאנו חכמה ויש לנו בינה ואמנם לא נענה אליו עוד לרחמנו עליו כי די לו באשר אל ידפנו · ואין צריך שהאנשים גם כן יהדפוהו · כי קודם צריך נוכח על האמת בפסוקים ובראיות כי אף שאהבת הריעים היא יקרה אבל השלמים אהבת האמת היא חביב' ויקרה יותר ויותר · והנה איוב לא ערך אלי מילין רק עליכם כנגדכם מה שאין אני חייב לענות לו ועם כל זה לא אשיבנו באמרכם הייתי לא אסתפק כאשר השיבותם אליו כי עוד מחדש אני רוצה להשיב אמרים לו · ובקוותי כי לדברי אלי ריעי איוב ישובו לענות לו עוד · חתו כי היה כאלו מחתת אחותם ולא ענו עוד · והעתיקו מהם המילין והדברים לגמרי · וכאשר הוחלתי והמתנתי וזמן מה וראיתי כי לא ידברו וכי עמדו ולא ענו עוד · הסכמתי לענות אף אני חלקי · ולאחות דעי אף אני · וזה יען כי אני מלא מדברים ועננות כדי לענות בהם לאיוב · וכאשר בטני כהתמלאת מרוחיות יתן לי מצוק וכאב בבטן עד צאתו משם · ככה הדברים האלה שמלאו בטן שכלי יתנו לי מצוק עד צאתם מפי · כי הנה בטני הוא עתה כנאד היין שהוא סגור לגמרי ולא יפתח אשר היין רותח בו ומתאמץ לצאת · וכאשר הנאד יהיה מהנאדות החדשים אלו הפבקע יבקע בכל פנים מפני אבידות רתיחת היין · וכן נראה אלי עתה כאלו יבקע בטני כדי לדבר · ולכן רצה אני לדבר כדי להרוות לי ולהרחיב לבי אפתח שפתי ואענה · ובדברי אלה לא אשא ואעשה משוא פנים לשום איש · ואל אדם לא אכנה כי רוב המדברים תועה לנכח לאדם מה רמוז אליו ידברו בלשון נסתר ובכינוי כדי שלא יתבזה האיש ההוא · כי איני יודע לדבר באופן ההוא בלשון נסתר וכינוי רק בלשון מפורש בפרס' האמת בפומבי יתבזה מי שיתבזה בדברי · וזאת המדה היא לי מן או זמן מעשי אחרי שעושני והוא אני אשר עשאני היה נושא אותי לנגתי מדרשו ללמוד החכמ' כי מן אז הכרתי האמת הסכמתי לבלתי היות מחניף לזולתי עליה ולפרסמה בגלוי ובפרסום · ואולם שמע נא איוב מלי וכל דברי האזינה שהם הקדמות הדבור :

הנה

ר' אברהם פריצול

פן תאמרו · ואולי פן תאמרו בלבבכם עתה מצאנו חכמה יתרה לבלתי השיב אליו עוד ואל ית' ידפנו וידחפנו ברוב עונותיו אשר עשה ויורה על גודל חטאיו ולא יצטרך לאיש שיוכיחו עוד בשבט פיו ושיתן אליו תשובה עוד וזאת התשובה איננה מספקת יען יש ראיות ברורות מוכיחות שהשם משגיח בפרטים והתם לא ידעתם להשיב ביושר : ידפנו · יהדפנו וידחפנו : ולא ערך · אולם מה ששתקתי עד הנה לבלתי השיב אין הוא בעבור שאיוב לא ערך אלי מלין לכן לא השיבותי אליו דבר אבל דעו כי ורמז שאם השיב אליו עתה באמריכ' לא השיבנו ר"ל שלא יהיו תשובותי שיבנו' על דרך הכזב והעיקר כאמריכם הפך דברתם או ובאמריכם שאתם אומרים אליו איננו ראוי שהשיבנו בעת תשיבו האמריכם ליכנס לתוך דברי חברו : חתו לא ענו עוד · ונראה אלי כי חתו ויירא ריעי איוב שלא ענו עוד אליו דבר וגם העתיקו וסרו מהם דברים כאלו הם אלמים שלא השיבוהו עוד אחר ענין יראה חתת : והעתיקו · מן ויעתק : והוחלתי · והנכי על כד המוסר הוחלתי והמתנתי כאשר ראיתם כי לא ידברו וכי עמדו ושתקו ולא ענו עוד לכן לא רציתי למהר להשיב התשובותי עד ארהה משך זמן מה אם יוסיפו לדבר וכאשר ראיתי שלא חזרו להשיב אמרתי אענה אף אני חלקי וכו' כמו שאומר : אענה אף אני · וברואותי שהיכם משיבים עוד אמרתי אשיב גם אנכי חלקי ואגיד דעתי גם אני : כי מלתי · והסבה שהסכמתי להשיב הוא בעבור כי מלאתי דברים ותשובות הגונות עד כי להיותם טמונים בלבבי ורצוני להגידם הציקתני רוח בטני להיותי בצרה ובצוקה עד הוציאם מבטני ולהשיב אליו : הציקתני · לשון צוקה ומצוק : כי מלתי · בחסרון אלף כמו מלאתי : הנה בטני · כי באמת הנה בטני מלא תשובה נסגרות כמו היין הטוב אשר לא יפתח בתחלה רק מוכן ומחוייב הוא בהגיע עתו להיות נפתח לעת דודים ישתוהו וכן תבואתי אוכנות להוציאם החוצה כאובות חדשים מלאות יין שיבקעו ויפתחו לשתות מהם בבא עתם כי כן טבע המשכיל בעת השכילו נועם מושכליו יתענג להקרות לאחרים מהם : אובות · נקבוקי יין : אדברה וירוח · ולכן אדברה וירוח לי שאיכני יכול לעצור עוד רל לבי תשובותי הישרות ואפתח שפתי ואענה במה שלא ידעתם לענות ולהשיב אנכי השיבנו : אל נא · ולא אשא כבוד פני איש אשוב אי זה שיהיה וגם אל אדם מאי זו מדרגה שיהיה לא אענה שמו להחניפו או לירא ממנו שלא לומר דעתי לפניו ויהי מה : אכנה · לשון כנוי וחלוף קריאת שם לדבר אם בעילוי או בפחיתות ובשם ישראל יכנה בעלוי : כי לא ידעתי · כי לא ידעתי לכנות איש שלא הורגלתי באלה להחניף ולכנות שם הנשים כי יראתי את ה' כמעט ישרפני בהם מי שעשאני לפי שכבר ראה מרעי איוב שחטאו בדבריהם במה שזכרו בכנוי הטלת איוב ובניו ולא רצו ליחסו בשמו רק בכנוי כאמרו אך הנה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל : ישאני · לשון שריפה מן וישאם דוד ואנשיו ודומיהם : ואולם שמע · ואולם שמע נא אתה איוב מאמרי וכל דברי האזינה בשכלך כי לך יאתה :

הנה

הרמ"בן

ואם תאמרו מצאנו חכמה · והאמת כדברינו שהוא רשע בעבור שההודף אותו הוא האלהים אין ישועת משפט והיכנו איש שיכזב ויהיו מעשיו שלא כהוגן אין זה חכמה ומענה באמריו : ולא ערך אלי מלים כי אין בכל דבריו מערכת קושיא ועננה לנגדי כי אנכי אענו שלא כדבריכם ואם הלך קושיתו מעלי : העתיקו מהם מלים · הסירו מהם מלין ותשובות : ואל אדם לא אכנה · לא אקרא עוד לאיש לאמר לו פלו' החכם או הזקן ענה דעתך קודם שאדבר כי כבר נשאתי פניכם ולא הענו כהוגן : כי לא ידעתי אכנה · כי אחרי שאין בכם חכם לא ידעתי לקרוא לאיש בכנוי שאיכנו ראוי לו : כמעט ישאני עושני · כמו ישאהו קדים וילך כמעט ישאני אלוהי אל בית מועדי אם אכנה עוד לאדם :

והכפי

ולכך חדל לו מ[illegible] עד ששתקו כלם דרך מוסר : ויירא מבואר הוא : ויען ויאמר אליהוא כי אף על פי שהיה יודע עצמו שהוא השיג האמת בדרוש הזה וא"כ לא היה לו לשתוק וכבר אמרו חכמי המוסר אין ראוי לאמת שתהיה פחדניה ולא בי שנית · אבל ההכלל בזה כי הוא לא שתק מירתו להגיד האמת במוחלט רק מיראתו להגיד אותה קודם מי שהוא גדול ממנו בימי': זחלתי · לשון הגרה מן זוחלי עפר · וכן בלשון רז"ל נקראים המים הנגרים זוחלים שמא ירבו הנוטפים על הזוחלי' ונקראה אבן הזוחלת המושכת מים מתחת מקורה · והושאל במקום הזה אל הירדה כלומר שמתי עצמי זוחל ונגרר תחת כפות רגליכם או הוא לשון יראה ופחד מההרגום וייראת ודחיל כי בלשון תרגום מחליפים הזי"ן לד"לת במלת זהב ובמלת דהב · ובמלת זכירה ובמלת דכירה : ובמקומות אחרים · וכן זוחלי עפר נקראו כן לפי שיראתם על פני הבריות כאשר יקראו הגבורים האלמים : דעי כמו דעתי והם שני משקלים דע ודעה : אמרתי · י"מ שהוא חסר המתואר כמו ואני תפלה שהוא כמו ואני איש תפלה · וכן זה הראוי שיאמר אנשי ימים ואנשי רוב שנים · ולי אין צריך לזה כבכאן אבל יאמר אליהוא כי קודם לכן קויתי לומר כי הימים ורב השנים הם המדברים בכל מקום דברי טעם וחכמה : אכן אבל עתה כשראיתי שזקנים ממני הם מגששי' כעורי' למצא האמת בדרו' הזה · אז אמרתי לא בשני טעמה ומאת אלהים היא ורוח קדשו שממנו היא המדברית והמלמד' דעת · כנוי הבינים שב למין האינושי אשר זכר כי כפל דבר הוא : לא י"מ רבים כמו הן רבים עתה עם הארץ · והנכון שהוא כמו ורבי המלך כלומר נכבדים · ולא סובר הוא

רוח אל עשתני · ואיני חזק יותר ממך : הן אני כפיך לאל · כמו ששאל פיך להתווכח
למי שלא יכעסך · הן אני במקומו של הקב״ה ובשבילו לדבר דבריו : ואכפי · כפייתי
כמו אכף עליו פיהו · חף · טהור ומשופשף · כמו כזיר לא יחוף ראשו · וכמו בכל
חפין את הכלים : תנואות · עלילות לשון תואנה לשוב מן המקום · כי ירבה אלוה
מאנוש · אין המקום צריך כל
כך לדקדק אחר האדם · כי
הרבה יש לו להקב״ה לדקות
יותר מאנוש : אז

הִנֵּה־נָא פָּתַחְתִּי פִי דִּבְּרָה לְשׁוֹנִי
בְחִכִּי: יֹשֶׁר־לִבִּי אֲמָרָי וְדַעַת שְׂפָתַי
בָּרוּר מִלֵּלוּ: רוּחַ־אֵל עָשָׂתְנִי וְנִשְׁמַת כ׳ · ל
ה שַׁדַּי תְּחַיֵּנִי: אִם־תּוּכַל הֲשִׁיבֵנִי
עֶרְכָה לְפָנַי הִתְיַצָּבָה: הֵן־אֲנִי כְפִיךָ ל וחד עיכה כדגש · ד׳
לָאֵל מֵחֹמֶר קֹרַצְתִּי גַם־אָנִי: הִנֵּה י״ח
אֵמָתִי לֹא תְבַעֲתֶךָּ וְאַכְפִּי עָלֶיךָ לֹא־ ל · ל
יִכְבָּד: אַךְ אָמַרְתָּ בְאָזְנָי וְקוֹל מִלִּין
אֶשְׁמָע: זַךְ אֲנִי בְּלִי־פָשַׁע חַף אָנֹכִי ל · ל מלרע בחתנח
י וְלֹא עָוֹן לִי: הֵן תְּנוּאוֹת עָלַי יִמְצָא
יַחְשְׁבֵנִי לְאוֹיֵב לוֹ: יָשֵׂם בַּסַּד רַגְלָי
יִשְׁמֹר כָּל־אָרְחֹתָי: הֶן־זֹאת לֹא־ ה׳ וכל א׳ שה כל דכו׳
צָדַקְתָּ אֶעֱנֶךָּ כִּי־יִרְבֶּה אֱלוֹהַּ מֵאֱנוֹשׁ:
מדוע

הָא כְדוּן פְּתָחִית פּוּמִי מַלֵּילַת לִישָׁנִי
בְּמוֹרִינָיי: תְּרִיצוּת לִבְּבִי מֵמְרִי
וּמַנְדְּעַת סִפְוָתִי בְּרִיר מַלִּילוּ: רוּחַ
דֶאֱלָהָא עַבְדַת יָתִי וּמֵימַר שַׁדַּי
תְּקַיְּמִינַנִי: אִין תּוּכַל תְּתִיבִינַנִי סַדַּר
קֳדָמַי אִתְעַתַּד: הָא אֲנָא דִּיכְמָתָךְ
לֶאֱלָהָא מִן טִינָא אִתְלְיֵישִׁית לְחוּד
אֲנָא: הָא אֵימְתִי לָא תְבַעֲתִינָךְ וְטוּנִי
עֲלָךְ לָא אִיקַר: בְּרַם אֲמַרְתְּ בְּאוּדְנַיי
וְקָל מִילַיָא אֶשְׁמַע: זַכַּאי אֲנָא מִדְּלֵית
מְרַד שְׁזִיג אֲנָא וְלָא סוּרְחָנָא לִי: הָא
תַּרְעוּמְתָא עֲלָי יַשְׁכַּח יְחַשְׁבִינַנִי
לִבְעֵיל דְּבָבָא לֵיהּ: יְשַׁוֵּי בְּשִׁיעַ רִגְלַי
יִנְטַר כָּל שְׁבִילָי: הָא דָא לָא זָכֵיתָא
אֲתִיבִינָךְ אֲרוּם יִתְרַבְרַב אֱלָהָא מִן בַּר נָשׁ: מא

ערכה · ערוך דבריך : קורצתי · נבראתי ונוצרתי : ואכפי · כמו וכפי והרצון בו
כמו ידי ומכתי והוא כנגד מה שאמר איוב כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני :
זך · נקי וכן חף והוא מענין מה שאמרו חז״ל כזיר לא יחוף את ראשו : תנואות ·
עלילות והסרות ממכונתיו ר״ל שלא יעליל אותי שסרתי ממכונתיו או ירצה בזה שהוא
ימצא בעבורי מה שיסיר אותי
ממבוקשיו עד שלא אוכל לעשות
אחד מהם : בסד · הוא מאסר
יושמו בו רגלי הנאסר : ירבה
אלוה מאנוש · מגזרת רבים
ונכבדים והרצון שהשם ית׳ יותר
נכבד מאד מהאדם :
ישורנה

מסרה

הן ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסיפרא
סימ׳ ח׳ וסימ׳ ל״א : ריבות ל׳
ומ״ל יכל ליש׳ מ״ל במ״ו חסרים
וסי׳ נמסר בסדר משפטים ותלים
בא״ב רבתי אות ר׳ :

מ״ע ספורנו

ברור מללו · לא לשון
נשמע לשני פני׳ ·
הנה רוח אל עשתני ·
בכחה חיונית · ונשמת
בזי השכלית · תחייני ·
חיי׳ שכלי כאשר אני אדם
וחי׳ אני להשי׳ לכבודו :
הן אני כפיך לאל · הנה
גם שאתה משתדל להרחי׳
העול מאת האל ית׳ ולזה
אתה מייחס החמס לאיזה
אלוק רע גם אני משתדל
כמוך להצדיק דינו ·
ובהיות כי מחומר קורצתי
גם אני · נגזרתי מערימ׳
האויר כמוך : : הנה
אמתי לא תבעתך · הנך
בטוח שאימתי לא
תבעתך כמו שבקשת
מאת האלוה למען תוכל
להתוכח : אך אמרת
באזני · לחבריך · וקול
מלין אשמע · ויובן מתוך
דבריו : זך אני בלי
פשע · נקי מכל מרד
חף אנכי · מכוסה שלא
הטאתי אפי׳ בשוגג
בפרהסיא ולא עון לי
מזיד : הן תנואות עלי
ימצא · מצא עלי שסרתי
מן הדרך הראוי בשוגג
ובזה חשבני לאויב לו ·
למסרני ביד האל הרע ·
ובזה שם בסד רגלי ושמר
כל ארחותי · דקדק עלי
כחוט השערה : הן זאת
לא צדקת · להחליט
המאמר בזה שהוא כמגע
בלי ספק : כי ירבה
אלוק · יגדל יותר ומשפט
צדק : מאנוש · יותר מן
האדם אשר אין לו בינה
ובחירת יושר זולתו מאתו
ית׳ · והנה גם האדם
ימאס כמו החמס
שאמרתי : מדוע

אבן עזרא

ברור מללו · דבר ברור : הן אני כפיך · כדברך ומחשבותיך עם האל והעניין כפי איש והיש לפי מהללו כאילו אמר אני כמוך : קורצתי · נחתכתי מן קרץ מצפון : ואכפי · יש אומרים כי פירושו דבר קשה וכמהו כי אכף עליו פיהו ויש אומרי׳ שהם שתי מלות כמו אכזר ואלכאים : חף אנכי · יש אומרים שהוא כמו כסוי חטאה והוא קרוב ואחרים אומרים שהוא חפוף בצדק כעניין צדק לבשתי וילבשני ורובי המפרשי׳ פרשוהו לפי העניין כמו זך : הן תנואות · כמו וידעתם את תנואתי : ימצא · המקים : בסד · כמו ושמת אותם בסד : ירבה · יגדל והעניין כי תאמר כי גדול האל מאנוש · ועניינו בעבור שלא צדקת אענך ושאראה לך גדולת המקום :
לא

אבן יחייא

הנה נא פתחתי פי ותדבק לשוני בחיכי · מה שאמרי לא יהיו כזבים רק היושר והאמת אשר בלבי תקוע · ושפתי ימללו הדעת והחכמה בשפה ברורה · ולא השוא והכזב בעמקי שפה כאשר תאמר שריעיך דברו כך · והנני מחמר קורצתי גם אני ורוח אל עשאתני בגלותו וחזקתו · ונשמת שדי תחייני כי יעמידני בהשגחתו התמידיית כמוך · מה שלכן תוכל להשיבני מילין ולכן אם תוכל ותדע תשובה מה לדברתי השיבני · ערכה לפני טענותיך והתיצב לפני · הן לאל לשון שבועה אני ופי נשמיי כפיך כי מחמר קורצתי ונחצבתי גם אני : ואין לך לירוא ממני כאשר היית אומר ביותך ירא מלווכח עם אל מפני אימתו באומרך כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני · כי הנה אימתי לא תבעתך · ואכפי וידי עליך לא יכבד · והתחיל אליהוא לספר דברי איוב כדי לסותרם באומרו אך אמרת באזני וקול מילין אשמע : זך אני במחשבתי בלי פשע · וחף אני מלשון חכמים ז״ל כזיר לא יחוף את ראשו ור״ל נקי מחטא בדבור כי הראש יטהר וינקה מזוהמתו בחפיפה במסרק · ולא עון במעשה לי · והן הוא יתברך ימצא תנואות ר״ל תואנות ועלילות ויחשבני לאויב לו · וישם בסד רגלי והוא העץ שלוכדים בו הרגלים מהנאסר · וישמור כל ארחותי שלא אברח ממנו והוא משל כי יהיה כאלו שמני במשמר ושמה לכדני ברגלי ושמם בסד וזולת זה שם שומרים סביב המשמר לבל אברח ואגלגל כל כך מכות ותחלואים שלא עלי · הן בזאת אינך לא צדקת לומר כי האל ישים עלילות על בני אדם ויעלה בהם שפטים על לא חמס בכפיהם · ואענך לזה כי הוא מהמפורסם היות רב וגדול האלוה מהאנוש ולכן לא יקנא בו ולא ישנאהו כדי להעליל עליו ואם יבואו יסורין עליו הם לטוב לו אם למרק חטא קדם ואם להרבות בטובתו · ואם כדי לנסותו :
ואם

תורת חסד

יראת שדי

הנה נא פתחתי פי וגו׳ יר׳ הנה נא פתחתי פי ונכנס דבר מקודם לפוני ובחכי קוד׳ שתוציא את דבריה והוא ע״ד מה שאחז״ל במ״שם או ראה ויספרה הכינה וגם חקרה סמוך לאחרו שצריך האדם שיאמר הדבר פעם ופעמים בינו לבין עצמו ואח״כ יוכיחנו לחוץ והנה ענין זה הוא ג״כ הקדמה אחרת · ישר לבי אמרי וגו׳ הנה גם זה הוא הקדמה אחרת ויר׳ הנה להיותי מהאנשים שאין מתכונם להיות להם ענין אחד בפה ואחד בלב וכו׳ כן שפתי ברור מללו מה שהענין הוא להם להפך מזה כי ברוב הפעמי׳ לא תדברנה שפתותיהם מישרים ויתפשו בלשונ׳ ויכשלו במענם · רוח אל עשתני יר׳ וענין זה הוא לי יען הביטי בעצמי כי רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ומתנו ית׳ אני רואה וכן אעשה כי לא איש אל ויכזב וגו׳ · ואם תוכל להשיב לי על זה השיבני ערכה לפני התיצבה כי אין ספק כי הן אני כפיך לאל וכמו שנשמתך היא אצולה מתחת כסא כבודו ית׳ כמו כן היא נפשי ומחמר קורצתי במאמרו ית׳ גם אני כמוך ואחרי היות כן האמת הנה אמתי לא תבעתך וכו׳ · וכעת אתחיל להכנס עמך בענין הויכוח כי הנה נא אתה אמרת לג׳ רעיך זך אני בלי פשע כלו׳ זכות עשיתי ולא פשעים וחף אנכי בענין הפשעים ולא עון לי בהם והוא ע״ד מה שאמר הכתוב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא פיר׳ לומר ולא יחטא בענין הטוביות ההוא · או יר׳ וגם אם באולי [illegible] חטא אם בענין זה שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא בו בכל מה ואם בענין אחר הנה אין ספק שאין לי עון בשום אופן : **הן** תנואות וגו׳ יר׳ הן תנואות עלי ימצא והוא ענין מה שהוצאתי מפי מלין ואמרתי אולי חטאו בני וכו׳ והוא ית׳ החשיב לי ענייני זה כאילו אני אויבו ולזה ישם בסד רגלי וכו׳ הן זאת לא צדקת וכו׳ · או יר׳ יחשבני לאויב לו במה שהביא עלי יסורין שיש בהן בטול תורה : ובאומר הן זאת לא צדקת אענך אולי יר׳ הן אענך בענין זה שלא צדקת מכל וכל רק שיש אתך איזה אשמה גם כי לא יהיה עון כמו שאמרת וכו׳ · וכמו כן אענך במה שאמרת כי ירבה האלוה ית׳ ענין החטא ויחשיבנו בערך גדול יותר ממה שהוא פועל האנוש ועל זה אומר לך כי מדוע אליו ריבות כי כל דבריו ית׳ לא יענה אל מאנוש ומכל שכן שלא יעשה מה שאמרת כי הנה באחת ידבר אל וכו׳ והוא הענין מה שכתב הר״דק ז״ל ויש לפרש באחת ידבר אל ר״ל בחטאת אחד שיחטא האדם מיסרו פעם אחת ובשתים לא ישורנה חסר אם ור״ל כי פעם אחת מביא עליו יסורים כדי שישוב וכו׳ פעמים מוסיף ליסרו אם לא יביט ויבין התוכחה שעשה לו האל ית׳ ע״כ ·
בחלום

הרמ״בן

ואכפי עליך לא יכבד · מן כי אכף עליו פיהו ושניהם מלשון זוקף כפיפים ר״ל כפיפתי שאשא עצמי עליך ולא הכפף לפני ואולי דעת התרגו׳ כן שאמר ויגוני עליך לא יקר לשון משא כבד שיכוף נושאו ואחרים אמרו כי האלף נוסף והוא וכפי עליך לא יכבד ויענה זה לאיוב שאמר כפך מעלי הרחק : חף אנכי · כסוי חטאה וכן וראשו לו חפוי : הן תנואות עלי ימצא מבקש לו עלילות כאשר יעשה אדם לאויביו ואמר תנואות עלי ממה שאמר איוב ותטפול על עוני : יחשבני לאויב לו ישם בסד רגלי · כבר אמר כן איוב בפירוש ותחשבני לאויב לך ותשם בסד רגלי והנה אליהוא יחרה לו זה יותר מכל מה שאמר איוב כי הטענה שהיה אומר בהכרת ההשגחה באישי השפלים במעלה וגדולה לבורא ית׳ כי מרוב מעלתו לא ישית אליו לבו כמו שאמר מה אנוש כי תגדלנו אבל מה שאמר בהוכחותיו שיחשבהו לאויב וישמור אורחותיו ולהעליליו זו כפירה גמורה וברכת אלהים ואולי יכוין איוב בהסרת הידיעה מן הפרטים לגמרי שאמר שהוא חושב אותו כאויב כלומר שאיננו יודע בין שונא לאוהב ונותן ראיה כי יעשה לו כאשר עושה האדם לאויבו או היא תלונה בלא טעם אחר מכל מקו׳ האומר ככה ברך אלהים וחלילה לרחמן מלא רחמי׳ שימאס ויסכלא יגיע כפיו ויעשה לו רעה מדעתו ורצונו על לא חמס ובמענה השני יתפוש עליו על ענין ההשגחה בפסוק כי אמר לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים ובשלישי תפשו על מה שאמר איוב חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם יאמר שאין החטא מזיק לבורא ית׳ ואין הזכות מועיל לו ולמה יעניש וזוכות כל זה לסלק השמירה מבני אדם שאין המעשה מזיק או מועיל על כן לא יעניש ולא יגמול טוב ויניח הכל במקרה וזהו שאמר כי האמר מה יסכן לך ומה אועיל מחטאתי כאשר אפרש בע״ה : הן זאת לא צדקת אענך · כי הע״פ שצדקת מהדיריך כי אולי צדיק גמור אתה לא צדקת באמרך כי תצדק נפשך מאלהים כי באמת ירבה ויגדל האלוה מכל אנוש :
מדוע

ר׳ אברהם פריצול

הנה נא · כי הנה התחלתי לפתוח פי להשיב אליך : דברה לשוני בחכי · כי תנועת הלשון בין החיך בעת הדבור : ישר לבי · ומה שאשיב אליך ואגיד לך הוא יהיה יושר לבי ואמת בחיכתי כן יהיו אמרי וכן הדעת אשר שפתי ימללו ויגידו יהיה ברור ונקי מכל הטעאה לפי שלא אדבר בטענות כוזבות : ברור · מן בר לבב : רוח אל · ודע לך איוב כי אחרי אשר ככסוף נכספת מאד להתוכח עם ה׳ כאשר אמרת לפי שלא יסדיר טענותיו רק בתשובות אמתיות ואמרת שהיית ירא מה׳ מן אימתו אל יבעתך אבל דע לך כי איש אנכי ולא אל שתוכל להתוכח אתי כי אני אדם כמוך ורוח אל עשתני בכחות השכליות : ונשמת שדי תחייני · בכחות החיוניות ואין הראוי לאד׳ להעיז פניו לכסוף להתוכח עם ה׳ רק עם אנשים : אם תוכל · ואם תוכל להשיב לטענותו תתקן עצמך לעריך לפני תשובותיך והתיצב לפני לשמוע ולהשיב : הן אני · והנה אנכי אדם כפיך וכמוך להשיב אליך בעבור האל אשר הרשעה אותו ליחסו בלתי משגיח ואמרת כי הרעות אשר הגיעוך שאינך ראוי להם עתה לא הצטרך לפחד ממני כי מחמר קורצתי ונבראתי גם אני קורצתי ענינו כמו נבראתי כי הבורא כלי דבר מחומ׳ קורץ וקור׳ עסת החמר להמצ׳א כלי למעשהו מן קורץ בעיניו : הנה אמתי · ולהיותי אדם כמוך הנה אימת דברי לא תבעתך : ואכפי · רוצה לומר וידי עליך בתשובותי לא יכבד כי לא אכה אותך בידים וזהו כאשר שאלת מאת ה׳ כפך מעלי הרחק וכו׳ ואכפי כמו וכפי לשון ידי בהוספת אלף כמו אזרוע מן זרוע או ואכפי מלשון כופין אותו רוצה לומר ומה שאכריח אותך להגיע בראיותי לא יכבד עליך להזיקך : אך אמרת · אך אמנם הוכיחך במה שאמרת באזני : וקול מלין אשמע ממך · באמרך שאתה תם וישר בלתי ראוי לפורענות כמו שאמר : זך אני · וזה מה שאוכיחך עליו ששמעתי ממך שאמרת שאתה תם וצדיק בלי פשע וגם חף אנכי ונקי ואין עון לי ואף רוצה לומר נקי ואפשר שהוא מלשון רז״ל האשה חופפת ורוצה לומר חף מכובס ומורק ושטוף במים מעון כמו חפופה במים עד שנשאר נקי או מלשון כסוי יחופף עליו : הן תנואות · ועוד אמרת שהש״י משגיח להביא עליך הרעות האלה שהם עול ואמס כי הן תנואות ועלילות דברים עלי ימצא ה׳ יתברך ויחשבני לאויב לו בהרבותו להכותי במכות חדשות יום יום : תנואות · לשון כי הניא ויניאו את לב רוצה לומר עלילות דברים כדי להסיר אותי ממלכי או שבעלילות והשקרים הם ממש תנואות והסרות שאינם אמת : ישם בסד · ועוד אמרת בדבריך ממש למעלה שה׳ הוא כאויב לך עד ששם בסד וזיקי ברזל רגליך לבלתי תוכל להשיג מבוקשיך וישמור כל אורחותיך למניע תשוקותיך מצד סדור המערכה המוכן עליך לרעה בגזרתו הקדומה : בסד · כלי עץ שמשימים בו רגלי האסורים ליפו בלעז וכבר פירשתיו לעיל : הן זאת · הן כונתך זאת אשר יחסת את השם בעול במה שסדר המזלות בחמס להגיע הרע על צד המערכת לבלתי ראה ילפי דעתך הנה לא צדקת כי שקר דברת ואענה לך תשובה כי ה׳ יתב׳ ירבה מעלתו מאד מאנוש וחשוב ונשא ולדיק מה שלא ישוער ערכו והודיע ויאחך כי האדם בשלם יגלה המערכת אף כשיהיה האדם מוכח אל הגרמים השמימיים כאשר יתחדל בבחירתו להדבק עם השם ית׳ הנה בודאי יברח מרוע הקרי הנופל באישים כי בהיות הרע׳ מוכנת להגיע על הצדיקים לפעמים יסירנה השם מעליהם כאשר יוסיפו להיטיב כמו שנבאר ואמר החכם על זה צדיק מצרה נחלץ :
מדוע

אוהב משפט

הוא משמש לשנים ולא
זקנים יבינו משפט :
לכן · ולפי שלא מצאתי
בדברי הגדולים
ממני מי שהשיג באמת
בדרוש הזה אני מוכרח
להשיב לטענותיך איוב
לא מפני התנשאות
והתגדלו׳ כי כבר הנחתי
מקום לזקני׳ ולרבו לאמות
הפתח ולכן אמרתי לך
שתשמע לי ואגיד דעתי
בדרוש זה כמוני כמוכם
ואתה תבחר ותקרב
האמת : הן יגם זה
התכללות לחברי איוב
מפני שהיו זקני׳ ומתגלגל
אליהם כילא נכנס בזה
הויכוח בדבריהם לכבודם
עד ששתקו מעצמם ולא
מצאו מענה · וכל זה
דרך מוסר לאליהוא ·
וי״מ על דרך אחרת וזהו
הנכון : האזין כמו אזין ·
והק״מץ שב״הלף המורת
הא״לף השי״ת ית ההסרה
מהמכה׳ וכשארה במקום
כמו לא יהל שם ערבי ·
ורב בנהל · שהראוי
יאהל וירבב · יאמר מה
לעשות ע״ד במוסרכם
הלא הוחלתי לדבריכם
והטיתי אוזן להבין עד
סוף דעתיכ׳ ותבונת׳כ׳
ושתקתי עד שהרבה
החקירה בדברים אלה :
ועדיכם ועדיכם כמו
האזנה עדי
וי״מ אותם דבריכ׳ דברי׳
וי״מ לשון עד ממש כלומר
ההבינותי בדבריכם עד
שבאתי אליכם כלומר
שהבנתי כל כוונה

כמוכם שלא נמלט לי דבר מכונתכם · ע״כ אמר עדיכם ולא אמר אליכם · והתבוננתי עד סוף דעתיכם והנה אין בכם שיוכיח לאיוב לסתור דעתו · סתירת הדעת ע״ד משא ומתן נקרא הוכחת ויכוח · ואין איש מכם עונה אמריו כלומר על אמריו כי נשארו אמריו אמתיים ואין קול ואין עונה להכחישם · ואין שוכר משמש לשנים · או יאמר כי אין מכם מוכיח שיענה אמריו : פן עיין פירש הרמ״בן ז״ל ויהיה פי׳ לפי פי׳ כמו אל כלומר אל תאמרו · ועיין פ׳ החכם רבי לוי ב״ג ז״ל וכן מצאתי לרש״י ז״ל : ולא נקשר עם ועדיכם אתבונן · יאמר כי אין בכל דבר איוב שום מערכה ושום סדר קושיא לנגדי כי אני אענהו שלא בדבריכם והסתלק קושייתי מעלי · ויש פירושים אחרים וזה נראה והוא נכון : עיך · מלשון כערכך הכהן : ערך · השיבות : חתו · נשברו או פחדו ולא ענו עוד והסירה מהן מלין ותשובו׳ : העתיקו · מלשון ויעתק משם · וי״מ מלשון אין עתה לשון חוזק והוא בזרך כלומר חזקי מהם המלין והמשון יותר נכון : והוחלתי · נראה לי פירושו כן והוחלתי אליהם הרבה וכאשר ראיתי כי לא ידברו אענה אף אני חלקי והיא נקשר עם הפסוק האחר · וי״מ הוא בדרך אחרת וזה הנכון עמדו · לשון שתיקה וכמהו ובפתחו עמדו כל העם כדברי רז״ל ו״מ ולא ערך איוב דבריו עמי כי אם עמכם על כן לא עניתיו מתחלה עד אשר חתו ולא ענו עוד והוחלתי אולי ידברו ואחר ששתקו בבכור׳ אענה אף אני וגו׳ :
אענה

רלבג

ישורנה · יראנה : ובמוסרם : במאסרם ויסוריהם : וגוה · וגוף או ירצה בו ונאוה : ורוב עצמותיו איתן · וברוב עצמיו מכאוב איתן והרצון בו וברוב איבריו מכאוב חזק : וזהמתו · מענין תיאום והרצון שנפשו תביאהו למאוס בלחם : מראי · ממראה : ושפו · ונגבהו : ראו · נראו : פדעהו · מענין פדיון :

רטפש

רשי

אז יגלה אזן אנשים · כמו שעשה לאבימלך בחלום הלילה : ובמוסרם יחתם · חותמן ומוסרן ביסורין על עונם · להסיר אדם בחליו · מעשה · שהיה בדעתו לעשות · וגוה מגבר יכסה · ביסורין למען הכניעו ולהשפילו לטוב כדי שיחשך נפשו ממיתה במ״ר׳ וחייתו מעבור בשלח · בשלחו וחרבו של מלאך המות כלו׳ לטובתך הביא עליך ייסורין:

אבן עזרא

לא ישורנה · על הנפש וענין ובמוסרם יחתום אחר שייסרם יחתום גזר דינם : וגוה · כמו ותאמר גוה והוא כמו גאה ויכסה הפך יראה כי עיקר הגאו׳ ראיית העין : וחיתו · הנפש החיה : בשלח · נשק כמו ואין מגלחת במלחמה : ורוב עצמיו · במכאוב איתן כי הראשון ישמש עצמו ואחר עמו והענין כפול כמנהג : וזהמתו · כענין יתעב ויגאל לו וכן הוא בלשון קדר ואין לו חבר במקרא : יכל · כמו יכלה : מראי · עד שלא יראה : ושפו · כמו ואכית אותו טחון תרגום ושפית יתיה : לממיתים · למלאכים הממיתים : אם יש עליו מלאך : להגיד

מָא דֵין לְוָתֵיהּ נְצֵיתָא אֲרוּם כָּל פִּתְגָמוֹי לָא יְתִיב׃ אֲרוּם בְּחָדָא שׁוּתָא יְמַלֵּיל אֱלָהָא וּבְתִנְיֵיתָא לָא אִצְטְרִיךְ לְמִסְכְּיֵיהּ׃ בְּחֶלְמָא מִן חֶזְוָנָא דְּלֵילְיָא כַּד נַפְלַת שִׁינְתָא עֲמִיקְתָא עַל בְּנֵי נָשָׁא בִּנְיוּמְתָא עַל בֵּי מַרְכְּבָא׃ הֵידֵין יִגְלֵי אוּדְנָא בְּנֵי נָשָׁא וּבְמַרְדּוּתְהוֹן יַחְתּוֹם׃ לְמַעְדֵּי בַּר נַשׁ כְּרֵי עוֹבָדָא בִּישָׁא וְגֵיוְותָנוּתָא מִגַּבְרָא יְכַסֵּי׃ יִמְנַע נַפְשֵׁיהּ מִן שׁוּחֲתָא וְחֵיוֵי מִלְמֶעְבַּר בְּשִׁילְחָא׃ וּמִתְמַכְּסַן בְּכֵיבָא עַל בֵּי מַרְמְכֵיהּ וְסוּגְעֵי אֵבְרוֹי תַּקִּיפִין׃ וּמְהוֹנְבָא דְּנִקְטְלֵיהּ מְרַחִיקָא נַפְשֵׁיהּ מְזוֹנָא וְנַפְשֵׁיהּ מֵיכְלָא רְגִיגָא׃ יִשְׁתֵּיצֵי בִּשְׂרֵיהּ מִן רִיווּ וְשַׁפְיָין גַּרְמוֹי לָא אִתְחֲמוּ׃ וּקְרִיבַת לְשׁוּחֲתָא נַפְשֵׁיהּ וְנִשְׁמְתֵיהּ לְמִיתוּתָא׃ אִין אִית עֲלוֹי מְזָרְמַן זָכוּתָא מַלְאֲכָא חֲדָא פְּרַקְלִיטָא מִן בֵּינֵי אֲלַף קַטֵּיגוֹרְיָא לְחַוָּאָה לִבְנֵי

יג ר״פ ל׳ ומל׳ מַדּוּעַ אֵלָיו רִיבוֹתָ כִּי כָל־דְּבָרָיו לֹא
ג׳ יַעֲנֶה׃ כִּי־בְאַחַת יְדַבֶּר־אֵל וּבִשְׁתַּיִם
לֹא יְשׁוּרֶנָּה׃ בַּחֲלוֹם ׀ חֶזְיוֹן לַיְלָה טו
בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל־אֲנָשִׁים בִּתְנוּמוֹת
עֲלֵי מִשְׁכָּב׃ אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים
ל ותס׳ וּבְמֹסָרָם יַחְתֹּם׃ לְהָסִיר אָדָם מַעֲשֶׂה
ל וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה׃ יַחְשֹׂךְ נַפְשׁוֹ מִנִּי־
ל שָׁחַת וְחַיָּתוֹ מֵעֲבֹר בַּשָּׁלַח׃ וְהוּכַח
ורוב ק׳ בְּמַכְאוֹב עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְרִיב עֲצָמָיו
לחס׳ ל׳ ה׳ אֵתָן׃ וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם וְנַפְשׁוֹ כ
ל׳ ל׳ ושפו ק׳ מַאֲכַל תַּאֲוָה׃ יִכֶל בְּשָׂרוֹ מֵרֹאִי וּשְׁפִי
ל עַצְמֹתָיו לֹא רֻאּוּ׃ וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת
נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ לַמְמִתִים׃ אִם־יֵשׁ עָלָיו
ל וחד הע״ן מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד
לְאָדָם

גוה · כמו גאוה · שלא כלי זיין וכן בעזרא ידו באחת מחזקה בשלח : והוכח · לשון תוכחת שישוב מעונו · ורוב עצמותיו שהוא איתן מוכיחין במכאוב : וזהמתו חיתו לחם · ממאסתו נפשו וחיתו של חולה כל מאכל · ונפשו מזהמתו כל מאכל תאוה : יכל בשרו מראי · יחשך בשרו ממראה כמו כלו בדמעות עיני · מכלות עינים : ושופו עצמותיו · מתנתקין ממקומו · ושיפו · כמו דשף מדוכתיה : לא ראו · אין להם מראה ותואר : אחד מני אלף · במגידי פשעי והוא ילין יושרו :

ויחננו

מסרה

ובשתים ג׳ וסימ׳ בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים ב׳ ביו״כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה : מעשה י׳ פתחין וסי׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב והיה תחת בשם מק יהיה · ולא יהיה למצרים מעשה · הפכבם אם כחמ׳ היוצ׳ ויקברהו בקברתיו דאסא דד״ה · להסיר אדם מעשה · את כל זה ראיתי ונתון · כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה · ובכל מעשה אשר החל׳ כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם : ראו ל׳ ושפו עצמותיו והוא חד מן ד׳ אפי״ן דגשין וסימ׳ ויביאו לו את המנח׳ דיוסף · תביאו לחם תנופ׳ · ושפו עצמותיו לא ראו · ויביאו לנו כיד אלהינו הטוב׳ ד עזרא :

תורת חסד יראת שדי

בחלום ונו׳ יר׳ ועוד זאת עושה האל ית׳ עם האנוש כי בחלום חזיון לילה וכו׳ אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום ענין החלום ההו׳ כדי שיבינו ממנו שהאל יתברך רוצה לומר להם שיפשפשו במעשיהם והכל הוא להסיר אדם מעליו המעשה הרע שיעשה ועם ענינו זה גוה והוא ענין גאה וגאון מגבר זה שהתחיל להתגבר על יצרו יכסה האל יתברך ויחשיבנה כאילו לא היתה בעולמות ובכן יחשוך נפשו מני שחת והוכח ונו׳ יר׳ ולפעמים יצטרך האל יתברך להוכיחו במכאוב מה בעודו על משכבו אחרי שלא הבין הענין מצד מה שנתגלה אליו בחלום וכו׳ עלי משכבו וכו׳ ועכ״ז רוב עצמיו איתן וחזקים וכו׳ ולפעמים יצטרך הדבר עד כי זה מתו חיתו לחם ויתאוו מאכל של תאוה כלומר שיתאוה לאכול ואפי׳ שיהיה רע לו ולפעמים יכל בשרו מרואי שלא ירצה להביט לשם דבר מצד מה שיקוץ בכל דבר מאכל כי מצד זה יכסה את עצמו כל כך עד כי שיפו עצמותיו לא ראו כי הוא יכסה ר״ל עצמותיו כדי שלא יבא לראות בעיניו מה שהיכנו רוצ׳ וכו׳ ותקרב לשחת נפשו כלומר והוא או באופן שיתאוה למות וכו׳ או שימיתוהו וכו׳ : **אם** יש עליו מלאך מליץ ונו׳ יר׳ אך אם יש עליו מלאך אחד מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו שלא כעס ביסורים ולא בעט הכה אז ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר ועניין הכופר הוא מה שלא בעט ביסוריו ואז רוטפש וכו׳ :

או

אבן יחייא

ואם כן מדוע אליו ריבות ואם סבלת סבת מכותיך אין להאשימו ית׳ מדוע לא ענה לך ולא הודיעך סבת מכותיך כי כל דבריו לא יענה לבני האדם ויגלה סודותם · כן אמת כי יגלה קצתם להם כי בדרך אחת ידבר אל עמהם · ובשתי דרכים לאשר לא ישורנה ויביטנה לדרך הראשונה כי יקצר מדע שכלו להשתרע אל השגתה · הדרך האחד הוא בחלום כנואיי חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים · והב׳ היא בחלום נודק הבא בתנומות עלי משכב · ואז יגלה אזן האנשים מהעתיד לבוא עליהם ויחתום מוסרם כי יודיעם איך חתם ה׳ לתת העונש הבא להם במוסר ותוכחת עונותיהם : וזה כדי שהאדם הבהמיי ונוטה אל אדותו יסיר מהמעשה הרע · ושניהם והגבר הגבור יכסה כי ישובו בתשובה · מה שבם יחשוך נפשו מני שחת והנהיכם בעולם הבא · וחיתו ונפשו האישיש מעבור בשלח וחרב הגרות בעולם הזה · כאשר קרה לנבוכדנאצר שראה בחלומו את הרעה העתידה עליו לבוא מחטא גאותו אשר בתשובתו אל ה׳ כי׳ כל מהכהזמן · רב עד אשר שב לגאותו באמרו הלא דא בבל רבתא אשר בניתיה ברוב כחי : ואם הבינו יהיה גדול עד אחד יתיסר בעולם הזה ביסורין טובים כדי שיגלגל מיסורי גהינם הרעים והרבים · והוכח במכאוב וחולי על משכבו ורוב עצמיו יהיה להם חולי איתן וחזק · וזהמתו ותעבתו חיתו ונפשו ללחם · ונפשו תתעב אפילו כל אשר מאכל תאוה כמנהג החולים מאד · באופן שבשרו השמנה אשר היתה נראית יכלה בחוש הככרי מהחולי ועצמותיו אשר בתחלה לא ראו להיות טמונים בבשר עתה שופו ונגבהו ונראו לעין כל · ובאופן כי ותקרב לשחת ולקבר נפשו וחיתו בעבור הכאבים מהחולי הממיתים אותו · ואז כשיהיה קרוב אל המות אם יש עליו מלאך מליץ טוב בעדו אף שיהיה אחד מני אלף מהמלאכי אלהים להגיד בעבור האדם הזה לפני אל יושרו ויחון אותו ויאמר פדעהו מרדת שחת שלא ימות עדין כי מצאתי כופר מהתשובה שעשה :

תקף

ר׳ אברהם פריצול

מדוע אליו · ומדוע אליו ריבות שרצית על כל פנים להתווכח אתו למען יודיע אותך על מה הכה אותך במכות כאלה אשר לפי דעתך אינך ראוי אליהם ואתה ידעת כי השם יתברך לא יענה ולא יתן תשובה לאדם מאשר ימשך ממנו כי כל אשר יחפוץ אלהים יעשה : כי באחת · רק אמנם מה שירצה השם לדבר לפעמים להודיע אל האדם יהיה אם באחת מהדרכים האלה לדבר אתו ממש בלילה על צד החלום להודיעו חטאו כאשר עשה לאבימלך וללבן ועל ידי הנביאי׳ המוכיחים את העם : ובשתים לא ישורנה · או באופן שני גם כן יודיע השם רצונו אל האדם ליסרו ביסורין כדי למונעו מן הרע הגמור פן תאבד נפשו לנצח והדרך הזה השנית לא ישורנה ולא ירגיש בו האדם הנכאב והמוכה רק הצדיק המתקרב אל השם המקבל יסורין מאהבה הוא יזכה אל המדרגה הזאת ובשני אלה הדרכים השם מודיע אל האדם לשוב מחטאתיו אם דרך חלום ונבואה או על צד היסורין שירגיש בחטאיו ובשתים ר״ל באחת משתיהן ובשתים בדרך השני ממש שהם שתים : בחלום חזיון וזאת היא אחת מדרכי השם ברצותו להודיע את האדם להשיבו ולמנוע אותו מן החטא כאשר יהיה מוכן למדרגה הזאת לדבר אליו בחלום חזיון לילה דרך תרדמה כבדה או בתנומות כים ולא כים כפי ההכנה אשר אתו יתבונן במה שיודיעהו ה׳ : אז יגלה · ואז בחלום חזיון לילה יגלה ה׳ לאזן אנשים תשובים להרחקה מן העבירות ולברוח מן הפורענות המוכן לבא עליהם ואז בבחירתם הטובה לבחור בטוב ולמאוס ברע אז ה׳ במ״ס יחתום ר״ל יסגור ויעכב המוסר והיסורין הרעים לבא עליהם שלא יבאו עליהם עוד : להסיר אדם · ואת כל זה יעשה ה׳ יתב׳ לגלות בחלום את אזן אנשים להסיר מעשה אדם ר״ל להרחיקו מן החומריות והתאוות וכן להסירו ולהרחיקו מגוה וגאוה ובזו אשר יכסה האדם וירחיקהו מן השלמות רז מגיה להרחיקו מן הגו וכחות הגוף : יחשוך נפשו · ובזה האופן הראשון להודיע לאדם חטאו בנבואת חלום יחשוך השם יתב׳ את הנפש המשכלת מן הראוי להצילה מני פחת והאבדון וחייתו שהיא הנפש החיונית גם כן מעבור בשלח ובחרב להצילו מהפורענות : בשלח · בחרב מן בשלחה חריבנה : והוכח במכאוב · והולם הדרך השני הוא כי לפעמים האדם אשר לא הגיע מדרגתו אל הנבואה וראוי לפורענות מה הנה השם יתברך יוכיחנו במכאוב על משכבו : ורוב עצמיו ר״ל לריב בעצמיו · והוא מקור מן וימררהו ורובו או ורוב עצמיו העפ״י שרוב עצמותיו איתנו איתן לשון חוזק : וזהמתו חיתו · וחייתו שהיא הנפש החיונית תמאס הלחם בהיותה בחליים כאמרו כל אכל תתעב נפשם ונפשו גם כן תגעל כל מאכל תאוה ומעונג הראוי לתתו לנטויי הבריות : וזהמתו · עניינו ותמאס אותו לשון מיאוס וזוהמא וזהמתו עומד במקו׳ שנים ושיעור הפסוק כן הוא חיתו של נפש אד׳ בחולה אשר הוכח במכאוב בפסוק הקודם זהמהו ומאסתו הלחם וכל מאכל תאוה : יכל בשרו ומרוב החולי יכלה בשרו והתמעט מן הראייה כי הרואה לא יראה בשר בגוף החולה מרוב הרזון : ושופו עצמותיו · רק יגבהו עצמותיו למעלה להוץ להיות גבוהים עם העור שלא ראו כתרהו קודם החולי יכל יכלה וידל מרואי מהיות נראת או שהוא שם דבר מלעיל שם לראייה כמו אל רואי שהוא מלרע : ושפו · לשון גבהות כמו ונגבהו : לא ראו · לא נראו והוא עבר מבנין פועל שלא נזכר שם פ עלו ר״ו ושפו עצמותיו לא ראו רוצה לומר גבהות עצמותיו שהיה הבשר גובר וגבוה עליו לא ראו ושפו וראו עבר מבנין פועל ע״מ פוקדו בשלמים : ותקרב לשחת · ואת אלה יעשה השם אל האדם להגיעו כמעט אל המות : וחיתו לממיתים · לחוליים הממיתים לראות אם ישוב בלבבו כמו שאומר : וחיתו · נפשו החיונית : אם יש · רמז בזה הפסוק שהשם ית׳ יחפוץ בשוב האדם מרשעו ושיגיעו אליו הרעות הקדומות לראות אם יש עליו בעבורו מלאך מליץ ממשכיות לבבו אחד מני אלף מן המחשבות השכליות אשר באדם שיעירוהו לתת אליו עלה להגיד לאדם יושרו שראוי שיבחר בו ושיעשהו ולהדר כו׳ מאליו אל היושר למען לא יאבד נפשו :

ויחננו

הרמ״בן

מדוע אליו ריבות · למה אתה מריב ומתקוטט עמו בעבור שלא יענה בכל דבריו שאומרים לו כי בדרך אחת ידבר האל ויודיע כל האמת : ובשתים לא ישורנה · לא יראה אותה כמו אשורנו ולא קרוב והוא כדרך לעות אדם בריבו ה׳ לא ראה ופירש הדרך הזאת אשר ידבר בה האל : בחלום חזיון לילה כלומר במראות הנבואה וכן אמר התרגו׳ ארום בחדא שותא ימלל אלה ובתנייתא לא יצטרך למסכייה : אז יגלה אזן אנשים · לא מצאו המפרשים טענה חדשה שיהיו מיחסים לאליהוא רק זאת ש״אמר כי האל יגלה אזן אנשים בחלום שלא יעשו חטא כמו שעשה לאבימלך ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי : ובמוסרם יחתום · גזר דינם · כלומר פעמים יגלה אזנם ופעמים ייסרם במכאוב : להסיר אדם · ממעשה מ״ש מגבר כמשך לאחור כאומר להסיר אדם ממעשה כלומר ממעשה רע שלא יעשה אותו כי אע״פ שלא חטא אדם מזהיר אותו ומוכיחו בחלום או במכאוב שלא יחטא : וגוה מגבר יכסה · וימלט רגלי יגבה לבו עד להשחית ויעשה הרע בעיני השם ואיננו נכון בעיני כי זה כבר אמרו אליפז שהוא מוס׳ אלהי׳ להיטיב לו ואיוב ירחיק זה מה כחי כי איחל ועוד כי איוב יטעון בצדיק ורע לו ויש שמגיע אליהם כמעשה הרשעים למות בנפש מרה ואין זה ליסרו שלא יחטא ואיוב יצדיק נפשו להביא כפי כונתו כמו שעשה לשעבר כי לא יחטא ולא ירשע ועוד אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף והלא לזה הצדיק המת שר שלא יחטא אין מלמד עליו חובה ומלמדי זכותו רבותים אלפי שכאן ועוד מה יעשה בקושית רשע וטוב לו ומה יטעון עליה אליהוא והיא המתפרסמת עליהם ובה נשאר המחלוקת במענים האחרונים וכבר כתבתי שדברי אליהוא חכמה היתה מקובלת בידו מפי אנשי הנבואה ולכן אמר כי באחת ידבר אל חזיון לילה בחלום אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום האל ידו כמו ויכתב בספר ויחתם ועתה אפרש והמשכילים יזהירו להסיר אדם מעשה שמוך כמו כל כלי מעשה וגויתו מן הגבר יכסנה : יחשוך נפשו מני שחת · כמו קרא בגרון אל תחשוך אם אדברה לא יחשך כאבי שאין ענינם שלא תהיה הקריאה ושלא תהיה הכאב מדאשיהו · רק שיחשך וימנע מכאן והילך וחיתו יחשך מעבור בשלח שלא ישלח לות׳ביד פגע׳לצד ולא להעבירה בשחת לעולם והוכח במכאוב על משכבו כי יחשוך מני שחת יוכיחנו האל במכאובות וחליים ויזכור לו עונותיו עד כי יקרב למות ואם יש עליו מלאך מליץ שיגיד היושר שעשה כאשר שב בתשובה אז יפדה אותו מרדת שחת :

רטפש

מ״ע ספורנו

מדוע אליו ריבות · וכמו כן במה שאמרת שאתה חפץ להתוכח עם האל יתברך לא לצדקת כי כל דבריו לא יענה · לא ישיב כל הדברים שיוכל להשיב : כי באחת ידבר אל · כי אמנם איננו מדבר עם האדם זולתי מאחת משתים · ראשונה בחלום חזיון לילה · בחלום כענין אבימלך ולבן או בחזיון של נבואה לראוי׳ לזה או לאחרים על ידי הנביאים הכלליים או הפרטיים : ובשתים לא ישורנה · שנית למי שלא ירגיש בראשונה וזה כי בדרך הראשון שהוא בחלום וחזיון · יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתו׳ · ויאמר שהכלל העולה הוא : להסיר אדם מעשה אותו המעשה שנכשל בו כמו שאמר לאבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת : וגוה מגבר יכסה · ושיכסה ויגביר השכל על הגוייה ונפש המתאוה באופן שלא תראה פעלת׳ כאמר׳ ז״ל פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדר׳ ובזה יחשוך עצמו מני שחת · לחיי עולם : וחיתו מעבור בשלח בעה״ז : והוכח במכאוב · ולמי שלא יתבונן אל הנאמר בדרך הראשון שהוא על ידי חלום וחזיון אליו או לנביאים שחברו וכהבו אז ידבר אליו בדרך השנית והוא על ידי יסורין וזה בהדרגה שאם לא ירגיש בתחלת היסורין ולא יפנ׳ לפשפש במעשיו ולשוב ולהתפלל אז יהיה ברב עצמותיו איתן · חולי קש׳ : ושפו עצמותיו לא ראו · יגבהו אותם העצמות שלא היו נראים כי יכלה הבשר ועם כל זה אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף · איזה פיחר ומגיד על מה יורה אותו הכאב ומה סבתו שהוא אדם אחד מאלף שיעשה זה · להגיד לאדם ישרו של דבר ומשפטו :

ויאמר

אוהב משפט

אענה אף׳שהם שותקי׳ אין אשמה עלי אם אענה גם אני חלקי ואגיד מה שהשגתי בזה ודעתי בו גם אני : כי על כרחי אני צריך להשי׳ כי אני מלא משענות ועצור במלין לא אוכל כי רוח בטני היא מציקה אותי עד שאוציא דברי ואדברה וירוח לי : הציקתני · לשון מצוק ומצור כאלו הרוח היא צרה בבטני לרוב חלי שסבבוני ולא הנוח עד שתצא בדבור : דבה זהו דרך משל כענין בטנך תרכל ומעיד תמלח יאמר כי אני דומה ליין חדש שאם לא יפתחו החבית אשר הו׳ בו יבקע אותה לרב תקפו וכמו הנודות החדשים יבקע בטני שדרך הנודות החדשים להבקע כשהם מלאים הרבה : אבות · נודות · וכן נאמ׳ בקראו אובו׳ וידעוני׳ כן לפי שדרך כשוף זה לעשותו בנאדות כעדות הרא״בע ז״ל · ודמה עצמו לנאדות לפי שהם כדמות אדם כשהם זקיפים כדברי רש״י ז״ל : **אדברה** על כן אני מוכרח לדבר כדי שירוח לי כי זה הוא מטבע המושכלות שהיודע אותם משיג מצוקה גדולה עד שילמדם למי שנעלמו ממנו : יאענה · כמו ענית ואמרת או הוא לשון עניה ממש לפי שכבר התחיל איוב בדבור עכ״ל : **אל** לא אכבד פני אדם בויכוח כ״עלי׳ בהמה מפני כבודו : ואל אדם לא אכנה לו בשם דרך כבוד ומעלה שאינם בו · ועיין הרמ״בן

רש"י

ויחננו · המקום : פדעהו · כמו פדאהו אל"ף מתחלפת בעי"ן · והעניין מוכיח · מצאתי כופר והוא פדיון : רוטפש בשרו מנוער · רוטפש אשק"ושא בלע"ז · מנוער · נתעורר בשרו מן הנוער שהוא מכוער ומנוסק מן ייסורי חליו · ואין לתיבה זו דמיון במקרא ולפי ענייני הוצרכנו לפרשו במשמע העניין והפותרו בלשון רפש · והאומר הטי"ת ניתוספא בו · כמו נצטדק טועה הוא מאד כי אין טי"ת מתנוספת בתיבה כי אם בלשון מתפעל או נתפעל ובתיבה שיסודה צד · ולא בשאר תיבות כמו צדק נצטדק וכמו צרוע נצטרע ציר נאמן · וילכו ויצטיידו · צידה הצטיידנו אותו · ישוב בטחו ברפואה לימי בחרותו : בתרועה · בתפילה : ישור על אנשים · יעשה שורות של אנשי' כשיגדל מחליו ויתודה ליוצרו · ולא שוה לי · לא נהיה לי שכר בדברי :

פעמים

אבן עזרא

להגיד לאדם · בעד אדם כמו אמרי לי אחי הוא מזה הפסוק תלמוד כי המלאכים הממיתים המבקשים נפש האדם רבים ומלאך אחד הוא פקיד עליו לשמרו והמבין סוד מערכות הצבאות יודה כן : ויחוננו · המקום ויאמר אל המליץ פדעהו כמו פדעהו בעניין ואין לו חבר במקרא · וכן רטפש וענינו רך : וירא פניו בתרוע' כמו בשמחה: ישור · ישוב כמו ישור כסף יקושים על כן נקראת החומה שור כמו בנות צעדה עלי שור בעבור שהם סובבות המדינה : ולא שוה לי · ולא עשיתי השוה והעניין שיתוד' נגד אנשים בפרהסיא : על

לְאָדָם יָשְׁרוֹ׃ וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ ל' וחד יחננו לִבְנֵי נָשׁ תְּרִיצוּתֵיהּ׃ וְחַס עֲלוֹי וְאָמַר
כה מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר׃ רֻטֲפַשׁ ל פְּרוֹק יָתֵיהּ מִלְּמֵיחַת בְּשׁוּחְתָא
בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר יָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו׃ ג' אַשְׁכְּחִית פּוּרְקָנָא׃ אִיתְחַלִּישׁ
יֶעְתַּר אֶל־אֱלוֹהַּ וַיִּרְצֵהוּ וַיַּרְא פָּנָיו ל בִּשְׂרֵיהּ יַתִּיר מִן רִיבוּתָא יְתוּב לְיוֹמֵי
בִּתְרוּעָה וַיָּשֶׁב לֶאֱנוֹשׁ צִדְקָתוֹ׃ יָשֹׁר כ"ה · ל' וחד ישר במסכ טַלְיוּתֵיהּ׃ יְצַלֵּי קֳדָם אֱלָהָא וְרַעֲנֵיהּ
עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חָטָאתִי וְיָשָׁר וְחָמָא אַפּוֹי בְּרַעֲוָא וִיתִיב לֶאֱנָשׁ
הֶעֱוֵיתִי וְלֹא־שָׁוָה לִי׃ פָּדָה נַפְשִׁי נפשו ק' כְּצִדְקָתֵיהּ׃ יְהָרִיץ לִבְנֵי נָשָׁא וְיֵימַר
מֵעֲבֹר בַּשָּׁחַת וְחַיָּתִי בָּאוֹר תִּרְאֶה׃ וחיתו ק' חָבִית וְתָרִיץ קַלְקֵלִית וְלָא הֲוָא שָׁוֵי
הֶן לִי׃ פְּרוֹק נַפְשֵׁיהּ מִלְּמֶעְבַּר
בְּשׁוּחְתָא וְנִשְׁמְתֵיהּ בִּנְהוֹרָא מַעַלְיָא תֶּחֱמֵי׃ הָא

להשיב לאדם כפעלו · כי לאדם שטיב לפניו · ולאדם שלא עכול בו · ולא רגיתי לאדם · כי לא לאדם הבירה · כי לא לאדם תשפטו :
נפשי נפשו קרי פדה נפשו מעבור בשחת והוא חד מן כ"ד מלין כתיב י' בסוף תיבותא קרי' ו' וכו' נמסר במסרא רבתא במערכת אות יו"ד בס"ד :

רלב"ג

רפטש · התלחלח ונרטב : עלומין נעוריו : בתרועה · בשמחה או בתפלה וצעקה : ישור · הוא מענין הבטה והשגחה : וההלפך

מסרה

לאדם ולאדם י"ג וסימ' ולאדם אמר כי שמעת לקול · ולאדם לא מצא עזר · כתנת עור וילבשם · האנכי לאדם שיחי · מגיד לאדם מה שיחו · להגיד לאדם ישרו · לאדם מערכי לב ·

אבן יחייא

בכך ישמע ה' לקולו ויתלחלח בשרו כבשר הנער וישוב לימי עלומיו · וזה כי יען שיעתר והתפלל אל אלוה בעת חוליו לכן ירצהו ויראה פנית מהחולה הזה בתרועה ושמחה · כי ה' ישיב לאנוש כצדקתו · והאיש הלז יקרא בשם ה' וישור ויביט על האנשים לאמר להם אני בשכבר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי כי לא היה לי תועלת בזה רק מכאובות שונות ויסורין רבים · וכאשר שבתי אל האלוה והתפללתי לפניו פדה נפשי מעבור בשחת ובקבר · והרוח תיוני מנפשי באור החיים תראה : הן

תורת חסד יראת שדי

או יר' מלאך · כופר והוא שיחות במקומו איש רשע וכו' · ומלבד כל זה יעתר אל אלוה וירצהו והוא דבר שני של טוביות כי מלבד מה שנתכפר על עוניו ונוצל ממכאוביו יהיה עמו ברצון שוב כאדם את בנו ירצה וכו' · או יר' יעתר אל אלוה בעד הרשע שהוא והאל ית' ישמע תפלתו וירצה לאותו הרשע אם יחזיר בתשובה : או יר' וירצהו למתפלל הלזה יען כי עתר והתפלל אל אלוה בעד חברו כי כל המתפלל בעד חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה · ואומר וישב לאנוש צדקתו הוא הדבר שאז"ל שזדונותיו נעשו כזכיות למי ששב בתשובה כו' ואז ישור על אנשי' כלומר ומשם והלאה הוא יביט באנשים להחזירם למוטב והוא מה שדרשו הדרשני' במה שאמר הכתוב והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שהכוונה לומר שיוליכם את שבעלי תשובה שמה כדי שיחזירוה בתשובה לפניו ית' · ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי יר' ולא שוה לי כי אם מה שהתודתי עליו ומה שהייתי סבת שיבת הרעים בתשובה שלמה לפניו ית' וית' וז"א פדה נפשו וגומר ור"ל ולא די שפדה נפשו מעבור בשחת אף שחיתו באור תראה והוא מה שאהיה אני האור להאיר להולכים בחשך הכלי הע"הו : ובשבת פ"ב אחז"ל שנו רבותינו מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק יהא דומה כמי שנמסר לסרדיוט חש בראשו יהא דומה כמי שנמסר בקולר עלה למטה ונפל יהא דומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול אלו הם פרקליטין גדולים של אדם תשובה ומעשים טובים ואפי' תת"קצט מלמדים עליו חובה וא' מלמד זכות נצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגומר מצאתי כופר רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אפי' תת"קצט מיני חובה מלמד עליו אותו מלאך ואחד לזכות נצול שנאמר אחד מני אלף ע"כ · והנה רבי אליעזר חלק על התנא קמא יען כי לפי דברי הת"ק היה מן הראוי שיאמר אם יש עליו מלאך אחד מני אלף מליץ להגיד לאדם ישרו אך כאו' מליץ אחד מני אלף ר"ל שהמלאך בעצמו מליץ תת"קצט לחובה ואחד לטובה וזה לבד די לו וכו' כי יחננו האל ית' ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר והוא הדבר הטוב ההוא שנמצא בתוך האלף דברים שהליץ עליו המלאך ההוא ונכן רטפש בשרו מנוער וכו' ויעתר אל א'וה וכו' וישר על אנשים וכו' כאמור והנה אין ספק כי ענין הדבר האחד שיליץ עליו המלאך הוא מה שיקבל היסורים באהבה והן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר כי לכל פעם ופעם יצטרך הדבר הלזה והכל הוא כדי להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים כי אם היה האדם עושה איזה דבר רע והיה שונה בו וביני ביני לא היו יסורים באים עליו היה חוזר ושונה בדבר מלב ונתפס והיה הדבר נעשית לו כהתר וכו' ולז"א הקשב איוב שמע לי ושמע לי בענין שהלך החרש ואנכי אדבר כי עדין לא דברתי עד עתה כי אם הקדמות רבות כדי להקדים לך ההקדמה המעולה הנזכר ואח"כ אשיבך מלין על עניינך ואענך על זאת לא צדקת כי על מה שאמרת כי ירבה אלוה מאנוש כבר השיבותי ואם יש מלין השיבני ודבר כי חפצתי צדקך גם על זה שלא צדקת וכמו שאמרתי לך הן זאת לא צדקת אענך וכו' ואם אין אתה שומע לי בענין שהלך והחרש ואאלפך חכמה על עניינך זה שאתה בו ובכונת אליהוא בכל האמור הנה הוא כי חרה אפו באיוב על צדקו נפשו מאל"ס ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה שמלבד זה היה אשר שירשיעו את איוב על מה שלא ענה לו עוד ושהמתין הוא ואיוב למה שיענו רעי איוב ובראתה כי אין מענה בפי צופר הנעמתי חרה אפו ושהמתין לדברי רעי איוב לפי שהיו ישישים ממנו לימי' ושאמר אז בשמעו לדברי רעי איוב כי בהמשך הימי' יודע מה אמרו הם ומה ענה הוא עם חכמתו ושעם כל זה לא רצה להמתין עוד שמא יאות בכתים והרוח תשוב אל האלי"ם אשר נתנה ושלא רבים יחכמו מצד עצמם כי אם מכשמת שדי אשר תבינם · ושמה שלא חזר עוד צופר לענות לא היה מחכמתו מחה שמשתיקא בתרין וכו' כי אם להיות אמת שכן רצה האל ית' ושלהיות אמת כי לאדם הם מערכי לב לכן ערך לבו אליו להשיב על דברי איוב ושאמרותיו לא היו ממה שהבין מדברי רעי איוב כי הם מה' שמהנו מענה לשון ושאין צריך לומר שלבי ערך אליו אלא שאפילו בטנו הציקתהו והוא כיין לא יפתח וכו' ושהיה מייחל לאל ית' שיענהו במענהו זה שישיב לאיוב להיות אמת כי ממנו מענה לשון שבדבריו לא ישא פני איש ולא יכנה לבן אדם מיראתו מה' שלא ישרפנו ושדבריו דברים לשונו בחכו מקודם שיאמרם בחוץ ושאין לו אחד בפה ואחד בלב ושהוא יודע כי רוח אל עשה אותו ונשמת שדי תחייכו ומחומר קורץ גם הוא ושהוא שמע באזניו מה שאמר איוב כי הוא זך בלי פשע ואף בלי עין ושהן תנואות עליו ימצא ויתן לו יסורין שהיה כהן כט ל תורה : ויעס

הרמב"ן

רטפש בשרו מנוער · ישוב לפסוק העליון יחשוך נפשו מני שחת : רטפש · לשון לחיה שילמח ויפרה בשרו על עצמותיו כאשר יעשה בבטן אמו מנער : יעתר אל אלוה וירצהו · אחרי שובו והוכח במכאוב כי נתכפרו לו עונות הראשונים ולכן יקדמוהו רחמי האל וישב לאנוש הזה צדקתו עתה : ישר על אנשים · יביט על האנשים אשר כגילו שאבדו ויאמר גם אני חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי חטאי כי בו לא נמלטתי אך בצדקתי עמדה לי : פדה נפשו מעבור · אחרי חליו בשחת וחיתו באור פני מלך תראה בבוא עתו כי שם תעמוד ולא תעבור בשחת ולכן נפתח בי"ת באור וכן אמר התרגו' ונשמתיה בנהורא מעליא תחמי : הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר · יתכן שכך היא המדה וכן הזכירו חכמים במסכת יומא ועל הרבעה לא השיב כי להשיב נפשו מני שחת : לאור באור החיים · אפר על פני האד' היכן דעת התרגו' שאמר כאן בנהור חייא גם יתכן לאור באור החיים גם בסוף תהיה נפשו צרורה בצרור החיים את ה' אלהיו והנהו מהרץ קושית צדיק ורע לו וממנה יבא תירוץ רשע וטוב לו הוא הדין והוא הטעם רק מפני שזה חסד הוא ולם יהיה צדיק אובד בלי פשע יהיה רשע ועול יפליג וידבר בזה יותר הנה פירשתי העניין הזה והפסוקים ומילותיהם נראים לפירוש מאד ומורים עליו הוראה שלימה והטענה בעצמה טענת אמת ודברים מבוגנים לא תמצא אחריהם קושיא בדעתו של אדם כלל על כן החרים איוב ולא ענה אותו דבר ואם תחפוץ להבין הסוד הנכבד לבך תשית לדעתי וכליותיך תשתוכן ועלי חטא תתאוכן ויסור עלי פניך הענן החזינה עיניך המלך והכלה ותלפה לגאולה תראי עפרים תאמי נביה והגזירה והביכה : פירוש המלות : בשלח · מין ממיני הנשק אשר ישולח כמו איש שלחו למים ואין משלחת במלחמה : ורוב עצמותיו איתן · נמשך למעלה ורוב עצמיו במכאוב איתן כלומר במכאוב חזק ותקף : וזהמתו חיתו לחם · מלשון זוהמא בדברי חז"ל כי חיתו שהיא נפשו מזוהמת לו כל לחם ויש מפרשים כי חיתו זוהמת הלחם בשני כנויין כמו ומתוכה כעין החשמל מתוך האש · שב לבאר : יכל בשרו מראי · מראהו כמו לא הפורני עין ראי יאמר כי יכלה הבשר שאין בשרו נראה על עצמותיו אין עליהם רק העור והעצמות הם פים ויוצאים לחוץ ולא נכם נראים בעצמות האדם : ושפו · מן הר נשפה על שפיים עניינם מקום גבוה יחד בראשי ההרים והוא כלשון חכמים ז"ל מסופין ויש אומרים שחשבו עצמותיו עד שלא יראו כדרך הסך משחור תארם והוא מלשון כסף וסכיכם כתרגו' הירושלמי ומתחשכן גרמוי לא אתחמי ה"א ושפיין גרמוי והוא הנכון : אם יש עליו מלאך מליץ טוב · אחד מני אלף מלאכי מות המלמדים עליו חובה להגיד על אדם זה ישרו כמו ולאמר פיעה לבני ישראל : ויחננו האל · ויאמר פדעהו מרדת שחת כמו פדאהו שילוה למלאך המליץ שיפדה אותו מיד מלאכי המות : מצאתי כפר · דברי המלוה מצאתי לו כפר וספר הכתו' רחמי האל על מעשיו כי רבים מלמדי חובת האדם לא יעמדו במקום מליץ ישר אחד ותרגום הפסוק הזה אין אית עלוי זכותא מזדמן מלאכא פרקליטא חדא מן בני אלף קטיגורא לחוואה לבר נש תריצותיה : רטפש בשרו מנוער · פירשו בו שהיא מלה מורכבת רוטפש לומר שחזר בשרו רטוב ורך ויגדל וירבה מן ופשו פרשיו ולא ידע בפש מאד ובלשון תרגום פישו סוגו והתרגום אמר איתקליש בשריה שחזר בשרו דק מנער קטן כל דבר הפרוס נקרא כן בלשון ארמי ויטס על המחנה והתרגום ירושלמי בו ורפס על מסריתא והטית לשון התפעל · רטפש בשרו : ויען

ר' אברהם פריצ"ל

ויחננו ויאמר · ובאמצעות היסורין שבאו עליו יחננהו השם יתברך ויאמר להצילו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כופר לכפר בעדו והם היסורים אשר יהיו לפדיון נפשו ובזה האופן השני מהגעת המכות לאדם מאת השם יגלה השם לאנשים ויודיע על מה שחטאו למען יצדיקו את הדין וישובו אל השם ויעתר להם ורפאם ויושיעם ויצליחם כמו שאמר : פדעהו · לשון פדיון · תפלה אותו : ויחננו · ויחן אותו : רוטפש בשרו · ואחר כך בשוב החוטא מרשעו וירגיש בפורענות ירפאהו השם וירטיב וירבה בשרו מנוער להחזירה רטובה יותר מימי נעוריו וישוב אל הבריאות והגידול לימי עלומיו כימי היותו עלם : רוטפש · אמרו קצת מדקדקים מלה מורכבת משתים רטוב ופש תרגום של פרו ופשו ועניינו רטוב ופרה ורבה והוא עבר מרובע מבנין פועל : יעתר אל אלוה · ועוד כי האיש הזה אם יעתר לה' להבא אם יקרהו מן הצורך זה ירצהו וירא ה' פניו מן האיש הזה בתרועה ובשמחה לרצותו במה שישאל ושיצטרך וישב לאנוש הזה צדקתו כיון ששב אל השם והתחנן אליו ראוי הוא שישמע צעקתו בתרועה ובשמחה : ישור על אנשים · כי כן דרך השם להביט ולהשגיח על אנשים חשובים כאשר יאמר אחד מהם חטאתי והדרך הישר העויתי אותו ולא שוה לי כמו שאומר : ישור · ענין ראייה והבטה מן אשורנו ולא קרוב : פדה נפשי · ובשובו מרשעתו יפדה ה' את נפשו מעבור בשחת וגם חייתו ונפשו באור החיים הנצחיים תראה לעתיד : חיתו · נפשו : הן

מ"ע ספורנו

ויאמר · המליץ לכותב : פדעהו מרדת שחת · פדה את הנפש השכלי והוא נפש האלקים רשר בך מרדת שחת לחיי עולם : כי אמנם מצאתי כופר · מצאתי שיש בו כר והכרה לכל עון בתשובה לאחר ולרבי' כענין ישראל בדבר העגל ודוד בדבר בת שבע : רטפש בשרו מנער יהיה רטוב ויפוש בשרו יותר ממה שהיה בימי הנעורי' וירפא ועם זה יעתר אל אלוה וירצהו וירא פניו בתרועה · יקבלהו בשמחת תרועה שהתגבר ונצח את יצרו כי חפץ חסד הוא : וישב לאנוש צדקתו · צדקת תשובתו שעונות נחשבים לו כזכיות : ישור על אנשים · והם אחרי כן זה השב יתן עיניו על הנכרים הנכשלים בחטא : ויאמר חטאתי · ויאמר להם הנה קרה לי שחטאתי : וישר העויתי · וסרתי מן הדר' הישר להמלט מן החולי שקרה לי שהוא התשובה ובקשתי להמלט בדרכים אחרים : ולא שוה לי · עד שחזרתי בתשובה ונרפאתי : פדה נפשו · הנה בזה פדה זה השב את החוטא : מעבור בשחת · כי ישיבהו בתשובה בדבריו אלה : וחיתו · של זה המלמד לשוב באור תראה לחיי עולם : הן

אוהב משפט

הרמ"בן ז"ל והין כזה הפירוש טעם · אבל הוא כנגד איוב שלא יכנה אותו כצדיק גמור מפני כבודו · וכן כרש"י ז"ל אבל הרב ז"ל לא ירצה זה הפי' מפני שדעתו ה' שאליהוא לא הרשיע איו' כלל וכבר כתבנו דעתנו בזה : כי כי לא ידעתי להתנהג במדה זו מימי להחניף ולומר לרשע צדיק אתה : כמעט ישאני עושני · כמו ישאהו קדים וילך כלומר הייתי ירא שאם הייתי מכנה לשום אדם שלא ישאני כמעט לבי' מועדי אלהים עושני · או היה דרך קללה כאד' האומר אם עשיתי כך לא ישמרני השם כן פי' ר"א ז"ל · וי"מ ישאני ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו : תשא הארץ מפניו : ואולם ואולם רק על פי שאיני מליץ אותך כמו שצדקת נפשך שמע לדברי וקבלם והאזינה אותם כלומר הטה אזן וקבלם כי נכוחים הם : הנה הנה לא אמר שהציקתני רוח בטני פתחתי פי כדי שירוח לי ואם אדבר לא אדבר כי אם דברים מ טעמים לחך · ולזה אמר דברה לשוני בחכי כי דרך החך לטעום : ישר ודע כי אין כוונתי להוכח עמך דרך ניצוח והטענה כי אמרי הם יושר לבי לא זולת · ואמ' זה כיון במה כתים שמולא בפיומה שאין בלבו כדי להמלט מן הויכוח : ברור מללו · כלומר דבר ברור · יאמר כי הדבר שימללו שפתי ברור הוא ואין בו טענה כוזבת כי אין חפצי בזה רק הודעת האמת במה שהוא אמת לא כחביריך שרצו להמלט מהויכוח בדברי' מגומגמים ובלא דעת בפטי ברור מללו על דרך קול נגידים נחבאו שנחבאו שב אל נגידים אע"פ שנו' קול וכן מללו שב אל שפתי אף על פי שנזכר דעת · כמו שפירשתי שם : רוח · איבני חזק יותר ממך שתאמר אלי כמו שאמרת לשם ית' יסר מעלי בבטנו ונו' · אדברה ולא ירצנו ונו' העניין · אבל אני כיוצא בך ענה אותי כרצונך כי רוח אל עשתני כמוך ונשמת שדי תחי כי כמוך והוא כפל לשון או הוא כקשר למעלה כי לא אדבר כי אם יושר וברור לפי שרוח אל עשתני : אם · אם אתה יכול להשיב בטענות צדקות אין לך לירוא ממני ולהסתתם טענותיך אבל ערוך אותם לפני ועמוד על עמדך בזקיפה כי אין לך פחד מגדולה יתירה שים לי עליך : הן · י"מ הן אני כפיך לאל ונתבונך ההוכח ירינו נכון · וי"מ הן אני כדבריך ומחשבותיך עם האל והעניין כי איש ואיש כפי מהללו כאלו אמר אני כמוך ולא יכון נכון · והנכון מה שפר"שי ז"ל הן אני כמוך שלא יבעתך הן לבי ביעותי של הב"ה לדבר דברי בשבילו · או יאמר הן אני כמו שאלת מהאל ית' כי מחומר נגזרתי כמוך : קורצתי · כמו קרץ מצפון לשון דבר הנגזר כלומר מגזרות החומר והעפר אני כמוך : הנה · י"מ הכפי הא'לף נוסף כלומר כפי כמו שאמר כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני · וי"מ שהם שתי מלות כמו אכזר וחלכאים · וי"מ לשון כפיה מן כי אכף עליו פיהו ואכף וכפך הם שני שרשים בענין אחד · כלומר כפייתי שרכיף אותך לא הכבד עליך כי אני מחומר כמוך · וכן דעת התרגום שאמר ועיני לא יקר · ונוכי הוא לשון משא בדברי רז"ל דרי טונא והוא חסר עי"ן כלומר טוענא והמש' הכבד הוא כופף נושאו : אך עתה יתחיל אליהוא להשיב על דברי איוב

כי

ל הֶן־כָּל־אֵלֶּה יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם־גָּבֶר: לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי־שָׁחַת לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים: הַקְשֵׁב אִיּוֹב שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר: אִם־יֵשׁ־מִלִּין הֲשִׁיבֵנִי דַּבֵּר כִּי־חָפַצְתִּי צַדְּקֶךָּ: אִם־אַיִן אַתָּה שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה:

ויען

הָא כָל אִילֵין יַעֲבֵיד אֱלָהָא תְּרֵי זִמְנִין וּתְלַת עִם בַּר נַשׁ: מְטוּל לַאֲהָבָא נַפְשׁ מִן שׁוּחְתָא לְאַנְהָרָא בִּנְהוֹר חַיַּיא: אֲצֵית אִיּוֹב קַבֵּיל מִינִי שְׁתִיק וַאֲנָא אֲמַלֵּיל: אִין אִית מִילִין אֲתִיבְיָתִי מַלֵּיל אֲרוּם צְבֵיתִי לְזַכָּאוּתָךְ: אִין לָא אַתְּ קַבֵּיל מִינִי שְׁתוֹק וְאַלֵּיפִנָךְ חוּכְמְתָא:

ואתיב

רשי

פעמי׳ שלש מייסרו על עונותיו בחליו שלא להשחיתו · ואם יותר יכעס עליו ידאג מן גיהנ׳ ומן המיתה · שנא׳ ועל ארבעה לא אשיבנו : מענה

מסרה

החרש ו׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימ׳ י״נ : אם אין ד׳ וסימ׳ הישׁ יי׳ בקרבנו אם אין · הישׁ בה עץ אם אין · הנעשה דברו אם אין · אם אין אתה שמע לי :

מ״ע ספורנו

הן כל אלה יפעל אל · להוכיח האדם בחלום ובחזיון או בייסורין : פעמים שלש עם גבר · להשיב נפשו מני שחת · של דרך חטאים בעולם הזה : לאור באור החיים כדי שיזכה לאור חיי עולם כי חפץ חסד הוא : הקשב איוב · מה שהקדמתי לך : שמע לי · עתה שאומר ולא תכנס לתוך דברי : אם יש מלין אם יש לך לדבר נגד דברי : השיבני · אחר שתשמע · כי חפצתי לדקך · אם תשיב תשובה נאותה ולא אדחה אותך בקש : ואאלפך חכמה · חכמת השגחת האל ית׳ על כל יצוריו : ויען

רלבג

ואאלפך · והלמדך : ביאור דברי המענה ענה אליהוא בן ברכאל הבוזי על קצת לדברים זכר בזה המענה שאמרם איוב ואמר לצעיר אני לימים ואתם ישישים על כן יראתי מהגיד דעי לכם · כי אמרתי שאורך הימים יתן דעה לאנשים לענות הראוי בדברים ורוב שנים יודיעו חכמה · אכן לפי מה שאמצא מכם הוא מבואר שאין הענין מצד הישישו׳ אכן רוח והבנה היא באנוש עד שיחכם איש מאיש לזאת הסבה והשפע הבא לאנשים מהשם יתברך הבינם וחשימם חכמים לא אורך הימים והישישות · לא הנכבדים יחכמו ולא יבינו זקנים משפט ר״ל שאין סבת החכמה והבינה הישישות והכבוד · ובהיות הענין כן נשענתי להשיב על דבריך ואם אני צעיר לימים ואמרתי לך שמעה לי ואחוה דעי אף אני · הנה המתנתי לדבריכם אאזין ואשמע דבריכם מזולת שאענה עד שאשמע תבונותיכם ותחקרון מלים להשיב לאיוב · ועדיכם אתבונן לראות אם תענו אותו והנה אין מכם שיענה על דברי איוב אולי תתגללו ותאמרו מצאנו חכמה בשתיקתינו אל ידפנו לא איש ר״ל לא יצטרך לאדם שירדפנו ויהדפנו על חטאיו כי די במה שיהדפנו השם · הנה איוב לא ערך אלי מלים ובאמריכם במה שזכרתי והוא אמרכם אל יהדפנו לא איש ראוי לי שאשתוק ולא אשיבנו ולי התגללות יותר מכם בשתקי כי לא ערך אלי מליו לדבר עמי ואפשר שיהיה הרצון באמרו ובאמריכם לא אשיבנו שאני אשיבנו במאמרים אינם כמאמריכם כי לא אבא אליו בטענות כוזבות כמו שעשית והיה זה סיבה שלא מלאתם מענה · יראו רעי איוב מהשיב לו העתיקו והסירו מהם מלים · והוחלתי זמן מה אולי ידברו גם לא ידברו ושתקו ולא ענו מזמן ארוך התעוררתי לענות חלקי כי מלאתי מלים וטענות להשיב אל איוב לרוב תאותי להשיב לו כאילו אני במצוק ובלער עד שאשיב · הנה בטני כאוב יין אשר לא נפתח עדיין שהוא מלא ובאובות חדשים שהם נבקעים בקלות כן יבקע נפשי בקלות להוציא הטענות והראיות אשר לבי מלא מהם ואחר זה הענין בבקיעה להרחות שהוא כאילו יכריחהו הידוע אליו בזאת הסבה להשיב אל איוב כי טבע המושכלות כן הוא בטבע ר״ל שלא יוכל להמנע המשיג להודיע מה שישיג לזולתו · לא אשא פני איש להחניף אותו ואל אדם לא אכנה ר״ל שלא אכנה שמי להחליפו שלא אומר בבירור דבר כנגדו כי לא הורגלתי בזאת התכונה הפחותה מיראתי שאם אתנהג בה ישרפני השם ויכלני · והנה אחר זה כנגד רעי איוב שלא רצו לומר בבירור מה שאמרו כנגד איוב אבל כינו והעלימו כמו שמצאת שאמר בלדד ברצותו לומר שלא השתדל איוב להשיג ולדעת השם כראוי אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל · ואמר ציפר ברצותו לומר שכבר חטא איוב כשהטיח דברים כנגד השם זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ולא רצו לומר בביאור שאיוב חטא באלו הדברים · ואולם שמע נא איוב מלי הנה נא פתחתי פי לדבר אליך ויהיה מאמרי היושר המצוייר בלבי והדעת אשר יגידו שפתי יהיה ברור ונקי מן ההטעאה ר״ל שלא אבא אליך בטענות אשר תוכל לומר בהם שהם כוזבות כמו שהיו עושים רעיך ועל זה כעסת עליהם והראית שמאד יכבד עליך הויכוח עמהם מזה הצד והיית חושק שיהיה אפשר בשם ית׳ שיתווכח עמך כמו שיתווכח אדם עם רעהו ויסיר ממך כפו ואימתו ואל תבעתך הנה הגעת אל מה שהיית חושק שאני האדם כמוך · והוא אל עשני ונשמת שדי תחייני ולא אבא אליך כי אם בטענות צודקות · אם תוכל השיבני על דברי ערוך דברי ריבך והתיצב לפני · הנה אני כפיך לדבר בעבור אל להתווכח עמך ר״ל שאני האדם כמוך ונבראתי מחומר כמוך ואין לך אימה ויראה ממני וכפי ומכתי לא יכבד עליך כי לא אכה אותך · אך אמרת באזני שאתה זך ונקי בלי עון ובלי פשע · הנה השם ית׳ ימצאני ויסירני מכל מה שאני חפץ להגיע אליו ר״ל שגדר דרכי ויחשבני לאויב לו למנוע ממני מבוקשי כמו שישתדל האדם למנוע מאויבו מבוקשו · ישם בסד רגלי וישמור כל אורחותי לבלתי אוכל להשיג אחד מהדברים אשר אשתוקק אליהם ועל זה נתרעמת מהשם ית׳ בסדרו מציאות האדם בזה התואר שימצא בו בזה האופן מרוע הסידור עד שאמרת שיותר טוב היה אחר שאי אפשר מזולת רעות מצד המערכת שיסבב השם שימותו הנכנסים הקשי יום מרחם ויאסת זה לש״י לקיצור או לאיות · הן זאת הטענה לא צדקת בה לפי מה שאענה אותך כי הש״י נכבד מאד יותר מהאדם ולזה ראוי שנתבונן בזה ולא נשאו דברינו בתחלת המחשבה לגנותו על מה שסידר מזה כי בזה מהחכמה והשלימות מה שלא יעלם וזה כי למה שהיה האדם היותר שלם שבאלו הנמצאות חוייב שישגיח בו הטבע יותר ולזה נשתתפו כל הגרמים השמימיים בשמירתו ובסידור הנהגתו ואם כבר יקרה מזה רע מה במקרה וזה הרע גם כן ישתדל השם להסרתו לפי היכולת ולזה ברא הא׳ בעל שכל וזה כי השכל ימשול על זה הסידור המסודר מהמערכת ותמנו היה הבחירה אל הטוב כאשר היה שלם והנה הבחירה אשר תהיה ממנו תגלה הבחירה אשר תהיה מצד המערכת אם ירצה האדם להמשך אחר שכלו · ועוד כי מי שישלים השכל עד שיהיה לו דבקות מה עם השכל הפועל כבר ישגיח בשמירתו מאלו הרעות השכל הפועל אם בשיודיעהו אלו הרעות טרם בואם כדי שישמר מהם אם בצד אחר כמו שיזכור אליהוא אחר זה · מדוע אליו ריבות האם מפני שלא הודיע אותך זה הרע כדי שתקח עצה להנצל ממנו אחר שהת׳ ישר לב הנה כל דבריו שיודיע לאדם הישר כדי שינצל מהרע הנכון לבוא עליו מצד המערכת לא ידבר בהם אך תהיה בזאת ההודעה מדרגות כפי התחלפות מדרגות המקבלים · כי בדרך אחת ידבר אל והוא שתגיע ההודעה בחלום לאשר יגיע מדרגתם מההאחדות בשכל הפועל אל שיוכל לקבל ההודעה בזה האופן ובדרך שנית ידבר לאשר לא יראה דרך הראשונה מצד מיעוט התאחדותו בשכל הפועל והוא ביאר שני אלו הדרכים אחר זה · הנה בחלום ובחזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בעת שישן על משכבו כי אז תנוח הנפש המרגשת מפעלותיה ויהיה אפשר מפני זה באיש השלם להתבודד שכלו מבין שאר כחות הנפש ויתאחד בשכל הפועל · אז יגלה השם ית׳ אזן אנשים ובמוסרם ויסוריהם אשר יחתום לפי המערכת לבא עליהם כדי שינצלו מהם בלקחם עצה עליו כי הבחירה האנושית מושלת בזה הסידור כמו שקדם ויהיה גם כן סבה שיראו מהשם ית׳ יותר וישובו אליו בכל עוז :

ואמנם

אוהב משפט

כי כל דבריו עד עתה הם מענין נטילת רשות והקדמה · ואמר לו לרובי דבריך לא אשיב אך במה שאמרת באזני זך אני וגו׳ בזה אשיב לבד ולשון אך הוא מעוט בכל מקום: זך · י״מ חף מלשון כסוי כמו ורחם לו חפוי כלומ׳ כסוי חטאה · וי״מ חופף עליו כענין צדק לבשתי וילבשני וי״מ לשון נקיות מלשון רז״ל חפיפ׳ והוא כמו זך והפסו׳ הוא כפול: הן זאת היתה טענתו של איוב שזה לא היה מזיד ופוש׳ שיהיו לו עונות ופשעים ואם שמא היו לו שגגות קלות לא היה ראוי לזה העונש החזק עליהם שלא אם כן נאמ׳ שהשם ית׳ אשם מעט מעט כאדם השונא דבר וכשמבקש אותו ימצאנו · ואם כן הנה זאת היא איב׳ גמורה שהיה ראוי שיסרנו מעט מעט יפקדנו לבקרים לרגעים יבחננו ולא שיאסוף אותו׳ עד שנעשו גדולים : תנואות · הם עלילות כי קבוץ השגגות בלא ספק הם תואנות ועלילות דרך איבה ופרט תנואות כו״א · מנוידע׳ את תנואתי כי הניא אביה והוא לשון הסרה ובטול כלומר טענו׳ שאין להם קיו׳ אבל הם מוסרו׳ ובטלות · והנה טען איוב זאת הטענ׳ כמו שפירשנו בדבריו : ישם · אלו הם דברי איוב בעצמו וכבר פירשתי בפרקים למה לא הפס׳ איוב על איוב רק בזה · וכן פירשתי שזאת היא טענה שניה לאיוב כי יאמר כי מה שמחוק בדעתו שדרך איבה יתנהג עמו השם ית׳ הוא תכיפת הייסורין בלא מנוחה בנתי׳ שאפי׳ היה מחוייב לזה העונש מפני אסיפת גדולי העונות הנה היה מספיק שיבואו עליו ייסורין בריוח בין הדבק׳ כמו שפירשתי בפרקים : הן אף על פי שצדקת במה שצדקת בנסך בוגס אני לא הרשיעך כחביריך אבל במה שצדקת כנפשך יותר מהאלהים לא צדקת בזה ודבר זה אין צריך לאמתו בראיות כי מושכל ראשון הוא שהבריאה הוא יותר גדול ויותר רב השלימות מהאדם ואיך איפשר לייחס אל האדם שלימות יותר מהאל חלילה אבל טענותיך הם קושיות שצריכו׳ תירוץ וחביריך לא מצאו ידיהם ורגליה׳ בתירוצם ואני אתרץ קושיותיך ואסיר טענותיך : ירבה · יגדל שרבי המלך אף על פי שאינו משרשו · וי״מ ירבה אלוה להטיב יותר מהאנוש · ואם עשית טובה הרבה הטיב עמך יותר ואכלת זכיותיך והיכם כדי להכין עליך אם נתחייבת לו ממקום אחר · ועוד אמשיך למטה המענה לפי פירוש זה : מדוע עתה יתחיל לתרץ קושייתו ויאמר לו למה אתה מתוכח עם האל על שלא גילה לך תכף מרוחך בחטא קל לשוב מדרכך הרשעה ולמה אסף עליך גדולי העונות כי זאת היא טענתך עליו כמו שקדם · והין זאת ענה עליו לפי שאינו כבשר ודם שיענה כל דבריו לחבירו פה אל פה כי לא איש אל שידבר עמך כאשר ידבר איש אל רעהו ויוכיחנו על פניו למה נכשלת בחטא פלוני שוב מדרכך כי עליך קצף בזה כי אין זה מדרך האלהית : כי כי אין דרך שידב׳ בה האל עם האדם אלא אחת כמו שיפרש בפסוק האחר · ודרך שנית אין פס כי השם ית׳ לא ישור ויראה דרך אחרת לדבר בה עם האדם והתרגום פי׳ כי באחת ידבר אל ובה יספיק להודעת האמת ולא יצטרך לדרך שנית כי בדרך אחת הוא שודיע הכל · ועיין רבי לוי ז״ל : בחלום זאת היא הדרך אשר ידבר האל עם האדם והוא בחלום חזיון לילה · והוא החלום הנזכר ואפילו למי שלא הגיע למעלת הנבואה כנבוכדנצר וכל שכן לנביאים :

בנפול

תורת חסד יראת שדי

וישם בסד רגליו וכו׳ ושיבנו על מה שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ושהאל ית׳ לא יענה כל דבריו אל החוטא כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה ובחלום חזיון לילה וכו׳ אז יגלה אזן אנשים ובמוסרם יחתום להסיר אדם המעשה הרע שבידיו ואם עם זה לא יפשפש במעשיו יוכח במכאוב על משכבו ותאתו חיתו לחם וכו׳ ויכל בשרו מראי וכו׳ ותקרב לשחת נפשו ותיתו לממיתים כרצונו ית׳ כדי להנצל מיסוריו ושיתכנו האל ית׳ אם יש עליו מלאך א׳ מליץ עליו אחד מני אלף והוא קבלת היסורין בסבר פנים יפות ואם כן יעשה ישוב לימי עלומיו ויעתר אל אלוה וירצהו וכו׳ ושהאל ית׳ ישיב לאנוש צדקתו ויסור על אנשים כדי להחזירם למוטב ושלא ישנה טובתו כשישוב בתשובה אלא שחיתו באור תראה כלומר שנפשו תראה במה שינצלו האנשי׳ החטאי׳ לראות באור נועם ה׳ · ושהן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והכל הוא להשיב נפשו מני שחת וכו׳ :

ויען

אבן יחייא

הן כל אלה ליסר האנשים ואחרי שובם להשיבם על כנם יפעל אל פעמים שלש עם גבר ולא יותר כי על שלשה פשעים ישיב את שבותם בתשובתם אבל על ארבעה לא ישיבם יען כי כבר לקחו חזקה בעשיית החטאים ונעשו כהיתר להם ויהיה כמעט נמנע שיעשו תשובה מעליית אשר למענה יזכו להשיב נפשם מני שחת והקבר ולאור באור החיים · הקשב איוב ושמע דברי היטב ואל תענה עדין כי עוד יש דברים אתי לדבר · אשר אחרי דברי אותם אם יש מלין אתך השיבני דבר · כי חפצתי לדקך אם יהיה הצדק אתך כי אין כונתי בויכוח הלז הניצוח רק לגלות האמת · ואם אין עמך טענות צודקות שמע לי ותחרש ואאלפך ואלמדך חכמה :

ויען

ר׳ אברהם פריצול

הן כל אלה · הנה כל אלה הדרכים ליסר האנשים הם טובים ולהודיע אליהם למען הדריכם אל היושר יפעל אותם האל יתברך פעמים ושלש עם גבר למען יתחזקו בעשיית הטוב להיות לנס בקנין חזק כי בהיותם מוכים פעמים רבות ירגישו בחטאם וישובו ויהיו נשמרים מן החטא ולא ימותו כמו שאומר : להשיב נפשו · מבואר שהיסורין באו עליו להשיב נפשו מני שחת כמו שביאר למעלה : הקשב איוב · הקשב איוב דברי אלה ושמע לי שבלך במה שיש בהם מן האמת והיושר והחרש ואנכי אדבר כי דברי אינם כדברי רעיך : אם יש · ואם יש לך מלין ראויים להשיב אלי השיבני דבר אם יש בהם מן היסוד כי חפצתי להצדיק אותך אם תצדק בדבריך : אם אין · ואם אין לך טענות אמתיות וראויות להשיב תשמע לדברי והחרש ותדום כי אאלפך עוד ואלמוד אותך חכמה מפוארה בדבר הזה ולא תדע שהשם משגיח בפרטים : ואאלפך · ואלמוד אותך :

עקר המענה הזה לאליהוא יסוב על ארבעה דרושים · ראשון שאליהוא הוכיח איוב בראשונה איך יתכן לחשוב על האדם שיגיע לשלימות מציאותו בכל מה שיחייבהו תכלית בריאתו · באופן שיהיה זך בלי פשע וחטאת לפני ה׳ שהדבר הזה הוא כמעט שימנע האדם שלם באופן שהיה ראוי שלא יגיעהו מן הפורענות כלל כמו שאמר על איוב במענה הלז שהיה היה חושב ואומר זך אני בלי פשע חף אנכי ולא עון לי אשר המחשבה הזאת היא חטא גמור בערך אל האדם לחשוב שלמות בנפשו ולזה אמר הנביא על כמו זה הענין הוי חכמי׳ בעיניהם ונגד פניהם נבונים שני שאליהוא הראה את איוב גם כן חטאו העצום על צדקו נפשו מאלהים ואיך יתכן לחשוב מחשבות כאלה שאם השם יתברך ברא המציאות וסדר אותו בתכלית התקון להיות העולם התחתון נקשר עם העליון להנהיג הנבראים על צד המערכת שהשם יסדר אותם ויכניסם דרך ההמשך והכול להיות ית׳ שלם המעשה ותמים דעית במה שלא ישוער עד כי יודע הכל והיאך יאמר נגד השם שעושה אתו עול אמר הן תנואות עלי ימצא וכו׳ ישם בסד רגלי וכו׳ אמר זה מן החטא הגמור ועליו השיב אליהוא הן לא צדקת אענך כי ירבה אלוה מאנוש שלישי מה שהודיע אליהוא במענה הזה והורה גם כן בו שהחכמה האלהית סדרה להגיע השפע הטוב לכל הנמצאים לקיום מציאותם ושכל הנבראים ממנו הוא כאמרו רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ומזה הצד יגיע הטוב לרשעים ולצדיקים יחד ולא יהיה מן התיפה בהגעת הטובה רק לבלתי ראויים כמו שיגיע הטובה והקיום לבעלי חיים הבלתי מדברים ואם שיהיו מהם חוטפים טורפים ארסיים ומזיקים כן יגיע מאת השם הטובה לרשעים לפעמים רביעי מה שביאר אליהוא במענה לאיוב שהרצון האלהי תכן בקיום המין האנושי והצלחת מציאותו והשארות נפשו שהיא העקר והיה כאשר יחטא באחד מהדרכים המרחיקים השלמתו שכבר נתן הסדר בזה במרומים על צד המלאכים לעורר את שכלו להשתדל בטוב ובמועיל ולברוח מן החטא המזיק להשארותו וזה על אחד משני דרכים אם שהשכל יעוררהו מאתו ית׳ להתבודד בחלום ובחזיון לילה כאשר יהיה ראוי למדרגת הדבקות כזה כמו שקרה לאבימלך מלך גרר לחפש במעשיו ולברר דעותיו ויטה בחירתו אל הרצון האלהי ויברח מן הרע וזה אמרו כי באחת ידבר אל וכו׳ ואחר יאמר בחלום חזיון לילה וכו׳ בהכמות עלי משכב יגלה אזן אנשים וכו׳ או כי בחמלת ה׳ עליו שלא תאבד נפשו יגיע אליו מצד הסדור האלהי מכאובות וחלאים רעים למען יפשפש במעשיו ויבחר הדרך הנכונה וזה יעשהו השם לפעמים להכותו פעמים גם שלש כאמרו והוכח במכאוב על משכבו וכו׳ ואמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר עד שהמשכיל בדבר זה יחודה מאליו וישוב ויאמר חטאתי וכל זה יעשהו השם יתב׳ להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים ובזה יותר מעט הספק בהצלחת הרשעים וביסורי הצדיקים אולם להיות הטענות האלה חלושות מעט שיפלו בהם מן הספקות כמו בענין החלום שאפשר שיוסם מציאותו לפי הטבעיים בדרך אחר מן הדמיון והמחשבה או המאכלים או בחטא הליחות הגוברות כמו שמבואר בספר החוש והמוחש והתנומה והקיצה וגם שהמכאובות יגיעו לאדם על צד הקרי לפי דעת הרופאים או בעלי המשפטים על כן ראה אליהוא להוסיף לדבר דברים אחרים במענה הבא עם המענה הבליטי לו לאמת ההשגחה כאשר נבאר :

ויען

ואמנם היה זה הגלוי בעת השינה להסיר אדם מעשה הנפש המרגש' או ולהסיר פועל החומר אשר מגבר יכסה ויעלים שפע השכל הפועל ר"ל כי החומר לא יערבב השכל או להיות הנפש בלתי טרודה בהשגות החושיות · ובזה האופן יחשוך ית' נפש הישר מן שחת ויחשוך נפשו מעבור בחרב ואולם הדרך השנית הוא שמי שלא תגיע מדרגתו אל שיקבל שפע השכל בשיודיעוהו הרע הנכון לבוא עליו הנה השכל להתאחדותו בו התאחדות מה יצילהו מזה הרע באופן אחר רחוק מזה · והוא שיוכיחוהו במכאובות לשמרו שלא ילך בדרך אשר היה נכון ללכת בה ולמות ועל זה הדרך אמר אודך יי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני וביארו ז"ל על כד המשל במי שרגונו ללכת במדבר או בים עם שיירה מה ונגף באבן רגלו ועולו בדרך ונשמר מההליכה שם וזאת השייר' טבע' בים או אבד' באופן אחר הנה הוא מבואר שזה הרע בא אליו לטוב לו והנה כמו שהטבע שם כחות טבעיות בקצת בעלי חיי' לשמרם ואם לא השיגו שהם נשמרים בזה כמו ששם כח בקצת בעלי חיים לברוח מהבעלי חיים המזיקי' אותם בראותם אותם ואם לא קדם להם ההרגש בשהם מזיקי' אבל שם ריחם דרך משל מגונה אצלם שינוסו מפני זה ויגיע להם התועלת המכוון אבל לא נסו בעבורו והיא השמיר' מהטרף כן האדם להיותו בתכלי' השלימות ביחס אל שאר הבעלי חיים כאשר היה לו התאחדו' מה בשכל הפועל מצד הטבע האישי ישגיח בו ויסבב סיבות להצילו מרעתו ואם לא ירגיש וישער שהם להצלתו ואפשר שיהיה ואם שיפורש הדרך השנית אמרו להסיר אדם מעשה ויהיה הביאור בעבור מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיותו טרוד בעניינים הגופיים ובהשגות שאר כחות הנפש כמו החוש והמחשבה והדמיון והחומר יכסה ויעלים ממנו זה האופן מן ההגד' למיעוט התאחדותו בשכל הפועל הנה יחשוך אותו מן הרע הנפלא הנכון לבא עליו כשיוכיחוהו במכאוב על משכבו על ערש דוי כמו שקדם או אפשר שיהיה פי' אמרו להסיר אדם מעשה כי זה ההודעה תהיה כדי שיסיר האדם המעשה הרע אשר היה מתנהג בו ויכסה ממנו גאותו ויסתירה ר"ל שיכנע לבבו בראותו הרע הנכון לבא עליו על שלא יסתבך האיש הישר במעשים המגונים אשר החל להתנהג בהם ויסיר ממנו שלימותו והביאורים הראשונים יותר נאותים ונכונים מצד הענין ואם זה נאות יותר לפי מה שיחשב מצד הלשון ויוכיחהו במכאוב על משכבו וברוב איבריו יהיה מכאוב חזק ותתעב נפשו הלחם בסבת החולי ונפשו תתעב מאכל תאו לבריאים · יכלה בשרו מראותו ר"ל שלא יראה בו בשר מרוב הכחישות ויגבהו ויבלטו העצמו' אשר לא היו נראים קודם החולי · הנה זאת ההודעה בזה האופן תהיה לאדם אם יגיעהו התאחדות מה בשכל הפועל בדרך שיהיה עליו מלאך מליץ הקטנה שבהצלות להגיד לאד' מה שיתיישר בו וישמר מן הרע ובזה האופן יחנן אותו ויאמר להציל אותו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כפר והוא הסרת זה המכאוב · והנה בסוף הענין יבריא וישוב רענן ורטוב יותר ממה שהיה בעת הנוער וישוב בכחו ובבריאתו שהיה בימי נעוריו · וימשך לזה מן התועלת גם כן שבעת אליו יחנן אל לבו להתפלל אל השם ית' ויראה אותו ויראה השם ית' פניו בזאת התפלה והצעקה מפני שהוא משתדל לדבק בשם ית' ולשוב אליו ובזה האופן ישיב השם יתברך לאדם צדקתו כי אף על פי שהרע נכון לבא לצדיק מצד המערכ' אשר אי אפש' מזולתו והשם ית' שם בו כלי אל שינצל מהרע ההוא וישיב לו צדקתו · ישגיח השם על האנשים ואשר יאמר חטאתי והעויתי הדרך הישר ולא שוה לי · ויישר דרכיו אל השם ית' פדה נפשו ממות ותראה נפשו באור החיים · הנה כל אלו ההודעו' יעשה השם ית' שתי פעמים או שלש עם גבר להשיב נפשו ממות כדי שיאור באור החיים ר"ל להוכיחו כאשר יתחיל לדרוך בדרכים בלתי נאותים כי השכל הפועל כמו שישגיח על המתאחד עמו להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו מצד המערכת כן ישגיח בו להצילו מהדרכים אשר ימנעוהו מהגעה אל השלמות והם פעולות הרשע שכל מי שיחזיק בהם ירחיקוהו מהשם ית' לפי שהם גם כן מוגבלים מצד המערכ' ולא ישגיח בו להביא עליו ייסורין לשמרו מפעולו' הרשע יותר מג' פעמים כי אחר כן שבה לו זאת התכונה קנין חזק ולא יוסר ממנה לעולם · הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר אם יש לך מלין השיב על דברי השיבני דבר כי אני חפץ שתצדק אם יהי' האמת אתך · ואם אין לך טענות להשיב על דברי שמע לי החרש ואני אאלפך החכמ' והידיע' האמיתי' בזה הדרוש · והכלל העולה מהדברים שאליהוא יראה שהטובות והרעות הם מיוחסות ומסודרות מצד המערכת ובזה יותר הספק בהצלחה המגעת לרשעים כי אין ראוי שנפלא אם יסבב הש"י מצד זה הטבע אשר שם בגרמים השמימיים שיגיעו טובות לאנשים היו רשעים או צדיקים כי אם היה אפשר שלא יגיע רע מהם לנמצאות השפלות לא היה מקצר הש"י מזה לפי שכוונתו הראשונ' במה שהמציא היא הגעת הטוב כמו שלא יפלא איש על מה שישגיח השם ית' בשמירת הבעלי חיים הפחותי' והמציא להם המזון והכלים אשר בו ישיגוהו עם היותם טורפים ומשחיתים זולתם והיותם בלתי ראויים להגיע טוב להם מפני צדקם לפי שהם בלתי מתוארים בצדק כן אין ראוי שיפלא אם יגיעו טובות מהשם ית' בזה האופן לאנשים היו צדיקים או רשעים כי אם יותר נכבדים משאר בעלי חיים אלא שהתיר זה הספק בזה האופן מדברי אליהוא הוא בלתי מבואר כלל מדבריו כאילו לא השתדל להתיר הספק בו לחשבו שהענין מבואר בתחל' העיון שלא תהיה מזה מצד טענה על השם ית' ולזה נשאר זה הספק לאיוב כמו שנבאר במה שאחר זה במה שדבר עם השם ית' והנה הרע לא יחוייב מפני זה שיבא לו לצדיקי' כי הש"י שם בהם כלי ישמרו בו מאלו הרעו' והוא השכל אם יתנהגו בו לפי הראוי בדרך שיתאחד אחדות מה בשכל הפועל בו כי כשהיה הבנין כן תגיע ההודעה לאדם בדרך שישמר מאלו הרעות בפנים שונים לפי מדרגתו בהתאחדות המדרגה היותר גבוהה היה הגיע לו זאת הידיעה בחלום ובזה גם כן מדרגות רבות לא זכרם והמדרגה היותר שפלה היא שלא יהיה בכח זה האדם שיגיע לו ממנו שום הודעה לרוב הקשר שכלו בכחות החמריות ולא יגיע לו ההתבודדות מבין שאר חלקי הנפש הראוי למי שיבחר בו זאת הידיעה כמו שנזכר בספר החוש והמוחש אבל תהיה תכלית ההודעה כן יסבב השכל הפועל אם לשמרו מרע מוחש מסודר ומוגבל מצד המערכת אם לשמרו מרע נפשו שיבואו עליו מכאובים וחליים ישמרו מהנפילה ברע ההוא אם יהי' מוחש או יכנע בהם לבבו אם היה נפשי ואמר שזה אשר יהיה לשמירה מרע נפשי לא יהיה מהשם ית' יותר משלשה פעמים והוא מבואר שכמו אלו האנשי' יחשבו צדיקים אחר שהם בתחלת הדריכה אל הרשע ולא יאחזו דרכו עדיין ויקרו להם מהרעות על צד התוכחת שלא יקרה לרשעים ולזה יפול ספק ומבוכה בהצלחה כמו אלה הרעו' יותר לצדיקים ממה שתמצאנה לרשעים ובזה היתר אליהוא הספק במה שספק איוב מהצלחת הרשעים ומעונש הטובים המוגבל להם לפי המערכת כי אין זה עול בחק השם ית' אחר שהוא המציא להם כלי להנצל מזה הרע ואין ראוי ג"כ שימנע השם ית' מבריאת האדם בזה התואר אשר היא נפלאה בשמירתו מפני רע מה יקרה ממנה עם שהוא הערים להמציא בו כלי נוכל להנצל בו מהרע מצורף לזה שאליהוא יראה שבזה הרע גם כן תועלת מה והוא תוכחת הרשעים וכלותם כמו שיתבאר וזה ג"כ נמצא במאמר השם לאיוב ובמאמר שלמה עליו השלום אשר כל פעל יי' למענהו וגם רשע ליום רעה ואחשב שתהיה המדרגה האמצעית בין שתי אלה המדרגות שיקרה לאדם פחד על ענין מה היה ראוי לבא עליו רע מה ולא ישיג בו יותר מזה השיעור · ומפני זה השיעור מההודעה יהי' נשמר מעשות הדבר ההוא וינצל מהרע אשר היה נכון לבא עליו וכמו זאת ההודעה מפורסמת אחד מן האום :

ואמרו

אוהב משפט

בנפול תרדמה על אנשים · ואין אדם מטה ידו כי כלם ישנים כי תרדמת יי' נפלה עליהם :

בתנומות עלי משכב · שבאותה שעה כחותיו הם נכויים מעסקי הגוף ויתבודדו מחשבותיו :

אז יגלה י"מ ובמוסרם יחתום שאוסר אותם ומתמם ביסורין · וי"מ שהוא מגלה אוזן האנשי' במה שכתב וחתם במוסרם כדי להנהגם [illegible] · והרמ"בן ז"ל פי' אז יגלה אוזן אנשים דרך נבואה עקר הסוד בענין צדיק ורע לו רשע וטוב לו · והוא חותם הדברי' וסותמם כי סתומים וחתומים הם · והנכון לפי כוונתינו כי יאמר כי השם ית' הוא מגלה אוזן אנשים בחלום ומודיעם אותם בפי' כאשר עשה לאבימלך כדכתי' ואחשך גם אנכי אותך מחטא לי או במשל וחידה כאשר עשה לנבוכדנאצר בחלום האילן ואחר שהודיעם זה הוא חותם במוסרם ומעכבו פן יזכרו וישובו אל יי' או הוא חותם בספר המוסר הוא עד עת קץ שאם לא ישובו יגלגל עליהם אספים וגם ישיגי' · ולזה נתן עצה דניאל לנבוכדנאצר שיתחזק בצדקה להנצל מאותו עונש כדכתיב מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במחן ענין הן תהוי ארכא לשלותך · וכן עשה לך כי בהיותך בשלותך היה מעורר אותך לשוב בתשובה ולתקן מעשיך והשם מודיע לך העתיד לבא עליך ולא שמת לבך גם לזאת והיית קורא תגר ואומר כי פחד פחדתי ויאתייני · ובאמת אותו כאב השם ית' היה סבתו כדי שתשוב לפניו מאותן שגגות קלות שאי איפשר לאדם בלעדיהם כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולא שבת עד שנרפשו בגדולים · וענין זה שאמר אליהוא כבר רמזוהו רז"ל ואמרו יפה תענית לחלום כאש לנעורת · וכן הפילוסופים זכרו כזה ואמרו כי לפעמים יתעורר האדם לצוות על נכסיו עם היותו בריא ואח"כ יקרה שימות באותה שנה · אבל דברי אליהוא הם יותר נכונים בשבת זה מדבריהם כי אליהוא נותן סבת זה השגחת האל יתברך ואולי בעשיית הטוב תתבטל הגזירה וצדקה תציל ממות ועל דעת רז"ל בתענית שהוא מכניע היצר ומעוררו לתשובה ולזה אמרו ג"כ אלמא פישא עליבותיה משתייה כי העלבון הוא מחלקי התשובה וגם תשובה גמורה היא · והם כתבו שבת זה כי הנפש יודעת מטבע הוייתה העתידה לבא עליה אלא שענייני הגוף מעלימים אותה והוא על דרך ניבא ולא ידע מה ניבא :

להסיר עיין פי' החכם רבי לוי ב"ג וי"מ על דרך קבלה כי להיותו הנשמה העליונה מתלבשת בגוף המונע אותה להדבק באור העליון לפי' אחר הפרדה מהגוף עד שתזדכך באש של **גיהנם** · על כן השם ית' מביא על הצדיק בגמור ייסורין בלא עון כדי שלא יעביר ברוחה אש · וזהו להסיר אדם מעשה הגוף מהבהמה והגויה יכסה מהגבר כדי לחשוך נפשו מני שחת יוכיחנו במכאוב על משכבו : **וגוה** · כמו גו ואין הה"א לנקבה על דרך כרתו עצה שהוא כמו עץ · ואין זה הפי' עולה יפה שאם כן אליהוא היה מצדיק לאיוב יותר ממה שהיה הוא מצדיק עצמו וגם תלונת רשע וטוב לו לא סרה אשר לפי דעת זה המפרש זה הספר משתדל להסירה · והרמ"בן ז"ל פי' זה בפ' עמוק ונתפרסם לבני אדם כלם שדעתו ז"ל הוא מענין גלגול הנשמות · ובזה יתרץ תלונת רשע וטוב לו גם כן וכבר ידעת דעתינו בענין רשע וטוב לו ופירשנו שזה הספר אינו משתדל בתירוצה ופי' זה הפסוק הוא כי השם ית' הוא גולה אוזן אנשים בחלום כדי שיסיר אדם מעשהו הרע וכדי שיכסה הגאוה מהגבר : **גוה** · גאוה כמו ותאמר גוה וכסויה הוא הפך הראיה כי ענין עיקר הגאוה הוא ראיית העין : **יחשך** ובזאת ההודעה יחשוך נפשו בשובו מדרכיו מני שחת היותו כמו נפשו · **שלח** הוא מכלי הנשק כמו ובעד השלח · ואין משלחת במלחמה · והנה רמז אל המיתה בחרבו של שטן : **יחסוך** · עומד במקום שנים והחכם רבי לוי ז"ל פי' כי זאת ההודעה תהיה סבה שיחסך נפשו ממה שסודר לו בסבת משפטי הכוכבים בבקשת תחבולה לא נכל מהם ואינו דעת תורני כלל : **והוכח** וכאשר אין האדם מרגיש באות ההודעה ולא נתן אל לבו לא דעת ולא תבונה לתקן דרכיו כרש"י קרה לך איוב אז יוכיחנו הש"י על משכבו · וזהו סבת ארוכה האל ית' לאיש החוטא אשר היתה תלונתך עליה כי הוא מסבה לטובה : **ורוב עצמיו איתן** · חסר הראוי ורוב עצמיו במכאוב איתן · עיין רש"י ז"ל וכבר פירשנוהו בפרקים **רק על דרך אחרת** · והפי' הא' יותר נכון · ורוב הוא כמו רבוי ואינו כמו ריב האמור בדברי רז"ל ואמר והוכח במכאוב כי זה המכאוב בא עליו להוכיחו על קצת עבירות שעשה :

וזה עתה יפליג אליהוא בתוקף החולי ואיך היה עלייתו מדרגה אחר מדרגה כי בתחלה יקרה לו תיעוב המאכל כי הוא דבר קשה מאד · ואומרים בני האדם כל הרעות הם טוב [illegible] **ערבות האכילה** : **וזהמתו** · ענין תיעוב ומיאוס מלשון רז"ל פסקה זוהמתן והוא מבנין הכבד והוא יוצא כלומר שנפשו התעיבה לו המזון ויהיה וזהמתו כמו וזהמה לו [illegible] · ודגש **חתי"ו** לא תבלע הי"ו כנקבה · או הכנוי שב אל הלחם כלומר נפשו זהמתו [illegible] הוא הלחם על דרך ומתוכה כעין החשמל מתוך האש שב לבאר מתוכה שהוא מתוך האש וכן ותפתח ותראהו את הילד וכן זה וזהמתו ומהו זה שזהמתו לחם ויהיה כידך כלומר תעבה אותו : **חיתו** · כמו נפשו ולחם כמו מאכל והפסוק הוא כפול : **מאכל תאוה** · הוא המאכל הטוב הנתאב **לבריאים** : **יכל** עוד יגיע מתוקף החולי ועלייתו שיכלה בשרו ויהיה בזה שתי סבות האחת הכאב המתיך · והשנית מיעוט קבלת המזון תמורת ההתכה : יכל · כמו יכלה על משקל יבן · יתן · יפן · ירב · והוא פעל קל : **מרואי** · ממראה כלומר שיכלה עד שלא יהיה נראה : **ושפו** · עיין פי' החכם רבי לוי ז"ל וכן פירש הרמ"בן ז"ל ונכון הוא · ועיין רש"י ז"ל והחכם הרב אב"ע ז"ל פי' מענין כתיתה מתרגום ואכות אותו ושפית יתיה · והתרגום פי' מלשון [illegible] ומתחסכן כ"א וספיו · ויהיה לא ראו לאלו הפירושים האחרים שאין נראים עיקר · והפירוש הראשון יותר נכון והוא גם כן בתרגום : וספו · שרשו ספה עבר מבנין פועל על משקל לא כבו · לא ראו · והם תכו לרגליך : **ותקרב** עוד יגיע מחוזק החולי ועלייתו שיבא לידי אפיס' הכחות עד שיהיה כפסע בינו ובין המות כי אחר כלות אותו השרשי · בסבת הכאב ומיעוט המזון יקרב למות כי הכחות השרשיות נושא רוח החיים · והממיתים הן השטן ופגעיו כי הש"י הוא מוסר האדם החוטא בידו להכאיבו אך נפשו לא מסר בידו כי יקרב לשחת ולא ימות · ובזה תירץ אליהוא תביעת המכאובות בלי מנוחה ביניהם כי יש בזה ג' סבות · האחת טבע החולי באו מדרגה אחר מדרגה וגם הנמסר ביד השטן חייב זה כי הרשות נתונה לו בזה · השנית אולי יהיה סבה להתעוררות בתשובה · השלישית כי אחר הבטחון מהמות טוב לו שיתייסר זמן קצר בייסורין השיב מזמן ארוך ביום דין רפים : **שחת** · הוא הקבר : **ותקרב** · ממש לאנשים כלומר ותייתו תקרב לממיתים : **אם** לא הצריך אליהוא לאיוב לשנית מעשיו כמו שזכר כי חביריו שאמרו אין אם השב על שדי תבנה וכיוצא בזה כי דרכו היתה ישרה ולא היה רשע [illegible] כמו שהיה בעיני חביריו · רק לא לו חטאת קלת חטאים ונתמרקו בייסוריו [illegible] על פשעיך ולא תחזיק בטענתיך לומר שבלי עליך בלא משפט ייסורי מכאוביך כי מעשיך [illegible] ילינו עליך ותתחזק במעשיך הרמוזים כי עונים הם [illegible] בנגעיך כבר נתמרקו בייסורין אלו · וזהו שאמר שאם יש לאדם הנכתב מלאך מגיד יושרו הספיק בלא יוסרו לפדותו מהמיתה כי [illegible] היא ואם נתחייב בייסורין לא נתחייב מיתה · והמליץ הם פעולות והטובות כמו שהשטן הם פעולותיו הרעות כמו שהקדמנו בפרקים וכן אמר התרגום אין אית עלוי זכותא מזדמן [illegible] פרקליטא חדא מן ביני אלף קטיגורא לחויא לברנש תריצותיה : **לאדם** · כיון דעביד אדם כל מ"ד אמרי לי אחי כולא · והודיע אליהוא כי מצוה אחת לפעמים שוקלת יותר מאלף עבירות : **עוד** דקדקו רז"ל ממה שאמר אחד מני אלף ולא אמר אחד מאלף שאפילו אחד מאלף [illegible] מלאך עצמו יכול לפדות נפשו ממות בהצלתו ור"א ז"ל כתב כי הממיתים הם רבים והמליץ הוא אחד כי בדעתי כי המליץ הוא השכל אשר בו ינצל האדם מפגעי משפטי הכוכבים [illegible] זה דעת החכמה · ולא מצא המורה ז"ל חדוש טענה בדברי אליהוא רק בצלת המלאך ונראה מדעתו שהוא רואה כי קושיית צדיק ורע לו היתה קושיא כללית כי הרעות האלה אינן רעות כלל לפי שהן רעיות גופיות והם מוכרחות מצד הכרח החומר שהוא שליט עליהן והוא השטן והאדם בכלל אחר הוא המלאך המליץ לפעמים ינצל מהם דרך חכמה ולזה אמר שלא תהיה הצלה ועתה [illegible] כי אם פעמים שלש · וכבר פירשנו דעתינו בזה והאמת ידלה לנו דרכו והיא דעת התרגום ג"כ כמו שכתבתי : **ויחננו** ויחנהו המקום ויאמר למלאך המליץ פדה אותו מרדת שחת שלא ימשלו בו הממיתים : **מצאתי כופר** · דבריה אל למליץ יאמר שמצאתי לו זכות שהוא כפר בעד חטאתיו כי רבים מלמדי חובה הא"ם לא יעמדו במקום המליץ יושר אחד וכלשכן אם המליצים הרבים : **פדעהו** · הע"ין במקום אל"ף ואין לו חבר במקרא : **רטפש** אין למלה הזאת דומה במקרא ופי' רש"י לפי מקומו לשון התנערות ופי' מנוער מענין ויתנער יי' כלומר בהעורה ללאת מקוהו **ניעור** החולי ואינו נכון · וי"מ אותו נתרכך ונהלחלח מענין רפש וטיט והטי"ת מלשון ההכבל

וכהד

לד

וַיַּעַן אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר׃ שִׁמְעוּ חֲכָמִים א
מִלָּי וְיֹדְעִים הַאֲזִינוּ לִי׃ כִּי־אֹזֶן מִלִּין ה׳
תִּבְחָן וְחֵךְ יִטְעַם לֶאֱכֹל׃ מִשְׁפָּט
נִבְחֲרָה־לָּנוּ נֵדְעָה בֵינֵינוּ מַה־טּוֹב׃
כִּי־אָמַר אִיּוֹב צָדַקְתִּי וְאֵל הֵסִיר ה
מִשְׁפָּטִי׃ עַל־מִשְׁפָּטִי אֲכַזֵּב אָנוּשׁ י״ו
חִצִּי בְלִי־פָשַׁע׃ מִי־גֶבֶר כְּאִיּוֹב ל׳ וחד באיוב
יִשְׁתֶּה־לַּעַג כַּמָּיִם׃ וְאָרַח לְחֶבְרָה ל׳ ל
עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן וְלָלֶכֶת עִם־אַנְשֵׁי־רֶשַׁע׃ ד׳ י״ו
כִּי־אָמַר לֹא יִסְכָּן־גָּבֶר בִּרְצֹתוֹ עִם־ ל
אֱלֹהִים׃ לָכֵן אַנְשֵׁי לֵבָב שִׁמְעוּ לִי
חָלִלָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל׃ כִּי ג״ח
פֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם־לוֹ וּכְאֹרַח אִישׁ
יַמְצִאֶנּוּ׃ אַף־אָמְנָם אֵל לֹא־יַרְשִׁיעַ ל׳ ד׳
וְשַׁדַּי

וַאֲתֵיב אֱלִיהוּא וַאֲמַר׃ שְׁמָעוּ חַכִּימַיָא
מִלַּי וִידוּעַיָא אַצִּיתוּ לְמֵימְרִי׃ אֲרוּם
אוּדְנָא מִלַּיָא בַּחֲנָא וּמוֹרִיגָא טָעֲמָא נ״א לְמֵיכַל יטעם
לְמֵיכַל׃ דִּין נִיתְרְעֵי לָנָא נֵידַע בֵּינָנָא
מַה טָב׃ אֲרוּם אֲמַר אִיּוֹב זָכֵאית
וֶאֱלָהָא אַעְדִּי דִינִי׃ עַל דִּינִי אֲכַדִּיב
בַּר נַשׁ דְּשֵׁידֵי גִירֵי מְדַלִּית סוּרְחָנָא׃
מַן גַּבְרָא הֵיךְ אִיּוֹב דְּשָׁתֵי דּוּחְכָא
הֵיךְ מַיָּא׃ וְאָזֵל לְאִתְחַבְּרָא עִם עָבְדֵי
שְׁקַר וּלְהַלָּכָא עִם אֱנָשֵׁי רְשִׁיעָא׃
אֲרוּם אֲמַר לָא יֵאלַף גַּבְרָא בְּמִיצְבְּיֵהּ
עִם אֱלָהָא׃ ת״א אֲרוּם אֲמַר לָא
יִסְתַּכֵּן בַּר נַשׁ בְּמִרְהֲטֵיהּ עִם אֱלָהָא׃
בְּגִין כֵּן אֱנָשֵׁי חַכִּימֵי קַבִּילוּ מִינִּי חַס
לֶאֱלָהָא מִן רִשְׁעָא וְשַׁדַּי מִן שִׁקְרָא׃
אֲרוּם עוֹבָדֵי בַר נַשׁ יְשַׁלֵּם לֵיהּ וּכְאוֹרְחָא דְּגַבְרָא יְעָרְעִינֵיהּ׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא אֱלָהָא
לָא יְחַיֵּיב
וְשַׁדַּי

רש"י

מענה אליהוא הלא כי אזן מילים תבחן: כאשר החיך יטעם האכל: משפט · הוכחת דברי: אכזב · שופטי שלא דברי אמת: אנוש · חולה מכתי: חיצי · נגעי כמו ויחצם: לא יסכן גבר: לא יהנה אדם אם תמים דרכיו:
תי

מסרה

האזינו ח׳ ומ״ל וסי׳ האזינו השמי׳ ואדברה · שמעו מלכים האזינו רוזנים · האזינו תורת אלהינו עם עמורה · שמעו זאת כל העמים האזינו · הקשיבו אלי עמי שמעו חכמים מלי · האזינו שמעו קולי · ובית המלך האזינו: כאיוב ל׳ מי גבר · וא׳ באיוב ואינון מן א״ב א׳ בא׳ וא׳ כא׳ וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות׳ הכי״ת בס״ר: וללכת ד׳ וסי׳ את כל המצוה אשר אנכי מצוה את יי׳ האמרת · רק שמרו מאד ד׳יהושע · וארח לחברה עם פעלי און: חלילה ג׳ חס׳ וסי׳ חללה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק ב׳ בו · חללה לאל מרשע: ירשיע ר׳ א׳ חס׳ וסי׳ ובכל אשר יפנה ירשיע · והוא ישקיט · אף אמנם אל לא ירשיע · ואיש מזימות ישקיט חס׳ ובק״צת ספ״רי מס״רה מו״גה ב׳ חס׳ והוא ישקיט חס״ר ומזמות חס״ר:

חללה
ג׳ חס׳ תנינן
לך כ׳ בו

רלבג

ואמרו רבותינו ז״ל בסבתה אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי וראוי שתדע אתה המעיין שבכמו זה האופן יותר הספק הזה באה בזכרה תורה בהגעת הרעות לנו בשלא נלך בדרכי השם ובהגעת הטובות בשנלך בהם כמו שזכר בברכות וקללות וזה שכלל האומה יהיה מושגח כשילך בדרכי הש״י וכאשר יאל לצאת מהדרך הטוב או יהיה נכון לבא עליו רע מצד המערכ׳ תגיע ההודעה לכללה ההוא באחד משני אלו הדרכים אשר זכר וזה שאם היה ביניהם נביא תגיע אליו ההודע׳ והוא יגיעה לכלל האומה ואם לא הנה יביא על הכלל ההוא יסורין מה ותכאובות אם להצילם מהרע הגופיי הנכון לבוא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להתדבק בו ולזה ביארה התורה בכשיבאו על הכלל כמו אלו הרעות לא ייחסו אל הקרי אבל יאמינו שהכל בא מהשם ית׳ להוכיחם ולהעתיק מהרע אמר אם תלכו עמי קרי וגו׳ ובזה האופן התקיים בוא הטובות לנו כאשר נלך בדרכי השם ית׳ ונדבק בו על דרך ההשגחה לא מצד מערכת לבד ובוא הרעות לנו כאשר נסור מהם וכבר ביארה התור׳ שבסוף הענין זה יהיה העונש בהסתר פנים ר״ל סור ההשגחה האלהית אבל לא יגיע אלינו רע אז אם לא הרע הנכון לבוא מצד המערכת אמר והסתרתי פני מהם וזה שהגעת הרעות על דרך ההשגחה להוכיח החוטאים לא יהיה תמיד כמו שזכר אליהוא בזה המענ׳: ביאור מלות המענה ויען אליהוא ויאמר · הטעם חצי · אנושה מכתי: יסכן · יועיל:
מי

אבן עזרא

על משפטי · בעבור שאבקש משפט יאמרו כי אכזב · הטעם חצי · פירוש חצי כענין אנושה מכתך: בלי פשע · בלי עון הו הוא חצי אע״פ שלא יפשע כענין אל השערה ולא יחטיא ו[illegible] דרך משל · מי גבר כאיוב · מי שהוא כאיוב ראוי שישתה לעג כמים דרך משל בעבור שארח לחברה כאילו הוא עם חברת הרשעים כדברו: לא יסכן גבר · לא יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון: ברצותו · כאשר יעשה רצון אלהים:
מי

מ״ע ספורנו

ויען אליהוא · שמעו חכמים · בעיונות ויודעים · בנסיון: כי אזן מלין תבחן כי כאשר תשמע באזן דברים נכוחים תקבלם ותוביל אותם אל הכח השכלי שיבחן האמ׳ מן השקר · וחיך יטעם לאכול · כי יחס השכל אל המושכלות כיחס החיך אל המוחשות בחוש הטעם: משפט נבחרה · נדעה בינינו מה טוב · ולא תצטרך להתוכח עם האל ית׳: ואל הסיר משפטי · מלפניו מרב גדלו: על משפטי אכזב · ואף על פי שאכזב בזה שאני צדיק בגמור · אנוש חצי · מ״מ גדל הכאב יותר מן הראוי בלי פשע בהיות שלא הייתי מורד: מי גבר · נכבד: כאיוב · בפעולותיו: ישתה לעג · שילעג להראות בדבריו שזה הוא דעתו: וארח לחברה עם פועלי און עד שלפי דבריו הוא מסכים עם פועלי און במעשיו׳: ועם אנשי רשע בעיון · וזה כי אמר לא יסכון גבר ברצותו עם אלקי׳ באמרו שאין תועלת לאדם בהשתדלו למצוא חן בעיני האל יתברך · וזה באמרו מה הפעל לך נולד האל׳ ובאמרו העיני בשר לך כי תבקש לעוני: חלילה לאל מרשע · חלילה לו מזה שחשב איוב באמרו הן תנואות עלי ימצא: ושדי מעול · וחלילה לאל שדי מעול שאמר איוב ותחשבני לאויב לך:
מי

תורת חסד יראת שדי

ויען אליהוא ויאמר שמעו חכמים מלי וכו׳ הנה במענה זה כיון לדבר על מה שחרה אפו באיוב על צדקו נפשו מאל״ים והתחיל ואמר שמעו חכמים מלי וגו׳ והוא לומר הנה להיות כי אתם חכמים ונבונים שלכם צריכים תלמוד והבנה שמעו והבינו ג״כ את מלי כי גם הם צריכים תלמוד והבנה רבה · כי אזן וגו׳ יר׳ כי אזנם של החכמים מלין תבחן לקחת הדברים הטובים ולעזוב הבלתי טובים והוא מה שאמר הכתוב אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמי׳ תלין וחיך אוכל יטעם לו יר׳ וכמו כן החיך שיטעם לאכול יבחן הדברים הטובים מתוך הדברים הבלתי טובים: והמשפט אשר נבחרה לנו כדי להשיב לאיוב נבחרה לנו ונדעה בינינו מה טוב אם משפטכם על זה ואם מה שאשפוט אני כי את איוב צדקתי וש הסיר משפטי שהיה מוכתבנו להטיב עמי תמיד · והה״ר משה קמחי ז״ל כתב הסיר משפטי יר׳ משפטי הראוי לי מאתו ועל משפטי אכזב יר׳ על משפטי שהייתי עושה אומרים עלי חברי כי אני מכזב כי לא הייתי עושה משפט כמו שאמרתי צדק לבשתי וילבשני ע״כ: וכפי זה יבא על נכון אומר מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים שהם דברי איוב על עצמו שהיה שותה לעג כמים מכל מה שהיו אומרים לו חבריו שהיה מתכזב במה שהיה אומר וכו׳ ועל זה הדרך יר׳ באומר וארח לחברה עם פועלי און כלומר אחרתי לחברה עם הפועלי און וכו׳ והוא מה שהעלתי עולות מספר כל בני וכו׳ שהם היו הפועלי און ואני הייתי המעלה העולות בשבילם · והה״ר שמריה האיקריטי כתב על משפטי יר׳ עם משפטי ורצה בזה עם היות המשפט אתי אני כתב מכזב ע״כד · כי אמר וגו׳ אלה הם דברי אליהוא על איוב ויר׳ כי אמר איוב לא יסכן גבר ברצותו עם אל״ים והוא מדת הדין כמו שעשיתי אני כי אמרתי אולי חטאו בני וברכו וכו׳ כי היה לי להיותי ברצון ולעשות זה למדת הרחמים ולא כאשר עשיתי ופחד פחדתי ויאתייני וכו׳ ולזה אני שותה לעג כמים שיאמרו עלי כי אני חטאתי כשהלכתי לחברה עם פועלי און וכו׳ · ואולי באומר וארח לחברה עם פועלי און הם דברי אליהוא בעצמו וכיון למה שהיה אומר אולי חטאו בני וכו׳ ולא היה מוכיחם באופן שעל כן נעשה להם כשותף וכאילו היה עושה המלאכות מה כדי ללכת עם אנשי רשע · **לכן** אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע וגו׳ וכתב הה״ר משה קמחי ז״ל חלילה לאל מרשע לכלות התם עם הרשע ע״כד · וכפי כוונתי בביאור דברי איוב יר׳ ואל הסיר משפטי שהייתי שופט את הרבים ועל משפטי אף זכות אכזב אחרי היותי בבטול תורה עם יסורי באופן בי אנוש חצי זה בלי פשע נכון לזה כי מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים תורת חכמת התורה המשולת למים שהיתה אתו · וכבן יאמר עליו שארח לחברה עם פועלי און ולא עם התלמידי חכמים וכו׳ כי אמר לא יסכן גבר ברצותו וכו׳ אחרי שאני [illegible] עם אל״ים במה שהעלתי עולות מספר כולם וכו׳ ולכן אנשי לבב שמעו לי · חלילה לאל במדת רחמיו מרשע זה ושדי מעול זה כי פעל אדם ישלם לו בבניו ולא כפעל בניו וכאורח איש ימציאנו כי הבא ליטהר מסייעין ליה וכו׳ ולא כמי שהלך עם הפועלי און והולך עם אנשי רשע · וזה שאמרתי לך כי כאורח איש ימציאנו ויעזרנו האל ית׳ הנה הוא לענין הטוביות למי שעשה טובות אבל על ענין הרעה שהאדם יעשה הנה האל לא ירשיע כלומר אל הבא ליטמא פותחין לו ולא יעזרוהו וכו׳ וז״ה אף אמנ׳ אל לא ירשיע ואומרו ושדי לא יעות משפט הוא ענין תגמולו הראוי לו ולא לבניו לו ולא לאביו וכו׳ ·
מי

אבן יחייא

ויען אליהוא ויאמר · שמעו חכמים מלי וידעים האזינו לי רוצה לומר חכמים בעיוני וידעים במעשי · והיה מדבר כנגד שלשה ריעי איוב · והנני אומר לכם שתשמעו מלי יען כי האזן תבחן המילין אם הם אמיתיים או כוזבים כאשר החיך יבחן טעמי המאכלים מי הוא המר ומי המתוק · שלהיות כי ריעי איוב פתחו מלענות לו עוד חשב אליהוא כי הודו לדבריו מי שתיקתם א׳ [illegible] יורה על היותו מודה · ולכן בחרות אפו חרה בתחלה על איוב על צדקו נפשו מאלהים · ואחר כך על ריעיו על אשר חתו לא ענו עוד · והמענה הקודם היה כנגד איוב להשקיט חרונו מעליו · והמענה הלז היה כנגד ריעיו להשקיט חרונו מעליהם · והנה אומרו כאשר לנו משפט הויכוח למען מתוך הויכוח יתברר האמת והטוב בינינו · כי וכאשר אמר איוב צדקתי והייתי תם וישר ועם כל זה אל הסיר והגיע המשפט והיסורין עלי אין סורה שנה פה · מה שעל המשפט הלז אשר הגיע עלי אני אכזב כאלהים ואומר כי לא ישגיח בתחתונים · וזה יען כי על עלי אין המכה בלי פשע · והמכה היתה רבה ואנושה ורבת המכאובות · ואם היה אמת שהוא משגיח בתחתונים למה לצדיק כמוני רע לו · ובחרון אף כאשר אירע לי: מי גבר כאיוב איך אפשר שלם וגבור כמוהו ישתה כמים דברי לעג וחירוף · וכאלו התאחר והתחבר עם פועלי און החוטאים במעשה בחשבם כי לית דיין משגיח · והלך עם אנשי רשע החוטאים במחשבה באומרו כי לא יועיל לאדם בהיותו רצוי עם אלהים בלכתו בדרכיו: לכן אתם ריעיו אנשי לבב ושכל שמעו לי חלילה לאל מה שיתיחס אליו רשע ושבכחו הגדול לא יושיע עבדו: ואדרבא יענם במכאובו׳ שונות · ושדי מה שיתיחס אליו עול ושבעושרו הגדול לא יספיק די מחסור לעבדיו ואדרבא יאבד את כל אשר להם · כי הוא ישלם לאדם כפעלו ויצדיק הצדיק וירשיע הרשע כי ימציא לכל איש פרי דרכו ואורחו · ואף אומנם שלא ירשיע אל ושדי לא יעות משפט הוא מבואר:
יען

אוהב משפט

וכתב הרמ״בן ז״ל כי התרגום פי׳ להתפשטות כלומר שנתפשט בשרו לבש׳ הנער · וזהו שתרג׳ אתקלים בשריה לשון רכיכות ורכו׳ הפך העובי והקושי · וכתב שכל דבר המתפשט נקרא כן בלשון ארמי ויועם על המחבה תרגום ירושלמי ורפש על מזריתה · ולא מצינו תי״ו התפעל מתחלפת בטי״ת אלא כשהצד״י פ״א הפעל כמו נצטדק נצטיידנו ולטיידו וי״ת המלה מורכבת כלו׳ רטב ופש בשרו רטוב ורב׳ ויגדל וירב׳ מן ופשו פרשיו · ובלשון תרגום פרושו פושו וסגו · ולפיפה שהוא כמו רטוב בהתחלפות הפ״א והס״ין בו״יובי״ת בחלפת ביתא דל״ת ב״ס · וכמו שנקרא בבל ששך וכשדים לבקמי בחליף האותיות בא״ת ב״ש כמו שמיוב׳ בברייתא פ״ב מדות · ופי׳ הפסוק כי אחר שהכנו הזקים תגלה לרוכתו וירטב בשרו יותר מנוער אחר שכלה בסבת החולי ויסוב בלחלוחית ורטיבו׳ לימי עלומיו ונערותיו · תרגום נער עולימיה: יעתר · יאמר אליהוא כי אף על פי שיש לו מלאך מליץ על כל פני׳ צריך להתפלל כי כל זמן שאינו מודה שייסוריו הם מירוק חטאיו ואין בא · המליץ לפדותו מייסוריו עלכן נמשכו ייסורי איוב כל הזמן: וכדעת רז״ל י״ב חדש אף על פי שהיה לו מלאך מליץ לפי שהיה מהרהר כנגד הקב״ה ולמדהו אליהוא שיודה · ועתיר ויתפלל

ר׳ אברהם פריצול

ויען אליהוא ויאמר · שמעו חכמים השיב עוד אליהוא ואמר אל איוב בזכרו הדברים אשר כבר דבר ואמר שמעו חכמים מני הדברים היוצאים מפי ויודעים האזינו בתבונה אלי · ממה שאגיע לדבר: כי אזן · כי דרך שמיעת האזן היא תהיה סבה לבחון דברים על אמתתם אל המבינים כמו שהחיך יטעם המאכלים שלא יהיה נבחנת טעמן כן נבחן הדברים האלה ונבין עקרם: משפט נבחרה · ומשפט הדבור הלז ואמתתו נבחר לנו ולא דרך ההטעאה והזיוף ונדעה בינינו מה טוב ומי הוא הצודק בדבריו אני ואתה בענין ההשגחה · ואם אמת שאיוב היה צדיק כפי מאמריו: כי אמר · והדבור הלז והחקירה הזאת היא במה שאמר איוב צדקתי ולא פעלתי און ואינני ראוי למכאובות האלה ואל הסיר משפטי וצדקתי להיות נענש בחלאים האלה שאינני מן הראוי: על משפטי · ועל משפטי ומכאובות המגיעות עלי אכזב בהם לומר שהם באון ובחמס והנה בודאי אנוש וחזק חצי ונגעי בלי פשע והאנוש הוא כמו אנושה מכתך שהיא לשון חוזק ושאין לה תקנה: מי גבר כאיוב · ומי גבר ואיש חשוב כאיוב שישתה לעג וקלס כמים כמו שישתה האדם המים שיבזוהו מכיריו ויודעיו באמרו דברים והויות כנגד האמת וההשגחה: וארח לחברה · ובאמת נראה בעיני כאלו הלך איוב להתחרות ולהתחבר עם פועלי און ואחרי רודפי אחרי המחשבות הלזו להיות כופר בהשגחה וללכת עם אנשי רשע האומרים עזב ה׳ את הארץ: וארח · ענייני לשון חבורה ודבקות עם הכסים מן ארחת ישמעאלים פעל עבר מוחלט: כי אמר · כי אמר׳ איוב במאמרין שלא יועיל לאדם להציל עצמו מתהפוכות הזמן ואף ברצותו עם אלהים שיבחר בדרך הטובה להדבק בה׳ ובדרכיו שלא יועיל אליו כלל אחרי היותו מוכח לגרמים השמימיים: יסכן · יועיל: לכן אנשי׳ · לכן אנשי לבב מביני מדע שמעו אלי חלילה לאל שהוא יכול מעשי רשע כזה ושדי שהוא מסדר המערכה מעשות עול: כי פעל · כי השם יתברך ישלם לאדם פעלו ואם שיהיה פחות כפי שיעור מדרגתו וגם ובאורח איש החשוב ימציאנו שאינו מקפח שכר שום בריה שבעולם אם צדיק ואם רשע: אף אמנם · כי אף אמנם בודאי האל לא ירשיע וכו׳:
לפי

הרמ״בן

ויען אליהוא ויאמר · שמעו חכמים מלי במענה הזה יאשים את איוב על שאמר שהאל הסיר משפטו ושהוא אנוש ומיוסר ביסורין בלי פשע והנה זה [illegible] גמורה כי לדעת אליהוא אל פשע וחטא באו תלאותיו וכאשר יאמר במענה הזה בפי׳ כי עיניו האל על דרכי איש וכל צעדיו ישמור אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און ויאמר לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו יבאר כי על פעולות און ועל מעבדיהם אשר יכיר הע״פ שהיו במחשך מעשיהם ידכאם האל ויעניסם כי ההשגחה שלימה בפרטים כלם ואין חשך ואין צלמות בכל עיני השם משוטטות פי׳ המענה: משפט נבחרה לנו · נבחר ונגלה שיהיה משפט צדק לנו בדבר אשר נחלוק והמפרשי׳ אמרו כמו נבחנה לנו כי מלאו באותיך בכור עוני לדעתם בהכתיך והתרגו׳ אמר נתרעי והוא הנכון: נדעה בינינו מה טוב · איזה הדרך הטוב ונלך בה באמונת האלהים: על משפטי אכזב · על המשפט הראוי לבא אלי אני נכזב כי תוחלתי נכזבה במשפטי וזה ממה שאמר איוב כי טוב קויתי ויבא רע: אנוש חצי · כמו אנושה מכתך מכתו הקרא חצי בבואה כחצי׳: מי גבר · צדיק וגדול כאיוב שישתה כמים דברים הראוים ללעוג עליו כי לעת זקנה ילך להתחבר עם פועלי און ואנשי רשע הכופרים באל ובמשפטיו: כי אמר איוב לא יסכן גבר · כי לפי דבריו לא יסכן גבר ולא יועיל לו כשיעשה רצון אלהים כי אקרי אשר הוא אנוש הלז בלי פשע מה שדי כי נעבדנו ומה יועיל כי יפגע בו וזה ענין הסרת ההשגחה שהיה איוב מתרעם עליה בעבור מקרה: לכן אנשי לבב שמעו לי · כי משכל הדעת יודע זה כי חלילה לאל מרשע שיזיק לעושי רצונו לדעם כאשר אמר איוב תחלה בהן תנואות עלי ימצא כי יהיה זה רשע ועולה וחלילה לאל מהם גם לא יסיר השגחתו ולא יניח השפלים למקרה כי פועל אדם ישלם לו במדה במשקל ומשורה: וכארח איש ימציאנו · ימציא ויזמין לו כדרכו וכעלילותיו ובעבור כי איוב תולה הכל במקרה אמר שיהיה כי כאשר יקרה לאדם המצאת גבורה היא שיזדמן לו כדרכיו ימציאנו לשון מקרה המצאה ומזדמן לאדם ואת העולה כמל הן ומיצו ליתה הכי מתליה את האדם מזמין:
מי

רשי

מי פקד עליו ארצה · מי מושל בו לאמר למה כן עשית ולא צוויתיך כן · כי מי צוהו בממשלתו ולמה ימצא תנואות לבריותיו · אינו צריך להשיב דבר למשול בו לאמר בשבי' זאת הריעותי לו : ואם ישים לבו על אדם להשחיתו למה יבא בעלילה עליו · רוחו ונשמתו · רוחו ונשמה שלו שהיא נפוחה בו ואין מוחה בידו : ויגוע כל בשר יחד · ואם בינה · ואם אינה אתה הבין ושמעה זאת · בינה זו אינה שם דבר אלא לשון ציווי כמו בינה הגיגי · לפיכך שתים אילו טעמן למעלה בבי"ת · וכל שאר בינה טעמן למטה בנ"ון : האף שונא · משפטו של שופט צדק יחבוש המקו' · וא"ת אינו משפט כי לא כדין עשה אפשר זאת מי שהוא צדיק מאד תרשיע · כביר · לשון מאד : האמר למלך בליעל · וכי הגון וראוי לומר למלך בליעל · ולאמר רשע אל נדיבים · אשר לא נשא פני שרים · כלומר למלך עולם אשר אין משוא פנים לפניו : שוע · שר · כמו לא יכר שוע לפני דל : רגע ימותו · כשירצה · וחצות לילה · כשעשה למצרים יגועשו עם שלום ברגע ויעבירו · ויסירו אביר כח שלהם · לא ביד · לא ישכו ביד אין להם כח : כי

וְשַׁדַּי לֹא־יְעַוֵּת מִשְׁפָּט׃ מִי־פָקַד
עָלָיו אַרְצָה וּמִי־שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ׃ אִם־
יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו
טו יֶאֱסֹף׃ יִגְוַע כָּל־בָּשָׂר יַחַד וְאָדָם ט'
עַל־עָפָר יָשׁוּב׃ וְאִם־בִּינָה שִׁמְעָה־ יר"פ בסי' ג בטע'
זֹּאת הַאֲזִינָה לְקוֹל מִלָּי׃ הַאַף שׂוֹנֵא הגינו
מִשְׁפָּט יַחֲבוֹשׁ וְאִם־צַדִּיק כַּבִּיר
תַּרְשִׁיעַ׃ הַאֲמֹר לְמֶלֶךְ בְּלִיַּעַל רָשָׁע ל ויחד האמור
אֶל־נְדִיבִים׃ אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים
וְלֹא נִכַּר־שׁוֹעַ לִפְנֵי־דָל כִּי־מַעֲשֵׂה כ'
יָדָיו כֻּלָּם׃ רֶגַע יָמֻתוּ וַחֲצוֹת לַיְלָה ג' חס'
יְגֹעֲשׁוּ עָם וְיַעֲבֹרוּ וְיָסִירוּ אַבִּיר לֹא
בְיָד׃ כִּי־עֵינָיו עַל־דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־
צְעָדָיו יִרְאֶה׃ אֵין־חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת יו"ר"פ אין ואין
לְהִסָּתֵר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

כי

ושדי לא יקלקל דינא: מן פקיד עלוי
למיעבד ארעא ומן שוי תבל כולה :
אין ישוי עלוי ליביה רוחיה ונשמתיה
לגביה יכנוש: יתנגיד כל בסרא
כחדא ובר נש על עפרא יתוב: ואין
תתבין שמעדא אצית לקל מילי :
הברם סני דינא יסתתר ואין צדיק
זכאי יחייב: הכשר למימר למלכא
רשיעא חייבא לארכונין: דלא נסיב
אפין לרברבנין ולא אשתמודע שועא
קדם מסכינא ארום עובדי אידוי
כולהון: בשעתא ימותון סדומאי
ופלגות ליליא מתרגפין מצראי
ויעברון ויעדון דורבנא לא בחיל ידא:
מטול דעינוי על אורחי בני נשא
וכולהון פסיעתוי יחמי: לית חשוך
ולית טולא דמותא לאטמרא תמן עבדי שקר: ארום

רלבג

מי פקד עליו ארצה · מי שעליו גזר וסידר אלו הענייני' הנמצאים בארץ אשר ביצירתם מן השלמות והפלגת החכמה מה שלא ישוער : ומי שם תבל כולה · ומי סדר אלו הענייני' בכללם אשר בארץ · יחבוש · ימשיל : שוע · נדיב ועשיר : יגועשו · יתנודדו ויתנועעו . ויעבורו · ויעדרו מן העולם : אביר · תקיף : ישים

אבן עזרא

מי הוא פקיד עליו בארץ · או מי ברא תבל כולה : אם ישים · המקום אל בני אדם לבו כעניין וכי תשית אליו לבך מיד יאסוף רוחו אליו כעניין והרוח תשוב : ויגוע הבשר שהוא הגוף והאדם הנראה אל עפר ישוב ויש אומרי' אם ישים האדם אל המקום לבו והוא רחוק : יחבוש · ימשול כדרך יעצור יורש עצר וכן לא אהיה חובש : האמור הדרך מוסר הוא לומר למלך בליעל ולימר רשע אל אחד הנדיבים · ואף כי אשר לא נשא פני שרים · לא נכר · כמו יכיר : רגע ימותו וחצות לילה · בעת הרצונה : יגועשו יזדעזעו כמו ויתגעשו כי חרה לו : ויעבורו · וימותו כעניין חלף הלך לו כי הנולד בא והמת הולך ועובר : ויסירו וימיתו האביר : לא ביד · לא בכח ולא בחיל : כי עיניו · על כן אין לאיש לשום עוד על לבו ופי' עוד לעולם להוליך אל אל במשפט : ידוע

מ"ע כפירנו

מי פקד עליו ארצה · כי על הפך זה יעיד מה שצוה להרץ על האדם שהיה מוכנה לצרכו ולת' אתה לו : ומי שם תבל כלה · שגלה הרץ מן המי' שהיו מכסים אותה לצורך הישוב אשר עקרו המין האנושי : אם ישים אליו לבו · וגם אם היה רמת שידקדק האל על חטאת האדם כחוט השערה כדברי איוב · רוחו ונשמתו אליו יאסוף · יגוע כל בשר יחד · לא היה שום אדם נמלט מן המות והיה מחריב את עולמו כמו שעשה במבול : האף שונא משפט יחבוש · האמנם מי שישנא את המשפט יעשה את קשר המצירות המקושר קצתו בקצתו באופן שבעליון מנהיג את התחתון המונג בעילא וזה לא יהיה זולת במשפ' סדר נכו' : ואם צדיק כביר תרשיע · ואחר שהתבאר שהוא צדי' כביר גדול בכלל המציאו' איך תחשבהו לרשע ותחשוב שיעשה חמס בפרטים : האמור למלך · האמנם ראוי למי שהוא מלך באמת שכל עסקו הוא לתקן העיר : בליעל · חפץ בקלקול : ושיהיה רשע אל נדיבים · שיהיה נוהג ברשע בענין הנדיבים שיתן עינו בממונם שאינו צריך לו כ"ש המלך הקדוש : אשר העיד הנסיון : שלא נשא פני שרים · במצרי' : רגע ימותו וחצות לילה · ובזה התבאר שלא היה דבר טבעי אלא משפט אלקי יגעשו עם · באופן שהתגעשו ולקו גם העם שלא היו בכורות במשלחת מלאכי רעים · ויעבורו המשחיתים ולא באו אל בתי ישראל לנגוף · ויסורו אביר · בכור פרעה · לא ביד · טבעית וכל אלה לא עשה אלא במשפט : כי עיניו על דרכי איש שכל אחד מהם חטא כאשר העשה ארץ מצרים וזמה בזולת זה · וכל צעדיו יראה · במה שהרשיעו נגד ישראל : אין חשך ואין צלמות · כי אמנם אין להם התנצלות שלחשך וחסרון ידיעה ולא גם כן צלמות של כובד הלב וחזוקו להסתר שם פועלי און · להתנצל מהחמס שעשו לישראל : כי

וארם ט' וסי' וארם אין לעבוד את האדמה אוקיר אנוש מפז · וארם עלי' בראתי · וארם ביקר בל ילין · וארם על עפר ישוב · וארם מה יבין דרכו · וארם יפיק תבונה · וארם לא זכר את האיש המסכן · ומצא חן ושכל טוב : נכר ב' א' מלעיל וסי' כי נכר אתו האלהים · ולא נכר שוע לפני דל : ימותו ג' חס' וסי' וא' ימתו הציגו · רגע ימתו וחצות לילה · כי החיים יודעים · וכל אורי' נירמי' דכו' חס' במ"א ויהיו כל האנשים :

אבן יחייא

יען כי מי פקד הארץ עליו ואצלו שהיה במחשבתו בעת הבריאה כדי לתת עזר לו בה · ואחרי הבראות התבל מי שם וסדר כלה כסדר הזה · הנה אין עוזר לו בבריאה ובסדר מתמיד והוא לבדו בציורו יתברך בראו יש מאין ומתמידו בסדר הלז · ואם ישים אליו לבו שהאלוה היה מוסף אלו ציור לבו בעולם המלאכים וציור רוחו בעולם הגלגלים וציור נשמתו בעולם השפל שהם שלשה מיני ציורים נבדלים זה מזה כפי מדרגת מעלתם · יגוע ויכלה כל בשר יחד והם עולם המלאכים והגלגלים · וקראם בשר בשם מושאל להיותם נבראים כמוהו · ואדם על עפר ישוב שהוא עולם השפל · ואמנם הוא יתברך מעמיד העולם ומקיימו כי רחמיו על כל מעשיו ואינו שוכאו להרשיע האדם ולהכאיבו בלי חטא קדם · ואם תחפוץ להבין שמעה זאת אשר אדבר והאזינה לקול מילי הראוי להאמין כי ה' באפו יצדיק הרשע וירשיע הצדיק כי יען שכעס על הצדיק יעשה שיחבוש וימשול הרשע השונא משפט · והצדיק מאד תרשיע ותיסרהו ביסורין קשים · הראוי להאמין כי האל יהיה מעלה למלך הבליעל ומכין האמור יהיה מענין זה' האמירך להיותך לו לעם סגולה וירשיע הנדיבים וישפילם · הנה אין זה אמת כי יען שמעשה ידיו כלם בשוה לא נשא פני שרים ולא ניכר השוע והעשיר לפני דל כשהם לפניו כי כלם אצלו שוים יחד ולמה ישפיל זה וירים זה בלי סבה יכיעהו על ככה מחטא קדם אשר יענש בעבורו · או זכות קדם אשר יקבל שכרו בעבורו · וכשעם אחד בכללו יסירו האביר מהם באומרם לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו · הנה בחצות לילה יגועשו ויחרדו וכרגע ימותו ויעבורו מן העולם הזה · ולא ביד אדם רק בידי שמים וכאשר קרה לפרעה באומרו לא ידעתי את ה' כי בחצות לילה נגעשו המצרים ותהי צעקה גדולה במצרים להיות כי עם הבכורות כרגע אחד מתו ועברו בידי שמים על ידי המשחית אשר בא אל בתיהם לנגוף ואין בית אשר אין שם מת · כי עיני ה' והשגחתו על דרכי איש וכל צעדיו יראה : ואין חשך ואין צלמות להסתר שמה הפועלי און לעשות הרע גם זה כי לפניו כחשיכה כאורה ומלוא כל הארץ כבודו · כי הנה האדם יש לו הבחירה במעשה ידיו ולפניו דרך החיים ודרך המות :

ולא

תורת חסד יראת שדי

מי פקד וגו' יר' מי הוא אשר פקד עליו ית' על דבר הנוגע לארץ ומי שם תבל כלה אם לא הוא ית' ולכן ישלם לאיש כפעלו וכו' : ואולי יר' לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע כלומר להרשיע לצדיק ולהחשיבו כרשע באופן כי על זאת לא צדקת אענך דבר זה וכמו כן חלילה לשדי מעול והוא לומר כי ירבה אלוה מאנוש ר"ל שיפרע ממנו כפי מה שהוא ית' המצוה לו ועבר על צווי רק כי ישלם לו על פעל הרע כפי מה שהוא אנוש וגם על פעל הטובות כפי מעלתו ורוממותו ית וז"א כי פעל אדם ישלם לו וגו' ויר' כי פעל אדם כזה שהוא אדם קורץ מאדמה ישלם לו אם עבר על צוויו וכאורח איש והוא מי שיקרא בשם איש להיות שלם ביראת ה' ימציאנו ויעזרנו עד היותו נקרא שלם איש אל"ים קדוש הוא ובהיותו נקרא בשם איש יוכל לעשות בעולם כאשר יוכל האיש לעשות בביתו כי הנה צדיק מושל יראת אל"ים וכו' באופן כי לדבר זה יתחשב כאחד מכת המרום ואולי יותר וכו' ולא כפי מה שהוא אדם וכו' ואחרי היות כן האמת לענין האמור והוא כי ירבה אלוה מאנוש וכמו שהזכרתי במעשה העקידה אף אמנם יש לכם לדעת באמונה שלמה היא האל ית' לא ירשיע אל הצדיק מכל וכל אם באולי עשה טוב וחטא בו וכו' ושדי לא יעות משפט אך ישלם לו גמול טוב על צדקתו ויפרע ממנו במשפט יסורין מה על ענין אותו החטא או אותו העון אשר חטא אז הטוב בעניין הטוב ההוא : ומי פקד עליו על האדם מה שפקד לארץ ומי שם התבל כלו בשבילו אם לא האל ית' ואם האיש או האדם הנז' ישים אליו ית' לבו ללכת בדרכיו הנה רוחו ונשמתו אליו ית' יאסוף אל המקום כי משם חוצבו נשמותיהם של צדיקי' ותהיינה גנוזות תחת כסא כבודו וכאשר יגוע כל בשר יחד שימותו כל יושבי חלד הנה אחרי כן אדם על עפר ישוב בזמן התחייה באופן כי כל אלה יעשה האל ית' עם האדם ואיך אפשר לומר שום דבר מתים אלה שאמרת אחרי ידיעתכו כל אשר יעשה האל ית' בעד האדם : ואם בינה וגו' עתה חזר פניו אל איוב ואמר לו ואם בינה שמעה זאת על העניין הא' האזינה לקול מלי על העניין הב' : האף שונא משפט הנה עם כל זה כבר ידעת כי הוא יחבוש וימשול בך וא"כ אין לך רשות לדבר דבר כנגדו ומה גם אם הוא צדיק ואיפכי שונא משפט כמו שהוכחתי לך ועל הכל אחרי היותו צדיק כביר וכו' האמור למלך בליעל אין ספק כי במדעך מלך אל תקלל וכו' והנה הוא ית' יחבוש וימשול על כל המלכים ואיך תוכל לדבר נגדו שום דבר וכן האם יאמר רשע אל שום אחד מהנדיבים כלו' שהם נוכבים הטלה ומאנו נותנים הזרוע והלחיים והקיבה אל הכהן ומה גם למלך מלכי המלכי' הקב"ה אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם וברגע ימותו וכו' ויגועשו עם ויעבורו ויסירו אבירים מן העולם לא ביד כי אם ברוחו אמר ה' צבאות שהשפיל את שרו מלמעלה כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה וכמו שאמר ד' ע"ה למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני ואין חשך וכו' :

כי

הרמב"ן

מי פקד עליו ארצה · מי פקד על המשפט כל הארץ : ומי שם תבל כלה · עליו הלא ה' ואיך יעות משפט והתרגו' אמר מן פקיד עלוי למעבד ארעה ומן שוי תבל כלה הוא מפרש מי פקד על האל וצוה עליו לעשות הארץ ותבל הלא ברצונו עשה ולא ההו ברא' להריע לבריותיו כי לא יחבול אדם מעשה ידיו ברצונו לעשות לו רע ולמצוא עליו תנואה כאשר אמרת רוחו אשר בו הוא חי ונשמתו המשכלת אליו יאסוף ויגועו הכל יחדיו וישובו לעפר ורבינו שלמה ז"ל מפרש מי פקד על האל בארץ שיהיה הוא השר והרב פקידו ויאמר אליו מדוע ככה עשית להרע לאדם הזה כי לא צויתיך לעשות כן ועל כן ימצא תואנות עליו לאמ' שעשה כדין הלא הוא האדון השופט אשר יעש' כחפצו ומי יאמר לו מה תעשה ואם ישים אל האדם לב להשחיתו : רוחו ונשמתו אליו יאסוף כרצונו ולמה יבא בעלילה גם נכון הוא : האף שונא משפט יחבוש הגם שונא המשפט הוא המושל אשר יחבוש בעם הלא אוהב משפט הוא החובש ושופט כל הארץ לא יעשה משפט והם צדיק גמור שצדקו נראה ונגלה בכל תרשיע אתה שיעשה רשע לך לבדך : האמר למלך בליעל · קשור עם הבא אחריו הראוי לאמר בליעל למלך אשר לא נשא פני שרים ורשע אל מלך נדיבים אשר ימשל בכולם ולא נשא פני שרים ולא נכר לפניו שוע בהשפטו עם דל וכן יעשה האל : כי מעשה ידיו כולם ואוהב זה כזה רגע ימותו השוע והדל ברגע אחד ימותו כמות זה בן מות זה : וחצות לילה יגועשו העם ויעבורו ויצעקו ויעברו מביתם אל בית האביר והקיף המושל עליהם ויסירו אותו ויליכוהו לקבר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח האל : יגועשו · מן ובנהרות יתגועשו מים והגעשו והתהוללו ענין תנוע' וצעקה כי עיני האל על דרכי איש אם שוע ואם דל :

כי

ר' אברהם פריצול

לפי שהוא תקן המציאות וסדר אותו כמו שאומר אחרי זה : מי פקד · ומי הוא שפקד עליו וקדם ממנו במעלה וזמן לסדר הארץ בכללה עם כל הנבראים או מי הוא ששם תבל והישוב בתכלית התיקון והסדור כאשר הוא הלא הוא השם שסדרו ותקן ברוחו בכחו ובחכמתו הכל שב לישוב : אם ישים · ואם השם יתברך היה משים אליו לבו על איזה איש שיהיה לעשות אליו עול הלא רוחו ונשמתו אליו יאסוף להרגו אל כל פרטי ופרטי שירצה או להרוג האדם כלם כמו שאומר אחר כך : יגוע כל · ואם היה רוצה לעשות עול גם כן הנה בכלותו יגוע כל בשר יחד והאדם על עפר ישוב כי ממנו לוקח והיה מאבד המין האנושי לגמרי האמנם זה איננו בחקו כי הוא התקן בנמצאות ורחמיו עליהם ומחיה את כלם והאמר ישמח ה' במעשיו : ואם בינה · ואם הרבה להתבונן בדבר חכמה ותבונה שמעה זאת והאזינה לקול מלי : האף שונא · האם ראוי לאמר במי שיהיה שונא משפט והיוצר יחבוש ויעצור וימשול בעולם אשר בו מן הסדור והיוצר לאין שיעור בתנועת הגלגלים ובקיום השפלים ובהוייתם ואם ראוי בצדיק כביר וחזק כזה אתה תרשיע רוחו בדבריך ליחס אליו העול והחמס : יחבוש · ימשול מן לא אהיה חובש והוא כמו מי יעצור בעמי כי העוצר בעמו ומולך עליו כאלו חובש רוחו ואוסר אותו להיות משועבד : האמר למלך · האם ראוי לאמר למלך הממונה על הנהגה כזאת שיהיה בליעל ואם ראוי לומר רשע למי שהוא מנדיבי עמים ונודע בזנו וטוב מעשיו : האמר · מקור מן הקל עם ה"א התימה : אשר לא · ואיך ראוי ליחס עול למלך צדיק וישר כזה אשר הוא ה' אלהינו אשר לא נשא פני שרים בעניין הדין לכבדם ולשאת את פניהם ולא נכר לפניו השוע והעשיר בהיותו טוען בדין עם העני לחוס על כבודו וזה בעבור כי מעשה ידיו כלם ואין הבדל ביניהם מצד יצירתם לפני השם : שוע · ענייכו איש נדיב ועשיר מיוחס : רגע ימותו · וכאשר ירצה המלך המושל הלז להמית מן הנמצאים התחתונים בגזרותיו הסדורות מאתו ית' הנה יקרה ברגע ימותו מן הנכנסים כאשר יחפוץ וחצות לילה בעת החלק הלילה יגועשו וירעשו עם אחד מקובץ ויעבורו ויסירו ממקומם וילכו לארץ אחרת או ויעבורו ויסירו שימותו ויפטרו מזה המציאות וכל זה יעשה אותו מי שהוא אביר וחזק על הנמצאות ולא ביד רק ברצון וגזירה עליונה כמו שקרה למבול ולסדום ולבכורות מצרים ולחיל סנחריב : יגועשו · מן ותגעש ותרעש ואלות מקור : ויסירו כמו ויסורו : כי עיניו · כי עיני השם על דרכי איש לדעת אותם ואת מעשיהם וכל צעדיו יראה לדעת מי הוא החוטא ומי שיצדיק : אין חשך · ואין מקום חשך ולא מקום צלמות שיוכל להסתר שם פועלי און כי עיני ה' משוטטות בכל להשגיח לטובה על הראוי ולהסתיר השגחתו מפועלי און :

כי

אוהב משפט

ויתפלל ויסורו מעליו יסוריו וכן עשה איוב ואמר בסוף דבריו על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר ואז שב יי' את שבו' איוב על דרך ומודה ועוז' ירוחם : יעתר · לשון רבוי תפלה : וירצהו · קבלת ברצון ואחר היות עליו קצף כי הרצון הפך החרון : וירא פניו · האדם שזכר יראה פני האל · וי"מ הפך ואינו נכון · וענין ראיות הפנים היא קבול התפלה ועליית הארוכה כי בחליו הוא כמו שהפך לו האל פניו ולא ירצנו : בתרועה · לשון שמח' כמו יתרועעו אף ישירו · לא ירוכן ולא ירועע · ואינו ולא מענין הרמת קול כי דר' השמח' להרי' קול הפך המרה בלי' אשר מעכר חבה המרה · ורש"י ז"ל פי' בתרועה בתפלה והראשון יותר נכון · ויפה לאמוס זכ ת מעשיו מראשונים כי כבר נתמרקו מעשיו ביסוריו : ישר · יסר · לשון שורה בדברי רז"ל שהוא קבוץ בני האדם ואפשר שהוא לשון סבוב · שלזה נקראת החומה שור שהיא מסבבת העיר · ואמר כי יעשה שירו' של בני אדם סביב :

כִּי לֹא עַל־אִישׁ יָשִׂים עוֹד לַהֲלֹךְ אֶל־
אֵל בַּמִּשְׁפָּט: יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא־חֵקֶר
וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם: לָכֵן יַכִּיר
מַעְבָּדֵיהֶם וְהָפַךְ לַיְלָה וְיִדַּכָּאוּ: תַּחַת
רְשָׁעִים סְפָקָם בִּמְקוֹם רֹאִים: אֲשֶׁר
עַל־כֵּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְכָל־דְּרָכָיו לֹא
הִשְׂכִּילוּ: לְהָבִיא עָלָיו צַעֲקַת־דָּל
וְצַעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמָע: וְהוּא־יַשְׁקִט
וּמִי יַרְשִׁעַ וְיַסְתֵּר פָּנִים וּמִי יְשׁוּרֶנּוּ
ועל

אֲרוּם לָא עַל גְּבַר יְשַׁוֵּי עוֹד לְמֵיזַל לְוָת
אֱלָהָא בְּדִינָא: יִתְבַּר גַּלְלֵי יַמָּא
דְּסַגִּיעִין בְּגוֹ מַיָּא וְאָקִים חוֹרָנִין
בַּתְרֵיהוֹן: בְּגִין כֵּן הוֹדַע מַעְבָּדֵיהוֹן
וְהָפֵךְ לֵילְיָא וּמִדַּכְּכִין: חֲלַף רַשִׁיעֵי
סְפִיקִינוּן בְּאַתַר דְּחָמְיָין: ת״א בְּאַתַר
רַשִׁיעַיָּא פוּרְעֲנוּתְהוֹן בָּתַר דְּיֶחֱמוּן
צַדִּיקַיָּא וְיִזְכּוּן בְּדִינָא: דִּבְטוּל הֵיכְנָא
זָרוּ מִבַּתְרוֹהִי וְכָל אוֹרְחָתֵיהּ לָא
אִשְׂתַּכְּלוּ: לְאַיְתָאָה עֲלוֹי קְבַלְתָּא
מִסְכֵּינָא וְצַעֲקַתְהוֹן דְּעַנְיֵי יִשְׁמַע:
וְהוּא יַשְׁדֵּיךְ וּמַן יְחַיֵּיב וִיסַלֵּק שְׁכִינְתֵּיהּ וּמַן
יְסַכְּיֵנֵּיהּ וּמִסְּעַר חוֹבָא
על

רשי

כי לא על איש ישים עוד · כלומר אמרת לא אך ישים כי · רק חטאי לבדי · ואני משיבך לא ישים הקב"ה על בריותיו עלילות תוספת על פשעים · עוד לשון תוספות · להלוך אל אל במשפט · כשהוא בא על בריותיו להתווכח עמהם : ירוע · ירוצץ · כמו רוע התרועעה · ויעמוד אחרים במקומם · לכן יכיר מעבדיהם לפי שהוא מכיר מעבדיהם הטוב והרע ואין צריך לו להתווכח · והפך לילה · עת הנך ולרה להם וידכאו : תחת רשעים · במקומם · ספקם · לאנשי סדום במקום רואים · לעין כל · אשר על כן סרו מאחריו · כמו ע"כ ידעת חנותינו במדבר כלו מכאי אשר סרו מאחריו והביאו לפניו ועליו לעקת דלים : והוא ישקיט משקיט את הדלים · מאותן העושקים · מי ירשיע עוד ובעוד שהסתיר פנים מי ישורנו · ועל גוי ועל אדם יחד · כיחידים כה כמרובים שוה לפניו להשקיט ולהסתיר פנים : וישקיט

מסרה

על איש ה' וסימ' ויענכל איש יהודה על · עד אנה תהותתו תהי ידך על איש · הן יהרס ולא יבנה : כי לא על איש ישים : ויעמד ד' וסימ' ויעמד אתם סביבות האהל · ויעמד את פניו רוח סערה · אחרים תחתם · וכל דברי הימים דבו' במ"ו וסימ' שטן לישראל · ויעמד לפני מזבח דשלמה · ודבתריה כי עשה שלמה כיור · ויצא הרוח · ויעמד יהושפט בקהל · ורוח אלהים לבשה את · המלך על עמדו · והוא ל"ג ר"פ וסימ' נמסר במסר' רבת בערך הוא בס"ה:

רלבג

ישים עוד · יסדר ויגזור מה שיעשה בעתיד : ירוע כבירי' · ישבור תקיפים : מעבדיהם · מעשיהם : ספקם · הכה אותם : כשאתי

אבן עזרא

ירוע · ישבר כמו תרועם בשבט ברזל : מעבדיהם · מעשיהם כמו ועבדיהם ביד האלהים : והפך לילה · יהפוך אורם ללילה : תחת · במקום הרשעים הכם כמו ויספק את כפיו : במקום רואים · כדי שיתוסרו אחרים : להביא עליו צעקת דל · שגזלו אותם הרשעים · והוא ישקיט ומי ירשיע · יניע כענין כנוח וכמהי ובכל אשר יפנה ירשיע והענין הפך ישקיט כי בשעת הכלות יתנועעו בני אדם הלא תראה יאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל · ויסתר פנים · הפך ישקיט אז יתעוררו כל המלחמות :
על

מ"ע ספורנו

כי לא על איש ישים עוד להלו' אל אל במשפט · וגם כי כובד הלב וחזוקו שהוסיף ושם עליהם לא שם ולא הוסיף להם יצר הרע לחטוא אבל נתן אומץ לב לקבל היסורין ולא ייראו ושובה לא תגע אות' שלא ישובו מן החט' לבנס האל ית' באופן שבסבת זה יהיו עתידים להלוך אל אל במשפט ולתת את הדין אבל ענש אותם על מה שחטאו ברצונם בלבד · וכן עשה גם לישראל כי אמנם ירוע כבירים · המית רבים מגדולי ישראל שלא נתנו לב לשוב בתשובה ולהתכלל · ויעמד אחרי' תחתם · שהיו בהוכם צדיקים ויזעקו והעל שועתם אל האלהים · לכן יכיר מעבדיהם · לכן השגיח על מעבידיהם בחמר ובלבנים כאמרו וגם ראיתי את הלחץ וגו' · והפך לילה וידכאו · וזה בדברו כאשר נהפך הלילה לגד היום וזה אחר חלות לילה · וכמו כן תחת רשעים ספקם · ונער פרעה וחילו תחת רשעי ישר' שגלו משם · במקום רואים · כאמרו וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים · אשר על כן סרו מאחריו · וזה עשה כי אז רבים מישראל סרו בזה מאחרי האל ית' כאמרו וימרו על ים בים סוף שחשבו ש עלו מצרים אחריהם · וכל דרכיו לא השכילו · לא נתנו לב אל פלאי האל ית' שעשה אז בים ושחזק את לב מצרים שיכנסו בו כדי להטביעם גם לכך רצה שיראו אותם מתים ומכוונים במדוי מצרים הרעים באמרו מדוי מצרים אשר יגורת מפניהם · ובאומרו וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' : להביא עליו צעקת דל שיתפלל שישמרהו בכמו אלה: ולעק' עניי' ישמע · כאמרו והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת: והוא ישקיט את ישראל כאמרו נחית בחסדך עם זו גאלת · ומי ירשיע אף על פי שהיו בתוכם רשעים · ויסתר פנים · ממצרי' אף על פי שאמרו אנוסה כי ה' נלחם להם ומי ישורנו · ממשפטו זה : ועל גוי · ועל אדם יחד · וזה בסבת הגוי של מצרים שהיה רשע גמור ובסב' אחד שהיה רק מלך ישראל שהיה צדיק גמור :
ממלך

אבן יחייא

ולא האל ישים ויסדר מה שיהיה עוד בעתיד על איש מה ויוכרח האיש ההוא לעשות כן כאשר בגזר אבל הוא בבחירתו ולכן ילך אל אל במשפט ואם נחר בדרך החיים יתכוס אליו · ואם נחר במות יתכיה אליו · ולכן ירוע וישבר לאנשים אשר נעשו כבירים וחזקים לאין חקר וישעבדו לזולתם · ויעמד אחרים צדיקים אהם תחתם כי ירשו את כל אשר להם · וזה יען ולכן כי הכיר מעבדיהם ומעשיהם הרעים · והפך היום שלהם ללילה וידכאו · והכה האל ספקם והכה לאלו הרשעים ע"י רשעים כמותם אשר הם חרבו יתברך וכאומרו המשורר פלט נפשי מרשע חרבך שהוא חרבך · כאשר האל יסר את ישראל הרשעים נחרבן בית ראשון ושני ע"י נבוכדנאצר הרשע וטיטוס הרשע · ובמקום רואים בפומבי ובפרסום למען כל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד · וזה יען ועל כן שסרו מאחרי ה' במעשיהם ודרכיו לא השכילו במחשבה · והיו סבה שהדל היה מביא עליו יתברך צעקתו והיה שומע צעקת העניים אשר אלו הרשעים היו עושקים אותם · כי האל יתברך יש לו יכולת האלהי על שני ההפכים כרצונו ואם הוא ישקיט לאדם אחד לצדקתו מי הוא זה ואיזהו אשר ירשיעהו ויכאיבהו · ואם הוא יסתר פנים האדם אחד לרשעתו והיה לבער · מי ישורנו ויביט וישגיח בו לטובה להצילו מרעתו : יקיה

הו"ת חסר יראת שדי

כי לא על איש וגו' כתב הה"ר שמריה האקרטי טעם כי אזהרה וכמוהו כי לא תשתחוה לאל אחר וטעמו אל ישים איש לבו בשום עת להתוכח ולעמוד עם ה' במשפט וטעם עוד כטעם עוד כל ימי הארץ ובעוד הילד חי צמתי ואבכה · וטעם ישים השמת לב ורצון ע"כ · וכפי מה שנראתי בביאור כונת המענה יר' כי לא על איש ישים עוד חטא שים לו להלך אל אל במשפט אשר לא יקומו בו הרשעי כהובן כי לא נכר שוב לפני דל רק לכל יתן לו מן השכר או מן העונש · ומה שינוענו עם ויכבירו ויסידו חפירים לא ביד הנה זה הוא יען כי ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם ואין מלכו נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא ולכן יכיר מעבדיהם והפך ליל' משמחה ללילה וידכאו וזה ועשה להם תחת רשעי ספקם במקום רואים כדי שיראו הכל הענין שבירא ההוא והכל היה על כן שסרו מאחריו וכל דרכיו לא השכילו : והה"ר שמריה האקרטי כתב טעם לכן שבטוב מכיר מעבדיה' לזה ירופס ע"כ או ירצה לכן יכיר מעבדיהם של האחרים שעמדו בתקום הראשונים והפך לילה כלו' והפך הזמן ללילה וידכאו תחת רשעים שהם דיים לדכאם וזה יהי' לעיני השמש כדי שידעו הכל משפטיו ית' · או יר' תחת רשעים שנתמלאה סאתם עד שבאו עת האחרוני' לדכאם ולהיותם חרבו ית' אשר על כן סרו מאחריו וכו' להביא עליו צעקת דל כלו' והם במעשיהם עשו להם מה שעשו מן הרעה יען אשר הביאו עליו כל אותם צעקת דל במה שהם סרו מאחריו וכל דרכיו לא השכילו והוא ית' ישמע צעקת הדלים ולכן יפירם מהיותם אדוני' עליהם : והוא ישקיט יר' והוא האיש המכר ישקיט המריבה אשר היתה לאלהיו עמו במה שישיב לפניו כחשוב שלמה ואחרי שיעשה כן מי ירשיענו אך אם הוא יסתיר פנים ממנו ית' או יסתיר פניו מיסורי הצדיקי' מי ישורנו להטיב לו וכו' או יר' והוא ישקיט המריבה אשר אל העניים והדלים המכר עמו ית' ועושה שלום ביניהם וביניו ית' ומי ירשיע כי הצדקה מציל את האדם מצרות רבות ואם הוא מסתיר פנים מהם מי ישורנו בהיותו בא לאותה מדה כי גלגל הוא שחוזר בעולם ועל גוי ועל אדם יהיה כל זה :
או

ר' אברהם פריצול

כי לא · כי השם ית' לא ישים על האיש להכריחו עוד ממה שיהיה בבחירתו לעשות להלוך אל אל במשפט ר"ל שהשם ית' לא יכריח את האדם ללכת בדרכי הרע במשפט ובצדק כי יניחוהו השם לבחירת השכל לעשותו על דרך המרש ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והתורה אמרה מה ה' אלהיך שואל מעמך : ירוע כבירים · כשהשם יתב' ירוע וישבר כבירים ולאנשים חזקים פועלי און לאין חקר ויעמד רבים אחרים תחתם ובמקומם כמו שקרה למלכים התקיפים הרשעים אשר הוסרו ממקומם ועמדו מלכים אחרים תחתם כמו מלכות בית נבוכדנצר אשר קם אחריו מלך פרס וסנחריב ואלי"כסנדר וזולתו : ירוע · מן תרועם בשבט ברזל : לכן יכיר · לכן מפחד הפורענות יכיר להם הקב"ה שישפטו מעבדיהם ומעשיהם וישובו אל השם כן במעט רגע בהפך היום ללילה וידכאו וידכדו או כי בהיות שהשם יודע ומכיר מעשיהם על כן בהפך לילה וידכאו וירבהו : תחת רשעים · כי בסבת רשעתם יכה האלהים וישחתם תחת רשע שהרים או ר"ל שיכם בפ רענית הרוי לרשעים כמותם במקום רואים רבים שירגישו בפורענותם ויראו רבים ויראו : ספקם · לשון מכה מן ויספוק כפיו : אשר על כן · והפורענות הזה אשר יגיעם הוא בסבה אשר על כן סרו מאחרי השם במעשיהם הרעים וכל דרכיו לא השכילו בדיעות ובמחשבות הכוונות : להביא עליו · כי הרשעים פועלי און חסרים מאחריהם ובכופרים בהשגחה לאמר עזב השם את הארץ עושקים וגוזלים העניים והדלים והם סבה להביא ולהגיע לפניו' צעקת דל ולעקת עניים ישמע כאמרו והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני או להביא עליו צעקת דל ירצה לומר שהשם יביא על הרשע צעקת דל העשוק לאח אליו כרשעו כאמרו ועל קדקדו חמסו ירד וזה בעבור כי השם ית' צעקת עניים ישמע ובפסוקים אלו הודיע אליהו ר לאיוב ידיעת השם בפרטים והגעת הפורענות לרשעים מאחת רשעם בהסרת השגחתו מעליהם להניח ולתת אותם ביד המקרים והטובים הראויים לגמול ולפקוד יפקדו ויכיו בעברת הרשעים ויתמכו כל הענינים האלה בחכמת השם וגם סדור השגחתו : והוא ישקיט · והוא השם ית' כאשר ישקיט האדם הראוי לפי תשובתו תמכו להצליחו מי ירשיעהו להרע אליו ולטרדו כי האדם הדבק עם השם במעשים ובדעות הוא נמנע שיגיעהו הרעה וכן בהפך כי כאשר יסתיר השם פנים מן הרשע לתתו ביד המקרי' והפורענות מי הוא אשר ישורנו ויביטנו להצילו מרעתו ולהכין עליו אם שיהיה · זה על גוי ועל כללות רב או האדם אחד פרטי יחד ימשך הסדר הזה עליהם מאת השם מן השמים ובפסוק הלז יש בו הוראת ההשגחה הפרטית בודאי מדברי אליהוא :
ממלוך

הרמב"ן

כי לא על איש ישים עוד · יאמר כי האל יראה דרכי איש ויספור לעדיו כי לא ישים על האדם עון או פשע יותר מאשר חטא בו כשיבא להשפט לפניו רק כמעשה ידיו ישלם לו לא יטפול על עונו : עוד · זה כמו ויבך על צואריו עוד והדומים להם רבים : ירוע כבירים לא חקר · יקשר עם הענין האמור למעלה שלא נשא פני שרים אך ירוע כבירי' וגדולים רבים אין מספר להם : ויעמד אחרים תחתם · כי דור הולך ודור בא כי יכיר מעשיהם הרעים אשר יעשו בסתר והפך להם לילה ונכף ספקם וידכאם בו וזה על דרך המפרשים והאמת שהוא שב להזכיר חכמתו יאמר כי ישבר וירוץ כבירים גדולים וטובים : ויעמד אחרים תחתם · במקומם כי יכיר מעבדיהם והפכם כחומר חותם בלילה וידכאו מן תשב אנוש עד דכא כי תחת רשעים שהפך ספקם לכבירים האלה על כן ירוצץ אותם לעיני רואים יראו ולא יבינו : ירוע · כמו תרועם בשבט ברזל ענין שבירה וכתות : ספקם · ענין ספוק ומלוי דרך כמו אם ישפוק עפר שומרון : במלאת ספקו ספק וספק מולב בקיאו גם יך כי יקיא לרע מלא ספקו והמפרשים פירשו מלשון ויספוק את כפיו יאמר כי הרשעים תכם לעיני כל רואה כדי שיקחו הכל מוסר כי שיו הרשעים מאחריו ועל כן הפכם ולהביא לפנ ולעקת דלים ועניים שגזלו אותם הרשעים והרעו להם : אשר על כן יעש' זאת על אשר סרו מאחריו ידומ' לו כי על כ בדו בכל קורתי כי על כן לא נהתיה : והוא ישקיט · מיד הרשעים : ומי ירשיע · ויכיר את הם : ירשיע · כמו ירעים וכן והרשעים כים נגרש ובכל אשר יפנה ירשיע : ויסתר פנים · מן הכביר אשר הפך ומי ישור בו ויראה בגרתו להושיעו מיד האל : ועל גוי · שלם ועם רב : ועל אדם · יחיד · יעשה כן בכולם : יחיד · כי ישגיח על כל ועל החלק :
ממלך

אוהב משפט

סביב לו ויאמר בפניהם חטאתי · כלומר יתודה בפרהסיא · ואף על פי שהר"ז ז"ל חולק על מאן דמפרסם חטאיה כבר פירשוהו בעבירות שבינו למקום · ולפי' באותן עבירות אין התוספת הזאת אלא לפרוע חטאת בפניהם ובחטא שאינו מפורסם [illegible] בחטא שהוא מפורסם · או זאליגו תפרע קתנה אין זה אלא הכנעה לפני השם ית' וקדים במו שכל מה שהבית עליו היה בדין כמו שאז"ל מי מקיל קב"ה דעביד דינא בלא דינא : וישר העותי · ישר הוא הודה אל המעשה או הכתיב והדבר : ולא שוה לי · פי' רלב"ע ז"ל ולא עשיתי השוה והישר · וי"מ בזיתי כבוד השם ית' ולא היה שוה בעיני כלום · אורייה כפשטו ולא הועיל לי מרדי כלום אבל השכיבני על ערש דוי · וי"מ ישור ילך לשור שירה ערבה · וי"מ יביע לשון אחוריו והכל ענין אחד שילך ויביע לו יסבב בני אדם לתולדות בפניהם · ועיין הרמב"ן והראשון הוא דרך הפשט · וי"מ ישור בב אל להשם ית' ולהיתו כבין : פדה · פדה נפשו השם ית' או המליץ אשר אמר לו השם פדעהו מעבור עכפו בזה החולי בקבר : וחיתו · וזהו נפשו באור החיי' הרבה שלא ימות והפסוק הוא כפול · והתרגום אמר ונשמתיה בנהורא מעלות תהיו' פי' הותו האור העליון הנכון לצדיקי' וזהו פתחות בית באור הוא האור הידוע כי לולי פדיק תחליו ביסורין היתה נפשו מלוכלכת בלתי ראויה להיות בהותו האור המלוהלם : הן · כך היה מדתו של הקב"ה פעמים רבות או כאמר בדקדוק כדעת רז"ל פעמים שלש מייסרו על עונותיו בחולין [illegible] יתחטא יותר ידלג הגבינים ומן הכתה נאמר ועל הרביעה לא אשיבנו · וי"מ מדוע אליו ריבות והוא אין מדרכו שיעלה כי אם בנבזורה למי שזוכה אליה ולעניו תלונתך רע כי הש"י מוכיח במכאוב לבני אדם ובסבר לדקותיו מבוה לתלהכו שיפדה נפשו וכן עושה פעמים שלש · וכן עשה עמך ואם כן כבר אכלת פרי מעשיך בזה ומה תתלונן אם עכשיו בהו עליך יסורין ולא הביאך לדקותיך והלו דברים רפים כי יאריך הכתוב בספור כמה עניינים היה איפשר לקצרם במעט דברים · והבנת מה שפירשתי · והוא נקשר יפה עם תלונת איוב שלא היה מתרעם אלא על יסוריו שלא היה ראוי להם לא על לדקותיו למה לא הגינו עליו : להשיב · השם ית' מתנהג כן עם האדם שמשיב נפשו מקבר שלא ימות בחולי · ושיאיר באור החיים בעולם הזה פעמים שלש : לאור באור החיים · הם בני האדם וכן דעת התרגום שאמר בבני ר' חייה · והיפשר שיאמר שהשם ית' מוכיח במכאוב האדם פעמים שלש כדי שלא יהא נדון בגהינם הוא השחת בפסוק הזה כדי שיזכה לאור באור החיים הנצחיים שאין להם הפסק והוא האור העליון : חיים · בפי' הראשון אמר ובפני שם כלל בכין : הקשב · כבר הפליג אליהוא היות תלונת איוב והזהירהו שישמע תוכחותיו במענים אחרים : אם · אף על פי שהזהרתיך להחריש איני מונע אותך מלהשיב בסתירת דברי כי לא באתי בקנטוריך בשביל תמיות הטעיות כי כל חפצי הוא להצדיקך כדרך אך לא יותר מאלהים : אם · ואם אין בפיך קושית על דברי שתוק ואני אלמדך חכמה כי לא מתכמתי ברת עד הנה להרשיע משפט הש"י · ואף על פי שלפי קבלת תתלמד מה שהודעתיך בתירוץ תלונותיך אלא היתה בך חכמה זו שאני רוצה ללמדך אחרי דברי ולא היית נזהר מלהרהר כנגד האל יתברך כי נפתחך בידה : ואאלפך · לשון למוד מהתרגום וכמהו פן תאלף ארחותיו · והוא מהבנין הכבד כמו כי יאלף עונך פיך ונזמר הענין :

אמר שמעון בה"ר צמח ז"לה כבר קדם לנו הביאור בדעות המפרשים ז"ל בענין מחלוקת איוב וחביריו במה הובדל כל א' מהם מחביריו בענין יסורי איוב ובמה שבטינו להכחנו מהם בזה וראוי לנו להמשיך הביאור בכאן בדעת אליהוא כמה שהסכימו בו המפרשים ובמה שנבדלו דעותיהם בזה ומה הוא הנראה לנו בזה · והנה היתה הסכמת כל המפרשים ז"ל כי אליהוא יודה לאיוב שהיה לדיק גמור ויחלוק בזה עם חביריו המרשיעים אותו · ועם היותו לדיק גמור ידליק השם ית' בייסורי איוב יחלוק בזה על איוב במה שנטה בו מהכפירה באמרו כי הכל בא עליו במקרה באמרו כי זה הוא דעת איוב לפי דעת המפרשים כמו שביארנו במה שקדם · והאמר שזאת היא סברת אליהוא לא ירד עיון בדבריו במה יתקן תלונת איוב על ייסוריו הבאים עליו אחר היותו לדיק ואיך ידליק אליהוא
השם

רש״י

ויסקיט ממלוך אדם חנף · ממוקשי עם · על דלים שמלך ממוקש עם עון · ולאלוה כזה לא היה לומר לך בליעל ורשע כי אל אל האמר · להאמר אליו נכון וראוי מאת כל סובלי ייסורים להאמר נשאתי ומקבל · אבל אני מספטיך ולא אקבול בעצמי · ועוד צריך הנידון לומר : בלעדי אחזה · לבד מה שאני יודע נראות ולהבין · בדבריך אתה הורני · ואם און פעלתי לא אוסיף : המעמך ישלמנה כי מאסת וגומר · כך אמר אליהוא לאיוב המעמך היה לו להקב״ה להימלך בפירעון תשלומין ממך · כי מאסת לאמר מאסתי לא לעולם אחיה · יתר ידו ויבצעני · סבור אתה שיגבה ממך לפי דעתך ורצונך ואתה תבחר התשלומין ולא אני במקום הקב״ה דבר אליהוא · בתמי׳ה : אנשי לבב יאמרו לי · כי איוב לא בדעת ידבר : אבי יבחן · אבי אתה הקב״ה אב לכל · הלואי יבחן איוב עד נצח · למען תהיה תשובה לאנשי און · ואף לבני אדם דבר הכתוב כן · אבי דבר גדול וגומר : יספוק

ל וְעַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד׃ מִמְּלֹךְ אָדָם
חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם׃ כִּי־אֶל־אֵל הֶאָמַר
נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל׃ בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה
אַתָּה הֹרֵנִי אִם־עָוֶל פָּעַלְתִּי לֹא אֹסִיף׃
הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי־מָאַסְתָּ כִּי־
אַתָּה תִבְחַר וְלֹא־אָנִי וּמַה־יָּדַעְתָּ
דַבֵּר׃ אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי וְגֶבֶר
לה חָכָם שֹׁמֵעַ לִי׃ אִיּוֹב לֹא־בְדַעַת יְדַבֵּר
וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל׃ אָבִי יִבָּחֵן
אִיּוֹב עַד־נֶצַח עַל־תְּשֻׁבֹת בְּאַנְשֵׁי־
אָוֶן׃
כי

עַל עַמָּא וְעַל בַּר נַשׁ כַּחֲדָא׃ מִמַּנֵי
מַלְכָּא בַּר נַשׁ דִּילְטוּר מְטוּל תַּקְלַיָא
דִּי בְעַמָּא׃ אֲרוּם לֶאֱלָהָא אֵיפְשַׁר
דְּאִיתְמַר סוֹבָרִית לָא אֶחְבּוֹל׃ בַּר
מִמַּה דְּאֶחְמֵי אַתְּ אַלִיפְנַנִי אִין שִׁקְרָא
עֲבָדִית לָא אוֹסִיף׃ אִיפְשַׁר דִּי מֵעִימָּךְ
יְשַׁלְמִינַהּ אֲרוּם רְחִיקְתָּא אֲרוּם אַנְתְּ
תִּתְרְעֵי וְלָא אֲנָא וּמַה דִּידַעְתָּא מַלֵּיל׃
אַנְשֵׁי חַכִּימֵי לִבָּא יֵימְרוּן לִי וְגַבְרָא
חַכִּימָא יְקַבֵּל מִינִי׃ אִיּוֹב לָא בְמַנְדְּעָא
יְמַלֵּיל וּפִתְגָּמוֹי לָא בְשִׂכְלָא׃ צְבִינָא
דְיִתְבְּחַר אִיּוֹב עַד עָלְמִין מְטוּל
תְּיוּבְתָא בְּאֶנָשֵׁי שִׁקְרָא׃ ארום

ל וחד ואל · אדם· ד׳חס · לוחד האמר · ל׳·ג׳·ב׳ בסיפ׳ · ס׳·כ׳ מל׳ דעה והשכיל · לוחס׳

אבן עזרא

על גוי · על אומה גם על אדם לבדו · ולא ימליך אדם חנף אלא ממוקשי עם כדי להנקם מהם : כי האל אל · היוכל אדם לומר נשאתי אלו החלאים : לא אחבל · עוד לא אשחת כמו וחבל את מעשה ידיך והעניין היוכל אדם לומר די לי לא ארצ׳ יותר : בלעדי · אשר אחזה : אם און פעלתי · בדבורי : המעמך ישלמנה : רובי המפרשי׳ השתבשו בפסוק זה יש אומרים המעמך ישלם חסרון דעתי כי מאסת דברי ויש אומרים המעמך היש כח עמך להשלים עמך הרעה לעשות שלום כי אתה תבחר דברי אם אמר אמת והנכון בעיני שהוא כן המעמך ישלם הרעה או הטובה : כי מאסת · והעניין יש אנשים שיאמרו לא תרצה לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה שכרה כעניין לא הם ולא שכרם : כי אתה תבחר ולא אני · ולמה תבחר אתה שמא אני ארצה לסבול מעט רע בזמן קצון בעבור טוב רב בימים אין קץ להם : אבי · יש אומרים שהוא כמו אבה כמו ו כוני והקרוב אלי שיאמר אבי למקום ויחסר סימן הקריאה אם יבחן איוב לעולם באמת יבחן בעבור שתשובותיו באנשי און : כי

רלב״ג

נשאתי לא אחבול · סבלתי לא אשחית : ישלמנה · ישלימנה לעשות : אבי · מגז׳ אבה והרצון בו רצוני או יהיה קריאה אל השם על תשובות באנשי און · על שהוא משיב להם תשובות בעניין אנשי און : יספוק

מסרה

ממלוך ד׳ והסר וסי׳ כילא אתך מאסו · ואני מאסתיו ממלך על ישראל · ממלך אדם חנף ממקשי עם · ויאסרהו פרעה נכה· בתרא במליך כתיב וקרי׳ ממלוך : ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה נפש בהמה ישלמנה · ומכה נפש בהמה · המעמך ישלמנה : כי אתה ב׳ בסיפ׳ וסימ׳ כי אתה עמל תשכח׳ המעמך ישלמנה כי מאסת : ודבריו ה׳ וסימ׳ מן השמים השמיעך · הראשונים דיאשיה · ויתר דברי אביה דד״ה · איוב לא בדעת ידבר :

אבן יחייא

יהיה המושגת הלז אם גוי ואם אדם פרטי · וכאשר ימלוך על עם מה מלך חנף ומרע יהיה מוקש לעמו כי מאשרי העם יהיו מתעים אותו · וכאשר העם הזה ומלכם כראשם אל אל האמר יעלה אותו וישוב בתשובה מן את ה׳ האמרת היום · אז הוא ית׳ יקבל תפלתו ויאמר נשאתי ומחלתי עונותיך ולא אחבול ואזיק עוד לכם מלשון מלאכי חבלה וזולתם · וכאשר עשה מלך ככה ועמו אשר שב אל האלוה וירחמהו · ובתוך תפלתו יאמר המלך הלז אנא בלעדי אחזה שלא אראה במכותך ועונשך וכאומרו המשורר יסרני ה׳ אך במשפט אל באפך פן תמעיטני אבל אתה הורני דרך זו אלך ואם עול פעלתי לא אוסיף כי אתחרט אחד על אשר פעלתי און · המעמך ישלמנה הם דברי אליהוא לאיוב המעמך ומדעתך עדיין שתאמין שישלמנה הוא יתברך הרעה לאיש לפרי רוע מעלליו · האם אוזת עדין בך ממאסך האלוה לאמר כי הדברים האלה יפלו כפי המערכת ולא בהשגחה · ראה מה יש לך להאמין אחרי דברי אלה כי אתה תבחר האמונה ולא אני ומה ידעת דבר נגלי בדרוש הלז · הנה בלדד וצופר ריעיך אלה אנשי לבב ושכל יאמרו לי · ואליפז אהובך גבר חכם שומע לי הודו לדברי שלשתם וגזרו אומר כי איוב לא בדעת מעשי ידבר · ודבריו לא בהשכל עיוני · אבי יבחן היא תפלה לאל אנא אבי שבשמים תעשה שיבחן איוב לנצח במכאובים והתחלואים האלה · למען ילמד ממנו התשובה לאנשי און המינים והאפיקורסים שיוזהרו שישובו ממחשבתם הרעה פן יקרה להם כאיוב המטיח דברים כלפי מעלה : כי

תורת חסד יראת שדי

או יר׳ ועל גוי ועל האדם המושל עליהם יהיה דבר זה יען כי ממלוך אדם חנף הוא ממוקשי עם באופן כי אם האדם הלזה המושל עליהם יושפל מאמצו יושפל גם הגוי ההוא אשר הוא תחתיו : כי אל אל כתב הר״ר שמריה האקרטי ז״ל כי אל אל האמר מה שנשאתי על עצמי תמיד לא אדע להנהיג ולהדריך וטעם אחבל טעם הנהגה כטעם רב החובל שהוא המנהיג והמדריך את הספינה ומזה כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ר״ל בהנהגות ועצות וטעם הכתוב דרך הפלא׳ וע״ד משל כי גם מה שעלי איני מבחין ואיני יודע ע״כד · ורצה א״כ לומר לו עם דבריו אלה כי אילו לא חטא רק בדבר זה היה די לו לשיבאו יסוריו עליו וכו׳ · **המעמך** ונו׳ יר׳ האם מה שנשאת היה הדבר מעמך ועתה מאסת אותה ידעתי באמת כי ישלמנה לך האל ית׳ להיות אמת כי הבחירה הוא בידך ואתה תבחר ולא אני ומאחר שאתה מעצמך בחרת לשאת עליך רעת יסוריך אלה ושלמם ממנו ית׳ הנה היה מן הראוי כי ישלמנה לך האל יתברך ולפחות שיבירכה מעליך והיית יכול לומר לא אסבול כלו׳ לא אדע עוד להנהיג ולהדריך יסורי אלה אך אמנה הרע׳ הזאת באה עליך מכמה טעמים אשר ידעם ה׳ ומה ידעת דבר בדבר זה שבא עליך כי הוא יתברך היודע טעמו של דבר · **אנשי** לבב ונו׳ יר׳ אנשי לבב וגבר חכם איזה שיהיה השומע לי יאמרו לי כי איוב לא בדעת ידבר על הדבר הא׳ ודבריו לא בהשכל על הדבר הב׳ · **אבי** יבחן ונו׳ הרא בע ז״ל כתב והקרוב אלי שיאמר אבי למקום · וכפי פי׳ זה יר׳ יהי רצון מלפניך אבי שבשמים שכשם שנבחן עד עתה איוב עם יסורין אלה שיבחן עד נצח בעניין אחר והוא על תשובות באנשי און כלומר בדבר מה שיש להשיב מענין טובותיהם של האנשי און כי הנה בזה יוסיף פשע על חטאתו שיש לו כי אם יבחן בדבר מה שאמר בפיו בטובות הם בעלי און אין ספק שיוסיף פשע כ״כ גדול עד כי בינינו יספוק כלומר א״ו יהיה די בו לכלותינו מצד גודלו ואיכותו הרע וירב אמריו לאל כשם שהרבה אותם עד עתה · וכפי מה שביארתי למעלה במה שאמר ממשפחת רם שר״ל שלפי שהיה ממשפחת אברהם אבינו רצה להליץ בעדו ולומר שאיוב לא הגיע למדת הנסיון כמוהו וכו׳ יצא על נכון אומר פה אבי וכו׳ והוא לומר כי כיון אל אבי משפחתו והוא אברהם אבינו ואמר לו אבי אברהם אל נא פני אל ויבחן איוב עד נצח וכו׳ ויראה אם יעמוד הוא בצדקו ואם לא יוסיף על חטאתו פשע וכו׳ וירב אמריו לאל וכו׳ : וכפי מה שאמר ר׳ יוחנן ור׳ אלעזר שאיוב היה מעולי גולה או כפי מה שאמר ר׳ יהושע בן קרחה שהיה בימי אחשורוש וכו׳ הנה אומר כי באומרו אשר לא נשא פני שרים וגו׳ רגע ימותו וגו׳ ר״ל אשר לא נשא פני שרים וכו׳ וכמו שעשה לנ״כ וכו׳ רגע ימותו וחצות לילה כמו שהיה לבלשאצר ויגועשו עם ויעבורו כמו שהיה אז ויסירו מן השמים האביר לא ביד אחד מן העם כי אם בפסת יד די כתבא מנא מנא תקל ופרסין כי עיניו ית׳ על דרכי איש ונתן לו תגמולו בראשו כי לא על איש שר וגדול כמוהו ישים עוד ממשלה להלוך אל אל במשפט כלומר לדון את העם עמו יתברך כאשר הוא הדבר תמיד בשופטים שהאל ית׳ ישפוט ביניהם וכו׳ ועניין הירוע כבירים כשה הוא להם לפי שלא חקרו בדעתם אם יש למעלה מהם עין רואה ואזן שומעת וכל מעשה בני אדם בספר נכתבי׳ ולסבה זו ירועם ויעמד אחרים תחתם וכמו שהיה אז כי דריוש מדאה קבל מלכותא ולכן יכיר מעבדיהם וכמו שתרגם המתרגם בנין כן הודע מעבדיהון וכן עשה אז האל ית׳ שהודיע מעשיו לכל והפך בעצמם הרגוהו באותה הלילה במקום רואים שראו האות הגדול ההוא וזה בא להם לפי שסרו מאחריו בלשאצר וסיעתו וכל דרכיו לא השכילו כ״כ וסיעתו להביא עליו על כ״כ צעקת דל וצעקת עניי׳ ישמע ובעניין זה הוא ית׳ ישקיט הרעה מלחול עליו ומי ירשיע והוא מה שאמר לו דניאל חטאך בצדקה פרוק וכו׳ וכאשר שמע לעצתי הושקט׳ רעתו ולא באה עליו עד שאמר הלא דא היא בבל רבתא וכו׳ ואז הסתיר האל ית׳ פניו ממנו ואלה הגזרה עליו ועל הגוי כלו אשר היה תחתיו כי המליכו עליהם את אויל מרודך · ממלוך אדם חנף וגו׳ יר׳ וכן על זה הדרך יסתר פנים האל ית׳ כאשר ימלוך אדם חנף ממוקשי עם כלומר שלא יאמר להם כי פועלי און וכו׳ · כי אל אל האמר נשאתי עתה חוזר למה שאמר בתחלה האמור למלך בליעל וגו׳ ויר׳ הנה למלך מלכי המלכים הקב״ה אשר לא נשא פני וכו׳ כמו שאמרתי עד עתה והוא האל ית׳ וית׳ שמו מה שיאמר לו הוא נשאתי עלי אימך ויסוריך בסבר פנים יפות ולא אחבול כלומר לא אצטער ולא יהיה לה לא צירים ולא חבלים עם יסוריך אך אומר להם באו אחי באו רעי וכו׳ · או

הרמ״בן

ממלך אדם חנף · קשור למעלה לאמר כי ירוע כבירים וידכא הרשעים שלא ימלוך אדם חנף וממוקשי העם שנוקשו ונלכדו עניניהם ביד הרשעים יעשה כן כי יחמול עליהם : כי אל אל האמר נשאתי · כי המלך החנף היכול לאמר לאל נשאתי את העם כאשר ישא האומן את היונק לא סבלתי אותם : לא אחבל · מן וחבל את מעשה ידיך או מן לא יחבול רחים : בלעדי אחזה אתה הורני · לא יוכל לאמר לאל רק שיודה על חטאיו הידועים ויתפלל על לא הודע אליו שיורהו האל וינקהו משגיאות גם מזדים יחשוך אותו ולא יוסיף לעשותם : המעמך ישלמנה · כמו ותהי משכורתך שלימה או כענין לא היתה מהמלך יאמר לאיוב האם משלך או בעצמך ישלם האל רעה או טובה : כי מאסת · בתוכחתו לאמר שלא היית ראוי לגמול הזה הלא אתה בעצמך תבחר במשפט אשר עשה בך האל לא זר זולתך : ולא אני · שאני מצדיק אותו ירצה לאמר לו שהיו ייסוריו לטובתו ולזכותו והיה ראוי לבחור בהם כאשר יבחר בחיים כי האל היודע סודם לטובה יביא אותם : ומה ידעת · להשיב על כל דברי לסתור אותם : דבר · כאשר אמר לו בראשונה אם תוכל השיבני זה פשט הכתו׳ טוב ויפה על דעת המפרשים ועל דרך האמת יהיה יותר נכונות ללשון כי יאמר יבא העת שאתה תבחר בזה · ותאמר לאל שיביא עליך כהנה וכהנה לפדות נפשך מעבור בשחת וחיתך באור תראה : ומה ידעת דבר · כי דבר אני אומר לך אין להשיב עליו בשום פנים : אנשי לבב יאמרו לי · כי משקול הדעת ידעו שהאל לא יעוות משפט : וגבר חכם שומע לי · לדברי כי ידע ויבין כי בחכמה גדולה דברתי ותירצתי קושיותיו של איוב : אבי יבחן איוב עד נצח · אתה ה׳ אבינו יבחן איוב עד נצח לעינינו שיגלה משפטו ויבחנו דבריו על השובות אנשי און אשר ישיב עלינו בי״ת באנשי און כי עם אנשי און אשר ארח לחברה היו לו תשובות אלה ועל דרך האמת פירושו ברור הוא : כי

ר׳ אברהם פריצול

ממלוך אדם · הודיע בזה אליהוא שהפורענות המגיע לרבים מאת השם הוא מפני מלוך מלך אדם חנף ורשע על עם וקבוץ רב אשר גם הם ילכו אחרי העסק והחטאי׳ ויהיו המוקשים בעירות על דרך אמרו מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ויהיה פירוש הפסוק כן כי הסבה שהשם ית׳ לפעמים יסתיר פניו להגיע הפורענות על גוי ועל אדם יחד הוא בעבור מלוך מלך אדם חנף ורשע שרוב עושה משפט יגה בעבור מוקשי עם : כי אל אל · ושיעור הפורענות המגיע לחוטאים הוא מסור ובהון ביד האל לבדו והאל הוא שראוי לומ׳ נשאתי ומחלתי עון הפושעים בינלא אחבול ולא אוסיף להכותם להיותו לבדו יודע עונש הראוי לבא עליה׳ ולא ביד בחינת אדם ולזה אמר כי אל אל האמר נשאתי אשר בידו לבד לאמר למחול : אחבול · מן אחובל בחבירו או לא אחבול לא ארץ עוד משכון מאת לענוש אותם יען היותו יודע מה שראוי להם : האמר מקור מבנין נפעל : בלעדי אחזה · ובלעדי מה שאחזה ואחשוב בנפשי אם יש בי עון ופשע או להו׳ אלהים אתה הורני ולמדני כי לפעמים רוב האנשים אינם רואים חובה לעצמם ולכן ראוי לומר לה׳ הורני ולמדני ואם און פעלתי כאשר הודיעני ואדעה אותו לא אוסיף לעשותו וכן ראוי לך איוב לעשותו ולומר נגד השם ולא לומר שאתה צדיק ושהשם אינו משגיח והטוב לרשעים עול לה׳ : המעמך ישלמנה · האם ראוי כי מעמך תצא עבירה ופשע ומחשבת פגול אשר בעבור זה ישלמנה לך האלהים מאותה העבירה להביא עליך הפורענות כי מאסת את דבר השם במה שהתרחקת מאת השם לכפור בהשגחתו ובידיעתו או כי מאסת בחייך לבחור מות מחיים ובדבר הזה אתה תבחר מעצמך לעשות טוב ולא אני כאמרם אם אין אני לי מי לי : ומה ידעת דבר · ואם ידעת תשובה לדבר הזה דבר אתה עמנו ונשמעה : ישלמנה · רוצה לומר ישלם אותה השם בפורענות המגיע או ישלמנה ישלים האדם לעשות אותה כל הרעה בדעת : אנשי לבב · כל איש חכם לב יאמר לי או יאמר עמי כי צדקתי אני יותר מדברי איוב וגבר חכם גם כן יהיה נשמע לי : אבי יבחן · רבי ויודה לדברי לחייב את איוב שהוטא בדבריו כמו שאומר : איוב לא בדעת · מבואר שאיוב לא בדעת ידבר לחשוב שרינגו חוטא ודבריו לא בהשכל בהיותו כופר בהשגחה פרטית : אבי · שבשמים יהי רצון שיבחן איוב ויוכח במכאובות ע״ד עד נצח בעבור חטאו הגדול שנתן תשובות באנשי און המלגלגים באמרו שהוא עול גדול מאת השם שיצליחו הרשעים ואינכ׳ מבין הדבר : אבי

מ״ע ספורנו

ממלך אדם חנף · יבחן ענש את האל מלכה אמר יו׳ הצדיק כי רש בדרך הכנות כי לא מלכו : ממוקשי עם · ונכנס העם בחטאתיהם · בגלוליהם כאמרו כי ארץ גלולים היא · ובזמתם כאמרו כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו · ואמר איוב שידע כל זה והיה שהאל ית׳ חפץ בהכנעת ותפלת האדם למה שלהכנע לפניו להתודות ולהתפלל : כי אל אל להאמר נשאתי · כי האמנם לאל ית׳ לאמר לקין שהיה רשע גמור נשאתי באומרו הלא אם תיטי׳ שאת : לא אחבול · מגזרה יחבל און : הלא הוציא בפי ואומר לפניו · בלעדי אחזה אתה הורני · כי אתחרט לבי על מה שחטאתי בבלי דע׳ : אם עול פעלתי לא אוסיף · ומקבל אני עלי של׳ אחט׳ להבא : המעמך ישלמנ׳ כי מאס׳ האמנ׳ מלאכת לעשות זאת שהיית ירא שכאשר תודה את החוב יקח את נכסיך או קנסם להפרע אלא בדברים הרבה באמרו קחו עמכם דברים ושובו אל ה׳ · כי אתה תבחר ולא אני · אתה תבחר והמשפט אם ראוי להודות החוב לבעל חוב כזה שמשתל׳ ממשפיסבדברי׳ : ומה ידעת דבר · ואת אמור מה שידעת נגד דברי אלה : אנשי לבב · חברי איוב הזקנים · וגבר חכם · איוב : אבי · אומר בפניכם לאל ית׳ : אבי · שבשמים : יבחן איוב עד נצח · אם היו דבריו עד גבול הנצוח : ועל תשובות באנשי און · ומה היה משיב אם היה מתוכח עם אנשי און הכופרים בהשגחת האל אם היו דבריו מסכימים לדעות הכופרים : כי

אוהב משפט

השם ית׳ בזה · והסכימו כל המפרשים ז״ל שלא חדש אליהוא עתה שייסוריו הם כדי להטיבו באחריתו אף על פי שהיה איפשר. להמשיך בזה הפסוקים מאם יש עליו מלאך מליץ וגמ׳ העניין לפי שאין בזה חדו׳ טענה שכבר באה טענה זו בדברי בלדד אמ׳ כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך והיה ראשיתך מצער וגומ׳ · וכן בדברי צופר אם אתה הכינות לבך וגו׳ · כי אז תשא פניך ממום וגו׳ · וכן בדברי אל כי אם תשוב עד שדי תבנ׳ וגו׳ ושית על עפר בצר וגו׳ · וגם הסכימו שאליהוא לא חדש בטענה זו בעצמה שהם טעו בה לפי שהזכירו הגמול והסוף שבעולם הזה יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים והולכים בלא תמורה והיה להם לבדסהגמול בעה״ב לפי שאם זה הוא חדוש אליהוא וכמו שירצה קצת מדבריו בהזכירו לאור באור החיי׳ ותחיתו באור תראה · אבל אינו מספי׳ לתרץ הקושיא שאם צדיק גמור הוא למה לא יזכה לטוב העולם הזה ולכן ב העולם הבא · וכמו שא״ל ליקי לי אכלי תרי עלמא מי סני להו · על

רלבג

יספוק · יספיק כפיו ויתרעם מהש"י : ביאור דברי המענה השיב אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר שמעו חכמים מילי ויודעים האזינו לי כי אזן מלים תבחן כמו החיך יטעם האוכל או רצה בזה שהו' יטעון על איוב מהדברים המוחשים לא שיסתיר המוחש כמו שהיו עושים ריעי איוב נבחרה לנו המשפט והאמת לא נבהר דעת אחד על אחד אם לא תלך העיון והחוש או מצד אחד מהם אבל נשתדל לדעת אי זה מהרעות הוא יותר טוב · כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי על משפטי שישפטנו השם באלו המכאובות האם אכזב באמרי שצדקתי הנה על דרך האמת אנושה מכתי מבלי פשע · מי גבר אכס ושלם כאיוב יאמר דברי לעג כאלו · והנה בזה המאמר כאלו הלך להתחבר עם פועלי האון ואנשי רשע כי יאמר שלא יועיל לאדם ברצותו הדרך שהוא עם אלהים והוא הדרך הישר · ואולם אמ' זה כי מי שילך בדרך הישר' יאמרו בו שהלך עם אלהים כאמרו את האלהים התהלך נח · לכן אנשי שכל שמעו לי חלילה לאל מעשות רשע ועול כי הוא ישלם לאדם פעלו ר"ל גמול פעלו על דרך וכשכיר יקוה פעלו וימציא לאדם בדרכיו ר"ל שישגיח בטובים וישמר' והרשעים יהיו נעזבים למקרה הזמן הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת · אמנם שהשם יתברך לא יעשה רשע ולא יעות משפט הוא מבואר ממה שאומר · מי הוא עליו שגזר וסדר כל אלו הנמצאות הנפלאות אשר בארץ בזה הסידור הנפלא מהיושר והחכמה מה שלא יתכן לאדם שישיג ממנו כי אם מעט ומי שסדר זולתו זה העולם כלו הלא באמת הוא לבדו ברא ובכחו עומד ונשמר תמיד · ואם היה חפץ רשע להביא רע בזה העולם שלא כדין היה אפשר שיאסוף אליו חיי זה העולם יחד ויפסיד ויגוע יחד כל חי ואדם על עפר ישוב ואולם זה איננו אבל נמצא השם ית' משגיח בו השגחה נפלאה להעמידו תמיד על מתכונתו ולזה יחוייב שלא ייוחס לשם ית' הרשע והעול ואם תרצה להבין שמע המרי · הגם שונא משפט ימשול בזה העולם הנמצא בו המשפט והחסד בתכלית מה שאיפשר בבריאת הנמצאות אשר בו ובפרט במיני בעלי חיים ואין ראוי ליחס רשע אל מי שהוא חוק הצדק אשר בהנהגתו וזאת אשר סידר באנשי העולם מן היושר עד שלא ניכר בה שרים ולא ניכר בה בין נדיב ודל לפי שהם כולם מעשה ידיו · ולזה תמצא שבבא יומם ימותו ברגע וכמו שיעור העתה אשר יחלק הלילה לשני חציין שאינו בזמן אלא כמו שהנקודה בקו ימלא שיתנועעו עם אחר ויעברו מן העולם ויאבדו בבא יומם ויסירו אלו הנקרים אשר יתיחס האביר אשר ימשול בזה העם עמהם וכל אלו ימותו יחד מזולת שיחולו עליהם ידים אבל ברצון השם וגזרתו זה הרע בא להם מצד רשעם להעדר ההשגחה האלהית מפני זה מהם ובהסתירו השם פניו מהם יהיו מטרה למקרה הזמן כמו שאמר אחר זה ויסתר פנים ומי ישורנו ועל גוי ועל אדם יחד וכל זה הוא לפי שעיני השם על דרכי איש והוא רואה כל צעדיו ושיתכן שיהיו ממנו צדיקים ורשעים ולזה היה הרע הנופל במקרה מצד הסידור אשר מהמערכת כמו מכוין לענוש הרשעים כי הרבה מה שישתדל השם בבינוניים אשר מצד ההכרח שיגיע מהם תועלת כמו שהתבאר בספר בעלי חיים · אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און מיד השם ית' על רשעם כי בלא ספק יגיעם עונש בעניינים האחריים לסור ההשגחה האלהית מהם · הנה לא על איש יגזור ויסדר מה שיעשה בעתיד אבל אבל בבחירתו כדי שיוכל כל איש ללכת אל אל במשפט וביושר ולא ימנעהו מזה מה שסודר מהמעשים והתכונות הנפשיות מצד המערכ' כי זה הסידור כמו שאמרנו ימשול בו השכל · ישבר השם תקיפים רבים עושקים בני אדם לאין חקר ויעמיד אחרים כאשר ימלאו במקומם לעשות עמהם רע כמו הרע הנעשה לקודמים וזה אמנם הוא מפני הסת' פנים · ומפני זה יכיר להכניס פעולותיהם כי הם היו רעות ברצותם העונש הבא להם עד שידכאו ויאבדו בזמן מועט כמו הרגע אשר יהפך בו הלילה ליום כי אין בין היום והלילה אמצעי :

הנה

מ"ע ספורנו

כי יוסיף על חטאתו פשע · כי אמנם על חטאתו אשר עליו נענש הוא עת' מוסיף פשע ליחס עול לאל ית': **בינינו יספוק** בינינו חביריו נותן ספק בהשגחת האל ית' : **וירב אמריו לאל** · להטיח דברים נגדו אולי אמר זה על צד הויכוח לא שתהיה דעתו כן : ויען

אוהב משפט

על כן הסכימו כלם כי ענין אחר זולת זה הוא שחדש אליהוא · ונבדלו אחר זה המפרשים ז"ל יש מהם מי שפי' דעת אליהוא על דרך פילוסופי · ויש מהם מי שפי' דרך נבואיי מקובל · וההולכי' בדרך הפילוסופיא יראה כי הרעות והטובות הבאים על בני האדם מוכרחו' מחוייבים אם מהכרח ההוייה וההפסד וטבע החומר · אם מצד חיוב מערכ' הככבים ואולי הכל דרך אחד רק על דרך סבה קרובה וסבה רחוקה · ואולם להצדיק הש"י בזה יראו קצתם כי אין זה עול בחק השם ית' לפי שאלו הטובו' והרעות אין ראוי שיקראו טובות ורעות לפי שהם גזירות ואין נאה במה שהוא אדם לא יתלונן עליהם האדם אלא מצד השכלו' · גם כי הש"י נתן באדם שכל יזהיגנו בשמירה הרבה מאלו הרעות יהוא המלאך המליץ · וקצתם יראו כי עם היו' שהטובו' והרעות הם מסודרות מוכרחו' הנה הש"י מצד השגח' הצדק' באישי האדם מודיעם העתיד לבא בחלום כדי שישמרו ממנו או מסבב להם סבות · ישמרו אות' שבו' מרעות היו ראויות לבא עליה' מצד הסדר ההוא · ואם האדם בסכלותו הזהירוהו ולא · נזהר הוא בעונו' ימות ובסכלותו ואין תלונ' על הש"י בזה · זהו הדרך הפילוסופי' · והדרך הנבואי המקובל הוא שהרעות והטובות כלם הם באות מהש"י לא מיוחסו' השמים לא מפני טבע בעונש רק על העונש והגמול וכבר היות איוב צדיק גמור הוכח במכאוב כדי להזדכך הנפש הנגאלת בגלגולי הגוף כדי שלא תעבור באפו של גהינם · ולפי זה הדעת לא תקן שיהוא רשע וטוב לו · אשר היה ראוי שיתרץ זה לפי דעת זה המפרש · אבלים בזה הדעת ענין עמוק מענין סוד הלידה ית' לו בו בעלי הקבל' שתי הקושיו' באחת וכבר רמזתי ממנו מעט בפי' הפסוקים · והדרך הנראה לנו לפי ישוב הפסוקי' היא שאיוב לא הצדיק עצמו לגמרי ותוכחות זו היתה כי יסוריו רבו כשיעור מריו יאח"כ כאמר שהאל ית' דרך שכלה אספם מעט מעט וזאת תלונ' אחת · והשני' שאפילו כן לולי היתה המדה הזאת מתנהגת עמו בשכלה היה מרויח לו הזמן כיפגע לפגע אבל התכיפה תורה על השכח' ושיהוא גם כן לא הצדיק איוב לגמרי ולזה רמז לו שיתודה על חטאיו כדרך כל מוכחב ולהר יסור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העותי וגו' העניין · ואמר במענה אחר כי יוסיף על חטאתו פשע והנה הוא חוטא בעיניו קודם ייסוריו ובבא ייסוריו הוסיף על חטאתו פשע · ובכל אותו מענה הוכיח לאיוב על צדקו כמו שאמרו כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי · על משפטי אכזב וגו' · וזה ראיה גמורה כי לדעת אליהוא על פשע וחטא באו ייסוריו וכן הוא מכרס דעהו בריהו מענה כי הכל במשפט אמנם ישתדל אליהוא לתרץ קושיית איוב והנה נתן טעם שהיסורים ברחמים גדולים היתה מהש"י כדי לתת לו מקום לתשובה וע"כ היה מעורר אותו בחלומות בהראות לו העתיד לבא כאמרו כי כחד פחדתי ויאתייני וגם העניין · ועניין התכיפה היתה תלויה כי מטבע הפגעים ושכחם שהוא השטן הוא שיבאו על אותו לד כי גם יש בזה חכמה אחר הבטחון מהמות להעירו אל התשובה ולהצמיח ארוכתו מהרה · והנה גלה אליהוא לאיוב כי

השטן

כִּי יֹסִיף עַל־חַטָּאתוֹ פֶשַׁע בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק וְיִרֶב אֲמָרָיו לָאֵל׃

ג' ולית חס' ונסבי' ל

ויען

אֲרוּם יוֹסִיף עַל סוּרְחָנֵיהּ מְרַד בֵּינָנָא מִיסְפַּק וּמַסְגֵּי מֵימְרוֹי קֳדָם אֱלָהָא׃

ואתיב

יספיק ר' כתיב שי"ן בליש' והסרים וסימ' אם ישפק עפר · פן ישיתך בשפק · בינינו ישפק · ובילדי נכרי' ישפיקו · וי"ש חלוק בספ"רי המס"רא י"א כי בינינו יספ"יק הוא בסמ"ך דאמ"רי כ"ל ליש' כתיב שי"ן במ"ב כתיב סמ"ך תחת רשעי"ם ספ"קם · בינינו יספ"וק ואמרי שהוא מ"ל ואחרי"ם מוני"ם במק"ום בינ"נו ישפוק פן יסי"תך בס"פק ועיי"ן בסדר בלק לשו"ן זה המס"ורת המ"נגד :

רשי

יספוק · לשון רוב דברי' והרמ' קול : בינינו יספוק · הוא אומר מה לנו ולדבריו אף אמנם שגיתי אתי תלין · ואינו יודע שאנו נענשי' ומספיק לנו עונות על שאנו שומעים כך מפורש בויקרא רבא : תכנה

אבן עזרא

כי · כל עת יוסיף על חטאתו פשע : בינינו יספוק · יותר מדאי כמו אם יספוק עפר שומרון והעניין מה שהוא די בינינו וכנגד המקום ירבה דברים : הזאת

אבן יחייא

כי רואה אני שנמנעים ממנו דרכי התשוב' וכל היום יוסיף על חטאתו פשע כי לא יודה להשגחתו ית' והוא יספוק כף אל כף כמתרעם על אשם הנעשה אליו לפי דעתו ומרבה לדבר דברים כנגד האל ואינו רוצה להשפיל עצמו תחתיו · כי נראה שאף כי איוב לא עונה לשוהוא היה שלא היה רוצה לוכח עמו · עם כל זה היה סופק בכפיו וזועק חמס של ה' ועל השגחתו: ויען

תורת חסד יראת שדי

או ירצה ולא אריס קולי כמי שיש לו כקבלי יולדה וכו' : וכפי מה שפי' המפרשים ז"ל שיר' לומר האם לאל יאמר נשאתי וכו' אוכל ג"כ לפרשו באופן זה ויר' האם לאל יאמר נשאתי עלי משא רב וכבד עם יסוריך לא אסבול עוד ולא הבעט כי קצתו בייסוריך אין ספק שלא יאמר · ואולי יאמר פה כי לשון משא לא יאמר כמו' כד' אוכן בדברים האלהיים וכו' · וכפי מה שהקדמתי הכה באומר בלעדי אחזה אתה הורני יר' ומה שיאמר אליו ית' הנה זה הוא בלעדי מה שאחזה אני במה שחטאתי לפניך אתה הורני כדי שאליו אשוב ג"כ לפניך בתשובה שלימה ואם עול פעלתי לא אוסיף · המעמך ישלמנה יר' המעמך יהיה הדבר שבאת לשוב בתשובה ממה שפשפשת במעשיך ולא כעטרת למוכיח שיוכיחך וכו' דע לך כי ישלמנ' לך האל ית' למדה הטובה הזאת אשר נמצאת בך · כי מאסת לעשות עוד רע כי הנה ימצא או לך כי אתה תבחר בחיים מצד עצמך ולא אני כלו' ולא בא זה לך ממה שהוכחתיך אני : ומה ידעת דבר דבריך באחוך זך אני בלי פשע חף אנכי ולא עון לי וכו' כי אין ספק שלא יהיה לך שום ידיעה טובה בזה אשר על כן אנשי לבב יאמרו לי כי איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל והגבר חכם שומע לי יאמר אני וכו' כלומר נבינה כי יבחן איוב וכו' ויבא עליו עוד יסורין רבים יען אשר השיב תשובות הגמלאות אצל האנשי און ולא אצל האנשים הטובים · ונדבר האמר הוא יען כי יוסיף על חטאתו פשע על מה שבינינו יספוק כפו על יסוריו וירב אמריו לאל כי אין ספק כי במדת רחמנותו ית' באו עליו יסוריו אלא לכפרת חטאתו איזה שיהיה ואין להפלא אם רבו מכאוביו כי מי יודע אם חטאתו זה נעשה בספק שבמעט הכריע את העולם כלו לכף חובה או דומה לזה והאל ית' יודע סודו ובמדת רחמנותו חמל עליו ושלח לו יסורין כאלה כי לכל האדם יש ליראה שמא הוא יכריע את הכף לחובה ומה גם לאיש שר וגדול על עם רב או על עיר גדולה של חכמים ושל סופרים כמאמר קיסטנדי' כאשר היה איוב איש רם ונשא בה כי אין ספק שחטא' אחד מאיש כמוהו ראוי להחשיבו כאלו הוא עון ופשע מאדם אחר ואולי יותר וכו' · ויבולני ג"כ לומר כי באומר כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק ר"ל העניין הלזה בעצמו ויר' כי יוסיף על חטאתו פשע מאחר כי בינינו יכפיק כלומר יספיק איש כמוהו לשרר עלינו בארץ הזאת · והכלל העולה ממענה זה של אליהוא הוא שאמר לרעי איוב כי אתרי שהם חכמים וידועים ושמעו ויאזינו לו דבריו הטובים על מה שאמר איוב צדקתי ואל הסיר ממני מה שהייתי מקודם שופט ודן את הרבים וכפת על משפטי אכזב לפי שאינני עוסק בת רה וכו' שלכן אנוש חצי והכל הוא בלי פשע דומה לתגמול זה באופן כי נתחשבתי כאלו ארחתי לחברה עם פועלי און והלכתי ארחותם ואין ספק שכל זה שבא על־הוא יען כי הייתי מכוין תמיד להתרצות לפני אל'ים ומדת דינו אשר לכן אמרתי אולי חטאו בני וברכו אל'ים בלבבם וכו' ולכן באה אלי הגזרה הזאת אשר לפי הנראה איננה כ"כ בדין וכו' לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע כלומר הכל הוא מדת רחמים ואפי' מדת הדין בעצמה וכו' וחלילה לאל ית' המכוון לרחם על האיש אשר תגול עליו מדת דינו ית' מרשע כלומר מהרשיע לצדיק והענין להחשיב דבר החטא שעשה האדם יותר ממה שהוא ענין החטא בעצמו וכו' ולשדי מעול והוא כי ירבה אלוה מאנוש ויחשיב הדבר השוא כפי מהשגתו האל ית' אך אמנה פעל אדם כפי מה שהוא אדם אחר קודן ישלם לו וכאורח איש טוב על הטוב ימציאנו האל ית' ויעזרהו להוסיף תת כחו במעשה השלמות עד שיהיה האל ית' גוזר והוא מבטל וכו' ומה גם כי האל הרחום ית' וית' שמו לא ירשיע והוא שיגדיל החטא או העון וכו' לאחר דאותכו כי כל מה שברא עולמו הכל הוא לתשמישו של האדם · ואין ספק כי אם האדם ישים אליו ית' לבו לעבוד עבודתו ית' רוחו ונשמתו אליו כביכול יאסוף ויחייהו לזמן התחייה · ושחזר פניו לאיוב ואמר לו ואם בינה שמעת זאת וכו' ושגם אם היה אמת כי האל ית' הוא שונא משפט הנה מצד מה שיחבוש וימשול עליו אין לו רשות לדבר כנגדו דבר ומה גם לחלוק אלקי המלכים הקב"ה המתנהג תמיד בצדק ובמשפט אשר לא נשא פני שרים כו' ורגע ימותו וכו' כי עיניו על דרכי איש וכו' ואין לפניו חשך וצלמות להסתר שם פועלי און ובשידע כי האיש הגדול שבעם ילך לאחור ממה שהוא ית' חפץ כי לא ישימנו עוד לנושל על עמו וללכת לחקים המשפט וירוע עכו וכו' יען אשר לא חקר לדעת כי יש למעלה ממנו עין רואה וכו' ויעמד אחרים תחתיו ויודיע מעבדיו לכל ובין לילה יאבד וכו' יען אשר סר מאחריו וכל דרכיו לא השכיל לעשות כמו שאמר הכתיב והלכת בדרכיו שר"ל מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום וכו' כי אם הוא ית' ישקיט ומי ירשיע ויסתר פנים ומי ישורנו ויהיה מי שיהיה אם גוי אחד כלומר אם אדם א' לבדו וכו' ובפרט כאשר ימלוך על עם חנף חנף וכו' ומה שיאמר לאל הוא שיבא עליו יסורין ושלא יענש עליהם רק שיקבלם בסבר פנים יפות ושיורנו על מה שחטא ואם כדי להשיב בתשובה ולבחור בטוב ולמאוס ברע וששם דבר זה יעשנו מעצמו מבלי מוכיח שיוכיחנו על ככה ישלמנה האל ית' למדה טובה זו באופן כי דברי איוב היה שלא בדעת ובהשכל עד כי לכן הנה מן הראוי הוא שיבחן עוד ביסורין וכו' · מאחר שבדבריו אלו יוסיף על חטאתו פשע וכו' וירב אמריו לאל הרחמן כי במדת רחמנותו הבי' עליו היסורין ההם כדי להתכפר עמהם איזה חטא או עון אשר עשה איש כמוהו מושל על ארץ רבה וכו' :

ויען

ר' אברהם פריציל

אני שבשמים אז אני מלשון אבה אביתי וירצה לומר רצוני ותשקי שיבחן איוב : כי יוסף · כי בכל עת יוסיף תמיד על חטאתו פשע לו ר' שהוא צדיק בינינו יספוק כפו וירבה באמרו שאיננו ראוי למכאובות שהגיעוהו וירבה אמריו לאל לדבר סרה על השם שהיינו משגיחים והיננו יודע : יספיק · יכה מן ויספיק כפיו :

הרמ"בן

כי יוסיף על חטאתו · הראשון עתה : פשע · כי בין כולנו יספיק ויגדיל אמרים יותר מדאי ויראה גם כן דבריו לפני האל ולפני יספיק · זה מן הלשון הידוע בדברי חז"ל ספק חסכה ספק היינו חסבה ויאמר כי יספוק עליהם אמונת האלהים :

ויען

עקר המענה הזה והעולה ממנו יש בו תשובות רבות לדברי איוב ויחלק להמשה דרושים ראשון שאליהוא הודיע לאיוב שהיה חוטא גמור במה שגרא מדבריו שהיה חושב כי לאדם הנגוע מוכה במכנות לא יועילהו להנצל מן הפורענות אף כי ילך בדרכי ה' כמו שאמר בזה המענה כי אמר לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים והדבר הזה חטא גמור ומפורסם לכל בעל שכל מאמין באל ליחס אליו עול כזה שהשם לא יקבל בעלי תשובה להצילם מהמקרים במדת רחמיו הגוברים : שני שמי שיחטא בדעות הזרות והכוונות נגד השם הוא חטא יותר גדול ממי שיחטא במעשים החומריים להיות השכל נכבד מהחומר ולזה היה די להורות הטאו של איוב רב ועצום ודרוי לפורענות גדול כמו שהזכיר בזה אליהוא ואמר האמר למלך בליעל וכו' : שלישי בהור הראשון · שמי שיחטא במחשבה הזאת הכוזבת שהיה חושב איוב שעשיית הטוב לא יועיל למי שהוא נגוע ומוכה יתחייב ממנה בטול השלמות האנושי ובטול סדור המדיני ותקונו כי אם יהיה הדבר כדעת איוב שלא יועיל עשיית הטוב לאדם הנה האיש הנגוע והמוכה יברח מעשיית הטובות ויבחר ברעות ויבטל מהשתדל להגיע אל ההצלחה הלכושית תשלם והגיע להדבק בדרכי השם ולהתבונן בו ויגיע אל ההשארות ויפסד הסדור המדיני ובזה המענה הודיע אליהוא לאיוב ההפך כי להיותו השם עושה כל ובורא כל ויודע הכל באמרו לכן יכיר מעבדיהם שראוי להאמין בהכרח שהוא משגיח לפי שמי שברא הסכל ונפח באפינו נשמת חיים הנמשכת ממקור אוי שידע אותו ושבותיו אם מצד הידיעה במינים או באישים לכל כמלא כמלא ולכן יתחייב מזה שלא ייוחס אליו עול בשום צד מן הצדדים ואף בהגיע הטובה לרשעים והרעה לצדיקים רק כי לקוצר דעתינו נסכל ונחטא בזה ולא נדעהו לפי שיש הבדל בין הטוב והרע המגיע מצד האלהים בפרטות ההשגחה לטוב והרע שיגיע לאדם מצד התולדת והמערכת אשר זה לא יבינהו כל אדם : רביעי מה שביאר אליהוא בחיוב שהשם משגיח ויודע כל כי חמישי שאם היה הדבר כדברי איוב שיחפץ השם בבגעת הרעות בשפלים שכבר היה משחית המין והאישים יחדו או העולם כלו בכללו באמרו אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו וכו' יגוע כל בשר יחד אבל הדבר הוא בהפך שהשם יתברך חפץ בקיום המציאות בכללו ובפרטיו והבחירה וההשתדלות עם הגרמים השמימיים סבה בהגעת הטובות והרעות שהכל בחכמת האלהים תהיה ולא נדעה ולא נבין אותה בתחלת העיון :

ויען

הנה כבר הכה אותם במדרגת אשר ראוי שיוכו בו הרשעים במקו׳ רואים שיראו הרע המגיע לאלו הרעים ויראו כי הם בעצמם סבבו שיגיעו הרעות להם מפני סורם מאחרי השם ובלתי השכילם דרכיו עד שסרה השגחתו מהם · ובזה תועלת לטובים אשר היו עושקים אותם אלו הרעים והם הדלים והעניים אשר היו צועקי׳ לשם מפני היותם עשוקים ואפשר שנאמר כי אליהוא ירצה כי בכאן ב׳ סיבות להגעת הרע לרשעים האחד מצד העדר ההשגחה האלהית מהם אשר סבתה סורם ממנו ובלתי השכילם דרכיו ויבאו מפני זה להם הרעות המוגבלות מצד המערכת להם · והשנית ההשגחה האלהית אשר על הטובים כי יתכן שישגיח השכל הפועל על האיש הטוב שיסיר ממנו כל דבר יזיקהו ויכלה ממנו מפני זה אלו הרשעים ויכוון אל הטבה לטובים בעצמות וזהו דעת תורתינו בלא ספק ר״ל שהרעות יבאו לרשעים לאחת משתי אלו הסיבות ולזה באו הרעות על המצרים בעבור ישראל · וזולת זה מה שנזכר בתורה שינהג זה המנהג ונזכר בתורה גם כן הצד השני מהבאת העונש על הרש׳ ר״ל סור ההשגחה האלהית ממנו והיותו משולח ונעזב לרעות הנכונות לבא עליו אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול ואמר לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם והשם יתברך כאשר ישקיט האל׳ בשמרו אותו בהשגחתו עליו אמר מי הוא זה אשר ירשיעהו ויענישהו הנה אין כח ברע המוגבל מצד המערכת שיזיק לאדם בהיות השגחת השם בו והיא תהיה בו בהתאחדותו בשכל הפועל כפי היכולת או אם יסתיר השם פניו ויהי׳ האדם משולח ונעזב למקרי׳ מי יראה אותו וישגיח בו להצילו מהר׳ הנכון לבא עליו וזה הרע יקרה מצד הסתר פנים עד שיחול יחד על גוי ועל אדם המולך עליהם וסבה זה מלוך אדם חנף על זה העם והיות העם הזה רבי המוקשים והפגעים כאילו אמר שהעם לא יענש בעבור חטא המלך אם הם בלא שתהיה השגח השם יתברך בהם ולא המלך בעבור חטא העם אבל תהיה הסיבה ברע אשר יקרם חטא שניהם יחד ואיפש׳ שנא׳ שיהיה הרצון באומרו ממלוך אדם חנף ונומר שכבר ישגיח מחוזק ההשגחה האלהית עד שלא ימלוך אדם חנף כי אם ממוקשי עם ולזה ישלח להם השם מנהיג שישחית׳ ואילו היו טובים לא היה בו כח להשחיתם לפי שהשם יתברך השומר אותם יהפוך לב המנהיג כאשר ירצו כאומרו פלגי מים לב מלך ביד יי׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה הביאור הראשון יותר נכון מצד הענין ומצד הלשון כי לזה הביאור היה ראוי שיאמר מלוך אדם חנף ממוקשי עם ובהיות הענין כמו שאמרתי ר״ל שהש״ית ישמור הדבקים בו מכל רע נכון לבא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד ההשגחה לשומרם מרע מה הנכון לבוא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד התוכחות כשיתחילו לדרוך אל הרשע · הנה אל אל אשר לו היכולת לומר מחלתי לא אשחית ר״ל שבחו להסיר הרע הנכון לבוא מצד המערכת היה ראוי שתשוב ותאמר בלעדי אחזה בעצמי רשע אתה הורני ואם עול פעלתי לא אוסיף אם לא הייתי מכיר בעצמך רשע כמו שאתה אומר והשתדל להתקרב אליו בדרך שתהיה השגחתו בך ואז תנצל כי זה בהכרח לפי מה שאמרתי בא אליך אם מצד התוכחות לחטא מה התחלת בדרכיתו אם מצד הסידור מהכוכבים להעדר ההשגחה ממך אם להשגחת השם ית׳ עליך להצילך מרע יותר חזק היה נכון לבוא עליך · וזה האופן השלישי אין ראוי לך להתרע׳ ממנו ואם היה שיהיה רע הבא עליך על זה האופן ואם היה על אחד מהאופנים הקודמים הנה התשובה לך לאל תועיל לך ותצילך משישלים אליך הרעה אשר התחיל להביאה אליך ואם נכון שיבא ממך דבר יהיה סבה לשלים לבא הרעה אליך כי מאסת חייך ולא השתדלת להתקרב אל השם יתברך כדי שיסיר הרע ממך אבל בחרת שימיתך או יהיה הרצון באומרו כי מאסת מאסת לשוב אל השם ולהכנע לפניו הנה אתה תבחר זה הדרך ולא אני ומה תדע להשיב על דברי · אנשי שכל יאמרו לי ויאמר גבר חכם שומע לי כי איוב לא ידבר בדעת דבריו אלה ודבריו לא בהשכל רצוני יבחן איוב באלה המכאובים עד נצח כדי שיהיו ממנו תשובות באנשי און ר״ל להשיב להם ראו מה קרה לאיוב על הטיח דברים כנגד השם יתברך או יהיה פירושו על תשובות באנשי און מפני שהיה משיב תשובות באנשי און ליחס מהם עול לשם יתברך והיא ההצלחה הנראית לרשעים לפי מה שזכר · כי יוסיף תמיד על חטאתו פשע בינינו יספוק כפיו ויתרעם על השם יתברך וירבה אמריו לאל כאילו היה אנוש בערכו : והכלל העולה מהדברים היא כי על מה שהיה איוב טוען שכבר הביעוהו רעית נפלאות על לא חמס בכפיו ושפט מפני זה שהאדם משולח ונעזב אל הסידור אשר מצד המערכת ולזה היה מתרע׳ על השם יתברך איך סידר העניין בזה האופן בהעדר הסדר והיושר ולמה ברא האנשים הקשי יום אחר שאין להם המלט מהרע ונבחר להם ההעדר מהמציאות והמות מהחיים הנה ישיב אליהו שדברי איוב בטלים מלדדים הצד האחד שהוא היה אומר שאין חמס בכפיו והוא מבואר שכבר חטא במה שאמר שלא יועיל לאדם בהתהלכו בדרכי השם וכאילו התחבר בזה הדעת עם אנשי רשע ופועלי און כי הם יעשו מה שיעשו מהרש׳ והחמס להשענ׳ שלא יגיעם נזק מהשם יתברך על זה ואף על פי שכבר התנצל איוב מזה הענין והשיב שהוא לא ישבח מפני זה הרשע והעול כמו שזכר במענה אי אל הסיר משפטי הנה אין לו התנצלות במה שנכנס מהמות בדעתו זאת מצד קיצורו מחקור בזאת החקירה כפי מה שראוי והוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחט׳ אשר יהיה בפעולות המדותיו׳ כי כל מה שיהיה הפועל למרי והמתואר בו יותר נכבד יהיה החט׳ בו יותר חזק ולפי שהחט׳ אשר יהיה בדעות יהיה המתואר בו השכל והחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות יהיה המתואר בו החומר והכחות הנפשיות האמריו׳ והנה השכל יותר נכבד מהחומר ומאשר כחות הנפש הוא מבואר שהרעות אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחט׳ אשר יהיה בפעולות המדותיות כאילו תאמר הגנבה והגזל ומה שידמה לזה וכל שכן כשנכשלו בדעת ההוא אשר היה הטעות הפלגיות ההכוסיו׳ בכלל׳ המדיני והמדעי כמו העניין בזה הדרוש אשר טעה בו איוב זה האופן מהטעות ואמנם שכבר נתלה בו השלמות המדיני הוא מבואר ממה שקדם וזה שהאנשים לא ימנעו מעשות הרשע והעול אלא ליראתם שיגיעם עונש על זה ואמנם יתבאר שכבר נתלה בו השלימות המדעי מפני לדדי׳ הצד האחד במקרה והוא כשידעו האנשי׳ שבהשלימם שכלם והוצאתם אותו מהכח אל הפועל ימלטו מאלו הרעות אשר מצד המערכת כמו שיתבאר מדברי אליהו ישתדלו להשלים שכלם והצד השני בעצם כי ההצלח׳ האנושית תהיה כשישכיל האדם השם יתברך כפי מה שאיפשר וזאת הגזירה מוסכם עליה מהפילוסופים ובעלי התורה האלהית והיא כמו מבוארת בנפשה למי שהתפלסף וידע ענין השכל ומהו מה שישכיל ולפי שהשגת השם יתברך האפשרית לנו תגיע לנו בשנשיג מעשיו ואופן פעלו בהם ויותר מה שאיפשר שנשיג מהם הם אלו הדברים אשר בזה העולם השפל הנה כאשר תעלם ממנו הנהגתו אותם ונטעה בזאת ההנהגה זה האופן מהטעו׳ שטעה איוב תמנע ממנו ההשגה בשם יתברך האיפשרית לנו ובהיות הענין כן הוא מבואר שדברי איוב בלתי צודקים גם מה שהיה אומר שהצדק ואל הסיר משפטי והצד השני הוא שאליהו יבאר שהשם לא יתעלה בעשיית הרשע והעול כלל אבל ירחיקהו בכל האופנים ולזה אין ראוי שנאמר שהוא סידר בטובות אישי האדם ורעותם סידור בלתי שומר צדק ויושר כמו שהיה אומר איוב ואמנם שהשם יתברך איננו חפץ ברש׳ והעול זה יתבאר בחפוש וכליע לזה הקדמה אחת מחוייב הודאתה והיא שכל הדברים הנמצאים פועל אותם השם יתברך ואחר שהציגה זאת ההקדמה על שהיא אמתית בלא ספק ומחוייבת הודאתה גם כבעלי התורות האלהיות ולבעלי העיון אמנם כי כשנקחם בכללות בסדר אשר סדר השם יתברך ביה המציאות תמצאנו בו מהצדק והיושר והטובה והחנינ׳ מה שלא ישוער רצוני לומר כשתחקרנו בשלמות הבריאה ביצירת מין ומין מהנמצאות עד שלא היה איפשר המצא׳ באופן יותר שלם רוצה לומר שאי אפשר שיהיה להם מהשלמות בעצמם יותר מהנמצא להם ואי אפשר גם כן שישלימו קצתם קצת יותר מזה ממה שנמצא להם מהשלימם קצתם קצת והעדרם קצתם בקצת ואל אלו שתי ההקדמות רמז אליהו באומרו מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כולה רצוני שהוא זכר שהש״ית הוא הפועל סידור העולם וטען עם זה בזה הפסוק שזה הסידור ירצנו שאין הש״ית חפץ רשע והוא מה שהקדים ואמ׳ אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט וביאר זה ויזה הסידור אשר סדרו הש״י בזה העולם ובהיות העניין כן הוא מבואר מצד אלו הפעולות אשר פועל אותם הש״י שאיננו חפץ בעשיית הרש׳ והעול אבל כל השתדלותו הוא לעשות הצדק והיושר בכל הדברים הנמצאים וזה שאם היה חפץ בעשיית הרש׳ והעול לא היו פעולותיו על צד האופן שהם בו מהצדק והיושר כי לא יבא מתי שהוא׳ חפץ רשע ועול צדק ויושר כי אם מעט ובמקר׳ ואין לאומר שיאמר שהוא פועל המינים והם אשר נמצא בהם בבריאת׳ הצדק והיושר ואיננו פועל האישים לפי שהמינים אינם דבר יותר מהאישי׳ אבל הם האישי׳ בעצמם ואולם באישים דבר נוסף על הטבע המיניי והם המשיגים ההיולניי׳ אשר היו בהם פרטיי׳ כמו שהתבאר במה שאחר הטבע וכאשר התישב זה כולו הוא מבואר שאין השם יתברך חפץ רשע ועול ומה שנמצאהו בלתי שומר צדק ויושר בטובות אישי האדם ורעתם ראוי שנחקור איך איפשר זה מזולת שניחס לשם רשע ועול ואם לא נוכל להשיג זה ראוי שניחסהו אל קצורינו לא שנחליט המאמר מפני רוע הסידור הנמצא לפי מה שנחשוב בטובות אישי האדם ורעתם שהש״ית סידר זה העניין באופן חסר כמו שהיה אומר איוב ואם אמר אומר שאיוב לא ייחס זה העניין אשר היה מתרע׳ עליו לשם יתברך לרשע ועול אבל ייחסהו לליאות וקיצור וזה לא יבטל מזה הצד הנה אליהו בטל גם כן זה המאמר בכח טענתו וזאת יאמר אמנם שהש״י לא ירשיע ולא יעות משפט מצד קצורו וליאותו מהמציא זה הסידור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם באופן יותר שלם וזה מבואר לפי שהוא לבדו המציא זה המציאות בכללו וסידר אותו בזה הסידור הנפלא אשר הוא מורה על תכלית היכולת והחכמה כמלא לפועלו ואם לא השיגהו קיצור וליאות מהמציא מה שהמציא מהדברים הנפלאים תכלית הפלא בנמצא כולם כ״ש שלא ישיגהו ליאות וקיצור בזה שהוא נקל מזה והוא הבאת הטוב לטובים והבאת הרע לרעים וכ״ש שלא ינהג לזאת מבריו׳ · אנשים הקשי יום ולא יקל׳ והשיג אם המות הוא נבחר מהחיים [illegible] באופן שני שאין הש״י חפץ ברש׳ והעול והוא יניח האל׳ בכח דבר ו כאילו הוא מבואר בנפשו שאין הבאת הטוב בלא משפט עול כאילו תאמר הבאת הטוב לרשעים המסודר להם מצד המערכת לפי שהוא ירא׳ שאין בזה עול כי זה הטוב יבא להם על צד ההשגחה הכוללת אשר השם יתברך משגיח באדם רצוני לומר מצד הסידור אשר מהגרמים השמימיים וזה יהיה להם מאשר האדם נולד בעת אשר היה בו מצד הכוכבים זה המזג לא מצד מה שהם אלו האנשים והוא מבואר שאין ראוי שימנ׳ השם מהשגיח במין האנושי זה האופן מן ההשגחה מפני הרשעי׳ אשר אפשר שיהיו בו והולם היה עול ורשע אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים או מפני הטבע האישיי ואחר שהתישב זה הנה נבאר מדברי אליהוא שאין הש״י חפץ רשע וזה שאם היה חפץ רשע הנה יחוייב לפי דעת איוב שיהי׳ השתדלותו להביא רע בלא משפט לאו הנמצאו׳ השפלים בהמנעות המערכת וזה כי הבאת הטוב בלא משפט בזה האופן איננו רשע ועול כמו שקדם והנה אם היה חפץ בהבאת הרע היה משמי׳ זה המציאות השפל ברגע לפי מה שנמצא לש״י מעצם הכח והיכולת ועוד שעמידה זה הנמצא וקיומו הוא בשם ית׳ וכאשר לא ישגב השם ית׳ כשאירתו יפסד אנף ואחר זה נשנה מקביל הנמשך ונאמר אבל זה המציאות השפל נפסד ונשחת יחד ויתחייב מזה מקביל הקודם והוא שאין השם ית׳ חפץ בהשחת׳ והרע וזה א מקביל הנמשך מהמקש התנאי הקד ויתחייב ממנו מקביל הקודם והוא שאין השם ית׳ חפץ רשע וזה המופ׳ רמז אליהו באומרו אם ישיב אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף ובאר מה שהקדים ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ואמר והאדם על עפר ישוב שאם היה דעת איוב שזה העול איננו נמצא רק באדם ולא יתחייב שיהי׳ אכן להביא רע בלא משפט כי אם לאדם היה מבואר שאם היה חפץ השם ית׳ בהבאת הרע לאדם היה מפסיד המין האנושי ברגע ולפי שלא ביאר אליהוא בביאור שהבאת הטוב בלא משפט לרשעים מצד המערכת איננו עול כשהיה זה הספק נאיוב אמר דברי אליהוא : ר״ל

הטען הוא [illegible] ואין בה כלום [illegible] אלא מגיד [illegible] ממות ועל הרוחות [illegible] בנחמרקו הטעיות · וזהו הנראה לנו בזה ויישוב הפסוקים הוא מעיד על אמיתת כי זה והקרבנו הרבה דברים כי [illegible] נכון כדברי הרמב״ן ז״ל כמו שיתבאר למעיין ספ׳ הזה [illegible] ושגגה כל בית ישראל ויערכי ויערך כל בית ישראל בכתיב גלותיו אמן וכן יהי רצון הנ״ל : שמעו אליהו במענה הזה לא יאשם טענה בהלוכה איוב כי כבר אמ׳ במענהו הראשון מה שיש בו תירוץ טענותיו וכל דבריו בכאן הם הוכחות לאיוב איך ענה׳ בדעתו לומר ככה אף על פי שלא היתה לו ידיעה בדברי שגילה לו במענה הקודם לזה כי אף על פי שהיה צדיק בעיניו היה ראוי לו להתרחק מלגזור על הש״י עוות צדק והסרת משפ׳ ברוב הגלות שקרה זאת ההנחה כמו שיבאר בכאן · ולפי שדבריו הם בחכמה אמ׳ שישמעו החכמים אליו והפסוק הוא כפול כי השמיעה היא ההאזנה והחכמים הם היודעים : כי יאמר כי כמו שהחך יטעם לאכול אין בחינת המליצה באזן ירצה בזה כי כל דבריהם בצדק אין בהם נפתל ועקש ינחנו זה החכמים היודעים לברור הצודק מבלתי צודק : משפט המשפט הצודק הראוי לבחון בדרוש הזה נבחן אותו כדי שנדע בינינו מה טוב להאמין בזה : נבחרה · כמו נבחנה וכן בחרתיך בכור עוני כמו בחנתיך · וי״מ נבחרה לשון בחירה והבק׳ וכן אמר התרגום נתרעי : משפט · הוא נאמר על הרבה פנים כמו שפירשתי ובכאן הוא נאמר על בירור הדברים המתחייב והוכחתם וים מפרשים נעריך בינינו משפט ואין ערך : כי זהו הדרוש שרוצה לבאר אליהוא מהו הדעת הראוי שיאמין בו כי איוב יגזור שהוא צדיק בלתי ראוי לרע והיסורין אף על פי שהיה מחויב לש״י בקצת שגגות : ואל הסיר משפטי · שיסרהו יותר מהשיעור שהמשפט לא היה גוזר כל כך ואל הסיר אותו · [illegible] לומר משפטי משפט צדק כי הסרת המשפט הוא העול כי גם המשפט נדרך שהם יאמר על משפט הצדק כמו שפירשנו למעלה : על עיין פרש״י ז״ל ור״א ז״ל ואין בזה הפירוש טעם · וי״מ מתחשבו פעל משפטי אכזב והלא אנוש חצי וגו׳ והנכון פי׳ הרמ״בן ז״ל · ור״א פי׳ בלי פשע כמו אל העברה ולא יחטיא כלומר חצי המכות באים עליו ולא יחטיאו · והנכון שה״א כמו אל בלי עון וזהו שאמר והרבה פצעי חנם כי היה טוען איוב שאלו המכות המסוכות לא היה ראוי להם ואף על פי שהיא חוטא בלות כמו שהקדמנו בפרקים : מי מי כאיוב גבר חכם וצדיק כאיוב שישתה כמים דברי׳ ראוי ללעוג עליהם והוא אינו מרגיש אבל בלי׳ כמים בקרבו · או לעג על דין האל שהוא מלעיג עליו והראשון יותר נכון : וארח ועתה בעת זקנתו הלך להתחבר בדברים אלו עם פועלי און כי באמונתו זאת כאוהו כמוהם כאלו הלך להתחבר עמהם : וארח · פעל עבר מן ארח כלומר הלך בארחותיהם : לחברה · שם או מקור · והפסוק הוא כפול : וארח · משמש לשני׳ וארח ללכת וגו׳ או יאמר כי מכאן והלאה ילך בעצת רשעים לעשות כמעשיהם אחר שאמר כי לא יסכן גבר וגו׳ ותהיה וי״ו וארח לפי זה הפי׳ הופכת לעתיד : כי כי אחר היות אנוש חציו בלי פשע יתחייב מדבריו כי לא יועיל האדם בעשותו רצון האל כפי לפי הנהתו הוא עשה רצונו והרבה פצעיו חנם וזהו חברת פועלי און : לכן לכן אתם החכמים והיודעים השומעים לקול מלי אשר יש לכם לב לדעת שמעו לי · כי משקל הדעת יתברר לכם זייף זאת האמונה · כי אם וחלילה ליחס אל האל רשע ועול כדברי איוב הטוען עליו הן תנואות עלי ימצא יחשבני לאויב לו כי זה יהיה עול ורשע לאל שיתנהג עם בריותיו בתנואות ועלילות ושיעור הפסוק חלילה לאל מעשית רשע וחלילה לשדי מעשות עול והוא כפל לשון : כי מכאן יש ראיה שדעת אליהוא שאפילו רעת הרשעים היא מכוונת מהשם ית׳ לא על צד השלוח אל המקרים כדעת המתפלספי׳ · וגם מכאן יש ראיה כי אליהוא יגזור על יעודי איוב שבאו על עונות קדמו לו כמו שפי׳ במענה הקודם · יאמר חלילה לאל מרשע כי הוא מדרכו לשלם אדם [illegible] במשקל ובמשורה : פעל · כלומר שכר פעולתו וכמו וכשכיר יקוה פעלו ופועלו לא יתן לו · והדברים הנראים שהם באים בקרי ובהזדמן אל האדם כארחו וכפעולתו ממציא הוא הם ומזמינם אליו · לשון המצאה הוא הזמנה כמו ואת העולה המציאו אליו לכתחיה זמינו לותיה : אף איפשר שהוא דבק למעלה יאמר כי חלילה לאל מרשיע להכות לב צדיק על שקר בלא עון כי אנחנו רואים שהוא מטיב לבני אדם כפעלם וממציא להם טובה לא יכונו אליהם ובאים אליהם כמו בהזדמן וכל שכן שלא ירשיע להסיר מהם טובותיהם דרך עול · ואיפשר שהוא דבק למטה יאמר דעו באמת כי מה שהקדמתי ואמרתי חלילה לאל מרשע הוא אמת ממה שאפרש אקר זה בראיות ברורות : מי כבר פי׳ בפרקים מה שאמר התרגום בזה וקוא מאן פקיד עלוי למעבד ארעא ומאן שוי תבל כלה כלומר מי פקד על האל וצוה עליו לעשות הארץ הלא ברצונו עשאה ולא חנו ברלה לברוא בריותיו כי לא יחבל האדם מעשה ידיו ברצונו · כן פי׳ החכם רבי לוי ז״ל · ור״א ז״ל פי׳ מי הוא פקיד עליו בארץ · ועיין פרש״י ז״ל והרמ״בן ז״ל : אם ואם השם יתברך הוא מתכוון בשכלו עם האדם כמו שאמרת וכי תהיה אליו לבך שולת היתה כפירתו כמו שפי׳ שם למה היה בא אליו בתנואות ועלילות : רוחו רוחו החיה ונשמתו המשכלת היה רוצה לאסוף אליו כי ממנו הוא ובידו היא לאספה אליו : יגוע ואם היה משים לבו להשחיתם כמו שטענת אם אסף נשמתם אליו יגועו הגופות וישובו אל העפר יחד ולמה יבא עליהם בעלילות : על · כמו אלי · וי״מ אם ישים האדם אל האל לבו לעבדו בלבב שלם · רוחו ונשמתו אליו יאסוף בגן עדן בינת אשר יגוע · [illegible]

הבנק

לה

וַיַּעַן אֱלִיהוּ וַיֹּאמַר׃ הֲזֹאת א
חָשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט אָמַרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל׃
כִּי־תֹאמַר מַה־יִּסְכָּן־לָךְ מָה אֹעִיל ל וחס' וי"ו
מֵחַטָּאתִי׃ אֲנִי אֲשִׁיבְךָ מִלִּין וְאֶת־ ל
רֵעֶיךָ עִמָּךְ׃ הַבֵּט שָׁמַיִם וּרְאֵה וְשׁוּר ה
שְׁחָקִים גָּבְהוּ מִמֶּךָּ׃ אִם־חָטָאתָ מַה־
תִּפְעָל־בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה־תַּעֲשֶׂה־ ל וכל חס"ף דכו'
לּוֹ׃ אִם־צָדַקְתָּ מַה־תִּתֶּן־לוֹ אוֹ מַה־
מִיָּדְךָ יִקָּח׃ לְאִישׁ־כָּמוֹךָ רִשְׁעֶךָ
וּלְבֶן־אָדָם צִדְקָתֶךָ׃ ב' בתרי ליש' שנים מחלב'

מרוב

וַאֲתִיב אֱלִיהוּא וַאֲמַר׃ הֲדָא
חֲשִׁילְתָּא לְדִינָא מַלִּילְתָּא דַּכְיֵירַת מִן
אֱלָהָא׃ אֲרוּם תֵּימַר מָה יְהַנֵּי לָךְ
מָה צְרוּךְ אִית מִן סוּרְחָנַי׃ אֲנָא
אֲתִיבִנָּךְ מִלַּיָּא וְיַת חַבְרַיִךְ עִמָּךְ׃
אִסְתַּכַּל לִשְׁמַיָּא וַחֲמִי וְאִסְתְּכֵי
שְׁחָקַיָּא דְּאִתְגַּבְּהוּ מִינָּךְ׃ אִין חַבְתָּא
מָה תַּעֲבֵיד בֵּיהּ וְסַגִּיעֵי מְרוֹדָךְ מָה
תַּעֲבֵיד לֵיהּ׃ אִין זָכִית מָה תִּיהֵיב
לֵיהּ אוֹ מָה מִן אִידָךְ יְקַבֵּיל׃ לִגְבַר
דְּרַשִׁיעָא דִּכְוָתָךְ חִיוּבָךְ וּלְבַר נַשׁ
דַּכְוָתָךְ צִדְקָתָךְ׃

מסוגעי

רשי

מענה אליהוא הזאת חשבת למשפט · שהוא משפט הבריות כנגד יוצרם · אשר אמרת צדקי מאל הבורא : כי תאמר מה יסכן לך · דרכי יושר · ומה הועיל בצדקתי יותר מחטאתי · ואת ריעיך עמך · ששתקו על דבריך : הבט שמים · ואחרי שהוא גבוה ואתה כמוך ואין לו תועלת ברשעך וצדקך למה תתפאר אליו בצדקך · לאיש אשר כמוך יוכל ויועיל רשעך וצדקת · ראה רשעים רבים אשר מרוב עשקים שהם עושקין יזעיקו את הבריות לפניו · וישועו העניי' מזרוע רבים העושקי' אות : ולא

אבן עזרא

הזאת חשבת למשפט אמרת · יותר הוא צדקי מצדק אל : מה יסכן לך · כמו מה יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון : ושור · ראה כמו אשורנו . מרוב

רלבג

ר"ל מדוע כמלאת ההצלחה לרשעים כמו שנבאר בביאורינו דעת איוב עם הש"י · והנה הרע אשר יגיע אל הנמצאות השפלים במקרה מהגרמים השמימיים כבר יחול אליהוא שאין ראוי שיוחס לשם יתברך לרשע ועול לפי שבו תועלת לענוש לרשעים על רשעם ויקבלו בזה תוכחת שאר האנשים וימלטו גם כן הטובים מיד הרעי' בהבדם וזכר עם זה אליהוא שכבר יביא השם רע לרשעים לזאת הסבה לבד ואם לא היה מחוייב להם מצד המערכת להציל הצדיקים מידם וזה כולו צדק ויושר : ביאור מלות המענה · צדקי מאל · שאני צדיק יותר מאל : יסכון · יועיל : ושור · וראה : מרוב

מסרה

ולבן ב' בתרי ליש' וסימ' ולבן שינים מחלב · ולבן ארם צדקתך :

מ"ע ספורנו

ויען אליהו ג הזאת חשבת למשפט · האמנם חשבת היות זה כאות : אמרת צדקי מאל · צדקי רב מצדק האל : כי תאמר מה יסכן לך מה יועיל לאל ית' שיעשה צדק ומשפט : ומה אועיל מחטאתי ומה אועיל לו בצרותי ית' מחטאתי ולכן לא היה זה כמנע אצלך שהאל ית' לא יעש' משפט כי אמרתי שאין זה חסרון כמו קו מאח' שאין זה מועיל ולא מזיק לו אבל ראוי שלא יפנה לתכלית שפל בלתי מגיע אליו : אני אשיבך מלין ואת רעיך עמך · שהם פילוסופי' האומ' המסכימ' עמך בזה : הבט שמי' וראה · והוא הרקיע שנעשה ביום שני הנקרא שמים · ושור שחקים · שהם השמים העליונים : גבהו ממך · והנה שניה' גבהו ממך במקום : אם צדקת מה תפעל בו · והנה בכל אחד מהם יתאמת זה · שצדקתך ורשעתך לא יועיל ולא יזיק לו אבל יהי' כל תועל' והיזק תה' : לאיש כמוך לבן אדם · ועם כל זה כשתבין ותתבונן בהם תראה שכל פעולתם ותנועותי' מסודרו' לתקון הנפשים השפלים לא לזולתם כי לא יעזו הסבות בעצמם ולא בעליונים מהם · ולא יצוייר שיהיה הסדר זולתי מן האל ית' · ובכן עם רב בלתי יפנה אל השפלי' ונכסרי' : מרב

תורת חסד יראת שדי

ויען אליהוא ויאמר הזאת חשבת למשפט וכו' הנה המענה הלזה עקר הכונה בו להשיב דבר אל צופר הנעמתי וכמו שאמ' אפו עליו כאמור ולזה אמר אני אשיבך מלין ואת רעך עמך והתחיל ואמר הזאת חשבת למשפט וכו' האם זה שאמרת אתה צופר הזאת ידעת מני עד וכו' חשבת היותו ענין למשפטו של איוב כי אמרת בסוף דבריך שצדקך הוא בעצמך והוא אומרך זה חלק אדם רשע מאל"ים ונחלת אמרו מאל ורמזת בדבריך אליו כי צדיק אתה ונחלת אמרתך לו ועשוקך לבוכו הוא מאל · או רצית לומר ונחלת היות האדם אומר דבר זה והיותו בלתי מחניף את הרשע הוא מאל שהוא יפרע לך על זה שכר גדול כברכת ה' וכראה מדבריך אלה שאתה אומר על עצמך שאתה צדיק בזה שבינו ית' לבינך · כי תאמר לו לאיוב מה יסכון לך כלו' מה מאל הוא הדבר הטוב שיסכון ויתכר לך האל ית' אחרי היותך צדיק ומה אועיל מחטאתי והנה כדי שלא לומר מה תועיל מחטאתך כינה הדבר אל עצמו ואמר מה אועיל מחטאתי והכונה לומר כי תאמר מהו ענין הדבר הגדול אשר יאצר אל הטובים ומה הוא החטא שיועיל לו האדם עם חטאתיו והוא אומרך זה חלק אדם רשע מאל"ים ומזה יודע הפכו : או ירצה כי תאמר דבר זה או לא תאמר אותו מה יסכן ומה יועיל לך כי אם כונתך לומר שאתה צדיק מה יסכן לך אומרך אותו אחרי שהאל ית' יודע תעלומות לבבך וגם מה אועיל אני או כיוצא בי מחטאתי כמה שאשמע את דבריך שאמרת זה חלק אדם רשע מאל"ים כי מי שרוצה להוכיח את חברו שפתים ישק אם הוא משיב אמרים נכוחים ולא שתרשיע אתה תכף ומיד אם לי ואם לכיוצא בי וכיון בזה למה שכתוב הרשיע את איוב בדברים ההם ולא חזר עוד לענות כאלו הדברים ההם שאמר הם אמונת אומן ואין להשיב עליהן ועוד לו שלא גילה לו חטאתיו וז"א מה אועיל מחטאתי כלומר ומה אועיל מחטאתי אחרי שאיככי יודע מהו · והר"דק ז"ל כתב כי תאמר וגו' ומה אועיל אני אליהו מחטאתי אם הייתי אומר ככה · או פי' כי תאמר מה יועילך והוא שתאמר במה יש לי תועלת וזכות יותר מחטאתי ומלת מה כמו מה רבו מעשיך ה' ע"כ : ובאומרו או מה מידך יקח אולי ירצה או מה יקח מידך אם תתן צדקה רבה לעניים כי מידו ית' באת לו וכמו שאמר ד"עה ומידך נתנו לך · אך לאיש כמוך רשעך אם לא תצדק ולבן אדם היא הצדקה אשר תתן לו מידך וגם אתה בן אדם כמוהו וגלגל הוא שחוזר בעולם והיום או למחר אולי אתה או בנך תבאו לידי קדה זו :

מרוב

אבן יחייא

ויען אליהוא ויאמר הזאת חשבת למשפט ודבר נכון אומרך שצדקת מהאל בהיותך צדיק תמים ונענשת חנם · כי תאמר מה יסכון ויועיל לך עשיית הטוב · ותאמר מה אועיל בהפרישי מחטאתי · כי הנה אין רואה ואין יודע ואין משגיח וזהו אומרו איוב תם ורשע הוא מכלה · אני אשיבך מילין לזה ואת ריעיך עמך אשר שתקו וכמעט הודו לדבריך : הבט שמים ועולם הגלגלים וראה · ושור והבט בשחקים שהוא עולם המלאכי"ם ויקרא לפעמים כן להיותו כל כך שחוק ודק בגשמיותם אם יאמן המלאך בהם גשמיות מה עד שכמעט הוא כמנע הסברה וההשערה · ולכן ייחס להם הגובה כאומרו גבהו ממך להיותם גבוהים על השמים והארץ · אם חטאת במעט רע מה תפעל בו בהיותו גבוה מעל השחקים הגבוהים · ורבו פשעיך במחשבות כוונות ממינות מה תעשה לו מן ההיזק · אם צדקת במחשבות אמיתיות מה תתן לו מהמועיל או הערב · או מה מידך יקח בעשייתך הטוב והישר · לאיש כמוך כי הנה עשיית הרע או הטוב יתן הרע וההפך לפועל הפעולה ההיא כי הצדיק הנה שכרו אתו בעולם הזה ופעולתו לפניו בעולם הבא · והרשע ימות בנפש מרה ואשו לא תכבה :

מרוב

ר' אברהם פריצול

ויען אליהוא ויאמר · הזאת חשבת ועתה הוסיף עוד אליהוא להשיב על קצת מדברי איוב ואמ' איך תחשוב דבר כזה שיהיה למשפט וראוי להאמין בו במה שאמרת שאתה צדיק יותר מהאל אם הוא הביא עליך המכות והנגעים כי בעול וחמס המה עליך : כי תאמר · כי תאמר בדבריך אשר דברת מה יסכון ומה יועיל לך להצילך מהפורענות ואף כי תתום דרכיך ומה תועיל להושיעך מהעונש ואף כי תרבה להיטיב אחר שאמרת שהשם ית' תם ורשע הוא מכלה כמו שאמר איוב למעלה בפרש' גם היום מרי שיחי : יסכון · יועיל וכבר פירשנו רבים : אני אשיבך · ועתה הנני אשיבך מילין ותשובה מספקת וגם עם רעיך עמך אשר לא ידעו לתת מענה על זה יען כי אליפז כאשר השיב על זה לא הספיק בהתרת הספק במה שאמר שהעול מהרשע לא יזיק לשם יתבר' והצדק מהצדיק גם כן לא יועיל לה' ית' כי אחרי כן טען איוב עליו טענה גדולה · ויתר ריעיו לא נתנו מענה מספיק על כן אמר בזה שהוא להשיב מלין לו ולריעיו והרחיב הספור בזה הדרוש יותר מאליפז ואמר אחר זה הנה כה מהבט שמים וראה אמר אם חטאת וכו' אם צדקת וכו' והכיח הרצון והכונה לאיש כמוך רשעך כמו שנבאר : הבט שמים · ועתה הבט נא איוב השמים וראה והתבונן לרוב המרחק והאיכות והמדרגה אשר בינך לבין ברואי מעלה ולגודל השם עושה אותם בתבונה : ושור · לשון הבטה : אם חטאת · כי רם חטאת בדעותיך הכוזבות מה תפעל בו ובעצמות שלמותו ואם רבו פשעיך במעשיות מה תעשה לו מה תזיק אליו : אם צדקת · ואם צדקת בדיעות היקרות מה תתן לו בדעת ההוא או מה מידך יקח אם במעשיות כאשר תעשם : לאיש כמוך · אבל אמנם לאיש כמוך בשר ודם יגיע הרשע להזיק לו לאדם אם בעולם הזה בהגעת הרעות אליו אם בעולם הבא בהבדלו וכרת הנפש וכן לבן אדם כמוך תועיל הצדק בעולם הזה להציל לו מרעתו ובעולם הבא בהשארות הנפש בחיים הנצחיים :

מרוב

הרמ"בן

ויען אליהוא · הזאת חשבת למשפט ענין המענה הזה כי אליהוא יחזור ויאשים אותו פעם אחרי פעם על אמרו שהוא צדיק מאלהים כי זה הדעת היה לאיוב גמר דעתו והסכמתו שהוא צדיק ותלאותיו על לא חמס רק פעם יאמר שהאל יזיק לו לרעת כאילו יחשבהו לאויב לו ותפשו על זה במענה הראשון ופעם יאמ' כי אין השגחה לאל בהישי השפלים ותפשו על זה במענה השני כאשר פירשתי ועוד יאמר איוב דרך תלונה אם חטא האדם למה יתרצה לו האל ומה יוכל לעשות וכוונתו לאמר כי אין החטא מזיק לאל ולא הזכות מועיל לו ואיככי חפץ בתשובה שהרי איוב שוגג ומודה ועוזב וחפץ לירצה את השם ולא שוה לו אם כן במה יתרצה לו ומה יוכל הש"י להיטיב לאל ודעתו לאמר כי על כן לא יגמול טוב על הצדק ולא רע על הרשע וגם בזה ירצה לבטל השמירה ועדין לא תירץ זה בביאור זכן שאמר לו אליהוא עתה כי תאמר מה יסכן לך מה אועיל מחטאתי ואמר לו עתה אני אשיבך מלין ואת רעיך כי גם הם אמרו ככה כאשר אמר אליפז גדולים הלאל יסכן גבר ואמר החפץ לשדי כי תצדק ואם בצע כי תתם דרכיך על כן יאמר להם אליהוא הנה כולכם מודים שאין החטא מזיק לאל ולא הצדק או התשובה מן החטא מועילים לו והנה כולכם טעיתם כי אתה איוב יצא לך מזה בטול השמירה ולצדק מאל בעבור כי לא ידעת לך חטא וחבריך ישפטוך ברשע גמור מכזב בהצדיקך עצמך ועוד יגזרו עליך שאם היית בעל תשובה מחטאיך לא יריע לך כאשר אמר לו במענה אם תשוב עד שדי תבנה והנה הוא משיב לכולם עתה כי אמת הדבר שאין החטא מזיק או מועיל לאל אבל לטובת הנבראים לוה והזהיר אך יענים ולא יקבל תפלת [illegible] אליו החפץ לירצה את השם מפני צעקת העשוקים אשר עשה להם ברעה והוא אינו יודע [illegible] על כן לא ישיב אותה ולא יתבונן במשפטו ירצה לאמר כי איוב לא יכזב בצדקתו אבל ה' הצדיק וזהו ענין המענה למתבונן בו וזה פי' פרש הפסוקים : הזאת חשבת למשפט יאמר הזאת חשבת לגזר דין וראיה שאתה צדיק מן האל · בעבור כי תאמר לו מה יסכן לך כלומר מה יהנה לך ומה ה' עיל שתעשה לפניך על חטאתי אשר חטאתי וכאלו לי מחטאתי פוה עם ונסלח לו על חטאתו ולכן אמר התרגו' מה יהנה לך מה צריך אית מן סורחני וזה ממה שאמר איוב חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם שביארו מה אפעל ואעשה לך ותכפר לי על עוני ויתכן שיהיה פי' נוצר האדם כענין נוצר תאנה יאכל פריה ושומרי הגנות שיקראו נוצרים יאמר מה אפעל ואעשה לטובתך ותהיה נוצר האדם ושומרו : הבט שמים וראה · יאמר והאמת הוא נראה לעינים כי האל עליון נורא נשגב שוכן מרום ואין ביד האדם לעשות עמו דבר מועיל ולא חטא מזיק לו בעצמו ית' ואין יצטרך השלימין עליו ואם ילדיק אין ביד האדם דבר ראוי שיתן לאל ולא יקח הוא מידו כלום כענין ארעב לא אומר לך וגו' ולא יבחר בצדק וימאס בחטא רק לטובת האדם וכי הוא חומל על מעשה ידיו כמו שיבא בפסוק הבא אחרי כן והנה לטובתם יבחר וילוה ויזהיר ויעניש עליו וכל שכן שלא יעות משפטו לדעת ולא יסיר אותו מבלי השגחה ואלה טענות טובות אחרי שפירש לו כי משפט האל אמת וכיון והצדיק ורע לו דין ומשפט והרשע וטוב לו גם כן משפט וצדק וכן יודיע לו שאין צדקו וחטאו בתשובה לעשות רצון אלהיו מונעים ממנו יסוריו בקוראם שע ואיוב הודע אליו זה הכל מהחלה גם איוב היה מודה שאין החטא והצדק מועיל או מזיק לאל וגם לא לאדם כפי תלונתו ומה יטעון עליו אליהוא : לאיש כמוך הוא רשעך ולבן אדם כמוך צדקתך יאמר שלא יקרא הרע רשע · רק בשביל איש כמוך · כי יזיק לו והצדקה תקרא טוב בעבור בן אדם שתועיל לו · כי לטובת הנבראים נצטוו להתנהג ביושר ובמשפט :

מרוב

אוהב משפט

הפסיק ודרך דרש הוא : ואם · ואם תרצה להבין שמעה זאת וגו' וכנג' איוב ידבר תוכח' בינה · הוא מלעיל כמו בינה הגיגי ושניהם נווי וכל בינה שבמקר' מלבד אלו הם מלרע לפי שהם שם דבר · וי"מ זה שם דבר והיינו כמו : האף קנס מי שהוא שונא משפ' יחבוש בעם והלא כל מושל בעם אוהב משפ' הוא וכל שכן שאיכו שונא משפט ואם כן הוא בחק בשר ודם שאי איפשר למושל בהם שיהיה כי אם אוהב משפ' איך תייחס לשופט כל הארץ שיהיה שונא משפט לצדק' ואם צדיק גמור אשר צדקו נראה ונגלה בעולם תרשיענו אתה לבדך שתאמר שיפשע דפע לך לבדך · וי"מ הרף שונא האמת הוא שהמשפ' יחבוש · והראשון יותר נכון : יחבוש · פי' ימשול כמו לא אהיה חובש ונקרא המושל חובש לפי שהוא אוסר בני אדם החתיו · ולכן נקר' עוצר זה יעצור בעמי · יורש עצר · כביר · גדול בלשון ערבי :

האמר · אשר ואיך איפשר לומר לסוס מלך בעולם שיהיה בליעל וכל שכן למלכו של עולם וכן איך אפשר שיאמר אדם לנדיבי עם אשר ידם פתוחה לכל שהם אנשי רשע וכל אחד מהם רשע · וכל שכן לשם ית' שמשפיע טובה לבני אדם בחכמות ובתבונות ובממשלה אשר לא נשא פני שרים וגו' · או יהיה למלך קשור עם נדיבים ועם אשר לא נשא והרצוי האמור למלך אשר לא נשא פני שרים בליעל ורשע למלך נדיבים · כי מי שלא נשא פני שרים לפי שהוא גדול על כל שר ולא יצטרך להחניף אליהם ולא נכר שוע בהשפטו לפניו לפני דל לפי שמעשה ידיו כלם והוא בזה כזה אין לייחס אליו עוות הדין חלילה : נכר · לשון נפעל עבר על משקל נגש יוסף : שוע · הוא הפך הדל והכילי · והנה אליהוא משתמש בטענה זו אף על פי ששאר החבירים נשתמשו בה ולא הספיקה להם לתרץ תלונת איוב כמו שפי' בפרקים לפי שהוא לא נשתמש בה על הצד שנשתמשו בה הם שהם כיון חושבים להסיר מבוכת איוב בזה והוא בהפך כי היו מוסיפים מבוכה על מבוכתו כי היה אומר להם איני יודע צדקו ואם כן איה אלהי המשפט · אבל אליהוא נשתמש בה אחר שהסיר מבוכת איוב במענה הקודם בנתינה סבה ליסוריו · ואחר שהסיר המבוכה טען עליו טענה זו רק דרך תוכחת על הרחיבו פה והאריכו לשון כנגד מלכו של עולם מה שאין ראוי לעשות כן למלך בשר ודם והיה ראוי לו לקבל יסוריו בשתיקה ולחשוד את עצמו ולא להטיח דברים: רגע · השוע והדל יחד ברגע ימותו מות זה כן כמות זה · וי"מ רגע מלשון תרגיע כלומר בעת המנוחה וזהו שבא אחריו וחצות לילה · וי"מ כמו שבלילה הוא נחלק בנקודה אחת כי מה שיש בין חצי ראשון לחצי אחרון אין לו שיעור כן ימותו תהיה תמותה והיינו נכון · אבל יאמר כי בעת שהעולם כלו היה בהשקט ומנוחה באותו רגע תבא עליהם חרדת אלהים ותמיהם פתאום · והמדרש דורשו על מכות בכורות : יגעשו · יזדעזעו העם מלשון ותגעש ותרעש · ויעבורו · מן העולם כי הנולד בא והמת הולך : ויסירו · מן השמים · והמתמיתים שסובר במענהו הראשון אשר כבר הודעתיך מיהם האביר והתקיף · לא בחיל ולא בכח · ולא יצטרכו לכוחו בידם כי אם ברוח האל ובשליחותו יסירוהו מן העולם : וי"מ יגועשו בצעקה ותנועה תורה העם הנשארים אחר מיתת האיש השוע ההוא · ויעברו מפניהם לבא אל ביתו ויסירו אותו האביר להוליכו לקבר : לא ביד כלומר שמתלא ביד והראשון נראה יותר נכון : כי עיני השי"ת על כל דרכי איש כמו שהוא מושכם בויכוח הזה מכלכו וכל פשיעות והוא סופר לגמול ולענוש על כל אחת מהם כראוי : אין · וכן אי איפשר לאדם להסתר בפשעו החוצים הכל גלוי ולפני לפניו כטעם ידע מה בחשוכה וכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו · וי"מ לענין הבאת העונש כטעם אם יסתרו בקרקע הים הראשון נראה יותר נכון בהקשר הפסוקים : כי · י"מ איתו כמו לא אוסיף עוד עבור לו והוא דבק עם רגע ימותו ולא יצטרך לשוב אליו עוד · ויש פרושים אחרים והנכון מה שפירש רס"י ז"ל הוא פי' גלות לבוכחינו בדעת איוב וכן פי' הרמ"בן ז"ל עוד זה לסוררוני ותוספ' כמו ויבך על צואריו עוד : ירוע · הנכון בזה שהוא נקשר למעלה עם אשר לא נשא פני שרים · יאמר כי הש"י הוא משבר ומרצץ רבים וכבדים אין חקר למספר' ויעמד אחרים תחתם כי דור הולך ודור בא : תחתם · כמו במקומם: ירוע · כמו תרועם בשבט ברזל · רוע התרועעה ארץ : כבירים · כמו אבירים אדירים · והוא במתקלים : לכן · כי הוא תרועע הכבירים לפי שהוא הכיר מעשיהם הרעי' והפך ליל שמחתם

ולכן

רש"י

ולא אמר הרשע איה אלוה עושי לירא מפניו · הנותן זמירות כמו כרמך לא תזמור שמכריח את הרשעים בלילה כגון אמרפל וחביריו · ומצרים · וסנחריב : המלפנו ומלמדינו חכמה יותר מבהמות כלומר חשבנו וגדלנו מבהמות ומעוף וראה אשר שם צועקים העניים מפני גאון העושקים אותם והוא אינו עונה · כי שוא לא ישמע תיד · ולא ישורנו להנקם מיד אלא מאריך אפו : אף

רלב"ג

מרוב עשוקים יזעיקו · מה שטענת שימצאו רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם או יהיה מרוב ענין ריב והרצון בו ממה שיריבו בו העשוקים אשר יזעיקו אותם עושקיהם : ישועו מזרוע רבים · יזעקו מגבורת רבים ותוקפים אשר יעשקים : זמירות · דברי שבח : מלפינו · כמו מאלפינו והרצון בו מלמדנו : ותחולל לו מענין תוחלת : בפש · ברבוי : יפצה פיהו · יפתח פיהו : יכביר · ירבה : ביאור מלות המענה ענה אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב והאמר האם חשבת שיהיה אמור נכון המרך שאתה יותר צדיק מהשם יתב' במה שהביא עליך מהמכות והנגעים כי הוא הביאם לך על לא פשע כי תאמר מה יועיל לך כי תחטא דרכיך ומה תועיל מענשיך כי אמרת אם ורשע הוא מכלה והבאת ראיה מחוש במה שימצא מהרשעי' שיצליחו זולת' ואין מוחה בידם וספרת בזה הסיפור הארוך אשר במענה גם היום מרי שיחי · אני אשיבו מלים על זאת הטענה ואת רעיך עמך שלא מצאו מענה להתיר הספק הזה · ואולם אמר זה לפי שאליפז החל להתיר הספק באמרו שאין רשע הרשע מזיק לשם ית' ולא צדק הצדיק מועיל לו ולזה יתכן שיצטרך לרשע כמו שקדם במענה האל יסכן גבר. וכאשר טען איוב על זאת ההנחה מה שטען במענה גם היום מרי שיחי לא מצא מענה אחד מהם על דבריו כי מה שהשיב בלדד לא יותר בו הספק כלל ולא השיב אחר זה אחד מרעיו על דבריו אלה · הבט שמים וראה איך

ט מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ יְשַׁוְּעוּ מִזְּרוֹעַ רַבִּים: י וְלֹא אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: יא מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ: יב שָׁם יִצְעֲקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גְּאוֹן רָעִים: יג אַךְ שָׁוְא לֹא יִשְׁמַע

מִסּוּגְעֵי טְלוּמִין מְקַבְּלִין יִבְעוֹן מִתְּקוֹף אֶדְרַע הוּרְבְּנַיָּא: וְלָא אֲמַר הָאן אֱלָהָא דַּעֲבָדָנִי דִּמְסַדְּרִין אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא קֳדָמוֹי תּוּשְׁבְּחָן בְּלֵילְיָא: דִּמְאַלְּפִיתָנָא מִבְּעִירֵי אַרְעָא וּמְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא יְחַכְּמִינָנָא: תַּמָּן יְקַבְּלוּן וְלָא אַעְנֵי מִן קֳדָם גֵּיוָתְנוּתָא דְּבִישַׁיָּא: לְחוּד שִׁקְרָא לָא ישמע

זמירות ד' וסימ' זמירות צבי לצדיק · ונעים זמרות ישראל · נותן זמירות בלילה · זמירות היו לי חקך : יצעקו ג' וסימ' בישעיה סימן י"ט : ולא יענה ה' וסימ' בספרא סימן י"ט וישעיה סימן מ"ו ומיכה סימן ג' ובשמואל א' סוף סימן ח' :

אבן עזרא

מרוב עשוקים · אמר אליהוא עשה מה שתרצה ולא יועיל ולא יזיק למקום רק המקום ישמע זעקת העשוקים מרוב כמו מגדולה או כמשמעו והראשון יותר נכון בעבור שיש אחריו ישועו מזרוע רבי' : נותן זמירות בלילה · יש אומרים שעל המקו' ידבר כענין מוצאי בקר וערב תרנין וכענין כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים ורובי המפרשי' אמרו שמלת לא תשמש עצמה ואחרת עמה וכן הוא ולא אמר איה אלוה עושי ולא היה נותן זמירות בלילה : מלפנו · חסר א"לף והוא מן ואאלפך חכמה : שם יצעקו · ישוב על רבים העושקים גם הם יביא המקום עליהם צרות ויצעקו ולא יענה מפני גאון רעים אחרים : אך שוא · כי שוא לא ישמע אל כי צעקתם היא שוא כי המקום ישלם להם גמולם : ישורנה

רלב"ג

גבה ממך במקום ובמדרגה אף כי השם יתברך רחוק מאד ממדרגתינו ובהיות הענין כן מה יזיקו לו חטאינו ופשעינו ומה יועיל לו צדקנו · הלא רשעינו וצדקתינו היא לנו לבד ולנו התועלת והנזק בהם והנה תועלת הצדק הוא ההגעה אל השארות הנפש בעצמות והשמירה מהרעות הגופיות בסבית מצד ההשגחה האלהי' ועונש הרשע הוא בעצמו' אבדן הנפש וההמסר אל הרעות הגופיות במקרה מצד העדר ההשגחה האלהית · ואולם מה שיחשב מרוע הסידור מפני המצא רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם וישועו העשוקים מכח העושקי' אשר הם רבים והוא מה שטענת במענה גם היום מרי שיחי על זה המאמר אשר זכרתי כאשר אמרו אליפז הדע באמת כי הסבה בזה העדר ההשגחה האלהית מהעשוקים לפי שלא השתדלו לדבקה בו · ולא אמר אחד מהם איה אלוה עושהו לחקור בו ולהשכיל ולדעת אותו אשר הוא נותן אלו השבחים הנפלאים בזה העולם השפל החשוך ר"ל שממציא בהם עניני' נפלאים יוכר וישובח בהם · והוא מלמדינו חכמה ובינה וזה הלימוד וההבנה הוא לנו יתרון על שאר בעלי חיים ולא נתנו אל לבם להוציא הכנתם זאת אל הפועל עד שישיגו השם יתברך כפי היכולת · הנה זה סבה שיזעקו העשוקים אל השם ית' מפני גאון הרעים העושקים אותם ולא יענה השם ית' · לא שהשם ית' ישמע זה השוא והחמס ויראה אותו ויהיה מסודר ממנו כי איננו משגיח באלו הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים · ואולם ידע אותם כלם איש לא נעדר באופן אחר כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ובביאורינו לספר החוש והמוחש אבל אנחנו סבת זה החמס בהנסור מדרכי השם יתברך ולא נשתדל ללכת בדרכיו ולהשכיל אותו בדרך שתהיה ההשגחה האלהית בנו · אף

ספורנו

מרב עשוקים יזעיקו · ועל מה שאמרת שרבים צועקים מפני בעלי זרוע והנם נענים הטעם הוא כי לא אמר אחד מהם איה אלוה עושי הנותן זמירות בלילה · שעשה רוב כוכבי' הנראים בלילה מאירים גדלו וטובו באופן שראוי לומר על זה נכחיו : מלפנו מבהמות הארץ · ובלעדי זאת נתן לנו כח שכלי יותר ממה שנתן לבהמה : שם ב"ח : שם יצעקו ולא יענה מפני גאון רעי' ולכן לא יענה מפני רעי' כי יצעקו שם לבני אדם השומעים ולא יכוונו ולא יצעקו אליו כלל : אך שוא לא ישמע אל · וגם שלפעמים רבים אומרים דברי תפלה כמו מדברים עמו הנה היא תפלה שוא שלא יכוין בה אותה בכוונה אלא לכסו' מלוהיה ושדי לא ישורנה ולכן גם הוא יכול להושיע מזרוע רבים לא ישורנה ולא יענה אליו : אף

אוהב משפט

ונשפחשקים וירכה ברגע: מעבדיהם · כמו מעבדיה' מלשון תרגום וכמהו ועבד הם ביד אלהים · והרמ"בן ז"ל פי' אליהוא שב להזכיר חכמת הש"י · ואמר כי ישבר וירוצץ כבירים גדולים וטובים ויעמד אחרים במקומם כי יכיר מעבדיה' ויהפכם בלילה כאמר אחם : וידכאו · כמו תשב אנוש עד דכא והמפ' ז"ל פירש והפך לילה הפך אורם ללילה : תחת · עיין הרמ"בן ז"ל · וי"מ תחת שהיו רשעי' ספקם ויתנם' למשל במקום רואים והמדרש דורשו על רשעי סדום : אשר · יסר על כן כמו על אשר כמו כל כי על כן שבחירה וכי דבר ההרים הם כלומר הגיע להם זה העונש על דבר סרו מאחריו וגומר הענין : להביא · נקשר למענה לא השכילו דרכיו שלא השכילו רואם לא היו גוזלים ועושקי' הדלים והעניים להביא לפני השם צעקתם : והוא ישקיט והוא ישקיט הדלי' מיד הרשעים ומי ירשיע וירשע אות כמו ירשיעם כמו ירשיעו כים נגיש כי השקט לא יוכל ובכל הש' ויסתר פניו מן הכביר אשר הקדומי ישיבינו ויראה בצרתו להושיענו מיד האל · ובכ שב לגרת הוא : ועל גוי שלם וגם רב ועל אדם יחד יעשה כן בכלם יחד כי השגחתו היא בדרע בניהם' כמו בכלל המין : ממלך · עיין פי' ר"א ז"ל ופרש"י ז"ל והרמ"בן ויש לרבי לוי בן גרשום בפסוקים אלו דרך בכריה יולא' מדרך הפשט

אבן יחייא

מרוב עשוקים וגומר כאשר יקרה על הרוב שהרעים כאשר יזעיקו אל העשוקים אהם שלוקחים מסוכם בחוזקה · וישועו העשוקים מפני הזרוע מהרבים והרעים הגדולי המעלה אשר משתעבדי' בהם בחוזקה · ולא אמר שום א' מאלה הרעים איה אלוה עושי המשגיח בי ויודע סתרי לבי בעולם הזה · הנותן זמירות ונגון ושיר של שמחה לאוהביו בלילה הוא היום החשוך מהמיתה כי גם משגיח בהם לטובה בעולם הבא · מלפנו וגומר אשר הוא יתברך למדנו דעת ותבונה יותר מהבהמות והחיות והעופות הגוזלים וטורפים אלה את אלה מה שעל כן היה ראוי דמה דעלך סני לחברך לא תעביד · שם יצעקו וגומר לכן בבוא כשואה פחדם מהרעים האלה וגם יצעקו אל ה' ולא יענה להם וזה מפני גאונם ורשעתם · אך שוא כי תפלת אנשי שוא לא ישמע אל החזק והאמיץ שדי להצילם מיד שוסם ושדי העשיר המספיק לכל די · ומחסורו לא ישורנה לתפלה ההיא כדי להצילם מרעת עניותם : אף

תורת חסד יראת שדי

מרוב עשוקים יר' לפעמים מרוב עשוקים יזעיקו כמה שישועו מזרוע רבים שלא די שלא יתנו להם די מחסורם אלא שיעשקום וכו' · ולא אמר איה אלוה עושי שהוא חנון והוא רחום וכן אהיה גם אני באופן כי אולי יבאו גם הם לאותה מדה שלא יהיה די שלא יתנו להם די ספוקם אלא שיעשקום וכו' וישוע מזרוע רבים שעם היותם רבים ונכבדים לא יפרנסום ולא אמר הצועק איה אלוה עושי כלומר ולא השליך יהבו על ה' שבראו ועשאו על מנת שיהיה נותן זמירות התורה בלילה וכן פי' הר"דק כי אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שם ואין עקר רננה של תורה אלא בלילה וכו' : **מלפנו** מבהמות ארץ וגו' יר' ולא אמר איה אלוה עושי המלמדנו מבהמות ארץ לצעוק אליו ית' ומעוף השמים יחכמנו והוא התרנגול שנותן זמירות בלילה וכמו שפי' המפרשים אשר על כן שהיכה הוגים בתורה שם יצעקו ולא יענה מפני גאון רעים אשר אינם משפילים את עצמם לצעוק אל ה' שיענם בעת צרתם וכמו כן אך שוא והוא שיענה על שוא הבלתי היותם עוסקים בתורה בלילה וכו' לא ישמע אל ושדי לא ישורנה : אף

הרמ"בן

מרוב עשוקים יזעיקו · אותם העושים להם הרשע וישועו מזרוע גדולים המושלים בהם מזה יעשה האל משפט באדם לא מפני שהזיק להחטא ומקרה קלר הוא כי בענין המשפט ידברו ויתכן שהוא קשור עם פסוק אם חטאת מה תפעל בו ויאמר כי מרוב עשוקים יזעיקו יפעלו בו הרשעים ויהיה להם בהחטא מאשר ישועו לפניו מזרוע רבים יעשו לו פשע אם כן הכל לטובת הנבראים ולתחלת הבורא עליהם : ולא אמר איה אלוה עושי · יאמר כי המשפט יעשה ברשעים מפני צעקת העשוקים ויחמול האל עליהם וגם מפני שהרשעים לא נתנו בו כבוד ומורא ולא אמר אחד מהם איה האלוה העושה את שניכו כדרך הלא בבטן עושני עשהו על כן מלת עושי או שהוא לשון העושה אותי עשייה כדרך הוא עשך ויכוננך והמפרשי' יאמרו הוא לשון כבוד וכן ישמח ישראל בעשיו : נותן זמירות בלילה · שנתן לפניו בלילה זמירות לשבח ולהודות לו כענין הללוהו כל כוכבי אור או כענין כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' והענין לאמר כי האל עשה שיתנו זמירות בלילה לפניו ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה לא שיעשו הרשעים חמס בלילה רק שיודו ויאמר כי האל עשאם ויודע מעשיה' והוא תקן לילה ויום ורואה כל הנעשה בהם : מלפנו מבהמו' ארץ · יאמר כי האל למד אותנו לדעת אותו ולהתחכם במעשיו יותר מן הבהמות ועל כן לא ירצה שירע אחד את חבירו כאשר שם בטבע הבהמות לטרוף אחת את חברתה ובעוף השמים לדרוס וללוד את מינם כי לא ידעו ולא יכירו בוראם ולכן לא יקפיד על מעבדיהם ומפני שהיה איוב אד' כדגי הים והבהמו' בהסרת ההשגחה אמ' זה המאמר לפרש טעם השמירה בפרטית מפני שאנחנו מכירים את בוראנו ומתחכמים במעשיו ונזהרי' באזהרותיו : שם יצעקו ולא יענה · יאמר כי במקום אשר העשוקים יזעקו וישועו וישמע אלהים את נאקתם שם יזעקו עושקיהם ולא יענה אותם מפני גאון רעים שלא נתנו כבוד לבוראם לאמר איה אלוה עושי כי האל ישמע שועת העשוקים ולא יאבה בצעקת העשוקים כי תבא עליהם צרה כי שוא לא ישמע אל ולא ישורנה · כי צעקתם שוא היא ועל חנם ישועו כי כדרכם יעשה להם וכמעשיהם יגמול אותם ויתכן על דרך האמת כי שם יזעקו במקום אשר יזעיקו כטעם שפירש להם ומפני גאון רעים שיתגאו במעשיה' הרעים והפושעי' אעפ"י שלועקי' ומחללים לה' בצעקתם אינם נשמעים ואין עונה אליהם ה' : אף

ר' אברהם פריצול

מרוב עשוקים · האמנם במה שטענת איוב מן הרשעים עושי עולה ועל רוב העשוקי' אשר יזעיקו אותם עושקיהם ויהיו גרמא לצעוק אל השם ולא יענם וישועו ויקראו הנגשים רבים מזרוע וחוזק הרשע הגובר עליהם רבים או ישועו מזרוע רבים ר"ל ישועו העניים מזרוע כח רשעים רבי' הגוזלים אותם ואין ה' עונה אותם הנה תדע לך הסבה בזה שהוא בעבור שהם רחוקים מהשם וזה אמרו : ולא אמר · והסבה שרוב עשוקים צועקים מחוזק מהם ואין להם מושיע הוא בעבור התרחק האדם מהשם להיותו בלתי חוקר ודורש בהשם שלא אמר איה אלוה עושי אשר המציאני ועשאני ונותן זמירו' בלילה ר"ל אשר בידו כח להגיע ולתת זמירה לאדם החשוך בליות המקרי' אשר הם כלילה שהוא סבה שיתנו תודה וקול זמרה לה' כי יושיע אותם מצרת חשכם ולהתרחק מהשם יפלו ביד עושקים וחומסים : מלפנו מבהמות · והוא השם יתברך אשר לימד לנו חכמה ודעת בשכל אשר חננו יותר מבהמות הארץ ויותר מעוף השמים אשר הם קלי התנועות יתחכמנו או שהשם יתברך רמז לנו חכמה ודעת ותרבות ומעשים טובים אף מבהמות הארץ ומעוף השמים על דרך אמרו לך אל נמלה עצל וכו' וכבר אמרו הפילוסופים מוסרים רבים בטבע בעלי חיים כגון הבריחה מהגזל והזריזות מהנמלה והצניעות מהגמלים והנקיות מהכלב והחתול והתאחדות שתי היונים יחדו ואהבה דוה מן החסידה וקבורת המתים מהדג הדולפין וזולתם מאלו : שם יצעקו · ובהיות כי השם יתברך חננו בשכל יותר מבהמות הארץ ומעוף השמים ואנחנו מחטים ומתעללים בהשגת השלימות והיושר על כן יקרה המקרה מה שיקרה כי שם יצעקו עשוקים רבים לה' ולא יענה מפני גאון רעי' והטעם שנתעללו מהשגת השלימות ויקרה להם להיות נעזבים ממנו ומוכנים למקרה העושקים אותם : אך שוא · כי בודאי אך שוא כזב מהרים העושק את הזולת לא ישמענו האל לפי שעשיית השוא איננו כמאך מרתו יתברך ואיננו רוצה ולא מסדר העשק לעשוק האנשים הראויים לעונש רק הוא שהסבה מסתיר פניו מהחוטאים ומניח אותם למקרים וכן ושדי לא תשורנה לסדר על החוטא שיהיה נגזל מגוזלו רק העשק והחמס המגיע אליו מבחירת הגוזל יפול עליו על צד המקרה כעכבים שיטרוף זבוב וכחתול שיטרוף עכבר ומזה הצד השוא לא ישמענו השם לסדר אותו ולא ישורנו לעשות ככה רק יקרה אליו על הרחקו מאת השם ועזוב תורת אלהיו : אף

כי עיין פי' רש"י ז"ל ור"א ז"ל והרמ"בן ז"ל : וי"מ כי לאל אשר אמר נשאתי פשע ולא אחבל צריך שיאמר האדם בלעדי אחזה · וכן פי' רבי לוי ז"ל אלא שהפכו לפנים אחרים על פי דרכו ואין דרכו נכונה בזה והראשון יותר נכון : בלעדי · ובלעדי אחזה במלותיך אתה הורני בהם ועברות שפעלתי לא אוסיף עוד · או יאמר מתודה לפניך על הנעלם ממני שתורני דרך תשובה והתודו און שאני יודע אני מתודה שלא אוסיף · ויתפרש לכם כל אחד מהפירושים הנזכרים : המעמך · כמו הממך ומלינו עם במקום מן וכמו ותהי משכרתך שלימה מעם יי' : ישלמנה · לשון תשלומין כמו לי נקם ושלם יאמר האם ממך ומעצתך ישלם האל לך רעה על עונך כי מאסת חייך ואמרת מאסתי לא לעולם אחיה · אין דרך הש"י כן כי יש בני אדם מואסים טובה גדולה מפני רעה שלא יוכלו לסבול והנה כענין לא הם ולא שכרן · ואתה תבחר דרך זו ולא אני ולא שאר בני אדם · ומפני שבטלה דעתך אצל כל אדם לא ייסר אותך השם ית' כפי דעתך כי הוא יודע שזהו היותר טוב מאשר תבחר · ומה שידעת להשיב על דברי דבר וזהו כמו שאמר לו במענה אשון אם תוכל השיבני ויש פירושי' אחרים וזהו היותר נכון : אנשי · כל מי שיש לו לב לדעת ואזן לשמוע יאמרו לי אחר שמעו דברי כי זה הוא האמת הברור וכל דברי איוב הם דברי תהו כי לא בדעת ידבר : אבי · י"מ איוב זהו מאמר אנשי הלבב כי בכירו אחרי שמעם טענותי כי כל טענותיו היו בלא דעת ולא השכל ורז"ל במדרשות אמרו שזהו למוד זכות לאיוב על שהטיח דבריו כלפי מעלה שמתוך צערו לא בדעת דבר אבי מגזר אבה כלומר רצוני והכוון שהוא קריאה אל השם ית' · יאמר אבי שבשמים יהי רצונך שיבחן איוב בטענותיו אם הם אמת לא שיתגלה לעיני הכל כי הוא על התשובותיו בעדת אנשי און שלחה לחברה עמהם והכוונה שהתפלל אליהוא לשם ית' שיוכיח בין שניהם ויגלה שקרות תשובותיו · וי"מ כי אמר אבי כנגד אחד מהחבירים או כנגד אליפז הגדול · וי"מ יבחן איוב במכאוביו עד נצח שלא יסורו ממנו מפני שהשיב תשובות כאנשי און והטיח דברים כלפי מעלה · והראשון יותר נכון לפי הויכוח · כי אין זה דרך המתחכמים : כי · עיין פי' החכם ר"א ז"ל והרמ"בן ז"ל ורבי לוי ז"ל · והנה אמר יוסיף על חטאתו פשע כי אליהוא יראה כי עד עתה היה איוב שוגג ועל השגגות באו יסוריו והיום הוא פושע ומזיד על הטחת הדברים וכבר פירשתי זה בפרקים · ובמדרש פירשו כי אמר אליהוא הנה איוב אומר לנו מה לכם ולדברי אף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי ולא כי יודע שאנו נענשים שהם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפק שהוא מספיק לנו עונות על אשר הוא מרבה לאל ואנו שותקי' בנידופו של מקום והוא מדרש הגון : הזאת · בזה המענה הוסיף אליהוא להוכיח איוב על הפליגו במרי

יִשְׁמַע אֵל וְשַׁדַּי לֹא יְשׁוּרֶנָּה׃ אַף כִּי־תֹאמַר לֹא תְשׁוּרֶנּוּ דִּין לְפָנָיו וּתְחוֹלֵל לוֹ׃ טו וְעַתָּה כִּי־אַיִן פָּקַד אַפּוֹ וְלֹא־יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד׃ וְאִיּוֹב הֶבֶל יִפְצֶה־פִּיהוּ בִּבְלִי־דַעַת מִלִּין יַכְבִּר׃

ויסף

יִשְׁמַע אֱלָהָא וְשַׁדַּי לָא יִסְכִינָהּ׃ בְּרַם אֲרוּם תֵּימַר לָא אִיסְכִינֵהּ אִידִין קֳדָמוֹי וְתוֹרִיךְ לֵיהּ׃ וּכְדוּן אֲרוּם כְּאִילוּ לָא הֲוָה אֲסַעַר רוּגְזֵיהּ וְלָא יְדַע לְאַפּוֹשֵׁי לַחֲדָא׃ וְאִיּוֹב לְמָא פָּצֵי פּוּמֵיהּ מְדַלְיָת מַנְדַּעְאָ מִלַּיָּא יַסְגֵּי׃

ואוסיף

ל׳ וחד ותחולל · י״א ל׳ וחד בפש ד׳ · ל׳ כ״ג ל׳ וחס׳

ולא ידע י״א וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא : ואיוב ד׳ וסימ׳ שלשת האנשים האלה בתוכה · ונח דניאל ואיוב בתוכה · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם :

רש״י

אף כי תאמר כל שכן אתה שאין צעקתך באה כי אם על ידו · ואתה תאמר ותזעק על אשר לא תשורנו להתווכח עמו [illegible] כלומר אות׳ הקובלים וצועקים אינו ממהר לענות׳ ואתה תזעק שלא תשורנו · דין לפניו · דברך בכל מקום שהוא . ותחולל · וקוה לתנחומין : ועתה · דע לך כי אין היא פקדת עמו ואת עליך · איכה כגוס לפי רוב עונותיך · ולא ידע בפש מאד · ברוב חטאיך המרובה הבורא כאילו לא ידעם · בפש · לשון רוב כמו ופשתם · וכמו כי תפושו וגו׳ · כי פשע הנגע · יכביר לשון מאד : ויוסף

אבן עזרא

ישורנה · דברת השוא : לא תשורנו · הע״פ שאין לך יכולת לראות המקום : דין לפניו ותחולל לו · כמו קוה ויש אומר שהוא מן חיל והענין סבול החיל בשבילו כענין דום ליי׳ והתחולל לו : ועתה כי אין · יש אומרים כי בפש לשון מנוחה והוא חסר כ״ון מן וינפש והענין בשביל שאין לו דעת לאיוב פקד אפו ולא ידע כי מנוחת שכרו רבה ויש אומרי׳ בעבור שלא התחוללת לו פקד אפו עליך ולא ידע בפש פירשו בו שהוא מלשון פרה ורבה פשו וסוגו וכמוהו ויפשתם ופשתם והענין שהחרים ולא פקד אפו בדין וכאילו לא ידע בריבוי דבריך : כתב

רלב״ג

אף כי תאמר לא תוכל לראות את השם באמרך שמאל בעשותו ולא אחז ונומר היושר מעטיף בדין לפניו ותקוה לו שייטיב אחריתך · ועתה הנה אין מה שפקד אפו ולא ידע איוב ברבוי הרע כי כבר אפשר שיהיה רע יותר מהרע שהגיע לו לאין שיעור ולזה היה לו לירא שיוסיף לו רע על רעתו · אבל איוב להבל יפתח פיו לדבר כנגד השם ובבלי דעת ידבר דברים כנגדו או יהיה הביאור באומרו ועתה כי אין פקד אפו · ועתה מה שתטעון מהחמסים הנראה לפי המוחש שנעשי׳ תחת השמש הנה עם שאינם אמוסים כמו שנזכר כי אמנם שכתם הנה זה מעט מאד ולא ימלא מזה רבוי ולזה הוא מבואר שלא היה לך לשפוט מפני זה הענין שימלא המעט ביחס אל הטוב הנמצא בזה העולם השפל שיהיה השם ית׳ עושה עול ושלא יועיל לאדם מאלו הרעות כי יתום דרכיו הבל אתה תדבר מה שתדבר ותטעון כנגד השם בבלי דעת : והכלל העולה מהדברים · הוא שאליהוא ישיב על מה שהיה טוען איוב מההצלחה הנמצאת לרשעים וזמן ארוך עם הפגעים אשר האנשים בכל מיני ההכאה והיזק שהרשע לא יזיק לשם ית׳ בעשותו הרשע ולזה לא יחוייב שיעניבהו תכף מרותו ואם אמר אומר שהשם ית׳ לא יתלם מהעול בהאריכו לרשע עד בא העת אשר תמוט

מ״ע ספורנו

אף כי תאמר לא תשורנה · וגם שתאמר שגם אתה לא תשיג מהותו ולכן לא תדע לכוין אליו תפלתך: דין לפניו · ראוי שתדין את עונותיך לצד חובה והתודה עליהם לפניו יביה אשר היה זה הכנעה הממציא · ותחולל לו · וקוה אליו כי חפץ חסד הוא : ועתה כי אין שלא עשיתי כן · פקד אפו · על חטאתיך ולא ידע ולא השגיח בפש מאד · ככתב הגדל מאד מבלי אין תשובה ובזה הלך וגדל : ואיוב הבל יפצה פיהו · ולכן ריוב הלוע פוצה פיהו בהבל · מלין יכביר מטיח דברי׳ כלפי מעלה · בבלי דעת מבלתי שידע על מה : אליהו

תורת חסד יראת שדי

אף כי תאמר ונומר וכו׳ ועוד זאת לך כי תאמר לא תשורנו עוד לאיוב להשיב לו עוד תשובה דע כי יש דין לפניו ית׳ ואת שמו ותחולל לו ופי׳ היא סבול החיל בשבילו כענין דום לה׳ והתחולל לו כמו שפירש הראב״ע והכונה לומר שעל כל פנים הוא מוכרח לחזור לו לאיוב תשובה כנונה על דבריו ועתה כי אין והוא שלא חזרת להשיב לו עוד תשובה פעם שלישית כמו שענו לו חבריך הנה פקד אפו ית׳ ולא ידע אותך בפש מאד בזוכן כי אתה מוכרח להשיב לו אחרי שכתוב וכו׳ ולהיות אתה כי מדבריו אלה יובן אם כן כי על ככון היה צועק איוב על מה שלא היה יכול לתת זמירות התורה בלילה כמו שביארתי למעלה עד שעל כן אמר שהחשיבו כאויב וכו׳ לכן אתם את זרו ואמר ואיוב הבל יפצה פיהו וכו׳ : או יר׳ אשר על כן שם יצעקו ולא יענה מפני גאון רעים שהם צועקים מאותם שאינם נותנים להם די מחסורם ולא אמר שום אחד מהם איה אלוה עושי וכו׳ וכו׳ והה״ר דוד קמחי כתב ויש אומרים נותן בעלי זמירות והם הככבים כאומרו ברן יחד כוכבי בקר ופירש אדוני רבי ולא אמר איוב איה אלהי כריתות בלילה כלומר שיכרית את הרשעים שלא ירגיש אדם באיזה אופן ככרתו וזמירות מן וכרמך לא תזמור : והה״ר שמריה האקרטי כתב וטעם תשורנו תלך אליו כמו ותשורי למלך בשמן ומלת ותחולל טעם סבוב והקפה וכמוהו לחול מן השמש ללו׳ וכחולל וטעם פש לשון גודל ורבוי כמו כי תפושו כעגלה דשה ויבאתם ופשתם ע״כ דב׳ · או יר׳ אך שוא לא ישמע אל והוא עליכם של אלו שאין להם על מה שיסמוכו כשיתן להם האל ית׳ שאלתם ויענם על צעקתם ושדי סבבא את השם קים הכוכבים ואמר להם די והכל כדי להשגיח על אנשי העולם וכו׳ לא ישורנה אחרי שיש להם גאון כאמור באופן כי לבן אדם כמוך · היא צדקתך כפי טבע המציאות כי אם כתת יתנו לך וכו׳ ולא תהיה צועק ובלתי נענה גם אם האל ית׳ לא ימנה לך דבר אשר תזדו ימלא משאלותיך · אף כי תאמר לא תשורנו אל הבן אדם שאינך רוצה לראותו כי כל אחד רש מכמוהו וכו׳ ולזה ראוי הוא לך שתתחולל לו · ועתה כי אין ר״ל שלא שתחוללת לו פקד אפו הקדומה עליך שאתה לא היית נותן לו ולא ידע בפש והרבוי · והכנסים אשר יש לו · כדי לתת לך מהם אלף רבואים אחרי שגם אתה לא נתת לו באופן כי לבן אדם כמוך היה צדקתך אם האל ית׳ לא ישגיח עליך וזה יהיה לך כאשר תהיה אומר איה אלוה עושי על צד החסד והחנינה ותהיה נותן זמירות התור׳ בלילה באופן בין גם אתה מולית כמוהו אם לא לזכות בתורה אשר זמירותיה בלילה כי לא עם הארץ חסיד ואם כן מדוע אליו ריבות באמרך הואיל ידעת מני עד וכו׳ והיה תשלום דברך לו זה חלק אדם רשע מאל״ים ונחלת אמרו מאל והנותי היה לך כנחלת אמרך מאל והוא ענין אמרותיו ית׳ · ואולי באומרו אף כי תאמר לא תשורנו יר׳ והנה אתה נסתפקת · לפי דעתך בזה שאמרת לו ולפני האחת גם כי תאמר עוד מענה על זה הדרך מה יסכון לך למשפטך עם איוב לעת כזאת אחרי היות דברי אלה אשר אמרתי לך בעת דבלים נריס כראוים לעירים · **ואיוב** · הבל יפצה פיהו וגו׳ ר׳ ואמר גם הוא הבל יפצה פיהו כדי לתת זמירות התורה בלילה כי גם הוא איננו כל כך תלמיד חכם עד שנאמר כי גם אילו לא היה נענש כי אם על מה שפסק מלימודו דילו לבד מה שבא עליו וכמו שהוא בעצמו · קודה על זה מלבד מה שאמרתי על עיקרי כמעניות הקודמים : הכלל העולה מהמענה של אליהוא כי רצה בו אליהוא להוכיח לנוסף הכנעתי על מה שלא חזר עוד פעם שלישית לענות לאיוב כמו שענו חבריו הנה שחשב שהיה לו די בדבריו כמה שאמר הוא את ידעת מני עד וכו׳ ולומרו זה חלק אדם רשע מאל״ים ונחלת אמרו מאל וכו׳ ועל זה אמר לו כי אם חטא לו מה יפעל בו ית׳ גם הנו בפשעיו מה יעשה לו ואם צדק מה יתן לו וכו׳ כי לאיש כמוהו רשעו ולכן פסח לדקתו אשר סבבי אדם אלה מרוב · עשוקים יזעיקו ישועו מזרוע רבים ולא השליטו על ה׳ יהבם וגם לא נתנו זמירות התורה · בלילה אם היינו שהיה להם ללמוד מבהמות ארץ שהם עורגים אליו ית׳ ומעוף השמים והוא התרנגול שנותן זמירות בלילה באופן כי אם שם יצעקו לא יענם כי אך שוא לא ישמע אל וכו׳ ובעל כל פנים הוא מוכרח לענות לאיוב ולהתחולל בעדו ית׳ כלומר להשיב דברי אמת בשבילו ית׳ שאם לא כן יחרה אפו בו ולא יכיחנו עם רבוי טובותיו · וטעם היות כל זה · אחת שבטול התלמוד תורה · עושה דבר רב הנה עכ״ז איוב הבל יפצה פיהו במה שאמר כי האל ית׳ החשיבו לאיוב בסבת מה שבטל התלמוד תורה כו׳ :

ויוסף

אבן יחייא

אף כי תאמר אתה איוב לא תשורנו האלוה לאינושי ולא ישגיח בו · הוא שקר ודבר כזב ולכן האמן כי הדין והמשפט שאל עליך הוא בהשגחה מלפניו ולכן התחולל לו ובטח עליו והמתן לישועתו : ועתה כי אין ונומר שאם לא תעשה כן דע שאתה בצרות האלה אשר לך בעולם הזה אין פקד אפו בך · כי לא ידע איוב עדין בפש מאד כריבוי הכמרץ מהצרות בעולם הבא · אשר צרות העולם הזה כאין נגדם · ואיוב ונומר ולכן ראוי שיאמין איוב שהבל יפצה פיהו ובבלי דעת מילין יכביר באומרו שאין עצה ואין תבונה לנגד ה׳ רק שהכל בא במקרה : ויוסף

ר׳ אברהם פריצול

אף כי · אף כי תאמר איוב שאתה לא תשורנו כי לא תוכל לדעת אותו ואיך יבא״ה כי הוא רחוק מידיעתך דע בודאי כי דין ומשפט לפניו והתחולל לו והמתין אליו אם תיטיב דרכיך וכן הפך : תשורנו · תראנו ותחולל לשון תוחלת והמתנה : ועתה כי · ועתה הנה אמרת כי השם יתברך לאין ולאפס פקד אפו עליך ולא ידע בהם מאד רוצה לומר שהשם לא ידע בפש ורבוי הטובה מאד והמעשים הטובים אשר עשית ולכן אמר אחר זה ואיוב הבל יפצה פיהו לו שהשם יתברך לא ידע בפש וברבוי המעשים שיפעל האדם דרך בחירה ולכן מכל פרטי ופרטי שהשם לא ידע אות׳ שלא יפול ידיעתו תחת הזמן ובבחירה האנושית והנה בזאת החקירה איוב הבל יפצה פיהו או פירוש אחר אמר אליהו על צעקת איוב ברעות הנופלות במין האנושי ועתה כי אין ודבר מועט הוא מה שיפקוד השם יתברך אפו וכעסו בעולם בערך ריבוי הטובות שהשם עושה ולא ידע איוב ולא הבחין בפש מאד רוצה לומר שלא ידע בריבוי הטובות הטבעיות והגבורות בעולם מאיתו יתברך שמו שהם יותר מהרעות וירצה לומר באמרם ז״ל שמדת רחמים יתירה מאד על מדת הדין ולכן איוב הבל יפצה פיהו או יהיה פירוש הפסוק כן ברוצו אחר אמר אליהו על הרעות הנופלות והמגיעות שהאדם צועק עליהם אמר כי עתה לאין ומעט מצער הוא מה שפקד השם הפועל איוב במכות האלה כי מעטים הם בערך מה שראוי בדעותיו הכוזבות נגד השם ולא ידע בפש מאד רוצה לומר שאיוב לא ידע בפש וברבוי החטא העצום מאד או שאיוב לא ידע עדין בפש וברבוי המכות הראויות לבא עליו לגודל מריו בדעותיו ובדבר שפתיו : בפש · לשון ריבוי מתרגו׳ פרו ורבו פושו : ואיוב הבל · ובאמת בזה הענין כי איוב להבל וריק יפצה פיהו להראות עצמו שהוא צדיק ובבלי דעת ומבלי בהירה יעיין יכביר וירבה מלין ודברים נגד השם לייחס אליו עול בהיות זה לצד פיזיה וספיית הטובות לא יצילו האדם מן המקרים :

ועקר המענה הזה יסוב על שלשה דרושים · האחד במה שהשיב אליהוא הטובה לאיוב במה שטען כבר על זה שהיה איוב אומר שעשיית הטובות לא יועילו להציל האדם מן המקרים כמו שאמר כי תאמר מה יסכן לך ומה אועיל מחטאתי השיבו אליהוא בזה כי הדבר הזה נמנע מלהאמין כי מי שברא שמים ושחקים ברוב המלכ והסדר עם התמדת התיקון והיושר אשר ממנו יתחייב קשר המציאות התחתונות בראוי שהפועל הוא ידע הפרטים הנמשכים ממנו ידיעה פרטית ולזה אמר הבט שמים וראה ושור שחקים וכו׳ ומי שיתקרב אליו ינצל מן המקרים ומי שירחק ממנו יעזב אל המקרים : שני · במה שהשיב אליהוא תשובה על מה שטען איוב במשך הצלחת הרשעים וזמן ארוך ויזיקו לרבים אחרים שהוא עול בחק השם יתברך שלא ישמע לקול העשוקים הנה השיב אליהוא בזה המענה שהדבר הזה איננו עול בשום צד יען כי עשיית הטוב ועשיית העול לא יועיל ולא יזיק לשם יתברך בשום צד כמו שאמר אם חטאת מה תפעל בו וכו׳ ואמר אם צדקת מה תתן לו רק מה שיניח ה׳ להזיק להכנסים על ידי רשעים יהיה בעבור היותם עוזבים את השם ולא אמר איה אלוה עושי וכו׳ ובזה יוסר הספק הגדול על מה שיאריך הרשע בהצלחתו ומדוע יזיקו לזולתם הראויים לעונש : שלישי · במה שטען איוב ברעות הנופלות באישי האדם על כל פנים שלא כסדר הנה השיב אליו אליהוא שהרעות הנופלות רק כי יהיו רעות שהם מעטי המציאות בערך ריבוי הטובות המגיעות והנגללות מאת השם מן השמים וזה מבואר בפירוש הפסוק אשר פירשנו ועתה כי אין פקד אפו ר״ל שהוא כמו אין ולא דבר מה שפקד השם אפו ושבע זעמו בשפלים בערך מה שלא ידע איוב ולא הבחין ברוב ובפש מאד מהטובה הנובעת בעולם כמו שזכרנו לפי זה הבאור :

ויוסף

הרמ״בן

אף כי תאמר לא תשורנו · כמו אף כי אנכי אענגו ואף כי אחרי מותי יאמר לאיוב כי לא ישמע צעקת העשוקים ויעשה משפט ברשעים עם [illegible] ולא ישמע התפלה שהוא אשר יזעקו לפניו הרשעים בעשותו בהם משפט כל שכן שתאמר אתה לאל לא תראה השוא ולא תדע בו כי על כן יהיה רשע וטוב לו כאשר אמרת פעמים רבות : דין לפניו · משפט יש לפניו ותצפה אליו כי בוא יבוא על כל פנים : ותחולל לו · מלשון תוחלה וכן כנוי לאל וכן דום לה׳ והתחולל לו ומפרשים אמרו הע״פ שתאמר בלבך ותחשב שלא תשורנו לאל שאין לך יכולת לראותו כי לא יראהו האדם וחי השבע לפניו ותסבול החיל בשבילו והנכון בעיני כאשר אמרתי כי יאשים אותו על שיאמר לאל שלא ישור וירא השוא ופי׳ דין לפניו ותחולל לו כי משפט לפניו ויכחד איוב ממנו ויאחזהו חיל כיולדה בעבורו : ועתה כי אין · כי עדיין אין ומעט פקד האל אפו עליו : ולא ידע בפש · ולא ידע איוב ברבוי אשר עוד ירבה האל מאד האף והחמה כפי חטאיו על כן ידמה מן פירענות והיוב יסבול על זה לאליהוא ולא יפתיק לחביריו מפני שהוא צדיק בעיניו ולא חטא וירשיע במשפט האל כאשר פירשתי : ואיוב הבל יפצה פיהו · כשאמר כי האל יעוות משפט ומבלי דעתו האמת ירבה מלין לאמר תלונות רבות · הם אשר הזכיר אליהוא והאשים אותו עליהם בשלשה המענים הנזכרים :

ויוסף

אוהב משפט

אחרי באמרו כי הוא יותר צדיק מהאל כי במענה הראשון תירץ קושיותיו ובמענה השני הפס הותו על אמרו כי האל הסיר משפטו · ובזה הג׳ הוסיף תפ סה על אמרו כי הוא יותר [illegible] וזה הפסוק הוא קשיא גדולה אל המפרשים ז״ל הטוענים על איוב שלוק ההשגחה עד שהולר׳ הרמ״בן ז״ל כתבו׳ כאן שאיוב פעם יאמר כי האל יזיק גו לרעת כאלו יחשבהו כאויב לו ופעם יאמר כי אין ה׳ [illegible] אל אישי השפלים : אמנם האמת בזה כבר ידעתה מדברינו במה שקדם כי איוב לא סלק ההשגחה מאישי השפלים וכל טענתו היתה כי האל מזיקו בלא משפט כאוי׳ המזיק לאויבו · וזהו פי׳ הפסוק הזאת הטענה שטענת שאתה צדיק יות׳ מהאל חשבת שהיה גזיר׳ צדקת ומשפטו נכון : לדקי · הוא שם · ומהאל הוא חסר · והראוי מצדק האל כלומר יותר טוב מצד׳ [illegible] כמו צדקה ממני כלומר יותר ממני : כי והבאת ראיה שאתה יותר צדיק מהאל ממה שאמרת מה יסכון לך · ודרך הראיה הזאת היה שאם היו אלו הייסורין באין מהאל ית׳ ברשעתי ובצדקתי היה מקבל ממני כופר על המרי הקדוש ולא היה מביאם עלי אבל מאחר שאין מקבל ממני כופר נראה שהיני מחוייב והוא מביאם עלי דרך שנאה וזהו שאמר כי תאמר לא מה יסכון לך כלומר מה הנאה תעשה לך · ומה יועיל אליך כופר על חטאתי · ומ״ם מחטאתי [illegible] ונס״ח לו מהטאתו שהוא כמו על · ויש פי׳ [illegible] וזהו הנכון · וכן אמר התרגום מה יהנה לך מה מור׳ית מוסירתני [illegible] איוב אמר זה באמרו חטאתי מה אפעל לך נוצר [illegible] כפי׳ מה אפעל לך והכבר בו על עוני כמו שפירשתי שם : אני על [illegible] אשיבך מלין ולרעך שבתקו [illegible] כתרומה שהודו לך הו לומר זה כנגד אליפז שאמר החפץ לשדי כי תצדק כמו שפירשנו בפרקים הקודמים : הבט · זה הפסוק נקשר למטה · ואמר הבט שמים והשחקים שגבהו ממך כי הפסוק כפול ותראה גבהות מראית עינים וכל שכן רוממות נורא ונשגב שהוא גבוה מעל גבוה רוממות מעלה וכבוד : ושור · כמו אשורינו ולא קרוב [illegible] · גבהו חסר ש״ן והראוי שגבהו : אם · עיין רש״י ז״ל הו יאמר איך אפשר לטעון שתה [illegible] רחוקה מדרגתו [illegible] ממדרגתך וחטאיך ופשעיך אינן מזיקין לו כלל שירצה להנקם ממך · וי״ח הבט גובה שמים אם תוכל לעלות שם להזיקהו אם תעלה כלומר אין הנזק [illegible] וכן אם [illegible] לאיש כמוך ולעשוקים אשר משועים מזרוע רבים תועיל לצדקתך וזהו הקשר הפסוקים : אם · וכן אם עשית היושר אינו מועיל לו כלל שירצה להנקם ממך על שלא הועלת אותו [illegible] מה מהנה הוא לוקח מידך על דרך אם ארעב לא אומר לך : **לאיש** · אין הרשע מזיק ולא הצדק מועיל אלא לבני אדם לא לשם ית׳ · ואם כן אין לטעון עליו שהוא מתנהג בשנאה עמך על הזיקך אותו ברשע ובהעדר הצדק : לאיש כמוך · כלומר כגבר ודם קורץ מחומר כמוך לא לשם יתעלה : מרב · וא״ת אם כן למה [illegible] והלא אינו מועיל לו כלום ולא מזיק · והרי אתה בורח מכפירה אליפה לכפירה חזקה שהרי לפי מאמת ההשגחה אחר שהצדיק והרשע לא מועילים ולא מזיקים לאל וא״כ למה ישגיח עליהם כגמול הוא משתנה להציל [illegible] עשוקו · ימרע עשוקים שעושקיהם מזעיקים אותם והם משיעים מזרוע רבים הם״ו משגיח לענוש עושקיהם ולשמור אותם מידם : יזעיקו · [illegible] : רבים · גדולים כמו רבי המלך : [illegible] יהיו כמשמעם רבים מהם : ולא · והרשע העושק היה מסלק ההשגחה ולא שם ללבים לנגדו לאמר איה אלוה עושי ולמה לעשוק זה החלוש והוא רואה לוחו ובא על דרך אמר נבל בלבו אין אלהים · [illegible] ית׳ [illegible] כי אף על כי פרשעו אינו מזיק לאל : נותן זמירות [illegible] הזוכר [illegible] לשון כריתה מן כרמך לא תזמור · שהוא מכרית [illegible] בלילה כמו שעשה לאמרפל :

לו

א וַיֹּסֶף אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר: כַּתַּר־לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ כִּי־עוֹד לֶאֱלוֹהַּ מִלִּים: אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק וּלְפֹעֲלִי אֶתֵּן־צֶדֶק: כִּי־אָמְנָם לֹא־שֶׁקֶר מִלָּי תְּמִים דֵּעוֹת עִמָּךְ: ה הֶן־אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס כַּבִּיר כֹּחַ לֵב: לֹא־יְחַיֶּה רָשָׁע וּמִשְׁפַּט עֲנִיִּים יִתֵּן:

לא

ל' ל' בליש' ד' ח' ל' ג' ד' ו' ג'

וְאוֹסִיף אֱלִיהוּא וְאָמַר: אַמְתִּין לִי צִיבְחַר וַאֲחַוֵּינָךְ אֲרוּם תּוּב לֶאֱלָהָא מִילַיָּא: אֶטּוֹל מַנְדְּעִי מִן רָחִיק וְלַעֲבִיד יָתִי אֶתֵּן צִדְקָתָא: אֲרוּם בְּקוּשְׁטָא לָא שִׁקְרָא מִלַּי שְׁלִים מַנְדַּעְתָּא עִימָּךְ: הָא אֱלָהָא רַבָּא לָא יְרַחֵק צַדִּיקָא מִטּוּל דְּהוּא חֵילָא וְחַכִּים לִבָּא: לָא יְיַחֵי חַיָּבָא וְדִין עַנְיֵי יְהִיב:

לא

למרחוק ח' וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל · וחברו דד"ה · והקול נשמע עד למרחוק · הלא שמעת עד למרחוק דסיפר' · וחברו דישעיה: ויצא שמו · אשא דעי למרחוק · משם חפר אוכל :

ויוסף אליהוא · ראיתי בניתוקי רבי משה הדרשן שלפיכך אמר ג' מעני' כנגד ג' ריעי איוב וזה רביעי · לפיכך נקרא תוספת · כתר לי זעיר ואחוך · כולו לשון ארמי הוא · הוחל לי מעט · ואגידך · כתר · לשון הוחל · כאשר תירגם יונתן ולתורתו איים ייחלו · יכתרון · לאלוה · לבאים במקומו : תמים דיעות עמך · הנה התחיל עתה לדבר עמך אדם שדעתו שלימה : הן אל כביר בחכמה וברחמים · ולא ימאס עני · כביר כח לב · הוא להתנקם · לפיכך לא יחי' רשע :

לא

אבן עזרא

כתר לי · רובי המפרשים פירשו בו המתן לי מעט ואומרים כי כמוהו כתרו את בנימן ויתכן היות כתרו סבבו כי כתר ועטר' קרובים בענין כמו עוטרים את דוד וכן מכתיר את הצדיק וכן כי יכתירו צדיקי' ויהיה פי' כתר לי שים לי כבוד מעט : למרחוק · הוא המקום שהוא העיל' הרחוקה כי העילות הרחוקות רבות כענין האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק ויש אומרי' שהוא כמשמעו שישא דעי וישמע למרחוק : תמים דעות עמך · הוא המקום כענין מפלאות תמים דעים והענין הוא יעיד : ולא ימאס · חכם : לא יחיה רשע · כענין שנות רשעים תקצרנה :

לא

תמוט רגליו לפי המערכת מפני שהוא מזיק לאנשים רבים תוך זה הזמן כמו שטען איוב הנה ישיב אליהוא כי אלו האנשי' לא יוזקו על יד הרשע אלא מפני שלא השתדלו לדבקה בשם ית' כפי היכולת כמו שקדם ויביא להם על ידם את הרע המסודר להם מצד המערכת או הרע הבא להם על צד ההשגחה לא זולת זה וזאת היא הסבה שלא יבא לאנשים רע מהרשעים כי אם על המעט עם היות כוונתם להרע והם משתדלים בזה בכל אופני ההשתדלות ולזה הוא מבואר שהם בעצמ' הם סבת הדעת הרע להם לא ההרכ' שיצריך הש"י לרשע ובזה הותר הספק בזאת הטענה והנה מה שטען איוב על רעיו במה שהם אומרים שהשם יתברך פוקד האדם על מעשיו ויודע אותו וביאר שזה בלתי אפשר מצד החוש והעיון כמו שקדם הוא מבואר שכבר הותר הספק כמו שהניח אליהו בזה הדרוש וזה שהוא לא יניח שהשם ית' ידע אלה הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים ולזה אמר אך שוא לא ישמע אל ואמנם ידעם כלם מצד אחד כמו שביארנו באופן שלם בספר מלחמות יי' ובזאת הידיעה אשר לו בהם תגיע תמיכו לנביאים באמצעות המרמה הידיעה באלו העניינים הפרטיים טרם בואם והוסיף אליהוא להוכיח איוב מפני שהוא עשה גזירה כוללת שהשם יתברך עוזב אישי האדם ושוכחם מפני מה שנמצא מהרעות במין האיכותי אשר הוא מעט מאד ביחס אל הטובות הנמצאות בו ולזה אין ראוי שנחליט המאמר מפני הענין הנמצא באדם על המעט שהשם יתברך עוזב אישי האדם ושוכחם אבל ראוי שנחקור בזה הענין המועטי הנמצא לאי זה דבר נוכל ליחס אותו מזולת שנבטל מה שיראה מהשגחת השם הנפלאה באישי האדם מפני הטיבות הנמצאות בהם על הרוב : ביאור מלות המענה כתר לי זעיר · המתן לי מעט : ואחוך · ואגידך : כביר · רב ההשגחה : כביר כח לב · רב הכנת השכל להשיג המושכלות :

יגרע

אליהו ד' כתר לי זעיר · היה עניי' במעגל הויכוח : למרחוק · בנסיון קדמונים : כי אמנם לא שקר מלי · לא הנגר כנושא פנים לאל ית' : תמים דעות עמך · אמנ' כי גם אלך אל שהוא פועלי הכל הוא תמים [illegible] כפי מה שהבהר [illegible] מעשיו וסדרו במציאות : הן אל כביר · ומאחר שהוא כביר מכוון השאר הכללי : לא ימאס כביר כח לב · לא ימאס מי שהוא חפץ בשכיר הנגלי כפי כח לבו : לא יחיה רשע המתקוממים נגד סדרו ורצונו : ומשפט עניים יתן · כי מהותו רק על פי שהיגם רצונו לזה כדי לקיים את עולמו :

ולכן

אבן יחייא

ויוסף אליהוא ויאמר · כתר והמתן לי עוד מעט ואחוה לך עוד דברים אמיתיים · כי עוד יש מילים אלי לדבר בעד האלוה אשר כחשת בו · אשא דעי ונומר כי ראוי שאשא דעי ושכלי למרחוק כדי למצוא ראיות ומופתים חותכים של פועלי יש צדק בכל דרכיו ולא כדברך שתתרעם הראות העול והחמס בהנהגת העולם · כי אמנם לא שקר מילי כאשר אומר שתמים דעים הוא עמך ועם זולתך ומשגיח בתחתונים בידיעה תמימה ושלימ' ולא כידיעת האנשי' החסר' : הן אל כביר · להיותו רם המעלה לא מפני זה ימאס השפלים וזה להיותם יגיע כפיו · ואדרבא מפני היותו כביר וחזק · והיות לו לב ושכל וחכמה החלטיית לא יחיה הרשע אבל יעבישהו על פשעו · ולעניים יתן משפט ולאם חקם כי אף שמרום וקדוש ישכון הנה ישגיח על דכא ושפל רוח :

לא

תורת חסד יראת שדי

ויוסף אליהוא ויאמר הנה במענה זה עשה עצמו כמדבר לאיוב · ועיקר כונתו בו היתה נ"כ להורות לחבריו מה שהיה ראוי להם להשיב על יסורי איוב והתחיל ואמר כתר לי וגו' ויר' כי עוד יש לי לדבר אתך אלין לשם שמים ואשא דעי למרחוק והוא לתת צדק לפועלי ולומר כי צדיק הוא בכל דרכיו וכו' : כי אמנם וגו' יר' כי אמנם לא שקר מלי ותמי' דעות הוא המדבר עמך ובזה כיון על עצמו שהיה תמים דעות ויודע הכל וכו' : ובתנחומא כ' תודיע אדז"ל אשא דעי למרחוק וגו' היה איוב רואה את בני אדם ואשה יולדת זכר והספיקה שטה בתוך הים אצבע על אצבע ותמה על הדברים האלו אמר אשא דעי למרחוק וגו' לפיכך כאמר אתה כי תודיע ע"כ · ואמרתי כי ר"ל אשא דעי לזמן אשר הייתי במעי אמי כאשר פעל אותי האל ית' ואתן לו צדק ואומר כי אילולי הוא ית' לא הייתי יכול להיותי במציאות וכו' : הן אל כביר וגו' יר' ועם היות אמת כי הוא ית' כביר עכ"ז לא ימאס אל אדם ילוד אשה אחרי שהוא כביר כח לב והוא הצדיק שלבו שלם עמו וכמו כן לא יחיה רשע ויתן לו כרשעתו ומשפט עניים יתן שיפרנסם בכבוד ולא יגרע מצדי' עיניו יר' עיניו של הצדיק והוא היותו רואה בעיניו ענין התורה אשר להיותו צדיק הוא צריך לזה כי לא עם הארץ חסיד ואז יקרא בשם מלך כי מאן מלכי רבנן וישיבם לנצח ויגבהו לעילא מכל ברכתא כי אחרי שהם רוצים ליטהר מסייע להם וכו' · או יר' לומר מה שלא נהגה בעיניו מדבר עבירה כלל · ואם הם אסורים בבית הסוהר ולכדום בחבלי עוני והבעלי חובים מעיקים להם הנה בזה יגד להם פעלם ומעשיהם כי יתגברו כי תשועת עליהם זה יהיו או אסורים בזיקים בחבלי עוני ותמורת מכאובם ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון ואם ישמעו ויעבודו לאל ית' יכלו ימיהם בטוב ויכופרו עונותיהם ושניהם בנעימים כלומר ויהיו בתים בנעימים כמו שהוא בעושר רב ויגלו מן העוני ואם לא ישמעו וכו' ויגועו בבלי דעת כי אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וכו' ועם השטות ההוא יגיעו מיתותו · או יר' באו' הן אל כביר וגו' לומר הנה להיותו כביכול כביר כח לב לא ימאס שום דבר כי מי שאינו כביר כח לב יוכל להיותו סובל לבלתי מאום בדברים אשר הם מצד עצמם מאוסים בעיני בני האדם והוא ע"ד אמז"ל כפש היפה תאכלנו וכו' · ולא יחיה רשע אחרי היותו רשע גם אם הוא לחן בעיני כל רואיו שכל העולם חפצים לראותו כי האל ית' יקוץ בו מצד רשעותו ומשפט העניים המאוסים בעיני אנשי העולם אף כי [illegible] וכו' הנה היא ית' יתן משפטם ויקרבם אליו וכביכול לא יגרע תמיד עינו מהצדיק אשר הוא בין העניים :

וגם

הרמב"ן

ויוסף אליהוא · כתר לי זעיר ואחוך במענה הזה לא יוסיף אליהוא לתפוש על איוב דבר שכבר האשים אותו עד די בשלשת מעניו בכל אחד בדבר ידוע כמו שפירשתי רק עתה יוסיף אליהוא לבא בדרך החברים שיספר בשבח האל ובשמירתו לעולם ויאמר כי אחר שהוא שומר עולמו ומשגיח עליו תמיד על רוממותו ומעלתו ושהוא רם ונשא ית' אי איפשר להאמין בהסרת ההשגחה מן אישי השפלים מפני מעלתו ושפלות האדם כי ההתחוכים בעבור בבראו כי אין בהם מכיר בוראו זולתו ואם כן כל השגחת האל ושמירתו למיני השפלים בעבור האדם הוא ואיך לא ישגיח עליו ויאמר אליהוא עוד כי מלבד הטעם שפי' אשר הוא מספיק לכל אדם מתרץ קושיותיו של איוב יש לנו לתת צדק ליוצר הכל ברואתנו הוא חכם גדול שופט צדק ומשגיח ושומר הכל ב"ה : כתר לי זעיר ואחוך · התרגום אמתין לי ציבחר ואחוינך וכן דעת המפרשי' וכמוהו כתרו את בנימין כי התחיכו להם עד שילאו ורדפו אחריהם כמו שכתו' וכתרגומו מן העיר ומאלו גו אמרים כי יונתן בן עוזיאל תרגם ולתורתו איים ייחלון יכתרון וכן וזרועי ייחלון יכתרון רק ר' אב"ע ז"ל פי' כתר לי שים כתר וכבוד מעט ומעט ויותרו לפי שביג כי כתר ועטרה קרובים בענין ומלאכו עוטרים את דוד וכן רשע מכתיר את הצדיק : אשא דעי למרחוק · יאמר כי מלבד הטעם המספיק שפירש ישא דעו לנעלם לדבר שהוא רחוק רחוק מי ידענו ועמוק מי ימצאנו ויתן בו צדק לפועלו ילמוד סתום מהמפורש ונעלם מן הידוע לחכמים בחכמתם: כי אמנם לא שקר מלי · רק דבר ברור ונכון מסוד היצירה שפירשתי לך ומן הסוד הזה ידעת כי האל תמים דעים הוא עמך כלומר שהוא משגיח ויודע אותך ידיעה שלימה והרעות והטובות הבאות לך ממנו הם לדעת ולרצונו בהשגחה שלימה ומשפט וצדק : הן אל כביר · יאמר הנה האל כדבריך גדול הוא בכל עניני גדולה ורוממות לא ימאס יגיע כפיו רק ישגיח עליו · אבל כביר כח יתנקם מן הנמאסים וכביר לב בחכמה ללכד החכמים על כן לא יחיה רשע עם גאותו ויחונו כי האל כביר כח ממנו : ומשפט עניים יתן · כי לא יבזה עכות עני כאשר אמר ולא ימאס :

לא

ר' אברהם פריצול

ויוסף אליהוא ויאמר · כתר לי ועתה הוסיף אליהוא המענה הזה יותר מכל מה שענו חביריו לאיוב כי המענה הזה הוא רביעי והוא נוסף מכל דברי חביריו שלא נתנו מענה מספיק ואמר לאיוב תמתין לי מעט מזער ואגיד לך דבר אמת ונכון כי עוד יש אהי בעבור האלוה דברים אמתיים להורות לך שהוא משגיח בפרטים הנדבקים אחרי השם : כתר לי · עניינו המתין לי והוא מן הזרים : אשא דעי · ואשא דעי ותשובותי למרחוק לעניינים רחוקים מידיעתך ולפועלי שהוא יתברך אשר משפטי אתן צדק ומשפט לבאר יכולתו והשגחתו: כי אמנם · כי בודאי מה שאצריך ואגיע לפניך בדבר ההשגחה לא יהיו דברי שקר מלי אחרי שיותך מאמין בה' ית' שהוא תמים דעות והוא עמך בדעותיך שיודע סדר כל הנמצאות והוא סבת המצאם והאמונ' הזאת היא עמך לפי דבריך הקדומים : הן אל · ואם כן הוא שהאל הוא תמים דעות סבת הנמצאות וממציא אותם ראוי הוא להאמין כי הן אל כביר וחזק הוא ולא ימאס האדם לעזבו שהוא היותר נכבד מכל ברואי מטה כי מטבע הפועל השלם לאהוב את פעולותיו ולדעת אותם ואתה אמרת מה אנוש כי תגדלנו ועוד שה' ית' הוא כביר וחזק בכח לב להשכיל ולדעת כל מה שנמשך ממנו ובפרט על האדם שהוא נאצל מנשמת רוח אפו ומתדמה אליו להשכיל באמרי ויפח באפיו נשמת חיים ואמר הן האדם היה כאחד ממנו לכן הוא מחוייב שהשם ישגיח עליו וידע אותו ולא ימאסהו: לא יחיה · ובהיותו יודע ומשגיח דע לך בודאי כי השם לא יחיה רשע הגמור שלא יזכה לאור החיים הנצחיים וגם לפי ערך חטאו לא יחיה אותו אפילו בחיי העולם הזה ומשפט העניים הצדיקים יתן כי במיתת הרשע יאבדון כחו וממשלתו ויגלו העניים בסוף מהם ובזה האופן יתן ה' משפט העניים הנעלבים מן הרשעים כי בהעדר כחם יגלו העניים :

לא

אוהב משפט

למאכל והכיריו · וי"מ לשון מזמור כמו מוצאי בקר וערב תרנין ולמה בליל' לפי שאז כשרהי' הככבים כמו שאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וככבים וגו' והוא כמו הללוהו כל ככבי אור · וי"מ הוהו חסר לא ושב אל ולא אמר איה אלוה עושי כלומר ולא נתן זמירות לאל בלילה שדרך בני אדם להודות לו באותה שעה · ואמר עושי לשון רבים כדרך ישמח ישראל בעושיו וי"מ אותו כנגד העושק והעשוק והוא טעות שאם כן היה לו לומר עושי : מלפנו שב למעלה ולא אמר איה אלוה עושי המלמדנו מבהמות ארץ : מלפנו · חסר א"לף והראוי מאלפנו לשון למוד מהתרגום · וכתב הרמ"בן ז"ל כי הא' למד אותנו לדעת אותו ולהתחכם במעשיו יותר מהבהמות והעופות על כן לא רצה שמרע איש את חבירו כאשר הם בטבע הבהמות והעופות לטרוף ולדרוס כל א' את חברת' לפי שאינם מכירים יוצרם ולכן לא יקפי' על מעשיה' ויהיה מבהמות ומעוף במו יותר מבהמות ומעוף · ואיפשר שהיא כמו שאל בהמות ותורך ועוף השמים ויגד לך · שמהם אנחנו לומדי' כמה חכמות בהשגחת האל ית' בשפלי' כמו שהקדמנו בפרקים · וגם למדנו כמה דברים בהנהגות זה העולם על דרך היושר על דרך אמרם ז"ל אלמלא לא נהנה התו' ללמדנו צניעו' מחתול וגזל מנמלה עריו' מיונה דרך ארץ מתרנגול שמפייס ואחר כך בועל · וזהו כוונת החכמים ז"ל בפי' פסוק זה אמרו מלפני מבהמות ארץ זו פרדה שכורעת ומשתנה וגו' וזהו ידע שור קונהו וגמר הענין : שם ולא"ת הנה הפוס סותר זה כי אנחנו רואים הרבה צועקים ואינם נענים ואם כן איה צדקה האל שאתה מצדק אותו בדינו · דע כי הסבה בזה הוא כי צעקי אדם הצועקים ואינם נענים אינו מפני סלוק ההשגחה ולא מפני התנהגו עמהם בשנאה אלא שאמרי הקדוש להם בהזעיקם העשוקים כמו שקדם הוא גורם להם הסתר פנים שלא תקובל להם תפלה בעת צרתם כישם שאותו מקום שהם מועיקים העשוקים תבא להם צרה ויצעקו אל יי' בצר להם ולא יענה · ולמה יצעקו מפני גאון רעים אחרים שאלא בהם הש"י להנקם מהם מפני מה שעשו אל העשוקים שעשקום וכבר פירשנו בפרקים כי הש"י מכלה הרשע כדי להנקם מרשע אחד ובא על דרך על דאטפך אטפוך וסוף מטיפיך יטופון כמו שפירשתי שם · ואיפשר שהוא נקשר למעלה יאמר כי מרב עשוקים יזעיקו מי כר העושקים ויצעקו ולא יענה · ורש"י ז"ל פי' כי הגבורים לפעמים יצעקו ולא יענה מפני גאון העושקים לפי שהשם ית' מאריך אפיה וגביה דיליה וזהו שאמר אחר זה אך שוא לא ישמע אל כלומר מיד אלא מאריך אפו · ואינו נקשר יפה : אך ולצעקתם הוא היא ועל חבה ישובו כי כדרכם יעשה להם · וכמעשיהם ינמול עליהם: ישורנה · שב אל הצעקה או דברה השוא : אף אף על פי שתאמר שלא תשורינו לרל שאין לך יכולת לראותו כי לא יראנו האדם וחי וזהו שאמרת [illegible] אל בעשותו ולא אחז · המשפט לפניו ותסבול החיל בשבילו : דין · בוי : ותחולל · לשון חיל · או יהיה לשון תקוה והוחלת · זה נראה יותר נכון מכל מה שפירשו בפסוק זה · ועוד הקשר הפסוקים כי הצעקה אינו משתיר פניו מצעקה [illegible] על מרי הקדוש ולפי שצעקתם היא שוא ומרמה אך המקוה אליו ומקבל ייסוריו באהבה השם שומע לצעקתו אף על פי שאינו רואה אותו כי אין יכולת ביד האדם לראותו : ועתה וי"מ ועתה דע כי אין [illegible] עליך באלו לא ידע האל ברבוי רשעך או יחזור ולא ידע אל איוב כי לא ידע רבוי עונותיו · וזה הפי' תמה כי כבר אמר צופר זה באמרו ודע כי ישה לך אלוה מעונך ולא קבל אותו איוב ואיך שתק לאליהוא · ואיפשר שיודה כן איוב לאליהוא לפי שלא אמר זה על דרך צופר כי צופר אמר כי תקף לייסוריו היה חוטא חטאים גדולים כי לא היה רואה [illegible] הנה להאריך אפו ואליהוא אמר כי גדולי העונות שאשמו מעט [illegible] באופן מהרבוי שהיה ראוי לעיכם יותר חזק מאלו הייסורין וכבר תירץ לאיוב מה שהוקשה לו על אריכותו והמתנה כי איננה דרך שנלה רק [illegible] כמו שהקדמתי ולזה קבל איוב זה מאליהוא ולא קבלנו מצופר · וי"מ כי אין · וברגע יפקוד האל אפו על הרשע ולא ידע ברבוי בניו שלא יפרה ולא ירבה וי"מ ועתה כי אין דעת באיוב פקד אפו ובעת בייסורין [illegible] ברבוי שכרו על ייסוריו [illegible] ויהיה בפש חסר נו"ן מן וינפש ואינו נכון · אבל הוא לשון רבוי מן ויצאתם ופשתם ותרגום פרה פוש · וי"מ אותו נקשר ועתה לפי שלא התחילנו לו פקד אפו עליו · והראשון יותר נכון · ויש דרך [illegible] ז"ל בכל זה ואינה הולכת בדרך הפשט ולא בדרך האמת : ואיוב ואיוב הבל יפצה פיהו באמרו כי האל יעות משפט · ובבלי דעת ולא [illegible] תלונת [illegible] אמרו כי [illegible] יותר מהאל ית' כי על שתי תלונת אלו תפס אותו אליהוא בשני מענים אלו כמו שפירשתי : ויוסף י"מ שלפי שאיוב אמר שלשת מענים כאמר בשלשת מענים [illegible] אליהוא ויענו [illegible] ויוסף · ואלו היו מענים של אליהוא תשובות למענים של איוב על ראשון ראשון היה יכה אבל אינו כן · וי"מ שהשלשה מענים הם כנגד שלשה רעיו [illegible] תוספת: והנכון כי עד עתה דבר [illegible] שלשת [illegible] יש מחוייב [illegible] הקודמים הראשון להרץ קושיות איוב · והשני [illegible] מגולה בטענות חזקות על הרשיעו משפט האל · והג' בתוכחת על צדקו [illegible] על [illegible] ריס [illegible]

רש"י

לא יגרע מצדיק עינו · על אשר עם מלכים יושיבם · ואם תראה צדיקים שיהו אסורים בזיקים של ייסורין וחלאים · לו ילכדו בחבלי עוני · בלשון גורל ואחידים נקרא חבלי · ובלשון לאגה נקרא חבלי יולדה · בחבלי עוני · קורד"ש בלע' · אינו אלא שחטאו לפניו ובא ליפרע מהם · [illegible] לנקותם ולהזהירם לשוב אליו : ויגד להם פעלם · בייסורין הללו מודיע שחטאו לפניו · וכל דברי אליהוא תנחומין שלימים היו ולא קנתורין · כלומר אל תדאג על ייסורין אם צדקת כי לטובה הן לך : ויאמר כי בייסורין ישובון מאון : אם ישמעו ויעבדוהו · וחנפי לב · שהם רשעים הם ישימו אף · בבא ייסורין עליהם מחרפי' ומגדפים · ולא ישועו לפניו בתחינה כשהוא אוסרן בייסורין לפיכך לא ירפאם : תמות בנוער · ובשיפוק שעליהם נפשם · ואת העני השם עצמו רש בדבר תחנונים · יחלץ מגיהנ' בשביל עוניו שהביא עליו ויגל בלחץ אזנם · בלחץ שהביא עליו · מגלה את אזנו לאמר שוב אלי ; ואף

ז לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת־
מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ׃
ר"פ בסי' וְאִם־אֲסוּרִים בַּזִּקִּים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי־
עֹנִי׃ וַיַּגֵּד לָהֶם פָּעֳלָם וּפִשְׁעֵיהֶם כִּי
ד"ב בסי' יִתְגַּבָּרוּ׃ וַיִּגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר
י כִּי־יְשֻׁבוּן מֵאָוֶן׃ אִם־יִשְׁמְעוּ
ו' וחד ויעבדו וְיַעֲבֹדוּ יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב וּשְׁנֵיהֶם
בַּנְּעִימִים׃ וְאִם־לֹא יִשְׁמְעוּ בְּשֶׁלַח
יַעֲבֹרוּ וְיִגְוְעוּ כִּבְלִי־דָעַת׃ וְחַנְפֵי־
ג' לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אֲסָרָם׃
ג' וחס' ל תָּמֹת בַּנֹּעַר נַפְשָׁם וְחַיָּתָם בַּקְּדֵשִׁים׃
וחס' וחד בנער יְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ וְיִגֶל בַּלַּחַץ אָזְנָם׃
ואף

לָא יִמְנַע מִצַּדִּיקַיָא עֵינֵיהּ וְעִם מַלְכַיָא
תַּקִּיפַיָא לְמִיתַּב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא
וְיוֹתִיבִינוּן לְעָלְמָא וּמִתְגַּבְּהִין׃ וְאִין אֲסִירִין
רַשִׁיעַיָא בְּשׁוּשְׁלְוָון מִתְאַחֲדִין
בְּאַשְׁלֵי סִיגוּפָא׃ וִיחַוֵּי לְהוֹן
עוֹבָדֵיהוֹן וּמְרָדֵיהוֹן אֲרוּם אִתְגַּבָּרוּ׃
וּגְלֵי מַשְׁמַעְהוֹן לְמַרְדוּתָא וַאֲמַר
דִּיתוּבוּן מִן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָא דְּדָמְיָן
לַלְמָא׃ אִין יִשְׁמְעוּן וְיִפְלְחוּן לֵיהּ
יְשַׁלְמוּן יוֹמֵיהוֹן בְּטָב וּשְׁנֵיהוֹן
בְּמַזְמוּטִין׃ וְאִין לָא שָׁמְעִין בְּזֵינֵי
קְרָבָא יְעִיבְרוּן וְיִתְנַגְּדוּן מִדְּלֵית
מַנְדְּעָא׃ וְחַיְבֵי לִבָּא יְשַׁוּוּן רוּגְזָא לָא
יִבְעוּן רַחֲמֵיהּ אֲרוּם כַּפְּתִינוּן׃ תְּמוּת בְּטַלְיוּת נַפְשְׁהוֹן וְחַיְיתְהוֹן הֵיךְ מָרֵי זְנוּ׃ יְפַצֵּי
עַנְיָא בְּסִיגוּפֵיהּ וּמְפַרְסֵם בִּדְוֹחֲקָא מַשְׁמְעֵהוֹן׃ ואף

רלבג

יגרע · ימנע : ויעבדו השם ית' : בשלח יעבורו בחרב יכרתו : לא ישועו · לא יתפללו : וחייתם בקדשים · ונפשם בהיותם נערים שאז ראויים להיותם קדשים ומפני רתיחת הטבע אז : יחלץ · יגיל : הסיתך

מסרה

ואם ו' ר"פ בסיפר' וסימ' ואם זריע כאל לך · ואם זכרתי ונבהלתי · ואם אסורים בזיקים · ואם בינה שמעה · ואם לא אפיה מי · ואם לא ישמעו בשלח יעברו : ויגל ד' וסי' נמסר בסוף מלאכי : אזנם ח' וסי' ויקרא את בני אהרן · הנה ערלה אזנם · ולא שמעו ולא הטו דבמועצות · וחברו ולא שמעו דבשרירות · ולא שמעו דלשוב · ויגל אזנם למוסר · יחלץ עני בעניו · ויגל בלחץ אזנם · מקץ שבע שנים תשלחו : תמות ג' וחס' וסימ' תמת נפשי מות ישרים · תמת נפשי עם פלשתים · המת בנער נפשם · וא' ותמת בצמא :

מ"ע ספורנו

ולכן לא יגרע מצדיק עיניו · לא יגרע עיניו ממי שהוא צדיק גמור להצילו מכל מזיק · ואת מלכים לכסא · גם שיהיה עניננו עם מלכים לכסא כמו שקרה לאברה' עם ד' מלכי' שהיו מלכי' לכסא בלבד לא בסוס שלימות שכלי : יושיבם לנצח ויגבהו · אף על פי שכבר הושיבם במלכות שלא תפסיק מכניסם כמו שאמרו רז"ל כשהקב"ה פוסק גדולה לאדם לו ולבניו הוא פוסק : ואם אסורים בזיקים · ואם שיקרה לאיזה מלכים ברע פשעיהם שיהיו אסורים בזיקים : ויגל אזנם למוסר כאלו בייסורין : אם ישמעו · אם יספיקו היסורין להשיבם לעבודת האל יבלו ימיה' בטוב כמו שקרה למנשה כאמרו ויעתר לו וישיבהו ירושלי' למלכותו : וחנפי לב · שהם מתפללים לאל ית' בדבריהם ולבם לא נכון עמו : ישימו אף · כי אמנם לא ישועו אליו בענין ולא אותי קראת יעקב ולכן יקרה להם · שתמות בנער נפשם · שימותו קודם זמנ' בעול' הזה : וחיתם · השכלי' תמות בקדשי' המזומני' לגהינם : יחלץ עני בעניו · וכמו שעושה למלכים במלכותם יעשה לעני בעניו שיחלצהו בו מן החבלין : ויגל בלחץ אזנם · שילמדם באיהו עוני ובזה יגלה אזנם ויעורם לתשובה : ואף

אבן עזרא

לא יגרע מצדיק · כענין הנה עין יי' אל יראיו : ואת מלכים לכסא · הוא יקים מלכים לכסא ואם יגבהו ישיבם : אם אסורים טו בזיקים · או : ישמעו ויעבדו השם : בשלח יעבורו · בנשק המות ימותו כמו יגועו עם ויעבורו : ישימו אף · כמו יוסיפו אף והוא מן ישים · בקדשים · מענין הכפל תתברר זאת המלה : ואף

ויגל ל' וחד יגול

תורת חסד יראת שדי

וגם לא יגרע עיניו מאת הראויים להיותם מלכים לכסא הידועה אשר הכין שלמה ויושיבם לנצח והוא המלכות ויהיו תמיד במעלה רמה ולא ירדו והוא כאומר והיית רק למעלה וגומר : והרד"ק כתב ואת מלכים וגומר פי' יעמידם להיות יועצים למלך ואח"כ יושיבם לנצח ויגבהו מגדול לגדול' כי בתחלה היו שלישים ואח"כ שריים ואח"כ יושבים בכסא המלוכה ע"כד · ואם לפעמים יחטאו ויאשמו ויהיו אח"כ כמעט אסורים בזיקים בידי מדת הדין הנה עשה האל ית' יעשה שילכדון בחבלי עוני ובענין זה יתנצלו ממדת הדין : והרד"ק כתב ואולת יתגברו רמז כי אם היו מחצ' זכיות ומחצה עונות יהיה מטה כלפי חסד ע"כד · או יר' יען כי יתגברו על היצ' הר כמה שיגד להם פעלם ופשעיהם והו' יען כי יגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון ויפשפשו במעשיה' : אם ישמעו כלומר אם יבינו על מה ילכדון בחבלי עוני ויעבודו לאל ית' יכלו ימיהם כו' גם אם נגזר עליהם שלא יאריכו ימים ויהיה להם כדבר ברבי בנן וכו' הנה הימים ההם יכלו וישלימו אותם בטוב ואם נגזר עליהם שיהיו שנים רבות יכלו אותם בנעימים · והה"ר דוד קמחי ז"ל כתב פי' אם ישמעו לדברי המוכיח אם הוא אדם או שיקבלו היסורין מאהבה וישובו לאל ויעבדוהו יכלו ימיהם בטוב ושנותם בתוך נעימים החוזים בנועם ה' ואם לא ישמעו וגומר פי' יהרגו בחרב כשהולכים לבקש מזונם ויגועו בשביל שאין להם דעת לשוב ויש אומרי' שיר' לומר שימותו בטירוף הדעת והוא אומר כבלי דעת ע"כד · והה"ר משה קמחי ז"ל כתב אם ישמעו וגומר יכלו ימיהם בטוב כאומרו את מספר ימיך אמלא ואם לא ישמעו במצות וכו' ויגועו כבלי דעת פי' פתאום שלא ידעו בו התבוננו' ע"כד · ואולי כנה לומר שישלחם בידי המערכת או בידי המקרה וכו' והוא אומרו בשלח יעבורו · וחנפי לב וגומר יר' וחנפי לב והם המחניפים ללבם הרע · הנה ישימו להם אף ה' ולא ישועו כי אסרם בידי מדת הדין כלומר שלא יהיה להם כח אפילו לצעוק ותמות בנער נפשם כלומר יתנערו מן העולם וחיתם תהיה בקדשים ולא בקדושים אשר בשם זה היו מכנים להם אילו היו שבים בתשובה שלמה לפניו ית' · או יר' לא ישועו כי אסרם יען אשר לא יאסרם כי תקף ימיתם קודם שיאסרם ובכן לא יהיה להם זמן מה לשוב · והה"ר דוד קמחי כתב וחיתם בקדשים והם המזומנים לעשות רע ע"כד · יחלץ עני וגומר הנה פסוק זה יפורש ע"ד מה שדרשו הדרשנים במה שאמר הכתוב בא' ותו ויחי מחליו כי בשביל החולי הגופני כולל גם החולי הנפשיי וכמו כן יהיה הדבר פה והוא יר' כי יחלץ עון עניותו מן המלות יכלל בשביל העניות מהכנסי' ויגל אזנם למוסר בלחץ ההווה עליהם : ואף

אבן יחייא

לא יגרע מצדיק עינו והשגחתו כאשר השגיח על דוד תמיד לצדקתו ובכל פרשיו היה מושגח ומוגן מכל רע · וזולת שישמרהו מכל רע עוד יעלהו שיעלה לכסא המלוכה כאשר קרה לדוד ובניו ויושיבם לנצח ויגבהו וכאומרו כרתי ברית לבחירי וגומר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי רק בתנאי שישמרו בניו תורתי · ואם אסורים וגומר ואם המלכים האלה ילכו שבי לפני צר אסורים בזיקים ונלכדים בחבלי עוני · ויגד להם פעלם אז ה' יגיד להם היות סבת צרתם פעלם הרע והתגבר פשעיהם · ויגל וגומר ויגלה להם שיש תקוה לאחריתם כאשר יתיסרו וישובון מאון ישובו אל ה' אלהיהם · אם ישמעו המלכים האלה וישובו בתשובה ויעבדו לה' אלהיהם ישובו אל כסאם ויכלו ימיהם בטוב בעולם הזה · ושניהם בנעימים בעולם הבא · וכאשר קרה למנשה אשר התעה ליהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו · ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה · וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד ויתפלל אליו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלם למלכותו וישכב עם אבותיו וימלך בנו תחתיו · ואם לא ישמעו ולא ישובו בתשובה בשלח ובדומח יעברו וימותו מיתה משונה · ויגועו בבלי דעת כי קבורת חמור הנעדר הדעת יהיה להם והוא שיאכלום הכלבים כאשר קרה ליהויקים · וכאשר קרה לצדקיהו מלך יהודה שעשה הרע בעיני ה' אלהיו · ולא נכנע מלפני ירמיהו כאשר עשה מנשה כאשר צר לו · ויאמץ את לבבו לשוב אל ה' אלהי ישראל · ולכן חיל כשדים תפשו את צדקיהו ואת בניו שחטו לעיניו למען יכרת זרעו ואת עיניו עורו ויאסרוהו בנחשתים · וחנפי וגו' פי' שרשעי' החנפי לב האלה לא די כי לא ישועו ויצעקו אל ה' אשר אסרם למען יסירם מאסרם כי אדרבא יוסיפו חטא על פשע וכאומרו יחזקאל ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגומר ולכן ישימו אף וחרון אף ה' יגדל עליהם · ותמות בנער נפשם המשכלת ותלך במדרגת הנער חסר שכל וחכמה · וחיתם והיא הנפש האלהית תלך במדרגת הקדשים הנבדלים מהקדושים ומכל דבר שבקדושה · ועניינו מן אל תגעו במשיחי קדשתיך · יחלץ ויציל הקדוש ברוך הוא העני אשר חטא מדרך לגהינם בעוניו וביסורין שיתן לו בעולם הזה · אשר היסורין ההם והלחץ ההוא יגלה לאזנם אם ישובו אל ה' וישמרהו מלחטוא עוד ולא ירשו עוד באר שחת : ואף

ר' אברהם פריצול

לא יגרע · כי השם ית' לא יגרע מצדיק עיניו להצילו מכל מזיק גם כי יעלהו וינשאהו לנוח ולשבת בעלוי עם מלכים לכסא על גפי מרומי קרת או שיזכו לאור באור החיים עם מלאכי השם ומשרתיו במדרגתם ויושיבם לנצח למעלה ויגבהו במעלתם ורומם : ואם אסורים · וכאשר יקרה מקרה לטובים שלפעמי' אם יהיו אסורים בזיקים ובצרות ובכבלי ברזל וילכדון בחבלי העוני והמקרים והמכאובות מה יהיה זה לסבה מה : זיקים · הם כלי ברזל לאסור הידים או הרגלים : ויגד להם · ומה שיקרה טובים לפעמים להיות אסורים בזיקים ובחבלי עוני כאמור למעלה הוא שהי' ית' רוצה ליסרם תם בחסרון בחירתם ויגיד להם השם פעלם ורשעתם ופשעיהם כאשר יתגברו בעשיית העבירות שמתרחקים מאת ה' ית' : ויגל אזנם · ובאומרו הלו בהגיע השם היסורים לצדיקים ויגל אזנם למוסר ה' ולשוב אליו כאמרו ויאמר ה' הנה צרפתיך אותם למען ישובון מאון : אם ישמעו · ואם ישמעו לקול השם בדיעו' היסורות ויעבדו אותו ללכת בדרכי היושר המעשיות יבלו ימיהם בטוב ושנותם בנעימים ובמתיקות שלא יגיעם שום היזק ומכאוב בנעימי' בזמן נעים ובמוטבות נעימות : ואם לא · ואם במשך המקרים עליהם לא ישמעו לקול השם ללכת בדרכיו בסוף בשלח ובחרב יעבורו ויהרגו ואחר כך יגועו וימותו בבלי דעה על אשר לא ידעו את ה' או ויגועו בבלי דעת שתאבד נפשם והיה בבלי דעה והשכל באבדון הנפש לשוב אל האפס הגמור : בשלח · בחרב מן בשלח הריבבה : וחנפי לב · והחנפים בטבע ורשעים מלבם הזונה יום פו לעשות רע וישימו אף ה' לחרות ולכעוס ובשיגיע אליהם הרעה מאת השם לא ישועו לה' : כי אסרם והביאם ברעות · באמרם שהצרות המגיעות אליהם שאינם ראויים להם וכי בחרון אף ה' בא עליהם : תמות בנוער · ולבעבור הכעיסם את ה' שמוסיפים על חרון אפו בשאט בנפש הקלה להכעיס תמות בנוער נפשם בהיותם נערים ובחורים ; וחייתם בקדשים · בזמן היותם קדשים ומוכנים אל ימי הבחרות : בנוער · מן בני הנעורים : בקדשי' · לשון הכנה והזמנה מן וקדשתם אני כותי למקודשי ור"ל בזמן היות הכחות הגופניות מוכנות אל זמן הגדול או העמידה : יחלץ עני · והעניים המקבלים היסורי' מאהבת ה' יחלץ ויציל העני הצדיק בעוניו בהיותו סובל יסוריו ויגל אזנם ויודיעם מדוע הגיע אליהם הלחץ ההוא ר"ל שהעני יכיר כי בחטאו לחץ אותו השם או ויגל בלחץ האזנם שיודיע ויגלה לאזן הלוחצים שהשם הכה אותם למען ישובו אל השם מאת החטא אשר אחם : יחלץ · יציל ויושיע מן אחלצהו ואכבדהו ויגל לשון גילוי הדבר ולהודיעו לאזן מן ואין גולה מכם את אזני : ואף

הרמ"בן

לא יגרע מצדיק עיניו · זה הכתוב מפרש ענין גדול בענין ההשגחה ובאו בו פסוקים רבים כי לנפשי התורה והאמונה התמימה יאמינו בהשגחה כי האל ישגיח וישמור הנפשי מין האדם כמו שכתוב גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ואמר דוד כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין ולא בא בתורה או בנבואה שיהיה האל משגיח ושומר אישי שאר הבריות שאינן מדברות רק שומר את הכללים בכלל השמים ובאם ולכן התורה השחיטה לצורך האדם וגם לכפר על נפשותינו בדמם על המזבח והטעם הזה ידוע וברור כי האדם מפני שהוא מכיר את אלהיו ישגיח עליו וישמור אותו ולא כן שאר הבריות שאינן יודעות בוראם ומן הטעם הזה ישמור את הצדיקים כי כאשר לבם ועיניהם תמיד עמו כן עיני ה' עליהם מראשית השנה ועד אחרית שנה עד כי החסיד הגמור הדבק באלהיו תמיד ולא יפרד הדבק במחשבתו בו בענין מעניני העולם יהיה נשמר תמיד מכל מקרי הזמן אפי' ההווים בטבע וישתמר מהם בנס יעשה לו תמיד כאלו יחשב מכת העליונים אינם מגדרי ההויה וההפסד למקרי העתים ולפי קרבתו להדבק באלהיו ישתמר שמירה מעולה והרחוק מן האל במחשבתו ובמעשיו ואפי' לא יתחייב מיתה בחטאו אשר חטא יהיה משולח ונעזב למקרים ובאו בזה כפסוקי' רבים אמר דוד ע"ה רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו אמר כי הקרובים אליו בתכלית השמירה והרחוקים ממנו מזומני' למקרים ואין להם מציל מן הנזק כמו ההולך בחשך אשר נפילתו קרובה אם לא ישתמר וילך לאט ואמר כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' וכתיב עין ה' אל יראיו המיחלים לחסדו יאמר כי עיניו עליהם כאשר הם מיחלים לו תמיד ונפשם דבקה עמו ומפני שרוב העולם מן הכת הזאת האמצעית צותה התורה החלוץ הנלחמים וענין משוח מלחמה להשיב הירא ולא ימס את לבב אחיו כלבבו וכל התקון המערכות אשר בתורה או בנביאים כגון וישאל דוד בה' ויאמר לא תעלה הסב אל אחריהם ובאת להם ממול בכאי' וגו' וכגון לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש כי אם רצוים הם יוצאים במעט גוי ונוצחים בלי נשק וגילן היו חייבים בנכות עם לא יועיל למו רק הענין כי ראויים להתנהג בדרך הטבע והמקרה והענין הזה בארו הרב ז"ל בביאור יפה בספר מורה הנבוכים ועתה אמר אליהוא בדרך הזה לא יגרע מצדיק עיניו כי האל לא ימנע עיניו שעה ורגע מן הצדיק אלא יראה בו תמיד כענין עיני ה' אל יראיו ואת מלכים לכסא כי הוא יושיבם לנצח ויגביה מלכותם כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו : ואם אסורים בזיקים · אמר ואם יש אסורים בזיקים בחבלי עוני נלכדו כי יגיד להם האל בעני הזה פעלם ופשעיהם כי רבו וייסר אותם כדי שישובון מאון ואם ישמעו למוסר ויעבדו יבלו בטוב ימיהם ושניהם בנעימים ויתכן על דרך האמת כי שניהם מענין : ואם לא ישמעו בשלח יעבורו כבר פירשתי ענין השלח וענין העברה : וחנפי לב ישימו אף קרא חנפי הלב המחניפים עצמם ונושאים פני' לנפשם לאמר שהם צדיקים והתלאות הבאות להם על לא חמס בכפם והוא רומז לאיוב וכיוצא בו הם ישימו אף [illegible] עצמם כי לא ישועו לאל : כי אסרם · ועל כן לא יתיר מאסרם רק תמות נפשם בנעריהם : וחיתם בקדשים · כתרגומו ותיתהון היך מרי זנו והענין הזה אמרו אליפז במענהו הראשון בהנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל תמאס והפסוקים הבאים אחרי כן וגם צופר אמר אם אתה תשחר אל אל וגם' ענייננו וראיתי לרבינו שלמה ז"ל שכתב דברי אליהוא תנחומים שלימים היו ולא קנטורין אל תדאג על ייסורין כי לטובתך הם באים לך ולא

אוהב משפט

הוכיחוהו גם כן על זה לא היתה דרכם נכונה שהם לא תירצו יפ' קושיות איוב ואיך יוכיחהו אבל אליהוא אחר שתירץ קושיותיו באו תוכחותיו על נכון · ובמענה זה הל' אין בו ענין מחודש אלא תוספת על מה שאמרו החברי' שרוממות האל ונוספי השגחתו ברחמים לא באיבה בזה העולם אבל היו דבריו שיותר שלם שבפנים שאיפשר מה שלא השיגו החברי' לדבר בזה באותו שלימות ולפי שלא קדם עיגנה של כלום עכשיו לפי שכבר תקן הכל אמר ויוסף : כתר ר"מ ז"ל פי' מלשון כתר כלומר שים לי כבוד מעט ורובי המפרשים ז"ל פי' רפוהו לשון המתנה והוציאוהו מלשון תרגום שתרגם ולתורתו איים ייחלו יכתרון' וכן תרג' המתרג' זה אמתין לי לנבחר · ואחוך · לשון הגדה מלשון תרגום כלו' ואגיד לך כי עוד יש לי דברים בשביל האל : לאלוה · כמו אמרי לי אחי הוא שהוא כמו בעבור ואיפשר בהיות כפשטו כי יש מלים לאל לשים בפי' ורש"י ז"ל פי' למדבר במקום האלים יש מלים וי"מ כי עוד בפאות האלוה אלין : אשא · י"מ למרחוק אל האל ית' שהוא הסבה רחוקה לכל הדברי' כמו האלהים מקרוב אני ולא אלהים מרחוק · וי"מ כשמעו שיבא לעו ויבסע' למרחוק : וי"מ שלפי שמה שמדבר בזה המענה הוא ענין

רש"י

ואף זאת עוד גדולה עשה לך בייסורין הללו · הסיתך והדיחך מגיהנם שפיה צר ותחתיה רחב · לא מוצק · כדי שיהא עשנה נבור לתוכה ולא עוד אלא שתזכה לעולם הבא ונחת שולחנך מלא דשן : ודין רשע מלאת · ואם נתמלאת יסורי הרשעים הדין והמשפט הם הייסורי' הם יתמכו לך לעתיד מגיהנם · ויש לך לקבלם מאהבה · כי חימה גדול' תהיה פן יסיתך ילרך דברים · כספק זה אשר תספק וחרב אמריך לאל · ומאחר שתעלה החימה רב ממון אל יטך ממנה : היערוך שועך לא בצר וכן באתה לערוך נעקה שלא תבואך שום צרה ושום מאמצי כח לאוכסך · אם כן כמה יגבה את חובו · אל תשאף הלילה · כלומר ואין לך לבחור בייסורין אחרים · אל תשאף ותתאוה הלילה · שבא לאתרפל לאגריס ולסנחרב לסלק עמים מן העולם כשהם תחתם במקומם בשלוה · כי הם אבדי' בע"הז ובע"הב

לעלות

ורב: נ' מספק קמ"ז

וְאַף הֲסִיתְךָ מִפִּי־צָר רַחַב לֹא־מוּצָק ו' ר"פ · ל · וְאַף פַּצְאִינָךְ מִפּוּם מְעִיקָא אַפְתֵּי
תַּחְתֶּיהָ וְנַחַת שֻׁלְחָנְךָ מָלֵא דָשֶׁן׃ דְּלָא יִתְעַק בַּתְרָאָה וּבְנַיִיח פָּתוֹרָךְ
וְדִין־רָשָׁע מָלֵאתָ דִּין וּמִשְׁפָּט יִתְמֹכוּ׃ ג' מְלָא דִּיהֲנָא׃ וְדִין דְּחַיָּיבָא
כִּי־חֵמָה פֶּן־יְסִיתְךָ בְשָׂפֶק וְרָב־ ל' וכתי' ש"ין אַשְׁלֵימְתָּא דִּין וְהִלְכְתָא סַעֲדִין׃
כֹּפֶר אַל־יַטֶּךָּ׃ הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר ל · ל · ל אֲרוּם יִרְגֵּיז דִּילְמָא טְעִינָךְ בְּמִיסַּת
כ וְכֹל מַאֲמַצֵּי־כֹחַ׃ אַל־תִּשְׁאַף הַלָּיְלָה ל · ל מַזָּלָא וּסְגֵי פּוּרְקָנָא דַעֲתִירָא לָא
לעלות יְצַלְיָנָךְ׃ הַאֶפְשַׁר דְּמִסְתַּדַּר
בָּעוּתָךְ וְכָל דְּמִתְאַלְמִין מְשַׁבְּחִין חֵילָא׃ ת"א הַאֶפְשַׁר דִּמְסַדַּר צְלוֹתָךְ לָא
בְעָקְתָא וְכָל מָה דְּמִתְקְפִין כַּח מְדַבְּקִין חֵילָא׃ לָא תִתְרְחוֹק בְּלֵילְיָא לְאַסְקָא
עַמְמַיָּא בְּאַתְרֵיהוֹן׃ ת"א לָא תְהַגֵּיר אַתְּ חַבְרָךְ בְּלֵילְיָא לְסַלְקָא

ואף ט' ר"פ וסי' ואף גם זאת בהיותם · ואף כי תשלחנה לאנשים · ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה בהם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך מפי צר · ואף שמהתהם שאנה · ואף מאני די בית אלהא · ואף מאני בית :

רלב"ג

הסיתך · הסירך ומזה הענין ויסיתם אלהים ממנו : מפי צר · מפי הצר והמצוק ר"ל שלא תהיה בפיו למאכל : מוצק · הוא מענין מצוק : ונחת שולחנך · ומה שיורד בשולחנך : מלאת · פעל יוצא אע"פ שהוא מבנין הקל וכמוהו ומלאו את המקום הזה דם נקיים : פן יסיתך בספק · פן יסירך מן העולם בספק ובהכאה : שועך · עושרך והוא מענין ולא ניכר שוע לפני דל : בצר · זהב מגזירת והיה שדי בצריך : תשאף · תביט ותשתדל לעלות

אבן עזרא

ואף הסיתך · כמו הסירך כמו ויסיתם אלהים ממנו : צר · כמו צר ומצוק : רחב · אל רחב שאין מוצק תחתי' שאין בו מוצק והוא דרך משל כי רחב הוא הקו הסובב העגולה ומוצק הוא הנקודה : ונחת שלחנך · ומה שתניח בשולחנך וזה עשה לך המקום : ודין רשע מלאת ותדע כי דין ומשפט יתמכו הכל : כי · יש לך שתפחד מחימה פן יסירך בהכות · והכופר אם היה רב אל יטך : היערך שועך · הוא ההון ובעל ההון קרא שוע כי הוא כפידו להם שוע והעניין היועיל שועך : לא בצר · והעניין בצר לא יעריך לא השוע ולא כל מאמצי כח · והלא תראה כי לא תשאף לילה והת"יו לשון נקבה כמו שמצאנו מקום במקום אחד לשון נקבה עד שיוריד מאמצי כח ויעלה עמים תחתם :

השמר

מ"ע ספורנו

ואף הסיתך · ואף על פי שהסיתך · בעוני להטות דברי' : מפי צר · מתח פיך אשר היו' בצר' : רחב לא מוצק תחתיה · וזה כי תמורת הצרה היה לך מצב רחב בעושר : לא מוצק בלתי שום מצוקה וצרה · ונחת שלחנך · ומה שהי' מונח על שלחנך היה מלא דשן ושומן · ולכן עתה דין רשע מלאת · מלאת טענות של רשע נגד האל ית' : דין ומשפט יתמוכו · הנה ראוי שהדין ודברי משפט בויכוח יתמוכו ויניחו דעתך באופן שתתישב בדבר : כי חמה · כי בעוד זאת החמה עמך : פן יסיתך · ראוי לחוש שדין רשע שאמרת יסית אותך : בספק ורב כופר אל יטך · שיספיק לזה שרב לא יטך · שרוב ראיות מופתיות מכפרות ומסירות זה הדעת שתבאהו לפני' לא יספיקו להטותך מאותו הדעת הנפסד : היערוך שועך לא בצר ואמרתי שדין ומשפט יתמוכו ותתישב דעתך בהם בויכוח רק על פי שיהיה עם איזו צעקה כי אמנם היערוך · שום משכיל את אופן צעקך עתה לויכוח שאינו מתוך צר ולער אלא לבקש האמת : וכל מאמצי כח · גם שיהיה עם כל מאמצי הצעקה המורגלת בויכוח : אל תשאף הלילה · ועל מה שאמרת שאתה בוחר במות אני אומר שלא תשאף ותרצה אותו הלילה והחפץ של מיתה שהתועלת בה אצל הטבע אינו אלא לעלות עמים תחתם · שיבואו ויולדו אחרים במקום המתי' ובזה תתמי' הבריה בנפסדים בהורת הלילה :

השמר

אוהב משפט

ענין עמוק אמר שישא דעו לענין רחוק ועמוק מי ימצאנו · ומזה הלמוד שהפועל ברוך הוא צדיק וזהו ולפועלי אתן צדק : כי הנה באמת אין בלשוני עול והטעא' : תמים דעות עמך · וי"מ שהוא אומר זה על עצמו כלומר מי שהוא שלם בדעותיו כמוני הוא מדבר עמך · וי"מ שאמר זה על השם ית' כמו מפלאות תמים דעים כלומר הנה הוא עמך ויוכיח בין שנינו אם כנ' דברי אם לא כן פי' הרא"בע ז"ל · וי"מ הנה באמת במה שדברתי עד עתה בצדקת דינו של הק"בה אין שקר בדברי אחר שאתה מודה שהוא תמים דעות ואי אפשר לשלם שימצא בו חסרון · או יאמר ממה שגליתי לך בזה הסוד תוכל לידע כי האל ית' הוא תמי' דעו' · ופי' הרא"בע ז"ל נראה לי יותר נכון · או יאמר מי שהוא תמים דעות ישפוט ביני וביניך אם תכיר כד' מלי ותכחישני דרך ניצוח לומר כי שקר הם · וי"מ דעות תמימות יש עמך ותוכל להכיר האמת : הן הכביר גדול מאד ולין האדם בערך לגודלו ואיך ימאסנו כמו שטענת עליו ואמרת מה לנוס כי הגדלנו כי השית אליו לבד ואמרת כי האדם יגיע לכך וגם הוא גדול בכח לב שלסהיה מואס כדבריך יש בידו יכולת להמית למי שמואס · וכבר ידעת מדברינו שזאת היתה כפירת איוב שאם כדברי המפרשים ז"ל

שאומרים

אבן יחייא

ואף הסיתך וגומר ולכן דע נאמנה איוב שהאף וחרון ה' שחל עליך בעולם הזה ראוי שיסיתך לשוב בתשובה למען תנצל מגיהנם אשר פיו צר והוא רחב תחתיו שאין צרות ומצוקה בתחתיתו · ותזכה לעולם הבא אשר שם נחת שלחנך יהיה מלא דשן · ודין רשע ונומר ואל תעשה כאשר עשית עד כה שאתה מלא מדין רשע שכאשר הרשעים דין ומשפט יתמוכו עם קונם ויעזו פניהם להתוכח עמו ולא יכנעו לפניו ככה עשית גם אתה · מה שאין ראוי לעשות כן פן החימה הזאת שיש לך כנגד קונך שמסיתך לדבר תועה כנגדו יהיה סבה שילקה אותך קונך בספק ומכה רבה · כי ספק מלשון הכאה כמו תחת רשעים ספקם · ורב כפר אל יטך מההכאה ההיא ויצילך ממכה כי לא איש אל שיטה משפט ודין מפני שוחד הרב כפר · היערוך ונומר וכי ראוי שיהיה כערך שועתך ותפלתך שהיית מתפלל בימי עושרך כשהיית בבלתי צרה ומצוקה וכל מאמצי כח היו לך באופן שהיית מתנשא ומשפיל האנשים תחתיך · אל תשאף ונומר היה ראוי לך אם היית רוצה שישמע תפלתך לבלתי הביט אל הלילה כדי לעלות ולכרות העמים שהיו נחים תחתם ועומדים על שומריה' בלילה הרוצחים והגנבים יעשו מעשיהם על הרוב כדי שלא יראום האנשים · ויהיה לעלות מן כעלות גדיש בעתו לשון כריתה :

השמר

תורת חסד · יראת שדי

ואף הסיתך מפי צר והוא הגיהנם כמו שאמרו רז"ל וכזה נחת שולחנך מלא דשן · ודין רשע והוא לקחת המקום אשר לו בגיהנם מלאת שיירש ג"כ את מקומך אשר לך שם · ואולי רצה לרמוז למה שאמרו רז"ל ועל כרחך אתה עתי' ליתן דין וחשבון שר"ל כי הוא בעצמו יאמר מהו דינו וכו' · או יר' לומר כי יתכוהו לו משלם בדין גמור יען כי יאמרו לו הדבר בעצמו שאמרו ז"ל כי עם יוסף הצדיק והדומים אליו עתיד הק"בה להדיין עם הרשעים וכו' וכזה דין ומשפט יתמוכו כל העולם · ורז"ל אמרו בפרק אלו נאמרין אמר חזקיה בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו מסית את חברו מדרכי חיים לדרכי מיתה והקב"ה מסית את האדם מדרכי מיתה לדרכי חיים שנאמר ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר כו' ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כולה צרה ת"ל שעומק הרחיב ושמא תאמר למלך לא הוכנה ת"ל גם הוא למלך הוכן ושמא תאמר אין בה עצים ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה ושמא תאמר זה שכרה ת"ל ונחת שולחנך מלא דשן ע"כ · ושמעתי בזה מפי הה"ר ששון חר חיים ז"ל כי רז"ל הוקשה להם בפסוק זה ב' קושיות הא' כי היה לו לומר מני צר ומהו אומר מפי צר וכמו כן דמה השתא שייכא הכא ולכן אמרו כי אומר מפי צר יר' מפי גיהנם שפיה צר וכו' ואומרו ענין הסתה אמרו שלא כמדת הקב"ה וכו' כלומר הנה ג"כ ימצא בו ית' ענין הסתה ואל יקשה דבר זה בעיניך כי לא כמו שאתה חושב הוא שהסתתו ית' היא כמדת ב"ו וכו' כי באמת מדת ב"ו מסתת מדרכי חיים לדרכי מיתה אך הסתתו ית' היא מדרכי מיתה לדרכי חיים ואומרו שפיה צר יר' לרמוז למה שבמלאכת הגיהנם יש ויכוח גדול לידע מהו ואיננו מושג בנקל ואומר שעשנה נבור בתוכה אפשר יכוין למה שאז"ל שכל צדיק וצדיק נכוה מעשן חופתו של חברו ובגיהנם הוא להפך שעשנה הוא נבור בתוכה לרשעים · או יר' בזה לבטל סברת האומרים שהגיהנם אינו כי אם שהנשמות ילכו בעולם בלי מנוח וכו' ולכן אמר שהוא כאחו וכו' ועשנה נבור וכו' · ולהיות ג"כ שיש מחלוקת בין החכמים לדעת אם הוא רוחני או גשמי לזה הוכיח היותו גשמי ולכן אמר יכול כלה צרה ר"ל יכול שהוא דבר בלתי יכול להודע לעינים לעתיד והוא להיותו רוחני והדבר הרוחני הוא קשה להאחז ולהתלות בדבר כו' ת"ל העמיק הרחיב ואין עומק ורוחב ואורך כי אם בדבר אשר הוא בעל חומר וכו' וכמו כן הוא גשמי וכו' ושמא תאמר כי לאותם האנשים אשר עסקו כל ימיהם בתלמוד תורה יהיה זה להם שלא יתעלו לפניו ית' שהגיהנם שלהם לא יהיה כי אם רוחני לזה אמר גם הוא למלך הוכן ושמא תאמר אין בה עצים יר' ושמא תאמר הנה גם אם אודה לך על היותו גשמי אפשר לומר שהוא באופן אחר ואשו אשר בתוכו איננו כאש העשוי מעצים וכו' ת"ל מדורתה אש ועצים והענין הוא מה שאמרו רז"ל ממי שבא לאדם אחד מת שהיו עצים על גביו וכו' שהיו אותם העצים להסיקו בגיהנם וכו' ושמא תאמר כי די לו ההלכה מזה ת"ל ונחת שולחנך מלא דשן ע"כד : כי חמה ונומר יר' כי חמתו ית' היתה נתכת בך אם ח"ו יסיתך היצ"הר בספק כי או רב כופר שהיית נותן אל יטך מהחמה ההיא · ורז"ל אמרו פן יסיתך בספק לא תהא רואה לחברך מסתפק יפה ומתגבה יפה ותתן עיניך בממונו ויסיתך יצ"הר בספוק של חברך ורב כופר אל יטך אל תטה עצמך בכופר שאינו שלך : היערוך ונומר רז"ל אמרו א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט ע"כ · או יר' היערוך האל ית' שועתך ויחשיבנה כקרבן הנה זה לא יהיה בצר כלו' בהתפללך בהיותך בצר בצר לך ומצאוך כל הדברים וכו' וכל מאמצי כח שיהיו לך לא יועילוך להנצל מכל וכל ממדת הדין : והה"ר דוד קמחי כתב יש אומרים מאמצי כח רמז לממון שהוא כח האדם וזהו הפי' הנכון כי שועך הוא המושל עליך שהוא חזק ע"כד · וכפי כל האמור על הנה המכה היא לומר שתמיד יהרהר תשובה בדעתו וישתדל ג"כ לבלתי התפתות מן היצ"הר כי אם יתפתה מעט ילכד בפח המוקש ויתמסר בידי מדת הדין באופן רע וכו' ועל זה בעצמו אמר אל תשאף הלילה כלו' אל תשאף עם שכבך הלילה אך קום להגות בתורה כי עיקר רננה של תורה אינה אלא בלילה ודקדקן זה תוכל לעלות ולהכרית עמים שם במקומם וכמו שאמר הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך כלומר וראו כל עמי הארץ כי התורה שכולה שמותיו של הק"בה נקראת עליך ואולי באולו עליך ר"ל בשבילך אם בביתך ואם בבית תלמידיך ודומה לזה · והה"ר משה קמחי כתב כלומר לא תאוה הזמן המוכן לכרות עמים במקומם כי גם אתה לא תוכל להנצל ולכן טרם בוא הרעה השמר אל תפן אל און כי על זה הדרך לפנות אל האון בחרת מאת עוני דעתך ע"כד · וזהו שאז"ל כל היסורין לצד אחד והעניות כנגד כלם ע"כ · או יר' אל תתאוה במשפיך הרעים אל הלילה והוא זמן היסורים ותהיה בזה סבה לעלות עמים תחתם כי אולי אתה תכריע את העולם כלו לכף חובה · או יכוין בזה אל העמים אשר הם תחתיו בסיבתו מהמלכים לכסא :

השמר

הרמ"בן

ולא ידעתי במה היו התנחומים האלה ואיך חשב דברי החברים לקנטור אם אמרם אליהוא בנחת ובקול נמוך ואמרים החברים בצעקה וקול רוס או במה יהיה להם הדבר הזה רק הענין כאשר פירשתי לאליהוא הירץ קושיותיו של איוב יפה וכהוגן ושתק אליהוא ואחרי כן שב אליהוא לדבר עוד על דרך חבריו כי הוא לא ידע מאיוב אם אמת כדבריו שיהיה צדיק גמור ולכן אמר כי המתיסרים בעולם טעמים רבים להם וכולם במשפט כי יש מהם מן הסוד שרמז לו ויש נעלם עוד ודעו רחוק מהם רק יתן בו הצדק לפועלו ויש למוסר ולהסיר האדם מחטאיו כי דבר החברים לא יכזיבנו אליהוא אבל יורה כי האל ישפוט במדה ההיא לפעמים רק כל אדם ליכנו מן הדין ההוא : יחלץ עני בעניו · ואמר כי מלבד האסירים בזיקים שאסרם להשיבם מאון יחלץ מכל רע העניים בעניים כי יביא עליה' דקדוקי עניות לחלצם ממות ולגלות אזנם במוסר בלחץ ענייס : ואף הסיתך מפי צר · וגם אתה איוב הסיתך האל והצילך מפי צר ומצוק אל מקום רחב שאין מוצק תחתיה כי כולו רחב ונחת שלחנך שם מלא דשן יאמר כי מכאובו הצילו מצרה ומוקה ויושיבנו בסוף במקום רחב אשר ינוח ויהיה דשן ושמן וגם זה מדרך החברים : הסיתך · כמו ויסיתם אלהים מעליו והוא מענין כי יסיתך אחיך בן אמך כי הסית רוחם לסור מעליו ואף זה הסית רוחך להסירך מפי צר כי מפני שבא לך שלא כרצונו יקרא הסתה : ודין רשע מלאת ורתה היית ראוי למלאת בך דין רשע רק האל מחל לך וייסר אותך לשוב לפניו דין ומשפט רשע יתמכו אותך כי חייב היית בהם כענין ובחבלי חטאתו יתמך : כי חמה כי יסיתך בספק · כי חמה פן יסיתך ויסליכך עם ספוק ממונך הגדול שלא יועיל לך ורב כפר אשר לך אל יטך מזה ולא יצילך ביום אף ב' זה דעת המפרשים והתרגום אמר ארום ירגיז דילמא יטעינך במיסת מזלא וסגי פורקן בוחרתא לא יצליכך יאמר כי חמה יש לאל בך פן הסיתך מירלתו בספוק הגדול שנתן לך ורב עשר שהשפירך לא יטה לבך מעליו הוא הדבר שהתכלל בו אם השמח כי רב חילי העשר והממון בעבור שיפדה בו האדם את נפשו יקרא כפר : היערוך שועך · כמו שועתך : יערוך · כמו בקר אערך לך יאמר היקבל האל ערך שיפתך לא בבוא עליך צר ומצוק : וכל מאמצי כח · ולא יערך שועם ולא יצילו נפשם מצר בכחם ובתוקפם : אל תשאף הלילה · מן כעבד ישאף צל יאמר אל תשאף הלילה ואל תקוה בקר כי בטרם בקר יעלו עמים תחת מאמצי כח כי יוסרו ממקומם :

השמר

ר' אברהם פריצול

ואף הסיתך · ואף אם הנחי' הסיתך והסירך לשעבר מכי לד הצרות המכ"ובות אותך ולהעמידך במקום רחב ובמצב אשר לא מוצק התחיה שלא יהיה בו דבר אשר יציק לך וגם כי נחת שלחנך והדבר המונח עליו שיהיה מלא דשן מכל מאכל ומעדני מלך לא תועיל כ"ז לקשי ערפך שכפרת בהשגחתו לרדוף אחרי דעות הרשעים כמו שאומר בפסוק השני הבא כי יסיתך הסירך כי המסית שמסיר אחרים והמוכת הסירהו המסית ויש לו דומים במקרא ויסיתם אלהים כמו ויסירם : מפי צר · מפיהצרה והפורענות : רחב לא מוצק תחתיה · אל מקום רחב שאין צוקה תחתיה : ונחת שלחנך · הדבר המונח על השלחן המכות והכלי' מלא דשן : ודין רשע · וזהו הטעם שהוכיח במכאובות ואין לך תקנה אף כי יסירך השם מפיהצרות בהיותך בדעות הכוזבות האלה בכפירת ההשגחה יען כי דין הרשע וטעם הקדמותיו הכוזבות אתה מלאת אותו דין והלדקת את דעותם בהיותך רודף אחרי דעתם והדבר הוא בהפך כי אנשי העולם כל מה שיגיעם מן היסורים במשפט יתמוכו ויאמרו שהשם לדיק ומביא הכל בעול' במשפט אבל אתה רדפת אחרי דין הרשע ודעתו או ומשפט יתמוכו ר"ל שאתה איוב תמלא דין הרשעים להלדיקם אחרי היותם מצליחים ושהם תומכים המשפט והנכון אחרי היות הטובות מגיעות לטובים שהקיב שהם יהיו טובי' · ושיתמכו דין ומשפט במעשיהם לפי הנראה מהצלחתם : כי חמה · והנני מזהיר אותך שלא תוסיף לחטוא בזה הדעת הכוזב יען כי חמת השם היא פן יסירך מן העול' הזה בספק ובהכאות נמרצות : ורב כופר · אשהיית נותן אליו לא יטה אותך מידו להיות נצול אם תחטא בשפתיך עוד : יסיתך · יסירך כמו ואף הסיתך האמור למעלה : בספק · מן ויספוק כפיו ור"ל בהכאת כף מזקת וממיתה : היערוך שועך · התחשוב שיערוך ה' שועך וחשיבותך ומשפחתך לא בצר שהוא הזהב וגם לא כל מאמצי כח שהיית נותן אליו לא יעריכנו השם למאומה בערך חטאך הגדול שועך חשיבותך ומעלתך מן יאמר שוע או שוע ממונך כי השועים בעלי ממון הם בצר שם לזהב מן והיה שדי בצריך זהבך וירצה לומר כי בערך גודל חטאך לא יערוך ש"י ה' לא שועך ולא כספך וזהבך ולא להיו' אמיץ כח מהיות נצול מיד השם כי לא ישא פנים ולא יקח שוחד : אל תשאף · ואל תשאף ואל תחשוב בלבך בליל' בהיותך פנוי על משכבך בענין הרעו' הכופלו' לחשוב מחשבו' איך יעלה הכורת לעלות ולכרות עמים רבים תחתם ובמקומם ותרצה לחפש ולדעת ברעיוניך מדוע נכרת וליחס עול לבורא על זה חלילה השמר מאד מזה פן תוסיף לחטוא : השאף · לשון הבטה ומחשבה לפי מקומו שהאדם שותק ומושך ושואף רוח להתבונן בדבר :

לעלות

י״ד לַעֲלוֹת עַמִּים תַּחְתָּם׃ הִשָּׁמֶר אַל־
ל וחד על און תֵּפֶן אֶל־אָוֶן כִּי עַל־זֶה בָּחַרְתָּ מֵעֹנִי׃
הֶן־אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה׃
מִי־פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ וּמִי־אָמַר פָּעַלְתָּ
ל עַוְלָה׃ זְכֹר כִּי־תַשְׂגִּיא פָעֳלוֹ אֲשֶׁר
ב׳ חס׳ שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים׃ כָּל־אָדָם חָזוּ־בוֹ אֱנוֹשׁ
ג׳ יַבִּיט מֵרָחוֹק׃ הֶן־אֵל שַׂגִּיא וְלֹא נֵדָע
ג׳ ל מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא־חֵקֶר׃ כִּי יְגָרַע
כ׳ נִטְפֵי־מָיִם יָזֹקּוּ מָטָר לְאֵדוֹ׃ אֲשֶׁר־
ג׳ יִזְּלוּ שְׁחָקִים יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב׃

אף

לְסַלָּקָא עַמַּיָּא חִילוּפֵיהוֹן׃ אִסְתַּמַּר
לָאִתְתְּפְנֵי לְשִׁקְרָא אֲרוּם עַל דָּא
בְּחַרְתָּא מִסִּיגוּפָא׃ הָא בִּלְחוֹדוֹי
אֱלָהָא תַּקִּיף בְּחֵילֵיהּ מָן דִּיכְמֵיהּ
מַלִּיף תְּרִיצוּתָא׃ מַן יַסְעַר עֲלוֹי
אוֹרְחֵיהּ וּמַן יֵימַר עֲבַדְתָּא עִילִיתָא׃
אִדְכַּר אֲרוּם תַּפִּישׁ עוֹבָדֵיהּ דִּי שַׁבְּחוּ
גּוּבְרִין צַדִּיקִין׃ כָּל בְּנֵי נָשָׁא חֲמוֹן
בֵּיהּ אֱנָשׁ אִסְתַּכַּל מְרַחִיק׃ הָא
אֱלָהָא סַגְיָא וְלָא נִדַּע סְכוּם שְׁנוֹי וְלֵית
סוֹף׃ אֲרוּם יִמְנַע טִיּוּפֵי מַיָּא יִזַלְפוּן
מִטְרָא לַעֲנָנֵיהּ׃ דְּיַזְלְחִין שְׁחָקַיָּא דְּאָסֵי מְטוּל צְלוֹתָא דְּבַר נַשׁ רַב׃

לחוד

לעלות י״ד מ״ל וסימ׳ והמשאת החלה לעלות · ובחור אתו מכל שבטי ישרא׳ · ויוסיפו עוד פלשתים · ויעלו העיר המה · ויהי כעבר הצהרים · וישלח המלך רחבעם · וחברו · אז יעלה חזאל · שמעתי ותרגז בטני · ויהי לקץ שנים וסיתיו · אך הבל בני אדם כזב · אל תשאף הלילה ויקמו ראשי האבות · ועלי הטה חסר · וכל אוריתא ויהושע דכו׳ במ״ג להעלות וסימ׳ ואתה הצוה את בני ישרא׳ · צו את בני ישרא׳ · לבנות לנו מזבח :

רשי

לעלות · כמו בחני יתי אל תעליני · בעלות גדיש בעתו : השמר אל תפן אל און · לדין ולומר היה לו לשופטני ביסורי עניות · כי על היסורין הללו יש לבחר יותר מעניות · אדם שנהגו בו כבוד ולמוד בעושר כל ימיו ויעמוד על המקח ואין לו דמי' ובוש ושב לביתו בפחי נפש · וא״ת איוב עני היה עם היסורין · לא מצינו שאיבד אלא בהמותיו אבל לא כסף וזהב · ואפי' איבד בהמותיו עם כסף וזהב טוב לו להיות עני וחולה מהיות תמים והולך בשווקי' ואין בידו כלום · וכן מפורש במדרש ר' תנחומא מן המקרא הזה כי קשין היו ייסורי איוב מיסורי עניות · וכן בהגד' התלמוד : כה הן אל ישגיב בכחו מתוך שכחו גדול ואין להמלט מפניו · לפיכך אין כמוהו מורה · כשמורה לחוטא לשוב אליו מתרה קודם מכה · לפי שהוא יודע שאין יכול להשמר ממכתו כמו שהיה מתרה בפרע' על כל מכה ומכה הנני מביא מחר ערוב הנני מבי' מחר ארבה וכן כולם ומלך בשר ודם כשרוצה להנקם מאויבו בא עליו פתאום שאם יתרה בו יחזור ויכלא ממנו : מי פקד עליו דרכו · יצוה עליו מעולם את הדרך הזה תלך · זכר דרכיו · ובהזכרה תשגיא מאליך שבח פועל מדותיו · אשר שררו אנשים · אשר ראו אנשים כמו אשורנו ולא קרוב : חזו בו · בפועלו : מרחוק · מיצירת עולם עד עכשיו : מספר שניו ולא יחקר · לפיכך צריך להגות להביט מרחוק ולשוב אל מה שאירע בראשונים וילמד מהם : כי יגרע · כי ירבה · כמו כי יגרע נטפי מים · ויש פותרים יגרעם מן השמים להורידם ארץ · ויזוקו הרקיעי' את המטר · לאידו · לעננו · או אם יבין אדם מה יש במפרשי עב · בתמי' :

תשואות

רלבג

לעלות · לכרות ומזה הענין כעלות גדיש בעתו : תחתם · במקומם : סוררו · הביטו והסיגו : שגיא · שגיא כח או יהיה שגיא ונפלא במציאותו : יגרע · ימנע : נטפי מים · הגרת המים וזה בסבת היובש : יזוקו מטר לאידו · יזלו מהם לחיות הם בכח מטר ר״ל שיעשה מהם איד לא אשר הוא מוכן להיות ממנו מטר :

מפרשי

אבן עזרא

השמר אל תפן אל און כי על זה : שתשמר יותר טוב לך שתבחר אותו בימי העוני · והמקום ישגיב אותך : מורה · כמו אשכילך ואורך ויש אומרים מי יוכל למרות כמהו ואיננו נכון בעיני : זכור · כל מה שתזכיר ותחשוב בפעליו יותר תראה גדולתם · ופי' תשגיא מן שגיא : שוררו · ראו כמו אשורנו : כל אדם · מי שיש בו דעת יחזה בפעליו : אנוש יביט מרחוק · על דרך החכמה : ואין חקר לשניו · דברו הקדמונים על לשון בני אדם : כי יגרע · פעם יגרע נטפי מים : יזוקו מטר · כאילו יזקק המטר מן האיד העולה שהוא סבת המטר כמו ואיד יעלה מן הארץ · ופעם יבין מפרשי עב כאילו יש בינה למפרשי עב כמו הבן להבין את המראה ועניין מפרשי בעבור שהם נפרשים :

תשואות

מ״ע ספורנו

השמר אל תפן אל און · על עון האומרי' שיש בשאול בית מנוס · כי על זה בחרת מעוני · מעניות בחכמה ובמיעוט ידיעה שלא ידע' שיש שם עונש בלתי לחוטאים : הן אל ישגיב בכחו · כי אמנם האל משגיב ומנשא את המין האנוש' בכח השכלי הבא אליו מאתו · ומי כמוהו מורה · ומי בכל הכחות הנפשיות שישפוט על הבלתי מוחש והם הכללי' והעתידות ובלתי לאות ויחזק בזה לעת זקנה וזה בהיותו בלתי נכבל כי הפך כל שאר הכחות הגשמיות · ועם זה מורה דרך להשיג השלמות בתכליתו בטבעו לדעת חכמה אלהית ודעת קדושי' כי אמנם מי פקד עליו · מי הוא שפקד ומנה על זה הכח השכלי דרכי הדרך אשר בו ישיג הנצחיות בידיעה חלוק דרכיו אשר אין צריך בהם כלל בחיי העולם הזה : ומי אמר פעלת עולה · ומי מהמעיינים מצא בכל מעשיו חסרון או יתרון באופן שיוכל לומר לו בזה פעלת עולה הנה מצאו כלם בתכלית שלמות בלתי סובלים תוספת וחסרון ומזה התבאר שהכונות אשר בשכל האנושי חכמה באלהיות והתאוה אשר בו אליהם לא היה זולתי לתכלית שיוציאם לפועל : זכור כי תשגיא פעלו · וכאשר תשגיא ותגדל בעיון זה הכח השכלי אשר הוא פעלו · זכור אשר שוררו אנשים · מה שראו והשיגו הקדמונים מן המעיינים : כל אדם חזו בו כי אמנם כל אחד מהם ראה והשיג איזה דבר אלהי בזה הכח השכלי : אנוש יביט מרחוק · אמנם איזה יחיד יביט מרחוק בזה · הן אל שגיא ולא נדע · והשיג שהאל ית' גדול במציאות מכל זולתו באופן שלא נדע ולא נבין אותו המין מהמציאות מספר שניו ולא חקר · והשיג גם כן שאין לחקור שום יחס בין זמן מציאותו וזמן מציאות זולתו כי אמנם הוא לבדו קדמון וכל זולתו מחודש : כי יגרע נטפי מים · ומה שכל אדם חזו בו הוא כי יגרע ויוציא מן הארץ נטפי מים · יזוקו מטר לאידו · אשר באמצעות האד האוירי העולה יזקקו מי המטר : אשר יזלו שחקי' · ככבים ממקירים אשר לפעמים יזלו מעט · ירעפו · ולפעמי' ירעפו ברבוי וכל זה עלי אדם רב · אבל כל אדם מעיין הוא דבר רב וגדול כי אמנם האיד העולה כי ראוי שיתדקד' ויקנה קלות בעלייתו והנ' יקרא לו הפך זה כי בסוף עלייתו מתעבה ונופל :

אף

תורת חסד יראת שדי

השמר אל תפן אל און וגו' יר' כי על זה בחרת מעוני כלומר שאם בחרת אותם הרי הענין הוא לך כאילו אתה ככל בחרת בעוני הראוי לחול עליך מצד עון האון ההוא או מצד מה שהמבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני : הן אל ישגיב בכחו כלומר מאריך אפיה וגבי דיליה ומי כמוהו מורה הט״ם בדרך התשובה · והה״ר משה קמחי כתב יר' הן אל ישגיב בכחו וירומם הנשאר מן האון ומי כמוהו מורה והוא מגזרת הורני לאמור והוא הפך ישגיב בכחו כדרך משפיל אף מרומם ע״כ · מי פקד וגומר יר' מי פקד עליו דרכו זה ומי אמר פעלת עולה עם יסורין אלא שהשגחה על אדם זה : זכור וגומר יר' זכור אתה האדם כי תשגיא פעלו והוא מה שאמרו ז״ל שהצדיקים הם כביכול מוסיפים כח בגבורה של מעלה · וכל אדם הגדול במעלת השלמות חזו בו ית' הדבר הלזה · והאנוש והוא האדם יביט מרחוק : הן אל וגומר יר' הן אל שגיא להטיב ולא נדע יען כי אין בעל הנס מכיר בנסו וזהו לאדם כל מספר שנותיו כי אין חקר לזה כלומר ואין האדם צריך לחקור בענין זה כי אמת ויציב ולא יכו' · ורז״ל אמרו ישגיב בכחו שהוא מעלה כחם של צדיקים כי הוא רצונו ע״כ : כי יגרע נטפי מים יר' והראיה לזה שאמרתי כי הן אל שגיא להטיב ולא נדע הנה זה הוא כי יגרע נטפי מים כלומר כי לפעמים יגרע אפילו הנטפי מים שלא יהיו אפילו טפות מים ותכף יזוקו ויזלפו מטר רב והכל הוא לאדו כלו' בסבת הענן של האיש השלם כי כמעט האד ההוא שהביא המטר הוא אדו של הצדיק אשר הביאו האל ית' בשבילו והוא אומר אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב כלו' בסבת אדם רב וגדול המעלה וכמו שפי' המפרשים :

אף

אבן יחייא

השמר וגומר והיה ראוי לך להשמר לבלתי הכנס אל און רק אם הוא בידך להרחיקהו · כי על אשר בחרת שההכנה הרעה הזאת לכן נכנסת בעוני אשר לך · הן אל וגומר הנה האל הוא ישגיב על כל הנבראים בכחו הגדול · ומי כמוהו מורה הדעת והתבונה בחכמתו הבב״ת · מי פקד עליו ויען אותו וצוהו שילך בדרך וההנהגה הזאת · ומי אמר אליו פעלת עולה בפעל הזה שעשית הן טוב הן רע בודאי שאין זולתו שיעיז פניו לדבר כנגדו כי כלם לאפס ותהו נחשבו לו · זכור וגומר כי הפעולה היותר נשגבה שתוכל לזכור ממנו ית' · הוא מה שסוררו והביטו והשיגו האנשים השלמים איש לשון חשיבות · ואשר השיגו וחזו כללות האנשים ההמוניים אשר שם אדם יורה עליהם · ואשר השיג מרחוק אחרי הנסיון ברוב הימים האנוש השם ויסים אשר אנושה מכת חוליו מפני זקנתו · הן אל וגומר כי ההשגה היותר נשגבה שהשיגו בו הוא היותו שגיא בב״ת · ושהוא נמנע לדעת מספר שניו ואין חקירה בידיעה כזאת כי הוא ראשון והוא אחרון · כי יגרע וגומר אשר ביד האל מפתחות הגשמים וכרצונו יגרע נטפי מים כדי להביא רעב על הארץ לענוש חטאות היושבים בה · ויזוקו ויבואו הזיקים והרעמים במקום המטר לאיד ושברון יושבי הארץ כי יהיו נשיאים ורוח וזיקים וגשם אין · וכאשר יעשו תשובה יזלו השחקים וירעפו רעיפה רבה עלי אדם כדי להחיותו :

אף

ר' אברהם פריצול

לעלות לשון כריתה · מן כעלות גדיש בעתו השמר אל והשמר לך שלא תפנה במחשבתך אל און וחמס בחקירות הלזו כנגד השגחה ה' כי על זה בחרת מעוני מפני עניית דעתך וחסרון ידיעתך ליחס אליו עול כי יש ג' מיני עניות ודלות בממון ובבשר ובדעת או כי על זה בחרת המחשבה הכוזבות הזאת מעוני ומרוב המכאובו' אשר הגיעו עליך בהיותך תושב שאינך ראוי למכאובות הלזו ולכן פנית ליחס און לה' ית' : הן אל · הנה האל יתברך יש לו כח וגבורה לסדר המערכת ולהשגיב ולחזק ולהציל האדם המדוכה בצרו' בכחו הגדול כאשר יהיה ראוי האדם להיות כגדול ונשגב בהתקרבו לאלהים ומי כמוהו מורה שיורה חטאים בדרך בהכות ה' הרשעים למען ישובו או מי כמוהו מורה גרוות העונש ולהשביע ברואיו כצריך להם או מי כמוהו מורה לדעת אופן הנהגת המציאות והצריך אליו : ישגיב · לשון חוזק והצלה : מי פקד · מי הוא שיהיה כמלא ספקד וסדר על השם ללמד עליו דרך ההנהגה שיתנהג בה ומי הוא אשר אמר להשם יתברך בהנהגתו המציאות פעלת עולה כי לא שמרת הצדק בהנהגתם והפסוק הלז על דרך מי תכן את רוח השם וכו' וילמדהו דעת וכו' או מי יורה הטפש והרשע שירום דרכו ומלבו ליחס עול וחמס לה' וכו' : זכור כי · זכור תזכור איוב מה שאתה מחויב להשגיא ולרומם פעולתיו וכל הנמשך ממנו כי ישר ומסודר הוא אשר כבר מעולם סוררו והביטו וידעו האנשים החשובים בעין שכלם פליאות ה' בכל נפלאיו : תשגיא מן שגיא כח · סוררו · הביטו וראו בשכלם : כל אדם · כל אדם טבעי חזו בו בה' ית' דברים נוראים בעול' השפל הזה כאשר נתבונן בתקון הנבראים ההוותים וטבע מציאותם וסדור חיבוריהם והקונם וכן האנוש חשוב ומעולה בחכמה רמות יביט עוד מרחוק בברואי מעלה שהם רחוקים ממנו להשיג מה' ית' עניינים יותר חשובים באמרו כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך : הן אל · ואם כן לפוא כי נפלאי' מעשיו הנה בודאי הוא אל שגיא חזק ונשגב במציאותו באופן כי לא נדעהו לדעת מהו ומספר שניו בקדימה ואיחור אין בו חקירה וידיעה להיותו כבחי' קדמון מבלי ראשית והאחרון מבלי שיעור : כי יגרע · והלא הם מקצת מעשיו ונפלאותיו כי אם לפעמים על כל סדור הגרמים השמימיים יגרע ה' נטפי מים שלא ימטיר על הארץ תכף אחר מכך החמום והיובש יזוקו וירדו טפי המטר לאידו ולעננו של הקב״ה כי איד יעלה מן הארץ והשקה : יגרע · ימנע ויעצור : יזוקו ענין הזלה וטיפה · לאידו עננו מן האד יעלה : אשר יזלו · וזהו מה שימשך מה' ית' אחר החום והיובש כי האידי' יזלו מים ויטפו מים על אדם רב במקום הישוב שבו אדם רב כל הצריך לקיומם : ירעפו · לשון הזלה כמו יערפו טל ומהפרשים התהפכים ירעפו נאות מדבר :

אף

הרמ״בן

השמר אל תפן אל און · שלא תפנה לדברי אנשי און התולים כל אלה הדברים במקרה כי על זה שאמרתי תבחר מעניך כי תאשר ענה אותך האל תבחר בדברי ותדע ותשכל כי האל ענה אותך וגלה אזנך למוסר ויאמר לך כי תשוב מאון : הן אל ישגיב · המעונים בכחו מי כמהו מורה חטאים בדרך : מי פקד עליו דרכו · יאמר מי יפקוד דרך האל לראות אם דרך טובה היא ומי אמר פעלת עולה ויתכן לפרש כן מי הפקיד על האל שיהיה הוא השליט והאל פקידו ויאמר לו פעלת עולה ולא צויתיך לעשות כן והלא הוא האדון השליט : זכור כי תשגיא פעלו · יאמר זכור פעל האל כי תשגיא ותגדל בלבך מכל אשר שוררו וישבחו האנשים כולם כי אפי' המשוררים הכותבים משל ומפליגים בתהלה לא יוכלו לספר כל מלאכותיו ויש פותרים שוררו מן אשורנו ולא קרוב והתרגום אמר אדכר ארום תפיש עובדיה די שבחו גוברין צדיקין יאמר כי תשגיא ותגדל פעלו כי בכן ישבחו אותו החכמים ויאמרו כי פליאה דעת מהם נשגבה לא יוכלו לה : כל אדם חזו בו · כל אחד יחזה בפעליו היוצר אשר אני מגיד איש איש כפי דעתו וחכמתו אנוש יביט בו מרחוק ויראה בדרך החכמה שהיא רחוקה כי פעלו טוב וישר נורא ונשגב : הן אל שגיא ולא נדע · יאמר כי האל שגיא מאשר נוכל אנחנו לדעת ומספר השנים אשר עשה בהם הגדולות והנוראות אין להם חקר אבלנו כי מאז יגרע נטפי מים וימנעם מהמטיר כשירצה ופעמי' יבאו מים מזוקקי' לאיד אשר יצוה ויתמלאו העבים גשם ואחר כן יזלו השחקים וירעפו על הרבה בני אדם או ירעפו על אדם גשם רב :

אף

אוהב משפט

שאומרים שאיוב היה טוען שהשם יתברך בלתי משגיח באישי האדם למיאוסם ולשפלותם ולא היתה ראיות אליהוא שהוא אינו מואס מפני גדולתו ראיה נכונה כי מזה הצד היה מחייב איוב סלוק ההשגחה אבל להיות איוב מאמין בהשגחה וכופר בהרשעת דין האל ית' מפני המיאוס והשגחה תבא טענת אליהוא בזה על נכון כי הגדול לא ימאס הקטן שאם היה מואסו היה מעבירו מעל פניו אחר שיכולת בידו לעשות : לא גדולתו וכחו מחייבת ב' דברים · האחת להמית הרשעים המחוייבים מיתה ולא יחיה אותם כי יש לו כח עליהם עם היותם תקיפים · והב' החמלה על העניים העשוקים כי גדולתו היה מחייבת אותנו להאמין כי הוא אינו מואס אותם אבל נותן משפטם מהרשעים העושקים אותם · או יהיה משפט כמו במשפטים כמשפט · ועניים הפך השפ' כלומר צדיקים יאמר כי האל משגיח על הרשעים לרעה להמיתם ועל צדיקים לטובה לתת הראוי להם כדי להחיותם : יש בהרבה מקומות מספר תלים צדיקים נקראים עניים יהוה כמו ענוים כי הוא מלשון לענות מפני · והעני והענו ככנעים הם והראשון יותר נכון לפי שהפסוק השני מדבר בענין הצדיק : לא ותמיד היה השגחתו עם הצדיק להטיב לו כדרך הנה עין יי' אל יראיו · ועינו את מלכים להושיבם בכסא המלכות כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו · כי הוא מושיב אותם בכסאותם אם ישמרו בריתו לנצח כמו שהבטיח לדוד ויבקע במלכותם מצד ההשגחה הזאת : ואם ואם תראה לפעמים המלכים הצדיקים ההם שיהיו אסורים בשלשלאות של ברזל וילכדון בחבלי עוני כפיר' ית' רשת וחבלים לרגלם דע כי אין זה אלא לייסורין על עונם : ויגד בזה המאסר הוא מגיד להם פעלם ולעונתם נתייסרו : ויגל האל יתברך הוא גולה אזנם לשמוע המוסר שידעו כי למוסר אסרם ויאמר כי בייסורין ישובון מאון : אם אם ישמעו לשוב מאון ויעבדו האל יתבר' מה שנשאר מימיהם יכלו ימיהם בטוב : שניהם · כמו ימיהם : בנעימים · כמו בטוב כי הפסוק כפול : ואם ואם יקשו ערפם ויחזיקו באון ולא ישמעו לשוב ממנו בשלח המות בחרבו של שטן יעברו מזה העולם כמו יגועו עם ויעבורו ויגועו בסבת בלי דעת שלא שמו אל לבם לשוב מאון : וחנפי חנפי לב הם הרשעים המראים עצמם צדיקי' ואלו תבא עליהם צרה לא יחשדו עצמם שהם רשעים והם נוגעים בייסורין והם מוסיפים אף ישימו אותו עליהם ולא ישועו בצר להם כאשר אסרם : תמות יאמר כי חנפי לב אשר לא ישועו תמות נפשם בנערות' כדרך ומקסה לכן יפול ברעה : בנוער · כמו בקדשים כי באותו פרק הם מזנים הבחורים : נפשם · כמו חייהם · וי״מ בנוער לשון שנוק ונער כמו וינער יי' · או מנוערים מכל טוב · ובקדשים · בטומאתם כי הוא הפך קדושה כמו שיקרא קדש בהפך הקדוש · והתרגום פי' בקדשים מפני שנתעסקו בזנות חייתהון וכד שריזנו : יחלץ עד שהם דבר על האסירים בזיקי' שהוא לנטותם שהוא לגלות אזנם למוסר · ועתה מדבר על הנלכדים בחבלי עוני שגם הוא לטובת הנלכדים כי העני ניצול מחכמה צרות בסבת עניו

כמו

רש"י

תשואות · לשון ערפל סוכתו: הן פרש עליו אורו את העב · ושרשי הים כיסה בו · כי בם בעבים ידין עמים · יוסדם [illegible] גשמים ברוגז · וכן מכה [illegible] דור המבול · וארובות השמים נפתחו · [illegible] גפרית [illegible] זה כל [illegible] סיסרא מן השמים נלחמו עם סיסרא · [illegible] למכביר · [illegible] ס תזונות · הנני ממטיר לכם לחם מן השמי' · משל לנחתו' העומד לפני הכבשן ככנם שולחו חתה גחלים וזורק בו · ככנם אוהבו מוליא פת חמה ונותן לו: למכביר · למי שמפליו מרובים וכבירים: למכביר מפלי' וצריך למזונות: על כפי' · על העננים · וכן נשא לבבינו אל כפים · על שם עב קטנה ככף איש · ורבותי' אמרו על עון כפים כסה אור · המטר נעצר · ויצו עליו · לבא ע"י מפגיע בתפילה: יגיד עליו ריעו · ידרוש להם לבדוק להם במעשיהם ולשוב אליו מקנה · וזהו קניין שנקנין בו הגשמים · אף

רלב"ג

מפרשי עב · מיני הפרשיות אשר לעב והרצון בו כי כבר יתחדשו עבים מתחלפים זה מזה עד שמקצתם יהיה מטר ומקצתם יהיה רוח ומקצתם עניינ' אחרים כמו שזכר אחר זה · תשואות סוכתו · הרצון בסוכהו עננו והרצון בזה המיית עננו והוא הרעם: אורו · שמשו ומזה נר ואור: למכביר · לרוב: כפים · עננים · ומזה הענין ושכותי כפי: כסה אור · הוא האיד הקיטורי אשר מתלהב בקלות ובמעט סבה: במפגיע · במשמש ופוגע: רעו · הוא האיד המהיר בהוא רעו וחבירו: מקנה

אף אם יבין מפרשי־עב תשאות סכתו: ל הן־פרש עליו אורו ושרשי הים כסה: כי־בם ידין עמים יתן־אכל למכביר: על־כפים כסה־אור ויצו עליה במפגיע: יגיד עליו רעו מקנה אף על־עולה:

לחוד אין אתביין פרישתא דעיבא דיכפת ענניה טלליה: הא פרס עלוי מיטרא ועקרי ימא חפא: ארום בהון דאין עממיא יהב מיכלא לסוגעא: מטול חוטף ידיא מנע מטרא ופקיד עלוי למיחת [illegible] מצלי: דיחוי לישן תליתאי בחבריה קנאה

תשואות ד' וכומ' תשואות מלאה עיר הומיה · תשואות חן חן לה · מפרשי עב תשואות ככתו · תשואות נוגש לא ישמע:

אף

אבן עזרא

תשואות סוכתו · הענין כפול וענין סוכתו כמו ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו: הן פרש עליו אורו · על העב מטרו ויש אומרים כי נקרא המטר אור בעבור המאור הקטן כי בתנועותיו יהיה המטר בלווי הבורא והנכון בעיני כי הן פרש עליו אורו כי הוא כמשמעו כי יפרוש על העב האור: ושרשי הים כסה: כי בם ידין עמים באור ובמטר: יתן אוכל למכביר · מן כביר שיתיקר או למכביר מן בכברה ורבי משה הכהן אמר כי זה הפסוק דבק עם על כפים וזה איננו נכון כלל כאשר הזכרתי בספר מאזני הלשון: על כפים כסה אור · הפך הן פרש עליו אורו כאילו בכפים כסה האור והכפים הם העננים כמו ושכותי כפי עליך: ויצו עליו · על השמש · במפגיע · הוא הגשם של העבים כאילו פגעו בשמש בעבור מרוצת העבים: יגיד · על הגשם: רעו · כמו תרועתו והוא הרעם כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה · אפילו המקנה והעולה כמו עלות עלי ירגישו בעת שיקרב זמן ביאת המטר וסימנים רבים יש לבני אדם בבקר ובצאן משכיבתם על צד ימין ובשאר החיות: תחת

אבן יחי"א

אף ונומה ואף שהאיכותי השכל היה מבין מפרשי עב והוא יסוד האויר אשר שמה יתהוו העבים הלחים והקטוריים · והיה מבין התשואות והקולות מהרעמים והברקים ויגיד והעם המתחת יבסוכ' והגלגל מהיסוד ההוא: הנה בודאי לא ידע ולא יבין דבר נכח אל [illegible] ממנו כי פרש ה' על הסוכה ההיא אירו אשר הוא כמנע לאיכותי לעלות להשתכלות בו · [illegible] גם כמנע הכח נכרת להבין דבר ממה שאחריו · כי גם בעננים ידין עמים [illegible] ירידת המטר לענוש פשעיהם · ויתן אוכל למכביר ולהגדיל מפני רוב ירידתו [illegible] הארץ בעבור האיש הסלה המפגיע ומחל'פניו על ככה כאשר על כפי ידי המתפלל [illegible] התלוש' לשמים כסה זכות אור התורה · ולא יהיו ידיו הלאים דם אשר גם כי ירבו תפלה לא ישמע אל צעקתו וכאשר היה דבר מפורסם ומוחש בישראל הדבר הזה כי לעונות היה בא העצירה וכאשר קרה בימי אליהו עם אחאב · ובתפלת הצדיקים היה בא המטר יגיד ונוחר אשר הצדיק המפגיע הוא יגיד אליו רעו ומחשבתו: המקוה

תורת חסד · יראת שדי

אף אם יבין מפרשי וגו' יר' ולפעמים יבין הצדיק שהמטר הוא רב באופן שאז יהיה לו תשואות סוכתו כי אז עומד בה והכה תכף ומיד פרש האל ית' אורו עליו וקבל תפלתו ושרשי הים כסה עם אותו המטר ולא הספיקו על הארץ כי אם על הימים וכו' והוא בעצמו הדבר אשר היה בימי חוני המעגל וכמו שאמרו ז"ל [illegible] · או יכוין למה שאמרו ז"ל כי מר"ה לר"ה מי המטר הם קצובים וכו' ולפעמים [illegible] כי גם וגו' יר' כי גם ידין עמים ולפעמים יתן [illegible] תפלתו וכמו שאמר חוני המעגל איני זז מכאן וכו' · והר"דק כתב כי [illegible] לנודבת התפלה כ"כ פעמים כנקבי הכברה ועוד כתב ויש שפירשו שהוא מן כברה כי בזמן [illegible] הבצורת אוכלים אפי' הפסולת ע"כ · על כפים יר' [illegible] כסה אור המטר ההוא וכו' · או יר' [illegible] הכפים [illegible] שהכהן נושא בשעת הברכת כהנים וכאות' [illegible] אל כפיה [illegible] בין חרכי אלבעותיה אל כהנים וכו' והוא אומר [illegible] והאל ית' [illegible] על הברכת כהנים ואמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם וכו' והוא אומר במפגיע כלו' בענין היותו הוא ית' כמעט מחלה פני הכהן שיברכם וכאילו שמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם · או יר' ויצו עליה שיהיה הכהן המפגיע שיאמר יברכך ה' וכו' שהוא מתפלל אל ה' שיברכם [illegible] ויברך אל'ים את [illegible] בניו ויאמר [illegible] וכו' [illegible] וצוו על הדבר: והה"ר משה קמחי כת' על כפים שגוללים ומוחשים הם עיר ה' המטר שהוא אור ותשועה לעולם ויצו עליה פי' על הגב למטיר [illegible] המפגיע פי' המתפלל · יגיד עליו רעו פי' לפני המפגיע רעו פי' רעיונו כמו בנת לרעי כלומר שופך שיחה לפני ה' והגיע לה ברעיונו ומה שצריך אל מהות בהם אל המקנה ואף גם כל המולה על לבם יגיד עליו ע"כ · [illegible] לכון למה שגילתי בביאור המערכה · והה"ר שמריה האקרטי כתב והנה טעם ריע לעקה כטעם וסריעותם לאמר תריעו דיע את קול העם ברעה והבוכה על הרעם וכו' וטעם מקנה [illegible] הלא הוא אביך קנך וכור עדתך קנית קדם אל עליון קונה שמים וארץ והנה הוא מן הכבד הנוסף והטע' הרעם יגיד על המטר כראה אף על הברק והו' אומר אף על עולה וטעם עולה הולך כמו בהעלותך עכ"ד · אף

הרמ"בן

אף אם יבין מפרשי עב · פירשו בו שהוא יוצא כמו הבן להלז את המראה יאמר שהאל יעשה במטר פלא אחר שהאל כאלו ישים בינה למפרשי העב ולתשואות סוכתו שימטירו על המקום אשר יצוה: תשואות סוכתו · הוא הרעם שעושה המון ותשואות בעב שהוא פרוש עליו כסוכה: הן פרש עליו אורו · יאמר כי האל יפרוש על העב אורו והוא השמש המאיר למנוע המטר ופעמים כסה בעב שרשי הים לשאוב מים ולהמטיר: כי בם · באור ובמטר: ידין עמים · כך פי' רהב"ע ז"ל · ויתכן לאמר אף אם יבין מפרשי עב חוזר לאדם הנזכר כענין התדע על מפלשי עב יאמר כי גם אם יבין האדם מפרשי העב ותשואות סוכתו שהוא הרעם ידע באמת כי האל פרש על העב מטרו: ושרשי הים כסה בו · כי בעב וברעם ידין העמים · אורו הוא הגשם וכן אור עננו ודומה להם כחום צח עלי אור וכן תרגומו פרש עלוי מטריה ובדברי רבותי' ז"ל אמר ר' יוחנן כל אורה שנאמרה באליהוא בירידת הגשם הכתוב מדבר ויתכן שנקרא הגשם אור בעבור כי ברדתו אור היום וחשכת העבים תסור וכבר פירשתי במענה הראשון לאליפז למה יאריכו בספר הזה על מפלאות המטר: יתן אכל למכביר · יתן אכל לשבעה למרבה לאכול כלומר לרוב ע"מ וכן אמר התרגום יהב מיכלא לסוגעא: על כפים כסה אור יגיד פלא בעבים כי כסה המטר עליהם והם רצים ושבים כאלו נצטוו לפגע זה בזה ואין הגשם יורד: ויגיד עליו רעו הוא הרעם הבא לפניו · מלשון את קול העם ברעה: מקנה אף על עולה · פירש החכם ר' אב"ע ז"ל · כי אפילו המקנה והעולה מלשון עלות עלי ירגישו ויגידו בהתקרב זמן המטר וסימנים רבים לבני אדם בבקר ובצאן ובשכיבתם על ימין ובשאר החיות ויש מפרשים יגיד על העב הרעם ההוה עמו בהורידו המטר ויגיד המקנה אף על העב אשר יעלה מן הארץ בעדיין איננו נראה בסימנין אשר הם עושים קודם והוא כלשון מעלה נשיאים וכבר הוא הפי' הזה כי על הראשון יקשה מלת על רק לא נדע אם דבר הצאן בסימן אשר אמרו הוא אמת ויתכן שנפרש יגיד עליו רעו כי הוא קשור למעל' יאמר כי המבין מפרשי עב ידע כי האל פרש עליו המטר להוריד הגשם לרצונו: כי בם ידין העמים: ויתן אכל למכביר · הוא המלכם לכל לעת הבצורת [illegible] מכסה המטר על העננים ואינו יורד: ויצו עליה · אחרי כן להורידו כי יפגיע בו ויתפלל בעדו האדם אליו: מפגיע · מלשון אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע בי · ויפגעו בא בכ' כלותם: יגיד · על הגשם [illegible] ולאמר כי האלו האל לידו · כדרך לשום שפלים למרום האמור למעלה · ויתכן שיש על רעהו לקנאת אף והמה על העב העולה מים · כי כן יעשו העובדים לאלהי הפירות בבוא המטר להקניאו ולא ישעו אל המזבחות · וכן לך בא אל הסכן הזה על סכנה והיהו עוד עגלה על שיהיה עליו במקום אליו · וכי שיגיד אל המכביר חבירו המפגיע קנאת אף על עב מים · ישעה האדם על עושהו · או האדם המבין מפרשי עב: מקנה · מלשון שאל הקנאה המקנה כנים הם שני הגמלים כמו לפני והחוכים עליו מעה מכסה במקום אליו · וכן רבים ואמר שיגיד רעו רק המכביר הנזכר · פרושות יקבלו ובהתקבלם יספך אשר בתוכם ויהיה ככף איש חוזר לעב כלומר בעננים הקטנים כלשון והנה עב קטנה ככף איש · על הים ויתכן שנקראו העננים כפים בעבור כי בהיותם ככפים ככף איש פרושה: אף

ר' אברהם פריצ"ל

אף אם · ואף אם היה יכולת ובינה באדם להבין מפרשי עב והענינים המקריים יחד והבדליהם והבדל פעולתם ואיכותם ותכונתם מהו העב הקיטורי [illegible] ומי הוא שיוליד מים או שלג או ברד או קרח ומי' הוא המוליד הקולות והברקים [illegible] האלגביש וכל אלה הפליאות הם תשואות סוכתו דבריה נפלאים ונבוכים למענה ברקיע השמים שהיא כסוכת ה': מפרשי · הבדלים וחלופים או מן פרשי כנפים תשואות לשון רוממות או קולות סכתו הרקיע: הן פרש · הנה ה' ית' פרש על הים אור השמש שהוא סבת עליית האידים מן הים למעלה באמצעות אורו מניצוץ השמש שהוא סבת עלייתם: ושרשי הים כסה · גם כן מניצוץ השמש המכה עליו תמיד לרוות העולם ולהרעיפם ושרשי הים הם סבוביו והקפו מים אוקיינוס שהשמש יסובבני: כי בם · כי בעליית האידים למעלה לפעמים ה' ית' בם ידין עמים לשטוף אותם ברבוי שטיפת מים להשחית המקומות בטביעת הישובים השדות והכרמים והריסתם או בברד ואבני אלגביש וגם כן מה שמסך מהם מהעננים הוא לתת אוכל ומזון למכביר ולרבוי גדול בעולם: מכביר · מן כביר והוא לשון רבוי: על כפי' ועל העבים כסה אור השמש שמבדילים בינינו לבין השמים: ויצו עליה · על האורה או על העבים לעשות פעולתם בירידת המים או השלג או הברד או הרוק: במפגיע · כמו שפוגע דבר במהירות ודוחק לעשות דבר ופעולה מה כן ה' ית' יצוה על העבי' להגיע חפצו על צד סדור רצונו הקדוש והחכם ר"לבג פירשו על עצירת [illegible] בעבים ובריחת חלקי החום ממנו ואחר כך יצוה עליה להוציא לאור פעולתו במפגיע בפתע פתאום: יגיד עליו · ובהיות העננ' והעבים [illegible] הפעולה והטבע בהם [illegible] פעם ויתקררו פעם והטבע מחייב שהחום יברח ויתקבץ ויתקרר וכן בהפך והיא כאשר יתקבצו ובפגעו זה אל זה יגיד עליו רעו בפגישת שני ההפכים [illegible] בעבים [illegible] לאדם התלהבות הברקים והקולות המפחידים אשר הם [illegible] מקנה אף ר"ל קניין וקבוץ אף וחרון מפחיד ומרגיז על הענין והעולה עליו · אף מקנה אף על עולה · [illegible] יתהוה האבן הלסיית המתלהבת ומשחתת ותהיה מקנה אף וחרון על מי שעולה עליה המכה ההיא: אף

מ"ע ספורנו

אף אם יבין מפרשי עב תשואות סכתו · וגם שזה האדם יבין מה שהאל ית' פרש הרקיע בתוך המים ועשה שיהיה מסך עב סובל עליו חלק אויר מימיו שקראוהו מי' העליונים כמו שאמרו רז"ל הגליד טפה האמצעית באופן שנעשה שנה כפלא' על אלו כדור הארץ המגולה וקרא אותה רקיע ושמים ובאמצעותו יתעבה האיד העולה ויקנה כובד וירד במטר: הן פרש עליו אורו · מ"מ יתמה המעיין בזה כי בהכרח על זה בנעשה לרקיע והסך מבדיל כי' אויר מימיי אשר בם יקנה מימיות וכבדות האיד העולה ובו ירד במטר ויתחייב בהכרח שאותו האויר המימיי הכבד יהיה למעלה מן האויר הקל אשר אצלנו · וכל זה כנגד הטבע בפעלת פועל רצוניי בהכרח · ושרשי הים כסה · וזה הרקיע מגיע לשרשיים אוקיינוס שנקוו אלדי היבשה במצות האל ית' כאמרו יקוו המים ותראה היבשה וזה עשה: כי בם · במי גשמים · ידין עמים · שלפעמים יורידם שלא בזמנם ועל הארץ שאינה צריכה למטר · ולפעמי' · יתן אוכל למכביר · יתן תבואה ברבוי · וזה כי על כפים · על שני חלקי סכתו הנזכר שהיא הרקיע אשר משני צדיהן השוה שהם כמו כפים · כסה אור · אויר מימיי · ויצו עליה · בזה על סכתו הנז' שהיא הרקיע לתת אוכל למכביר כמו שאמרנו · במפגיע · כאשר יקום איזה יחיד להתפלל על זה במצות דורו כמו שקרה בימי חוני המעגל ואליהו בעצירת גשמי' ולפעמי' יגיד עליו · על המטר והאוכל למכביר שיבוא ברחמי האל על יראיו · רעו · של דור כמו שעשה אליהו ויואל · ולפעמים · מקנ' הבקר והצאן בהותו' טבעיים · יגיד אף על עולה · יגיד גם על האיד העולה מן הארץ המוכן למטר: אף

אוהב משפט

כמו שאמרו ז"ל על ונתתי אותכם נבזים ושפלים שגם זו לברכה שלכו כילולים מכמ' פגעי' יארעו למי שהוא קרוב למלכו' בסבת גדולתו · וגם בעוני זה מגל' הזכם לטוב מאון כי האדם מפשפש במעשיו כשרואה עצמו בלחץ יותר ממה שהוא עוש כשהוא במעל' עשרו · והנה אליהוא זכר תחלה ענין רשע ורע לו · באמרו לא יחיה רשע ואחר כך ענין צדיק וטוב לו באמרו לא יגרע מצדיק עינו · ואחר כך ענין צדי' ורע לו באמרו ואם אסורים בזיקים · ובענין רשע וטוב לו לא דבר כי הענין הזה אינו משתדל בהתרת זה הספק כמו שהקדמנו · אבל האריך בהשגחת האל בזה המציאות שהוא בקנינה וחמלה על הכלל כענין הגשמים שמדבר בהם אחר זה ואם מזה הכלל תבא טובה אל הרשע אין תלונה על האל ית' כמו שהקדמנו · ושמא מהשאמר כי חמה פן יסיתך בספקהוא בענין רשע וטוב לו · כמו שנפרש שם · ואם כן אליהוא דבר בכל הצדדים: ואף עיין פי' רש"י ז"ל והרמ"בן וירלה הרב ז"ל כי החבירים אמרו כבר זה הענין אליפז אמר הנה אשרי אנוש יוכיחנו אלוה וגו' ובלדד אמר אם אתה תשחר אל אל וגו' וצופר אמר אם אתה הכינות לבך וגו' · ונראה לי כי יש הבדל בין דברי אליהוא לדברי החבירי' כי הוא לא אמר דבר זה אלא אחר שתירץ קושיות איוב ועל כן קבל דבריו אבל חבריו אמרו זה עם השאר קושיות איוב ולכך לא יקבלם איוב ובודאי לא היו אלא קנטורין · וכן כתב הרמ"בן ז"ל על פי דרכו בדעת אליהוא אבל עדיין יקשה לרב ז"ל כי הוא רואה בדעת אליהוא שהוא מצדיק איוב לגמרי ואם כן איך הוא חוזר בכאן לומר כי ייסוריו הם למרק חטאיו והרב ז"ל נדחק בכאן ואומר כי אליהוא היה מסופק בייסורי איוב אם הם יסורי מירוק אם לאו · ובמענה ראשון תפס לו דרך איוב שהוא צדיק גמור ותירץ תלונתו בסוד כגילוי מענין הגלגול ובכאן תפס לו דרך חביריו שהם ייסורי מירוק ואלו דברים רחוקים · אבל האמת בזה כבר ידעת אותו מדברינו כי אליהוא לא הצדיק איוב לגמרי כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא · ולפי זה יבא הכל מתוקן כי יסורי איוב בלא ספק לדעת אליהוא הם ייסורי מירוק כמו שהקדמנו · ופי' הפסוק יאמר גם אתה איוב הסיתך האל והליך מפי צר ומצוק שלא היה לו מאכל לפה והביא אל מקום רחב שאין מוצק תחתיה כי כלו רחב: ונחת שולחנך מלא דשן · יאמר כי מכאובו הביאו מרה ולוקה ויושיבנו בסוף במקום רחב וינוח בו: רחב · איננו תואר רוב טובה עד שיהיה מלא דשן · ואף כמו וגם: הסיתך · לשון הסרה כמו ויסיתם אלהים ממנו והינו יוצא מענין הסתה כי הוא מסית אותם עד שהם סרים מעליו: צר · שם דבר על משקל תחת והוא מלשון ירידה כלומר מה שירד לפי שה א מלעיל אלא שם דבר כמו רוחב: מוצק · לשון מצוק תחתיה כמו במקומה והכנוי שב אל ארץ כלומר תעמוד בארץ רחבה אשר לא מוצק במקומה: נחת · שם דבר על שולחנך לו יהיה לשון הנחה כמו שם ארם נחתים כלומר חונים · והתאר מלא שב אל השולחן כלומר נחת שולחנך יהיה דשן ושמן עד שיהיה מלא וזה יאמר אליהוא על דרך החבירים כי צרה זו בא עליו להעמידו במרחב ובדבריו ז"ל מפי צר מגיהנם שפיה צר שמא תאמר כלה צר ת"ל רחבה עוד אלא שעשנה צבור בתוכה שנאמר לא מוצק תחתיה ונחת שולחנך מלא דשן זו ג"ע · וי"מ ואף הסיתך הרבה פעמים מפי צר ותלא פרי צדקתך על דרך הפי' שכתב למעלה ועל דרך זו הם מפרשים כל אלו הפסוקים ואינו נכון: ודין עיין פי' רש"י ז"ל והרמ"בן ז"ל · וי"מ ודין רשע מלאת שאמרת שהדין ומשפט שהם תומכים העולם שאין העולם מתקיים אלא על [illegible]

הסם

מִקְנֶה אַף עַל־עוֹלֶה׃ אַף־לְזֹאת יֶחֱרַד א ה' מל'
לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ׃ שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ ל' ב' מל'
בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא׃ תַּחַת־כָּל־ ה' חס' וכל אוריית' דכו'
הַשָּׁמַיִם יִשְׁרֵהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כַּנְפוֹת במ"א
הָאָרֶץ׃ אַחֲרָיו יִשְׁאַג־קוֹל יַרְעֵם בְּקוֹל
גְּאוֹנוֹ וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ׃
יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְדֹלוֹת ה
וְלֹא נֵדָע׃ כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ ג' ב' חד כתי' ה'
וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ׃
ביד

קִנְאֲתָא וְרוּגְזָא עֲלוֹי יִסַּק׃ ת"א
יְחַוֵּן בְּאוֹרָיְתָא חַד עִם חַבְרֵיהּ
מְטַנְּנִין בְּרוּגְזָא וּמְסַלְּקִין לֵיהּ לְעֵילָא׃
ת"א יְחַוֵּי עֲלוֹהִי זְכוּתָא חַבְרֵיהּ
קִנְאֲתָא וְרוּגְזָא מֵעֲלוֹהִי יְסַלֵּק׃ בְּרַם
לְדָא יִתְוָוא לִבִּי וְיִטְפֵּז מִן אַתְרֵיהּ׃
ת"א עַל בְּנוֹי דְאַהֲרֹן אִתְנַבֵּי וַאֲמַר
לְחוּד לְחַדָא לִבִּי תְּוָה וְשַׁוַּר מִן
אַתְרֵיהּ׃ שְׁמָעוּ מִשְׁמַע בְּרוּגְזָא
קָלֵיהּ וְהֶגְיָא הֵיךְ אֶשָּׁא מִפּוּמֵיהּ נָפֵק׃
תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא תְּרִיצוּתֵיהּ וּנְהוֹרֵיהּ יְקוּם עַל סִיְפֵי אַרְעָא׃ בַּתְרוֹי מַכְלֵי קָל
אַכְלְיוּתֵיהּ בְּקָל גֵּיוְתָנוּתֵיהּ וְלָא יְעַכְּבִינוּן אֲרוּם יִשְׁמַע קָלֵיהּ׃ כַּד אַכְלֵי אֱלָהָא
בְּקָלֵיהּ עַל פְּרִישָׁן דַּעֲתִיד לְמֶעְבַּד עֲבַד רַבְרְבָן וְלָא נְדַע׃ אֲרוּם לְתַלְגָּא יֵימַר הֱוֵי
בְּאַרְעָא וּמִטְרָא בָּתַר מִטְרָא בְּקַיְטָא לְמַבְשָׁלָא פֵּירֵי וּמִטְרָא בָּתַר מִטְרָא לְמִצְמַח
עִסְבָּא בְּסִתְוָא בְּעוּשְׁנֵיהּ׃
בידא

מסרה

עולה ה' מ"ל בליש' וסימ' מן ההר החלק העולה שעירה · והנה איש הבינים עולה · והעולה מתוך הפחת יפול · ואל הכתף מחוצה · מקנה אף על עולה : ישמע י' וסימ' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לא ישמע עוד חמס בארצך : וגלתי בירושלם וששתי · כהקיר בור מימיה כ"כ · כה אמר יי' עוד ישמע במקום · ויתנהו בסוגר בחחים · והשבתי המון שיריך · קול מלאכה · אחריו ישאג קול · וגם נביאים העמדת · וא' וישמע ויקמו הלוים :

רשי

אף על עולה · אף למעלה למעלה עולה · על כך · כמו ישובו לא על · או הקש על · ורבותי' פירשוהו קניין לאף נחימה על המגים דעתו · אבל הניקוד שנקוד מקנה שהוא אינו דבוק לאף שאילו היה דבוק היה נקוד קמץ · ולא היה בו פיסוק הטעם שהוא כטעם ברביע : ויתר · ויקפוץ · כמו לנתר בהם על הארץ · וזו היא שלבי תוהה : שמעו שמוע ברוגז קולו · הרעמי' שהוא מרעים ברקיע כהגה היוצא מפיו : תחת כל השמים ישרהו · ראיתיו · כמו אשורנו · והם אותן אורות שהברקים מאירים : ואורו · של אותו אור · ישאג הרעם ומרעי' בקול גאונו · והם ברקים ורעמי' המביאים את המטר · ולא יעקבם · המקום · כי ישמע לפניו קולו של מפגיע · יעקבם · יכריתם · ולשון משנה שנינו בשלשה מקומות הלכה עוקבת מקרא : כי לשלג · יאמר · ע"י הקולות הללו : הוה ארץ · וגשם מטר וגשם מטרות עוזו · כלומר מארבע רוחות יבא :
ביד

רלבג

מקנה אף על עולה · קנין אף על האיד הקיטורי שמדרכו לעלות למעלה : ויתר · ויעתק : והגא · הוא שם מענין הגייה והרצון בו וקול והוא הרעם : ישרהו · כמו ישרו והטעם שהוא יתיישר לרדת תחת כל השמים עד שישמע שם בכל המקומו' אשר הענן עליהם ואמנם אמר זה לפי שהקול הוא תנועה מגעת אל חוש השמע באמצעות האויר המקבל צורת התנועה ההיא או יהיה הרצון בישרהו ילחלחהו והטעם שהוא ילחלח הענן וירד ממנו המטר · ואורו על כנפות הארץ · והברק היוצ' ממנו ירד למטה על כנפו' הארץ וזה פלא משני צדדים האחד שיצא אש מהמקום אשר היו שם המים והשני שירד למטה והנה טבעו שיעלה למעלה : ולא יעקבם · ולא יאחרם : מטרות עוזו · מטרות עוז ותהיה הו"ו נוספת :
יחתום

מ"ע ספורנו

אף לזאת על מה שאומר עתה יחרד לבי · לרב הפלא : ברגז קולו · ברגז האיד העולה הנהפ' לרעם · והגה · בהגיגו תבער אש והוא הברק · מפיו של איד עולה והרע' יצא אל האויר · וזה מן הפלא כי אמנם · תחת כל השמים ישרהו · משרת ומטר של האיד העולה יהיה תחת כל השמים באותו המקום שיקרה זה ועם כל זה · ואורו ואור הברק והאש יהיה על כנפות הארץ ההיא · אחריו ישאג קול · של רעם · ולא יעקבם · המטר לא יכבה האש המלהיב הברק ולא יעקב ולא ימנע את הברק מהאיר : ירעם אל בקולו נפלאות · בירידת אבן עם אש ובו עושה לפעמים נפלאות · כאשר יעיד הנסיון · עושה גדולות ולא נדע · שנחשב כי אם כי אלה בסבת התנועות השמימיות בלבד היה זה חוזר חלילה לפחות לקץ שנים על ענין אחד והיינו יודעים כל אלה קודם היותם בכח הנסיון ואינו כן : כי לשלג יאמר הוי ארץ · ולפעמים יצוה שיהיה שלג על הארץ אשר תועלתה רב לתבואות · וגשם מטר וכן יצוה לפעמים שיהיה גשם של מטר בנחת · ולפעמים גשם מטרות עוז כפי הצורך :
ביד

אבן עזרא

תחת כל השמים ישרהו · ואורו הוא הברק ואמר הגאון רב סעדיה כי על המקום ידבר ואיננו נכון כי איננו דבק בפסוקים שלמעלה ומטה ומלת ישרהו כמו משרת ענבים וזה הלשון ידוע בדברי רבותינו ז"ל שורין ויש אומרים שהוא מן ישר והוא רחוק : ולא יעקבם · המ"ם סימן העבים והענין לא יאחר מן לעולם עקב : כי לשלג יאמר · להיות בארץ וכבר הזכרתי בספר מאזני הלשון כי כל דבר צריך לזמן ומקום על כן ימצאו פעמים בלשון הקדש בלא אות בי"ת כמו הנמכה בית יי' :
ביד

תורת חסד   יראת שדי

אף לזאת וגו' יר' אף לזאת המעלה אשר אל האדם השלם יחרד לבי ויתר ממקומו להיותו עולה במעלה רמה כזאת אשר היה אצ השלם כאמור ובאו"ל קנאת סופרים תרבה חכמ' ·

שמעו שמוע וגו' יר' והנה אחרי דברי אלה שאמרתי מעניניות עם השלם ומזה שראוי אל האדם להשתלם שהרה במעשיו השכיים שמעו שמוע ענין שלכם מענין רוגז קולו ית' והגה אשר יצא מפיו או כאשר תחת כל השמים יעשה מישור וכמו שהיה הענין במי המבול שהיה אורו ומטרו על כנפות הארץ ואחריו של המטר ישאג קול וירעם · לאנשי העולם בקול גאונו ולא יעקבם בו יען כי ישמע קולו ית' והוא כענין אומר שובו בנים שובבי' ארפא משובותיכ' אך כאשר ירעם האל עושה גדולות ולא נדע הנה ירעם בקולו נפלאות : **כי** לשלג יאמר הוא ארץ וגו' וביד כל אדם יחתום ענין זה ואמר אל המטר ההוא שלא ירד גם אשר היה מן הראוי כמעט לבא ענין זה תחת כל השמים מצד רעות בני האדם וכו' עד שאם לא יבא המטר השוטף ההוא בכל העולם מצד שבועתו ית' שלפחות יבא במקום אחד וכו' ועם כל זה יעקבני מצד תפלת הצדיק המתפלל אליו ית' על הדבר ההוא כאמור והכל הוא לדעת כל אנשי מעשהו כלומר עושי מצותיו ית' · ורז"ל אמרו ושוא מפיו יצא אין הגא אלא תורה וכן הוא אומר והגית בו יומם ולילה מלמד שהקב"ה מחדש בב"ד של מעלה הלכה בכל יום ואפי' אותה הלכה היה אברהם אבינו יודע ע"כ · וכפי זה הכה יר' ושמעו שמוע לענין למוד התורה וכו' : והרד"ק כתב תחת כל השמים ישרהו פי' תחת כל השמים עד שירא' יושבו של הב"ה ואורו כראה על קצות הארץ או ר"ל מטרו או מלת על כמו עד · ופי' חכם אחד יתירהו מן משרה קטרין והוא מהסל · ופי' תחת כל השמים יתיר העב וישלח המטר ולדעתו שריתיך לטוב מזה · ביד כל אדם יחתום פי' בידו או ביד שלוחו כל אדם יגזור ויחתום הקב"ה על בריותיו כדי שידעו כל אנשי העולם מעשה של הקב"ה שעושה גדולות ומפליא לעשות כגשם ומטר · או אנשי סמיך למעשהו ופי' כל אנשים שהם מעשה השם ידעו ויכירו פלאותיו · ופי' א"ר במקום ששם בני אדם ישלים ענין המטר · ורז"ל אמרו כי ביד כל אדם חוטא חותם הב"ה חטאיו כדי שיכיר כל אחד חתימתו ורוע מעשיו · ויש אומ' שידיהם מתבטלות מלזרוע מתקוף השלג והטעם שלא יכלו לעבוד עבודתם מפני גודל הקור ותבא חיה כמו ארב פי' ותבא חיה וכפרע מהחיצים והיא הגזרה או מדת הדין ויתכן וביד כל אדם יחתום פי' במקומו שלא יצאו ביום סגריר שהוא עת מטרות עזו גם החיה באה כמו ארב ושוכנת במעונתה שאינה יכולה לצאת מפני תוקף המטר ויש אומרי' כי באותו הזמן האדם הוא בסתר והחיות הולכות ובאות אל מקום מארבם ועוד עושה גדולות ומעונות החיות יקרא מארב ע"כ :
וכפי

אבן יחייא

המקוה אף הקנין והקנוץ מתרון ואף שעולה אל אל בשמים מפני רשעת בני האדם : והנה עליו כמו אליו כי אותיות אהע"ח מתחלפות ורעו יהיה מגזרת בנת לרעי מרחוק : אף לזאת וגומר בא לדבר על ענין הסבות האל בתחתונים באומרו אף בעבור זאת יחרד לבי ושכלי וכאלו יתר ממקומו בראותו שה' עם כל גדולתו ישגיח בתחתונים והנביאי' שמעו שמוע קול דברי' ותוכחה איכה רואים והנביאים הגדולים ההגה מפיו יצא שומעים ורואים כאשר קרה למשה אדונינו אשר פה אל פה דבר בו · תחת וגומר כי בכל אשר הוא תחת כל השמים והוא עולם השפל ישר ויבינו וישגיח הוא יתברך · ועניינו לשון הבטה מגזרת ישור על אנשים · ואורו אור השמש עבדו ישוטט על כנפות הארץ לאפוקי דעת המינים שחושבים כי השמש הוא האלוה הגדול אשר אורו לא ישפע עליו מזולתו · אחריו וגומר כי הנה השמש הוא מהנמנע שיהיה אלוה יען כי אחריו ולפניו ישאג קול גלגלי' שבתי צדק ומאדים אשר למעלה ממנו · ואף כי השמש ירעם בקול גאונו והוא משפיע על גלגלי נגה כוכב לבנה אשר למטה ממנו הנה אין לו כח לעכבם מתנועתם הסיבובית כי ישמע קולו מכל אחד מהגלגלים השלשה הם אשר תחת הנהגתו · וזה יען כי ה' בראם ובידו למנעם מהסיבוב אבל אין לשמש יכולת עליהם בזה יהיה יעקבם כמו יעכבם כי אותיות גיכ"ק מתחלפו' : ירעם וגומר אבל כשירעם האל החזק והאמיץ בקולו יעשה נפלאות בשמים על ידי עבדיו כשמש בגבעון דום · והוא עושה גדולות ונסים בשמים · אף כי לא נדעהו ולא נדע אופן עשייתו הנסים ההם · כי לשלג וגומר ומגדולת ה' הוא היות בידו מפתחות המטר · ולפעמים יצוה שהמים יקפאו וירדו לארץ כשלג · ולפעמים יצוה שירדו המים כמטר טיפין טיפין · ולפעמים יצוה שירדו בשטיפה אשר יראו או מטרות עוזו :
ביד

אוהב משפט

השם ית' שהוא דין רשע ומשפט עול : כי עיין פירש"י ז"ל או יאמר אמ' הא אולי תסיתך ותשליכך בספוק ורבוי שלא יועיל לך רבוי ממונך · והתרגו' פי' כי חמת האל אולי הסיתך בספק ממון כי נתן לך ממון רב בהצלחה גדולה להסיתך ולהדיחך ושיה הצלחתך לרעתך · ולפי זה הפי' גם כן דבר אליהוא על ענין רשע וטוב לו בפרט שהוא לרעתו כמו שדבר על ענין צדיק ורע לו כמו שפירשנו למעל' : בספק · לשון רבוי וספוק מדברי רז"ל : כופר · ממון וז"ל כי אליהוא אמר לאיוב אל תתרעם בייסוריך כי זאת החמה היא לטובתך שלא יסיתך יר' ברבוי טובת' ורבוי ממונך אל יטך מזכור בוראך : היערך היועיל עושרך שלא תהיה בצרה ולא כל מאמצי כחך לא יועילו ולא יצילו כי על כל פנים יבא עליך רע הנגזר אם לא תשוב : היערוך · לשון כערכך הכהן : שועך · עשרך : והעשיר הנדיב נקרא שוע : בצר · הבי"ת לשמוש והוא שם דבר לא אחר כמו נר ותכוך · או יהיה שועך לשון צעקה כלומ' לא תועיל לך צעק' וי"מ בצר הבי"ת שרש לשון זהב מן ושית על עפר בצר כלומר לא שוע' ולא זהב ולא מאמצי כח לא יועילו ולא יצילו · והזכיר ג' דברים שהקין יעקב עצמו אלו הם תפלה דורון ומלחמה כן פי' רבי יוסף קמחי בפי' התורה · ורז"ל דרשו מכאן שצריך להקדים תפלה לצרה : אל תשאף · תתאוה מן כעבד ישאף צל : לעלות עמים לשון כריתה כמו אל תעלני בחצי ימי · כעלות גדיש בעתו · יאמר לא יועיל מאמצי כח ביום הרון אף יי' ואל התאוה לראות אותה הלילה שהש"י כורת העמים במקומם כי עת צרה היא כלו' השם ישמור לואך מהותה צרה : תחתם · כמו וישבו תחתם · במקומם · ודמה זמן הצרה ללילה לפי שהוא יום חשך ואפלה ובא כדרך כזי המתאוים את יום יי' למה זה לכם יום יי' הוא חשך ולא אור אהו הנכון · ויש פירושים אחרים אלא שאין להאריך בהם : השמר · יזהירהו שלא יפנה אל און לומר כי הש"י מרם אותו ושהוא יותר צדיק ממנו כי זה הדעת בחרת אותו מעוני הדעת והסכלות · ויש פירושים אחרים ובמדרש לומר כי איוב בחר ייסוריו יותר מעניות ואליהוא חופשי על שקורא הגר במה שבחר · ואם תאמר הלא גם היה עני י"ל כי לא נאבד אלא המקנה והבנים רק עשרו נשאר לו · או היה איוב מואס העוני עם הבריות לפי שיוצא לשוק ורואה ואינו יכול ליקח אבל ייסורין עם עוני לא היה מקפיד עליהם כן כתב רש"י ז"ל ממדרש אגדה : הן · הנה האל הוא נשגב בכחו ואין כמהו מורה חטאים בדרך כי מגלה אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון · וכן כרז"ל במדרש רבה · ישגיב · בודד או הוא יוצא · והפעול הם עניים השפלים · וי"ת מורה לשון השלכה מן ירה בים והוא הפך ישגיב כלומר שהוא משפיל אף מרומם : מי · מי הוא זה שיפקוד דרך האל אם היא טובה או לא · ומי אמר לו פעלת עולה עד שתאמר שאתה צדיק יותר ממנו · או יהיה פקד כמו פוקד עון אבות · או יהיה פקד לשון פקידות כלומר מי הוא השליט והאל פקידו ויאמר לו פעלת עולה ולא כויתיך כן : זכור · עד עתה הוסיף אליהוא במענה זה ביאור בזה שאמר בשלשת מענים הראשונים כי נתן סבה בזה המענה לייסורי איוב כמו שנתן במענה הראשון שהם למירוק חטאיו וזה מתחלת המענה עד ואף הסיתך מפי צר עם מה שהקדים לזה היושר משפטי הש"י וברשעים ובצדיקי' ומפסוק ודין רשע מלאת היא התחיל להוכיחו על הרשיעו ששפט האל כמו שעשה במענה השני · ומפסוק אל תפן אל און הוא מוסיף להוכיחו על צדקו נפשו מאלהים כמו שעשה במענה הג' ומכאן ואילך הוא מדבר
ברוממות

ר' אברהם פריצול

אף לזאת · ולפעולה הזאת הנפלאה אשר למעלה בהתקבץ העבים יחדו ופגישתם קור בחום או חום בקור שיתהוו הקולות והלפידים והברד ואבני אלגביש יחרד לבבי עליו ויירא ויתר ויצא מקשר מקומו : שמעו שמוע · ואתם שמעו שמוע ברוגז קול ה' הזה והדביר והרצון אשר מפיו יצא כמה שסדר לעשות על פי האופן הזה והגה לשון דבור : תחת כל · והתלהבות האש והברק הזה תחת כל השמים יישר אותו באלהים להתפשט ולהיות נראה והקול נשמע ואורו מהתלהבו' הלז הולך על כנפות הארץ או תחת כל השמים מהמין האנושי כל אחד ואחד ישרהו ויודה לו ואור פעולותיו או אור שמשו על כנפות הארץ : אחריו ישאג · ואחר ההתלהבות מהברק ישאג ויהיה נשמע קול גדול ועצום והוא כי ירעם ה' הקולות הבאה בקול גאונו ורוממותו ולא יעקבם ולא יתאחרו ולא ימנעו הקולות מהיות נשמעי' תכף אחר הברקים ועם כי הכל יחד ברגע אחר הברק והכל בעת התקבץ ההתלהבות רק יראים חוש הראות מהר מה שלא ירגיש חוש השמע בטרם הגיע הקולות לאזן כי כבר יראה דבר במהירות מה שלא ישמע הקול ולא יגיע כי אם בזמן ומשך אחר הפגישה : יעקבם · מלשון עכבה בכף בחילוף אותיות גכ"ק לשון איחור ומניעה : ירעם אל · והש' ית' הוא אשר ירעם אל בקולו לעשות הנפלאות האלה ועושה גדולות אשר לא נדע איך הם נעשים : כי לשלג · ולפעמים יאמר ה' ית' שיהיה הדבר הנזכר מן העבים שיהיה שלג על הארץ או לפעמים גשם מטר דקה טפין טפין ולפעמי' גשם שוטף ומטרות עוז וחוזק וכל אלה מפליאי סבותיו וסדור רצונו :
ביד

הרמ"בן

אף לזאת יחרד לבי · על הפי' הראשון יספר כי יחרד לבבו בשמעו תשואות קול המון הרעם והגה מפי הרעם יצא : הגה · הוא הברק : תחת כל השמים ישרהו מלשון משרת ענבים כי כשממטיר כל העולם הוא משרה ואור הברק על כנפות הארץ ואחרי הברק ישאג קול הרעם זה דעת המפרשים ועל דעתי יאמ' גם לזאת יחרד אני חרד וירא מלפני האל בראותי הותי דן עמים במכר מלבד יתר הדברים אשר הראנו להם ושמעו אותם איוב וחבריו קול האל ברגז כי ירגיז הארץ וירעישנה ברעש כי הדבר מפיו יצא והחת כל השמים תהיה משרה שלו תכף ומיד ומטרות על כנפות הארץ כפל הענין כמנהג הכתובי' : אחריו ישאג קול · אחרי דברו כשיצא מפיו ויגזור על הגשם ישאג קול וירעם בקול גדול בגאון כחו ולא יאחרם לגשמים כי ישמע קולו והוא הרעם אף כי ירעם האל בקול נפלאות אשר לו כי הוא עושה גדולות לא ידענום כי תכף בא הרעם באין עכוב יבא השלג או המטר ולא יתעכבו כלל והזכיר יעקבם לשון רבים למטר ולשלג והמהירות אשר יזכיר והלשון נגזר מן עקב רב וכן עקב בלשון בשכר עקב תשמעון כלם לשון אחרית או כלשון חז"ל בחלוף הא' הקו"ף לכ"ף כאשר יתחלף במלת כובע וקובע וזולתם : כי לשלג יאמר הוה · יאמר האל טרם היותו הוה לארץ ומיד ירד כמלך יצוה לעבדו ויעשה ברצונו : וגשם מטר וגשם מטרות עוזו · יהיו לארץ כדברו אולי גשם הוא היורד בנחת ומטר הוא הגשם הרב ועל כן יכפול המלות האלה והוא השוטף שאמר מטרות עזו כי בכח ירדו וכן ומטר גשם יתן להם רב המטר היורד בנחת · והתרגום אמ' ארום לתלגא יאמר הוי לארעא ומיטרא בתר מיטרא בקיטא למיבשלא פירי ומיטרא למצמח עסבא בסיתוא בעוסנא יאמר כי השלג ורב הגשמים גשם אסרי גשם תמיד בקיץ ובתקף הכל לוה ויהיה בעזו ויפה פירש :
ביד

רשי

ביד כל אדם יחתום · כשאדם חוטא לפניו האדם עצמו חותם כתב ידו ביום מותו על עבירות שעבר הכתובות לפניו : לדעת כל אנשי מעשהו · להודיעו על מה הוא נידון : ותבא חיה במו ארב · כלומר ועוד שלוחים הרבה יש למקום ליפרע פורעניותיו · שלוחות חיות רעות וסופה וקרה · ממזרים · אוצר יש ושמו מזרים : מנשמת · מרוחו · ורחב מים במוצק · ביציקה לפורענות : אף ברי · שם מלאך הממונה על העננים · והוא יפיץ ענן מטרו של המקום · ענן אורו · ענן מטרו : והוא

בְּיַד־כָּל־אָדָם יַחְתּוֹם לָדַעַת כָּל־אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ׃ וַתָּבוֹא חַיָּה בְמוֹ־אָרֶב וּבִמְעוֹנֹתֶיהָ תִשְׁכֹּן׃ מִן־הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה׃ מִנִּשְׁמַת־אֵל יִתֶּן־קָרַח וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק׃ אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ׃ וְהוּא

בִּידָא דְכָל אֱנָשָׁא יִרְשׁוֹם לְמִידַע כָּל בְּנֵי נָשָׁא עוֹבָדוֹי׃ וְתֵיתֵי חֵיוְתָא בִּכְמָנָא וּבִמְדוֹרָהָא תִשְׁרֵי׃ מִן אִדְּרוֹן עִילָא תֵּיתֵי זִיעָא וּמִכַּוַּת מַזָּרִים קוֹרָה׃ מִמֵּימַר אֱלָהָא יִתְיְהֵב קַרְחָא וּפְלָטְיוּת מַיָּא בְּאַתְכוּתָא׃ בְּרַם בִּבְרִירוּתָא מַטְרַח עִיבָא מְבַדַּר עֲנַן מִטְרֵיהּ׃ וְהוּא

במו ט' וסימ' כהדוש מתבן במו מדמנה · הציו שרפתי במו אש · הציו שרף במו אש · במו פי אתחנן לו · כי הלך במו אש לא תכוה · לירות במו אפל · ואגיעה עליכם במו ראשי · אאמצכם במו פי · ותבא חיה במו ארב · קדמאה כתיב במי וקרי' במו :

רלבג

יחתום · ר"ל יסגור ויסתום עד שלא יוכל איש לצאת לחוץ מרוב המטר · מן החדר תבא סופה · מחדר הענן תבא הרוח וזה יהיה כאשר היה נעצר בו אויר הפכי לו כי יקרה לזה האויר המורכב שיהיה ממנו הרוח כאשר התבאר בספר האותות : וממזרים קרה · ר"ל שכבר יהיה קור חזק מן הרוחות המזרים ומפזרים האידים והם הרוחות הצפוני' כמו שנזכר בספר האותות או יהיה ממזרים מענין זרה ויהיה מזרים כמו מזרה כמו הענין בהוציא גורלי שהוא כמו חומץ או יהיה מורכב מפועל הדגוש והפעיל כי כבר ימצאו רבים מורכבים משני בנינים : מנשמ' אל · מרצון אל : במוצק · מגזרת צוק וזה יהיה כאשר יקפא הכל ויהיה כמו הכפור : ברי · מענין בירור ושרשו ברה ובא במשקל גרי והרצון בזה כי גם הברור אשר יהיה לחלקי האויר על שיתפזר ויותך קור שיתהוה ממנו המטר : יטריח עב רבוני שכבר יתנה עב לפעמים לא יתקוה ממנו שום דבר הכל יתפזר ויותך ולא יאמר יטריח רבוני שמליחות כמו זה העב הוא טורח ועמל אחר שלא יגיע ממנו תועלת : בשום

אבן עזרא

ביד כל אדם יחתום · יש אומרי' בעד כל אדם . יחתים · שהגש' ימנעם לצאת לדעת כל איש מעשה שדהו ואחרים אמרו כי המקום יחתום ביד כל אדם המעשי' שיעשו והזכי' זה הענין בפסוק הזה בעבו' המטר כענין אם תשמעו ונתתי מטר ארצכ' והקרוב אלי כי על הזורע ידבר כי אחרי ירידת הגשם יזרעו בני אדם והמקום יחתום ביד כל אחד ואחד מה שיהיה נזרע : ותבא חיה במו ארב · בעת המטר : מן החדר תבא סופה · יתכן שהוא כמו חדרי תימן מפא' דרום כאשר פירשתי : וממזרים · יש אומרים שהוא פאת צפון ויש אומרים מזלות ויש אומרים שהוא מן מזרה ברחת על ענין רחוק והנכון בעיני שהם כוכבים וכמוהו התוציא מזרות בעתו : במוצק · הוא הארץ שהיא כנקודה באמצע הגלגלים : אף ברי · פירושו יש פעם על כן אמר אף כשיהיה האויר ברור והמקום יטריח עב : יפיץ · כמו יפוצו מעינותיך ופי' יפיץ ענן אורו שפעם ירד הגשם והשמש נראה ויש אומרים כי הבי"ת שבמלת ברי תשרת ויפרש די מן רויה וזה רחוק : והוא

אבן יחייא

ביד ונומר ומגדולתו שיפגיע על האנשים ויענים את הרשעים ויטיב לטובים · ויחתום ביד כל אדם המעשים אשר עושה האדם ההוא אם מרע ואם מטוב למען דעת כל אחד מהאנשים מעשהו בהיותם לדין לפני פועל כל ולא יוכל להכחיש את חתימת ידו · ותבוא ונומר ולא כן המין הבהמי כי אין להם שכר ועונש על מעשיהם · וכל פעולתם הוא אם לארוב למצוא אוכל לנפשם וזה לבוא ולשכון במעונם · מן החדר ונומר ומגדולתו שמן חדרו מן השמים תבוא סופה לעולם · וממזרים ונומר ואותו הקור הנמשך מהממזרי' אשר וזות כח מכוכבים המולידים הקור תבוא קרה : מנשמת ונומר ואותו הקור הנמשך מהממזרי' אשר ממנו ימשך הקרח לא יהיה סבתו הרחבה התחברות המזרים רק השפעת ונשימת אל עליהם · כי הם אין להם שום כח מעצמ' · והוא ית' יתיך הקרח ויזלו מים ברוחב המוצק והוא האר' וכאומרו מצוקי ארץ · אף ברי ונומר וכשהזמן בר וזך ויפה בפתע האל יטריח העב ויתבלבל הזמן · והאור מה' השגחתו יפיץ הענן כרצונו · כי הכל בידי שמים ופתאו' יביא העב והענן ופתאום יפיצהו : והוא

תורת חסד ירְאת שדי

וכפי מה שאמרו רז"ל בגמ' שאמר הכתוב ואם לא ישמעו בשלח יעבורו זו חיה רעה שנאמר והשלחתי בכם את חית השדה וגו' הנה יכולני לומר כי באומרו ותבא חיה במו ארב וגו' יר' ביד כל אדם יחתום לדעת כל אדם מעשהו הרע שבעל ועשה אשר עליו בשלח יעבור ותבא חיה רעה במו ארב ובמעונותיה תשכון מה שאין כן הצדיק לפי שיפעל משפט ורב צדקה כי הנה אז בשבתו תשולח החיה הרעה ההיא עד שיפילו במעונותיה לא תשכון ומן החדר תבא לו סופה עם היות החדר ההוא סגור ומסוגר וגם אם יזדמנו מצלבות השמים טובות רבות יהיה הוא קר והן כלומר לא יתהנה מהן כלל ודבר זה יהיה לו בגזרה אלהית והוא אומרו מנשמת אל יתן קרח ורחב מים במוצק ור' והמקום אשר הוא עם רוחב מים לפעמים יהיה מוצק וצר בגזרה אלהית : וכפי מה שאמרתי מקודם בפסוק ביד כל אדם יחתום וכו' יר' וגם אם תבא חיה במו ארב כדי לאכול אנשים רבים הנה נכנסת תפלת הצדיק תשכון החיה ההיא במעונותיה ולא תצא משם להזיק את הבריות וזה יהיה לה יען כי מן החדר תבא לה שם פה וממזרים קרה מנשמת אל אשר יתן אז קרח ורב מים וכבן לא תוכל החיה לצאת ממקומה · אף ברי וגו' כתב הר"ר אברהם פאריצול ז"ל יר' אם בעבור הרי ר"ל לרוות הארץ יטריח השם ית' העב לעלות ולסבול פעולותיו למעלה וכו' ויהיה רי על משקל קיא מן רויה ובי"ת ברי"ת השמוש · או יר' אף ברי לברר ולפזר בהורדת הגשם מהעננים יטריח ה' העב לבררו ולפזרו מקשרי חלקיו זה עם זה וכו' ויהיה ברי לפי זה הפירוש מלשון ברירה ופזור ע"כ : וכפי הפירוש שקדם לזה יר' ואף גם את זאת יעשה האדם בפעולותיו הרעים והוא כי גם אם האל ית' ירצה לרוות את העולם בגשמי ברכה הנה זה האדם במעשיו הרעים יטריח העב ויפיץ ענן אורו וגשמו ויוליך אותו ביומים וכו' : וכפי הפי' הראשון' לומר כי אף כאשר העב ההוא יבא לרוות העולם שהוא דבר הכרחי והצדיק הלזה יתפלל אליו ית' כי לאיזו מן הסבות לא ירדו שמה המים ההם הנה אז יטריח את העב ההוא וילך לו למקום אחר וזהו כמעט ע"ד אומר יהי נא חורב על הגזה לבדה וכו' : והוא

הרמ"בן

ביד כל אדם יחתום · שיהיה לו שטר כתוב וחתום : לדעת כל איש מעשהו · אשר בשדה מה יזרע ומה יעבוד את האדמה אשר בא עליה השלג או המטר או הגשם איש איש כפי עבודתו · מעשהו ענין עבודתו באדמה כמו ומעשהו בכרמל : הכשי · סמוך אל הארץ הנעבדת : ותבא חיה במו ארב · כי ברדת המטר יתחבאו החיות כאלו הן יושבות במארב או כי יקרא מעון החיות מארב כי בהם יושבות לארוב לטרוף טרף : מן החדר תבא סופה · מחדרי תימן תבא סופה וסערה בדברו כי הכל נקשר למעלה : וממזרים תבא קרה · כאשר יגזור כי מנשמת אל יתן קרח : מזרים · כמו התוציא מזרות בעתו : יתן קרח · יתן המזרי' קרח מנשמת האל לא בכח עצמו : ורחב מים במוצק · היוצק על הארץ מנשמת אל ינתן : אף ברי יטריח עב · יאמר כי גם בהיות האויר ברור יטריח האל העבים ויפיץ ענן הגשם אשר יצוה להמטי' : יפיץ · מלשון יפוצו מעינותיך חוצה : והוא

ר' אברהם פריצול

ביד כל · ובהתגברו המים רבים בגשם מטרות עוזו יסגר ביד כל אדם יחתום ר"ל ביד כמו בעד כל אדם יחתום ויסגר להחבא בבתים מתגברת המים בהוכן כי בהיות האדם נחתם בבית ונסגר בו אז יחשוב לדעת כל איש מעשהו אשר יעשה ומה שיצטרך והוא הלזו כי המים יעצרוהו או לדעת כל אנשי מעשהו כי בה וזה האל' נסגר בבית ונחתם בו מתגבורת מטרות עוזו או יפשפש במעשיו ויפחד שילקה בהתגברות המים ויהיה זה למען דעת אצל כל איש מעשהו אשר עשה יחתום יסגור מן או החתים בבתו ובעלי החכמות ירמזו מזה הפסוק למהות מלאכה הכי"ר מאכלילה היא מלאכת ראיית שריטות והקמטים אשר בידי האנשים להכיר בהם הצלחת האדם או הסכנה באורך הימי' ובבנים ובהצלחות ובגזירות או בהפך : ותבוא חיה · ובמו שיסגר האד' מתגבורות המים הנזכרים כן תבא החיה המדברי' במו ארב ובמקום הסתרה ובמעונותיה תשכון והסתר גם היא עד יעבור זעם המים : מן החדר · ולפעמים גם כן מן חדר הענן ומהמלאותו תבא הרוח סופה החזק המתגלגל וסובב ולפעמי' וממזרים קרה ר"ל מהתפזרו' העננים והתפשט' ברקיע השמים יצא רוח קרירות שיקרר העולם וממזרים לשון זרה הלאה ויזר על פני המים לשון התפזרות והתפשטות ואפשר כי ממזרים הם לכוכבים מן מזרות בעתו : מנשמת אל · גם לפעמים ברצון האל וסדר רצונו יתן הקרח על הארץ בזמן שיקפא או המי' או הטל ורסיסי לילה בעת רדתם לארץ להט ויתהוה להיות קרח ואחר כך ימשכו להיות מים נגרים ומוצקים ואחר ורוחב מים במוצק שרמז אל הים כי הוא מקבץ הכל באמרו כל הנחלים הולכים אל הים : מוצק · דבר חזק שמחזיק בכח ובחוזק במקום צר שהוא הים או במוצק לשון יציקת המים הנגרים : אף ברי · רק בעבור הרי ר"ל לרוות הארץ יטריח הש' ית' העב לעלות ולפעול פעולותיו למעלה ואחר כך יפיץ ענן אורו שהוא כמו נסגר בו ויתפזר וירדו המי' ויהיה רי על משקל קיא מן רויה והבי"ת בי"ת השימוש כמו בעבור או יטריח ה' עב והורו אור ממש או אורו הגשם שנקראת אור כי הוא לברר ולפזר בהורדת הגשם מהעננים יטריח ה' העב לבררו ולפזרו מקשרי חלקיו זה עם זה ואחר כך מזה הענין יפיץ ענן אורו שהוא האיד הקטורי והרוחי שהוא כמו אור ונקרא אור למעלה מזה ויהיה ברי לפי זה הפירוש מלשון ברירה ופזור : והוא

מ"ע ספורנו

כ"ד כל אדם יחתום · ועם כל זה יפלים תכלי' המכוון והיא התבואה ולרסוף היה בידי אדם · לדעת כל אנשי מעשיהו · כי ידעו כל אנשי מעשיהו של זה התכלית והם עובדי האדמה את גודל המשפיע את כל אלה ושובו להבנה וליראה אותו : ותבא חיה במו ארב · ובלעדי זאת היתה השגחת האל ית' על יצוריו כי אמנם תבא החיה הטורפת בזמן לטרוף בלילה : ובמעונותיה תשכון ביום כאמרו תזרח השמש יאספון ובזה יצא אדם לפעלו : מן החדר תבא סופה · ולפעמים מתוך חדר של עננים נספים יחד · תבא סופה והם שירוקות הפכים זה לזה וזה כשיהיו בין העננים מקומות פתוחים זה כנגד זה : וממזרים · ומן אידי' מפוזר שהאויר שהם ברוחות · קרה · יהיה קור לפעמים וזה כשיהיו צפוניים : ומנשמת אל וכאשר יהיה הרוח חזק כמו הררי אל ר"ל הרים חזקים : יתן קרח ורחב מים כשעירי' עלי דשא : במוצק · במרכז העולם שהיא הארץ ויקרא המרכז מוצק מפני שהוא נצב לעולם ובלתי מתנועע : אף ברי · מגזרת ברו לכם איש על משקל בלי · אמר שלפעמים יהיה האויר נבחר לאיזה מכוון : יטריח עב ויבלבלהו איזה איד עב ומימיי : יפיץ ענן אורו · והנה אחרי כן יקרה שאיזה ענן מוליד רוח ויפיץ את האויר המימיי : ולא נדע עוד מקומו איו : והוא

אוהב משפט

ברוממות האל ית' ה סב' על דברי החכמים כלם יאמר זכור פעולת הש"י כי כל מה שתוכי' והשגיח בהם תוסיף להגדיל פעלו אשר בני אדם ראו אותם ולא נעלמו מהם כי גלויי' הם פעולותיו בתכלית הרוממו' לבני אדם כלם : שוררו · מענין לשוריגו ולא קרוב · והרמ"בן ז"ל פי' לשון שיר ואמר זכור כעל הא' כי תשגי' והגדיל יותר מכל אשר שוררו וישבחו האנשים כלם כי אפי' המשוררי' והמפליגי' במליצה לא יוכלו לספר כל מלאכותיו כיון ומרומם על כל ברכה ותהלה ·

ויתרגום תרגם לדכר ארום הפיס עובדיה דישבחו גיברין צדיקין יאמר כי השגיא והגדיל פעלו כי כן ישבחו אותו החכמים ויאמרו כי הפליאה דעת מהם נשגבה לא יוכל לה : כל בני אדם כלם השיגו ברוממות ורצו אותה כי לא נעלמה היא אף על פי שידיעת מהותו נעלמת והאדם יסתכל בפעולותיו וישיגו רוממות מהדברים הרחוקים ממושכל ראשון לפני עד שיגיע לחכמות עמוקו' רחוקות · או יהיה מרחוק מימים קדומים · או מהשמי' שהם רחוקים כדרך השמים מספרים כבוד אל · או יאמר כי בני האדם ישיגו רוממותו כמו שאמר הנביא מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד : הן · הנה הוא יותר גדול ממה שנדע כי אין גדולתו נודעת בכל הארץ · ומספר שניו שהוא עושה נפלאות אין לאם חקר ותכלית · או הוא כמשמעו כדרך דברה תורה כלשון בני אדם [illegible] יאמר כי נלאיזהו הורה על רוממותו : כי יגרע · כרש"י ז"ל לשון רבוי [illegible] כמו שהקדמנו בפרקים : [illegible] באר צות' בארץ וכל בי עתה יתחיל לספר הנפלאות האל שהם בזה מעניני המטר כי יגרע נטפי מים [illegible] כלומר לפעמים ימנע המטר מן הארץ מרעת יושבי בה ולפעמים יורידם [illegible] וקרלה שימר לשון זקוק בזה לפי שהקיטור הוא [illegible] המפרשים ז"ל [illegible] כלומר השחקים הם מזקקים המטר וזוככים אותו אל העב שלו ומשפע יורד לארץ [illegible] שלפי' טיפין אינם יורדים : יזקו · לשון מזוקק [illegible] וכשהוא מגיע הקיטור [illegible] במקום הזה דרך השאלה ואותו עולה מהארץ בסבת חום השמש המרתיח את הארץ כמו שאמר מרתיח הקדר' ומעלה ממנו אותו קיטור · ועל דעת האומרים בגמרא כי מים העליונים [illegible] : לאידו · כמו לעננו מן ואיד יעלה מן הארץ : [illegible] ירעפו · לשון הולה כמו הרעיפו שמים והוא הפך מן יערוף כמטר לקחי כי כן נאמר כאן [illegible] אשר ולאיזה תכלית הוא זה הזקוק כדי שיזלו השחקים ויטפו מהם גשמים על בני אדם : רב · הולך על האדם או אל הגשמים : הן · עיין פי' הראב"ע ז"ל ולפי [illegible] יזלו כמו שאמר שם הזל כטל [illegible] הבדל בין ריבוי ומיעוט והעד כמטר [illegible] עננו כחום לח עלי אור · פרש"י בפסוק העליון יאמר כי גם אם יבין אדם [illegible] כי האל פרש על העב מטרו ופרשי הים כסה [illegible] כי בם ידין עמים על העבים והרעמים [illegible] וכן תרגמו המתרגם פרש עלוי מטריה · ובדברי רז"ל [illegible] כל אורה שנאמרה באליהוא ביריד' גשמים הכתוב מדבר · וכתב הרמ"בן ז"ל שיתכן שנקרא הגשם אור בעבור כי בירידתו יאור היום [illegible] כי בעבים ובגשמים ידין [illegible] ואפשר [illegible] ויהיה למכביר [illegible] עמים כי [illegible] על [illegible] מלין יכביר : [illegible] בכפ' [illegible] על כפים [illegible] יגיד עליו רעו [illegible] יגיד על העב [illegible] אף [illegible] יאמר [illegible] שמעו שמוע וגו' [illegible] ויגיד [illegible] תחת כל השמים [illegible] הארץ

מע׳ ספורנו

והוא מסבו׳ מתהפך · אבל זה לא יהיה תמיד באופן אחר כמנהג הפעולו׳ הטבעיות ולא בחזרת חלילה כמנהג ההקפים השמימיים החוזרים חלילה לפחות לקץ שנים אבל מתהפך מכח סבות במציאות בתחבול תיו של האל ית׳ המסדר׳ לפעלם כל אשר יצום על פני תבל ארצה · כדי שיפעלו מה שיצוה להם לעשות על פני תבל המיושב : אם לשבט · וזה לפעמי׳ יעשה לשבט ולפורענו׳ אם לארצו · ולפעמים להיטיב לארץ אשר בה צדיקי׳ ומתפללי׳ אליו : ואם לחסד ולאומו׳ מ״ה ולבהמות שלא ידעוהו יעשה לפעמי׳ ע״כ האם: התדע בשו׳ם עליהם והופיע אור עננו׳ שמם על כן שה אור עננו שהוא הרקיע השמימיי אם הופיעו באו׳ המאורו׳ כאמרו יהי מאורו׳ ברקיע השמים וזה כי רצה שיתמזג אור המאורות ואומם באמצעות הרקיע השמימיי וכל זה לצורך הש גני׳ : התבין על מפלשי עב · התבין משקלי האיד הקטורי הקל והאיד המימיי העב מה שהם שהם מפלאות תמים דעים · שהוא האל ית׳ באופן שיקרה : אשר בגדיך חמים · יותר מן הראוי לאותו הזמן : בהשקיט ארץ מדרום · בהיות הארץ שוקטת מכל רוח דרומי : תרקיע עמו · האמנם תתן מציאות בשכל לרקיע שהוא גלגל יוצא מרכז שעם כל זה ית׳ : לשחקים · בשביל גרם הככבים שהוא הנושא אותם : חזקים כראי · שהם חזקים וקשים ועם זה הם זכים ובהירים כמו המראה של נחשת או של זכוכית : מוצק · שכל אחד מהכוכבים מוצק וקבוע בגלגלו ומתנועע בתנועת הגלגל וכל זה נגד הטבע בכונת פועל מכוין בלי ספק · אם כן מה נאמ׳ לו במה נערך׳ :

לא

אוהב משפט

בארץ · הוא כפל כי אורו לשון גשם כמו שפי׳ וי״מ ישרהו לשון השוריכו והוא שב אל הברק · והחכם ר׳ לוי ז״ל פי׳ לשון דרך ישרה ושב על הרעם שהוא מישר דרכו להשמיע בכל העולם ואורו שב אל הברק והראשונות נכון : אחריו לפי פי׳ האחד שהזכרתי בפסוק אף לזאת יחרד לבי · כנוי אחריו אל הברק יאמר כי אחר הברק מיד ישאג קול הרעם כי אין ברק בלא רעם כי סבת׳ היא אחת אלא שלפי בהירו׳ היא משיג למראו׳ יותר מחוש השמע הוא נראה הברק קודם שמיע׳ הרעם · וזהו שאמר ולא יעקבם כי לא יתאחר הרעם אחר הברק ולא שהאו׳ ישיג קול השמע׳ ולפי פי׳ הרמ״בן ז״ל יהא׳ כי אחרי דיבור הש״י והגה היוצא מפיו לגזור על הגשמים ישאג וירעם בקול גדול : יעקבם · לשון איחור כ׳ עקב הוא לשון אחרית יסף · או הוא מלשון רז״ל בהליף ק״ש בכ״ף כמו קובע וכובע · וי״מ ולא יעקבם ולא יזיקם מן ויעקבני כלומר נזק הבא בערמה כי הרעם עם היותו גדול אינו מזיקם · ואינו נכון : ירעם תכף שגזר על הגשמים יבאו הרעמים הרך פלא כי לא ישתכח הזמן בהדרגה מעט אחר מעט ואלו הגדולות לא נדע סבתם כי אינם על הדרך הטבעי · ובמדרש מפרשו על מתן תורה שהיה הקול חזק יכל א״ס לבלות כפי כחו ודרך ידע הוא : כי ואלו הם מגדולותיו כי תכף הרעם יבא הגשם ולא נדע לו סבה פועלת רק מאמרי הש״י כאלו מלוה חלק מהמים להקפיאם ולהיות שלג ויאמר לו הוא בארץ : הוא ארץ · הסר בי״ת כמו הנמלה

רלבג

בשום אלוה עליהם · בגזור אלוה עליהם שיהיה ענינם בזה האופן : והופיע · והאיר והוא מקור וזה יהיה כשיתלהב האיד הקיטורי : מפלשי עב · כמו מפרשי וכבר קדם ביאורו : כראי מוצק · כמראה הנתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספירית והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים כראי מוצק : לא נערוך מפני חשך :

לא

אבן עזרא

והוא · המקום יסובב מסיביו והנכון בעיני שהוא על הגלגל שמתהפך בתחבולות המקים לפעלי בני אדם · אם לשבט · להשחית הזרע : אם לארצו או לשבט כמו אבנים גדולות ואם כיס והנה הזכיר ג׳ ענינים האחד לאום והשני להרצו בעבו׳ צורך הארץ ושוכני חסידי׳ כענין לפעלם והשלישי לחסדו והנה ישיב אם לשבט אם לארצו פי לפעלם : התדע בשו׳ אלוה עליהם · כאשר שם המקו׳ העבי׳ על בני אדם והופיע והראה האור בתוך העננים · או תדע מפלשי עב כמו פלס מעגל רגלך כאלו הם שקולים בפלס : אשר בגדיך חמים · הענין ימי הקיץ כי רובי הרוחו׳ הם שמשיים בעבור היות השמש בפאת שמאל׳ ורובי המפרשי׳ אמרו כי בהשקיט בהגיע שהוא הפך שקט ויאמרו כי כמשי הארץ ירעה ושקטה וזה רחוק להיות מלה אחת מפרשת לפירוש והפכו ולא יהיה לה שינוי בבנין כמו שרש ישרש ויותר נכון היה שיאמרו התוכל להתחמם אם לא היתה רוח דר ימין : תרקיע עמו · בחסרון ה״א התימה והשחקי׳ הם על העבי׳ ונקראו כן בעבור היותם אויר דק והוא מן ושחקת ממנה הדק וכן נקראו רק ורקיע והם תחת הגלגלים והענין התהיה תעזור אותו להרקיע השחקים ולשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק על כן יראה האור מהם :

הודיענו

תרגום

והוא תוסקפתא מהפך בחכמתיה לאצלחא פלחי בארעא בעובדיהון ונחתין בכל אתר די פקיד נון על אפי ארעא: ת״א והוא ברחמוהי מיא טמיעתא מהפך באפו תיקוהי לעובדיהון דבני נשא מגלי יתהו ומשדר יתהון לכל דפקדינון על אפי תבל ארעא: אין מטרא דפורענותא בימא ובמדבריא אין מיטרא רזיא לאילני טוריא וגלמתא אין מטרא ניחא דחסדא לחקלי דפירי וכרמי יספקיניה: אצית דא איוב קום ואתבין פרישותא דאלהא: הידעתא כד ישוי אלהא גזירתא עילויהון ואופע ענני מטריה: הידעתא על מבשקרני עבא פרישותא דשלים מנדעא: די לבושייך משחנין כד משדיך ארעא מן דרומא: תרקע עמיה לשחקיא תקיפין דחזותהון באספקלריא סנינא:

אגרע

וְהוּא מְסִבּוֹת ׀ מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָו לְפָעֳלָם כֹּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם ׀ עַל־פְּנֵי תֵבֵל אָרְצָה׃ אִם־לְשֵׁבֶט אִם־לְאַרְצוֹ אִם־לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ׃ הַאֲזִינָה זֹּאת אִיּוֹב עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן ׀ נִפְלְאוֹת אֵל׃ הֲתֵדַע בְּשׂוּם־אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ אוֹר עֲנָנוֹ׃ הֲתֵדַע עַל־מִפְלְשֵׂי־עָב מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים׃ אֲשֶׁר־בְּגָדֶיךָ חַמִּים בְּהַשְׁקִט אֶרֶץ מִדָּרוֹם׃ תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כִּרְאִי מוּצָק׃

הודיענו

מתהפך ב׳ וסי׳ במהנה מרין׳ והוא מסבות מתהפך בתחבולותיו׳ אם לשבט חד מן ב׳ ר״פ אם אם אם וסימ׳ אם לשבט אם לארצו׳ אם גנבים באו : והופיע ל׳ והוא חד מן ט׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ברישי׳ קדמא ותניינא ה׳ ותליתא וה׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הה״א בס״ד : חזקים ג׳ וסימ׳ וילכו בני דן לדרכם · הנה נתתי את פניך · תרקיע עמו לשחקים :

רשי

והוא · הממונה מסיבות מתהפך בתחבולותיו של מקום · לפעלם · של גשמים · לפועל המוטל עליהם לעשות אם טוב ואם רע מתהפך במסיבות הרבה · כדוגמא ששנינו הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בראש השנה ופסקו להם גשמי׳ לסוף סרחו לפחות מהם אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא הקב״ה מורידה שלא בזמנם ועל ארץ שאינה צריכ׳ להם ועתים לטובה כיצד וכו׳ : לכל אשר יצום · לאותן גשמים לעשות לארץ׳ ד״א והו׳ מסיבו׳ מתהפך בתחבולותיו׳ כן נכתב וגומר · מקיף עננים ורוחות סביבות ההרים שיהיו שותים מכל רוחותיהם · בהגלה והיה עקב: אם לשבט לפורענות טו בני אדם מורידם בהרי׳ ובגבעות שאין מקום זריעה · אם לארצו להורידם כאשר נגזר בתחילת דין · לא נשבט ולא לפנים מן השורה · אלא בבינוני׳ אם לחסד שנכנסו הדור עכשיו יותר לדיקי׳ משהיו בראש השנה והוסן גשמי׳ שנגזרו בבינוני מתהפך בתחבולו׳ מסיבותיהם לירד בחסד בזמנם ועל הארץ הצריכה להם שלא תוריד הטיפה מהם לקיבוץ · ימלאהו למטר להאת מן המלות הללו · בשום אלוה חק ברית עליהם · היאך אלוים במאמר : מפלשי עב · גילוי עב · לשון מבוי מפולש כלומר לארכן אל רחבן של עבים · התדע עליהם תפלאות תמי׳ דעי׳ כרה בגדיך חמים בהשקיטו הארץ מרוח דרומית שהיא הורג את העולם בקרה שרוח מזרחית מתממתה · שנאמר רוח קדים חרישית · שמשתק׳ כל הרוחות מפניה · חזקים · הרקיעים כראי מוצק · כראי שהנשי׳ רואות בו :

הודיעני

תורת השם יראת שדי

והוא וגו׳ יר׳ והוא מציאות הגלגל הנקרא בשם מסבות אלו סבונים מתהפך מרעה לטובה בתחבולותיו של האדם וז״א לפעלם ויר׳ לפעלם של אנשי העולם ככל אשר יצום האדם השלם על פני תבל ארצה · אם לשבט אל הרשעים אשר הוא רוצה שיתיסרו אם לארצו של השלם ההוא שהוא כמטע ערב בעדם אם לאיזה חסד אשר ימציאהו או עם אותו הענין ויביאהו אל אנשי העולם · והה״ר משה קמחי ז״ל כתב כל אשר יצום כנוי מ״ם יצום שב אל מי המטר ע״כ : וכפי הפי׳ הב׳ יר׳ באומר מתהפך בתחבולותיו כלו׳ מתהפך מטובה לרעה כאשר יצום האל ית׳ על פני תבל ארצה ר״ל אם שימטירו בזעף או שלא ימטירו כלל אם לשבט והוא רמז אל היסורין אם לארצו של העושה רע כדי שיזיקנו ולא לזימים או למדברות או יר׳ אם לארצו ולא לשדהו ולכרמו וא״כ האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל האם הוא אמת כי תדע בשום אלוה עליהם עינו לטובה והופיע אור עננו לסבת זכיותיהם או זה מאמין בזה וכן האם הוא אמת כי תדע על מפלשי עב כלו׳ על מפרשים עב מפלאות תמים דעים והוא האל ית׳ · ורז״ל אמרו מפלאות תמים דעים א״ר יהודה בר סימון כל שהוא תמים אצל הקב״ה ע״כ · והוא נכון אל האמו׳ וכפי הפי׳ הב׳ יר׳ בשום אלוה עליהם עינו לרעה וכו׳ ויפרש עליהם העב כדי להסתיעם במים וכו׳ אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום רז״ל אמרו בשעה שרוח דרומית מנשבת משתקת כל הרוחות מפניה ע״כ · וכפי כל האמור יר׳ לומר כי בהשקיט ארץ מדרום שלא יהיו אז הרוחות מאותו הצד כלל כי אם מפאת צפון הנה לפעמים יהיה אז הדבר תכף ומיד שיהיו בגדיך חמים מצד התמימות הגדול אשר יהיה פתע פתאום מרוב הרוחות אשר יהיו שמה מן הדרום והענין הוא כדי להמטיר על הארץ בסבת תפלת הצדיק וכמו כן תרקיע עמו לשחקים כלו׳ תמטיר המטר מן השחקים או באותו העת אשר הם חזקים כראי מוצק כלו׳ שלא היה אז עת מטר ועכ״ז יהיה כן בשביל הצדיק לטובתו ולפעמים בשביל הרשע לרעתו :

הודיענו

אבן יחייא

והוא וגומר שהענן מתהפך בתנועה סבוביית כי בפתע יעתק ממקום למקום · וזה בתחבולות הבורא ית׳ כדי לתת השכר מהמטר לאנשי פעל׳ הטוב והעונש ממניעתו לעושים פעל׳ הרע כי העננים יעשו כל אשר יצום בורא׳ על פני הארץ מקור הכליה וההפסד · אם לשבט וגו׳ יחד כי יבוא המטר או מניעתו אם לשבט ומשפחה מיוחדת · ואם לארץ ואקלי׳ אחד בכללו · ואם שימציאהו לחסד לאיש פרטי · האזינה וגומר האזין זאת איוב מהענין הגדול מירידת הגשמי׳ עמוד והתבונן שאר נפלאות אל ותדע מתוכם השגחת ה׳ בתחתונים · התדע וגומר האם תדע בשום האלוה השגחתו על האנשי׳ יושבי העול׳ השפל · ואם תדע כשיופיע ויספיע אורו והשגחתו על עננו שהוא עולם הגלגלי׳ · התדע וגומר ואם תדע כשינהיג על מפרשי עב והוא עולם המלאכי׳ אשר יש מסך מבדיל בינו לעב עולם הגלגלי׳ אשר בעול׳ המלאכיי ההוא יראה מפלאות תמים דעים כי הם פשוטי׳ ודומי׳ לפשיטות בורא׳ אבל אינו פשיטות מוחלט להיות׳ עלולי׳ ממנו ית׳ ומזוני׳ באורו אור שכליי · אשר וגומר ואחד מן הדברי׳ אשר יראה לנו בלתי הכרת פעולת השמש בתחתוני׳ פעולה עצמיית ורצוניית רק פעולה הכרחיית וכפי רצון קונה הוא התולדות הקיץ והחרף מפני הליכתו אל צפון וסיבובו אל דרום · כי בקיץ אשר אז הבגדים יתחממו ויתילד בהשקיט ה׳ הארץ אשר היא כנגדיית לדרום וזאת הצד הצפוני המיושב אשר השקט ומנוחה יבוא לו בסיבות השמש עליו אשר יהיה סבה אל צמיחת כל הצמחי׳ ושיב כל נבראי מטה · תרקיע וגומר ועולם הגלגלי׳ אם יהיה כח לך להרקיע עמו השחקי׳ · ובעול׳ המלאכי׳ אם יהיה לך כח להשיג׳ מעלת׳ וכחם אשר הם כראי מוצק · וראי מוצק ר״ל כתרגומו דחזותהון באספקלריא סנינא :

הודיענו

ר׳ אברהם פריצול

והוא מסבות · והוא הש׳ ית׳ מתהפך הגלגלים הסובבים בתחבולות קבוציהם יחד זה על זה להזיל פעלם על ברואי מטה להיות כחותם מהגרמים השמימיים לפעולתם שיעשו כל אשר יצוה ויסדר ה׳ להם לגלגלים והמסבה שזכר כן יעשו על פני תבל והיישוב ארצה ולא יחטא : מסיבות · שם לגלגלי׳ הסובבי׳ הו והוא מסבות מתהפך והוא המסיבות והמקומות שהאדם מיסב בו כאשר יתפוך על יד הגלגלי׳ ותחבולותיהם : אם לשבט · ומה שיפול מפעולות הגרמי׳ השמימיי׳ ומגלגול הגלגלי׳ מרצה ה׳ לפעמי׳ יהיה אם לשבט להכות הראויים בברד ולהבני הלגבים להרוס אותם או להמיתם ולפעמים אם לרצו של הקב״ה להרוות הארץ בגשמים ולהצמיחה ולפעמים לפיעול בהם פעולות על צד החסד להוסיף טובה על הברואים ואף שלא יהיו ראויים לרבויה טובה שימשך ממנו הכל ימציאהו הש׳ יתברך להגיעו על ידי המלאכים העליונים גלגליו ומשרתיו עושי רצונו : לשבט · למכה שבט של הקדוש ברוך הוא ; אם לארצו · דבר הצריך לארצו : אם לחסד ולפעמים להרבות לעשות חסד יותר מן הראוי : האזינה זאת · האזינה הדבר הזה איוב באוזן שומעת תוכחות מוסר ועמוד על התבוננות לדעת נפלאות אל אשר סדר ועושה בנפלאות כלם : התדע בשום · התדע איוב הזמן והאופן כאשר ישים ה׳ עליהם על העבים לנוחם על מה שימשך מהם ויאך הופיע אור עננו להפיק הברקי׳ והקולות והברד ויתר הדברי׳ הנמשכים מהם הופיע מקור מן הפעיל או עבר לדעת אחרים : התדע על · התדע סבות מפלשי עבים והבדל מראיהם ותכונותיהם בכמותם ואיכותם ואיך יתפעלו אשר יתפעלו ויפעלו אשר כל אלה מפלאות האל שהוא תמים דעים שיודע סבות הנפלאות בפעולות הנבדלות אשר הוי סבתם ותולדיהם בסדור רצונו הקדום מפלשי לשון הבדל והתחלפות או מפלשי · כמו מפרישי בר״ש ורצה לומר העבים שהם פרושים ושטוחים בהרכבה זה עם זה כמו שבארנו מן פורשי כנפים : אשר בגדיך · ואם ידעת הסבה מדוע בגדיך חמים בזמנים מה ידועים יותר מזמן אחר והוא בהשקיט ה׳ ארץ הדרום שיתרחק משם השמש לסביבו לנטות אל הצד הצפוני המיושב או יתחממו בגדים ושקוט הדרום מחום השמש הולך אל צפון בימי הקיץ לכווס בב אל דרום בימים שהחורף ליסוד כי זה : תרקיע עמו · התחשוב בחכמתך הרמה שתוכל ותדע להרקיע עמו לשחקים ולהמתיחם ולהמשיכם כאהל לשבת ולהיות בוחן עמו בעשיית השמים אשר עשאם הוא חזקים ותקיפים שלא יפסדו והם זכוכיים וספיריים כראי מוצק כמראות הצובאות של מתכת מוצק יכתך או תרקיע עמו לשחקים הלא תוכל איוב לעלות לרקיע לשבת שמה עמו ותתגורר שמה ועם היותם חזקים כראי מוצק וחזק : כראי מוצק · כמראה של מתכת חזק ומוצק מלשון התכה ומתכה מלשון חזק :

הודיעני

הרמבן

והוא הענין למסבות רבות מתהפך בתחבולות גדולות שיפעלו בני אדם ברדתו : כל אשר יצום · האל : על פני תבל · להורידם לארץ · כי במקום שיצום שם ירדו לאותם פעולות אשר יגזור · אם לשבט ומשפחה אם לארץ אחת שימטר בו · והיא תקרא ארצו : אם לחסד · שימציאנו לאיש אחד להמטיר על שדהו וכרמו׳ אמר לשבט אין מיטרא דפורענו׳ בר גוזר הוא מן שבט מוסר והנכון מה שפירשתי : האזינה זאת איוב · כי בעמה ידע האל ומשגיח על הפרטים : עמד והתבונן · בנפלאות האל כי לא ידעתם וכן היה לך להבין בסוד ומשפט האדם כי לא תדענו : התדע בשום אלוה עליהם · התדע על מפלשי עב יאמר התדע בשום אלוה על העננים והופיע והראה הגשם אשר שם בהם כלומר התדע מה הסבה שיריק ויסים המטר עליהם ויופיע אותו מתחתם : התדע על מפלשי עב · פירש החכם ר׳ אב״ע ז״ל כי הוא מלשון פלס מעגל רגלך · יאמר כי מעשי העב כולם שקולים בפלס ומאזני משפט ולא תדע בהם מפלאות שלם הדעות היודע כלליים ופרטי׳ ומחשבות והרהורין אשר בהן ידין עמים במשפט לו׳ ק : אשר בגדיך חמים · כשתשקוט ותנוח הארץ מדרס רוח לבין מנשבת והם ימי הקיץ ויותר נכון שידבר עתה על החום ואמר ידבר על הקרה בפסוקים של מעלה ויאמר מה הסבה אשר בגדיך חמים ואינו יכול ללבוש בגדים הרבה כשתהיה רוח דרום מנשבת והארץ שוקטת בלי רוח צפונית גדולה וחזק ממנה יראה כי בכים לא יאמר על הסבה כי ידענה כל חכם בתבונה אולי ידעה איוב אבל יאמר אם ידעת שלימות דעותיו בגשמיים ובקור ובחום שהם כלליים והמימים בפרט ובכלל וענין התדע בשום אלוה עליהם עם הפסוק הבא אחריו ענין אחד יאמר התדע בשום אלוה מטר על הענן והופיע אותו בפלס ומאזני העב ובכללות שלמות הדעות ויכפול התדע פעמים לחזוק ותמידות כענין כפלו נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות קולם : תרקיע עמו לשחקים · יאמר התמה וכמו לא תמסך לייתן בחכמה כי הוא כמו שאלה ללעג והענין לאמר הרבה עזור אותו בהרקיעו וכדמו השחקים לשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק ועל כן יראה האור מהם :

הודיענו

רשי

הודיענו · מה נאמר לו לה"ב בריבנו עמו · לא נוכל לערוך אליו מפני חשך אשר סתרו וסביבותיו · היסופר לו כי אדבר וכי כמדת הבריות הוא שצריך שיספרו אליו דברים היוצאים מפיו: אם אמר איש אומר מפיו כי יבולע ויגלה אליו מיד · כמו פן יבולע למלך יגלה · ורבותינו פירשו · היסופר כל שבחו לו · כי אדבר כי נדבר בו ובגבורתו אם אמר איש לספרם כולם · כי יבולע ממקומו ועתה לא ראו אור · לא ראו בסוף דבריו של אליהוא · חזר לקנתר אותן שלשת ריעי איוב על לא מצאו מענה ואמר ועתה שלשת ריעיך הלא שהיה להם להשיבך כל דברים אילו שאמרתי לך · לא ראו אור · כעשו המה ככסלים אשר לא ראו חכמה · בהיר הוא בשחקים · דומה לבהירים בהירים הנוראים בשחקים להוריד גשם · ורוח באה ומטהרתן ומעבירתן · ואין מטר יורד · כך היה דוגמא שלהם התחילו להשיבך וסוף עמדו ולא ענו: מצפון זהב יאתה · הרי הוא כחוזר על הראשונות ד"א מדרש חכמים כשהרקיע מלא בהרות עננים עבי׳ להוריד גשם רוח עברה ותטהרם · ואין גשם יורד · זה מדרש חכמים ואינו מתיישב על סדר המקרא׳ ומצפון זהב יאתה׳ מנשב רוח צפונית ומעביר הגשם וחמה זורחת · כמו המריקים מעליה׳ הזהב · על אלוה · מלפניו :

שדי

יט הוֹדִיעֵנוּ מַה־נֹּאמַר לוֹ לֹא־
כ נַעֲרֹךְ מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ׃ הַיְסֻפַּר־לוֹ כִּי ב׳ בקבר
אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע׃ וְעַתָּה ל״א כן יבלע
לֹא־רָאוּ אוֹר בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים
וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם׃ מִצָּפוֹן זָהָב
יֶאֱתֶה עַל־אֱלוֹהַּ נוֹרָא הוֹד׃

שדי

אוֹדַע יָתָנָא מָה נֵימַר לֵיהּ לָא נְסַדַּר
לְמֶחֱמֵי קֳדָם חֲשׁוֹכָא׃ אִיפְשַׁר
דְּיִשְׁתְּעֵי לֵיהּ אֲרוּם אֲמַלֵּל אִין יְמַלֵּל
בַּר נַשׁ אֲרוּם יְקַטְרֵג׃ וּכְדוֹן לָא חֲמוֹן
מִטְרָא בּוֹטֵט הוּא בִּשְׁחָקֵי וְרוּחָא
עֲבַרַת וְדַכְיַית יַתְהוֹן׃ ת״א וְהַשְׁתָּא
לָא אִסְתַּכָּלוּ בְּאוֹרַיְיתָא אִתְעֲבִידוּ
שְׁמַיָּא בְהִירִין מִן לְאַחֲתָא טַלָּא וּמִטְרָא וְרוּחַ עֲבַרַת וְדַכְאִינוּן׃ מִצִּיפּוּנָא דַּהֲבָא יֵיתֵי
קֳדָם אֱלָהָא דְּחִיל שִׁיבְהוֹרָא׃ ת״א מִן צִפּוּנָא אִסְתַּנְיָא יָתֵיהּ וְיִנְהַר עָלְמָא קֳדָם
אֱלָהָא דְחִיל יוּזְרוּן עֲלוֹי עָלְמָא׃

שדי

רלבג

לא נוכל לסדר דבריו ולערוך אותם לפני השם ית׳ מפני החשך אשר אנחנו בו מפני הטבע החמרי וקיצורינו מהשיג פועל הש״י על השלימות : יבולע · ישחת : בהיר · זך ומבהיק :

שדי

מסרה

היספר ב׳ וחסר וסימ׳ בקבר חסדך · היספר לו כי אדבר : יבולע ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ כן יבלע למלך ולכל העם : אם אמר איש כי יבלע : יאתה ב׳ וסי׳ ואירכם בסופה יאתה · מצפון זהב יאתה :

אבן עזרא

הודיענו מה נאמר לו · מה דעת יש לנו שנאמר לו למה כן וכן לא נוכל לערוך אליו מפני החשך כי אנחנו בחשך : היסופר לו · ענינו הין צריך שיספר לו אדם · אם אמר איש בלבו כי יסתר ממנו לא יועילנו ורב האיי גאון ז״ל אמר כי יבולע על השמש : ועתה לא ראו אור · והנה אין כח בידם אפילו לראות האור כשהעבים בשחקים ובהיר שב לשמש והוא מן בהרות עד שיבוא רוח ותטהר העבים : מצפון זהב יאתה · פי׳ זהב זוהר השמים הדומה לעין זהב כי מפתח לא אין יכול להתזכך · ויש אומרים שפירוש זהב הרוח שהיא זכה כזהב והראשון נכון : ועל אלוה נורא הוד · שירצה הודו של מקום בצאת השמש וישבחוהו בני אדם וישתחוו :

שדי

אבן יחייא

הודיענו ונגמר הודיענו מה נוכל לומר אליו בווכחנו עמו בהיות שלא נערוך יחד ואין ערוך אליו מפני החשך ענן וערפל שמפסיק בינינו לבינו · היסופר וגומר ואם תאמר שראוי לוכח עמו ע״י שליח היסופר לו מה שאדבר וכי יש איש בעול׳ שיאמר לדבר ולוכח עמו והלא יבולע ובהבל בא ובהבל שמו יכוסה · ועתה וגומר כי עתה אפי׳ השחקי׳ ואפי׳ היותר בהיר שבהם אצלו ית׳ יהיו כאלו לא ראו אור ופתאום יבוא איד׳ ברצות ה׳ לכלותם כי ברוח אלוה׳ דיבשם שיעבור יטהרם ויבואו אל ההעדר והיו כלא היו וכתרגום ורוח עברת ודכאינון וכ״ש האדם הדך ומדוכה · מצפון ונגמר ובוא וראה פחיתות בני האדם כי גודלם ותפארתם יהיה בריבוי הזהב אשר יאתה ממקום הנגדיי מצפון והוא הצד הדרומי החם אשר בריבויו יהיה הוד והדר על האלוה הנורא כי ישבחהו אותו אשר הספיק לו ונתן הריבוי מהמתכת הזהביי ההוא :

שדי

תורת חסד יראת שדי

הודיענו מה נאמר לו לגעת רצותנו להתפלל אליו על זה ולא שיהיה כי נערוך תפלותינו מפני חשך כלו׳ שיחשך לנו עם ענינו והוא ע״ד סכות בענן לך מעבור תפלה וכמו כן הודיענו היסופר לו כלו׳ אם יעיינו בתפלתו כאשר אדבר ואעיין בתפלתי יותר מדי שהוא דבר א׳ מהדברים שבשבתם מזכירין עונותיו של אדם והוא בעצמו אומרו אם אמר איש כי יבולע והוא מובן מעצמו · ורז״ל אמרו היסופר לו כי אדבר אמר רבה בר חנינא א״ר יוחנן כל המספר בשבחו של הקב״ה יותר מדאי נעקר מן העול׳ שנא׳ היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע ע״כ · או יר׳ היסופר מה שאדבר שיעשה בעולם כאלו הוא ית׳ היה המודבר ההוא ובכן יעשה וזהו מלת לו כלו׳ כאילו הוא דבר שלו וכן אם אמר איש שלם איזה מאמר כי על פי אותו המאמר יבולע כביכול מה שאמר האל ית׳ כי צדיקו של עולם גוזר והצדיק מבטלו כי צדיק מושל יראת אלהים ולסבה זו יהיה הדבר שאמרתי עד הנה כי המטר אשר ימטר האל ית׳ בארץ בפתע פתאום על

כי לא ראו אור כלל כלו׳ לא ראו ענין מטר כלל ותכף ומיד בהיר הוא בשחקים ר״ל שיהיו השמים כבהרת אבד העננים שיהיו שמה נסכת תפלת הצדיק וכו בעת ההיא אם רוח ורצון עברה בו באדם השלם ולא יחפוץ במטר ההוא הנה תכף ומיד יטהרם ומצפון זוהר כזהב יאתה ולא יהיה שום מציאות מטר וכו׳ והוא הדבר בעצמו שאז״ל מחוני המעגל כאמור באופן כי על אלוה נורא הוד על כל מה שעשה בעולמו ועם היות אמת כי לא מצאנוהו לו ית׳ מן הסבה אל המסובב הנה עכ״ז ידענו כאומה היותו שגיא כח על כל הדברים הנז׳ · ואני חושב לומר כי תשלום כונת המענה הלזה הוא ענין פסוק זה ור״ל הנה סוף תכלית כל הדברים הנה זה הוא כי תכלית מה שידענו ממנו ית׳ היא שלא נדעהו וכמו שאמר הרב המורה וכו׳ והוא אומר שדי לא מצאנוהו שגיא כח כלו׳ וכאשר נאמר כי לא מצאנוהו ולא ידענו דעתו וכו׳ הנה בזה אנחנו אומרים היותו שגיא כח וכו׳ והוא ע״ד אומר אילו ידעתיו הייתיו ולכן יראוהו אנשים ושום אחד מחכמי לב לא יראה בדבר זה להשיגו · ובזה השיב תשובה רבה לאיוב שאין לו לחקור במופלא ממנו וכו׳ וחרה אפו על רעיו לפי שלא השיבו תשובה זו · והרד״ק כתב עמוד והתבונן וכו׳ פי׳ א״ר עמוד שלא תענה וכמוהו ובפתחו עמדו כל העם · מפלשי עב אומר מפלשי הוא מלשון פלס ופי׳ מאזני העבים כאילו שוקלים במיום אב רב ואם מעט ויש אומר מלשון רז״ל מן הכוי מכולם בחלוף שין בסין ופי׳ מגולה · אם אמר איש כי יבולע ר״ל ח״ו כי לא יוכל להעשות דבר נעלם ממנו ויש אומר יבולע לשון בשורה וכמוהו כן יבולע למלך ואיכי קרוב בעיני · ועתה לא ראו אור פי׳ אלה המכחישים האומרים שיכוסה ממנו הם לא ראו אור ה׳ הזך בשחקים ור״ל לא ראו אור גבורתו ופי׳ א״ר ועתה בעת המטר לא יראו בני אדם אור השמש שהוא זך בשחקים אלא אחרי שרוח עברה בשחקים ותטהרם מן העבים ולא יהיה המטר · ואמר כי בעת שהשמים מתקשרים בעבים נראה בשחקים כדמות בהרות ובא הרוח ומניסה העבים ולא ימטיר : מצפון זהב יאתה יר׳ יבוא הגשם זך כזהב וכל זה על יד האל שהוא נורא הוד כמו המריקים מעליהם הזהב והוא השמן וכל דבר זך ונקי נקרא זהב או פי׳ מצפון יבא רוח זך כזהב על אלוה נורא הוד שיראוהו בני אדם ופי׳ א״ר בהעדר השמים אז מצפון זהב יאתה לנקות החטה ואמר מצפון כי שם הישוב · לא יראה וגו׳ יש אומר לכן יראוהו אנשים אע״פ שלא יראה אותו אפי׳ אחד מכל חכמי לב ע״כ : והה״ר שמריה האקריטי כתב תחת כל השמים ישרהו טעם ישרהו לשון מישור ונקבה ר״ל כי כל מה שתחת השמים הולך קול הרעם במישור ואין מי יעכב וכנוי ישרהו שב אל הקול וטעם ואורו הוא הברק וכנוי הו״או אל השם הנכבד ויאמר שברק יראה על כנפות הארץ · אחריו ישאג קול הרעם ולא יעכבם שב אל מין הרעמים כי ישמע קולו ר״ל הרעם · ביד כל אדם יחתום ר״ל במקום כל אדם יסמן מה שהוא צריך אם שלג ואם מטר ביכוי או מטלת עוז ולמ״ד לדעת כלמ״ד אמרו לי וטעם דעת שם הפעל על משקל לשבת לרדת רק בפתח בעבור אות הגרון וטעם הכתוב בעבור שהוא יודע כל הפרטים שהם מעשהו וטעם ביד כטעם איש על ידו ורחב מים במוצק יר׳ ביציקה ומספך :

אף ברי וגו׳ יר׳ אם הם גשמי ועם כאשר ספר גם השמש יטריח העב ויפיץ מטרו שלא יבא בזעף וזעם · והוא מסבות טעם והוא על השמש והטעם מסבות סבובות והקפות מתהפך בעבור מכהינוי ועלומו לעשותם ככל אשר יצוס על פני תבל ארצה · או יר׳ באומר ותבא חיה במו ארב מטר הזעף כי הוא להשחית כמו חיה רעה וטעם במו ארב מארובה וטעם מן החדר מקום פנימי ע״ד משל והנה כח ו״ו ותבא נמשך במלת מן החדר וטעמו ואם מן החדר וטעם החדר כטעם וחדרי תימן כי הוא פאתי תימן כי אין חדרים בגלגלים וטעם סופה רוח חזקה כטעם סופות בנגב לחלוף וטעם ומחזרים קרה ומן הרוחות בעלי המורה · קרה הטעם קרירות וטעם ומזורים כטעם מזרה ישראל יקבצנו וטעם מנשמת אל מרוח אל רבה בזה מרות חוק ית׳ קרח ויהיה טעם יתן אל ה׳ או ישוב אל הרוח וטעם יטריח עב ללכת ולהתפשט לפזר המים שלא יפלו להשחית ביחד וטעם בתחבולותיו שב אל השם הנכבד הפועל כל זאת כאומרו עושה גדולות ולא נדע וטעם לפעלם שב אל התחבולות החדש בשום אלוה עליהם טעם עליהם על הנפלאות וטעם אור עננו מטר עננו וטעם מפלשי עב תהפוכות העב ועניניו וכמוהו והתפלשו אדירי הצאן · יתחבכו ויתגוללו על העפר · וטעם תמים דעים כטעם תמים דעות · לא נערוך הטעם לא יהיה נדברנו מחשות · היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע הטעם היצטרך שיסופר לו אשר אדבר אם הדבר אשר אומר איש לא יצטרך כי גלוי הוא לכל גם הדבר אשר יבולע ולא יצא כפה · והנה טעם כי אדבר אשר אדבר עמו וטעם יבולע כבלע את הקדש · ועתה לא ראו אור ר״ל ענין של איוב לא ראו אור ר״ל רעי איוב גם איוב אור שהוא גלוי ונראה לכל · וטעם בשחקים כי הדבר שהוא בגובה המקומות הוא נראה לכל כי אין דבר חוצץ : וטעם על אלוה נורא הוד הוא פי׳ הדב׳ הנמשל במלת לא ראו אור והטעם לא ראו הדבר הנגלוי והנראה על אלוה נורא הוד:

וכלל

הרמ״בן

הודיענו מה נאמר לו · אם ידעת לעזרו ולעשות כמוהו או לדעת למה היה כן בכל אלה ולא נוכל לערוך לפניו להדמות לו: מפני חשך · כי אנחנו בחשך יותר נכון לפרש לא נערוך לפניו דברים מפני חשך כי דברינו חשך ולא אור מלשון ולא ערך אלי מלים ערכה לפני התיצבה: היספר לו כי אדבר · יאמר לא ערוך לפניו מלים כי דברי חשך ואם אדבר אותם מי זה ערב אל לבו לספרם לפניו ואם אמר איש בלבו לספרם לפניו היספרים הלא יבולע וימות כי איך יספרו לו ויערכו עמו משפט יושבי חשך וצלמות כי עתה טרם באר לפניו לא ראו אור שהוא בהיר בשחקים כי הרוח עברה ותטהר השחקים מכל ענן להזהיר אותם והם עורי לב ותשוכי עין מראותו ואיך יכלו לראות באור העליון אשר לפניו ולא יראנו האדם וחי: מצפון זהב יאתה · יאמר כי מצפון יבא זוהר השחקי׳ שהוא כזהב טהור ועל האל הנורא הוד והדר גדול מכל אלה ואם בזוהר השמים לא יוכו לראות באור ההוד הגדול והנורא אשר לפניו כדרך ונהרה עמיה פרי על כמה וכמה : על אלוה · כמו לפניו כענין שנ׳ וכל צבא השמים עומדים עליו להתיצב על ה׳ :

שדי

ר׳ אברהם פריצול

הודיענו מה · הודיעני נא איוב מה נאמר לו ויחזו באמתת הדרושים האלה אם היינו נלבים לפניו יחזו ואם נעלה אליו עד שחקים כי בודאי לא נוכל לערוך לפניו דברים מפני חשך ואמר המחשיך שכלנו והמאפיל אותנו מהשיג אמתתו : לא נערוך · לא נערוך דברים כי האנשים משיגי הנבואה נופלים ואובדים הכחות האמר ית׳ : היספר לו · הרב רבינו דברי אמרי כי ואם האמתיים הם שהודע בעינייני הסבות והמקרים דעה יקרה והמתית באופן שיהיה ראוי שיספרו לו לה׳ כי אדבר בהם ואם אמר איש כי יבולע ר״ל ואם אמר איש דבר בלבבו כי יבלע וכי ישתוק לחקור במחשבתו כדברים האלה דבר שלא ידעם ה׳ וכבר ידוע כי כל רז לא אניס ליה : כי יבולע לשון כסוי והעלמה מן כבלע את הקדש או היסופר לה׳ כאשר אדבר דברי טענותי באופן שיהיו אלי מענה לשון אם אמר איש אליו דברי ריבות כאשר יהיה נבלע ונסתח בצרות שישיגוהו התחשוב שיהיו ראויים שיסופרו אליו דרך הספור והויכוח כמש׳ יספר איש אל רעהו שיתן השיבות לרעיו כי יבולע לשון הכחדה לפי זה הפירוש או פירוש אחר היצטרך שיסופר דבר לה׳ כי אדבר שלא ידעהו הוא ואם אמ׳ איש דבר בלבבו בכסוי ובהבלעה שלא יהי׳ הכל גלוי לפניו אם שיוציאהו האדם מפיו או שיחשבהו בלבבו וזהו הנכון : ועתה לא · בא להסיף ממפעולות ה׳ מה שיקרה בקלת העתים ביומא דעננא בלא מטרא וכוליה שמשא ומטר ועתה לפעמים יקרה כי לא יוכל לראות האור ר״ל השמש ממש ביום הענן המבדיל ועם כל זה לא נתמעט אורו כי בהיר וזך הוא למעל׳ בשחקים מעל העננים ואחר כך ורוח עברה ותטהרם ונתגלה השמש ואורו וזה גם הוא פלא שירבו העננ׳ ויחשיכו אורו ולא יהיה גשם ויעבור כמעט רגע ולא נדע איה יפנו העננים ואיך יתכנסו ויהיו כלא היו בבלי גשם: בהיר · לשון אורה : מצפון זהב · ומצפון הרוח הזך כזהב יאתה לזכך האויר ולפזר העבים וכל זה ייחס לה׳ שהוא האלוה אשר הוא נורא גם ההוד והתפארה זהב שם לרוח הזך כזהב והמזכך האויר להיות זך כזהב :

שדי

מ״ע ספורנו

לא נערוך · ומה שאין אנו משתדלים להבין מה גדלו הופעי מעשיו אלה בערך אל הופעי פעולות הטבע באופן שנדע שהם פעולות של פועל רצוני היכול על הנמצאי׳ זה יקרה לנו מפני חשך · מפני העדר התבוננות : היסופר לו כי אדבר · האמנם יספר איזה מליץ בעדי לאל ית׳ כי הדבר שדברתי בכל אלה להתבונן בהם אפילו דבור קל לא היה בינינו על כל אלה : אם אמר איש כי יבולע · האמנם אמר איש מהקדמוני׳ בכתבם וכבם׳ איזה דבר מאלה כמו שקרה לפעלות העשויות אצלנו בהכרח כנגד הטבע שהם נפסדות בירושלם יהיה ראוי להתבונן בם : ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקי׳ · ועתה שהמעיינים לא ראו ולא הבינו מה הוא אותו האור של עגול הסובב · אשר הוא בהיר בשחקים וקראוהו קצתם דרך נבן ואמרו שהם כוכבים קטנים בלתי נראים · וקצתם אמרו זולת זה · ורוח עברה בו ותטהרם · וגם לא הבינו איזה רוח עברה ועשתה באופן שכל אותו העגול טהור מכל חשך ולא יקר׳ כמו שקרה בין רקיעת שאר כוכבים שיש בין זה לזה מקום חשוך : מצפון · ראוי שלאות מצד צפון שיש בו כוכבים קיימים רבים אש׳ בם תקון הישוב שרובו בצפון · זהב יאתה · יבא אור של תורה ובבא יגל אלוק נורא הוד · הבהיר בהוד מלכות שעשה אלה להיטיב לזולתו :

שדי

אוהב משפט

הכמלה בית יי׳ וחלק מהמי׳ מניהם כוזלים והוא מטר רבה בהפלגה המורה על עוזו · ורז״ל דרשו כי השלג טוב מחמשה גשמים · ואיפשר כי הגשם הוא היורד בנחת ומטר הוא היורד בזעף ועל כן יכפול הרלות · ורש״י ז״ל פי׳ גשם מלרב׳ ריחות יבא והתרגו׳ פירש גשם יחרי גשם נקין ובחורף : ביד י״מ כי הגשם יחתום ביד כל אדם המעשים שיעשו כדי שידעם להשיב להם גמולם והזכיר זה בכאן כדרך אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם · וי״מ כי הגשם חותם ביד האדם ושם גדר עליו שלא יוכל ללכת ולדע׳ מעשהו בפלאכי בעת רבוי גשמי׳ לא יצא אדם לפעול י״ו י״מ כי על הזריעה ידבר יאמ׳ כי הגשם יחתום בספר ביד כל אדם לדעת כל איש מה שצריך לזרעים ולעבודת האדמה כי בבא המטר ישתדלו כ״א לזרוע איש איש כפי מעשהו : מעשהו · כמו עבודה קרקע מומעשהו בכרמל : רבשי · שמיר אל הארץ בכעבדת י״ו״מ ביד כל אדם יש שיב הפלא כחוהם כדי שידע איש מעשה תקונו ואינו נכון : ותבא לפי פי׳ הראשון יאמר שהגשמים שלוחים למקום מלבד עליו המטר חיות רעות וסופה וסערה · ולפי הפי׳ השני יאמר כי גם החיות הדורסות בבא הגשמים הם נחבאות במעונותיה אריות כי לא יוכלון לצאת בסבת רוב הגשמים : ארב · שם דבר כמו מארב ונקרא מקומם ארב ששם אורבים לטרוף טרף : מן י״מ מחדרי הענן כשהוא נבקע · וממזרים מענין זרם והוא כמו מזרים על משקל משקל לבא במלחמה אלא שהחי״רקו הא״י מתחלפים כי הומיך גורלי כמו תומך והוא גם כן העננים כי לפעמים יבא מהאיך הקטירי רוח סערה ולפעמים כשיהיה זרים מים תבא ממנו קרה ואינו נכון · אבל מן החדר הוא הדרים כמו חדרי תימן ונקרא חדר מגני שם כוכבים בלתי גלויים לעולם לאנשי הישוב ומשם יבא החורב · וממזרים הוא ככב בצפון כמו מזרות בעתו · או נקראו המזלות מזרים : מנשמת · והמזרים אשר זכר לא בכרו ויהו הקרה יק מנשמת האל ונזדתו יתן קרח כי יבא רוח מאל ויקפיא המים ונעשים קרח ויתן רבוי מים וברחב גדול ביציקה גדולה · או יהיה מוצק לשון צר ומצוק כי בעת המצוק יתן מים להעמידם במרחב · וי״א רוחב מים הוא הקרח שמפני הקפאתם הם מתחזקים ונעשים עבים : במוצק י״מ מרכז הארץ שהוא המקום היותר צר שבארץ ואינו נכון : **אף** ילמד כי גם בהיות האויר ברור יטריח האל העבים ויפיץ האל ענן גשמי כשירצה שימטיר על הארץ

שַׁדַּי לֹא־מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא־כֹחַ וּמִשְׁפָּט ל׳ וחס׳
וְרֹב־צְדָקָה לֹא יְעַנֶּה׃ לָכֵן יְרֵאוּהוּ ל׳ ומל׳
אֲנָשִׁים לֹא־יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב׃

שַׁדַּי לָא אַשְׁכַּחוּנָךְ דְּאַנְתְּ מְדַבַּר עִם עוּלֵי עָלְמָא בְּסוּגֵי חֵילָא וְדִינָא וְסוּגֵי צִדְקְתָא לָא יַסְגִּיף׃ ת״א שַׁדַּי לָא סַפִּיקְנָא לְמִישְׁתַּעֵי סוּגְעֵי חֵילָא וְדִינָא וְכוּ׳׃ בְּגִין כֵּן דַּחֲלוּ מִינֵּיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יִדְחַל כָּל חַכִּימֵי לִבָּא׃ ת״א מְטוּל דִּדְחִילוּ מִינֵּיהּ גּוּבְרַיָּא לָא יֶחֱמֵי מִבְּנוֹהִי הֵיךְ כָּל חַכִּימֵי לִבָּא׃

ויען ואתיב

רשי

שדי לא מצאנוהו שגיא כח · לעורר משפטיו על הבריות בגודל כחו כי אם ברחמים · וכפרת הבריות שם בדבר מועט לפי היכולת · קומץ מנחה · מחצית השקל · תורים ובני יונה · בקר וצאן · ולא טרח לבקש ראם ויחמור: משפט · ייסורין · לא יענה הבריות יותר מדאי · וכן לא ענש להצדיק יותר מדאי במה שאי אפשר · כי אם איש כמתכת ידו: לכן יראוהו אנשים · מלהתווכח אליו · כי לא ירא׳ כל חכמי לב המתחכמי׳ אליו · כי אין חכמתם בעיניו כלום · ורבותינו פירשוהו על איוב שאמר לו אליהוא לפי שהיתה מטיל אימה יתירה על דורך אנס לפיכך לא זכית להתקיים לך בנים חכמי לב:

מענה

רלב"ג

שדי לא מצאנוהו וגומר · הרצון בו שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג אותו הוא שגיא כח ושגיא משפט ושגיא לעשות רב צדקה ולא יעשה רע ויענה האנשים כאמרו כי לא ענה מלבו: ירא · ישגיא או יהיה הרצון בו יכבד וישא פנים ויחניף:

ביאור דברי המענה אחר אשר ענה אליהוא שלשה מענים במספר מה שהשיבו אליפז ובלדד וצופ׳ אל איוב או כמספר המענים שאמר איוב שלא עניהו חביריו על אחד מהם וראה שאין איוב עונה אליו הוסיף אליהוא להשיב על דברי איוב וטענותיו ואמר המתן לי מעט ואגידך האמת כי עוד לי דברי׳ וטענות בעבור הש"י לבאר שהוא משגיח באישי האדם הדבקים בו: אשא דעי מענייניס רחוקי׳ ואתן צדק לפועלי׳ · והמכס [illegible] וזה כי ההקדמות אשר יבאר מהם זה הדרוש הם רחוקות כמו שיתבאר אמנם שדבריאינם כוזבים [illegible] ממה שיתבאר [illegible] ר"ל שהוא יודע נימוס הנמצאות וסדורם בשלמות לפי שהוא פועל אותם ובהיו׳ הענין כן הנה יתבאר שאין הש"י מואס אחד עד שלא יהיה משגיח בו מצד היותו מואס אותו כמו שאמרת מה אלוה כי תצדק [illegible] שהש"י הוא רב הדעות והאחד׳ הוא רב כח השכל הדעות כי הוא [illegible] השגת זה הנימוס אשר לנמצאות ולזה הוא מבואר מזה הכל שיש לו יחס מה על הש"י [illegible] לפועל ובהיות הענין כן אין ראוי [illegible] ולזה הוא מבואר שהש"י לא ישתדל להחיות הרשע לא החיים הנפשיים ולא החיים הגופיים אמנם שלא יחייהו הנפשיים הוא מבואר וזה שאי אפשר שהגיע הצלחת הנפש לרשעים ולא יחייהו ג"כ החיים הגופיים כי אין בו דבר יהיה ראוי בעבורו שתהיה בו ההשגחה האלהית ויתן משפט העניים העשוקים בזה האופן כי להיות הרשעים משולחים למקרים יהכן שיהיה [illegible] וינצלו מהם · או יהיה הרצון בעניים צדיקים ועגוים [illegible] לא יגרע הש"י מצדיק עינו אבל ישגיח בהם [illegible] ואם יתקיימו לנצח ותגבה מדרגתם מאד · ואם יקרה [illegible] שיהיו אסורים בזיקים ובכבלי ברזל [illegible] הנה בזה האופן גלה אזנם למוסר כי בזה יוסרו מדרכם הרעה אשר החלו לדרוך בו [illegible] ואם לא ישמעו [illegible] בחרב [illegible] ולא יהיה להם ההערות נפשיי וזה הוא העונש האמתי להם · והרשעים אשר לא די להם [illegible] יתפללו אליו כי אסרם:

הנה

אבן עזרא

שדי לא מצאנוהו · נדע במעשיו שהוא שגיא כח ושגיא משפט: ורב צדקה לא יענה׳ מלבו כי אם מחסרון המקבל כאשר הזכרתי מעט בתחלת פי׳ קהלת: לכן יראוהו אנשים · והוא לא יראה אפילו חכמי לב כענין הן גוים כמר מדלי ורובי המפרשים יפרשו יראה שישוב על כל חכמי לב והענין יראוהו ואם לא יראוהו: ויען

תורת חסד יראת שדי

וכלל כונת אליהוא במענה זה היה לומר להם איך רצונו היה לדבר להם עוד דבר אחד לשם [illegible] תבל ומשגיח בשפלים [illegible] וכן יעשה [illegible] ויבאו להם יסורין [illegible] ידעו כי [illegible] ואם ישמעו ויעבדו יבלו ימיהם [illegible] ויתגברו מן העולם [illegible] הכלאי [illegible] ויפה [illegible] ואם [illegible] הנה כי מה [illegible] פרטיים [illegible] במה שיבא על האדם מענין יסוריו יען כי הוא ית׳ לבדו ידע טעם כל הדברים ולא כן האדם ותכלית מה שנדעהו לאל ית׳ הוא שלא נדעהו וכו׳ כמו שכתב הרמב"ם ז"ל: ויען

אבן יחייא

שדי וגומר אותו הבורא יתברך אשר הוא שדי ומספיק לעולם די לא מצאנוהו והשגנוהו רק מצד פעולותיו שהוא עושה חסד ברבוי כחו · ועושה משפט ורוב צדקה בארץ · ולא יענה בני אדם אף כי יחטאו לו ובשובם אליו ישוב אליהם כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשוב מרשעתו וחיה: לכן וגומר ולכן ראוי שיראו ממנו האנשים השלמים ויפילו את עצמם לפניו יען כי לפניו עם כל חכמתם הם חשובים כאין ולא יראה ויחשיב כל חכמי לב אף בהיותם ביחד: ויען

ר׳ אברהם פריצול

שדי לא · ושדי היכול אשר לא מצאנוהו שלא יכולנו למצוא אותו ולדעת אותו לקצור דעתנו בודאי הוא שגיא כח רב ויכול בכל ועושה כל ומשפט שמכלכל נבראיו במשפט ועוד ורוב צדקה שמרבה לעשות צדקה לנבראיו [illegible] לא יענה [illegible] לכן יראוהו · לכן לגודל ה׳ ולרוממותו ייראו אותו האנשים [illegible] חכמי לב [illegible] ירד את ה׳ [illegible] לכן לרוממותו ייראוהו אנשי׳ [illegible] המתבוננים בזה [illegible] וזהו הנכון:

הרמב"ן

שדי לא מצאנוהו שגיא כח · פירשו המפרשים הצלל לא מצאנוהו כי לא יראה לעיני כל חי והוא שגיא כח ושגיא משפט: רב צדקה לא יענה · מלבורך מפני ענכם המשפט והנכון מה שאמרו רבותי׳ ז"ל שדי לא מצאנוהו [illegible] כי הלל לא מצאנו אותו אכנתו האנשים שגיא כח כי לא יבא עמנו במשפט לעשו׳ [illegible] ורב צדקה עמו לא יענה מלבו [illegible] ורבוי הצדקה לא יענה אותם [illegible] לכן ירא[ו]הו אנשים · על כל הגדולות והנוראות אשר ספרתי יראוהו כל אחד לפי דעתו יראוהו לא יראה כל חכמי לב כי אינו רוצה [illegible] רק [illegible] כתבנו לו:

עקר

המענה הזה יסוב על חמשה חלקים · החלק האחד [illegible] במה שקדם [illegible] מפעולותיהם [illegible] ה׳ להדמות אליו [illegible] מהתקרים [illegible] כמו שאמר [illegible] ושיחפשו [illegible] ואת מלכים [illegible] סבותם [illegible] שיתחייב [illegible] יהיה רשעים [illegible] והרשעים [illegible] בגלגל הוא במה שהוכיח להיות ה׳ המי׳ דעי׳ ומתחייב שידע ושיגביח:

ויען

מ"ע ספורנו

שדי לא מצאנוהו שלא נבין מין מציאותו · שגיא כח · ועם כל זה הוא שגיא וגדול במשפט ורב צדקה · מעה כלפי חסד · לא יענה · אין ספק כי לא ענה מלבו כי חפץ חסד הוא: לכן יראוהו אנשים · ומרוב חסדו [illegible] שלא ענה מלבו [illegible] שיראוהו אנשים [illegible] אל רב [illegible] לא יראה כל חכמי לב · לא יבחר האל כל חכמי לב כי גם שהתבוננו ברב גדלו והשיגו את כל אלה שאמרנו · קצתם לא השתדלו להדמות אליו במעשיות · ולכן לא יבחר בהם כי אמנם המכוון מאתו ית׳ הוא שידמה האדם ליוצרו לא בהשכיל בלבד אבל שידמה לו גם במעשה כאמרו וללכת בדרכיו · וענין לא יראה · לא יבחר כמו ה׳ לא ראה לא בחר וכן ה׳ יראה ה׳ יבחר: ויען

אוהב משפט

וזה פלא שבמעט זמן [illegible] מברירות לזון בשמים: [illegible] על משקל [illegible] לשון ברור מללו: [illegible] [illegible] כן זה פרשו רוח · לכן זה פלא [illegible] ואחר כך לא [illegible] ויש פירושים אחרים בלתי [illegible] והוא [illegible] הענין שהוא מתהפך [illegible] כן הענין היה מתהפך [illegible] כל אשר יצים [illegible] על פני תבל · זה [illegible] ויש פי׳ אחרים:

אם [illegible] זה לפעמים יהיה לשבט מוסר [illegible] אם לארצו · לפי הצריך להם שלא [illegible] אם לחסד · [illegible] עוד [illegible] דרך חסד [illegible] העבן [illegible] ויש להם ארצות רבות · אם לארצו · לארץ אחת הצריכה גשמים: אם לחסד · אפילו איש אחד שיש לו [illegible] וצריכה גשמים [illegible] ומט׳ גשם יתן להם [illegible] וכן פי׳ רז"ל:

האזינה איוב אחה [illegible]

מתנהג עמך [illegible] והתבונן נפלאות אל [illegible] התדע [illegible] למה בגדיך חמים [illegible] כשתשקוט הארץ [illegible] ועתה [illegible] והתפס רבי [illegible] [illegible] מהסדור

תגה תמות בנוער נפשם וחייתם תמות בקדשי' כעריס ואמנם אמר זה על דרך אמרו ותקשה לבו יפול ברעה כי מי שהוא בזאת התכונה מהקפאת לבו הוא מוכן לרעות ולמקרים יותר מהאנשים המפחדים וכאילו זאת התכונה תמהר קצו · הנה השם יתברך יציל העני מרעות רבות בעניו אשר הביא עליו ויגל אזן הלחוצים במה שיתנהם לשוב אל השם יתברך וירחמם · ואף היה מסיר אותך בזה הרע אשר הביא עליך מצור ומצוק אל רחב שאין שום צרות תחתיה והיה מניח מה שינוח על שולחנך והיא המפה או הכלים מלאים דשן לרוב עשרך והצלחתך אם היית שב אל השם ועובד אותו בכל כחך אבל אתה מלאת דין רשע הדין והמשפט שיסמכו אנשי האמו' ויסעדום ר"ל הדין והמשפט שבא מהשם ית' לאנשי האדם על האופן שקדם שבו קיום העולם אתה מלאת אותו דין רשע שיחסך לשם ית' עול באלו הדברים וזה בתכלית הגנות ר"ל שיהיה מגיע מסכלותך עד שתשים הדין והמשפט שיסמכו אנשי העולם ויקיימו דין רשע ועול והיית בזה במדרגת הרשעים שישימו אף ולא ישועו כי אסר' · כי חמת השם פן תסיתך ותכלך בהכאות נפלאות עד שלא יצילך מזה רב כופר ולא יהיה נערך עשרך ללוקחו כופר על המכה ההיא לא זהב ולא מאמצי כח שיש לך לא יצילך · אל תביט ותשתדל הלילה בהיות לבך פנוי על משכבך בענין הרעות הבאות לאנשי האדם כמו כריתת עמים במקומם · השמר אל תפנה אל מה שיתייחס בו און לשם ית' כי על זה הדעת בחרת בסבת עוני דעתך ושכליך ר"ל ששוטטת לבקש ראיות מהחוש על היות החמס נמצא ברעות אנשי האדם וכאילו אמר אל תסתכל באלו הענינים שיביאוך לחשוב שהשם ית' עושה עול באלו הרעות הבאות לאנשי האדם פן יסיתך ויכלך בחמתו במכה אכזרית אשר לא יציל אותך ממנה לא הונך ולא גבורתך · איך תאמר כי באלו הרעות רוע סידור הנה השם יתברך ישגיב' האדם בכחו להצילו מאלה הרעות הנכונות לבא עליו ומי כמוהו שיורה האדם הדרך הישרה אשר בה ינצל מאלו הרעות הנכונות לבא עליו כאשר היה האדם באופן שתוכל להגיע אליו זאת ההשגחה וכאשר לא היה זה כן הנה לא הגיע החסרון מצד השם יתברך אבל מצד המקבל מי הוא עליון עליו שיבחן דרכו ומנהגו בפעולותיו שיוכל לומר אליו בזה הענין פעלת עולה הלא הוא על הכל והכל ברואי' בכחו ולזה ראוי שנתרחק משנייחסם אליו עול כי לא נוכל לבחון דרכו ולהשיג אותה עד שנוכל לשים עצמינו שופטים לשפוט שכבר פעל עולה בדבר מה כי נשגבה דעתו מאד וראוי שנייחס מה שיראה ממנו שכבר פעל עולה אל קצורינו וסכלותינו · זכור להשגיא פעל השם ית' ולרומם אותו מה שהשיגו האנשים מפליאות פעולותיו בנמצאות הטבעיות מה שכל אדם חזו בו באלו הנמצאות השפלות שבכא במזוכת' בהקדמות מיוחסות ומיוחדות ומה שהביט האדם מרחוק בגרמים השמימיים שיבא בהם בהקדמות רחוקות כי באלה הענינים תושג משיעור חכמת השם ויוסרה מה שאין לו קץ · והם פעולי' אך הנה הוא מבואר שהשם ית' שגיא ונפלא מאד במציאותו ולא נוכל לדעת שיעור מדריגתו והוא נכחי לא סר ואיך יתכן שישגה האדם אשר תמול בואו השם ית' אשר לא סר ואיך יתכן לאדם שייחס גנות לנמצא אשר הוא בתכלית המעלה והכבוד עד אשר לא תושג מדריגתו · והנה החל אליהוא לספר מנפלאות השם ית' ואמר שכבר יגיע מחוזק השגחת השם ונפלאותיו עד שבעת היובש המופלג שיגרע השם וימנע השם נטפי מים אז יעלו אידים באלו המקומות היבשים שיזל מהם המטר ברבוי עד שירעפו עלי אדם רב וזה בתכלית הפלא · האם יבין האדם איך יהיו מפרשי העב המתחלפי' קצתם מקצת חילוף רב ואופן התהוותו והמון העננים וקולם עד שקצתם יהיה מהם מטר יורד בנחת ומקצתם מטר יורד בזעף ומקצתם קולות וברקים ומקצתם שלג ומקצתם קרח ומקצת' יהיה רוח ומקצתם לא יהיה דבר אך יתפזר ויסור · הנה השם יתבר' פירש בעבור העלאת האידים אורו וניצוצו וכסה אז האיד שרשי הים ולזה הוא נפלא כאשר היו האידי' מפועל אחד והוא הניצוץ אשר יהיה מהשמש דרך משל ומחומר אחד על הרוב והוא מי הים איך יקרה שיתחלפו האידים זה האופן מהחילוף · אמנם סידר השם זה בזה האופן כי בענני' ישפוט העמים פעם וייסרם ברעות אשר יבואו להם מאדם ופעם יתן אוכל לרוב במאנעותם וספר החלה האיד אשר יתהוו ממנו הקולות והברקים למה שיש מהפלא בענייננו · ואמר על העננים כסה אור האיד הקיטורי אשר הוא אור בכח קרוב לפי שהוא מתלהב במעט מהסבה כמו שהתבאר בספר האותות והוא מפוזר ביניהם ויצו השם על האיד ההוא במה שיפגיע חלקיו קצתם לקצת וידבקהו והוא הקור אשר בענן אשר הוא עצור בתוכו כי החלקי' החמי' יברחו מהפכם ויתקבצו בעומק הענן כמו שהתבאר בספר האותות · כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר"ל שעיבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקיטורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת אז יהיה קנין אף יכעס על האיד העולה בהתקבץ חלקיו ויבקע הענן ויצ' ויתלהב מדי צאתו מהענן וזהו הכעס על דרך משל · אף מזה המקרה יחרד לבי ויתר ממקומו · שמעו שמוע בחוזק קולו והדבור אשר יצא מפיו ר"ל הרעם שהוא נפלא וחזק עד שתחת כל השמים הוא מתיישר ללכת ולהשמע · ואורו הוא הברק יתנועע וירד על כנפות הארץ וזה גם כן פלא כי מדרך האש הוא שיתנועע למעלה · ואחרי הברק ישאג קול הרעם ירעם בקול גאונו ולא יאחרם ר"ל הקולות שלא ישמעו אחר הברקים בזמן מועט כאשר היה קולו בזה האופן שיהיה נשמע וזה כי הסבה ברעם והברק אחד כמו שנזכר בספר האותות אבל כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי שהמובט מגיע אל הראות בזולת זמן והקול מגיע אל חוש השמע בזמן לפי שהגעתו אליו יהיה בתנועה ממקום ההכאה אשר תחדש הקול עד חוש השמע והיא תהיה בזמן בהכרח והנה יקרה כשהיה מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי תכלה התנועה קודם הגעתה אל אזנינו ולזה אמר שכאשר ישמע קול הרעם לא יהיה השמעו מאוחר יותר מהראות הברק · ירעם אל בקולו זה הענין נפלאות עושה גדולות ונפלאות אשר לא נוכל להשיג · הנה פעם יוצא מהאיד שלג וירד השלג בארץ ופעם יהיה ממנו גשם מטר רצוני לומר שאינו יורד בתוקף גדול ופעם יהיה ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיורד בתוקף גדול וכבר התבארו בספר האותו' סבות כל זה ואפשר שנאמר שהרצון באמרו וגשם מטר וגו' שפעם יצא ממנו גשם מטר ר"ל שלא יהי' המטר היורד מחלקי הענן מתחלף קצתו לקצתו ופעם יצא ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיצאו ממנו מטרי' מתחלפים עד שיורד מקצת חלקי הענן מטר גס ומקצתו מטר דק כמו שיקרה הרבה פעמים בעננים אשר ירד מהם הברד · ויהיה הגשם בתוקף כל כך עד שיסגור בעד כל אדם עד שלא יוכל לצאת ולדעת בכל אנשי מעשהו ר"ל שיכירו מה הם עושי' ואיפה הם · וגם החיה תחבא מרוב הגשם ותשכון במעונותיה · ולפעמים תצא מחדר הענן הסופה ר"ל הרוח החזקה וזה בהיות האיד הקר מתדבק עם החם ויבקש זה לרדת וזה לעלות ויתהוה מזה הרוח כמו שנזכר בספר האותות והנה מקום אשר הוא מזרים ר"ל שהוא סיבת הזרם והשטף אשר יתחדש מהאיד והוא החלק היותר קר מהאויר כמו שהתבאר בספר האותות וכבר יהיה ממנו ההתקרר אשר יהיה בקצ' חלקי זה האיד העשני והאיד העשני וההתקרר ההוא הוא סבת הרוח כמו שהתבאר בספר האותות וזה פלא שתהיה הסבה אחת בעינה ופעם תסבב הצמח והשטף ופעם תסבב הוית הרוח אשר הוא מייבש · מרצון אל יתן מקלת האידים קרח ויתן רחב המים שנעשה מהם הקרח במקום מוצק וצר והוא הקרח והכפור וקראו רחב מים לפי שהוא מתהווה מהטל והוא יורד ברוחב עד שאינו יורד טיפות אבל הוא כמו לחות שיתחלחל האויר · אף ברי יטריח עב לבריה ולפיזור ר"ל שלא יצא ממנו שום דבר רק יותך ויתפזר ויפיץ ענן אורו ואולם אמר ענן אורו לפי שהיותר נכון שבענני' שיקרה בהם זה הם העננים רבי האיד הקיטורי אשר הוא נקרא אור כמו שקדם כי ליובשו יקרה לו שיתפזר מניצוץ השמש קודם שיתהוה ממנו המטר · ובכלל זה הענן מתהפך מסבות בתחבולות השם הנפלאות עד שיהיו ממנו כל אלו הדברים המתחלפי' אשר זכרנו והסבה בזה כדי שיעשו כל אשר יצוה השם ית' על פני תבל ארצה · פעם להזיק כמו הברקים שימיתו האנשים בזמן שנופל בהם או המטר כשיהיה מזיק ופעם להכרת ארצו להצמיח מוצא דשא ופעם ימציאהו לחסד ר"ל ליתרון הטוב ואם אינו צריך לקיומם · האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל התדע הסבה איך גזר השם על העננים שיסודרו מהם אלה הענינים בזה האופן · הידעת מה הסבה אשר קבל בה האור והתלהבות האיד הקיטורי הנזכר בעננו · האם תוכל לדעת על אופני מפלשי עב אשר יתחלפו לכמה גוונים נפלאות השם וחכמתו בהם · הידעת למה יהיו בגדיך חמי' באשר תשקוט הארץ מפאת דרום ר"ל כשלא יהיה השמש מתנועע בפאה הדרומי' ותהיה תנועתו במזלות הצפוניות כי אז יהיה החום בחלק הישוב והנה בידיעת סבת זה החום בקרבת השמש מהפאה הצפוניות מהקושי מה שלא יעלם למי שעיין בטבעיות וכבר ביארנו זה בביאורינו לחכמה ההיא והשלמנו הסבה בזה בחמישי מספר מלחמות יי' · האם תרקיע עמו השמים שהם חזקים בתכלית החוזק עד שלא יתפרד דבוקם בשום פנים והם ספירים כמו הראי המוצק ר"ל הזכוכית שיעבור האור בו · אתה איוב שחושב להתווכח עם השם הודיענו מה נאמר לו כשנתווכח עמו בזה הענין הנה לא נוכל לערוך דברי' כנגדו מפני חשך והסכלות כמו שלא יוכל להתווכח מי שלא ידע דבר בחכמה אחת עם היודע בחכמה ההיא · איך נוכל לדבר עמו היסופר לו כי אדבר בדרך שיענני וישלם ההתווכחות ביני וביניו והם אמר איש לדברי ריבות אל השם והתווכח עמו כאשר היה תבולע ונסחת במכות ובמכאובים עד שאתה תחשוק להתווכח עמו והוא כאילו אמר הנסה איש מכאובות להתווכח עם השם ויענהו עד שאתה תכסוף לזה ההתווכחות · ושב עתה לבאר אופן אחר מענין האידים והוא בקצת העתי' יהיה הענן חזק עד שלא יראה אשר הוא בהיר וזך בשחקים ר"ל שאין סיבת העדר האור שילקה הכוכב כי הוא בהיר בשחקים אבל רבוי העננים יהיה סבה שלא יראה האור עם חזקו ועם כל זה לא יהיה מהם מטר אבל תעבור הרוח והסער העבים ותפזר' או תוליכם אל מקום אחר ובזאת הסבה ישלם על הרוב ענין המטר ולזה זכרו לפי שבו מן הרוחות אם נייחס זה הפועל אל הרוחות לבד כמו שזכרנו במענה השני מזה הספר · מצפון זהב יאתה ר"ל שיבואו ממנה רוחות מפזרות האידים ומטהרות האויר ומזככות אותו כזהב וזה כולו בעבור פועל השם יתברך אשר הוא נורא הוד ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי מפאת צפון לפי שאין ישוב יבא דעת יקר ונכבד כזהב על השם ית' שהוא נורא הוד כי שם הבעלי חיים והצמחי' אשר בבריאתם מהחכמה הנפלאה והעוצם להמציא באחד אחד מהם כל מה שאפשר בו מהכלים אשר ישלם בהם מציאותם וישמר הזמן האפשרי בהם עד שנוכל להשיג מזה דבר יקר ונכבד מהשם יתברך · ובכלל הנה יראה ממה שברא אותו באלו הנבראים כי שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג מדריגתו הוא שגיא כח לעשות משפט ושגיא כח לעשות רוב צדקה וחסד לפי שלא יקצר מהמציא באחד אחד מאלו הנבראים מה שיצטרך אליו במציאותו ולא יקצר גם כן מהמציא באחד אחד מהם מה שאפשר שימציא בהם על צד היותר טוב ולא יענה ר"ל שלא יעשה רע כי אנחנו נראה אותו משתדל בכל עוז באלו הנבראים להגיע הטוב אליהם והוא על דרך אמרו כי לא ענה מלבו · או יהיה אומרו לא יענה שמרוב כחו לא יאחר עשיית המשפט ורוב הצדקה אבל יעשהו תכף בהמצא המקבל בזולת איחור · לכן יראוהו ממנו האנשים כי לא יראה כל חכמי לב שלא ישגיח בכולם להציל' מהרע אבל כאשר ידבקו בו ובעת הדבקות · או יהיה פירוש אמרו לא יראה כל חכמי לב שלא ישא להם פני' ולא יכבדם להחניף אותם אך תכף שחטאו בהם הרעה ייסרם כדי שיעזבו הדרך ההיא כמו שקדם : והכלל העולה מדברים הוא שאליהוא יבאר שלא ימנע מפני היות האדם פחות ונבזה ביחס אל השם יתברך היותו משגיח בו אבל הוא יבאר שהוא ראוי שישגיח בו ונכיח בביאור זה שתי הקדמות האחת עם היותה מבוארת בנפשה כבר הודה בה איוב והוא שהשם יתברך הוא תמים דעות רוצה לומר שהוא יודע כל המושכלות וזו ההקדמה הודה בה איוב באמרו עמו חכמה וגבורה והקדמ' השנית מחוייבת למי שידע טבע שכל האדם שיודה בה והוא שהאדם כביר כח לב רוצה לומר שהוא רב ההכנה להשיג המושכלות עד שהוא כחיי על כולם באופן מה ובהיות הענין כן רצוני שהשם יתברך הוא רב המושכלות בפועל והאדם הוא רב המושכלות בכח והוא מבואר ממה שבפועל שהו' ישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפועל כפי מה שאפשר והיתה היציאה אל הפועל במושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה הוא מבואר שכבר יגיע להאדם בזה האופן התאחדו' מה ודבקו' בש"י ומה שזה דרכו הוא מבואר שהוא ראוי שישגיחהו הש"י אבל ראוי שתהיה ההשגחה נפלא' נגד ההתאחדות והדבקות ולפי שזה ההתאחדות הוא מפני מה שהגיע לאדם מהמושכלות בפועל לא מצד הכח אשר הוא הטבעי ההיולי הוא מבואר שראוי שתהיה ההשגחה באדם המשכיל מצד הטבע האישיי · ובכאן התבאר שאין השם ית' עוזב אישי האדם על צד המיאוס והפחיתות אבל ישגיח במשכילים ממנו ולפי שהרשע הוא ממה שימנע הגעת המושכלות כמו שזכר איוב במה שקדם הוא מבואר שההשגחה לא תהיה ברשעים אבל היו מטרה לחצי המקרים הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת ותעדר מהם הצלחת הנפש וזהו עונש המגיע להם על רשעם בעצמות ר"ל העדר מהם הצלחת הנפש ואולם העונש האחר והוא המסרם למקרים הרעים הנכוני' לבא עליהם הוא במקרה ושנית : כאילו

מהסדור הטבעי בפרט לפי גודל העול אם לשב' דין או לחסד ולרחמים כי ידיעת דבר זה נעלם מהחכמים והם מהפליאו' האלהיות המודיעו' לבני אדם יום' מדותיו ורחמיו : תרקיע עמו · אמר' איוב היוכל כאל נדיבו האתה כמהו שתעשה רקיעים · וי"מ תרקיע הרקי' כמו המרקע לויהן בחבה אשר ה' א הבלה · או הוא כמו ללעג יאמר לו הרקיע עמו לשחקים אם תוכל · לשון הרקיע הוא ההפשטות מלשון ורקעו את כחי · ולזה נקרא השמים רקיע : שחקים · הם שמים · ועם היותם חזקים הם ספיר יבהיר כראי מוצק' כמו המראה המותכת מזכוכית או מנחשת שבלין קורות עובר בה : ראי · לשון במראות הצובאות : מוצק · מותך מן ויצקת לו · וי"מ מוצק חזק כמו והיה מוצק : הודיענו הנהגו לא נדע סבת כל אלה הדברי' שזכרתי לך והם רמה ידעת' הודיענו מה שתדע בזה כדי שהם ישאלו והנהו הגדול מה הסבה בכל זה נדע מה נשיב לו · או יאמר הודיענו מה נשיב על תוכחתינו כשנתווכח עמו על משפטיו אם הם ישרים אם לא : לא נערו' אליו להדמות לו מפני שאנחנו בחשך · או יאמר לא נוכל לערוך לפניו דברי תוכחו' לפי שדברינו חשך ולא אור : לפי' הראשון לא נערוך · מלשון כערכך הכהן ולפי' השני מלשון ערכה לפני · וי"מ מפני חשך וערפל שהוא שוכן שם ואינו נכון : היסופר יאמ' לא לערוך לפניו מלינו דברי הסך ואם הדבר הוא מי זה ערב אל לבו לספרם לפניו · ואם אמר איש בלבו לספר לפניו היוכל לספרם הלא יבולע וימות · ויש פי' אחרים וזהו הנכון לפי הקשר הפסוקים : ועתה יאמר איך יערכו משפט בני האד' ויושבי' בחשך כנגד האל ית' וזיוו העליון שאפילו זה האור המוחש אינו יכולין לראות כשהו' בהיר בשחקי' וזה כי עבר' רוח לטה' השחקי' מהעבי' וזהו הפי' הנכון לפי הקש' הפסוקי' : מצפון הנה מפאת צפון יבא זכוך גדול בשחקים שהרוח הצפוני מטהר השמים מהעבים ואז אי אפשר להסתכל באור השמש הבהיר ועל אלוה יש הוד נורא וזיו גדול כדב' ונהורא עמיה שריה · ואיך יוכל האדם להסתכל בו ולהתרים כנגדו : על · כמו לפני כמו ונצב לבא השמים עומדים עליו · וי"פ אחרים שכל זה חוזר על הראשונו' לענין הגשמי' וזה יותר נכון לפי הקשר הפסוקי' והוא להרמ"בן ז"ל : זהב · לשון זכוך כמו המריקים מעליהם הזהב · וי"מ רוח זה והראשון הוא היות' נכון : שדי יאמר שדי אשר לא השגנוהו לפי שלא יראנו האדם והוא שגיא כח ושגיא משפט ורוב צדקה ולכן אין לומר עליו שהוא מענה בריותיו כי לא ענה מלבו רק מפני ענש המשפט ורז"ל פי' בואלה שמות רבה שאינו בא במרחות עם בריותיו כי אנחנו האנשי' לא מצאנוהו שגיא כח כי לא יבא עמנו במשפט לעשות בנו כפי כחו · ומשפט ורב צדקה עמו ולא יענה אותם שימנע מענשם והוא מלשון חכמים ענוי הדין כלומר איחורו · או יהיה לא יענה נפרד כלומר לא יענה בני אדם כי לא ענה מלבו · ורז"ל פירשו בירוש' ומשפט ורוב צדקה לא יענה אין הקב"ה משהה מתן שכרן של עושי מצות באומות · וכבר פי' מדה זו של הקב"ה בפרקים הקודמים : לכן י"מ לכן מפני שהוא בזה האופן מהשלימות יראוהו אנשים · והוא לא יראה בפשיטות אפי' חכמי לב כי הם וחכמתם כאין כי דו ולא יראה אותם חכמים רק טפשים הם אצלו · וי"מ לא יחניף ולא ישא פנים לחכמי לב · וי"מ ולא יראה לש"י כל חכמי לב כל מר הם ירחים ממי שאין יכולת לראותו · והראשון יותר נכון · ורז"ל דרשו כל פרשת המטיל אימה יתירה על הצבור אינו רואה בן חכם ואליהוא יאמר כי איוב הוא כן : ויען עיין הרמ"בן ז"ל · ויש פי' אחרים ומדרשות רבים בגמרא ובמדרשות בענין מן הסערה אבל זה הוא פשט הכתוב באמת : מי מי זה הוא דרך התמיהה כלומר מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן · אזר נא לומר מי הוא שעשה מה שעשית אתה : ממדיה פלא · י"א שאומר עצות חשוכות והדברים שאין להם שחר · וי"מ שאומר על עצתי המאירה כצהרים שהיא חשך ולא אור · במלין בלי דעת כלומר יעשה זה בדברים של דופי שאין להם דעת ולא תבונה · דבר הנעשה בה נחם וחכמה

לח

א וַיַּעַן־יְהוָה אֶת־אִיּוֹב מִנִי הַסְּעָרָה
וַיֹּאמַר׃ מִי זֶה ׀ מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְמִלִּין
בְּלִי־דָעַת׃ אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ
וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי׃ אֵיפֹה הָיִיתָ
בְּיָסְדִי־אָרֶץ הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ בִינָה׃
ה מִי־שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע אוֹ מִי־נָטָה
עָלֶיהָ קָּו׃ עַל־מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ
אוֹ מִי־יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ׃ בְּרָן־יַחַד
כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל־בְּנֵי אֱלֹהִים׃
ויסך

וְאָתֵיב יְיָ יַת אִיּוֹב מִן עַלְעוֹלָא דְצַעֲרָא
וַאֲמַר׃ מַן הוּא דֵין כְּמַחְשִׁיךְ מִלְכָּא
בְּמִילַיָא מִדְלֵית מַנְדְּעָא׃ זְרַזְ כְּדוּן
הֵיךְ גִּיבָּרָא חַרְצָיךְ וְאֶבְעֵינָךְ
וְתָהוֹדְעִינַנִי׃ הָאן הֲוֵיתָא בְּמִשְׁתָּסֵי
אַרְעָא חֲוִי אִין יָדַעְתָּא בְּיוּנְתָא׃ מַן שַׁוִּי
מִשְׁחָתָא אֲרוּם תִּנְדַע אוֹ מַן מְתַח
עֲלָהּ מַתְקוּלְתָּא׃ עַל מָה סַמְכַיְיָהָא
שְׁמִיעַן אוֹ מַן שְׁרָא אֶבֶן זָוְיְיתָהּ׃
בִּזְמַן דִּמְשַׁבְּחִין כַּחֲדָא כּוֹכְבֵי צַפְרָא
וּמְיַבְּבִין כָּל כִּתֵּי מַלְאֲכַיָא׃
ואגיף

מנה סערה חד מ׳ ט״ו מלין דכתיב תיבא חדא וקרי׳ תרתין מלין וסי׳ נמס׳ במס׳ רבתא במערכת אות
הכ׳ף בס״ד בערך כתב : איפה י׳ כתיב כן וסימ׳ ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה
שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרים נכחדו · איפה הייתי ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה
עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם · וד׳ כתי׳ אפו וסי׳ ואיה
אפו תקותי · דעו אפו כי אלוה · מי יתן אפו ויכתבון מלי ושארהון איפוא כתיב :

רשי

מענה אליהוא מן הסערה מנה שמעו׳ אך ואשיבך דברים כנגדן · מן הסערה שמיפחני · אשר בסערה ישופני · מאלה אשיב לך כאשר תשמע בסוף הענין · מי פלג לשטף תעלה · נימות לכל שער · ד״א בסערה הכהו · בסערה רפאהו · כדמפר׳ בסיפרי : מחשיך עצה · עצה תשובה וסכלה · ד״א מי זה מחשיך עצה בלי דעת · אמר הקב״ה מי זה מחשיך עצה מקלקל במלים וברוב דברים שכתבתי איש תם וישר בתחילת הספר כדי לחות שמי עליו · והוא בא והחשיך וקילקל מה שיעצתי ברוב דבריו ואיוב ענהו מי זה מעלים עצה · אילו הייתי יודע עצתך לא הייתי מדבר בדברים · והקב״ה השיבו והלא אברה׳ לא היה יודע ועמד בעשר · כך נראתי · אזר נא כגבר חלציך רמז לו ונתעורר מן חליו ויסרו : ממדיה · מדותיה · ירה אבן פינתה · בהמלע היום · ומשם נשתת כל העולם · איפה היית · ברן יחד · מתחלה כוכבי אור בדלתים

רלבג

כאילו כוון מהשם ית׳ כדי שיגיע בו רע מוחש לרשעים ונוסדו בהם אשר הכנסים וימלטו מרעתם ואל שני מיני העונש אשר זכרנו רמז אליהו באמרו לא יחיה רשע ר״ל שלא ישתדל השם יתברך להחיותו החיים הגופיים ולא יחיינו החיים הנפשיים ויורה על זה כי כבר זכר לצדיקים שני מיני הגבול המקבילים לאלו האחד הוא השגחתו בהם אשר ימלטו בה מהמקרים הרעים הנכונים לבא עליהם והוא אומרו לא יגרע מצדיק עיניו והשני הוא הצלחת הנפש והוא אמרו ואת המלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו ובכאן התבאר איוב מאיהות היושר באלו הענינים אשר היה חושב איוב שימצא ההפך וראוי שלא יעלם ממנו שזאת ההשגחה והשמירה תתחלף לפי התחלף הדבר. אשר בעבורו היתה ההשגחה רצוני שכאשר ידבק ויתאחד יותר בש״י תהי׳ ההשגח׳ בו יות׳ וזה מבואר בנפשו למעיין בדברינו אלה והנה יוכיח אליהוא איוב על אשר לא פשפש במעשיו על הייסורין הבאים עליו ולא שב אל השם יתברך כי הוא יראה שאם היה שהיה איוב צדיק בזה האופן כבר יתכן שיביא השם ית׳ עליו אלו הייסורין על צד ההשגחה להשיבו מהמרי המועט אשר החל להחזיק בו וזה שהצדיקים כאשר החלו להסתבך במרי מה יגיע להם השם ית׳ רעות על צד ההשגחה כדי שקדם וכאילו יציל להם בזה המכאוב אשר הכאיבם שפעלם אשר החלו להחזיק בו הרע וימנעהו ממנו וזה כי בבא הרע עליהם יפשפשו במעשיהם וישובו אל לבם במה היתה החטאת הזאת ואם יקבלו תוכחה בזה וישובו אל השם ית׳ יהיו מושגחים ממנו ונשמרים עד שיכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא יקבלו התוכחת ימותו בבלי דעת כי פעולות הרשע מוכנות השגחה המושכלות בלי ספק ובהיות הענין כן הוא מבואר שאם היה איוב שב אל השם ית׳ היה נצל מאלו הרעות ולהיות הרעות הבאות לאיוב על זה האופן ר״ל על צד ההשגחה להוציאו מהמרי המעטי אשר החל להסתבך בו היה מתרעם איוב והיה חושב היותו צדיק לפי שמה שהשיגהו מהמרי היה מעטי ובלתי מושג אליו ואחר כן גנה אליהו איוב על יחסו העול והרשע לשם ית׳ בזה הסידור אשר סידרו מפני הרעות שימשכו ממנו ר״ל מהסידור אשר מהנגרמים השמימיים לפי שבו ישלם הדין והמשפט שיתמכו העולם ויעמידוהו וזה כי בזה האופן בלבד היה אפשר שיגיע לרשעים רע מוחש על הרשע והעול שיעשוהו כי השם יתברך לא יעשה רע בעצמו. כמו שביארנו בפתיחת זה הביאור וכאילו ישלם התיקון המדיני בזה הרע הנופל בזה העולם מן ההכרח ואולם הצדיקים אין להם לירא מאלו הרעות כאשר ישתדלו לדבקה בש״י כפי כחם ואחר אל איוב במאמר כולל שכבר היה ראוי לו להשיג פועל השם מהנפלאות אשר הושגו לאנשים במעשיו ולזה היה ראוי לשפוט שזה הסידור הוא בתכלית השלימות האפשר והם נמצא בו חסרון מה הוא לפי מחשבותינו לא לפי האמת וזה שהאויר שהוא ראשית ההוויות לא יוכנו הנפלאות אשר יעשה בו הש״י כל שכן באחד׳ שהוא סוף כל ההויות ובכלל כאשר נעיין בנבראיו ראוי לנו לשפוט שהשם ית׳ שגיא כח ומשפט ורב צדקה ושהרע לא יבא ממנו על הכוונה הראשונה : ביאור מלות המענה ויען יי׳ את איוב מן הסער׳ ויאמר · מי שם ממדיה · מי גזר וסדר מדת הארץ שתהיה בזה האופן והנה ממדיה שם ובא בשקל מגרי שאול והיסוד מדד והרצון בו מדותיה וקצות גבוליה : או מי נטה עליה קו · ר״ל לבניתה ולחדשה באופן אשר היה עליו ואולם אמר זה כי מנהג הבונים לנטות קו על בניינם : אדניה : עמודיה : ברן יחד · מענין רננה : ויסך

מ״ע ספורנו

ויען ה׳ מי זה · פי׳ הוא שיעצה במוך שיהיה מחשיך עצה במילין · שיגנה בדבריו עצת איזה פועל · בלי דעת · מבלי שידע כונתו בפעלו בפרט בהיות הפועל חכם כמו שהתבאר מחכמתו׳ בחדו׳ העולם : אזור נא כגבר חלציך · כי אימתי לא תבעתך אשאלך והודיעני איפה היית ביסדי ארץ · איה כפי ציורך היית כמלא בשעשיתי הארץ ליסוד ומרכז המציאות כי אז לא היה שום מקום במלא כמו שהוא עתה חוץ לגלגל העליון · הגד אם ידעת בינ׳ · אם ידעת איזה מין מן הבינה תרשה את הארץ ומקומה : מי שם ממדיה · ומאחר שלא היה שם מקום במלא מי שם שיהיה כדור הארץ על זה הגבול · כי אמנם שעור מועט היה מספיק להיות מרכז אשר סביביו יתנועעו הגלגלים · או מי נטה עליה קו · מגבול שלא תהי׳ יותר מן השעור אשר הוא עליו : על מה אדניה הטבעו · לשים לה מקו׳ שפל או גבוה מאחר שלא היה שם מקום כלל · או מי ירה אבן פנתה · היו הגלגלים נמצאים קודם להארץ · מי ירה אבן פנתה · מי המציא אחרי בן זה הכמל׳ הכב׳ ככוכב אבן ירה אותה בפנת המקום שהוא עתה בשפל כל המציאות למרכזו וכמו בוהג׳ אם ידעת מן הבינה שהיה : ברן יחד בכוכבי בקר · המתנועעים ולא ימנעו זה את זה מתנועת׳ אף על פי שהם יחדיו במקום נוגעים זה את זה ואין ריקות ביניה׳ מי המציא לכל אחד מהם זאת המדה המוגבלת המכונת מפעלת פועל מכוין בהכר׳ באופן שכל׳ מתנועעים יחד בכאת שמחים לעשות רצון קונם · ויריעו כל בני אלהים · מניעי הגלגלים הריעו יחד תרועת מלך בעבודתם מלותו :
ויסך

אבן עזרא

ויען יי׳ · פי׳ מן הסערה שרוב הנפלאות שסיפר השם בסערת השמים או שדיבר עליו בסערה : מי זה מחשיך · הענין רצית להחשיך עצתי כמו להעלים ולהסתיר ובמקו׳ אחר מי זה מעלים : עצה במלים · שדברת בלי דעת : ממדיה · גבולותיה ורבי יהודה בעל הדקדוק נ״ע פירש אותם מן מדד ויתכן שיהיה רמז למדת הגבולים : קו · הוא סביב עגולת הארץ : ואדניה · הם ההרים · ואבן פנתה · היא הנקודה : ברון יחד · בעבור שיסובו סביבות נקודות הארץ ׳כוכבי בקר הם הז׳ משרתים ויקראו כוכבי אור ובני אלהים הם המערכות העליונות ותנועתם היא רנתם ותרועתם : ויסך

תורת חסד יראת שדי

ויען ה׳ את איוב מן הסערה ויאמר מי זה וגו׳ כלומר מונע עצתי אשר יעצתי עליו כענין יסוריו כי מי הוא אשר יוכל לדעת עד שיכן מנעת ידיעתי וכמו שסיים אליהוא בסוף דבריו. באומרו לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב · אי לזאת אזר נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני איפה היית ביסדי ארץ וכו׳ ופשט שלא ידעת כל אלה ואין לך בהם בינה והשכל כלל הנה כי כן נפלאת ממך אל תדרוש וכו׳ · וכלל כונתו ית׳ במענה זה הוא לאמן דברי אליהוא במענה הקודם : ויען

אבן יחייא

ויען ה׳ את איוב ונזמר היא נבואה קטנה הבאה אל האדם אחרי בוא עליו תרדמה גדולה ונער וסערה לאולפון מה שאין בנביאים גדולי הערך אשר יבוא אליהם המדרג׳ הגדולה מהנבואה ויעידו על בוריים וכאומרו כרבן של נביאים פה אל פה אדבר בו · מי זה וגומר הנה בתראה ה׳ אל איוב להראות לו התשובה הנכונה לצדיק ורע לו · כי אף שיהיה צדיק גמור הנה ה׳ יוכיחנו במכאובי׳ ויסורין של אהבה כדי להרבות לו השכר בעול׳ שכלו טוב וזהו אחד מהדברי׳ שצריך להאמינה על פי הקבלה או לראותם במראה נכוחי׳ להיותם מעט מחיקי׳ מהשכל כי לאה ענוש יענש בתחלה הצדיק תמיד כדי להרבות שכרו ואולי כי הצדיק ההוא לא יחפוץ בהם ולא בשכרם ולא מדבשם ולא מעוקצם : מי זה הנותן חשך ותחרון בעצת ה׳ בהנהגת עולמו · במילין ודבריך חסרי דעת ותבונה · אזור וגיזור ואם רצונך לדבר תוכחה כנגדי אזור כן כגבר חלציך כדי לוכח עמי ואשאלך והודיעני · איפה וגומר איפה היית ביסדי ארץ אשר היית נמצא בכח ולא בפעל ומההכרח הוא שימצא מוציא הדברים מן הכח אל הפעל להיותו מהנמנע שהם מעצמם יצאו אל הפעל שאם לא כן מי מכנם לצאת עד כה אל הפעל · ולכן הגד בזה מה שידעת מאשר הבנת דבר מתוך דבר · מי שם וגומר והודיעני אם ידעת מי שם המדה לארץ מאורך ורוחב ועומק · או מי נטה עליה קו כמנהג הבונים תרבות לזוו שיטו קו להישיר בנינם · על מה וגומר ועל מה אדני יסודותיה הטבעו׳ או מי ירה אבן פנתה כמשפט המלכים אשר כשבונים אחד בית מלכותם הם בידם ישליכו בתחתית ארץ אבן ליסוד ופנה לבנינם וזה עם שירים ושמחות כדי לעשות לו סימן טוב לבנין · ברן וגומר אשר אני הייתי המשליך אבן פנתה ואז כוכבי בקר מעול׳ הגלגלים רננו יחד והריעו עם כל בני האלהים והם המלאכים מעולם המלאכי׳ וזה כדי לעשות סימן טוב לבריאת הארץ אשר כה יראו נפלאות ה׳ יותר מבשאר המלאכים כי נגדלת האויר ירא בעגולים התלושים וקראם כוכבי בקר להיותם זהירי׳ ומאירים בבקר יזרח אור : ויסך

אוהב משפט

וחכמה יקרא עצה : **אזור** דרך משל כאדם הנכנס למלחמה שהוא אוזר חלציו והכוונה שיחדד שכלו : ואשאלך · דברי חכמה שתודיעני אותם אם ידעתם כי כן ראוי למי שתופס שופט אחד על משפטו שיהיה חכם באופן שיוכל להשיב על תוכחתו :

איפה מוסדות הארץ נעשו בחכמה כמו שנאמר יי׳ בחכמה יסד ארץ · ואם יש בך חכמה יתירה לדעת חכמה זו אז תוכל להכות אותי על משפטי על כן הגידה נא חכמה זו אם ידעת בינה וחכמה · וענין איפה היית ביסדי ארץ הוא לגוזמא והפלגה כלומר מי שלא היה לו מציאות כלל בזה׳ שעה שיסדתי ארץ היך ידע היך נוסדה :

מי הגד שכפסו׳ ראשון נמשך בכאן כלומ׳ הגד מי שם מדותיה וגבולותיה שיהיו בזה השיעור לא פחו׳ ולא יתר כי מחויב בריאתה היה מחייב על זה השיעו׳ כמו שביארו הפילוסופים : ממדיה׳ במ״ם הראשונה

ר׳ אברהם פריצול

ויען ה׳ את איוב · מי זה אחר שהודיע אליהוא את איוב מקצת גבורות ה׳ ומעשיו אשר מהם תוכר השגחתו הכללית והפרטי׳ באופן כי לא ידע איוב מה ישיב עוד ונשאר כמעט מנוצח מדברי אליהוא עתה בא ה׳ ית׳ והשיב לאיוב תשובות אחרות במה שהגיד ממעשיו אשר עשה במציאה אשר בהם נודע · כל בלמת אמתת ההשגחה הפרטית אשר אין חולק עליה מדברי הע׳ וענה אליו מן הסערה כמשפט שאר הנביאים או רובם ביותם נרדמי׳ בהפילות האמר שהוא מסך מבדיל נקרא הערפל והסער׳ והענין והרדמה רמז לזה הענין כמו שביאר הר״ם במורה במדרגות הנבואה ובפרק בהור האמר מסך ומחילה ואמר מי זה מחשיך וכו׳ מי הוא המחשיך והמאפיל עצתו שהתיעץ בה מלבו ומגיד אותה במלין ובדברי׳ בחשבו שעצתו ודעתו אמתית והיא בבלי דעת : מחשיך · ענין חשך ואפילה דבר : אזור נא · ואחרי אשר פעמים רבות רצית להתוכח אתי עתה אזור נא כגבר חלציך כדרך המתוכחי׳ המכינים חלקי גופם לעמוד בארץ ולהתוכח · ואשאל לך ענינות מה והודיעני. תשובתם אחרי היותך כופר בידיעתי ובהשגחתי וטוען על מה שימשך ממני ומה שיגיע עליך שהוא בלא יוסר ומשפט : איפה היית איפה היית ובאי זה מקום היתה מציאותך באשר יסדתי הארץ על מתכונתה הגד נא לי אם ידעת בינה בהמצאת הנמצאים שהמצאתי : מי שם · ומי הוא אשר שם מדות הארץ בכמותה ובאיכותה כי תדע אופן המצאתה על צד השווי כאשר היא נהיות שאם היתה חסרה או יתירה ממה שהיא כי בודאי יהרס המציאות ולא יתקיים להיות אופן ההשואה הזאת מחוייב המציאות מאת השם לבדו ולא אחר : או מי נטה עליה קו · כמנהג הבנאין בוני הבנינין נוטין הקו להמשיך היושר בבניינן שלא יטעו : ממדיה · לשון מדה ומשורה : על מה · ועל מה אדניה ויסודיה הוטבעו באופן שהארץ תשען ותתקיים עליהם יען היות הארץ על צד הפלא נשענת ונצבת מעצמה בסבוב מרכזה כנקודה קטנה אשר יסובבוה היסודות האחרים עד הגיעם לחלקי השמים הכדוריים יסובבו עליהם וכל אחד ואחד ממספר הגלגלים סובבים זה את זה כגולדי בצלים וריוח לא יבא ביניהם כי אין ריקות במצא והארץ כנקודה קטנה באמצע נצבת על בלי מה : או מי ירה אבן פנתה · שהוא הנקודה הקטנה שבאמצע טבור הארץ בנקודת האפוס ומי ירה אותה ומי הכינה כמשפט הבונים שבעל הבנין מתחיל בה : אדניה · יסודיה : ירה · השליך : ברון יחד · והודיעני נא אם הייתי נמצא בזמן ההוא בעת אשר התחלתי ורציתי לסדר קיום המציאות על ידי האמצעיים משרתי ה׳ והם ברון יחד כל כוכבי בקר שמרננים ומשבחים תמיד לפני ויריעו בזמרה כל המלאכים שהם בני אלהים עושי דברו אשר באמצעותם חקקתי לתת הקיום עד תכלית נקודת הארץ מרצון חכמתי

הרמ״בן

ויען ה׳ את איוב מן הסערה ויאמר · הגיע איוב עתה למעלת הנבואה יען כי היה תם וישר ירא אלהים וסר מרע והוכח על נסיון והעם״י שמטה בהסתפקו במשפט מאין חכמה הועיל אותו הנסיון לקרבו אל האלהים כי קבל עליו דברי אליהוא וראה כי הם מספיקי׳ לשאלתו · והנה הוא עתה ירא האלהים וצדיק תמים וענין מן הסערה כי נפתחו לו השמים וראה מראות אלהים על בריו כגון שראה השם יושב על כסאו או מלאך דובר בו רק שמע סערה גדולה השיג מה שישגו הנביאים הראשונה בראשית החזון כמו שנ׳ ביחזקאל התלה והרא׳ והנה רוח סערה באה מן הצפון וכן באליהו התלה נאמר שם והנה השם עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעי׳ ואחר הרוח רעש ואחר הרעש אש ואחרי כן ישיגו בנבואה וגם כן ראיה מוכרחת על הענין ביחזקאל אחר הרוח ענן גדול הוא הרעש ואחרי כן אש מתלקחת ואיוב השיג ראשית החזון וממנו יצא לו קול בענינה אותה המענים האלו בחוזק ותוקף ושער גדול כמנהג הנבואות כמו שנא׳ כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המולה כקול מחנה והנה איוב השיג זה בשמיעת הסערה והקול ממנה וידע מעניכם כי קול האלהים הוא העונה אותו על תשובות כדבריו וענין המענה להודיע את איוב כי הוא יתב׳ תמים דעים בכללים ובפרטים ובאישים כולם ומשגיח על כולם וכי האדם נבער מדעת הכלל ומה יסודתם וטבעם אף כי לדעת במשפט האלהים וסודותיו וירמוז לו כי סוד אליהוא אמת בי איוב לא קבל ממנו רק כי הפסיק דבריו וכן מנהג צדיק ורע לו ורשע וטוב לו תתנהג על דרך ההוא בדרך משפט אם הדבר כן אבל אין לאליהוא ראיה מוכחת על הענין ואין אדם יכול לדעת זה רק בדרך קבלה ועתה אמר לו כי כן המשפט וכך היא המדה כאשר אפרש בע״ה וכבר פירשתי כי אליהוא הודיעו ענין צדיק ורע לו כי היה הלוכת איוב והוא החמס הנעשה לבני אדם כפי דעתו ולא פירש לו ברשע וטוב לו דבר כי אינני עסק ואיוב יוכל ללמד ממנו המדה כי מעטם לצדיק ורע לו ידעהו ואולי ינהג עמו במדת חסד והנה הא׳ יגיד לו במענהו דבר רשע וטוב לו להשלי׳ לו הידיעה ולא דבר בענין הצדיק שרע לו כי מאליהוא למדו : מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת · שאלה לתמה ולהפליג עליו כלומר מי אתה המחשיך עצה : אזור נא כגבר · וענני או יאמר מי זה שיעצה כאשר באת לעשות שיחשיך ויגנה דבר הנעשה בסוד חכמה : במילין · שידבר בבלי דעת שלא ידע העצה הדבר הנעשה בהשגחה ובחכמה והוא נעלם יקרא עצה : אזור נא כגבר חלציך דרך משל מי שם מדותיה אני או אתה כי תדע ממדיה והם מדות הגבולים : או מי נטה עליה קו הסובב העגולה : אדניה · הם ההרים : אבן פנתה · משל לנקודת האמצעי ורבותי׳ ז״ל אמר האבן שהיה בממנה הושתת העולם והנה התחיל בו מיסוד בארץ

רש"י

בדלתים ים · חול גבול לו · בגיחו · בהתפשטו יוצא מן התהום · כמו גוחי מבטן מוסכי : בשומי ענן סביבות ים [illegible] שהוא היקף העולם · ועננים סובבים לו כלבוש · חתולתו · תכריכו · כמו והחתל לא חתלת : ואשבור · עשיתי לו שברים סביב לעכבו בתוכם והם לו חוץ אשר לא יעברם · כמו וירדפם לפני השער עד השברי' והם תעלות סביב לעיר : המימיך · מיום שנולדת : לאחוז בכנפי הארץ · ועוד המימיך צוית לאחוז בכנפות הארץ · כאדם שאוחז בכנפות הטלית ומנערה · כן אני [illegible] עתיד לאחוז בכנפותי ולנער את הרשעים · וכן הוא אומ' ויי' יטה את ידו וכשל עוזר · כאדם האוחז בידו דבר ומטה ידו והוא נופל : תתהפך

רלבג

ויסך · סתם וסגר : בגיחו מרחם יצא · בצאתו מרחם ובהולדו : וערפל חתולתו · וענן לבושו והטעם כפול והוא מענין והחתל לא חתלת : ואשבור עליו חקי ואגזור עליו גזרתי : ופה ישית בגאון גליך · ר"ל ואל זה השיעור מהגאון ישית גליך מי שהוא פועל אותם והוא הרוח כאילו אמר שלגובה הגלים שיעור יכלה אליו לפיכך לא יתוסף שיעורו ולזה לא יגבהו הגלים יותר בעת אחת מעת אחר לתוספת שיעור הים והם בעצמם גם כן מוגבלי' בשיעורם עד שלא יצאו מגבולם אשר הגביל השם ית' להם ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ שלא יבואו מי הים עליו ואפשר שיהיה הרצון בזה ועד זה המקום ישית הרוח בגאון ונוכח גליך ולא יעבור הגבול הוא המקום אבל יפסד וישוב לקדמותו בהתנועעו אצל שפת הים ובזה יהיה נשמר זה המציאות אשר בחלק הנגלה מהארץ ואפשר שיהיה בי"ת בגאון נוספת וירצה שהרוח ישית גאון הגלים בהגיעו אותם עד מקום מוגבל לא יעברו אותו כמו שקדם · ידעת השחר מקומו הודעת מקומו של שחר והוא המקום שזורח ממנו השמש ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח תמיד ממקום אחד אבל יתחלף מקו' זריחתו דרך משל אל הצד הדרומי ר"ל שיתקרב אליו תמיד מהתנועעו מראש סרטן עד ראש גדי ומראש גדי עד ראש סרטן הדב' הפיך ובזה האופן יתחדשו התקופות הארבעה ובהם תועלת להמציא לו הנמצאות השפלות לשמור מציאותם הזמן האפשרי כמו שיתבאר בטבעיות והנה זכר השמש מבין שאר הככבים להראות פעולתו יותר באלו הנמצאות אשר אמרנו : וינערו · ויסורו : ויברחו · להחבא : תתהפך

איוב לח

וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא׃ ד' · ל

בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ׃ ג' · ג' חס'

וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי וָאָשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם׃ ל

וָאֹמַר עַד־פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף וּפֹה־יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ׃ ד' · ב' חד כתי' ה' · אב'ין גור

הֲמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר יִדַּעְתָּה שַׁחַר מְקֹמוֹ׃ ידעת השחר ק' ק'

לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה׃ ד' אותיות תלויות

תתהפך

וְאָגִיף בְּדַשַּׁיָּא יַמָּא בְּמַגְחֵיהּ מִן תְּהוֹמָא דְּמִן רַחְמָא יִפּוֹק׃ כַּד שַׁוֵּיתִי עֲנָנָא כְּסוּתֵיהּ וְאַמִּיטְתָא לִיפוּפֵיהּ׃ וּפְסָקִית עֲלוֹי גְּזֵירָתִי וְשַׁוֵּיתִי פְּרִירַיָּא הֵיךְ נַגְרִין וְדַשִּׁין׃ וַאֲמָרִית עַד כָּא תֵיתֵי וְלָא תוֹסִיף וְכָא תְשַׁוֵּי בְּגֵיוּת גַּלָּלָיךְ׃ הֲמִן יוֹמָךְ פַּקֵּידְתָּא צַפְרָא יְדַעְתָּא לִקְרִיצְתָּא אַתְרֵיהּ׃ ת"א הַבְיוֹמֵי בְּרֵאשִׁית הֲוֵיתָא וּפַקֵּידְתָּא לְמֶהֱוֵי צַפְרָא יְדַעְתָּ קְרִיצְתָּא אַתְרֵיהּ׃ לְמֵיחַד בְּגַדְפֵּי אַרְעָא וִיטַלְטְלִין חַיָּבַיָּא מִנָּהּ׃ ת"א לְמֵיחַד בְּסִטְרָא אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וְאִטַּלְטְלוּ דָּרָא רַשִׁיעַיָּא מִנָּהּ׃ מִתְהַפְּכָא

ופא ב' חד כתי' א"לף וסי' ופה אשליך לכם גורל · ופא אשית בגאון גליך כתר' כתיב א' : רשעים חד מן ד' מלין דאית בהון אות תלוי וסימ' נו"ן מנשה ויקימו להם בני דן את הפסל · עין מיער יכרסמנה חזיר מיער · רשעים לאחוז בכנפות הארץ וינערו · עי"ן מרשעים וימנע מרשעים אורם :

אבן עזרא

ויסך · כמו הנני סך והעניין סגר : בגיחו · בצאתו כמו מגיח ממקומו כאילו מרחם יצא : חתולתו · מלבוש וכמהו והחתל גם חתלת לא הושמת כרוכה בבגד · שברתי כמו בחקי : ופה ישית · עד פה ישית כחך : המימיך · המיום שנבראת אתה צוית להחיות בקר והודעת השחר מקומו : ואוכל לאחוז בכנפות הארץ · והנכון כי על השחר ידבר שיאחז בכנפות הארץ וימותו בכל יום הרשעים ויאבדו כעניין יתמו חטאים מן הארץ אף על פי שהצדיק ימות חסד יי' על יראיו וצדקתו לבני בנים : תתהפך

אבן יחייא

ויסך ונגמר וכאלו ה' סך בדלתים הים שלא יצא ממקומו לשטוף הארץ כי כפי טבע יסוד המים ראוי שיכסה ארץ בגיחו ובצאתו מרח' הים יסוד המים הזודנים · אשר ענן הוא לבושו וערפל חתולתו וקשורו כי הים אוקינוס הוא מסובב תמיד מעננים ערפליים · ויהיה גיחו כמו מבטן אמי אתה גוחי · וחתולתו מן החתל לא חתלת · ואשבור וגומר ואז גזרתי עליו חק ומשפט שלא יצא ממקומו וכאלו שברתיו בדלתים ובריח · ואומר וגומר באומרי וצוויי אליו עד פה תבוא ולא תוסיף ופה ישית הים בגאונו גליו ולא תהלך מהמקום הזה · ויהיה ואשבור עליו חקי כתרגום ופסקית עלוי גזרתי · המימיך וגומר אם מימיך היה לך יכולת לצוות אל כוכבי בקר שהוא עולם הגלגלים · ואם ידעת יקום העולם המלאכים כדי לצוותם שיאחזו בכנפות הארץ כדי לנער הרשעים ממנה כאשר עשה ה' בסדום ועמורה ועדת קורח והתכעלות פרעה ומצרים בים :

תתהפך

הרמ"בן

הארץ על דרך הארץ היתה תהו ובהו או כי יכסנו בתחתון תהלה ויעלה משם למים ולרוח ואחר כן לאוילות ולשמים : ברן יחד כוכבי בקר יאמר מי ירה אבן פנתה כאשר יכננו וישבחו לו כוכבי בקר וירונו לפניו כל בני אלהים כאשר יעשו למלך בונה היכל שירננו וישבחו לפניו ירננו : כי בהוסדו הארץ ככר כוכבי בקר לפניו להודות לו ולשבח מעשיו לא שיעזרו ויעשו דבר ביצירה והחכם ר' אב"ע ז"ל פי' כוכבי בקר הם שבעה המשרתים ויקראו כוכבי אור בעבור שיסודו סביב נקודת הארץ ויקראו מרכבים ובני אלהים המערכות העליונות ותנועתם היא תרועתם כי בהלה תעמד הארץ על יסודתה : ויסך בדלתים ים · כמו ויסך אלוה בעדו מן הנני סך יספר על המים כי סגר אותו בדלתות שלא יצאו כי הם סגורי' במסגר למטה בים : בגיחו מרחם יצא · ובצאתו מן התהו' שהוא כלול במעי אמו יסך לו בדלתים כאשר יעשה בהיותו בים יאמר כי הוא כלוא ולא יצא ולא יעבור גבולו כן איננו עולה מן התהומות אף על פי שטבעו לעשות כן כי טבע המים להיות על הארץ ואלהים עושה כן עם כל גליו ומשבריו : בשומי ענן לבושו · התקפתי אותו בענן כלבוש וערפל חתוליו מלשון והחתל לא חתלת כי יש אוקיאנוס מקיף הארץ וסופו לקצות השמים יגיע ועננו השמים יחבשו אותו ויאדרוהו : ואשבר עליו חקי · על משבריו וגליו רק שתרגום אחר ופסקית עלוי גזירתי ואשבר מלשון פסק וגזר דין כי כולם ענין אחד הם : המימיך צויתה בקר פיקוד והודעתו המקום אשר ממנו יתחיל כי כל הימים ממקום חדש יקומו ועל פי ה' יקומו בקר פי' שענו : לאחוז בכנפות הארץ · וצויתה אותו מימיך לאחוז בכנפו' הארץ ולנער רשעים ממנה ונאנס והנכון כי הפסוק הראשון יקשר עם השני יאמ' המימיך צוית בקר השחר שיתחדשו על הארץ לאחוז בכנפיה ולנער ממנה הרשעים בבא יומם עת פקודתם בגזירת עליון :

תתהפך

ר' אברהם פריצול

אשר סדרתי וכן דעת רבים שהמלאכים והגלגלים מזמרים ומשבחים בקול רנה ותודה כמו שבאר הר"ם במורה בפירוש השמים מספרים כבוד אל : ברון יחד · מקור מלשון רנה והודה : ויסך בדלתים · ומי הוא אשר סגר והגין במסך ובדלתים הים הגדול המקיף שלא יהמסך ויכסה הארץ והיבשה להיות המים רבים הלפי' מכל היבשה וגביהים ממנה ויעמוד הים במקומו מקובץ חוק נתן ולא יעבור והראה היבשה ויהי כן מי הוא אשר עשה הדבר הזה לים : בגיחו מרחם יצא הים יולד ונלב כאשר יצא מרחם הדבר רטוב במולדתו והויתו כן יעשה הים לשמור הסדר הזה בגיחו לשון יציאה בלאתו מן התהו גוחי : בשומי ענן · בשומי ענן ואידים על גבוה הים אשר בהכאת נגוה השמש עליו יתהוו האידים והעננים ויעלו ממנו מים להשקות היבשה למעט מימיו כמות המים הנגרים ההולכים אל הים שלא יתגדל ולמען יעמוד בשויו וזהו ענן לבושו וערפל ואידים : חתולתו · ר"ל סבובו וקשורו והוא סבוב וקשר העננים שהם כערפל בעלותם מן הים מי הוא אשר עשה המעשים האלה בתקון הלז ואיפה היית בעשותי אותם : חתולתו · לשון קשירה וסבוב מן והחתל לא החתלת לשון קשירה וחבישה : ואשביר עליו · ועל הים הזה שברתי וגזרתי עליו חקי וגזרתי ורצוני שיעמוד על עמדו ולא יעבור ואשים לו בריח ודלתים מגזרתי ורצוני כתון בו בתקון ובטבע שלא יעלה על היבשה : ואשבור · כמו ואגזור כי המשבר ושובר הדבר הוא גוזר הדבר הזה על האופן הנגזר והנשבר : ואומר עד · ואומר אליו עד פה בקצה היבשה הזאת תבוא ולא תוסיף לעבור ופה ישית הים עליהו בגאון ובהרבות הגלים · והפסוק ידבר לנוכח ושלא לנוכח כי כשמגיעים אל היבשה תכף חוזרים הגלים אחורנית ואינם פרים ועולים רק ויגרשו מימיו רפש וטיט : המימיך צוית · המימיך וכל ימי היותך במציאות האם צוית ונהגת הסדר להיות בקר אור ואם ידעת מקום השחר והזריחה שהיא מתחלפת ממקום למקום ויתגורר זה העניין מהתחלפות הזריחה יען כי בעבור הזריחה במקומות מתחלפי' התקיים קיום המזלות ויתחלפו הכבות והמזגים מהם באופן כי כאשר תתקרב הזריחה לצד הצפון במקו' [illegible] והגדול ובהתרחקו יתפעלו המתפעלי' ויושכו אל ההפסד אשר זה העניין מבואר בטבעיות ברואיה מופתית וחושיית לכן אתה איוב הודיעני אם מימיך נתת סדר במסך [illegible] והסדור הלז אשר סדרתי מסדור הבקר וחלוף עליית השחר ומזריחת השמש להאריך הימים או במיעוטם בשובו אל הדרום ו' חדשים [illegible] ההשפעה לאחוז בכנפות הארץ וכל יושביה לכלכל אותם ולהכניעם כי במלאכות סדורים והתחלפות מבטם יקרו מקרים במציאות להמית ולהחיות [illegible] כי על ידם ינערו רשעים ממנה ויגיע להם מאתי הפורענות שראוי להם ובזה הפסוק עם הבאים אחריו הורה ה' לאיוב ההשגחה הפרטית מאתו ית' ע"י [illegible] הזה הנמשך מאתו לפרוע מהרשעים הראויים לפורענות ואמר שלא יהיה עוד מים למבול לשחת הארץ רק [illegible] גוד מים למבול אחר עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו ר"ל שהזמנים האלה הם יהיו [illegible] בספלים כמבואר שם מדברי הרמ"בן ז"ל בחדושי התורה במקומו :

תתהפך

מ"ע ספורנו

ויסך בדלתים ים · ובזה המין מן הגבה בעצמו סכך וגדר הים שהוא מקוה המים שהיה מכסה הארץ גדר אותו בבני דלתו' לגדר' : בגיחו מרחם יצא · כשהיה יוצא מן המקום אשר הוא שם עתה וזה הגדר היה להם : בשומי ענן לבושו · כי העליתי קצת המים בענן ואויר מימיי · וערפל חתולתו · והנה כך הקפיתי בשפה המלעית שהוא הרקיע בקצה השפל של אותו הענן ואויר מימיי אשר עליו ובמקום אותו החלק מן המים הורדתי חלק האויר אשר עתה על פני הארץ : ואשבור עליו חקי · וכן שברתי עליו החק אשר שמתי בטבע כי גזרתי בזה שיהיה האויר המימיי נמעלה מן האויר הקל אשר על היבשה עתה · ואשים · לים כמלותי · בריח ודלתים · כשהארתם יקוו המים אל מקום אחד : ואומר עד פה תבא ולא תוסיף · שלא תשוב לכסות הארץ אף על פי שמימיו הם יותר גבוהים מן הארץ כמבואר בנסיון · ופה ישית בגאון גליך · עד חול הים ולא יעברנהו : המימיך צוית בקר ידעת שחר מקומו · האמנם בהיות מימיך פה' אחר המבול היית מצוה אם היה לאל ידך לבקר שהיא הזריחה ולשחר שהי' כמו שעה קודם לכן שיהיה אחד מהם במקום אשר הוא עתה מוגבל להם מאותי אחר המבול : לאחוז בכנפית הארץ וזה עשיתי כדי לאחוז בכנפו' הארץ שהם הזריחה והשקיעה שהיו קודם המבול במשוה הים והיה לעולם עת האביב · ואויתי שתהיה תנועת השמש מהאין ואילך בגלגל נוטה אשר בסבת זה יקרו קור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה עם רב השהנות מקלקל האויר והיסודות ומזג הפירות והמאכלי' ומזגי כל ב"ח · וינערו רשעים ממנה · ובזה ימותו הרשעים מהר :

תתהפך

אוהב משפט

היא נוספת כמ"ש משמר מרמס ודומיה' ושרפו מדד והוא גם על משקל מצרי שאול והוא כמו מדותיה והם מדות הגבולים : או מי נטה עליה קו · הסובב העגול' ושמא אמר זה מפני שדר' הבונים תחלת בניינם הוא למוד הבנין עד היכן יהיה · ואחר כך נוטים עליו הקו · ואחר כך עושים היסודות על כן אמר אחר זה מה אדניה וגו' והש"י התחיל לאיוב מהתחתון ויעלה משם למים ולרוח ואח"כ לאוילות ולשמים [illegible] כי אחר העלם הכמתם ממנו חכמת הבורא ית' · לו יאמר אחר שהשם יתברך בררם בחכמה נפלאה איננו בדאי להטיח דברים כנגדו : על אדניה · הם היסודות והוא משל על ההרים : אבן פנתה · היא האבן הנותנין בקרן זוית שהוא מחזקת לשתי רוחות וצריך שתהיה חזקה כמו שהנער אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה והוא משל למרכז הארץ שעליו נסמכי' כל הגלגלים או הוא אמצע הארץ כדעת רז"ל [illegible] האבן שתיה שממנה הושתת העולם והארון הוא מונח עליה · ולשון ירה נופל על הדבר הנופל בכח : [illegible] החכם הרב אב"ע ז"ל והרמ"בן ז"ל ולפי פי' נראה לי שהוא כדרך והוציא את האבן הראשה [illegible] כשיוציאו האבן הראשה יעבירו קול תשואות ויאמרו חן חן לה : ויסך · לשון סגירה וסתימה כמו ויסך אלוה [illegible] הנכניסך את דרכך : בגיחו · לשון יציאה כמו מגיח ממקומו · יאמר התדע מי [illegible] ויסגר הים אשר בטבעו לכסות הארץ כי כן טבע המים לעלות על הארץ ואפילו בעת צאתו ממקומו הוא סגור [illegible] עם כל גליו ומשבריו לא יעבור חוקו לכסות הארץ · וקרא המקום אשר הוא בו רחם לפי [illegible] הם כלואים בתוכו כמו העובר ברחם אמו · וי"מ שהוא רמז למקור שנובעים ממנו שגם הרחם נקרא מקור [illegible] שרמז זה לתחלת הבריאה שהיא כיציאת העובר מהרחם שאז נגזר על הים שיהיה סגור וסתום : בשומי · נקשר למעלה איפה היית בשומי לים חוקו וענן לבושו שהים הגדול יש אוקיאנוס הוא מקיף [illegible] הם מקיפים אותו כלבוש · וחתול ענן וערפל כפל דבר · וכן לבוש וחתול [illegible] מלשון והחתל לא חתלת · ועיין פי' ר' לוי ז"ל ונראה לי שלפי שדמהו לילד היוצא מהרחם אמו המשיל המשל בו [illegible] שעושים לנער הנולד : ואשבור · עיין פרש"י ז"ל · וי"מ שמתי חקי על מדבר [illegible] והתרגום אמר ופסקית עלוי גזרתי · עשאו מלשון פסק וגזר דין כי כלם ענין אחד הוא · ומה שחזר ואמר זה [illegible] הבריח ודלתים הם חול ים כמ"ש אשר שמתי חול גבול לים : ואומר · ואומר לים עד פה תבא [illegible] ים הוא סיוע שהפסוק הראשון נאמר בתחלת הבריאה כפי פירוש שכתבתי והנה נאמר [illegible] ופה ישית כמו בה"א ובזה הגבול ישית כחך גאון גליך : המשית הוא כמו ביאה [illegible] ופה בא"לף כמו בה"א ובזה הגבול ישית כחך גאון גליך · והעניין יאמר כי אפילו יהמו גליך בגאונים עד פה יש לכחך רשות לבית [illegible] המימיך · המיום שנבראת צוית בקר פיקו' ויאיר והודעת השחר המקום אשר ממנו יתחיל כי בכל יום הוא מתחלף מקום הזריחה [illegible] וזהו הנראה לי בדקדוק מלת זה הפסוק ופירושו · ויש פירושים אחרים : [illegible] התקופות הארבעה אשר הם סבת קיום העולם ותמידתו כי לולא התהפכות הזמנים מפרק לפרק לא היה מתקיים זה החלק המיושב אם בסבת הקור אם בסבת החום כמו [illegible] והתחלפו' זה סבת התקופות [illegible] הטבע והרפואות וסבת התחלפות מקום הזריחה ואיך הוא סבת התקופות ידעוהו חכמי האיצטגנינות : ידעת · הוא פעל עבר מהבנין הדגוש והוא כמו הידעת שהוא מהבנין הנוסף : לאחוז · וי"מ המימיך כנפות הארץ וגו' · וי"מ המימיך צוית השחר לאחוז · והנכון מה שפי' הרמ"בן ז"ל כי הפסוק הראשון יקשר עם השני · יאמר כי המימיך צוית בקר ושחר שיתחדשו על הארץ לאחוז בכנפיה ולנער ממנה הרשעים עם תקפם ואונס בבא יומם עת פקודתם בגזירת עליון :

תתהפך

תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ
ד׳ חסרי׳ תנויות לְבוּשׁ: וְיִמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ
כ׳ וננעין רָמָה תִּשָּׁבֵר: הֲבָאתָ עַד־נִבְכֵי־
יָם וּבְחֵקֶר תְּהוֹם הִתְהַלָּכְתָּ:
ל הֲנִגְלוּ לְךָ שַׁעֲרֵי־מָוֶת וְשַׁעֲרֵי צַלְמָוֶת
ג׳ חס׳ בליש׳ תִּרְאֶה: הִתְבֹּנַנְתָּ עַד־רַחֲבֵי־אָרֶץ
ל״ו הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ כֻלָּהּ: אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ
ל׳ יִשְׁכָּן־אוֹר וְחֹשֶׁךְ אֵי־זֶה מְקֹמוֹ: כִּי
ל׳ וחד על גבולו תִקָּחֶנּוּ אֶל־גְּבוּלוֹ וְכִי־תָבִין נְתִיבוֹת
ד׳ בֵּיתוֹ: יָדַעְתָּ כִּי־אָז תִּוָּלֵד וּמִסְפַּר
פ׳ ג׳ בליש׳ יָמֶיךָ רַבִּים: הֲבָאתָ אֶל־אֹצְרוֹת
י״א מ״ל שֶׁלֶג וְאוֹצְרוֹת בָּרָד תִּרְאֶה: אֲשֶׁר
ג׳ וכל חס״ף דכו׳ חָשַׂכְתִּי לְעֶת־צָר לְיוֹם קְרָב וּמִלְחָמָה:
אי

הירדן

מִתְהַפְּכָא הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִילְהוֹן וְאִתְעַתְדוּן הֵיךְ כְּסוּ זְהִים: ת״א אִתְהַפְּכַת הֵיךְ טִינָא חוֹתָמָא דִלְהוֹן וְלָא אִתְבְּדִיאוּ כְּמוֹ גוּשְׁמֵיהוֹן בְּלָא נִשְׁמָתְהוֹן הֵיךְ כְּסוּ סְרִיק: וְאִתְכְּסֵי מִן רַשִׁיעַיָּא נְהוֹרֵיהוֹן וְאִדְרַע מְרַמְמָא תִּתְבַּר: אִיפְשַׁר דַּעֲלְתָא עַד מְעַרְבְּלֵי כְּגוֹר יַמָּא וּפִישְׁפּוּשׁ תְּהוֹמָא הֲלֵיכְתָא: אִפְשַׁר דְּאִתְגְּלִיאוּ לָךְ מַעֲלְנֵי מוֹתָא וּמַעֲלְנֵי טוּלָא מוֹתָא דְגֵהִנָּם תֶּחֱמֵי: אִיתְבְּנִיית עַד פְּתָיֵי אַרְעָא דְגִינְתָא דְעֵדֶן חַוִּי אִין יְדַעְתָּא כּוּלָהּ: אֵידֵין אוֹרְחָא יִשְׁרֵי נְהוֹרָא וַחֲשׁוֹכָא הֵידֵין אַתְרֵיהּ: אֲרוּם תְּדַבְּרִינֵיהּ לִתְחוּמֵיהּ וַאֲרוּם תִּתְבַּיַּין שְׁבִילֵי בֵּיתֵיהּ: הַיְדַעְתָּא אֲרוּם כְּבֵן אִתְיְלִיד וּמִנְיַין יוֹמָיךְ סַגִּיעִין: אִיפְשַׁר דַּעֲלְתָא לְקוּרְטוּרֵי תַלְגָּא וְאַפּוֹתִיקֵי בַּרְדָּא תֶּחֱמֵי: דִּי גְנַזִּית תַּלְגָּא לְעִידַן עָקְתָא בְגֵהִנָּם וּבַרְדָּא לְיוֹם קְרָבָא דְפַרְעֹה וְאַנְחוּתָא דְמִצְרָאֵי:

רש״י

תתהפך כליורין: כחומר חותם · המטבע צורת האדם כמותו · ובתחיית המתים יחיו ויעמדו בלבושיהם: וימנע אז מרשעים אורם · וכן הוא אומר וזרוע רמה תשבר: נבכי ים · מסגריים · כמו נבוכים הם בארץ · שערי מות זה גיהנם: ידעת כל זאת · כי אז תולד · כשבראתים: אשר חשכתי הכנעתי: לעת צר · לחמשת מלכים בגבעון · ליום קרב · ומלחמת גוג ומגוג: יחלק

אבן עזרא

תתהפך · הארץ בצורות משגו׳ כחומר חות׳ : ויתיצבו · בני אדם כמו לבוש עליה וכליס תחליפם · וגם יימנע מרשע׳ אורם : נבכי · כמו גליים שירולו וכמהו מבכי נהרו׳ חבש : עד רחבי ארץ · היא הארץ הגדולה המיושבת והנכון כי יאמר התדע כמה רחבי ארץ : כי תקחנו · להוליכו אל גבולו על האור ידבר · הידעת קודם שתולד כמה מספר ימי חייך. ליום קרב · כמו השליך אבנים גדולות וברד שהיה במצרי׳ והגאון רב סעדיה פירש אי זה הדרך ישכן אור על מקום שיש בארץ שהוא אור כלו חוץ מיום אח׳ והפך הדבר ומקום שיהיה שם האור חצי שנה אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים וכן פי׳ אי זה הדרך יחלק אור י״א שזה האור הוא גשם : קדים

רלב״ג

תתהפך כחומר חות׳ · ר״ל כמו החומר והטיט אשר יעשו בו החותם אשר ירצו שיראה מוכן בקלות לקבל החותם ההוא כן תתהפך פעולת השמש להמשך ממנו פעולות מתחלפות מצד חלוף מלכו: נבכי ים · מעמקי ים: רחבי ארץ · הנה רחב הארץ הוא מרחקה מהקו השוה והוא המקום אשר יהיו בו הלילה והיום שוים לעולם ולזה יהיו לארץ שני רחבי׳ האחד מהקו השוה עד תכלית הצפון והשני מהקו השוה עד תכלית הדרו׳: חשכתי לעת צר · מנעתי אות׳ לי והכרתי אותם להשתמש בהם בעת צר ר״ל להגיע הרע לראוי לו: איזה

מסרה

התבוננת ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסיפ׳ סימ׳ ל׳ · אל גבולו ל׳ וחד על גבולו ואינון מן א״ב מן חד חד חד אל וחד על ול׳ דכו׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הא״לף בערך אל כס״ד · ומספר ד׳ וסי׳ בסדר בלק וירמיה סימן י״א : ואוצרות אוצרות י״א מ״ל וסימ׳ עלה שישק מלך מצרי׳ דמלכים תנינא דפסו · ויקח אסא את כל הכסף ב׳ בפסו׳ · ויוצא אסא את כל אוצרות ב׳ בפסוק ונתתי לך אוצרות חשך · את כל חסן העיר · והלוים אחיה בד״ה קדמ׳ דפסו׳ · ואוצרות ברד תראה · לא יועילו אוצרות רשע · ואת בני התערובות דד״ה:

מ״ע ספורנו

תתהפך כחומר חותם · וזה בהתהפך הארץ ממנגה הטוב בהשתנות תנוע השמש עליה כמו שישתנה חומר חותם בהשתנו׳ החותם בו: ויתיצבו · הרשעים בה: כמו לבוש · המוכן לבלות: וימנע מרשעי׳ אורם · אור הכח המזוני לאורך ימים כאשר היה קודם המבול אשר בו היו התקיפי׳ בוטחים ותמלא הארץ חמס: וזרוע רמה תשבר עתה שלא ינטחו ע״ד בזה · ככל ובזה לך מופת שאני יכול על הרמי׳ הנכחיי׳ ומניעיה׳ [illegible] יותר טבעי להם כהתנועע על קטני הענין כזה ומופת גם כן על השגחתו במין האנושי [illegible]

ותכה מניאות חדש והוא ה לזי לחיי עולם · ומספ׳ ימיך · בעולם הזה : רבים · יהיו רבים : הבאת אל אוצרו׳ שלג · האמנם התבוננת ענין השלג המפסיד לפעמים בהיותו יותר מדאי או יארך זמן רב על הארץ הוספה בזמנו · ואוצרות ברד תראה · וכמו כן האמנ׳ התבוננת בענין הברד המפסיד לעולם בתבואות ואין זה מפעולות הטבע שיעשה פועל מקלקל לעולם · אמנם · אלה חשכתי לעת צר · לעורר את הרשעים ולהעירם לשוב בתשובה ולהתפלל · ליום קרב ומלחמה · ולפעמים לפורענות על החוטאים הבלתי שבים :
אי

אבן יחייא

תתהפך · וגומר אשר כרצון ה׳ תתהפך הארץ כאשר יתהפך החמר כפי החותם אשר יחתום בו כי תכף יקבל צורה משונה החקוקה בחותם ויתיצבו חלקי העולם כמו הלבוש אשר יהפכוהו האדם מעלה למטה ופנים לאחור · וימנע וגומר ובהפיכה הזאת ימנע מרשעים אור הצלחתם והזרוע רמה מהם תשבר · כי יש להם ב׳ הטבות את העושר ואת הגבורה שהם מעלת הנפש המרגשת ומעלת הנפש הצומחת · הבאת וגומר אם באת עד המקום הנבוך מהים והתהלכת וחקרת התהום · והיה נבכי ים כמו מבכי נהרות חבש · הנגלו וגומר הנגלו לך שערי מות והוא יום המית׳ לאדם איך הוא ותכס ילך ויתיך יעם ד׳ · ואם ראית שערי צלמות והגהינם · התבוננת וגומר ואם מתוך ידיעת החכמה והפלוסופיא התבוננת עד מרחבי ארץ · הגד לי אם ידעת כלה איזה הדרך ללכת אל המקום אשר שמש ישכון האור והתנועות · וחשך והגהינם היכן מקומו : כי תקחנו וגומר אשר בידעך הדרך ישכון אור תלך אל גבולו לקחת וליהנות ממנו · ותבין נתיבות ביתו מהחשך כדי לברוח ממנו : ידעת וגומר וכן אם תלך והודיעני אם ידעת כי תולד ת עוז ומקדם ומספר ימיך רבים אשר הזמן יספיק להוצאת האמת באמצעות הנסיון · הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד תראה והוא מקום הולד׳ באויר הקנעי׳ · אשר וגומר כי חשכתים ומנעתי׳ מרדת אלה כדי שיהיו מוכני׳ לענוש בהם הרשעי׳ ליום קרב ומלחמה כאשר קרה לברד פרעה והשבעה עמוי׳ : איזה

ר׳ אברהם פריצול

תתהפך כחמר · כי המבטים האלה העליונים המביטים למטה בנבראים במקומות וזמנים מתחלפים יהיו גרמה בנמצאים התחתונים שיתהפכו מאיכותם כמו שיתהפך החומר והטיט לפי צורת החותם המכה עליו כן יתפעלו ויתהפכו הנבראים התחתוני׳ שהם כמו החמר בערך המביע עליו ויתיצבו המבטים כמו לבוש להלבים הנמצאים מה שימשך מהכאת מבטם לפי מקום מצבם וזמנם בפעולת מהתהפכות עליה׳ ומזה יתפעלו המתפעלים לקבל ההתפעלו׳ וההשתנות וזמן הסדר הזה המש׳ דר מאתו ית׳ ליפרע ה מן הרשעי׳ כמו שאומר וימנע מרשעי׳ אורם: וימנע מרשעים · ובזה האופן מחלוף המבטים מטוכת הצלחת הרשעים ימנע מהם אורם שישתנה המזל לצמח ועולה שלו למזל יורד ונפחת וזרוע רמה מעושי עולה תשבר ויהיו כלא היו : הבאת עד · הבאת עד נבכי ים לראות בעומקו ובגודלו הנפלא ואם בחקר התהום ומה שנולד וגדל בו התהלכת להמציא רוב מניאות הרמש אשר בו ועם היותם מכוסים ברבוי המים מ״מ שמה תשפיע ותגיע כח שבת ההוי׳ אשר סדרתי : נבכי ים · מן נבוכים הם : הנגלו לך · הנגלו לך שערי מות לדעת זמן הגעת הפסד הגופות לכל נמצא נמצא ושערי צלמות מאבדון הנפשות הרעה בדעתך מהו · והחכם ר״לבג פירש הנגלו לך באי זה מקום בפרטות נקודת התהום ממרכז הארץ אשר שם החשך והצלמות ועם היותו נסתר מכל רואה וחשוך ורחוק מ״מ שמה תגיע מאתי השגחת קיום מציאות׳ וקרא המקום ההוא שערי מות וצלמות להסתר עומק מציאותו : התבוננת עד · האם התבוננת לדעת רוב הארץ עד כמה תמשך והאופן הדברים אשר בחלקיה הגד אם ידעת כלה ואפשר שרמז אל חלוף הזריחות ומשך הגדלת הימים וקצורם על אורך ורחב הז׳ איקלימים ואופקי הארץ באופן שיוצא מקום בכדור הארץ שיש ו׳ חדשים יום · ומקום אחר מקביל אליו שיש ו׳ חדשי׳ לילה ובאופנים אחרים מתחלפים כמו שזכרנו למעלה : הגד אם ידעת כלה · בכל החקירות האלה : אי זה · ואם ידעת אי זה הדרך אשר ישכון בו האור הזורח בעת עלותו וחשך ממקום השקיעה אי זה מקומו : כי תקחנו · וזה שאם תדע דרך ישכון האור ההוא אז תוכל לקחת אותו ולהנהיגו בגבולו מהלכו וכי תבין נתיבות ביתו לדעת תנועותיו ועליותיו ונטיותיו מה שימשך ממנו מפעולותיו: ידעת כי · שאם ידעת הענינים האלה על מתכונתם וסדורם כי אז תולד בימים ההם הקדומים ומספר ימיך הרבים כי הידיעה האמתית בדברים כמו אלו צריכים משך הימים הארוכים עד שישגם בברור האמתם : הבאת אל · הודיעני איוב אם באת אל אוצרות שלג לראות מקום מולדו ואופן ההוותו וגם אם ראית אוצרות ברד להבין איך יתהוה הברד בקיץ ובזמן החום הגדול והוא יהיה קר יותר מן השלג ונקרא בחורף : אשר חשכתי · אשר חשכתי ומנעתי השלג והברד שזכר מרד׳ תמיד והחזקתי בם אצל סדורי לאוצרם מוכני׳ לעת צר לתת צרות לרשעים ולפרוע מהם ליום קרב ומלחמה כאשר האפון להלחם עמהם ולהשפילם בעד חטאתם כי ברבות השלג והקרה והחורף לפעמים ימיתו ויחרבו האילנות והכרמים גם כי יקררו הגופות ויפסדו ובאמצעו׳ הברד בקיץ יכה ה׳ התבואות והשדות בקמותיהם וגם האכסי׳ לפעמים ויפל הפירות וישחית העשבים קרב תרגום מלחמה : חשכתי · מן והחשוך גם לבני הותך :
אי

הרמ״בן

תתהפך · הארץ כחומר חותם לנער הרשעים ולהעמיד אחרים תחתם כאשר יעשו בחומר החות׳ שישוו אותו תמיד : ויתיצבו · עליה: כמו לבוש כי תחליפם ויחלופו : וימנע מרשעים אורם · אור הבקר והשחר הנזכרים או האור שיהיה להם ועל דרך האמת יגיד כי בבוא עתם ינערו הרשעי׳ מן הארץ ותתהפך הארץ מהם כחומר החותם המשתנה לצורות שונות ויתיצבו כל אחד מהם כמו לבוש בלים והוא תואר וימנע מן הרשעים אור פניהם : וזרוע רמה · אשר היתה להם נשברה עתה וזה ענין דבר אליהוא : הבאת עד נבכי ים · יחזור על היסודות לאמר אם לא היית ביסדי הים והארץ אמור אם הלכת בהם לארכם ולרחבם ובאת במעמקי הים מלשון מבכי נהרות וחקרת התהום כלו : הנגלו לך שערי מות · ושערי צלמות הם האפיסות · כי הבא עד חקר התהום יגיע אל האפס או יאמר הנגלו לך שערי מות וראית המתים העומדים בעולמם אשר שכנו בשערי צלמות והוא משל לידיעת המתי׳ שסבר מתי ורבים אמרו כי שערי מות הם שערי גהינם ומדוריה : התבוננת עד רחבי ארץ · התבוננת כל מרחבי הארץ כי הלכת עד קצותיה : הגד אם ידעת כולה · הויחסר הא התמה כאשר פירשתי : אי זה הדרך ישכן אור · הגד אם ידעת באי זה הדרך ישכן על הארץ וחשך אי זה מקומו גם כן היא האפיסה כי בדעתו כל דרכי האור וכמה ארכם וכמה רחבם ידע כי משם והלאה אין דבר או חשך והו יסוד האש בענין החשך הנזכר במעשה בראשית : כי תקחנו אל גבולו · על האור ידבר או כל אחד מהם אל החשך הוא האש כאשר הזכרתי ובשם הגאון רב סעדיה ז״ל אי זה הדרך ישכן אור על מקום שהוא כולו אור חוץ מיום אחד והפך הדבר ומקום שישכן שם כל אחד מהם חצי שנה וכן יפרש אי זה הדרך יחלק אור : ידעת כי אז תולד · ביסדי הארץ ובבראי אותם : ומספר ימיך רבים · מאז ועד עתה ותדע יצירתם וכל המתחדשים בהם ולי נראה בכאן ענין אחר כי הנשמות מאז נבראו כולם כמו שאמרו בבראשית רבה בנפשותיהן של צדיקים נמלך ובתלמוד ערבות שבו גנזי חיים וגנזי שלום ונשמות של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות ואמר רבי יהודה הלוי תקון נשמות עם האור הראשון תחלת דבר ה׳ ולכן שאל האלהים לאיוב אם ידע אי זה הדרך ישכן האור ואם יבין הנתיבות שבא בהן ואם ידע כי אז עם האור נולד : ומספר ימיך רבים · יגיד לו כי איננו מבין נתיבות הויית האור שהוא יסוד ראשון ולא יצירת נפשו מתי היתה ועם מי נבראת ואף כי יבא את בית המלך להתלונן המשפט וזה ענין הגון בפסוק הזה ותוכירות יחשבו כי הנשמות נבראות בכל יום איש איש בהולדו ואין הדבר כן כי האל עתה איננו עושה יש מאין כי העליונים מאז נבראו והשפלים בעלי ההויה וההפסד נעשים דבר מדבר פושטים ולובשים צורה : הבאת אל אוצרות שלג וראית אוצרות ברד וידעת כי שמחים באוצר להיו׳ שמורים לי וחשובים אלי לעת צר ליום קרב ומלחמה ברצותי לצור על ארץ כי החטא להשחית עליה ורבו אליום אשר ארוה לעשות קרב והלחם בהם בברד ובאבני אלגביש או ידמה על הרבני׳ הגדולות אשר הוריד על חמשת מלכי כנען או י עשה כן להוריד ברד גדול משחית על עמים אחרים ומדרשים אמרו ליום קרב ומלחמה ירמוז על מלחמת גוג ואיוב לא יתנבא כן כי לא מבני ישראל הוא :
אי

אוהב משפט

תתהפך ובהנער הרשעים ממנה תתהפך הארץ כחומר החותם שיתהפך מצורה לצורה כן תתהפך הארץ בצורות משונו׳ שתנער הרשעים ותעמיד אחרים תחתם ויתיצבו עליה כמו לבוש תחליפם ויחליפו · וכתב החכם ר״א בן עזרא זכרונו לברכה אף על פי שהצדיק ימות חסד יי׳ על יראיו וצדקתו לבני בנים · ולמדרש רז״ל אין צורך שדרשו זה לתחיית המתים ואינו לרשעים כמו שאמר וימנע וימנע ולבסוף זרע רשעים נכרת כי ימנע מהם אור הבקר והשחר הנזכרים או האור שהיה להם זה רמז להצלחתם שתפסק שאין הצלחה קיימת לפי שהם רשעים · וזהו לפי הפשט · ולפי הדרש הוא מרשעים אורם׳ : [illegible] רמה בסבת הצלחתם בהמנע אורם תשבר : הבאת עתה יחזור אל היסודות לאמר אם לא היית ביסדי ארץ והים אמור אם הלכת בהם לארכם ולרחבם ובאת במעמקי הים וחקרת התהום כלו : אור הנפש · וזרוע והג״ון נוספת כנו״ן אם נשאת נשא לנו · והוא מלשון מבכי נהרות חבש ופירוש נבכי ים מעמקי ים וסוף הפסוק כפל לשון : הנגלו י״מ שערי מות גהינם ומדוריה · וי״מ שהוא האפיסות וההעדר כי נבכי [illegible] מ מרכז הארץ וקראם שערי מות לפי שהוא רחוק שהעפר שם הויה ועיין הרמ״בן ז״ל ולי נראה שהוא משל כלומר הידעת היכן הם שערי מות שתסגור אותם שלא ימות אדם ויכנס [illegible] יגיע אל האפס · התבוננת חסר ה״א התימה כלומר האם התבוננת עד רחבי ארץ והלכת עד קצותה הגד אם ידעת כמה הוא רחבה : אי זה נקשר למעלה הגד אם ידעת אי זה הדרך ישכן אור על הארץ ובידיעת מקום [illegible] יודע כי משם והלאה אין דבר והוא הנקרא חשך כלומר אפיסת האור והעדרו · והוצרכנו לפרש כן כי החשך הוא העדר ואין להעדר מקום אבל בידיעת מקום האור יודע כי עד שם מקום ההויה ולא יותר · כי האם ידעת אי זה הדרך ישכון אור שתקחנו אל גבולו כלומר שתנהיגהו ברצונך אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו ומהלכיו כדי שתקחנו לשם והענין בשלשת פסוקים האלה [illegible] ועד היכן הוא האור שתוכל להנהיגו כרצונך · והגאון רבי׳ סעדיה ז״ל פי׳ אי זה הדרך ישכון אור על מקום שיש בארץ שהוא כלו אור חוץ מיום אחד והפך הדבר ומקום שיהיה שם האור חצי שנה [illegible] ופי׳ החכם ר׳ לוי לא נראה לי נכון : ידעת ג״כ חסר ה״א התימה כלומר הידעת קודם שתולד כי אז תולד וגו׳ וכתב הרב״ע ז״ל אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים · ופי׳ אי זה הדרך יחלק אור [illegible] וי״מ שהוא מתלונן עליו ואומר לו ידעת כל זה לפי שאתה קודם שנבראו אלה הדברים נולדת ומספר ימיך רבים עד עתה ע״כ כל דבר לא נכחד ממך ובא על דרך כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו
עלי

אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ יֵחָלֶק אוֹר יָפֵץ קָדִים עֲלֵי־אָרֶץ׃ מִי־פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת׃ לְהַמְטִיר עַל־אֶרֶץ לֹא־אִישׁ מִדְבָּר לֹא־אָדָם בּוֹ׃ לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשֹׁאָה וּלְהַצְמִיחַ מֹצָא דֶשֶׁא׃ הֲיֵשׁ־לַמָּטָר אָב אוֹ מִי־הוֹלִיד אֶגְלֵי־טָל׃ מִבֶּטֶן מִי יָצָא הַקָּרַח וּכְפֹר שָׁמַיִם מִי יְלָדוֹ׃ כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכָּדוּ׃

התקשר

הַיְדֵין אוֹרְחָא יִתְפְּלֵיג נְהוֹרָא יְבַדֵּר רוּחַ קִדּוּמָא עַל אַרְעָא׃ מַן טַיֵּיף לְשִׁטְפָא קוּבְתָא וְאַסְרַטָא לַעֲנָנֵי קָלַיָּא׃ ת"א מַאן טָאֵיף לְשִׁטְפָא דִתְהוֹמָא חֲרִיצֵי מַיָּא וּקְצַתְהוֹן דְּלָא לְעֵילָא וְאוֹרְחָא לַעֲנָנֵי דְּמַחְתִּין מִתַּמָּן מַיָּא בְּקָלַיָּא׃ ת"א מַאן עֲבַר שִׁטְפָא לְמַרְזִיבָא דְמַיָּא וּלְעֵילָא אָרְחָא דַעֲנָנָא דְּמַחְיַת מִטְרָא בְּקָלִין׃ לְאַחְתָא מִטְרָא עַל אַרְעָא דְלֵית בָּהּ גְּבַר מַדְבְּרָא דְּלָא בַּר נָשׁ בֵּיהּ׃ לְמִסְבַּע רְגוּשָׁא וְאַתְרוּגְשְׁתָּא וּלְמַרְבְּיָא מַפְּקָנוּת דִּיתְאָה׃ הַאִית לְמִטְרָא אַבָּא אוֹ מַן אוֹלִיד רְסִיסֵי טַלָּא׃ מִכְּרֵיסָא מַן נְפֵיק קַרְחָא וּגְלִידָא דִשְׁמַיָּא מַן יְלִיד יָתֵיהּ׃ הֵיךְ אַבְנָא מוֹי קְרִישַׁן וּמִיטַמְּרָן וְאַפֵּי תְהוֹמָא דְּמִן קוֹרָא מִתְאַחֲדִין׃

התקטור

וכפר ב' חסר בליש' וסי' דק ככפר על הארץ · וכפר שמים מי ילדו: ופני ו' מיחדין וסי' צמס' בתלים ס"פ כ' :

רש"י

יחלק אור · תימור של חמה · מפלע לכאן ולכאן כקרני איל · קדים שמש המזרח : מי פלג לשטף תעלה · בערביא קורין לסערה שיטפא · כל שיער ושיער שבראש : פילגתי לו תעלה · גומא ליניק ממנה · שאילו ב' יונקות מגומא אחד מחשיכות מאור עיניו של אדם · והם לא נתחלפו לי · וכן איוב לאויב נתחלפו לי · וזהו מן הסערה · ד"א לשטף טיפה בשם שוטף · פילגתי לכל טיפה גומא בעבים שאילו יורדות תגותא אחת מטשטשות את הארץ ונעשית טיט : ודרך לחזיז קולות · מי פלג · כל קול וקול יש לו שביל · ואם ב' קולים בשביל אחד אין הבריו' סובלות את הקול : שואה · ארץ שהיא חשיכה ברעב · אגלי טל · גלי טל · והאל"ף יתירה · כמו והאחותי באזניכם · אל"ף יתירה בראש תיבה להיות שם דבר אבחת חרב · כמו ניבות חרב צעקת חרב · ל"א אגלי כמו אגני טל · כמין אגנות פלגים שהטל נתון בהם · לא"ד מתחלף בנ"ון בספר עזרא · נשכה כמו לשכה: כפור · גריסא: כאבן מים יתחבאו · ע"י הקרח שמגליד שיפה שעל פניהם · ופני תהום יתלכדו בו ויתאחזו כאחד : מעדנות

רלב"ג

איזה דרך · יחלק אור · הרצון בו אי זה דרך יחלק השמש עד שילך פעם בתנועתו היומית בדרך אחד וביום אחר בדרך אחר ויפוזר מקום זריחתו עלי הרץ כמו שהתבא' למי שעיין מעט מחכמת התכונה ואיפשר שיהיה הרצון באור האיד הקיטורי אשר יתהוו ממנו הלהבות בקלות ויהיה קדים רוח קדים והוא יותר נכון כי לפי הביאור הראשון יהיה בכאן כפל דברים לפי שכבר זכר זה הענין בענינו כמו שאמר המימיך צוית בקר ו.וגו' : מי פלג לשטף תעלה וגו' · מי חלק לשטף המים מקום שיפול בו וקרא למקום ההוא תעלה והוא חפיר' והרצון מי סידר המטר בזה האופן שימטיר בזה המקום ולא במקו' אחר כדי שישלימו בזה האופן הצמחים בהמטירו פעם במקום אחד ופעם במקו' אחר וזה שאם היה המטר כולו במקום אחד תמיד לא ישלם צמח לא במקום ההוא מצד רבוי הנחת ולא בזולתו מצד היובש וזה מבואר בנפשו ומי שם חק ומנהג לברק ולרעמים ויהיה אמרו לחזיז קולות כאלו אמר לחזיז וקולות או ירצה בזה מי שם דרך לחזיז אשר יתהוו ממנו הרעמים שירד למטה לארץ הפך תנועתו הטבעית : שואה ומשואה · מדבר ומקומות חריבים : אגלי טל · טיפי הטל : יתחבאו · ירצה שהם יתפאו ויסתר ענין המימיות אשר בהם ויהיו מים בכח לא בפועל : מעדנות

מע' ספורנו

אי זה הדרך יחלק אור · וכמו כן הגד אם ידעת והתבוננת לזה איזה הדרך יחלק רוח האיד המימיי' יפץ קדים עלי ארץ אשר [illegible] ר [illegible] ויעלהו בתהו' ויהבנד איך יעשה זה : מי פלג לשטף · [illegible] עלי ארץ לא איש מדבר לא אדם בו · הנה [illegible] אשר הוא לך [illegible] והחומות [illegible] הגשמים מהם אידים מימיים אשר מהם נתהוה המטר המנס במדבר שהוא מקו' הור' באופן שאין שם [illegible] האפשרי למין האדם [illegible] הוא שפלג שם תעלה המהמלאת מבניף הגשמים · ודרך לחזיז קולות · ואוכן שיהיה שם חזיז קולות בבוא הברק הבא עם רעם' בהיות קרקע המקום שם בלתי מוכן לזה : להשביע שואה · ויורה עליהם שאינם דברים מקריים לבל הם מפעלת פועל לתכלית ויעיד עליו התכלית הבא מהם שהוא שימלאו שם צמחים למזון חית המדבר : היש למטר אב · ואיך יהיה במקום ההוא שאינו מוכן להיות אדים עולים ממנו האמנם יש באויר ההוא ברקע איזה אב מוליד שם המטר · מבטן מי יצא הקרח · והעד שיש שם מטר וטל הוא כי נמצא שם קרח וכפור : כאבן מים יתחבאו · באופן שהמים שם לפעמים מכוסים בכפור · ופני תהום יתלכדו · ויתלכדו אחר כך פני תהום בקרח המקפיאה אותם · וזה יקרה ברוב המים המכונסים מן הגשמים ולא במקוריים :

התקשר

אבן עזרא

קדים · רוח קדים : לשטף תעלה · כאילו תעלה יש לשטף · וענין פלג מן פלג אלהים מלא מים : לחזיז קולות · אומץ וחיזוק כמו יי' עושה חזיזים קולות תקיפים : אגלי טל · יש אומרים הוא המטר הדק בלא חבר ויתכן היות האל"ף כיסף : כאבן יתחבאו המים עד שיתקשו כאבן והענין שלא יראו שהם מים : ופני תהום יתלכדו · הענין כפול שאלה שהיו מימי תהום יתלכדו עד שיתקשרו ויש אומרים כי ענינו שיתלכדו על פני תהום והוא קרוב :

התקשר

אבן יחייא

איזה וגומר וכן הודיעני איזה הדרך יחלק אור השמש אשר הוא יפץ רוח קדים על הארץ בזורחו בה: מי וגומר ומי הוא אשר פלג וחלק הים שנקרא תעלת מים מן היבשה כדי שירד בו שטף מים רבים ואיזהו הדרך לדעת סבת הברק המראה חזיונות סוכות אשר אחריו יורגש הרעם וקולות · להמטיר וגומר אשר אחרי הברק והרעם ימטר המטר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו · להשביע וגומר כדי להשביע הארץ רעבה וצמאה ולהצמיח שם מוצא דשא כדי שיחיו בם החיות : היש וגומר אם יש למטר אב ושנה ונחמדת או מי הוליד אגלי טל והתרגום רסיסי טלא : מבטן וגומר ומבטן מי יצא הקרח וכפור שמים ומי היה סבתו המתחלת והמקדמת והמגעת : כאבן וגומר וכן הודיעני מי יניע את המים שיתחבאו בים וירדו בו כאבן היורד אל היוצא בהיות טבעו לעמוד על הארץ ואחרי ירידתם בים ישארו שם תמיד וכאלו יתלכדו מפני תהום :

התקשר

הרמב"ן

אי זה הדרך יחלק אור · כבוא השלג והברד שיהיה אור במקום אחד וברק וחשך במקום אחר : ויפץ רוח קדים · על אחד מן הארצות : ומי פלג העלה לשטף המטר · וכלג מן פלג אלהים מלא מים : והדרך עשה לברק · הרעם להמטיר על הארץ לא איש רק להחיות כל חיתו יער ועל מדבר לא אדם בו לדעת נחש שרף ועקרב : להשביע ארץ שואה · רעבה וצמאה ולהצמיח שם מוצא דשא לחית השדה ולעוף השמים : היש למטר אב · יאמר אם יש למטר ולטל ולקרח ולכפור אב או אם שיוליד בדמותו בצלמו כל אחד למינו אין זה כי האלהים אומר ועושה בתולדת ומערכ' השמים והוא המשנה אותם כרצונו כי הוא המרקיע שחקים לבדו ויוסד הרץ מאתו כאשר פירש בתחלת הענין : אגלי טל · כמו גלי טל והאל"ף נוסף כ"אלף ואחותי באזניכם והתרגום אמר רסיסי טלא בלא חבר והוא הנכון : כאבן מים יתחבאו · יאמר למה יתחבאו המים כאבן וירדו במעמקים במצולות כי טבעם לעלות וטבע הארץ לרדת למטה ועל פני ההום יעמדו כאלו הם נלכדים שם האתה תעשה זה ואם תקשר מעדנות כימה והתרגום אמר כאבנא מיא קרישין ומטמרן ואפי תהומא מקורא מתאחדין יאמר כי מן עקרא יתקשרו המים ויתחבאו ולא יראו שהם מים : ופני תהום יתלכדו · מרוב הקרח ונכון הוא :

התקשר

ר' אברהם פריצול

אי זה · ואי זה הדרך יחלק אור השמש לסבוב בסבובי' מתחלפים באופן כי לפעמים בסבתו יפן רוח קדים בהיותו על הארץ ויחלק הור ר"ל האיד הקיטורי להיות פעם חם ופעם קר כמו שנרגיש בו כי לפעמים יש הקיטור בסבתו נוטה אל החום ופעמים בהפך ואחרי אמרו כי אי זה הדרך יחלק אור שרומז אל הגשם הנקרא אור במקומות רבים כי לפעמי' עמו יפץ קדים עלי ארץ : מי פלג · ומי הוא אשר פלג וחלק מקום בית קבול לשטף המים היורדים מהאוירים להרוות ולהשקות הארץ בשווי פזורם ולאחר כך ימשך השטף ההוא לרדת למקום תעלה ולמרת מים באופן שאחרי הרוות המים את האדמה ימשכו המים בנהרות וילכו אל הים שהוא תעלה וחפירה לזה וגם מי הוא אשר נתן דרך לחזיז הוא הרעם המשמיע קול או חזיז הברק והתלהבות אשר ברקיע שאחריו הקולות לפי דעת קצת פלג חלק : תעלה · ענינו חפירה לקבול מים כמו ויעש תעלה ואליהו חזיז הוא הרעם ויש אומרים שהוא הברק שעושה חזיונות ברקיע כמו שבארתי : להמטיר על · כי לאחר התרוות הלפידי' והקולות ימשך להמטיר מים גם על ארץ אשר אין בה איש להשקות ולהרטיב אפילו במדברות אשר לא אדם בו : להשביע שואה · זו מירידת המים ימשך בני התועלת הזאת להשביע מקום שואה ושממון אשר אין בו ישוב ולמיחה וגם להצמיח מוצא דשא באשר הוא שם שואה ומשואה לשון שממון וחרבן : היש למטר · גם הודיעני אם יש למטר אב באופן חדש התהוותו דרך תולדה כאשר יוליד האב את הבן ושירד המטר בשווי ובסדר מתמיד בזמן קבוע בסתו או מי הוא אשר הוא הוליד רגלי הטל בזמן מסודר קודם הבקר אשר תמיד לא יחטא התהוות ממנו בזמנו : רגלי טל · הם טפי הטל שהם כמו גלים קטנים נראים מקובצים על העשבים והעלים ויהיה אגלי כמו גלי בתוספת אלף כמו אזרוע מן זרוע ואגלי אין לו חבר ירצהו : מבטן מי יצא ומבטן מי יצא הקרח להורידו בהוייתו וכפור שמים מי ילדו ומי הקפירו על האופן ההוא : כאבן מים · ואיך ימשך שהמים יתחבאו ויסתתרו מלחותם להיות נקפאים בקושי בזמן החורף הגדל עד היותם כאבן וגם לפעמים יתקפאו ויתלכדו על פני ההום המים לקושי הקור והחורף :

התקשר

אוהב משפט

עלי ארץ · עיין הרמב"ן ז"ל וכבר כתבתי מזה בפרקי' : הבאת רוגזו' שלג וברד הם המקומות העליונים אשר ברור אשר הם מתהוים שם ונקראו הוגרות דרך משל כמו שנקראו רוגזו' מטר שנאמר יפתח יי' לך את אוצרו וגו' לפי שהם שמורים שם לעת הצורך אם לשבט אם לארצו כי בם ידין עמים · והשאלה בזה הוא אם ידע שבתם לפי שיש בידיעת חכמו' · או תהיה השאלה בזה אם ידע עומק משפטי הש"י בזה והוא הנכון : אשר אשר שמתים בגולר וחסכתי מלירד עד אשר ארצה להורידם לעת צר שארצה לגור על ארץ כי התעלה לי להשבית עלה ויבולה ולאים אשר ארצה לעשות קרב ולאחם בהם בברד ואבני אלגביש · או ירמוז על האבנים הגדולות אשר הוריד על חמשת מלכי כנען ואולי עשה כן להוריד ברד גדול משחית על עמים אחרים וי"מ זה על מלחמת גוג ומגוג · אבל הרמב"ן ז"ל לא ירצה בזה כי איוב לא יתכנה כי לא מבני ישראל היה : אי זה · כבר כתבתי במעלה פי' הגאון רבינו סעדיה ז"ל ועל פי פי' פירוש החכם ר' לוי ז"ל יפוץ קדים עלי ארץ שמקום הזריחה הוא מבוזר במקומות רבים מהאופק שיש לכליום מרום זריחה ולא יום אחד · וי"מ אור זה לשון גשם כלומר הידיעה אי זה הדרך יתחלק המטר אשר יפיק רוח מזרחי כי לפעמים ימטר הרוח המזרחי ויש מקומות שלא יפול שם מטר לנוגס · ויש מקומות שימטיר שם ברבוי ויש במיעוט · וחלוקה ראו המקומות יש בידיעתם חכמה נסתרת · וגם מרפים ליר כמשמעו כי בירדת השלג והברד נחלק הישוב יש מקום שיש בו רוח ויש מקום שיש בו ברד ותחשך ורוח הקדים יפוץ שם עליה [illegible] · ועיין רש"י ז"ל והחכם ר' לוי ז"ל : מי · רז"ל דרשו כי לכי שיאמר ריב דבר בסערה יופני אמר שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך איוב באויב · ובסערה הבינותי שכן בערביה קורין לסעירה שטפה כלומר כל שער ושער שבראש פלגתי לו תעלה כלומר גומא ליניק ממנה שאלו שתי' יונקות מגומא אחת היו מכהיסות מלוא עיניו של אדם בין גומא לא נתחלף לי בין א' וב' לא לאיוב נתחלף כי והו ויען ה' את איוב מן הסערה · ד"א נשטף עפה של גשמים שיש לכל טפה גומא אחת בעבים שאלו שתים יוצאות מגומא אחת מטשטשות בארץ ונעשה טיט : ודרך לחזיז קולות · מי פלג דרך לכל קול וקול שכל קול יש לו שביל לא שנים מהלכים בשביל אחד אין הבריות סובלות הקול ופשט הכתוב מי פלג לשון פלג אלהים מלא מים · כלומר מי הוא שעשה לשטף המטר תעלה גדולה ומקום קבוצי מים עד שיהיו כפלג גדול עד שירדו ממנו מים לעולם · וזהו משל לומר כי ירידת הגשמים שהוא בא ברצון מהש"י כשוהם [illegible] בתעלה גדולה יפתחנה כרצונו ויסתיר לוחה כרצונו · וי"מ פלג לשון הלוה כי המטר היגיורה בכל מקומות הארץ לא באותם מקומות שנגזר עליהם מהאל ית' · ומי שם דרך לברק שנרקו פעם ופעם [illegible] מן הרעמים · והמר לחזיז קולות כלומר ברק המחדש מהרעמים כי הרעם והברק סבתם הוא אחת כמו שפיר' למעלה · חזיז פרשו חזה על משקל הניגי מן הגה · ונקרא הברק חזיז מלשון ראיה לפי שהוא תמיד [illegible] ה הרב הרי"ע ז"ל פי' לשון תוקף כלומר רעמים חזקים : להמטיר · קשור עם הפסוק שלמטה יאמר הידעת מי פלג לשטף תעלה בשמים שיקבצו שם מים רבים וכלם כדי להמטיר על העולם ואפילו במקום שאין שם בני אדם כדי להחיות חיתו יער ומדבר לא אדם בו אלא נחש שרף ועקרב לחיה למלונם · וכבר כתבתי מזה בפרקים : להשביע · וממטיר שם להשביע ארץ שואה כלומר ציה ושממה [illegible] רעבה ולמחה להצמיח שם מוצא דשא לחית השדה ולעיף השמים : היש · יאמר אם יש למטר ולטל ולקרח ולכפור שיזכיר אחר זה אב או אם שיוליד בדמותו בצלמו כל אחד למינו אין זה כי אם האלהים שאית' ועושה [illegible] בהם כרצונו וכבר כתבתי מזה בפרקים : אגלי · וי"מ האלף נוספת כ"אלף ואחותי כלומר ומיהטל שהם עגולים כגלגל והתרגום אמר רסיסי טלא ואין לו חבר והוא הנכון : מבטן · י"מ הידעת שנתם וכבר פירשתי כ' השאלה בכל זה היכה על ידיעת הסבה ולבדרק על ידיעת המכוון מהם ברצון האל ית' אשר הכל נמשך אחר חכמתו הנעלמת מבני האדם : כאבן · המתרגם תרגם כן כאבנא מיא קרישין ומיטמרן ואפי תהומא מקיחא מתאחדין · יאמר כי מן הקרח יקרשו המים ויתקשרו כאבן ויתחבאו ולא יראו שהם מים ופני תהום ילכדו מרב הקרח כמו רגל בנהרות הנקרשים עד שהולכים עליהם בקרונות · ועיין הרמב"ן ז"ל והרלב"ג יותר נכון · וכ"ש אמר שנמצא בתרגום וכן פירשוהו כל המפרשים ז"ל והוא קשור עם הפסוק שלפניו : התקשר · עיין פי' הא"ע ז"ל והרצון בזה לומר האם יפעלו מה שפעלו במזלותיך : כימה הוא [illegible] נכון והוא מזל מול ד קור · וכסיל הוא בפאת דרום הפך כימה · וי"מ על דרך זורק בהפך כלומר התוכל להפך פעולות אלו הככבים שתיסר מה שפיתחו או שתפתח מה שיקשרו · ורז"ל אמרו כימה יש בו צנה גדולה · ואמרו שכימה הוא זנב טלה · והתרגום [illegible] לפירות ולזה אמר או מושכות כסיל תפתח שהוא מפתח הפירות ומולידם וכסיל מוסך בין קסר לקבץ · ואמרו שכסיל מפני צנתו של כימה כ"ש בפסוק עושה עש כסיל וכימה · [illegible] ואיפשר שהוא מהופך מלשון רענן אמר התרגום שירי כימה או אשלי הנגדין כסילא תשרי · פי' מעדנות לשון קשרים והוא מלשון רז"ל שאמרו התיר [illegible] שהוא חסר עי"ן כמנהג בלשון ארמית [illegible] מהלך הכסילים כפרדים עטרה לי שהוא לשון קשירה כמו שפירשתי · וכימה הם הככבים רבים נקשרים זה בזה וכן אמרו רז"ל מאי כימה כמאה ככבי · וכסיל הם ככבים נפרדים זה מזה ונראה שלפי זה נקרא כסיל שהוא הולך [illegible] ענין [illegible] לא זה מזה כלומר [illegible] כימה שיתקשרו ולא יתפרדו · יכולת לפתח שלשלאות כסיל המושכין אותו עד שנפרדו זה מזה · וזה הפי' נראה יותר נכון שהוא כענין התולה מזרות בעתו [illegible] כי יש מעט זמן עוביהם בארץ : התוציא · וי"מ מזרות כמו מזלות [illegible] כמו שהוא נכון בב"ר פירשו מזל שהוא ממזר הפירות פי' מבשל · וכתב החכם' לוי ז"ל שהוא דרומי ובאקלים איוב לא היה נגלה [illegible] על בניהם כלומר ונסתר הרבה : ועיש · הוא ככב שמתקבלים אליו הרבה ככבים ונקראי' בניו וכבר פירשתי בפסוק עושה עש שהם שבעה ככבים צפוניים הנגלים לעולם באקלים זה : על · כמו עם וכמוהו [illegible] של כל אחד מהחוקים [illegible] עם בניה תנחה יתולד אותם להניעם כרצונך ויש בזה מדרש לרז"ל : הידעת הידעת החוקים שחקקתי בשמים כמו שכתוב חק נתן ולא יעבור

להניח

התקשר מעדנות ל כימה או־משכות כסיל תפתח: התציא מזרות בעתו ועיש על־בניה תנחם: הידעת חקות שמים אם־תשים משטרו בארץ: התרים לעב קולך ושפעת־מים תכסך: התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו: מי־שת בטחות חכמה או מי־נתן לשכוי בינה:

מי

התקטור שירי כמתא או אשלי דנגדין ניפלא תישרי: התפיק שטרי מזלייא בזמניה ווגתא על אפרחהא תדברינון: הידעתא גזירתא דשמיא אין תשוי שטריה גלגליה בארעא: אפשר דתרים לעבא קלך וריכפת מיא תחפינך: אפשר תשדר ברקין ויהכון ויימרון לך הא אנן: מן שוי בכליין חוכמתא או יהב לליבא בינתא: ת״א לתרנגול ברא בינתא למקלסא למריה:

מן

ל׳ ב׳ בתרי לישנ׳ חס׳ · ל׳ וכתיב כן · ה׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ · ד׳ · כ׳ · חסר

רש״י

מעדנות כימה קישור כימה · שלא תצא כל קומתו ויחריב את העולם בצינה · או מושכת כסיל תפתח · להוציא חמה להפיג צינתה של כימה : מזרות · כל שאר מזלות : עיש · כוכב גדול שבכימה · והרבה כוכבים קבועים בו · ונוטלו ב׳ כוכבים ממנה לפתוח ארובות המבול וקבעו במזל טלה ועתיד הק״בה להחזירם לה: הנח׳ משטרו · שטירת המזלות הממוני׳ להביא על הארץ קור וחום קיץ וחורף : התרים לעב קולך · כנוו עליו להתקשר בחשכת מים להיות שפעת מים מתהפך · והיא קדירת העבים · כמו אור חשך ארהה · או שפעת מים על פיך יכסך מן השמים שכשלחו שם הננו עשינו שליחותיך שאין צריכין לחזור למקומן ולהשיב שלוחו שהשכינה בכל מקום · בטוחות · אילו הכליות · לשכוי זה תרנגול לשון חכמים · וי״א זה הלב · שהיא סוכה ומחשב את הנולדות :

יספר

רלבג

מעדנות · שם מיני תענוגים שימצאו בשבת כימה ר״ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר חום הזמן האילנות ויתנו פרים והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה: ומושכות כסיל · מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו ימנעו האילנות מהתיכת כחם לרוב הקור : מזרות · היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט : ועיש · היא צורה מהצורות הצפוניות ואינה נסתרת כלל באקלי׳ אשר הכתנו בו : תנחם · תנהג : משטרו · מענין שוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ : בטוחות · הוא מענין כי טח מראות עיניהם והרצון בלבבות הטוחות והסתומים : שכוי · הוא שם מענין ההשגחה וההשקפה תרגו׳ וישקף ואסתכי והוא השכל ההיולאני :

מי

מסרה

התקשר ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין הת ברישי׳ וסימ׳ התמלך ל׳ כי אתה מתחרה בארז · התקשר ל׳ מעדנות כימה · התשלח ל׳ ברקים וילכו · התאמין ל׳ בו כי ישוב זרעך · התרעישנו ל׳ כארבה הוד נחרו · התרים ל׳ לעב קולך · התצוד ל׳ ללביא טרף · התשחק ל׳ בו כצפור · התצלח ל׳ עתה שתילה התצלח · ואינון מן א״ב ה״א ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסרא רבתא במערכת אות הה״א בס״ד :

אבן עזרא

התקשר מעדנות כימה · כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום וכימה הקשר הפירו׳ שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר והעניין האתה לויתה לכוכבים האלה לקשר ולפתח והקדמונים אמרו כימה הם שבעה כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה והנראה׳ הם ו׳ והנכון בעיני שהוא אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הוא לב מזל עקרב כי בעלות אלה שניהם במזרח יראו המעשים הנזכרי׳ וזה כנגד זה בבי׳ ובמעל׳ ונחלק : מזרות · כוכבים הם ויש אומרי׳ כי הרי״ש תמורת למ״ד ויאמרו כי כמוהו וידע אלמנותיו והוא רחוק : ועיש · כבר הזכרתיו : הידעת חקות שמים · ששמה׳ והוא שאמר המשורר חוק נתן ולא יעבור : משטרו · שב אל השמים בעבור שיש להם ממשלה על הארץ מן שוטרים : ושפעת מים · רבים מן שפעת גמלים : בטוחות · רובי המפרשים אמרו שהם הכליות והנכון בעיני שהם הקרב כענין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי העניין כפול הוא כמנהג : לשכוי · הוא הלב כמו עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית והצורות הם המחשבות ומביני סוד הרוח יודו כן :

מי

אבן יחייא

התקשר וגומר האתה יכול לקשור כימה עם שאר המזלות אשר יתילד מכל זה מעלן ולסבות הפירות והצמחים · ואם אתה יכול לפתח המושכות והקשרים מכסיל שאחים הם ולא יתפרדו · התציא וגומר ואם תדע להוציא כל אחד מה מזלות בעתו כדי להיטיב לאשר תחפוץ · ואם תדע להנחות עיש על בניה · שהוא כוכב גדול הדבק תמיד עם כוכבים קטנים אשר הוא מנחם כאב המנחם לבניו : הידעת וגומר ואם תדע חקות השמים אשר בפגישת המזג פלוני עם כוכב פלוני יוליד בעולם ייקרה פלוני · ואם אתה יכול לשים ולסדר אופן משטרו וממשלתו מהשמים בארץ · התרים וגומר ואם אתה יכול להרים בקולך מים לרוב על עב קל ששתע המים העליוני׳ והאור האלה תכסך · התשלח וגומר התוכל לשלוח הברקים אל אל והם ילכו במצותך ויהיו מוכנים ושרים אל משמעתך באומרם לך הננו · מי שת וגומר מי שם החכמה בטוחות שהם המלאכים שהם מכוסים וטוחים מהאור האלהי אשר ישכון עליהם מן וטח את הבית · ומי נתן לשכוי שהוא התרנגול בינה להכיר בין האור ובין החשך · אשר המלאך והתרנגול הם הפכים זה בתכלית הפשיטות וזה בתכלית הגשמיות :

מי

ר׳ אברהם פריצול

התקשר מעדנות · האם תוכל אתה איוב לקשור בידיך מה שיפתח מן המערכות והפירות והטובות כוכב כימה שהוא מכוכבי צפון או אם תפתח אתה מה שימשך אליו כוכב כסיל הדרומיי לעצור הפירות והצמחי׳ או אם תקשר אתה מה שיקשור כוכב כימה במעדנות או אם תפתח אתה מה שיפתחנו כוכב כסיל כימה כוכב צפוני שבת הוא הממציא המעדנות והפירות וכסיל כוכב דרומי הפכי לזה וירצה לומר אם צוית אתה לכוכבים האלה לקשור או לפתוח הצמחים והפירות : התוציא מזרות · התוציא אתה הכוכב הדרומי הנקרא מזרות לעשות פעולתו בעתו ואם עיש שהיא צורה אחת עליונית נצבת על סבוב הצפוני בחבור כוכבים דקים שהם ככבים לה תנחם ותנהגם אותם לסבוב על הרקיע במהלכם : מזרות · כוכב אחד דרומי או מזרות כמו מזלות בחלוף רי״ש בלמ״ד כאשר נעשה מן לשכה נשכה ועיש שם לקיבוץ לרת כוכבים צפוניים : תנחם · תנהגם מן לך נחה : הידעת חקות · הידעת חקות שמים מחוק סדור תקון הגלגלים וכוכביהם ופעולתם ומה שימשך ממצבם על הארץ או אם תשים אתה ממשלתו ותגבורת כחם לפעול בארץ מה שיפעלו בכח גדול וביד חזקה מבלי מונע : משטרו · ממשלתו לשון שוטר ושוטרים כי השמים והגלגלים והכוכבים הם שוטרים ומושלים בארץ ברצון בוראם אשר סדרם : התרים לעב · היש בך כח להרים קולך ולצוות על העבים שישפיעו ויורידו מים רבים באופן שהמים יכסוך ותתחבא בביה : התרים · לשון הרמת קול ושפעת לשון רבוי מן שפע ימים יינקו : התשלח ברקים · ועוד היש בך כח לסדר השמים ומבטיהם ולצוות עליהם באופן ישלחו ברקים וילכו ויתפזרו הנה והנה לעשות רצונך ויאמרו לך הננו לעשות חפצך בכל עת כאשר יעשה ה׳ ית׳ אשר סדר ותקן הגעתם והלוכם והתפזרם הנה והנה : מי שת · ומי הוא ששת בטוחות שהם הכליות החכמה להתחכם ולהתעין בידיעת הדברים אשר יחפוץ האדם לדעת או מי הוא אשר נתן לשכוי הוא לב האדם להיות כלי לבינה להתבונן במה שסבר נתחכם על דרך אמרם ז״ל לב מבין כליות יועצות וזכר את האברים האלו אשר באם תתיהם ישכון החכמה והבינה כי האיברי׳ החנוסיים הם כלים לכחות הנפש לחושים כמו שנתבאר בטבעיות : בטוחות · הכליות שהם מכוסות וטוחות בחלב אשר עליהם מן וטח את הבית ומן אמת חפצת בטוחות : לשכוי · הוא הלב אשר בו ישתכל האדם כאמרו עברו משכיות לבב ותרגם וישקף ואסתכי :

מי

הרמ״בן

התקשר מעדנות כימה האתה תקשר מעדנות פירות מזל כימה · כי רצונו לקשור הפירות שהם מעדנים או תפתח מוסרות מזל כסיל שהוא המושך והמפתח הכלכים זה דעת החכם ועל דעת רבים כי כימה וכסיל כוכבים נקשרים זה עם זה כי הם מזל אחד לא יתפרדו ומעדנות כלשון חז״ל ענין קשרים אמרו תתיר ראשי מעדנים שלהם ויש מפרשים מן אענדנו עטרות לי ויאמרו כי ענידה ועדינה שניהם לשון קשירה הם : ומוסרות כסיל תפתח · כי יתפרדו כוכבי מזל כימה כאלו נתפתחו אסוריו המושכים והקושרים אותם זה עם זה כן אמר התרגו׳ התקטור שירי כימא או אשלי דנגדין ניפלא תשרי והוא הנכון כי הוא כענין התוציא מזרות בעתו שיספר לאת המזלות לא מעשיהם בארץ ובבראשית רבה אמרו ר׳ חנינא בר פפא ור׳ סימון אמר כימה מעדנות את הפירות וכסיל מושך בין קשר לקשר מזרה ועיש שמות כוכבי מזלות על דעת ר׳ אברהם ז״ל והכוכב הגדול נקרא עיש מלשון עושו ובאו כל הגוים והולכה עם שאר כוכביה לעולם לא תפרד מהם וזהו שאמר על בניה תנחם : הידעת חקות שמים וגו׳ · אם תשים לכל אחד מן החוקים משטר · וממשלה על הארץ לשון שוטר ומושל שגזרת המזלות מתקיימת בארץ להביא קור וחום ובאילנות וצמח האדמה : התרים לעב קולך · ותלכה אותו ויורד מים כבירים בשפע נייד או השלח ברקים וילכו על פיך ויעמדו לפניך עוד לאמר הננו עשינו ככל אשר תאוה כעם אחרי׳ פעם תמיד לא ידעתי לפרש לאיזה החזיר ענין העב והברק : מי שת בטוחות חכמה · מי נתן בכליות חכמה כמו הן אמת חפצת בטוחות ונקראו טוחות על שהם טוחות מן החלב אשר עליהם מלשון וטח את הבית וענין החכמה בכליות כמו אף לילות יסרוני כליותי : או מי נתן לשכוי בינה הוא הלב כי הוא המבין מלשון עברו משכיות לבב ונקרא שכוי כי יהיה הצופה והמשקיף על הדברים והיודעם כתרגו׳ השקיפה ואסתכי ור׳ אברהם ז״ל אמר כי הוא מלשון במשכיות כסף ואבן משכית והעניין צורות חקוקות כי הלב הם המחשבות ויתכן כי במשכיות כסף ושכיות החמדה וכולם הם הצורות שהאדם מביט ומשכיל בהם וכן אמר התרגו׳ מאן שוי בכוליין חכמתא או מאן יהיב ללבא בינתא ולשון חז״ל שאמרו ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ כשהלכתי לכרכי הים קורין לתרנגול שכוי שנ׳ מי נתן לשכוי בינה הכי יודע היאך יקשר בענין אולי יקראו התרנגול כן כי הוא בעל לב כמו שאמרו עז בעופות תרנגול ועיקר הכוו׳ על הלב ידבר וראיתי בתרגו׳ הירושלמי תרגום אחר מאן שוי בכוליתא חכמתא או מאן יהיב לתרנגולתא ברא בינתא למקלסא למריה · והנה הכוו׳ מיחס חכמת הכליות להיותה בלילה לדעת את בוראן כדרך אף לילות יסרוני כליותי על כן חבר להם התרנגול המתבונן שעת הלילה לקלס לבוראו כדרך הללו את ה׳ מן הארץ רמש וצפור כנף א׳ כסוד פרק שירה והוא ידוע והנה הכליות ייסרו את האדם לדעת בוראו בלילה והתרנגול ילמד דעת כי ממנו ילמוד האדם לקום חצות לילה להודות לו ית׳ :

מי

מ״ע ספורנו

התקשר מעדנו׳ כימה · התציר בשכלך איך יהיה · ענין קשורי כימה שהוא קבוץ ככבים גדולים וקטנים יחוייבו אף על פי שהם חלקי מקום אחד באותו הגלגל בעצמו ומה סבת זה ההבדל ביניהם · או מושכות כסיל תפתח · והיא צורת ככבים אשר בה יפרדו במקום ככבים קטנים מהעננים · התמכם תציר איך יהיה זה עם היותם חלק של גלגל אחד בעצמו והיה א״כ משפטם לפיות יחדיו כפי טבע אותו החלק מהגלגל · וכל זה יורה שלא היה מציאות׳ מכח טבע פלק הגלגל אבל מפעלות פועל רצוני מכוין לתכלית : מזרות · ככבים נזורים ונסוגים אחור בכח גלגל הקפה גב׳ טבעו׳ · ועיש על בניה · והוא ככב גדול קיים מן הככבים אשר הם מן הככוד הראשון לו השכי אשר סביביו ככבים רבים קטנים ואמר שאוהו הגדול עם הקטנים לפעמים · תנחם · הנהג ותנחה אותם הככבים הנזורים להיטיב או להרע בהתחברו עמהם בעלם או במבט : הידעת חקות שמים · האמנ׳ ידעת סב׳ ש ות הככבים המקיימי׳ אשר עם היותם בגלגל אחד בעצמו וחלק ממנו קבלת מהם מורה על טוב וקבלתם על הפכו : אם תשים משטרו בארץ · התמכם תציר בשכלך איך יפעלו בשפלים הנפסדי׳ בהיות׳ בתכלית המרחק וכמעט בלתי מתנועעים : התרים לעב קולך ושפעת מים תכסך · הנה התבאר בנסיון שהמטר לא יבא בכל השנים על אופן אחד ולא יחזור חלילה לקץ שנים על אופן א׳ · וזה יורה שלא יהיה המטר מכח תנועת השמימיים בלבד החוזרת חלילה לפחות לקץ שני׳ מה · ועם כל זה יהיה המטר ברב השנים וברב חלקי הארץ על אופן מספיק במזון היושבי׳ שם ולכן אמר התרים לעב קולך כאומר הנה לא היה זה בהשתדלותך אבל צמנותי בהיותי טוב ומטיב ע״י החסד : מי שת בטוחות חכמה · בבעלי חיים הבלתי מדברי׳ אשר שת מהשכיל לבותם מי שת בהם איזו חכמה אשר בה יברחו הכאן וזולתם מן הזאב כאלו ידעו שהוא טורף אף על פי שלא ראו זה מעול׳ ויקרבו אל הרגיל להביא המזונות או הרועה כאלו ידעו שהוא אוהב : או מי נתן לשכוי בינה · שכוי מגזרת שכיות החמדה שעניינו מבטי החמדה אמר הכח השכלי אשר באדם המביע ומציין · מי נתן בו בינה שהם המושכלות הראשונות אשר באמצעות יתבונן וישיג כל שאר המושכלות הנקנות גם האלקיות עם היותו האדם לאשגם גם שאין צורך מהם במדיניו׳ כלל וכלל וזה יורה שהכלי׳ המכוון בזה הוא שיקנה זה הכח שלמות נצחי :

מי

אוהב משפט

להביא קור וחום וקיץ וחורף ובאילנות וצמח האדמה כמו שאמרו אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר הידעת חקו׳ שמים : משטרו · ממשלתו מלשון שוטר ומושל וי״מ מכתבו כלומר גזרתו מלשון שוטר מדברי רז״ל : התרים · התקרא לעב בקול רם ועליו תניח להוריד מטר מים כבירים שוטפים לכסות אותך ברבויי׳ : שפעת · לשון רבוי כמו כי שפע ימים · שפעת גמלי׳ · ופרש״י ז״ל התקדרו׳ העבים שפעת מים כמו אור חשך לא תראה · או שפעת מים של פיך יכסך מן השמים ושפעת גמלים התקדרות העגלה והעגלה מרבויים · וכן שפעת יהוא · שפעת הכירוהו · ויהיה תכסך כמשמעו · ואין צורך : התשלח · היש לך ממשלה על הברקים שתשלח אותם וילכו על פיך אל המקום אשר תשלחם · ולאחר שיעשו שליחותך שישובו לפניך ויאמרו לך הננו אתאנו לך מזומנים למצותיך · ורז״ל דקדקו מכאן שהשכינה היא בכל מקום שלא אמר ויבואו ויאמרו לך שאין צריכין לשוב למקומן להשיב שליחותם · וכתב הרמ״בן ז״ל לא ידעתי לפרש למה החזיר ענין העב והברק · וי״מ כי בתחלה אמר לו מענין המטר שלא נמסר לשליח כמו שכתוב הים למטר אב וכן אמר לו שאין לו בורא זולת השם ית׳ וזהו שאמר מי פלג לשטף תעלה ועכשיו אמר שאין המטר יורד אלא במצות הבורא ית׳ והנכון שבתחלה אמר לו שפעולות המטר והעב והברק שהם לקיים השפלים להצמיח מוצא דשא הם ברצון הבורא ית׳ יתברך הנמשך אחר חכמתו הנעלמת מבני אדם · וכאן הוא אומר שהאדם הוא חסר מאד ביחס אל השלימות של השם ית׳ עד שאלו הענינים ההווים בארצם בתמונתו ואין לאדם כח ויכולת עליהם כלל · וכל אלו הדברים אמרם האל ית׳ להוכיחו אחר היותו חסר מאד ביחס אל שלמותו ית׳ ואיך התיר עצמו להטיח דברים כלפי מעלהו : מי · נמשך למעלה הידעת מי שת או הוא דרך שאלה בטעם מי שת בטוחות חכמה אני או אתה · וכן אינו יכולים לפרש כל אלו השאלות : בטוחות · פירשו המפרשים ז״ל כליות כמו הן אמת חפצת בטוחות · ונקראים טוחות על שהן טיחות בחלב אשר עליהם כמו הבית אשר הוא טוח מהסיד · ולשון וטח את הבית · והחכמה בכליות כי אף לילות יסרוני כליותי : ושכוי · הוא הלב כי הוא המבין מלשון עברו משכיות לבב · ולפי שהוא רואה ומשקיף כל הנולד נקרא כן · תרגום השקיפה אסתכי · וי״מ כי הוא מלשון במשכיות כסף שהן צורות חקוקות · והלב המחשבות הם חקיקות בו · וכן פי׳ התרגום מאן שוי בכוליין חכמתא או מאן יהיב לליבא בינתא · ורז״ל אמר ר׳ שמעון בן לקיש כשהלכתי לכרכי הים היו קורין לתרנגול שכוי שנאמר או מי נתן לשכוי בינה · וכן תקנו ברכה למי ששומע קול תרנגול ברוך שנתן לשכוי בינה · והוא תימה איך יקשר בענין ובתרגום ירושלמי יש תרגום אחר מאן שוי בכוליתא חכמתא או מאן יהיב לתרנגולתא ברא בינתא למקלסא למריה · כתב הרמ״בן ז״ל כי הכתוב מיחס החכמה אל הכליות להיותם מתפתות בלילה לדעת את בוראן כדרך אף לילות יסרוני כליותי · על כן חבר להם התרנגול המתבונן בשעות הלילה לקלס את בוראו כדרך הללו את יי׳ מן הארץ תנינים רמש וצפור כנף · זו בסוד פרק שירה · והנה הכליות יסרו את האדם לדעת את בוראו בלילה והתרנגול ילמד דעת כי ממנו ילמד האדם לקום חצות לילה להודות לו ית׳ עכ״ד לפי׳ המכס׳ ר׳ לוי ז״ל :

מִי־יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה וְנִבְלֵי שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב: בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ: הֲתָצוּד לְלָבִיא טָרֶף וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא: כִּי־יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ־אָרֶב: מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי־יְלָדָו אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל:

לט

א הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חֹלֵל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר: תִּסְפֹּר יְרָחִים תְּמַלֶּאנָה וְיָדַעְתָּ עֵת לִדְתָּנָה: תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה חֶבְלֵיהֶם תְּשַׁלַּחְנָה: יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם יִרְבּוּ בַבָּר יָצְאוּ וְלֹא־שָׁבוּ לָמוֹ: מִי־שִׁלַּח פֶּרֶא חָפְשִׁי וּמֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ: אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה:

ישחק

מן ימני שבעתי שמיא בחוכמתא וכילוות שמיא מן ישרי: ת״א מאן ימני כוכבי שמיא בחוכמתא ויעני דמתילין לזיקיא דשמיא מאן אשכיב: כד אישתאם עפרא לישתאמרה וגרגישתא אדבקו: התצוד לליתא מזונא ופרנסותא דאריותא תסבק: ארום שחיין במדורתא יתבון במטללתא כטול לכמנא: מן יתקן לעורבא מזוניה ארום בנוי לאלהא יבעון תעיין מדלית מיכלא: איפשר דידעתא עידן מילדיהון דיעלי טנרא כד מצטערין איילתא תנטור: תמני ירחיא דשלמות תדע עידני מילדיהון: חמטן בניהון מתפלחן צעריהון משדרין: מתחלין בניהון יסגון בעיבורא יפקון ולא תיבין להון: מן פטר מרודא בר חורי ושושלי ערודא מן שרי: די שויתי מישרא בייתיה ומשכנוי ארעא צדיא:

יגחך

יספר ידבר ויזהר תפקידם · ונבלי עשוין כנודות שהגשמים כנוסי׳ בו שם · כמו נבל יין · בצקת עפר · ביום שיצקת עפר · למוצק · ליסוד עולם באמצעיתו · ורגבי׳ ידובקו · סביבותיו לצדדין · עד כי נתמלא ארכו ורחבו · ישוחו · עומדי׳ לסופי׳ לארוב · כן דרך אורבי׳ לשוח ולכוף עצמן כדי שלא יכירו בהם : יתעו לבלי אוכל · שאביה׳ שונא׳ והקב״ה מזמן להם יתושין הנבראי׳ מצואתן ונכנסין לתוך פיהם : יעלי סלע · אשטנבוק ושונאה את יולדה · ועול׳ לראש סלע גבוה כשכורע׳ לילד כדי שיפול לארץ וימות והקב״ה מזמן לו נשר ומקבלו בכנפיו : וחולל אילות תשמור לשו׳ חיל יולדה · האילה רחמה צר ואין הולד יכול לצאת ובשעת לידתה אני מזמין לה דרקון ומכישה ברחמה ונפתח · ואם מקדי׳ ומאחר רגע מיד מתה · ובין אותם רגעי׳ איני מחליף ובין איוב לאויב נתחלף לי : תפלחנה · מתבקע רחם שלהם ומוציא היולדות וחבלי לידה שלה׳ · תשלחנה מעליה׳ בלדתן לרגע שאני מזמין להם : יחלמו · יחזקו · ולא שבו למו · משירבו קצת יגדלו בבר בזרעי׳ ובדשאי׳ ואינם צריכין לגידול אביהם ואמם : חפשי · שאין אדם מגדל פרא ללומדו עבוד׳ בהמו׳ שאינו יכול · ערוד · חמור הבר : מי פתח · מוסרותיו שאין עליו עול אדם · יתור הרים מרעהו · הוא עצמו תר לו מקום מרעה :

רים

מי יספר · מענין מכין ומספר כמו אספר כל עצמותי : ונבלי שמים · הם הגשמי׳ האדרכיי׳ הנופלי׳ מלמעלה למטה : בצקת עפר למוצק וגומר · בהתקשות העפר עד היותו חזק : ורגבי׳ · הם גושי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניה׳ : וחית כפירי׳ תמלא · ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפש׳ ריקה בהעדר טרפם : ישוחו · ישפלו : ישועו · יצעקו : יעלי סלע · בוק סט״איין בלע״ז והיא עולה בראש הסלע בטבע שכורע׳ ללד והשם ית׳ מזמן לה נשר שמקבל אותם הולדות בכנפיו ומכל הוא׳ שלא יפולו כך אמרו רבותי׳ ז״ל ואם הענין אמת הנה פירוש הפסוק כן ואם לא הנה יהי׳ הרצון בזה לפי מה שחשיב שזה הב״ח אינו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם ית׳ להמציא הוולדו׳ באופן מהחוזק שלא ימיתו בעת הליד׳ : חולל אילות · היא מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז״ל כי האילה רחמה צר ואת הולד הם לה הכיפה נחש ברחמה והשם ית׳ סבב שיבא אליה נחש בעת הליד׳ להכישה ברחמה ותלד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שחושב שזה הב״ח אינו נולד כי אם בקושי גדול לזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנ׳ ועם כל זה ינצל להשגחת השם יתברך. בנמצאו׳: תפלחנה · תשברנה ותכתתנה: חבליה׳ · ציריה׳ : יחלמו · מענין בריאות והוא מענין ותחלימני והחייני : בבר · בחוץ : פרא · חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה : ערוד · חמור הבר : ערבה · מדבר : מליחה · ארץ מליחה והיא מדבר גם כן :

תשואות

מי יספר שחקים בחכמה מי יספר מכין השחקי׳ הגלגלים וכוכביהם בחכמת תנועותיהם · ונבלי שמים שהם גלגלי הקשה בגרם הגלגל: ומי ישכיב · ומי הוא שיעריך בשכלו באיזה אופן הם תקועים ומתנועעים בו · ובהיות כל אלה דברים בלתי טבעיים ועם כל זה הם מתמידים באופן שאין ליחסם למקרה · התבאר שהם מסודרי׳ כן בפעולת פועל רצוני מכוין לא זולת זה · בצקת עפר למוצק · הנה טבע כל א׳ מחלקי הארץ הוא שירד למוצק שהוא המרכז הנלגב התמיד במקום א׳ בעצמו · ורגבי׳ ידבקו · חלקי עפר ומזה היה מתחייב בהכרח שכל א׳ מהם ירד כפי הרפבר לו כאשר לא ימנעהו מונע מזה ובאופן זה לא היה שם הר ולא מיצר כלל רק היו רגבי וחלקי הארץ מונחי׳ ומדובקים זה על זה על אופן כדורי רחוק מן המקיף מכל צד בשוה ואם היה הדבר כן קרקע ללביא טרף · הנה לא היה לו ולשאר החיו׳ הטורפות מערה להחבא ולצאת טרפם · וכן לא היה מקום ליעלי סלע ולאולהם · הם כן היו המערות וההרים נגד הטבע מסודרים לתכלית מכוין מרצון רצוני : מי יכין לעורב צידו · הנה לקצת בעלי חיים הצטרך השגחה אישית ופרטית כמו לעורב הקטן שהוא מהפרנס מיחוסים והם מזומנים לו בעת שהוא צריך למזון · וכן ליעלי סלע · שצטרך שבעת שהצטרך המיוגרת ... יבא נחש ויכיש את רחמה כדי שיתרחב וזה בהיות הרחם צר ... כמו שהזכירו ז״ל : תכרענה · מרב צער מכאבי ... רחמם · וגם ילדהן תפלחנה · יוציאם הבבני׳ כמו בוקעי׳ הרחם ובזה הם ... ונכלאי׳ מכל מקום יחלמו בניהם · ויהיו בריאים הכף והנה לכל אלה לא יספיק סדר כללי כי לא יקרה סדר הפרטים על אופן כולל לכלם ולא בזמן אחר אבל היה בהכרח [illegible] מי שלח פרא חפשי הנה בקצת ב״ח המוכנים לעבודת האד׳ כמו הסוס והחמור [illegible] והנה על הפך זה יעיד כי אמנם נמצאו בין חיות הבר מיני בעלי חיים אשר לרחם ובטבעם הוא כמו תמונת וטבע אותם המשרתי׳ לאד׳ ומכל מקום לא יוכל האדם בשום פנים להכניעם לעבודתו כמו הפרא שהוא חמור הבר והרים שהוא כתבנית שור אוכל עשב ולא יוכל האדם להרגילם לעבודתו בשום פנים · ומזה התבאר שאין אותם ב״ח המשרתים לאדם מוכנים לזה במלאכת מכד׳ לתכלית מבוקש מאתו :

כנף

בצקת ל׳ למוצק ל׳ ורגבים ל׳ התצוד ל׳ ללביא ל׳ התצוד ללביא טרף : במעונות ב׳ מ״ל דמ״ל בליש׳ וסימ׳ ומי יבא במעונותינו · כי ישחו במעונות · וג׳ חסר בלישני׳ מענה אלהי קדם · כפיר קולו ממעונתו ומענתיו טרפה · וב׳ כתיב מעונתם חסר וי״ו בתרא וסימ׳ ואל מעונתם ישובון · ואל מעונתם ירבצון · ושאר מענות כתיב חסר ו׳ קדמא : ירחים ד׳ וסימ׳ ותצפנהו שלשה ירחים · ומנגד גרש ירחים · במספר ירחים אל יבא · מספר ירחים תמלאנה : פרא ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך ובם פרא סימ׳ י״א : פתח ג׳ וסימ׳ מוסר מלכים · ומוסרות ערוד מי פתח · דלתות פניו מי פתח :

אבן עזרא

מי יספר · פירושו מספיר מי שם אותם כספיר כענין כראי מוצק ויש אומרים שהו׳ מן ספר ואחרי׳ אמרו מן מספר ואחרים אמרו מי יספר בחכמתו השחקים : ונבלי שמים · הם העבים בעבור שהם מלאים מים : ישכיב · כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל : למוצק · היא הנקודה : ורגבים ידובקו · הם בקיעות הארץ מהמים והמטר · וחית כפירים תמלא · כי היא נפשו ריקה : ישוחו · מן ישח כי כן מנהג הכפיר וכמהו ידכה ישוח : תכרענה · והפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם : חבליהם תשלחנה · פי׳ תשלחנה חבלים ומכאובית על ידיה ואחר כך יתרפאו : יחלמו בניהם · כענין ותחלימני : ירבו · יגדלו בבריאות כמו ברור ויש אומרים שהוא תרגום חוץ :

תשואות

אבן יחייא

מי יספר ונומר וכן מי יוכל לספר חכמת השחקים שהוא עולם הגלגלים · ונבלי שמים שהם העננים המלאים מים כנבלי יין מי ישכיבם ויותירם תחת השמים · בצקת ונומר וכן הידעת בצקת העפר למוצק ויסוד הארץ בבריאת העולם אשר אז הרגבים והם חלקי הארץ ידובקו יחד עם כל קשים · התצוד · [illegible] האם יש לך כח לתת הנידה הצריך ללביא שהיא אז יתגברות ונחנו ם הספל · ותמלא מה שיחסר לחית הכפירים בני הלביא הקטני׳ · כי ישוחו ונומר כי ישבו שפלים במעונות ולא ישועו בחוץ קולם וישבו בסוכה לארוב · מי יכין ונומר מי הוא אשר יכין לעורב צידו אשר ילדיו ישועו אל אל ולכו תועים להעדר האוכל אותם כי אביהם ואמם ישנאום בקטנות׳ להתחלפות מראה כולתם שהיא לבנה וזה שבהגדלנה ישוב אל מראה השחרות בשחרותם · והחכים הטבע בחכמת בוראו שיעמדו בפתיחת פה למען יפול הטל בפיהם ויחיו בו · וכן שיפלו שם הזבובים ויחיו גם · הידעת ונומר אם ידעת עת לדת היעלי השוכני׳ בסלע · ואם תוכל לשמור ולהמתין העת שחיל וכאב יבואו לאילות · ותדע לספור ירחי הריונן והזמן אשר בו ימלאו ימיהן ללדת · תכרענה ונומר אשר אז תפני לרות רחמן תכרענה בארץ מפני הכאב החזק · וילדיהן תפלחנה אלשון ביקוע כי יזיקו לוולדיהן כאשר החבלים מהלידה תשלחנה · כי יתרוצצו בקרבן מצד תנועתן על העפר ותלכן אנה ואנה · עד שבהשגחת ה׳ ימלא כחם שיכיסם ברחמיהן ויתרחבו ויצאו הולדות · יחלמו ונומר ותקף יחלמו ויתרפאו מרציצתן בעת הלידה · וירבו ויגדלו בבר במקומות רחוקים ומיצורי׳ ממקו׳ דירת אנוש כי כאשר יצאו מאכל׳ לא ישובו למו כי לא יצטרכו אותם · מי שלח ונומר ומי הוא אשר שלח הפרא חפשי מעבודת האדם · וכן מוסרות הערוד והוא חמור הבר פתח לבל ימשול אדם בו · אשר ונומר אשר שמתי ערבה ביתו ומשכנותיו במדבר החרב וארץ מלחה לא תשב ושמה ישב לבטח ולא יפחד מפני כל

כי

הרמב״ן

מי יספר שחקים · מי שם אותם כספירים בחכמתו כדרך ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ונבלי שמים הם העבים המלאים מים כנבל ימלא יין : מי ישכיב · יורידם וישכיב אותם לארץ וכן שכבת הטל : בצקת עפר למוצק · כאשר יוצק העפר ויותך למוצק המים אשר השכיב עליו : ורגבי׳ ידובקו · אחרי כן ידבקו הרגבים מן החום ויש מפרשי׳ בצקת עפר למוצק ביום שיצק האל עפר למצוקי ארץ ליסוד העולם ורגבים ידובקו והיתה הארץ והיינו בא בקצר ענין : התצוד ללביא טרף · אם תלמדנו לצוד טרפו וחית כמו ועדת כפירים תחבר לטרוף כמו וחיה פלשתים : תמלא · מן מלוא רועים או פירושו אם תציד אתה להם טרפם ותמלא נפשם כי הרעב : מי יכין לעורב צידו · יאמר כי גם לעוף טמא השחור הנבזה בעופות יכין האל צידו ולכן הזכיר זה העוף ועל ילדיו הקטני׳ כאלו שועו ועלתה שועתם לפני השמימה ורבותי׳ ז״ל דרשו בו כי הוא מרחיק ילדיו ולכן הזכירו : הידעת עת לדת יעלי סלע ענין כל אלה להודיע את איוב כי הוא ית׳ יודע במיני׳ ובאישי׳ ומשגיח עליהן ליסב עולמו ובהן להוציא מדעתו כפירת הסרת הידיעה והשגחה כי ספר בתבתי והזכיר היעלים כי הן חיות הסלעים אין בהן חפץ לאדם כענין בעורב ורבותי׳ ז״ל דרשו גם כן שהיא שונאה את הולד כטעמם בעורב והוא מוזכר בבבא בתרא ויחזור לגדול החיות כי הוא הבורא אותם ונותן להם כרכם ועושה בהם חפצו עם תקפם וכחם הגדול היתר על האדם : יחלמו בניהם · מן והחלימני : בבר · בחוץ מן חיות ברא אינם צריכים לגדול אב ולשדי אם והתרגו׳ אמר יסגון בכוי בעיבורא : פרא חפשי · שאין אדם מושל בו ללמדו עבודה לעבוד בו כשור וכחמור וכן היאבה רם עובדך :

אם

ר׳ אברהם פריצול

מי יספר ומי הוא שיספר מספר השחקים לדעת מניינם ואיך הם בחכמה ובתכלית השלמות אשר ממספרם והנועותיהם ימשך קיום המציאות התחתון עמהם : ונבלי שמים · העננים שהם כלי׳ אלהי׳ מים כנבלי יין מי ישכיב אותם יחדו בסדור הזה או נבלי שמים מי ישכיב ר״ל הגשם הנבול היורד מן השמים נקראים נבלי לפי דעת קצת כנבלי שמים העננים או המים או הגבי׳ אלגביש לפי דעת קצת : בצקת עפר ואם ידעת איך יעשה ואיך יתהוה בצקת העפר אשר בין חלקי [illegible] עלה באויר להתחזק ולהתקבץ יחד ולרדת למטה בחוזק אל מקום המוצק באמצעית מרכז הארץ ורגבים ובקיעות החלקים מהעפר איך ידובקו יחד להוות את הארץ היורדת מן השמים הנכנסת בין הארץ [illegible] אל תוך המרכז : בצקת · לשון חוזק או בצקת כמו ברזה [illegible] העפר המוכן למעלה לרדת : למוצק · הוא אמצעות מרכז הארץ שהוא תוך להעמדת קיומו ורגבים הם חלקי העפר אשר ידיהם למעלה באויר לפי המקום הזה ההווים את התנו הירדת : התצוד ללביא · הרים [illegible] זה חיוב לתת ללביא שהיא זקן טרפו בכל מקום אשר הוא [illegible] חית הכפירי׳ חיות קטני הזמן תמלא להם הסרוגם ולהפליא מה שיצטרך אליהם : כי ישחו · כי האריות והכפירים שוחו ויכרעו במעונותם [illegible] להמתין טרף וישבו בסכה כמו האורבים המחכים כי יעבור לפניהם [illegible] כאשר עשיתי [illegible] בטוב החכמה והשגחה אשר סדרתי לקיום הנמצאים כלם לתת מזון לכל בשר ולכל חי : מי יכין · מי הוא אשר יכין לעורב [illegible] הצריך אליו עד כי ילדיו הקטנים הנעזבים מאביהם ואמם שישלום בסבת הנוצה הלבנה הבלתי דומה אליהם אל אל ישועו ויזעקו דרך משל לה׳ ויחיו לבלי אכל והוא הכין להם טבע [illegible] להתיזם בפתיחת פיהם בעת שיזעקו שיעמדו בפתיחת פה בהמתינם המזון וה׳ יפיל הטל בתוך פיהם וגם תחמת הלחות והעפוש ההוא אשר בקן ובפתיחת פיהם ימלאו הזבובים והרמשים ויכנסו בפיהם למסוך מהלחות ובהרגישם ישחקו וימסכו ויסגרו פיהם ויחיו לפי דעת הקדמונים בעלי הנסיון : הידעת עת · האם ידעת זמן אשר ילדו ילדיהן יעלי סלע ועת חולל אילות אם תשמור לדעת כאשר יגיע להם זמן החבלים וזה נהיות החיות האלו מולידות בצער גדול והילדים בסכנה רבה לעוצר רחמם ואמרו קצת מהראשונים כי בעת קושי לידתם מעוצר רחמם [illegible] הכין אליהם בטבע בעת צעקם והם מושכבים לרצה ירוץ אחד מן הנחשים בפחדו לקול צעקתם ויכה דרך הרחם או סביב אליו ותתפעל היעלה ואולי היולדת ותתנועע באופן [illegible] וזה אמרו תספר ירחי׳ וכו׳ חולל מן חיל כיולדה : תספור ירחים · הוא מבואר אם הספור אתה ירחי הריונה כאשר ימלאו ימיה ללדת ואם ידעת עת לידתנה : תכרענה ילדיהן · וזה כי היעלות והאילות שוכר בעת לדתה מעוצר רחמם החלשנה במכאובו׳ ותכרענה בארץ וילדיהן תפלחנה רוצה לומר שהם יזיקו לולדות אשר בבטנם לרוצץ אותם ולכתות אותם ולפלח אות׳ בעת תשלחנה החבלים והצירים המגיעים אליהן : תשלחנה · תרגום ויבקע : יחלמו בניהם · ואחר צאת הולדות לאויר העולם ועם היותם מרוצצי׳ בטורח עוצר הלידה תכף יחלמו ויהיו בריאי׳ וירדו בבר למצוא מזון מחייתם · באופן כי יצ״ו להוץ ויגדלו ולא ישובו לצורך אמם : יחלמו · לשון בבריאות : התלימני : מי שלח · ומי הוא אשר שלח פרא חיות להיות חפשי לעד ושלא יהיה תחת ממשלת אנוש ומוסרות ערוד החוק והתקיף מי פתח אותו להיותו בן חורין בל ימשול אדם לחזקו ולגבורתו : ערוד · חמור הבר : אשר שמתי · אשר שמתי ערבה ומדבר ביתו ומשכנו בארץ מלחה רחוק מהישוב מלחה סאלי״נא בלעז מקום שהעפר מליח ויבש :

ישחק

אוהב משפט מי יספר · מי יספר לשון דבור כמו השמים מספרים כבוד אל כלומר מי ידבר להם ויאמרו או יהיה יוצא כלו׳ מי יאמר לספר כבוד אל בחכמה · וי״מ לשון ספר זכרון לפי שהשמים מודיעים כבוד אל כמו הספר המחובר בחכמה · וי״מ לשון מספר כמו אספר כל עצמותי שמספרם הוא בחכמה שאלו לא היו על מספר זה לא היה העולם מתקיים · וי״מ לשון ספיר שעשאם כספיר וזה נראה יותר נכון : ונבלי שמים מי ישכיב · המפרשים ז״ל פירשו על העבים שהם ככדות מלאים מים · ישכיב כמו יוריד וכמהו שכבת הטל כלומר יוריד מימיהם וי״מ זה על השמים עצמם שהם סובבים זה על זה בחכמה כבלה : בצקת · זה הפסוק הוא נקשר למעלה כלומר מי עשה כן בתחלת הבריאה שיצק השם ית׳ עפר למוצק הארץ הוא המרכז שהוא עומד שם במצוק ואז נדבקו הרגבי׳ ונעשה כדור הארץ · ועיין הרמ״בן : התצוד

יתהיל

התקשר מעדנו' כימה · התאייר בשכלך איך יהיה ענין קשורי כימה שהוא קבוץ כככבים גדולים וקטנים יחד אף על פי שהם חלקי מקום אחד באותו הגלגל בעצמו ומה סבת זה ההבדל ביניהם · או מושכות כסיל תפתח והיא כ"ת ככבים אשר בה יפרדו במקום כככבים קטנים מהטנים · התנהג תאייר איך יהיה זה עם היותם חלק של גלגל אחד בעצמו והיה א"כ משפטם לפעול יחדיו כפי טבע אותו החלק מהגלגל · וכל זה יורה שלא היה מליאות' מכח טבע פלך הגלגל אבל מפעלות פועל רצוני מכוין לתכלית : מזרות ככבים כזורים ונפוגים אחור בכח גלגל הקפה נג' טבעו · ועיש על בניה · והוא כבב גדול קיים מן הכככבים אשר הם מן הכבוד הראשון או השני אשר סביביו כככבים רבים קטנים ואמר שאוהו הגדול עם הקטנים לפעמים · תנחם · הנהג ותנחה אותם הכככבים הנזורים להיטיב או להרע בהתחברו עמהם בעולם לו במעט : הידעת חקות שמים · האתה ידעת סב' את הכככבים המקיימי' אשר עם היותם בגלגל אחד בעצמו יחלק ממנו קצת מהם מורה על טוב וקצתם על הפכו : אם תשים משטרו בארץ · האתה תאייר בשכלך איך יפעלו בשפלים הנפסדי' בהיות' בתכלית המרחק וכמעט בלתי מתנועעים : התרים לעב קולך ושפעה מים תכסך · הנה התבאר בנסיון שהמטר לא יבא בכל השנים על אופן אחד ולא יחזור חלילה לקץ שנים על אופן א' · וזה יורה שלא יהיה המטר מכח תנועת השמימיים בלבד החוזרת חלילה לפחות לקץ שני' מה · ועם כל זה יהיה המטר ברב השנים וברב חלקי הארץ על אופן מספיק מזון היושבי' שם ולכן אמר התרים לעב קולך כלומר הנה לא היה זה בהשתדלותך אבל באמנותי בהיותי טוב ומטיב ע"ל בהחסד : מי שת בטוחות חכמה · בבעלי חיים הבלתי מדברי' אשר שם מהשכיל לבותם מי שת בהם איזו חכמה אשר בה יברחו הנאו וזולתם מן הזאב כאלו ידעו שהוא טורף אף על פי שלא ראו זה מעול' ויקרבו אל הרגיל להביא המזונות או הרועה כאלו ידעו שהוא אוהב : או מי נתן לשכוי בינה · שכוי מגזרת שכיות החמדה שעניינו מבעי החמדה אמר הכח השכלי אשר בלב' המדעי' ומעיין · מי נתן בו בינה שהם המושכלות הראשונות אשר באמצעות יתבונן וישיג כל שאר המושכלות הנקנות גם האלקיות עם היותו האב לאשיגם גם שאין צורך מהם במדיני' כלל וכל זה יורה שהשכלי' המכוון בזה הוא שיקנה זה הכח שלמות נצחי : מי

מעדנות · הם מיני תענוגים שימצאו בשבת כימה ר"ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר הים הזמן האילנות ויתנו פרים והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה : ומושכות כסיל · מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו ימנעו האילנות מנתינת כחם לרוב הקור : מזרות · היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט : ועיש · היא צורה מהצורות הצפוניות ואינה נסתרת כלל באקלי' אשר הנחנו בו : תנחם · תנהגם : משטרו · מענין שוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ : בטוחות · הוא מענין כי טח מראות עיניהם והרצון בלבבות הטוחות והסתומות : שכוי · הוא שם מענין ההשגחה וההשקפה תרגו' ויסקף ואסתכי והוא השכל ההיולאני : מי

הַתִקְטוֹר שִׁירֵי כִּמְתָא אוֹ אַשְׁלֵי דְנַגְדִין נִיפְלָא תִישְׁרֵי: הֲתַפִּיק שִׁטְרֵי מַזָלַיָא בִּזְמְנֵיהּ וְעַגְתָא עַל אַפְרְחָהָא תְדַבְּרִינוּן: הֲיָדַעְתָּא גְזֵירָתָא דִשְׁמַיָא אִין תְּשַׁוֵי שִׁטְרֵיהּ גַלְגְלֵיהּ בְּאַרְעָא: אֶפְשַׁר דִתְרִים לְעָבָא קָלָךְ וְרִיכְפַּרַת מַיָא תַחְפִּינָךְ: אִיפְשַׁר תְּשַׁדַּר בַּרְקִין וְיֵהָכוּן וְיֵימְרוּן לָךְ הָא אֲנַן: מַן שַׁוֵי בְּכֻלְיָין חוּכְמְתָא אוֹ יְהַב לְלִיבָּא בִּינְתָא: ת"א לְתַרְנְגוֹל בָּרָא בִּינְתָא לְמִקְלְסָא לְמָרֵיהּ: מן

ל' ב' כתרי לש' חד חס' · ל' וכתיב כן · ה' · ל · ל' · ל' ג' ט' · ד' ב' כן חסר

הֲֽתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה אוֹ־מֹשְׁכוֹת כְּסִיל תְּפַתֵּחַ׃ הֲתֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ וְעַיִשׁ עַל־בָּנֶיהָ תַנְחֵם׃ הֲיָדַעְתָּ חֻקּוֹת שָׁמָיִם אִם־תָּשִׂים מִשְׁטָרוֹ בָאָרֶץ׃ הֲתָרִים לָעָב קוֹלֶךָ וְשִׁפְעַת־מַיִם תְּכַסֶּךָּ׃ הַֽתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלֵכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ הִנֵּנוּ׃ מִי־שָׁת בַּטֻּחוֹת חָכְמָה אוֹ מִי־נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה׃ מי

מעדנות כימה קישור כימה · שלא תלא כל קומתו ויחריב את העולם בצינה · או מושכת כסיל תפתח · להוציא חמה להפיג צינתה של כימה : מזרות · כל שאר מזלות עיש · כוכב גדול שבכימה · והרבה כוכבים קבועים בו · ונוטלו ב' כוכבים ממנה לפתוח ארובות המבול ונקבעו במזל טלה ועתיד הקב"ה להחזירם לה : הכה' משטרו · שטירת המזלות הממוני' להביא על הארץ קור וחום קיץ וחורף : התרים לעב קולך · לצוו עליו להתקשר בחשכת מים להיות שפעת מים מתהפך · והיא קדירת העבים · כמו אור חשך בעריפיה · או שפעת מים על פיך יכסך מן השמים שכשתלחו שם הננו עשינו שליחותיך שאין צריכין לחזור למקומן ולהשיב שליחו שהשכינה בכל מקום · בטוחות · אלו הכליות · לשכוי זה תרנגול לשון חכמים · וי"א זה הלב · שהוא סוכה ומחשב את הנולדות : יספר

אבן עזרא

התקשר מעדנות כימה · כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום וכימה הקשר הפירו' שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר והעניין האתה לויחה לכוכבים האלה לקשר ולפתח והקדמונים אמרו כימה הם שבעה כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה והנראה' הם והנכון בעיני שהוא אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הוא לב מזל עקרב כי בעלות אלה שניהם במזרח ירהו המעשים הנזכרי' וזה כנגד זה בבי' ובמעל' ובחלק : מזרות · כוכבים הם ויש אומרי' כי הרי"ש תמורת למ"ד ויאמרו כי כמוהו וידע אלמנותיו והוא רחוק : ועיש · כבר הזכרתיו : הידעת חקות שמים · ששמהי' והוא שאמר המשורר חוק נתן ולא יעבור : משטרו · שב אל השמים בעבור שיש להם ממשלה על הארץ מן שוטרים : ושפעת מים · רבים מן שפעת גמלים : בטוחות · רובי המפרשים אמרו שהם הכליות והנכון בעיני שהם הקרב כעניין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי העניין כפול הוא כמנהג : לשכוי · הוא הלב כמו עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית והצורות הם המחשבות ומביני סוד הרוח יודו כן : מי

מסרה

התקשר ל' והוא חד מן מלין דמשמשין הת ברישי' וסימ' התמלך ל' כי אתה מתחרה בארז · התקשר ל' מעדנות כימה · התשלח ל' ברקים וילכו · התאמין ל' בו כי ישוב זרעך · התרעישנו ל' כארבה הוד נחרו · התרים ל' לעב קולך · התצוד ל' ללביא טרף · התשחק ל' בו כצפור · ההצלח ל' עתה שתילה התצלח · ואינון מן א"ב ה"א ברישי' וסימ' גמסר במסרא רבתא במערכת אות הה"א בס"ד :

אבן יחייא

התקשר וגומר האתה יכול לקשור כימה עם שאר המזלות אשר יתילד מכח זה מעדן ודשנות הפירות והצמחים · ואם אתה יכול לפתח המושכות והקשרים מכסיל שאחים הם ולא יתפרדו · התוציא וגומר ואם תדע להוציא כל אחד מהמזלות בעתו כדי להיטיב לאשר תחפוץ · ואם תדע להנחות עיש על בניה · שהוא כוכב גדול הדבק תמיד עם כוכבים קטנים אשר הוא מנחם כאב המנחם לבניו : הידעת וגומר ואם תדע חקות השמים אשר בפגישת החוזה פלוני עם כוכב פלוני יוליד בעולם מקרה פלוני · ואם אתה יכול לשים ולסדר אופן משטרו וממשלתו מהשמים בארץ · התרים וגומר ואם אתה יכול להרים בקולך [illegible] לרוכב על עב קל ששפעת השמים העליוני' והאור האלה תכסך · התשלח וגומר התוכל לשלוח הברקים אל אל והם ילכו בשליחותך ויהיו מוכנים וסרים אל משמעתך באמרם לך הננו · מי שת וגומר מי שם החכמה בטוחות שהם המלאכים שהם מכוסים וטוחים מהאור האלהי אשר ישבון עליהם מן וטח את הבית · ומי נתן לשכוי שהוא התרנגול בינה להכיר בין האור ובין החשך · אשר המלאך והתרנגול הם הפכים זה בתכלית הפשיטות וזה בתכלית הגשמיות : מי

ר' אברהם פריצול

התקשר מעדנות · האם תוכל אתה איוב לקשור בידיך מה שיפתח מן המערכות והפירות והטובות כוכב כימה שהוא מכוכבי צפון או אם תפתח אתה מה שימשך אליו כוכב כסיל הדרומיי לעצור הפירות והצמחי' או אם תקשר אתה מה שיקשור כוכב כימה במעדנות או אם תפתח אתה מה שיפתחנו כוכב כסיל כימה כוכב צפוני סבת הים המוציא המעדנות והפירות וכסיל כוכב דרומי הפכי לזה ויראה לומר אם צוית אתה לכוכבים האלה לקשור או לפתוח הצמחים והפירות : התוציא מזרות · התוציא אתה הכוכב הדרומי הנקרא מזרות לעשות פעולתו בעתו והם עיש שהיא צורה אחת עליונית נלכת על סבוב הצפוני בחבור כוכבים דקים שהם ככבים לה תנחם ותנהגם אותם לסבוב על הרקיע במהלכם : מזרות · כוכב אחד דרומי או מזרות כמו מזלות בחלוף רי"ש בלמ"ד כאשר נעשה מן לשכה נשכה ועיש שם לקיבוץ צורת כוכבים צפוניים : תנחם · תנהגם מן לך נחה : הידעת חקות · הידעת חקות שמים מחוק סדור תקון הגלגלים וכוכביהם ופעולתם ומה שימשך ממנטם על הארץ ואם תשים אתה ממשלתו ותגבירה כחם לפעול בארץ מה שיפעלו בכח גדול וביד חזקה בבלי מונע : משטרו · ממשלתו לשון שוטר ושוטרים כי השמים והגלגלים והכוכבים הם שוטרים ומושלים בארץ ברצון בוראם אשר סדרם : התרים לעב · היש בך כח להרים קולך ולצוות על העבים שישפיעו ויורידו מים רבים באופן שהמים יכסוך ותתחבא בבית : התרים · לשון הרמת קול ושפעת לשון רבוי מן שפע ימים יינקו : התשלח ברקים · ועוד היש בך כח לסדר השמים ומבטיהם ולצוות עליהם באופן ישלחו ברקים וילכו ויתפזרו הנה והנה לעשות רצונך ויאמרו לך הננו לעשות הפלך בכל עת כאשר יעשה ה' ית' אשר סדר ותקן הגעתם והלוכם והתפזרם הנה והנה : מי שת · ומי הוא ששת בטוחות שהם הכליות החכמה להתחכם ולהתעסק בידיעת הדברים אשר יחפוץ האדם לדעת או מי הוא אשר נתן לשכוי הוא לב האדם להיות כלי לבינה להתבונן במה שכבר נתחכם על דרך אמרם ז"ל לב מבין כליות יועצות וזכר את האברים האלו אשר בהם תחיתם משכן החכמה והבינה כי האיברי' הגשמיים הם כלים לכחות הנפש לחושים כמו שנתבאר בטבעיות : בטוחות · הכליות שהם מכוסות וטוחות בחלב אשר עליהם מן וטח את הבית ומן אמת חפצת בטוחות : לשכוי · הוא הלב אשר בו יסתכל האדם כאמרו עברו משכיות לבב ותרגם ויסקף ואסתכי : מי

הרמבן

התקשר מעדנות כימה האתה תקשר מעדנות פירות מזל כימה · כי רצונו לקשור הפירות שהם מעדנים או תפתח מוסרות מזל כסיל שהוא המושך והמפתח הכלכים זה דעת החכם ועל דעת רבים כי כימה וכסיל כוכבים נקשרים זה עם זה כי הם מזל אחד לא יתפרדו ומעדנות כלשון חז"ל ענין קשרים אמרו התיר ראשי מעדנים שלהם ויש מפרשים מן אעדנו עטרות לי ויאמרו כי ענידה ועדינה שניהם לשון קשירה הם : ומוסרות כסיל תפתח · כי יתפרדו כוכבי מזל כימה כאלו נתפתחו אסוריו המושכים והקושרים אותם זה עם זה כן אמר התרגו' התקטור שירי כימתא או אשלי דנגדין ניפלא תשרי והוא הנכון כי הוא כענין התוציא מזרות בעתו שיספר כאן המזלות לא מעשיהם בארץ ובבראשית רבה אמרו ר' חנינא בר פפא ור' סימון אמרו כימה מעדנות את הפירות וכסיל מושך בין קשר לקשר מזרה ועיש שמות כוכבי מזלות על דעת ר' אברהם ז"ל והכוכב הגדול נקרא עיש מלשון עושו ובאו כל הגוים והולכת עם שאר כוכביה לעול' לא תפרד מהם וזהו שאמר ועיש על בניה תנחם : הידעת חקות שמים ולמהם · אם תשים לכל אחד מן החוקים משטר · וממשלה על הארץ לשון שוטר ומושל שגזרת המזלות מתקיימת בארץ להביא קור וחום ובאילנות ובאדמה : התרים לעב קולך · ותצוה אותו ויורד מים כבירים בשפע ויד או השלח ברקים וילכו על פיך ויעמדו לפניך עוד לאמר הננו ועשינו ככל אשר תצוה פעם אחרי פעם תמיד לא ידעתי לפרש לזה החזיר ענין העב והברק : מי שת בטוחות חכמה · מי נתן בכליות חכמה כמו הן אמת חפצת בטוחות ונקראו טוחות על שהם טוחות מן החלב אשר עליהם מלשון וטח את הבית וענין החכמה בכליות כמו אף לילות יסרוני כליותי : או מי נתן לשכוי בינה הוא הלב כי הוא המבין מלשון עברו משכיות לבב ונקרא שכוי כי היא הצופה והמשקיף על הדברים וכיודעם כתרגו' השקיפה ויסתכי ור' אברהם ז"ל אמר כי הוא מלשון במשכיות כסף ואבן משכית והענין צורות חקוקות כי הלב הם המחשבות ויתכן כי במשכיות כסף ושכיות החמדה וכולם הם הצורות שאדם מביט ומסתכל בהם וכן אמר התרגו' מאן שוי בכוליין חכמתא או מאן יהיב ללבא בינתא ולשון חז"ל שאמרו ר' שמעון בן לקיש אמ' כשהלכתי לכרכי הים קורין לתרנגול שכוי שנ' מי נתן לשכוי בינה אינו יודע היאך יקשר בענין אולי יקראו התרנגול כן כי הוא בעל לב כמו שאמרו עז בעופות תרנגול ועיקר הכתו' על הלב ידבר וראיתי בתרגו' הירושלמי תרגום אחר מאן שוי בכולייתא חכמתא או מאן יהיב לתרנגולתא ברא בינתא למקלסא למריה · והנה הכתו' מיחס חכמת הכליות להשתה בלילה לדעת את בוראו כדרך אף לילות יסרוני כליותי על כן חבר להם התרנגול המתבונן שעת הלילה לקלס לבוראו כדרך הללו את ה' מן הארץ רמש וצפור כנף א' כסוף פרק שירה והוא ידוע והנה הכליות ייסרו את האדם לדעת בוראו בלילה והתרנגול ילמד דעת כי ממנו ילמוד האדם לקום חצות לילה להודות לו ית' : מי

אוהב משפט להביא קור וחום וקיץ וחורף ובאילנות ובאמת האדמה כמו שאמרו אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר הידעת חקו' שמים : משטרו · ממשלתו מלשון שוטר ומושל · וי"מ מכתבו כלומר גזירתו מלשון שוטר מדברי רז"ל : התרים · התקרא לעב בקול רם ועליו תצוה להוריד מטר מים כבירים שוטפים לכסות אותך ברבויי' : שפעת · לשון רבוי כמו כי שפע ימים · שפעת גמלי' · ופרש"י ז"ל התקדרו' העבים שפעת מים כמו אור חשך לא הרהה · וכן שפעת יהוא · שפעת הכירוהה · ויהיה תכסך כמשמעו · ואין צורך : או שפעת מים של פיך יכסך מן השמים ושפעת גמלים התקדרות העפר העולה מרבויים · התשלח · היש לך ממשלה על הברקים שתשלח אותם וילכו על פיך אל המקום אשר תשלחם · ולאחר שיעשו שליחותך שישובו לפניך ויאמרו לך הננו אתאנו לך מזומנים למלאותך · ורז"ל דקדקו מכאן שהשכינה היא בכל מקום שלא אמר ויבואו ויאמרו לך שאין צריכין לשוב למקומן להשיב שליחותם · וכתב הרמ"בן ז"ל לא ידעתי לפרש למה הסמיך ענין העב והברק · וי"מ כי בתחלה אמר לו מענין המטר שלא נמסר לשליח כמו שכתוב היש למטר אב וכן אמר לו שאין לו בורא זולת השם ית' וזהו שאמר מי פלג לשטף תעלה ועכשיו אמר שאין המטר יורד אלא במצות הבורא ית' והנכון שבתחלה אמר לו שפעולות המטר והעב והברק שהם לקיום השפלים להצמיח מוצא דשא הם ברצון הבורא יתברך הנמשך אחר חכמתו הנעלמת מבני אדם · ובכאן הוא אומר שהאדם הוא חסר מאד ביחס אל השלימות של השם ית' עד שאלו העננים ההוים בארצכם במצוותו ואין לאדם כח ויכולת עליהם כלל · וכל אלו הדברים אמרם האל ית' להוכיחו אחר היותו חסר מאד ביחס אל שלמותו ית' ואיך התיר עצמו להטיח דברים כלפי מעלה : מי · נמשך למעלה הידעת מי שת או הוא דרך שלילה בכעס מי שת בטוחות חכמה אני או אתה · וכן רבו ביאורי המפרשים לפרש כל אלו השאלות : בטוחות · פירשו המפרשים ז"ל כליות כמו הן אמת חפצת בטוחות · ונקראים טוחות על שהן טיחות בחלב אשר עליהם כמו הבית אשר הוא טוח מהסיד · מלשון וטח את הבית · והחכמה בכליות כי אף לילות יסרוני כליותי : ושכוי · הוא הלב כי הוא המבין מלשון עברו משכיות לבב · ולפי שהוא רואה ומשקיף כל הנולד נקרא כן · תרגום השקיפה אסתכי · וי"מ כי הוא מלשון במשכיות כסף שהן צורות חקוקות · והלב המחשבות הם חקיקות בו · וכן פי' התרגום מאן שוי בכוליין חכמתא או מאן יהיב ללבא בינתא · ורז"ל אמר ר' שמעון בן לקיש כשהלכתי לכרכי הים היו קורין לתרנגול שכוי שנ' או מי נתן לשכוי בינה · וכן תקנו ברכה למי ששומע קול תרנגול ברוך שנתן לשכוי בינה · והוא תימה איך יקשר בענין ובתרגום ירושלמי יש תרגום אחר מאן שוי בכולייתא חכמתא או מאן יהיב לתרנגולתא ברא בינתא למקלסיה למאריה · כתב הרמ"בן ז"ל כי הכתוב מיחס החכמה אל הכליות להיותם מחשבות בלילה לדעת את בוראן כדרך אף לילות יסרוני כליותי · על כן חבר להם התרנגול המתבונן בשעות הלילה לקלס את בוראו כדרך הללו את יי' מן הארץ תנינים רמש וצפור כנף · זו בסוף פרק שירה · והנה הכליות יסרו את האדם לדעת את בוראו בלילה והתרנגול ילמד דעת כי ממנו ילמד האדם לקום חצות לילה להודות לו ית' ולא זו דרך לפי' בחכם ר' לוי ז"ל :

לט

רשי

יספר ידבר ויזהר תפקידם · ונבלי עשויין כנודות שהגשמים כנוסי׳ בו כס · כמו נבל יין · בצקת עפר · ביום שילקת עפר · למוצק · ליסוד עולם באמצעיתו · ורגבי׳ ידובקו · סביבותיו לצדדין · עד כי נתמלא ארכו ורחבו · ישוחו · עומדי׳ כפופי׳ לארוב · כן דרך אורבי׳ לשוח ולכוף עצמן כדי שלא יכירו בהם : יתעו לבלי אוכל · מאכיל׳ שוכא׳ והקב״ה מזמן להם יתושין הנבראי׳ מגואתן ונכנסין לתוך פיהם : יעלי סלע · אכזרי׳ כבוק ושונאה את יולדה ועול׳ לראש סלע גבוה כשכורע׳ לילד כדי שיפול לארץ וימות והקב״ה מזמן לו נשר ומקבלו בכנפיו : וחולל איילות תשמור לשו׳ חיל יולדה · האילה רחמה צר ואין הולד יכול לצא׳ ובשעת לידתה אני מזמין לה דרקון ומכישה ברחמה ונפתח · ואם מקדי׳ ומאחר רגע מיד מתה · ובין אותם רגעי׳ איני מחליף ובין איוב לאויב נתחלף לי : תפלחנה · מבקע רחם שלהם ומוציא היולדות וחבלי לידה שלה׳ · תשלחנה מעליה׳ בלחץ לרגע שאני מזמין להם : יחלמו · יחזקו · ולא שבו למו · משירבו קצת יגדלו בבר בזרעי׳ ובדשאי׳ ואינם צריכין לגידול אביהם ואמם : חפשי · שאין אדם מגדל פרא ללומדו עבוד׳ בהמו׳ שאינו יכול · ערוד · חמור הבר : מי פתח · מוסרותיו שאין עליו עול אדם · יתור הרים מרעהו הוא עצמו תר לו מקום מרעה :

ריס

מִי־יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה וְנִבְלֵי שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב: בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ: הֲתָצוּד לְלָבִיא טָרֶף וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא: כִּי־יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ־אָרֶב: מ מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי־יְלָדָו (ילדיו ק׳) אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל:

א הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חֹלֵל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר: תִּסְפֹּר יְרָחִים תְּמַלֶּאנָה וְיָדַעְתָּ עֵת לִדְתָּנָה: תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה חֶבְלֵיהֶם תְּשַׁלַּחְנָה: יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם יִרְבּוּ בַבָּר יָצְאוּ וְלֹא־שָׁבוּ לָמוֹ: ה מִי־שִׁלַּח פֶּרֶא חָפְשִׁי וּמֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ: אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה:

ישחק

מן ימני שבעתי שמיא בחוכמתא וכילוות שמיא מן ישרי: ת״א מאן ימני כוכבי שמיא בחוכמתא ועננא דמתילין לזקיא דשמיא מאן אשכיב: כד אישתאם עפרא לשיתאמדה וגרגישתא אידבקו: התצוד לליתא מזונא ופרנסותא דאריותא תספק: ארום שחיין במדורתא יתבון במטללתא כטול לכמנא: מן יתקן לעורבא מזוניה ארום בנוי לאלהא יבעון תעיין מדלית מיכלא: איפשר דידעתא עידן מילדיהון דיעלי טנרא כד מצטערין אילתא תנטור: תמני ירחיא דשלמות ידע עידני מילדיהון: חמטן בניהון מתפלחן צעריהון משדרין: מתחילן בניהון יסגון בעיבורא יפקון ולא תייבין להון: מן פטר מרודא בר חורי ושושלי ערודא מן שרי: די שויתי מישרא בייתיה ומשכנוי ארעא צדיא:

יגחך

בצקת ל׳ למוצק ל׳ ורגבים ל׳ התציד ל׳ ללביא ל׳ התצוד ללביא טרף : במעונות ב׳ מ״ל דמ״ל בליש׳ וסימ׳ ומי יבא במעונותינו · כי ישחו במעונות · וג׳ חסר בלישני׳ מענה אלהי קדם · כפיר קולו ממענתו ומענתיו טרפה · וב׳ כתיב מענתם חסר וי״ו בתרא וסימ׳ ואל מעונתם ישובון · ואל מעונתם ירבצון · ושאר׳ מעונות כתיב חסר ו׳ קדמא : ירחים ד׳ וסימ׳ והצפנהו שלשה ירחים · ומנגד גרש ירחים · במספר ירחים אל יבא · מספר ירחים תמלאנה : פרא ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך ובם פרא סימ׳ י״א : פתח ג׳ וסימ׳ מוסר מלכים · ומוסרות ערוד מי פתח · דלתות פניו מי פתח :

רלבג

מי יספר · מענין מנין ומספר כמו אספר כל עצמותי : ונבלי שמים · הם הגשמי׳ האדיי׳ הנופלי׳ מלמעלה למטה : בצקת עפר למוצק וגומר · בהתקשות העפר עד היותו חזק : ורגבי׳ · הם גושי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניה׳ : וחית כפירי׳ תמלא · ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפש ריקה בהעדר טרפם : ישוחו · ישפלו : ישועו · יצעקו : יעלי סלע · בוק שט״איין בלע״ז והיא עולה בראש הסלע בעת שכורע׳ לילד והשם ית׳ מזמן לה נשר שמקבל אותם הולדות בכנפיו ומגביל הו״ה שלא יפולו כך אמרו רבותי׳ ז״ל ואם הענין אמת הנה פירוש הפסוק כן ואם לא הנה יהי׳ הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הב״ח אינו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם ית׳ להריגה הולדי׳ באופן מאחוזק שלא ימותו בעת הגיד׳ : חולל אילות · הוא מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז״ל כי האיל׳ רחמה צר ואין הולד יוצא לה הכישה נחש ברחמה והשם ית׳ סבב שיב׳ אליה נחש בעת הגיד׳ להכישה ברחמה והולד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הב״ח אינו נולד כי אם בקושי גדול לזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנ׳ ועם כל זה ינצל להשגחת השם יתברך בנמצאו׳ : תפלחנה · תשברנה ותכתתנה : חבליה׳ · ציריה׳ : יחלמו · מענין בריאות והוא מענין ותחלימני והחייני : בבר · בחוץ : פרא · חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה : ערוד · חמור הבר : ערבה · מדבר : מליחה · ארץ מליחה והיא מדבר גם כן :

תשואות

אבן עזרא

מי יספר · פירושו מספיר מי שם אותם כספיר כענין כראי מוצק ויש אומרים שהו׳ מן ספר ואחרי׳ אמרו מן מספר ואחרים אמרו מי יספר בחכמתו השחקים : ונבלי שמים · הם העבים בעבור שהם מלאים מים : ישכיב · כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל : למוצק · היא הנקודה : ורגבים ידובקו · הם בקיעות הארץ מהחום והמטר · וחית כפירים תמלא · כי היא נפשו ריקה : ישוחו · מן ישח כי כן מנהג הכפיר וכמהו ידכא ישוח : תכרענה · והפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם : חבליהם תשלחנה · פי׳ תשלחנה חבלים ומכאיבות על ידיה ואחר כך יתרפאו : יחלמו בניהם · כענין ותחלימני : ירבו · יגדלו בברירות כמו ברור ויש אומרים שהוא תרגום חוץ :

תשואות

אבן יחייא

מי יספר וגומר וכן מי יוכל לספר חכמת השחקים שהוא עולם הגלגלים · ונבלי שמים שהם העננים המלאים מים כנבלי יין מי ישכיבם ויורידם תחת השמים · בצקת וגומר וכן הידעת בצקת העפר למוצק ויסוד הארץ בבריאת העולם אשר אז הרגבים והם חלקי הארץ ידובקו יחד עם כל קשים · התצוד וגומר האם יש לך כח לתת [illegible] ללביא שהוא [illegible] ותמלא מה שיחסר לחית הכפירים בני הלביא הקטני׳ · כי ישוחו וגומר כי ישבו שפלים במעונות ולא ישוע בחוץ קולם וישבו בסוכה לארוב · מי יכין וגומר מי הוא אשר יכין לעורב צידו אשר ילדיו ישועו אל אל וילכו תועים להעדר האוכל אותם כי אביהם ואמם ישנאום בקטנות [illegible] והחכמים הטבעיים [illegible] בפתיחת פה למען יפול הטל בפיהם ויחיו בו · וכן שיפלו שם הזבובים ויחיו גם · הידעת וגומר אם ידעת עת לדת היעלי השוכני׳ בסלע · ואם תוכל לשמור [illegible] עת שחיל וכאב יבואו לאילות · ותדע לספור ירחי הריונן והזמן אשר בו ימלאו ימיהן ללדת · תכרענה וגומר אשר אז מפני צרות רחמן תכרענה לארץ מפני הכאב החזק · וילדיהן תפלחנה מלשון ביקוע כי יזיקו לגופן כאשר החבלים מהלידה תשלחנה · כי יתרוצצו בקרבן מצד תנועתן על העפר [illegible] עד שבהשגחת ה׳ ימצא נחש שיכישם ברחמיהן ויתרחבו ויצאו הולדות · יחלמו וגומר ותקף יחלמו ויתרפאו מרפיון׳ בעת הלידה · וירבו ויגדלו בבר במקומות רחוקים וחיצוניי׳ מחקו׳ דירת אנוש כי כאשר יצאו מאצל׳ לא ישובו למו כי לא יצטרכו אליהם · מי שלח וגומר ומי הוא אשר שלח הפרא חפשי מעבודת האדם · וכן מוסרות הערוד והוא חמור הבר פתח לבל ימשול אדם בו · אשר וגומר אשר שמתי ערבה ביתו ומשכנותיו במדבר החרב וארץ מלחה לא תשב ושמה ישב לבטח ולא יפחד מפני כל

כי

הרמבן

מי יספר שחקים · מי שם אותם כספירים בחכמתו כדרך ה׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ונבלי שמים הם העבים המלאים מים כנבל ימלא יין : מי ישכיב · יורידם וישכיב אותם לארץ וכן שכבת הטל : בצקת עפר למוצק · כאשר יוצק העפר ויותך למוצק המים אשר השכיב עליו : ורגבי׳ ידובקו · אחרי כן ידבקו הרגבים מן החום ויש מפרשי׳ בצקת עפר למוצק ביום שיוצק הצל עפר למצוקי ארץ ליסוד העולם ורגבים ידובקו ויחתה הארץ ואינו בא בקשר ענין : התצוד ללביא טרף · אם תלמדנו לצוד טרפו וחית כמו ועדת כפירים תחבר לטרוף כמו והיה פלשתים : תמלא · מן מלוא רועים או פירושו אם תציד אתה להם טרפם ותמלא נפשם כי הרעב : מי יכין לעורב צידו · יאמר כי גם לעוף טמא השחור הנבזה בעופות יכין האל צידו ולכן הזכיר זה העוף ועל ילדיו הקטני׳ כשלו שועו ועלתה שועתם לפני השמימה ורבותי׳ ז״ל דרשו בו כי הוא מרחיק ילדיו ולכן הזכירו : הידעת עת לדת יעלי סלע ענין כל אלה להודיע את איוב כי הוא ית׳ יודע במיני׳ ובאישי׳ ומשגיח עליהן ליישב עולמו ובהן להוציא מדעתו כפירת הסרת הידיעה וההשגחה כאשר כתבתי והזכיר היעלים כי הן חיות הסלעים אין בהן חפץ לאדם כענין בעורב ורבותי׳ ז״ל דרשו גם כן שהיא שונאה את הולד כטעמם בעורב והוא מוזכר בבבא בתרא ויחזור לגדול החיות כי הוא הבורא אותם ונותן להם לרכם ועושה בהם חפצו עם תקפם וכחם הגדול היתר על האדם : יחלמו בניהם · מן והחלימני : בבר · בחוץ מן חיות ברא אינם צריכים לגדול אב ולשדי אם ויתרגו׳ אמר יסגון בנוי בעיבורא : פרא חפשי · שאין אדם מושל בו ללמדו עבודה לעבוד בו כשור וכחמור וכן היאבה רם עובדך :

אם

ר׳ אברהם פריצול

מי יספר ומי הוא שיספר מספר השחקים לדעת מניינם ואיך הם בחכמה ובתכלית השלמות אשר ממסגרם ותנועותיהם ימשך קיום המציאות התחתון עמהם : ונבלי שמים · העננים שהם כלי׳ מלאי׳ מים כנבלי יין מי ישכיב אותם יחדו בסדור ההוה או נבלי שמים מי ישכיב ר״ל הגשם הגדול ויורד מן השמים נקראים נבלים לפי דעת קצת נבלי שמים העננים או המים או הבני אלגביש לפי דעת קצת : בצקת עפר ואם ידעת איך יעשה ואיך יתהוה בצקת העפר אשר בין חלקי היסודים [illegible] בהזוק לל מקום המוצק [illegible] והרגבים ובקיעות החלקים מהעפר איך ידובקו יחד להוות את הארץ היורדת מן השמים הנכנסת בין הארץ [illegible] : בצקת · לשון חוזק או בצקת כמו ברדה ובעת שיפול העפר המוכן למעלה לרדת : למוצק · הוא האמצעות מרכז הארץ שהוא חוק להתמדת קיומו ורגבים הם חלקי העפר אשר היסודים למעלה [illegible] המקום הזה ההווים את התבנו היורדת : התצוד ללביא [illegible] לתת ללביא שהיא זקן טרפו בכל מקום אשר הוא שם וחית הכפירי׳ [illegible] הזמן תמלא להם הסרוגם [illegible] : כי ישחו · כי האריות והכפירים שוחו ויכרעו במעונותם [illegible] להמתין טרף וישבו בסכה כמו האורבים הממתינים כי יעבור לפניהם [illegible] באות החכמה וההשגחה אשר [illegible] לקיום הנמצאים כלם לתת מזון לכל בשר ולכל חי : מי יכין · מי הוא אשר יכין לעורב [illegible] כי ילדיו הקטנים הנעזבים מאביהם ואמם שישנאום בסבת הנוצה הלבנה [illegible] אליהם אל אל ישועו ויצעקו דרך משל [illegible] ויתעו לבלי אכלו [illegible] להם טבע [illegible] בפתיחת פיהם [illegible] יפיל הטל בתוך פיהם וגם תזמנת הלחות והעפוש ההוא אשר בקן ובפתיחת פיהם ימלאו הזבובים [illegible] ויסגרו פיהם ויחיו לפי דעת הקדמונים בעלי הנסיון : הידעת עת · האם ידעת זמן אשר ילדו ילדיהן יעלי סלע ובעת חולל [illegible] הבריות החיות האלו מולידות בצער גדול והילדים בסכנה רבה [illegible] קצת מהראשונים כי בעת קושי לידתם מעוצר רחמם [illegible] לקול צעקתם [illegible] ותתפעל היעלה ואילה היולדת [illegible] : תספור ירחים · הוא מבואר אם הספור את ירחי הריונה כאשר ימלאו ימיה ללדת ואם ידעת עת לידתנה : תכרענה ילדיהן [illegible] : תשלחנה · תרגום ויבקע : יחלמו בניהם · ואחר צאת הילדות תפלחנה [illegible] ולא ישובו לצרך אמם : יחלמו · לשון בריאות [illegible] והחלימני : מי שלח · ומי הוא אשר שלח פרא חיות להיות חפשי לעד ושלא יהיה תחת ממשלת אנוש ומוסרות ערוד החוק והתקיף מי פתח אותו להיותו בן חורין בל ימשול אדם לחזקו ולגבורתו : ערוד · חמור הבר : אשר שמתי · אשר שמתי ערבה ומדבר ביתו ומשכנו בארץ מלחה רחוק מהישוב [illegible] מקום שהעפר מליח ויבש :

ישחק

אוהב משפט

מי יספר לשון דבור כמו השמים מספרים כבוד אל כלומר מי ידבר להם ויגלם ויזהירם או יהיה יוצא כלו׳ מי יגלם לספר כבוד אל בחכמה · וי״מ לשון ספר זכרון לפי שהשמים מודיעים כבוד אל כמו הספר המחובר בחכמה · וי״מ לשון מספר כמו אספר כל עצמותי שמספרם הוא בחכמה שאלו לא היו על מספר זה לא היה העולם מתקיים · וי״מ לשון ספיר שעשאם כספיר וזה נראה יותר נכון : ונבלי שמים מי ישכיב · המפרשים ז״ל פירשוהו על העבים שהם כנאדות מלאים מים · ישכיב כמו יוריד וכמהו שכבת הטל כלומר יוריד מימיהם וי״מ זה על השמים עצמם שהם שוכבים וזה על יד בחכמה כלולה : בצקת · זה הפסוק הוא נקשר למעלה כלומר מי עשה כן בתחלת הבריאה שיצק השם ית׳ עפר למוצק הארץ הוא המרכז שהוא עומד שם במצוק ואז נדבקו הרגבי׳ ונעשה כדור הארץ · ועיין הרמב״ן : התציד מעיר

יתחיל

מ״ע ספורנו

מי יספר שחקים בחכמה מי יספר הכין השחקי׳ הגלגלים והכוכבים בחכמתו להניעותיהם · ונבלי שמים כהם גלגלי הקשה בינים הגלגלים ומי ישכיב · ומי הוא שיציר בשכלו בריאה איכן הם תקועים ומתנועעים בו · ובהיות כל אלה דברים בלתי טבעיים ועם כל זה הם מתמידים באופן שאין ליחסם למקרה · התבאר שהם מסודרי׳ כן בפעלת פועל רצוני מכוין לא זולת זה · בצקת עפר למוצק · הנה טבע כל א׳ מחלקי הארצות הוא ירד למוצק שהוא המרכז הנלבב תמיד במקום א׳ בעצמו · ורגבי׳ ידבוקו · חלקי עפר ומזה היה מתחייב בהכרח שכל א׳ מהם ירד כפי הדרכו לו כאשר לא ימנעהו מכירו מזה ובאופן זה לא היה שם הר ולא מערה כלל רק היו רגבי וחלקי הארץ מונחי׳ ומדובקים זה על זה על אופן כדורי רחוק מן המקיף מכל צדדיו ואם היה הדבר כן היה לו ללביא טרף הנה לא היה לו ולשאר החיו׳ הטורפות מערה להחבא ולצוד טרפם · וכן לא היה מציון ליעלי סלע ולאלותם · הם כן היו המערות והחרים נגד הטבע מסודרים לתכלית מכוון מכיעל רצוני : מי יכין לעורב צידו · הנה לקחת בעלי חיים האכר׳ השגחה ליפיות ופרטית כמו לעורב הקטן שאין מהפרנס מיוחסים והם מזומנים לו בעת שהוא צריך למזון · וכן ליעלי סלע · יצטרך שבעת שהצטרך המיוחדת לילד יבא נחש ויכיש את רחמה כדי שיתרחב וזה בהיות הרחם צר מאד כמו שהזכירו ז״ל : תכרענה מרב צער מכני צירי׳ הרחם · ובזה ילדיהן תפלחנה · יוציאם בבני׳ כמו בוקעי׳ הרחם ובזה הם מעיינים ובכלא׳ מכל מקום יחלמו בניהם · ויהיו בריאים הכף והנה לכל אלה לא יספיק סדר כללי כי לא יקרה סדר הפרטים על אופן כולל לכלם ולא בזמן אחר אבל היה בהכרח [illegible] השגחה פרטית [illegible] מסד׳ רצוני שיש׳ לתכלי׳ : מי שלח פרא חפשי הנה בקצה ב׳ המכונים לעבודת האדם כמו השור והחמור יחשוב רחוק שהוא בהתחד לו׳ לכיסי והנה על הפך זה יעיד כי אמנם נמצאו בין חיות הבר מיני בעלי חיים אשר לרחם וטבעם הוא כמו תמונת וטבע אותם המשרתי׳ לאדם ומכל מקום לא יוכל האדם בשום פנים להכניעם לעבודתו כמו הפרא שהוא חמור הבר והראם שהוא כתבנית שור אוכל עשב ולא יוכל האדם להרגילם לעבודתו בשום פנים · ומזה התבאר שאין אותם ב״ח המשרתים לאדם מוכנים לזה במציאות מסד׳ לתכלית מכוון מאתו :

כנף

יִשְׂחַק לַהֲמוֹן קִרְיָה תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ לֹא יִשְׁמָע: יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ וְאַחַר כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ: הֲיֹאבֶה רֵּים עָבְדֶךָ אִם־יָלִין עַל־אֲבוּסֶךָ: הֲתִקְשָׁר־רֵים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ אִם־יְשַׂדֵּד עֲמָקִים אַחֲרֶיךָ: הֲתִבְטַח־בּוֹ כִּי־רַב כֹּחוֹ וְתַעֲזֹב אֵלָיו יְגִיעֶךָ: הֲתַאֲמִין בּוֹ כִּי־יָשׁוּב זַרְעֶךָ וְגָרְנְךָ יֶאֱסֹף: כְּנַף־רְנָנִים נֶעֱלָסָה אִם־אֶבְרָה חֲסִידָה וְנֹצָה: כִּי־תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּצֶיהָ וְעַל־עָפָר תְּחַמֵּם: טו וַתִּשְׁכַּח כִּי־רֶגֶל תְּזוּרֶהָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה תְּדוּשֶׁהָ: הִקְשִׁיחַ בָּנֶיהָ לְּלֹא־לָהּ לְרִיק יְגִיעָהּ בְּלִי־פָחַד: כי

יִגְחַךְ לִרְגוּשׁ קִרְיָתָא אִתְרְגוּשְׁתָּא דְרָדֵילָא יִשְׁמַע: יְאַלִּיל טוּרַיָּא מַרְעֵיהּ וּבָתַר כָּל יְרוֹקָא יִבְעֵי: אִיפְשַׁר דִּצְבֵי רֵימָנָא לְמִיפְלְחָךְ אִין יְבִית עַל אוּרְוָתָךְ: אִיפְשַׁר דְּתִקְטוֹר רֵימָנָא בְּתַלְמָא דַאֲשַׁלְיֵהּ אִין יְשַׁדֵּד גַּלְמָתָא בַּתְרָךְ: אִיפְשַׁר דְּתִתְרְחִיץ בֵּיהּ אֲרוּם סַגֵּי חֵילֵיהּ וְתִשְׁבּוֹק לְוָתֵיהּ לֵיעוּתָךְ: אִיפְשַׁר דְּתֵימִין בֵּיהּ אֲרוּם יְתוּב דַּרְעָךְ וְאִידְרָךְ יִכְנוֹשׁ: גַּדְפָּא דְתַרְנְגוֹל בָּרָא דִמְשַׁבְּחָא וּמְקַלְּסָא אִין אֵיבְרָא דַחֲוָרִיתָא וְנוֹצִיצְהָא: אֲרוּם תִּשְׁבּוֹק לְאַרְעָא בֵּיעַיְהָא וְעַל אַרְעָא תְּדַגַּר: וְשַׁלְיָיא אֲרוּם רִגְלָא תְּבַדְּרִינָהּ וְחֵיוַת בָּרָא תְּדוּשִׁינָהּ: שִׁיתַנָּא עַל בְּנַיָּא דְּלָא דִלָּהּ לִסְרִיקוּתָא לֵיעוּתָהּ מִדְּלֵית דְּחוּלָא: ארום

רש"י

ריס · כמו ראם · עבדך · לעבדך : בתלם עבותו · בעבות חבל · שקושרין לתלמי המחרישה · ישדד יתקן השדה : התבטח בו · לאסוף תבואתך בשביל שכחו רב ויכול לסבול הרבה · ותעזוב אליו יגיעך · להסיף אל הבית : כנף רנני' נעלס' · כן שם עוף גדול רננים · ולשון משנה קרוי בר יוכני : אברה · כל עוף קרוי אבר' על שם שפורח כלומר או עוף ששמו חסידה ועוף ששמו נוצה ראה מה מנהגה : העזוב לארץ ביציה · והולכת ומתחממת למרחוק על עפר תחמם : ותשכח כי רגל תזוריה לביצת תבקענ' : הקשיח · הקשה בניה אלבה כאילו אינם שלה · לריק יגיעה ואינה יראה שתאבדם : כעת

רלבג

תשואות · ענין המיה : יתור · מן ויתורו את הארץ והוא שם בשקל יבול : ריס · ראם : אבוסיך · הוא האבוס שאוכלת בו הבהמה · התקשר ריס בתלם עבותו · הרצון בו האם העבות תקשור ריס בתלם לחרו' בתלמי השד' כמו הענין בשור ובחמור וזולתם מבעלי חיים שיחרושו בהם : ישדד · מגזרת שדה והוא החרישה כמו יפתח וישדד אדמתו : כנף רננים · שם עוף או אפשר שיהיה שם הענף רננים וידבר מכנף העוף ההוא : נעלסה · שמחה ועלס : אברה · כנף שלה : חסידה · שם עוף : ונוצה · ר"ל נוצת העוף ההוא : תזוריה · תדרכה ותרמס' והוא מגזרת וזור את הביצה · הקשיח בניה · הסיר מדמיונה כתיכת לבה לבניה ושכחה אותם : השה

מ"ע ספורנו

כנף רננים נעלסה · כי השם אלוק חכמה ולא חלק לה בבינה · הנה יש קצת מיני עופות אשר אין להם חלק באותה החכמה הטבעית שהיא להשמר מן המזיק ולא בבינה להשתדל לגדל הבנים ולשמרם כמו שהוא בטבע שאר מיני ב"ח וזה כמו כנף רננים : כי תעזוב לארץ ביציה ותשכח כי רגל תזוריה · שהיא מנחת ביציה במקו' מגולה ולא תקפי' שיעברו העוברים וידרכו עליהם ויפסידום ובזה · כעת במרום תמריא הלעג לסוס ולרוכבו · ולא תקפיד שידרכו על ביציה באופן שהיו אובדים ויפס' המין לולי השגח' פרטית קסודרת מאת פועל רצוני לשמור ביצי כל פרטי מהם מן המזיקים : התתן

מסרה

ירוק ג' ב' חסר וסי' וכי ירק הזב בטהור · ואביה ירק ירק · ואחר כל ירוק ידרוש : ישדד ב' וסימ' אם ישדד עמקים אחריך · אפרים עגלה מלמדה · וא' יפתח וישדד אדמתו : ישיב חד מן כ' זוגין מן ג' נ' דכתיב ו' במצעות תיבותא וקרי' יו"ד וסי' ישיב הרע לשוררי · התאמין בו כי ישוב זרעך · וגמול ידי אדם ישוב לו : אשוב ג' כתיב ו' וקרי' י' וסי' יהודה כי רנה כ' מים ההמה ובעת ההיא אשר · אמאס גם זרע יעקב ודוד · עילם והיה באחרית הימים : ללא י"א וסימ' נמסר בספרא סימ' כ"ו :

אבן עזרא

ביצה ב'חס נלא נגי כני

תשואות · קולות מן שאון : ירוק · הענין אחד כל מקום ירוק : התקשר ריס בתלם כמו תלמיה רוה והענין התקשר ריס בתלם בעבות : התבטח בו · כי רב חילך בעבור רוב כחו . ותעזוב אליו יגיעך · ענינו זרע השדה שבכחו יחרוש וישדד כמעשה השור ויש אומ' כי תעזוב אם שם על גבו כענין עזוב תעזוב עמו והוא רחוק מאד : התאמין בו כי ישיב זרעך · כי כמו' יחזר ש ויסדד ישיב לך הזרע : וגרנך יאסוף · בדים : כנף רננים · שם עוף אולי נקרא כן בעבור נועם קולו : נעלסה · כמו נפרשה וכן נתעלסה באהבים והטעם האתה נתת לרננים כנף · ונתת אברה היא הכנף וכן ישחהו על אברתו · וגם רומה לחסידה והוא עוף יבא למועד ידוע כי כן כתוב בספר ישעיה : כי תעזוב לארץ ביציה · וזאת הולדת תחמם · ביציה מגזרת חום : תזוריה · מגזרת וזור : הקשיח בניה · והטעם תתאכזר על בניה כאילו לא היו שלה וכמהו תקשיח לבנו מיראתך ואין להם שלישי במקרא : יגיעה בלי פחד · אין לה פחד על הבלים שיהיו בניה שתזורם רגל : כי

אוהב משפט

יתחיל ללמדו חכמות בתכונות הבעל חי המורי' על ההשגחה בחכמה ובינה הפך טענת איוב הטוען על האל ית' שהוא מתנהג בסכלה ואכזריות חמה והתחיל מהאריה שהיא מלך על החיות · ועיין פי' הרמ"בן ז"ל והיא הנכון · יאמר זה כי הארי' לא יאכל תבן כבקר ולא ידעה עשבי' ואם כן מי הוא זה שיוכל לכלכלם בשר לולא השגחת הש"י ורחמנותו : כי כי בעת רעבו' יכנעו במעונות' וישבו בסוכה פעמו להם או בכל אילן לארוב שם עד שהאל מכין להם את הכל' בעתו וימצאו בהמה לטרוף אותה ויאכלוה ולא ימותו ברעב : מי לפי הפשט הזכיר זה המין לפי שהוא שחור ויותר בזוה משאר המינים והוא עוף טמא · והש"י ברחמיו משגיח ומרחם עליו · ורז"ל דרשו כי הוא מרחיק ילדיו מפני שהם לבנים בקטנות' והאל ברחמיו יתברך מוציא מצואתם יתושים ובריר היוצא מפיהם יבאו זבובי' וידבקו בו ויאכלו' והם מתפרנסי' מהם עד שיגדלו ויחזרו לשחרותם והעורב מכיר אות' ומפרנס אותם · ואמר כי ילדיו אל אל ישועו דרך משל כאדם התועה על פרנסתו מכאן ומכאן ועלתה שועתו אל האלהים שבשמים כן היא הזמנת טרף אלו הילדים לא ישועו ויתעו : הידעת יעלי סלע הו' אישטנבוק והיא חיה אין צורך בה לבני האדם והשם ית' משגיח אפי' עליהם כמו שפירשתי בעורב · ורז"ל דרשו כי יעלי סלע היא אכזרית ומתולה ועולה לראש סלע גבוה כשכורעת לילד כדי שיפול הולד לארץ וימות והקב"ה מזמין לה נשר ומקבלו בכנפיו : חולל אילות · לשון חיל כיולדה ודרשו רז"ל כי האילה רחמה צר ואין הולד יכול לצאת בשעת לידתה והקב"ה מזמין לה דרקון ומכישה ברחמה ונפתח · וי"מ שהשם משמיע קולות ורעמים ויולדת וזהו קול יי' יחולל אילות · וי"מ כי אלו החיות יש להם צער לידה והולדות נכולים בדרך השגחה ורחמנות גדולה · ודברי רז"ל הם יותר נכונים כיון שהם דברי קבלה : תספור · נמשך לפסוק שלפניו והזכיר שני דברים מלוי ירחים ועת הלידה לכפול לשון אותם שני דברים כי אפילו ספר ירחיהם אינן יודע עת הלידה כי לפעמים מקדימות ולפעמים מאחרות : תכרענה · לפי המדרש מתפרש זה הפסוק שאלו החיות כשכורעות לילד מתבקע הרחם שלהם ע"פ הדרקון ופיסו כלביהן תשלחנה אותם מעליהם · ואחר כך יתחזקו בניהם וירבו כמו שפירשתי בפסוק אחר זה : תפלחנה · כמו תבקענה מן כמו פולח ובוקע בארץ וכונה הלידה בלשון בקיע כמו ביצה לפעמים בקעו : חבליהם · כמו מכאוביהם מן חבלי יולדה · וי"ל כי הוא מספר ההשגחה והרחמים אשר לש"י עליהם כי כשכורעות לילד הם מבקעות ומכתחות ילדיהן מרב הכאב שיש להם כמו שהוא ידוע מהמקק זה ליולדת שיש לילד צער גדול · והזכירו רז"ל לומר בית הרחם אין בו משים רסוק איברים וזהו חבליהם תשלחנה שהם משלחות אותם על ילדיהן לי יהיה תשלחנה לשון אריכות והתפשטות כמו ותשלח פארות ואחר כן יתחזקו ביניהם וירבו בה בחמלת יי' עליהם : יחלמו · יחלמו לשון בריאות וחוזק כמו והחלימני : כבר פרש"י לשון בר ולחם ומזון וכן אמר המתרגם יסגון בעבורא · ורד"ק ז"ל פי' לשון ברירות · וי"מ מהמתרגום חוץ ברא · כלומר בשדה · והרצון שאחר זה הצער הם מתחזקים וגדלים מעצמם ולא יצטרכו לגדל ולשום עד שהם יוצאים מאליהם ולא יצטרכו לשוב אליהם כי מזונם נמצא להם בכל מקום וזה מיתרון החמלה והשגחה : ירבו לשון גידול מן אשר טפחתי ורביתי : מי הפרא הוא מין חיה לא יקבל עליו עול בן אדם ואמר הש"י לאיוב אם ידע מי שחררו ושלחו חפשי וכן אם ידע מי התיר קשרי העול מצואר הערוד שלא יאסרהו האדם לחרוש חרישו : ערוד · הוא חמור הבר ודומה לחמור ואמרו רז"ל לכדי שיכיר בין חמור לערוד · והתרגום פרא הוא ערודא וכן במדרש תלים מונה אותם עם הדברים הכפולים כמו משפטי ודיני · עצמיו גרמיו · וא"כ הפסוק הוא כפול : אשר · משכן זו החיה הוא במדבר ארץ מלחה לא תזרע ואין כח בבן אדם לגדלו ביישוב שאינו ביתו במקום הנזכר · ישחק · כשהקריה היא הומה מקולה לא יחוש אבל ישחק להמונה · והנוגש המשמיע קול שאון לא ישמע אליו ולא יפחד ממנו · וזה להיות רחוק מהיישוב ונקשר עם אשר שמתי ערבה ביתו או להיות מקבל מרוח בני אדם : תשואות · לשונות הוא כמו שאון ורצה השואות נוגש לא ישמע כאילו לא מושל : יתור · יתור הוא שם מן ויתורו את ארץ כנען · והיו"ד נוספת על משקל יבול : ירוק · לכן אמין ונקשר עם מי שלח פרא חפשי · יאמר כי הפרא הזה איננו דורס כמו האריות אלא רועה העשבים כבהמות מבייתיות · ויש בהטרפת מזונו פלא והשגחה גדולה לפי שאינו תחת ממשלת בני אדם כבהמות הוא שם התואר ותפס המתואר כלומר מקום ירוק · ואחר כי הפרא הזה · הוא מזונו ירקות כל מקום ירוק וכל מקום ומזונה שם כן פי' החכם ר' לוי ז"ל ונכון הוא : היאבה ריס כמו ראם והיא חיה המוכנות מהעשבים אבל הוא מתרחק מהיישוב הרבה והוא עצמו תר ומחפש בהרים אחר מרעהו ודורש אחר כל מקום ירוק והש"י מכין טרפו ומזונו · גדולה בשרה דומה לשור שיש לו קרנים והוא דישון · ולפי שדומה לשור אמר התוכל לעבוד בו כמו בשור · ולפי דעת החכם ר' לוי ז"ל זכר זה לענין מזונו כמו הענין בפרא וכמו שפירשתי : עבדך · כמו לעבדך כלומר לעבוד עבודה לך : אבוסך · הוא מקום אכילת הבהמות : אם ילין על אבוסיך · כמו השור שיהיה מזונו מתחת ידך : התקשר · ואם לא ירצה לעבוד אותך בדרך כי אינו התכריחנו אתה לקשרו בעבותי שיקשור ויחרוש עמך בתלם · ב"ת בתלם משמשת לשניים בענין אחד : עבותו · בקעי החרישה נקראים תלם כמו ספי' ביחד תלמיה יבכיון : ישדד · הוא תקון פני קרקע אחר החרישה לכתוש הרגבים ולהשוות הקרקע כמו יפתח וישדד אדמתו והוא מענין שדה כי שדה ישדד שני פרשים בענין אחד : עמקים · מקום שדות : אחריך · כלומר אחר מלותיך או הוא כמשמעו כלומר שתחרוש אתה ויבא הוא אחריך לשדד העמקים : עבותו · הוא הבו : או יאמר אחריך יצאת מהשדה והוא ישאר אחריך משלים מלותיך : היאבה ריס עבדך · הר"יש בצירי התקשר ריס במ"רק · והסימן ושכן קרים : התבטח · התבטח בו כאדם הבוטח בשורו אשר רוב תבואות בכחו ותעזוב אליו מה ביגעך

ביגעך

אבן יחייא

כי ישחק להמון אנשי הקריה בבאתם ללכדו · ותשאות כינוס משאר החיות לא ישמע כי בקלותו ירוץ מפניהם ולא ישיגוהו · יתור ונומר אשר הוא אינו טורף ומרעהו הוא כל עשב ירוק אשר ידרוש ויתור על הרי בתר · היאבה ונומר ראם היא החיה הגדולה אשר לא ישתעבד לאינושי · אם ילין על אבוסיך ויאכל ממזונותיך כחברת שורך וחמורך · ואם תקשרהו בעבותות כדי לתת תלמי שדך · וזה ישדד ויתקן השדות בחרישה בלכתו אחריך · ותבטח בו כי רב כחו ותעזוב אליו יגיעך כאשר יעשה האדון עם עבדו אשר השליך עליו יהבו · ואם תאמין בו שישיב זרעך בזריעה אל העפר כשהיה ואחר כך בעת האסיף יאספהו בגורן · כנף ונומר וכן מי ברא הכנף מהרננים והוא העוף הנקרא פאוון אשר ישמח ובמלאכים יתקלס עם יופי כנפיו · ומי ברא האברה והכנף לאותו העוף הנקראים חסידה ונוצה · כי תעזוב ונומר אשר מין הנוצה תעזוב לארץ ביציה ותחממו בעפר · כי לא יתחממו בחום אחם כשאר ביצי העופות · שאכזריותה יניחם למקרה ופגע ותשכח כי באולי רגל אדם תזורם ותפוצם : או שחית השדה תדושם · הקשיח ונומר לשון הרחקה באכזריות כמו תקשיח לבנו מיראתך · כי ירחיק בניה ויניחם כאלו לא היו שלה ולריק יהיה יגיעה מהולדת הבנים ללא פחד אשר יש לה מהרגלי האדם והחיות אשר יפורם וידושם כי על הרוב יהיה כן ולולי רחמי ה' על מינה היתה נעדרת לגמרי : כי

ר' אברהם פריצול

ישחק להמון · כי זה הערוד מרוב תקפו ישחק וילעג להמון קולות מקריה אחת גדולה אף כי יזעקו עליו כלם ותשואות והרמת קול נוגש להזיק אליו לא ישמע באזניו ולא יפחידהו שאינו חושש בזה והפלא ממנו איך ישכון במדברות ובערבה ואיננו טורף טרף וכל המקומות ההנה מלאים שם לפה חיות טורפות ומרוב תקפו לא יפחד משום דבר : ותשואות · הוא לשון הרמת קולות · מן שאון שהוא לשון הגבהה : יתור הרים · והנה הערוד הזה איננו טורף רק הוא מבקש ותר על ההרים הרמים למצוא מרעהו ואחר כל ירוק ידרוש ולא יחסר לו מחייתו וכל זה הוא מגודל השגחתי אשר בכל יתור שם דבר ע"מ יבול גבול מלשון תרתי ויתורו : היאבה ריס · ועוד זכר הראם אשר מעשהו תקיף וחזק ואמר האם יאבה הראם להיות נרצה לעבוד עבודתך שתצטרך לתת אליו מאכלו כאשר תעשה בבקר ובצאן וכסוסים אשר תנהגם ותנהלם : וריס · כמו ראם : התקשר ריס · התקשור לקשור הראם הזה בעבותות ובחבלים שלו בעבור תקון התלמים אשר בשדות · והוא כמו פסוק מסורס לפי זה הפשט וירצה לומר התקשור ריס בעבותו בעבור התלמי' שבשדות ואם ישדד ויתקן לחרוש ולהשוות העמקים אחריך כדי לתקן השדות שיהיו משופחים ושוים אל הזריעה ויהיה בתלם מן תלמי רוה והם גושי העפר הגבוהים אשר בשדות הצ"ריכי' להשפילם ולכתתם בעת הזריעה וישדד מן שורש שדד ולשון שדה וירצה לומר תקון השדות או אפשר לומר התקשר ריס בתלם עבותו ההצוב לקשור הראם בקשר העבות שלו כאשר תקשור שאר הבהמות הנשמעות הליך ויהיה בתלם לפי זה הפירוש ענין הקשר העושה כמו הלסותל החבל מן הקשירה והעניבה ההופך זה על זה שיגבה הקשר ויהיה כתל : שדד · ספלאנא"ר בלעז : התבטח בו · התבטח בו לעשות מעשיך ועבודת האדמה בהיות כי רב כחו והם תעזוב אליו יגיעך להיות נשען שכבר ישלים הצריך אליו בהיותו אמיץ ותקיף כאשר תעשה מהשור והחמור והם שים שאתה נשען בתועלת עבודתו : התאמין בו · ואם תאמין בו כי ישיב ויביא זרעך מתה שזרעת באדמה וגרנך יאסוף לקבץ מה שקצרה ונעשה בגורן יאסוף אותו הביתה ויביאהו ותשבתי כי הראם הלז איננו מה שאנחנו קורים אותו ראם בגלילותינו שהוא כמו שור שחור ונשמע אלינו כמנהג השוורים אלא הוא מין אחר לא ידעתיהו או כי לא הורגלו בימים ההם להעבד בו או כי זה משם הוא תקיף ופרא היה במקומות ההמה לא ישמע לקול אדם : כנף רננים · ועוד הזכיר השם יתב' אליו כמלאכים ובהלוים רבים אשר ברא כדי להעמיד איוב על אמתת ההשגחה הפרטית ואמר מי הוא אשר נתן ופעל את אלה במיני העופות גם כן הנה כנף העוף הנקרא רננים נעלסה ונשמחה מתלה בכבודה ביופי כנפיה שהיא מתענגת ביופיים ורבים אמרו שהוא הפ"אוון בלעז ולפי דעת אחרים אמרו שהוא עוף אחד בעל רננים וקול זמרה אשר הוא נעלס ונשמח מתלו לזמר ולרנן כמו הזמיר שהוא הרוסי"ניולו ואם נתת אברה וכנף לעוף החסידה ונוצה שלה אשר גם היא העשה הפועל והזרות הלז כנגד טבע שאר הבעלי חיים : רננים · שם עוף נקרא פ"אוון או שם לעוף מרנן ומזמר : נעלסה · לשון שמחה : אברה · כנף מן ישחהו על אברתו : כי תעזוב · וזה הוא הזרות אשר בחסידה הזאת שתעזוב לארץ ביציה ולא תשכב עליהם ועל העפר תחמם הביצים ותעזבם ומעשה העוף הזה לא ידעתי מהו כי כבר החסידה מה שאנחנו קורין אותה צינוגו"ייא בלעז לא תעזוב את ביציה ולא תחממם על העפר כי תשים קינה במקום גבוה בבניינים ובגגות כאמרו במקום אחר חסידה ברושים ביתה אבל אחשוב כי המעשה הזה נמצא בעוף הנקרא סטרו"לו בלעז · לעזוב ביציו כי אכזרי הוא לפי דברי המדברים ואולי נקרא בת היענה ובלשון יקראהו חסידה ומי שירצה לפרש יפרש לדעתו מכל מקום הפועל הזה נמצא בעוף אחר : ותשכח · והשכח ביציה ולא נתנה העוף הנזכר את לבה מה שאפשר כי רגל ההולכים תזורם והפוכם או חית השדה שתדוש אותם ותשברם : תזוריה · מן וזורר על פני המים : תדושה · מלשון דישה : הקשיח בניה הקשיח לשון עזיבה באכזרי' · וירצה לומר שהשם ית' סדר בטבעה שתתאכזר ותעזוב בניה ללא לה ותניח לריק ולהבל יגיעה ופרי בטנה לעזבם בלי פחד שלא יחוס עליהם הפך שאר הבעלי חיים ומכל מקום מרוב סדור השגחת השם בגבלים ישמרם ויגיעם אלו הדרך בשמירת המין באופן כי לא יפסד בהשגחתו בכל : הקשיח · בארתיו ודומה לו תקשיח לבנו מיראתך לשון שכחה והרחקה מהלב באכזריות : כי

הרמ"בן

אם ישדד עמקים · לחרוש אותם לעשותם שדה : ותעזוב אליו יגיעך · אשר יגעת בקציר בזרע : כנף רננים · צפור גדול להתעלס בו כי בעבור רננה כרית בשמחה ומתעלסת : אם נתת אברה · ונוצה לחסידה לעוף ולבוא במועדיה : הקשיח בניה · הקשיח לבה לא בניה ועזב אותם לאחרים או לריק לא לה יהיו שמורים ויכפול לריק יגיעה בלא פחד שיהיה לה על האפרוחים או על הביצים ור' אברהם ז"ל פירש הקשיח לבה מבניה כאלו אינם שלה · ולא יכפול יפה : כי

כִּי־הִשָּׁהּ אֱלוֹהַּ חָכְמָה וְלֹא־חָלַק לָהּ בַּבִּינָה׃ כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא תִּשְׂחַק לַסּוּס וּלְרֹכְבוֹ׃ הֲתִתֵּן לַסּוּס גְּבוּרָה הֲתַלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה׃ כ הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כָּאַרְבֶּה הוֹד נַחְרוֹ אֵימָה׃ יַחְפְּרוּ בָעֵמֶק וְיָשִׂישׂ בְּכֹחַ יֵצֵא לִקְרַאת־נָשֶׁק׃ יִשְׂחַק לְפַחַד וְלֹא יֵחָת וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־חָרֶב׃ עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה לַהַב חֲנִית וְכִידוֹן׃ בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז יְגַמֶּא־אָרֶץ וְלֹא־יַאֲמִין כִּי־קוֹל שׁוֹפָר׃ כה בְּדֵי שֹׁפָר יֹאמַר הֶאָח וּמֵרָחוֹק יָרִיחַ מִלְחָמָה רַעַם שָׂרִים וּתְרוּעָה׃ הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר־נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָו לְתֵימָן׃

י״ג פסו׳ בכי׳ ולא ולא · ל׳ ב׳ ועילם · ט׳ חס׳ ל׳ ליס · כנפיו ק׳

אם

ארום אנשיה אלהא חוכמתא ולא פליג לה בביונתא: כעידן במרומא טיסא מגחכא לסוסא ולריכביה: האיפשר דתתן לסוסא גבורתא איפשר דתלביש צווריה תוקפא: ההרגישיניה היך גובאי לישלושתא ונחיריה אימתא: מחפשין בגלימא ויחדי בחילא יפוק לקדמות קרבא: ייחדי לדחולא ולא יתבר ולא יתוב מן קדם סייפא: עלוי תשדי זיינא חרבא שננא מורניתא ורומחא: ברגיז ורוגזא יעביד גומצא בארעא ולא יהימין ארום קל שופרא: במיסת שופרא יימר חדוא ומן רחיק יריח קרבא אכליותא דרברבי ויבבא: איפשר מביונתך יתאבר בר נצא פרוש גדפא לדרומא:

אין

השה ל׳ בבינה ל׳ כי השה אלוה חכמה · תמריא ל׳ תשחק לסוס: צוארו ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר מרץ: נהרו ל׳ התרעישנו כארבה והוא חד מן א״ב מן א״א כתיב ו׳ בסוף תיבות בחברת או ול׳ זוגא וכי׳ נמסר במס׳ רבת במערכת אות הוי״ו בס״ר: אשפה ב׳ וסימ׳ ועילם נשא אשפה · עליו תרנה אשפה להב: שופר ב׳ חסר וסימ׳ אל חכך שפר · בדי שפר יאמר האח · וכל אורייתא דכו׳ חסר במ״ב מ״ל וסי׳ והעברת שופר תרועה ב׳ כו׳ · וכל נביאים וכתובים דכו׳ מ״ל במ״ב חסר וסימ׳ דלעיל ומן וישלח אבשלום עד סוף ספרא דכו׳: למרחוק ח׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימ׳ ל״ו ובמלכים ב׳ סימ׳ י״ט:

רשי

כעת אשר במרום תמריא · כל לשון המראה כאדם שזוחה לבו לצאת ממידתו ומגידולו ומתרגל לשוטט לו בארצות ולגנוס לו מדות אחרות · וכן בן סורר ומורה · ובלשון תלמוד אימראי כלתיה דרב זביד · אימריא ונפקא · רעמה לשון רעש ובעתה · כמו רעמו פנים: **כארבה** · מדלג ומקפץ כארבה ומרעיש סביביו: **נחרו** · כשהוא מנפח מנחיריו בקול אימה הוא: **יחפרו בעמק** · כמו ויחפרו לנו בעמק את הארץ · שדרך הפרשים חורבים בעמקים ובנחלים: **וישיש בכח** · והסוס שמח ויוצא לקראת נשק: **ולא יחת** · לא יירא: **תרנה אשפה** · מלאה חיצים ומקשקשות זו בזו ונשמע קולם **להב חנית** כל ברזל קרוי להב כמו ויבא גם הנצב אחר הלהב: **יגמא ארץ** · עושה גומות ברגליו · פ״א **יגמא** · כמו הגמיאיני נא · **ולא יאמין** מרוב שמחה שהוא מתאוה למלחמה · כי קול שופר של מלחמה: **בדי שופר** · לשון די השיב לו · בהרבה שופר: **יאמר האח** · הוא לשון שאומרי׳ העברים כשהן שמחי׳ כמו שאמ׳ אהה מחמת צער: **יאבר נץ** · יגדל הנץ כנף ומאליו הוא דומה למות כן ומעמיד קושי הרוח דרומית בפרישות כנפיו שלא תחריב את העולם: **יעלעו** · אינו אלא כפי מלת בלעי דם ומים כבולעו הרב׳ כאומ׳ עלעל · וכן בלשון חכמים בהשקא׳ סוטה מערערין אותה ומשקין אותה על כרחה · וכן נרי נעק׳ שבת יעוררו לשון קריאת גרון דומה להן · ולפי הדרך דבר הנביא · באשר חללים שם הוא לאכול · ורבותי׳ דימו כל ענין זה באהרן בפסיקתא דאחרי מות: אס

רלבג

השה · שכח אותה והעלים ממנה: **תמריא** · מענין הגבהה: **רעמה** · חוזק ועוז הקול וההגבהה והצהלה היוצאת ממנו: **התרעישנו כארבה** · התביא לו הרעש והנענוע אשר הוא רועש כארבה: **הוד נחרו אימה** · עוצם עיטושו היוצא מנחיריו הוא אימה לשומעיו: **יחפרו בעמק** · יחפרו רגליו בעמק כמנהג הסוסים: **נשק** · כלי מלחמה: **תרנה** · תזעק מגזרת ותעבור הרנה במחנה: **אשפה** · הוא כלי שישימו בו החצים: **חנית וכידון** · הם כלי זין: **ברעש ורוגז יגמא ארץ** · ברעש ותנועה חזקה ובחמה ירוץ על שידמה כאלו הוא מגמא את הארץ ובולעה לחוזק המרוצ׳: **האח** · מענין שמחה: **יאבר** · יעוף ולפי שהעופפות הוא בכנף אמר יאבר: **נץ** · שם עוף ומלודה

אבן עזרא

כי השה · מטעם כי נשני אלהי׳: **ולא** · נתן לה חלק בבינה: **תמריא** · תגבה ואין לו חבר ויש אומרים כי שור ומריא כמהו וטעם מריא שמן מעולה מלשון רבנן: **תשחק לסוס** · בעבור ריב מרוצתו: **רעמה** · כטעם שוות מן רעמו פנים או מגזרת רעם: **התרעישנו כארבה** · שתשמיע לו רעש במרוצתו כאש׳ ישמע לארבה: **הוד נחרו** · כמו נחרת סוסיו קול צהלת הסוס: **יחפרו** · רגליו בעמק וישיש **בכח** · שיש בו: **נשק** · ידוע: **ישחק** · לדבר שיפחד אדם ממנו: **ולא יחת** · כמו אל תערוץ ואל תחת: **ולא ישוב** · אחור מפני חרב: **תרנה** · קול החצים היוצא מהאשפה כדין ותעבור הרנה: **להב חנית וכידון** שהם מרוקים כאילו להב יצא מהם: **יגמא ארץ** · יפסע ארץ וקרוב ממנו מגמת פניהם והטעם נוכח פניהם · כל כך ישמע ללכת אל מקום המלחמה שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת: **בדי שופר** · בשמעו השופר יאמר האח מרוב שמחתו כמו האח האח והיא מלה תאמר על השמחה בבוא לאדם חפצו בדי שופר כמו בדי ריק והוא קרוב מטעם אין די בער: **יריח מלחמה** · כמשמעו כי כן הוא: **רעם שרים** · ישמיעם שרים ותרועה מרחוק: **יאבר כן** · יעופף לתימן כי יבקש מקום חם:

יגביה

אבן יחייא

כי השה וגומר כי הוא יתברך עשה שתשכח העוף הזה החכמה הטבעית שיש בשאר הב״ח בהנהגת ילדיהן ולא נתן לה חלק בבינה · כעת וגומר וכאשר במרום תגביה ויגבה בעופות בניו על העפר תשחק לסוס ולרוכבו כי לא יחוש חדישת בניו ברגליהם · התתן וגומר ומי הוא אשר נתן הגבורה לסוס כי בעת המלחמה הוא עוזר לאדוניו בהתגברו כנגד אויבו · ואם תלביש אתה את צוארו חוזק וחוזק אשר יראהו בקולו ובצהלתו · התרעישנו במנפים שירוץ אנה ואנה וילך בסיבוב [illegible] כאשר ירוץ הארבה בתהירות · אשר הודו ותפארתו הוא האימה שיטיל על הבריות בהבל נחיריו ועיטושו כשיהיה כעוס · יחפרו וגומר כי כאשר ילחום הרוכב על סוס עם זולתו יעמוד הסוס קיים במקום אחד ולא ינוס מפני פחד וכאלו יחפור לו מקום בעומק ההוא · וישיש בתחזוקו בכח כנגד הצורר לאדוניו ויצא לקראת נשק והכלי זיין ולא יברח מהם · כי ישחק לפחד ולא יחת ולא ישוב אחור מפני חרב · ועליו תרנן האשפה המלאה חצים ולהב החנית וכידון אשר ישיב עליו אדוניו והוא משל כי ישיש [illegible] בהרגישו היות הכלי זיין עליו · ברעש ורוגז מרוצתו ודריכת פרסותיו יהיה כאלו יעשה גומה וחריץ בארץ · ולא יאמין כי קול שופר הוא קול מפחיד וראוי לברוח ממנו · כי אדרבא בדי וריבוי קול השופר יאמר האח ושמחה · ומרחוק יריח המלחמה בשמעו רעם ותרועת שריה וישמח בה כיום מועד · המבינתך וגומר ואם אתה נותן הבינה לנץ להכיר באקלימים וללכת במקומות החמים בזמנם כאשר עושה הדרור אשר ילך בצפון ובדרום כהתקרב השמש אל פאתם אשר אז יתחממו והפאתם יתקרר בהעדר אור השמשיי: אס

הרמ״בן

כי השה אלוה חכמה · ואת ולא תדע כי רגל תזורה: **כעת במרום תמריא** תגביה ואין לו דומה רק תמרורים שימי לך תמרורים ויתמרמר אליו כי לשון הגבהה הם ויש מפרשים כשהיא נבעה ונכוסמת מן הנבלות שהלכה תעלה למרום ותעוף: **ותשחק לסוס ולרוכבו** מרוב מרוצתה מהם ושהיא בשפים · והם על הארץ והוא מן מריאי בשן או מן והסיר את מראתו בנוצתה ובלשון הז״ל המראה: **רעמה** · כמו רעם שרים ותרועה: **הוד נחרו** · מן נחרת סוסיו והוא הקול היוצא מנחירי הסוס במרוצתו: **יחפרו בעמק** · כל אחד מהם או יחפר רגליו: **תרנה אשפה** · תשמיע קול כמו ותעבור הרנה: **להב חנית** · כמו ויבא גם הנצב אחר הלהב · כי בהיות החרב מלוטש יוצא ממנו להב כדרך למען היות לה ברק: **יגמא ארץ** · פירשוהו מן הגמיאיני נא לשון משל כי מרוב מרוצתו כאלו ישתה הארץ ור׳ אברהם ז״ל יפסיע מן מגמת פניהם קדימה: **ולא יאמין כי קול שופר** · לא יאמין בשופר עד ראותו אותו מרוב שמחת לבו שיאמ׳ האח כשיראנו: **יאבר נץ** · יחזור לעופי׳ הדורסי׳ הנלחמי׳ במיניהם בהשלימו ענין הסוס השמח במלחמת האדם וכאשר השלים האלהים המענה הזה ואיוב שתק אור עוד ויצא מלפניו קול דממה דקה לא בסערה וסופה שלא יבהל איוב מתגרתו פעם׳ ואימתך אל תבעתני ואמר לו: ויען

ר׳ אברהם פריצול

כי השה · והאכזריות הזה שהפעל הב״ח הנזכר הוא בסבה שהשם ית׳ סדר בה לשכח אותה מן החכמה הטבעית המסודרת ביתר הב״ח ולא חלק לה לתת אליה בינה להתבונן בשמירת בניה: **השה** · מן נשני אלהים לשון שכחה: **כעת במרום** · וזה כי העוף הזה בעת הרחקו מבניו יעוף ויגביה במרום ותשחק לסוס ורוכבו אם יעברו דרך ביציו הנכבשים ארצה שלא יחשבם לכלום ולא תתפעל מפחד בניו כשאר הב״ח המתפעלים מפחד בניהם: **תמריא** · לשון הגבהה ורוממו׳ · **התתן לסוס** · הרם תתן לסוס הגבורה המיוחדת לו ואם תלביש צוארו להרעים הרעם וק״ל לזולתו אשר ירעם: **רעמה** · שם לרעם בתוספת ה״א: **התרעישנו** · האם תוכל לתת אליו כח הרעש הנמצא בו שירעש וישמיע קול כמו שיעשה הארבה קול גדול בכנפיהם ברבוי הגיעתם ועופפם וגם אם תמציא אליו מה שנמצא בו ובחלקי איבריו כי יופי והוד נחריו הפתיחות ממנו יצא קול האימ׳ בהתעטשו וישמיע קולו או פירוש אחר האם תוכל להרעישו ולהפקידו בקיבוץ כאשר תרעיש והפקיד הארבה לפזר׳ והנה קול נחרו והוד הנגע עטושו שיצא מנחיריו אימה ופחד: **יחפרו בעמק** · הנה מכח גבורת הסוס בתנועותיו להפזר ולרקד ברגליו בעמק הארץ בכרכרו עליה יעשה חפירה בעמק וישיש בכח בתנועתו ויצא לקראת נשק המלחמה מבלי פחד כי לא יירא מכלי נשק וקרב: **נשק** · כלי מלחמה ושם המלחמה לפי מקומו ובית הנשק אוצר כלי מלחמה: **ישחק לפחד** · ומרוב טבע גבורת הסוס ישחק וילעג לפחד ולא יירא ולא יחת ולא ישוב אחור אף כי יראה חרב שראוי שיפחידהו וזה מפני הטבע אשר תקן בו הרצון האלהי להועלת הצריך לאדם בעת הלחמו עם הסוסים ביום קרב: **עליו תרנה** · ועל הסוס הזה מרוב אמיצתו שלא יפחד במלחמה תרנה ותצעק האשפה דרך משל שהיא בית החצי׳ שנושא הרוכב קשת ור״ל דרך משל כי האשפה תרנן ותצעק עליו להביע עליו החצים לאחר היותו עומד בארץ כי לא יפחד מהם וכן להב חנית וכידון יהיו מוכנים לעמוד נגדו והוא לא יירא ולא יחת: **ברעש ורוגז** · ומרוב כח הסוס הזה ברעש ורוגז תנועתו יגמא הארץ כאילו דרך משל יבלע הארץ מן הגמיאיני נא או יגמא מן מגמת פניו כלומר שישתוקק בכח לפסוע ולדלג עליה או יגמא מלשון גומה כי מרוב כח דריכת פרסות רגליו על הארץ יעשה אותה כמו מקום מלא הגומא וזה מעט רחוק: **ולא יאמין** · הסוס אף כי קול שופר ישמע בהכנסי המלחמה שראוי הוא שיאמין כי קול מפחיד הוא רק ישמח בו כמו שהוא׳ בדי שופר יאמר האח: **בדי שופר** · ובהמלאות קול השופר הסוס ישמח ויגיל ויצהל כי האח ר״ל שמחה מן האח האח ומרחוק הסוס יריח וירגיש בלבול המלחמה ויחפוץ מאליו לרוץ שמה ולך כי ישמיע רעם השרים ותרועתם וכל זה מגודל חכמת השם שרצה כן בסוס להיות מוכן לעזר האדם במלחמה ושיהיה בו טבע לרוץ לקראת נשק ומלחמה ולא ירא ולא יפחד מן המזיק אליו: **בדי שופר** · בהמלאות קול השופר כמו בדי ריק והב״ית שרשית לפי המדקדקים: **האח** · שמחה: **המבינתך יאבר** · הרם מבינתך שיש לך נתת שכל ותבונה לעופף הנץ באברתו שבזמן התחלת הקור יפרוש כנפיו לדרום להתקרב אל פאת היום מקום החום וכל זה מיתרון חכמת השם אשר שם בו טבע להתרחק מן המזיק אליו ויתקרב אל המועיל כי איננו מבין באופקים ובאקלימים רק בטבע בחכמת ה׳ אשר תקן בו: **יאבר כן** · יעופף הנץ הוא האסטו״ר בלעז ויאבר פועל עומד מן ישאהו על אברתו: אס

מ׳ע ספורנו

התתן לסוס גבורה · הנה הסוס המוכן לאדם ליום מלחמתו בגבורתו והוכן נגד המגנים יסביר התגלות׳ לאת לו הגבורה והוכן הלב הנמצא בו כדי כן שינהג המלחמה ולא יירא את כלי זיין של מנגד · ובהיות שלא יסביר התגלותך בזה הגבור שהיה ענינו מסודר בכוון זה לעבודתך במנות מסדר רצוניי מכוון: **המבינתך יאבר נץ** · הנה הנץ בסוף ימי הקיץ בורח אל ארץ הדרום אשר שם חום כאלו ידע הקור העתיד ויברח ממנו וזה לא יעשה בהשתדלותך שהודיענו העתיד לבא אבל הוא בהנהגת וסדר מסדר רצוניי הודיע לו כאן בו טבע לברוח ממנו שלא יזיקהו: אס

אוהב משפט

שיגעת בשדה שיצאנו הליך בביתו · כן פירשו המפרשים ז״ל · ולי נראה כאדם האומר יש לי מי שהוא יגע בשבילי ואני אבטח בו שלא אנטר׳ליג׳ ועזבתי שיו יגיעי כי הוא יגע בשבילי: **התאמין** ענין זה כפסוק שלפניו כי אחר הדיש אדם משיב הזרע בבית והוסף הגרנות · **כנף רננים** הוא עוף ששמו כן · ורז״ל כיר׳ שהוא בר יוכני בכבהוא מעוכך הוא מכהה גלגל חמה · ובעלי הפשט פירשו ששמו כן מפני שהוא מרנן במיני רננים הרבה וי״מ שהוא טווס הנקרא פאוני בלעז שהוא מתעלס בכנפיו והראשון יותר נכון · ופי׳ הפסוק אתה נתת לרננים הנעלסה והשמחה כנף ונתת אברה והוא הכנף מן ישאהו על אברתו · ונוצה אל החסידה והוא עופ׳ ידוע כמו שכתוב גם חסידה בשמים ידעה מועדיה כן פירשוהו ולי נרא׳ שהענין הוא נמשך לסופו שמספר אכזריות העוף הזה על ביציו והש״י משגיח ומרח׳ עליו על דרך הפסוקים הקודמים: **כי** י״מ שהוא חוזר אל החסידה כלו׳ הנה שמחת הרננים הוא לשם יופי כנפה אבל שמח׳ החסיד׳ והיענה מה היא שנתה אשר לרוב שמחתם היא עוזבת ביציה בארץ והיינו נכון · והנכון שהוא מספר טבע זה העוף ואין הכרע אם הוא חוזר אל רננים או אל החסידה · והנכון שהוא חוזר אל שניהם וזהו טבע׳ שאינה שוכבת על בניה ואינה מחממת אותם אלא שיולדת במקום העפר ומכסה הביצי׳ והי׳ מתרחקת מהם והם מתבקעים מאליה׳ ויוצא׳ האפרוחי׳ הם וכן שברו לנו שהו׳ מנהג בת היענה וקורא נו כי הנה העיל ביצי בקרקע באביב ובחום השמש בקיץ נתבקעו ויצאו מציר כעשב הארץ ותזוקי הרנה כמו שנזכר ביואל: **תחמם** · על מסקל תפקד תשבר · ואין המ״ם האחרונה כמ״ם הכנוי רק מן השרש: **ותשכח** ואינה כשאר העופות העיר שמים על בניהם ומשמרים אותם מדריסת רגל אדם׳ אבל היא שוכחת אותם כאלו טמונים בעפר ואינה חוששת אם רגל אדם תזור ביצתה ותבקענה: **תזורה** · לשון מעיכה כמו ויזר את הגזה · ותי״ו תזוריה הוא כנוי הרגל שהוא לשון נקבה והוא שב אל הביצה כלומר תזור הרגל ביצתה וכן תדושה תדוש חית השדה העוברת ביצתה: **הקשיח** · בכל זה הענין הוא מזכיר אותה לשון נקבה ע״כ · כי הקשיח הוא חסר המקשיח · וי״מ שסב אל האל · ויותר נכון שסב אל לבה והטעם תתאכזר על בניה כי לבה הקשיח אותה · וכן הקשיח לבנו מיראתך ואין להם חבר ג׳ והאב״ע ז״ל פי׳ ללא לה כאלו לא היו שלה ולא יבא הכפל יפה לפי פירושו · ע״כ פי׳ הרמ״בן ז״ל הקשיח לבה את בניה [illegible] אותם לאחרים ויגיעה ג״כ עוזבת לריק בלי פחד שתפחד ותדאג שתיגע לריק ותלד לבהלה: **כי** ומה הסבה אשר לא תחוש לאפרוחיה או ביציה שיפסדו לפי שאין לה דעת ולא תבונה כשאר העופות שמרחמים על אפרוחיהם: **השה** כמו נשני אלהים ופרשו נשה כלומר השכיח אותה · ולא חלק כלומר ולא נתן לה חלק וכאלו אמר ולא חלק לה חלק בבינה: **כעת** · י״מ תמריא תגביה ואין לו רע בשרשו · וי״מ לשון כטוס כי המפיטמות מהבהמות קרויי מריאים ובלשון רבותינו ז״ל אין ממרין את העגלים או הוא מלשון את מוראתו בנוצתה כלומר תמלא הזפק ועכין הפסוק לומר כי היא מגבהת עצמה כל כך ומטרדת עם העופות לשבוע מהם עד שמרוב גבהה לא תירא לרוכב הסוס ותשחק אליו כי לא יוכל אליה לצוד אותה בסוס תחבולה בעולם · ואמר זה לאכזריותה על בניה שמניחם בארץ והיא תעוף ברקיע השמים ולא תחוש אליהם הפך העופות הרחמניים כמו שנאמר כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ועם כל זה הם נשמרים בהשגחת השם ית׳ ורחמנותו עליהם וכן פי׳ החכם ר׳ לוי ז״ל: **התתן** · הזכיר ענין הסוס לפי שיש בענייננו זרות גדולה אשר תורה על השגחה עליו להצילו מהמלחמות גם היותו בכנס בהם בשנות עצומות כן פי׳ החכם רבי לוי ז״ל ונכון הוא · יאמר האם אתה נתת לסוס גבורה שהוא מתגבר במלחמה תכלית ההתגברות כמו שיזכיר ואם אתה הלבשת צוארו רעם ורעש כשהוא מזוין ומלובש [illegible] שמרעישו ומרעישו להבעית אנשי המלחמה: **רעמה** · הה״א נוספת והוא כמו רעם שרים ועניינו ענין רעש ורעש · ואמר התלביש ע״ש הלבוש שמלבישין אותה במלחמה והוא מתגאה בלבושו או בא על דרך גאות לבש

והוא

אִם־עַל־פִּיךָ יַגְבִּיהַ
נָשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ׃ סֶלַע יִשְׁכֹּן
וְיִתְלֹנָן עַל־שֶׁן־סֶלַע וּמְצוּדָה׃ מִשָּׁם
חָפַר־אֹכֶל לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ׃
וְאֶפְרֹחָו יְעַלְעוּ־דָם וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים ל
שָׁם הוּא׃

ויען

אִין עַל מֵימְרָךְ יִתְגַּבַּהּ נִשְׁרָא וַאֲרוּם
יָרוּם שַׁרְכְּפֵיהּ: כֵּיפָא יִשְׁרֵי וִיבִית עַל
כְּרַךְ טִינָר וּמְצַדְתָּא: מִתַּמָּן חָפִיר
מֵיכְלָא לְמֵרְחִיק עֵינוֹי מִסְתַּכְּלָן:
וְאֶפְרוֹחוֹי גַּמְעַן אִידְמָא וּבְאַתַר דְּתַמָּן
קְטִילַיָּא תַּמָּן הוּא:

ואתיב

ובאשר ד׳ וסי׳ נמסר בשופטים סימ׳ ה׳ ובישעיה סימ׳ ס״ו : הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בספרא ריש סימ׳ י״א :

רשי

אם על פיך יגביה נשר · השכינה · שנ׳ כנשר יעיר קנו · היה מסלק פמליא שלו · שלא יזוקו לאהרן בבואו אל הקודש ביום הכפורים · סלע ישכון ויתלונן בטוח היה אהרן במנחת הקטרת כשנכנס על אבן שתיה · משם חפר אכל · מתפלל על צרכי כל השנה · ואחר כל הכבוד הזה · ראה במיתת שני הפרוחין · נדב ואביהוא שמתו להתקדש שמי בהם שנפלה אימתי על השאר :

מענה

רלבג

ומצודה · סלע חזק וגבוה : חפר אוכל · יבקש ויחפש האוכל שיהיה מזון ממנו מגזרת ויחפרו לנו את הארץ. יעלעו · יבלעו : חללים · הרוגים : ביאור דברי המענה ענה הש״י את איוב מן החשך והסערה ואמר ואולם ייוחס זה המראה אל הסערה לפי שהנביאים כשתבא להם הנבואה יהיה שם ביניהם מסך מבדיל מצד החומר מלקבל בשלימות השפע האלהי ולזה תמצא שתיוחס הנבואה אל הערפל או אל החשך והסערה אשר הוא האיד הרב החשך · מי זה אשר עצתו ועצותיו הם חשוכים ואפלים מבלי דעת אשר חשקת להתוכח עמי · ועתה אזור נא כגבר חלציך כאדם המתווכח שאשאלך והודיעני שאלתי אחר שאתה שופט על מעשי ראה איך תוכל לשפוט את מעשי ואיך יודע אותם ומשיג והוא מבואר שהשופט ראוי שתהיה אצלו ידיעת מה שהוא שופט איפה היית שתדע אופן החכמה ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה מי שם מדתה בזה השיעור כי תדע אופן החכמה בזה והטעם כי בהיות מדתה בזה השיעור מן החכמה עד שאם היתה יותר גדולה או יותר קטנה היה נפסד העולם כי העולם ישמר בשווי אשר ביסודות בכמות ובאיכות כמו שהתבאר בטבעיות · או מי נטה עליה קו כדרך הבונים כאשר יתחילו לבנות והרצון בזה מתי זה דבר היתה התחלת הויתה ואמנם אמר זה להעלם הענין בסבת הווית הארץ לפי שהוא מיוחס אל ההעדר ר״ל אל העדר קבול המתפעל פועל הפועל ולזה היה מה שרחק מהגרמים השמימיים ארץ וזה אלא שישלים השם יתברך זה המציאות באלו השתי סבות והיא הסבה המיוחסת אל העדר בפנים מה כמו הארץ והסבה ההפכית לה או זה העולם מתקיים במציאות ההפכים וכאילו התבאר בזה שאפילו מה שמיוחס אל ההכרח וההעדר ישתמש בו השם יתברך לתועלת כפי מה שאפשר עד שישלים בו זה המציאות השפל או יהיה פירושו או מי נטה עליה קו לקחת מדתה בהשוואה כמו שיעשו הבונים ויהיה הענין כפול · על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה אשר היא נסמכת עליו כי בזה מהחכמה מה שלא יעלם כי היא נסמכת על מרכזה שהיא נקודה לבד וזה לא היה לנקודה ההיא מצד מה שהיא נקודה כי הנקודות כולם מתדמות אבל היא הסיבה בזה מה שהמלאתו מכוכבי אור אשר הם משבחי׳ ומרננים לפני תמיד רוצה לומר הגלגלים אשר בהם הכוכבים כי כאשר נמלאו אלו הכוכבים מרננים ומשבחים לפני עם כל המלאכים וזה היה בעת המלא הגרמים השמימיי׳ או יהיה זה הטבע לזאת הנקודה להיותה האמצע · ומי הוא אשר יסך בדלתים ים בעת התאוותו עד שיהיה שם חלק נגלה בארץ להתאוות בו אלו הנבראות אשר בארץ ולא יעבור בו הים ויכסנו שזה היה נפלא מאד ומה שאי אפשר שתנתן בו סבה טבעית כמו שביארנו בספר מלחמות יי׳ · וגם אחרי כן שמרתי זה המציאות בשומי הענן והערפל מכסה הים תמיד רוצה לומר שאור השמש יעלה ממנו אידים תמיד יחסרוהו עד שלא יעבור גבולו בסיבת המים הבאים עליו מהנהרות כי הוא יחסר באלו האידים כשיעור מה שיתוסף בסבת הנהרות ובזה האופן גזרתי עליו חקי ואשים בריח ודלתים לפני הים שלא יעבור גבולו · ואומר עד פה תבא ולא תוסיף ובזה הגובה יגלה גאון גליך לפי שלא יתוסף גובה הים כלל בסבת מה שזכרנו · המימיך צוית בקר והודעת לשחר מקומו אשר ממנו יזרח ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח בכל יום ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו מצד תנועתו בגלגלו הנוטה הנשלמת בשנה ותתחדש׳ בזה תקופות השנ׳ אשר להם רושם חזק במציאות אלו הדברי׳ ההוים הנפסדים ובשמרחם זמן מה כי בסיבו׳ אלו התקופו׳ יגבר אחד מההפכי׳ אשר עמידתנו בהם פעם והאחר פעם עד שישלי׳ בזה הסידור והיושר לאלו הנמצאות ויתחדשו בזאת הסב׳ מהפועל האחד פעולו׳ רבות מתחלפו׳ מצד התחלף יחסו אל הארץ אשר שם פעולותיו גם יתחדשו לזאת הסבה מהפועל האחד ההויה וההפסד כי קרבתו ממנו הוא סבה להויה ומרחקו ממנו סבה להפסד וזה מקום פלא וחכמה נפלאה ולזה אמר שכבר יתחלפו מקומות הזריחה לשמש לאחוז בכנפות הארץ ר״ל שיהיה פעם בתכלית הנטי׳ לצפון והוא בהיותו בראש סרטן ופעם בתכלית הנטייה לדרום והוא בהיותו בראש גדי ואלו החילופים עם שיש להם מבוא גדול בהוויות ושמירת הנמצאות הנה יגיע מהם רע במקרה מצד התגבורת באלו העתים וכו גם כן עם שהוא מן ההכרח תועלת להנער הרשעים מן הארץ וזה שכבר יתחדשו מאת הנטיה פעולת מתחלפות מהכוכבים כמו החומר שיקבל החותמות והצורות בתמורה פעם אחר פעם ויעמדו כמו לבוש שילבשהו האדם פעם ויפשטהו פעם ולא יעמוד עליו זמן ארוך ובזאת התמורה אשר לנמצאו׳ מצד חילוף מבטי הכוכבים ממנו וחילוף מבטי קצתם מקצת ימנע מרשעים אורם והצלחתם וזרוע רמה אשר לרשעים תשבר וזה כי אם היה נולד הרשע בעת שיהי׳ לפי המשפט ההוא מצליח הנה יותר עניינו תמיד ויהפך מענין לענין מצד התחלף הוראת הכוכבים ומשפטיהם בו עד שישבר זרועו וכמו עד שיכלה · הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת שתדע עמקם הנפלא ועם זה יגיעו שם פועל הגרמים השמימיים להוות ההויות הנמצאות בו · הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה ר״ל שתדע אי זה מקום מרכז הארץ אשר הוא מות וצלמות ושאול להיותו רחוק מהתהוות שם דבר עם שהארץ היא בתכלית מההעדר עד שאין בנמצאות המוחשות מה שהוא במדרגתה מהחסרון וההעדר ולזה הניחו בעלי התורות הארץ כאילו היא החומר הראשון כמו שזכר הפילוסוף בספר ממה שאחר הטבע ונאמר גם כן בתורה כי עפר אתה ואל עפר תשוב · האם התבוננת מנתיבות השמש שתדע מה שיקרה במקומות אשר רחבם גדול מהארץ מאד הגד אם ידעת כל הארץ אי זה מקום מהארץ ישכון האור שם זמן ארוך וחשך אי זה מקומו בעת היותו שם האור כי נתבאר בראיות ברורות כי מס״ו מעלות וכ״ה דקים רוחב עד צ׳ מעלות ימצאו מקומות יהיה בהם יום אין בו לילה גם חדש או חדשים עד שיכלה הענין בסוף אל מקום יהיה בו ששה חדשים יום וששה חדשים לילה · האם ידעת זה הענין מהשמש איך הוא כי תנהיגהו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו עד שתדע מה שיתחייב מתנועותיו ממקום מקום מהארץ :

או

מ״ע ספורנו

אם על פיך יגביה נשר · וכן הנשר הירא מן המורים בקשת או זולתו נושא בניו : על שן סלע ומצודה · שאין אדם נמצא שם : משם חפר אוכל ומשם יביט למרחוק לתור טרף למזונו · ואיזה דם לאפרוחיו · שאינם יכולים לאכול הבשר ומכל אלה התבאר שיש בשפלים השגחה פרטית גם בבעלי חיים בלתי מדברים בפרט כאשר תהיה ההשגחה באישיו הכרחיים לקיום מינו המכוון כ״ש שתהיה באישי האדם אשר בכל אחד מהם נמצא תכלית אישיי ככב׳ כפי בחירתו הפרטי׳ שראוי שתהיה השגחה פרטית באישיו :

הא״ל

אבן עזרא

יגביה נשר · אין עוף שיגבה יותר ממנו : סלע ישכון · כן תולדתו : חפר אוכל · יבקש כמו לחפור את כל הארץ ויקרוב מגזרת חופר גומץ והטע׳ שהוא במקום גבוה ויבקש מזונו כט״ג כחופר מטמון : ואפרוחיו יעלעו דם · כמו ושתו ולעו והטעם יבלעו דם איברי החללים שיביא ויהי הענין הראשון כפול או יהי מגזרת עלעה בלשון רבנן והטעם ישברו צלעות החלל להוציא דם והראשון נכון בדקדוק והאחרון עצמו שהוא מגזרת עצם וזה דבר ידוע כי הנשר יראה ממקום רחוק מאד מקום החללים וירוץ שמה :

הרוב

שן
ל׳ וחד
ישן נכחות

אבן יחייא

אם על פיך ובמאמרך יגביה נשר לעוף עד השמים למעלה מכל העופות וזה בכחה וגבורתה · וכאשר ירים קנו ישכון בסלע ביום · ויתלונן בלילה בשן סלע ומצודה למען לא יוכלו בני האדם ושאר הב״ח להזיקו · משם וגומר ואף כי מתרחק מאד מן הישוב מהמקום ההוא חופר ומבקש ותר אוכל לו ולאפרוחיו וזה יען כי מרחוק עיניו יביטו ויש לו כח הראות חזק וכאשר יראה היות חללים שם ילך בזריזות ואפרוחיו יבלעו הדם מהחללים אשר יביא הנשר אשר הוא העידית מכל החי ומכל בשר · ויעלעו מלשון בליעה כמו ושתו ולעו · כל זה אמר ה׳ לאיוב להראות לו היות מהכוונה שכל אלה הדברים כפלא במקרה רק מרצון בורא יש ואין המשגיח בפרטים התחתונים וזהו עילויו ית׳ שעם כל גודלו בכחו הגדול יכול להשגיח בזה יתברך ויתעלה למעלה מכל התושבחות :

ויען

ר׳ אברהם פריצול

אם על פיך · וכן אם על פיך סדרת לנשר לתת בו כח ומנהג בטבע להגביה לעוף על כל יתר העופות וכי ירים קנו במקומות גבוהים על הסלעים כמו שאומר : סלע ישכון · כי הנשר הזה בחכמת אלהי׳ שסדר בו על סלע ישכון ויתלונן לעשות קן לבניו ועל שן סלע ומצודה שן הוא חלק אחד מאבני הסלע בולט הנה והנה נקרא ש״ן ע״ל בלעז : מצודה · הוא שם חוזק להר ולסלע אשר הוא מאבן חזקה : משם חפר · ומן המקום הגבוה ההוא יוכל הנשר לתור ולמצוא טרף לו ולבניו יען כי למרחוק עיניו יביטו ויוכל לעופף בקלותו ובמהירותו לטרוף חפר מן לחפור ויחפרו לנו את הארץ ועניינו לבקש ולתור : ואפרוחיו יעלעו · ומתוך כך ומשלמות גובה מקום מלונו וקנו בניו ואפרוחיו הקטנים יבלעו ויגמאו דם הטרף המובא אליהם וכאשר יקרה מקום חללים חיות ובהמות מומתים הנה שם הוא לקחת מהם וכל זה מחכמת אלהים אשר שם בטבע הנש׳ כי לא בעלי שכל המה להבין ולהשכיל בבחירה אלו ואת כל אלה ידי עשתה אמר השם לבבות ולא אהה איוב אשר מכל אלה יובן הכרת ההשגחה בפרטים בשמירת הכחות האלה והטבעים האלו בכל נמצא ונמצא כמו שיתבאר : יעלעו · מן ושתו ולעו לשון בליעה מכפולי העין :

ועקר המענה הזה מאת השם חדוו׳ לכל יסוב על שלשה עניינים · ראשון מה שהוכיח ה׳ את איוב כנגד דעותיו הכוזבות בצדיק ורע לו וביתר הספקות אשר נשתבש בו ראה השם ית׳ לפרש ולפרט אליו גודל תקון הנבראים הגדולים ושמירתם הסדר והרצון האלהי עם החכמה הנפלאה אשר בהם אם בגרמים השמימיים וסבובם ותנועתם והיותם סבה לנמצאים התחתונים · כי כאשר ירגיש האדם גודל חכמת הנמצאים ההנה ועולם התקון והסדור אשר בהם ומה שימשך מהם מפעולותיהם הנוראות הן מקיום הארץ על בלימה והיסודות הסובבי׳ והגלגלי׳ בגובהים וגליהם ופעולות השמש והכוכבים שהם סבת ההויה וההפסד יתחייב מזה שיובן הכרח ההשגחה הפרטית בשפלים כי מי שיש לו כח למנוה המציאו׳ בכללו ובפרטו ובסדורו ובתיקונו עם הדברים הנוראים על פי האופן אשר בו שהוא מחוייב בהכרח שהוא ידע אותם ויכירם ויבחין וישגיח בפרטיהם : והשב השני מה שבאר השם יתבר׳ במענה הזה בביאור ההשגחה הפרטית וזה במה שסדר ותקן החכמה האלהית לפרוע מן הרשעים על ידי כח תנועת הגרמים השמימיים וסבוב השמש והתקרבו אל הישוב או התרחקו ממנו אשר בסבתו יאחז ה׳ בכנפות הארץ להנהיג אותה במקרים אשר יקרו עליה להעשיר או להעני להשקיט או לבלבל להבדיל הברכה בהלא באופן כי כאשר ירדו מן השמים המכות המטרידות בשפלים בברד ובחלאים ובאבני אלגביש וביתר המקרים הרעים · וזה יהיה בחכמת אלהים על יד משרתיו עושי רצונו לפרוע מן הרשעים ולהפחיתם וזה אמרו לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה · אליקי כי אחרי שהודיע הכתוב במענה הזה שעל ידי הרצון האלהי ותקון משרתיו העליונים יפרע השם מן הרשעים כהגיע עליהם הרעות הראויות להם מצד רשעתם להיות נכחדים מן הארץ באמרו וינערו רשעים ממנה כן ראוי ומחוייב להתבונן ולהאמין שמה שיגיע לצדיקים ברעות שיגיעו אליהם שיהיה הכל בחכמת אלהים בצדק ובמשפט שאם נודה שיפגיע ברשעים להתפרע מהם כן מחוייב שנודה שה׳ ישגיח בצדיקים בכל מה שיגיע אליהם ומה שלא נוכל להתבונן בו לדעת עניינו הוא לקוצר דעתנו מכל מקום כבר ידוע כי צדק ומשפט כל דרכי ה׳ ובזה יותרו רוב ספקות איוב ודעותיו ובמענה הזה הבא יותרו הספקות האחרות הנופלות על טובות הרשעים ובו יהיה נשלם רצון הויכוח ומשך הדברים על מתכונתם :

ויען

אוהב משפט

והוא דרך משל והזכיר הצואר כי גאות הסוס נראית בצוארו בהגבהתו והשפלתו וצורתו : התרעישנו האתה נותן לו כח להרעיש סביביו כמו הארבה אשר הוא מרעיש האויר בריבויו · או אתה עשית שיהי׳ הקול היוצא מנחיריו מפחיד ומאיים בני אד׳ : נחרו · מן נחרת סוסיו : הוד הוא לפי מקומו · או הוא כמשמעו כי הקול ההוא הוא הוד והד׳ לסוס כמו כסוס הודו במלחמ׳ וי״מ הותו מוכרת כלומר נחרו הוא הוד ואימ׳ והכל הוא ענין אחד : יחפרו יחפרו שב אל כלל הסוסים או אל רגליו והוא הנכון · ובלשון ערבי נקראו רגלי הסוס האפיר · יאמר כי הסו׳ לרוב מרוצתו יחפרו רגליו בעמק אשר שולח ברגליו ישיש ויגל בכחו כי דב כמנהג הגבורים המתהללים בגבורתם · יצא במרוצה ושמחה לקראת כלי המלחמה ולא ירך לבבו כלל : נשק · הוא כלי זיין מן ישק כל עמי : ישחק למה שאדם מפחד ממנו ישחק וילעג לאותו פחד · ולא יחת וישבר ויחלש לבו מקול המון המלחמה ולא ישוב אחור מפני כל חרב וחנית וכידון : עליו תרנה הוא לשון השמעת קול מן ותעבור הרנה כי רנן ורנה הם שני שרשים בענין א׳ כמו זכה וזכך : אשפה · הוא הכלי שמשימין בו החצים : להב · הוא הברזל שבחנית כמו ויבא גם הנצב אחר הלהב ונקרא כן לפי שכשהוא מלוטש יוצא ממנו להב כמו למען היה לה ברק מורטה · חנית וכידון הם מכלי הזיין · וענין הפסוק יאמר כי הוא סבת השמעת קול אלו הכלים לעשות פעולתם כי רוכבה מתנא׳ ומתגב׳ לסבת חזקו וגבורתו של סוס : עליו · כמו בעבורו · וי״מ תרנה ותגיל האשפה · כי הקול המשמיעים אלו הכלים הוא אליו קול צהלה ורנה כי לא יפחד מהם ולא יפשר לפרש עליו הלעק האשפה ולהב חנית וכידון יבא עליו וסמוך לו ולא יפחד מהם כלל : ברעש י״מ יגמא ארץ לשון הגמיאיני נא מעט מים · כלומר לרוב קולות מרוצה דומה כאלו הוא בולע הארץ · ורש״י ז״ל פי׳ לשון גימוץ כלומר חופר בפסיעותיו · והחכם ר״א פי׳ לשון פסיעה מן מגמת פניהם קדימה והראשון יותר נכון · יאמר כי ברעשה ורגש הוא יוצא למלחמה במהירות וקלות · וכל כך הוא שמח ללכת למקום המלחמה כי לא יאמין כי קול השופר שתוקעים במלחמה הוא אמת : בדי יאמר כי לא יאמין בקול השופר מרב שמחתו עד שיראנו ואז בדי שופר יאמר האח · ומלת האח תאמר על השמחה כמו האח ראתה עינינו · ומלת בדי היא מיותרת כמו בדי ריק כלומר בשופר · או הוא כמשמעו כלומר ברבוי שופרות · והראשון נכון · ומרב שמחתו למלחמה הוא מריח ומרגיש אותה מרחוק ומריח רעם שרים שמריעים במלחמה ומריע תרועת מלחמה : המבינתך יש בתכלת עופות ידיעה ללכת במקומות הנאותים להם לקיום מינם וזה מיתרון השגחת השם יתברך ורחמנותו עליהם והזכיר הנץ לפי שהוא עוף דורס שאפי׳ בדורסים המזיקים תראה בהם ההשגחה · וי״מ הוא איספרויר · וי״מ פאלקון שקורין אותו בא״ז בלשון ישמעאל · והנוצות הם קרונים · וכן פירשו הרמ״בן ז״ל בחידושי חולין · יאבר כמו יעוף מגזרת באברתו יסך לך והוא כמו יפרוס כנפיו · והנה הדרום הוא חם בימי החורף זה המין הולך מהצפון אל הדרום כי לא יתקיים בצפון לרוב הקור · ויש מדרש שזהו מלאך דומה לנץ מעכב נשיבת הרוח דרומית בפריסת כנפיו שלא תחריב העולם : אם והזכיר הגבהת הנשר כי היא סבת הזמנת טרפו ומזונו כמו שיזכור אחר זה לרב השגחה ואתלה שיש לאל על מינו · אין בכל העופות שיגביה עוף כנשר · ואמר השם יתברך לאיוב האם היה זה על מאמרך שיגביה נשר ושירים קנו בדי שימלא טרפו וטרף בניו בסבת זה הגובה : סלע איננו מקנן בפתחים כשאר העופות אלא בשן סלע כלומר בגובה הסלע וחדודו · ושם הוא מלונו : מצודה · הוא הסלע הגבוה שהוא כמגדל כמו ה׳ סלעי ומצודתי ומפלטי לי : משם וסבת גבהו הוא כי מההרים הגבוהים הוא רואה למרחוק ומשם הוא יחפור אחר האוכל : חפר · כמו ויחפרו לנו את הארץ · ונקרא כן לפי שהוא כחופר מטמון :

הפרוקת

או ידעת זה אלא אחרך ימיך שהאמת לך זה מן החוש ואולם ספר זה עם ספורו שאר הדברים הנעלמים להיות זה נעלם לאיוב כי בנבואה יבואו כמו אלו הענינים לפי המקבל כאמרו באברהם וספור הכוכבים להיות זה דבר נעלם לאברהם ואם כבר ידעוהו הבאים אחריו עד שכבר מנו מספר כל הכוכבים הנראים וקראום בשמות · ויותר זר מזה שכבר יגיע לנביא דבר כוזב בעת הנבואה במה שאין לו מלך שהוא נביא מלך הדעות אשר לו בענינים ההם כמו הענין ביחזקאל שהגיע לו בנבוא' כאילו הגלגלים מחדשים קולות נפלאים בתנועתם מפני שהיה מאמין שהגלגלים יחדשו קולות בתנועותיהם כמו שזכר הרב המורה · הבאת אל אוצרות שלג שתדע אי זה מקום יצא השלג ואי זו סבה תהוהו · האם תרא' מה שיצא ממנו הברד אשר חשכתי אותו להמציא לעת שאריה לעשות רע לעולם ליום קרב ומלחמה · וספר אלו השנים להיות כל אחד מהם קפיאה למים · והאחד נמצא עם הקור והאחר עם החום ואמר שהברד כבר המציא אותו ואם איננו מכוון כי אם על הכוונ' השנית ומצד ההכרח שיקובל בו תועלת להמציא ההזקי' כדי שיוזקו בהם הרשעים · ספר נא אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי אשר יהיו ממנו הלהבות עד שפעמ' יהיה ממנו כוכב מדלג ופעם כוכב בעל זנב וזולת זה מהמינים אשר יתחדשו מהלהבות ההוות ממנו ופעם יהיה ממנו רוח ויפיץ קדים על הארץ · או יהיה הרצון בזה אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי האחד בעינו עד שימצא קצתו חם וקצתו קר בדרך שיתהוה ממנו רוח וזה כי בהוית הרוח ממנו יהיה בזה האופן כמו שהתבאר בספר האותות · מי פלג לשטף היורד מהגשמים מקום מוגבל יקבלהו ר"ל שירד במקום אחד ולא ירד במקום אחר לפי הנגזר מאתו עד שישלימו בזה האופן הצמחים ומי שם מנהג וחק לברק ולרעמים עד שילך הענין בסידור ישר ר"ל שיגברו פעם האש והרוח ופעם יגברו הפכיהם · מי הוא אשר סידר שפעם ירד המטר על המדברות שלא יגיע ממנו תועלת לאנשים ופעם ירד למקומות הנעבדים והנזרעים להצמיח מוצא דשא כדי שישלם בזה הגעת הרע לרשעים · היש למטר אב הוליד אותו והמציאו עד שיהיה לו חק להמצא שנה בשנה בעת הסתו או מי הוליד טיפי הטל עד שיהי' לו חק להמצא יום ביום בעת סוף הליל' שהוא דומה בתקופות היום לעת הסתו בתקופות השנ' · ספר נא מה היא הסיבה המהווה אותם כי בזה מהעומק וספר גם כן מאי זה סבה נהיה הקרח וכפור השמים · לאי זו סיבה יתחבאו ויקפאו מים כאבן עד שיגיע מחוזק ההקפא' שיקפאו פני תהום עם עמקם ספר נא מה הסיבה בזה · התוכל לעצור מה שתוציא כימה מהאילנות והפירות הצומחים כי בהיות השמש בכימה אשר היא במזל טלה אז יתנו האילנות והצמחי' כחם או אם תוכל להתיר ולפתח מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורו' הדרומיות וזה כי בהיות השמש במזל שהוא בו אז יהיה הקור ויעצרו האילנו' והצמחים וימנעו מנתינת כחם לרוב הקור · התוציא מזרות בעת צאתו והיא צורה הכוללת מהצורות הדרומיות ולא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט ואם תנח' עיש על בניה שהיא מהצורות הצפוניות · הידעת חקות שמים ר"ל מה שיתחייב מהכוכבים בהיותם במקום מקום מהגלגל וממבטם ודבוקם ושאר מה שידמה לזה · האם תסדר ממשלת השמים בארץ עד שישלם בהם זה המציאות השפל וישמרו סידור אלו הענינים אשר היה ראוי שיתייחסו אל הקרי לפי מה שיחשב כמו המטר והברקים ומה שינהג מנהגם · התרים לעב קולך וירד המטר הישמעו לך הברקים להשתלח כאשר תרצה עד שישלם מענינים מה שיצטרך לנמצאות ואולם אמר זה כי השם יתברך שם בזה סידור והגבלה הולך בסיבוב ישר מצד תנועת הגרמים השמימיים וכוכביהם ומלאכיהם ומבטיהם · מי שת בלבבות הסתומות חכמה או מי נתן לשכל האדם בינה להשכיל הדברים אשר בשמים ואמנם אמר זה כי האד' נברא משולל מכל חכמה ולזה הוא נפלא איך יתכן לו שילמד חכמה לפי שכל למיד' ולימוד יצטרך האדם בו לידיעה קודמת כמו שהתבאר בראשון מספר המופת ואחר שאין לו ידיעה קודמת הוא מן הפלא איך יתכן שיהיה לו ידיעה ואולם השם יתברך שם בו כלים להגיע אליו החכמה והחוש והדמיון והכח המחשב והזוכר כמו שהתבאר בספר הנפש והנה הענין בידיעה אשר תתחדש באמצעות אלו הכחות הוא נפלא מאד וכן הוא נפלא איך ישכיל האדם הענינים אשר אין לו מהחוש התחלה להכנס בהם כי אם הקדמות רחוקות כמו הענין במה שיחקור ממנו מענין הגלגלים וצורותיהם ר"ל השכלים הנפרדים ואפשר שיאמר אומר שהוא קרא חכמה ההקדמו' הראשונו' ובינה התולדות המתחייבו' מהם אלא שהביאור הראשון יותר נכון כי החכמ' מיוחס אל מה שיתבאר לנו בהקדמו' עצמיות ומיוחסות והבינה מתיחסת אל מה שיתבאר לנו בהקדמות רחוקות וזהו אמרו יי' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונ' וזה שהארץ נמצא מה שבה בעבור עצמ' וימשך מהכחות אשר בה מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהחום החימום והספוגיות וזולת זה מהאיכויות הנמשכות לאיכות איכות מהם ואולם השמים לא נמצא מה שבהם מציאות המרכז והכוכבים ושיעורי התנועות ושיעורי הנטייה וזולת זה ממה שינהג מנהגם בעבור עצמותם כמו שביארנו בספר מלחמות יי' ולא ימשך מהכחות אשר בהם מה שימשך חיוב נגלה כאילו תאמר המשך מהם החום והקור ושאר האיכויות כי אין בהם מה שיתיחס לאלו האיכויות כמו שהתבאר בטבעיות ולזה ייחס זה הסידור אשר בשמים כאילו הענינים אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מתוך דבר אחר זולתו וחכמה היא הוצאת דבר מהדבר ההוא בעצמו באופן מה וזה כי הידיעה המגעת מהמופת האמיתי היא מגעת מהדבר ההוא בעצמו כמו שהתבאר במלאכת ההגיון · מי יספר מספר השחקים בחכמה לשים מספרם בזה האופן אשר הוא בתכלית השלימות להשלים זה המציאות השפל עד שאם חסרה אחת מהתנועות הנמצאות לכוכב כוכב מהכוכבים היה בלתי איפשר שישלם זה המציאות השפל · ומי ישכיב ויניח באמצע העולם הגשמים הנופלים מן השמים רוצ' לומר החלקים הארציים עד שיתחלקו חלקי העפר בזה החוזק אשר הם בו לרוב הכבידות ובקשתם המרכז וחלקי הארץ ידובקו התדבקות חזק ואולם אמר זה לפי שלשחקים מרכזים מתחלפים כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' ולזה הוא נפלא למה ינוחו חלקי הארץ במרכז אחד מאלו הגלגלים יותר מהמרכזים האחרים · האם תצוד ללביא טרף ותמלא חזן הכפירים כי ישחו במעונותיהם וישבו בסוכה למו ארב לטרוף מה שיגיע להם · ספר נא איך ישלם להם מזונם בזה האופן אשר הוא מיוחס אל הקרי אם לא מטוב החכמה וההשגחה אשר סדרתי המציאות באופן שישלם להם מזונם · מי יכין לעורב צידו עד שישמר מינו ולא ימות ברעב וזה כי ילדי העורב יתעו להעדר מזונם ויצעקו אל השם דרך משל לתת להם אכלם כי אין להם זולתו שימציאהו להם כי אין העורב מכין להם מזונם אבל הוא שונא אותם בהתהוותם אם מפני שטבעו זה הטבע ר"ל שאין לו זאת האהב' הדמיונית לבניו אם מפני היות נוצתם לבנ' בתחלת הענין ויחשוב מפני זה שאינם בניו כמו שאמרו קצת הקודמי' ולזה הוא מבואר שהמוצ' להם מזונם הוא מיתרון ההשגחה והחכמה · הידעת עת לדת יעלי סלע ותשמר עת בוא החיל והחבלים לאיילות ללדת והרצון בזה לפי מה שאחשוב שאלו לצער לידתן יהיה הוולד בתכלית הסכנה ועם כל זה הילדים ניצולים ליתרון ההשגחתי בנמצאות ויכולתי לעשות כל המצטרך · ולזה אמר התספור ירחים שתמלאנה הריונם בהם וידעת עת לדתנה כדי שתצילם אז · וזה שהם מרוב צער הלידה ועוצר רחמם תכרענה בבוא להם חבליהם רוצה לומר שלא יתחזקו לעשות עצמם כדי שילדו ובזה תפתחנה והסברה ילדיהן וזה כי הם משלחות חבליהם וציריהם ולא יעשו עצמ' בבית' כדי שילדו כמנהג שאר הבעלי חיים · ועם זה ימצא מיתרון ההשגחתי בנמצאו' שיבריאו בניהם עד שלא יצטרכו לאמם ויגדלו בחוץ במה שימצאוהו מהמזון ולא יצטרכו שתזמינהו להם האם אבל יצאו ולא שבו למו · מי שלח פרא חפשי שלא יהיה ביתיי ויהיה תחת ממשלת האדם ומוסרות ערוד מי פתח והתיר שלא ימשול האדם בו · אשר שמתי משכנו במדבר ובארץ מליחה · הנה לחזקו ישחק וילעג להמון קריה ולא יירא מהם ולא ישמע תשואות נוגש ר"ל שאין מי שינגוש אותו ומשול בו להזיקו והוא פלא איך שם משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב וצמח האדמה עד שיחפש הרים שירעה בהם במדבר ואחר כל עשב ידרוש ולזה הוא מבואר שכמו זה הבעל חיים לא ישלם לו מזונו כי אם לחוזק השגחתי לפי שהוא במקום לא יעבד בו ולא יזרע ואין האדם ממציא לו מזונו והנה ישלם לו בזה האופן מזונו עד שהוא בזאת המדרגה מהחוזק ולזאת הסיב' לפי מה שאחשב זכר חוזק הראם והיות משכנו במדבר' לפי שאינו טורף אבל הוא אוכל עשב · ולזה אמר היאבה הראם לעבוד אותך ויליןן על אבוסך כדי שתמציא לו מאכלו כמו הענין בבעלי חיים הביתיים · האם העבות אשר תשים על הראם תוכל לקשור אותו בתלם כדי שיחרוש וישדד האדמה · התבטח בו כי רב כחו ותעזוב אליו כל עבודת השדה ר"ל שתעשה בו כמעשה השור והחמור · התאמין בו כי ישיב זרעך וגרנך יאסוף אל ביתך אם תעמוס התבואה עליו הנה עם אכלו עשב היה משכנו במדבר ושם המציא לו מזונו בדרך שיהיה בזה החוזק אשר הוא בו · הנה כנף יעוף אחד שמו רננים היא נעלסה ר"ל שליופיה תשים העוף ההוא עלז ושמח בהביטו בה וחשב בזה העוף שהוא הנקרא פ"און בלע"ז שישמח ויתענג ביופי כנפיו ונוצתו · וגם אברה של חסידה ונוצתה אשר אינם יפות תשימה נעלסה ואמר זה בתמיה מה הסיבה אשר בעבורה רנה שמחה זה העוף ששמה חסידה על שלא תתן אל לבה לשמור מה שתולידהו · כי תעזוב לארץ ביציה ועל עפר תחמ' אותם לבקעם ולא נתנה אל לבה לשים ביציה במקום נשמר ושכחה מרוב שמחתה כי רגל תזור ביצתה וחית השדה תדוש' · השכיח השם ית' אותה בניה להניחם באופן שיפסדו ולא יהיו לה ותשים יגיעה לריק ולא תפחד ותתן אל לבה שביציה נכוני' להפסד בזה האופן כי השם ית' שכח אותה החכמה והתחבולה אשר בזה הענין לשאר הבעלי חיים ולא נתן לה חלק בבינה והיא כעת במרו' תגביה לעוף תלעג לסוס ולרוכבו ר"ל שלא תירא משום דבר ועם כל זה ימצאו הביצים ההם משומרים עד שישמר בזה מציאות המין ההוא מחוזק השגחת הש"י באלו הדברים · התתן לסוס תכונת הגבורה התלביש צוארו הרעם והצהלה היוצאת ממנו התתה מסבב שירעם זה הרעם אשר הוא רועש בחרבה ותשים עוצם עיטושו אימה לשומעיו · יחפרו רגליו בעמק מהכותו בהם בארץ כדרך הסוסים · ישיש בכח שיש לו ולא יירא מללכת לקראת כלי המלחמה · ישחק וילעג לענינים המפחידים במלחמה ולא יחת ולא ישוב מפני חרב · בעבורו תזעק האשפה אשר שם החצים ולהב חנית וכידון כי הוא יהיה סבה שיעשו פעולותיה' לסבת העדר פחדו מן החרב · ברעש ובחימה ירוץ בכח עד שהוא כאילו מגמא את הארץ ובולעה ולא יאמין כי קול שופר ר"ל שלא יירא מקול השופר אשר יריעו בו אנשי המלחמה · בדי שופר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה להתאויתו אותה ורעם השרים ותרועתם במלחמה ירגיש מרחוק וירוץ שם ואולם זכר ענין הסוס להתבאר שזאת התכונה שם השם ית' בו לעבודת האדם בענין המלחמה עד שהוא לא יתרחק מן החרב עם היות בטבע כל בעלי חיים להתרחק מן המזיק וזה כולו הוא מחוזק השגחת השם ית' בזה הנמצא · המבינתך יעוף הנץ מהפאה הצפונית בימי הקור ויפרוש כנפיו לצד דרום מהרובע המיושב להתרחק מתגבורת הקור האם ידע זה העוף בהתחלפות האקלימים ושמה שיתקרב יותר אל משוה היום הוא יותר חם עד שיעוף שם הלא זה כולו מיתרון השגחת השם ית' ששם בהם זאת התכונה כמו טבע להיות' נשמרים בה · האם על פיך יגביה הנשר לעוף על שאר העופות וירים קנו עד שעל שן סלע ומצודה ישכון ויתלונן ואמנם היה זה כן כי משם יוכל לראות מרחוק הטרף וימצא לו בזה האופן מזונו עד שאפרוחיו יבלעו דם הטרף אשר יביאו אליהם ובאשר ימצאו חללים שם הוא לקחת מגוף החללים לאכול האם זה הנשר בעל שכל עד שידע שכל מה שיגביה לעוף יוכל לראות יותר הדברים הרחוקים הלא השם יתברך מיתרון חכמתו והשגחתו שם טבעו באופן שיערב לו האויר ההוא הגבוה ויומשך לו מזה זה התועלת : והכלל העולה מהדברים הוא שהשם ית' הוכיח איוב על מה שהיה שופט במעשיו שיש בהם חסרון וקיצור ר"ל במה שהיה מתרעם למה הניח השם ית' אישי האדם בזה הסידור אשר מהגרמים השמימיי' שימשך אליו מהעול מה שימשך עד שימצא רשע וטוב לו צדיק ורע לו ואם לא היה אפשר לש"י שיסדר זה באופן יותר שלם למה ברא האנשים הקשי יום כי המות יותר נבחר להם ואמר אליו השם ית' שאין ראוי לו לשפוט זה המשפט לפי שהוא בלתי משיג פעולות השם יתברך והשופט בדבר ראוי שתהי' אצלו ידיעה במה שהוא שופט עליו ועוד כי מה שספר השם ית' מפעולותיו אשר נעלמו לאיוב הוא ממה שיתבאר ממנו שעם השם ית' תכלית הגבורה והחכמה לעשות כל מה שאיפשר מן ההטבה לזה המציאות השפל ושהוא משגיח בו כפי מה שאפשר והנה זכר גם כן השם יתברך שמה שברא שימשך ממנו רע מה יש בו תועלת להגיע עונש לרשעים והוא אומרו וינערו רשעים ממנה והנה זה המאמר מורה כי הצדיקים לא יגיעום אלו הרעות ולזה אמר רשעים כי הרשעי' לבד הם הנזוקי' בו כמו שביאר אליהוא ובזה תועל' לשאר האנשי' שיקבלו מוסר ויראו מהש' יתברך ותגיע להם הצלחת הנפש והנה כמו ששם הטבע בנמצאי' כח דוחה מה שהוא בלתי נאות לטבע' כדי שלא יוזקו בו כן שם השם יתברך באופן מה כחות דוחים הרעי' מכלל האד' כדי שלא יוזקו בהם האנשים וזה אמנ' היה ברע הנמשך במקרה מזה הסידור

הנמשך

אוהב משפט

ואפרוחיו · וסבת גובה הקן הוא כדי שאפרוחיו יעלעו דם כי משם יראו החללים ויעופו שם · או ירצה לומר שהאב מציא להם מה שרואה מרחוק : יעלעו · יבלעו · כמו ושתו ולעו · ויש לרז"ל מדרש מפסוק אם על פיך יגביה נשר עד סוף הענין דורשו על אהרן הכהן בעבודה יום הכפורים ואפרוחיו יעלעו דם זו מיתת נדב ואביהו אחר כל הכבוד הזה :

ויען

מ"ע ספורנו

האל ית' · הרוב עם שדי יסור האמנם ראוי למי שלא ידע פעולת האל ית' וידע שיוכל לעשות כל דבר אל נכון שיעיז פניו לריב עמו כמו שייסר את העושה שלא כשורה · מוכיח אלוה · ומי שיעיז פניו לזה · יעננה האמנם יוכל להשיב על אחת מאלה שאמ' יהי' : איוב יב · הן קלותי · אף על פי שעדין לא התרת ספקותי בענין רשע וטוב לו כמו שקרה לדורות המבול · מודה אני שדברתי בקלות דעת נגדך שהיה לי להיות מסופק ולא להחלי' המאמר לדוני נגד המ' עי' לכל : ובזאת לא אענה · ושתי' · ובשנית שהיתה אגלי דעת שתי רשויו' · לא אוסיף · שהודעתני שכל המציאות מסודר לטוב ואם כן לא יקרה קלקול זולתי בבחירה האנושית : האל ית' · אזור נא כגבר חלציך · כי אימתי לא הבעתך : האף הפר משפטי · האמנם אף על פי שתפר משפטי בענין רשע וטוב לו : תרשיעני · ראוי שתרשיעני שהעשה לך עול : למען תצדק · בעיני כל שומע ולא הפספס במתשיך : ואם זרוע כאל לך · והודיעני גם כן אם היה לך כח אלקי : עדה

רלב"ג

הנמשך מהגרמי' השמימיים אשר הוא מכוון להזיק לרשעים כמו שקדם : **ויען** יי' את איוב ויאמר וכראות השם יתברך שלא היה איוב עונה אותו דבר ואמר האם הוא לקיחת מוסר מהרע הבא לאדם שיריב הנוסר בו עם השם יתברך ואם ראוי במי שיתווכח עם השם יתברך שיענהו השם על התוכחת והטענה ההיא ועם כל זה כבר עשיתי לפנים משורת הדין להשיב על דבריך או ירצה בזה ואם מי שהאלוה מוכיח אותו יענה על התוכחת ההיא ויטעין דברי' כנגד השם יתברך או ירצה שמי שיתווכח עם השם יתברך ראוי שיענ' על תוכחתו כשידבר עמו ולזה ראוי לך להשיב על דברי או להודות בהם : **ויען** איוב את יי' ויאמר · הן הני נקלה מאד ביחס אליך ומה אשיבך על דבריך אלא הנה שמתי ידי למופי הנה פעם אחת דברתי עמך ואיני עונ' על דבריך ושנית אדבר ואראה אם יש תשובה להשיב על דבריך ולא אוסיף ויהיה פירוש ושתי' ושנית וכמהו ושלש עשרה שנה מרדו שהרצון בו לפי קצת המפרשי' שכבר מרדו בשנה שהיתה אחר השתי' עשר' שנה שעבדו את כדרלעומ' או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון הנה אני הייתי טוען שהרשע והעול נמצא בטובות והרעות המגיעות לאנשים משני צדדים הצד האחד מפני הרע שימצא מגיע לצדיקים והצד השני מפני הטוב שימצא מגיע לרשעים על שכבר ינצלו מהרע בעת בואו לשכניהם כמו שזכר באומרו מדוע רשעים יחיו וגו' כי ליום איד יחשך רע וגומר והנה הצד האחד שדברתי והוא מה שטענתי מהרע שימצא נופל לצדיקים הנני מניח ועוזב אותו ולא אענה לך דבר עליו לפי שכבר התבאר לי היותר הספק בו ממה שזכר אליהוא בביאור רחב יזכרו השם יתברך בקיצור בזה המענה להיותו סומך על מה שכבר ביארו אליהוא לאיוב והולם הטענה השנית לא הותר עדיין הספק בה בביאור לא בדברי אליהוא ולא בדברי השם ית' ואני מוסיף לטעון לך דבר זולתי הטענה ההיא והיא ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך אשר הוא עול אם היו הטובות והרעות מגיעות לאנשים מהשם ית' או ליאוש ויקיצור אם היו נעזבים אל הסידור אשר מהגרמים השמימיים אשר סדרו בזה האופן ולא היה יכולת לסדרו באופן יותר מתוקן להגיע לאיש כמעשיו וכפרי מעלליו : ביאור מלות המענה **ויען** יי' את איוב מן הסערה ויאמר . תרעם · תעשה קול חזק ומרעים כמוהו :

עדה

ואתיב יי' ית איוב ואמר : אפשר דנצי עם שדי יתרדי מכסן אלהא יתיביניה : ואתיב איוב ית יי' ואמר : הא איזדלזלית מה אתיבינך אידי שוית לפומי : חדא זמנא מלילית ולא אתיב ותניניתא ולא אוסיף : ואתיב יי' ית איוב מן עלעוליתא דצערא ואמר : זריז כדון היך גברא חרציך אשאלינך ותהודעינני : הכרם תשני דיני תחייבינני מן בגלל דתזכי : ואין אדרע היך אלהא לך ובקל דיכמתיה תכלי :

אתקין

מ

א וַיַּעַן יְהוָה אֶת־אִיּוֹב וַיֹּאמַר: הֲרֹב עִם־שַׁדַּי יִסּוֹר מוֹכִיחַ אֱלוֹהַּ יַעֲנֶנָּה: וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר: הֵן קַלֹּתִי מָה אֲשִׁיבֶךָּ יָדִי שַׂמְתִּי לְמוֹ־פִי: ה אַחַת דִּבַּרְתִּי וְלֹא אֶעֱנֶה וּשְׁתַּיִם וְלֹא אוֹסִיף: וַיַּעַן־יְהוָה אֶת־אִיּוֹב מִן סְעָרָה וַיֹּאמַר: אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ אֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי: הַאַף תָּפֵר מִשְׁפָּטִי תַּרְשִׁיעֵנִי לְמַעַן תִּצְדָּק: וְאִם־זְרוֹעַ כָּאֵל לָךְ וּבְקוֹל כָּמֹהוּ תַרְעֵם:

כ' ל' חס' ד' מן ק' כ' ונסיפ' י"ו ד' י"ו בסי'

עדה

יעננה ב' וסימ' וכפים מעץ יעננה · מוכיח אלוה יעננה : קלתי ל' חסר הן קלתי מה אשיבך : ולא אוסיף ד' וסימ' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי · ולא אוסיף עוד להגיד את רגל ישר' · ולא אוסיף עוד להסיר את רגל ישראל · אחת דברתי ולא אענ' ושתים : משפטי י"ו וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' ט"ל ותהלים סי' י"ז : הצדק ד' ג' קמץ וא' פתח וסימ' ספר אתה למען תצדק · החפץ לשדי כי תצדק · תרשיעני למען תצדק · למען תצדק בדבריך · בתרא פתח :

רשי

מענה איוב הרוב עם שדי יסור · העם שדי אדם יתחרר · ומוכיח אלוה יעננה · הבא להתווכח יענה דבריו : מענה איוב אחת דברתי · כלומר מעט אמרתי לא הוסיף עוד · ויש פותרי' אחת דברתי תם ורשע הוא מכלה לא אענה עוד · ושתי' שאמרתי · אל תעש עמדי לא אוסיף : מענה מן סערה האף · הגם תפר משפט תוכיח בדבריך להפר משפטי ולהראות שהוא מעוקל :

עדה

אבן עזרא

הרוב עם שדי יסור · כדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי : מוכיח אלוה יעננה · איוב שיוכיח השם למה לא יענה על זאת : ויען איוב · הן קלותי · מגז' קל וקרוב מגזרת קלון והפך הדבר ככד מגזרת כבוד : למופי · המ"ם והוי"ו נוסף במלת כמו : אחת דברתי דברה אחת דברתי וכן ועשיר יענה עזות : מן סערה · כחבריו והטע' כי השם ענה את איוב על דבריו להוכיח והודיעו כי איננו יודע דרכי השם שהם בכלל אף כי הפרט וכאשר השלי' השם להוכיח שתק איוב ענה השם ואמר לו למה לא תענה והנה השיב מלה שאינה הגונה ואמר לא אשיב או אמר לו השם אחר שלא תודה האמת ותחשוב בלבך כי אתה חכם אשאלך והודיעני וזה שתיקת התרצה להפר משפטי החכמה ששמתי בעולם תרשיעני למען תצדק : והם זרוע כאל לך · כשם : ותרעם · בקול כאשר ירעם אל קול הרעם :

עדה

אוהב משפט

ויען אחר שענה האל המענה הראשון מן הסערה ואיוב שתק חזר לדבר עמו ולא מן הסערה רק בקול דממה דקה כדי שלא יתמ' איוב כי הסער' בעתה אותו ולא יכול להשיב כמ"ש ואימתך אל תבעתני · ואמר לו הרב עם שדי יסור וגו' : הרוב עיין פרש"י ז"ל והחכם ר"א ז"ל ונכון הוא · והרמ"בן ז"ל יש פירושים אחרים בלתי נכונים בפסוק זה : ויען לפי שאמר לו השם שראוי לו להשי' ענה אותו · ונראה שהוא מדרך המוסר לעבד שלא לענו' על ריב המלך עד שיגע'נו ויאמר לו ענה בי וזהו התכללו' לעב' כי ישיב על תוכחתו לומר ברשות האדון עשיתי : הן קלותי לשון קלון אף על פי שאינו משרשו כי שרש קלותי קלל · ושרש קלון קלה וכן זכה וזכך שני שרשים בענין אחד וכלל כל לשון קלון הוא מענין קלות · כמו שכל לשון כבוד הוא מלשון כבדו' כי הנכבד כבד בתנועותיו לעשותם כראוי וההפך נקלה שהו' נמהר במעשיו · ואמר איוב כי להיותו נקלה ביחס אל רוממות השם ית' אין לו פה להשיב : למופי · כמו לפי · והנה איוב קבל דברי השם ית' והודה כי לא יתנהג עמו כמי שעלתה בדעתו כפירה זו : אחת · בעלי הפשט פירשו דברה אחת דברתי או כעם אחת דברתי ואין לי פה להשיב לענות עוד : ושתים ולא אוסיף ע' יב' והענין מעט דברתי ולא אוסיף עוד · כלומר כי אחר שהתלונו על השם ית' לא יוסיף עוד להתלונן כי קבל דבריו · ויעל הצד של המדרש פירשו אחת דברתי באמרי אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה · ושתים באמרי לך שתים אל תעש עמדי · ועל דרך זו י"ל זה כנגד שתי הטענות שהיה טוען איוב כנגד השם יתברך בייסוריו כמו שפירשנו במה שקדם בעזרת העוזר והגוזר יתברך ויתרומם : ויען איוב קבל דברי השם ית' אבל לא הודו' על [illegible] בהחריסו נגדו יש על קונו ענה אותו מן הסערה בברהפוגה הלא שאינה קשה כרסשונה שלא לבעת אותו · ולזה נכתב כאן בלא ה"א הידיעה פי' ה"א הידיעה בסערה מורה גדול כלומר הסערה הגדולה ביד עה

ויש

תורת חסד

יראת שדי

ויען ה' את איוב ויאמר הרב דברים וגו' יר' ומלבד מה שענה אליהוא כדי לאמן מה שאמר במענה הקודם הנה עוד אמר לו הרב עם שדי יסור מוכיח אלוה יעננה ור"ל האם מי שיבא בריב עם שדי כלו' שאז בבואו לשאול ממנו ית' שיאמר די לצרותיו יאמר דבר זה כמי שמריב ולא כמתחנן וכו' ראוי הוא להתוסר בדרך מוסר לבד אלא שכמעט הוא מן שראוי להנקם ממנו ואם מי שהוא מוכיח לאלוה יעננה האלוה ית' לאותה התוכחת והנה אתה איוב רבת עמדי וכמעט הוכחתני וכו' : **ויען** איוב את ה' ויאמר הן קלותי וגו' כלומר אחרי כי הקלותני והייתי שפל בעיניך איככה אשיבך ולכן ידי שמתי למו פי כדי שלא להשיבך כלל כי יראתי ממך ית' שמך אחת דברתי והוא ענין הריב שאמרת אתה ה' ושתים והיא ענין התוכחת לא אוסיף : **ויען** ה' וגו' אזר נא וגו' האף תפר משפטי יר' גם אם תפר משפטי ותריב עמדי האם ג"כ תרשיעני למען תצדק בתמיה והוא ענין התוכחה אנו' ור"ל כי מאחר שאין ספק שלא ירשיענו לאל ית' הנה כי כן יומשך ג"כ שלא יוכיחנו וכמו שאמר שלא יוסיף עוד לעשות כן : **ואם** זרוע וגו' יר' ואם הוא אמת שתצדק ר"ל שאתה צדיק ימשך א"כ כי יש לך זרוע כאל לעשות [illegible] כמוכך כי צדיק מושל וכו' א"כ עדה ואשר נא ממך גאון וגובה כי על הכל ישליטנו האל"ים אל הצדיק אך לא שיהיה לו גאה וגאון רק שידע כי ה' לבדו מלך וגאות לבש וכו' ואם את הדבר הזה תעשה הוד והדר תלבש ומה לך א"כ ללבוש מלבוש של גאות כלל ולזה הפץ עברות אפך וראה וכזה כל גאה והשפילהו

והדון

אבן יחייא

ויען ה' את איוב וגומר האם הוא דבר נכון וישר לעשות מריבה בין האדם עם שדי כאשר יסור אותו ביסורין · ואם ראוי לענות סרה כנגד האלוה המוכיח · כי בראות ה' ששתק איוב לדבריו גזר אומר שסבת שתיקתו היתה הודאתו אל אשר אמר ולכן הכ"ע אותו שנית במענה הקצר הזה למען יגלה דעתו בדבר בביאור : **ויען** איוב את ה' וגומר וכן איוב גלהו באומרו הן אני רואה אשר כפרת מגודל מעשיך שאנכי דל ונקלה ולכן מה אשיבך עוד רק אודה לדבריך ואעזוב מחשבתי הרעה הראשונה למען ארוחם ממך וידי אשים למו פי · ואשר דברתי בפעם האחת להתלונן על צדיק ורע לו לא אענה עוד · ואשר דברתי בפעם השנית להתלונן על רשע וטוב לו לא אוסיף לענות בו רק אודה כי צדיק ויושר אתה ותדין עמך בצדק ועניך במשפט ולא דרכך דרכינו למען נוכל לדבר בם ולדין בם יען כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב · והטוב אשר יחול אז הפכו על האדם מי יודע אם רע הוא או הפכו וכן הנראה צדיק בנגלה מי יודע אם הוא רשע בנסתר : **ויען** ה' את איוב מהסערה מן הסערה היא מדרגה מנבואה יותר גדולה מהראשונה אשר זכה אליה לשכר היותו מודה ועוזב באומרו הן קלותי וגומר · אזור נא כגבר גבור חלציך כדי להתוכח עמי ואשאל ממך שאלות בנפלאות הבריאה להודיעך את גבורתי · והודיעני אתה את אשר ידעת בהם · האף וגומר אם מפני האף והחימה שיש לך על היסורין תפר משפטי ותאמר כי לית דין ולית דיין · וכשיאמרו אליך ריעיך אל הגרות עליך לרשעך בחרת להרשיעני ולומר שיש לי הרשע ועל חמס הוכחתיך וכל זה תאחר למען תצדק כי השכמת אומר שתם אתה לא חטאת מעולם · ואם וגומר ואם בגאותך אשר הרשעת אלהיך תחשוב היות זרוע וכח האל לך ותרעם בקול גדול כמוהו :

עדה

ר' אברהם פריצול

ויען ה' את איוב ויאמר · הרוב עם וכאשר ראה השם ית' שאיוב שתק הוסיף ה' ואמר לו במה שכבר רצה להתוכח עם ה' האם ראוי להיות רב ריב עם שדי שיוכל כאשר יסיר את האדם ביסורים ואם ראוי לאיש אשר האלוה מוכיח הוא שיענה להותה תוכחה ופורענו' ויחשוב וידבר סרה על השם המוכיח אותו : הרוב · מקור מענין ריב ותלונה : יסור · מן אשר ייסר : ויען איוב את ה' ויאמר · הן קלותי כאשר שמע איוב דברי ה' וגדולת מעשיו ותוכחתו עליו על מה שיאמר עוד לה' בדבריו הקדומים שהשיב איוב ואמר לה' תשובה לכל ואמר הן אנכי קלותי ושפלתי ביחס גדולתך הנפלאה ומה אשיבך עוד ולכן ידי שמתי למו פי ורחוק ממני מה שדברתי : אחת דברתי · ובמה שדברתי בטענותי על צרותי וטוב מעשי לא אענה עוד טענה על זה ושתים שהיא הטענה השנית על יתר רוע הסדור הנמצא בעולם חוץ ממני כצדיק ורע לו ורשע וטוב לו שאמרתי שאין בו השגחה לא אוסיף עוד דבר בו או אחת דברתי בצדיק ורע לו ולא אענה עוד ושתי' ברשע וטוב לו לא אוסיף לטעון עליו יען הודעתני גודל מעשיך וסדור הנמצאים אשר בראת בשמים ובארץ והכל בשלם שבפנים : ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר · אזור נא הוסיף ה' את איוב להשיב אליו במראה הנבואה מן הסערה ויעורר לו להעמידו על אמתות השגחתו ויושר דרכי ה' בכל ולאמר אזור נא כגבר אמיץ ונכון את חלציך לעורר הכליות היועצות לשמוע ולהבין ולהשיב אלי כאשר כבר שאלת ורצית ואשאלך שאלות והודיעני תשובתם אשר מתוכם יותרו ספקותיך : מן הסערה · פירשתיהו למעלה : האף תפר · האם תוסיף עוד היום במחשבתך ובטענותיך להפר משפטי אשר עשיתי אתך ובנמצאים בעולם ותרשיעני ליחס עול וחמס ביתר הסדורים אשר סדרתי · למען תצדק אתה ותרצה לאמת שאתה צדיק האם לך לעשות אלה ולהרשיע את השם ולהצדיק עצמך : ואם זרוע · ואיך תוכל להעיז פניך כנגד ה' ופעולותיו האם יש לך זרוע וגבורה כאל להנהיג הנמצאות בסדר מציאותם ואם יש בך כח להרעים ברעם כמוהו כי אז בהיותך שוה האל מדרגתו היית יכול להתרחות אתו ולהתוכח עמו :

עדה

הרמ"בן

ויען ה' את איוב ויאמר · הרוב עם שדי יסור הלריב עם שדי הוא מוסר : מוכיח אלוה · איוב שיוכיח האל יענה על זאת כך פי' ר' אב"ע ז"ל והנכון לי שיאמר האם המריב עם שדי ייסר אותו עתה על דבריו אליו ויוכל לאמר שאינם הגונים ואם המוכיח לאל יענה על זאת והענין כי איוב שהוא רב את יוצרו ומוכיח אותו למה לא ייסר אותו על דרכיו אלא כי עתה ידע דרכיו והורחותיו וייסר אותם אם אינם ישרות ויוכיחנו על התשובה הזאת אז ענה איוב כי הוא קל ונבזה מהשיב על דבריו וישם ידו על פיו מענות אותו כי פעם אחת דבר ולא יענה עוד ושתים ולא יוסיף עליהם לעולם והענין לזמן תלונתו שלא יוסיף להתלונן בעת אחרת כי הבין שהאל יודע ומשגיח עושה חסד משפט וצדקה בארץ והנה ראינו כי הודה איוב בסוף וקבל האל דבריו ונהרצה לו ובהמת כי מן המענה הזה היתה הודאתו כי לא יוסיף לו במענה השני [illegible] בשאלת שלום הרשעים וייסורי הצדיקים גם לא יחדש ענין רק יאריך בדבר בהמות ולויתן והנה הענין המישב דעתו של איוב מן המענה הזה היה לו : ויען ה' את איוב מן סערה ויאמר · אע"פ שהודה איוב שלא יענה וידע כי השם צדיק כל [illegible] פירשתי בעבור שלא הודה על תלונתו ענהו השם עוד מן סערה לאמר שלא נקרא מן הסערה הראשונה הנקראת בה"א הידיעה לרב גדלה וחזקה רק בסערה נחה ממנה : אזור נא כגבר חלציך · עוד ואענני : האף תפר משפטי · הגם הפרת המשפט והיושר אשר אני מתנהג בו בעולמי ותרשיעני במעשי למען תצדק בעיני חביריך שלא יאמרו אחר שהאל שופט צדק יה ירשיע על חנם כי כן עשה איוב אמר כי תמיד יהיו בעולם רשע וטוב לו צדיק ורע לו ולא על עצמו בלבד התלונן ויעל דרך האמת מפני שהודיע אותו תתהפך כחומר חותם וימנע מרשעים אורם יתבונן ההוא אמר לו עתה הגם תפר משפטי בלבך לאמר כי אין מן המדה ההיא יש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ותרשיעני במשפטים למען תצדק בכל זמן הגם זאת כאשר עשית עד היום טרם השגת הסוד הזה ענין הכפירה הוא בעול דבר או ענה כענין אישה הפרס הפיר עצת גוים הניא מחשבות [illegible] כל יצ' מחשבות ידע כי איוב מהרהר בזה אמר שישים ידו לפיו ולא יענה כי באמת האל יודע הכל ואין להוכיח עוד רק לא התודה כי לא ידע אם יש דבר חוץ מן המדה ההיא ושמא תוכחת בלבד הם אמר לו עתה ארצה שתאזור כגבר חלציך ואשאלך עוד אם תפר משפטי זה אשר הגדתי לך בעבור גדל חפצך להצדיק עצמך כאשר עשית עד עתה ירצה להוכיחו על התלונה הראשונה כי לא התודה עליה ויטפול עליו כדרך המתוכחים והוא הטוב והנכון : ואם זרוע כאל לך · יאמר ההם שחכמת יותר ממני להרשיע אותי אם יש לך גם כן כח ככחי וקול כמוני להרעים כאשר אני עושה בקול הרעם עדה הגאון והגבה בכחך זה שהאל לבש גאות ועוז ונאוה :

עדה

רשי

עדה · לשון עדי ותכשיט · והדוך · לשון דכו במדוכה · בהמות מוכן לעתיד : בחו במתניו · ביציו מעובים וגם זרים ולא נתקו לגמרי · בשרירי · כמו שרך · יחפוץ · כמו יחפוז · מתקשה · וכן בלשון חכמים דחפיזא כי אופת׳ · קשה כעץ · פחדיו ביציו : ישרגו · גדילים · כמו ישתרגו · או שריגי מיטה בלשון משנה · והוא לשון גדיל :

אפיקי

רלבג

עדה נא גאון וגובה · לבוש ואעדי גאוה וגובה כמו שאני עושה להיות הגבוה במוחלט : הפץ · פזר : והדוך רשעים תחתם · שבור וכתת הרשעים במקומם : חבוש בטמון · חבשם במאסר ובמחבא או ירצה שימיתם ויחביאם בעפר והוא מחבא הקבר : בהמות · הוא בעל חיים שמו כן : ואונו · וכחו : בשרירי · היא הטבור : יחפוץ זנבו · יניע זנבו בחפזה ובמהירות והנה הנ״די תמורת ז״ין כי הם ממוצא אחד : גידי פחדיו ישורגו · גידי ביציו יסתעפו וישתרגו :

אפיקי

עֲדֵה נָא גָאוֹן וָגֹבַהּ
וְהוֹד וְהָדָר תִּלְבָּשׁ׃ הָפֵץ עֶבְרוֹת
אַפֶּךָ וּרְאֵה כָל־גֵּאֶה וְהַשְׁפִּילֵהוּ׃
רְאֵה כָל־גֵּאֶה הַכְנִיעֵהוּ וַהֲדֹךְ רְשָׁעִים
תַּחְתָּם׃ טָמְנֵם בֶּעָפָר יָחַד פְּנֵיהֶם
חֲבֹשׁ בַּטָּמוּן׃ וְגַם־אֲנִי אוֹדֶךָּ כִּי־
טו תוֹשִׁעַ לְךָ יְמִינֶךָ׃ הִנֵּה־נָא בְהֵמוֹת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ חָצִיר כַּבָּקָר יֹאכֵל׃
הִנֵּה־נָא כֹחוֹ בְמָתְנָיו וְאֹנוֹ
בִּשְׁרִירֵי בִטְנוֹ׃ יַחְפֹּץ זְנָבוֹ כְמוֹ־
אָרֶז גִּידֵי פַחֲדָו יְשֹׂרָגוּ׃

עצמיו

ל וכל קרי׳ חסן · ל · ל · ל · ל · ג׳ חד מל׳ · לחס׳ י׳ · ג׳ דגש׳ · ל · ל · פחדיו · ל ק׳

אַתְקֵין כְּרוֹן גִּיוּתָנוּתָא וְגוֹבְהָא וְזִיוָא
וְשִׁבְהוֹרָא תִּלְבַּשׁ׃ בַּדַּר רוּגְזָאתָא
דְנַחִירָךְ יְחַמֵּי כָּל גִּיוּתָן וּמַכִּיכִינֵיהּ׃
חֲמֵי כָל גִּיוּתָן וְתַבְרִינֵיהּ וְדַעֲרֵק
חַיָּבַיָּא בְּאַתְרֵיהוֹן׃ טַמְעִינֵיהוֹן
בְּעַפְרָא כַּחֲדָא אַפֵּיהוֹן כְּבוֹשׁ
בְּטוּמְעָא׃ וּלְחוּד אֲנָא אוֹדֵינָךְ אֲרוּם
תִּפְרוּק לָךְ יְמִינָךְ׃ הָא כְדוּן בְּעִירָיָא
דִּי עֲבָדִית עִמָּךְ עִסְבָּא הֵיךְ תּוֹרֵי
יֵיכוֹל׃ הָא כְדוּן לְוָתַן דְּחֵילֵיהּ
בְּחַרְצוֹי וְתוּקְפֵיהּ בְּפֵרַת דְּכַרְסֵיהּ׃
כְּפֵין דּוּנְבֵיהּ הֵיךְ כְּאַרְזָא וְיִיהֲנַיָּא
דְפַחְדוֹי מְשַׁבְשִׁין׃

איברוי

מסרה

הפץ ל׳ עדה נא גאון וגבה וכל קרי׳ חלוף חפץ : והכניעהו ל׳ ראה כל גאה והוא חד מן מלין דמשמשין הו בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד : חבוש ג׳ חד מ״ל וסימ׳ ביום חבש יי׳ את שבר עמו׳ פניהם חבש בטמון · פארך חבוש עליך · בתרא מ״ל : כבקר ג׳ דגש׳ וסימ׳ ופרה ודוב תרעינה · זאב וטלה ירעו׳ · חציר כבקר יאכל :

אבן עזרא

עדה נא · מגזרת הועד עדיך : עברות אפך · כי באף יראה הכעס : והדוך · אין לו חבר כמו רמוס והטעם אם יש לך גבורה הדוך על גאה והזכיר מהנאי׳ שנים האחד בהמו׳ שהוא ביבשה והשני לויתן שהוא בים : חבוש · כמו ולא חובשו : בטמון · כמו בעפר והטעם כפול : אודך · כמו ומוד׳ ועוזב ירוחם : בהמות · שם בהמה גדולה אין ביישוב גדולה ממנה · וטעם עמך לפי שהיתה ביבשה כי באחרית יזכור הלויתן שהוא בים ויש אומרים כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון וזה דרך דרש : חציר כבקר יאכל · בעבור זה אמרו המפרשים שהוא הפיל ואיננה ראיה גמורה : חציר · עשב כמו מצמיח חציר : ואונו · כחו כמו כחי וראשית אוני : בשרירי בטנו · כמו לא כרת שרך : יחפוץ · יעמיד ואין לו ריע ועמית במקרא והמפרשים הוציאוהו מגזרת חפץ ואין לי בו חפץ : פחדיו · תרגום מרוח הסך פחדין והם הבצים : ישורגו · ישתרגו מגזרת שריגים ישתבכו :

אפיקי

אבן יחייא

עדה ונומר תעדה נא ותתקשט מגאון על עולם המלאכים · וגבה על עולם הגלגלים · ותלבש ההוד והדר מעולם האלהי · ועדה מגזרת וכלה תעדה כליה · הפץ ונומר והפץ עברות וכעס מאפך בהשפיל גאים · החוטאים בדבור וראה כל גאה החוטא במעשה והכניעהו · והדוך החוטאים הרשעים החוטאים במחשבה תחתם כאשר קרה לסדום ועמורה וקרח ועדתו · כי טמנם כלם יחד בעפר שפתחה הארץ את פיה ותבלע אותם ואת כל רכושם · ופניהם חבוש ותאסור בטמון והוא הגהינם · וגם ונומר ואם תעשה כה אז גם אני אודך כאשר הגבלים בהיות כי ימינך נאדרי בכח והושיע לך מכל החוטאים אשר השפלת · הנה נא ונומר ואם לא תוכל עם בני האדם להיות ימינך ודומים אליך · הנה גם אודך אם תוכל עם שאר הב״ח שהם בטבע משועבדים למין האנושי · ולכן כשה נא עם החיה הגדולה הנקראת בהמות · ועם התנין הגדול לויתן שמו · אשר אית הבהמות חציר כבקר יאכל ולא למד לטרוף טרף ולאדם אכול · ועם כל זה יש לו כח גדול במתניו ובשרירי בטנו והוא הטבור מן שרך אבן הם זר ולא יפחד מפני כל · וכאשר יחפוץ ללחום עם זולתו ירים זנבו אשר יהיה כארז בכמות ואיכות · ואז יראה השתרגות גידי ביציו אשר היו מכוסים בזנבו :

עצמיו

תורת חסד יראת שדי

והדוך רשעים במקומם כי בראותם השפלת הגאים ישארו גם הם מדוכים ומעוכים · והוא ע״ד מה שפירשתי אני בספר תהלות ה׳ כמ״ש ד׳ עה כי הכית את כל אויבי לחי וגו׳ : טמנם וגו׳ יר׳ ש ימם בעפר יחד לגאים ופניהם של הרשעים חבוש בטמון כלו׳ בלא ראות ימשך הדבר שאתה חותה [illegible] פניהם וגם אני אודך על זה עם היותם בריותיו וכו׳ וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך להדוך ולהשפיל הגאים ומכ״ש שאין לך להתנאות עלי וכמו שדברתי לך עד הנה ועכשיו הדברים הכילאים שר אותי בעולמי וכמו שאכבר לך גם עתה : או יר׳ ולא זהו [illegible] יר׳ כשם שהוא ית׳ חונן דלים ודומה לזה כן אתה עושה עדה נא גאון וגובה ותן הגלדן · הבט כנים יכות ותבין עברות אפך וכו׳ וראה כל גאה בענין כתיבת הצדקה והכניעהו וכו׳ ולכן אודך גם אני כי תושיע לך ימינך מחה שאהיה או אני כנך על יד ימינך ואתן לך כח כדי שתוכל לעזור [illegible] תמיד ובשכר זה אתן לך את הבהמות ואת הלויתן וכו׳ וזהו עיקר הסעודה · והרד״ק ז״ל כתב הפץ וגו׳ הפץ עברות אפך שלא תרעם על היסורי׳ וגם אני אודך פי׳ אודה על גבורתך אם תשוב בכחך לעשות כל זה כי תושיע לך ימינך גדול כחך או צדקתך · והנה נא זאת החיה ששמה בהמות אשר עשיתי עמך היום ברא אל״ים אדם על הארץ ע כד · או יר׳ אשר עשיתי עמך כי כשם שזה בעל כח כמו כן עשיתי את החיה הנקראת בהמות : או יר׳ ולהיותך מלך על הארץ הנה כתבתי שאתה מושל גם על זאת ועם כל זה לא תוכל לה כעת עד עת בא דברי על זה · ורז״ל אמרו כי ה׳ שעשאו ישחטני ויאכילהו להם ואני מצאתי בילקוט בפסוק איש באחיהו ידובקו ז״ל מיד בהמות ולויתן מתדבקים זה עם זה שנא׳ איש באחיהו ידובקו וכשהם מדבקים זה בזה אינם מתפרדין זה מזה שנא׳ יתלכדו ולא יתפרדו מה הקב״ה עושה רומז ללויתן והוא מכה את הבהמות בסנפיריו ושוחטו ודומו לבהמות והוא מכה את לויתן בזנבו ומחייתי עליו מה הקב״ה עושה כיטל עורו של לויתן ועושה סוכה לצדיקים דכתיב התמלא בסכות עורו ובצלצל דגים ראשו ע״כ באותן כי כל העת ההיא הם שחורים וכו׳ וכאומר ואונו בשרירי בטנו כתב ה״ר משה קמחי ובעבור היות הכח והאון בטבור אמרו רז״ל שריר וקים ור״ל דבר חזק וקיים ע״כ :

הוא

הרמ״בן

עדה נא בעבור הגאון והגובה לאל בעדי · אליו לבדו יאותו ולכן האדם אולת היא לו סכלות ובלמה והוד והדר תלבש בחכמתך כחכמת אלהים שכ׳ בו הוד והדר לבשת והשפל הגאים כאשר אני משפיל אותם בגאותי כענין אשירה לה׳ כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים וכן הכתו׳ אומר ה׳ מלך גאות לבש לבש ה׳ עוז התאזר יאמר שיתגאה על הרשעים והמושלים בגאוה וישפיל אותם ואז תכון תבל בל תמוט : והדוך רשעים תחתם · והכניעם ודוכם כאשר ידוכו במדוכה : תחתם · במקומם או תחת הארץ אשר ברגליהם והגאים האלה הם המורדים והפושעים בהל אשר להם ממשלת כמלכים ויועצי ארץ : עברות אפך · חמת קצפך הגדול והתרגו׳ אמר רוגזתא דנחיריך : טמנם בעפר יחד · כולם כאשר אני עושה להם ויתכן שהוא הסוד הנזכר : וגם אני אודך · והגיד כי הדין עמך מלשון ומודה ועוזב ירוחם ויהיו כחך תושיע לך מן הגאים · או פירושו וגם אני שהכל לרוחה אותך ואשבח לפניך כאשר יודו לפני האלהי׳ כאשר תושיע לך ימינך מן הגאים בבואך להשפילם כי אם תוכל לעשות כן זרוע כאל לך והוי שיעבדוך ותהיה לאלהים : הנה נא בהמות אשר עשיתי עמך יאמר אם לא תוכל לגאים שבבני אדם הנה הלך לפניך בנבראים שאינם מדברים שהם ביבשה ובים נסה עצמך התוכל להם ובהמות שם כלל לכל בהמה וחיה גדולה ולויתן לתנים העצומים רק רבותי׳ ז״ל קבלו ענין בהמות ולויתן שהם יחידים ושמן כן והדבר ידוע והוא האמת בקבלה יתגלות בלשון הפסוקים : חציר כבקר יאכל · כי איננו טורף לא תוכל לו : יחפוץ זנבו · כמו בז״ין כי יתחלפו בהיותם ממוצא אחד כלשון זעקה צעקה וכאשר פירשתי במלת יזורבו כלומר ימהר זנבו כי יניענו במהירות והוא כמו ארז גדול או יחפוץ שיעשה בו חפציו בכל תנועה ואם הוא כמו ארז גדול התרגו׳ אמר כפין כחדיו לא מצאתיו לו מוצא רק מתרגו׳ מרוח אשך :

עצמיו

ר׳ אברהם פריצול

עדה נא · ואם תחפוץ להתגדל ולהתנשא תוצרך שתעדה ותלבש גאוה ותתגאלות וגובה רוממות המלך כמוני יען כי הרוממות והגוב׳ הבלתי בעל תכלית היה מיוחס אלי וגם הוד והדר תלבש שתהיה לבוש מהשלמיות ומן הפעולו׳ המהודרות כמוני ממש לפי שאני לבוש בהם כי הם בי ובעצמותי ואז תוכל להשיב אלי המרים ולהורות טענותיך אם יצדקו : עדה · לשון לבישת הדבר מן תעדה כליה : הפץ עברות · ולהיותך מתרעם וכועס בעובת הרשעים בהסדך הכן נא ופזר כעס ועברו׳ אפך כשאתה כועס וראה נא כל גאה המתגאה אם תוכל בכח כעסך להשפילהו ולהכניע אותו מגאותו ורומו כאשר אעשה בכחי וזה כי בחק ה׳ הוא כאשר יחפוץ להשפיל רשעים עד ארץ למען יגלו לצדיקים שהם : הפץ · ענין פזור מן להפיצני ויפזהעם והוא גזור מן הפעיל : ראה כל · וראה כל בעל גאוה וגלוח המתגאה על חביריו והכניעהו והשפילהו אם תוכל לעשותו כמו שאעש׳ אני בכחי ובאמצעו׳ הרצון המסודר ממני ליפרע מעושי עולה והדוך וכתת ותשחית הרשעים תחתם ובמקומם כאשר אעשה אני והדוך ענין השחתה וכתיתה או רמיסה והשפלה תחת כפות הרגל ושרשו הדך לו קרוב לענין דכה ושפלות והדוך הוא גזור מן הקל על דרך המקור והוא כמו זכור ושמור את יום השבת שהם גזור דרך מקור : טמנם בעפר · וראה נא אם תוכל לטמון הרשעים בעפר ולהסתירם בהמון המקרים והרעות המתרגשות עליהם בעבור מריים ובחטאים כאשר אעשה אני עליהם כי בעת פקודתם ילבדו ופניהם חבוש וקשיר במקום טמון ונסתר למען לא יזיקו עוד לצדיקים ולא ירשיעו במשפטם : חבוש בטמון · קשור אותם במקום טמון שלא יזיקו עוד : וגם אני · וגם אני׳ אודה לך ראשית לך התרועות והכחות האלה כי תושיע לך ימינך לעשו׳ חיל להנקם מעושי עולה ולהציל הצדיקי׳ מיד עושקיהם ובשיהיו השלמיות האלה כך אז תוכל לדון ולגזור ולדעת אופן ההנהגה העליונה וההתהוגה וכן בהכך כי מי שאין רצלו דבר מכל אלה ראוי שישתיק ויגלם נגד מעשה השם כי נורא הוא : הנה נא ואם הרצה לדעת עוד מכחי ויכלם ידי אשר המלאתי בנפלאות למטה הנה נא החיה הנפלאה הנקראת בהמות אשר עשיתי היא עמך במציאות בארץ : וחציר כבקר יאכל · ואינה טורפת וברוב כחה וגבורתה איננה מתפחדת מהריות ומנתרים ולא משום חיה טורפת : הנה נא · והנה כח גבורתו הב״חה הזה במאל במתני וכן אונו בשרירי בטנו והוא הטבור מן שרך הבסר : יחפוץ זנבו · ובאשר יחפוץ וירצה בזנבו יגביה אותו למעלה כארז וגידי פחדיו ישתרגו שריגים כי לים נראים כמשכים הנה והנה בבטנו או יחפוץ מלשון מהירות מן בחפזון בהלוך למי בז״ין כמאמר : פחדיו · ביציו מן מרוח אשך שתרגומו מרים פחדין :

עצמיו

מ״ע ספורנו

עדה נא · בליור מחשבתך : גאון וגובה · ותלבש · הוד מלכו׳ · והדר · על מורת על זולתך : הפץ עברות רקך · שלא תפעל מתוך כעס וקצף : ראה כל גאה והכנ עתו הדוך רשעי׳ · [illegible] במחשבתך שתשפיל כל גבה · ותהכה את הרשעים תחתם · במקום חטאתם : טמנם בעפר יחד · [illegible] מזה שנים רעות · ראשונה שתטמנם בעפר יחד והחריב העולם · שנית כניהם חבוש בטמון · שתחבוש ותעצור מגמת פניהם ורצונם הבקיריי בטמון שנה יעשו רצונם ובחירת׳ מחמת יראת העונש ובהסירך את הבחירה תסיר את התכלי׳ המכוון מאתי וזו׳ שיהיה האדם דומה ליוצרו בלכתו בדרכיו בבחירתו בלתי שום אונס ומכריח : אמנם גם רני אודך · בהכרית הרשעים : כי תושיע לך ימינך · כאשר תושיע את עולמך מיד הרשעים המקלקלים את המכוון מאתך וזה יהיה כאשר יזיק הרשע לצדיק גמור [illegible] בתין [illegible] כי [illegible] כל האדם וכן [illegible] בזה כמו [illegible] כל חיה [illegible] האדם [illegible] [illegible] גם [illegible] להמלט [illegible] בהמות · שהוא [illegible] תקיף מאד · אשר עשית עמך · ביבשה · חציר כבקר יאכל · שיהיה בלתי טורף · כחו במתניו ורגע ברוכו שלא יועיל לנוס מפניו : יחפוץ זנבו כמו ארז · באופן שיוכל להלחם גם בזנבו :

גרמיו

אוהב משפט

ויש מדרש שהם יתי׳ במכם שכינתו בין הערו׳ רחבו ועניהו ממס כמו שדבר עם משה מבין שני הכרובים · ומדרש [illegible]

והודיעו ענין בהמות ולויתן להורות על עולם גבורות השם ית׳ אשר יתחייב לאדם היודע זה מגבורותו שיכיר מורך בלבבו ולא מיראו ייראה כי הוא אל נערץ בסוד על כל סביביו · כן כראה לי הפשר אלו המינים על זה : אור · יתפרש כראשון : האף · כל כך יותר רגינך עליך עד שעל מאדי שמיל החרימות להפר משפטו ולהרשיעו כדי שתשאר צדיק · וזהו יותר קשה שבדברי איוב שהוא אומר שהשב יתברך בהיבה ואכזריות המה ושטף אף כמנהג בני אדם הרשעי׳ : ראף · כמו הגם : תפר משפטי · תבטל אותו לומר שאינו משפט צדק · והמפרשים ז״ל דוחקים עצמם שאמר לו השם ית׳ זה על מה שאמר כי הבין מדבריו שהוא מחזיק ברשעו וכבר פירשתי הענין יפה : ואם · הרצון בזה כי לא יאות להוכיח שום נמלא על כנוי לומר שהוא מתנהג בעול אלא מי שיש לו גבורה לעמוד כנגדו להלחם בו · לברר הצדק מהרשיע הגיש לך זרוע כמוה כמוני להלחם בי עד שתודה לתוכחתיך ואם יש לך כח להרעים כמוני שאני מרעים העולם בקולות וברעמים חזקים : עדה · כקבר למעלה שאם זרוע כאל לך עדה נא ולבש לבשת : עדה · לשון קשוט מן הורד עדיך : ויהד ויהדר כי הגאון הוא הוד לגבורים וקלון לחלשים ואם אתה גבור כמוני הגאון שיהיה לך לבוש הוד והדר כדרך יי׳ דלהי גד שנאמר כי יי׳ מלך גאות לבש · ותלבש הוד והדר שיש לך זה הגאון וזה הגובה הוד והדר כי הגאון הוא הוד והדר שיהיה לך לבוש הוד והדר כדרך יי׳ אלהי גד : הפץ · וכאשר תלבוש הגאוה פזר עברית אפך להראות כעסך · והמר אפך כי באף יראה הכעס וכן אמר התרגום רוגזי דנחירך והשכל בכעסך כל גאה : כמו במדוכה : תחתם · במקום טמון כמו עושה בגאותי כאמרו אשירה לה׳ כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים : ראה · והענין בכל כמנהג המליצה : והדוך · אין לו ריע והוא כמו רמוס או הוא לשון אין דכו במדוכה : תחתם · אותם במקום טמון כמו במקומם אשר ברגליהם והראשון יותר נכון : טמנם · כל זה הרדפת המליצה בהכנעת הגאים : חבוש · מגזרה לא חובשו · ובעפר הוא העפר הטמון · והענין כפול כלומר אסור אותם במקום כמו וגם · כאשר תושיע לך ימינך בהשפילך הגאים גם אני אודה לפניך שתעלתי לך ויהיה לאלהים כן פי׳ הרמ״בן ז״ל ותוא יותר נכון והוא כמו גם אני אודך בכלי נבל וגו׳ · וי״מ אודך אודה לך שאתה גבור : רנה · וי״מ כי אם תוכל להשפיל הגאים יהיה לך זרוע כאל והוי שיעבדוך והיה לאלהים כן פי׳ הרמ״בן ז״ל ותוא יותר נכון כלומר שאינם בשוכני השמים אלא בשפלים כמוך · וי״מ ·

בבני אדם הנה הלך לפניך בנבראים שאינם מדברים שהם ביבשה ובים נסה עצמך התוכל להם ויזכיר בהמות שביבשה ולויתן שבים וזהו עמך כלומר שאינם בשוכני השמים אלא בשוכני בתים · והנכון מה שזכרו רז״ל במדרש כי בהמות שהם בהמות שדי ולויתן שם כולל לכל התנינים הגדולים · וי״מ בריות שם בהמה אחת גדולה ואוכלת הכליר על כן אמרו שהוא הפיל וכן לויתן שם דג גדול · והנכון מה שזכרו רז״ל במדרש כי ברה הלויתן סעודה לצדיקים והפסוקים הם כלוחים למדרשים וקבלה אלף הרים בכל יום הנבראת מששת ימי בראשית ומלך המשיח עתיד לעשות ממנו סעודה לצדיקים והפסוקים הם כלוחים למדרש · ויש אומר שהוא פרט לכרתי כמו את החליר ואת הבצל דבר יאכל · כי איננו טורף שיהיה לך כחה מזונו מפני זה כי מאכלו מאכל הבקר והצאן לא מאכל הדובים והאריות : חציר · הוא עשב כמו מצמיח חציר :

עֲצָמָיו אֲפִיקֵי נְחֻשָׁה גְּרָמָיו כִּמְטִיל ב' חס' ל' ל'
בַּרְזֶל: הוּא רֵאשִׁית דַּרְכֵי־אֵל הָעֹשׂוֹ פ"ח ל'
יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ: כִּי־בוּל הָרִים יִשְׂאוּ־לוֹ ל' ב' נחרי ל'
וְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה יְשַׂחֲקוּ־שָׁם: תַּחַת־
צֶאֱלִים יִשְׁכָּב בְּסֵתֶר קָנֶה וּבִצָּה: ב'
יְסֻכֻּהוּ צֶאֱלִים צִלְלוֹ יְסֻבּוּהוּ עַרְבֵי־ ל'
נָחַל: הֵן יַעֲשֹׁק נָהָר לֹא יַחְפּוֹז ל' ומל'
יִבְטַח כִּי־יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל־פִּיהוּ: פ"ב
בְּעֵינָיו יִקָּחֶנּוּ בְּמוֹקְשִׁים יִנְקָב־אָף:
תמשך
תנגיד

אֵיבָרוֹי תַּקִּיפִין הֵיךְ פַּצִּידֵי נְחָשָׁא
גַּרְמוֹיְהִי הֵיךְ מַטְלָנָא דְפַרְזְלָא: הוּא
שֵׁירוּיָא אוֹרְחָתֵיהּ דֶּאֱלָהָא דַּעֲבַד הַ
יְקָרֵב סַיְפֵיהּ: אֲרוּם עַל טוּרַיָּא
יְסוֹבְרוּן לֵיהּ וְכָל חֵיוַת בְּרָא יְגַחֲכוּן
תַּמָּן: תְּחוֹת טְלָלַיָּא יִגְנֵי בִּטְמוֹר
קַנְיָא וְעַרְקָא: יְטַלְלוּנֵיהּ טְלָלַיָּא
גְּנוּנֵיהּ יַחְזְרוּנֵיהּ עַרְבִין דְּנַחַל: הָא
יְטַלּוֹם נַהֲרָא וְלָא אִתְבְּהִיל יִתְרְחִיץ
אֲרוּם נְגִיד יַרְדְּנָא לְפוּמֵיהּ: בְּעֵינוֹי
יִסְבִּינֵיהּ בְּתוֹקְלַיָּא נְקִיב נְחִירֵיהּ:

עצמיו אפיקי חד מן ט' פסוק בקרי' אית בהון ב' מלין דפתרונן חד וסימ' ואני זקנתי ושבתי · כי עשית משפטי ודיני · עדי וסהדי במרומים · מי שלח פרא חפשי ומוסרות ערוד · עד זקנה אני הוא ועד שיבה · עצמיו אפיקי נחושה גרמיו · גם שב גם ישיש בנו · דין ומשפט יתמכו · שמחה וששון ליהודים : פיהו כ"ב וסי' נמס' בריש שיר השירים בס"ד :

רשי

אפיקי חוזק · גרמיו עצמיו · כמטיל · כמטלית של ברזל : ראשית דרכי אל · מבראשית נברא ראש לבהמות · העושו · הקב"ה ישחטנו : כי בול הרים ישאו לו · ובספר תהילים כתוב בהמות בהררי אלף הרים נשאו לו יבול ובכל יום רועה את כולם · צאלים · כל אילנות · יסוכוהו נחלים כללו · הוא כל של סחר קנה ובצה מסיבך ומסובך באילנות : הן יעשק נהר ולא יחפז · פרת שמימיו פרים ורבים והוא נהר גדול עושקו וגוזל מן הבריות כששותהו · ולא יחפז · מתקשה על שתייתו כמו יחפז ונכו · יבטח כי יגיח ירדן · בטוח הוא למשוך כל הירדן לפיהו אילו הי' שותה שם כמו גוחי מבטן : בעיניו יקחנו · המקום יקחנו בהביטו בו ונרעד מהיותו · מוקשים · כלי אומנות של ציידים ששולין בהם דגים :
התמשך

רלבג

אפיקי נחושה · הם חתיכות חזקות מנחשת והיא הברזל הקשה אצי"ר בלע"ז : גרמיו כמטיל ברזל · עצמיו כחתיכת ברזל והענין כפול במלות שונות : העושו · העושה אותו : בול · כמו יבול : ישחקו שם · ר"ל שלא ירחו ממנו לפי שאינו טורף : צאלים · אילנות ונקראו צאלים להיותם בעלי צל : ובצה · טיט ורקק : יסכהו צאלים צללו · יהיו לו האילנות לסוכה ויהיה לו צל : יסבהו ערבי נחל · הקיפו אותו סביב ערבי נחל להיות לו לצל : יעשוק · יגזול לו מימיו : ולא יחפז · ולא יתנועע הנהר בחפזון כמו שהי' עושה בראשונה : יגיח ירדן אל פיהו · יוציא מי הירדן ויכניס אל פיהו והוא מגזר' בגיחו מרחם : בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף · ידמה בעיניו שיקח כל הנהר וישתה אותו על שיספיק אפו בשתותו ויגיע לתחתית הנהר ויגזק אפו במוקשים הנמצאים שם או ישוב על לויתן ויאמר האם יראה בעיני האדם שיוכל לקחת אותו כמו שיקח שאר הדגים וינקוב אפו במוקשים ללכדו :
בחכה

אבן עזרא

אפיקי · חזקים כנחשת והגלים החזקים נקראו כן · כמטיל ברזל · אין לו חבר והמ"ם בו שורש ופירושו לפי מקומו נכח :

הוא ראשית דרכי אל · בבריאת החיות וכל הבהמות כי למעלה מכולם הוא : העושו · הטעם מי שעשהו יוכל להרגו : כי בול הרים · כמו יבולה והטעם שההרים ישאו לו יבול : ישחקו שם · עמו כי איננו דורס : צאלים · כמו צללים והא"לף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים ארצו : בסתר קנה · גובה שיש על הנהרים : ובצה · כמו בצאותיו ובאיו מקום הטיט · יסכוהו צאלים · להיות צללו : יעשוק נהר · כל כך הוא גדול כאשר ישתה מי הנהר יראה שחסרו המים על כן אמר מלת יעשוק : ולא יחפוז · לא ישתה בחפזון כי לא יפחד מחיה ואדם וכן יבטח : כי יגיח · כמו מגיח ממקומו והטעם קרוב מיגיחה וכן אתה גוחי מבטן : בעיניו יקחנו · כאילו יקח הירדן בעיניו כי יחשוב שישתהו כולו וכאילו במוקשים ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף :
תמשוך

תורת החסד יראת שדי

היא ונו' העושו נו' כתב הר"דק שהוא מלשון עשו דדי בתוליהן ע"כד : וכפי פירושו רצה לומר כי הבהמות יהרוג למי שיקרב אליו וכו' · **הן** יעשוק ונו' כתב הר"דק פי' שעושק מי הנהר שלא יחפוז או יכוע הנהר או הוא לא יכוע מפני הנהר ויבטח בכחו כאשר יגיח מי הנהר אל פיהו ור"ל שלא יפחד ממה שיש או פי' יבטח שלא הירדן על שפתו כלו שהוא מלא על כל גדותיו ועל כל זה יבטח בכחו שלא יפחד מהם ר"ל מרוב המים והמורגלים ע"כד : **בעיניו** יקחנו ונו' יר' אל מי שידמה לו שיקחנו הנה במוקשים ינקוב אפו וזהו ע"ד מה שביארתי למעלה באומר העושו יגש חרבו · והה"ר משה קמחי כתב פי' כשיביט עיניו ידמה לאדם שירצה לקחתו ע"ד הגם לכבוש את המלכה הגם אל מלאיו יוטל · וכאשר ינקוב אפו בעבור מוקשים הוא לאדם ע"כד :
תמשוך

אבן יחייא

עצמיו הרכים הם כאפיקי וכחלי מים אשר תחתיתם נחושה · כאשר עשו הרומיים לנחל טיבר אשר בקנפאניי"א רומאנה · שבנו כל תחתיתו בנחשת מפני פחד דוד המלך שלא יבוא להלחם ברומה באניות · וגרמיו והם העצמות החזקים הם כמטיל ועם ברזל שהוא יותר קשה · הוא ראשי' ועדית מכל הנבראי' אשר נבראו להראות דרכי אל בעולם התחתון והוא יחיד במינו כי לא קדמו אב ואם רק ה' עשהו ולא הוליד מעולם · ולכן אין מי שיוכל ללחום עמו מהנבראי' ולבד ה' העושו הוא היכול להגיש חרבו עליו · כי יבול ומחיה כל ההרים ישאו ויולידו בעבורו כי מאכלו כל כך שביום אחד ירעה הרים רבים · וכל חית השדה ישחקו שם בהרים ההם יען כי הם לא יפחדו ממנו והוא לא מהם : תחת ונומר ואין לחשוב כי ישכב תחת כל האילנות הגדולות ושיעמוד בסתר הקנים הנולדים בביצה ובטיט · כאילו כי יהיו שכך אליו הצללים ההם · ויסבוהו ערבי נחל : כי הן כשישתה בנהר אחד יעשוק כל מימיו ויגאוס אף כי לא יחפוז וימהר אל השתיה מפני עצמו שלא יהיה לו נחת גדולה · שאם יקרה היות לו נחת וחשק אל השתיה בודאי הוא מובטח להגיע כל מימי הירדן אל פיהו אף שיהיה מלא על כל גדותיו · ויהיה יגיח כמו יגיע כי אותיות אהע"ח מתחלפות ויהיה כאלו בראיית עיניו יקחנו כלו · וכאשר יפגוש מוקשים מהר ונבעה ינקבם באפו וחוטמו הקשה מתלמים כור :
תמשוך

ר' אברהם פריצול

עצמיו אפיקי · כי עצמיו הגדולים הם חזקים כמו חתיכות חזקות כנחשת וגרמיו שהם העצמות הקטנים הם כמטיל כמו מקל אחד מברזל כמטיל חגק אחד או חתיכה אחת כדמות מקל · לא מצאתי לו דומה במקרא ואפיקי חתיכות בזה המקום : הנהוא · וזה הב"ח דע לך כי הוא אחד מראשית גודל הנבראים ודרכי האל אשר ברא בעולם התחתון : העושו · ומי שעשה אותו הוא יגש חרבו עליו להרגו ולא זולתו כי אין מי שיוכל להתקרב אליו רק כח ה' אשר עשאו : כי בול · כי יבול ההרים ומה שיוציאו וימימיו ישאו לו ובעדו במקום מאכלו ויצא חית השדה ישחקו שם ויתיחדו לפניו כי הוא בטבעו איננו טורף טרף למזונו ואיננו מפחד מהם יגם כל החיות שבעולם לא יזיקו לו ולא יוכלו לו : בול · כמו יבול כי היו"ד מהאמנתי כמו יו"ד יתור הרים : תחת צאלים · ותחת צללים ישכב בלי פחד בסתר קנה ובצה מקום לח וטיט כדי להרטיב חום טבעו הגדול : צאלים כמו צללים · והאלף בחילוף הכפל שרשו צלל ובצה מקום טיט ולחות מן בלא בצה : יסכהו צאלים · ויסכו אותו האילנות הגדולות להיות צל לו ויסובבוהו ערבי נחל : יסכיהו · מן סכך ויסבוהו מן סבב ויש מי שפירשו שני הפסוקים האלה בתמיהה ר"ל כי לפי גדלו לא ימצא לו אילן ולא כל שיוכל להגין עליו לסכך אותו ופירשו התחשוב שתחת צאלים ישכב וכו' וכן ואם יסבוהו צאלים שהם האילנות להיות צל לו ואני אומר כי בגלילות מזרח ודרום יש שם אילנות גדולים ונפלאים עד לב השמי' וכן קנים גדולים ועבים ואני ראיתי קנה אחד מארץ מזרח עביו כרוחב גב איש ושם יוכל בהמות להסתר : ותחת צאלים ישכב · כי כמו שימצאו בהמות גדולות וחיות כן יהיה במתחי' : הן יעשוק · והחיה הזאת לגודלה על צד המשל יעשוק וישתה מי הנהר כמעט כלו ויגזלהו באופן כי הנהר לא יחפוז ולא ימהר עוד לרוץ בחוזק מרוצתו וכן בטבעו הב"ח הזה יבטח מאליו דרך משל כי יגיח ויוציא מי הירדן כלם אל פיהו כל כך הוא גדול ונפלא שמימי הירדן לא יספיקו לו : יעשוק · עניינו יגזול ויקח וישתה : יחפוז · מן חפזון ומהירות על דרך שאמרנו : יחפוז זנבו · יגיח יוציא מן גוחי מבטן : בעיניו יקחנו · והנה הב"ח הזה לגדלו על דרך משל בעיניו ממש יקח נהר הירדן וישאפהו ואם יש שם מוקשים אשר יזיקו לרצונו ינקוב אותם בחרון אפו ויסירם וינקב מענין נקב וחור ומזאת החיה הנפלאה וגם מן הלויתן הבא אחר זה יוכל האדם לדעת גודל דרכי השם והשגחתו כי אחר שה' ית' הוא הממציא הבעל חיים הנפלאים האלה והמכבר הממציא להם צרכם ומזונם ותקונם והצריך להם בקיום הוייתם ועם היותם נבראים וגדולים ואחרונים כן ראוי שישגיח בכל וכבר בא בדברי המדברים בענייני התנינים הגדולים שיש להם בריאות נודע ארכם ושבוכם יקרוב לכמו חמש מאות פרסה ויותר בים הסמוך כמו שהביא הר"מבן ז"ל בחידושיו על התורה בפרשת בראשית בפסוק ויברא אלהים את התנינים הגדולים כאשר כבר פירשתי זה ועם גודלם רוממותם לא יחסר להם דבר ובכמו כן יחוייב להאמין שהשם ית' ישגיח בצדיקים וברשעים ובכל מה שימשך עליהם שהוא במשפט ובדרכי רק להסרון ידיעתנו לא נדע מה נדבר ועל זה נאמר למשה רבינו אדון הנביאים וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם :
תמשוך

הרמ"בן

עצמיו אפיקי נחושה · חזקי נחושה מלשון ומזיח אפיקים רפה החזקים וכל לשון התאפקות · ויתאפק ויתחזק יאמר כי עצמיו כנחשת בחזק : וכמטיל ברזל · בעובי וכבד מטיל ברזל הוא הפטיש הגדול שאדם נוטל על הסלע ויפוצץ אותו מלשון ויטילו את יונה נטל החול : הוא ראשית דרכי אל · הוא ראש לבהמות כל ימי עולם : העושו יגש חרבו · ענינו כי אחרי לא היכל : ולא כל נברא זולתי האלהים העושה · כי ההרים ישאו לו יבולה וירעה מהם כל כרחו : על כן הוא חוק וישחקו החיות לפניו ולא יירא ממנו כי איננו טורף ועם חזקו כי בול הרים אוכל ולא מטרף כי כן שם האל בטבעו : הן יעשוק נהר · פירשו בו שימשוך הנהר כלו אל פיו כמו העושק והגוזל שמוסך מחבירו מה שבידו ולא יעשה זה בחפזון שלא יירא מחיה או מאדם לכן אמר יבטח : בעיניו יקחנו · כאלו יקח הירדן בעיניו כי יביט בו יחשוב שישתה כלו וכאילו במוקשים ינקב אף ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף כך פירש החכם ר' אברהם ז"ל או כפרש שהירדן יקחנו בעיניו כי ישקיע ראשו עד עיניו לתוך הנהר לשתותו כמנהג הבהמות הצמאות וכאשר יהיו מוקשים בקרקע הנהר יקוב אפו והוא מליצה לרוב השתיה שישתה מן הנהר כך נראה לי :
תמשך

מ"ע ספורנו

גרמיו עצמות ללעותיו · כמטיל ברזל · כשבט ברזל באופן שלא יועיל כנגדו שום כלי זין : העשו יגש חרבו · באופן שלא יוכל להמיתו זולתי האל העושה אותו : כי בול הרי' ישאו לו · ובהיו' אוכל תמיד כבקר לא יצטר' לבא ביישוב כי אמנ' ההרים ישאו לו היבול והמזון הצריך לו · וכל חית השדה ישחקו שם · ואפי' במקומו אינו מזיק לשאר החיות : בסתר קנה ובצה · בהיותו צריך למים רבים לשתות שמתי מקומו במקום רב מים מכל מקום יסבוהו ערבי נחל · באופן שגם שיתהוה למי נהרות עד כי יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו · שיוציא את מי הירדן מן הנהר ויכניסם אל פיו הנה בעיניו יקחנו · לא יקחנו כי אם בעיניו שיראהו ולא יקרב אליו וזה כי במוקשים ינקב אף · כי ובמקשי האילנות אשר סביביו ינקוב את חוטמו ויחדל לגאת :
התמסיך

אוהב משפט

הנה מפני שהבהמות אלישות במתניה' ובטיבוריות' מבכתפ ה' אמר על הבריה הזאת שיש לה כח גדול אפילו במתנים ובטבור : חונו · כמו כחו וראשית אוני : בשרירי · הוא הטבור מן לא כרת שרך : יחפוץ י"מ יחפו' בלע"ז כמו יחפוז בזיי"ן כי הם מתחלפים בהרב' מלות ענין יעגון לעקה זעקה כלומר יניע בקנות ובחפזון זנבו שהוא גדול כמו ארז ולא הכבדי עליו תנועתו · וי"מ מלשון חפץ כלומר יעשה בו תנועה כאלו הוא יאמר שהוא קנבו אבל יחפוץ אותו אף על פי שהוא כמו ארז שיש בריות שיש לו גאיבריהם כזהם גדולים יותר מדאי כמו האליה השמנה לכבש והשור והשער לבעליהם אבל זה להיותו חזק לא יקוץ בו אבל יחפוץ אותו : פחדיו · הם האשכים מתרגום מרוח אשך מרין פחדין · יאמר כי גידי האשכי' הם גסים ומרובי' משתרגי' זה מזה כשריגי האילנות · וזה מורה על הגבור' והתוקף · פ"א פחדיו פחותה · ולספר לפרש פחדיו מענין פחד ונקראו הקרבים פחדים לפי שבהם הוא מפחי' בני אדם והוא' כי הם מפורגי' בבדים וגידים כקרני האבי' · ויהיה לנו מזה ראיה כי הוא מהמינים הטהורים וכמו שהזכירו רבותי' בתוס' ובמדרשות ראה כי הוא טהור כמו לויתן ואין לנו ראיה מהמקרא כי כתי בלויתן כמו שנזכר אחר זה בפסוקי לויתן · ואם זה הפי' אמת תהיה לנו ראיה בטהרתו ונכון הוא אצלי · וזכר זנבו וקרנו שהם שני קצותיו להורות על גודל שאר גופו · ואם זה הפירוש הוא אמת הנה הוא חיה לא בהמה כי הפעול הוא סימן לא ה ורק על פי שנקראו בהמות חיה בכלל הבהמה היא : עצמיו · עצמיו הם חזקים כנחשת : אפיקי · כמו חזקי מלשון ויתאפק וכן ומזיח אפיקים רפה : גרמיו · כמו עצמיו מהתרגום : כמטיל · י"מ שבט מבלי חבר · והרמ"בן ז"ל פירש ששרשו טול מן ויטילו את יונה והמ"ם נוספת כמ"ם מקום · מכון מרום · יאמר כי עצמיו כנחשת בחוזק וכפטיש החזק של ברזל שאדם מטילו על הסלע לפוצץ אותו כי הם בעובי וכובד : היא · י"מ ראשית כמו ראשית דגנך כלומר שהוא נברא קודם לכל הבהמות · וי"מ שהוא כמו ראשית שמנים כלומר שהיא המשובחת שבבריות הא-ל · והרצון שכל דרכי האל הם מורים תוקף וחוזק האל ית' וזה הוא היותר משובח שבכלם בבורא הזה · ואין מי שיוכל להרגו בחרב אלא העושה אותו שהוא יכול לגשת אותו להגיש בו חרבו להרגו אבל כל נברא זולת האל ית' לא יוכל לו : כי · מלת בול כמו יבול ואיננו סמוך להרים ואומר כי ההרים ישאו לו יבולם וירעה מהם כרצונו כי לא ימצא מי ימנענו כי הוא חזק מכל חיות השדה שבעולם אפילו מן הטורפים וזהו שאמר וכל חית השדה ישחקו לו כלומר שהחיות הדורסות ישחקו לפניו ולא יירא מהם · או יאמר ישחקו לפניו ולא ייראו ממנו כי איננו טורף עם חזקו כי בול הרים הוא אוכל ולא הטרף כי כן שם האל בטבעו : תחת · צאלים י"מ לאמים ואילנות וי"מ שהא"לף המורת למ"ד ויהיה כמו צללים כי תתחלף ריש הכפל בא"לף כמו אשר בזאו שהוא כמו בזזו : בצה · הוא הטיט שגדלים בו הקנים מן בצאתיו וגבאיו · ויש מפרשים הפסוק לשון תימה כלומר התחשוב שישכב תחת צל האילנות ויסתר בסתר הקנים הגדלים על הבצה והלא גופו גדול בתכלית הגודל · וכן הוא הפסוק הבא אחר זה לשון תימה · וי"מ אותו כפשוטו והוא מספר זה להגיד רוב גבורתו ובטחונו מיראת שום בריה כי אינו שוכב תחת צללי האילני' ולא ירא מבריה אחרית : יסכהו · הצאלים שהוא שוכב תחתם הם נעשים לו כסוכה לצללו וערבי הנחל הם מקיפים אותו · והוא נקשר בפסוק העליון כמו שפירשתי · ויש מי שפי' שהוא מספר ענין זאת הבריה שהיא קטנת הגוף עד שבמקום קטן תשכב ועם כל זה יש לה תוקף כפלי' ואכילתה ושתייתה מופלגים ואינו נכון רק אלו מפני שאמר יחפוץ זנבו כמו ארז גידי פחדיו ישורגו : הן · הנה הוא מושך הנהר כלו אל פיהו כמו העושק והגוזל שמושך מחבירו מה שבידו ולא יעשה זה בחפזון שלא ירא מחיה ולא מאדם אבל יבטח כאשר יגיח ירדן אל פיהו ולא יפחד כלל מרוב בטחונו בכחו : יגיח · כמו יוציא וכמהו מגיח ממקומו · בגיחו מרחם יצא · כלומר מוציא מהירדן ומכניס לתוך פיו : כי · כמו כאשר וכמהו וכי תקריב מנחה : בעיניו · עיין פי' הרלב"ג ז"ל והרמ"בן ז"ל · ויש מפרשים ומי הוא זה שבעיניו יקחנו כלומר שיראה בעיניו שיוכל לקחתו ובמוקשים ינקוב אפו כשיקחנו אין בעולם מי שמתגבר עליו ותחסר מלת בעיניו ה"א השאלה כמו שתחסר מהפסוק שיבא אחר זה כמו שנפרש : תמשוך · י"מ חכה רשת ואינו נכון אבל הוא כמו ונתתי חחים בלחייך ולפי שנדבק בחכו של דג נקרא חכה וה"א השאלה חסרה והראוי התמשוך לויתן בחכה כמו שתמשוך שאר הדגים · ובחבל שתשקיע בים תמשוך לשונו : תשקיע · מלשון תשקע בבל ותמשוך ממשמש לשנים והזכיר החבל לפי שהחכה היא קשורה בראשו · וי"מ ואחל תשקיע בלשונו על דרך ותשים בפוך עיניה שהראוי ותשים פוך בעיניה : התשים · אגמון · הוא גומא לי גומי בלשון רז"ל ומנהג ציידי הדגים שמשימים גמי באפי לתלותו בו · וזהו שאמרו רז"ל מחרוזות של דגים : וחוח · הוא קוץ כמו חוח עלה ביד שכור שכן דרך הציידי' לנקוב לחייו וקושרין אותו משם לתלותו : הירבה · היתחנן לפניך שתניחנו אחר שלקחתו כמנהג האסירים ואם ידבר אליך מלות רכות והלא מי יכול לא נפל תחת ידך שיצטרך לזה : רכות · תואר למלות וכמה יענה עזות כלומר מלות עזות : היכרות · האם יצטרך לכרות ברית עמך מפחדו ממך או אם תקחנו לעבד עולם : התשחק · התוכל לשחק בו כצפור שמשחקי' בצפור שקושר אותו לנערותיו כמנהג : יכרו · חסר ה"א השאלה כמו תמשוך לויתן בחכה כלומר היכרו עליו חברים : יכרו · לשון סעודה מן ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו · ואלה חברים כמו חברים בלא דג"ש : כנעניים לשון
סוחרים

כה תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן בְּחַכָּה וּבְחֶבֶל תַּשְׁקִיעַ לְשֹׁנוֹ׃ הֲתָשִׂים אַגְמֹן בְּאַפּוֹ וּבְחוֹחַ תִּקֹּב לֶחֱיוֹ׃ הֲיַרְבֶּה אֵלֶיךָ תַּחֲנוּנִים אִם־יְדַבֵּר אֵלֶיךָ רַכּוֹת׃ הֲיִכְרֹת בְּרִית עִמָּךְ תִּקָּחֶנּוּ לְעֶבֶד עוֹלָם׃ הַתְשַׂחֶק־בּוֹ כַּצִּפּוֹר וְתִקְשְׁרֶנּוּ לְנַעֲרוֹתֶיךָ׃
ל יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים יֶחֱצוּהוּ בֵּין כְּנַעֲנִים׃ הַתְמַלֵּא בְשֻׂכּוֹת עוֹרוֹ וּבְצִלְצַל דָּגִים רֹאשׁוֹ׃ שִׂים־עָלָיו כַּפֶּךָ זְכֹר מִלְחָמָה אַל־תּוֹסַף׃

מא

א הֵן־תֹּחַלְתּוֹ נִכְזָבָה הֲגַם אֶל־מַרְאָיו יֻטָל׃ לֹא־אַכְזָר כִּי יְעוּרֶנּוּ מי

תְּנַגֵּיד לִוְיָתָן בְּחַכְּתָא וּבְאַשְׁלָא [illegible] דְּחַלִּישָׁנֵיהּ׃ אֶפְשַׁר דִּתְשַׁוֵּי אוּנְקְלָא בְּנַחְרֵיהּ וּבְסִילְוָא תִּנְקוֹב לִסְתֵיהּ׃ אֶפְשַׁר דְּיַסְגֵּי לְוָתָךְ בָּעוּתִין אִין יְמַלֵּל לְוָתָךְ רַכִּיכָן׃ אֶפְשַׁר דִּיגְזוֹר קְיָם עִמָּךְ תְּזַבְּנִינֵיהּ לְעֶבֶד פְּלַח לַעֲלָם׃ אֶפְשַׁר דְּתִגְחַךְ בֵּיהּ הֵיךְ צִיפְּרָא וְתִקְטְרִינֵיהּ לְטַלְיָתָךְ׃ יַעַבְדוּן עֲלוֹי חַכִּימַיָּא שֵׁירוּתָא יְפַלְגוּנֵיהּ בֵּין תַּגָּרַיָּא׃ אֶפְשַׁר דְּתִמְלֵא בִּמְטַלַּלְתָּא מַשְׁכֵּיהּ וּבִמְצוּדְתָּא דְנוּנַיָּא רֵישֵׁיהּ׃ שַׁוֵּי עֲלוֹי אִידָךְ אִידְכַּר קְרָב לָא תוֹסִיף׃ הָא אוֹרִיכוּתֵיהּ מִתְכַּדְּבָא הַבְרַם לְמֶחֱמֵי יִטַּלּוּק׃ לָא אַכְזְרָאָה אֲרוּם יְעוּרִינֵיהּ ומן

בחכה ב' וסי' כלה בחכה העלה · תמשך לויתן בחכה : אגמון ג' חס' בליש' וסי' הלכוף כאגמון ראשו · התשים אגמון באפו · כדוד נפוח ואגמן : לעבד עולם ג' בליש' וסימ' עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן : והיה לי לעבד עולם דאכיש · הוכרת ברית עמך תקחנו : כצפור ג' רגש' וסי' במשלי ריש סימן ב' ו' · כנעני' ג' בליש' וסי' כסף עבדיה : עורו ג' מל' וסי' היהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו · וכל ע' [illegible] חס' במ' אוסי' ואת עורות האלים המאדמים : יוטל ג' ב' מ"ל וא' חס' וסי' כי יפל לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · הגם אל מראיו יוטל · בתרא חסר :

רש"י

התמשך לויתן וגו' · כאשר תמשכנו בחכה [illegible] אגמון באפו · הידבר אליך תחנונים · כלומר לא תוכל אליו [illegible] להוציאו ממקומו : אגמון · הוא כפוף כמו כיפה [illegible] : התשים אגמון באפו להוציאו מן הים · [illegible] כלי של ציידי דגים · תקוב כמו תנקוב : הירבה לך תחנוני' · אם ירבה לך תחנונים ויבקש על נפשו שתניחנו אם ידבר כפל מלה · רכות · דברי' של תחנוני' · אם יכרת ברית לעבדך שתקחנו להיות לך עבד עולם : התשחק אם תשחק ותטייל בו כאילו הוא צפור קטן · והם תקשרנו לנוערי נעריך הקטנים שיטיילו בו כצפרים קטני' שנותנין לתינוקו' לטייל ולפייסו : יכרו עליו חברים · אם יכרו ויחכמו עליו חברים ומכשפים לצוד אותו להוציאו מן הים ע"י מכשפות שיחנוהו ויחלקוהו : בין כנעני' כענין פעוטי' ציידי הים שצדין דגים גדולי' בחכמה ובאים התגרין וקוני' מהם · יכרו לשון כירה שיחה · חברים לשון וחובר חבר · כנעני' תגרי' : ובצלצל דגים ראשו · כפל לשון אם תעש' מראשו צלצל · סוכת דגי' לסוכה העשויה מתוך קורה אות' צלצל דגים לפי שעשויה מוצל' · צלצל אתיבר"ין בלע"ז לשון צל הוא והוא מתיבות כפולות כמו ירקרק אדמדם · פתלתל קעקע : שים עליו כפיך · התחבר לצורך לפניו שתשי' עליו כפיך להכותו · וזכור מלחמה ואל תוסף זכו' גבורתך להלחם בו במלחמה ואל תוסף סמ"ך כפתחה מפני סוף פסוק · כמו אל תותר · ותותר וכו' [illegible] אל תוסף מן יסף · כמו ולא יסף עוד לדעה' · ובלע"ז דקריטרש : הן תוחלתו נכזבה · הן אם תוחלתו נכזבה · שלא יהא בו כח להלחם ולזוז ממקומו · הגם אל מראיו יוטל · אם גם אל מראית פניו יוטל ויושלך אדם לעמוד לפניו להסתכל בו [illegible] : לא אכזר כי יעורנו · אין אכזר גבור ועריץ אשר יעורנו משנתו ויעוררנו ממקומו להקימו · מי הוא אשר יתיצב ויעמוד כפני אשר הג' עשה את כל אלה :

רלבג

בחכה · היא הרשת שצדין בה הדייגים : ובחבל תשקיע לשונו · האם בחבל תשקיע בים תוכל למשוך לויתן ולצוד אותו כשיסתבך החוח אשר בראש החבל בלשונו : אגמון · הוא החוח האחד שצדין בו הדגים : תקוב · תנקוב : יכרו · יסעדו מגזרת כרה גדולה : חברים · הם הסוחרים המתחברים ביחד . יחצוהו · ילקחוהו : כנענים · סוחרים · התמלא · התכרות : בשכות · הם הרשתות שצורתן בו עורות הדגי' הגדולים : ובצלצל · הוא החדר שצורתם בו ראשי הדגים הגדולים : הגם אל מראיו יוטל · כשיראה האדם עצמיו זה הדג יוטל ויושלך לרוב הפחד : לא אכזר כי יעירנו · לא ימצא אכזר וחזק שיוכל לעורר אותו ולהניעו ממקומו : ואמנם

אבן עזרא

תמשך לויתן · הסר ה"א התימ' : בחכה · גרות : תשקע · קרוב ויגזרת ותבקע התם : אגמון · ידוע כמו גינה כמנהג כדי הדגים : רכות · מלות רכות : יכרו · היכרו עליו חברי' מגזרת ויכרה להם כטע' סעודה והטע' נגב שהתחברו : כנעני' סוחרים : בשכות · כמו לשכים בעיניכם והטעם התמלא עורו בשכים עד שתקחנו : ובצלצל דגים · אין לו חבר והטעם כדמות חוח בעצמות הדג בו יתפשו הדגים שיקיבו בו הראש : שים עליו כפך · אם תוכל והילו עשית זה לא תוסיף עוד להנחם בו כי לא תחיה והחושב שישים עליו כף הן תוחלתו נכזבה כי ממראיו לבדו יפול האדם : יוטל · מגזרת ויטילו את הכלים : לא אכזר · אין אכזר שיתעורר עמו : מי

מ"ע ספורנו

התמשוך לויתן בחכה · וכן הלויתן לפי הוא בתכלית החוזק במתניו בים שלא יוזק היטב כי לא [illegible] מרב חוזקו אין דרך לכבשו בחכה והבלו וקולי' ואגמון כשדרך הדגים הכלידים : הירבה אליך תחנונים · גם לא היה בעל [illegible] לא היה מתחנן אליך כלל מיראתך · היכרות ברית · וכן לא תוכל לכרות ברית עמו שיעבדך כמו הסוס והפרד [illegible] שהם [illegible] ממך [illegible] זה ממנו : התשחק בו כצפור · לא תוכל [illegible] [illegible] לפי [illegible] בו : יכרו עליו חברים · יכרה מגזרת כרה וגם [illegible] להבוב · [illegible] יעמו ולחצוב עליו [illegible] [illegible] כמו [illegible] [illegible] ולשר [illegible] יכסוהו · וכן [illegible] כנעני' [illegible] : התמלא בשוכות עורו · הרימה תוכל לשים מכלולו כל [illegible] וקולים וצלצל דגים סביביו בהופן [illegible] [illegible] ותקוב [illegible] עורו [illegible] [illegible] כמו [illegible] : שים עליו כפך · כמו וכף [illegible] כלומר [illegible] [illegible] [illegible] : זכור מלחמה · לא [illegible] [illegible] המלחמה [illegible] [illegible] [illegible] התוחלה [illegible] [illegible] הוסף לא הוסיף לעשות [illegible] [illegible] [illegible] הן תוחלתו נכזבה · [illegible] זה שאין תוחלת [illegible] לכבשו הגם אל מראיו יוטל · הרמכם [illegible] להסיעו ממקומו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בהכרח [illegible] [illegible] אותו : לא אכזר כי יעורנו · [illegible] [illegible] אכזר שיוכל [illegible] [illegible] [illegible] לעורר אותו ולזוז ממקומו ומי הוא לפני יתיצב · ומאחר [illegible] במעלות השכל נמלאים החוקים מן ההכסד [illegible] [illegible] יוחס מעלותם [illegible] חמר בהיותו מלך עלמו בעדר המעלות [illegible] תגזור עליו שהיה [illegible] שלמדו קצת קדמונים ולזה היה מעלות הבחיר לאיזה [illegible] [illegible] [illegible] אם המעלות [illegible] זה למה לא היו [illegible] ממנו במעלות רחוקים מן ההכסד [illegible] [illegible] המכוון [illegible] [illegible] [illegible] ומעלותיו [illegible] הוא [illegible] [illegible] המעלות [illegible] שהיה דבר טוב ולא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אם

אבן יחייא

תמשוך ונומר וכן נסה נא לראות אם תוכל למשוך לויתן בחכה כאשר תעשה לשאר הדגים · ותוכל להשקיע חבל במים לקושרו בלשונו · ואם תוכל להשים מן אגמון חים [illegible] [illegible] [illegible] שהם חוני לצידת הדגים · ואם בלכדך אותו אם ירבה אליך תחנונים וידבר אליך [illegible] כמשפט האנשים השבויי חרב · היכרות ברית עמך להיות לך עבד עולם · התשחק בו כשחק [illegible] אשר יקשרהו האדם בביתו למען ישחקו בו נערותיו הקטנות · ואם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בלכד כין ידיך אם יעשו סעודה מבשרו החברים והם [illegible] [illegible] אשר יחבר [illegible] [illegible] בית איש ואחיו · או יחצוהו בין כנענים ותגרים אשר יקנוהו להוליכו אל ארץ [illegible] [illegible] : התמלא ונומר האם ימלא במלאת עורו בשכים וכלונים מהרמחים כי כאשר ילכדו הדגי' הגדולים ברשתות החבלים החזקות תכף בני אדם יכום בחרבות והרמחים להכותם [illegible] [illegible] למען לא ישברו הרשתות בתקפם · ואחר אשר תלכדהו אם תשים ראשו בצלצל דגים והם הסלים אשר מתיחי' שם הדגים אחרי לכידתם למען ישמרו שם חיים במים יבלפו נאיימוני · [illegible] כמו של [illegible] אותיות ז"עם ר"ך מתחלפות · ונסה נא לשים עליו כפך · וזכור כי בודאי אל תוסף עוד לעשות מלחמה כי יחיסך בתנועה קלה שיעשה · כי התוחלת ללכדו היא תוחלת מחשכה מחלת לב להיות כוזבת · כי בודאי גם לראות מראיו מלויתן אם היה איפשר לראותו יוטל ויושלך האדם כי יפול ארצה מת כרגע מפני יראה ופחד · ולא ימצא שום אכזר ותקיף מהנבראים שיוכל לעוררו לבדו ואם כן היה שבריה בעולם השפל שבראתי אני היא כל כך חזקה ותקיפה וכל שכן בריות הגלגלים וכל שכן בריות המלאכים · מי הוא שיתיצב לפני בהיות שאין מי שיתיצב לפני אחד מבריותי השפלים : מי

תורת חסד יראת שדי

תמשוך וגו' יר' התמשוך וכו' · יכרו וגו' כתב הר"דק חברים תאר יכרו חברים בנדרי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אוכלים על זה שתחשבותם לקחת פי האם יאכלו עליו [illegible] וחברים יחלקוהו ויחצוהו הסוחרים שיקנוהו מידם · [illegible] חברים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לעשות לו [illegible] :
התמלא בשכות וגו' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] עורו של לויתן ועשה סוכה לצדיים [illegible] [illegible] · **שים** עליו כפך [illegible] [illegible] [illegible] אם זכית להלחם עמו אל תוסף לגביר והוא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יוטל · או יר' הנה אל מראיו או תויושלך ליבם · כלומר [illegible] [illegible] [illegible] לא יוכלו להוציאו מן הים ואיך יוטל לויתן בארץ אל המראים אותו לקוניו כמו [illegible] [illegible] [illegible] : **לא** אכזר וגו' יר' אין אכזר לעצמו שיעירנו כי יקרה אליו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לצפור א' ששחיה את הצפור שהיות בעשב א' ולקחו ותחיה בו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] · והר"דק כתב יר' ומי זה יעמוד לפני שאמר אני אעוררני · או פי' מי זה אשר יעמוד לפני אחרי שיש לי בריאה שלא יוכל אדם להלחם בה ע"כ : מי

הרמב"ן

תמשך לויתן בחכה · שאלה ללעג וכן יכרו עליו חברים כאשר יעשו בדגים האחרים : ובחבל תשקיע לשונו בחבל אשר תשקע בים המשוך לשונו כי המשוך לויתן במשך לפניו כמשפט השריע מן ככה תשקע בגל : התמלא בשכות עורו · והוליכנו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בגדי כמו במלת שחוק שיתחלפו שין בגדי וכי השין והסמך במלת שערה ושעירה [illegible] וכן כבורר על סלסלות והתרגום אמר האיפשר דתמלא במטללתא משכיה [illegible] [illegible] ראשיה פתר סוכות מן וסוכה תהיה לצל יומם וצלצל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] עושין הדייגים בשפת הנהרות מעורו : צלצל דגים · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יקרא צלצל דגים או ישימו שם הדגים הנלכדים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : שים עליו כפך · אם תוכל כי לא תוכל עוד להלחם כי לא תחיה [illegible] [illegible] הן תוחלתו נכזבה [illegible] [illegible] עליו כפו נכזבה כי לא יוכל לעולם : הגם אל מראיו יוטל · ואמר הנה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ואיך יוטל לויתן לארץ אל המראים רוצו לקוניו כאשר יעשו הדגים והחכם ר' אברהם ז"ל פי' כי ממראיהו בלבד יפול האדם ויוטל לארץ והנה הגם כאומר הגם אל מראיו יוטל הרואה ויפול לארץ ויכל בשום עליו כפו : לא אכזר כי יעורנו · ואין אכזר שיעוררנו כי הוא אומר לכל הנבראים מי הוא לפני יתיצב להלחם בי : מי

ר' אברהם פריצול

תמשיך לויתן · ועתה התחיל לספר מגודל הלויתן להודיע עוד על מעשיהם ואמר ספרה נא לי היוכל אם תוכל למשוך לויתן בחכה כאשר תעשה בשאר הדג [illegible] [illegible] [illegible] תכלהו ותשקיע לשונו לכבוש בתוכו הברזל הכפוף ללכדו כמנהג הדייגים ואם תשקיע בים [illegible] [illegible] [illegible] לשונו · או תשקיע לשונו [illegible] [illegible] לשונו בחבל והכה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] במים הכה : התשים אגמון [illegible] [illegible] [illegible] באפו ללכדו [illegible] [illegible] [illegible] נחוח ונקובי' תנקוב לחיו כמשפט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : הירבה אליך · כמו [illegible] [illegible] [illegible] הגדולים עמך : היכרות ברית · היכרות ברית עמך [illegible] [illegible] [illegible] עמו כמו שהיעשה בסוס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : התשחק בו · התשחק בו כאשר ישחק האדם עם הצפור [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הנערים המשתעשעים [illegible] לו [illegible] [illegible] : יכרו עליו · הרם יכרו עליו חברים ושותפים [illegible] יחד לעשות סעודה [illegible] [illegible] [illegible] ויחצוהו ויחלקוהו בין כנענים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ויכרו עליו חברים [illegible] [illegible] [illegible] לעשות עליו בעבורו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : יכרו · [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : חברים · סוחרים [illegible] [illegible] [illegible] חברים [illegible] [illegible] [illegible] : התמלא בשכות · הרם תוכל למלאות השכות [illegible] וצלצלי הדייגים [illegible] תוכל ללכדו ולהרגו [illegible] בכלים האלה או [illegible] תוכל [illegible] עורו בשכים וצלצל דגים לשים בו על ראשו והם כלים [illegible] בו הדגים המלוחים הנקראים [illegible] וצלצלי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] הרשתות [illegible] דקים [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ובכניכים בסביבו כדי ללכוד אותו בעצים מסובבים [illegible] תוכל להכניס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : שים עליו · [illegible] לא תוכל לשים עליו בעיניכם : ובצלצל · [illegible] אחרת [illegible] [illegible] המות [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כך : הן תוחלתו · הן תוחלתו כפיך ללכדו וזכור מלחמה [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ויפול וימות חכף : יוטל · יפול וימות מן כי יפול לא יוטל : לא אכזר · מן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לעולם [illegible] [illegible] [illegible] מראיו לראות אותו בכמותו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] והנה בודאי [illegible] בריאה כזאת חזקה במים ועם היות [illegible] ולא יחסר להם דבר [illegible] [illegible] יותר ממנו : מי

אוהב משפט

סוחרים · כמו כנעניה נכבדי ארץ [illegible] [illegible] כי המחכב בדגי' הגדולי' [illegible] [illegible] יכול ללקחו לבדו לכי שאינו צריך כי אם לחלק אחד ממנו [illegible] מהחברים חברים ושותפים עליו שעוד מרעית [illegible] הוא עומד לסחורה כלם רוצים להשתתף בו והם הדגים · וי"מ התמלא [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : ניצוץ

מחלק' אותו ביניהם למלחו ולמכרו · ואמר כי אי אפשר זה בלויתן לפי שאי איפשר לצודו כלל לרב גדלו : **התמלא** י"מ התמלא כמו התכרות · בשכות · כמו סכינין : ובצלצל · כלי שמתכין [illegible] [illegible] בביטוי : בשכות · כמו בשכים מן לשכים בעיניכם · כלומר התוכל למלאת עורו שכים וקיל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ממנו בלגלל כדרך ציידי הדגי' שעושים כלים נכנס בהם ראש הדג והניצוק ולא יוכל נגרת · וי"מ אותו כמו בסמ"ך מן כבוסר על סלסלות כלומר התוכל למלאת כליסולים מראשו ועורו · והתרגום כי סכות לשון סכה · וצלצל לשון צל · ואמר אם תמלא בסכות עורו על הדרך [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] דגים היה בכלל לשון [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ויהיה לפי זה התמלא בסכות עורו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] : שים · [illegible] : הוא במו על : ועיין הרמב"ן ז"ל [illegible] [illegible] לא תוסיף עוד לזכור מלחמה : הן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ויהיה מראיו יוטל ויחשוב להנצל בשום כפו עליו : [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אם גם אל מראיו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] התחיה [illegible] [illegible] [illegible]

רלבג

רשי

וּמִי הוּא לְפָנַי יִתְיַצָּב: מִי הִקְדִּימַנִי
וַאֲשַׁלֵּם תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם לִי־הוּא:
לא־אַחֲרִישׁ בַּדָּיו וּדְבַר־גְּבוּרוֹת וְחִין
עֶרְכּוֹ: מִי־גִלָּה פְּנֵי לְבוּשׁוֹ בְּכֶפֶל
רִסְנוֹ מִי יָבוֹא: דַּלְתֵי פָנָיו מִי פִתֵּחַ
סְבִיבוֹת שִׁנָּיו אֵימָה: גַּאֲוָה אֲפִיקֵי
מָגִנִּים סָגוּר חוֹתָם צָר: אֶחָד בְּאֶחָד
יִגַּשׁוּ וְרוּחַ לֹא־יָבוֹא בֵינֵיהֶם: אִישׁ־
בְּאָחִיהוּ יְדֻבָּקוּ יִתְלַכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרָדוּ:
עֲטִישֹׁתָיו תָּהֶל אוֹר וְעֵינָיו כְּעַפְעַפֵּי־
שָׁחַר: מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ כִּידוֹדֵי
אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ: מִנְּחִירָיו יֵצֵא עָשָׁן
כדוד

וּמַן הוּא קֳדָמוֹי יִתְעַתַּד: מַן
אַקְדְּמִינַנִי בְּעוֹבָדֵי בְרֵאשִׁית וַאֲשַׁלֵּם
הֲלָא כָּל תְּחוֹתֵי שְׁמַיָּא דִּילִי הוּא:
לָא אֶשְׁתּוֹק כַּדְּבוֹבֵיהּ וּמֵימַר גְּבוּרְתָּא
וּבְעוּתָא דְעִילָוֵיהּ: מַן גְּלֵי אַפֵּי
לְבוּשֵׁיהּ בְּכוּפְלָא דִּפְרוּמְבָּיֵיהּ מַן
יֵיעוּל: דָּשֵׁי אַפּוֹי מַן שְׁדֵי חַזְרָנוּת
כַּכּוֹי אֵימְתָא: גֵּיוְותָנוּת פַּצִּידַיָּא
מִתְרֵיסִין לֵיהּ אָחִיד בְּחוֹתָם צִיר: חַד
עִם חַד מִקַּרְבִין נִיבוֹי וְרוּחַ לָא יֵיעוֹל
בְּמִצְעֵיהוֹן: חַד עִם חַבְרֵי מִתְאַרְקִין
מִתְאַחֲדִין וְלָא מִתְפָּרְדִין: זְרִירוֹי
תְּנַהַר נְהוֹרָא וְעֵינוֹי כְּתַכְרֵי קְרִיצְתָּא:
מִפּוּמֵיהּ בְּעוּרַיָּא יְהַלְכוּן גּוּצִין דְּנוּר מִשְׁתֵּזְבִין: מֵאַפּוּתֵיהּ יִפּוֹק קִיטְרָא הֵיךְ
דודא

ואשלם ג׳ וסימ׳ בישעיה סוף סימ׳ נ״ו: ערכו ג׳ וסימ׳ איש כסף נפשות ערכו · וערכת את ערכו · ודבר גבורות וחין ערכו · סגור ה׳ וסימ׳ וישא אותי דרך השער · ודבתריה השער הזה סגור יהיה ב׳ בפסוק · יהיה סגור ששת ימי המעשה · סגור חותם צר · וכל זהב סגור דכו׳ : באחיהו ד׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ד : ידובקו ב׳ וסימ׳ ואיש באחיהו ידבקו · ורגבים ידבקו : ועיניו י״א וסימ׳ ועינו החלו כהות כן כתיב · ועלי בן תשעים ושמונה שנה · וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו · השמן לב העם הזה · ישעה האדם על עשהו · ועיניו את עיניו תראינה · אל ההרים לא אכל · ותברו על ההרים לא אכל · ועיניו תמקנה בחוריהן · ועיניו כעפעפי שחר · ועיניו כלפידי אש :

מי הקדימני · ומי הוא אשר הקדי׳ פני בהקבלתו לעבדני ולשמור מצותי ואשלם לו שכרו · תחת כל השמים לי הוא · כל אשר בשמים לי הוא ובידי לפרוע לו שכרו ופעולתו ומעבדו : לא אחריש בדיו · לא אחריש על בניו של צדיק שהלך לפני בתום ולבניו ישלמו שכר טוב אביהם וימצאו טובה בזכותו · ודבר גבורות וחין ערכו · ודבר גבורותיו אשר נתגבר לעשות הטוב והישר ותחינת סדורי של צדיק אשלם לו שכרו גם לבניו אחריו · בדיו ענפיו · והם בניו כמו ותעש בדים ותשלח פארות : מי גלה פני לבושו · חוזר על הראשונות לדבר על לויתן מי יוכל לגלות קשקשות שהן בכפל רסנו · בכפל שפתיו כשהן פתוחות מי הוא אשר יכנס שם · בכפל הן השפתי׳ שהן כפולות אחת למעל׳ ואחת למטה שאין בריה רשאה ליכנס שם מפני אימתו : דלתי פניו · הן השפתים כשהוא סוגר פיו מי יוכל לפותחן · סביבות שיניו אימה · אשר מפני פחדו ואימתו אין בריה יכול׳ להתקרב לשיניו : גאוה אפיקי מגנים · גאוה גדולה יש לו בחוזק מגיניו הן קשקשים שעליו המגינין עליו כמגן · סגור הוא · חותם שריונו שהוא צר וסגור ועצור שכל קשקשת וקשקשת דבוקה בו ואדוקה לחברתה שאין בריה יכולה להכותו בין הדבקים וזהו שנאמר אחד באחד יגשו שכולן מוגשות ותכופות זו לזו · יתלכדו ולא יתפרדו · עדין כופל לשונו שנלכדות ונאחדות כל אחת ואחת בחברת׳ שלא תהייה מתפרדות זו מזו : עטישותיו תהל אור · בכל עטישה ועטישה שהוא מתעטש ההל וזורח אור : מפיו · מלהבה היוצאת ממנו · תהל · כמו בהילו נרו · ועיניו כעפעפי שחר · עיניו זורחות ומאירות כדמדומי חמה · כמו לעת בקר שהשמש מתחלת : מפיו לפידים יהלכו · לפידים יוצאות מפיו · כידודי אש כמו לפידים · יתמלטו · כי פתרונו לפי עניינו סוי״לט היסקוו״ליר : מנחיריו יצא עשן כסיר נפוח על האש שמעלה עשן · ואגמון · פתרונו לפי עניינו לשון כלי
נפסו
חרס הוא כמו דוד נפוח כעניין שנאמר סיר נפוח אני רואה :

ואשלם · ואשלים לעשות מה שנשאר שלא עשהו הקודם לי : בדיו · כחתיו ונבורותיו או יהיה הרצון בזה איבריו כי האיברים בבעלי חיים הם כמו הבדים באילן : וחין ערכו · כמו וחן ערכו והרצון בו ויופי סידורו אשר באיבריו ויצירתו : רסנו · הוא הרסן שמשימין בפי הבהמה להנהיג אותה באשר ירצו : גאוה אפיקי מגינים · המשיל הקשקשי׳ למגיני׳ לגדלם ואמר אפיקי להורות על חוזק והרצון באפיקי חזקי׳ ואמר גאוה להורות על גבהם ועביים : סגור חותם צר · אמר שהקשקשים מדובקים וסגורי׳ וחותמי׳ באשר זה הדג חותם צר בדרך שלא יבא רוח ביניהם : עטישותיו · היא מענין עטוש : כעפעפי שחר · הוא המקו׳ מהאופק שיזרח ממנו השמש שהוא מאיר טרם זרוח השמש כמו שעה וחומש שעה : לפידי׳ · לפידי אש : כידודי אש · ניצוצי אש : יתמלטו · יצאו ויולדו ממנו מגזר׳ והמליט׳ זכר :
כדוד

אבן עזרא

מי הקדימני ואשלם · הקדימני כטעם שנים מכחישי׳ זה את זה ואומרים אם תנצחני אתן לך כך וכך וכן הקדימני כי אני אשלם אם ינצחני כי כל שיש תחת השמים לי הוא : לא אחריש בדיו · לא אחריש לספר · בדיו שב אל המקדים כמו בדיך יחס ינצחני לא אחריש לספ׳ גבורתו : וחין ערכו · מגזרה מלא חן ויש אומרים בדיו שב אל לויתן מגזרת בתים לבדים והראשון קרוב אלי : מי גלה פני לבושו · שידע מקומו כי הים הוא מלבוש לו · מי יכפול רסנו להוציאו ממקומו כאשר עושים לבהמות : דלתי פניו · פיו : אפיקי · חוקים הם שניו כמגינים ויש אומרים על קשקשותיו : סגור חותם צר · סגירים כחותם צר שאין ריוח ביניהם : עטישותיו · ידוע מדברי רבותינו ז״ל : כידודי אש · אין ריע לו כמו זיקיק יתמלטו כה וכה :
כדוד

מ״ע ספורנו

אם כזמי הקדימני להמציא החמר הראשון · ואשלם יתחשב שאני כתתי בו צורות מציאות בפעל תחת כל השמים · הנה יתבאר שתחת כל השמי׳ אשר הם מציאות החמר הראשון · לי הוא · ואין אם הרע ממציא הרצוי׳ קדמון שהמציאהו באופן שיהיה לפני להרע כנגד רצוני כאשר חשבת : לא אחריש בדיו · חלקיו · לא אחריש מלספר חלקי זה הבעל ידבר גבורות כי המכס הספור בהם מגיד גבורות הממציאו · וכן לא אחריש · אין ערכו איך תחד נעלה בער׳ ש׳ שאר בעלי הקשקשים · מי גלה פני לבושו והם הקשקשי׳ בכפל רסנו · והם קשקשי׳ נוספי׳ סביב לוארו · מי יבא מי הוא שיכנס ידו שם לפתוח פיו : דלתי פניו · שהם הלחי העליון והתחתון מי פתח · הנה שהיות שניו אימה · לכל שביעים בהם : גאוה אפיקי מגנים · ורסנו שאמרתי אינו רסן של שעבוד כמו רסן הסוס אבל רסן של גאו׳ עשוי מקשקשי׳ שהם כמו מגני׳ חזקים ובהם רסנו הנז׳ הוא סגור אות׳ כר באופן שאפי׳ רוח לא יבא ביניהם · יתלכדו באופן שלא יתפרדו : עטישותיו תהל אור · והותה האימה אשר סביבות שניו שהיא מרב התלהבו׳ תהל ותאיר אור עטישותיו שתלהיב את האויר היוצא בהן · ועיניו כעפעפי שחר · וכן יאיר עיניו כמו אור עפעפי שחר : כדוד

תה״ת חסד יראת שדי

מי הקדימני ואשלם וגו׳ כבר כתבתי ענין כאלה במה שארז״ל בפסוק זה בספר סולת המנחה׳ או יר׳ לומר הנה לאו שהקדימני במה ששמר מצותי חקותי ותורותי אשלם לו נ״כ במה שיוכל ונגברו של לויתן יען כי תחת כל השמים לי הוא · האדם השלם כי מעולם לא אחריש בדיו של האדם וכמו כן לא אחריש דבר גבורותיו וחין ערכו כי לרשע אני משלם לו תגמול רע ולצדיק תגמול טוב וכו׳ :
כנו

אבן יחיא

מי הקדימני ונומר ומי קדם במציאות ממני אשר עשה חסד עמדי אשר לתשלום חסדו עמו בראתי העולם לו · כי הנה אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים · ואשר תחת כל השמים לי הוא ואפילו מין האדם אשר נראה כאחד מעירין קדישין לדעת טוב ורע · ולכן לא אחריש בדיו וכזבית מה אדם ודבר גבורות שהוא אמר מאין ערכו שהאדם בגאותו מדבר גבורות לאמר שאין כמוהו כערך בשלימות בכל הנבראים · מי גלה ונומר אתה האדם המתגאה לאמר אני אמלוך מפני גבורתי על כל החיים אחור נא לי · מי גלה פני לבוש הלויתן ה׳ אמור והוא הים שמכסהו כאשר עושה הלבוש לאיכוסי · ומי הוא אשר יהיה לו עוזות לבוא לאחוז ברסנו הכפול והחוק · דלתי ונומר וכן מי פתח דלתי פניו והוא הפה הנפתח ונסגר כדלת · כי א״א לפותחה מפני אימת שניו שהם סביב הפה · גאוה ונומר ויש ללויתן גאוה גדולה באפיקים וכאלו מים שסובבי׳ על מגיניו והם הקשקשים והוא סגור בים כאלו היה חתום כחותם במקום צר וזה יען שהוא שמור לצדיקים לעתיד לבוא : אחד ונומר אשר הקשקשים שלו והמגינים אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם באופן שלא יוכל להזיקו כל כלי זיין שבעולם ולא מים ושאר המעיקים · כי יגינו עליו המגינים הנז׳ · אשר איש באחיהו ידובקו ויתלכדו יחד ולא יתפרדו מעולם · עטישותיו ונומר העיטוש שלו תהל ותאיר באור בתוך הים · ועיניו יאירו כהאיר עפעפי שחר · מפיו ונו׳ וכן מפיו יהלוכו לפידי אש ויתמלטו כידודי וכיצוצי אש : ומנחיריו יצא עשן כעשן היוצא מהדוד והקדירה הנופחת ברתיחתה · וכאגם מקנה וסוף הנשרף כדי לזרוע בו ולנטוע שמעלה עשן כל שהוא כי בפשע ישרף כלו :
וכפסו

ר׳ אברהם פריצול

מי הקדימני · ומי הוא אשר הקדימני להמציא הנמצאים באופן שתוכל לומר כי הדברים התקיפי׳ בכמו אלה נעשו על ידו קודם ממני אבל אחר כך ואשלם אני לעשות המותר כי הדבר הזה נמנע המציאו כי אין קודם ופועל זולתי ותחת כל השמים לי הוא ופועל אחד להם ולא על יד שנים : לא אחריש · ובאמת כי לא השתוק ולא אחריש להגיד בדיו וחלקי איבריו מהלויתן הזה ודבר גבורות וחין ערכו ממה שיש לו חן וערך ממה שלא ישוער ערכו : בדיו · איבריו שהם כמו בדים : מי גלה · ומי הוא אשר יוכל לפשוט ולגלות פני עור לבושו ומי הוא שיוכל לבא לפתוח פיו ולכפול בו הרסן כאשר יעשו אל הסוסים : דלתי פניו · ועוד ומי הוא אשר פתח דלתות פניו בי ב״מת בפתחו יבלע עיר אחת ויושביה יחד סביבות שניו אימה שהם גדולים כקורות וכארזים ויותר אלף פעמים למי שיראה אותם וכן ראיתי בימי ראש דג אחד יבש פתוח פיו והוא מהכיניהים הגדול שבודאי בהיותו חי היה בולע שני שוורים בבת אחת ושניו היו למאות ולאלפים חדים וגדולים בשורות שוות מעלה ומטה : גאוה אפיקי · גאוה גדולה ואפיקי חזקה המגינים שלו שהם הקשקשים שעליו גאים וגבוהים וחזקים עשויים כמגינים ולכן קרא אותם בשלשה שמות אלה גאוה אפיקי מגינים והנה הם סגור כל אחד ואחד מקשקשיו ומגיניו זה על זה כחותם צר וסגור עמו בכח ובחוזק כמרק : אפיקי · לשון חוזק בזה המקום : אחד באחד · מבואר שהקשקשים החזקים שזכר אחד באחד יגשו וכו׳ : איש באחיו · גם זה מבואר על שלמות קשקשיו ודבוקם וחזקם : עטישותיו תהל · וכאשר יתעטש הלויתן הזה ויתנועע בדרך נחיריו בתוך הים ידליק אש ואור נורא לרוח אפו ורוב תימותו הגדול והנורא היוצא ממנו תוך המים המלוחים ועיניו לגודלם יאירו למרחוק כמו עפעפי שחר המאירים בקלה המזרח לאור היום : מפיו לפידים · וכן מפיו לפידים יהלוכו וכן כידודי כלוני אש גדולים יתמלטו ממנו הנה והנה : כידודי · ניצוצות : מנחיריו יצא · וכן מנחיריו יצא עשן גדול מרוב חמימות גודל המהבל המתבשל במעיו ועושה כדור רותח על האש וכמו אגמון וקלחת וכרור גדולה :
כדוד

הרמ״בן

מי הקדימני ואשלם · כדברי המנצחים שאומר מי שנצחני אתן לו כל מה שיגזור עלי ויש יכולת בידי לעשות ככה כי תחת כל השמים לי כי אין גבור כמוני אשר ימלט שלו מידי ולא אחריש מלספר בדיו וכזביו אם ינצחני ולא אחריש דבר גבורתו וחין ערך המלחמה אשר ערך עמי · אם ינצחני זה כתב ר׳ אברהם ז״ל והמפרשים אמרו כי הם דברי האל שאין מתיצב לפניו ולא הקדימו אדם לעשות טובה ולא ישלם והענין כי לפני לויתן לא יוכל איש לערוך מלחמה אף שיתיצב לפני בוראו ואיננו קשור יפה ואף כי בתוך ספור דבר לויתן יבא זה ועל דעתי כי הם דברי האל כי רחוק הוא שידבר לויתן עתה בשני הפסוקים האלה בלבד אבל יאמר כי לא אכזר שיעוררנו ללויתן מי הוא לפני יתיצב לאמר אלי אני אעורר אותו אם תתן לי כזה וכזה או מי הקדים לערוך עמי מלחמה טרם דברי זה כי גם כן אשלם לו שכרו ואעשירנו עושר גדול כי תחת כל השמים לי הוא ובידי להעשיר ולתת מתת כאשר ארצה ואגיד תחת כל השמים ידו או גבורתו ואין ערך מלחמתו שנלא את לויתן : מי גלה פני לבושו · ואגיד עליו והלבוש הוא הים המכסה עליו ומי יבא בכפל הרסן אשר ימשכו בו להוציאו ממקומו : דלתי פניו · הם לחייו מי פתח אותם כי סביב שניו יש אימה ופחד לכל רואה : גאוה אפיקי מגינים · כי יש לו גאות בחוזק מגיניו הם קשקשותיו שהם סגורים מדובקים זה בזה כחותם צר שאין ביניהם רוח : עטישותיו תהל אור · כי יתעטש יתפזרו המים או יוציא ראשו ויהל האור כי עיניו כעפעפי השחר גדולים ומאירים :
נכנו

אוהב משפט

בינוני מבנין הפעיל : יוטל · לשון השלכה מלשון כי יפול לא יוטל : לא אין אכזר בעולם ולא גבור שיוכל להעירהו כי הוא אומר מי הוא לפני יתיצב לכי שהוא גבור מכלם · וי״מ שהוא דברי הש״י שאומר אם לויתן הוא בתכלית זה התוקף ק״ו לסכינה · ומי אתה לפני יתיצב : יעורנו · פעל יוצא כלומר יעירנו : מי לפי הפי׳ הראשון שהם דברי לויתן יאמר מי הקדים אלי לתקוע כפי בדברי המנצחים שאומרים אחד לחבירו אם תנצחני אתן לך כך וכך וכן מי הקדימני ואשלם אם ינצחני ויש יכולת בידי לעשות ככה כי תחת כל השמים לי הוא · ולפי הפי׳ השני כי הם דברי האל ית׳ יאמר מי אתה זה שהקדימני לעשות טובה ולא אשלם לו כי יש יכולת בידי לשלם לאיש כמעשהו כי תחת כל השמים לי הוא · וי״מ מי הקדימני לעשות בריה בעולם ואני השלים כוונתי ולא כלם ברואי׳ : לא הקדימני פוס נמלא :

לא אם הם דברי לויתן יאמר אם יש שהקדימני להלחם בי ונלחנו לא אחריש מלספר בדיו וכזביו שיהיה מתפאר לנלחני ואם ינלחני לא אחריש מלספר דבר גבורותיו וכן ערך המלחמה שערך עמי : חין : כמו חן כדרך בין ובן כיר וכר · ואם הם דברי האל יתפרש על דרך זה ממש : בדיו · כמו בדיך מתים יחרישו · לשון כזבים · והר״מבן פי׳ שלא איפשר שיהיו דברי לויתן שהרי הש״י הוא המדבר בכל המענה וגם אינו מדבר עתה על גבורת האל כמו שפירש הפי׳ האחר שהרי בגבורתו של לויתן הוא מדבר · על כן הוא מפרש שהם דברי האל מספר גבורת לויתן · יאמר כי אין אכזר שיעורנו לויתן ומי הוא לפני יתיצב על זה לומר אני אעוררהו אם תתן לי כזה וכזה או מי הקדים לערוך מלחמה עמו טרם דברי זה פי׳ גם כן אשלם לו שכרו והעשירנו עושר גדול כי תחת כל השמים לי הוא ובידי להעשיר ולתת מתת כאשר ארצה ולספר בדיו ולא אחריש הם יכזב לומר כזביו ולא נכח וכן אם נלא הספר דבר גבורותיו וחין ערכו שנלא את לויתן בערך מלחמתו וזהו יותר נכון · וראיתי בספרים המדוייקים לא כתוב בא״לף וקרי בוי״ו · ויהיה לפי זה אחריש יוצא כמו בדיך מתים יחרישו · ויהיה פי׳ הפסוק לפי זה אשתק אליו כזביו ודבר גבורותיו וחין ערכו אשר הוא מתפאר הכל השתקנו אתם כי הכל שקר וכזב : מי מי הוא זה שגלה פני לבושו ואספר שבחו ולא אחריש · ופני הלבוש הוא הים המכסה עליו כלומר מי זה שידע מקומו בים איכה הוא · וי״מ פני לבושו עורו להפשיטו ואינו נכון · ומי הוא זה שבא בכפל הרסן שבפיו למושכו להוציא אותו ממקומו · ולפי שהרסן הוא כפול בפי הבהמה אמר מי שם רסן בפיו כפול ובא עד כפלו שהוא קרוב לפיו ומשכו משם : דלתי מי הוא שיוכל לפתוח פיו והלחיים הם דלתי פניו לפי שהם אל הפה כדלתים אל השער וקראם כן לרב גדלם · ואיך יתקרב האדם לפתוח פיו והלא סביבות שיניו אימה גדולה כי הרואה אותם מרחוק נופלת עליו אימה יפל שכן המתקרב אליהם על כן סביבות שניו אימה : גאוה מגיני לויתן הם הקשקשים וכן ארז״ל לויתן דג גדול וטהור הוא : אפיקי מגינים אלו קשקשי׳ ההתיו חדידיתם אלו כנפיריו · וי״מ אותו על שניו ואינו נכון · יאמר כי יש לו גאוה בחוזק מגיניו הם הקשקשים שהם סגורים ומדובקים זה בזה כחותם צר שאין ביניהם ריוח · וקרא הקשקשים מגינים לפי שדרך לעשות מגינים חזקים מעור הדג ולויתן קשקשותיו הם מגיניו או שכל קשקשת היא גדולה וחזקה כמגן : סגור · שב אל כל אחד מהמגינים : חותם צר · חסר כף הדמיון כלומר כחותם צר : אפיקי · לשון חוזק כמו ויתאפק : אחד אף על פי שהם גסים וידוע שהדברים הגסים שלא יתכן בהם הדבוק יפה אינו כן במגיני לויתן : איש זה כפל לשון כי איש באחיהו כמו אחד באחד · וכן חוברות אשה אל אחותה והם נלכדים זה עם זה בלי יתפרדה :
עטישותיו

כַּדּוּד נָפוּחַ וְאַגְמֹן: נַפְשׁוֹ גֶּחָלִים תְּלַהֵט וְלַהַב מִפִּיו יֵצֵא: בְּצַוָּארוֹ טו יָלִין עֹז וּלְפָנָיו תָּדוּץ דְּאָבָה: מַפְּלֵי בְשָׂרוֹ דָבֵקוּ יָצוּק עָלָיו בַּל־יִמּוֹט: לִבּוֹ יָצוּק כְּמוֹ־אָבֶן וְיָצוּק כְּפֶלַח תַּחְתִּית: מִשֵּׂתוֹ יָגוּרוּ אֵלִים מִשְּׁבָרִים יִתְחַטָּאוּ: מַשִּׂיגֵהוּ חֶרֶב בְּלִי תָקוּם חֲנִית מַסָּע וְשִׁרְיָה: יַחְשֹׁב לְתֶבֶן י בַּרְזֶל לְעֵץ רִקָּבוֹן נְחוּשָׁה: לֹא־יַבְרִיחֶנּוּ בֶן־קָשֶׁת לְקַשׁ נֶהֶפְכוּ־לוֹ אַבְנֵי

דּוּדָא נְפִיחַ דַּעֲבִיד כִּיפָא: נַפְשֵׁיהּ גּוּמְרִין תְּצַלְהֵב וְשַׁלְהוֹבִיתָא מִפּוּמֵיהּ נְפִיק: בְּצַוְרֵיהּ יְבִית עוּשְׁנָא וְלִקְדָמוֹי תְּרִיץ דַּאֲבוֹנָא: שִׁילְדֵי בִסְרֵיהּ מִתְאַרְקִין יִתְיַסַּר עֲלוֹי דְּלָא תְזוּעַ: לִבֵּיהּ מִתְיַסַּר הֵיךְ אַבְנָא וְאָתִיךְ הֵיךְ פַּלְחָא אַרְעִיתָא: מִמַּשְׁפְּיֵיהּ יִדְחֲלוּן תַּקִּיפַיָּא מִן תַּבְרַיָּא יְדוּן עִלָּוֵיהוֹן: יְדַבְּקִינֵיהּ חַרְבָּא וְלָא תְקוּם מוּרְנִיתָא וְקַלְיָא וּמַטְלָא: יַחְשֵׁיב לְתִבְנָא פַּרְזְלָא לְקִיסָא בּוּלְטִיתָא נְחָשָׁא: לָא יְעַרְקִינֵיהּ גִּירָא קַשְׁתָּא לְגִילֵי אִתְחַשִּׁיבוּ לֵיהּ אַבְנֵי

תדוץ ל' בציארו ילין עז · וא' תרין יאיגוזמן א"ב מן חד חד חד חד ד' והד ר' וסימ' נבים במסר' רבת' במערכ' אות הד' רת בס"ד: אלים ו' כתיב כן בנביאים וכתו' וסי' הנחמים באלים · הבו ליי' בני אלים · ירמהל י' בבני אלים · משתו יגורו אלים · ויל אל אלים ידבר · ויזבחו ליי' זבחים דר"ה · וחד האלים ושחטו האלים ויזרקו הדם דר"ה: לקש ב' רפי' וסימ' ובית עשו לקש ודלקו · לא יבריחנו בן קשת:

אלים · ע' כתוב כן בנבי' וכתו' י'

רש"י

נפשו גחלים תלהט · גחלים בוערות ולוהטות ולהבות דולקות יוצאות מפיו: בצוארו ילין עוז וגבורה · ולפניו תדוץ דאבה · שאין דאבון ועצבון לפניו שאינו מתירא משום בריה · תדוץ · לשון דיצה ושמחה: מפלי בשרו דבקו · כדבקות ותכופות זו בזו שהדגים הן נעשין חתיכות חתיכות בבשרו ומדובקות זו בזו · ובדג גדול כשהוא מבושל נראות חתיכות כשהן שוכבות זו על זו וזו אצל זו וכן הולך סדור המלה תחלה דבר בקשקשותיו של לויתן ואחרי כן בחתיכ' בשרו וחוזק לבו · מפלי · לשון כפילות חתיכות · ויש לומר כמו פלאי פלויי שבלשון תלמוד · לשון ביקוע ביקועי חתיכותיו · דבקו · בי"ת קמוצ' בקמץ קטן כמו ולשונם לחכם דבקה · וכן הרבה באתנחתא וסוף פסוק: יצוק עליו · כל מפל ומפל יצוק זה על זה אשר לא ימוט ולא יתפרד זה מעל זה · יצוק · לשון מוצק והוא לשון עשוי כמו ירוד מן ירד יצוק מן יצק · ידוע מן ידע · לבו יצוק כמו אבן · לבו בקרבו חזק ומיוסד כאבן הקבועה ונתונה ביסוד הבנין בחוזק ויצוק כפלח תחתית · כופל מילתו שמיוסד לבו וקבוע כפלח של ריחיים שנתון בתחתיתו של פלח רכב שלמעלה הוא סובב ומתגלגל ועיקר ושל מטה אינו זז ממקומו כי קבוע הוא במקומו אשר לא ימוט והוא נקרא פלח שכב והשלך אשה אחת פלח רכב על ראש אבימלך ואת שלמטה קרוי פלח תחתית: משאתו יגורו אלים · מפחדו מתיראים גבורים וחזקים בין דגים בין שאר בריות · משברים יתחטאו · גלי הים שקרויין משברים הן חסרין לפניו שהיא שוברתן בפריחתן כאשר הוא פורח ונקף בגלי הים · יתחטאו · לשון חסרון כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים: משיגהו חרב בלי תקום · גבור המשיגהו להלחם בקרב לא יתקיים חרבו כי הוא ישברנה · חנית מסע ושריה · וכן כל כלי מלחמה הללו שביד המשיג לא יתקיימו ולא יעמדו לפני של לויתן · מסע יש לומר שהוא אחד מכלי מלחמה כמו חרב וחנית ושריה · וי"ל מסע דוגמת אבן שלימה ומסע וגו' · וזה פתרונו חנית מסע שהיא גדול וחינו נוח לטלטל כ"כ מפני שהוא גדול וחזק אחד כענין של בגליות הפלשתי וחץ חניתו כמנור אורגים ולהבת חניתו שש מאות וגו' · ושריה · שריון · יחשב לאבן ברזל · כלי זיין של ברזל החשובים לפניו לאבן · וכלי זיין של נחושת היו לפניו כרקבות עץ: לא יבריחנו בן קשת · לא יבריח מפני בעל קשת והגים והבני בלסטראות הרי הן לפניו כקש · תותח הוא כלי זיין ופתרונו לפי ענינו: ויצחק

רלב"ג

כדוד נפוח · כסיר רותח: ואגמון · הוא דוד גדולה: נפשו · נשימתו: תלהט · תבעיר ותלהיב מגזרת ולהט אותם: תדוץ · מענין שמחה: דאבה · כמו דאגה: מפלי בשרו · הם חלקי הבשר הנופלים ונפרדים קצתם מקצת בשאר הדגים ויאמר עליהם שהם דבקים בו: יצוק · מגזר' והיית מוצק ועניינו חזק: כפלח תחתית · הוא האבן השפל משני אבני הריחיים הוא יקרא פלח תחתית החלק מהאבן שהיה לו הירכה כי הוא ראוי שיהיה יותר חזק שבאבנים: משתו · מרוממותו ותקפו: יגורו אלים · יראו חזקים: משברים יתחטאו · ממשברי לב שיסיגם נסבת הפחד יתגרו דרך נקביהם לעשות נוחים ומימי רגליהם: משיגהו · המשיג אותו: בלי תקום · בלי תעמוד יתקיים כי לחוקי משבר החרב כשיכנו להכות בו: חנית מסע ושריה · הם כלי זיין ואמר שאם יכוהו בהם זה שיהיה וההם לא יתקיים החרב ולא יזיקהו: נחושה · הוא הברזל החזק ...: בן קשת · הוא החץ: קלע

מ"ע ספורנו

כדוד נפוח ואגמון · כמו שיקרה בדוד אשר יפוח במתיחה שם ... והגמון ... [illegible]

אבן עזרא

כדוד · סיר וכן או בדוד: ואגמון · ... המים כאשר יתחמם האויר: נפשו · הרוח היוצא מהפה: תדוץ · אין ריע לו והטעם אין דאבה לפניו רק עוז וגאוה: מפלי בשרו · מקומות השומן שהם תלוים על בשרו והוא קרוב מגזרת ומפל בר נשביר: לבו יצוק · כמו ויצקת לו: כמו אבן · חקיף: כפלח תחתית · כפלח הריחיים התחתונה שהיא תקיפה: משתו · חסר א"לף כאשר יתנשא בים ויראהו יפחדו ממני הגבורים והמשברים שיגיע בים יחרעו הנמלחים. ואם אדם ישיגהו בחרב לא תקים עליו והטעם לא תעמוד: חנית מסע · שמנהג האדם להסיע חנית עמו כשאול: ושריה · מין ממיני הנשק ודעת רבים כמו שריון והוא רחוק בעיני והטעם כי שריון לא יעמוד ויקום עמו: רקבון · כמו רקב: בן קשת · היא החץ: תותח

אבן יחייא

נפשו ונשימתו תלהט גחלים מרוב החום אשר בפנימיותו · ולכן להב מפיו יצא · ובצוארו ילין עוז · ולפניו הדאבה והיגון היא דיצה · יען כי היגון כיוסף למקרה רע אשר יקרה לנברא והוא לא כן יקרהו כי בעצם כמו ירחה מעליו כל מקרה רע · מפלי ונומר הנה האיש או הב"ת השומן יפול שמכופיתו על בשרו כי ישתרע העור עם השומן ההוא · ולכן יקרא השומן ההוא מפלי הבשר ואמר כי השומן ההוא עם הבשר ידובקו יחד היטב כאחים אשר לא יתפרדו וזה להיות כי השומן ההוא יצוק ויורק על הבשר באופן שלא ימוט: לבו ונומר והלב נשפך בתוך גופו כאבן אשר יפול על הארץ אשר שמה ישב ישיבת קבע ולא יתפרד · ולא כאבנים הקטנים והקלים רק כפלח הריחים התחתון אשר בכפלו על הארץ שמה ישתקע ויהיה קשה העתקו משם · משתו ונו' משאתו ומעלתו יגורו ויפחדו הדגים החזקים אילי הים · ויתחטאו מלשון הזאה כמו הוא יתחטא בו ור"ל כי יכרתו בגלי הים אשר יוטבלו בם וכהזאת מימיהם · משיגהו ונומר ואם ישיגהו חרב וחנית מסע והוא הרומח הקטן אשר לוחיים בו כזריק' וכמו בשאול ויטל את החנית ובלע ז דא"רדור ושריה והוא כלי זין העשוי כמו שרין קשקשים מלא כלו וחטים דקים אשר יזקיקהו בעת המלחמה כל האנשים וידבק בבשרם · לא תקים שום אחד מהם כי תקף ישבר ואין מרפא · יחשוב ונומר כי יחשוב הברזל לתבן · והנחושה לעץ רקבון · ולא יבריחנו החץ שהוא בן קשת ולקש נהפכו לו אבני קלע:

תורת חסד יראת שדי

לבו יצק ונו' כתב הר"דק ז"ל פי' לבו קשה כמו אבן וחזק כפלח הרחיים התחתונ' שלא תזוז ממקומה ונקראת פלח כיום ועקיות שעושין אותה מפלחים ואני ראיתי מהן הרבה בגרנובלא · או קראה האחת פלח לפי שהיא עשויה מנוקבת כאלו התחתית כאילו שניהן אבן אחת וכל אחת ואחת נקראת פלח: משתו יגורו אלים כי חזקים ובני יגורו גבורים האלים ... יפחדו בראותם אותו ... או ישבר הספינה ... האנשים ולכן יתחטאו ויתודו ... ובפי הנשברים ... ידון עלוהי · משיגהו ונו' יש לומר ... לא תקום לעמוד לפניו בחרב וכל כלי זיין לא יצילוהו מידו מרוב תוקפו: יש

אוהב משפט

עטישותיו כל אחד מעטישותיו ... [illegible]

הרמב"ן

נפשו גחלים תלהט · הרוח היוצא מן הלב הקרא נפש: מפלי בשרו · כפלי בשרו הנופלים זה על זה מרוב השומן וכמיהו ומפל בר נשביר והבשר הוא חזק עליו ולא ימוט: והיית מוצק חזק ולבו חזק כמו האבן ופלח הרחים הוכילם לשון ולקת: משתו · חסר הא"לף משאתו כאשר יגורו בים יגורו ויפחדו הגבורים ומן המשברים והגלים אשר הוא עושה בהכאתו יהיו חוטאים ואם ישיגהו חרב בל תקום עליו כי לא יתקע בגופו וכן חנית מסע · ... ויאמר כי לא תקום בו ולא תזיקנו חנית והבן שלימה מורניתא וקלעא כמטלה ... ולא ימנע השריון והטעם כי לבוש השריון לא יקום מסע ולא שריה והוא מין ממיני הנשק ... לא יבריחנו בן קשת · הוא בעל הקשת ... דקשתא הוא החץ: תיתח

ר' אברהם פריצול

כדוד ואגמון · שני דודים וקדרות ואגמון מן אגם מים שרוצה לומר בית קבול מחזיק מים: נפוח · רתיחה ובשול הקדרה מן סיר נפוח: נכבי גחלים · וכן מלת תלהט גחלים לרוב החמימות אשר בתוך כמותו הגדול ומפיו יצא להב בוער: בצוארו ילין · ובצוארו ילין עוז לכניו תדוץ ותשמח היגון והדאבה ... לעולם ... מפלי · חלקי בשרו הדבקים ... הגדול יהיה חזק ... התחתונה שהיא חזקה מהעליונה: יצוק · ויצוק לשון חוזק פלח התחתית הלק מן הריחיים התחתונה ופלח מן כפלח הרמון פלח רכב: משתו יגורו · ומרוממות גודל הלויתן הזה יגורו ויפחדו האלים והאנשי' החזקים מאלי הארץ ומרוב הפחד והשברון ... משברים · ... לנקביהם מהלשת כח המזיק: משתו · מרוממותו והוא חסר האלף: אלים · אנשים חזקים וגבורים: משיגהו חרב בלי תקום החרב ממני כי לא יזיקהו לו חרב ולא חנית ולא מסע ושריה שהם כלי זיין ... ומי שישיגהו ויגיע אליו להכותו בחרב בלי תקום ... יחשוב לתבן · וזה לרוב כחו וחוזקת חלקיו יחשוב כל כלי ברזל לתבן וכן כל כלי נחושה יהיה הללו כעץ רקבון ... נחושה · ... לא יבריחנו · ... קשת וכן אבני הקלע נהפכו לו כמו קש אם יגיע עליו לרוב כחו כי לא יברח משום דבר ולא יפחד משום מזיק: כקש

שהקור גובר עליו בטבע וזה מרב חמימותו וגבורתו ותקפו יש לו זה החום המופלג: דוד כמו יורה: נפוח · מלשון רתיחה · וי"מ לגמון כמו דוד מכלי חבר · וי"מ גומא או אגם מים כי הגמאים רתיחה והכל בעת בקר: בנפשו הרוח היוצאה מנחירים יקרא נפש והיה כמו נשימה כלומר נשימתו תלהט · ותערוך כמו גחלים והסר כ"ף הדמיון ממלת גחלים כמו ועיר פרא אדם יולד וחבריו: ולהב מפיו יצא כי הרוח היוצאה מפיו נעשה להב לרוב חמימותו: בצוארו · בשאר הבריות אין כח בצוארים לפי שצריכים להניע אותו תדיר וזה ילין אותו תדיר שלא יתפרד ממנו עוז וכח: ולפניו תדוץ דאבה · שאינו מתירא משום בריה על כן מה שהוא דאבה לשאר הבריות הוא שמחה לפניו: תדוץ · לשון שמחה מדברי רז"ל דילה וחדוה: דאבה · כמו דאגה מלשון ודאבון נפש: מפלי · בשר הדג הם חתיכו' חתיכות נופלות זו על זו כפרדות בקלות ושל לויתן דבקות ומיפלג שלא ימוט לעולם: יצוק · כמו חזק מן והיית מוצק כלומר שהבשר הוא חזק עליו שלא ימוט: לבו · לבו חזק כמו אבן · וכמו הרחיים התחתונה הנקראת פלח תחתית כי העליונה נקראת פלח רכב · וד התחתונה שהיא מתנועעת לעולם · פלח הוא לשון בקיעה והעד כמו פולח ובוקע בארץ ונקראו האבני' האלה פלח לפי שהן סוות במדת הקיפן ונראות כאלו היתה אבן אחת ונבקעה: משתו · משאתו חסר הא' כמו שאת בחסרה ממלת ותנשה קולו והוא ענין נשיאות ראש לרוממות: אלים · הם התקיפים כמו ואת אילי הארץ לקח ויאמר כי כשהרים ראש הון לים יפחדו ויגורו מורך לבב בלב התקיפים או ירצה לומר כי מרוממותו יתראו בנין תקיפי ... מספרי יתחטאו · עיין פי' רש"י ז"ל · וי"מ משברי' כמו משבריך וגליך כלומר כשיתנועע בים יעשה גלים ומשברי' ובשיבתם יראו בני אדם הרבה וישימו עצמם כאלו הם חוטאים על דרכיהם במים ... משברים ושברים הכל לשון גלים כי משקלי הם מתחלפי' · או ירצה לומר כי יבואו בלבם שברים מכאיבותם ועונם ויתחטאו לפני יי' כמו הוא יתחטא בו והחכמ' לוי ז"ל פי' כי ישתברו מרוב המורך ויתרצו לרוב הפחד ויפה פי': משיגהו · מי שירצה להשיג לויתן בחרב לא תקום החרב עליו כי ח"ב לשון נקבה הוא כמו וחרבי תאכל בשר · כלומר כי לא יוכל אדם לתוקע בגופו חרב: חנית · י"מ הוא שלשה מיני כשק כמו חרב · וי"מ מסע לשון נסיעה ויהיה חנית סמוך ומסך חר להבית כלומר חנית שהאדם מסיע אותו בידו באלו מלחמה · והתרגום פי' אבן מסיע כלומר אבן גדולה ... ושריה · המתלבש בשלימותה לבנין או לאבני בליסטראו · וי"מ שריה כמו שריון השקשים הוא לביש והטעם כי האיש לבוש השריון לא יקום לפניו: יחשוב לקושי גופו יחשוב הברזל החזק כמו התבן ... עץ רקב הנחושה החזקה שקורין בלע"ז: לא · י"מ בן קשת האיש המורה קלים בקשת והתרגום אמר גירא דקשתא כלומר החץ כי הוא אל הקשת כמו הבן אל האם וכמוהו · ואבני קלע הם ...

אַבְנֵי־קָלַע: כְּקַשׁ נֶחְשְׁבוּ תוֹתָח וְיִשְׂחַק לְרַעַשׁ כִּידוֹן: תַּחְתָּיו חַדּוּדֵי חָרֶשׂ יִרְפַּד חָרוּץ עֲלֵי־טִיט: יַרְתִּיחַ כַּסִּיר מְצוּלָה יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה: אַחֲרָיו יָאִיר נָתִיב יַחְשֹׁב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה: אֵין־עַל־עָפָר מָשְׁלוֹ הֶעָשׂוּ

לבלי

אַבְנֵי קִילְעָא: הֵיךְ גִּילֵי אִתְחַשִּׁיבוּ לֵיהּ נַרְגַיָּא יְגַחֵךְ לִרְגוּשׁ רוּמְחָא: תְּחוֹתוֹי פְּרִירִין דְּחַדְּדִין הֵיךְ חַסְפָּא יְמִיךְ דַּהֲבָא סְנִינָא עִילָוֵי כַּסָּאן: מַרְתַּח הֵיךְ דּוּדָא מְצוּלְתָא יַמָּא יְשַׁוֵּי הֵיךְ מְתִיכְלָא: בַּתְרוֹי יְנַהֵר שְׁבִילָא יַחְשׁוּב תְּהוֹמָא לְשֵׁיבוּתָא: אֵין עַל עַפְרָא שׁוּלְטָנֵיהּ דִּגְבַרְיָה

לא

ירתיח ל' כסיר ל' כמרקחת ל' ירתיח כסיר מצולה: העשו ל' והוא חד מן מלין מיחדין בלישן עשיה וסי' עשהו גבל תבל גם אתה · עשוהו ופניתי אני בכל מעשי · עשה ל' כה אמר יי' עשה מפיק · ועשה מפיק כה אמר יי' בורא שמים · עשיתם · ל' וברחמיך הרבים לא עשיתם · ועשיתם ל' לפני פרעה ואני אחזק · עשתי ל' לא נכחד עצמי · העשי ל' הוא ראשית דרכי אל · העשו ל' אין על עפר משלו · עשי ל' ולא אמר איה אלוה עשי · עשיתה ל' מפיק וידעו כי ידך זאת · ועשותם ל' רשעים כי יהיו אפר פליג עליה:

מ״ע ספורנו

תותח · מזלג שינעלו הציירים בבשר הדגים: תחתיו חדודי חרש · ואותם חדודי' ועליני' שיעלה הי' במקו' שיעמוד שם: ירפד חרוץ עלי טיט · הנה בקוצי' שבכנפיו שהם כמו חרוץ שהוא כלי · לדוש ירפד וישטח אותם חדודי חרש על טיט הים: ירתיח כסיר מצולה · מיהים במקומו: ים ישים כמרקחה · ואת קרקע הים ישים כמו היורה אשר ירקחו בתוכה: אחריו יאיר נתיב · בעברו ממקו' למקום יאהיב את האויר בתנועתו · יחשוב תהו' לשיבה · יחשו' אחזה תהו' להתנוע' ולסוף זמן רב כמו לקץ שבעי' שנה שכבר העלה הים במקומו שרטון לאורך הזמן: אין על עפר משלו · ואני אמנם הארכתי לספר פרטי זה הנמצא יותר מפרטי נמצא אחר כמו בהמות שהזכרתי הוכי אמנ' אין על עפ' משלו · אין ביבשה נמצא כמשל ודומה לו העשוי לבלי חת העשוי באופן שלא יירא מכל מזיק: את

רלבג

קלע · הוא כלי כמו מנורה שמשליכין בו אבנים פרונ'דא בלע"ז: תותח אמרו בו שהוא כלי בעל יתידות מחודדות שצדין בו הדגים ועל שהכלי אחד ונלד אחד ורבים מכל אחר אמר נחשבו והנכון שתותח הוא הכלי הגדול שמשליכין בו האבני' הגדולות להפיל החומות והבניינים החזקים ויהיה הענין בזה שכקש נחשבו לו אבני תותח: לרעש כידון · הוא קול תנועת הרומח כשמנענעין אותו להכות בו: חדודי חרש · סלעים חריפים דומים לחרסים חריפים ליבשם והנה ישכב עליהם ולא ירגיש בהם: ירפד · יציע וישכב עליו: חרוץ · היא דבר חד כורת: מצולה · מן ירדו במצולות: כמרקחה · כסיר שיעשו בו המרקחת שהוא רותח: יחשוב תהום לשיבה · הנה הרואה יחשוב תהום לאיש שיבה מחוזק הלובן למיעוט המים הנשארים שם כי רבוי המי' ישימו אותם קודרים: משלו · מענין משל ודמיון או יהיה מענין ממשלה: העשו · אשר עשו לבלי חת · לבלי אתת ומורא ר"ל שלא ירא משום דבר: ביאור דברי המענה · ענה השם את איוב בנבואה כאשר ראה שהוא מחזיק עדיין בדעתו ואמר אזור נא כגבר חלציך והתבונן להשיב על דברי אשאלך והודיעני · האף תפר המשפט אשר סדרתי אותו בתכלית היושר ותרשיעני ליחס לי ליאות או עול למען תצדק יתאמר שכבר נענשת על לא חמס בכפיך · האם כח כאל לך ובקול חזק כמוהו תוכל להרעים עד שתוכל להשיג ענין כחו ותאמר שיש לו ליאות וקצור הלא הכח נאמר בשיתוף השם לבד בך ובשם ית' ולזה לא תוכל להשיג כח השם וגבורתו · אם לך כח דומה לכח השם ית' לבש גאה גאון וגבה כמו הענין בשם ית' שהוא הגבוה במוחלט לפי שאין גבוה כמוהו אבל כל שאר הנמצאים שפלות ממנו וכאשר נאצל מכחו ולזה לא יהיה יחס בין כח שאר הנמצאים וכח השם ית' לפי שכח השם יתברך הוא לו מעצמותו וכח שאר הנמצאים הוא להם מזולתם ולבש הוד והדר שיהיה בפעולותיך תכלית היופי וההדר כמו הענין בפעולות השם יתברך וזה כי ליתרון כחו לא קצר מהמציא כל נמצ' ביותר שלם שבפנים · הפץ עברות אפך ופזר אותם בדרך שתשפיל כל גאה כמו שאני עושה ואולם אמר זה כי לא יתכן בפועל השלם שיעשה רע ולולי זה הסידור אשר התחייב ממנו רע מה במקרה לא היה מגיע העונש לאנשי הגאוה והרשע בעניינים הגופיים אשר בו תועלת נפלא ליסר האנשים ולהצילם מרעת הרשעים ר"ל שלא יזיקום וכבר יחס זה העונש לאנשי הרשע והגאוה לבד כי כבר התבאר במה שקדם שאין הצדיקים ניזוקים ברעות ההם כאשר ירדפו בצדק כפי הראוי · ראה כל גאה והכניע אותו כמו שאני עושה בהמנעות זה הסידור ושבר וכתת הרשעים במקומם והמיתם יחד כמו שאני עושה בקצת העתים עד שתהפך עליהם הארץ ויטמנו יחד בעפר וזה אם מצד המערכת אם מצד ההשגחה להציל הצדיקים מידם · והנה אם תוכל לעשות כמו אלו המעשים גם אני אודה לך שתוכל לעשות להציל מכל רע האנשים יראי השם ולמנוע טוב מהרשעים ושמי שלא יסדר בזה האופן המציאות תוכל או ליחס לו עול או ליאות וקיצור להיות מתבאר אצלך שהוא אפשרי מצד כחך זה אבל מה תדמה כחך לכחו שתוכל לשפוט אם היה אפשר שיהיה בכאן שלימות יותר במעשי · הנה יגיע מעוצם כחי שכבר עשיתי חיה אחת שמה בהמות והיא בתכלית הכח והיא אוכלת עשב כבקר · וימצא לה כח גם במקומות אשר הם חלושים בשאר הבעלי חיים עד שבמתניו ימצא לו כח וכח ימצא גם בטבור בטנו · יניע זנבה בחפזה והוא בתכלית הגובה והגודל כמו ארז · גידי ביציו ישורגו ויסתבכו מרב גדלם · עצמיו הם חזקים כמו אתיקות נחושה · הוא מבחר דרכי אל בבריאותיו אלה לחוזק ותוקף מי שעשהו לבד יוכל לנגחו לא זולתו מרוב כחו וגבורתו · הנה ההרים יצמיחו בעבורו יבול והוא כזון ממנו בזולת עבודה אנושית וכל חית השדה ישחקו שם ולא ייראו ממנו כי אינו טורף · התחשוב שיוכל לשכב תחת האילנות ובסתר קנה ובביצה אשר הקנה גדל שם · האם יסכוהו אילנות להיות לו לצל האם יקיפוהו ערבי נחל עד שיהיה כלם מגן לו הנה זה בלתי אפשר ·

כי

רשי

וישחק לרעש כידון · לרעש מהומת בעלי מלחמה נוטלי כידון הוא משחק ומטייל שאינו מתירא מפניהם: תחתיו חדודי חרש · במקום חניתו זהרורי שמש כי כנפירים שלו אשר תחתיו בבטנו מאירות ומזריחות כשמש חדודי · כמו חרב חדה שהיא שנונה לחה ומלובנה · ועל שם כך קורא לזהרורי חדודי · חרס · שמש · כמו האומר לחרס לא יזרח וגומר · בטרם תבא החרסה · ירפד חרוץ עלי טיט · מלה כפולה · ירפד חרוץ מוסב על חדודי חרס · עלי טיט · מוסב על תחתיתו במקום שהוא שם על החול · זה טיט ריפודו נוזריח כזהב · חרוץ כעניין שנ' רפידתו כה זהב · חרוץ מין זהב כעניין שנ' מחרוץ תבואתה · טוב פריה מחרוץ ומפז · ירפד לשון מצע ומשכב כמו רפידתו זהב: ירתיח כסיר מצולה · כסיר קטן כפוח שמעלה מהרה רתיחות תכופות ורצופות כן הוא מרתיח את המצול' שהיא גדול' ועמוקה: ים ישים כמרקחה · כמרקחת ריקוחי בשמים שהיא מעורה ומעורבבת כמו כן ישים ויערב את הים כשהוא זז ממקומו: אחריו יאיר נתיב · כשהוא פורח ושט בים אחריו מאיר נתיב התהום שלפי שעה שהוא פורח ואין שם מים מחמת מרוצת פריחתו · יחשב תהום לשיבה · תהום חשוב לפניו בתלבשת ותשות · לשיבה · לתלבשת של זקנה ושיבה: אין על עפר משלו מ"ם חטף קמץ ופתרונו ממשלתו שאין ברי' מושלת עליו והוא מין של דבר מושל ושלטון ועל כן מ"ם מנוקד' בחטף קמץ: העשו כמו העשוי ולא ידעתי לו ריע ופתרונו העשוי בלי פחד ומחית' שאינו מתירא מן הבריות כמו שנאמר בסוס ישחק לפחד ולא יחת ·

את

אבן עזרא

תותח · אין ריע לו והטעם כמו כשק · לרעש כידון · כי מכהב האוחז אותו להרעישנו: חדודי חרש · הטעם תחתיו חרשי' חדים ולא ירגיש בהם: ירפד · יפרוש כמו רפידתו זהב והעניין יציע: חרוץ · דבר כרות כמו אם חרוצים ימיו והטעם כפול: עלי טיט · שיש תחת התהום: ים ישים כמרקחה · שתרתיח בחזקה: אחריו יאיר נתיב · יעשה נתיב בים אחריו והוא מאיר והטעם שהוא נראה: יחשוב תהום לשיבה · כי השיער לבן והטעם כפול: אין על עפר משלו · והטעם כי הנה יש לו ממשלה בים ולא ביבשה: העשו · גבורי עולם כמהו בעולם שלא יחת ויש אומרים כי הוא חסר כי השם עשהו שלא יחת:

את

אוהב משפט

האדם בקלע ועם חוקם שם ללויתן כמו הקש: כקש · י"מ תותח שם כולל לכלי הנשק ע"כ אמר נחשבו בלשון רבים · וי"מ תותח הוא הבנין העושין להשליך אבני בלסטרא והרצון בו אבני תותח אבל התרגו' אמר נרגא והוא הבנין המעל' כלשון רז"ל כאמרם עדא ביה נרגא · ונחשבו שהוא לשון רבים ישוב לכלל החיתוים: כידון · הוא הרומח כמו נטה ידך בכידון ומרעישים אותו הגבורים כשהוא בידם או כשזורקי' אותו משמיע קול רעש ולויתן ישחק שין ולא יחרד ממנו: תחתיו תחתיו יש חרשי' מחודדים והוא ירפד החרוץ והמחותך שבהם על הטיט · כלומר יציע מצעו ומשכבו עליה' כאשר ישכב אדם על רפידתו כי לחוזק רפידתו ועורו לא ירגיש בחדודים' ודקדק החכם רבי לוי ז"ל באמרו עלי טיט כי אם היה ע"ג קרקע לא היה פלא אם לא ירגי' בחדודי' האם כי הדבר קשה היה שומרי מזה אבל בהיותו על דבר רך הוא פלא: חרוץ · כמו למורג חרוץ כלומר כרות ומחותך וכבר הזכרתי מדרש רז"ל ורש"י ז"ל פי' חדודי חרש זהורי חמה וחרוץ מרגלי' ורחוק הוא: ירתיח · ברוב הלהב והלפידים ההולכי' מפיו הוא מרתיח מצולות ים כמו הסיר וכן פי' רז"ל אויביה זה לרב תנועתו בים יעבעו המים כאלו הם רותחים · ורש"י ז"ל פי' זה מפני הרעי' היוצא ממנו ויהיה ים ישים במרקח' לענין הריח שהוא מרית כמרקחת לו יתעב' כעוני המרקחת ולפי' הראשון יהיה כמרקחה שם היורה שעושין בה המרקחת שהוא מרתחת כשהיא על גבי האש: אחריו מפני גודל גופו הנה כשהוא שט בים מניח מקום פנוי וכתיב נראה כי חסר חשכת מים משם יאיר אותו כתיב ורז"ל פי' בשעה שהוא למס עושה תלמים בים שנאמר אחריו יאיר נתיב · ואין תהום חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנאמר יחשוב תהום לשיבה: יחשוב תהום לשיבה · פי' החכם ר"א ז"ל שהוא כפול כלומר יחשוב הרואה התהום כאלו הוא איש שיבה מרב הלובן והוא כמו יאיר נתיב · ועיין הרמ"בן ז"ל · והפי' הראשון נראה יותר נכון אף על פי שמלת יחשוב מתיישבת לזה הפי' יפה: אין · עיין רש"י ז"ל · וי"מ משלו כמו ממשלתו וכן אמר המתרגם שולטניה · ונכון הוא הראשון כי מספר תקף לויתן לא הולשתו · העשו לבלי חת · וי"מ הוא הפעול כמו העשוי למלאכה כלומר זה העשוי בענין שלא יחת משום בריה אינן דמיון ביבשה · וי"מ העשו פעל עבר והה"א במקום אשר כלומר אשר עשו אותו שלא יחת כלומר בענין זה היה בריאתו שלא יפחד משום דבר · או יאמר אחר עשו עליו ממלאכתו לא יחת מהם כי כלם הם אצלו כקש והבן כמו שספר: סת · כמו תחת:

את

תורת חסד יראת שדי

ים ישים כמרקחה והם החול והעפר והמים ודומה למרקחה שיש בה סמים ומשקה מעורבים · ויש או' כי מרקחה כמו קלחת והוא שם כלי דומה לקדרה מחום הלפידים והלהב שיצא בכח שיטו בים · ואחריו יאיר נתיב כי בתנועתו מערב הכל וכל שכן בלכתו וזהו חשך בהיות המים שכבר עכורים מאוד ואמר כי אחר שהוך יאיר אחריו נתיב שיזדככו המים החול והעפר כשקטו ואז יביט הרואה הכל זך · ופי' א"ר כי לויתן חושב מי התהום העמוקים לאין כזקן שאין לו כח והם קלים אליו לעבור בתוכן · ויש אומר כי בלכתו בים ישארו המים אחריו עמוקים בתווך והמים מכאן ומכאן ומעלין אבעבועות לבנות ואותו העומק הוא מאיר ונראה ככתיב בתוך המים · ויש או' מרוב אור שיוצא ממנו מאיר כתיב אחריו · ויש או' כי עורו לבן עד שמאיר נתיב · וכי הקשקשים הם מאירים והרואה אותם בים יחשב התהום לאיש בעל שיבה בלבנינותו כי אינו רואה את הדג אבל רואה לובן עורו בתוך המי' וחושב בלבו שהוא לובן התהום · אין על עפר משלו פירוש אין אדם על הארץ שימשול על לויתן וכל הכלים שעושים ללוכדו לא יחת מהם: ויש אומ' משלו ענין דמיון ופי' אין על עפר דומה לו בגבורה:

את

אבן יחייא

כקש וגו' וכקש נחשבו לו אבני תותח והוא הארטיל ירי'ה והחית במקום עין ור"ל תותח מן ותלך ותתע להיות כי הבומבארדי מתעים את האדם ואף כי יהיה מזוין היטב ועל סוס קל ורחוק מיל מן הכלי ההוא הנה כחתו ישליך עליו כדוריו ויהרגהו · וישחק לרעש כידון והוא הקול המיה הנשמע בהכות החנית והכידון איש את רעהו ברזל בברזל יחד · תחתיו וגומר ותחתיו מושבו יש אבני חרש חדודים כי יהיה רפידתו ומצעו ומדבר חרוץ ואחד העומד על הטיט · והוא משל כי שום דבר חד וקשה לא יזיקהו מלמעלה ולא ממטה וזה לקשיו וחוזקו ותוקפו · ירתיח וגומר ובתנועתו הקלה ירתיח המצולה כסיר אשר ירתיחהו האש וכן ישים כל הים רותח כמרקחה אשר על האש: אחריו וגומר וכשיתנועע בים אוקינוס · הנתיב אשר ישאר אחריו יאיר מרוב הלובן מהקצף אשר יעלה הים אשר יחשב או הים כאיש שיבה אשר נתלבנו שערותיו · אין על עפר וגומר אין על הארץ מי שידמה ויהי' משל שיו · כי הוא עשוי מעושהו וקונהו באופן שלא יחת ולא ירא מפני כל:

ואת

ר' אברהם פריצול

כקש נחשבו · וכן כמו הקש נחשבו לו כלי התותח והוא כמו האיל המנגח או כמו הכלים אשר ממנו יצאו האבנים להפיל החומות והבניינים נקראים בומבר"די בלעז וישחק לרעש כידון ורומח: תחתיו חדודי חרש · ותחת מקום מעמדו בים הוא כמלא על סלעי הרים וחתיכות חרש ואבנים חדים אשר בקרקע הים ולא יזיקוהו וירפד וישטח ויציע בכח גופו הדבר החרוץ והחד על הטיט כי הכל לפניו כאין שלא יזיקהו שום דבר חד וחריף וחרוץ: חדודי חרש · חלקי אבני חדים: ירפד · מן רפידתו ורפדוני לשון הצעה והשטחה: חרוץ · דבר חריף וחד וכורת: ירתיח כסיר · ירתיח בתנועתו המצולה והמים ויעלה אבעבועות כמרגלות ברתיחת הסיר אשר על האש וישים הים בתנועתו ככלי המרקחה מעשה רוקח המתנועעת בתנועה רבה: ירתיח · מן מים רותחים: מרקחה · כלי בעלי המרקחו' שמנערים בה המרקחות: אחריו יאיר · ולפעמי' אחר אשר יעבור הלויתן בים הגדול המקיף יראה לרואי' אם ראו המקום ההוא כמו נתיב ומסילה רבה ויחשוב הרואה בעברו כאלו ישאר בתחתיתו קרקע לבן כאיש שיבה וזה לגודל כמות תנועתו: אין על עפר · ואין בכל הנבראים התחתונים על העפר מי שידמה אליו כי המים הם על הארץ העשוי מאת השם לבלי חת ולבלתי יהיה לו יראה ורעד שלא יירא משום דבר: חת · מעניין חתת אלהים: משלו · לשון דמיון ויחסר יוד מן מלת העשו: והוא כמו העשוי:

את

הרמ״בן

תותח · פתר אותו בתרגו' נרגיא והוא המעצר: לרעש כידון · לכידון העושה רעש בהיותו נזרק מיד אדם בעל כח: תחתיו · יש חרשים מחודדים והוא ירפד חרוץ והמחתך שבהם על הטיט וירפד יצועו ומשכבו עליהם כאשר ישכב אדם על רפידתו כי לחוזק בשרו ועורו לא ירגיש לחדודים: חרוץ · כמו למורג חרוץ חדש: ירתיח כסיר מצולה · מחום הלהב והלפידים אשר מפיו יצאו בכח שוטו בים: אחריו יאיר נתיב · הוא הנותן בים נתיב נראה: יחשוב תהום לשיבה · יחשוב את התהום ויניח אותו בלבו לעת זקנה כי יאריך בו ימים רבים מאד בתקף עצמותיו וגופו הבריא והחזק ור' אברהם ז"ל פי' כי יחשוב התהום ויעשנו לבן כשער השיבה · והטעם כפול ויכנו נכון: אין על עפר משלו · יאמר כי אין ביבשה כמשל לו בחוזק ובתוקף והוא העשוי לבלי חת מכל הנבראים ביבשה או בים הודיע את איוב כי הים שהוא מקום ככשה והנבראים בו ראויים להיותם חלשים בהבראם מלחות המים ועומדם בתוכם ולא יאכלו דברים חזקים וראויים לתת כח בתולדת יש בו יותר מכל הנבראים ביבשה עם עצמם וכחם וגבורתם · ואשר ספר על בהמות להודיעו כי השם עשה את הים ואת היבשה וכל אשר בם ובמקום החלש ברא החזק הגדול כי לא בטבע נבראו ונעשו והתרגו' אמר לית על ארעא שולטניה יאמר כי בים יש לו ממשלה לא ביבשה · וכן ר' אברהם ז"ל והנכון מה שפירשתי:

את

רשי

את כל גבוה יראה · כל הגבוהים שבעולם הוא רואה תחתיו · וכן הוא מנהג העולם אשר אותו העומד למעלה רואה את התחתון יותר ממה שרואה התחתון ואין לתחתון גבורה וכחון כנגד העליון ולויתן זה רואה את כל הגבורים לומר שאין להם גבורה כנגדו : הוא מלך על כל בני שחץ · מלה כפולה · על כל גאוה יראה והוא מלך על כל בני שחץ בני גסות שבראתי בעולמי שאין להם כנגדי ממשלה ושררה : והיאך כשאך לכך לשאת ראש לפני להתוכח נגדי כי הנני עושה את כל הנפלאו' האלה : מענה

לְבְלִי־חָת: אֶת־כָּל־גָּבֹהַּ יִרְאֶה הוּא מֶלֶךְ עַל־כָּל־בְּנֵי־שָׁחַץ: ג׳ נ׳ · ב׳ לא הדריכוהו

ויען

דְּלָא יִתְבַּר: יַת כָּל גּוֹבְהָא יֶחֱמֵי הוּא מְלִיךְ עַל כָּל בְּנֵי גִּיוֹרֵי:

ואתיב

אבן עזרא

את כל גבוה יראה · מרוב ארכו כאשר יגביה ראשו על המים : בני שחץ · מלה מפורדת והפי' כל נולד במים : כי

רלבג

כי לגדלו בשתותו בנהר יעשקהו שלא ימהר לרוץ כמבראשונה לרוב חסרון מימיו יבטח כי יגיח כל הירדן אל פיהו עם גודל הנהר ההוא ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ההוא עד שישפיל אפו לתחתית הנהר בשתותו ויגע במוקשים אשר שם והנה אמר זה על צד הפלגה וגוזמא להורות על גדלו וספר זאת הבריאה הנפלאה להורות על שלא יקצר השם ית' מהגיע הטוב כפי מה שאיפשר בבריאה בריאה וזה כי גם באיברים החלושים בטבע הטוב מהבעלי חיים סדרתי כח וגבורה בבעלי חיים אשר אפשר בו זה וסדרתו לו מזונו ושמירתו מהאויר המקיף ואם לא ימצא לו מגן מהאילנות לפי שכבר שמתי בו כח חזק עד שלא יתפעל מהאויר המקיף ולזה הוא מבואר שלא תהיה עלי טענה משימצא שמהשגחה לרשעים עד שישמרו מהרע בעת בואו לאחרים כמו שטען איוב באמרו כי ליום איד יחשך רע וזה כי עקר הכוונה האלהית היא להטיב לכל נמצא כפי מה שאפשר ואם היה אפשר לו שישמר האדם מכל רע לא היה מקצר מזה והנה הרשע כשישמר מהרע הוא מצד המערכ' לבד ואולם הצדיק ישמר בעניניות וזהו ההבדל בין שמירת הרשע מהרעו' ובין שמירת הצדיק מהם · התוכל למשוך לויתן ברשת כמו הענין בשאר הדגים ואם בחבל אשר תשקיע בים לכוד תוכל למשוך אותו כשיסתבך הח״ח שבראש החבל בלשונו · התוכל לשים אגמון באפו ללכדו ותנקוב לחייו בחוח בדרך שתקנו · הירבה אליך תחנונים להיותך מופל עליו ואם ידבר אליך רכות : היכרות ברית עמך ותקחנו לעבד עולם · התשחק בו כמו שישחק האדם עם הצפור ותקשרנו לנערותיך להשתעשע בו כמו שישתעשעו בקצת העופות · האם יסעדו יחד בעבורו הסוחרים ויחלקוהו ביניהם · התמלא עורו בחרב שכורתים הדייגים עורות הדגים ואם תכרות ראשו בחרב שכורתים ראש שאר הדגים · הנה אם תרצה לשים עליו כפיך ללכדו לא תוסיף לזכור מלחמה כי הוא בלי ספק ימיתך · הן תקותי נכזבה ממי שירצה לצייד אותו כי גם אל מראה זה הדג לגדלו תגיע אליו יראה וחרדה עד שיושלך ויפול לארץ ולא תשאר בו נשמה מרוב החרדה · לא ימצא אכזר וחזק בעולם שיוכל לעורר אותו ולהלחם בו ואם הענין כן בזאת הבריאה אשר במים שהם הבעלי חיים היותר חסרים כמו שהתבאר בספר בעלי חיים · מי הוא שיתיצב לפני ויהיה לו כח ככחי הלא זה ממה שיורה שלא קצרתי מהמציא טוב כפי מה שאיפשר בבריאה בריאה · מי הוא שהקדימני לעשות קצת הנבראות ואשלים אני לבראות האחר עד שתוכל לומר שאף על פי שקנאתם הם בהכלי' מהשלמות הנה בקצתם ימצא חסרון לפי שהם משני פועלים מתחלפים הנה באמת הם כולם מפועל אחד כי תחת כל השמים לי הוא ולזה יתחייב שיהיה השלמות נמשך בכל פעולותי כמו שהוא באלו הנבראים אלא שאתה לא תשער · הנה לא אחריש מהזכיר אופן הפליאה באיברי זה הבעלי חיים וחלקיו ודבר גבורותיו ויופי הסדור אשר ביצירתו · מי גלה פני לבושו מי יבוא בכפל רסנו לפתוח פיו · מי הוא אשר יפתח דלתי פניו הלא סביבות שיניו יטילו אימה נפלאה על האדם · הנה קשקשותיו הם בתכלית היופי והחוזק כמו המגינים יסגרו אחד באחד חותם צר עד שרוח לא יבא ביניהם להתדבקם אחד באחד · מעטישותיו תבער ותהלך אש ליתרון חומו כאילו אש יצא מקרבו ועיניו הם מאירים כעפעפי שחר · מפיו ילכו לפידי אש ליתרון חומו ויתמלטו ממנו כידודי אש · הלא מנחיריו יצא עשן ליתרון הבישול הנעשה בפנימי גופו ככלי הבישול כמו שילא עשן מדוד רותח ואגמון כשימתו תלהיב גחלים ותבעירם ויצא מפיו להב מחוזק החום · בצוארו אשר היא חלוש בשאר הבעלי חיים לצורך הנעתם אותו שם ילין עוז וכח חזק לפניו תתהפך דאבה לשמחה כי אין דאבה לפניו ולא ימצא דבר שיכאיבהו ויצעירהו · חלקי בשרו הנפרדים קצת הפרד בשאר הדגי' הם חזקים ודבקים שבשרו הוא חזק עליו בדרך שלא ימוט ולא יוסר מכב חלקי בשרו מקצת · לבו הוא חזק כמו אבן והוא חזק כמו האבן השפל משני אבני הרחים שהוא יותר חזק · מחימתו ורוממותו יראו חזקים מתשברי לב שיגיעום מיראתם מוינו ינתקו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק כי הפחד מדרכו שיעשה זה להולשת הכח המתחזק אז · מי שישיגהו חרב להכותו בו לא תקום כי הוא יותר חזק מהחרב ולזה לא יזיקוהו לא חנית ולא מסע ולא שריה או יהיה הרצון בזה שמי שישיגהו חרב להלחם בו לא תקום לו החרב להצילו ולא חנית ולא מסע ולא שריה · הנה הוא יחשוב לאבן ברזל ויחשוב נחושה לעץ רקבון מרוב תקפו וקושי הפעלותו מהחרב · לא יבריחנו חץ כי לא יוכל להזיק אותו ואבני קלע נחשבו לו כקש · אבני תותח נחשבו לו כקש וילעג לרעש הרומח כשמנענעין אותו להכותו · תחתיו סלעים חריפים וחותכים והוא ישכב עליהם עם גדלו ולא יזיקוהו לחוזק עורו יציע תחתיו דבר כורת חד אלל הטיט אשר הוא רך ועם כל זה לא יזוק בו ואולם אמר שהוא אלל טיט כי אילו היה אלל דבר קשה לא היה פלא אם לא יזוק בו כי הדבר ההוא הקשה ישמרהו · ירתיח כסיר מצולות הים וירתיח הים כרתוח הסיר המרקחה בהתנועעו בים ישאר מקום פנוי אחריו עד שיראה תחתית הים · הנה הרואה תהום אחר עבור לויתן בו יחשבוהו לאיש שיבה מרוב הלובן בסיבת מיעוט המים הנשארים שם : אין על עפר מי שידמה לו אשר עשו אותו בבריאתו באופן שלא יחת משום דבר יכאיבהו כמו הענין בלויתן · את

אבן יחייא

את כל וגומר וירא׳ כאלו הוא יראה ויסגיח על כל גבוה שבו׳ · בהיותו מלך על כל בני שחץ והם התנינים הגדולים שבים · וכאומרם ז"ל אנשי ירושלם אנשי שחץ היו שר"ל גדולי המעלה : ויען

תורת חסד יראת שדי

את כל גבוה יראה וגו' פי' יבזה מן אל תראוני · שחץ אנשי גאוה ע"כד : והה"ר משה קמחי ז"ל כתב הטעם לבלי חת הטעם כמו האלכוא אתו והטעם אשר עשו אליו בני אדם להמיתו היא אין לבלי חת כדי שלא יחת · בני שחץ הם הדגים הגדולים והחזקים והוא מלך עליהם וכן לא הדריכוהו בני שחץ הם ממיני החיות שיש להם גאות וחוזק כמו האריה ע"כד : והה"ר שמריה האקריטי ז"ל כתב הטעם לבלי חת יר' אין על עפר דומה לו גם מן המלאכים הנוראים אשר נעשו לבלי פחד ר"ל שלא יראו ממלאך אחר · את כל גבוה יראה הטעם עם כל גבוה ילחם וטעם גבוה עם כל מלאך גבוה כמעלתו וטעם יראה כטעם ויפתהו במגדו · בראותו אותו הטעם בהלחמו עמו וכן לאה תתראו למה תלחמו ותתקוטטו : ויען איוב ויאמר ידעתי וגו' ולא יבצר טעם מבצר ר"ל לא יגבה ממך מזמה והנה הודה איוב פה ההשגחה והוא אומר ידעתי והטעם הביטותי וידעתי עתה · לשמע אזן וגו' הטעם ידעתי את ה' בשכבר בערך ידיעתי אותו עתה בערך ידיע' הדבר בשמע לידיעתו אותו בראות ע"כד : או

הרמ״בן

את כל גבוה יראה · מרוב ארכו כשיגביה ראשו על המים : והוא מלך על כל בני שחץ הנולדים בים כך פי' החכם וכן אמר התרגו' על כל בני נוני והנכון בעיני כי יאמר את כל גבוה בקומו אובגא יראה למטה ממנו כי הוא בעיניו מלך על כל גאוה וגסות הרוח וכן לא הדריכוהו בני שחץ בספר הזה בעלי הגאוה והגבורה בחיות והוא מלשון חז"ל אנשי שחץ היו והנה השלי' האלהים מענהו כאשר רצה להודיע את איוב מנפלאותיו בשפלים ואז ענה איוב : ויען

ר׳ אברהם פריצול

את כל גבוה · וזה הלויתן כל גבוה וחזק ותקיף יראה ויהיה בזוי בעיניו כי אלא יראה במקו' בזה הוא מלשון ראיית בזיון כמו אל תראוני והוא מלך על כל בני שחץ רוצה לומר מכל הבריאות הגדולות והתקיפות והתנינים הגדולים אשר בים היא מלך עליהם לתקפו ולגדלו : שחץ · לשון פוז וגובה :

ועקר המענה הזה יסוב על שני ענינים אשר בזה יותרו כל הספקות גם כן · ראשון שמי שכחו קצר ומדרגתו קצרה וידו פחותה ושפלה אין לו יחס כלל במי שכחו גדול ומדרגתו גדולה וידו משגת לעשות כל ויתחייב מזה שאין לאיוב כח ולא גבורה לדעת דרכי ה' ולא יחס להבין במעשיו ולא דין להתרעם במה שהוא חסר התבונה לדעת ולזה אמר לו האלהים במענה הזה אם תרצה להתרעם עלי ולהצדיק מעשיך ולבא עד תכלית הכונתי צריך שתאזור כגבר חלציך ואשאלך ותודיעני וזה אם זרוע כאל לך וכו' ואמר עדה נא גאון וגבה והוד והדר תלבש וכאשר תדמה לכחי ולידיעתי אז תוכל לערוך טענותיך אתי · שני כי אחרי הראות ה' את איוב מליאות הבריות הנוראות האלה בהמות ולויתן עם עולם הכח והיראה והגודל אשר להם ופעולותיהן וקיום מציאותם אחר יחד הנבראים אשר ברא השם בשמים ובארץ אין ראוי שיותם אליו על בסוס לך לחכם פועל ומנהיג כזה כי מתוך הסבור הזה נודע כיה׳ כסדר השם לצורך הבעלי חיים ובפרט באלה אשר אין תועלת לאדם בהם ומכל מקום המציא השם להם כל הצריך כן רצה הקב"ה להמציא מזון לו שלום יתרה אפילו לרשעי עולם לסבה ידועה אלו לא יובן ענינה לכל וכן להלקות לצדיקי' כאשר יתחייבו בחכמת האלהים ולא ימלט מזה שלפעמים גם כן נראה רשעים לוקים וצדיקים זוכים : ומתוך זה יותרו הספקות כלם אשר קרה בהם דעת רעי איוב להגיד אליו : ויען

מ״ע ספורנו

את כל גבוה יראה · יבזה כמו אל תראוני שאני שחרחור' · הוא מלך על כל בני שחץ · כי אמנם הוא מלך על כל המתגאי' בתקפם וגבורתם כיהות תקיף מהם מאד : איוב

אוהב משפט

את עיין פרש"י ז"ל והר"אבע ז"ל והרמבן ז"ל · וכב' פרשתיו לא הדריכוהו בני שחץ שהוא אריה כדברי רז"ל · וי"מ יראה יבזה מלשון אל תראוני :

ויען עתה בא איוב להודות לש"י על חטאיו ובהתודותו נהרצה לו הש"י וענהו ואמר : ידעתי י"מ כל · תקור כמו יכול תוכל וי"מ הוהכמו וכי יש לי כל כלומר כל דבר תוכל לעשות בכחך הגדול ובזרועך הנטויה : ולא יבצ' ממך מזמה · מחשבו' החכמה כי חכמתך אין לה סוף וכל שוכר הוא משמש לשנים והרוי · ולא יבצר ממך כל מזמה : מי והאר שהגבורה והחכמה היה שלך מיהוא זה שיוכל להסתיר עלתך בעולם ואם יחשוב לעשות זרות הריקא בלי דעת כן פיר' החכם ר"א ב"ע ז"ל · ויהיה עלה כמו סוד · והר"מב ז"ל פי' מי זה אשר יעלים ויסתיר חכמ' רבה הנעשי' בעלה ובהסכמה בעבור שלא ידענה · ולפי שהאל יתי' אמר לו מי זה מחשיך עלה במלים ההודה ולמ'שאינכנו מחשיך הוהה לכל היה מעלי' ומסתיר אותה בלי דעת : לכן · שלא היה בי דעת הגדתי לחברי מה שהגדתי לקרא תגר על מדותיך ולא הייתי מבין בהם כלל והיית מדבר בדברים נפלאים ומכוסים ולא הייתי יודע אותם רוגם עתה היכנייודע אותם על כן שמע נא ואנכי אדבר : שמע אחר שהם נפלאים ממני ולא הדעם שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני הנעלם ממני כי איני יכול לדע' דבר בנפלאותי' רק מה שהודיעני אתה · ולפי שהאל יתי' אמר לאיוב פעמים אשאלך והודיעני התודה איוב כי ה' הוא הצריך לשאול כי אין לו ידיעה בסודו' הש' ית' רק מה שיודיענו הש' ית' : לשמע כתב הרא"בע ז"ל כי מזה הפסוק נלמוד כי איוב לא נתנבא קודם וזה רק שמע שהיו הנביאים בעולם כאברהם יצחק ויעקב ויהיה פי' הפסוק לשמע אוזן דרך קבלה הייתי יודע אלהותך ועתה הגעתי לנבואה וידעתי אמיתת המציאות וכי אתה יודע ומשגיח ושופט צדק ורב חסד ואמת :

על עתה מתודה איוב ומתרעם על קטרוגו על מדת הדין ואמר על כן שידעתי מדותיך שהם ביושר ובמשפט אמאס בכל דבריו נחמתי ואיני כדאי לשוב בתשובה לפניך על שאני עפר ואפר · וזהו דרך הצדיקים כמ"ש אברהם אבינו ע"ה ואנכי עפר ואפר · וי"מ נחמתי על שישבתי בעפר ואפר והראשון יותר נכון :

ויהי עיין מה שכתב הרמ"בן ז"ל · והוא האמת בפשט הכתוב · ולרז"ל בדרך מדרש אין אדם נתפס על צערו · וי"ל בדרך הפשט כי דבר איוב נכונה אפילו בעת קראו תגר כנגד דברי חבריו אף על פי שלא היה נכונה מצד עצמם ולזה אמר כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב כי דבר נכונה יותר מכם כי אתם דברתם דרך חנופה להצדיקני בטענות כוזבות אבל הוא טענותיו צודקו' היו ואף על פי שהיה מרשיעני אין אשמה עלי אחר שלא היה יודע מה שהודיעהו אליהוא · והוא על דרך מה שאחז"ל מתוך שיודעים בו שהוא אמתי לא החניפו לו · ויהיה פי' אלי בשבילי · כי לא דברו עמו כלל לא נכונה ולא זולתה · ובמלת אלי דקדקו במדרש כי דיבור הנכונה לאיוב לא היתה בהוכחותו עם רעיו אלא בדבריו עם השם כשאמר אחת דברתי ולא אענה אסבר פומיה קמי דיינא כפי' הרמ"בן ז"ל : ועתה היה החטא שגגה כיהם היו מתכוונים להצדיק הש"י על כן צריכין קרבן לכפר שגגת' כמו שיתכפרו השגגות שבתורה בקרבן : ולכו אל עבדי איוב · כי על ידו תקריבו העולה ויתפלל עליכם שתהיה אותה מידו כי ראיתי אותו ראוי להיות כהן לפני ולכבודו שהוא צדיק ראו סתקוב' תפלתו ותהיה העולה לרצו' על המזבח ולא יקשה עליך מאמר כי אם פניו אשא עם מאמר אשר לא ישא פנים כי הוא אינו נושא פני החוטא כי אם פני רשע לא טוב · אבל הוא נושא פני הצדיק המתפלל בעדו כי זה הוא מתנאי ההשגחה כמו שפי' בזה הספר · וכפי מדרשי רז"ל יש לקיים שני המאמרים הללו כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין · לבלתי עשות עמכם נבלה · יראה מפשט הכתוב כי לולי נשיאות פני איוב היה עושה עמהם נבלה וחלילה שיעשה השם נבלה · ע"כ פירש החכם רבי אברהם ז"ל כי בעבור שהיו אלו החכמים מצדיקי השם אם השם יביא עליהם רע יאמרו הועי רוח הנה זאת נבלה ויפה פי' · עוד יש לתקן בזה לפי דעתי כי הנבל הוא מפני שהוא כפוי טובה והעד בנבל הכרמלי שאמר עליו דוד אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה · ונאמר עליו נבל שמו ונבלה עמו · וזהו הלוי' תגמלו זאת עם נבל · כלומר גמול רע אתם משיבים תחת מעשה הטוב ע"כ אלו נענשו אלו הרעים' היתה בריאה כפוית טובה לש"י כי הם נתלהו טוב להצדיקו והיה העניים ו"א כי עונש הנבלה תקרא נבלה וכן עונש העון יקרא עון כמו ויגדל עון בת עמי · אם יקרך עון · גדול עוני מנשוא · כלומר לא אעשה עמכם עונש הנבל לכבודו · כי הם עשו נבלה בהרשיעם הצדיק והרשיים לעונש גדול לולא פני איוב · עוד יש לפרש נבלה לשון השפלה ובזיון מן אל תנבל כסא כבודך · ויבכל ציר ישועתו אם נבלת בהתנשא ודומיהם וכן פירשוהו במדרש והביאו לו דומה מן התרגום והביא ירוק ירק בפניה מתרגם נבל באפיה · והרמ"בן נראה יותר נכון עם מה שתקנתי בוכן מלאתי להר"מבן ז"ל שכתב כן בפרשת האזינו : ויהוה שב את שבות איוב · והחכם ר' אברהם ז"ל כמו שבו מן וישב ממנו שבי · ונאמר שב ולא השיב שכן בא בכל זאת הנזיר ושב יי' אלהיך את שבותך · שובה יי' את שביתנו והוא יוצא כמו השיבה וכן זה כמו וי' השיב את שבות איוב · ויעוד פי' שאיוב היה נשבה ביד השטן והוציאו מרשותו · ועיין הרמ"בן ז"ל · ולפי דעתי כי שבות סדום כשבות שומרון רמז לישראל כי סדום מארץ ישראל היא ור"ל כי ישובו אליה ישראל ויושבו בכל הארץ אשר נשבע לאבותם · ויעוד כי שיבת השבות הוא לעם האחוד כאשר לא למלאות ובא לו רוח לעשות מחיון ועל כן דעתי כי החזירו הכשדים והכשדים החזירו את הגמלים והחזירו לו נערים שומרים אותם תחת אשר הרגום כי כן עם אלהים באים בעת הפללו על רעיו כי רוחם האלהים עליהם יעלו וגם הוסיף למשנה על כל אשר לו · לא כאן אשר מתו ושארו כבוד ביתו אשר אבד ממנו · והנערי' והבנים אשר מתו ונתן לו עבדים ובנים ובנות אחרים כי הראשונים חייבים היו מעלתם יושלם ביד פשעם :

בהתפללו

מב

וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר׃ יָדַעְתָּ א
כִּי־כֹל תּוּכָל וְלֹא־יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה׃
מִי זֶה מַעְלִים עֵצָה בְּלִי דָעַת לָכֵן
הִגַּדְתִּי וְלֹא אָבִין נִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי וְלֹא
אֵדָע׃ שְׁמַע־נָא וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר אֶשְׁאָלְךָ
וְהוֹדִיעֵנִי׃ לְשֵׁמַע־אֹזֶן שְׁמַעְתִּיךָ ה
וְעַתָּה עֵינִי רָאָתְךָ׃ עַל־כֵּן אֶמְאַס
וְנִחַמְתִּי עַל־עָפָר וָאֵפֶר׃

יודעתי כ' · ק' ל"כ · ל' ב' · ד' יפ' כסי' · ב' וכסיפ' · ב' · ל"ט ל · ב'

וְאָתִיב אִיּוֹב יַת יְיָ וַאֲמַר׃ יְדָעִית אֲרוּם
כּוּלָּא תְּסוֹבַר וְלָא יִתְמְנַע מִינָךְ
מַחְשַׁבְתָּא׃ מַן דֵּין דִּמְכַסֵּי מַלְכְּתָא
בְּלָא מַנְדְּעָא מְטוּל דְּהֵיכְנָא חַוִּיתִי
וְלָא אִתְבַּיַּן פְּרִישָׁן מִינִי וְלָא אִנְדַע׃
שְׁמַע כְּדוּן וַאֲנָא אֲמַלֵּיל אֶשְׁאֲלִינָךְ
וּתְהוֹדְעִינַנִי׃ לְמִשְׁמַע אוּדְנָא
שְׁמַעִית יָתָךְ וּכְדוּן עֵינַי חֲמִיתָיךְ׃
מְטוּל דְּהֵיכְנָא מְאָסִית עוּתְרִי
וְאִתְנַחֲמִית מִבְּנֵי דְּהִינוּן עַפְרָא וְקִטְּם׃

ויהי
והוה

רשי

מענה איוב ידעתי כי כל תוכל · כי הכל תוכל לעשות כאשר ישר בעיניך · ולא יבצר ממך מזימה · כופל מילתו שאין מזימה ומחשבה נבצרת ונבצר' ממך אשר כל מחשבותיך תוכל לגמור ולמלאות כי בידך כח וגבורה ובידך לעשו' כל הטוב בעיניך · ומקרא זה דוגמת ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות : מי זה אשר העלים וכסה עצתי ונפלאותיו של הק"בה בבלי דעת ידעתי כי הכל בידך לעשות וע"כ הגדתי קצת מגבורותיו כאשר היו עם לבבי כאשר ידעתי · ולא אבין · הכל לא הבנתי כל כך כאשר הודעתני כי כמה נפלאות ונסתרות ונעלמות ממני אשר אינני יודע · ה לשמוע אזן שמעתיך כמה וכמה פעמים שמעתי שמעך · ועתה עיני ראתה את שכינתך ע"כ אשר זכיתי לחזו' שכינתך · מואס אני בחייך והייה מה כתוב · ילו הייתי שוכן בקבר לשוב לעפר ואפר אשר לוקחתי משם : ובשני

רלבג

את כל גבוה ותקיף יראה יבזה והוא מושל על כל הבריות הגדולות אשר בים ואולם אמר זה להמלא שם בריאות נפלאות בגודל וחוזק ואיפשר שיהיה הרצון בזה ואיך תאמר שאין על עפר שולטנות השם ית' והשגחתו כי הוא עוזבם אל המערכה אבל הבריאות אשר עשו באופן שלא יחתו משום מקרה והם הגרמים השמימיים בהם ימשול וישגיחם וינהיגם ויראה כל גבוה מהנמצאות כמו עולם הגלגלים ועולם השכלים הנפרדים והוא מלך ומושל על כל בני הגיבה לא על אלו הנבראות השפלות הלא זה שספרתי מענין אלו הנבראות יורה על השלימו' באלו הפעולות ושהוא ראוי שלא ייוחס לפועלם ליאות וקיצור כמו שעשית אתה : והכלל העולה מהדברים הוא שהשם ית' יוכיח איוב על מה שהיה מיחס מהעול לשם ית' באלו הטובות המגיעו' לרשעים והיה מסיר המשפט והיושר ממה שיגיע מהשם ית' לאישי האדם מהטובות והרעות להצדיק עצמו מהרעות שהגיעוהו: ר"ל שהוא היה אומר שהשם יתברך עזב אישי האד' אל הסידור אשר מהגרמים השמימיים ויגיעו אליהם מהם רעות או טובות לפי הורהתם בעת הלידה ולא יוכלו מהרע עשיית הטוב והיושר ולא ימנעו: מהם הטוב עשותם הרשע והעול והמד הכין איך תוכל לדעת שיעור כחי וגבורתי עד שתייחס לי ליאות וקיצור במה שהמלאתי מאלו הענינים על מה שהם עליו האם כחך ככחי עד שתוכל לשפוט על כחי שיש בה ליאות וקיצור שלא הכח והגבורה נאמר באדם ובשם ית' בשתוף השם לבד כמו שהתבאר במה שקדם מדברינו בזה המענה והיו' הענין כן אי אפשר שתהיה ידועה אליך גבורתי עד שתשפוט עליה שיש בה ליאות וקיצור הלא הגיע מגבורתי עד שעם היות כונתי תמיד עשיית הטוב הנה ימשך ממה שסדרתי מזה רע מה במקרה והוא כמו מכוון ממני להגיע הטובות לרשעי' עד שימלא השלימות בפעולותי בכל הפנים שאיפשר וזה ממה שיורה על שאין בפעולותי ליאות וקיצור כמו שאתה אומר ועוד שכבר הגיע רע לרשעים בלתי מחוייב להם מצד המערכת להשגחתי בצדיקים כדי שלא יוזקו בהם עד שכבר אמית יחד מספר רב מהרשעים כמו שספר אליהוא ואיך תוכל לצייר כחי וגבורתי והנה אמלא מהבעלי חיים אשר עשיתי מה שהם בתכלית הכח והשגיח בהם להמציא להם מזונם ולהמציא להם דברים שומרים אותם כפי מה שאיפשר עד שקצתם לא יזיקם שום מזיק באופן מהאופנים כמו שספר מלויתן וזה ממה שיורה על יתרון כחי וגבורתי ושלא אקצר מהמציא בנמצא נמצא מה שאיפשר בו מהטוב לפי הכנת החומר ולא היה אפשר באדם שימציאהו בו איברים שומרים אותו מכל הזק ומזיק כמו הענין בלויתן לא הייתי מקצר מזה אבל למה שהיה זה בו בלתי אפשר הוכנה לו שמירה מצד המערכת ולזה אם ישמר בעת מה הרשע מהרע הבא לזולתו לא תהיה מזה טענה עלי וזה שאם היה איפשר שישמרו ממנו כל האנשים לא הייתי מקצר בזה והנה שמתי כלי באנשי' אשר הינם נשמרים מזה הרע מצד המערכת להצילם ממנו והוא השכל כי בו יהיו נשמרים אם ידבקו בשכל הפועל כפי מה שאיפשר : **ויען** איוב את יי' ויאמר · ענה איוב את השם ית' ואמר ידעתי עתה כי כל דבר תוכל לעשות ואין ראוי שייוחס אליך ליאות וקיצור ולא יבצר ממך שום מזמה וחכמה · על מה שאמרת מי זה מעלים עצה בלי דעת הנה אמת לכן הגדתי מה שהגדתי מצד שלא הייתי מבין במעשיך כי הם היו נפלאות ממני ולא אדע ענייניהם על כן טעיתי במה שטעתי מזה ועל מה שאמרת שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני הנה מתחלה הייתי שומע ענין השגחתך בזה העולם לשמע אוזן מזולת ראיה אמתית ועתה עיני ראתך ונתאמת לי במה שאין ספק בו אופן הנהגתך זה העולם ואופני השגחתך בו לפי מה שאיפשר בנמצא נמצא על כן אמאס מה שהייתי בו מהדעת ונחמתי על מה שהכאבתני בו עד שישבתי בתוך עפר ואפר לדעתי כי בשלי הגיעו הרע הזה עלי וכשאשתדל לדבקה בשם יתברך יסור ממני הרע הזה :

והאר

מ'ע ספורנו

איוב יג ידעתי כי כל תוכל · עתה ידעתי שתוכל על הטוב ועל הרע ולא יבצר ממך מזימה · לא ימנע ממך דבר ממה שתחשוב לעשות בסבת שום חלק רע : מי זה מעלים עצה · אמנ' הסבה אשר העלימה את העצה שאמרת שאין ראוי לענוש את כל החוטאים על כל עון בעולם הזה כי מזה היה נמשך חרבן המציאות ומעתה הבנתי' היא · בלי דעת · שאני הייתי בזה בלתי יודע בפעל אבל כחי בלבד · לכן הגדתי · כמתרעם ענין רשע וטוב לו · ולא אבין ולא הייתי מבין סבתו · נפלאת ממני · וכן הגדתי ענין צדי' ורע לו כמתרעם שהי' נפלא ומכוסה ממני שיהיה זה אם לעונש חטאו ואם לעוררו שיפשפש במעשיו וישוב בתשובה : שמע נא ואנכי אדבר · שמע נא תפלתי בזה ואז הדבר לעתיד לפניך · אשאלך והודיעני · והדבור שיהיה שאשאל' ומה שאני מתפלל הו' שתודיעני מה שאשאל ואסתפק בו : לשמע אזן שמעתיך · והסבה שאני מתעורר להתפלל על זה עתה היא כי אמנ' שמעתי בלבד כי יקבר אלהים את האדם בנבואה וחזון ועתה עיני ראתך עתה שראיתי זה בנסיון אני מבקש ממך זאת · על כן אמאס · חיי העולם הזה בערך אל הצלחת השגת הנבואה והידיעה באלהיים · ונחמתי · על שאני בפי החלק החמרי · עפר · מוכן להיות עפר ככלות הלחות השרשי · ואפר · ומוכן להיות אפר בכח שרפה עפושית שתקרה באלה החיים אשר טובתם ורעתם דבר בלתי נחשב :

ויהי

אבן עזרא

כי כל תוכל · כמו יכול תוכל וכן אם שוב תשבו בארץ הזאת והנכון כי כל דבר תוכל ולא יבצר ממך כל מזמה כי כל הראשון מושך עצמו ואחר עמו · והאחר שהגבורה והחכמה שלך היא מי זה שיוכל להסתיר עצתך אז יהיה בלי דעת והטעם כי בלי דעת הייתי שראיתי להסתיר עצתך בעולם : לכן הגדתי · יצא דבר מפי שלא כהוגן ונכנסתי בנפלאות ממני ולא ידעתי · והאמת שלא אוכל לדעת רק מה שתודיעני אתה וזה טעם אשאלך : ועתה עיני ראתך · מזה הפסוק נלמד כי איוב לא נתנבא קודם זה רק שמע שהיו נביאים בעולם כאברהם ויצחק ויעקב : על כן אמאס בכל דברי : ונחמתי על עפר ואפר · כי אנכי נבזה כטעם ואנכי עפר ואפר :

ויהי

תורת חסד יראת שדי

או יר' ידעתי כי כל תוכל וכמו שאמרת אלי ואם זרוע כאל לך שהודעת בזה כי כך יכול זרועך ית' ויכולה על הכל וכמו כן לא יבצר ממך מזמת הצדיק וכמו שאמרת באומרך כי תושיע לך ימינך וכו': **מי** זה וגו' כתב הר"דק ז"ל פי' זה חושב להסתיר עצה ולא ידעת ור"ל שהכל יודע · או פי' בלי דעת חושב זה · או מעלים כטעם מעמיק לכן הגדתי לך היום שלא הבינותי כאשר הצדקתי עצמי ועמך נפלאות ממני ולא הייתי יודע אותם ולא ידעתים · או פי' לא הייתי מבין הנפלאות ממני ולא ידעתים · או יר' ולא אדע להשיב לך על מה שאמרת לי · שמע נא אפשר שמספר איוב כי כמה פעמים אמר כנגד האל ית' שמע נא טענותי שאדבר ואשאלך למה הענשתני ועל איזה חטא ותודיעני זה היה אמת כי לשמע אזן שמעתיך ולא ידעתי יוסרך וכו' כי הייתי מאמין לבד לדברי הנביאים ועתה עיני ראתך בדברך עמי וידעתי כי אתה מביט ומשגיח על הנבראים בחסד ובצדקה על כן אמאס ונחמתי להצדיק עצמי או אואס טענותי ושאלותי שהייתי מבקש ונתחרטתי על כל מה שאמרתי כי אני עתה על עפר ואפר ואיני חושש עוד על הגשר כי הכל לעולם שכולו ארוך ושם אמצא טוב : והה"ר משה קמחי כתב על כן שהכרתי מעלתך בבירור אמאס נחמתי על אשר דברתי כי אנכי נבזה כטעם ואנכי עפר ואפר ע"כ : ותכלית כונת כל הספר הזה הנה הוא להגיד לאדם כי אין לו לחקור בשכלו על מעשה ה' מצד היותו מעשה ה' כי נורא הוא כי אם נדבר מה שנוגע אל האדם בעצמו ר"ל שאם יבאו לו יסורין יפשפש במעשיו לראות מה היה עונו או חטאתו אשר לסבתו נתנו לו יסוריו ואם פשפש ולא מצא יתלה בבטול תורה כמו שאמר רז"ל כי אין להרהר אחר מדותיו ועצותיו ית' וית' כי הוא וידיעתו וחכמתו ועצתו הכל הוא אחד ומה זה אשר יוכל הלב לחשוב והלשון לדבר מענין מציאותו ית' כי אם מן המסובב אל הסבה · וה' יראנו בכתיב מצותיו ויזכנו לעסוק בתורתו להיותנו מכת יראי ה' מצד נועלתו ורוממותו ית' לאהבה אותו ללכת בכל דרכיו אכי"ר :

ויהי

אבן יחייא

ויען איוב את ה' · ידעתי מתוך הויכוח הזה כי אתה יכול על עולם המלאכים ותוכל על עולם הגלגלים · ואפילו בעולם השפל לא יבצר ממך מזימה אף כי הוא רחוק מהשכל דבר גדול כזה · ומי הוא זה ואיזהו אשר נעלם ממנו העצה הזאת וההשגחת ה' בתחתונים · הים סבת הדבר להיותו חסרי דעת כמוני אשר הגדתי תרעומות כנגדך לאיות כי לא אבין גדולתך · ואפי' הנפלאות ממני ובבריאתך לא הייתי יודע · ובכן בהיותך משגיח בתחתונים כאשר אנכי הרואה במראה הנבואיית · אנא שמע נא כאשר אדבר ואתפלל אליך · וכאשאלך דבר מה הודיעהו לעבדך · כי אשר לשמע אזן שמעתי מגדולתך ולא הייתי מאמינו · עתה עיני ראתך במראה הנבואיי ושמח לבי ויגל כבודי ואמאס כל טוב העולם הזה ואתנחם מכל הצרות אשר סבבוני על שאני עפר ואפר עם שמחת הדיבוק האלהי כי הנני בין עתה היסורין של אהבה בראותי מתן שכרן :

ויהי

אוהב משפט

בהתפללו בעד רעהו · למדו מכאן רז"ל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה · וכן הביאו ראיה מן ויתפלל אברהם על אבימלך ועל אשתו וסמיך ליה ויי' פקד את שרה כבר קוד' וילדו אשת אבימלך ואמהותיו : רעהו · כמו רעיו אף על פי שנמצ' לשון יחיד רעהו העדולמי כי שמושה ה"א מלאכוהו בלשון רבים ומעלתהו פנות קדים כמו ומעלותיו וכן אחרים ובלשון יחיד איש באחיהו וכן אחרים :

ויבאו

ר' אברהם פריצול

ויען איוב את ה' ויאמר · ידעתי כי כל תוכל ועתה השיב איוב את השם ואמר לו עתה ידעתי כי כל תוכל ה' אלהים ואין ראוי בשום צד ליחס אליך עול והיא בריותי ובהרגישי כי לא יבצר ממך מזימה ומחשבה בכל נמצא ונמצא כאשר הודעתני מגודל הבעלי חיים האלה ותוקפם וגבורתם : מי זה ומי זה שמעלים עצת ה' לדבר בו סרה כמוני שהעלמתי עצתך כי לא השגתיה הוא בעבור קוצר הדעת ותגבורת החטא המתאוה לכן אני במה שהגדתי מן החסרון והלאות לך הוא בעבור כי לא אבין ונפלאות ממני אשר לא התבוננתי בגודל מעשיך הוא לקצורי ולחסרוני כי לא אדע : שמע נא · ויען כי נגלית אלי שמע נא ה' ותאזין לקולי ואנכי אדבר עתה אחרי שזכיתי למדרגה הזאת הנבואיית אשר מעולם לא זכיתי לזאת ואשאלך במה שאני חסר בו והודיעני בדרך השגה רוחנית אחרי שזכיתי לה : לשמע אזן · והאמת כי לשמע אזן שמעתי שמעך בעניין השגחתך הנפלאה והפסדות השגה רוח קדשך באישים התחתונים המוכנים אליו אבל עתה עיני ראתך בעין השכל והתבודדות הנבואיי: על כן · על כן בהרגישי חסרוני וגודל ערכך אמאס עניני העולם הזה ונחמתי בחטא דברי וטענותי אחך במה שטענתי ודברתי שלא כראוי בהיותי בתוך העפר והאפר ועתה הודיתי כי אתה הצדיק ואני ומחשבותי הרשעים שלא השיגו האמת : וממה שבו מקום ספק מדוע נאמר בזה המענה שאיוב הודה עתה לדברי ה' ולהשגחתו ויכולתו אחר שהזכיר ה' כמו בשני הנבראים האלה בהמו' ולויתן שיוכר בהם היכולת וההשגחה בפרטים וידיעתו באישים ומדוע לא הודה ביותר במה ששמע והבין כח ה' וגבורתו והשגחתו במלאכות השמים והכוכבים והגלגלים ושני המאורות הגדולים ופעולתם הנוראה שהודה כי מעשה ה' המה [illegible] בכללו ובפרטו וידוע הוא כי גוף כל אחד מהם [illegible] ופעולתם תקיפה וחזקה ביותר משני הבריות האלה מה שלא ישוער כמו שנזכרו מפי אליהו וגם מפי ה' במענה [illegible] הגשמיים ופעולותיהם [illegible] גד התקון פעלתי ית' לו הודה איוב לה' בהשגחה הפרטית [illegible] לקבל דעתו של איוב :

ויהי

הרמ"בן

ויען איוב ויאמר · ידעתי כי כל תוכל לעשות בכחך הגדול אשר אין לו קץ : ולא יבצר ממך · חכמה כי חכמתך אין לה סוף : ומי זה אשר יעלים ויסתיר החכמה רבה הנעשית בעצה בעבור שלא ידענה · אני הוא שהגדתי לחבירי דבר ולא אבין העצה ונפלאה ממני ולא אדע אותם גם עתה והנה האלהים קראו מחשיך אותה אבל היה מעלים ומסתיר אותה בבלי דעת : שמע נא ואנכי הדבר אשאלך והודיעני · כי איני יכול לדעת דבר בנפלאותיך רק מה שתודיעני אתה בחסדך : לשמע אזן שמעתיך · היתה ליקבלה באלהותיך ועתה הגעתי לנבואה וידעתי אמתת האלהות וכי אתה כמלא ויודע ומשגיח ושופט צדק רב חסד ואמת : על כן אמאס · מה שהייתי חפץ בו עד עתה והם חיי העולם הזה ושלותו אשר הייתי רוצה בהם ומתלונן על אבדן אותם : ונחמתי על עפר ואפר · הוא הגוף אשר הוא עפר ואפר כי כן יתודו הצדיקים עם בוראם בדרך ואנכי עפר ואפר יאמר כי יתנחם על גופו שהיה חפץ בו והיה רוצה כי החיים חסד והמות לצדיק אמת ועתה אתנחם על חפצי בגוף וארצה לדבקה בך לאור באור פניך ולהיות נפשי צרורה עמך בצרור החיים :

ויאמר

וַיְהִי אַחַר דִּבֶּר יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ ז

ג' וגעין וְעַתָּה קְחוּ־לָכֶם שִׁבְעָה־פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בַּעַדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדִּי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם־פָּנָיו אֶשָּׂא לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבָלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ ח

וַיֵּלְכוּ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶם יְהוָה וַיִּשָּׂא יְהוָה אֶת־פְּנֵי אִיּוֹב׃ ט

ו' בטעמ' ר"פ וַיהוָה שָׁב אֶת־שְׁבִית אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ וַיֹּסֶף יְהוָה אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לְאִיּוֹב לְמִשְׁנֶה׃ י שבות ק'

ויבאו

וַהֲוָה בָּתַר דְמַלִּיל יְיָ יַת פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין עִם אִיּוֹב וַאֲמַר יְיָ לֶאֱלִיפַז דְמִן תֵּימָן תְּקוֹף רוּגְזִי בָךְ וּבִתְרֵין חַבְרָיךְ אֲרוּם לָא מַלֵּילְתּוּן לְוָתִי כֵּוָנְתָא כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ וּכְדוֹן סִיבוּ לְכוֹן שִׁבְעָא תוֹרִין וְשִׁבְעָא דִיכְרִין וְאִזִּילוּ לְוָת עַבְדִּי אִיּוֹב וְתַסְּקוּן עֲלָתָא אֲמְטוּלְכוֹן וְעַבְדִּי אִיּוֹב יְצַלֵּי עֲלֵיכוֹן אֲרוּם אֱלָהֵן אַפּוֹי אֲסַב מִן בְּגִלַל דְּלָא לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן נְבַלְנָא אֲרוּם לָא מַלֵּילְתּוּן לְוָתִי כֵּוָנְתָא כְּעַבְדִּי אִיּוֹב׃ וַאֲזַלוּ אֱלִיפַז דְמִן תֵּימָן וּבִלְדַד דְמִן שׁוּחַ צוֹפַר דְמִן נַעֲמָה וַעֲבָדוּ הֵיךְ דְמַלִּיל לְהוֹם מֵימְרָא דַייָ וּנְסִיב מֵימְרָא דַייָ יַת אַפֵּי אִיּוֹב׃ וּמֵימְרָא דַייָ אָתֵיב יַת גְּלָוַת אִיּוֹב בְּצַלָּאוּתֵיהּ מְטוּל דְּחַבְרוֹי וְאוֹסִיף מֵימְרָא דַייָ יַת כָּל דִּי לְאִיּוֹב בְּכוּפְלָא׃ ואתו

ג' בתרי לישנ'

ואיוב ד' וסימ' ונח דניאל ואיוב בתוכה · והיו שלשת האנשים · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם : ויי' ז' בטעם ר"פ וסימ' ויי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית · נתן חכמה לשלמה כאשר · נתן קולו לפני חילו · הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער · שב את שבות איוב בהתפללו · ברך את אחרית איוב:

תשני רעיך בלדד השוחי וצופר הנעמתי · כי לא דברתם · שהרי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב שהרי היה לא פשע בי כי אם על אשר אמר תם ורשע הוא מכלה ועל ידי השטן המקטרג את העולם שאמר השם שוט ימית פתאום ונומר ואם הוסיף לדבר מפני קושי יסורין אשר כבדו וחזקו עליו דבר · אבל אתם פשעתם על אשר הרשעתם אותו לומר הלא יראתך כסלתך · והחזקת' אותו בחזקת רשע · ונבסיף היותם משיחקים ומנוחמי' לפניו והיה לכם לנחמו כאשר עשה אליהוא ולא די לאיוב בצרתו ויסוריו כי גם הוספתם על חטאתכם פשע להקניטו · והעליתם עולה בעדכם למען תתרצו ותתפייסו לפניו ובלבד אשר עבדי איוב יתפלל עליכם אשר אשא לחטאתיכם ולפשעיכ' לא אזכר עוד · כי אם פניו אשא · שהרי מכין אשא לקבל תפלתו הרי אם כמו אשר וכן עד אם כלו לשתות · אם כיפר יושב עליו וכן הרבה · כי לא · שהרי לא · וישא ה' את פני איוב · וישא כמו נשאתי פניך גם לדבר הזה שקיבל תפלתו והסביר לו פנים : שב את שבות איוב בהתפללו · שב נופל לומר בעניין זה והרי הוא כאלו כתב והשיב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו · בזכות שהתפלל על כל ריע וריע שלו · למשנה · על אחד שני' ולא דקדק המקרא במלתו : לפנים

ואחר זה אמר השם ית' לאליפז שיחלה פני איוב שיתפלל לשם ית' עליו ועל רעיו כי לא דברו נכונה לשם ית' כמו שדבר איוב אחר שבא אל האמת והודה לדברי השם ית' וזה שבדבריהם נכנס מהמוס והטעות מה שכבר התבאר עד שכבר היו טוענין טענות היה ידוע אליהם שהם כוזבות כדי שיצדיקו השם יתברך והנה איוב אם לא הגיעה בתחלה אל הדעת האמתי הנה לא היה טוען רק מה שהיה צודק לפי מחשבתו ונתבאר לו שבזכון רוע הסידור באלו הטובות והרעות היה נלוה שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים כדי שיהיה לו התנצלות מזה וכבר ביאר נולד העיון היות בלתי יודע אותם ולזה היה מבואר שאף על פי שדעת איוב היה כוזב הנה היה היה יותר קרוב אל הדעת האמתי מדעות אליפז ובלדד וצופר כי הוא היה בנוי על שרשים כוזבים ומה שהניחו איוב הוא [illegible] האמת בכל [illegible] תדבק בהם [illegible] והם

נבלה ודברי איוב וחברי איוב עוד אפרש ובמה טעו ואמר השם שילכו לאיוב בעבור שהרשיעוהו חנם והנה התבאר כי איוב צדיק גמור היה: שב את שבות איוב [illegible]
נשבה ביד השטן הוציאו מרשותו :

אבן עזרא

ויהי אחר · כי לא דבר[illegible] נכונה · הטעם שהי[illegible] ונחמתי : כי אם פנ[illegible] השם ישא פני הצדיק [illegible] הזה רק בעולם [illegible] וחלילה שיעשה [illegible] בעבור שי[illegible] [illegible]

מ"ע ספורנו

ויאמר [illegible] אל אליפז [illegible] כי לא [illegible] ואיוב עבדי יתפלל [illegible]

אבן יחייא

ויהי אחר ונומר כי לא דברתם נכונה והאמת כשבא היסורין מאלו שכתתי לעבדי לאיוב באומרכם כי היו לעונש חטאתיו ותחדת' כשרים שאחת דתו מהחושד בכשרים ללקות בגופו · כי היה לכם לומר היות הסבה כדי לנסותו ולהכפיל שכרו כראותכם כי היה נשבע שלא חטא מעולם · ועתה להיות כי כונתכם היה לשם שמים ולהצדיק העול ממני איני רוצה שתענשו וקחו ז' פרים וז' אלים כי ה' אוהב השביעיות · ולכו אל עבדי איוב לשאול מחילה ממנו והעליתם עולה את הפרים ואת האלים בעדכם ואיוב עבדי יתפלל בעדכם כי אם באימות פניו אשא ולא פניכם ואף כי תרבו תפלה אינני שומע להיות כי לא דברתם אלי ונומר והוא חטא גדול לחשוד בכשרים · והנה אמר פה ארבעה פעמים עבדי איוב לאפוקי אליפז ושני ריעיו ואליהו שארבעתם לא היו עבדי אל בחשדם הכשרים · וה' שב את שבות איוב שנרפא ושב לאיתנו הראשון בריא אולם וזה בשכר שהתפלל בעד ריעיו אשר היו חייבים ללקות בגופם בנגעי איוב · ויוסף ה' את כל אשר לו למשנה הייכו כי החזיר כל אשר היה לו יען כי חנם לוקח מעמו · וכפל את כל אשר לו למשנה לשכר קבלו היסורין מאהבה וכאומרו ונחמתי על עפר ואפר : ויבואו

תורת חסד ## יראת שדי

ויהי אחר וגו' לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב ענין דבריו הנה מעליהם נשתנה איוב הנה זה היה ענין ה' ועכה האחרון שענה ואמר ידעתי כי כל תוכל וכו' וכמו שכתבתי ועוד אני אומר בזה כי גם כי היו צדיקים ואנשי מעשה טוב ודבורם בזה הספר היה כלו לשם ש[illegible] הנה לא היה כ"כ נכונים כדברי איוב אלה האחרונים כמו שאמרתי וז"א נכונה כעבדי איוב נכונים כדברי איוב לא היו אך אמנם עם כל זה היו נכונים וכו' · ועתה קחו לכם וכו' והעליתם עולה בעדכם וכו' ואתם תהיו המעלים העולות או העומדים על העולות ואיוב יהיה המתפלל בעדכם ולא שיהיה הדבר לעת כזאת כאשר נהיה לבני איוב עמו שהם לא היו שמה בעת העלות וכו' וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ידוע הוא מה שאמרו ז"ל כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה ויכולני לומר כי דבר זה הוא [illegible] בעד רעהו ולא אמר בעד רעיו אחר היות אמת כי על שלשתם התפלל אלא מכוון הכתוב פה להורות לנו שכל מי שמתפלל על חברו וכו' וז"א בהתפללו בעד רעהו והוא ענין [illegible] האחור עם היות שאנו יכולים לומר כי לכן אמר בעד רעהו ולא אמר רעיו יען כי אליפז היה העיקר בדבר זה כי אליו דבר ה' עליו והוא הדריכם לרעיו בסדר עבודת העולות הללו וכו' ואפשר ג"כ לומר כי בא הכתוב לומר כי עזרו האל ית' כמה שכשבא את שביתו ר"ל כשנגזר מלפניו יתברך לשוב את שבותו היה אז בעת ובשעה ההיא שהיה מתפלל בעד רעהו כי בעבור ענין זה הוסיף ה' את כל אשר לו למשנה יען כי כדי לשוב את שבותו כבתחלה היה די מה שדבר נכונה אליו יתברך כאחור ובעד מה שכהיה לו דבר זה אז כשהיה מתפלל בעד רעהו נתוסף לו הדבר ההוא למשנה להיות אמת כי כל מי שהו' מתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה · ס"פי'

הרמ"בן

ויאמר ה' אל אליפז התימני · גם זה האיש הגיע למעלת נבואה למעלתו בחכמה כי הוא גדול החברים כאשר פירשתי או היה בחלום הלילה כענין באבימלך ולכן כי חפץ האלהים לכפר על חטאתם ולהודיעם כי שגו מאשר היו יראי אלהי' וסרי מרע ולמדו זכות על מעשיו כפי דעתם : כי לא דברתם אלי נכונה כי טעיתם ומפני כי בטענותיכם הייתי עושה חמס בעיני כל יודע צדקת נפשו : כעבדי איוב · יקראנו עבדו כי התודה אליו עתה והנה גם הם גם איוב טעו רק איוב דבר נכונה שהוא צדיק והאל מביא צרה לעושי רצונו רק לא היה יודע למה ואליהוא פי' לו הטעם והנה דבר איוב נכונה והתודה ונתכפר לו קראו תגר בעניו על כן קראו עבדי כאשר בראשונה אבל הם לא דברו נכונה בהרשיעם את איוב בהיותו נספה ומלאו היו [illegible] סבורים שעשו טובה בהצדיקם מעשה האלהים ועל כן לא התודו והנם צריכים כפרה וכן הורה מלת אלי כי על אשר דבר עמו אמר שהוא נכונה לא על דברו הראשון עם חביריו : קחו לכם שבעה פרים · היה החטא שגגה ומהכפר בקרבן כאשר יתכפרו השגגות בתורה : ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם על יד איוב הוא יקריב העולה עליהם ויתפלל שירצה אותה מידו : כי אם פניו אשא · כי ראיתי אותו רצוי כהן לפני ושיהיה הקרבן מידו עולה לרצון על מזבחי : לבלתי עשות עמכם נבלה · רק בעבור שהיו חבירי איוב מצדיקים דת משפטיו אם יביא עליהם רעה יראה כדבר שאינו בגיונים אומרים כי ענש הנבלה יקרא נבלה וכן על דעתם יקרא עון והטא אם יקרך עון בדבר הזה ענש וכן גדול עוני מנשוא עונשי ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום · שניהם ענשין והטעם כי הם עשו רשע ונבלה בהרשיעם את הצדיק והאל לא יעשה כנבלתם ואיננו נכון · מטעם כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : שב את שבות איוב החזירו שבא ומפרשים אמרו כי הדבר המוסב לאדם או למקום אחר הלידר ממנו יקרא שבות כטעם ושבתי את שבותיכן את שבות סדום ובנותיה ולפי דעתי כי שבות סדום כשבות שומרון רמז לישראל · כי סדום מארץ ישראל היא ר"ל כי ישובו עליה : וישבו

ר' אברהם פריצול

ויהי אחר · הנה השם ית' כאשר שמע איוב שנתחרט ושב אליו בכל לבו קרא ה' אל אליפז התימני להודיעהו שיוסרו מתלונת רעי איוב · ואמר שחרה אפו בו ובשני ריעיו בעבור שלא דברו אלי ה' נכונה כעבדו כאיוב והרצון בזה שאליפז וריעיו הטו בטענותיהם לפי שחשבו תשובות חלשות שהיה בהם מן החסרון [illegible]

[illegible]

מ"ע ספורנו

ויתן להם אביהן נחלה · להתחתן במלכי ארץ : מאה וארבעים שנה · כפל בשנותיו בהם שבעים שנה על הרוב והימים הראשונים כפלו כי חדש כנשר נעוריו : שבע ימים · שכבר ראה מה שהיה חפץ לראות :

תם ונשלם פי' כמה"רר עבדיה מספורנו ז"ל :

אוהב משפט

במצרים וגם הוא נכון · וגם הם אמרו כי עמד ביסוריו י"ב חדש ולא ראיתי מפורש אם עלתה שנה זו ממספר שנותיו אם לא · י"מ כי מספר הדור חמש ושלשי' שנה · והביאו ראיה מכאן כי מאה וארבעים שנה הם ארבעה דורות ואינו נכון שהריי יש עשרה דורות מאדם ועד נח · וי' דורות מנח ועד אברהם · ואין השנים שוות בהם רק הוא כדברי הראב"ע ז"ל כי אב ובנו הם ב' דורות ופי' דור מלשון דירה והיא דירת האדם בזה העולם ויתכן כי הארבע' דורו' הם זולת איוב כי בכתוב אמר כי בניו ובני בניו היו ד' דורות אם כן עמו הם חמשה וגם בזה נראה התוספות כי רוב בני אדם רואים בנים לבניהם שנאמר וראה בנים לבניך שלום על ישראל · ואמר אם תשקו' לי ולניני ולנכדי והוא ראה שבן בנו ראה בנים לבניו : וימת עיין הר"מבן ז"ל · ושבע ימים · שמת בעושר וכבוד וזרעו נכון לפניו כל אשר שאלו עיניו בחייו לא אצל מהם ולא היה מתאוה לחיות יותר כדי שישיג מה שחסר ממנו מטובות העולם כי הכל השיג וראה בחייו והיתה נפשו שבעה : אמר רבי יוחנן כי הוה מסיים רבי מאיר ספרא דאיוב אמר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הן עומדין · אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה עושה נחת רוח ליוצרו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מהעולם :

תם ונשלם תהלה לאל עולם :

רלבג

והם הרבים ולזה לא חלק עמו אליהוא כי אם באנשים אשר תדבק בהם ההשגחה כמו שביארנו ולזה אמר השם ית' לאליפז שלא דברו אליו נכונה הוא ובלדד וצופר כאיוב או ירצה באמרו כי לא דברתם אלי נכונה שלא דברתם בעבורי להיות לי התנצלות מרוע הסידור הנמצא בטובות והרעות נכונה כאיוב כי הנה ואם לא היה משיג האמת בזה השלימות היה מנצל אותי מהעול בטענה צודקת באופן מה ואולם אליפז ובלדד וצופר היו מנצלים השם יתברך מהעול בטענות כוזבות וזה מבואר במה שזכרנו מדבריהם וספר אחר זה שכב' התפלל איוב לשם ית' בעד ריעיו ואחר זה הטיב השם ית' אחרית איוב מראשיתו ואורך ימים נתן לו ובנים ובני בנים עד ארבעה דורו' הנה זה הוא מה שנראה לנו בביאור זה הספר ובבטח שלא חסר ממנו דבר מכוונתנו הכולל' ונחשוב שלא נפל מן החלקיות גם כן ואם היה הוא מעט ובלתי מבלבל הכוונה הכוללת :

מסרה

אחיותיו ה' בליש' וסימ' נמסר בריש סיפרא וביחזקאל סימ' י"ו וביהושע סימ' כ' : קשיטה ג' וסימ' ויקן את חלקת השדה · ואת עצמות יוסף · ויתנו לו איש קשיטה אחת · א"נך : ברך י"ב וסימ' ויי' ברך את אברהם בכל · ויי' ברך את אדני מאד ויגדל · וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב · כל אלה שבטי ישראל שנים עשר · על כן ברך יי' את יום השבת דזכור · וזאת הברכה אשר ברך משה · כי ברך יי' את בית עובד אדום דשמואל · ברך נבות · כי הם זרע ברך יי' · מהחל התרומה דחזקיהו דד"ה · ברך בניך בקרבך · את אחרית איוב :

ואתו לותיה כל אחוי וכל אחוותיה וכל דחכימוי מן קדמת דנא ואכלו עימיה לחמא בביתיה ונידו ליה ונחמו יתיה על כל בישתא דאייתי יי' עלוי ויהבו ליה גבר הורפא חדא ואינש קדשא דדהבא חד : ומימרא דיי' בריך ית סופא דאיוב מן קדמותיה והוו ליה ארבסר אלפין דעאן ושית אלפין דגמלין ואלף פדנין דתורין ואלף אתנן : והוו ליה ארבסר בנין ותלת בנן : וקרא שמה דחדא ימימא ושום תנייתא קציעא ושום תליתתא קרן הפוך ימימא הוה קרי לה דהוה שופרתא כיממא קציעא הוה קרי לה דהוה יקירא כעין קציעתא קרן הפוך הוה קרי לה דהירת סגי זיו יקר אפהא היך אזמרגדא : ולא אשתכח נשייא שפירתא היך בנתא דאיוב בכל ארעא ויהב להון אבוהון אחסנא במצע אחוהון : וחיא איוב בתר דנא מאה וארבעין שנין וחמא ית בנוי וית בני בנוי ארבעה דרין : ומית איוב סיב וסבע יומיא :

וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל־
ה' אֶחָיו וְכָל־אַחְיֹתָיו וְכָל־יֹדְעָיו לְפָנִים
וַיֹּאכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיָּנֻדוּ לוֹ
וַיְנַחֲמוּ אֹתוֹ עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר־
הֵבִיא יְהוָה עָלָיו וַיִּתְּנוּ־לוֹ אִישׁ
ג' קְשִׂיטָה אֶחָת וְאִישׁ נֶזֶם זָהָב אֶחָד׃
ו' ר"פ · ה' וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַחֲרִית אִיּוֹב
כ' חד מל' מֵרֵאשִׁתוֹ וַיְהִי־לוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר
אֶלֶף צֹאן וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים גְּמַלִּים וְאֶלֶף־
ג' מל' בס' צֶמֶד בָּקָר וְאֶלֶף אֲתוֹנוֹת׃ וַיְהִי־
ל לוֹ שִׁבְעָנָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת׃
וַיִּקְרָא שֵׁם־הָאַחַת יְמִימָה וְשֵׁם
ע' מל' · ל הַשֵּׁנִית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קֶרֶן
ל הַפּוּךְ׃ וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יָפוֹת טו
כִּבְנוֹת אִיּוֹב בְּכָל־הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לָהֶם
ג' בנקנות אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם׃ וַיְחִי
אִיּוֹב אַחֲרֵי־זֹאת מֵאָה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה
ויראה וַיִּרְא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֵי בָנָיו אַרְבָּעָה
ק' ג' דֹּרוֹת׃ וַיָּמָת אִיּוֹב זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים׃

חזק

סכום מספר פסוקים של איוב אלף ושבעים וסי' א"ע וחציו אשר קמטו בלא עת וסדריו שמנה :

רשי

לפנים · כל אשר היו אוהביו ומכיריו בטרם הגיעו אליו הייסורים · וינידו לו לשון קונפלי"גטא : קשיטה · מעה : ואיש · וכל אחד ואחד : מראשיתו · יותר מראשית עושרו : שבענה · הם פעמים שבע · שתי שביעיות · כמו שבועים שהם שתי שבועות · ויקרא שם האחת ימימה · על שם יופיין נקראו שמותיהן ימימה · נאה ומלובנה כיום · קציעה · ריחה נודף ערב ומבושם כקציעה של בשם : קרן הפוך · על שם הקרן שנותנין בו כחול ובורית שנאמר ותקרעי בפוך עיניך : ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב וגומר · ולא נמצא מעשה של נשים יפות כמעשה יופי של בנות איוב · ומקרא זה דוגמת ויהי אנשים אשר היו טמאים וכן הרבה : ויתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם · מתוך חשיבתן ויופיין נתן להן נחלה עם האחים : ושבע ימים · מן שבע יאמר שבע בדביקות :

נשלם

אבן עזרא

וינודו לו · כמו לנוד לו ולנחמו : קשיטה · כבשה קטנה : ויהי לו ארבעה עשר אלף · פירוש משנה ואין כאן השני לפי שאינן ברשותו · נ"ן שבענה כנ"ן בשנה אפרים יקח : ימימה · מגזרת ימים תהיה גאולתו : קציע' מגזרת מר ואהלו' קציעות : קרן הפוך · מן ותשם בפוך : ארבעה דורות · בכאן טעה יצחק המהביל שאמר שכל דור חמש ושלשים שנה והנה מאדם ועד נח עשרה דורות ועוד הנה הימן בימי דוד ודוד הוא עשתי עשר ליעקב אבינו והימן כפלים הימנו : ושבע ימים · שהיו ימיו בכבוד ובשמחה : נשלמו פירושי מלות ספר איוב ועתה אפרש הטעמים

תורת חסד יראת שדי

שאפי' אם מצד עצמו לא יהיה כדאי אל שיענוהו לו לעצמו · מצד עצמו עכ"ז יענוהו לפי שהתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר וכו' וכאשר יהיה ג"כ אז מן הדין שיענוהו מן השמים וירחמוהו אם מצד מעשיו הטובים או מצד הודאתו לאל ית' הנה אז יתוסף כל אשר לו למשנה מצד השני דברי' הנ"ל · ויבאו וגו' ויתנו לו וגו' כדי שיתברך על אותו הישות שיהיה לו וה' ברך וכו' ויהי לו מצד מה שברכו האל ית' על מה שנתנו לו רעיו וכו' ארבעה עשר אלף צאן וכו' ואחרי כל זה ויהי לו שבענה בנים וכו' · ברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת ועיקרי תורתנו הקדושה בביאור ספר זה בכל פרטי פרטיו הן בדברי איוב הן בדברי חבריו הן בדברי אליהוא אכי"ר :

אבן יחייא

ויבואו אליו כל אחיו וכל אחיותיו וכל יודעיו לפנים וגומר מה שבהיותו ביסורין כלם ברחו ממנו וזה בהשגחת ה' לנסותו זולת היות הדבר טבעי כי כל אחי רש שנאוהו · וה' ברך את אחרי' איוב מראשיתו כי שלח הברכה באותו המעט קט שנתנו לו אחיו · ויהי לו ארבעה עשר אלף צאן הכל הכפל מאשר היה לו לפנים · ויהי לו שבענה בנים תוספת הנון להראות כי היו לו ארבעה עשר בנים הכפל ממה שהיו לו קודם · אבל הבנות שאין הברכה מצויה במציאותן לחסרונן לא נכפלו רק היו שלשת לבד ולכן הזכיר שמותן למען לא יחשב בשום אופן כי נכפלו ככל השאר · ויקרא שם הראשונה ימימה לרמוז על הזמן הראשון מאושרו בבנים ובבקר ובצאן שהם טוב העולם הוא אשר הוא תחת הזמן המכונה ביום ולילה להיותו מספר התנועה בקודם ובמתאחר · וקרא השנית קציעה לרמוז על זמן צרותיו אשר אבד כל הטוב הזמניי ההוא מגזרת ואת הבית יקציע · וקרא השלישית קרן הפוך · מן קרן עור פניו ואבני פוך ורקמה · ורוצה לומר הזוהר והאור מאבן הפוך החשובה והבהירה והוא רמז לסוף ימיו אשר זכה בהיות נפשו מעולפת באבן האחריות להזדכך ולהדבק בקונה בא' מעלות הנבואה · וכן נכפלו ימיו כי ימי שנותינו שבעים שנה כפי טבע והיו ימיו הכפל מאה וארבעים · וזכר שאר הפרטים לאמת מציאות איוב : תם ספר איוב התהלה למיוחד הרופא כל מכאוב :

ר' אברהם פריצול

וה' ברך · בהתחלת הברכה אשר העיר ה' את רוח קרוביו לרחם איוב כאמור עם משך הזמן מן ק"מ שנה שזכהו ה' להחיותו יותר מזכויותיו הקודמות האריכה ה' מעשיו ומעבדיו והגיע למכסת הברכה הזאת העצומה כי ברכת ה' תעשיר אים : ויהי לו · ויקרא חזוק והאריכות ויתור מלת שבענה יורה מעלה מעולה בבנים האלה יותר מהבנים הראשונים אולם בהזכרת שמות שלשת הבנות האלה יופים נוכל לתת בשמם רמז במקרים הנופלים באישים תחת הזמן בהטאות החומר והגויה בדיעות המתאוות והמחטיאות כי האשה והנשי' הם חומר והאיש הוא הצורה וקרא האחת ימימה להורות על מה שימשך מימים ימימה מהגרמים השמימיים מתחלף הסדר בקניינים יום יום והשנית קציעה להורות כי בהטאות החומר יקציע ויכרית ה' דרך המערכה גופי הרשעים והפושעים גם עם כל מעבדיהם ויקציעם והשלישית קרן הפוך רמז על ההפך הקרן וחוזק האדם בעיניו למה שאפשר שיחלש ויתהפך ויחזק אחר כן לקרן חזק הפוך מהחולשה אם יתהפך האדם ממעשיו ומדעותיו הכוזבות כאשר קרה לאיוב : ולא נמצא · וטעם הזכרת יופי הנשים האלה על צד הרמז ליופי מתיקות דעות החומר שהכל טועים אחריו : ויתן להם נחלה · רמז מה שראוי לתת חלק ונחלה אל צורך החומר הראוי אליו בזמנים ההכרחיים וזה אמרו בתוך אחיהם לשון זכר ר"ל להסכים אל החומר להשקיט הצורה שהיא האח לחומר לפעמים מה לתת לו חקו כאמרם ז"ל חציו לכם וחציו לה' : ויחי איוב וימת · זכר חייו ומיתתו לתוספת ראיה שאיוב היה ונברא וגם למשל לזולתו היה והודיע חייו זמנו ומיתתו כמשפט הצדיקים אשר בכתבי הקדש להורות על פלאי ה' שה' יאריך ימי צדיקיו יותר מן הנהוג בזמנו ובדורו עד כי היה זקן ושבע ימים כמו שנאמר באבינו אברהם :

תם ונשלם פי' ספר איוב מר' אברהם פריצול : בנ"לך אמן

הרמבן

ויפשו בכל הארץ הטובה אשר נשבע לאבותם · ועוד כי סיבת השבות הוא לעם החוזר כאחד לא למלאכיו ובא לו רוח לעשות ממון ועל כן דעתי כי החזירו אנשי שבא הבקר והאתונות והכשדים החזירו את הגמלים והחזירו לו נערים שומרים אותם תחת אשר הרגום כי כן שם האלהים בלבם בעת התפללו על רעיו כי רחם האלהים עליהם ועליו וגם הוסיף למשנה על כל אשר לו והצאן אשר מתו ושאר אשר אבד ממנו והנערים והבנים אשר מתו נתן לו עבדים ובנים ובנות אחרים כי הראשונים חייבים היו ומעצמם וישלחם ביד פשעם ומפני אשר ראיתי בתחלת הספר כי אמר הכתוב בכל הקורות ומלאך בא אל איוב וגו' והיה ראוי שיספר המעשה תחלה ואחר כך הגדת המלאך ואמר ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור והבקר היו חורשות והאתונות ותפל שבא ותקחם ומלאך בא אל איוב ויספר לו לאמר הבקר היו חורשות וכן בכולם על כן אני חושב כי לא הורע להם כי רק השטן לקח כל אשר לאיוב והוליך אותם אל המדבר ואל ארץ גזירה והראה לאלהים המגידים לו כאשר ספרו והשטן ידע כי רצון האל בנסיון לבד ולא רצה לשלוח בהם יד להמיתם ואולי בכך נצטוה כי אמר הנה כל אשר לו בידך לא אמר לעשות בהם כטוב בעיניך רק בידו יהיו להביאו במצרף הנסיון והנה אמר שם בתחלת הספר ומלאך בא אל איוב או אחד מן הנערים ולא אמר והאיש בא אל איוב ולא מצאנו מלאך בכתוב אלא על שליח שלוח מאת אדונו לעשות דבר על כן נראה כי השטן שלחם וצוום מאתו ללכת לאיוב ולספר לו כל מה שראו כפי דעתם ועתה השיב השם שבות בניו ובנותיו והנערים והאתונות והצאן והגמלים השיב לו והוסיף אליו אחרי כן בגמלים למשנה ובצאן וכן אלא שבי לעולם על נפש אדם לא על הצאן ובקר לבדו כי יקרא מלקוח והנה הכל נשבה ביד השטן והושב לו עתה אבל כן לא אמר הכתוב ויולדו לו שבעה בנים ושלש בנות כאשר אמר בתחלה ואולי הנון הנוסף במלת שבענה הודה על הידיעה כי אולי כן משפט הלשון בידיעה כאשר יורו עליה הה"א ופתחות הלמד ועתה קרא שמות חדשים לבנותיו כי היו עתה יפות מראה ובריאות תואר מאשר בראשונה כי כן שבחן הכתוב · ולא נמצא נשים יפות בבנות איוב · ולא אמר כן בתחלת הספר :

תם ונשלם פי' ספר איוב · ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה אמן :